

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

+ *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.

+ *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.

+ *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.

+ *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página `http://books.google.com`

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Ex Libris Biblioteca Central

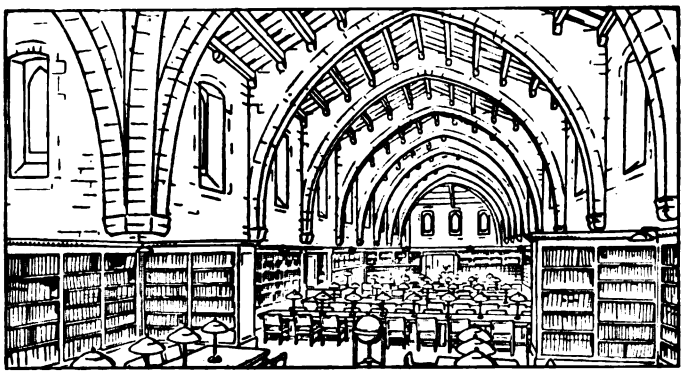

de la Diputación Provincial de Barcelona

"CESC"

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

R 18,319

Digitized by Google

CORONICA
VNIVERSAL
DEL PRINCIPAT DE CATHALVNYA

DIRIGIDA ALS ILLVSTRES Y DE MOLTA Magnificencia Senyors Francesch Palau, Ioseph Dalmau (en Drets Doctor,) Ciutadans honrrats, Bernardi de Aranchapi Militar, Luch Talauera Mercader, Antoni Magi Bassa Ferrer, Concellers, y saui Consell de Cent, de la Fidelissima y Insigne Ciutat de BARCELONA.

COMPOSTA PER HIERONYM PVIADES EN DRETS Doctor, natural de la matexa Ciutat.

Any 1609.

AB LICENCIA Y PRIVILEGI.

EN BARCELONA en casa de Hieronym Margarit.

Digitized by Google

Digitized by Google

NOS Don Raphael de Rouirola Dei & Apoſtolicæ Sedis gratia Barchinonen. Epiſcopus Regius Conſiliarius tenorem præſentium comittimus Reuerendo Patri Fr. Thomæ Oliuo S. Theologiæ Præſentato Ordinis S. Dominici quatenus videat & recognoſcat hunc librum intitulatum: Coronica de Cathalunya, & de eius recognitione & examine nobis in ſcriptis fidem faciat. Dat. in Palatio noſtro Epiſcopali Barcinone die xiij. menſis Ianuarij. M.DC.VII.

R. Epiſcopus Barcinonenſis.

IVſſu Admodum Illuſt. ac Reuerendiſsimi D. Domini. Raphaelis de Rouirola Epiſcopi Barcinon. vidi librum (cui eſt titulus) Coronica vniuerſal del Principat de Cathalunya. Et nihil reperi quod fidei aut bonis moribus aduerſetur. Qua propter typis excudendum cenſeo. Die prima Martij 1607. In Conuentu Prædicatorum Sanctæ Catherinæ Barcinonæ.

Frater Thomas Oliuonus
S. Theologiæ Præſentatus.

NOS don Raphael de Roüirola Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Epiſcopus Barcinonen̄. Regius Conſiliarius. Attenta ſupradicta relatione Reuerendi Fratris Thomæ Oliuo S. Theo. Præſentati. Tenore preſentium concedimus licenciam imprimendi huiuſmodi librum in ciuitate & Diœcèſi noſtra Barcinonen. Dat. in noſtro Palatio Epiſcopali die xxxj. menſis Maij. 1607.

R. Epiſcop' Barcinonen.

Digitized by Google

Digitized by Google

ALS ILLVSTRES Y DE MOLTA MAGNIFICENCIA SENYORS FRANCESCH PALAV, IOSEPH DALMAV (EN DRETS DOCTOR) Ciutadans honrrats, Bernardino de Aranchapi Militar, Luch Talauera Mercader, Antoni Magi Bassa Ferrer, Concellers: y saui Consell de Cent, de la fidelissima, y insigne Ciutat, de BARCELONA.

ES tant dols y regalat lo amor de la Patria (Illustres y de molta Magnificencia Senyors) que com digue Euripides nos pot be ab paraules explicar: puix vehem per experiencia, que al home saui li es mes preciosa la terra natural, quel Or y riquezas del Peru. Encarex molt Cicero lo que del sapientissim Vlisses referex Homero, que suspiraua tant per lo fum de la sua casa y vista de la esteril patria Ithaca, que tenia en menys les caricies y regalos que las Deesses li feyen: y moltes vegades repetex, lo matex Cicero lo que Horaci y Homero tant publican: que es cosa molt honrrosa per al home, morir en defensa de la patria: y lo matex engrandex y exalça Euripides: y diu be lo moral Philosoph Seneca, que no ama hu a la patria per ser gran, sino per que es sua: per ser la proprietat rael y fonament del amor. De aqui vingue à dir Hierocles, que la patria auia de ser respectada com altre Deu: quens cria, y com lo principal pare quens engendra: y amada sobre totes les cosses quey ha en lo mon, apres de Deu. Be entengueren aquest llenguatje los inuencibles Romãs, y los generosos Carthagineses parẽts nostres: puix nos referexen les Histories que per la salut de la patria Roma Curtio se llança en vna boca y obertura de la terra, y per lo gran amor tingueren a la dolça y amada Carthago aquells dos germans Philenos permeteren soterrarse vius, y que los seus cossos seruissen de senyals y fites, sols restassen dilatats y esteses, los ambits y termens de la Republica.

De les quals proeſes reſulta gran honrra à eſta noſtra Ciutat de Barcelona: puix lo valeros Hercules Libich la funda y pobla de gent del Latio, y lo generos Carthagines Hamilcar ab los ſeus la reſtaura engrandi, fortifica, y fiu muy de muralla, y la poſa en tall honrra: y àqualſeuol ciutada reſta la obligacio de immitar à tals progenitors y deutes. Com los han immitats los que han tingut apres lo gouern de ella: procurãt ſempre ampliarla y embellirla: tant que vuy es de les mes viſtoſes, y ben edificades, regides y gouernades ciutats q̃ te la Europa. Y no ſon eſtats Vs. Ms. mẽys ſolicits en aſſo queu foren los predeceſſors: puix vem al vll, que en lo diſcurs de ſon felice gouern, no ſols han proſeguides les obres los altres auian començat, mes ans com à cuydadoſos pares de Republica, que com diu Caſiodoro ſempre van deſuellats en benificarla, han fetes altres infinides coſes en profit, vtilitat y autoritat de ella. Y ab molta raho, per ſer la mes populoſa y cap de tot lo Principat, ennoblida ab la reſidencia del Excellẽt. Loctinent de ſa Mageſtat y conſell Real, illuſtrada ab lo venerando tribunal del ſanct Offici, honrrada ab la Generalitat, y ornada de tota manera de eſtaments. Parts que no ſols à Vs. Ms. qui preſidexen, pero à tots los naturals y ciutadans obligan à deguda corteſia, y moſtres de reſpecte y amor. Majorment ami: que à mes del natural, y educacio, tinch les eſcoles y lletres, màmades de les ſuauiſſimes y vberrimes fonts de ella. En regonexença y agrahiment de les quals, y en moſtra del gran amor de la patria, no ſabent que major ſacrifici fer de mi, que treballar en publicar les ſues grandeſes: offereſch à Vs Ms. la Coronica que de molt atras anaua componẽt de aquest Principat: de qui la major part es en gloria y fama de ella. Accepten Vs. Ms. ab la benignitat acoſtumada lo deſitg he tingut de ſeruirlos, que ſi qual ell es ſora lo meu ingeni, jo fiador que iſquera mes perfeta y complida. Que arrimada à Vs. Ms. ſe reparará les faltes, los malicioſos perdran ſon brio, los virtuoſos cobrarã animo pera mes perfets actes, la obra valor, y jo forces pera proſeguirla, y regonexer ſempre lo gran benefici que de tant liberaliſſimes mans aure rebut.

De Vs. Ms. humil ſeruidor
lo D. Hieronym Pujadas.

RELACIO

Digitized by Google

RELACIO FETA ALS SENYORS Consellers en Aprobacio de la Coronica.

NOsaltres Ioan Gallego en Arts y en Drets Doctor, y del Real Consell de sa Magestat, lo Pare mestre fra Saluador Pons Catredatich de la sancta Escriptura en la vniuersitat de Barcelona: lo Pare presentat fra Iaume Rebulloſa, y lo Doctor Honofre Meneſcal Lector de la ſancta Eſgleſia de Barcelona, per orde dels Senyors Cõſellers de la inſigne Ciutat de Barcelona, auem viſt lo primer tomo de la Coronica de Cathalunya, compoſta per lo magnifich micer Hieronym Pujadas en drets Doctor. Y auent ab atencio y cuydado cada hu de noſaltres llegit dit llibre nos ha aparegut ſer obra molt treballada, curioſa, de varia lliſio y ſingular erudicio: la Hiſtoria molt verdadera, fundada en Doctors graues, en rahons ingenioſas y declaracions de eſcriptures antiquſsimas, en pedres del temps dels Romans y altres antigalles. Deſcobre lo Auctor coſes particulars de Cathalunya, pera molts ſepultades. Per lo que, y per moltes altres rahons, de la lectura de dit llibre collegim y judicam, eſſer obra digna de ſon Auctor, y molt a propoſit pera Cathalunya, q̃ tanta neceſsitat tenia de Hiſtoria General: perque ſe entengan algunes de les moltes grandeſes della. Promet la erudicio de aqueſt tomo y veritat y fidelitat de la Hiſtoria, que lo ſegon tomo deſcubrira noues Indies, y coſes ſenyalades de noſtre Principat de Cathalunya, deſde la deſtruccio de Eſpanya fins a la Era corrent, dignes de eſſer ſabudes per tots. En teſtimoni del qual firmam eſta de la noſtra ma: a 26. de Agoſt. 1609.

Lo D. Ioan Gallego. *Lo Meſtre F. Saluador Pons.*

Lo D. Honofre Meneſcal. *Lo Preſen. F. Iaume Rebulloſa.*

Digitized by Google

DELIBERACIO DEL CONSELL de la Ciutat de Barcelona.

Die Lunæ XXXI. Et vltima Mensis Augusti Anno à Natiuitate Domini. 1609.

COnuocat y cõgregat lo saui Consell de Cent, en la istancia gran del dit Consell: en lo modo y forma acostumats.

Primerament lo senyor Conseller en cap, de voluntat y consentiment y en veu de tots los demes senyors Consellers sos companys, proposa al dit saui Consell de Cent. Que &c.

E quant à la proposicio feta per dits senyors Consellers: contenint en effecte: que inseguint la delliberacio per lo present saui Consell feta á 25. del mes de Abril 1606. han fet mirar y reuerer per persones prouectes versades en Historia, y desapasionades, vna Coronica que micer Hieronym Pujadas Doctor en Drets ha composta, de las antigas Historias, de fundacions de Ciutats, y altres coses memorables de Barcelona y Cathalunya: la qual enten dirigir a la Ciutat de Barcelona. La qual vista, mirada y regoneguda, es estada aprouada per los Magnifich y Reuerents micer Ioan Gallego Doctor del Real Consell del present Principat, lo Mestre fra Saluador Pons, lo Presentat fra Iaume Rebullosa del Orde de Predicadors, y lo Doctor Honofre Menescal Lector de la santa Esglesia de Barcelona, conforme cõsta ab vna escriptura de ma dels sobredits firmada: y enlo present Consell llegida: la qual es del tenor seguent. Nosaltres Ioan Gallego &c. Inseratur pro vt est in presenti consuta: qua incerta, dicat. Que perço lo present Consell dellibere sobre dites coses, lo que millor aparega conuenir. E lo dit Consell, feu delliberacio y conclusio. Que ates aquesta obra esta aprouada per persones tant doctes, y cursades en Historia: com se es vist ab la relacio llegida y desobre insertada. Que perço se fassa imprimir de bona, clara, y llegible estampa. Cometent ho als Magnifichs Consellers ab plenitut de poder, &c.

E perque era la hora molt tarda, &c. Porrogatio Consilij, &c.

Calopa Secret. & Scriba. Consilij.

AL

Digitized by Google

AL DOCTOR HIERONYM Pujades, en álabança de la Coronica escriu en llengua Cathalana: de vn seu amich Religios Capuchi

SONET.

Treball es de pujar les grans Pujades
q̃ sō de pochs pujades y molt dretes
no menos es dificil als que lletres
professan, de contar les oluidades

Histories: quels antichs nos an deixades
deuall de les proheses quells an fetes
en armas, en persona, ardits y tretes,
la patria defensant ab mans armades.

Pujades puja aquesta gran pujada
cantant de Cathalunya la Historia
questaua ja de tots casi oluidada.

Aqui l'enteniment, y la memoria
mostre, yl zel de patria tant honrreda,
pus parl'en Cathala. Deu li don gloria.

ALTRE SONET, del matex Religios.

SI lo thesor que esta deuall la terra
cubert y amagat, dins ses entranyes,
noya quil serq̃ y tragues ales cāpanyes,
es cert no cause pau, ni menos guerra.

Pujades vn thesor trau de la terra
de son enteniment, y ab tals entranyes
de amor, lo comunique ales cōpanyes
dels homēs, q̃ls fa richs, y lleue guerra.

Es lo thesor l'antiga y gran Historia
dels Cathalans primers y que fundarē
la patria y les ciutats de Cathalunya.

Tant gran premi merex desta memoria
que escriu Pujades, com los q̃ fundarē
ab vida, ab sanch, ab armes Cathalūya.

TERCER SONET del matex.

1 NO faules de Amadis, no les prophanes
2 Histories, quels Pëotes nos dexaren
3 escrites en los llibres que dictaren
4 en prosa y vers: sino les Cathalanes

5 Armes, virtuts, y obres Christianes
6 qu'en pau y guerra sempre sustentaren
7 aquells que Cathalunya defensaren
8 dels Barbaros inichs, gens inhumanes.

1 Aquestes nos escriu micer Pujades
2 ab tant galant estil y llengua propria
3 de la Prouincia nostra Cathalana

4 Que be si par, quen ell se son juntades
5 la veritat, sciencia, y molta copia
6 de la Diuina gracia soberana.

Digitized by Google

SONET DEL MAGNIFICH IOAN

Gaſpar de Prat Donzell y Doctor en Drets, natural de la Ciutat de Vich, populat en Barcelona: per lo Doctor Hieronym Pujades y ſa obra, à Cathalunya.

ACcepta Cathalunya patria cara
lo zel, y amor, ab grat de aqueſta Hiſtoria:
conſiderant fins vuy de tu memoria
tot lo mon ha priuat la fama auara.

Pujades ha dictat molt a la clara,
deſpertant ton oblit, ton ſer, y gloria:
y ſeli deu la palma de viſtoria,
y corona: per ſer vnica y rara.

Segona part promet: promet tu gracies
gratificant gracioſa, puis conuida
al apetit à apetitoſas coſas.

Defenſada ſeras de las deſgracias
de llenguas malicioſas, puis te auida
com Fenix, renouant coſas glorioſas.

Altre Sonet del matex.

EN la ſon del oblit tant ſepultades
eſtauan Cathalunya, tes grandeſas,
que dels teus lo valor, gloria y proeſas
ja caſi, del tot eran acabadas.

Mes lo vent de la Hiſtoria à deſcolgades
las braſas de la ſendra, y tan enceſas
las moſtra: que à la par, de les compreſas
las de major ardor ſon apagadas.

Pujadas ab zel filial ſe moſtra
diſcret, laborios, vnich, y raro,
y promet ſens eſta obra fer ſegona.

La gala li cantem, que es honrra noſtra
tenir tal natural: peront lo emparo
del obra y del autor, es Barcelona.

DE

Digitized by Google

DE IOAN BAPTISTA GORI EN los dos Drets Doctor en comendacio del Autor ab Catha-lunya.

ESTANSAS.

ALs ſancts fills voſtres, deueu molt, Cathalunya,
Qui ab llur bon viure, y ab obres exemplars
Vos han cauſat, que de vos ſe allunya
Tot mal y dany, y tingau bon ſolas:
Honrra ab profit, han fet en vos ſe junya,
Honrra ab llurs temples, reliquias y altars,
Profit molt gran, teniu d'ells cada dia,
Pregant per vos, Deu y Sancta Maria.

Als grans Prelats, reſtau molt obligada,
Qui en llurs ædats, de voſtres fills paſtors
Foren, vellant, guardant voſtra ramada
Y deffenentla, de perfidos errors,
Sembrant doctrina, qual Chriſto auia ſembrada
Quant en lo mon, vingue p'el's peccadors
Y foren ells, qui ab doctrina y exemple
Han illuſtrat, en vos de Deu lo temple.

Als Doctors, ſauis, y barons ſcientifichs
Deuen honors, y gracies ſens par,
Qui en los temps, fœlices y pacifichs
Molts dels fills voſtres, volgut han doctrinar
Ab llurs eſcrits, y ab carrechs molt magnifichs
Per tot lo mon, enuiau à jutjar
Ab llur ſaber, per vos alcanſan gloria
Per ells renom, y eternal memoria.

Als capitans, y ſoldats valeroſos
Agrayments, aueu de fer molt grans
Qui en los treballs, y temps tempeſtuoſos
Vos deffenſaren, ſes vides menyſpreans
Contra enemichs, fet han fets hazanyoſos
Que eſpantal' nom, fols en dir, Cathalans,
Y los primers, en totes les empreſes
Se ſon trobats, fahent ſempre grans proeſes.

A voſtres fills, molt los deueu auſades
Quiu's han honrrada, ab obres principals
Per lo vniuers, faent coſes ſenyalades,
Que llurs memorias, reſtaran immortals:

Pero

Digitized by Google

Pero de tots, mes deutu à Pujades,
Y tots li deuen, dexar de ser mortals,
Mortals serian, sos fets (per be mes diga)
Sino tenian, Pujades quil's escriga.

Hieronym, donchs, Pujades llur germa
En Drets Doctor, y fill de Barcelona,
A tots los seus, allergada à la ma
Que ja en lo llac, que oblit nom li dona
Veya allisar, à altres que veya ja
Ser sepultats, auia bona estona
Del llac de oblit, à tret, à gloria æterna,
Ab alt estil, en sa llengua materna.

A tret à llum, les velles antigalles
Dels fundadors, de les ciutats y pobles
Pedres, columnes, arcs, estatuas, medalles
De antichs Romans, y altres nacions nobles:
De les ciutats, las antigas muralles
Sagrats consilis, vsatges, lleys immobles
Donchs, Cathalunya, à fill que tant vos ama
Amaulo vos, y dauli æternal fama.

NARCISSVS GARBI. I. V. D.
Pauperumquæ Regiæ Curiæ, ac totius Gathaloniæ Adoucatus, in Operis detractores.

INuide, cur dictis laceras aliena malignis?
Aut meliora refer, aut meliora face.
Non hic Arma Viri, fistiuè canuntur amores:
Sed priscos mores, Patria dulcis habet.
Sit sua laus alijs, præconia certa meretur,
Qui præsens celeber condidit Autor Opus.
Nam plura Inuenies, quæ te fortasse latebant:
Et quæ nemo (ausim dicere) Vidit adhuc.
Ergo librum lauda, Autorem cole, namq; laborem,
Tam longum, atq; grauem spernere nemo potest.

AD

Digitized by Google

AD LECTOREM HVIVS CHRONICI LIBRI, EDITI ab eruditiſsimo I. P. D. Hieronymo Pujadas Barcinonenſi.

Franciſsi Coma etiam I. P. D. & Barcinonenſis.

CARMEN.

SI Velit amundo, quis forſan ſcire, creato,
Vſque ad lamentandam Hiſpanam perniciem, quot
Haec Cathalana & quos habuit Prouincia patres,
Nec non priſcorum praeclara agnoſcere geſta,
Quae, tam pacis tempore, quam belli, acta fuere,
Fortuna aduerſa, quae neutra, quae ve ſecunda:
Perlegat hunc librum. Et lecto, ſi lecta notabit,
Clare ac diſtincte poterit, quaſi admedium vnguem,
Cernere, quas vrbes habuit Cathalonia noſtra,
Oppidaque & villas, necnon, quis condidit, & quae
Nomina, & aquo accepiſſe, & quot longa vetuſtas
Diruit, & minuit, quot quot ſeruauit, & auxit.
Praeterea legis Chriſti, noſtraeque ſalutis
Dogmata, quis noſtris docuit majoribus, & quot
Floruerint ſancti, libris, virtute, cruore,
Miracliſque, hic monſtrat, quotque fuere beati.
Tum Synodi Sanctorum patrum, & Conſilia adſunt,
A quibus & quo tempore tunc celebrata fuere,
Quae tum multum, valdeque exornant Chronica iſta.
Tandemq; & nonnulla & rara & digna notatu,
Hic paruis propriſque videbit picta figuris,
Qualia ſunt ſtatuae, fana, tituli, & monumenta,
Inſciſumque aes antiquum, quaedamque columnae,
Porticuum veſtigiaque. Hiſque ſimillima multa;
Quae non poſſunt non grata & iucunda videri.
Quare omnes natos, hac in Prouincia adhortor,
Ad Chronica haec perſaepe legenda & mente tenenda:
Nam Cathalanis haud ſcire, ignorantia duplex
Eſſet, nunc praeſertim, cum omnia tempore noſtro,
Et late Pujadas & fuſe refferat, quo
Nec melius retulit, nec plenius hactenus alter.

Euiſdem Franciſci Coma ad Auctorem.

EX Chronicis noſtris jam ſumma laude triumphas,
Iamque tibi Palma, & Laurea magna datur:
Et merito. Nam quod nec praeſtat magna Catherua
Scriptorum, chartis id tribus omne doces.
Neſtoreos ideo viuas faxit Deus annos,
Sic noua vt ſcribas: qualiter & vetera.
Imple hanc rem magnam, Cathalon te tota precatur;
Inuidiam haud timeas: Barcino mater adeſt.
Quaeſo id perficias, nam praeter praemia multa
Tradenturque tibi gloria, laus & honor.

RES-

Digitized by Google

RESPOSTA, A VNA CARTA DE IOAN PVIAdas Vilar honcle Paternal del autor.

REBI la de v. m. plena de efectes de amor, dileccio, y zel paternal, del meu be, honor dels treballs, y fama de la Coronica. Los quals mes he conegut en la dura correccio, que en las dolces paraules, y caricies blanes. Perq̃ com diu sanct Pau: al que jo ame castigue. Y escriuint lo Saui les sues sentencies digue. Ama à son fill aquell quil arguex, repren y ferex, ab la verga de la correccio, y disciplina. Ponderi la vna y moltes vegades. Y per quant temia, que responent, auia de pensar me pesaua oyr la correccio: y seria tenirme per grosser: de qui (com diu lo Saui) no voler oyr quant lo reprenen: estigui per donar la callada per resposta. Per altra part vehentla tant plena de afeccio, ab tanta vrbanitat y ab tals entranyes: judiqui, seria mala paga, dolenta correspondencia, y poca cortesia, dexar de respondrer al fauor y voluntat, quem mostra. Y axi llança da la sort, determini satisfer àla cortesia: y si era digne de ser admes à defensa, donar descarrech de mi matex. Primerament en la admiracio li à causat entendrer he composta vna Coronica vniuersal de Cathalũya: no menor la tinch jo, de que sens auerla vista me aconselle la pos al foch. Com si peruentura fos obra tant pernicioſa com los llibres de Numa Pompilio. Dels quals (per ser tals) diu sanct Agusti, que foren cremats: per orde del Senat Romà. Totes les coses del mon van de manera, que lo que dona fastidi à vns, agrada als altres. Y cada qual se regex per son enteniment. Si v. m. me la condemna, no faltara vn altre Augusto Cæsar, que la deslliure de les flames, à be que no sia del valor de les obres de Virgili. Y ab aquest baculo y esperãça de la Magnificẽcia aqui esta dedicada confie sustentarme, com altre Iacob al passar de las ayguas del Iorda, y inundacio quem amanaça han de ofegarme la honrra, fama, credit, y reputacio. Posible es auerhi enlo mon, qui per enueja o per mostrarse Doctor entre dones, saui entre estults, y llegit entre imperits, mire los llibres ab mal vll, y fassa gestos en llegirlos. Y molts hi aura, que tenint la casta de noble cauall, tindrã la sua condicio bruta: estimant mes beurer la aygua remoguda ablo inquiet peu, que la clara baxant de la font per lo curs natural: preciant mes lo menyspreu de les coses graues, que la intelligẽcia de ellas: y q̃ ser ensenyats per desterrar la ygnorancia. Pero axo no puch jo pensar succehesca en Cathalunya: ahont hi ha tanta magnanimitat, noblesa, estudis, bons judicis, y enteniments docils. Que si los Latins, Alemanys, Frãcesos, Grechs, Castellans, Aragonesos y Valencians, celebran los seus Coronistas: y los Cathalans ab tanta beneuolencia admeten als vns y als altres, y honrran als forasters: no me han de admetrer ami, que so de la nacio y patria? No ajuntara lo amor, als que no separa lo cel? O diuidira peruentura la emulacio, los que à vnits la nacio? No seran conformes en opinio, los que son ab mi vna matexa cosa, en lo ser de Cathala? No judicaran almanco, que com aquells qui son estats en Athenas entenen millor les histories de Grecia: y los llibres de Virgili, los perills de Silla y Charibdis, las Sirenes de Homero, y la boca del riu Tiber, aquells qui han nauegat desde Troya à Italia: axi tindre alguna major noticia dels llochs de nostra terra, que los q̃ de pas han estat en ella? Y si ab tot axo per ser los altres de major autoritat, lletres y reputacio, mere xen (com es just) mayor honor mundà: acontentarme: que com diu sanct Hieronym, al temple del senyor, offeria cada qual conforme la sua posibilitat. Alguns or, altres plata: vns pedres precioses, purpura, olanda: qui esmeraldas, qui jacintos y altras joyas precioſas. Y jo me acontentare de que puga presentar vnas pobres pells y pels de cabra. Que lo Apostol sanct Pau les coses abjectes y dejectades, judicaua ser mes necessaries. Y axi la Arca del Testament se cobria y guardaua de la rosada, y del ardor del sol ab vnes pells de poca consideracio. Que no passan pobres capas, las injurias y agrauis. Quant mes: q̃

no

Digitized by Google

no he tirat, à trobar y alcançar humanes alabãces: ni tem los vituperis malicioſos: que la vna coſa es foch de eſtopa, y la altra es eſtatua deles que poſan per deſuiar los aucells de les ſembrades. Qui tira à fer ſeruey à Deu: no tẽ malicias dels homẽs. Que lo ſenyor diſcipa los conſells dels malignants, y confon les llẽgues dels maintencionats. Tingan los que volẽ les noſtres Coroniques de inuẽcio de foraſters, poſen les bẽ enquadernades, cubertes de cuyro daurades, tafetãs per lligadures, cap lleures illuminades y paginas brunyides: q̃ los ſauis eſtimaren mes vna pobre hiſtoria emendada y verdadera, que vn gran llibre ple de fulles, flos, y ramatjes de ornades y exquiſides paraules. Si à guſt de tots auia de exir la Coronica, ben ſegur ſo, que à vot de algu, merexia tant poch ſer imprimida, com ell Rey de Eſpanya, o digne dels fums y vanitats, que li adormiã los ſentits quant la llegia. Diuhen los que molt inuentan, y poch empremptan: que no es inuencio mia: ſino treballs de mon pare. Plaguera à Deu, agues jo trobada la carrera tant batuda, ques fos poguda caminar de dia à dia, ſens auerme de emprar de las vigilias y coſtas de ſalut que he patides. Be podia v.m. aſſegurar era molt diferent en ſubjecte, valor, doctrina, eſtyl, y penſament, lo treball de mon pare, al que jo ab tãta falta de parts he pres entre les mans. Per quãt lo que ell eſcrigue per orde del Archabisbe Loazes, fonch lo tractat de præcedencies dels Sereniſsims Reys de Arago, ab los de Frãça: en la occaſio de competẽcia ſe era offerta en cort Romana, entre los Embaxadors: y podenſe veurer los ſeus Originals ab los meus, y conexer, ſi ſuccehint à mon pare vinch à trauer lo hereditari, per peculi: o ſi vẽch per quaſicaſtreſſe lo profectiſi. De mon pare es lo ſer natural, educacio, criança, hauer me adoctrinat, poſat en cami de les lletres: ell me aſsignà lo cãp jo he poſats los bous en la arada, ſulcat lo camp, llençada la llauor, y la cullita es mia: regoneguda à Deu la premitia: y à mon pare lo natural quem obliga. En lo que dius de la reſidencia de mon eſtudi: dich eſſer aſſertat continuarlo: y juſta raho, no repoſen en ell les cauſes dels vius, en lo temps que ſi tractã les dels morts. Pero temps hi ha perá tot, com diu lo Saui. Y per aqui vol aplicarſe à vna coſa y altra, dotze hores hi ha en lo dia: com digue Chriſto Senyor noſtre. En eſtas ſe poden repartir moltes coſes, que guardẽ al home de caſas devici, y aplechs de murmuracions. Y ſi en ellas me he volgut priuar, o per millor dir à aqueſt he procurat poſpoſar tot recreo, de que me han de mordicar llenguas Caninas? Si à algu apar exercici fora dela mia facultat de Iuriſta: oyam nos los dos, y digã. Qui agues entes al gran Iſidoro, y ab ell al Canon. Moyſes: y lo Canon Fuerat. 7. diſti. (En los quals ſe eſpecifica qui foren los primers Legisladors del mõ) ſi hiſtoria no hagues llegida? Qui ſi no fos hiſtoriador, haguera ſabut fer la diſpoſicio del Canõ, Quo jure 7. diſ? Cõvol prouar la diuiſio de les terres eſſer de Dret huma. Lo Canõ. Quiſneſiat. 11. diſ. que proua eſſerſe predicat lo Euangeli en Eſpanya per manament dels Apoſtols S. Pere y S. Pau, y no de altra perſona; quil haguera entes ſino fos Hiſtorich? Si no ſabes la hiſtoria de Loth, qui entẽdria la Canon. Quod ayt. 14. diſt? Prouãt lo origẽ y principi del ſagrats Canõs, qui aguera fet lo Canon: Canones generalium. 15. diſt. ſi hiſtoria no hagues enteſa? Vejã per entendrer las deciſions del Canon, Habeo lib. 16. diſt. y del Canon, Concilia. §. hinc etiã. 71. diſ. ſi era neceſſari eſtar al cap de la hiſtoria del Emperador Theodoſi? Si per cert. Y qui ſino ſab la vida y ſucceſſos del Rey Theodorico podra entendrer lo Canon. Anaſtaſius. 19. diſt? Qui lo Canõ: Hadrianus. Lo 2. ab la gloſa final: y lo Canon. Ego Ludouicus, diſt. 63. ſi Coroniques de Frãça y Eſpanya no te llegides? Si Papa Gelaſi no hagues ſabut de hiſtoria, nos haguera valgut dels exemples de Archadio y Theodoſio, en lo Canon. Duo ſunt. 96. diſ. Y mal ſe entendria lo Canon. Cõſtãtinus 96. diſ. ſi de S. Silueſtre y Cõſtãtino la hiſtoria no fos ſabuda. Nos fora pogut be entendre lo Canon, Alius. 15. q. 7. que los fets de Clodoueo y Pepino Reys de Frãça, no foſſen primer ſabuts. Ni lo Canõ, Precipue Gualdrada. 11. q. 3. ſi primer del Concubinat de Lotario nos agues tirgut noticia. Ningu ſabria la cauſa de la deciſio del capitol. Et ſi neceſſe de donationibus inter

virum

Digitized by Google

virum & vxorem, que hiſtories de Caſtella y Leo no hagues primer llegides. Que primer les hiſtories de Hungria no ſian ſabudes, no ſe jo qui entendra, lo capitol. Intellecto, de jure jurando: y lo capitol. Licet vniuerſis, de voto. Y dubte ſe puga entendrer lo capitol. Sicut dignum, de ſententia excomunicationis: que primer nos tinga noticia dels Annals de Inglaterra. Pero dexades coſes remotas: qui entēdra la Canon Statuimus. §. econtra. 61. diſt. lo Canon Remoto. 7. q. 1. Lo capitol Cū oporteat, de accuſationibus: lo capitol Abbate ſanè de re judicata in. 6. La ley final, Codice de Cenſibus: ſi hiſtories de Barcelona, Vich, Poblet, y Benifaça no te llegides? Y ſi volen ſaber los Iuriſtas que ſon eſtats curioſos en hiſtoria, mirē à Pōponio quanta moſtrà ſaberne en la ley. 2. ff. de origine juris: y en la final de rerum diuiſione. Y en la matexa ley. 2. nos diu ell matex. Quæ Cœlio cognomenat Antipater, eſcrigue les hiſtories, eſſent Conſul y Iureconſulto. Lo gran Propheta Moyſes primer legislados dels Irealites y del mon (com ſe proua per lo Canon Moyſes. 7. diſt.) tambe ſonch lo primer hiſtoriador: cōforme eſcriu Polidoro Virgily. Vlpiano Iureconſulto celebre en autoritat, ſe moſtrá molt Hiſtorich, com feu lo reſponſo de la ley Origo ff. de officio quæſtoris. No ſonch de menor autoritat Paulo, ni ſe amoſtra menos verſat en la Vlyxea de Homero, en la ley primera. ff. de contrahenda emptione. Lo juſticier Emperador Iuſtinia, en lo prœmi de les Pandectas, y en lo de les Inſtituciōs Ciuils, moſtrà entendrer hiſtoria: y per entendrerli las ſues Rubricas es meneſter ſaber las Coroniques dels Goths, Germanos, Alans, Alamanys, Vandalos y Africās. Iaſon moſtrà ſaber la hiſtoria del Rey Ramiro de Arago lo Monjo: y lo caſament de ſa filla la Reyna Petronilla ab lo noſtre Comte Ramon Berenguer. Ioan Nauiſano en la Sylua, Caſaneo en les conſuetuts de Borgonya, y en lo Cathalago de la gloria del mon, Alciat, Tiraquello, Corraſi, en totes les obres, no moſtrarē ſaber hiſtoria? Lo noſtre Archabisbe Loazes en lo tractat del matrimoni dels Reys de Inglaterra, Iaume de Montjoich, Guillem de Vallſeca y Marquilles en lo vſatge Cum dominus: y Antoni Ros, en lo tractat de coſes admirables del mon quanta hiſtoria han tocada? Altros Iuriſtas feren diuerças obras de ſola hiſtoria. Egidio Perrino, del Emperador Iuſtinia. Aymario Riualio, del Dret Ciuil y Canonich. Nicholau Bertran, les Geſtes Tholoſanes: Eſteue Forcatulo, del Imperi dels Franceſos. Antoni Arena del ſiti de Roma. Pandulfo Colenuſio, del Regne de Napols. Pons de Ycart les gran deſes de Tarragona. Hieronym Pau la Barcinona: y molts altres que dex de nomenar. Demanera, que ſi tals y tants Iuriſtes no perderen de ſon ſer nivalor, per ſaber, moſtrar, y compondre hiſtories: tāts ſagrats Canons, tantas leys ſe entenen ab la hiſtoria, y ella es propria del Iuriſte: ninguna admiracio deu cauſar que jo la ame, eſtime, y à temps furtat me ſia entretingut en ella: y tret del camp del meu entenyment aqueſt talent: que à no traurel y grangearlo, quiça lo dia del paſſar los comtes, y donar raho del eſmers dels talents, men ſeria demanat de compte. Y los quen tenen acomanats mes, tragan los, y façanne grangeria: que lo ſenyor demanara lo compte tant eſtret, que alde ſinch, demanara compte de ſinch talents: y al de tres, de tants matexos com lin aura comanats. Y voſa meſte tinga animo per als dos, y animem à majors empreſes: que la virtut com es donzella, de poca coſa ſe eſpanta. Y vna gelada baſta per matar vna tendra planta. Guarde Chriſto noſtre Senyor à voſa meſte. De Barcelona.

Lo D. Hieronym Pujadas.

PRO-

Digitized by Google

PROLECH DE LA CORONICA.

Vexauas lo Poble Hebreu, (com se llig en lo Propheta Isaies) de que tenint moltes persones de lletres y doctrina: no hi auia entre elles quis volgues aplicar y assentar, a denunciar, manifestar, referir, escriure, o comptar, les coses passades des del seu principi, pera que ell las entengues y sabes, restas ensenyat y adoctrinat en los successos, causes y fins de ellas. Y aparexia poder tenir a questa quexa bon fonament per dos rahons. Que certament com digue lo Philosoph, naturalment tots los homens desijan entendrer y saber. Y los qui entenen, estan obligats per ley natural, y de charitat, à ensenyar als ignorants. Y no satisfent los vns à la obligacio, ni tenint los altres saciat lo natural apetit de saber, entraua be lo quexarse: pera moure als qui sabian, podian y deuian, y aconseguir ell lo que desijaua. Pero de altra part, aparex certament esser estada quexa sens causa, ni raho. Per quant à aquell poble may li auian faltats Prophetas, Predicadors, y Doctors, de qui podia apendrer, escriptures ahont llegir, ni persones quel conuidassen à oyr. Ans be, axi com Iob estaua cridant als que volguessen oyr: que acudissen à ell y comptaria quant auia vist, y sabia: axi matex lo Propheta Ioel conuidaua als de aquest propri y quexos Poble Hebreu, dient. Oyume vells, y obriu les orelles tots los qui habitau la terra: escoltau lo que referiré, y vejau si ha succehit, y ses fet en vostres dies: o si en los de vostres pares: y podeuho comptar à vostres fills y filles: y ells als seus fills, y succeciuas generacions, que apres vindran. Y lo Real Propheta Dauid, vna vegada deya al matex Poble, vingues à ell, quel oys, y li comptaria, lo que li era conuenient. Y no content de aquesta, altra vegada aparegue volia fer del mestre y Pedagogo, per ensenyarlo en asso que demanaua: y axi li deya. Poble meu esta atent, inclina la tua oyda à les mies paraules: comptare tot lo que ha passat desde son principi, dire quantas cosas he oydas entesas, y conegudes: y tot quant nos tenen comptat nostres pares: not quexes, que coses son manifestas, que no han estat amagades dels pares als fills, ni à les generacions de vnes à altres. Y si be apar de aqui, tenia lo poble Hebreu tot lo que volia, y podia desijar: totauia no volgue parar en asso la misericordia Diuina. Que ans be apar lo matex immens Senyor nostre, tingues particular prouidencia en ques satisfes la voluntat del Poble: y li manifestassen, notificassen y posassen aldeuant, les sues incomprensibles grandeses, piadoses entranyes, profundes obres, y inexplicable bondat: y que fossen comptades y passas la noticia de ellas, de vna generacio y de vn temps al altre. Veuse clarament lo que estich dient, ab lo que mana Deu à Moyses en lo Exodo: volent, que aquest matex poble (que alli anomena Irael) lo dia de la Celebracio de la Pasqua, molt de proposit se posas à comptar y à fer saber à sos fills, la merce li auia feta quant lo trague de Egipte. Y en lo Deuteronomio llegim, que lo matex Moyses de part de Deu, mana al poble, que los preceptes li donaua, los ensenyassen los pares als fills: y ensenyats los meditassen, axi en casa, com anant de cami, y al demati, quant se lleuauan. Tambe llegim digue al Propheta Isaies, posas esploradors, escoltas, y espias, pera que apres denunciassen tot lo que aurian vist. Vehem tambe per Esechiel que li mana Deu digues y manifestas al poble, tot lo que auia vist, y li auia comunicat. De hont, vist tant cuydado en Deu, y tanta solicitut en los Prophetas: deman jo. De que li venia al poble quexarse, auent hi agut tāts quil conuidauan à oyr y saber lo q̄ rāt desijaua: y tenint lo matex Deu tāta prouidēcia en prouehir en asso. Verdaderament apar no dersse donar altra causa, sino culpar al poble, do q̄ era cō vn infātet, q̄ esta regalat al pit de la cuydadosa mare: q̄ ella se esuella en acō tentar.

Isaie. ca. 41.

Exod. ca. 5.

Deuter. c. 6.

Iob. cap. 15.

Ioel. cap. 1.

Isaies. ca. 21.

Esech. c. 40

Psalm. 65.

Psalm. 77.

†

tentarlo, y munyirli la llet, y ell mamà y plora sens occasio, y per desmasiat regalo. Per quem recorde auer oyt à dir à ell matex, per boca del Psalmista. Que de les sues propries orelles auia oyt, y sos pares li auian fet asaber les obres, que Deu nostre Senyor per sa infida clemencia auia obrades, en los dies passats, y temps antichs. Y essent axi certament es de culpar, o auem à dir: que lo poble era de molt llaugera y poca memoria, axi com Dauid digue: que era poble oblidat dels beneficis de Deu nostre Senyor, y de la multitut de les sues misericordies. O altrament si li volem ajudar à escusarse, sera dient: que les quexes fossen en temps de mudança de generacions: que acabada la primera perdias la memoria, y los qui succehian nouament, necessitauan de persones quels fessen recordar y saber los fets antichs. Asso podia ser fos lo matex que escrigues lo Ecclesiastes, dient. Del que fonch abans de nosaltres ja no hi ha memoria. Y la Sapiencia diu. De aqui apoch no hi aura memoria de nosaltres. Demanera, que de la vna, o de totes dos causes podia prouenir la quexa del poble, y no de que li faltas, qui li fes asaber los fets antichs y merces que Deu nostre Senyor li auia fetas: y los castichs que los seus justs judicis per lo demerits dels homens auian enuiats sobre la terra.

Psal. 77. 103

Eccles. c. 1.

Sapi. cap. 2.

Y si be aporta cami lo que fins assi auem dit, no sera fora de raho pensar: fos tot figura, y enigma: pera significarnos, que si aquells que auian tingut tants despertadors pera llançar lo somni de la ignorancia, tants mestres quils adoctrinauan, tants representants, que al viu los posauan al deuant las antigas y infinides clemencies, misericordies, y prouidencies de Deu nostre Senyor: los tremendos judicis, seuers preceptes, y riguroses exsecucions de la sua fidelissima justicia, totauia desijauan que sels representassen mes amenut, aparexentlos que may eran prou instruyts de aquelles coses: vejam que auem de fer nosaltres, que ab tant descuyt fins assi nos som adormits. Mostrauan ells la necessitat sens tenirla, perque la conegã nosaltres, que aportantla en nostra companyia apar que no la vehem. No y ha agut nació famosa, ni Republica ben ordenada, que dexas de conexer necessitaua, de tenir persones qui conseruassen les memories, y representassen als pobles los fets antichs. Ni hi à agut nacio tant barbara, que no procuras dexar memoria de si, en monuments, columnes, caracters, y senyals: o que en escriptures, Coroniques y Annals constas dels seus fets, ys perpetuas la sua memoria. Asso se veu ja desde la segona edat del mon: com en los principis de ella conforme escriuhen Beroso, y Beuter, exint Noe de la Arca, posa en aquell lloch de la exida, vna Ara, y en ella escrita la memoria del succes del Diluui: perque may se oblidassen del fet, y modo com auia passat. Los fills de Seth, segons escriu Ioseph Iuheu, per temor de que si lo mon se auia de perdrer altra vegada ab aygues (com auia succehit en temps de Noe) o si ab foch, conforme auian oyt à dir ques auia de consumir, se acabaria tambe ab tals temps la memoria de ells y delas suas proesas, volent preuenir à aquest perill, edificaren y alçaren dos columnes (o sea segons diu sanct Antonino) la vna de marbre, que nos arruynas y assolas ab aygua, y altra de rajola que lo fonch no tingues virtut de consumirla. Dins las quals posaren certes escriptures y memories de sos Annals, pera ques conseruassen, y los esdeuenidors tinguessen noticia dells. De Cham fill de Noe escriu Mariano Scoto, que essent ple de superstitions, perque nos perdes aquella sciencia, la esculpi en llaunes de ferro, planxes de plom, y taulas de pedres. Los Chaldeus, Persas y Ægipcios, no sols se acontentaren de escriurer Annals y Coroniques dels seus Regnes: pero encara volgueren expressament tenir senyalades y deputades persones qui les componguessen per auant: y les guardassen ab molta veneracio, y cuydado. Y que aquestos fossen, no qualsevol manera de persones: sino los Pontifices y Sacerdots: per la autoritat del carrech que tenian. Confiant, la matexa estima farian de les escriptures de aquells, que del exemplar de les sues vides y obras: y que la vna cosa acreditaria à la altra.

Bero. l. 1. c. 6 Ben. p. 1. c. 1.

Ioseph. lib. 1. ca. 4. anti.

S. Anto. tit. 1. ca. 3. §. 7.

Mariano. in Coron. 1. estat. Cyc. 8.

Escriu-

Digitized by Google

Escriuhenho desta manera Beroso Methastents y Manethon. Lo matex se compta dels Romans: conforme se pot veurer en lo Flauio Vopicio. Dels Iuheus escriu la Historia Ecclesiastica Tripartita: seguint à Africano sobre la concordia dels Euangelis: guardauan las escriptures de les genealogies deles families, en lo lloch mes guardat del Temple. Com si diguessem, en la Sacristia. Confiats que de alli no auian de ser tocades, ans be inuiolablement conseruadas, per la seguretat y respecte del lloch. Los Alarabes essent de nacio tant cruel y barbara, com per la sua desgracia sab tota Espanya, no estigueren sens escriptors y Coronistes, puix tingueren al Moro Rasis, y al paga Analfange. Dexare de dir vna infinitat de escriptors de diuerses nacions, que en Epilogo aporta Rauisio Textor: y concloure ab la dels nostros antepassats Godos. Que en lo temps de la sua primera y barbara senyoria, ja tingue à Ablubio, qui porpetua la memoria de aquella fera nacio. Amançada algun tant apres, y ja no tant ruda, no li falta vn Lucio Dexter fill de sanct Pacia Bisbe de Barcelona (hagut de llegitim matrimoni) qui escrigue tota manera de historia: com diu lo Pare sanct Hieronym. Y per temps no faltà vn Abat de Vallclara, apres Bisbe de Gerona, qui perpetua les coses que dels Gots en son temps auia vistes. En la ciutat de Deu nostre Senyor, sempre se es tingut lo matex pensament y cuydado. Perque en lo Tastament vell manà Deu nostre Senyor al Propheta Ieremies, prengues vn llibre, y en ell escrigues totes les paraules que li auia dites. Y en la noua Hierusalem sancta, parlant lo Angel del Senyor al Apostol sanct Ioan, casi per modo imperatiu y de precepte, li digue, escriu lo que veus. Y altra vegada: escriu. Aquesta matexa vigilancia tingue la sancta Sede Apostolica, quant en los principis de la Esglesia, esposa de Iesuchrist: li dona Prothonotaris, que guardassen y conseruassen las precioses memorias, dels richs joels de les Verges, esmaltats de la sanch del martyri. Las verdes esmeraldas dels continents y confessors: los roygs Carbunclos dels martyrs, y lo preciosissim or dels Doctors. Com apar en lo llibre Pontifical Romà, en Eusebi, Platina, Cæsar Varonio, Illescas, y altres. Y lo Emperador Iustinia en las Institucions del seu temporal Imperi, digue: era inconuenient hi hagues ignorancia en les coses de la antiquitat.

Vopi. vida de Tacito. Pal.li.ca.5.

Ieremi.c.37.

Apoc.c.1.4.

Eus.l.4.c.14. Platin. Vitis Pont. Varo. in Martyro. Iusti.§.1. de testam.

Aquest pensament de perpetuar les memorias, que tantas nacions han tingut, en los barbaros fonch sols intēt de vana gloria. Com lo dels fills y nets de Noe: que edificauan la torre: tant solament pera celebrar lo seu nom: poder mostrar qui eran, y de quant poder. En los altres tingue ja algun tant de Ethica y moralitat. Perque segons refere x Polydoro Virgilio, lo gran pare de la eloquencia Cicero, entengue, que la Historia, Annals, Coroniques, y altres escriptures publiques, nos feyan nis conseruauan per altre intent, sino pera que fossen testimonis del temps, llum de la veritat, vida de la memoria, y guia de bons costums. Que es consemblant al que Christo nostre Senyor digue als Iuheus. Que mirassen las escriptures, en les quals tenian la memoria, y esperauan la vida eterna: que ellas los donarian guia y testimoni del matex Christo nostre Senyor: y verdader cami de la saluacio. Y axi com en lo Exodo hagues manat Deu nostre Senyor à Moyses que escrigues, per memoria: posà lo Rey Propheta Dauid lo seu decret sobre de asso: y declarà la memoria ques auia de conseruar, fos à efecte de que la esdeuenidora generacio sabes, entengues, y posas las suas esperanças en Deu nostre Senyor: que no oblidant les diuines obres, tingues deuant dels seus vlls, los sancts manaments de Deu nostre Senyor. Com si mes clarament nos digues. Que tot lo fi de les histories y conseruacio de memories à de ser: perque ab la notica deles coses passades vinga lo home à ser saui com diu la Glosa del Dret Ciuil. Puix es axi: que la intelligencia del que ja no es, nos dona la sapiencia verdadera: que segons Dauid es lo temor de Deu. Y per ella venim à conexensa de qui es Deu: y à la presumpcio del ques pot succehir en esdeuenidor. Per que vists los premis q̄ Deu donà als bons, esperem y tingam confiança, que com

Poly.l.1.c.1.

Ioan. cap.5.

Exodo.c.17.

Psalm. 77.

Glos.in ver. prudēcia im prœm. iust. Psalm.110.

Digitized by Google

en los trebals acudi assocorrer à aquells subuindra à nosaltres en la necessitat. Y considerant los flagels, açots, penas, y afflicçions, q̃ per just castich, enuià als mals, q̃ no guardaren los seus sancts Preceptes, y sacudiren del coll, lo dols jou de la suauissima ley sua: per reuerencia filial, y temor reuerencial vingam à la obseruança de la sua sancta voluntat. Imitem las accions dels bons, y fugiam los vicis dels mals. Y es axi que ab aquestos exemples pintats en histories, molts homens disoluts se son compungits: y alguns de particulars fets dignes de Imperi y mando: los poderosos han tinguts pensaments de grans empreses ab esperança de immortal gloria: los flachs se son fets robustos, los pereresos agils: los viciosos han abraçada la virtut, per temor de perpetua infamia: y los qui tenian virtut han perseverat en ella, ab confiança del premi de la honrra, perpetuada en la historia.

Dehont se seguex, que no sols als homens particulars, pero pera ser vn bon Ciutada y vn bon Gouernador de la Republica, es necessaria la sciencia y cognicio de la historia: per la intelligencia de les coses passadas, de les quals se pot guiar lo cami de les presents, y preuenir à les esdeuenidores. Conforme llargament confirman asso, los escrits de Barthomeu Casaneo: amostrant la necessitat de la Rhetorica de la historia. Y Aymario Riualio, en la Epistola dedicatoria de la sua Historia Ciuil, confirma: que nos pot entendrer perfetament la Iurisprudencia sens la historia. Necessitan particularment de ella los Princeps y Monarchas del mon. Y los que son bons ministres de ells, los aconsellan, ques entretingan ab particular cuydado, en llegir los Annals dels antepassats. Que desta manera sabran les lleys, los costums, las familias nobles, los de seruil y infame condicio. Y en la occasio estaran al cap del que tractan, dels qui son dignes de las merces Reals, o merexedors de condignes penes. Y axi los Presidents y Officials qui per lo Rey Cyro residian, y presidian en Iudea, com se llitg en lo llibre de Esdras, li escrigueren: llegis, regonegues y miras, les histories de sos pares: que alli trobaria, que tal era la ciutat de Hierusalem y los ciutadans de aquellas: y inferia com se auian de regir y gouernar ab ells.

Casa. tract. glori. mun. p. 1. conf. 46

Esdr. 1. ca. 4.

Demanera que, essent la historia de totes les nacions tant procurada y estimada: tant necessaria y vtil, la intelligencia de ella: y tant propria à la mia facultat: essent Cathalunya vna Prouincia que te tanta abundancia de materia, y tant excellents memories, com qualsevol altra del mon: essent com es, seminari de plantes pera tot genero de virtut, sis fomentan y regan ab la fresca rosada de la llectura: ab justa raho pens auer posat ma à la ploma, y comensat à referir lo que he llegit del molt hi auia que dir de ella, y dels Comtats de Rossello y Cerdanya: que dignament per lo vniuers tenen alcançada reputacio, y estima, entre les altres Prouincies de la Europa, y condecoran la grandesa de la Corona Espanyola. Be se no auerhi del tot falta de Coroniques en Cathalunya quens encaminan y guian, per al fi que aisi he dit. Pero dire lo que esta escrit en lo llibre dels Machabeus. Que considerat lo numero dels llibres, la dificultat de la digestio de les coses en ells contengudes, y lo poch han escrit del molt hi auia que dir: era necessari (per als qui volian recrearlos animos ab la lectura, y tenir intelligencia de les coses per al bon gouern conuenients, y trobarles mes distinctes y seperades) se fes aquesta obra: concordant la varietat, y ajustant à les coses dexades, oblidades, o fins aisi per altres no referides. Y si algu me vol interrogar, ab lo que Eliphaz Themmanites sentaua la paciensia de Iob, demanantme: si peruentura so jo lo primer home, y creatans que lo mon. O que se jo queu ignoren los altres. O que entench que non tingan ja noticia los demes: que tenim vells entre nosaltres, mes antichs que mos pares: y axi no hi ha pera que se eleue ni estime lo meu cor. Rospondre: la matexa respota de Iob à Eliphaz. No tenir pretencio de comptar y escriurer mes del que he vist. Vist dic, en historia. Comptar per als que saben, y entenen? No. Pero com no falten en las Republiques persones que ignoren: y diga lo Apostol:

Macha. 2. c. 2

Iob. cap. 15.

Roma. 1. ca.

Digitized by Google

Apostol! q̃ som debitors als sauis y als indoctes: es menester com à bon ministre, y fel dispensador, repartir ab los vns, de les sobres dels altres. Y si los que vuy son no ignoran: conue escriure lo que ells saben, perque apres de morts nos acabe la memoria, y vingan sobre dels seus fills, lo oblit y la ignorancia. Que quant lo contengut en aquesta obra, estigues escrit en nostres Coroniques y histories, seria lo meu treball, com qui frega ab oli vn retaule vell pera que cobre lo llustre, y mostre nou resplendor. O de la manera que vn pages llaurant la reposada terra, talla les espines y fa solchs nous, pera traure vn poderos noual. Perquant lo meu intent no es imprimir pera destruyr la veritat: sino perque refulgesca la llum, fins assi auia estat algun tant cuberta. Oà la fi com enles coses de mes importancia, lo menys entes hivol dir son parer: jo que si be tinch les ales del corb, sent en mi lo cor de la aguila: me so atreuit à vna empresa tant remontada com aquesta. No desesperant en alguna manera: perque sino pot pujar ahont tira lo pensament, restara ahont podrà. Que en las cosas grans, y magnificas, basta lo voler. Y seruira pera prouocar à altres escrigan millor, ab mes graue estyl, y major erudicio: moguts de veure nols he satisfet al gust: axi com me so posat jo à correr aquesta carrera, per veurer quant curta la auian correguda los altres.

Determinat, y posat ja apunt de imprimir aquesta obra, la intituli Coronica vniuersal de Cathalunya. Per relatarse en ella generalment, tot lo que he pogut trobar de aquest Principat. Compresos tambe los Comtats de Rossello y Cerdanya bax de aquest nom: per ser dins los llimits de Cathalunya, com se veura en lo seu propri lloch. Y à be que alguns mordicadors (que no faltan) hayan volgut tatxar lo titol de aquesta obra: no dire mes per defensa mia: sino que com à Doctor tinch obligacio de ser Grammatich: y com à tal entench, que propriament Coronica es la relacio de les memories passades, ab digestio de temps: y la historia en proprietat de vocable es, lo que se escriu per testimoni de vista, o de aquell propri temps. Y com jo haja seguit lo primer orde, imagin, que en donar tal nom à aquestos treballs: no he vsurpat res de ningu.

En la contextura, y progres de la qual Coronica, me aportare de aquesta manera. Que la present part, contindra en si los fets dignes de memoria, passats dest del Diluui, fins à la perdua de Espanya, en temps del Rey Rodrigo Godo. Diuidint aquesta part en sis llibres. Dels quals lo primer, tirara desde la creacio del mon, succes del Diluui, y poblacio de Cathalunya: fins à la mort del Rey Abidis, vltim de la primera linea dels Reys de Espanya. Lo segon tractara de les nacions entraren en Espanya, y occuparen Cathalunya, desde la mort de Abidis, fins à la vinguda de Gneo Scipio capita Romà. Desde aqui començara lo tercer: y dira los successos fins à la Natiuitat de Christo nostre Senyor: y si del Imperi de Octauiano Agusto. Ab la qual Sanctissima Natiuitat comensara lo llibre quart que discurrira fins al Imperi de Constantino Magno. Lo llibre quint durara fins á la entrada del Rey Ataulpho Godo, en Cathalunya. Y desde aqui, lo sise y vltim mostrara tots los Reys Goths, y les coses memorables del temps de aquells, fins al miserable estat en que resta Cathalunya, per la entrada dels Moros en la llamentable temporada del Rey Rodrigo.

Y perque no aparega contenir indoctes faules, y fingides trobes: com digueren lo summo Pontifice y Apostol sanct Pere, y lo justicier Emperador Iustinia: certifich al lector: que no escriure cosa sens autoritat, y testimoni: o sens donar la raho me aura mogut à seguir lo que dire. Demanera, que podra facilment ferse la censura de la veritat. Las allegacions fare dels autors, seran per los noms en lo curs de la narracio: y en lo marge, lo lloch, llibre, o capitol de hont aure tret lo que dire. Si anomen autor sens senyalarli lloch enlo marge: mirara lo lector algun poch mes amunt: perque sera lo matex llibre, o lloch superior. Ningun autor citare, que nol haja vist: o que diga qui mel aura citat. Quant se offeriran opi-

Petr. 2. ca. 1. Iusti. 9. cũ q; ver. licea. inst. prœm.

Digitized by Google

nions diuerças las referire: y ſi en alguna manera es poſible, com ho ſera las mes vegades, les concordare. Y ſino abaſt à conformarles, poſadas ab ſos fonaments reſtaran à diſcrecio del lector. Perque moltes vegades, en fets tant antichs, qui mes vol apurar la veritat mes ſe allunya de ella: y ve aromprer per lo mes prim. Aqueſt encontre de opinions ſe trobara molt ſouint en lo compte dels anys. Naxent, de que diferens autors lo prengueren de diuers temps: y en varias maneras: com apar de Iacobo Bergomenſe. Y eſpecialment diu Ioan Annio, ſobre los Equiuocos de Xenophon: que los Eſpanyols no comptaren los anys ſolars, y de dotze meſos, com los Hebreus: ſino de quatre meſos. De la matexa manera que diu ſanct Aguſti comtauan los Egipcios. Tambe diu, que altres comptauan los anys Lunars: y alguns los donaren ſols deu meſos. Referint tambe alguns altres modos que alli ſe poden veure. Y ſi be lo modo mes comu dels eſcriptors es eſtat fer lo any ſolar, y de dotze meſos: totauia, vns lo començaren en Ianer, y altres en Març. Tambe molts eſcriuint del temps en que algun Princep mori, acoſtuman donarli de Regnat tot aquell any: aſsignant per principi del ſucceſſor, lo ſeguent any: y de aqueſta manera prenent vns quants meſos de auans ab hu, y tants, o mes ab altre, ab pocas ſucceccions fan vn gran beſcompte. Y per tant algunes vegades nos podra tant certament aſsignar lo any, que no hi aja algun poch de auans, o temps atraſat, no molt notable. En la narracio no ſeguire afectadament eſcriptor algu: ſino al que me aparra acoſtarſe mes à la veritat. Que no me apar be: per lo que hu à dit veritat en vn lloch, ſeguirlo en altre: ſi conech que errà. Sino cullir la roſa: y dexar la eſpina.

Bergo. li. 8. Anni. lib. 4. y lib. 12. c. 2.

Aguſti. de ciuitat. lib. 12. cap. 10. 12.

Deſijauan alguns ſos aqueſta obra eſcrita en llengua Caſtellana: com aquella que es mes eſteſa y enteſa, per las nacions eſtrangeres. Pero no es eſtata poſible altra coſa, del que ſe es fet. Axi per no ſer ingrat à la Patria y nacio: dexant la propria per altra llengua, y lo natural do per las gracies eſtranyes: com tambe per ſer tota la obra de Cathalunya, y dedicada à perſones de tanta magnificencia y luſtre, Cap y emparo de les demes Ciutats Viles, y lloch de aqueſtos Principat y Comtats. Quant mes, quem recorde auer llegit en certes Apophthecmes Eſpanyoles. Que lo Rey Xico de Granada ſabent la llengua Caſtellana, may la volgue vſar. Y interrogat: com no la parlaua, puix la ſabia? Reſpongue. Per no poſarme en arriſch de coſa fea. Que peruentura corrent jo aqueſt arriſch, aguera trobat contra de mi vn altre Cato, com lo troba Aulo Albino. Del qual eſcriu Aulo Gelio: que eſſent Lati, eſcrigue certes guerres Romanes en Grech: y demanant perdo ſi auia errat en ella: eſcuſantſe que no era Grech natural. Y Cato li digue. Quit manau eſcriure en llengua, que congruament no ſabias. Majorment conſiderant: que Deu noſtre Senyor donà als ſeus ſancts Apoſtols lo eſperit y do de les llengues, conforme à les nacions aqui predicauan. Que no volgue predicaſſen en Lati als de Arabia: ni als Perças en Grech, ni als Cythas lo Arameo: ni lo Eſpanyol als Chaldeus. Sino que cada qual los oys en la natural llengua de la ſua propria nacio. Denotant: que los Prelats, Doctors, Meſtres, y Eſcriptors, deuen acomodarſe al profit y vtilitat, dels ſubdits, oynts, dexebles, o Lectors: no obſtant ſian murmurats, menyſpreſſats y com diu ſanct Pau, excomunicats y anathematizats, per guanyar à ſos germans per à Deu noſtre Senyor. Y no fer com alguns de noſtres dies: que eſſent fills de la terra, peruentura ſercant mes la honrra y eſtimacio propria, que la gloria de Deu noſtre Senyor y ſaluacio de les animes: predican en llengua caſtellana. Fentſe de aquells meſtres que diu ſanct Pau: que fan puſogues à les orelles dels quils ouen. Y aſſo vltra del que dire parlant dels Emporitans, enlo temps del Emperador Iulio Cæſar.

Gel. li. c. 8.

S. Pau ad Rom. cap. i.

2. ad Tim. cap. 4.

Lib. 3. c. 85.

Y no han faltat perſones de bona voluntat quem aduertiſſen, eſcuſas tot lo poſsible los termens Latins: y miras be en les Orthographies Cathalans. Que en lo vn cap jo penſaua aſſertar: per ſer millor aquella llengua, ques acoſtames à la mes

Digitized by Google

mes comuna:com Hebrea,Grega y Llatina. Y eſtar cert que ſi jo parlas lo Cathalavell,molts nol entendrian: com no entenen lo antich Lemoſi:y altres nol volrriē llegir,ni oyr. Y en lo altre cap he volgut remirarme: y peruentura errare en tot. Perque axi com en Caſtella hi ha diferencia de llenguas, entre la noua y la vella: del Manchego al Andaluz, y altres:axi la frazis, o modo de parlar en Cathalunya en cadaBisbat es diferent. Yá cada poble li apar que lo ſeu vs de llengua es lo millor. Y com diu Sanct Hieronym: los nobles com à tals parlan vrbanament: y los plebeos ruſticament:y à cada qual apar q̄ parla delicadament. Perço es neceſſari, acomodarſe à tots,y fer que ſi la frazis es diferent, lo eſperit y ſentimēt ſian iguals. Que ab aqueſt medi eſtil y llenguatje diu Sanct Hieronym, eſcrigue lo Prophe ta Eſachiel:qui era Sacerdot:com en cer ta manera ho ſon tambe los Iuriſtas: juſt à la ſentencia del Iureconſulto Vlpiano. En lo d eſcriure y orthographiar, no vull mes:ſino que en lo Dictionari de Antoni de Nebriſſa,y en les obres del noſtre Caualler Franceſch Calça, lo nom de Cathalunya ſe troba eſcrit ſens.H. y en los Volums nous de les Conſtitutions y tots los moderns,lo veurem eſcrit ab.H. Y es força ſeguirlos: perque nom digan, que ço de entany. Per molts exemples, que podria aportar de altras dictions: y lo vſar las comarcas de las riberas de Hebro y Segre la. E. y las del Ter, la A. y las de Tech y Latet,la O.y V.que per no ſer mes llarch ſera be paſſarles en ſilenci.Sols apū tare: que Don Antoni Aguſti digniſsim Archebisbe de Tarragona Primat de Eſpanya, apres de cançat lo enteniment en imitar à Budæo,en fer les emmendacions del Dret,auer doctiſsimament aduertit, com ſe tenen de eſcriure los llochs mendoſos y defectuoſos:à la fi,enlo noue dels ſeus Dialogos diu:raſament. Que les regles dels Grammatichs en la Orthographia,no ſon ſempre certas.Nis pot donar altra raho bona, per ques dega eſcriure mes de aqueſta, que de aquella manera: ſino perque axi eſcrigueren,o eſcriuhen, los de aquell, o de aqueſt temps. Y que en aſſo es lo millor,ſeguir lo vs.De manera que en lo del eſtil y Orthographia dire com lo meu pare ſanct Hieronym:que ſi defectes tals ſe troben (que ſis trobarā) imagine y crega lo lector: que no he deſijat ni ſercat, tant lo llohor y alabāça del eſtil, quant la gloria de Deu, honor del Principat, fama de la nacio y bons exemples per als naturals de ella. Eſperant en Deu noſtre Senyor,que ab la noticia dels homens de virtut que tingue lo temps paſſat, ſabent los premis glorioſos alcançarē:y ab lo temor dels caſtichs de la juſta hira del Senyor, reſtaran edificats, inflamats y inclinats, los animos dels lectors pera tot amor de Deu, reuerencia dels ſeus ſancts præceptes y venerables miniſtres:y pera fets heroichs, dignes de deſcendents de tals pares y antepaſſats. Yaxi tot lo meu treball ſera ben empleat y de profit:eſſent en ſeruey de qui la obra va dedicada: detractio de vicis, directio del bon gouern de la terra, honrra de la patria,luſtre de la nacio y vtilitat dels poblats en aqueſtos Principat y Comtats. Y principalment à gloria de Deu Omnipotent,qui diſpon totes les coſes ab ſuauitat, y me à donades forces per acabar aqueſta empreſa. Del qual (per oracions del iuſts) eſper me las donara per ſeruir-lo:y paſſar auant la ſegona part,que he comenſſada: que exira ſegons veure ſer agradable aqueſta.

Hie.in pro. Mat. & Ger.

Hier.in pro lo.Ezachiel.

Vlpi. l.1. de iuſti. & iur.

Prol. Vitis. Patrum.

Digitized by Google

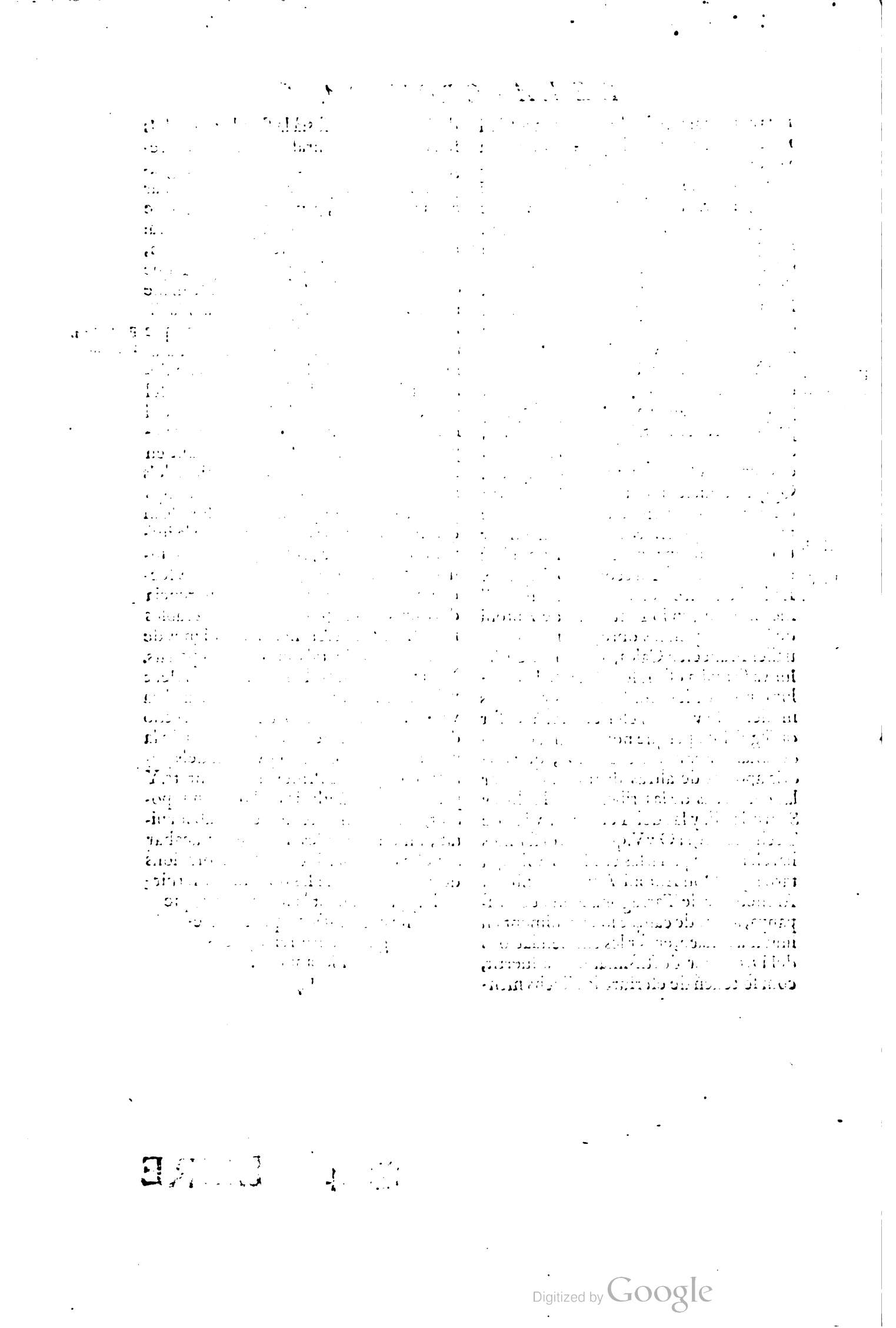

Digitized by Google

LIBRE PRIMER DE LA PRIMERA PART DE LA CORONICA VNIVERSAL DE CATHALVNYA.

CAPITOL PRIMER QVE TRACTA DE la creacio del Mon, de nostres primers Pares, del fratricidi de Caim, y de la inundacio del Mon ab lo diluui.

Creatio del Mon.

DEV Omnipotent, Etern, y sens principi, lo dona al mon, creant aq̃ll del q̃ no era, y donãtli ser de no ser, com' diu lo grã Legislador, y Profeta Moyses en lo llibre de la creacio de totes les coses. Y en aquell principi lo Foch, Ayre, Terra, y Mmar anaren a la mescla. No hauenthi llum, ni claredat entre las coses creades, les tenebres, y obscuredat cubrian la fas, y cara de la terra. Pero apres, cõ se llig en la sagrada Escriptura, y ab la cõposstura, y orde, que diuhen Sanct Augusti, S. Basili, Sanct Ambros, Sanct Theodoreto, Iacobo Bergomense, y Esteue Garibay, y en sis dies dispõgue, y assenta totes les coses creades, posant les baix la senyoria, y domini del home, al qual auia creat, format, y plasmat del llim de la terra, y dotat de la sua Imatge, y semblança. Y com lo home no estigues be sol: donali Deu companya consemblant a ell, creada de vna costella, treta del costat del mateix home. Al qual anomena Adam, y ell a la sua companya anomena Eua, com tot asso se llig en los ya citats Auctors. Foren aq̃stos los primers homẽs del Mon, y axi primers pares nostres, dels quals te descendẽcia tot lo llinatge huma. Crea Deu Adam, y a Eua en estat de innocencia, y gratia, pero no saberen conseruarla. Per quant ab lo pecat, que cometeren, matarẽ a al anima, y perderen la gracia, junctament ab lo lloch del Paradis Terrenal, en que Deu los auia posats, com tot asso llargament se compta en lo llibre del Genesis, y discursan amplamẽt aquells antichs Sancts, y Doctors Basili, y Ambros en sos Hexamerons, Augusti, y Theodoreto sobre lo Genesis, y S. Hieronym, ab altres referits per fra Ioan Pineda, y ab ells S. Antonino de Florença. Y desde les hores la terra, q̃ de son natural era fertil, y fructificant, se comença a mudar, y canuiar, tornant se esteril, y donant per fruyt, carts, espines, y romagueres: lo home se hague de guanyar los aliments, y viurer, ab son treball, y suor de la cara, com a mes dels ya citats Auctors, refereixen Harman Schadel, Ioseph Iuheu, y Bergomense.

Genes. 1.

S. Aug. li. 11. c. 7. 8.

Bergo. li. 1.

Gari. l. 1. c. 1.

Pineda. Monarch. lib. 1. cap. 1. §. 3.

Anto. p. 1. tit. 1. cap. 1.

Schad. chro. fol. 1.

Iosep. libr. 1. c. 1. 2. 3. Ant. Bergo. lib. 1.

Exits aquestos primers pares, del Para dis terrenal, comẽças a poblar lo Mon, de aquesta manera.

Gen. 4.

Procrearen Adam, y Eua alguns fills, dels quals la sãcta Escriptura ne anomena dos, Caim, y Abel. Tingueren tãbe filles, com expressament ho diu lo Genesis, hiu aduerteix Ioseph Iuheu. Y entre aquestos germans se feren matrimonis, com se troba en los sagrats Canons, hiu escriuhẽ S. Augusti, Sanct Antonino, lo Archabisbe Lloazes, Esteue Garibay, y Pineda. Y segons aq̃sta dotrina tant cõfirmada, diuhẽ Iacobo Bergomẽse, y Schadel, q̃ Caym casa

Gene. 5.

Iose. l. 1. c. 4.

Can. cũ igit. 25. quest. 1.

S. Augo. l. 15. c. 16. de ciui.

S. Antonin. tit. 1. c. 1. §. 4.

Loazes. de matri. Reg. Angli. 1. dub. nu. 4. & 5.

Pind. l. 1. c. 18.

Gari. l. 2. c. 1.

Primers homens del Mon.

Digitized by Google

ab sa germana Calmanà, de la qual tingue diuersos fills. Entra la enueja en lo cor de Çaym, y matá a son germa Abel, per la causa tant sabuda, que per ser notoria deix de contar, y edifica vna ciutat anomenada Henoch, del nom de son primer fill. Y axí tambe fou la primera ciutat del mon, com se llig en lo Genesis, y escriuhen sanct Antonino, Beroso, Ioseph Iuheu, Ioan Annio, Garibay, Pineda, y Schadel. La causa perque Caym edifica aquella Ciutat, concordan tots los citats esser estada, per poder recullir als seus, per temor dels altres homens, fills, y descendents de sos germans, als quals ab robos, furts, latrocinis, y altras maldats tenia agrauiats. De hont se segui, lo ques escriu en lo Genesis, y refereixen Beroso, y Ioan Annio, ques multiplicaren tant los pecats dels homens, la malicia, y la ruyndat, que prouocaren la ira de Deu a destruyr lo Mon, ab vn general diluui de aygues. Y posantse en execucio lo just càstich: vingueren les aygues, y anegaren tot lo Mon, que sols se saluaren de aquellas Noe, sa muller, y sos tres fills, Sem, Cam, y Iaphet, ab ses mullers, dins vna gran Caxa, o Archa, q̃ per manament de Deu, Noe hauia fabricada.

Augu. li. 15. c. 8. Anto. dic. §. 4 Beroso. li. 1. Ioseph. l. 1. c. §. antiquit. Annio. li. 15. sobre. Bero. Gar. l. 2. c. 6. Pined. lib. 1. cap. 12. §. 3. Gene. 6.

Las generacions, que passarẽ desde la creacio del Mon fins al diluui, llargamẽt se podẽ veurer en lo Genesis, Beroso, Annio, Bergomense, y Pineda en los quals se pot llegir tãbe esta esament lo modo, en q̃ lo diluui succehi, que yo vaix abreuiãt: per venir al meu principal intent.

Gene. c. 7. 8. Pined. lib. 1. c. 12. fins a 15

Per no trobarse histories, del q̃ succehi en lo Mon abans del diluui, sino es lo llibre del Genesis, o les que hauran seguit aquell, com diu Alfonço de Carthagena: estam en dubte, si la nostra terra del Principat de Cathalũya fonch habitada, y poblada, o si estaua deserta. Lo Doctor Marquilles diu, que abans del diluui no estigue poblada Europa. Altres han dit q̃ en lo Mon no hi auia poblada altra part, sino la Mesopotania. Pero satisfẽt tots tãt agudament, com los responen Garibay, y Pineda, tambe podria ser fos poblada aquesta terra. Al fi, poblada, o deserta, ella fonch tambe anegada, per ser lo diluui, comu, y les aygues tant generals, que sobrepujaren totes les montanyes de la terra en quinze colsos mes alt.

Alfon. cap. 3

Marquill. in vsat. cũ Dñ.

Gari. l. 2. c. 6 Pined. lib. 2. cap. 18. §. 6.

Cap. II. Com Noe hi sque de la Archa, y reparti lo Mon entre sos fills.

EXat a part, lo que se alterca de quants anys hi ague de discurs, desde la creacio del Mon, fins al diluui vniuersal, si be la santa Romana Iglesia en lo comptar dels anys ha mes seguit als setãta Intepretes, que als Hebreus, conforme a parer dels S. Augusti, Hieronym, Cyrilo, Cypria, Epiphani, Iulia de Toledo, y Origenes, Iulia Africa, Nicephoro, Iactãti, Orosi, y altros citats per Cesar Varonio: totauia perqãt los escriptors Espanyols han seguit lo cõpte dels Hebreus, com lo hauian seguit Beda, Philõ, y altres que segui S. Antonino, y se pot veuret ab Annio, Medina, y Pineda dich, que segons aquest compte, fou lo diluui. 1656. anys apres de la creacio del Mon. Y dexant apart altre dubte dels anys, si serã solars, o no. Perque resolen S. Antonino, S. Augusti, y Garibay, q̃ los anys eran solars, y de dotze mesos, ab auctoritat del Genesis, alli hont diu, *Lo onzè mes, &c. Lo vint y cinquè dia, &c.* Y axi, o resolen tãbe Ioan Annio, y Pere Mexia, referint a molts: vingã a les coses succehides en lo Mon, apres del diluui.

Vero. en lo Marty. a 25. del Dezẽbre Antonin. ti. 1. cap. 18. Philon. lib. 1

S. Augu. l. 15. c. 14. d̃ ciuit. Gar. l. 2. c. 7 Gene. 7.

Annio. l. 15. y 1. sobre Beroso.

Diu la sagrada Escriptura, q̃ al cap de cent cinquanta dies, apres de la vniuersal inundacio del Mon, començaren a disminuhir les aygues, en lo sete mes, en lo vint y sete dia, y se descubriren les puntes de les mes altes mõtanyes de Armenia, y sobre delles restal a Archa posada, y asenta da. Y segons diu Beroso en son tẽps encara si trobaua, y Ioseph Iuheu escriu, q̃ los de aquella terra la amostrauen als Pelegrins. Pero tornant a la historia, escriuhẽ Annio, y Pineda, que anantse aminuãt les aygues, lo primer dia del mes deze, comẽçarẽ a descubrirse les pũtes de les altres montanyes. A les hores obrint Noe vna finestra de la Archa, per veurer si auiã ya aminuat les aygues, fetes algunes experiencies, q̃ compta la sagrada Escriptura, coneixent, q̃ la terra estaua axuta, a vint y set del segon mes del any, hisque de la Archa, per manamẽt de Deu, ab muller, y sos

Gene. ca. 8.

Beroso. li. 1 Ioseph. l. 1. c.

Anni. li. 4. y l. 14. que es 1. de Phil. Pin. l. 1. c. 16.

Digitized by Google

sos fills, Sem, Cham, Iaphet, y les mullers de aquells, y los animals, que auian posats dins la Archa, y encontinent alça vn altar, en lo qual sacrifica, y oferi a Deu omnipotent, fent li gracias de hauerlo desliurat del diluui passat. Diu Viladamor en sa Chronica, que aquesta exida de Noe fou, hauent estat vn any en la Archa. Y en cara que ell no atllega auctoritat per confirmacio de asso: tota via apar dir veritat, per lo compte dels mesos poch mes amunt referit, y axi tãbe ho escriu Pineda. Aquella mõtanya, en la qual resta la Archa, escriuhẽ Beroso, Esteue Forcatulo, Pineda, y Beuter, ques anomenaua Gordieo, que es part dels monts, que vuy se diuhẽ Caspios, a las faldas dels quals passa lo riu Araxes, y axi lo Hebreu anomena a aquesta montanya Ararath (com ho diuhẽ S. Hieronym, y altres referits, per micer Pòs de Ycart) casi com qui diu, Araxat, y especifica u mes Beuter dient, q̃ la collada ahont resta la Aarcha se anomenaua Ocila, y axi ho diu Viladamor. Hartman, Schadel de Nũremberga, Ioan Annio sobre lo Beroso concordant ab los mes dels ya citats diuhẽ, que vuy se diu lo lloch dels exits, y en Hebreu, Sale, Noha, que vol dir exida de Noe, retenint aquell nom, y ensenyant nos, que alli fou la exida del Patriarcha. Exit que fou Noe, comença a fer chocas, o barracas, per habitacio sua, y de sos fills, y alli ferẽ la primera poblacio, lo primer any apres del diluui. Del nom, y titi, de la qual, vltra de dits auctors me referesch a Ioan Annio. Alli començarẽ Noe, y sos fills a multiplicar en fills, y filles: tãt que diu Beuter, esser estats los de Noe trẽta, y axi se pot veurer en Beroso, perq̃ sobre de asso hi ha moltes opinions referides per Pineda. Ales hores planta Noe la vinya, y ambriagas del fruyt de aquella, com diu lo Genesis, y refereixen tots los altres auctors, lo q̃ diu Beuter (molt sanctament) que Noe la plãta, per vsar del vi en los sacrificis, dels quals ell fou inuentor. Per la qual occasio fou dit, y cognomenat Qgiigiam Sagam: que vol dir illustre sacerdot sanct, cõ tãbe se pot veurer ab Pineda. Estant Noe pres del vi, tantost se adormi llançat en son tabernacle, o barraca, ab las parts vergonyosas, acas, o altra

Vilad. cap. 1.

Pined. lib. 1. cap. 17. ca. 3.

Berosi. lib. 3. Forcat. li. 1. Pin. l. 1. c. 16. §. 4. Beut. p. 1. c. 3

Araxat. S. Hiero. su. Gene. cap. 8.

Araxat.

Ocila. Schad. fo. 11. Annio. li. 15.

Annio. l. 1. y sum. de l. 1. d Ber.

Fills de Noe quants

Pin. li. 1. c. 18 cap. 4. Gen. cap. 9.

Noe planta la vinya.

Sacrificis in uenia Noe.

Pined. d. ca. 15. §. 4. c. 17 §. 3.

mẽt descubertas. Lo primer ques acerta a veurer a Noe de aquesta manera, diu Tomic, que fou son net Chanaam, fill de Chã. Y encara q̃ attes lo test de la sagrada Escriptura, apar q̃ Tomic reba engany: tot tauia se trau de Pineda, q̃ molts doctors per ell referits, tenen per cert, que lo primer, qui veu aixi a Noe, fou lo dit Chanaam, y q̃ ell auisa a son pare Cham, y que aqui entra lo q̃ diuẽ la sancta Escriptura, y tots los altres assi referits, q̃ Cham veu a son pare Noe, y veyẽt lo axi, aqui mateix ho descobri, y notifica a sos germãs Sem, y Iaphet, fent ne burla, mofa, y riza. Pero Sem, y Iaphet, cõ a bons fills, prenent vna capa, o manto, posant lo vn cap al muscle delhu, y lo altre al altre, caminat per apart detras, y portant les sues espalles de uers son pare, apartant las caras, y vlls de veurer lo q̃ no era de hõrrats mirar, lo cobriren, y ataparen ab lo mãto, de modo q̃ no fos mes vist estar axi vergonyosamẽt. Despert Noe, cõ per esperit de propheeia entengues, y sabes asso, q̃ auia passat, malehi a Cham ab la sua posteritat, y descendencia, y benehi a Sem, y a Iaphet, ab sos fills, y descendents, com esta escrit en lo Genesi, y ho refereixen Beuter, Hartman, Schadel, Pineda, y tots los ya referits.

Tomic. c. 3

Pine. d. §. 4.

Noe malaeix a Cham.

Gene. c. 9. Beut. l. 1. c. 4 Schad. fo. 11. y 15. Pin. li. 1. d. c. 16. §. 4

Apres de tot asso, Noe, Sem, Cham, Iaphet començaren a baixar mes auall de Sale Noha, y de la poblacio alli feta. Y cõ los altres per temor de altre diluui no gosassen abaixar ab ells, forçaren los a q̃ seguissen, y baixassen a poblar lo mon, com diu Iosepho en son llibre de les antiquitats. Y diuhẽ ell, y lo Genesis, y S. Augusti, q̃ baixarẽ al camp Sennar, ahont Nebrot, net de Cham, com era de raça malehida, no podent tenir altre, q̃ mals pensamẽts, induy a sos germans, edificassen la torre, que diem de Babilonia, ahont fou la tant sabuda diuisio de llengues, en setanta, y dos. Y desde aqui, diu lo mateix, se diuiderẽ los fills, y nets de Noe en ocupar la terra quels aparague, o cabe en sort, y porcio. Diu Antoni Viladamor, que en aquesta diuisio, segui cada qual lo capita de son llinatge. Pero com lo mon [illegible] tots los antichs sia estat diuidit, y [illegible] tit en tres parts, Asia, Africa, y Europa,

Noe baxa al pla.

Ioseph. l. 1. c. 8 Gen. c. 9. S. Aug. l. 16. c. 4. de ciui. Dei.

Torre de Babilonia.

Diuisio de llengues. Iosc. cap. 10.

Vilad. cap. 5. Diuisio del mon.

Digitized by Google

com diuhē Cafaneo, y altres referits per micer Lluys Pōs de Ycart, axi diuhē tots los escriptors, que Noe diuidi lo mon entre sos tres fills, y ans de enuiarlos fora de sa presencia, los ensenya les sciencies, Theologia, costums sagrats, Phisica, y Astrologia, y instituils certs sacerdots, cō diuhen Ioan Annio, y Beroso. Y fet asso, a Sem dona la Asia, a Chā Africa, y a Iaphet Europa, cō escriuhē Beuter, S. Antonino, Ioā Annio, Pōs de Ycart, Guillē de Vallseca, Ioan Bisbe de Gerona. Y aixi quant estos germans fills de Noe se departirē, fonch lo q̄ escriuhē Viladamor, Tomic, y Pineda, q̄ cada qual de ells tres acullia ab si a algu de sos germans nats apres del diluui, repartint ab cada hu de ells, lo quels tocaua de les dites tres parts del mon, y aixi mateix las repartiren ab sos propris fills. Lo qual repartimēt de terres, fou fet lo any cent apres del diluui, segons Ioan Annio, o en lo any cent, y hu, cō apar de Pineda, en la sua Monarchia Ecclesiastica.

Caſ. Catha. glor. mun. §.12.cof. 17. Ycart. ca.1. Grand.de Tarrag. Annio.li.1.y ſumari del 3.y 4.de Be. Beroſo.li.1. cap.5. S.Anto.p.1. titul.1.cap. Ycart. ca.2. Vallſe.in v- ſat. cum do minos. Ioan Biſ. de Gero.li.e 1. Tomic.c. Pin.li.11.§.3 Anui.l.1. ſn bre lo 4. de Beroſ. Pined.lib.1. cap.11.§.

Cap. III. Del primer poblador de Espanya, qui fou Tubal, y no Sepharat, ni algun altre home.

Primer poble de Espa. Vila. cap. 1.

PArtit lo mō en la forma, y manera dalt dita, diu lo nostre Barcelones Viladamor, q̄ los capitans del llinatge de Iaphet forē vint y set, y no se com puga dirse asso, si consta de S. Augusti, q̄ Iaphet sols tingue vuyt fills, y set nets, de modo q̄ tots junts, no serīa mes de quinze: y aixi Ioseph Iuheu en les sues antiquitats, y ab ell Beroso Chaldeu, Iacobo Bergomēse, Beuter, tots fan mēcio solament dels vuyt fills de Iaphet, y Guillem de Vallseca no fa mencio, sino dels set. Fossen quāts se vulla, de aquexos diu Ioseph prengueren sos noms les provincies, q̄ ocuparen. Dexāt de parlar dels demes altres capitans dire de Tubal, fill quint de Iaphet. Lo qual (segons los ya citats auctors, y Tomich en sa chronica, Hartmā Scadel, lo mestre Floriā de Ocāpo, Beuter, Lucio Marineo, Iulia del Castillo, Diego de Valera, Medina, Ioan Annio de Viterbo, Ioan Sedenyo, lo Archabisbe don Alonso de Carthagena, Antoni de Nebrisa, Ioā Pineda, Pons de Ycart, Guillē de Vallseca, Iaume Marquilles, y Esteue Garibay) fou lo primer, qui ab sa gent pobla la part de Europa, q̄ vuy, y de molts tēps en ça se anomena Espanya. Tā be lo beroso, y Ioseph Iuheu, y Tomich lo anomenan, no Tubal, sino Iobel. Pero cōcordan, era fill quint de Iaphet, y q̄ fou lo primer poblador de Espanya, y diu lo Iosepho, q̄ de Iobel foren dits, y anomenats Iobelos, los pobles de aq̄sta terra, q̄ ell ocupa, y pobla, y apres Iberos, y apres Celtiberos, y Hispanos, y dirē de cada cosa en son temps. Conforma asso ab lo que diu Lluys Viues en les addicions (ya correctas) sobre S. Augusti escriuint, q̄ S. Hieronym sobre de Esachiel, per Tubal enten, y explica los pobles de Espanya. De ahont afirmāt asso tants, y tant graues autors, y la comuna opinio: no se perq̄ Pere Miquel Carbonell en sa chronica à volgut repēdrer aquesta opinio, y Atomich, aqui de proposit ses posat a repēdrer. Ni puch acabar de persuadirme, q̄ lo doctor Arias Mōtano referit per Garibay tinga raho, en voler, q̄ Tubal no fos lo primer poblador de Espanya, sino Sepharat, mogut solament, de q̄ Espanya en algū tēps, se anomena Sepharat, com baix dire. Y la raho es, perq̄ confessant, cō el mateix confessa, que no sab, de qui era descendent, ni de ahont, ni quant vingue Sapharat a Espanya, ni trobant se en lletres diuines, ni humanes, home algu de aquest nom, qui entras en Europa, sino a Separet, Rey sete dels Assirios, del qual fan mencio Eusebi, y lo Abat Vrspergense, de qui Mariano Scoto diu q̄ fou en lo any dos mil, cis cents trenta quatre, de la creacio del mō, y aixi mes de sinch cents anys apres de Tubal: No es posible fos lo primer poblador de Espāya. Y aixi Esteua Garibay, apres de auer referit tā graue auctor, no segueix la sua opinio, ni yo la seguire. Si be al doctor Mōtano, en lo demes tinch en la deguda veneracio. De manera, que la comuna resolucio es, que Tubal, altrament anomenat Iubala, o Iobel, fill quint de Iaphet, y net de Noe, fou lo primer poblador de Espanya, com baix direm, y y ab breuedat, com mon intent sie, tant solament escriurer de Cathalunya, com ya altres vegades, o tinch aduertit.

Aug.de ciui ta.li.16.c.3. Ioſe. l.1.c.11. Ber.l.2.y.4. Bergom.l.2 Beuter.l.1. cap.5. Vallſeca. in vſat. cu

Tomic. c.5. Scha.fol.16. Flori.l.1.c.1. Beut.li.ca.1. Mari.l.6.c.1. Iul.l.1.diſ.1. Vale.p.2.c.1 Medi.l.c.19. Annio.l.1.c.

locum.del.5 de Beroſ.y lib.12.ca.4. Sedon.titu. 14.cap.6. Nebriſ. epi. ad lecto. Pined.lib.1. c.11.§.4. Ycart.c.2.y 4. Vallſeca y Marquill.in vſat. cum. Gar.l.2.c.15. Viues.li.25. cap.11. Hier.lib.2.

Carbon.c.1.

Garib. li.4. cap.14.

Sepharat.

Cap.

Digitized by Google

Cap. IIII. De la descripcio de Espanya, siti, y ambit de aquella, circumferencia, y contorns, y en particular par la de la montanya de Canigo.

TEnint per cert, conforme los Auctors citats en lo present capitol, que Tubal, fill quint de Iaphet fos lo primer poblador de Espanya: abans de tractar de la sua vinguda en aquesta terra, es de saber lo siti, ambit, y continencia de aq̃lla. Asso posan llargament lo mestre Florian de Campo, S. Antonino de Florẽça, Pomponio Mela, Iulia del Castillo, Antoni Beuter, Ioan Sedenyo, Alfonço de Cartagena, Lucio Marineo, lo Bergomẽse, Lucio Floro, y Iustino abreuiador, dels quals tots concordament se trau, q̃ Espãya es vna terra part de la Europa al vltim del Occident, y de la vna part, que es del Septentrio, o Tremuntana a Lleuãt te la Gallia, diuidint les a les dos la montanya Pyrenea, com ab los ya citats concordan en asso lo Bisbe de Gerona, Plutarco, Esteua Forcatulo, y especialmẽt lo ya citat Antoni de Nebrisa. Ales altres tres parts, deça, y della, y tot lo contorn la circueix lo mar, so es, de Lleuant a Mitg dia, y Ponent lo mar Mediterraneo, y de aqui lo mar Major Occidental, y de Ponent a Septentrio lo mar Ocea, Cãtabro, o de Bretanya. De hont ve a dir nostre Cathala, y Tarragones Paulo Orosi, hauer escrit alguns, que Espanya era Peninsula. Pintan la los Cosmographos cõ vna pell, o cuyro de bou, fent lo cap ala part, que se ajusta ab França, la cua al cap, o promontori, ques diu de S. Vicens, los braços, la punta de Bermeô, y la de Gata, y los peus Finis terræ, y Gibraltar: y axi la descriuhen Morales en la descripcio de Espanya, seguint a Strabo, y Ptholomeo, lo mestre insigne, y literatissim Pere Ioan Nunyes, Esteue Garibay, y Pere Medina, ab lo qual en las impressiõs modernas va vna mapa ab aq̃sta figura. En cara q̃ es veritat, q̃ altres, cõ Iulia del Castillo, diguerẽ, era quadrada, y vna, y altra opinio, refere Lucio.

Aquesta terra axi figurada, diuhen alguns dels ya citats Auctors, y particularment Florian, y Morales, que desde la pũta Pyreneu, que comença a la part de Lleuant, fins a la punta, que fineix al Septentrio, cõte vuy tãta llegues, poch mes, o mẽco. Diuidint ab ellas a França, y Espanya.

A las montanyas Pyreneas, que fan aquesta diuisio alguns, cõ lo Bisbe de Gerona, las descriuhen de vna manera, y altres de altra, passant los vns los Comtats de Rossello, y Cerdanya dedalla dels Pyreneus, y aixi sent dits Comtats de la Gallia, y altres los posan desa dels Pyreneus, dins Espanya, com es raho, y dire en son lloch, comptant aixi als dits monts, della de dits Comtats, començant a Salças. Los qui posan los Pyreneus deça dels dits Cõtats, los començan a comptar, y descriurer en aquell espay, q̃ cau en lo mar Mediterraneo, entre Coblliure, y cap de Creus, passant a cap de Creus, ya per Espanya, comensant a Portuendres, que es deça la pũta de Coblliure, poch mes vers lo mitg dia, y he vistes yo algunes mapes, q̃ li deyen Portus Veneris, y aixi li diu Antoni de Nebrisa, q̃ vol dir, Port de Venus y en altres diu, Tẽplũ Veneris, q̃ vol dir, Tẽple de Venus, pero lo Tẽple de Venus, realmẽt fou en altra part. Desdel qual se segueix lo promontori de Ceruaria, del qual parlã Pomponio Mela, y micer Hieronym Pau, y tirant la linea cõforme los de aquesta opinio referits per Fra Cõte, de alli se puja al coll de la Maçana, ahont vuy encara hi à vna torre aguda, a modo de atalaya, q̃ venint en mitg de vna frau de mõtãya, se veu per la part de Rossello, qui li esta deuers tramõtana, y desdel Empurda, vers mitg dia, y ponẽt. Del coll de la Maçana tiran al Portus, o castell de Bellaguarda, de aqui a Paniças, Maçanet, Darnils, Cãprodo, y de aqui a la montãya de Canigo. De la qual diu Beuter, esser molt famosa, pero difamada, per causa de la llacuna, llach, estany, o aygua embaçada, q̃ en aquella hi ha, profundissima, y de color negre, ahont se recullian las malas arts Magicas, etchisos, y encantaments, fent auctor de asso al glorios pare S. Hieronym, en lo prolech dels sinch llibres de la lley. Fa tambe mẽcio de aquesta mõtãya Bocacio, segons diu Lucio Marineo, y mes q̃ tots la conegue Petro Berchor en lo seu reductori moral, lo qual en llati escriu aquestes paraules.

Flo.li.1.c.2. S.An.par.1. tit.1.c.3.§.1. Mela.l.1.c.6 Iulia.l.2.d.1 Beu.l.1.c.6. Sedenyo.ti. 14.cap.6. Mari. Aret. Alfon.c.1.e. Mario.l.1.c. de His.tu. Nebrisse.in prolo. c. de des.tor. Hi. Bergo.l.2. Floro.l.2. Iusti.li.44. Bis.G.l.1.c.2 Plut.in vit. Annibal. Forcat.de Gal.imp.l.1 Nebr.c.de montibus.

Oros.lib.1.

Mora.cap.1.

Nuny.c.qui Hispa.colu. &c.ter.His. Garib.3.c.1.

Ioã Bisbe de Gerona li.1. ca. Diuisio Hispa.

Lib.4.c.34. y lib.5.c.2.

Portuedres.

Tem.de Ve. lib.c.2. Ceruaria. Mela.libr.2. cap.5. Pau.libr.de Montib. Comte. c.1. Maçana.

Portus. Maçanet. Darnils. Camprodo. Canigo.

Mari.li.1.c. de Plumina. Bercor.li.4 cap.25.

Digitized by Google

En Cathalũya es lo mõt Canigo altissim, y cassi inpujable, en la sumitat, y altura del qual hi à vn llach, q̃ la aygua dell es negra, y es tãt fondo, que no si troba fi. Diuse per los de la terra hauer hi habitacio de Dimonis, en modo de vn gran palau edificat baix sota de la aygua. De hont se segueix, si alli llançan, o tiran vna pedra: aquimateix, com si los Dimonis fossen ofesos, yxen, y se veuen, sentan, y ouhen grans trons, au alots, y tempestats. En los confins de aquesta mõtanya hi ha vn riu, que aporta arenes de Or, y alli hi ha mines de argent, y en vna part de la montanya, hi ha perpetuament neu congelada, y glas, y si troba copia de Christall. Alli, com diu Geruasi Sucrehi vn cas admirable Vn pages de vna vila de aquell veynat, ques diu Merchera, y ell se anomenaua Pere de Masso de Taula, que tot es vna cosa) tenia vna filla petita, la qual souint lo incitaua a yra, y colera, y ell y rat la donaua, o encomanaua als Dimonis. Y per ço ells acceptant la comanda, anarẽ a sa casa, y arrebatãt la minyona, ab grans trõs, y remor se lã apartaren. Passats set anys, vn passatjer, que passant al peu de la montanya, veu a vn home, que ab grã pressa corria, y ab veu plorosa cridaua dient: ay de mi, qui de tant gran pes esti ch carregat, y oppres. Interrogat qui era, respongue, hauia ya set anys passats, estaua en la montanya de Canigo, sota commendacio, y mãdo dels Dimonis, vsant dell cada dia, de carro pera carretejar. Dient que en lo mateix estat era la filla del dit Pere, ajustãt, que si son para la sercas per aquella montanya: los dimonis lay restituyrian. Las quals coses per dit passatjer al dit Pere, relatades aqui mateix puja a la montanya, conjurant los Dimonis, pera que i tornassen sa filla, y subitament, ab vn repentino bufar, y sque la minyona, ab la estatura corba seca, y de color de terra, ab los ulls alterats, de horrible, y espantos espectes, y poch apres estigue reforçada. No molt temps, apres, aquell altre, de qui los Dimonis se seruian de carro, ab consemblant conjur, fet tambe per sa pare fou deslliurat. Y per ço que, com fou arrebatat era de mes edat, y discrecio, mes fael, y expressiment referie les coses, que entre si los Dimonis se feyan en aquell lloch, afirmant, que baix del llach o estany, hauia vn palau molt gran, ahont los Dimonis se ajuntauan, y denunciauan a sos majors, lo que per lo mon hauian fet.

Fins assi son paraules llatines de dit auctor, per mi arromãçadas, ales quals per ser lo Doctor tãt graue, se pot donar major certesa, que si altre ho relatas. Y o he parlat ab homẽs, que han habitat per alli, com a pastors, y ganaders, y diuen que en llançar vna pedra en lo llach, hix la dita tempestat. Del que fa tambe mencio Lucio Marineo, y diuen los habitãts del contorn, escriuint ho tambe axi fra Francesch Ximenis, y micer Hieronym Pau, que moltes vegades se senten, y ouhen grãs trons, se veuen pedregades, y ne hixẽ bromes, o boyres tenebroses, y obscuritats tãt grans, que gastan, y destrueixen los fruyts de la terra, y los qui per alli se troban, no veuen ahont posar los peus. Ouhẽ se crits terribles, y espantosos plors, y la aygua se sol veure bullir, y si toca arbres alguns los seca, y crema del tot, testificant dit micer Pau, esser fama, auer hi alli Dimonis, lloch, y habitacio de aquells. Fra Ximenis escriu, q̃ qui pren del peix qui es en aquest estany, si posa en vna paella pera courer lo veura en continent desspareixer, com si no agues tingut peix algu.

Ximen. vol. 1. del Christ. lib. 1. c. 58. Pau. libr. de Montib.

Peix de Canigo.

Pero tornant al proposit, y intent principal del present capitol, continuant lo curs de las mõtanyas Pyreneas, desde Canigo, passan als ports de nostra Senyora de Nuria, de hont en las parts del Septentrio naix lo riu de Segre, que los antichs anomenaren Sicoris, y la raho de aquest nom direm baix, cap. 28. Per ara bastara saber que, lo que diuhen Ambrosio Calepino, en lo seu dictionari, y Plini de natural Historia, q̃ te les fons, o principi prop de Lleyda, es error, perque de Lleyda al seu principi, hi aura casi vint llegues, y cometent tals excessos, es be declararse. Y aixi es de saber, que naixent Segre a Nuria, atraueçada la Cerdanya, baxa a la ciutat, y Seu d'Vrgell, y tres llegues mes auall passa a Orgãya, y tres llegues apres, passa per Oliana, dos llegues mes auall per Pons, que es a tres llegues de la ciutat de Balaguer, ahõt entre Pons, y Balaguer, se encontra ab la Noguera Pallaresa, y retenint son nõ, passant per Balaguer arriba a Corbins, y apres se mescla ab la altra Noguera, q̃ per baixar de Ribagorça, se diu Ribagorçana, y retenint Segre son nom, baixa de aqui a la ciutat de Lleyda, de la qual discorre fins a encontrar ab Cinca, prop lo monestir de Escarp, del orde de S. Benet, y de aqui baixa a Mequinẽça, hõt se ajunta ab lo riu Hebro, perdent de aqui son nõ. Aquest riu de Segre, sol aportar arenes de Or, com diuhẽ alguns dels auctors en aquest capitol referits, y senyaladament

Nuria.

Segre.

Plin. li. 3. c. 3.

Mari.li.i. de rebus hiſ. c. ſlumini.

ladamẽt Marineo. En Lleyda, y Balaguer ſe fan algunes diligencies, y ſen troben algunes, cõ ho he viſt en lo tẽps dels meus eſtudis.

Iou. Pandils. Cadi. Vinça. Orguaya. Setcomelles Collagats. Noguera Pallareſa.

Y tornant als Pyreneus, deſde Nuria, van al coll de Iou, de alli a Pandils, Cadi, Vinça, Organya, y a pres a Setcomellas, y de aqui a Collagats, de hont deualla lo riu de la Noguera Pallareſa, q̃ ya aſſi tinch dit, ſe meſcla ab Segre, y en aqueſta montanya ſe acabã, aquelles q̃ alguns anomenan Pyreneas, y veramẽt no ſon ſino braços de aquellas, que las Pyreneas ſon las, que direm en lo ſeguent capitol.

Cap. V. Del circuyt de Eſpanya per lo principi dels monts Pyreneus, y tracta de Monſeny.

LAS vertaderas montanyas Pyreneas ſe tenen a pẽdrer de la altra part dels cõtats de Roſſello, y Cerdanya, continuãtſe de aqueſta manera. Començãt, y donãtlos ſon principi, al mar Mediterraneo, enuers lleuant, al confi de la Gallia Narboneſa, en vna pũta, que vuy ſe diu lo cap de Lauca ta, ques te per lo Rey de Frãça. De Laucata (dexada Salças noble fortaleza de Eſpanya, de la qual en ſon temps dirẽ) ſe va va a Fitor, y de alli a Pertuſa, S. Antoni de Gallamos, Gaudies, Puixgualledos, y al Coll de la Perxa, de aqui a Lyuia, y apres al port de Ribes, deſde hont tyra a Bellamir, y de aqui a Andorra. Y en aq̃ſt port de Andorra hi ha vna gran anella de ferro, q̃ ab plõ eſta engaſtada, cõ vna anella de porta, y deſde abaix apareix cõ vn grã garbell, lo que apar, cõ diuen los hiſtoriadors, eſſer ſenyal, q̃ per alli es lo pas de Eſpanya a França, y ſobre la ocaſio, perque fou poſada, hi ha diuerſes opinions, les quals a ſos llochs ſe dirã. De Andorra vã aqueſtas montanyas a Pimorent, al port de Tor, y a Altalauaca, ahõt hi ha altra anella de ferro, cõ la de Andorra, deſde ahõt tirã ſobre la vall de Boyl, al cap de la qual hi ha vna deuota hermita, ques diu noſtra Sẽyora de Caldès, y alli dins eſpay de poques paſſes naixen dos fonts, de tãt diferent calitat, q̃ la vna es frigidiſſima, y la altra calidiſſima, ſegõs tinch entes per relacio del mort Abad de N. Senyora de Lauax, lo doctor Iaume Fõt. De Altalaua ca, y vall de Boyl van les mõtanyes a Vehilla, o Viella, la qual meſtre Pere Nũyes diu, q̃ antiguamẽt ſe digue Celſa. De aqui tirã a Caſtell Lleo, o ſegons diuẽ los de la terra, a la motanya maleyta, y ports de Benaſch, de aqui a les montanyes de Sobarbre, y Aynça, Penya vermella, o colorada, q̃ eſta dauant de laca, apres a Cafrãque, y de alli per les terres de Nauarra, a Yſaua, vall de Roncal, vall de Salazar, S. Ioan de Peudeport, q̃ cau enuers la Vaſconi al Septentrio, y vers Eſpaña lo moneſtir de Ronſeſualles, de hont ſe va a Eſcua, y Baſſan, en les quals montanys, y valls de aquelles fou la famoſa batalla, ques ſol dir de Ronſeſualles, ahõt fonch vençut lo Emperador Carlo Magno, com en ſon lloch ſe notara. De aqui diſcorrẽ les mateixes montanyes per vall de S. Eſteua, y tota la prouincia de Guipuzcoa, y de aqui a Fonterrabia, y mar Ocea Britanico, ahont acaban los monts Pyreneos.

Vehilla. Viella. Nunyes de ſito orb. ca. Caſtellani. Celſa. Caſtell Leo Montanya. Maleyta. Benaſch. Sobarbre. Aynça Penya vermella. Cafranque. Yſaua. Roncal. Zalazar. S. Ioan de peu de port. Ronſeſualles. Eſcua Baſſan S. Eſteue. Guipuſcoa. Fonterabia.

Aqueſtos monts en molts llochs fan molts braços, q̃ aſsi, per fugir prolixitat, no ſon nomenats. Y axi, los q̃ en lo capitol paſſat aportarẽ, erã braços, y rams de aqueſtos, cõ ſe pot veurer en alguns dels auctors, alli referits. Tambe ſon brãques, rams, y braços dels Pyreneos, les montãyes de Mõtſeny, S. Llorẽs del Mont, Mõtſerrat, Mõtſech, y Montiuerri, tots famoſos en Cathalunya, ſi be ninguna, o poca coſa ſe eſcriu dells. De Montſerrat ſe dira a ſon tẽps, y hora, de S. Llorens per lo mateix, dels altres a ſon propoſit, y ara de Mõtſeny: perq̃ quiça altra hora no podria ſens apartarme molt de la hiſtoria.

Montſeny. S. Llorens. Monſerrat. Montſec. Montiuerri.

Montſeny.

La montanya de Montſeny ve a caure entre les ciutats de Vich, Gerona, y Barcelona, y de totes elles ſe veu. Vich, entre lo ponent, y ſeptentrio, Gerona, entre lo llauant, decantant algun poch al ſeptentrio, y Barcelona, al mitg dia. Es aqueſta mõtanya tant alta, ques moſtra la primera, q̃ de Cathalũya deſcobrẽ los mariners venint de Italia, mirant la deſde las Pomas de Marcella. Lo mes alt de ella ſol eſſer ordinariament molt copios de neu, la qual conſeruada en pous te proueyda a Barcelona en lo eſtiu, per comoditat de beurer freſch. Y en lo hiuern la ſua abũ-

Lib. 3. c. 66. Pimorent. Tor.

Vall d' Boyl

N. S. de Caldès.

Fonts differents.

Digitized by Google

dancia causa a totes les terres circunueines, molts, y terribles frets: tant que estãt li la ciutat de Barcelona almenys set. llegues lluny, y essent terra tant temprada com es, sent, y participa dels seus frets al temps que corre neuada. Al seu pẽdent, entre lleuant, y mitg dia, te vna font, que la aygua de ella salta de mes de vuitanta canas de alt, y perque cau prop del poble de Gualba, de la fundacio del qual en son lloch direm: per ço es anomenat lo salt de Gualba. Veuse del cami real, qui passa de Barcelona a Gerona, desde les cases, ques diuen los hostals de Gualba, q̃ son entre sanct Saloni, y la Valloria. En lo lloch ahont cau, se fa vna baça, que diuen los vehins, no trobarli fondo, y te al entorn vna praderia prou grã, ahont cõptã hauerse vistes antiguament algunes terribles, y diaboliques visions, y que solian las Bruxas, y Bruxos venir aqui a dançar, y ballar, fer ses adoracions, y reuerencias al Dimoni, vehient los vehins visiblemẽt los balls, y dançes, y sentint los crits, alarits, y sons de aquella confusa canalla. Diuse, que, si en aquella aygua se llançan alguns bastõs en forma de Creu: se mou vn bulliment de ella tan grã, que no cessa, fins aquella Creu es fora de la aygua.

Salt de Gualba. Lib. 4. c. 18.

Finalmẽt per acabar de dir algũ poch, del molt ques podria dir desta mõtanya, parlant della Micer Hieronym Pau, escriu, que abunda de mines de or, argent, y marbres finisims, y sobre tot es abundantisima de Auets, y altres llenyes per la fabrica de las Galeras.

Hier. Pau Banc. Marbres.

Cap. VI. Qui proseguex lo circuit de Espanya, y parla dels rius Fluuia, y Lobregat, Muga, y Ter.

TOrnant al nostro proposi del circuit de Espanya, escrita ja la part de Leuant a Tremontana, direm de Leuant a mitg dia, ahont te lo mar Mediterraneo, y la major longuitut sua. Y es mes fraquentada, per les moltes poblacions de la ribera del mar, y esser axi acomodada per lo tracte, y commers de tota la costa de Africa, Egypte, Iudea, Grecia, Italia, y França, y de ella se poden veurer Florian, y lo Bisbe de Gerona, entre los auctors ja citats.

Dalt cap. 4.

Comença Espanya en aquesta part a Cap de Creus seguint lo modo del primer compte de la montanya Pyrenea. Pero segons lo segon compte, pendrem son principi al cap, o pũta de Canet en Rosselló, o poch mes amũt, y mes ença de Laucata, per lo mitg del estayn. De aqui tota ribera del mar de Rosselló, fins a S. Lorẽs y Rius de Egli, Latet, Canet, lo riu Tech, Coblliure, y Port Vendres, ahont acaba Rosselló. Seguexse apres lo promontori de Ceruera, Llançà Cap de Creus, la Selua, y montanya de Sanct Pere de Rodes, Quedaques, Roses, lo riu de la Muga, o Samuga, antiguament dit Sambuca, o Sãbruca. Al qual lo nostre doctor Iaume Marquilles posa entre los rius nauegables de Cathalunya. Y abe que ell diga, que Aymerich dela Via, en aquell temps Balle General de Cathalunya, li digue, q̃ Sambuca era en Rosselló: fou error dels dos. Perq̃ essent jo Assessor Ordinari del Cõptat de Empuries: le trobat en lo Empurda, en lo lloch, que he dit, y en lo curs seguent. Baxant de S. Lorẽs de la Muga, a Pont de Molins, y a Peralada, y de aqui a Castello. De ahõt per vn Alueo antich (que encara vuy li diuen la Muga vella) entraua al mar. Pero pochs anys fa q̃ los de Castello han mudat lo corrent cõtra lo estayn, que es en mitg de ells, y de la vila de Roses, por donar corrent al estayn, que altrament causaua mala salut en aquelles viles.

Cobliure. Canet. Port Vendres. Ceruera. Cobliure. Cap de Creus. Llença. Selua. S. Pere de Rodes. Quedaques. Roses. Muga, o Sãbuca riu. Marquil. in vsatic. Strate. verfic. Quero. vj.

De assi se entendra lo error de mestre Pere Ioan Nunyes, y dels altres demes Cosmographos, que posan a Sambruca, mes deues Ponẽt, deça del riu de Ter, y prop de Blanes: per q̃ no baxa sino de S. Lorens de la Muga, fins a Põt de Molins, y Peralada, Vilanoua de la Muga, Castello de Empuries al estany, y de aqui al mar. Desde aqui va la costa del mar a Empuries, petit poble, junt als vestigis de la populosa, y vuy arruynada ciutat de Empuries, de la qual en sos llochs parlarẽ copiosament. Pero es de saber q̃ desde Roses ans de arribar a Empuries, y ben junt a ella entra al mar lo riu de Fluuia, passant ya entre Armentera, y sanct Pere Pescador, que son algun tant dins terra. De aquest riu diu Francesch Tarafa, que se

castello. Empuries. Fluuia, Riu. Tara. c. 25.

Digitized by Google

se anomenàua antiguament Clodiano. Es riu Caudalos, y que en pocas parts se passa a gual, o, vado, sino ab Ponts y Barcas. A la entrada del mar li dura prop de mija llegua dins terra, que lo seu corrent, y alueo va estret, y fondo, y axi es nauegable fins al moli, que diuen de Armentera, que esta al Ponent, y Tremontana, y fan alli vn bon descarregador. Tambe fa alli matex altre descarregador a la part de sanct Pere Pescador mes decantat al Lleuant, y en qualseuol destes dos parts vuy encara si carrega molta mercaderia com a escala de tot lo Empurda, sent rica, y fertil molta part de aquella terra ab lo seu corrent, y abundant de tota cosa ab la nauegacio, pujant per ell Barques de carrega de fins en quatrecents quintars, com ni he vistes yo algunes. Tota la sua ribera es plena de arboledas, y praderias molt delitoses, ve a exir com he dit ben junt a Empuries, y de della vers Roses, no obstant que lo Canonje Tarafa seguint a Plini diga, que entre al mar deues les Medes: perque la veritat es lo que tinch dit, y les Medes son be mija llegua mes ença que Empuries, com se dira en sos llochs. Naix aquest riu prop sanct Esteue sobre Olot, y baxa a Besalu, Esponella, Bascara, sanct Miquel, Vilarobau, sanct Pere Pescador, y a Armentera entra al mar junt, y al lleuant de Empuries.

Palafrugell. Escala. Montgo. Montgri.

De Empuries va la costa de Espanya a Palafrugell, segons los cosmographos; si be jo trobe primer la Escala, y Montgo, la Meda, y note per lo que prest dire. Trobas tambe primer a Montgri, montaña altissima, y combatuda ordinariament del mar, com diu Lucio Marineo, y diuli Gris. Aqui ix vuy la boca del riu de Ter, que solia antigament exir junt a Empuries, entre ella, y la escala. Lo qual riu baxant de les parts de Coll de Aras a Camprodo se junta ab Freser a Ripol, y baxant de Vich fins a Gerona, de aqui juntat ab Onyar va al Pont mayor, pla de Madinya, sanct Iordi, y Vergens, ahont déxa lo curs Antich deues lleuant, y decantantse al mitg dia arriba a Torroella de Montgri, y aqui dona en lo mar. De Torroella va la costa, segons volen alguns dels citats en lo capitol quart, a la Escala, que es vna

Mar. l. 1. c. de montibus. Ter riu.

mõtanya axi dita. Pero ja tinch dit que jo trobe la Escala entre Empuries, y Montgo, y so estat en ella infinites vegades cõ a Assessor Ordinari del Comtat, y pens que te de esser forçosament la, que los antichs digueren Escala de Hannibal, y no la que posa Pomponio Mela de situ orbis, com bax. l. 2. c. 23. ho donare a entendrer clarissimament.

Escala de Hannibal. Mela. l. 2. c. 5.

Proseguexen los dits autors son discurs de la Escala a Palamos, sanct Feliu, y lo riu Sambruca. Pero certament a de ser Aro. Perque de Sambruca ya tinc dit en est capitol ahont esta son propri lloch. De Aro a sanct Feliu, Toça, Blanes, y al riu Tordera, que antigament se digue Tamum, Apres Calella, Mataro, Montgat, aqui los Antichs digueren, Promontorium Lunæ, o Lunarium, com diuen Micer Pau, y Pere Ioan Nunyes. De aqui a Badalona, y al riu de Besós, del qual, y dela denominacio dirẽ baix. c. 16. De aqui tira la costa a la nostra insigne ciutat de Barcelona, y mont Iuich, del qual se dira en son lloch. Aqui se seguex lo riu Rubricato, aqui vuy diem Lobregat, que hauẽt traueçada molta terra de Cathalunya finex, y entra en lo mar.

Palamos. Sanct Feliu. Blanes. Tordera riu. Calella. Mataro. Montgat. Pau. l. de Montibus. Nony. desit. c. deconuẽ. Tarrac. Badalona. Besos riu. Barcelona. Mont Iuich. Rubricato, o Lobregat riu.

Te aquest riu los seus principis, y fonts en lo Pyrineu, en las montanyes de Pendis, y Coll de Iou, prop devna masia, ques diu Espitalet, terme de Castellar, a vna llegua de la pobla de Lilet. Y mes auall se mescla ab las ayguas de la Riera de Bagà, anomenada Baltaran. Desde aqui deuallant per terras de Berga, Balcereny, y Cellent, dos lleguetes mes amunt de la ciutat de Manresa tocant a sanct Benet de Bajas, dexa la ciutat a vna mija llegueta de la sua ma dreta a la part de ponent, y restant ell al lleuant discorre fins a tres quarts de llegua mes auall, encontrant al mig dia los termens de Castell Gali, y sanct Vicens de Castellet, ab la torre del Breny, de qui dire en lo libre tercer, capitol sete. En aquest lloch se ajunta Lobregat ab les aygues del riu Cardener, que baxa del port del Comte a Cardona, y de aqui a Manresa, y poc mes auall se ajunta ab les aygues de Rejadell, y juntats los dos ab Lobregat baxan a la falda de la sancta montanya de Montserrat, passant

Digitized by Google

entre Monistrol, y Vacarices, fins a Aulesa y de aqui en auall a Esparaguera, y Martorell. Ahont se junta ab las ayguas de Noya. Ajuntadas aquestas ayguas retenint sempre lo nom del Llobragat, discorren per sanct Andreu de la Barca, Molin de Rey, sãct Vicẽs dels Orts, sãct Boy, al Prat, y aqui entra al nostro mar. Solen fer molt temps del any grans vingudes dan yoses a tota la Comarca, especialment al Prat, estenentse be mija llegua de cada part, ala boca de quest riu los Magnifichs Consellers de Barcelona tenen feta vna bona torre de fortalesa, cõ en son lloch, si Deu nos dona vida, se dira. Solse nauegar ab barquetas, señaladament en los estius, que los naturals de dita ciutat ab ellas entran en vnas Isllas ques fan en mitg dell abundants de tota manera de caça, volatil, y terreste, delitosas de praderia, y arboleda, y regaladas ab la occasio de la pesca. Prenense en les fonts, y en moltes altres parts de aquest riu moltes, y molt bones truytes, y en dites Islles, llampugas, y anguilles, y sufficientment bones sabogas, que los dies que lo mar esta alterat, mes de quatre vegades lo any, socorren a la necessitat, y falta de peix de mar. Del apellido, y nõ de aquest riu, perque se digue axi, escriure baix, l. 3. c. 3.

Y tornant al proposit, discorre la costa de Espanya desde Llobragat a Castell de Fels costas de Garraf, Sitges, Lageltru Vilanoua, Segur, Barà, lo riu de Gayà, Tamarit, y a Tarregona. Y aduertesch, que Florian de Campo erra en posar Garraf entre Sitges, y Tarragona. Discorre apres la costa, desde Tarragona a Salou, ahont diu mestre Pere Ioan Nunyes, ab autoritat de Ruffo Auieno, quey auia antigament vn poble, ques deya Selauro. De Salou tira a Cambrils, al Castell de Miramar, al Espital del Infant don Pedro, al Coll de Balaguer, torre de sanct Iordi, que solia ser Cap de religio, y Caualleria de dit Sanct, y apres se incorporà ab lo orde de Montesa, com veurem en son lloch. Va apres la costa al Perello, y de aqui a la Empolla junt a la boca del riu Hebro, del nom, y curs del qual ve mes occasio de parlar baix. Despres de Hebro se troban los Alfachs, y la Ràpita, ahont solia auer vn monastir de Monjas. Segueixse apres la montanya Moncia, de la qual naixen les fonts, ques diuẽ de Sanct Pere, tant abundants, que no podent despedir tota la copia de la aygua per alli, hõt naixen, passan baix la terra, y hixen vn gran tros dins la mar, llançant a borbollons molta copia de aygua sobre del mar, tant dolça, que en molt contorn nos mescla, nis corromp ab la aygua salada. Despres se segueix la vila del Canar, y apres la riera de la Cinia (que bai xa de les montanyes de Morella, y del monestir de Benifaçà, del orde de Sanct Benet) ahont finex la iurisdiccio, llimit, y terme de Catalunya, y comença lo Regne de Valencia. Del qual lo primer lloch es Binaros, y tira la costra de Espanya de aqui a Binicarlo, Panisela, o Panisola, de la qual en son lloch direm. Apres se segueix Chiuert, Torreblanca, la torra de Oropesa, Castello, Almaçora, riu de Millàs, Buriana, la Pobla, o Montcòfa, Chinches, la Llosa, Almenara, Canet, Moruedre, que antigament fou Sagunto, com veurem. Apres ve Pusols, lo Puitg de Cebolla, Alboraya, y lo Grau de Valencia. De aqui al riu Turia, a Cullera, que es al pas del riu Xùchar, al qual los antichs anome nauan Sucro. De alli va la costa a Gandia, Deria, Tablada, o Taulada, Venissa, Corp, Benidorma, Vilajoyosa, Alicant, Guardamar, sobre lo riu de Segura, y de aqui a Carthagena, Maçarron (ahont se fan los alums) Portilla, Almeria, si be, segons diu Florian, de Portilla a Almeria y ha vint, y quatre llegues de despoblat, y en mitg esta lo famos Promontori Caridemo, que vuy diem lo cap de Gata.

En aquest cap de Gata es lo vn bras de la descripcio de Espanya a modo de Cuyro de bou, pintada com notarem capitol. 4. Pero per portarla a quatre plagas, com comunament se sol fer, y durar encara la primera: anirem axi discorrent, de cap de Gata a Almeria, com es dit, y de aqui a Castell roquetas, Adra, Berja, Bunyol, Castell de ferro, Motil, Salobrenya, Almunyecar, torra, o atalaya de Vèlez, torre de Besmeliana, Malega, riu de Guadalquiuir, nomenat Sadùca per los cosmographes,

Moncia. Fonts de Sanct Pere.

Canar. Cinia riu

Castell de Fels. Garraf. Sitges. Tamarit. Tarragona.

Salou.

Nuny. desi tu. orb. c. quæ obseruant in morit.

Selauro. Cambrils. Miramar. Espital del Infant. Coll de Balaguer. Sanct Iordi. Perello. Empolla. Hebro riu. Cap. 12.

Digitized by Google

graphos, y per los Espanyols Antichs Malaca. De alli a Fontgirona, Marbella, Estapona, Gibraltar, y al lloch ahont solia estar Algezira, y apres ve Tarifa. Y de Gibraltar a Tarifa y ha sinc lleguas, y son del Canal que diem estret de Gibraltar, desde hont se veuen las riberes, y terres de Africa. Comptanse desde Laucata a Tarifa doscentes llegues, pero no para aqui esta primera part de Espanya: encara que siam ya al vn peu, segons los dalt citats cosmographos, sino q̃ passa auant, y tira a Belonya, cap de Plata, lloch y riu de Barbate, a les Almadrauas de Zahara, y a les aygues de Mecha, ahont solen passar a banyarse los Moros de Africa, qui no poden anar en romeria a la casa de Mecha, com diu Medina. De aqui se segueix lo cap de Trafalgar, Conill, la punta de sanct Pere, les aygues de Chilana, port Real, port de sancta Maria, fronter del qual a quart de llegua esta la famosa illa de Caliz. Apres se segueixen Rota, Chipiona, sanct Lucar de Barremeda, ahont entra al mar lo riu Guadalqueuir. De aqui se va a la Figuera, dita la Xauega, y a vall de Vacas, Palos, riu Tinto, Holma, sanct Miquel, Cartaya, Aymont. Y aqui entra Guadiana al mar, y acaba la costa de Andaluzia, y comensa la de Portugal. Y lo primer lloch es Castromarin, apres Tauilla, lo cap de sancta Maria, Albuhera, Vilanoua, Albor, Lagos, Lacobriga, Sigres, y lo cap, o punta de sanct Vicens, que los antichs digueren cap sagrat. Aqui acaba la segona part de Espanya per als qui la volen quadrada, ya qui es la cua, per als moderns, qui la volen en forma de cuyro, y del cap de Tarifa fins assi hi ha setenta, y vuyt lleguas, que ajustadas alas doscentes que auem dit son de Laucata a Tarifa, trobarẽ, tenir aquesta segona part de Espanya, doscẽtas setãta vuyt lleguas. De la tercera, y quarta part dire en lo capitol seguẽt, per no esser desmesiat llarch ab aquest.

Cap. VII. Que acaba de posar les pats tercera, y quarta de Espanya, donant fi al circuito de ella.

LA tercera part de, Espanya que cõfronta ab lo mar Ocea, tirant vers de Ponent a Tremontana, discorre desdel dit cap sagrat, o de sanct Vicens, a Lodemira, Perseguero, Sines, Setubal, Cezimbra, cap de Espichel, que antigament se anomenaua Cabo Barbarico, apres se va a la boca del riu Tajo, apres a la Vila de Cascaes, Alisera, Penier, Pederneyra, Selir, Paredez, riu de Mondego, Bauarcos, lo riu Voga, o Vaca, y apres Ouar, sanct Ioan de Bellafor, y Duero. Del riu Duero se va tirant a Matusinos, als rius Lessa, y Auia, Villa de Conde, Posende, y al riu Cauado. Apres a Viana, al riu Lima, a Caninya, y al riu Minyo, ahont acaba la Senyoria de Portugal, y comença la de Galicia. Y lo primer lloch de aquest regne es Vayona, apres Rondela, Ponteuedra, Riadelpadron, Muros, Coruian, y la punta de Finisterre, nomenada antigament Hyerna, o Nerion, ahont acaba la tercera part de Espanya, y es lo segõ peu, conforme als qui la posan en figura de cuyro. Y del cap, o punta de sanct Vicens fins assi, se discorren cent vint, y quatre lleguas.

La quarta, y vltima part de Espanya, que confronta ab lo mar Ocea Britanico, discorrent vers Septentrio, va de Finisterre a Fonte Rabia, y conte cent quaranta vna llegua. Ve tras Finisterre Mongia, Laja, Malpica, Cayon, la Corunya, Pontes, Ferrol, cap de Priolo, Cedeyra, Aquijones, o Hortiguera, Biuero, sanct Sebriã, los Penyas de Trileucos, Basma, Ribadeo, ahont acaba la costa de Galicia, y començan las Asturias de Ouiedo. Y lo primer lloch es Castropol, apres ve lo riu de Ouiedo, Nauia, los Ports de Tapia, y Prucia, apres Lauarca, Canyero, Cadauedo, Valloutas, Artedo, Codileyro, Auiles, las Penyas de Huson, Gion, Villauicioſa, Ribadesella, Llanes, vltima vila de les Asturies de Ouiedo. Apres tira la costa a sanct Vicens de la Barquera, Colombres, sanct Marti de las Arenas, monastir de sancta Iusta, a la ciutat de Santillana, tant principal, que per ella se diuen les Asturies de Santillana, a diferencia de las de Ouiedo. Apres ve sanct Ander, cabo Quexo, la penya rodona de Santonya, Laredo, Castro de Ordiales, Potogalete, y lo riu de Bilbao, ahont, o en Bermeo, diguerem capitol 4. volian alguns, que fos lo bras de

Digitized by Google

de Espanya figurada com a cuyro. Yaqui acaban las montanyas de Castella y Leo, y comença la terra de Vizcaya, y Guipuscoa. Y venen, Machio, Lequeycio, Hondarroa, acabant aqui Vizcaya, y començant Guipuzcoa. De aqui lo primer lloch es Motrico, y apres Deua, Cumaria, Guetaria, Carauz, riu de Orio, sanct Sebastia, Pasetge, y tres llegues apres començan los Pyreneus, dels quals la primera punta es Iazquiuel, y ve apres la vila de Fuente Rabia, que antigament se digue Olearzo, y aqui se clou, y acaba lo circuit de Espanya. Lo qual en lo capitol seguent diuidirem, per venir a parlar de nostra Cathalunya.

Cap. VIII. En quantas maneras fou diuidida Espanya antigament, com esta vuy, y los limits, y termens de Cathalunya.

Diuisions de Espanya.

TOta aquesta terra ya descrita, y figurada antigament fou partida y diuidida, segons la varietat del temps, y escriptors, en diuerses Prouincies, com de aquest, y altros capitols aparexera, y ho compila en molta part Lucio Marineo. Y apar, que primer fou diuidida en Celtica, y Cetubalia: la Celtica apres fou dita Celtiberia, com baix aparra. Plini de natural historia, y lo nostre Tarragones Pau Orosi diuhen, que fou diuidida en Vlterior, y Citerior, dient que la vlterior se digue, Betica, y la Citerior, Tarraconesa, y ya veurem a son lloch, en quin temps fou. Pomponio Mela de situ orbis diuideix a Espanya en tres parts, Betica, Lusitania, Tarragonesa, y concordan ab ell Lucio Marineo, y Antoni Nebrisense: y tambe baix veurem en quin temps fou asso. Sãct Antonio de Florença la diuidi en vlterior, y Citerior, com Orosi, y Plini, pero subdiuidilas a estas dos en sis Prouincies, Betica, Lusitania, Galicia, Denia, Carthagena, Tarragonesa, donant la Betica, y Lusitania a la vlterior, y tot lo restant a la Citerior: Ab tot que es veritat, que Denia ya se comprenia ab la Prouincia de Carthagena, com en son lloch se veura. Aquesta diuisio feta per lo dit sanct, plague a Florian de Campo, y a Pere Anton Beuter, y la posarem nosaltres en son temps, y lloch. Be es veritat que Orosi posa la Carthaginesa ab la vlterior: y qui mes diuisions volrra saber, llija a micer Luis Pons de Ycart en les grandeses de Tarragona, y al mestre Pere Medina, en les grandeses de Espanya. Y si a algu li apareix contrarietat, distingueska los temps, com en sos llochs los apuntarem, y axi veura, que no hi ha contrarietat, sino que vn temps passan les coses de vna manera, y en altra se assentã diferentmẽt.

Dexem ara de parlar de la vlterior, y vingam a la Citerior, o Tarragonesa. Aquesta vuy, y despresença que los Moros de Africa entraren en Espanya en temps del Rey don Rodrigo, ya no la diuidim en aquella manera, que los Antichs: perque a les Prouincies (sino es Galicia, que ha retingut son nom) no les anomenam com abans, sino que estan diuidides en altra manera, noms, y formas, caps, y membres principals, o regnes seguents. Galicia, Castella, Leo, Nauarra, Arago, y altres Senyories molt principals, com ho notaren tambe lo mestre Florian, Laurencio Valla, Damia, Goes en la sua Espanya, y lo Bisbe de Gerona.

De aquestos Regnes, lo de Arago compren ab sa corona, a Valencia, Cathalunya, Rossello, y Cerdanya. Tractar de algu dels sobredits Regnes, nim toca, ni es tal mon intent. Y axi, no dire res de ells, de proposit: sino es quant ne haure de fer mencio en alguns llochs, per donar llum, y intelligencia al que es de mon proposit: altra hora per lo veynat, y no trencar la historia: ya son temps per lo ajuntament, y vnio de aquestos Regnes. Y per quant mon pensament sols es, tractar del Principat de Cathalunya, ab los Comtats de Rossello, y Cerdanya: sera be saber, quina part de terra es aquesta, sos llimits, y circumferencia. Lo que no es de poch treball, hans te en si molta dificultat: perque los Antichs (que com ells los deuian saber: quiça no pensauan pera sos fills, com si la memoria fos acte, que naturalment se pogues continuar de pare a fill) anaren molt curts, y causaren tenirne poca noticia nosaltres. Marquilles nostre famos Doctor Cathala, y llum de la practica escriuint sobre los vsatges de Barcelona, diu, que

Mar.l.2.c.de Hisp. diuis.

Pli.l.3.c.1. Orosi.l.1.

Lib.2.c.24. Pop.l.2.c.6

Neb.in prologo.c. de superi, Hispan.

Sanct Anto. tit.1.c.3.§.2

Flor.l.1.c.3 Beu.l.1.c.21

Lib. 4.c.17.

Ycart.c.3. Med.p.1.c.3.

Valla.l.1. de rebus a Ferdinando.

Bisde Gerona.l.1.c.descripsper mediterrã.

Llimits de Cathalu.

Marqui.vsat Stratem.

Digitized by Google

que los llimits de Cathalunya son, de Salças, a Cynca, y axi los posa tambe Bernadi Gomes Miedes en la sua Chronica del Rey en Iaume. En lo proces fet per lo Estamēt Ecclesiastich en la cort de Mōtso, lo any 1534. que es en lo archiu de la casa de la Diputacio de la Generalitat de Cathalunya en Barcelona, se troba vn acte de llimitacio dels termens de Cathalunya, feta per lo Rey en Iaume Primer, dada en Barcelona a 12. de les Kalendes de Febrer 1243. Trobas allimateix altre acte de donacio feta per dit Rey a son fill Pere, del Comtat de Barcelona, y de tota Catalunya, dada en Barcelona lo vespre de sanct Vicens, (que seria a 13. de Ianer) any 1243. Y en lo mateix proces se troba altre acte de declaracio de dits llimits feta per lo mateix Rey a 4. dels Idus de Octubra de dit any, dada en Calataiud. En los quals actas se diu, que Cathalunya es, de Salças a Cynca, y no li donan altra part de circumferencia, ni se declaran mes. Lo mateix Rey Iaume Primer, ab la pau y treua feta en Tortosa any 1225. tampoch designa altros llimits, pero ab la que feu en Vilafranca alguns anys abans, so es en lo any 1218. apar se estengue vn poch mes, cō digue, que posaua en pau, y treua, tota Cathalunya, de Cynca (entro) fins a Tortosa, è (entro) fins a Salças, ab ses encontradas. Los Estrangers, y gent curiosa de fora de nostres Regnes, apar, conegueren aquesta falta nostra, de que no tinguessem vn poch mes permenut especificats, y llineats los nostres llimits, y axi volgueren pendrer vn poch mes de treball en fer lo quēs tocaua a nosaltres. Perque Ioan Botero, escriptor Italia Benes, en lo llibre de les relacions vniuerçals, y Miedes en lo lloch dalt dit, diuhē, esser Cathalunya lo que se enclou, y tira, desde Salças a la Vall de Aran fins al riu de Cynca, y doblant riu auall fins al riu de Hebro, trauessant aquell, y arribant al riu de la Cinia, y de aqui tirant riu auall fins al mar, y de aqui per la costa del mar, tornant fins a Salças, y aquesta es la mes clara relacio, que en escriptura es vinguda a ma noticia. Totauia aparexentme encara relacio curta, y axi no satisfet de ella, he procurat valerme de perçones pratiques, pera millor especificar aquestos llimits. Perque vuy, y molts anys ha es cert estam en dubte, si Cathalunya arriba de Salças a Cynca, perque aço es lo plet que se aporta entre lo Regne de Arago, y Principat de Cathalunya, y vuy los Cathalans no posseim lo que es entre la Noguera Ribagorçana, y Cynca, que aquexa partida de terra la posseheixen los Aragonesos. Y perço lo autor modern del Mapa de Cathalunya, haguda concideracio del estat present, mes que del dret proprietari de aquest Principat, li ha donats los llimits desde Salças, fins a la Noguera Ribagorçana, y de aqui li fa la cara del Ponent aygua auall al Pont de Suert, y de aqui fins al Pont de Montfort, Almacelles, la serra pedregosa, y trauessant lo riu de Cynca sobre Samalcoloig, a Maquinensa per Arago, y traueçā a Hebro. Pero puix los llimits antichs de Cathalunya, tiran de Salças a Cynca, y corrent lo curs del plet, podem dir los Cathalans tenir dret a aquestes terres, yo les donare per nostres, y en tota occasio, ques haya de tractar cosa succehida entre Cynca, y la Noguera Ribagorçana, la escriure per cosa nostra, cō de les demes parts de Cathalunya. Demanera que començant a Salças tira la linea dels terments de Cathalunya (quant al temporal) al Perellos, Vingrau Taltaull, Stagell, Regla, Margeuol, Arbuçols, Moçet Coll de Iou, Puig Valedor Font, Rabios, Partes, Lauet coronat: y fent vna manega per port del Argenter puja als de Seuer, Sacorba, Martellat, Boet, nostra Senyora de Montgarra sanct Lop, Onya, Aresdesus, y baixa per Bausen, als ports de Pedresblanques. Los quals pobles son de las Valls de Aran, tocant la jurisdiccio Espiritual al Bisbe de Comēje. De aqui a Benauarri, y fonts de Cynca. La segona Plaga, que es de Tremontana a Ponēt, tira per lo corrēt auall de Cynca, seguintla fins a encontrar ab lo riu de Hebro. Y traueçant aquell, puja aquesta linea, y cara fins a Berrus, y a la pobla de Massalucà, fins al riu de Algas que diuideix a Arago de Cathalunya. La tercera plaga, Afrontacio, cara, o linea de Ponent a mitg dia, puja per lo dit riu Algàs a les Pinyeres, a Caseres, a Arenes, y al port

Mides. l. 14. c. 1. 3. 17.

Son estas paus, y treues en la vol. 3. de la compilacio feta per lo con. de 1585. tit. de paus, y treues.

Botero. l. 1.

Mied. 6. c. 1. c. 2. 4. 6. 17.

Limits

al port de Betzàit, y de aqui traueça al riu de la Cenia, dexant lo monastir de Benifaça (del orde dels Bernats) a ma dreta, lo qual ya es en lo Regne de Valencia, y aquest riu de la Cenia diuideix Valencia de Cathalunya, passant a vna vila de Catalunya ques diu Cenia, de la qual lo riu pren son nom, y seguint son curs, passa entre dos Hostals que lo hu de ells es de Cathalunya, y laltre de Valencia, ahont trauessa lo cami Real, dexant Vlldecona, y lo Canyar, viles bones de Catalunya ala ma esquerra, y entra en lo nostre mar mediterraneo, acabant aqui ab ell la tercera plaga dels linderos, y termens de Cathalunya. La quarta part, y linea dels nostres termens cloent aquells de mitg dia al Orient desde la boca del riu de la Cenia, per la ribera, y costa de aquest mar mediterraneo, fins ahont començarem la primera linea vers Laucata, y Salças, passant per los llochs, pobles, rius, y montanyes que especifiqui en lo capitol sise.

Demanera que de tot lo que assi hauem dit tocant als llimits de Cathalunya, podem dir traures, que Cathalunya confina, y confronta a Orient, part ab lo mar mediterraneo, y Gallia Narbonesa. Al mitg dia part ab lo mateix mar, y part ab lo Regne de Valencia. Al Ponent ab lo Regne de Arago, y a Tremontana, part ab dit Regne de Arago, y part ab la Gascunya. Y conformes asso ab Lorens Valla, qui dexada la Tremontana li dona las altras tres afrontacions asoles, perque nosaltres tinguessem lloch de dir alguna cosa nostra. Y aquesta es fins vuy la millor descripcio que dels llimits, assento, y esser, de nostra Cathalunya he pogut fer, remetent la perfeccio de ella als cosmographos, y altres curiosos, que no faltan.

Cap. IX. De la diuersitat de opinions assertca del cami feu Tubal: quant vingue a Espanya, y del primer lloch, que pobla.

FEtas, y sabudes les diuisions de Espanya posadas en lo capitol prop passat, les quals apar eran necessaries per intelligencia del seguent, tornem a parlar dels pobladors, Senyors, y consecutiuament de les cosses passadas en aquesta nostra terra.

Si be me recorda: digui en lo capitol tercer, seguint la comuna opinio, que Tubal fill quint de Iaphet, y net de Noe, fonch lo primer poblador de tota la terra en lo capitol vuyte partida, y diuidida, y en los altres en general descrita, y designada. Proseguint ara allo matex, es de saber, que la vinguda de Tubal a Espanya fonch, en lo any, cent quaranta, y dos apres del diluui, dalt en lo capitol segon descrit. Y aquest compte es segons lo nostre Barcelones Pere Antoni Viladamor, en la sua manuscrita, y no impressa Chronica, y lo mestre Florian de Cãpo en la Chronica general de Espanya, confor mantse ab lo compte dels Hebreus, que vindria a esser dos mil cent sexanta, y tres anys abans de la natiuitat de Christo nostre senyor, segons los matexos, y Esteue Garybay en lo suplement de les Chroniches. Altres afirman, que fonch en lo any dos mil cent sexanta y dos abãs de Christo, y mil setcents noranta nou apres de la creacio del mon, segons fra Ioan Pineda, que sols en vn any discordaria del primer compte dels anys de abans de Christo. Ioan Annio de Viterbo, Pere Anton Beuter, seguint a Beroso Chaldeo, Damia Goes, Phelip Garcia, micer Põs de Ycart diuhen, que aquesta vinguda de Tubal fonch, lo any cent quoranta y tres apres del diluui, y axi dos mil cent setãta, y quatre abans de la natiuitat de Christo. Començam a comptar, y ya començam a estar prou diferents de compte, no se que farem a la fi final? no vull aueriguar res, fino referir lo que trobare. Ara fos en vn any, ara en laltre, concordan los ya citats que diuidintse la Europa los fills de Iaphet entresi, cabe Espanya a Tubal, y que per fer son viatge pera venir a ella, hague de partir de les parts, que apres se digueren Fenicia, o Yapha, o altres de la Suria, de ahont se prenen los viatges per al Ponent. Y ab tot que en asso sian concordes, tenen grã discordancia en dos cosses, vna en si Tubal vingue per mar, o per terra, y la altra, ahont prengue terra primer, y axi en quina part de Espanya feu la primera habitacio, y poblacio.

De aquells, qui diuhen que Tubal vingue per mar, vns, com Florian, diuhen feu

Tubal ve a poblar Espanya.

Vil.c.1

Flor.l.1.c.4

Gar.l.1.c.15

Pine.l.1.c. 23.§.4.

Viterbo.l.1.c.4.

Beut.l.1.c.4.

Goes, y Garci.linea dels Reys de Espanya.

Ycart, grandes de Tarc.2.9.

Viatge de Tubal per hõt fonch.

Flor.l.1.c.4.

Digitized by Google

feu son cami per lo mar Ocea, y que entrant per la terra de Espanya, la primera Prouincia, en que para de proposit, y feu assento, fonch la Betica, que vuy anomenan Andalusia, y si be senyala, que pobla alguns llochs, nols anomena. Y diu que apres de auerlos dades leys, y modo de viure: nauegāt per la costa del mar Ocea, per la marina de Portugal funda vna poblacio anomenada Cetubal, y que apres fen torna atras deues lo mar Mediterraneo, y arriba en la prouincia, q̄ vuy se diu Cathalunya, y que en vn lloch alt junt al mar edifica vna poblacio, a la qual anomena Taraçoau, que en llengua Chaldea vol dir congregacio de Pastors, y vuy se diu Tarragona corrompent lo vocable, y que desde aqui ne funda moltes altres, de les quals yo no dire, per ser fora de mon intent, referintme als dits autors, y a Pineda, qui tambe diu, lo que fins assi he escrit.

Taraçoau.

Tarragona fundada.

Pin.l.c.23. §.4.

Altres, com lo nostre Viladamor, y Pere Anton Beuter, diuhen, que vingue Tubal per lo mar Mediterra, la qual opinio apar segueſca lo mestre Pere Medina, com diu, que se embarca Tubal en Iapha per venir en Espanya. Y esta clar, que de alli forçadament auia de nauegar per lo Mediterraneo, q̄ no podia anar al Ocea. Y proseguexē Viladamor, y Beuter diēt, que al entrar Tubal en lo que vuy es Espanya descubri vnes montanyes molt altes, les quals anomena Cetubals, q̄ apres de temps foren dites Pirineas, y que nauegant desde alli per la costa de la terra, lo primer lloch q̄ funda fonch Taraçoau, que vuy se diu Tarragona, com dalt esta dit. Desde ahont diuhen ana passant lo estret de Gibraltar, y nauegant per lo Ocea, a la costa de Portugal funda Cetubal, de la qual dalt esta feta mencio. Garibay tambe es de aquesta opinio, que Tubal vingues per lo mar Mediterra, pero diu, que puja per lo riu de Hebro amunt, perque era nauegable fins a Cantabria, com baix capitol dotze direm, y que assenta, y funda ses primeres caserias, o barracas, y poble per aquelles montanyes de Cantabria. Procura Garibay esforçar asso en molt capitols, ab moltes rahons, com es, esser aquelles montanyes fertils,

Vil.c.1. Beu.l.1. c.9.

Medi.l.1.c. 29.

Cetubals monts.

Taraçoau Tarragona fundada.

Cetubal pobla.

Gar.l.4.c.1.

y abundoses de fruytes agrestes, y manteniments sylvestres, de que a les hores menjauan, y viuian los homens, com tambe que per temor de altre diluui com lo passat edificaria Tubal en parts altas, y per la semblança dels noms que alli se troban de montanyes, y rius conformes als de ahont exian Tubal, y los seus.

Altres Historiadors, com lo nostre Cathala Tomich, diuhen vingue per terra, y axi ho sentiren Diego de Valera, y lo Archabisbe don Rodrigo referit per micer Luis Pons de Ycart. Y aquestos tres tots estan diuersos del lloch, en que primer se assenta Tubal ab la sua gēt. Tomich diu, q̄ lo primer poble, que Tubal funda en Espanya, fonch Amposta, questa vny en la ribera de Hebro, mes auall de Torrosa deues la mar, y axi en Cathalunya. Diego de Valera diuse pobla en Mōtes de Hoch, prop la ciutat de Burgos en Castella. Lo Archabisbe don Rodigo diu, que la primera poblacio de Tubal fonch en los monts Pyreneus, sens dir quin poble, ni en quina part, sino que de aqui baxa a les demes poblacions de Espanya, y degues enganyar per la occasio, del que direm capitol onze.

Tomic.c.5. Val.p.1.c.1.

Ycart.c.1.

Amposta.

Montes de Hoc.

De aquestas opinions afectadas a la patria de cada qual, no parlare, dexarles he per al capitol seguent, procurant sols veurer per ara qual cami de la sua vinguda sia mes aparent a la veritat. Los que diuhen, vingue per lo mar Ocea, apar no aportan raho. Perque vist de hont exian Tubal, y la sua gēt, y considerat ahont anauan: abona raho, auian de nauegar per lo mar Mediterraneo, per ahont la nauegacio era mes curta, y lo viatge mes dret, que venint per lo Ocea auian de doblar lo cap, que vuy diem, de bona esperança, allargant mes de set centes llegues de cami de mar. Y axi apar mes cert, que venint apoblar part de Europa, seguirian la matexa costa de ella, y no anirian a rodar la de Africa, ahont anauan a poblar los del linatge de Cham. Los qui diuhen, que Tubal vingue per terra, tambe se deuhen enganyar, y son conuençuts ab rahons, a mon judici, euidents. Perque venint per terra, en lo cami auian de passar lo mar Heleſpōtico, y molts rius nauegables, los quals

Digitized by Google

quals sens ponts, o barques nos podian passar, yles hores no ni auia encara enlos passos. Y si es axi:o ells en cada riu, llacuna, o bras de mar fabricauan nouament ses barques, y ponts, o las auian de aportar sempre ab si, ab corruatge, y la vna cosa, y la altra ami me apar dificultosa. Perque a fabricar ho en cada occasio necessaria, se auian de detenir molt temps, y molt souint, a aportaro sempre ab carruatje ells poca gent, segons lo temps, y moltes diuisions, que hi hague en ells, y vist lo treball que es aportar estes coses, como ho sabē millor, que jo los homens pratichs de guerra, de aqui tinch per casi impossible la vinguda de Tubal, y la sua gent per terra. Segonament que si ya ells sabian fer barcas per passar bras de mar, y trauessar rius nauegables: tambe sabriā atinar anauegar per lo viatge mes curt. Mayorment que diu Polidoro Virgilio, que a be que diuersos hajan atribuyda la jnuencio del nauegar a diuerços, y a diuerças nacions: totauia Noe fonch lo primer inuentor de la nauegacio, y que axi Beroso anomena Nau, a la Archa de Noe. Llegit he tambe en Ioseph Iuheu, parlant de la diuisio dels fills, y nets de Noe, que alguns passant ab naus habitaren, y poblaren les illes. Y qui fossen aquestos, se trau de Ioan Pineda escriuint que Phanat, fill de Donaim, net de Iaphet, fonch lo que feu les naus per passar a les illes. Veuse donques, que ya vsauan les naus: si be no tant perfetas com ara. Axi que puix vsauan ja les naus, y la nauegacio: es de creurer millor, q̄ vingerē per mar, que per terra. Tercerament, venint per terra ab fams, fret, calor en son tēps, cansament continuo, molta mudança de ayres, y aygues, sen auian de enmalaltir molts, morir alguns, y arribar ben pochs, a fi de la desijada jornada. Y axi crech, que si per mar se corren estos perills, no tant llarchs com per terra: axi los passaria Tubal millor en mar.

Poli. derer inuē. l. 3. c. 5

Iose. 1. c. 10. antiquc.

Pin. l. 1. c. 21. §. 3.

Cap. X. Com Tubal funda Tarragona, dona nom a Espanya, y altras cosas de son temps.

Primera po blacio de Tubal ahōt fonch.

CONcordat ya, que Tubal vingues per mar a Espanya, totauia encara resta la discordia del lloch, en que primer assenta, y pobla. No volria afectarme ala patria, terra, o nacio, pero auēt de seguir vna, o altra opinio, forçanme les rahons que dire a seguir la opinio, que Tubal fes sa primera posada restada, y poblacio en Cathalunya, y de ella en Tarragona. Perq̄ resolt, q̄ Tubal vingue per lo mar mediterraneo, cō ho auem tingut per lo mes aparent a la veritat, tātost que veuria la terra, que li tocaua poblar, y los monts, que com capitol. 9. auem dit, anomena Cetubals, seguintse tantost tras de ells la fertilitat, y bellesa de la planicia de aquesta regio, en la millor plana, y siti de terra, que trobaria (com es lo camp de Tarragona) edificaria alli lo poble de Taraçoau, en la matexa primera costa de mar, y terra, que venia a poblar ans de anar a Andaluzia, com lo desitg dels nauegāts sia, tātost pēdrer terra, en arribar alli hōt van encaminades ses intencions. Edificaria perçomatex mes prest a Tarragona, que a Amposta, encara que no sia molt lluny del mar: perque estaua mes comoda Tarragona, per la neuegacio, y contractacio del mar, y altes pobles, ques poblariā en la matexa ribera, y se deuian ja anar poblant en las costas, y riberas de Africa. Y per aquesta mateixa raho no es de creurer que anas Tubal a poblar en Montes de Hoc, per no allunyarse desta contractacio, y comerç, y de aquesta mia opinio son, com he dit en lo capitol precedent, Antoni Viladamor, Beuter, y micer Pons de Ycart, y Francesch Comte. Las opinions del Archabisbe don Rodrigo, y Garibay podrianse quiça reduyr en vna, com tot sia fer la primera poblacio de Tubal en las montanyes. Y aquestas no me aparexen del tot contrarias a la nostra. Perque be podia Tubal reposant, y surgint alguns dies en aquesta nostra costa, dexar en ella los cançats, y afatigats de la nauegacio tant llarga, los vells, y altres debils, que sempre ni ha de tots, entre molts, y ab llarga nauegacio, y aquestos mes prest restarian ribera del mar, alli hont primer podian descançar, que anar diuagant, y sercant altres llochs, y los qui eran mes robustos passariā auant seguint a Tubal, y pujariā ab ell fins ahōt volen lo Archabisbe, y Garibay, restant los

Vil. c. 1. Beut. l. 1. c. 6. 7. Ycart. c. 9. Comte. c. 2.

Digitized by Google

Cap.11. los primers en Taraçoau que vuy es Tarragona: fino es lo que dire baix. Arribat donchs Tubal en Eſpãya, y de ella en noſtra Cathalunya, eſcriuhen los ya citats, y Floriã, Tarafa, y Pineda, que ab ſi, y ab los de ſa companyia aportaua molts beſtiars, y paſtors: per la qual occaſio fonch nomenat Tubal Tarraco, com lo anomena tãbe Ioan Annio, que vol dir, congregador de paſtors. Y per la mateixa raho, lo primer lloch que pobla, y funda, ſe anomena Taraçoau, que volgue dir: congregaçio de Paſtors, com ya tinch dit en lo capitol paſſat.

Flor.l.1.c.4 Tarafa.c.1. Pine.Li.c.23 §.4. Annio. li.1. ſuũ.del.5.de Beroſo.

Part.2.c.1. En noſtros dies, ab la traduccio que Miquel de Luna feu de la hiſtoria de Abulcacim Tarif Abentarique, de Alarabe en Caſtella, trobam altra opinio. Que Tubal tingue tres fills, Tarraho, Sem Tofail, y Ibero. Y q̃ parti Eſpãya entre ells. De manera q̃ Tarraho en la parcio de ſon regne edifica vna ciutat de ſon nom, q̃ per ço ſe digue Tarragona. La qual diu mantingue ſon nom ab tot lo regne, anomenant ſe la Prouincia de Tarragona, fins al temps dels Godos. De manera, que de Taraçoau Tubal, o de ſon fill Tarraho, ſeria la fundacio de Tarragona, en aqueſtos temps de la vinguda de Tubal.

Y encara q̃ las opinions ſian moltas, y diuerſas, en aſenyalar la fũdacio de aq̃ſta ciutat: als que diuhẽ la funda Hercules, y als q̃ la funda Teucro, y altres q̃ diuhen q̃ Romulo, y ha altres q̃ no ſino los Scipions, a tots reſpon, y ſatisfa micer Lluys Põs de Ycart en les grandeſes de dita ciutat, reſolẽt, q̃ la funda Tubal, en lo modo q̃ aſsi diem: y que los altres no forẽ mes de reſtauradors, reparadors, y ampliadors, com en algũs llochs deſta obra veurem. Aqueſta ciutat ſempre fonch molt noble, y cap de tota aq̃ſta Prouincia ques digue Tarragoneſa, com he dit dalt: y per cap de ella fonch ſempre tinguda, com ho adueran micer Ycart, y Philipo Bergomenſe, y altres per ells relatats.

Lib.3.c.2.

Cap.1. Ycart. c.3.y cap.6. Bergo.l.2.

Ya hauem dit dalt, q̃ Tubal fonch nomenat ab diuerços nõs: algũs li diguerẽ Iobel, y axi per occaſio ſua los poblats en Eſpanya ſe deguerẽ dir Iobeles: per q̃ llegim en Ioſeph Iuheu, q̃ ſe anomenauã Iobelos los de aqueſta terra. Per la mateixa raho tãbe ſe deguerẽ anomenar Tubals, y axi la terra ſe anomenaria Tubalia.

Cap.3.

Y ſi volem ſaber cõ ſe anomenaua Eſpanya abans de venir Tubal en ella, y donarli ſon nõ, diunos Eſteue Garibay, ques nomenaua Sepharad: y que ab aqueſt nõ fonch enteſa Eſpanya, en lo Propheta Abdias: verificant, que los Hebreus, y Iuheus qui foren diuerſes vegades deſterrats de Eſpanya (com veurem en lo diſcurs de la obra) y los q̃ viuhen en Cõſtantinobla, Salonich, y altres parts del mon, demanant los de hont foren ſos pares, reſponen, de Sepharad: y ells ſe hõrran, de quels tinguẽ per Sepharadi, q̃ es tant cõ dir Eſpanyol. Y abe que cert doctor, com digui cap.3. haja eſcrit, q̃ a Eſpanya li reſta aqueſt nõ de algun pobladors: tota via ja ſatisfiu alli en aſſo: y axi ſols reſta veure ſi algun tẽps Eſpanya tingue tal nom, cõ diu Garibay que refereix Aries Montano. Y com ha hiſtoriador jo no he trobat tal nom, abãs ni apres de Tubal: que tan ſolament com he dit, la auem trobada anomenada Iobelia, y Setubalia: y de aqui en auant Hiberia, Heſperia, y Hiſpania, ab lo qual nom vuy ſe conſerua. Que Eſpanya ſe ſia anomenada Sepharad, quiça per no eſſer jo Theolech nou ſe cõpendre del lloch per ell citat. Pero ſi com a Canoniſta me es lli cit meſclarme ab la eſcriptura, moſtrare q̃ lo lloch de Abdias nos deu entẽdre de Eſpanya. Donarſe ha entenent aço faciliſſimamẽt ſi poſam aſsi las mateixas paraulas de la ſancta Eſcriptura, que diuhen de ſta manera.

Gari.l.2.c.15. l.4.c.14. Sepharad. Adbi.c.v.ni.

Tranſmigratio Hieruſalem, quæ in Boſphor eſt, p ſidebit ciuitatem Auſtri.

Axi diu lo teſt de la Biblia Llatina: y lo Vocabulari trilingue de la Academia Cõplutenſe, en la diccio Sepharad diu: que lo teſt Hebreu eſcriu: *Trãſmigratio Hieruſalem, quæ in Sepharad eſt.* Y que S. Hieronym en la verſio Llatina, per Sepharad verti Boſphor: y que los Hebreus diuhẽ, que Sepharad es la regio de Eſpanya: fundantſe tanſolament, en q̃ axi ho diuhẽ los Hebreus: y de aqui pens jo auer començat la opinio del doctor Montano. Pero a be que diga aço lo Vocabulari, Nicolau de Lyra ho explica molt al contrari: per q̃ aquella diccio Sepharad per ſanct

Lyra.ſup. Abdiam.

Digitized by Google

Hieronym traduyda en Bosphor, diu q̃ se entẽ parlar de Babilonia, y q̃ la ciutat de Austro es Hierusalem: y lo mateix apar entengue Hugo Cardenal alli sobre Abdias. A mi me apar que Lyra, y Hugo van mes conformes al sentit de la Prophecia: perque si be miram lo test de elladiu, que la transmigracio de Hierusalem que es en Bosphor (o Sepharad) posseyra la ciutat de Austro: ço es q̃ los qui forẽ transmigrats, y passats de Hierusalẽ en Sepharad Bosphor, o Babilonia, possehirian la ciutat de Austro: ço es la sua mateixa ciutat de Hierusalem. De modo que Propheta Abdias, la llibertat dels transmigrats, y aportats catius de Hierusalẽ a Babilonia: la llibertat dels quals, y posesio de la ciutat, sels segui apres, y axi apar cõcordar ab lo prolech de S. Hieronym, sobre lo mateix Propheta, quil entengue, de la captiuitat q̃ passaren en tẽps de Nabucodonosor, y llibertat quels dona Cyro, de q̃ se fa mencio en los llibres del Paralipomenon, Esdras, y dels Reys. Y si la Prophecia se agues de entẽdre dels Hebreus, y Iuheus q̃ en diuersos tẽps vinguerẽ a Espanya, q̃ apres tornant sen a Hierusalẽ, y a ser senyors della, jo aq̃sta Prophecia no la sabria trobar cũplida: ans be trobe als Hebreus q̃ vinguerẽ en Espanya, sempre mes acosejats, y atraballats, sens may alçar lo cap, ni tenir sols nõ de llibertat. Y axi lo lloch de Abdias nos pot entendre de Espanya, sino de Babilonia, dexant per ara moltes coses q̃ podria dir acerca de aquesta diccio Sepharad: restant, ab que no trobant tal nom en esta terra apres de Tubal, ni abans, no podem dir, ques nomenas axi ans que Tubal vingues, ni podem dir com se anomenaua.

Hugo Car.

Paral. 2. c. 26
Esd. 1. c. 1. 2.
Regũ. 4. ca. 24. 25.
Ioseph. l. 10. ca. 8. l. 11. c. 1. antiquita.

Tornant al proposit, vingut Tubal en Espanya, y anomenãtse los pobles de son nõ Iobelos, o Tubals, cõ esta dit, escriuhẽ Medina, Annio, Garibay, y lo nostre Tarafa Canonje de la S. Seu de Barcelona, Ioã Sedenyo, y Estephano Forcatulo, quels dona lleys, y ensenya les arts liberals, lle tres Poetiches, Carmens, sciencies, y Philosophia moral. Y axi podem dir ab veritat, esser ell primer legislador, mestre, y preceptor, q̃ ensenyà sciẽcies en Espãya. Y axi cõ Espãya, y nostra Cathalunya, ho prengueren en los principis, sempre han tinguts homẽs lletrats, y scientifichs, com aparra ab lo discurs de la obra.

Med. l. 1. c. 18
Ann. l. 1. fun. del 5. de Ber. o. l. 1. c. 4.
L. 15. sobre lo 5. de Ber.
Gar. l. 4. c. 4
Tarafa. ca. 1.
Sede. tit. 14. cap. 6.
Fórc. l. 1. de Gallo. Imp.

La llengua que parlauã Tubal y ses cõpayes, y si resta en Espãya, o no, fins assi no es cosa aueriguada, ans be molt dubtosa, y casi tant confusa, cõ la mateixa cõfusio de les llengues. Y axi sols apuntare ques te per mes cert, parlariã Tubal, y la sua gẽt, la llẽgua Aramea, y q̃ aquesta fonch la primera se vsa en Espanya: y que ya que la Cantabra, cõ vuy alli se parla no fos la mateixa, es la mes acostada, y semblãt a ella, y la que mes facilment se es poguda mantenir sens corrupcio, per estar tant lluny mes q̃ les terres baixes, y maritimes, de la contractacio, y cõmers de altras naciõs que apres vinguerẽ, les quals dexauã de son llẽguatje, als qui tractauã, o se mesclauan ab ellas.

Cap. XI. De la vinguda de Sagan, y dels Celtas, Caspios, Hiberos, y del Patriarcha Noe, y mort de Tubal.

VIngue entre altres Capitans en la companya de Tubal, vn valeros home, anomenat Sagan, fill de Chus, y net de Chã, segons Tarafa, y Medina. Y aquest funda a Saga, en las mõtanyas Cetubals, o Pyreneas en las parts de Ceritania, que vuy es Cerdanya, com en son lloch direm: ahõt en nostros dies se troban, deu o dotze casas que restan ab lo mateix nom. Y com asso fonch en vida de Tubal, podria ser donas causa de errarse lo Archebisbedõ Rodrigo quant digue que la primera poblacio de Tubal, fonch en los Pyreneus, cõ ya esta dit en lo capitol noue. Si ya nou entengue de les poblacions de Cãtabria, com en lo capitol deze tenim aduertit. Tambe diu lo mateix Canonje Tarafa, seguintlo fra Pineda, q̃ Sagan funda aquella insigne, y famosa ciutat de Sagunto, que vuy se diu Moruedre, en lo regne de Valencia: de la qual forçosamẽt en alguns altres llochs tractarem. Florian de Campo preten, que a Sagunto la fundaren los Grechs de Ionia, com se tocara baix enlo capitol trenta tres. Altres diuhẽ la funda Zazinto companyo de Hercules, com tocarem cap. 19. Pere Antõ Beuter, te la mateixa

Taraf. ca. 1.
Me. l. 1. c. 19.
Lib. 2. cap. 1.
Pinel. l. 1. c. 2. §. 4.
Be. l. 1. c. 7.

Digitized by Google

teixa o pinio de Tarafa, y passa auant diēt, que algūs de les companyes de Tubal, vista la fertilitat del lloch ahont auian edificat los Saguntins, com era de bones pastures, vingueren a fer prop de ells vna altra poblacio, a la qual anomenaren Edera, que vol dir bestiar menut, y apres mudada la R. en T. fonc dita Edeta, q̄ vingue a esser cap dels pobles Edetans, o Sedetans, que en part foren de Cathalunya com veurem en son lloch.

Edeta. Edetans pobles. Lib.2.cap.1. y cap.24.

Tambe vingueren en Espanya en aq̄sta temporada, los qui se anomenauan Celtas, nomenats axi, per ço que no foren ab la diuisio de les llengues, sino que anauan sempre ab Noe: del qual, per ser anomenat Celio, ells se digueren Celtas: o de son Rey Celtes, com volen Beroso, y Esteue Forcatulo. Y aquestos eran dels pobles que viuian en lo que vuy es França, entre los dos rius Sequana, y Esqualda, segons Ioan Annio: a la qual Prouincia apres digueren Lugdunense, segons asso se trau de Plini, y de Pomponio Mela. Encara que Esteue Forcatulo apar entengue, que los Celtas comprenian tambe fins al riu de la Garona, tota la Prouēça, y Prouincia Narbonesa, fins a las mateixas ciutats de Tolosa, Marcella, y Narbona, posant las entre los Celtas, y fent cap a la ciutat de Tolosa. Lo Bisbe de Gerona diu que la Celtica era desdels Alpes fins als Pyreneus. Del que se pot veure tambe al Nicolau Bertran en les gestes Tolosanes. Y lo mestre Pere Ioan Nunyes diu, que encara que propriament los Celtas foren entre Garona, y Sequana, empero apres tota la Gallia se entengue en nom de Celtica: Ell ho escriu de aquesta manera, pero no se jo si se deu entendre tant generalment, sino en lo modo que diuhē Forcatulo, Bertran, y Barthomeu Cassaneo, tots Francesos, los quals diuhen: que la Gallia Celtica fonch partida en dos parts, Lugdunense, y Narbonense: y Iacobo Bergomense la diuideix en tres parts. Y de qual de ellas vinguessen los Celtas, de qui assi anam diēt, no esta especificat. Pero ja q̄ nos pot donar lo cert, per que s puga saber, a lomenos poch mes, o māco, de hont podian ser vinguts, he feta tota aquesta declaracio de la terra Celtica.

For.lib.1.de Gallo.Imp. Annio.li.15.

Plin.l.4.c.17 Mel.l.3.c.2. Forc.l.1.l.2.

Bisbe de Gerona.l.2.ca. de Galatis.

Ber. fol.2.y 17.1a. Nuny. de situ.c.Celtic. Litora.

Cassa. catal. alego.mun. p.1.co.17.

Bergo.l.4.

Aquestos Celtas moguts de vna, o altra part Celtica, passaren, y vingueren en Espanya, y poblaren aquestes riberes del riu, q̄ apres fonch anomenat Hebro. Y creuse q̄ sia poblacio de ells aquella q̄ dō Antoni Agusti diu se anomenaua Celça: de la qual escriu, auer ell vistes algunes medalles. Esta empero en dubte, si aquella seria la q̄ vuy se diu Xel, ribera de Hebro, a nou llegues de Caragoça, o si es la q̄ se diu Vililla, o Velilla. Fos la vna, o fos la altra, vinguts los Celtas en esta terra per occasio dells comença a pendre son nom, tot allo que ells poblarē. Desta manera, q̄ juntats aquestos ab los de Tubal resta lo nō de Cetubalia, y Cetubals als pobles, q̄ en tēps abans eran dits Iobelas, o Tubelas, com dalt he dit: lo ques proua ab auctoritats dels ya citats auctors, del Bisbe de Gerona, y altres referits per micer Ycart.

Aug. dial.1.

Dalt.c.5.

Cap.10. B. de Gero. lib.1.c.qui & nationes. Ycart,c.1. Annio.l.2. cap.1.c.5.

Tambe en aquestos tēps vingueren en Espāya, los Caspios, de la qual vinguda fa mēcio Annio, y poblarē de son nō a Casp.

Escriu tambe Beuter, q̄ vingueren en Espanya, ferca del any cent setanta y set, apres del diluui general, altres gēts, que fugian de la tyrania de Nembrot: pero no diu quin nom tingueren, sino que a mes dels dalt dits Celtas, altros Celtas qui tābe anauan fugint de la tyrania de Nembrot, sabent la fertilitat, y bondat de la terra de Espanya, com hi eran vingudes les altres nacions, axi tambe volgueren venir a ella.

Iuntament ab aquestos vingueren altros que se anomenauan Hiberos (escrit ab H. segons uol lo Archabisbe don Antoni Agusti) los quals viuian en la montanya Tauro. Aquestos eran homens de molta religio, y a causa de sa necessitat (mestra de totes les coses) milloraren totes les arts. Y vinguts a vn riu, que era lo major auian trobat en la terra que entrauan, per celebracio de son nom, o en gratificacio de Tubal, en la terra del qual entrauan, y al qual (diu Viladamor) auia nat vn fill en aquella occasio, y se anomenaua Hibero, anomenaren ells tambe aquell riu Hibero, y a tota la terra que es della del riu, anomenaren Celtiberia, ajustant los dos noms, Celtes,

Aug.dial.1

Digitized by Google

y Hiberos, y la terra deça del riu, retingue lo nom de Cetubalia, cõ baix ho tornarẽ a tocar. Y assò mateix me apar a mi q̃ es lo que diu Marquilles glosador dels vsatges de Barcelona: encara que no vaja tãt llarch ni tant a la clara. Tãbe se diuhẽ altres coses de la denominatio de aquest riu, les quals dire baix en lo cap. 12.

Marqui. vsa. cũ dominus ver. Hispa. subiugator. notab. 8.

Sabut tot assò q̃ tinch escrit fins assi, y vist quant comu es entre los escriptors, no se perq̃ occasio ab llegua maleuola, se es volgut amostrar Miquel Carbonell, cõtra S. Isidoro, tractã tlo de indocte (cosa prou escusada) y posantse de proposit a esceriure vint y dos capitols, perseguint a Tomich, perq̃ han escrit lo mateix q̃ assi tinch referit. Dient q̃ Tubal, los Celtas, y los Hiberos, no foren los primers pobladors de Espanya, sino q̃ vinguerẽ mes de mil anys apres venint de la Gallia, y que les hores donarẽ nõ al riu, y a la terra, en lo que apar los segueix Lucio Marineo. Folgaria jo saber la raho ab ques pogue fundar Carbonell: q̃ no sabẽtla, seguire la comuna: no solamẽt en assò, pero en esser los Celtas, y Hiberos vinguts diuersas vegades com se veu assi, y se veura en altre lloch.

Carbo. fo. 2. cap. 1.

Marqui. li. 1. de laudibus hist. tit. 1. de nominibus Hispan.

Lib. 2. c. 3.

Pero dexat assò escriu Annio, q̃ vingue rẽ en estos tẽps a Espanya, gent de la part de Persia: y posals apres de la vinguda dels Hiberos, pero no diu en quin any.

An. li. 1. c. 3.

Tambe aduerã alguns escriptors dels ja anomenats, y Medina, Ioã Sedenyo, Ioã Pineda, y Garibay, q̃ passats alguns anys, los quals seriã cent y quinze de Tubal, segons Annio, o cent y setze, segons Nebrissense, estant ja Tubal assentat en Espãya, vingue a ella son aui Noe, pera visitarlo, y veure lo modo q̃ tenia en lo gouern: y desde aqui sen passa en altres partides, a visitar los altres nets. Diu lo Nebrissen se q̃ vingue Noe lo any cent de la vinguda de Tubal, y Tarafa diu, que era lo any cẽt y quinze: y funda a Noela, y Noegas, la vna de les quals se troba en Conflent, y se diu vuy Noedas, segons Franc. Comte.

Noe ve a Espanya. Med. li. 1. c. 19 Sedeny. tit. 14. c. 6. Pine. li. 1. ca. 2. §. 2. Gari. l. 4. c. 5 An. lib. 2. c. 4. Nebril. epist. ad lectorem

Partir Noe de Espanya, al cap de quoranta y vuyt anys que sen fonch anat, diu Tarafa que mori Tubal Tarraco, y de Ioã Annio apar moris en lo mateix any, perq̃ diu, q̃ la mort de Tubal fonch lo any cent finquanta y finch que era vingut a poblar a Espanya: y axi ho diuhen Beuter, Vilada Goes, genealogia. Gar. genealo. Pined. d. ca. 25. §. 5. Ycart. c. 1. Flor. l. 1. c. 4. moi, Medina, Damia Goes, y Phelip Garcia, Pineda, Pons de Ycart, y Garibay: que axi segõs los mateixos auctors, vindria a esser estada, en lo any doscents norãta y vuyt apres del diluui, y dos mil y vuyt abãs de Christo. Y abe q̃ en lo Floriã se llija, lo any cent norãta y finch, crech jo que la lletra esta corrupta, q̃ altrament seria singular en sõ dir, y aportaria errat lo cõpte de poch menys de quorãta anys, cõ tãbe ho nota Sedenyo. Veritat es que algũs auctors han volgut dir forẽ mes de cent sinquanta y finch los anys que Tubal visque en Espanya, ajustant dotze anys mes, q̃ serian cent sexanta y set anys. Pero quan se uulla visques Tubal, diu Tarafa, que mori en la Mauritania, ahont lo anomenauã Atlo, y q̃ per ço fonch anomenat Tubal Mauritano, y Atlo Mauritano: y no diu per quina occasio fos passat alla, que com tots sabem es en Africa. De creurer es q̃ degue passar, per lo mateix affecte de poblar aquella terra, cõ feya a Cetubalia, y axi degue morir alli. Ajudam a creure assò, lo q̃ llegit en S. Antonino de Florença, qui posa a la Mauritania per terra de Espanya: y apres diu q̃ Tubal (al qual anomena Iobel, q̃ es tot hu, cõ dalt digui) fonch venerat, y adorat per Deu en la terra de Mauritania: y pens jo degue esser per hauerla poblada, y donat modo de viure, y lley, cõ hauia fet en Espanya.

Atlo. Maur. Tubal Mau. Anto. tit. 1. cap. 1. §. 1. c. 3 §. 7.

Cap. 3.

Cap. XII. Com Hibero succehi a Tubal, y la terra se digue Hiberia, y com mori.

Mari. l. 1. de laudi. Hisp.

LVcio Marineo Siculo escriu, q̃ dels senyors de Cetubalia, vuy dita Espãya, desde Tubal fins a Gerio, del tot per la antiquitat, senes perduda la memoria. Lo mateix diu Marquilles sobre los vsatges de Barcelona, dient que fins al temps de Hercules (que vence a Gerion, com baix veurem) no hi ha memoria de senyor algu. Diego de Valera en la coronica, tãpoch desde Tubal no escriu de algu, fins a arribar a Hercules, y axi apar que tampoch non tingue noticia. Pero donarem a Tubal los succesors q̃ li donan Barthomeu Cassaneo, y los altres que en lo

vsat. cũ dominus ver. Hispa. sub. not. 8. Val. p. 1. c. 1. 2

Cassa. p. 12. conside. 7. cataglor. mun.

Digitized by Google

en lo discurs de aquest capitol anire allegant. Lo Tomich escriu: apres de Tubal ser vingu ta Espanya Hibero, que auia poblada a Hibernia, q̃ apres se digue Bretãya, y vuy Anglaterra. Pero Ioan Annio de Viterbo, Beroso, Caldeo, y lo mateix Lucio Marineo, oblidat quiça del que dalt he dit auia escrit, y Esteue Garibay, y Florian, tots diuhen, que aquest Hibero era fill de Tubal: y axi mateix ho escriuhen Pere Antoni Viladamor, Medina, y Pineda: y en lo capitol proppassat verem com Hibero era nat en Espanya. Axi que dirẽ: que mort Tubal li succehi en la senyoria de Cetubalia son fill Hibero. Y cõ sobre lo any en q̃ son pare Tubal mori hi haja tanta discrepãcia, de aqui se segueix, que tambe se discrepa sobre quin any comensa Hibero a regnar. Dient alguns, començas lo any dos mil y sis, abans de la natiuitat del Saluador, altres dos mil y vuyt, altres, dos mil y setze, altres dos mil denou: y al primer compte vindra a esser en lo any cent sinquanta y sis apres de la poblacio de Espanya, y docents noranta y nou apres del diluui. Ioan Annio diu q̃ fonch en lo any quorãta nou de Nembrot Rey de Assyria, y axi mateix ho afirma Beroso: y per no detenirme, y rompre lo curs de la historia, no aueriguare cõptes de anys, sino quels referire, y lo curios lector, se delitara en aueriguarlos.

Tom. cap. 5. An. l. 12. c. 5. Beroso. li. 5. Marin. li. 6. ca. 1. de reb. Hispan. Gar. l. 4. c. 6 Flor. l. 1. c. 5. Vilad. ca. 2. Me. l. 1. c. 20. Pin. l. 1. ca. 3. § 1.

Hibero fill de Tubal succeix.

Escriu Beuter, que aquest Hibero, lo demes temps de sa vida habità prop del riu Hebro, anomenat de son nõ Hibero, ara sia per la sua estada, o ara imposat per los Hiberos a contẽplacio sua, com hauẽ dit cap. 11. y ne fa mencio Antoni Nebrissense. Lo Viladamor diu, q̃ Hibero visitaua los pobles de Espãya, y arribant prop del riu, lo anomena de son nom Hibero. Y diu lo mestre Florian, q̃ prop de aquest riu edificà vn poble ques nomena Hibera, per altres dit Hiberia, Hiliberia, o Hibernia, y diuhen fonch poques llegues mes amunt de ahont vuy es Tortosa. De la qual poblacio parla don Antoni Augusti, y diu deuia ser mes amunt de Nix, y la ques digue Cantauechia, o Carthago Vetus, de la qual tornare a parlar baix. Pero no me apar puga esser axi: per que a Carthago Vetus la funda Hamilcar, y molt dins terra apartada, de Hebro com veurem. Y lo Bisbe de Gerona diu era prop de hont Scipio ab batalla naual vence a Hasdrubal, y axi deuès la mar. Y si lo que escriu Garibay es cert, q̃ prop de Pamplona se troba vn poble no molt gran ques diu Hibero, y que las histories de Nauarra diuhen la funda Hibero, la dificultat esta lleuada trobant lo mateix nom en esser.

Nebri. exor. ad lectorẽ.

August. dialogo. 8. Lib. 2. ca. 18.

Lib. 2. ca. 18. Bis. de Ger. li. 1. de vrb. Gari. l. 3. c. 3. y lib. 4. c. 6.

Tambe diu Francesch Comte que Ibero funda molts pobles per los monts Pyreneus, en aquestas nostras parts de Rossello: y entre altres la gran, y famosa Illiberis. De la qual sempre que sen parla, entenen tots los escriptors, esser la que vuy se anomena Coblliure, com se veurã en sos llochs. Sols lo Bisbe de Gerona, com dire cap. 17. y assi lo Frãcesch Comte no volẽ q̃ la Illiberis fos Coblliura. Perq̃ Coblliura es en la ribera, y costa del mar, y Ptholomeo, posa a Illiberis en lo pla de Rossello ribera del riu Tech. Y axi diu, q̃ Illiberis certamẽt fonch la que vuy se diu Helna, que fonch derruyda, y apres restaurada per Sancta Helena, perdent lo nom de Illiberis, y dihẽtse de aqui auant Helna: y que Coblliure, es la q̃ se anomenaua Cauca, de la qual foren anomenats los pobles Caucenses de qui fa mencio Pomponio Mela: y que aquestos se esteniã desde Cauca per tota la montanya, fins a Mollo. Y certament que llegint asso me feu estar parat, y perplexo, per ser contra la comuna opinio. Pero, vist que era contrari a si mateix, perq̃ en altre lloch digue que Illiberis era Coblliura, y recordantme tambe que en los Concilis de Espanya, senyaladament en dos Toletans, en temps dels Reys Reccaredo, y Sisenando, se trobauã Bisbes de Helna, vns, y altres de Illiberis, me so determinat, a creure, q̃ Illiberis no perde lo nõ, com se funda Helna, ans be Illiberis era vna, y Helna altra, y que han durat totes molt temps. Y nom hisca algũ cõtrapũt, diẽt. q̃ lo Bisbe de Illiberis fos de Eliberia de Granada: perq̃ hi tinch suficientmẽt satisfet en lo ca. 2. del lib. 5. Ensi fonch fundada Illiberis per Hibero, o si per Gerion, cõ vol Beuter, y dire cap. 17. aparme q̃ essent tots dos siugulars, puix la etymologia es mes cõforme a Hibero,

Comte. c. 2. y cap. 7. 8.

Lib. 1. ca. 17. y lib. 5. ca. 2.

Pthol. Gal. Narbonen.

Mela. l. 2. c. 5

Comt. en lo proem. de la prt. 1.

Lib. 6. c. 71. y cap. 95.

Digitized by Google

se deu seguir lo Francesch Comte.

Lo qual ajusta, que Hibero tãbe funda en aquellas montanyas a Sureda, Albera, de la qual prẽgue lo nõ la mõtanya, y alli la torre de Magdalot, en memoria de Sura, y Albania, pobles de Asia, perq̃ la torre se digue Magdalot en llengua Asyria.

Del progres fins assi relatat, anam trayent, y veihem a la clara, quãt antiga es la adulatio, y lisonja dels vassalls, ab sos Princeps, y senyors, puix ya aquestos per contẽplacio de son Rey Hibero, y viurer ell riberas del riu, per cõgratularlo, donarẽ son nõ ala ciutat, y al riu. Y no sols assò, pero com ya lo bon Tubal era mort, borraren la sua memoria en gran part, adulant lo Rey nou, perpetuament la sua fama, y nom, en nomenar Hiberia, a tota la terra ques regaua del riu Hibero, donantli lo nom del riu, y del Rey, o senyor. Y aquest es lo tẽps en q̃ Espanya se comença a nomenar Hiberia, segons los auctors ja citats, lo Bisbe de Gerona, y Beroso, S. Antonino, Plini, Hartman Schadel, Ioan Sedenyo, Alfonso de Carthagena, lo mestre Antoni Nebrissense, Iustino abreuiador. Encara q̃ alguns hã volgut, q̃ aqst nõ fos donat a aquesta terra mes modernamẽt, prenent se de Hiberia, o Hiliberia, filla de Hispalo, com baix c. 20. ho aduertirem. Pero assò q̃ he dit assi es lo mes aprouat per los homens doctes. Ajuda tãbe a assò, veure q̃ algũs antichs, com se veu en Ioseph Iuheu, y en Forcatulo, digueren, q̃ Hiberia era vna ciutat del Occidẽt, y axi se veu com en denominar la terra, tinguerẽ respecte ya a la dalt dita poblacio de Hiberia que Hibero funda, y axi feren la denominacio mes antiga que do Hibera filla de Hispalo. Veritat es q̃ al principi nos degue nomenar tota la terra ab aquest nõ, perque ya hauem dit quel prengue la terra que lo riu rega: y diu lo mestre Pere Ioan Nunyes, que fonch la terra deça de Hebro la q̃ comença a pendre aquest nom, y apres poch a poch, la de della, y finalment tota la terra. Altres dels ya referits diuhen assò de altra manera: es a saber, q̃ los pobles de Espanya se diuidiren en dos noms: los que erã de dalla del riu Hebro se anomenaren Celtiberos, dexat lo nõ de Tubals, y los de apart de deça entre lo riu, y los monts Pyreneus, y axi los de nostra Cathalũya se diguerẽ Cetubals, retenint lo nõ vell: y axi ho escriuhẽ Beuter, y Ioan Annio. Lo nostre doctissim Caualler Francesch Calça, en la sua Cathaunya, expressament diu, que la Cathalunya may fonch cõpresa ab lo nõ de Celtiberia. Tambe estich yo en dubte si assò de diuidirse la terra en dos nacions, y parts, o nõs de Celtiberos, y Cetubals, y lo nom de Celtiberos comensa en aquest temps, sino molt apres en la segona vinguda dels Celtas, de la qual parlare baix, perq̃ Luca no diu, q̃ los Celtas vingueren a Espanya, y se mesclaren ab los Hiberos, Forcatulo diu, q̃ los Celtas venceren als Hiberos, y axi ho diu Ioan de Mena en lo test, y en la glosa, y lo Bisbe de Gerona, axi q̃ aparentẽgã ells, q̃ ya los Hiberos erã en Espãya, y q̃ los Celtas hi vingueren apres. De hont se veu, no ho poden entendre de aquest tẽps, en lo qual com en lo cap. 11. ha uem vist, es al contrari, q̃ primer forẽ en Espãya los Celtas q̃ los Hiberos: y axi esta mescla de noms degue ser la segona vegada, y vinguda destas nacions. De modo q̃ per ara restam ab lo nom de Hiberia que comença en part de ella, y apoch apoch se ana estenent.

Ara puix no hi hauia mes q̃ dir del Rey Hibero, venia be posar la sua mort, y acabar de concloure aqst capitol. Pero ans de donarli fi, ya q̃ lo Rey dona nõ al riu, y lo riu a la terra, raho es dir alguna cosa dell. Tomic escriu: q̃ abans prengues aqst nõ de Hebro, se anomenaua Bro, y apres Hebro, per les rahõs ya dades. Altres allegats per Florian diuhen: q̃ aquest riu Hibero, no fonch lo q̃ vuy se diu Hebro, sino vn altre q̃ en Andaluzia es nomenat rio Tinto. Pero lo mes comu es lo q̃ a si tenim escrit, q̃ es Hebro, y sẽpre aqst à mãtingut lo mateix nom, corrõput de Hibero, en Hebro. Lo q̃ es cosa digna de admirar, y notar, q̃ ab tant temps, y tantes mudãças cõ veurem hauerhi agudes en Cathalũya, sempre aquest riu haja cõseruat axi son nom, ab tant poca mudança del antich, com se veu de tots los escriptors, especialment del reuerendissim Archabisbe don Antoni Augusti, qui reprẽ als que diuhẽ que rio Tinto fos Hibero

Aqust.

Bisbe de Gerona. li. 1. ca. Hispa. quæ t nominibus. Beros. lib. 5. S. Anto. tit. 1. cap. 1. §. 2. Plini. l. 3. c. 3. Schad. fo. 1, Sede. tit. 14. cap. 6. Alfon. ca. 2. Nebris. in prolog. cap. flumiu. Iusti. li. 44. Ioseph. lib. 1. cõtra. Apio. Forc. l. 5.

Nuny. de si tu. c. des. ri. prime prouin. Europ.

Beut. l. 1. c. 9

Calça. c. 3.

Lib. 2. cap. 2. Luca. l. 4. Forc. l. 1. y 2

Mena coble 58.

Gerũdense. lib. 1. cap. de Iberis, & Celtis y l. 2 c. de Galatis

Tomic. c. 5.

Flor. l. c. 3.

Digitized by Google

Aquest riu Hibero vuy dit Hebro, segons Medina, Florian, Beuter, Lucio Marineo, y Aretio, naix en los monts de Idubeda, bras dels Pyrenços, dels quals se fara alguna mencio baix, cap. 13. Y les sues fonts son prop de les Asturies de Sātillana, deues lo port q̄ ara se diu Fōtible, q̄ es casi dir, fōts de Hebro, q̄ son dos fōts que cauhē del alt de la montanya, al peu de vna torra (prop de Aguilar de Cāpo) anomenada Mantillas: solar de la familia dels Mantillas tant coneguda, y esteesa en Espanya. Y Marineo, Tarafa, y Plini escriuhē, q̄ aquest riu es nauegable. Lo que pot ser molt facilment, cō les demes aygues de Nauarra, y Arago, y part de Cathalūya vingā a entrar en ell: de les quals ne anomena Marineo deset de les famoses, sens altres manco anomenades fōts, torrēts, y rieras. Potse assoyeurer tābe en lo Garibay, que diu: en tēps passat era Hebro nauegable, fins alt a Cantabria, desde la Mar. Baxant de les dites fonts passa per molta terra de Cantabria, y per Nauarra a Tula, vuy Tudela, y apres en Arago, fēt delitosa, y apasible la ciutat de Caragoça, y baxant en Cathalunya, per Mequinēça, y Tortosa, quatre llegues mes baix, entra al Mar Mediterra Balearico, en lo terme de N. Sēyora de la Aldea, ahont fineix son curs, entrant al mar per tres bocas, vna a la Ampolla, altra a la torra de la cūrta, y la tercera a les pesqueres. Yes tāt lo seu impetut dins lo mar, q̄ mes de cent passes geometriques en dins, se troba encara aygua dolça. La aygua de aq̄st riu, no sols es bona pera beurer, pero saludable, y estimada per rentarse, y banyarse ab ella, fa las mans molt blancas, y dona bon escull, y llustre a la cara, cosa tant desitjada per les dones de aquest temps.

Y acabāt aquest capitol ab la vida del Rey Hibero, mori de dolēsia, segons Medina, y Florian, al cap de trenta y set anys de son regnat. Y axi ho escriuhen tambe Beuter, Pineda, Annio, Viladamor, Damia Goes, y Phelip Garcia. Veritat es, que Garibay li dona trenta y vuyt anys de regnat, y donarli Ioan Sedenyo sols vint y set, crech fonch error de la emprōta, y no del auctor.

Medin. li. 2. c. 1. 2. Flor. li. 1. c. 5. Beut. l. 1. c. 9 Mar. li. 1. ca. de frugibus, & c. de Hispa. fluminibus. Aretio. Marin. de camps. y en lo del andalusp. cap. de fluminib. Taraf. ca. 2. Plin. l. 3. c. 3. Garib. l. 2. c. 4. li. 2. c. 1. Garib. li. 4. c. 6.

Ca. XIII. Cō Iubala, o Iubelda succehi a Hibero, y de la sua mort, y del Patriarcha Noe.

Apres de mort Hibero, segōs escriuhē Ioan Sedenyo, Lucio Marineo, y Barthomeu Cassaneo, succehi en lo Gouern, senyoria, o Regne de Espanya, Iubala, aqui tābe diuhē Iubelda, y Idubeda: nomenātlo axi diuersos escriptors ab diuersos nōs. Y Ioā Annio, expresamēt diu q̄ fonch lo tercer Rey de Espanya, apres la sua poblatio. Era aq̄st Iubala fill de Hibero, segūs Florian de Cāpo, Pere Antoni, Viladamor, Medina, Pineda, y Garibay. Y diu lo matex Floriā, q̄ aquest Rey per cōtēplacio de sō besaui Tubal, fōch aixi anomenat Iubala, y apres corrō pētse lo nom Iubalda, Iubelda, y Idubeda. Lo principi de sō regnat fou lo any cēt norāta y dos, apres la poblacio de Espanya, segōs lo mateix Floriā, que cōforme Beuter, fōch d' tres cēts trēta y sinc del diluui, y mil nou cēts setēta y dos abās de Christo nostre Senyor: o segōs cōpta Ioā Annio, lo any tres cēts trenta y sis apres del diluui, cēt norāta y tres, de la poblacio de Espanya, y mil nou cēts vuitanta y hu, abās de la natiuitat de nostre Senyor.

Sedeñ. tit. 14. ca. 6. Marin. li. 6. c. 1. Casan. Catalago, part. 1. cōs. 17. Anni. li. 1. sobre los 5. de Beroso, y en lo 12. c. 6. Flor. li. 1. c. 6 Vilad. ca. 2. Medi. li. 1. c. 10. Pined. l. 1. c. 31. §. 1. Garib. li. 1. ca. 7. Beut. l. 1. c. 9.

Cōcordā tots los ja referits, o almenys los demes de ells, juntamēt ab lo mestre Antoni de Nebrissa, y Francesch Cōta q̄ aq̄st Rey dona son nom a las montanyas de Idubeda: les quals comēçan a Rōcesualles en Nauarra, y diuidintse, part en Castella, y part en Arago, per aq̄sta part tirā fins a Valencia, y Catalunya, finint prop Tortosa: o arribāt al nostre mar mediterraneo, com volen Lucio Marineo, y lo nostre Canonje, y no prou lloat literatissim micer Hieronym Pau. Y qui volrra saber la integra descriptio de aq̄sta mōtanya, veja als dits Florian, Medina Garibay, y Beuter, q̄ juntament ab asso, tābe seguint a Ioan Annio, refutan la opinio dels, que diuhē, q̄ Idubeda es Gibraltar.

Nebriss. in prologom. ca. de mōt. Comt. c. 3. Marin. li. 1. c. de mōtibus. Pau. lib. de mōtibus.

Aquest Rey Idubeda, o Iubala, augmēta los estudis de la Theologia, y Religio de aq̄ll temps, fent que en ellas se aficionassen y exercitassen los homens. Y aixi Medina referint a S. Hieronym diu q̄ lo nom, de aquest Rey vol dir lo matex, q̄ anā dient. Perque Iobel, vol dir home q̄ sab, y Eda vol dir delit. Aixi q̄ Iobelda, o Iubelda volria dir home, ques delita en saber, o fer saber, y ensenyar als altres.

Scienties millorades.

Digitized by Google

Lo any quinze de la senyoria de aquest Rey morí en Italia son besaui, lo Patriarcha Noe, al qual anomenauã Iano, y de ell resta anomenarse lo mont Ianiculo, ques veu desde Roma. Pero per q̃ es cosa fora nostre propósit: refereixch me del demes a Beuter, Pineda, Beroso, y Annio.

Noe mor.

Tambe morí Iubala, hauent regnat, segons alguns, setanta, y quatre anys, o setãta, y set cõforme volẽ Garibay, Ioã Annio, Damia Goes, Phelip Garica, Beuter, Tarafa, y altres referits per lo Viladamor, diuhen, no forẽ sino sexãta y quatre los anys del regnat de aquest Rey, o quant molt sexãta finch, segons lo compte de Floriã, sexanta sis, segons Pineda, y en tanta varietat, no sabent que poder afirmar, per no errar ab vna opinio, o ab altra, bastara hauer ho referit tot.

Cap. XIIII. Com Brigo fonch Rey de Espanya, y fundacions de Segouia, Xatiua, Alicant, Lerida, Lleyda, Vrgell, Lardecans y Ausonia, y vinguda de Auso.

Brigo

Me.l.1.c.10. Anni.l.11.l.5 del sumari, al 5. de Ber. Beroso.d.l.5 Cassan.p.12. consi.17. Mari.l.6.c.1 Flor.l.1.c.7. Gar.l.4.c.8 Vilad.cap.2 Taraf.ca.4. Beroso.li.1. Pineda.l.1.2. cap.4.§.3.

MOrt Iubala, succehi Brigo en la senyoria de Espanya, segons lo mestre Pere Medina, Ioan Annio, Beroso, Cassaneo, y Lucio Marineo. Del qual escriuhẽ Florian, y Garibay, y lo Viladamor, q̃ era fill de Iubala. Lo Canonge Tarafa, y Medina diuhẽ, era fill de Mela, o Mesa, fill de Arameo, fill de Sem, fill de Noe, y axi se llitg en lo Beroso, en la genealogia de Sẽ, y segueix los Ioan Pineda en la Monarchia Ecclesiastica, y no diuhen com li vingue la succesio: essent ell del llinatge de Sem, y auenthi tants homẽs del de Iaphet, de qui baixauã los predecessors, senyors de Espanya, com fins assi hauem vist.

Comença a regnar aquest Rey Brigo, en lo any dos mil sinquãta y set dela creacio del Mon, segons diu Pineda, y segons escriu Beuter, en lo any trescents norãta y nou, apres del diluui, q̃ segons Florian, Cõté, y Garibay, ve a esser lo any doscẽts sinquanta y nou apres de la poblacio de Espanya, y mil noucẽts y sinch abãs de la natiuitat de Christo N.S. Veritat es, q̃ Ioã Annio diu, fõch lo any quatrecẽts, apres del diluui, y doscents sexanta y set de la poblacio de Espãya, y mil noucẽts deset, abans de Christo. Ioan Sedenyo diu, corrian quatrecents y deu anys apres del diluui, mil noucents y sis abans de Christo.

Beu.l.1.c.9. Comte.c.4 Ann.l.11.c.7 Sede.tit.14. cap.6.

Aquest Rey, com fos valeros, y de gran cor, amich de molta fama, fonch inclinat a poblar moltes poblacions, segõs diuhẽ los mateixos auctors, ajustãt que las anomena de son nom Brigas, y que los poblados de ellas se digueren Brigos, o Brigãtos, y la terra Celtabrigia.

De aquesta dictio Briga pren occasio Garibay de notar lo vs y costum, q̃ han vsat diuersas nacions, en pẽdrer dictions, per cõpõdrer los noms de les sues poblacions. Yaxi diu, q̃ desde aqui auant molts Espanyols vsarẽ de aquesta dictio Briga, com en los pobles de Segobriga, Legobriga, y molts altres, que ell refereix. Los Alemanys prenen Burch, y axi acaban los noms de sos pobles en aquesta dictio, cõ Asburch, Firiburch, y altres. Los Francesos terminan, y acaban en dunum, com Lugdunum, Neodunum, Cesarodunum. Los Ingleses, en lant, com Engranelant, Pilapelant. Los Italians vsan la dictio ensia, com, Polensia, Vicensia, y altres. Los Grechs vsan la dictio Polis, y acaban ab ella, com Galeopolis, Aniphialopolis, Constantinopolis. Los Cantabros, diu q̃ vsan vuy encara la dictio Briga, y Ira, Briga, vol dir ciutat, o poble gran, y fort, Ira, poble menor, com vna vila. Y nota alli, q̃ en la Pronincia Tarragonesa, principalmẽt los Cathalãs, vsan acabarlos nõs dels pobles en ona: cõ Tarragona, Barcelona, Gerona, Vich de Ausona, y pot se dir que te raho, ajustanthi, Solsona, Cardona, Badalona, Vilarodona, Mediona, y altres. Y diu tãbe, q̃ aquesta dictio, o terminacio ona, es Cantabra, y vol dir, Bona. Pero cõsia incert quãt hajam preses aq̃stes terminaciõs: basta apũtarho ara axi de pas, per tornar al Rey Brigo, y les sues poblaciõs.

Entre altres pobles, q̃ aquest Rey funda en Cathalunya, foren los seguents. Primerament Lercahosa, ribera de Hebro, la qual vingue a esser cap dels pobles Ilarcahons, que foren, los pobles de Ydubeda a Millas, fins al riu Hebro. Y diu Beuter, que aquest poble de Lercahosa era la ciutat, que vuy se diu Tortosa. Beu.l.1.c.16

Digitized by Google

tosa, y ara pogues ser axi, o no, remetmen
Lib.2.c.1.c.31. al que direm baix, quant parlarem dels termens dels Ilercahons, y de la fundacio de Carthago vella. Lo mateix se escriu de la ciutat Ilerda, que ara la anomenam Lleyda, dient esser fundada per aquest Rey Brigo, y que fonch cap dels pobles Ilergetes, als que en nostro temps anomenam Vrgellesos, comprenent la matexa ciutat de Vrgell, com bax veurem. Tambe pens jo ser fundacio sua, la de Ilerdacana, que vuy se diu Llardecans, y asso per la conformitat te ab Lercaosa, y Ilerda. Be es veritat, escriurer Beuter, que los Suardones, pobles de la Gallia
Lib.2.c.1. Narbonesa, vingueren en Espanya, y fundaren lo poble de Ilerdacana, y la ciutat de Vrgell. Del que fan mencio Plini, y
Plil. l. 3. c. 3. Val. l. 2. Laurencio Vala, no obstant, que los nostres escriptors Cathalans volen, que Vrgell sia fundacio de Hercules, com en son
Cap. 22. lloch veurem. Y axi jo nom gos adherir a la opinio de Beuter, quant en asso, y manco quant al de Ilercahosa: perque la autoritat de Mela, que ell allega, no la se trobar, ni en tot lo lloch, q̃ fa capitol expres de la Gallia Narbonesa, trobe mencio de tals pobles, o manera de gent, ques digues-sen Suardones, Sardanos, podria
Lib.2.c.3. ser, com dire baix, pero ab tot axo, lo seu nom no friza, ni te semblança ab Ilerdacana, com Lercahones, y Ilerda, y axi creuria ser tot de vn temps, y de vna matexa gent.

No content lo Rey Brigo dels pobles, que en terra ferma ell y los seus auian poblats, enuia per mar diuerses gents sues, de les quals algunes poblaren la Illa de Yrlanda en lo mar Ocea Septentrional, vehina de Inglaterra, altres arribarẽ a Italia, y en la Toschana poblaren a Brigas, ques diu Bracciano, y en los Alpes a Verobriga: altres passant en la Asia menor, poblaren a molts pobles, que foren anome-
Phrigios. nats Phrigios, mudada la B. en Ph. o F. segons que especialment ho escriuen, Tarafa, Floriã, Medina, Ioã Annio, Sedenyo, y Pineda, los quals, me apar, ho pogueren traurer de Plini, qui escriu, que de Espan-
Plin. 5. c. 32 ya passarẽ en Asia los Phrigios, dels quals apres hisque la gran ciutat de Troya tant celebrada per lo mon. Perque de aquestos Phrigios algun temps apres vingueren alguns en Espanya, y per tenir alli Lib.2.c.6. cognicio de ells, y saber quieran, conuenia aquest digres.

Los autors ja referits, diuhẽ, q̃ aquesta veu, o dicto Brigo, vol dir tant, com Alcayt de Castell. Y particularment Tarafa, Iulia del Castillo, Lucio Marineo, y
Iul.l.a.dif. 1.l.2.dif.2 Mar.l.6.de rebus Hisp. fra Ioan Pineda escriuen de ell, que fonch lo primer, que en Espanya comensa avsar, y aportar armas, o insignias en sos escuts adargas, o paueses, aportant per armas vn Castell, y que per asso, y per auer ell fundada la ciutat de Burgos, cap del Regne de Castella: la ciutat, y Regne, fan per insignias, blasons, o armas, vn Castell. Y asso encara que ells nou digan, ho tragueren de Ioan de Viterbo sobre Beroso. Pe-
Viterb.l.5. c.7. ro reprenen ho Florian, Medina, y Pineda, tenint ho per burla. Donant al vs de estas armes de Castella, lo principi, de temps del Rey don Alonço lo noue, qui guanya la batalla de las Nauas de Tolosa. Y axi ho enten tambe Beuter, y es lo mes cert. Y no es fora proposit, ans satisfa, pera quant tractarem de les insignies dels Comtes de Barcelona.

Hauent aquest Rey gouernat sos regnes, fent les coses assi escrites en lo any sinquanta y dos de son regnat, acaba los seus dies, segons Ioan Annio, Goes, Tarafa, Garcia, Florian, y Beuter. Si be Garibay li dona sols sinquanta y vn any de Regnat, y concordan tots, que resta Espanya molt desconsolada de la sua mort. Acabada la vida de aquest Rey, nos pot, ni es raho passar per alt, lo que nota Tarafa, que vingue a Espanya, acompanyat de son oncle Auso, fill de Arameo, y que Auso funda en Cathalunya a Ausona, que vuy diem Vich de Ausona, o Osona. Y si be algun spensaren, que aquesta poblacio fos ja fundada en temps de Hercules: di-
Lib.1.c.22. re en altre lloch lo error, ques possible se prengues en allo, que no sera molt fora proposit. Pero basta per ara auer ho aduertit, y dexant ho de aquesta manera, passarem a la vida de Tago.

Capitule. XV. Del Rey Tago qui succehi a Brigo.

Digitized by Google

Succehi al Rey Brigo, lo Rey Tago, que abe que per Ioan Annio en vn lloch sia anomenat Targo, totauia en altre per ell matex es anomenat Tago com lo anomenan, Cassaneo, Lucio Marineo, y altres que en lo discurs de aquest capitol se referiran. Tambe aquest Rey se digue Togorma, o Orma, segons se veu en lo Beroso, Tarafa, y Medina: y la causa de aquest renom, se veura prest. Ioan Sedeno, tambe fa mencio de aquest Tago, sens senyalar de qui era fill, com fan los ya citats, qui diuhen, era fill de Gomer, primogenit de Iaphet, Pere Anton Beuter, y Garibay diuhen, era fill de Brigo. Empero los primers, y ab ells Beroso, Florian, y Viladamor, concordan, que Tago era Africa, hõt auia fundada vna ciutat ques deia Togorma, yq̃ desde alli acompanyat de molta gent vingue en Espanya. Y com diu Florian se pobla en les parts del Regne de Murcia: y asso mateix especifica Beuter, cõ diu, funda a Carthageta, ques diu vuy Carthagena, y a Carteya, que vuy es Tarifa. Veritat es, que en lo de Carthagena son diuerses opinions, que en sos llochs tocarem. Tambe diuhen que fora de Espanya funda diuerses poblacions, enuiant gent sua a fundarles, com en Albania, Lybia, Africa, Fenicia, Suria, ahont vuy es Tiro. Per les quals mudanças de pobles, y gẽts que feu, arrencant y trahentles de vns llochs pera altres, fonch dit, y anomenat Togorma, perque Tog, vol dir traurer, y Orma pobladors, y axi Togarma, perque tragué pobladors de vnes parts pera altres. Tambe diuhen dona nom al riu Tago tant famos, refereschme de tot als ja citats.

Anni. l. 1. l. 15. sobre l. 5 de Beroso en lo suma ri. y en o. 12. c. 8. Cassa. p. 12. consi. 17. Mari. l. 6. c. 1 de rebus Hisp. Beros. l. 1. Taraf. c. 5. Me. l. 1. c. 21. Sedeny. tit. 14. c. 6. Beut. l. 1. c. 9 Gar. l. 4. c. 9 Berol. l. 2. Flor. l. 1. c. 8 Vilad. c. 2.

Cap. 33. y l. 2. c. 05.

Diu Francesch Comte que de aquest Rey Brigo prengueren sos noms lo riu de Tach, que vuy se diu Tech en Rosello, y Ormanya poble de Constent.

Tingue principi lo regnat de Tago en lo any 450. apres del diluui, segons Beuter, y tres cents y deu de la poblacio de Espanya, segons Florian, y mil vuitcents sinquanta y quatre abans de la natiuitat del Saluador, segons lo mateix Florian, y Garibay. Encara que Tarafa, y Medina diuhen, any mil vuitcents sexanta y sis abans de la natiuitat del Saluador. Ioan Annio compta molt diuersament aquestos anys, donant al principi de la senyoria de Tago, lo any sinccẽts sinquanta dos del diluui, y tresents y nou apres de la poblacio de Espanya, y en mil vuitcents sexanta y sinch abans de Christo nostre Senyor, al qual segueixen Damica Goes, y Philip Garcia. En aueriguar quants anys Regna, tambe hi ha diuercitat, Annio, Beuter, Medina, Garibay, y Tarafa, diuhen regna trenta anys, Florian, y altres, lin donen trenta y tres, altres trenta dos, com apar ab lo nostre Antoni Vila damor, y se pot veurer ab los altres ja referits autors.

Cap. XVI. Com succehi Beto, qui dona nom a Badalona, y Besos.

Al Rey Tago succehi Beto, del qual fan mencio Ioan Annio, Beroso, Lucio Marineo, Ioã Pineda, y altres que en lo discurs se allegaran. Y escriu lo nostre Viladamor, que sino es Vaseo, ningun altre historiador ha escrit q̃ Beto fos fill de Tago, jo pẽs ho vol dir, dels escriptors Antichs. Perque dels moderns entre Vaseo, y ell, prou ho escrigueren Beuter, y Garibay, quant digueren, que Beto succehi a son Pare Tago. Sobre lo any en que comensa la sua Senyoria, Regne, o gouern, es tanta la diuercitat, quanta la del any de la mort de son Pare. Y axi deixant asso, y que ell dona lo nom a la terra ques digue Betica, q̃ vuy se anomena Andaluzia, com mes llargament se pot veurer en Tarafa, Florian, y Viladamor: diu se de ell, que ajunta copia de homens sauis, doctes, y literats, y funda estudis generals, y publiques Academies, ahont ensenya, la Geometria, Musica, y Philosophia, Moral. Dehont hisqueren les leys ab que molts anys be, y degudament se regiren, y gouernaren. Dehõt se veu que les lletres, y sciencies tingueren principi primer en Espanya que en Grecia, encara que pensen, y pretengan los Greche, esser autors de ellas. Y si lo que auem dit dalt, ab los testimonis alli citats es veritat, no sols se pot alabar Espanya de aquest principi de temps de Beto,

Ann. l. 1. l. 15 del sum. del 5. de Beros. y l. 12. c. 9. Beroso. l. 5. Mar. l. 6. c. 1 Pin. l. 2. c. 7. §. 4. Cassa. p. 12. consi. 17. Vilad. c. 2. Beut. l. 1. c. 9 Gari. 4. c. 10

Taraf. c. 6. Flor. l. 1. c. 9

Cap. 10. 11. y cap. 13.

Digitized by Google

Beto, sino de temps de Tubal. Demodo, que no auem de entendrer ara que comessassen les lletres, y sciencies en aquest temps, sino que se anaren aperficionant, y ensenyant en publiques escholes.

Diu Viladamor, que de aquest Beto ni de sos tres predecessors nos llitg fundassen alguna poblacio en Cathalunya. Y realment reb engany: Per lo que auem dit dalt capitol catorze. Tambe, perque de aquest mateix escriuhen Ioan Pineda, Comte.c.7 lo Canonje Tarafa, y Francesch Comte, que poblà en Cathalunya la ciutat de Bethulonia, ara petit poble, nomenat Badalona, prop de Besos, y no lluny de nostra ciutat de Barcelona, al lleuant. Y que fos poblacio de Beto, potse prouar per la Etymologia: perque segons se trau de Ioã Annio, Lonia, en llengua Aramea, vol dir, ciutat, y axi, Betholonia, o Bethulonia, mudada la primera, oen, v, dira ciutat de Beto. Vingue aquesta ciutat apres per sos temps a esser molt famosa, cap de pobles, temuda y respectada, y finalment poblada y honrrada dels Romans, com tot se veura en sos llochs. Vuy per les mudanses del temps es cosa tant poca, que no te forma de vila, perque esta tant arruynada, que poques cases estan juntas, y las demes molt separades en masias. Causant admiracio als que no saben considerar les mudanses dels temps, si's volen donar entenent lo molt que deuia esser. No considerant aquells, sino lo estat present de les coses: pero lo discurs de nostra historia donara a coneixer lo que podia ser.

Tambe prengue son nom de aquest Rey, lo riu, que per alguns dels citats autors, es dit Bethulon, y per altres Betholon, al qual vuy anomenã Besos, no lluny de Badalona, entre ella, y Barcelona. Del Marian.l.1. c.de fluui. qual diu Marineo, que se ha de anomenar Beson, o Bethulon, y lo mestre Pere Ioan Nuny.desi. Nunyes diu: se te de escriure Bchtulo. co.qua fer- Aquest riu de Besos ordinariamẽt se por tanda in passar a gual, o al vado, per no aportar maritimis. molta aygua, sino es en los hiuerns, y temps de plujas que hix de mare superbament, a causa de encontrarse ab ell molts torrents, y ridras com prest dire. Y a causa de aço sol tenir molts passos de arena falça abont se negan molts passatgers. No faltan curiosos, y homens vells, qui digan, que Besos no pren lo nom de Beto, ni se ha de dir Betholon, Bethulon, Beson, ni Bethulo, sino Bisocto. Per ferse de dos vegades vuit, so es de setze aygues ques junten en ell, y quant son juntes, que resta se anomena Besos, mudat vn tant lo vocable de Bisocto. Y es veritat axi que fins que aquestes aygues son a Moncada, no trobam tal nom de Besos. Pero juntadas desde aqui, fins al mar se diuhen de Besos. Ham aparegut referir no sols lo que trobe escrit, pero tambe lo que lo vulgo diu, perque los sauis ellegescan, y los no tals, no digan quens cexam alguna cosa.

Tinga aquest riu son nom de qualseuol destas dos occasions, no podem bonamẽt dir de ahont naix, per no trobar son nom mes amunt de Moncada, pero moltes de les aygues de que ell se fa, baxan de Gualba, y Llinas. Y las majors y mes famoses son las del congost, que baxant de Sentellas a la Garriga, Granolles, Palou, Monmalo, passan per lo pla de Matabous, fins a Moncada, ahont se juntan ab les aygues de Santmenat, y Ripollet, desde aqui corren entre Sancta Coloma de Gramanet, y la Trinitat, fins al mar Mediterraneo entre Badalona, y Barcelona.

Lo Rey Beto (perque acabem de escriure lo que de ell se podia dir) mori sens dexar llegitim hereu, o succesor, segons Beuter, y Florian. Y axi Garibay nota, que aqui acaba la primera linea masculina de Espanya, passant en nacions estrangeres y aduenedisses, a cap de trescents setanta anys, que Tubal la pobla, poch mes, o manco: si ya no se acaba en temps de Brigo, qui fonch aduenedis. Y fos en vn temps, o altre, apar que totauia fins assi les coses auian anat prosperes, venian diuerses nacions, habitauan, poblauan, no faltauã lleys, lletres, sciencies, y virtuts, que no sabem hi hagues odis notables, rancors, guerres, Tyranies, ni vsurpacions, y ambicions de Senyoria, y mando, que tot era prou ditxa, y felicitat de la terra: Pero de aqui aldauant, veurem comensar les calamitats desta terra, y mesclarse les miseries, y glories. Enfi mori Beto com los de mes, hauent regnat

nat trenta y vn any, al comu, y concorde compte, si be Garibay, li ajusta vn any de mes auant.

Cap. XVII. De Gerion, qui troba les mines, arriba a Coblyura, y funda Gerona.

MOrt Beto sens legitim hereu, o succeſſor com en lo passat capitol he dit, seguirēse en Espanya grans alteracions. Mogudes se gons Beuter, sobre pretencions qui seria senyor de ella, succehint a Beto. Y no diu aquestes questions entre quines persones foren, ni com se anomenauã. Mestre Pere Medina expressament diu, q̃ aquesta cobdicia de Regnar y manar, nos mogue entre los Espanyols, q̃ encara que ja tenian sciencias, com auem vist en lo capitol passat totauia no las tenian ab ambicio, y sols los literats entenian en lo exercici de ellas, ab llanesa, y com solem dir planament. Y los altres entenian en sos tractes, que los demes eran en bestiars, cõforme la major part del cõmers de aquell temps. Sino que, sabent la mort de Beto vn valeros guerrer, vingue a Espanya per occupar la senyoria de ella. Be que diu lo nostre Vila damor, auer pretes alguns no vinges en Espanya apres de la mort de Beto, sino que si troba ja abans de la mort del Rey. Y considerant les grans riqueses de aquest home, de les quals dirē prest, tinch per mes crehible asso: que lo apoderarse de la terra no fonch venint a ella apres la mort de Beto, sino estant ja en ella, essent hi vingut en vida de aquell. Y que trobantse ab les riqueses, y Tyranies apoderat, quant Beto mori, se degue fer senyor de la terra ab mayor facilitat que si mort Beto hi fos vingut tot de nou.

Beut. l. 1. c. 3

Medi. l. 1. c. 23.

Vilad. c. 2.

No he dit lo nom de aquest home de qui auian parlat, si be los altres historiadors en escriure dell encontinent lo anomenan. Prench fonament pera aquesta tardança, de que si es veritat, com se veura, que lo nom li donaren, fonch per los actes y effectes de sa vida, es cert no poderse ben dir, ni entendre fins sien vistes les causes perque se li posa tal nom. En senyalar la naturalesa de aquest nouell senyor, son algun tant diferents los escriptors. Perque Beuter vol fos natural de Lybia, y Beroso, Ioan Annio, Lucio Marineo, Ioan Pineda y Tarafa escriuhen era de Mauritania. Y per fugir de aquestos encontres Florian, y Medina, escrigueren en general, que era Africa.

Anni. lib. 12 cap. 10. Lucio. li. 6. cap. 1. Pinad. li. 2. c. 8. §. 2. Taraf. c. 7. Florian lib. 1. cap. 10. Vilad. c. 2.

Al arribar aquest guerrer y valeros senyor en Espanya, corforme escriu Beuter, prengue terra, y desembarca en vn cap del antipyreneo. Y diu mes auant que alli funda vna poblacio, a la qual ano mena Coblybia, com qui diu, port de Lybia, o del Lybios, y que aquesta es la que vuy anomenam Coblyura, vila port, y fortalesa molt bona del Comtat de Rossello, del Rey nostre senyor, a la qual en algunes escriptures antigues anomenan Collyberis, y altres (com se veu en lo testament del Key en Iaume primer, y direm en son temps) la anomenan Cauquilyberi. Pomponio Mela la posa entre las ciutats de la Gallia Narbonesa, anomenant la vicus Elliberis, com qui diu, carrer de Elibera. Dient ell, y Plini, q̃ fonch gran ciutat, no obstant que de sa grande sa y magestat, no resten sino pochs vestigis. Y no es de marauellar que la posen en la Gallia Narbonesa perque com auem dit dalt, alguns foren de opinio que comensaua Espanya a cap de Creus, ques en la mateixa costa mes enca vers Ponent. Pero vltra del que dalt diguerem, veurem baix prouat, ab autors graues, que Coblyura era, y vuy es de Espanya, y particularment de Cathalunya, ab la qual almenys es vnit y encorporat lo restant de Rossello. Vingue aquesta ciutat a esser molt anomenada, tinguda, y estimada per son Concili, Iliberitano, que en ella se celebra, en temps del Papa sanct Syluestre, y Constantino Magno, com en son lloch direm, si Deu es seruit. Vuy no us ciutat, pero es vila de doscents fochs poch mes, o manco, y en moltes parts de la historia nostra se fara mencio de ella. Y aparme necessari aduertir assi, que Ioan Oliuari en las addicions al Mela, y lo Bisbe de Gerona, volē fer diferencia de Iliberia a Coblyura, no com la ferem dalt, sino desta manera: Que fent Mela mencio de Ceruaria, ve Oliuari, y verteix, Ceruaria, vuy Coblyure. De modo que Iliberia

Mel. l. 2. c. 5.

Plin. l. 3. c. 4

Cap. 4.

D. cap. 4.

Li. 5. c. 1. ñ. 5

Dalt. ca. ñ.

no

no seria la que vuy diem Coblyura. Pero fonch error, perq̃ Ceruaria no sols no era la que vuy es Coblyura: perque li auem dada la fundacio en altre lloch, pero hi ha algun autor qui escriu: Que no fonch, poble, sino promontori: Trause asso de micer Hieronym Pau, qui diu, que Ceruaria era montanya circuyda y batuda de la mar. Y axi ho he jo vist, tenintla dins lo Comtat de Empurias. Del qual fuy Assessor Ordinari, de manera que no se jo com Oliuari, y lo Bisbe de Gerona reberen tal error. Y axi conue guardarse de ells, que quant parlarem del ja dit Cõcili, veurem, com tots a la vna per Ilyberi entenen a Cobluyre.

Cap. 12.

Pau. l. de montibus.

Ara dexẽ Coblyure, y tornem a parlar del Capita q̃ fins assi no auem anomenat. Lo qual, tantost com hague presa terra, y habitada, la ciutat, fonch anomenat per los de la terra Gerion: que segons Annio, Beuter, Tarafa, y Pineda vol dir, aduenadis. Tantost ab sa industria y poder, trague tants thresors, de les mines, que ab la bona diligencia tenia regonegudes, y trobades, per aquella terra, que vingue a esser lo mes rich Senyor del mon: Y per asso los naturals de la terra li digueren, Deabo, y los Grechs, Chriseo, y los Latins Auro que segons se trau de Ioan Annio, es tot hu. Y perso certifican Florian, Tarafa, y Medina esser estat aquest lo primer qui trobà les mines de Espanya, y que compelli los naturals de ella, a que las traguessen. Lo que ells diuhen en general, auem nosaltres de particularizar en nostre Cathalunya: Perque si Gerion comença son poder en ella, com se ha vist assi, y resultara de la fundacio de Gerona, cert es, que alli auia ell de comensar a trobarles, ahont tenia mando y senyoria, poder, y imperi, que no en parts remotas. De hont se veu la antiguitat de les riqueses y thresors de nostra Cathalunya, rica, y opulẽt de tota cosa, y enuejada de totes les Prouincies del mon: Y axi com no es poca honrra sua, sino molta gloria, tambe veurem que la abundancia de les sues mines li causara moltes guerres, mors, calamitats, y infortunis.

Anni. l. 12. c. 10. l. 15 sobre 2. y 5. del Beroso.

Ab tanta riquesa com Gerion tenia crescqueli lo poder, que prest los richs se apoderan de tot. Y anantse apoderant per la terra, tantost ab sagacitat, y manya, elligit bon siti, y lloch, funda vna ciutat anomenada de son nom Geriona, que vuy li diẽ Gerona. Veritat es que alguns volen que no la funda Gerion, sino sos tres fills, dels quals direm bax. Pero no es tant aprouat com asso, que lo mateix Gerion la fundas, segons volen lo Bisbe Gerundense, micer Pons de Ycart, Beuter, Florian, Tarafa, Medina, Viladamor, y Comta. Podria be esser, que los fills de Gerion continuassen lo edifici comensat per lo pare, y axi pẽsassen alguns que fos edifici principiat per ell. Y asso apar ques pot confirmar del que diu Ioan Sedenyo, qui apres de auer parlat de Gerion, y de la fundacio de Gerona, parlant, de sos fills, y de la poblacio Lomnimia, diu fonch la mateixa ciutat de Gerona, y ques digue Lomnimia per respecte de ells, que com baix veurem foren anomenats Lomnimios: y axi apar que enten que Gerona ja fonch primer en temps del Gerion pare dels Lomnimios, y que lo pendre lo nom de ells no fonch per fundarla de principi sino apres. Aquesta ciutat, tinc jo per mi, degue esser la ciutat vella, que vuy anomenan la força. Perque vist lo modo dels edificis de les muralles, y torres certamẽt denota sa antiquitat. Lo territori es hu dels millors de tota Cathalunya. Que si be es fret lo Cel en hiuern, tant que per prouerbi se sol dir, fret negre de Gerona: totauia, es abundãtissim, de llenyes, pa, vi, bones fruytes, millors carns, bonissims, y famosos formatges, de la Selua, y finalment abundant de tota volateria. Tres dies la semmana se te mercat en ella, y es la millor plaça de tota Cathalunya, y venen de ella moltes prouisions a la ciutat de Barcelona. Los dos rius Ter, y Onyar, regan son territori, y te moltas fonts y regalos, per al estiu, les aygues bones y sanes, les de la força fresquissimes, que de estiu no tenen necessitat de neu. La vista de la campanya, es poca y bona. La grandesa de la ciutat es tal, que apres de Barcelona es la millor de aquest Principat: y en diuersos llochs farem mencio de ella.

Bisbe Ger. para lip. hisp. l. 1. c. de vrbibus his. ante aduentum.

Hercu. Ycart. c. 9. Comta. c. 4.

Vehentse Gerion tant rich y poderos, ja

ja Senyor de dos ciutats, tantost comença a tyranisar la terra. Y mort lo Rey Beto se apodera, y resta ab lo mando y senyoria de ella, segons Ioan Annio: corrent lo any sinccents y tretse apres del diluui segons Beuter, y de mil setcents noranta y tres abans de la natiuitat de Christo, segons Garibay y Florian, o segons Ioan Annio en lo any sinccents y catorse apres del diluui, tresccents setanta y hu de la poblacio de Espanya, y mil vuytcents y tres abans de la natiuitat de Christo, y dos mil cent sexanta y nou, apres de la creacio del mon.

Ann.l.12.c.9.l.1.sobre lo sumari, del 5. de Beroso. Gari.l.4.c.11 An.l.12.c.10

En aquest temps que Gerion fonch senyor de Coblyure, y Gerona, mort Beto anaua apoderantse dela terra, los Espanyols Celtas, (que com auem vist eran los de Cathalunya) y mes los naturals vehins de Gerona, comensaren a ferli resistencia, y cara. De tal manera, que tingueren ab ell algunas batallas, y ben ordenades escaramuçes. Y pera poderse millor valer, se retiraren a la costa del mar, a la part meridional en vna sua fortalesa, a la qual, per lo que della exian bē ordenats, diguerenPaleopolim, segons Strabo. Que significa ciutat de la guerra ben ordenada. La qual era, la que vuy anomenam Palamos, conforme escriu Francesch Comte. Dient tambe, estigueren en ella retirats aquells Espanyols fins a la vinguda de Osiris Iupiter, del qual en lo capitol se guent parlarem. Alçat Gerion ab la senyoria de Espanya, passant auāt sa tyrania, maltractāt los pobles ab robos y publichs, latrocinis, forças, insendis, insults, poca justicia, y continuant traure les riqueses de las venas de la terra. Tras de asso tingue grans ramades de bestiars, ab los quals llauors era la major negociacio, y trafech, y estaua tot en la sua ma. Dura aquesta tyrania alguns vint y sinch anys, segons Beuter, y segons Florian forē trenta y tres, o trenta y sinch segons Tarafa, la qual opinio diu Viladamor que es mes comuna. Asso es lo que apres fa aportar los anys incerts. Y axi esforçat sols referir lo ques trobà, y dexar la eleccio al gust del Lector.

Strab.lib.3.

Comte.c.4.

Cap. XVIII. Com Osiris Iupiter vingue a Espanya, vençe y mata a Gerion, y reparti lo Regne entre los fills de aquell.

SOnaua la fama de la tyrania de Gerion per lovniuers, y axi vingue a oyda de vn famos y honrrat home, ques deia Osiris, del qual fan mencio tots los escriptors en lo prop passat capitol mencionats. Aquest era Aegipcia segons diu Florian de Campo, y Rey de Aegipte, segons Medina, y Garibay: lo Canonje Tarafa, diu era Monarcha del Aegipte. Y passa mes auant dient, lo anomenauan Osiris Iupiter, y tambe Diomis Lybico, com diuhen los demes autors. Antoni de Nebrissa li diu Dionis Liber, y Pater, y axi apar de Eusebi. De la Genealogia, regne y noms del qual tractan llargament Ioan Annio, y Ioan Pineda. Ambrosi Calapino en lo seu diccionari diu, que Osiris fonch natural y Rey dels Arguiuios, que es en lo Peloponeso, part de Grecia, que apres fonch dita Achaya: y que aquest dexant son germa Aegilao per President en aquella terra, sen passa a Aegipte, juntament ab Isis muller sua, sols per alcançar ab sos fets honrra y gloria. Y diu Guillem Rouile (doctor de nostra facultat) que aquest Osiris Iupiter fonch lo primer inuentor dels ceptres reals, y del vs de aquells, y que per insignia en lo escut de las suas armas aportaua vn ceptre, que en lo cap superior tenia vn vll, significant la vigilancia real en la correccio, y regiment dels pobles: Cita graues autors, y es curiositat de pochs notada. Y del symbolo y figura del cepte real ab lo vll, veian lo curiosos a Vincencio Chartario: que del principi del vsar insignies y armes en escuts ja ho noti capitol, catorse.

Flor.l.1.c.11 Med.l.1.c.23 Garib. li.4. cap.11. Taraf.c.7.

Nebri. inex ortati. ad lect.

Euse. chro. Ann.l.2.inf. 9. y en lo coment. del 2. de Beros. Pin.l.1.c.28. §.5.c.29.§4

Ron. tract. de inst. li.1. cap.1. nu. 6.

Vinc. titul. de Apoline.

Y abans de passar mes auant, es be aduertir, que aquest nom de Iupiter, no es apellatiu, sino renom, significant Dignitat, y honor, com en aquest mateix proposit ho ha aduertit molt be lo Beuter. Y axi diu Hartman Schadel, que y ha aguts molts homens ques nomenaren, y diguerē Iupiter. Lo mateix se escriu dels que foren anomenats Hercules, que tambe foren molts, com apar en Eusebi, Ambrosi, Calepi, Glosa als Triumphos de Petrarcha,

Beut.l.1.c.9 Scha.Chro. mundi.

Euseb.Chr. Calep. Dict. Glos. al c.1. del. Triup. de amor.

Digitized by Google

trarcha, Ioan Annio, Ioan Sedenyo, Iacobo Bergomense, Luis Viues, lo Bisbe de Gerona sanct Agusti, y altres. Axi que pera perfeta intelligencia de assò es de saber que als fundadors de alguna ciutat, anomenauan Saturnos, a sos fills primogenits Iupiters, als nets si eran valerosos y feyan alguna proheſa, o asanya, los anomenauan Hercules: com se pot veurer en los demes dels ya referits. Asso estara notat no sols per saber qui era aquest Osiris, y perque se podia dir Iupiter, y perque son fill, de qui direm en lo seguẽt capitol, se digue Hercules, pero seruira per molta Poesia, als qui son amichs de ella.

An. l. 1. sobre Xenof. Se den. tit. 8. cap. 6. Bergo. li. 4. Viues. li. 11. cap. 9. sobre Sanct Agust. de ciut. dei. Bisp. Geron. l. 1. c. de adu. Herc. & c. de Origin. Hercu. & c. de plur. alij. Herculibus.

Tornant a la Historia, sabent Osiris Iupiter, per la fama que corria las tyranias de Gerion, y los ramats de bestiars que possehia, segons diu Iustino, ab esperança de robar aquells, dexant per Gouernador de Aegipte a son germa Tifon, se mogue a venir a Espanya. Altres diuhẽ se mogue de son bon natural, y inclinacio pia, a venir contra de Gerion. Perque concordan los mes dels ja citats, que aquest Osiris tenia acostumat anar per lo mon, a desfer agrauis, llibertar als oprimits. Axi que de propri motiu, acompanyat de molta gent bellicosa, ab intent de vençer y destruir a Gerion, y llibertar a Espanya parti, y vingue a ella. Y ab tot que no especifiquen ahont desembarca Osiris, totauia lo nostre Francesch Comte vol vingues a Rossello. Y apar Medina vulla senyalar, desembarcas en la costa de Andaluzia. Sabent Gerion aquesta vinguda, comesa ajuntar sa gent, y ana a encontrarse ab la de Osiris: Donarense la batalla en los camps Tartesios, o Carteyos, que tot es hu, y son de la Andaluzia. Y especifica Floriã de Campo que fonch prop la ciutat de Tarifa, que llauons se deia Carteya com dalt auem dit. Fonch la batalla cruelissima, y molt renyda, en la qual a la fi restant vẽsedor Osiris, fonch desbaratat, vençut, y mort Gerion: auent regnat ab sa tyrania, los anys que digui en la fi del prop passat capitol. Afirman los mateixos autors, que aquesta fonch la primera batalla campal que hi hague en Espanya, ques donas de poder a poder, perque ja en lo capitol passat sen referiren de menors. Pero aquesta fonch tãt celebrada, que diuhen: hisque de aqui la faula dels Poetas, ab que digueren, hi hague guerra entre los Deus, y los Gigants: perço que Osirios Iupiter fonch tingut per Deu entre los gentils, y Gerion era del linatge dels Titans, que eran Gigants. Altres diuhen, que no hisque la faula de aquesta guerra, sino de la que Hercules tingue ab los fills de Gerion, de la qual direm en lo capitol seguent. Don Antoni Agusti, diu, no dona occasio a la faula la vna batalla, ni la altra sino la que passa entre Iupiter de Creta, y los Gigants: ham aparegut be tocar ho tot sens afeccio.

Iust. 44.

Cap. 15.

Batalla dels Deus y Gegants.

Aguſt. dial. 1.

Vençut que hague Osiris Iupiter a Gerion, procura apaisiguar algunes alteracions que a causa de la tyrania passada se eran mogudes. Y sosegades aquelles, mana soterrar lo cos del Gerion, ab molta serimonia, en vn lloch poch mes auant de alli hont fonch la batalla, prop lo cap de Trafalgar, a set llegues del estret de Gibraltar. Y diuhen, que aquesta fonch la primera sepultura se feu en Espanya, que abans no soterrauan los cossos, sino quels penjauan de alguns arbes, o los de xauan per los camps, o los llançauan per los rius. Diuhen tambe que com Osiris entengue que del mort Gerion restauan tres fills, sels feu aportar deuant de si. Y segons se pot legir, especialment en Sedenyo, Bergomẽse, Castaneo, y Garibay, eran bessons, nats tots tres de vn part, y axi anomenats tergeminos. Vinguts deuant Osiris, los amonesta no passassen auant en los mals costums de son pare, si volian conseruarse en la sua gracia: y repartils totes les terres que foren de son pare Gerion. Dexa tambe algunes de les sues gents repartidas en las altres terres, y pens jo degue esser en lo modo que en lo capitol seguent dire.

Aquestes gẽts de Aegipte q̃ Osiris dexa en Espanya, amostraren als Espanyols los sacrificis y pregaries, y de aqui diuhẽ resta en ella la Idolatria, que fonch vna de les mayors Calamitats que tingue, almenys enlo espiritual, perq̃ dura finsal temps de la predicacio Euangelica, com en son lloch

lloch Deu volent veurem. Entre altres llochs hont se feren los primers sacrificis, diu Comte, que foren en les montanyes de Coll de Aras, entre Camprodo y Rossello, y en la de Aras entre Conflent, y França, y que de aqui los resta lo nom. Acaba des aquestes coses per Osiris, se embarca, y torna a Aegipte, ahont auia dexat per Gouernador a son germa Tifon: ab lo qual li succehi lo que en lo capitol seguent veurem, relatant primer alguna cosa dels Gerions, qui restarē en Espanya.

Cap. XIX. De com los Gerions possehiren Espanya y vingue Hercules contra dells, tocant a les Illes de Mallorca, y com despres de auer los vençuts sen passa a Italia.

AVent partida Osiris la senyoria de Espanya entre los tres fills de Gerion, com en lo passat capitol auem dit, (o auētse la partida ells mateixos apres de moltes guerres, segons vol Beuter) comensaren a regnar en lo any mil setcents sinquanta y vuyt abans de la vinguda de Christo nostre Senyor, y quatre cents y sis apres de la poblacio de Espanya, y sinccents quoranta set apres del diluui general, segons Florian de Campo: o en mil setcents setanta abans de Christo nostre Senyor, segons lo Canonje Tarasa, y sinccents quoranta y nou apres del diluui, segons Beuter, que es lo compte de Ioan Annio, Goes, y Garcia, que ve a esser, en quatrecents y sis de la poblacio de Espanya, y mil setcents sexanta tres abans de Christo. Les Prouincies que caberen a cadaqual de aquestos germans ab lo repartiment ques feu entre ells, no esta molt aueriguat quines foren. Pero la concordancia de tots y senyaladament del Bisbe de Gerona, de Beuter, Lucio Marineo, y Iustino es, que fonch tanta la conformitat tingueren estos germans apres de auerse partida la terra, que fingiren los Poëtas varias y diuersas cosas dells. Perque volent significar vna vnio, y poder insuperable, no tingueren altro symbolo, ni figura millor que la de aquestos tres germans, com los pinta Andreu Alciat en les sues Emblemas, en aquesta forma.

Beut.l.1.c.9

Flor.l.1.c.12

Taraf.c.8.

B.f. de Ger. l.1.c.de vrb. ante. Here. Mar.l.4.c.1. Iusti.l.44.

Altres Poëtas fingiren, era vn Rey Gerion ab tres caps: Y apareix ho entengue axi Tomich, com posa vn sol Gerion vençut per Hercules. Altres digueren: era vn Rey Gerion, que tingue tres Regnes, Galicia, Lusitania, y Betica, com ho escrigueren los nostres Doctors Guillem de Vallseca, Iaume Marquilles, y mossen Diego de Valera, y don Rodrigo. Ambrosi Calepino diu, que los regnes de aquestos foren les Illes de Mallorca, Menorca, y Yuiça: que apar conformarse ab lo de Iustino, escriuint que Gerion tingue lo regne de les Illes. Y qui volra veure moltes coses atribuydas a estos Gerions, trobarles ha en breu recopilades per la Glosa a les cobles de Ioan de Mena, y per fra Ioan Pineda. Y totes com a fabuloses les repren Iustino. Demodo que sols nos resta certa la conformitat, de que foren tres germans, molt vnanimes y concordes, que possehiren Espanya, partida, y diuidida entre si. Y si algu volgues dir: q̄ quiça la parcio de entre ells tres fonch, partirse les tres Illes, o los tres regnes de Galicia, Betica, y Lusitania: fernos ha reparar vna dificultat. Y es, qui fonch Senyor del demes de Espanya. Si diem los Aegipcios que de la companya de Osiris restaren, y se partiren Espanya, com ho noti en lo capitol prop passat, a mon iudici nom conclou: ans be pens, q̄ los Gerions restaren senyors de tota Espanya, y principalment de Cathalunya: Perque auem vist enlo capitol precedent, que aquestos foren senyors de la ciutat de Gerona, qui per ells fonch dita Lomnimia: y si gent de Aegipte de la companyia de Osiris resta en la

Tomic.c.6

Vallſ.y Mar. in Vſati. cū dominus. Not.9. Don Rodri. de rebus. Hiſp.l.1.c.5.

Gloſ.272. Pin.l.2.c.8. §.1.

Digitized by Google

en la terra,no degue ser ab senyoria,y go uernPrincipal,sino per poblar en algunes terres,ja diuidides per altres,restãt lo supremb domini y senyoria als Gerions.

Aquestos germans Gerions,ab la cõformitat y vnio que tenian, vinguerẽ a esser tant poderosos,que ab poch temps foren mes richs,y de mes poder que ningun altre Princep de son tẽps: y axi mateix mes tyrans que son pare.De hont vingue que los de la terra los anomenauan Lomnimios,o Lonimios, segons alguns, o conforme volen altres, los digueren Lomnimios,oLomnitos, que tot te vna significacio, y vol dir: Princeps esforcats, de gent armada, y de gouern. Comforme escriuhen Ioan Annio, Beuter, Tarafa, Florian, y Medinà.

Anni. lib.15. sobre lo. 2. de Beroso. i Medi. lib. 1. cap.14.

Tantost cõ aquestos comensaren a regnar,y se veren poderosos,no acontentant se,de asso,prengueren animo y alas,,pera qualseuol empresa. Y recordantse de la mort de son pare,pensaren, com venjar aquella. Y no trobant altre medi millor, tractaren ab Tifon germa de Osiris,quel matas,y se alças ab tota la senyoria, de la qual auia tingut lo gouern, prometentli tot lo fauor, y ajuda necessari. Asso mateix apar sia lo que diuhen Ambrosi Calepino y Beuter,com escriu en que Tifon, desijos de regnar, consertat ab molts tyrãs enemichs deOsiris son germa,li dona la mort.Lo modo se tingue en la trahicio, comptant llargament Luis Viues, referint aDiodoro Siculo,Ioã Annio,Beroso, Estõue Forcatulo,y Ioã Pineda.Y pera no saltres basta segons los mateixos autors, y Iacobo Bergomẽse:q̃ per cõgratularse, Tifon ab los Gerions,y mostrarlos certa la mort de sõ germa,talla y troseya lo cos de aq̃ll, y ne enuia vn tros a cada hu dels confederats : y en continent se alça ab la terra, fentse senyor de ella. Sabuda per los Gerions la mort de Osiris,pensant no hi auia aqui temer, se apoderarẽ del que no tenian abans, y passaren auant en las desaforadas tyranies, que abans vsauan.

Beu.l.1.a.10

Viues sobre sanct Agus. lib.2.de ciu. cap.14. Anni. lib.1. sumar,dels. de Bero.l.15 Beros. lib.5. Forcat. li.1. Pin.lib.2.c. 14.§.2. Bergo.lib.2

Al temps de la mort de Osiris, resta viua sa muller Isis, y ab vn fill anomenat Oron Lybio, lo qual encara que de poca edat,per las grandeses auia fetes, y que feu apres, meresque esser anomenat Hercules, y axi lo anomenan lo Hercules Lybico, y ab altres noms referits per Ioan Annio,a diferencia de altres, particularment deHercules Thebano,Grech, al qual cõfonen molts ab aquest Lybico, com Antoni Nebrissense, possant tot lo que assi diem del Lybico, cent anys mes tart,en temps del Theba,com tambe llauons ho posan loBisbe deGerona,y Amniano Marcelino.Aquest Oron,al temps de la mort de son pare Osiris, se trobaua en Asia ab vn poderos exercit, y per ser de poca edat dissimula alguns anys:o peruentura segons vol Medina,feu pau,y se concerta ab sos enemichs los Scythas,ab qui tenia guerra. Y a cap de poch, ana a Aegipte, y alli segons diu Beroso,feu tãt, que llança del regne, o segons los altres, ell mateix de ses mãs mata al traydor Tifon son onchle,venjant la mort de Osiris son pare. Y donas tant bona manya, que cobrant tots,o los demes ossos de aquell, los soterra, y edifica sobre de ells vna ciutat anomenant la Tafosiris,que es tãt, com dir sepultura de Osiris,instituint tãbe certa manera de aniuersaris y sacrificis,de la ceremonia dels quals se poden veure sanct Agusti,y Luis Viues.

Ann.l.7.sobre los frag. de Cato.l.15 sobre lo 2.y 5. de Beros.

Bis.Ger.l.2. c. de Origi. Heren. Marceli.l.15.

Med.l.1.c.15

L.6.c.10.de ciuit.Dei.

Fet asso Oron,(que ja de aqui auant anomenarem Hercules) sentintse agrauiat dels Gerions, mes que de ningũs altres tyrans que haguessen sabut en la mort de Osirisaxi per auerlos aquell restituyda la terra, cõ per ser ell tãbe del linatge dels tytans, y Lybico,y axi algun tant deute: aparella vna gran armada per venir a Espanya contra los Gerions, en lo any del diluui sisents sinquãta y vuyt,segõs Goes y Garcia, o sinccents norãta y nou segõs Beuter. Y encara que Hercules vingues a venjar la mort de son pare,podria tãbe esser fos pregat per los dela terra, qui ja no deuian poder sufrir als tyrãs Gerions, com ho escriu mossen Diego de Valera.

Val.p.1.c.3.

Venint Hercules a Espanya,de pas y de cami toca a les illes de Mallorca, Menorca, Yuiça,y altres adjacẽts,segõs Floriã de Cãpo, Medina,y Thomas Porcatcho,en la descripcio de les illes. Aq̃stas ja estauã poblades de algũs Espãyols,y Afrigas,gẽt ruda y molt simple:y vehentlos Hercules de aq̃lla manera, desijãt reduyrlos a tota

Flor.l.1.c.15

Digitized by Google

deſtreſa y pulicia, o quiça tãbe per ſa vtilitat, los dexa per capita y ſenyor vn com panyo ſeu, anomenat Baleo: del qual q̃ les illes prengueren nom, y ſe digueren Baleares. Veritat es, que ſegõs los mateixos autors, y ſanct Antonino de Florença, y Ambroſi Calepi en lo diccionari, alguns volẽ aqueſtes illes no prengueſſen tal nõ de Baleo, ſino perque los poblats en ellas erã grans tiradors de mandrons, o fones, que en Grech ſe diu Balin lo vs de ellas, y en Lati, Iactus, y en Cathala, Tir, y axi Balearis, com qui vol dir, grans tiradors, o les illes dels grãs tiradors. Io per mi no hi trobe ninguna repugnancia. Perque ſi com capitol deſet auem dit. Oſiris hiſque de Grecia quant paſſa en Aegipte, ninguna marauella fas, que Hercules ſon fill, y los ſeus, retingueſſẽ alguna coſa del idioma Grech. Y podria ſer queu fos Baleo, y fos del tẽps de Oſiris, y que ell ſe digues Baleo, per ſer gran tirador, y que de ell aprengueſſen los de las illas lo modo del tirar, y axi los reſtas lo nom, tant de eſſer bons tiradors, com de aquell qui los auia enſenyats, y era axi anomenat per la mateixa raho. Es empero de aduertir, que a be aqueſta anada de Hercules a aquellas illes digan alguns, eſſer eſtada apres de auer Hercules vençuts los Gerions, com ho eſcriu Beuter, totauia lo mes cert y comu, es lo q̃ tinch eſcrit aſsi, conforme los ja citats autors, y lo meſtre Medina, la Gloſa de Ioan de Mena, Pere Ioan Nunyes, Garibay, y Frãceſch Cõte.

Ant. ti. l. c. 3. §. 4.

Beut. l. 1. c. 10

Medi. li. 2. c. 180. Gloſ. ſ. 209 Nun. c. deſcrip. inſula.

Dexat que hague Hercules a Baleo en les illes, continua ſon cami pera Eſpanya: ahont la primera terra que toca diuhen fonch Caliz: ahont y ha dos padrons ques diuhen de Hercules. Y nauegant per la coſta de Eſpanya, prop Gibraltar, feu poſar vnes columnes, o mes verament feu alcar de pedra y terra vns munts tant alts, que de aqui los reſta dirſe les Columnes de Hercules. Si be alguns queu han viſt diuhen, eſſer coſa natural, y no gens artificioſa. Y axi ſe veu eſſer faula lo que refe rint a Seneca en les Tragedies, diuhen la Gloſa dels Triumphos de Petrarcha, y Pomponio Mela, eſcriuint, que Hercules obri vna montanya, y feu paſſar per alli lo mar major, de hõt ſe vingue a fer lo mediterraneo, y que lo q̃ reſta daça y della, fonch lo q̃ vuy vulgarment diẽ les columnes de Hercules: tot ſon faules. Y qui vol ra ſaber mes de aqueſtes colũnes y cõ ſe diguerẽ, lija a meſtre Pere Ioan Nunyes, de ſitu orbis, q̃ alli ho veura llargament.

Columnes de Mercules

Triump. de la fama. c. 2. Mela. lib. 3.

Caſi tots los Hiſtoriadors Eſpanyols, y particularment moſſen Diego de Valera, ab lo noſtre Tomich, aderint ab la Chronicha del Rey dõ Alõço de Caſtella, concordã. En q̃ apres de auer Hercules poſadas las ſuas colũnas entra en Eſpanya per la Betica: pujãt per lo riu Guadalqueuir: y pobla a Seuilla la vella. La qual opinio repren Florian de Campo: per algunas rahons q̃ ab ell podran veure los curioſos. Ara pera mi baſta la vna. Es a ſaber. Que pujarien per alli, era tornar arrera, y no anar a ſercar los Gerions, o Lomnimios ſos enemichs, hans be entretenirſe en fundar pobles. Y ſi be Florian no diu ahont li apar que anas Hercules apres de alçadas las columnas: totauia conſiderada la ſua raho, ſercant los Lomnimios com los ſercaua Hercules, pera acoſtarſels be, podria ſer diſcorregues la coſta de Eſpanya, y deſembarcas en lo lloch ahont es vuy la vila de Roſes en lo Empurda, com vol Franceſch Comte. Y apar ſe tragẽ del ſeguent.

Flor. l. 1. c. 14

Comte. c. 6.

Sabuda per los Gerions la noua vingu da de Hercules, hiſquerenli al encontra ab molta gent armada, y preſentarenli la batalla. De la qual diu Beuter eſſer eſtada la primera de Eſpanya, y la que fabuloſament digueren los Pòetas, eſſer dels Deus y dels Gigants. Pero nos deu admetre, per lo que digui en lo capitol prop paſſat. Tambe, perq̃ encara q̃ alguns pẽſen que entre Hercules, y los Gerions hi hague batalla de camp format, y de poder a poder de gent, corrẽ ſobre de aſſo diuerſes opinions, com ſe pot veure en fra Ioan Pineda. Y verdaderament no hi hague batalla formada, y de poder a poder de vna gent ab altra, ſino batalla ſingular, cõ ho eſpecifican Ioan Annio, y Taraſa, dient: q̃ Hercules tot ſol los vençe. Y Alfonço de Carthagena diu, fonch duelo, ſo es deſafiu de cos a cos, lo hu tras del altre, y axi ho eſcriu Garibay. Y es, q̃ diuhen Floriã, Viladamor, y Medina, q̃ com Hercules veu la gran

Pined. c. 14. §. 1.

Anni. lib. 5. ſobre lo 5. de Bero. Taraſ. ca. 9. Alfon. ca. 3. Garib. li. 4. cap. 12. Vila. cap. 3. Med. l. 1. c. 26

Digitized by Google

gran gent, de vna part, y altra, aparellada, que no podian deixar de seguirse grans morts, enuia dir als Geriõs: que puix ells sols eran los culpats en la mort de Osiris, los exercits, y batallas restassen, y la questio, y pendencia fos sols ab ells. Y com los Gerions eran homens esforçats, y cõfiats de si mateixos, foré contẽts, y pelearé ab ell, hu apres altre, ab molta braueſa, y tre bal. Y a la fi Hercules los vẽçe a tots tres, en la batalla, vẽçẽt axi ab aquesta forma, la força, y poder q̃ vnit era insuperable, al cançãt victoria de ells, al cap de auer reg nat en Espanya trẽta sis anys, segons Ioan Annio, o quorãta anys segons los altres, o quorãta y dos segõs Damia Goes, y Phlip Garcia, o quoranta y tres segõs Medina.

Anni. d. l. 12 cap. 11.

Pero abans de passar mes auant, es menester aduertir: Que Hercules cõ era fill de Osiris Iupiter (conforme en aquest capitol auem dit) axi tambe ho era de Isis. Que (segons lo escrit assi, y en lo capitol denou, y lo q̃ referint a Diodoro, y a Plutharcho escriu Luis Viues sobre S. Agustini) era muller de Osiris. Y ames de asso es de saber, que aquesta Isis, se anomenaua tãbe Ceres. Donãli los Aegipcios aquest nom, y tenintla per Deessa, per lo que los donà regles, y ensenyà la agricultura, y la primera que los amostra sembrar, y cullir los fruyts, particularment los Ordis: com ho escriuhen los ja citats autors. Aquesta prudẽt, y sauia senyora, deuia anar ab son fill Hercules, a la venjança de son marit Osiris. Perque diu Frãcesch Comte: auer ella fundada la poblacio de Ceret. Y que ensenyà la agricultura als de Rossello, entre los quals fundaua aq̃ll poble: les quals coses presupposan vinguda sua en aquestes parts. Y ningũ temps millor q̃ aquest, en que venia Hercules de Africa, y Aethiopia, a la venjança, y castich dels Gerions. Pero si Ceres funda Ceret abans, o apres del castich de aquells, es be ques deix a major desslliberacio.

Diodor. l. 1. Plut. de Isi de & Osiri. August. li. 8. c. 7. y l. 18. c. 3. y cap. 5.

Comte. c. 4

Alcançada per Hercules la victoria, dels Gerions diu Diego de Valera que sen passa a Carthagena ahont regnaua Caco: Y que vençut aquell per Hercules fugi en Italia, seguintlo Hercules fins auerlo mort. Y apres torna a Espanya, ahont edifica molts pobles, dels quals apres farem mencio. Y apar que Tomich tãbe ho sentis de aquesta manera. Pero Florian y altres q̃ en son lloch referirem, notan: que Caco no fonch en aquest temps, sino enlo de Palatuo, de qui direm baix. Y axi Ioan Annio, y Alfonço de Carthagena, ho tenẽ assi a faula. Per tant dexada aquesta guerra de Caco, tornarem en lo demes acordar ab la comuna opinio dels ja citats autors. Los quals diuhen que apassiguades les coses de Espãya per les morts dels Gerions, Hercules comença a anar per la terra mirant y regoneixent aquella. Y deixat lo que altercan de la fundacio de Merida com a cosa fore de nostre intent, y dexat per cosa erronea, lo q̃ diu Lucio Marineo, q̃ Hercules no feu edifici algu en Espanya, que los que hi son, sols son de temps dels Romans, com si fins a aquell temps no hi hagues haguts edificis en Espanya, auent ne trobats tãts com fins assi auem vist, y per auant aparra. Y dexat a de part si Hercules arriba alli hõt vuy es Sagunto, si morì alli Zacinto, y si de ell se anomena la ciutat Sagunto, com entre altres se pot veure Antoni de Nebrisa, quiu vol axi, y tinch dit lo que men apar, dalt enlo capitol onze: lo mes cert es que Hercules visitada la terra, se passa a Italia. Del qual viatge parlan, lo Bergomẽse, Floriã, y Viladamor. Beuter diu: que los historiados Cathalans escriuhen, que apres de Sagunto ans de passar a Italia, funda Barcelona, y apar que esta opinio no li assente. Y si de algun historiador Cathala tragué asso, no deguè ser de altre sino de Tomich, al qual per ara tampoch no seguire, perque pens, fonch asso en altra occasio, de la qual dire baix. Y axi dich ab los altres, que vençuts los Gerions, sis vol regoneixent la terra, y anant fundant, o no fundats los altres y dits pobles, sen passà Hercules en Italia, y dexa per Rey, y Senyor, o sols per gouernador segons volen alguns, a Hispalo en Espanya.

Anni. l. 15. fo re lo 5. de Be so. Alfonço. c. 3

Mar. l. 4. c. 1. de reb. Hisp.

Nebri. exor tatio. ad lec.

Berg. lib. 5.

Tomic. c. 6.

Finalment es de aduertir segons alguns dels ja citats, que Hercules aporta lo vs de les monedas en Espanya. Y rienssen los Espanyols, ni les volgueren rebrer, ni les reberen fins al temps dels Rodos. Dels quals y de sa vinguda, y vs de monedas parlarem en son lloch.

Digitized by Google

Cap. XX. De *Hispalo, per lo qual la terra se digue Hispalia.*

Baros.lib.5. Anni.lib.15. Sed.t.28.c.6 Alfonç.c.5. Mari.l.6.c.1 Forcat. li.1. Pine. li.2.c. 14.§.3. Tomic.c.6. Marq. vlat. cũ dominus Vallſ.d.vſi. Vale.p.1.c.3 Socarrat. c. habit. de homagio n.22. Caſſa.p.12. conſ.17. Gar.l.4.c.11 Tara.c.9.10 Flor.li.1.ca. 16.17. Beut.l.1.c.10 Vilad.cap.4

ARtit Hercules à la volta de Italí, adexa en Eſpanya com auem dit a Hiſpalo: ſegons eſcriuhen Beroſo, y ſobrede ell, Ioã Annio, Ioan Sedenyo, Alfonço de Carthagena, Lucio Marineo, Eſteua Forcatulo, y Ioan Pineda. Alguns autors com Tomich, los noſtres Doctors Marquilles, y Vallſeca, Diego de Valera, y Ioan Socarrats, diuhen, q̃ Hercules dexa en Eſpanya a Hiſpã. Pero la mes comuna es, que Hercules dexa a Hiſpalo: y axi ho eſcriuhen vltra dels ja dalt citats eſcriptors, Barthomeu Caſſaneo, Garibay, Tarafa, Florian, Beuter, y Viladamor. Nis por dir: que Hiſpalo y Hiſpan ſia tot hu, tant per la diferencia que dels dos fan los eſcriptors, cõ per lo que ſe veura en aqueſt, y en lo ſeguent capitol.

Aqueſt Hiſpalo fonch fill de Hercules: y de ell ſe vingue a anomenar la terra Hiſpalia: y fũda, o creſqũe la ciutat de Siuilla la vella, anomenãtla Hiſpalis: de la fundacio dela qual ja he dit dalt capitol denou.

Anni.lib.15. cap.12.13.

Tingue Hiſpalo vna filla anomenada Iliberia, ſegõs diu Ioã Annio. Y eſcriuhẽ Florian, y Viladamor: q̃ lo mateix Ioã Annio diu: q̃ de Iliberia ſe anomena la terra Iberia prenẽt ſõ nõ. No ſe ſim ſo jo engãyat, o ſi ſabaua enlo meu, volũ q̃ no ho he ſabut trobar. Y crech q̃ ja de aſſo parli capit.12.

Comenſa lo poder y gouern de Hiſpalo ſegons Damia Goes y Philip Garcia (en les Genelogias dels Reys de Eſpanya), en lo any ſinccents noranta del diluui, conforme diu Pineda corria lo any dos mil doſcents quoranta y ſis dela creacio del mõ. Beuter diu fonch en lo any ſiſcents y ſet apres del diluui, y mil ſercẽts deſet abans de la natiuitat de Chriſto noſtre Senyor. Floriã diu, q̃ fonch en lo any ſinccẽts vuytãta nou apres del diluui, y mil ſercents y ſetze abans de la vinguda de Chriſto, y en reſcents y vuyt apres de la poblacio de Eſpanya. No mãco diſcordes ſon en ſeuyalar lo tẽps q̃ Hiſpalo viſq̃ apres de partit Hercules: Per q̃ Viladamor diu foren ſet anys, Beuter diu vuyt, Floriã ſetze; Annio, Medina, Goes Garcia, y Tarafa, diuhẽ de ſet. No ſe quin bõ cõpte podẽ aportar de aqui auant, ab tanta verietat. Deixarſeha (cõ altres vegades) a bõ judici del Lector.

Cap. XXI. De *Hiſpan, y com la terra ſe anomena Hiſpania.*

VOrt Hiſpalo, ſuccehi en lo Gouern y ſenyoria de Eſpanya Hiſpan: cõ ho nota lo Doctor Caſſaneo. Del qual afirman Beuter, Tarafa, Viladamor en la manuſcrita, Florian, Medina, Ioan Pineda, y Garibay: que fonch fill del Hiſpalo. Y axi Lucio Marineo li diu net de Hercules.

Caſſa. p. 12. conſ.17. Beu.l.1.c.10 Taraf. c.10. Vilad.ca. 4. Flor.l.1.c.17 Medi.l.1.17 Pin.l.1.c.16. §.1. Gar.l.4.c.14 Mari.l.6. de rebus Hiſp.

Quanta varietat hi haya en ſenyalar lo principi del regne y gouern de Hiſpan, ſe pot conexer, del que diguerẽ a la fi del altre capitol: y axi nom detindre en aſſo.

Moltes coſes ſe eſcriuhẽ de aqueſt Hiſpan, ques poden veure ab los ja referits. Pero jo paſſare ab breuedat ſols per lo eſſencial. Diu Diego de Valera, Tomich, Guillem de Vallſeca, Iaume Marquilles, Marineo, Medina, Annio, Alfonço de Carthagena, Damia Goes, Philip Garcia, Pineda, Garibay, ſanct Antonino, y Ioan Socarrats: que de aqueſt comenſa la terra anomenarſe Hiſpania, dexant los noms de Hiberia, y Hiſpalia, mudada la L, en N, com diu Beuter. Altres diu don Antoni Aguſti, donaren diferent Ehtimologia a aqueſt nom de Hiſpania, dient: que en Grech ſe anomenaua ΣΠΑΝΙΑ: que vol dir, terra poch poblada, y de pochs edificis. Pero a ell no li agrada, per lo q̃ diu q̃ lo Grech de ninguna manera ſona aſſo. Y volẽt mes apurar la deriuacio de aq̃ſt nõ, lo Ambroſi de Morales, en la ſua deſcripcio de Eſpanya, diu: Que aqueſt home ſe anomenaua Pan, y q̃ los Grech vſan vna dictio Is, q̃ ſona, y val tãt com dir, lo de, y axi ajuſtãt a queſta dictio Is, ab la de Pan, fan, Iſpan, y tot junt vol dir, lo de Pan, o lo que ẽs de Pan: y axi tota la terra ſe digue Hiſpania, caſi cõ qui diu, la terra de Pan. Tambe fa mencio de aſſo don Antoni, y Orthographia, la dictio His, ab H, y teu tot per faula. Diẽt, eſſer inuencio de don Diego de Mendoça, qui procura mes en ſubtilizar, que en prouar, lo que deya. Yo crech q̃ ell no fonch autor de aſſo, ſino q̃ ho degue eſcriure callat lo autor, q̃ fõch Soſthenes ſobre Plutarcho, com apar de meſtre

Val.p.2.c.1. Tomic.c.6. Vallſe. vſat. cũ dominus Marqui.ibi. Mar. li.1. de laudibus. Alfon.c.1. Goes, gene. Garci.gene. S.Anto.ti.1. cap.1.§.3. Socarr.in c. habit. n. 22. Aguſ.dial.7

Mora.cap.1.

Digitized by Google

Nun. e. descrip. prime pro. Europ.

mestre Pere Ioan Nunyes, quil refereix, y segueix. Y cert auent coneguts aquestos dos doctissims homens tant literats, dich lo Agusti, y lo Nunyes, trobarlos diferents, y no ignorants la llengua Grega, com se veu de llurs obres: y esser estat lo Nunyes Chathedratich, y mestre de la llengua Grega en esta eschola general, y vniuercitat de Barcelona, ta estar reparat a qualseuol home.

Y si retenim aquesta opinio, podem dir q̃ del mateix Rey prengueren nõ las montanyes de Pani, y Panida, en lo Empurda sobre Roses, Quedaques, y Lança, y Paniças, entre Empurda, y Rossello, al costat del Portus.

Pero sia de vna manera, o de altra, la comuna opinio es, que Espanya prengue nom de aquest Hispan. Y los Chaldeus no discrepan de asso molt. Perque diu Garibay, la anomenã Sphamia, los Syrios Hisphamio, Sphanio, y nosaltres, y totes les demes nacions diem ESPANYA, tenint sempre la semblança al nom de Hispan, lo qual, apar se conserua mes senser ab la llegua latina, que a la terra diu Hispania, y als naturals de ella Hispanos. Aquest es lo origen del nom tant celebrat, y temut per tot lo mon que lo Senyor prospere al seu sant seruey.

Per auer pres la terra lo nom de aquest Hispan, de aqui degue venir lo q̃ diuhen Viladamor, y Alfonço de Carthagena: Que aquest Hispan, fonch lo primer Rey de Espanya, y qui se anomena ab tal nom. Asso apar q̃ senti Diego de Valera, com aduerteix a la inclita, Catholica, y may prou alabada Reyna Dona Isabel, aqui dirigi la Chronica, q̃ miras en aquest lloch, quãt antichs sõ los Reys de Espanya. Pero mõ pare, lo Doctor Miq̃l Pujades, en lo seu tractat deles prosedecies, resol per grauissims autors llargamẽt alli relatats, que lo Principi dels Reys de Espanya es desde Tubal, y q̃ ja fõch y se intitula Rey: Demodo, q̃ los Reys de Espanya sõ mes antichs del q̃ aq̃stos escriptos hã volgut senyalar.

Pujades p. 1

Pretenen los demes escriptors, q̃ Hispã mori sens fills, y sens legitim succesor, exceptats Tarafa y Alfonço de Carthagena. Que diuhen: tinguevna filla, anomenada Hiberia, y que aquesta funda la ciutat Iliberia, q̃ vuy se diu Granada, o alli prop, en lo mateix regne de aquella. Empero aquesta Hiberia, o Iliberia, ja dalt, la feré alguns filla de Hispalo: Y perque lo que de ella se diu es apophrich, y fora de ma terra, y intẽt, no fare mes mencio de ella. Cap. 20.

De aquest Hispan diu Tomich, que mori en la nostra ciutat de Barcelona, y fonch posat lo seu cos en vn Monument, o sepultura, que diu estar en lo lloch mes alt de Barcelona tras la Seu. Y cõ asso de aquest edifici q̃ es tras la Seu sia de molta diuercitat de opinions, satisfarem a totes baix en son lloch, cõ millor podrem. Cap. 25.

Regna Hispan segons Beuter, Goes, y Garcia, trenta y dos anys, o trenta y hu, segons Garibay, o trenta solament, segons Ioan Annio. A be que segons Florian, les Chroniches de Espanya que mana recopilar lo Rey don Alonço, son tant discrepants de asso, q̃ ellas, y los q̃ las segueixẽ, per lo mãco discrepan de aquest compte, per cent sinquãta anys q̃ van auançadas.

Diu Beuter q̃ en aquest tẽps segons Beroso, y Ioã Annio, succehi lo grã insendi dels Pyrineus: pero perq̃ la mes comuna opinio es, q̃ fõch algũs anys pres de la grã secada, per sonõ dirẽ res assi, sino baix: y en cara q̃ Alfonço de Carthagena pose assi tãbe la secada de Espanya, tãpoch no dire de ella assi per posarla los altres en lo lloch que jo la posare apres. Lib. 2. c. 5. Lib. 2. ca. 2.

Ca. XXII. Cõ Hercules Lybico vingue la segona vegada a Espanya, y los pobles q̃ fũda.

Cap. 19.

It auẽ dalt cõ Orõ Lybico, cognominat Hercules, morts los Gerions sen passa a Italia. Estãt alli diuhẽ Beroso, y Ioan Annio, Lucio Marineo, Garibay, Ioã Pineda, y Viladamor, q̃ auent passats molts treballs, y diuerses cõquistes, sabe la mort de sõ net Hispã: y axi encõtinent sen torna a Espanya, resselãt succehissen en ella nouedats: per ser mort Hispã sens fills, cõ dalt auem dit. Tarafa diu: q̃ aquesta vinguda de Hercules, fõch ja en vida de Hispã: q̃ seria lo any mil siscents setãta vuyt abans del aduenimẽt de Christo nostre Senyor, segõs lo cõpte de Eusebi. Y cõcordant ab ell en asso Ioã Annio, proseguint lo compte diu: era lo any quatrecens y sis de la poblacio,

Beroso. li. 5. Anni. lib. 2. l. 15. l. 12. c. 14 Mari. l. 6. c. 1 de reb. His. Pineda. li. 2. cap. 16. §. 2. Gar. l. 4. c. 15 Vilada. c. 4. Tarafa. c. 11.

Digitized by Google

de Espanya, y sisCents trenta y sis del diluui. Lo qual cõpte, ni la vinguda de Hercules en Espanya en vida de Hispan, no segueixen los altres: sino que tenint per mes cert, que vingue Hercules mort Hispan, diuhen: arribà en Espanya, lo any sisCẽts quoranta apres del diluui: y ab aquest compte concordan Beuter, Damia Goes, y Philip Garcia.

Beu. l. 1. c. 10

En aquesta segona vinguda, auent dexat Hercules en Italia a Tusco, segons diu Sedenyo, escriuhen Florian, Annio, y los demes ja allegats, q̃ dexà tãbe per Gouernador y Capita de tota Italia vn cõpanyo seu molt famos, ques nomenaua Atlas Italo, o Atlant Italo. Y encara q̃ Annio apar vulla vingues ab Hercules, fonch descuyt del que ja tenia escrit: y axi Garibay, y los altres concordan: q̃ resta Italo en Italia: y que de ell tota la terra que abans se anomenaua Oenotria, se comença nomenar Italia, axi cõ vuy la anomenam. Y prouas no sols ab los arguments de que vsa per asso Ioan Annio: pero ab lo que diuhen Mirsilo, sanct Antonino, y Hartman Schadel, ab los versos del libre primer de la Aeneyda de Virgili, que diuhen asso mateix. Y encara que aparega fora del nostre intent principal, cõuenia apuntarho, per dos intents, que en sos llochs se notaran.

Seden. tit. 8. cap. 16.
Flo. l. 1. c. 18.
Anni. l. 2. de les inst. 6. inst.
Ann. d. inst. 6. l. 6. sobre Mirsilo ye lo 15. sobre lo 1. de Ber. s. Anto. ti. 1. cap. 3. §. 2.
Virg. 1. Aen. Est locus Hesperiam.
Baix. c. 25.

Dexat que hague Hercules a Atlas, o Atlant Italo en Italia, prengue lo cami de Espanya aportãt en la sua companyia avn germa de Italo, que se anomenaua Hespero, recollint ab sa cõpanyia molta gent de diuerses parts, de Italia, conforme concordan los demes dels ja citats. Pero sobre lo cami que Hercules feu, y per hont vingue, hi ha alguna diuercitat. Diego de Valera diu vingue de Italia a Espanya per mar. Pere Anton Beuter, Floriã, Medina, y Viladamor, diuhen: q̃ per terra, visitant las costas de Italia, y França, que li venian al pas, y de cami. Aquestas opinions: a be que aparegan diuerças, quiça se podiran concordar, en que aportas Hercules armada per mar, y terra, o que anant per la mar costa, a costa, prẽgues terra de quãt en quãt, en los pobles de la marina y costa, o altramẽt en la forma, que dire baix.

Proseguint los citats historiadors lo cami de Hercules per terra, diuhen: q̃ tantost que entrà en los limits de Espanya, en la mõtanya Pyrenea, edifica vna poblacio en memoria de sa nacio Lybica. A la qual segons los mateixos autors, y ab ells Ioan Mariana, y Francesch Tarafa, anomena Lybica, o Lybia, que apres se anomena Iulia Lybica, y ne fa mẽcio lo Archebisbe don Rodrigo. De la qual diuhẽ Floriã, Medina, y Garibay: que duran vuy encara los senyals vells, y mostres gastades, donant indicis del q̃ podia esser. Y q̃ fonch prop de Puigcerda, que corrumput algũ tant lo vocable vuy se anomena Linça. En la qual relacio entench que se enganyan, en dir q̃ aquesta sia Lynça. Que per aquellas contornadas no entench hi haja poble ques diga Lynça, sino Vinça. En lo mateixma alpendent dels Pyreneus entre cap de Creus, y la Selua. Bes troba Lynça, o Llança, pero alli alt, no entench se tropia Lynça sino Vinça. Y tampoch Vinça no es aquest poble de Lybica, sino aquell de qui diu Viladamor, retenir encara part del nom vell, y anomenant se Lybia, (poble de algunes setanta cases, o poques mes) en la Vall de Carol, o alli serca, ben prop de Puigcerda, que noy aura mes de vna llegua: si be enganyat Viladamor de alguna relacio digue esser a set llegues de Puigcerda. Y no dich que Llança no pogues ser de aquest temps de Hercules, qui desde Lybia visitant y sercant la terra, o sent la visitar per molts de sos Capitans, y per la gent quel seguian, podia enuiar a alguns per aquellas mateixas montanyes, deues lo nostre mar mediterra. Com entre altros enuia los Tuscos, o Toscans de Italia, per aquellas parts. Los quals feren moltes poblacions per aquellas montanyas, y senyaladament segons vol Frãcesch Comte, poblaren la Beruara, Banyuls del mar, y Banyuls dels aspres, Argeles, lo Volo, la Clusa, Portus, Thor, Prats, Castellnou, Rusino, o Rosello. Tambe poblaren en Cerdanya a Toça, la Vall de Toça, Bar, lo Pont de Bar, Alx. Y En Conflent a Moçet, Pi, Sorra, y Rodes. Y la raho que per proua de asso prẽ Frãcesch Cõte, es q̃ sẽblãts pobles se trobã en la Toscana. Per la qual raho quiça no sens causa podriam dir tãbe, q̃ lo poble de Toça en la ribera del mar en los nostres Gerũdeses, fos poblacio de

Mariana. lib. 1. cap. 9.

Comte. c. 7

Digitized by Google

de aquestos Tuscos, com ho fonch la de Cerdanya.

Altros homens y Capitans de la companyia de Hercules, q̃ eran Illirichs, diu lo mateix Francesch Comte, fundaren a Bula Torranera, Vernet, Tazo, y a tota la ribera del riu Tech, anomenat Illiris. Tot lo q̃ trau, cõ he dit, de la semblança dels pobles ques troban en aquellas regions.

Per altra part, y ab altres companyias Hercules sen baxa de les montanyes a la plana, y en aqnella, deues Ponent, funda la ciutat de Vrgell, segons diuhen Tarafa, Garibay, Beuter, Medina. Viladamor, y lo Archabisbe don Rodrigo, Ioan Mariana, Francesch Comte, y los nostres Doctors Pratichs Cathalans Vallseca, y Marquilles. A be que Plini, al qual segueix Laurencio Valla, ha pretes altra cosa, com dalt he dit.

Vallseca, y Marquill. in vsat. cum Dominus. Val. lib. 1. dalt. cap. 14.

Tambe no falta qui diga: que Hercules funda la ciutat de Balaguer, que es entre las ciutats de Leyda, y Vrgell, axi mateix a la corrent del riu de Segre. De la fundacio de la qual escriuhen Tomich, Marquilles, y Vallseca: Si be tampoch no plau asso a Laurencio Valla, ni degue plaure a Beuter, puix posa la fundacio de aquesta ciutat molt mes moderna.

Lib. 1. c. 28.

La occasio q̃ tingue Hercules de anomenar las dos ciutats de Vrgell y Balaguer, ab aquestos noms, diuhen los ja citats escriptors, fonch. Perque sobre la fundacio de Vrgell tingue algunes batalles, y fets de guerra, que nos pogueren escusar, ni euitar, ans be lo apretaren tãt, que fonch necessitat vrgent passar per aquelles: estant ell apres retirat, en lo lloch y collada ahont funda a Balaguer, casi a dos jornadas de la seu de Vrgell veihient q̃ totauia la guerra anaua ensesa per la plana, crida ab gran crit, dihent: o quam vrgens bellũ: que vol dir, ò q̃ vrgent guerra, o batalla: y diuhẽ, que de aqui la terra en q̃ succehi la batalla, se digue Vrgell, y la ciutat prengue de aqui lo nom de la Seu de Vrgell, com qui diu: la que fonch causa de la necessaria, forçosa, y vrgẽt batalla. Y al lloch desde ahont ell com a General miraua, la batalla en la plana, y per lo bramit, esclamacio, crit, o balato que dona, se digue Balaguariũ, y lo poble axi mateix. Al qual vuy anomenã la ciutat de Balaguer. Molts se riuhen de asso: pero no a par tant luny de raho com aquells volen: presupositat q̃ la batalla fos en la plana, y que Balare, es lo mateix q̃ diem en nostra llẽgua, Belar. Y encara que asso sia propri a les ouelles, y a altres semblants bestiars menuts, tota uia encara vuy en Cathalunya, quãt algu crida molt, solen dirli: que no bele, per dir li, que no crit tant. Y especialment se usa ab criaturetes infantils: que quãt petites ploran molt fort, y alt, solẽ dir, que tenen grã bel. Y si algu volia dir, que la llengua de ales hores, y la de ara no es tota vna, sino molt diuerça, y axi no podria sonar, ni significar, lo mateix que ara sona: satisfas à asso, ab lo que dire baix, responent al que semblantment se diu, contra la fundacio de Barcelona.

Cap. 17.

Y tornant a continuar lo cami de Hercules per nostra Cathalunya, diu lo Bisbe de Gerona, aportaua Hercules en la sua cõpanyia, alguns Grechs de Achaia, y Illiricho, que vuy se diu Sclauonia, y que vist que aquestos, o alguns de ells se cançauan de seguirlo, majorment que veyan quels altres Illirichs que eran anats per les montanyes, deues lo mar, estauan ja acomodats, y aquestos quel seguian a ell mostrauan estar agradats de la terra, que era ribera del riu Sicoris, per ser semblant a la de sa patria, axi se anauan aficionant a ella, determina conformarse a son voler, y dexarlos estar alli. Los quals per viure en conforme societat, companyia y vnio, edificaren vn poble, que de son propri cognom anomenaren, Ilerda, la qual vuy en llati anomenam axi matex, y en vulgar Leyda: a la qual altres escriptors volgueren fer mes antiga com digui dalt.

Cap. 14.

Los altres historiadors assi referits, no fan mencio de asso, sino que (com escriu tambe lo mateix Bisbe) acostantse Hercules, per les parts mes baxes, fundà la ciutat de Ausa, o Ausona, que vuy se diu, Vich de Ausona, o de Osona. Que fonch axi anomenada, per lo que la pobla de la gent que ab ell venia de Italia, exida de la terra Ausonia, y axi se anomenaua Ausonia, o gent dels Ausones. Nosaltres ja ferem aquesta ciutat mes antiga

Digitized by Google

Dalt. c. 14. dalt: yaxi pens que, o assi, o alli hi ha equi uocacio, prenent vna ciutat per altra, y es molt facil: perque Diego de Valera diu, que Hercules en aquesta vinguda funda a Vsuna, que es prop de Toledo, y que la pobla de gent Ausonia. Y axi per la semblança del vocable, quiça se rebe error, que en lloch de entendre aquesta fundacio de Vsuna, la entengues en de Vich de Osona: o alli dalt se auia de entendre de Vsuna, y assi de Vich. Y perque vuy se anomena axi, dire en son lloch.

Socarrats. c. habit. n. 21 Bisb. Gerun. de Tarraco. vrbe. Tambe diuhen Tomich, Beuter, Ioan Socarrats, lo Bisbe de Gerona, y Guillem de Vallseca, que aquest Hercules funda Tarragona. Y creuria jo, tambe la semblança del nom los feu errar. Perque fun da Hercules a Taraçona, segons Beuter, Florian, y Tomich. Y axi ho nota tambe com nosaltres micer Luis Pons de Ycart: donant altra fundacio a Tarragona, com ja dalt ley donarē de Tubal Tarraco, o de son fill Tarraho. Y si Hercules feu en ella alguna cosa, degue ser, crexerla ó edificis.

Ycart. c. 2.

Baxant Hercules fent lo cami per Cathalunya, funda vna poblacio, a la qual anomena Minoriſſa. Y diuse que la anomena axi, per quant era lo menor poble que auia edificat en Espanya. Es aquest poble vna ciutat prou coneguda, a la qual vuy anomenam Manrresa, situada a la ribera del riu de Cardener, no molt mes de mija llegua luny mes amunt de les juntes de Cardener y Llobregat. Ab lo qual Cardener se mesc la tambe Rajadell, y tots fan fertil aquella comarcha. Fa menc.o desta fundacio lo Tomich, y dire alguna cosa al proposit en lo libre. 3. cap. 7.

Entre altres que Hercules aportaua en sa companyia foren los Lacios de Italia, als quals desde Manrresa y Vich, o de aquelles comarches enuia a poblar part de aquesta terra. Desgnantlos desde Llobregat fins a Ter, o almanco fins al riu de Tordera, y del poble de Blanes fins als Ausetans y Gerundēses. Per raho dels quals tota aquesta partida de terra, axi cō ells eran Lacios, se vingue a dir Lacitania, o com volen alguns Laletania, Laetania, o Latitania: y poch mens corruptament Laetania, com diu lo Franceſch Comte. Y perque Ptholomeo fa mencio de vna ciutat en Italia que se anomena Blanda, y trobam en la ribera del mar de nostra Cathalunya en la Lacetania a la poblacio que vuy anomenam Blanes, que per Plini, y Pomponio Mela es anomenada Blanda, de aqui pren fonament, y infereix, que aquesta poblacio fonch obra de aquestos Lacios, en memoria de la Blanda de Italia. Y fra Diago creu, q̄ Alella poble que vuy en la propria Laletania se troba a dos lleguas de Barcelona, fonch cap de aquestos pobles Laletans.

Diag. Li. c. 3. Alella.

Molts dels sobredits y altres historiadors fan mēcio de q̄ Hercules en lo tēps visq̄, tingue amors ab vna dona Espanyola anomenada Pyrene. Y dexada apart la faula de Ouidi, y altra de algu, q̄ falçamēt inuēta auer seguit al Rabi Capdeuila, lo q̄ jo entēch se acosta mes a la veritat historica, es: Que Hercules tingue amors ab Pyrene, y aqlla mori en vida de Hercules. Lo qual per hōrrarla, li feu vn gran sepulcre, aras, y tēple: y la gent supersticiosa, cō era tant vana y facil, per temor, o adulacio de Hercules, comēça a venerar, y hōrrar aqll sepulcre. Y com Venus entre altres significacions vulla dir, y significar gentilesa, y tambe qualseuol acte libidinos, de aqui, aquell temple, o sepulcre, se digue de Venus Pyrene, com qui diu de la gentil, o libidinosa Pyrene. Del qual temple anomenantlo axi de Venus Pyrene, fan mencio, Strabo, Plini, Antoni Nebrisense, y lo Bisbe de Gerona, lo qual diu, que encara en son tēps duraua. Y escrigue ell en temps del Catholich Rey don Ferrando segon. Y pens jo, queu deu voler dir de alguns, vestigis com diu Franceſch Comte, qui escrigue en lo any. 1586. de Christo, que en quell any se mostrauan encara, de aquell edifici, y algunes sepultures antigas. Sobre lo lloch ahont fonch aquell temple, hi ha algun error, perque lo mestre Florian de Campo, enganyat quiça de alguna relacio, o per la assonancia del nom, entengue que era a port Vendres. Pero lo Franceſch Comte, auerigua molt be, q̄ fonch prop de Salças, aun lloch que se anomena Fitor, que vuy es del Regne de França, al peu del Pyreneo, qui deualla de la montanya de las Aras: y que lo tem

Ouid. Meta. lib. 5. Fra Barellas en los Cent. cap. 61.

Bisb. de Gerona. li. 2. c. de red it. Herculis.

Comt. ca. 7. cap. 8.

ple

ple es llimit entre Rossello, y França. Y de aq̃sta Pyrene diuhen alguns auer pres nõ las mõtanyas: pero satisfersels ha en altre lloch. Finalment se diu tambe que Hercules, baxa deues de aquestes partides de la Lacetania, y a la ribera del mar funda la ciutat de Barcelona, per la causa, raho, y occasio que mes auall dire. Perque asso requereix major discutio, y hi ha molta cosa que dir, passarse ha assi, axi ab esta breuedat, per no cõfondre lo entenimẽt dels lectors, y en lo capitol seguent ne escriure mes llach.

Lib.2.c.5.

Hauia ya en aquesta temporada Hercules pres lo Regnat de Espanya, encara que vell: y tinguel per temps de denou anys, segons se pot veure en fra Ioan Pineda, Florian, Beuter, Ioan Annio, Tarafa, Medina, Viladamor, Goes. Garcia, y Cassaneo. Al cap dels quals, vell, y carregat de treballs, mori en Espanya, segons Annio, y Beroso. Altres particularizã que mori en la Isla de Caliz. Tomic diu que en Barcelona, y segons apar de Florian no falta qui seguesca al Tomic. Y axi sera menester anar particularizant, y especificant asso vn poch mes amenut. Presuposat empero, que encara que sia cosa de ma patria, nom aficionare, ni resolre cosa alguna, sino q̃ tocare tot quant aure vist.

Cap. XXIII. De la fundacio de Barcelona, y de las diuersas opinions hi ha sobre de asso.

EN lo temps que aquest valeros, y egregi Hercules estaua en aquestas partidas de Ausona, y Manrresa, escriu Tomich, li vingue noua, q̃ los Princeps, y senyors de Grecia, concertauan passatge, per anar a fer guerra contra la ciutat de Troya: per causa q̃ Paris, que tambe se anomenaua Alexandre, fill del Rey Pryamo de aquella ciutat, auia robada la Reyna Helena, muller del Rey Menelao de Grecia. Per la qual jornada (diu) q̃ los Grechs enuiaren a cercar, y pregar a Hercules, volgues passar ab ells a la dita ciutat: y que los embaxadors, o missatgers, que venian ab aquesta embaxada, aportauan desde Grecia, o venian nauegant ab nou barques: y que com foren per aquest nostro mar, hauent correguda gran fortuna, les vuyt se perderẽ, y la nouena que resta, vingue a donar deuant la montanya que vuy anomenam Montjohich. Y que sabuda per Hercules la noua, deuallant per aquestes nostres partides, en memoria de la nouena barca, que era escapada de la borrasca, y tempestat del mar, funda vna poblacio, a la qual anomena, Barchanona. Lo Bisbe de Gerona en son Paralipomenon de Espanya, fa tambe mencio de asso que diu Tomich, y apres de hauerho referit, ho reproua. Y lo mateix fa micer Hieronym Pau Canonge de aquesta ciutat, en la sua Barcinona. Y referint lo q̃ comunament, y sens auctor cert se escriu, diuhen ells, y Diago, que Hercules dedica, y consagra la montanya de Montjohich al Deu Iupiter (jo pẽs seria a son pare Osiris Iupiter) fent alli vn temple en honrra de aquell. Dehont vingue anomenarse Mõts Iouis, ço es, montanya de Iupiter. Aquest temple diu micer Hieronym Pau en la Barcinona, que fonch edificat alli, hont en nostres temporades vehiem la torra de la atalaya, en lo mes alt de la montanya. Y tambe podria ser fos en altra part, com mes baix direm. Y en son lloch tambe dire si esta montanya se te anomenar mons Iouis, o monts Iudaycus. Perque lo Bisbe de Gerona com he dit se burla de asso.

Tomic.c.6.

Bisbe de Geron. l.1. c. de vbibus ab Hercule. condi.

Diag.l.1.c.3.

Cap.23.

Lib.2.c.20.

Pero tornant a Hercules: Marquilles, Valleca, Ioan de Socarrats, y don Rodrigo, concordan ab Tomich, de que Hercules en memoria dela nouena barca funda a Barchanona, q̃ vuy es la nostra insigne ciutat de Barcelona. Pero discordan en lo fet. Perque no diuhen, que aquestes nou barques vinguessen de Grecia a sercar a Hercules, sino que Hercules venia de Grecia a Espanya ab nou barques, y q̃ corrent borrasca per lo mar, les vuyt arribaren en lo mar dauant la Gallia, y la nouena prengue terra, dauant hont vuy es Barcelona: Y que axi com los mariners, escapats de borrasca, acostuman fer gracias, y penjar en memoria, mastils, entenas, ancoras, y altras cosas que testifican, y restan en memoria del passat infortuni: axi Hercules en memoria de aquesta barca nona, que tenia per perduda, y

Marqui. in vsat. cũ dominus Valsec.161. Socarra. ca. habito. nu. 21. Dõ Rodri. l.1.c.5. de rebus Hispa.

Digitized by Google

da,y llauõs la veiha escapada,volgue edificar vna ciutat ques digues Borchanona:

Vale.p.2.c.2 Assò se pot cõformar ab lo que diu Diego de Valera,com ja digui dalt,que Hercules vingue a Espanya per mar, y que arriba hont vuy es Barcelona,y que llauors pobla aquella, y circuy de muralla,en lo modo que baix direm.

Dia.l.1.ca.1. y 2. Fra Diago diu, que Hercules funda Barcelona, y no li dona aquest nom,sino algun altro,sens dir quin nom era.

Axi que en quatre maneres trobam estar diferẽts,los que escriuhen,que Hercules funda a Barcelona.Pero almenys resulta de ells la concordancia, que Hercules la fundà.Ara vejam, si la discordancia se podra en alguna manera portar a concert.Y aparme que si: perque dexat que los Grechs en la ocasio, que vol Tomich enuiassen a cercar a Hercules, perque no fonch la guerra de Troya en aquest temps,ni de molts anys apres, fins al tẽps de Hercules Thebà,y equiuocantse Tomich prengue al hu per lo altre:lo demes sera facil de concordar.Per quant escriurer Valera que Hercules venia de Italia, no contraria a Marquilles,y Vallseca,qui diuhen,venia de Grecia:la raho es bastãt: perque no hi ha home versat en historia, que no sapia,que Italia,gran temps se digue y anomena,magna Grecia:senyaladament la Pulla,Calabria, y mayor part del regne de Napols,com ho escriuhen Ambrosi Calepino, Sanct Antonino en lo seu historial, Pandulfo Colonucio en la historia del regne de Napols, Hartman Schadel de Nuremberga en la Chronica mundi,Esteue Forcatulo,Sanct Agusti,y la addicio de Lluys Viues,que especifica quina part de Italia fonch aquesta,explicant a Plini.Ypera major corroboracio de asso, es de aduertir, lo que escriu Colenucio:que vuy encara en aquella part hi ha vn promontori,que se anomena Herculeo.Y Pomponio Mela diu, que en aquella regio,hi hague vna ciutat ques anomenaua Herculea: de hont apar prou verssemblãt asso,q̃Hercules fõch en aq̃lla terra ahont se treba tanta memoria sua,y axi fonch facil venir de alli assi: y venint de Italia,ques dehia Magna Grecia,fonch facil,dir de ell,venia de Grecia. Y axi jo per mi tich,que per concordar asso se te ha dir: que Hercules Lybio, anomenat per son nom Oron, partit de Italia, dita Magna Grecia,ab nou barques,correguda fortuna, arriba ab les vuyt a la Gallia, y de cançat del mar,sen vingue lo restant cami pera Espanya per terra:y que passat lo Pyreneo funda Lybia, Vrgell, y los altres pobles,de qui hauem parlat en lo capitol presedent:y que estant ja en Espanya,sabent que la nouena barca,que tenia per perduda, era arribada a la ribera ahont vuy es Barcelona, edifica la nostra ciutat, en memoria de la nouena, o nona barca, escapada de la borrasca del temps, y tormenta del mar: y no perque los Grechs lo enuiassen a cercar a ell: perque com diuhẽ alguns: asso fonch de Hercules Thebà,y no de aquest Lybio.

Cap.ii.

Calep. dict. S.Ant.tit.1. c.1.§.1.tit.4 cap.1.§.1.7. Cole.l. .c.3. Scha.fol.14. Forcat.l.1. S.Augus.de ciui.Dei l.8 cap.2.

Bis.i.cap.de viribus ab Hercul cõ.

Lo Bisbe de Gerona, en lo seu Paralypomenon de Espanya, diu:que entre homens doctes,aquesta opinio de la fundacio de Barcelona axi feta per Hercules, no es rebuda:y que Barcelona escrita en llati Barcino per la tercera declinacio (y no Barchinona, per la primera) es nom Grech,significant,chossas,casetas,o barraques,fetes de jonchs a la vora del mar,ahont estan los pescadors: y que axi Barcelona fonch fundada, y edificada al principi per barracas de pescadors,y Hercules li feu pendre lo nõ de ellas,anomenãt la Barcino.De hõt pẽs jo dege venir, q̃ molts escriuhẽ Barcino, y seria seguint esta opinio del Bisbe de Gerona: y assò per los curiosos.

Mie.l.10.c.1. Altra opinio es exida ara noua,del Doctor Bernadi Gomes Miedes en la Chronica ha feta del Rey en Iaume, qui pensant molt subtilizar,nos posà en mes confusio,dient:que Barcelona abans de anomenarse axi, se anomena primer Fauencia,(y assò sens dir quant fonch, ni qui la funda) y que apres possehida per los Carthagineses li fonch lleuat aquest nõ, y la anomenaren del nom,y bando de la parcialitat Barcina. Ell ho diu axi, pero deuia estar diuertit com ho escrigue. Perque primer tingue aquesta ciutat lo nom que vuy te, y apres fonch nomenada Fauencia per los Romans, y li durà aqueix nõ molt poch tẽps,cõ veurẽ en son lloch.

Lib.3.ca.11.

Lo

Lo noſtre celebre micer Hieronym Pau Prothonotari, y ſubcubiculari Apoſtolich, Canonge de la S. Seu de eſta ciutat, en lo llibre intitulat Barcinona, refereix: digueren alguns, que Barcelona prẽ gue lo nom de Barcilo, ciutat de Carya: pero aparli q̃ aqueixa opinio eſtiga mes fundada en ſimilitud de vocables, que en auctoritat. Y per ço, y per lo que en Lybia hi ague vna ciutat anomenada Barce, en la qual viſque Creſo apres de vençut per Cyro, com apar en Iuſtino abreuiador de Trogo Pompeo: me apar que ſi algu volia argumẽtar de la ſimilitut del vocable, ſe li poria reſpondre lo mateix que de Barcilo diu micer Pau.

Iuſt. l. 1.

Diuhen altres, que Barcelona no tingue la fundacio de ninguna de aqueſtas maneras, ans be (quant a la primera, que es la mes impugnada, y mes aparent a la veritat) diuhen que la tenen per faula Plini, y Valla, y que lo mes cert es, que la funda Hamilcar Barcino Africa, capita Carthagines: com ho notarem en ſon lloch, y alli referirem los auctors que tenẽ aqueſta opinio.

lib. 2. c. 21.

La cauſa de que alguns ya citats penſaſſen que Hercules fundas aqueſta ciutat, diu lo noſtre Franceſch Calça, fonch, acoſtumar ell nauegar ab nou barcas: y axi penſaren que de alguna de aquelles prengues nom aqueſta ciutat, com ja auem dit.

Calça. ca. 12.

De ahont, y de altres coſes que baix direm, ſe pot veure, quantas opinions hi haya acerca de la fundacio de tan noble ciutat, y quant poca es la certeſa quen tenim. Pero ja es molt ordinari, aueri grans altercacions entre los ciutadans en cercar lo principi de les ſues ciutats: com ho diu lo noſtre Calça, y ſe pot veure ha cada pas en les hiſtories. Y axi pens que com à ciutada, y natural de ella, nom ſera mal pres ſi me entretinch en cercar algũ tant la veritat de aqueſta materia. Que ſi lo que he penſat no aprofita, almenys aure ſatisfet al deute de la patria.

Cap. XXIIII. En lo qual ab algunes rahons ſe proua que Hercules funda a Barcelona, y ſolta los contraris.

ANant continuant lo propoſit, de cercar, ſi pot eſtar en peu aqueſta opinio, de que Hercules fundas a Barcelona enla forma dal dita, y en la occaſio aportada: jo no gozaria determinarme à verificar aſertiuament q̃ fos axi, per ſaltarme a la cara moltes, que volen la fundas Hamilcar. Pero vltra las rahons allegades per fra Diago aportare lo que entench ſer de cõſideracio, pera corroboratio de la opinio, que la dona per obra de Hercules: y procehire vn poch eſcholaſticamẽt, perque pens me eſcoltaran moltes perſones de capacitat, y intelligencia, qual lo cas requereix. Y la prime ra coſa que per aſſo ſe pot allegar es, la autoritat dels eſcriptors que ja tinch citats en aqueſta opinio: lo qual argument, ſe q̃ entre homens ſauis es rebut, com llargament ſe pot veure en lo Nicolau Heuerardo doctor de noſtra facultat: y aqueſt argument es millor, y mes fort, quant per part de aquells hi ha algunes rahons: les quals poden eſſer aqueſtes. La primera ſera ab vna ſimilitut: que ſegons lo mateix Heuerardo, es argument valido, eſſent, y cõcorrẽt la mateixa raho del vn ſemblãt al altre: y axi es de conſiderar, q̃ ſi vuy lo Rey noſtre ſenyor (que Deu guarde) volia edificar, y poblar vn poble a vna llegua de la ſua ciutat famoſa, y metropoli de Tarragona, o prop Vich, o Manreſa, mes facil, y poſsible li ſeria, y ab menys cõtraſt ſe faria, per ſer en terra ſua, a ell obedient, y ſubjecte, que ſi volia edificar en la coſta de Berberia a vna llegua de Alger, o a vna llegua de altra ciutat, dins de terra enemiga: perque alli ſerian la reſiſtencia continua, enemiſtats, peleas, y falta de moltes coſes neceſſaries: y ſi es veritat, com dels ſobre eſcrits capitols conſta, y ningu ho nega, q̃ Hercules fos ſenyor de tota la terra de Eſpanya. Y axi del que vuy es Cathalunya, y ja en ſon temps eſtaua edificada Badalona, com dalt hauẽ dit, y aqueſta ciutat apres fonch enemiga dels Carthagineſos, no com ſe vulla, ſino dels majors enemichs que tingueren en Eſpanya, com ſe prouara baix, cert eſſent axi, com ho es, clarament ſe pot inferir, eſſer mes verſemblant, per ſer mes facil, que

Diag. l. 1. c. 2

Heuer. top. leg. loco ab auctorita.

Cap. 6.

Lib. 2. c.

Digitized by Google

que Hercules senyor de tota la terra fun das la noua ciutat de Barcelona prop la sua ciutat Betulonia, o Badalona, que no Hamilcar Barcino Carthagines, enemich de tota la terra. Segonament per quant les pedres escrites, encara q̃ modernas) com en est mateix capitol mes llargamẽt prouare) fan fe, pendre de aquella pedra, que esta en aquesta ciutat en la plaça de la casa del Concell, a les espalles de la Isgleisia de sanct Iaume, sols aquelles paraules, que diuhen BARCINO AB HERCVLE CONDITA. Que volen dir, Barcelona fundada, y cõstruyda per Hercules. Tercerament, encara que dalt en lo proppassat capitol digues sem, que la semblança del vocable no la volia seguir micer Pau: totauia quant la similitut va fũdada, y ethimologizada, per la ethimologia, y denominacio, se prẽ vn fort argument: com vltra de Heuerardo ho nota copiosament Iaume Menoch. Tant que diu: que la denominacio causa manifesta, y vrgent presumpcio. Axi que si Barcelona prengues la denominacio de la familia Barcina, li auiam de dir a ella Barcino, o Barcina, y no dihem sino Barcinona, casi sempre sent la consemblant a la barca nona de Hercules. Pero dexat aço, perq̃ en algunas parts trobam escrit Barcino, y en altres Barcinona, y Barchinona, y Barcilon, cõ diu Beuter, anirem a altra raho, que palpablement lans ensenyara escrita Barcanona, y serà per confirmacio de la denominacio, y per quarta raho. La quales: Que si de les monedas antigas se pot traure argument, com feu Christo per sanct March, y per sanct Luch, axi tãbe de la superescripcio de les monedes antigas dẽ Cathalunya, traurem lo argument de asso: perque en los reals de plata del Rey Don Alonço primer se troba escrit lo nom de aquesta ciutat, desta manera BARK NONA, com apar en la figura de aquells.

Men. tom. 1. l. 1. pres. 64.

S. Mare. c. 12 Lucæ. 10.

Axi que apar de aquí, auer mes de sinch cents anys, que a Barcelona sos Princeps, Comtes, y Senyors, la anomenauan clarament Barcanona, que es tant cõ dir la ciutat de la nouena barca. Quinta raho es, que ja llauons aquesta opinio deuia esser rebuda: y com no tingues altre principi que la veu del poble, y comuna (com vol Calça) tota via, essent exida aquesta comuna veu de nostres pares antich, continuada de aquells per cos fills: à be que fos errada, o erronea, faria fe, y se auria de estar a ella en rigor de Dret: com diuhen los Iuristes. Y aludint a aço, digue molt be lo Philosoph Cato, quant escrigue: no volgues sem esser singulars, menyspresant lo judici del poble, per que no desagradassem a tots, quant volià tenir en poch a molts. Y si aquestas rahõs no abastã, supla lo discret lector.

Calça. c. ia.

L. barbari. Philipus. ff. de of. pres. Cat. de præceptie. ibi. Iudiciũ populi, nũquã contemseris vnus: Ne nulli placeas dum vis cõtẽnere multos.

Y sabut aço vejam lo que se adllega per altra part, contra aquesta opinio. Y noy ha dupte q̃ tinga tãbe sos auctors, q̃ digan ser fundacio de Hamilcar Barcino, los quals cõ esta dit referire en son lloch. Pero si be son dignes de tot respecte, no obstan. Perque dada igualtat de opiniõs, y auctors, mes se te de creure als que son de la mateixa terra, o mes vehins a ella, que no als estrangers, y de lluny. Y si algũs de nostra terra no hã tingut aquesta opinio de Hercules, no son escriptors vells, sino moderns, que han estimat mes seguir als estrangers, que als historiadors naturals de la terra. Per ques complis la escriptura: que ningũ Propheta es acceptе en sa patria: y es la mes mala clauilla, la del fust mateix. Altres volen esforçar la opinio assi referida: y aço ab argumẽt de ethimologia. Pero ya en aquest capitol auem vist, que sis mira de proposit, cada qual fa la que vol. Y quant molt se esforçasen, ab les monedas resta prouada per part de Hercules. Alguns esforçan la dificultad. Ponderant: que si Hercules era de Ætiopia, o vingut assi desde Grecia, com en son lloch esta dit: lo llenguatge de aquellas nacions y temps, no podia frisar al de la llẽgua llatina, per que pogues sonar lo mateix que vuy se pronuncia, ni assenyalar lo que ara significa Barchanona, o Barcinona. Y aquestos no considerã: que

Cap. 18. y 19

Digitized by Google

lo propi argumẽt se torna a fer contra de ells mateixos: perq̃, voldria jo saber, com la llengua de Hamilcar Barcino Africà Carthagines, no te la mateixa dificultat, y major, que la de Hercules: perque si à Baleo, o de Balia, confessam las Illas Baleares de Hercules Ausona, Taraçona, y altres pobles ja anomenats y OEthimologisats, y a sos predecessors confedim Hiberia, Hebro, Hispania, y llauons sonauã lo que sonan ara, y aximateix se anomenauan com ara: perque no sera lo mateix ab Barcelona? De manera que si los Idiomas, o las llenguas de aquell temps se acomodauan al que ara diem Tago, Betulonia, Hebro, Taraçona, Ausa, Lybia, y a altres ja dites parts, tambe se pot acomodar a Barcelona. Y a aquest mateix propo sit ajuda, lo que dalt tinch dit de Italo, del qual diuhen se digue, y prengue nom la Italia: q̃ axi apar q̃ la mateixa llengua ques acomodada als altres pobles, ciutats, y Prouincies, se puga tambe acomodar al nostre proposit. Proseguint lo mateix intent diuhen los qui esforçan la opinio de Hamilcar, que per prouar asso, y que Barcelona sia obra Carthaginesa, se pot atllegar, y atllegan Florian de Campo, y micer Hieronym Pau, vna figura de hossa, o calauera de cap de bou, que veurem posada en vna torre de la muralla vella de la Ciutat, a la plaça del Blat vella, alli hont en nostros temps solien donar lo bolleti de la Francquesa de les carns als Ecclesiastichs. Dient, que lo cap del bou era insignia y arma dels Carthagineses, y que estant en aquell lloch de la torre, part tant publica, que estaua junt à hu dels portals de la Ciutat, senyala, que los Carthagineses fundaren à Barcelona. Lo qual argument, ni es conclohẽt, ni tant fort, que no tinga sufficient solucio, y mes facil pera qui ho veu a la vista, que no pera qui ho llig axi a bulto. Y perque lo argument, y la solucio se entengan be, es cõuenient, que los qui llegiran asso fora de Barcelona, almanco, per vna representacio posada dauant los seus vlls sapian, quina torra es aquesta, y en quin lloch de ella, y com esta lo cap del bou: y perço va assi pintat, conforme esta en la dita torra.

Flo. l. 4. c. 14

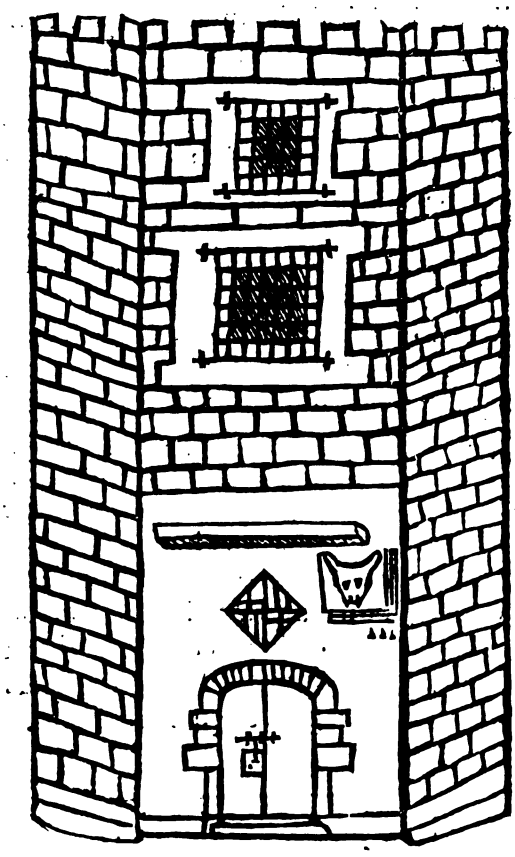

Y vist asso, si miram lo escut de les armes de la Ciutat, que esta sobre la porta de la estancia, del tou dela torre, veurem, que la pedra, en que esta esculpit, es tant vella com la pedra en que esta lo cap del bou.

Segonament que aquelles gotes, y per fils, o cordons, son a la vna part de la pedra del cap del bou, hi faltan de la altra part, denotan: que ni aquella pedra se pica per posar alli, ni se esculpi per escut, è insignia, almanco que agues de estar alli: que qui li feu los persils de la mateixa pedra en vn costat, y en la part de baix posa gotes, be li haguera fet lo cordo al costat dret, y apart de dalt. Sino que tinch per mi, allo fonch alguna cosa de architectura vella, en la qual hi deuia auer tropheos, y fullatges, cares, fastons, y altres coses consemblants, en les quals se solen posar semblants figures, y acas degue ser posada alli quãt si posà lo escut de la Ciutat, quãt ferẽ aquella instãcia: majormẽt, que lo cordo q̃ esta desobre es de rejola.

En la porta major de la Iglesia del monastir de les mõges Hieronymes, q̃ es de marbre, obra noua y de nostres dies, en la

la llinda de dalt, hi ha quatre caps, com lo de que asi anam parlant. Be seria, que de aqui a vn centenar de anys, perduda la memoria dels qui vuy viuhen, se digues, que allo fonch obra dels Carthagineſos. O que de erros consemblants se deuhen rebre en estos casos, y altres com aqst. Lo mateix es en la casa de la Ciutat, en vn arch del Porxet, o Lotja, q̃ es entre la sala de Consell de trenta, y lo hort de aquella casa, y es obra de pochs anys. Quant mes que si anam a la veritat, dels mateixos auctors citats apar, que lo cap del bou, entre los Carthagineſos senyalaua lo treball, y no que fos la insignia que ells vsauan: que quant volian vsar de insignia, y arma, no vsauan lo cap a soles, sino tot vn bou sensser. Axi ho diu Bartho meu Cassaneo, en lo tractat de la gloria del mon: y axi pinta ell lo escut de las armas de Carthago, de aquesta manera.

Cas. Cath. p. 1. cõsi. 17.

Y saben molt be los pratichs en cosa de art de Armeria, que vn sol punt muda tot lo ser de vnes armes. De modo que per les dites rahons, lo cap del bou de quella torra, no pogue ser posat alli per blaso, y armas de Carthago, o per gent Carthaginesa. Y dat cas a que la figura fos insignia Carthaginesa, seria, perque los Carthagineſos cresquessen, y augmentassen aquesta ciutat, y no per auerla fundada. Y asso conforma ab aquella pedra que dalt he citada, que he dit, estaua tras la Isglesia de Sanct Iaume, en la placeta dauant la casa de la Ciutat: la qual apres de auer dit, que Barcelona era fundada per Hercules, prosagueix APOENIS AVCTA. Que vol dir, augmentada, y crescuda per los Penos, que axi se anomenauan los Carthagineſos, com se veu en los ya citats auctors. Y encara que es veritat, se molt be, que alguns no volen donar fe a aquesta pedra, y la vol desacreditar lo doctissim Don Antoni Agusti, explorador de antiquitats, en sos Dialogos: aduertint als qui venen a Barcelona, ques guarden de tropessar ab aquesta pedra. Tambe se, que essent ell tant verçat en termens de Dret, com en Historia, y tot genero de Sciencies, no deuia encarir tant, com encareix lo guardarse de aquesta pedra: Perque sabia ell molt be (lo que dissimulaua) que les pedres escrites, encara que posades nouament, y modernes, fan fe, y prouan, sempre y quant fan be, y hõrra a algu, sens detriment de tercer: com llargament ho resolen Iacobo Menochio, en lo seu tractat de Presumptions, y Aymon Craueta, de les Antiquitats del temps: majorment que nos degue posar aquella pedra sens madur Consell, y hagut tractat ab los vells, y verçats en Historia. Axi que per ser abraçada aquesta opinio per tot lo cos de la Ciutat, y per los fonaments, y respostas, asi en sos llochs posades, apar se poria fer clara resolucio, que nostra Barcelona es poblacio de Hercules Lybico, y no de Hamilcar Carthagines.

Agust. dial. 9.

Menno. li. 1. præsum. 9. Crane. p 1. principali & p. 9. num. 11. y 15.

Sols resta per satisfer a tot, respondre al Bisbe de Gerona, dalt atllegat. Y certament me apar no esser contrari: perque si Barcinon vol dir barraca, com ell diu, asso mateix ajuda al nostro proposit. Perque axits del Mar los de la nouena barca, no degueren, ni pogueren fer encontinent la Ciutat à pedra, y cals, ni ab edificis, sino que degue esser necessari a Hercules, o als que exian de la barca, començar a recullirse per barraques de rama, y jonchs, tanques de taules, caseries baixes, y de tapia, pauallons y tendas: y sustentarse algun temps de la pesca del mar, en la ribera del qual estauan. Y axi per los homens de les barraques exits de la nouena barca, que visqueren com à pobres pescados, pogue pendre la ciutat

Digitized by Google

ciutat lo nom, y conformarse en vna, aquestes dos opinions, com apar ho vol ell: ço es, ques principias de Barraques, y Hercules li donas lo nom de ellas.

La opinio de Gomes Miedes, no se jo com pot exir a llum, perque Barcelona no fonch dita Fauencia al temps de la sua fundacio, ni quant los Carthagineſos la possehiren, sino apres quant los Romans la tingueren, y possehiren, llançats ja de ella los Carthagineſos, com veurem baix en son propri lloch, en temps dels Scipions.

Quant en lo que toca a satisfer en la auctoritat de Plini, dient que les coses ques comptan de Hercules son fabuloses: me valdre de la auctoritat del doctissim mestre Pere Ioan Nunyes, qui diu, que la auctoritat de Plini no se enten que totes les coses que escriuhen de Hercules sien fabuloses, sino les que de ell, y de Erytrea se comptan: axi que, no toca al que pertany a la fundacio de Barcelona.

Als que voldrian subtilizar que Barcelona prengues lo nom de Barcilo, fonch satisfet alli mateix, ahont notarem asso: y axi no hi ha que repetirho ara.

Finalment als que digueren Hercules vingue per terra, sels pot dir: no son contraris al que hauem dit de la nouena barca: Perque correnT Hercules fortuna, pogue desenbarcar, y desde la Gallia entrar per terra en Espanya, y vna de les barques, escapada de la borrasca del mar, y naufragi, exir deuant Montjohich, o a la plaja de Barcelona, com hauem dit en lo capitol vint y tres.

Apareixeria aquesta opinio prou fundada, sino fos estada llançada, de molts homens doctes, y de auctoritat, que han tingut lo contrari, y pretes que Barcelona fos obra dels Carthagineſos: y es traballosa, y dura cosa, hauer de persuadir, contra lo que han escrit homens de lletres. No vull per ara dir mes, sino dexarlo camp vbert a qui vulla entrar a tirar la barra de son ingeni, per acostarse mes prop de la ralla de la veritat.

Cap. XXV. Del lloch ahont mori Hercules, y explicacio de vnes columnes ques trobanen Barcelona.

AVent referit lo que te la vulgar opinio, de la fundacio de Barcelona, resta dir lo lloch ahont mori Hercules. Que no te menor dificultat, que lo dupte passat. Per quant Florian de Campo, Beuter, Annio, Viladamor, Tarafa, Medina, Lucio Marineo, fra Ioan Pineda, y Esteue Garibay, tots allegant a molts altres diferents Historiadors diuhen: que mori, y fonch soterrat en la illa de Caliz: volent prouar aquesta opinio, ab que en aquella illa, hi ague vn temple fundat per los Espanyols, y dedicat a Hercules, en memoria de quel tenian alli soterrat. Si be per la propria raho volgueren alguns, estigues soterrat en la terra ferma de la Andaluzia, prop lo estret de Gibraltar. Y no falta qui escriga, que mori, y fonch sepultat en la ciutat de Barcelona, que ell mateix auia fundada, q̃ totes aquestes opinions refereix lo pare Ioan Mariana. Mouentse los de la vltima opinio, a pensar asso, per vn tros de edifici vell, ques troba encara en nostros dias en lo mes alt de la ciutat tras de la Seu, o Iglesia Cathedral, en lo carrer ques diu de Paradis: ahont se mostran sis columnas ab sos capitells, y architrabes, donant indici de la sumptuositat deuian tenir al temps que lo edifici estaua en la sua perfeccio: y diuhen que alli era la sepultura de Hercules.

Floril. Beut. Vilad. Tarafa. citats. dalt. cap. 22. Med. l. 6. c. 1. Pined. lib. 2. cap. 16. §. 2.

Mari. l. 1. c. 9

La primera opinio es la comuna, y a la vltima, encara que Hercules fos mort en Barcelona, la tinch jo per molt perillosa. Perque Tomich, y los que la segueixen volen, que en aquell edifici fos la sepultura del Rey Hispan: escriuint altres molt diferentment, y senyalant que era la del Rey Ataulpho Goth, com prete Beuter, y notan Pere Miquel Carbonell, y lo Canonje Tarafa. Y referint micer Hieronym Pau. Aquestes tres opinions apuncta Pere Miquel Carbonell, la quarta treta de alguns memorials antichs, que feyan mencio de hauerhi agut alli

Tomic. c. 5.

Digitized by Google

alli vn verger, o delitos hort, alçat de terra sobre aquelles columnas pera regalo, y diuertiment dels Presidents, o Gouernadors de la ciutat: y que per ser de molt gran recreacio, y alegria se anomenaua lo Paradis, y axi al carrer li resta lo mateix nom. Tambe escriu que lo Paradis se regaua ab vn copios conduit de aygua, que sobre alçat de terra ab sos archs molt curiosos venia desdel riu de Besos. Part dels quals prete sian aquells ques descobren en lo cami que passa entre S. Adria, y Horta, y los ques mostran sobre lo moli del Clot: ahont tãbe sobre vnes parets molt velles abans de arribar al monestir vell de sanct Francisco de Paula, venint a la ciutat a ma esquerra, se troban encara vns conduits, com vnas Canals. Y desde alli diu Pere Miquel Carbonell entraua la aygua ab semblant artifici, fins al arch, o volta de nostra Senyora de la Heura dins ciutat, y de aqui al arch ques veu al carrer dels Capellans, que lo mateix auctor anomena, del mal cuynat: y passant sobre las torres de la muralla vella, de la plaça Noua, entraua a regar lo Paradis. Y no acaba aqui la molta diuersitat de opinions: ans be com se llitg en la manuscrita Coronica del nostro Antoni Viladamor, han pretes molts homens de bon judici, que aquelles columnes may seruiren pera sepultura, ni per al Paradis: sino en porxada per la entrada de algun Temple, o de altra cosa publica. Que segons aquesta opinio podria ser, seruis al Temple, que en altre lloch he dit, estaua en Barcelona dedicat al Deu Iupiter. Y aquesta opinio tinch jo per mes aparent a la veritat desde que tinch vistes les columnes, de les quals se altercа entre tants escriptors: que pera informar, y declararme millor, les ani a veure molt de proposit, estant component aquesta obra en lany mil sinch cents noranta y sinch. Y perque los lectors ab la figura de la mateixa ruyna, tingan lo animo mes quiet, y pugan fer millor censura del que per vna part y altra a son proposit se atllega, per conseguir la intelligencia del que podia ser, he determinat figurarles en aquest lloch. Que als escriptors estrangers qui han parlat de aquestes columnes, si per relacions de altres se enganyaren (com molt souint se esdeue) no sels pot donar la culpa que a mi facilment se atribuyria, si tenint las (com se sol dir) en casa no las hagues ben miradas, ni sabes lo que son, per poderlas declarar als altres.

Axi que es cert, que aquellas columnas ab las architrabes, vuy en cara mostran ahont tenian la mira, o cara, y ahont lo reues: per veures en la ruyna de aquell edifici, la corniza, y frisos en vna part, y en laltra la falta dells. Y en aquesta vltima part, que mira deues la Seu, se descobre molt millor, per las casas del carrer de Paradis, que no per laltra, que mira a la part del carrer de la Llibreteria: que antigament se deya de la Calceteria, y mes abans, dels Apothecaris. Perque pujant a la casa, del raco del carrer de Paradis (que comunament diuhen de Hercules) tantost a mitja escala se veu encaixada en la paret vna bella columna acanalada, ab son capitell de obra de Corintho, y sobre della, lo reues de la architrabe, tirant de vna part, y altra. Y alli seguint la mateixa paret corren cinch columnes, totes de vna obra, y proporcio, ab angulo recto de cara per al mitg dia. Y de la sinquena columna, que es la vltima del canto de Lleuant, parteix altre angulo, tirant de traues a la Tremontana la architrabe, que va a finir sobre altra columna de consemblant artifici. Nos troba en aquest angulo altra columna, si be a lley de Arquitectura se deixa entendre las hi auia de auer, pera perfeccio de la obra, que vuy en aquella part se amostra de aquesta manera.

(.·.)

De la

Digitized by Google

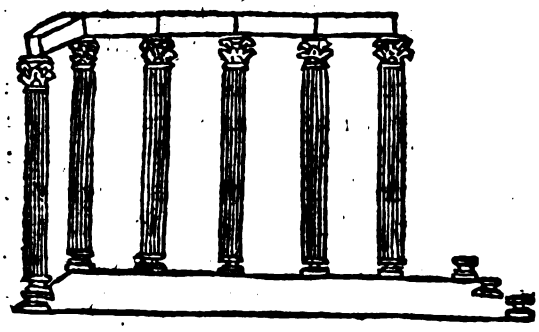

De la qual figura se seguex: que la cara mirada per part de fora, y axi per lo carrer dela llibreteria (sibe per algunes obres de les casas esta algun tant cuberta) auia de rehexir, com mostra lo ques veu, de aquesta manera.

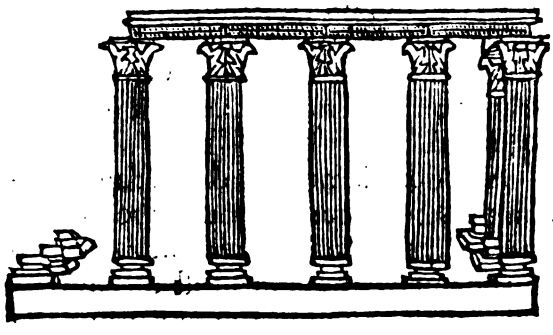

Per tant, vist lo ques troba en peus, y aguda consideracio, que mensuradas las columnas tiran quoranta sinch palms y mitg, y los capitells sis palms de alt, y nou y mitg à tot quadro superior: y de la architrabe que passa de columna à columna tira cada pessa dessèt palms y tres quarts de llarch, y de alt fins à la superior fresa tenen quatre palms y vn quart, y la vasa de la columna te tres palms de alt: y vist que estan aquestas columnas altas del soll de la terra, que vuy venen al primer sostro delas casas de aquell carrer: inferint de aqui, que per pujar al peu del edifici hi auia de auer gradas que acabassen de arribar al ygual del carrer corrible: colligesch de tot: que quant lo edifici estaua en son ser, deuia estar de aquesta manera.

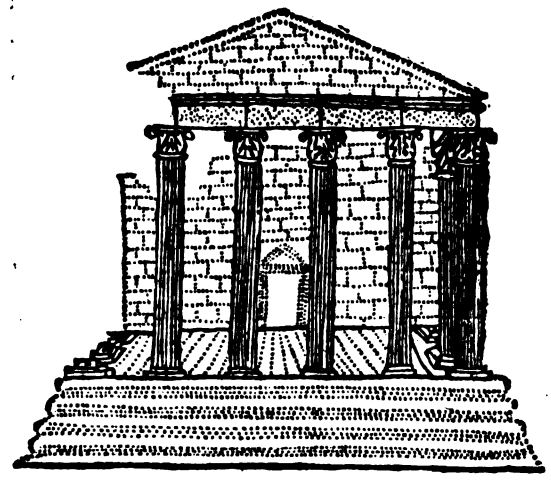

Y per conseguent vinch à creurer: que no tenia forma de poder esser sepultura, sino cõ tinch dit: vna porxada, de la manera, que vuy la te la Esglesia de sanct Iaume en la ciutat de Barcelona: si be la proporcio, y obra es diferent.

Ni puch acabar de persuadirme que alli sobre aquell edifici hi agues jardi, o hort algu. Perque à mes de que las figuras assi posadas, nos ne poden desenganyar: tampoch noy à forma per poder pujar alli la aygua. Perque lo vltim punt de las basas de las columnas, es alt tant quant lo mes alçat arch dels aqueductos. De que en lo pla que vuy esta edificada la sancta Seu: fos lo Paradis: creuriau jo facilment. Perq̃ alli era posible venir la aygua. Aguda ma jorment cõcideracio que obrant ma auia maternal vnes cases (que ara son mies) en lo carrer dels Archs (que vuy se diu dels Celles) corresponent per las espalles al aqueducto del arch del carrer dels Capellans, trobaren les canonades del aqueducto, y desde aqui trauessant las casas de la Corrubia: à la muralla vella y casas se enderrocarẽ per à les escales de la Seu, era facil, que la aygua regas tot aquell sol de terra. Que lo pujar los sinquanta vuyt palms de mes tenia lo edifici en alt: vist venint la aygua de Besos, no baxaua de algun alt de montanya, tinch per dificil, lo pujar tant alt.

Vist que de asso no semperfuedia fos sepultura ni jardi: volgui fer diligencies en fercar edificis vells, per veure si trobaria cosa que tingues forma de sepulcre antich: y no he pogut trobar sino trossos

Digitized by Google

de columnas. En lo any 1599. ab la obra del retirarlo en front de las casas del canto del Call, y carrer de sanct Honorat, deuant la Diputacio, à la segona casa, forē trobats tres trossos de columnes, ques veren molts dies en la plaça de sanct Iaume: y en lo carrer de sanct Honorat, encara se podia veure la vna quant jo imprimia. Tambe en la casa del canto del Call, fonch trobat vn tros de columna de marbre, de obra Corinthica, de vns sis palms de alt. En lo antich Palau Real, ques vuy la casa y tribunal de la sancta Inquisicio, hi ha vna columna de Porfido molt bella, arimada y ajeguda prop de la paret. Tot es prop de la sancta Seu, junt à la qual pretenen estauan les sepultures dalt nomenades: no se à qual les atribuesca, que fos mesà propositi, y à gust dels lectors: als quals estim mes dexar suspesos, que empapats de faules.

Cap. XXVI. Com Hespero succehi a Hercules en la senyoria de Espanya, de la qual fonch llançat per son germa Atlas.

QVant fonch mort lo valeros y esforçat Oron Lybich, cognomenat Hercules, succehi en la senyoria de Espanya, Hespero germa del Rey Atlas de Italia: conforme escriuhen, Beroso, Garibay, Lucio Marineo, Pineda, Cassaneo, y Guillem de Vallseca. Al qual lo nostre Marquilles anomena Sperian. Auial aportat Hercules en Espanya la segona vegada que vingue à ella: y per lo quel auia seguit en los camins, seruit en las occasions, valgut en perillosos jornades, y tenia parts, valor y merits pera ser amat, lo estimaua y volia de tal manera, que al temps de la mort lo anomena successor seu, y li dexa lo regne y senyoria de Espanya. Y los Espanyols per virtut del testament, o altra disposicio de Hercules, lo acceptaren y tingueren per Rey, y senyor: conforme à mes dels ja citats referexen lo pare Ioan Mariana, y Ioan Sedenyo. Y segons escriu Ioan Annio, la succescio y principis del regnat de Hespero foren en lo ~~any~~ setcents sinquanta vuyt, apres del diluui: y sinccents y setze de la poblacio de Espanya: y mil siscents sinquanta vuyt, abans de Christo nostre Senyor. O segons altre compte, en lo any siscents singuanta vuyt, apres del diluui: com escriu Beuter: y abans de la Natiuitat del Senyor casi mil siscents quoranta vuyt: als sinccents y setze de la poblacio de Espanya, segons Florian. Lo qual diu: seguir à Ioan Annio. Y sens dubte, que lo seu, o lo meu Codec, te la imprecio errada. Tarafa diu: fonch en lo any mil siscents sinquanta y nou abans de la Natiuitat de Christo nostre Senyor: y ab ell concorda Medina: si be en los comptes de la poblacio de Espanya, y del diluui, discrepa: dient, fonch lo any quatrecents setanta y sis de la poblacio, y de siscents y vint del diluui. Y Goes, y Garcia senyalan lo any siscents sexanta y nou, apres del diluui.

Ara dexada aquesta discordancia de comptes, concordan tots: que encara que Hespero no estigue molt temps en pau en son Regne com ~~prest direm~~: totauia fonch de tanta vtilitat y profit à la terra, lo temps la possehi: y fonch tant bo, virtuos, y per conseguent amat de son poble, que la terra dexà lo nom de Hispania: y per ell, y de son nom se comensa à anomenar Hesperia. Y à be sia veritat auerhi en asso altra opinio, totauia, se aderexen ab aquesta lo Florian, Beuter, Tarafa, y Viladamor: seguint tots (al que me apar) à Ioan Anni en diuersos llochs: y lo mateix diuhen Iacobo Philipo Bergomense, Pineda, y lo Bisbe de Gerona reprenent y donant tots justas rahons contra los Cosmographos, Pòetas, Gramatichs y historiadors que diuhen: que Hesperia se digue, de aquest nom per la estela del vespre, ab la qual nauegan los mariners que venen de lleuant à Espanya: dels quals son lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena, mestre Pere Ioan Nunyes, y sanct Antonino: treyento certamēt de Macobrio, y de sanct Isidoro, segons apar de Ioan Mariana.

An.l.11.c.15.
Beu.l.1.c.11.
Flo.l.1.c.19.
Taraf. c.1a.
Me.l.1.c.28
Geo.y Gar. genealogia reg. hispan.
Vilad.cap.4
Ann.l.2.isti. & exp.1.tab. & l.5.exp.2. p.1.lib.Fab. Picto.& li.5. in 5. Beros. Berg. lib. 5. Pene.d.§.4. Bis. de Ger. lib.1.c. quot nationes. Alfon.c.2.5. Nun.c.finis. Hesp. & c. desc. Proui. Europe. S. Ant.tit.1. cap.2.§.3.

Beros.lib.5. Gar.l.4.c.14 Mar.l.6.c.1. Pined.lib.2. cap.16. §.4. Cassane.p.1. consi.17. Vals.in Vsa. Cūdominus Marq. ibid.

Mar.l.1.c.10 Se.tit.4.c.6

De

Digitized by Google

Dē āqueſt Rey Heſpero eſcriu Franceſch Comte, que funda lo poble de Heſpyria, prop de la inſigne fortaleſa de Salçes en Roſſello: a la qual en noſtros dias anomenam Heſpira. Y caſi ſe remata ab aſſo tot lo que de ſon regnat podem dir tocant a Cathalunya.

Comte.c.7.

Pero nos pot dexar de dir lo ſucces de algunes coſes per aportar la hiſtoria continuada. Axi que Atlant Italo germa de Heſpero, que com he dit en altre lloch era eſtat Rey, o Gouernador de Italia; al temps q̄ ſen vingue Hercules, tant preſt com ſabe la ſua mort, y la proſperitat de ſon germa, que tots los pobles ſens diſcrepar algu lo auian rebut per Rey, quel amauan, y volian molt, ab lo aperit inſaſciable de regnar (que no perdona a germans, la copdicia del manar) en tanta de manera ſe deixa vēçer dela enueja, q̄ dins poch tēps paſſa à Eſpanya, (ſi ja no era en ella cō he notat dalt cap. 22.) y ab vn poderos exercit ſe poſa en cāpāya, cōtra ſō germa, ab motiu: de q̄ Hercules ja en vida li auia donats los regnes: y en teſtimoni de aſſo lo auia dexat per lo gouern de Italia. De aqueſta manera vēçe Atlāt a Heſpero y l compelli a dexar lo regne y la terra, y fugir della, paſſantſen ales parts de Italia: ahōt (ſegōs algūs) fonch bē rebut del mateix Atlas ſon germa, o ſegōs altres fonch emparat ab grā amor de la gēt de Atlas. Y Ioā Annio y Mariana eſpecificā, q̄ fōch bē rebut, y fet Tudor de Corytho, o Cambo, qui ſe digue Iano lo Ioue: Y cō a Tudor de aquell gouerna à Turrena, o Etruria. Y concordan tots, que de aqueſt paſſar Heſpero a Italia reſta anomenarſe tambe aquella terra Heſperia.

De aqueſta manera fonch lo fi del bon Rey Heſpero, auēt regnat en Eſpāya onze anys, ſegōs diuhē Tarafa, Damia Goes, Philip Garcia, y Garibay. A be q̄ algūs, cō Ioan Annio, Florian Beuter, y Viladamor no li donan ſino deu anys de Regnat.

Cap. XXVII. Com Atlas Regna, y apres ſen torna paſſar a Italia ab molts Eſpanyols.

Ann. inſ. Beroſi, & in expli. 1. tab. li. 2. inſtitution. & in. 5.

LAnçat de Eſpāya lo bō Rey Heſpero, diu Ioā Annio, q̄ li ſucchi, y prēgue lo Regne, y ſenyoria de ella Atlāt, o Atlas ſō germa, qui la auia ocupada en la manera q̄ tinch dit. Y lo mateix diuhē Beroſo, Ioā Sedēyo, Lucio Marineo, lo Bergomēſe, Ioā Pineda, Caſſaneo, y altres q̄ baix a ſos propoſits ſe allegarā. En la aſignacio del any que comēça aq̄ſta ſuccecio de Heſpero, hi ha alguna diuerſitat. Per quāt algūs dells citats autors aparvollē ſos enlos anys 769. apres del diluui, y 516. apres de la poblacio de Eſpāya, y 1648. abās de Chriſto: o altramēt en 679. anys apres del diluui ſegōs Beuter, y 1637. abās de la vinguda de Chriſto ſegōs Garibay, y 527. deſpres de poblada Eſpanya, ſegons Florian, o 1548. abans de Chriſto ſegons Tarafa, Goes, y Garcia.

ſuper. 2. p. primi libelli Fabij Pict. & li. 11. c. 26. & li. 5. ſup. 5. Bero. Beroſo. li. 5. Sed. t. 14. c. 6 Mar. de reb. hiſ. l. 6. ca. 1. Bergo. lib. 5. Pined. lib. 2. c. 19. §. 4. Caſſa. p. 12. conſi. 17. Beut. l. 1. c. 11 Ga. l. 4. c. 17. Flo. l. 1. c. 20. Taraf. c. 15. Comte. c. 11. Flo. l. 1. c. 25. Mar. l. 1. c. 10

De aqueſt Rey Atlas eſcriu Frāceſch Cōte, q̄ caſa ab vna ſenyora Eſpāyola ano menada Leocata: y no diu de quina part era, ſino q̄ per amor della, los noſtres homēs de Roſſello, donarē lo ſeu nō a la vila y poble q̄ vuy ſe anemena Leucata, detinguda per lo Rey de Frāça. Cert es q̄ Cōte no era nat quāt ſe fūda aq̄ll poble, y eſſent axi, y no donāt teſtimoni del q̄ diu, ſera de pochs cregut. Pero ſi el ſe fūda en lo q̄ diu per la Etymologia del vocable cō altres eſcriptors hō hā fet a cada pas, paſſarſe pot per poſsible, y ſēs reprēcio, dels q̄ miren los llibres: Mes per ſercar en que calumniarlos, que per publicar lo que troban en ells ben treballat.

Pero tornāt al propoſit, dexat apart lo q̄ diuhē Beuter, Floriā, Mariana, y lo matex Cōte, q̄ de Leocata tingue Heſpero tres filles, anomenades Electra, Maja, y Roma, deles quals Electra caſa ab Corytho, o ab Cābo Blaco pare de Dardano Rey de Troya, Maja fōch tinguda per Deeſſa, y li fōch dedicat lo mes de Maig; Roma fōch Reyna dels Aborigines, dela qual, y de ells fōch fundada Roma. Tingue Atlas vn fill anomenat Oro, o Sicoro, de la diuercitat del qual nō donarem raho en lo ſeguent capitol. Baſta per ara ſaber que a Oro dexa Atlas lo regnat, y ſenyoria de Eſpanya al cap de onze anys que auia eſtat en ella ſegons diu Beuter: pero Garibay, lin dona deu de regnat tant ſolament. Altres allargan aſſo algun tant mes, dient. Que fonch a cap de dotze anys, de ſon regnat com ho diuhen Tarafa, Medina, y Viladamor, o al cap de trenze anys ſegons Florian, Goes,

Taraf. c. 14.

Digitized by Google

Goes, y Garcia. A be que segons lo compte que Florian aporta en lo passat, y seguent capitols, tinch per cert, que son intent fonch dir assi, deu anys, y en la correccio se es corrumput lo compte.

La occasio perque Atlas dexant lo Regne de Espanya a Oro, o Sicoro son fill, Mar.l.1.c.10 sen passas a Italia, fonch, segons cõcordan los citats autors, y ab ells Ioan Mariana, perque axi cõ auia tinguda enueja a son germa Hespero, al temps estaua en Espanya. Axi tambe quant estigue estimat, y volgut en Italia, resselantse de alguna nouedat, teme, que sentse poderos no li lleuas Italia, y vingues apres sobre Espanya: y volgue als principis acudir al remey.

En aquesta jornada q̃ Atlas feu de Espanya pera Italia, lo seguirẽ molts Espanyols. Y com ab son viatje arribassen primer en la Illa q̃ vuy se diu Sicilia, alguns restaren y poblaren gran part della, dels quals en son temps y lloch, ne farem mes llarga mencio. Altres Espanyols que no volgueren restar enla Illa sen passaren ab Pin.d. lib.2. cap.17.§. Atlas a la terra ferma de Italia: y segons diuhen Florian, Sedenyo, y Pineda, mesclats ab los Aborigines, y habitant la Prouincia Saturnia, ribera del riu Tiber, poblarẽ la ciutat de Roma: cõforme alguns historiados q̃ per ells son mes llargamẽt referits. Y entre altros diu Tarafa, que Sicoro fonch en aquest passatge per manament de son pare, allegant a Fabio, y a altres autors.

Lo fi en que parà la hyra de Atlas contra Hespero fonch, que posantse alguns de permig, los asosegaren y auingueren en lo modo ques pot veure largament en fra Ioan Pineda, aqui me referech.

Cap. XXVIII. Com regna Sicoro, qui dona nom a Segre, y dels pobles que funda.

Maria.lib.1. cap.10.11. SEguim al pare Ioan Mariana, en lo curs de la sua historia, auem de dir: que a Atlant succehi son fill Siculo: dexats Sicoro, Sicano, Siceleo, y Luso, dels quals diu: que solament sen troba memoria ab los escriptors moderns de Espanya. Empero, pera seguir la comuna, digã ho tot: y posem assi tambe lo que de aquells trobam escrit: en altres autors. Dieno que passat Atlant a Italia, resta en Espanya, y li succehi son fill Sicoro, segons volen Lucio Marineo, y altres que prest allegarem. Y que fonch en lo any siscents noranta y sinch apres del diluui, segons Damia Goes, Philip Garcia, Cassaneo, y Garibay: o en lo any siscents vuytanta y dos, apres del diluui segons Beuter, y sinccẽts trenta vuyt de la poblacio de Espanya: y casi mil siscents vint y set, abans de la natiuitat de Christo nostre Senyor segons Florian, y Ioan Sedenyo: o mil siscents trenta y set, segons lo Canonje Tarafa.

Mar.l.6.c.1. Goes gene. Garcia gen. Cassa.p.12. conf.17. Gar.l.4.c.18 Beut.l.1.c.11 Flor.l.1.c.21 Sede.tit.14. cap.6. Taraf.c.14.

Alguns han pretes, que aquest Sicoro may se intitula Rey de Espanya, que son Pare nol anomena Rey, sino Gouernador. Y que axi los de la terra lo anomenauan Sic, (que en llengua Aramea vol dir Duc, Capita, o Gouernador, dexant lo nom de Ry, que vol dir Rey.) Y q̃ cõ ell se digues Oro, y per raho de son gouern li digues sẽ Sic, resta anomenarse Sicoro: que volria dir, lo Gouernador Oro. Escriuhen ho de aquesta manera Beuter, Medina, Vila- Me.p.1.c.2. damor, y Marineo. Los quals pens queu tragueren de Ioan Annio, quiu trau de Trogo, y de Iustino son abreuiador. Pero lo Annio apar contrari assi mateix. Perque sobre lo Beroso (al qual segueixen Florian, y Tarafa,) diu: que Atlas feu Rey a son fill, y ques nomenoua Sicoro, com ho diu lo mateix Beroso Caldeo.

Annì.lib.12. cap.2. y l.5. sobre lo 5. de Berol. Berof.lib.5.

Tras de asso concordan tots, en que aquest Sicoro anomena de son nom al riu Sicoro, que vuy es anomenat Segre: los fonts y principis del qual auem passat dalt, en altre lloch. Tambe en Capçir hi Cap.4. havn estany quesdiu de Thetis al qual dona nom Sicoro, en memoria dela sua Auia Thetis. Y cõ per aquesta raho lo estany se digue de Thetis, y vuy la ribera del Ter: semblantment la terra en que rega Sicoro, y especialment la dels contorns de Leyda (segons diuhen los mateixos autors, y ab ells Lucio Marineo) fonch Mar.lib.1.c. de flumin. dita, y anomenada Sicania, Sicora, o Sicoria. Y asso no me apar que sia contrari al Cap.14. que auem dit dalt: que los pobles ferca de aquesta ciutat se digues sen, Ilergets, com tambe ho veurem baix. Encara que Lib.2.cap.1. a Antoni Nebrissense no li agrada aquesta denomiacio de Segre, ni de Sicania, Ant.d.ca.1.

com

Digitized by Google

com en lo capitol seguent veurem. Perque be podian esser en los llimits dels llergets en general, y aquella comarcha de terra tenir aquest nom en particular, tant quant tenian les aygues del riu de Segre. Sino diem lo que volgue Francesch Comte: que aquestos fossen los de la plana de Cerdanya, deues les fonts del mateix riu.

Comt.c.11.

De aquest Rey se escriu, restaren algunes poblacions en Espanya: y particularment la de Ager en Cathalunya. De la qual diu Beuter, que de son principi se anomena Agge: per lo que ab vnas grans auingudes de aygues hi ague en aquells plans, los habitants en ells sen pujaren a vn lloch alt, y edificaren aquell poble, al qual per temor de altres impetuts de aygues, y creixents de rius, rodejaren de molt bonas estacadas, y terraplens, que en algunas parts de Cathalunya diuhen motes, y la dictio llatina les anomena Aggeres, com ho saben los que en lo Codech de Iustinia han llegit lo titol de Aggeribus Nili. Degueren prouenir aquestes inundacions de creixement de les dos Nogueres Ribagorçana, ques a vna llegua, y la Pallareta a mija, de aquest poble.

Tambe diu lo mateix Beuter, que a les hores se funda Balaguer, com qui li diu, senyoria del vall. Pero jo he dit ja dalt lo que trobaua de aquesta poblacio. Y creuria, que com digueren: que aquest Rey Sicoro dona nom al riu de Segre, degue viurer en Balaguer: y com hagues poch que Hercules auia fundat aquell poble segons volen alguns, que citarem en lo capitol vint y dos, creixentse quiça ab la estada de Sicoro, los qui no tenian noticia de la sua fundacio, degueren dir, que ell era lo fundador.

cap.22.

Fet tot asso, y moltes altres coses que la antiquitat nos te amagades, mori Sicoro, al cap de quoranta sinch anys de son regnat, segons Ioan Annio, Beuter, Tarafa y Medina, seguint a Beroso: o al cap de quoranta sis anys, segons Florian, Sedenyo, Viladamor, Goes, Garcia, Garibay, y Pineda: deixant fundades algunes altres poblacions, que segon Francesch Comte, foren, Rossello, Albera, Tesa, Canet, Bula de mont, Bulatereneia, Vernet, Tasso. En Conflent Mosset, Pi, Sorra, Rodes. En Cerdanya, Rostabar, y Aex: Sino es contrari al que auem dit, capitol vint y dos.

Pin.lib.2.c.18.§.4. Comte.c.7

Cap. XXIX. Com regna Sicano, qui passa a Sicilia y de Ceres sa muller.

MOrt Sicoro, succehi Sicano en la senyoria de Espanya, segõs Barthomeu Cassaneo, y Garibay. Del qual fa Beuter la mateixa aduertencia, que dalt feu de Sicoro. Dient, ques digue Sic, com a Duc, y Ano, de son nom. Fonch aquest Sicano fill de Sicoro, segons lo mateix Beuter, Viladamor, Tarafa, Medina, Annio, Beroso, Sedenyo, y Lucio Marineo. Y comença son regnat en lo any setcents vint y sis del diluui, segons Damia Goes, y Phelip Garcia: o en lo any setcents vint y set, apres del diluui, y mil sinccẽts norãta y hu, abãs de la vinguda de Christo, segons Tarafa. Lo mestre Florian de Campo no posa assi lo seu compte, pero potse collegir delscapitols presedents y seguents. Annio posa a Sicano en temps de Mamelo Rey de Assyria, y especifica, que fonch en los anys sinccents vuytanta y tres, apres de la poblacio de Espanya, y segons Ioan Pineda, en lo any dosmil trescents vuytanta y dos apres de la creacio del mon.

Cas.p.12. conf.17. Garib.li.4. cap.19. Beu.p.1.c.11 Vilad.ca.4. Taraf.c.15. Me.l.1.c.29. An.l.12.c.18 Beros.lib.5. Se.t1.f4.c.6 Mari.lib.c.1 Flo.l.1.c.28 Anni.lib 1. Cap.18.

Tantost que Sicano comença a regnar, entenent que en Italia hi auia grans guerres, y discordies, entre los Italians, y Espanyols, qui diuerses vegades eran passats alli, y principalment ab los que eran passats ab Atlant Italo, determinas de anarhi ell en persona per aquietarlos, y especialment als Aborrigines, y Oenotrios. Apres passa a Sicilia: la qual a les hores se comẽça nomenar Sicania, deixãt lo nõ de Trinacria q̃ fins aquell temps auia tingut. Lo q̃ tocam de pas per ser fora del nostre intent, referintnos als sobrescrits autors, y al compendi del llibre quint de la segona Decada de Tito Liuio, a Ioan Pineda qui segueix a Diodoro, y a Solino. Sols aduertire lo que diuhen Lucio Marineo, lo mestre Pere Ioã Nunyes, Aretio y lo Bisbe de Gerona: que los que

Pin.l.1.c.18 §.4. Mar.l.1.c.de fluminibus. Num.c. Sicanie gurges. Aretio en la Chronog. lo Bisbe de Geroua li.1. de primis. Hisp. incolis.

Digitized by Google

donaren nom a Sicania, eran Espanyols exits de la ribera de Segre, de nostra Cathalunya: Ques cosa digna de notar pera gloria de ella. Si be lo mestre Antoni de Nebrica te diferent opinio.

Esctiu Hartman Schadel de Nuremberga en la Coronica, que aquest Sicano tingue per muller vna dona anomenada Ceres: que fonch la primera que en Sicilia ensenya als homes les llauors, y lo sembraraq̃llas, cultiuarla terra, junyir los bous, segar y batrer, que abans sols se viuia de aglans, y altres fruytes syluestres, com apar de Antonio Verderio, parlant de aquesta dona, en lo seu libre de les images dels Deus: y expresament ho notan de Sicilia, Polidoro Virgilio, y Iacobo Bergomense. Y tes de dir axi, puix Schadel alli sols parla de Sicilia. Y tambe perque los demes historiadors, pretenen que Abidis fonch lo primer, qui ensenya aquestes coses en Espanya, com se dira baix en la sua vida: si ja no volguessen dir, que Ceres ho ensenyas, y Abidis ho perfeccionas. Perque ja dalt capitol denou, esta dit: que Ceres fonch la primera que ensenya asso als de Ceret, y Rossello. Pero aduertescas assi, que la Ceres que ensenya cultiuar als de Ressello, ha de ser diferent de la que adoctrina als Sicilians. Perq̃ aquella, com auem vist en los capitols diuuyt y denou, fonch muller de Osiris Iupiter, y no de Sicoro. Y de la vna a la altra, sis comptan los temps, hi ha be cent y trenta anys de diferencia.

Fol. 153.

Cap. 38.

Passades les dites coses en la terra ferma de Italia y en Sicilia, Sicano sen torna a Espanya, ple de victories: ahont mori, al cap de trenya y dos anys de son regnat, segons Garibay: o de trenta y vn any segons lo Viterbiense, Florian, Beuter, Medina, Goes, Viladamor, Garcia, y lo Canonje Tarafa: encara que Pineda no li dona sino vint y vuyt, fins en vint y nou anys de regnat.

Cap. XXX. De Siceleo, y del Passatge que feu en Italia.

APres del Rey Sicano succehi en lo Regne de Espanya Siceleo, son fill: segõs escriuhen Beroso Caldeo, Ioan Sedenyo, Lucio Marineo, y Garibay. Lo qual comensa a Regnar en lo any setcẽts sinquanta y set, apres lo diluui, segons Beuter, Goes, y Garcia: y en mil sinccents sexanta, abans del Aduenimẽt del Messies, segons Tarafa, y Medina, y en siscẽts y catorze, apres de la Poblacio de Espanya, segons Ioan Annio: y en lo any dosmil trescẽts y deu, de la Creacio del mon segons Pineda. Dexant la diuersitat de comptes, y opinions, que aporta Florian de Campo.

Beros. lib. 4.

Sed. t. 14. c. 6 Maria. de laud. l. 6. c. 1 Garib. li. 4. cap. 20. Beut. l. 1. c. 11 Taraf. c. 16. Med. l. 1. c. 30 An. l. 12. c. 19 Pined. lib. 2. c. 19. §. 4. Flo. l. 1. c. 24

Aquest Rey fonch molt esforçat, valeros, amigable, lliberal, y de grans empresas. Perço tantost que comensa a Regnar, enuia gran gent Espanyola en Italia, ahont ell tambe passa per socorrer a Iason, o Iazio fill de Eletra, de la qual dalt auem feta mencio. La occasio desta guera, y lo que en ella passa, deix de comptar, per no auer passat en nostra terra: referintme a Florian, y a Medina. Basta saber, que arribat a Italia, valgue a Iazio, y mort aquell valgue tambe a son fill Cossibanto: y finalment, ell tambe mori en Italia deixant manat a sos Espanyols, no desemparassen a Cossibanto. Y axi restaren molts Espanyols en Italia, los quals se anomenaren Siceleos. Y diuhen Annio, y Tarafa: que aquestos donaren nom a la Isla de Sicilia: pero la veritat es, lo que direm baix. Regna aquest Rey Siceleo quoranta anys, segons Goes, y Garcia: o quoranta dos segons Pineda: o quoranta quatra, segons los altres autors ja allegats.

Cap. 27.

Cap. XXXI. Del Rey Luso, del qual prengue nom la Lusitania.

LVSO Regna en Espanya, sobreuiuint al Rey Siceleo, segons Beroso, y Cassaneo. Y era fill de aquell, segons escriuhen Ioan Annio, Ioan Sedenyo, Lucio Marineo, Ioan Pineda, Garibay, Tarafa, y Medina. Lo principi del regnat del qual, fonch en lo any mil siccents y setse, abans de la natiuitat de Christo nostre Senyor: conforme lo compte que aporta lo nostre Canonje Tarafa, y en mil siccents y dos segons Antoni

Beroso. li. 5. Cassa. p. 12. consi. 17. Anni. lib. 6. cap. 19. 20. Sed. t. 14. c. 6 Mari. l. 6. c. 1 Pin. l. 2. c. 20 §. 1. Gar. l. 4. c. 21 Tar. c. 16. 17. Med. l. 1. c. 30

Digitized by Google

Vilad. ca. 5. Antoni Viladamor, y en 801. apres del diluui, segons Goes, y Garcia, o en 802. segons Pere Anton Beuter. Veritat es, que Ioan Annio aporta altre compte, dient: Esser estat lo principi del gouern de aquest Rey, en lo any 801. apres del diluui, 758. de la poblacio de Espanya, y 1516. abans de la vinguda de Christo nostre Senyor, en temps de Acatadio Rey de Syria.

Bent. l. 1. c. 11 Anni. lib. 12. cap. 2. y l. 1.

De aquest Rey Luso escriuhen Tarafa y Medina, que al temps de la mort de son Pare Siceleo se trobaua en Italia, y alli lo alçaren Rey los Espanyols que si trobaren. De hon sen vingue a Espanya ab molta gent, y principalment ab molts Espanyols quel seguiren. Los quals arribats a la amada patria, segons diu Comte, poblaren de ella algunes parts. Primerament aquelles dels monts Pyrineus, que baxan de Puigcerda, ys diuhen Lussanes, prenent los pobles lo nom de son Rey Luso. Los quals pobles comprenen Berga y Baga. Tambe poblaren aquella part ques digue Lusitania, prenent lo nom del mateix Rey: a la qual terra vuy anomenam Portugal. A be q̃ Mariana fent mencio de Luso en diferent temps nol fa Rey.

Comit. c. 12. Mari. l. 1. c. 12

Lligse de aquest Princep, que fonch molt supersticios, deuot de sos Deus, y donat a les supersticions dels Gentils: y q̃ per asso ajusta moltes ceremonies a les pregaries y sacrificis que en la terra auian restat desde del temps de Osiris, qui ne auia instituits molts, com auem dit dalt en son lloch.

Cap. 18.

Y auent concordat en asso tots los citats autors, en lo demes referint la sua mort son discordes: Perque diuhen alguns, mori auent regnat trenta y vn anys, com ho escriuhen Sedenyo, Goes, Garibay, Floriã, Medina, Garcia, y Viladamor: y Annio, y Beuter diuhen, regna trenta anys, y Pineda diu trenta set.

Flo. l. 5. 05.

Fan assi memoria Florian y Garibay que en aquest temps se funda Troya. De ahont poden collegir los lectors, com era possible que Hercules de qui parli dalt, fos cridat per anar a destruyr Troya, com ja en son lloch ho auem impugnat.

Cap. 23.

Cap. XXXII. Del Rey Vlo, o Siculo, qui passa y dona nom a Sicilia: y de la fundacio de Argentona.

Cap. 28.

IA dalt noti, la opinio de Ioã Mariana, que diu: no auerse de fer mencio de Sicoro, Sicano, Siceleo, y Luso: sino q̃ tras de Atlant se auia de posar per successor de aquell, a Siculo, qui resta Gouernador, o Loctinẽt en Espanya, quant Atlas passa a Italia: y apres de la mort de aquell rebe lo regne. Los altres que seguexen lo orde que assi en quatre capitals passats tinch posat; diuhen: Que Vlo succehi a Luso, y no volent, o no acostumantse anomenar Rey, sino Sic, segons la interpretacio ja dalt feta, (la qual en aquest lloch nota fra Ioan Pineda,) de aqui fonch anomenat Siculo: com a mes dels ja referits ho escriuhen Ioan Annio, Beuter, y Lucio Marineo. Ab lo qual nom de Siculo es anomenat per molts, y senyaladament per lo Doctor Barthomeu Cassaneo, y per los demes que baix se allegaran. Del qual diuhen Florian de Campo, Viladamor, y Ioan Annio de Viterbo, que era fill del Luso, si be Mariana com tinch dit escriu que era fill de Atlas. Comensa a regnar en lo any abans de nostre senyor, mil quatracents setanta tres, segons Ioan Sedenyo, o lo any mil quatracents setanta quatra, segons Garibay, y de la poblacio de Espanya, sis cents noranta, y vuyt cents trenta y hu, apres del diluui, segons Floriã qui aporta tot aquest compte: Empero segons Tarafa, no auia de esser en aquest compte, sino en lo any mil quatracents vuytanta sinch ans de la natiuitat, y vuyt cents trẽta y dos apres del diluui, segons Goes, Garcia, y Beuter. Ioan Annio diu: q̃ fonch en lo any vuyt cẽts trẽta y dos del diluui y sis cẽts vuytãta y nou de la poblacio de Espãya, y 1489. abãs de Christo.

Cap. 18. Pine. l. 3. c. 29. §. 4. Anu. l. 2. c. 11 Beut. l. 1. c. 11 Mar. l. 16. c. 1 Cassa. p. 12. consi. 17.

Flo. l. 1. c. 26. Vilada. c. 5.

Sede. tit. 14. cap. 6.

Taraf. c. 18.

Aquest Rey segõs Floriã y Viladamor, fonch molt afectat a tenir gent armada y apunt de guerra, y flotas de nauegacio: En la qual grandesa sobrepuja y se auantaja a tots los de son temps: Y axi per los Gẽtils fonch tingut y reputat per Deu de la mar, y adorantlo per tal, fonch anomenat Neptuno, o fill de Neptuno segons Medina, y Iacobo Bergomense.

Med. l. 1. c. 10 Bergo. l. 4.

Digitized by Google

En lo temps de son regnat, les nacions de Italia en terra ferma, y en Sicilia, que estauen veynes als Espanyols que alli viuian, los tornaren a començar a pertur-bar, y inquietar, sobre la possessio de la terra. Per la qual causa, passà en Italia, o primer en Sicilia, y apres a terra ferma de Italia, y afauorint als Espanyols, vensè los enemichs quels inquietauan, y sub-jugà les terres de aquells. Y volentsen tornar a Espanya, perque los qui restà-uan en Italia, y Sicilia, fossen mes pode-rosos, dexà als ys, y als altres, moltes de les sues gents, y companyies, que se anomenauan los Siculos. Apres cõ aques-tos fossen mes en numero que los vells que y eran ja de abans, començaren a perdrerse los noms vells, y frequentarse lo dels Siculos, y axi aquella part de ter-ra de Italia fonch dita Sicilia: dexant los primers noms de Trinacria, y Sicania, q̃ abans tenian: com diuhen los citats au-tors, ys llig en lo compendi de Tito Liuio.

Liuio.lib.5. de la 2. dec.

Alguns no illiterats de Olot, o Aulot, en las montanyas Pyrineas, sobre Besa.lu, prẽtenen, esser aquell poble fundacio de aquest Rey Vlo. Y que per ell se digue Vlot. Al qual apres mudant lo vocable han dit Aulot, o Olot. Les ruynes, y a que ductos del qual donã bona senyal dela sua antiga noblesa. Pero si es de tant temps, o no, resta a mes madur consell.

Mori Siculo hauent regnat prop de sexanta anys segons Annio, Goes, y Gar-cia, o hauent regnat sexãta y vn any, com vol Medina, o sexanta y dos, segons Pine-da, y Garibay.

Lo nostre Canõje Tarafa diu en aquest lloch, que en aquest temps viuia Argon-tonio Rey de Tarisa, del qual diu Plini: Pli.li.7.c.48 que era Rey de Tartesia, y que visque cent y vint anys, si be no falta qui diga que visque mil cent sinquanta anys, y al-tres que diuhen visque trescents anys. Pero dexat asso a la part, diu lo Canonje Tarafa que ell creu, que la poblacio de Argentona que tenim entre Badalo-na, y Mataro, sia fundada per aquest Argontonio: mogut quiça per la sem-blança del vocable. Lo que jo puch dir es, confessar, que fins vuy no he trobat altra cosa de la fundacio de aquest po-ble. Pero no gosare verificar, que fonch Argontonio en aquest temps. Perque al-tres lo posan en altre tẽps mes nou, com a par de Mariana, y tornarem anotar baix en son lloch y temps. Maria.l.1.c. 17.li.2.ca.8.

Cap. XXXIII. Del Rey Testa, los pobles que funda, y vinguda dels Grechs Za-cintos.

L Rey Vlo, o Siculo succehi Testa, segons Cassaneo, lo qual per sobre nom fonch anomenat Triton, segons diu Manethon en lo suple-ment de Beroso. Era aquest Testa de na-cio Africana, com escriu Ioan Annio. Y axi nota molt be Garibay, esser acabada la primera linea dels Reys de Espanya, ab Siculo, y comẽçar altra segona y no-na ab aquest Rey Testa, Tarafa Luch Marineo, y Annio, apres de auer dit que Testa era Africa, especifican seguint al Manethon: que era natural de Tricania en Lybia. Y com los historiadors antichs no declaren la causa de succehir en lo Regne, esser estranger, perço aduerteix Medina, auer volgut dir alguns: que de-uia esser parent de Siculo. Florian diu, que volent conjecturar alguns la causa de aquesta succecio digueren: que per esser mort Siculo sens fills, auent los Es-panyols de elegir Rey, no eligen ni acos-tumauan eligir los mes richs ni podero-sos, sino los de major virtut, consell, y sauiesa, pera poder regnar: y que axi, sa-bent la bondat y mereixer de Testa, en-cara que de nacio estranya, lo degueren eligir per son Rey, y Senyor. Tambe re-fereix, que altres per conjectures diu-hen: que com los Espanyols tinguessen ja senyories en diuerses parts del mon, quiça les deuian tambe tenir en algunes de aquelles, ahont Testa viuia, y quey deuia esser passat per Gouernador, o ca-pita: y que axi faltant la linea, y succe-cio en Espanya, quiça com a deute mes propinch, li tocà y pertangue la suc-cecio. Tambe me apar ami, que si Tes-ta era Africà, y de Lybia com assi auem dit, essent vinguts de alli mateix Osiris Iupiter, Hercules, Hispalo, y Hispã, com de

Cassa.p.ia. conf.17.

Anni.fl.16. Gar.l.1.c.23

Taraf.c.19. Mari.l.6.c.1 Annio.li.ia. cap.22.

Med.l.1.c.11 Flo.l.1.c.22.

Digitized by Google

Cap. 14. 19. 20. 21. de cada qual en son lloch auem dit, facil cosa era restarlos alli deutes, y parents: y morint Siculo sens infants, esser cridat Testa cō a deute, y mes acostat. Empero cō loā Mariana, y altres, tingā per cosa fabulosa, q̄ Testa ni los demes fins a Abidis hajan regnat en Espanya, y vna cosa, y altra, tot sian conjectures, no se yo be en que afirmarme: sino referirho tot, per que ningu se agravie, y lo lector ab vn sol llibre entenga tot lo que esta escrit de asso.

Mari.l.1.c.11

Lo regnat de Testa diu Florian, auet comencat serca del any 1412. abans de la vinguda de Christo, que al seu compte, y al de Pere Anton Beuter, Damia Goes, y Philip Garcia, correspon al de 893. apres del diluui, y 752. apres de la poblacio de Espanya: o segons Tarafa, y Medina 1424 abans de Christo, y en lo regnat de Menopho de Ægipte, segons loan Annio: qui concorda ab aquest compte ab Tarafa, y en lo demes ab los altres.

Beu.l.1.c.11.

Anni. l. 1. y d.c.18.

Durant son regnat, edifica, y pobla Testa algunes poblacions. Y senyaladament segons Beuter, en lo lloch ahont al temps de la sua vinguda desembarca: a la qual conformant ab lo mateix Beuter, Annio, Tarafa, y Florian, diuhen, que dona en nom de Testa: y fonch cap dels pobles que apres se digueren Contestani, o Contestans. Beuter diu que apres ab la vinguda de Theuchro en Espāya, se anomena Theucharia: y ajusta seguint asso mateix Tarafa, que apres fonch dita Carthagena.

A Florian be li plau que Carthagena fos dels pobles Contestans, pero no que ella mateixa fos Contestania, sino la que vuy se diu Contentanya en lo regne de Valencia: y axi ho enten tambe Garibay: y ja nosaltres hauem posada la fundacio de Carthagena mes antiga, segons alguns altres escriptors, y tambe ne tornarem a fer mencio baix, segons opinio de altres.

Cap. 25.

Lib. c. 25.

Prop de aquestes temporadas, que loā Mariana vol fos en temps de Siculo, o poch apres, y mes de doscents anys abans de la guerra de Troya, que seria lo any trenta y sinch de aquest Testa, segons Florian, Sedenyo, y Garibay, y Viladamor, seguint al Manethon, y al Viterbiense, vingueren en Espanya molts Grechs exits de la Isla Zazinto, que apres se es dita Iasanto: y com diuhen los ja citats, y ab ells Medina, fundaren la ciutat de Sagunto, de la qual dalt hauem feta mencio. Tā be edificaren vn Temple a la Deessa Diana prop lo lloch que vuy se diu cap de Denia: lo qual fonch molt venerat dels Gentils: y alli instituhiren molts sacrificis moderns, mudant gran prat dels que Osiris, Hercules, y Luso auian ensenyats. La notabilitat y bellesa del qual Temple, figuran dits auctors, Beuter, y Tarafa.

Mar.l.1.c.12. Flo.l.1.c.29 Vilada. c.5.

Cap.11.c.19. y baix c.37.

Beu.l.1.c.10 Taraf.c.24.

Nos troba escrit de aquest Testa, mes de que mori, auent setanta quatre anys que regnaua, poch mes, o manco: y que li succehi Romo, com baix direm.

Cap. XXXIIII. Del Rey Romo qui funda Valencia, vinguda de Dionis Lybico, anomenat Iaco Bathm.

A Cabats los dies del Rey Testa, li succehi Romo: del qual fan mēcio loan Annio de Viterbo, Manethon en lo suplemēt de Beroso, Lucio Marineo, y Barthomeu Cassaneo. Y fonch la succesio de aq̄l en lo any 1394. abans de Christo, y en 825. apres de la poblacio de Espanya: y en 969. apres del diluui, segons Annio Sedenyo, y Florian: a be que Tarafa vulla fos en lo any 1350. abans de Christo: que es prou gran bescopte. Y diuhen Florian y Viladamor, que nos te noticia de qui era fill aq̄st Romo. Pero Beuter en la sua coronica, Medina, Garibay, y Tarafa, diuhē era fill de Testa.

Anni.li. l.y l.16.en lo su. y l.12.c.13.

Mar.l.6.c.1. Cassa. p.12. Cons.17.

Sede.tit.14. cap.6. Flo.l.1.c.10. Taraf.c.10. Vilada. c.5.

Beut.l.1.c.11 Me.p.1.c.11. Ga.l.4.c.34

Poch apres que Romo comença a regnar, edifica vna ciutat, anomenada de son nom Roma, en la costa del mar Mediterra, vna mitja llegueta dins terra, ribera del riu Turia. La qual conserua axi son nom, fins que los Romans venint en Espanya, no volent sufrir, que a mes de la sua ciutat ni agues altra de son nom, li mudaren aquell, y li digueren Valencia: que en la significacio es vna mateixa cosa. Y del temps en que fonch aquesta mudança de nom, direm baix, en son temps, y lloch.

Lib.3.ca.20.

Digitized by Google

En vida de aquest Rey Romo, en lo any 1325. abans de Christo nostre Senyor, segons Garibay, Florian, Pere Antõ Beuter, y Viladamor: entrà en Espanya per la part de la Andaluzia grã numero de gẽt de Grecia, homẽs, y dones, aportãt per capita a vn home anomenat Dionis Lybic, al qual tambe anomenauan Yaco. De aquesta gent se diu, que no viuia en habitacio certa, sino per los camps, y boschs, cridant, y aulant, axi en temps de pler, com en sos sacrificis, y deuocions. A la qual manera de cridar anomenauã Yaco, y alguns altres Bachin. Per la qual causa Yaco fonch anomenat Bachin, o Baco corruptament. Del qual, y de sos sacrificis, vltra de asso que diuhen los ya referits escriptors, se pot veure Sanct Agusti, y sobre de ell les addicions de Luis Viues en lo de la ciutat de Deu.

Flor. l. 1. c. 32
Beut. li. c. 11.
Agu. l. 6. c. 9

Ya que fonch Dionis en Espanya, funda alguns pobles en Andaluzia: y en Arago la ciutat de Yaca, en memoria de son nom: que a be que alguns la anomenauan Laca, lo Florian satisfa cumplidament al dupte. Veritat es, que diu, hauer oyt a dir asso, a mestre Antoni de Nebrissa, qui fonch son mestre, al qual segueixẽ Beuter, y lo nostre Medina.

Tirant Yaco Bachin son cami per la montanya Pyrinea, entra per las parts de Cathalunya: en la qual per la Ætimologia de son nom, pensam fundas alguns pobles, que vuy se troban en ella, si be ab alguna mudança del nom. Com son, Baccatium que vuy se diu Baga: y Baccula vuy anomenada Banyoles: segons consta dels llochs de mestre Pere Ioan Nunyes, que baix en lo llibre segon capitol primer se allegaran. Y passant Yaco Bachin lo seu cami mes auant per aquellas montanyas arriba a Conflent: y alli funda a Escoro, Auleta, y Yaça que vuy se diu You, y à Opol en Rossello, cõforme diu Frãcesch Comte. Fetes les quals poblacions, Dionis Lybico Yaco Bacchin, o Bacco, sen ana de Espãya ab la demes altra gent que li sobraua.

Per aquesta temporada de la vida del Rey Romo, succehi lo robo de Europa, filla del Rey Agenor, fet en la ciutat de Sydon, per lo Rey Xantheo de Creta, a qui digueren Iupiter: com se pot veurer en Sanct Agusti, y sobre de ell a Luis Viues. Cadmo, germa de Europa, la ana cercant per moltes parts del mon: y entre elles arriba a Espanya: ahõt passat per les parts de Rossello, y Cerdanya, en les agrestes montanyes dels Pyrineus, al pla de Canigo anomena de son nom. Y axi vuy encara se anomena, lo pla de Cadi. Axi mateix, per ell, y de son nom les montanyes del Pyrineo que a la fi de Cerdanya se torssen enues mitg dia, entrantsen per Cathalunya riberas del riu Segre, se anomenaren de Cadi: que es lo mateix, que Cadmo. Dient los Grechs Cadmo, y los Latins Cadino: Com escriu Francesch Comte.

August. de Ciuit. lib 18 cap. 12.
Comte. c. 1.

Lo Rey Romo en temps del qual succehi lo que auem dit, mori, auent gouernat trenta y tres anys, segons Annio, Goes, Garcia, y Garibay: o vint y nou segõs Medina, o vint y vuyt segons Tarafa.

Aparme cosa digna de notar assi: que aduertescan los que llegiran al Canonge Tarafa, si li lligen traduit en Castella, que aquella traduccio no es bona, en quant parla de Osco, y li diu Barcelones: perque en los codex llatins diu: Oscus Vetulonensis: que vol dir: Osco Vetulones: ço es Vetulonia, que era en Italia, segons se veu de Ioan Annio, en lo llibre primer, y en lo segon de les Institucions, y sobre Manethon, y en les questions Annonianes: lo qual se explica, dient: que Vetulonia era la que vuy se diu Viterbo. La occasio del error pens jo deu esser estada, que los Castellans souint posan la B. per la V. com es ara, per vosotros, diuhẽ, bosotros, per vẽgança, diuhẽ bengança, y mil altres: y de aqui lo traductor per Vetulones, escrigue Betulones: y com las cosses gastades sempre van a mes: no sols se arriba a Betulones, pero en cara fins à dir Barcelones. Dich ho a proposit, perq̃ si algu a llegit aquell llibre en vulgar, nos marauelle, si assi no fem especial mencio de aquest Osco, Rey de Italia, de qui diu Tarafa que funda Hosca, en Arago: perq̃ com no sia cosa nostra, no li donarem à Barcelona lo que no se li deu, ni fer naturals della als qui nou son. Y en quant al que Tarafa diu, que Betulonia en Cathalunya,

Digitized by Google

luuya, y Betis en Andaluzia prengueren nom de aquest Osco Vetulonense, tampoch noy estrebarem, puix ja ho atribuyrem al nostre Betis Rey de Espanya, com se pot veure en la vida de aquell.

Cap.16.

Cap. XXXV. Del Rey Palatuo, guerres de Caco, y vinguda de Hercules Theba.

Cassa.p.12. Conf.17. Ga.l.4.c.15 An.li.1.f.16. En lo sum. y li.n.c.24. Taraf.ca.11.

REgna Palatuo en Espanya, segõs Maneton, Cassaneo, y Garibay, despres de Romo. Pere Ioan Annio, posa a Romo, y a Palatuo tots dos junts. Y axi lo nostre Canõje Tarafa diu: que viuint encara lo Rey Romo, fonch posat en lo regne Palatuo son fill, sens dir si fonch rebelio, o si de cõsentiment del Rey son pare. Y diu fonch en lo any abans de Christo 1321. del qual any se concordan ell, y lo Medina: si be no posa Medina la succesio de aquell fins apres la mort de Romo. Y axi Floriã de Campo, Viladamor, Ioan Sedenyo, y Lucio Marineo concordan, en que succehi Palatuo apres la mort de son pare Romo: donant empero la sua succesio en lo any 1306. abans de Christo Senyor nostre, que fonch de 958. apres de la poblacio de Espanya, y de 1001. apres del diluui, segons Beuter, Ioan Annio, Goes, y Garcia.

Me.p.i.c.23. Flo.l.1.c.32. Vila.c.6. Sede.tit.14. cap.6. Mari.l.6.c.1. Beut.l.2.c.

Concordan apres los escriptors, en q̃ per causa de aquest Rey los pobles conuehins a la ciutat de Roma, que son pare auia fundada, foren anomenats Palatuos, y Palancia la aygua del riu que passa junt a Segunto, vuy Moruedre.

A la falda de Canigo, ribera del riu Tech, se troba vna poblacio, anomenada Palanda: en la qual encara restan vestigis de algunes torres de argamassa. Y axi per la æthimologia, que prengueren los pobles Palatuos, creu Frãcesch Comte, que aquesta tãbe fonch fundacio de Palatuo.

Comt.c.14.

Auia aq̃st Rey gouernat en pau, y quietut molt temps del seu Regnat, que segõs Tarafa, y Annio, seguint a Eusebi, durà per tẽps de 18. anys: y en lo vltim dells, segons Florian, y Garibay, se li alçà vn subdit, anomenat Licino Caco. Del qual per auer trobades les mines de ferro, y fabricades moltes armes, fingian los Poetas, q̃ era fill de Vulcano: a qui ells adorauã per Deu de les ferrerias, segons las vanitats de aquell temps. Foren los mouimẽts de Caco en les montanyes de Canigo, conforme escriu Francesch Comte. Y com era home poderos y astut, sabe atraurer assi las volũtats dels naturals de aquelles montanyes, ab tãta facilitat, q̃ dins pochs dies lo tingueren per Rey y senyor. Y alçat axi, gosà baixar ab gent armada contra lo Rey Palatuo. Lo qual exint al encõtra a Caco, fonch vençut en vna cruel batalla, que tingueren a las faldas de vna montanya. A la qual, o perque alli estaua tota la força de Caco, o perque alcãça la victoria en ella, digueren despres Caco, y vuy Moncayo. Veritat es, que fra Iuã Pineda reproua aquesta demoninacio, y no la gozà afirmar Arescio. Y axi per ventura, ni seria aquesta la occasio de anomenarse axi aquella montanya, ni seria estada alli la batalla, sino a la nostra montanya de Canigo, com vol Frãcesch Comte. Y aporta raho: per q̃ si Caco, per auer trobades les mines de ferro, se fingi esser fill de Vulcano, cõ esta dit: de ninguna part de Espanya (encara que fos en Biscaya) podia esser senyor, nis podia fer fort en ninguna montanya, que tingues mes numero de mines de ferro, ni mes abũdãts, que en Canigo, y les sues comarques. A les quals resta lo nom de aquest Caco, cõforme escriu Francesch Comte.

Comt.ca.8

Com per raho de aquesta victoria, Caco restas senyor de la mayor part de Espanya, los demes dels Historiadors lo posan per Rey della. Pero com se puga dir, que fonch tyra, mes que Rey: y perque no possehi la terra ab titol ni quietut, ni Palatuo la perde totalment: perço jo no fas capitol a part, sino continuat, de les sues coses.

De manera que diuhem los citats auctors, seguint a Eusebi y Manethon, que escapat Palatuo de aquesta batalla, molts dels seus vassalls, tenint a mal la rebellio de Caco, acudirẽ a seruir a Palatuo. Y cobrant axi forças, tornaren las guerras entre los dos: y foren tan llargues, que durareu per espay de 56. anys, sens que may Palatuo dexas lo nõ de Rey. Y finalmẽt venint ab poderos exercit contra Caco,

lo

Digitized by Google

lo vence, y desbarata: de tal manera, que no tenintse per segur en Espanya, sen passa a Italia ab vna germana sua. Y axi reprenê Tarafa, Beuter, Sedenyo, y Pineda, als que diuhen, que Hercules trague de Espanya a Caco.

Las personas que mes sustentaren la voluntat, y part del Rey Palatuo, foren los que estauen per aquelles montanyes entre los Vrgellesos, Andorrans, y montanya de Canigo, fronters a les parts que assi prest veurem, se digueren de Cerdãya. Los quals per aquesta occasio foren anomenats Palatuos, y apres ab vn poch de mudança Pallatuos, y de Pallas. Que a be que Beuter vulla, se diguessen axi, per vn Temple famos, y per la gran deuocio tingueren aquells pobles a la Deessa Pallas; may de tal Temple a fet mencio altre historiador, ni sen troba vestigi: ni Pallas, o altra de son nom, se enten aja tingut domini en part de Cathalunya.

Assi en lo cap. 36.

Beu. p. 2. c. 12

Essent vençut Caco, resta Palatuo en pau y quietut en lo regne, tot lo restant temps de la vida: que conforme escriuhẽ Tarafa, Medina, y Garibay, fonch per espay de alguns sis fins en set anys.

Taraf. c. 21. Garib. li. 4. cap. 27.

Y en aquest temps, segons Mariana, o en lo que fonch entre la mort de Palatuo y successio de Erithreo, conforme se colligeix de Ioã Annio, Beuter, Tarafa, Goes y Garcia: o regnant ja Erithreo, com vol Florian: vinguerẽ a Espanya les cõpãyies dels Grechs Argonautas, ab son inuencible capita Alceo, q̃ per los seus era anomenat Iraclis, y per les demes nacions Hercules: per les admirables proesas, y memorables fets de armes auia acabats per lo mõ. Y aq̃st es lo famos capita, a qui los poetas atribueixen moltes victories, y azanyes del gran Hercules Lybich, cõ auem senyalat en altre lloch. De hont se veu claramẽt, esser impossible atribuhir a aquest Hercules lo vencer als Gerions, y altres coses, que los poetas per confusio del temps, y dels noms, fabulosament li han donades, com en son lloch fonch aduertit.

Mar. l. 6. c. 12

Anni. d. l. 12. cap. 2.

Taraf. c. 21.

Pero dexant asso, y lo cami que feren aquestes companyies, quant entraren en Espanya, y quins pobles fundaren en la Andaluzia, referintmen als ja citats: lo q̃ importa al nostae proposit, es. Que auent desembarcat en Andaluzia, los q̃ no restauen a fundar pobles, y sen anauen entrãt per Espanya, passauan robant y destruint tot quant los venia aldauant: y oprimint, vexant, y maltratant a molts, perque los descubrissen y amostrassen les mines de or y plata, que estauen amagades en lo secret de la terra. Y anant discorrent de aquesta manera, arribaren en Cathalunya, a les parts dels Pyrineos. Ahont alguns de aquelles companyies, que se anomenauan Ceretans, segons volen micer Hieronym Pau y Antoni de Nebrissa, arribant molt cansats, per les jornades auiã fetes, o per la set del or, que entenian apagar ab la abundancia de les mines, de que estan plenes aquelles partides: se atendarẽ y reposaren: y apres poch a poch edificãt cases, fundaren vn bon poble del seu nõ. Y aquest principi apar vullen donar aquestos auctors a la vila de Ceret. Pero es molt justa raho aduertir, que los homens de aquestes companyies, se poblarẽ en Cerdanya, y no en Ceret de Rossello. La semblança del nom pot fer, y à fet errar a molts, com veurem en lo capitol primer del llibre segon. Y essent cert, cõ, o es, que son diferents pobles: axi tambe tingueren diuersos fundadors. Per què à Ceret, ja li auem donat son principi, en temps de Ceres, en lo capitol 29. Be es veritat que altres donan altre origen als Ceretans, com ho notare baix, y alli procurarem donar major noticia de aço. No diuhen los citats auctors, quãt y en quin temps deixa Alceo aquestes compãyies: pero pot se collegir facilment del temps arribarem a Espanya.

Pau. lib. de montibus. Anto. in exort. ad lectorem.

Cap. 36.

A mes de les dites coses, escriuhẽ Beuter y Medina: que aquest Alceo sabent lo cami que Dionis, Lybic auia fet, per imitar aquel, y veurer si ell tambe trobaria or, o plata, pujà per la terra a dintre, fins a Iacà: ahont per memoria sua ordena los jochs de festa, anomenats Agones, per la agonia, y treball que en ells se passaua, cõsistint en lluyta y valentia: y com se fessen ab cerimonia, y sacrificis al Deu Iupiter, y per aço fosse posades alli vnes Ares, ques digueren Aræ Agones: de aqui resta lo nom a dos rius que passan alli prop, nomenantse

Cap. 14.

Digitized by Google

nomenantse Aragones, y de aqui resta per discurs de temps que la terra ques enclogue al mitg dels dos rius se anomena Arago: concordant ab asso los altres auctors ja citats, y Marineo en altre lloch: a be que no aproue aquesta opinio Laurencio Valla: per quant diu, no poder creure, que rius tant petits poguessen donar nom a vn tant famos Regne, com es lo de Arago. Pero com se vulla que sia: passa Hercules Theba Alceo, per aquesta terra: y de aqui declinant deues lo mar, arriba a la ribera de Sagunto, que estaua comoda, baxãt per los pobles vehins del riu Hebro.

Mari. de primis Are. re. Valla. l. 1.

Arribat Alceo en Sagunto tingue noticia de les illes Baleares, Mallorca, Menorca, Yuiça, y les adjacents: y determina passar alli. Y trobant la gent molt descuydada, vsa ab ells les mateixes crueltats q̃ en Espanya, sercant les mines del or, q̃ tãt desijaua. Y no aprofitãt les sues crueltats, prengue lo cami deues Italia: y lo que alli hi succehi se pot veure llargament en lo Florian, Viladamor, y Mariana.

Ara acabant ab la vista de Palatuo, escriuhen: que mori sens fills: auent regnat vint y quatre anys segons Goes, y Grcia.

En aquest tẽps de la mort de Palatuo, y principis del regnat de Erithreo, succehi lo robo que Iason feu de Medea, y aportantla per la costa de Espanya, dona nom a la Isla de les Medes, segons escriu Francesch Comte, cap. 15.

Cap. XXXVI. Com regna Erithreo: y vinguda dels Morgetes, que fundaren a Murcia.

Mort Palatuo succehi en la senyoria de Espanya Erithro, per altres dit Erithreo, segons que aquest orde seruaren Lucio Marineo, y Cassaneo. Y fonch aquesta succecio en lo any del diluui, milt setanta y hu, segons Beuter, y de la poblacio de Espanya. 918. y abans de la vinguda de Christo. 1246. segons Florian, Garibay, y Sedenyo referint al Viterbiensse. Pero en la imprecio del meu Codech diu, fonch lo any. 1061. del diluui. 818. y de la poblacio de Espãya. 1272. y abãs de Christo, lo qual cõpte segueixen tambe Goes, y Garcia. Lo Canonje Tarafa seguint a Eusebi diu: fonch lo any. 1240. abans de Christo, y Viladamor diu any. 1260.

Mari. l. 6. c. 1. Cassa. p. 12. consid. 17. Beu. l. 1. c. 11. Flo. l. 1. c. 40 Gar. l. 4. c. 28 Sede. tit. 14. cap. 6. An. l. 12. c. 26

Taraf. c. 23. Vilada. c. 7.

Florian de Campo forma dubte: com axi, o per qual occasio aquest Rey se anomenà de aquesta manera. Si per la nacio, o per abitar en la Isla de Caliz, poblada per los Erithreos, vinguts de les parts del mar vermell, y abitada apres per los de Tyro, que tambe era Erithreos. Pero perque ell mateix, y los demes qui saben de Cosmographia dubtan, que la Isla Erithrea fos la de Caliz, dexem asso: y cregam se digues Erithreo per la nacio. Perque si com diu Florian los Tyrios eran Erithreos, y com vol lo nostre Canonge Francesch Tarafa, Erithreo era Rey de Tyro, nos pot dir, de ahont li vingue lo nom, sino de ser Rey dels Erithreos. Y que no li sabem nõ propri, sino com qui diu lo Rey de Tyro, o dels Tyrios, o Erithreos. De manera q̃ mort Palatuo, prengueren los Espanyols per Rey, al queu era dels Erithreos de Tyro.

Lo modo com li vingue la succecio escriu Tarafa, dient. Que mogut per vna resposta de vn Oraculo nauega desdel mar vermell fins al Occidental. Y arribat a vn Temple de Hercules quey auia en Caliz, fonch alçat Rey de Espanya. Asso mateix pens jo sia, allo que resulta de S. Agusti, y de Luis Viues, y del Bergomense: que Erithreo fonch significat, y pres per Minerua, y posat en Athenas en Grecia al Temple de Minerua, y Vulcano, y que porta de Ætiopia a Athenas los sacrificis se feren a Phebo, Minerua, y a Ceres, y altres cosses fabulo ses. Desde hont degue venir a Espanya, ab las Companyias dels Grechs, que en los capitols passats hi vingueren. Y trobant se en ella, ab titol de parent del mort Rey Palatuo, cõ diuhen Flariã, Viladamor, y Medina, per ser aquell mort sens fills, estant los Espanyols sens cap, ni senyor, fonch elegit per Rey de Espanya. Y era facil: per que si cõ auem vist, Palatuo era fill de Romo, y net de Testa Africa: essent Erithreo de Tyro, y dels confins de Africa, y estat en Aetiopia, no era molt fos parent de Palatuo.

S. Augu. de Ciuita. l. 7. cap. 20. y li. 18 cap. 12. Bergo. l. 4

Ca. 34. y 15.

Cap. 13. 34. y 15.

Diu lo Canonge Tarafa: que en vida de

de aquest Rey, los pobles Ceretans junt als monts Pyrineus prẽgueren aquell nõ, allegant per cõfirmacio de assò vna auctoritat de Plini. Y perque dalt digui de ells, lo que ara me apar àduertir per concordancia de aquestes opinions es: q̃ aquells pobles Ceretans reberen son nom al tẽps alli dit, y com poch apres se segui lo Regnat de aquest Erithreo, diuulgas la fama de ells en son temps, y axi li fonch atribuit aquest honor. O tambe, que com aquells pobles fossen de les companyies de Alceo, y alguns posen la sua vinguda en la vida de aquest Rey, com digui en lo capitol precedẽt, de aqui vingue, que los que tingueren aquella opinio, tingan y eregan tambe lo ques seguent de alli. O sino, digam: lo ques trau de Luis Viues en las addicions que feu a sanct Agusti. Que com Erithreo aporta de Ætiopia a Grecia los sacrificis, y serimonias de la Dessa Ceres, axi tambe quiça los instituhis en Espanya, començant aquella deuocio en son temps: y de aqui vingues a pençar Tarafa, que en ell mateix rebessen lo nõ los pobles Ceretans, qui ja se anomenauan axi, en la circumferencia de aquella temporada, ab las companyias que de Alceo restaren alli. Y nos pot entendre del poble de Ceret en Rossello: per lo que esta ja aduertit en los capitols vint y nou, y trenta sinch de aquest llibre.

Cap. 29. c. 35.

S. Aug. l. 7. c. 20. de Ci.

En temps de àquest Rey diu Beuter, q̃ vingueren de Italia vnes companyies de homens ques anomenauan Morgetes: que poblaren la ciutat de Murcia, en lo regne del mateix nom.

Visque Erithreo en son regnat. 67. anys segons Garibay, o 78. segons Beuter, y Florian, o 69 segons Tarafa, o 80. segons Viladamor, que es prou varietat, y la causara en los dos capitols seguents, com ja en altres ses vist.

Cap. XXXVII. Com regna Gorgoris Melicola, y natiuitat de Abidis.

Mar. l 6. c. 1. Tara. ca. 24.

Vccehi al Rey Erithreo, lo Rey Gorgoris, com diu Lucio Marineo: lo qual comença a regnar segons Tarafa lo any 1192. abans de la vinguda de Christo: y 1151. apres del diluui, segons escriu Beuter: o segons Garibay, y Florian, referint a Ioan Annio de Viterbo 1179. abans de la vinguda de Christo, 1127. apres del diluui, y 907. apres de la poblacio de Espanya. Pero jo en la mia impressio trobe, auer escrit Annio, q̃ fonch lo any 1131. apres del diluui 981. de la poblacio de Espanya, y 1188. abans de la vinguda de Christo nostre Senyor en lo mon: y axi correspon lo compte de Damia Goes, Philip, Garcia, y Ioã Sedenyo.

Beut. l. 1. c. 11.

Ga. l. 4. c. 19 Flo. l. 1. c. 41.

An. l. 11. c. 17

Seden. tit. 14 c. 6. tit. 7. c. 1

Del qual Gorgoris, los Historiadors Grechs, y molts altres quels segueixen, com lo Miquel Ritio, Antoni Nebrissense, Pineda, y Iustino, diuhen: era de nacio Grech, decendent dels Curetes, llinatge principal de aquells que erã vinguts ab lo Dionisio: pero los llatins, y entre los Castellans, lo mestre Florian, y dels Cathalans, lo nostre Viladamor, afirman fonch Espanyol, y de llinatge dels Coresos: Beuter, y Medina diuhen era fill de Erithreo.

Riti. lib. I. Nebris. in exorta. ad lect. Pin. l. 3. ca. 9. §. 1. Iusti. l. 44 Vilada. c. 7. Beut. d. c. 11. Med. l. 1. c. 3.

Aquest Rey Gorgoris, per alguns escriptors es anomenat Mellicola: y ab aquest sol nom lo anomena Cassaneo. La occasio de anomenarse axi, fonch: perque primer que algun altre, amostra en Espanya, la manera de criar les Abelles en los arns, o buchs, y traure la mel, y aprositarse dellas. Ab la qual inuencio, y altres coses q̃ ensẽya Gorgoris a sos vassalls fõch de molta vtilitat, y profit per als seus pobles, volgut, y ben quist de aquells. Y no auia tingut Espanya fins assi Rey de tant bon renom com ell, sino fos estat per vna demasiada crueltat q̃ vsà, tras de vn acte torpe q̃ se li atribueix q̃ comete. Tenia Gorgoris vna filla molt amada, gentil, y agraciada: y com aquestes les mes vegades vingã a ser desditchades, fonch ho quant vna altra pogues ser, enamorãt se de ella vn criat, o gentilhome de la casa, y Cort de son pare, y llançantse ab ella en deshonestos delits: conforme diuhen Iustino, Florian, Beuter, Pineda, Sedenyo y Viladamor. O com escriuhen Hieronym Arbolanxe, Ritio, Marineo, Antoni Nebrissense, Moriana, y lo Bisbe de Gerona, la mal afortunada joue, com altra infelis y deshonesta Mirra, tingue torpe ajũtement ab lo Rey son pare: y a la fi resta prenyada, y a son temps pari vn bell, y agraciat

Cassa. p. 12. consi. 17.

Arbo. l. 1.

Mari. l. 1. c. 1 B. de Gero l. 1. c. de Requi ante Herculem.

Digitized by Google

agraciat fill. Sabent Gorgoris lo part de la filla, sentint la mengua y deshonrra, o tenint vergonya de la sua fealdat y torpesa, volent la cubrir y amagar, tant secretament com pogue, feu pendre lo infantet, y aportar per vn criat seu en vna aspre y inhabitada montanya, y llançarlo alli, peraque fos past de las bestias saluatges. Al cap de pochs dies, desijant saber que era estat del infantet, enuiant al matex lloch, lo qui lay auia llançat lo troba bo, sa, y alegre, ab moltes besties feres alentorn, quel defençauan, y vna de ellas li donaua llet. De la qual marauella cõptada al Rey, rebe tant pesar, his mostra tant hirat, quel manà pendre y llançar à vn remat de feros y famejants alans. Y fet com ell auia manat: com ab totes aquestes coses lo infantet no rebes dany algu, ansbe los alans se mostrassen sossegats y manços, lo feu llançar en alta mar. Dehont la sua ventura, y las honas lo tragueren a la terra, y vna cerua parida li dona llet y sustento. Y continuant la fera aquest acte molt temps, mostrantse mes humana que lo Rey, viuint lo minyonet se feu gran, tant lleuger y velos en correr, que may lo podian alcançar: fins que li pararen vns llaços, ab los quals lo enllaçaren pres: y presentaren al Rey Gorgoris son aui. Lo qual com lo veu, regonexentlo ab la fisonomia y altres senyals, lo conegue per son net: y manantlo criar li posa nom Abidis: al qual en nostre vulgar anomenam Abido. Y aquest li succehi apres en lo Regne, com en lo capitol seguent veurem. Los qui tenen per dificultos de creure, que vna cerua pogues criar axi à Abido: llijan à Florian y Viladamor, y veuran molts exemples que jo no referesch: perque entench noy posaran dupte los qui han molt llegit.

Pocas, o casi ningunes altres coses se escriuhen de aquest Rey feres per sa persona. De coses esdeuingudes en son temps, sen comptan moltas. Y particularment vingudes de gents à Espanya, que exian de la destruccio de Troya. Les quals per ser fora de mon intent dex de posar aisi: referintme à Medina, Tarafa, Maria y Florian. Aduertint solamẽt: que Tarafa posa en aquest temps les fundacions de Sagunto y Consentayna: dient esser del Rey Gorgoris. De las quals ja dalt en diferents llochs auem apórtadas altres opinios. Ga. ii. 19. 11

Passadas aquestas cosas, mori lo Rey Gorgoris Mellicola, hauent regnat sexanta y set anys, segons Ioan Anni: o setanta anys, segons Eusebi, Tarafa y Medina, o setanta y quatre, segons Florian, Goes, Pineda, Garibay, Garcia y Viladamor: o setanta y set segons Beuter. Pineda. l. 5. c. 18. §. 2.

Capi:. XXXVIII. Del bon Rey Abidis: ab lo qual acabaren los Reys de Espanya.

ABido succehi en la senyoria de Espanya, mort lo Rey son aui: com apar de Ioan Annio, Ioan Sedenyo, Miquel Ritio, y altres que en lo discurs allegarem. Y fonch la sua succecio en lo any mil cent y sinch abans de Christo Senyor nostre, segons Garibay, y Florian: lo qual ajusta, que era lo any cent sinquanta y nou de la poblacio de Espanya. Lo nostre Canonge Tarafa escriu que era lo any mil cent vint y dos, abans de Christo: ab lo qual concorda Medina. Y segons Beuter, en mil dos cents vint y vuyt, apres del diluui: o mil dos cents noranta y dos, conforme al compte de Damia Goes y Felip Garcia: y en lo any dos mil vuyt cents sinquanta vuyt apres de la creacio del Mon, segons lo compte de fra Ioan Pineda.

An. l. ii. c. 27. Sede. tit. 7. c. 1. ti. 14. c. 6. Ritio. l. 1. Ga. l. 4. c. 10. Flo. l. 1. c. 45. Tarafa. c. 25. Me. l. 1. c. 34. Beu. l. 1. c. 11. Pineda. l. 3. cap. 12. §. 5.

De aquest Rey se escriu, fonch lo mes excelent y amat de quàts fossen estats en Espanya, y de qui majors beneficis hague rẽ los Espanyols. Per ço q̃ segons ab aq̃lls escriu Mariana, entre molts artificis nous quels ensenyà, vtils pera le vida humana, foren junyr los bous, sembrar, segar, recullir los grans, y vsar de aquells, trasplãtar arbres, y altres coses de agricultura: conforme diu Iustino, de quiu traguerẽ tots los demes. Si ja nou ensenyà Ceres, com en la vida de Hercules auem notat dalt. Ames de aço ensenya Abidis à molts que viuian en couas, dexar les montanyes, y habitar en poblacions. Dona moltes lleys bonas à la terra, y instituhi set ciutats, o poblacions, en les quals residian certs numeros de homens, que gouernant la terra

Mar. l. 1. c. 11. Iusti. li. 44. Cap. 19.

Digitized by Google

terra (com vuy la gouernan las Cancellerias y Audiẽcias) feyan justicia, punint, castigant, y donant à cada qual lo que de dret era seu.

Tambe diu lo Canonge Tarafa, que en temps de aquest Rey Abidis se funda la ciutat de Helna, en lo camp de Perpinya, en Rossello: y que fonch fundada per los Grechs: no se si per los que eran ja en la terra de temps passat, o per alguna de les naciõs de qui auem parlat en lo prop passat capitol. Allega lo Tarafa per confirmacio de asso à Plini. Y apar, que destruesca la opinio dels qui volen, sia fundacio de la Reyna Sancta Helena, o de son net, en honrra sua, com bax direm copiosament de cada qual de aquestes opiniõs.

Ca.14.y.15.

Lib.5.ca.7.

Ab aquestos bons exercicis, acabà Abidis la sua vida: la qual diu Beuter dura poch, y que axi nos posa lo numero dels seus dies. Pero tots los seguents, apartingan lo contrari: perque Garibay li dona trenta quatre anys: Florian, Goes, Garcia y Viladamor diuhen, foren trẽta y sinch: Pineda diu, quoranta vuyt: y Tarafa y Medina lin donan sexãta y quatre. Y per ser estat en la vida tãt honrrat aquest Abidis, meresque com à bon Princep, que apres de mort lo celebrassen per tal. Tant que diguerẽ los Espanyols: que los Deus lo auian tret del mon per lleuarlo dels perills desta vida. Y diu Mariana: que fonch en temps del Propheta Dauid, Rey de Irrael.

Acabada la vida de Abidis, apunta Garibay, acabaren los primers Reys de Espanya, que auian durat desde Tubal, per espay de 1902. anys: en 1234. del diluui: 1071 abans de Christo. En lo qual any tambe acabada la tercera edat del Mon y comẽça la quarta en temps del Rey Dauid: cosa digne de ser notada. Y axi acabant la tercera edat del Mon, y primera gouernacio dels Reys de Espanya, acabarseha tambe lo primer llibre de la nostra Coronica.

LIBRE

Digitized by Google

LIBRE SEGON DE LA PRIMERA PART DE LA CORONICA VNIVERSAL DE CATHALVNYA.

CAPITOL PRIMER, COM SE DIVIDI Espanya en nacions, y los noms de aquelles en Cathalunya.

Cap. non debet, extra de consangui.

MVDANTSE los temps, y canuiãtse los gouerns, segons la varietat de aquells se acostuman mudar tambe las disposicions humanes, conforme ho requereix la occasio de les coses. Y axi, cõ en lo discurs de aquesta obra apar que lo gouern, y senyoria de Espanya se vaja mudãt, y del q̃ era vn gouern, vn Regne, vna senyoria, y vn cap, se façã moltas diuisiõs, en diuerses senyories, y gouerns, per asso me ha aparegut començar en aquest pũt vn nou llibre, y capitol: diuidint aquest nou regiment de la gouernacio antiga. Proseguint empero la tela començada ab aquesta noua mostra, en la manera seguent.

Iustin. l. 44

Mort lo bon Rey Abidis, a be que Iustino diga, que los successors de aquell possehiren molts anys los Regnes de Espanya: totauia, o per no trobarne memoria, o altrament, cõcordan tots los altres escriptors, que no li sobreuisqueren fills llegitims, hereus ni successors, com diu Medina. Per la qual causa, y occasio succehiren en Espanya moltes nouedats, odis, rancors, y diuisions, entre los naturals de la terra. Y no podentse concordar com diu Viladamor, o com escriu Floriã, volent cada qual de ells ocupar la part q̃ pogues de la senyoria, vns per ser quiça deutes de Abidis, altres per la llibertat, y al gũs per apareixerlos esser bastãts per al gouern, o per altres causes, que ab la antiquitat del temps, cõm diu Medina: se ignoran, se diuidiren per nacions, y gouerns particulars, dels quals tambe fa mencio Pineda. Y diu lo mestre Floriã, que a be que los escriptors nos donẽ noticia de les gents que restaren en Espanya repartides en Prouincies petitas, com a caps de llinatges, altres ab oficis majors, carrechs de Republiques, segons lo vs del temps los podia aleshores ensenyar: totauia de poques de elles declaran los noms que podian tenir, ni declaran hazanyas, ni fets de aquelles. Y lo Viladamor diu: que a be que los Historiadors no declaren lo modo del gouern de Esya, se compren de ells, ques diuidi en nacions particulars, a manera de Prouincies. Y axi ell a pres treball en traurer clarament las nacions mes principals de las de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya. Los noms deles quals posa de aquesta manora.

Medi. l. c. 35.

Vilad. c. 8.
Flo. l. 1. c. 46

Pin. l. 3. c. 1. §. 2.

Ceretans.
Rousilions.
Indicets.
Betulons.
Lacetans.
Sedetans.
Suessetans.
Cosetans.
Ilargets.
Acetans.
Ilerchaons.
Auscetans.

Digitized by Google

Los termens y territoris de les quals dotze nacions, son posats, y descrits per lo mateix Viladamor en aquesta manera.

Los Ceretans senyala que foren los mateixos que vuy te Cerdanya. Y axi apar ho entengue Ptholomeo, com digue: que Iulia Lybia era dels Ceretans, puix vuy trobam a Lybica en Cerdanya, com digui dalt. De aqui se veu, que aquestos foren los pobles Ceretans. Y mestre Pere Ioan Nunyes de situ orbis, y lo Bisbe de Gerona diuhen: que Lybia era dels Ceretans en lo Pyrineu, que tot ve a prouar lo mateix que hauem dit. Mayorment que vuy encara, si volem vsar la llengua llatina, a tota la terra de Cerdanya anomenam, Ceritania. Y es asso tant clar, que no te necessitat de proua: que qui ab tanta puntualitat ho volgues mirar ho veuria claramẽt llegint a lnostre doctissim micer Antoni Oliba, en la Epistola, ad Patriã & lares, que es abans del tractat que ha fet sobre lo vsatge, Alium namque. Y alli apar casi significar, que la terra prengue lo nõ de la q̃ vuy se diu Torre Cerdana. No se si per ser la primera poblacio dels Ceretans, o per quina altra occasio. Y abans de passar mes auant, es be aduertir al lector, que de tot asso se infereix: que Ambrosi de Morales erra, com digue: que Ceret fonch cap dels pobles de Cerdanya: perque ni Ceret es en Cerdanya, sino en Rossello, a ma esquerra del Volo: que encara es de Vallespir. Lo que degue fer errar a Morales quiça fonch la assonancia del nom Ceret, Ceretans. Y tambe que Lybia se anomena Iulia, com la anomena Ptholomeo, y Ceret tambe se anomena Iulia, com aparra baix. Y axi diria facilment, que Ceret es en Cerdanya, y cap dels Ceretans: essent error, com apar del que assi esta dit. Y nom vulla algu escapar dient: que de nostre Francesch Calça aparega, que los Ceretans, y los de Cerdanya fossen diuersos: perque fent mencio de alguns pobles de Cathalunya diu axi. Emporitans, Ceretans Sardanos, perque dich, que Calça no posa disiunct, sino conjunt, Ceretans Sardanos. Com si digues, Ceretans que tambe foren anomenats Sardanos. Dels quals fa mencio Pomponio Mela, qui parlant dels rius Thelis, y Ticis, diu: baixan de Sardano: y Thelis, o Thetim es lo ques digue Ruscion, segons lo Bisbe de Gerona.

Ptho.l.2.c.5

L.1.c.5.y 12

Nuny.c.me diterranea Tarraconẽ.

Mo.l.8.c.52.

Lib.4.c.14.

Calça.c.13.

Mela.l.2.c.5.

B.Gernn.l.1. cap.de terra Rotcilionis

Los Rousilions diu lo nostre Viladamor, foren los mateixos que vuy te Rossello: deuallant per la costa del mar, desde la grau, fins a cap de Creus: y del mar, al mont de Canigo: dits axi per lo riu Ruscion, segons lo Bisbe de Gerona. Y aquestos mateixos pens jo sian los ques digueren Rusinos, per la Colonia Rusino, de qui fa mencio Pomponio Mela. Aquesta Colonia explica Hieronym Oliuario esser la mateixa que vuy se diu Perpinya: cap y poble de Rossello. De la fundacio de la qual parlarem pochs capitols mes auall: pero jo dubte que la explicacio a dit Oliuario sia acertada. Y no ho judicarie a altra falta, sino sols a no esser pratich de la terra. Y jo entench que la Colonia Rusino, com diu Francesch Comte, fonch alli, y allo mateix que vuy se diu Castell Rossello: edificat en vna llengua de collada, que parteix de Perpinya, y va planejant poch mes de vn quart de llegua, deues la mar, cami de Canet. Y alli en aquell castell vuy no hi ha sino vna torre de argamaça, tres, o quatre cases, ab vna capella de sancta Rufina. Y saben tots los que son pratichs de la terra, que allo es lo cap del Comtat de Rossello, a be que la cort Real, y Ministres, y exercici de Iusticia estigan en Perpinya. Y axi pens, que aquest castell fos lo cap dels pobles Rusinos, o Rousilions, que apres mudant se algũ tant lo vocable, se son dits de Rossello. Y per estar tant prop de Perpinya, pensaren alguns que fos vna mateixa cosa. Y apres he vist lo Bisbe de Gerona qui escriu com jo auia pensat. Altres anomenan à aqũstos pobles Sensuats: dels quals me explicare en lo llib. 3. en los capitols. 69. y 70.

Cap.5.

Comte. c.9.

Los Indicets, o Indigets: conforme al que diu Viladamor, eran per la costa del mar, desde cap de Creus, fins a la ciutat de Betulonia, que vuy es nomenada Badalona, cõ dalt auem dit. Pero pens que erra: perque Florian de Cãpo, que es conforme al que baix direm, nols dona de terme, sino desde cap de Creus, fins ahõt los antichs digueren era lo riu Sambroca,

Lib.1.c.16.

Flo.l.4.c.2

Lib.1.c.6.

Digitized by Google

broca, o Sambuca, que ells donauan deça de Empuries, sens arribar de molt a Betulonia, ans be encontrantse ab los Gerundenses, que son los de Gerona, que eran dels pobles Ausetans, segons Ptholomeo: a be que Nunyes, los pose ab los Indicets.

Nuny.e.me diterranea.

Betulons y Laletans, diu lo mateix Viladamor, eran los pobles de la costa del mar, desde Badalona fins a la boca del riu Hebro: comprenent las ciutats de Barcelona y Tarragona. Y errals del tot: perque ni los altres escriptors donan termens als Betulons, ni los Laletans tenian terras deues Hebro: com se veura baix, parlant dels Cosetans. De aquestos Laletans, o Lacetans, diu micer Hieronym Pau: era cap la ciutat de Barcelona. De hont degue tenir occasio Lucio Marineo de dir que la Laletania era tot lo Principat de Cathalunya. Lo Beuter escriu, que los pobles Lacetans eran desde Llobregat, fins a les terres de Gerona, y que se estenian, desde la Ioncaria, per Bascara y Gerona, fins a Llobregat: pero fonch error manifest. Per quant Florian dona aquexos termens als Gerundenses: diene que eran terra a dintre, y se encontrauan ab los Indicets. Y axi resta corregit Beuter ab asso, y ab lo que diu Morales en las antiquitats de Espanya, en lo capitol que fa de Lacetania: ahont diu, que Lacetania era, desde Llobregat per la marina y costa de Lleuant, fins a encotrar ab los Gerundenses, mes enlla de Blanes. Y axi los Betulons, o no tenian termens, o eran compresos ab los Lacetans. Y crech que aquesta es la total concordia de asso: co apar de Ptholomeo: qui posa Abetulo en los pobles Lacetans, y als Gerundenses ab los Ausetans. Y axi estauan fronters, Indicets y Ausetans: y los Lacetans arribauen fins als Gerundenses, que eran dels Ausetans: termenatse al riu de Tordera: segons lo que escriu lo Bisbe de Gerona. Y si be aduerteix Morales, que en Plini se llig moltes vegados, que los Lacetans eran en lo Pyrineo: alguns tenen per cert esser error del q copia los originals: perq ahont digue Lacetans, auia de dir, Iacetas, per la ciutat de Iaca, que es alli ahor la verem en lo llibre primer capitol 34. Y si be lo mateix Morales creu, q no fonch error, sino que esta be dir Lacetans, y que aquells serian diuersos dels Laletans: yo segueisch la altra opinio: perque co apar de Ptholomeo, y Liuio, y de vna pedra antiga, qne de Aulo Meuio baix en son lloch se posara: resulta clarament, que los Lacetans eran, los de la marina y costa, ja designada: y los Laletas era most diferets: com direm en lo llibre tercer capitol 51. Y lo que Morales escriu, pens jo queu volgue dir dels Acetans, que eran entre los Ilergets, y Cosetans, terra à dintre fins a Iaca.

Marin.l.3.

Beut.l.2. ca. 24.c.19.

Dalt.l.2.c.22

Ptho.l.2.c.5

Num.c. que obseruanda in marit.15.

Y perque assi al començar a parlar dels Betulons, y Lacetans, auem feta mencio de la Ioncaria, per major claredat de aquestes coses es de aduertir: que en Cathalunya se troba memoria de la Ioncaria, en dos llochs diferents. Lo primer ahont trobam vuy la Iunquera, en la falda del mont Pyrineo: de la qual parlan Florian y altres dalt referits: y della escriure nosaltres enlos capitols onze y dotze del llibre segon. Del segon lloch de la Ioncaria fa mencio mestre Pere Ioan Nunyes: dient que Antonino en lo seu Itinerari, la posa prop de Barcelona. Y explica Nunyes esser la que antigament se digue Aquæ Vaconis: y que vuy li diem, Caldes de Malauella. Pero jo pens que se enganya: per quant Caldes de Malauella es en los Gerundenses, a vna llegua de Llagostera, y a deu, fins a onze de Barcelona. Y auent de esser aquesta Ioncaria prop de Barcelona, sens dupte sera la Parroquia de Iunqueres, en lo Valles, de la Ballia de Tarraça, junt al terme de Sabadell. Y essent axi, vindria be en lo terme dels Lacetans: y ells apres a encontrarse ab los Ausetans, y Gerundenses: y axi no hi auria contrarietat ab los escriptors: sino sols lo error de Beuter, qui prenent la vna Ioncaria per la altra, estengue los Lacetas mes del que deuia. Y finalment, diu Nunyes: que los Lacetans dins terra se estenian, de S. Iulia, y S. Christofol de Lliçà, fins a Bagà: (antigament anomenat Bacasium) y de la part de Ponet, arribauã fins a Martorell.

Sedetans, y Suecetans, eran seguint las valls de Cerdanya, Coflent, y Rossello: segos escriu Comte. O per la costa de mar,

Digitized by Google

desde Hebro deues Ponent, y per lo restant de Cathalunya, y part del Regne de Valencia, cõforme lo mateix Viladamor.

Flor.l.5.ca. 11.c.42. Gar.l.5.c.20 Y Florian posa los termens dels Suessetans en la montanya, en los confins de Nauarra y Arago: y explicantlos Garibay, diu eran los que vuy son de la Merindad de Sangueza. Morales diu: eran los que son vuy de Caragoça en Arago: y que los qui diuhen eran en la Cancellaria de Tarragona erran, que no han de dir Sedetans, sino Edetans: dels quals diu era cap la ciutat Edeta: y fa diuerços als Suessetans, y Sedetans: perque auent passar als vns en Arago, com he dit, diu que los Suessetans, o Suetans eran, los mateixos que los Cosentans, o Cositans, y que aquestos estauan en la comarca de Tarragona, y que Florian errà com digue, lo que assi ab auctoritat sua tenim escrit. Y assio mateix es lo que digue lo nostre micer Hieronym Pau en la sua Barcinona, si be lo Florian lo repren. Pero Marineo diu: que Vilafrancha de Panades era dels pobles Suesans. Y axi apar confirmar, que los Suessetans, Susetans, o Suesans fossen per los contorns de Tarragona: a sis lleguas de la qual es Vilafrancha. Y mestre Pere Ioan Nunyes, donant los llimits als de la Suessatania diu: eran desde Llobregat a Hebro, comprenent ab ells a Tiuissa: no obstant que lo Bisbe de Gerona done tot asso als Ilarchaons.

Mari.l.3 ca. dapopul. Lacetanie.

Nuny.ca.de diuis.totius orb.& c.Suetan.1.y fo.2.

B.de Gero. l.1.c.de cite. Hispa.

Cosetans, ò Cosentans, altrament anomenats Cositans, eran los de la boca de Llobregat a Hebro, per la marina y costa de Lleuant, a Ponent: segons Viladamor. Lo qual a be q̃ fonch cõtrari a si mateix, per auer ja atribuida esta terra als Betulons, y Lacetans: totauia en los Cosetans asserta. Y teniã aquesta marina, y per la part superior de Hebro, que entra en Cathalunya, prenian trauessia fins a Llobregat, a la part que cau sobre la montanya de Montserrat: conforme escriu Florian. Y apar sentis lo mateix, lo literatissim y de celebre memoria Don Antoni Agusti dignissim Archebisbe de Tarragona. Qui explicant a Hermolao Barbaro, sobre lo llibre tercer, capitol tercer de Plini, diu: *Tarraco Vrbs Cosetanorum*, Que vol dir: Tarragona, ciutat dels pobles Cositans: axi que apar, fos Tarragona dins los termens de aquestos pobles, ques deuian estendre en los partits ja senyalats. Y anira per aduertit, lo que auem dit volen Morales, que aquestos, y los Suessetans fossen tots vns. Si be lo Bisbe de Gerona vol que estos Cosetans fossen los de Vrgell, Cardona, y Pallas.

Flo.l.4.c.13.

Agust. d.7.

Acetans, diu Viladamor eran, los que terra adintre confrontauan ab los Cosetans, y Ilergets, entrant dins Arago fins a la ciutat de Iaca: dels quals tambe fa mencio Plini. Y Ptholomeo, los posa entre los Cosetans, Illarcahons, Illergetes, y Castellaunos.

Los Ilergets comenssauan en Arago, en les parts del riu Gallego, y entrauan en Cathalunya, seguint al mateix riu, fins à encontrarse ab lo de Hebro, y per tot lo riu de Segre, tenint dins de si a les ciutats de Vrgell, Balaguer, Lleyda; y altres en Arago, com vol Viladamor, y apar de Ptholomeo, yu notarem ja en alguna manera dalt en lo llibre primer, y mes especificadament se veura baix en lo llibre tercer: Mestre Ioan Nunyes esten aquestos pobles, fins a Berga, que diu se anomenaua Bergiolum: lo Bisbe de Gerona los esten fins a tota Nauarra.

Ptho.l.2.c.6 Lib.1.ca.14. y 21. Lib.3.c.3.

B.de Gero. l.5.de g. Nauarr.

Illarchaons eran, desdels Cosetans, fins als Ceretans: comprenent tota la terra que vuy se anomena Castellbo, y ses comarques, segons Viladamor. Pero crech que tinga error: perque ja en lo llibre primer seguint a Beuter, donarem à aquestos pobles diferent lloch dient: Eran entre Ydubeda, Millas, y Hebro: y tota la ribera del mar. Y es axi, conforme al que diu Ptholomeo, y al assento que los dona Plini: concordant tots, que Ilerchaosa, o Ilercacosa, o Lercosa, era lo cap de aquestos pobles. De la qual ciutat digui ja escriuia Beuter, esser Tortosa. Y es veritat, que conforme direm en lo llibre tercer, lo mateix Beuter esten aquestos pobles fins a Buriana, y Castello de la Plana en lo Regne de Valencia. Mestre Pere Ioan Nunyes tambe concorda ab tots aquestos, si be nols esten tant com Beuter.

Lib.1.ca.14. Bou. l.1.c.9. ca.16. Plin.l.3.c.3. Lib.1.ca 14. Lib.1.cap.11.

Los

Digitized by Google

Los Auſetans, eran deſde Llobregat, quels diuidia dels Coſetans, fins a encontrar als Indicets, tirant la terra a dintre, comprenent tot lo que es de las terras de Vich: ſegons dit Viladamor. Y axi ſe veu que ve be lo q̃ dalt hauem: dit ques comprenian ab eſtos pobles los Gerundenſes, que eſtauan en mitg dels Lacetans, y Indicets. Y axi meſtre Pere Ioan Nunyes, poſa a Gerona, y a Banyoles, antigament dita Bacula, y Aque Calide vuy Arles, per pobles Auſetans.

De aqueſta manera diu Viladamor, que eſtaua diuidida Cathalunya en aqueſt temps, que anam dient, auer ſuccehit apres de la mort del Rey Abidis.

Y à be que ſia veritat, que aqueſtes nacions y pobles, foſſen ys troben eſſer eſtats en aqueſta terra, totauia es de aduertir: que en aqueſt temps y punt, en que eſta lo fill de noſtra Hiſtoria, no eſtaua encara diuidida axi Cathalunya: que ſino es dels Betulons, Ceretans, Ilergets, Ilarchaos, Lacetans, y Auſetans, no auem trobat encara memoria dels altres. Empero ſeruira aſſo de vna coſa, que quant trobarem memoria de aqueſtes gents, nacions, o pobles, nons aurem de detenir en poſar los termens de ells, ſino referirnos a aqueſt capitol: en lo qual com en epilogo eſtan tots reſumits. Y per aço faltan a poſar altres pobles com ſon.

Pænos, o Pheniços
Portuſios Berguſios
Bergitans
Caſtellaunos.

Los Pænos diu lo Bisbe de Gerona erã los de Panades. Y certament, o eſtos eran compreſos ab los Sedetans, y Coſetans, o ſegons los tẽps auian de variar los noms.

Beut.l.1.c.13 y 26. Pere Anton Beuter parlant dels Berguſios, diu: eran los que vuy ſe anomenan Portuſios: y lo mateix diu Garibay: y en Tito Liuio, com notare baix, los trobam tambe anomenats Berguſios. Y diu Beuter, que los termens de aqueſtos ſe eſtenian fins a Perepertuſa, la qual es en los Pyrineus, com veurem en lo llibre primer. Y quiça ſeria mes cert que los Portuſios foſſen los de Pertuſa, que no los del Portus. Y es la raho: per eſtar lo Portus maſſa apretat dels Rauſilions, Auſetans, y Indicets. Y per eſta mateixa raho, ne podrian paſſar aqueſtos pobles del Portus a Pertuſa, per eſtar en lo mitg tanta terra de Roſſello, Valleſpir, y Conflent. O del tot auian de eſſer aqueſtos cõpreſos ab los altres, com dalt digui dels Betulons, y d els Gerũdenſes.

Gar.l.6.c.1. Cap.31. Lib.1.cap.5.

Dels Bergitans diu Viladamor, que eran los de la terra de Berga, que vuy los anomenam Bergadans: los quals diu Nunyes, eran compreſos ab los Ilergets, com ja tinch dit.

Dels Caſtellaunos fa mencio Florian de Campo: y pens jo, los ha trobats en Ptholomeo, qui diu: comprenian las poblacions de Sebedunũ, Baſsi, Beleda, Egoſa. Y lo noſtre litteratiſsim Franceſch Calça, declara: que los pobles que ſon vuy del Ducat de Cardona eran aqueſtos Caſtellaunos. Pero lo Bisbe de Gerona los poſa ab los Coſetans. Y meſtre Pere Ioan Nnnyes diu: que aqueſtos pobles eran los del Veſcomptat de Bas. Y axi à aquells llochs que Ptholomeo anomena Baſsi, y Egoſa: ell diu ſon, Bas, y Engoſa. Y en aſſo de aqueſta interpretacio concorda ab lo Bisbe de Gerona. La raho per que aqueſtos pobles erã axi anomenats, nos troba eſcrita mes del que diu Calça: ſe anomenaren axi, per la multitut dels Caſtells hi auia en tot aq̃ll paratge. Dels quals fins vuy ſe amoſtran moltes ruinas.

Flo.l.4.c.19

Calça.ca. 8. y 15.

Nony.c. Caſſallanni.

Cap. II. De la gran ſecada per la qual ſe deſpobla Eſpanya, y com ſe torna a poblar.

PEr la diuiſio tant gran que los Hiſtoriadors ſenyalan, y auẽ dit, hi ague en aqueſtos temps en Eſpanya, per occaſio del regnar, no pogue ſer menys, ſino ques vſarian moltes tyranies, y ſe cometrian grans pecats. Perço fonch Deu ſeruit, axi com vna vegada auia caſtigada tota la terra ab la general inundacio de les aygues del diluui, enuiar la ſua hira ab contrari caſtich, ſobre la miſerable Eſpanya: fent li patir la major ſecada, que may ſe llija eſſer eſtada en lo mon. De la qual fan mencio

Digitized by Google

Pere Anton Beutèr, Florian de Campo,
Beut.l.1.c.12 Flor. l.2.c.1. Med.l.1.c.35 Vilada.c. 9. Ycart. cap. Gari.l.5.c.1. Taraf. c.10. Mestre Pere Medina, Antoni Viladamar, Damia Goes, Philip Garcia, y altres referits per micer Luis Pons de Ycart, y per Esteue Garibay. Dels quals, y del nostre Canonge Francesch Tarafa se trau auer passat de aquesta manera.

Poch temps apres que faltaren los Reys en Espanya, com sempre ab les cosses, prosperas, vinga la seguida de las aduerças, y com se sol dir: sian los dias del contento y pler, las vespres del pesar, lo any de mil y trenta abans de la vinguda de Iesu Christ nostre Senyor en lo mon, y de mil cent trenta tres apres de la poblacio de Espanya, poch mes, o manco, comença a sentirse en ella molt grandissima secada, per falta de pluges, y de les demes aygues corrents. Lib.1.c.21. Ya he dit en altra part, que alguns posauan aquesta secada molt mes abans, y que altres auctors ja referits, la posaren en aquest lloch, dient: que no sols durà vn any, dos, o tres, pero vint y sis anys: en los quals no plogue, ni caigue rosada, ni altra cosa fresca del Cel. Y com ab la distancia, y curs de tant temps, ab tanta falta de frescura cresquessen los calors de la terra, vingue la cosa a tal punt, ques secaren las corrents de les ayguas, y poch a poch las fonts: de tal manera, que en tota Espanya no resta riu que aportas aygua, sino foren Hebro, y Guadalqueuir, quen retingueren molt poca. Faltant axi les aygues, començà la terra a ser esteril, y a no donar los deguts, y desijats fruits: los arbres restaren secchs, les plantes cremades, y les herbes musties, y sens virtut, los homens sens manteniments, y prouisions. Per falta dels quals patiren molts: y permete Deu patissen molt mes los richs, que los pobres. Perque no podent sufrir les necessitats vrgents, y que cada dia anauan crexent, tantost en los primers anys que comenssa la secada, començaren los pobres a dexar la terra, fugint y desemparant la: axi com anauan faltant los fruits, y manteniments, passant sen a diuerssos llochs, ahont penssauan trobar remey, y poderse valer. Y axi passaren, vns en Italia, altres a Africa, y Mauritania, y molts a les Illes vehines, y los mes a les parts de Gascunya, y França. Los richs, y poderosos, que estauã abũdants, prouehits, y abastats de tota cosa, nos mogueren tant prest, aguardant de dia en dia, que lo temps se anas mudant, y esperant que lo any vinent plouria, y sino era lo vn any seria lo altre, y tot se remediaria. Pero la secada se cõtinua per dits vint y sis anys, y faltà la aygua en los vns, com en los altres, y a les hores los richs no pogueren fugir. Perq̃ no para lo mal en assò, ans be com sempre acostume venir acompanyat, seguiren a estos danys vns vents tant grans, que ab les furies, y tempestats que aportauan arrencauã los arbres, y mouian vnes poluoredes espesses com a fum. Y acabades les prouisiõs dels richs, volent seguir als pobres, en desemparar la terra, y fugir, no podian, axi per no acertarse ja los camins, com per esserse vberta la terra, y tallada en moltes parts, y trobãt per los camins, y fora dells les vbertures de la terra, y no podent axir della, se perderen, y moriren los demes. Les terres que mes sentiren aquesta tan gran secada, foren nostra Cathalunya, Arago, Murcia, Andaluzia, y Portugal, que com a mes meridionals participaren del calor del Sol.

En los monts Pyrineos, Asturias, y Galicia, com a parts mes Septentrionals, y frescas, y en algunes parts maritimes per lo trafech del mar se mantingueren algunes poblacions: y per les riberes de Hebro, y Guadalqueuir restaren algunes oliueres, y magraners: los quals se trobaren vius apres tornantse a poblar Espanya. Molts tenẽ per dubtosa aquesta tant grã secada: pero Florian, lo pare Mariana, y Garibay los responen tant agudamẽt cõ solen en totes les occasions, y aportan los discursos de temps de altres vegades, q̃ encara que no ab tãt extrem, totauia per esterilitat ha patit molt Espãya. Y axi Carles de Grassalio diu: que Espanya es siticulosa. Y tornant al proposit: Deu nostre Sẽyor que may lleua los seus piadosos vlls de la fas de la terra, apiedat de la afliccio de aquella (que deuia cridar ab lo Propheta Esaias. O cels llançau aqueix ros desdel alt, y enuiau sobre de mi la abundancia de les aygues) la rega ab gran abundan-

Cap.10.
Grass.l.1.t.19. jure.
Esai.ca. 45.
Psal.103.

Digitized by Google

abundancia', y la affecia dels seus fruits, en lo any 1000. abans de Christo, segons lo cõpte que aysi en aquest capitol aportam. Perque començant a enuiar pluja a Espanya, fonch ab tanta abundãcia, y eõ pliment, com solen esser les sues misericordies y gracies, durãt per espay de tres anys, casi continuament lo ploure. Y ab aquest celestial socos la terra torna a pẽdre humor, y a reuerdirse, y cobra lo primer esser que auia perdut. Lo contento que los naturals de ella que estauan fora degueren rebre, nou pot sentir ni compendre, sino qui a estat fora de sa amada patria, y ha gustat algun temps que son treballs. En fi, sabent asso los Espanyols qui estauã fora de ses terres, en aquestos anys de 1033. o 1032. abans de la vinguda de Christo, y mes complidament en lo any 1030. començaren a tornar a repoblarse en Espanya, venint a ella ab les mullers, fills, y familia, y altres gents dels qui los auiã acullits a ells: q̃ a la fama de la fertilitat passada abãs de la seca, y ab la q̃ sels esperaua, venian a gozar della. Cõformã en asso los escriptors: que Cathalunya, y Arago, foren de les primeras Prouincies ques tornaren a poblar: per la comodidat tingueren los Espanyols, que eran passats en Gascunya, y França: y molts que deuian baixar dels qui se eran retirats a la terra fresca, dalt en les montanyes Pyrineas: y poblarense per les serres de Ydubeda, y riberes del riu Hebro.

Cap. III. De les primeres nacions que apres la secada vingueren a Espanya: y com se torna a anomenar Hiberia.

PAssada la sequedat de Espanya, y tornant los naturals a poblar aquella, y les antigues poblacions sues, que segõs los treballs passats se pot imaginar, deuian estar prou estregades: fonch tanta la solicitut, y cuidado que los qui tornauã posaren en tornar les cases, y heretats en lo punt, y estat que abans tenian, que occupats en asso no se adonaren de entendre, y negociar, lo quels conuenia al bon gouern, y regiment de la terra: que consistia en tenir vn Rey, cap y gouern, per quis regissen, y gouernassen, com sehian abans de la mort del bon Rey Abidis. Tambe perque com ab las morts dels homens richs faltassen los poderosos, que son los que poden pretẽdre, y mãtenir lo estat Real, y los que llauons eran, fossen hõmens de poch poder, y afadigat de treballs, no regnaua ab ells la ambicio, y gana de manar, sino que se acontentaua cada qual de esser tornat a la dolça, y volguda patria. Y aquestas creuhen Florian, y Beuter, foren realment les causes, per les quals nos llig ques elegis mes Rey en Espanya. Y podria tambe esser, que les moltes nacions que tantost acudiren en Espanya, la tyranizassen de tal manera, que los pobres Espanyols no tingues sen temps de regoneixerse ells mateixos: o ja ques regonegues sen, fos ab desconcert y diuisio, en pobles, nacions, y llinatges, conforme los verem en lo capitol primer de aquest llibre.

Flor. l.1.c.1. Beut.l.1.c.12

De les moltes nacions que vingueren a la noua poblacio de Espanya apar que la dels Almozudes, o Almonides, fonch la primera. De la qual parlan Florian, Diego de Valera, y Alfonço de Carthagena en ses Coroniques. Y com de aquesta nacio, no sols nos llija cosa que fos de Cathalunya, pero encara lo Bisbe de Gerona, y Antoni de Nebrissa, y Blay Ortiz estigan en dubte, si may tal nacio vingue en Espanya: perço no fas sino tocar la sua vinguda, y aduertir: que com alguns diuhen: dexaren en Espanya lo vs y costum, de aportar cotes, y vestidures de dol per los morts, y posar escuts de armes, banderas, y altros tropheos, sobre les sepultures de aquells. Y los qui desijan saber, si asso entre Christians es casa prophana, o no: vejan a Hieronym Roma, en la sua Republica Christiana.

Flor.l.1.c.2. Val.p.1.c.6. Alfon.ca.4.

B. de Gero. l.1.c.quat nationes. Nebriss. in exor.ad lect. Ortiz.c.1.

Ro.l.4.c.1.

De manera que dexada la nacio dels Almozudes, lo mes cert es: que los Gallos Celtichs, per sobrenom Bracatos, dits axi per los draps menors, o bragues que per cubrir les parts vergonyoses del cos aportauen: exits de Narbona, Montpeller, y Marcella, foren los que primers entraren en Espanya, per les

Digitized by Google

parts Orientals de Cathalunya : com a mes vehines, y conformes a les que ells dexauen : seguint als Espanyols que des del temps de la secada, auian estat en la Gallia, y en lo fertil temps tornauã à habitar Espanya. Conforme escriuhen Florian de Campo, Mariana, y Viladamor. Y aquesta seria la segona vinguda dels Celtichs, conforme al que diguerem en lo llibre primer en lo capitol onze.

Les primeres parts habitarẽ y repoblaren los Espanyols quant sen tornauen, conforme escriuhen molts dels ja citats, foren les serres y montanyes de Ydubeda, fins a la ribera de Hebro. Y per aquesta occasio, oblidats ja del nom de Hispanos, que antigament auian tingut per lo Rey Hispan, tornaren a nomenarse Hiberos: com qui diu viuints en las comarcas de Hebro los Celtas, qui auian seguit a aquestos, o eran vinguts poch apres, ab la gran amistat que tenian, mesclarense ab ells, y abitant junts, tantost a imitacio dels seus antepassats, se tornaren à anomenar Celthiberos, com auian fet en temps del Rey Hibero, axi com en lo llibre primer llargament he dit. Y fonch asso en lo any 930. abans de Christo nostre Senyor, segons Florian, y Garibay. Lo que a donat no poch que pensar a molts escriptor: en si la vinguda y mescla dels Celtas y Hiberos fonch tant antiga com en lo llibre primer la auem posada: o si fonch en aquestos temps. En fi, auent poblat los Celthiberos per les sobredites, y altres parts Orientals, essent multiplicats en gran manera, començaren a escampar se per la terra Occidental, tirant per les faldes de aquella montanya, fins a la mes alta part de Montcayo, estenentse deu, o dotze llegues deues Arago: ahont fundaren moltes poblacions, les quals dexo de anomenar: perque me pareixen fora de nostra historia.

Lib.1.ca.21.

Lib.1.c.12.

Gar.l.5. c.1.

Escriu lo Canonge Tarafa, no auer fal tat qui digues: que en aquestos temps vingueren a Espanya alguns Princeps, y homens Lydios: que la dominaren per temps de quoranta anys. Moguts los qui tal escrigueren, per auer trobades algunes poblacions fundadas per aquells. Pero no diu quines foren.

Tara.ca.16.

Y per la mateixa raho diu, que trobantse en nostra Cathalunya la poblacio de Alba, y auent fundada Iulio Ascanio, fill de Æneas cerca de aquestos temps la ciutat de Alba en Italia, han pensat que tambe fundas Ascanio lo poble de Alba en nostra Cathalunya, alli hont apres fonch la tant celebrada Empuries: com en son lloch veurem. Y de aquesta poblacio de Alba se pren argument pera dir: que Ascanio vingue a Espanya. Y feta Ætimologia de son nom, se diu vulgarment, que a mes de Alba, funda en Cathalunya Ascania, vuy trastocadamẽt Alcanar: y a Asco, sincopat, y corrompuq per lo vulgo, cambiat del nom de Ascanio. Cauhen aquestes poblacions en los termens dels Ilarchaons, la primera en la estrema part de Cathalunya confrontãt ab Valencia, y la ribera de la Cinia, com he dit en lo llibre primer capitol sise, y la altra a la ribera de Hebro, de la qual en son lloch hi aura occasio de parlar. Y cõ en aquestas temporadas se anaua poblãt la terra per las riberas de Hebro, es senyal que la opinio del vulgo no deu auer tingut principi sens algun fonament.

Lib.2.ca.13.

Apres diu lo mateix Tarafa, que vingueren los Thraces, y edificaren algunes ciutats: los noms de les quals dexare, per quant no tocan a nostra historia.

Cap. IIII. De la vinguda dels Rodos, poblacions de aquells en Cathalunya, y del vs de les monedes.

APres, o en aquesta mateixa temporada, de que anam dient vingueren tambe en Espanya, los Rodos: segons Florian Medina, y Viladamor, Ioan Mariana, Tarafa, y altres. Be es veritat que Pere Anton Beuter posa la vinguda dels Phenices primer q̃ la dels Rodos: pero seguesch alsi la mes comuna opinio, y dels Phenices dire baix.

Flor.l.2.c.4. Med.l.1.c.45 Vilad.ca.10. Tara.ca.28. Mar.l.1.c.14

Cap.6.

De manera, q̃ cerca dels anys abans de la vinguda del Senyor 933. y de 1123. apres de la poblacio de Espãya, al cõpte de Viladamor: los Grechs habitants en la Illa de Rodas, que es part de Asia, y de la terra que vuy se diu la gran Turquia: anauan comen-

Digitized by Google

comẽsant a esser poderosos. Y com apres fossen famosos, y experts del art de nauegar, o per millor dir, fossen senyors de tota la mar, y nauegacio de aquella: tãt que per espay de vint y tres anys no deixaren veixell, que no l prẽguessen, o destruissen: corrent les parts de Europa, y arribant a les de Espanya, apareixent los, que per poder passar auant lo modo de viurer que vsauã, y que la senyoria començada, y son poder se anassen augmentãt, los conuenia, tenir algunes parts de la Espanya ahont se reparassen, axi del furor, y braueza del mar, com de les prouisions necessaries, municions, y baltiments, y poguessen tenir millor, y mes facil contracta cio, y commerç ab los de la terra: perço procuraren en algunas parts de la ribera del mar, edificar alguns castells, o fortalesas, y particularment en aquells rams, o braços dels Pyrineus, a la part que vuy diem de Roses. La qual a be que los historiadors estrãgers digã esser entre Fran ça y Espanya, los de la terra sabem certament esser, en Cathalunya en lo comptat de Empuries, segons ja dalt en la descripcio de Espanya he dit. Axi que desembar cant los Rodos en aq̃lla costa, y vist lo siti y lloch, apte y acomodat per al que desijauan, començarẽ en alguna manera edificar per alli. Y diuhẽ alguns dels ja citats historiadors. Que la primera edificacio dels Rodos fonch alli ahont vuy es lo monastir de sanct Pere de Rodas. Y que sen pujaren alli per estar forts y guardarse de la feresa de la gent de la terra sircumuehina: esperant que poch a poch se farian tractables y amichs. Moulos a dir asso, lo nõ de quella casa. Pero si no me es pres a arrogancia, crech: que lo dir asso es ser poch pratichs de la terra. Y que lo conuent no te lo nom, per esser estat lo lloch aquell mateix alli ahont los Rodos fundaren son primer assento: sino perque tota aquella montanya se diu de Rodas: y essent lo monastir fundat en aquella montanya, de aqui se diu sanct Pere de Rodas per raho del lloch ahont esta. Y trobantme jo Assessor Ordinari, y Comissari General del Cõtat de Empuries, essent aquellas montanyes de pertinencies del Comtat, he volgudas fer diligencies en veure si trobaria algũ rastre de asso. Y en molts actes de la Sachristia de aquest antiquissim monastir, y particularment en vn llibre Leccionari antich, escrit de ma en pergami, escriuintse alli com vingueren certas reliquias que son en aquella Iglesia, he trobat. Que aquella llegua demar que esta frontera al lloch de la Selua, y lo monastir de sanct Pere, y entre Lança y cap de Creus, y tot aquell pendent de montanyas que miran al mar de Lleuant, se diuhen Armen Rodes. Que siu volem ben Grammathicajar, volra dir. Lo lloch ahont ab bous comensaren a cultiuar, y arar la terra los Rodos. Perque es notoria cosa lo que diu Donato, y se trau dels Commentaris de Iulio Cesar. Que los antichs cõfundauã alguna ciutat, o poble, juntauã vna vaca y vn bou, y sentlos tirar vna arada, passauan vn solch per alli ahõt auia de esser la muralla. Y axi per ser estat tirat per los Rodos (ahont prest dire) lo primer solch ab parell de bous, per fundar son poble ho habitacio, aquell lloch se degue dir Armen Rodes. O altrament Archs menie Rodis. Com qui diu la fortalesa de la murada de Rodes. Demanera que per alli serian estades les possessions, y assentos dels Rodos: de qui prengue lo nom la montanya de Rodes. Y lo propi lloch ahont fundaren, entench jo, degue ser en vn pla, no llunyde la plaja que esta a ma dreta del poble de la Selua decantat ala part de cap de Creus, en lo qual pla, se troban encara dos ho tres masias, y lo siti se diu Puigrodas. Y alli hi ha vestigis de auerhi haguts edificis. Y si be Florian de Cãpo curiosissim inuestigador destas cosas diu. Que la poblacio feta per los Rodos era frõtera a la que apres fonch ciutat de Empuries: y axi aparega auia de estar en las parts de aquella montanya en los pendents que miran deça a la volta de mitg dia, y ponẽt. Totauia no aporta cosa que puga donar indici de asso, o que vença lo que tinch dit del Armen Rodas, y Puigrodas. Nis pot dir que la primera poblacio de aquells fos la vila de Roses, puix se edifica apres com prest veurem. Asso entendrã facilment los pratichs de la terra. Per als altres, bastara que hontseuulla asso fos, lo cert es. Que algũ temps apres

Veus baix lib. 6. cap. 38

Cesar. lib. 6. y 8. de bello Gall.

Li. c. 4. c. 5

Digitized by Google

comensaren los Rodos a baixar de la for
taleſa y Caſtell, deues la part del mitg
dia, al peu de la coſta, y prop de vna lle-
gua de mar a manera de Golf, o Port, que
alli ſe fa. Y alli edificaren caſaries forti-
ficades, ab gent, reparos, y lo demes que
conuenia per la defença ſua, y de ſos vei-
xells. Ab aſſo, y la que tenian per la part
del Lleuant ab ſon caſtell, o altra força,
vingueren a edificar vn tã bell poble, que
preſt fonch famos, y molt nomenat. Al
qual ells anomenaren Rodope, y apres
traſtocat lo vocable ſe digue Roſes. Pero
es de aduertit. Que aquella antiga Roſes.
Era en la Vall de Peni, baix lo caſtell de
Brufraganya: los veſtigis del qual vuy en
cara eſtan en peu, al Gregal de la que vuy
es Roſes, algun quart de llegua de la ribe
ra del mar: ahont encara ſe troba la Par-
rochial antiga de ſanct Genis de Roſes: ſi
be molt gaſtada, y arruynada. Pero es teſ-
timoni baſtant, del poble antich q̃ fonch
alli. Apres ab lo temps per la cõtractacio,
y commers del mar, ſe degueren fer caſa-
rias, y poch a poch lo poble que a la llen-
gua de la aygua vuy ſe anomena Roſes.
Ant. Nebri. exor. adlec: Moral. ant. de les ciut. ca. de Rode. Gar. l. 5. c. 3.
De la qual vltra dels ja citats, fan mencio
Antoni Nebriſſenſe, y Ambroſi de Mora-
les. Y per conjecturas volen dir fonch la
vinguda dels Rodas en lany 910. abãs del
aduenimẽt de Chriſto, y axi ho aſſereix
Garibay. Demanera que ſeria lo any. 23.
de la poderoſa ſenyoria dels Rodos. Y
parlant Garibay, Mariana, y lo Bisbe de
Biſ. de Ger. lib. 1. cap. de vrb. hiſ. del.
Gerona de aqueſt poble diuhen. Que en
tẽps dels Reys Godos fonch ciutat Epiſ-
copal. Marauellmen, perque en altres au
tors no he legit tal: ni trobe concili algu
ab firma de Bisbe de tal part, almenys
ques puga dir eſſer de aqui: ſi ja no era de
la ciutat de Roda de la qual direm a la fi
de aqueſt capitol.

Demanera que fundada Roſes, y eſtãt
ſos pobladors en ella, començaren a con
tractar ab los dela terra, y fer amiſtats
ab ells. Y foren tant grans, que per ellas,
o tambe perque ja ſe anas aminuant la
ſenyoria que los Rodos tenian abarma-
das, deixaren lo tracte de la mar, y naue-
gacio llarga, reſtant ſols ab barques de
carrech, y fent del tot ſon aſsento en a-
quells lloch. De tracte en tracte, y de com
mers en commers hana la coſa de mane-
ra, que ells comensaren agranjear ab los
de la terra, fent, y venent, y amoſtrantlos
de fer ſiſtelles de vimens, couens, ſena-
lles, y cordes de jonchs, de que abunda
aquella terra, a cauſa dels eſtanys. Auias
acoſtumat fins a les hores en Eſpanya, fer
les lligadures, o lligams ab corejes de cuy
ro, o ab tronchs de arbres remullats. Y
ab aqueſta bona occaſio dels jonchs ſa-
beren tantben valerſe, que fentlos amar-
rar, y picar, los filauan, y torcian, com vuy
ſe aparellàn lo lli y lo canem, y ab aqueſ-
tes cordes començaren a lligarlo que vo
liã ab mes comoditat q̃ de abãs ſoliã fer.
Y viſt com rehexiã acudian los vehins ala
compra de ellas, y crexia la contractacio,
y commers, no com ſe vulla, ans be de tal
manera que ja de aquelles cordes, ſena-
lles, couens y ſiſtelles, ſen enuiauan per al
tras parts del mon. Prenian los Rodos a-
quells jonchs en lo eſtany q̃ tenian prop
del poble, y tambe ne aportauan de tres
llegues mes amunt: ahont la abundancia
de ells era tãta, que de aqui poch a poch
la terra ſe vingue anomenar Ioncaria
(cõ diu Lucio Marineo,) y vuy li dihem, la
Ionquera. Enſenyaren tambe los Rodos
alls Eſpanyols, lovs dells molins petits de
pedra, ques rodan ab la ma, o ab animals,
alls quals dihem molins de ſanch. Y ab a-
queſtos començaren a molrrer lo blat,
forment, ordi, y altres grans. Que ſi be
auem dit que Ceres y lo Rey Abidis en-
ſenyarẽ la agricultura alls Eſpanyols, to-
tauia nos llig, que fins en aqueſt temps
hagueſſen vſat lo molrrer.
Mar. li. 1. de montibus.

De tota aqueſta contractacio, y com-
merts ab lo bon modo que los vns tingue
ren ab los altres, y ab lo bon clima de la
terra, y regio, vingueren a acudir tants
Eſpanyols a tractar ab ells, y creſque en
tanta manera la gent, q̃ ja lo poble fonch
augmentat, y creſcut, y tingut en molta
reputacio. Y cõ apar del diſcurs de aqueſ
ta hiſtoria, y ſaben los verçats en altres
que ſempre los Grechs foren amichs de
ſuperſticions, noues religions, y Deitats.
Axi tantoſt edificaren dos remples, lo hu
en honor de Hercules, y lo altre de la
Deſſa Diana. Los quals foren molt viſi-
tats, y frequentats, axi per los mateixos
Grechs,

Digitized by Google

Grechs, com per los que eran naturals de aquestes parts de Espanya. Tant, que diu Florian, competi aquest temple de Diana ab aquell altre que fonch fundat per los companyons de Zacinto: y que aquestos temples foren edificats dintre del primer castell: que auian fundat quãt vingueren. Y Beuter, diu: foren edificats alli hont vuy es lo monastir de sanct Pere de Rodes. Que es ahont Florian y los altres pensaren esser estat lo castell de la primera fundacio dels Rodos. Pero ja ses vist, no era lo castell ahont ell pença, sino en altra part. Be empero podian ser los Temples ahont vuy es lo monastir, que no vindra en aixo, si eran dins lo castell, o a dos bons, fins en tres tirs de balleста. Que si fos cami pla seria molt poca cosa. En si fossen aquestos temples aqui, o alli. Les serimonies, que en los sacrificis fariã en ells, eran poch diuerçes de les dels altres Grechs, exceptat las de Hercules. Al qual cõtauã cantars, y coblas de malediccions, fastitgs, injurias, coses de oprobi, burla, y riza, pençant ab aquells a contentar a Hercules son Deu, o Demoni. Y la raho perque feyan asso, aporta llargamẽt Mariana, al qual me refereisch. Y de aquestos temples diu Beuter restà en Espanya, esser, y auerhi molts Augures, o Agorrers, y ser moltes supesticions: inculpant de asso senyaladament als de Tamarit. De hont me apar se pot collegir esser ja en aquest temps fundada aquesta poblacio si be no he trobat son origen. Deguels venir asso als de Tamarit, del veynat tingueren ab la ciutat de Roda, de qui prest direm. Y axi entench jo, que quant assi parla Beuter de Tamarit, se deu entendrer de la plana de Litera, veynat de Ribagorça: y no del questa prop: y ala ribera del mar, de la ciutat de Tarragona, del qual parla micer Pons de Ycart, y alli se pot veurer son pretes origen.

A mes de tot asso, los Rodos que de ses terres auia aportades monedes, fetes de diuerços metalls, ab que comprauen les mercaderies, y altres coses necessaries, comprant venent, y vsant de ellas entre si, vingueren tambe a voler introduhir entre los Espanyols lovs de aquelles, com en Asia, Grecia, Africa, y altres parts del mon ja las vsauan. Y cõ ja he dit, q̃ al tẽps Hercules Lybich vingue en Espanya, vo- Lib. 1. ca. 19.
lent comẽçar a posar en vs la moneda, no fõch rebuda, ni la volguerẽ admetre los de la terra: tambe acõtẽgue lo mateix als principis als Rodos. Que volẽt cõtractar ab moneda, los nostres Espanyols en los principis sen riguerẽ, y burlaren. Tenint a desbarat, cosa de poch ser, y judici, q̃ haguessen de cambiar les coses de menjar, y beure, o vestir, y calçar, o de proprietats, y altres mercadaderias, tals quals llauons vsauan, per cosa de tant poch ser, cõ es vntros de metall obrat, y figurant de alguna figura, medalla, o lletras, del qual nos podian calçar, vestir, ni alimentar. Figurant se ab ells mateixos, que ja que cada qual no era bastant a tenir tot lo necessari, almenys era millor, que quant cambiauan les coses, fossen ab vtilitat dels vns, y dels altres, de tal manera, que lo que donaua, y lo qui rebia restassen tots vtilats, y aprofitats. Per la qual causa, y raho passaren molts anys, que encara que los Grechs de Roses vsauan entre si les monedes, totauia, los nostres Espanyols comarchans, y que negociauan ab ells no las admetian. Y com diu molt be lo Iure Consulto Paulo. Que vehent les perçones, el deuenirse, Lib. 1. ff. de cõtr. empt.
souint: que quant los vns tenian lo que altres desijauan, aquells no tenian lo que à aquestos faltaua, pera poder concertar les permutes, tractes, compres, y vendes, eligirẽ metalls, o altres materies, les quals ab publica, y perpetua estimacio, tinguessen lo valor, y effecte de les coses quels faltauan: perque ab la tal materia, y preu, pogues sen auer lo que volian. Axi mateix diuhen Florian, y Medina, que los Espanyols de nostra terra, al cap de tẽps veihẽt los profits que del vs de les monedes redundauan als Rodos, a poch a poch les admeterẽ com a cosa publica, y especial, ab la qual totes les altres coses se cãbiassen, y pogues sen alcançar. Y axi comensaren de vtar aquellas. Y afirman tots los escriptors, que de aquesta vegada comença restar en Espanya lovs de las monedas, y que aquestos nostres Espanyols comarchans als Rodos, foren los primers ques donarẽ alvs trafech y comerci de aq̃lles.

Acabant axi los Rodos de tenir atrets, y affectats

y affectats als Espanyols a les coses que volian feren assento del tot en Cathalunya, y poblaren molts llochs, axi en ella com en França. Y a be que de aquells no tingam relacio certa quins eran, per la conjectura del nom, y Ætimologia, me gosaria atreuir ha dir: que la ciutat de Roda (ahont vuy es lo monastir de sanct Vicents de, Roda que era de Canonjes Reglars del Orde de sanct Agusti) fos poblacio de aquestos Rodos. Perque en Cathalunya tenim per cert, que aquell poble fóch molt antich, y populos, y ciutat principal. Y axi lo nostre Doctor Marquilles, Marq. vsat. Strate. glosant los Vsatges de Barcelona, entre les ciutats de Cathalunya posa y anomena a Roda. Tambe trobam lo poble de Rodes entre Vich y Manresa, y en Osona sobre Vich riberas del riu Ter a Roda. Y es de creure que los Rodos que eran gent tant ingeniosa, y astuta, com assi auem vist, procurarien dilatarse y estendres dins de terra, y tenir commerci ab los de mes endins. Y axi tractant, y conuerçãt ab los de les parts, y mõtayes dels Ausetans y Ilergets, poch a poch edificarian facilment aq̃llas poblacions. Y cõ les plantes trasplantades aprofiten millor, que las naturals, aquestos trasplantats de Rodas en nostra Cathalunya a la ribera del mar, y de la ribera del mar a lãs montanyas, vindrian a creixer tant, que vinguessen a fer aquelles poblaciõs, y vna tal que meresque tenir nom de ciutat, com assi auem dit. Y de aquesta entench jo, se auian de entendrer Mariana, y Garibay, com digueren: que Roses en temps dels Lib. 4. c. 12. Gots fonch ciutat Episcopal. Perque de Roda trobam que fonch ciutat, y baix direm, quant comença a tenir Bisbe, y de Roses, no llegim tal, y estaua masa prop de Empuries, y Coblliure, que eran Cathedrals.

Cap. V. Del grãinsendi dels Pyrineus denominacio de Vallespir Conflent, y Perpinya.

Lo qual, si fos estat general per tota la terra, cõ fonch en particular lloch, fora estat major, que quantas calamitats, y aduercitats hagues tingut Espanya. Y fonch lo q̃ anam dient, lo gran, y celebrat insendi dels mõts Cetubals, y despres y vuy dits Pyrineus. Veritat es, que com he dit dalt en altre lloch, Beroso, Annio, y Beuter diuhen. Que aquest insendi fonch en vida del Rey Hispan. Pero Florian de Campo, mestre Medina, y Diego Peres, en les grandeses de Espanya, lo nostre Pere Antoni Viladamor, y Mariana, lo posan en aquest lloch. Y axi seguint la mes comuna opinio de nostres Espanyols, lo referesch tambe en aquesta occasio de tẽps. Y seguire en la relacio del fet a tots los citats y a Plini, Esteue Forcatlo, Lucio Marineo, lo Bisbe de Gerona, Ioan Pineda, y Esteue Garibay, quil relatan desta manera.

Lib. 1. cap. 11. Ben. li. 1. c. 6. cap. 10. Flor. l. 2. c. 5. Med. l. 1. c. 33 Vilad. ca. 11. Mar. l. 1. c. 14

Plini. l. 3. c. 1. Forcat. lib. 1 Mar. lib. 1. c. de hisp. Bis. de Ger. l. 1. c. de Pyr. montibus & c. de monti. his. qui nomina mutauerunt.

En lo any 880. abans de la vinguda de Christo en lo mon, y 1383. de la poblacio de Espanya feta per Tubal, succehi vn cas admirable. Que com en aquells tẽps lo demes trafech, y commerç de la gent, consistia en bestiars menuts, com ja enla vida de Tubal, y en la del Tyra Gerion, se digue: axi en aquesta temporada ni de ula auer molts, quels pasturauan per las montanyas Cetubals (apres dites Pyrineas) per la copia, y abundancia de herbes que en ellas hi sol auer. Los pastors de aquells bestiars q̃ pasturauen per alli prop la pũta de aq̃lla mõtãya q̃ en Cathalunya dihẽ cap de Creus, per eremar los prats, estepars, o garrigals, y altres boscatjes, pera que nasquessen noues herbes, y menudet gram, per pasturar los bestiars, com se acostuma entre pastors: ensengueren fochs, y feren cremades de las ramas secas. Y prengue lo foch de vna part y altra, de tal manera, que sobreuenint vn poch de ayre de mar, y descuydãt se los pastors, comença a discorrer per tota la montanya. No parant en asso: cref que ab tal exces, que dura molts dies sens poderse apagar, ans be se estengue y allarga per moltes llegues de aquelles montanyes. Y aqui lo ardor, y poder del foch fonch tal, q̃ les roques se ensengueren en moltes parts, y se obriren grans foços, y vallades,

Digitized by Google

vallades, y caygueren molts troços de ellas, ab la calor desmesiat. Qui dubta, sino que cremarian las pedres, y rochas, per ser aquell vn foch de tant vigor com si fos de alquitra. Perque ab los molts arbres de teya, y goma, y altres licors, se aniria tant, y mes enfènent, que ab cosas artificioses. Cremant de aquesta manera, y ab lo ayre, que tota via anaua reforçãt, de les valls, y de tota la terra resurtian tals y tantas flamades, y llengues de foch, que era cosa espãtable y dehorrible vista. De les quals degueren desmasiadament participar los pobles circunuehins de aquelles partides. Per quant diuhen los historiadors, dalt referits: que foren poques les Prouincies de Espanya de ahont nos vessen, y diuisassen les flames, y que no sentissen lo ardor, que ab la sobra del foch hi auia. Y no sols los pobles vehins los arbres, y les rochas sentiren aquesta violencia, y poder del foch, pero encara les secretes mines dins la terra amagades, nos pogueren escusar, de sentir aquest ardor. Ans ab ell suraren y esclataren de tal manera, ques fongueren, y derritiren, y ruellada la terra per moltes parts, se feren grans regueres de or, argent, y altres metalls, corrent desdel mes alt deles montanyes, fins a les profundes valls de ellas.

Y conforme asso que asi auem dit, apareixeria veritat, lo que comunament se diu en Cathalunya, que lo foch de aquest insendi se comensa a la punta de cap de Creus, y de aqui a la part mes deues Rossello, entre cap de Creus y Cobliure. Y que per aço, totas aquellas Valls, y pendets de montanyes, se digueren y anomenaren Vallispyrij, que es tota la terra, que vuy anomenã de Vallespir. Retenint casi lo nom mateix, prenent lo de la Ætimologia, conforme la direm poch mes auall parlant del nom de la montanya Pyrinea. Y ajustan, que com la calor del foch fes fondrer les secretes, y ricas mines de les entranyes de la terra, y correguessen los riells de or, argent, y altres metalls per la terra: de aqui, part de ella per ahont ab mes abundancia era la confluencia de aquestos metalls, se digue Confluens. A la qual vuy dihem Confient: que tambe rete encara lo nõ prou sencerament. Trause del nostre micer Hieronym Pau. Y apar confirmantse del que diu Esteue Forcatulo, referint a Diodoro. Que lo flux, y correnr dels metalls, fonch major a la part de Espanya, que a la de França: que es lo mateix que asi auem dit. Pau. Barcin. Forc. lib. 1.

A causa de aquest tant gran insendi, los Grechs, axi los que habitauan en Espanya, com los de fora de ella, anomenaren a la montanya Pyrinea. Perq̃ Pyr, en aquella llengua vol dir lo mateix, que en la nostra dihem, foncb. Y axi Pyrinea, cosa de foch, foguejant, o ensesa, foguejada, y cremada. Lo qual nõ vuy encara en general dura à aquelles mõtayes, y axi les anomenam Pyrineas, o monts Pyrineos. Altres com Plini, han volgut dir: no foncb aquesta la causa de anomenarse les montanyes ab aquest nom: sino, lo esser tant altes, y caure souint en ellas molts llaps. Que al fi, seria tambe pendrer la denominacio del foch. Dexãt asso mes llargamẽt per als Philosophs. Alguns com Nunyes diuhen que auia en Espanya vna donzella anomenada Pyrene: y q̃ per quãt aquesta morí en certa part de aquestes mõtayes, com digui en lo capitol vint y dos del libre primer: perço se anomenaren Pyreneas. Lo que reprenen Ioan Anni, y Forcatulo, y Antoni Nebrissense, y molts homens, queu tenen per faula, com altres coses dites per los Grechs. La Coronica del Rey don Alonço, dona altra diferent causa de aquest nom, dient. Auerhi agut en Espanya vn Rey anomenat Pirrus que cançat de regnar, se retragué en aquelles montanyes: y per quant feu en elles algunes poblacions, se anomenaren Pyreneas. Pero no aplau a ningun historiador ni a homens doctes. Lo nostre Barcelones micer Hieronym Pau, diu. Auerli aparegut ason judici ques digueren mõtanyes Pyrineas, per les altures, o simes q̃ tenen tant agudes ques venen acabar en forma de Pyras, o fogueres. Y entre tãtes opinions, no sabre que dir: mes de que tots los escriptors son graues, y los mes se inclinan a la primera. Y cõcordana q̃stos. Que aqui se acaba lo nõ de Cetubals que auia tingut aquelles montanyes desde la vinguda de Tubal, y de aqui auant foren anomenades Plini. lib. 5. Pan. lib. de montibus.

Digitized by Google

des Pyrineas, com vuy les anomenam.

Beu.l.1.c.2. A totes aquestes coses ajusta Beuter, que restant la denominacio a les montanyes per causa del foch, per la propria ocasio, y en memoria de aquell, serca de les parts ahont auia començat, fonch funda da vna poblacio, que apres anomenaren Pyripineanea: y gastat vn tant lo vocable vuy anomenam Perpinya. Y aquest prin-

Comte. c.5. Pin. l.1.c.14 §.4. cipi li donan tambe Francesch Comte, y Ioã Annio, Beroso, y Ipã Pineda, lo qual diu: que alguns pençaren fos fundacio de Perpena, en lo temps de les guerres que

Bisb. de Ger. l.1.c. de terra Rosal. Antonino en lo itimerari. en son lloch direm. Lo nostro Bisbe de Gerona escriu, esser aquest poble aquell, al qual Antonino en lo Itinerari anomena Stabulum. Que cõforme ala autoritat de Virgili en lo 8. dela Aeneida, es lo mateix, que lloch ahont estan recullits, y encorralats los remats dels bestiars. Y asso es lo propri que ab diferents paraules diuhen los naturals de aquesta Vila, quant comptan. Que vn home ques nomenaua Perpinya feu alli habitacio, y casa, y que junt a ella apres, poch, a poch, per la amenitat del lloch sen edificaren altres fins a venir a ferse gran poble, y ab discurs de temps esser la que vuy es. Senyalan tãbe lo lloch ahont lo Perpinya feu la primera casa, en la plaça que vuy se diu de les sebes: y comptãt estas cosas amostran a vn cãto de la casa, vna piny a. Allegant la per testimoni de aquesta opinio, com a blaso, o insignia del Perpinya. Que al fi tot es donarli principi de cosas pastorils, de ganaders, y remats de bestiars, que causaren lo insendi. Y axi Francesch Comte, ha escrit. Que hu dels pastors que passat lo insendi comensaren habitar en cabanes y tenir corrals de bestiars en aquell lloch, se anomenaua Perpinya. Del qual y del insendi, pogue axi restar lo nom a la Vila. Veritat es: que estant tant prop del poble Rusino com auem vist en lo capitol primer de aquest llibre, y essent estada Rusino Colonia Romana com veurẽ baix, pens jo, que en aquells temps degue ser Perpinya molt poca cosa: y que no pogue ser, de gran anomenada fins que fonch destruyda Rusino. Dela qual he trobat, que encara en lo any de 816. apres de la Natiuitat de Christo nostre Senyor estaua en peu, y bon estat. Com si Deu es seruit darnos forçes mostrare en la segona part estich fent de aquesta obra. De la fidelitat, y constancia, de la qual, no es ara lloch de tractar, mostrarseha en son tẽps com se li deu. Es regada del riu Latet y situada en paratge pla, sa, alegre, y de abũdants pans, y suauissims vins, no lluny de mar, yaxi prouehida de tota pesca, y abundant de tot lo ques pot desijar.

Cap. VI. De las vingudas dels Phriges, y Phenices en Espanya, y lo que passa ab Theron.

RAssades axi aquestes coses, en Espãya, no per la secada, ni per lo insendi deixaren de venir a ella estranyes nacions. Ans be apar, que los desastres de Espanya eran felicitat pera les altres Prouincies, y que engolosinauan als estranys a venir à ella. Y axi com apres de la secada vingueren las nacions dalt escrites, tambe apres del insendi acudiren a ella altres diferents nacions. Y la primera de qui he trobada memoria es, la dels Phrigios, segons Tarafa. Los quals eran anomenats tambe Troyans, de la Asia menor. Y erã descendents de aquells Brigos Espanyols que passaren en aquella Prouincia de Asia, en vida del Rey Brigo. Y diu lo mateix Tarafa, que aquestos, de esta vinguda poblaren gran part de les Illas de Mallorca, y Menorca, y q̃ en ellas inuentaren les rets de pescar.

Phrigios. Tar.c.29.10 Troyans.

Lib.1.c.

Afirma tambe lo mateix Tarafa, que apres dels Phrigios, vingueren en Espanya los Cypros. Y que regnant en ella per espay de trenta anys fundaren algunes poblacions, sens asenyalar, en quina part.

Tocat auem dalt, auer senyalat Beuter: Que abans del insendi dels Pyrineos, vingue en Espanya la nacio dels Phenices: pero que cõ Florian de Campo satisfent als contraris, y lo Canonje Tarafa, Viladamor, Pere Medina, Ioan Mariana, sanct Agusti, y Luis Viues, digan: que, aquestos vinguerẽ apres del insendi: perço se posaria en aquest lloch, aderint a la comuna. A la qual, y a Ioan Annio, seguire en la narracio, desta manera.

Lib.2.ca. 4.

Flo.l.1.c.6. Taraf.c.30. Vilad. ca.11. Me.l.1.c.36. Mar.l.3.c.15. S. Agusti y Viues l.8.c. 9. de ciui. Dei. Ann.l.12.c.3

Com los Phenices gent de aquelles dos famoses ciutats de Tyro y Sydon, en las riberas

Digitized by Google

riberas del mar de Suria, foſſen expertiſſims en les coſes del mar, y poderoſos en armadas de veixells tãtoſt, que deuia ſer prop del any 828. abans de la Natiuitat del
Gar. l. 5. c. 3. Saluador, ſegons Eſteua Garibay, corregueren per aqueſtos noſtres mars, aportant per Capita a Sycheo, aqui los Eſpanyols anomenaren Acerna, Princep de Tiro, pare, o marit de la Reyna Dido com los pratichs de hiſtoria entendran. Diſcorent axi eſtes marines, arribaren a la comarca dels Pyrineos. Y com ells aportauã, ab la ſua flota moltas mercaderias, y diuercitat de prouiſions, pera donar en cambi de les coſes bones que trobauan en les terres ahont arribauan: tingueren ocaſio de ſentir, y coneixer lo bo, y millor de cada Prouincia, lo modo, y manera de la gẽt de aquella, y treyen de ella lo que mes principal, y millor los aparexia, pera aportar en altres terres, y parts ahont ſabian hauerhi falta de aquellas. Y axi ab aqueſtes ninyeries, y coſes de poch valor que aportauã, y ab ſon modo de tractar, conuerçant ab la gent de la falda, y parts de aqueſtes montanyes, conegueren, y entengueren les coſes de la terra: ſenyaladament lo or, y la plata, que ab lo inſendi e ruia deſcubert, y lo poch cas, y eſtima ſe feya de ell. Haguda intelligencia de aqueſtos precioſos metalls, ſe donaren tãt bona manya en ſercar, y alcãçarlo dels noſtres Eſpanyols, que com aqueſtos nol eſtimauan los fonch facil ab preſteſa carregarne tots los ſeus veixells. Y fonch la carrega ab tant exces, y la occaſio tant bona, que viſt que noy auia contradiccio dels de la terra, com los veixells auian de anar carregats de ancoras, y cadenas y garfis de ferro, determinarẽ ferlos de plata per aprofitarſe de la cõjũtura del teps.

Aribats a Tiro viſta per los Pheniſes la fertilitat, y riqueſa de Eſpanya, conſiderant quels eſtaua be tenir alguna ſenyoria en ella, moguts del guſt, y interes dela plata, reſolguerẽ: procurar com poguefſen ferhi reſidentia y tenir en ella alguna poblacio, y fortaleſa, alli ahont trobaſen millor occaſio. Y axi feren vna ſegona vinguda, en la qual portaren per Capita a Pigmaleon, per eſſer ja mort Arcena, y arriba a Eſpanya en lo any 818. abans de Chriſto noſtre Senyor ſegons Florian y Garibay, o ſegons Tarafa en lo any 840. A be que Mariana apar voler, que Pigmaleon vingues dos vegades que ſerian en lo vn any, y en lo altre. Com ſe vulla fos, concordã que arribat feu ſon primer aſſiento en Caliz. Y que per les parts de Andaluzia funda moltes poblacions, de les quals per ſer fora del noſtre intent, no parlare: acõtẽtãtme ſols del neceſſari pera entendrer lo q̃ en altra part conue. Diu Beuter: que apareixent a aqueſtos Phenices, quels conuenia tenir tambe aſſento, y lloch fort, per les parts que vuy ſon del Regne de Valencia, volgueren venir a ell. Y no trobant comoditat del que volian en la terra ferma, a cauſa de que eſpecialment los Seguntins tenian la marina molt ben prouchida, y los degueren reſiſtir, ſen paſſaren a la Illa de Yuiça. Y viſt que no era conuenient detenirſe alli, a fundar poblacio alguna, ara ſos per ſer terra poca, o per no tenir la abundancia de les riqueſes, que ells anauen ſercant, determinaren, tornarſen a Caliz, y Andaluzia, de ahont eran exits. Y perque nos digues, eſſer eſtada infructuoſa aquella exida, ferẽ vna paſſada per la marina, robant de rebato la coſta, donant aſſalt ahont los aparexia. De hont tingueren principi les enjoſes enemiſtats y guerras dels Saguntins ab los de Caliz, y Andaluzia. Perque injuriats y ſentits los Saguntins de aqueſtos robos, determinaren fer guerra als de Caliz. Y per aſſo eligiren y nomenaren per ſon Rey, o Capita, a vn valeros home anomenr Theron, principal, y de molta reputacio, natural de la terra Cetubali, (que vuy es dita Cathalunya) com en lo ſeguent capitol veurem. Seguint aqueſt capita ab vna bona armada, anaren los Saguntins contra los Phenices de Caliz, pera venjarſe de les injuries que auian rebut. Pero aquells ſabent aqueſta vinguda vararen altra millor armada, y eſtigueren molt mes prouchits y preuinguts, com eran mes pratichs y deſtres en tota coſa. Y axi al punt ques foren encontrats, reſtaren vençuts los Saguntins, y les fuſtes y veixells, o naus cremades, ab fochs artificials, que los Phenices de Caliz los tiraren.

De

Digitized by Google

De la qual victoria restaren los de Caliz tan vfans, y orgullosos, que perdut lo respecte als Andaluzos sos amichs, començaren, a girarse contra aquells, encatiuant y robant los molt a la descarada. Y per quant Beuter en aquesta rota, y perdua dels Seguntins, los anomena, Celtiberos, com en efecte ho eran, per estar, dins la Celtiberia: mogues de aqui altre desbarat: que las altres Cetiberos se tingueren per agrauiats, de aquest vencim ent. Y perque com diu Florian auian tãt multiplicat, q̃ no cabiã en les sues terres, desijant exir de ellas, y escamparse, o desijant venjar als Seguntins, en efecte se posaren en armas, y discorregueren gran terra de Espanya a la volta de Castella, y Luzitania. La qual exida diuhen Florian y Garibay fonch ferca del any 759. abans de la Natiuitat de Christo nostre Senyor. Y qui volrra saber los pobles, que aquestos Celtichs, Celtiberos, o Galos, fundaren per aquelles parts, llija los prop citats autors als quals me refereisch.

Fl.l.1.c.10.

Cap. VII. Com Tharraco y los Aegipcios vingueren en Espanya, foren vençuts per Theron Cetubal, o Cathala, y com ell mori vençut per los de Caliz.

EN lo entretant q̃ passauã aquestes coses en Espanya, arribaren a ella algunes cõpanyies de gẽt de Egipte, o de aquelles regiõs circũuehines: seguint a son Capita lo Rey Tharraco. Del qual escriuhen molts refe rits per Garibay Florian, Medina Tarafa, Mariana, y Viladamor, que regna en la Ætiopia baix del Egipte: y q̃ fonch aquell que per Isaias cap. 37. y en lo llibre 4. dels Reys cap. 19. es anomenat Tharraca, qui vençe al Rey Senacharib de Babilonia. Especifican t Florian que lo seu regne era lo mateix que apres se digue del Preioan: aqui corrompent algun tant lo nom lo vulgo anomena Preste Ioan. Eran sos sub dits morenos, y en no ser tãt negres com los de la altra Etiopia, pensaren molts y digueren que erã blanchs: pero al fi eran ells com los demes Africans, que a respecte nostro apareixen negres: y no tant com los de Guinea, Manigongo, y altres parts.

Gari.l.5.c.3.
Flo.l.1.c.3.
Me.l.1.c.36.
Vlad. ca.11.
Tarafa.c.31.
Mar.l.1.c.15.
4.Reg.c.19.
Isaias.ca.37.

Demanera que apres de auer vençut Tharraco, a Senacharib Rey de Babilonia, y Chaldea, acompanyat de molta gẽs dels seus Ætiopes ab gran armada de veixells entrà per lo mar mediterra, prenẽt la derrota, y cami de Ponent, fins à arribar a la costa de Espanya. Per la qual passà fent molts robos de gent, riquesas, bẽs, y haziendas, destruint tot quant trobaua, fins à arribar al estret, de Gibraltar. Ahõt para son cami, temeros de la corrent de les aygues, ignorant esser cosa natural, y enganyat dels Sacerdots de Caliz: que li donaren entenent, que lo Deu Hercules no volia que ell passas mes enlla. Y desde aqui torna a tras son viatge, per la costa de Espanya, a la volta de Lleuant, aportant la armada de mar, plena de robos, y suficientment prouehida de gent de armes, y la demes que no era necessaria en los veixells, seguia per terra, sempre robant, y fent insults per les parts que de cami passaua, y en los pobles que trobaua descuydats, fins à arribar a aquestes nostres parts de la Celtica, o Cathalunya. A la qual arriba en lo any 799. conforme vol Tarafa, o segons Garibay, en lo any 682. abans de Christo. Si be Viladamor diu, era lo any 731. No se que es causa de tal bescompte, com en tant graues autors trobam a cada pas.

Sabuda per los Celtas que habitauan desde Hebro als Pyrineus, la vinguda de aquest Rey Tharraco, y los danys, tales, y mals feya per alli hont passaua, determinaren, guardarse de ell ab moltes veres, y posarse en armas pera ferli resistencia. Per al qual efecte auẽt de eligir vn famos Capita, tornaren anomenar a Therõ, que era della propia nacio del Celtas: y axi vuy los Historiadors diuhen que era Cathala. Y per ser ell tant Principal y generos, segons diu Florian, no faltan historias que digã, era Rey dels Celtas, vuy anomenats Cathalans. Y a be que nons digan les histories particularment en quin lloch, o poble era nat, o ahõt tenia la cort si era Rey: totauia en general tota Cathalunya se pot honrrar de ell, y cada poble lo pot tenir per seu propri, puix es honrra de tots. Demanera que posat Theron à punt de guerra ab grã multitut de parẽts, amichs, y altres

Flo.l.1.c.4

Digitized by Google

y altres valedors, hisque al encontre de Tharraco, apres de auerli dexat passar lo riu de Hebro. Y la resistencia que li feu perque no entras mes per Cathalunya fonch tal, que ab alguns acometiments, mata sempre molta gent dels de Tharraco, perdent ne ell molt poca de la sua. Tã be tenia Therõ alguns veixells enla mar, restats de la perdua, y rota de Caliz, o fabricats despres, y a be q̃ no eran ab tanta copia com fora estat menester pera competir ab la armada de Tharraco, totauia feren bastants pera refrenar part del poder del contrari, y detenir que nos desmandas a molts insults, que altrament a no trobar aquell poch de resistencia haguera fets. Sobre tot tingue Theron gran cuydado, y solicitut, en fer recullir tots los manteniments, y prouisions dela terra a la part de les montanyes, lluny de la costa, y desuiar en tota manera lo perill de que vinguessen en mans del enemich per alguna via. Ab aquestes diligencies, la resistencia fonch major, y la necessitat del enemich tanta, ques comensa à sentir afatigat: axi de la pressa queli dauã ab las armas, com de la estretura, en quel posaua la falta que petia de bastiments. Estent los assalts continuos y molt apretats, muda Tharraco som camp à la part de la marina, pera que la flota li fes espalles, y no pogues ser rodat. Y prengue assento y allojament en vna montanyeta, o collada petita deues la marina no lluny de la aygua, fortificantse a manera de Real, ab reparos, y trinxeras, cosa que fins alli encara no auia vsada en tantas jornadas com auia fetas en tot lo cami passat. Estant alli Tharraco tria lo delme dels robos auia fets en Espanya, y lo enuia al temple del Deu Hercules, que era en Caliz. Y al tẽps que la flota tornaua de Caliz, succehint alguns dies ventosos, y de temporal, la fortuna, y borrasca del mar fonch tal: que trobantla en plaja descuberta, la feu correr, y molta part de ella dona al traues, ys perde, de tal modo que may mes sen saberẽ noues, y la restãt passa à regions remotas, y estiguerẽ los veixells tant espallats, que forẽ menester molts dies per repararlos. Y no sols correguerẽ aquesta fortuna los veixells que tornauan de Caliz, pero tambe la tingueren los que eran restats deça del riu Hebro. De manera que tota la armada, enla qual consistia la major part de la potencia de Tharraco, resta arruynada y perduda, sens que may mes pogues valer. Los veixells de Theron com los mariners erã pratichs dela costa, y sabiã millor los llochs, ports, y cales dela marina, se recollirẽ, y abrigaren millor, de tal modo, q̃ restarẽ saluos. Ab aq̃stes desgracies cresquerẽ los danys de Tharraco: y fonch forçat renouarles estãcies, y aposentos auia fets en aquella mõtanyeta, o collada petita, q̃ cõ he dit auia occupada a la part de la marina. Alli edifica algunes barraques, y xoças, ahont la gent pogues estar recullida dela inclemẽcia del temps fins q̃ los que estauan dispergits ab los veixells, se poguessen tornar ajuntar, o no tornant se poguessen fabricar nous veixells, pera tornar a son Regne. Lo q̃ en pochs temps pogue efectuar, ab algũs veixells que tornaren, y altres quen feu fabricar nouamẽt: faltãtli casi dos terços dels homens, y armada que quant vingue en Cathalunya auia aportat.

Los Celtes, o Cathalans que estauan recullits en les montanyes, veihent axi deslliure la terra, tornarẽ à baxar de aquellas, y à poblar les cases y à gosar de la quietut en ellas. Y lo mateix feren los de la companyia de Therõ, q̃ tantbe auia treballat. Los q̃ non tenian casas sen pujarẽ à occupar aquelles xoças, o barraques, que auian deixades los de Tharraco: y per ells poch a poch se feu alli vna gentil poblacio. La qual significan alguns, esser la famosa ciutat, y Metropoli de Tarragona. Dihent fonch fundada per Tharraco en lo modo sobredit. Y referexen Tarafa, y Garibay, auer ho escrit axi algũs, als quals ells anomenan, y llargament los refereix micer Pons de Ycart, en les grandeses de aquella ciutat. Qui no estant content de aquesta opinio resol, fonch fundacio de Tubal, com nosaltres en son lloch ho tenim escrit. Podria ser que al temps vingue Tharraco fos aquesta ciutat poca cosa, o arruynada ab la secada de Espanya, y altres moltas calamitats que la antiquitat del temps nos cela y amaga: y axi de facil la ocuparia Tharraco: y ab la

Ycart. c. 9.

Li. 1. c. 9.

habitacio que feu, y la semblãça del nom quiça alguns prẽguerẽ occasio de escriure lo q̃ alsi auem dit. Y si tenim consideracio en la asonãcia del vocable, apar que Tarraca en Lati, sia lo poble que en vulgar anomenam Tarraga, y te mes similitut al nom de Tharraco, o Tharraca, com se anomena aquest enla sagrada escriptura. Pero perque diuhen que asso fonch vora mar, y Tarraga, que es en los confins de Vrgell, y Sagarra, es molt luny, y dins terra mes de dotse llegues, y per no esser jo amich de inuẽtar noues opinions, no vull dir res mes del que tinch apuntat alsi.

Y per acabar en aquest capitol les cosses de Theron, tornant a ell es de saber. Que per auer agut tãt bon succes, y si tãt glorios les sues cosses, eleuant quiça en vanagloria (que sol molt picar a homens de estima) cobrant de asso tãta fama, y credit, que no sols los de sa terra lo volia y amauan, pero los estranys lo temian, estimauan, y reuerenciauan: cresque en tant animo, y brio, que recordãtse de les injurias passades, rebudes dels de Caliz, de les presas, robos, y despullas de la terra que sen aportaua Tharraco, y que part ne auia en uiades al temple de Hercules en Caliz, aparegueli que no auia fet cosa de importancia en vençer à Tharraco, y sos Ægipcios, sino cobraua, y restituhia als seus les cosses quels eran estades robades, y si nos vẽjaua dela perdua feu, essent capita dels Saguntins. Perço determina passar cõtra Caliz. Y triant prestament lo major, y millor numero de Galeras, naus, o veixells quals llauors vsauan, y de ells los mes raparats, y abtes que pogue, y elligint tambe homens verçats, y pratichs de mar, y molta gent de palea: deixant ben guarnidas las fortalezas de la terra, fets tots los conuenients aparells, publica manifestament, que volia empendrer la conquista de Caliz. Certificant, que guanyada la victoria tindrian gran posit, y riquesas los quil seguiriã. Ajuntat tot lo que pera son viatge cõuenia, posat a la mar, feu son cami sens detenirse en ninguna part. Los de Caliz, no menos poderosos y ben armats, li hisquerẽ al encõtre. Y venint a les mans los vns ab los altres, començas la batalla molt renyda, trauantse, y danyantse a toss caps tãt quant podian. Y a be que los veixells dels Fenices de Caliz no fossen tãts com los de Theron: totauia per esser majors, y mes poderosos, se mantingueren molt be. Y sent la vna part, y la altra son deuer, matant, y morint ab valeros animo, subitament, y sens causa, no auenthi en cara milloria per ninguna part les fustes de Theron començaren a remolinarse, y poch a poch a girar del tot les proes, y posarse en vergonyosa fugida. Donasels alcanç, foren detingudes, cremades y consumides per la major part, y molta gent ferida, offegada, morta y anegada en lo profundo delas salobres aygues del mar. Y entre altres lo valeros, pero desafortat Therõ, abans sepultat en lo profundo delas ayguas q̃mort per sos enemichs, acaba desditxadament los bellicosos pensaments, y los infortunats dies. Dexãt als de Caliz vfans, y molt superbos ab la alegria dela victoria, q̃ de ell auian alcãçada.

Cap. VII. De diuerses nacions que vingueren à Espanya.

Assiades las desgracias del desditxat Theron, estan les cosses de Cathalunya tant sepultades en lo oblit, que de molts anys nos troba que escriure de ella. Que si be algun Historiador Cathala com lo Canonje Tarafa, ha feta mencio de algunas nacions de Cares, Lesbios, y Milesios, que apres la mort de Theron vingueren à Espanya: com nos tinga noticia de que tocassen en Cathalunya noy auia pera que detenirnos a parlar de ellas. Taraf. c. 2. fins a 36.

Y per la mateixa raho, callarem la vinguda dels Chaldeos ab son Rey de Babylonia Nabucadnazar: aqui de altra manera comunament anomenan Nabucodonosor. Que conforme vol Garibay toca en Espanya en lo any sinccẽts norãta abãs de Christo nostre Senyor. Dels fets de la qual me refereisch à Magastanes citat per Iosseph Iuhen, y a Tarafa, Mariana, Florian, y Medina. Gar. l. 5. c. 4 Iosep. ant. lib. 1. cap. 1 Taraf. c. 15 Mar. l. 1. c. 1 Flo. l. 2. c. 1 Med. l. 1. c. 1

Auiã de deixar axi mateix los Africãs de la grã Carthago, qui a be q̃ en lo any 663. tocasse à Espãya, no diguerẽ res en aquell any als nostres Celtas, ni tampoch quant en

Digitized by Google

en lo any 500. abãs de Chriſto ſe apodera rẽ de la illa de Caliz. Pero, per la ſenyoria q̃ apres tingueſſẽ en Cathalunya, cõue dir ſumariamẽt alguna coſa de ſos principis: perq̃ quãt ne parlare de propoſit, eſtigan los lectors tãt ben inſtruits, q̃ ſiã de perſi peraſaber lligar lo fil de la hiſtoria.

Axi q̃s de ſaber, q̃ la ciutat de Carthago de Africa fõch edificada per dos inſignes Capitãts, naturals de Tyro y Sydõ anome nats Zaro, y Charchedõ, ſegõs vna opinio, Ga.l.4.c.28 referida per Garibay: o ſegõs altra y mes comuna ſentẽcia, funda aq̃lla inſigne ciu vir.l.1.2.3.4 tat la honeſta, y caſta (malamẽt per Virgili disfamada) Reyna Dido: cõ ſe troba eſcrit Liui.lib.6. Dec.2. enlo cõpẽdi de Tito Liuio, Iuſtino, Bergo- Iuſti. lib.18. mẽſe Sedenyo, Floriã, Beuter, dõ Antoni Bergo. li.4. Aguſti, Pineda, Garibay, Mariana, la Glo- Sed.ti.8.c.2 ſa als Triũphos de Petrarcha, y en lo Pa- Flori. lib.2. cap.16.17. ralipomenõ del noſtre Bisbe Gerundẽſe. Beu.l.1.c.13. Fũdada Carthago, y anãt creixẽt lo ſeu Agnſ.dial.6 poder en lo modo q̃ eſcriuhẽ los ja citats Pin.li.3.c.11. hiſtoriadors, vingueren los Carthagine- Gar.l.3.c.3. ſos ales illes Baleares, q̃ cõ auẽ viſt ſe ano Maria.lib.1. menauã axi las q̃ vuy ſe diuhẽ Mallorca, cap.16.17. Menorca, Yuiça, y Formẽtera. Y cõ aq̃ſta Glo.c.1.triũ hp.de caſte. vinguda y enſenyorirſe dela illa de Yuiça Bib.Geron. los tãt per la vtilitat q̃ de ella podia re lib.3.cap.1. ore la ſenyoria Carthagineſa quãt per la occaſio q̃ deſde alli pençauã procurar per entrar en Eſpãya, per medi de cõtractacio q̃ deſde alli auiã de tenir ab los dela illa de Caliz q̃ erã tãbe Fenices ſos parẽts, axi no dexarẽ perdre pũt ni occaſio q̃ no la pren gueſſẽ. Y apres de auer tẽtats los Sagũtins q̃ forẽ los primers aqui eſcometeren de amiſtats en lo ſobredit any 663. no tenint lloch de effectuar ſos pẽſſamẽts, deſiſtirẽ de la empreſa per molts anys: cõforme a Plin.l.5.c.5. mes dels ja citats autors eſcriuhẽ Plini, Me- Med.l.1.c.16 dina, y Taraſa. Y cõ ſe ſol dir, q̃ aq̃lls alcã- Taraf.c.38. çan que nos cançã: axi los Carthagineſos, apres de auer aguardada oportunitat deſ del any 663. fins al de 500. abãs de Chriſto, quãt no pẽſauã tingueren la occaſio q̃ tãt deſijauã. Perq̃ mogudes algunes guerres entre los Fenices de Caliz, y Eſpãyols Tarteſiõs, o Andaluzos, per los agrauis q̃ a ſos uehins feyã los Phocẽſes, cõ los Tarteſios ab ſon Rey Argantonio (cõ vol Mariana) foſſẽ paſſats a Caliz y hagueſſẽ robada la illa, enderrocat lo temple de Hercules, y arruynada la terra, y veihẽtſe los Fenices apretats hagueſſen enuiat a Carthago per ſocorro valentſe de ſos deutes y amichs, los Carthagineſos veihẽt bona la tãt deſijada occaſio, vingueren ab lo ſocorro q̃ los de Caliz auiã demanat: com eſcriuhẽ Iuſtino abreuiador de Trogo Pompeo, lo Iuſti. li.44. pare Ioã Mariana Floriã de Cãpo, Pere An- Mar.l.1.c.19 tõ Beuter, Medina, Tarafa, Luis Pons de Flor.lib.2.c. Ycart, y lo Bisbe de Gerona. Y en ſer dins 10.finſ.17. de Caliz, faltãt a la deguda lealtat, yrõpẽt la Beu.l.1.c.19. fe dela amiſtat, ſe apoderarẽ de totas les Med.li.1.ca. fortaleſas, ys feren ſenyors de tota la illa. 17.38. Del ques ſentirẽ molt los de Caliz, y prenẽt les armes, quãt mes diſcuydats eſtauã los Carthagineſos donarẽ ſobre de ells, y los lleuarẽ algunes fortaleſes yn mataren molts. Viſt per los Carthagineſos q̃ la coſa anaua de rõpuda, replegarẽſe lo millor q̃ poguerẽ, y ajũtats ab algũs amichs y cõfederats, poſarẽ ſiti ſobre la fortaleſa, ſẽs lle uarlo, fins q̃ la aguerẽ preſa y enderrocada, fent lo mateix de les muralles dela ciutat. Los Andaluzos vehins de Caliz cõ ſaberẽ lo q̃ paſſaua, tement lo mal veynat, y q̃ altre dia fariã lo mateix ab ells, prẽguerẽ las armas, y tingueren als Carthagineſos per enemichs comuns. Pero aquells forẽ tãt ſauis, y aſtuts, q̃ al temps ſe auia de donar la batalla, ſaberẽ tractar treues, a trau re los Tarteſios a la ſu volũtat, y a cõfederarſe ab ells: dexãt als de Caliz ab ſeruitut y ſubjeccio al coll.

Reſtant axi los Carthagineſos ſenyors abſoluts de la illa de Caliz, y començant tenir poder en Eſpanya, eſcriguerẽ a Carthago: perq̃ los enuiaſſen ſocorro, per mãtenir lo bõ eſtat en ques eſtauã ja poſats. Enuia la ſenyoria lo ſocorro q̃ pogue de prõpte, y per enuiarlo major eligi per general a Mago, cõ eſcriuhẽ Floriã, Medina, y Beuter. Pero mori Mago abans de arribar à Eſpanya. Perq̃ cõforme diuhẽ Beuter, S. Antonino de Florença, fra Ioã Pine- S.Anto.tit.4 da, ymicer Ycart, eſtãt pera partir, ſe apre- cap.1.§.1.4. taren alguns ſucceſſos de las guerras de Pined.lib.6. Sardenya, y fonch forçat Mago detenirſe cap.1.§.4. tant en ellas, fins quey perde la vida. Ycart ca.11.

Sobreuiſquerẽ à Mago dos fills, anome- nats Hamilcar, y Haſdrubal: com eſcriuhẽ Iuſtino, Mariana, y los demes citats. Dels Iuſti.lib.49. quals Haſdrubal q̃ era lo major, morí en las

Digitized by Google

guerras de Sardēya, ſobreuiuintli tres fills: Annibal, Sapho, y Haſdrubal menor. Los quals foren tant excelents Capitans com en lo diſcurs veurem.

Cap. IX. De la vinguda dels Phocenſes qui en Cathalunya poblaren à Alba.

DExāt per ara les coſes dels Carthagineſos, y tornāt al propoſit del q̄ es propri de Cathalunya, eſcriuhen los q̄ preſt citarem: q̄ apres de las nacions, que de pas he nomenades en lo principi del capitol precedēt, vingueré à Eſpāya los Phocēſes de Ionia, de les parts de la Aſia, q̄ fugiā de la tyrania del Rey Cyro, y crueltats de ſon Capita Harpalo, nauegāt, y ſercāt terres ahōt habitar. Dels quals ja he dit ſe anticipa à parlar lo Canōje Tarafa. En lo viatge que aportauā aqueſtos Phocēſes, entrarē à Italia per lo Tyber amūt fins à Roma, y ſi be foré acariciats y rebuts amoroſamēt dels Romans, te tauia nols aparague reſtar ab ells. Y axi tornāt per lo Tyber auallala comēçada nauegacio, diſcorrēt de vn mar à altre, y de Prouincia en Prouincia, arribarē ala de Eſpāya, q̄ ja aparexia filats, o rets de peſcar, ahōt entrā tota manera de peixos. Veritat es q̄ ſegōs vol Tarafa de aq̄ſta vegada no entrarē los Phocēſes en Eſpanya. Ans be no trobāt comoditat per reſtar en ella, tornarē à tras ala volta de la Gallia, y alli trobaren lloch, y poblaren la ciutat de Marcella, com eſcriuhen llargament, Iacobo Bergomenſe, Eſteua Forcatulo, Ioan Mariana, fra Pineda, Pere Anton Beuter, Medina, y Florian de Campo.

Taraf. ca. 35

Berg. li. 4. Forc. l. 1. c. 6. Mar. l. 1. c. 17 Pine. lib. 6. cap. 9. §. 1. 2. Beu. l. 1. c. 2. Med. l. 1. c. 30 Flori. lib. 2. cap. 25. 26.

Fundada Marcella en fortunat y ditxos ſigne, dins pochs anys vingue ſer de gran contractacio, y de molt poder en lo mar. Tāt q̄ ſeguint à Euſebi diu Tarafa, q̄ en lo any 619. abās de Chriſto ja comēçaren los Phocēſes à eſſer ſenyors del mar. Y axi al gūs de ells per comoditat de la cōtractacio, o altramēt, deſde Marcella ſen vingueré ala Eſpanya Celtica, en la circūferēcia del any 547. abās de Chriſto, cō eſcriu Garibay: o molt apres del any ſegons lo que de ells eſcriu Floriā: ſenyalant eſtar errat per los traductors lo cōpte de Euſebi. Vinguts aq̄ſtos Phocēſes en la Celtica: cōforme ſe trau de Plini, fundaren vn poble en ella: lo qual diu Tarafa eſtigue ſituat entre los mōs Pyrineus, y Tarragona. Afrōtaciōs prou llūyedanes, y de dificil coneixer: cō dels Pyrineus à Tarragona hi haya almēys per terra vnes trēta llegues. Suficiēt eſpay pera cāpajarlos de bons diſcurços. Y ſols podiā atinar q̄ fos dins Cathalūya, yno en quin lloch de ella: ſinoper quāt Beuter nos diu, q̄ eſtaua ſituada junt del poble de Alba: y q̄ tābe prengue lo nō de Alba: q̄ apres vingue à ſer la grā Empuries. Y ſi lo dir Beuter q̄ aq̄ſtos Phocēſes edificarē jūt à Alba (q̄ cō he dit en ſon lloch era eſta poblada per Aſcanio) ſe ha de entēdrer tāt apropriadamēt, q̄ vulla fer cōtiguo yapegat lo vn poble ab lo altre: baſta noy ha mes q̄ dir. Pero ſi ha volgut entendre ques eſtauan prop: en tal cas, goſaria jo pēſar, q̄ lo poble de aqueſtos Phocēſes foslo ques troba vuy à vn quart de llegua, y a viſta de la vella Alba, y deſolada Empuries q̄ ſe anomena Albōs. Caſi cō quis deriua de Albamenor. Perq̄ en Cathalunya, molts vocables acabant en Ons, ſignificā diminucio, y ſō nōs dimiminutius: Cō de Pere, Perellōs, de Torells, Torellōs: de Figueres: Figuerōs: de Taules, Taulōs, y altres mil. Y ſi aſſo no es de cōſideracio tornē ala comuna y corrent dels ja citats eſcriptors.

Cap. X. De les fams, peſtilencies, y terratremols y altres afanys hi hague en Cathalunya, y la plata ques troba en ella.

ALguns anys apres q̄ los Phocēſes foréen Cathalūya, ſuccehirē generalmēt en tota Eſpanya, y particularment en Cathalunya, los temps clamitoſos de grās fatigas, y plens de trebals. Perq̄ tācātſe les fonts del Cel, y ſuſpenēt la Diuina Clemēcia les ſues miſericordies per algū tēps: q̄ aparexia tornarla Diuinal juſticia renouāt la ſecada dels anys paſſats: faltāt les aygues, no regātſe la terra, retardarēſe los fruyts de ella, nos trobarē mātenimēts, creſquerē les fās, debilitarēſe les forces en los coſos humās, entrarē les malaltias, y ſuccehirē llamentables morts, y cruels peſtilēcies. Particularmēt en lo any 500. abans del Aduēiment de Chriſto N. S. Y tras de tot aſſo vingueren furioſos vēts, y temeroſos terratremols,

per

Digitized by Google

per tota la costa del mar Mediterra, con
Flori.lib. 2. cap.40.41. Gar.l.5.c.5. Mar.l.2.c.19 forme escriuhen Florian, Garibay, y Mariana. Fóch la major furia de aquesta tempestat y rigor de temps en Cathalunya, en los monts Pyrineos. Ahont a mes de auer caygudes en diuerces parts moltes cases, y muralles de pobles, algunes montanyes llãçãt les sues puntes, y sumitats, les passarẽ de vna part à altra: y la terra se obrí en diuerças parts, y descubrí lo millor que tenia en les entrãyes. Y lo que causà mes admiracio en los queu veyhẽ, y fama en les naciõs estrãyes, fóch vna boca ques obrí, y mostra tenir dins de si, diuerços mũts de plata, descolorida del espãt, y vntãt cuberta de terra, cõ que seamagaua per temor.

Tingueren noticia de asso los Phocẽses de Alba cõ à molt vehins, de lloch y comerã exits de Marcella, prest ne tingue auis la senyoria: per algunas Galeras de ella q̃ anant cõtractãt per aquesta costa saberẽ asso ab sos parẽts los Phocẽses, y ne donaren relacio a Marcella. Certificats alli del que passaua, prouada la plata, ab tochs, o cresols, conegut lo valor de ella, aumẽtãt se lo desitg, fóch ordenat ques fes viatge, y tota la carrega posible de quell precios metall. Vinguts a Cathalunya los veixells de carrech de Marcella, carregarẽ de plata en gran manera, tant quant volgueren, ab molta facilitat: per quant no eran impedits dels Espanyols Celtichs, que encara no sabian lo valor dela cosa. Y si be los Rodos que estauan en Cathalunya vsauan les monedas, encara deuian ser de altres metalls, y no de plata.

Feta tãt acertada, y bona carrega sẽ tornaren los veixells Phocẽses a la ciutat de Marcella. Y comẽçãt à cãuiar y gastar de la plata, cõtinuãt la comoditat de pẽdrer della tãta quãta voliã, y les mes vegades quels aparexia, fonch lo modo de la grãgeria tal, y la estima de la mercaderia de tãt valor, q̃ en poch tẽps causa, ser la ciutat de Marcella, estimada de sos vehins, y famosa entre los estrãys: y tinguts los seus ciutadẽs per los primes q̃ trobarã aquesta plata de Cathalunya, auent la trobada los Phocenses, qui estauan en la terra.

Cap. XI. Del que feu la senyoria de Carthago, com sabe la plata que se era trobada en la Celtica.

QVant entre altres, la senyoria de Carthago per mercaders seus, q̃ començauã a tenir trafech, y cõtractacio ab los Marcelleses, tingue noticia de la gran prosperitat de Marcella, despatxa correus à sos Capitãs, y factors q̃ tenia en Andaluzia. Increpant los dela negligẽcia auiãtinguda, en no anticiparse à alcãçar, y ensenyorirse de vna riquesa tal, cõ auiã alcãsada los Marcelleses. Del q̃ se escusarẽ, allegãt: auer succehit, en terres molt lluny de la Andaluzia, y en aquest altre extrẽ de Espanya: de manera quels era estat impossible, poderho saber abãs q̃ los Marcelleses, q̃ eran mes comarchans, y vehins del lloch ahont la plata se era trobada, y tenian trafech per alli. Sentiren tant los de Carthago asso, y desijauã tant passar auant les coses de Espanya, y esser senyors de tota ella, q̃ segõs escriuhẽ Medina, Floriã, Anton Beuter, y Mariana, feren encontinẽt vn grã exercit, anomenant per Capitans de aquells à Hasdrubal, y a Hamilcar germans. Y començãt lo viatge de Espanya, Hasdrubal volgue tocar en Sardenya, ahõt de poch en poch la guerra se enfegue de manera, q̃ hague de deixar la jornada de Espanya, per passar auãt la de Sardenya. Y finalmẽt morí alli, sobreuinintli tres fills anomenats, Annibal, Hasdrubal, Sapho: cõ ses tocat dalt, trahẽtho dels escriptors alli referits. Mort Hasdrubal, sõ germa Hamilcar, prengue tot lo carrech dela armada y volẽt passar à Espãya no pogue: perq̃ moltes terres de Sicilia se erã rebellades contra Carthago, y ell tingue de acudir alli. Med.l.1.c.18 Flo.l.2.c.41 42.43. Beu.l.1.c.13. Mar.l.1.c.18

Acabada la guerra de Sicilia, los de Carthago (que no auian oblidats los intents tenian de les coses de Espanya) manaren de part de la senyoria altra vegada à Hamilcar, passas a la jornada de Espanya. Fonch li tambe donat orde, que passant per les illes de Mallorca no se oblidas de veure, y regoneixer, si en ellas podia deixar alguna poblacio a mes del que tenim dit en altre lloch. Quatre naus de carrech ab molta gent dels que auian de venir ab Hamilcar, en tenir aquest orde se antisiparen, confiant que Hamilcar vindria molt prest y sens tardar tras de ells. Y arribaren a la vista de Mallorca, Cap.8.

Digitized by Google

y exits per aquest efecte en terra, corregueren la illa, y maltractarē à alguns dels que pogueren agafar. Del que agrauiats los Mallorquins, se posaren a fer tal resistēcia, quels fōch forçat alçarse alta mar. Ahont los prengue vna fortuna y borrasca tāt gran, que desbarrià los veixells, sens q̄ pogues̄en fer altra cosa. Y lo vn de ells ana a donar a Yuiça, ahont troba bon recapte, ab los Carthagineſos que alli viuian: los altres dos donaren a la casta de Andaluzia, y de alli passarē prest a Caliz: lo quart dona ala costa de Moruedre que en aquell temps se deya Sagunto, y fonch socorregut dels Saguntins de tot lo que auia menester: y solegat lo mar, sen ana a Caliz, ahont ab los altres dos troba que era ja tambe arribat lo de Yuiça: y tots llançaren fama dels veixells, se estauan aguardant en Espanya, y de la vinguda de Hamilcar. Pero no pogue esser axi com pensaue n. Antes be Hamilcar fonch detingut en Carthago per alguns impediments de guerras. Y no sols no pogue venir a Espanya, pero en cara fonch al contrari del pensat. Perque en lloch de venir ell, molts Carthagineſos dels presidis de Espanya, y dotse mil Espanyols Andaluzos, de Carteya, Tartessa, y Gadez, passaren a la illa de Sicilia, en fauor de la seu yoria Carthaginesa. Y per quāt aquestos
Mar.l.1.c.20 foren vençuts, escriuhen Florian y Mariana, que tementse los Carthagineſos, que los Espanyols nos rebellasen en Espanya, encontinenthi enuiaren sinccents ciutadans Carthagineſos. Passantaquestes
Flori. lib.2. cap.44.45. coses en la circūferēcia del any 478. segōs Floriā. Apres en lo any 471. abās de Christo poch mes, o manco, Sapho, fill de Hasdrubal passa en Espanya, per ferguerra als de Mauritania. En lo qual viatge passa per Yuiça, fortifica, repara, y prouehi de bastiments la poblacio que per los Carthagineſos alli era estada fundada. Entre tant que
Por.l.3.c.4. Gar.l.5.c.6. Sapho proseguia aquella guerra, concordan Florian, y Garibay, que gouernauan en Carthago los dos germans, seus: Annibal, y Hasdrubal menor: los quals se acōpāyarē per al gouern, a sō germa Sapho, y a tres cosins germans Himilco, Hanon, y Giso, fills del gran Capita Hamilcar: y perço feren q̄ Sapho tornas a Carthago.

Tras de asso que podia ser en lo any 452. abans de la Natiuitat del Saluador poch mes, o manco, Himilco, y Hanon foren enuiats per Capitans en Espanya. Concordant en asso Mariana ab los prop citats escriptors. Medina diu, que aquestos Capitans foren Hanon, y Annibal, y q̄ poch apres foren priuats del carrech per lo Senat. Pero del capitol seguent aparra, forē Himilco, y Hanō, y no esser hi estat Annibal, fins apres q̄ vingue ab Magò. Aquestos Himilco, y Hanon tocaren tābe a les illes de Mallorca, y ab la sagacitat y bō tracte de Hanon, se amansaren algun tant de sa ferocitat los Mallorquins, y donarē lloch, a ques fortificas vna fortalesa, ahōt se pogues̄en recullir los Carthagineſos si altra vegada venian per alli. Y visť asso, per millor poder anar apasiguant als dela illa, y posar senyoria en ella, determinaren: que Himilco passas auant lo cami pera Espanya, y Hanō restas en la illa y procurasapasiguar los poblats en ella, ab quantes bones obres, y caricies pogues. En lo q̄ mostra Hanon tanta discrecio, y prudencia, y tanta destreza en tots los fets que obrí grā cami, y seguretat pera les coses apres esdeuenidores.

Maria.lib.i. cap.20.21. Med.l.1.c.38

Cap. XII. Com Hanon vingue à Espanya, y anātsen ell, y Himilco vinguerē Annibal, y Mago, y apres Bostar, y apres Boodes.

HAnō se detingue en les illes algūs dos anys. Pssat lo qual tēps, y deixades assentades les coses de aq̄llas illas, en lo any 448. abās de Christo sen passà a jūtarse en Espāya ab sō germa Himilco, que estaua en Andaluzia. Desde ahōt apres los dos sē tornaré a Carthago, auent fetes algunes coses marauelloses, q̄ per quāt no sō de nostra historia, deix de cōptar, referintme a Floriā, Beuter, Garibay, ya Mariana, q̄ les escriuhē llargamēt.

Flo.lib. 3.c 5.6.10. Beu.l.1.c.13. Gar.l.5.c.6. Mar.lib.1.c. 21.22.l.2.c.1.

Tornats Himilco, y Hanō a Carthago, en lo any 437. (segōs Garibay) enuiarē en son lloch altres dos Capitans lo hu dels qual segōs los mateixos autors escriuhē, fōch Annibal, son cosi germa, fill q̄ fonch de Hasdrubal major, y germa de Hasdrubal menor, y de Sapho: l'altre se anomena Mago, parent, y amich de tots ells. Lo gouern dels quals fōch repartit de aq̄sta manera:

Digitized by Google

manera. Que Annibal passa en Espanya, y gouerna la Andaluzia, Mago se resta a les Illes de Mallorca. Y aduerteix Floriã: que podria ser, que de aquest Mago hagues sõ pres lo nom la vila, y port de Maho en Menorca, pero que nou verifica per no auerho llegit: refereschmen jo de asso a Beuter, Mariana, y à Thomas Porcachi, en la descripcio de les Illes, en la taula, o mappa, y descripcio de aquella Illa.

Apres de auer residit Mago en les Illes, y gouernacio de aquelles per algun tẽps, passan en Espanya, en la qual resid tres anys, y nos troba escrit segõs diu Floriã, fes cosa memorable. Y torna sen a Carthago en lo any 428. segons diu Garibay.

Gari.l.5.c.7

Passades les dites y altres coses referides per los citats autors, en lo any 364. abans de Christo, la senyoria Carthaginesa enuia al gouern de les Illes vn Capita nomenat Bostar, segons Floriã, Garibay, y Mariana, y Beuter. A justãt, q̃ de aquest se creu, esser estada fundada Polença de Mallorca, y que seria la primera poblacio fortificada en aquella Illa. A quest tantost procura la amistat dels Saguntins, fentlos vna embaxada, ab molts afalagos: pero la molta diligencia sua fonch causa q̃ perdo q̃ desijaua. Perque vista la solicitut q̃ tenia, suspitaren los Saguntins lo q̃ podia voler, y q̃ no estaria be la llibertat de ells ab la amistat Carthaginesa. Y axi li enuiaren a dir, que per a les hores no vingues a ells, q̃ estaua la ciutat mal sana (com en effecte ales hores hi auia mala salut) que quãt fos hora lo farian auisar. Y axi cessa, y fonch desbaratat lo proposit de Bostar. Algun temps apres passa Bostar en Espanya à la Andaluzia, y prest li fonch revocat lo poder. Y enuiarẽ en sõ lloch a Boodes: y algun temps apres a Hamilcar Barcino. Dels quals se podrã veurer los escriptors per mi dalt referits. Que ses dit de pas, cõ a cosa fora del intẽt de la nostra obra, pero necessari, per saber, cõ los Carthaginesos se anauan apoderant en Espanya.

Flo.l.5.c.24
Gar.l.5.c.7.
Mar.l.2.c.4.
Beu.l.1.c.13.

Cap. XIII. Com los Marcellesos vingueren a Cathalunya, y poblarẽ la Illa de la Meda.

SEnt y sexãta anys sõ passats desdel capitol dotse fins al present, q̃ no auẽ aportat succes algu de cosa de Cathalunya, per la falta que souint auem llamentada de nostros escriptors. Y per q̃ nos acabe de perdre la memoria del poch que esta escrit, del molt ques podia dir, referire lo que diuhen lo Bisbe de Gerona, Florian, Mariana, y Viladamor en la sua manuscrita coronica, y Esteua Garibay en lo compendi de les histories de Espanya, dient. Que corrent lo any 333. abans de la Natiuitat de Christo nostre Senyor, vinguda la primauera de aq̃ll any, en la costa de Cathalũya prop la poblacio dels Rodos, q̃ vuy anomenã Roses, y a les hores se anomenaua tota aquella partida, dels Indicets, apareguerẽ, ys descubrirẽ vuyt veixells de carrega, ab alguns de mes petits, y llaugers: los quals se figurarẽ plẽs de homens, donas, y minyons, en gran numero. Y a be q̃ als de la vila de Roses com los veren ab la manera dels veixells, pintures de aquells, y habit de la gẽt, los apareguessen Marcelleses, per auerlos tractats, a causa del veynat desde que vingueren los Phocences, y fundarẽ a Marcella, y de las vingudas que de Marcella auian fetes en aq̃lla comarcha, y trafech ab los de Alba: totauia cõ los verẽ ab tãta xarcia, donas, y minyons, molt diferẽts del q̃ soliã venir pera les contractacions, y ab molt mes numero de gẽt, prẽguerẽ les armes, y hisquerẽ a la ribera del mar, mirãt ahõra niriã a desembarcar, pera vedarlos la desembarcacio en qualseuol part la fessen. Lo mateix ferẽ los de vn altre poble, q̃ estaua mes ala part del occidẽt. Lo qual diuhen los citats autors no sabẽ cõ se deya a les hores, sino q̃ apres vingue a esser la grã ciutat de Empuries. Y si axi es, dirẽ no sal tres. Que aquest era lo poble de Alba: q̃ cõ dalt auẽ dit fonch crescut per los Phocences, y apres vingue a ser la q̃ es estada Empuries, per les rahõs q̃ en son lloch dirẽ. Y tornãt al proposit: aquesta alteracio dels pobles Indicets apar que no fols era per la occasio de la vinguda de aquesta gent: sino que era sobreuenit a altra causa ques pot traurer del Beuter, com diu: que aquestos veixells dels Marcelleses, arribaren, en temps que los pobles Borgusios, o Portusios, tenian guerra, contra los Laletans, y Gerundenses: y axi com en tota aquella comarcha, y veynas

Flo.l.5.c.23. Viad. ca.13. Gar.l.5.c.9. Mar.l.2.c.5. Bis. de Ger. l.1.c.de vrb. qnæfue.del.

Cap.5.y 9.

Cap..13.

Beut.l.1.c.13

Digitized by Google

estiguessen en guerra, ninguna marauella si se alterauan, y alborotauan los Indicets, de veurer la vinguda de aquestos veixells, com encara nos sabes, a quin si venian. La causa de la guerra, que era entre aquells pobles apar del mateix Beuter, esser estada. Perque los Lacetans tenian occupada tota la terra de Gerona, y Bascara fins a la Ionquera. Demanera que posada la terra en armas, y acouardats los Marcellesos de poder pendrer port en ella, feren alto à la mar. Y corrent ala volta de Ponent quatre de aquells vuyt veixells, ab vna borrasca que tingueren, lo vn veixell se auança, y dona en la costa de Andaluzia, y eixint en terra los que anauan en ell fundaren a Murga: los altres tres prengueren terra a la punta que vuy se diu cabo Martin, en los confins del qual trobaren vn temple de Diana. Y emprenent lo seruir à aquell temple, poch apres ab llicencia dels Saguntins fundaren vn poble, lo qual se digue, y vuy se anomena Denia, com mes llargament se pot veurer, en los sobre citats escriptors.

Los altres quatre veixells que restauan a vista de nostra costa Celtica, giraren les proas deues de vna Illeta petita que veren en lo mar, no molt lluny de Alba. De
Cap. 4. la qual per lo que dire baix se ve a creure, era la que vuy se anomena de les Medes. Arribats a la Illa, desembarcaren a la part los aparegue mes ferma, determinãt recullirse en ella, y acabar alli la incerta nauegacio que aportauan. Llançadas ancoras al mar, y esquifs en terra, gosada per los cançats la desijada arena, trets alguns bastiments pera reforçar los marejats, passada la nit, y ab la quietut de ella, descançats los cruxits hossos, a la primera alba del dia seguent, enuiaren a la terra ferma, dos barcas desarmadas, ab alguns homens venerables, y de anciana edat, ab rams de Oliueres en les mans. Los quals demostrant venir pacifichs, com millor pogueren donaren entendre als naturals de ella, quels donassen manteniments, en canui de moneda, o de les mercaderies que aportauan. Conegueren ab asso los Celtichs Indicets que los Marcellesos venian de pau, y se assossegaren en entendre y veure que eran Mercellesos, als quals totas las nacions teniã affeccio, per esser industriosos. Y aquestos lals deuian mes tenir, si es veritat lo que dalt he dit, que Cap. 9.
lo poble de Alba, fos crescut, o poblat per Phocences Marcellesos. Veritat es, que ab tot asso hi auia alguns ques recelauan de engany, considerat lo numero de gent era dins les naus, o veixells. Y perseueraren en aquest dubte, fins que aquells homens ancians, que erã vinguts ab les barcas, los declararen la intencio de la sua vinguda. Dient, cõ los de Marcella apres de doscents anys de la fundacio de aquella ciutat trobãtse ab molta abundãcia de gẽt, y de tot lo be que podian desijar estãt molt estrets en los termens que tenian, auian determinat traure alguna gent de ella, y enuiarlos a poblar altras parts: y axi ne auiã trets a ells, donãtlos vuyt veixells grãs, plens de riquesas, pera que passassen à Espanya, y poblassen alguns llochs en la terra de bona ventura, ahont la memoria de ells fos durable, y se perpetuas, ab tant felice y bona sort, quant los seus predecessors arribant a Marcella la auian tinguda. Y que axi los quatre veixells que eran restats en aquella Illa, feyan compte restar en ella, ja q̃ per ser petita pera tots, sen erã anats los altres quatre. Certificãt, que ells qui restauan, tenian grans desig de viure, y estar en la Illa, fenthi perpetua habitacio, si ells ne eran contents. Prometent ferlos tant bõ veynat que no sen penidirian, nils pesaria en ninguna manera. De la qual embaxada y rahonament, restarẽ los de Alba tant contents, y satisfets, que liberament los atorgarẽ la possessio y senyoria que demanauan de la Illa, offerintlos, fer bon tracte, cõuersacio, y amistat. La qual promesa los feren tãbe los de Roses q̃ eran veyns, amichs, y cõfederats. Firmada axi aq̃sta amistat, los de les barques sen tornaren a sos veixells, y als que auiã desembarcat en la Illeta. Ahõt poch apres plantaren algunas tendas, barracas, y cabanes, à manera de cases baixes. Apres poch a poch, començaren a discorrer aquellas riberas, costa y pobles comarchans, negociant lo q̃ teniã menester, ab tãta voluntat, y affeccio de la gẽt ab qui tractauẽ, quels era facil alcãçar tot quant demanauã. Y certament eran tant industriosos,

nioſos, que ſi la Illeta fos eſtada major y mes profitoſa, eran baſtants pera fer en ella vna principal poblacio.

Era la terra tant poca, que no ſi podiã girar, ni fabricar edificis grans, ni coſa que deſijaſſen, y ab tot aſſo perſeueraren alguns anys, procurant ab induſtria vencer totas las occorents dificultats. Pero a la fi, veihent, que quant mes treballauan, mes crexian las incomoditats, y ſuccehit mil inconuenients, foren forçats de fer lo que en lo capitol ſeguent direm.

Cap. XIIII. Com los Marcelleſos de les Medes baxaren a la terra ferma: y Alba ſe vingue a dir Empuries.

Abent los Eſpanyols Celtichs, y ſenyaladament los Indicets del poble de Alba, los anuigs, fatigues, y troballs, que los Marcelleſos, o Phocenſes de la illeta, paſſauen en ella, y que ſen volian anar de alli, pera poblar, y viurer en altres parts, diuhen Florian de Campo, Viladamor, y Pere Antõ Beuter, que conſiderant los profits, y vtilitat, de la conuerſacio, y tracte que de aquells rebian, determinaren pregarlos, com defet los pregaren, que deixada la illeta fen paſſaſſẽ a poblar la terra ferma: ahont ſi volian com a parents, y amichs, los donaria habitacio, en la part que mes los agradas, encara que fos dins ſon propri poble. La qual oferta, eſtimada per los Marcelleſos a ſingular benefici, fonch acceptada y ſens dilacio alguna, baxaren a terra ferma, dins, o junt a les caſes del poble de Alba. Y dexant deſerta y ſolicitaria la primera poblacio de la illeta, no obſtant que fos poca coſa, entre ells la anomenaren Palcopolis: que ſi no te la ſignificacio digui en lo capitol 17. del primer llibre, per al preſent, conforme eſcriu Florian, voltra dir la ciutat vella.

Flor. l.1.c.3. Viada.c.13. Beu. l.1.c.12. y 13.

Aqueſta mudança dels Marcelleſos de Palcopolis a la terra ferma de Alba fõch ſegons los ja referits eſcriptors, y ab ells Garibay, en lo any 327. abans de la natiuitat de Chriſto noſtre ſaluador: y ſis anys apres que foren vinguts a la illa.

Gar.l.5.c.9.

Y es de notar, que los demes dels eſcriptors de aqueſta hiſtoria, callan lo nõ de la illa, ſino es Florian, qui certament deuia eſſer eſtat per aqueſtes partides, y deuia tenir alguna noticia de la ribera del mar. Lo qual afirma eſſer eſtada la mateixa que vuy anomenam de les Medes: frontera, y a viſta de Torroella de Montgri. Y axi noſtres Cathalans, lo Bisbe de Gerona, y lo Canonge Tarafa, diuhẽ que Paleopolis era en la illa de les Medes. Y meſtre Pere Ioan Nunyes diu auer Strabo eſcrit, q̃ en la illa de les Medes fonch la ciutat de Empuries: entenentho de aqueſt poble que auian fet los Phocenſes Marcelleſos abans de paſſarſen en terra ferma. Y axi pens, que ſia la veritat, y ho judicara qualſeuol, que ſia eſtat per la coſta de Cathalũya: perque en tota ella nos troba altra illa, ſino aqueſta de les Medes, frontera, y à viſta de Torroella cahent de tues ponent alguna mija llegua, o poch mes ença de ahont vuy es la ruhina de la populoſa ciutat de Empuries.

Taraf.ca.15. Nuny.ca.de deſcription. aliquarũ in ſuarum. Strab.l.3.

Y la cauſa perque la illa ſe anomena de las Medes, niu he trobat eſcrit, ni qui men aja ſabut donar mes raho de la que digui en altre lloch, ſeguint a Franceſch Comte.

Libr. 1.c.35. Comte.c.15.

Y tornant als Marcelleſos, que deixada la illa ſen eran paſſats a la terra ferma, auent edificat en ella, comenſſaren a augmentar ſon poble ab los tractes, y mercaderies, que vſauan, afauorint los molt, en quant podian, los mateixos dela terra, ab tant amor, y tal volũtat, qual agueſſen pogut trobar en la propria y natural terra. Empero, aqueſtos (que per los Hiſtoriadors vna vegada ſon anomenats Grechs, altra Phocenſes, y apres Marcelleſos, que es tot hu, per ſer Grechs, exits de Ionia, com diguerem dalt) a be que veſſen lo amor, y bon tracte, vſauã enues ells los noſtres Indicets, y particularment los de Alba (ſi be tots eran de vn origen, com en fos llochs auem viſt) tota via, conſiderãt los perills ſe podian eſdeuenir, ſi alguna hora los mateixos de Alba, o altres Indicets, ſe anujaſſen contra de ells, reſelantſe, que ab la natural ferocitat no feſſen ab lo temps algun inſurt, ab lo qual los deſtruhiſſen y mataſſen: com à prudents, y ſauis volguerẽ preuenir a tot aſſo, y eſtar ſegurs de inconuenients. Y per tant

Cap.9.y 10.

Cap.9.10.11.

Digitized by Google

negociaren, y concertarē ab los Indicets de Alba, los dexassen fer vna muralla, que repartis, y diuidis lo poble, o lloch per lo mig, separant als vns dels altres. De tal manera, que diuidits axi, tot lo que era de la muralla deues: la mar (que deuia ser ambit de quatre cents passos) fos per als Marcellesos, y lo de dins la muralla deues terra, fos per los naturals de ella. Y de fet, ab vna muralla de pedra molt fort, que tenia vn sol portal a la part de mar, y altre a la part de terra, deues lo poble dels Indicets, se diuidiren y separaren de aquels: restant los Marcellesos molt cōtēts, y los Indicets axi mateix. Tambe los Indicets a la part de terra feren altra muralla, que juntant se a cada cap ab la dels Marcellesos, tenia mil passos de circuit, y vogi. Si be Tito Liuio, tractant de aquest poble diu: que la muralla dels Indicets tenia tres mil passos. Pero sia com se vulla, no obstant que vns y altres estigguessen tā cats de muralla, y los Marcellesos fossen ben tractats dels Indicets, tota via may se fiaren de ninguna bona mostra q̄ vessen: tement sempre la ferocitat de aquells. Y perço a les parts de la marina, y de terra, tenian sempre guarda de vns homens ancians, y principals, com a Capitans, o Gouernadors, qui ab bastant gent (tant que senyala Liuio, que sempre era la tercera part del poble) estauan acompanyats. En lanit tambe posauan gent de posta, y vetlla a les muralles, ab tant de cuydado, cō si estigguessen entre enemichs: y per la porta de la muralla mijana, no dexauan passar ningun Indicet, tantost que la nit era vinguda.

Tito Liuio decada. 4. l.3.c.4.

La occasio perque aquestos Marcellesos auian volguda la part de la marina, era, per lo trafech del mar. Ab lo qual, y ab mercaderies tenian grans negociacios y tractes, axi ab los Indicets, cō ab altres naciōs. De hont resultà, que tot lo poble cresque en nom, fets, y poder: acudint los estranys als mercats y fires, que feyen, y tenian abundantissimas de tota mercaderia. Y es aquesta la primera vegada q̄ en la Celtica, o Cathalunya trobam memoria de aq̄stos ajuntaments publichs de negociacio, de fires y mercats. Y axi vinch a creure que no sera error dir: les fires, y mercats auer tingut principi dels que ab tant concurs se feyen en aquest poble. Per la occasio dels quals diuhen los referits auctors, que la poblacio de Alba dexa son antich nom, ys comença a anomenar Emporium: que en nostra llengua vol dir, lloch de fires, o mercats: y semblants tractes, ahont se compran y venen mercaderies. Y la mes frequentada de aquestos Emporitans, com diu Florian, era de lli finissim, que adobauē molt delicadamēt. Tambe mercadejauen ab esparts, de que per alli tenian gran abundancia: y mayor en alguns llochs dins de la terra, per la falda de la montanya: ahont tambe se feyen molts jonchs. Per los quals diuhen se vingue à anomenar Ioncharia, tota aquella comarca, que vuy se troba de aquest nom, poch abans de arribar al Portus. En la qual per tēps vingue a poblarse la gran ciutat, y Cathredal Iunquera: de qui fa mencio lo Bisbe de Gerona, y direm de ella en altre lloch. Restan alguns vestigis ab mostra de molta fortificacio: tenint superior, en vn recost de la montanya Albera, lo Castell cap del Vescōtat, y solar de la nobilissima familia de Rocaberti.

B. de Gero. l.1.c. de Vr. Hispan. deh

Y tornant al proposit: a mes del nom Emporium, tingue aquell poble altre diferent nom, que fonch Diopolis. Volens dir, poble de dos nacions. Pero lo Emporium fonch lo mes comu. De tal manera, que ja en lo poble, y per causa dell en los demes comarchans, se comença à perdre lo nom vell de Indicets, y se anomenaren Emporitans: y lo poble nos digue mes Alba, sino tot junt Emporium. A la destruccio y ruyna del qual encara vuy dihem Empuries, y a tota la comarcha Empurda. Y tot aço que es referit per los citats auctors, es ab auctoritat de Strabo, y de Paulo Diachono.

Cap. XV. Qui compta moltes coses de Empuries, del bon siti y grandeza della.

ASsentadas las amistats entre los Phocēses vinguts de Marcella, y los Indicets de Alba, ja que lo poble, q̄ auia pres nom de Empuries, anaua crexent, ab la continuacio dels trafechs dels estran-

Digitized by Google

estrangers, contractacio, cambi, y compta de mercaderies, visqueren los vns, y los altres molts anys pacificament, y ab concordia. Y si algun enemich los inquietaua, de comu se valian, y ajudauan, com si la muralla no estigues de per mitg: que la verdadera amistat ninguna distancia la se para. Y certament es de consideracio, veure, que comunament les nacions diferēts, solen anar encontrades, y aquestes dos sempre estigueren ab lo suau jou de la pacifica concordia. Y no sols asso, pero veurem, que en lo temps de Marco Porcio Cato, com escriuhē Tito Liuio, lo Bisbe de Gerona, y lo Archabisbe don Antoni Agusti, aquestes dos nacions admeteren la dels Romans, que tambe visque en son diferent trast y circuit de muralla: y a la fi final tots se vingueren a jūtar, y mesclar, fent vn poble, tenint vna lley, vns costūs, y vna religio: com llargament direm de tot en sos propris llochs.

Liui. Deca. 1. l. 4. cap. 1. B. de Gero. in c. de vrb. q quondam Ante. Augus. Dial. 6.

En lo temps de las prosperitats de Empuries, pera seguretat dels veixells que venian a la contractacio, fires, y mercats de ella, fabricaren los Emporitans vn moll, o port, jūt a la muralla de la ciutat: capaz pera recullir vn bon numero de veixells, y qualseuol armada. Lo ques proua, no sols per lo que en molts llochs de aquesta primera part de nostra obra, trobarem los veixells Romans en aquest port: pero tambe, per quant vuy se deixa veure (casi junt al Conuent dels Seruitas de nostra Senyora de Gracia) vn arruynat edifici, q̄ pren principi al peu de la serra sobre la qual estaua la ciutat, y començant al Ponent doblant a fer cara al Mitg dia, estenentse deues Lleuant, mirant al poble q̄ es restat de la ruyna, mostra que venia a encloure, y tancarse entre mitg de ell y de la ciutat, vn bon ambit del mar, y a fer alli vn seguriſsim port. Y medint jo aquest vestigi, he trobat que se estenen vint y dos peus de llarch, y vuyt de ample. Sens dubte era mes llarch, y mes ample, ys veu que sen han tretas pedras: y sabem certament que per los esperons dels bestions de las fortalesas de Perpinya, y Roses, diuerses vegades sen han aportada molta pedra de la ruyna de aquesta ciutat: acabant la de assolar los nostres mateixos. Y lo poch que resta del edifici es casi cubert de arena, y gastat del salobre del ayre de marinada. Lo que antes era port, vuy es terra de hortaliça, y ahont antigament se sostenian Naus, passan las aradas y pasturan los bestiars.

A la part de Ponent, y Tramontana cubria lo port la mateixa ciutat, que estaua fundada sobre la collada, y de Tramontana al Lleuant era guardat per vna altra colladeta, que sircuyda de la mar, tenint vn poch de deuallada deues la ciutat, aparexia casi separada de ella. En la qual collada vuy es la poblacio ques diu Empuries: que per resto y reliquies de trenta mil fochs, o vehins, que tenia en lo temps de la prosperitat, com diu lo Bisbe de Gerona: ara demostra a qui la mira, soles quaranta cases, o pocas mes. Tāt pot lo tēps, que redueix las cosas, a poch, y a no res. Y si es veritat lo que auem dit en lo capitol presedent, q̄ los Marcelleſos tingueré lo seu poble a la part de la marina, es cert que tenian son assento en lo pendent de aquella collada que baixa sobre lo conuent de nostra Senyora de Gracia, y dona sobre del port.

Los Indicets, o de Alba abitauan en lo pendent de la collada, que mira deues la plana de Empurda: y à la petita poblacio, y caseries de sinch claus. Los Llatins habitauan la altra collada que mira del Mitg dia al Ponent, prenēt part de mar, y terra.

Lo que tocaua a la fortaleza de la ciutat, tinch per mi, ques cert no li faltaua cosa alguna, segons lo ques comprē dels pochs vestigis, que jo ne he trobats. Perq̄ he vist erā les murallas de paret grossa, de bonas pedres grans, molt morter, cubertas de molta mescla de picadis, o troçam fet cō vn betum posat per dessobre. Y tinch per mi, que cō vuy los que obran de tapia de terra, y rajola, fan fileres de cada cosa, y a la cara de vna part y altra, y en lo mitg entre filera y filera posan encrostada de morter, axi alli deuian auer fets sos encaxats, y en lloch de la terra posauan bon morter, y alli ahont posariam nosaltres lo morter, posauan ells aquell betum, fet de picadis de teula, rajola, pedres menudes de riera, o arena vn poch grossa. Del qual puch testificar, que va

pich

Digitized by Google

pich de meſtre de caſes,ni martell,o eſco da no hi pot pendre, mes que en la viua rocha. Trobas vn tros de aq̃ſta muralla a la part de entre ponent,y mitg dia, caſi en lo apẽdiſſe de la collada,que digui era poblada delsRomans,deues lo alueo vell del riu de Ter, y te ſet peus de ample, y dalt ſobre de ella,ſe coneixen les regates de les clauilles de ferro, que ſoſtenen los encaxats quant ſe fan les tapiades. Yaqui dins aqueſta paret hi ha vn conuauo que tira per lo llarch de la paret, y ſo entrat dins,y anat per ella (cõ per vna boueda) mes de trenta paſſos. Y diuhen,y ſe veu a la clara,que aquell concauo ſe esfet,trahient las pedres eran dintre,per obrar en altres parts.

Per la vora de vna vinya,mirant al ponent,ſe moſtra bon tros de aqueſta mura lla, ab algun indici de torres, y calantſe de la Tremontana,y Ponent a la volta del mitg dia cap a la mar, denota deuia ſer la que diuidia los Phocenſſes dels Marcellefos. Majormẽt per vn arch a modo de portal,caſi del tot rablert de terra, ques moſtra a mija muralla:que ſens dubte de uia ſer lo que dalt he dit era tot ſol.

Dels edificis de aqueſta ciutat podrẽ donar poca raho,per ſer tanta la ſua ruyna,que ſols de vn lloch reſta per tradicio conſeruada la memoria. Dient los naturals:que los Phocẽſes (en lo lloch que he dit eſtar vuy lo petit poble de Empuries) ſolian tenir murat vn barri, a manera de clauſura,tanca,o ſerrall:lo qual eſtaua vo git del mar,per ſer axi circuyda dell,la di ta collada. Ycõ los Phocenſes,o Empuritans ſen anauan per mar,o altrament fora de les ſues caſes,y ciutat,en viatges lluny per ſos tractes, y negociacions, poſauan alli tãcades,en guarda,o cuſtodia, les mu llers,y filles,per tot lo temps que ells eſta uan abſents. Al qual lloch de guarda ano menauan Gordell. Y de aqui diuhen ano menarſe los llochs publichs de les viles,y ciutats,mudada la G.en B. per la figura q̃ los Gramatichs anomenan Anthipraſis,o per Ironia,no guardãtſe la caſtedat,ahõt tant deueres antigament ſe guardaua. Aqueſt barri del Gordell, era major del que es vuy lo poble: per ques veu q̃ te la muralla retirada mes de deu fins en dotze paſſes,dels troços de parets altes de la muralla vella que a la part de terra encara ſe demoſtran. Y en lo any 1598. en lo mes de Abril trobantme en aquell poble viu desfer vn tros dela muralla vella,que tenia encara part de vn portal,y les fanelles dels golfos de ferro. Lo qual acabauã de aſſolar,perque no vedas a la banda de terra jugar la artilleria del Baſtio de Ponent,ques feya ſobre los molins.

Lo ſiti y territori de aqueſta ciutat era hu dels bons de Eſpanya: perque eſtaua en lloch alt,y corriẽ los ayres,axi de mar com de terra,ſenyaladament de Tremon tana, y per conſeguent no podia deixar de eſſer ſana. Y ab tot q̃ eſtaua ſobre vna collada anaua tant planejant,q̃ ſens dubte ſe podia anar per tota ella ab carros molt ſegurament. Tenia bona viſta del mar,que li tocaua les murallẽs:y de terra mes de ſinch llegues de plana, y ſis en algunes parts. Era rodejada de dos rius: Fluuia,que encara li hix prop en la coſta de Lleuant,y de Ter qui baixant de Gerona, y Verges per entre ponent,y mitg dia li paçaua caſi a les muralles, entrantſen a la mar. Lo qual riu vuy te lo alueo diferent que deſde Verges a Empuries no ſen troba ſino lo alueo vell, y veſtigi de hont paſſaua,y eſtant caſi reblert de arena,broça,y molta balca, o boua, y altres coſes ſemblants. Fonch girat deſde Verges, enues Torroella de Montgri (al que ſe enten) al temps de la deſtruccio de la ciutat de Empuries. Y alli prop de Verges,en vn veynat,que li diuhen Canet,ſe troba vna gran paret que tapa lo curs,y alueo vell,que tiraua à Empuries, torcẽt lo a Torroella:y a vegadas,y axint de mara ſobrepuja aquella paret, y viſita las cãpanyas de hont lan volgut lleuar.

De aqueſtos rius,y ſenyaladament del de Ter hexian moltes ſequias de aygua, majors,y menors,que regauan lo territori,fent lo eſſer tot vn jardi,y floreſta deli toſa. Reſtan encara moltes deſtas ſequias, ſenyaladament dos majors,entre Empuries,y Sincclaus,les quals eſtan molt brutes:y ſi be corren es poch, y fan la terra pantanoſa,xarcoſa,y de moltes llacunes y gorchs,ahont ſe cria molta boua,o balca,y jonchs,que com nos cullen, y ſe podreixen,

Digitized by Google

dreixen,puden en lo estiu, y causan mala salut, y desacreditan la terra. La bellesa dels camins ans de entrar enla ciutat,era cosa magnifica.Perque apar podian be anar per ells sinch,o sis carros junts,y dura ua mes de mija llegua de aquesta manera.Y tenian bons rechs acada costat pera conduyr las ayguas, per la netedat dels camins.

Tambe deuia ser abũdãt de tots fruits per ser ho tota aquella terra, senyaladament de pa,vi, y olis. Y si be lo vi no es molt en quãtitat, la qualitat del vi de Empuries es estada celebrada per los escriptors antichs.

Era sens dubte tota la campanya fertil de pastures: perque en terra de tantes aygues no podian faltar, ni vuy faltan praderies, ahont pasturen los bestiars, menut,y gros:vacas,egues, y altres consemblants. Cosas de caça de qualseuol especie que sia, axi de animals volatils, com terrestes tot lo Empurda ne te abundancia,y senyaladament de françolins, y faysans: y lo peix de tota aquella costa es saborosissim,mes que lo de Tarragona.

Cap. XVI.De les Embaxades de Marcella a Empuries,y Sagunto,y lleys dades als de Empuries,y Denia, y confederacions dels dits pobles.

EN lo any 326.abans de la natiuitat del Saluador,y 1837. apres de la poblacio de Espanya, segons Garibay, la republica Marcellesa de la Gallia,enuia Embaxadors:particulars,pera fer gracies als primers habitadors de Empuries, als de Roses, y demes pobles Indicets, per lo bon tracte, y acullIment auian fet als Phocenses,o Marcellesos,q̃ alli eran vinguts.Y lo mateix feren ab los de Moruedre (que llauons era Sagunto) per lo que auian bẽ rebuts los de Denia. Gari.l.5.c.5

Aquestos mateix Embaxadors)fetes aquestes cortesies visitant per alguns dies als Emporitans,y als de Denia,seguint lo orde aportauan de Marcella)prouehiren en lo que aparegue conuenir al bon estat y gouern de vns y altres, donantlos lleys, y ordinacions pera ben viure,conformes a les que en Marcella tenian, y vsauen,segons volen Florian deCampo,Pere Antõ Beuter,y lo nostre Viladamor: les quals diuhen se conseruauan, y eran desta manera. Primerament per cõseruacio de les lleys,y administracio de la justicia, ordenarẽ quinze gouernadors: dels quals los tres eran mes principals, ab poder absolut per als negocis que comunament sue cehian.Y si occorrien coses ardues,y dificils se ajuntauan,y tractauã ab tots quinze.Aquest carrech era de vida,y los quel tenian se anomenauan Timucos, que era lo mateix,qué venerables, o persones de honrra.Per al qual carrech,no admetian sino als que eran Marcellesos, o descendents de aquells,fins a la tercera generacio.Instituhirẽ sacrificis,y modos de pregaries,com se auian de fer a sos Idols,tot a la vsança de Grecia.En los vestits,manteniments,conuits,y coses semblants, posaren taxas moderadas, y llimits certs, ab penas cõtra dels que los traspassassen, y excedissen: fent lo mateix en los dots dels casaments:manãt no excedissen cent monedes de or,per rica, o principal que fos la persona. Podent sols ajustar sinch monedes mes per als vestits,y sinch pera les joyes de la nouia: lo que si en nostres dies vuy se taxas nos destruyrien tantes cases,axi quant donan, com en son cas,al temps restituheixen. Tenian vn gauinet, o coltell publicament en la plaça, ab lo qual sentenciauan, o executauan al que merexia mort. Era tambe lley que dóna casada, viuda, ni donzella, de qualseuol qualitat fos,no begues vi. Y eran en asso tant mirats,que ames del castich que donaua la lley, sil beuian eran tingudes per infames. Tambe ordenaren ques fessen dos lliteres,o fueres, publiques, pera aportar los morts: la vna comuna per als ciutadans, axi richs com pobres, la altra per los esclaus. Soterrauan los morts ab musica,y cantars:pensant que los sacrificis fets desta manera, eran de importancia,y gran sufragi per les animes, puix auian estat en lo cos ab proporcio organizada,y de musica. May permeterẽ en son poble farças,comedias,ni altres representacions,o jochs semblants:aparexentlos, que puix les tals coses per la major part son Flo.l.3.c.3. Beu.l.1.c.14 Vilad. c.14.

Digitized by Google

son burles, engayns, cosas de amors, y laciuas, podian moure los animos dels qui les oyan, y anauen a veure aque apres fessen y obrassen deueres, lo que alli auiã vist de burles. Homẽs que visquessen sens treballar nol consentiren en los pobles: ni que ab capa de sanctedat, religio, o pobresa, anassen mẽdicant, ni demanant per lo poble: sino que volian, que tothom treballas, y se procuras la vida sens vici, fora de engayn, ociositat, y gallofaria. Si los esclaus apres que sos amos, y senyors los auian dada llibertat eran ingrats, o fehian cosas contra sos amos, podian los tornar a cobrar, reuocant la llibertat, tornantlos al catiueri, he asso vna, y dos fins en quatre vegades: aparexentlos, que de aqui auant era mes culpa del amo, que del llibert. Prouehiren tambe, que en los depositis publichs hi agues guardada certa cõ feccio de metzines, o veri, pera donar als que de sa voluntat se volguessen matar: ab tal, que primer manifestassen dauant dels Timucos, les causes los mouian a do norse la mort. Les quals auian de esser, o per malaltia llarga, dolor tristicia demasiada, sobrada pobresa, temor de caure en algun gran desastre, o perill, y desmasiat viure. Y per als mal factors la mort de coltell, que dalt auem dita. Tambe ordenaren: que los estrangers vindrian a la ciutat per alguns negocis, no entrassen ab armes, de qualseuol qualitat que fossen. Per al qual effecte, estauan persones de guarda en les portes, que prenian, y guardauã les armes al entrar, y al exir les tornauan. Aquestes lleys son les que los Marcellesos donaren als Emporitans, y als de Denia, segons Beuter, allegant per confirmacio de asso a Valerio Maximo: qui escriu esser estades aquestes les propries lleys dels Marcellesos. Pero com sia facil cosa creure, que los Marcellesos donant lleys à aquestos pobles, les donarian cõformes a les que ells vsauan en Marcella, de aqui se deguerẽ moure Beuter, y altres, a dir: que aquestes foren les lleys de Empuries y Denia.

Vole.l.2.c.1. tit.de leg.

Ara apres de auer los Marcellesos dades lleys als de Empuries, y Denia: no sols feren gracies als Saguntins com esta dit, pero tãbe fermarẽ pau, amistat, y confederacio perpetua ab aquells, en virtut de poders bastants que de la sua republica aportauan.

Per via de aquestos Marcellesos, o per altres mercaders, que tenian tractes, y cõmers ab la ciutat de Sagunto, comensarẽ los habitants en ella, a tenir noticia dels Romans: que com en altre lloch he dit, eran amichs dels Marcellesos. Y per lo propi medi, los Romans la alcançaren dels Saguntins: conforme escriuhen Garibay, Florian, y Beuter. Y sabent aquestos lo poder de Sagunto, o enuejant los thesors que los Marcellesos treyhen, y sen aportauan de Cathalunya, y los Carthaginesos de Andaluzia, desijant poder fer altretant, sercaren occasio pera poder entrar per alguna via en Espanya. Fent compte, que apres lo mateix temps obriria cami per al effecte de les sues intencions. Valguerense per asso del medi dels Marcellesos, enuiant vna Embaxada, pregant los: fossen intercessors y medianers, pera que se fes perpetua amistat entre Roma, y Sagunto. Arribats los Embaxadors, y rebuts en Marcella, foren prest despatxats Alguns ciutadans, qui aportauan orde del que auian de tractar ab los Saguntins en correspondencia, y abono dels Romans. Y ja que foren a Segunto, los vns, y los altres explicaren les comissiõs que portauan. Oyda per los Saguntins la Embaxada: cõsiderant quant apoderats estauan los Carthaginesos en Andaluzia, y les vegades los auian ells denegada la amistat, tement los, y per altra part, mouẽt los la bona relacio tenian dels Romans, tinguerẽ a be aceptarlos la amistad quels oferian. Y axi feren y firmaren capitulacions, y concerts, confederantse, y donãt se y amistat los vns als altres. De aqui al deuant tenint los Romans per amichs als Seguntins, sempre en les guerres se valgueren dels Espanyols Celtas, y Celtiberos, com los Carthaginesos se valgueren dels Andaluzos. Y axi seguian als Romãs los Ilarchaons, Ilergets, Indicets, y Lacetans, pobles de Cathalunya: com Andaluzos, Turdetans, y Gaditans als de Carthago: conforme veurem en lo discurs de nostra Historia.

Cap. 9.

Flo.l.3.c.31. Beu.l.11.c.13.

Cap.

Cap. XVII. Com estant rebellats los Mallorquins vingue sobre ells Hamilcar, y casa en Espanya matiuitat de Annibal, y paus entre Roma y Carthago.

LOS Carthagineſos que en Mallorca en aqueſtos temps reſidiē, fehiē tants mals tractes als de les Illes, que no podēt los ſoportar ſe rebellarē: com llargament ho eſcriuhen Florian, Beuter, Viladamor, y Mariana. Y ſabent aſſo en Carthago, coneixent lo prejudici quels era per los intents tenian pera Eſpanya, procuraren donarhi remey: enuiāt hi ab vexells, y gent neceſſaria peral remey, vn caualler anomenat Hamilcar, de la familia, y caſta principal dels Barcinos, o Barcas, ſegōs Plutarco, y Æmelio Probo. La vinguda del qual fonch en lo any 248. abans de Chriſto: ſegons Garibay, y Floriā. Arribat alli, ab bona induſtria, y māyà, no ſols a quieta los Mallorquins, pero deſ de alli trauà algunes amiſtats ab alguns Celtas, y ſenyaladament ab los de Denia, venint a terra ferma ab algunes galeres, deſijant molt la amiſtat dels Saguntins, ſe gons Floriā, y micer Luis Pons de Ycart. En temps de aqueſta vinguda, o poch abans, com volen Florian y Medina, caſà Hamilcar ab vna ſenyora Eſpanyola Andaluza. Y auent eſtat algun temps per aquellas parts, tornant altra vegada ab ſa muller a Mallorca, (en lo any de 244. ſegons Garibay) a ella prengueren dolors de parir per lo cami. Y deſembarcant en la Illa, llauons anomenada Tricada, pari vn fill, que ſe anomena Annibal. Al cap de temps torna a parir aqueſta ſenyora, vna filla que no li ſabem lo nom, y a tres fills anomenats Haſdrubal, Magon, y Hanon: dels quals dehia ſon pare: que criaua quatre lleonets pera deſtruyr Eſpāya. Y ſi be Diego de Valera li ajuſta altre fill anomenat Amon, no hi ha pera que ara aueriguar ſi fonch axi, o no. Lo que fa al propoſit es: que ab la pacificacio de Mallorca guanya Hamilcar tal reputacio, q̄ fonch anomenat capita general de tota la armada de la ſenyoria Carthagineſa: y paſſa ab ella en Sicilia cōtra dels Romās: ab los quals apres foren fetes paus, promeſes no inquietarſe los vns als altres ni a ſos amichs: contribuhint los Carthagineſos ab tres mil y doſcents peſos de argent, que donaren als Romans per als gaſtos auiā fets en la guerra: que a la noſtra moneda, correſpon a mes de vn Milio, y ſinch cents mil ducats. Y fet aſſo ſen torna Hamilcar à Carthago, en lo any 239. abans de Chriſto, ſegons Garibay. Alli ſe li rebellaren los ſoldats, y ell los vence. Apres ſe rebellaren los de Serdenya contra Carthago donantſe als Romans, com de tot mes llargament ſe poden veure los citats auctors, y entre ells Viladamor, Beuter, Florian, Plutarco, y Iacobo Bergomenſſe. Y es neceſſaria eſta breu narracio per intelligencia de moltes coſes ſubſequents, y eſdeuenidores.

Flo. l. 5. c. 33. 4. l. 4. c. 1. 4 Beu. l. 1. c. 14. Vilada. c. 15. Mar. l. 2. c. 6.

Plutar. en la vida de Annibal. Aemi. in vita Hamilcaris. Gar. l. 5. c. 11. Ycart. ca. 11.

Vilada. c. 15. Beu. l. 1. c. 14 Flo. l. 4. c. 5. 6. 7. Bergo. l. 7.

Cap. XVIII. Com Hamilcar paſſa ſegona vegada a Eſanya, y edifica Carthago vella.

ACabades les coſes ſobredites: y auent reſpirat algun tant la ſenyoria Carthagineſa dels traballs paſſats, enuia à Hamilcar Barcino a Eſpanya: cōforme eſcriu Æmilio Probo. Y fonch aſſo en lo any 237. o 236. o en 234. abans de la Natiuitat de Chriſto: ſegons Florian, Garibay, y Tarafa. Ab aqueſta vinguda aportaua Hamilcar gran armada, y baſtant poder, libero y general pera gaſtar y donar, fer paus, noues amiſtats, guerrejar, y conquiſtar: y finalment pera tot lo que conuingues, no ſols en Andaluzia, pero en tota Eſpanya. Y aqueſta vinguda es la de que fan mencio moſſen Diego de Valera, y fra Diago.

Probo. in vita Hamilcaris & in vita Anniba. Gari. l. 5. c. 12 Taraf. c. 17.

Vale. p. 1. c. 8 Dia. l. 1. ca. 2. Flo. l. 4. c. 8.

Eſcriu lo meſtre Floriā de Cāpo, ques ereu comunament, que Hamilcar en aqueſta vinguda aportà a la muller y fills, a Eſpanya. Y no va fora de raho: ſi be ſe cōſidera lo q̄ apres direm: almāco quant a la perſona de Annibal ſon fill. Perq̄ aſſo es lo que diu lo mateix auctor, y ſe llig en Tito Liuio, y Plutarco: y ab mes breuedat en los llibres de Lucio Floro, Ioan Sedenyo, fra Ioan Pineda, Mariana, micer Ycart, y gloſſa als triumphos de Petrarcha, dient: que al temps Hamilcar eſtaua pera embarcarſe, eſtant fent ſacrificis als ſeus

Liui. l. 16. Dec. 2. Plu vita Ani. Flo. l. 2. ca. 2. Sed. ti. 8. c. 12 Gloſ. c. 2. Triu. de la fama. Pine. l. 8. c. 6 §. 1. 2. Mar. l. 2. c. 7 Ycart. c. 12.

Digitized by Google

seus Deus, peraque li donassen prosperos successos, anaua al entorn, y prop de ell son fill Annibal, fētli afalagos, y prechs peraque lo aportas en la sua companya, en aquella jornada: lo q̄ tenint son pare a bon senyal, lo prēgue, y promete atorgar li lo que demanaua, si juraua que arribat a esser home, seria sempre enemich delsRomans, y los faria perpetua guerra: lo qual jurament diuhen que feu Annibal sobre la Ara dels sacrificis: y que pegāt ab lo hun peu enterra, cō ne hisques pols, digue. Abans sera Roma tornada en asso, que jo sia amich delsRomans. Diego de Valera diu que de semblant jurament prēgue Hamilcar als altres fills, y quels dexa en poder de Hasdrubal son gendre. Pero aparme impossible: perquant encara Hasdrubal no li era gendre: y lo dels juraments nou he llegit sino sols de Annibal en los citats auctors, y en Valerio Maximo, y Sanct Antonino de Florencia. Tambe Pere Anron Beuter diu: que Annibal feu aquest juramēt en la Andaluzia, essent ja en Espanya. Pero Medina, y los ja citats diuhen, fonch en Africa, al temps q̄ tinch recitat.

Vale.l.9.ca.979. S.Antonino ti.5.c.5.§.15. Med.l.1.c.38

Passat Hamilcar en Espanya: poch apres que ague assentats los negocis de la Andaluzia, escriuhen Florian, Beuter, Viladamor, y Diago: que ab poderosa armada de veixells, y molta gent, çomença a nauegar per la costa de Lleuant a la volta de Cathalunya, regoneixent a molts pobles della, fins a la pūta dels monts Pyrineos, ab alguns dels quals, en lo temps auia estat en Mallorca, tenia fetas amistats, y confederacions. Apres tornant à dar volta deues Ponent, fins a la boca del riu Hebro, pujant per ell tant quant pogue, desembarca tota la gent, pera regoneixer, tractar, y sentir la condicio y costums dels que habitauan per aquella ribera. La conuersacio dels quals, quant mes los tractaua, mes li aparexia q̄ eran feroços, saluatjes, y terribles: anant tots armats, posats en bandols y questions: y molt arriscats ab lo continuo exercici de las armas. Veihēt los axi, de vna part desconfia de poderlos amançar, per no esser gent cobdiciosa de riquezes, sino sols enuejosa de sos enemich: y per altra part la molta diuisio y questions hi auia entre aquells, li donauan esperanças no faltaria occasio de entrada, pera poderlos danyar del modo que volgues: majormēt no estant fortificats en sos pobles. Perço cōsiderant lo modo que tindria pera confederarlos ab si, essent gent tant rustica, y discorde, veihentse apartat del riu Hebro, y posat molt dins de terra, mes del q̄ ell aguera volgut, desijant tambe escusar rompiment ab ells, y donarlos demostracio de passifica amistat: en los principis del any 235. abans de Christo nostre Senyor, determina edificar vna poblacio: y en memoria de la gran Carthago de Africa anomenarla tambe del mateix nō. En la edificacio de la qual, posa tant bona diligencia, q̄ dins lo mateix any aparegue feta y ben fortificada de totas parts, y apres fonch anomenada Carthago vella: y trastocantse ab lo temps lo vocable, vingue a dirse Cartheya.

Flo.l.4.c.9. Beu.l.1.c.14 Vilada.c.16. Dia.l.1.c.2.

Varies y diuerses son las opinions dels escriptos per aueriguar lo lloch y siti, ahont fonch fundadada aquesta poblacio de Carthago. Pretenent alguns esser la q̄ vuy dihem Tortosa: y que los Romans li aurian mudat lo nom: com a moltes de altres. Y axi apar ho senti, y entengue lo traductor de Tito Liuio. Pero Iuan Sedenyo va prouant com no podia ser Tortosa. Y si es veritat lo que auem escrit en lo llibre primer, y en lo present, no podria ser verdadera la opinio del traductor de Liuio. Altres auent descuberts edificis cayguts de poblacio antiga, en la comarca de Tortosa, prop de vn lloch ques diu Perello, han volgut dir, que serian las de aquesta Cathago vella. Y al que jo entench, no pot esser. Perque, com tots los auctors citats fins assi concorden, esser estada la fundacio de aquest poble molt dins de terra, y riu amunt, y lo Perello estiga prop lo mar, a tres llegues de Tortosa: axi lo Perello, ni ruynes que estiguen prop de ell no poden ser las de Carthago vella. Floriā de Campo, mogut per Ptholomeo q̄ li dona lo siti y assento mes Septentrional, diu: seria aquella ques tróba esser del Orde de Sanct Ioan, en las montanyas, ja dins del que vuy es del Regne de Arago, distant deu, o onze llegues de Tortosa

Ti. Liuio Dec.3.[illegible] Lib.1.ca.14. Lib.2.c.1.

Digitized by Google

Tortosa, que algun temps se digue Carthaueta, o Carthauecha, y vuy corrompent lo vocable se diu, Cantauecha, o Cãtauella, segons la anomenan entre altres mestre Pere Ioan Nunyez, Garibay, y Mariana: que frisarian ab lo nom de Carthago vella. A be que tinch entes per relacions de vehins de Cantauella: que los naturals della diuhen: se anomenà axi, per vna dona vella que al temps dels Moros hisque ab encantaments y ensalms, o ab les superticions que: les tals solen fer, y fonch causa, o part ques lleuassen del siti que tenian sobre la vila: y perço li resta lo nom de Cantauella. Podria ser sucehis alguna cosa senblant, y lo demes ser faula.

Nuny. de situ orbis ca. Carth. altc. Gar. l. 5. c. 12. Mar. l. 2. c. 7.

Diferent de tot asso es la opinio del Bisbe Don Ioã de Margarit, al qual vulgarment anomenam ab lo nom de la dignidat, de Bisbe de Gerona. Lo qual en lo seu Paralypomenon de Espanya seguint en part, y en altra declarant à Ptholomeo: escriu: que la Carthago vella fonch, la que vuy anomenam Vilafranca de Panades: edificada per los Carthagineses poch apres que tingueren domini en Espanya. Y ve be cõforme al temps de que assi anam tractant, com apar de tot lo presedent. Y mes diu: que essent edificada la feren Colonia, per occasio que desde aqui tenian lo trafech, y commerç pera sercar, trobar, y traurer, or, argent, y altres minerals, axi dels monts Pyrineus, com dels propinchs a la ciutat. De les quals mines Carthago Africana se enriqui, de tal manera, que aparegue espantosa y temerosa à totes les demes naciõs. Per quant aquelles mines retian y donauen vint y sinch mil Drachmas per quiscũ dia. Que al compte y reduccio de Budeo, serian dos mil y sinchcentes corones, o ducats per cada dia: segons refereix Ioan Vaseo. Y lo mateix que escriu lo Bisbe de Gerona, deu ser lo que per tradicio se diu en Cathalunya. Que en los contorns de aquesta vila, y particularment en lo territori que vuy se diu de les Clotes, hi auia grans boscatjes, llacunes y pantans: y tambe moltes mines de argẽt viu: com certament sabem auerleshi agudes baix lo castell vell de Sanct Ioan de Pontons, y montanyes de Foix: à poch manco de dos llegues de Vilafranca. Per totes les quals causes la terra era mal sana: y molts dels que treballauan a les mines, se morien en poch tẽps. Y per remediar aquest dany tingueren los Carthagineses aquesta bona traça. Que quant volian castigar algun home facinoros, en pena de sos delictes lo condemnauan à traurer aquestos boschs y mines: o al seruey de la fusina, ques feya en la ciutat de Carthago vella. Y Per lo que en ella y en son territori, anauan los que eran condemnats à aquell treball y pena, de aqui lo poble que abans se deiha Carthago vetus Pœnorum: que vol dir: Carthago vella dels Pœnos (per ser axi anomenats aquestos Africans: com apar de Sanct Antonino) apres poch apoch se vingue à anomenar Carthago Pœnitentium: ço es Carthago dels penitents. Y tot lo territori se digue com vuy se anomena Panades. Retingue empero lo nom de Carthago, fins a tant que al temps dels Scipions hisque de poder dels Carthagineses: com en son lloch veurem. Enfi que tot aço seria en confirmacio de aquesta opinio del Bisbe de Gerona: que apres ab diferent estil es estada seguida per lo pare mestre fra Francisco Diago. Y pera confirmacio de aquesta vltima opinio pondere jo la memoria que souint trobarem de Vilafranca ab aquest nom de Carthago: y la molta facilitat ab que veurem baixar à Hamilcar de Carthago vella al riu Llobregat (que es à quatre llegues) la qual no aguera tinguda, si Carthago vella fos dins en lo Regne de Arago, y tant lluyn del riu que esta en lo mitg de Cathalunya.

S. Antõ. tit. 4 cap. 3. §. 14.

Diag. l. 1. c. 3

Cap. 10. y 11

Fundada que hague lo valeros Capita Hamilcar la dita poblacio de Carthago, o estant fundant aquella, diu Florian de Campo, que en ella resedi per espay de dos anys. Dins dels quals los pobles Celtiberos desijant molt deueras tenir amistat ab ell, li enuiaren Embaxadors, y donatius de molt gran valor y estima: certificantlo que en qualseuol occasio los agues menester, o los demanas, de bona voluntat pendrian son sou, y folgarian afauorirlo, y seguir son exercit,

Paralyp. l. 1. c. de vtribus que fuerunt delete. & c. de citeriori Hispa. l. 3. c. de colonijs à Carthagin.

Yse. l. 1. c. 8.

Digitized by Google

exercit. Lo q̃ degue acceptar de bona ga na, puix se encaminaua tot, conforme als seus intents.

Cap. XIX. De les occasions sercaua Hamilcar per romprer ab los Saguntins: y com casa vna filla ab Hasdrubal Barcino.

NO pogue Hamilcar reposar molts temps en la noua poblacio de Carthago, porque los negocis de la Andaluzia requerią la sua presencia y consell. Y axi fonch forçat anarhi, y estarse alli fins al any 233. abans de Christo. En lo qual comença à exir de la Andaluzia ab vn poderos exercit de terra, y altro de mar: de Andaluzos, Turdetans y altros confederats, que auia ajuntats, y entre ells à molts Celtiberos Galloceltichs, y Mauritans. Ab los quals, y ab los Carthagineses, que tenia, trobãt se ab vn exercit de sexanta mil combatents en la terra, y altres tants per la mar, feu cami a la volta de Lleuant, deues ahont en nostres temps cauhen los Regnes de Murcia, y Valẽcia, subjectant tots los pobles que trobaua de cami: vns per força, altres ab partit. Del qual poder atemorizats molts pobles vehins, acudirẽ ab vituallas, y presents, per guanyarli la voluntat. Ioan Sedenyo escriu: que los Saguntins no acudiren, cõ aquells, que eran amichs del poble Roma: si be Florian de Campo diu: que entre altres pobles acudiren, foren los de Sagunto, Denia, y Empuries los cõfederats. Pero que com no era per temor de Hamilcar Barcino, sino per bona, natural y cortesa inclinacio que tenian, no fonch ab aquell feruor y submicio que mostrauan los altres pobles. Y axi Garibay diu: que aquestos li enuiaren embaxadas, y presents, sols per mostra de congratulacio. De la qual tibiesa, ab la secreta pasio que Hamilcar tenia, se mogue à sercar ocasio per romprer ab los Saguntins. Determinant posarlos primer en reuolta y questions ab sos vehins. Y per asso prengue escusa de voler hiuernar aquell any en aquells contorns. En lo qual persuadi als Turdetans, digues sen, que los termens que ells tenią arribauan fins al lloch ahont estaua lo exercit, y los Saguntins lo auian occupat. Axi que començaren à tenir tractes, y demandes sobre los termens, y los Turdetans ab nom y titol de cobrar la sua possessio, començaren à edificar en ells vna ciutat, que apres la anomenaren Turdeto, q̃ vuy es en lo Regne de Arago, y se anomena Teruel, segons Florian. Y si be corren diuerses opinions de son assento, refereschmen à Beuter, y à Medina. A la edificacio de aquesta ciutat, ni a la peticio dels Turdetans, may los Saguntins hi contradigueren, ans be demostraren nó tenir ambicio dels bens dels altres, sols nols tocasen a la sua ciutat de Sagunto, y llibertats de aquella. Resta Hamilcar prou content pera les hores, puix à be que noy agues rompiment, hi restaua occasio, estant vehins estos dos pobles, tant com estauan. Y per trobar prest la occasio, que sercaua, permetia moltes soltures, y insolencias, axi als Turdetans, com als demes soldats del exercit. De hont vingue, que per les vexacions auian fetas tot aquell hiuern, estaua la gent tant alterada, que volent ell exir ab son exercit en lo any 231. abans de Christo, per hont se vulla que passas, li exian à resistir ab gent armada per los passos, y en enboscadas, fenli lo dany que podią, fins arribar a les riberes de Hebro: ahont assenta son Real, y tragué los veixells en terra, espalmant, y remediantlos quant millor pogue. Y alli li acudi molt gran numero de gent dels Celtiberos à guanyar son sou, y renouar les amistats velles. Als quals Hamilcar rebe, ab intent de conquisttar tota la terra, o morir en la demanda.

Entretant que passauan aquestes coses escriuhen Florian de Campo, Pere Anton Beuter, Medina, Garibay, Mariana, y Viladamor: que Hamilcar casa vna filla sua ab vn Caualler Carthagines anomenat Hasdrubal, tambe de la familia Barcina, y acostat parent seu. Del qual casament se poden veure, lo compendi de la segona Decada de Tito Liuio, Æmilio Probo, y micer Luis Pons de Ycart. Y resol fra Diago, ques feu la boda en la Carthago vella: q̃ cõ esta dit es Vilafranca de Panades. Seruarẽ les ceremonies Carthagi-

Sed.tit.8.c.1
Flo.l.4.c.10.
Gar.l.5.c.11.
Beu.l.1.c.17
Me.p.1.c.47
par.1.c.170.
Flo.l.4.c.11.
Beu.l.1.c.14
Me.p.1.c.18.
Gar.l.5.c.15.
Mar.l.2.c.8.
Vilad.ca.16.
Liuio.li.10. Decad.1. Prob. en la vida Hamil. Ycart.c.1. Dia.l.3.ca.1.

Digitized by Google

thagineſes, y Eſpanyoles, de les quals qui volrrar ſaber alguna coſa llija à Beuter y à Medina. Y de ellas y altres que vſauan diuerſas nacions, llija à Pere Mexia en la ſylua de varia lliço, y à Vicens Carthario en lo llibre de las Images dels Deus, que alli ho veura llargamentt

Mex.l.2.c.16
Char. tit. de Iunone.

Cap. XX. De la guerra que Hamilcar tingue ab los Betulons.

Me.p.1.c.18.
Flo.l.4.c.12
Gar.l.5.c.12.
Mar.l.2.c.7.
Dia.l.1.ca.5.

Scriu lo meſtre Pere Medina: que Hamilcar per los fundats intents, que en les coſes de Eſpanya aportaua, tant quant podia procuraua cadà punt nouas amiſtats ab los Eſpanyols. Y ajuſtan, Florian, Garibay, Mariana, y Diago, que no ſols procura la amiſtat dels Eſpanyols, pero tambe la dels Gallos Bracatos, que eſtauan della dels monts Pyrineus. Y aparexentli, que quant mes eſtaria prop de ells, tant mes facil ſeria concloure les amiſtats: perço comẽça à mouer lo exercit, y la armada, acoſtantſe a las faldas dels Pyrineus, ell per terra, y ſon gendre Haſdrubal per mar, com à capita de la flota. Aportaua Hamilcar lo ſeu exercit fent cami per terres dels Coſetans, los termens, y rallas dels quals poſarem ja en lo capitol primer de aqueſt llibre. En les quals partides, y regio ſe detingue alguns dies, per cauſa de certs encontres de guerra que tingue ab los de aquella comarca: y a la fi ſegons diu Mariana, ſubiuga Hamilcar tota la terra, que es deſde Hebro al riu Llobregat. Y fet aſſo paſſant lo Llobregat, entra en la regio y comarcha dels Lacetans. En los quals troba gran contradiccio, y molta reſiſtencia, vedantli lo paſſatge. Tant que hauent caminat algunes quatre llegues de aquella regio, arribant ſobre la ribera del riu ques deya Betulo, y vuy ſe diu Beſos, li hiſqueren al encontre ben armades, y apunt de guerra moltes companyies Cathalanes, ſenyaladament dels Betulons: cap dels quals era la poblacio Betulon, que vuy anomenam Badalona. Les quals no ſols eſtauan determinades de lleuarli lo pas, pero encara ab intẽt de ferlo tornar atras, y traurer lo de aqueſtes comarqs. Y ſobre de aſſo vingueren ab Hamilcar a la pelea. Y en lo fet de les armes, tingueren grans encontres. En los quals ſi be no tenian los Cathalans Betulons alguns capitans generals quels inſtruhiſſen en lo modo de la pelea, totauia tenian entre ells homens reſpectats per ſos llinatjes, y fets nobles, y molts dells eran ſos parents, que valian y ſeruian de Capitans, y per ells ſe regian y gouernauan. Ab lo fauor dels quals cada dia accudia gent, quãt mes anaua mes ab q̃ millorauan lo ſeu partit, y deſtruhiã al enemich, que era eſtat vencedor, y triumphant de tantes nacions Eſpanyoles. Vehentſe axi poderoſos no ſe acontẽtauan dels encontres de la cãpanya, ans be ſe animauan à acoſtarſe al Real: y alli li eſtauan donant aſſalts y rebatos: y en moltes parts del exercit, matauan a molts ſoldats, y cauals: y llançant foch en los reparos, y eſtancies del Real, de dia, y denit lo inquietauan, ſens dexarlo eſtar vn momẽto aſſaſſegat. Encatiuauan ſoldats, y prenian beſtiars, auiſta del exercit, ſens ques pogues impedir, o remediar. Y finalment fonch tant extremada aqueſta gent per Hamilcar, que diuhen los ja citats, may auia viſta tãta ſolicitut ab gẽt de guerra, qual la trobà ab aqueſtos Betulons, que no tenian altre orde de pelea, ſino lo modo confus ab que ſolian renyr entre ells en los bandos, y guerres particulars.

Coneixent ab aqueſtes coſes lo capita Hamilcar la gran dificultat de paſſar auant, y lo perill que corria, ſi porſiaua, puix la gent de la terra quant mes, ſempre anaua mes acudint, en fauor dels Betulons, determina retirar ſon exercit dos llegues atras, y aſſentar ſon Real poch mes ença del riu Llobregat deues lo Lleuant, com diu Pere Anton Beuter. Y concordan tots, quel aſſenta en la ribera del mar, en los principis del any dos cents y trenta, abans de la vinguda y Natiuitat de Chriſto noſtre Redemptor.

Beu.p.1.c.19

Eſtant aqui repoſat Hamilcar, no tarda molt en arribar ſon gendre Haſdrubal ab la flota. La qual procuraren recullir

Digitized by Google

en part segura, y en tal lloch qual desijauan. Y à be que no senyalan los Historiadors, ahont se reculli la flota: tinch permi deuia esser en lo Port vell que estaua tras Montjohich a la part de Ponent, ahont es vuy lo castell de nostra Senyora del Port.

Assentat axi Hamilcar, tenint perpetuament aquell proposit de fer guerra als Romans, aparexentli que en aquell lloch ahont tenia lo Real rehixiria be vna poblacio, per estar prop de Mallorca, y no lluny dels Gallos, per hont pensaua esserli facil entrar en Italia, à començar la guerra, que tant desijaua, posa ma à la obra, y edifica vna ciutat, tal qual la oportunitat del temps li donà lloch. Y Flo.l.4.c.14 volent Florian de Campo especificar, y designar lo siti, y lloch ahont se fundà aquesta ciutat, diu: que fonch en las faldas Orientals de vna montanya que apres se anomenà Montjohich. Y puix apar venia à proposit, podia jo dir moltes alabanças de la fertilitat desta montanya. Pero refereshmen als que escriuhen de grandeses, excellencies, y coses senyalades de Espanya, y dire solament del verdader nom seu. Y per assò se ha de presuposar: esser questio encara no decidida sobre com se deu anomenar aquesta montanya en llati, si mons Iouis, o monts Iudaycus: ço es mont de Iupiter, o mont delt Iuheus. En la qual diferencia, diu Carbo.c.7. Miquel Carbonell: que se deu anomenar monts Iouis, y no monts Iudaycus, reprenent à Tomich per lo que la anomena monts Iudaycus. Y la raho que dona Carbonell es: perque Pomponio Mela la anomena monts Iouis: y axi la anomenan tambe lo Bisbe de Gerona, y micer Hieronym Pau. Y pera mi es de poca força, saluat lo respecte de tant graues auctors. Perque monts Iouis, no es lo mont Iuhich, sino Montgo, conforme à altro proposit se veura prouat baix capitol vint y tres. Y per la part de Tomich es de molta consideracio, la partida de terra que es en Montjohich: a la qual vuy dihem lo foçar dels Iuheus. Ahont hi ha multitut de pedres escrites en llengua Hæbrea. De hont apar vera la opinio de Tomich: y la confirma Lucio Marineo, volent que digues monts Iudaycus, per sepultarse alli los Iuheus. Mar.li.1.ca. de montib. Y si ço ho vol Diago, y lo Bisbe de Gerona lo anomena monts Iouis, es referint la opinio de alguns. Dels quals se burla lo mateix Bisbe: com ho noti ja dalt en altre lloch. Y à be que en aquesta montanya hi agues Temple dedicat al Deu Iupiter, no perço confedire prengues de aqui lo nom. Perque no trobam cosa consemblant à ell, y trobam auerhi hagut llinatge que friza ab la altra denominacio, y dona indici del nom del lloch. Com realment ho aporta, lo Iacobo de Montejudaycho, Doctor y glosador antich, dels Vtatges de Barcelona. Y no trobam cosa quens done indici de Monte Iouis, o Iupitris. Y axi vinch à creurer en mi, no esser la opinio de Tomich tant erronea quant Carbonell la vol fer.

Dia.l.1.ca.1. Lib.1. ca.1.

Capitol. XXI. Del ambit y siti que dona Hamilcar a la Ciutat de Barcelona.

ASSENTAT Hamilcar en lo lloch que li apareixia suficient per a fortificarse contra los enemichs, en la falda de aquella montanya, en la collada q̃ segons vol lo pare mestre Diago fonch nomenada mont Taber: Dia. c.4. edificada aquella ciutat de la qual auem feta mencio en lo predet capitol. Y tenint la ja en bona forma, y ab les parts q̃ deu tenir vn poble capas per estar a la frontera, y resistir als encontres dels enemichs, auent la de senyalar, y honrrar ab algun nom, creu Mariana que la anomena Barcino: conforme lo apellit, y nõ de la sua familia. Y escriuhen molts Historiadors, com Florian de Campo, lo mestre Medina, Pere Anton Beuter, Viladamor, Carbonell, micer Hieronym Pau, micer Hieronym Dionis de Iorba, Tarafa, Esteue Forcatulo, micer Luis Pons de Ycart, y Esteue Garibay, que aquesta es la nostra Celebre, y sempre lleal ciutat de Barcelona. Y aquest origen, y principi se li sol atribuir, segons diu Ioan Vasseo. Si be nosaltres auem procurat amostrar lo contrari en lo llibre primer capitol 23. 24. 25. parlant de Hercules Lybico. Y à be

Flo.l.4.c.14 Med.p.1.c.18 Beu.p.1.c.14 Vil.a.cap.11. Carbo.c.11. Pau. en la Barcin. y en lo tract. qui. elemẽ. escriba. Barcino. Iorba. exel. Taraf. c.37. Forcat. l.7. Ycart.c.9. Gar.l.5.c.18 Vasc.l.1.c.18

Mela.lib.2. B.de Gerro l.1.c.de vrb. ab Hercul. condi. Pau. en la Barcel. y en lo de mont.

Digitized by Google

Y abe que tots los escriptors assi cirats burlen dels qui tenen aquella altra opi-
Augo.dia.9. nio, totauia Don Antoni Agusti com à savi, y que entenia podia ser, o dexar de esser, no sen volgue burlar, sino queu deixa per cosa tant antiga, q̃ nos podia ben verificar. De manera, que los que volen defençar, que Hercules funda à Barcelona, poden dir: que Hamilcar la amplifica, y engrandi, o restaura. Perque ab les diuerses vingudes de gent, ab la secada de Espanya, y per la despoblacio de ella, peruentura Barcelona en aquest temps estaua estragada, y arruinada: y venint Hamilcar à ella, com trobas les reliquies de la poblacio Herculea, aparexentli cosa apta, y suficient, pera los intens, comença à restaurar la ruyna de aquella, en grandirla, fortificarla, y cuyrla de muralla, y posarla en tall de ciutat. Y trause de micer Hieronym Pau, y escriu Florian, tenirse per cert que la muralla vella, que vuy se troba dins de aquesta ciutat, fonch la que feu Hamilcar. Moguts per lo cap
Lib.1.c.24. del Bou, que en son lloch tinch designat. Ajustant, que en son principi no tingue sino quatre portes. Y realment, si es axi, que aquelles muralles fossen de Hamilcar, Florian reb engany, en donarli quatre portes solament. Que ans be foren nou: Si ya no volem aportarho à concordia de la manera: que diu Hieronym Pau, que al principi foren quatre portes, y apres nou. De aquesta insigne, y famosa ciutat (les alabanças de la qual may son acabades de comptar) escriuhen alguna cosa, Ioan Boteri, Marineo, Diago, Hieronym Pau, Hieronym Dionis de Iorba, y Beuter en los llochs ya allegats: y moltas mes ne veurem en lo discurs de aquesta obra.

Cap. XXII. Com los Betulons procurareñ destorbar la obra de Hamilcar, y se li rebellan en molts pobles; y ell anant à Andaluzia deixa Anibal en Barcelona.

ESTant Hamilcar occupat en lo aument de la ciutat de Barcelona, à be que cada dia anaua creixent, axi per lo trafech del mar y terra, com per la sua continua residencia, que foch per espay de dos anys: totauia per aquell temps los Betulons sos veins, y capitals enemichs, may cessaren de procurar destorbar la obra y fabrica de aquesta ciutat: donantli molts assalts y rebatos, axi als obrers qui treballauen, com als soldats qui estauan en guarda del Real: causantli moltes vegades grans danys, morts, robos, y incẽdis dels llochs à que podian abastar. Y à be que estaua Hamilcar tant apretat, y en continuo perill, ab tot axo lo trobauen tant ben apũt, y resistia de tal manera, q̃ sempre passa la obra auant, fins à tant que la arriba al desijat complident. Y auegades, com los Betulons venian desconcertats, los donaua alcans, desbaratauà y feya retirar apartdella del riu Basos, deues la ciutat de Badalona.

En lo entretant que passauan estas cosas, escriuhen Florian, Viladamor, y Mariana: que Hamilcar sabe y tingue auisos certs, que los de la ciutat de Empuries foren declarats per enemichs: sent lo matex los de la vila de Roses, y altres confederats de aquells: afauorintlos per asso los Phocenses de Marcella, que summament eran amichs dels Romans. Poch apres de asso sabe, que tots los altres pobles de Cathalunya sos confederats y parcials, que auia dexats atras, deues lo riu Hebro, tambe se li eran rebellats. La causa de la mudança de aquestos pobles alterats, y del mouiment dels Rodenses, y Emporitans, no la donan los escriptors, que fins assi tinch allegats. Pero es de facil collegir. Perque ells mateixos, y Pere Medina, Pere Anton Beuter, y Esteue Garibay diuhen: que los Espanyols Turdetans en la Andaluzia, auian feis certs mouiments (que ells llargament escriuhen) contra los Phocenses de Caliz: y com dalt aueni dit, que los Marcellesos, y Emporitans eran Phocenses: de aqui creuria yo, que los Marcellesos, y Emporitans, per los agrauis fets als seus parents y amichs de Caliz, se degueren mourer, y solicitaren los altres pobles contra Hamilcar Barcino.

Flo.l.4.c.15 Vilada.c.17 Mar.l.2.c.7

Med.l.1.c.18 Beu.p.1.c.14

Cap.9.n.14

Sabent Hasmilcar lo que passaua en

Digitized by Google

Andaluzia, y los moniments que de pas he tocat, à be q̃ les coses de Cathalunya estiguessen tan alteradas, y aualotadas, determina de passar en Andaluzia. Y axi en lo any 228. abãs dela vinguda de Christo Senyor nostre, segons Garibay, y Florian, mogue lo camp de terra, y la armada del mar que auia crescuda de molts veixels, y abson gendre Hasdrubal tira camj pera la Andaluzia. Y perque la ciutat de Barcelona no restas desprouehida, deixa en en ella guarnicio de soldats, y capitans valerosos, y bõs pera la guerra, que la tinguessen en guarda, y conseruacio deixant y constituhint per capita general de tots, a son fill Annibal, joue de edad de denou anys poch mes, o manco: lo qual resta en ella, y feu les coses que en lo capitol prop seguent veurem.

Cap. XXIII. Com Annibal ana ab son exercit sobre Empuries, y ahont assenta son Real.

VFana y molt contenta ha de estar Barcelona de auer tingut per Capita, o Alcayt y Gouernador, a vn robusto y famos caualler, com Annibal: pero no se si ella ha de estar tãt cõtẽta de asso, cõ ho deuia estar ell de caberli per primera sort de sas dignitats, la tenencia y gouern de tant insigne ciutat. Puix es axi la veritat: que tant es mes honrrat lo home, quant a majors carrechs presideix. Y per mostrar Annibal que no sens causa Hamilcar son pare lo auia elegit de entre molts per aquell ofici, en auerlo deixat en Barcelona: entengue en regoneixer la terra, visitar los llochs, y gents circumuehines, procurant per grat, o per força entrar en los llochs, y quel obehissen per la senyoria Carthaginesa, com diu Florian. Y com la poblacio de Empuries, per esser amiga dels Romans sos la principal enemiga de Annibal, com esta dit, prestament en lo mateix any de 228. abans de Christo, segons Garibay, se comença a moure contra de ella.

Flo. l. 4 c. 15 y 16.

Gar. l. 5. c. 12

Y en las jornadas de aqsta empresa guãya Annibal vnes mõtayes prop de Empuries, que venian a caure, y sos vertens se tocauan ab la vora del nostre mar Mediterra, molts forts, y penyascosas, y axi de bon asento y fortaleza, per als intents de Annibal. A vna de las quals diuhen, que anomenauan mont de Iupiter: y a la altra perque tenia vnes caygudes, y alçades de penya a manera de escales, ahont posaua Annibal les guardes, y atalayas, que feya contra los de Empuries, nomenaren la Escala. De las quals dos montanyes, alguns com Pomponio Mela, Hieronym Pau, y lo Bisbe de Gerona, han volgut dir eran las que vuy diem de les costes de Garraf. Altres, que era la montanya de Montjohich: pero la vna cosa, y la altra, es errada. Perque de Garraf, ni de Montjohich se podia fer dany, ni espies à Empuries, que esta diuuyt, o vint legues luny, y lo vn lloch no pot descubrir al altre. Majorment, que la ciutat de Barcelona restaua en mitg. Y si Annibal volia fer espias, y atalayas contra Empuries, essent senyor de Barcelona, y residint en ella, no auia de tornar quatre, o sis legoas atras, deues Ponent, restant Empuries al lleuant. Y axi certament auem de dir que les montanyes de que assi parlam, encara retenen lo nom, y la que se anomena la Escala, esta entre la plaja de Empuries, y Montgri, manco de vn quart de llegua de Empuries, que li esta al lleuant, restant la Escala al Ponent, com ya digui en lo llibre primer. Cap. 9.

Y la altra que era lo mont de Iupiter, o Iouis, ha de ser lo que esta superior, y continuo a la Escala, al qual vuy anomenam Montgo, que apar corromput lo vocable, frizar totauia ab monts Iouis. Per so que los qui no saben ben orthographiar diuhen Gouis, y de aqui abreuiat, y mes alterat resta lo nõ de Montgo. Y desde aqui venia be à Annibal fer les atalayes, y espies, puix esta tant prop, y à vista de Empuries. Y axi Pomponio Mela en lo llibre segon capitol sis, escriuint la nostra costa maritima, apres de auer posada à Empuries, en continent li dóna al Ponent lo mont Iouis. Y diu que aquesta montanya, a la cara que mira la part del Ponet, enpina les sues agudes puntes per al Cel, y la que esta en poch

espay

espay à manera de gradas, al Orient, (que es deues Empuries) anomenà Escalas de Annibal. Que es figurarla lo millor que la podia pintar qualsevol pintor.

Estant Annibal en aquestes mõtanyes no sabem quines jornades feu contra Empuries: pero puix es axi que desde aqui tenia atalayas a la ciutat, es cert la deuia tenir asitiada, y deuiã passar alguns fets de armes, que la antiquitat nos occulta. Lo si desta guerra tampoch no la especifican los Historiadors, lo que jo tinch per aparent es: que Annibal la hague de deixar per la mort de son pare, y altres occasions que en lo capitol seguent veurem.

Cap. XXIIII. De la batalla sonch entre los Betulons, y Edetans contra Hamilcar, en la qual morí: y cõ Annibal sen passa à Andaluzia.

ENtretant que Annibal estaua occupat en aquestes coses, de guerra, diuhẽ los mateixos auctors, que dalt he allegats, y ab ells Medina, y Beuter, que auent son pare Hamilcar passant ja lo riu de Hebro algũ tant sobre Tortosa, apartantse tot lo possible de la ribera del mar, per alluny arse de las Prouincias dels Lacetans, y Betulons sos enemichs, y altres valedors de aquells: ab tot aixo lo anauen sempre perseguint, y acometent, assaltãtlo de improuis, axi per los costats, com per la retraguarda, sens donarli temps de reposar. Y no contents de assò anauen commouent los pobles de les altres naciõs, dient que Hamilcar sen aportaua robades moltes coses, y auia fortificada la ciutat de Barcelona, pera desde alli destruyr, y subjugar totes les nacions de la terra, fins als Pyrineus: representant lo dany comu, que de aqui podia resultar. Ab les quals noues se alterauan tant los que las oyan, que quãt erã gẽt mes adintre, y erã mes feresteehs, per auer tinguts manco tractes ab naciõs estrangeras, q̃ los qui eran de nacions maritimes, axi tant mes accudian al dols nõ de la llibertat, contra del comu enemich. Y encara q̃ no teniã capita general quils regis, ni gouernas: totauia, moltes vegades rompian lo exercit de Hamilcar, hil posauã en tal apreto, q̃ si no fora estat tãt valeros, y pratich capita, li agueren destruyt tot lo camp. Caminà Hamilcar ab aquest treball molts dies, fins arribarà vn lloch anomenat Castroalto, q̃ era de Espanyols Edetans: los termens, y llimits dels quals refereix Florian de Campo. Y se te per cert, seria estat, lo que vuy se diu Castellserras. Arribat aqui Hamilcar, fonch perdut ahont se põsaua saluar. Perque nostres Lacetans, y Betulons, quel tenian apretat, determinaren donarli batalla campal à tota vltrança. Y axi vna matinada, mogueren son exercit. Y considerant lo esfors, practica, y destreza del Capita, pera poderlo desbaratar, y vencer: (conforme de pas escriu Iustino) li vsaren vn diabolich ardit de guerra. Perque ajũtant grã numero de bous, y junyntlos de dos en dos ab sos carros, carregaren aquells de llenya ab pega, rezina de pi, sofre, y altres coses promptes à cremar, cõ es palla, fe, oli, y teya, y encarãt los deues lo seu exercit, posanthi foch, instigats los Bous del ardor, y estimulats per les agulladas ab que los punxauan, arremeteren deues de aquell ab inrehible furia, rompent les esquadres, y gent de acauall, ab tant gran força, y braueza, que no deixarẽ home ab vida, ni bastauan diligẽcias dels capitans, ni defenças, o reparos alguns, perque nols descõcertassen, y vencessen a tots. Restant molts cremats, altres cruxits, de les rodes quels passauan desobre, y alguns que trabocantse los carros restauan magolats de sota, y los demes espantats, y fugitius, morian à mans de la gent que sobreuenia. Hamilcar volent remediar assò retirà son exercit à la part de Leuant, que cau deues de Hebro, perque los passos de occident, y montanya, estauan occupats de sos enemichs. Pero hisquerenli prest los Betulons al encontre, desijosos de venir a les mans, que era lo que ell com à cançat, y saui recusaua. Y no podent fer mes, perque ab grans crits los nostres Espanyols arremetian contra del seu exercit: vist que no podia fugir a la vltima fortuna, ni escaparli ab infame retirada: determina com à honrrat caualler lo, demes temps, y lo millor que pogue, sostenir lo pes de la

Me. p. 1. c. 38
Beu. l. 1. c. 14

Flo. l. 4. c. 16 y dalt lib. 1. c. 11. y l. 2. c. 1

Iustí. li. 44.

Digitized by Google

batalla, y correr y gual sort ab los desdits xats soldats de son exercit. Era lo poder dels nostres gran, y en la propria terra, y axi molt prest foren desbaratats Hamilcar, y son exercit, matant los nostres a molts, o a tots los altres, com diuhen Beuter, y Medina. Tant, que lo mateix Hamilcar, com era capita valeros, mostrãt se esforçat, donãt gran animo als seus, posantse en lo fort de la batalla, nafrat, y caygut del cauall, mori, deixant greu sentiment en tot lo exercit. Y aquest fonch lo fi de tantes victories de Hamilcar, al cap de nou anys que gouernaua per la senyoria Carthaginesa, en Espanya, com diuhen los ja allegats, y Sedeyo, Plutarcho, Æmilio Probo, lo Canonge Tarafa, Antoni de Nebrissa, y Ioan Pineda. Y aquesta fonch la brauesa de les poques nacions Espayoles de nostra Cathalunya, que domaren les forces, fins à llauons per altres naciõs, encara no domadas.

Sed. tit. 8. c. 2. Plutar. in vita Annibal. Prob. in vit. Hamilc. Taraf. c. 17. Neb. in exortatio. ad Lector. Pin. l. 8. c. 7. § 2.

Veritat es, q̃ en senyalar lo lloch de aq̃sta batalla hi à opinio: q̃ fonch en lo lloch de Betera: que es entre Sagunto, y Lyria, y que la guerra fonch ab los Saguntins, com ho senten mossen Diego de Valera, y Alfonço de Carthagena. Y diuhen que los Beterons (y no Betulons) venceren à Hamilcar: als quals en asso segueix Beuter. Altres com Mario Aretio, diuhẽ que passa en Granada. Florian, Medina, Mariana, Garibay, y Viladamor diuhen: fonch à Castro alto.

Val. p. 2. c. 8. Alfon. de Car. c. 4.

Mar. l. 2. c. 7.

En lo temps succehi la mort de Hamilcar, son gendre Hasdrubal, que com auẽ dit passaua tambe à la Andaluzia ab lo exercit y flota per mar: arribat alli, sabe la mort de son sogre. Y no per ço deixa de passar auant son intent. Ans be hirat ab aquesta noua, y mes incitat contra sos enemichs, cõ à causa de la mort de Hamilcar per mar, y per terra asitia la vila dels Phocẽses sos enemichs, que estaua a la entrada de la Andaluzia a la part de Lleuant, y era estada la principal comouedora de les guerres.

Tambe en lo mateix temps, los pobles Betulons, circunuehins à Barcelona, que auian sabuda la mort de Hamilcar, y los que tornauan ab la victoria se animaren contra Annibal, q̃ cõ auem dit, era restat en guarnicio, y custodia de la ciutat de Barcelona, y desde aqui sen era anat sobre la ciutat de Empuries. Y fonch lo animo dels Betulõs de tal manera, que cada dia possauan en grandissim apreto a la gent de Annibal, y als que auia dexats en Barcelona.

Cap. 22. y 23

Sabent Hasdrubal aquestes coses en Andaluzia, considerant, q̃ son cunyat Annibal no tenia poder pera resistir, ni era part bastant, per cõfederar los pobles, escriguelic que deixada la ciutat de Barcelona, y la guerra comensada contra Empuries, ab la gent que tenia sen passas à juntarse ab ell a la Andaluzia. Rebut aquest auis, segui Annibal lo orde de son cunyat Hasdrubal: y diu Florian, q̃ fugint deixa la ciutat de Barcelona tãt deserta, que casi estigue arruynada, fins al temps de Claudio Emperador Romà. Pero no pot esser tal extrem, per lo que llegirem baix en aquest llibre en lo cap. 30. y llib. 3. capitols 12. y 13. y en altres mil llochs.

Flor. 4. c. 42

Arribat Annibal ab la sua gent ahont era Hasdrubal, y altres que cada dia acudian: vence Hasdrubal als Phocenses assetiats, y los passa a cohell, y asola la vila, sens deixar edifici en peu, cõ mes llarch escriuhen Beuter, Florian, y Viladamor.

Cap. XXV. Com Hasdrubal fonch fet General de Espanya, y funda à Carthago noua. Y de la liga feta entre Roma y Empuries. Y vinguda de Annibal a Espanya.

DEL mort del Capita Hamilcar Barcino, se tracta en Carthago prouehir altre general pera Espanya. Y cõforme escriuen Florian, y Viladamor, sabent Hasdrubal que en Carthago hi auia gran diuisio, sobre la eleccio: perq̃ los Edos, y altres llinarges principals cõtraris als Barcinos, procuraua que en ninguna manera restas ell en Espanya. Determina enuiar a son cunyat Annibal à Carthago: lo qual representant moltes coses al Senat, a la fi, ab ajuda dels Barcas, o Barcinos, alcança la capitania, y Gouern de Espanya per Hasdrubal, com se llig en Plutarcho, Tito Liuio, Ioan Sedenyo, Aelio Probo, Antoni Nebrissense, Fra Ioan Pineda, Mariana, en lo Paralipomenon del Bisbe de Gerona,

Flo. l. 4. c. 17 Vilad. c. 18.

Plut. vi. An. Liuio. li. 10. Decada. 2. Sc. tit. 8. c. 2. Pro. vi. Ha. Nebr. exor. ad lecto. Pine. l. 8. ca. 6. § 2. Mari. l. 2. c. 8 B. de Ger. l. 1 c. de violato federe pacis

Digitized by Google

rona, y en las excellencias de Tarragona del Doctor Micer Lluis Pons de Ycart. Veritat es, que Diego de Valera y Iustino no fan moncio, de que Hasdrubal agues estat en Espanya, sino de que hi vingue mort, son fogre Himilcar. Y apar, que Tarafa tingue la mateixa opinio, cõdigue. Que Hasdrubal era vingut en Espanya, en lo any 225. abans de Christo. Pero dels capitols presedents, y escriptors dalt citats se veu, que ja abans era en Espanya. Y la concordancia de asso es. Que realment Hamilcar era en Espanya, y alcança lo gouern de ella lo any 227. abans de Christo, nostre Senyor, en la forma y manera que esta dit, y apres lo any 226. son passa a Carthago ab molts Espanyols, sobre certs bandos que alli hi auia, y en lo any 225. torna à Espanya, segons escriu Garibay. Y aquesta segona vinguda, es la que posan Tarafa, y los altres.

Ycart.c.3.n. Iustin.l.44. Taraf.c.37. Car.l.5.c.13

Elegit Hasdrubal per Capita general, com hague acceptat lo carrech, y repartidas les bãderes en les estancies per passar lo hiuern, escriuhen Florian, Medina, y Garibay, que continua la amistat dels Espanyols, quant mes ab major calor, renouant los concerts, y lligas abans fetas ab aquells. Y fet asso, segons los mateixos escriptors citats, y Tarafa, Vaseo y Aretio, considerant quant vtils eran estades à la senyoria de Carthago, les poblacions, que los Capitans sos antecessors auian fundades, determina, fundar tambe vna poblacio en la costa de mar, en los pobles Contestans (los llimits y rermens dels quals aporta Florian) a la qual anomena Carthago noua. Y per quãt aquesta ciutat es en lo Regne de Murcia, la que se anomena vuy Carthagena, y axi es fora del nostre proposit, no fare extença relacio de ella, sino que quant conuindra, ne farem memoria de pas. Aduertint per ara q̃ aquesta opinio de la sua fundacio es mes rebuda, que la senyalada dalt en altre lloch. Y aquesta fonch segons Garibay, en lo any 225. abans de Christo, ques lo mateix any que ja en lo present capitol aportam senyalat. Tambe es de aduertir lo que diuhẽ lo Bisbe de Gerona, y la Glosa sobre Ioan de Mena. Que Carthago noua fonch axi nomenada, no à respecte de la gran Carthago de Africa, sino de la Carthago vella fundada en nostra Cathalunya.

Flo.l.4.c.18 Me.p.1.c.19. Vale.l.1.c. For.l.1.c.28. L.1.c.15.c.33 Bis. de Ger. l.2.c. de verb. qua fuerunt delete. Glosa a la cobla 58.

Sabuda per lo Senat, y poble Romà, la fundacio de Carthagena, conexent quant anaua creixent lo poder dels Carthaginesos en Espanya, y per conseguent veihent son descuyt, procuraren ferear algũ modo, ab lo qual pogues sẽ atallar la prosperitat Carthaginesa, y remediarse de son descuyt. Per aço enuiarẽ embaxadors a la ciutat de Marcella (ab la qual tenian antiga familiaritat, y lliga) ab nom y color, de temor dels Franceses de la Gallia Cisalpina y Transalpina ques juntauan, y temian no fos per entrar en Italia: pregãt y requerintlos, que en tal cas valgues sen à la ciutat de Roma, com à confederats y lligats ab ella. Y tãbe perque los ajudassen, y volgues sen à tractar amistat ab los Espanyols de Empuris (que ja per aquell temps tenian ciutat, y republica famosa) cap dels pobles Indicets, com diguerem dalt. Explicada per los Romans la embaxada, offerirense los Marcelleses molt deueras à donarlos fauor, y adjutori y valerlos en lo de la amistat de Empuries. Ahont passaren en companyia de ells, pera tractar la amistat, y lliga. Segons ho refereixẽ los citats escriptors, y ab ells mes copiosament lo Florian, y Viladamor. Ajustãt que la amistat, y lliga fonch feta ab les seremonies, jurament, y altres vsos è ritos Romans, dels quals vltra dels dits autors se poden veurer en Tito Liuio, y Feneste lla.

Lib.2.cap.1. cap.14.c.16. For.li.4.c. 20.22. Vilad.ca.18. Liui.Dec.1. lib.1.cap.13. Paneste l. de magist.c.de facer.fecial.

Feta amistat ab los de Empuries, sen passaren los Embaxadors a Sagunto (que vuy es Moruedre) y de aqui à Denia, y ab vns y ab altres firmaren la mateixa amistat y lliga.

A la que se acabauan de firmar aquestes lligues, confederacions, y amistats, escriuhen Florian, y Garibay, que eran los principis del any 224. abans de la vinguda de Christo nostre Senyor. Y que tenint ne noticia Hasdrubal, perque la senyoria Carthaginesa nol culpas de descuydat, si per aquestas confederacions succehia alguna nouedat en Espanya: posà en orde les banderas, y companyias, tornint les de gent, regonegue les fortaleses, y presidis, y anisa à Carthago, demanant

Flo.l.4.c.21.

Digitized by Google

expressament; que en tota manera li enuiassen a son cunyat Annibal, com diu Plutarcho. Y per aquesta occasio, la ciutat, y senyoria, enuia Annibal ab gent armada à Espanya.

Lo mateix any 224. y de la poblacio de Espãya 1931. arribat a ella Annibal, escriuhen Florian, y Mariana, que son cunyat Hasdrubal lo crea son tinent, donãtli les sues veus, forçes, y poder tant obsolut, que podia gouernar, prouehir, y manar, tot lo que li aparegues, com lo mateix Hasdrubal. Del que restaren molt contents tots los pobles: axi per lo amor auiã tingut à son pare lo capita Hamilcar, com per la propria virtut del mateix Annibal. Tant, ques llitg en Tito Liuio, y Plutarcho, que era Annibal mes volgut, que lo mateix Hasdrubal, y q̃ ab la sua cõpanyia peleauan los soldats millor, que ab altre qualseuol Capita. Y desta manera estigue Annibal tres anys, fins que fonch fet Capita general, com en son lloch veurem.

Flo.l.4.c.22 Mar.l.2.c.8. Liui.li.1.c.1. Dec.3. Plutar.in vita Anni.

Cap. XXVI. De la Embaxa ferẽ los Romans à Hasdrubal fent pau y concert ab ell.

Estant les coses de Espanya en lo estat, que en lo presedent capitol auem dit, axi com los Carthaginesos se alteraren sabent las confederacions fetas entre los Romans, Emporitans, y Saguntins, com en lo prop passat capitol auem vist: axi tambe los Romans se resselaren, sabent que Annibal era vingut à Espanya. Y fent algunes diligẽcies, per saber los intents de Hasdrubal, y Annibal, com entengueren los grans apersebiments, aparells, y fortificacions, que feyan, entenẽt erã preperatoris de guerra, y que pera ells no erã temps de noues questions, tenint las ja prou grans ab los Francesos, q̃ en aquella temporada auian passats los Alpes ab intẽt de anar destruir à Romà, determinaren aplacar los Capitans Carthaginesos ab caricias, y amorosament. Y axi segons escriuhen, Florian, Ioan Sedenyo, Ioan Pineda, Mariana, Viladamor, Medina, Beuter, y Tarafa, determinaren enuiar Embaxadors à Hasdrubal visitãtlo de part del Senat Romà, perque li declarassen lo grã contento, y pler, auia rebut la Republica Romana, en saber los prosperos, y felices successos seus, y de la senyoria Carthaginesa. Y tambe pera q̃ explicassen ab moltes veras, quãt desijauan los Romans renouar ab Carthago aquellas amistats, y concordias que en anys passats auian firmades en Sicilia, ab lo Capita Hamilcar. Tambe per aquel pregassen, que per quant lo poble Romà apres de dita concordia auia feta noua lliga, y confederacio ab alguns pobles Espanyols, habitants entre los monts Pyrineos, y lo riu de Hebro, fos seruit, tenir a be, ajustar als capitols de concordia de Sicilia aquesta noua capitulacio. Que ell ni la senyoria Carthaginesa poguessen passar lo riu Hebro, deues les montanyes Pyrineas, sino q̃ lo riu Hebro fos llimit, y terme entre ells, restantse los Carthaginesos ab les Prouincies Occidentals: puix ab ellas tenian prou lloch per amostrar son poder, y aumentar la senyoria. Y que los Romans restariã deça de Hebro, ab les Prouincies Orientals: encara que fos molt menor terra. De aquesta amistat pau, y tracte, fan mencio lo compendi de la Decada de Tito Liuio, Iacobo Bergomense, micer Pons de Ycart, lo Bisbe de Gerona, Vaseo, y Antoni Nebrissense: ajustant, esser estada ab consert, y pacte. Que encara q̃ la ciutat de Sagunto ab les sues terres cayguessen en la plaja, y part Occidental de la dita diuisio: totauia no fos prejudicada, sino conseruada en la llibertat com à amiga, y confederada del poble Romà. Que altrament seria forçat ala Republica Romana, tornar per sos confederats, y amichs, contra qui los volgues agrauiar. Aquestos foren los capitols que los Romans volian se demanassen ab la Embaxada. La qual vol senyalar Beuter, ques feu, à instancia, y peticio dels Saguntins, y ja molt temps abans del que assi senyalam, quant Hasdrubal vingue de Carhtago, prouehit per General. Pero los altres escriptors ho posan en aquest tẽps. Y Garibay diu: era lo any 223. abans de Christo. Despedits ab aquest orde arribaren los Embaxadors deuant de Hasdrubal, y explicaren la embaxada. Y si be ell conegue la cautela, que los Romans volian vsar, pera comẽsar en Espanya noues reuoltes,

Flo.l.4.c.22 Sed.ti.8.c.1. Mar.l.2.c.8. Pine. lib.8. cap.7.§.2. Vilad.c.16. Beu.p.1.c.15 Me.p.1.c.39. Taraf.c.37. Cap.17. Bergo.li.7. Ycart.ca.11. Bis. de Ger. l.4.c.2.l.3.c. o diuis. his. Vas. l.1.c.11 Ant. N. ri. in exorta. ad lecto. Gar.l.5.c.13

Digitized by Google

reuoltes, y questions: totauia, aparexent li, que si la discordia se allargaua, quant mes se aniria dilatant, tãt mes podria pendre forçes entre los Espanyols, y que per a les hores no cõuenia tercar enemistats, faltantli acabar de confederar alguns pobles vehins: determina, confedir als Romans la amistat, ab la capitulacio, y forma, que demanaum. Confertada ja la pau fonch firmada, ab la seremonia ques feu ab los de Empuries. Y apres los Embaxadors seu tornaren á Roma.

Cap. 26.

Fet aquest concert, en virtut dell resta Espanya pera de aqui aldeuant, dinidida en dos parts, anomenadas Citerior, y Vlterior: segons se infereix del que escriuhé Medina, Garibay, y Morales dient. Que quant los Romans entraren la primera vegada à Espanya, y foren senyors desde la montanya Pyrinea, fins al riu Hebro, acomentantse de aquesta (a be que poca) porcio la anomenaren Espanya Citerior: y a la de part della del riu Hebro deues Ponent, Espanya Vlterior. Demodo, que asso, degue ser en aquest temps, que los Romans, y Carthaginesos, se partiren Espanya. Y aquesta fonch la primera vegada en la qual Espanya se diuidi en Citerior, y Vlterior. Algun temps apres anant conquistant los Romans les ciutats de part della de Hebro, y a la fi essent ja senyors de tota Espanya tambe anomenaren Citerior a tota la terra, sino sols aquell poch de Betica, y Lusitania, ques resta ab lo nom de Vlterior, fins al temps del Emperador Adria, qui ja feu altra diuisio de Espanya com en son temps veurem. En lo temps que comprengue la Espanya Vlterior sols a la Betica y Lusitania, Betica se estenia tant solament en lo que vuy se diu Andaluzia: y la Lusitania compreniaEstremedura y Portugal, segons escriuhen los ja citats. Y concordãt ab ells micer Pons de Ycart, Antoni Nebrissense, y Vaseo, diuhen. Que la Prouincia Citerior tambe fonch anomenada Tarragonesa: y quant anaua creixent la Prouincia Citerior, per la conquista de noues terres, axi tambe cõtinuauan nomenarla Tarragonesa: per causa de la ciutat de Terragona, cap y metropoli de ella. Perço Beuter parlant de la Espanya Citerior, sempre la anomena Tarragonesa. Y axi se prenen estos dos noms, y valen lo hu, tãt com lo altre. Per tant si en lo discurs desta historia troban escrita alguna cosa de la Prouincia Tarragonesa, entengues esser la Citerior, y tot vna mateixa Prouincia.

Med. p. 1. c. 5 Gar. l. 1. c. 2. Morales c. 2 dela descripcio, de Espanya.

Nebrisse. in prolog. c. de descrip. his. Vasc. l. 1. c. 8.

Cap. XXVII. Com Hasdrubal mata à Tago, y un criat de Tago lo mata à ell.

LO any seguent apres de la concordia fera entre Roma y Carthago, que seria 223. abãs de la Natiuitat de nostre Senyor, tingueren los Romans vna gran victoria dels Francesos, los quals auian passats los Alpes, anant contra Roma. Y tant prest com se diuulga la sua fama per Espanya, escriuhen Florian, Garibay, Ioan Mariana, y Viladamor, fonch causa q̃ Hasdrubal temes dels Romans, y començas à prepararse, fortificant les fortalesas, y presidis, millorant les companyies, y legions, edificant moltes torres, y atalayes en les mõtanyes mes altes, per la costa del mar, posant les vnes à vista de les altres: perque quant conuingues ab senyals de foch, y fum, poguessen donarse auisos per tota la terra. Perseuera, y fatigue apresen aquest estar, en pau, y sosiego alguns dos, o tres anys, fins que per algunes diferencies tingue ab vn caualler Espanyol anomenat Tago, se desbaratàren los negocis, y vltimamẽt li costaren la vida. Ignoran Florian y Viladamor, la causa perque Hasdrubal tingue diferencies ab Tago. Empero Anton Beuter diu: que no molt apres que Hasdrubal veu, nos podia valer de la ciutat de Barcelona, per ser restada ab la part dels Romans, cresque la ciutat de Carthagena. Desde ahont tirant vn dia son camí a la volta de Denia, trobà en ell al caualler Tago, principal Senyor en aquella comarcha. Y com Hasdrubal tenia viua en lo cor la hira, y colera contra los Saguntins, per auerse amostrat tant amichs dels Romans, y aspres, o desdenyosos als Carthagineses, manà a la sua gent, que arrebatadament prenguessen à Tago, y sens mes lo penjassen de vna alfina, o en vn pal alt, perque fos vist dels Espanyols: y temossen ab lo seu exẽple manat (per mes vergõ) a) à pena

Flo. l. 4. c. 25 Gar. l. 5. c. 13. Mar. l. 2. c. 8. Vilada. c. 1.

Beu. pa. c. 19

Digitized by Google

à pena de la vida, que ningu lo despenjas: de alli. Veritat es, que Medina escriu la mort de Tago abans dela concordia feta ab los Romans. Y Diego de Valera diu, i que succehi prop Siguença. Pero Valerio Maximo, Ioan Pineda, Sedenyo, Tarafa, Antoni Nebrissense, Ioan Vaseo, Garibay, Iustino, y lo compendi de la Década de Tito Liuio, ho escriuhen; cõtinch dit. Concordant, que aquesta mort de Tago en forma tant ignominiosa senti tant extremadament vn criat seu de nacio Celtibero, que vn dia estant Hasdrubal molt descuydat que tal li succehis, y occupat en vna festa, exint als sacrificis de ella, furiosament sen entra per mitg de las guardas y dels assistints als sacrificis, fins à encontrar à Hasdrubal. Y juntat ab ell tira de vna daga, o estoch: ab lo qual li dona tants colps, y estocades, quel dexa mort, sens que li valgues la multitut de la gent, y guarnicio de soldats que en son cotorn estauan: dexãt axi venjada la mort de son amo, y senyor Tago. Alguns com apunta Florian han volgut dir: que Hasdrubal fonch mort en son llit, y q̃ alli lo degolla lo Celtibero. Pero à nosaltres per ara, basta saber, que Hasdrubal morí à mans del Celtibero. Lo qual feu tant poch cas del que auia fet, que no sols no fugí, ni mostra alteracio alguna de tal fet, pero encara com fos pres, y posat en tormẽts, molt terribles, pera que confessis, y descubris per quin respecte, y causa auia fet tal cas; quant mes lo apretauan, mes se reya dels atormentadors, amostrant pler, y contento, puix moria per auer venjat a son amo. Sobre lo lloch ahont fonch aquesta mort de Hasdrubal hi ha diuersas opinions, es cosa fora del nostre intent, qui les volra saber, lija a Pere Anton Beuter, que alli ho trobara escrit llargament.

Val.p.2.c.8. Vale. Maxi. p.2.tit.de pacièc̃ia c.295 Pineda.l.8. cap.7.§.2. Sc.ti.14.c.6 Tarafa.c.37 Nebr.in exortat.ad lec. Vase.l.1.c.11 Gar.l.5.c.12. Iust.lib.44. Dec.2.li.10.

Cap. XXV III. Com Annibal fonch fet gouernador de Espanya, casa en ella, y rompe la pau als Seguntins.

MOrt que fonch lo Capita Hasdrubal, succehili en lo gouern de Espanya, (segons Iustino, y Vasco) son cunyat Annibal: que era vingut en ella ja de temps atras. Comensa la sua gouernacio, eligit per la matexa gent del exercit, que estaua en Espanya, com apar del que escriuhen Plutarcho, y los altres en lo capitol. 27. referits, y resulta de Æmilio Probo; Antoni Nebrissense, Iacobo Bergomense del Bisbe de Gerona, y de micer Luis Pons de Ycart: y al cap de poch temps apres, fonch cõfirmat per la senyoria Carthaginesa. Tenia Annibal quant fonch eligit per tan graue carrech, sols vint y sinch anys, segons los escriptors referits en lo presedent capitol, o vint y sis segons vol Mariana. Y per lo tant, la eleccio era estada molt contra voluntat de alguns Carthaginesos, com se llig en lo compendi del libre deze de la segona Decada de Tito Liuio. Pero al fi obtingue, y hisque al cap de la sua pretencio.

Iust.lib.44 Vase.c.11.l.1 Cap.25.

Plut.in vita Anib. Probo ibidẽ Nebr.in exort. ad lect. Bergo. li.7. Geru.l.4.c.1 Ycart.ca.12.

Mar.l.2.c.8.

Deca.2.l.10.

Essent ja Gouernador de Espanya, casa ab vna senyora Espanyola nomenada Himilce, natural de la ciutat de Castulo, que ara es Caslona. Demanera que Annibal sols fonch fill de para Carthaginès, y en lo demes Espanyol: puix nasque de mara Espanyola, y en Espanya, criat y casat en ella. Aportali aquesta senyora en dot certes mines que llauons se eran trobades. Y ab lo tesor delles, feu gũerra Annibal als Espanyols que habitauan les parts del regne de Toledo. Alguns han volgut dir, Que aquestes mines eran en Tarasona: y altres en Tortosa. No hi ha cosa de mes certesa per vna part que per altra, y axi basta apũtarho de pas. Quin volra millor veurer, ab la relacio delas parts, costums, estatura, y vida de Annibal, lija à Tito Liuio, Florian, Medina, Beuter, Plutarcho, y Viladamor.

Ti.Liu.De. 3.lib.ca.1, Flo.l.2.c.24 25.26. Me.p.1.c.29. Beu.l.1.c.15. Vilad.ca.20

Algun poch de temps apres que asso fonch fet, Annibal comença procurar pendrer la occasio pera seruar lo juramẽt que a son pare auia prestat: de esser perpetuo enemich de la republica Romana. Lo que auia de esser rompent la pau, que Hasdrubal en los anys passats auia firmada ab los Romans. Y pera portar asso a degut effecte, determina, fer guerra contra Sagunto, y destruyr aquella ciutat, cõ diuhen Medina, Pere Anton Beuter, Fracesch Tarafa, Antoni Viladamor, Tito Liuio, la Glosa dels trilimphos de Petrarcha, Ioã Pineda, Lucio Floro, S. Antonino, Ioan

Medi. p.1.c. 39.p.2.c.50. Beu.l.1.c.15. id. Tarafa.c.37 Vilad.c.20. Liu.Deca. lib.1.cap.1. Glo.al triu. de la castet. Pine.l.8.c.8 §.1. Flor.l.2.c.6. S. Anto. tit. 5.cap.5.§.11.

Digitized by Google

Mar.l.2.c.9 Ioan Mariana, lo Bisbe de Gerona, y Ioã Vaseo. Passali aquest pensament à Annibal, creihent, que com los Romans eran amichs dels Saguntins, vindrian a valer y ajudarlos en aquesta guerra, y axi rompria la pau ab ells. Executá Annibal son pensament. Pero no sabem la occasio cor ta, que prengue per anar contra Sagunto. Flo.l.4.c.29 Qui la volra saber lija à Florian de Cãpo.

Gar.l.5.c.14 Delliberada la guerra fonch posat siti à Sagunto lo any 218. segõs Garibay. Apres la prengue, crema, y assola Annibal, com llargament escriuhen, Pau Orosi, sanct Agusti, Luis Viues, Valera Sedenyo, y Alfonço de Carthagena, als quals me referesch, per ser tot cosas que de proposit no tocan a mon intent: sino pera premisses del que apres auem de veure hisque en Cathalunya, per aquesta occasio.

Orosi l. 1.c. Annib. inimiciciasfec. Valer.l.6.c. 666. Sed.ti.8.c.1. Alfon.ca.4. S.Agust.l.3. cap.20.

Sols apuntare dos cosas. La vna, q̃ quãt Liuio diu: auer tingut la guerra lo principi per la part de Cartheya: y lo traductor ha dit, que era Tortosa: no pot ser bona la traduccio. Perque del mateix Liuio apar, que Annibal desde Cartheya aua à Carthago: y Morales en les antiquitats de Espanya discuteix, que Cartheya era en Andaluzia. Y jo dalt he dit que era Tarifa. Si ja nou enteniã de la que he dit en altre lloch. La segona es, q̃ alguns han volgut, y escrit, esser estada Sagunto la qui vuy se diu Siguẽça, ho almẽys, escriuhen de Siguẽça lo mateix que assi dihem de Sagunto. Y entre ells es mossen Diego de Valera. Pero puix Florian, y Medina, donan bastant satisfaccio, que Sagunto no fonch altra, sino la que vuy es Moruedre, en lo regne de Valẽcia, me referesch a ell. Tarafa escriu aquesta guerra sobre Sagunto, y sobre Siguença, y de vna ne fa dos. Apuntas per auis dels qui tenẽ pochs libres de historia.

Lib.1. ca.15. Cap.18. Val.p.2.c.9. Flo.l.4.c.35. Me.p.2.c.50

Cap. XXIX. De les Embaxades de Roma à Annibal y Carthago, y com se rompe la pau.

SAbut ja per los Romans lo siti de Sagunto, reberen tanta alteracio (veihẽt q̃ les sues intẽciõs en les coses de Espanya tenian mal principi) que axi mes per temor de que Annibal vençuts los Saguntins passas en Italia, que per venjar à Sagunto, fe rẽ grans preparatoris de guerra: los quals llargament escriu Florian de Campo, y jo deix de cõptar per venir a la mia historia. Flo.l.4.c.36

Trause de Tito Liuio, Ioan Sedenyo, Plutarcho, Ioan Pineda, micer Luis Pons de Ycart, Esteua Garibay, sanct Antonino de Florença, Hieronym Mariana, y del Bisbe de Gerona, que enuiaren los Romans à Publio Valerio Flaco, y a Quinto Fabio Pamphilico, à Annibal à Espanya, ab orde, que desde aqui passassen apres à Carthago: pera dir, à Annibal, que sino alçaua lo siti de Sagunto, y à Carthago, que sino posauan a son Capita en poder dels Romans, los tindriã à tots per trencadors de la pau. Y ab orde de acusarlos, que no auian guardats los pactes de la amistat. Arribaren aquestos Embaxadors à Annibal, al temps que tenia la ciutat de Sagunto en gran apreto. Y com sabe, que venian, los enuia a dir. Estaua en tals ocupacions, y perills, q̃ no tenia temps de hoyr Embaxadors, y per tant no vinguessen a ell, que nols rebria. Sabent Flaco, y Pamphilico, no auian de esser rebuts, anarensen à Carthago. Ahont per estar ja preuinguts per cartes de Annibal, los digueren. Que aquella guerra se feya per orde del Senat, Carthagines, y que los Romãs farian mal, si voliã preferir la amistat dels Saguntins a la dels Carthaginesos. Y ab aquesta resposta sen tornaren à Roma. Eran a les hores Consuls en Roma Publio Cornelio Scipio, y Tito Sempronio Longo: y com los Consuls (desde que foren llãçats los Reys de Roma encara en aq̃st temps) tinguessen tot lo gouern, y poder, que antigament tenian los Reys, tãt que sols los faltaua lo nom, y nomes: y per cõseguent entre altres coses lo offici de ells era asistir personalment en les Prouincies ahont lo poble Roma tenia guerra, com ho escriu Pomponio Iureconsulto, y veurem baix: perço aquestos, en saber la resposta de Carthago se repartiren les Prouincies, y à Publio Corneli Scipio, cabe la Espanya. Declaras la guerra per lo poble Roma, y foren dades à Scipio sexãta sinch Galeras, dos legions, ab bastant numero de gent, que de a peu eran catorze mil, y sis cents de acauall, tots de amichs, y confederats, y dos companyies, que auia de pendre

Liui.l.1.c.2. Deca.3. Sed.ti.8.c.1. Plutar.in vita Annib. Pine. lib.8. cap.8.§.1. Ycart.ca.13. Gar.l.5.c.14. S.Ant.tit.5. cap.5.§.15. Mar.li.2.ca. 9.10. Bis. de Ger. l.3.c.de violato federe.

Pomp.in.l.2 §.exacti. ff de orig.iur Lib.3.capu

pendre en França. Y a be que fos determinat, fet, y aparellat assò, totauia, perq̃ la causa estigues mes justificada per la part dels Romans, enuiaren encõtinent sinch Embaxadors à Carthago: los quals eran Quincio, o Quinto Fabio, Marco Liuio, Lucio Æmilio, Cayo Licinio, y Quinto Lelio Bebio: à effecte, de saber, si la guerra de Sagunto feta per Annibal era estada ab voluntat de la senyoria y Republica, o si era de son propri motiu. Y si era estada ab voler de la senyoria, que desafiassen als Carthagineses, y los declarassen enemichs de la Republica Romana. Als quals Embaxadors fonch respost per los Carthagineses. No mirassen per quin orde se era feta la guerra, sino tant solament si era justa, o nò. Y que si Roma pretenia valerse, y fundarse per las amistats, y lligas fetas en Sicilia en temps de Hamilcar Barcino, y del Consul Luctacio, no podian en ellas esser compresos los Saguntins, per ser apres vinguts ala amistat dels Romans. Y si volian valerse de las amistats fetas ab Hasdrubal en Espanya no era raho. Per quant no foren fetes, ni aprouades, per orde de la Republica Carthaginesa. Y per tant no eran obligats a seruarles. A les quals desenrahonades paraules respongue agudissimament Quinto Fabio. Es cosa llarga, remetmen à Ioan Mariana, y al Iureconsulto Pomponio. Alli se pot veure per los curiosos. Pera nosaltres ara basta saber, que resta la pau rompuda, y la guerra declarada, y estes dos Republicas per enemigas. Y qui uolra saber mes extensament lija à Florià de Campo, à Antoni Viladamor, Pere Medina, Pere Anton Beuter, y originalment à Tito Liuio.

Cap.26.

Mar.l.2.c.10
Pomp.l.1.§ de inde. ff. de orig.jur.

Flo.l.4.c.37
Vilad.ca.20
Me.p.1.c.49
Beu.l.1.c.15.
Liui.l.21.c.6.
Dec.3.

Despedits los Embaxadors Romans de la senyoria de Carthago, no tornarẽ dret à Roma segons escriuhen Tito Liuio, Florian, Viladamor, y Beuter: ans be vingueren à Espanya, ab instruccio del Senat per adquirir amichs, y solicitar los que ja tenian, y saber las voluntats trobarian en ells, y en quant poguessen aportar los pobles Espanyols a la sua parcelitat. Viladamor escriu. Que los primers pobles ab qui tractaren, en auer desembarcat, foren los de las riberas del riu Hebro, sens

Flo.l.4.c.39
Vilad.ca.21.
Beu.d.l.c.15

especificar los noms de aquells. Beuter, Florian, y Mariana diuhen: foren los Portusios, que erã los del Portus en la nostra montanya Pyrinea. En Tito Liuio he llegit: quels diu Barguſios. Y segons en altra part tinch dit, apar seria tot vna mateixa cosa: o en si solicitaren als vns, y als altres segons vol Francesch Comte. Y es prou verssemblant, y facil de creure, estãt estos tant vehins als Indicets de Empuries, qui eran confederats, y amichs dels Romãs, y conuenintlos aquesta amistat per tenir segur lo pas de Frãça contra de Annibal. Foren los Romans molt ben arribats y tractats de aquestos pobles, offerintsels ab molta voluntat y de bona gana, cõtra los Africans, per lo que nols agradaua lo tracte de aquells, yls desgustaua lo poder que tenian. De aqui sen passaren los Embaxadors als pobles Volscos, los quals apar de Beuter y Florian que eran en Aragó. Pero lo Francesch Comte diu: eran los del Volo. Y de aqui passaren a la Gallia Narbonesa, y en vns llochs, y altres foren mal rebuts, y increpats per lo descuyt de auer deixat patir als Saguntins: y axi sen tornaren à Roma.

Cap.i.lib.ij

Comte.c.16

Cap.25.

Poch apres q̃ en Carthago y Espanya foren passades les coses sobredites, vingueles a saber Annibal, y tenint notia de ellas, no solls se aparella per aguardar als Romans, pero encara determina, passar a ferlos guerra en Italia. Y axi, estant en Carthagena, ahont era anat apres de la presa de Sagunto, reposant alli sinch mes sos, feu tots los preparatoris necessaris pera fer guerra a Italia: acerca dels quals me refereisch als escriptors allegats en aquest capitol.

Cap. XXX. Com Annibal deixat a son germa per Gouernador en Espanya passa à Italia de la visio tingue à Hebro, y resistencia qne troba en Cathalunya.

Stãt les coses enlo estat, y esser, referit: Annibal, ques era retirat à Carthagena, axi per hiuernar, com per aparellar las coses entenia esser necessaries pera passar à Italia, determina posar son intent en execucio. Del qual passatje, ab molta breuedat parla lo nostre Paulo Orosi, y mes llarch Florian,

Oros.li.5.c. Anni.inimicicias fecit.

Digitized by Google

Florian, Beuter, Viladamor, Tito Liuio, Plutarcho, Alfonço de Carthagena, Garibay, y Mariana. Y lo que de ella à nosaltres toca saber es. Que vinguda la noua primauera del any 216. abans de la Natiuitat de Christo, jũtat molt poderos exercit, axi de Carthaginesos, com de Espanyols amichs, y cõfederats, que entre tots passauan de noranta mil infants, y dotze mil de a cauall, prengue lo cami, y jornada per à Italia, segons escriuhen Tito Liuio, y Mariana, dexant a son germa Hasdrubal en lo gouern de Espanya, per al que es desde Andaluzia à Hebro, o generalment pera tot lo que tenian, los Carthaginesos en Espanya, com ho escriuhen Iacobo Bergomense, Ioã Pineda, y lo nostre Bisbe de Geroña. Y per deixar la costa guardada llança en lo mar trenta dos Galeras (o sinquanta, com vol Plutarcho) molt ben armadas y prouehidas: y dos mil caualls, y cẽt y vint mil peons en guarda de la terra: fent general de tot à Hasdrubal son germa. Lo cami feu y aporta Annibal per aquesta jornada, diu Liuio fonch de Carthagena a vn lloch prop de Hebro vehi à la mar. Y volent mes particularizar les jornades, lijan los curiosos à Florian de Campo.

Flori. lib. 4. cap. 41. 42. Beg. l. 4. c. 13. Viad. ca. 11. Liui. dec. 1. lib. 1. cap. 7. Plutar. en la vida de Ann. Alfon. ca. 4. Gar. l. 5. c. 14 Mar. l. ... c. 10

Liu. d. l. 21. c. 8

Berg. lib. 7. Pined. l. 8. c. 8. §. 2. Bil. de Ger. lib. 4. c. p. 1.

Flo. l. 4. c. 41.

Arribat Annibal à Hebro, diu Beuter, que assenta son real en lo lloch ques diu Amposta. Y essent axi auriam de dir, quel lloch de que parlan Liuio, y Plutarcho era en Cathalunya. Y tots els concordan ab lo que escriu Valerio Maximo. Que estãt aqui Annibal, se li representa en somnis vna visio, o fantasma, en forma y semblança de vn joue de gran bellesa, y Diuinal aspecte. Lo qual li parla, y digue: era la guia del Deu Iupiter, que venia alli, pera guiarlo en lo cami de Italia: quel seguis, ab gran atencio sens mirar à alguna part, per qualsevol cosa que li succehis. Espãtat Annibal de aquesta visio, encara q̃ se esforça molt per voler seguir à la fantasma, totauia no pogue animarse tãt, que sentint tras de si gran remor, nos giras a veure lo que era. Y estant axi ab lo cap y vista en derrera, veu, vna serpent de marauellosa grandesa, que ab gran furia destroçaua, y rompia, los arbres, y mates, que trobaua en los contorns del cami y juntament ab asso aportaua sobre de si grãn pluja, ab moltitut de llamps, y espessos trons. Demana Annibal a la guia que sen yal, o cosa era aquella. Y respongueli: significaua los estragos, y dãys esdeuenidors à Italia, y la destruccio de ella. Que proseguis son cami, deixant obrar als Fats ab ses obres secretes y cubertes. Y axi desaparegue.

Valer. Max. l. 1. ti. de somnijs cap. 8.

De aquesta visio, o vana fantasia, prengue Annibal tant animo, que ab gran alegria comença a mouer son exercit, y passar lo riu Hebro, tirant a la volta de Italia, acostantse als monts Pyrineus. Y per anar ab mes comoditat, escriuhen Floriã, y Beuter. Que diuidi son exercit en tres parts, sens senyalar, cada part quin cami prengue. Sols aduertint, quel aportaua algun tant desuiat de la marina, perque los pobles de ella, en nostra Cathalunya estauan alborotats y alterats: y sis fos detingut ab ells fora estat causa, que los Romans aurian tingut temps de prepararse, y passar la guerra en Espanya. Y per fugir asso, no cura de entretenirse, sino tirar son cami, enuiant nous Embaxadors y presents als Narbonesos, y Prouençals, perque estiguessen ferms en la sua amistat, temẽt que trobaria ab ells la resistencia auia trobada ab los Espanyols de la nostra Cathalunya. En la qual quant mes entraua y se acostaua als Pyrineus, a be q̃ procuras fugir encontres, trobaua sempre mes armas, furor, y resistẽcia, en a q̃lls pobles. Y los que mes li resistiren foren los de Roses, y Empuries, que com a gent parenta dels Marcellesos, y amiga dels Romans, cada dia li exian al encontre, prenentli los passos, y donantli alarma.

Los del poble de Blanda, que vuy dihem Blanes, com a gent de la ribera del mar vehins dels de Empuries, o de sos termens Indicets, afauoriren lo bando, y parcelitat de aquells, de tal manera que forẽ los qui mes se mostraren, y mes apte prẽgueren la parcelitat Romana, obuiãt, y resistint en estes jornades à Annibal. Viuia en aquell poble, vn home principal, senyor, o Capita de aquell, anomenat Telongo Bachio. Lo qual, no solament se era declarat amich, y parcial dels Romãs, sino tẽbe per total enemich de Annibal.

Yaxi

Y axi al voler passar per aquesta part de Cathalunya, seli posa al encontre, y ab molta gent de guerra li resisti de tot son poder. Y no degue esser la resistencia poca (si be lo temps lans oculta) puix per mantenir, y defençar la amistat Romana, meresque, que los de Blanes li dedicassen vna estatua, que fos perpetua memoria de aquells grans fets, y proheſas que auia obrades en esta ocasio: y vn agrahiment dels treballs auia presos per la republica Romana amiga y confederada dells. Pro uas asso ab vna pedra, que Florian, y Beuter diuhen aporta Cyriaco Anconitano en lo seu llibre de Epigrammas: dient, que en son temps se trobaua encara en Blanes, y deya desta manera.

TELONGO BACHIO. QVI
POENO EXERC. CVM HA
NIB. IN ITAL. TRANSEVN
TE. CVM. S. P. Q. R. CVM
FACTIONE. REIP. AMICA
SENSIT. BLANDENSES
STATVAM. D. D.

La qual vertida en nostre vulgar Catha la vol dir. Que los de Blanes cõsegraren, o dedicaren aquella estatua ala memoria de Telõgo Bachio per loq̃ passant lo exercit Carthagines ab Annibal en Italia, mantingue la part del Senat y Poble Romà ab la de sos amichs y confederats.

Aduerteix assi Florian per conjecturas, que Bachio degue fer grans estragos, y ruynas en la ciutat de Barcelona, puix era obra de Hamilcar Barcino, mogut de aquesta enemistat de Telongo cõtra Annibal, y cosses de Carthago: y de que Barcelona en aquestos temps nos troba fos cosa important, ni poblacio grã, fins al tẽps del Emperador Claudio. Pero cert a mi me apar te poca raho. Perque à Barcelona la desempara Annibal com dalt auem dit, y apres vingue à caure, y se comprengue, en la porcio amiga dels Romãs, quãt partiren Espanya per lo riu Hebro. Y axi, no tenia Bachio perque estragarla. Ni estigue estragada fins al temps de Claudio, per lo que veurem baix en temps dels Scipions, del Consul Marco Porcio Cato, de Cesar, y Pompeyo, y de Octauià, y per lo que he dit dalt en altre lloch. Crp.24.

Cap.24. Cap.26.

Lib.3.cap.2. cap.13.21.48

Cap. XXXI. Com Annibal feu amistats ab Annibal vense los Portusos, deixa Gouernador à Hanon, sitia Cobliure, y passa à Italia.

DIscorria Annibal per la terra q̃ es entre Hebro, y los Pyrineus (y axi per nostra Cathalunya) ab la contrarietat, y dificultat ja vista. Y ab ella à la fi passa los Pyrineus, segons diuhen Plutarcho, Æmilio Probo, Iacobo Bergomense, y sanct Agusti. Pero no degue esser asso axi ab tanta facilitat. Perque aduerteix Beuter, que la mateixa contradiccio li feren los Bergusios, o Portusios, que eran los del Portus, o Portusa, com digui en lo capitol primer. Per la resistencia dels quals, escriuhen Floriã, Beuter, Viladamor, Garibay, y Mariana que Annibal fonch forçat valerse de la amistat, y fauor de vn senyor Espanyol, qui viuia en aq̃llas terres: sens desig narli lloch cert: mes de que era molt emparentat, y poderos: anomenat Handubal. Aqui enuia tants dons, joyes, y presents, que a la fi li guanya la voluntat. Ab lo fauor y ajuda del qual, pogue Annibal ab major facilitat fer son viatge, passant per las nacions dels Ilergets, Acetans, y Ausetants. Dels quals ne subjecta alguns per alli hõt passaua. Perdent totauia en diuersos encontres, que ab ells tingue, molta de la sua gent. Y vltimadament arribant als Portusios, tingudas ab ells algunas escaramuças, y encontres, a la fi los subjecta, o almenys redui. De tal modo, que per las terras de aquells tingue lo pas per la Gallia Narbonesa, y Prouença. Y sentint, y conexent las voluntats dels Portusios, quant aderits estauan a la parcialitat Romana, a causa dels tractes lo any abans auian tinguts ab los Embaxadors de Roma, com dalt auem escrit: temẽtse de alguna noue dat de aquells pobles, per assegurarse de ells, li fonch forçat deixarlos ab la prime ra llibertat. Posantlos vn Gouernador. Y pera que los Portucios, ni los demes pobles desde l riu Hebro als Pyrineus se pogues sen alçar despres de passat ell à Italia, preuin-

Plutarch. y AEmil. en la vida de Ann. Bergo. l. 7. S. Agust. de ciuit. Dei. l. 3. cap. 17. Beu. l. 2. c. 15.

Mar. l. 2. c. 10

Cap. 29.

Digitized by Google

preuingue en dexarlos vn Gouernador ab deu mil infants, y mil homens de à cauall, per companyia de la persona de aquell, y que pogues tenir reprimits los enemichs, subjectes als vençuts, y guardats los passos entre Espanya y França. Era lo gouernador home de grans parts pera regiment, y deute molt acostat de Annibal, anomenat Hanon: y axi se li fiaren no sols les coses de guerra, sino tambe les ciuils, y de pau, de tota la terra, desde Hebro als Pyrineus. Y juntament ab assò encomana Annibal à Hanon, tot lo bagatje de robes, vestits, vitualles, y axouars superfluos de la gent del exercit, pera que pogues sen caminar mes desembaraçats. Encomanantli sobre tot, procuras la amistat dels llochs maritims, y la conseruacio de la amistat de Handubal. Los qui han llegit à Diego de Valera diran: que los dos Capitans restaren en Espanya, passant Annibal à Italia, foren Hasdrubal, de qui dalt auem dit, y Magon germa de Annibal, y no lo Hanon de qui assi auem feta mencio. Lo que quiça degue traure de Paulo Orosi: y sera necessari tornarho à notar baix. Pero realment crech, com se trau dels ja sobre referits escriptors, y de Tito Liuio, se reb engany, que per Hanon han escrit Magon. Perque Magon vingue molt apres à Espanya, com se veura baix.

Val.p.2.c.9.
Cap.31.
Oro.l.5.An. inimic.feci. Lib.3.cap.3.
Liuio.dec.3 lib.1. cap. 8.
L.3.c.3.c.17

Restant axi Hanon Gouernador, o Capita del que Annibal auia guayat en nostra Cathalunya, diu lo Bisbe de Gerona, q̃ resid y estigue de assento prop de Tarragona: q̃ casi auriã de dir era à Vilafranca de Panades: per lo q̃ era Colonia, y obra Carthaginesa, cõ auẽ dit dalt en sõ lloch.

Cap.18.

En lo punt que Annibal dexà assentats los negocis de Espanya volgue passar lo Pyrineu, y tres mil Espayols de son exercit que erã vinguts dels Carpentans (que son los del Regne de Toledo) recusaren passar auant en son seguiment: cãçats del cami fet, y temerosos del que esperauã fer. Als quals Annibal dona llicẽcia: y per major discimulacio, la dona à altres tres mil: immaginant, que axi los restants anirian de millor gana, vehent que nols aportauan per força à la guerra.

Bisb. de Ger. lib. 5. cap. 1.

Tito Liuio, y lo Bisbe de Gerona: que com dalt he dit escriuhen lo passar de Annibal à Hebro, no sols no fan mencio de Rodes, Empuries, Telongo Bachio, Hanubal, ni dels Portusios: pero encara descriuhen molt diferent cami del que assi auem comptat: dient. Que en passar Hebro subjecta Annibal als Vergetos, Braguntos, y Ausetans, y desde aqui als de Aquitania, y Guiana, della del Pyrineu. Contrarietat apar sino dihem, que com Annibal (segons que ab autoritat del matex Liuio auem dit dalt) feu tres parts del exercit, la vna dellas cabe à nostra Cathalunya, que seria la que ell diu subjecta als Ausetans: y lo q̃ ell calla, supples axi: dient assò ab los altres. Que esta part fonch la que discorrent per Cathalunya tingue las contrarietats, y resistencias que en los passats, y present capitols auem escrit.

Auent donchs prouehit Annibal les coses sobredites, passa lo Portus ab son exercit, y essent della de aquella montanya, deuallant per la falda de ella, posa siti sobre lo poble de Illiberis, o Illiberia (que vuy dihem Coblliure) que en aquella temporada, y desde la sua fundacio, era de molta importancia, y trafech. No escriuhẽ los ja citats historiadors, si Annibal la conquista, q̃ sols proseguexen assò Liuio, y Esteua Forcatulo, dient. Que cõ los Frãceses saberẽ estas cosas, encara q̃ la fama era, que la guerra auia de esser en Italia, molts de ells se recollirẽ en Rossello, per temor nols subjectas, y posas guardas cõ als Portusios. Y no declaran aquesta retirada en Rossello en quin lloch fonch, ni si fonch per retirarse, y fugir, o si per resistirli. Pero à mõ parer, q̃ lo lloch seria en Rusino, cap de aquells pobles, que com en son lloch digui, alguns per lo seu veynat pensarẽ era Perpinya. Y axi ho degue entẽdre Pineda, cõ digue: q̃ Annibal passa per Cobliura, y Perpinya. Pero cõ digui en son lloch, Rusino era Castell Rossello: y axi dir q̃ los Frãceses se retiraseẽ en Rossello, fonch dir, en este poble de Castell Rossello. Y quãt al q̃ toca assi fugiẽ, o si se retirauã. Aparme ami: q̃ estant Annibal, o sõ exercit en Cobliure, y venint los Frãceses à Rossello, no era fugirli, sino oposarse li al cami: y axi deuia ser pera resistirli. Majormẽt cõsiderat lo q̃ diu Liuio. Que sabẽt

Forc.l.9.de Gallo. imp.
l.1.c.11.l.2.§
Pine. lib.8. cap.8.§.2.

Digitized by Google

Annibal la vinguda dels Franceſos, tingue temor à la tardança, y ſe eſtimà mes acariciarlos, que pelear ab ells. Y axi los enuià Embaxadors, dihent. No venia pera ſer enemich dels Franceſos, ans los prometia tota pau y amiſtat, ſi ells no li començauan la guerra. Y venintli à parlar molts dels principals Franceſos aplacals ab donatius, y conſedirenli lo pas pera Italia. Baſta en fi: que no degue dexar enemichs à les eſpalles: puix de aqui ſen paſſà per la Gallia als Alpes, y entra en Italia. Del que per ſer fora de noſtra hiſtoria, me refereſch als eſcriptors allegats, y à Lucio Floro.

Flor.l.2.c.6

Ab tantas tribulacions, miſerias, y calamitats com paſſauan per Eſpanya en aqueſta temporada, encara que lo any era alegre per la copia dels fruyts: totauia per lesmalaltíes contagioſes, peſtilencies, morts, terratremols, cruels tempeſtats, y grans borraſcas de mar, trons, y viſions de batalles en lo ayre, fonch molt peſat y moleſt. Que apar, tot era preſagi, dels mals, que apres auian de ſuccehir, com ho nota Mariana, ys veuran en tot lollibre ſeguent.

LIBRE

Digitized by Google

LIBRE TERCER DE LA PRIMERA PART DE LA CORONICA VNIVERSAL DE CATHALVNYA.

CAPITOL PRIMER, COM GNEO SCIPIO Caluo vingue à Espanya, y desembarca en Cathalunya.

DESPRES Que Anibal fonch passat de Espanya à Italia, apare xentli, que tota la força de la guerra auia de esser en aquellas parts, en lo mateix temps, que era corrent lo any abans del Senyor, doscents y setse: estant les coses en Espanya ab molt descuyt de tals esperan
Fl.l.5.c.1.c.2 Beu.l.1.c.16. Gar.l.5.c.15. Vilad.ca.22. Me.p.1.c.40
ças, escriuhen Florian de Campo, Beuter, Garibay, Viladamor, y Medina, que vna matinada se descubriren y veren en lo mar sobre la ribera de Cathalunya, gran multitut y copia de vexells, que eran be fins en numero de setanta: y los demes eran naus llargues à manera de galeres bastardes, molt ben armades, y à punt de guerra. Los quals, voltauan, o doblauan la punta de terra, que vuy anomenam cap de Creus: aparexent als que las mirauan que tirauan lo cami deu es la ciutat de Empuries. Aportauan aquestos vexells deuant de si, en auantguarda, quatre galeres Marcelleses, que com à amigas, y conegudes dels Espanyols, de altres vegades, se auançaren algun tant, per aplacar als de terra, si à cas tinguessen algun recel de veure, sels acostas vna tant gran flota. Y axi desembarcaren en Roses (o ja en Cobliure, com vol Beuter) desde aqui anaren à Empuries, y certificaren, que aquella flota era de vexells Romans, confederats, y amichs de tots: que venian, no sols ab intent de defençar, y valer als amichs, y confederats vells, pero tambe per ferne de nous, traure, y expellir de tota Espanya als Carthagineses, y al Capita Hasdrubal, ab tots aquells que la tenian tyranizada. Venia per Capita General de aquesta flota vn caualler ciutada Romà, nomenat Gneo Scipio, y Caluo de sobre nom: home de noble familia, de grans parts y valor, germa de Publio Cornelio Scipio, qui aquell any era Consul en Roma, com apar de Carolo Sigonio, y escriuhen los ja citats autors, y he dit dalt en altre lloch. Ahont tambe Lib.2.ca.32
he tocat quina era la dignitat de Consul. Y qui mes llargament ho volra saber, lija á la lley segona en lo llibre del Digest vell en lo titol de Origine Iuris, y à la lley vnica, de Officio Consulis, y sobre ella à Sebastia Branta en les sues exposicions. Y certificats los Emporitans, y altres Indicets, del intent, y vinguda dels Romans, y aportada bona relacio y seguretat à Scipio, llançades les barques de passatje à la mar, acompanyat de molts dels seus, baxa à la terra, ahōt fonch rebut ab molt aplauso, concordia, y alegria de tots. De la vinguda del qual, vltrà dels ja referits, fan tābe mēcio los nostres Paulo Oro si, lo Bisbe de Gerona, micer Luis Pōs de Ycart, y Anton de Nebrisa. Hisquerē tābe
Oros.l.3.c. Annibal inf miciasfecit. Geruná.l.5. cap.1.y 2. Ycart.c.14. Nebrisse. in exor.ad lec.

Digitized by Google

apres los soldats de Scipio, y plantaren son real en la campanyia, fortificantse ab palèchs, trinxeras, reparos, foços, y valls, no volent entrar en poblat: perque nos seguissen alguns aualots entre los soldats, y la gent de la terra, no auesada per encara à sufrir les llibertats de la gent de guerra: o perq̃ era axi lo costum dels Romans, traure la gent, y banderas en campanyia sempre que lo temps los daua lloch.

Tantost com los demes Indicets, y altres Espanyols comarcãs saberẽ aquesta vinguda dels Romans, començarẽ à acudir à veure, regonexer, y saber la manera, viure, y tracte, pratica, y designes de tal gent. Als quals los Romans se mostrauan molt afables, y desijosos de conuersacio. Y axi tambe los Espanyols, dexauan gran part de la feresa, y barbaria, que comunament solian tenir. Majorment com los Romans los donauan part dels intents que aportauan: relatantlos la voluntat del Senat. Deyals Gneo Scipio, com son germa Publio Cornelio Consul Roma, y ell ab aquells setanta veixells, mil y vuitcents cauallers, y trenta sis mil infants, despedits per lo Senat, venian, ab intent de apretar à Annibal en Espanya, y destorbarli lo passar à Roma. Y com sabent en Marcella, que ja era passat, tornarem atras ab sos veixells, y pujant amunt per lo riu Rodano (que vuy dihem Royne, o Rosne) auian llançats trescents caualls, que descubrint la terra, encontraren ab sinccents caualls dels Carthaginesos, que eran Numidas, y del exercit de Annibal: y auian haguda alguna escaramuça y encontre. Y que sabent, com ja Annibal anaua baxant los Alpes, lo Consul Publio Cornelio son germa auia determinat tornar à Italia, ab part del exercit, y juntarse ab Tito Sempronio, per exir al pas. Comptant (crech jo) à mes de asso, tot lo que ab Annibal auian passat, queu podran (si volen) veure los curiosos, en Tito Liuio, Plutarcho, Ammiano Marcelino, Ioan Pineda, y Marineo. Al qual rahonament ajustaria Gneo Scipio, com estant los dos germans a la boca del riu Rosne, Publio Cornelio, li auia manat, que per quant los negocis de Espanya ho requerian axi, tant per conseruar los amichs, com per desarrahigar la potencia Carthaginesa, passas ell ab son exercit assi, y procuras, no sols conseruar los amichs, que trobaria per la costa (que es vuy de Cathalunya) pero encara, à encontrarse, y pelear ab Hasdrubal germa de Annibal, o ab Hanon (que com auem dit eran los Capitans, que guardauan à Espanya, y la mantenian per la Republica de Carthago) dient de aquexa manera exiria Espanya de la tyrinia en que los Africans la tenian. Certificant esser vingut per la llibertat de ella, y venjar las injurias, y danys axi de Sagunto, com de les demes parts. Ab lo que sen anauan, los quel oyan, molt contents de la sua vinguda, y satisfets del seu bon tracte. l.2.c.30.31.

Aquesta apuntan los escriptors esser estada la primera vinguda feren los Romans en Espanya ab gent de armes, ab proposit ferm, y determinat de conquistar y subjugar aquella. Dient Medina, y Beuter, que abans, que Gneo Scipio vingues à Espanya, nos sab qui fonch lo primer dels Romans, qui entreuingue à fer les confederacions, ligas, y amistats, que ab alguns pobles de Cathalunya tenian fetas, de les quals ja dalt auem parlat. Si be alguns hajan pensat que lo nom de Ripacurcia, que es la terra que banya lo riu de la Noguera, dona indici de haue rhi hagut algun Capita Romà en Espanya, ques anomenaua Curcio, y que de aquell auria pres lo nom la terra de Ripacurcia, que vuy anomenan Ribagorça: y que axi aquell Curcio degue ser en la temporada de les sobredites concordies, y confederacions. Ell nou creu, ans en lo que toca al nom de Ribagorça diu. Auerho altres sentit millor: afirmant, esser estada anomenada ab aquest nom, à causa que lo riu de Noguera se digue antigament Gorcia, y dell la terra se vingue anomenar Ripagorcia, ço es: terra riberenca, o de la ribera de Gorcia: y vuy ja corruptament Ribagorça. De la qual Ætimologia no dire be ni mal, per ser lo fet tant antich. Pero quant en lo de hauerhi hagut Embaxador Romà ques nomenas Curcio, en la segona embaxada no pogue ser: per lo que he dit en son lloch. En la primera Me.p.1.c.40 Beu.l.1.c.16

Liuio.dec.3 l.1.c.9. à 19. Plut. en la vida de Ann. Marceli. l.2. rerũ gestar. Pined.lib.3. cap.8.§.1. Mar.l.2.c.11.

Cap.29.

men

men dubte: perque los Embaxadors no entraren per aquellas partidas si bes mira lo que digui en lo capitol vint y sis del llibre segon.

Cap. II. De les amistats feu Scipio en Cathalunya, y com ana à Tarragona.

LEs paraules, y llarga narracio que Gneo Scipio feu de la sua vinguda y causa de ella, foren de tanta eficacia, ab los pobles, que en nostra Cathalunya tractà, que ab asso y esser ell de condicio affable, reposat, diligent, animos, saui, cuerdo, autorisat, de paraules dolçes y bē criades: no tarda molt temps en guanyar y tenir amistats ab tots, y à traure à la sua part tota la ribera Cathalana, desdels mōts Pyrineus fins à Hebro. Liui. dec. 3. lib. 1 cap. 19. Lib. 2. cap. 1. Fent Tito Liuio especial mencio dels Lacetans (que com en son lloch he dit, son los pobles desde Lobregat fins à Blanes per la costa del mar) y alguns pobles montanyesos: dels quals tragué algunas companyies y Capitanias, de gent de armes en ajuda dels Romans.

Y lo principal amich que Gneo Scipio tingue en Cathalunya, diu Beuter, fonch aquell animos Telongo Bachio natural de Blanes (del qual he parlat dalt) que segons asso encara viuia en aquest temps. Ajusta tambe lo mateix Beuter, q̄ aquest Telongo Bachio fonch gran part, pera que nostra Barcelona fos del tot destruyda, y assolada, per pincipi de la guerra. Demodo que apar volria dir, que lo principi de la guerra que Scipio feu en Espanya comensas sobre Barcelona, à instigacio de Telongo. Pero à mi no me apar versem blant. Axi per lo que baix direm, senyalāt com aquesta ciutat a be que fos poblacio petita, estaua en poder dels Romans, y fonch crescuda, y ennoblida per los germans Scipions: cō tambe, per ser ella cap dels pobles Lacetans, que ja assi tenim amichs dels Romans, y de son Capita Scipio: y perque la primera jornada de cosa de guerra, tingue Scipio en la batalla de Syso, com baix se veura.

Beu. l. i. c. 16. Lib. 2. ca. 30. Cap. 13. Cap. 3.

En lo mateix temps que aquestes coses passauā, molts Saguntins, que escapats, y fugits de Sagunto, viuian en diuersos pobles, tement encara als Capitans Carthagineses, acudirē à Scipio, venint molt bē prouehits de armes y caualls: ab intēt de seguir la guerra, cō escriuhen Floriā Medina, y Viladamor. Als quals rebia Gneo, ab grā amor, y afabilitat, prouehintlos de les coses necessaries, y tenintlos en molta veneracio. De tal manera, que ninguna cōcordia, o amistat, ni delliberacio de cosa de guerra, se feya, que nos cōsultas ab estos Espanyols, demanantlos son vot, y parer. Y aquesta fonch la mes principal causa, que quants pobles hi auia en la marina desde l Pyrineo y Roses fins al riu Hebro, veihent tractar tāt amigablement als desditxats Sagūtins, prēguellen la amistat de Scipio y publicament rebessen la veu, y part Romana, admetent guarnicions y banderes dins de sos pobles per guarda, y presidi de aquells.

Flo. l. 4. ca. 3. Me. l. i. c. 40. Vilad. ca. 22.

En aquesta noua amistat, y cōfederacio entra principalmēt la ciutat de Tarragona, llauōs mes hōrrada q̄ poblada, o gran. Y encōtinēt q̄ fonch jurada la amistat Scipio feu passar alli la flota, que estaua en lo mar de Roses, y Empuries. Creihē t algūs, cō Mariana, q̄ passada la flota deues Tarragona, se degue posar al port de Salou, cati vna llegua sobre Tarragona deues Ponēt. Veritat es, q̄ micer Pōs de Ycart diu, que en Tarragona hi auia port, y q̄ Scipio desembarca en ell: y axi apar hi tindria sos veixells. Com se vulla (que la diferencia es poca) fos aqui, o alli; la occasio de passarhi la flota de Scipio, fonch: per esser aquells ports mes acomodats, axi per les tempestats del mar com tambe, per estar mes prop de la boca del riu Hebro. Per quant à be que Hanon li restas per enemich en lo Pyrineu, o en Vilafrāca: to tauia alli estaua la armada en lo mitg de alla hont fos necessari acudir. Y tambe, que axi anaua guanyant amichs deues de Hebro, y feya cara al exercit de Hasdrubal, que estaua repartit entre Andaluzia, y la destruyda Sagunto.

Mar. l. 2. c. 12. Ycar. c. 15. 18.

De aquesta vinguda de la armada de Gneo Scipio, y altres, que veurem, feren los dos germans en Tarragona, han volgut dir alguns, com lo nostre Doctor Guillem de Vallseca, Plini, y Cassaneo que Tarragona fōch poblada per los Scipiōs.

Vallseca in vsatic. cum dominus. Plini l. 3. c. 3. Cassan. p. 12. consi. 17.

Digitized by Google

Quiça no tenint noticia, del que en diuers llochs, no saltres auẽ dit de la sua fundacio y aument. Y als que segueixen esta opinio, repren micer Luis Pons de Ycart, molt doctament, y apres se resta ab la opinio que jo he seguida. Tambe lo Illustrissimy Reuerendissim dõ Antoni Agusti Archabisbe de aquella ciutat, expressament amostra, q̃ no li plague la opinio de Vallseca, y altres. Y explica que la autoritat de Plini que diu (Tarraco Scipionũ opus) esser Tarragona obra dels Scipiõs, no se ha de entendre, de modo que vulla dir, que los Scipions la fundassen: sino que restauraren los edificis de ella. Y alegrem de auer vist modernament à fra Francisco Diago, interpretãt axi mateix aquella autoritat de Plini. Y per causa de aquesta reparacio, en quina manera se puga anomenar obra dels Scipions, se pot veure lo que escriu micer Ycart, al qual me refereresch. Don Ioan de Margarit vulgarmẽt anomenat lo Bisbe de Gerona, diu. Que com los Romans, feta la diuisio de Espanya per Hebro (com verem dalt) volguessen senyalar alguna ciutat, que fos cap de la Prouincia Citerior, y del que deça de Hebro los tocaua: eligiren per cap à Tarragona. Demanera que abans ja Tarragona era fundada, y si fundada y eligida, per conseguent los Scipions no la fundaren. Lo mateix Bisbe en altre lloch escriu, y dona rahons, perque Tarragona no pot ser obra dels Scipions per via de fundacio. Sino, que quant no fos de Tubal, o Tearro, com he dit en son lloch, almanco auria de esser de Hercules, com en altra part se es aduertit. Y la primera raho, que dona es. Que los Scipions eran Latins, y per tant es verssemblant li auian de donar nom Lati, y no Grech: y puix lo te Grech, no es fundacio de Latins, y per conseguẽt no es dels Scipions. Y que lo vocable sia Grech, diu prouarse. Perque es de la terçera declinacio, y fa en lo acusatiu Tarraconem, y axi la posauan Ptholomeo, y Plini, a be que sanct Isidoro en lo quinze llibre de las Ætimologias, lo faça de la primera declinacio, dient Tarraconam. Segonament, que de tots los historiadors consta: que quant Gneo Scipio vingue à Espanya feu amistat ab los de Tarragona, y enuia la armada al seu port, com assi auem vist. Demanera que si los poblats en ella se li confederaren: y si en ella mateixa estaua Hanon, com alguns han volgut, y ho nota lo mateix Bisbe, com veurem en lo seguent capitol, la ciutat estaria ja fundada. Es donchs cert, que la ciutat de Tarragona no es fundacio dels Scipions, sinò en quant en lo ennobliment, reparacio, y aument de ella. En la qual sols per respirar dexare ara à Scipio.

Lib. 1. c. 9. io
21. li. 2. ca. 7.
Ycart. ca. 9.
Agust. dia. 7
Ycart. c. 23.
Bisc. Gerun. l. 1. c. de Colonijs à Carthaginensi buscõstruc. Lib. 2. ca. 26.
Bisc. de Ger. lib... cap. de Tarra. vrb.
Lib. 1. c. 9. 10
Lib. 4. ca. 22.

Cap. III. De les amistats feu Scipio, senyaladament ab los Ilergets, vençe à Hanon, y Andubal, y fortifica à Tarragona.

QVant succehiren les coses en lo presedent capitol escrites, corrian los anys abãs del Senyor 215. segons volen Florian, y Garibay, o 216. segons micer Luis Pons de Ycart. Les quals, tantost, que las saberẽ los Carthagineses, escriuhen lo mateix Florian, Beuter, Medina, y Viladamor: que per espantar als pobles confederats als Romans: y veure si axi los podrian sostraure, y apartar de la amistat de aq̃lls, publicaren certes noues, devnes batalles auia guanyades Annibal en Italia. Pero que los Espanyols confederats dels Romans les estimaren en poch, que sempre estigueren fermissims en la amistat, y confederacio Romana. Y vist per Gneo Scipio, que aquelles noues no auian causat mouiment algu ab sos amichs, comença à tenir nouas intelligencias, y tractes ab los pobles de mes endins de terra, y montanyesos, que eran gent mes fera, y braua. Lo que sabe tant ben guiar, y portar de tal manera, que no sols conclogue paus, pero tambe amistats verdaderas. Per confirmacio de les quals li donaren copia de gent, ab armas, banderas, y Capitans, los quals cada dia li atreihen y aportauan altra mes gent, y anaua crexent la parcialitat Romana en valor, y poder.

Flo. l. 5. c. 3. 4
Gar. l. 5. c. 15.
Ycart. c. 14.
Beu. l. 1. c. 16.
Me. p. 1. c. 40
Vilad. ca. 22.

Lo Capita Hanon, en aquest temps, com he dit en lo capitol 31. del llibre segon, estaua en guarda del Monts Pyrineus en lo Portus: Osino en Vilafranca de Panades, com

Digitized by Google

com alli digui queu escriuia lo Bisbe de Gerona. Y seria mes facil de creure, que lo dir estigues Hanon en Tarragona: com escrigue, contrariantse, lo mateix Bisbe de Gerona. Lo engany del qual es patent. Per lo que ja Scipio era senyor de aquella ciutat, y en ella lo deixárem en lo capitol segon del present llibre: yno es de creure pogues sen lligar be dos pardals en vna espiga. Per altra part Hasdrubal Barcino estaua en la ciutat de Carthagena, ahont tenia continua residencia. No obstant aja escrit Medina, que residia en Barcelona. Que no apar pogues ser. Per lo que en lo capitol segon auem dit, que Scipio tenia la amistat dels Lacetans. Estant aquestos Capitans de aquesta manera en la gouernacio de Espanya, Hanon que estaua en Cathalunya, y com à mes vehi, podia millor que Hasdrubal saber y entẽdre totes aquestes coses en lo modo que passauan: coneixent la qualitat de elles, y que cada dia estaua en perill de venir à batalla, y en arrisch de perdres: escrigue à Hasdrubal, auisant lo del que passaua: y demanantli, que ab lo major, y mes poderos exercit que fos posible, isques promptament de Carthagena y vingues à juntarse ab ell, y treballasen los dos en resistir, y destruyr al enemich tant prejudicial, y enujos. Sabuda per Hasdrubal aquesta noua, prestament procura fer lo que Hanon enuiaua demanar. Y axi ajuntà de les sues companyies Africanes, y de les Espanyoles de sos amichs, y confederats, quantes pogue. Pero no fonch tant prompte, que no passassen alguns dies, per estar los capitans ab les companyies, y banderas diuidits per diuerses estancies, y presidis. Y axi nos pogueren recullir, ajuntar, ni posarse en cami, tant prest, com la necessitat precisa requeria.

Entretant que Hanon, y Hasdrubal feyan aquestas diligencias, Gneo Scipio no estaua ocios, ni reposaua: ans be sens cessar cõtinuaua acariciar, y guãyar amichs, y nouas coneixẽsas per tota aquesta nostra terra, axi de homens principals, com de pobles. De tal manera que arriba als pobles Ilergets, poderosos grans, y que tenian ja moltes poblacions: la regio dels quals he ja designada dalt en son lloch. Lib. 2. cap. 1.

Segons la qual designacio (com ho nota tambe Florian) cauhen dins dels termens de aquells, las poblacions de Hosca, Gurrea, Mõtaragon, Ayerbe, Barbastre, Monço, Ripob, Alcolea, Belluer, Aytona, Fraga, Balaguer, Chalamera, Vellouar, Alcubera, Perdiguera, Bujalaros, Mequinẽça, Xelça, Vilella, y altres molt principals, com la ciutat y plana de Vrgell, y la ciutat de Leyda anomenada llauons Ilerda, per la qual tots en general eran anomenats Ilergets.

Veihent Hanon lo exercit de Gneo Scipio tant en dins de la terra diuhen los ja citats autors, y ab ells Tito Liuio, Ioan Pineda, lo Bisbe de Gerona, y micer Luis Pons de Ycart, conegue clarament, conuenia, no descuydarse, ni dilatarse: puix ab la tardança passada, los seus negocis anauan casi perduts, y los de son enemich ab aument. Y axi ab alguna gent de sos confederats, y la que Annibal li auia deixada per conseruacio de las Comarques q̃ estauan a son carrech, determina exir, y anar tras de encontrar à son enemich. Ab presupposit, de pelear ab ell, sens esperar al Capita Hasdrubal, ni allargar mes la batalla. Quiça confiat, que entretant Hasdrubal acudiria, y se podriã ajuntar los dos, o que pendrian a Scipio en lo mitg. No passa molt, que Gneo Scipio hague rastre, y sentiment, de la voluntat de Hanon: y sabent aquella, sen alegra ab molt particular contento. Considerant: seria millor encontrar ab Hanon, y son exercit à soles, abans ques juntas ab Hasdrubal, que no apres de juntats, quant la força estaria vnida. Y ab aquesta delibera cio, comença à moure son exercit tirant cami, y marxant deues de alla ahont sabia estaua lo Capita Hanon, donãtse pressa pera donarli la batalla. Perque si succehia la ventura quel vençes, restaua ab millor aparell per vençer à Hasdrubal, y ab manco perill, que trobantlos junts als dos. Demanera que ab lo desitg y voluntat, que Hanon, y Scipio aportauan de encontrarse, y ab les diligencies posaren en trobarse, vingueren à descubrirse los eixercits, molt prop los vns dels altres, en vn poble ques deya Cysso, Cydo, Sisso, o Scisso. Aqui posa Hanõ la sua gent

Liu. d. 1. li. 1. cap. 19. Pined. l. 8. c. 8. §. 2. Bis. de Ger. lib. 5. cap. 2. Ycart. ca. 19

Digitized by Google

en campanya, ordenada per esquadrons, y à punt de batalla, y lo mateix feu Scipio. En lo punt que estauan pera donarse la batalla, arriba aquell capita Espanyol ques anomenaua Handubal (del qual ferē mēcio en altre lloch) aportant en sa companyia setcents peons, o infants, sos naturals, cōpatriotas, parēts, vasalls y amichs, valents y determinats, ab intēt de socorre y valer à sos amichs los Carthagineses. No hi ha que dubtar, que de aquesta vinguda de amichs y socorro, se alegraria Hanō, pero no per assō se espanta Scipio: que confiat en la ajuda dels bons Espanyols tenia de Cathalunya, animosament li presenta la batalla. Comēças à trauar y mesclar la pelea, ab molta brauesa de vna part y altra. Pero Hanon no podent resistir à la furia y poder del exercit Roma, à pochs encontres mostra tenirse per vençut, retirantse dissimuladament de la batalla. Y à la fi, lo que pogueren fer los seus fonch, posarse à fugir, y recullirse als reals, que medianamēt teniā fortificats, ab palēchs, foços y altres reparos: pensant que alli se podriā refer. Fonch aquesta batalla molt cruel, y de gran perdua, per als Carthagineses, puix en ella restaren en lo camp, y moriren sis mil de ells. Vist per Gneo Scipio, y per los de son exercit, quant be los anaua aquell dia, volēt vsar de la occasio, y pendre la prospera fortuna, mētres que venia, passaren auant la batalla, combatēt lo real, ahont se feyan forts los Carthagineses. Lo qual fonch guanyat, y posat à saco, robant quant hi auia dintre, morts molts dels que estauā en ell, y en catiuats dos mil Africans. Y entre ells fonch pres, y capturat aquell valeros Espanyol Handubal: atraueçat y nafrat de tātes ferides, q̄ visque molt pocas horas, o pochs dies, com diu Mariana. Fonch tambe ptes lo Capita Hanon, q̄ fonch tenir tot lo compliment de la victoria, del modo ques podia desijar. Assi he anomenat sempre à aquest Capita Hanon, com tots los escriptors lo anomenā, Paulo Orosi lo anomena Mago, y es error de la imprecio, o ell no parla de aquesta jornada, sino de altra, que baix veurem, en la qual fonch vençut Mago: pero eran ja morts los Scipions, y vencel Lucio Marcio: y axi forçosament se ha de atribuyrà error dela imprecio, y no de tant gran escriptor.

Mar. l. 2. c. 18

Orosi l. 5. c. Annib. inimicicias fec.

Baix. cap.

No content Scipio de aquesta sola victoria, acostà sō exercit al poble de Cydo, o Scisso, q̄ estaua prop lo real, y sens mes reposar lo seu combatre y saquejar, robāt quant hi auia dintre. Y a be que lo lloch no era de molta riquesa, ni delit: totauia, per lo robo del real restaren los soldats de Scipio richs, y alegres: perq̄ tenian las riquesas de Hanō, y las q̄ Annibal no auia pogut portar à Italia, y les auia acomenades à Hanon, com auem dit en son lloch. Lib. 2. ca. 31.

Ajustan assi Medina, Beuter y lo Bisbe de Gerona. Que de la part de aquestas riquesas, que tocaren al Senat Roma, y Erari de aquell, fonch fortificada y ennoblida la ciutat de Tarragona per Scipio, y posat en ella lo assento de la gouernacio, que los Romans tenian en Espanya: fent la Metropoli, y cap de la Prouincia, per esser lo assento de ella tāt conuenient cōdalt digui. Loq̄ degue ja començar, quāt Scipio ana à desembarcar alli, o almenys en la occasio, q̄ dirē enlo capitol seguent. Bisf. Geron. l. 5. c. de gente Nauarro.

Empero tornant al proposit. Diuerses son les opinions, quina fos aquesta poblacio de Cysso. o Scisso. De les quals Floriā ne refereix tres. Vna de alguns, que han volgut fos, la que vuy se diu Sisso, o Caydi en los pobles de Arago. La segona es, dels que diuhē, fonch Sos. La tercera, dels que diuhen era Caydi prop de Cynca desuiat de Monço set llegues mes auall, y a dos de Fraga: ab les quals apar se adereça Mariana. Florian nos determina, sino q̄ apunta, no podia esser Sos. Perque cau en lo vltim de Arago, en los confins de Nauarra, fora los termenys dels Ilergets. Y com les histories digan, que aquest encontre fonch en terra dels Ilergets, no podia ser estat entorn de Sos, ni lo poble seria Sos, y axi si apar mes verssemblāt, q̄ auia de ser Caydi prop Cynca, per lo q̄ cau en los pobles Ilergets. Y perq̄ ho digā tot, no falta qui diga, no esser estada la batalla aqui, ni alli, sino sobre Vilafranca de Panedes: cō ho volen micer Luis Pons de Ycart, y lo Bisbe de Gerona. Pero no pot esser, o lo Bisbe seria cōtrari asimatex. Perq̄ cō dirē baix, ell escriu: q̄ Vilafrāca fōch Carthago vella, y q̄ la destruyrē los Scipions, y Tito Sempro- Cap. 13.

Sempronio, y es molt lluny de aquest temps. Y si es llicit que jo hi diga la mia, aparme: que quant la batalla, agues succe hit, y lo poble fos estat per aquestes partides deues Vilafranca, no seria sobre la mateixa vila, sino sobre de Sitges. Perque no hi ha poble, que tinga mes semblança al nom de Sisso, y es à dos lleguas de Vila franca, deues mitg dia, ribera del mar, qui va de Barcelona à Tarragona. Y si Hanõ estaua en los Pyrineos, o en Vilafranca: com auem dit dalt, y Scipio en Tarragona, no era molt encontrarse en aquest lloch, que estaua al mitg dels dos puestos y presidis, de aquestos Capitans.

Lib.2.ca.31.

Y si algu me diu, que Sitges nos digue may Sisso, abãs be Subur: perque axi apar ho vullan micer Luis Pons de Ycart, y Hieronym Oliuario: tambe dire jo, que hi ha, qui vulla, que Subur no fos Sitges, sino Cubelles, que es alli jũt: com nos ho vol donar entenent lo nostre Canonge Tarafa, en la descripcio dels pobles de Espanya. De manera, que la cosa esta en dubte. Claudio Ptholomeo diu: que Subur es en los pobles Cosetans, y Plini diu: esser en los Ilergets, y apareixen contrarietats per als qui no son pratichs de Historia, ni dela terra. Pero que dich jo? Si homens tant graues, no pogueren assertar ahõt era Subur, quina marauella, que als altres los aparega estar en vn Cahos?

Ell es cert, que en Cathalunya hi hague dos pobles anomenats Subur, lo hu en los pobles Cosetans, y lo altre en los Ilergets: com diuhen Ptholomeo y Plini: y de tots dos se te vuy patent vestigi, cõseruant los noms prou semblants. Subur dels Ilergets, fonch sens dubte à mon judici, lo poble de Segur, que vuy se troba en la comarca de Sagarra, prop Calaf, ab vn bell Castell, y veynat de alguns trenta fochs. Y axi digue be Plini posant à Subur entre los Ilergets. Lo dels Cosetans, de qui fa mencio Ptholomeo, y de aqui alter can Oliuario, y Põs de Ycart de vna part y Tarafa de altra, no es Sitges, ni es Cubelles, sino Segur, vehi de Sitges, y de Cubelles. Y aquest estar tãt vehins, feu errar à tant graues escriptors, que prenguerẽ lo hu per lo altro: tirantlos quiça per eleuacio de Polo, y no per cognicio del nom. Pero ajustada vna cosa ab altra, trobarẽ axi certamẽt, que Subur, es Segur, y que nom impedeix ni obsta, à que Sitges fos Sisso.

Y ab occasio de asso, trobaran los curiosos: que Ambrosi de Morales en las antiquitats de Espanya, en lo capitol, q̃ parla de Tarragona, fa mencio dels dos pobles, de Subur dels Ilergets, y dels Cosetans, declarant aquella pedra, ques trobaua en Tarragona, que deya.

L. FVRIO. L. F. FAVENTINO. SVBVRITANI. PVBLICE.

Que vertida en nostre Cathala, vol dire los de Segur auer feta posar en publich aquella memoria à Lucio Furio, fill de Lucio de Fauencia: que fonch Barcelona com baix veurem. Y es veritat, que Morales diu: los huns Suburitans eran part dels altres. Pero los qui son pratichs de la terra, saben quant apartats son los vns dels altres: que no es cosa, que vinga à so les deu llegues de distancia dels vns als altres. Empero per quals de ells fos posada aquella memoria, nou sabre jo aueriguar.

Cap.21.

Fos lo lloch de la batalla aqui, o alli: aquesta fonch la primera victoria, que los Romans alcançaren en Espanya. Y com la saberen los Espanyols, si alguns ni auia de dubtosos, especialment los de aquella comarca: se declararen, y passaren a la part, y amistat de Scipio. Ab la amistat y fauor dels quals, ana de aqui aldeuant de cada dia augmentant sa auctoritat, y reputacio: y confirmant las esperanças de sos intents. Y ab asso, y ab la confederacio, q̃ feu ab Gneo Scipio vna ciutat donãtli Arras, o rehenes, resta la terra ab confiança de quietut, sens tenir temor de aualots. No anomèna aquesta ciutat autor algu, dels que jo he vists, sino Beuter: qui diu era Leyda. Mogut quiça de veurer, que diuhen auer succehit la batalla en los pobles Ilergets. Y sia com se vulla, lo demes veurem en los capitols seguents.

Cap. IIII. Hasdrubal corregue lo camp de Tarragona: Scipio passa à Empuries. De Amusito Leonero y los Ilergets rebellats.

LO capita Hasdrubal (que cõ he dit auia de venir) à juntar se ab Hanon: en aquesta temporada passà lo riu Hebro, abans nos diuulgas la fama del rompiment era estat fet de Hanon, y Handubal. Y aportaua en cõpanyia, vuyt mil homẽs de apeu, y mil de acauall, tots Africans: pensant ab ells poder resistir la primera vinguda del exercit Romà. Pero poch apres, com sabe la perdua de Hanõ y la sua presa, deixa la jornada principal que aportaua, y muda lo intent de encontrarse ab Scipio: conforme escriuhen Tito Liuio, Garibay, Mariana, Florian de Campo, Beuter y Viladamor. Y declara Beuter, que quant sabe aquestes noues, era Hasdrubal en la poblacio de Reus, en lo camp de Tarragona. Alli determina torcer lo cami sobre la ma dreta, desuiãt se de Scipio, carregant sobre la costa y marina del camp de Tarragona: auẽt tin gut auis y noua certa, que molts homens de la armada Romana (que com dalt auẽ dit estaua en Tarragona, o Salou) axi mariners, com altres, anauan descuydats, y escampats per la terra, sens sospita ni temor, de que per alli agues de venir enemich algu: estant ab aquell descuit y sociego, que ordinariament les coses prosperes aportan ab si. Posant en efecte aquest pensament, comença Hasdrubal à repartir y escãpar los caualls per aquell camp de Tarragona: y feu tal destroça, en quants Romans trobaua fora de la armada, que molt pochs de ells se pogueren recullir y saluar, fugint a la armada: restãt ne molts de morts y nafrats per la terra. Y fet asso no gosa estar molt per alli: temẽt que Scipio li vingues desobre. Y per lo tant sen torna a la altra part della del riu Hebro. Y diu Mariana q̃ en aquesta occasio estaua Scipio en Empuries: y que hi era anat apres de auer vençut à Hanõ. Pero salua la deguda cortesia: es anticipat. Que ja apres en lo present capitol veurem, quant ana Scipio à Empuries.

Liui.l.1.c.19 dec.3. Gar.l.5.c.15. Mar.l.11.c.12. Flo.l.5.ca.5. Beu.p.1.c.16 Vilada.c.23.

Cap.3.

Sabuda per Gneo Scipio la nouedat feta per Hasdrubal, ab la presteza y diligẽcia possibles junta las banderas y companyias, y ab ellas hisque subitament y de rebato, anant deues Hasdrubal: pẽsant trobarlo, y que podria atallarli lo cami. Pero com Scipio arriba, ja los Africans estauã en saluo. Perque Hasdrubal, com à astut y sagas capita, acontentantse del estrago auia fet, nos volgue detenir mes en aquelles parts: tement lo que podia esdeuenir: y que Scipio se podria aprofitar de ell ab molt auantatje, auentseli ajuntats tants Espanyols, y molta de la gent de Handubal. Sino que ab bon orde y concert sen torna atras, à passar della de Hebro, com esta dit. Ahont presa la ribera se fortifica quant pogue: ab intencio, que si lo enemich li venia derrera, li vedaria lo pas del riu: y entretant pensaria lo que apres auia de fer. Estant sempre ab gran vigilãcia per saber los designes de son enemich. Arribat Scipio, com no trobas ab qui pelear, per esserse retirat lo enemich, resta molt descontent, y posa la sua gent dins de Tarragona. Ahont satisfeu lo rancor, y colera, castigant algunes persones, que tenian carrech de la armada: per lo mal compte auian tingut en la gent de ella, y descuyt gran en dexarla anar axi soltera. En aquesta occasio, pẽs jo, degue esser, lo que en la fi del predident capitol auem notat, auer fet Scipio en Tarragona, en assentar lo gouern de Espanya en ella. Perque en aquest lloch diuhen los escriptors: que fets aquestos castichs, dexa en la ciutat gent de guarnicio, la que fonch necessaria pera la guarda y custodia della.

Fet asso, se embarca Scipio ab sa flota, y deixada la ciutat de Tarragona, tira cami deues la de Empuries. Pensant, que puix los enemichs seli eran apartats, podria passar lo hiuern en aquella ciutat. Y no degue esser aquesta sola la causa de anar alli, en tal occasio, sino tambe concorrent lo que diu Beuter. Que Scipio auia aguda noua, que Hasdrubal, desde alli ahõt estaua, auia tinguda forma, com los Iacetans, que eran los Aragonesos de la comarca de Iaca moguessen alguns pobles vehins, que estauan entre ells, y los Bergucios: y que en effecte los auian conmo-

Digitized by Google

commoguts: particularment als Bergucios, y Ceretans. Y com aquestes noues foren sabudes en Empuries, auisaren à Scipio, quels valgues, y nols oblidas en tal perill. Yaxi Scipio, per millor valerlos, dexada aquella guarda en Tarragona, se parti ab les naus per a Empuries com esta dit. Y aquesta fonch la verdadera occasio de la sua anada. Los pobles, que vehins à Iaca se mogueren, no he trobat escrit quins fossen. Pero deuiã esser les Acetans quels eran vehins, com he dit en son Lib.a.c.1. lloch. Y tambe ajuda à aquesta conjectura, lo que direm en lo principi del capitol seguent.

Apenas fonch arribat Scipio à Empuries, ni era ben exit de Tarragona, quant ya Hasdrubal, queu auia sabut, se mogue y passa segona vegada deça de Hebro, tirãt y fent cami deues los pobles Ilergets. En los quals Scipio (confiat quiça que per ser en dins de la terra, no perillauan) no auia dexat tant bastant numero de gent, que pogues resistir. Y la primera acomesa que Hasdrubal feu en aquella terra fonch en la ciutat q̃ auia dades les arras, o rehenes à Scipio, segons escriuhen Florian, y Viladamor. De la qual conforme en lo precedent capitol hauem dit, escriu Beuter, que era la de Lleyda. Pero lo mateix Beuter, en aquest pas, no diu res, de que aquest primer acometiment de Hasdrubal fos sobre Lleyda. Tito Liuio, com escriu asso, no diu que Hasdrubal acometes la ciutat auia dades les rehenes: sino, que commogue, y induhi à rebellio als Ilergets, que auia dades rehenes, o arrasà Scipio. Y que prenent alguns dels jouens mes assenyalats de aquestos pobles, tala los camps dels amichs dels Romans. Y ajusta Beuter: que llançant Hasdrubal alguns homens per lo camp de Tarragona, y per los pobles Ilergets, posa fama, q̃ los habitadors dels Pyrineus carregauan sobre dels Romans, y dels Portusios, Ceretans, y Empurdanesos amichs de aquells, y que estauã molt apretats. Y que aquesta fama, causa gran alteracio en los altros pobles de Cathalunya. De tal manera, que com los Ilergets fossen molt inquiets, y amichs de nouedats, tantost se alçaren contra los Romans, mudantse en fauor de Hasdrubal. Y no sols ells, pero tambe Amusito home principal, y poderos en Ausa, o Regulo dels Lacetans, cõ vol Vaseo, feu lo mateix mouiment, y prẽ Vase.l.i.c.13. gue les armes cõtra los Romans. Altretãt feu Leonero, qui era respectat, y tingut en molt en Athanagria: ab la qual se era alçat, y fet fort contra Scipio. Tots aquestos, axi rebellats, q̃ eran en fauor de Hasdrubal, ajuntats ab los Carthaginesos, començaren à correr la campanya, y à destruyr los pobles comarcans, que eran de la parcialitat dels Romans.

De aquestes nouedats tingue auis Gneo Scipio. Y si be aguera volgut estar aquell hiuern ab repos en Empuries, axi per veurer que farian los mouiments de aquelles nacions mõtanyeses, dalt dites, com tãbe per dexar reposar los soldats, entretant que lo hiuern passaua: totauia, com cada dia li vinguessen auisos de Tarragona, donantli part, y queixa dels estragos fehian los de Hasdrubal, considerant que aquell cobraua lo que auia perdut Hanon, y vist que ell auia enuiades algunes espies, per saber dels mouiments dels montanyesos, y auia sabut per ellas, que alguns auian volguda mourer la guerra, y que de fet la auian tentada: si be no erã vinguts à efecte, perque los montanyesos estimauan mes la amistat dels Romans, q̃ la dels Carthaginesos: per ço procura ab molta diligencia exir de Empuries per re fermar y asegurar las amistats ab ells. Y apres de fet asso, sen torna à Tarragona: en la qual prestament feu lo que en lo seguent capitol llargament veurem.

Cap. V. Com Scipio hisque de Tarragona, y vence à Leonero, y feu pau ab los pobles rebellats.

POch apres que Scipio fonch arribat à Tarragona tornant de Empuries, comença à traurer de les estanties, y presidis les sues companyies, y banderas, posantles en campanyia, y cami contra dels Carthaginesos: molt anujat, y afligit de la mudãça dels Ilergets.

Tenia Hasdrubal escãpades las espias, y escoltes deues Tarragona, y Real de Scipio, y per medi de ellas tingue prest auis

Digitized by Google

auis de la vinguda de aquell. Y fingint no saberla, publica q̃ no trobaua contradiccio ni mala voluntat en la terra. Y donãt volta ab son exercit, tornantlo dellà de Hebro, posa noues defensas y noua gent: assegurant los camins y passos, que cõuenian. Senyaladament en los pobles Ilercahons: que eran entre Hebro, Millas, montanyes de Ydubeda y part de Cathalũya: tenint per cap à Lercahosa, que alguns han volgut dir, era Tortosa: com ja dalt en altre lloch ne auem dit lo q̃ podiam. Apres de assegurats aquells passos, y dexada alguna gent en aquestos pobles, ab lo restant de son exercit, tirà Hasdrubal lo camí de la ciutat de Sagũto, segons diu Beuter: y no para fins arribar à Carthagena. Apareixentli que los Romans, vehent lo tant lluyn, sen tornarian à Empuries, puix el nos posaua en mes alteracions: y que axi restarian los Ilergets sens dany, ni cõtradiccio alguna. Pero Gneo Scipio, q̃ ja tenia la gent en campanyia, no dexa de proseguir la jornada. Ans be recullits en esquadrons molts dels amichs que tenia, tira lo camí de la terrra rebellada. En la qual feu tant dany, o mes, del que auiã fet los Carthaginesos, per les terres dels Romans. Tant, que quãtas persõnas principals habitauan la comarca, desemparareren la terra, his reculliren, fentse forts en la ciutat, per aquell temps anomenada Athanagia, o Athanagria. Y diu Beuter: se ajuntaren axi, per lo que Hasdrubal los auia deixats: tementse que Scipio fes de ells, lo que Annibal de Sagunto. Y com lo ajuntamẽt de aquestos fonch sens vn bõ capita pratich en coses de guerra: axi tambe, ab vna sola batalla, en que hisqueren, foren tots desfets y desbaratats: que sols escaparen della Amusito y Leonero, que com millor pogueren, se reculliren: tornantsen Amusito à Ausa, y Leonero, à Athanagria, pensant poderse refer en ellas. Empero prosegui Scipio la victoria, assitiant à Athanagria: y combatentla tant amenut, per tantas parts, ab tal impetut y braueza, que en pochs dies la vence y resta senyor della. En lo qual siti y batallas, o en lo assalt de aquella morirẽ Leonero: y molts dels homẽs principals. Y axi los que restauen, se agueren de rendir, y donar à Scipio. Vençuts los de la ciutat, castigals Scipio, segons diu Tito Liuio: fent los pagar certa suma de diners, y lleuantlos la jurisdiccio. Y aquest es lo partit que senyala Mariana quels feu Scipio. La qual victoria alcançada (diuhen los altres escriptors enlo presedent capitol citats) fonch causa, que los pobles circumuehins à aquesta ciutat restasse obediẽts à Scipio, y li donassen mayor numero de rehenes, o arras, de les que auian dades abans: y li pagassen cert tribut, en recompensa dels gastos del exercit.

Lib. r. c. 14. L. 2. c. 1. y 18.

Beu. p. 1. c. 16

Liui. dec. 3. l. 1. cap. 19.

Mar. l. 2. c. 13

Cap. VI. Com los Iacetans, que socorrian à Amusito foren vençuts per Scipio.

Cabadas per Gneo Scipio ab tanta prosperitat les dites coses, y cõcluyda la pau ab los Ilergets, alçãt lo Real y camp, ab molta ordenança, feu camí contra la poblacio de Ausa, o Aceta: en la qual estaua retirat Amusito: com dalt he dit. Era aquest home singular amich de Hasdrubal, y feya continua residencia en aquella ciutat: o era Princep y senyor della, segõs Tito Liuio. Y com escriuhen lo mateix Liuio, Mariana, Florian, Beuter, Medina y Viladamor: no sols era estat ab lo mouiment dels Ilergets, cõforme en lo capitol propassat he dit: pero tãbe pochs dies abãs auia firmades lligues ab los montanyesos de Iaca: ab pacte de valerse vna part à altra en qualseuol guerra que succehis.

Cap. 5.

Liuí. deca. 3. lib. 1. c. 19. Mar. l. 2. c. 13 Beu. l. 1. c. 16. Me. p. 2. c. 12. Vilad. c. 22.

Entenent Amusito la vinguda de Scipio sobre dell y de la sua ciutat, de prõpte requeri als Iaquesos, que en virtut de la amistat, lliga y capitulacions firmades, lo socorregues cõtra Scipio. Los quals com à bons amichs, posant mà a la obra, promptament acudiren ab lo socorro cõuenient: juntantse per asso sens ninguna dilacio, pochs mãco de tres mil mõtãyesos de apeu: gent determinada, valerosa, y armada conforme à son costum. Beuter diu, eran mes de vint mil homens, replegats desde la Seu de Vrgell, fins à Aynça y Sobarbre. Fossen quants vulla: venian ab molta pressa y à grans jornadas: determinats no parar fins à entrar en la ciutat: pẽsant, q̃ ningu gozaria exir al camí, à destorbar

Digitized by Google

torbar los intents y entrada, confiats de la multitut de la sua braueſa, y dels fi ets y neus que ab gran exces (com veurem) hi ague aquell any en tota Espanya, al que estauan ells mes aueſats, que los del exercit Romà, que eran de la terra plana, y mes calenta. Pero los Romans, que ab totas aquestas dificultats no estauã descuydats, ans be teniã posades guardes, espies y corredors de acauall, tingueren sort de capturar algunes espies, o misatgers, que anauã y venian, dels laqueſos als asitiats. Y de ells saberen la vinguda del socorro, y com estaua conſertat, que en la nit hisquessen los del poble à posar foch en lo Real dels Romans, y sobreuenint los laqueſos, los enclourian en mitg. Y de aqui feyan compte, ab dany dels Romans, entrar y posarse en saluo dins lo poble. Sabut assò, per preuenir aquella cautela, prouehi Scipio que la guarda de acauall del camp se doblas ab gran cuydado, y que nos donas lloch, que dels asitiats pogues passar auis als queis venian à socorrer, ni dels vns als altres: y lo restant del exercit, tingue ab gran sosego, sens móstra de alteracio, ni espant. Concertãt, que de son Real poch à poch, hisquessen fins en nou mil Espanyols de la mateixa Cathalunya. Los quals al claror de la Lluna ab sos capitans queis regian, anaren à posarse en vna selada y pas de vn vall, per ahont auian de passar los laqueſos. Y dexada bona guarnicio en lo Real, lo mateix Scipio hisque disimuladament ab mil Romãs, tirant lo cami de aquella vall ahont eran los altres, y alli aguarda, que vinguessen los laquessos. No tardaren molt los laqueſos à passar per alli molt quiets y sens lo remor y aualots, que solẽ aportar las esquadras de gent de guerra. Pero cõ caminauã sens capitãs pratichs, sens esploradors, espies, ni concert, no agueren sentiment de la emboscada, fins caygueren en ella, donant en mans de sos enemichs. Y fonch la cayguda tant facil, y tãt sens recel, ques penſauan eran gent de sos amichs, queis exian à rebrer, per encaminarlos contra lo Real de Scipio: fins que començaren los del exercit Romà à fer gran marança en ells, y axi conegueren esser enemichs. Y com à causa de la nit no aduertissen lo numero dels del exercit Romà, vingue à trauarse la pelea ab grans alarits, colps, y cruesa. En la qual morirẽ mes de dos mil persones, o dotze mil segons Liuio, Mariana, y Beuter. Los altros dexada la batalla, y armes, començaren à fugir ahont millor pẽsauan posarse en cobro, y saluar les vides.

Cap. 7.

Ab aquesta victoria torna Scipio al seu Real, lo qual tròba ab tant repos, y sens dany com lo auia dexat, y sens combat, escomesa, o mudança alguna. Perq̃ Amusito que no auia vist venir los montanyesos, no era gosat exir, sino que auia estat parat, aguardant los auisos que tenian cõ certats. Pero vinguda la matinada, com veu que les banderes Romanes, venian ab alguns catius, ja suspita lo que podia esser estat: y comensa atentamet, y ab ma major cuydado mirar persi.

Aquestos que venian en socorro de Amusito, he jo anomenats sempre laccetans, y axi laqueſos, conforme los anomenan los demes escriptors citats. Tito Liuio diu que eran Lacetans: y segueixlo Ioan Mariana. Tots son auctors graues: no tinch cõiectura pera seguir à vns mes que à altres: majorment auenthi dubte en qui eran los de la ciutat assetiada, com veurem a la fi del capitol seguent: que si allo estigues aueriguat, en veurer quins altres los eran mes vehins, lacetans, o Lacetans, de aqui se trauria alguna claricia, per saber quals eran los que socorregueren als asitiats.

Cap. VII. Com Amusito fugi de Ausa, y la ciutat se dona à partit à Scipio, y de les notables terribles ſos de temps en aquell any.

Encuts de aquesta manera los laceta ns, o Lacetãs, que venian al socorro de Amusito, y tornat Scipio al seu Real, be pensaua, que sabuda aq̃lla victoria per los asitiats, se li donarien prest à partir. Majorment que los frets y las neus eran tant grans q̃ Hasdrubal no solament per estar lluyn, pero per lo rigor del temps, no podia acudir à donarlos socorro. Per lo que en tota la terra en los llochs que mancho

Digitized by Google

manco neu hi auia, ſino paſſaua, almẽys era de tres a quate peus en alt. Pero rehiſ que al reues per alguns dies. Per quant aqueſta matexa aſpreſa y terribleſa de temps, donà eſperanças als aſitiats, que Scipio alçaria preſt ſon Real: per no poder ſufrir la inclemencia del Cel, lo fret del ayre y la neu que eſtaua ſobre la terra. Y de aqueſta manera ſe entretenian ferms, ſens deſmayar, ni moſtrar mudança alguna. Ans be cobrãt de aqui animo, vn dia hiſqueren à poſar foch en lo Real de Scipio: y à cremar las trinxeras, eſtacadas, reparos, enginys y maquines, que los Romans auian aparellat per donar aſſalt a la ciutat. Pero com la neu era tanta, may lo foch pogue enſendres, ni pendre en les fuſtes verdes, y humides del tẽps. Tambe que, com Scipio ſenti los enemichs, hiſque ab les eſquadres concertades, ab propoſit de enclourels enlo mitg. Y ells conexent los intents de Scipio, tenintli temor ſe retiraren: dexant la empreſa començada, tornãt al ſua ciutat de Auſa. Viſt aſſo, creſque lo animo de Scipio: perſeuerant en apretar lo ſiti, per eſpay de trenta dies. Al cap dels quals, ſegons diuhen Tito Liuio, Mariana y Florian: viſt per Amuſito, que quant mes anaua mes ſe eſtrenya lo ſiti, y ſe enduria lo propoſit de Scipio, determina dexar à Auſa: y fugint ſecretament, ana à juntarſe ab aquella part de gent, que dalt auem dit, auia dexada Haſdrubal della de Hebro: als confins de Cathalunya. Y de alli ſen ana à Carthagena, ahont era lo capita Haſdrubal.

Liui. Deca. 3. l. 1. cap. 19. Mar. l. 2. c. 11. Flo. l. 5. c. 7.

Deſemparada de Amuſito la ciutat de Auſa, no tardaren molt à donarſe à partit los que eran reſtats en ella. Saluantſe les vides, bens, lleys y llibertats, ab que abãs viuian, rebent dins de Auſa certes companyies de Romans de preſidi: ab color de que reſtauan per defenſarlos dels enemichs. Pactaren tambe, donaſſen algunes arras de ſeguretat, y pagaſſen certes monedes en recompenſa y eſmena dels gaſtos del exercit, y pera donar pagas y ſocorro als ſoldats. Y aqueſtas monedas eran de pes de vint onces de plata fina, cõ diuhen Liuio y Mariana: que ſegons Florian y Viladamor, valian mil y ſet centes lliures de argent de à dotze onces per lliura. Y axi per alguns dies ſe pacificarẽ aquelles rebellions.

Temps apres los de Auſa ſe tornaren à rebellar. Y per ara no ſabem lo quãt: mes del que diu Beuter, que rebellanſe altra vegada contra los Romans vingueren ſobre della: y per caſtich de ſos mouiments la deſtruhiren y aſſolaren. De tal manera, q̃ ſols hi reſta en peu vn carrer dels ſeus arreuals. De hõt ſe vingue à dir *Vicus Auſe*. Com qui diu: Vich, o carrer reſtat de la deſtruccio de Auſona. Y tornanſe apres à poblar, com veurem en lo diſcurs, ſempre à conſeruat algun tant la ſimilitut del nom Llati: axi com vuy la anomenam Vich de Auſona, o de Oſona.

Beut. li. 3. ij

Conſenti la ciutat de Atanagria en aqueſta ſegona rebellio, com auia participat en la primera. Y axi tambe tingue lo caſtich ab la matexa mida y meſura, quall lo auia tingut la ciutat de Auſa. Perque auent degollats los ſoldats Romans, que eſtauan en la guarnicio y preſidi de ella, ſabent ho los altres del exorcit, venint ſobre ella cruelment, la aſſolarẽ y arraſarẽ tota, que aparegue no auerhi agut ciutat ni poble, com abans hi auia. Apres aquell miſerable ſol de terra fonch anomenat Manurraſſa. Y axi lo poble ques torna à edificar, ſe digue Manrreſſa, com vuy ſe anomena: ſegons vol Beuter. Y la aſſonancia del nom vulgar ab lo Llati, me farian preſt mudar del que he dit en lo llibre primer capitol vint y dos, ſino fos la gran raho de dubtar que tinch, ab lo q̃ preſt aſsi dire.

Pero abãs de paſſar mes auant vull aduertir: trobarſe poch que eſcriure de aqueſta antiga ciutat de Manrreſſa: per lo deſcuyt de noſtres paſſats: tenint aquella ciutat alguns ſenyals de la ſua antiga nobleſa. Perque venint à ella vna ſequia de aygua de Llobregat, ques pren dos lleguas mes amunt a la vila de Cellent, paſſant les aygues en mes de quoranta parts de vna collada à altra ſobre de vns põts, que molts de ells ſon conſemblants al de Ferreras, de qui dire alguna coſa en lo capitol 19. dóna claras moſtras y certs ſenyals de la magnificencia Romana: y per conſeguent de la eſtima en que lo Senat tenia

Digitized by Google

tenia aquella ciutat, puix ab tant coſt la prouehia del neceſſari. Tambe la architectura, y altaria del pont que te ſobre las ayguas del riu Cardaner à la part del mitg dia, ab ſet archs de gran artifici, denotan lo cõmers y trafech, q̃ neceſsitaua de tal comoditat per al paſſatje dels negociants. Axi mateix dona indicis de algun memorable fet, la torre del Breyn ques troba mija llegua mes auall de la ciutat, a las corrents y juntas dels rius Llobrebat, y Cardener, en lo terme de S. Vicens de Caſtellet. Lo qual deſde la vltima pedra del peu, fins al mes alt freſo de la cornisa ſuperior, es conforme a la dels Scipions que poſarèm baix en lo capitol vint y quatre, lleuades empero les figures de les eſtatues, y lo que eſta deſobre la cornisa. Los vehins de Manrreſa diuhen de aqueſta torre moltes faules apropriades al temps dels Moros: pero la obra, ſi be nó diu lo que es, almãco moſtra ſer obra Romana. No la figurare aſsi, puix no tinch la explicacio de ella.

Tornãt al propoſit aparexia eſtar molt ben dit tot aſſo que auem eſcrit de Auſa, y Atanagria, à ſaber cert q̃ foſſen Vich y Manrreſa, com los ho auem apropriat. Pero hay tants parers, que fan eſtar dubtoſos als mes doctes. Los queu han atribuit à Auſa, y Manrreſa van fundats, per auer llegit en los Codex de Tito Liuio, q̃ Auſa y Atanagria eran en los pobles Auſetans, en los quals tenim à Vich, y à Manrreſa. Y axi Beuter eſpecificadament diu que Auſa era la que vuy es Vich de Auſona. Lo pare Ioã Mariana diu: auer volgut alguns que foſſen dels pobles Accetans. Ioan Vaſeo eſcriu que Amuſito era Rey dels Lacetans, com he dit en lo capitol 4. Dehont ſe podria penſar, que Auſa fos dels pobles Lacetans. Pero aguda conſideracio del que eſcriu Liuio. Que aqueſt poble de Auſa era junt à Hebro, com los pobles de Vich de Auſona caygan y ſian molt deſuiats de Hebro en la part q̃ es entre lo Septẽtrio y Oriẽt, de aqui ſe ſegueix eſſer eſtat lo intẽt de Liuio eſcriure Acetans, y no Auſetans, y que ſonch error de la imprecio poſſar Auſetans per Acetans, contra principal intent de Liuio primer auctor de aſſo. Si ja no deyam que Liuio, per Hebro agues pres lo riu de Ter, que deſdels Auſetans baxa al Gerundenſes: com en altra occaſio he notat en lo capitol vint y ſinch, que prẽgue altre riu per lo de Hebro.

Liuj. Dec. 3. l. 1. c. 19. Vaſe. l. 1. c. 11

La matexa dificultat ſens offerexen pera aueriguar ſi la ciutat de Atanagria ere la que vuy ſe diu Manrreſa, com ho auẽ eſcrit ſeguint à Beuter. Y cauſans aqueſt dubte, veurer à Manrreſa ſituada à ſet llegues de Barcelona a las riberas de Llobregat y Cardener, en la comarca, y à tres llegues de Montſerrat: y Atanagria com vol Liuio, era cap dels pobles Ilergets, o almanco ciutat molt principal de aquells pobles: com diu Florian: qui per aqueſta propria raho conclou, no podia ſer en los pobles Auſetans com ho es Manrreſa. Perço Beuter aduertex auer penſat alguns, fos la Vila de Tarraga: y altres la de Sanahuja. Y poſat entre tantas opinions nos determina en vna ni en altra. Lo noſtre Canonge Tarafa en la ſua deſcripcio, es dela primera opinio: y lo Bisbe de Gerona diu, que Atanagria era en Nauarra. Pero donãtla Liuio en los Ilergets es cert auia de ſer en Cathalunya, y axi lans dona tota la corrent dels altres eſcriptors. De manera que en ſer aqueſta, o aquella, baſta per ara: puix era en noſtra terra.

B. de Gero. l. 5. c. de gente Nauarro.

Y tornant al propoſit. Agudes per Scipio les ja cõptades victories, recullis ab ſon exercit à Tarragona pera paſſar alli lo reſtant del hiuern. Ahont ab gran liberalitat reparti entre los ſoldats, axi Romans com Eſpanyols, lo q̃ auia guanyat de eſpoli en las batallas, y jornadas paſſadas. Y perque la poblacio de Tarragona no era ales hores encara tant gran, quey pogues eſtar apoſentada tota la gent del exercit, o per lleuar aualots y pendencies, que ſouint ſolen ſeguirſe entre los ſoldats y ciutadans, reparti gran part del exercit per tendas, pauellons, barracas, y caſerias fora de la ciutat: y als que eran naturals de la terra, donà llicencia pera deſcançar lo reſtant del hiuern en ſes propries caſes.

Fonch lo penſament de Scipio impenſat: pero molt aſſertat, en donar aqueſta llicencia. Que ſens ella ſe fora conſumida la

Digitized by Google

la major part del exercit,no podent patir fos regalats,lo que fofriren los mes robu ftos en campanyia, ab la braueſa, y rigor del eſtranyifsim temps de aquell hiuern, en la fi del any 215.abans de Chriſto. Per-
Gar.l.1.c.16. Mar.l.2.c.12 Flo.l.5.ca.8. que com eſcriuhen Garibay, Mariana y Florian ſuccehiren grans portentos, ca- fos eſpantables de horror y gran admira- cio:axi en los ayres,y ocels,com en la ter ra,y animals de aquella.Oyrenſe bramits en los ayres,triſts,y temeroſos colps à ma nera de armes,y pelea. Aparagueré horri bles fantaſmas,cruels y eſpãtoſas viſions. Algunes fonts en lloch de donar aygua clara,traguerē y rajarē ſanch per moltes parts. Tingueren molts beſtiars los parts monſtruoſos,y alguns mudaren ſon natu ral ſexo,tornãt los maſcles femelles, y de famelles en maſcles. Ab lo que reſta tota la terra eſpantada,y feu molts ſacrificis,y deuocions per aplacar la hira dels Deus que ab tants ſenyals los amanaſſaua.

Cap.VIII. Com Scipio enuia per ſocorro à Roma, y batallant la ſua armada ab la de Haſdrubal,reſta vencedor.

APres que foren paſſades totes aq̃ſtes coſes, y ab ellas ſe acaba lo any: 15. abãs de Chriſto, començant lo ſeguent de 214.y lo de 1951.de la poblacio de Eſpanya,eſcriuhen Floriã, Garibay,y Viladamor: que Gneo Scipio q̃ auia hiuernat en Tarragona,enuia deſde alli vn embaxador àRoma,ab vna lleugera y ben armada galera: pregant al Senat, prouehis ab la poſsible preſteſa, al exercit de veſtits,camiſes,calces,ſabates, pa,vi,oli,armes, cordas, xarcia, ancoras, pega,ſeu, alquitra y altres coſes neceſſaries pera la armada,que aquell eſtiu entenia ordenar. Fonch neceſſari acudir per aſſo à Roma, per lo que com diu Beuter, era eſtat en Eſpanya lo hiuern paſſat tant fort y cruel, quey auia falta de mantenis ments, o per lo manco nos trobauan ab la abundancia era meneſter per als exercits de mar y de terra. Los eſpantoſos ſenyals quey auia hagut, tambe tingueren la gent tant eſpantada,que ni axian à cultiuar,ni traballauan de ſos officis, ſino q̃ ſe eſtauan arreconats y temeroſos: y axi faltauan moltas coſas de las que paſſan per mans de officials macanichs. O per millor dir,com vol Florian. Auia poch q̃ Scipio era vingut à Cathalunya,y no goſa ua donar encara occaſio als Eſpanyols, ab que ſe pogueſſen deſguſtar de la amiſtat,o quexar de mal tracta dels Romans. Y aqueſta fonch la prudencia ab que ells mes eſtengueren ſon Imperi, moſtrant tots los principis benignes,fins à eſtar bē arrelats,y ſegurs en les terres.

Rebuda per lo Senat la embaxada, lo mes preſt y ab la major abundancia que fonch poſsible (ſegons donauan lloch lo temps y la neceſsitat de altres guerres) prouehi lo ſocorro,y mana carregar dell algunes naus.Les quals comforme eſcriu Beuter,foren ſaltejades y preſes,per la armada Carthagineſa,prop lo port de Coſſano. Y axi diuhen Liuio y Mariana, que per aqueſta cauſa y occaſio, ſe pati gran neceſsitat en Cathalunya:y principalmẽt en Tarragona, ahont Scipio habitaua ab ſon exercit. Liui.l.2.c.5. y 8.Deca.3.

En lo matex temps, que aqueſtes coſes paſſauan, Haſdrubal Barcino ab gran ſolicitut y cuydado,procuraua deſde Carthagena tot lo que podia y li aparexia auer meneſter per venir à batalla, y total rompiment ab Scipio. Y tenia ja aparellats molts Eſpanyols ben armats que ſe li eran ajuntats de diuerſes comarques, ſenyaladament del que à vuy es Valencia y Murcia. Arribarenli tambe aquella primauera alguns Africans de refreſch,y ſocorro:los quals ſenyala Pere Medina,auia anats à ſercar lo matex Haſdrubal, y que arriba ab ells à Carthagena. Ab los quals y los que ja tenia en las banderas y companyies velles,tingue vn exercit de vint mil combatents ben ordenats. Feu renouar la flota, y tragué de les ſues Dreçanes deu galeres, o naus noues, les quals ajunta ab trenta de altres que Annibal li auia dexades: y axi ab quoranta velas, o quoranta ſet, ſegons alguns, armant les molt be,y componentles de ancores,cordes,gumenas,antenas,rems, y altres xarcies neceſſaries, poſant en ellas la gẽt de guerra quey pogue caber, feu capita de la flota à Himilcon. A mesde aqueſta armada apta pera pelea,aparella Haſdrubal Me.p.i.c.4.

catorze

Digitized by Google

catorze naus grosses carregades de bastiments, municions, vestits, thesors y riquesas, axi de la gent del exercit, cõ del que aportaua per pagar als soldats. Conser-tat tot axi, parti de Carthagena, anant Himilco ab la flota per mar, à vista de terra, y ell ab lo exercit per la terra, tirant cami à la volta de Cathalunya, amostrant gran determinacio y voluntat de rompre ab Scipio, sempre y quant se encontrassen.

Gneo Scipio, que alguns dies abans era estat auisat de aquesta partida, y del intent de Hasdrubal, tingue la matexa de lliberacio, de pelear ab aquell. Pero com sabe lo gran poder aportaua de companyies Espanyoles, tement lo notori auantatje, determina, no presentar batalla per terra, sino per mar. Y axi posa en orde, y reforça trenta sinch galeres Romanes, les millors y mes forts de la flota: y ab elles mõlt ben armades hisque de Tarragona, tirãt deues la part de hont los Carthagineſos venian: com à mes dels autors ja referits escriuhen micer Luis Pons de Ycart, lo Bisbe de Gerona, y fra Ioan Pineda. Aquell dia Scipio arribà, y parà à vna punta à sinch lleguas poch mes, o manco de Hebro, que segons Florian y Viladamor seria, alli hont vuyes lo coll de Balaguer, o cõforme Beuter, à la torre de Sanct Iordi. Y segons escriu Liuio lo dia seguent arriba à la entrada de Hebro. Desde ahont enuia dos galeras Marcelleſas à regonexer lo mar, y costa. Les quals, regoneguda molt be aquella, donaren prest la volta, y aportaren nouues certes, verificant, que la armada de Hasdrubal estaua dins del riu Hebro: seguint assi Floriã à Polibio. Beuter allega à Tito Liuio, y diu estauã entre los Alfachs del dit riu, y la Rapita. Pero, o la mia impressio esta errada, o jo no hi se llegir, sino, que estaua en lo riu, y lo exercit en la ribera. Y axi ho posa tambe Mariana.

Ycart. c. 16. B. de Gero. l. 5. c. de gẽt. Nauarra. Pineda. li. 8. cap. 14. §. 2.

Declara Beuter q̃ cosa son los Alfachs y que la Rapita: lo que crech no te necessitat de explicacio en Cathalunya: y siu feya, es de saber: que los Alfachs son vns llochs ques solen fer per la vora del riu, de gorchs de aygues, represades y remolinades, que per la major part solen esser llotoses, y à manera de llacunes. Ahont en aquell riu per esser ell gran, son tambe moltes, y molt grans les remolinades, y per la copia del peix que en ellas se pesca son molt anomenades.

La Rapita fonch antigamẽt vn monestir de Monjas, religioſas de Sanct Ioan de Hierusalem: lo qual se es despoblat, per temor dels cossaris, com ne auem vists alguns en Cathalunya, y Deu volent en sos llochs veurem.

Y tornant al propositt: tornades à Scipio las galeras Marcelleſas, donaren tambe auis, cõ la gẽt de la armada de Hasdrubal estaua molt descuydada, com sino tingues los enemichs prop: exint en terra molts de la flota y mar, anant al camp de terra, y entretenintse ab gran descuyt los vns ab los altres. Sabut assò per Scipio, en aquella matexa nit se posa en orde, y a la primera guarda alça les ancores, y batè los rems, tent cami ab molta presteſſa, pera pendre los enemichs en descuit. Y axi à la alborada, aparegue y se mostra junt à ells. Auiay en aquell temps (com vuy) per la costa de la marina Cathalana, moltes torres de atalayas, que las dexa edificades Annibal (si be ja moltes foren edificades abans, com en sos llochs se es vist) pera donar auis als pobles comarchans de les vingudes dels enemichs. Deles quals fonch descubert Scipio, y donarẽ auis ab senyals de foch à Hasdrubal. Pero com no senyalassen, si la vinguda era per mar, o per terra, mogues grã aualot, y tumulto confus, entre los Carthagineſos, axi en los de mar, com en los de terra, que no auian sentit lo batre dels rems en la mar, ni los crits dels mariners, ni apenas sen auia agut sentiment algu: fins que Hasdrubal enuia proptament vn auis y altro. Manant: que tots los que estauan reposant en la ribera, y per las tendas, entrassen promptament en les naus, o galeres, y prengues sen les armes, perque la armada dels Romans estaua ja molt prop del port. Poch apres de aquest auis arribà Hasdrubal ab la gent: y per totes parts se mouia tumulto y alborot, corrent a les naus sens orde, y ab tan gran pressa, que mes aparexia fugir de la terra, que anar a la batalla. De mo-

Lib. 2. c. 17.

Digitized by Google

do,que la preſſa era tal,que los vns impedian als altres.No erã entrats en les naus tots los que auian deentrar,quãt los que eran dintre,vns alçãt los ferros,o anchoras,y tirant les cordes,procurauan recullir aquellas: altres aqui lo temor deuia mes apretar, tallauan les gumenas, perq̃ nols impediſſen, y detingueſſen. En fi fonch tanta la preſſa,com diu Liuio: que la gent de pelea torbaua als mariners: y lo temor dels mariners era tal, que torbaua als altres, y no ſabian pẽdre les armes, ni aſſertauan coſa que volgueſſen fer.

Gneo Scipio que venia ab bona ordenança,al primer encontre llança quatre galeres Carthagineſas al fondo, yn prengue dues: ab que los ſeus creſqueren ab animo y esforç. Y abe que al principi los Carthagineſos feſſen gran reſiſtentia: totauia,al cap de poch comenſſaren à girar les proes, y poſarſe en fugida deues terra:y vns ſaltauan à la aygua,altres entera, armats y deſarmats, tots fugian a les eſquadres de terra,que eſtauan ab Haſdrubal,que à gran preſſa venia deues la mar. Los Romans anauan donant caça a les galeres, y de las que volian fugir y ſe feyan a la vela,ne agafaren les vint,o vint y ſinch: que les demes,o ſe afonſaren,o donaren les proes en terra. Paſſant tot à viſta de Haſdrubal,que deſde terra miraua,y no podia ſocorrer als ſeus. De modo que en poca hora Scipio vence, y fonch ſenyor de la armada Carthagineſa. Los de les altres naus tingueren auis del que paſſaua, perque Haſdrubal los auia enuiat à dir, alçaſſen ancoras y feſſen vela: pero no foren tant preſts, quant ja los Romans donaren ſobre de ells ab molta diligencia, per tenir la victoria cũplida. Los Andaluzos que las gouernauan, vehent ſobre ſi,ab tanta preſteſa,tal numero de enemichs,majorment vencedors,que ja lo nom aporta ab ſi no ſeque de horror, per ſaluar les vides ſaltaren en terra, fugint per diuerſes vies, tement eſſer catius, y poſats al rem. Tant, que alguns no pararen fins arribar à les propries terres, de hont eran exits. Forẽ preſes totes aquelles catorſe naus: ſegons Mariana,o vint y ſinch, de trenta que eran, conforme vol lo Bisbe de Gerona. De les quals perdues reſta Haſdrubal molt deſcontent, y quexos dels ſeus, amenaçant que ley pagarian per las ſetenas.

Lo noſtre Canonge Franceſch Taraſa: diu que la ſenyoria dels Romans tingue principi en Eſpanya en aqueſt any dos cents y catorze, abans de la ſalut Chriſtiana:y no ſe ſi te raho:perque ja de tot lo comptat en los ſet precedents capitols apar començaren los Romans à tenir alguna ſenyoria en Eſpanya,en aqueſtes parts de Cathalunya.De aqui aldauãt ſe ana mes crexent y aumentant. Pero cõell no eſcriu ninguna de les victories paſſadas,aparegueli be,començar à notar la ſenyoria de Roma, deſde aqueſt temps, en lo qual ell principiaua à fer memoria de aquella, y no perque ara comẽças.

Capit. VIIII. Com Scipio aſſolà Alicant, dammfica y roba Carthagena y Guadarrama, y Haſdrubal vingue deues Tarragona.

REferexẽ los autors citats y en lo preſſedẽt capitol allegats, particularment Liuio,Medina,Florian,Garibay, Viladamor y Beuter: que aguda per Scipio la victoria de la armada Africana, com atras auem comptat, feu torna à fortificar, y prouehir à Tarragona. O com volẽ algũs de ells,ja la tenia prouehida deſdel tẽps parti ab la armada. Y guanyada aqueſta batalla,fet axi ſenyor del mar,reparades, y armades les vint y ſinch galeras, q̃ dels Africans auia guanyades,y juntantles ab les ſues: prengue la derota a la volta de Ponẽt,ab intencio de correr lo mar à ſonpler,puix ningu ley vedaua, y la fortuna li donaua la occaſio. Y axi tira à la volta de Carthagena, per entendre alli alguna coſa:puix era la principal ciutat dels Carthagineſos, com Tarragona dels Romans.En lo qual cami tantoſt ſaltà en terra, y aſſola vn poble, que llauons ſe anomenaua Honoſca,com diu Mariana. Pero Beuter y Medina eſcriuhen eſſer Alicant,que vuy ſe troba en lo Regne de Valencia. Y per no ſer de mon propoſit nõ detinch en la aueriguacio.

Liui.Dec.3. lib.2.cap.8. Flo.l.5.c.11. ca.12. Gari.l.5.c.16 Vila.c.24.25 Beu.l.1.c.16

Mar.l.2.c.13.

Aſſolada

Digitized by Google

Assolada la poblacio de Honosca,o Alī cāt,torna Scipio à embarcar son exercit, y tirant fins a la ciutat de Carthagena:ahont saltà en terra, y tragué la gent en cā panya, repartintla en los contorns de la ciutat,asitiant aquella. En lo que perseuera fins à tant, que vna nit donantli assalt,se apodera del arreual, y apres de la ciutat,corrent aquella,cremant, asolant, robant,matant y degollant. Y apres victorios y rich, sen torna als seus vexells y armada, com tot mes llargament se pot veure ab los ja citats escriptors, y ab lo Bisbe de Gerona.

B. de Gero. l.5.c.de gēt. Nauarra.

Desde aqui passà Scipio à Luiza, o Loguntica,o Longontica, ques creu seria la que vuy se diu Guardarrama:ahont talà,robà y destruhi la terra, y posà foch als Esparts, q̄ alli tenia recullits Hasdrubal.

Fet asso Scipio prēgue volta y cami pera Tarragona, passant primer a les Illes. Y desembarcat à Yuiça, asitia la ciutat,y tala los camps,rebe embaxadors de Mallorca y Menorca, demanantli pau: y de aqui sen torna à Cathalunya, a la sua ciutat de Tarragona,segons alguns.

Ara tornant à Hasdrubal: escriuse de ell, que à be agues vista la sua flota de naus y galeres perduda,no per asso perde lo varonil anīmo: ans be ab rabios coratge, desijant alcançar esmena de aquells danys,que auia tinguts,determina donar los ell en la terra. Perço volgue pēdre lo cami deues Tarragona, mouent son exercit a la volta de ella,talāt y danyant la comarca. Pero no pogue tenir tot son efecte: axi per la bona guarnicio, que Scipio com à prudent y pratich capita, auia dexada en Tarragona,y sos confins, que la defensaren,y li resistiren: com tambe per venirli auis, y saber lo que passaua en aquelles terres confederades sues: q̄ Scipio les destruhia. Y axi ague de dexar aquells intēts, y tornar atras,alterat molt de la perdua y asolament de Honosca, donāt se grā pressa à cominar pera Carthagena:ahont per prest que arribas, no pogue ser tant prompte, que no hi fos estat Scipio, y agues fet lo mal y dany, que dalt auem comptat. Del que se li redobla lo anurg y descontento que de les passadas aduersitats,abans tenia.

Cap. X. Com Gneo Scipio rebe embaxadas, y arras de molts pobles, y com passà della de Hebro: y de la embaxada que enuia à Roma.

TOrnat Scipio molt alegre, victorios y triumphant, de aquelles jornades, poch temps apres estant en Tarragona: rebe embaxadors dels pobles amichs y confederats,quil visitaren y li donaren la benuinguda y parabe de la victoria. Poch apres feren lo matex tots aquells pobles que estauan apart della deHebro,y deles demes parts de Espanya: senyaladament dels confins del marOcea,deles terres deGuipuzcoa, Biscava y Nauarra: desijant conexerlo y tenir la sua amistat:per les grans virtuts, hazanyas y proesas, que de ell se deyan y comptauan. Los pobles que verdaderamēt eran amichs de la part Romana passauan be de mes de cent y vint: y tots ells per demostracio de fidelitat, li donaren bones y bastants arras. Ab lo que estigue molt content,satisfet y ab millora del bando Romà:cōforme han escrit TitoLiuio, Florian de Campo, Viladamor, Beuter, Medina y lo Bisbe de Gerona. Y aduertex Florian seguint à Iuliano Diacono,lo que à notat lo pare Mariana: que aquest any fonch abūdantissim de mātenimēts, salut y temperamēt de ayre: y que per ço anauan los homens bullint de alegria,estant sans y prouehits de tota cosa ab poca costa. Aduertint asso, casi com à causa y occasio, que Scipio tingues en lo seu exercit tanta gent com se pogues imaginar:y com los historiadors Llatins notan que tenia. Pero fos aquesta la occasio,o la sua bona fortuna y dicha:que sempre las cosas prosperas atrauhen à si los animos: concordan los escriptors citats: que com Scipio se veu ab tanta gent de companyia, tingue confiança de poder anar paderosamēt per la terra,contra de sos enemichs, tambe com per lo mar: y tingue animo de donarlos batalla campal, sempre y quant la occasio se li offeris. Axi que vehent li restaua bona part del estiu pera passar, no volent perdre temps ni occasio sense fer alguna cosa

Liuii.Dec.3. l.2.c.8. Flo.l.3.c.13 Vilad.c.25. Beu.p.1.c.16 Me.p.1.c.41 B.de Gero. l.5.c.de gente Nauarra. Mar.l.2.c.13.

Digitized by Google

senyalada, passa la riu Hebro, ab les banderes esteses y desplegades, y ab les esquadres ordenades, posant en grã espant y trontoll als pobles amichs de Carthago: fins arribar al port del Muradal (que los Llatins anomenauan Castulonense) fent per tota aquella terra grans cõquistes. Les quals acabades sen torna ab molta presa, y robo, la volta de Tarragona, passant per terra de Cuenca, Ocanya, Calatraua, Toledo, Segouia, Valladolid, y per moltes altres dels q̃ eran anomenats pobles Vacceos: conforme escriuhen Beuter, y Medina.

Arribat Scipio en Tarragona, escriuhẽ Florian y Pineda: que enuià vna embaxada als Senadors Romans, donant llarga relacio de tots los succesos y victories auia alcançadas. Aduertint se li acudis ab socorros de gent, bastiments y armes, entretant que las coses anauan ab aquella prosperitat: que no eran menys menester pera traurer à Hasdrubal de Espanya, que à Annibal de Italia. Suplicant juntament ab asso: q̃ per quãt, per espay de dos anys, o mes, auia seruit al Senat Romà en Espanya, y se trobaua cançat dels continuos treballs de la guerra, y tenia necessitat de descançar, veure les heretats y negocis, y casar vna filla tenia ja gran y casadora, fossen seruits donarli llicencia, de poder dexar Espanya, enuianthi altro capita general, de modo que ell sen pogues tornar à Roma. La qual embaxada, presentada al Senat, tingue aquesta resposta. Que à be que Scipio en lo que demanaua tenia raho, conuenia al estat de la cosa publica y a la occasio del temps, que en ninguna manera dexas Espanya, per tenir conegudes les nacions, y guanyats tants amichs com hi auia alcançats. Pero, peraq̃ ab manco treball pogues gouernar, seli donaria companyia molt à son gust. Y perque millor se auinguessen, y no hi agues, les competencies solen esser en lo manar, anomenaren à Publio Cornelio Scipio son germa. Dela vinguda del qual direm en son lloch y temps.

Pine l. 8. cc. 4. §. 2.

Cap. i.

En lo entretant que de Roma se aguardaua la resposta, no dexaua Scipio en Espanya de passar auant les acostumades diligencies: ansbe, estant com auem dit en Tarragona, tractà y concertà amistat ab los pobles Celtiberos, aparexentli (com era cert) que atrayent a la sua part aquestos pobles, augmentaua en gran manera lo partit Romà: per ser gran multitut de pobles, gent bellicosa y esforçada, de molta fe, y que deueres valien sempre a la part de qui eran amichs com veurem.

Cap. XI. Com Mandonio y Indibil se alçarẽ contra Scipio, los quals foren vençuts: y del socorro los venia à donar Hasarubal.

AParexia que ab la noua amistat dels Celtiberos les coses de la part Romana auian de estar ab gran pau y quietut: pero escriuhen Florian de Campo, Garibay, Mariana, lo Bisbe de Gerona, lo nostre Medina, Pere Anton Beuter, y lo Canonge Tarafa, que com los Espanyols (com solen dir) posats en bullicia y guerra, no saben estar assossegats molt prest succehi lo q̃ assi direm.

Flo. l. 5. c. 14. Gari. l. 5. c. 16. Mar. l. 12. c. 13. B. de Gero. l. 5. c. de gẽt. Nauar. Me. l. 1. c. 41. Beu. l. 1. c. 16. Taraf. c. 39.

En los pobles Ilergets, ab los quals lo any passat eran estades les questions, contencions, y guerras passades: viuia vn Caualler anomenat Mandonio: persona de molt valor en aquells pobles, y home de excellent llinatge. Tant, que asenyalan ser de sanch Real. Y axi lo Tito Liuio li diu Rey: y Mariana, Princep del Ilergets. Medina senyala: que era parent de la muller de Annibal. Y Florian diu, era deute y parent de aquell Handubal caualler Espanyol, que fonch mort en la guerra què tingue Scipio contra Hanon, posada ja dalt en son lloch. Aquest Mãdonio no sols tenia totes estes qualitats de sanch, però tãbe era de ingeni agũt, subtil, traues y arriscat. Y essent amich dels Carthaginesos, viuia algun tant retirat en les montanyes de Vrgell, o de Arago: q̃ per ara poch importa esta aueriguacio: puix en vna y altra part tocauan los Ilergets. Tenia Mandonio vn germa, anomenat Indibil, q̃ no era de mãco reputacio, esforç y valẽtia, q̃ ell. Vehentse Mandonio tant poderos, tenint quiça ala memoria, la mort de son parent Handubal, volẽt mostrar à Annibal, y à sa muller, quãt estimaua lo seu parẽtiu y la amistat Carthaginesa, sabẽt q̃ Scipio tenia apostentada la sua gẽt per la marina, comen-

Liui. Dec. 1. lib. 2. cap. 8.

Lib. 2. ca. 31. lib. 3. cap. 5.

Digitized by Google

comença à commoure als qui viuian prop dell en la montanya. Y ajustant gran compayia de amichs, inquiets y debando, y altros perduts, se atreui à baxar per la terra, corrent per tot alli hont sabia sustentarse la part Romana: matant, robant, cremant, fent gran estrago y destruccio, ab molta feresa. Aquestos mouimẽts dels germans Ilergets, causaren moltes alteracions y mudanças per la terra: y agueran passat molt mes auant, si per Gneo Scipio nohi fos estat prouehit, y donat algun prompte remey, encontinent quels agues enteses. Qui per castigar aquellas insolẽcias, y atallar la contagio, que de vns pobles à altros se anaua prenent: enuia à la volta de ells alguns capitans pratichs de la terra y esperimentats en les armes, acompanyats de tres mil infants, part Romans y los mes naturals de Cathalunya. Los quals, arribats ahont deuian, trobaren molt poca dificultat y manco resistẽcia. Perque com los de Scipio fossen gent arreglada, auesada y disciplinada a les ordenances de la guerra ben gouernada, y los dels Ilergets fossen gent aplegadiça, desmandada, mal consertada, no vnida, sino espargida per moltes parts: ab poca pena y màco treball, foren vençuts y desbaratats: los demes de ells morts y molts presos: quels prenian y capturauan, poch à poch, y a son temps, molt al saluo, y al segur. De modo que en poch temps foren desbaratats: y à molts de ells, lleuades les armes, los feyan tornar à habitar à sos pobles: altres fugint se retiraren a les montanyes ab lo Princep Mandonio.

Estengues prestament la fama de aquesta victoria, no sols per aquelles comarques, y les demes de Cathalunya: pero diuulgas amplamẽt per tota Espanya. Oyda y entesa per Hasdrubal (que estaua en les parts de Portugal, com diuhen Liuio y Beuter) se mogue à voler venir, à socorrer à Mandonio son amich: o conforme vol Mariana, los de la sua parcialitat lo cridaren. Fos vna cosa, o altra, que tot pot ser vertader: ajustan Florian, y Medina: que entenent Hasdrubal lo mouimẽt de Mandonio, suspità: que à be que fos estat vençut, totauia, pux auia atreuit rebellarse estant tant prop del exercit Romà, y estant les coses de Scipio victorioses y prosperas, sens dubte, o tenia gran aparell, o los pobles estauan ab los animos disposts y aparellats, per fer nous mouiments y rebellions: y no gosauan descubrirse, per no hauerhi quils emparas. Y axi ab aquesta fantasia determinà moure la gent que tenia: reculint molts Africans y Espanyols amichs, per socorrer à Mandonio, Indibil y pobles Ilergets: aportant tanta gent, que à be Scipio agues tinguda quatre vegadas mes gent de la que tenia, y no agues tinguts rebellats los pobles Ilergets, tota via no aguera pogut resistir à la gran multitut de gent que Hasdrubal aportaua. Y perque son amich Mandonio, en lo entretant pogues estar ferm y constant, li enuia cartes de auisos, per diuersas vias: y poch apres tras dells prengue lo camí à la volta de Hebro, donantse molta pressa en caminar. Y pensant que la sua presencia auia de ser de importancia pera fortificar los animos dels amichs, y solicitar los de la ribera de Hebro, anà ell mateix en seguiment del exercit. Diu Medina, que Hasdrubal arriba à passar Hebro: Florian escriu, quel passa: y de Liuio apar, que sols arribas als pobles Ilarcahons: los termens dels quals he posats en son degut lloch: à be que en aquesta occasio los esten Beuter fins à la plana de Castello y Buriana, en lo Regne de Valencia. Lib. a. cap. i.

Entenent Scipio la vinguda de Hasdrubal, era arribat ab la gent de les sues esquadres, fins a la Ampolla: ahont tenia la armada del mar, com diu Tito Liuio. Y com sabe de cert lo poder aportauan sos enemichs: vehent la jornada per vna part tant necessaria y forçosa, y per altra perillosa y de gran sort, valgues del bon ingeni que tenia: desuiant auer de venir à romprer ab Hasdrubal en jornada poderosa. Y sercant occasio pera desuiarlo de alli, y que no pogues acostarse tant cõ se acostaua: valgues dels Celtiberos, que dalt diguerẽ seli erã cõfederats. Los quals moguts per Scipio, començaren guerra à sos vehins, amichs dels Carthaginesos. Hasdrubal, cõ sabe asso, tement perdre lo que tenia cert, y vehent que les coses de

Digitized by Google

aquesta part eran incertas, y no anauan com ell pensaua, dexada la jornada principal, de la qual auia aportat intent, sen torna atras pera valer à aquells. Y del que alli passà, escriuhen Florian, Medina, y Beuter: refereschme à ells, per ser fora de mon proposit.

Aduertire solament: que quant Scipio hague desuiat de si à Hasdrubal, sen torna à Tarragona: la qual fortifica, y repara ab muralles per defora, y la embelli per dins de alguns edificis publichs, a la vsança Romana, segons queu escriu Florian de Campo.

Cap. XII. De la vinguda de Publio Corneli Scipio à Cathalunya, y del orde que aporta à son germa Gneo Scipio.

EN trats alguns mesos del any seguent, que segons Florian, Viladamor, fra Ioã Pineda y Garibay, comptauan dos cents y tretze anys de la vinguda de nostre Senyor Iesu Christ: escriuhen dits auctors: y ab ells Medina, Pere Anton Beuter, micer Luis Pons de Ycart y lo Bisbe de Gerona: que estant Gneo Scipio, los seus soldats, capitãs y amichs, molt alegres, per les dalt esperites, prosperitats, y per lo q̃ cada dia los venian nouas dels bons successos tenian los Celtiberos contra de Hasdrubal y dels confederats de aquell, prest ho foren mes ab la noua reberen, de la vinguda de trenta naus llargues (segons Liuio) que descubertes de lluny, veren venir a la volta de Tarragona. Les quals, à be que al principi, per no esser estades conegudes, auian causada alguna alteracio, y recel de enemichs: tota via apres de ben descubertes, y diuisades, en la manera de nauegacio, y conegudes esser Romanes, cessa lo temor, y cresque lo conento. Majorment que desembarcant alguns de les fustes y vexells menors, que anauan deuant la flota, donaren auis, com en ella venia per capita Publio Corneli Scipio, germa de Gneo: aquell, de qui diguerem dalt, que era consul en la ciutat de Roma quant Annibal passa contra Italia. Augmẽtas la alegria, sabent per aquesta matexa via, que aportaua Publio Corneli algunas companyas deuuyt mil soldats Romans, molts manteniments, y socorros rahonables, municions y vestits per als soldats, que passauan necessitat. Arribades les naus al port de Tarragona, segons lo Bisbe de Gerona y Mariana: o al de Salou, segons altres: desembarca Publio Corneli Scipio, y fonch rebut ab molta alegria, axi dels de Tarragona, com dels demes pobles circũuehins, que auiã acudit a la fama de la vinguda de aquestes naus. Qui mes se alegra fonch son germa Gneo Scipio, quel rebe ab lo contento y amor que vn germa menor deuia al major. Y auent reposat alguns dies Publio Corneli, donà à son germa Gneo les cartes y ordens aportaua del Senat y Poble Romà. Ab las quals, com diu Liuio: sabe q̃ lo Senat auia allargat y confirmat lo carrech de Cõsul à Publio Corneli per aquesta vinguda: ab orde y poder de ajũtarse los dos, y proseguir la guerra contra los Carthaginesos. Pregantlo a ell nos mogues de Espanya, sino que ab molt feruor proseguis la conquista en companya de tan bon soci com li enuian: puix axi era cõueniẽt a la Republica. Majormẽt (que en lo pensament de mes pes tenia de casar à sa filla Cornelia) lo Senat ho auia pres à son carrech, y se la auia adoptada: y apres de afillada, la auia casada, ab vn caualler de molt bon llinatge, y ciutada Romà. Del qual casament se pot veure Esteue Forcatulo. Escriuhen Floriã y Viladamor lo dot se li donà, y altres cosas q̃ son fora de mõ intẽt. Basta saber, q̃ no contradigue Gneo à la voluntat del Senat, ans be ab moltas veras segui los ordes aportaua son germa: restant en Espanya, com en lo seguent veurem.

Flo l.5.c.15. Vilada.c.26 Pin.l.8.c.14 §.1. Me.p.1.c.42 Beu.l.1.c.16. Ycart.c.17. B. de Gero. l.5.c. Publi. Scip. in Hist. venit.

Liu. Dec.3. lib. 2.cap.8.

Lib.6.c.29.

Liu. Dec.3. l.2.c.8.

Cap. XIII. Com los Scipions destruhiren Carthago vella, y li donaren nom de Vilafranca, y destruhiren à Rubricata.

IA escrigui en lo capitol diuuyt del segon llibre, com lo nostre Bisbe de Gerona, en lo seu Paralipomenon de Espanya, digue: q̃ Carthago vella era, la que vuy se diu Vilafranca de Panades, y q̃ la funda Hamilcar Barcino. Y proseguint lo matex Bisbe diu

B. de Gero. l.de cit. Hisp. ca.de vrb. q̃ quondam. y l.1.c. de loc. à Carthag.

Digitized by Google

diu. Que arribat, y descançat Publio Corneli Scipio, tractant les coses de guerra ab Gneo son germa, y ab Tito Sempronio, valeros caualler (qui era vingut de Roma entre altres del nou exercit) resolgueren la empresa de vn fet espantos, y que posas terror en los animos dels enemichs quel oyrian. Y per asso, y per venjar la destruccio los Carthagineses auian feta de Sagunto: determinaren assolar la ciutat de Carthago vella. Y defet (diu) la assolaren los tres: de tal manera, que la mes alta pedra se iguala al sol de la terra, y la mes baxa se iguala a la superior, y hisque à veurer lo Sol en lo Emisphori. Y lo estar Tito Sempronio anomenat en esta jornada, mesclat ab los Scipions, pens seria: perque quiça lo auian fet Capita, o Coronell de alguna part del exercit, ab la qual degue anar à assolar aquella ciutat, restant los Scipions ab altres occupacions en Tarragona. Y com sempre los generals sen aportã la honrra, y nom, del que los soldats an treballat: y à sols los generals se atribuesca la gloria, y victoria del que guanyan los braços dels subdits: axi sera lo treball de Tito Sempronio, y lo nom y fama dels Scipiõs. Va lo Bisbe de Gerona en la narracio de vn fet tant celebre, ab tal y tanta breuedat, que si be se poden pensar moltes coses dignes de esser sabudes, nons dona noticia de cosa alguna, de les que passaren, mes de la sola destruccio de aquesta ciutat, y la mudança del nom de ella: que fonch desta manera.

Arruhinada y destruyda Carthago vella, com apres per alguns Romans, y Cosetans se anas rehedificant, no volgueren los Scipions se digues mes Carthago (que casi apar, no sols auorrissen les coses de Carthago, sino tambe los noms y memories sues.) Pero al fi tornãtse à rehedificar, y à poblar, perq̃ millor y mes facilment se vingues à habitar, consediren y donaren immunitats, priuilegis, franquesses y exempcions, als que volguessen tornar à edificar, y viurer en ella. Y per aquesta immunitat, o franquesa, comença lo poble (per los matexos Scipiõs, o per lo vulgo) à anomenarse Vilafranca: la qual vuy en cara rete aquest nom. En memoria empero de la passada y asolada ciutat (la qual nos pogue tant aborrar dels entenimẽts dels homens, que nos conseruas en alguna manera) la Prouincia, marcha, o territori, conserua y mãtingue lo nom, de terra, o Prouincia Pœnitencium: que vol dir, dels penitents, o condempnats à pena: cõtinuant los Romans lo matex exercici que hi auian tingut los Carthagineses, com digui dalt en altre lloch: o dient li Vilafranca Pœnorum: que vol dir, dels Carthagineses: los quals en Llati eran anomenats Pœnos, cõ escriu Sanct Antonino de Florencia en son Historial. Y axi escriu lo matex Bisbe de Gerona: que vuy corrompent algun tant lo vocable se diu Vilafranca de Panades.

Lib. 2. c. 18.

S. Anto. tit. 4. c. 5. §. 14.

Sens fer memoria de aquesta restauracio de Vilafranca, y causa de son nom, fa mencio de la sua destruccio micer Luis Pons de Ycart. Y ajusta, que de la destruccio y ruina de Carthago vella, se ennobli, embelli, y cresque la ciutat de Barcelona. Lo que pens jo se ha de entendre, de aquesta manera. Que molts dels que auian viscut en Carthago vella, no volent, o no podent mes habitar en ella, ni tornar a la sua noua poblacio, sen anaren, y restaren à viure à Barcelona: la qual, tambe los Scipions estimauã, y en aquestos temps, y poch apres, en diuerses maneres ennoblíren, com prest veurem.

Ycart. c. 15.

En aquest propri temps, o poch apres, lo matexa ciutat de Barcelona rebe augment y fonch crescuda de les ruynes de vna altra ciutat anomenada Rupricata. De la qual escriu lo Bisbe de Gerona, la tingueren los Carthagineses en nostra Cathalunya, à demes de la ciutat de Carthago vella. Y que estaua fundada prop de la boca, o entrada que fa en lo mar, lo riu Rubricato, deues la part occidental: y ques digue Rubricata, per causa del dit riu, prenent lo nom de aquell: al qual lo auia donat la gent que se anomenaua axi matex Rubricata, vinguda de Africa, en temps que los Carthagineses tenian senyoria en aquesta part de Cathalunya. Y per que no diu en temps de quins Capitãs fonch aquesta destruccio, no saltres no podẽ li donar tẽps cert de fundacio, no la auem posada fins ara,

Digitized by Google

que es lo de la destruccio: com qui parla de vn fill abortiu, qui tant prest posa la sepultura, com la natiuitat. Veritat es, que si voliam anar molt per conjectures, vista la propinquitat que lo lloch te (y baix li donarem) ab la ciutat de Barca, y Vilafranca: podriam quiça dir, que quant Hamilcar Barcino funda Carthago vella y habita Barcelona, algunes de les sues companyies que tingues aquest nom, sen anas à poblar en aquella part, y fundas à Rubricata. Pero com tot sien coses de quimera y pensament, dexarem ho axi, per ara.

Declarant lo bisbe, quina gent eran, aquestos que fundaren à Rubricata, diu: que en Africa hi auia vn riu del mateix nom, fronter y oposit, al nostre paratge y riu de Llobregat, que en Llati se nomena Rubricatum: y que los habitadors de la ribera de aquell se anomenan Rubricates: que aquestos, passant de Africa en Espanya, arribats a la nostra costa, y a las corrents de aquest riu, fundaren a la ribera de ell vna ciutat, à la qual anomenaren de son nom Rubricata, y al riu Rubricato. Y si asso es vertader, com pens que nou aguera escrit altrament lo dit Bisbe de Gerona, marauellme com digue Marineo: que Rubricato se anomenaua axi, perque aportaua arenas rojas. Veritat es, q̃ casi sempre les sues aygues son de aquex color.

Mari. li. 1. ca. de flumini.

Y a be que tot lo que fins assi tinch dit, sia dels Auctors per mi referits: ja veyg no tenen de faltar curiosos que demanen: quem ha mogut, posar assi mes q̃ en altro lloch, les destruccios de aq̃stes dos ciutats, o pobles si jo no so cert, ni los escriptors à qui segueisch nom donen temps cert, quant succehiren? Als quals respONch, que no totes hores, en fets tant antichs, se pot donar plena certitut, sino vna aparent raho, que se acosta a la veritat, y al versemblant. De hont essent cert lo succehit, no es molt errar lo temps, quant la diferencia no es molta: y axi es en aquest nostre cas, que si peruentura se erra, no pot ser de molt, com prest veurẽ. Per que, primerament, quant al que toca al de Carthago vella vuy Vilafranca de Panades: diu lo matex Bisbe, q̃ fonch en temps dels germans Scipions. Y si era axi, aparent raho es, que fos en aquest temps de ara. Perque si Carthago vella estaua en lo siti, que vuy es de Vilafranca de Panades, y era Colonia Carthaginesa, cõ en sos llochs auem vist: clar esta, que lo seu veynat auia de esser pesat y enujos als Scipions, y que ells tenint ya per tot lo que vuy es Cathalunya, tants amichs, com auem vist auia fets Gneo Scipio, y estant ells de assento en Tarragona, la qual auian feta Metropoli de la part Romana, los era vergõya, tenir à quatre fins en sinch llegues de Tarragona, als anemichs, y sufrirlos alli, y anarlos à sercar mes lluny, com los sercà Gneo Scipio en los capitols passats: y veurem los sercarẽ los dos germãs en los capitols seguents. De hõt tinch per mi, que per lleuarse ells aquesta infamia, y traures de prop aquest padraste, la sua primera axida, degue ser aquesta desobre Carthago. Aquesta matexa raho apar suficient. Quant al segon cap, que tracta de la destruccio de Rubricata: la qual, tambe degueren assolar, perque no restas lloch abont los Carthaginesos tinguesen senyoria, o esperança de poder la tenir. Y era facil de fer en aquest temps, que la potencia Carthaginesa auia anat decahent en estes parts, com apar dels capitols passats. Y perço ho auẽ posat tot en aquest lloch.

Libr. 2. c. 18. y 31.

Cap. 3.

Satisfet en alguna manera en asso, resta saber en quin lloch podia esser aquesta ciutat Rubricata. En la qual intelligencia he fet tot lo que mes estat posible, sercant edificis vells y antichs, tractant ab persones doctes y curioses: y llegint molts llibres he trobat, que mestre Pere Ioan Nunyes diu, que Rubricata era la que vuy se anomena Martorell. Empero com aquest nom no tinga assonancia ninguna ab lo de Rubricata: y sia cert lo que diu Morales q̃ en lo sercar dels sitis dels pobles la millor y mes verdadera regla es: veure, si hi à territori, o edificis, que tingan similitut, o rastre de aquell nom ques va sercant: de aqui colligetch, que salua la cortesia deguda a les lletres, y persona del doctor Nunyes, no pot ser lo q̃ ell diu: majormẽt q̃ poch mes adins terra de la boca de Llobregat, apart deça del

Nuny. de situ orbis ca. castella.

Mora. c. 1. de les antiqui.

dit

dit riu à vn quart de llegua, poch mes, o manco, se troba aquell petit llogaret de quinze, o vint cases juntes, ques diu Rubi. En lo qual hi ha alguns pochs vestigis: senyaladament vn Castell vell, ab muralla, tot tapia y argamaça, en vna recost entre mitg dia y ponent. Passa per alli vna riera que apres fronter à sanct Andreu de la Barca se ajunta ab lo riu de Llobregat, y li diuhen la riera de Rubi. A la junta de les quals aygues, y hauna torre prima, cega fins à mitg lloch, y alli se vna porta molt alta, que sens dubte si pujaua ab escala lleuadiça, y era torra de atalaya, o de les que Hasdrubal auia fundades com diguerem dalt, o deles quos degueren fundar apres en temps que Cathalunya se anaua recuperant dels Moros. Y la assonancia de aquest poble de Rubi, ab la Rubricata, me ha fet pendre aquest pensament: que Rubi, y no Martorell, es la que fonch Rubricata. Perque corrompentse lo vocable, lleuant la R, y lo Cata, resta Rubi. No fa al contrari, que lo Bisbe de Gerona la pos al ponèt della lo riu, y que trobem à Rubi deça del riu deues Barcelona, y casi al lleuant del riu: perque si lo Bisbe, y Nunyes la posan apart della, lo Ptholomeo en la segona taula de Espãya la posa deça del riu, y prou bon tros apartada del alueo de aquell. Y en lo llibre segon capitol sinch de la segona taula, posa à Rubricata en los pobles Lacetans. Los quals no paçauan de Llobregat. Y Martorell es della Llobregat: y axi fora dels termès Lacetants en los llimits dels Cossetans. Y à Rubricata dona lo matex Ptholomeo desset graus de longitut, y vint minuts, y de latitut li dona quoranta graus, trenta y sinch minuts: que si be se mira, à de venir forçat à aquest lloch de Rubi. Y axi nom obstan les autoritats del dit Bisbe, y de Nunyes à be que sian tant graues, y de consideracio.

Lib. 2. ca. 17

Cap. XIIII. Com los germans Scipions anaren sobre Sagunto, y Acèdux los liura les rehenes Espanyoles.

Flo. l. 5. c. 15. Beu. l. 2. c. 16

LOs Historiadors que no tingueren noticia del que auem dit en lo presedent capitol, y entre ells Florian de Campo, Pere Anton Beuter, lo mestre Pere Medina, y nostre Antoni Viladamor, Garibay y Ioan Mariana, encontinent apres de la vinguda de Publio Corneli Scipio en Espanya, de la qual diguerem dalt, capitol dotze, per la primera jornada de guerra dels germans Scipions posan la que comptarèm en aquest capitol. Dient: duraua encara la guerra entre los Celtiberos, y Hasdrubal. Y esta ua tãt enfesa, y apretada, que los Scipions tingueren per bona occasio de executar sos pensaments entre tãt Hasdrubal estaua occupat ab los Celtiberos, y no podia obuiar à llurs empreses. Y axi segons diuhen Tito Liuio, Florian, Viladamor, micer Luis Pons de Ycart, y lo Bisbe de Gerona, ajuntaren les sues banderes, y companyies tant noues com velles, y tambe les dos armades del mar, segons Medina, y Beuter: ço es, la que aporta Publio Corneli, y la que ja Gneo tenia. Y si be entre Medina, y Beuter hi ha diferencia, si estauan en Empuries, o en la Ampolla, tots dos ab los demes concordan, que ajũtades les companyies y armades, cessant tota dilacio passaren lo riu Hebro, y sens trobar resistẽcia, anaren fins à donar sobre Sagunto, ab intent de cobrarla si podian, y restituhirla en la primera llibertat: perduda ab tãts danys de aqui seguits per mantenir la amistat Romana. Donaua lsanimo, saber que Bostar era restat alli ab totes les rehenes, o arras Espanyolas, ab poca gent de guarnicio. Fent ells cõpte: que si los rehixia la empresa, y podian auer à les mans les arres, donantlos libertat: seria cosa facil guanyar ab aquesta clemencia les amistats de molts, que à be ara tinguessen intent de esser los amichs, no gosauan descubrirse, per temor no patissen los que per arras estauan detinguts en Sagunto.

Me. l. 1. c. 42. Vilad. ca. 26 Gar. l. 5. c. 16 Mar. l. 2. c. 14

Liuio dec. 3. lib. 2. cap. 8 Ycart. c. 17. Bisc. de Ger. lib. 5. c. quomodo Pub. Scipio.

Sabèt Bostar la vinguda dels Scipions, ajunta dels seus amichs Espanyols quantas companyies pogue replegar. Y dexãt ab la millor guarnicio que pogue, fortificada y guardada la ciutat, encomanantla à vn caualler anomenat Acedux, o Aoèdus de nacio Espanyol, exint de la ciutat ab algunes companyies, posa son real en la campanyia: ab intent de no dexar posar siti à la ciutat, o esperar alli lo que son

Digitized by Google

forme à la occasio se offeris fer mes necessari.

Arribats los Scipions à vista de Sagunto, y de Bostar, assentaren son real. Y vns, y altres començaren alguns fets de armes: dels quals me referesch als dalt y poch mes baix allegats escriptors: narrant sols allo que es necessari saber per la mia intencio, y com se sol dir: per fer venir la aygua à mon moli. Y es, lo que escriuhen Tito Liuio, Beuter, Florian, Medina: que Acèdux considerant lo estat deles coses, volent dexar la part Carthaginesa, y mudarse à la Romana, per esser mes accepte als Scipions, conserta vna gran traycio: y fonch. Que exintse dela ciutat, à hora acomodada, anāt à parlar à Bostar, li dona en tenent, conuenia, soltar les persones Espanyoles, tenian per rehenes, o arres: perque ab medi de tal benefici y liberalitat, les obligarian, aquels valguessen en les necesitats occorrents. Y conserta que en la nit à hora quieta, y no pensada; acompāyat de alguna guarda les tregues de la ciutat, y acompanyas fins à lloch segur: Acèdux sen torna à la ciutat, y dona auis de tot asso als Scipions. Y conserta ab ells: q̄ à la hora ell exiria de la ciutat, ab las persones y arres sobredites, li isquessen à cami, y de rebato li lleuassē aquelles. Y prest fonch fet axi com era estat consertat. Y ab aquesta feta, per venir lo hiuern, alçaren los Scipions son real de sobre Sagunto, tornantsen á la ciutat de Tarragona, crexent, y poblant aquella axi de Romans, com de Espanyols. Als quals donauan moltes jmmunitats, y franqueses: y passauan auant la fabrica de la muralla que abans auian començada.

Flo. l. 5. c. 16. Med. l. 1. c. 42 lib. 2. cap. 15.

En aquesta accasio diu Mariana, que los Scipions feren Colonia Romana à la ciutat de Tarragona. Y micer Ycart, tambe atribuex aquesta gracia als Scipions, encara que no diu en quin temps. Que certament nos pot ben aueriguar quant, ò per qui se li feu aquesta merce: per la grā diuersitat hi ha de opiniōs, com veurem en lo capitol vuytanta tres.

Ycar. cap. 6.

Cap. XV. Com los Scipions se partiren los exercits, y del socorro vingue à Hasdrubal, y de la batalla vingue ab Galba al qual vençe prop de Asdō.

Nauā ja les coses dela guerra tant enseses, en aquesta temporada, ab les occasiōs en los capitols passats dites, que los germans Scipions tingueren à be partir los exercits: en la manera, que diuhen Tito Liuio, Florian de Campo, Garibay, y lo Bisbe de Gerona. Prenent Publio Carneli Scipio, lo carrech de la armada del mar, per fer la guerra ab ella, guardar los passos, costas, y riberas: y Gneo prengue à son compte lo exercit de terra, com à mes conegut de la gent, y pratich en ella.

Liui. Dec. 3. lib. 4. cap. 8. Flo. l. 3. ca. 18 Gar. l. 5. c. 17 Bis. de Ger. l. 5. c. quomodo duo Scip.

Hasdrubal no confiant molt de les forces que tenia pera poder resistir à vna, ni à altra banda, detenias en alguns llochs à son parer segurs, y apartats dels enemichs: esperāt socorro de Carthago. Ahont començant lo any de 212. abans de la Natiuitat de Christo nostre Senyor, tant prest com comença apuntar la primauera, se donarē pressa à fer gēt, armas, bastimēts, y galeras per enuiar à Espanya. Y diuhen alguns: que feren Capita de aquesta armada, à vn caualler anomenat Hanon. Si be de Mariana apar, que Hanon no fonch Capita de aquest socorro, sino que contradigue à la voluntant del Senat, y dels que volian se enuias socorro à Espanya. Dient: que los Romans se auian de vencer ab noues amistats, paus, y concerts: y no podent preualer son vot, se aparella lo socorro pera Espanya. Lo qual à les hores, per requerirho la necesitat, la breuedat del temps, y la importunacio de Hasdrubal, se li enuia: de quatre mil homens de apeu, y sinccents de acaual: com apar de Liuio, y Florian.

Mar. l. 2. c. 14

Entre tant que asso passaua en Africa, erāse reballades en Espanya à Hasdrubal algunes ciutats dels Carthesios: y apres, arribat aquest socorro ana sobre de aquellas ab gran rigor: entrant per les terres talant los camps, y robant quant trobaua. Y auent cobrat animo ab aquestes jornades, y victories, y ab la gent que auia recullida de la rota posada, no gosantse empero allunyar dela marina dona sobre de Galba capita general, Duc, o senyor, dels Carthesios, segons Liuio: o dels Tricenos, segōs lo Bisbe de Gerona. Lo qual

ab

Digitized by Google

ab vn poderos exercit mantenia la amiſtat, y part dels Romans. Per aſſo enuia deuant del exercit la gent de llaugera armadura, perque acometes, y incitas als de Galba à la pelea. Y per altra part, trametè algunes companyies de gent de apeu, pera que robaſſen y talaſſen los camps, capturaſſen, y encatiuaſſen als enemichs trobarian deſuiats, y desbarriats. Cauſà aqueſta gent en vn emprompte gran alteracio, y alborot en les tendes de Galba, per los molts que venian fugitius, y altres nafrats: per veure lo enemich prop, y molts amichs morts en la campanya. Pero arribats los que per diuerſos camins fugian àlas tendas, ſubitament llançaren lo temor dels animos: dè tal manera, que tots tenian cor, no ſols pera defenſarſe, mes tambe per exir en batalla contra los enemichs. Y axi Galba hiſque de les tendes ab la ſua gent, ſaltant, y donant alarits cõforme la vſança, y pratica, dela temporada: y cauſà ab eſl preſteſa y à goſar, gran eſpant als enemichs que poch abans ſens algun temor injuriauan als ſeus. Fonch tant lo temor de aqueſt aſſalt rebe Haſdrubal, ques retragué à vna collada, o cerra de la montanya, eſtreta y ſegura, per eſtarli lo riu de Hebro al deuant. Y manà recullir alli los de armadura llaugera, que abans auia enuiats, y tota la caualleria, q̃ eſtaua eſteſa per los camps. Y no confiant de la fortaleſa de la cerra, ni del riu, ab pals y altres coſes, fortifica lo real, com millor pogue. Durant aqueſt temor, que Haſdrubal tenia, ſe feren algunes eſcaramuſes y batallas de importancia, de vna part y altra. Y ja los caualliers de Numidia, flor del exercit Carthagines, no eran yguals ab los de Eſpanya, ni los balleſters Mauritans, ſe ygualauan ab los Eſpanyols adargatsans be los Eſpanyols los aportauan auantatje en las forças del cos, y del animo. Lo qual no fonch com ſe vulla, ſino tal, que no contents de tenir als enemichs tãt apretats, viſt que nols podian atraure, y fer venir à batalla formada, y ordenada, y que era dificil combatrels en les tendes: determinaren, de anar à donar ſobre de vna ciutat anomenada Aſena, o Aſcua. En la qual Haſdrubal qua dexat moltes proviſions de forments. Y de ella, diu lo Biſbe de Gerona, era lo poble, que vuy ſe diu de Aſcò ribera de Hebro. Lo penſar Galba anar ſobre de ella, y poſarho en execucio, tot fonch hu. Y axi la prengue à força de armes, ſegons diu Liuio: à be que nons declara los encontres, y fets que paſſaren.

Eſtimarenſe tãt aqueſtos Eſpanyols de auer arreconat à Haſdrubal, y preſa la ciutat Aſcua, que vfans, y puxants, los aparegue, ja no hi auia mes de que tenir temor. Y axi (com ſolen los vencedors) enganyats del eſtat preſent, començaren à confiar maça de ells matexos, y à deſcuydarſe: exint per los camps de la contornada, eſtenentſe en diuerſes parts ſens volerſe detenir en les tendes y bax de eſquadres, orde, o mando algun. Lauons Haſdrubal que preſt conegue aqueſta negligencia, y deſcuyt, manà als ſeus de acauall, iſqueſſen ſobre los que anauan eſcampats à cada part ſens banderas: y ab gran orde, determinãt abaxar de la cerra ahont auia eſtat apretat, comença donar batalla ordenada à les tendes dels enemichs, q̃ poch abans auia temuts. Quant les eſpies auiſaren, que Haſdrubal venia, tots criadaren alarma, y cada qual axi cõ venia, prenia les armes que podia, ſens eſperar banderas, orde, ni manament de ſon Capita Galba: y axi tots anaren deſordenadament à la batalla. Y à be que quãt los primers eſtauan meſclats ab los enemichs, los altres ſobreuenian, ſens que los qui reſtauan foſſen exits encara deles tendes: al principi, ab lo agoſar que tenian, eſpantaren als Africans enemichs. Pero apres com vingueren à eſſer pochs ſobre de molts, y los pochs no foſſen molt ſegurs, cõmenſaren à mirarſe los vns als altres, y aretirarſe poch à poch. Y com ſe anauan apretant ells ab ells, eſtant retiratsen ſloch eſtret, no l tingueren per menejar les armes. Ans be forẽ circuits, y rodats de ſos enemichs. Y paſſada de aqueſta manera gran part del dia, los demes foren morts. Vna poca part de ells, rompẽt ab gran impetut per mitg de ſos enemichs, fugi à les montanyes y boſchs, y los altres ab ygual eſpãt dexaren les tendes: y lo dia ſeguent ſe donaren tots à ſos enemichs.

Gran

Gran per cert era estada la sort de Galba, y major fonch la desgracia, per no volerlo obehir, y anar desordenats sos subdits. Pero no perço que fos vençut se li deu lleuar part del honor, puix se enten, quant era lo valor de la sua persona: que ab poca gent se gosas oposar contra vn capita com Hasdrubal, tenirlo retirat, y guanyarli vna ciutat. No he trobat ques feu Galba apres perduda esta batalla. Y axi, puix no tinch fonament, callare si mori, si fugi, si fonch pres, si se escapa, si tingue fills: que tot ho sepulta la antiquitat, del temps, y breuedat de les histories. Si los pobles de Gualba y Gualbes que tenim en Cathalunya son fundacions, o denominacions de aquest Gálba, non tinch mes que la Ætimologia y assonancia: si be lo matex se podria atribuyr al Emperador Sergio Galba, com en la vida de aquell ho direm: ahõt apar auerhi millor occasio que no en aquest lloch.

Cap. XVI. Del socorro que Carthago ab lo capita Himilco enuia à Espanya, y orde que Hasdrubal passas à Italia: del siti de Hiliberta y batalla entre Hasdrubal y los Scipions.

Liui.l.5.c.8. De .3. Flo.l.5.c.21. Gari.l.5.c.5. cap.17. Mar.l.2.c.15 Bis. Gerun. li.5.c.littere Carthagin. Beu.l.3.c.1 Me.p.1.c.43 Vilad.ca.26.

ROchs dies apres de tot asso, segons escriuhen Liuio, Floriã de Campo, Garibay, Mariana, lo Bisbe de Gerona, Pere Anton Beuter, y Antoni Viladamor, vinguerẽ de Carthago certs Embaxadors à Espanya, ab instruccio, y orde: que Hasdrubal dexat lo millor assento que pogues en les coses de Espanya, y recullidas algunas banderas tantes quantes tindria occasio, dexat lo gouern de Espanya, passas à Italia, pera ajuntarse ab son germa Annibal, à effecte de destruyr à Roma. La qual nouedat causà grans murmuracions y mouimẽts en Espanya: particularment en alguns pobles confederats de Carthago, volentsen passar à la part Romana. Y senyaladament com los Scipions ho saberen, se comensaren à mourer, y à posarse en orde pera resistir à aquest intent, y destorbar à Hasdrubal lo passatje à Italia. Aparellant les galeres que estauan à carrech de Publio Corneli Scipio: y Gneo Scipio posant apũt les banderes, recolli armes, ordena la gent de terra, y requeri als pobles confederats de Cathalunya estiguessen apunt pera la occasio. Hasdrubal com entengue aquestos mouiments, donà auis à la senyoria Carthaginesa: senyalantlos, lo perill en que restauan les coses de Espanya, no restant hi President, per part de Carthago, essent los Scipions en ella. Per la qual causà y raho, la senyoria prouehi de vn nou exercit, axi de gent com de galeres. Y despatxats los Embaxadors, promptament tras de ells segui Himilco, fill de Bomilcar, prouehit per gouernador, o general de Espanya. Lo qual diuhen Liuio y Florian, desembarca en Espanya, compellit de la tormenta, en part que no haguera volgut. Y lo nõ del lloch per ells se ygnora. Lo Beuter diu: arriba á Cartha gena. Pero ami me apar no pot ser axi. Perque Liuio, y Florian diuhen: que desde ahont Himilco desembarca, fins alli ahõt Hasdrubal era, passa Himilco grans perills. Y cert es, que axi la desembarcacio no podia esser en Carthagena: per quant ab la demes terra deues Ponent, com se es vist ab lo discurs de la historia, era de la part Carthaginesa. Fos aqui, o alli, o en qualseuol part: cõcordan los escriptors. Que desembarcat Himilco, y considerada la forçà del temps, tragué la gent, y naus en terra: y posada bona guarda, cerco de palenchs, y foços, entrantsen ell per la terra, ab alguna poca gent, y caualls llaugers, caminant secretament, nit y dia, arriba à les estancies, rendas, o real del capita Hasdrubal: auent passats grans perills, y temors per lo cami. Aribat que fonch à Hasdrubal, tractaren de les instruccions, y manaments, que aportaua de la senyoria: informantse ell tambe, del que li conuenia, per al seu nou carrech, y regiment. Acabat asso, tornassen Himilco ab molta pressà, ab lo matex secret, y perill, al lloch ahont tenia la sua armada. Y Hasdrubal vist que en ninguna manera podia escusar lo passarà Italia, comunicats los secrets del gouern ab Himilco, y auẽt li ensenyat lo orde, que auia de tenir, recolli la gent, ordena les banderes, y companyies: y format de ellas son exercit, recollits grans tesors y diners, que tragué

de

Digitized by Google

de sos amichs, y confederats, de aquesta manera comença à marxar pera Italia, tirant lo cami deues del riu Hebro.

Los Scipions, que com auem dit, estauan aguardant la occasio, com saberem que Hasdrubal se era mogut, cuydadosos del perill de Italia, y de la patria, si los intents de Hasdrubal passauan auant, y arribaua à ella, mogueren tambe lo seu exercit, anantli al encontre, per efecte de vedardi lo pas del riu Hebro. Y anant per lo cami, estant della del riu Hebro, posaren siti sobre la ciutat que a les hores se anomenaua Hibera, Hiliberia, Hiberia, o Hiliberiana (que de totes estes maneres la trobe escrita) principal, y riquissima, entre aquells pobles. De la fundacio, y assento, de la qual, sino me engany, auem ja altercat en altra part. Era aquesta ciutat confederada de Carthago, y perço li posaren siti los Scipions, pensant, que Hasdrubal acudiria à la defença, per esser ella tãt principal com auem dit: desde la qual los Carthaginesos solian exir à fer ses correguts per les riberes de Hebro, y terras dels Romans, y tenian en ella la guarda ordinaria, per defença del enemich. No rehisque lo pensament dels Scipions, com pensauen. Perque Hasdrubal no la socorregue, sino que sen anà à posar siti sobre altra ciutat amiga, y confederada dels Romans, que no estaua molt lluny, y auia poch se era passada à la part Romana: lo nom de la qual callan los citats escriptors. Totauia aparague als Scipions, que la cosa reexia à proposit, puix Hasdrubal començaua anarse entretenint y dexant lo principal intent de Italia. Y pera carregar sobre de ell, tot lo pes de la guerra, alçaren lo real, lleuantse de Hibera, o Hiliberia, y tirant deues de Hasdrubal, se assentaren à vista, o almanco, à sinch mil passos (que seria à llegua, y mijà) dels assentos, o alojaments ahont estaua lo real de Hasdrubal. Desde ahont los vns, y los altres, tingueren algunes escaramuças, y fets de armes, prou importãts. A la fi, tots en vn matex dia, com si la cosa fos estada ja de consert, mogueren la vna part y la altra la gent, y donant senyal de batalla, se trauà entre ells tãt aspra, cruel, y sanguinolenta, que fonch cosa espantosa. Declinant empero en fauor dels Romans, per esser se donats los Espanyols qui estauan ab los Carthaginesos. Vençut axi Hasdrubal se recullí en Carthagena: y los Romans li donaren saco al real, robantlo tot, y aprofitanse de la despulla. Vista per los llochs dubtosos aquesta victoria dels Romans, sen passaren à la llur part, y resta Hasdrubal imposibilitat de passar en Italia, y casi mal segur de poderse mes sostenir en Espanya.

Lib.1.cap.12

Cap. XVII. Dels socorros vingueren à Espanya per als Carthaginesos, y Romans, y de la pestillencia hi hague en ella.

VEnçut que fonch Hasdrubal: y la noua certa tras de la fama arribada à Carthago, prouehi la senyoria, de altre nou socorro per à Espanya: ordenant. Que Magon Barcino, qui estaua apunt ab socorro pera passar à Italia, dexat aquell passatje vingues à Espanya: segons escriuhen Tito Liuio, Florian de Campo, Garibay, Mariana, lo Bisbe de Gerona, Beuter Medina, y Viladamor. Y partint arriba molt prest à Carthagena, ab sexanta galeres plenes de molt bona gẽt. Y aqst Magon es aquell de qui prengue error lo Valera.

Liuio dec. 3. lib. 3. ca. 10. Flo. l. 2. c. 23. Gar. l. 5. c. 10 Mar. l. 2. c. 15. Bis. de Ger. l. 5. c. quomodo duo Scip. Beu. l. 1. c. 15. Me. p. 1. c. 42 Vilad. ca. 26. Valera dalr. lib. 2. cap. 31.

Arribat donchs Magon à Carthagena ab aquest socorro, que fonch de vint y dos mil peons, mil y sinccents homens de acaual, onze Elephants, y molts marchs de plata, per fer gẽt en Espanya: prestament acudi alli, o auia ja acudit Himilcon ab les sues galeres, y tots se ajuntarẽ ab Hasdrubal. Ab lo qual socorro estauan los ques trobauan en Carthagena, y los marexos Capitans tant vfans, posats en orde y apoderats, que no fent ja mencio de la perdua passada, se determinaren de traure altra vegada la gent en campanya, y tornar en lerda y demanda dels Scipions, pera donarlos la batalla à tota vltrança.

En lo matex temps: segons lo Bisbe de Gerona, Medina, Beuter, y Mariana, vingue gran socorro de Roma als germans Scipions que estauan en Tarragona. Veritat es, que de Florian apar: que aquest socorro dels Romãs no vingue tãt prest, fins

Flo. l. 5. c. 25.

Digitized by Google

fins à passat tot lo ques cõptara en aquest capitol: y que arribat prengue port en la ciutat de Empuries. Com se vulla sia, lo cert es: que les coses, à be que aparexia auian de venir à gran rompiment, no tingueren effecte. Per causa de la gran Pestilencia, que aduertexen Florian, y Garibay (referint à Iuliano Diacono) Medina, Mariana y Vilador, hi hague vniuersalment en Espanya, y senyaladament en la Andaluzia. Del qual mal moriren Himilce muller del gran Annibal, y Haspar son fill. Per mort de la qual senyora, aduertexen los historiadors, ques mogueren en Andaluzia algunes ciutats passantsen à la part Romana. Y especialment Yliturge: à la qual los Carthagineses posaren siti, y los Scipions hi anaren, y la desliuraren, vencerен als Carthagineses, y mataren à Himilco: com mes llargament ho escriuhen los sobre citats escriptors, y jo dex de referir per ser fora de mon intent. Sols aduertint, que Beuter posa la mort de Himilco en altra jornada, de la qual en lo capitol seguent dire.

Flo.l.5.c.23. Gar.l.5.c.18

Cap. XVIII. Com los Romans passaren en Mallorca seguint à Hasdrubal Caluo, y Hasdrubal vingue contra Cathalunya, y fonch vençut per los Scipions.

Flo.l.5.c.25.

Ompta lo mestre Florian de Campo. Que durant lo siti de Yliturge en Andaluzia, y estant occupats los Scipions en lo socorro de aquella, los de la ciutat de Tarragona tingueren noticia, com en les illes de Mallorca y Menorca, auia pres port gran mullitut de Naus, y altres vexells Carthagineses. Y que com no sabian ahont auian de anar à donar, perque no sels carregas culpa, ne donaren auis als Scipions. Los quals en tenir esta noua, ordenaren: que de tota la gent fos possible traure, sens que las terras restassen despoblades, se armassen tãtes galeres com fos possible, y estiguessen apunt per al que fos necessari. Poch apres venint lo socorro q̃ dalt, en lo prop passat capitol he dit, volia Florian fos vingut en aquesta occasio se: tingue auis, cõ aquella armada de Carthago, que auia donat sobre Mallorca no era de perill. Perque essent capita de ella Hasdrubal Caluo, que anaua à Serdenya, corrent fortuna, auia donat alli altraues.

Sabudes en Tarragona les noues delas victorias, y bons successos que cada dia teniã los Scipions sobre Yliturgie, escriu lo matex Florian: que auisades les galeres eran vingudes ab lo socorro de Roma, y estauan en lo port de Empuries, acudiren ajuntarse ab les altres, y totes de conserua prengueren la via de Mallorca. Pero fonch la anada sens ningun effecte. Perque quant foren alli, ja Hasdrubal Caluo ab la armada Carthaginesa auia fet cami pera Serdenya. Y axi dexant de seguirlo, anaren sols fins à Menorca: ahont prengueren refresch molt de espay, sens contradiccio alguna.

Flo.l.6.c.27

En lo entretant, que aquestes coses passauan: escriu lo matex autor, y ab ell lo Beuter. Que los Carthagineses, vehent quant pernicio sa cosa los era, que los Scipions se apoderassen, com se anauan apoderant, y ensenyorint, en las parts de Yliturge, no sabenten quina manera millor poderlos desuiar de alli, determinaren, que entretãt la flota Romana anaua en seguiment de Hasdrubal Caluo, y les parts de Cathalunya, senyaladament la ciutat de Tarragona, estaua algun tant desprouehida de gent per poder exir en campanya, vinguessen ells à correr la terra, y donar sobre aquella ciutat. Perque sabent asso los Scipions, y volent venir al socorro della, dexassen lo q̃ alla al Ponent tenian començat. Y ab aquest propos it replegaren la gent, desplegaren les banderes, ordenaren les esquadres, y començaren à marxar, à la volta nostra: anant, junts mes de trenta mil Africans, y molts Espanyols, que de ells rebian sou. Anant aquest exercit fent lo dit cami, posa siti sobre vn lloch anomenat Inchiuil, o Incibil, que alguns han volgut dir era lo que vuy en lo Regne de Valencia se diu Chelua, à set llegues de la ciutat de Tortosa, en lo cami, qui ve de Sagunto à Tortosa. Y axi apar ho senta Ioan Mariana. A be que altres han volgut dir: que Inchiuil, no era poble, sino vn caualler: per lo que friza ab Indibil, del qual digue rem dalt. Pero: perque ja à aquestos los respon

Beu.l.i.c.16

Digitized by Google

reſpon molt be lo Florian, me refereſch al que ell ne eſcriu.

Poſat lo ſiti ſobre de aqueſt poble, foren enuiats alguns Capitans, pera que ab les ſues companyies correguesſen la terra, y paſſaſſen deça de Hebro.

Los Scipions que à be eſtauan lluny no dexauã de tenir auis del que paſſaua, al punt y ab molta deligencia deſpediren tres companyies de ſoldats Romans. Als quals ſenyalaren per Capitans certs caualliers de noſtra nacio Cathalana (los noms dels quals ygnoram) pera que vingueſſen ab molta diligencia á ſocorrer la terra. Y no per aſſo ſe detingueren ni repoſaren ells. Ans be preſtament partiren ab la demes gent tras de aqueſtas companyias: ſeguint lo matex cami, venint à aqueſta noſtra terra. No be arribaren à ella, quãt trobaren, que Haſdrubal Barcino, y Magon, ſabẽt (la ſua vinguda, y cami) los eran exits al encontre, y los auian preſos los paſſos, ab intent de romprer, desbaratar, y no dexarlos paſſar mes auant. Anauan los Romans com ſe ſol dir, ab lo compte fet: y axi, à be que venian cançats, repoſant tant ſolament lo que fonch meneſter per poſarſe en orde, arremeteren contra los Carthagineſos, y donarenlos la batalla de tal modo, que no fonch de las menors tingueren en Eſpanya, ni de menor ditxa per als Scipions, que moltes de altres. Perque en ella, paſſats molts perills, y vençudes grans dificultats, guanyaren la victoria per la ſua part, perdent los Carthagineſos tres mil homens preſos: y altres tãts morts, ſegons alguns eſcriptors: otretze mil conforme altres hiſtories. Entre los quals morts fonch trobat Himilcõ Carthagines, que mori donant ſenyals de gran Capita, y valeros caualler, com diu Beuter. Veritat es que aqueſta mort de Himilco, altres la poſan en altre lloch, com de pas ſe notà en lo capitol prop paſſat. Guanyaren los Scipions en aqueſta batalla, quoranta (o dos mes) banderas Africanas, deu Elephants vius, y dos de mõrts. Succehi de aqueſta victoria lo que de les demes. Que crexia la reputacio dels Scipiõs, y los pobles dubtoſos ſe determinauã en ſon fauor. Retirauanſels los enemichs, y ells reſtauan richs y põpoſos.

Cap. XIX. Com la armada Romana torna à Cathalunya, y los Scipions acabaren la muralla de Tarragona, y dels edificis publichs, plaças, y aquaductos de ella.

LO any ſeguent, que era de 211. abans de noſtra ſalut, ſegons Florian de Campo, torna la flota que era paſſada à les illes de Mallorca, en ſerca, y ſeguiment de Hſdrubal Caluo, com en lo capitol prop paſſat auem dit. Y ſi be no auia alcançat lo principal intent del viatje: perque ja Haſdrubal auia fet ſon cami, com alli he dit, tot auia vingue, y arriba à Cathalunya ab rahonable preſa de barques y fuſtes, Africanes y Gregues: les quals pens deuian auer preſas esbarriades, y coſſejant (perque encontra famos nol he llegit) en aqueſt temps q̃ era ja guanyada la victoria q̃ los Scipions auian alcançada en lo capitol preſedent. Flo.li.5.c.8.

Ab les quals victories, y ab les noues, tenian, que anauan proſperes les coſes dels Romans en Italia, ſegons lo matex Florian y Mariana, recullirenſe los Scipions, ab les banderes Romanes à Tortoſa: y deſde alli poch apres ſen anaren à Tarragona. Ahõt foren ben rebuts, agrahintlos, lo be quels auian fet, de apartarlos, als enemichs de las Comarchas, y frõteras. Y tot aquell hiuern repoſaren en aquella ciutat. Mar.l.4.c.15

Y aduertexen Florian, Mariana, y Viladamor, en les ſues Coroniques, ſeguint la General, recopilada per orde del Rey dõ Alonço de Caſtella. Que en aqueſt temps de hiuern, quant los Scipions repoſauan en Tarragona, que com he dit: ſegons Garibay, fonch enlo any 211. abãs de Chriſto, acabaren de fer, y clourer la muralla de la dita ciutat. La qual perinduſtria, y obra dels germans Scipions tants anys auia ſe anaua fent, y fabricant: conforme en alguns llochs de aqueſta noſtra obra ſen ha feta mencio. Proua la dita Coronica General, aqueſta clauſura, y perfeccio de muralla, ab certes lletres Latines, que diu eſtauan eſculpidas, o grauades, en vna pedra que en ſon temps ſe trobaua en dita ciutat. Pero lo meſtre Florian aduertex, que ell (qui eſcrigue en temps de la Mageſtat del Emperador Rey y ſenyor noſtre Vilad.ca.26. Gar.l.5.c.18

Digitized by Google

tre Carlos quint) tenia escrites de ma totes les memories, y inscripcions, que en son temps se trobauan en Tarragona, ja no trobaua tal memoria, ques deuia esser perduda, desdel temps de la dita Coronica al que corria quant ell escrigue.

Ycart.c.6.c.8 Y micer Luis Pons de Ycart, te per certa aquesta opinio: y auēt ell tābe transcrites totes les pedres de aquella ciutat, no fa mencio de tal pedra: sino, que per confirmacio de asso, allega al Bisbe de Gerona.

Lo siti, circuit, o ambit de aquesta muralla, descriu lo matex micer Ycart molt llargamēt, y axi men refereseh à ell. Apuntant solament que com ell diu: occupaua quoranta mil, vuitcentes, quoranta dos canas. Y que les parets de la muralla tenian de gros, y espes, sis canas y mija, y les pedres de ella eran tant grans, que per la major part tenian sinch canas de llarch, y quatre de gruxa, poch mes, o manco: que axi se pot dir eran mes roques, y penyas, que no pedras, cosa q̄ causa admiracio, y casi incredulitat aqui nou ha vist com jo: si nos considera, poder mes lo ingeni, que les forçes humanes. Tambe diu auer pretès alguns, que la dita muralla de la ciutat, se estenia mes de vint y sinch mil canes mes, deues la Esglesia de sanct Pere, y la Era del delme. Y si be nou gosa afirmar ab tot axo dona algunes rahons prou suficients per amoure los animos dels lectors ha auerho de creure: deles quals me refereseh al matex autor. Que puix es llibre de poch preu, y va prou entre mans, quisuulla lo pot auer, y aforrarme ami de esser llarch. Basta en resolucio: que aquest circuit, o altre qualseuol ambit que tingues, contenia en si, y enclohia, sexanta quatre mil vehins habitants y popblats, en ell. Y per testimoni de asso, dona vn cert llibre antich escrit, de ma, que ell de signa. Y axi se veu, que Garibay se engan-ya, quant digue, que Tarragona era poble de dos mil vehins. Si ja nou atribuym à les verietats dels temps: puix en ellas pati moltes ruynes, com en sos propis llochs veurem. Y vuy no deu tenir mes de mil vehins, com apar del matex micer Ycart.

Ennoblida y fortificada Tarragona ab tal muralla, fonch tambe embellida de diuerses obres publiques. De les quals dire assi breument alguna cosa, per ques entenga la magnificencia de ella: y per venir mes à proposit que en altra part. A be que nos tinga noticia de que totes sien obras dels Scipions.

Demanera que escriu lo matex micer Ycart. Que aquesta ciutat tenia Cyrco, o Hyppadromo. Que era, vn lloch traçat en forma Circular, y llarga, que communament li dihem, Ouada: y tenia (com lo Theatro) molts grahons, o escalons, en los quals se assentauan, demanera, que no pogueslen impedir la vista vns als altres, los que entrauan à mirar los jochs que en aquell lloch solian ferse. Als caps hi auia vns mojons, o fitas, à manera de columnes, o de agulles, que les anomenauā Metas. Y quant se feyan certs jochs de caualls que tirauan carros, los qui volian correr estauan alvn cap, à vnas estancies, que anomenauan Carceres, y desde alli exian al còs, o carrera, quant per lo qui tenia aquest carrech los era fet cert senyal de arremesa: y corrent y donant volta com en vna tela de justa tornauan à parar en los Carceres, de ahont abans eran exits. Y es de notar. Que si be en algunes nacions, carcers, volē dir presons, assi nos prenien en aquex sentit: sino per lo lloch de hont partian y exian los que corrian en aquestos, y altres jochs, que alli se feyan: com ho declara molt be lo nostre micer Antoni Ros, celebre Doctor del Real Consell de aquest Principat. Y de les diuercitats de jochs, y festes que los Romans acostumauan de fer en aquest lloch, com se vsauan, y com se deyan, qui volra saberles, lija à Ioan Corrasi, à micer Ycart, y à Ioan Barthomeu Mariliano.

Ycart.ca.8. 27.29.35.36. 38.44.

Ros lib.3.c. 11.nume.23.

Corrasi.l.4. cap.24. Ycart.d.ca. 8.y altres. Mariliano. li.4.c. 10.11. 12.13.14.25.

Mes auant tenia aquesta ciutat, vn bell Theatro, tal y tant gran, que prenia de vogi, trescentes trenta set canas: y diuuit grahons, o escalons en alt. Estaua situat prop de alli ahont vuy es nostra Senyora del miracle, segons sen mostran les ruynes, hiu diu lo matex Ycart. Aqui se representauan les Comedies, Thragedias y Satyres. Y estaua fabricat ab mitg Circulo, o mija Luna. Y si algun curios vol saber la forma dels Theatros, lo origen de ells, y actes que alli se feyan, lija à

Digitized by Google

llija à Polydoro Virgili, vltra del dit micer Luys Pons de Ycart.

Tenia tambe la ciutat de Tarragona gran Emporio. Que al fi, com à Metropoli de tal ſenyoria, en tant bona terra, y en ſemblant temps, no es menys, ſino que deuia tenir gran contractacio, y negoci. Era aqueſt lloch, ahont ſe compraua, y venia tota mercaderia: y alli ſe feyan les fires y mercats: com de la ſignificacio de aqueſt nom doni ja naticia, parlant de la gran ciutat de Empuries. Eſtaua en aqueſt Emporio de Tarragona deſignat y ſenyalat lo lloch à cada mercader, o negociant ahõt ſe auia de poſar, o aſſentar ab la mercaderia que aportaua venal: y en ell eſtaua eſculpir lo ſeu nom en vna pedra. De hont reſtà la conſuetut en moltes ciutats (com en Barcelona) que los Obrers, o Moſtaçaf, aſsignan los llochs per orde en las plaças, per euitar queſtions entre los qui venen en ellas.

Y vltra de aqueſt lloch, ne tenia aquella ciutat, vn altre, ques deya Foro, ſegons lo matex micer Ycart. Del qual, à be que ſegons la ſua opinio, auia de eſſer lo principal ſeruey, pera põſarſe alli pedras, y memorias eſcritas, archs triũphals tropheos, eſtatuas de or, plata, metalls, y marbres, en honrra, y Mageſtat de alguns Deus, Emperadors, y perſones dignes de famoſa recordacio: y per prouar aſſo, que diu, allegue vna lley del Codech, del Emperador Iuſtinia: totauia aquella lley no proua lo que ell vol. Que ni parla paraula de foro, ni tal quefer: ni diu ſi ſe auian de poſar las eſtatuas en lo foro, o ſi lo foro era per aſſo, o per altre intent. Ans be diu lo gran Doctor Hoſtienſe. Que lo Foro, es plaça de mercat, ahont los homens ſe ajuntan pera comprar, y vendrer. Y axi ho entengue apres lo matex micer Ycart en altre lloch. De hont me apar, que Foro, y Emporio, es diuers nom, per vn matex ſignificat. Majormẽt, que ſi com diu lo matex Ycart, ſe poſauan aquelles memories en lo foro, perque viſtes de tots incitaſen als qui les mirauan à actes de virtut, per eſperança de tals memories, y honrras: en quin Foro podian ſer mes viſtes, que en vn Emporio, ahont era lo concurs de la gent, per la mercaderia. Y ſi be dit autor los aſſenyala diferẽts llochs, no era inconuenient, que en vna ciutat tal hi hagues diuerços Emporios y Foros, o plaças de mercat. Y qui volrra veurer, de algunes eſtatues, que eſtauan en aquell Foro, llija al dit micer Ycart: que per no poderſels donar temps cert à totes, quiça jo no podre eſcriurer ſino de algunes.

Leg. & virtutum, C. ſtatuis & de imma.

Hoſtien. §. 1 de foro cõp.

Ycart, c. 26.

Auiay mes auant en Tarragona multitut de Temples, dedicats à la vanitat dels Deus, de la gentilitat. Dels quals à be que parle micer Ycart per preſumpcions, y conjectures: y dels noms dels Deus, àqui ſe dedicaren: y axi hi haja alguna incertitut: ab tot axo, per ques tinga la poſsible cognicio de les coſes, es be referir ab bre uedat, lo que ell eſcriu ab tot vn capitol. Y particularment de aquell temple, los raſtres del qual ſe troban prop del Port, en los horts de Soldeuila. Que conforme à les regles de Vitruuio per ſer à la vora del mar, deuia ſer del Deu Neptuno: o de Venus. Lo altre que auuy es honrrat ab titol de Sancta Maria Magdalena, fora de la ciutat, per aſſo, y per la obra que te Doricha, ſegons les regles de Petro Crinito enlo capitol quint del llibre ſinque, de honeſta diſciplina, es poſsible fos del Deu Marts. Lo qual conſagrà Tito Aurelio Decimo, per la ſalut del Emperador Comodo: com veurem en lo llibre quart en lo capitol quoranta vuyt. Tambe per les matexas rahons de Vitruuio, deuia ſer temple de Vulcano, lo ques moſtra en lo hort de Nicolau Roſſell: ab molt eſtrago, y poch veſtigis. Solian los Gentils ſegons diu Vuitruuio: edificar temples junt à la plaça del Emporio, à la Deſſa Iſis: pretenent preſidia à las mercaderies, y tractes mercantiuols. Y axi deuia tenir Tarragona algun temple à aquella vana Deitat, en lo Emporio. Conforme donauan indici de aſſo tres colũnas Ionichas, ques trobauan en temps de micer Luys Pons de Ycart, prop la Iſgleſia de ſanct Pere de las Saladas. Las quals deuian ſer de la porxada, o cobertis, que eſtaua à la porta del temple. Fonch fet aquell edifici per Clòdia Oſiana, en honor, y memoria de vna filla ſua anomenada Iulia Sabina. Cò apar de la eſcriptura de la pedra, que aporta lo matex Ycart, que deya deſta manera.

Digitized by Google

ISIDI. AVG.
SACRVM.
IN. HONOREM.
ET. MEMORIAM.
IVLIÆ. SABINÆ.
CLOD. OSIANA.
MATER.

Y aguda conſideracio del que diu Vitruuio. De que los Gentils fundauan los temples de Iupiter, Iuno, y Minerua, en lloch alt, ſobreheminent y de obra Ionicha: diu micer Ycart. Que per trobarſe la Iſgleſia de ſanct Fructuos dins la ciutat, en lloch alteros, prop de la muralla, y ab algunas columnes Ionichas que relluhen: ſe cõjectura: q̃ enlo tẽps antich, degue ſer tẽple de alguna de aquelles tres vanitats.

Era la Deſſa Pallas la protectora de les ciutats: y axi en Tarragona li foren deuots, y li edificaren vn temple. Del qual reſta la memoria, en vna pedra: que Morales enles antiquitats diu era del Genio. (De qui hedit en altre lloch) eſcrita deſta manera.

Cap. 84.

TVTELÆ.
TARACONÆ.

Y ab tot ques ignora lo lloch cert ahõt era aqueſt temple, reſta dell aqueſta memoria. Molts altres temples per temps auãt foren edificats en Tarragona per los Gẽtils, dels quals ſe trobarà memoria en lo diſcurs. Y particularment, enlo capitol 94. del llibre 3. parlant de Auguſto Ceſar.

Tambe proua micer Ycart, que en Tarragona hi auia Port. Y perque aqueſta veritat reſulta ja de moltes parts de aqueſta noſtra hiſtoria, en les quals auem parlat, y per auant parlarem de ell, nom detindre en aueriguarho.

Tampoch nom detindre en eſcriurer de les mines q̃ la dita ciutat te de pedres molt alegres à la viſta: vnes de color de cel, altres blanques, algunas encarnadas, moltas pardas, y tambe de jaſpeadas, y matizades de diuerſos colors: de les quals fan mencio micer Pons de Ycart, y micer Hieronym Pau.

Fetes y acabades les muralles de Tarragona, y eſtant ab ellas cloſa, y fortificada, y ab tanta belleſa de edificis ennoblida la ciutat: ſi be la preciauan abans los Scipions molt mes la eſtimaren, y volgueren, de aqui aldeuãt. Lo que merexia ella per cert molt be. Vna per ſer edificada en lo aſſento, y lloch en que eſta, ſobre la ribera del mar, y tenir la terra enlo ſeu contorn de vnes deu llegues de plana: que vuy li diem lo Camp de Tarragona. Abunda de olis, y de vins ab molta copia. Te en lo Camp moltas Vilas mercantiuols, y populoſas, ben dignes de ſer ciutats. Lo ayre, y clima ſeu, es tẽperat, mes calent que fret. Y axi abunda de taronjes, limons, y altres fruytes de regalo, y de molta horta. Si be algunes vegadas auian de patir la hortaliça y habitants de aquella ciutat per falta de aygua. Per quãt à be que junt à ella paſſe vn riuhet nomenat Frãcoli, es de poca conſideracio, y al temps de mes calor y ſecada reſta ſens aygua y del tot axut. Paſſaren los Tarragoneſos eſta neceſsitat centenars de anys fins à aqueſt de 1609. En lo qual han donat forma y obra de tornar la aygua (de que parla micer Ycart) dela font delas Moriſcas: dela mõtanya de noſtra Senyora de Loreto fins à la plaça deles cols, de aquella ciutat. Ahõs repreſada en vn algib en la plaça dela Seu ſobre les eſcales del portal major, ve apres à caurer en vna pica de pardos Liſos: alegrant aquella plaça, y remediant la comuna neceſsitat. Es lo ſeu conduyt obra de tanta cõſideracio, que caſi ſe atribuex mes à prouidẽcia diuina, que à ingeni huma: per los molts trẽchs y ſalts que fa per venir al lloch ſenyalat. Baxant prop de quoranta canes, y pujant altres rãtes, per arribar en aquella plaça. En lo temps dels Romans ja la matexa font de las Moriſcas, remediaua la falta dela aygua ab molta deſtreça, y artifici de aqueductos. De

molts

Digitized by Google

Ycart.c.34. molts dels quals parla micer Ycart. Y callarè de tots, sino es de aquell, que vulgarment li diuhen lo Pont de Ferreres: del qual tambe fan mencio Florian de Campo, lo pare Ioan Mariana, y lo Archabisbe don Antoni Agusti. Viu loyo en certa occasio, baxant del Pont de Armentera à Tarragona. Començaua aquest aqueducto à pendrer la aygua al passar lo riu de Gaya, per aquella vila del Pont, conforme escriu micer Ycart, y afirman tots los naturals de la terra tant per la tradicio, com per los vestigis, que en ella sen trobã. Per quant à quatre llegues de Tarragona, y à vna del Real monastir de Sãctes Creus, à vnes sincoentes passes del riu, ahont tenia principi aquell conduyt, se troba vna gran torre de argamaça, en figura quadrada, ab molts enderrochs, que denotan la antiguedat del edifici. Habitauan en ella los que eran anomenats Prefectes de los aygues, que tenian lo carrech y cuydado de ellas: axi com aquell à qui vuy diem Balle de les aygues. Al qual los Romans anomenauan Hydrophilico: com se pot veurer en lo Codech del Dret Ciuil: que era tant com si digues sem lo ayguader, o guardia de les aygues: conforme alli matex explica la Glosa Ordinaria. Y del zel estima, y cuydado ab que mirauan los Romans los conduyts de les aygues, y les penes dels qui los rompian: los priuilegis y immunitats dels officials, que los guardauan, tot se pot veure en lo matex lloch citat del Dret Ciuil, que per no ser llarch ni eximme desmasiadament de la materia no refiresch. Axi que desdel dit lloch, o poch apres, començat aquell aqueducto demostran los seus vestigis, que tiraua de ues lo Conuent de Sanctes Creus, y apres fins à Vilarodona. Y discorrent, à la volta de mitg dia, passat lo lloch de Vallmoll, entre dos collades se troba à manera de vn Pont, que feya passar la aygua de vna collada à la altra. Y aquest es lo edifici, que anomenan Pont de Ferreras. De aqui tiraua lo dit aqueducto à la ciutat de Tarragona, en lo qual me trobaua jo en lo any 1596. en lo Iuny. Y à les espalles del Palacio Archiepiscopal, fora de la ciutat, junt à la muralla, viu bona part de senyal del dit aqueducto: y la canal per hõt corria la aygua, era be de mes de dos canes de ample. Apres quant hi torni en lo any 1599. ja no ni viu rastre: que u auian espallat per descubrir la mina de vnes pedres, deles quals lo Archabisbe don Ioan Teres, feya en la Seu vna Capella. Y la Pontada que dalt he dit passaua entre aquelles collades de Vallmoll, està de aquesta manera.

Mar.l.2.c.15 Agust.dial.4

Leg. decernimus §. uniuersos de aquæductis. lib.11. C.

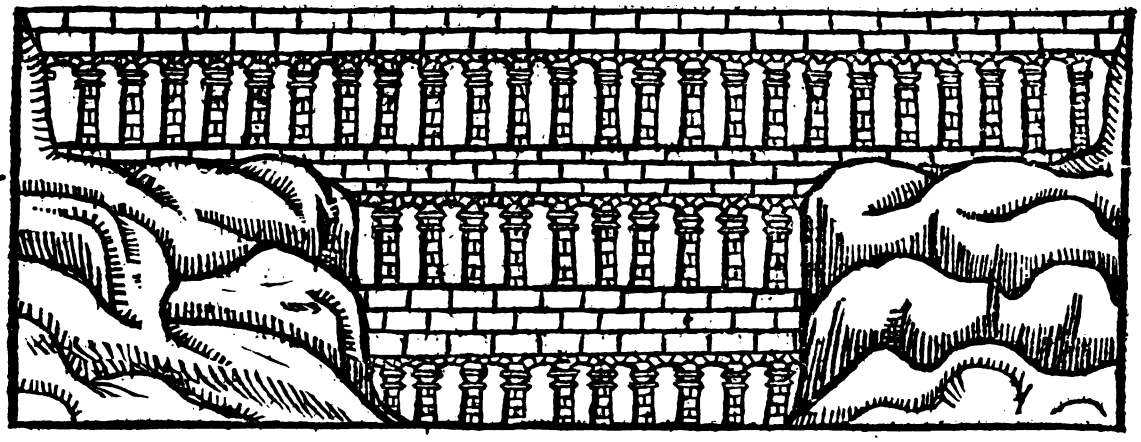

Ab la qual figura crech se dexa entendrer la belesa, q̃ es de veurer en tal obra. Y lo que mes espanta, à quants la miran, es. Que ab tantes guerres, mutacions de temps, estats, y senyories com hi ha hagut en Cathalunya, y essent estada destryda la matexa ciutat de Tarragona, tantes vegades, cõ veurem en aquesta obra: q̃ sia conseruat aquest Pont del aqueducto, de aquesta manera. Te aquest edifici al q̃ vuy se descobre, onze archs apart debaix, valtrestãts en lo mitg, y 25. de dalt. En lo mitg te 32. canes, y mija de alt, y en la canonada per ahont passaua la aygua, te dos canes y mija de ample: de llarch de cap à cap te, dosscentes trẽta sinch canes. Cosa per cert admira-

admirable. Aquesta fabrica, à be queste per aueriguat (segons la sua obra) esser de temps dels Romans: no sabem en quina tẽporada se feu. Be tindria jo per mi, que auent los Scipions ennoblida la ciutat en tãta manera, y eligintla, no sols pera la sua habitacio, sino tambe per cap de la Prouincia, procurarian tingues abundãcia de aygues. Y axi seria possible, que aquest aqueducto fos obra de ells. Los idiotas, y gent, que ignoran la veritat de les histories, quant los caminants passan per alli, y demanan, que es allo: comptan vn llarch quento, y vna faula, de vn Rey de Tarragona: que tenia vna filla, requestada, y demanada per muller: de dos Princeps que molt la volian. Y que auent ella de eligir digue: q̃ lo q̃ auria donat orde mes prest à vna de dos coses, so es en fer la muralla à la ciutat, o donarli aygua, aquell seria son marit: y que lo qui aportà la aygua la guià, y feu venir per aquest Pont. Es faula consemblant à la que escriuhen algunes Coroniques Castellanes sobre la poblacio de Caliz per Iliberia: de la qual ja digui dexaua descriurer en lo llibre. 1. Y lo matex fas assi per estar sens fonament.

Acabas aquesta narracio, ab resolucio: que ab aquestos, y altres edificis publichs, restà la ciutat de Tarragona tant ennoblida, quant se pot pensar, y se anà ennoblint de cada dia mes.

Capitol. XX. Com los Scipions cobraren à Sagunto, y la tornaren à poblar, y destruyren à Teruel, y engrandiren y donaren nom à Valencia.

AB tãtes y tals victorias com los Scipions auiant alcançades de sos enemichs, restauan algun tant desembaraçats, y sens destorb pera passar auãt sa bona fortuna. Y conexent, y cõsiderant asso, o si axi se pot dir, donãtse ja empatx, y vergonya, q̃ hagues molts anys, cõ diu lo Bisbe de Gerona (los quals eran sis, segons Florian, y Mariana, o vuyt segons escriuhen Beuter, y Liuio) q̃ los Carthaginesos possehian à Sagunto, que com dalt auem comptat, la auian presa, y destruyda: essent molt justa cosa (y fora estat axi raho) que la primera jornada de guerra fos estada per cobrarla, y posarla en la sua primera llibertat: puix era estada tant fael, y amiga, q̃ per la grã lealtat se era vinguda à perdrer, y era causa de tots aquells debats, que desde la sua perdicio fins assi auem cõptats. Perço mogueren son exercit, ab presuposit, y intent de no parar, fins à cobrarla, o morir en tal demanda.

Bis. de Ger. li. 5. c. littere Charth. Flo. li. 5. c. 35 Mar. l. 2. c. 15 Beu. l. 1. c. 17 Liuio, lib. 4 Deca. 3. c. 14 Lib. 2. ca. 28.

Arribats, ab aquest proposit à aquella ciutat: segons q̃ diuhen los citats autors, y ab ells Pere Medina: com venian ab major poder, que la primera vegada: trobant als Carthaginesos, que estauan en ella, ab falta de gent, de municions, y espantats de les victories dels Scipions, molt facilment pogueren alcançar lo que pretenian. Per que tantost, al primer açalt, sels donà la ciutat, y fonch entrada per força, captiuats y presos, quants Africans si trobaren: morintne tambe molts. Y passà asso en lo any 210. abãs de Christo segons Garibay.

Med. lib. 1. c. 47. l. 2. c. 150.

Poch apres que la ciutat de Sagunto fonch cobrada, molts Espanyols naturals de ella, que cõ dalt diguerem, eran fugits, y vns anauan ab lo exercit Romà, altres vagant fugitius per diuersos llochs, tornarẽ à habitar la sua ciutat desijada. La qual los restituyren los Scipions sens mes dilatar: confederantse de nou ab ells, y atorgantlos molts priuilegis y llibertats nouas, ab totes les franqueses, que volgueren. Donarenlos tambe moltes joyes, y riqueses, vitualles, municions, y totes les coses necessaries per auerse de mantenir vna ciutat com aquella.

Y perque los de Sagunto poguessen estar del tot assosegats y à son pler, faltaua, que los Scipions escombrassen los enemichs, quels estauan vehins. Y axi recordantse, que los Turdetans de Turdeto menor, que era la que vuy es Teruel, essent amichs dels Carthaginesos, eran estats la causa de la destruccio de Sagunto: perço volent venjar als Saguntins, y assegurar los propis negocis: anaren ab son exercit contra Turdeto, y la assatiaren, y apres de auer feta molta resistẽcia la prengueren, y cremaren. Y descruyda, y asolada, los ciutadans de aquella foren venuts per esclaus, y la terra fonch dada y assignada als Saguntins.

Senyala Florian de Campo: que acabades

Flo. li. 5. c. 36

des aquestes coses, los Scipions desferen lo seu exercit: apareixẽtlos, que per venir lo hiuern, y estar ells tant victoriosos, no tenian necessitat de tanta gẽt: majorment no auẽthi noua de vingoda de enemichs. Y que axi repartides moltes joyes y thesors, ab los amichs: los enviaren à reposar à ses cases. Y ells (conforme diu Medina) sen anaren à recullir à Tarragona. Ahont passaren aquell hiuern ab molta quietut.

Pere Anton Beuter escriu molt al contrari. Dient. Que al temps, que los Scipiõs hagueren acabades les dites coses, aparexentlos, que fet tãt senyalat no deuia restar sens alguna memoria, volens quels venia comodo lo aparell de les coses fegons son intent, trobarà quatre llegues de Saguntola poblacio anomenada Roma, de temps del Rey Romo, que la auia edificada, determinaren de ampliar, engrandir y ennoblirla, y mudarli lo nom de Roma, en Valencia. Anomenantla axi, y mudãtli lo nom: perque no hi hagues en lo mon altra Roma, sino la de Italia. Del que tambe fan mencio Garibay, Bernadi Gomes Miedes, y Pere Medina. Y del que feren en la dita ciutat me referesch als dits autors; tant per ser cosa fora del meu intent, com perlo que la repren lo mestre Elorian de Campo: tenintla per historia apocrypha. Lo demes direm en lo seguent capitol.

Gar.l.5.c.15 Miedes, lib. 2.c.14. y 16. Medina, lib. 3.cap.148.

Capitol. XXI. De les Cloaques, o clauagueres feren los Scipions en Barcelona: y com li mudaren lo nom. dientli Fauencia: y de algunes obres publiques de ella.

Lib.5.cap.15

Per la raho, que en son lloch auem assignada. Tambe se es vist, que de les ruynes de Carthago vella, y de Rubricata, se era crescuda, y aumentada Barcelona. Ara en aquest lloch es de aduertir, lo que escriu Beuter. Que acabada de posar en orde aquella nobilissima ciutat de Valencia, recordantse los Scipions, que la ciutat de Barcelona era estada crescuda per Hamilcar, y desemparada per Annibal, y los auia cabut en llur part, y porcio de Espanya: desijãt ells ennoblir lo nom Roma, y considerant, que auia de esser, posant en millor estat, y grandeza les coses, que eran estades dels enemichs, per mostrar axi la diferencia hi auia de poder, à poder, y de senyoria à senyoria, entretant que lo tẽps los ajudaua, ys trobauan posats en obras, deliberaren enbellir aquesta ciutat ab edifices que fossen magnifiches y celebrados. Y vista la necessitat de la ciutat, y lo que mes vtil li era, feren en ella algunes Cloaques, o clauageres, que per à les hores era lo de que la ciutat mes necessitaua. Y diu Garibay, que foren fetes en lo any 250. abans de la Natiuitat de Christo nostre Senyor. Y à be que sia cosa prouada, lo que poden ser aquestes obres, y q̃ son llochs con cauos per abont corren les aygues pluuials, y brutes, fins à fora de la ciutat, o altre lloch pera assõ destinat: perque purgada la ciutat de aquella corrupcio, correga lo ayre pur y sa, com ho digue lo lureconsulto Vlpiano: totauia es de aduertir. Que les Cloaques son en dos maneras: vnas publiques, que estan à carrech de la Republica, y va à elles tota la immundicia que passa per les particulars. Y altres son particulars: q̃ de casa de cada qual llançã la bruticia en la Cloaqua publica: com ho diu lo matex Vlpiano. Sabut asso, se enten: que dient Beuter, y Garibay, que los Scipions feren les Cloaques de Barcelona, à be que ells no digan quines foren, se han de entendrer cerament, de les publiques, que estauan à carrech de la Republica, y no de les particulars. De hont es de notar la antiquitat de la pulicia, y netedat de aquesta nostra ciutat. Que particularment excellex en asso, mes que totes les ciutats del mon. No auenthi apenas carrer, que no tinga

Vlpia.li.1.ff. de Cloacis.

Liu.c.23.24

Lib.2.ca.21. cap.22.30.

Lib.2. a.30

OSanta auem dalt la opinio dels que diuhen, esser estada Barcelona fundada per Hercules, y apres crescuda per Amilcar Barcino. Escrit auem tambe, com los Betulons destorbauã la obra de aquesta ciutat: y cõ lo pouh, o lo molt, que ella fos, deuia esser restada en ma dels Romãs, en lo temps, q̃ aquells ab los Carthaginesos se partiren la conquista de Espãya, sent la diuisio per lo riu Hebro. Tambe auem feta mencio com no obstãt que Beuter digues, la destruhi, y assola Thelongo Bachio, no podia ses.

Digitized by Google

Cloaqua,y conduyt,per ahont sen vaya la susietat, y rest ell net y polit. Y aquestes Cloaques publiques pẽsjo foren les ques troban,desde laBoqueria yRambla à mar, y de Ionqueres à la riera de sanct Ioan,y à la Boria:en cascuna de les quals pot anar vn home de acauall:y reculliẽ les aygues que baxauan de les montanyes de Collcerola. Y si es veritat, com ho den ser: puix ho escriu axi Vlpia:que lesCloaques se fessen per lo fi, causa, y raho, que estan dits;clar esta,que quant per la Republica se emprenia aquest vniuerçal benefici: perque les sutsietats de les cases no tinguessen bruta la ciutat, y de aquella nos vingues à corromprer lo ayre,tambe deuian tenir compte, no pogues prouenir allo de altra causa,com embaçarse les aygues,y compodrirse per les places,y carrers,ferse grans fanchs, y ab aygues,y estercols de animals, ab lo calor del Sol engendrarse putrefaccions, y de aqui corrupcio de ayre. Y com assò nos pogues euitar millor, que empedrant les places, y carrers, perque vehem per experiẽcia, que en altres ciutats,ahõt no hi ha empedrats,en plourer estan vuyt dies, que nos pot caminar per ellas,yen aquesta,en cessar la aygua,se pot anar à peu axut,y quãt mes plou,millor.Quiça no sera desproposit,pensar, que tambe en temps de aquestos Scipions,quant feren los Cloaques,se començas à vsar;lo empedrar les places, y carrers: y que la primera obra y inuencio de aquesta pulicia, fos de aquest tẽps dels Scipions. Lo que fonch y es vna de les millors obres, y embelliments, que li podiã fer, y donar, y nosaltres continuar: cõ aquesta sia vna deles excellencies que Thobies publicaua de la sancta ciutat de Hierusalẽ,dient. Que les sues places eran enllosades de vna pedra blanca,y neta.

Thob.c.13.

Millorada axi la nostra ciutat de Barcelona,no cõtents los Scipions dela honra,que de assò los venia: volguerenhi posar nous pobladors, que eran Fauentins de Italia,ylleuarli lo nom vell,y memoria antiga, donantli altre diferent nom del que tenia.Y axi la anomenarenFauencia, conforme la anomena Plini, en los seus llibros de natural historia. Pero com lo nom de Barcelona estigues vsat, y ja tant arrelat, y la fas de la ciutat no fos mudada, no pogue del tot acabar de perdrerse son nom antich:que ans be se li reserua,y los matexos Romans la anomenaren ab lo nom de Barcelona, y als poblats en ella Barceloneses com apar de Paulo Iureconsulto:parlant delas ciutats que gaudihen de immunitat.

Plin.l.3. c.2

Pau. l. fina. ff. de cens.

Y puix que assi auem parlat de edificis publichs de aquesta ciutat, no sera fora proposit recordarnos de alguns altres, q̃ en ella se trobauan en temps passats.Dels quals,à be que no sapiam certament esser de temps dels Scipions: totauia, perque en lo de la sua gouernacio rebe aument aquesta ciutat,com auem vist,y en aquest matex capitol ara he dit, y aquestos matexos estauan posats en fer en ella obres publiques,cõ assi vehẽ,no sera presumpcio molt remota,judicar,q̃ les demes fossen de ells.Oalmẽysve assi mes à proposit.

Y entre altres edificis vells,de aquesta ciutat me acut tractar dels aqueductos, q̃ deuiallauan de la mõtanya de Montjoich, de la font que vuy se diu dels Taronjers. Los quals cahent per la falda de la montanya,per certes canonades sota terra venian à ferir,ahont vuyt es lo portal,y carrer de sanct Pau.Donã senyal de assò,qua tre espiralls de fonts,ques troban encara, tots tres rodons,y dins tous,be cõ lo coll de la coma de vn home.Los dos son fora de la ciutat, à la vora del cami, baxant de dita font:sobre lo vn dels quals(grã estalui,que pert vna antigalla) vuy es tavn mojò, terme, o fita de la ciutat, en front del dit portal.Y aquestos dos,eran de altaria de vn home: lo altre es dins ciutat, en lo dit carrer,de front de vn carrerò, q̃ passa tras lo Altar major,y sachristia del cõuẽt de sanct Pau del Camp, y te be mes tres canes de alt. Y lo que sobra de mostra à aquest,falta al vltim:que nos mostra mes de algũ palm sobre la terra arrimat à vna paret, à ma dreta del qui va de la rambla al Monastir,en lo entremig de las dos clauagueres vella y noua, ques troban en aquell carrer.Desde ahont se pert lo tino del lloch ahont podia anar la aygua q̃ per alli passaua. Y destos aquaductos fa mencio de pas, micer Dionys de Iorba en las excellencias de aquesta ciutat.

A mes

Digitized by Google

A mes de aſſò tenia Barcelona algunsſumptuoſos temples, dedicats à la vanitat dels ſeus Deus. Y callãt per ara de aquell, que era del Deu Æſculapio: del qual parlarèm en ſon temps: y dexãt lo de Iupiter, de qui parli en altre lloch, creuſe certament, que en ella hi auia vn temple dedicat à la Deeſſa Minerua. Y axi ho afirma micer Hieronym Pau, en la ſua Barcinona. Lo ques pot verificar de la inſcripcio ques troba en vna pedra, que prest poſarem. Sols nos reſtaria ſaber en quin lloch podia eſtar edificat aqueſt temple. Y ſi ſeguim al pare meſtre Franciſcho Diago, coſa facil ſera dir: que era alli ahont vuy eſtà fundada la Cathedral. Mouentſe à dir aſſo per certa eſpiritual cõtemplacio, que ab ell poden meditar los que eſtã donats al ſanct exercici de la meditacio. Pero com à Hiſtoriadors, volent ſeguir al no menys Docte que laborios Ambroſi de Morales, auem de dir. Que las mes vegades ſolian ſer los edificis Romans, alli hõt vuy ſe trobã les pedres antigues: que ſon conegudes mes per pratiga, y experiẽcia, que per fundamental ſciencia. Y axi podria ſer fos eſtat aqueſt temple alas grans daſes de Gualbes: en las quals al peu dela eſcala dela caſa del Gualbes de Bonauentura, qui va al Regomir: ſe troba vn pedeſtral de Ara, o eſtatua Ramana, que ſeruex pera pujar à caual: y eſta poſada de traues, ab les lletres y proſpectiua de aqueſta manera.

Diag. l.i.c.1

Moral. antiquitat.c.1

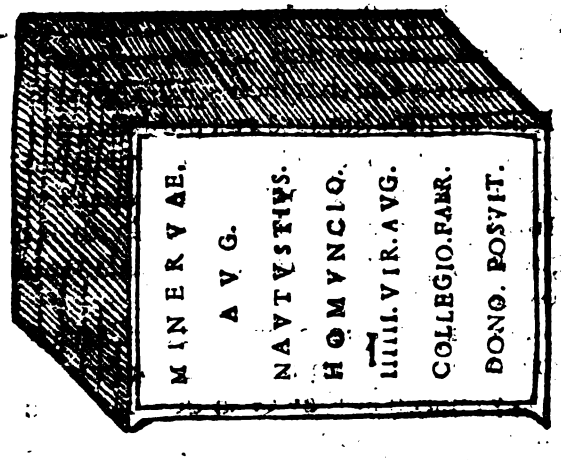

Que vol dir: que Nautuſtio Homuncio, que era hu dels ſis homes Auguſtals (dits axi, o per ſer perſonas de religio, y per ella dignes de veneracio, y ſanctimonia, o per ſer hu de aquells que aportauã lo primer orde, y deuãt guarda, en les guerres, com vol Ambroſi Calepino) poſà y feu aquell donatiu, à Minerua, y al collegi dels Artifices, o meneſtrals. Era tinguda Minerua per inuẽtora de totes les arts, com diu Vincencio Carthario: y axi fem donatiu à aquell collegi, ſe hõrraua, y reſpectaua la Deitat quey preſidia. A aqueſt Nautaſtio Homuncio anomenan Diago, y micer Iorba: Antiſtio. Y realment es error de la imprecio.

Cartha. tit. de Minerua.

Lo matex micer Iorba diu. Que antigament aqueſta ciutat tingue vn temple de Gentils, alli hont vuy es la Iſgleſia Parrochial de Sancta Eulalia de Merida, que tambe ſe diu del camp, fora los murs de aquella: yno eſpecifica aquina Deitat fõch conſacrat. Pero Hieronym Pau, y fra Diago, donantli lo matex ſiti y lloch, diuhen era dedicat à la Deeſſa Venus. Y q̃ abans de algunes guerres, que en aquella temporada (ans q̃ micer Pau eſcrigues) auian ſuccehit (que certament deuian ſer les turbacions, ab lo Rey Don Ioan Segon) ſe demoſtrauan alli encara, algunes ſepultures de Romans. Y que fonch deſtruyt, per los matexos Barcelonefos: perq̃ deſde alli nos donas dany à la ciutat. Y q̃ apres fonch tornat à reedificar lo quey es vuy. Y certamẽt les parets velles que ſon tras de aquella Iſgleſia, donan prou veſtigi de aſſò. Moſtrant, q̃ la obra vella tenia la llargaria al traues de la que es ara: y q̃ la porta del temple deuia mirar à la ciutat, com ara mira al camí real.

Tenia tambe aqueſta ciutat ſon bell y ſegur port, à la falda de la Montanya de Mõtjoich deues la part del Ponent. A hõt reſta encara lo nom à vna Capella de noſtra Senyora, que li diuhen la Verge Maria del Port. A hont conſedex noſtre Senyor Deu moltiſsimes gracies als que deuotament inuocan y reclaman la ſua ſacratiſſima Mare. De la inſtitucio de la qual Capella direm en la ſegona part de eſta Coronica. Alli pochs anys fa, ſe trobauan encara algunas anelles de ferro, cõ las que ſol auer en algunes fortaleſes en ports de mar: ahont amarran y lligan las cordas, o gumenas dels vexells, per aſſegurarſe de los borraſcas y temporals, dela inconſtant

Digitized by Google

fortuna del mar. Y essent Castellà, o feudetari del castell q̃ es alli, micer Miquel Serrouira (no se perque) las ne lleuà: ajudant à dar pressa à que se acabe la memoria de aquestas antiquitats. Alguns del vulgo han pensat, que la ciutat de Barcelona de son principi fos estada fundada en aquella part y falda de montanya: y que apres per ser lo lloch mal sa per los estanys de Remolar y altres ques fan per aquella plana del Prat, dels quals en los hiuerns hixen tals boyras y bromas, que sino ferissen ys rompessen com engrã part esclatan cõtra Montjoich, causarian encara grans danys à la ciutat. Y que per asso la mudaren de aquell siti en lo que vuy esta. Pero asso no te fonament. Y axi non digui res tractant de la fundacio desta ciutat. Ni es de consideracio dir: que aquest Port estigues massa lluny dela ciutat. Com vuy vehem que lo de Salou es mes lluny de Tarragona, y no per axo li falta la contractacio ordinaria. Y per quant en moltas occasions aurem de tornar à fer memoria de aquest Port de Barcelona, basta per ara auer dit asso. Posant tambe fi, à les excellencies ques podiã dir desta ciutat: que seria may acabar: encara que nos repetissen les que en diuerses parts dela present obra, llargamẽt en sos propris temps se descriuran.

Capitol. XXII. De les amistats feren los Scipions ab lo Rey Siphace, o Siphax, y los Carthagineses ab lo Rey Gala, y dela primera vegada que los Romans donaren sou en la guerra.

EN lo temps, que en Cathalunya passauan aquestes coses, auia vn Rey en Africa, anomenat Siface, o Siphax: enemich de Carthago, y q̃ tenia continuas guerras ab ella: y ab vn altre Rey anomenat Gala, que estaua entre lo seu Regne, y lo de Carthago. Siface segons Florian de Campo, Esteue Garibay, y Ioan Mariana, era Rey de Siga, y posehia tota la marina fins casi à arribar à Tanger, y Ceuta, y alguns llochs de dins terra, y era senyor de alguna part de la Numidia. Y segons Pere Anton Beuter: Gala era Rey de la altra part de Numidia, y dels Massulios. Volgue Siphace, fer pau, y conserts ab los Carthagineses, per certs respectes, que Florian, y Mariana escriuhen llargament. Y no podẽt affectuar son intent, mudà de proposit, y torna à la enemistat antiga.

Flo.l.5.c.37 Gar.l.1.c.19 Ma.l.2.c.17 Beu.l.1.c.18

Los Scipions que estauan en Espanya, com saberen aquestes noues, conforme escriuhen Tito Liuio, Florian, Beuter, y Medina: aparexentlos bona occasio per acabar de traurer de Espanya als Carthagineses, si procurauan que estiguessen occupats ab guerres en Africa: perque axi, ni amolestarian à Italia, ni podrian enuiar socorros à Espanya: determinaren guanyar la amistat del Rey Siphace. Al qual enuiaren per Embaxadors, tres Capitans, o Centurions: lo hu dels quals era Quinto Sertorio. Pregantlo, que continuas la guerra contra Carthago, prometentli tot fauor y ajuda. Acontentas Siphace de asso, y donals altres Cauallers Africans, pera que ab dos de ells vinguessen à Espanya, à rebrer lo jurament dels Scipions. Y pera que, à quants vassalls seus trobassen, en seruey dels Carthagineses, los fessen passar à la part dels Scipions. Detenint ell en son Regne à Quinto Sertorio, pera que ensenyas als seus vassalls lo orde y consert, que los Romans tenian en les batalles. Vingueren los altres à desembarçar en Espanya en Alicant, prop de Calp, segons Beuter. Desde ahont negociaren lo que auia ordenat son senyor Rey Siphace. Y en effecte los seus Africans sen passaren al seruey dels Scipions, dexat la amistat dels Carthagineses. Alli ahont estigueren estos fundarẽ vna poblacio, per honrra de son Rey, à la qual anomenaren Siphax, y apres Yphax: la qual diu Pere Anton Beuter, fonch arruynada ab las guerras, que tingueren los Cathalans ab los Genoueses. Liuio.li.4. c.17. dec.1. Flo.l.5.c.18 Med.l.1.c.37

Poch apres que la senyoria de Carthago sabe aquestes amistats, feu confederacio, y lliga ab lo Rey Gala de qui assi he dit que Siphace era enemich. Y aquest feu Capita seu, à son fill Massenisa, que tingue algunes batalles, y vense à Siphace.

Sabent tot asso Hasdrubal Barcino, Hasdrubal Gison, y Magon, que cõ auem vist

Digitized by Google

viſt eſtauan en Eſpanya:eſcriuhen Floriã
Flo.l.5.c.19 y Mariana, que vehent nouas occalions de guerra,ſen alegraren eſtremadament. Y comẽſſaren à cobrar animo,y ab cautelas diuertir als Eſpanyols Celtiberos, de la amiſtat dels Romans:prometentlos donar cert eſtipendi perpetuo, perque los
Me.l.1.c.48 ſeguiſſen en les guerres. A be que Medina poſa molt diferent occaſio.Dient,que ja aqueſtos capitans Carthagineſos no aguardauã fauor de la ſenyoria,y axi per valerſe de manya, ſe conſertaren ab los Celtiberos.

Viſtes vnes coſes y altres per los Scipions, per procurar que los Celtiberos nols eſcapaſſen dela ſua amiſtat:o perque ja los auian dexats com vol micer Luis
Ycart.c.17. Pons de Ycart,per tornarlos à la ſua parcialitat prometeren donarlos auentajat partit, y conſert: donant los ſou cert, demes auant de la part que guanyauã en les guerres,dels robos y ſacos,feyan als enemichs,que per los Latins, ſe anomenaua Præda.Aduertint Tito Liuio y tots los altres:que aqueſta fonch la primera vegada, que Roma donà ſou als ſeus ſoldats: que de abans nols ſolian donar ſou cert, ſino, que per termens, o collacions(que deyan ells)com ſi ara digueſſem per Parroquias,los acudian los amichs à ſeruir à la guerra, per certs temps, y la deſpulla, que prenian dels enemichs, ſe la partian, y diuidian entre ells. O ſi nos podia diuidir,venianla, y venuda, partian la moneda,y ab allo los pagauan, y eſtauan contents y ſatisfets.Axi que ab lo nou modo de pagar ab ſou cert,los Celtiberos ſe reduhiren à la vella amiſtat Romana.Veritat es,que no tots, ſino part. Y reſtant ab los Carthagineſos,part de ells: los pobles Celtiberos forẽ axi diuidits.Los que proſeguiren la amiſtat Romana foren admeſos ab les banderes, y eſquadras Romanas: que abans nos ſolian admetrer, ni meſclar los vns ab los altres. Lo que tingueren los Romans à feliciſsim ſucces, y enuiaren baſtiments,municions,armes y prouiſions à Eſpanya, com llargament eſcriu Florian de Campo.Pero allo fonch la perdidicio dels Scipions, com veurem encontinent.

Cap. XXIII. Com Maſſeniſa y Indibil ualgueren à Haſdrubal, y de la batalla que tingueren ab los Romans:en la qual moriren los Scipions.

Olt contents eſtauan los Scipions en auer tirats als Celtiberos à la ſua amiſtat. Majormẽt eſſent com erã paſſats de trenta mil homens.Pero com foren los primers mercenaris,que ſeruian ſols per lo interes, y no per amor: axi tambe foren la deſtruccio dels capitans Romãs:com aparexera del diſcurs de aqueſt matex capitol. Ab aq̃ſt contento y alegria, que los Scipions tenian,vehientſe poderoſos,axi com lo any paſſat auian vençut à Haſdrubal, y deſtorbat lo ſeu paſſatje à Italia, volian aqueſt any de 209.abans de Chriſto,llançar y deſterrar del tot als Carthagineſos de Eſpanya:com diu Tito Liuio. Liuio.dec.3 l.5.c.18.

Haſdrubal Barcino, Haſdrubal Giſon y Magon,q̃ eran los tres capitans Africans, que eſtauã en Eſpanya : enteſos los intẽts dels Scipions, tãbe ſe poſaren apunt de guerra,ſegons eſcriuhen Florian, Medina y Mariana. Y per aſſo procurarẽ valerſe de tota la gent q̃ pogueren juntar de amichs y cõfederats:ſenyaladamẽt del noſtre Cathala Indibil, quils era grã amich, cõ auem viſt en altre lloch. Loqual preſtament los acudi ab ſa gẽt,y ab ſinch mil homens Suſſetans,tots pagats deuantma. Flo.l.5.c.48 Me.l.1.c.48 Mar.l.1.c.18 Lib.3.c.11.

Entretant q̃ aſſo paſſaua en Eſpanya,y ſe aparellauã las coſas dela guerra:ſe feyã los matexos aparells en Africa,per ſocorrer als q̃ eſtauan en Eſpanya.Perq̃ lo Rey Gala qui apres de auer vençut al Rey Siphace,o Siphax,auia caſat à ſon fill Maſſeniſa ab vna filla de Haſdrubal Giſon,anomenada Sophonisba: tãtoſt lo ſeu paſſar ab grã ſocorro à Eſpãya : peraq̃ valgues à ſon ſogre,ab ſet mil infants,y ſetcents ginets.Los quals deſembarcarẽ en Carthagena,en lo matex any 209.ſegõs Garibay. Gar.l.5.c.20 Y ab aq̃ſtos fauors de Indibil y Maſſeniſa, començaren los capitãs Carthagineſos à mourer lo ſeu exercit,contra lo dels Romans.Auiſaren tãbe als Celtiberos ſos amichs,que eſtigueſſen ſegurs, y nos mogueſſen, fins à veurer lo mouimẽt q̃ fariã los Celtiberos amichs dels Romans.

Digitized by Google

Los Scipions que saberen aquestes nouues, y desijauan lo matex que los Carthagineſos: poſaren tambe apunt la ſua gent, y exercit: aparexentlos, tenian baſtant poder pera encontrarſe ab aquells, y traurer los de Eſpanya. De manera q̃ axi anauan tres exercits per Eſpanya: lo hu de Romãs: los altres dos de Carthagineſos: guiats per la vna part de Haſdrubal Giſon, Magon y Maſſeniſa: y per Haſdrubal Barcino per la altra part tot ſol. Lo de Giſon, Magon y Maſſeniſa, eſtaua deſuiat dels Scipions, algunes ſinch jornades, poch mes, o manco: lo de Haſdrubal Barcino anaua algũ tãt mes prop de aquest, deues de vna ciutat que ſe anomenaua Anatorgin, o Anitorgin: que ſegõs algũs era la que vuy ſe diu Aſtorga, à dos jornades del exercit Romà. Y eſcriuhen Liuio, Florian, lo Bisbe de Gerona, Beuter, Ioan Pineda y Mariana: que à be que las voluntats de tots eran conformes de encontrarſe, y los Scipions ſe ſentian ab animo, y poder de venſſer à ſos enemichs: ab tot axo, tementſe, que ſi venciã à Haſdrubal Barcino, podian los del altre exercit fugir, y eſcaparſe per los boſchs: per deſuiar aſſo, determinaren, diuidir ſon exercit en dos parts, y anar cada hu per la ſua part cõtra los altres. Per aſſo Publio Cornelio Scipio prengue dos parts de les bãderes y eſquadres del exercit: y lo mes ſecret que pogue ſen paſſã cõtra lo exercit de Haſdrubal, y Giſon. Y Gneo Scipio, ab alguns Italians, y los trenta mil Celtiberos, reſtà pera contraſtar à Haſdrubal Barcino. De aqueſta manera diuhen comunament, ques diuidi lo exercit dels Scipions. Pero à mi me apar, que ni ague vna part mes, que reſtà acomanada à Tito Fonteyo, qui reſtaua per les partides y comarchas de Hebro y Tarragona: com baix aparra. De manera que diuidits axi, y anant caminant y marchãt los exercits dels vns, en ſerca dels altres. Vingut ja Gneo Scipio à viſta de Haſdrubal Barcino, poſà tota la ſua gent en orde. Haſdrubal quel veu venir de aquella manera, tãt poſat apunt, y que ja no eſtaua ſino vn riu en mitg de ells dos, y que tot lo poder, y força de Gneo conſiſtia ab lo fauor dels Eſpanyols Celtiberos, donà auis à ſos amichs, los que eran en los pobles de Celtiberia, pera q̃ donaſſen de improuis ſobre los pobles amichs dels Romãs. Y per altra part enuià als q̃ eſtauã en lo exercit Romà, algũs dels ſeus Celtiberos, pregãt los: deſiſtiſſen de la amiſtat Romana, y q̃ ja q̃ no volgueſſen afauorir als Africans, almenys, nols vingueſſen encontre: puix Haſdrubal y ſos germans eran fills de Eſpanyola, y caſats ab Eſpanyolas. Lo qual rahonamẽt, y la noua que tinguerẽ del q̃ paſſaua alla en les ſues terres, foren de tãta eficacia, q̃ encontinent los Celtiberos tragueren les ſues banderes del Real, y ſe apartaren del exercit Romà, prenẽt la via de ſocorrer àſes caſes y terres. Dexant axi à Gneo Scipio, deſemparat y deſconſolat: q̃ per mes quels pregas, may pogue traurer altra coſa de ells: ſino q̃ no volian pelear contra dells matexos, y de ſa terra. Quant Scipio veu aſſo, y q̃ prechs ni amenaſſes baſtauã à detenirlos: conexent, que ſens aquells les ſues forces no erã baſtãts à reſiſtir à Haſdrubal Barcino, determinà tornar atras, tant quant pogues: puix eſtaua lluny de ſon germa, q̃ nos podian juntar tant facilmẽt, y ja Haſdrubal auia paſſat lo riu per encontrarſe ab ell. De aq̃ſta manera ſe anaua allunyant Gneo quãt podia de ſõ enemich, procurãt trobar lloch q̃ ab la aſpereſa, y diſpoſicio li ajudas à mãtenirſe algũs dies, o eſcapar del enemich.

Entre tant que paſſaua Gneo Scipio aqueſtos apretos, Publio Corneli Scipio caminaua ab lo ſeu exercit contra Haſdrubal, Giſon, Magon, y Maſſeniſa. Y com ſabe que allí era Maſſeniſa, tingue molt gran eſpant y temor: lo qual li creſque quant veu, que denit y de dia continuament lo tenia deſſobre: que no exian los ſeus per ninguna coſa del Real, que ja los Numidas de Maſſeniſa eran ab ell, y los encatiuauan. Ajuſtauas ab aſſo la vinguda de Indibil ab los ſoldats ſeus, y ab los Sueſſans, que ſegons diu Liuio, era fama, que entre tots eran ſet mil y ſinch cents. Y volent preuenir al grandiſsim dany ſe li eſperaua, ſi aqueſtos ſe ajuntauan ab lo exercit dels Carthagineſos, determinà pelear primer ab Indibil, abans que ſe ajuntas ab los Carthagineſos. Axi que trahient les ſues banderes dedenit, y dexant

Linio dec. 3 l. 5. c. 18. Flo. l. 2. c. 4. 44. 45. B. de Gero. l. 5. cap. de morte Scipionum. Beu. l. 11. c. 18. Pine. l. 8. c. 4 5. a. 3.

Cap. 25.

Digitized by Google

y dexant en lo camp per llegat à Tito Fõteyo, qui com he dit, tenia la altra part del exercit, ell marxa fent son cami en serca de Indibil. Tingueren sentiment de aquesta partida los caualls de Numidia, que corrian lo camp, y auisant al exercit Carthagines, prestament acudiren à donarli alcans, y encontrarenlo al temps, q̃ començaua à pelear ab los de Indibil. Y fonch aqui la batalla tan cruel, y sanguinolenta, aspra, y renyda, que moriren infinits de cada part, y molts mes dels Romans. Y al vltim, Publio Corneli Scipio (que com à valeros los anaua esforçant) ferit de vna llançada en lo costat dret, caygue mort en terra. De la mort del qual vltra dels citats autors fan mencio Plutarcho y Lucio Floro. Mort Publio Corneli Scipio, començarẽ los enemichs ab grãs crits, à publicar la mort de aq̃ll, y la propria victoria. Y oyntho los Romans, començaren à desmayar en tanta de manera, que prest foren vençuts: y los que pogueren escapar fugiren al Real de Tito Fonteyo. Ahont arribaren molts, tant canssats dels treballs, fatigues y pes de les armes, que moriren sens numero. Y per lo cami, ab lo alcans que los donaren, acabaren molts mes dels q̃ eran estats morts en la batalla.

Plu. in vita Scipi. Afri. Flo. l. 2. c. 6.

Conegueren los Carthagineſos la sua bona fortuna, y no vsant de ella ab peresa, ni fluxe dat, sino ab molta diligencia: apenas agueren acabada aquesta jornada, quãt apres de auer donat algun refresch als homens de armes, y caualls, marxarẽ, Asdrubal Gison, Magon, Matsseniſa y Indibil, per ajuntarse ab Asdrubal Barcino en Anatorgin. Ahont arribats foren rebuts ab la alegria q̃ la bona noua aportauan merexia.

No sabian encara los Romans la perdua de Publio Corneli, pero no tenint no ues de ell, y vista la vinguda dels capitans Carthagineſos, suspitaren lo que podia ser. Auiay entre ells vna secreta murmuracio, y endeuinança: qual sol esser en semblants occasions de aquesta. Lo qui mes ho senti era Gneo Scipio, que feya certes conjectures, y la sanch li donaua sobresalts, y mouiments, indicis vertaders del que passaua. Y ab aquest trist pensament, anaua retirant atras lo seu exercit lo millor que podia, sercant lloch acamodat pera saluarse, valentse moltes vegades de las nits. Y en vna de ellas prengue lo cami de Hebro, deues de ahont es vuy Caragoça, segons vol Beuter. A la matinada vist per los Africans, que Gneo era partit, enuiaren tras ell al alcans los caualls de Numidia: los quals arribaren à encontrarse ab ell axi à la tarda del dia seguent. Gneo quant veu asso, feu retraurer la sua gent en vna collada, poch mes alta, que los altres llochs del rededor. Y com nos trobas comoditat ab que fer reparos, axi per la pressa del enemich, com per no tenir per alli fexina, rama, ni altres coses ab ques solen fer los forts: prẽgue totes les albardes y basts dels animals del carruatje, lo bagatje, fardells, bales, sachs y algunes cordes, y ab asso feu sos baluarts, trinxeras y reparos. Vinguda ja la matinada del altre dia seguẽt, acabaren de venir los altres esquadrons y capitans Africans, y començaren à donar açalt al lloch ahont Gneo se era fortificat, marauellantse molt de tals reparos. Los quals com al principi fossen de algun profit, y destorbassen als Carthagineſos de sos intents: los capitans Romans los irritauan, ab paraules injurioses y de vituperi: aualotant los, y dientlos: quels detenian cosas que no detindrien à doues, ni à minyons. Vehentse los Carthagineſos axi vltrajats de paraules, y detinguts ab obres: romperen ab gran impetut contra de ells, lleuant los embaraços dels passos, tallant les cordes ab que estauen lligades les coses les vnes ab les altres: y entrant ab gran furia per lo Real y fort dels Romans, matantne molts ab aquella entrada. En la qual diuhen alguns, que mori Gneo Scipio, als primers encontres. Altres com Lucio Floro, diuhen, que fugi ab poch dels seus en vna torre, que hi auia alli prop del Real, y que sos enemichs posaren foch en aquella, y la cremaren ab Gneo Scipio, y quants eran en la sua companyia. Tito Liuio referex totes dos opinions, sens declarar qual sia mes certa. Pero los demes tenen la primera per mes vera. Mori Gneo Scipio molts pochs dies apres de son

Digitized by Google

de son germa Publio, segons Plutarcho. Los quals foren vint y nou, segons los altres autors: y al cap de vint anys que era vingut de Roma, per al gouern de Espãya.

Orosi.l.4. c.Annibal vsq.ad Ancu. peru.

Y si be Paulo Orosi fa poca mencio de la mort de aquestos dos germans, senyalãt solament, que foren vençuts y morts en Espanya per lo capita Hasdrubal: totauia foren tant plorats en ella, que no hi ague cosa de major sentiment: majorment en Valẽcia, Sagũto, Tarragona y Barcelona, per los beneficis que de ells auiã rebuts.

Los soldats que escaparen de aquesta batalla, vns fugiren de vna part, altres de altra, cada qual ahont li aparexia poder saluarse: molts acudiren al Real de Tito Fonteyo, dels quals en altre lloch se dirà.

Cap.25.

Cap. XXIIII. Del lloch de las batallas y morts dels Scipions, sepulcre de aquells, y Torre del cami de Tarragona.

SObre lo auetiguar dels llochs ahont succehiren aquestes batalles, y jornades de les morts dels Scipions, hi ha algunes diferencies. Y com no sia cosa vuy aueriguada, no gosare jo auenturar à determinarme, per no amostrar demasiada afecçio à les coses de ma terra: dire lo q̃ sent, y dexare la determinacio à la volũtat del lector.

Axi que, es de saber: que Florian de Campo, Pere Anton Viladamor, mossen Diego de Valera, Ioan Pineda, Esteue Garibay y Iuan Mariana, guiats per la escriptura de Tito Liuio, diuhen: esser estada la mort de Publio Cornelio en Andaluzia, y la de Gneo son germa, prop de Carthagena. Lo vulgo en Cathalunya diu: que la batalla de Gneo Scipio, o lo lloch ahont morí, fonch prop de Tarragona, en la collada ques troba ab vna Torra, comunament anomenada, dels Scipions: junt al cami Real, à ma dreta, qui va de Barcelona à Tarragona, al cap deça del arenal, à sis mil y sinch centes passes poch mes, o manco, de la ciutat de Tarragona, segons ho escriu micer Luis Pons de Ycart en les grandeses de aquella ciutat. Y la causa de fundar aquesta vulgar opinio es, per raho de dos estatues, o figures humanes de relleu, que ab tall, figura y vestidures Romanes estan en aquella torre. De les quals figures se diu, esser estatues y memories dels Scipions. Y aquesta opinio tingueren alguns autors, que jo ho he vists, q̃ son allegats per micer Ycart. Y tinguerẽ la matexa lãn Annio de Viterbo sobre lo Beroso, Pere Medina, Mario Arecio y Ioan Vaseo. Concordant tots en asso: que aqui fonch la mort de Gneo. Pere Anton Beuter, à be que com dalt auem vist, haja dit: que Gneo com se anaua retirant sen passà deues de Caragoça, no insistex, en si morí per alli, o no: sino, que referint aquestas dos opinions, que tinch ditas, so decanta à la primera, dels que diuhen, morí Gneo prop de Carthagena. Y per millor relatar la segona, y mostrar al vll lo fonament que te, vol fer mostra de la figura de aquella Torra, pintantla de aquesta manera.

Flo.l.5.c.46 Vilada.c.15. Val.p.2.c.11 Pined.l.8.c. 24.§.3. Gar.l.5.c.20 Mar.l.7.c.18 Liuio.dec.3 l.5.c.13.

An.p.2.f.59

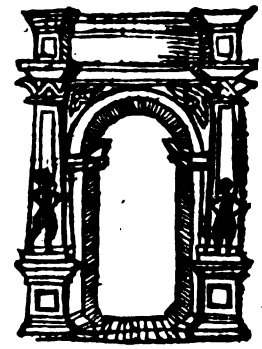

Pero ab bon perdo, y deguda cortesia, o ell no auia vista la dita Torra, o si la veu se enganyà molt. Yo pens degue confiar de alguna relacio. Y Deu ley perdo, à qui lay dona pintada axi: perque es causa de vna de dos: o que quim creura à mi, tindrà en menys, è murmurara de tant graue autor cões Beuter. O si creu à aquell, increparmea à mi, que tinga atreuiment de corregirlo. No es mon intent menguarli vn pel de la reputacio y estima: sino mostrar solamẽt, que fonch enganyat, conforme souint per relacions en aquestes coses sol ferse. Y perdonenme los qui lligen diuersos autors, y se aficionã à ells, que en lo que jo veig à la clara no podre dissimular à ningu.

Pero tornant al fi, que auem trencat: es de saber. Que micer Ycart descriu la dita Torre, per mesura y punts, y toca algunas dificultats, que sobre ella se offerexen.

Digitized by Google

xen. Yo ans de entrar en la declaracio de aquella, vull posar la sua figura, cõ la viu dels meus propris vlls en lo any 1600. en aquesta manera.

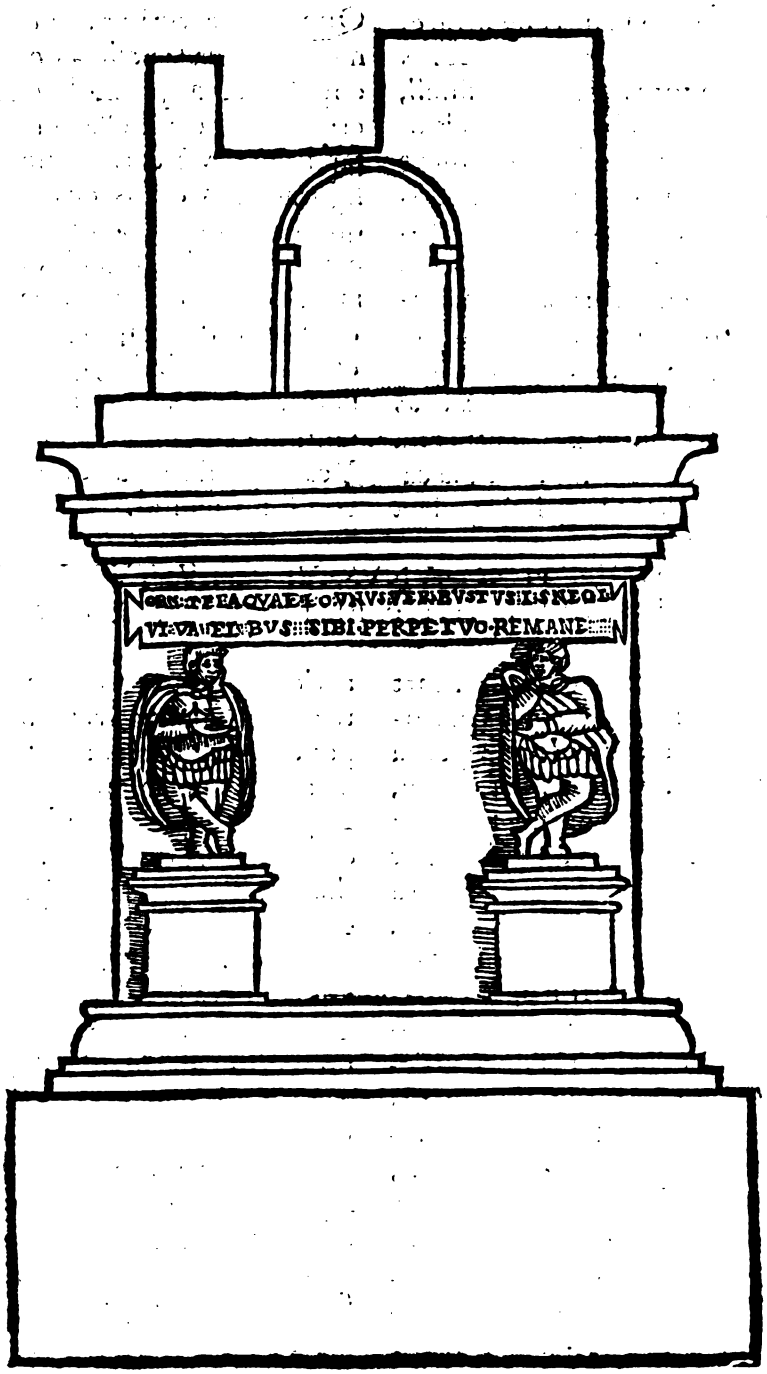

La qual si es del tẽps, q̃ anam escriuint, en aquest capitol, seguint lo cõpte del pre sedent: auia de auer, mil vuyt cents y nou anys, q̃ era feta quant jo la viu. La propor cio sua fonch mesurada per mi, y vn criat q̃ aportaua suficiẽt Lati, y prou Arihthme tich, y Geometrich, y curios pintor. Y ve rem, q̃ la relacio de micer Ycart nos do naua alguns palms de diferẽcia: fentla ell mes petita del q̃ nosaltres la trobauã. Per q̃ ell li donà 40. palms de eleuacio, o de al çada, y 22. en cada quadro: que venẽ à es ser 88. palms de circuit. Nosaltres troba uã, que lo pedestral tenia 10. palms de al saria, lo cano ahont estauan les estatues, y la corniza tirauan 19. palms, y tot lo deso bre, altres 19. palms: que venen à esser 48. palms de llargaria: y en cada quadro vint

vint y sis palms, que venen à esser cent y quatre palms de ambit enlo peu: enlo cano, denou palms per quadro, q̃ son trenta y sis palms de vogi. No se sins enganyarẽ: se be q̃ treballarẽ en no errar. Las pedres de aq̃sta torra son totes picades à liuell, y molt grans, juntades ab betum à la Romana. Es cega fins à mitg lloch, o almẽys plena de pedres y terra. Te aquelles dos estatues, o figures Romanes, enlo quadro q̃ fa cara mirant al cami: y estan sobre vns pedestrals y bases, en la forma assi pintada: totes dos dretes, y la vna te la cama sobre la esquerra, y lo bras esquerra sota del dret, reclinãt lo colso del matex bras dret sobre lo bras esquerra. La altra està ab figura, y gesto cõtraposat: tenint la cama esquerra sobre la dreta, y lo bras dret sota del esquerra, reclinãt lo colso esquerra sobre lo bras dret. Y totes tenen la ma à la cara, reclinant lo cap sobre de ella. Que à be sia veritat, auer lo ayre mari molt gastada la bellesa de ellas, totauia se cõprẽ encara, q̃ es molt verdadera la discripcio, q̃ de aquellas en aquesta forma fan Beuter y Ycart. Tenen tãbe aquellas figuras vnas capas en certa forma: à las quals los Romans anomenauã Togas: que baxauan desdels muscles, fins bax, casi als talons, rematãtse en forma circular, o ouada. Sobre dels caps tenen vnes lletres, y estan molt gastades, que apenas se poden llegir, o almenys nos poden llegir per fer sentiment complit. Entre lo que micer Ycart ne escriu: y lo que jo he vist, les lletres son aquestes.

ORN.:·TE. EAQVÆ.:·L.:·O.:·VNVS.:·VER.:·BVSTVS.:·I.:·S.:NEGL.:·
VI.:·.:·VA.:·:·.FL.:·.:·BVS.:·.:·.:·.:·.:·.:SIBI. PERPETVO. REMANERE.

Algunes altres lletres diu micer Ycart quey auia en altre lloch, entre los personatges, o estatuas, escritas en vna pedra marbre alabastrina, y que la lleuà de alli, y se lan aportà lo Cardenal de Espanya Fra Francesch Ximenis, passant per alli: y que nos sab, si la aportà à Roma, o à Castella. Si es axi, sens dubte la escriptura de aquella pedra deuia donar noticia de aquell edifici. Pero Ambrosi de Morales en les antiquitats de Espanya, no vol sofrir, que semblant cosa se diga del Cardenal. Y diu, que may lo Cardenal Ximenis vingue deues Tarragona, ni fonch curador dela Catholica Reyna Donya Isabel, com à escrit micer Ycart. Io no vull fer les parts del hu, ni del altre, que so amich de Socrates y de Plato, y de la veritat mes, que de tots. Pero dich: que no sols en lo lloch ahont diu micer Ycart: pero ni en tota la torra he pogut veurer senyal ahont agues pogut estar aquella pedra, ni que falte de ella: que saluo lo q̃ lo ayre mari ha gastat, y la superficie de dalt, que la antiquitat del temps ha consumit, y enderrocat: no hi ha cosa, que don senyal, ques sia moguda: ni hi ha rastre de que hi haja agudes lletres en altre lloch, sino las de sobre los caps dels personatges.

Mora. c. de Tarragona.

Vista y mesurada aquesta figura, y entes lo que graues autors, y la comuna veute en Cathalunya, resta saber lo que responen los qui defenssan lo cõtrari parer. Y penssan no faltarlos rahons per asso. La primera que donan es: que Tito Liuio diu: q̃ la mort de Gneo fonch entre Carthago y Tarragona: y q̃ lo riu de Hebro estaua entre los dos exercits, abans de comensarse la batalla. Y axi no poguè esser aqui hont es la torre, cõ sia deça de Tarragona. La segona raho es: perq̃ los Romãs no acostumauã sepultarse, sino cremarse: y axi essent estat Gneo Scipio trosejat, o cremat en la batalla, no se li aguera fet sepulcre, puix no acostumauã los Romans sepultarse. La tercera raho es: q̃ Dõ Antoni Agusti escriu, q̃ lo ques diu de aquella torre, es faula: y que aquellas figuras no son dels Scipions, sino de dos esclaus, que ploran la mort dels Scipions sos senyors.

A les quals rahons conue satisfer, del millor modo q̃ sia possible. Y per ço respõdre, be q̃ ab orde preuertit: per ser conueniẽt axi, per al fil de la materia, cõ del discurs se veurà. De manera q̃ quant à la tercera raho, q̃ es del dit Dõ Antoni Agusti: espãtem, q̃ essent estat tãt nostre, en quãt ha pogut nos ha lleuat del honor, cõ apar de tots los seus Dialogos, y noti en la fundacio de Barcelona. Y cert crech no deu ser

Augu. Dia. 7

ser seu,sino supopsat: que home tant noble,no fora estat ingrat,à terra que tãt lo honrrà.O almenys aguera dit lo que sentia ab terme mes cubert.Sia,o no,perdonantme les sues lletres, y bona memoria, me atraueisch à dir: no que sia, o q̃ puga dexar de esser aquella torre lo sepulcre dels Scipions: que ni vna part, ni altra te certesa, ni deu condemnar la vna à la altra per faula: per que pot ser, y dexar de ser,com assi veurem:pero dich,que aquelles figures,o estatues, no poden esser de esclaus. La raho es:perque estan ab vesta de tunica,y cuberts ab Toga. C,o es: ab sayo llach de manegas,y capa pẽjant dels muscles espalles auall, que es la Toga.La qual vestidura, si creyem à Aulo Gelio, era de ciutadà Romà:y vehem ab Ambrosio Calepino,y Antoni Nebrissense, que los Romans la vsauan pera si, y pera sos fills,dient à la Toga de sos fills,Preterxata.De la qual vsauan fins à 18.anys: y de aqui auant Toga Viril, o Libera. De hont apar,que la vsauan solament los homens de estat libero, ingenuos, y que fossen de honor, y dignitat: com eran Prafectes, Consellers de aquells, homẽs Consulars, Aduocats Consistorials, y altres de consemblant y majordignitat: com apar de les lleys fetes per los Emperadors Archadi y Honori, Theodosi y Valentinia, Leo y Antonino,les quals se troban en lo Codech del Dret Ciuil. Yaxi per que aquestas estatuas tenen Toga,es cert que eran de homens que tenian honor y dignitat. Ycom los esclaus no poguessen tenir carrech,honor, ni dignitat en la Republica, com se veu ab la auctoritat del Emperador Constantino, que trobam en los llibres del Codech. De aqui es manifest,que aquestes estatues, que tenen insignia de homens lliberos, ingenuos, de honor y dignitat,no podiã ser figuras dels esclaus. No dich que certament fossen dels Scipions,pero pera satisfer à la autoritat del Arc habisbe,per ara abasta auer amostrat que no podian ser figures de esclaus. Ni me vuulla escapar algu dient: que fossen homens de estat libertino:q̃ tampoch no es de admetrer. Y perq̃ puga esser millor entes de tot hom:es de saber. Que à be q̃ en Cathala,cõ dic̃ Libert,entenem vn home q̃ no està subiecte à ningun senyor:encara q̃ ell ni los seus may sie estats esclaus: totauia,en Lati aquest tal nos diu llibert, ni lliberti,sino Liber, o Ingenuo. Lo lliber,o lliberti,es molt diferent. Perque aquestos noms significã home q̃ fonch esclau,y alcançà q̃ son senyor li donas lliber tat:cõ apar ab auctoritat del Emperador Iustinià.De hont se enten qui eran los lliberts,o llibertins entre los Romãs. Y axi sabut asso,dich.Que aquelles estatues,tãpoch no eran de lliberts,o llibertins:perque aquestos no eran admesos à honors publichs, carrechs, ni dignitats. Ans be quant se donauan los officis,se tenia consideracio à la natiuitat del home, cõ apar de la auctoritat de Calistrato Iureconsulto.Y duraua asso encara,en lo temps dels Emperadors Diocleciano y Maximiliano.De manera q̃,no podent tenir honor publich los esclaus,ni los lliberts,y no donantse la Toga, sino à homens de honor publich, tenint aquestas estatuas Toga es cert deuian tenir carrech publich,y q̃ no eran de homens deseruil, ni llibertina condicio:ans be dir asso,o no fonch de dit Archabisbe, o fonch descuyt molt gran.

A la segona raho q̃ diu,los Romans no acostumauan soterrar,o sepultarse, sino cremarse. Responch.Que los q̃ digueren asso,sabian poch de costums Romãs. Per que no tots los morts se cremauan:sino q̃ moltas vegadas tãbe soterrauã los cossos, cadauers y ossos dels morts:posantlos en sumptuosos monuments y sepultres, cõ apar de moltes parts del Dret Ciuil, ab les auctoritats dels Iureconsults Vlpiano, Caio,Macer,Paulo,y altres. De les quals apar tãbe,q̃ los Romãs se deuian soterrar vestits:y à be q̃ lo modo,o forma deles vestidures,no se especifique,pens jo deuian ser les matexas,q̃ en vida aportauan. Y si acas se cremauã los cossos:totauia no deuian vẽtar,ni doxarse axi les cẽdres al ayre:sino q̃ les soterrauã,y posauã en los sepulcres:com apar de vna lley q̃ feu lo Emperador Iulià,contra los violadors de sepulcres:disposant:q̃ los qui trauhẽ de ells les cẽdres dels morts:siã tinguts per sacrilegos. De hont la glosa en aquellas paraules de la lley,q̃ diuhen:AD BVSTA DEFVNCTORVM(q̃ volẽ dir:les cremades o cen-

Gell.7.c.12.

Cale.dic.Nebrif.voc. ju.

Inst.in prin. inst. de jure person.& in pri.de liber.

Lib. 4. c.ij.

l.ne quis l. isdem prini. l.cũ aduoc. l.post duos. C. aduo. diuersor.judi.

Cõst.l.2. C. liberuus aut libertus.l.10.

l.2.§.pretor ait. l. liberũ est. l. atsi.§. funeris causa. l. funeris sumptus.ff. de religi. & sump. fun.l. rei sepulcro rum.ff.de sepul.viol.

Iulia.l. pergit. C.de sepul.viol.

Digitized by Google

o cendres dels defũts) esplica: ques crema uan alguns cossos cadauers, o ossos: y posades les cẽdres en vns vassos, o caxetes, que ells anomenauan vrnes: tot junt ho sepultauan. Y axi puix à be ques cremassen sepultauan les cendres: no obsta la raho, que diu: que los Romans se cremauã: que pogueren ser cremats, y apres sepultades aqui les cendres. Y nom vulla fugir algu, ab lo que micer Ycart ha volgut apuntar: que los Scipions, per ser homens graues, y de tanta qualitat, no forẽ estats soterrats en los camps fora de la ciutat, sino dins de ella, no obstant que per lleys Romanes fos prohibit fer sepulcres dins las ciutats. Dient, que aquellas lleys no tenian lloch, ni compreniã les persones clarissimes. Y o trobe la lley y regla general feta en diuersos temps, per los Iureconsults Modestino y Vlpiano: y per los Emperadors Diocleciano y Maximiliano, y no se trobar la limitacio de la regla, ni la especialitat, excepcio, o priuilegi: que volrria sem mostras, per alguna altra lley, com se amostra la regla. Y sis regex per autoritat de Pere Crinito Historiador: respondre com à Iurista. Recordantme de vna resposta de Vlpiano Iureconsulto, q̃ espressament es contra aquexa llimitacio. Disposant, que ningun Dret puga cõ sedir sepulcres dins les ciutats. Demanera q̃ ni per priuilegi, o per titol de clarisim, ni altrament, tenian llimitacio les lleys so bredites. Y axi puix en general pera tots se feyan los sepulcres en los camps, trobantse alli aquesta torre, no es exorbitantia, pensar, pogues esser sepulcre dels Scipions.

Iureconsl. l. fundus. ff. familiæ hercis. C. l. pretor ait, §. diuus. ff. de sepul. vid. l. mortuorum. C. de relig. & sumpt. fun.

l. pretor. §. diuus. ff. de sepul. viol.

La primera raho, à mon judici, es la mes fort de totes. A la qual respon micer Ycart: ques podria dir: que Tito Liuio cõ parlà de Carthago, per auer de dir Carthago vella, que vuy es Vilafranca de Panedes, digue Carthago noua, que es Carthagena. Axi que la batalla seria estada entre Carthago vella, y Tarragona. Y dir Liuio, que vn riu estaua en mitg dels dos exercits quant se descubriren, se auia de entendre del riu de Gaya, que es à mitja llegua dela dita Torre. Y era facil à Liuio pendre la vna Carthago per la altra, y errar lo riu: puix auia errat lo primer pas. Y no se li auria de donar culpa per asso: puix en lo demes del fet escriuia la veritat: que dins vna ciutat veyem cada dia, discrepar les relacions de les coses succehides en ella, en lo assignar del lloch. La qual raho, no es mala, si es per obrir los enteniments, com diu Ycart. Y ha amostrat en asso son agut ingeni. Pero no es aparent, perço que Carthago vella ja no era en poder dels Africans, ni tenian ells res en aquestos barris y contorns, abans be auem escrit, ab conformitat dels Historiadors, que los Africans per encontrar als Scipions exian de Carthagena. Y axi es ver, que micer Ycart nos gosa determinar. Y si no ha de esser major confusio, dirhi jo alguna cosa, es de aduertir: que tampoch no pot ser, lo que volen Liuio y los quel seguexen, que la batalla de Gneo fos prop Carthagena. Per que si com ells diuhen lo riu de Hebro estaua en mitg dels dos exercits quant se començaren à descubrir, y lo riu de Hebro no passa prop Carthagena, ni en tots los Regnes de Granada, Toledo, Murcia, ni Valẽcia, sino per alli ahõt diguerem en son lloch, resta de aqui, o que la batalla no fonch prop Carthagena, o no era Hebro lo riu de en mitg dels dos exercits. Ni la retirada de Scipio lo faria acostar alli: perque si se retiraua, clar esta tornaua ença Y vista la prompta reparacio del exercit Romà, feta per Tito Fõteyo, y Lucio Marcio en Cathalunya, y de Cathalans (dich de les terres, que vuy se diuhen Cathalanes.) Y la batalla tinguerẽ tan presta ab Hasdrubal, que segons alguns fonch en Cathalunya com tot ho veurem en lo seguent capitol. Tot asso passa tant prest dins Cathalunya, la breuedat del temps, la consequencia de les coses tant facil y prompta induexen vn nose que de presumpcio, y necessitat, de dir: que lo antecedent era estat tãbe en Cathalunya, quãt no fos succehit en lo matex lloch ahont es la torra, y que aquella fos feta apres per sepulcre, ahont foren aportades les cẽdres, y ossos de aquestos germans Scipions. Y ponderat tot asso no tinch mes que dir: sino dexarho al bon judici del lector. Acabant ab asso aq̃st capitol, q̃ cõ à tant llarch, no sera menys, sino q̃ dexarà cansats los lectors.

L. 1. c. 6. al. 12

Cap. 23.

Cap

Cap. XXV. Com Tito Fonteio, y Lucio Marcio reculliren les reliquies del exercit, y Luc. Marcio vence à Hasdrubal y Magõ.

TOS miserables y desditxats que escaparen de las passadas batallas, en les quals erã morts los Scipions: vns de vna part, los altres de altra, procurauan emparar, valer y remediarse alli hont millor podian, y mes prest los venia la comoditat. Y com diu lo nostre Viladamor: los ques volgueren recullir en les parts amigas de la Andaluzia, forẽ desditxats. Perque com ab la mudança del temps se eran mudades les amistats, los vns no foren acullits y los altres foren rebuts: pero encatiuats, com se pot veure en Ambrosi de Morales y Ioan Mariana. Los ques reculliren deues de Hebro y Tarragona foren los venturosos, y ben medrats. Perque escriuhen los citats auctors, y ab ells Pere Anton Beuter, loã Pineda, misser Luis Pons de Ycart, Esteue Garibay y lo Bisbe de Gerona: que Tito Fonteio (que dalt auem vist, era restat ab part del exercit Romà) rebe molt be à tots los que venian á recollirse à ell. Tambe, perque vn altre valeros caualler Romà (que alguns volen era capita, altros que no era capita, ni de llinatge Patricio, sino sols del orde, y estat equestre y Centurio, que es cap de cent homens) lo qual se anomenaua Lucio Marcio, y tenia la doctrina de tant bon capita y mestre, cõ era estat Gneo Scipio (cõ diu Tito Liuio: y fan mencio tambe de ell los ja referits autors, y Medina y Plutarcho) procuraua en gran manera restaurar aquella perdua dels Scipions. Y axi vsant de molta virtut, diligencia y de pit verdaderamẽt Romà, recullia los soldats, que podia trobar perduts, fugitius, o escapats de les passades peleas. Ab los quals, y ab altros, que ajunta de les guarnicions, en que estauan repartits, y ab alguna ajuda, q̃ se li enuia de Cathalunya, de part dels amichs y confederats, que tenian en odi als Carthagineses, feu y formà vn bon exercit, o almenys, suficient pera resistir à la furia de sos enemichs, q̃ euidentmẽt esperaua li vindrian desobre. Per altra part, cõ asso fonch sabut per Hasdrubal, temẽt, q̃ quãt mes aniria, mes se referia Marcio, y eba hora de acabar de extirpar lo poder dels Romans, y llançarlos de Espanya, mẽtres estauan debilitats, y sens forsses, determina donar sobre de Lucio Marcio. Y axi parti son exercit en dos parts: dela vna de les quals ell aportaua lo carrech, y la altra era gouernada per son germa Magon. Donantli orde, q̃ encontinẽt seguis lo cami tras de ell. Sabe aquesta vinguda lo capita Lucio Marcio, y determina exir à batalla cãpal ab dit Hasdrubal. Y cõ los de son exercit se veren deuant del enemich, estant molt temerosos y espantats, per la perdua passada, à penas se podian esforçar, ni animar, per be q̃ ab llargues y dolces paraules los exortas, y reprégues. Pero posats ja los dos exercits à punt de enuestir, y acometre lo hu al altre, constrets de la necessitat, y posats casi en desesperacio, cessà y passà lo temor, aquimatex que sentiren les trõpetes, crits y alarits de sos enemichs, mudant lo temor en colera, y cãuiant lo ab hira, corrent ab gran pressa à les armes. Y ab tal animo acometerẽ, feriren y alcançaren lo enemich, quel feren fugir molt vergõyosamẽt, matãt à molts, y restant victoriosos los q̃ abans eran vençuts, y prostrats los q̃ abans eran vencedors. La qual victoria agueren passat mes auant, sino q̃ tenintse Marcio per contẽt de asso, feu recullir y descançar als seus, perq̃ silo enemich se refeya, nols prégues sobre canssats.

Vilad. ca. 27.

Mo. l. 6. c. 1. 2
Mar. l. 2. c. 19

Beut. l. i. c. 18
Pineda. l. 8. c. 14. §. 1.
Ycart. c. 18.
Gar. l. 5. c. 21.
B. de Gero. l. 5. c. de mor te duo. Scip. Cap. 23.

Liui. l. 5. c. 14 15. Dec. 3.
Me. p. 1. c. 49
Plut. in vita Scipio Afri.

Be conegueren los Carthagineses lo gran dany que en aquesta batalla auian rebut: pero com veren que Marcio se era retirat, atribuhiren la perdua al seu propri mal orde, y no à la fortalessa de Lucio Marcio. Y vehentse tant vfans de la mort dels Scipions, nou tenian en consideracio ni estima. Majorment vist ques retiraua Marcio, pẽsant ho feya, perq̃ los temia, à causa de tenir ab si poca gẽt, menyspresarenlo, y tinguerẽli poch temor: y axi sens ningun respel sen tornaren à son Real ab molt descuyt. Lucio Marcio q̃ cõ à bon Romà era solicit, auisat del descuit hi auia en lo Real Carthagines, y entenẽt, q̃ les cõpanyies de Magon se anauan acostant, auent fet primer vn llarch rahonament als Capitans, determinà anar à donar

Digitized by Google

donar aquella nit en la tercera vigilia sobre lo Real de Hasdrubal. Al qual acome te ab tanta furia, que auent los trobats descuydats y adormits, ab poques hores los vense, matà y encatiua à molts: y als al tres posa en fugida, de tal manera q̃ tot ho desbarata. Y en la matexa hora, per no dexar refredar la sanch, que bullia en los animosos cors dels soldats, ni dexar passar la occasio à la bona fortuna, parti desde alli, deues lo exercit, que venia guiat per lo capita Magon. Al qual troba à vna llegua de alli, poch abans del dia, y molt descuydat del que passaua. Acometel Marcio ab tant furor, animo, braueza, crits y remor de armes, q̃ ab breu temps matà la demes gent, y catiuà la que restaua. De manera que en vn dia y vna nit vẽce dos camps dels Carthagineſos sos enemichs, guanya y cobra la reputacio auia perduda lo poble Romà, quant moriren los Scipions, y adquiri gran reputacio en Espanya. Afirman alguns dels dalt referits auctors: que dels Carthagineſos foren los morts trenta set mil, y los catius, mil vuyt cents y trenta: y lo saco molt gran. Enfi los Romans tingueren per venjadas las morts dels Scipions, y los Carthagineſos restaren tant abatuts, que de molt temps apres no gosaren empendre jornada alguna.

Sobre lo lloch ahont foren aquestes batalles hi ha algunes opinions. Beuter diu: que foren en lo Regne de Valencia. Y apar que lo mestre Medina sentis asso, com digue: que esta jornada fonch venint Hasdrubal à la volta, o deues Cathalunya. De modo, que apar entenga, que encara no hi era arribat. Lo nostre Viladamor diu: que fonch en Cathalunya, deça de Hebro en lo principi del any 209. abans de Christo. Y lo matex afirma Morales: reprenent als que diuhen fonch en Valencia. Refereschme al que ell escriu: que basta per ara auer dit, que la mort de Gneo Scipio fonch deça Hebro, per que de qui resulte: que axi tambe apartdeça se deuian esser encontrats los exercits.

Capit. XXVI. Com los Romans enuiaren socorro à Espanya, y ab ell à Caio Claudio Nero, y lo.po. b fruit que hi feu.

IA abans que succehissen les sobredites peleas: al temps que se anaua recullint los soldats de las infortunadas batallas dels Scipions, y mostraua brios de referse lo exercit Romà: auian anomenat y donat titol de Propretor (que era lloctinent de Pretor) al capita Lucio Marcio quils anaua replegant y animant, pera la venjança de les morts dels Scipions. Y axi, conforme al que escriuhen Tito Liuio, lo Bisbe de Gerona, Medina, Beuter, Morales, Valerio Maximo, Mariana y Viladamor: cõ per raho de aquest carrech, tot lo pes del gouern de les coses de Espanya se reclinas sobre les sues espalles, en la sua solicitut y cuydado, per fer lo q̃ tocaua à son ofici, y procurar lo augment y auctoritat de la Republica Romana, guanyades les sobredites victories, les escrigue llargament al Senat: donant esteſa relacio de tot lo que abans y apres auia passat. Lo auis deles quals causà en Roma molta alegria, y mitigà lo greu sentimen y doloros pesar auian tingut de les morts dels Scipions, y perdua dels exercits de aquells. Y perque les coses de Espanya ab la tardança no patissen algun detrimẽt, lo mes prest pogueren li enuiaren alguna gent de socorro, segons la prompta necessitat, y la breuedat del tẽps los donauan lloch: com ho escriuhen Tito Liuio y Morales.

Apres tenint les coses mes espay y repos, se enuia altre socorro (prou bastant) de vn exercit format: gouernat per Caio Claudio Nero. Perque à be los Romans estiguessen satisfets del animo, valor, valentia, bondat y bon gouern de Lucio Marcio: totauia, per que altres en menor occasio no fessen altre tal: o perque restassen algun tant descontens de que ell de mans, o veu del exercit agues acceptat lo nom de Propretor sens consulta del Senat (perque com diuhen los Historiadors, y ab ells los Iuristas: senyaladament Barthomeu Cepola, y Barthomeu Cassaneo, tocaua sols al Senat, y poble Romà donarlos titols, oficis, y carrechs) determinaren enuiar à Espanya à Caio Claudio

Liui. Dec. 3. li. 6. c. 17. Me. p. 1. c. 49 Beu. p. 1. c. 18 Mor. l. 6. c. 3. 4. y 15. Valeri. li. 2. cap. 107. B. de Gero. l. 5. c. Nero. Mar. l. 2. c. 19 Vilada. c. 18.

Cepol. trac. de impe. milit. deligen. ver. pro imperato. nu. 3 Cass. catalo. glor. mũ. p. 9 consi. 15. coõ clusione. 19.

Digitized by Google

Claudio Nero, per capita general: à qui tambe fonch encomanat tot lo gouern de Espanya. De la vinguda del qual ames dels dalt citats, auctors, escriuhen tambe Ioan Pineda, micer Ycart y lo Bisbe de Gerona.

Donat donchs lo gouern à Claudio Nero, passà à Espanya ab dotze mil soldats de apeu, mil y cent de acauall, tots Italians. A be que segõs nota Morales: no falta qui digà, foren sols deu mil de apeu: y setcents de acauall. Y que Nero no vingue per general, sino per cõpanyo de Marco Marcello, q̃ fonch capita general. Pero fonch error dels qui tal escriguerẽ. Y perque ell dona bastant raho de assò, me refereisch al matex: seguint à ell y à Tito Liuio, ab los altres ja allegats: los quals escriuhen. Que Caio Claudio Nero vingue tot sol. Y fonch la sua vinguda en lo any 208. segons escriu Garibay.

Gar. l. 5. c. 21.

Desembarca Nero en aquest seu viatge en nostra Cathalunya, en la ciutat de Tarragona: com aquella que ja auem dit, era Metropoli dels Romans, y ahont era lo port y millor reparo de tota la terra pera la armada. Si be lo Bisbe de Gerona vol que desembarcas à Hebro. Alli ahont desembarca feu surgir los vaxells en terra: perque com ne auia treta tota la gent de armas, si velas Carthaginesas anauan per aquella costa, nols cremassen ab algũ rebato. Fet assò, y juntada ab la sua gent molta altra de las costes Cathalanes, que auiã presas las armas en son fauor, com à amichs y cõfederats: anà deues de Lucio Marcio, qui estaua à vuyt lleguas de Tortosa, per la ribera de Hebro, en compãyia de Tito Fonteyo. En ser arribat ab ell, jũtà los exercits, y prengueren lo cami deues la Andaluzia, en seguimẽt de Hasdrubal Barcino, q̃ ja se era refet. Al qual apretaren, y arreconaren en cert pas perillos, que si Nero agues sabut vsar de la conjuntura, certament lo podia auer à les mans. Del qual pas escapà Hasdrubal, entretenint à Nero ab escusa de tractar pau y vn consert: que no tingue effecte. Y se apunta assi solament de pas, dexant lo demes, per ser estat fora de nostra terra. Y qui volrra, podra veurerho mes llarga mẽt en los citats auctors. Basta q̃ vist per Nero, que restaua axi burlat, de occorregut sen ana de Espanya: o lo Senat li mana que sen tornas à Roma: q̃ assò no està aueriguat entre los escriptors.

Cap. 3.

Capit. XXVII. Com Publio Scipio vingue à Espanya, desembarca à Empuries, y ana à Tarragona.

AB aquestos successos estauã les coses de Espanya en balança, que si be a la part Romana nos cõfederauã nous amichs: totauia los vells no faltauan la fe, ni los subjectes se rebellauan. Lo Senat Romà, q̃ no perdia lo cuydado de prouehir lo necessari, vist lo poch efecte auia fet Caio Claudio Nero: y que conuenia enuiar à Espanya capita general, que fos home principal, y la gouernas ab autoritat, poder y consell: se ajunta pera fer eleccio de tal capita, que tingues totes aquestes parts: perque seli pogues fiar nom y titol de Proconsul. Lo ofici y dignitat del qual era lo matex que dalt auem dit del Consul: saluo, q̃ lo Proconsul no tenia lo poder sino solamẽt en la Prouincia que se li encomanaua. Com se pot veurer per alguns llochs de Vlpia, y de altres Iureconsults, qui explicã tot lo seu poder, en los llibres del Dret Ciuil, y se pot veure de assò à Sebastia Branta.

Lib. 2. c. 29. c. 3. c. 1.

Vlp. l. 1. & to to titu. ff. de offic. Proc. Bran. eo. tit. inexpo. tit. Pluta. in vita Scip. Afr. Liu. Deca. 3. l. 6. cap. 8. Mora. l. 6. c. 5. 6. 7. 8. 9. Beu. p. c. 19. Me. p. 1. c. 50. 51. Orosi. l. 4. Anni. vsq. & c. Scipio. in Hispan. Se. ti. 7. c. 7. Nebr. in ex tat. Berg. l. 7 Pin. l. 8. c. 14. §. 4. B. de Gero. l. 5. c. Publius Cornelius. Val. Max. l. 5 c. 16. Mar. l. 2. c. 20. Vasc. l. 1. c. 18

De manera que juntat lo Senat per al dit effecte, escriuhen Plutarcho, Tito Liuio, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Paulo Orosi, Ioan Sedẽyo, Antoni Nebrissense, Iacobo Bergomense, Ioan Pineda, lo Bisbe de Gerona, Valerio Maximo, Ioan Mariana y Ioan Vaseo, q̃ axi cõ abãs no se auia de mostrat algu qui volgues enpendre lo gouern de Espanya, ni les hores se amostra home que gosas encaregarse, ni pretendre tal empresa: tant los auia espantats la mort dels Scipions. A la fi, vehẽt q̃ tots suspesos se mirauan en la cara vns à altres: alças Publio Scipio, joue de edat de vint y quatre anys, fill de Publio Corneli Scipio, que era estat mort en Espanya. Y alçat en publich, demana li concedissen lo carrech, que ningu gosaua empendre. Lo qual, à be que joue, fonch elet de cõsenti-

Digitized by Google

ment de tots, donantli per llochtinent de Prætor à Marco, o Mario Iunio Sillano, y à Caio Lælio per Legat. Y ell volgue fer vn llegat mes, prenent y anomenant per asso à Lucio Scipio son germa, a la fi del any 209. abans de Christo, segons Viladamor, y 1940. apres de la poblacio de Espanya, y 2018. apres del diluui segons Beuter. Pero jo crech auia de esser à la fi del any 208. abans de Christo, segons lo compte en lo presedēt capitol poiat, y lo que en lo present posarem.

Elegit axi Publio Scipio per al gouern de Espanya, passà à venjar las morts de son pare y de son honcle, com diu Lucio Floro: venint acompanyat del Locti-
Flo.l. 2.c.6. nent, y Legats sobredits: y de deu mil soldats de apeu, y mil de acauall. Los quals aportaua embarcats ab trenta galeres, que partiren de la boca del riu Tiber, y se engolfaren fins que foren als Pyrineus de Cathalunya, en lo principi del any 208.
Gar.l.5.c. 22 segons Esteue Garibay. Y prenent port, desembarca en la ciutat de Empuries, ab tota la gent que aportaua. No sabem que aqui fes alguna cosa digna de memoria: sino, que apres ab la gent del exercit sen ana per terra, visitant de cami als pobles amichs, fins à Tarragona. Y tota la gent y embaxadors qui a la fama de la sua vinguda auian acudit à Empuries, anaren tras de ell à Tarragona. Ahont tambe acudi la flota per mar: la qual tragué en terra, y despedi quatre vexells Marcellesos sos amichs, que de cami se eran juntats ab ell. Y de la sua vinguda tota la terra, dels Celtas (que vuy es Cathalunya) y principalment la ciutat de Tarragona feu grans alegries y regosijos, refrescant a la memoria la bondat de son pare, y honcle, que tant en ella auian volguts, y estimats. Y totes les ciutats, que fins alli auian estat suspeses, li enuiaren embaxados, donantli la benuinguda, offerintli amistat, y seruirlo en tot lo quels volgues manar. Als quals responia ab tal semblant de agrahiment y afabilitat, encaraque tingues ab si la grauedat y seueritat, que lo carrech requeria, q̄ ningu sen anaua descontent de ell: ans ab molt grā contento y alegria, publicauan la sua grandesa y benignitat, y tornauan molt bones respostes als quils auian enuiats.

Despres de tot asso, parti Scipio de Tarragona, y ana à visitar totes les ciutats amigues, y confederades, que perseuerauen en la amistat del poble Romà. Visità tambe los alojaments dels soldats, que segons diu Plutarcho estauan per la ribera de Hebro. Als quals dona moltes gracies de part del Senat Romà, estimāt los en gran manera la constancia auian mostrada en las aduersitats passādas, y tingut animo pera resistir al enemich, per mantenir lo nom Romà en Espanya: estimant y honrrant, molt en gran manera à Tito Fonteio, y Lucio Marcio, conforme merexian. Y mes à Marcio: al qual prengue en la sua companyia, y pera son consell, fent molt cas y estima de ell. Apres encomanà à Lucio Sillano son Lochtinet, tot lo exercit, segons diuhen Moralesy Viladamor. Pero en Plutarcho sols se lliteg, que vnì aquell exercit ab lo que ell auia aportat. Fet asso repartit tot lo exercit per istancies y alojaments, per passar lo hiuern, ell sen torna à Tarragona: dexant tant atemorizats als de la part dels Carthagineses, quant alegres als seus amichs.

Cap. XXVIII. Com Publio Scipio ana sobre Carthagena, y la prengue per industria de vns pescadors Tarragoneses.

Estigue Publio Scipio hiuernant en Tarragona, y passat lo hiuern, escriuhen Tito Liuio Morales, Viladamor, Beuter, y Medina: que abe tenia intent de anar ab son exercit sobre Carthagena: per ser aquella la mes rica ciutat de tota Espanya, y ahont estaua tota la fortaleza, poder, municions y bastiments dels Carthagineses, segons diuhen Ioan Sedenyo y Mariana: y per ser la terra mes abte de tota Espanya pera combatres per mar, y per terra, conforme diu Plutarcho: totauia, aquest pensament nol descubri à ningu, sino à Caio Lelio son llegat, del qual molt fiaua. Veritat es que de Plutarcho se veu, era Lucio Marcio, aquell aqui fia aquest secret. Com se vulla, fos lohu, o laltre, poch apres de entrat en lo principi del any dos cents y vuyt, abans

Liu. Dec.3. li.6.c.18.19. Mora.lib.8. c.9.10. Vila.c.30.31. Beu.p.1.c.19 Me.p.1.c.15. 51. p.2.c.146 Sede.tit.17. cap.7. Ma.l.2.c.10. Plut.in vita huiue Scip.

Digitized by Google

abans de la natiuitat del Saluador, y 1957. apres de la poblacio de Espanya segons Viladamor y Morales, y en 2018. apres del diluui: com diu Beuter, o dos anys menys al compte de Garibay, que axi seria en lo any 2016. apres del diluui, y 206. abãs de Christo: donà orde en juntar los dos exercits, nou y vell. Y manà, q̃ ab molta preste sa fossen auaradas les Galeres y vexells, que en Tarragona tenia en terra, y que llançats aquells en la aygua, ab las naus de carrech, que tenia de Cathalans (dich de les nacions eran en lo que vuy es Cathalunya) acudissen en la plaja de Tortosa, que es a la boca de Hebro, y a la Ampolla, y que alli lo esperassen. Prouehi tambe per altra part, axi matex ab molta presteza, se ajuntassen en Tarragona, totes les companyies dels soldats, y gent de guerra, dels confederats Cathalans y de mes amichs Espanyols, y los seus Romans que estauan repartits y aposentats en diuersles estancias, que auian hiuernat: acudissen à la boca del riu Hebro. Y ba ell sinch mil homens Espanyols, que tria dels conuents, que eran de Cathalunya: eligits de la flor de son exercit (als quals comana la guarda dela sua persona: mostrant en asso la confiança feya de aquesta nacio, y en quant estimaua la sua llealtat) parti de Tarragona, tirant pera Tortosa y riberas del riu Hebro: ahont trobà ajuntat tot lo exercit. Alli segons ab los altres auctors escriu lo Bisbe de Gerona, feu Scipio vn gran rahonament à tot lo exercit, y principalment als soldats vells, que auia trobats en la terra: animantlos ab exemple de les victories passadas, y ab lo nom de Scipio. Del qual rahonament me refereresch à Tito Liuio. Qui passant auant diu: que acabat aquell, tot lo exercit mostra molta alegria, donant grans palmades, crits y alerits, en senyal de aplauso y alegria: restant de tots molt content Publio Scipio. Fet asso manà restar en aquesta part de la prouincia Tarragonesa à Marco, o Marcio Iunio Sillano ab tres mil soldats de apeu, y trescents caualls, per guarda de Tarragona, y de tota la terra y nacions, que estauan en lo que es vuy Cathalunya: y ell ab lo restant del exercit, que eran passats de vint y sinch mil homens de apeu, dos mil y sinch cents de caual, passà lo riu de Hebro, començant à caminar deues de Carthagena, no auenthi ningu en tot lo exercit que sabes ahont anaua, sino Lelio, o Lucio Marcio. Lo qual poch à poch anaua nauegant ab la flota, ab molta dissimulacio: y ab orde de entrar per lo port de Carthagena, al mateix temps que Scipio arribas à vista de la ciutat, venint per terra ab molta presteza. Sobre de la qual se mostra, auent caminat set jornades. Y en lo temps assentaua lo Real, posant siti a la ciutat, entrà la armada per lo port. Y axi fonch posat siti a la ciutat per mar y per terra. Foren tant forts, y ab tal pressa los combats li donaren, que a la fi (no obstant la molta resistencia, que los de dins feyan) se entrà à força de armes, per auis y industria de vns pescados, o marines Tarragonesos. Los quals estauan ab vnes barques en vn estany, que era junt a la ciutat, que segons Morales vuy se diu la Albufera. Aquesta feya crexents y menguants: y quant los Tarragonesos veren la retirada de la marea, auisaren à Scipio, com de alli auant la aygua aniria menguant, per ser prop del mitg dia. Y auisat Publio Scipio feu posar molta gent en los secanys que restauan del menguant de la marea: qui arrimant per alli les escales a la muralla, escalaren y entraren la ciutat per aquella part. Fonch tot asso lo mateix dia que era estat posat lo siti, segons diu Lucio Floro. Y axi en vn dia fonch sitiada, vençuda, presa, y passats los poblats en ella tots à coltell, ab molta crueltat, no perdonant sino à dones y minyons. Y durà la sanguinolent matança fins à tant que Magon, que estaua en vna fortaleza, se rendi y dona. A les hores comença lo saquejar y robar, ab molt gust y voluntat de tots los soldats: tant que fonch hu dels mes celebrats sacos de nostres Historias: com apar de Iacobo Bergomense y Ioan Pineda.

Sobre lo que he dit assi de Magon, es de aduertir: que alguns diuhen era vn Capita particular, y no lo germa de Annibal. Axi ho volen Pere Medina, y Ambrosi de Morales. Lo Bergomense diu: que era lo germa de Annibal.

Gar. L. 5. c. 21

B. de Gero. l. 3. captio no. Carthagi.

L. Fl. l. 2. c. 6

Digitized by Google

Paulo Orosi, Liuio y lo Bisbe de Gerona, no especifican qui era. Pero certament se veura, no podia ser lo germa de Annibal. Per quant à aquest, que fonch pres assi, lo aportaren axi à Roma: y lo germa de Annibal trobarem encara molt temps en Espanya. Beuter diu: que aquest se deya Hanon: pero certamẽt se engãya. Yo pens sia lo Magon Barcino, que vingue à Espanya en lo capitol deset.

Las joyas, los thesors, las riquesas, la multitut dels esclaus, lo repartiment de les coses robades: les municions y aparatos de guerra, les vitualles, bastiments, prouisions y altres coses, ques prengueren y trobaren en la ciutat de Carthagena: dex jo de escriure assi, que llargamẽt qui volrra, podra veure en los auctors, que tinch allegats.

Cap. XXIX. Com en lo saco de Carthagena foren trobades la muller de Mandonio y la de Edesco les filles de Indibil, y vna altra donzella, que fonch presentada à Scipio.

DE tota la sobredita jornada de Carthagena: lo que mes apar conuenient a la gloria Cathalana, es lo valor de vnes senyores Ilergetes, que foren trobades en aquesta ciutat ab lo saco q̃ se li dona. Escriuint Tito Liuio, Ambrosi de Morales, Iacobo Bergomense, Pere Antõ Beuter, lo mestre Pere Medina, Ioan Pineda y lo Bisbe de Gerona: que entre les arras, o rehenes, que dels Espãyols amichs dels Carthaginesos foren trobades en lo saco de Carthgena (llegiren en vn memorial, o aranzel de ellas) la muller de Mandonio, y dos filles de Indibil. Axi que eran, tia, y nebodes, muller y filles de aquells valerosos capitãs, Reys y senyors dels Ilergets, y part de Celtiberia. Dels quals auẽ ja fet mencio en son lloch. Y si be auẽ vist quãt amichs erã dels Carthaginesos: molt mes a la clara se veu en aquest lloch: puix per conseruacio y seguretat de la sua amistat auian dades en arras les millors joyes, y mes acostades persones, que tenian. Morales senyala, que no sols hi era ab aquestas senyoras la muller de Mandonio, sino tambe la de Indibil. Y podia ser, segons lo que bax direm. Tambe afirma que si trobà la muller de vn altre caualler, ques deya Edesco. Y de aquesta noy ha dupte: com veurem en lo capirol seguent. No anomena autor algu à aquestes senyores per sos noms propis, y axi los he callats, per no escriurer inuencions. Sabent Scipio, que aquestes senyores eran part de la victoria y del espoli agut dels enemichs, manà fossen guardades, y tractades ab lo acato, que sels deuia, conforme qui eran y pensant ab ellas guanyar les amistats de sos contraris. Y perso les encomanà à Flaminio Questor que era lo que vuy diẽ Thesorer de la Republica. Estant de aquesta manera, vn dia, la muller de Mandonio, com à senyora valerosa, y alfi de la regio, y comarca, que vuy es Cathalunya (ahont sempre hi ha agut senyoras valerosas: com Deu volent en sos llochs veurem) se hisque del mitg de les altres rehenes, acompanyada de algunes donzellas jouens y gentils, quiça criades, o lo mes cert, nebodes sues, y altres: y ab la cara plorosa, y llastimada, pero ab lo semblant honest y graue, se presenta deuant de Scipio. Y agenollada als seus peus, lo supplica, y li demanà de merce, ab molta instancia y veres, recomanas als qui tenian carrech de la custodia y seruey de ellas, mirassen ab gran cuydado per lo respecto de les dones, que alli se trobauan. A la qual Scipio feu alçar de terra. Y pensant, que lo que li deya fos, à serca, de que fossen prouehides de les coses necessaries, li respongue: tingues per cert, nols faltaria cosa alguna. Y axi feu venir deuant de si, als que fins à lleuons ne auian tingut carrech, y los reprengue del poch cuydado auian tingut de prouehirlas. Del que conegue aquella senyora, que Scipio no la auia entesa, ans be auia pres algun error. Y axi li replica: dient. No era axo lo que ella li demanaua: nis fatigaua del que ell deya: que era molt cert, nols auia de faltar: puix qualseuol cosa bastaua, conforme al miserable estat en ques trobauan: que altro major temor era lo q̃ lo que la congoxaua, mirãt la edat de aquellas donzellas: puix à ella

Liu. Deca. 1. l. 6. cap. 21. Beu. p. c. 9. Me. p. 1. c. 54 Par. 2. c. 146 Pin. l. 8. c. 15. §. 1. B. de Gero. l. 5. captio no. Carthangi.

Cap. 1. y 23.

à ella, ja la sua edat y vellesa, la asegurauã y auian treta del major perill, que les dones en son horror podian temer: senyalantli à ses nebodes, y altres dõzelles, que reuerenciantla com à mare, estauan ab ella. Entenent de aquestes paraules Scipio, la gran honestat, y bondat de aquella senyora (com sempre les honestes llagrimes vençan los cortesos pits) endolciseli lo cor en tal manera: que feu tornar en dins les llagrimes de aquella senyora, exint li les sues al encontre: saltantli de pura llastima, de veurer afligides persones de tal quilat, de tanta honrra y virtut. Y axi respongue. Que no sols per lo que deuia à honestat y virtut, pero per la gran pudicicia, que ab ella veya, se tindria particular compte, en lo que demanaua. Y de aqui al deuant les acomanà à vn cauallervell y venerable. Encarregãli, las tractas ab la honrra, y acato, se tractarian, si fossen estades mullers y filles, de alguns amichs del poble Romà.

Altre semblant cas, y de no manco valor escriuhen de Scipio, los demes dels jacitats escriptors, y ab ells Ioan Sedenyo, Plutarcho, Ioan Pineda, micer Ycart, Ioã Mariana, Guillem Benet, y Barthomeu Cassaneo, dient: que en lo matex saco y robo de Carthagena, fonch presa y cauuada vna senyora donzella, tant bella y agraciada: que per sa extremada bellesa aparegue als soldats, ningu era digne de esser senyor de ella, sino Scipio. Y axi ley presentaren. Lo qual com la tingue en son poder, entenent, era esposa de vn caualler Espanyol, no sols no volgue maculat lo seu honor: pero encara la feu guardar en part q̃ ell no la ves, y feu serçar à son espos, lo pare y lo sogre. Y trobats aquells als restituhi liberament. Y com per rescat de aquella li donassen molt thresor, rebel Scipio, y aquimatex lo dona al espos de la donzella, perquel prẽgues, ames del dot que li donauan. De que sen anaren tots molt satisfets, y contents: restant amichs de la part Romana. Tant que pera demostrarse agrahit a la merce tant senyalada que Scipio li auia feta, lo espos de aquesta senyora, acudi ab mil y quatrecents caualls à seruir à Scicio, en las guerras que apres se continuarõ. Indicis de molta noblesa en retribuyr, y de grã magestat en lo poder. Era aquest magnanim caualler de nacio Celtibero, y se anomenaua Luceio, segons volen Liuio, Plutarcho, Aretio, Garibay, y Mariana. Pero de Valerio Maximo se trau, que era lo nostre Ilerget Indibil: del qual y de ses filles y cunyada auem ja feta mencio. Y lo matex diu la Glossa de les cobles de Ioan de Mena. Ambrosi de Morales no ha volgut fos Luceio, ni Indibil: sino vn altre caualler anomenat Alusio: pero jo ara reparare poch ab ell. Lo que à mi me fa estar suspes, es: veurer à Liuio y Valerio tots de vn temps (que florian serca del any quinze de Christo) y esser tant diferents, quant mes vehins que nosaltres als successos de aquestes coses. Y si es licit posarse en mig de dos auctors tant graues: posposada la afeccio a la veritat, jo aderiria al Tito Liuio. Perque en lo capitol seguent veurem que Indibil se reduhi a la amistat de Scipio per diferent benefici, y ab pacte: y assi ab llaneza y encontinent, lo espos de aquesta senyora. Y axi lo diuers modo dels dos apar que denota alguna differencia de persones. Elija lo discret lector à son gust, puix veu la actoritat de vns y altres Escriptors.

Se.ti.17.c.7 Plut.in vita Scipionis. Pine.l.1.c.15 §.2. Ycart.c.17. Mar.l.1.c.26 Bene.c.Rey nun. verb. testamentũ lo 1. nu. 37. Caſſan.p.9. conſider.33.

Vale.Maxi. titul.3.li.4. c.395.

Mena en les prim. Gloſ.

Capit. XXX. Com Scipio enuia à Lelio à Roma y de la Batalla tingue ab Hasdrubal Barcino, y Massenisa, als quals vence.

Guda la victoria de Carthagena, y ordenades les coses en aquella ciutat, segons q̃ les referexen Tito Liuio, Morales, lo mestre Pere Medina, Esteue Garibay, y lo Bisbe de Geona: Publio Scipio sen torna à hiuernar à Tarragona, anant per terra ab son exercit. Ahõt tambe acudi la armada de mar.

Liu. Dec.3. lib.6.ca. 21. Mora.l. 6.c. 13.14.15. Me.p.1.c.53 54.55.56. Gar.l.5.c.22 B.de Gero. l.5.c.de cap. Carthagi.

En lo cami vingueren à ell molts embaxadors, axi de terras ja confederades als Romans, com de altres, que sels confederauan de nouitant dels pobles de ça Hebro, cõ dels de part della. A molts dels quals despedi Scipio per lo cami: y à altres remete a Tarragona, y los despatxa quant fonch arribat à ella.

Digitized by Google

Arribat Scipio à Tarragona despedi y enuià son llegat Caio Lelio, ab la noua de la victoria al Senat Romà. Enuiant ab ell quinze Carthagineſos Senadors, o principals, preſos en les dalt dites batallas, y ſaco de Carthagena, y à mes de ells al capita Magon, qui tant los auia reſiſtit: çom de aſſo fan tambe mencio Iacobo Bergomenſe y Mariana. Arriba Lelio ab aqueſtos preſos en Roma ab trenta y quatre dies: y encontinent fonch deſpatxat pera tornar à Eſpanya, ſegons diu Liuio.

Liu. Dec.3. lib.7.cap.1.

Entretant que aſſo paſſaua, y lo hiuern anaua diſcorrent, entretenias Scipio en reparar y fortificar, les muralles de Tarragona ſegons Mariana.

Sabuda en Carthago la perdua de Carthagena, per reparar ſi poſsible fos, lo dany auian rebut, enuiaren à Eſpanya ſinch mil caualls. Dels quals los ſocorregue lo Rey Maſſeniſa, de qui ja dalt en altre lloch auem feta mencio.

Tingue noua Publio Scipio de la vinguda de aqueſt ſocorro eſtant en Tarragona, (ſegõs Morales y Viladamor) en lo temps que Lelio era tornat de Roma. Y ſabent que Haſdrubal auia juntat vn poderos exercit, determina anar contra de aquell: eſſent ja entrat lo eſtiu del any 207. abãs de la natiuitat de Chriſto, o 205. al compte de Garibay. Per la qual empreſa y jornada parti de Tarragona, fent llançar al mar tots los vaxells, armats de molta gent, y anant ell per altra part ab ſon exercit per terra, fent cami deues la Andaluzia. Y eſtant ja los dos camps, lo hu prop del altre, Indibil, Mandonio y Edeſco, que com diu Pere Anton Beuter, eſtauan agrauiats, que los Carthagineſos no agueſſen volgudes reſcatar las rehenes, o arras, que Scipio los tenia: o per que los Carthagineſos los agueſſen fets alguns mals tractes: o per variar ab la mudança de fortuna, o per la eſperança de alcançar lo que aſsi direm: o perque volgueſſen per Indibil moſtrarſe agrahits al benefici li auia fet Scipio (ſi es ell, lo q̃ en lo prop paſſat capitol volia Valerio Maximo) tractaren ab ell, y dexada la amiſtat Carthagineſa ſen paſſaren à la Romana. De la qual mudança fan tambe mencio Ioan Sedenyo, Plutarcho, Ioan Pineda, micer Ycart y Ioan Mariana. Y la comoditat fonch conforme eſcriuhen Liuio, y Medina, que Edeſco generos entre los capitans Eſpanyols, primer que tots ſen paſſa als Romans, per tenir la muller y filles preſes en Carthagena en poder dels Romans: com he ja dit. Y aprés de ell Indibil y Mandonio comenſſaren à traure les banderes, apartant aquellas del Real de Haſdrubal, aſſentantſe en vnes collades, poch deſuiats: deſde ahont podian veure à Scipio, y tractar ab ell, ſens eſſer viſts de Haſdrubal. Y deſde alli vn dia ſe preſentaren deuant de Scipio. Al qual ſaluda Indibil, honrrantlo, y anomenantlo ab titol de Rey: y fentli per tots vn grã rahonament: deduhint les cauſes, rahons y motius, tenian pera paſſarſe à ell. Declarant, ques mouian à fer allo per les males obras, que dels Carthagineſos auian rebudas, y no com à transfugas, o fugitius. Al qual reſpongue Scipio ab molta corteſia, y rebels à tots ab molt amor y bon tracte. Manant que encontinent, los foſſen reſtituhides les rehenes, o arras: à Mandonio la muller, à Indibil ſes filles, y à Edeſco es de creure faria lo matex. A mes de aſſo aquell dia los tingue per conuidats, y aſſentà ab ells les amiſtats, rebentlos à ells y a la gent de aquells en la ſua companya, y exercit.

Mora. l.6.c. 14.15.16.17. y 18. Vila.cap.35. fins à 39. cap.7. Plut.in vita huius i Scip. Pin.l.8.c.15. §.2. Ycart c.18. Mar.l.2.c.11 Liu. Dec.3. l.7.cap.13.

Paſſats aqueſtos noſtres Eſpanyols Ilergets al bando y exercit de Publio Scipio, alças lo camp, y marxa la gent tirãt cami cõtra Haſdrubal, aportãt per guia à aqueſtos Princeps, fins à viſta del Real de Haſdrubal. Arribats allì, vingueren los dos exercits à batalla campal. La qual fonch molt renyida y ſanguinolenta, y a la fi de ella Haſdrubal Barcino fonch vençut, y tot lo ſeu cãp y exercit desbaratat: y Haſdrubal y Maſſeniſa eſcaparẽ fugint. Guanyada la batalla, donà Scipio llibertat à tots los Eſpanyols vẽçuts, fent los amichs del Poble Romà: y als Carthagineſos manà vendre publicament per eſclaus. Feu apres moltas merces à tots los Eſpãyols q̃ erã amichs, ſenyaladament à Indibil: al qual dona tres cents caualls, y tres cents catius triats per ell los que volgue, ſegõs diu lo Bisbe de Gerona. Y en aſſo correſpongue al que dquia Scipio, perque verdadera,

Sede.tit.17.

B. de Gero. l.6.c.prœliũ Publ. Corn.

Digitized by Google

daderament podia regonexer esta victoria à aquestos cauallers Ilergets que sen eran passats à la sua part: com tambe als que ab ell eran partits de Tarragona. Tambe escriuhen Plutarcho, Mariana, y lo Bisbe de Gerona: que en aquesta batalla fonch pres vn nebot de Massenisa, al qual dona Sicipio llibertat, y honrrat de donatius lo enuia à Africa.

Essent aquesta batalla escrita mes llargament per los autors que he referits, diuhen: fonch prop de la ciutat de Betulo. Per hont cregueren alguns com Pineda, esser estada en nostra Cathalũya, prop de Badalona. Y si los Carthaginesos en aquest temps haguessen tinguda alguna ciutat, força, o presidi, per aquesta part, jo aderiria firmarme ab ell: pero puix no se raho quem moga à seguirlo, correre ab la comuna, que vol, sia estada en Andaluzia. Com ho notà Morales en la Coronica, y apres ho proua ab rahõs (prou bastants) en les antiquitats de Espanya; alli me refereisch.

Mor. Coro. l.6.c.15. Antiquit.ca.de Betulonia.

Cap. XXXI. Com Hasdrubal Barcino sen passa à Italia, y Hasdrubal Gison, Hanon, y Mago foren vençuts, y lo Rey Massenissa sen passa à Africa, y los Carthaginesos se retiraren à Caliz.

Pres que Hasdrubal Barcino fonch vençut, fugi per los monts Pyrineus, passant segõs alguns autors, per Biscaya, o per Nauarra. Altres diuhen, que per la costa del mar Mediterra, com vol Morales. Lo que auria de esser, passant dissimuladament: perque altrament no podia, per esser tota la terra de Cathalunya, amiga dels Romans. Passat alli per vna, o altra part, baxa desde l Pyrineu en França, y de aqui sen ana à Italia, à ajuntarse ab son germa lo gran Annibal. Del qual passat je vltra dels autors allegats en lo prossedent capitol, tambe ne fan mencio, lo Bisbe Alfonço de Carthagena, y mossen Diego de Valera.

Mar.l.6.c.15

Alfonç.c.4. Val.p.3.c.13.

Partit que fonch Hasdrubal Barcino, resta en Espanya lo altre Hasdrubal Gison, ab orde li auia dexat lo Hasdrubal Barcino, ques retiras à la Estremadura. Y Massenisa ab lo resto del exercit (que eran tres mil caualls) ab orde que tambe tenia del Hasdrubal Barcino, passà deça de Hebro, en les terres que comprenen part de Arago, y part de Cathalunya: no restant en lloch cert, sino ara en vna part, ara en altra: conforme la necessitat se offeria, amparant alguns confederats, que restauan de Carthago, y danyant als Romans com millor podia. Y Mago lo germa de Annibal y Hasdrubal, diuhen Mariana, y lo Bisbe de Gerona, que fonch enuiat à fer gent, àles Illas Baleares. Pero de Tito Liuio, Plutarcho, Garibay, y del matex Bisbe de Gerona cõsta, que aquest Magon era restat en la terra dels Espanyols Celtiberos.

Mar.l.a.c.ai. Bis. de Ger. l.5.c.de trãs. Hasdrub. c. Hanõ Pœno. Liui.deca.3. lib. 8. cap.3. Plutar.invita huius Sci. Gar.l.5.c.28

Diu micer Ycart. Que aquest Mago funda à vn quart de llegua de Tarragona lo poble Magons. No se ab ques funda. Si ab la Ætimologia: lo matex apar podriam dir de Mongo en Empuries: del qual digui en lo capitol sise del llibre primer, y en lo vint y tres del segon. Pero cõ Mago may se sia vist tingues poder ni estada aqui ni alli, no se com pendre aquest fonament.

Ycar.ca.47.

Tornant à la historia. Entre tant que passauan las cosas assi referides, era restat Scipio en la Andaluzia. Ahont passà lo estiu, y apres sen vingue à hiuernar à Tarragona.

Passat lo hiuern, començant lo estiu, sabent Scipio, que Hanon Barcino era vingut de Carthago, en lloch de Hasdrubal Barcino, y que aportaua nou exercit, y se era ajuntat ab Mago, ana contra de ells ab part de son exercit, y los vence à tots dos, per obra de Iunio Sillano. Y Hanon fonch pres y captiuat en aquella batalla. Del que vltra dels sobredits autors fan mencio, lo Bisbe Alfonço de Carthagena, Ioan Pineda, lo Bisbe de Gerona, y Garibay: lo qual escriu que fonch en lo any de 204. abãs de Christo nostre Sẽyor.

Alfon.ca.4. Pined.lib.8. cap.15.§.3. Bis. de Ger. li.5.c.preliũ Mar.Syllan. Gar.l.5.c.28

Volent Publio Scipio acabar de gosar de la bona fortuna, mentres que se li demostraua fauorable, en lo any 206. segons Viladamor, o en lo de 204. segons Garibay, enuià al matex Marco Iunio Sillano, contra Hasdrubal Gison àla Andaluzia, y apres hi enuià à son propi germa Lucio Scipio. Los quals venceren à Hasdrubal

Digitized by Google

Liuio lib.8. cap.3. dec.3. Moral.lib. cap.19.y 23. Bis. de Ger. l.5.c.obsidio otigis.

Gisón, y passaren moltes coses de quem refereseh à Tito Liuio, Morales, y al Bisbe de Gerona. Aduertint solament, que finidas aquestas jornadas, sen torna Publio Scipio à hiuernar à Tarragona: y enuia à son germa Lucio á Roma, aportant pres à Hanon: lo qual presenta al Senat.

Eranse tornats à refer altra vegada Hasdrubal Gisón, y Mago. Pero foren desbaretats. Y Hasdrubal Gisón fugi à Caliz.

Liuio.d.l.8. cap.6.7. Plut. vbi.s. Pined.d.ca. 15.§.4. Maria.lib.2. cap.22.23. B.de Ger.l.5 c.pugna Sci.

Del que me refereseh à Tito Liuio, Plutarcho, Pineda, Mariana, y al Bisbe de Gerona.

Restaua à Scipio vencer à Massenisa. Y perço lo seguent any de 205. o 203. segons los comptes passats, ana contra ell Iunio Sillano, enuiat ab deu mil homens. Los quals aseriaren à Massenisa, ylo apretaren ab tal extrem, que vehentse posat axi, tracta secretament passarsen à la part de Scipio: y tenintho consertat, se effectua. Apres dexada Espãya sen passà en Africa, ab alguns amichs seus: y de aqui aldeuãt fonch sempre amich dels Romans. Com epilogadament se pot veurer, en la Glosa dels Triumphos del excellent Poèta Francesch Petrarcha, vltra dels autors, assi allegats.

Glos. al.c.2. del Triump. de la Fama.

Vist assò per los pochs amichs, y Carthagineses, que restauan als Africans en Espanya, sen passaren à Caliz, ahont estaua retirat Hasdrubal Gisón. Y escriuhen Tito Liuio, y lo Bisbe de Gerona, que de aquesta vegada foren llançats del tot los Carthagineses de Espanya, sino aquell poch, que es la Illa de Caliz. Auent tinguda guerra ab los Romans en Espanya, catorse anys, y auent sinch anys que Publio Scipio era vingut à ella.

Bis. de Ger. l.5.c.quomodo Carthag.

Fet tot assò, sen torna Publio Scipio à hiuernar à Tarragona molt content de tals victories.

Cap. XXXII. Com Espanya fonch diuidida segona vegada en Citerior y Vlterior, y de quina manera se deu entendre assò.

Esde aquest temps en auãt, que ja lo Senat, y Poble Romà, per medi de Scipio, era senyor de Espanya, de tota la costa del mar Mediterraneo, fins à bona part dins de terra, deça, y apart della de Hebro, comensaren los Romans à diuidirla en dos Prouincies anomenades Citerior, y Vlterior, que volen dir, la de deça, y de apart de alla. Com seguint à Tito Liuio, ho ha molt ben aduertit lo nostre compatriota Antoni Viladamor. Y si be diu veritat, totauia ami me apar que segons lo que escriguerem dalt, en temps de les pau fetes entre Roma, y Carthago, tenint los llimits à Hebro: ja à les hores se diuidi Espanya en Citerior, y Vlterior. Demodo, que ara, lo que diu Liuio no seria estat començar à fer diuisio de les Prouincies: sino estẽdre, la diuisio llauons feta, y allargar los termens de la Citerior que tambe se deya Tarraconesa. Y fent q̃ los llimits qui no passauan de Hebro, passassen de della de aquell riu, comprenẽt tot lo que es fins à la Lusitania, Andaluzia y Estremedura: acurçant los termens de la Vlterior. Demanera, que com abãs venian fins à Hebro, de aqui auant no passassen, ni hi sques sen, del que es Lusitania, Andaluzia y Estremedura. Dels quals termens de vna y altra Prouincia, se poden veurer, Medina, Antoni de Nebrissa, lo Bisbe de Gerona, Ioan Vaseo, Mario Arecio, y altres que referire bax, en temps del Emperador Octauia.

Liuio dec.3.lib.8.ca.7.

Vilad.ca.18.

Lib.2.ca.16

Med.l.1.c.5. Bis. de Ger. l.1.c. diuisio Hispa.& ca. descripcio per medite. Vasc.l.1.c.8. Bax.l.3.c. Orosi.l.4.c. Scip.in hisp.

Y no es contrari assò, al que escriu lo nostre Tarragones Paulo Orosi, com diu. Que Publio Scipio posà Espanya desdels monts Pyrineus en forma de Prouincia. Ni cóntraria al que diu Morales, y escriurem bax: q̃ en lo any 195. abans de Christo fonch feta aquesta diuisio. Y es la rahó perque be podian los Romans anomenar Espanya Citerior, y posar en forma de Prouincia à la part que ells possehian, restant ab nom de Vlterior la que no possehian. Y axi quant Scipio vingue, desdels Pyrineus en ença fins à Hebro: o quant fonch senyor de aquesta terra, y la gouernà tot sol: be pogue posar y regirla en nom, y modo de Prouincia, cõ diu Orosi. Y quant al que diu Morales, dare satisfaccio ab vn exemple. Nosaltres vehiem que lo Comtat de Rossello te vn Gouernador, y fa per si vna Prouincia: lo del Principat de Cathalunya es altre, y fa altra Prouincia: y vn Loctinent de la Real Magestat ab nom de Virey regex à totes

Cap.37.

dos

Digitized by Google

dos Prouincies. De manera que axi lo Senat Romà, fet ja senyor de Espanya, o tenint domini en vna y altra Prouincia, auegades (quant conuenia) enuiaua dos Gouernadors, cascu en cada Prouincia, en altre temps non enuiaua mes de hu. Y algunes vegades tornaua enuiarne dos: com veurem en sos llochs. Bo fora que diguessem sempre en la vltima vegada, esser llauons feta la diuisio de dos Prouincies: nos pot dir axi. Sino, que la diuisio era ja feta, y auegades conuenia que cada qual se regis per si: y altres que hu tot sol, portas veus y nom de President, y tingues sos llegats en la vna, o en la altra de les Prouincies. O almanco, se auria de entendre, lo que alli diu Morales: ques tornassen à allargar y estendre los termens de la Citerior, com alli notarèm: que dir que en aquell any 195. se fes la diuisio no pot ser: puix ja abans de aquell, trobarèm auerhi hagut moltes vegades son Gouernador en cada vna de les dos Prouincies.

Cap. XXXIII. Com Indibil y Mandonio se rebellaren: y com vẽ çuts per Scipio, los perdona: y los Carthaginesos foren llançats de tota Espanya, y Scipio sen ana à Roma.

Ornant à parlar de Scipio, y àlligar la nostra historia, es de saber: q̃ en lo temps les cosas de Roma estauan ab tanta prosperitat, y que aparexia à Publio Scipio no auerhi ja cosa que no se li humilias, conforme escriuhen Tito Liuio, Plutarcho, Morales, Viladamor, Pere Anton Beuter, Pere Medina Ioan Sedenyo, Garibay, Mariana, y lo Bisbe de Gerona: estant Scipio en Carthagena, se en malalti de vna grã malaltia. Crexent lo mal en tãta de manera, que tenintse per cert auia de morir, ja molts lo publicaren per mort. La qual noua causà en Espanya molts mouimẽts, y aualots. Perque Indibil y Mãdonio, com tingueren auis de asso ajudats de alguns Celtiberos, Ilergets, Assetants, y Lacetãs, o Laletans y de algunes companyies del exercit Romà, que estauan prop del riu Sucro, en lo Regne de Valencia, se rebellaren contra la gent Romana. Ab intent, de que puix los Carthaginesos eran fora de Espanya, ne hisquessen tambe los Romans: y acabats de expellir los estrãgers, se regis Espanya per senyors naturals: tenint axi pensaments de ferse Reys de tota ella. Ab aquesta intencio comensaren aperturbar, y reuoltar lo que dela prouincia Tarragonesa vuy es de Cathalunya. Y exint de les sues terras ab gent armada, y esquadres en forma de camp armat, correguerẽ y robaren la terra: senyaladamẽt per los camps y Comarchas dels Sedetans, y Suessetans. Per lo que sabẽt las suas alteracions, auian preses les armes, y contra de ells eran vinguts en fauor dels Romans.

Liui. deca. 3. l. 8. c. 12. 13. 14. Plutar. in vita Scipionis. Mor. l. 6. c. 19. Vilad. ca. 4. Beu. l. 1. c. 20. Me. p. 1. c. 58. Se. ti. 17. c. 7. Gar. l. 5. c. 24. Mar. l. 2. c. 23. Bis. de Ger. l. 5. c. infirm. Scipi. & capræliũ Scip.

Mago, que estaua recullit, com los demes Carthaginesos, vistes y enteses les coses passauan, tenint esperanças de restituhir la Republica Carthaginesa en Espanya, escrigue lletres à la senyoria, demanant ajuda y socorro.

Tots los quals mouiments procura apasiguar Publio Scipio, tantost que tingue salut. Castigant alguns dels Romans, que eran estats los principals causadors del aualot, amotinament y rebellio. Y per altra part, publica guerra contra dels germans Mandonio y Indibil.

Ells estant fent les corregudes per terras de Sedetans, y Suessetans, com entengueren, que Scipio no era mort, sino que milloraua: fetes les jornades quels aparegue, se reculliren à ses terres, ahont estiguerẽ esperant, à veurer, que faria Scipio, segons diu Morales. Apres quãt saberen, que auia castigats los seus, tementse no fes altre tant ab ells: y que perço auia publicada la guerra, feren posar en armas à sos vasalls, y valedors: dels quals ajuntarẽ vn exercit de vint mil homẽs de apeu, y dosmil y sinccents de acauall. Cosa cert admirable, y de espantar: pero calificada per los sobredits autors: y digne de ser considerada, quãts exiã de tãt poca terra al dols nom de la llibertat, y quant innata es à tota la terra (que ella crech ho apega, y comana, als qui hi venẽ à viure) puix vehem, que ab tanta mudança de temps, generacions, fets, vingudes de diuerses nacions, calamitosas eras, ni poderosos dominis, may li hã pogut lleuar los brios de la llibertat, y no sofrir sẽyorias, ni lleys estranyes,

Mora. lib. 9. cap. 22. 23.

estranyes, amant y volent sempre als propris, y naturals senyors. En fi que ab aquest exercit Mandonio Rey, o Princep dels Ilergets, y son germa Indibil, sen tornaren à passar als camps y terres dels Sedetans y Suessetans, talant per ells, destruynt y arruynant quant trobauan, y dessaçosegant la terra, causant en ella grã dissims danyas. Publio Scipio com sabe asso, juntà ab lo que tenia vn altre nou exercit, y ana en serca de aquells enemichs alçats. Arribat à Hebro feu als seus vn llarch rahonament, que qui volra podra veurer en Tito Liuio. Y fet aquell passa deça del riu, tirant deues dels enemichs: y feu tendas, y posa son real deuãt de alla ahõt los trobà. Plutarcho diu. Que estauan los nostres Tarragonesos, o Cathalans, assentats en vn lloch prou fortificat: y confiauan tant de ell, y de la multitut, que ni perdian lo agosar de acometrer, ni temian esser acomesos. Pelearen vns ab altres valerosament, ab diuerses esquadres: y finalment vns y altres tingueren tant agosar, ques donaren la batalla de poder à poder. Dela qual no escriuhen los historiadors lo lloch ahont fonch: sino que succehi deça de Hebro, y passà molt renyida: que trauada la batalla, moriren molts dels Espanyols, desta part dela Prouincia Tarragonesa que vuy es Cathalunya: y ab tot axo no perderen vn punt de animo. Ans be, lo dia seguent molt demati, apunt y ben confertats se posaren en lo camp ab ordenança de pelear. Y ab tot forẽ tambe vençuts aquex dia. Perque Scipio los auia tots rodejats ab son exercit, ajudantli la estretor del lloch: per la qual los nostres Ilergets no pogueren jugar la caualleria. Saluas tant solament la tercera part del exercit, que sen puja à vna montanyeta: y vist, que la cosa anaua mal, fugint, o retirantse poch à poch, tingue temps de escapar: trobant se en aquella part Mandonio y Indibil, ab alguns principals. Fonch llauons sobre los restants, lo poder Romà, y fonch gran la matança, y tras de aquella infinit lo robo, posant à sacho lo real dels vençuts. En lo qual foren presos casi tres mil homẽs, entre les guardes, y los de seruey. Y ab tot que la victoria fonch tant gran, no la compra Scipio barata: que com tot lo bo costa, tambe la tingue molt cara. Perque moriren dels Romans mil y trescents, y se trobarẽ mes de tres mil nafrats (segõs Tito Liuio) dels quals ne moriren mil y sinccẽts, cõforme seguint à Apiano ho refere x Morales. Y à la fi tingue à be Scipio, de ab bones, achariciar y reconciliar à la amistat Romana als Princeps Indibil y Mandonio. Per lo que veya, quant prejudicial podia ser al estat de la Republica Romana, la enemistat de aquells. Y axi Indibil, y Mandonio, sabent lo pit de Scipio, li enuiaren Embaxadors, o li ana à parlar lo Rey, o Princep Mandonio. Lo qual arribat se li llança als peus, y ab paraules humils li demana, la amistat, que tots desijauan, diẽt. No era molt hagues sen caygut en culpa los Espanyols, alla hont hi eran tambe cayguts y culpats, los Romans. Dientho dels que se eran alçats en Valencia, com assi esta dit. Al qual se amostrà Scipio ab alguna seueritat, y paraules de reprencio. Pero à la fi, se acontenta de cobrarlos en la sua amistat, sens demanarlos rehenes, o arras: sino sols, q̃ pagassen certes pagues, ques deuian als soldats Romans. Y fet asso, ell y Mandonio sen anaren deues lo mar Ocea, y Iulio Sillano sen ana à Tarragona.

Dexara de escriurer, y comptar assi, com Massenisa qui se era confederat ab Scipio, li acudi ab molt socorro. Apersuasio del qual, se li donaren tambe los de Caliz. Ab lo q̃ resta Espanya per lo Senat Romà, desdels mons Pyrineus fins al mar Ocea: sens que hi hagues poble algu en que restats la senyoria de Carthago. Del quem refereix llargament à Tito Liuio, Plutarcho, Lucio Floro, Morales, y à Mariana.

Liui. dec. 3 lib. 8. cap. 8. Pluta. in vita Scipioni. Luci. Floro. lib. 2. cap. 6. Mar. l. 2. c. 13 Luci. Floro. lib. 44.

Totes les quals coses axi acabades per Publio Scipio dins de sinch anys, o dins de quatre segõs vol Lucio Floro, vehent, no li restaua mes que fer en Espanya, pera venjar las morts de son pare, y honcle, y subjectar aquella al Senat y Poble Romà, dexant encomanat lo gouern à dos principals Romans (que eran germans, y se anomenauan Lucio Cornelio Lentulo, y Lucio Manlio Accidino) ab carrech de Proconsuls: sen tornà à Roma à la fi del

any

Digitized by Google

any 204. Ahont entra ab gran festa com se pot veurer en Tito Liuio, Plutarcho, y Vaseo.

Liui. dec.3. lib.8. cap.16
Vase.l.1.c.12

Cap. XXXIIII. Com Mandonio, y Indibil se tonaren à rebellar contra los Romans, y foren vençuts y morts.

Artit que fonch Scipio de Espanya restãten ella Lucio Cornelio Lentulo, y Lucio Manlio Accidino, al principi del any 203. abans de Christo, escriuhen Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Garibay, Ioan Mariana, y lo Bisbe de Gerona. Que los dos germans Mandonio, y Indibil, com eran homens principals, y poderosos entre los Ilergets: axi eran de gran autoritat y reputacio, temuts y respectats de tots sos vehins. De hont sels seguia esser de alts pensaments, y de natural inquiets. Y de aqui los venia tenir nous designes, en menysprear y tenir en poch lo poder dels Romans: no temer aquells capitans y Proconsuls, que Publio Scipio auia dexats en Espanya: puix aquell era ja absent: conforme ab aquest terme de paraules ho escriu Tito Liuio en les sues Decades. Y de aquest mouiment pens jo que parlà mossen Diego de Valera com digue. Se alçaren los Espanyols apres de partit Publio Scipio: à be que no diga qui foren los principals commouedors, ni faça mencio dels Princeps Indibil, y Mandonio: que lo curs de la historia aporta auerse de entendrer axi.

Mor.l.6.c.38
Beu.l.1.c.20
Med.l.1.c.58
Gar.l.6.c.1.
Mar.l.2.c.24
Bis. de Ger. l.5.ca. Mago Amilc. filius

Liuio dec.5. lib.9.cap.11.

Aquestos germans, y senyors Ilergets, pera millor colorar sos intents, amostrauan en publich dolres de la seruitut y jou tenia Espanya: y desijar veurela en plena llibertat. Deyan que en expellir y traurer als Carthaginesos de ella, y tenirhi als Romans, sols auian mudat de senyoria: pero no de seruitut y treball. De aqui, poch à poch, perdent lo respecte als Proconsuls Lentulo y Accidino, deyan: ja en Roma no hi auia mes Scipions que enuiar à Espanya, ni hi auia en ella sino figura y hombra de capitans, y exercit: puix Scipio sen auia apartats los capitans, y soldats vells, y auia dexats los bisonyos, tyrons, y malpratichs, poch auesats ala obediencia militar y orde de guerra: y Annibal auia morts als millors en Italia. Y que perço se veya, may hauerhi haguda millor occasio que la prensent pera consegir Espanya, la desijada y inestimable llibertat: y poderse gouernar ella matexa ab propries lleys y senyor natural. Tant feren, y tant llimaren a la sorda: que mogueren los animos, y atragueren les voluntats de la gent: y a la fi conegudes les passions naturals, alterades les sanchs, bullint los animos: comensaren molts pobles à acudir al suau apellit de la dolça llibertat, per tots tãt estimada y fins dels yracionals procurada. Al primer crit y reço de la qual, acudirẽ los pobles de Cathalunya, vehins a la ribera de Hebro, com à mes acostats, y en molta part de la senyoria de Indibil y Mandonio. Tambe los Ausetãs ab presteza seguiren aquell apellit y veu: y foren dels primers que acudiren: segons escriuhen Liuio y Morales. Axi que ajuntat ja vn exercit prou poderos, que era de trenta mil homens de apeu, y quatre mil de acauall: se comensaren à demostrar junts en los pobles Sedetants.

Entes que agueren los Proconsuls Lentulo y Accidino, aquestos mouiments, moti y junta de pobles: abans que la cosa passas mes auant, y inficionas à les altres parts de Cathalunya, ajuntarẽ son exercit de Romans y Espanyols, y anaren sercant los enemichs ab molta diligencia, passant per terras dels Ausetans sens resistencia ninguna: encara que fossen enemichs declarats. De las Comarchas que à aquestos pobles designarem en son lloch, apar: que per anar lo exercit dels Proconsuls à terra dels Ilergets passant per los Ausetãs, deuia partir de terra de Betulons, Gerundenses, Indicets, Rosilions y Portusios: que altrament no se com podian passar per terra dels Ausetans. Com se vulla fos: passats per aqui los Proconsuls, anaren à assentar lo seu real deuant de sos enemichs, à manco de vna llegua. Y passats axi escometeren à Indibil y Mandonio, de tractes de pau y amistat. Prometentlos perdo de tot lo passat. Pero no aprofitaren aquesta cortesia. Ans be los Ilergets feren exir vna esquadra de caualls, sobre vns

Lib.2.cap.11

Digitized by Google

vns altres caualls y bèstiars dels Romãs, que estauan pasturant, per la campanya. Per socorro dels quals enuiaren los Proconsuls vna banda, o esquadra de caualls, y trauaren entre ells la batalla molt renyida. En la qual tots se hagueren tant be, que nos conegue millora de vna part ni de altra. Lo endema demati al apuntar del sol, ja los Ilergets estigueren apunt en lo camp prop dels Romans: ab les armes y batalles ordenades, en aquesta forma. Posaren als Ausetans, que eran ab ells, en vn batallo en mitg, y lo de la part dreta tingueren los Ilergets ab Indibil, dexant lo esquera per als altres pobles no tant principals, ab Mandonio: y entre los dos corns y lo batallo de enemitg, dexaren molt espay, per poder passar los de acauall quant volguessen. Los Romans vist assò, acudiren prest al que deuian, y posaren apunt la sua gent de la matexa manera. Ordenats axi los exercits, Lentulo feu que Sergio Cornelio ab la sua gèt de acauall començas à acometrer la batalla. Y ell arremete al batallo dret: que com he dit, era lo dels Ilergets. Los quals lo reberen tant valerosament y ab tanta resistencia, que li desbarataren tota vna llegio, y la feren retirar, molt despoderada. En lloch de la qual encontinent prouehi Lentulo entras altra legio, reparant lo dany que alli rebia. Y fet assò ana à veurer à Accidino, que peleaua ab lo altre corn esquerra: y axi anaua socorrent alli hontveya era necessari. Sergio que ab los caualls sen era entrat en lo mitg, desbarataua tots los esquadrons, y guardaua, que la caualleria de Indibil y Mandonio, no podia exir à fer mal als Romans de apeu. Axi que los de acauall dels Ilergets forẽ forçats apearse, y baxats de acauall, pelear apeu, ajudant als ques veyan ab necessitat. Conexent los Romans la flaquesa y temor dels enemichs, apretarenlos tant y ab tal furia, que ja casi los aportauan vençuts. Y forẽse tots perduts, sino per Indibil, q̃ estaua apeu ab los qui eran baxats de acauall: y posat als primers encontres dels Romans, valerosament resistia al impetut de aquells. Totauia no fonch part bastant à que los Romans fossen vẽçuts: sino de que se ensengues aqui mes cruel batalla, treballãt vns à vencer, y altres á resistir. En la qual Indibil fonch ferit de vna cruel ferida. Y à be estãt axi, li faltaua la força, totauia no faltaua lo animo y brio, de son valeros cor: perque arrimat sobre vn tros de llança, o per millor dir sobre la sua virtut, animaua bellament als seus. Alguns, com à facls, y verdaders amichs, auian empresa la defença de la sua persona, y peleauan valerosamẽt: pero à la fi foren vençuts, y la braueza que tenian nols aprofità à mes, que morir ab la lealtat de verdaders Espanyols: porfiãt sempre los que restauan, fins que morts vns y altres, mori tambe ab ells lo valeros Indibil. Ab la mort del qual tot lo exercit se desbaratà. Moriren molts en aquesta defensa, y molts en lo alçans quels donaren. Vns, que no podiã tornar pujar à cauall, altres, que ab les armes se defensauã fins à poderse recullir en lo real. Ab los quals de tropell sen entrauan los Romãs: y començaren à robar, matar y posarlo tot à saco: apoderãtse de tot quãt hi auia. Foren en aquesta jornada los Espanyols morts, tresmil: y vuytcẽts los catius. Y dels Romans, moriren poch mes de doscents.

Entre los Espanyols que fugint escaparen de aquesta batalla, se salua lo nostre Ilerget Rey, o Princep Mandonio. Qui vista la desditxa, de quell dia, feu ajuntar los principals de son exercit: pera aconsellarse, del que auia de fer. Los quals li aconsellaren: enuias Embaxadors als Proconsuls Lentulo y Accidino, demanãtlos la pau, y donant les armes. Reberen los Proconsuls benignament aquesta Embaxada. Y en ella se descarregaren los Embaxadors de tota la culpa sobre de Indibil mort: y Mandonio viu, pero absent. Dient: que aquells eran commouedors de la rebellio, y los que inquietauan aquells pobles. Negociant dits Embaxadors (cõ se fa cada dia) millor pera si, que per qui los enuiaua. Y axi los Proconsuls prometeren: donarian lo perdo à tots: ab tal, que posassen à Mandonio y als altres caps de aquestos insults, en llur ma y poder, y pagassen lo sou doblat al exercit en aquell any: y per espay de sis mesos tinguessen prouehit de blat al exercit, y donassen als soldats robes doblades, y

molt

Digitized by Google

molt bones arras. Les quals condicions acceptaren. Y diu Morales que donaren trenta ciutats en arras. La suma es gran. Y no se jo com podian donar tantas ciutats, mes de les que estauan en son poder, no troban sen tãtas en tots aquestos pobles. Si ja no dihem, lo ques llig en Aulo Gelio, en lo llibre diuuite, capitol sete, deles nits Atticas. Que ciutat se enten, de qualseuol lloch, poble, o multitut de homens. Al que apar aludir Andreu Alciat, en lo capitol, quod sedem. De officio ordinarij en lo numero 87. quant diu: auerhi ciutats majors, y menors, y altres en lo territori de la ciutat major. Demanera, que aquestas trenta ciutats de assi, que donaren arras als Proconsuls, se deuhen entendrer, deles ciutats menors, pobles, llochs, o ajuntaments de homens. Y aduertescas be per altros proposits. Fet lo consert. No se escriu quina resposta tornaren los Embaxadors à Mandonio: sino que diuhen Liuio, Morales, y Medina: que donaren à Mandonio, y als altres principals, en más dels Proconsuls, com auiã promes. Y que tenint aquells en son poder los feren degollar. Y axi acabaren les inquietuts de aquestos valerosos germãs. De les morts dels quals fa mencio lo nostre Cathala Taraf. c. 39. Canonje de Barcelona Francesch Tarafa, sols de pas: dient. Moriren en la amistat Carthaginesa. Y no se com ho entengue ell. Essent ja los Carthagineses del tot fora de Cap. 11. y 33. Espanya, com dalt digui: y aduertint Vase. l. 1. c. 12 altros lo que prest dire. Vaseo, qui parla de aquestes turbacions, y guerras, sols diu. Que los Proconsuls mataren à Indibil. Pero al fi, entre tots ho diuhen tot.

Aquesta guerra me apar ami, fonch la primera, que los Espanyols en son nom propri feren contra los Romans. Perque totes les passades eran, per defensar la part: y amistat Carthaginesa: pero ara, ja los Carthagineses eran del tot fora de Espanya, y aquestos germans procurauan pera si lo domini, y senyoria de ella. Y axi quiça seria en gany lo que diuhen Liuio, y Morales: que la primera rebelio era estada en temps de la mort de Sempronio Tuditano: per lo que he dit assi, y dire bax en altres capitols, particularment en lo capitol 37.

Cap. XXXV. Del que alguns escriuhen de Baraio Barra Roma, y del Rey de Castell de Asens: y de com se deu entendrer asso.

AParme, no seria be dexar de tocar cosa alguna de les que trobã de aquest tẽps, tent al proposit de nostra Coronica, y relacio. Que si son faules, nos vendran per veres: y si son veres, nos poden callar: si aparents, y estan ocultes, es be descubrirles: sino son importants, almenys los qui no sabian sino allo, veuran, que auem vista vna cosa y altra, y entendran la qualitat de allo, que sabian en quina estimocio se ha de tenir: si son coses contraries, procurarem aportarles à la millor concordia sia posible. Y perço es de aduertir. Que escriuint Pere Anton Beuter aquesta guerra dels germans Indibil y Mandonio, contra dels Romans, passa auant, dient. Que lo principal, que entre aquestos llergets auia sabut en la rebellio, fonch vn home ques deya Baro, natural de Roma. Al qual diu: que los Cathalans anomenam Barà. Mes auant escriu que los Cathalans dihem: que aquest Barà, en pena de sa trayció, y castich de sa rebellio, fonch soterrat viu à dos llegues de la ciutat de Tarragona à Barcelona: ahont vuy es lo arch, que vulgarment se diu de Barà, lo qual per major demostracio (encara que ab error) ell pinta de aquesta manera. Beuter. p. 1. cap. 20.

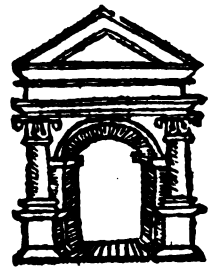

Mes auant aduera esser restat de aqui en Cathalunya, lo ques diu en les crides Reals, com se mana alguna cosa se faça, o dex de fer à pena de Bára, y traydor. Tota la qual narracio (pens jo) que deu auer llegida en lo nostre Cathala Tomich. Lo qual en aquest proposit diu. Que los Romans auian encomanat lo gouern de Espanya Tomic. c. 7.

Digitized by Google

panya à vn capita anomenat Barra (y nol anomena Barà, si ja no es corrupcio, y falta de la imprecio) qui regint la terra per los Romans, feya la sua habitacio en la ciutat Arcana, que diu esser vuy Tarragona. Y paça auant, dient. Que aquest Barra se rebella contra los Romans, sentlo rebellar lo Rey de Castell de Asens. Del qual Castell, y pobles de aquell, fa mencio Lucio Marineo. Y diu Tomich. Que aquest Rey de Castell de Asens, era de nacio dels Grechs: que pens jo vol dir: baxaua de aquelles generacions Gregues, que diuersés vegades auem vist entrar en Espanya, y poblar per ella. Y axi lo Marquilles anomena Grechs als Espanyols de aquesta nostra terra. Diu mes: que aquest Rey senyorejaua tota la terra de la plana de Vrgell, y que per aquest respecte los seus vassalls eran anomenats los Asens de Vrgell. Y que ab tots ells se era rebellat, essent gent bellicosa y somoguda en les armes. Mes auant diu: que sabent los Romans, que aquestos los auian lleuada la terra de Celtiberia, prestament feren gran armada, enuiant per capitans dos homens ciutadans Romans, nomenats Scipions, los quals eran germans de Scipio Africa. Y que quant aquestos foren arribats en la ribera del mar de la ciutat Arcana, aquell Barra ab lo Rey de Castell de Asens, ab totes les sues gents de armes, los hisqueren, per auer batalla ab ells. Y que Barra, y lo Rey foren vencedors de la batalla, y feren morir als germans Scipions, y à tots los altres Romans. Que haguda aquella victoria, Barra, y lo Rey, quiscu sen torna à sa terra. Passant auant diu. Que vinguda als Romans la noua, que Barra auia morts als Scipions, y tots los altres Romans, prouehiren altra armada molt gran, de la qual feren capita lo pare de Scipio Africa. Y que aquell ab la armada arriba à la plaja, ahont era estada la batalla: y alli Barra, y lo Rey de Castell de Asens, li hisqueren al encontre, y ensemps se combateren. En tant que Scipio, y los Romans foren vencedors: y aqui morí Barra, è lo Rey de Castell de Asens. Y que prengueren la ciutat Arcana: la qual desabitaren del tot, y sq ensenyoriren de tota la terra. Y que axi se veu, com Barra feu malesa de sa perçona. Mes auant diu: que fet asso, los Romans feren vna ley. Que per tal com aquest Barra era estat lo primer, que auia feta malesa en la terra; tots los que farian malesa, fossen appellats Barres, y de asi (diu) es exit lo nom de Barra.

Luc. Marin. li. 3. c. de populis Laletaniæ.

Marqu. vsat. cũ dominus not. 12.

Aquesta es la narracio fa Tomich del matex cas, que ab mes breuedat escrigue Pere Anton Beuter. Pero vejam nosaltres, en quina opinio, y consepte, dega estar asso: tant lo que diu Pere Anton Beuter, com lo que escrigue Tomich. Y primerament, es de saber: que lo nostre Cathala Miquel Carbonell, se burla de tota aquesta narracio: que apar de proposit, se posas à perseguir al Tomich, sens considerar, que com diu lo Cathala: cada hu ne fa vna, sino jo, quen fas dos. Y rientse de Tomich diu. Que tot son somnis. Pero com ell no dona causa ni raho del seu dir, y axi no sapiam: perque occasio se dega donar mes credit à ell, que à Tomich, restam sens saber, aqui se dega donar fe, y quens obliga à creurer al vn, mes que al altre. Parlant de asso matex miser Luis Pons de Ycart, tambe diu. No esser posible, que Tarragona se digues Arcana: per lo que may se troba escrit tal en altra part. Y en tanta dificultat, dire lo que sabre.

Carbonell. cap. 13. c. 14.

Prouerbio.

Ycart. ca. 9.

Quant al que toca à bulto, à la narracio de Tomich, no negare tenir algunes faltes, en temps, o noms, en pendrer vn Scipio per altre: y algunes menudencies consemblants. Pero esbrinant lo çafra, jo nou trobe tant lluny de la veritat, ques puga dir somni. Que al que toca à esserse rebellat Barà, o Barra, à be que Carbonell nons ho vulla confedir: no ho tinch per impossible. Que be podia Barà, o Barra esser Romà, y rebellarse. Puix en los presedents capitols trobam, ques rebellaren los del exercit Romà, que estauan en lo Regne de Valencia. Axi que seria prou possible, se juntassen ab lo Rey de Castell de Asens. Que podia ser: se hagues de entendrer, de Indibil, que fos senyor de Castell de Asens que esta vuy en peu sobre Arbeca: o de Candasens que es della de Fraga en la regio dels llergets,

Lib. 3. ca. 11.

Digitized by Google

llergets y ab Mandonio, que com sempre auem vist, era Rey, o Princep dels llergets, o Vrgellesos: als quals verem contra dels Romans, en molts llochs, senyaladament à Indibil en les morts del Scipions. Y apres auem vist auer los dos haguda batalla ab Publio Scipio, y apres ser vençuts per los Proconsuls. Y certament creuria jo: que asso fonch la intentio del dir de Tomich: sino, que com per nostra desgracia, los homens poderosos van curts en afauorir als qui tenen lletres, curtejan aquells tambe, per no poder fer cotejo y censura de les histories per falta de poder: y axi van les cosas mitg dites, y pera dir, restant lo supplement per als bons entoniments. Y som alegrat, que apres de auer escrit asso, he trobat, que com ho tinch dit asi, ho senti tambe Garibay. Qui escriuint los mouiments destos germans Indibil, y Mandonio, diu de aquesta manera. Vuieron la victoria los Romanos con muerte de treze mil enemigos, y del capitan Indibil, que dio fin à sus dias peleando: y su hermano Mandonio, con vn capitan Romano, llamado Barro, que auia sido contra su Republica, y otros Españoles capitanes se dieron prisioneros à los Romanos. Los quales justiciaron publicamente à Mandonio, y Barro, y à los demas principales culpados. De les quals paraules se veu, esser conforme al que tinch dit asi. Que estes gueres de Mandoni, y Indibil, son les de que parla Tomich. Y axi estan conformes, y no diuersas les opinions dels escriptors. Y no fonch somni, lo que digue Tomich, com ho somia, y mal aduerti lo Carbonell.

Lib. 3. ca. 11. ca. 13. 14.

Garib. 6. c. 1

Veritat es: que de asi naxen, y sem offerexē, altres dificultats. La primera. Que si aquest Barra mori en alguna de aquestes batalles, totauia se pot dubtar, que fos veritat, lo que diu Beuter. Que fos soterrat en lo lloch ahont vuy vehem vn arch, qui ua de Barcelona à Tarragona, ques diu de Barà. Y mouenme dos rahōs à creurer, q̄ no pot ser. La primera. Perq̄ lo Illustrissim y Reuerēdissim don Antoni Agusti, en los seus dialogos, parlant de aquest arch, que comunament se diu de Barà, no fa mencio de cosa de Bara, ni Barra, sino que determinadament diu. Era arch Triumphal, fet, o dedicat per Lucio Licinio, à Sergio Sura: o al reues, per Sura, à Licinio. Y si va à dir la veritat dit senyor Archabisbe te raho. Que axi apar, y se llitg ab les lletres del Epigramma, o de la inscripcio, que vuy se veuhen en ell. Lo qual haguera jo descrit assi, sino fos, perq̄ anira ja descrit en son propri lloch, bax en la tēporada del Emperador Trayano: hahōt va llargamēt explicat, y pot lo lector legir aquell capitol, cō si estigues posat assi. Y llegit tot allo, veurà, q̄ puix les matexes lletres declarā lo q̄ era, no hi ha pera q̄ tribuhirho à cosa de temps de Bara, ni apropriarho à aquell, o atribuyrley à sepulcre, o memoria, q̄ estigues soterrat alli. La segona raho de asso es. Perq̄ no molt lluy de dit arch, à la part de la marina, hi ha vna casa, hostal, o posada, q̄ li diuhē Barà, o Barra. Y no tāt mes lluny, q̄ abaste vna llegua, se troba la Vila, ques diu, la Torre dē Barra. Y axi, lo arch no me apar prengue lo nō per estar en ell soterrat Bara, o Barra: sino q̄ per demostracio, se diga lo arch de Barà. Com qui diu lo arch que es à Barà, o prop la Torre den Barra. Perq̄ los ydiotas, y gent ignorant q̄ no sabem historia, ni entenen para que esta alli aquell arch, o los forasters q̄ per ralacio parlā de ell cō Beuter, no sabēt cō millor assenyalar, designar, o demostrarlo, diuhen: lo arch de Barà. Cō si mes clar digues-sen: lo arch, que es à Barà, o prop la Torre den Barra. Be es veritat, que micer Ycart apūta: q̄ peruētura al Arch, y Vila, o Torre den Barra, restas lo nō del matex Barra, segōs alguns. Lo que entench jo de aquesta manera. Que lo arch pren lo nom per major demostracio, per estar prop del dit hostol, o de dita Vila, com dalt he dit. Y la Vila podria ser lo prengues, perq̄ fos estat alli lo lloch ahōt fonch sepultat Barra, axi com de la ciutat Tafoziris digui en temps de Hercules. La qual se digue axi per ser sepultat en ella, o estar sobre la sepultura de Osiris. Y axi aquesta, Torre de Barra, per ser estat alli sepultat Bara. Y de aq̄sta manera, no discrepara micer Ycart del que assi auem dit. Ni obsta lo q̄ diu lo matex Ycart, queste per mes verosimil, lo que escrigue Antoni de Nebrissa: que fa mencio del poble de Barea, en la costa del mar de la Espanya Tarragonesa: y que no

Ycart, c. 47

Lib. 1. c. 19.

Nebri. c. de ciuit. mōti, & flumin.

Agust. dia. 4

Digitized by Google

ſabem ſe puga acomodar millor à altra, q̃ à aqueſta Vila: puix ſols ſeria la corrupcio, y falta de la lletra, E, ſent de Barea, Bara, y vuy Barra. Y la raho perq̃ nom obſtan ſia: perque lo Nebriſſenſe, no li lleua, ni li atribuex fundacio de vn tẽps mes q̃ de altre, ni per ocaſio diuerſa de aqueſta. Ni es tãt antich, ques tropiá aqueſt nom abans del temps, que eſcriuim aſsi. Ans be eſcriguè (com ſe veu de ſes obres) en temps dels Catholichs Reys dõ Ferrando, y dona Eliſabet. Y la anomenà en llati ab lo nom tãt conforme al noſtre Cathala, q̃ apar lo matex. Y ſi molt volem gramaticar dientli Barea, confirma noſtra opinio, perque: Bara, o Barra es ſubtantiu, y deriuara de ell lo adiectiu, Bareus, Barea, Bareũ, q̃ volrra dir, coſa de Bara, y axi la Torre, o lo ſepulcre de Bara. Y ſia axi, o ſia, q̃ la Vila ſe anomene y prẽga lo nom de Marco Varro, o de Viriato, com diu lo matex Ycart, q̃ ho volia etimologizar lo Canõje Ceſe de Tarragona: de qualſeuol manera ſos no penḋria lo arch ſon nõ de Bara Romà, de qui auẽ parlat aſsi, ſino quel pendria de la Vila per demoſtracio, y no mes: cõ eſta dit.

Dict. c. 47. y baix c. 55

La ſegona dificultat ques podria mourer reſultant del nom de Bara, o Barra es. En lo que diuhen: que de aquell reſtà ley entre los Romans, y vuy reſta en Cathalunya la pena de Bara, y Traydor. En la qual dich: que aſſo es error. Y q̃ quãt nou ſia del nom del rebellat, q̃ crech nou es, es ho empero del tẽps, principi, y origen, de la pena de Bara. Perq̃ aqueſta pena nos comença à dir axi per aqueſt Bara, ſino per aquell Bara, que fonch Comte, o Gouernador en Barcelona, per Ludouico Rey de Æquitania. Lo qual fonch acuſat de trahicio, y vençut en duello, o batalla, y deſterrat en França, ahont mori. Y no ſe jo Ley Romana, que faça mencio de pena de Bara, ni de que algu ſia tingut per Barra: ni en Cathalunya ſe diu Barra, ſino Bara, cõ de tot aſſo Deu volẽt donare raho en la ſegona part, parlãt del ſobredit Cõte Bara.

Reſta ſolament aduertir. Que en lo que diu Tomich. Que Tarragona ſe digue Arcana, ſi be à micer Ycart li apar impoſsible, perque nos lliteg: jo may goſare dir es impoſsible, y nos lliteg: ſino (com la Gloſa del Dret Ciuil) jo nou he llegit. Perq̃ pót eſſer eſtar eſcrit, y llegir altre mes que jo. Y axi no dich, q̃ no ſia eſcrit, ni poſsible, ſino q̃, per no auerho llegit, eſtich be ab micer Ycart en aſſo, y en lo demes ab Beuter, y Tomich, feta la conciliacio, y cõcordia, quen tinch dita. Ab lo que pens reſtara dada claricia à la hiſtoria, y ſera lleuada tota dificultat, que aſſerca de aſſo pogues occorer.

Gloſ. 2. l. 1. ff. delega. 2.

Capitol. XXXVI. Que diſcorre ſobre lo ques diu de Leyda, ques digue Montpublich, cõ ſe deu entendrer per noſaltres.

PEr acabar de remourer, y lleuar totes dificultats, que apareguen pugã exir del que de aqueſt temps eſcriu Tomich: cõue eſcriurer, lo que ell diu de la ciutat de Leyda, eſcriuint. Que abãs, o prop de aqueſta temporada, los homens de Vrgell ſolian cada any, anar à fer ſacrificis à ſos Deus, en lo Mont ahont vuy es edificada la ciutat de Leyda, y que la anomenauen Mont publich: per lo que alli, per raho, o occaſio dels dits ſacrificis, ſet dones publiques hi auian començada poblacio, en la vall ahont vuy es la plaça de la Suda. Y que aquell nom de Montpublich li durà fins al temps de Iulio Cæſar, que ley muda, donantli lo que vuy te de Leyda. Lo qual diu, vol dir: cap de leys, donãt ley, y exemple als altres, que axi auian de fer per ſon ſenyor, com los de aquell poble auian fet per lo ſeu ſenyor Pompeyo: del qual parlarem baix.

Tomic. c. 7

Cap. 27.

Sabut aſſo que Tomich eſcriu de Leyda, ſera be que vejam lo quen ſenten altres, y ſenyaladamente lo ſeu emulo Pere Miquel Carbonell. Lo qual diu. Totas aqueſtas narracions de Tomich eſſer faules, y oradures. Y que Leyda es deles mes antigues ciutats de Eſpanya: ques digue Ilerda, per lo riu de Noguera, que paſſa per ella.

Carb. ſ. 14

Que dire jo? Poſare la ma (com diuhen) entre dos moles? Majorment eſſent los dos Cathalans: y ſino ſen dedignan los que baxan del dit Carbonell: auenthi ab ells y mos Auis moternos alguna gota de ſanch. Pero la integritat deguda à la hiſtoria me força à dir lo que ſent tant

Digitized by Google

tant per hu,com per altre. Y axi dich: eſſer veritat,y no poderſe negar,lo que diu Carbonell,que de Tito Liuio,Floro,Oroſi,y altres autors aprouats,ſe trau,y conſta, que Leyda molts anys abans ſe digue Ilerda, y que es de les ciutats mes anthigues de Eſpanya. Y axi en aqueſta noſtra Li.1.c.14.22. hiſtoria,la auem viſta fundada, en temps Lib.3.c.3.4 de Brigo Rey de Eſpanya: y en molts altres llochs auem ja trobada memoria de ella, auentla ſempre anomenada los eſcriptors Ilerda. Empero,que tal nom tingues per raho del riu Noguera, com vol Carbonell:niu he llegit en altre autor, ni ho tinch per poſsible. Tant per no frizar ni ſemblarſe los noms: com encara, perque la Noguera com arriba à Leyda ja te perdut ſon nō,meſclantſe molt mes amūt Cap. 4. del lib. 1. 14.22. ab Segre. Y tābe perque ja en altre lloch doni raho de ſon nom. Y quāt al que Carbonell repren al Tomich,per lo que li diu Mōt publich,no te raho de perſeguirlo en tanta manera. Perque podia ſer veritat de la manera,que comprench, y imagine jo, queu entengue lo Tomich. Que la ciutat ſens dubte ſe anomenaria Ilerda,y venint à ella los pobles de Vrgell à fer ſacrificis à ſos Deus,com en aquella que era cap, y Metropoli de ells, com en moltes parts auem dit: de aqui podria ſer,o perque los ſacrificis ſe feſſen alli,y axi per occaſio de ells fos llicit à tot hom acudir alli,à ſacrificar, axi era lo lloch publich: per ſer comu à tots los ſingulars, y vtil à la vniuerPomp.l.pupilius.ff. de verb. ſigni. ſitat, com diu Pomponio Iureconſult. O perque realment en lo dit lloch de la Suda viſqueſſen algunes dones publiques, y que à cauſa de ellas digueſſen à la montanya mont publich, com vuy en los pobles,y ciutats,à las caſas ahont ellas habitan les anomenan ab aqueſt nom: del publich: per parlar ab honeſta corteſia: de aqui ſeria reſtat, y auria vingut facilment donar tal renom à la ciutat,y à esforçarſe peruentura algun tant, en alguna manera,tal, que per alguns, per yrriſio, o per mal vs,de ſobrenom, o com ſolem dir de mal nom, li digueſſen la ciutat del mont publich: no dexant per aſſo lo ſeu nom propri que ſempre ha tingut de Ilerda. Y axi vehem que Barcelona vn temps ſe digue Fauēcia,pero no pogue may perdrer lo nom de Barcelona, com dalt digui. Y Cap.21. axi pens jo que ſe auria de entendrer lo Tomich en aqueſt cas. Los diſcrets lectors diran millor lo que hi ſenten:com en lo joch,que mes veu qui mira,q̄ qui juga.

Capt. XXXVI. Dels Proconſuls que gouernaren en Eſpanya deſdel any 202. fins al any 195. abans de Chriſto.

ANtoni Viladamor eſcriu. Vilad. c.42. Que per les morts de Indibil, y Mandonio reſtaren les coſes de Eſpanya molt aualotades,ys ſeguiren moltes nouedats. Perque los parēts, y amichs de aquells,per venjarlos, procuraren fer armar los demes Cathalans,diētlos. Que per llur cauſa, y poſarlos à ells en llibertat,auian perdudas les vides,y erā morts, tant valeroſament lo hu, y tant infamement lo altre. Y que perço dura en Catalunya molts anys la guerra. Senyalant particularment la batalla, fonch contra Sempronio Tuditano. En lo que me apar hi ha error. Perque com aſsi veurem,tingue Eſpanya mes de quatre anys continuos de pau, y prop de ſinch,apres de la mort dels germans Indibil, y Mandonio. Y de la mort de aquells, à la jornada de Sempronio Tuditano hi ha prop de onze anys. Lo que tots los autors concordan,o almenys ſe pot prou collegir de ells es. Que reſtaren les coſes de Eſpanya ab les morts de Indibil,y Mandonio algun tant ſoſcegades:y axi no hi ha molt que eſcriurer. Totauia: perque hi ha algunes coſes que donan llum à la corrent hiſtoria,y per aportarla ſeguida, à be que les hajan callades tots los que jo he viſts,ſino Liuio,y Morales (que verdaderament lo Morales fonch laborios, y prengue gran treball en poſar les coſes continuades,ſeguides, y clares) perçotambe ſeguintlos als dos, anire continuant, y ſeguint lo fil, pera major intelligencia del eſdeuenidor. Va Morales vn poch llarch, ſere jo mes breu enla relacio:tocant ſols lo neceſſari, pera la mia hiſtoria.

Per la continuacio de la qual,ſe deu recordar lo lector,q̄ partint Scipio de Eſpāya pera Roma,dexa en ella per Procōſuls à Lucio Cornelio Lētulo,y à Lucio Manlio

Digitized by Google

Accidino: que venséren à Indibil y Mandonio, com en dos superiors capitols auē viſt. Y recordantſe de allo, continuant lo que diuhen Tito Liuio, y Morales: es de ſaber. Que ſoſegades les coſes de Eſpanya ab les morts de Indibil, y Mandonio, lo any vinent, de 202. abās de Chriſto, Lucio Cornelio Lentulo fonch creat en Roma Ædil Curula de aquella ciutat. Y perque ſeria coſa llarga explicar lo q̄ era aqueſt carrech, baſta ab breuedat ſaber. Que los Ædils Curulas eran en Roma, los que tenian carrech, dels temples, caſes, y obres, publiques y particulars, dels ſacrificis, jochs, y feſtes publiques, contractes de vendes, compres, y redibicions, o reſtitucions de beſtiars y eſclaus malalts, morboſos, o vicioſos. Com ſe pot veurer en diuerſes parts del Dret Ciuil, y en lo Feneſtella de Romanorum magiſtratibus, y en Claudio Præuoci, y Pomponio Leto. Gouerna Lētulo lo carrech deſde Eſpanya, per auerli confirmat lo Senat à ell y à Accidino lo Proconſulat. Y en lo matex carrech eſtigueren lo any ſeguent de 201. y los altres dos anys apres que foren de 200. y de 199. Axi que eſtiguerē paſsifichs tots aqueſtos quatre anys, ylo ſeguēt, que foren ſinch per lo mancho, com volen Tito Liuio, y Morales.

Cap. 32. 33.

Liui. dec. 3. lib. 9. cap. 6.

Mo. l. 6. c. 39

Dret Ciuil. ley 2. §. item q. §. de inde & tot titol. de Aedili. edi.

Feneltel. ca. de Aedilibus

Claud. Præ.

Leto. eodē tracta.

Liui. dec. 4. lib. 3. cap. 6.

Mora. lib. 6. c. 39. l. 7. c. 1.

En lo any ſeguent, que era de 198. conforme vol Garibay, Lucio Cornelio Lentulo ſen ana à Roma: auent eſtat en Eſpanya ſis anys, deſde que ſen ana Publio Scipio. Y arribat à Roma. Lentulo tingue lo Triumpho de Ouacio, com eſcriuhen lo matex Tito Liuio, Carolo Sigonio, y Ioan Vaſeo.

Gar. l. 6. c. 1.

Liui. dec. 4. lib. 3. cap. 7.

Vaſe. l. 1. c. 12

Reſtaua tot ſol en Eſpanya Accidino, y perço vingue de Roma Gayo Cornelio Cethego en lloch de Lentulo. Del qual vltra dels ja citats fà mencio Mariana. Y apar que en les ſues comiſsions y poders deuia ſer major q̄ Accidino. Per quant de aqui auant apenas ſe fa mencio de aquell.

Poch apres que Cethego fonch en Eſpanya ſucſehiren alguns mouimēts, y aualots, dels quals, ſegons en qual modo (dels eſcrits en lo llibre ſegon capitol primer) entendriam los termens dels Sedetans, podria ſer nos tocas alguna coſa. Y per auant Morales eſcriu. Que en aqueſt matex any 198. Cethego donà ſobre los Sedetans, y en vna batalla matà quinze mil homens, y prengue ſetanta vuyt banderas. Y nos declara mes. Notant, y aduertint expreſſament. Que Tito Liuio de hont ell ho trau nou eſcriu mes llarch. Y axi es la veritat, que Liuio va ab aqueſta breuedat. Pere Anton Beuter, y Garibay, apar, vullen donar de aſſo mes claricia, dient. Que com Cethego començas à gouernar ab braueſa, indignarenſe los Eſpanyols, y reduirenſe à la memoria, les morts de Indibil, y Mandonio, y quant vilment era eſtat ſentenciat Mandonio. Y llauons podria ſer ſe quexaſſen los Eſpanyols parents, y amichs, y incitaſſen los pobles à rebellarſe: que es lo que dalt abans de ſon temps auem aduertit eſcriuia Viladamor. Y diu Beuter: que aqueſtos pobles ques reſentiren, y indignaren, eran Celtiberos, en los camps Sedetans: Mariana los diu Ceretans. Y com aqueſtos pobles no eſtigueſſen en los ſobredits camps, pens jo que volran dir, o almenys ſe ha de entendrer axi. Que los rebellats entraren en los camps Sedetans, o en los Ceretans, o per eſſer los amichs, y rebellats ab ells: o quiça per danyarlos per lo que aquells foſſen amichs dels Romans. Lo que los era molt facil, per ſer los vehins. Y eſcriu Beuter. Que aqueſtos Celtiberos enuiarē à molts pobles de Eſpanya, pera que feſſen lo matex, que ells feyan. Contra dels quals vingue Cethego, y los donà la batalla, rompe, desbarata, matà, y prengue las banderas com dalt he dit.

Liui. dec. 4. lib. 1. cap. 18

Beu. l. 1. c. 10

Ve ara alguna confuſio en lo ſuccehit en aqueſt temps: per cauſa que los eſcriptors vns dexan vna coſa, y ſaltan à altra: altres van continuant, y auegades afegint mes que los altros. Y axi Beuter poſa. Que del que aſsi auem dit, ſe ſegui gran guerra: y Morales diu, molta pau, y apres guerra, altra vegada pau, y molt preſt guerra. Per lo tant anire donant la major claricia, que jo he poguda traurer de aqueſtos ſucceſſos y temps.

Mor. l. 7. c. 1.

Paſſant Eſpāya las calamitats de perdrer ſe tātes vides, cō deſde l vltim Scipio enſà auē viſt, no ſe acōtētauā los Romās de aſſo: ſino q̄ procurauā poſar als Eſpāyols en major miſeria, tras de llauarlos les vides,

lleuant-

Digitized by Google

lleuãtlos los bens y heretats,partintseles ells entre si. De aquella manera q̃ escriu
Morales.l.6 cap.1. cap.2. Morales, que succehi en lo matex any de 198.abans de Christo.Que Scipio quis trobaua en Roma, alcança remuneracio per als soldats,que enEspanya auian seguidas las suas banderas, y seruida la Republica Romana. La qual no fonch acosta de la Republia,sino dels pobres vasalls:que tals son enlo mon las merces dels senyors:que nos fan en be de vns, sens dany de altres. Perque lo Senat consedi:fos donada à cada soldatvna mujada,ojornal de terra,per cada any,que auia seruit. Y aquella determinacio del Senat foneh posada en execu
Liuio dec. 3.li.10.ca.18. dec.4.l.1.c.1 cio, lo any seguent de 197.com se pot llegir en Tito Liuio.

En lo qual any Cethego,y Accidiõ sen tornaren à Roma,y vingueren al gouern de Espanya Gneo Cornelio Lentulo, y Lucio Estertino , ab carrech de Proconsuls. Y residiren en ella aquest any,y lo se-
Liu.d.l.1.c.1 Gar.l.6. c.1. Vasc.l.1.c.12 guent de 196.com apar de Titu Liuio,Esteue Garibay,Morales y Vaseo.

Tot aquest temps estigue Espanya so-
Gar.l.6.c.2. Mar.l.2.c.25 segada, segons escriuhen Morales, Garibay,Mariana.Y enlo seguent any de 195. diuidiren à Espanya los Romans,en Citerior, y Vlterior,cõ sins assi fos estada vna Prouincia, y se regis per dos homens higualment , que gouernauan ab titol de Proconsuls.Mes diuhen. Que anomenarenCiterior à tot lo que es desdels monts Pyrineus al Regne de Toledo.Y de aqui, à la Andaluzia, Estremedura y Portugal digueren Vlterior.Perseuerant aquest or de molts anys , fins que apres rebe altra diuisio, de la qual en son temps direm. Y
Lib.2.ca.26. y lib.3.c.32. en asso ja dalt digui de aquesta diuisio. Vaseo diu:que foneh feta en tẽps delProcõsul Cethego,del qual assi auem parlat. Tots los autors son graues,yde molta au-
Cap.32. toritat: jo procuri cõcordarlos,lo millor pogui. Assi auem vist,que dels Procõsuls Romans , los vns venian per residir en la Prouincia Citerior,y los altres en la Vlterior.De hont se veu,que ja era feta la parcio,y diuisio: si no que ara se degue confirmar,y se posa en bell lo terme de la Citerior. Colligexse asso molt be de Tito Li-
Liui.dec.4. lib.2. cap.11. uio:que diu. Que lo Senat Romà enuia à Sempronio Tuditano à la Espanya Citerior,y à Aulo Ælio à la Vlterior,ab nom, y titol de Proconsuls. Y quels donà vuyt mil peons,o infants,y quatrecents de acaual:ab orde que posassen mojons,senyals, termes,o fitas,q̃ assenyalassen ahont se diuidien y acabauan lesProuinciesCiterior y.Vlterior. Demodo que la diuisio ja era feta,com hi auem vists los passats Proconsuls:y ara aquestos per no confondrer los territoris,y lleuar que vn no prengues del altre, o no se escusas cada qual en dir, si tocaua al vn,o al altre,per asso se posaren fites,per donar major claricia àla diuisio, que estaua feta : perque al vll se ves , y ab les mans se tocas.Y axi crech estara prouc̃ordada la tanta diuercitat de opiniõs, de aquesta diuisio deEspanya,com les he notades dalt , y tornaren atocar altra vegada bax.

Cap. XXXVII. Com alguns pobles se rebellaren contra Sempronio Tuditano , de la sua mort , y com li succehi Quinto Minucio Thermo en lo gouern de Espanya Citerior.

Orrent lo any 195.abans dela vinguda de Christo nostre Senyor , que es lo matex de la fi delpresedent capitol:escriuhen Morales,y Garibay. Mo.l.7.c.2.f Gar.l.6.c.2. Que feta la dalt dita diuisio de Espanya, o per posar los termens en la que ja estaua feta,vingue Gneo Sempronio Tuditauo à ella.Y gouerna la Citerior:y àla Vlterior gouerna Marco Heruio,o Aulo Ælio, que per altres es dit Heluio. Dels quals apunti ja en lo capitol prop passat alguna cosa,seguint à Tito Liuio:y escriune tambe Mariana. Liui.dec.4 lib. 1.cap.11. Mar.l.2.c.25

En lo qual temps hi auia algunes nouedats en Espanya,ques erã mogudes poch abãs,o se mogueren poch apres.Del Beuter,Medina,y Viladamor apar:que ja esta uã començades aquestes nouedats,de algũ temps abãs,y q̃Gneo Sempronio Tuditano vingue de Roma,pera apasiguarles. Va Medina tãt succint en asso, q̃ perfetament nos pot entendrer de ell,quant vol comensassen aquestes reuoltes. Lo Viladamor les cõtinua desde les morts de Indibil,y Mãdonio.Pero ja enlo capitol pressedent digui, com no podia esser. Beuter Beu. l.1.c.10 Med.l.1.c.5a Vilad. ca.5a.

Digitized by Google

dit. Que quant per la matexa Espanya saberen les morts, y se entengue la perdua de la batalla dels Celtiberos en les terres del Sedetans, de la qual auem parlat en lo capitol presedent: dolentse de tant gran perdua, de tanta sanch escampada, y de tant dura subjeccio, en vna matexa temporada se alçaren en moltes parts de Espanya, y mataren à quants Romans pogueren auer: y asso sens fi ni compte. Per la qual causa Gneo Sempronio Tuditano hague de mourer sos exercits contra los rebellats. Si prenem asso axi, y llegim al Morales, y à Garibay (que com en lo presedent capitol he dit) donan pau à Espanya desdel any mil noranta vuyt ença, no podem dir que axi vaja be. Per tant y per posar les coses ab la claricia possible, y ab la aparent concordia, pens jo auerse à entendrer, de la manera: que probablement se pot traurer de Tito Liuio. Que com los Espanyols veren, que los Celtiberos eran estats vençuts en los camps Sedetans, dolentse de aquesta perdua, y de la gran vexacio los feyan los Romans: deuihan tractar entre si de alçarse, y reuoltar tota Espanya, en venjança dels morts, y per procurar, que los vius restassen ab llibertat. Pero com los Romans estauan tant apoderats, deuihan anarse tractant aquestes coses com solem dir, à la sorda, y secretament per espay de tres anys: y axi donauan mostras per dit temps, de estar quiets, y pacifichs. Y asso seria la pau que diuhen Morales, y Garibay. Y si en dit temps hi auia algunes mostres, del que apres succehi, de aqui seria lo que escriuhen los altres. Perque à la veritat en lo any 195. del qual assi parlam se vingue à descubrir la cosa, à la descarada: y se demostraren los rebellats publicament. Y axi fonch necessari, que Sempronio prengues les armes contra de ells, com bax veurem.

Liui. dec. 4. li. 3. c. 3. y 6.

Veuse del Beuter especificadament: que aquestos pobles rebellats eran Celtiberos. Y de Liuio, y Morales apar, que tambe en la prouincia Citerior se rebellaren Culca, y Lucinio senyors principals de la terra, ab desset llochs quels seguiren. Y que entre ells hi eran dos ciutats principals, anomenades, Cardona, y Barcelona.

Liui. dec. 3. lib. 5. cap. 3. Mor. l. 7. c. 7

Que segons los noms apar, que totas dos sien de la part de nostra prouincia Citerior, o Tarragonesa, que vuy se diu Cathalunya. Pero es veritat que de Tito Liuio apar, serian en la Vlterior. Y axi Morales es contrari assimatex, en les antiquitats de las ciutats. Perque posa auer passat asso en Cardona, y Bardona, auent assi dit Barcelona. Y alli diu que son en la Vlterior, y que nos sab lo siti de ellas. Auent assi dit, que eran en la Citerior: jo trobe en nostra Cathalunya aquestos dos pobles, y lo succes apres en lo capitol seguēt. Y dexar los que tocam ab les mans, per los que no sabem ahont eran, ni si son estats, no se si es be: si es, o si ha de esser cortesia, jo me do per vençut. Tambe que morint en estas guerras Sempronio qui gouernaua la Citerior, com prest veurem, apar nos donaua força de creurer passassen en la Citerior, y que aquestes ciutats eran en ella.

De hont los que seguiran aquesta opinio, poden aduertir tres coses. La primera que Culca, y Lucinio fossen senyors principals en la Citerior, nols deuihan faltar amichs valedors y poder en ella, y senyaladament, en aquesta part de la Tarragonesa que vuy es Cathalunya: puix dos pobles com aquestos feyan tant per ells, com era dexar la amistat Romana. Majorment Barcelona, que en temps dels Scipions era estada tant afauorida de ells, cō dalt digui. Lo segon notable es. Que Cardona se anomena ciutat principal. Y axi no seria com las del capitol trēta quatra. Ans be diuhen los naturals de ella. Que tenē per tradicio, era poblacio de tresmil vehins: y vuy no sera de quatrecēts fochs. Ab tot que basta, suppla las demes faltas, lo lustre que te, dels Excellēts Duchs, de las casas antigas dels Folchs, y la Real de Arago: que es lustre de les demes, y millors familias no sols de Cathalunya, y Espanya, pero deles mes Excellēts del mon: com si Deu nos dona vida, y esforç, y en son temps amostrarem. Lo tercer notable es. Aserca de la antiquitat de aquella. Perq̄ à be sia aquesta la primera vegada que en nostra historia la trobam mencionada: puix assi la anomenan ciutat, no com se vulla, sino Principal, es cert, que no comēçaua

Cap. xi.

Digitized by Google

çaua afundarse en aquest temps, q̃ abans be seria molt antiga. Y quant no ho fos mes, bastan 195. anys abans de la Natiuitat de Christo, que per lo manco ara son mil setcents noranta quatre. Y altras aduertencias se veuran ala fi de aquest capitol.

Tornant a la historia: vehẽt Sempronio Tuditano les cosses q̃ passauan, de aquesta rebellio, prengue les armes, y comença à opposarse als rebellats. De la qual jornada, vltra dels autors dalt allegats, fan mẽcio Pau Orosi, y Ioan Vaseo. Y tots la posan ab tanta breuedat, que sols relatan, no lo progres sino lo fi de ella. Dient, que Sempronio Tuditano fonch mort en vna batalla, y son exercit desbaratat, y vençut, corrent los anys abans del Aduenimẽt del Senyor 194. segons Morales, Garibay, y Viladamor. Restant los Romans tant espantats, que en oyr so de trompa, no sabian ahõt se amagassen, segõs diu Beuter.

Oros. l. 4. c. secũdũ bellũ Punicũ fini. Vasc. l. 3. c. 12

Marco Heruio que estaua en la Vlterior escrigue à Roma, donant auis de asso al Senat, segons escriuhen Liuio, Morales y Mariana. Auisa tambe, q̃ per aquesta occasio se mouian ab Culca, y Lucinio, casi totes les Prouincies: y ques tenia per cert, que tota la comarcha maritima faria lo matex, tant prest que sentirian armas, o mouiments de sos vehins: àbe que fins à les hores no se eran moguts, ni estauan declarats, de quina parcialitat serian. De la qual noua se rebe en Roma tanta tristesa, sobresalt y espant, que atemorizats de perdrer à Espanya, se ajuntaren en lo Senat, y determinaren. Que quant fossen fets los Pretors, aquell àqui cabes la sort de aquesta Prouincia, vingues promptament à ella, y auisas, del que se auria de fer.

En lo qual temps se veren en Roma diuersos prodigis: dels quals se poden veure los demes ja referits autors.

Gneo Cornelio Lentulo, que auia estat en la Espanya Citerior abans de Sempronio, en aquest temps arriba à Roma, segons escriu Tito Liuio.

Li. d. c. 3. c. 6

Vingut lo temps de fer los Pretors en Roma, encontinent que foren creats, enuiaren los del Senat Romá, à Quinto Fabio Buteon, pera la Vlterior, y a Quinto Minucio Termo en la Citerior: ab carrech de Pretors. Y aduertesca lo Lector: que si no me engany, aquesta es la primera vegada ques fa mencio de Pretors enuiats à Espanya. Perq̃ à be que dalt auem trobat que Lucio Marcio prengue nom de Propretor, no era Pretor, sino lloctinẽt de Pretor. Perço que, en aquella temporada Roma encara no solia crear sino vn Pretor: lo qual per absencia dels Consuls ministraua justicia en la dita ciutat. Axi q̃ llauons Lucio Marcio no podent pendrer nom de Pretor per no poderni auer altre, sino lo que residia en Roma, prengue lo de Propretor, que era lloctinent del que residia en Romà. Y ara de aqui aldeuant, ja Roma acostumaua fer tants Pretors cõ tenia Prouincies, y axi aquestos no veniã ara Propretors, sino Pretors. Y aq̃st fonch son principi. De aqui podran los estudiosos en Dret entẽdrer, la diuisio del temps, que aporta lo Iurecõsulto Pomponio, en la ley segona titol, del Origen del dret: cõ escriu lo que asi anam dient, del Pretor de Roma, y de les demes Prouincies. Los quals diu comensaren presa Serdenya, Sicilia, Espanya, y Narbona: perque fossen tants quantes Prouincies eran vingudes en poder de la senyoria Romana. Y encara que del matex Põponio, Vlpiano, y Paulo Iureconsults, y Pomponio Leto historiador, aparega: que tot lo offici del Pretor consistia, en la sola administracio de justicia, y negocis forenses: y que axi, los sauis en Dret, com los versats en historia podrian demanar: perque en temps de guerra, se enuiauan à Espanya homens que son offici era de coses de temps de pau? Responch. Auerse de supplir: que tambe vsauan insignias, y poders Consulars: y vrgent la necessitat de les guerres entenian en ellas: com se trau de Claudio Precoui, y Feneste lla. En tant: que diu Precoui: que à qualseuol magistrat de guerra, deyan Pretor, à Præeundo: ço es que presidex, y va deuant dels altres. Y axi veurem prest, que à aquestos de qui asi estich parlant en partir de Roma, sels dona exercit. Es estat forços aquest digres per entendrer, que los noms diferents dels Gouernadors passats, no alterauan los poders, y qual era lo nom de Pretor. Y sabut asso, tornem ala historia.

Cap. 26.

L. 2. §. eũq; consul. & §. capta Sardinia. ff. de Origine. Iurec.

Iureconsul. tot. tit. ff. de offic. Preto.

Precon. c. 7 Feneste. l. c. de Pretor.

Digitized by Google

Enuia donchs lo Senat à Quinto Fabio Buteon, y à Quinto Minucio Termo à Espanya, ab nom de Pretors, donant à cada hu de ells vna legio de soldats y quatre mil Italians, ab trescents caualls: enuiantlos ab molta prestesa. Y à be que de Tito Liuio aparega: que Marco Marcello Cõsul fonch eligit en lloch de Gneo Sempronio Tuditano: asso fonch en lo consulat: y en la Prefectura, o Pretorhia succehi Termo. Perque fa mencio de ell lo matex Liuio, dient. Que vence en Espanya la ciutat de Turba, y à dos capitans Budar y Besasines. Dels quals fan mencio tambe Garibay, Mariana: y Vaseo sens declarar de quins pobles eran.

Liuio.d.l.3. cap.15.

Deuia aquest capitol acabar ab asso. Pero no es be dexar cosa alguna sens aduertiment. Y la primera es: que seguint à Tito Liuio, notan assi Morales y Vaseo. Que la guerra dalt dita, en que mori Sempronio Tuditano, fonch la primera vegada, que los Espanyols per si matexos se rebellaren contra los Romans. Pero jo ja he notat lo que ami me apar de asso, quant ho escrigui de Indibil y Mandonio, en lo capitol. 34.

Vase.l.1.c.11

La segona aduertencia es la Æthimologia y asonancia del nom de Termo, del qual argument nos som volguts, y sen valen los historiadors molt antichs. Y axi podria ser, que de aquest Quinto Minucio Termo fos la Vila de Termens, en nostra Cathalunya, en la regio dels Pallarienses, o Palatuos. Dels quals digui en son lloch. Y à be Antoni Nebrissense la trobe en los Areuacos, fora de nostra Cathalunya: considere lo Lector, que presidia Termo en la Prouincia Tarragonesa: y axi vindra mes à proposit poble de son nom en la sua Prouincia, que fora de ella.

Lib.1.ca.35.

La tercera aduertencia es, que à be no me escriuhen los autors, que jo he vists, cosa alguna senyalada, de calamitat ni gloria de aquesta tẽporada, per la part de Roma ni de Espanya, ab los Pretors nouament vinguts: fora del que he dit de Budar y Besalines: totauia es de creure passauan cosas dignes de esser escrites. Les quals volgueren callar, y no gosaren escriure los historiadors Romans, per no infamar la nacio Latina honrrant la Espanyola. Potse collegir asso euidentment. Per quant Carolo Sigonio, en los fastos, diu. Que Quinto Minucio Termo triumpha de Espanya, ab triumpho de Ouacio. Tambe se trau, del que tots conformes escriuhen. Que anant les coses de Espanya tant males cõ anauan, crexent los mouimẽts, y decayent la autoritat Romana, determina lo Senat, que de aqui auant no fossen enuiats en Espanya (senyaladamẽt en la Citerior) gouernadors ab titol de Pretors: sino hu dels matexos Cõsuls: per ser major la autoritat, y requerhiro axi la grauedat y perill de la cosa, y temporada. Demanera que coses graues passauã, puix Termo triumpha de ellas: y apres hi hague tals perills. Y del primer Consul que vingue à Espãya dire en lo capitol seguẽt.

Capitol. XXXVIII. Com Espanya Citerior fonch feta Prouincia consular, vingue à ella Marco Porcio Cato, qui prengue la Vila de Roses.

SEns dubte, que es fort, de nostra Cathalunya. Que sempre y quant hi ha que dir de ella, passan los escriptors per silẽci, lo q̃ podian y deuian escriure llargament. Per que certament, tot lo fet per Termo, y lo posar los Espanyols las cosas del estat y autoritat de Roma en tal perill, qual en lo prop presedent capitol he tocat tot, o bona part, passaua en Cathalunya. Valega lo argument, que fan los logichs en bona Philosophia: trahẽt de vn cõseguẽt, lo antesedent necessari. De aquesta manera. Si lo primer y immediat successor en lo offici de Termo, qui vingue arremediar los perills que amenaçauan, ahont primer desembarca, y ab fets de armes dona remey, fonch en Cathalunya: necessariamẽt auem de dir, que alli era lo mal, lo dany, y lo perill, ahont se aplicaua lo remey. Y que sia veritat lo que jo dich: veura lo Lector com se trau del present capitol. Y lligue ell matex la garba, que jo no fare mes de dallar, sens tornar arepetir asso.

Liui.dec.4. lib.1.cap.15. Mor.l.7.c.4 Beu.l.1.c.10 Mar.l.2.c.25 Vaseo.lib.1. cap.1.cap.12 Vilad.ca.52.

Axi que escriuhen Tito Liuio, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Ioã Mariana, Ioã Vaseo, y Viladamor. Que anant les coses de Roma tãt mal cõ anauan, perdẽtse y decayẽt les sues forces, y alçantse las

Digitized by Google

las dels Espãyols, aparexẽt als Romãs necessitauan de noua manera de gouern, y de persones, que tinguessen mes mando, poder y auctoritat, que los Pretors, determinaren: que de aqui al deuant la Prouincia Tarragonesa, o Citerior, fos Cõsular: que hu dels propris Consuls de Roma la vingues à gouernar. Y perço ab aquest nom, titol y poder Consular, enuiaren à aquesta Prouincia, à Marco Porcio Cato, qui aquell any era Consul en Roma. Donantli per coadiutors, o Legats à Publio, o Paulo Manlio, que residis en la matexa Prouincia Tarragonesa, o Citerior: y à Apio Claudio Nero, que residis en la Vlterior: corrent lo any de abans de Christo 193. Dela vinguda dels quals, vltra dels ja citats fan tambe mencio, lo mestre Pere Medina, Ioan Sedenyo, Pineda y sobre tots Plutarcho.

Me. p. 1. c. 59 Sede. tit. 13. ca. 14. Pineda. l. 9. c. 10. §. 2. Plut. in vita Cat. on. Liu. Dec. 4. li. 4. c. 3.

Parti Cato ab tãt poderos exercit, que segons especifican Tito Liuio, Morales y Viladamor, era de dos legions: que cada vna de de ellas tenia sis mil soldats. Y sens aquestos, sinch mil soldats Italians: à las banderas dels quals deyã cõpanyias Latinas: y ab ells sinch cents homens de acauall. De modo, que tenia deset mil y sinch cents cõbatens. Peral passatge dels quals tenia Caio vint y sinch galeres: les vint Romanes, y les sinch de confederats: Y à Publio Manlio donaren, o comanarẽ la legio, que Minucio Termo auia tinguda alsi en la Citerior: ajustantli dos mil soldats, y dos cents de acauall. Claudio Nero anaua ab altra tanta gent com la de Manlio a la Prouincia Vlterior. Del qual per ser fora de mon proposit, no dire res mes: remetentme à Morales y à Tito Liuio.

Mor. d. c. 4 Li. d. l. 4. c. 6

Nauegant Marco Porcio Cato ab les vint y sinch galeres, tots los vexells que trobà en la ribera de Genoua, feu recullir al port de Luna: ahõt fonch la embarcacio de tot lo exercit. Y desde alli prẽgue la derrota ab les galeres. Prouehint, que los altres vexells lo seguissen apres ab la presteza que fos posible. Y en pochs dies arriba à nostra Celtica, o ja Espanya Tarrogonesa. Medina diu, que arriba Cato à desembarcar à Empuries. Pero de Morales, Beuter, Viladamor, Pineda, Garibay y Mariana se trau: arriba, his detingue primer à Roses. Del siti de la qual he dit dalt en son lloch propri. Liuio y lo Bisbe de Gerona diuhen: que arriba Cato al port Pyrene, ahont era lo consert, ques trobassen tots los vaxells: y que hi acudiren, y desde aqui anaren à Roses. Aquest port de Pyrene, pens jo deuia ser à Portuẽdres, o als Promontoris, que cauhen à la mar de aquella part ahont digui era lo Temple de Venus Pyrene.

Lib. 1. c. 6. y l. 2. c. 4. Bis. Geron. l. 1. c. de aduentu Phocen. l. 6. c. 2.

Lib. 1. c. 4. y 6. y 22.

Iuntada aqui, o alli la armada, parti Cato ab ella, tirant à la volta de Roses. Y de colp entrat en lo port, combate la fortaleza que alli era, y llança de ella los Espanyols, que dins estauan de presidi y guarnicio: posant en aquella soldats Romans: segons volen Tito Liuio, Beuter, lo Bisbe de Gerona, Ioan Pineda, Garibay, y Mariana.

Y es de considerar: que aquesta jornada de armes feu Cato sobre la fortalesa de Roses, no degue esser com se sol dir: arribar à taula parada, y assentarse: sino q̃ li degue costar algũs dies de treball: que tragué la gent en terra, assenta son Real, feu son fort en la montanya, en part superior de la vila, à la part de Tramontana. Donantnos vestigi y proua de asso, aquelles parets desolades, y fonaments de edificis, que vuy encara se mostrã en lo puig que li diuhen Roma: retenint lo nom del exercit, o Real Romà, que alli estaua assentat. Y atraueschme à dir: que per força ha de ser restat de aquesta occasio, per que en altra, nom recorde trobar exercit Romà tant poderos sobre de aquest poble. Y axi es de creure que desde aqui enuiaua Cato les sues esquadres sobre lo poble, y à correr la campanya: y que desde aqui tingue à Roses asitiada, fins que al cap y a la fi, la rendi y entra: expelli los Espanyols de ella, y posa los soldats Romons que assi he dit.

Cap. XXXIX. Com Cato passa à Empuries, y fonch rebut per los Grechs de aquella ciutat, y compossa siti sobre los Espanyols de ella.

PResa y subjectada Roses, posats soldats Romans de presidi en ella, determina Cato passar auant sos intents, y fer

Digitized by Google

son descarrech ab prestesa. Y axi prẽgue lo cami deues la ciutat de Empuries,anãt ab la armada per mar ab bon vent. Y no degue ser menester molt gran, essent la trauessia tant poca com es: que per mar no hi aura mes de vna llegua, y per terra dos,sis va ribera del mar:pero al cami ordinari passant à Castello son tres llegues llargues. Y dexant de escriure assi lo ambit,siti,circuit y particio de aquesta ciutat:per quant à be que Ioan Pineda, Mariana y Morales, seguint lo orde de Tito Liuio fassan assi aquesta descripcio y digres, ja nosaltres ferem altre tant, en lo temps que la ciutat prengue aquest nom de Empuries: passarem auant lo curs,de la Historia, seguint los auctors assi, y en lo passat capitol allegats.

Pine. l. 2.c. 12.13. Mari.l. 5. c. 25. Mor.l.7.c.4

Arribat Cato à Empuries,fonch rebut ab molt contento de tots los Phocenses Grechs,o Marcolleses,que estauan en la part de la Ciutat que miraua deues lo mar. Y asso es lo que diuhen Morales, lo Bisbe de Gerona,Pineda y Liuio,com escriuhen: que Cato fonch rebut, ab molt contẽto de tots,ço es de tots los Grechs. Perq̃ dels altres poblats en aquella ciutat:y axi dels antichs Espanyols,que estauan en lo barri de la ciutat de Alba, no fonch rebut. Ans be aquells li contradigueren,y resistiren. Y asso es lo que diuhen Beuter y Garibay,quant secamẽt escriuhen: que Cato posa siti à la ciutat.Lo ques te de entendre,quel posa a la ciutat dels Espanyols, que ab la particular muralla estauan diuidits dels Grechs. Y aduertesca lo lector aquesta concordancia, que si be de la lectura del Liuio, y progres de la historia, se compren, que necessariamẽt se te entẽdre axi:totauia,sino es ab lo Ioan Mariana,no ho trobara tant clarament especificat: perque ell,sols ordex axi la tela,sibe sen passa sens aduertir asso: essent tant contraris los altres, que huns diuhen fonch rebut, y altres, que posa siti a la ciutat. Y sino se aduertis,del modo que assi he dit,hi auia contrarietat molt gran.

B.de Gero. l.2.c. de adnent.Pho. & l.6.c.2.

Enfi arribat Cato à Empuries,essent rebut dels Grechs,contrastantli los nostres Celtichs Indicets, assitials en la sua ciutat,en los principis del mes de Iuliol. Posat lo siti, estant axi alguns dies, poch apres, vist lo temps qual era, y que ja los blats, y altres grans y fruits estauan per las eras, manà als mercaders Romans, q̃ aportãt algunes prouisions y mercaderias erã vinguts ab lo exercit, sen tornassen à Roma: y no comprassen los blats: que la guerra ella matexa aportaria les vitualles,y prouisions.

Fet asso estigue Cato alguns dies continuãt lo siti,tant per repotar, y allojar en alguna manera los soldats: quant pera saber ahont eran sos enemichs, y quant gran exercit tenian. Y pera que entretant los soldats no se engallofissen, feyals exercitar en molts actes de Milicia. Tambe per no perdre temps, comensa exir de la part en que estaua de Empuries, y ab part del exercit feu posar foch en los blats y messas, que eran per lo contorn,y veynat de la ciutat. Tambe crema, tala, roba y destruhi la comarcha, atemorizãt ab aquestes coses als enemichs, forçant los ab la necessitat à rendirse. Y axi los espanta tant, que ferits de aquest dany y temor, molts fugiren de aquella partida de terra: y altres, que degueren ser los mes, vingueren à donarse liberament en les sues mans,y à reconsiliarse del tot, ab ell.Restant totauia assitiats los Celtichs Indicets de Empuries,dins lo barri,o partida de la sua ciutat.

Be folgaria jo poder aportar, y crech, que los lectors volrian veure mes llargament aquestes coses: essent com son tant particulars y propries de nostra terra: pero com los antichs hajan escrit ab tal y tanta breuedat, no vull escriure mes abultat que ells: per no correr arrisch de mentir ab lo ornament y abundancia de superflues particulars,o esser judicat per affectat.

Cap. XXXX. Com Heluio Claudio venint de Portugal vence als Celtiberos: y del que passa entre Cato y lo fill del Rey Belistagenes sobre Empuries.

PRoseguint aquestes coses ab lo orde les aportan y escriuhẽ Tito Liuio,Ioan Pineda, Estene Garibay, Ioan Mariana y Beuter,es de saber:que entesas en Portugal

Liu.l.4.c.6 Dec.4. Pin.l.9.c.10 §.2. Gar.l.6.c.1. Mar.l.6.c.25 Beu.l.1.c.10

Digitized by Google

gal les coſes que paſſauan, aſsi en la Celti ça, part de la Tarragoneſa, o Citerior Pro uincia, Apio Claudio que alli eſtaua, en- ui ia ſis mil ſoldats vells, y à Heruio, o Hel uio, o Hiluio Claudio, per capita de a- quells, per aquesta ſocorregues la neceſsitat que Cato tenia en Empuries, y contorns de ella. Y ſabent alguns Celtiberos la vin guda de Hiluio Claudio, hiſquerenli apas en lo cami, prop la vila de Iliturgi, que diuhen ſeria prop de Hoſca, y diuerça de aquella ciutat Iliturgi: de qui parli en al- Cap.17. tre lloch. Encontrats alli, los vns y los al- tres, vingueren à batalla: en la qual foren vençuts los Celtiberos, y morts dotze mil de ells. Los pobles del entorn foren ro- Mor.l.7.c.5 bats, y Iliturgi aſſolada. Morales toca aſ- ſo, y vol que Iliturgi ſos Anduxar, que axi ſeria la matexa q̃ dalt en altre lloch poſi. Dex de aueriguarho, perque toca poch à mon propoſit.

Guanyada aqueſta batalla Hiluio Clau cio paſſa ſens contradiccio alguna, fins al Real de Cato, y perque la terra eſtigues algun tant paſsificada, o com ſe vulla, Ca- to manà ſen tornaſſen los ſis mil ſoldats, que eran vinguts de Portugal, y Hiluio ſen paſſà à Roma: ahont ague lo triũpho de Ouacio: ſegons entre altres apar del Carolo Sigonio, en los faſtos.

Eſſent paſſades aqueſtes coſes, concor dan los ſobrecitats Hiſtoriadors, q̃ Cato tenia ſon Real aſſentat, no molt lluy de la ciutat de Empuries, tenint ja la comar- cha de aquella molt paſsificada. Pero que los de adins de la noſtra terra Celtica, o Cathalunya, eſtauan del tot aualotats y al çats. Aqueſta paſcificacio no diuhen de quina manera auia paſſat, ni de que ving- gue: yo pens deu eſſer, lo que digui à la fi del capitol prop paſſat. Los aualots y in quietut, que hi auia per la terra adintre, ſe declararen prou, de allo que eſcriuhen tots concordament. Que eſtant axi Cato, li arriba al Real, vn fill del Rey Beliſta- genes, enuiat ab dos altres Embaxadors del Rey ſon pare. Aqueſt Beliſtagenes era Rey, o ſenyor (ſegons Liuio) dels Iler- Liu. Dec.4 l.4.c.4. gets. Dels quals pobles ja digui, que eran gran part en Cathalunya, no es meneſter repetirho mes. Y ſi be Tarafa en la deſ- cripcio, eſpecifica: era Rey de Balaguer, tot es vna coſa. No eſcriuhen los Hiſto- riadors, com era entrat Beliſtagenes en lo Regne apres de morts Indibil y Man- donio, qui com en ſon temps veren, eran ſenyors de aquella terra. Ni tanpoch eſ- criuhen com ſe anomenaua aqueſt fill de Beliſtagenes, que feya la embaxada. Pe- ro ſens dubte ſe veu, que era Beliſtage- nes amich dels Romans, y ques mantenia fora de aquelles reuolucions y aualots, y que per no volerlos ſeguir, ſino mantenir la amiſtat Romana deuia paſſar y ſufrir grans treballs. Per quant ſe eſcriu, que vingut ſon fill denant de Marco Porcio Cato, donà quexas, y ploroſament ſe lla- mẽta: de que per no voler ells ſeguir los aualots de la part contraria dels Romãs, com los altres ſircumuehins, los contra- ris los deſtruhian à ells, y à tota la ſua ter ra: y los combatian las fortalezas ahont ſe recullian, poſantlos en tal apreto, que eſtauan ja ſens alguna eſperança de po- derlos reſiſtir, ni eſcaparſe del perill, ſi no fels enuiaua algun ſocorro. Y confiat molt de que ſe li auia de donar, ſenyala: que baſtaua fos de ſinch mil homens: con fiat que en ſaberſe per alli la vinguda de ells, lo enemich no goſaria eſperarlos. Pregantlo que fos preſt, y ab diligencia, ſi entenia valerlos y aprofitarlos. Cato que auia oyda la embaxada: reſpongue, ques llaſtimaua vertaderament de ells, veient los poſats en tant gran perill, graue con- goxa y temor de perdres. Pero que te- nint los enemichs tant prop, y ab tant po deros exercit (que no falta qui diga eran quoranta mil homens) eſſent forçat pe- lear à camp vbert, y molt preſt, no tenia tanta gent, que goſas, ni pogues preſt y ſegurament diuidir lo exercit, y repartir la gent, ſeparant les forces y poder, en- uiantne alguna part de la que demana- ua. Oyda tant triſta reſpoſta, los Embaxa- dors ab gran amargura ſe llançaren als peus de Cato: pregantlo ab viuas llagri- mas, nols deſemparas en vna neceſsitat y miſeria, tant cruel com aquella. Poſantli aldeuant miras ahont anirian, ſi los Ro- mans los deſemparauan, en temps, que no tenian amiſtat, ni eſperança alguna. Repreſentant, que be aguerren pogut ells eſtar fora de aquells mals, ſi aguelſen vol-

gut

Digitized by Google

gut esser desleals à la senyoria Romana, y conjurarse, ab los demes Espanyols: pero que no auian volgut moures per amenaces, ni perills: esperant tindrian bon socorro en los Romans: y que si asso no tenian, y ell los ho negaua, feyan testimoni als Deus, y als homēs, que forçats (per no sufrir lo que sufrirē los Saguntins) faltarian la fe als Romans, y se estimarian mes morir en companyia dels altres Espanyols, que à soles, y à mans de sos propris parents. Y axi aquell dia se partiren del Consul Marco Porcio Cato, sens altra resposta. Passa Cato aquella nit ab diuersos pençaments, procurant acudir, y satisfer à tot ab comoditat. Per vna part temia disminuir lo exercit, y per altra no gosaua desemparar als amichs: perque asso se li auia de reputar à mal, y perillaua perdre los demes, y en allo podia seguir tardança y dilacio del fi de la guerra, si les forces estauan diuidides: que solen sempre succehir sinistres fins, com lo poder no esta vnit. Y axi resolgue, no disminuir lo exercit. Mes perque entretant los enemichs no causasen algū dany à sos amichs, y aquells nos poguessen quexar de ell, pēça: mostrar als Embaxadors algunes esperanças del que li demanauan, segons lo temps en ques trobaua. Y ab aquesta resolucio, lo dia seguent digue als Embaxadors: à be que ajudātlos, temia disminuir ses forces: totauia, volia tenir mes respecte al perill de sos amichs, que al seu propri. Axi que fent fingides mostres de volerlos enuiar socorro, manà auisar la tercera part dels homens de totes les companyies, capitanias, o banderes, donantlos orde: que encontinēt coguessen pans para prouisio de les naus, y que per al terç dia fossen totes aparellades. Y als Embaxadors, que partissen y auisasen à son Rey Belistagenes: y als Ilergets, del socorro los aparellaua. Y fent embarcar la tercera part de son exercit, deuant dels Embaxadors, despedint aquells, per que sen anassen primers ab la resposta, retingue en son poder lo fill del Rey: acariciantlo, ab honrras y regalos, com aqui era y cōuenia. Los Embaxadors vist lo que passaua, partiren ab bona cōfiança. Y arribats à la terra, donaren à sos amichs gran esperança, y causarē en los enemichs gran temor. Tant, que adueran los Historiadors, que sols asso abasta pera ferlos retirar à ses terres, y cases: dexant als Ilergets, y à son Rey Belistagenes, ab quietut, y sens mes guerra alguna. Pero per altra part Cato, no feu res del que auia promes, y demostrat. Ans be à penas foren despedits de ell los Embaxadors, com ja mana desembarcar tota la gent, y tornarsen à son Real: pera fer lo que dire en lo seguent capitol.

Cap. XXXXI. Com Cato estant sobre de Empuries, ana contra lo Real dels Espanyols, los vence y robà lo Real.

DEsembarcats que forē los soldats, que Marco Porcio Cato auia fingit enuiar de socorro al Rey Belistagenes, y tornats à juntar ab la demes gēt del Real, com en lo prescedent capitol auem dit: escriuhen Tito Liuio, Morales, Ioan Pineda y Ioan Mariana: que Cato vist era ja de hiuern, mogue son Real, hil possa à vna milla de Empuries. Y no designen si fonch acostantse à la ciutat, pera mes apretarla: o si apartantse della anaua acostantse al Real de sos enemichs, que deuiā venir, o estauan ja allojats en socorro de la ciutat. Veritat es, que apar se anaua acostant à la ciutat. Y desde alli, quant se oferia occasio, dexant part de la gent en lo Real, ab laltra exia à correr y robar la terra, y danyar als enemichs. Partint sempre en la nit, pera pendrels descuydats, y desobresalt. Exercitant axi los qui eran nous en la guerra, y enganyant, y encatiuant à molts enemichs: de tal manera, q̄ ja no gosauan exir fora les muralles de la ciutat. Tant, que per tenir ab qui pelear, fonch necessari, dexant à aquestos, anar à sercar als enemichs en lo seu Real. Y asso pens sia, lo que diu Medina. Que sabent Cato, estauan junts los enemichs, y eran quoranta mil de pelea, no goza aquimatex acometrells: sino que estigue parat alguns dies, exercitant los soldats. Y que apres de tenirlos ben exercitats, aparexentli temps cōuenient per sercar al enemich

Liui. Dec. 4 l. 4. c. 4. Mor. l. 7. c. 6 Pined. l. 9. c. 10. §. 2. Mar. l. 2. c. 15

Me. p. 1. c. 59

mich, y donarli la batalla, deſpedi les naus y vexells, que de Marcella y altres parts auia aportades, dient no tenia neceſsitat de ellas: perque no volia, que algun Romà eſcapas, o tingues eſperança de eſcapar ab vida, ſino vençut, o vencedor: puix era de major potencia, y valor enles armes, encaraque los enemichs foſſen mes en numero. Y axi, fet aſſò, apres que ague experimẽtat be los animos dels ſeus y dels enemichs, manà cridar los Tribunos, Centuriõs, y altros preheminẽts: als quals feu vn rahonament, que per Liuio es referit de aqueſta manera.

Ya es vingut, ò cauallers, y ſoldats lo temps, moltes vegades aueu deſijat: de tenir lloch per amoſtrar voſtra virtut y eſforç. Fins aſsi es eſtada la guerra, mes à ſemblança de ſaltejadors, que de guerrers: de aqui aldeuant peleau en batalla llegitima y cãpal enemichs ab enemichs. No ſera meneſter, ni tindreu mes llicencia de talar y robar los cãps, ſino de traurer les riqueſes de les ciutats. Noſtres paſſats quãt Eſpanya era de Carthagineſos, y en élla hi auia capitans y exercit, tingueren per be, poſar en pacte, que Hebro fos fi y llimit del Imperi: ara com en Eſpanya hi aja dos Pretors, vn Conſul, y tres exercits Romans, y deu anys, que no hi ha Carthagines algu en aqueſtes Prouincies, y ajam perdut lo Imperi y mando, que es deça de Hebro, neceſſari es queu cobrẽ, ab armes y virtut: y que forceu, reba altra vegada lo jou, que ha llançat del coll aqueſta nacio, que quant mes neſciament ſe rebella, tant mes esforçadament fa la guerra.

Feta aqueſta exortacio diu Liuio, ques esforçaren los capitans y gent de Marco Porcio Cato. Y ell encontinent digue: volia partir de denit, anãt al Real de los enemichs: manant los perço, que tots anaſſen à repoſar. Vinguda la nit, concordan Ambroſi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Ioan Mariana y Viladamor, ab Tito Liuio font principal de aqueſta Hiſtoria. Que parti Cato de ſon Real, peraque abans los enemichs lo ſentiſſen, pogues pendre lo lloch que volgues, al entorn del Real de aquells. A la punta del alba, enuia tres llegions deuant lo baluart dels enemichs. Los quals eſpantats, de q̃ axi los Romans los agueſſen aſitiats, corregueren à les armes. En lo qual temps, lo Conſul Cato digue als ſeus, ſegons ho eſcriu Liuio. O cauallers, en ninguna part hi ha eſperança, ſino en la virtut. Io ſempre, ab aſtucia y diligencia, he treballat, que fos de aqueſta manera: los enemichs eſtan en lo mig del noſtre Real, y de noſaltres: à les eſpalles es la terra dels enemichs, teniu la eſperança en la virtut. Y, dit aſſò ſe comença la batalla. Sobre la relacio de la qual, à mon judici hi ha alguna diferencia, y deſmaſiada breuedat. Per ço dire lo que diuhen los vns, y los altres, y vltimament eſcriure la relacio de Tito Liuio, que cõ de principal auctor, es mes particularizada. Seguint en aſſò lo eſtil q̃ algunes vegades à vſat lo gran Archebiſbe Florenti S. Antonino.

Diuhen Morales, Beuter, Medina, y Viladamor: que pelearen los noſtres Eſpanyols Celtichs valeroſamẽt en los principis, com aquells, que ſenyaladament pugnauan per la ineſtimable llibertat, de la amada patria. Y fonch tant lo valor de aqueſtos, y tal la braueſa del pelear, que feren retirar algunes vegades als Romãs. Tant porfiada eſcriuhen fonch aqueſta batalla, que començantſe en la nit, dura ſens may ceſſar, fins al dia ſeguent: continuantſe axi matex en aquell dia, fins caſi à pondres lo Sol: morint molts de vna part y altra, ſegons eſcriu Medina. Y es be de creure, que en batalla tant llarga, tant renyda, de tant poderoſos exercits, paſſarian moltes morts, y moltes proeſſes. Majorment aduerant, com ſe certifica: que ſegons noſtres Eſpanyols peleauan valeroſament, ſens dubte, foren eſtats vençuts los Romans, ſino per lo valor de la propria perſona de Marco Porcio Cato: que ab tres llegiõs de ſoldats ſobreſtãts, anaua ſocorrent y acudint à les neceſsitats, axi com las veya. Pero à la fi, per induſtria dels Romans, qui fingiren retirarſe y fugir, y axi tragueren als noſtres Celtas en camp vbert: com vol Beuter: y ſobreuenint vna legio de Romans de refreſch, ſegons vol Morales: trobantſe los noſtres Eſpanyols Celtas, canſats de tant llarch treball, y ſens ſocorro de gent deſcançada

Mor. l. 7. c. 6
Beu. l. 1. c. 10
Me. p. 1. c. 69
Mar. l. 2. c. 15
Vilad. ca. 41.
Liuio. Dec. 4. l. 4. c. 5

Digitized by Google

cançada,foren desbaratats, y vençuts, y lo seu Real entrat per los Romãs,y morts molts dels Espanyols:que segons diuhen, foren quoranta mil. Cosa cert digna de memoria,de admiracio, y vna de les calamitats dignes de aduertiment, entre les que son passades per nostra Celtica,o Tarragonesa,vuy Cathalunya,y per los habitadors,y senyors de ella: qui no sols perderen la no may suficientment estimada llibertat,y bens:pero encara les propries persones y vides.

Aquesta es la relacio que de asso fan los ja citats Historiadors.Ab tot per quãt he promes comptar la de per si, com la escriu Tito Liuio:cumplint lo promes, es de saber.Que à la mija nit, apres de auer Cato mirat lo Auspicio,(que seria,lo Auguri, o sort que podia tenir) parti: pera que primer los enemichs tinguessen sentiment de la sua vinguda, hagues pres lo lloch que volia, al entorn del Real de aquells:y en exir lo dia, posa tres llegions de soldats deuant lo baluart del Real dels enemichs,y feu als soldats aquell breu rahonament, que vltimament tinch ja dalt referit. Lo qual acabat, manà als seus, ques retraguessen de la escomesa, y fingint fugian, fessen exir del Real als Espanyols. Vingue en effecte à esser lo que Cato pensà: que los Espanyols crehent los Romans fugissen, hisqueren per la porta del Real ab gran impetut, vmplint de gent armada tota la campanya que estaua entre ells,y les esquadres dels Romans. Y entretant, que estauan torbats en ordenar les esquadres, tenint Cato totes les coses apunt, arremete contra de ells, y tragué de les dos ales del exercit los primers cauallers. En la ala dreta los anà mal: perque encontinent se haguerẽ de retirar, per lo impetut dels nostres Celtichs. Y vehent la gent de apeu, que los de acauall venian de retirada, rebe grã espant. Vist asso per Cato, mana à dos esquadres eletes y preheminents, que per la part dreta rodassen al enemich,y li donassen à les espalles, abans que se encõtras ab la esquadra dels Romãs de apeu. Ab lo que reberen espant los Espanyols Celtichs, y asso higuala lo pes de la batalla, que ja declinaua per lo temor dels Romans. Ab tot axo,era estat tãt gran lo temor tenian los Romans, y estauan tant torbats los cauallers y infants de la ala dreta,que fonch necessari, que lo matex Consul,de sa ma prengues à alguns, y los fes tornar contra los enemichs. Y tant quãt dura la batalla de dardells y sagetas, tant fonch incerta la victoria de la part dreta:ahont comença lo temor, y fugir, per lo que los Romans ab dificultat resistian. En la ala esquerra era al contrari: perque los Espanyols eran maltractats,y ab temor anauan seguint derrera dels capitans, vehẽt les capitanies y esquadres, quels venian à donar en les espalles. Y llançadas vna manera de armes,ques dehian Soliferreas, y altres Phallaricas, tirant de les espases,y renouant la batalla, ferintse mà,à mà,estaua tota la esperança en la força del cor: y axi lo Consul Cato tragué la segona esquadra de refresch, y feu descançar los afadigats. De hont hisque noua batalla: perque venint aquestos repolats, y trobant als Celtichs cançats, los feren fugir deues de son Real. Vehent Cato, que per totes parts fugiã, tornassen à la segona legio, que restaua pera socorro, y feu que donas lo alcanç ab molta ordenança. Pero foren sempre llançats del Real, ab pedres, fustes,bastons, espases y tota manera de armes, quels tirauan dels baluarts. Arribada la legio de socorro, cresque lo animo dels combatents, y se ensengue cruel encontre:perque los Espanyols vigorosament se defençauan. Miraua lo Consul Cato ahont hi auia menor resistencia, pera poder entrar: y vist que en la porta esquerra estauan pochs de guarnicio y guarda, aportant ab si los mes principals de la segona legio,y los piques,donà sobre aquella part descuydada. Als quals no pogueren resistir les guardes de dita porta. Los altres mirant y vehẽt entrat lo enemich, y perdut lo Real, ells matexos llançauan les banderes, y se matauan los vns als altres,per gran estretura.Los del segon orde,ferian als Espanyols en les espalles, y los altres robauan lo Real.Y diu lo matex Liuio,referint à Valerio Antias, que moriren,mes de quoranta mil Espanyols. Y que lo matex Cato escriuint asso,no acostumant

Digitized by Google

ſtumant alabarſe à ſi mateix, diu: que forē molts los morts, ſens ſeñalar lo numero. Alſi, aguda aqueſta victoria, manà Cato tocar, y ſer ſenyal de retraurer, y tornaſen ab la gent carregada de la deſpulla. Y manà als ſeus q̄ certes hores repoſaſſen. Apres los tornà à traurer à robar los camps. Los quals robaren molt eſcampadament: per eſtar los Eſpanyols deſordenats y de fugida.

Aqueſtes relacions breument fetes per los citats auctors, ſens dubte eran dignes de eſſer eſcrites mes a la llarga: per lo que de ellas ānam conjecturant algunas coſas, ques podian dir mes copioſament. Que de la exortacio y oracio, auem viſt feu Cato als ſeus ſoldats, apar: quant aluo rotada, y reuoltada deuia eſtar tota aqueſta terra: puix diu Cato, que tenian perdut lo Imperi de ella. Lo ques demoſtra tambe ſuficientment, ab lo que diuhen Liuio y Mariana: que quant fonch à Roma, dedica vna caſeta, o com ſi digueſſen, vna Capella, ab titol, Ad Emporias: donant complimēt al vot, que en Empurias auia fet. Dehont ſe pot creurer: que en aqueſta, y altres jornades de Empuries, ſe degue veurer en grans treballs, y que los Eſpanyols Celtas, per propi nom de ſa comarcha anomenats Indicets, ques trobauan en ellas, degueren fer actes memorables, propris de tal nacio, y gent. Tambe ſe pot conjecturar, que aqueſtos mouiments dels Eſpanyols Celtas, o Celtichs, no podian eſſer ſens algū cap: y que axi hi auia de auer valeroſos homens, grans ſoldats, y famoſos capitans, dignes de ques ſabeſen los noms de aquells, cō de molts altres paſſats, que ſerian honrra y gloria de noſtra nacio. Pero no puch dir mes del que digueren los hiſtoriadors, que auem viſts. Han tambe callat los Hiſtoriadors, lo lloch ahont fonch aqueſta batalla: y perço no podem tenir per cert mes de que ſuccehi en Cathalunya, y que no deuia ſer llūy de Empuries, ſino per aquella comarcha, que es propriament la plana de Empurda. La raho es: per que ſi Cato parti de ſon Real vna nit, y a la matinada fonch ab lo enemich eſtant ell ſobre Empuries, no degue anar apres molt lluny. Pero tot lo millor de les coſes particulars ſe ignora, ab la antiguitat del tēps, y breuedat dels que han eſcrit.

Cap. XXXXII. Com à Marco Porcio Cato ſe li dona la ciutat de Empuries, y poſà en ella nous pobladors Romans, ſent la ciutat de tres pobles.

SAbudes en Empuries les noues de la victoria dels Romans, y perdua de ſos amichs Eſpāyols Celtichs, o de Cathalunya, los robos q̄ per la terra ſe eran fets, y la deſtruccio de aquella: no eſperant ſocorro, mirant lo enemich victorios y potent, tement la total perdicio, determinaren donarſe al Conſul Marco Porcio Cato. En lo que no ſols cōſentiren los de la ciutat, ſino los demes Indicets, que de aquella comarcha y territori, y de moltas altras ciutats ſe eran recullits, y eſtauan aſitiats en ella: ſegons que axi ho eſcriuhen Tito Liuio, Morales, Beuter, Viladamor y Garibay. Liui. D. 4. l. 4. cap. 5. Beu. l. 1. c. 24. Mar. l. 2. c. 25 Vilada. c. Gar. l. 6. c. 3.

Quant Cato veu que ja era ſenyor de la ciutat de Empuries, feu en ella coſas dignes de vn conſul Romà. Perque vſà ab los vençuts tota clemencia: eſpecialment ab los foraſters, que trobà recullits en la ciutat. Als quals tractà benignamēt. Y manant los prouehir del neceſſari per al cami donada llicencia à tots, molt contents y alegres los feu tornar a les ciutats y terres de hont erā. Y à be que no eſcrigan los ſobredits auctors ab quins partits ſe donà la ciutat de Empuries, los pactes que feu, ni com tractà Cato als ciutadans, y poblats en ella, pera anar tots tāt curts, que nos pot dir mes: totauia los degue tractar honeſtament, com requeria la ſua propria condicio, y magnanimitat Conſular.

Y perque coſa ques puga dir, no reſte poſada en ſilenci: es de aduertir. Que guanyada la ciutat per Cato, feu reſtar viurer, y poblar en ella à molts Romans. No tant quiça, per lo que à aquells apare gues bona la terra, ayre, y aſſento de ella: com peraque los Eſpanyols naturals de ella, eſtigueſſen molt refrenats, y tingueſſen, com ſolem dir, vn padraſtre, y perſones aqui temeſſen: y per reſpecte de aqueſt gran temor nos mogueſſen

Digitized by Google

sen ab nous motins en altras occasions. Aquestos tambe se tancaren ab muralla, junt al poble y cos de la matexa ciutat, dels Grechs y Espanyols, fentse ara poble y ciutat de tres nacions. Y axi fonch crescuda, augmentada y sens dubte ennoblida ab edificis, y tẽples Romãs. Y asso es lo q̃ en altre lloch noti, q̃ referian grans autors, q̃ alli allegui. Vltra de la auctoritat dels quals ajuda à asso, la del Archabisbe dõ Antoni Agusti, qui per proua del q̃ dich assi aporta aquestes tres medalles.

Lib.1.ca.15.

D. An. Agu. Dial.6.

La explicacio de les quals, de les figures sues, y lletres en ellas trobades, posa lo matex auctor, dient. Que la primera, q̃ te à la vna part aquella figura de vna dona ab dos pexos deuãt, y hu derrera, y a la altra part, o reues te lo cauall Pegaseo, ab aquestes lletres EMΠOPITΩN era medalla dels Grechs de Empuries. Enla qual aquella cara, o efigie de dona significaua a la Deessa Ceres. La figura de la qual vsauan los de aquesta ciutat, per significacio dels mercats, o firas que tenian: de hont, o per los quals aquesta se digue Emporium com en son lloch esta dit. Y diu lo mateix Don Antoni Agusti: que aquestos: perso posauan la figura de Ceres per significar aquestas firas, o mercats. Perq̃ los demes y millors de ells, erã de vitualles, y prouisions, especialment de blats, forments, y altres grans, als quals presidia Ceres per la raho ja dita en altre lloch. Lo qual tracte y mercancia fonch tal, y tant gran, no sols en aquella ciutat, y temps: pero encara en tot lo territori, y apres de perduda, y per sos temps continuats, è successius cobrada Espanya, se es tant cõtinuat, comprar, y trauer blat de aquell territori, que no se aquin fi aparegue conuenient à algũ Comte de Empuries, (del qual si Deu me dona vida y forces dire à son temps) prohibir la treta de blat, y forment, de aquell Comtat. Y contra la dita prohibicio, encara he patrocinat jo, minim entre los Aduocats, per part de la Vniuersitat de la vila Real de Figueres, en la causa que contra los Excellents Comtes de Empuries se es aportada en la Real Audiencia, à relacio del noble Don Montserrat Guardiola, en la primera instancia: y en la segona, à relacio del noble Dõ Saluador Fõtanet, tots dos vuy Regẽt y Fiscal en la Cort de sa Mag. Y apres cõ ha Assessor ordinari, y comissari General en dit Comtat la he executada diuerses vegades. Empero passant la explicacio de la medalla, tenia les figures dels

Lib.a.c.15.

Digitized by Google

dels pexos, per ser la ciutat marítima. Y la figura del Pegaseo vsaua, per mostrar la naturalesa que de Grecia tenian: com la vsauan los Grechs de Corinto, y Caragoça de Sicilia. Y destes medalles ne tinch jo vnaltre trobada encara en Empuries.

La segona medalla era tambe ab lletra Grega, y à la vna part ahont les lletres eran, tenia tambe lo Pegaseo, y deyan les lletres cõ les de la primera EMΠOPITΩN. En la altra part estaua quartejada, o girotada: y en lo vn quarto tenia tres cames juntes, y en lo altre, dos pexos. La figura de la qual, à mon judici, per aquelles tres cames significants les tres nacions, es la mes propria del proposit, que assi anam tractant. Si be totes son al proposit com prest veurem.

La tercera medalla era Latina, y tenia à la vna part vna testa, o cap de home soldat armat, ab vna lletra en lo entorn, que deya C.L.NICOM.F.FL. les quals, segõs lo matex autor, bonament nos sab que vullan dir: sino es, que significassen: Cai libertus Nicomedes, Fecit, Flauit: ço es, que Nicomedes libert de Caio, feu y fundi aquella moneda. La qual tenia en lo reues lo Pegaseo ab aquestes lletres. EMPORI.D.D. que volen dir. *Emporitanorum Decreto Decurionum*: ço es, per autoritat, orde, o decret dels Decurions dels Emporitans. Volent dir totes aquelles lletres, que Nicomedes libert de Caio fundi, o bate aquella moneda, ab autoritat y decret dels Decurions de Empuries. Dexara de declarar quina dignitat era la de Decurio: perque com nos sapia si estas medallas se bateren, y feren en aquest, o altre temps, y serà pròpria aquesta explicacio en altre lloch, per no detenirme en explicar cosa fora del intent, conue passarsen axi. Lib. 4. c. 35.

A mes de aquestes tres medalles, lo matex Archabisbe y Primat, don Antoni Agustí, ne referex y descriu vna altra, que no la figura: pero diu auerla ell vista. La causa perque no la posa com les altres, pens jo fonch, per no posar vna figura matexa dos vegades. Perque diu, tenia les propies figures de la medalla Latina: saluo, que en la part del Pegaseo tenia vnes figures, o caractes (q̃ seruiã de lletres) posats de aquesta manera. ↑NΨ<ϛ<N. Y creu que sian les lletres, o notas, que vsauan antigament los Espanyols: y es cert que, o no se entenen, o volem dir ENPORIN. O ENPORON. que seria Emporion, y axi Empuries. Y de aquestes ne tinch jo vna, trobada en mos dies en Empurias.

Altra medalla tinch, trobada alli matex: ab lo Pegaso y lletras Latinas à la vna part, dient clara y distinctament EMPORI. y à la altra part, vna testa armada: ab aquestes lletres al entorn. C.C.Q. que cumplidamẽt volen dir. CONSO CONSILII. QVIRITVM. Y en Cathala diran: Conso Deu dels Consells dels Quirites: que eran Romulo y Remo.

Consemblant de aquesta ne tinch tambe vna, trobada en las ruynas de aquella ciutat: que te las proprias figuras y lletras à la part del Pegaso. Y à la altra te aquestas. Q.C.N.C.C.R.L.C.E. Que volen dir. QVINTO. GNEO. CONSO. CONSILIORVM. RESTITVTIS. LVDIS. CIRSENSIBVS. EMPORIÆ. Significãt: que la ciutat de Empuries bate aquella moneda en memoria de Quinto Gneo, per lo que auia restituits en Empuries los jochs Cirsenses, en honor de Conso Deu dels Consells. Qui volra saber complidament quina vanitat de Deu era aquesta, y quals los jochs Cirsenses, pera perfeta intelligencia de aquestes dos medallas: llija à sanct Agusti en lo de Ciuitate Dei. Y à Luys Viues en les correctes addicions de aquells llibres: en lo capitol. 32. del primer: en lo capitol. 17. del segon, y en lo onze del quart. Veja tambe à Vincens Carthario, en lo llibre de les images dels Deus, en lo titol de Neptuno.

Demanera, que vistes les medalles dos Gregues; y las Latinas, y figurada, o relatada vna Espanyola, y en totes elles lo Emporion, resta prou cert: que en Empuries hi auia Espanyols, Grechs, y Latins, o Romans. Que es conclourer la prouà del perque se son posades: y de la historia, que assi auem escrita del poble de tres nacions. Y com apres totes prengueren vna ley, llengua, y rito, y se feu de tot vna mescla y viurer, sens diuisio: veurem en temps de Iulio Cæsar. Basta per ara. Cap. 15.

Digitized by Google

ara, que entrat Cato en Empuries ajuntà los Romans ab los poblats en ella, y resta ennoblida, y crescuda, de modo: qui si fins à les hores era estada famosa, molt mes ho fonch per auant.

Cap. XXXXIII. Com Cato sen anà à Tarragona, y pascifica la terra desdel Pyrineu à Hebro cam ana contra los Bergitans, o Berguſios, y pasificats aquells torna à Tarragona.

Pascificades, y composts, que hague Marco Porcio Cato les coses de Empuries, y comarques de ella: escriuhen Tito Liuio, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Ioan Pineda, Esteue Garibay, micer Luys Pōs de Ycart, y Medina, que mogue son exercit, per anarsen à Tarragona, y entrar per la terra adintre. Y que per lo cami li yingueren Embaxadors de moltes ciutats, offerintli les persones, y bēs dels ciutadans per la amistat, y confederacio de la senyoria Romana: presentantli los catius Romans, Italians y altres, que en los mouiments y tumultos passats los Espanyols auian presos y catiuats. Als quals rebia Cato molt affablement: y prenent arras, de aquells, los aseguraua conuenientment del que li demanauan. Y passant de aquesta manera, no diuhen lo cami per hont passa. Sino que arribat à Tarragona, tota la terra estigue ja pascifica, desdels Pyrineus à Hebro.

Liui. dec. 4. lib. 4. cap. 5. Mo. l. 7. c. 7 Beu. l. 5. c. 10 Pined lib. 9 cap. 10. §. 3. Gar. l. 6. c. 1. Ycart. c. 32. Me. l. 1. c. 59.

Alguns dies apres de esser arribat Cato en Tarragona, se mogue vn fals remor, que auia de anar contra los Turdetans, rebellats. Los quals conforme diu Morales, eran los de Teruel en Arago. Com se vulla, y ahont se vulla fossen, escriuen lo matex Morales, Liuio, Pineda, y Mariana, que com los Bergitans sentirē aquesta veu, pensant era vertadera, immaginaren: que si Cato se abscentaua tenian occasio, de alçarse, y conseguirla tant desija da llibertat. Y ab aquest intent se somogueren, y apoderarē en set fortaleses, ab lo sol remor de aquella incerta fama. Ja en son lloch digui, que hi auia diuersa opinio, si los Berguſios son los de Berga, o los del Portus. La primera opinio se afsi Viladamor, volent que sian los Bergitans, y los que vuy diem Bergadans: Beuter es de la segona, opinio. Y Mariana ne te altra, dient. Que eran los pobles de Arago, prop de Hosca segons alguns, o prop de Teruel segons altres. Lo Bisbe de Gerona anomena als pobles assi com moguts Barguſtans, y diu eran entre Valencia, y Carthagena. Pero per lo que si eran Bergitans, o Barguſios, tocarian à nostra historia, per anarla continuant, y fer en asso lo quens toca, esde saber. Que entenent Cato lo mouiment de aquells pobles, parti de Tarragona, per anar contra de ells. Y reberen tal espant de saber la sua partida, que sens encontre, ni auer ab ells batalla digna de memoria, los subjecta, y pascifica molt segurament à tots. Que al si qui de llauger se era mogut, ab facilitat auia de tornar à mudarse. Beuter diu, ques somoguerē estos pobles dos vegades: y no escriu fet de armes, ni cosa que passas enla primera, sino lo que passa en la segona, que prest veurem. Axi que callant, digue lo matex que escriuint digueren Liuio, y Morales. Y essent estas asso sens fet de armes notable, no sabem lo modo ab que tant facilmen: subjecta Cato, aquesta nacio. Lo que podem pensar à mon judici es. Que vehentse frustats de son pensament, los de aquella nacio, y que no rehexia la cosa com pensauan, ans be anaua Cato sobre ells, determinarian humiliarseli, y ab bones aplacarlo, y fer algun partit ab ell: lo qual no sabem en ques resolgue, si en honor y gloria, o fama, o en calamitat de nostres Celtichs Espanyols.

Vilad. c. 41.

Mar. l. 2. c. 25

Lib. 2. cap. 1.

Assossegats los Bergitans, o Berguſios, Tornasen Cato à Tarragona, segons lo que escriu Ambrosi de Morales. Y apenas fonch en aquella ciutat, quant hague de tornar altra vegada contra los dits pobles, com direm enlo capitol seguent. Empero abās de posar auant en relatar asso, que assi se dexara à bon punt: y quiça no vindria be en altra part fer lo digres que vull fer: sens empero apartarme dela subjecta materia, dire lo que he tret (com solent dir) de nostra botiga, que no deu ser desuiat dela veritat, per lo ques dira enlo seguent capitol.

Cap.

Digitized by Google

Capit. XXXXIIII. De las memorias que Siluio Hospes, y Amens Apronio dedicaren à Marco Porcio Cato, ques troban en Tarrogona.

EN lo temps Marco Porcio Cato estigue en Tarragona, la primera, o segona vegada, que nos pot fermament allegurar quant. Siluio Hospes, capita de dosçents soldats de llança, o piquers, dels que solian anar en la deuant guarda de la legio decima, anomenada Gemina, y son caualleris major: li dedicà vna estatua en aquella ciutat. De la qual fan mẽcio Apiano, Amancio, y Morales: aportant, y relatãt la inscripcio, que estaua enla basa, o pedestral de aquella. Y diu Morales se trobaua enla matexa ciutat en la Seu, proplo altar de Sancta Barbara. Y à be que ell, si dexa vna linea, en la relacio de ella, comunament los altros la figuran de aquesta manera. Mor. antiq. de Espanya. c. de Tarra.

M. PORCIO. CATONI. XV. VIR. S. F. LEG. AVGG. PR. PR. PROVINC. H. C. ET. IN EA. DVCI TERRÆ. MARIQ. ADVERSVS. REBELLES. H. H. P. P. ITEM. ASIÆ. ITEM. NORICÆ. DVCI EXERCITVS. ILLIRICI. EXPEDITIONE. ASIANA. ITEM GALLICA. LOGISTÆ. CIVITATIS. ITEM. EPHESIORVM. LEG. PR. PR. PROVINC. ASIÆ. CVR. CIVITATIS. TEANENSIVM. SPLENDIDISSIME. NICOMEDENCIVM. ALLECTO. INTER. PRETORES. ITEM. TRIBVNICIOS. PROC. $\overline{XX}$. HERED. PER. GALLIAS. LVCDVNENSEM. ET. BELGICAM. ET. VTRAMQ. GERMANIAM. PREPOSITO. COPIARVM. EXPEDITIONIS. GERMANIÆ. SECVNDÆ. TRIBVS. MILES. LEGII. GVG. PREFECTO COHORTIS. SECVNDÆ. CIVIVM. ROMANORVM. SILVIVS HOSPES. HASTATVS. LEG. X. GEMINÆ. STRATO. EIVS. OPTIMO PRESIDI.

La qual inscripcio si tota se hagues à arromançar seria cosa molt llarga, per la molta historia, que fora del nostro proposit toca. Basta saber que Siluio Hospes, posà à Cato aquella estatua: relatant tots los officis, que en diuerses parts auia tinguts.

Altra inscripcio, diuhen los matexos autors trobarse en aquella ciutat: la qual diu desta manera.

M. PORCIO. M. F. AMENS APRO. II. VIRO. PREFEC. FABR. TRIB. MIL. LEG. VI. FERRAT. PROC. AVGVSTVS. AB. ALIMENTIS. FLAMINI. P. H. C. P. H. C.

Que arromançada en nostre vulgar Cathalà, me apar vol dir. La Prouincia de Espanya Citerior, dedica aquella memoria à Marco Porcio, fill de Marco: y à Amẽs Apronio, altre dels dos del gouern, Præfecte deles fabriques dels Artifices, o Menestrals, Tribuno dels soldats de la legio sisena, anomenada Ferrata, Proconsul, Augusto: y asso per la singula pietat auia mostrada en prouehir de aliments

Digitized by Google

als Flamens. Sacerdots de la Prouincia de Espanya Citerior. Y à be que en aquesta pedra, alli hont diu: M. PORCIO, no si tropia lo nom de Cato, no fa ningun obstachle. Perque Marco Porcio, no tenia lo nom de Cato per propri, ni de la sua familia, sino de sobre nom: per la gran sauiesa, y prudencia que tenia: com diu Morales. Y axi no es marauella no estiga assi lo renom de Cato.

Lo que resta aduertir, es. Esser de marauellar, com en la primera inscripcio de la estatua de Marco Porcio Cato, nol anomena Consul, sino tant solamen. PR. PR. PROVINC. H. C. Præfecte Prætorio, de la Prouincia de Espanya Citerior. Que si fora Consul com en lo principi auem dit, no se li fora lleuada tanta honrra en cosa ab ques pretenia mostrar en publica plaça. De hont me nax gran dubte, que vingues com à Consul. Perque si ho fos estat, sent assi memoria dels carrechs, y titols honrrosos, tenia y auia tinguts: volentli donar honrra, y essent lo Consulat lo offici mes honrrat dela Republica, y lo nom ab que era vingut en Espanya, certament si tal hagues tingut à be que fos acabat cõ se li feu la estatua, sen haguera feta mencio, en la inscripcio de ella cõ dels demes carrechs. Totauia puix la comuna opinio ho vol com he dit en lo capitol trenta vuyt, passarem per ella.

Capit. XXXXV. Com Cato segona vegada partint de Tarragona, vence los Bergitans, o Berguſios. y̓s lleua les armes, mana asolar les muralles de diuersos y molts pobles, y altres que se li aualotaren.

IA auem dit en lo capitol 43. com Marco Porcio sen torna à Tarragona, poch apres que (à son parer) hague assossegats los Bergitans, o Berguſios. Los quals, o fossen vns, o altres, tots son de nostra Cathalunya. Digui tambe, que apenas fonch en Tarragona, com ja se li tornaren à reuoltar. Ara dit tot asso, y lo que de ell trobam en Tarragona, resta à dir lo que del nou mouiment de aquestos nostres Espanyols Celtichs, o Cathalans, succehi.

Proseguint donchs aquesta historia, se trau de Tito Liuio, Morales, Beuter Medina, y Viladamor. Que sabent Cato la nova alteracio y mouiment desta terra, torna contra dels poblats en ella, quels vence, subjecta y castiga, aspre y seueramẽt: perque may mes tinguessen poder pera tornar à mourer semblants alteracions. Y la primera cosa que feu per castigarlos, fonch vendrels à tots ab corones, o garlandes en lo cap, com à publich esclaus del poble Romà. De hont se veu, quant cara costà à aquestos nostres Cathalans procurar la llibertat, q̃ tant desijauan: puix quãt mes la volgeren mes la perderen: venint à caurer en tãta calamitat y miseria, com esser venuts, y restar en perpetua seruitut. Y conforme los ja citats, y Garibay y Mariana, nos acontenta Cato ab asso, pera castigar aquestos pobles: pero encara, à ells, y als demes comarchans, y à tots los que eran deça de Hebro feu lleuar totes les armes: perque en faltantlos perdessen les esperances de fer semblants exides, y mouiments. Conforme ab los referits autors ho escriuhen Ioan Pineda, y lo Bisbe de Gerona. Sufriren los Espanyols asso ab tãt poca passiencia, y sabels tant mal auer se de veurer priuats deles armes, q̃ molts estimaren mes estar sens vides, que sens elles. Y axi se mataren ells matexos, abãs de veurer executat lo manament, y voler de Cato. Y diu Liuio ab aquesta occasio. Que aquestos pobles, y gent de deça Hebro, erã tant ferosos, y bellicosos, que los aparexia que sens armes no hi auia vida. Axi que no es de mareuellar, si senten molt, y los sab mal, que sels prohibescan, o registren les armes.

Liui. dec. 4. lib. 4. cap. 5. Mor. l. 7. c. 7 Beu. l. 1. c. 20 Me. l. 1. c. 49 Vilad. c. 41.

Gar. l. 6. c. 3. Mar. l. 2. c. 25

Pined. li. 9. cap. 10. §. 3. Bis. de Ger. l. 6. de Bello Turdetano.

Liui. d. li. 4. cap. 6.

Executat per Cato son intent, vist quant mal lo auian sentit, y sufrit, tots: y especialment los nostres Espanyols deça Hebro (de qui anam parlant) y la desesperacio en que auian donat, sens dubte los temè. Y axi imagina vn pensament exquisit, y que ab ell assolas aparexia auia de acabar de domar la braueza de nostres Espanyols. Y fonch: que prenent molts del vells, o Senadors Espanyols los digue. Que lo fet de aquells Espanyols matantse ans de dexar les armes, mes era en dany de ells matexos, que de Roma: y als Espanyols conuenia lo

Digitized by Google

lo no inquietarse, mes que no feya als Romans: y perço los pregaua li donassen Cõsell, com se faria, que nos poguessen mes alterar. A la qual demanda tots callaren. Y visť per Cato lo silenci de ells, donals alguns dies de temps, perque pensassen la resposta. Passat aquell, tornantlos à ajunsar, demanals la resolucio, y per lo semblant, tots callaren. Vehent ell no li donauan altra resposta, despedils: y pensant ab si assoles, troba forma com donar recapte al que pretenia. Despatxa peraço molts Embaxadors, enuiantne de aquells vuy hu, dema altre, y en los altres dies, los demes: repartintlos per les ciutats de Espanya, ab tal consert y orde, que tots en vn dia, cada hu arribas à la sua ciutat, o poble, ab lletres perals regidors de aquells. Ab les qals manaua enderrocassen, y assolasen les muralles encontinent: cominant y amenaçantlos, que si no ho feyan axi, los castigaria cruelmẽt. Lo que fonch judicat mes à crueltat, que à ardit de guerra, com diu Ioan Sedenyo. Enfi, com los pobles lo hu no sabia lo que passaua en lo altre: pensaua cada qual, que à ell sol se li manas allo. Y com no confiaua de algun adjutori, ans temia la potencia de Cato, obehia cadaqual, y enderrocaua les sues muralles. Y de aquesta manera, escriuhen los que ja he citats, que à dia cert foren assolades les demes muralles de les ciutats, viles, pobles y fortalezas de Espanya, sense saberho les vnes de les altres, fins que fonch fet. Y les demes muralles que foren enderrocades, diuhẽ los sobredits autors eran en la Celtiberia, y tota la ribera de Hebro. Y si be Plutarcho escriu en la ribera de Betis: totauia Lucio Floro concorda ab tots los altres, en lo que primer tinch dit. Y especifica: foren cent y sinquanta pobles los que obehiren. De la calamitat dels quals, tinch permi ne degue suficientment participar nostra Cathralunya. Puix lo principi, que dona causa à asso fonch lo que auia passat ab los pobles Bergusios, o Portusios: la brauesa dels quals temè Cato, tant, quel força à vsar de aquesta tant gran crueltat.

Se. tit. ñ. c. 14

Plut. in vit. M. P. Cat.

Flo. l. 2. c. 17.

Tras de tot asso, perque axi es propri de vn cruel, acumulant calamitat, à calamitat, rigor à rigor, y dany à dany: ajustant als mals passats, feu Cato: que molts pobles que estauan situats en llochs de montanyes, alts y forts, mudassen sos assentos en llochs baxos, assolant los edificis que dexauan alterosos, per priuarlos axi de tota esperança de fortificacio. Axi que no es de marauellar, si en moltas parts de nostra Cathalunya en llochs alts trobam molts edificis assolats, los noms dels quals ignoram, y judicam comunament esser de la conquista: y podria ser fossen de aquest temps.

Passades axi aquestes coses, si be escriu Medina, seguint à Apiano, que ab asso resta tota Espanya, molt quieta, pascificada, y gosant de molta pau, per espay de setze anys: tota via me apar à mi poderse inferir del seguent: que aquesta pau no comẽças tãt prest: ans be restas alguna reliquia de inquietut. Perque diu Morales: que alguns dels pobles, conexent lo intent do Cato, en ferlos mudar de siti, asiento y y lloch, de les altures, à las planicies, que era pera lleuarlos la natural fortalesa, no volgueren obehir à sos manaments. Per la qual causa indignat Cato ana sobre de ells, los destruhi, y subjecta. Y poch mes auall aporta Morales, com se li reuoltaren alguns Celtiberos, los nostres Sedetans, Ausetans, Suessetans, Lacetans y alguns Bergitans, com de tot farem prest menelo. De ahõt me apar à mi, que aquella pau y quietut en Espanya de que diu Medina, no fa à comensar encara assi, sino poch mes auall: alli hont notarem en son lloch.

Mor. l. 7. c. 1

Dexàt ara lo q̃ Liuio y Morales diuhẽ feu Cato en la conquista de la ciutat de Saguncia, o Segestia (que en totes maneras la anomenan ells.) Y dexant lo q̃ passà ab los Turdetãs, y ab los Celtiberos: solsdire, lo que escriuhen, tocant à la nostra historia. Pero abans de passar auant en ella, aduertire dos coses. La vna: q̃ Liuio, Morales, Plutarcho y Mariana, fent mencio dels mouimẽts, de aquestas, nacions, diuhen: que Cato ab alguna poca gent que aportaua, restada de la guerra dels Turdetans y Celtiberos, prengue alguns llochs. Y que los Sedetans y Suessetan tots se li donaren de bon grat y bo-

Digitized by Google

na voluntat. Pero que los Lacetãs vehins de tots aquestos, no ho feren cõ aquells. Perque eran de son natural gent fera, com à sylvestres y de montanyes, que anauan sempre ab les armes al coll: y especialment ara que tement lo castich me rexian, no volgueren donarse. Y en asso quey anomenan als Lacetans, tinch temor no sia error de la Impressio, ab lo primer codech, y de aqui en tots los altres quel han vist. Perque, quiça aurian de dir Ascetans, com en altre lloch noti, ques era pres aquest error. Segonament aduertesch: que ab lo que assi esta dit, y ab lo que bax veurem, se tinga per cert, que aquestos pobles estauan posats en desgracia de Cato: puix vehem, que part de ells se li donaren, y altra part subiuga ab armes. Lo ques veura en lo capitol seguent.

Lib. 2. c. 1.

Cap. XXXXVI. Com Marco Porcio Cato vence los Lacetans, o Acetans, guanyantlos la ciutat: y quina se presum que era, y de la memoria de Publio Manlio son Legat.

Liui. Dec. 4 l. 4. c. 6. Mo. li. 7. c. 6 Pined. li. 9. cap. 10. §. 3. Mar. l. 2. c. 15

TOrnant à la Historia, diuhen Tito Liuio, Ambrosi de Morales, fra Ioan Pineda y lo Pare Ioan Mariana: que los Acetans, com he notat, o los Lacetans com ells diuhen: entretant que Cato estaua occupat en la Turdetania y Celtiberia, auian conspirat contra los Romans, y fet arrebatadament algunas entradas en terras amigas dels Romans: robant y destruyntles del tot. Lo matex auian fet los Sedetans, Suessetans, Ausetans y Bergusios, per no dexar les poblacions dels llochs alts, y baxar à poblarse en los plans. Sabent asso Cato, vingue ab lo resto del exercit li auia restat de la Turdetania: y aguda noticia de la sua vinguda, tots los pobles sino los Lacetans, o Acetans se li rendiren: que aquestos tement son just castich nos volgueren humiliar. Per la qual occasio, anà Cato à combatrer la principal ciutat de aquells: portant en lo seu exercit sinch Cohortes, o companyias de soldats Romans, y sinchcents de acauall dels Espanyols confederats, segons Plutarco. Y dihuen los altres: que aquestos eran molta part de jouent, dels Suessetans. Los quals, per esser estats poch auia injuriats dels Lacetans, los tenian vn terrible odi. Las injurias q̃ de ells auiã rebudes, es de pensar seriã: de aquellas correrias, y robos, que assi he dit, auian fetas los Lacetans en las terras amigas dels Romans: y quiça les feren en ellas, perque se eran rendits, y donats à Cato. Ara fos desta, o de altra occasio: en fi aquestos homens jouens dels Suessetans, veniã ab Cato contra la ciutat dels Lacetans. De la qual escriuhen Liuio y Morales: estaua edificada mes llarga, que ample, y que à quatre cents passos de la vna punta li posa Cato algunes cohortes, o companyies pratiques, assenyalades, y de confiança. Manant estiguessen parades, y nos moguessen per ninguna occasio que vessen, fins à tant, ell en propria persona los vingues à sercar y manar, lo que haurian de fer. Y ell ab lo restant del exercit sen passa à combatrer la altra punta de la ciutat, que estaua molt lluny. Eran molts los Suessetans que venian ab Cato, y com lo seguian ab intent de venjarse, mostrauan major brio y gana de pelear. Y axi conexent asso Cato, encomanals los primers assalts. Desdichada (en aquesta occasio) nostra terra, que vingues à tal calamitat y miserable estat, que sos propris fills, los vns ab los altres, fossen los que se auian de combatre y matar, per lo vtil y profit del comu enemich. Enfi los Suessetans prengueren la deuant guarda, y carrech del primer assalt: y los de la ciutat, conexentlos, ab estandarts, insignies y banderas, recordantse quantas vegades eran ells entrats à robar los camps de aquells, correr los la terra, y destruyrlos sos bẽs, sens que aquells aguessen gasat exir à defensarlos: y si alguna vegada auian gosat exir, y se eran atreuits mostrarse en campanyia, los auian desbaratats y fets fugir: perdut tot temor, obriren en continent les portas, y hisqueren ab gran tropell contra de aquells, menyspresanlos y tenitlos en poch. Los Suessetas, com los veren exir animosos y determinats, com los teniã ben prouats de altres jornades, en sentir los aualots y crits que feyen, no esperã-

Digitized by Google

esperaren à prouar les armes de aquells: ans be encontinent fugiren, à mes no poder: ferint los en les espalles, los que eran exits de la ciutat. Vista per Cato la occasio, que aguardaua, corregue ab gran pressa à les companyies auia dexades à la altra part, à quatre cents passos de la ciutat. Y per alli ahont vehe que la muralla estaua mes desguarnida y falta de gent, y la ciutat mes deserta, per esser exits casi los demes al alcans dels Suessetans: donà per alli la escalada y assalt, tant prompte, que primer tingue presa la ciutat, que los qui eran exits no foren tornats à ella. Quant los de la ciutat la veren entrada, considerant, no tenian ahont recullirse, tots se donaren à la merce de Cato: posantse humilment en son poder. Gosa Cato, de aquesta victoria ab alguna seuerirat, per no dir crueltat: per quant diu Plutarcho: que com vinguessen en son poder sis cents homens, que del seu exercit eran fugits, y passats al dels Lacetans, o Acetans: los sentencia tots à mort, sens vsar ab algu de clemencia. Y ab asso se acaba aquella crueliſsima guerra.

No anomenan à aquesta ciutat los Historiadors, que jo he vists y citats: ni jo he pogut saber, o conjecturar en quin lloch fos, o (si era de la Lacetania) en quina part de ella pogues caurer: si ja no dehiam fos lo poble que vuy se diu Vilaçar, prop de Matarò. Aguda per asso consideracio de vna pedra antiga, y de marbre, ques troba en ella, ab la inscriptio y memoria de Publio Manlio, y son fill Gneo. Lo qual Publio era Legat de Marco Porcio Cato, com dalt auem vist. Y axi se podria quiça coniecturar, que presa la ciutat, o poble hirestas Publio, com aquell que era Legat de Cato, y en son lloch, à acabar de assentar les coses de aquell poble: y en memoria de asso, o per beneficis, que alli feu, o per adular y complaurel, dedicasen aquella memoria à ell, y à son fill Gneo. Y à be que de Publio Manlio trobarem, vingue altra vegada à Espanya: tota via com no vingue pera la Citerior, sino per Prætor de la Vlterior, y ab titol major que ara: y si fos vingut en aquest poble en aquell temps, en la memoria es Vilaçar agueren posat aquell titol tant honrros, de aqui fas argument, que aquella memoria sia mes de aquest temps, que del altre. En fi que la inscripcio de aquella pedra referida per Miquel Carbonell en los seus memorables (que tinch escrits de sa ma propria) deya de aquesta manera.

Cap. 51.

Cap. 52.

P. MANLIO. GN. F. GAL.
EADILI. II. VIR.
GN. MANLIO. P. F. GAL.
SECVNDO AEDILI.

Que en nostre Cathala vol dir. A Publio Manlio Galero, fill de Gneo, Aedil, y hu dels dos homens del gouern: y à Gneo Manlio Galero son fill, qui segona vegada era Aedil. Sobre la declaracio de la qual no dire mes: per quant ja en altres llochs he esplicat que era esser Aedibil, y per que se diuhen Galeros. Cap. 56. Lib. 4. c. 8.

Capit. XXXXVII. Com Cato tragué del castell de Bergio, o Vergio, los lladres que si eran apoderats y fets forts.

NO per auer Cato vençuts als Lacetans, o Acetans, tingue pascificada del tot à Espanya. Per quant, o que de las guerras passades agues restada alguna esquadra de gent vagabunda: o que à alguns dels Espanyols los aparegnes offerirse occasio de fer nous mouiments: com se vulla fos: en lo castell de Bergio, o Vergio, se encastellaren y feren forts molts, que com à saltejadors de camins, se atreuiren de exir souint à robar per los camins, y destruhir los camps de aquelles comarques. Als quals arriba Cato, y los asitia dins del castell. Liu. Dec. 4. l. 4. c. 6. Mor. l. 7. c. 9.

Escriuhen Tito Liuio y Ambrosi de Morales, que durant lo siti, secretament sen passa à Cato vn home principal dels de Vergio, q̃ segõs vol Liuio era princep de aquells. Y arribat deuant de Cato, escusa asi matex, y sos subdits, diẽt. Certamẽt no erã sẽyors de si, desa ciutat ni terra. Perq̃

Digitized by Google

los lladres, y molta gent de guerra sells ne eran entrats en ella, primer per engany, y apres per força. Y axi supplicà tingues à be perdonarlos. Rebe Cato benignament à aquest Princep, y pensà ab medi de aquell pendre la fortalesa. Y axi li manà: que sen tornas dintre de aquella, fingint alguna escusa, ab la qual coloras la sua exida, perque no li donasien culpa. Consertant: que quant lo veuria anar à ell à donar assalt à la muralla, y los lladres estarian mes embaraçats en defençarla, al punt, ell juntant los mes facls amichs, que tenia de sos vassals, se apoderas de la fortalesa. Feu lo Princep de Vergio en seruey y fauor de Cato, axi com estaua consertat. Y vist per los lladres, que Cato los assaltaua les muralles, y que la fortalesa era presa de sobre salt è impensadament, no saberen, ni pogueren fer mes resistencia. Presa la fortalesa, ciutat, o castell, perdonà Cato als que juntament ab son Princep y senyor se eran apoderats de la fortalesa: dexant los gosar de sos propris bens. Y als altres feu vendre publicament, com à esclaus del poble Romà ab garlandas en lo cap. Y als lladres, feu penjar, degollar y passar à coltell, conforme merexian, com à lladres y gent facinerosa.

Ab aquest nom de lladres anomenan los ja citats auctors, à aquestos dels quals assi anam parlant. Y aquesta es la primera vegada, que en la terra, que vuy es nostra Cathalunya, trobam memoria de gēt aquadrillada, que fos anomenada ab nom de lladres, y per tals tinguts. Que si be en totes les parts ahont hi ha guerra, se fan de part à part molts robos: ab tot axo no van en nom de lladronissis; que com es preda licita, se passa ab aquest nom de espoli, bax la ombra de que son enemichs. Y axi en tota nostra Historia auem vist robarse las terras enemigas, vnes ab altres: en los exercits, los Reals y tendas dels vençuts enemichs: pero cōpanyies encastellades ab principal motiu y fi de robar, quadrilles de homens que expressament los escriptors los anomenassen lladres, fins ara no las auian vistes. De assi apar esser plaga, que per nostres peccats patex Cathalunya, la de tanta continua multitut de lladres, que infaman à tota nostra nacio, y es la cosa que les altres, mes nos solen donar per la cara. Y si algu me diu: que de bella cosa fas llarga memoria y aduertiment, y que fora millor auerho dexat al tinter: no te raho. Perque sino es gloria, es calamitat, y no podia passar sens aduertiment, y sens timent: supplicāt à Deu, y aqui pot, queu remedien.

Resta veurer si sabriam aueriguar ahōt podian ser aquest castell de Bergio, o Vergio: del qual tenim la matexa dificultat, que auem tinguda diuerses vegades en sercar los paratjes, comarchas y sitis, ahont estauan altres pobles. Y en aquest particular, lo Bisbe de Gerona en lo seu Paralipomenon de Espanya, diu: que aquest castell se anomenaua Castro Regio: no se sis seria pres error en la Estampa. Perque en los volums Llatins y vulgars que jo he vists de Tito Liuio, y per Morales en lo lloch ja assi referit, y en les antiquitats de Espanya, en lo capitol de Vergio, per tots es anomenat Vergio. Y si la assonancia nom enganya, ans be val alguna cosa: seria possible, fos lo nostre poble de Verjes en lo Empurda, ribera del riu de Ter. Del que donà alguna probabilitat lo veurer, que passauan en Cathalunya totes les predites coses. En la qual no se jo altre poble que li tinga mes assonancia y similitut, de vocable, que aquest. Y à be sia veritat: que si al dit poble lo anomenam Bergio, haguda consideracio de les coses passades ab los Berguñios, aparega se auria de dir: esser Berga, o Bergada: pero com en lo matex any aguessen passat, y ab tant breu temps, succehit les coses de Empuries, tambe podria ser la vna cosa com la altra. Y com de vna cosa, ni de altra hi haja mes certesa que aquesta: dexas la resolucio de la dificultat à la bona discrecio del Lector.

Bisbe de Gerona. l. 6. c. rebellio Turditano.

Cap. XXXXVIII. Com tota Cathalunya gosà de pau. Y Marco Porcio Cato estigue algun temps en Barcelona: de les cases, o presons que edifica, en les quals diuhen que estigue presa sancta Eulalia.

Vençudes

VEnçudes que hague Cato les dalt dites nacions, punits, y castigats los lladres, que se eran fets forts en Vergio: concordan Tito Liuio, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, y lo nostre Viladamor: que Cathalunya y tota Espanya vniuersalment, gosaren de perfeta pau. Y aquesta es aquella, dela qual diguerem, que abans de hora auia feta mencio Pere Medina. Y entenent Marco Porcio Cato en conseruar aquesta Prouincia Citerior, ab la quietut que ell la auia posada: feu algunes coses tocants al bon gouern, y à la vtilitat del poble Roma, de les quals principalment me refereisch à Morales.

Liui. dec. 4. lib. 4. cap. 6. Morales. l. 7 cap. 10. 11. Beu. l. 2. c. 10 Vilad. c. 43. Dalt. ca. 45.

Lo que toca à nostra historia, conforme al que diuhen Garibay y Beuter: es. Que acabades totes les sobredites coses, entenent Cato en pascificar la terra, sen vingue à Barcelona: y en ella edifica vnes preions, y carcers per guardar los delinquents. Especifican Beuter, foren las matexas en les quals se diu, que per temps apres estigue detinguda y presa, nostra inuencible patrona, la Verge y Martyr Sancta Eulalia.

Gar. l. 6. c. 3.

No passan mes auant estos escriptors en cosa, que de per si necesitaua de tot vn capitol. Declarantnos en particular, en quin temps degue venir y estar Cato en Barcelona: per poder entendrer, quant foren fetes aquestes presons. Per lo que diran alguns: com ab tal guerra, y rematada ab tanta diligencia, pogue tenir tẽps Cato pera veurer acabat vn edifici com aquest. Mojorment que bax direm: que en sis mesos se acabà lo Consulat de Cato. Y puix aquestos historiadors hã escrit tant succintament, y necesitan de major explicacio, no sere enfados sils declare. Que Cato pogue estar en Barcelona, entre tant quant duraua la guerra dels Lacetans. Perque com la Lacetania fos la comarca de Barcelona, venia be, que desde ella prouehis les coses de la guerra, y estãten ella edificas carcers publichs, o qual seuol altres obres necessarias per al bon gouern. O tambe podia ser, estigues en Barcelona, acabat son Consulat: al temps esperaua successor, per la Prouincia, y ordepera tornarsen à Roma. Per quant à be que Cato sis mesos y no mes estigues com à Consul en Espanya, com prest en lo seguent capitol veurem: totauia no sen torna à Roma aqui matex acabat lo Consulat: ni tot assò que de ell auem dit se feu ab los sis mesos de son Consulat, com ho vol Morales: que ans be ab autoritat de Tito Liuio se proua lo contrari. Per quãt diu: que acabat lo Consulat de Cato, lo Senat li dexa encara algũ temps lo gouern del exercit, que estaua en Espanya. Y axi en aquest temps, pogue Cato estar en Barcelona, y edificar les dites presons en ella.

Y pera declaracio del que escriu Beuter: dient que aquestes presons foren las matexas en las quals apres estigue presa Sancta Eulalia: es de saber. Que los naturals de aquesta ciutat, per tradicio de vns à altres, cõtinuada de pares à fills, dihem. Que aquelles presons, o cases, foren les que trobam vuy en lo carrer que ara se anomena la Boqueria, y antigament se deya de Sancta Eulalia: en la part qui mira al carrer del Call y trauecia dels Banys nous: alli al entrar à ma esquerra, tirant de vn carrer à altre, de dos que tenen volta, y passan de la Boqueria à la plaça de la Sanctissima Trinitat. Eran aquellas casas mes llargues que amples, y estauan ysllades: com apar encara, ys mostra claramẽt à qui les mira desde dalt del terrat. Veuse al vull, que per temps apres si son ajuntades totes les cases del contorn: y jo hi he vist lo carrero que passaua entre estas casas y las interiors: part del qual occupa Anton Bracuo Thesorer de la Sancta Cruzada: y la altra part lo Doctor micer Ioan Gaspar de Prat Donzell natural de la ciutat de Vich en Barcelona domiciliat, senyor proprietari de la casa que te la torre de la istancia en q̃ estigue presa la Sancta. Lo qual en aquest any 1609. ab certes obres ha fetas en aquella casa, à acabat de tancar lo carrer que la ysllaua. Era tota la obra de aquestas casas Dorica: y axi les estancias de ella ab los sostros sens fustat sino tot boueda, o volta graça. Y lo major indici que tenenim de auerhi agudes presons en ella, es lo de la entrada per la estancia ahont se diu estigue tancada la Sancta. De la qual donare major relacio

Digitized by Google

quãt parlare del martyri, y glorios triumpho desta inuencible Columna de la Fè Christiana, y honrra de Barcelona, Sancta Eulalia: en lo capitol vuytanta hu del llibre quart. Han pretes alguns que aquestes cases estiguessen fora de la ciutat per trobarles bax la primera muralla vella: no distinguint, ni considerant los temps. Que si be es veritat, que Barcelona en los seus principis no degue ser mes del que occupaua lo circuyt de la muralla vella: totauia en estos temps de Marco Porcio Cato, ja dos vegades auia rebut aument: y se era crescuda y poblada de les ruynes de Rubricata, y Carthago vella: com auem vist en lo capitol tretze de aquest llibre.

Demanera, que si las presons de Sancta Eulalia son las que feu Cato: sabut ahont estigue presa la Sancta, sabrem qual era la obra del Consul Cato. Denota la magnificencia de ellas lo que deuihan ser, y lo poder Romà: que ab tant breu temps acabas tãt, no pot ser manco, sino que era, à sobra de poder: lo qual apar se media ab lo voler.

Capit. XXXXIX. Declarant vna dificultat sobre la temps, dins lo qual se diu, auer Cato fetes totes les sues jornades.

REsta saber per resolucio dels fets de Marco Porcio Cato, que Morales vol: acabas de fer totes les coses que de ell auem escrites, y altres jornades de Espanya, ab espay sols de sis meses, y dins de ells, y no en mes temps. Pero no pot ser. Si val la raho: ques funda de aquesta manera. Quãt Cato arriba à Espanya era en lo mes de Iuliol per lo manco en lo qual, dalt capitol: 38. auem vist, que ja auia presa à Roses, y tenia sitiada la ciutat de Empuries, com apar del capitol 39. Demanera, que si comptam Iuliol, Agost, Setembre, Octubre, Nouembre, y Dezembre, que foren sis meses: Desembre que es lo vltim dels sis, es lo primer mes dels tres del hiuern. Trobat auem en lo capitol 41. que Cato en lo hiuern encara no auia guanyada la ciutat de Empuries, ans be llauons la tenia assitiada, com apar del principi del capitol 41: com donchs es posible se puga dir: que en sis meses fes totes aquestes coses, y jornadas: si en ells encara no era senyor de Empuries, y apres feu tot lo de mes. Lo que jo creuria, es: lo ques pot traurer de Tito Liuio, cotejats los capitols sis, catorze, y quinze, del llibre quart de la quarta Decada. Que Cato en los primers sis meses, feu les jornades que auẽ escrites, fins àla pascificacio, posada en los capitols 42. 43. Perque fins alli se veuhen empleats aquestos sis meses, o poch mes, y axi venia be acabarseli à ell lo Consulat, que acaba als primers del any seguent, segons los matexos Liuio, y Morales. Y com segons lo matex Liuio (en lo capitol catorze) encara que Marco Porcio hagues acabat son Consulat, no sen anà tant prest de Espanya per à Roma: ans be resta en aquesta Prouincia, dexantli lo Senat per algun temps lo carrech del exercit, que estaua en ella, y entretãt q̃ tardaua à venir son successor, deguerẽ ser les altres jornades posades desdel capit. 43. acabãt en ell de pascificar Espanya, yno salament ab los predits sis meses. Y axi me apar, que se ha de entendrer: saluat en tot lo parer de qui millor ho declare. Liuio dec. 4. lib. 4.

Capit. L. Dels Proconsuls que gouernaren en Espanya, desdel any 192 abans de Christo, fins al any 183.

TOrnat que fonch Marco Porcio Cato en Roma, escriuhen Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Esteue Garibay Ioan Mariana, y Anton Viladamor. Que restaren en Espanya, per al gouern de la Citerior, o Tarragonesa, Sexto Digicio: y Publio Scipio Nacica, al de la Vlterior, en lo any 192. abans de la Natiuitat de Christo nostre Senyor. Y escriuint asso lo matex Tito Liuio, Ioan Sedenyo, Ioan Vaseo y Garibay, anomenan à aquest Scipio, Publio Corneli. Lo mestre Medina vol: que apres de Cato vingues à Espanya, Fuluio Flaco: pero fonch apres com bax veurem. Y dexant de parlar de qualseuol que fos vingut al gouern de la Vlterior com à cosa fora del nostre intent, parlarem de Sexto Digicio, qui vingue àla Citerior, o Tarragonesa: Mora. lib. 7. c. 11. fins à 6. Ben. p. 1. c. 21 Gar. l. 6. c. 3. Mar. l. 2. c. 26 Vilad. c. 41. Liuio. lib. 4. c. 14. Dec. 4. Seden. titul. 14. cap. 20. Vasc. l. 1. c. 18 Med. l. 1. c. 59

gonesa: y assò ab breuedat. Sols per portar seguit, y continuar lo fil de la historia, y no perque hi haja molt que escriure.

En temps de aquest Sexto Digicio (que per lo nostre Tarragones Paulo Orosi es anomenat Publio Digicio) se tornaren à mourer molts aualots en la sua Prouincia. Perque com los Romans no cessassen de vexar, y agrauar als pobres Espanyols ab tributs, y exaccions inmoderades, tãpoch ells no podian inclinarse à supportar tant pesat jou y sobrada carrega: y axi se commogueren en armas contra Digicio. Diu Beutor, que los reuoltats eran Hiberos. Lo nom es tant general, que compren à tots los Espãyols: com en son lloch auem
Liui.c.21.20 vist. Totauia entench auerho volgut dir, per los de la ribera de Hebro, puix parla del gouern dela Citerior. No se fermamẽt si los que banya la sua ribera en nostra Cathalunya participaren en assò. Lo que ses trobat especificat es. Que entrà Digicio en batalla moltes vegades ab los que se eran alçats, y sempre hisque romput, desbaratat; y algunes vegades fugint. Tãt
Liui.l.5.c.1. que venint à parlar Tito Liuio de assò, diu.
Decada. 4. Que aquestes batalles forẽ mes espesses, y souint, que dignes de comptar, y posar en memoria. Y que foren tant contraries, à Digicio, que apenas pogue donar à son successor, la meytat dela gent, que ell auia rebuda quant comença lo carrech. Cobrauan ab assò gran animo los Espanyols, y verament hagueren vençut del tot à Digicio, y los Romans perduda Espanya: sino fos estat que Scipio Nacica, lo socorregue, y vence vna gran batalla en la Lusitania. Ab la qual victoria se reprimiren algun tant los brios dels commoguts, y rebellats Espanyols.

Escriuint Viladamor assò matex, que estam referint: ingerex assi. Que ab aquestas reuoltes y mouiments de pobles, cabe part de Cathalunya. Y que dels Ausetans se era alterada vna poblacio, anomenada Corbion, prop de ahont es vuy la ciutat de Vich. Y que Digicio tenia en la sua companyia vn Prætor anomenat Varro. Al qual enuia à Corbion. Y que aquest vence y destruy los de aquell poble. Jo be he trobat menclo de aquest Varro, y destruccio de Corbiõ: pero en diuers temps, y quiça en diuers fets, com en lo seguent veurem: alli me refereisch.

Acabat lo Proconsulat de Sexto, o Publio Digicio, corrent lo any 191. abans de la Natiuitat del Senyor, foren eligits en Roma Gaio Flaminio, per al gouern de la Espanya Citerior: y Marco Fuluio Flaco Nobilior pera la Vlterior. Y aquest es lo matex de qui dalt diguerem, que Medina lo posa anticipat. Quant fonch eligit Gaio Flaminio, sabent lo q̃ passaua en la sua Prouincia, estigue tant atemorisat dels Espanyols, que no gosà exir de Roma, sens que se li donas vna llegio de sis mil soldats de apeu, y trescents de acauall, tots triats de la flor dels exercits. Y vehent se li diferia lo que demanaua: pera induhir al Senat concedis lo que ell demanaua encaria per si matex, y per medi de sos amichs, les coses que passaua en Espanya. Los Romans vehẽt la sua molestia, y per altra part, que no tenian poder pera donarli lo que desijaua, cõsedirenli llicencia, que ell matex los replegas de ahont pogues. Nauegà en Sicilia, Africa, y Espanya: y de vna part en altra ajusta fins en tres mil soldats. Los quals ajunta ab los que Digicio li dona en Espanya. Y nos llig cosa digna de memoria de Flaminio: almenys que faça al nostro proposit. Sols dire, escriures de ell: que estaua tant temeros dels Espanyols, que enueurels en lo camp, giraua les espalles, y fugia. Y qui volrà veurer altres cosas, llija als citats autors, y al Bisbe de Gerona. Bisb. de Ger. l.6.c.capitur Toletum.

Vingut lo any 190. abans de Christo nostre Senyor, escriuhen Tito Liuio, Garibay, Morales, y Pineda: que foren confirmats per al gouern de Espanya, los matexos Flaminio, y Faluio: cantuiantlos lo Senat les Prouincies, com diu Vaseo. Pero bax aparlo contrari. Y tampoch no tenim res que escriure de aquest segon any: sino lo que en general diu Orosi: que tingueren moltes guerres. Liui.dec.4. lib.6.cap.7. Gar.l.6.c.4.

Lo any seguent de 189. abans de la vinguda de Christo, fonch enuiat à la Vlterior Lucio Æmilio Paulo, en lloch de Marco Fuluio, restant totauia Flaminio en la Citerior. Y perço poch abans he dit, que no podia esser lo que escriuia Vaseo: si ja no deyam: que Flaminio de la Vlterior

tornas

tornas à la Citerior, y axi seria tot conser tat: si be importa poch per ara. Restant Flaminio en la Citerior tingue sols titol de Propretor, y fonchli enuiat per lo Senat vn socorro de tres mil soldats fets de nou, y trescents caualls: perq̃ tots se ajuntassen ab los que ja tenia. Y ab tot no feu cosa senyalada.

Del any 188. abans de Christo tampoch no tenim que dir. Sino que à Flaminio, y Paulo Æmilio los foren confirmades les Prouincies, com escriuhen Tito Liuio, Morales, y Pineda.

Liui. dec. 4. lib. 7. cap. 1. l. 7. c. 1. c. 16.

Corrent lo any 187. abãs de nostra salut, foren anomenats en Roma Lucio Bebio per al gouern de la Vlterior, y Plaucio Hipseo per al de la Citerior. Mori Lucio Bebio per lo cami en Marcella, segons diuhen Tito Liuio, Esteue Forcatulo, lo Bisbe de Gerona, Ioan Vaseo, y Ioan Pineda. Per la mort del qual fonch enuiat al matex gouern, Publio Munio, altramẽt anomenat Publio Iunio Bruto. Al Lucio Plaucio Hipseo quant vingue, se li donaren mil soldats ciutadans Romans, y dos mil Italians triats: y doscents caualls. Y no sabem cosa alguna, que escriurer de son temps.

Liui. d. li. 7. cap. 20. Forcat. li. 2. de Gal. imp. Bis. Gerun. lib. 6. c. capitur Telet. Pined. d. ca. lo. 9. 5.

Mudantse lo any, y axi corrent lo de 186. abans de Christo nostre Senyor, mudaren los officis en Roma. Y fonch prouehit pera la Citerior Prouincia de Espanya, Lucio Manlio Accidino: y pera la Vlterior Gayo Catinio, o Attinio. Y vingue cada hu de ells ab mil y sinccents homens de apeu, y doscents de acauall, tots Latins: sens que sapiam pera quin effecte seruia aquesta gẽt: mes de que almenys deuian ser posats en presidis.

Aquestos matexos restaren en las ditas Prouincias lo seguent any de 185. com se pot llegir en Tito Liuio, Morales, Vaseo, y Pineda.

Liui. dec. 4. lib. 8. cap. 11.

En lo any 184. abans de la vinguda del nostre Saluador, foren anomenats en Roma Lucio Quincio Crispino pera la Vlterior Espanya, y Cayo Calphurnio Piso, pera la Citerior. Y entre tant tardauan à venir, hi hague en Espanya algunes reuoltes. En les quals, sobre Asta en la Lusitania (o Betica, que no esta aueriguat) fonch mort Gayo Catinio: y Accidino tingue guerra contra los Celtiberos, sobre Calahorra. Arribaren en aquesta occasio los Prætors nous, aportant tres mil soldats de apeu, y doscents de acauall tots Romans, y vint mil infants, mil y trescents caualls Latins: que fonch lo major exercit que fins assi los Romans haguessen tingut en Espanya. Acabauas ja lo estiu com vingueren aquestos Prætors, y axi com vingueren tart, no pogueren fer altra cosa sino hinuernar.

Foren en lo any vinent de 183. confirmats los matexos Prætos en les dites Prouincies. Y axi, ja q̃ fonch passat lo hiuern y se eran ajuntats los dos, los venceren los Carpentans, que eran deues lo regne de Toledo. Replegantse los vençuts lo millor que pogueren, ajustant alguns amichs Espanyols, se referen algun tant: y en diuerses batalles foren vensedors. Refereschme de tot à Tito Liuio, à Morales, y à Pineda. En los quals tambe se veura com sen tornaren à Roma, y triumpharen: per lo que en la Prouincia Citerior, y en Lusitania, auian fet contra los Celtiberos, y Lusitans. Com apar tambe de Carolo Sigonio, y Vaseo, ahont ho podran veurer los curiosos.

Vase. l. 1. c. 11

Cap. LI. De Paulo Terencio Varro, qui subjecta als de Corbion, y la memoria que de la sua familia trobam en Cathalunya, y de la dels Paternos.

Pres de acabats los Proconsulats de Lucio Quincio Grispino, y Cayo Calphurnio Piso, escriuhen Tito Liuio, y los demes en lo presedent capitol per mi allegats. Que vingueren à Espanya Aulo Terencio Varro per la Citerior, y Publio Sempronio Longo pera la Vlterior, corrẽt lo any 182. abãs de la Natiuitat de Christo nostre Senyor. Al quals, al temps foren eligits en Roma, los donaren quatre mil soldats de apeu, y quatrecents de acauall, tots Romans. Y per altra part, sinch mil infants, y sinccents caualls Latins, com se pot veurer ab Ambrosi de Morales. Y escriuhen, que sels donà aquesta gent, pera que reformantse los exercits de Espanya, enuiantse los

Liui. dec. 4. lib. 9. cap. 14

Mo. l. 7. c. 16

Digitized by Google

los vells à deſcansar, reſtaſſen ells ab ſuficient, y poderos exercit.

Arribats los Proconſuls à Eſpanya, no falta à Aulo Terencio Varro, en que entendrer. Perque eſcriuhen Morales, y Beuter, ſeguint al matex Liuio, tingue molts dias aſsitiada la ciutat de Corbion, y apres de algunes batalles, que hi degue auer, la ſubjecta, à força de armes: fent moltas cauas, foços, torres y forças al entorn de ella. Y apres que la hague vençuda, vene ab garlandas al cap com à eſclaus publichs, als poblats en ella. Ab las quals penas reſtarē les coſes aquietades, y ſe paſſa tot lo hiuern: y tot lo ſeguent any 181. abans de la vinguda de Chriſto, ſens auerhi nouedat alguna en Eſpanya. Reſtant en ella los matexos Prætors.

Mo l.7.c.17 Beu.l.1.c.11.

Ordinariament ſe diſcrepa entre los eſcriptors lo aſſentar los pobles en los parlatges, o comarchas de la terra: com en altres llochs auem viſt. Y axi matex es ara, que no ſe aueriguar ahont pogues eſſer Corbion. Que Beuter vol fos en los Suſſetans, que ſe eran reuoltats: Morales y Vaſeo diuhen que eran en los Auſetans. Confes que ſi als Sueſſetans los donan lo aſſento que alguns han volgut à la ribera de Hebro, podria ſer que aqueſt poble fos lo que vuy ſe diu Corbera. Y ſi eran (com diuhen altres, y en ſon lloch he notat) de Vilafranca de Panades al Llobregat, ſeria lo lloch de Corbera, que vuy axi per la deuocio de la glorioſa Magdalena com per lo Solar de Corbera, es tant conegut. Entre los Auſetans no ſe aqui mel ſimboliſe ſino es à Gurb, mudada la, o, en, v, fent Gurbion y Gurb. Y cert ſi algu mel aſsignas ab los pobles Ilergets, ami me aparexeria ſeria mes ſemblant à Corbins (poble entre Leyda y Balaguer) que no Corbera ni algun altre. Pero com no hi haja mes certeſa de vna coſa que de altra, baſta apuntarho axi. Garibay fa tambe mēcio de aſſo, y referint las dos primeras opinions, que he ditas, nos determina. De que Viladamor lo aſsigne entre los Auſetans, non cumple fer cas: que com erra lo temps de aqueſtes coſes, com en lo capitol paſſat digui, pogue tambe errar en aſſo. Pero ſi molt ho anam eſpeculant, quiça la mia opinio tindra lloch, valentme de Tito Liuio, qui diu. Que aqueſta guerra paſſaua en la Celtiberia. Per quant encara que lo noſtre Frāceſch Calça com en altre lloch digui vulla, que may ninguna part de Cathalunya tocas en la Celtiberia, y axi vulla Pineda, que Corbion fos en Nauarra: totauia ſegons diu lo matex Calça: no falta qui diga, que la Celtiberia tocas en Cathalunya. O almenys no ſen pot, nogar que Corbins, per eſſer dels Ilergets era del conuent juridich de Caragoça. Lo qual bax amoſtrarem arribaua fins als Illerdenſes. Y com Caragoça fos de Celtiberia, quiça entengue Liuio queu era tot lo ſeu tracto y territori: y axi poſa Corbion ab los Celtiberos.

Gar.l.6.c.6

Liui.dec.4. lib.9.ca.10.

Calça.ca.3.

Lib.4.c4.

Tras de aſſo: no ſe ſi me engany, en eſcriure, que quiça de Aulo Terencio Varro hagues reſtada alguna planta, y de aqui familia en Cathalunya en temps dels Romans: de la qual trobam memoria en dos parts. La primera en la inſcripcio que diu de aqueſta manera.

L.CORNELIO.C.F.GAL.CELSO.II.VIRO.PREFECTO.ORE. MARITVMÆ.COHORTIS.I.ET.II.POMPEAE.DONACE.VX OR.Q.LICINIO.SILVANO.GRANIANO.FLAM.AVG.PRO VINC.HISPANIÆ.CITER.PREFECTO.ORE.MARITVMÆ. LATETANÆ.PROCVRATORI.AVGVSTI.C.TERENTIVS PHILETVS.DOMO ROMA.

La qual diuhen Apiano, y Amancio, ques trobaua en Tarragona: y eſplicantſe mes micer Comes en las manuſcriptas pedras que recopila de aquella ciutat diu. Ques troba en la Sancta Seu, deuant lo portal del Clauſtro. La explicacio de la qual es. Que Caio Terencio Phileto de caſa y ſanch Romana, dedica aquella memoria

Digitized by Google

moria à Lucio Cornelio Celso, de la tribu Galeria, fill de Caio. Lo qual Lucio era estat hu dels dos del gouern) que no se explica) Præfecte de la ribera del mar y de las cohortes, o companyies primera y segona: y à Pompea Donace muller de aquell: à Quinto Licinio Siluano Granià-no, sacerdot dels Emperadors, en la Prouincia Citerior de Espanya, Præfecte de la ribera del mar de Latetania, procurador dels Emperadors.

Offerense assi explicacions de moltas cosas, y se podrian aportar diuerses inscripcions, de alguns dels anomenats en aquesta: pero, per no mesclar cosas indigestas, basta saber asso: y explicar, q̃ terra era la Latetania de qui assi se fa mencio.

Marine.l.3. c.Latetani. Y diu Lucio Marineo Siculo, que era la terra que vuy se diu Principat de Cathalunya, ab sos Comtats. Io pens que ell donà aquest nom modernà tota Cathalunya, pres per occasio, de que Barcelona, que en lo temporal es cap del Principat, es en la Latetania, o Lacetania: y de aqui Marineo ha volgut denominar à tota la Prouincia, del cap de ella. Pero la verdadera Latetania, es de Lobregat à Tordera, y Blanes: si volem que Lacetania, Laletania, y Latetania fos tot hu. Si be jo diria, que Latetania es diuersa, de la Lacetania: per trobar aquesta diferencia de noms en diuerces pedres. En aquesta lo primer: y lo segon, en la pedra de Aulo Mejio que posare enlo capitol sexanta vuyt. Y es de creurer: que si tot fos vna matexa terra no la agueran anomenada los Romans assi ab vn nom, y alli ab altre. Y essent de aquesta manera, la Lacetania seria lo que vuy es Bisbat de Barcelona: y axi diu be la pedra de Aulo: que fonch posada al cami qui anaua à la Lacetania: per dir que anaua deues Barcelona terra poblada de Lacios, cõ digui en lo llib. 1. cap. 22. Y la Latetania seria la ribera de Rossello en la qual donã los rius Thec, y Later, del qual vltim, quiça seria dita Latetania.

La segona memoria dels Terencios, se troba, en aquella pedra de sepultura, que vuy encara se veu en Barcelona, en la casa de la dignitat del Ardiachonat major de la Sancta Seu de aquesta ciutat, en la paret, que es al repla de la escala à la mà esquerra qui puja, y al enfrõt al qui deualla. La qual esta ab aq̃sta forma, y diu axi.

D. M.
HAVE VOLVSIA
PATERNA. CONIVNX
SANTISSIMA. TER-
ENTIVS PRIMVS
MARITVS

Que en nostre vulgar vol dir. Que Terencio Primer, marit de Haue Volusia Paterna, dedica aquella memoria à la Diuinitat dels morts, o (als Deus dels defunts segons Luys Viues, o à les Furies infernals segons Carthario) per sa muller Sanctissima. Viues.l.9.c. 11. de Ciuita. Y es de aduertir: que alli ahont diu aquesta inscripcio, Terencio Primer, y apres, marit: hi ha de auer nota, y senyal deseparacio per virgula, o punt: axi ques apuntue y llija, Terencius Primus, maritus. Perque aquell primus, alli no es per significar, que fos primer marit, de dos, o tres, que auia pogut tenir la defunta, essent estada repudiada per lo primer: com era per mes entre los Romans: sino que com los Romans eran dos, o tres, o mes germans de vna cosa y nom, al major deyan, com es ara Terencio primer: Terencio segon, Terencio tercer, y axi dels demes per aqui auant: com ho escriu Carolo Sigonio, en lo llibre que ha fet de nominibus Romanorũ.

Y si algu me diu que explique mes aquesta pedra, que aquellas paraulas Paterna, conjunchs apar tenan no se que de resso, que seria dir: que fos Volusia muller del pare de Terencio: com me volgue notar algu, q̃ pensaua tenir gran parts de curios: entenga. Que lo nom de Paterna, era nom de Familia: de la qual se troba mencio en altra persona, y en altra part. Com es en aquell inscripcio, que aportan los matexos Amancio y Apiano treta de Tarragona. La qual diu micer Comes que en son temps se trobaua en la dita ciutat, en la font de las Morisques: y deya de aquesta manera.

C. CA-

Digitized by Google

C. CAMILLO PATERNO. ÆMILIVS VALERIANVS.AMICO.OPTIMO.ET FIDELISSIMO.

Que vol dir. Que Æmilio Valeriano posa aquella memoria à C. Camillo Paterno, son amich, bo y fidelissim. Axi ques veu: que aquell nom de Paterna: es de familia, com es lo altre Paterno. Y sino que dirian, dex las historias, y vaig explicant pedres, o inscripcions de ellas, mostraria assi vna altra familia, ques deya Materna: que be vindra lloch, que encontrarem ab ella.

Cap. 38. del lib. 4.

Dels Æmilios de qui assi trobam mencio, tambe dexara de notar algunes coses, pera que vindra altre temps de ellas.

Lib. 4. ca. 3.

Tornant als Terencios, dels quals auiã, fet digres. Si algu me demana per quina raho me apar ami, que aquesta familia dels Terencios agues restat en Cathalunya de aquest Aulo Terencio Varro, mes que de aquell Marco Terencio Varro, del qual parlarem bax en temps del gran Pompeo. Respondre, que aquell feu tota la residencia en la Andaluzia, y lo Prætor de qui assi parlam la feu en la Prouincia Citerior. Y axi li era à ell mes contingent dexar assi posteritat, que no al que residia à la Andaluzia: que no sabem la fes may per estas parts.

Cap. 70.

Cap. LII. Com Quinto Fuluio Flaco assitia à Vrbicua, y la prengue y de quina podia esser aquesta ciutat.

ACabat lo any 181. acabaren Aulo Terencio Varro, y Publio Sempronio Longo les sues Prætures: y corrent lo any 180. abans de Christo, vingueren à Espanya Quinto Fuluio Flaco à la Citerior, y Publio Manlio à la Vlterior. Terencio triumpha en Roma de la Prouincia Citerior, ab triumpho de Ouacio, com apar en los fastos de Carolo Sigonio, y ab Ioan Vaseo.

Vasc. l. 1 c. 11 Liui. dec. 4. li. 10. c. 1. c. 6. Mo. l. 7. c. 18 Beu. l. 11. c. 21. Pined. li. 9. cap. 10. §. 5. Vilad. c. 43.

Tantost que Fuluio Flaco fonch vingut, posa siti à vna ciutat que se anomena Vrbicua, segons escriu Tito Liuio. Explicant Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Ioan Pineda, Viladamor, y Vaseo era la que vuy anomenã Arbeca. Lo assento, y siti de la qual erra Morales vna vegada. Y apres en altre lloch volent lo mes especificar, dobla lo error. Dient en lo primer lloch, que Arbeça era en lo Regne de Valencia. Escriuint apres en lo segon lloch. Que Beuter feya mencio de ella: y deuia ser coneguda en lo Regne de Arago. Y aquesta vltima vegada no sols erra, pero suppli la autoritat de Beuter, en mes del que deuia, y podia conjecturar. Lo matex error feu tra Ioan Pineda, quant digue: que Beuter posaua à Vrbicua en lo Regne de Valencia. Per quant aquell autor sols diu: que la Vrbicua (à la qual ell anomena Vrbiena) era la que vuy se diu Arbeca: pero no li assenyala lloch, siti, Regne, Prouincia, ni partida de terra. Y axi estiguẽ al cap los que llegirã à aquestos autors: que à be que graues, com à homens erraren per falças relacions. Demanera, que Arbeca no es aqui, ni alli: com ho ha aduertit molt be lo nostre Viladamor: sino en Cathalunya deça de Leyda, à dos llegues de Bellpuig, prop les Borjes, y les Belianes. Y axi be endins de Cathalunya.

En lo li. de les antiqui. de Espan. en lo supplem. del l. 7. c. 18

Contra aquesta comuna opinio dels escriptors, de que Vrbicua fos la que vuy es Arbeca: si ami es licit posar alguna cosa de la mia botiga, dire: dubtar molt que Vrbicua pogues ser la que vuy se anomena Arbeca. Perque Tito Liuio la posa en la Celtiberia. Y axi Garibay parlant de ella, no gosa dir determinadament fos Arbeca, sino que vsa de aquestas paraules. Dizen ser Arbeca. De hont si seguim à Liuio auem de dir: o que no era en Cathalunya, perque en altre lloch se digue: que la Celtiberia era en lo Regne de Arago, o auem de dir: esser veritat, lo que en altre part auem notat. De que alguns autors volien, part de la Celtiberia tocas à Cathalunya. Y en aquest cas trobariam be à Vrbicua en aquest Principat. Veritat es. Que à be seguint aquest parer, que Vrbicua fos en la part de Celtiberia,

Lib. 1. ca. 18.

Lib. 3. ca. 51.

tiberia,que tocaua à Cathalunya:totauia no sem assenta del tot, la opinio dels que volen,fos Arbeca: per la assonancia que te lo vn nom ab lo altre. Sino que, à mon judici, dexada aquesta similitut, ponderant la proprietat del vocable Lati Vrbicua, y vulgarizantlo en nostre Cathala, apar vulla significar,ciutat petita: que es diminutiu de Vrbs,Vrbis,que vol dir ciutat. Axi que volēt molt vulgarizar aquest nom Vrbicua, quiça volria dir, lo matex que Ciutadella,o Ciutadilla. Y del primer nom, tinch relacio de persones fidedignas, trobarse vn poble en Cathalunya baxant de la Seu de Vrgell Segre auall, en vn lloch alt: lo qual se anomena ciutat: que à be vuy sia de poques cases: lo lloch en que esta lo castell, y les ruynes, amostran deuia ser bon poble en temps passat: aquest essent poble menor que la Seu seria Vrbicua,o ciutat petita:y ja mes acostat à la Celtiberia,que no Arbeca. Del segon nom se troba altre poble anomenat Ciutadilla, lo qual vuy es casi à dos lleguas de Arbeca cahent mes al lleuant deues Sancta Coloma de Queralt,à llegua, y mija del Real monastir de Poblet: restant lo monastir al Ponent, y Arbeca à Tremontana. Te tambe aquest poble son castell,bell y fort,lo qual ab los troços de murallas velles part enderrocades, done senyal y vestigis, de esser estada poblacio molt gran, à be que vuy no tinga molts mes de setanta vehins.

Fos aquest poble de Vrbicua, Ciutadilla,Ciutadella, o Arbeca: tornant à la vinguda de Fuluio Flaco sobre de ella: deuse presupposar. Deuia auer fet algun mouiment, per lo qual prengue accasio aquest Prætor de venir asitiarla. La que tingue Vrbicua de inquietarse, y commoures,no la sabem. Lo fi ques segui, fonch. Que Flaco la combate,vence,y sub jectà. Pero sens dubte lo siti degue durar molts dies. Puix tingue temps de venir à Vrbicua lo socorro que li acudi de molts Celtiberos,ab vn gran exercit,que auian fet, pensant poder fer alçar lo siti de ella. Trauaren moltes y braues peleas ab Fuluio,y moriren en ellas molts Romans: pero Fuluio tingue tant ferm,que may lleua lo siti. Vista per los Celtiberos la sua constancia,y valor,que no auian bastat à mouel los grās danys li auiā donats ab aquellas peleas, ni ells podian entrar à socorrer à Vrbicua, començaren à cançarse, y retirar de la empresa:y axi sen tornaren à ses terres, y Vrbicua fonch presa en faltarli lo socorro, que fins à les hores auia entretingut à Fuluio. Vençuda la ciutat fonch saquejada y destruyda, la presa repartida entre los soldats. Fins assi apar auiam vistes les morts dels Romans, y aqui ara tenim la calamitat de nostra terra. La qual especifica mes lo nostre Tarragones Paulo Orosi,dient. Que en aquestas batallas, hi hague tanta mortaldāt de Espanyols, que passarēn de vint y tres mil,y de quatre mil los presos. Molts dels quals sens dubte deuian esser de Cathalunya, puix en ella passauan aquestes coses tant calamitoses. Oro.l.4.ca. secundum bellū Punic. finitur.

Passats aquests infortunis entrà lo any 179. abàs de Christo,y restaren confirmats en las Præturas los matexos del any passat. Y tement los Romans los mouiments que cada dia se feyan en Espanya, enuiaren tres mil soldats: y doscent cauallers Romans: ab sis mil soldats de apeu,y trescents de acauall dels pobles Latins. Feu Flaco en aquest any cosas importants en la Celtiberia,y Carpentania: de las quals per ser fora de mon inten, me refereich à Tito Liuio, Morales, Beuter, Medina,y Garibay.

Cap. LIII. Com Tiberio Sempronio Gracho vingue à Espāya, lo que feu en Celtiberia, y Lusitania: y de Spurio Ligustino, del qual se pot pensar restar lo nō à Lagostera.

AVent discorregut los dos anys dela Prætura de Flaco se li acabà lo carrech: y seguintse lo any 178. abās que Christo se fes home, segons lo que dexan escrit Tito Liuio, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Ioā Pineda, Esteue Garibay Ioan Mariana, y Ioan Vaseo, vingueren al gouern de Espanya, pera la Citerior Tito, o Tiberio Sempronio Gracho: y per la Vlterior Lucio Posthumio Albinio. Y dexant del tot lo que toca à la Vlterior, tambe resta molt poch que dir de la Citerior: sino

Liui.dec.4. lib 10.c.14. y cap.16. Mo.l.7.c.20 Beu.p.1.c.28 Me.l.1.c.59. Pined. lib.9 cap.11.§.7. Gar.l.6.c.6. Mar.l.2.c.26 Vase.l.1.c.12

fins es. Que Graco vingue à desembarca à Tarragona y estigue en ella algun tēps: comensant assentar los negocis de son offici, y Prætura. Trague alli la gent de guerra que aportaua: que era vna legio, en la qual hi auia sinch mil soldats de infantaria, y sinccents de à cauall, tots Romans: y setmil infants, y tresents caualls dels pobles Latins. Entre los quals, fan espressa mencio Liuio y Morales, que venia vn caualler Romà anomenat Spurio Liguslino, que en la Prętura passada de Fuluio Flaco, era estat ja Centurio en Espanya. Y poch apres que Graco fonch en Tarragona, auisa à Fuluio Flaco que vingues à aquella ciutat y aportas ab ell tota la gent tenia de armes: perque se pogues fer resenya, y enuiar los soldats vells à descançar à ses terras, y supplir ab gent noua los llochs de aquells. Y pera que lo matex Flaco desde alli se embarcas, y sen tornas à Roma ab los vexells que ell auia aportats. Posantse Flaco en cami, los Celtiberos, que auian sabut asso, li isqueren al encontre. Pero foren vençuts, y Flaco arriba ab tota la gent à Tarragona. Era Graco cortes, y home de cumplimets: y axi los vsa ab Flaco. Perque sabent venia, pera Tarragona, isque dela ciutat al cami, y rebel ab molta cortesia. Descançat que hague Flaco, feuse la tria, o reformacio del exercit y gent. Y fet asso, sen anà Flaco à Roma: y triumpha de la Espanya Citerior: com apar de Corolo Sigonio en los fastos.

Restant Graco en Espanya, no sabem fes cosa senyalada en nostra terra: sino que tingue lo matex carrech en lo any seguent de 177. abans de la vinguda de Christo nostre Senyor en lo mon. En lo qual prouehi lo Senat de mes gēt, enuiāt à Espanya tres mil infants, y tresents caualls Romans, y sis mil soldats, y quatre cents caualls Latins. Y en aquest any passant Graco per algunes parts de la Prouincia Vlterior, que eran en lo de Lusitania, en los confins de la Citerior en lo extrem dels Celtiberos, tingue moltes guerras en ellas. Les quals, segons alguns dels ja referits autors, foren tals y tantes, que en la Prouincia Tarragonesa restaren de ella assolades cent sinquanta poblacions. Fan autor de asso al nostre Paulo Orosi: y realment, o les Impressions que jo he vistes son errades, o ells se enganyen. Perque en los volums que jo he vists, no diu Paulo Orosi passassen estos succesos en la Tarragonesa: sino en la Vlterior. Veritat es, que aparex auerhi assi alguna confusio. La qual nax, de que tots los que tinch ja citats donan à Graco lo gouern de la Prouincia Citerior, y apar que Paulo Orosi li dona la Prætura en la Vlterior. Si asso no fonch error de la Impresio fonch ho de Paulo Orosi, parlant ab lo acato ques deu à la sua bondat, y lletras. Y no men marauell: perque certament tingue occasio de enganyarse. Que com aquestas cosas passauan en los confins de la Citerior y Vlterior, en part de Lusitania, degues pençar que Graco tingues la Prætura de la Vlterior: y los altres qui apres de ell hā escrit, no cōsiderant ahont passaren les guerres, sino ahont presidia Graco les posaren en la Tarragonesa, al qual era de la sua Prætura, auent passat en la Vlteriot, ahont deuia ser anat Graco per valer al altre Prætor de aquella Prouincia. O per millor dir, jo no entench que Orosi assenyale quina Prouincia tocaua à Graco, sino que li succehiren aquestes coses en la Vlterior. Lo com hi era passat essent fora de la sua Prouincia, supplal lo lector: que com he dit fonch, per valer al altre Prætor. Y axi lo error no esta ab Orosi, sino ab los que legintlo, no cnosideraren asso, sino puix lo trobaren Prætor dela Citerior pēsaren passas en la Tarragonesa lo que lo matex Orosi diu, passa en la Vlterior. Mossen Diego de Valera, y Alfonço de Carthagena, fan mencio de aquestes guerres, y no diuhen ahont passaren. Carolo Sigonio en los fastos diu. Que Graco triumpha dels Celtiberos: y axi se confirmaria, que Graco tingue la Prætura en la Citerior, o Tarragonesa, de la qual era la Celtiberia: y que seria veritat, que passauan les guerres en los confis de les dos Prouincies com diguerem al principi. Y si be dira algu. Que aquest triumpho denota esser veritat lo que (digui) volian alguns. Que la destruccio de aquelles ciutats fos en la Citerior: totauia, la contraria opinio

Vale. l. 2. c. 16
Alfonç. c. 4.

Digitized by Google

es de Liuio, Strabo, Polibio, referits del Bisbe de Gerona, y de Vaseo. Tots son de molta autoritat, volerho apurar mes, es posar la ma entre dos moles, en cosa que fa poch al nostre principal intent.

Bis. de Ger. l.1.c.de vrbibus quæ in hispan. sunt delet. Vase. l.1.c.11

Lo que podria esser fos del nostre propositi, es. Que dalt auem feta mencio, de que ab Graco vingue en Espanya Spurio Liguſtino. Del qual (si nom fos judicat volerme atribuyr coses curioses, y antiquitats afectades, diria) degue pẽdre lo nom lo poble de Lagostera, que sins vuy se conserua ab aquest nom en Cathalunya, en lo territori ques diu la Selua de Gerona, cap de Baronia, estimada en molt en aquest Principat: axi per los senyors com per los pobles de ella. A la qual pertanyen Lagostera, Caldas de malauella, y Caça dins de terra: Lloret, y Toça à la ribera del mar, sens altres pobles de manco nom. Y si la Ætimologia, y semblança del vocable pot valer per nosaltres, com per altres nacions, no deu ser aquest pensament del tot fora de raho. Majorment considerat de quantes parts y valor, era Spurio Liguſtino: les quals se poden veurer en Tito Liuio, que son prou bastants pera induhir à creurer, que suficientment podia vn home com ell, donar nom à vn poble.

Capito. LIIII. Dels Prætors que gouernaren en Espanya desde l any 176. fins al 169. las quexas dels Espanyols, y los priuilegis quels dona lo Senat y la fundacio de Granolles.

TOrnantse en Graco à Roma, acabada la sua Prætura, vingueren à Espanya, pera la Citerior, Marco Titinio Curuo, y Quinto Fonteyo pera la Vlterior. Corrent lo any 176. abãs de la vinguda de Christo nostre Saluador en lo mon, segons se trau de Tito Liuio, Ambrosi de Morales, Ioan Pineda, Esteue Garibay, Ioan Mariana, y Viladamor. Y à be que Pere Anton Beuter diga: que à Graco succehi Apio Claudio: totauia del matex lloch de Tito Liuio, que allega, apar, que ell se descuydà: y que passa lo fet com tinch escrit assi.

Liui. dec.5. lib.1.c.7.17. y lib.2.ca.1. Moral. li.7. cap.25.y 26. Pined. li.9. cap.11.§.3. Gar.l.6.c.7 Ma.l.2.c.26. Vilad.c.43. Beu.l.1.c.21.

Graco sen era tornat ja à Roma abans que Marco Titinio partis de alli pera venir à Espanya. Y de apres que fonch arribat, no se que fos cosa alguna de nostre proposit en aquell any: ni tampoch en lo seguẽt de 175. q̃ fonch cõfirmat en lo offici.

Venint lo any 174. abãs de Christo, fonch eligit en Roma, Publio Licinio Crasso, per al gouern de la Tarragonesa, o Citerior: y per lo que se excusà, hague de restar lo matex Marco Titinio. Denou anys apres vingue Publio à Espanya, com veurem en son tẽps. A Marco Titinio enuià lo Senat mil soldats de apeu, y doscents de acauall tots Romans: y tresmil infants, y tresents de acauall Latins. Y à be que se enuiaren per refer lo exercit: no sabem causassen calamitat alguna à nostra Cathalunya. Cap.57.

Lo any 173. abans que nasques Christo Senyor nostre. Fõch eligit per lo gouern de la Citerior Apio Claudio Centhon, del qual com dalt he dit, se era antisipat à parlar Beuter. Vingut à Espanya, rebellantse los Celtiberos: los vence, y assossega. Y no sabem qui vingue à la Vlterior. Sino que Apio, tornat à Roma triũpha dels Celtiberos cõ escriuhen Vaseo, y Carolo Sigonio.

En lo any 172. vingueren à Espanya Seruilio Scipio, o Cepio, per al gouern de la Vlterior: y Publio Furio Philon pera la Citerior. Y no sabem de ell cosa calamitosa, ni de gloria, per al nostre proposit.

Seguintse lo any 171. foren eligits en Roma, pera enuiar à Espanya, nous Prætors: als quals donà lo Senat tres mil infants, y doscents caualls Romans. Y venint à les sues Prouincies, Marco Macieno que anaua à la Vlterior arriba à ella, y Gneo Fabio Buteo, que venia à la Citerior, mori per lo cami en Marcella. Y axi per orde del Senat Publio Furio restà aquest any en la Citerior. Refereix aqui mes llargamẽt vulla veurer asso, que lija als ja citats autors: y particularment à Liuio.

Escriu en aquest lloch lo Anton Beuter. Que en aquesta temporada se quexaren los Espanyols al Senat, y Poble Romà, dels agrauis, y vexacions, feyan los Prętors en los subdits. Y q̃ perço fonch desterrat Publio Furio, à Tibuli. Y q̃ aparexẽt als Espãyols q̃ era poch castich, y sels feya agraui: prengueren les armes, y se alborotaren. Veritat es; q̃ tot asso passà axi: peró, no tot

en

Digitized by Google

en aquest temps; Que las quexas degueren anar à Roma en aquesta occasio de la Prætura de Furio, y la cognicio de la causa y castich se segui pochs anys apres: com prest veurem.

Y que auent acabat lo temps del gouern nos troba en Roma persona, qui gosas acceptar lo carrech de Prætor, fonch Scipio. Pero entench va molt anticipat, cõforme resulta del que escriuhen Morales, Mariana, Vaseo, y Liuio. Ni lo que ell diu pot venir be al compte dels anys: si es verdadera la comuna opinio assi referida: de que Furio fos restat en lo gouern per tot lo any 171. Y axi los que fan mencio de Lucio Licinio Luculo, donan la sua vinguda en lo any cent quorãta nou, que son vns vint y dos anys de bescompte; y per successor de Furio posan en lo any cent setanta, à Marco Iunio en la Citerior: y à Spurio Lucrecio en la Vlterior. Com apar de Tito Liuio, Morales, y Mariana.

Liuio. lib. 2. dec. 5. c. 13.

Liui. dec. 5. l. 2. c. 4. y 11.

Demanera, que acabat lo any 171. y ab ell lo offici de Publio Furio Philon, auent li succehit Marco Iunio en lo any de 170. venint à acabarse tambe lo seu tẽps com lo dels altres, succehili en lo gouern de la Espanya Citerior, o Tarragonesa, Lucio Ganuleyo: en lo any cent sexanta nou, abans de la vinguda de Christo. Y dels matexos Liuio, Morales, Garibay, y Vilamor apar. Que tenint los Romans per molt pascificades les coses de Espanya, feren de tota ella vna Prouincia sola, pera que vn sol Prętor la gouernas: y axi aquest Lucio Ganuleyo la gouerna tot sol. Y en aquest temps fonch la quexa que los Espanyols donaren al Senat contra Furio: de la qual assi auem dit que Beuter la escriuia abans de temps. Y prenentla en aquest: relatare lo que tots concordes diuhen que passa.

Liui. d. c. 13. lib. 3. cap. 2. Mo. l. 7. c. 18 Gar. l. 6. c. 8.

Moltes ciutats de Espanya (que podria ser entre ellas ni agues alguna de Cathalunya: puix com veurem se quexauan las de la Citerior, o Tarragonesa) enuiaren al Senat Romà certs Embaxadors, quexantse de la superbia, y auaricia ab que los Prętors los maltractauã, y destruhian. Acusant alguns de aquells de cohetxos, y trapaças, que auian rebuts diners, y per ells auian venuda la justicia, fetes barateries, y cosas illicites. Oydes per lo Senat aquestes quexas, dona carrech y commissio à Lucio Ganuleyo, pera que conegues de la causa estant encara en Roma, mentre tardaua venir à Espanya: lo qual rebe algunes informacions y proues. Los Espanyols anomenaren tambe quatre Patrõs, o Aduocats, pera defensar y rahonar las causas y acusacions ques proposauan. Y à be que ab les informacions consta de moltes injuries, fetes senyaladament per Marco Titinio, y Publio Furio Philo, en lo Citeriort: totauia, no sen pogue auer la raho que era de justicia. Que donan alguns Princeps, en no castigar plenament als officials: ab color, de que los Princeps may afrontan à ningu. No se si es raho de estat, pero se que essent contra justicia, y religio: no pot ser bona. En si Titinio fonch absolt, y Ganuleyo dexa la causa sens concluso à Furio, posant escusa, de que faltaua en Espanya, y axi sen vingue à ella. Y Furio prengue vn bandex, o deportacio, à Tibuli: ahont se desterra ell matex voluntariament. Del que se tingueren los Espanyols per molt agrauiats, com en lo capitol seguent veurem. Y alli tambe aparra com Furio torna altra vegada en Espanya.

Be conegueren los Romans la injusticia auian feta als Espanyols, y la occasio tenian de quexarse. Y axi com ho entengueren temẽt algun mouimẽt (com prest se segui) per assossegarlos ab beneficis, puix se quexauã de rigors, determinaren donarlos vn calor de beneuolencia: consedintlos alguns priuilegis, y immunitats. Atorgantlos: que de alli aldeuant los magistrats Romans no posassen preus ni tatxes als forments, nils pogues sen forçar à arrendar los vintens: que era cert tribut, que los Espanyols pagauan: lo qual explicare llargament à la fi de aquest capitol. Consediren tambe, que no pogues sen per auant los Romans posar en las ciutats Publicans (que eran exactors, o culidors de les rendes Fiscals, tributs y vectigals) sino que los matexos pobles Espanyols exhigis sen aquells, y cobrats respõgues sẽ, y donass en raho de ells al Questor: qui era, lo q̃ ara dihem Tesore.

Digitized by Google

Y finalment sels concedi: que los Espanyols mescladiços consebuts illegitimamẽt de dones Espanyoles, y de soldats Romãs, que fins alli eran estats tractats com à esclaus, y los anomenauan Hybridas, poguessen entrar en part y porcio, y rebrer aquella, quant se diuidian entre los soldats los camps y possessions, de les terres, que guanyauan dels enemichs. Y los primers que gosaren de aquest vltim priuilegi foren los de Cartheya. Del ques veu, esser estats donats quatre priuilegis als Espanyols. Y à mon judici son las primeres exempcions, libertats, y immunitats tingueren los Espanyols de la misera seruitut en quels tenian los Romans. Que fonch respirar vn poch de les tãtes calamitats auian passades, y pendre halè, pera les que esperauan passar.

priuilegys

Dels vintens que he promes declarar lo que eran, o q̃ especie de Tribut podia esser, entench: que quant algu moria estimauan los bens de aquell, y lo heren abãs de entrar en possessio, pagaua al Fisch, o als exactors deles rendes del Senat, lo just valor de la vintena part de la heretat li tocaua y pertanyia. Axi se llig en vna de les leys possades en lo Codec del Emperador justinia. A la qual es semblant, y confirma asso matex, aquella inscripcio de vna pedra antiga, que diuhen Miquel Carbonell y Morales, se trobaua en vn hort, en la ciutat de Tarragona, la qual deya de aquesta manera.

Codec de ædicti. diui Hadriã tol. l. finali. Carb. en los memorabl. Morales en les antiquit. en lo supplent del li. 7. cap. 1.

D. M.
FELICI. AVG. LIB. ACOMMENT. XX̄.
HAER. H. C. HILARIVS. COLLIB. TABVL.
X̄X. HAER. PROV. LVSITANIAE.

Que vertida en nostre vulgar, vol dir. Que aquella memoria fonch dedicada als Deus de les animes, o dels morts, per Hilario, archiuer, o qui guardaua les escriptures publiques dels vintens de les heretats de la Prouincia de Lusitania, à son conlibert Felix, o Feliu, qui era libert de Augusto, y comentariense: ço es qui guardaua les escriptures publiques dels vintens de les heretats de la Espanya Citerior. Que en quant assi fa mencio dos vegades dels vintens de les heretats, amostra prou clarament lo que assi tinch dit. Y à son proposit la posare tambe en temps de Augusto.

Acabarem aquest capitol, acabant lo gouern de Ganuleyo. Dient, lo indici que la denominacio sua dona, pera nostra historia: puix de son gouern ninguna altra cosa, auem tinguda que dir. Aparexme à mi no esser mal pensat dir, que Ganuleyo donas nom, o à contemplacio sua restas, à la famosa, mercantiuol, y populosa Vila de Granolles, en lo nostre Valles, à quatre llegues de la Ciutat de Barcelona, y à Granolles del Girones. Pensament es, que consultat ab homens doctes, nols dessagrada. Encara que lo nostre Canonje Francesch Tarafa, en la descripcio dels pobles de Espanya vulla: que se anomene Granolles per lo molt Aglá que dels molts roures, y alzines se cull en aquella partida del Valles: No volria opposarme en competencia ab qui es mes vell, ahont no tinch major proua, que la similitut dels vocables, que per aquestes coses souint se sol considerar.

Capitol. LV. En lo qual succintament se posan los Prætors y Consuls que gouernaren en Espanya desdel any 168. abans de Christo nostre Senyor, fins al de 130. y lo ques diu de Viriato si pogue passar sobre Cobliure.

EN dubte esta Ambrosi de Morales, apres que Ganuleyo hague acabat lo offici de Prætor, fonch passat lo any cent sexanta nou, comensant lo de cent sexanta vuyt, abans de Christo nostre Senyor, si vingue algun nou Prætor à Espanya, o no. Io pençaua (y rech ser forçat, pensarho axi) si peruentura seria estat cõfirmat lo matex Ganuleyo. Pero com en aquesta temporada falte molta cosa en les obres de Tito Liuio: no podrem donar la vna cosa ni la altra per certa. Sino me ajuda, que escriuint Tito Liuio la eleccio dels officis del principi de aquest any, no diu qui vingue à Espanya. Que casi seria senyalar, no auerhi agut mouiment de Prætor, y axi podria ser restas Ganuleyo.

Moral. li. 7. cap. 29.

Liui. dec. 5. lib. 3. c. 9. 10.

Lo

Lo que mes cert se pot senyalar, es. Que hi ague grandissimes guerres, y aualots, assenyaladament ab los Celtiberos. La causa no la sabem. Seria quiça, per estar com estauan tant mal contents dels Romans, per les coses passades en lo capitol presedent. Axi me apar ho senyála Liuio en la quinta Decada, en lo llibre tercer, en lo capitol quart.

Y es de aduertir. Que tot quant en aquest capitol se dira, es molt desgustat, per no auerhi cosa sent al proposit expres de nostra Cathalunya. Y lo pijor es, que hi ha tanta confusio, que nos acaba be de entendrer. Pero encara que sia axi, per no aportar lo fil de la historia romput, y atroços, o ab interuallos, que dexan al lector suspes: ab la major claricia ami posible, y ab la deguda breuedat, discorrere vns trenta y sis anys poch mes, o manco.

Demanera, que axi com no sabem de cert, qui vingue à la Prouincia Tarragonesa en lo any 168. com assi he dit, tãpoch del any 167. abans de Christo no sabem que dir, sino sols allo que diuhẽ Ambrosi. de Morales, Ioan Pineda, Esteue Garibay, Ioan Mariana, y Ioan Vaseo, fent mẽcio de la vinguda de Marco Claudio Marcello: que vingut à Espanya per Prætor, tingue guerra ab la ciutat Marcolica. Que per quant no fa al nostre proposit, men referesch à Tito Liuio. Aquest torna apres segona vegada en Espanya com baix veurem en aquest capitol.

Mo. l. 7. c. 13
Pined. lib. 9 cap. 11. §. 4.
Gar. l. 6. c. 8.
Ma. l. 2. c. 26.
Vase. l. 2. c. 11
Liui. dec. 5. lib. 5. cap. 3.

Acabada la Prætura de Marcello, vingue à Espanya Publio Fonteyo Balbo: en lo any 166. segons Esteue Garibay y Vaseo: y no sabem tes cosa pertanyẽt als nostres intents. Los curiosos si volen saber coses sues, les trobaran escrites per los ja citats autors, senyaladament per Tito Liuio en la quinta Decada, llibre sinch, capitol. 16.

Gar. l. 6. c. 9
Vase. l. 1. c. 11

Deuian anar les coses de Espanya altra vegada alterades: y axi segons la varietat del temps, y de las occasions, los Romans anauan mudant lo gouern de ella. De tal manera, que en lo any de 165. abans de Christo nostre Senyor (que al cõpte que fins assi auem aportat seguint los dits autors, auia de esser acabada la Prætura de Publio Fonteyo Balbo, ho aportariam de vn any errat lo compte) diuidiren altra vegada à Espanya en dos Prouincies, y dos Prætors: auent durat tres fins en quatre anys, lo regirse per vn Prętor assoles, com apar del que auem escrit desdel any 169. en ença.

Tornada à diuidir Espanya en la antiga forma de dos Prouincies, en Tarragonesa, o Citerior, y Vlterior: vingueren à ella, Gneo Fuluio pera Prætor de la Citerior, y Caio Licinio Nerua pera Prætor de la Vlterior. Dels fets dels quals me referesch als citats autors: senyaladament al Liuio, Decada quinta, llibre sinch, cap. 16.

Fins assi auem dit dels Prætors de Espanya prou succesiuament, dels vns als altres: no sols per la succecio de ells: pero per la continuacio dels anys. Encara que la mi obra no sia ab intent de fer Annals, sino quem so accomodat lo millor he pogut per aportar lo fil de la historia cotat ab lo temps: perque lo lector puga saber en quin temps succehi lo que va llegint. Y de aqui aldeuant faltant, com nos falta la llum de Tito Liuio, no tenimtne ja sino los Sũmaris, y auẽt de traurer aquestes coses de autors moderns, o que no hã escrit tant seguit com aquell, aurẽ de passar ab gran trench, y molta distancia de tẽps, sens tenir cosa que escriure: no sols de Cathalunya, pero ni de altres parts de Espanya: de les quals soliam tocar alguna cosa, pera guiar lo que apres venia à succehir al nostre proposit. Y per aquesta raho no sabem trobar, quin orde se tingue en lo gouern de Espanya, ni podem escriure les coses en ella passaren, desde q̃ gouernarẽ Gneo Fuluio, y Caio Licinio Nerua. Sino es que digam, lo que volen Garibay, y Vaseo. Que aquestos Prætors gouernassen ab pau y quietut, y que aquella duras fins al any 154. abans de Christo: q̃ seria per espay de onze anys. Pero com per la incertitut quey ha de tot asso, y del que volen alguns, que en aquesta temporada vingues Sergio Galba à Espanya: volent altres, que fos molt temps mes en lla, com en son lloch veurem, y estiga Vaseo molt dubtos: lo seu dubte me acouarda ami, y me fa retirar aquest temor, fins à tornar atras al any cent sexanta hu. En lo qual escriuhen los altres: que los Romans venceren als Lusitans. Axi que

Baix en aquest capit.

Digitized by Google

ja nos podria verificar tant llarga pau com poch ha assenyalauam. Pero com sia fora del nostro proposit, basta apuntarho axi.

Arribant al any de 154. vingue à Espanya Marco Manlio, per Prætor de la Vlterior. Lo qual en dit any, y los dos seguēts de 153. y 152. tingue guerres ab los Lusitās, y ab los Celtiberos. De les quals me referech al Ambrosi de Morales, y altres per ell citats. Moral. li. 7. ca. 33. 34. 35.

Quāt Marco Mālio hague passat aquest temps, y fetes les dites coses en Espanya, enuiaren à ella los Romans, à Quinto Fuluio Nobilior, qui era Consul en Roma, pera la Prouincia Citerior, o Tarragonesa: y à Lucio Mummio pera la Vlterior, corrent lo any 151. abans de la Natiuitat del Saluador. Fuluio tingue guerres ab los Celtiberos, y particularment ab los Numantins, y Mummio ab los Lusitans. Del que me refereisch à Morales, Medina, Pineda, y Mariana. Moral. li. 7. ca. 33. 36. 37. Me. l. 1. c. 60 Pined. lib. 9 cap. 12. §. 1. Mar. l. 5. c. 1.

Quant aquestos Prætors hagueren acabat lon temps, Marco Claudi Marcello, qui com à Prætor de les dos Prouincies auia estat en Espanya en lo any 167. abans de Christo, com auem dit en lo present capitol, segona vegada vingue à ella per al gouern de sola la Citerior: y à la Vlterior anà Marco Atilio, o Acilio, en lo any 150. abans que nasques lo Saluador. Y perque tambe los fets de Marcello passaren en la Celtiberia, y triumpha de ella, com apar de Corolo Sigonio: refereisch me als matexos, que en lo discurs de aquest capitol he allegats: fenyaladament à Ambrosi de Morales, Medina, Beuter, y Vaseo.

Estauan las dos Prouincias de Espanya en aquesta conjuntura, molt alborotades, per occasio de aquestes guerres, y principalment la Citerior per causa dels Celtiberos. Y perço, com escriuhen Ambrosi de Morales, Pere Medina, y Esteue Garibay: aparegue al Senat conuenia, que esta Prouincia fos altra vegada Consular. Y axi vingue à ella Lucio Licinio Luculo, en lo any 149. abans de la Natiuitat de Christo, y à la Vlterior anà Sergio Galba: del qual vltra dels citats autors, me refereisch al Bisbe Alfonço de Carthagena, y Moral. li. 7. cap. 18. Gar. l. 6. c. 9. Alfonç. c. 4.

à fra Ioan Pineda. Auiay assi tambe vna infinitat de cosas pera dir: de com Publio Scipio Æmiliano vingue à Espanya y fonch Legat de Lucio Licinio Luculo, y las proheisas que feu: que com totes sian fora del nostro proposit, les dex de cōptar, referint me als citats autors, y à Pere Anton Beuter, en la sua Coronica, à Ioan Sedenyo en lo de Varones illustres, y al Pare Ioan Mariana, en la sua Historia general de Espanya. Pined. li. 9. cap. 12. §. 3. Beu. l. 7. c. 11 Se. li. 17. c. 8 Mar. l. 5. c. 2.

Dexare tambe de aueriguar, la confusio en aquest punt se troba en Medina, escriuint: que à Sergio Galba succehiren en lo gouern de la Prouincia, Manlio, Pison, y Munio: y apres Marco Atilio, o Acilio. Perque à Atilio jal auem trobat de dalt. Y Morales, y Ioan Vaseo, sens fer mencio de algu de aquestos posan à Marco Vetilio per successor de Galba en la Vlterior, en lo any 148. abans de la vinguda de Christo al mon. Y axi me apar ho entengueren tambe los dalt referits Pineda, y Beuter. Y se inferex del compte dels anys. Si ja no reparauam assō, en dir. Que en la imprecio se errà, que en lloch de dir Vetilio, digue Atilio. Be es veritat, que quant als altres, jo reest ab la matexa confusio. Pero dexant assō. Apres de Vetilio, en lo any 147. anà à la Vlterior Gaio Plaucio, del qual parla tambe Medina. Y tots aquestos tingueren guerra ab los Lusitans. La qual encara duraua en lo any 146. Y perço fonch enuiat à aquella Prouincia Claudio Vnimano, segons Morales: al qual lo Beuter lo anomena Claudio Mancurrio. Apres del qual en lo seguent any de 145. li succehi Caio Nigidio. Y en lo any de 144. anà à la dita Prouincia Caio Lelio. Apres en lo any 143. la gouerna lo Cōsul Quinto Fabio Maximo Æmiliano, del qual fa memoria tambe lo Medina. Y succehi li Popilio, en lo any 142. abās de Christo. Y en tot aquest temps no he pogut trobar memoria de qui vingue à la Prouincia Citerior, o Tarragonesa, fent mencio de tots aquestos Morales. Med. l. 1. c. 61 Med. l. 1. c. 61 Mor. d. li. 7. c. 46. 47. 48 49. 50. 51. Me. l. 1. c. 64

En lo any 141. escriu lo matex autor, que vingue à aquesta nostra Prouincia Citerior lo Cōsul Quinto Cecilio Metello, per causa de moltes guerres ques comēçauā alla en la Celtiberia. Del qual fan mencio tambe

Digitized by Google

Seden. titu. 1. cap. 4. Mar. l. 3. c. 4

tambe Ioan Sedenyo, y Mariana. Y per no auerhi res de mon propoſit de aqueſt tẽps, abreuie los meus eſcrits. Aduertint aſſoles que à la Vlterior anà Quincio, o Quinto Pompeyo.

Lo meſtre Pere Medina eſcriu. Que Viriato Eſpanyol qui de paſtor ſe feu lladre, y de aqui capita general dels qui ſe eran alçats contra los Romans en temps de Marco Vetilio: viſt que no podia preualer contra de Quinto Fabio Maximo, ſen paſſa à veurer, ſi podria fer danys als Romans en la Prouincia Tarragoneſa: que vingue à batallar ab Quinto Pompeyo, que gouernaua la Tarragoneſa: que Viriato fonch desbaratat, y ſe retira à les ſerres de Coblliure: que exint de aquell lloch, tornà altra vegada à donar batalla à Quinto Pompeyo, y quel vence, y li mata molta gent. Y ſi aſſo ſe trobas eſcrit en algun autor antich bona coſa ſeria per al propoſit de la noſtra Coronica. Pero de Paulo Oroſi, dels Sumaris de Tito Liuio, de Iuſtino de Morales allegãt à Lucio Floro, del noſtre Canonje Tarafa, de Diego de Valera y altres, que allega Ioan Sedenyo, de Eſteue Garibay, de Ioan Mariana, del Bisbe de Gerona, y del Beuter, apar: que aqueſtes guerras de Viriato paſſaren totes en la Andaluzia, y Portugal: y quant molt, en alguna part de Celtiberia. Y del matex Medina apar lo error. Perque com dalt auem dit y ell ho eſcriu, Quinto Pompeyo gouernaua en la Vlterior, y no en la Tarragoneſa. Y axi Viriato peleant ab ell, no podia trobarſe en la Tarragoneſa, quãt mes en Coblliure. Y encara que de Lucio Floro aparega, que ſe eſtengue lo poder de Virioto en alguna part deça del Ebro, fonch per la Celtiberia, com dalt he dit, y no tãt ença caſi als vltims pobles de Eſpanya: ſi ja no fos error del qui eſcriuia: que per dir montanyes de Celtiberia, entengues Illiberia, o Illiberis, y axi hagues dit les montanyes de Coblliure, que es Illiberis, per Celtiberis, o Celtiberia.

Taraf. c. 38. Vale. l. 2. 17. Iuſtin. l. 44 Se. ti. 19. c. 1. Gar. l. 6. c. 16 Mora. Lib. 3. cap. 3. 4. Bif. de Ger. lib. 2. cap. 3. Flo. l. 2. c. 17

Y per aqueſta matexa raho, que no ſabem, que Viriato tingues algun poder, ſino en la poca part que de Celtiberia podia tocar à noſtra Cathalunya, com digue rem en altre lloch, y no entenem que tocas deues Tarragona: no deu poder tenir

Cap. 51. li. 3.

fonament, lo que micer Luys Pons de Ycart diu: que volia lo Canonje Cęſe. Que Viriato fos fundador, del poble dela Torre den Barra, à vna llegua poch mes, o menys de Tarragona. Ni li ajudarà la Ætimologia del vocable: puix ſi aquex argument li auiam de põderar, mes li quadra, lo de Marco Varro, que eſcriu lo matex micer Luys Pons de Ycart, auer aduertit lo matex Cæſe. Be es veritat, que ami no ſem aſſenta. Puix no tenia occaſio Marco Terencio Varro de fundar aqui aqueſt poble. Per quant no era en la ſua Prouincia: com ſe pot veurer en la diuiſio de Eſpanya feren entre ſi, Afranio, Petreyo y Varro, capitans del gran Pompeyo, com bax en ſon lloch veurem. Y vaja per aduertit, que alli non dire res. Y axi tinch per mes cert lo que digui dalt en lo capitol trenta y ſinch, de aqueſt llibre. Pero dexant aſſo que es tot per aduertẽcia, paſſem auant en lo que es hiſtoria. Ycart. c. 47.

Auent acabat Quinto Cecilio Metello lo ſeu Conſulat, no ſen tornà à Roma, ſino que reſta per Prætor en la matexa Prouincia Tarragoneſa, per lo any cent quoranta, ſegons eſcriuhen Vaſeo, Morales, y Anton Beuter: y en la Vlterior fonch enuiat Quinto Fabio Seruiliano, que era Conſul en aquell any. Lo meſtre Medina eſcriu: que aqueſt Quinto Fabio ſuccehi en lo gouern à Pompeyo: y entenentho que ſuccehis à aqueſt, que lo any paſſat anà à la Vlterior, ve be. Pero poſant à Quinto Fabio, com ell y lo Pere Anton Beuter lo poſan, quant Pompeyo acaba lo gouern de la Citerio à la qual fonch enuiat en lo temps, que aſsi bax veurem: llauors no ve be: perque en aquel temps à Quinto Pompeyo no li ſuccehi Quinto Fabio, ſino Gaio Matieno, o Quinto Popilio, com preſt veurem. Demanera, que en aqueſt any cent quoranta, Quinto Pompeyo ja era fora de Eſpanya, acabada la Prætura de la Vlterior.

Vingut lo any cent trenta nou abans de Chriſto noſtre Senyor, creantſe, y mudantſe officials y magiſtrats en Roma. Quinto Pompeyo fonch enuiat ſegona vegada à Eſpanya, y vingue aqueſta vegada à la Citerior, o Tarragoneſa. Y ſens fer mencio de la ſua primera vin-

Digitized by Google

guda, fan mencio de aquesta, lo Pere Medina, y Beuter. Y diuhen: que vingue en lloch de Fabio. Pero crech, que erran. Per que del Morales apar, que Fabio aquest any resta en la Vlterior, que era la matexa que en lo any passat auia tinguda: com assi auem vist. Demanera, q̃ venint Pompeyo à la Citerior, no pogue succehir à Quinto Fabio, sino à Quinto Cecilio Metello. Com se vulla sia, no tenim per escriurer cosa de aquestos, que sia del nostro proposit. Sols es de aduertir. Que en aquest any era Quinto Pompeyo Cõsul en Roma: y essent enuiat com à tal en aquesta Prouincia Tarragonesa, podra lo lector conjecturar, que cosas deuian passar en ella, com altres vegades ha vist, que no hi venian los Consuls sino per molta necessitat.

Acabat lo Cõsulat de Quinto Pompeyo, no perço li fonch donada licencia de tornar à Roma. Ans be, venint lo any 138. abans de nostra salut, segons lo compte de Morales, enuiaren los Romans à la Prouincia Vlterior à Quinto Seruilio Cepion, o Scipio, que era germa de Quinto Fabio Maximo Æmiliano, y de Quinto Fabio Seruiliano, y Quinto Pompeyo resta en la matexa Prouincia Citerior, ab titol de Proconsul: com tot se pot veurer en Morales, Beuter, Medina, Mariana, y Vaseo. De Quinto Seruilio, no tenim que dir: mes de que feu pau ab los Numãtins. Y de Pompeo ninguna cosa. Mes de que Beuter vol: que quant hague acabat lo Proconsulat, li succehis Caio Matieno. Io no se en quin temps pogues ser. Que à be Diego de Valera diga: vingue Matieno quant fonch mort Viriato: totauia ni vna cosa ni altra ve be à la supputacio, y compte dels anys.

Moral.li.7. ca.33.l.8.c.1

Valer.lib.2. cap.18.19.

Axi que escriuhen Ambrosi de Morales, y Ioã Mariana. Que passats los sobredits successos del any 138. acabat aquell, y venint lo de 137. abans de Christo, fonch enuiat à Espanya per los Romans, Marco Popilio Lenato, qui en aquell any era Cõsul. Y à be que no especifiquẽ pera quina Prouincia vingue, degue ser pera la Citerior, o Tarragonesa, puix diuhen succehi à Quinto Pompeyo. Y axi, Vaseo seguint à Lucio Floro, diu expressament, que vingue à la Tarragonesa. Vingut à Espanya, trenca als Numantins la pau, pe lea ab ells, y fonch vençut en lo any 136. en lo qual era restat en la Prouincir com. à Prætor. Vẽçut Marco Popilio, en aquell matex any vingue à la Vlterior Prouincia Decio Iunio Bruto, qui aquell any era Consul en Roma: segons escriuhen Morales, Medina, Valera, Mariana, y Vaseo. Mar.l.3.c.7

Resta Decio Iunio Bruto en la Vlterior, y vingue à la Citerior y Tarragonesa Gaio Hostilio Mancino, en lo any 135. segons escriuhen Mariana, y Morales. Y axi se ha de entendrer lo Beuter. Aquest Gaio feu pau ab los Numantins, y los Romans no la volgueren seruar. Antes be enuiaren al Consul Æmilio Lepido, pera que proseguis la guerra: com se llig en los referits per Morales, Mariana, Vaseo, y Medina. Mora.lib.1. cap.5.6. Me.c.65.l.1

Decio Iunio Bruto totauia restaua en la Prouincia Vlterior, y estigue en ella encara en lo any 134. abans de Christo. En lo qual à la Citerior vingue Publio Furio Philo, qui era Consul. Lo qual ja à mon judici, hi era estat altra vegada: cõ auem vist en lo capitol 54. de aquest llibre. Y no dire mes de aquestos: sino q̃ tots dos restaren en les Prouincies lo seguent any de 133. segons Morales. Encara que Vaseo nou gosa afirmar: temẽt quiça lo que diu Medina. Que en aquest any vingue en Espanya Calphurnio, qui era Consul en Roma, com apar del matex Vaseo.

Concordan tots los escriptors: q̃ eran tantes les guerres, per aquest temps hi auia en Espanya, y anauan tant mal per als Romans en vna y altra Prouincia, y estauan en tant extrem atemorizats, que no hi auia soldat gosas estar en campanya, en sentir la veu de vn Espanyol. Ni en Roma se trobaua, qui volgues, o gosas acceptar los carrechs, y officis militars. Encarex Paulo Orosi aquest temor dels Romans en gran manera, y lo matex fan molts q̃ bax allegare. Escriuint tots: que sols Publio Corneli Scipio Æmiliano, q̃ com en aquest capitol auem dit era estat Legat de Licinio Luculo, essent Consul en Roma gosa empendrer lo passatge pera Espanya, y lo gouern de ella, en lo any 132. abans de la vinguda de Christo en lo mon. Oro.l.5.c.4.

Digitized by Google

mon. Y reſta apres en ella ab carrech de Proconſul, en los anys 131. y 130. Y perque de quant el feu en aqueſtos tres anys, no toca res à noſtra hiſtoria, paſſare en general com Paulo Oſori, dient. Que feu molts eſtragos, alcança grans y honrroſas victorias, deles quals y en particular deles dels Numantins, triumpha en Roma: cõ à par de Carolo Sigonio en los faſtos. Y de les demes me refereſch à Morales, llibre. 8. capitol. 7. 8. 9. 10. à Beuter part primera capitol. 12. Medina, part primera capitol. 65. à Euſebi, poch abãs de la Olympiada 160. à Ioan Sedenyo titol. 17. capitol. 8. al Bisbe Alfonço de Carthagena, capitol. 4. à Diego de Valera, part ſegona capitol. 20. à fra Ioan Pineda, en lo llibre. 9. capitol. 15. y 16. à Lucio Floro, en lo llibre ſegon capitol. 18. à Garibay, en lo llibre. 6. capitol. 11. 12. 13. al pare Ioan Mariana, en lo llibre. 3. capit. 9. 10. 11. al Bisbe de Gerona en lo llibre. 7. capitol. 1. 2. 3. 4. 5. y al Ioan Vaſeo libre primer capitol onze.

Capit. LVI. De com Eſpanya ſe regi algun temps per deu Legats, y altre tẽps per diferẽts magiſtrats Romãs. Com los Cymbrios entraren en Eſpanya y pelearen ab ells alguns pobles de Cathalunya.

Vilad. c. 45. Mar. l. 3. c. 12 Me. l. 1. c. 65.

EScriuhen lo noſtre Cathala Viladamor, Ioan Mariana, y Pere Medina. Que en lo temps, que deuia eſſer abãs de la Natiuitat del Saluador lo any 133. eſtauan las coſas de Eſpanya algun tant aſſoſſegades. Y axi lo Senat, y Poble Romà enuia à Eſpanya deu perſones ab titol de Legats, pera que ab prudencia, comodiment y bon tracte, mantingueſſen los Eſpanyols ab la pau, y quietut, que à les hores eſtauan. Y que Eſpanya fonch axi gouernada ab ſoſego per alguns anys. Y be pens jo, que ab aſſo degueren cõpendrer los citats autors à noſtra Cathalunya: puix ſe veu, que en tota Eſpanya vniuerçalmẽt hi hague pau, per tot aqueſt temps: com apar de Paulo Oroſi. Veritat es: que ami me apar que eſta errat lo any en que poſa aſſo lo Viladamor, y que no auia de dir ſino lo any 130. ſegons apar del compte de les coſes ſuccehides, y eſcrites en lo prefedent capitol.

Oroſi. l. 5. c. de bel. Numantino.

Y tambe, que en la lletra, y eſcriptura de Ambroſi de Morales, eſta llargament eſcrit auer ſuccehit en lo any cent y trenta abans de Chriſto. Pero dexem aqueſta aueriguacio per manifeſta, y anem al curs de la hiſtoria.

Mora. lib. 8. cap. 11. 12.

Paſſat algun temps, que ſegons Mariana foren dotze anys, que Eſpanya ſe era gouernada ab aqueſtos deu Legats, y axi enlo any 119. o al mes fort enlo de 118. abãs de Chriſto, eſcriu lo matex Mariana, y ab ell Medina, Morales, y lo literatiſsim Archabisbe de Tarragona dõ Antoni Aguſti: q̃ eſſentſe alterades altra vegada les coſes de Eſpanya, vingue à ella Calphurnio Piſon. Y apres de ell, Sulpicio Galba. Y perque de aqueſtos no trobam coſa, q̃ faça al noſtro propoſit, baſta auer tocat aſſo.

Aguſt. dia. 16

Torna la pau en Eſpanya per lo bon gouern de Piſon, y Galba: y aſſoſſegades les coſes de ella, tornaren altra vegada les Prouincies à eſſer gouernades per deu homens, com eſcriu Mariana. De ninguns dels quals ſabem certament los noms. Si be apar, que Quinto Seruilio Cepion fos algu de ells: com ſe troba eſcrit per Morales, que aqueſt en lo any 107. abans de Chriſto vence als Luſitans.

En lo qual temps, ſegons aſſo, ja en aquellas parts de Luſitania, no hi deuia durar la pau.

En la noſtra Prouincia Tarragoneſa, no ſabem hi hagues nouedats per aqueſta temporada, fins alguns anys apres. En los quals, ſi be eſtaua ſoſſegada ab los Romans, no faltaren eſtranyes nacions, que la inquietaren, y li perturbaren lo quiet repos, que tenia. Eſcriuint Morales, Mariana, Beuter, y Vaſeo. Que cõ per aqueſta temporada prop del any 107. los pobles Cymbrios, gent de Alemanya à la part del Nort, foſſen exits de les ſues terres, y foſſen anats inquietant à moltes nacions, vingueren poch à poch à baxar deues lo Ponent, y carregar per aqueſtas parts. Eranſe diuidits los Cymbrios en dos companyias, o exercits y parts: la vna dellas baxà per França, y Aluernia: y de aqui en lo any 101. ſegons Eſteue Garibay, ſen entra en Eſpanya, per la vall de Roncal, començãt à danyar deſtruyir, y cremar gran part de Nauarra, eſtenentſe per Arago.

Beu. l. 2. c. 18 Vaſe. l. 1. c. 18

Gar. l. 6. c. 17

Digitized by Google

Los de las terras de Cathalunya fronteras à aquellas parts de Arago. Tambe diu hen sentiren part de aquesta calamitat, y fatiga: passant per les miseries que consemblants occasions solen aportar. Y à be assò vaja axi escrit ab nom general dels pobles vehins de Arago: de ninguns ho podem entẽdre millor, que dels Ilergets: que com en son lloch auem vist tocauan en Hebro, Gallego y Segre: y axi erã mes fronters y acostats, à les parts de Aluernia y França, de hont baxauan los Cymbros, que no los qui eran riu auall deues los Colectans, y Ilerchaons. En fi tocats los nostres Ilergets dela furia dels Cymbrios, no podent ells assòles resistirlos, ajuntarense ab gran patt dels Celtiberos de Arago. Y tots junts resistiren, de tal manera, que no sols desbaratareu als enemichs, y mataren à molts de aquells: pero encara, auẽtse valerosamẽt en los fets de armes, los posaren en infame fugida, com à vençuts y destruyts. Tant q̃ sen tornaren per França, y no gosant tentar passar mes deça dels Pyrineus, com aquells que auian prouades les forces dels nostres Espanyols, giraren lo cami y furia contra de Italia. Axi de pas se compta aquesta jornada, de la qual sens dubte hi auia moltes coses que escriurer: y degueren passar coses dignes de encomanar à la memoria, essent lo enemich tãt feros, poderos y que auia conseguda tanta terra com hi auia desde la sua fins à la nostra. Pero vaja, basta axi, per guardar la fidelitat deguda à la historia.

Essent estada la entrada dels Cymbrios en lo any 101. degue durar la guerra contra de ells tot aquest any, y lo centesim abans de Christo: sens que puga jo ara verificar baix de quin capita, o gouernador Romà militauan los Espanyols. Que sols ab lo que auem dit nos auem de acontentar de assò, y de aquestas dos anyadas.

Apres trobam que Decio Iunio Sillano, vingue à Espanya, y tingue algunes victories en ella en lo any 99. abans que Christo nasques. Y en lo any 97. Lucio Cornelio Dolobella vingue per Prætor, y vence als Lusitans, segons ho escriuhen Ambrosi de Morales y Ioan Mariana: als quals me refereisch.

Cap. LVII. Com Quinto Sertori, Tribuno de Tito Didio, fonch açalat y llançat de Catalon, y com cobra lo poble, y vence y prengue lo dels Girisenos.

ESTant les coses de Espanya en lo punt y perill auem vist enlo capitol prop passat: aparegue al Senat Romà necessitaua de q̃ passas à ella algu dels Consols, conforme acustumauan en les occasions forçoses y de importancia. Y axi escriuhen los matexos autors en laltre capitol he citats, que vingue à ella lo Consul Tito Didio: aportant per Legat à Quinto Metello, y per Tribuno à Quinto Sertori.

Arribat Didio à Espanya tot lo que seu passà ab los Celtiberos, dels quals apres triumpha en Roma: com ha escrit Carolo Sigonio. Y sols lo que acontengue al seu Tribuno Quinto Sertori apar podria ser al nostre propòsit. Per quant escriu Plutarcho, q̃ exercint aquell lo seu Tribunat estaua hiuernant en vn poble anomenan Catalon. En lo qual, com los soldats estiguessen com solem dir, à los vicis, abundants de tota cosa à la vida humana necessaria, ab lo vi y ab lo ventre ple, vingueren acrear vici: y la fertilitat de la terra y abundancia de les matexes coses los feu tant pererosos y descuydats, que no pensauan en cosa de armes, ni sobresalt de enemichs. Enborat xauanse souint, y crexia de cada dia la peresa, y se oblidaua lo exercici militar. Conexent assò los de Catalon, imaginaren, tenian bona occasio pera poderse alçar, y rebellantse alcançar honrra de los enemichs. La occasio era bona, pero lo poder de ells era poch per atreuir tal empresa. Perço donaren part à vns vehins seus: y comunicat lo pensament, vista la oportunitat secretament consertaren dia cert, per alçarse contra los Romans: y negantlos la obediencia y apellidant llibertat, llançarlos de Catalo, y de tots los seus termens y confins. Entraren en aquest concert particularment los Girisenos: à la ciutat dels quals Plutarcho no anomena ab altre nõ sino Girisenorum: y jo baix me declarare. Los quals sabuda la intencio y voluntat dels de Catalon, fet lo concert, assignats dia y hora, los enuiaren vn bon socorro de

Plutarch. in vita Sertor.

Digitized by Google

de gent que entrá secretamẽt y á la sorda, á hora descuydada, y de la nit. En continẽt que fonch entrat lo socorro, Catalonenses y Gerisenos anaren ab gran furia sobre las posadas y alojaments, dels descuydats Romans, donantlos assalt y gran bateria: ab pensament de ferlos tots troços y menudes pesses. Tingue ventura Sertori de desllizarse, y posar en cobro la sua persona, escapant alguns pochs que se llsqueren de Çatalon ab ell. Dels quals y de alguns altres, qui apres se li anaren aiuntant dels que de vna part y altra, sen anauan fugint, forma vna bona cõpanyia: y com á soldat saui y pratich, aguarda la occasio, y prenguela molt segurament: que com era de hiuern y feya les nits llargues, facilment hi auia temps pera tot. De manera q̃ aiuntada axi la gent fonch posslble repartirla, circuyr quietament la muralla, y sens auerne sentiment los de dins asitiar la ciutat, y dins de ella als que poch abans auian pensat esser vencedors. Auentla sitiada anala rodant personalment, y mirant les parts secretas per hont ell sabia esser facil lo poderla entrar, troba vberta la porta per hont eran entrats los enemichs: que ab la pressa y cobdicia del vensiment, o per mal orde, se eran descuydats de tancarla. Trobat aquell pas, posades guardes en ell, occupats llochs y puestos de la ciutat, repartida la gent per diuersos llochs, donant, la quietut de la nit, lo silenci dels soldats, lo somni dels cançats, y alegres vẽcedos, girà Sentori la fulla del llibre de la fortuna, y enuesti per les cases dels enemich, y se encarniça ab ells: de tal manera que aquants troba en lo poble que fossen per aportar armes crueliſsimament los passa à coltell, y fil de espasa, sens perdonar à ningu.

Vençuts los rebelles de Catalõ, no se acontenta Sertori de les crueltats vsades ab ells, y ab los Gerisenos, que encara vol gue passar auant la venjança contra los que eran restats en la ciutat de aquells. Y per asso vsant de molta prestesa y ardit, encõtinent feu pẽdre als seus soldats les vestidures, armes, y insignies dels enemichs q̃ auia vençuts: y armats y arreats de aquellas, mana quel seguissen. Y de aqueſta manera los aporta à la ciutat dels Gerisenos que auia enuiat lo socorro als de Catalon. Los quals vehentlo venir al primer lluſtre de la matinada, enganyats ab les mostres de les insignies de les armes y diuises, pensant eran los seus ciutadans, hisqueren à rebrels ab molta alegria y cõtẽto. Sens dubte que los Gerisenos qui exiren de la ciutat, com aquells que pensauan anar á rebrer als amichs triumphants, deuian anar descuydats y desarmats: y axi donant Sertori sobre de ells, auẽtne morts infinits, jũt á les portes, entra en la ciutat, y la ocupa y posá baix lo domini y senyoria dels Romans.

Referit tot lo fet, com lo compta Plutarcho: resta saber quin poble era Catalon, y quina ciutat la dels Gerisenos. Y en aquest particular, lo nostre Canonje Tarasa en vna descriptio que feu manuscrita dels pobles, rius y montanyes de Espanya (que la te Pau de Fluuia Caualler Barcelones, per son ingeni y summa curiositat en tota cosa de lletras y armas, ben digne de ser anomenat) diu. Que Catalõ era en Cathalunya: à be que ara nos tinga noticia del lloch ahont era. Sino que molts han dit de ell, auer pres lo seu nom tota Cathalunya. Dela qual opinio ans de ell, era estat ja Laurencio Valla. Empero per quant lo nostre caualler Barcelones Frãcesch Calça, de proposit repren al Valla: resta la cosa dubtosa y indeterminada. Yo per ara no vull disputar contra de ell, ni aprouar que aquest poble donas nom à tot lo Principat de Cathalunya: per ser conuenient dexarho per la segona part, que de aquesta obra estich treballant. Basta per ara saber y tenir de Valla y Tarasa, que aquest poble era en Cathalunya. Que si be Calça ha pretes que lo lloch de Plutarcho en alguns llibres esta mendos: no llegintse en los Originals Grechs Catalon sino Castulon: y que era situat mes enlla de Carthagena: asso nons potobstar à nosaltres. Per que si be es cert que en los Originals Grechs de Plutarcho (he vists en la copiosa Lliberia del insigne Monestir de sancta Catherina Martyr del Orde de Predicadors en esta ciutat de Barcelona) lo nom de aquest poble se llig Castulon, y no Catulon: y axi les traduscions

Valla. l.i. de rebus a Fer.

Calça. c.a.

Armari. 94.

Digitized by Google

cions Latines de Guillermo Xilandro y
Armari.lib4 Leonardo Aretino diuhen Castulon. La traducio de Iacobo Badio (que deuian auer llegida Valla y Tarafa) diu Catalon. De manera que lo intent tot es de vn poble, y la falta esta sols en lo nom integro,
Plin.l.3. c.1. Mor.c.Cast. o algũ tant alterat. Y à be que Plini y Morales en les antiquitats de Espanya, comptẽ, auerhi agut vn poble anomenat Castulon en los llimits de la Espanya Citerior, als confins de la Betica, que era de la Vltetior: totauia no lleua axo, q̃ en altra part de Espanya, no hi pogues auer altre poble del matex nom: que vehem en Catha lunya Granolles en lo Girones, y en lo Valles: Galba en la Lacerania, y altra en lo Girones. Subur en los Cosetans, y en los Ilergets: Castello de Toro en Ribagorça: Castello de Farfanya, en los Ilergets sobre Balaguer: Castello en los Castellaunos sobre Besora mes amũt de Cardona: y Castello de Empuries en los Indicets. Y conforme en Espanya hi ague dos pobles de vn nom de Illiberis: hu en la Citerior en Rossello, y altre en la Vltetior en Granada, axi hi pogue auer dos Castulõs, hu en lo conuent juridich de Carthagena: y altre en lo de Tarragona en Cathalunya. Lo qual certissimamẽt auia de ser Castello de Empuries: per los vestigis ques troban en aquell poble. Senyaladament vna Ara, y vna pedra de sepulchre. La primera fonch trobada en lo monestir de sanct Francesch en las ruynes del dormidor vell: que no esta tant gastada, que nons done prou bastant indici del que anam sercant. Desta manera.

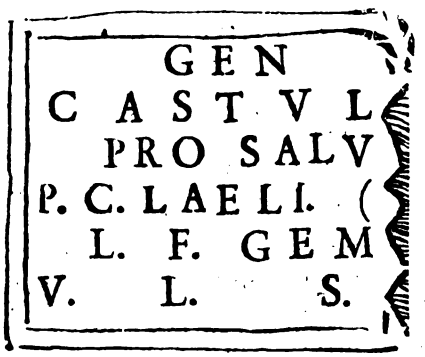

Que en Romans Cathala vól dir: Cayo Lelio Geminiano, fill de Lucio, dedica aquella Ara al Genio de Castulon, per la salut publica: tenint cuydado de pagar li totalment lo vot que li auia fet. La pedra de la sepultura esta fora de la vila al cami del Gorch Martell, en vna margenada, y diu desta manera.

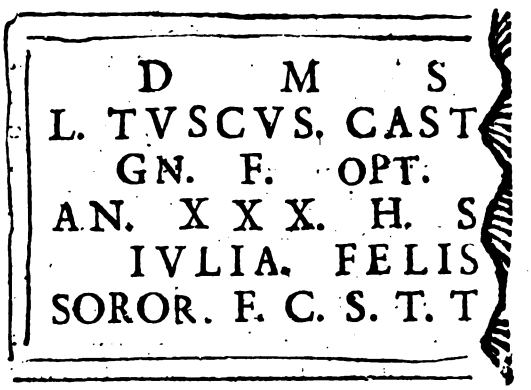

Volent dir, que Iulia Feliciana germana de Lucio Tusco de Castulo fill de Gneo Optato: qui mori de edat de trenta anys y estaua soterrat alli, tingue cuydado y procura ferli la sepultura: pregãt als Deus dels defunts, li fos lleuger lo pes de la terra, que tenia desobre. No cur de aueriguar lo temps de ellas, q̃ es dificil, per no auerhi any, ni Cõsul, ni acostumarse posar en tals Epigrammas: ni esser posades assi per aquex propositi: sino per pruar lo nom de Castulon. Lo qual se confirma ab molts actes, q̃ per abreuiar no refereisch: sino lo de la consecracio de la Isgleisia major de aquella vila, feta en lo any 1064. ques troba en la sacristia de la matexa Isgleisia, en lo llibre intitulat Dodalia, recondit en vna caxa de escriptures del Consolat y Vniuersitat: lo qual diu. Que Berenguer Bisbe de Gerona, consecra la Isgleisia de sancta Maria, en la villa de Casteylon. Que es alguntant gastat del Castulon: canuiada per lo antich Llamosi la V, en Ey: restant totauia mes consonãt que lo que vuy vsam, dient Castello. Tambe los edificis vells de aquella vila, son bastants per mostrar esser estats de poble antich y obres Romanes. Particularment la del pont vell sobre la Muga: que pochs anys fa, lo han acabat de arruynar per valerse de la pedra (de que necessita molt aquell poble) per fabricar lo Cor en en mitg de la Isgleisia major. Tenia aquell pont, nou archades ab sos esperons: y tot

ell

ell era de pedra picada. La muralla que vuy te es del any 1289. conforme diuhen los escriptures posades en les torres dels portals Nou, y de sancta Maria. Pero no son aquexes les velles: que de aquelles se mostran encara euidentment quatre por tals. Lo hu prop lo monestir de la Magdalena, sobre la capella de sant Latzer: ahõt esta encara la torra senecera, ablos senyals deles pollegueres, y regatesperahõt passà ua lo restell, o batiport entre dosarcades. Lo segõ se mostra jũt al monastir de Predicadors. Y tras lo hort del conuent hi ha dos peus de torres quadrades, y vn tros de vall que tira à la part del mitg dia fins à trobar lo tercer portal deuant lo que vuy se diu den Cabra. Y tirãt lo vall poch mes enlla se torç à la part del Leuant fins à trobar lo quart portal, prop lo monestir de sancte Clara, y les cases del Planiol. Lo qual se passaua anant al pont vell. Y lo primer y derrer son be dos centes passes mes enlla de la muralla noua: mostrant axi la belleza q̃ deuia tenir aquella vila. Lo riu de la Muga desde la mar fins aqui era nauegable. Y alli hont vuy es lo Hospital eran las Aduhanes de posar la mercaderia: y perço estaua ab tant grans arch y columnas: al modo que esta vuy la Lotja de Barcelona. Dins la vila entre los carrers de sancta Clara y den Cabra, se troba vn edifici subterraneo, que vuy los habitants li diuhẽ Trunes. Està fabricat ab tres angulos, com si fossen de vn claustro: saluo, que vna part y altra tot es llens de paret seguida: lo desobre es boueda, o volta grassa: yde tret à tret hi ha en ella vns symboris petits, per pendre claror. Y per la magestat de la obra, sens ornatos, ni delicadeses, aparex Dorica: segons la
Patri.l.1.c.12 tradicio de Francisco Patricio. En la reconada del vltim angulo, que mira à la Tremontana, te vn enderroch, quem apa regue fogo per tenir alguna caldera de escalfar aygua pera banys. Majorment vehent baxauan de la part superior vnes canonades de terra al modo vuy les vsam per conduyts de aygues. Pero mudi de pẽ samẽt en no veurer estancies per banyarse: y trobar en la part superior del primer angulo alt casi junt à la boueda, vna porteta: per la qual se entraua à vna gruta, o mina tota de pedra picada y boueda del matex, de amplaria y altaria suficient per passar vn home: per la qual camini vnes dotze fins en quinze passes. Y si be mostra ua passar mes enlla deues lo mig dia, no pogui tirar mes lo pas, per trobar la reblerta de terra mouediça. De manera q̃ si nos pot judicar lo que era, almeyns se descobre esser obra Romana, y algun important edifici, com à casamata de fortaleza. Del qual y del demes se ve à collegir, que Castello de Empuries era Castulon, y de temps dels Romans. Y que Calça y altres, que pensaren fos edificat de les ruynes de Empuries, se enganyaren. Tant per lo que esta dit assi, com per lo q̃ al temps de la desolacio de Empuries, Castello no era de aquell Comtat: sino del de Perelada. Conforme ab actes autentichs en la segona part (ab la ajuda del Senyor) llargament amostrare. Y tambe Ca.72.y 73.
q̃ de Castello trobarem altra memoria en temps q̃ de vuyt cents anys encara no fonch desolada Empuries. De manera q̃ si vuy se anomena ab lo renom de Empuries, lo renom demonstratiu es modern, y sols per diferenciarlo dels altres que tenen lo matex nom. Axi que essent aquest poble de temps de Romans, y nomenant se Castulon: ningun inconuenient es, pensar ab Tarafa y Valla, fos aquell poble ahont hiuernaua Sertori, y li succehi lo assalt dels Gerisenos. Majorment, no trobantse vuy auctor algu quens diga: que lo altre Castulon tingues prop de si poble algu de qui se puga dir que era Gerisena, com tenim nosaltres à vna llegua de Castello à la falda del Antepyrineo la Gerisena: que vuy gastat algun tant lo vocable se anomena Garriguella: auem cambiat lo nom ab las vingudes de tantas nacions, q̃ apres de assoueurẽ entrarẽ en Cathalũya. Ni obsta dir que Garriguella vuy sia petit poble: pux la experiencia nos amostra los effectes de la mudança del temps. Y quãt no fos estada major del que vuy es: la podian los Romans anomenar ciutat: de la manera que he dit en altra part, ad-
Gel.l.16.c.7 uerti Aulo Gelio: que ab lo nom de ciutat entenian qualseuol lloch, o poble.

Explicat lo que tocaua à la intelligencia del lloch de Castulo, tornãt al propo-

sit

sit de la historia. Alcança Sertori gãrdissima hõrra en rebatre la sort al enemich, y guanyar la ciutat ab aquella estratagema: y fonchli de importancia tenir guãyada reputacio en Espanya, per los successos que en lo capitol seguent veurem. Bastara per ara saber. que acabat lo Consulat de Didio sen torna ab ell à Roma, ab gran nom fama, y reputacio.

Apres quel Prætor Tito Didio tingue cumplit lo temps del seu gouern, corrent lo any 95. abãs de Christo nostre Senyor, vingue à Espanya Publio Licinio Crasso: aportant per Legat seu à Gneo Cornelio Lentulo. Pero puis lo gouern dells fonch casi tot en la Prouincia Vlterior, noy ha cosa que satisfassa al nostro proposit.

Apres en lo any 92. vingue Fuluio Flaco contra los Celtiberos que se eran rebellats: com apar de Mariana y Morales: seguint à Apiano, y à Iulio obsequente.

Tambe fan mencio, de que Quinto Calidio vingue al gouern de Espanya. Pero noy ha cosa de aquestos que faça al nostre propo sit.

Cap. LVIII. Com Quinto Sertori fugint de Sylla sen vingue à Espanya, y passa contra de ell Cayo, qui per medi de Calphurnio Lanari, mata à L. Salinator en los Pyrineus.

SEnt mogudes per aquestes tẽporades las grans contencions y guerras ciuils, entre Mario y Sylla, en la ciutat de Roma, y en tota la senyoria de aquella: delas quals parlan llargament lo nostre Tarragones Paulo Orosi en lo lib. 5. cap. bellum Mithridaticum. Ambrosi de Morales en lo lib. 8. cap. 13. Luis Viues en les addicions à Sanct Agusti en lo lib. 2. cap. 22. y en lo lib. 3. ca. 30. de la ciutat de Deu. Plutarcho en las vidas de Cayo, Sylla y Sertori. Apiano Alexandrino, lib. 1. cap. 13. Lucano en la segon de la Pharsalica. Iacobo Bergomense lib. 7. Ioan Pineda lib. 9. cap. 24. y 25. Lucio Floro. lib. 3. cap. 21. Sanct Antonino en la Historial. titol. 4. cap. 5. §. 28. y 29. lo Bisbe de Gerona libr. 8. cap. de Cedibus quas Marius, y los que per auant allegarem: los de Mario estauan en la ciutat de Roma apoderats: y sens dubte anauã prouehint los oficis à sos amichs y valedors, perseguint als de Sylla. Y considerant de quanta importancia era tenir à Espanya de la sua part: sabent que tant quist, ben volgut y conegut, era en ella Quinto Sertori, per lo temps hi auia estat, essent Tribuno de Tito Didio, com ho auem vist en lo presedent capitol: y com vol Morales, se era trobat en las guerras de Numãcia: y axi pratich y amat de la gẽt de guerra: pensaren fora be, vingues à ella, y tingues lo seu gouern. Perço en lo Senat lo elegiren Prætor de Espanya: segõs escriu Apiano Alexandrino. Sylla que no dormia en aquestas occasions, donà sobre de Roma, y apoderas de ella integrament, anant preualent serca del any 80. abans de Christo: o en lo de 79. segons se trau del Beuter, de Medina, y Viladamor. En los quals anys apoderantse Sylla, per contrari la part de Mario estigue en treball: cõ en semblãts occasiõs de bandositats se acostuma. Y axi molts dels seus agueren de fugir de Roma: entrels quals fonch Quinto Sertori, passantsen à Espãya, confiat valerse en ella, ab lo nom de Pretor, segons tots los referits auctors, y ab ells Ioan Mariana. Sols Apiano Alexandrino diu: que Sertori vingue à Espãya, per seruir lo ofici de Pretor, per al qual era estat anomenat com assi auem vist: y que venint à regir son ofici, aporta ab si vn exercit de Italia. Y no me aper contradiccio: que be pot ser, fugis Certori la furia de Sylla, y tenintse per Pretor de Espanya vingues à ella ab la gent de guerra, que pogue recullir: ab intent de valerse de ella, y regir lo ofici, que per lo Senat Romà li era estat donat. En efecte, venint Sertori à Espanya, fugint de Sylla, feya son viatge per mar: y la tempestat lo llançà en terra, della dels Pyrineos deues Frãça. Ympedianli alguns Gascons lo pas: y vehent era inconuenient en aquella occasio detenirse molt, concertas ab ells. Y donant los algunes quantitats de diners, lo dexaren passar ab la gent que aportaua. Passa Sertori lo Pyrineo, que en son lloch auem dit esser lo llindar de la porta entre França y Espanya. Y à be no sabem especificadamẽt per quina part traueça

Mora. l. 8. c. 7. ii.

Api. l. 1. c. 13

Be. p. 1. c. 22. Me. p. 1. c. 66 Vilad. c. 45.

Ma. l. 3. c. 13. Api. l. 1. c. 25

Digitized by Google

ueça aquellas montanyes: podria ser entras per Cathalunya, com à mes vehina à son naufragi, y per conuenir axi à la pressa que aportaua.

Arribat Sertori à Espanya, recelantse que Sylla, puix ja estaua del tot apoderat de Roma, enuiaria gent cõtra de ell, com à prudent y prouido capita, procura posarse apunt: valentse de tots los amichs, fent gent de guerra y juntant los que ell aportaua, ab estos Espãyols amichs seus, que li acudian ab molta voluntat.

Sabudes aquestes coses en Roma, escriuhen los matexos, que he citats: y ab ells micer Luis Pons de Ycart, fonch prouehit per la part de Sylla, que vingues à Espanya Cayo Annio, ab vn poderos exercit contra Sertori. Del que aguda noticia Sertori, prouehi armar la terra, del millor modo pogue: enuiant à Lucio, o Liuio Salinator ab sis mil infants, deues los passos dels monts Pyrineos. Y tinch per mi, que molta part dels soldats, y gẽt que Sertori tenia recullida per aquesta occasio, deuian esser de nostra Cathalunya: y que lo cami aportauan per anar à la guarda de aquells passos, fonch per la matexa terra de Cathalunya: lo que resulta prou del seguent. Per que Beuter expressament diu aquestos passos que L. Salinator ana à pendre foren los del coll del Portus. Especificant, que aquesta gent, que anaua ab Salinator, fonch allojada y compartida, per lo Portus, Bellaguardia y per la Ionquera. Y si L. Salinator agues pres aquest sol pas, negoci fora estat de poca importancia: per que los Romans qui venian contra de ell, no molt lluny de alli, agueran pogut passar per altros passos, que son à Massanet de Cabrẽs deues Tramontana, y deues Leuant per Coll de Banyuls, la Massana, y altros passos, per los quals en altra part de aquesta historia Deu volent veurem, que per ser mal guardats entraren los Francesos en Cathalunya. Axi que tinch per mi, que L. Salinator en aquesta occasio feu guardar los vns y los altres. Perque escriuhen los souint referits escriptors, que com Cayo Annio vingue de Roma troba ja los passos presos, y no pogue passar: ans be se ague à restar apart della, en les terres que vuy son de Rossello: fent Beuter especial mencio, ques alloja en la vila del Volo, q̃ tots sabem es en Rossello, en la partida de Vallespir.

Ycart. c. 32.

Estant aquestos dos capitans en frontera lo hu del altre, cada qual se deuia fortificar per temor de vn subito rebato. Y Salinator que estaua als paços dedeça de dites montanyes, enlo temps estigue alli, en lo lloch ahont tenia lo seu Real edifica vn poble, per mostras de major intent de perseuerar en la guarda: y aquell anomena de son nom, segons escriu lo nostre micer Hieronym Pau en la sua Barcinona. Lo qual si be vuy nos troba, es presumpcio auia de ser en las alturas del Antipyrineo, qui miran al Empurda, que vuy se diuhen las Salinas. Sobre Maçanet de Cabrens: en lo lloch ahõt entre jaças de Vaquers se troba la capella de nostra Senyora de las Salinas. Alpas de Massanet (que es Empurda) à Ceret (que es en Rossello, en la partida de Vallespir) distant del hu alguna llegua y mija mes que del altre.

Cayo Annio, que estaua com he dit en lo Volo, tambe se deuia fortificar comodament. Perque las ruynas de aquell poble denotan quant fortificat podia estar. No dich que tot sia de aquest temps, pero verament en algun temps es estat dels forts, ques pugan veurer de la antiquitat. Per quant en ell, à la part que mira entre Leuant y Tremontana, prenent tambe part del Ponent se veu tenia tres ordens, o cintes de murallas: la vna de les quals cenyia tot lo barri de la Isglesia que vuy es alli, apres la altra prenia y traueçaua de part del mitg dia en forma circular per part de Ponent, Tremontana y deues Leuant, enclohent en mitg de ella y de la altra muralla lo barri de la plaça y hostals del cami Real: y la tercera enclohia dins de si totes les altres. No eran murallas de obra molt delicada, sino de grossa pedra de riera. Pero nols faltaua lo que toca à fortaleza: puis tenian sos esperons, torres y marlets, que perauuy encara en moltes parts se demostran.

De manera que restant Annio al Volo per no gozar passar auant, sabent quant fortificat estaua Salinator: considerant, que

que la cosa seria llarga, y lo fi incert, si se aportaua per armas: cãssantse de esperar, tement los alts y baxos, de la guerra, aparexẽtli, que los passos Salinator tenia presos eran inexpugnables, vist que no li valia la força, volgues valer de art y manya: enuiãt à Calphurnio Lanario de part sua à Salinator, ab escusa y color, de tractar pau ab ell. Fias L. Salinator ab les paraules de Calphurnio, y vingut deuant de aquell, estant tractant la pau fingida, fonch mort per lo matex Calphurnio. No he trobat escrit en quina manera lo matà: sino que mort Salinator se pot dir, fonch destruyt Sertori per molt temps. Perque tota la gent que estaua per los passos, vist mort à son General, dexà les postes, y fugi, posantse en cobro cada qual com millor pogue. Axi Annio pogue passar, y passa lo Pyrineo, sens contradiccio, ni senyal de resistencia alguna. Medina diu, que aquestos monts que passà Annio eran los Alpes: mes no pot ser: perque alli no hi aguera posades guardes Sertori, qui no tenia amichs sino enemichs en França, com auem vist dalt, y veurem apres mes bax. Mes que diu lo matex Medina: que passats los Alpes entra en Espãya. Y cert per los Alpes no se entra en Espanya, sino de Italia à França: y passant los Pyrineos se entra de França à Espanya. Yo pens q̃ Aul. Gel. l. 2. cap. 22. Medina degue llegir à Aulo Gelio, qui per anomenar als Pyrineos, los anomena Alpes de Espanya. Asso es per aduertir al lector qui no aura llegit sino vn llibre: q̃ ab lo hu entenga lo altre.

Entrant Annio per la terra, no te dificultat, que aniria subjectant los pobles li resistian, o se li presentarian molts, tement la sua potencia: com de ordinari sol ser temut lo vensedor. Aqui deuia ser la diuisio del espoli delas possessiõs y terras: entre los soldats, conforme acostumauan los Romans. Y per vẽtura part ne degue tocar à Lucio Cornelio Cinna: amich de Sylla, qui deuia anar ab aquestas companyias, y capitanejaria alguna dellas. Mouentme à creure asso la memoria que de Cinna trobam en Cathalunya conforme en lo seguent capitol se veura.

Cap. LIX. De la memoria ques troba de Cornelio Cinna, y fundacio del poble de Figueras, en los confins de Empurda.

NOtoria cosa es als que saben de historia Romana, y los que no la saben y desijan saber, trobaran en los demes auctors tinch anomenats en lo principi del capitol presedent, que hu dels majors amichs tingue Sylla en lo temps aquestes guerres ciuils anauan mes ensesas, fonch Lucio Cornelio Cinna. Y essent axi ninguna dificultat se oposa contra aquest pensament, de tenir per posible, que Cinna seguis los exercits de Sylla: y peruentura en particular los que ab Cayo Annio vingueren à Espanya, y en aquesta occasio passaren los Pyrineos. Moume à conjecturar asso, lo Itinerari de Antonino Pio: fent mencio de vn poble ques deya Cinna: assentantlo deça dels Pyrineos, abans de arribar desta part à la Ionquera. Y axi lo nom podria donar, y apar quens dona presumpcio, de esser poble fundat per Cinna. Y en ninguna occasio de temps millor, que seguint ab algun carrech las banderas de Annio, y part de son amich Sylla: baxant del Pyrineo, assentant en lo pla alguna fortificacio: o cabentli part del espoli, y diuisio delas terras dels enemichs. Y si ab fets tant antichs nos abastan les conjectures per proua, y aquestas donan per aparent lo que vaig escriuint, be sera declarar ahont era aquest lloch: perque la cognicio de les coses passe à nostres descendents, y no acabe ab nosaltres.

De manera: que Cinna, o Cinnanum, (que de totas dos maneras lo escriu Tarafa en lo lloch que dire,) es poble de Espanya: y de quina part de ella sia, es lo que necessita de declaracio. Lo Itinerari de Antonino Pio en lo viatge de Italia à Espanya per lo cami ques pren à Arleto, assenta aquest poble à quinze mil passos, deça de la Ionquera bax dels Pyrineos: que à raho de mil passos per milla, y quatre mil per llegua Cathalana, vindria à ser lo computo à tres lleguas y mija, y vna milla de esta part de la Ionquera. De hõt li aparegue al nostre Canonge de Barcelona

Digitized by Google

lona Franceſch Tarafa, en la manuſcripta deſcripcio dels pobles de Eſpanya, q̃ auia de eſſer la poblacio, que vuy es de la vila de Figueres. Axi que conforme à la ſua opinio ſeria en Cathalunya, en lo Cõptat de Beſalu, en los cõfins del Empurda: partida q̃ antigament ſe digue dels Indicets: o almanco dels Gerundenſes, com ſe pot veurer alli hont digui dels termens de aquells. Claudio Ptholomeo, en la taula de Eſpanya, poſa à Cinna en los pobles Accetans. Y fins aqui tambe lo tindriam en Cathalunya. Antoni Nebriſſenſe en lo Diccionari, lo poſa en los pobles Caſtellaunos. Y eſſent cõ ſon aqueſtos los del Ducat de Cardona tambe ſeria Cinna en Cathalunya. Ambroſio Calepino, per que no reſtas coſa noſtra ſens contreuerſia y apropriada à altres, eſcrigue en lo ſeu Diccionari, que Cinna era en lo Regne de Caſtella. Pero pens jo, que ell à pres error: prenent los Caſtellaunos, per Caſtellanos: y axi lo dona à Caſtella, lleuantlo à Cathalũya. Aſſo apar de ell matex: quãt per confirmacio del que diu ſe funda ab auctoritat de Plini (que es la matexa que allega lo Nebriſſenſe, pera la ſua opinio) poſantlo, en lo Conuent, o Canſellaria de Tarragona. En la vila y terme de Figueres nos troba memoria de Cinna per podernos confirmar ab Tarafa. Pero lo que jo hi ſe dir es, que lo Diccionari Hiſtorich y Poetich diu: eſtas paraules. Cinna, ciutats Ciſtellanorum in Hiſpania. Que vol dir: que es Cinna ciutat dels Ciſtellans en Eſpanya: y com à vna llegua de Figueres (al ponent trobam à Ciſtella, petit poble, y à tres groſſes llegues de la Iõquera, qui ça ſeria aqueſt, y no Figueres. Y aniria lo cami de Ioncaria à Lers, à Ciſtella, Lado y Sponalla, paſſant lo Pont ſobre Fluuia. Y apar que aqueſtes tres groſſes llegues de la Ionquera à Ciſtella vingan be à la computacio dels quinze mil paſſos ſenyalà Antonino auia de la Iõcaria à Cinna: perq̃ dela Ionquera à Figueres nos comptan ſi no dos groſſes llegues: ſi ja no ſalua la opinio de Tarafa, ab lo que diu Plini, que per mudarſe auegades los tẽps, y ab ells los llimits y termens, torcer los camins, mudarſe y girarſe los curſos dels rius, ſe ha de fer lo compte dels paſſos, eſtadis, milles y llegues tãt diferent, q̃ apres apenas ſe troban dos eſcriptors q̃ concordẽ. Lo que podria auer auingut à aqueſt poble. Perq̃ antigament lo cami Real de Roma à S. Iaume, paſſaua à la vila de Peralada, y alli ſe veu pera paſſar los rius de Lobregat y Orlina vn grà pont enderrocas: los pilars, peus y eſperõs del qual denotã la ſua antiquitat y magnificẽcia Romana. Y en altro tẽps venia lo cami deſde Pont de Molins per la Calçada, q̃ vuy encara ſe moſtra y rete lo nom: y paſſant per la Parrochia y terme de Figueres, S. Pol de la calçada tirant à la Parrochia de S. Logaya de Algama, entraua en lo cami Real qui vuy es.

Lib. 2. c. 1.

Plin. l. 3. c. 3.

Plini. li. 3. c. 1

Veritat es, que à mi no ſem aſſenta que la vila que vuy ſe diu Figueres fos lo poble de Cinna. Per quàt ab qualſeuol nom ques anòmenas, es cert q̃ ja era poblacio mes antiga que lo temps de Cinna. Deſcobrens aſſo vna inſcripcio de vna Ara q̃ Marco Valerio Gemino dedicà als Deus dels defuncts per Marco Valerio Lauino germa ſeu, qui era eſtat dos vegades Conſul en Roma. La qual encara vuy ſe conſerua en lo Foſſar de la Iſgleſia de S. Pere Parroquial de aquella vila, al coſtat del portal, qui de dita Iſgleſia hix per la capella de S. Antoni. Y te vna lloſa de ſobre: en la qual los dies de feſta poſan lo Pa de les Animes. Las lletras de la qual diuhen deſta manera.

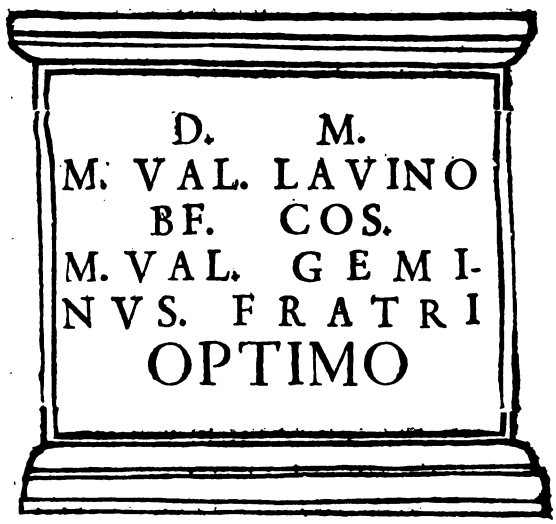

Y es cert, q̃ M. V. Lauino fonch dos vegades Cõſul en Roma. La primera en cõ-

Digitized by Google

panyia de Lucio Aupustio, en lo any 527. de la fundacio de Roma, segons Gregorio Holoandro, y Mariano Scoto: q̃ seria 225. abans de la natiuitat de Christo. Lo segon Consulat fonch en cõpanyia y quart Consulat de Marco Marcello, en lo any 542. dela fundacio de Roma, y de 225. abãs de Christo, cõforme escriu Mariano Scoto: o en lo de 544. de Roma conforme vol Holoandro: q̃ vindriã à ser 212. o, 210. abãs de la natiuitat de Christo. En lo tẽps que en Cathalunya passauan les coses tenim dites dalt en lo capitol 20. De manera q̃ ab vns quants anys de vida, que donem à M. V. Lauinio apres del vltim Consulat vindrem à conexer poch mes, o menys quant se posa aquella Ara: y en quin tẽps era ja poblada Figueres: puis en ella se troban tals memories. No dich perara q̃ tingues lo matex nom: pero basta, que fos mes antiga que Cinna. Y per conseguent los q̃ no han tinguda noticia de aquesta vila, fins al temps del Rey Eurigo Godo (quen tornarem à parlar en lo lib. 6. c. 32.) y altres en lo del Rey Iaume Primer, y del Princep Pere fill seu: volent sia fundacio de aquells dos Princeps: sabran de quant temps abans tenian ja memoria de algun ser, y estat de aquella vila. Lo que, ames de aquesta pedra nos descobren las moltas masserias y ruynes de diuersses casesy mas sos enderrocats se troban en la partida ques diu la vilademũt: y lo siti del peu de vna torre vella ques demostra en lo carrer dela Ionquera deuant casa de mos pares. Y tãbe les espilleres de muralla ques veuhẽ en diuersses casses del matex carrer: y del altre ques deya de la fusteria: y vuy lo anomenã de Besalu. Que tot demostra estaua la poblacio, o forçã en tot aquell barri que esta del portal dela Ionquera al de Besalu, y enclou dins de si la Isglesia parrochial. Prop de la qual (en vna placeta junt à la escala vella de pujar al fossar, o semẽtiri) se troba encara la torra del homenatje ables espilleres soliã tenir las forta lesas antigas. Dehont se veu auer dit molt be fra Antoni Vicens Domenech, quant ha aduertit: que ja abans del Rey Iaume primer hi auia alli Parroquia anomenada Figueres, q̃ si no era vila poblada: estaua destruyda dela entrada dels Moros en Cathalũya. Del q̃ dona indici lo carrer dit de la moreria: q̃ encara rete lo nõ. Y lo Rey Iaume no feu mes de donar titol de vila, y ampliar la muralla de la força y Cellera vella, del q̃ abãs era ja parroquia de S. Pere de Figueres. Cõforme ho diu lo matex Rey ab lo priuilegi de asso concedit als habitãts en aq̃lla parrochia. Dat als 11. de les Kalendes de Iuliol (q̃ son à 21. de Iuny) del any 1267. de la Natiuitat de Christo: recoradit en la casa del Cõsolat de dita vila en la caxa dels Priuilegis: y en lo Real Archiu de Barcelona, fol. 1277. en lo Registre de aquell any. Y consta ab diuersos actes fets molt abans de la data deldit Priuilegi: recõdits en lo Archiu de la Iglesia Collegiada, olim Monestir de S. Maria de Vilabertran: en lo sach intitulat de Figueres. Apres la amplia, y cresque de pobladors, lo Princep Pere fill del matex Rey Iaume: donãtli tot lo demes ambit que vuy te desdel portal dela Ionquera, que esta à la Tremontana, al de Perelada que mira casi al Leuãt: y al de Gerona questa al mitg dia, y apres al de Besalu, que mira al Ponent. Fortificantla tambe de les torres, marlets y defenças que duran his mostran fins en nostres temps. Estimãt y tenintla lo Princep per propria vila sua com de tot fare mencio en sos llochs y temps: si Deu es seruit donarme tãta força que puga arribar tãt enlla. De manera q̃ presupposa aquell priuilegi, que ja Figueres tenia ser. Y juntada vna cosa ab altra: collegim q̃ ni fonch Cinna, ni fundacio dels Reys ja nomenats, sino de molts centenars de ayns abans. Axi q̃ Cinna la dexarem ara perals de Cistella, o per als del Ducat de Cardona.

Cap. LX. Com Quinto Sertori fugi à Africa, y apres torna à Espanya: y à Cayo Annio fonch posada estatua en Tarragona.

TOrnant à la historia que en lo capitol 58. auem dexada: essent mort Lucio Salinator, y passat Annio apart deça de les montanyes Pyrineas del Empurda: Quinto Sertori que estaua en la antiga ciutat de Tarrogona, sabent aquestos desditxats succes-sos

Digitized by Google

cessos, trobantse ab poca gent per resistir à Annio, determina fugirli los encontres, y retirarse à Carthagena: com diuhen Plutarcho y Garibay, Beuter y Medina. Si be Morales vol, que ja residis en Carthagena. En efecte no tenintse per segur assi ni alli, se embarca, y passa à Africa: ahont tingue diferents y varios successos. Y fugint dells, tornat à embarcar passà à les Illes Baleares: no li reisqueren los intẽts torna à Espanya. Y no venint be les cosas: casi com à desesperat sen passa à les Illes Canaries: torna à Africa, passant en aqst discurs molts treballs, que son fora del onstre proposit: y me refereisch als souint citats autors: particularment à Lucio Floro. Vltimament torna Quinto Sertori de Africa à Espanya, ahont algunes ciutats de Portugal lo reberen per capita, y succehi lo que per auant direm.

Flo. l. 3. c. 22.

Cayo Annio, en la absencia de Sertori, facilment se apodera de Cathalunya, per la qual era entrat, y à la fi de tota Espãya. Facilitauali lo que emprenia, ser natural de la matexa Prouincia Citerior de les parts de Cantabria: y axi tenir inclinats los animos dels Espanyols à la sua voluntat, mes que si fora estat vn foraster. Y cõ à tal aquietades y ordenades les coses de la Prouincia, tornat à Roma y tractant de auerse cruelment ab sos Espanyols, que auian sustentada la part de Sertori, castigantlos com à rebelles: se posa à la defensa dels Espanyols, y ab molt gran constantia correspongue à la fidelitat y confiança que dell auiã tinguda quant los vencé o quant se llançaren en les sues mans. Y en correspondencia de asso, per lo que negocià ab molta vrilitat de tota la Prouincia Citerior, fonch determinat se li posas vna Estatua en la ciutat de Tarragona: la inscripcio de la qual digues de aquesta manera.

C. ANNIO. L. F. QVIR. FLAVO. IVLIOBRIGENSI. EX GENTE. CANTABRORVM. PROVIN. HISP. CITERIOR. OB. CAVSAS. VTILITATES. QVÆ. PVBLICAS. FIDELITER. ET. CONSTANTER. DEFENSSAS.

Mora. en les antiquitats. c. de Tarra. Ycart. c. 29.

Aportala de aquesta manera Ambrosi de Morales: y si be micer Pons de Ycart, Apiano y Amancio, la compartexan de altra manera: totauia concordan en lo demes. Lo vulgar de ella es: que la Prouincia de Espanya Citerior posa aquella memoria à Cayo Annio Flauio, fill de Lucio de la tribu Quirinal, natural de Iuliobriga en Cantabria, per los negocis publichs que ab gran fidelitat, y constancia auia defençats.

Cap. LXI. De com Sertori tornat à Espanya dona priuilegis, y feu estudis als Espãyols y los seus capitans Hirtuleyos vencieren als Capitans Romans en diuerses batalles.

IOrnat Quinto Sertori à Espanya, fonch rebut primerament per algunes ciutats de Luzitania, que à les hores estauan alçades. Les quals lo prengueren per capita. Y era tant grã la sauiesa y destresa de Sertori, que en poch temps tingue guanyades les volũtat dels Luzitans y de tota Espanya. Començant los Espanyols à demostrar la voluntat tenian à Sertori, y conexent ell les inclinacions de tots (escriuhen los nomenats en lo principi del cap. 58.) pera atraurels mes à la sua opinio y bando, concedi algũs priuilegis y llibertats, als quil seguiẽ: fent los franchs de alguns tributs y vectigals, que los Espanyols pagauã als Romans. Als pobles se li confederauan, cõcedi: no aposen tassen los soldats en les cases, sino en los arrauals, barraques y tendes: essent ell lo primer qui si aposentà. Tãbe cõsedi, nos donas cosa als soldats, q̃ no la pagassen ab diners. Demostrals, q̃ volia alçar à Espãya ab tant publica magestat, com estaua Roma: ordenãt per asso vn nou modo de gouern molt semblant al del Senat: axi en la auctoritat y representacio, com tambe en los nõs: eligint als oficis y carrechs homens

Digitized by Google

mens Eſpanyols: anomenant tambe Senat, al aplech, o ajuntament de aquells. En lo qual entrauan treſcẽtes perſones, ſegons eſcriu Apiano Alexandrino. Lo qual diu: que Sertori no feu aſſo tant per honrrar à Eſpãya ab la ſimilitut del Senat, quant per burlarſe del de Roma. Fet aſſo digue als Eſpãyols: q̃ per eſſer en tot ſemblants y iguals als Romãs, tenian falta de homens de lletras. Y axi los induhi, aque enuiaſſen, o foſſens contents enuias ell à Italia, y fes venir meſtres de alli: y ques fũdas vn eſtudi general, ahont anaſſen los fills dels Eſpanyols à apẽdre, y eſſer adoctrinats en bõs coſtums, en tot genero de facultats, lletras, arts y ſciẽcias. Y poſant la coſa en obra, lo funda en la ciutat de Hoſca en Arago. Reſtant los noſtres contẽts, y ell ſatisfet: puis en los eſtudis tenia los fills dels Eſpãyols, caſi com à arras de ſeguretat, en ſon poder. Ab les quals manyes creſque tant ſon poder, q̃ eſtigue alguns anys en dubte, ſi la potẽcia dels Romans en Italia, o la de Sertori en Eſpanya era major: y qui vindria à ſer ſenyor del mon, Italia, o Eſpanya.

Axi que Sertori qui abans anaua fugitiu, ſe era ja tant alçat de punt, y apoderat en forças, que tingue agoſar de pelear ab Phidia, o Didio, gouernador Romà, q̃ eſtaua en Eſpãya. Aqueſt Didio era aquell matex Tito Didio, del qual ja en altre lloch ferem mẽcio q̃ era eſtat altra vegada en Eſpanya. Del qual Didio diu Aulo Gelio, q̃ aportaua tres mil ſoldats de cõpanyia. Y ara foſſen per guarda de la ſua perſona, ara per part de exercit, o cõ ſe vulla: peleant Sertori ab ell lo vençe en lo Regne de Arago, ſegõs volen Mariana y Beuter: ſi be Morales y Mariana diuhẽ era en terra de Guadalquiuir: ſenyalãt lo matex Morales q̃ fõch enlo any 79. abãs de Chriſto.

Dalt.c.57.

Geli.l.c.17.

Mo.l.8.c.15
Mar.l.5.c.14

Fos aqueſt vencimẽt de Tito Didio ahont ſe vulla: ſabut aq̃ll en Roma, enuiaren contra Sertori à Quinto Metello Pio, (al qual lo Bisbe de Gerona anomena Apio Metello:) y à Lucio Domicio en lo any 78. abans de Chriſto. Dels quals fa mẽcio Pau Oroſi, començãt aſsi à tractar de Sertori. Vinguts aq̃ſtos dos: Quinto Metello comença la guerra, y fonch vẽçut dos vegades en Arago: abe q̃ Oroſi y Mariana diguen, q̃ lo vençut fonch Domicio. Vençut le hu, o laltre: lo qui reſtaua (q̃ à la mes comuna opinio fonch Domicio) creſque lo ſeu exercit, o dels ſoltats q̃ eran reſtats de Metello, o dels matexos Eſpanyols: y particularmẽt de noſtres Cathalãs. Perq̃ eſcriuhen. Entra Domicio per Cathalũya y pelea ab Hirtuleyo capita de Sertori (al qual alguns anomenan Herculeyo) qui aportaua ab ſi altro germa del matex nõ. En aq̃ſta batalla fonch vençut Domicio, y no eſcriuhen ahõt, ni de quina manera: ſi be com dalt he dit, ſe dexa conjecturar fõch en Cathalũya: puis q̃ al entrar en ella li hiſqueren los germans Hirtuleyos, y lo vẽſeren. Vẽçut Domicio, fonch forçat de manar ſocorro à Lucio Lolio Manilio Pro cõſul dela Gallia Narboneſa. Lo qual paſſa en Eſpanya ab tres legions de ſoldats, y mil y ſinchcẽts de acauall. Sabuda la ſua vinguda, hiſquerenli tãbe al encontre los matexos Hirtuleyos y desbaratarenlo: robantli lo Real: y vençut ſe poſa en fugida. Y eſcriuhen q̃ fugint Manilio ab alguns dels ſeus qui eſcaparẽ ab ell de aq̃ſta batalla, ſe poſa en ſaluo, y reculli en la ciutat de Leyda: ahõt apres mori de les moltes ferides q̃ tenia, ſegons diu Garibay. Y de aq̃ſta retirada de Manilio à Leyda apar à Morales, q̃ la dita batalla, no degue ſer molt lluny de aquella ciutat. Beuter diu: que paſſa en Vrgell, en los camps q̃ vuy ſe diuhẽ del Guayre. Que es à dos llegues de Leyda, per lo riu de Segre amũt: ahõt es lo moneſtir de las ſenyoras Religioſas del Orde de S. Ioan de Hieruſalem. En aq̃ſta pelea moriren la major part de les companyies de Manilio, ſino forẽ aquells pochs q̃ fugint ſe reculliren en Leyda. Y de aqui apar, q̃ Leyda no deuia eſſer dela part de Sertori: puis en ella ſe reculliã ſos enemichs.

Gar.l.6.c.7

Apres de aqueſtes coſes, paſſaren algunes altres peleas en Lacobrigia, com diu Morales: y altres en Valencia, ſegons diu Beuter, les quals dex de cõptar, per ſer fora del noſtro intẽt. Sols aduertint: que del temps q̃ Lucio Lolio Manilio anaua per Eſpanya, fa Morales mẽcio de vn Aulo Meuio, de la ciutat de Vich: y jo dubte que ell nou poſe anticipat. Perque Aulo Meuio no militá en temps de Lucio Lolio Mani-

Mo.l.8.c.16

B. de Geron. l.8.c. de Sertori, & Ap. Oroſi.l.5.c. Bellum Mitridaticum.

Digitized by Google

Manilio, ſino del Conſul Luculo. Y axi lo poſarem bax, en lo temps del Conſul Luculo, acabades les guerres de Sertori. Cap. 68.

Cap. LXII. Com Gneo Pompeyo vingue à Eſpanya contra Sertori y Perpena, fins que Sertori fugi de Calahorra.

QVant en Roma ſaberen cõ anauã mal les coſes de Eſpãya, viſt auia dos anys durauan les guerres entre Quinto Metello Pio, y Quinto Sertori, ab los pobles quel ſeguian: en lo any 77. abans de Chriſto (cõforme al compte del preſedẽt capitol) determinaren ſegons, diuhẽ Pau Oroſi, Dion, Lucio Floro, Plutarcho, Ambroſi de Morales, Ioan Mariana, Ioan Sedenyo, Viladamor y Beuter, q̃ vingues à Eſpãya Gneo Pompeyo: qui apres mereſ- que lo nõ de Magno, per las grandeſas q̃ feu. Y de quant alcãçà aqueſt nõ de Mag no, remet al lector al Bisbe de Gerona. Y perq̃ la neceſsitat de les coſes ho requeria axi, donarẽ los Romans à Gneo Pompeyo per venir à Eſpãya, dos exercits baſtants, peraque ab ells poſas remey à les coſes della: aportãt per Queſtor, o Theſorer à Lucio, o Quinto Caſsio Lõgino.

Oroſi. l. 5. c. poſt bella ciuil. Dion. l. 31. Flo. l. 3. c. 22. Plu. in vita Sertorij Mor. l. 8. ca. 27 y 28. Mar. l. 3. c. 14 Seden. tit. 14 cap. 16. Vilada. c. 45 Beut. p. 1. c. 22 Me. p. 1. c. 66. B. de Gero. lib. 8. c. Pompeyus quomodo mag.

Sertori que ſabe aqueſta vinguda, nos deſcuydà, ans be ſe poſa en orde, crexent lo exercit, y adoctrinant als ſeus ſoldats, fent los poſar eſpaſes de empunyadura (algunes de ellas daurades) y armar de morrions, o ſelades daurades: tractantlos be, y ab molta affabilitat. Y axi vingue à juntar vn poderos exercit.

Enaqueſt matex temps, Perpena noble ciutada Romà, enemich de Sylla, y parcial ab Mario, vingue de Sardenya à Eſpanya: y deſembarca en la Lacetania (cõ ſe trau del q̃ preſt direm) ab trenta companyias de ſoldats: que eran lo reſto del exercit de Lepido qui era eſtat vençut, ſegons ho eſpecifican Apiano, y Mariana. Alguns cõ plutarcho, y Beuter diuhẽ vingue Perpena à Eſpanya per ſer guerra à Metello. Altres ſegons ho refere xBeuter diuhen: que no tant per ſer guerra à Metello, quant per valer à Sertori. Ia de Metello diguerem en lo capitol prop paſſat, era eſtat vençut: y axi vingues Perpena per lo odi y enemiſtat, tenia contra aq̃ll: o per amoſtrar la amiſtat ab Sertori, y per valer li: ſeria tot vna coſa, y auriay poch q̃ reparar, ſino fos q̃ Mariana diu: venia Perpena ab intẽt de cõſtituyr y alçar Imperi y Principat per ſi matex en Eſpãya. Y podria be ſer, puis al fi matà à Sertori: y deuia pẽſar ell fer cõ diuhen: à riu enturbiat, o reuoltat, ganancia de peſcadors. Cõ ſe vulla ſia, en los principis moſtrà fer amiſtat à Sertori. Y en aq̃ſta ocaſio q̃ Põpeyo venia de Roma eſtaua Perpena en las terras dels Laletans, o mes propriament Lacetans, q̃ es tot hu cõ digui enſon lloch. Dels quals veurẽ, erã los pobles deſde Lobregat fins als termẽs dels Gerũdeſes. Yaxi no crech ſia diſpoſit auer dit: q̃ Perpena quant vingue de Serdenya deſembarcas en ells: y entre aqueſtos pobles tingues apoſentada la ſua gent. Lib. 2. c. 7.

Com Sertori veya à Perpena per aqueſtas noſtres parts, que vuy ſe diuhẽ de Cathalunya, ab molt bon exercit y grãs theſors, eſtaua confiat, guardaria los paſſos dels Pyrineos, q̃ nols paſſaſen los exercits de Põpeyo, q̃ auian de entrar en Eſpãya: y ſegõs aſſo venian per França. Perpena no feu res del q̃ Sertori confiaua. Quiça volent donar lloch à q̃ las coſas dela guerra ſe enſengueſſen, per cullir ell las capas en la batalla: y axi los exercits del grã Gneo Pompeyo paſſaren los Pyrineos.

Los ſoldats de Perpena, cõ verẽ paſſar à Pompeyo, ſi be eran ſinquanta y tres cõpanyies (ſegons eſcriu Plutarcho) o q̃ temeſsẽ la furia del enemich per ſon poder, o per la flaqueſa q̃ moſtraua Perpena, no gueren les banderes, y aualotarenſe, diẽt li: que ſi nols aportaua à jũtarſe ab Sertori, ells matexos hi anirian, y dexãtlo eſtar ſol acudirian à home, q̃ ſabes regir aſi matex y à ells: murmurant contra dell, per lo que no auia goſat reſiſtir à Pompeyo. Viſt lo mouiment de la gent de guerra, fonch forçat Perpena cõplaure à la petitio del exercit, y ajuntarſe ab Sertori. Y axi partì, dexant à noſtra Cathalunya ſens que ſapiam en quin eſtat la dexa.

Ajuntats Sertori y Perpena, concorregueren ab ells molts Eſpanyols, juntaren vn poderos exercit, y pelearen contra Pompeyo. Y ſegons ſe veu en Plutarcho, no degue anar molt be als de Sertori, que

Digitized by Google

confiats de la multitut, no eſſent molt pratichs, obehian molt poch als ordes quels donaua Sertori. Dex de eſcriurer lo progres de la pelea: perque concordã los que tinch citats, que foren eſtos encõtres en lo Regne de Valencia, en Xatiua y Laurona, q̃ diuhẽ vuy ſe anomena Lyria. Y axi Mariana y Lucio Floro diuhen: foren entre Laurona y lo riu Sucro. Be trobaua jo en los noſtres pobles Lacetans vna poblacio, lo nõ de la qual es mes conforme à Laurona, que no ſa lo de Lyria en Valencia: eſſent lo que jo dich en lo Valles, no lluny de Granolles, y axi en los antichs termens dels Lacetans: la qual vuy encara ſe anomena Larona: y ſe veu lo q̃ tinch dit, que friza ab Laurona, mes que no ſa Lyria: y axi, quiça podriam pẽſar, fos poſible auer eſtos encontres ſuccehit aqui. Majorment viſt que la Lacetania era amiga de Sertori: y axi eſtigue Perpena en ella: o podria ſer fos la q̃ vuy ſe diu Lorona prop de Beſalu: perq̃ Pompeyo agudes aqueſtes batallas ſen ana à hiuernar als Pyrineos com veurem: ahont era mes facil anar deſde aqueſtas parts de Cathalunya, que no venirhi deſdel Regne de Valencia, dexant part de aquell regne, y la major part, o tota Cathalunya en mitg: ahont y auia tant bons pobles per hiuernar, y tẽperament de cel y terra mes abté que lo Pyrineu: ahont ſon les neus continues, y los frets exceſsius. Pero com tots los auctors ſian tant conformes en q̃ Laurona era, la q̃ vuy es Lyria, ſeguint lo conſell de Cato en ſon llibre de coſtums: no vull pretendre contra la comuna, la qual peruẽtura ſeria mes verdadera bax quãt mori Hirtuleyo.

Ara fos Laurora ahõt ſe vulla. Paſſada la dita batalla, eſcriuhẽ: que Pompeyo qui apres de dites batalles ſe era retirat, y auia hiuernat en lo Pyrineu, baxà de alli, en lo any 74. abans de Chriſto ſenyor noſtre, ſegons Viladamor, y Morales: y tira ſon cami per noſtra Cathalunya. No eſcriuhen lo que feu en ella, ni per ahont paſſà: ſino, que per ella feu cami, tirãt à la Andaluzia, pera ajuntarſe ab Quinto Metello Pio. En lo qual cami hague vn encõtre ab Hirtuleyo capita de Sertori, y en ell li matà, y catiua, vint mil ſoldats, y Hirtuleyo eſcapa fugint ab alguns pochs. Paſſaren apres entre Sertori y Perpena, cõtra de Pompeyo y Metello, algunas batallas. Y en vna de ellas Pompeyo foneh ferit en vna Cuxa, y fonch pres y eſcapa: y Afranio ſon capitageneral ſe ſenyala molt en ella. Apres ana Sertori de vẽçuda: perque li matarẽ los dos germãs Hirtuleyos, perde Valencia, y paſſà Pompeyo los pobladors de aquella à fil de eſpaſa: per lo q̃ auia perdut en ella à Cayo Meuio ſon Queſtor, quel mataren en vna batalla.

Ab aqueſtas perduas, fonch forçat à Sertori retirarſe à Calahorra, ſegons Morales y Viladamor, y aparra del ſeguent. A be que Medina en general diga ſe retira en Andaluzia. Sabent aſſo Pompeyo en uia alli à ſon capita Lucio Afranio ſegõs eſcriu Oroſi: lo qual aſitia à Sertori en aquella ciutat. Vehentſe axi aſitiat, ajunta Sertori la gent que pogue: y ſecretament vn dia dexà la ciutat, y fugi. La qual per los Pompeyans fonch cremada y aſſolada, o alomenos vingue enpoder dels Romãs: ſegons eſcriu Lucio Floro. Veritat es no auer faltat qui digues que Pompeyo per venir lo hiuern, y tardarli arribar alguns manteniments de Roma, lleua lo ſiti, y ſe retira: alguns diuhen en Cathalunya: altres à Caſtella la vella: y alguns en general diuhẽ, ſe retira als Vacceos, y que Metello ſe retirà als Pyrineos: ells ſon tant eſteſos, que no ſe de quina part ſe dega entendre. Apiano diu: que Sertori acomete als qui eſtauan ſobre Calahorra, y mata à tres mil de ells. Y peruentura aſſo fõch cauſa de alçarſe lo ſiti: ſi acas ſe alça.

Paſſauan eſtas coſas ſegons eſcriu Garibay en la circũferẽcia dels anys 68. y 67. abãs de Chriſto. Pero no ſe ſi es poſsible: perque bax trobarem ja mort à Sertori en lo any 69.

Y no ſens cauſa me ſo vn poch detingut en los caſos acontenguts en Calahorra, que es eſtat neceſſari pera entendre de rael, lo que en lo capitol ſeguent dire.

Cap. LXIII. Com Spurio Pompeyo capita general de la gent de acauall del gran Pompeyo feu edificar en Barcelona vn Temple al Deu Aeſculapi.

Eſcriuhen

Digitized by Google

Escriuhē los nostres Barcelonesos Doctors, micer Hieronym Pau, y micer Dionis Hieronym de Iorba. Que en aquest siti dela ciutat de Calahorra seguint les companyies del exercit de Lucio Afranio contra Sertori: vn famos soldat anomenat Spurio Pomponio, o Spurio Pompeyano, que era Magister equitum, y lo mateix que vuy diem Capita General de la gent de acauall (segons ho explican Feneſtella, Pomponio Leto, y Claudio Preuoci) anāt exercitāt les armes prouehint com à valeros capita, à les necessitats de les sues esquadres, y posantse en lo major perill de la dubtosa pelea, en vna batalla, o assalt dels que alli passaren, fonch cruelment ferit y nafrat, per mans de Hitia, o Nitia, natural de Calahorra. Spurio, que sens dubte vltra del carrech q̄ tenia, deuia ser noble de son natural (que aquestos sempre procuran millor que altres venjar les sues ferides: y no vendrer barato les vides) sen tintse molt mes de la injuria, que del dolor de la cruel nafra, procurà de seguida rebatre lo agraui, y venjarse, tant be, y tāt honrradament, que no ley paga Hitia ab manco, que ab la vida. Per quant encontinent ques senti nafrat donant sobre de Hitia ab animosa força, y viril impetut, de altra ferida lo matà. Venjas Spurio cō à bon soldat, pero no per asso cobra la sa salut. Ans be vingue apres de temps, à morir de aquella nafra y malaltia. Y sentint seper mortal de ella, cō es natural als homens desijar allargarse la vida, à be q̄ entengan y cregā, esser forços lo morir: procurāt Spurio ab tots los medis posibles resistir à la mort, que se li anaua acostant: determinà mudar de lloch, y (com si digueſſem) desuiarli lo cos al encontre. Y axi pensant ab la mudança dels ayres cobraria salut: per alcançar aquella se posa en cami, y sen vingue à la nostra ciutat de Barcelona. Y sens dubte de la manera que en las armas era valeros y esforçat, tābe en la sua vana y supesticiosa religio deuia ser home deuot. Per quant no tenintse per satisfet dela mudāça dels ayres y auer aplicats los ordinaris remeys, acudi à la religio: esperant per medi de ella, alcāçar mes facilment lo q̄ pretenia dels Deus. Y per asso feu vot al Deu Æsculapi de edificarli vn tēple: en lo qual fos venerada y adorada la sua Deitat. Degues edificar y cōstituyr ja en vida de Spurio, com se collegex de la inscripcio, que en nom de Spurio fonch posada apres de mort, en la sua sepultura. En lo qual tracta de ingrat al Deu. Y es cert, que si ell cumplint lo vot no agues fet algun donatiu, no tenia pera que tractar de ingrat à Æsculapi. Axi que, vōtat y fet lo Temple, no perço Spurio cobra salut, ans be (conforme ell matex diu, y solem dir) com à tallat en agras, la mort lo prengue joue, priuātlo miserablement de la salut, y vida.

Ningun auctor escriu estos successos de Spurio tant estesament com he fet jo ara. Pero no pens dir cosa sens testimoni: puis tot se colligex de la pedra del sepulcre del matex Spurio, que prest posare. La inscripcio de la qual aportan Apiano y Barthomeu Amancio en las suas inscriptions q̄ tragueren de Cyriacho Anconitano: y diuhen se trobaua en Barcelona: Micer Hieronym Pau en la sua Barcinona aportāt aquesta pedra, diu que en son temps ja nos trobaua en Barcelona: que ell tambe la auia treta de Cyriacho Anconitano. Pere Miquel Carbonell en los seus Memorials manuscriptos, que jo tinch de sa ma, diu: que era dins los murs vells de Barcelona. Y encara que lo literatissim Don Antoni Agusti, la tinga per fingida: no se si te raho: saluat lo degut respecte à les sues lletres. Per ques se veu clarament que en Barcelona hi ague Temple del Deu Æsculapi: vna torre del qual manà reparar Quinto Valerio Castritio, cō bax en son lloch veurem. Majormēt que Carbonell era mes antich que Don Antoni Agusti, y dient lo lloch ahont estaua, es cert, que ell lay degue veurer, o tenia relacio de qui lay auia vista. Y axi dada per verdadera, deya dela manera referire: que sols en pochs mots que bax aduertire, podran variar los que la tenen.

Pau, en la Barcelona Iorba excel.

Feneſt. Je. de Tribun. cel. & c. de Magiſtro æquit Leto. c. de Dictatore & Mag. æquit. Pieuo. ca. 8.

Aug. dial. ii.

L. 4. cap. 4

Digitized by Google

D. M. S.
BELLO. SERTORIANO. VVLNERE. SVSEPTO. A. CALIGVRRITANO. INVIA. QVEM MANV. EXTEMPLO. FODI. ACQVIRENDÆ. VALETVDINIS. GRATIA. BARCHINONAM. PETII. ESCVLAPIO. VOTA. VOVI. TEMPLVM. INGRATO. VT. FIERET. STATVI. MORTE. IMMATVRA. ME. INTERCIPIENTE. ET A. VALETVDINE. ET. AB. AVRA. ADOLESCENTEM. MISERABILITER. DESTITVTVM. VIDES. EQ. M. SP. POM.

Alli ahõt Apianio y Amantio escriuhẽ: Vulnere susepto, cõ jo he posat asi, micer Pau escriu: susepto vulnere, pero tot es hu, y vn matex sentiment. Alli ahont diu assi: INVIA. lo matex micer Pau y Diago escriuhen, HITIA. Y Carbonell escriu NITIA. Y realment q̃ los dos quadran millor: y axi jo dalt en la narracio al Caligurrita lo anomeni Hitia. Assi seguint à dits autors dich NANV. Y en micer Pau falta: y en ell se llitg BARCINONEM, y no BARCHINONAM. Y lo Esculapio cots lo posan sens disthõgo. Tãbe seguint als dits Apiano, Amancio y Carbonell, escrich assi, AB AVRA, y enlos altres falta lo AB AVRA, y faltan tãbe las abreuiaturas EQ. M. SP. POM. Aquestas abreuiaturas, si volẽ creurer à Apiano, y Amãcio, en lo modo q̃ aportan de llegir abreuiaturas de Epigrãmas, volen dir: Equitũ Magister, Spurius Pompeyanus. Y axi en lo principi de aquest capitol digui, q̃ aq̃st soldat capita general de la gẽt de acauall, se deuia anomenar Pompeyano: y axi lo anomenà tambe lo Carbonell.

La vercio de aquesta pedra se pot traurer de las dites Excellencies que de Barcelona escrigue lo ja citat micer Dionis de Iorba. Pero perque à mi me apar, se esprou declarada ab la historia que he narrada, y treta de ella: perço no la traduhire.

Y pera donar bon cumpliment à aquesta historia, direm algunes coses, que à be sian sols conjecturades, nos poden dexar de dir: puis la conjectura apar facil, his troba de permig la occasio, quins contida.

La primera cosa es: quem apar no esser fora de raho, si algu volgues dir: que aquest Spurio Pomponio, o Pompeyano fos natural de Barcelona. Per que estar ell malalt y nafrat, en las parts de Calahorra, y ferse aportar de tant lluny à Barcelona: auenturarse à correr tant gran perill, com corrẽ los malalts per camins: denota gran affeccio à la dita ciutat, y naturalesa de ella: que sino es affecte natural, no se jo quin altre ho pogues causar. Mes que lo mudar dels ayres de ordinari lo aconsellan los Metjes, dels ayres estranys als naturals. Y axi, com aquest venia à Barcelona pera cobrar salut, y fabricaua en ella vn Temple, apar sercaua los ayres naturals: y gastaria en sa patria mes prest, que no en la estranya y forastera.

Tambe es cosa digna de ser sabuda: per quina occasio aquest valeros capita, per cobrar salut edificà Temple à Æsculapi, y no à altro Deu. Asso (breument se pot creurer era) perque com los Gentils ab la sua vana, y supersticiosa religio, colian y veneraũ molts y diuersos Deus: tant que no sols à molts homens honrraran per Deus: pero encara à les vegades, als planetas, animals y plantas: del que me refereisch al Ouidi en ses Methamorfoseas, y en sos Fastos, ya Cicero de Natura Deorum: axi entre sos Deus vans y falços, adoraua à Æsculapi: com à Deu de la Medicina, y quils donaua salut. Perque

Digitized by Google

Vincencio de imagina. Deorum tit. de Apollin. Alberico, ti. de AEscula.

que ell era estat inuentor de questa asciencia, com escriuhen Vincencio Carthario, y Alberico. O almanco fonch qui la aperficionà, y posa en cumplida art y preceptes: essent fill de Apollo inuentor de aquella: com referint à Sãct Isidoro en les sues Æthimologies, ho escriuhen la Glosa dels Triũphos de Petrarcha, y Esteue Forcatulo: o almẽys auia tinguda gran noticia de ella, y la auia ennoblida, y ampliada ab los seus experimẽts: com se pot veurer ab los escrits historials de Sanct Antonino de Florença, qui llargament parla de Æsculapi: y ab lo quen escrigueren Andreu Tiraquello, Sanct Agusti, y Luys Viues, y los Summaris del compẽdi de Tito Liuio. Y encara que foren molts de aquest nom pero atots se atribuex la Medicina: com apar del Bergomense. Axi que: com aquest Æsculapi fos tingut per Deu de la Medicina, y causador de la salut, Spurio li edifica aquest temple: casi à manera de ferli sacrifici, rogacio, o pregaria: pera q̃ li donas salut. Mogues quiça à immitacio de Hercules. Del qual escriu Vincencio Carthario: que com ab vn encontre, que tingue ab Hippocóón y ab los fills de aquell, fos ferit de vna coltellada, o altre tall, en vna cuxa: cobrada salut, edifica vn temple à Æsculapi, en referiment de gracies, y agrahiment del benefici li auia fet en donarley. No la auia cobrada Spurio segons la dalt dita inscripcio: pero auia fetas sas deuocions, per cobrarla, edificant lo dit temple. Lo qual fonch edificat en lloch que dire en lo seguent capitol, per ser estat llarch en aquest.

Glosa al c.3. de Triũpho de la fama. Fortatu. l.1.

S. Anto. tit. 4. ca. 5. §. 18. Tiraq. tract. de nobi. c. 13 S. Agusti, y Viues. lib. 3. c. 12. y 17. y lib. 8. ca. 37. Liuio. l. 1. de la 2. deca. Bergom. l. 3

Carth. in tit. de Mercuri.

Cap. LXIIII. Del lloch ahont fonch fundat lo temple del Deu AEsculapi, y vna consuetut antiga que de alli resta en Barcelona.

DEl lloch ahont estaua edificat aquest temple del Deu Æsculapi en Barcelona, nos pot dexar de dir alguna cosa. Y trobasen tant poca memoria, que en lo temps, no ni auria alguna. Perque com sols sen tinga tradicio de pares à fills, si la matexa tradicio no fos estada per algu posada en escrits, y no saltres nou refrescauem venint nos tant à proposit, dins poch temps esta ria del tot oblidat, com moltes altres coses. Demanera, que micer Hieronym Pau en la sua Barcinona, y micer Dionis Hieronym de Iorba en les Excelencies de aquesta ciutat, hã donat per cert lo lloch de aquell temple, alli ahont es vuy la Isglesia Parrochial del Archangel Sanct Miquel, dins de la dita ciutat: conforme tãbe la tradicio antiga, y lo vulgo ho creu de aquesta manera. Y vns y altros prenen argument y verifican asso, ab testimoni dels pauiments de aquella Isglesia. Especificant micer Pau: que en ells hi auia algunes figures de serpents. Y si en son temps (que fonch en vida del Rey dõ Ioan Segon, y infantia del Catholich don Ferrando,) se trobauan alli aquestes figures, era bona la presumpcio q̃ inclinà als vells à creurer, fos alli lo temple de Æsculapi. Perque com apar del Ouidi en los metamorphoseos, de Constãcio Lando, de Valerio Maximo, y de Vincencio Carthario: la serpent fonch figura, typo, y symbolo del Deu Æsculapi: qui ab aquesta figura era significat: per esser estat aportat ab à aquesta forma de Epidauro à Roma. O per millor dir, per ser estat adorat en Epidauro ab tal figura: com apar per lo gran humanista, y Iurecõsulto Andreu Alciat en sos emblemas. Encara que es veritat, que extenent mes lo seu simulacro, diu Vincencio Carthario. Que en Epidauro la estatua de Æsculapi estaua sentada en vn solio, tenint en la ma vn basto núdòs, y sota de la altra vna serpẽt, sobre lo cap de la qual se recolsaua, o pitjaua aquell: y als seus peus tenia vn gos. La sua cara era ab gran barba, y al cap aportaua corona de llorer. Y no es molt discorde de asso la figura ab quel descriu Alberico, diẽt: quel pintauan, en figura humana, ab la barba molt llarga, vestit ab abit de Metje (que deuia llauons vsar en certa forma) y estaua assentat, tenint los pits plens de pots de vnguents, y altres instruments de lars: la ma dreta en la barba, à la esquerra vn basto ab vna serpent per ell entortolligada. Demanera, que tots concordan ab la figura de la serp. Axi que: essent la serpent simulacro, symbol, o figura de Æsculapi, o ab la qual lo adorauan los gentils, trobãtse les dites, figures en aquest temple,

Ouidi. li. 15. Lando. in numismat. Anthiochi. Valerio tit. de miracul. lib. 1. cap. 101 Carth titul. de Apolo.

Alberic. tit. de AEscula

be era proua bastãt pera fer creurer, que fos del Deu Æsculapi.

Lo que en nostres temps se veu en terra, en lo pauiment, o sol del dit temple de Sanct Miquel, dona senyal, que tenia anti gament lo enrejolat de obra ques diu Mo sayca: tot de vnes pedretes blanques y blaues, que à la cara de terra no son majors de vn sou, y entran en fondo dins de terra be prop de mitg palm de llarch. Y fan obra, de vns fullatges, personatges, daus, quadros, y altres mostres terciades. Y encara que es veritat, que ab algunes sepultures se son fetes en aquella Isglesia, se es molt gastada la sua forma: totauia, lo que resta, encara que poch, delecta la vista. Veuhense alli moltes figures de pexos grans, y mes petits, y en lo mitg de vn gran quadro, vn bell cauall mari. Al peu de la escala del portal, que esta al costat de la trona, y ha vna figura de vn home, que ja nos demostra mes, que de mitg en amunt, y à la sua ma dreta te vn basto nú dos, y alçat, y àla ma esquerra vn puny de alguna cosa: que si be los Ecclesiastichs de aquel temple quant sels demana que podia ser allo, diuhen deuia ser vn manipulo, o puny de herbes: totauia, segons estan tortuoses, y à plechs, me apar ami, que podian esser serpẽts. Aquesta figura, alli comunament diuhen, que era la de Æsculapi. Y puix aquella vehem molt be que tenia lo basto, conforme las figuras que dalt auem descritas, si lo que jo dich son serpents, certament se podra dir esser aquella la figura de Æsculapi. Y si aquesta es la sua image, y micer Pau en son tẽps veu per alli altres figures de serpẽts, que vuy no aparexen per les sepultures que apres si son fetas: verdaderament era molt gran proua pera creurer, fos alli lo temple de Æsculapi. Lo ques corrobora tambe ab lo que allega micer Iorba: de la consuetut, que de immemorial temps se obserua en Barcelona, segons se seguex.

Diuhen los vells: auer sempre oyt à dir à sos pares, esser consuetut antiquissima lo ques fa en Barcelona, de aportar junt al fossar dela Isglesia de Sanct Miquel, los Erbolaris, las herbes pera vendre als malalts, en los mesos de Abril y Maig cada any. En los quals mesos, com les sanchs, y humors, en los cossos humans solen fer mouiments, y per estar en aquex tẽps les herbes en mes vigor, y natural sustancia que en tot lo any, la gẽt se sol medecinar: van al dit lloch los malalts, à comprar her ber, cordials y salutiferas, pera fer ses con feccions, y medicaments. Y diuhen: ha restat aquesta cõsuetut y pratica, de apor tarse à vẽdre alli les herbes, desdel tẽps, que estaua edificat en dit lloch lo temple de Æsculapi, Deu de la Medicina. Y pens jo: que los que venian à fer los sacrificis en lo temple, fets aquells, al exir compra uan aqui los simples, dels quals feyan la composicio pera medecinarse: tenint en molt, comprarlos al temple, com que de alli los venia la salut. Y de tal manera esta asso encaxat en lo cap dels Barcelonesos, que seria molt dificultos donarlos entenent lo contrari.

Y axi ha de ser casi impossible pensar, cregan lo que diu micer Hieronym Pau, auer pretes alguns: volẽt que aquest temple fos mes antich, y fundat per lo Tarraco qui vingue à Espanya en lo temps he dit dalt en altre lloch. Perq̃ auerhi aquestos arguments per aquesta part de Æscu lapi, y no saberne per la de Tarraco, los fara perseuerar, en lo que assi auem dit, com lo mes verdader. Majormẽt, que no sabem, que Tarraco passas deça de Tarra gona, o de Tarrega, ni que arribas en la Lacetania. Y per asso matex no seguiran à Diago, quis decanta, à que fonch tem- Diago lib. 1. ple de Iupiter. Lo qual ja jo posi en altre cap. 1. y 4. assento, y lloch. Lib. 2. cap. 7

En altra part Deu volent, escriurem: com lo temple que es vuy de Sanct Miquel, aqui ahont era abans lo de Æsculapi, essent caygut, fonch reedificat per mans dels sancts Angels: que es vna de les majors hõrres, y glories que te aquesta nostra Ciutat.

Y no me apar se dega passar ab silenci, ans be conuenir aduertir assi: que si tot asso es veritat, mal digueren Floriã, y Beuter, com escrigueren: que Barcelona estigue arruynada en temps dels Romãs, fins al temps del Emperador Claudio: puix se veu assi lo contrari, cõforme tambe ho tinch notat dalt, en moltes altres parts: Lib. 2. ca. 24 y baix tambe.

Cap.

Digitized by Google

Capit. LXV. De alguns encantres que passaren entre Sertori, y los Pompeyans, y Perpena matà à traycio à son amich Sertori.

TOrnant à pendre les coses de Sertori en lo punt que les dexarem en lo capitol sexanta y dos, trahentles de Paulo Orosi, Dion, Morales, Medina, Beuter, Sedenyo, Mariana, y Viladamor, dexarem à Pompeyo, q̃ del siti de Calahorra se era retirat à hiuernar: y à Sertori fugit de Calahorra.

Oros.l. 5.c. post bella ciuilia. Dion.li.39. Mora. lib.8. cap.19.20. Med.l.1.c.67 Beu.l.1.c.22 Sede.tit.14. cap.16. Mar.l.3.c.15 Vilad. c.45.

Vingut lo estiu seguent, auent Sertori recollida la mes gent que pogue, y refet son exercit: baxà ab ell sobre la ciutat de Valencia, y la cobra.

Anaua totauia Sertori de vençuda, y ja no gosaua pelear ab sos enemichs à camp format, ni tenia poder pera tal. Y axi feya rebatos, y colps; alli hont podia, y trobaua algun descuyt. Anant de aquesta manera, segons que referint à Strabo escriuhen Morales, y Viladamor, tingue alguns encontres ab la gent de Pompeyo, y Metello: y los vltims foren sobre les ciutats de Hosca, Leyda, y Tarragona. Passant ab aquesta breuedat, fets, que sens dubte tenian molt que cõptar de ells. Es al fi vna de les miserias, o calamitats de aquesta Prouincia, digna de esser souint aduertida, puix se continua tant en ella.

Y à be que especificadament no sabem com li anà à Sertori en estos encontres, totauia tinch per mi, li degueren succehir mal. Per lo que, en resolucio entenem, que en ells perde molta gent, y fonch llançat de la Celtiberia.

A la fi, com la fortuna cançada de pujar à vn home, de tant alt com lo alça, lo despenya, y llança: no podent mes sostenir, à Sertori, lo dexa caurer al vltim de la miseria: y colloca à Pompeyo en son lloch, pera mes abatrer lo apres, com en lo discurs ho veurem. Fonch instrumẽt de asso Perpena, lo quis mostraua major amich, y de qui Sertori mes confiança feya. Lo qual, mogut de enueja de les glories de Sertori, ab la vanitat tenia, de esser de bõ llinatge, desijant lo imperi, y mando, com diu Plutarcho, o desijos de alcançar los grans premis que Metello offeria, aqui matas à Sertori, o temeros; que Sertori no l matas à ell, com auia fet à molts de altres, de qui descubri quel volian matar (com apar queu vulla Apiano) ell matex lo trahi, y en vn conuit lo feu matar per mans de vn Marco Antonio, estant en la ciutat de Valencia segons vol Garibay. Y corrẽt lo any 71. abans de Christo, conforme Morales, o en lo any 70. segons Iacobo Bergõmense: o en lo any 69. que es mes acostat al compte que en lo capitol sexanta dos auem aportat.

Plut. in vitas Sertorij & Pompey.

Apiano. li. b. cap. 26.

Bergom. l. 7.

Valgue poch à Perpena la trahicio comete contra Sertori. Perque sabent Pompeyo, la mort de aquell, vingue sobre Perpena: lo vence, prengue, y apres lo feu degollar en lo any 68. abans de Christo, segons escriu Garibay. Y axi acaba Perpena pagant la trahicio auia feta à son amich. Del qual à mes dels escriptors ja allegats se poden veure Amiano Marcellino, Lucio Floro, lo Bisbe de Gerona, y lo Bergomense.

Gar. l. 6. c. 18

Marcel. l. 26 Flor. l. 3. c. 22 Bis. de Ger. lib. 8. cap. de morte Sert.

Y encara que Strabo diga que Sertori mori de malaltia: lo que auem escrit assi es lo mes verdader y comu. Y que mort ell trobaren, auia fet hereu à Perpena. Lo qual ni gosà del mando, ni de la heretat, sino del just castich, com à indigne de la succecio.

Pompeyo, ja que foren morts Sertori, y Perpena, com tingue aquells poderosos enemichs fora, facilment se apodera de Espanya, y la pacifica à son gust.

Esse escrit asso ab breuedat, y en sustancia, per no detenirme en cosas passadas fora de Cathalunya. Y no per lleuar à Sertori lo que se li deu: ni de tractar lo de son honor. Com feren alguns, referits per Aulo Gelio en lo capitol vint y set del llibre segon de les sues nits Attiques.

Escriuhen Medina y Morales, que en tota Espanya era Sertori molt volgut, y amat, y mes en la Andaluzia que en altra part. Pero jo dich, que mes lo amauan, y volian, en les parts de Cathalunya que eran dels pobles Ausetans, que vuy son los de Vich. Perque si es veritat no auerhi majors mostres de amor q̃ las de aquell que posa la vida, y la pert per saluarla à son amich: lo qui no la pot saluar, y mor per no viurer sens lo amich, donantse empatx

empatx de viurer faltant la companyia de aquell, qual extrem de amor direm q̃ tenPereert gran. Aqueſtes inexplicables moſtres donaren moltes companyies de gent de acauall de Sertori, dels pobles Auſetãs, quant ſaberen, era mort: ſentintho ab tal ſentiment, y tãt eſtremat dolor, quels aporta à cauſarſe, y donarſe la mort: no volent mes viurer: puix ſon amich, y Senyor, o Capita Sertori era mort. Matantſe los vns ab los altros, trauant ells ab ells vna eſcaramuſa y pelea, à modo de enemichs: fins que foren acabats. Aqueſtes companyies que tant eſtimaren à ſon mort Capita Sertori, podria ſer foſſen aquellas de qui Apiano eſcriu. Que les auia eligides per guarda de ſa perſona, y tenia com à criats ſeus fels: fiantſe mes dels Eſpanyols que dels Italians. Y de aqueſta tanta confiança, que de ells auia feta, los deuia venir aqueſt exces de amor. Morts los de aquellas companyies, foren ſoterrats en lo lloch hont ſe mataren. Y en memoria de tanta fidelitat los fonch alli poſada vna pedra, que en la ſua inſcripcio contenia tot lo fet. La qual eſcriuhen Ambroſi de Morales y lo noſtre Viladamor, ſe trobaua eſcrita prop la ciutat de Vich. Y aparex ſer baſtant teſtimoni pera que cregam, degue eſſer per alli aquella batalla, y conſitacio de mort: o almanco la ſepultura de aquells. La inſcripcio de la pedra deya de aqueſta manera.

Api. l. 1. c. 25.

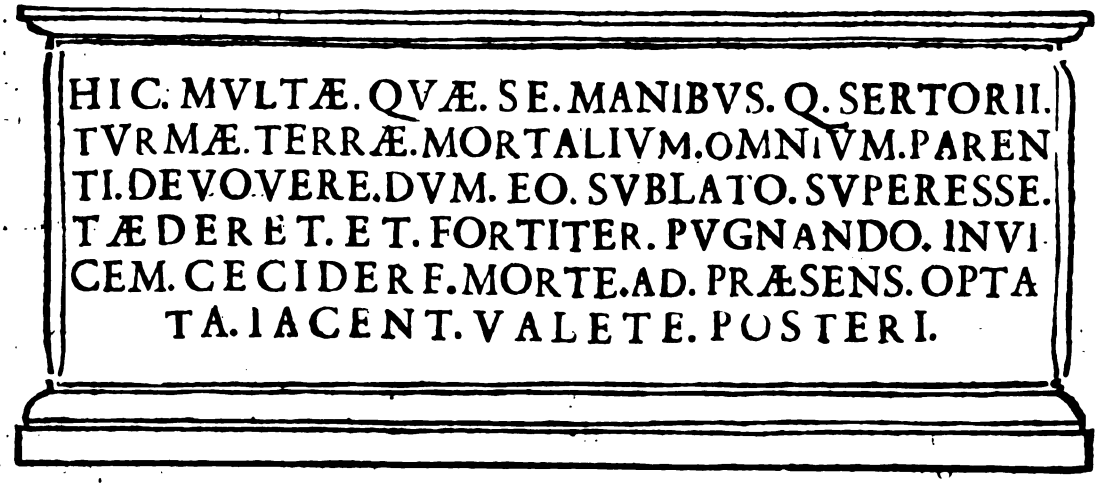

Les paraules de la qual en noſtre Cathala, volen dir. Aſsi jauhen, o eſtan ſoterrades moltes companyies de gent de acauall, de Quinto Sertori: les quals ſe offeriren à la terra mara de tots los mortals: perque mort ell, los era la vida faſtidioſa, o enfadoſa: y axi pugnant fort y valeroſament, ſe mataren los vns als altres, eſſent aquella mort pera ells llauons deſijada, o rebentla de bona voluntat. Vſant llauons los familiars matarſe tras de ſos Senyors, principalmẽt en Eſpanya: ſegons volen Beuter, y Viladamor.

Demanera, que las companyies de Sertori, que eſtauan en los Auſetans, y quiça eran de la matexa terra, amaren, y volgueren à Sertori, tant quant lo pogueſſen voler los Andaluſos, y Portugueſos: puix mort ell, no volgueren viurer mes. Coſa entre gentils digna de alabança, y gran demoſtracio de amor. Pero entre Chriſtians, es mes de deſconfiats, falts de la virtut de la fortaleſa: y de temeroſos dels treballs de aqueſta vida, que de valeroſos, y conſtants en la Fè: com ho moſtrà be Sanct Aguſti en los llibres de la ciutat de Deu. Y axi es coſa prohibida en lo Dret: com ſe pot veurer en vn Conſili Bracharenſe y llargament per Franceſch Arias Doctor de la mia facultat.

Aguſt. l. 1. c. 17. vſq. ad 27 Cõc. Brach. in can. placuit 23. q. 5. Arias tract. de bello nu. 128 ad 134.

Capit. LXVI. Compacificada Eſpanya volenſen tornar Pompeyo à Roma poſa ſos trapheos als Pyrineos.

MOrt Sertori per la trahicio de Perpena, Capturat y mort Perpena, per orde del gran Pompeyo: ſi be reſtauan en Eſpanya algunes

algunes coſes, y parts, qué pacificar: tant, que caſi aparegue, ſe auia de conquiſtar de nou: tot auia, fonch pacificada ab lo valor poder, y ſaber de Gneo Pompeyo. Part per armes, y part ab amor. Que de tot ſabia vſar Pompeyo ingenios, y prudent capita. Com particularment ho diu Plutarcho: eſcriuint la vida de aqueſt illuſtre ciutada Romà. Y de aqueſta manera lo fi de la empreſa, que aparexia dificultoſa, ſe alcança ab tanta facilitat, que conforme diu Euſebi, ſubjecta tota Eſpanya en la Olympiada 176. corrent lo any 5130. de la creacio del mon. Que al compte de Iacobo Bergomenſe venia à ſer en lo any 69. abans de Chriſto noſtre Senyor: y axi en lo matex que mori Sertori: conforme al compte de alguns que he referits en lo capitol preſedent. O almenys, dins los dos anys 70. y 69. conforme volen Morales, y Viladamor. O al vltim en lo any 68. conforme à hu dels comptes, que en lo preſedent capitol he aportats.

Plutarch. in vita Pompe.

Bergom. l. 7

Mor. l. 8 c. 22

Vlad. c. 46.

Alfonç. c. 4.

Diu Alfonço de Carthagena, que acabades les ſobredites coſes, ſen torna Pompeyo à Roma: dexant à ſos fills, y als capitans Afranio, y Petreyo en Eſpanya. Pero es error: que baix veurem quant hi vingueren aqueſtos. Lo cert en que concordan tots los ja citats, y ab ells Beuter y Medina: es. Que Põpeyo ſen anà à Roma: y à Eſpanya fonch enuiat Antiſtio: com dire en lo capitol ſexanta vuyt.

Baix ca. 71. y 81.

Beu. l. 1. c. 25. Mar. l. 3. c. 15

Anantſen Pompeyo à Roma (ſegons diuhen los matexos autors citats) feya lo cami y jornades per terra: traueçant los Pyrineos per paſſar en França. Y al paſſar aquellas montanyas, en las alturas, y ſimas de ellas penja los Tropheos de les victories, que en les guerres de Eſpanya auia alcançades. Dels quals feu memoria Plini: dient. Quels auia guanyats Pompeyo en vuytcents quoranta ſet pobles deſ dels Alpes à les vltimes parts de la Eſpanya Vlterior: yls poſà en les ſumitats dels Pyrineos. Tambe ſen fa memoria en aquella pedra que Ambroſi de Morales diu, ſe trobà en Roma, poch abans que ell eſcrigues la ſua obra: la eſcriptura de la qual deya, de aqueſta manera.

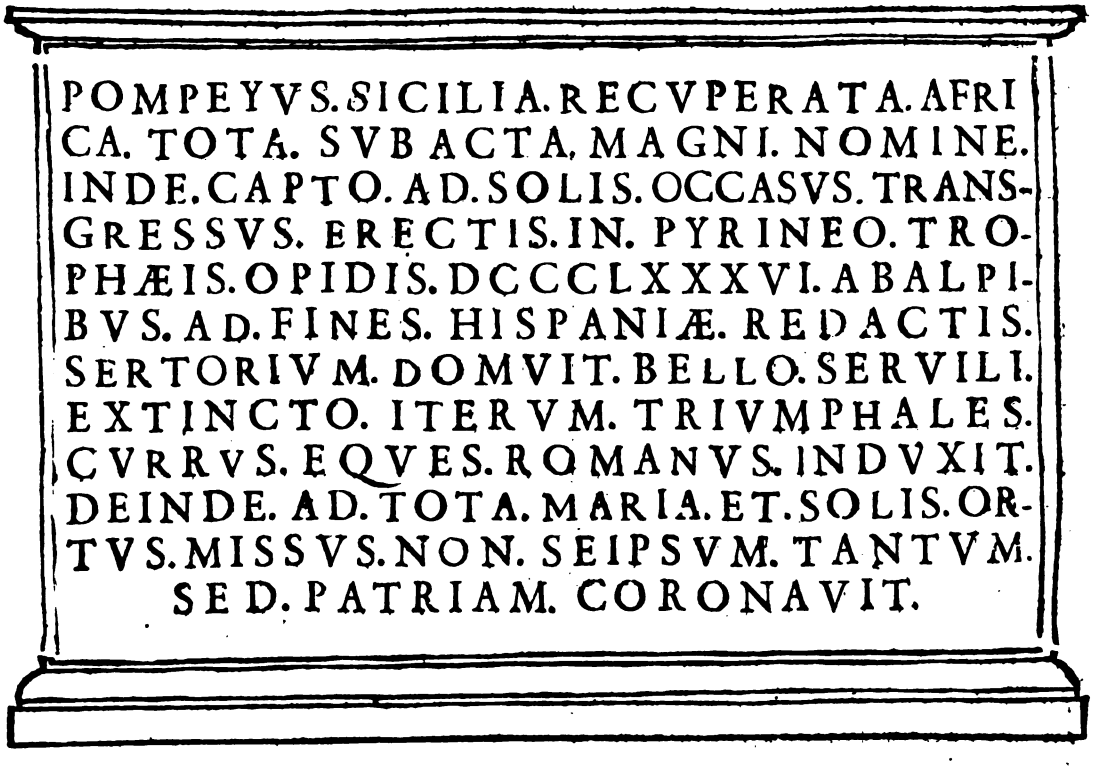

La qual dex de traduyr en noſtre vulgar Cathala puix ab la narracio del fet reſta ſuficientment explicada. Y ſi be entench que alguns, com lo Pere Miquel Carbonell en ſos manuſcriptos memorables la relatan mes llarga: ab tot axo puix no

Digitized by Google

no fa mes à mon propoſit, no ho vull ara aueriguar. Baſta reſultar de ella: que Pompeyo domada Eſpanya alça los tropheos en lo Pyrineo: perque aſſo es coſa noſtra com del ſeguent veurem.

Alçats per Põpeyo aqueſtos tropheos, com era fet tant ſenyalat, y ques feu ab ſolemnitat y feſta, com baix veurem: axi degue eſſer famos, y ſabut per tot lo mõ. Y ſabentſe, no falta qui ho judicas à be: y
Dion.li.41. qui à mal: atribuint ley à ſuperbia y vanagloria de ſos fets. Perque diu Dion hiſtorich: que Pompeyo non fonch lloat: ans be murmurat, y tatxat per los emulos.

Sobre aueriguar en quin lloch foren poſats aqueſtos tropheos, hi ha molta varietat. Perque alguns van dient: penjauan de vnas grans anellas de ferro en la ſumitat de aquellas mõtanyes: com vltra
Calça.c.18. Morales, Viladamor, y Beuter, ne fa mencio Franceſch Calça. De les quals anelles ſen troban encara duas en lo port de Andorra, y Altauaca: com ſi be me recorda,
en lo l.1.c.5. bax l.4.c.59 ne fiu mencio en altre lloch. Y eſſent alli ahont aqueſtos diuhen, apar los hi penjas Pompeyo, com à les anellas de las portas de Eſpanya, y França. Micer Hieronym Pau en lo llibre de Montibus, poſà aqueſtos ttopheos al promontori de Ceruaria, que es deça Portuendres, com digui en
Lib.1.c.4. y 6. y 22. Gar.l.6.c.18 altre lloch. Y diu, que encara en ſon tẽps ſen trobauan veſtigis: y no ſenyala quins: Eſteue Garibay eſcriu. Que nos te de entendrer, que Pompeyo penjas tropheos alguns en los Pyrineos: ſino que edifica la ciutat de Pamplona al peu dels Pyrineos, donantli ſon nom, en memoria de ſos tropheos, y victorias. Y que axi ſe ha de entendrer lo lloch de Plini: dalt allegat. La qual autoritat, no ſe jo, com la entengue Garibay, que nom apar proue la ſua intencio. Demanera, que reſtam indiferẽts fins aſsi, ahõt poguеſſen eſſer aqueſtos tropheos. Donarſels ha lo verdader aſſento en lo capitol ſeguent.

Cap. LXVII. En quina occaſio poſà Pompeyo los tropheos en lo Pyrineo, comfunda Comenje, y del vertader lloch ahont eran los trapheos.

Hieron.p.1. Epiſtola.11. IO gran Doctor de la Iſgleſia y pare meu Sanct Hieronym, en la Epiſtola que eſcriu à Ripario y Deſiderio, presbyteros de aqueſta ciutat de Barcelona: à certa occaſio y acomodat propoſit del ſubjecte de aquella carta diu. Que Pompeyo auent domadas las forças, y humiliats los brios de Eſpanya, anãt ſen de ella, deſijos de alcãçar lo triumpho, que cõfiaua ſe li auia de donar en Roma, per los merits, que per auerlo aportaua: paſſant per los monts Pyrineos, ſabẽt, que de les guerres paſſades eſtauan retirats en ells molts homens perduts, vagabundos, facinoroſos y lladres, barbaros y enemichs dela Republica Romana: per que Eſpanya eſtigues ſegura, de que no pogueſſen baxar à tornarla inquietar, en abſcenſia ſua, delliberà donar ſobre de ells: y acabar de traurels del tot del termens de Eſpanya. Y axi donant ab ma armada ſobre de ells, los feu baxar de les alturas, exir de las maleſes y boſcatjes de aquellas aſpres montanyes, y paſſar à la part de França ſeptentrional de Cathalunya, alli hont vuy es la ciutat per los Latins anomenada Conuenarum: y per noſaltres Comenje. De la qual diu lo matex Sanct, que en los ſeus principis prengue aqueſt nom: per la conuinença y ajuntament de aquella infame gent, que en vn parer auian conuingut y concordat de fundarla y poblarſe en ella. Y no es fora propoſit ſaber la fundacio de aquella ciutat, de la Dioceſi de la qual ſon molts pobles de Cathalunya de les valls de Aran. Tãbe quès entendra millor lo q̃ à ſon degut tẽps dire del Hereſiarcha Vigilãcio.

Fet aſſo: reſtant tota Eſpanya no ſols aſſoſſegada, pero deslliure de occaſiò de poder tenir qui cauſàs nous mouiments: diu lo celebre Franciſco Petrarcha: re-
Petrar.dial. 57.de proſpera & aduerſa fortu. Comte.c.8. ferit per lo noſtre Franceſch Comte. Que Pompeyo en la falda del Pyrineo volgue celebrar vna feſta de alegria de les alcançades victories. Y en ella ſe feu donar vn varonil triumpho; per los ſeus ſoldats amichs y confederats, à la vſança Romana. Manãt ques fes vna image, o figura al natural de la ſua cara, de la matexa edat, y ab la matexa fereſa, que en ella ſe moſtraua: perque la honrraſſen y veneraſſen. Y entre tãt que dura la feſta: à immitacio del gran Hercules, qui feu les columnes en

Digitized by Google

en Gibraltar, y à ſemblança de Alexandro Magno, qui (com diu Strabo) en lo eſtrem de les Indies en ſenyal de les ſues victories poſà vnas Aras, o Altars: feu edificar Pompeyo conſemblants obras magnifiques: en ſenyal y perpetua recordacio de les grans, ya ſſenyalades victorias auia agudes dels Eſpanyols. Fent conſtruyr y fabricar en alt vnes columnes, o montanyes, altes en forma caſi pyramidal, que foſſen ſenyal, o memoria, terme, y llimit del que ell auia conquiſtat. Y à aquellas columnas, o montanyes altas y agudas, que artificioſament feu fer, digueren tropheos. Perque conforme diu Ambroſio Calepino: no ſols ſon tropheos, las deſpullas, o eſpolis, que antiga, y primerament ſe ſolian pẽjar per los arbres: pero tambe ſon anomenades y cõpreſes ab nom de trium phos, les memories, que apres ſe hã acoſtumat fer de pedras, en las montanyes, o llochs eminents. Y per prouar aſſo, aporta vn lloch de Saluſti: que fa mencio de aqueſtos tropheos de Pompeyo, poſats en los monts Pyrineos, y en archs marmoreos en Roma. De hont vol Saluſti: que aqueſtos tropheos ſiã de pedra, y ſe entengan de qualſeuol monument, o memoria, que reſtas de aquellas coſas. Demanera, que es cert, no deuian ſer aqueſtos tropheos armas, ni eſcuts ques penjaſſen en alt: ſino memorias ques fabricarẽ de peu, y ſe eleuaren en alt, en teſtimoni, y memoria, de les dites victories: o com à fites y ſenyals entre Eſpanya y França.

Sabuda axi la occaſio per ques poſaren, y que coſa eran aqueſtos tropheos, reſta cumplir lo promes aſerca del lloch ahõt eran. Y es cert, que de quants en lo capitol preſedent he citats que han eſcrit, ni antichs ni moderns, ſino hu, lo han aſertat. Y ningu ſe declara be perfetament, ſino vn altre, fins aſsi no citat. Perque no ſon los tropheos en Ceruaria, o Coblliure, ni en Alrauaca, y Andorra, ni en Pamplona, ſino en aquell ram, o cordillera de montanya Pyrinea, que baxa de Canigo fins à la font de Salças, y Promontori de Laucata, della de Roſſello: com ſeguint, y referint à Strabo ho eſcriu lo noſtre Bisbe de Gerona. Y declarantnos mes aſſo lo Frãceſch Cõta (natural dela vila de Illa, y

Biſ. de Ger. l. 1 c. de terra Roſsilio. Com. c. 1. 3. e

axi vehi de aquellas partidas: al qual per ſer de aquella comarcha, y en caſa ſua, ſabent mes, que tots los altres ſauis en caſa de altri, ſe ha de donar molt credit) eſcriu, en ſa manuſcripta Geographia dels comptats de Roſſello, y Cerdanya. Que en las faldas, y rahels dels Pyrineos en la terra de Fenolledas, que vuy es poſſehida per los Franceſos, al peu dela montanya, que diuidex als Corberans dels Fenolledas, à las rahels de la montanya q̃ comença à abaxar del coll de Sanct Luys ala volta de Leuant, la qual finex al cap de Laſlan di, en lo terme de Caldes, que es poble de prop de treſcents vehins, y cap dela Fonolleda, ſe troban moltas montanyas, que ſeran ſinquanta, o mes, totes rodones ſeparades de la gran montanya Pyrinea: y cadavna de ellas pot tenir, be cent paſſos de vogi, y altre tant de altitut: fetas ſens dubte manualment, de moltas rochas, que ajuntaren y conglutinaren, las vnas ſobre las altras: de tal manera argamaçades, que à la primera viſta apar, la naturaleſa les aya creades de aquella manera. Perque en ellas hi ha molts arbres ſaluatjes, de diuerſes maneras. Y aſſo ſon los tropheos de Pompeyo, de qui aſsi anam parlant, y ſercant lo lloch. Proua aſſo lo matex Comta, ab autoritat de Strabo (que pens jo deu ſer la matexa que ſegui lo Bisbe de Gerona) qui deſcriuint la ribera del mar de França deſde Italia fins à Eſpanya, quant parla dela Gallia Narboneſa diu. Que los tropheos de Pompeyo eran llimit, y terme de la diuiſio de França, y Eſpanya, y que eſtauan à trẽta y ſis milles de Narbona. Axi que, auenthi de Narbona à aqueſt lloch, deu groſſes llegues Cathalanes, venen à eſſer, poch mes, o manco, les trenta ſis milles que diu Strabo. Y de aqui cõclou Comta, que dits tropheos auian de eſſer aſsi ahont diem: y que no eran deça de Roſſello, ni Roſſello era de França. Y axi ſe veu, que no podian eſſer los tropheos en Ceruaria, o Coblliura, ni à cap de Creus, o per aquellas partidas, com de aqui fins à Narbona hi aya cent, y denou millas: que ſon les denou llegues que noſaltres hi comptam, en aqueſta forma. De cap de Creus à Coblliure ſinch llegues: de Coblliure, y Ceruaria à Perpinya

Strabo. l. 4.

Digitized by Google

pinya quatre: de Perpinya à Narbona deu: que totes juntes son denou, per la costa del mar. Tambe hi ha vn altra raho pera prouar aquesta opinio. Comptant la distancia, quey ha de la ciutat de Empuries, à aquestos tropheos: la qual auem
Lib.5.cap.2 posada baix parlant del Concili Illiberitano: per mostrar que fonch en Coblliure, y que Coblliura era com vuy es de Espanya: alli me refereich. Sols notare: que per aquexas matexas rahons, no pogueren esser aquestos, tropheos en Andorra, y Altauaca, ni se pot entendrer de ells, que fossen la fundacio de Pamplona, com volian alguns, que en lo presedent capitol auem vists. Y aquesta es la mes verdadera relacio ques pot donar. Y puix auem suficientmẽt dit de aquestos tropheos, que conuenia detenirsi, per ser llimits de Espanya: tornarem al fil de la historia, en lo capitol seguent.

Capit. LXVIII. Com Antistio fonch Prætor y Iulio Cæsar Questor de Espanya: y la memoria y fets de Aulo Meuio de la ciutat de Vich.

DExada Espanya, y arribat Pompeyo à Roma, gosà de mes com plit y solemne triumpho, del que los soldats y amichs, li auiã donat ala falda del Pyrineo de Cathalunya: com se pot veurer llegint à Carolo Sigonio, en los seus fastos dels Romans.

Y com es de condicio noble, no oblidar may à persones de bona voluntat: conexent Pompeyo la que los Espanyols li tingueren estant entre ells, y la que continuauan en absencia: no fonch bastant la magestat y triumpho pera borrarlos de la memoria, ni aminuar lo amor quels tenia. Ans be, si los Espanyols lo obehian y seruian desde Espanya ab molt amor y voluntat, en tot lo que desde Roma los manaua: ell (particularment als de la Prouincia Citerior) los emparaua y patrocinaua, en tot quant auian menester del Senat. Conforme diuhen tots los que en los presedents capitols tinch citats y
Mo.l.8.c.22 particularment Morales.

Apres que Pompeyo fonch fora de Espanya en lo any 67. abans de Christo (al ques pot conjecturar de Morales y de Viladamor) vingue à ella Antistio ab titol Vilad.c.46. de Prætor. En companyia del qual arriba Iulio Cæsar: ab carrech de Questor, o Thesorer de la Republica Romana: com apar de Suetoni Tranquillo. Y del que escriuhen Dion Morales y Pineda, apar, Dion.li.37. exerci aquest offici en Caliz. Ab tot que Pined.li.10. podia ser, resdis en Caliz: y regis aquell cap.1.§.2. offici en tota Espanya. Perque diuhen Plutarcho, y Ioan Sedenyo, que Cæsar fonch Plutarch.in vita Cesaris Questor de Hiberia: parlant axi en gene- Sed.tit.2.c.1 ral de tota ella.

Com se vulla fos: estant les coses de Roma en aquest estat en Espanya: apar tingueren alguns anys de quietut. Pero en la matexa ciutat, y altres parts hi auia desmasiat en que entendrer. Per quant à be que en lo consulat de Seruilio Vatia Isauro, y de Appio Claudio Pulcher (que segons Gregori Holoandro en los fastos Consulars, fonch, en lo any 675. de la fundacio de Roma, y 67. abans de Christo, segons Iacobo Bergomense) mori Sylla, cau Bergom.l.7 sador de tantas guerras, axi pera Espanya com pera tota la Republica Romana, com auem vist: ab tot axo per la sua mort no resta pacificada del tot la Republica. Pero perque aquellas guerras no tocan al nostre proposit discorrerlas: dexarem lo superfluo, y pendremne lo quens toca. Y es lo que en altre lloch prometi tractar, de Cap.61. Aulo Meuio de la ciutat de Vich. Del qual es molta raho recordarse, axi per son valor en armas, cõ per la sua charitat fraternal y singular pietat Cathalana. Que encara que gentil, es exemple pera molts Catholichs, y es gloria de nostra Cathalunya: y particular honor de aquella ciutat, que aya tingut vn fill tãt pio y lliberal. Y pera ques veja, q̃ en nostra Cathalunya sempre auem tinguts homens valerosos, grans guerrers, dignes de memoria: que no sols en sa propria casa, pero fora de ella en remotas y apartadas regions, sabian campejar, acquirir corona pera sos senyors, y eterna fama per assi: que eran estimats del poble Romà, y honrrats ab lo honor, que acostumaua honrrar à sos propris fills, y ciutadans Romans.

Y axi es de saber: que ja en la circunferencia del any 72. abans de Christo, segõs lo Bergomense: lo poble Romà comença à tenir

Digitized by Google

à tenir ſanguinolentas, cruels, y coſtoſas guerras contra Mithydrates Rey dels Parthos: per cauſa que amoneſtat per los Romans, no perturbas, ni inquietas à Nicomedes Rey de Bithynia, ans be per lo que aquell era amich y confederat, del poble Romà, deſiſtis delas guerras li tenia comenſades: no auia volgut eſtimar les exortacions del Senat: conforme eſcriuhen Iuſtino, Oroſi, Apiano, Plini, y Geli, referits per lo Bergomenſe, Ambroſi de Morales, ſanct Antonino de Florença, y Mariana. Era aquella Prouincia de Parthia en la Aſia major, part de la regio de Aſſyria ſegons alguns: o ſegons altres era part de la Scythia Oriental. La qual per quant fonch poblada de gent bandejada de la Scythia Occidental, ſe digue Parthia: perque Partho en llengua Scythia vol dir, deſterrat: com diu Iuſtino llibre 22. Eſtenias aquella Prouincia tant que tenia dins dels ſeus ambits vint y dos regnes: circuits al Orient de la Prouincia de Aria: à mig dia de la Caramania: à Ponent dels Medos, y à Cers dels Hircanos. Començada la guerra del poble Romà contra aquella Prouincia y ſon Rey Mithydrates, en lo ſobredit any 72. dura apres per eſpay de deu anys continuos: ſens moltes altres refregues quey hague en los altres deu anys ſeguents, ſegons alguns. O en los vint ſeguents conforme volen altres. Y no falta qui diga, que duraren quoranta anys. En los principis de aquella guerra, Mario y Scylla algunes vegades alcançaren victoria de Mithydrates, y altres foren vẽçuts de aquell. Apres en los vltims dels primers deu anys de aquella continua guerra, corrent lo any 680. de la fundacio de Roma, ſegons Gregori Holoandro: que conforme vol lo Bergomenſe, era lo any 63. abans de la Natiuitat de Chriſto noſtre Senyor, eſſent Cõſuls en Roma Lucio Licinio Luculo, y Marco Aurelio Cota: per neceſsitar lo eſtat de les coſes de guerra dela preſencia y autoritat Conſular, dellibera lo Senat: que Luculo paſſas à Aſia contra del Rey Mithydrates, que à les vegades vençut, y altres vencedor, ſempre acometia als Romans, y feya diuerços cruels eſtragos, axi en los preſidis Romans, com en les terres confederades ab aquells, y vehines ſues. Paſſat Luculo à Aſia, fonch tant venturos: que en diuerſes batallas tingue ab Mithydrates, las demes vegades hiſque vencedor. Particularment quant lo circuy à ell, y al ſeu real dins vn eſtes y profundo vall, que li feu à tot lo entorn: fentli paſſar lo ſiti tal qual aquell lo auia poſat à la ciutat Cyzicena ſobre la qual eſtaua. Y alçant Mithydrates lo ſiti per tornarſen à ſa caſa: ſeguint lo Luculo, li matà paſſats de quinze mil homens. Y entre vns y altres valeroſos ſoldats que de diuerſes nacions paſſaren àla Aſia, ys trobaren en aqueſtes memorables jornades en ſeruey del poble Romà ſeguint les vẽturoſes inſignies, y benafortunats eſtandarts Romans, que guiaua Luculo, fonch Tribuno militar lo dalt anomenat Aulo Meuio, natural de la ciutat de Vich. Y la dignitat ſua, ſi crehem à Budeo, Feſto, y Claudio Præuotio, capitol 12. no era de poca conſideracio: ans be de molta honrra: per ſer la matexa que los Franceſos diuhen Mariſcal: y los Cathalans Coronell. De hont ſe colligexen, lo ſer y merits de la ſua perçona. Era Aulo Meuio fill de Aulo, nat apres de dotze filles: y Poſthumo. Perque morta del ſeu part la mara Publia Ælia, fonch extret del ventre de aquella, obrintlo ab artifici, com ſolen en ſemblants occaſions. Anant ſe criant Aulo Meuio, y eſſent de edat de quatre anys, mori ſon pare Aulo. Arribat à la plena pubertat, y axi à la edat que ſolem dir, de fadrinet, o joue, vehentſe tant acompanyat de germanes, ſens pare ni mare, ſens eſpos de alguna que las guardas, o perſona, q̃ miras per ellas y les ſuſtẽtas: entendrintſeli lo cor y animo, apiadantſe de ellas: determina, ab lo animo y obres, eſſer y ferlos offici de pare y mare. Y axi los dexa y dona tota la heretat, per caſarlas: aturant y reſeruantſe pera ſi, ſols lo inuenſible animo, y eſforç: y la voleroſa eſpaſa, ab la qual tãt (cõ veurẽ) ſe ennobli y hõrra. Seguint les venſedores banderes del poble Romà, baix lo gouern y mando, del Conſul Lucio Licinio Luculo, en la guerra de Aſia. En la qual, nos pot dir la virtut de Aulo Meuio, les empreſes honoroſes que feu, lo valeros pit q̃ tingue, y lo numero de enemichs que vence. Pero

Mo. l. 8. c. 16. S. Anto. tit. 4. c. 5. §. 27. Mar. l. 3. c. 14

Digitized by Google

si los carrechs nos donan à perçones inhermes, mal expertas y indignes, sino pratiques, y de molt merexer: si los premis se donan per auerlos guanyats ab merits: y si ells demostran lo que vn home es estat: del honor, y riquesa, que Aulo Meuio, trague de aquesta guerra, se conexeran las prohesas, que feu en ella: quant be degue exercitar las armas, y de quant profit fonch la sua presencia y perçona en ella. Per quant es cert, que en aquesta guerra, tingue carrech de Tribuno, o Coronel de caualleria: que presupossa molt seruey, y molta experiencia: y hisque de ella ple de riqueses, y thesors innumerables. Donali lo Senat en premi de las sues asanyosas obras, y perillosses jornadas, molts priuilegis: senyaladamẽt lo de la honesta missio, y llicẽçia de descãçar en sa casa, pera que ab ell, pogues gosar ab repos, de tots los altres en la patria. Que al fi, apar es natural desig, y consolacio tornar à reposar los ossos en la patria. Estant en ella, la ennobli ab vn edifici publich de vn sumptuos Portico, pera comoditat dels negociants qui aportauen à vendrer mercaderies à la plaça de aquella ciutat. Acostumauan de Ordinari aquestos Porticos Romans ferse en les places mercantiuols, à la manera que vehem vuy en Barcelona las voltas deuant la font del Angel y dels Encants: Desta manera si be ab mes pulidesa y primor y de molt gentil prospectiua de cases y edificis, se veu vuy en la ciutat de Vich aquell porxo en la plaça del Marcadal. Obra que sens agraui de ninguna altra de son ser, aporta auantatje à totes les demes de Espanya. Axi per estar en lloch alt y eminent, com tambe per la primor de la architectura, y gran ambit que occupa. Esta feta aquella plaça en forma Orbicular y rodona, y per tot lo rodedor della ab la matexa perficio la vogexen les porxades. Es la plaça gran, bella y tant capas per a qualseuol cosa, que podria ordenarse en ella vn grã esquadro de gẽt de guerra. Estẽse cada angulo del porxo, vna bona carrera de cauall: y cada qual seruex als nogociants de pauello en lo estiu per al rigor del sol: y de taulada en lo hiuern per ha resistir la inclemencia del cel y rigor de les congelades neus, y fredes glaçades. Te en lo mig vna empinada font à manera de agulla rodona: abundant de aygua, y adornada de delicadament obra des exetes de bronzo. Abocan y entran en ella per sis carres principals, que donant molta perfecio à la obra y delit à la vista: tot junt mostra y publica lo saber del artifice, lo poder de Aulo, la nobleza de Vich, y dels Ausoneses la fama. Y no parà en asso la nobleza de cor y liberal magnificencia de Aulo enues la sua ciutat. Ans be per redimirla, y llibertar de las obligacions, que la opprimian, per no veurer la baix lo pesat jou de importuns accreadors: sabent estaua aquella ciutat apretada de accreadors, carregada de debits, imposibilitada, de pagar, per la penuria y falta de facultats y rendes: y totauia volian cobrar los accreadors lo que sels deuia, pagà tots los deutes de ella, y la desempenya de aquells. Fetes tals, y tant bones obres, à la fi mori. Lo dia de la sua mort, se li feu molt pompossa funeraria, al vs y costum de la gentilitat. Aula Meuia sa vltima germana, que mortes totes les altres sola auia sobreuiscut, anaua deuant del cos mort, acompanyada de multitut de nebots (fills de les mortes germanes) y tras del defunt seguian los sis homens del gouern de Ausa, honrrantse aquell magistrat del Seuirato Auseta, de acompanyar al que en vida auia honrrada y benificada en tanta manera à la sua patria. Arribats al lloch de la sepultura, tumulat, o sepultat lo cos, despres de dexat en lo sepulchre, fonch posada alli vna estatua y condigne memoria sua: à dos estadis de la ciutat, en terra de la patria, y en lloch publich per ahont auian de passar los qui anauan, y venian, de la ciutat de Ausa, à Lacetania. Y aquesta es la memoria que jo auia promes fer de aquest Aulo Meuio. Tota la qual narracio es treta de vna pedra antiga, que sens dubte degue ser pedestral, o basa de la estatua de Aulo Meuio: que diu Ambrosi de Morales se trobaua prop de Vich: y ne fan mencio Ioan Mariana, y fra Ioan Pineda, y deya de aquesta manera.

AVL.

Digitized by Google

AVL. MEVIO. A. F. QVI. POST. DVODECIM.
SORORES. POSTHVMVS. E. VVLVA. RESECTVS.
ET. QVARTO. ÆTATIS. ANNO. PATRE.
AVLO. ORBATVS. ET. SVCCEDENTE. PRÆ-
TAXATÆ. TEMPORE. ANIMO. IN. SORO-
RES. MATERNO. PATERNO. Q. FVIT. TO-
TA. HÆREDITATE. PRO. CONIVGIIS. EA-
RVM. RELICTA. ET. SIGNA. POPVLI. RO-
MANI. VICTRICIA. SVB. LVCVLO. COS. IN. ASI-
AM. SECVTVS. CVM. OPIBVS. PLENVS. ET.
TRIBVNICIA. MILITVM. POTESTATE. FVN-
CTVS. IN. PATRIAM. REVERTISSET. MVL-
TIS. A. SENATV. P. Q. RO. PRIVILEGIIS.
DONATVS. ET. NOBILEM. IN. FORO. AVSE-
TANO. PORTICVM. STRVXISSET. AV-
LA. MÆVIA. VLTIMA. SOROR. QVÆ. SV-
PERERERAT. CVM. MAGNA. NEPOTVM. MVL-
TITVDINE. PRÆCEDENTE. ET. SEVIRA-
TV. AVSETANO. FVNVS. SVBSEQVENTE.
HIC. SEPVLCRVM. CVM. STATVA. PO-
SVIT. SECVDO. A. CIVITATE. STADIO. IN.
LOCO. PATRIÆ. PVBLICO. QVO. OMNES.
VRBEM. ADEVNTES. IN. LACETANIAM.
Q. REDEVNTES. PERTRANSIBVNT.

La qual tindra poca neceſsitat de eſſer traduhida, puix ab la narracio de la hiſtoria, que de Aulo Meuio he feta, reſta baſtantment explicada y vulgariſada. Tenia grandiſsimes cõſideracions, y molta hiſtoria de q̃ fer mencio y humanitat, q̃ narrar ſobre de ella: les quals dex per preciarme mes de fel hiſtoriador, q̃ de verbos eſcriptor, o inuẽtor de patrãyes. Sols aduertint: que de aqueſt Aulo reſtan à dos lleguetes de Vich los dos pobles, de Sancta Maria, y Sanct Ioã de Olo. Mudar lo diphthongo Au, en la primera, o, que vuy vſam en lo pronunciar la paraula.

Cap. LXIX. Dels Prætors tingue Eſpanya deſdel any 62. ſins al de 55. en lo qual Marco Craſſo Legat de Cæſar vingue contra los pobles Sonſiats, y las batallas que ab ells tingue.

DExats aqueſtos fullatjes que adornan la obra: tornãt al tròch de la continuacio de la hiſtoria, per los ſucceſsius tẽps de ella.

Digitized by Google

Despres que Antistio com à Prætor, y Cęsar com à Questor estiguerē en Espanya, no he comptat res, ni he tingut que dir, dels magistrats Romās, q̄ la gouernaren. Ni se jo que dir, mes de que en lo any 62. abās de Christo, vingue per Prætor de Espāya Gneo Pison. Y apres Calido, en lo any 60. segōs escriu Garibay. En lo temps dels quals passarē algunes guerras en Espāya, q̄ cō siē estades totes fora del nostro proposit, no sera be crexer ab ellas aq̄st volū.

Gar.l.6.c.19

Passat lo curs de aquestos anys, Iulio Cæsar que abās auia estat per Questor en Espanya, tornà venir à ella ab carrech, y titol de Prętor, segons escriuhen Plutarcho, Suetoni, Apiano, Sedenyo, y Mexia. La vinguda del qual fonch en lo any 59. abās de la Natiuitat de Christo, segōs volē Morales, Viladamor, y Tarafa. Pero es de fugir lo error q̄ prēgue Tarafa, cō digue: que en aquest any auia Cæsar occupada Espanya. Per quāt ara Cæsar no venia per sos interessos y passions, sino enuiat per lo Senat y poble Romà. Y lo occupar Espanya pera si, fonch, algūs anys mes auall: com en son lloch veurem. Esteue Garibay posa aquesta vinguda de Cęsar cō à Prætor, en lo any 58. abans de Christo. En fi la diferencia seria poca. Pero la de Mariana, posant asso en lo any 68. abās de Christo, es notable. Y no se en ques pren: sino es, q̄ se equiuocas, de cō vingue cō à Questor. Prēguas en asso, o en altra cosa: lo q̄ passà es. Que Cęsar tracta, les coses de pau, y de guerra, ab molta prudencia, y maduresa. Posant sempre gran concordia, axi entre los pobles, de vns à altres, com entre los particulars. Veritat es, q̄ Dion parlant de aquesta segona vinguda de Cæsar à Espan ya, no diu fos Prætor de tota ella, sino Præfecte de la Lusitania. Y axi del seu tēps no tenim q̄ escriure fent al nostro proposit: y sols auē tocat asso pera llū de altres coses.

Sed.tit.2.c.1
Plutarcho.
Sueton.
Mexia en la vida de Cæs.
Apia.l.2.c.3
Mor.l.8.c.3.
Vilad.c.46.
Taraf.c.40.

Cap.74.

Acabat lo gouern de Cæsar tornasen à Roma. Y en lo any 55. abās de la Natiuitat de Christo, vingue al gouern de Espanya Publio Cornelio Lentulo Spinter, segons lo matexos autors: o los mes dels que he allegats. Y no sabem en quina Prouincia vingue en particular, o si al gouern de tota ella, ni cosa sua, que de comptar sia.

Es empero de saber: que en aquest matex any y temps, anaua Iulio Cæsar conquistāt la Frāça. Y com apar dels Comentaris del matex Cæsar, auia ell enuiat à Guiana à Publio Crasso, q̄ per Franceschi Comte es anomenat Marco Crasso. Lo qual, considerant, que en temps passat, en aquella matexa Prouincia Lucio Valerio Roconio, Legat, era estat mort, y Lucio Manlio Proconsul dexat lo fardatje auia agut à fugir, pensà: que no auia de tenir poca diligēcia, sino molt cuydado. Perço se prouehi de pans, aparella los socorros necessaris, y la gēt de acuall que pogue: enuia sercar y cridar, per sos mons propis à molts homens principals, forts y poderosos, de Tolosa, y Narbona ciutats tant senyalades cō tots sabē. Y desde aquellas regions sen vingue y aporta les sues companyies, à les terres dels Sonsiats: als quals lo nostre Frāceschi Comte anomena Sonçuats. Y sobre saber quins pobles eran aquestos, es be reparar vn poch. Perq̄, los q̄ aurā legits à algūs autors, pēsarā no per tāyer à nostra historia: y los quen aurā llegits à altres, si jo dexaua de escriure asso, quiça me culpariā: aparexētlos, q̄ erā pobles nostres, y q̄ axi faria mal en dexarlos.

Cæsar.li.3. c.8. y 9.p.i.

Comte. p.i. del proemi.

Per tant es de saber: que segon lo q̄ assi tenim referit seguint al matex Cęsar, apar q̄ aquestos pobles auian de esser en Guiana: ahont Cæsar auia enuiat à Crasso, y axi fora de Cathalūya. Pero si miram q̄ Crasso desde Guiana anà als Sonsiats, quiça eran fora, pero fronters à Guiana. Y axi lo mestre Antoni Nebrissense en lo seu diccionari diu. Que aquestos eran pobles de la Gallia Narbonesa. Y com alguns han volgut q̄ los Comtats de Rossello fossen de pertinencies de la Gallia Narbonesa, com en molts llochs de nostra historia auem vist: de aqui vindra à creure no esser molt fora de raho, lo que vol, la taula declaratoria dels llochs insignes, que va ajustada als comentaris de Cæsar, dien. Que aquestos Sonsiats eran pobles dels Comtats de Rossello. Y abraçant y estirant asso Franceschi Comte, diu: que eran los matexos quels Suessetans, cōfonent à estos ab los de Rossello, Cōflent, Cerdanya, Aran, Andorra, Capsir, Donada, Salces, Fenolledes, y Corberà. De modo q̄ ab vn vocable vol compendrer, y abraçar à molts, que en

L.i.c.4.5.6.

Digitized by Google

Lib.3.cap.1. en ſon lloch noſaltres diuidirem. Y ſi confideram à ſoles als Sueſſetans, ſeguint à molts autors, los poſarem en molt diferent lloch comarcha, o regio. Verdaderament jo confes, que ſi be tinch per poſſible que los Sonſiatos foſſen de Roſſello, totauia no entench tanta varietat, de confondrer los Sueſſetans ab aqueſtos, y ab aquells: dels quals ſe pot veurer lo capitol primer del llibre ſegon. Baſta en ſi que per no fer à ningu quexos: puix no ſe aqui millor arrimarme, fare compte que ſos axi: que foſſen aqui ahont volen lo Nebriſſenſe, y la taula, y lo Franceſch Comte: que ſino ſon los matexos que los Sueſſetans, alomenos ſeran Roſſellonenſos: y axi tocarnos ha dir alguna coſa de ells.

Axi que tornant al propoſit. Venint Craſſo contra los Sonſiats, ſabent aquells la ſua vinguda, ajuntada molta gent de apeu y de acauall: de la qual tenian gran poder, ſegons diu lo matex Cæſar: vehentſe poderoſos, no ſols no temeren à Craſſo, pero encara li hiſqueren à cami. Y nol aguardaren, ſino quel acometeren ab la gent de acauall. Comprenſe del que eſcriu Cæſar, y del que preſt direm, que los Sonſiats eran guiats y capitanejats per vn home joue de gran valor, lo qual ell no anomena, y Franceſch Comte eſcriu, ques anomenaua Alcantua: y que era acompanyat de molts nobles ſeus, ques feyan anomenar Soldros. La qualitat y condicio dels quals dire apres, ſeguint à Cæſar. Ara foſſen los Soldros ab Alcantua, o no: aqueſtos que guiats del joue capita acometeren à Craſſo, trauaren ab ell vna bona eſcaramuça, y pendencia: y anatſe retirant poch à poch la gent de acauall de aqueſtos, los Romans los anauan donant alcanç. Y proſeguint aquell, ſubitament y de improuis, ſels deſcubriren les altres companyies de apeu dels Sonſiats, que auian eſtat aſentats y parats en vn vall en ſelada, o (com ſolem dir en bon Cathala) en à guayt. Los quals acometent als Romans, que eſtauan eſpergits y eſcampats renouaren, y enſengueren la pelea de tal manera: que pelearen gran eſpany de temps, agre y molt cruelment. Eſtant axi, y confiant los Sonſiats (com diu Cæſar) en las victorias paſſadas (que deuian ſer, les que agueren de Lucio Valerio Roconio, del qual aſsi auem dit) y penſant que la eſperança de tota la Guiana eſtaua en la ſola fortaleſa y brio de ells: y los contraris cobdicioſos de mirar, que podian ſer los Sonſiats ſens Emperador, o capita general: yſens altras legions, guiats ſols de vn joue capita: eſforçauanſe vns y altres quãt mes podian, y mes los Romans. Perque los Sonſiats, molt nafrats y mal ferits, de aquella batalla comenſaren à girar les eſpalles, y fugir: y morirenne molts en lo alcans quels donaren.

No acabà ab aſſo aqueſta calamitat. Que Craſſo no volgue parar: ſino que de cami prengue los llochs y pobles dels Sonſiats. Y no anomena Cæſar quins eran: ſino que hu de ells ſe li reſiſti tãt fortment, que fonch forçat à Craſſo ferli arrimar mantas, y torras. Deſijoſos los Sonſiats de fer vn fet glorios y de fama, pera repellir lo enemich que tenian deſobre: determinaren y tentaren, exir à pelear en campanya. Continuaren aſſo algunes vegades: y altres feyan grans mantas y minas, fins als baluarts del real dels Romans. Del que diu Cæſar eran molt pratichs los Guianeſos, per les moltes mines que tenen de metalls. Pero à la fi, viſt que per la molta diligencia dels Romans tot allo nols aprofitaua alguna coſa: enuiaren Embaxadors à Craſſo, demanantli quels rebes à merce. Cançat Craſſo de tants treballs com li auian donats, acontentas rebrels axi: manantlos, que li donaſſen les armes. Y ells ſen acontentaren.

Be penſaua Craſſo, que ab aſſo eſtaua tot acabat. Pero entretant que los vns y los altres eſtauan entenent en aqueſtas coſas: mogues per altra part Adjatonon, ſegons diu Cæſar: lo qual tenia lo major poder de aquella terra. Y alças ab ſis cents homens, que entre altres ſe li eran offerts: gent tryada, y valeroſa, que ſe anomenauan Soldros. La condicio y tracte dels quals diu Cæſar, era; que vſauan encomu de tots los bens en vida juntament ab aquells à qui ſe offerian tenir amiſtat: y ſufrian ygualment, qualſeuol cas per calamitos y miſerable, o

Digitized by Google

prospero y glorios, quels esdeuingues: fins à morir juntament ab ells. Y diu: no auerhi memoria de homeus, ques sia trobat, que algu de ells se fos escusat de morir, essent mort aquell, à la amistat del qual se eran offert. Gloria per cert de nostros Rossellonesos, tanta constancia de fe, tanta amistat, y fermesa. Ioya, y presea per cert sens ygual: fet memorable, escrit, no per vn adulador ni affectat de la patria, sino per vn Cæsar, tant vertader, y qui los era tan enemich: que qual los procuraua lleuar la llibertat per medi de Crasso, si los agues pogut deshonrrar quiça ho aguera: o almanco, nols donaria, lagala que no sels degues. Y es la major gloria de ells aquesta: que essent los Cæsar enemich, no pogues callar lo valor que demostrauan.

Alçat Adjatono ab los Saldros, y prouant exir ab ells, mouentse lo crit en les estancies del real que estauan per aquella part ahont ell venia, corregue la gent ab les armes, trauas entre ells molt gran pelea, y à la fi Adjatono se ague retirar al seu lloch y poble. Be podia Crasso quexarse de aquest mouiment fet sobre tracte, y no voler estar al consert: pero per quant sabia, li auia de costar tant pacificarlo, com vencer als demes enemichs, facilment se acaba ab ell: fossen rebuts, ab les matexas condicions, que abans eran estades consertades. Crasso rebudes de ells les armes, y algunas arras anassen à la terra dels Vaccasios, y dels Tarusios.

Capitol. LXX. Com los Sonçuats se reuoltaren contra Crasso, y vingut sobre de ells los vence en vna cruel batalla, en la qual mata mes de trenta mil homens.

Gar.l.6.c.10 PArtit que fonch Publio Crasso pera la terra dels Vaccasios, y Tarusios: en lo any seguent, que segons Esteue Garibay era, lo de sinquanta quatra abans de Christo nostre Senyor, essent Proconsul en Espanya Quinto Metello Nepos: auent conegut los nostres Sonçuats, que la causa de esser estat pres lo seu poble ab poch dies que era estat combatut, venia de no estar prou fortificat: ajudant à la naturalesa ab mans y industria, fortificaren aquell. Y penedits de la passada flaquesa tornaren à moures en armes: enuiaren Embaxadors per totes parts: conjurantse, donantse arras, y aparellant molta gent. Entre altres enuiaren Embaxadors, à moltes parts de Espanya Citerior, de Biscaya, y Cantabria, vehinas à Guiana, y als matexos pobles de Guiana: demanant, y cridant socorro, y capitans: segons tot asso diu lo matex Iulio Cæsar. Tambe escriuhen Ambrosi de Morales, y Viladamor: explicant à Paulo Orosi: que foren enuiats alguns de aquells Embaxadors, en las parts que vuy son en dins de nostra Cathalunya: sens dir quals. Basta que fonch lo acudir aquestas nacions demanera, que segons los matexos autors y Ioan Mariana escriuhen: passaren de mes de sinquanta mil homens los que enuiaren de socorro. Dels qual diu Iulio Cæsar, que de aquesta vegada portauan per capitans elegits y triats, molts de aquells, que eran estats continuos tots los anys en las guerras de Quinto Sertori: de qui confiauan, tenian major sciencia de la guerra. Aquestos, com à pratichs dels costums del poble Romà, desliberaren, pendrer lloch, assentar y fortificar sos reals, y lleuar los manteniments perque no poguessen esser aportats als Romans. Crasso com sabe asso, si be vehe que per ser la sua gent poca, y molta la dels enemichs: no podia facilment exir en campanya que aquells discorrian per totas parts: prenent y occupant tots los passos, y camins, y encara los restaua suficient guarda en los reals, y que per asso ab gran treball li arribauan los pans, prouisions, y vitualles: y encara lo numero dels enemichs anaua crexent de cada dia: ab tot axo pença no era be detenirse molt temps sens pelear: ans be la necesitat lo impellia à la batalla. Y axi proposa als de son consell, li diguessen lo quels aparexia de aquell pensament. Era ja la treta forçosa, y se auia de jugar axi lo joch: y perço foren tots de aquell parer. Vist que tots eran de vna voluntat, ordena de pelear. Y exit lo dia seguent, en clarejar la llum del dia per

P.1.l.3.c.9.

Mo.l.8.c.13. Vilad.c.46.

Mar.l.3.c.18

Digitized by Google

per los ayres, treta fora tota la gent, ordenadas dos batallas, y posats en mitg de la batalla alguns que li venian à ajudar, esperà à veurer quin desliber pendrian los enemichs Sonsuats: que segons asso no li deuian estar lluny, ni ab diuerç proposit. Los quals, encara que per la multitut, antiga gloria de la guerra, y poch numero dels Romans, pensauan, podian pelear à son saluo: tambe immaginaren, los era mes segur gosar de la victoria sens alguna ferida, atallant los camins, y manteniments. Y que si los Romans per falta de aquells començauan à retirarse, llauons seria hora de acometrer, y assaltar los: perque estarian impedits per lo cançasi del caminar, embaraçats entre la xarcia, y carruatje: y ab poch esforç per la falta dels manteniments. Aprouat aquest parer en lo cõsell dels capitans de aquestas companyias Espanyolas, y Guianesas, estigueren parats en lo real: no obstant que los Romans auian ja tretas las banderas, com esta dit. Crasso com ab aquell detenirse conegue, que sos enemichs tenian mes temor del que amostrauan: y veu à la gent mes alegre pera pelear, y que se oyan grans veus, y crits de tots: que no conuenia esperar mes, sino que peleassen: esforça à tots los seus, que axi ho desijauan: y determinas anar ab porfia contra lo real de sos enemichs. Y aqui los vns vmplian los foços, y valls: altros tirant moltes armes llançauan de son lloch als defensors dels valls, y fortalesas: y los que eran vinguts à ajudar, y valer à Crasso, dels quals ell poch confiaua pera pelear, seruian de aportar pedras, armes y rama à las barreras, pera mostrarse, y guanyar opinio de homens que peleauan. Los Espanyols y Guianesos, com estauan superiors, y las armas que llançauan queyan desde alt, no tirauan en va, ans be feyan grans effectes. Y sens dubte foren estats vencedors: sino fos estat per les esquadres de acauall, que de les companyies de Crasso anauan rodejant lo real. Les quals, descubrint, que per no estar bastantment fortificat y prouehit, era facil de ser entrat per la part de la porta Decumana (que era la porta gran tras del real, per hont entrauan les prouisions y vitualles) enuiaren lo auis de tot à Crasso. Y ell sabent lo descuyt del enemich, esforçant los valerosos capitans de aquellas companyies, los manà prenguessen en las gropas dels caualls la gent conuenient y necessaria: y ab grãs premis y promesas los animassen: donantlos orde del q̃ deuian fer. Y ells entesa la sua voluntat feren com los manaua. Que tretas algũas companyias, de aquellas, que eran restades en guarda de sos reals, y no estauan cançades, ni espantades, del furor del enemich y treball de la pelea, aportantles per altre cami, encara que llarch, y apartat, secret, y cubert, que no pogues sen ser vistes, nis conegues lo que feyan, donaren sobre lo real, prenentlo de improuis, y descuydat. Oynt los crits de aquella part, esforçarense los Romans que peleauan en la altra, y ab la esperança de la victoria, pelearen mes agrement y ab major esfors. Los oppressos, rodejats de totas parts, desesperats de tota cosa, se llançaren per las barreras: procurant saluarse ab la llaugera fuga. Pero fonch los donat alcanç, per camps y passos molt descuberts: y axi sen saluaren pochs. Tant, que de sinquanta mil (que diu Cesar, era cert se eran ajuntats sols de Cantabria y Guiana) no restà la quarta part. Axi que moriren passats de trenta mil en vna batalla. Per la qual occasio la major part de la terra se dona à Crasso, enuiantli arras de sa propria voluntat. Y no tenim cosa mes de asso tocant al nostro proposit. Ni de assi fins al any 52. la he sabuda jo trobar encara.

Capit. LXXI. Com Pompeyo fonch nomenat segona vegada per vemir à Espanya, y detenintse à Roma enuia à Afranio, Petreyo y Varro sos Legats.

EN lo any sinquanta dos, que ja estauan passades, y assossegades les coses dels Sonçuats, estaua encara per Proconsul Quinto Celio Metello en Espanya. Y auenthi en ella grans mouiments (que segons apar de Ioan Mariana eran en Galicia, deues de la Corumna) escriuhen Dion, Ioan Se- Dion. l. 39.

Digitized by Google

Sedeny. tit. 14.cap.16. Mar.l.3.c.18 Apia.l.2.c. 6 Mo.l.8.c.29 Vilad.c.64.

denyo,lo matex Mariana,Apiano,Morales,y Viladamor:que sabentho en Roma, vist quant poch aprofitaua esser lo Proconsul Metello en Espanya,y lo molt conuenia atallar en los principis los brios dels Espanyols, que apres ab tanta dificultat se domauan: prouhiren. Que lo gran Gneo Pompeyo(com à volgut, y temut,pratich,y conegut en ella) hi tornas à passar segona vegada pera gouernar totes les dos Prouincies, Citerior y Vlterior,per temps de sinch anys.Determinada en lo Senat la sua eleccio,pera que millor pogues regir y gouernar: li donaren moltes quantitats de dines,thesors,bastiments, municions, y tot lo numero de gent de armes quels aparegue necessari. Crea Pompeyo per aquesta vinguda, y ajuda de son treball,à tres Legats:que foren Lucio Afranio,Marco Petreyo,y Marco Terencio Varro. Pero com en aquest temps Pompeyo agues poch que estaua casat ab Iulia, filla de Iulio Cæsar, o almenys estaua en lo millor,y major feruor dels seus conjugals amors: com diuhen los ja nomenats autors, y ab ells Plutarcho: com los Romans no permetessen aportar les mullers en la Prouincia que anauan à gouernar(com apar del que diu Vlpiano) y com sia cosa dura, de partir à dos ques volen be,majormẽt nouençans, Pompeyo sentint molt auer de dexar à Iulia:determina,detenirse alguns dies en Roma,y que passassen en Espãya primers los tres Legats,Afranio,Petreyo,y Varro, ab bastants poders pera tot lo que conuingues al gouern de ella.Que com Afranio ja auem vist,auia capitanejades en Espanya algunes companyies,la primera vegada que hi vingue Pompeyo: be podia ara fiarseli qualseuol cosa,per la experiencia que de ell se tenia. Restant Pompeyo en Roma,despatxats aquestos Legats, y arribats en Espanya, exerciren sos officis conforme las commissions y ordens,que aportauan: ab esperança, que Pompeyo tardaria poch à passar tras de ells. Y aquesta occasio, que assi tinch dita de venir aquestos Legats abans de Pompeyo, y restarse ell en Italia escriuhen Morales, y Viladamor. Pero Dion apar que la vol donar molt different.Assenyalant comen

Plutarch.in vita M.Cras.

Vlpia.l. obseruare,ff. de officio Procõsulis.

Cap.68.

çaua ja la enueja à posarse entre Cæsar, y Pompeyo. Y ques entretenia Pompeyo per Italia, fins à veurer, en que pararian los intents de Cæsar: que demanant lo Consulat volia entrat en Roma sens desfer lo exercit,y companyies, ni dexar las armas que tenia. Ana la enueja sembrant odi, lo odi produy rancors: de aqui escapleta la hyra:y dela hyra succehiren guerres Ciuils,pernicioses à tota la Republica Romana. Perque ensenẽtse lo foch,poch à poch, y durant à la sorda alguns anys lo traçar inuencions Cæsar, per alçarse ab lo imperi: y morint entretant la filla Iulia muller de Pompeyo,succehi,lo que en lo capitol seguent escriure.

Capitol. LXXII. Com Gneo Pompeyo auent rompuda la amistat ab Cæsar enuia à Bibulio Rufo, ab orde per als Legats que tenia en Espanya, per lo qual Afranio y Petreyo ab sos exercits se assentaren en Leyda.

COm sempre per mort de les filles y muller (majorment si no restan fills) succehescan, entre sogres y gendres,nouedats y questions: axi per morir Iulia filla de Cæsar,y muller de Pompeyo,com escriuhen Sanct Agusti,Plutarcho,Apiano, Lucio Floro, Ioan Mariana: y sens fills, com diu Ambrosi de Morales: o almenys de part de vn abortiu, com apar de Dion, y de Plutarcho: o altrament, per algunas pacions que ja se aportauan, y deuian tenir, procurant Pompeyo,que son sogre Iulio Cæsar no se li ygualas en Roma, com ho ha aduertit be lo nostre Antoni Viladamor, y se pot axi clarament traurer de Dion Historich,y ho diu lo matex Cæsar en sos Comentaris: o per vna cosa, y per altra, com se veu escrit per Ioan Sedenyo y Lucano: per la Glosa dels Triumphos de Petrarcha, per fra Ioan Pineda, lo Bisbe de Gerona y Pere Mexia:se mogueren tals questions entre ells,que vingueren à parar en guerra ciuil,cruenta y molt aspre.De la qual,dexare lo que nons toca, y ab breuedat passarem per las calamitats que de aqui senti nostra Cathalunya.

S.Agusti.l.3. de Ciuitate Dei. cap.11. Plutarch.in vitas Cæsar & Pompey. Apia.l.2.c.6 Flor.l.4.c 2 Mora.lib.8. ca.23.24.25. Dion.li.14. cap.16. Vilad.c.47. Dion.li.40. cap.41. Cæsar.p.2. lib.1.cap.1. Sed. ti.1.c.1. Luc.lib.1. Glos. al c.1. del Triũp. de amor. Pined.li.10. cap.1. §.2.3. Bis. de Ger. l.9.c.1 mitiũ ciuilis belli.

Escriu-

Digitized by Google

Eſcriuhen los ja citats autors, y ab ells
Me.p.1.c.68 Pere Medina: que rompuda entre Ceſar y Pompeyo la amiſtat, y tots reſpectes, comença entre ells la guerra ciuil, en lo any 47. abans de la natiuitat de Chriſto noſtre Senyor. De la qual fa mencio Euſebi en la Olimpiada 182. Rompuda la amiſtat manifeſtat lo odi: publicada la guerra, Pōpeyo ſen anà de Roma. Y agudes moltes batalles en Italia (de les quals me refereſch als ja citats autors) al vltim ſen paſſà à Macedonia: Aparexentli, que alli ab major comoditat podria juntar lo neceſſari, pera la guerra: dexant de paſſar à Eſpanya, confiat, q̄ Lucio Afranio, Marco Petreyo y Marco Terentio Varro ſos Legats, la defenſſarian, y mantindrian cō tra Ceſar, en lo entretant ell tardaria à acudirhi, ab la gent que penſſaua aportar de Macedonia. De aqueſtos tres de qui confiaua Pompeyo, parla lo noſtre Tarra
Oroſi.l.6.c. hic de bello ciuil. gones Paulo Oroſi, y diu: eran capitans Pompeyans, que poſſehian les Eſpanyes. Y tes de entendrer: las poſſehian: eſſent vinguts primer per lo Senat y Poble Romà: com veurem en lo preſedent capitol: y ſe alçaren apres en ellas per Pompeyo: com en lo preſent y ſeguents veurem.

Confiat Pompeyo de aqueſtos tres Legats y capitās: paſſant ell à Macedonia, ſols pera Eſpanya prouehi y deſpacha, à Bibulio, o Titulio Rufo: ab lo orde que los tres Legats auian de tenir en gouernarſe. Y dexār à vna part lo diſcurs de les coſes, que paſſaren en Italia: y ſi Pompeyo deuia paſſar primer à Eſpanya, que à Macedonia: ſis perde per aſſo, o no: y altres coſes ſuperflues, anirem al fito de la Hiſtoria noſtra.

Bibulio Rufo, que era partit de Roma (quant ſen ana Pompeyo à Macedonia) arribat à Eſpauya, troba aquella diuidida y partida per gouerns entre los tres Legats, gouernant Lucio Afranio la noſtra Citerior, ab tres llegions de ſoldats: Marco Terēcio Varro ab dos llegions gouernaua deſde Serra Morena à Guadiana: y Marco Petreyo en tot lo reſtant de la Andaluzia y Luzitania. Publicals Bibulio Rufo lo nou rompiment era eſtat en Roma, entre Ceſar y Pompeyo: y donantlos lo orde, que aportaua, y li auia donat Pōpeyo, al temps de la partida: los digue. Que puis Ceſar ſens dubte (ſegons anauen les coſes) vindria à Eſpanya: ells li reſiſtiſſen, y à força de armes li vedaſſen la entrada. Rebut aqueſt orde, per poſarlo en effecte, ab la diligencia poſsible (qual lo cas requeria) deliberaren. Que Petreyo ab les dos llegions, que tenia, y ab la gent de apeu y de acauall q̄ pogues traure de Luzitania y Andaluzia, dels Cantabros y gent barbara vehina al mar Occa, ſen vingues cami de Arago: y paſſant Hebro ſe ajuntas ab Afranio, que com he dit eſtaua en la Citerior. Cumpli Petreyo preſtament lo que à ell li tocaua, venint à juntarſe ab Afranio. Y eſtant junts: trobaren tenir ſinch llegions de Romans, tres de Afranio, dos de Petreyo, y prop de vuytanta cohorts, o companyies Eſpanyoles, cada vna de dos cents ſinquāta ſoldats, tots ab eſcuts rodons, com rodellas, o broquers: y mil caualls Eſpanyols: ſegons ho eſcriuhen los ja citats autors: y entre ells lo matex Ceſar. De manera, que venian à eſſer Ceſar. lib.i. ca.14.15.p.2. eſtos homens de guerra, trenta mil Romans de apeu, dos mil de acauall, y vuyt mil Eſpanyols de apeu, y ſinch mil de acauall: que tots junts eran quoranta ſiuch mil homens poch mes, o māco. Los quals eſtant axi ajuntats entraren per Cathalunya y ſe allojaren prop la ciutat de Leyda, per los pobles Ilergets, ribera del riu Sicoris, que cō en ſos propris llochs he dit, L.1.c.4.y.8 vuy ſe diu Segre. Ellegint aquella ciutat per lloch propri pera la guerra. Aparexēt los que deſde alli podian guardar à tota Cathalunya. Tambe enuiaren algunes companyies als Pyrineos, pera guardar aquells paſſos. Les quals ſegons vol lo Biſbe de Gerona, ſe aſſentaren en lo pas del coll del Portus, entre Roſſello y Empurda: y en lo matex lloch ahont vuy eſta lo Caſtell y fortaleſa de Bellaguarda: ſobre aquella collada. Enfi, eſtarian alli las atalayas, y bax en lo petit veynat, o per aquell contorn algunes companyies. Y Lucio Afranio (ſegons diu lo matex Biſbe) los feya guarda à les eſpalles, eſtant en la vila de Caſtello de Empuries.

Digitized by Google

Cap. LXXIII. Com Cesar venint à Espanya enuia Cayo Fabio son Legat deuant, lo qual prengue los passos dels Pyrineos, fent fugir als Pompeyans fins à Leyda, prop la qual se atenda.

AQui matex que Pompeyo sen ana à Macedonia, y Bibulio Rufo vingue à Espanya, Cesar q̃ tenia de la sua part las Prouincias de França y Italia: perso que com escriuhen Dion, y Plutarcho, li auia tocat per sinch anys lo gouern de la Gallia, deça y della dels Alpes: pensà: que si tenia à Espãya, destruits Afranio, Petreyo y Varro, seria senyor de tot lo Occident. Y perço, fent poch cas de seguir à Pompeyo, tira sos intents dretament à Espanya, fent grans preparatoris contra de ella: com escriuhen tots los auctors ja citats, en lo presedent capitol, als quals y à la glosa de las coblas de Ioã de Mena seguirem en aquest capitol.

Dio. lib. 37. Plu. vbi su.

Gloss. 119.

Fetes aquestes coses, posas Cesar en camí contra Espanya, venint per la Gallia Narbonesa, questaua bax de son domini. Y desde alli (com ell se detingues à fer algunes companyies, y ajũtar alguna gent, segons escriuhen Dion, Suetoni Tranquilo, lo matex Cesar, Lucano y Pere Mexia) enuia à son Legat Cayo Fabio ab tres llegions, peraque anas deuant: y se auanças à occupar los passos dels mõts Pyrineos: ahont se entenia eran, o acudiã ja los enemichs, ab algunas guarnicions per orde de Lucio Africano. Y manãt à altres tres llegions, que auian hiuernat mes lluny, que acudissen y anassen en seguiment y ajuda de Fabio: ell se detingue en aquellas partidas de la Prouença, per subjectar als Marcellesos, que nol auian volgut rebrer ab armes: y li auian tancades les portes, insidint y cahient axi en guerra per fugir de ella, com diu Lucio Floro.

Vsà Fabio de tanta presteza en cumplir lo orde li auia donat Cesar: fonch tant diligent, y ana ab tal secret, que arribat de improuis als Pyrineos, donant sobre los descuydats enemichs ab molta furia, los espantà de tal manera, que entrant los lo temor en lo cor, posaren en las camas la salut de las vidas: perque Cayo Fabio los desbaratà, y feu fugir à tots. Y no sobresalta aquesta vinguda de Fabio solament à les compãyies de la guarda del pas dels Pyrineos, pero encara amilana y atemoriza tant à Lucio Afranio, que no volgue mes aguardarse en Castello de Empuries ahont estaua: sino que vehẽt al enemich tant prop, encontinent que sabe aquella derrota, se hisque de alli, his retira lo millor pogue: no parant, fins arribar à la ciutat de Leyda.

Presos que ague Fabio los passos del Pyrineo, dexada alguna guarnicio en ells passant auant la victoria, baxa en lo pla del Empurda: y seguint son camí, en tota Cathalunya no troba mes resistẽcia. Ans be ab lletres que escriuia, y embaxades enuiaua, tẽtaua los animos de les ciutats y pobles circumuehins de son camí, y trobantlos assossegats y gratos ab Cesar, tira pera la ciutat de Leyda. Arribat ben prop de ella, passa lo riu de Segre, auista de sos enemichs, qui alli estauan allojats com he dit: y sens destorb algu assenta lo seu Real della lo riu, deues de Arago: estãt los dos Reals en vna matexa ribera. Y encaraque Plutarcho diu: que lo riu de Segre estaua en mitg de ells, to tauia dels Comentaris del matex Cesar, de Morales, y del discurs que farem de aquesta Historia aparra, que tots dos Reals estauan della del riu, y en mig de Segre y Cinca.

Designa en aquest lloch (y en bona ocasio, lo Morales, lo assento tenia, y vuyte la ciutat de Leyda: en guarda de la qual estauan los Pompeyans, venint los de Cesar ab Fabio. Y diu: lo que no era necessari que jo referis, per als que son estats à ella. Empero, perque los altres entengan millor los successos, que contarem passaren sobre aquella ciutat, conue designarla. Esta situada en lo camí Real que ve de Caragoça à Barcelona, dins Cathalunya: à quatre llegues de Arago, junt à la ribera y corrẽts del riu Segre. Qui ve de Arago entra y passa primer per la ciutat, y al exir de ella trauessa lo riu: y al reues, qui va de Bercelona à Caragoça. Lo demes de ella esta en lloch alt, y los mes y millors dels seus edificis miran de cara al riu, que del Leuãt, y part de mitg dia la toca, y banya. A poch mes de quatre llegues de ella, ques

Digitized by Google

ques mes auall de Fraga, entra Cinca en Segre: y perdent Cinca lo seu nom alli, dura lo de Segre, fins que poch mes auall prop de Mequinença entra en Hebro. Te aquesta ciutat entre lo Ponẽt, y mitg dia, vna montanyeta, que li fa à manera de pa daſtre, que vuy ſe anomena Gardenyn: ahont esta cituat lo castell del Priorat de Cathalunya del orde de S. Ioan del Hospital de Hierusalem. Lo cel de aquella es molt inconstant y vario, estremat en fret, y calor: subjecte à condenças y continuas bromas: tant que en temps de mos estudis he vist, que desde l Collegi de la Immaculada Concepcio, ahõt jo estaua, fins àla Iglesia de S. Andreu, que deu ser vn tir de pedra, no se afiguraua vna persona demo do ques pogues conexer qui era: y per causa de ellas comunament se passan sis y vuyt dies, y souint quinze, y auegades tres semmanes sens veurer Sol. Es son territori falt de llenyes, y de bons vins: Abunda de tot gra, blãchs pans, sabrosissimes fruytes: y sobre tot guindes, magranes, atzeroles, pomes, y melons de tot lo any. Y es lo millor de ella la Vniuersitat, Collegis, y cõcurssos escholastichs en tot genero de sciencies: com quiça Deu volent en son lloch direm. Acabãt per ara ab asso lo present capitol.

Ca. LXXIIII. Com Cesar entra en Cathalunya y lo cami que aportà.

IVlio Cesar que dexarem en la Prouincia Narbonesa, y de aqui sobre Marcella, diu Medina: q̃ preses les llegions velles, que auian hiuernat en França, y sis mil soldats vells, que reculli (o sinch mil tantsolamẽt: cõ diu lo matex Cesar) y tres mil caualls Francesos, y altra gẽt de apeu de acauall en ygual numero del que auia aparellat en França, y cridats per sos noms cadahu dels mes nobles de totes les ciutats de Guiana: comença à pendrer lo cami dels Pyrineos, per passar, y entrar en Espanya: dexats certs capitans sobre lo siti de Marcella. Y feu asso segons escriu Dion, poch apres de auer enuiat deuant à Cayo Fabio. Tement, que si anaua sol, fos vençut de Afranio y Petreyo. Estant per lo cami, assossegaseli aquest temor, y cresque lo de sitg de veures ab ell: per lo que com diu Vlademor, sabe, que auia guanyats los passos del Pyrineo, y possats als enemichs en fugida. Pero com en coses de guerra, quant no hi ha temor estiga mes prop lo perill: es be reste vn recel del que pot esdeuenir. Y perço entrat per Espanya Cesar, mana y despedi à tot lo exercit, anas deuant per ajuntarse ab Fabio: y ell resta en retraguarda ab sinch cents de acauall ques dexa tantsolament per guarda de sa persona: anant prouehint algunes coses poch apoch apres tras del exercit.

Me. p. 1. c. 68

Ce. p. 2. l. 1. 15

Dio. libr. 41.

Vilad. c. 48.

Indiferent estich, per ahont tinch de dir que feu Cesar lo cami, entrant en Espanya, que si be concordan tots, que entra per Cathalunya, hay diuisio entre alguns, en senyalar lo lloch per hont passà. Lo Bisbe de Gerona, apar volgue que en tras per los matexos passos que entra Cayo Fabio son Legat. Per quant diu: que auent occupat Fabio lo Pyrineo vingue Cesat en Cathalunya, y entra à la ciutat de Empuries. Y que desde aqui subjectà tot lo Empurda, y la ciutat de Gerona. Y apres de auer ordenades les coses li conuenian, sen ana sobre la ciutat de Leyda. Axi que apar voler, passas Cesar per lo Portus ahont auia estat Fabio: y que baxat de alli, passat per lo Empurda, y traussada tota Cathalunya sen anas à Leyda.

B. de Gerun. l. 9. c. Cesar. Rom. intrat

Francesch Comte, descriu lo cami de Cesar, per molts diferents passos, dient. Passà lo Pyrineo per Cardanya, tocant y aturantse alguns dies en la ciutat de Lybia, y desde aqui sen baxa a Leyda. Y asso me apar à mi mes semblant à la veritat. Perque en ningun escriptor he sabuda trobar memoria que Cesar en aquest tẽps vingues à Empuries, fins al temps que agué pacificada Espanya: y feu Colonia Romana aquella ciutat, com veurem bax. Y de Lybia apar nos faça creure, que hi passas Cesar, en aq̃sta occasio, pera la comoditat del cami Segre auall baxant à Leyda, sens traussar tãta terra cõ si fos anat per Empuries. Y per lo que parlant de la fundacio de Lybia diguerem, que algun temps apres se vingue à dir Iulia Lybica, com ho volen los auctors alli citats: lo que

Comte. c. 5.

Cap. 85

L. 1. c. 22. l. 2. cap. 1.

Digitized by Google

que certament degue esser en aquest temps: à cõtemplacio de Iulio Cesar, per adular, y congratularlo, ab aquesta demostracio de amor, y volerse honrrar de son nom. Si ja noli feu aquesta merce quant la feu à altres ciutats, com dire cap. 84.

Fos per aqui, o per alli lo cami de Cesar, sols aduertire vna cosa. Que lo Bisbe de Gerona escriu: que estant Cesar en aquesta occasio en la ciutat de Empuries, tement que los Grechs que habitauan en ella, com eran deutes dels Marcellesos, (als quals cõ auem vist ell dexaua asitiats) no se li rebellassen, ajustà à la ciutat, casi per presidi y seguretat de ella, vna tercera part, que tota era de ciutadãs Romans. Y no pot esser: perque axo nou feu Cesar: sino Marco Porcio Cato, en la ocasio que
Lib. 3. c. 44. en altre lloch escrigui. Ni de Cesar he trobat en altre auctor, que cresques aquella ciutat: sino, que de tres pobles diuisos, ne
Lib. 3. c. 45. feu hu, com bax veurem. Lo que jo pens, podria ser: que Cæsar hi enuias algunas companyies, per valer als Latins que hi eran poblats desde temps de Cato: pero no ques dega atribuir à ell lo poblarla de Latins y Romans: que es contra lo que escriuhen los auctors tant graues y antichs que he referits en lo temps de Cato.

Cap. LXXV. Dels ponts que feu Cayo Fabio sobre Segre. y los encontres que los seus soldats tingueren ab los de Afranio, sobre les pastures dels bestiars.

DExant per ara à Cesar en lo cami, y tornant à Cayo Fabio, que dexi sobre de Leyda en son Real à vista del enemich della de Segre: estigues parat alguns dies, que no sabem se mogues, ni fos prouocat dels enemichs. Y apres com escriuhen los ja citats en lo capitol setanta dos, comença Fabio sentir alguna falta de pastures per los bestiars de son exercit. Y per remediar aquest dany, fabricà dos ponts de fusta, sobre lo riu de Segre: dos llegues mes auall de ahont ell estaua: y distants quatre mil passos lo hu del altre, à effecte de passar per ells los bestiars deça lo riu deues de Cathalunya, y pasturar los per aquellas espacioses plànes, y fertils riberas. Parlant de aquestos ponts, diu Morales eran dos llegues mes alt de Leyda, riu amunt: y del hu al altre hi auia quatre milles: y pẽs te raho, que aquestos ponts deuian estar mes amunt de Leyda, y no mes auall: y seria be mes prest lo vltim de ells, tres llegues mes amunt, que dos assoles: per lo que en lo progres, y discruns de la historia se dira. Va tambe dient Morales: que sobre lo fer, y construhir Fabio aquestos ponts, hi ague entre los seus y los Põpeyãs algunas escaramuças y peleas, de prou importancia: sens narrar lo progres de ellas. Al fi, no obstãt aquellas, Fabio acaba los ponts. Y cõcordan tots los autors citats en lo capitol setanta dos, que fets aquells, y paçant les caualcadures y bestiars, à las pastures deça del riu Segre, anauan de ordinari en custodia y guarda de aquelles, molt bones companyies, de la gent del exercit: per si los enemichs los volian lleuar, o vedar les pastures, sels pogues fer resistencia. Los de la ciutat de Leyda, y Real de Lucio Afranio, sempre quels aparexia passauan lo riu per lo seu pont, feyan correguedes contra los de Cayo Fabio Legat de Cæsar, que guardauan las pastures: entre los quals souint se trauaren algunes escaramuces y encontres. Mo. l. 6. j

Y es de aduertir: que lo pont que vuy es junt à les muralles de la ciutat (que es estat dels magnifichs sian en Espanya: axi en lo que es art de Architectura, com en la grandesa y pulidesa de ell) nos creu sia lo que seruia à la ciutat en temps de aquestas guerras: ni es lo de que se fa mẽcio en aquest temps. Ans be en lo de mos estudis, estant en aquella ciutat, sempre hoy à dir als curiosos naturals de la terra, amichs de inuestigar antiquitats, que lo pont seruia en aquestas guerras era, lo que vuy se troba junt à nostra Senyora de Gracia: conuent dels religiosos frares dels Agustins: y prop tambe als Trinitaris, en lo arreny y ribera deça de Segre, à vnes doscentes passes poch mes, o manco del cap põt, o arraual. Y pera creurer asso, hi aura raho bastant (à mon judici (en lo capitol seguent. Lo qual pont,

(si la

(si la memoria nom falta) te quatre arcades: y estan vuy tant soterrades, y plenas de terra, que per las dos ja no si pot passar per desota, y à las dos del mitg vn home de mediana estatura, passant (com jo les he passades) auia de abaxar lo cap. No passa sota aquest pont mes aygua, que de vn regaronet, que seruex per regar alguns horts, venint de Segre, prenentse poch mes amunt deues lleuant. Y no es de marauellar, que Segre vuy vaja tant lluny de aquest pont vell, passant ara son alueo, o corrent, mes deues la ciutat, y junt à ella: perque en tant temps solen les aygues fer semblants mudanças. Majorment, que prop los molins, qui va à Nostra Senyora de Granyana, vn Bisbe de aquella ciutat, feu vnes grans parets, y parapetos de pedra, per diuertirli lo alueo, que destruhia la horta, y axi, se li gira lo curs deues la ciutat. Que apar sen volia ell tornar per lo alueo antich: y los de aquella ciutat lo han volgut mes prop. Yo en sis anys de mos estudis, li viu fer moltes mudances: que en lo any 1585. quant hi ani, no tocaua à la ciutat, sino al cappont: y totes les cases de la plaça de sanct Iuan, tenian exides, y corrals al Areyn, o ribera sua: y apres se torce deues las cases del carrer major: y Hospital, y quant acabi mos estudis, se allunya del cappont: y acostat à la ciutat sen auia aportades exides y corrals, y fent girades y reflexos, se era allunyat del Hospital: y mes auall en vn reflexo sen auia aportats los horts de micer Barberà, y en lo any mil sinch cents noranta sis, ab vna crescuda, sen aporta las casas de la Paheria: que son les Consulars, y del Senat de aquella ciutat. Y lo any seguent de 1567. en lo mes de Maig sen aportà dos arcades y mija del pont. Axi que, noes de marauellar, si ab mil y sis cents anys (y alguns mes) que han discorregut del temps de Cæsar y Pompeyo al que vuy correm, lo alueo y curs de dit riu ha fetas algunas mudanças.

Tornant al progres de la Historia, que dalt he dexat, diuhen Abrosi de Morales y lo matex Iulio Cæsar: que com al temps passauan aquestes coses, eran los derrers del Mes de Abril, y principi del de Maig, que les neus se començaren à fonrre en les montanyes: vn dia que Fabio, com tenia acostumat, auia enuiades dos llegions deça del riu, en guarda dels bestiars que pasturauan, succehi vna subita crescuda del riu, tant prompta y no pensada, que no tingueren temps de recullirse, ni guardarse della, abans que vingues lo cap de la aygua. Lo impetut de la qual fonch tal y tan gran, que ab la contusio y encontre, que donà ab los ponts, y ab lo gran pes del bestiar, fardatje, y llegions, que passauan per ells, se espalla lo que estaua mes prop de la ciutat.

Mo.l.8.c.15. Cæs.p.2.c.15

Espallat lo pont, esta clar, que los troços de aquell anirian seguint la corrent de la aygua, riu auall: y que ells matexos seruirian de donar auis à las espias y atalayas, del que auia succehit. Y axi conexent Lucio Afranio ab aquestos senyals de les bigues y fustes obrades, que riu auall baxauan, lo que era: encontinent enuia quatre llegions, y tota la gent de acauall, pera fer presa en las pastures de Fabio, qui encara restauan deça del riu. Confiant, que romputs los ponts, no podent ser socorregudes: seria facil lo venciment de les guardes ordinaries, y la presa certa. En aquell dia gouernaua les llegions, que guardauan las pastures de Fabio, vn valeros soldat, anomenat Lucio Planco. Lo qual vehent venir la gent de Afranio, y que lo temps li faltaua pera arribar al altre pont de mes amunt: retiras poch apoch pujant sen à ferse fort en vn alt. Alli reparti la gent en dos parts: y sufri lo impetut dels enemichs, resistinlos en alguna manera, encaraque ab molta perdua dels seus. Lo qual à durar molt la pelea ablo rigor que auia començat, quiça aguera aportat à Plãco à total perdicio: sino que durà poch lo pelear. Per causa que no tardaren en acudir y descubrirse les insignies y banderes de les esquadres de dos llegions, que lo prudent capita Fabio enuiaua de socorro, y les auia fetes passar per laltre pont de mes amunt: y cõ los Pompeyans veren asso, se retiraren. Restant ab la victoria de aquelles peleas molt coneguda y declarada per la sua part.

Cap.

Digitized by Google

Cap. LXXVI. Com Cæsar vingue sobre Leyda, y ajuntat ab Fabio assitia la ciutat, y de algunes batalles tingue ab lo enemich.

ROseguexen aquesta Historia los Autors citats enlo capitol 72. dient: que auia dos dies, que de vna part à altra dels camps de Lucio Afranio y Marco Petreyo, contra Cayo Fabio, eran passades les dalt dites escaramuces, y peleas, sobre las pastures y herbatjes: quãt Iulio Cæsar, qui venia detras de son exercit (com en los setanta y quatre capitols hauem dit) arribà al Real de Fabio son Legat. Ahont sabent lo que passaua, y auent algun tant descançat, dexant en ell nou cents homens de acauall de guarnicio, y donant orde, que lo pont (qui se era romput) fos reparat de denits, o à les hores que mes segurament se pogues traballar en la obra: conexent la naturalesa del lloch, dexades sis capitanies en guarda del Real, ponts y fardatje: altre dia seguent, ab tota la démes gent, fetes tres batalles, se parti del Real, tirant deues la ciutat de Leyda. Y posas y assentas bax del Real de Afranio, posant axi siti à la ciutat, com tambe de pas ho tocan Pere Anton Beuter y, Lucio Floro autor graue.

Beu. p. 1. c. 13
Flo. l. 4. c. 2.

Posat aqui Iulio Cæsar: ja que tingue les esquadres ben ordenades, à vs y costum de pelea, presenta la batalla à sos enemichs Lucio Afranio y Marco Petreyo, Capitans Generals, Legats de Pompeyo. Y presentada aquella estigue apartat, en lloch igual, per veurer si volrrian pelear. Los Capitans Pompeyans vist asso, tragueren la sua Host, y estigueren à la mira, à veurer lo que Cæsar faria: ordenant ses coses, y posant la gent sobre vna monranyeta: com diuhen Ambrosi de morales y lo nostre Viladamor: y en lo pla de enmitg de aquella, que estaua bax del Real, segons diuhen lo Bisbe de Gerona, y lo matex Iulio Cæsar. Y axi diu molt be Lucano: que en tot aquell dia no hi agne ninguns encontres: perque tot fonch presentarse la batalla los vns als altres.

Mo. l. 8. c. 26
Vilad. c. 48.

B. de Gero. c. præliaCæsaris apud Illerdã. l. 9. Cæsar. par. 2. lib. 1. c. 16.

Conexent ab asso Cæsar, que ja no esta per ell lo no pelear, sino per Afranio: ordena fer vns Real, prop de quatre cents passos de la mes baxa part de la mõtanya. Y perque mentre la obra duraua, la gent no se espantas, ab alguna subita aremesa del enemich, y que no pogues esser destorbada de la obra, mandà: que no la fortificassen ab baluart per encara: perque se fora descubert de lluny, y los enemichs lo agueren vist: sino que defronc del Real del enemich se fes vna caua, de quinze peus: y que la primera y segona batalla estiguessen en armes, y detras de ells la tercera batalla (cuberta de las dos) fes la obra secreta y amagadament. Feuse axi. Y fonch tot acabat primer que Lucio Afranio ne tingues auis, ni sen adonas. Quant asso fonch fet, aportà Iulio Cæsar dedenits dins de aquesta caua les sues llegions, y descançaren, y se alegraren alli ab molt repos. Y en lo altre dia seguent, ja tingue tota la sua gent dins de la caua, o Real. Y perque era forços, anar lluny per a la terra q̃ era menester per atrinxerarse, y fortificarse: dona à cada llegio vn costat del Real: perque tingues compte en fortificarlo: manant fer fossos de la manera que la altra era estada feta: posant les llegions armades, à cara del enemich.

Espantarense molt Lucio Afranio, y Petreyo, quant veren la obra feta. Y pera desbaratarla, tragueren la sua gent à la mes baxa falda de la montanya: y acometeren, en modo y tall de pelea. Pero ab tot axo que ells feren, no dexa Iulio Cæsar de passar auant la sua obra: confiat en les guarnicions de les tres llegions, y fortalesa de la caua. Y perço les companyies de Lucio Afranio y Petreyo, que no se erã gosades allunyar molt de les darreres collades de la montanya, recullirense prest en son Real.

Al tercer dia, fortifica Cæsar son Real ab baluart: y mandà venir alli les llegions, o compãyies, fardatje y bestiars que auia dexats en lo Real passat de mes amunt, prop dels ponts.

En vna serra que estaua alli junt à la ciutat de Leyda, y prop del Real de Lucio Afranio y Petreyo, hi auia vna planicia de serca de trescents passos: de la qual per

per ser tant vehina à la ciutat volen dir vulgarment los naturals de ella, seria la que vuy diem de Gardeny: que per ser tot lo contorn de per alli tant pla, casi no pot ser altra. Fos aquesta,o fos altra: escriuhen Dion,lo matex Cæsar y Apiano, que en aquest lloch alt y molt fort,hi auia casi en lo mig de ella vna collada vn poch mes alta:de la qual imaginà Cæsar, que si la occupaua y fortificaua, atallaria y guardaria,que sos contraris anassen y vinguessen de la ciutat al Real, los priuaria del vs del pont de ella,y de tots los manteniments,que eran dins la ciutat. Y trahêt tres llegions de les sues, ordenada la batalla en vn modo conuenient, manà als Alferes de vna llegio arremetessen promptament à occupar aquell important lloch. Conexent asso Afranio y Petreyo, encontinent enuiaren algunes capitanies de les que estauan deuant los Reals, y per lo cami mes breu que à ells fonch possible, occuparen lo lloch primer,y rebateren à alguns dels soldats de Cæsar quel anauan à occupar y guardar. Ab los quals tingueren vna bona escaramuça:tant quels posaren en fugida, y los donaren alcanç finsà las barreras,o estacadas del Real de Cæsar. Y no sols asso: pero encara,veihent que los de la estacada, que eran de la llegio nouena, exian contra de ells,y los apretauan algun tant, anarense retirant, ab vn fugir fingit, y poch à poch,fins que foren sota la muralla de la ciutat de Leyda. Y com los tingueren alli en lloch apte y acomodat,voltaren: y tenint los en mitg, matarenne molts mes que no auian fet en lo alcanç. Perque com diu Cæsar,peleauan en lloch desigual:los seus bax, y los del enemich, dalt. Alfi,veihent lo que passaua: la constancia dels soldats, y lo prompte socorro de Cæsar foren tals:que trauant vna braua pelea, se comença à mudar la fortuna,y se allarga lo fi de la batalla, perseuerant vns y altres en ella: fins que acabades les sagetes,y los dardells, se vingue à les espases. Y enuiant Cæsar sempre gent de refresch, y alguna banda de caualleria, jugaren de manera, que molts dels enemichs sen agueren de entrar en la ciutat de Leyda: y Iulo Cæsar resta senyor de tota la campanya, y del lloch per lo qual se era moguda la pelea. Y cada part estigue contenta pensant esser estat lo vencedor.

Dio.libr.41. Cæs.p.1.li.1. cap.17. Apia.l.2.c.11

Y com diuhen Cæsar y Morales: ques desijaua molt aquell lloch per lo que desde alli podia vedar Cæsar als Pompeyans lo pas del pont,que tenian prop la ciutat, y rodejar la,y prohibir no li entrassen vitualles,ni hisquessen de ella los manteniments: se veu manifestament no esser error,lo que digui en lo preledent capitol: afirmant,que lo pont de la ciutat de Leyda, era à les hores, lo que es vuy prop de nostra Senyora de Gracia. Perque axi passant lo riu per alli, restaua comoditat de poderse rodar molt be la ciutat. Lo que no fa vuy, ab lo pont que esta apegat à la ciutat. Majorment que Cæsar parlant de aquest pont, no diu que estigues junt ab la ciutat, sino, prop de la ciutat:de modo que hi auia separacio, y distancia de lloch. Cæsar.l.1.c. 15.par.2.

Tambe se veu de aqui:que es molt apparent à la veritat, lo que tinch dit: que aquesta montanya que occupà Iulio Cæsar,fos la de Gardeny. Perque en tot aquell contorn, no hi ha altra montanya, ni collada, que tinga comoditat semblant à aquesta, desde ahont se pogues fer lo que Iulio Cæsar volia, y assi auem dit.

Pero tornant à la Historia. Escriuhen lo matex Iulio Cæsar, lo Bisbe de Gerona y Ambrosi de Morales: que lo dia ques peleà sobre qui seria senyor de aquella plaça, durà la pelea sinch hores bastantes: y que en la primera arremesa moriren dels de la part de Iulio Cæsar serca de setanta homens. Entre los quals espirà vn famos soldat anomenat Quinto Fuluio, o Fugines Centurio Primipilari de la llegio catorsena. Diu Cæsar que aportaua la primera llança de aquella llegio:y q̃ essent de gran valentia y coratge meresque per son esfoç tenir aq̃ll lloch,o carrech,y venir à ell,desdels mes baxos ordens del exercit. Tambe dels de Afranio foren ferits mes de doscents, y morts altres tants:y entre ells quatre Cẽturions de poch compte,y hun Centurio Primipilari, que se anomenaua Tito Cæcilio.

Digitized by Google

Cecilio. Morales y Viladamor volen, que Primipilari fos, esser Centurio del Condestable. La verdadera significacio es segons Andreu Alciat y Ioan Corrasi, que eran los qui aportauan la Aguila en lo exercit Romà (que era com vuy vsam la bandera en les nostres companyies de guerra) y presidian à quatre Centuries, que eran quatre cents homens de guerra anomenats axi: com si mes clarament los diguessen primers Princeps. Del carrech, solicitut, cuydado, immunitat, y priuilegis dels quals tenim vn expres titol en lo dret ciuil, alli per ara remet als curiosos.

Alciat. li. in tres posteriores Codi. tit. de Prim. Corras. li. 5. Missel. c. 4.

Tit. de Princip. l. 12. Co.

Guanyada que ague Cæsar aquella plaça, fortificala y dexa enella algunes companyies.

Cap. LXXVII. De las necesitats pati Cæsar en lo seu Real y exercit, estant sobre Leyda: y les diligencies que feu per remediarles.

Luca. lib. 4

DEl Poeta Lucano apar, q̃ aquestes coses en lo pressedent capitol referides passassen à la fi del Mars. Pero com en la fi del capitol 75. ajam vists ja los ponts de Cayo Fabio enderrocats en lo mes de Maig, y axi mes de vn mes apres de Mars, y auer succehit asso apres de allo, no pot esser lo q̃ ell vol. Si ja no fos, que hi agues error en auer escrit los copiadors de Lucano Mars, per Maig. Concordan empero tots los altres ja referits: que passades aquestes coses, era entrat lo temps del estiu: y encara que estaua molt auant, dos dies apres de succehit lo que en lo capitol passat he escrit, sobreuingueren vnes plujes tant grans y tant continues, que nos recordan los escriptors auer vista, o llegida tal cosa, y de tant excessiua tempestat. Durant axi alguns dies continuos, las terras secas se feren pantans, y las que abãs eran exutes se tornaren estanys, y lo Real de Cæsar se ompli de aygues. Y com per las montanyes tot brollas, los manantials abundassen, les neus se fonguessen, vingueren à xorillar tant les mares de les fonts, crexer los corrents dels torrents, les auingudes deles rieres y dels rius, que entran en Segre, de tal manera q̃ feu gran crescuda, hisque de mara, inũdá los cãps: y ab la furia que aportaua rõpe los ponts que Fabio auia fets, y Cæsar reparats.

La qual rompuda posa à Cæsar y à son exercit en molt gran estret, necessitat y fatiga, axi de mantenimens pera la gent, (que si les ciutats amigues los enuiauan no podian passar lo riu) com tambe de les besties, que eran deça del riu à les pastures: y de les grans companyies qui venian de França y Italia, y de moltes altres cosses. Perque com tenia son Real al mitg dels dos rius Cinca y Segre, no podent passar lo hun ni lo altre de aquells, durant totauia les aygues alguns dies, y no podent tornar al Real los qui eran deça del riu, vna cosa y altra, tot patia. Axi que auent posat Cæsar siti à la ciutat: ara era ell lo assitiat, com diu Lucio Floro. Crexia de cada dia la necessitat y afliccio, y sobre tot la falta dels mantenimẽts, com diu lo matex Cæsar: perque ni los pans, o grans estauan recullits, ni en temps de poderlos segar: y los pochs que eran cullits del any passat, Afranio los auia presos de tots los pobles, y recullits à Leyda.

Aquest treball nos sentia en lo Real de Afranio, ni en la ciutat de Leyda: axi per tenir bastants prouisions: com perque seruintse del pont de la ciutat, entrauan y exian per ell les sues caualcadures y bestiars, à pasturar, y à sercar totes altres prouisions necessaries, molt segurament.

Volgueren atreuir alguns dels de Cæsar qui estauã deça del riu, tornar al Real passant per lo pont vehi à la ciutat: pero foren desbaratats y destruyts per los de la ciutat: per causa, que no poguerẽ esser socorreguts de ningu: com aquest particular escriu Dion Historich.

Dion. li. 41.

Tambe diu Cæsar: que Afranio tingue auis, venian à Cæsar algunes prouisions, y socorros de França, de la gent dels Kutenos: molts embaxadors de ciutats amigues y confederades. Y quãt ho sabe, tragué tota la sua caualleria, y tres llegions: y anant cõtra aquells los vence y posa en fugida. De modo que se agueren de retirar, y saluar en les montanyes.

Cæsar. p. 2. lib. 1. 18.

Iulio Cæsar treballaua quant podia en reparar aquest dany, volent tornar à fer ponts

Digitized by Google

ponts sobre Segre: però no podia. Perque les continues crexents, y auingudes del riu, desconsertauan, rompian, y enderrocauan tot quant ell feya. Y per altra part, exint los de Afranio de la ciutat de Leyda à hauer ab la sua gent alguns encõtres (especialment ab los que entenian en la obra) los desbaratauan de tot son intent, y feya mal pelear, y obrar tot en vn têps. Seguis de aqui pera Cæsar vn altro dany molt gran. Que com durant les aygues los mantenimens faltassen, axi per ser la terra entre dos rius, com tambe poca, y estragada dela guerra: y no hi auia remey de aportarne al Real: faltant lo sustento, faltauan las forces, y los soldats se debilitauan, y aflequian de cada dia, en gran manera: y ab lo estat present se posauan en gran desesperacio del esdeuenidor. Y anaua ab aquestos successos lo joch tant canuiat, que ja Afranio aparexia esser vẽcedor, y Cæsar vençut.

Donaua Afranio auisos en diuerses parts, y encharia la necessitat de Cæsar ab les sues lletres, ab molta vsura y exces, axi en Espanya com en Roma: en tanta de manera, que molts, pensant era major del que fonch, enuiaren embaxadors à Afranio, per congratularse ab ell. Y altres venian à donarli fauor, per trobarse ab ell al temps de la victoria. Alguns que estauan en Italia, y mes en Roma sen anauan de la ciutat, passantsen à la part de Pompeyo.

Procuraua Cæsar aquestos tant grans danys y altros, remediarlos ab molt cuydado y diligencia: entretenint als soldats per vna part ab bon animo, esperanças y promesas: y per altra sercant remeys com obrir los camins, per relleuar la necessitat. Y axi dexant lo remey dels ponts, fent fabricar certes barques per tentar lo gual, y passar lo riu: feu aquelles de carena, sol, pauimẽt y ventre, de fustes lleugeres, y los costats de vimens entretexits, ben cuberts y calafetats de cuyro: de la manera que ell las auia vistas vsar en Anglaterra, al temps estigue per alli. Acabades les barques, feu les tirar denit ab carros tres llegues lluny del seu camp: y posades al riu, passa ab ellas vn bon numero de soldats. Los quals aqui matex que foren passats deça, prengueren vna montanyeta, que estaua en la ribera, prop de alla ahõt abans auian estat los seus põts. Y fortificant aquell lloch alt, encontinẽt hi fonch posada vna llegio de soldats per guarda. Passats alguns dies apres de asso, començaren à minuar les aygues, y ab les barques feu Cæsar ques refessen los espallats ponts. Y per alli se començaren obrir los camins: exint alguns del Real, y tornant los que eran exits ab los bestiars à les pastures, y per sercar bastiments. Ab los quals començà Cæsar, y tota la gent, à refocilarse, pendre alegria, remediar la fam, cobrar forces, y animo. Tant que lo matex dia volgue entendre en offendre al enemich, auent vn rencontre ab aquell. En lo qual li matà tota vna Cohort de soldats, y prengue gran multitut de bestiars. Y dins de pochs dies fonch la fortuna tant varia à Afranio, y fauorable à Cæsar: que atemorisats los soldats Pompeyans, ja no gosauan aportar los bestiars à les pastures, ni fer altra cosa, sino estarse acouardats, y asitiats dins dels forts del Real y de la ciutat.

Cap. LXXVIII. Com molts pobles de Cathalunya sen passaren à la part de Cæsar: lo qual seguí y assitia à Afranio qui li fugia. Dels encontres y peleas que tingueren.

Ontinuant comptar la bona fortuna de Iulio Cæsar axi com se anaua seguint: escriuhẽ Dion Historich, Lucano y lo matex Cæsar, ab alguns dels altros ja refefrits: que en lo matex temps, que sobre Leyda passauan las cosas ja referides, los capitans que com auem vist en lo cap. 74. auia dexats Cæsar per lo siti de Marcella, auian alcançada victoria de ella. Saberen aquestos successos los de Afranio, cõ escriuhen los matexos autors y ab ells Morales, Mariana, y Viladamor: y cõ estauã ja atemorizats ab los successos passats, reberen tal espant, y començaren tant à acouardarse, que tement, en especial als caualls de Cæsar, no gosaren anar tant lliberts y solters, com feyan de abãs. Exint à herbejar, nos gosauan allunyarse del Real: per tenir la recullida presta, y mes

Dio. libr. 41. Luca. l. 1. y 4. Cesar. p. 2. l. 1. ca. 12.

Mo. l. 8. c. 18 Mar. l. 1. c. 19 Vilad. c. 49.

Digitized by Google

mes segura: pasturauan mes estretament del que solian. Los de Cæsar acudian à vedar les pastures, fent los lo cerco molt llarch, donãt los algunes promtas arremeses, y espesses carregas: y axi estauã ja tals, q̃ cõ veyan la gent de acauall de lluny, fugian de mitg cami: dexant los bestiars, fardatjes, y quant aportauan, per recullirse al seu Real. Dura assi molts dies: y sempre Cæsar anaua milloran̄t son partit.

Publicantse per Espanya los bons successos de Cæsar, y cõ estaua Afranio altre y mols diferẽt, del q̃ abãs era: y ell matex auia escrit, q̃ ara ja no gosaua exir, ni amostrarse: començaren diuersos pobles à fer mouiment y mudarse, ab la mudãça y successos de les coses. Los primers que ferẽ aquestos mouiments foren los de las ciutats de Hosca, y Calahorra, q̃ per expressos embaxadors se cõfederarẽ ab Cæsar. Puch apres feren lo matex en nostra Cathalũya los Tarragonesos, y pobles Cossitans: los Ausetans y Lacetans, y algũs dies apres los pobles Ilarchaõs. Als quals tots rebe Cæsar ab molta benignitat y clemẽcia. Y de aquestos de Cathalunya diu expressament ell matex: quels demanà prouisions de pa, per sustento de son exercit: y ells ley prometerẽ. Y de fet, agudes molres besties de carrech y tragi: loy aportarẽ als Reals ab grã abũdãcia. Que son pobles q̃ saben ben acudir ab lo q̃ prometẽ.

Tenia Afranio en lo seu exercit, vna cõpanyia de soldats dels pobles Ilarchaons. Los quals, cõ saberen, q̃ sos pares, deutes y amichs, se eran cõfederats ab Cæsar: ells tambe, dexant à Afranio sen passaren al camp y Real de Cæsar: restant Afranio molt suspes ab tals mudanças.

En tot lo tẽps que passarẽ aquestes coses, may Cæsar dexà de entendre, en tracar, cõ poder passar lo riu agual, o vado. Per lo q̃, com en lo presedent capitol auẽ. vist, durauã totauia les aygues, y se podia mal passar, sino ab aq̃lles barques q̃ auia feras, y ab los ponts que estaua en alguna manera separats, o refets. Pero cõ era grã treball y perill, passar ab les barques: y lo anar cada vegada als ponts era fer gran volta, y cançarse molt la gent: pera remediar tot assi, manà fer moltes sequies mes amunt, cada vna de trẽta peus de ample: y partint la corrẽt del riu per cada vna de aquellas: axi no venia tant gros: ys podia millor passar. Fõch aquesta traça y diligẽtia admirable, ques pot dir li donà la victoria, com veurem. Y della fan mẽcio sols lo matex Cæsar y Morales. Cæs. p. 1. li. 1. cap. 22.

Vehent Afranio aquestes diligencias de Cæsar, y les mudãces de volũtats dels pobles, totes en vn tẽps: no tenintse per segur alli hont estaua, o tement la potencia de Cæsar, y la mudança dels pobles llergets: determina alçar son camp, y lleuar lo Real, per portar y assentar aquell en lo mes adintre de las terras de Arago, y en lo mitg del cos de la Celtiberia: aparexentli, tindria alli millors aparells pera proseguir la guerra. Y ab aquesta determinacio, feu tercar, y juntar totes les barques posibles de trobar en Hebro: y acudir à Octogesa, sinc llegues mes auall de Leyda. Del qual poble diuhen Morales, y Mariana, q̃ seria lo que vuy se diu Mequinença. Ab aquestes barques, que diu Cæsar foren vint y vna, fabricà Afranio vn pont pera passar lo riu Hebro. Y passant dos Legiõs deça de Segre per lo põt de Leyda, fortificaren vn fort, ab baluart de dos peus: y axi posaren lo riu entre los seus, y los de Cesar.

No dexaua Cæsar de continuar la obra de les sequies, per aminuar la corrent del riu, fins ques pogues passar à gual, cõ esta dit. Y rehisqueli de tal manera, que ja la gent, no sols de acauall, pero la de apeu, passaua lo riu mol à son plaer. Y se acaba assi ab tanta presteza, com lo replegar Afranio les sues barques.

Tenint ja feta la sua determinacio Afranio y Petreyo: vista y tement la diligencia de Cesar: se alçaren y lleuaren lo camp de denit per no ser sentits: dexant dos companyies dins la ciutat de Leyda: segons alguns de dits autors, y ab ells Pere Medina. Alçats axi Afranio y Petreyo, ajuntarensse ab les dos llegions, que auian fet paçar deça de Segre: y à la primera vella de la nit, prengueren lo cami denes de Octogesa, per passar Hebro. Me. p. 1. c. 68

Sabent assi Iulio Cæsar: en ser de dia, manà, que los caualls passassen lo riu (que ja se pbdia passar en lo modo que he dit,) y anassen derrera Lucio Afranio à picar

à picar la retraguarda. Los quals obehint à Cæsar, fent axi com los era estat manat: y alcançant als de Afranio, tingueren alguns encontres, entretenintlos tant quãt podian. Quant fonch ja dia clar, desdels llochs alts y costes, que eran ahont tenia Cæsar lo seu Real, se veya y descubria molt be, cõ los caualls q̃ ell auia enuiats feyan molt bon effecte, carregant à la retraguarda de Afranio, y resistint valerosament à la furia, quant los de Afranio tornauan desobre de ells. De la qual vista se aualotaren tots los de Cæsar: quexantse, de que los enemichs sels ne anauan deles mans, y lo fi de la guerra se dilataua sens causa, podentse acabar ales hores de vna vinguda. Y alterats de aquella manera: anauan als Tribunos, y aquestos als Centurions: pregantlos, digues sen à Cæsar. Que sens considerar lo treball y perill de ells, los dexas passar lo riu, per alli hont eran passats los caualls. Mogut Cæsar de veurer lo bon animo dels seus, encara que era cosa perillosa, tentà passar la gent per alli hont volia, y prouar tot lo que li fonch posible, pera contentarlos. Y per asso feta resenya de tota la gent, triant à vna part los homens sans, forros, y robustos: y de altra los flachs, debils, malalts y los que no podian correr per donar lo alcans als enemichs: à estos feu restar en guarda del Real: y als primers dona facultat de passar lo riu. Y vsant de trassa, pera mes facil y segurament passar aquell, y guardar, que la impetut de la aygua no sen aportas, y anegas la gent de apeu, poch mes amunt de hont passauan, feu posar moltes besties per lo alt del riu, que rompessen la corrent dell. Y mes auall en lo pas, molta gent de acauall, que valgues als de apeu, si la aygua los trebocaua. Y de aquesta manera passaren tots, sens faltar persona alguna. Passat lo riu, se ague de detenir y rodar molt: per pendrer lo cami en seguiment del enemich. Derrera del qual caminà sis milles. Y abe que Afranio y Petreyo eran partits en la nit, y auian fet cami abans de dia: totauia los quels picauan la retraguarda saberen donarlos tãt bõ entretenimẽt, q̃ abãs de las nou del dia, ja Cesar los tingue alcançats ab la bona diligencia, que marxaua.

Arribat Cæsar à vista del enemich, volian los seus soldats arremetrer ab furia y braueza. Pero ell ab la sũma discrecio los detingue: y feu fer alto, menjar y reposar: perque cançats y defallits, no entrassen en pelea. De manera, que aquell dia no volgue fer altra cosa, sino assentar son Real, y fortificarse à vista dels enemichs, que tambe estauã parats en vn lloch alt, fortificantse, cançats del cami, y temerosos del alcans de Cæsar, que desmasiadament los apretaua.

Cæsar que desijaua exir ab la sua de aquesta empresa, asitia à Afranio en aq̃ll lloch alt, esperant lo q̃ seria. Estauan Afranio y Petreyo en terra aspra, y montanyosa, y desijauan aquella nit exir de alli, y passarsen à la montanya, sens esser sentits. Pero Cæsar q̃ tingue auis de asso, tocant al arma los atemorizà y forçà ques detinguessen, confiats del lloch fort: per lo grã temor que tenian del alcanç dels caualls. Vinguda la claror del seguẽt dia Petreyo hisque à regonexer la terra. Y axi matex per la part de Cæsar hisque Lucio Decidio Saxça, Espanyol natural dela Celtiberia. Y cada qual tornat à son Real, donà auis, y noues, que passada aquella aspereza de mõtanyes, la terra per alli en espay de sinch millas era plana, y apres se seguian altras grans montanyes aspres y barrancoses, de passos molt estrets: que qui arribaria primer alli seria senyor del pas, y facilment defensaria la entrada. Sabut asso, desijaua Afranio partir la nit seguent, y pendrer la montanya: empero tement la vigilãcia de Cæsar, nos gosà moure. Cæsar tãbe tenia voluntat de pendrer aquells passos de Octogesa: q̃ cõ tinch dit era Mequinença. Pero no podia anarhi dret cami: per quãt los enemichs q̃ estauã al deuãt, ley impedian. Ab tot axo, cõsiderãt, quãt cõuenia pendrer aquells passos: auẽt molt ben regoneguda tota la terra, al apuntar del alba del altre dia, abans q̃ los Põpeyans nos mogu essen, alça lo cãp, y comença à marxar de traues per vn costat, molt diuerç à la parẽcia, de anar à Maquinẽça. Tãt q̃ molts del Real de Afranio pẽçauan, q̃ Cæsar sen toanas à Leyda per falta de mãtenimẽts. Y axi lo aualotauã, y li donauan la baya: y pençauan auer

Digitized by Google

molt açertat, en no moures: que axi auiã cançat à Cæsar, y forçat à que sen tornas à son Real, per pura fam, com aquell que venia sens prouisions y bastiments. Vna pençaren eltos y altra feu Cæsar. Perque Mo.l.7.c.29 com diu Morales, marxaua lo exercit de Cæsar, acalat per terra fragosa: tant, que auegades per les serras y rochas, anauan los soldats à quatre cames: y pujats los vns donauen les mans als altres, ajudant los à pujar, dexant les armes: y los caualls passauan ab molta dificultat. Passant aqlls treballs Cæsar y los seus soldats, ab molt esforç, pensant serian los vltims de aquella jornada. Trobantse apres sobre les pũtes y simes de les montanyes, que desijauan: començat à torcer lo cami à modo de arch, descubrias ja clarament, que anauan à occupar aquells passos estauan de dauãt, y à atallar lo cami als Pompeyans. Del que sels posa tal espãt en los animos: que en veurer asso, ab molta diligencia y presteta prengueren les armes, ys posarẽ en cami de Octogesa, o Mequinença, dexant algunes poques companyies en lo Real. Aportauan vns y altres porfia, de qui seria primer à occupar lo pas dela mõtanya. A Cæsar lo detenia la aspereza dela terra, que no li dexaua fer cami: y als Põpeyans detenia los caualls de Cesar, quels anauan picant la retraguarda. Preualgue empero la diligencia de Cæsar: qui arribà primer al pas: y posa la gent en lo pla, ordenada en forma de batalla. Afranio vist asso, y que la caualleria lo apretaua: recullis en vn lloch alt: y desde alli enuià quatre llegions, pera que prẽguessen lo mes alt de la montanya que li estaua prop: pẽsant que ell apres hi pujaria: y per alli per las sumitats de la montanya tindria pas segur à Octogesa. No li rehisque à Afranio com pensaua. Perque los caualls de Cæsar se encontraren ab aquesta gent, y trauant ab ells vna pelea, los hi allansejaren dauant de sos vlls, y à vista sua: sens que pogues donarlos algun remey. Del qual bon succes cobraren animo los de Cæsar, y volian donar la batalla al enemich. Pero Cæsar, considerant, que quant guanyas la batalla, li auia de costar molta sanch: y vehia que podia alcançar victoria sens perdrer aquella, per estar lo enemich assitiat, falt de bastiments y municions, molt lluyn de aygua, que auia de preterir de fam y set, no volgue moures. Y trause de Dion y Medina: que aquest recusar Iulio Cæsar la batalla, y no volerla presentar, era de temor que peleant ab homens desesperats no li succehis algun dany. Y pençant, que axi cançaria à Afranio, yl vensería sens fatiga ni dany de la sua gent. Murmurauan los de Cæsar de asso, y estauanne molt mal contents. Pero ab tot perseueraua Cæsar en son intent. Perque alçantse, y apartantse algun poch donà lloch à que dexant Afranio algun tant lo temor sen tornas als seus Reals. Y apres acostant lo seu al de Afranio, posant guardas als passos, atallant los camins de poder passar à Hebro, apreta en gran estrem al enemich. Lo qual vehent se sens esperanças de poderse acostar al riu, per hauerli Cæsar de aquesta manera guanyades totes les parts per hont podia anarhi, auent tentades moltes maneras per exir de aquell siti: no podent en ninguna manera trobar pas, ni tornarsen à la ciutat de Leyda, ni anar à Tarragona: sentintse los seus llaçats de las continues vigilies de las nits, cançats dels camins y rebatos, desfallits per la falta de les vitualles: de les quals se eran poch prouehits pençant quant hisqueren de Leyda, que lo matex dia aurian complit son intent de arribar ahont volian: començali à faltar la esperança: y de aqui vingue à desmayar. Y com als afligits may lo dany los ve en vna cosa sola: sobreuingueli vn altre afany: lo qual comptarem en lo capitol seguent: repartint axi aquesta Historia per no esser enfados ab la lectura demasiadament llarga.

Cap. LXXIX. De la falta de aygua que pati Afranio: per la qual, aualotantse lo Real, fonch forçat darse à Iulio Cæsar ab partit.

ESTant Afranio en los treballs referits, succehili altre afany, escrit per los matexos auctors en los presedents capitols allegats, y en particular per lo matex Cæsar: Cesar.l.1.c. dient. Que per ser lo lloch ahont Afranio 24.25.par.2. estaua assitiat, de son natural aspre y sech, comen-

Digitized by Google

comença à sentir gran falta de aygua. La qual foch tonta la sua perdicio. Per quant se auia de anar à sercar lluny y ab grā treball, y no ab menor perill, que fatiga. Per quant los de Cæsar exian al pas, y cada punt venian à les mans ab los ayguadors: de manera que comprauan y pagauan la aygua ab sanch. Vist per Afranio, que per aquest inconuenient no podia tenir la aygua que era menester, y tots patian: entrat en cōsulta sobre del que auia de fer se determinaren: posar en vna ala molta gent de acauall, y capitans de apeu, y fer tras de ells vn baluart, y apres vna gran caua, fosso, o vall, tant llarch, que abastas desde l seu Real fins alli ahōt era la aygua. Y perque los enemichs nou pogues sen destorbar, Afranio y Petreyo se partiren la obra. Ab aquesta empresa ques posa en execucio y effecte, anant se continuant la obra, y presidinthi ells matexos, agueren de allunyarse algun tant de son Real. Y ab la absencia dels capitans generals començaren los soldats à exirse del Real, à tractar y parlar ab los de Cæsar, cridant y anomenāt per sos noms als que conexiā, o sabian que eran de vn matex lloch y patria. Atreuianse tambe molts soldats Espanyols Tribunos y Centurions, à venir à demanar sis podian fiar en la fee de Cæsar, y donarseli segurament: quexantse de si matexos, y culpantse, com nou auiā fet desde principi. Y pera confirmar asso, y que no aparegues venian sols per son propri interes, sino que tambe desijauan la salut y be de sos capitans: tractarē, de ques saluassen las vidas à Afranio y à Petreyo. Assentat asso, se cōserta, que prest sen passassen les banderas à la part de Cæsar, y enuiaren enbaxrdors de pau als Centurions dels primers ordens. Conuidauan se entretant los vns al altres, y passauan del vn Real al altre, en tal manera, que ja de dos Reals aparexia sen fos fet hu. Y molts Princeps Espanyols qui estauā per rehenes, o arras en poder de Afranio, tābe sen passaren à Cæsar: y entre altres vn vn fill del matex Afranio se li vingue à presentar. Auia Cæsar promes ja per medi de Sulpici, que si Afranio volia venir à ell, li perdonaria. Y sabentho Afranio, encontinent se retira de la obra, tornantsen à son Real, ab semblant molt sosegat, y mostra de sufrir ab gran animo qualseuol succes. Petreyo feu al contrari. Perque encontinent, que fonch auisat de asso, feu armar los que ell pensaua li eran mes faels, molts dels quals eran Espanyols, y de la Petroria Adargada: y exint ab gran impetut à les barreras del Real, feu retirar los soldats de la pratica y tracte, tenian ab Iulio Cesar, y los de son Real: matan tne molts, dels que pogue auer à les mans, de vna part y de altra. Si be alguns ab les espases en les mans, y altres prenent pedres se defensaren algun tant, ab la confiança del veinat de Cæsar. Començas de aqui à hirritat la part que cabia en lo consert fet ab Iulio Cæsar, los altres afauoriren lo partit de Petreyo, y de aqui succehi molt gran diuisio en lo exercit. Vist tot asso se retira Petreyo al Real: y ajuntats los capitans, ab plors y llagrimes, los prega, que ni à ell, ni à son Emperador Pompeyo (qui era absent) volguessen posar en poder del enemich, peraque los maltractas. Y feu jurar als soldats, que no desempararian lo seu exercit, nis resolrrian en cosa, que no fos ab consell publich, y ab voluntat de tots. Y lo matex juraren ell y Lucio Afranio. Fet asso, tots los soldats que pogue auer de Iulio Cæsar, que eran entrats en son Real, los feu degollar publicament. Si be los del exercit, ne amagaren molts, y los donaren auiament en la nit seguent. Iulio Cæsar feu lo contrari. Que en saber la crueltat de Petreyo feu sercar tots los soldats de Petreyo, y ab molta benignitat y amor, los manà que sen tornassen à son Real y exercit. La qual clemencia y benignitat fonch tinguda y estimada en molta noblesa. Y guanya les voluntats dels Espanyols sos contraris: que alabant la, com deuian, de cada dia sen passauan à ell.

Vehent Afranio y Petreyo, la gran discordia del exercit, trobantse apretats en la manera sobredita, y que los soldats de las adargas, no auesats à anar carregats, vehentse mal prouehits de pans, cadadia sen passauan al Real de Cæsar, estāt ab molta congoxa, determinaren: puix no podian passar auant, prouar la ventu-

Digitized by Google

ra en tornar arera, y anarsen à Leyda, ahont auian dexades les prouisions, del pa. Pensant, desde alli auer altre consell. Perque anar à Tarragona, era massa lluyn: lo cami ab mes perill de infortunis, y ab los pobles de aquella comarcha hi auia aguda mudança, com verem en lo capitol prop passat: y axi no era segur anar alli: ans conuenia mes tornarsen à Leyda. Y ab aquest preposit diuhen Morales y Cæsar, que alçaren son camp, y Real, y començaren à caminar à la volta de Leyda.

Mo.l.9.c.30
Cæs.p.1.li.1.
cap.26.

Iulio Cesar que nols estaua molt lluyn, vehent lo cami que aportauan prestamẽt los hisque al encõtre impedint los lo pas y intent, ab la caualleria: picant la retraguarda, y ab moltes altres maneras, forçãtlos à asentar son Real, y parar en lloch molt desacomodat. En lo qual patiã la matexa necessitat y falta de aygua, que dalt passaren: y peruentura pijor. Perque no podian auerla, sens quels costas molt cara, ab vides y ferides de soldats: venint cada punt sobre de asso à les mans ab los de Cæsar. Aquesta falta de ayguas realment la patex tota aquella terra, no sols en los deserts, pero encara en los poblats. Que en molts de ells, se beuhen aygues de baces, y algibs, ahont se recull, embaça y enxarca quant plou. Y axi no es de marauellar, q̃ lo Real de Afranio patis aq̃sta falta, estant tant apretat y asitiat. Lo q̃ no feyã los de Cæsar, que liberamẽt podian anar, y venir al riu. Desijaua Cæsar vẽcer à sos enemichs mes ab benignitat, q̃ ab armes: y ayi en offerirseli la occasio, ho mostrà molt benignament.

Ia que Afranio y Petreyo ab aquestas necessitats y apretos se veren sens forces tant oprimits, q̃ era forçat donarse à Cæsar, demanarenli parlament y partit: cõforme vltra dels altres ja citats ho toca de pas lo Beuter. Y volgueren y pregaren à Cæsar, fos deuant dels capitans assoles. Pero Cæsar no volgue que fos axi, sino deuant dels dos exercits: y ab tal que primer posassen en son poder al fill de Afranio, per arras y seguretat del parlament. Feuse de la manera que Cæsar volia. Y vinguts los vns deuant dels altres: comença Afranio à dir à Cæsar: que. Nols auia de culpar, per auer fins en aquella hora tinguda la part cõtra de ell: puix era offici molt degut de Legats y llochtinents, mantenir llealtat à son senyor, o capita tot lo tẽps que poguessen. Y que ja q̃ auian complit bastantmẽt en allo lo q̃ eran obligats: tant quant las fatigas passades y presentes ho mostrauã: y no podian mes sufrir lo dolor del animo, la fatiga y treball del cos: perço se li rendian y donauã per vençuts. Suplicãt, si hi auia lloch de misericordia, sés descarregar en ells lo q̃ la victoria per metia, sels vias de tota clemencia. Al que respongue Cæsar: q̃ ningun home podia quexarse may ab menor causa, ni esperar ab manco raho la misericordia, que ell y Petreyo: puix no tingueren animo de pelear, y per altra part, sempre impediren la pau, las vegades, q̃ ab bona oportunitat son exercit la volia: ni guardauan fe, lealtat ni pacte, en los conserts, treues y parlaments, q̃ los exercits se auian entre si confirmats: ansbe ab inhumana crueltat, auiã morts los miserables, q̃ se erã trobats en lo seu Real. Y que axi los esdeuenia: lo q̃ succehex de ordinari als superbos: que à la derraria demanan y volen ab molta preça, lo que primer menyspresauan. Pero, que ell, no mogut dela subiecció y suplicas li feyen, ni husa per tant bon succes: los demanaria cosa, no de son propri interes, sino lo just, y ordinari, q̃ consistiria en raho. Es à saber: que primer desfessen lo exercit, despedissen les cõpayies que tants anys contra de ell auian mãtingudes sens causa, y hisquessen de Espãya, la qual ab tant llarga y superflua guerra tenian fatigada. Que quant asso fessen, no temessen ser ofesos de ells: ansbe ab aquestas condicions tinguessen per molt certa y segura la pau. Aduertintlos, que no pensassen demanarli altra cosa: puix la quels proposaua era justa, y moderada. Ab la qual resposta, los soldats de Petreyo, que fins alli auian estat ab temor de castich, vehentse restar desliures y descançats, donãt senyal de molta alegria no consentiren ni donarẽ lloch à que los capitans replicassen, o respongues sen altra cosa: sino que obehissen à la voluntat de Cæsar. Y axi se prengue per medi: que tots los soldats Espanyols, naturals, o abitants en ella, fossen encontinent despedits,

Beu.p.1.c.21

Digitized by Google

pedits, que Iulio Cæsar los aseguras, no forçaria à algu do ells à que seguis la guerra: ans los dexarian anar à ses cases: que los soldats Italians fossen despedits, y Afranio sen passas à Grecia, ahont era pompeyo.

Confertades axi aquestes coses, fonch fet com estaua capitulat: y fet y posat en execucio à dos dies de Agost del any quo ranta set abans de la vinguda de nostre Saluador en lo mon:o en lo any singuanta segons Garibay. Pero lo primer compte es mes conforme al curs de la Historia. Y ab asso resta Cæsar senyor de tota la Espanya Tarraconesa, o Citerior, cõ diuhen Paulo Orosi, Beuter, y tots los demes escriptors, que en lo curs de aquestas guerras de Cæsar tinch citats y referits.

Gar.l.6.c.11

Oro.l.6.ca. hic de bello Ciuili.

Beu.l.1.c.25.

Cap. LXXX. Com Cæsar ana à reposar à Leyda, y li lleua lo nom de Montpublich. Y de la memoria de Afrania Liberta de Lucio Afranio que s troba en aquella ciutat

ONcertats Cæsar, y los Capitans de Pompeyo en la manera que auem dita, restant senyor dela Espanya Tarragonesa: y particularment de la ciutat de Leyda, sobre la qual auian passades tantes coses, estãt no molt lluny de aquella: y auẽt li restada part del exercit en lo siti, qui dubta, que alçant lo Real sen degue anar à aquella ciutat, per juntarse ab lo resto del exercit, que alli estaua: per gosar del venciment, apoderarse de ella, y posar de les prouisions, y coses que los vençuts hi tenian recullides: per descançar dels treballs, ordenar lo gouern dela terra, y preuenir les coses pera la guerra de la Prouincia Vlterior. Nou escriuhen los que fins assi auem referits: pero las conjecturas son tals, que probablemẽt nos ho doman entenent: y persuadexen, y casi forçã à creurer ho axi.

Y en aquest temps q̃ Cæsar estigue en Leyda, y en aquella occasio degue succehir allo q̃ escriu lo nostre Tomich. Que Iulio Cæsar aguda en son poder la ciutat de Leyda, li dona nom: y la seu anomenar Leyda, lleuantli lo nõ de Montpublich, q̃ (diu) tenia abans. Lo q̃ (pera concordarho tot be) se ha de entendre, cõ digui dalt en lo cap. 35. que lo nõ de Montpublich era sobre nõ, posat per lo vs q̃ alli digui: y q̃ pogue ser, q̃ Cæsar estant ara en aquella ciutat, abollis y lleuas aquell nõ, y manas la anomenassen per son bo y natural nom de Ilerda. Y aduertesch tambe: que encara q̃ lo matex Tomich pose assi lo vencimẽt dells fills de Pompeyo, no es encara son lloch y temps, fins bax en lo cap. 83.

Tomic.c.6.

Tambe en lo entretant, q̃ Cæsar estaua descãçat dels treballs passats, y consertãt les jornades dire en lo seguent capitol: y Afranio estaua posant apũt lo seu viatge pera anarsen à Grecia, cõ era estat pactat y consertat entre ell y Cæsar: recordantse que en aquella ciutat li era morta vna Liberta sua, q̃ se anomenaua del seu nõ Afrania: feuli vn monument, o memoria: dela qual nos pot dexar de parlar en ninguna manera. Que à be lo q̃ de ella direm no agues succehit en aquest tẽps, sino poch abans trobantse Afranio en Leyda, almẽys ve be en aquest lloch parlar de ella, sens rõprer lo fil de la historia. Y si algu me repren: perquem detinch en esplicar vna memoria de vna dona de tant bax estat: nos detinga, gire la fulla, y passe auant en lo demes: que no se fis dexara de llegir alguna cosa curiosa: pero se be que nou trobara en altra part, sens costarli molt treball. Y per esser Afrania Liberta, nos deu posar en silẽci. Que molts esclaus hi ha agut, que lo bax estat seruil, nols ofusca la claredat del enteniment, nils oprimi lo generos animo, y la natural virtut que en si tenian. Que la fortuna muda lo corporal, pero no los dons del anima. Y axi molts per la noblesa de cor, meresqueren, com à pedres precioses, exir de la terra: y esser posats en lo estimable engast del preciosissim or de la llibertat: y feren tals obres, que ellas alcançaren perpetua fama, nom y memoria: y que sels fes molt honor per part de sos senyors: que per quant van ja recopilats per Reuisio Textor, nom detinch en anomenarlos. Sols dire que entre ells quiça podria ser posada aquesta Afrania, Liberta de Lucio Afranio. De la qual lo Archabisbe Don Antoni Augusti, apres de auer parlat dela ciutat de Leyda

Text. officina. tit. de amicis artific.

Agust. Dia. 6

Digitized by Google

y de Lucio Afranio escriu: tenia en aquella ciutat vna memoria sua, que deya de aquesta manera. AFRANIA. L. L. CHROCALE. S. Volent dir: Afrania Lucij Liberta, Chrocale sibi. Y no de clara altra cosa de ella, ni en quin lloch era. Pero estant jo en lo temps de mos estudis en aquella ciutat, desde l any 1585. a 1591. en lo qual, abe que (immerit) me gradu hi en ella, estaua aquesta memoria escrita y cõseruada, sobre lo portal forà de casa Honofre Seruero, Doctor en Drets y caualler de aquella ciutat: en lo carrer que baxa de la Isglesia de Sanct Lorens al Hospital, y plaça del Almodi: en vna pedra, al vn cap rompuda, y entallada de aquesta manera.

Y estant jo llegint y desijant entendre aquella, hisque miser Seruero, y me digue la auia trobada fora la muralla de aquella ciutat, y portal dels Boters: prop lo regaro que diuhen de la Canaleta: y per conseruarla, se lan auia aportada y posada alli. Apres venintme entre mans lo llibre del Dialagos de Don Antoni Agusti, me alegri de primera vista, pensant, satisfaria à mon desitg: pero dexam ab la matexa sed. Yara que la occasio nos aporta à parlar de ella, desijaria mes oyr, que escriurer la interpretacio sua.

Be pens jo, sera facil à quisuulla, vulgarizarla y pensar que diga: AFRANIA LIBERTA DE LVCIO, CHROCALE, ASI, o PERASI. Pero que cosa sia lo Chrocale, aqui esta la dificultat. Y pera declarar asso, primerament presupos: que aquella S. en semblants inscripcions, vol dir, Sibi, Suis, o Sacrum. En la primera significacio, la enten lo literalisim Don Antoni Augusti en aquest lloch, sobre aquesta matexa inscripcio. En la tercera la entenen en altres llochs, en lo modo de llegir abreuiaturas fan Apiano y Amancio. Y en la primera y segona, vol dir: que Afrania feu pera si, o per als seus, aquell Chrocale. Y en la tercera volria dir que lo Chrocale era sagrat. Aquesta significacio es mes conforme à la explicacio primera, que fare de aquesta inscriptio: y la primera y segona significacions, conforman mes ab la vltima explicacio de les dos que tinch de fer. Presuposat asso. Entench, que aquella dictio CHROCALE, esta posada metaphoricament. Y per entendre la metaphora, es de saber: que los Grammatichs tenen vn verb, del qual vsam los Latins, ques diu Crocare, que significa lo grasnar, o cãtar del Corp, segans diu Ambrosi Calepi, en lo seu dictionari. De les veus del qual animal vsaren molt los Augures, o Agorres, pera sos auguris, y adeuinanças: y fonch animal consagrat à Apolo, com se pot veurer en Ouidi, y Vincẽcio Carthario. Y escriu Ioan Pieri Valeria: que aquest aucell, fonch tingut per los Agorres, per animal, que manaçaua mals esdeuenients, de agueros infortunats y desditxats successos. Y si be podria jo aportar en aquest proposit, lo que de ell diu lo Poeta Virgili, y vna auctoritat del Propheta Sophonias: totauia, basta per al proposit, que entre altres mals agueros, y infortunats presagis que ab son cant aporta y significa, diu Pieri, acostuma pronosticar, discordia y separacio de collegas, societats y companyies. De hont entendrem, que axi com podia ser, que Afrania ab ses amonestacions, o altrament, agues auisat alguna vegada à Lucio Afranio, preuenintlo, y pronosticantli la discordia y diuisio, que apres hi ague en lo seu exercit, en los capitols setanta set y setanta hu, axi recordantse Afranio de asso, prenent la metaphora de las veus y cant del corp, per las veus y auisos de Afrania, li posa al sepulchre aquella pedra ab la inscripcio que digue: Chrocale sacrum: com qui vol dir. Afrania Liberta de Lucio, cant y presagi vertader, de la seguida discordia, y infortunis, que dalt auem vist.

Ouid. lib. 2. Methamor. y en lo 2. dels fastos. Chartar. tit. de Appol. Pieri. li. 23. Hierogli. ti. de Coruo. Vir. Georg. lib. 1. Sopho. ca. 2.

Y si

Y si algun curios me diu que Crocare, no se escriu ab, H, com esta en la pedra, lo Chrocale, y que no pot deriuar lo hu del altre: y que Chrocale es diccio Grega, la qual diu Budeo que vol dir lo matex que Litus, o arena Litoralis, en Lati, que en nostre Cathala vol dir: ribera, o arena de la ribera: en hora bona, sia axi. Que no sera mala explicacio dir. Que la inscripcio vulla significar que aquella ribera fonch consegrada, a Afrania, Liberta de Lucio: o que fonch ella sepultada en la arena y ribera de aquell riu de Segre. Y si per ser mies, ninguna de les dos esplicacions es bona, no aure fet poch en mourer als estudiatius, à sercar la vertadera.

Budeo, diccion Grech.

Capi. LXXXI. Com Cæsar guanya la Prouincia de Espanya Vlterior, vence à Marco Varro, y sen vingue à la ciutat de Tarragona, y las Aras que posà en lo Pyrineu.

TOrnant à parlar de Cæsar, en lo punt que dexi lo fil de la historia per parlar de Afrania. Vençuts que hague los Capitans y Legats de Pompeyo, fet senyor de Espanya Citerior, per lo vensiment de aquells, pera serho de tota ella, y axi tenir cumplit lo intent, per lo qual hi era passat, faltauali tenir la Vlterior. Perço auent descançat alguns dies en Leyda se hisque de ella, y alça son camp, posantse en cami per passar à la Prouincia Vlterior. En la conquista de la qual foren menester pochs fets de armes: perque à la fama de la sua potencia y bona fortuna, se li donaren moltes ciutats, sens que Marco Varro Legat de Pompeyo, que sol restaua en Espanya, ho pogues impedir. Ans be à la fi, lo matex Varro imposibilitat de tota cosa, se hague de posar, y donar en mans de Cæsar: com mes llagrament se escriu per los autors que en lo discurs dels fets de Cæsar he allegats, y alguns que prest referire.

Tenint ja subjectas Iulio Cæsar las dos Prouincias Citerior, y Vlterior, escriuhen Dion Historich, Cæsar, Esteue Garibay, Ambrosi de Morales, lo Bisbe de Gerona, Pere Mexia, Ioan Mariana, Pere Viladamor, y micer Luys Pons de Ycart, que Iulio Cæsar posà apunt les naus auia guanyades de Marco Varro, y ab ellas sen vingue per mar à la ciutat de Tarragona, en nostra Cathalunya. En la qual troba molts Embaxadors de diuerses ciutats de Espanya, quel estauan esperant pera donarli la ben vinguda, y lo parabe de tantas victories: y congratularse ab ell. Als quals amostrà Iulio Cæsar molts agrahiments. Y fentlos moltas merces y honrres publiques, los anaua prendant y guanyant la beneuolencia. Offerintsels tambe, en tot lo que li volguessen demanar, y ell los pogues valer. Y fet asso, y assentades les coses de Espanya, per lo bon gouern de ella, en la millor forma li aparague conuenir per conseruacio de son estat, y quietut de la terra: sen tornà à Roma. En la qual triumpha de las victorias auia hagudes en Espanya: com apar de Carolo Sigonio.

Dion. li. 41. Cæsar part. 2. lib. 2. ca. 8.

Gar. l. 6. c. 20 Moral. li. 8. cap. 33. Bis. de Ger. l. 9. c. Cæsar obtẽta His. Mexia imperial en la vida de Cæsar Var. l. 3. c. 19 Vilad. c. 50. Ycart. ca. 32.

Pero es de saber que anantsen Cæsar de Tarragona à Roma, seu son cami per terra. Conuenint quiça axi per visitar las ciutats de França, que tant li valgueren en lo de Espanya, com auem vist en los principis de la historia de Iulio Cæsar. En lo qual cami, passant per los Pyrineos recordantse, de que quant Pompeyo passà per ells hi auia posats los seus Tropheos: volgue dexar tambe alli semblant memoria de sos fets. Empero, per quant sabia, que Pompeyo era estat murmurat, y mal parlat de auerhi dexat cosa de honor y tropheo, inuidios de la memoria, y hufà per ses obres, volgue colorar la sua vanitat sota capa de religio. Posanthi vnas Aras per als seus Deus: fent compte que axi no seria murmurat, conforme era estat Pompeyo, segons diuhen Dion Historich, y Ambrosi de Morales. Y no especifican en quina part del Pyrineo foren posades aquestas Aras de Iulio Cæsar. En lo llibre primer à la fi del capitol diuuite he dit: auer escrit Francesch Comte: que entre la Vegaria de Camprodo, y de Rossello fa terme vna montanya ques diu del Coll de las Aras. Y que en la Vegaria de Conflent, entre la terra nostra, y la de la

Comte. c. 4.

Dóhada, terra de França, ſen troba vna altra, ques diu la montanya de las Aras. Y eſcriu aqueſt autor, que prengueren lo nom en temps de Oſiris: per la occaſio que alli digui. Nom allega autor de allo: ni jo tinch mes certeſa pera lleuar la ſua autoritat, y donar per cert, que no prengueſſen lo nom à les hores, ſino ara, perque Cæſar poſas aqui les ſues Aras: y axi dexare à bon diſcurs y eleccio del lector, qual temps tinga mes ſimilitut à la veritat.

Capit. LXXXII. De alguns Proconſuls qui gouernaren Eſpanya. Com à Quinto Caſsio Longio ſe li rebellaren en la Vlterior: la mort del gran Pompeyo, y vinguda de ſos fills à Eſpanya.

NO eſcriuhen los autors que jo he viſts, qui reſta en la Citerior Eſpanya, per al gouern de ella quant Iulio Cęſar ſen anà à Roma: ſino que la dexa paſcificada, quieta, y ſubjecta à la voluntat del Senat. Y poch apres de arribat à Roma hi enuia à Marco Lepido: com ſe trau clarament de Dion: y ho notan Ioan Mariana, Pere Mexia, y Ambroſi de Morales. Lo qual en ſon temps no feu coſa tocant à noſtra hiſtoria. Y axi ſols de paſſarem alguna memoria de ell.

Dio. l. 41. 42
Mar. l. 3. c. 19
Mexia imperial en la vida de Cæſar.
Mora. lib. 8. cap. 32. y 35.

En la Vlterior era reſtat Quinto Caſſio Longino, ab quatre llegions de ſoldats. Y ſegons los matexos autors, y ab ells Apiano, Cæſar, y lo Bisbe de Gerona eſcriuhen: ſi be Eſpanya eſtaua pacifica, quant Iulio Cæſar ſen anà de ella: ab tot axo, poch apres ſuccehiren grans nouedats: y ſe li rebellaren los de la Prouincia Vlterior à Longino: no podent tollerar ni ſufrir, los mals tractes, quels feya. Y diu Ambroſi de Morales que Quinto Caſsio Longino volia mal als de aquella Prouincia: per vna ganyada, o colp, que li donaren en la cara al temps era Queſtor de Pompeyo. Y per venjar aquell agraui valias del eſcut de ſon offici. Coſa ben indigna de nobles y propria de homens plebeos. Al fi com ell continuas vexarlos, y nol pogueſſen mes ſuportar: començaren à tumultuarſe, negarli la obediencia, y poſarſe en armas: conjuranſe alguns en particular, pera matarlo. Dels quals eſcapa fugint ſegons eſcriu Dion Hiſtorich: y del modo com paſſa me referech al Ambroſi de Morales. Eſcapat Longino, indignat de aſſo, ſe mogue à fer majors injuſticias: ab las quals yrrita als Eſpanyols, de tal manera, que ja molts amichs de Pompeyo, ſe alçaren contra dell, ſols per lo que era creatura de Cęſar. Los qui mes ſe ſenyalaren, foren los de Cordoua, prenent per capita primeramẽt à Tito Thori, y poch apres à Marco Marcello que era Queſtor en Eſpanya: al qual donaren nom de Prætor. Y ſabes aportar tant ſegaſment, que tant quant eſtigueren en ſuſpes les coſes de Cæſar y Pompeyo, ſempre fonch neutral: fent coſes, que ara redundauan en ſeruey del hu, ara del altre. Les quals eſdeuingueren en los anys 46. y 45. abans de Chriſto noſtre Senyor ſegons Morales.

Apia. l. 2. c. in Cæſar part 2. l. 2. cap. 7.
Biſ. de Ger. l. 9. c. Cæſar obtẽta Hiſp.

Paſſant aqueſtes coſes en Eſpanya, ſuccehiren molts fets entre Cæſar, y Pompeyo en Italia, Illiricho, Macedonia, Aſia, y Ægipte, que no tocarà à mi eſcriurels. Baſta dir que Pompeyo fonch vençut, per Cæſar en la Pharſalica, en lo any 48. ſegõs Garibay: pero no pogue ſer en aquell any. Perque enlo de quoranta y ſet ſe hiſquerẽ de Roma rompuda la amiſtat com auem viſt en lo capitol ſetanta dos: y axi de força hague de ſer en quoranta ſis, o quoranta ſinch. Com ſe vulla, vençut Pompeyo en la Pharſalica, fugi y fonch mort per Ptholomeo Rey de Ægipte. Contra del qual Ptholomeo, y apres contra dels Romans que eſtauan en Africa, y mantenian la part de Pompeyo, tingue Cæſar grans guerres. De las quals me refereſch à Dion, Euſebi, en la Olimpiada. 183. à Ioan Sedenyo, Plutarcho, Suetonio, à Apiano, Lucano, Iacobo Bergomenſe y Ioan Pineda.

Gar. l. 6. c. 8

Sedeny. tit. 14. cap. 16.
Plutarch. in vitas Cæſar & Pompey.
Suetonio in vita Cæſar.
Apian. lib. 2 cap. 16. y 22.
Luca. l. 7. 8.
Bergom. l. 7
Pin. l. 10. c. 8.

Sabut en Eſpanya, que Cæſar auia vençut à Pompeyo, y tot lo que auia paſſat fins à la ſua mort: à les hores Marco Marcello ſe deſcubri per la part de Cæſar: ſegons ſe trau de Dion. Y ſi be fonch acuſat, y eſtigue en deſgracia de Cæſar: totauia torna apres en ſa caſa, ab molta honrra y ben acreditat.

Lon-

Digitized by Google

Longino, auent dades de ell moltes que xes los Espanyols, per medi de vna Embaxada que feren à Cæsar, fonch priuat de son offici.

Marco Lepido, que gouernaua la Citerior, quant passaren aquestes coses, fonch gran part en que nos perdes aquella Prouincia Vlterior. Perque passà alli, y se troba en totes los fets de Marcello, y de Longino: com diuhen los dits autors. Y anali molt be: y se pot dir, que culli les capes. Perque Marcello pati, Lõgino fonch priuat, y Lepido triumpha en Roma: com apar de Carolo Sigonio. Y concordan Dion y Morales: que à la veritat Lepido no tenia de que triumphar. Per quant no auia fet en Espanya altra cosa, sino robar à sos companys: ni aporta altra cosa en Roma, sino dines. Que al fi, ells son los que vuy fan triumphar als homens. La major obra que feu Lepido fonch priuar à Longino, y assossegar als Espanyols.

Dion. li. 43. Mo. l. 8. c. 35.

Senti Longino aquest afront en tal manera, que quant ague dexat son offici: tornãtse en à sa casa, de passio de animo, morí per lo cami apart deça de Hebro: y axi en nostra Cathalunya. Aulo Hircio criat de Cæsar, y lo Morales, escriuhen: que Longino feya son cami per mar, y corregue fortuna fins als mars de Tortosa. Y que recullintse en los Alfachs: crexent la tempestat, se nega alli ab totes les riqueses, y tesors que aportaua. En fi ell morí aqui: o del anutg, o de la borrasca y temporal quel alcança.

Restaren les coses de Espanya ab asso algun tant assossegades, correnl lo any 44. abans de Christo. En lo qual degue ser quãt passa à Espanya Aulo Trebonio: del qual parla Viladamor, sens declarar be lo temps. Pero trause axi de Mariana: y Morales. Los quals ajustan, que Trebonio hi vingue desde França. Y encara que Medina diga. Que passades aquestes coses enuia Cæsar à Espanya à Quinto Pedio, y Quinto Fabio Maximo: no son contraris. Ans be tots diuhen veritat: posada la cosa en orde: conforme se trau de Dion, y de Mariana, de aquesta manera.

Vilad. ca. 51. Mar. l. 3. c. 71 Moral. li. 8. cap. 27. 28. Me. l. 3. c. 69

En auer priuat Lepido à Longino per la comissio tenia de Cæsar, encara que les coses de Espanya mostrassen alguna quietut durà poch. En lo entretant que durà, auenthi poca necessitat de gran gouern, passa Trebonio desde França à Espanya. Y anantse alterant les coses, enuia Cæsar ab vna armada de mar desde Sardenya, à Cayo Didio. Los rebellats perseueraren contra aquells en la sua opinio: tenint per capitans à Tito Quinto, Annio Scapula, y Quinto Aponio: y enuiaren à Africa à Scipio sogre de Põpeyo (qui mantenia alli la guerra contra los amichs de Cæsar) pera que los enuias socorro. Sabent Scipio la sedicio y diuisio, hi auia en Espanya, enuia vn bõ socorro ab Gneo Pompeyo fill major del mort Pompeyo magno, y net seu: o ell expellit de la ciutat Sturro en la guerra de Africa, sen vingue desde alli à Espanya, com vol lo Bisbe de Gerona. Y al venir, de pas, se feu senyor de les Illes Baleares Mallorca, Menorca, y Yuiça, y apres acaba de passar en Espanya: apoderãtse de ella en lo modo que compta Aulo Hircio, en los seus comentaris. Poch apres de mort lo gran Pompeyo segui à Gneo, y vingue à Espanya son germa Sexto Pompeyo, ab altre bastant socorro: corrent lo any 43. abans de Christo, segons Morales. Acudiren tambe molts dels qui eran escapats de las guerras de Berbaria y Pharsalica, y molts esclaus auesats y pratichs de guerra. Ab los quals, y altros, y ab los sobredits Espanyols com diuhen Apiano, y Ioan Pineda, cresque tãt la gẽt, que segui la sua parcialitat, que Treboni fonch llançat de Espanya. Y à les hores Cæsar enuia per Prętors à Espanya, à Quinto Pedio, y Quinto Fabio Maximo. Los quals en ser en ella se tingueren per impossibilitats de ygualarse ab los rebellats. Y axi sols procuraren cõseruarse quiets, fins à la vinguda de Cæsar, de la qual parlarem baix. Y sabut asso de aquesta manera, no es Medina diferet dels altres: sino que per voler ser breu, se fa obscur moltes vegades. Es empero de aduertir vna cosa. Que Medina diu: que aquestos fills de Pompeyo vingueren de Africa fugint à Espãya. Pero del que assi auem dit, apar se haya de creurer lo contrari. Veritat es que apres de esser ells en Espanya moriren en Africa, Cato, y Scipio, y llauons fugirẽ molts à Espanya: ab los quals valgue tant

Bisc. de Ger. l. 9. c. Cæsar iterũ Hisp.

Hircio. ca. i.

Digitized by Google

tant lo poder dels germans Pompeyos, que fonch necessari, que Cæsar tornas à Espanya cõ en lo capitol seguent direm.

Molt pocas cosas del proposit de nostra historia auem aportades en lo present: pero, com à necessarias, nos podian escusar. Y axi ab la breuedat ami possible les he relatades, per lo quẽs tenen à donar llum à la seguẽt historia. Y si en lo seguent tambe se trobaran pocas cosas del nostre intẽt: lo benigne lector prengue paciencia, que tot es pera major intelligencia, y que no vaja confusa la obra.

Capit. LXXXIII. Com Iulio Cæsar vingue segona vegada à Espanya, contra los fills de Pompeyo, y los vence en vna batalla.

Dion.li.43. Mora.lib.8. ca.38.y 44. Mar.l.3.c.21 Pined.li.10. cap.3.§.1. Vilad.ca.51.

Ontinuant lo present capitol ab lo presedent, segons lo q̃ escriuhen Dion historich, Ambrosi de Morales, lo pare Ioã Mariana, Ioan Pineda, Antoni Vilamador, y altres: dels quals fare mencio en lo discurs, es de saber. Que entretant las sobre escrites coses passauan en Espanya, Cæsar estaua ab moltes occupacions en Roma. En la qual se era fet anomenar altra vegada, y quartament Consul, confor me escriu Apiano: y se era senyalat tambe quarta vegada Dictador, segons diu Aulo Hircio: y de aquesta manera se era fet senyor de ella, y auia occupat lo Imperi, y mando, que ja no se li gosaua contradir à cosa del q̃ volia. Y com sabe les coses que en Espanya passauan: no pogue acudir tãt prest al remey de ellas, com era menester, per detenirlo les coses de Roma. Quinto Pedio, y Quinto Fabio Maximo sos Prætors, tampoch no podian resistir al poder dels germans Põpeyos. Y perço no sabent ja que fer, escrigueren à Cæsar per vltima resolucio: que vingues à Espanya.

Api.l.2.c.82. Hircio.ca.2.

Vist per Cæsar quant li auian costat les coses de Espanya, quãt li importaren per adquirir lo Imperi, y lo que auian de valer per conseruarse en ell: considerada la necessitat, ab la pressa que li donauan, y continuos prechs ab quel solicitauan: se determina, y vingue segona vegada à Espanya, per mar: aportant en sa companyia à Octauiano son nebot, segons se trau de Suetonio Tranquilo, y se llig en Dion, Morales, y Mariana. Y fonch tant prompta la sua vinguda, que segons escriu Dion, mes prest veren era vingut, que nos entẽgue hagues desslliberat de venir: auent gastat sols vint y set dies en venir de Roma à Espanya, segons Apiano.

Suetoni in vita Octau

Arribat Cæsar à Espanya: à be que passa grans guerras, que dex de comptar per ser fora del meu proposit: à la fi desbarata y vence, à sos enemichs los Pompeyans. De les quals guerres los sobrecitats autors, y Anton Beuter escriuhen llargamẽt. Y Quinto Fabio Maximo fonch fet Cõsul y triumpha en Roma, cõ apar de Sigonio.

En vna batalla de aquestas guerras, mori hu dels fills del grã Pompeyo, y lo altre escapa fugint, com diu Lucio Floro. Y sobre aueriguar qual mori, o qual fugi, hi ha diuersas opinions. Viladamor escriu, que mori Gneo Põpeyo, y q̃ Sexto fonch lo que escapa fugint. Y axi apar ho sentan Dion, Apiano, y Pere Mexia, en la Imperial. Paulo Orosi, que compta aquesta historia, y seguint lo Beuter escriuhen. Mori Sexto, y Gneo escapa fugint. Axi que apar: que fins aisi estam en dubte, qual mori: o qual escapa fugint. Ami me apar: q̃ al que toca al fugir, tots diuhen veritat. Al saluarse: veurem, que sols fonch Sexto Pompeyo lo quis salua. Perq̃ Gneo segõs apar de Morales, y ho llegim en Aulo Hircio secretari de Cæsar, en Dion, Apiano, Ioan Pineda, y Mariana, escapa de la vltima batalla q̃ de poder à poderse donaren prop de Munda, o de Cordoua, que nom toca à mi auerhiguar aquest lloch. Y fugi à Carthagena: o à Cartheya, q̃ vuy diuhen es Algezira: fentse aportar alli en vnes andes: ab intent, de passarsen desde alli a la Espanya Citerior. Y axi se embarca ab trenta galeras: y nauegà alguns dies. Pero com anaua nafrat per lo perill de les ferides hague de desembarcar. Y tirant son cami per terra, volent descançar se assenta en vn lloch alt y fort, per sa naturalesa: lo qual no se especifica ahont era. Cassonio, o Didio, capita de algunes cõpanyias de Cæsar, que sabe asso, li hisque à cami, y l segui, fins quel hague mort. Y apres lo seu cap fonch presentat à Cæsar en Siuilla, com expressament ho escriu Hircio, quis trobaua

Flo.l.4.c.8.

Oros.l.6.c. petentibus Alexãdrini.

Mora.lib.8. cap.47. Hircio. c.9. y cap. 11.

Digitized by Google

trobaua en aquestas guerras. Y axi es ver, que Gneo fugi, y mori. Y encara que hi ha alguna diuersitat en referir lo modo com mori Gneo: la resolucio es, que ell fonch lo que mori. Y es fama entre persones curioses: que si be Casonio, o Didio presenta lo cap de Gneo à Cæsar en Siuilla: lo cos fonch aportat à la nostra ciutat de Barcelona, y posat en vna caxa de pedra marbre molt obrada de fullatges y personatjes de gent de guerra, que vuy seruex de pila à la font de casa del Ardiachonat major de la matexa ciutat. Y era molt possible esser axi: que Sexto son germa pogue tenir cuydado de donar honrrosa sepultura, al que auia tinguda tant desditxada mort. Per lo que escapat de la batalla se vingue à recullir à Cathalunya en la comarca, o regio dels Lacetans. Los quals à be que anant las cosas de Cęsar ab la prosperitat, que verem sobre de Leyda se li eran fets amichs: tatauia restauan en secret affectats à Pompeyo. Y axi per la voluntat tingueren al pare, reberen al fill ab molt amor: recullint, amparant y amagantlo, tot lo temps que Cæsar estigue en Espanya. Y asso peruentura deu ser allo, que diu Tomich. Que los fills de Pompeyo fugint de Cæsar se recullirē en Gerona. Que tambe seria Gerona de la Lacetania, si la prenem per tota Cathalunya, com la prengue Lucio Marineo: o la posam en la Lacetania, com feren algūs que citi llibre. 2. capitol. 1. Y axi sols auria errat Tomich en lo temps: auentho posat alli hont Cęsar vence à Afranio, y Petreyo: com ja en aquell lloch ho noti. Vila damor vol ques recullis Sexto en los Acetans. Pero jo pens fonch error. Perque en lo Morales se llig clarament Lacetans, y per lo matex se llig en Dion Historich.

Cap. 80.

Capi. LXXXIIII. Com Cæsar feu merces à les ciutats de Espanya, y à la de Tarragona feu Colonia, segons alguns: y del Genio de aquella.

MOrt Gneo, fugit y amagat Sexto, fills dels gran Pompeyo, concordā los escriptors tinch citats en lo presedent capitol: que resta sosegada Espanya, y Cæsar feu diuerces merces à moltes ciutats, y pobles de Espanya. Dexem nosatres los demes, y parlem del quens toca.

Pēs jo poder be ser possible, de aquestas merces participas y se alegras, la ciutat de Tarragona: honrrantla Iulio Cæsar de titol de Colonia. Per quant à be que algūs hajā pretes, esser li estada feta aquesta gracia per los Scipions, com he dit dalt capitol. 14. totauia lo Archabisbe dō Antoni Agusti escriu: podria ser mes cert q̄ aquesta gracia li fos estada consedida per Iulio Cęsar. Aportant per part de la sua opinio, vna pedra, ques troba en Tarragona ab la inscripcio que diu.

Agust. dia. 7

GENIO. COL. I. V. TARRAC.

La qual declara voler dir. Genio de la Colonia Iulia, Vensedora, Tarragonesa. Demanera, que fent que aquellas COL. I. se espliquen, y vullan dir Colonia Iulia: vindria be dir: que es Colonia de Iulio Cęsar. Pero jo cōsider. Que aquestas lletras COL. I. lo matex don Antoni Agusti en altre lloch, declara que volen dir: Colonio Italica: per denotar lo priuilegi y immunitat que ella tenia: del qual fa mencio lo Iureconsult Paulo. Consider tambe que aquest matex vltim sentimēt, y interpretacio los donā sobre de aquesta matexa pedra, lo Tarragones micer Luys Pons de Ycart. Y axi no donantsels aquell primer sentiment, no podria asso atribuyrse à Iulio Cęsar. No dich tampoch, que no se li agrahesca à ell: y que perço se dega judicar benefici dels Scipions. Sino que de aquesta pedra nos pot traurer proua certa pera atribuyr aquesta concessio à Cæsar. Majorment, que conforme diu lo matex dō Antoni Agusti, no ha faltat, qui escrigues: que aquesta merce de ser Colonia à aquesta ciutat, fonch priuilegi de Octauiano Augusto Cæsar: com apres dire en lo capitol 91.

Agust. dia. 9.

Paul. l. final. de Cēsibus.

Ycart. ca. 6.

Y pera ques satisfaça al gust de tots, en quant sia possible: y si algu te la primera opinio assi posada: tenint axi occasio de acabar de explicar aquesta pedra, que en altre lloch quiça no se offeriria tant bona: direm alguna cosa de ella. Perque es mes curiosa, que no apar. De la qual tābe fan memoria Apiano y Amancio, Carbonell.

Carbone. in memorabl. manuscript.

Digitized by Google

Moral.c. de Tarrago.en les antiqui.

nell.Perq̃ sols Ambrosi de Morales senya la lo lloch ahont se trobaua de aquella ciutat. Dient era, en lo carrer de Escar Moliner. Tampoch lo dit Archabisbe non referex della mes paraules deles dalt posades. Pero los altres, à be que en lo compartiment de les Lineas discorden algun tant, en les lletres y diccions concordan de aquesta manera.

GENIO. COL. I. V. TARRAC. L. MINITIVS. APRONIANVS. II. VIR. Q. Q. TESTAMENTO. EX. ARG. LIB. XV. PONI. IVSSIT.

La qual (segons Morales) vertida en nostre vulgar, vol dir. Que Lucio Minucio, qui era hu dels del gouern dels jochs quinquatrios, o (segons micer Ycart) hu dels dos quinquennals, dedica aquella estatua al Genio de la Colonia Iulia, o Italica vencedora Tarragonesa: y manant en son testament que la posassen, dexa per al gasto de asso, quinze lliures de argent.

La qualitat del testador que manaua posar aquella estatua, resta prou sabuda ab lo que esta escrit en la matexa pedra. Sols falta declarar: qui era lo Genio, aqui se dedicaua, que dels autors citats (sino es ab molta breuedat lo Morales) ningu ho declara. Perço es de saber, que Vincencio Carthario, Sanct Agusti, y sobre de ell lo Luys Viues escriuhen. Que Genio era tin gut per Deu Domestich. Y axi cada casa, y cada prticular, tenia son Deu Genio, propri. Anomenauan lo Genio, com qui diu: de sa generacio. O perque presidia en aquella, o perque juntament ab cada qual era engendrat, y estaua ab aquell, tenint cuydado de la guarda de aquell ab qui, o pera qui era engendrat. Y axi los Gentils, à cada qual atribuyan son Deu Genio. O per millor dir, dos à cada qual: lo hu bo, y lo altre mal: lo hu com à inspirador al be, lo altre com à estimulador: y incitador per al mal. Lo que (comdire) en alguna manera, era semblant, al que vuy la religio Christiana, y Fè Catholica, confessa dels Angels dela guarda, y custodia, de cada anima: y dels Angels mals, y temtadors. Exceptar, que cõforme la religio Catholica, nos consent dir, o pensar que los Angels nascan ab nosaltres: sino que sens donan y aplican, lo dia que naxem. Solian los Gẽtils celebrar festa à son Deu Genio, lo dia de sa natiuitat: majorment en la del Princep, ab publica alegria. Aquest Genio, se atribuya tambe à la guarda de cada poble, vila, o ciutat. Y de aquí se enten la causa perque, y aqui se posà la estatua ab la inscripcio, que assi anam declarãt. Ques dedicà al Deu Genio, guarda y custodia, de la ciutat de Tarragona.

Carth.ti.de dijs Laribus S.Agust.l.7 c.13.y l.9.c. 11. de Ciuitate Dei.

Bella cosa crech seria, qui pogues dir la forma, y figura deuia tenir, la estatua del Genio, q̃ estaua sobre aquesta pedra. Perque diu Carthario. Que algũs lo figurauan en forma de Serpent, q̃ sen entraua en vna coua. Altres en forma de minyo, ab vn sayet de falda no molt llarga, tot sembrat de estelas, ab vn cornucopia àles mans. Vns li donauã forma de home joue, altres de vell, y no faltà quil posas ab vesti dura militar, tenint en la ma dreta vna copa de sacrificar, y en la altra lo cornucopia. Que casi volia significar: necessitauan de ell los homẽs en totes les edats, y estats, y en totes assistir ell. De qual manera estigues aquesta, nou sabem. Basta que resta declarat: qui la mana posar, y aqui se dedica.

De hont se ve à entendrer vna altra pedra que escriuhen Amancio, Apiano, Morales, y micer Ycart, ques trobaua en Tarragona, que (concordant ells ab las lletras, y discordant en lo compartir de ellas) deya de aquesta manera.

GENIO. CONVENT. ASTVRICENSIS.

Que vol dir en nostre Cathala. Que los del districte, o conuent de Astorga, posaren al seu Deu Genio, aquella memoria.

Ans

Ans donar occasio la pedra, que dalt auem posada, per diuertirnos vn poch del curs de la historia, y dels merces, feu Cæsar als pobles de Espanya: y particularment als de Cathalunya: pero tornarhi hem, en lo capitol seguent.

Capit. LXXXV. Com Cæsar feu Colonia la ciutat de Empuries, y de tres nacions vn poble: y los Empuritans dedicaren vn temple à Diana.

ENero altres pobles, que reberen merces de Cæsar, fonch vna la nostra ciutat de Empuries, en Cathalunya, segons escriuē Ioā Mariana Ambrosi de Morales, Antoni Viladamot, y lo Bisbe de Gerona, ab autoritat de Zozomeo Pistoriense. A la qual anà apres de passades les cosses escrites en lo capitol. 83. Y estant en ella la feu Colonia: honrrātla ab aquest priuilegi y nom, com à antiga, y principal de les demes de Espanya. Y pera fer àsso ab mes cumplimēt, y ennoblirla mes, posà en ella noua gent, y nous pobladors Romans, àmes dels que hi eran ja desdel temps de Marco Porcio Cato. Y mudant, o desfent la antiga diuisio en ella hi auia de tres pobles y nacions, Grega, Latina y Espanyola, que cada vna viuia dins de son barri, y muralles: feu, que de aqui aldeuant no visquessen mes separades, ni en diuerses estancias, ni ab diferent gouernans be totes fessen vn poble. Mesclant las ditas tres nacions, passant de vns al barri dels altres, y fent viurer los vns en los llochs dels altres, y cambiāt de habitacions, y casas. Feu tambe que los Grechs estauan en ella, y may auian dexada la sua propria llengua, y hidioma de parlar, de aqui aldeuant vsassen tots vna llengua: y se subjectassen à la obseruança deles leys dels Romans. Com de tot asso fan mencio los que en lo llibre. 2. cap. 14. y 15. y en aquest capitol he allegats.

Y en aquest temps los Grechs de Empuries edificarē vn tēple à Diana Ephesia, com se proua per aquella pedra, que Morales y Viladamor referexen, estar escrita de aquesta manera.

EMPORITANI. POPVLI. GRÆCI.
HOC. TEMPLVM. SVB. NOMINE.
DIANÆ. EPHESIÆ. EO. SÆCVLO. CONDIDERE. QVO. NEC. RELICTA. GRÆCORVM. LINGVA.
NEC. IDIOMATE. PATRIÆ. IBERÆ. RECEPTO. IN. MORES. IN.
LINGVAM. IN. IVRA. IN. DITIONEM. CESSERE. ROMANAM.
M. CETEGO. ET. L. APRONIO. COSS.

La declaracio de la qual, vertida en nostre vulgar, es: Que los pobles Grechs de Empuries, edificaren aquell temple, en nom y reuerencia de Diana Ephesina, o de Epheso: en lo temps, que no auem encara may dexada la llengua Grega, ni pres, o vsat lo hidioma y modo de parlar de la patria Espanyola, se subjectaren à les leys, costums, y senyoria dels Romās. Essēt Consuls Marco Cetego, y Lucio Apronio.

Y si

Y si algun curios, desija saber: porque los Emporitans dedicaren aquell temple mes à Diana, que à alguna altra deles sues vanes Deytats. O perque mes en aquest temps que en altre. Y perque la intitularen à ella Diana Ephesina, si per ventura era per diferẽciarla de alguna altre. Respondch. Que com los Emporitans foren mesclats y fets vn cos de tres nacions y llengues, aparaguels tenian similitut à Diana: aqui los Gentils deyan Dea Triformc, per las tres varias figuras y noms, ab que la solian pintar y anomenar: com llargamẽt se pot veure ab lo que della escriu Vincencio Chartario, en lo llibre de les images dels Deus en lo titol de Diana. Y per asso los que tenian tres figures en vn cos, volgueren venerar à la que era com ells, ys delitaua de les coses de numero ternari, com escriu lo matex autor. De hont se seguex la intelligencia dela occasio del temps: perque en aquest y no en altre. O tambe. Considerant los Emporitãs, que la ciutat de Epheso al temps dela sua prosperitat era estada Emporia dela Prouincia de Asia Citerior y Major, per patrocini y fauor particular de la Deessa Diana: y que per aquesta occasio (com escriuhen lo Bergomense y Luys Viues en les Addicions del capitol. 11. del llibre. 4. dela ciutat de Deu) los de Epheso la tenian en summa veneracio, y li auiã dedicat aquell sumptuosissim y celebrat temple, q̃ fonch vna deles set marauelles del mon: dellibe rarien fer ells altre tal, consegrant Ara, y edificant temple, à la matexa Diana: pera que fos propricia al ajuntamẽt de les tres nacions, cresques y prosperas aquest Empori, tant quant lo de Epheso era estat de profit y vtilitat per als seus ciutadans. Tant gran era la seguedat dels Gentils, que no considerauan, quant poch los podia afauorir y valer, la que no fonch bastant pera deslliurar de insendi lo seu temple de Epheso: ques cremà, acabà, y consumi, per la iniquitat y malicia, del enuejos y pesim insendiari Horostrato, la nit que nasque Alexandro Magno: conforme escriuhen Luys Viues, Iacobo Bergomense, y altres referits per ells, y per Ambrosio Calepino. Y perque Diana principalment era celebrada en Epheso la intitularan Ephesina, los nostres Emporitans,

Ambrosi de Morales y Viladamor diuhen. Que aquesta pedra se trobaua en les ruynes de Empuries: casi volent dir, que en la matexa ciutat fos edificat lo temple. Pero jo dubte la vna cosa y la altra: sino en lo territori de ella. Y quant molt quesfos trobada en les ruynes de la ciutat, seria estada aportada desdel lloch ahõt era lo temple. Que (al meu judici) deuia ser à vna mija llegua de la ciutat, en lo siti que occupa vuy lo veynat, ques diu de Diana, deça del lloch de Albons: de qui ja en lo cap. 14. del llibre. 1. he dit ques digue Alba y fonch poblacio dels matexos Grechs Marcellesos, qual Empuries. Y no es de mareuellar que al veynat de Diana del pago de Empurda restas lo nom del temple: puix à Portuendres han volgut alguns, li. reste del de Venus: y del Diana à Denia: conforme esta dit en lo capitol quart del llibre primer: y en lo tretzè del segon. Y si be cõsideram les coses, lo temple de Denia comensa à tenir fama y concurs de deuocio, en los principis quãt los Grechs de Empuries y Denia vingueren de Marcella: y aquest se principia al q̃ los Grechs acabaren de viurer de persi, ys mesclaren ab los Espanyols y Latins.

De aquesta matexa pedra, põderat que diu: *Emporitani populi Græci*. Se inferex: que no sols los habitants de la ciutat de Empuries, pero tambe tots los altres pobles Grechs de la comarca, passaren per lo matex que los dela ciutat, y contribuyren en lo gasto de la fabrica del temple. Per quant la escriptura parla en general de pobles: y axi senyala, eran molts. Que si hagues parlat sols dels Grechs dela ciutat, haguera dit. Lo poble Grech de Empuries: y no com diu: los Emporitans pobles Grechs.

Los Consuls anomenats en la inscripcio de aquesta pedra, nos troban continuats en los Cathalagos y fastos Consulars ordinaris. La causa es, per no esser ells estats sino substituts: conforme escriu Ambrosi de Morales. Y no es de marauellar. Perque escriu Dion: que en aquesta coneurrencia de temps, estaua Roma tant mal ordenada: y les sues coses tant poch assen- Dion. li. 43

tades,

Digitized by Google

tades, que molts Consuls no acabauan lo any, ni mig, ni altres vn mes. Y que axi los noms de molts se ignoran. De hont se seguex, que no podem donar any cert à la edificacio de aquest temple.

Lo que me apar mes de notar de aquesta inscripcio, per rematar lo present capitol es. Que essent vinguts los Grechs à Empuries lo any 333. y corrent ara lo de 43. poch mes, o manco, ans de la natiuitat de Christo nostre Senyor, y axi auent 290. anys que estauan en Espanya, tractauan y cõferian ab Espanyols, no diuidintlos sino vna cortina de muralla, admira, que no haguessen dexada la llengua, son modo de parlar, y pres lo ques parlaua en tota la terra, y se vsaua en aquellas temporadas. Nos pot dexar de aduertir per confusio dels que son Cathalans, y molts de ells no auent vista Castella sino pintada, dexant sà propria llengua, parlan la estranya: negan la natural, y acullan la forastera: y com nola sabem, diuhen mil coses, que offenen les orelles.

Capitol. LXXXVI. Com Cæsar sen anà à Roma, y Sexto Pompeyo se alça en Espanya, y apres de mort Cæsar, fonch restituhit en Roma: y de la mort de Cicero.

IEtes que hague Cæsar las sobredites merces als pobles de Cathalunya tornasen à Roma, segons concordan tots los escriptors en lo capitol. 84. referits. Y si be Esteue Garibay escriu, seria lo any 46. abans de Christo nostre Senyor quant Cæsar sen anà à Roma: lo mes cert es (conforme al que auem escrit en lo capitol. 84. y lo que diuhen Ambrosi de Morales y Pere Viladamor) parti de Espanya en lo Octubre del any 43. abans de Christo. Y concordanse tots, en que anantsen dexà Cæsar en la gouernacio de la Espanya Vlterior à Senio Dolion, o Asinio Polion: y en la Citerior à March Lepido. Qui desde la occasio posada en lo capitol. 82. estaua en Espanya. Lo qual desde assi gouernà tambe la Prouincia de la Gallia Narbonesa, conforme escriuhen Dion Historich y Ambrosi de Morales.

Gar.l.6.c.22

Moral.li.9. cap.49. Vilad.ca.51.

Sexto Pompeyo, que com en lo capitol, 83. auem vist, escapat de la batalla se era retirat en Cathalunya, en los nostres pobles Lacetans: estant axi amagat entre ells, secretament anaua ajuntant los que eran restats del exercit de son germa, segons ho escriu Apiano. Y poch apres que Cæsar fonch fora de Espanya, y tornat à Roma, ab ajuda dels matexos Lacetans comença exir, amostrarse en publich: commoure y perturbar, la quietut de Espanya. Y ab aquestos, y los que auia recullits de son germa, se refeu y mostra animo, de renouar la guerra passada: conforme escriuhen Dion Historich, y Ambrosi de Morales, Ioan Mariana, y Antoni Viladamor.

Apiano.li.2. ca.23.24.25.

Dion.li.45. Mora.lib.8. c.47.49.50 Mar.l.3.c.23 Vilad.ca.52.

En lo temps aquestas cosas passauan en Espanya, en lo any 42. abans de la Natiuitat de Christo nostre Senyor segons Ambrosi de Morales, Esteue Garibay, y Pere Mexia: en lo any tercer de la dictatura de Cæsar, segons Ioan Baptista Egnacio: auent Imperat quatre anys y set mesos, y axi en lo any quint de son Imperi com diu lo Iacobo Bergomense, fonch mort lo matex Iulio Cæsar, en lo Senat de Roma: apunyalades, que li pegaren alguns enemichs conjurats. Com ho escriuhen mes llargament los ja citats autors, y ab ells Paulo Orosi, Plutarcho, Suetoni, la addicio al Lucano: la Glosa als Triumphos de Petrarcha, fra Ioan Pineda, y lo nostre Canonje Francesch Tarafa.

Gar.l.6.c.23 Mexia, vida de Cæsar. Egnacio.l.1

Bergom.l.7

Sabuda la sua mort en Espanya (lo any 41. abans de Christo, segons Ambrosi de Morales, y Viladamor) Sexto Pompeyo cobrà animo. Y ab lo brio auia pres, per la gent de pelea que tenia: posantla en ordenades esquadres y en format exercit, començà anar per Cathalunya: y tirà son cami deues la Andaluzia. A hont (passant primer per terras de Carthagena) entrà apres ab tanta furia: que Senio Dolion, o Asinio Polion, qui alli gouernaua, no li pogue resistir, en ninguna manera. Ans be desbaratat fugi ab tota la gent que tenia. Ab la qual victoria resta Sexto molt poderos hufa, senyor, y apoderat de casi tota la Andaluzia.

Oros, lib. 6 ca. qualiter in curia. Plutarcho. Sueto. in vita Cæsaris. Lucan. lib. 1. Glos. al. c. 1. del Triump. de Amor. Pined. li. 10. cap. 4. §. 5.

No escriuhen los historiadors, lo que passà en nostra Cathalunya de hõt hisque

Digitized by Google

tot aquest poder, que restaura la vida, y honrra à Sexto: ni quins aparells feu Lepido qui presidia en las Prouincias de la Gallia Narbonesa, y Espanya Citerior, o Tarragonesa. Per mi tinch que lo poder de Sexto Pompeyo degue ser tal, y tant prompte, que Lepido nol pogue impedir. Majorment per estar les cosses del Imperi Romà tant auolotadas com estauan à les hores. Y axi Sexto degue restar senyor de tota, o la major part de Cathalunya. Dich asso: per veure que lo matex Lepido (à la partio del gouern del qual tocaua nostra Cathalunya) mogue partit à Sexto, y feu concert ab ell. Prometentli de part del Senat (segons escriuhen los dalt referits historiadors) que si volia dexar à Espanya quieta, y pacifica, y tornarsen à viure en Roma, li donarian llicencia de aportar alli tots los seus mobles, thesors, diners, y hauers: y integrament li farian restituhir los bens que eran estats de son pare. Y axi segons asso Lepido no li pogue resistir, ni desapoderarlo de la Lacetania per armas: sino ab partit, y concert. Lo qual accepta Sexto Pompeyo: y dexada Espanya sen torna à Roma. Y Marco Æmilio Lepido, passà tambe alli, triumphant enlo vltim dia de Desembre, que entrà en ella, segons escriu Carolo Sigonio. En abcensia del qual no sabem qui resta en lo gouern de aquesta nostra Prouincia Tarragonesa.

Entretantq̃ en Italia y Espanya passauan aquestes cosses: corrent encara lo matex any 41. com escriu Morales, succehi la mort de Marco Tullio Cicero gran pare de la eloquencia Romana. Del qual escriuhen Plutarcho, y Apiano: que fonch mort per Popilio: de qui ell era estat aduocat: y absuor, jurisprudencia y eloquencia auia deffençat, escapat y deslliurat de la mort, à que era estat condemnat. Y auent li donada Cicero la vida: en pago de tant bona obra, li dona ell la mort. Guallardo y premi de vn ingrat barbaro, y no de cortes ciutada. Auia estat Cicero en Espanya, y particularment en Tarragona, com diu micer Ycart, y alguns naturals de Arpino, que com escriu don Antoni Agusti era patria de Cicero, trobantse en Tarragona (ahont com à Metropoli acudia gẽt de totes les parts del mon) estant ell en aquella ciutat, o conforme lo mes cert, sabuda la sua mort: perque nos acabas la memoria de vn tant celebre Iurisste, y pare de la eloquencia, ans be se perpetuas en las generacions dels homens: y per mostrar sabian estimar los merits de Cicero millor que premiarli Popilio los treballs: consertaren posarli vna estatua en aquella ciutat, ab vna escriptura, que digues los officis y carrechs auia tingut en la Republica Romana. La qual se perpetuà fins al temps de micer Luys Pons de Ycart, qui la posà entre las grandeses de Tarragona, ques trobauan en aquella ciutat. Y tambe es referida per Ambrosi de Morales, de aquesta forma y tenor.

Plutarch. in vita Cicer. Api. l. 4. c. 4

Morales en les antiquit. de Tarrago.

M. TVLIO. CICERONI. M. F. ROMANÆ. FACVNDIÆ. PRINCIPI. QVÆST. ÆDIL. COS. PROCOS. IMPERATORI. P. P. ARPINATES.

Lo vulgar de la qual resta suficientmẽt sabut y entes, ab lo que assi he dit. Que sols falta explicar de ella: q̃ Cicero fonch Questor, Ædil, Consul Proconsul: y Capita general, encara que Iurista. Que les lletres, may esmussaren les espases.

Capit. LXXXVII. Com Octauia succehint à Iulio Cæsar: se concerta ab Marco Antoni, y ab Marco Lepido: y apres los destrubi.

EN la fi del matex any 41. abans de la Natiuitat de Christo nostre Senyor: auent succehit à Iulio Cæsar, son nebot Octauiano (qui apres fonch anomenat Cæsar Augusto) tingue grans questions ab March Antoni: y ab lo ja dalt anomenat March Lepido. Los quals entre ells, vinguerẽ apres à concertarse: en que lo gouern de la senyoria Romana fos partit en tres parts: y que

que aquesta partició duras, per temps y espay de sinch anys. Prenent Lepido la Gallia Narbonesa, y les dos Prouincies de Espanya: March Antoni França, y Flandres. Octauià Italia, Africa, Serdenya, y Sicilia: dexant lo demes de Grecia, y Asia, per tenir ocupades les Prouincies de aquellas parts dos ciutadans Romans mortenats Cassio, y Bruto, principals conjurats en la mort de Iulio Cæsar. Y à aquest modo de gouern y repartimēt de Prouincies anomenaren Triumuirato. Que vol dir gouern de tres homens. De la qual diuisio se poden veurer mes largament Apiano Alexandrino en lo llibre quart capitol primer, Suetoni, en la vida de Octauià, Paulo Orosi, en lo llibre, sinque, capitol de la potencia de Cæsar. Dion en lo llibre quorantasinch, sis, y set: Ioan Sedenyo, titol treuze capitol primer, Iacobo Bergomense llibre sete, Ioan Pineda, llibre deu capitol sinch, Lucio Floro, llibre quart, capitol sinch, fra Ioan Mariana llibre tercer, capitol vint y tres, Pere Mexia en la Imperial, en la vida de Octauià. Y com aquest Triumuirato en los seus principis tingué tant solamente lo nom de gouern, y los fets de tyrania: començant ab proscripcions y publicacions de sentencias, condemnant à mort à molts caualliers, ciutadans, y Senadors Romans, que si crehem à Tito Liuio passaren de cēt y trenta: executant particularment lo furor de la cobdicia, quils imperaua, per part de Lepido contra Lucio Paulo son germa: y per la de Antoni ab Lucio Cæsar son honcle: y ab manament de Octauià contra March Tulio Cicero, per medi de Popilio, com esta tocat en lo capitol sexanta vuyt: axi tambe acabà ab consemblants effectes. Perque si be March Lepido qui envirtut de aquest primer concert gouernaua à Espanya, auia de estar en ella tots los sinch anys paccionats: totauia, no cumpli lo temps del seu Triumuirato, per algunes noues questions ques mogueren entre ell y Octauià, en lany trenta y vuyt abans de la Natiuitat del Saluador: conforme senyalan Morales, y Viladamor. Y Octauià per assossegarlo, li donà la Prouincia de Africa, en recompensa del que li llevà de Espanya: conforme escriu Apiano.

Moral. libr. 8. cap. 58. Vilad. c. 52. Apiano, lib. 5. cap. 10. 12.

Y axi March Antoni, resta senyor de tot lo que es desdel mar Ionio, al Leuant: y Octauià del que ja tenia, y dexota la Hesperia com diu Plutarcho. Sabent March Antoni, que Lepido auia de passar à Africa, sobrà à ferse senyor de aquella Prouincia, segons resulta de Dion Historich. Y axi conforme diullo matex autor, Lepido, sols de nom tingué lo gouern de Africa: y resta del tot exclos del Triumuirato.

Plutarc. en la vida de Antoni.

Poch apres de aquestos concerts, Octauià acabà de destruyr à Lepido: en aquell matex any: com apar de Dion, y Apiano: dexāt lo en Italia, no sols vençut, y en estat baix, com à home particular: pero encara afirma Pau Orosi, quel desterrà.

Dion. li. 49 Api. l. 5. c. 25

Vēçut Lepido restaren ab la Monarchia Romana Octauià, y Antoni. Y assò pens jo volgueren dir Hartman Schadel en la sua Coronica mundi, y sanct Antonino de Florença, quant escrigueren: que Octauià, y March Antoni se partiren la Monarchia: sens fer mencio de Lepido. Y axi apar de tots los alegats autors y particularment de Suetoni Tranquillo.

Schad. en lo cōp. de Oct. S. Anto. tit. 4. cap. 6. al fi del princp

Apres rābe vingué à moures gran discordi y enemistat entre Octauià y March Antoni. Prenēt ocasio y quexas lo hu del altre, de auerse detingut cada qual de ells les parts y porcions de algunes noues terres conquistades, de moltes victories no partides, y infinides riqueses defraudades. Y tāt de algunes particulars interesos, cō de honor del matex Cæsar. Perq March Antoni enamorat, y triumphāt de la castedat de Cleopatra Reyna de Ægypte auia mōys presada y dexada la sua legitima, honestissima, discreta, y gētil Octauia, germana de Octauià Augusto Cæsar, en Roma (per vna embaydora Ætiopisa, molt inferior en gentilesa y honestas prēdas à la legitima espo sa, com diu Plutarcho) y aportaua la amiga de cōpāya en los exercits y parts ahōt anaua. Y auēt moltas vegades promes dexar lo que no era seu, y correspondrer al que deuia, no solament dexà de cūplir lo promes: pero coronà de diuerces Prouincies y Regnes los fills que de son propri marit mort tenia Cleopatra, y los q̄ li eran nats del seu adulteri. Enuià à Roma à llāçar de casa à Octauia, qui casta y honestamēt estaua criant lo s fills seus y de Flauia primera muller

Digitized by Google

muller de Antoni: y finalmẽt prengue les armes contra son cunyat Octauià. Forçãt-lo ab aquestos y altres oprobris, à venir à batalla. Com de fet acudi, batallà, y vencè. Y de aqui aldeuant gouernà y tinguè tot sol lo Imperi de la senyoria Romana. Com tot se pot veurer mes llargament ab Dion Historich, en los llibres quoranta vuyt, y quoranta nou, sinquanta, y sinquanta y hu. Y ab Paulo Orosi, Iacobo Bergomense, Ioan Sedenyo, Plutarcho, y Suetoni en los llochs ja allegats, fra Ioan Pineda, en lo llibre dese, capitol trenta y set: que tots llargament escriuhen aquesta historia.

Capitol. LXXXVIII. De les guerres que Gneo Domicio tinguè ab los Ceretans y los grans thresors que hisqueren de Espanya.

Baronio in Martyr. die 20. Octobr.

CEsar Baronio seguint à Dion Historich escriu. Que en lo matex any trenta y vuyt abãs de Christo nostre Senyor, vinguè à Espanya Gneo Domicio Caluino, per Proconsul. Y encara que Esteue Garibay escriga: que vinguè Domicio en lo any trenta y sinch, y Morales y Viladamor digan: que arribà en lo any trenta y tres, mes versemblant es lo que diu Baronio. Axi perque aquestes jornadas de Domicio auian de precehir lo computo de la Era, per la raho que veurem en lo capitol proxim seguent: com tambe, perque en lo temps de Octauià no sabem, que hi hagues altras guerras en Espanya, sino las de Cantabria, y Galicia. O ja que Domicio en aquells anys se trobas en Espanya, seria estat veninthi segona, y tercera vegada. Y la primera auia de ser aquesta del any trenta y vuyt. Axi que retenint aquest proposit, y esciuint lo succes com tots ells concordan: certament es de creurer, que Domicio vinguè per al Proconsulat, y gouern de la Citerior, o Tarragonesa. Perque fonch enuiat de proposit contra los pobles Ceretans, que son de nostra Cathalunya, cõ en altras parts, y senyaladament en lo capitol primer del llibre segon auem vist: donantlos alli sos llimits, y termenys. Los quals pobles, o fos per mantenir la obediencia y amistat à Lepido, al qual Octauià auia priuat de Espanya com en lo capitol prop passat esta escrit, o per qualseuol altra causa, se eran alçats, y posats en armas. Tot lo progres de les quals, y les de Domicio, se resolen: en que auent tinguts vn Legat seu molts encontres, ab los Ceretans, los feu donar vna batalla, en la qual los vencè. Pero ferenho tant be los Ceretans, que apres de tenirlos per vençuts se referen, y rodaren à Domicio, y tenintlo circuyt, rodat, y enclos en lo mitg, apretaren la sort de tal manera, que pençà Domicio se agues de perdrer alli. Perque los seus no podent resistir la furia dels Ceretans, foren forçats desemparatlo, y posarse en fugida. Y es be de creurer, que Domicio feu altre tãt, desemparant lo camp, y saluant la vida ab la lleugeresa de sos peus, y cames. Apres, vista per Domicio la falta que los seus li auian feta, y en quant perill auia estat la sua vida, la reputacio Romana, y lo estat de les coses de Espanya, per culpa dels seus: volguè castigarlos, perque vna altra vegada lo temor de la pena los tingues mes domits y constants en la aduerça fortuna. Y com era dificultos punirlos à tots generalment llançà ma de alguns, y castigats aquells, restaren los altres ab lo exemple tant refrenats, que no hi haguè necessitat de mes. Procehint ab molta prudencia en la manera del castich. Perque manant ajuntar tota la gent à parlament, feu, que los qui no tenian culpa circuhissen als culpats: y enclosos axi, manà delmar les Centuries culpables: prenent vint homens de cada vna de aquellas; y fent jugar la sorta qui tocaria. Als que tocà condemna à mort, y feu executar la sentencia: y als altres saluà las vidas. Restant tots tant castigats ab asso, que no fonch menester altra cosa mes per exemple. Ans be anant continuant la empresa contra los nostres Ceretans, tinguè los soldats tant ben adoctrinats, que no sols nol dexaren, pero encara li valgueren tant honrradament, que vencè als Ceretans. Y apres com diu Carolo Sigoni, entrà en Roma triumphant de aquesta Victoria: aportant gran or y riquesas, que en ella auia guanyadas. Tant que no sols abastaren per al seu triumpho, pero encara

Garib. libr. 6. cap. 26. Moral. lib. 2. cap. 52. Vilad. c. 52.

cara foren suficients, y bastants per al del Emperador Octauia. Lo qual segons los matexos Dion, y Baronio, entrà en dit any triumphant en Roma. Y à be que totes les ciutats subjectos, acostumassen cõtribuhir al gasto dels triumphos dels Emperadors, com de fet vol Suetoni Tranquilo, que contribuhiren en aquest: totauia, sols lo thresor de Espanya abastà pera tot asso, y encara pera molt mes auant. Perque fonch ab tant gran munificencia: que gastada part de aquell per Octauià en lo triumpho: abastà à la major part de la refeccio, y obras de son palau, que se era cremat: restituhintlo, y millorantlo ab grã ornamẽt, y moltes figures. Del qual triumpho de Domicio, gastos, y sumptuositat de Octauià, se pot collegir qual fonch la guerra dels Ceretans, y quant lo thresor que hisque de ells, y de Espanya.

Capitol. LXXXV IIII. Del principi y occasio del compte de la Era, quel començaren à vsar los Ceretans y Cathalans, y apres altres.

SVccehiren tantas cosas, y fonch tant ben afortunat Octauià en aquest any trenta y vuyt, abans de Christo nostre Senyor, que los seus prosperos successos, en aquell any esdeuinguts, no sols lo feren à ell famos: empero encara, al matex any feren celebre per molts centanars, donantli perpetua memoria, de anys y segles. Perque de aquest any trenta y vuyt, abans de la Natiuitat de Christo nostre Redemptor, aduertexen Ambrosi de Morales, Pere Antoni Viladamor, lo nostre Canonge Francesch Tarafa, Esteue Garibay, Blas Ortis, Pere Miquel Carbonell, lo pare Ioan Mariana, Ioan Vaseo, Pere Mexia, Cæsar Baroni, ab autoritat de sanct Iuliano, Archabisbe de Toledo, lo Doctor y Bisbe Didico Couarruuias, y altres, per ells referits, ques pren lo principi del compte de la Era, tant vsat y sabut en Espanya.

Moral. libr. 8. cap. 15. Vilad. c. 52. Taraf. c. 41. Garib. lib. 6. cap. 26. Ortis. ca. 5. Carb. en la vida del Rey Iaum. fo. 30 Marian. lib. 3. cap. 24. Vas. p. 1. c. 22 Mexia en la vida de Octauia. Baro. martyr. a 22. de Octubre. Cauar lib. 1. variarum. c. 22. num. 5. Gerund. lib. 10. cap. 5.

Y encara que lo nostre Bisbe de Gerona comense lo compte de la Era en lo any vint y sis, abans de Christo. Realment era à lo temps della. Que com lo auia de posar en lo any trenta y vuyt, abans de Christo lo posà en lo any vint y sis. Y pens jo, que aquest error rebè prenent lo compte del any de la Data de vn edicte de Octauià del qual direm baix capitol noranta y hu, en lloch de pendrer lo del any que Octauià començà à Imperar tot sol, y proposà al Senat lo cas del qual se feu deliberacio, y de ella hisque apres lo edicte. Si ja lo matex Bisbe nos saluaua, ab que son intent no fonch dir, que aquest compte tingues son principi de dit any vint y sis, sino que en aquell any se començà à vsar aquell compte de la Era, prenent lo principi del any trenta y vuyt: de tal modo, que comensantlo à vsar en lo any vint y sis, no digueren Era prima, sino Era decima tercia, que axi ve be à començar lo any trenta y vuyt.

Altres referits per Pere Mexia en la sua Imperial, diguerén, que la Era començà comptarse desde l any quoranta y dos abans de Christo nostre Senyor. Pero es tambe error. Perque si be Octauià en aquell any començà à gouernar per la succecio de son Onchle Iulio Cæsar: totauia, com no Imperaua à les hores encara sol, ni tinguè en sa ma, tota la senyoria fins al dit any trenta y vuyt: com apar del que dalt auem escrit, no poguè pendrer son principi lo computo de la Era de aquell any quoranta y dos. Y axi solta Mexia aquesta dificultat. La qual solucio es molt arrimada à raho, si la ajuntam al que baix direm, haguda consideracio de la causa perque se diu Era.

Y pera que se desenganyen los qui han volgut tenir diuerses opinions, apartantse de aquest compte del any trenta y vuyt, y per total corroboracio del que tinch dit del compte de la Era, que tinga lo seu principi de aquest any. Si be podria aportar assi vna infinitat de Datas de actes, e instruments autentichs, fets en Cathalunya, que portant la Era de Cæsar, y lo any de Christo, se veuria de ells, que ve molt be lo compte à correspondrer y rebatrer als dits trenta y vuyt anys de auantatje en la Era: totauia, dexant aquells per à la segona part, y per no ser larch, aportarè solament vn testimo publich, y patẽt, que tenim en Barcelona,

Digitized by Google

en la porta del pati, o foçar de la Iglesia del antich conuent y monastir de sanct Bau del camp. Que es vna pedra y Epitaphi de la sepultura del Comte de Barcelona Vuifredo tercer: fill del Comte Vuifredo segon cognomenat lo Pelos. A qui comunament en Cathalunya diu hen Guifre, o Iofre Pelos. La qual volent designar ab lo Epigramma, ò escriptura, lany en que mori aquell Comte: diu, que acabà los seus dies corrent del Cæsar la Era nou centas sinquanta y dos: any de Christo, noucents y catorse. Y perque sia notoria à tots los lectors, la posarè assi comforme vuy se troba en aquell lloch, ab aquesta propria figura.

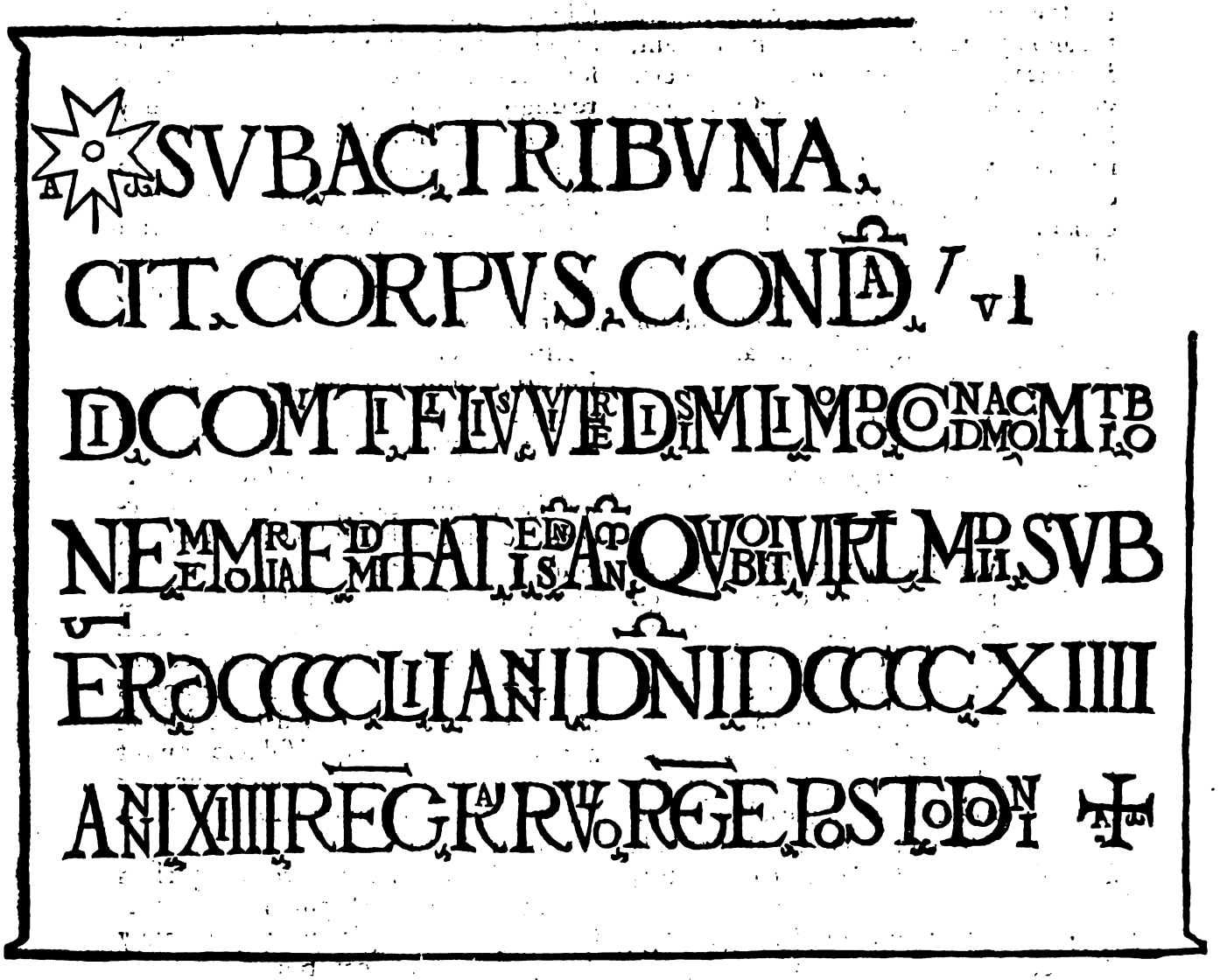

Y no la vertire en Cathala, per quant lo subjecte de ella es propri de la segona part. Basta ques veu dela penultima linea: que la Era de Cæsar aporta trenta vuyt anys de auantatje à la Natiuitat de Christo: que es lo intent principal de aquest capitol, y lo que ab ella assi auem volgut prouar. Y entretant que jo tardarè fer la segona part de aquesta obra, qui volrra veurer la esplicacio de aquesta pedra, llija al P. Mestre Diago, q̃ encara q̃ no la aporta formalment, la esplica prou à la lletra.

Ara sabuda la certesa del compte de la Era, sera bè saber la occasio per lo qual se diguè axi: y perque començà en aquest any. Lo que no te poca dificultat: per las moltas y diuerças opinions hi ha sobre de asso: com se pot veurer ab lo Ambrosi de Morales, y en las addicions, que Diego Peres de Mesa feu à Medina, y en fra Pineda, Blay Ortis, Mariana, Vasco, y Didaco Couarruuias. De las quals sols ne dire algunas. Y la primera lo q̃ ha volgut dir Vilada mor: q̃ los Espanyols per cõgratularse ab Octauià,

Moral. libr. 8. cap. 50. 51. Medina, y Mesa. p. 1. c. 15. 16. Pined. li. 10. cap. 12. §. 4. Oritis. ca. 1. Vas. p. 1. c. 2.

Octauià, y mostrar quãt estimauã les sues coses, volgueren aportar aquest compte del primer any del seu Imperi. Y assò matex es lo que digueren alguns, escriuint. Que lo principi de la Era se pren del any que començà lo Imperi de Octauia. Y si ho entenen del any que començà à Imperar sol, va be. Y axi se auria de escriurer Hera ab, H, deriuant la de la diccio Herus, que vol dir: senyor. Casi com si la Hera volgues dir: lo any de la senyoria de Octauià. Y axi ho entẽgueren molts, que cita Pere Mexia en la sua Sylua de varia licion. Feren assò los Espanyols: aparexẽt los que ab lo gran aument auia Octauià fet de la ciutat de Roma, la gran religió tenia, y lo bon orde auia posat en lo curs del any, no podia esser menys, sino que tenia alguna cosa de Diuinitat. Y entenent, que may hi auia haguda en lo mon pera ells cosa millor, que lo Imperi y senyoria de Octauià, per ser à ell honrra, y pendrer ells principi de alguna cosa molt senyalada, comptaren en sos archius, y annals, desde l principi de Imperi, y senyoria de aquell: com se pot veurer en Beuter, y Medina.

Mex. l. 3. c. 36

Beut. l. 1. c. 1. Med. l. 1. c. 15

Diuhen altres: que la occasio de compte de la Era fonch. Que com Octauià en aquest any 38. tingue las duas parts del Imperi, ço es la sua, y la de Lepido, proposa en lo Senat de Roma, vn pẽsament com lo de Dauid. De donar forma com se pogues comptar lo poble. Y per saber lo numero dels que estauan subjectes al poble Romà, perque nos pogues ser frau, axi en la paga, com en la exaccio dels tributs, y pera aumentar aquells en lo modo que direm, proposà: ques fes vn Decret, y dell hisques vn Edicte general, que tots los subjectes al poble Romà, se anassen à escriurer y manifestar à ses terras naturals: y quant se escriguessen pagassen vna moneda per tribut: de la qual lo Publicà, o exactor fes carta, o albara de rebuda. Proposat assò. Aparegue als Senadors que no sols conuenia per lo demunt dit, pero encara ab assò se podian millor ordenar los officis, y regiments dels pobles, sabent lo numero major, o menor de ells. Y axi ley consediren. Determinat assò, no pogue posarse tant prest en execucio, per la occasio de las guerras que baix se diran: y moltes altres, que son fora del nostre proposit. Pero apres en lo any 26. abans de la Natiuitat de Christo nostre Senyor, vingut Octauià à Espanya, y acabades las guerras, que baix comptarem: o mentre aquellas durauan, estabili: y feu registrar, y posar en la Cancellaria aquell Decret, y Edicte, que estant en Roma auia concertat ab lo Senat ques fes. Y fet, Dat y registrat, tampoch per causa de algunas guerras pogue esser publicat, fins à tant que acabades les coses de Espanya sen tornà à Roma: y alli fonch publicat aquell Edicte: trenta y vuyt anys apres de la proposicio, y delliberacio sua: y vint y sis anys apres de la Data, y quoranta y dos de la mort de Iulio Cæsar: en lo temps que nostra Senyora la Verge purissima, è immaculada Sancta Maria estaua prenyada del seu fill Iesus Christo nostre Senyor, verdader Deu y verdader home. Y aquest es aquell Edicte del qual parla Sanct Luch, en la sua historia Euangelica. De manera, que de aquesta nouedat moguda lo any trenta y vuyt abans de Christo nostre Senyor, y establida per Octauià estant en Espanya, y publicada apres de trenta vuyt anys que se era proposada, aparexent als Espanyols era vna cosa, que auia somogut, y alterat lo estat del mon: y que en ell no hi auia cosa mes senyalada: prengueren lo principi pera sos comptes: axi en sas historias com en sos instruments y archius. Y perque la moneda que per dit Edicte pagauan (com tota la demes, que en aquell temps se vsaua) era de courer, que en Lati se anomena Aes, y del Aere ques es ablatiu del nom Aes, corrompent la diccio, lleuant la, A, del diphthongo, y mudada la vltima, E, en, A, vingueren à pronunciar, y restà lo dir Era, per lo any ques pagà, o desde ques pagà aquella moneda. Tot lo qual discurs es tret del Racional de Guillem Duran: y fundamentalment es de sanct Isidoro, segons apar de Pere Anton Beuter, y de micer Luys Pons de Ycart, qui allega infinits autors. Vltra dels quals y dels per mi ja allegats, se poden veurer, la Coronica del Rey don Pedro de Castella, y Pere Mexia en la sua Sylua.

Reg. 2. c. 24.

Luch. cap. 2.

Dur. l. 8. c. 3

Beute. d. c. 1

Ycart. ca. 38

Chro. Cast. any 2. cap. 1.

Digitized by Google

Varo.d.Die. Cæsar Varonio, en lo Martyrologi Romà, no esta del tot apart de aquesta opinió. Que Era se diga, y prenga lo nom de pagà, o junta de moneda Ærea. Pero no vol ques diga, per la paga, o tribut ques paga y exigi en virtut del sobredit Edicte. Sino per aquella multitut de moneda, que en lo dit any 38. pagaren y donaren los Ceretans, Espanyols de nostra Cathalunya: de la qual en lo pressedent capitol he feta mencio. Demanera, que los Espanyols, que pagaren aquella moneda, prengueren la occasio de la gran summa de moneda, que ells auian pagada: y no de la que cada particular pagaua en cada Prouincia, pera comptar y dir la Era. Y verdaderament es vn pensament molt gallart, y molt al proposit. Perque si lo compte de la Era se fos pres per la paga de la moneda de las demes Prouincies, alguna de aquellas haguera vsat aquest compte, y puix sols lo trobam vsat en Espanya, y en la part de la Gallia, que algun temps apres es estada dita Gothica, cert inferex be, que fonch per la moneda, que aquestas Prouincias pagaren, o donaren à Domicio, y Octauià, ab tanta manificencia, com auem vist. Y particularment degueren ser los Ceretans los primers que vsaren aquest compte, y de ells se degue comunicar y estendrer à les altres ja dites Prouincias vehinas. Y encara que Couarruuias diga: que lo compte de la Era se es vsat no sols per comptar lo temps do Octauiano Augusto Cæsar, pero tambe del del Diluui vniuerçal, del temps del magno Alexandro, de Philipo, de Christo nostre Senyor, y de altres: dient que axi se troba en lo Proemi del llibre, que en Castella li diuhen de las Partidas: es de aduertir. Que si be asso que ell diu deu ser veritat, totauia aquell comptar, ab Era Diluuij, Alexandri, Philippi, Christi, nol vsauan altras nacions: sino los Espanyols de qui es propri aquell llibre, los quals vsauan lo comptar per Eras, y en lloch de dir à tants anys del Diluui, de Alexandro, Philipo, o de Christo, deyan: à tantas Eras: pero nou vsauan altras nacions. Y axi los Espanyols ho tenian tant en vs, queu apliquaren de vn cas à altro. Y per ser de ells assoles, arguex be, que tingue origen, y principi aquest comptar per Eras, del propri fet de ells, qual lo auem escrit seguint à Cæsar Varonio.

Y sabut asso, nom vull detenir en ponderar, quant propria cosa es de nostra historia, y quant se auia de Æternisar, que de aquell succes dels nostres Ceretans se sia presa la occasio del compte de la Era, Que de aqui se segueysca, degueren ser los nostres pobles de Cathalũya los primers pobles que vsaren aquest modo de comptar: y que de aqui se degue estendrer per les demes parts de Espanya y Aquitania, o Gallia Gothica: que tot se dexa als ingenis capaços de raho, y de bon discurs.

Capitol. LXXXX. Com Cayo Norbano Proconsul gouerna à Espanya y Octauià diuidi la Vlterior en dos Prouincies: y en totes se parlaua la llengua Latina, y Octauià fiu guerra als Cantabros, y Salassios, y vingue à Tarragona.

Despres de passades las cosas que de la Ceritania auem escrites en lo capitol. 88. no sabem succes de cosas que poder escriurer mes de les ja escrites. Sino es apuntar, que en lo any 34. abans de la natiuitat de Christo (segons vol Garibay) vingue per Gouernador de Espãya, Cayo Norbano ab titol de Proconsul. Del qual no tinch que dir cosa tocant al nostre proposit: si be feu en Espanya algunes cosas notables. Per les quals triumphà apres en Roma, segons apar de Carolo Sigonio. Gar. l. 6. c. 6

En lo qual temps, apres que Octauià, se feu anomenar Cæsar (per virtut del testament de Cesar son honcle y predecessor, com diuhen Paulo Orosi, y Apiano: o per la Adopció que de ell se auia feta en lo Senat, com vol Dion) auent vençut à March Antoni (de la qual victoria me refereix, als matexos ja allegats.) Y apres de auerse fet nomenar Augusto (per lo que auia aumentada la ciutat Roma y lo Imperi, com diuhen Hartman Schadell, y S. Antonino, o per lo que era tingut per persona Diuina y sagrada, com ho volen, Dion, Viladamor, y Medina: que tot pot esser veritat com apar del Ouidi) à be que restaua senyor de tot lo Imperi Romà: totauia

Oros. l. 6. c. de potentia Cæsaris, & duob. seqq. Api. l. 2. c. 30 Dion. li. 36.

al

al poble restaua com vna ombra del que abans era estat en la senyoria, mando y gouern. Perque Octauia, donà al Senat alguns pobles, o Prouincies, que les regis: y ell se atura tot lo demes, que li aparexia. Y axi en Espanya dona al Senat la Andaluzia, com à part mes domada y quieta, reseruantse pera si la Luzitania en la Prouincia Vlterior: y tota la Prouincia Citerior: com à terres, que tenian necessitat de esser en ma poderosa y temuda. Y per aquesta diuisio ques feu dela Betica y Lusitania, diuhē los Historiadors citats, que de aqui al deuant la Prouincia Vlterior resta, diuidida en Betica y Lusitania, y tot lo restant se digue y resta ab lo nom de Citerior, o Tarragonesa. Lo que confirman tambe, mestre Pere Ioan Nunyes, Barthomeu Cassaneo, lo Bisbe de Gerona, Antoni Nebrisēse, y Vaseo. A les quals Prouincies donan y designan los llimits, los matexos Antoni Nebrissense, Nunyes y micer Luis Pons de Ycart.

Nunyes ca. qui exprss. Hisp. admi- Cat. par. 12. conside. 17. Bis. de Ger. l. 1. c. diuis. Hispa. & c. discrip. His. per medite. Nebrisse. in prolog c. de discrip. His Me. l. 1. c. 15. Ycart. ca. 1. Vase. l. 1. c. 1. Mo. l. 8. c. 13. y 14. Vilad. c. 53.

Y aduertexen tots aquestos Historjadors: que en aquestos temps era tant lo concurs dels Romans en Espanya, y estauan ja tant mesclats, que no si parlaua altra llengua, sino la Latina, ab la elegancia ques podia parlar en la matexa ciutat de Roma. Escriuhen Morales y Viladamor, que ab la occasio auia tinguda Octauia de partir y diuidir la Espāya Vlterior (en la forma que tinch dita) vingue à ella. Encara que Orosi parlant de la sua vinguda, no fa mēcio de que allo fos causa de que ell hi vingues: sino que aparexentli, que ab doscents anys se auia fet poch per los Romans en Espanya, sino subiectauan als Cantabros: determina ferlos guerra. Y per aportarla ab mes calor, tingue à be venirhi personalment. Encara que Maria na diu, hi vingue per guardar no succehis major dany de vnes guerres mogudes entre los Cantabros y algūs de aquells, que eran amichs del poble Roma. Dion no escriu la vna occasio, ni la altra: sino simplemēt, que Octauia vingue en Espanya. Y peral nostre intent basta saber allo: y q̄ fonch la sua vinguda en lo any 26. abās de Christo segons Garibay.

Oros. l. 6. c. dicitur vbi Cæsar. Mar. l. 3. c. 15. Dio. libr. 51. Gal. l. 6. c. 17.

Vingut Octauia à Espanya, feu guerra als Cantabros, Biscahins y Nauatros, cō apar de Pere Anton Beuter, Suetoni Trāquilo, Francesch Tarafa, Sexto aurelio Victor, Iacobo Bergomense, Lucio Floro y altres, que he vists referits per micer Luis Pons de Ycart. Per las quals guerras se obriren en Roma les portes del temple del Deu Iano, com en semblants occasions per senyal de guerra acostumauan: conforme se pot veurer en los prop citats autors.

Beu. p. 1. c. 13 Sueto. in vi ta Octauia. Victo. de vi & mori. Imperator. Bergo. li. 7. Flo. l. 4. c. 12 Ycart. 31.

Lo que de aquesta vinguda de Octauia Cesar Augusto pot tocar à la nostra Coronica (que he atropellada molta cosa per venir al que conue, amō judicies, lo que escriu Dion. Que estant Octauia en Espanya feu guerra als Salassios y als Cantabrios: y diu que aquestas dos nacions son deça dels Pyrineos, en lo fort de la montanya, y en los passos de la plana de Espanya. Veritat es que Suetoni diu: que los Salassios son pobles en los Alpes. Pero nou vol dir dels que son entre França y Italia, sino queu enten certament dels Pyrineos, per quant no parla de guerras de França ni de Italia, sino de Espanya, y axi ho ha de entendre forçosament dels Pyrineos monts de Espanya: dels quals ja en altra part noti tambe, que per alguns autors (com Aulo Gelio) eran anomenats Alpes. De manera, que aquestos Salassios sens dubte eran en Espanya, y no hi ha cō trarietat entre Dion, y Suetoni, sino que son concordes, en que eran los Salassios en las montanyas Pyrineas, y pendents de Espanya. Aquestos sens dubte deuian ser aquells matexos que per Pomponio Mela son anomenats Salussios. Los quals (segons la exposicio, que Hieronym Olitari fa sobre lo Mela) son los que vuy retenen molt gran semblança del nom, y per nosaltres son anomenats de Salsees, en Rossello. Y axi ho escriu Francesch Comte Notari y natural dela vila de Illa, vehi de aquestos pobles. Y axi per ser de la porcio de Rossello, y part de nostra Cathalunya, nos toca dir alguna cosa de aquestas guerras. Y lo que de ellas se troba escrit es poca cosa. Perque escriuintla Dion y Suetoni, sols diuhen: que Octauia encomana aquesta guerra à Terentio Varro: y aquell moltes vegades, los dona assalts y rebatos en descuyt, prenentlos

L. 1. c. 4. y 5. y l. 2. cap. 5. Gel. l. 2. c. 22 Me. l. 2. ca. 5. Comte. c. 2.

Digitized by Google

sempre de po chs en pochs: tement, que si los acometia tots junts, serian poderosos y dificils de vencer: y anant los afadigant agotant, de aquesta manera los vence y sotmete molt facilment. Vsals Terentio Varro de mals medis, dol y poca noblesa de Romà. Perque vehentse los Salassios constrets, y ja casi perduts, volguerense concertar ab ell. Y demanantlos certa suma de moneda, fingi que nols faria altre dany, o mal algu. Ells fiats en lo concert, replegaren les monedes, y dexaren las armas: y Varro feu al reues. Perque reculli da molta gent de armes, y enuiada per aquells pobles repartida en diuersos presidis y estancies, estant axi, en vn dia cert se apodera cada companyia del poble en que estaua de guarnicio: y prengueren à tots los que eran de edat perfeta, y com à esclaus del poble Romà los veneren publica, è infamement. Y en las vendas posaren vna condicio no may vsada, ni vista en tals contractes: que los quils comprauan nols pogues sen donar llibertat, ni algu de ells la pogues merexer, ni alcançar dins lo tẽps de vuyt anys, ans tot aquell temps forçosament agues sen de estar en seruitut. Y no solament los tocaren en las persones: pero encara los occuparen la vuytena part del territori, y la repartiren entre los soldats. Totas estas miserias y Calamitats patia aquesta part de Cathalunya en Rossello, en lo temps, o poch abans del q̃ passauan las de Cantabria. De las quals guerras Cantabras dex de parlar, notant solament lo que fa al nostre proposit.

Concordan tots los citats autors, que Octauià Cæsar Augusto, de cançat de las guerras de Cantabria, mitg malalt y del tot malencolich, per esforçarse y cobrar salut: o per voler passar lo hiuern en terra temperada, sen vingue à Tarragona: dexant alguns Legats peraque cõtinuassen aquellas guerras. Los quals las acabaren, y subjugaren la terra. Y vingue à esti mar ho tant Octauià, q̃ per asso, en senyal de pau, y que no hi auia mes, que domar ni vencer en lo mon, per demostrar, eran finides les guerres, manà tancar las portes del Temple del Deu Iano, que per occasio de dita guerra eran estadas vbertas en Roma, com dalt esta dit. Y de la fi de aquesta guerra, tingue principi aquella tãt celebrada y vniuersal pau, q̃ fonch en lo mon, en lo Imperi de Octauià.

Cap. LXXXXI. Com Octauià edificà vn palau, y feu lo edicte en Tarragona, abont rebe Embaxadors de la India.

Escriu micer Luis Pons de Ycart. Que estant Octauià Cæsar Augusto en la ciutat de Tarragona, edifica en ella, aquell palau, q̃ vuy encara rete lo nom de Octauià: y mostra en peu part de la sua noble y antiga fabrica, deuant la Isglesia de la sancta Seu de aquella ciutat. Y diu lo matex Ycart, que ell encara en son temps lo veu major del que vuy es: asenyalant, y descriuint los llochs per ahont passaua, y que tenia, quatre cẽtes vint y sinch canes de llarch y dos centes vint y sich de ample. De la qual sumaria relacio pot considerar lo lector la grandesa de ell. En aquest Castell, o palau diu lo matex autor, hi auia vn aquaducto, del qual ell encara en sa casa, trobà alguns vestigis. Y si be en confirmacio de tot asso (que he dit) allega à Don Antoni de Gueuara, en la vida del Emperador Adriano: totauia apar declinar en altre parer: per quant diu auer trobada alli en son tẽps vna medalla en vna boueda q̃ desfeyan del dit palau: la qual netejada llegi, que deya axi. IVLIVS. CÆSAR. AVG. P.M. T.P. Que volen dir. Iulio Cæsar Augusto, Pontifice Maximo, ab la tribunicia potestat. De la qual ve à creurer ell pogues ser, q̃ aquell palau fos ja edificat abans de Octauià, per Iulio Cæsar, qui tambe resIdi en Tarragona, com auem dit dalt: y que com Octauià hi estigue, quiça mes que Iulio Cæsar, o perque en ell succehi ferse lo edicte del qual prest parlarem, de vna cosa tant senyalada li degue restar lo nom del palau de Octauia.

Ycart. ubi sup.

Cap. ti.

Tras de asso no es raho dexar lo que escriu Don Antoni Agusti, Archabisbe meritissim de aquella ciutat: ques te per cert, que Octauià Cæsar Augusto, donà titol y nom de Colonia, à aquesta ciutat de Tarragona: à be que podia ser li fos estada

Agust. Dia. 7

Digitized by Google

estada ja feta aquesta gracia per Iulio Cesar: y axi està indiferent, per auerhi rahõs de cada part. Y ja que en lo capitol vuy-tanta quatre digui las, que feyan per part de Iulio Cæsar: perque lo lector puga fer judici sobre de ellas, raho es dir les que consideran, per part de Octauia. Per lo qual diu lo matex autor, se te consideracio del que troba escric en algunes pedres de temps dels Romans, ques troba en Barcelona, en las quals estan esculpides aquestes lletres: IMM. I. VIR. AVG. COL. I. V. T. TARRACON. les quals lletres esplica voler dir. Seuir Augustal de la Colonia Iulia vencedora, tyrrena, o togata, de Tarragona. Y encara que ell no posa en quina part de Barcelona, ni a memoria de qui eran posades les pedres, que tenian aquestas lletras: totauia pens jo sian aquellas, que he posades bax a cert proposit en lo libre quart capitol 29. ahont les podran veurer los curiosos. Y si aquellas prouan asso, o no, ja jo digui alguna cosa dalt en lo capitol 84. de aquest libre, ahont referi algunas opinions sobre la explicacio destes paraules. Y axi dexant al bon judici dels lectors la eleccio de aquestas opinions, sols dire lo que escriu micer Ycart: que los Scipions feren Colonia à Tarragona, y Cæsar y Octauia la repararen, confirmantli peruentura aquell priuilegi, que ja de abans tenia. Ycat. ca. 6.

Ames de tot asso, es de saber. Que en lo any 25. abans de la vinguda de Christo nostre Senyor, Octauia Cæsar Augusto, q encara estaua en Tarragona, feu posar en orde, aquell Edicte, que lo any 38. abans de la vinguda de Christo nostre Senyor, y dotze, o quinze abans de aquest any corrent, auian desliberat, ell y lo Senat Romà. De que tot lo vniuers mõ, o tot lo poble subjecte al Imperi Romà se escrigues, y registras, anant cada persona en la terra, en la qual era nat, y de ahont era natural, ella y sos progenitors, fentse escriurer alli, y pagant certa moneda, de la qual digui ja dalt en lo capitol 89. que parlaua Sanct Luch Euangelista. Y axi dictat y posat aquell edicte en sõ degut orde, foren en aquest any continuat en acte, posat en registres y archius Imperials: y foren feres de ellas dones solemnitats, ques solen fer en vn edicte Real, o pragmatica, ans de esser publicada. Pero dat aquest edicte, passat per Cancellaria, y registrat alli en los Archius Imperials, nos pogue publicar encara, ni tenir execucio, fins à molts anys apres, y poch abans que Nostra Senyora, la Immaculada Sancta Maria, purissima Verge, paris al seu fill Iesus, Christo Nostre Redemptor, ver Deu y Home: que fonch vint y tres anys apres de la Data. Y à be q̃ asso, que escrich assi, que aquest Edicte fonch dat en Tarragona, se tinga comunament per cert, y se diga axi publicament en las tronas, per los Predicadors, y per los Doctors en las Iglesias y Escolas de Espanya, y ho escrigan los que bax allegarè: totauia, lo lliteratissim Archabisbe de Tarragonà Don Antoni Agusti, ho ha volgut tatxar de incertitut. Y ha donada occasio à Ambrosi de Morales, que se abalanças à dir rodonament, que no podia esser. Perque sis fos dat en aquest any aquell Edicte en Tarragona, no aguera dexat passar Octauia tant temps, com hi ague de la data à la publicacio fino ques dogue fer la data en Roma poch abans de la publicacio: y no en Tarragona. Pero Antoni Viladamor responent com deu, per lo honor de Tarragona, dona la rahõ y causa de la tardança dient. Que exit Octauia de Tarragona, tinguè molts guerres en França, Alemanya y altres parts, en les quals occupat no pogue, o quiça no conuenia publicar lo Edicte, fins lo Mon fos acabat de pacificar. Esforças lo Viladamor en donar molta satisfaccio al Ambrosio de Morales, y jo men dexarè, tenint asso que he dit per molt cert, per lo que u escriu lo Bisbe de Gerona en lo seu Paralipomenon, referint à Paulo Orosi à be q̃ podria ser sols parlas de publicacio, y no de la data. Pero diu tambe lo dit Bisbe, que en los registres Annals de Roma, se llegia en dit Edicte, Datum Tarraconæ. Verifican tambe asso micer Luis Pons de Ycart, y lo nostre Canonge Tarafa, y fra Ioan Pineda, qui referex al Doctor Palacios Rubios. Digue (tractat de aquest particular) Ioan Palau Caualler Barcelones: que estant en Roma (per la Embaxada de la Generalitat de Cathalunya, que feu à la Sancte-

Agust. Dia. li.

Mo. l. 8. c. 58

Vilada. c. 55

B. Gerund. lib. 10. c. 2. 3. Orosi. l. 6. cap. fin.

Ycart. ca. 11. Taraf. c. 41. Pine. lib. 10. cap. 12. §. 2.

Lucæ. ca. 2.

Sanctedat del Sūmo Pontifice, per lo negoci de les Encomādes de la Religio del Hospital de S. Ioan de Hierusalem subdites a la Castellania de Amposta) vehe, que lo Venerable nostre Perpinyanes fra Angel del Pas, del Orde del serafich P.S.Frācesch, escriuint sobre lo citat lloch de S. Luch, notaua: que aquest Edicte tenia la Data de Tarragona. No he pogut alcāçar obres tant dignes de la sanctedat de tal Religios, llustre nostre: pero la legalitat del Relator assegura lo credit q̄ se li deu. Y las lletras y virtut del Religios, prometen, que no aguera escrit tal, sens bastant testimoni per exir en publica plaça. Lo D. micer Phelip Puiguezino Dega de la Seu de Osca, en la explicacio q̄ feu dela Medalla de Cayo Coponio Prætor, diu. Que Augusto feu quatre vegades aq̄st Edicte. La primera, en lo seu sise Cōsulat, en tēps del Triumuirato, en lany 726. de la fundacio de Roma. La segona en 750. La tercera en 758. Y la quarta en 765. Y que quant lo Bisbe de Gerona y micer Ycart diuhē, que lo Edicte tenia la data de Tarragona, se han de entēdrer de la primera vegada. Y que lo segon fonch en tēps del Part de Nostra Senyora: y no tingue Data de Tarragona. Empero, com ell matex diga, que Augusto no vingue à Fspanya, en temps del Triūuirato, fins q̄ fonch Emperador, per las guerras de Biscaya: no se com pogues fer la Data en Tarragona, abans q̄ noy vingues. Y perço es mes de creurer, q̄ fos de la segona vegada: per cōformarse mes ab lo q̄ en lo present capitol anā diēt.

Finalment, en aquest any 23. abans de Christo, residint Octauià en Tarragona, vingueren Embaxadors dela India Oriētal, y de la Scythia Gothica: à donarli la obediēcia, y demanarli pau. Auent per asso atrauessat casi tot lo Mō, moguts sols dela fama de les victories de Augusto, cō escriuhē Suetonio, Orosi, Blōdo, Sabellich, Morales, Mariana, Pineda, Viladamor y micer Luis Pons de Ycart, en les grandeses de Tarragona.

Blō. l.1. De. I. Sab. enei. 7. lib. 9.

Cpitol. LXXXXII. De la fundacio del Castell de Octauià, y com aquest Emperador feu à Barcelona Colonia: y Municipal à Leyda.

Vccehiren en Cathalunya dins lo temps Octauià estiguè en ella algunes coses, que per no tenir any cert de aquellas, las he volgudas guardar per aquestos tres vltims capitols del present llibre: les quals nos poden dexar en silenci. Y la primera es: que en lo temps estiguè Octauià en Tarragona, no deguè passar tot lo temps sens venir à la ciutat y partides de Barcelona. Que à be fins vuy no haja trobat auctor, queu diga expressamēt; potse traurer del q̄ sabem certamēt, q̄ lo Monastir y Isglesia de S. Culgat de Valles, abans no fos casa de Religio, se diguè, Castrum Octauianis, ço es Castell de Octauià: y vuy encara, à la Parroquial y poble q̄ es alli, anomenam S. Pere de Octauià. Y en las dotacions de aquell Imperial y celebre Monastir, veurem en son lloch y temps, que lo Castell y poble se anomenauan de Octauià. Prouas asso tambe ab la escriptura trobada en la caxa del Cos de S. Seuer Bisbe de Barcelona, que referirem baix à altre proposit. Y lo mateix se lligg en lo Breuiari vell de Barcelona, en les llissons de las festas del Martyri y translacio de dit Sanct. Yaxi lo anomena tābe Garibay. De manera, q̄ no te dificultat, que aquell insigne Monastir antigament se digues Castell de Octauià. Dehont se seguex suficient y prouable raho, que Octauià no sempre poguè estar en Tarragona, sino q̄ deguè venir à aquestes parts de Barcelona, y edificar aquell Castell: o almēys se deguè fundar per orde seu: perque asso denota la verdadera significacio, y explicacio del seu nom. Libr. 4. 31

Mes auant, vingues, o no vingues Octauià en Barcelona, tes per cert: q̄ si Iulio Cesar no li feu merce de ferla Colonia Romana, almēys Augusto Cæsar la honrà ab aquest priuilegi. Y axi de aqui al deuant se comencà à dir y anomenar Colonia Iulia Augusta: cō ho nota Dō Antoni Agusti, per aq̄llas lletras, ques troban escrites en algunes pedres antigues de aq̄sta ciutat, les quals diuhen de aquesta manera. F.I.A.P. BARC. que segons ell las esplica, volen dir: Fauencia Iulia Augusta del poble Barcelones. Y encara que ell sols diga, ques trobā escrites en vnes pedres de Barcelona, sens especificar quines, ni Agu. Dia. 7.

en

Digitized by Google

en quin loch eran: les trobara lo lector, baix en lo llibre quart, capitol 19. Y que cosa era esser Colonia, declarem en lo capitol trenta sinch, del mateix llibre.

Tambe digh per ahi: que en aquestes reportades Octauia Augusto Cesar degue arribar à la ciutat de Leyda. Y estant en ella, per algun bon seruey que li feren los ciutadans, o quant no arribas à ella, à peticio y merits dels habitants en dita ciutat, los concedi gracia y priuilegi pera de aqui al dels de ciutat Municipal. So es, conforme ell, o los seus diuidits pogueren tenir offici y carrechs publichs de la ciutat, y poble Roma. Comunes burgamet se

Les lletres de la qual, en la vna part del Lop, diuen: MVN. ILERDA. y les de la fas, o cara, diuen: AVGVSTVS. DIVI. F. Y volen dir: que la ciutat Municipal de Leyda, feu aquella memoria, à Augusto, fill del Diuo: y se à denominer fill adoptiu de Cesar. Y axi com moltes vegades hajam fera memoria de Leyda, sens auer la trobada encara Municipal: vist que en aquest temps se comencà anomenar axi, es cert, que tal benefici degue venir li de ma del Emperador Octauia. No declara Don Antoni Agustí, la causa perque los de Leyda feren en aquesta moneda la figura del Lop. Pero presupost lo que diu Vincencio Carthario: que lo Lop era insignia, que vsauan los Romans en sos vexillos y banderas, com la Aguila: y que lo Lop era simulacro del Deu Mars, qui presidia en las batallas. De aqui pens jo, que es facil trobar la raho: perque los de Leyda en aquesta moneda posaren la figura del Lop. Que fonch, per significar, erã ja tots vns ab la ciutat Romana: y axi vsauan las suas insignias. O volent adular à Octauià, esplicarèm assò en lo llibre quart, capit. 55.

Los de la ciutat de Leyda, com à corteses y agrahits à tal merce, pera perpetuar y regonexer ab eterna memoria aquest benefici, que Octauià los auia fet: y que restas indelible y sens may borrarse la gloria y honrra, que de assò adquiria la sua ciutat, bateren vna moneda de pes de vna dragma: laqual en la vna part tenia la cara de Octauià, y en la altra, vn Lop, ab les lletres que baix direm. Trausse tot assò de la figura y exposicio de dita moneda, que aporta lo Illustrisim y Reuerendisim Don Antoni Agustí, de aquesta manera. Agust. Dial.

fent lo semblant al Deu Mars, per les grãs victories alcaçà en Espãya, y en tot lo Mũ.

Cap. LXXXXIII. Com Octauià desterrà als Sacerdots y Epulons de la Dea Bona, del Temple dels Ceretans à peticio dels pobles: y com li posaren pera assò vna memoria à les sues victories.

AViay en Cathalũya, y durava encara en aquesta temporada en los pobles Ceretans (segons que aparrà de la infrascripta pedra) vn Temple dedicat à la Dea Bona: en lo qual se vsauan fer certs sacrificis, per mans, y ministeri de alguns Sacerdots, dedicats al culto de la Deessa: y set altres ministres del Temple, que se anomenauan Epulõs. Als quals per ser perniciosos Octauià traguè, y desterrà del Temple, de consentiment, y voluntat de aquells pobles: que pens jo deuian estar cançats, y enfadats de ells, per la occasio q̃ prest direm. Pero primeramẽt pera millor intelligencia de assò, sera be saber, qui era la Dea Bona:

qui

qui los seus Sacerdots, y quals los Epulons: y de aqui se entendrà tot lo demes.

Aquesta Dea Bona, aqui estana edificat lo Tẽple, deyan los Gentils, era aq̃lla virtut inuisible q̃ te la terra, de fomẽtar, produyr, o fer naxer y crexer les llauors, y sements, ques llãçan en la terra. Deyanli Bona per sa bõdanco perq̃, de ella exia tant de be, cõ vehem sobre la terra: segons q̃ de Porphyri y Eusebi ho trau Vincencio Carthari. Altres digueren, q̃ la Dea Bona anaua en figura y forma, de Dona: q̃ may los homens la auian vista: y sols se dexaua veurer deles dones. Y per so ellas la venerauan: segons q̃ axi ho referex Ambrosio Calepi en lo seu dictionari. Pero Ouidi, mes clarament diu, qui fos ella: si ajuntam dos llochs seus, lo hu ab lo altre. Y ab bre uedat ho dire tot, perque se entenga ab ab mes compliment desta manera.

Vinc. Cart. tit. de Magna matrr.

Ouid. lib. 4. y 5. de fast.

Bona fonch vna de les dõzellas, o verges Vestals, que de son propri nõ se anomenà Claudia Quinta, de la progenie, de Clauso. La qual, encara q̃ veramẽt era dõzella, per esser algũ tant llibertada, y amiga de anar soltera, tot lo poble Romà la reputaua per deflorada. Que ordinariament la dõzella poch recullida, es mal judicada. Y axi Claudia era tinguda per deshonesta. Ella ventse difamada, per cobrar son honor y perduda reputacio: volgnè fer vn dia certa proua dela sua virginitat, deuant de tot lo poble. Feyan en aquella occasio aportar à Roma lo simulachre, o figura de la Dea Berechyntia, que deyan era mare dels Deus. Y venint aquella figura en vna nau: descuydantse los mariners, la nau se encalla en la ribera del Tyber: de tal manera, q̃ no abastaren engins, forces, ni multitut de cordes, à traurerla del lloch hõt estaua. Claudia, q̃ enaua per alli en aquella festa, se posà à orar: oyntla tot lo poble: supplica à la Dea, q̃ si ella tenia la sua virginitat sensera, y li era agradable, tingues àbe, q̃ lo seu simulacro se mogues y hisques de la Nau, y vingues à posarse en les sues mãs. Succehi, q̃ lo simulacre y figura de la Dea, se vingue à posar en les mãs de Claudia, cõ ella ho auia demanat: com ho escriu tãbe Feneestella: de hont lo poble, qui abans la tenia en mala reputacio, de aqui al deuant la estimà per molt hõrrada: puix aq̃lla Deitat, q̃ no se era volguda mourer per los Sacerdots, y prechs de tot lo poble, à sola oracio sua, auia fet lo q̃ tants li auiã supplicat. Y no sols fõch tinguda per casta y honesta, pero estimada per Deessa: y li edificaren vn Tẽple, en lo mont Auentino, y altre en la via Capena, cõ apar de Mariliano, y de Publio Victor: à immitacio y traça dels quals deuia esser lo dels nostres Ceretãs. Y en lo culto y sacrificis de aquest deuian ser cõ los del Tẽple de Roma. En lo qual podian entrar sols aquellas donas, q̃ deyan tenian en auorrimẽt y odi als homens. Y per esta bõdat prouada per Claudia, y la q̃ deyã imitauã las q̃ la seguian, li digueren Bona, segõs los dits autors. Veritat es q̃ lo Bergomense escriu, q̃ la anomenauan ab diuersos noms. Perq̃ vns la anomenauã Bona, altres Berechyntia, altres Cybelle, altres Rhea, Eccate: y al fi cada qual la anomenaua, segons lo vs de sa terra: o segons la propriet at de allo à q̃ la aplicaua. Y axi Plutarcho referex varios noms, y opiniõs de aquesta Dea. Dient: q̃os Grechs la anomenauan Ginesia, y deyan era mare de Lybero, y no se li podia parlar en ninguna manera. Per altra part los Frigios deyan della, que era filla del Rey Mydas. Y los Romans la anomenauan ab molt diferent nom: dient li Dryada. Y publicauan y fingian, que era muller del Deu Fauno. Y à be que apareguen esser prou discordants noms, y axi porian significar diuersos effectes: pera nosaltres bastarà saber la concordancia de tots los citats autors: en q̃ les dones Romanes la veneraua ab dia demolta solemnitat y propria festa. En lo qual, cõforme diu Plutarcho, feyan certs concertats y vistosos tabernacles, tendas, o barraques de fresca y verdosa ràma de parra. Y entre ellas li alçauan y adorauan, com à cosa sagrada y religiosa, vna estatua y simulacro, en figura de drach. Y en lo entretant que celebrauan les festes, y feyen los supersticiosos sacrificis, no podià acostarse home algu à ellas, ni estar, o trobarse en lo lloch Temple, o casa en ques selebrauan: encara que los homens fossen Consuls, o Prætors: si ja no eran Sacerdots, o Ministres, que tots los altres sen auian de exir fora.

Maril. l. 7. c. 17. Publi. Vi. libello de verb. Rom.

Bergo. lib.

Plutar. en la vida de Pomp.

Feneest. de Roman. magist. titu. de traiect. matris Deoy.

Y resta-

Digitized by Google

Y restauan les dones passant la mayor part de la nit ab cantars, y jochs. Com tãbe, o escriu Vincencio Carthario: qui ajusta, que solian sacrificar a la Dea Bona en aquellas festas, vua truja, o porca prenys. Y los seus Sacerdots soliã aportar varias, y diuerces herbes en lo temple: les quals repartian entre los malalts pera cobrar salut. De hont vingueren alguns a pensar que aquesta fos Medea: q̃ burlada de Iasõ fugia; de veurer homens. Altres diguerẽ: que aquesta era filla de Fauno, que la tẽta forçar, y defentçantse ella de la torpe força, lo feri y nafra en lo cap ab vna verga de murtra: y vehent ell no la podia gosar ab afalagos ni forças, determina vencerla ab engany. Y axi la embriaga. Vist empero que ab tot axo no podia gosar de ella, se transforma en figura de serpent, y en aquella forma dormi ab ella, y la gosa. Y axi diu, que en lo temple de Bona no si podia aportar, ni parlar de cosa de murtra. Sobre lo cap de la sua figura estenian vna parra: y lo vas ab que en lo tẽple tenian lo vi per als libamens, o sacrificis, anomenaua Mellario, y lo vi, Leti: no volentlo anomenar ab son nom. Y molta part de asso se pot veurer ab Tiraquello en les lleys connubials, en la lley decima, glosa primera, numero vint y sis.

Sabut asso: vsassense aquestos sacrificis axi en Cathalunya, o nols vsassen: almenys es cert, per la infrascrita pedra, que en aquest temple hi auia lo matex que Fenestella diu era en Roma: que hi seruian certs sacerdots, y set altres ministres, que se anomenauan Epulons. Aquestos Epulons, pens jo tindrian lo matex carrech que aquells altres que en Roma seruian als temples de Iupiter, y Iuno, dels quals parlan Paulo Manucio, Sant Agusti, y Luis Viues: per lo que tals matexos solian ser en tots los altres temples de la multitut de sos falços Deus: com apar de Pomponio Læto. Y altres Epulons hi auia en compañia dels Capitans en la guerra, com se pot veurer en Don Antoni Agusti: pero pens que assi ho auem de entendrer, dels Epulons qui seruian al temple. Los quals com diuhen dits autors, y especialment sant Agusti; tenian carrech de posar les viandes en las Aras dels Deus, y aparellauan aquellas, y eran en ellas perpetuas conuidats. Aquestos no pot ser menys, sino que menjant, y beuent molt, estant en ofici, (encara que espadons com diu Fenestella) deuian ser molt aprofanats en altros vicis. Majorment, que ministrant en aquest temple de nit, entre donas y aso les sens presencia de altres homens, era la cosa suspitosa, y deuia ser perillosa. Per quant encara que de ells peruentura nos pogues esperar generacio: se podia temer illicit acces, y corrupcio de bons costums. Y si be lo ser persones de religio, y dedicades al seruey del temple, apar deuia lleuar tota la suspita, que lo mal pensat poble podia judicar de ells: to tauia era be euitar la occasio. Que lo meu pare sanct Hieronym amonestaua, que may, o molt atart entrassen les dones en las habitacions y commerços dels religiosos. Perque no podia ab cor pur y net, seruir al temple, aquell que gustaua de conuersar y tractar ab dones. Y casi fa à la dona de la condicio del foch, posat junt à la estopa. Dihent, que crema y consum la consciencia del que souint la tracta. Y axi los Ceretans sabent, que no sols la vida pero la bona fama nos es necessaria: y no basta no fer mal, sino que conue lleuar suspita y occasio de fer y pensar mal, supplicarian al Emperador lleuas totas aquellas serimonias, ritos, pratiques y persones, que podian causar algun escandol en la terra, y mala reputacio ab los estranys. Y com Octauia (à be que gentil) era home molt parco, ben morigerat, y ja fet de honestissims pensaments (com diu sanct Antonino de Florença) sens dubte; degue consebre odi de aquesta vil gent: y axi de consentiment del poble los llança del temple, y aboli son collegi, exterminantlos de aquell: conforme auia fet tambe de tots los demes temples de Roma segons diu Manucio.

Llançats axi los Epulons del temple de Bona, estigueren los Ceretans molt contents. Tant que aparexentlos, que ab asso los auia fet Octauià gran benefici: y que ell auia alcançada vna gran

Can. hospitiolũ dis. 32.

Manuc. antiquitatum. fol. 3.

S. Agusti. l. 6. c. 7. de ciuit. Dei.

Læto. de Rom. magist. c. de Epulnos.

Agust. dial. 10.

Digitized by Google

gran victoria (que al fi es axi: que no es menys magnifich lo Emperador extirpant los vicis, que si triumphaua dels enemichs, com diu Iustinia) li dedicaren vn Temple, en memoria y recordacio de tan senyalada obra: com se proua ab la inscripcio que posaren en ell, dient de aquesta manera.

Iustinia in proc. ini it.

AVG. TERRAE. MARI. Q.
VICTORE. ELIMINATIS. SA-
CERDOTIBVS. BONÆ. DEÆ.
ET. COLLEGIO. SEPTEM.
EPVLONVM. COMMVNI. PO
PVLI. SENTENTIA. EXCLV-
SO. CERETANI. TEMPLVM.
VICTCRIÆ. AVG. D. D.

Mo. l. 8. c. 55. Vilad. c. 54. Escriuhen Ambrosi de Morales y Viladamor, aquesta inscripcio se trobaua en los Pyrineos. Y la traduccio sua es. Que al temps Octauià Augusto fonch vencedor per mar y per terra: los pobles Ceretans, dedicaren vn Temple à la Victoria y Deitat sua: auent llançat de consentiment comu del poble los Sacerdots de la Dea Bona, y lo collegi dels set Epulõs. Viladamor arromançant aquesta inscripcio enlas diccions Dea Bona, vertex Dea Vesta: jo no se perque. Que certament foren diuerses Deitats: com apar de Ouidi en los ja allegats llochs, y de Sanct Agusti tambe.

Augusti. li. 4. c. 10. de ciui. Dei.

Cap. LXXXXIIII. Com Octauià senyana à Roma: de Felix son Libert: y com los Tarragonesos li dedicaren Ara, li feren Embaxada, y altres honors à ell y à sos nents.

RAssades totes aquestes coses, y les que diguerē abās: dexant Octauià à tota Espanya enlo ja dit estat, pacifich y quiet: sen torna à Roma ab molt aplauso de tots los subdits: com

com escriuhen tots los que allegui en lo capitol noranta y dos.

Partit Octauià, llauons pens jo deguè ser com restà en aquesta Prouincia, o altrament en son temps estiguè en ella aquell llibert seu, anomenat Felix: que era receptor dels vintens de las heretats, dels quals parli dalt en lo capitol sinquanta quatre. Y fonch li dedicada vna memoria, per Hilario: qui juntament ab ell era tambe llibert de Augusto, y Archiuer dels llibres dels vintens de les heretats, de la Prouincia de Luzitania. Com apar de aquella, que posi dalt en dit capitol sinquanta quatre: que per ser ja vista alli, nola referesch assi ara. Aquestos vintens foren lleuats en temps del Emperador Iustinià, com apar en lo seu Codech. Empero, perque ja àles hores los Romans no tingueren casi res, en Espanya: no tornare alli à ferne memoria.

L. final. de edicto. Diui Adri. tol.

Los Tarragonesos auian dedicat Temple y Ara à la Deitat de Augusto, estant ell en Tarragona: o apres de essersen anat de Espanya. De la qual (à altre proposit, que en diferent lloch direm, en temps de Adriano) fà mencio Medina. Y escriuhen Morales y Viladamor, referint à Quintilià: que los Tarragonesos trobaren vn dia, que era exida, y nada vna Palma en la Ara del dit Temple. Y com la Gentilitat era amiga de supersticions: tingueren ho à molt gran Auguri y senyal de prosperes coses. Y perço ab molta diligencia enuiaren Embaxada à Octauià, donantli la bona noua, y perabe de aquell portento y misteriòs senyal.

Me. p. 2. cap. 7. 4. Mo. l. 8. c. 60 Vilada. c. 54

Lo Qual los responguè. Que be mostrauan, quant poques vegades feyan foch en la Ara: que si souint ni aguessen fet ab los sacrificis, hagueren impedit hi fos nada y crescuda tal, o consemblant cosa. Y diu Quintilià, que Octauià diguè asso per donayre. Pero segons escriu lo Archabisbe Don Antoni Agusti, los Tarragonesos no dexaren per axo de tenir en molt aquest cas. Ans be estimantlo tot lo ques podia estimar, pera dexarlo en perpetua memoria, bateren vna moneda, que à la vna part tenia vn Toro, y en la altra vna Ara ab vna Palma en aquesta forma.

Agus. Dia. 1 y 7.

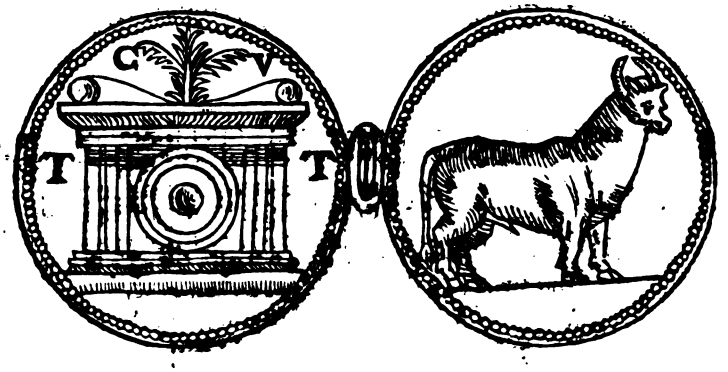

De la qual Medalla, aquellas lletras C. V. T. T. son estades explicades per lo mateix Don Antoni Agusti. Y à mi me apar que son las propries, que expliqui dalt en lo capitol noranta y hu. Que volrian dir, Colonia vencedora, Tyrrena, o Togata Tarraconesa. Lo que es vn gran testimoni de asso que auem escrit, tret originalment del Quintilià.

Mes auant, no prou satisfets de hauer amostrat ab asso, en quant estimauan les coses de Agusto, apres que fonch mort, li edificaren vn Temple: regonexentlo y venerantlo en ell, com à Deu. Del qual donà testimoni aquella altra moneda, que en sa memoria bateren los Tarragonesos: la qual posare bax en lo llibre quart capitol segon.

Y no contents de auer adulat y honrat al Emperador Octauià en aquestas

maneras : pero encara , com tingues dos nets, fills de sa filla Iulia, y de Marco Agripa son marit, que se anomenauan Cayo y Lucio. Sabent que sels auià adoptats, bateren vna moneda en memoria y recordacio de aquells : la qual aporta lo mateix Don Antoni Agusti en aquesta figura.

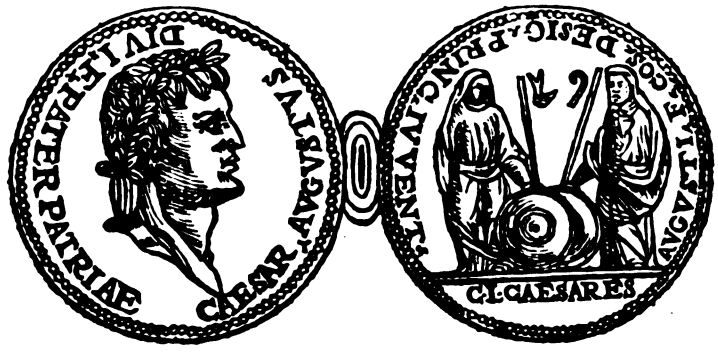

Les lletres de la qual à la part de la fas y cara volen dir. Cæsar Augusto Fill del Diuo, Pare de la Patria. Y les de la part dels dos personatjes: les debax volen dir. Caius, Lucius Cæsares : y las del entorn. Augusti Filij: Consules Designati, Principes Iuuentutis.

Finalment à be que Octauià visquè alguns anys apres de asso, totauia perquãt hi ha poch que dir de sa vida, q̃ toque al nostre proposit, y nos crida materia mes jocunda, y agradable, acabarem de ellido nant fi à aquest llibre, reseruãt dir de la sua mort, en lo altre, ahont començarà la nostra vida.

LIBRE

Digitized by Google

LIBRE QVART DE LA PRIMERA PART DE LA CORONICA VNIVERSAL DE CATHALVNYA.

CAPITOL PRIMER, DE LA NATIVITAT DE CHRISTO Nostre Senyor, y de la claredat que hi ague aquella nit en Espanya, pau vniuersal y mort del Emperador Octauià.

Apoc. ca. 21.

VENINT nouament en lo mon Christo nostre Senyor, ver Deu y ver home, lo qual diu. Io fas totes les coses noues: ra ho es, que ab la sua alegre vinguda, jocunda y saludable Natiuitat, innouem la nostra obra, è historia: comẽçãt nou llibre, y nou modo de comptar. Aportant lo nort per al deuant, desde aquesta marauellosa y vnica Natiuitat, com de cosa tant insigne y admirable: senyalada mes que totes les coses raras, è singulars del mõ. De la qual à tota Espanya, y particularmẽt à Cathalunya ve y seguex tant gran nouedat: que ab lo baxar de tant poderos Senyor, del Cel à la terra, apretarse vna immẽsitat tãt gran, com es Deu, à vnirse ab cosa tant baxa y de poch quilat, cõ esla carn humana, y ab los nous sembrats de la predicacio Euangelica, ab los nous rius de sanch de Martyrs: ve à refocilarse, reb humor, pro duex nou fruyt, purgas delas expurcisias y sudsedats passadas, dela atras escrita gẽtilitat: acabãtse aquelles tenebres, y obscuritat, comẽçant la llum verdadera à en caminar à tots aquestos pobles.

Axi que començant lo nostre nou progres: mudat lo estat de la Republica Romana en Imperi, com diu S. Agusti, y auẽ vist enlos vltims capitols de nostra Historia, dexades les setãta y dos opinions referides per Pineda, y referint tantsolament les dos q̃ aporta Garibay: corrian segons S. Antonino, sinch mil cent noranta nou anys de la creacio del mon, segons los Setanta Interpretes, y Beda: als quals segue xen lo Martyrologio Romà de Gregori tretze, Eusebi, Diego Peres de Meza en les addicios al Medina, y Gonçalo Illescas: o tres mil noucents sexanta y sinch segõs mon pare S. Hieronym, conformãtse ab lo cõpte dels Hebreus: o en lo de tres mil noucents sexãta y hu segons Beuter: y del Diluui segons lo matex Beuter, Goes y Garcia, en lo any dos mil tres cents y sinch: o dos mil dscents y quaranta sinch segons Mesa: o dos mil tres cents desser segons Annio: dexats altres cõptes referits per Iacobo Bergomẽse: enlo any sinquãta y dos del Imperi de Octauià Cæsar Augusto, segõs lo dit S. Antonino: o en los quoranta y dos, segons Beuter, Morales, Pere Mexia enla sua Sylua, Goes, Garcia, Ioan Bergomense, la historia Ecclesiastica Tripartita, Pineda y Mariana: q̃ es conforme al cõpte q̃ en los capitols del prop prefedẽt llibre auẽ aportat: o en lo any 41. del dit Imperi, segõs Mariano, Scot y Eusebi, referint à Tertulia: comẽça lo any de la Natiuitat de Christo: corrent los anys de la poblacio de Espanya, dos mil cent sexãta y sinch, encara q̃ Meza diu, dos mil cẽt y dos: y de la fundacio de Roma setcents sinquanta dos, segons Mariana.

Meza. par. 3. cap. 16.

Beu. p. 1. c. 23.

Ann. l. 12. c. 1

Berg. lib. 8.

Mor. l. 9. c. 1. Mex. l. 2. c. 18 Tripar. l. 1. cap. 5. p. 1. Pineda. l. 10. cap. 11. §. 3. Mari. l. 4. c. 1 Scot. ædat. 6 cap. 22.

Y cõ aquest sant dia fonch glorios per tot lo mõ (cõ se pot veure en dits autors) y especialmẽt lluminosper tot ell: vingue particularmẽt à esser ho en Espãya. Perq̃ diuhẽ Morales, Garibay y Vaseo, que en tota ella se veu vna nuuolada clarissima, y de gran resplandor. De la qual puix generalment tota Espanya ne participa, sens dubte ne toca part à nostra Cathalunya: per senyal de la llum de gracia que naxia.

Vase. l. 2. c. 1.

Augus. l. 18. c. 46. de ciuita. Dei.

Pine. l. 1. c. 11 Gari. l. 7. c. 1 S. Anto. ti. 5 cap. 1.

Digitized by Google

En lo qual temps, Cathalunya, tota Espanya y lo vniuers mon, gosquan la pau, que comença en los capitols vltims del passat llibre: auentla plenament aportada Iesu Christ nostre Deu, y publicada los Angels sos ministres. La qual sobre tots los escriptors celebra lo nostre Presbytero Paulo Orosi. Yaxi no hi ha altres successos memorables que poder escriurer de aquest temps. Y per so se aura de passar alguna temporada sens escriure cosa alguna de aquella.

Orosi.li.v.c. initiũ belli pun.l.6.c.fi.

Y per ara sols importa saber de pas: que Octauia Cæsar Augusto mori lo any quinze de la Natiuitat de Christo nostre Senyor, segons Antoni Viladamor, Garibay, Morales, Ioan Sedenyo y Tarafa. La mort del qual fonch als catorse de las Chalendas de Setembre (que seria à denou de Agost) segons Mariana. Hauent Imperat Octauia sinquanta y tres anys, segons lo compte, que en lo capitol vuytanta nou del presedent llibre prenguerem de la Era. Y prenentlo del principi de son Imperi foren sinquanta y sis, segons Ioan Batista Egnacio y Sexto Aurelio. Al qual compte ajusta sis mesos lo Bergomense. Y asso pens jo que sia la occasio, que alguns diguessen que Impera sinquanta y set anys, com referex fra Ioan Pineda. Y del modo com passa la sua mort me refereisch à Dion y à Suetonio Tranquilo.

Vilada.c.55. Mo.l.9.c.2. Se.tit 13.c.1. Tarr.ca.41. Mar.l.4.c.1. Bergom.l.7 Pine.l.10.c. 16.§.4.

Cap. II. De la succesio de Tiberi. socorro que li enuiaren los Espanyols, y vna Embaxada: per la qual consedi edificar Temple à Octauiano. Y com se muda lo gouern de Espanya, y mori Christo.

MOrt Octauia Augusto Cæsar succehi en lo Imperi: y axi enla vniuersal senyoria de Espanya, y en particular en la de Cathalunya, Tiberi Cæsar, segons los demes dels referits en lo presedent capitol, y particularment la Historia Tripartita. Lo qual Tiberi era fillastre de Octauia, fill de Liuia agut de altre marit, que Octauia sel auia adoptat y pres per fill, segons escriuhen Dion, Suetoni y Aurelio Victor: al qual lo Mariana anomena Tiberio Nero. Y la sua succecio fonch en lo matex any quinze de Christo nostre Saluador: segons apar de Eusebi. Al qual segueix lo nostre Canonge Tarafa: si be fra Ioan Pineda y Mariano, Scoto diuhen esser estada en lo any seize.

Tri.l.1. c.3. part.1. Dio.libr.55. Sueto. in vita Tiber. Victor. ibi. Mar.l.4.c.1.

Taraf.c.41. Pine.l.10.c. 17.§.1. Scot.ætat.6 cap.12.

Per raho de la qual succecio essent senyor del Imperi, ho fonch tambe de nostra Cathalunya. Y axi aurem de parlar de ell, y dels demes successors seus, fins à Archadi y Honori.

Aquest Tiberi, abans de esser Emperador, era estat en Espanya en vida de Octauià, per les guerres de Biscaya. Dehont prengue en ella tant familiar amistat, que en vna guerra que tingue en Flandes cõtra Germanico, en lo any 16. de Christo nostre senyor, de propri motiu lo socorre guerẽ de caualls, armas y dines. Lo quels agrahi y estimà en molt: pero no volgue acceptar los dines. Y no vull jo atribuhir asso particularment à Cathalunya: pero si en temps de las guerras de Biscaya estigue Tiberi ab Octauia son honcle en Espanya, nos deuia molt apartar del costat del Emperador Octauià. Y si aquell com auem vist en sos llochs estigue tant de assento en las ciutats de Tarragona y Barcelona, qui dubte, que estaria en ellas Tiberi, acquirint amichs, y guanyant voluntats? Y axi podria ser que de aquells amichs, que renia en Cathalunya, ni agues bona part en aquella jornada de Flandres.

En lo matex any 16. de Christo nostre Senyor, diuhen Viladamor, Garibay y Vaseo, succehi lo que escriuhen molts, trahent ho de Cornelio Tacito: que los pobles que vuy se diuhen Cathalans enuiaren vna Embaxada à Tiberio: demanant llicencia pera edificar vn Temple à honor del Emperador Octauià Cæsar Augusto son padrastre, y pare adoptiu. Veritat es, q̃ Tarafa, Mariana y Morales, posan asso en nõ de tota la Prouincia Citerior, o Tarragonesa: pero concordan tots, que Tiberi los consedi lo que demanauan. Y fonch causa asso, que molras altras Prouincias à immitacio sua ne edificaren semblants, enuiada à demanar la matexa llicencia. De totes les quals cõses fa tambe mencio, lo Archabisbe Don Antoni Agusti,

Gar.l.7.c.1.

Digitized by Google

Dial.2. y 7. Agustí, en los seus Dialegos: y allí ho proua tot ab vna medalla, que à la cara, tenia vn Temple, y al entorn de ell vnas lletras, que debien ÆTERNITAS. AVGVSTÆ.C.V.T.T. Y en lo reues, la figura de vn home asentat, tenint en la ma dreta vn globo, y sobre ell figurada la victoria: y en la ma esquerra vna asta, o llança: ab la lletra que deya: DEO. AVGVSTO. Que tot junt volia dir y significar. Que la ciutat, o colonia vencedora Thirrena (o Togata) Tarragonesa (conforme al que dalt digueremm) dedicà aquell Temple de la Æternitat Augustal y sagrada, al Deu Augusto. Y la figura de la Medalla era aquesta. Lib.3.c.94.

Durant lo Imperi de Tiberio Cæsar, se mudà lo modo del gouern de Espanya, Lib.3.c.90. ja molt diferent del q̃ he dit dalt en tẽps de Octauià: cõ ho ha aduertit Esteue Garibay. Perque, cõ los Emperadors se anauan apoderãt, y tenian Tyranizada la Republica: ja no trobam que lo Senat tingues aquell poder que abans tenia. Sino que conforme notan Garibay y Vasco, los Emperadors enuiauan vn Pretor, vn Legat y vn Questor à la Bethica, qui estauan subjectes à vn Proconsul, que gouernaua la Tarragonesa y Andaluzia. Y lo Procõsul tenia son exercit diuidit ab tres Legats: lo hu dels quals estaua ab dos esquadrons de part della de Duero, tenint compte en lo de Cãtabria, Asturias, y Galicia: lo altre en Lusitania: y lo tercer residia en las marinas, y costas de Cathalũya y Valencia. Y serà assò aduertiment per ques entẽga lo modo com se regia nostra Cathalunya per los Emperadors Romãs.

Imperãt encara Tiberio Cæsar, à vuyt de las Kalendas de Abril (que son à vint y sinch de Mars) cornẽt de la edat de Christo trenta y quatre anys: essent ja cumplits los trenta y tres, tres mesos y dos dies: en lo Consulat Romà, de Tiberio Cæsar y Ælio Seiano, segons Mariano Scoto (o Servio Sulpicio Galba, y Lucio Cornelio Silla, com diu Gregori Holoandro, vltra los infrascrits) corrent lo diuuyte del Imperi de Tiberio: segõs lo compte del mateix Scoto, Morales, Viladamor, Pere Mexia, Garibay y Ioan Mariana: succehi lo immens benefici, de la clementissima y copiosissima Redempcio, del humanal llinarge: per medi de la dolorosa Pacio, cruel mort, y Resurreccio triunphant y gloriosa, del mateix Iesu Christ verdader Deu y verdader Home, Senyor Mestre, Redemptor y Saluador nostre. Lo qual compte es lo mes cert, segons Eusebi. Y si be los mateixos Eusebi y Holoandro diuhen: auer escrit Tertulià, esser estada en lany quinze del Imperi de Tiberi: y Ioan Baptista Egnacio escriu, que fonch en lany vint y dos del dit Imperi: totauia, segons la supputacio que fà la Historia Ecclesia Tripartita, apar, que lo primer compte sia lo mes vertader. Y en quant fra Ioan Pineda, vol esforçar, y prouar, que mori Christo en los trenta dos anys, y tres mesos de la sua edat: y altres pensan sos en los trẽta y tres anys: aquestos cõptes se poden entendrer (com vol Pineda) que moris en trenta dos cumplits, y entrat alguns mesos del any trenta tres: o per trenta tres cũplits, entrat en los quatre, conforme al primer compte. En fi la diferencia es poca: y la fè nos enseya y assegura, que passà en effecte de veritat: y Egna.libr.1. Tripar.li.1. cap.8.p.1. Pineda.l.10. c.11. §.

tal la confessam, y en tal confesio volem viurer y morir. Crehent, que ab dites Pacio, mort y Resurreccio, començà la nostra vida: tinguè principi aquella Gloria, de que gòsa nostra Cathalunya: de la sancta Fè Catholica, Apostolica y Romana: que Deu per sa misericordia, per infinits setgles al seu sanct seruey conserue.

Cap. III. De Paulo Aemilio Regulo: y algunas memorias què de la familia Aemilia se troban en Cathalunya.

Iuint encara Tiberi Cæsar Emperador Romà, y axi senyor de Cathalunya, tinguè per Questor, o Thesorer en Espanya, à vn Espanyol, q̃ se anomenaua Paulo ÆmilioRegulo. Del qual diu Morales: q̃s trobaua en vna torre de Sagunto vna pedra antiga: la escripcio de la qual no posare per ser fora de mon intent. Sols aduertint, que era Espanyol de Cordoua, segõs vol Hieronym Mariana. Y que aquesta familia Æmilia, en la qual los demes eran Paulos: o per millor dir era familia Paula, y se diguè Lepida, o Æmilia, per la lepiditat y llengua gracioса (o en bon Cathala, xamosa) de Marco Lepido: era antiga, y Patricia en la ciutat de Roma, segons escriu Plutarcho, en la vida de Paulo Æmilio. Y de molts, que de aquesta familia vinguerē ab carrechs, senyaladamēt de Æmilio Lepido, contra los Numantins) poguè restar en Espanya, auer hi homens celebres, no sols en Castella, en la ciutat de Cordoua: pero encara en moltes parts de Cathalunya sen estengueren algunes brā ques, que degueren venir de Attaca, ciutat del Conuent juridich de Carthagena: segons aquella pedra, que diu Morales (en las Antiquitats de Espanya) se trobaua en Tarragona: la inscripcio de la qual deya de aquesta manera.

Mo. l. 9. c. 6.

Mar. l. 4. c. 1.

Moral. c. de Tarragona.

L. ÆMILIO. L. F. PAVLO. FLAM. P. H. C. EX CONVEN. CARTHAG. ATTACC. OMNIB. IN REP. SVA. HON. F. TRIB. MIL. LEG. III. COHOR. XIIII. PREF. P. H. C.

Volēt dir: que la Prouincia de Espanya Citerior, posà aquella memoria à Lucio Æmilio Paulo, fill de Lucio, Flamen, o Sacerdot de tota la Prouincia: natural de Attacca, de la jurisdiccio, o districte de Carthagena: qui en la sua Republica auia tinguts tots los oficis y carrechs honrrosos de aquella: y era estat Tribuno, Coronell, o Mestre de camp de la Legio Tercera, y Perfecte de la Cohort Catorzena.

Y axi com aquest, de Attacca vinguè esser Flamen dela Prouincia, en Tarragona, poguè, y sens dubte deguèdexar algū descendent en aquella ciutat: en la qual souint trobam memorias de Æmilios y Paulos, com ja digui en lo llibre tercer. Y per cumplir lo que alli prometi, ne referire algunes altres, en testimonis de asso que anam dient. Lo primer de les quals apar fos la pedra del sepulchre de Amilio Valerio: y fa memoria de ell lo Morales, escriuint, que deya de aquesta manera.

Lib. 3. ca. 15.

D. M.
ÆMILIO. VALERIO. CORINTHO. HOMINI. BONO. QVI. VIXIT. ANN. XXXXX. DEFVNCTHO. HONORIBVS. ÆDILITIIS. ANTONIA. FRONTONIA. MARITO. OBSEQVENTISSIMO.
D. M. P.

Que arromançada en nostre vulgar Cathala, vol dir: que aquella memoria dedicada, o consagrada als Deus dels defunchs y animes bonas, o malas, fonch posada

Digitized by Google

posada per Antonia Frontonja à son marit Æmilio Valerio Chorintò, home de be, qui auia viscut sinquanta anys: era estat Ædil, auia sempre fet lo que à ella li era plasent, y allo de que ella gustaua: per lo que meresque tingues cuydado de ferli aquell sumptuos sepulcre. Y aduertescan de assi los casats, que es menester complaurer les mullers en vida, perques recorden de ells, apres de esser morts.

La segona memoria que dels Æmilios se troba en aquella ciutat, conforme escriuhen Ambrosi de Morales y Pere Miquel Carbonell, te vna inscriptio que diu de aquesta manera.

DEO. TVTELÆ. ÆMILIVS. SEVERIANVS. MIMOGRAPHVS. POSVIT.

Voldir: que Æmilio Seueriano Mimographo, posa aquella memoria) que sens dupte deuia ser Ara) al Deu de la Tutela, guarda, o defença de la ciutat, o de sa casa. Y sens dubte, que aquest Æmilio Seueriano deuia ser molt gran Pòeta, y per conseguent home de grandissimas lletras y sciencias. Perque Mimographo, vol dir: componedor de Verços, no tant lacius, com de coses fingides, y de inuencio: q̃ es molt cert nos podẽ fer sens molta erudicio, lletras, agude sa de enteniment y paraules sentencioses.

Y no faltà gent de aquest llinarge en la ciutat de Barcelona. Ans be vuy encara sen troba memoria, en la casa de la Dignitat del Archidiaconat major de la Sancta Seu de aquesta nostra ciutat, sobre vn portal de vna officina de casa, en la botiga, al costat de la font, sota la finestra gran de la primera sala, que dona en lo pati. Ahont en vna gran pedra quadrada, en lletras majusculas esculpidas, se lligg de aquesta manera.

C. AEMILIO. C. F. GAL.
ANTONIANO. AEDIL.
II̅. VIRO. FIAMINI.
AEMILIÆ. C. F. OPTATÆ
AN. XVI.

En ninguna part he trobada la declaracio de aquesta pedra: perque com he yist sols lo Original, no altri qui me la referis, no he tingut quim donas aquest llum. Al que jo comprench de ella, no diu qui la posa, sino ques feu en memoria

moria de dos persones: es a saber, de Cayo Æmilio Antoniano, fill de Cayo Galero (cognomenat axi perque fos de la tribu Galera: o perq̃ aportas selada, o helm, que en llati se diu Galea: o perque vsas aportar topet al cap) qui fonch Ædil, y vn dels dos del gouern de la Ciutat y sacerdot de ella: y à Æmilia filla benuolguda y amada de Cayo, la qual tenia setze anys quant mori.

Tambe en la ciutat de Empuries hi ague casa de aquesta familia: com sen troba memoria, en aquell tros de pedra marbre que esta engastat en lo primer dels esperons fora la Iglesia de sant Marti, qui mira al Castell. Las lletras de la qual segons vuy se poden llegir diuhen desta manera.

ΔHMOI. PIT.
CωCTPATO.
PAVLLA
AEMILIA.
H : : : : : : : : :

La qual per no estar ab sentencia cõplida, y axi no poder fer sentimẽt perfet, no tradueisch en Cathala: basta que proue lo proposit per al qual la he posada: puix es de Paula Æmilia.

Eran los dela familia Æmiliana tãt estesos en Cathalunya, q̃ fins alt à Pallas se troba memoria de la nobleza sua: en vna pedra que Amãcio y Apiano referexen se troba en Isona, que diu desta manera.

LVNÆ. AVGVSTÆ. SACRVM. IN. HONOREM. ET. MEMORIAM. ÆMILIÆ. L. FIL. MATERNÆ. L. ÆMILIVS. MATERNVS. ET. FABIA. FVSCA. PARENTES. S. P. F. C.

Y vertida en nostre vulgar vol dir. Que Lucio Æmilio Materno, y Fabia Fusca, pares de Æmilia Materna, de sos propris diners procurarẽ fer aquell Tẽple, o Ara à la Deytat dela Luna, en honor y perpetua memoria de la matexa Æmilia. Tindria molt que dir si volgues detenirme en explicar la occasio de edificar Temples, y adorar les dones à la Luna: q̃ per ser ellas prou supersticioses y lleuarlos la occasio de serho mes, basta dexarho axi. Los curiosos podran vẽure lo cap. 1. del Concili Aquirẽse referit per Græcià en lo Canon q̃ comẽça. Episcopi eorũq. 27. q. 5. Ahont se reproua la vanitat de les dones q̃ pẽsauan seguir de denits lo seruey de Diana: q̃ es la matexa Luna: cõforme diu S. Agusti en lo cap. 16. del llib. 7. de la ciutat de Deu.

Empero es be saber que aquest poble de Isona de Pallas de qui assi auem feta mencio, era ciutat antiquissima: y la mudança del tẽps la parada tal, q̃ ja no sabria de ella, sino fos per algũs testimonis q̃ en les sues ruynes son restats. Y esta es la causa q̃ en tota la nostra obra nõ auẽ feta mẽcio. Que com la antiquitat la te tant acabada, sino fos vingut assi lloch de anomenarla, per vẽtura noy aguera ãguda mes occasio de parlarne. De que fos ciutat, y tingues nobleza de ciutadans, se colligex part de aquesta pedra ja referida: y part del que direm baix capitol. 12. parlant de la familia Valeria, y de Lucio Valero Fauentino, o Barcelones. Colligex se tambe de que Marcho Marano natural de Oreto se volgue fer ciutada de Isona en aquell temps anomenada Æsona conforme consta dela pedra referida per Amancio y Apiano, que deya de aquesta manera.

P. MAR. MARN. FILIO. CALPHVRNIANO. ORET. DEFVNCTO. AN. XVIII. MAR. MARANVS. COMMVNI. AFFECTIONE. MARANE. CALPHVRNIÆ. VXORIS. ET. MATRIS. RECEPTO. IN. CLIENTELAM. CIVIVM. ÆSONEN. ET. LIBERALIBVS. STVDIS. ERVDITO. IMPETRATO. LOCO. EX. D. ORD. STATVA. FOVENS. MEMORIAM. PIETATIS. HONORAVIT. DATIS. Q. SPORTVLIS. DEDICAVIT.

La

La qual era basa de vna estatua, que per piadosa memoria y honra de Publio Marano jove de edat de dinuyt anys, adoctrinat en totes les arts lliberals, haguda llicencia del Consell dels Ciutadans de Ilona, y pagadas las Esportulas (que eran certs diners de salaris, o tributs) auia dedicada Marco Marano Calphurniano de Orcto, son pare: qui per la gran affeccio y amor que tenia à Marana Calphurnia muller sua se era fet Ciutada de Ilona.

Mes auant refereixen los matexos autors altra pedra, que diu desta manera.

FVL F. FVLVI RESTITVTI F. C A-
TVLÆ P ÆSONENSI. ANN XL.
FVLVIVS. HOMVLLVS. LIBERTVS. PA-
TRONÆ. DE. SE. BENE. MERITÆ. FACIVN-
DVM. CVRAVIT.

Volent dir. Que Fuluio Homullio llibert, auia dedicada aquella memoria à la sua senyora y Patrona Fuluia Catula, de Æsona, qui auia viscut quoranta anys, y ley tenia bon merescut: y à Fuluio restituto fill de Fuluio.

Tot asso es estat vn poch de digres, per no paçar en silenci aquella antiga y noble ciutat, en la qual auem trobats los Æmilios de qui era lo principal institut. Pero no pens sia estat enfados, en traurer allum cosa tãt oculta y procurar nos acabas de perdrer lo poch, que de aquella ciutat nos resta. Y lo demes, que de la familia Æmiliana se por dir, dexarem per altres llochs de aquesta obra: basta lo que tenim dit fins assi per satisfer à la occasio, quens ha donada Paulo Æmilo Regulo: y mostrar à les altres nacions, qui se estiman de tenir familias Romanes, que no faltaren ni faltan en Cathalunya.

Capit. IIII. De Cayo Poncio Nigrino Porcia Nigrina, y Cayo Licinio Saturnino, de la ciutat de Leyda.

Corrent lo any 38. de la natiuitat de Christo nostre Senyor, que (segons veurem baix, volen alguns) fonch lo vltim del imperi de Tiberi, era Consul en Roma Cayo Poncio Nigrino: com apar dels fastos Consulars de Gregorio Holoandro. Aquest tingue vna filla anomenada Porcia Nigrina, la qual casa ab Cayo Licinio Saturnino, fill de Cayo. De la qual familia Licinia auem vista, y perauant veurem en aquesta historia molta memoria: sempre ab gran noblesa. Y axi aquest Cayo Licinio Saturnino ab qui casa Porcia, era Ædil, y hu dels dos Flamens, o Sacerdots dels Deus. Degueren viurer aquestos dos Cayo, y Porcia, en la ciutat de Leyda, o alomenos Cayo Licinio degue morir en ella. Perque trobam en aquella ciutat la memoria de la sua sepultura. La qual li posà sa muller Porcia, que li sobreuisque. Viula en lo temps de mos estudis en vna pedra marbre, en la Santa Seu de Leyda, à la mandreta del altar major, de aquesta manera.

C. LICINIO.
C. F. GAL.
SATVRNINO.
ÆD. II. VR.
FLAM.
PORCIA. P. F. NIGRINA.
VXOR.

Que vertida en nostre vulgar vol dir. Que Porcia Nigrina, filla de Poncio, muller de Cayo Licinio Saturnino, fill de Cayo, de la Tribu Galeria (o Galero,

Digitized by Google

Cap.23. com dalt digui) que era estat Ædil, del gouern, y Sacerdot de la ciutat, dedicà aquella memoria al dit son marit.

Aquesta senyora com à filla de tant Noble pare, hereta la sua Noblesa: de tal manera, que volia y amaua tant à son marit, quant deuia vna senyora com ella. Y vehentlo mort, no podent sufrir tant amarga separacio, mesclà los seus sentimẽts, ab les doloroses y mortals bascas de aquell. Y cõ se era alegrada dela sua companyia en vida, volẽt participar ab ell dela mort, se llança en las flamas del foch, y de la Pyra, q̃ auian feta per la sepultura de aquell. Fores alli cremada sens dubte, y agueran la feta sendres, las que exian de son marit qui se anaua cremant, sino fos estada impedida y detinguda, per los circunstants. Proua de gran amor, digna de fama, que sobrepujas las estelas: animo y valor no prou lloat. Pero no tenia necessitat de fer tal proua de amor, aquella à quis deuian millors prendas de vida. Com la celebra Marcial, famos Pòèta Espanyol, del qual auem tret aquest vltim discurs: seguint lo Epigramma que li feu dient de aquesta manera.

Marcia.l.4.

O felix animo, felix Nigrina marito,
Atque inter Latias gloria prima nurus.
Te patrios miscere iuuat cũ coniuge census:
Gaudentem socio, participemq; viro.
Arserit Euadne flammis iniecta mariti:
Nec minus Alcestim fama sub astra ferat.
Tu melius certe meruisti pignora vitæ:
Vt tibi non esset morte probandus amor.

Los quals verços no traduhire, per no lleuarlos ab mon bax estyl, lo quilat que ells de si tenan. Majorment que restan prou declarats ab lo discurs que de ells auem tret. Y vehem aqui vn doloros exemple, de vna honesta senyora: mes digna de admirar, que de seguir, en son modo: si be se deuhen estimar y seguir lo seu intent y amor.

En aquest any 38. de la Natiuitat de Christo, y Consulat de Poncio Nigrino, essent ja començat à predicar per moltes parts lo Sacrosant Euangeli per los sancts Apostols, mori lo Emperador Tiberio Cęsar: despres de auer imperat vint y dos, o vint y tres anys segõs Eusebi, en la Chronologia, y en la historia Tripartita: seguint Suetonio Tranquilo, Tarafa, y Ioan Baptista Egnacio, lo darrer compte. Al qual ajusta lo Bergomense alguns dies. Y dex de dir, la varietat que hi ha sobre de asso: y de ahont prouingue, referintmen à Garibay, y Pineda.

Tripart. l. 2 cap. 2. p. 1.
Egnacio. l. 1
Bergom. l. 8
Pined. li. 10. cap. 17. §.

Cap. V. Del principi de la predicacio Euangelica feta per lo Apostol Sanct Iaume en Espanya.

Igui en lo fi del capitol pressedent, que Tiberio Cæsar mori en lo any 38. de Christo nostre Senyor, essent ja començada à predicar la lley Euangelica per los sancts Apostols. Y perque alguns han pretes que lo sanct Euangeli se comença à predicar en Espanya en vida de Tiberi, altres que no, sino en lo de son successor Caligula: perço eligint vna mijania posare aquest succes assi entre los dos Emperadors seguida la mort de Tiberi, abans de tractar de son successor Cayo Caligula. Dexant sols apuntat, que à Tiberi Cæsar succehi Cayo Caligula, com ho escriuhen Dion, y altres, que referire en lo capitol sete.

Dion. lib. 58

Y auent de tractar del principi de la predicacio de la lley Euangelica en Espanya, y baxar particularment al que toca à Cathalunya: apar auia de esser primer lo que escriuhen fra Hieronym Roma, y lo pare Ioan Pineda, esforçant y prouant ab autoritat de Simon Metaphrastres, que sanct Pere vingue à predicar en Espanya: y que en ella, en la ciutat de Syrmio dexa per Bisbe à vn dexeble seu que se anomenaua Epeneto. Pero per quant si sanct Pere vingue à predicar à Espanya, no pogue esser encara en aquest temps, per lo que, com apar de Eusebi: y del Cardenal Cæsar Varonio en lo Martyrologi, en aquest any 38. o en lo de 39. segons lo matex Varonio en los Annals: o en lo any 40. conforme vol Mariano Scoto comença lo Apostol sanct Pere à tenir la Cadira Pontifical en la ciutat de Antiochia: per tant dexarem la sua vinguda per altre temps: que sera del Imperi de Claudio, y quoranta y quatre anys apres de Christo.

Rom. l. 1. c. 3
Pined. l. 10. cap. 28. §. 4.

Y dexat

Y dexat lo primer Apoſtol, y Pontifice de la Iſgleſia, direm del primer predicador noſtre.

En lo qual propoſit, los mes de quants han eſcrit, concordan: que lo primer predicador de la Ley Euangelica en Eſpanya fonch lo gloris Apoſtol ſanct Iaume. Y Pere Anton Beuter, mon pare micer Miquel Pujades, Ioan Vaſeo, diuhen: que començà ſanct Iaume aqueſta predicacio en lo temps y vida de Tiberi. Y axi apar queu ſenturen lo pare fra Ioan Pineda, y Eſteue Garibay, que conforme lo matex Vaſeo diuhen, que en lo any trenta y ſet de Chriſto vinguè ſanct Iaume à Eſpanya. La Hiſtoria Eccleſiaſtica Tripartita, Iacobo Bergomenſe, Ambroſi de Morales, y lo pare fra Ioan Mariana, eſcriuhen, comenſà eſta predicacio mort Tiberi, Imperant Claudio Caligula. Pero dexada ara la aueriguacio de aſſò, que pot ſer poca la diferencia. Dexat tambe lo ques podria dir dels pares, patria, natiuitat, vocacio per al Apoſtolat, y actes que feu ſanct Iaume en la vida de Chriſto. Y no fent cas del que alguns han volgut dir: que no es poſsible, que ſanct Iaume morint en Hieruſalem (com direm) hagues predicat en Eſpanya: perque aſſo que los tals diuhē es, negar vna antiga tradicio tinguda per certa, en Eſpanya: anire ſols al fito del que importa, per moſtrar los principis de la fè, en Cathalunya.

Beu. p. i. c. 23
Pujade. p. 2.
Pined. li. 10. cap. 15. §. 3.
Garib. libr. 7. cap. 2.
Tripar. p. i. lib. 2. cap. 4.
Berg. lib. 8.
Moral. li. 9. cap. 6.
Mario. libr. 4. cap. 2.

Eſcriuhen Hartman Schadel, lo Philippo Iacobo Bergomenſe, y Barthomeu Caſſaneo, que apres de auer rebut los ſancts Apoſtols lo ſanct Eſperit, compongueren lo Symbol de la Fè, que vulgarment dihem lo Credo: y en ell, lo Apoſtol ſanct Iaume ordenà aquell article que diu. *Paſſus ſub Poncio Pilato, Crucifixus mortus & ſepultus eſt.* Y fet aſſò diuidintſe per les Prouincies del mon à predicar lo ſanct Euangeli: à ſanct Iaume cabe la de Eſpanya: y vinguè à ella, per aquell ſanct miniſteri. Aqueſta ſua vinguda afirman ſanct Antonino de Florença, Petro de Natalibus, vulgarment anomenat Bisbe Equilino, los Breuiaris Romà y vell de Barcelona, y nouament Hernando del Caſtillo, en la Coronica del orde de ſanct Domingo, Hieronym Romà, Ioā Pineda, Guillem Duran, y Ioan Beleth. Y de aqueſt ſanct enten lo pare meſtre Franciſco Diago, que parla aquella autoritat del glorios pare ſanct Hieronym, com ſobre Eſayas parlant de la miſsio dels Apoſtols diu. *Alius ad Indos, alius ad Hiſpanias, alius ad Illiricum, alius ad Græciam pergeret.* Y aduertex molt be, que aqueſta autoritat nos pot entendrer de ſanct Pau, del qual dirè baix. Perque, ſi ſe hagues de entendrer ſanct Pau haguera dit. *Alius ad Hiſpanias & Illiricum:* perque ſanct Pau predicà à la vna part y à la altra: pero puix diu. *Alius ad Hiſpanias alius ad Illiricum,* cert es, q̄ parla de diuerſos, q̄ anaren lo hu en vna part, y lo altre, à altra, y no del que predicà en totes dos Prouincies: y axi ſe entē de ſanct Iaume, y no de ſanct Pau. Y perço aduertex molt be, contra del Cardenal Cæſar Baronio: que poſà en dubte aqueſta vinguda de ſanct Iaume à Eſpanya: que fonch inaduertencia, y no recordarſe de auer viſt aqueſt lloch de ſanct Hieronym. Y ſi no es perçona cauilloſa, no hi aurà de aqui aldeuant, qui dubte, que à ſanct Iaume li cabes Eſpanya, y que vingues à ella. Y axi ho llegim en lo Vitæ ſanctorum de la llibreria de la noſtra Seu.

Caſſa. Cata. p. 12. cōſi. 20
S. Anton. tit. 6. cap. 7.
Biſ. Equin. lib. 7. c. 133.
Breui. en les Miſſons dela feſta.
Caſtillo, en lo prin. Rom. li. 1. c. 4. p. 1. de la Rep. Chriſ.
Pined. li. 10. cap. 25. §. 34
Duran. li. 6. cap. 17.
Belet. c. 140
Diag. lib. 1. cap. 6.
Libreria Sellula. 3.

Aqueſta vinguda de ſanct Iaume diuhen alguns, que fonch per mar. Axi ho refereixen Beuter, y mon pare micer Miquel Pujades: ys trau de Pere Medina, en les gran deſes de Eſpanya, cotejant dos llochs ſeus, y ajuſtant lo vn ab lo altre. Y axi ho enten tambe fra Diago. Y es de bon creurer: per acomodarſeli mes facilment lo viatje. Y concordan tots los eſcriptors, que deſembarcà en les Aſturies. Cert ſi ſanct Iaume fos vingut per terra, molt be venia ferlo tocar en alguna part de Cathalunya: pero no māco poſsible es ſi venia per mar. Diu lo pare meſtre Diago: que venint ſanct Iaume per mar, tocaria en noſtra Cathalūya, cō à primera part q̄ encōtraua dela ſua Prouincia: q̄ ſi be no es prouat no es impoſsible. Io tinch per mi q̄ ab lo zel q̄ S. Iaume aportaua dela predicacio, en veurer terra de la Prouincia à la qual era enuiat, no li ſufriria lo cor no baxar à ella. Ans deſijos de predicar y cumplir lo miniſteri perque venia, y per deſcançar de tāta llarga nauegacio (deſitg natural à tots los homens) deſem-

Medin. p. 2. c. 116. y 161.

desembarcaria, almenys pera alegrarse ans de voltar per mar à tota Espanya, per desembarcar en las Asturias. Tambe que lo commers dels Romans y de tota la gent de mar, era mes en esta costa, que en la altra: tãt per lo veynat del lleuant, com per la metropoli de Tarragona. Y axi Cathalunya sens dubte seria de las primeras, o la primera regio de Espanya, que oy la predicacio de sanct Iaume. Pero per ara basta asso: que en lo capitol seguent dirè lo demes.

Ara desembarcas sanct Iaume en Cathalunya, o no, puix es conjectura, y no proua certa: posat en las Astrurias, passà à Ouiedo, segons escriuhen tots los ja referits. Y diuse que conuerti vn sol dexeble, ab la sua predicacio en tota aquella comarca. Passà auant per la terra predicant fins à la ciutat del Padrò. Y de aqui sen baxà per lo Regne de Castella: y apres entrà en Arago, passant per Carinyena, y arribà en Caragoça. En la qual ciutat ab la sua predicacio conuerti vuyt dexebles. Ab los quals, y lo que auia conuertit en Ouiedo foren nou. Y si be legint los dalt, y altres baix citats autors, se veu: no ha faltat qui digues: que sanct Iaume no tinguè sino vn dexeble: y altres digueren: ne tinguè dos: algunsset: y altres dotze. La opinio dels nou dexebles, es la mes comuna. Veritat es, que piamẽt es de facil creurer, lo que diu fra Hieronym Romà. Que los que escriuhen no conuerti sanct Iaume sino vn dexeble: ho entengueren, dels Princeps de Espanya: que li foren tant contraris, que per sa malicia sols sen conuerti hu. Y axi apar ho entengueren Duran, y Beleth, qui diuhen: no conuerti sanct Iaume sino vn Princep en Espanya. O tambe podria ser ho entengues sen, de aquell sol, ques conuerti en Ouiedo. Y los que li donan set dexebles ho entenen, de aquells set que sen aportà de companyia, quant sen ana de Espanya à Hierusalem, com baix se veurà. Los qui parlan de dos, ho entengueren, de dos mes senyalats que restaren à predicar la fè, com ell sen anà de Espanya. La opinio dels qui donan dotze dexebles al sanct, es ajustant als nou, los tres que conuerti en Hierusalem, com veurem baix. Y tot asso se ha de entendrer: conforme al lo matex que fra Hieronym Romà: respon als que li donan nou dexebles solament. Que aquestos no volguerẽ cohartar lo numero dels conuertits per sanct Iaume à nou, ni à dotze tant solament: sino que de molts conuertits nou foren los eligits, com à mes familiars, o participants del carrech de la predicacio: per ser mes aptes pera ella, y en qui lo Senyor auia infundida major gracia: y molts altres, y no sols dotze, pero infinits los conuertits. Y axi ho creu Vaseo: y apar necessari comforme al que direm, com dexà Bisbe en Caragoça. Y aparme ami, que asso es comforme lo de Christo nostre Senyor. Que tinguè quatre maneras de dexebles. Los dotze que eligi, per al Apostolat: dels quals parlan sanct Matheu, sanct March, y sanct Luch. Y de aquestos hu, qui amaua mes que tot los altros à Christo, que fonch sanct Pere: com apar per sanct Ioan, que li digue Christo. *Simon Ioannis, diligisme plus his?* Y respongueli. *Etiam domine.* Y de aquestos matexos dotze hu aqui Christo amaua. Axi ho diu lo matex sanct Ioan, parlant de si matex. Apres à mes de aquestos dotze ne tinguè setanta y dos: com apar de sanct Luch. Vltra dels quals ne tinguè molts de altres. Perque diu sanct Ioan. *Multi crediderunt in eum.* Y en altre lloch *Et multò plures crediderunt.* Y finalment ne tinguè alguns de occults, com Ioseph ab Arimatia, del qual parla sanct Ioan. Qui dirà que Christo nostre Senyor no tenia sino vn dexeble, o dos, o dotze, o setanta dos? Puix axi matex es de sanct Iaume: que sens dubte tinguè multitut de conuertits, y diuerses maneras de dexebles: y entre ells vn Princep: com Christo, que tinguè à sanct Barthomeu, qui era net del Rey de Syria, com diu lo Bisbe Equilino: al qual seguex mon pare micer Miquel Pujades. Y axi apar de Hartman Schadel. Si be se, que contra aquesta comuna opinio te lo Cardenal Cesar Baronio, no volent confedir que sanct Barthomeu fos home principal.

Math. c.10. Marc. c.3. Luch. 6.

Ioan. cap. 21.

Ioan. cap. 13. 19. 21.

Luch. c.10. Ioan. cap. 2. 4. 7. 8. 12.

Ioan. 19.

Bisc. Equilin. lib. 7. c.105. Pujada. p.1. Scha. fo. 105

Bronio, in Martyr. 15. Augusti.

Enfi, anant predicant sanct Iaume per Espãya, lo fonamẽt y thema ordinari, q̃ aportaria en la sua predicacio, y lo article que mes desijaria infundir en los animos dels

oynts

oynts crech jo seria lo dela pasio, y mort de Christo nostre Senyor. Dexas be entendrer asso, ab lo que dalt auem dit: que en la composicio del Credo, posá S. Iaume aquest article. Verificas asso per lo que diu lo Bisbe Equilino: que los Iuheus lo increparen, de que predicaua à Christo crucificat. Y com asso per als quil oyan era vna cosa, que com diu sanct Pau, als vns causaua risa y ho tenian per nescedat: y als altres era escandol, perço no es de marauellar, si la predicacio de sanct Iaume feya poch effecte, à respecte de las predicas de sanct Pere, y sanct Andreu: que conuertian à milanars de homens en vn sermo. O per millor dir: permetiau lo Senyor axi, per las causas à ell ben vistas y à la eterna sapiencia reseruades.

Corin. 1. c. 1.

Viuia encara en aquest temps nostra Senyora, la purissima è immaculada Verge Sancta Maria mare de Christo nostre Senyor: y com sanct Iaume estigues trist, per lo poch fruyt, que à respecte dels altres Apostols feya, ab la sua predicacio: exintsen à les nits fora dela ciutat de Caragoça à la ribera de Hebro, pera que ab la quietut de la nit, y lo lloch que li donaua lo repos de las predicacions, pogues orar, y ensenyar à sos priuats y mes familiars dexebles la doctrina Christiana, y ritos de la lley Euangelica: estant vna nit adormits, com se despertaren, sentiren gran suauitat de veus, y melodia de cantars, de consertada musica de molts choros de Angels. Y mirant deues de ahont sentian aquella suauitat de cantoria, veren rodejada de milanars de companyias de Angels, y esperits Celestials, à la immaculada sempre Verge Maria mare de Deu y Senyora nostra sobre vn Pilar, o Columna de pedra, que Beuter, Morales, y Pineda diuhen: era y vuy es de Iaspes: y Medina diu: que es blanch. Lo que los Angels estauan cantant (diuhen) era lo offici Matutinal: y deuia ser en la forma que los Apostols lo vsauan à les hores: o per millor dir, altres cãtars, llohors, y encomios (que nols faltauan) de nostra Senyora. Espãtats y turbats los dexebles de S. Iaume de tal visio, veren à son mestre sanct Iaume que com conexia be à la que veya, la miraua agenollat. Y oyren, que acabant los Angels son cantar, li parla nostra Senyora, dientli. Que en aquell lloch li edificas vn Altar, o Capella, puix en ell auia conuertit major numero de gent, y dexebles, que en altra part. Aduertint Medina: que ja nostra Senyora ho auia manat axi à sanct Iaume, quant parti pera predicar: que alli ahont major numero de homens conuertiria, li edificas vna Iglesia, o Temple à honrra sua. Fos axi, o com se vulla, concordan: que parlat que li hague nostra Senyora de asso, lo conforta de la pena y tristicia tenia, animantlo à la perseuerancia de la predicacio. Dient: que ella pendria bax la sua proteccio, y amparo, à Espanya, y la gẽt de ella li seria molt deuota: y que ell apres de mort faria major fruyt del que auia fet en vida: y si ara lo seguian pochs, en mort conuertiria à tota Espanya. Lo qual rahonament acabat, la sacratissima, y soberana Senyora, per mans dels Angels fonch tornada en la sua casa y cambra, que tenia en Hierusalem. Y sanct Iaume aconsolat ab aquesta tant excellent visita, incisti en la empresa començada de la predicacio: y cumplint lo mandato de nostra Senyora sancta Maria, edifica aquella Capella, que vuy se dis de nostra Senyora del Pilar de Caragoça: casa tant digna, y sanctament visitada y venerada. Y diu Beuter: que ell ha llegit tot asso en Caragoça en dita Capella, y en Roma en lo Monastir de la Minerua. Al qual aprouan, referexen y seguexen Morales, Damia Goes, y Philip Garcia, y mon pare micer Miquel Pujades. Medina es criuint axi asso matex, referex à Calixto Papa, en la vida y miracles de S. Iaume.

De ahõt se seguex: que necessariament auem de dir: esser estada aquesta la primera Iglesia, que publicament se edifica en Espanya.

Fundada la dita Iglesia y vuy Capella: dexa sanct Iaume en ella per Presbitero à Athanasi, y per Bisbe à Theodoro (o al reues) sos dexebles: auentlos instruyts en la lley Euangelica, y misteris de la Fè. Del qual Athanasi, y altres Pontifices successors seus, se pot veurer Hieronym Blanca en los seus Commentaris de Arago.

Blanca, fol. 3. y fol. 11.

Ordenades les dites coses, en la sobredita manera, parti sanct Iaume de Caragoça,

goça, fent cami pera tornarsen à Hierusalem, ahont se li esperaua lo martyri: aportantsen de companyia à set dexebles, que li restauan, dels mes amats.

Capitol. VI. Com Sanct Iaume predicà en Cathalunya: de hont tingue principi lo Christianisme en ella.

Ben.p.1.c.23 RArtint Sanct Iaume de Caragoça, escriu Pere Anton Beuter, que tira cami à la volta de Cathalunya: entra y passà per ella, y se detingue particularment en la ciutat de Leyda. Ben ditxosa, per ser la primera que oy la paraula Diuina, de tal mestre y predicador. Desde la qual prengue lo cami de Tarragona, pera embarcarse alli per fer lo cami de Hierusalem.

La narracio de Beuter es breu, lo qual la tragué dels escrits del Papa Calixto. Y no per ser breu es falta de grā sentiment. Ans be, es importantisima per al nostre proposit. Per quant encara que no diga, que sanct Iaume predicas en Leyda, y Tarragona, o altres llochs per hont passà ua, per aquest cami dins de Cathalunya: totauia, piamēt y per cert se pot creurer: que puix hi passà, hi predicà. Que ausadas, que ni ell ni sos dexebles, deuian passar lo temps ab oci, sino ab exercici del ministeri, per al qual eran cridats. Majorment essent aquellas dos ciutats tāt principals com eran ja. Que Leyda era Municipal, y Tarragona Colonia, Metropoli y cap de la Prouincia Citerior. Que no es manco, sino que predicaria sanct Iaume en los pobles de mes concurs, perque mes se dilatas y estengues lo Euangeli. Tenen en Leyda vna Capella de sanct Iaume al carrer del Peu del Romeu: y es fama continuada de pares à fills, que lo Sanct en aquest seu passatje posà alli. Y los minyons la nit de la festa del Sanct, van ab llanternetes de paper ab llums: à las quals diuhen sanct Iaumet. En memoria dela predicacio que lo Apostol feu en dita ciutat. Y per conseguent no errarà, qui diga. Que de aquestas predicacions que lo glorios sanct Iaume degue fer passant per aquellas ciutats y pobles que li venian à passar de cami: y del bon veynat tenia de Caragoça, ahont restauan los sancts Anasthasio, y Theodoro, tingues principi, la predicacio Euangelica, y la Fè Catholica en Cathalunya. Y ab aquesta certesa especificadamēt li donan aquest principi, lo Beuter, y mon pare micer Miquel Pujades, dient. Començà la Fè en Pujades.p.1. Cathalunya en los Ilerdenses, Tarraconenses, y Barceloneses, ab aquesta predicacio de sanct Iaume, y bon veynat de Caragoça. Demanera, que no podem negar de vna manera, o de altra que la Fé en Cathalunya tingue principi de las predicacions, y doctrina del Apostol sanct Iaume. Perque si sens nega lo que he dit Cap.1. volia lo mestre fra Francisco Diago. Que quant vingue aquest Sanct à Espanya, tocas en Cathalunya: almenys no sem negarà hi passas y predicas, quant sen tornaua.

Dels Barceloneses he dit de pas, que de la predicacio de sanct Iaume los vingue lo primer auis de la lley Euangelica y de gracia, per auerho escrit axi los ja citats autors. Que à be no citen lloch de hont ho tragueren, no estan tant falts de testimonis, que no tinga almenys tradicio de homens doctes, qui diuhen. Que sanct Iaume instituhi y funda en Barcelona la primera Iglesia de ella, bax del titol y inuocacio de la sancta Creu: y quey posà y dexa Bisbe, per la cura de les animes dels nouament conuertits. Y que asso pogues ser, resulta de dos cosas principals. Vna que al mes fort tretze anys apres de la passio de Christo nostre Senyor, que son 45. o 46. de la sua Natiuitat, y axi sis, o vuyt anys apres de aquest temps de la predicacio de sanct Iaume, ja trobarèm capitol. 10. la mort del primer Bisbe de Barcelona. Demanera, que no sera menester donarli molts anys de vida, per fer venir la sua eleccio al temps de sanct Iaume. Segonament, que com en lo presedent capitol auem vist, lo principal institut y article de les prediques de sanct Iaume, era lo misteri de la Creu. Y axi, temple fundat en honor de la sancta Creu, indici dona, que fonch obra de qui ensuperior grau de estima la sabia venerar, y la volia imprimir en los cors dels homens.

Major-

Digitized by Google

Majorment essent com es cert, q̃ la sancta Seu de Barcelona, te aquest titol, desde la primitiua Isglesia: com constarà baix en lo capitol setanta nou del llibre sise.

De manera, que aquest principi tingueren les terres de Cathalunya y los poblats en ella, de oyr la predicacio Euangelica, y encaminarse per lo cami de la saluacio. Aquest es lo fonament de la fè Cathalana en la religio Catholica. De aquest gra de forment, se han vingut à fer tant grans multiplicacions, y tals messes, com (ab la ajuda del Senyor) veurem en lo discurs de la obra. Y de aquest gra de mostalla, ha vingut à crexer vna planta tant frondosa, que celestes aucells han molt ben nidificat en ella. Ditxoses aquestes tres ciutats, per ser de la primera vocacio en la obra de la vinya del Senyor. Y si Beuter diu: que com se ha de alegrar Espanya per esser de las primeras, qui de la gentilitat se conuertiren, y reberen la fè, axi los Espanyols tenen obligacio de morir, abans que dexarla perdrer: de aqui matex dich jo: se ha de cantar la gala, à nostra Cathalunya, per la participacio de aquestos principis, per començar à llançar la seruitut de la Idolatria, y ferse filla adoptiuà de Deu. Y que te la matexa obligacio, en regonexer tant immens benefici de la ma del Senyor: y precisament deu conseruar aquest thresor inestimable: que com diu Dauid: no ha fet tals merces, ni ha encomanat tal thresor à totes les terres, y nacions. Deu per sa misericordia vulla: sens conserue, al seu sanct seruey, y benefici nostre.

Dauid, Psal. 147.

Del temps que sanct Iaume se entretinguè predicant en Leyda, y Tarragona, y altres parts de son cami per Cathalunya, non sabem res en particular. De quant temps estiguè en tota Espanya, hi ha varias opinions. Alguns pretenen que sinch anys: com ho vol Beuter. Hartman Schadel y sanct Antonino apar vullan: que no abastas à vn any.

De ahont se seguex altra dificultat entre los escriptors, sobre senyalar en quin any mori sanct Iaume. Hartman Schadel y sanct Antonino diuhen: mori vn any apres de Christo. Mon pare micer Miquel Pujades aporta altra opinio, dels que pretenẽ mori, set, o vuyt anys apres de Christo. Pere Anton Beuter te la tercera, dels que diuhen mori deu anys apres de Christo: axi seria en lo any quoranta tres de la Natiuitat, poch mes ho manco, com diuhen, Damia Goes, y Philip Garcia. Mariano Scoto diu: mori en lo any primer del Imperi de Claudio, que al seu compte fonch en lo any quoranta sinch de Christo. La aueriguacio es fora del meu proposit, basta auer apuntat asso. Que quant se vulla succehis, tots concordan: fonch dia per dia, y à la hora, que mori Christo nostre Senyor. Ab los quals se conforma la sisena llisso del Breuiari vell de Barcelona.

Com lo cos de aquest sanct tornà à enriquir Espanya, direm Deu volent baix en lo capitol vuyte.

Cap. VII. Dels Emperadors Cayo Caligula, y Claudio: y de Drusilano Rotundo, Vilarodona, y Camprodo.

HA auem dit dalt, q̃ mort lo Emperador Tiberi en lo any trenta vuyt de Christo nostre Senyor, succehi en lo Imperi Romà, y senyoria de Espanya: y axi en la particular de Cathalunya, lo Emperador Cayo Caligula, segons escriuhen Dion, Suetoni, Sexto Aurelio Victor, la Historia Tripartita, fra Ioan Pineda, lo pare Ioan Mariana, Schadel, y Pere Mexia. Del qual nos llitg cosa alguna feta en Espanya, que faça al nostre proposit. Y axi quant à ell, conclourem lo principi ablo fi: que fonch, morint en lo any quoranta dos de la Natiuitat de Christo. Matal vn capita de la sua guarda anomenat Cassio Cherea segons Dion Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor, y lo Bergomẽse. Y si be Orosi fent mencio de aquesta mort, no anomena lo homicida, essent axi la comuna, no se jo perque ha dit lo Canonje Francesch Tarafa, que fonch Paulo Æmilio Regulo. Basta apuntarho axi: que del demes de sa vida me referesch als sobre citats, y à Eusebi, Ioan Baptista Egnacio, y à Garibay.

Dion, li. 58. Suetoni, in vit. Cæsar. Victor, de vit. imp. Tripar. p. 1. lib. 2. cap. 2. Pined. li. 10. cap. 26. §. 2. y ca 23. §. 3. Marin. libr. 4. cap. 2. Schad. Cor. Mexia. imp. Moral. li. 9. cap. 6. Vilada. c. 56 Berg. lib. 8. Orosi. lib. 7 c. hic dicit. Taraf. c. 43.

Egnac. li. 1. Garib. lib. 6. cap. 1.

Succehi al Emperador Cayo Caligula lo Emperador Claudio: qui era estat fillastre de Octauiano Cæsar Augusto, segons los sobre anomenats escriptors. Y fonch enlo

en lo matex any quoranta y dos de Christo nostre Senyor, segons volen Eusebi, Morales, Tarafa, Ioan Pineda, Viladamor, y Mariana: o en lo any quoranta tres segons Iacobo Bergomense.

Taraf.c.44. Pined.lib.11. cap.1. §.1.

Y lo que de son temps me apar ser possible, que fos de notar per al nostre proposit, es. Lo que escriuhen Morales, y Mariana. Que aquest Emperador Claudio tinguè en Espanya vn llibert seu, pera que ell tingues compte en las rendas, y bens que ell tenia en Espanya. Lo qual se anomenaua Drusilano Rotundo. Y dexades moltes coses, que de ell se podrian dir: ham passat per la fantasia: si peruentura la Vila, que trobam vuy junt al riu de Gayà, en los llimits entre lo camp de Tarragona, y Panades, que se anomena Vilarodona, y en llati Villarotunda, tindria principi de aquest home. Que segons en diuersos llochs auem dit: la etimologia es fort argument, per fer presumir, y casi prouar en les coses antigues.

Lo matex pensament he tingut de la Vila de Camprodo, en la montanya Pyrinea: de la qual fiu memoria, en altre lloch. Que per la matexa raho podria ser principiada per aquest Rotundo, o pendria lo nom à contemplacio sua.

Lib.1.cap.4

Y no fa dificultat à asso, pensar que aquest home fos de condicio libertina, y baxa. Que per raho del carrech deuia ser honrrat, y estimat de molts, y ab sa negociacio poderos pera tals, y majors coses. Y en totes dos parts tenia occasio de auer habitat. En Vilarodona per estar prop de la Metropoli de Tarragona, en la qual era lo concurs de las cosas forenses, y del patrimoni del Fisch Imperial. De Camprodo, tenia occasio, anant per aquellas parts, ahont eran les mines de or, plata, y altres metalls, de que estauan plens los Pyrineos. Majorment, que escriu Morales: que aquest Drusilano Rotundo se era fet tant rich en Espanya, que pera son seruey se feu vna font, o bacina de plata, de pes de sinccẽtes lliures de aquell temps: que ara serian be mes de sinquanta marchs. Los que saben de palacio, ja entenen que aquesta font, per força auià menester bacina desota: nos diu que la tingues Brusilano, pero es forços de creurer. Y de aqui se seguex, que quis seruia de aquesta manera, no deuià viurer sens familia, y estat. De ahont se veu, que era home poderos, pera edificar à son pler: o per guanyarli altres la voluntat, edificarian, y darian lo seu nom als pobles.

Capitol. VIII. Com lo cos del Apostol sanct Iaume fonch aportat per sos dexebles en Espanya: y ells foren fets Bisbes en ella.

Escrit tinch en lo capitol si- se: que dirià: com vinguè à Espanya lo cos del glorios Apostol sanct Iaume apres del seu precios martyri. Y per cumplir lo promes, dexant à vna part la contrarietat he dit auerhi sobre senyalar lo temps en que mori: per quant apar vullan las escripturas, que la vinguda del sanct cos apres de mort, fos en temps del Imperi de Claudi, lo escriurem assi ab la possible breuedat.

Mort lo benauenturat Apostol sanct Iaume major en Hierusalem, per manament de Herodes, com apar en los actes dels Apostols: los seus dexebles, que com dalt auem dit sen eran anats ab ell de Espanya: y Hermogenes y Phileto, qui de Magos, y qui sabian fer encantaments, se eran conuertits y fets sos dexebles, tots junts segons volen Ioan Beleth, y Vincencio Historial: la matexa nit del martyri y mort del sanct prengueren lo seu venerable cos, y tiraren ab ell deues lo mar. Ahont se embarcaren, y feren via à la volta de Espanya. A la qual arribaren en lo any quoranta y quatre de Christo nostre Senyor, segons vol Esteue Garibay. Y fonch als vint y sinch de Iuliol. Dia que nostra mara la sancta Isglesia Catholica Romana fa festa del seu martyri: no podentla fer lo dia de la sua mort: per estar occupada en celebrar la de Christo son espos, mestre redemptor, y saluador nostre. Axi ho he trobat escrit en los Breuiaris Romans, y en lo vell de Barcelona, y en Pere Anton Beuter, y Iacobo Bergomense. Tambe ho escriuhen axi Pere de Natalibus Bisbe Equilino (al qual seguex mon pare micer Miquel Pujades) y sanct Antonino de Florença, Pere Medina, fra

Actum. c.12. Dalt.d.ca.5. Belet.c.140 Vincen.lib. 8.cap.4.5. Garib. libr. 7.cap.4. Beu.p.1.c.23 Berg. lib.9. Natal.lib.6. cap.133. Pujada.p.2. S.Anton.tit. 6.cap.7. Medin. p.2. cap.116.

Digitized by Google

Pined. li.1o. cap.25.§.4. Vaseo, p.2. Vitæ Sãcto. dela Librer. de la Seu de Barcel. Sch.3

fra Ioan Pineda, Ioan Vaseo, y lo Vitæ Sanctorum de la Libreria de la Seu de Barcelona. Los quals ab los sobre citats ajustan. Que arribats ab la joya del sanct cos en Espanya, desembarcaren en la ciutat de Yria, que vuy se diu del Padro: o de Composstella. En la qual llauons hi auia vna senyora principal que se anomenaua Loba: que vns diuhen era Reyna, altres Regula (y deu ser lo mes cert) de aquella ciutat. A la qual los dexebles de sanct Iaume pregaren los dexas vna carreta, pera aportar lo sanct cos, desde la mar à la ciutat. Ella com à infell, y Gentil, per burlarse de ells, y ferlos (com solem dir) tiro, los dexà vna carreta y dos bous braus, furiosos, que solian cotar, y eran mal domats: sent compte, que los toros, quels dexaua, ab la brauesa, y colps dels corns y cosses, los matarian, abans ques dexassen junyir. Pero Deu nostre Senyor, hi obra. Perque sentlos lo inuencible senyal de la Sancta Creu, humils y manços, se dexaren junyir y regir, y tirant la carreta molt mançament, aportaren lo sanct cos del Apostol, à la ciutat. Ab lo qual miracle la Reyna Loba, se conuerti. Los dexebles edificaren vna Iglesia, en la qual posaren lo sanct cos de son mestre. Y desde alli se diuidiren per Espanya à predicar la Fè de Christo nostre Senyor, en diuarças parts de ella. Vincenci Historial diu: que reberen las insignies y orde Episcopal, de mans dels Apostols sanct Pere y sanct Pau: y aquells los encomanaren las terras per hont auia de predicar cada qual. Y quant pogue ser

Baix cap. 9.

assò, y com: veurem baix en altre lloch. Cada hu de ells mori martyr, pero lo lloch ahont, quant, y com se deyan, escriuhen Vincencio, y Pere Anton Beuter.

Dira algu que assò es estat fora del intent de la nostra obra. Pero nou es. Ans be fará al proposit pera moltes coses, com en sos propris llochs veurem.

Capitol. IX. Com lo Apostol sanct Pere vingue de Antiochia à Roma passà à Espanya, y consegrà en ella alguns Bisbes.

Escriu Paulo Orosi, que prop de aquesta temporada, lo Apostol sanct Pere qui set anys auia tingut lo Pontificat en Antiochia, sen passa à la ciutat de Roma: pera que fos cap del mon en lo espiritual, la qui era en lo temporal. Y fonch corrent lo matex any 44. de Christo nostre Senyor, segons Eusebi, y Iacobo Bergomense. Lo pare y gran Doctor sanct Hieronym, diu q̃ sanct Pere vingue à Roma, en lo segon any del Imperi de Claudio: que si seguim lo primer compte de son Imperi q̃ quem posar dalt, ve à cõferir al propri any 44. Lo Cardenal Cæsar Baronio sobre lo Martyrologi Romà escriu: que sanct Pere auent començat à tenir lo Pontificat en Antiochia en lo any 38. auens passat entre si set anys transferi la Cathedra Pontifical à Roma. Que clarament es dir lo matex que ha escrit apres en los Annals, posant la translacio de la Cathedra y institucio de la Iglesia Romana en lo any 45. de Christo nostre Senyor. Y recauhen en lo matex lo Bisbe Equilino Pere de Natalibus, y micer Miquel Pujades mon pare. En fi al vn compte, o altre, seria encara en la vida del Emperador Claudio, y axi es lo propri lloch de ferne assi mencio.

Oros. lib. 7 c. hic dicitur vbi primu.

Bergom. l. 8 S. Hiero. de viris illust.

Pujades, p. 1

Assentades per sanct Pere les coses del Pontificat en Roma, en lo modo que podiã tenir assento per aquella primera temporada: que deuia ser, fetas algunas predicas, y miracles en ella, auer conuertits alguns à la Fè, hi auer lo rebut aquells per verdader predicador Apostol y Pontificet ordenats Lino y Cleto, pera que li ajudassen à la predicacio, y cura de les animes dels conuertits: que son las coses que sanct Pere feu en Roma, com apar de Platina, y Illescas: desijant estendrer la predicacio Euangelica per tot lo mon, en lo any 46. de Christo nostre Senyor, y del Imperi de Claudio, enuia à moltes regions y ciutats particulars, diuersos predicadors dexebles seus. Dels noms dels quals me refereisch al doctissim Cardenal Cæsar Baronio en los Annals, y al mestre Alfonço Ciaconij Penitẽciari Apostolich, en las vidas dels summos Pontifices. Basta saber que à Espanya enuià à Torquato,

Plati. in vit. Petri. Illesc. l. 1. c. 3

Digitized by Google

Cetesiphonte, Secundo, Indalacio Cecilio, Eschio, Euphrasio: y altres. Apres en lo any vuyt de Claudio, y 31. del Saluador fonch forçat à sanct Pere exir de Roma per obehir vn edicte del Emperador, que desterrà tots los Hebreus. Y de aqui sen anà à Hierusalem, à celebrar vn Coneili en lo qual se trobaren ab ell sanct Pau, sanct Iaume menor, sanct Ioan Euangelista, sanct Bernabe y altres. Acabat lo Concili visità sanct Pere infinides Isglesies del Orient: y donant volta per al occident, per lo que no era finit lo edicte de Claudio, o per ser pregat ab lletras de diuersos dexebles, quels visitas en particular lo que era mestre y pastor de tots, ans de tornar à Roma visità las Isglesias de Africa, y passa à Bretanya, y finalment nos oblida de Espanya. Ans be per tenir part en la conuercio de ella, visitar y confortar los Christians que sanct Iaume hi auia conuertits, vingue y predica en ella. Y en la ciutat de Syrmio dexà per Bisbe à Epaneto son dexeble com digui dalt: que ab autoritat de Simon Metaphrastres ho escriuim, y prouauà Baronio fra Hieronym Roma, fra Pineda, y lo acuratisim mestre Alfonso Ciaconi Penitecier Apostolich en las vidas dels summos Pontifices. Y apar confirmar asso lo que Vincencio Historial escriuint los actes seguits apres de la mort del Apostol sanct Iaume diu. Que los dexebles, que aportaren lo seu sanct cos (com dalt he escrit) reberen apres las insignias Pontificals de mans dels Apostols sanct Pere, y sanct Pau: y per ells foren fets Bisbes de algunes ciutats de Espanya, rebent lo orde, y consecracio de aquestos sancts Apostols. Y per concordar les histories auem de dir, que fonch en Espanya. Perque aportat lo cos del Apostol son mestre, no sabem hi sques sen mes de ella: sino que diuidits per ciutats y Prouincies, anaren predicat. De sanct Pau certament aueriguarem bax, que vingue en Espanya: y axi pogue ordenar à alguns de aquells. Y si altros de ells foren consecrats per sanct Pere, no essent exits de Espanya, forçosament auem de dir, que sanct Pere los consecrà estant en ella. Y axi Baronio y Ciaconij diuhen esser certisim, que ningu instituhi les Isglesies de Espanya sino los Apostols sanct Pere y sanct Pau: ni ningu presidi ni predicà en ellas sino foren enuiats y ordenats per estos sancts Apostols, o sos successors. Ques lo matex que digue lo Papa Innocencio 4. en vna sua Epistola Decretal. Aduertesch empero, que asso no contradiu al que auem escrit de sanct Iaume: perque ell ja vingue per lo orde que rebe de sanct Pere al repartir les Prouincies entre los Apostols.

Dalt cap. 5.

Bar. any. 58. Rom. l. 1. c. 3 de la Repub. Christiana. Pined. li. 10. c. 18. §. 4. Vince. tom. 3. lib. 8. cap. 5

Can. quisne ciant. 11. dist.

No sabem mes de les coses que sanct Pere feu en Espanya: y axi no fare discursos si vingue en Cathalunya, o no: si en la vinguda, o si al tornarsen de Espãya. Basta lo que digui de sanct Iaume: que lo matex se podria dir del Apostol sanct Pere. Lo qual en lo any 8. de Nero segons alguns, o en lo dotze segons altres tornà apres à Roma.

Cap. X. Com la ciutat de Barcelona tingue son primer Bisbe, ques anomenà Theodosi.

L proposit es de notar assi lo q̃ escriu Florian de Campo. Que Barcelona fonch tant poca cosa, y resta tal, quant Annibal la dexa: que estigue casi deserta, a fins al temps del Emperador Claudio, de la tẽporada del qual ara anam parlant. Y exagerant mes asso Pere Anton Beuter escriu. Que estigue del tot arruynada, des del temps que Telongo Bachio la arruyna fins al de aquest Emperador Claudio. Y que en lo seu Imperi y no abans se tornà à trobar memoria de ella. Descuydas lo Beuter de allo que ell matex auia escrit de aquesta ciutat, de temps dels Scipions, y no saltres ho tenim ja referit. Tambe se oblidà del que auia dit del principi de la predicacio Euãgelica com vingue en aquesta ciutat: cõ ja ho auẽ escrit dalt. Y no deuia auer haguda noticia de tot lo q̃ jo he apũtat de la matexa ciutat, en diuersos llochs de nostra historia. O per millor dir, y seruar la opinio de tãt graues escriptors (pẽs jo) auersse de entẽdrer: q̃ lo intẽt dells no fonch dir, q̃ desde llauõs fins ara nos trobas memoria alguna de Barcelona: sino q̃ tot lo q̃ sen trobaua era no res, y se podria dir casi del tot arruynada, en cõparacio del aument, o autoritat, y fama, que acquiri en aquesta tem-

Flo. l. 4. c. 11

Beu. l. 1. c. 16.

Li. 5. c. 2. c. 15 ca. 21. 63. 64.

Dalt cap. 5.

Digitized by Google

temporada de Claudio. Y axi estarà tot concordat.

No escriuhen en que consisti aquesta nova estima, o causa de honrrosa memoria de Barcelona. Pero sens dubte (com nos sapia altre bon succes de ella) degue esser de la predicacio Euangelica, que oy, y la recepcio publica de la Fè Catholica, que tingueren los Barceloneses per aquest temps. O per millor dir, fonch saberse publicament y de cert, lo que poch abans anauam rastrejant, asserca del que ja en aquest capitol esta manifest, y patent. Perque escriu mon pare micer Miquel Pujades: que en aquest temps, tretze anys apres de la passio de Christo nostre Senyor, que serian als quoranta sinch, o quoranta sis de la sua natiuitat (que es lo temps en lo qual auem dit que sanct Pere passà son Pontificat en Roma) hi hague ja Bisbe en la dita ciutat de Barcelona: lo qual se anomenaua Theodosi. Y que aquest fonch lo primer Bisbe de aquesta ciutat. No diu com hi vingue, de quina nacio era, qui ley enuia, ni com mori. Sols escriu auerho tret de vn llibre escrit de ma, que quant ell escrigue (serca del any 1564.) estaua en lo Archiu de la Comunitat dels Preueres Beneficiats de la Sancta Seu de Barcelona: que vulgarment li diem lo Archiu de sanct Seuer: per tenir aquella comunitat per Patro aquell sanct. Y en aquell llibre estauan continuats molts Bisbes de Barcelona successiuament per sos temps. No han faltat alguns venerables Preuercs, que me han certificat, auerlo vist. Pero sercat per nosaltres, may se es trobat. Ab tot per faltar lo dit llibre, no ha de menguar lo credit del relador. Perque de aquest matex Theodosi fa mencio, y el posà per primer Bisbe de Barcelona lo nostre Pere Miquel Carbonell, en lo seu Cathalago dels Bisbes de la matexa ciutat. Lo qual esta recondit en lo Archiu Real, en vn llibre intitulat. Memoriale quoranta nou, folio, sexanta y quatre. Axi matex esta tambe escrit, en lo Episcopologi del Archiu del Capitol de la nostra Sancta Seu: copia delqual me donà don Alonço Coloma, Bisbe que fonch de aquesta ciutat, y molt senyor meu. Y axi quant per orde seu en lo any 1600. trasi la succecio, y serie, dels Bisbes de aquesta ciutat, que ell feu pintar en la Sala gran del Palau Episcopal: mogut de tots aquestos testimonis, posi à Theodosi per primer Bisbe de Barcelona. Y lo pare fra Francisco Dia go apres à tingut à be seguir asso matex. Diag. l. 1. c. 4

La antiquitat de la gloria Barceloneса que de aqui resulta, es tal: que per ser tant gran, no podem dir altra cosa mes de ella, ni de aquest Pontifice Theodosi, sino que mori ja en lo any quoranta y quatre de Christo nostre Senyor, segons lo dit Episcopologi del Capitol de la Iglesia desta ciutat. Que seria en lo propri any, que sanct Iaume mori en Hierusalem: conforme los Annals Ecclesiastichs de Cæsar Baronio. Y axi sols onze anys apres de la mort y passio de Christo nostre Senyor. O almenys en lo any 46. o 47. del Saluador: que serian los tretze cabals apres de la Passio, mort, Resureccio, y Assencio de Christo nostre Senyor, segons lo dit llibre, que referex y seguex mon pare micer Pujades.

Y si algu me diu, lo que digueren molts quant se pintà la dita Sala: com se pot prouar, o de ahont pot pendrer fonament, que en aquest temps ja los Barceloneses tinguessen Pontifice? Perque se que hi ha homens que no tenen per posible sino allo, que à ells sels encaxa en lo entenyment: no me acontentare en dir, que bastaua la escriptura de tant qualificats Archius: fino que procurare ferlos tocar les coses prouablement. Y axi los que fan tal demanda, si es senzilla, ab desitg de saber, y no malicioса (que per als tals no abasta raho) cõsideren. Que ja la Fè Christiana anaua començantse à sembrar en Espanya, y la predicacio de sanct Iaume que auia estat en ella, y que de aqui volgue Pere Anton Beuter restas la Fè en Cathalunya passant lo Apostol per Leyda, y Tarragona: y que de aqui ab tant bon veynat se estengue, à participarne los Barceloneses, com en sos llochs he dit. Als quals pogue sanct Iaume enuiar, o dexar algu dels dexebles, que com en son propri lloch he dit, tingue à mes dels nou. O almenys podia ser que Theodosi fos enuiat als Barceloneses per los

Pujades. p. 2.

Digitized by Google

Sancts Anastasi, y Theodoro dexebles de sanct Iaume, qui estauan en Caragoça de Arago, com auem dit. Aquesta verasimilitut se fundà, ab lo intent dels Sancts, que erà sembrar lo Euangeli, y plantar la Fè per quantes parts poguessen del vniuers mon, conforme ho manà Christo
Marc.c.fin. nostre Deu, y Senyor per sanct March, lo dia de la sua admirable Assencio. Y axi tenint ells les coses de Caragoça en algun bon estat: y aument, qui dubta enuiarian à predicar per moltas parts à alguns de sos dexebles: o peruentura de sos condexebles: puix conforme esta dit, los dexebles de sanct Iaume foren molts mes de dotze, y ab ell no sen anaren sino set. Axi que algu de aquells, que restaren en Espanya, pogue, y degue venir à predicar à Barcelona. Y puix no implica contradiccio, ni te impossibilitat, que molt queu pensem axi? Que no sera tant remot y lluny asso, com ferhi venir los predicadors desde Hierusalem, dels ques trobaren en aquella dispercio dels feels, que y hague apres de la mort del Prothomartyr Esteue: de la qual parlan los Actes Apostolichs, en lo any 35. de Christo nostre Senyor: com de alli los hi vol fer venir vn curios, docte y modern escriptor. Que cert mes prouable sera, à proximis, que à remotis. O sino de aqui, y de alli fonch posible, o quiça tot junt. Y nom hisca algu à dirme: com no diem lo matex de Leyda, y Tarragona, y altres? Que jo no dich, no poguessen tenir tambe alli Bisbe, puix ja hi auia predicat sanct Iaume: sino que puix nou trobe escrit, no vull traurer coses de mon cap. Ab lo que de ellas esta dit, faça vn bon enteniment sos discursos. De les altres ciutats direm per auant en sos llochs.

Y tornant al proposat en lo principi del capitol: succehint en Barcelona vna cosa tant notable, com era auer ja tingut Pontifice en aquests temps tant primerenchs: ab molta raho se pot dir de ella, lo que diuhen Florian, y Pere Anton Beuter. Que en aquest temps comença à tenir fama, y lustre, y que tot lo que era estat atras, fonch com si no fos estat, à respecte del que ara venia à ser.

Y es de tanta importancia pesar, y considerar be asso, que me apar es vna de les coses de que mes se pot honrrar Barcelona. Perque por dir: tingue Pontifice vn any apres quel tingue Roma, segons lo primer compte posat en lo principi del pressedent capitol: y si seguim lo segon compte, lo tingue vn any abans que Roma. Y sia donada gloria à Deu Omnipotent, en referiment de gracias, que essent Isglesia Cathedral tant antiga, ha perseuerat, y perseuerarà (Deu nostre Senyor volent) sempre en la obediencia de la Sancta Sede Apostolica, Catholica Romana. Que per la gracia del Senyor may se es vist Bisbe de Barcelona Heretje ni scismatich. No obstant que cert autor modern, mordicador de nostres glories escriuint nostres Histories, aja volgut tatxar de Arria algun Bisbe desta ciutat. Que en son lloch donare raho Lib.6.ca.71
bastant, de com se enganyà en escriurer lo que preten.

Capitol. XI. Dels Sancts Victor, y AEtio, Bisbe de Barcelona, als quals mataren los infels: y foren los primers martyrs de Cathalunya.

EN lo any quoranta y sinch de la Natiuitat de Christo nostre Senyor, si mori Theodosi en quoranta y quatre, com en lo capitol prop passat he dit: y sino, en lo de quoranta y set: era ja feta eleccio de altre Bisbe immediadament tras de Theodosi. Lo qual se anomenà Victor, segons escriu mon pare micer Miquel Pujades seguint Pujades,p.1
lo dit llibre del Archiu de la comunitat de sanct Seuer. Aquest tingue lo seu Pontificat fins en lo any sinquanta dos de la Natiuitat del Saluador. En lo qual mori à 18. de la Kalendas de Maig: que son los catorze de Abril. Del qual tambe fan memoria Damia Goes en la sua Espanya, y micer Hieronym Pau en la Barcinona. Pere Miquel Carbonell, y lo Canonje Tarafa, cada qual en lo seu Episcopologi. De manera, que aquest segon Bisbe ja pogue ser dels que sanct Pere enuià desde Roma à mes dels nomenats en lo capitol. 9. O pogue gosar de la sua presencia en Cathalunya:

Digitized by Google

ya: conforme al que auem dit en lo matex capitol noue. Y per la antiquitat del temps, y auer passades la Isglesia tantes calamitats en les persecucions, que à sos temps posarém: en las quals los perseguidors procurauan quant podian, occultar les memories dels Sancts, no podem fer mes de anar restrajant les coses. De aqui tambe se es seguit, que de molts no sabem la nacio, origen, ni patria: com nos esdeue ab estos Bisbes de Barcelona, que foren en aquest temps: espescialment de Victor, comunament tingut per Sanct, y anomenat ab tal renom. En temps del qual, y de la primitiua Isglesia, anauan ja algunas maquinas del Dimoni procurant oppugnar la veritat Euangelica: y començauan à correr les Heretgies dels Nicolaytas, y Hebionitas, senyaladament en las Isglesias de Epheso, com apar del Apocalipsi de sanct Ioan. Y com aquestos vltims pretenian, que Christo nostre Senyor segona persona de la Sanctissima Trinat no era Deu: fonch Heretgia que facilment se estengue per tot lo mõ: y ques prengue subitament en Espanya. En la qual, com auem vist: pochs cregueren en la predicacio de sanct Iaume: quils proposaua, que vn home mort en Creu era Deu. Y axi encara, en lo temps de Victor molts infels (vist auerhi altres, que conformauan ab la opinio de ells) tingueren tant obsegats los vlls, y estigueren tant posats en no voler veurer la verdadera llum: que per quant aquest nostre Pontifice Victor ab les sues predicacions, y exemplar vida los illuminaua, y perque segons diuhen los sobre allegats escriptors, y fra Antoni Vicens Domenech, los impugnaua ab sos escrits, y doctrina, lo mataren cruelment. Y rebent corona de Martyri, puja la sua anima à gosar del fi, per al qual era criada, lo sobredit dia de catorze de Abril. Veritat es, que lo Episcopologi del Archiu del capitol de aquesta Sancta Seu, diu fonch en lo any 42. pero jo pens fonch error del quil copiaua. Y tots los tres Episcopologis dels dits tres Archius, han pres error en la assignacio dels Emperadors, que Imperauan en lo temps de cada Pontifice. Y axi vaya per aduertit, que nou referire mes: que seria cosa enfadosa repetirho cada vegada.

Apocal. c.1.

Succehi à sanct Victor, vn altre sanct Bisbe anomenat Ætio. Lo qual ni degue tardar molt à esser eligit, ni en acabar lo Pontificat. Perque escriuhen los matexos escriptors ja allegats, que morí à 19. de las Kalendas de Setembre (que es à catorze de Agost) del any 53. Y diuhen tambe, que morí martyr, sens senyalar la especie del martyri.

Aquestas son las primeras Hostias, que esta ciutat offerí à Deu Ommipotent en sacrifici, per tota Cathalunya: per lo aument de la religio, y Fè Catholica, que se anaua estenent y propagant. Aquestas son las primeras fonts, que regaren los sembrats de la predicacio Euangelica, que fins alli se eran fets en Cathalunya. Aquesta es la Cera vermella, ab que nostre Senyor Deu volgue se fagellas la carta de la gracia auia feta à aquesta terra: de admetrer als seus, en lo Gremi de la Isglesia. Barcelona es la ditxosa, que tant de las primeras hix ab la roba de purpura, à rebrer à Christo nostre Senyor son espos. Felice ella, que testifica, allo que à les altres se predica. Y finalment venturosa aquella, que es cridada tant dematí à la vinya de Deu nostre Senyor: que quant se vindra al vespre (que sera la fi del mon) aura tingut temps de auer ben treballat en ella. Placia à la Diuina bondat sen aprofite: y no permeta, *quæ sint nouissimi primi, & primi nouissimi.* Y aquestos sancts Prothomartyrs de Cathalunya, vullan interfedir per ella, y per tot aquest Principat.

Mort aquest sanct Ætio, tercer Bisbe de Barcelona, succehili en lo Pontificat lo Bisbe Deodico: del qual parlarem bax en lo capitol tretze.

Capitol. XII. De la mort de Claudio, y succesio de Nero: y com en aquest temps sanct Saturni predicà en Cathalunya.

COrrent lo any del Senyor sinquanta sinch, se acaba la senyoria del Emperador Claudio per mort de aquell: com escriuhen Pere Anton Beuter, y Antoni Viladamor. Beu. l. i. c. 23. Vilad. ca. 55.

Digitized by Google

Si be deu ser mes vertader lo compte de Eusebi, qui escriu la sua mort en lo any 56. auent Imperat tretze anys, nou mesos, vint y vuyt, o vint y nou dies: al qual seguexen Iacobo Bergomense, Ioan Pineda, y lo Canonje Tarafa. Y axi Ioan Baptista Egnacio, Suetoni, y Sexto Aurelio Victor diuhen, que mori en lo catorze any de son Imperi. De hont se veu que sens dubte estan errats alguns Codices dela Historia Ecclesiastica Tripartita, en quant diuhen que Claudio no cumpli lo any quart de son Imperi: volent dir lo catorze.

Bergom.l.8 Pined.lib.11 cap.1.§.1. Tarafa.c.54. Egnacio.l.1

Tripart.l.2. cap.4.part.1

Mort Claudio, succehi en lo Imperi Romà, y senyoria de Espanya, y axi de Cathalunya, son fill, o fillastre, Claudio Nero: segons los matexos escriptors dalt allegats. Y dihemli fill, o fillastre de Claudio: perque tot ho fonch, per auersel afillat y adoptat Claudio. Com se veu ab lo que escriu Suetonio en les vides de tots dos. Del qual escriuhen Paulo Orosi, Pere Anton Beuter, Antoni Viladamor, Ambrosi de Morales, Hartman Schadel, Sexto Aurelio Victor, Ioan Baptista Egnacio. La Historia Ecclesiastica Tripartita, Ioan Pineda, y Tarafa. Y alguns com Mariana lo anomenan Domicio Nero. Y per ara, sols fa aduertir: que vns volen succehis en lo matex any 55. altres en 56. y alguns en 57.

Oros.l.1.c. Nero hic. Beu.p.1.c.23 Vilad.c.56 Mor.l.9.c.9 Egnacio,l.1. Tripart p.1. lib.2. cap.4. Pined.lib.11 c.4. §.1.2.3. Mar.l.4.c.3

En aquesta temporada, que conforme volen Beuter, y micer Pujades mon pare, corria lo any 55. del Senyor: als vltims dies de la vida de Claudio, la ciutat de Tolosa comença à tenir Bisbe. Y lo primer qui segue en la Pontifical de ella, y instruhi aquell poble en la lley Euangelica fonch sanct Saturni. Qui era estat enuiat à aquella ciutat per lo summo Pontifice sanct Pere Apostol: apres de auerlo aportat de Antiochia à Roma. Y si be lo intent del Apostol fonch enuiar principalment son dexeble Saturni à Tolosa: totauia, de pas se detingue alguns dies en Arles. Ahont entre altres, que predicant conuerti, tingue per dexeble à sanct Honesto: qui apres li fonch socio en la predicacio, que feu en Tolosa: conforme vltra dels citats se poden veurer escrites estes coses per Nicolau Bertran, Esteue Garibay, Pere de Natalibus, Hernando del Castillo, y fra Hieronym Romà.

Pujades.p.2.

Bert.fol.43 Gar.l.7.c.5.

Rom.l.1.c.1.

En lo temps que sanct Saturni se entretingue en Arlas, y tarda à arribar à Tolosa, fonch la mort de Claudio, y succesio de Nero en lo Imperi: y quant sanct Saturni, y sanct Honesto arribaren à Tolosa, ja Imperaua Nero. En temps del qual, poch apres que aquestos Sancts foren en aquella ciutat de Tolosa, sanct Saturni enuia à sanct Honesto pera predicar en Espanya. Lo qual arribat en ella predica en Pamplona de Nauarra. Y poch apres tras de ell, hi vingue lo matex sanct Saturni, cridat per los de la terra. En la qual feu grandissim fruyt. Perque en dos anys conuerti en Pamplona, passades de quoranta mil persones. Desde ahont passà, y predicà en moltas parts del Regne de Castella.

Y ja quel tenim en Espanya es be aduertir: que molts Espanyols lo anomenaren sanct Cerni; y axi lo anomenà Beuter. Garibay que es Nauarro diu: que desta manera lo anomenan los Nauaros. En Cathalunya fonch temps quel anomenauan axi matex, com se veura Deu volent en la segona part de nostra obra. Y axi vaya per aduertit, que Cerni, y Saturni, es tot vn nom.

Tornant à la Historia: escriu Nicolau Bertran, que anant predicant sanct Saturni per Espanya, o estant en Nauarra torce lo cami à la ma esquerra, y vingue à predicar en la ciutat de Roda. De la qual ja digui dalt en altre lloch, que vuy es la que antigament era en les montanyes de Cathalunya, en les partides del Comtat de Ribagorça, segons Esteue Garibay. De la qual fa mencio lo nostre Doctor Cathala Marquilles. Y nom contrapunte algu: en dirme que Ribagorça es en Arago. Perque ja tinch prouat esser en los antichs llimits de Cathalunya: encara que vuy se possehesca per Arago. Axi que podem dir: gosà Cathalunya de la predicacio que del sanct Euangeli feya Saturni. La qual per la gracia del Senyor degue esser rebuda, y acceptada. Y sens dubte que sanct Saturni dexà en ella algun Bisbe que no sabem. Per quant diu Bertran: que ordenà sanct Saturni, que de

Lib.2.cap.4

Ga.l.7.c.44

Marquill.in vsatic.Stra.

Digitized by Google

de Roda fè acudis als Consilis, y congregacions dels fels ques ferian en Espanya. Y segons axo, rebuda, y accepta auia de ser la sua predicacio, y ab ella los degue dexar Pontifice com sen anà de aquella ciutat.

Axi anam rastrejant poch à poch lo increment de la religio Christiana en Cathalunya, auent tinguts los primers principis que ja dalt he dits. Y desde assi fins al temps dels Reys Goths: no tinch noticia de algun Bisbe de aquesta ciutat, de qui puga fer mes mencio. Veritat es, que Morales Garibay, Vaseo, y lo Bisbe de Gerona, tots son contra de mi, diēt. Que los Bisbes de Roda, que trobam firmats en alguns Concilis eran de la Ródes que es en lo Bisbat de Gerona. Vullan ho dir de la Rodope que era prop de ahont vuy es lo monastir de sanct Pere de Ródes: o vullen ho dir de la que tingue titol de Vescontat de Ródes: ja jo digui en altre lloch quem dubtaua molt fos possible lo que ells volen, per estarlos massa prop Elna, Ioncaria, Illiberis, y Empuries, que en aquexos temps totes tenian Bisbe. Almenys los Cathalans sempre han pensat que Roda de Ribagorça fonch la ciutat famosa, y de mes memoria que les altres. Com apar del q̄ diu Marquilles ab aquestas paraulas, comptant las ciutats mes celebres de Cathalunya. *Decima ciuitas ab antiquo est Roda, eius Comes est Ripacurciæ, Vicecomes nominatur de Peralta, aqua naualis Noguera Ribagorçana.* Demodo que de temps antich es Roda de Ribagorça la famosa y senyalada. Y es cert, que en aquesta occasio de la predicacio de sanct Saturni, auem de dir: que predicà en la ciutat de Roda de Ribagorça per lo veynat te ab Arago, y Nauarra: essent axi mes facil, que no anar al altre extrem de Cathalunya al lleuant, y à la mar. Y considerat asso, y vist com es sens dubte (lo que Deu volent direm en la segona part) que de Roda de Ribagorça fonch mudada, o vnida la Sede ab la de Leyda, en temps de don Ramon Berenguer Comte de Barcelona, Princep de Arago, que conquista Leyda: de aquestos dos estrems habils, aurē de traurer lo medi cert. Que los Bisbes, que de Roda trobam en aquest entre mitg de temps, foren de la Roda de Ribagorça. Y resten ab asso satisfets los contraris: perque pugam passar auant en las historias segons lo curs del temps.

Lib. 2. cap. 2

Capitol. XIII. Com sanct Pau Apostol vingue à Predicar en Espanya, y mori en aquest temps Deodico Bisbe de Barcelona.

EN lo segon any del Imperi de Nero, conforme escriuhen Hartman Schadel de Nuremberga, Beuter, lo Bergomense, Baronio, y Mariano Scoto, Eusebi y altres infinits, fonch aportat pres à Roma y en ella detingut (ab cadena y vna guarda) lo vas de eleccio sanct Pau Apostol. En la qual estigue per espay de dos anys. Y passats aquells, cō li fos donada llibertat de anar à son gust alli hont volgues, diu Beuter: que tenint aquella facultat la emplea en venir à predicar la Fè en Espanya, conforme abans auia promes en vna sua Epistola que tenia escrita als Romans. En la qual los digue, que de pas los visitaria, venint à Espanya. Y del que escriu lo meu pare sanct Hieronym en lo dels homens illustres, o escriptors Ecclesiastichs, apar: que sanct Pau fos tret de preso, directa y expressament per venir à predicar al occidēt. Y axi ho afirma lo Vitæ Sāctorum, de la llibreria desta Seu. Y no puch dexar de preuenirme per als que auran llegit al Canonje Francesch Tarafa, que no gosà verificar: sino escriurer que axi se diu, ys pensa, que sanct Pau vingues à Espanya. Tement quiça per auer llegit en lo Decret de Gracia la autoritat del Papa Gelasi, o al Angelich Doctor sanct Thomas, no auent ben antes lo sentiment ab queu deyan. Perque aquesta vinguda de sanct Pau se proua ab autoritat de altre Papa. Que quant menys es sanct Gregori Magno, en los Morals ahont ho he jo llegit: y en Vaseo, quiu proua ab autoritat de sanct Ioan Chrisostomo, y ab autoritat de sanct Hieronym, y de altres, que tābe son allegats per Hernādo del Castillo. Escriuhenla tambe Theophilato sobre la citada Epistola de S. Pau, Vincēcio

Beu. p. 1. c. 25
Bergom. l. 8
Roma. c. 15.
Sellula. 3.
Taraf. c. 44
Morals de S. Gregor. lib. 31. cap. 37.
Chrisosto. Homilia. 7.
Hieronym Esai. cap. 11.
Amos. cap. 2
Castil. in pri.

Historial, sanct Isidoro de Obitu patrum, don Lucas de Tuhi, Ioan Gil de Çamora, y Iacobo Bergomense, referits per Beuter. Als quals mon pare micer Miquel Pujades ajusta sanct Anselm, y lo venerable Beda, sobre la ja citada Epistola de sanct Pau: Vltra dels quals ho he vist, y llegit en lo Martyrologi Romà de Papa Gregori tretze, y en lo Cathalago dels Sancts que feu lo Bisbe Equilino, y en lo Ambrosi de Morales, que sobre asso referex vna altra infinitat de escriptors Ecclesiastichs, y seculars. Y fan lo matex fra Hieronym Romà, y fra Ioan Pineda. Y la autoritat del Papa Gelasi com diu Cæsar Baronio en lo Martyrologi nos te de entendrer: demanera, que ell pensas, que may sanct Pau vingues à Espanya: sino que per voluntat del Senyor fonch impedit, y no pogue venir quant volia: fins algun temps apres. Y per proua de que vingue apres, cita molts Sancts y escriptors Ecclesiastichs queu afirman axi. Y nouissimament te la matexa opinio, fra Francisco Diago. Per la qual fa lo que baix direm parlant de la Bulla del Papa Esteue. Demanera, ques resol que vingue sanct Pau à Espanya.

Bis. Equil. l. 1 c. 10. l. 6. c. 23
Mor. l. 9. c. 11
Rom. Repu. Christi. l. 15.
Pined. li. 10. cap. 13. §. 2.
Varonio als 22. de Marts.
Diag. l. 1. c. 6
Baix cap. 14

Pero presa aquesta resolucio se offerex altra dificultat, en la aueriguacio del temps en que vingue. Y ningu discrepa que sanct Pau fos pres lo segon any del Imperi de Nero com dalt he dit: y que estigues pres dos anys: y axi se auria de dir vingue à Espanya en lo quart any del Imperi de Nero, que vindria à esser lo de 59. de Christo, si seguim lo compte dels que volen que començas lo Imperi de Nero en lo any 55. com he dit en lo capitol dotze. Y si Nero comença à Imperar en lo any 56. la vinguda de sanct Pau seria en lo any 60. de Christo. Pero Cæsar Varonio vol que fos en lo any 61.

Sia com se vulla: poch abans, o poch apres que sanct Pau fonch en Espanya à 18 de las Kalendas de Ianer, que es à 15. de Desembre mori en Barcelona lo Bisbe Deodico, qui auia succehit à sanct Ætio: y era estat quart Bisbe de Barcelona. Al qual succehi Lucio com baix, en lo capitol present veurem. De aquest Deodico fan memoria mon pare micer Miquel Pujades seguint lo dit libre del Archiu de sanct Seuer, y lo Episcopologi del Archiu Real, y micer Hieronym Pau en la Barcinona. Al qual lo mestre fra Fracisco Diago ha anomenat Theotico. Y per quãt no sabem altra cosa de la sua vida, rematarem: en que, puix succehi à Ætio qui mori lo any 53. com dalt digui, morint ell en lo any 60. com assi auem dit, segue en lo Pontificat per temps de set anys, poch mes, o manco. Axi que veu los principis de la predicacio de sanct Pau, si vingue en Espanya en lo 59. o en 60.

Y si Deodico no veu los dies de la predicacio de sanct Pau: perq̃ no vingues lo Sanct à Espanya fins al any 61. com vol Baronio, o 64. com vol Vaseo, o en lo de 67 cõ vol Esteue Garibay (prouenint aquesta discordancia de no auerse confertat en lo primer del Imperi de Nero) almenys veu he aquells dits josos dies, son succesor Lucio. Lo Pontificat del qual fonch de molta felicitat: axi perque ab ell alcançà corona de Martyri, y ab ella la gloria, com baix veurem en lo capitol setze, com per los successos hi hague en Cathalunya de predicadors Apostolichs, qui li ajudaren à sembrar la lley Euangelica: y en particular lo beneuenturat sanct Pau com en lo segnent capitol veurem.

Capit. XIIII. Dels dexebles que sanct Pau aportà quant venint à Espanya: com predicà per Cathalunya, y dexa à sanct Ruf per Bisbe en Tortosa.

VEnint sanct Pau à predicar lo Sacrosanct Euangeli en Espanya, aportaua de compañia molts dels seus dexebles: y especialment concordan los escriptors en lo presedent capitol anomenats, que aportaua à sanct Sergo Paulo. Lo qual era estat Proconsul en lo Regne de Xipre, y ell lo auia conuertit y batejat, passant per aquella Illa, quant vingue à Roma. Aportaua tambe à sanct Ruf, fill de aquell Simon Cyreneo, del qual diu sanct March, que era pare de Alexandro, y de Rufo, y qui ajudà à aportar la Creu à Christo nostre Redemptor. Tambe aporta sanct Pau

Maach. c. 15.

Digitized by Google

Pau en sa companyia à Trophimo, Epheſi no, Torqueto, Celon y à Endelatio, y alguns altres, que en diuerſes parts auia cõuertits: com apar de vna Bulla que lo Papa Eſteue eſcrigue à Frodoino Bisbe de Barcelona, en fauor de Hermemiro: reprenent à Frodoino, perque occupaua algunas caſas q̃ erã de patrimoni de ſancta Thecla, y Dioceſi de Tarragona. La qual Ycart.c.37. Bulla diu micer Luis Pons de Ycart eſtà en lo Archiu de la ſancta Seu de Tarragona, treta dels Archius de Roma. Mes auant aportà Sanct Pau à Crecentio, ſe- Dia. l.1.c.6. gons vol lo meſtre fra Franciſco Diago, ſeguint à Ado Bisbe de Viena. Tirant S. Pau ſon cami per ahont lo ſanct Eſperit lo guiaua, entra en Cathalunya: y eſtam en dificultat, perquina part hi entra. Que Eq.l.1.c.60. ſegons diuerços llochs del Bisbe Equilino, apar hi vingues deſde les parts de Frãça, auent dexats à ſos dexebles Crecẽtio en la ciutat de Viena, Trophimo en Arlas, y à ſanct Sergio Paulo en Narbona. Pero no falta qui ſeguint lo que apar ſe pu- Berg.l.8. ga traure del Bergomenſe, diga lo contrari. Perque Beuter y mon pare micer Miquel Pujades, y micer Ycart diuhen: que anantſen de Tarragona dexà ſanct Pau, à Sergio Paulo en Narbona. De manera que apar ſeria com ſen ana de Eſpanya, y no quant hi vingue.

Lo Martyrologi Romà de Gregori XIII. en aqueſt particular diu aqueſtes paraules. *Narbone in Gallia, natalis ſancti Pauli Epiſcopi, Apoſtolorum diſcipuli, quem tradunt fuiſſe Sergium Paulum Proconſulẽ, qui à beato Apoſtolo Baptizatus, & cum in Hſpaniam pergeret, apud Narbonam relictus, ibidem Epiſcopali dignitate donatus eſt.*

De les quals apar reſultar claramẽt: que ſanct Pau Apoſtol dexa à ſanct Paulo Sergio al venir, y no al anarſen de noſtra Eſpanya.

En effecte no entrant ſanct Pau en Cathalunya per la part de Frãça ahont auia dexats als ſobre anomenats ſos dexebles, o entrant per ella, o per altra, la comuna opinio, conforme los ja citats eſcriptors, es, Que abans de anar à Tarragona arriba à Tortoſa. Y juntament ab ells eſcriuhen Mariana y Vaſeo. Que predicant en Ma.l.4.c.1. Val.l.1.c.18 Tortoſa, dexa en ella per Bisbe à ſanct Ruf, ſon dexeble: y que fonch lo primer Bisbe de aquella ciutat. Lo que aduera tambe Morales, dient: que en Tortoſa ſe Mo.l.9.c.11. fa ſolemne feſta de aqueſt ſanct, y que ſurtig axi en lo Breuiari vell de aquell Biſbat. Fra Hieronym Romà eſcriu: que en la Igleſia de Tortoſa tenen à aqueſt ſanct Var. a 1. de Nouembr. per Patro. Lo Cardenal Cæſar Varonio en lo Martyrologi, y lo Bisbe Equilino, lo Bisbe Equi. ſan Bisbe de Thebas. Fra Antoni Vicens Domenech. Domenech diu: que per temps ſucceciu a 14. Nouẽ. fonch Bisbe de vna part y de altra, ço es de Tortoſa y Thebas. Pòſa lo Martyrologi Romà la ſua feſta als 21. de Nouembre, y fra Domenech diu que Beda, Vſuardo, Ado, la poſan als trenta del matex.

Era ſanct Ruf de nacio Africana, natural de vna ciutat anomenada Cyrene, o Corena: y en ella foren ſos pares de linatge noble. Y per auer tinguts ſon pare Simon alguns infortunis enlos bens, eſtant ocorregut y vergonyos de ſa pobreſa, apretat de aquella, ſen ana à Hieruſalem, aportant à dos fills que tenia, anomenats Alexandro y Rufo. Trobaren lo, que venia de vna alqueria, aldea, o vila, lo dia q̃ Chriſto noſtre Senyor prẽgue mort y paſsio, y ferẽ q̃ li ajudas à aportar la Creu. Ab aqueſta occaſio y altres, que ſon fill noſtre ſanct Ruf auia oydes les marauelles de Chriſto, y que apres de mort era reſucitat, y obraua grandeſes y miracles: adoctrinat ja per ſon pare en algunes virtuts morals, com vna virtut atrau y inſita al home pera altre, aficionas à ſeguir als que predicauan las grandeſas de Chriſto: y entre altres, al gran predicador ſanct Pau. Y aprofitas tambe de ohirlo, que en poch temps (mediant la gracia Diuinal) meresq̃ eſſer èligit en lo ſenyor, per al miniſteri de la Igleſia: ſegons que ab ſemblants paraules ho diu lo matex ſanct Pau. Teſtimoni de la ſanctedat de Ruf, tant calificat, que no neceſsita de altre conteſte. Y axi com ſanct Pau diu als ad Rom.16. Romanans. *Saluitate Rufum electum in Domino*: no falta qui interprete aqueſtas paraules de manera, que vullan dir: que ſaluden à Ruf, ſenyalat en ſantedat. Pot ſe be creurer axi, que fonch deſta qualitat: perque de tal meſtre, no podia exir ſino tal dexeble. Elegit Ruf en la ſort del ſenyor,

viuia encara sa mare, com se trau del matex sanct Pau: qui tambe encomana la saluden. Y deuian los dos viurer en Roma en aquell temps, puix sanct Pau encarrega als de aquella ciutat, que saludē à Ruf y à sa mare. Apres com sanct Pau estigue en Roma, y en la preso, se degueren tractar: y venint à Espanya lo degue pendrer y aportar en sa companyia, y dexar per Bisbe de la ciutat de Tortosa, en Cathalunya: y no en Arago com (errant lo siti) digue Vaseo. Los progresos de sanct Ruf, y lo exit que tingue sa predicacio en Tortosa, no son vinguts à ma noticia, y axi nols escrich. Sols aduertire los principis de nostra Religio en aquella ciutat: y que puix Sanct Pau hi dexaua Bisbe, hi deuia auer ja conuertits alguns gentils, y fets Christians.

Cap. XV. De com sanct Pau predica en Tarragona, y se edifica vn Temple en honor de sancta Thecla.

HAuent dexat Sanct Pau à son dexeble Ruf en Tortosa, anasen à la ciutat de Tarragona. Y estant en aquella ciutat, com era Metropoli de la Prouincia Citerior: y axi en ella hi auia gran concurs de gēt de tota Espāya, qui dubta ques detingues molts dies en ella, per al effecte à que era vingut. Y que ab lo esperit que li auia donat lo Senyor, continuant ses prediques conuertiria à molts à la fe Christiana, y augmentaria lo numero de sos dexebles. Y axi diuhen mon pare micer Miquell Pujades y Beuter: que cō entre los dexebles que S. Pau tingue en tota sa predicacio, lo mes excelents fos la Verge y martyr sancta Thecla, com fos ja morta al temps que sanct Pau predicaua en Tarragona, comptant ell, y narrant als Tarragonesos, o per ventura predicantlos (per donarlos cami ab tal exemple) la marauellosa sanctedat de aquesta Verge, los Tarragonesos se mogueren à tanta deuocio de la Sancta, que à honor sua, y gloria de Deu omnipotent edificaren vna Iglesia sots inuocacio y nom de la dita sancta Thecla. De la vida y martyri de la qual me refereisch al Martyrologi Romà, à les lliçons dels Breuiaris Romà y de Barcelona, y à fra Ioan Pineda. Y sobretots se llitja Cæsar Varoni, que especifica quines coses de la Historia de sancta Thecla son veres, y quines Apocryphes. Y si algu qui ha llegit à Iacobo Bergomense, me volia posar entre les coses Apocryphes asso que diem: de, que sancta Thecla moris primer que S. Pau, per quant lo Bergomense posa lo martyri de S. Pau à vint de Iuny, y lo de sancta Thecla en vint y tres de Setembre del any setanta de Christo. Aduertesca: que com hi ha aguda tanta diuersitat de coses escrites de aquesta Sancta, com se pot veurer en Cæsar Varonio, no es marauella se reba algun engany en asso: y se atribuesca al tēps de la predicacio de S. Pau alguna cosa de les succehides a la sancta, o fetas per sos deuots apres dela mort de S. Pau. Y particularment aquesta. Perque com apar del Bisbe Equilino, y Breuiari de Barcelona, encara que cōuertida sancta Thecla per S. Pau en la ciutat de Iconio se comensassen alguns martyris contra de ella: y deslliurada del foch, sen anas à vna casa ahont posaua S. Pau ab alguns dexebles, pregant à Deu per la fortalesa de la Sancta. Y poch apres fos tornada à pēdre y deslliurada de diuersos tormēts, anāt a la ciutat Iconio prop Seleucia moris: Cæsar Varonio ab autoritat de S. Ioan Chrisostomo diu: que sancta Thecla donà les sues joyes de Or a les guardes de la preso, pera que la dexassen anar à veure à S. Pau. Y dels matexos autors ab autoritat del meu pare lo grā Doctor S. Hieronym, y del Breuiari de Barcelona consta que sancta Thecla resta en Antiochia, que S. Pau no la volgue aportar en sa cō panyia en la predicacio: perque com era molt gentil, y de edat de vns diuuyt anys, no causas algū escandol: que alli en aquella ciutat pati diuersos tormēts, y deslliurada de ells, anant de Antiochia à Iconio sen entra dins vna rocha prop Seleucia, ahont se enten mori casi de edat de vns noranta anys, com diu lo Breuiari Romà. De manera que tenint ne diuuyt quant S. Pau la cōuertí, no podia tenir sino vint anys, quant ell predicaua en Espanya. Y axi no podia ser morta ella en lo temps que S. Pau predicaua en Tarragona, ni en lo

Pujades. p. 2 Beu. p. 1. c. 23. y 24.

M. als 23. de Setembre. Breu. in 4. s. 6. lec. eius festi.

Pine. l. 10. c. 34. §. 1.

Bergo. lib. 8

Eq. l. 1. c. 110

Digitized by Google

lo any 70. de Christo. Axi que restãt, que sancta Thecla no degue morir en aquella temporada de les passions de son martyri, que venian à conferir ab la preso primera y prèdica de S. Pau en Tarragona, sino molt apres, estam en dupte: com pogue ser que en vida de S. Pau jase edificas Temple en honor de la Sancta: si ja no deyam, per concordancia de les coses. Que predicant S. Pau la sua exemplar vida, moguts los Tarragonesos à deuocio de aquella Sancta, en vida erigissen altars y construissen Temple en veneracio sua.

Ycat. c. 37. Per lo q̃ relata micer Luis Põs de Ycart: que en aquella Bulla del Papa Esteue, q̃ dalt he allegada, se troba escrit: que sanct Pau predicà en Tarragona, y fundà lo Tẽple en honor de santa Thecla. Redarguint (com he dit) per asso à Frodoino qui occupaua las pertinencias de la Iglesia de sancta Thecla, fundada per lo Apostol S. Pau, y confirmada y roborada ab la sua predicacio.

Aquesta Iglesia que S. Pau, o los Tarraconesos, o tots junts, fundarẽ en honor de la glorioso Sancta, diu micer Ycart, tenirse per cert, seria estada alli ahont vuy en Tarragona es sancta Thecla la vella. Que à be q̃ Tarragona sia estada destruyda, y assolada tantas vegades, com en lo discurs dela Historia veurem, encaraque aquesta joya tant digne de ser guardada, no pogues peruentura conseruarse sencera: com la deuocio dels Tarragonesos era tãt intima y arraygada enuers aquesta Sancta, deuhen auer procurat ab diuersas reparacions, mantenir vna memoria tant preciosa, antiga y digna de tal recordacio: com à reliquia de la premicia de la religio, y testimoni de la antiquissima Christiandat. Prosperels Deu en premi de tanta deuocio. Be apar cert es obra de Deu, y merits de la Sancta, y ells ben deuots, y immitadors de ella. Que com tans torments no la separaren del amor y Charitat de Christo, axi à ells tantas borrascas y calamitats, nols han pogut apagar lo foch de la sua ardent deuocio.

Finalment, de tot lo que auem dit fins assi se podria molt be inferir, y donar per cert, que Sanct Pau apres de la predicacio y fundacio de dita Iglesia volgués anar de Tarragona, dexaria en ella algun prelat. Perque fundar y construyr en ella Tẽple, dexarhi gent, que ja se allargas à fer sacrificis publichs, presupposa, no auria dexat S. Pau à tants sens pastor y Bisbe. Perque la Iglesia fora restada viuda, y sos fills orphans. Y no era aquex lo costum dels Apostols. Ans be S. Pau acostumaua dexar à algu de sos dexebles, per las ciutats ahont passaua: com en Viena, Arlas, Narbona y Tortosa. Y axi ne degue dexar algu en Tarragona. O verdaderamẽt auiam de dir, que si S. Pau no ni dexà, deuia ser: perque ni auia ja desdel temps que hi arriba S. Iaume: com los hi auia aguts en Barcelona. Lo que apar se puga confirmar ab allo que escriu Ambrosi de Morales, en les antiquitats de Espanya, escriuint: que Tarragona sempre desde la primitiua Iglesia, es estada Metropoli molt principal. De modo que apar, sentir: que en aquestos principis tingue ja son Pontifice: que altrament sens tenirlo, ni fora estada en aquell temps Metropoli, nis podria dir, queu fos desde la primitiua Iglesia. Majorment precehint ja la predicacio de S. Iaume en Leyda y Tarragona, y tenint Bisbe Barcelona. Veritat es q̃ fins à S. Fructuos no he jo sabut trobar nom de algun altre Bisbe dels que ho foren abans que ell.

Moral. c. de Tarragona.

Assentades aquestes coses sen anà lo Apostol S. Pau de Tarragona (ja he dit, que alguns volen que al anarsen fes lo cami tirat deues les parts de Fraça) aportant en sa companyia à son dexeble Paulo Sergio, com digui en lo capitol. 14. lo qual dexa en lo Empurda. O apres de auerlo ja dexat per Bisbe enla ciutat de Narbona, es cert, q̃ aquell estigue, y predicà en les parts del Empurda: com ne trobam memoria en vn llibre antich de pregami escrit de ma, en lo cor de la Iglesia del antich monastir de S. Pere de Roda, del Orde de S. Benet. En lo qual (parlant de com arribaren en aq̃ll lloch y monastir, aquelles santes reliquies, de les quals dire baix lib. 6. c. 82.) estan escrites aq̃stes parules. *Et descendentes ab ipso monte, inuenerunt fontem valde perspicuum, & ante ipsum montẽ inuenerunt vnam pulchriorem spelunçam & super ipsam vnum parum altare, quod beatus*

beatus Paulus Narbonenſis ædificauerat Epiſcopus: imminẽte ſuper eum perſecutione Narbonenſium, duobus, aut ter annis latitãs ibid. &c. De manera que apar poderſe collegir de aqui: que S. Pau Narbonenſe eſtigue en aqueſtas parts de Cathalunya.

Iqu.l.1.c.60 Conformas algun tant ab aſſo, lo que diu Pere de Natalibus Bisbe Equilino, parlãt de Paulo Sergio Narbonenſe, de aqueſta manera. *Beatus Paulus eidem mandauit, vt ad partes Hiſpaniæ & Galliæ pergeret ad predicandum. Quod & ipſe fideliter adimplere curauit &c.* Y poch mes auall diu:

Berg.l.8. *indeq. Hiſpaniã circumiens prædicauit &c.* Tambe parlant Philippo Bergomenſe del Apoſtol Sant Pau, diu aqueſtes paraules. *Multis electis diſcipulis, non multo poſt in Hiſpaniam prædicandi gratia nauigauit, & ibi Paulum diſcipulum ordinatum Antiſtitem dereliquit &c.* Y apres del Sant Pau Narbonenſe diu: *Paulus Narbonẽſis Epiſcopus & confeſſor, quem vt diximus, Paulus Apoſtolus ordinatum eidẽ vrbi deſtinauerat Antiſtitem, quique cum eodem Apoſtolo ad Hiſpanias prædicandi gracia perexerat, & ibidem relictus fuerat &c.* Axi que con frontades les Hiſtories publiques ab les eſcriptures dels noſtres, reſulta verdaderament eſſer eſtat S. Pau Sergio Narbonenſe, en aqueſtas noſtras parts de Cathalunya. Y axi vuy encara en la Igleſia de S. Pere de Roda bax lo altar major ſe troba vna coua, de la qual per tradicio cõtinuada entre los Mónjos de aquell Conuent, ſe diu: eſſer la matexa en que eſtigue ſant Pau Narbonenſe.

Paſſant S. Pau Apoſtol de Tarragona à Frãça, ningun dubte que deuia predicar per les ciutats de Barcelona, Gerona, y Empuries, que li venian de cami. Y dexat à Paulo Sergio en les ſobredites parts de Cathalunya, o vingut Paulo Sergio à ella deſde Narbona, en aquells dos anys que eſtigue en aquella coua alli hont vuy es lo dit monaſtir de Sanct Pere de Roda, com eſta dit, ſens dubte que eſſent la ciutat de Empuries tant populoſa y noble (com en aqueſta obra noſtra la auem viſta, en temps de Marco Porcio Cato, y en lo de Cæſar, y la tornarem à veure.) baxaria à ella deſde la coua, que li eſtaua en la montanya de aquell paratje, paraq̃ oys la paraula de Deu. Nou he llegit expreſſament en autor algu. Pero, puix lo ja citat llibre de S. Pere de Roda, diu que Paulo Sergio Narbonenſe eſtigue alli, y del Bisbe Equilino, y Bergomenſe, conſta que vingue à Eſpanya per predicar, qui dubta que no predicas en vna ciutat tant gran, y tant vehina de la ſua habitacio.

Lo matex dich dela Colonia Ruſsino, y parts de Roſſello. Perque eſcriuhen Pere Anton Beuter, y mon pare micer Miquel Pujades: que lo Apoſtol S. Pau auia recomanat al S. Paulo Sergio, q̃ deſde Narbona predicant per aq̃lles comarchas ſen entras al Roſſello. Y es molt verſemblant quey degue venir: per la comoditat del veynat de aquellas dos ciutats Narbona y Ruſsino, diſtants ſoles ſis llegues, la vna de la altra. Y es verſemblant, que al anar S. Pau Apoſtol de Cathalunya à França, paſſant ab ell Paulo Sergio, predicariã los dos, o algu de ells en aquellas parts. Almanco lo Paulo Sergio al anar y tornar de Narbona à la coua de la montanya de Rodes en lo Empurda, es facil de creurer no paſſaria per la Regio, que eſtaua en lo mitg, que no ſembras en ella la llauor de la lley Euangelica. De ahont es de notar lo principi de la Chriſtiana lley en les parts del Empurda y del Roſſello. Beu.l.1.c.3.

CaP. XVI. Com lo Emperador Nero mogue la primera perſecucio contra la Iſgleſia, en la qual mori ſanct Lucio Bisbe de Barcelona: y qui li ſuccehi.

Cabada la predicacio del Apoſtol S. Pau en Eſpanya, y França: com en los preſedents capitols auem viſt, no tenim mes que dir de ell: ſino que apres arribà à la ciutat de Roma: en la qual ajudà ab ſes predicacions quãt pogue al Princep de la Iſgleſia lo Apoſtol ſanct Pere: durant encara lo Imperi de Nero. Lo qual, com de ſa naturaleza de pravadà ſe era fet cruel ab los ſeus: axi facilment ſe feu miniſtre del Demoni, pera perſeguir als Chriſtians. De tal manera, que en lo any deſe de ſon Imperi, q̃ ſegõs la hu dels comptes poſats en lo capitol dotze ſeria en lo any 65. de Chriſto noſtre Senyor

Digitized by Google

Senyor mogue la primera perſecucio cõtra la Iſgleſia y Catholichs de ella. Capturant, condemnant y ſentenciant à diuerços torments, penas de ferro y morts: y per dirho ab vna paraula, martyrizãt tots aquells que profeſſauan la Ley Euangelicã, dada per Ieſu Chriſt noſtre Deu y Senyor: lleuant les vides, en vn matex dia als glorioſos Apoſtols, y llum de la Iſgleſia S. Pere y S. Pau. Com eſcriuhen ſanct Antonino de Florença, ſanct Aguſti, Luis Viues, Ycart, Ioan Batiſta Egnati, Hartman Schadel, Pau Oroſi, Ambroſi de Morales, mon pare micer Miquel Pujades, y Antoni Viladamor. Veritat es: que lo pare Ioan Mariana diu: que aqueſta perſecucio, que lo Emperador Nero mogue contra la Igleſia, fonch en lo any onze de ſon Imperi. Pero no es de marauellar puix ſes viſt en lo capitol 12. auer hi diferents parers ſobre lo any que comença Imperar. Y de aqui es, que tambe altres diſcrepã de aqueſt compte del Mariana.

Berg. lib. 8. Perque Iacobo Bergomenſſe diu: que aqueſta perſecutio ſe mogue lo any tretze del Imperi de Nero: y Euſebi, Damia Goes, y Phelip Garcia la poſan en lo any catorze del Imperi de Nero, y ſetanta de Chriſto noſtre Senyor. De la Hiſtoria Tripartita apar: ſeria eſtada molt abans. Y la concordancia de aſſo podria ſer lo que eſcriu Pere Mexia en la Imperial: que aqueſta perſecucio tingue principi en lo any deze del Imperi de Nero, y durà tot aqueſt rẽps fins al vltim punt de la ſua vida.

Trip. p. l. 2. cap. 10.

Mexia en la vida de Ne.

Y es de aduertir: que com aſsi ſe diu: que aqueſta fonch la primera perſecucio de la Iſgleſia, ſe ha de entendre deles que mogueren los Emperadors Romans, cõ diu ſanct Antonino, y ſe llitg en la Republica Chriſtana de fra Hieronym Romà y en la Sylua de varia licion del autor incert: y en la Hiſtoria Imperial de Mexia. Yes axi la veritat: perque de perſecuciõs particulars ja, ni auia agudes de primeres: com la de Iudea, quant foren perſeguits los Apoſtols, y morts ſanct Eſteue y ſanct Iaume, com ſe llitg en los Actes dels Apoſtols: y en Barcelona auem ja viſts martyrs als ſancts Victor y Ætio, Bisbes de aqueſta ciutat. Y de altres Reys, Emperadors, y Senyors de diuerſſes Prouincies, que foren abans, y apres de les dotze que dels Emperadors Romans poſarem en lo diſcurs de noſtra obra, qui volrra ſaber alguna coſa, y veurer com perſeguiren la Igleſia, llija à ſanct Aguſti en los llibres de la ciutat de Deu.

Rom. l. 1. c. 7. Sil. l. 5. c. 16. Actum c. 7. Dalt. c. 11. Ag. l. 18. c. 52

Entes aſſo, es de ſaber: que aqueſta perſecucio de Nero ſe eſtẽgue fins à Eſpãya: encara que no tant com en altres llochs. Y moriren en diuerſles parts de Eſpanya molts ſancts: com de pas ne fa mencio micer Pujades mon pare, en lo tractat de les preſedentles, referint à Vincencio Hiſtorial. Y lo matex ha eſcrit apres, lo Cardenal Cæſar Baronio Bibliothecari Apoſtolich, en los ſeus Annals: en lo any 69. de Chriſto Noſtre Senyor. Referint per proua de aſſo, aquella pedra que Aldo ſobre los Comentaris de Iulio Cæſar, en la deſcriptio de Eſpanya Citerior, diu ſe troba ua en les ruynes de Marameſa, eſcrita de aqueſta manera.

NERONI. CL. CÆS. AVG. PONTIF.
M. AXIM. OB. PROVIN. LATRONIB.
ET. HIS. QVI. NOVAM. GENERI. HVM.
SVPERSTITIONEM. INCVLCAR.
PVRGATAM.

La qual vol dir. Eſſer eſtada dedicada aquella memoria al Emperador Nero Aguſto Põtifice maximo, per lo que auia purgada y netejada la Prouincia de lladres, y de aquells que ſuperſticioſament (que es ab noua y demaſiada religio) ſeyan ſeguir ritos, ſerimonies y lleys differents de les paſſades: y poſauan nous preceptes ſobre dels vells: en materia de religio. Y à be que aqueſta inſcriptio no faſſa expreſſa mencio dels Chriſtians: totauia es cert auerſe de entendre de ells.

Per

Digitized by Google

Per lo que en temps de Nero noy auia al tras lleys, que las del Gentil, y del Christia: y essent Nero Gentil, clar esta; que la noua religio (que ajustaua mes religio à la passada, o sobrepujaua la antiga, com diu la pedra) auia de ser la Christiana. Y axi resta prouat que la sua persecucio arriba à Espanya. Y perque no tinch en aquest particular altra cosa tocant al proposit de Cathalunya, basta saber lo que de aquesta persecucio auem dit fins assi.

Sols me apar esser al nostro proposit, q̃ en aquesta persecucio de Nero que arribà à Espanya, degue succehir lo martyri de sanct Lucio Bisbe de Barcelona: del qual parli dalt, en lo capitol tretze. Perq̃ seguint lo dalt allegat llibre del Archiu de sanct Seuer escriuhen mon pare micer Miquel Pujadas, y los Epistopologis dels Archius Real, y Capitular de aquesta ciu uat, y tras de ells fra Antoni Vicens Domenech, en la vida de aquest Sanct, que auent succehit à Deodico, tingut lo Bisbat fins al any 69. de Christo mori martyr, al primer dia de Agost. Y à be que no escrigan lo modo de martyri que pati: basta que fonch martyr. Y que en lo numero de ells lo pose micer Hieronym Pau en la sua Barcinona. Y axi adueran fra Diag.l.1.c.6 Francisco Diago, y fra Domenech: que fonch martyrizat y mori, en aquesta persecucio moguda en temps de Nero. Que si be ella fonch la primera mogueren los Emperadors Romans, ja Lucio vingue à ser la tercera pedra preciosa del fonament de aquest edifici de la fe: y la tercera font, que ab la sua sanch, rega la plantacio de la lley Euangelica, en aquesta ciutat, per tota Cathalunya.

A aquest sanct martyr Lucio succehi Fuca, y tingue lo Bisbat molt poch temps. Perque mori lo primer de Octubre del matex any 69. De modo, que encara que fos estat eligit lo matex dia de la mort de son predecessor, no aguera tingut Fuca lo seu Pontificat sino dos mesos. Al qual succehi Deodato com vol lo matex llibre del Archiu de sanct Seuer, al qual seguexen mon pare micer Pujades, y lo Epistopologi del Archiu Real. Del Epistopologi del Archiu del Capitol de aquesta santa Seu, quem acomodà lo senyor Bisbe Don Alonço Coloma, apar: que à Fuca succehi Thoca, y que mori en lo matex any 69. al qual lo Canonge Tarafa en son Epistopologi, o vidas dels Pontifices, y micer Hieronym Pau en la Barcinona, anomenan Theotico. Si ja nol prenguerẽ per aquell altre Theotico, del qual digui en lo capitol tretze, o quiça lo confonen ab aquest ¦Deodato que succehi à Fuca, axi com tambe en lo dit capitol tretze di gui, que à Deodico hi agut qui lo ha anomenat Theotico. Lo mestre fra Francisco Diago diu: que Fuca, Thoca, y Theotico es tot hu. Y axi à tingut à be ferme merce seguir lo orde que jo en lo any 1600. tres anys abans que ell escrigues: serui en la sa la del Palau Epistopal de Barcelona, posant à Deodico per succassor immediat de Fuca. Del qual Deodico parlarem bax en lo capitol vint y dos.

Cap. XVII. Com Galba se alça en Espanya contra de Nero, y dels que li valgueren, y del pres. nt li feren los de Tarragona, y del mal quels ho agrahi.

Vent parlat del que en la Prouincia de Espanya Citerior, y particularmente en Cathalunya passà en lo Espiritual en aquest temps de Nero: be sera ter alguna memoria del q̃ acontengue en lo temporal: seguint al nostre Tarragones Pau Orosi, y à Esteue Forcatulo, Ambrosi de Morales, Viladamor, Francesch Tarafa, fra Iuan Pineda, Esteue Garibay, Ioan Mariana y altres, que en lo discurs à son proposit se allegaran. Oros. li. 7. c. Nero hic. Porcat. lit. Mor. li. 9. c. 17. 18. 20. Vilada. c. 56 Tarr. c. 45. Pinc. l. 11. c. 15. Gar. l. 7. c. 6 Mar. l. 4. c. 8

Cõforme als quals es de saber: que en aquest temps y vltims anys del Imperi de Nero, estaua per Proconsul, y tenia lo gouern de la Espanya Citerior, o Tarraconesa (conforme al que diguerem en lo capitol segon) vn caualler Romà anomenat Sergio Galba: home de noble sanch, de la familia Sulpicia, estimada en molt entre los Romans, com escriu Suetonio Tranquilo: y per sa persona de grans parts y valor, digne de tots bons respectes, y honrres. Y com per lo contrari, Nero era tant mal morigerat y de tant deprauats costums, à causa de las grans crueltats, y Sueto. in vita Neron.

tyra-

Digitized by Google

tyranias que vsaua (les quàls per esser sabudes no referire, ni hi ha peraque detenirse en ellas) los del exercit Romà, ques tenian per malcontents y cançats de sufrirles, negarenli la obediencia. Y alçantse ab ella, eligiren per Emperador à Galba, que per lo matex Nero era estat enuiat à la Prouincia Citerior, com diu Plutarcho. Y segons Morales y Viladamor fonch Galba alçat Emperador en lo any 69. ab lo qual acabi lo presedent capitol, Y essent en aquest any, seria estat abans que moris Fuca Bisbe de Barcelona, qui en lo matex any auia començat lo Pontificat als primers de Agost, hi acaba lo primer de Octubre. Perque segons los dos vltims escriptors citats, fonch la elecció de Galba, en lo fi del estiu, y axi vingue à esser en lo Pontificat del dit Fuca. Be es veritat, que de Vasco apar seria esta da en la fi del any 70. o en los principis del 71. En fi Galba acceptà lo Imperi, o eleccio de ell feta: y assò, à persuasio de Iulio Vindice, qui estaua per Pretor (segons Suetoni) en la Prouincia de la Gallia Narbonesa: com apar de Plutarcho, de Morales y Pere Mexia en la Imperial. Y dexarà de aueriguar, si Galba proposà al exercit y homens principals quel eligissen, o si ells matexos de son mouiment lo alçaren y acclamaren, abans que ell los descubris son pit y intent, que era lo matex que ells tenian. Basta que en esser elegit Galba, manà publicar llibertat pera tots los qui no la tenian: y axi reculli bon numero de gent, propria pera tumultos y saualots. Tras de assò, manà parar tots los plets: considerant, que llauons no podia tenir mes Audiencia. Y començà à ordenar les coses de la pau, y de la guerra ab molt cuydado. Fonch molt de estimar lo que diu Plutarcho: que de cortes y comedit, may volgues pendre nom de Cæsar, ni de Emperador, sino de capita general del Senat y poble Romà. Y assò vingue esser causa, que lo Senat confirmas, lo que auia fet lo exercit, com bax veurem. Estimaua en molt Galba los cõsells dels Espanyols: y àxi los cridaua en tot, y se aconsellaua ab ells: honrrauals molt, y donauals dels millors carrechs que prouehia. Trià alguns dels senyors de Espanya, que en edat y sauiesa eran senyalats, pera consultar ab ells los negocis de grauedat y importancia, dela manera ques vsaua y feya en Roma ab los Senadors. Formà vna llegio tota de soldats Espanyols: y triàt dels mes jouens del segon estament dels cauallers vna gran companyia, que deuia ser alguna Cohort, la anomenà dels cridats, o eligits: y donals carrech dela guarda dela sua persona: perque assistissen y vellassen sempre à la sua cambra, dela manera que en Roma los soldats Pretorians ho tenià acostumat. Y encara quel seruian à peu, los dexa lo anell de or, y lo cauall, per insignia de son estat militar, y de noblesa. O per millor dir (com à Iurista) en senyal de sa ingenuitat, y llibertat: de la qual era senyal lo anell de or: y sols los ingenuos lo vsauan, o aquells aqui per particular priuilegi se cõcedia per los Emperadors: com apar en lo cos del dret Ciuil. Y axi dexà à aquestos lo vs del anell de or, per mostrar que eran tots ingenuos, diferenciàt los de aquells (de qui assi dalt he dit) que auia trets de la seruitut, publicantlos la llibertat.

Plu. in vita Galbæ.

Toto titul. ff & C. de iure annulorum aureo.

En aquesta occasio se trobaua en Espanya vn caualler Romà, qui estaua per lo Emperador Nero en lo gouern de la Lusitania, lo qual se anomenaua Siluio Otho. Lo qual en saber lo que passaua en la Tarragonesa, se alçà y passa à la part de Galba. Y per mes mostrarli la voluntat, y affeccio, fongue tot lo or, y argent, que tenia: y fentne moneda, la reparti entre los criats y priuats de Galla. Y vehent que Tito (o Cayo) Iunio, Legat de Galba era son major priuat, no podent priuar mes que ell, procura serli igual en la priuança. Donas tal traça y manya en assò, que alfi fonch lo mes priuat y familiar apres de Iulio, axi ab Galba com ab los Princeps, poble y tots aquells ab qui tractaua.

Cresqueren ab assò los brios de Galba y enuia cartas y prouisions per tota Espanya, pera que negada la obediencia à Nero se li donas à ell, y axi com pogues ajudas cada qual à la comuna necesitat de la Republica.

Recusaren alguns pobles donar la obediencia à Galba. Y en fi: com ell no entraua ab just titol en lo Imperi, comença à fer

fer algunas tyranias contra aquells, pegant en crueltat y auaricia: enderrocant les muralles de algunes ciutats y pobles: posant grans tributs à altres, fent matar ab mullers y fills, alguns qui tenint carrechs publichs li auian resistit.

Aquesta auaricia de Galba tocà en nostra Càthalunya als de la ciutat de Tarragona. Per que, com los Tarragonesos desijant fer amistat ab ell, y mostrantseli molt seruidors, li offerissen vna corona de or, que teniã en vn antich Temple del Deu Iupiter, auẽt dit, que pesaua quinze lliures, com après la fes fondre, y trobas, que del pes que li auian dit hi faltauã tres onsses: manà, que los Tarragonesos pagassen y supplissen allo que faltaua al pes, fins al que li auian dit que pesaua. Y de aquest particular vltra dels ja citats se pot veure micer Ycart.

Fo.c.6.y 32.

No es fora proposit de la nostra historia auer aportat tant llargament las cosas de Galba, ans molt conforme al nostre intent (si es veritat com jo ho pens) lo que diu micer Luis Pons de Ycart: que aquestes coses passassen estant Galba en la ciutat de Tarragona. Prouantho entre altres arguments, ab lo donatiu li feren de aquesta corona: que sens dubte degue ser com lo aclamà lo exercit per Emperador: y llauons se li faria lo donatiu, pera ques coronas ab ella.

CaP. XVIII. Com en Cathalunya prengueren nom las poblacions de Gualba, y Gualbes: y Galba perque se digue axi.

DE aquest Galba podria ser, que fos fundada, o prengues nõ la poblacio y partida de terra, que en Cathalunya, al peu de Montseny, entre lleuant y mitg dia, prop lo cami qui va de sanct Saloni à Hostalrich, trobam en nostres dies ques diu Gualba. Lo nostre Canonge Tarafa en la Historia dels Reys de Espanya, escriu asso matex, y diu que axi ho han volgut alguns, als quals ell no anomena. Tornau à repetir, en la descripcio dels pobles de Espanya, y afirma que fonch en lo any 70. o 71. de Christo, que seria essent ja Emperador. Y cert encara que per asso no allegue algun autor, entench se pot creure axi. Moume à pençar asso: no sols la Ætimologia del vocable, mirant que de Galba à Gualba no hi ha sino intercalar vna V, que fonch ben facil, ab las tant diuerças nacions, que son entrades en diferents temps en Espanya: passades y assentades en nostra Cathalunya, com en lo discurs veurem. Tãbe veurer à Galba presidir en la Prouincia Tarraconesa, y coronarse en Tarragona. Desde ahont discorrent la Prouincia, passant per las fonts, y caças de Montseny podia venir en aquestas parts baxas, ahont naturalesa ha creades tantes ayguas, praderias y arboledas, que nos pot veure millor tela de paysos de Flandres. O podria ser que assos fos lo que diuhen Suetoni Trãquilo y Antoni Sabellico. Que essent aquest Emperador de la familia Sulpicia, se digue Galba per lo que, com agues combatut vn poble de Espanya molt temps, y ves que no li aprofitaua res, feu vnes faces, o fallas y manolls, de Galbano, y ab ellas posa foch al dit poble: y per auerlo cremat ab les falles de Galbano, li resta à ell dirse Galba. Y diu Dioscorides que lo Galbano es vna canya (o la goma que hix de ella) ques fa en Syria, que de son natural es calida, cremant, dissecant, atractiua en fora, y resolent. Yaxi fonch apta al seruei de Sergio Calba pera ensendre, cremar y resolrrer aquell poble. No se jo altra occasio per la qual Galba pogues cremar al gũ poble en Espãya, sino fonch per la inobediẽcia li tinguerẽ alguns, quant ell prẽgne lo Imperi, com digui enlo prop prese dent capitol: y quiça que aquest poble fonch dels inobedients, y lo que diu Suetoni que ell cremà ab lo Galbano. Y com à ell de aqui li resta lo nom de Galba, podria ser, que al poble, per serse cremat ab Galbano, li restas tambe lo nom de Galba. De manera, que al agent, y al pasient los restas lo nom de la ruyna, o insendi.

Sue. in vit. Gab. Sabel. Aeid. 7. lib. 2.

Dio. l. 1. c. 91

Veritat es que tambe en Cathalunya, en lo Bisbat de Gerona, prop la vila de Banyoles, hi ha vn altre poble, ques diu Gualbas. No tinch major certesa del vn poble que del altre: qual de aquestos dos pogues ser lo del succes del Galbano, basta

Taraf. c. 4.

Digitized by Google

basta, que si com jo pens, y diu Tarafa, Gualba prengue lo nom de aquest Emperador, no estam impossibilitats de donarnos entenent, que per alguna occasio à nosaltres amagada, degue pendre lo nom del matex Galba lo poble de Gualbes.

Sols aduertire dos cosas: la vna, q̃ puix Galba prengue lo nom per la occasio del que assi he dit, no deuia ser de la decendencia de aquell Galba Espanyol: del qual he feta memoria l. 3. c. 15.

La segona aduertencia es, que aquestos pobles no pogueren pendrer lo nom del prop dit Galba Espanyol: perque aquell sols tingue poder en lo extrem de Cathalunya, que es en la ribera del riu Hebro.

Cap. XIX. Dels perills en ques veu Galba en Espanya: de la mort de Nero, y com lo Senat confirmà la electio de Galba: al qual apres matà Siluio Otho.

Ornant à la Historia de Nero, y Galba: com aquell sabè en Roma lo q̃ aquest feya en Espanya, confiscali tots los bens que tenia, y venguels aqui matex al mes donant. Lo matex feu Galba en Espanya, de las cosas que sabia fossen de Nero: conforme escriuhen los matexos auctors allegats en lo capitol 13. Y com enles coses de aquest mon, no hi haja may vna macissa, solida y assentada estabilitat, ansbe totas tingã sos mouiments: axi no dexaren les coses de Galba de mostrar grans mudanças, y aduercitats, dins de Espanya. Perque estant vn dia prop del seu Real, vna gran esquadra de soldats, pen edits del q̃ auian fet en rebellarse contra Nero, volgueren tornar à ell, y dexar à Galba. Y fonch ab tanta obstinaciò, que ab gran treball los pogue detenir.

Ames de assò li succehi apres, que vn llibert de Nero auia consertat ab vns esclaus de Galba quel matassen, pero foren descuberts.

Poch apres vingue noua à Galba, que Iulio Vindice era estat vençut en França, y à la fi se era mort de ses propries mans. Vehent assò Galba se desmaya en tanta manera, que à poch mes se fora mort tãbe ell matex. Y al fi com lo temor es propri del tyrà, retiras al vltim de Espanya en Clunia, prop de la Corunya. Al cap de poch, que era à la derraria del any 69. de Christo, segons lo vn compte, o en lo de 70. segons lo de Eusebi Garibay, y Mexia, li vingueren noues com lo Senat y poble Romà se era alçat cõtra Nero: y q̃ ell de rabia de assò se auia consitada y donada la mort à si matex: auent Imperat segons Eusebi 24. anys, set mesos, y vuyt dies. Encara que Ioan Baptista Egnati, y Mexia diuhen catorse anys solament: als quals lo Bergomense ajusta vuyt dies: y la Historia Tripartita diu tretze anys solament.

Gar. l. 7. c. 9 Mexia en la vida de Ga.

Egnat. l. 1.

Berg. lib. 8. Trip. p. 1. l. 9 cap. 1.

Ab aquestas matexas noues tingue auis, que los exercit, Senat y poble Romà auian confirmada la eleccio, que de la sua persona era estada feta en Espanya. Y per tant en continent se anomenà Augusto, cobrà animo, y torna exir en publich, cõ à llegitim Emperador, y senyor del mon.

Tras de assò determinà passar à Italia. Y axi dexãt lo gouern de Espanya à Eluinio Rufo, y aportantsen ab si aquella Cohort, o companyia de soldats Espanyols q̃ auia eligits per guarda de sa persona, sen ana à Roma. Y fonch la mort de Galba lo anar en ella. Perque alli (auent sols set mesos que imperaua) lo matex any 70. de la Natiuitat de Christo, à tretze de Febrer: lo matà Siluio Otho, son amich, segons diuhen Ioan Baptista Egnatio, Pau Orosi, Francesh Tarafa, Iacobo Bergamẽse, y Sexto Aurelio Victor. Veritat es que Eusebi posa la sua mort en lo any 71. Y axi tambe hi ha varies opinions sobre, quil matà, y com mori, refereschmẽ à Eusebi, Mexia, Suetoni, Plutarcho, y à Estefue Forcatulo. Tambe alguns dels predits Historiadors lo fan Emperador: altres tyrà, y nol posan per Emperador. Pero foncho certament, puix lo Senat lo aprouà. Yo non disputare cosa alguna, basta auer escrit, lo que en temps del seu domini tocaua à nostra Cathalunya. Mori Galba sens fills, que per no tenirlos se auia adoptat, o afillat à Luicio Pyso Licinio

Egnat. l. 1. Orosi. l. 7. c. Nero. hic. Tarafa. c. 64 Bergom. l. 8

Plutar. in vita Galb. Forcat. lib. 1

Digitized by Google

niano: lo qual tambe per Otho fonch morten lo matex dia, que mori Galba.

Cap. XX. Com Otho mori, y succehi Aulo Vitelio: y de les guerres hi hague entre ell y Vespasia en Espanya. Del que feren los Tarragonesos y Ilergets, qui fundaren Fraga.

Oros.l.7.c. Nero hic. Plut. in vit. Gal.& Oth. Taraf.c.46. Forcat.l. 1. Egnatii.li.1. Bergom.l.8 Pin.an.c.16 Garci.l.7.c.8 Mar.l.4.c.3. Mexia en les vides de Galba y Oth. Mor.l.9.ca. 20.21. Vilad.ca.53.

COmptan Pau Oroſi, Plutarcho, lo noſtre Canonge Barcelones Franceſch Taraſa, Eſteue Forcatulo, Ioan Baptiſta Egnatio, Iacobo Bergomenſe, fra Ioan Pineda, Eſteue Garibay, Ioan Mariana, Pere Mexia, Ambroſi de Morales y Viladamor: que mort Galba, li ſuccehi ſon homicida Syluio Otho: qui auentlo ſeguit en Eſpanya ab tanta affeccio com enlo capitol deſſer auem dit, apres lo acaba. cõ la heura al arbre en que ſe arrima. Y totauia no tingue lo Imperi ſino tres meſos, o algũs dies mes. Perque diu Suetoni en la ſua vida: que Imperà ſols nora.ta ſinch dies. Al qual ſeguex Eſteue Forcatulo. Encara q̃ Sexto Aurelio Victor li dona quatre meſos cumplits de Imperi.

Y no hi ha que dir de Siluio Otho, que ſia al propoſit del noſtro intent, ſino es, q̃ per mort de Galba tingue lo Imperi Romà (ſi be, no pacificament) y per conſeguent lo de Eſpanya: y axi la ſenyoria de Cathalunya, per lo eſpay del temps, que Imperà.

Per mort del qual ſuccehi Aulo Vitelio, qui ſe era alçat contra de ell ab lo Imperi. Al qual afauorien molt França, y Eſpanya.

Entretant que paſſauan aqueſtes coſes en les parts Occidentals del Imperi, y ague tambe alteracio en les parts de Orient. Que Veſpaſia, qui eſtaua en Iudea, tenint per Nero grans guerres contra los de aquella Regio, que ſe li eran rebellats: enteſa la mort de Nero y les coſes que paſſauan en Occident: com era home de grans empreſas, aſpira al Imperi. Y fonch nomenat y fet Emperador, per los del Exercit, que ell tenia: ab ajuda y fauor de alguns Capitans Generals de Ægipte y Soria. Y com à tal: dexant à ſon fill Tito en Iudea, ſen paſſà apart deça, contra los qui yſurpauan ſo Imperi. Y arribà al temps, que Aulo Vitelio ſe tenia per Emperador. Ab la vinguda del qual, las coſas de Occident tornaren à fer mudança: paſſantſen moltas Prouincias y Regions en fauor de Veſpaſia. Y axi Eſpanya ſe diuidi en parcialitats: part en fauor de Veſpaſia, y part en ſeruey de Vitelio. Los quals tinguedren grans guerras en ella: que en particular les referex Ambroſio de Morales. Mor.l.9.ca. 22.23.

Y ſi fos veritat lo que eſcriu lo matex Morales, podria ſer: que noſtra Cathalunya, ſenyaladamẽt en las parts de la Lacetania, hi agues aguda part de la calamitat delles. Perque diu (referint à Plini) que auent hi guerra en aqueſtos temps en la Lacetania, vna dona de nacio Romana, mare de vn ſoldat, que eſtaua en Eſpanya, exint vn dia de Roma à paſejarſe per la campanya, veu vna mata de Eſcaramuxa (que es eſpecie de Roſa, o Lyri ſilueſtre) y per que la flor de ella li agradaua la culli. Y ſomià en la nit, que ſi la enuiaua à ſon fill, que eſtaua mal en Eſpanya, de la mordedura de vn gos rabios, beuent lo ſuch de ella curaria. Feuho axi com ho auia ſomiat, y cura ſon fill. Y ſi com referex Ambroſio de Morales, agues dit Plini, que alſo ſuccehi en Lacetania, indici y cami aportaua, pera dir, que aqueſta noſtra terra, auia aguda part de aqueſtes guerres, que Veſpaſia tingue en Eſpanya. Pero jo he mirat lo matex lloch de Plini, que Morales allega, per confirmacio del que diu, y no he trobat que ſuccehis ab ſoldat, que eſtigues en la Lacetania: ſino en Luſitania. Podria ſer error de la vna, o de la altra Impreſsio. Lo noſtre Viladamor diu que ſuccehi en Accetania, que tambe ſeria en Cathalunya. Si fonch en Lacetania, o Accetania, anirà ja per eſcrit: ſi fonch en Luſitania, nons ho aurem apropriat: puix ho dexam de aqueſta manera aduertit ab ſalnetat.

Axi que dexada aqueſta incertitut, es cert, que la ciutat de Tarragona deuia eſtar molt agradada del Emperador Veſpaſia: puix en ella ſe li poſà eſtatua publica. La qual en la ſua baſa tenia (ſegons refereix Pere Miquel Carbonell) vna

Carbonell in memorabilibus manuſcriptis.

Digitized by Google

vna inscripcio que deya de aquesta manera.

IMP. CÆSAR. VESPASIANVS.

Com qui diu: que aquell era lo Emperador Mespasiano, aqui la estatua figuraua.

Los pobles Ilergets, tambe deuian esser dela faccio, y part de Vespasia. Perque com en aquestos temps alguns dels habitants en ells, que no cabian ensos pobles, sen anauan per aquellas comarcas, fundant altres noues poblacions, à vna de ellas donaren nom de Gallica Flauia, à contemplacio y honor del Emperador Vespasia, qui per renom se feya anomenar Gallico Flauio: com se pot veurer en los citats al principi del present capitol. Y puix se honrrauan de son nom, sens dubte li tenian amor, y voluntat.

Lo poble de Gallica Flauia, que aquestos Ilergets fundaren, tingue son asiento y lloch en la ribera deça del riu de Cinca: y axi sera enla antiga porcio, y dins los llimits de Cathalunya. Y fonch son principi, corrẽt los anys del Senyor setanta y dos: en los quals segons lo compte de alguns, que prest veurem, deuian possar aquestos fets de armes entre Vitelio y Vespasia. Aquesta poblacio apres per temps succeciu, ab prou corruptio del vocable se es vinguda anomenar de Flauia, Fraga. Fraga
Y aquest es lo seu principi, segons escriu lo nostre Canõge Tarafa en la manuscripta descripcio dels pobles de Espanya.

Pero tornant à la diuisio, y guerras de Espanya per las parcialitats de Vitelio, y Vespasia: pens que degueren durar poch. Per lo poch temps, que com he dit se mãtingue lo Imperi de Vitelio: qui mori dins tres, o quatre mesos: en lo Setembre del any setanta, o setanta hu: conforme al que diguerem en la fi del capitol presedent. Si be del compte que Eusebi aporta de aquestos tres Galba, Otho y Vitelio apar: que Vitelio auria pres del any setanta dos. Y axi resulta tãbe del Mexia, quãt vol que Otho moris en setanta dos. De manera que Vitellio, qui li succehi, per força auria de auer tocat en setãta y dos. Y en ell serian estades las guerras de Espanya entre los seus y los de Vespasia. Pero no es de mon intent jaueriguar asso sino passar auant en lo Historial: ques continuarà en lo capitol seguent.

CaP. XXI. Com en temps del Emperador Vespasia fonch destruyda Hierusalem, y alguns Iuhus desterrats arribaren en Espanya, y en Barcelona.

AVent de tractar del Emperador, Vespasia he estat en dubte aqui diria que succehi. Perque Suetonio Tranquilo, Sexto Aurelio Victor, Pere mexia, Ambrosio de Morales, y altres dels citats enlo presedent capitol, posan à Galba, Otho y Vitelio per Emperadors: y axi jo los he posats cõ à senyors de Cathalunya: y Paulo Orosi, Sanct Antonino de Florença, Ioan Baptista Egnatio, los tractan com à tyrans, y no com à Emperadors. Y crech que Eusebi, y Ioan Mariana entengueren lo matex. Perque auent posat à Nero per sise Emperador, posan à Vespasia per sete. Lo matex fan la Historia Tripartita y Pere Anton Beuter. Pero ara succehis à Nero, ara aqualse uol dels altres tres assi anomenats, comẽça à Imperar en lo any setanta hu, o en setãta y dos, segõs la diuercitat de acõptes posada en los dos capitols prop presedẽts. Escriuhen de ell tots los referits en los dos prop dits capitols, y axi nols referire.

S. Anto. tit. 6. c. 21. §. 1. a tit. 7. cap. 1

Trip. p. 1. li cap. 1.

Beu. p. 1. c. 24

Breument lo que de son tẽps se pot dir es: q̃ fonch la destruccio de Hierusalẽ, feta per son fill Tito, lo qual cõ en lo prese dẽt capitol digui, era restat en Iudea quãt Vespasia sen vingue. De la qual destruccio parlan llargamẽt Ioseph Iuheu y Paulo Orosi. Y diu Eusebi q̃ fonch en lo any 73. de Christo, y segon del Imperi de Vespasia. Concordant en asso ab lo Iosepho: y ab ells Bergomense, y la Historia Tripartita. Veritat es q̃ Garibay diu, auer succehit en lo any 75. pero nom vull detenir en aueriguar asso.

Iosep. l. 6. 7. de del. Iuda.

Iosep. 7. c. 18 Berg. lib. 8. Trip. l. 3. c. 1. 2. p. 1.

Seguida la destruccio de Hierusalẽ, y de tota Iudea, escriuhen los matexos ja

Digitized by Google

referits, y ab ells Beuter y Mariana: que com moltas ciutats de aquella terra fossen assolades, y los Iuheus desterrats en diuerses parts del mon, ne vingueren moltissims en Espanya: ahont ja ni auia de altres vegades, que Hierusalem fonch destruyda. Yo nom recorde auer llegida altra primera vinguda de aquesta perfida nacio en Espanya, y axi pensaua posar aquesta per primera. Pero si nou es, sia per traurer de ella lo que toca à nostra Historia. Y es: que Iaphael Iuheu, qui escrigue la destruccio de Hierusalem, segons lo que ell en gran part va veurer, y altres fidedignos li relataren diu. Que aguda per Tito aquella victoria, volent ten tornar à Roma, feu aparellar tres naus, y en cada vna de ellas manà posar sexanta persones, entre homens, dones y minyons, sens ningun mariner que las pogues regir, y gouernar, ni home que se entengues de marinatge: y fent les traurer à la mar, alçades les veles, las dexà à la misericordia de Deu, y arbitre de la inconstant fortuna. Per ventura permetent ho axi la Diuina Iusticia, en castich de la gran crueltat, que ells auian vsada ab los dexebles de Iesu Christ, sancta Maria Magdalena, Martha y Marcella criada sua, Latzer, Maximo, y Celidoni lo Ciego que Christo auia curat ab lo fanch. Als quals com diuhen sanct Antonino y lo Bisbe Equilino (al temps se mogue aquella cruel persecucio en que mori lo glorios sanct Esteue) auian posats en vna nau, dexant la correr per lo mar al rigor dels furiosos vents y temporal, sens veles, timo, ni prouisions. Son judicis de la Omnipotencia Diuina, que si per la sua infinida clemencia suspen y detarda, no falta en la cexecucio de la justa justicia, per los matexos medis, que los homens lo offenen. Y axi volent castigar als perfidos y inhumans Iuheus, y que la memoria de la sua sacratissima Mort y Passio, triumpho de la glorioса resurreccio, la perfidia dels Iuheus, y lo castich, que per aço los auia donat, se estengues sen per tot lo mon: permete, fossen tractats aparigual del que ells auian fet ab los seus sancts dexebles: y guià les naus, y als que dins de ellas eran, fins à aquestes nostres mars restant la vna en Narbona, la altra en Barcelona, y la tercera passà fins à Anglaterra.

Iaphael prop del fi.

De manera que segons aço, nostra Barcelona auià tinguda part de aquesta vingnda dels Iuheus en Espanya, desterrats de Hierusalem, o altres parts de Iudea en la occasio propdita. Y axi en la segona part (y altres Deu volent) de nostra obra, souint veurem com pululare en aquesta ciutat, y los debats tingueré ab los Christians, y altres coses plasenteras de saber. Y diu Iaphael: que tots aquests homens qui foren posats en aquellas tres naus, ells y los seus decendents, tingueren pur gacio natural, arreglada en son temps cada mes com les dones. Y podriam particularizar en aço alguna cosa: sino sos que nostra sancta religio, no permet retraure als Conuersos ni à sos descendents lo estat passat.

Donant per ara ab aço fi al present capitol. Perque tras de aquesta miserable, y calamitosa contagio, me cridan cosas molt glorioses y dignes de esser sabudes.

Cap. XXII. De las cosas esdeuingueren en temps de Vespasia, com la mort de Deodato, vinguda de Licinio Larcio, Plini, y arbres Auets y priuilegis cõcedits à Espãya.

DVrant encara lo Imperi de Vespasia, y arribant la plaga Iudayca en la ciutat de Barcelona: viuia en ella lo Bisbe Deodato primer, que com en lo capitol set-ze digui, auia succehit à Fuca. Y trobant se en tal occasio ab tal carrech, noy ha dubte, sino que pendria grandissims treballs, en guardar, que no se apegas alguna cosa de la pestifera ronya Iudayca, à aquellas poquetas, netas y sanas ouellas, que tenia en son Bisbat. Y axi exercitant son offici Pastoral, en aquestos y altres sancts empleos: mori en lo any setanta y vuyt de Christo nostre Senyor, à denou de las Chalendas de Ianer, que es à catorze de Dezembre, segõs los tres Episcopologis, q̃ dels souint allegats archius, y de mõ pare micer Miquel Pujades tinch citats. Pujad. p. 1. Y nouissimament Diago, en la Historia dels Cõtes de Barcelona, senti lo matex. Diag. l. 1. c. 6

En

En lo temporal en aquest temps anauan gouernades les coses del Imperi, per orde de Licinio Larcio, qui estaua per Proconsul, o Pretor en la Espanya Tarraconesa, com se pot veurer en Morales.

Tambe vingue Plini per Questor de Espanya en aquestos temps: y compõgue en ella la sua natural Historia: segons Morales y Mariana. Y encara que en la breu relacio de la sua vida, que esta en lo principi de ses obres, se diga: fonch Procurador en Espãya: es tot vna cosa: y lo Questor se digue auegades Procurador de Cesar, altres vegades Rational: com apar del que escriu lo nostre micer Antoni Ros, en los memorables. Si be peruentura vuy serian diferents officis en Cathalunya: cõ apar del que ha escrit micer Antoni Oliba. Y asso basta per ara.

Ros l. 3. c. 12. nu. 11. cũ se.

Oliba. c. 4. 8 nume. 55.

En aquesta matexa circumferencia de temps foren aportats à Espanya los arbres Auets: dels quals estan en gran manera abundants les nostres montanyes Pyrineas, y tant seruey fan à la Magestat del Rey nostre senyor, en la fabrica de las Galeras, que en lo Dreçanal de aquesta sua ciutat de Barcelona cõtinuamẽt se fabrican. Lo qual es hu dels celebrats en tota Europa. Aportà aquestos arbres à Espanya vn Caualler Romà anomenat Flauio Pompeyo, qui auia estat molt temps en ella ab Aulo Vitelio, segons ho escriu Plini en sa natural Historia, al qual seguexen Ambrosi de Morales y Viladamor.

Plin. l. 15. c. 22

Subdita Espanya à tal Emperador, gouernada ab tants bons ministres y officials, vtilada ab los arbres Auets, fonch medrada ab priuilegis y immunitats. Per que escriuhen los demes escriptors citats en lo capitol vinte, y ab ells Ioan Vaseo: que Vespasia concedi als pobles de Espanya, gosassen de la immunitat, gracies, priuilegis, y honors, que gosauan los pobles Latins en Italia, y en Roma los poblats en ella. Y escriuhen feu asso, perque com la Republica Romana estaua tant alterada, volia tenir la voluntat dels Espanyols ab medi de aquestes y consemblants llargueses. Es empero be aduertir que encara que aquestos escriptors digan asso per paraules generals, comprenen à tota Espanya, y significant esser estats concedits aquestos priuilegis à tots los poblats en ella: jo dubte se puga dir axi tant indefinida, y vniuersalment. Bes troba en lo cos del Dret Ciuil, en lo llibre del Digest nou, tit. de Censibus. Que molts pobles de vna y altra Prouincia de Espanya tingueren algu, o alguns de aquestos priuilegis, y exemptions (com bax en altre lloch los veurem) possats sota cert orde, que se explicara en temps del Emperador Hadriano: pero que tots los pobles de ella fossen en vna, o altra manera, priuilegiats, no crech tal. Ans be Plini, qui com diuhen ells en aquest temps estaua en Espanya, y apres escrigue en ella lo seu llibre de Natural Historia, diu (conforme bax veurem) que certs pobles per ell anomenants, eran Colonias, altres Municipals, alguns Latins, y molts de confederats: y axi puix los reduex à numero cert, y especificat, seguex se de aqui, que no tota Espanya gosaua de aquestos priuilegis, sino que en tota ella hi auia pobles priuilegiats. Y alli se veura quins ho eran en Cathalunya. Y axi pens jo auem de dir: que à alguns de aquells pobles (y no à tots, perque alguns trobam, que ja abans eran priuilegiats) forẽ concedits per Vespasia aquestos priuilegis de que assi anam parlant. Y que aquells pobles obtinguessen sos priuilegis en aquest temps, y en lo temps de Hadriano foren posats en lo orde que alli direm.

Cap. 34. 35.

Vltimadament segons diuhen Paul Orosi, Sanct Antonino y Ambrosio de Morales: mori lo Emperador Vespasia, auent Imperat nou anys. Als quals Eusebi, y Tarafa ajustan onse mesos, y vint y dos dies. Y axi alguns, com la Historia Tripartita y altres, diuhen Impera deu anys. Dehont, y de la diuersitat hi ague en lo primer any de son Imperi, se seguex restar indiferent lo any en que mori: perque al compte dels anys de Imperi, si comença en setanta hu, acaba en vuytanta: y donantli deu anys de Imperi acabaria en vuytanta hu, com volen Este ne Garibay, y Pere Mexia. O en lo any vuytanta y dos com diu llargament lo pare Mariana: que seria seguir los que vo-

Digitized by Google

lian començas lo seu Imperi, en lo any de setanta dos.

Cap. XXIII. Com Tito succehi à son pare Vespasia, y li posà estatua en Tarragona, y à ell ne posaren altra los de Cascant en la matexa ciutat de Tarragona.

SVccehi al Emperador Vespasiano en lo Imperi Roma y senyoria de Espanya, y per consseguent de Cathalunya, son fill Tito: conforme escriuhen Pau Orosi, Suetonio Tranquilo, Iuan Baptista Egnacio la Historia Ecclesiastica Tripartita, Estene Garibay, lo glorios sanct Antonino de Florença, Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor y Pere Anton Beuter. Lo Imperi del qual durà tant solamẽt dos anys: segons Orosi, Eusebi: la Tripartita, Morales y Beuter. Y dos mesos y vint dies que li ajustã Iuan Sedenyo, Mariana, Tarafa, sexto Aurelio Victor, Iacobo Bergomense, Pere Mexia, y Suetoni. Axi que al cõpte del presedent capitol seria estada la sua mort, en lo any vuytanta y hu de Christo nostre Senyor, o en vuytanta y dos: o del tot en vuytanta y tres, conforme vol Mexia.

Oros. l. 7. c. Nero hic. Su. in vi. Ti. Egnat. l 1. Trip. l. 1. c. 5. Gari. l. 3. c. 11 S. Anto. tit. 7. cap. 1. §. 5. Mor. l. 9. ca. 24. 25. Vilad. c. 57. Beu. p. 1. c. 24

Se. tit. 18. c. Mar. l. 4. c. 4 Taraf. c. 41. Berg. lib. 8. Mexia Imp.

Y entre tots los que tinch referits, ningu escriu cosa, que al intent de nostra obra pertanya. Perhont haguerem passat lo temps de aquest Emperador, sens dir cosa alguna de nostra Cathalunya, si jo inconsideradament agues passat per vn Epigrama, que Apiano, y Amancio parlant de Espanya en las suas inscriptions, y lo nostre Pere Miquel Carbonell en los seus manuscrits memorables, diuhen, se trobaua en la antiga Ciutat de Tarragona, que deya de aquesta manera.

IMP. TITVS. CÆS. VESPASIA. AVG. P.M.
TR. POTEST. COS. VIII. P. P.

Que vertida en nostre vulgar volra dir: lo Emperador Tito Cæsar, à Vespasia Augusto, Põtifice Maximo, de la Tribunicia Potestat, vuyt vegades Consul, pare de la patria.

De la qual pedra me apar ques coligia: que Tito auia posada aquella estatua, à honor de Vespasia son pare.

Y de aqui apar se podria dir: que Tito fos vingut y agues estat en Tarragona, en algun temps mentre fonch Emperador. Que altrament nos pot conjecturar per quina occasio en son nom se fos posta aquella memoria en Tarragona, estantne ell absent.

Y perque Deu nostre Senyor posà premi als qui obseruarian lo seu sanct manament, honrrant à sos pares: com à tant bõ Senyor, que segons los Theolechs, etiam als impios, y infels remmunera (almenys en la vida present) totas las obras que fan bonas: permetre (quiça per animar als Christians à la obseruança de aquest seu sanct precepte) fos honrrat Tito del fruyt de ses mans: ab la matexa especie de honor que auia donat à son pare, y en lo matex lloch: en lo qual lo auia venerat. Per que los Ciutadans de la Ciutat Municipal de Cascant, li posaren en la ciutat de Tarragona vna estatua, la basa de la qual tenia vna inscriptio q̃ diu Pere Miquel Carbonell en los memorables, que deya de aquesta manera.

S. Agust. l. 1. c. 16. l. 5. c. 12 de Ciuitate.

TIT. CÆSAR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. MVNICIP. CASCANTVM.

Que en nostra llengua vol dir: que la Ciutat Municipal de Cascant posa aquella estatua, figura del Emperador Tito, Cæsar Augusto, fill del Diuo Augusto Vespasia.

Era tant gran la adulacio q̃ los pobles subdits feyan als senyors temporals en lo tẽps de la Gẽtilitat, particularmẽt los Espayols de la Prouincia Citerior, q̃ à Tito, per demostrarli quel tenian per Deu, y q̃ veneravan la sua Deitat, tenian vn Sacerdot

dot per lo culto y ſacrificis, ques feyan à les ſues Aras: lo qual ſe anomenaua Cayo Egnatulo Seneca. Conforme ſe proua de vna inſcripcio, ques troba en la Torre groſſa de Tarragona, la qual diu deſta manera.

C. EGNATVLÆ.
C. FIL. CAL.
SENECÆ. TARR.
AED. Q. II. VIR. FLAM.
DIVI. TITI. EQVO PVB.
DONATO. PRÆF.
COH. IIII. T. HRAC. EQ.
FLAMINI. P. H. C.
EGNATVLEI.
PATRONO. INDVLGENTISSIMO.

La qual vol dir: que certs eſclaus de Cayo Egnatulo Seneca fill de Cayo, dedicaren aquella eſtatua à ſon amo y ſenyor quels vſaua moltes miſericordies, y perdonaua grans faltas. Qui era natural de Tarragona Ædil, hu dels dos del gouern Quinquennal, ſacerdot del Emperador Tito. Lo qual (conforme ſemblant explicacio, que fiu en lo capitol trenta y ſis: y lo que dire enlo capitol trenta y vuyt del llibre quart) era eſtat armat caualler, y era Prefecte, o Capita de quatre Cohortes, o companyies: y Sacerdot de la Prouincia de Eſpanya Citerior.

Ab les quals memories acabam tot lo que del temps del Emperador Tito he pogut trobar pertanyent al propoſit de la Coronica de Cathalunya.

Cap. XXIIII. Com ſuccehi Domicia, y P. Romulio eſtigue per Proconſul en la Tarragoneſa: y com Quinto Valerio Caſtricio repara la torra del Temple de Eſculapi.

ACabat lo Imperi de Tito, ſuccehi ſon germa Domicia, ſegons los matexos autors, que he allegats en lo principi del prop preſſedèt capitol. Y particularment eſcriuhen S. Antonino de Florença, y lo noſtre Canonge Tarafa, que comença à Imperar en lo any vuytanta y tres de Chriſto Noſtre Senyor, que ſeria conformarſe al compte que de la mort de ſon germa digui, que aportaua Pere Mexia.

De la ſenyoria del qual eſtariam (com de ſon germa he dit) ſens poder trobar coſa, que fos al propoſit del noſtre intèt: y agueram agut de paſſar axi à peu axut, ſi nons agues vinguda entre les mans la noticia de aquella pedra, que fonch tot vn teſtament de Quinto Valerio Caſtricio, fet en lo tèps de aqueſt Emperador: lo qual nos donarà claricia de moltes coſes: y entre ellas de las ſeguents.

Primerament nos amoſtrarà, que en lo temps del Imperi de Domicia eſtigue per Proconſul en lo gouern de la Prouincia Tarraconeſa, vn home que ſe anomenaua Publio Romulio. Del qual podria ſer prengues lo nom lo poble de Romanya, que es prop la vila de Baſcara en lo Empurda.

Tambe ſe trau de la matexa pedra, que en lo temps que Romulio era Proconſul, hi auia en aqueſtas noſtras parts de Cathalunya vn home, que ſe anomenaua Quinto Valerio Caſtricio: y ſens dubte era de noble familia. Per que los Caſtricios (que Lucio Marineo anomena Caſtronios) eran de la familia Romana, que com diu Calepino en temps paſſat tingueren la part de Sylla, en les guerres ciuils, que foren entre ell y Mario, de les quals doni noticia en ſon lloch. Y puix aquella parcialitat durà algun temps en Eſpanya, quiça deſde aquells dies eran en ella. Ma.l.4.c.1. Lib.c.18.

Pero tornant al propoſit. Aqueſt Quinto Valerio Caſtricio era fill de Quinto. Y ſens dubte, deuia viurer en Barcelona, o en lo lloch, que vuy es lo Moneſtir de Sanct Colgat de Valles: que en aquell temps ſe anomenaua Caſtell de Octauia, conforme auem viſt dalt en ſon lloch, o alomenys degue morir alli, ſegons ſi troba la infraſcripta pedra. De la qual fan mencio Morales y Viladamor. Lib.3.c.98. Mo.l.9.c.25 Vilada.c.57

Tingue aqueſt teſtador vn fill anomenat axi com ell Quinto Valerio Caſtricio: y vna filla, anomenada Publia Valeria, caſada ab Publio Fabiano. Y durant lo Proconſulat de Publio Romulio, y Imperi de Domicià germa de Tito, ve-

Digitized by Google

hentse al vltim terme de la vida, ordenant de sos bens disposa de dos parts de ells, en fauor de son fill Valerio: y de les altres dos parts, feu dos llegats. Lo hu à Publia sa filla en cas que tingues fills de publio Fabiano: y lo segon, que era la quarta part de la heretat, dexà pera reparar la torre principal del Temple del Deu Esculapi, que estaua en la nostra ciutat de Barcelona. Conforme se troba escrit en la ja citada pedra, que diu de aquesta manera.

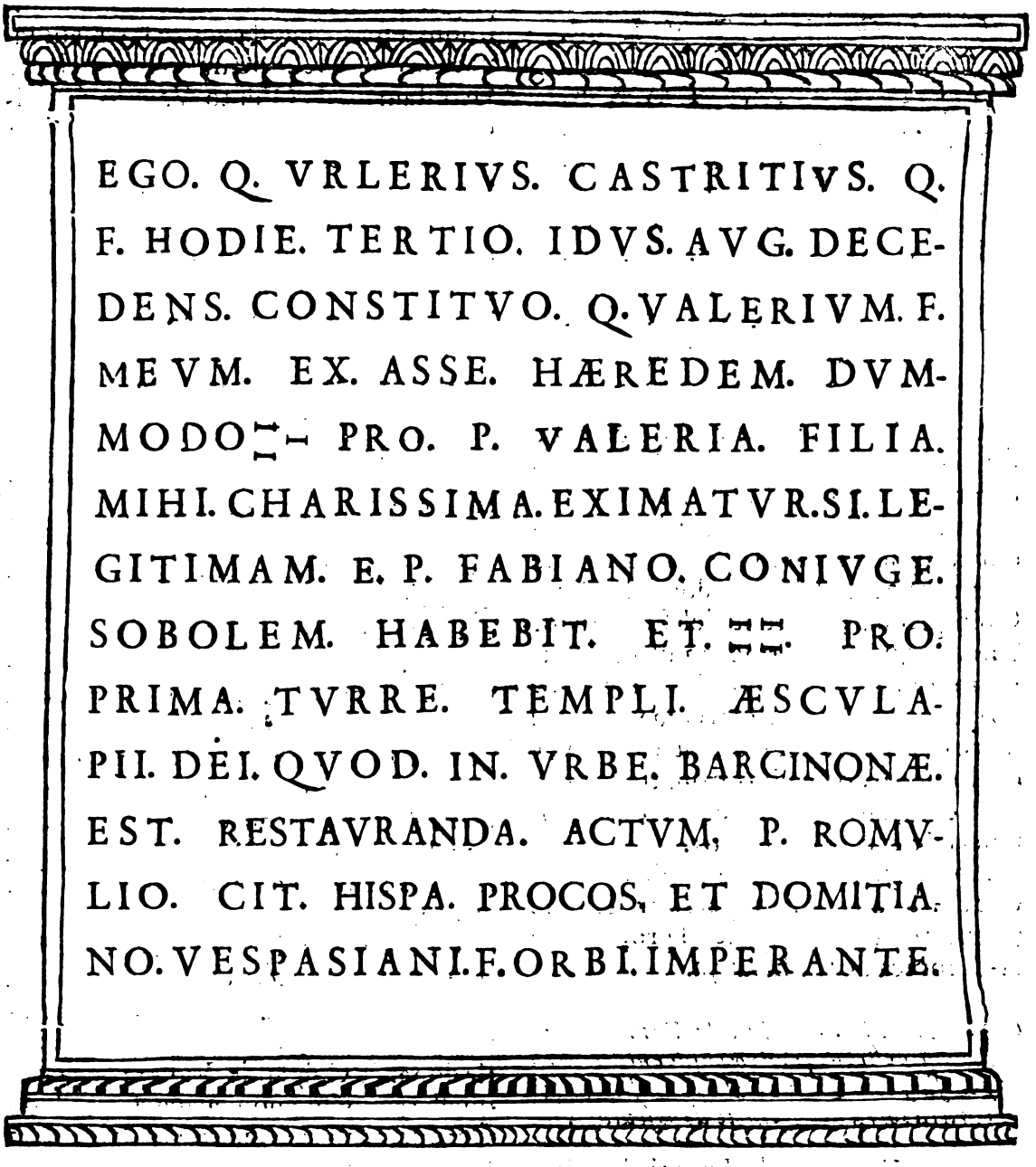
EGO. Q. VRLERIVS. CASTRITIVS. Q.
F. HODIE. TERTIO. IDVS. AVG. DECE-
DENS. CONSTITVO. Q. VALERIVM. F.
MEVM. EX. ASSE. HÆREDEM. DVM-
MODO[illegible] PRO. P. VALERIA. FILIA.
MIHI. CHARISSIMA. EXIMATVR. SI. LE-
GITIMAM. E. P. FABIANO. CONIVGE.
SOBOLEM. HABEBIT. ET. [illegible]. PRO.
PRIMA. TVRRE. TEMPLI. ÆSCVLA-
PII. DEI. QVOD. IN. VRBE. BARCINONÆ.
EST. RESTAVRANDA. ACTVM. P. ROMV-
LIO. CIT. HISPA. PROCOS. ET DOMITIA.
NO. VESPASIANI. F. ORBI. IMPERANTE.

Y no crech que sia menester traduhir la en vulgar: puix resta prou entesa ab lo que dalt tinch escrit.

Sols me apar que resta declarar als que no son pratichs, vna dificultat: que veitg me mourã de la matexa pedra, demanãt: si aquest Quinto Valerio dexaua les tres parts desa heretat à Publia sa filla, la quarta à la reparacio de la Torre del Temple de Esculapi, q̃ restaua per al hereu. Respondo. Que la heretat (en via de Dret) se diuidia en dotze onces, o yguals porcio: y axi lleuades les dites quatre, restauanne vuyt per al hereu. §. Heredit. instit. de Heredi. instit.

Tambe

Digitized by Google

Tambe vltra de les coses ja dalt aduertides, se pot colligir, y traurer de aquesta pedra, vna confirmacio del que digui en
Lib.3.ca.36. altre lloch: que en Barcelona hi auia Temple dedicat al Deu Æsculapi. Puix vehem, que Quinto Valerio, dexa part de sa heretat, pera la reparacio de sa torre major de aquell Temple.

Y no es de menor consideracio, lo que vehem assi. Que à be del que tenim escrit en molts dels capitols passats nos reste certesa de que ja en Barcelona hi auia haguts molts Bisbes: y axi no podia ser menys, sino que hi auia molts Catholichs: totauia hi restauan encara molts Gentils Idolatras, qui tenian sos Temples, com aquest de Æsculapi, y altres.

Semblantmẽt era cosa notable, dir q̃ de aquestos Castricios anomenats en aquesta pedra vol Marineo baxen, y sian descendents los del linatge de Castro, tant celebrats en Cathalunya, y Arago. Pero com lo donar origen à familias, y linatges aucgades no se aserte: y si se aserta, causa enuejà entre los Nobles, y odi contra los escriptors: als quals solan imputar affeccio de vns, y malicia contra altres. Perço encara que Marineo me force, nom determinare à seguirlo. Perque com diu Hieronym Blanca en Arago hi ha hagudes dos familias de Castros. La vna que no sen sab lo origen, mes de que era familia militar. La altra que tingue principi de la familia Real: començant de aquell Ferdinando Sãchio fill del Rey en Iaume primer, com en son temps direm. Axi que, si Marineo ho diu de la familia baxant del dit Ferdinando Sanchio, es error. Siu diu de la altra, be podria ser axi: nou certifich, niu aguera dit, sino per distinguir la opinio de Marineo. Ab tot que nom vull lleuar la llibertat de notar les families Romanes y antiga noblesa de Cathalunya, ni priuar al lector de creurer, que bona part de noblesa Cathalana no sia tota de Alemanya y Franca, com molts pensaren: sino que estich molt be, en que pense y tinga per cert, que gran part de ella resta dels Romans y Goths, qui visqueren en Cathalunya: com Deu nostre Senyor volent mes clarament se veura en la segona part de la Coronica. Pero per ara conue, que ell ho conjecture, y que jo nou diga. Que alli vindran los testimonis acanalats, y assi seria menester molta arenga.

Y axi sens eximos del proposit, es de aduertir: que de aquesta familia dels Valerios hi hague en Cathalunya gran noblesa, y gent molt senyalada: particularment en Tortosa y Tarragona. En Tortosa lay ha, ab aquella pedra que porta Adolfo Accon en las suas inscripcions, que diu de aquesta manera.

P. VAL. DIONISIO.
VI. VIR. AVG.
CVI. ORDO. DERTOSÆ.
OB. MERITA. EIVS.
ÆDILC. HONORES.
DECREVIT.
P. VAL. PARDVS. LIB.
VI. VIR. AVG.
PATRONO. OPTIMO.

Que vertida en nostre Cathala vol dir. Que Publio Valerio Pardo, posà aquella memoria à Publio Valerio Dionisio, sextum vir Augustal: al qual per sos merits los del orde dela ciutat de Tortosa auian donat lo honor Ædil.

En la ciutat de Tarragona sen troban dos memorias: de las quals fa mencio Ambrosi de Morales, en las antiquitats de Espanya. Y diu collegirse deles paraules de la primera, esser estada basa de vna estatua: continent, y declarant: que Lucio Valerio Tempestiuo fill de Valerio tenia la estatua de son pare feta en sa casa. Y perque auia fets hereus à Valeria Siluana filla de Marco, Quintio Flauo son honcle maternal, à Valeria Verna sa sogre, y à Valerio Auito, y tots sino Auito volian, que la estatua se posas en la plaça: Valeria Siluana paga à Auito la sua part: perq̃ la estatua fos posada à la plaça ab aquest titol.

c. de Tarragona.

Digitized by Google

L. VAL. TEMPESTIVO. PATRI. VAL. GAL. LI. F. VALERIA. SYLVANA. M. F. QVINTIVS. FLACCVS. AVONCVLVS. VALERIA. VERNA. SOCRVS. HÆREDES. REDEMPTA. PORTIONE. VALERII. AVITI. CVIVS. PRECIVM, VALERIA. SYLVANA. INTVLIT. IN. DOMO. REPERTAM. IN. FORO. POSVERVNT.

Y la segona amostra ab las suas lletras, que era estada basa de vna altra estatua, que fonch posada per los Tarragonesos à Cayo Valerio Arabino, qui en Roma era estat Flamen (ques Sacerdot) de la ciutat, y Augur de la Prouincia Tarragonesa: y en sa Republica auia tinguts tots los honors y carrechs honrrats, ques podian tenir en ella. La qual li posaren entre las estatuas dels altres Flamines, per la gran fidelitat, que sempre auia tinguda en los llibres y registres dels Censos, y tributs. La qual deya de aquesta manera.

C. VALERIO. ARABINO. FLAMINI. E. BERGIDO. OMNIB. HONOR. IN. REP. SVA. FVNCTO. SACERDOTI. ROMÆ. ET. AVG. P. H. C. OBCVRAM. TABVLARII. CENSVALIS. FIDELITER. ADMINIST. STATVA. INTER. FLAMINALES. VIROS. POSITA. EXORNANDVM. VNIVERS. CENSVERE.

Tambe en aquesta nostra ciutat de Barcelona tenim memoria de aquesta antiguissima y noble familia: ab la inscripcio ques llitg en vn marbre, que esta en vna escala dels estudis del Palau Real nou: à la ma esquerra de qui entra per la part de la Sancta Seu. La qual diu de aquesta manera.

CORNELIAE. L. FILIÆ. SECVNDINÆ. L. VALER. RVFVS. MARITÆ. OPTIMÆ. ET. BENE. DE. SE. MARITÆ. ET. CORNELIA. SECVNDA. MATER. PIENTISS. L. D. D. D.

Que

Digitized by Google

Que en nostre vulgar volra dir: q̃ los piadosos Cornelia segona, mare de Cornelia segona, filla de Lucio: y Lucio Valerio Rufo sõ marit li dedicarẽ aq̃ll vltim donatiu, per la sua bõdat, y tenirho ben merescut.

De aquest Lucio Valerio, o almenys de algun fill seu, se enten aquella memoria ques troba en Isona de Pallas: que conforme la refereixen Apiano y Amancio diu desta manera.

L. VAL. L. FIL. GAL. FAVENTINO. II. VIRALI. QVI. ANNONA. FRVMENTARIA. EMPTA. PLEBEM. ADIVVIT. ET. OB. ALIA. MERITA. EIVS. COLLEGIA. KALENDARIORVM. ET. IDVARIA. DVO. CIVI. GRATISSIMO. POSVERVNT.

Volent dir: que los Collegis, o congregacions dels Calendaris, y Iduaris, posaren aquella memoria à Lucio Valerio fill de Lucio Fauentino (que vol dir Barcelones conforme al que auem dit en lo capitol 21. del llibre 3.) per lo que auent comprada molta prouisio de formẽt pera tot lo any, ajuda y valgue ab ella als de la plebe: que era la gent menuda de aquella ciutat. Eran los Iduaris y Calendaris certa gent que prestauan diners à vsura, fins à les Kalendas, o idus seguents, O altres que tenian los llibres dells debitors, que auian de pagar à cert dia. Y com en tẽps de fams sian de dificil cobrar los deutes: y auenthi pa que menjar totom visca y sia facil la cobrança: per tant gran benefici com auia fet à la plebe, que pogues pagar, y ells exigir sos credits lo honrraren ab aquella perpetua memoria.

Demanera, que de aquestas pedras del Castell de Octauia, de Tortosa, y Tarragona y Barcelona, y Isona trahem: que de aquest cognom de Valerios, hi hague molts homens celebres en Cathalunya. Particularment Cayo Valerio Arabino. Del qual la sua matexa inscripcio diu era de Bergido. De qui ferem mencio en lo capitol quoranta set del llibre tercer.

Tambe ve en declaracio de la dita pedra del Castell de Octauia. Mostrar, que Publio Fabiano, ab qui casa Publia Valeria, deuia ser de preclara familia, de Tarragona, o Barcelona, ahont se troban memorias de ella. Y la primera diu Ambrosi de Morales se veya en la Iglesia de sanct Ioan de aquella ciutat en vna inscripcio posada en vn marbre que deya desta manera.

C. IVL. FABIANO. ANN. XIX. FABIA. PAVLA. AMITA. MVNVS. SVPREMVM.

La altra de Barcelona en nostres dies se mostra en lo carrer de la riera de sanct Ioan: à la porta de vna casa, que antigament era dels Destorrents: y esta frontera al carrer de sanct Pere mes baix. La qual certament era basa de estatua, porque la vehem ab la propria escriptura de la altra, de aquesta manera.

C. IVL.

Digitized by Google

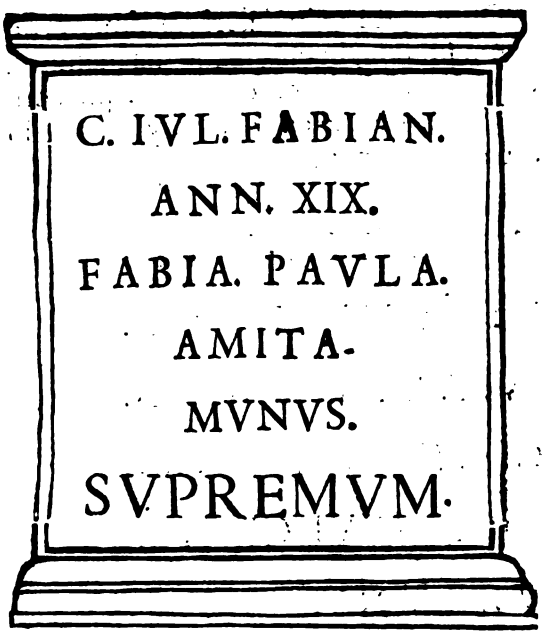

Y tenint per mi, que totes dos sian de vnas matexas persones, las arromançare totes dos juntes dient. Que Fabia Paulatia (per part de pare) de Cayo Iulio Fabiano, li dona aquell vltim do de la sepultura: o lo major que pogue, perpetuant la sua memoria ab aquella estatua, quant mori: essent ell de edat de denou anys. Y ab asso acabem aquest capitol, puix nos conuida materia molt diferent de la passada: com veurem.

Capitol. XXV. Com mort Theodorico Bisbe de Barcelona li succehi Deodato segon, en temps del qual fonch la segona persecucio de la Iglesia, y mori lo Emperador Domicia.

EN lo matex temps del Imperi de Domicia, que anam continuant, viuia en Barcelona lo Bisbe Theodorich, que com dalt he dit, succehi à Deodato primer en lo any 78. de Christo nostre Senyor. Y per quant la antiquitat del temps nos amaga lo que podriam dir: acontentaremnos, ab lo poch quen trobam escrit. Senyalant solament que mori en lo any 86. de Christo, conforme yol lo Episcopologi del Capitol de la Sancta Seu de Barcelona. Segons lo qual cõpte auria tinguda la Sede vuyt anys poch mes, o mancho. Encara que seguint altre compte, lo auria tingut denou anys cumplits, y algun poch mes. Perque escriu mon pare micer Miquel Pujades, conformantse ab lo Episcopologi del Archiu Real: que mori à deu de las Kalendas de Ianer, en lo any, 91. de Christo nostre Senyor: y lo vuyte del Imperi de Domicia.

Dalt cap. 22

Pujades. p. 2.

Poch apres de mort Theodorich, fonch procehit per los Barceloneses Catholichs, à fer eleccio de Bisbe, dela persona, que mes los aparegue apta, y suficient del estat Ecclesiastich pera suportar lo carrech en temps tant laborios, com erã los principis de aquella primitiua Isglesia: que tot venia à caurer sobre les espalles dels Bisbes, per lo poch numero que hi podia auer encara de Presbyteros, y altros ministres de la Isglesia quils ajudassen. La forma ques deuia seruar en aquesta temporada en tals eleccions nos pot certificar, sino presumir: que deuia lo poble, y Clero consentir, en que tal, o qual fos posat en lo lloch del defunt, y fos cap, y pastor de tots. Y concertantse en aquesta occasio, y forma pera llauons Canonica (conforme al que direm parlant de la mort de sanct Nundinari) per mort de Theodorich fonch eligit Deodato segon de aquest nom: conforme escriuhen los matexos autors ja allegats.

Lib. 6. ca. 25

En lo Pontificat del qual, lo Emperador Domicia mogue la segona persecucio cõtra de la Isglesia. Y axi foren los temps de Deodato molt traballosos: prouehint lo que conuenia pera les sues ouelles, que atemorizades del Lop Cerual, no fugissen del remat de Christo, y gremi de la Isglesia. Perque es cert, que aquesta persecucio arriba à Espanya, en la qual mori sanct Eugeni Archabisbe de Toledo, coronat de martyri. Y axi fonch posible y molt contingent, que Cathalunya ne tingues la sua part. Que al fi los Edictes de la persecucio eran comuns en las terras del Imperi. Y de aquesta persecucio parlan, Paulo Orosi, Ambrosi de Morales. Pere Anton Beuter, Pere Mexia, en los llochs allegats dalt en lo capitol vint y tres: y mon pare micer Miquel Pujades, la Sylua de varia lisiõ del autor incert, la Historia Tripartita, sanct Agusti en los de

Syl. l. 5. c. 17
Tripart. p. 1 lib. 3. cap. 5.
S. Agust. l. 18 cap. 52.

Digitized by Google

de Ciuitate Dei, y alli Luys Viues. De la qual lo Bergomense, y fra Hieronym Romà diuhen, fonch en lo any 90. de Christo, y vuyte del Imperi de Domicià. Ioan Vaseo diu auer succehit en lo any 97. de Christo: y Eusebi escriu, que fonch en lo any 99. Y micer Luys Pons de Ycart, diu: en lo any 82. de Christo. Pero es imposible, si consideram lo any de la mort de Domicià, en qualseuol dels anys, que prest direm.

Bergom. l. 8 Rom. l. 1. c. 7 Ycart. ca. 4.

Moguda aquesta persecucio, viuint encara lo nostre Pontifice Deodato segon de Barcelona, mori lo Emperador Domicià: auēt imperats quinze anys, segons Sexto Aurelio Victor, Ioan Baptista Egnacio, y la Historia Tripartita. Al qual compte vindria à ser la sua mort en lo any 96. segons Mariana, o en 97. segons Baronio y Garibay. Eusebi ajusta als dits quinze anys, sinch mesos: y axi ve à posar la dita mort en lo any 99. ques conforme al Bergomense, y Tarafa.

Egnaci. l. 1. Gar. l. 7. c. 12

Capitol. XXVI. Dels Emperadors Nerua Cocceyo, y Traia, y Estatua que Septimio Agnidino posà à Traia, y de la tercera persecucio de la Isglesia.

Per mort de Domicià succehi en lo Imperi Romà, Nerua Cocceyo. Y fonch lo principi del seu imperi en lo any 99. de la Natiuitat de Christo, segons Ambrosi de Morales, Eusebi y Baronio: o en lo any centesim conforme volen Beuter, y Tarafa.

Mo. l. 9. c. 28 Beu. l. 1. c. 14 Taraf. ca. 5

Imperà Nerua poch tēps: perq̄ mori en lo matex any, q̄ auia comēçat lo seu Imperi, segōs diuhē Hartmā Schadel en la Coronica general, Orosi en la sua Ormesta, y Morales. O algū poch apres de vn any, segōs diu la Historia Tripartita. Que peruētura vindria à esser als tretze mesos y deu dies, q̄ de Imperi li dona y senyala Sexto Aurelio Victor. Si be Eusebi, Tarafa, Ioan Baptista Egnacio, Bergomense, y Mexia li donan vn any, y quatre mesos: als quals Dion Cassio y Baronio ajustan nou dies. Y de aqui degue venir que Garibay li donas dos anys de Imperi. O almēys digues, q̄ mori en lo segon any de la sua senyoria.

Orosi. lib. 7 c. Domicianus hic. Tripart. p. 1 lib. 3. cap. 5. Baptista. l. 1. Gar. l. 7. c. 15

En lo qual temps los de Cathalunya se recordaren de honrrarlo ab vna perpetua memoria, posada en forma de miliario, junt al cami entre las Borjes de Vrgell y Vinaxa de la qual fan mencio Apiano y Amancio, que deya desta manera.

IMP. NERVA. C. AVG. GERMAN. INFERIORIS. PONT. MAX. TIRIB. POT.

Que vol dir. Al Emperador Nerua Coceyo Pontifice Maximo, de la tribunicia potestat de la Germania inferior. No degue ser sens causa tal honor, y en tal lloch. Pero la antiguedat del temps, la breuedat del seu Imperi, y lo descuyt dels passats, nos occultan la intelligencia de la occasio.

Y per lo que Nerua imperà tant poch: o à causa de no trobarse cosa de son tēps satisfent à son intent, callà Antoni Vilada mor à Nerua, y posà à Traiano per successor de Domicià. Pero la veritat es que à Domicià succehi Nerua y à ell Traiano. Y asso es sols per apuntar la succecio dels senyors de Cathalunya, de grau en grau: just al institut de la pressent obra. Y com sempre haja jo guardat aquest orde (encara que del tēps de aquells no hi hagues cosa que dir) passant apres auant en lo que conuenia: axi tambe ara, he volgut posar à Nerua en son lloch. No obstāt que de la sua vida y temps, no tinga cosa al nostre proposit. Y desde aqui passarè auāt la historia, à tractar del temps del seu successor.

Vilad. ca. 57

Auia Nerua adoptat per fill à Traiano, segons escriuhen los matexos escriptors, que tinch dalt referits: y axi mort Nerua li succehi en lo Imperi Romà, y per conseguent en la senyoria de Espanya,* y particular domini de Cathalunya, son fill adoptiu Traiano. La succecio del qual, y principi de Imperi serian en lo any 99. de Christo si seguim lo vn compte dels dalt posats, lo qual segue x Mariana: y si lo segō, seria,

* de ahont (Com diu lo P. Brusieres en son resumen de la historia universal) era natural

seria, en lo any 100. Y si à Nerua donã dos anys de Imperi lo principi, de Traiano seria en lo any 101. cõ volẽ Eusebi, y Tarafa.

De temps del qual Emperador posan Apiano y Carbonell, vna inscripcio que trobaua en Tarragona, de vna memoria, que li dedica en aquella ciutat Septimio Agnidino, que deya de aquesta manera.

PIO.ATQVE.INCLITO.D.N.TRAIANO.NOBILISSIMO.AC-
FORTISSIMO.E.T.FÆLICISSIMO.CÆSARI.SEPTIMIVS.AG
NIDINVS. V. C.AGENS.PER.HISPANIAS. V. C. PT.VICE.SA-
CRA. COGNOSCENS. NVMINI.MAGESTATI. QVE.EIVS:
SEMPER. DICATISSIMVS.

Y pera major intelligencia de ella es de saber: que los Romans vsauan prouehir alguns homens de vns carrechs, o officis, ques deyan Agentes in rebus: dels quals tenim vn titol en lo Dret Ciuil. Y solian enuiar de aquestos, hu en cada Prouincia: o per parlar propriament conforme al Dret Ciuil, y al nostre antich Cathala, era enuiat son Agent en cada Prouincia. Com apar de vna autoritat del Emperador Constantino Augusto, ques troba en lo cos del dit Dret Ciuil. Aquestos tenian carrech, y cuydado de fer aportar, y transferir les pecunies, o diners de las rendas Publicas à la ciutat de Roma, y las mercaderias per sos tragins, ab animals, juments, o naus, en son degut temps. Y prouehian als traginers, y guardauan que nos fes frau algu en los tragins: com apar de las dos autoritats del matex Emperador, ques troban en lo Dret Ciuil en lo llibre del Codech: y del que sobre la Rubrica escriu Ioan de Platea. Foren aquestos en diferents numeros, com apar per autoritat del Emperador Zeno, de la Glosa, y Ioan de Platea en la matexa Rubrica. Y en cada numero, eschola, o collegi, tenian son president, o prepositi: com apar de altra autoritat del Emperador Constantino, y ho notan la dalt dita Glosa, y alli lo matex Platea. Y com asso era carrech de tanta confiança, y legalitat (per ser cosas de interes, y de son natural pegaloses les quels passauan entre les mans) los donauan titol de Clarissims Princeps, o tambe de Proconsuls, com apar per altras autoritats dels Emperadors Zeno, Iustiniano, y Anastasio, Platea, y diuerses Gloses del Dret Ciuil.

Tit. de agẽtibus in rebus li. 12. C.

Leg. fina. de agẽtibus in reb. l. 12. C.

Leg. 2. l. fin.

Zen. in leg. 2. de agẽtib. in rebus, l. 12

Const. leg. 1. de offic. magist. officio.

Zeno, lib. 12 C. de Prepo. agent. leg. 1. y en la lley 1. de Principibus agen. Iustini. in l. curiali. ver. viri etiã de Decuri. l. 12. Anasta. in l. Proconsularibus C. de Princi. agẽt. Glo. in dict. Rub. & in l. Curialibus. ver. agentiũ illo titol de Princip. Ros lib. 1. c. 3. numer. 2. Yeart, c. 32.

Y si la anam ben considerant, es del temps que Traiano era adoptat de Nerua, y no auia encara succehit en lo Imperi: perque en ella nos dona altre nõ à Traiano sino lo de Cæsar, que era nom y titol ques donaua al que auia de succehir en lo Imperi (que era, axi matex com ara donan en nostron temps titol de Princep, al primogenit del Comte de Barcelona, que es successor en los estats de son pare) conforme seguint à Amiano Marcelino, y à Antonio Sabelico escriu lo nostre micer Antoni Ros. Deuia ser tambe aquest lo temps en que vol Yeart que Traiano estigue en Tarragona.

Y vertida en nostre vulgar Cathala vol dir, aquesta inscripcio. Que Septimio Agnidino home Clarissim, agent en las Espanyas la potestat de home Clarissim, dedica aquella memoria al Pio, inclit, nobilissim, fortissim, y dixosissim Cæsar, y senyor Traiano, conexent lo sagrat poder de la sua diuinitat, à la qual sempre fonch dedicat, o affectadissim.

Sabut asso, se enten la qualitat y estat de Septimio Agnidino, y se compren be lo que volen dir aquellas lletras de la inscripcio, V. C. AGENS. PER. HISPANIAS. V. C. P T. que dalt he dit, volian dir: home Clarissim, agent a lpotestat de home Clarissim en las Espanyas: que apa rexia vna cosa de algarauia. Y sabut lo que axi tinch dit, resta clar: q̃ Septimio Agnidino.

Digitized by Google

dino, era hu de aquells Clarissims homens, que estauan en cada Prouincia per effecte, de tenir carrech de enuiar à Roma les pecunias, rendas, y mercaderias de la Republica. Y se veu de aqui la dignitat, que tenia en aquestas Prouincias.

De la qual inscripcio tambe breument inferim: que Septimio Agnidino estant per Agent en Espanya, deuia fer residēcia en Tarragona, en lo temps que durà la adopcio de Traiano, y que era Cæsar tant solament, durant la vida de Nerua.

Pero dexant apart tot aquest temps, que Traiano fonch Cæsesar, y venint al de son Imperi (que com dalt esta dit comença mort Nerua) tantost en lo primer any de aquell mogue la tercera persecucio contra la Isglesia Catholica, segons apar de Paulo Orosi, Mariana y mon pare micer Pujades ja dalt allegats, y del Quint de la Sylua del incert autor, y de sanct Agusti, y Luys Viues. Encara que Eusebi, y Mexia apar vullan fos en lo any 110. de Christo, y deze del Imperi de Nerua. Y axi hi ha varias opinions en aueriguarho: les quals se poden veurer en la Republica Christiana defra Hieronym Romà. Lo cert es: que tingue fi ab vna carta que Plini segon escrigue à aquest Emperador, en abono dels Christians, y de nostra Religio sacro sancta, com à mes dels sobredits autors escriuhē asso la Historia Tripartita, y Luys Pōs de Ycart als quals me referesch.

Sylua, c. 17. S. Agusti, l. 18. cap. 52.

Rom. l. i. c. 7

Tripart. p. 1 lib. 1. cap. 8. Ycart, ca. 4.

Capitol. XXVII. Del Bisbe de Barcelona Deodato segon, al qual succehi Lengardo.

EN lo temps que la Isglesia Vniuerçal estaua tāt apretada ab la persecucio de Traiano, foren felices los successos en la nostra ciutat de Barcelona, axi en lo espiritual com en lo temporal. Perque en lo espiritual fonch gouernada, y tingue succeciuamēt lo amparo dels dos venerables Pontifices Deodato segon y Lengardo: y en lo temporal, la magnificencia de Lucio Licinio Sura, Lucio Licinio Segon, Publio Licinio, y Lucio Licinio fill de Lucio. Personas tant estesament honrrades, y illustres com en lo discurs veurem.

Y perque se entenga tot, es de saber: que en aquest temps, que anam dient de aquesta persecucio, que començà (com esta dit) lo any primer del Imperi de Traiano, viuia encara en Barcelona lo Bisbe Deodato segon. Lo qual com dalt he dit, auia succehit à Theodorico. Y à alli digue rem los treballs degue passar en la segona persecucio de la Isglesia mogudà per Domicià: y ara no mēys degue participar de ells en aquesta. Volial lo senyor per al cel, y axi lo purificaua en la fornal dels treballs: y no era apenas escapat dels vns, quāt donaua en los altres. Que en temps tant procellos de la Isglesia, pensar se pot, quals serian los trebals. Puix es axi, que en temps de tempestat tot ve à recaurer sobre lo cuydado dels Patrons, y Pilots de las Naus. Y com la Isglesia conforme lo decretal de Bonifaci 8. y la autoritat de sanct Agusti, no fià altra cosa, que vna Nau (figurada per la Arca de Noe) la qual nauega per la Celestial Hierusalem: combatuda de aquestos vents y tempestats, clar esta, que la major part dels seus trebals vingueren sobre Deodato. En los quals emparà son poble, confortant, refocilant, y animant als feels à la perseuerancia de la obseruacio de la lley Euangelica: per no desmayar en los treballs, sino esperar la felicitat de la verdadera llum, ques seguex perpetua, apres de las abscurissimes, pero temporals, tenebres de aquesta vida. Y estant ell perseuerant en tant sancta obra, suant en lo repos dels subdits, pera que fos aquesta ciutat en tot ditxosa, tenint per Patro en lo cel, al que auia tingut Pastor en la terra: y pera que ell, que segons son nom era donat à Deu, arribas en poder de qui era: volgue lo Senyor acceptant tal donatiu traurerlo dels perils en ques podia perdrer, en aquesta vida, y posarlo en las recambras y armaris dels seus thesors, priuantlo de la vida temporal, y donantli la eterna. A la qual lo aportà en lo any cent y vuyt de Christo nostre Senyor, als dotze, o als set, de las Kalendas de Abril, segons escriu micer Miquel Pujades mon pare seguint al Episcopologi, o llibre del Aarchiu de sanct Seuer. Ab lo qual concordan los Episcopologis de Pere Miquel Carbonell en

Dalt cap. 26

Dalt cap. 28

c. vnam sanctam de major. & obe. S. Agusti, l. 25. c. de Ciuitate Dei.

Pujades. p. 2.

en lo Archiu Real, y lo del Archiu del Capitol de la Seu de la matexa ciutat. Concordant tambe, que li succehi Lengardo: del qual en altre lloch parlarem. Cap.33. Y aquesta es la felicitat, que en lo espiritual tingue Barcelona en aquesta temporada.

Capitol. XXVIII. Com Lucio Licinio Sura fonch tres vegades Consul, las obras de magnificencia que feu, y los carrechs que tingue y amistat ab Traiano.

EN aquesta Era del Imperi de Traiano, en lo temporal, ennobli, y honrrà à la ciutat de Barcelona la noblesa, valor, y magnificencia, de Lucio Licinio Sura son fill. Lo qual en lo any cent y vuyt, o cent y nou de Christo nostre Senyor, vingue à ser tercera vegada Consul de la ciutat de Roma, com apar de Casiodoro, Baronio, y Holoandro. Y tingue molts y diuersos carrechs, officis y honors poblichs, dels quals à ell, y à sa mara Barcelona, redunda summa fama, y gran honor. La qual en aquell temps estigue dilatada, esteса: y apres per molts anys casi del tot sepultada, o almenys sabuda per pochs dels nostres matexos. Y de altres meselada ab alguns errors, que li lleuauan lo natural ser: com baix veurem. Pero de aqui aldeuant tindrem major, y mes verdadera noticia, del que en aquesta ciutat sen auia tingut fins assi. En la qual per la injuria dels temps jauhen maltractades y sepultades, moltes memorias marmoreas, que baix posare: supplint en quant puga lo agraui, que lo antich curs y las entrades dels barbaros nos han fet. Y axi venint al que toca à Historia. Escriuhen Dion Cassio, Sexto Aurelio Victor, y Pere Mexia (als quals en aquest proposit he llegits, en la vida de Traiano) algunes coses, y poques, de les moltes hi auia que dir, de Lucio Licinio Sura. Pero de ells y de les infrascritas pedras, y alguns altres autors ordirem vna breu tela.

Era Lucio Licinio Sura natural de la ciutat de Barcelona segons escriuhen micer Hieronym Pau, micer Dionis de Iorba, y nouissimament lo mestre fra Francisco Diago. Y no te dificultat, que deuia ser axi: puix se troban tant repetides en aquesta ciutat les sues memories. Era la familia dels Licinios, de aquells, que souint en lo discurs de aquesta nostra historia auem vist esser bomens de molt illustre y glorios renom. Y axi, com aquell que tenia sanch tant noble, prest dona mostra de ella: empleantse en actes de vera noblesa, que son, los exercicis de armes y lletres: restant en vna cosa magnifich, y en la altra excellent, y triumphant. Per quant per aquest camí vingue à esser en la ciutat de Tarragona hu dels fis homens del Collegi qui tractauan las cosas Augustals. Es à saber dels Emperadors, y dels Deus. Y en la ciutat de Barcelona, patria sua, tingue lo matex carrech, y gouern: o almenys fonch Sacerdot Fecial, en los pobles Barceloneses. Que ser honrrat en la patria, bastaua per estar content qualseuol home. Consta tot lo que esta dit fins assi de les pedres del seguent capitol. Tras de asso (que era aportar gran abono) anà à Roma. Y alli acreditat per les obres, famos per les lletres, poderos per les riqueses, illustre per la sanch, vingue à esser tant volgut de tots los Romans, que meresque de ells los creasen Consul. Y obtingue lo primer Consulat en la fi del imperi de Nerua Cocceyo, y principi del de Traiano, en lo any cent just y cabal de Christo nostre Senyor, segons Mariano Scoto seguint à Casiodoro. O en lo any 104. conforme vol lo Cardenal Cæsar Baronio. Y degue ser lo seu regiment tant bo, lo gouern tant vtil, y lo tracte ab los subdits tal: que prest desijaren tornarlo en aquell carrech. Y axi apres, en lo any 102. segõs lo matex Scoto, o en lo any 103. segons Gregorio Holoandro, o en lo de 106. com diu Baronio, tingue Lucio Licinio Sura lo segon Consulat en Roma.

En lo qual temps, per los carrechs auia tinguts, per lo be publich, que auia fet, y per las lletras que tenia, vingue à alcançar no sols la amistat, pero la intima familiaritat, y priuança del Emperador Traia. Y à be que auegades los priuats dels Princeps per conseruarse en la priuança, y que no hi haja qui los auance, ni diga la veritat als Princeps, solen apartar de aquells, à tots

Diago, en la Histor. dels Com. l.1. c.5

Lib.3.ca.55. 57.l.4.c.29

Scoto Chronograph.

Pau, en la Barcinona. Iorb. en las genelen.

Digitized by Google

à tots los deutes, y parents, à les perſones principals y poderoſes, que podē, y tenen pit, pera deſenganyarlos de las tyranias en que à ells, y à ſos regnes tenen oprimits ſos domeſtichs: tonauia Lucio LicinioSura nou feu axi. Que ans be procurà, que los deutes y parents ſe acoſtaſſen à Traiano, medraſſen, y valgueſſen, ſe congratulaſſen, y eſtigueſſen be ab ell. No com ſe vulla: ſino fins en aqueſt pūt. Que eſtant deſauinguts Traiano y ſon nebot Hadriano, diu Ælio Spartiano, que Lucio LicinioSura, que les hores era ſegona vegada Conſul, los reconcilià, y feu tornar en pau: y acabà ab Traiano, que ſe adoptas per fill, y prengues per ſucceſſor en lo Imperi al dit Hadriano ſon nebot. Y axi Hadriano pogue agrahir la ſucceccio del Imperi à Lucio Licinio Sura.

Apres en lo any cent y vuyt, que es lo que dexarem en lo preſſedent capitol obtingue Lucio Licinio Sura lo tercer Conſulat en Roma. Que per aquell tēps com
Aguſt.dial.4 diu don Antoni Aguſti, ſe cōſedia à pochs homens, ſino eran Emperadors. Y axi eſſer tres vegades Cōſul, fora de eſſer Emperador, o Dictador, era tot lo ques podia obtenir en Roma.

Honrrat Lucio Licinio Sura ab tals carrechs, eſtimat tant de tal Emperador, volgut del Poble Romà, ple, y effluhent de pecunies, volgue perpetuar ſon nom, y gaſtar aquellas riquezas en obras publicas y vtils, à tota la Republica: edificāt de ſos propris diners vna academia, y eſchola, o eſtudi general en la ciutat de Roma. En la qual conſtituhi ſalaris per als meſtres, y Cathedratichs: aſsignant los certas y perpetuals rendas, pera que enſenyaſſen tota manera de ſciencias, arts lliberals, y lletres.

Ab las quals dignitats, priuāças, y aplauſo popular, fets, y fama publica, eſtigue Lucio Licinio Sura tant moderat, y ſobre ſi, que may ſe li conegue exalacio de propria exiſtimacio, ſuperba eleuacio, o coſa que deſdigues de la Dignitat y reputacio en que eſtaua tingut: ni que abuſas de la amiſtat de Traiano, o li perdes lo reſpecte, que com à Emperador y ſenyor li deuia. Ans be vſà de ella ab tanta legalitat, y ab tal fè, que per exemple de legal, y feel amiſtat, es poſada la ſua ab Traiano. Com apar de Rauiſio Textor en la ſua officina.

Y com tota virtut es odiada dels mals, y qual ſeuol priuāça es enuejada dels emulos: axi a L. Licinio Sura no li faltaren enemichs, y enuejoſos, q̄ procurarē deſtruyr lo. Pero fonch tot, apurar mes lo ſeu valor, y lo quilat del or, q̄ dins de ſi tenia. Acuſarēlo en ſecret deuāt del Emperador Traiano: de q̄ li anaua cōminant, y traçāt la mort. Auiſantlo, ques tingues cōpte, y anas ſobre auis, perq̄ eſtaua en grā perill, de q̄ L. Licinio Sura li lleuas la vida. Traiano per donar ſatisfaccio als acuſadors, mes q̄ per prouar la fè q̄ tenia tāt conegu da, enuia à ſercar à Licinio Sura, y cōuidal à ſopar en ſon Palau, y retret: o anà caſa de Sura, ſegōs algūs. Sopat q̄ hagueren, reſta lo Emperador ſens los quil ſolīa ſeruir, y acōpanyar, y ſens guarda ſol, ab L. Licinio Sura, y feu demoſtraciōs de eſtar deſcuydat, perveurer ſi ab ſon deſcuyt ſe conexeria algū cuydados mouimēt en L. Licinio Sura, aſerca del quel acuſauā. Y cō no ves en ell ſentimēt algu, abalanças à tentarlo mes occaſionadament, ſent ab ell vna de las majors, o mes temeraries proues de fè, y cōfiança, ques pugan dir. Perq̄ ſentſe aportar alguns razors, los dona à Sura, en comanantli fes la barba, y lo rentas. Feu. ho Sura. Y Traiano fet aſſo, ſe poſà à dormir, ab molt ſocego: y conegue la bōdat de Sura, y la malicia deſos acuſadors. Los quals, no lo ſeguent, pero lo altre dia, tornaren à inſtigar à Traiano contra Lucio Licinio Sura. Y reſponguels Triano. Si es axi com voſaltres me dieu, que Sura vatras de matarme: perque la nit abans de hayr nom matà, com podia? Moſtrant ab aſſo la bondat de Lucio Licinio Sura, y la calumnia dels quil acuſauan. Y de aqui aldeuant, per molt que li digueſſen contra de Lucio Licinio Sura, ja may tingue recel de aquell. Ans be foren cauſa que creſques en opinio, priuada confiança, y honor. Perque Traiano lo honrrà ab la dignitat, offici, y carrech de Tribuno militar. Que era com vuy diem ferlo Capita General. Y quant li hague de donar las inſignies del carrech, que era ſenyirli la Eſpaſa, y Zona, o ſinta (com ſe acoſtumaua à les hores en tals occaſions)

Y donali

Digitized by Google

donarli la espasanua, dientli. Pren aquesta espasa, y estrenyla, y fesla seruir per mi, y en conseruacio de ma vida, y imperi, si justament me veuras Imperar. Y si conexes, que per mi sian fetas algunas cosas malas, vull que la fassàs seruir, y vsar contra de mi. Rebela Lucio Licinio Sura com deuia: y ab ella mantingue la lealtat que auia professada, y acostumada vsar. Dexãt exemple als posteros Barceloneses de sa lealtat, y Fè. Y hanlo ells tant ben mitat, com Deu volent se veura: que may han faltat entre ells fidelisims homens, que pera si, y para àla sua ciutat han alcançat desos Princeps y senyors aquest nom, y han merescut anomenarse faels, y ella fidelicima ciutat: com apar de molts priuilegis, y pragmatiques Reals que estan enlo segõ volum del Dret de aquest Principat, sots diuersos titols, que seria cosa llarga relatar, alli se pot veurer.

Inuidiat Lucio Licinio Sura dels mals, volgut dels bons, honrrat dels virtuosos, plorat de sos amichs, auent tinguts tals carrechs, dexant de si tant bona fama, mori com los demes homens: y com diu Iob, restali de tot, sols lo Sepulcre. Vltima prenda, y testimoni, del qui molt lo auia estimat en vida. Y no fonch poch: ans me apar ami, que vna delas majors alabanças de Lucio Licinio Sura es: que acabas be ab sa priuança. Que pochs priuats de Princeps trobã auer acabat tãbe, com aquest, en tanta gracia de son senyor. Perque escriuhen particularment Dion Casio y Pere Mexia, que quant fonch mort Lucio Licinio Sura, Traiano manà fabricar, y ferli vn sumptuos sepulcre, y sobre de aquell posà y alçà vna estatua, à costas, y despesas, y de diners del Erari Publich, que era à costa de la Thesoreria. A imitacio del qual los Barceloneses en sa patria y ciutat nostra, li posaren algunas estatuas, o memorias publiques, de les quals direm en lo seguent capitol.

Iob, cap. 17.

Capitol. XXIX. Com Lucio Licinio segon fonch Consul en Roma, y Tribuno Militar. Y les memories que à ell y à Lucio Licinio Sura dedicaren los Barceloneses.

COm en la familia Licinia hi auia haguda sempre tãta gent senyalada, y de valor, per morirse Lucio Licinio Sura: no perço se acaba lo llustre de aquella. Que ans be restà vn Lucio Licinio segon: y molt be dit segon, per ser tant semblant al altre, que casi fonch ell matex. Aquest si be no podem dir cosa de sos principis, perque en si, en ser de aquesta familia degue tenir innata noblesa, basta que tambe fonch Consul en Roma. Y queu fos en vn temps, o altre casta: q̃ axo no he pogut aueriguar, sino es queu fos mort Lucio Licinio Sura. Trause asso y prouas de la infrascrita pedra posada en lo sinque lloch de les inscripcions que posare assi: ponderades aquellas paraules de la fi, ahont diu: CONSVLI. AMICO. OPTIMO. Les quals forçosament se tenen de referir à ell, presupposat que ja Lucio Licinio era mort com se posaua aquella memoria, y Lucio Licinio Segon li auia succehit en lo carrech, que prest direm se trau de las matexas pedras. Y axi lo CONSVLI. se referex al Lucio Licinio Segon. De hont se veu, quant assertadament hã dit micer Hieronym Pau, micer Dionis de Iorba y lo mestre fra Francisco Diago, que Lucio Licinio Segon, fonch Consul en Roma: que si be, no ho fundan ab autoritat: totauia es cert, se podiã valer de aquesta. Y axi, com Lucio Licinio Segon fos tant principal persona de quella familia, mort Lucio Licinio Sura, per lo molt amor que li auia tingut Traiano, volent benificar, y gratificar als de aquella familia, en tot lo que pogues, y particularmet acariciar, y honrrar à Lucio Licinio Segon, li donà lo matex carrech de Tribuno militar, que auia tingut Lucio Licinio Sura: posantlo en la dignitat lloch, y carrech del mort. Y no per auer callat tots, y escrit jo assoles, asso q̃ vatx dient ara, aparega als lectors, sia fantasia mia, o cosa apocripha, que per asso he jo ponderades aquellas paraules posades en las infrascritas pedras, que diu hen, L. LICINIO. SECVNDO. ACCENSSO. Y presupposat lo que diu Claudio Preuocio, y se trau de Fenestella. Que los Accenssos eran (y se anomenauan axi los

Pau, en la Barcinona. Iorb. en las excelencias. Diago, en la Histor. dels Comd. l. c. 5.

Prouo. c. 8. Fenestell. c. de Magistr. Equit.

Digitized by Google

los caualiers que posauan en lo exercit en los llochs dels altres militars y capitans morts: es prou manifest, que Lucio Licinio Secundo, en dites pedres honrras de titol, o apellido de Accenso, era tant com si fos dit, successor del mort Tribuno militar. Y axi estan los dos en vna matexa pedra, primer lo Sura, y apres lo Licinio Secundo son Accenso, o successor. Perque los Barcelonesos no volent ser descuydats en donar algun honor à la memoria de Lucio Licinio Sura, ans be volent perpetuar aquella, a imitacio dela estatua que Trayano li auia erigida en Roma, y vehent lo honor que Lucio Licinio Segon auia alcançat, tenintlo ells per Patró y Aduocat en Roma, dedicaren moltas estatuas à la memoria dels dos, mesclant en ses inscripcions al hu, y al altre. Y es de aduertir: conforme al que digueren en lo llibre tercer capitol sinquanta hu. Que aquestos sobrenoms de primer y segon, no eran cognoms: sino per mostrar, que eran primera, o segonament nats, quant eran dos, o tres, o mes germans de vn nom. Y axi, quiça aquestos Licinios eran germans, y se diferenciauan ab aquestos sobreposits de Sura, y Segon. O si no eran germans, eran tots de vna familia, y de vna ciutat: segons se veu ab sos noms, hiu diuhen los sobredits micer Pau, micer Iorba, y fra Diago. Veritat es, que lo que ells diuhen, no esser estats tots en vn temps: si se entenen que no foren tots dos Consuls en vn any, va be: pero si entenen que no foren en vna temporada y vida de vn Emperador, seria engany: ques veu prou clar axi, de la continuacio del offici de Tibuno del vn al altre, com de la conjuncio del honor que sels donà ab vnes matexes inscripcions, de les estatues. Les quals foren moltes, y en diuerses parts de aquesta nostra ja dita ciutat de Barcelona: entre les quals he trobades jo vuy encara las balas, o podrestals ab les inscripcions seguents: y la primera en aquesta forma.

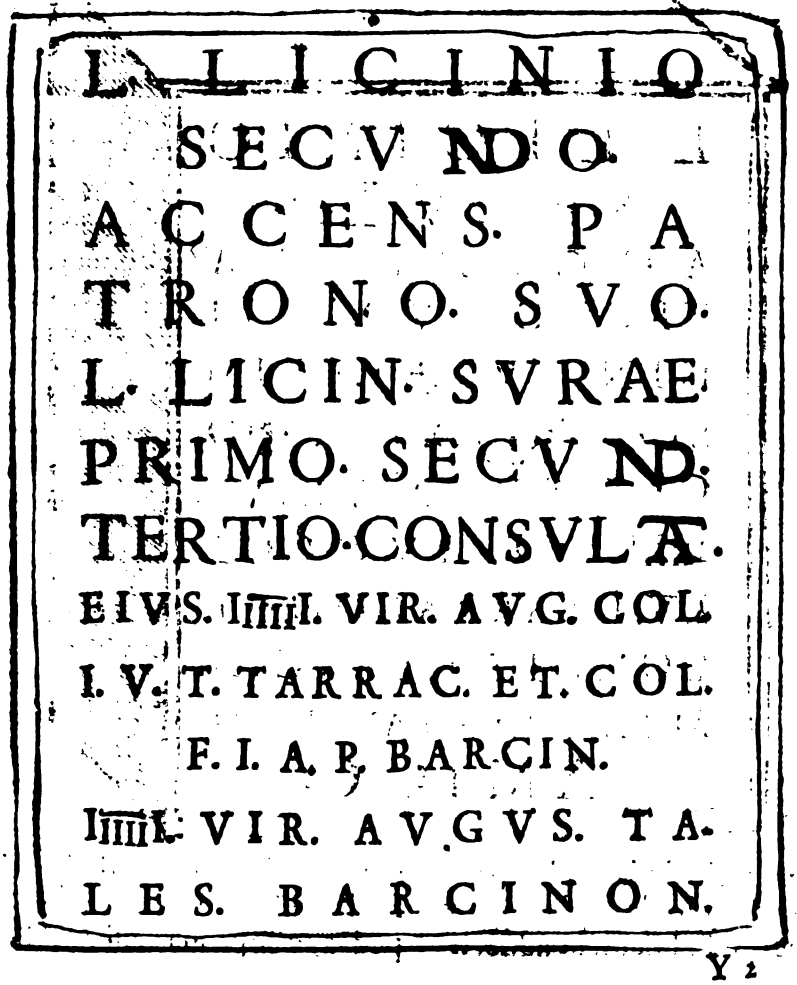

Digitized by Google

La qual es la mes integra y sencera de totes. Y axi la he posada primera, pera mes facil intelligencia del que he dit fins assi, y de les altres semblants, ques seguexen. De la qual (à be que totes sien esculpides en marbres) pens ques sia conserua da millor q̃ les altres: per causa del lloch ahõt esta: en la Isglesia Parrochial de nostra Senyora del Pi, en la Capella dels sancts Llorens, Clement, Ramon y Iacinto, bax la ara del altar. Ahont se veu alli alçant lo frontal, o palit, qui de ordinari la te cuberta. Y lo seu vulgar es. Que Tales Barcelones, posà aquella estatua, o memoria, à Lucio Licinio segon, Accenso, senyor Patro, o Aduocat seu: y à Lucio Licinio Sura, qui vna, dos y tres vegades era estat Consul en Roma, y hu dels sis homens del Augustal collegi de Tarragona, y del collegi dels Fecials en la comarcha, y camps del poble Barcelones. Y aquesta vulgar, es conforme al modo de llegir abreuiaturas que aportan Amancio, y Apiano. Encara que lo literatissim Archabisbe Don Antoni Agusti, explica aquellas paraules, AVG. COL. IV. T. TARRAC. ET. COL. F. I. A. P. BARCIN. que vullen dir: de la Augustal Colonia, Iulia, Vencedora, Togata, Tarragona, y de la Colonia Fauencia, Iulia, o Italica, Augusta, de Barcelona: conforme ho he notat ja, en lo llibre tercer, en lo capitol norãta y dos. Pero apar ques oblidà de explicar la lletra. P

Marco Paulo Paulino, amich de Lucio Licinio Segon: dedicà consemblants estatuas à la memoria dels matexos, Licinio Segon, y Licinio Sura. De las quals vuy en cara se troba memoria en vn marbre (que deuia estar al peu delles) en lo carrer qui va de la plaça de sancta Anna al Portal del Angel, al costat de la porta de la casa que antigament era dels Clasquerins: vuy no se be de qui es, ab tantes mudances de temps: basta que està en lo carrer, prou vistosa, en aquesta forma, y ab aquestas lletras, que diuhen.

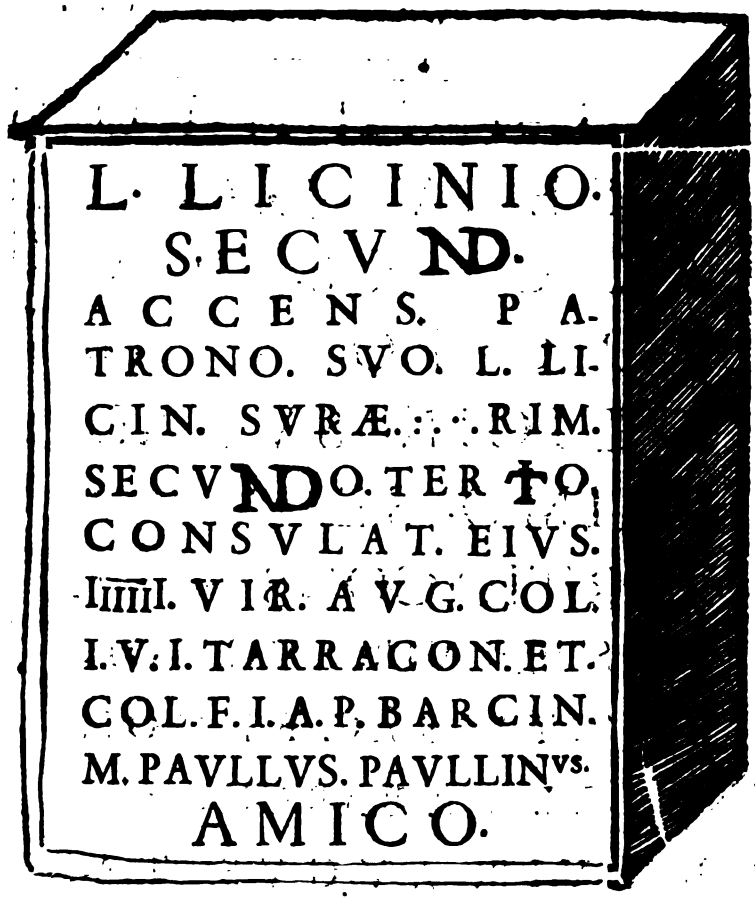

La vulgar traduccio de la qual es prou sabuda, y entesa: sis mira la explicacio de la primera. Y perso tãt solament aduertirè vna cosa, per als q̃ desijã saber mes que Historia. Que de la inscripcio, q̃ es en aq̃sta pedra, se cõproua: esser veritat, lo q̃ diu lo

Comte

Digitized by Google

Comte Constantio Lando, explicant lo nummisma de la concordia de Paulo Lepido: que Paulus, se solescriurer moltes vegades ab dos LL. Com assi: que diu Paullus. Y en la pedra de Empuries dalt ca. 3. tabe auē escrit lo nō de Paulla ab dos LL. Axi que aquest testimoni se pot ajustar als altres que allega, Constantio: o almenys dels que ell refereix, se confirmarà, que nos deu imputar à falta mia, ni del esculptor de aquestas inscripcions citades: si auem escrit Paullus, y no Paulus. Y entes asso, no es raho ignorar, q̄ aq̄stos Paulinos Barcelonesos fossen de noble familia, com veurem baix enlo capitol trenta nou.

Mes auant, tornant à les inscripcions q̄ he dit se troban en memoria dels dos Licinios Cayo Lucio Erēnio Optato amich del mateix L. Licinio Segon, los erigi semblants estatuas, y en lo peu de aq̄llas en vn marbre posà aquesta inscripcio.

L. LICINIO
SECVNDO.
ACCENSSO. P.
TRONO. SVO. L. L.
ICINIO. SVRAE. PR.
MO. SECVNDO. TERT.
CONSVLATV. EIVS. IIIII.
VIR. AVG. COL. I. V. T. TAR.
CON. ET. COL. BARCINON.
C. L. ERENNIVS. OPT.
AMICO.

La qual se troba encara, en lo carrer del Regomir, qui baxa, deuers y ans de arribar à la capella de sanct Christophol. Esta ficada y perpetuada, en lo canto que fa la casa de mestre Torres Manya, à vn carrero, que del Regomir pasa y entra à la casa gran dels Gualbes. Y cert ell es estat curios, y digne de major alabança: en procurar la conceruacio de ella tantbe, com alli se pot veurer. Y millor que altres à qui mes tocaua saberne estimar algunas que senyalarem en lo discurs de la obra. No la arromançare, puix va ja declarada, ab la explicacio de la primera. Empero, per quant ab aquesta pedra se fa mencio de Erennio, vindra assi à proposit, aquella altra memoria, q̄ en honor de Erēnio era estada feta en forma de miliario, o de vna columna. La qual en lo any 1596. fonch trobada per los Barcelonesos en la montanya de Montjohich, fent la obra del Cor, y part de casa (al Ponēt) enlo monastir dela verge martyr sancta Madrona. Que poguè be ser vista dels curiosos. Y Mossen Montserrat Palomeras y Miquel mercader Barcelones, estudiatiu, lliterat,

y tant curios cõ qualsevol altre dels mes doctes, prenguè vna copia de la inscriptio de dita colũna. Y sabent ho (jo, quin auia presa altra) conferi en sa casa ab ell: y concordarem que deya axi.

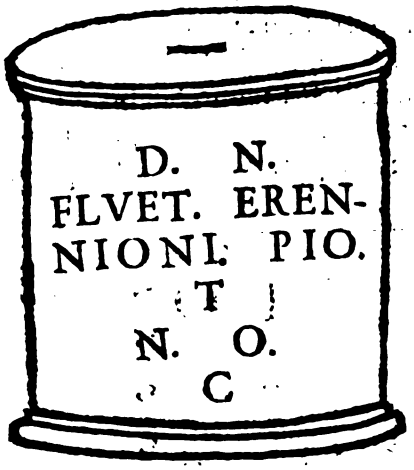

Fonch Erennio Iureconsulto (que vuy diem Iurista) com apar de la Ley Erẽnio de Verborum significatione. Y es diferẽt de persona y de temps, del Herennio Modestino, de qui parlà Bernat Rutilio, en las vidas dels Iureconsultos. Y s veu tambe delas intitulaciõs dels respõsos de aq̃ll que son en moltas parts del Dret Ciuil.

Pero tornãt al principal propositt. En lo Palau vulgarment anomenat de la Comtessa (tant celebre, per sa insigne y vnica Capella y sequlchre dela Illustrissima casa de Sunyegas y Requesens) que antigament se diguè lo Palau de la Reyna: y altre tẽps, lo Palau menor, y mes atras era casa de la Religio dels Templers, cõ Deu volẽt de tot donarem noticia en son tẽps: alli en lo peu de la escala se troba vna pedra marbre alabastrina, posada de traues: serueix (indignamẽt) per facilitar lo pujar à cauall. De la qual si be està gastada en la part q̃ mira per abaix: he volgut pendrer trebal de traurer lo ques pot llegir. No tant per ornar la mia obra: quãt, perque, qui veura à ella, y à les demes seguents, estiga al cap del q̃ erã: y sapia lo q̃ en ellas estaua escrit. Y axi la pose alsi en la forma que ella està: y ab la escriptura, q̃ diu axi.

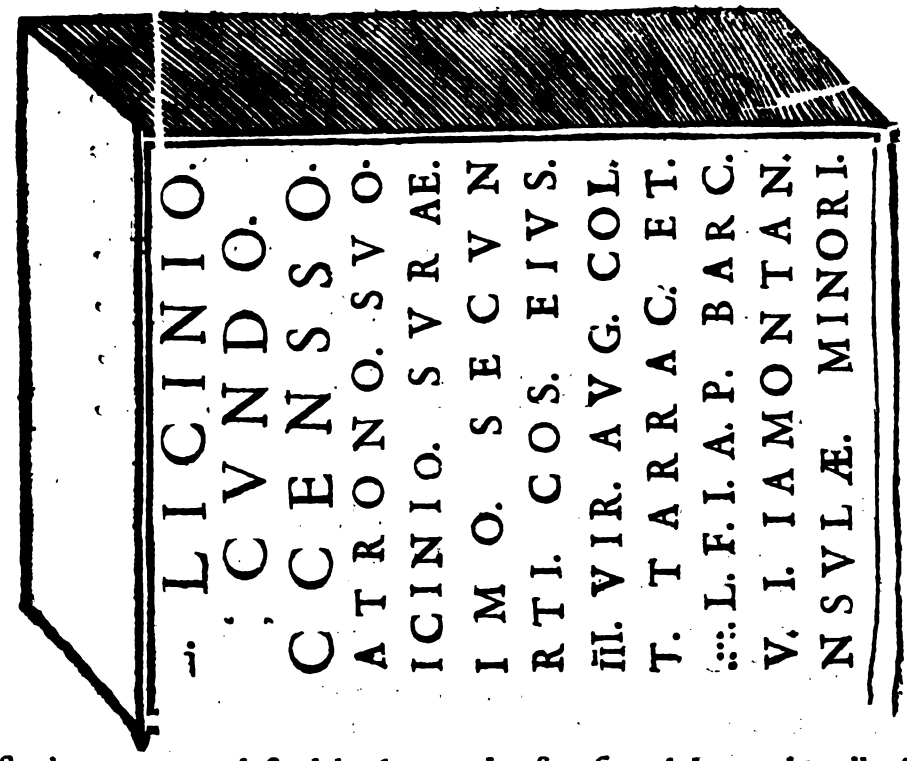

Amostra be que era pedestral de altres estatues dedicades als matexos Licinios, per vn home, que nos pot ben cõpendre qui era, per estar ella axi gastada. Si ja no deyem, ques anomenaua Iamontano, de la Illa de Menorcha. Y essent axi, com ho deu ser: sens dubte podẽ collegir de ella. Que les Illes abans anomenades Gimnesias, y apres Baleares, del nostre mar Mediterraneo, de les quals serem mencio en lo cap. 19. del llibre primer: ja en aquest temps del Emperador Trajano teniã sos noms

Digitized by Google

noms distinchts, en Majorica y Minorica: que alterat algun tant lo vocable anomenam ara Mallorca a la major, y Menorca a la menor. Que si be teniam noticia, de que los Romans eran los primers qui auian vsat diferenciarlas ab aq̃stos noms, com diuhẽ lo Bisbe de Gerona, Thomas Porchacho, Ambrosi Calepi, Antoni Nebricense y lo Dictionari Historich y Poetich: totauia no sabiam lo vs de aquestos noms quant antich era. Y desde assi poch mes, o manco, anirem rastrejant lo que no sabiam puix vehem, q̃ aquest Iamonrano dient la sua natural patria, la anomena ab aq̃st nom de Minorica, presupossant quey auia Majorica. Y no es del tot fora del nostre proposit, per ser de nostra Coronica, y auer de parlar molt de elles en diferents parts de la segona de aquesta obra. Al que estas cosas podran seruir de premisses: y es digne de ser notat. Per quant no se altre lloch mes antich, ni mes authentich, del qual se puga traurer la circumferencia del temps en que aquest vs tinguè principi.

B. Geron. l. 1. c. de vrb. que nomina propria mutauerunt. Porch. def. Illas

Pero tornant a les memorias dels Licinios, q̃ es lo institut de aquest capitol: trobam altra pedra marbre al peu dela escala de la casa que esta al costat de la font de S. Miquel, que solia ser de Berenguer Sayol: la qual (com altres) esta seruint per pujar à cauall. Y per estar la cara de las lletras per amunt, trapijantles se son tant gastabes, que apenas quant las viu las pogui pendrer, fino agues tingut lo llum y claredat be les altres: y per acabar be de assentarla sencera, la corregi, ab vna sola que de aquestos Licinios ne aporta lo nostre Pere Miquel Carbonell, y es estada molta ventura, que es aquesta mateixa. Y axi, per conseruar aquesta antiga memoria, restituhintla de vnas y altras, vaig vehent, que diu de aquesta manera.

Carb. in memorabilibus

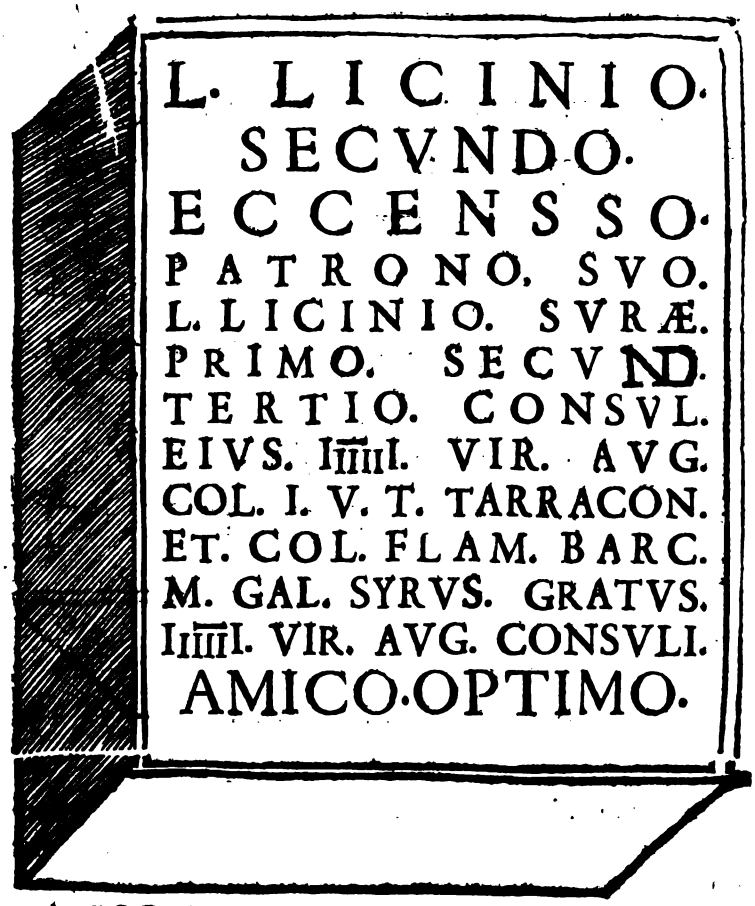

Y es de aduertir, q̃ si Carbonell la traguè be, y à mi no me ha enganyat lo estar ella qual he dit: en aquesta nos troban aquellas lletras. I. A. P. que son en la antepenultima linea de la altra pedra, o inscripcio prop presedent, y en las demes.

Digitized by Google

Lo vullgar de esta es, que Marcho Gal. Syro, que era dels sis del gouern, o collegi Augustal, qui era estat accepte, y se amostraua agrahit à son bon amich Lucio Licinio Segon, li dedica aquella memoria, juntament ab la de Lucio Licinio Sura.

Tambe en lo carrer de la Riera de sanct Ioan, en casa de Don Berenguer de Holms, hi ha vna altra pedra marbre, ab sa inscripcio de aquestos dos Licinios. Està al peu de la escala, y serueix del mateix que les demes: y estan las lletras tant gastades, que sols se pot compendrer per las primeras lineas, que es de aquestos. No la restituesch com la passada, per faltarme lo adjutori, que alli tingui dels manuscriptos de Carbonell. Y tambe per que sabuda vna, son sabudes totes: quant al que toca à aquestos Licinios y sos titols. Abe, que per saber qui les posaua, fora estat bo tenirles. Y puix nos pot saber de aquesta, la deix de referir per cosa inutil.

Y no paran en asso las ditas memorias: que encara sen troba vna altra, en lo carrer de sanct Domingo, en casa de vn particular: la segona porta ama esquerra, qui entra per lo cap del carrer, que dona en lo call major. Esta tambe al peu de la escala, seruint del propri ofici que les altres. Y per los qui entran en dita casa es vista ab aquesta propria prespectiua que he posada assi.

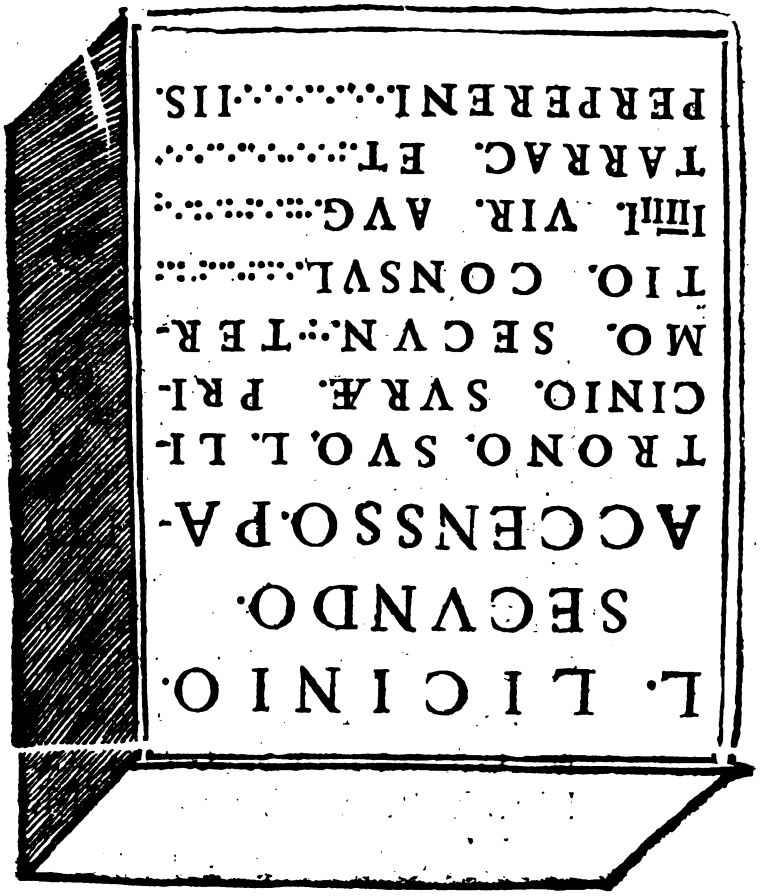

Y per tenir la mateixa falta de la citada en lo vltim lloch, no sabem qui la posà.

En lo any. 1601. estant jo treballant esta obra: renouantse en aquesta ciutat las muralles, que lo mar auia enderrocades, fent lo fonament pera la noua obra, y tornar à alçar la dita muralla: y barent alli lo mar se descubri, vn peu del edifici de la Isgleisa de sanct Nicolau, del Conuent dels frares Menors, del Seraphich pare Sanct Franceesch: lo qual feya à manera de vn gran esperò, y en ell hi auia vna pedra de marbre alabastri: tant fresch, y tant gentil, com si llauons si fos posat. Auisam de

Digitized by Google

de ella lo Doctor Geruasi Gori Meſtre en Arts y Doctor en Medicina, qui en aquell any era Obrer dela ciutat, y perço tenia aquella obra à ſon carrech. Diguili, que puix tenia alli la meſtrança, fes traurer aquella pedra, que no era digna de ſepultura, ſino de eterna vida: puix per darla à la memoria dels Licinios ſe era feta. Y no volentho ell fer (que deuia ſaber lo perque) ani als Magnifichs Conſellers de aquell any: ſupplicantlos, donaſen orde al Obrer, peraque la fes lleuar de hont eſtaua, y poſar en part viſtoſa. Occupats en tanta coſa de importancia, com los ſol paſſar entre mans, deſcuydarenſe, jo nols ſoliciti, y la pedra reſtà com ſe eſtaua. Lo que viu eſcrit en ella deya de aqueſta manera.

L. LICINIO.
SECVNDO.
ACCENS. PATRO.
SVO. L. LICINIO.
SVRÆ. PRIMO. SECVND.
TERTIO. CONSVL.
EIVS. IIIIL. VR. AVG.
COL. IV. TARRAC. ET.
COL. F. I. A. P. BARCIN.
FLAVIVS.
CHRISOG. IIIIL. VIR. AVG.

Y axi apar de la lectura: que la poſà Flauio Chriſogono, ſextumuir Auguſtal. Y lo demes de ella eſtà baſtantmẽt ſabut ab les altres.

Cap. XXX. Com L. Licimo Sergio manà fer vn Arch Triumphal en honor de Sura: explicant ahontes, y loengany dels qui li diuhen arch de Barà.

VIuia en aqueſtas temporadas del mateix Emperador Traiano, de Licinio ſecundo y Sura, vn home noble de la matexa inſigne familia dels Licinios, anomenat Lucio Licinio Sergio: ſegons diu lo lliteraliſsim Archabisbe Don Antoni Auguſti. Aqueſt, viſt en quant ſe era ſenyalat lo Emperador en moſtras de voluntat enues lo defunt Sura: que per ſenyals de verdader amor (qui dura apres de mort) li auia manat fer aquell ſumptuos ſepulcre, del qual he dit enla fi del capitol 28. y que molts dels Barceloneſos à immitacio de ſon Princep y ſenyor (penſant agradarli axi, o peruentura per adular à Licinio ſegon, qui auia ſuccehit à Sura y priuaua ab lo Emperador) auian alçadas aquelles eſtatuas à Sura: volent ell tambe complaure à ſon Princep, guanyar la voluntat à Licinio ſegon, y moſtrar, que no eſtaua oblidat de honrrar als homens virtuoſos de la ſua familia: o quiça per no ſer ingrat à alguns beneficis, que de mans de Sura auia rebuts: temẽt vingueſſen los incerts vltims dies de la vida, ab la certa mort: abãs q̃ ell agues regonegut lo valor de Sura, y la propria obligacio: ordenãt loſeu vltim teſtament, y manifeſtant la ſua vltima volũtat: en cõplimẽt de les coſes ſobredites manà: q̃ fos fabricat y fet de pedra, ab

Aguſt. di. 4

Digitized by Google

acabada y total perfeccio, vn ſumptuos arch Triumphal: que perpetuas la bona memoria de Sura: conforme aquell merexia, y à ell lo tenia obligat. Los executors del Teſtament, mort Lucio Licinio Sergio, donant compliment a la ſua final diſpoſicio y voluntat, edificren y conſtruhiren lo Arch, conforme en lo teſtament de Sergio trobaren ordenat. De la manera que en proua de tot lo demunt dit, lo trobam vuy en Cathalunya, en lo cami Real, qui va de Barcelona à Tarragona, à dos lleguas de ella, entre los pobles del Vendrell y la Torre den Barra, al endret de vna caſa anomenada lo hoſtal de Barà, que li cau mes à la Marina, per la part Meridional. Deſcubrint ſe patentment en aqueſta propria figura.

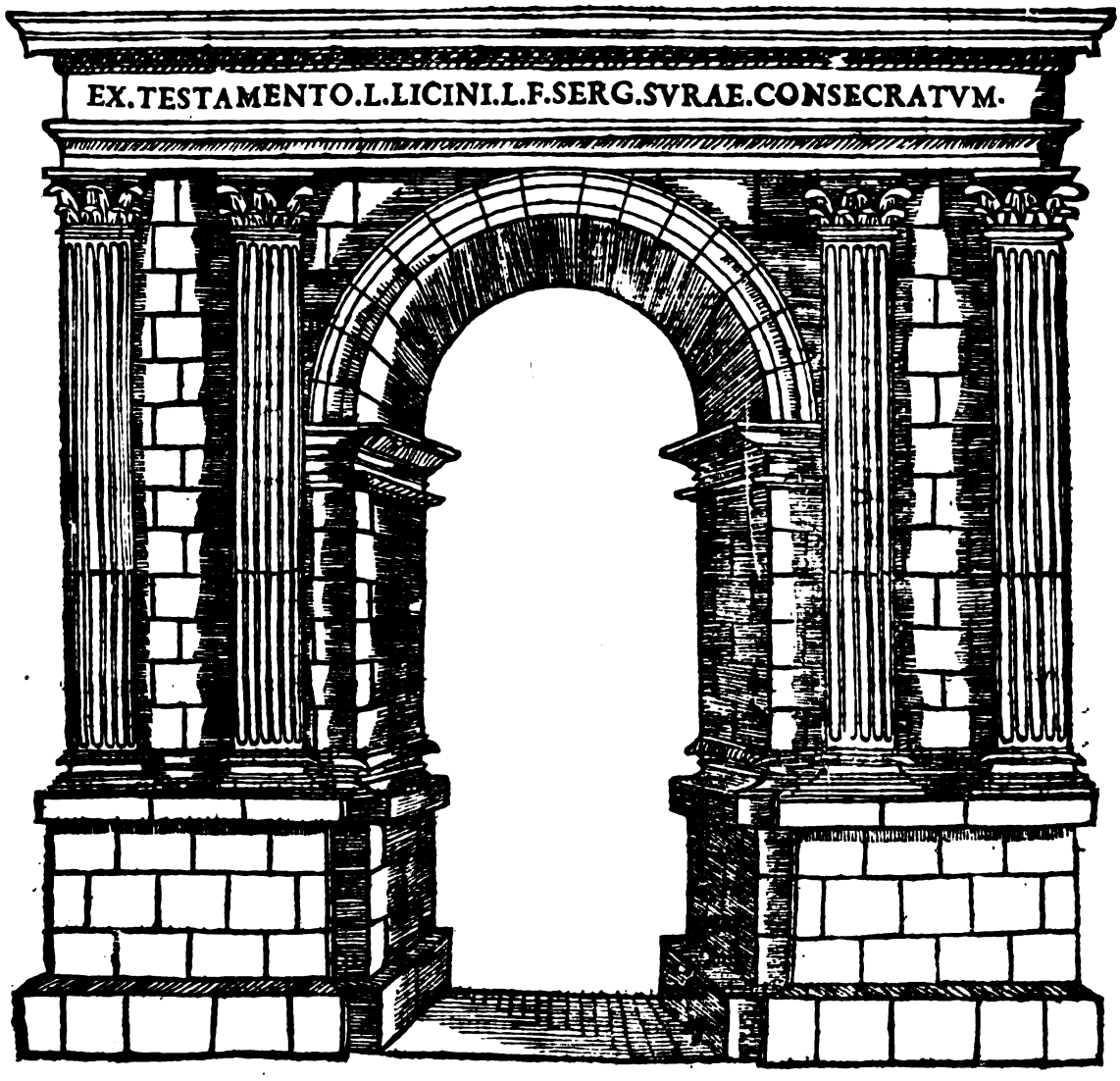

De la qual reſulta la diferencia quey ha de aqueſta, a la que en lo capitol 35. del llibre. 3. auem viſt li auia donada Beuter. Y axi no inciſtirè en aueriguar qual ſia mes verdadera. Confiat, de que tots los qui anant y venint de Barcelona à Tarragona, Tortoſa y Valencia, han fet aquell cami, hauent perfotça encontrat ab

ab aqueſt arch, conexerã y teſtificaran la veritat, conforme la tinch poſada aſsi.

Y ſi be vuy no eſtan les lletres tant cẽſeres com las he poſades aſsi: totauia les eſcriu axi lo mateix Don Antoni Aguſti: ſent memoria de aqueſt arch, en lo quart dels ſeus Dialagos. Y realment, encara q̃ ab lo curs del temps lo ayre mari, que li pega del lleuãt à la part qui mira al Vendrell, las te gaſtades en demaſia: tant que nos poden llegir ſino aqueſtes. EX. TESTAMENTO. Ab tota axo, com jo les viu en lo any 1600. à la part del Ponent, deues la Torre den Barra ſe podia llegir, EX. TESTAMENTO. LI. SER. SVRÆ. CON. TVM. indici manifeſt de que totes congrues dehian lo mateix que eſcriu lo ja citat Don Antoni Aguſti. Y axi conclouhen baſtantment, lo inſtitut de aqueſt capitol. De que ſos obra feta per diſpoſicio de L. Licinio Sergio, en honor de Sura.

Es empero de aduertir. Que lo mateix doctiſsim Archabisbe, apres de auer pintades en aqueſt arch totes les ſobredites lletres, de la manera q̃ eſtauã en ell, y les tinch poſades aſsi: al volerles declarar, cõſtrueix y vulgariſa aquellas algun tant diferentment, del que les he interpretades en lo principi de aqueſt capitol. Declarãt ell, auer de dir. De Lucio Licinio, à Sergio Sura. No referint lo Sergio al Licinio, ſino atribuhint aquell al Sura. Conforme tãbe en la ſua Hiſtoria dels Comtes de Barcelona moſtrà auer les enteſes lo pare meſtre Franciſco Diago. Pero ſaluada la corteſia à les lletres, doctrina, ſciencia, autoritat y ſaber del dit Archabisbe (à reſpecte de les quals, no eſcrich coſa alguna contra la ſua opinio, que nom tremole la ma, y cobra la cara de color roſada) en aqũſt particular perilla tinga raho. Per las rahons que dirè: tretas de las ſuas proprias obras. Que còforme ell mateix, y tambe Morales, y lo Comte Conſtantio Lando, en infinides explicacions de pedres y medalles: han acoſtumat llegir y conſtruhir, es la mia explicacio propria y acomoda al ſentit de la eſcriptura: y may ells han acoſtumat llegir, o conſtruhir diferẽtmẽt, del q̃ en aqueſta y en quãtas inſcriptions he poſades tinch vſat. Axi q̃ en ella y en les demes conſemblãts, à be q̃ la eſcriptura eſtiga ab aqũſtos cõpartiments: EX. TESTAMENTO. L. LICINI. L. F. SER. SVRÆ. no conſtruhim. Per lo teſtament de L. Licinio, de Lucio fill à Sergio Suræ. Sino de aqueſta altra manera. Per lo teſtament de L. Licinio Sergio, fill de Lucio, a Sura. Y axi ve à ſer dedicat, o cõſegrat (com vol lo mateix Archabisbe) à L. Licinio Suræ, de qui ſon les pedres de Barcelona, poſades en lo cap. 29. Que ſino llegiam axi, ſino q̃ digueſem, à Sergio Sura: llauons nos podria fer lo q̃ vol lo dit Archabisbe, que aqũſt Sura fos lo mateix de Barcelona. Perq̃ aquell no ſe anomenaua Sergio Sura: ſino Licinio Sura. Y dihem los Iuriſtes (com ho era lo Archabisbe: y tal, que no ſo merexedor de ſerli dexeble) que los nõs ſeruexen de conexer y diſtinguir les perſones. Lo q̃ es en tãt veritat: q̃ tingueren los Romans à eſpecie, o almenys à preſumpcio de delicte, lo mudarſe lo nom q̃ hu tenia. Y axi aqũſt L. Licinio, no haguera donat lo de Sergio à Sura: ſi aquell mateix fos eſtat lo de les pedres de Barcelona.

Leg. ad recogn. C. de ingenuis. §. ſi quis in nomine. inſti. delegat.

Y quãt ſia de la vna manera, o de la altra: es de aduertir. Ques deſcuydà la matex Archabisbe, quãt diguè. Que Sura era eſtat eſclau: y quãt ſe li poſà aqũſt arch era ja llibert de L. Licinio. Y lo deſcuyt es patent. Per quant ni la inſcriptio diu coſa de ahont tal ſe puga collegir: ni reſtaria dit Archabisbe de cõtrariarſe à ſi matex. Per q̃ ſi cõ ell vol, los propris de aqũſt arch ſon los de Barcelona, ſe auria de dir (cõforme aqũlles pedres) q̃ Sura, qui era llibert de Licinio tinguè en la Republica tots aqũlls officis y carrechs, q̃ llargament en la explicacio de ellas auẽ dit. Y dir aſſo q̃ los lliberts, en lo Imperi de Traiano, pogueſſen tenir carrechs publichs de magiſtrat y honor, es vn deſcuyt molt notable. Per quant es cert, q̃ no foren admeſos à aqũlls, fins al tẽps dels Emperadors Diocleciano y Maximiliano: qui comenſſaren Imperar en lany 284. o per alli: y ne admeteren à alguns. Y à aquells tals los ho cõſedirẽ per via de priuilegi, ques impetraua en vna de dos maneras. La vna que li digueren reſtitucio de natiuitat: y la altra, dret, o gracia de poder aportar anell de Or.

Com

Diag l. 1. c. 5

conforme consta per les Leys sobre assò fetas per los sobredits Emperadors. De manera, q̃ si los llibertins, per dispenssacio en algũ temps forẽ admesos à carrechss: y aquell temps fonch cerca de 270. apres del Imperi de Traiano: en lo qual ja Sura tenia aquells carrechs, que en lo capitol presedent auem vist: ni era estat esclau, ni fonch llibert, ni de prosapia llibertina. Ni tampoch Lucio Licinio segon ho poguè ser de Sura: perque era estat Accesso: que com en la explicacio de aquellas pedras he dit, era carrech publich y de honor. Y si algu volia dir: que aquest Sura del arch triumphal no fos lo mateix de aquelles pedres de Barcelona. Ab tot axo nos pot dir, que fos llibert de Licinio. Vna perq̃ nos llitg tal en lo arbh. Y altra, que com tinch dit escriuint lo ques podia dir dels Triumphos de Pompeyo: aquestos archs y memories publiques, eran triumphos. Y los tals solament acostumauan ser con sedits à home que fos estat Dictador, Cõsul, Senador, o Prætor: o que agues tingut algun altre consemblant Magistrat. Conforme escriu moltbe lo nostre doctissim micer Antoni Ros. Y com aquestes dignitats no les poguessen tenir los lliberts: sino los ingenuos, com està dit: bes seguira de aqui. Que los que era Liberts, com no poguessen tenir carrechs no podian triumphar. Y que axi aquest Sura, qui triũphaua, no fonch llibert, sino ingenuo.

Leg. i. C. ad l. Vicel. & l. 1. C. si seruus. y el lib. 10.

Ros. l. 1. c. 4.

Tambe sera raho, que digam: rebrerse de tot lo sobredit vna gran claredat, pera desterrar tãtas tenebras, com fins assi tenian, lo vulgo y alguns doctes: sobre la intelligencia de aquest arch. Per quant axi, essent fabricat en temps del Emperador Traiano, y per orde de Lucio Licinio Sergio à honor y memoria de Sura: no sera per lo que diu, lo del tot mendos quento de vellas. Volent: que vn Princep de Tarragona, matas alli vn germa seu: qui li auia volgut vsar trahicio: en tenir acces carnal ab sa muller. Y que mort lo terraplanas, y fes edificar sobre aquell, aquest arch. Que cert sepulcre tant sumptuos nos fora fet per lo offes, à son propri Bausador. Ques terme Cathala.

Ni tampoch sera lo que volen alguns. Asseuerant esser estat allo lo sepulcre de Bára Capita Roma. Que ho es costum, honrrar tant à vn traydor. Y la propria inscripcio del arch diu, de qui era. Y si Beuter, com auem vist en lo capitol 35. del llibre tercer escriguè, que aquest arch era la sepultura del Bára Romà: al bon segur, que nol auia vist. Sino que tenint falças y no conegudes relacions, ab la semblança y assonancia dels vocables de Bará à Barra, y oyr que lo vulgo li diu de Barà, y enganyat de la occasio tinch dita en lo ja citat capitol trenta sinch, facilment se dessabè. Y perque plenament li tinch respost en lo lloch referit, no dire mes al proposit desta sua opinio.

Aduertit tot asso: y aueriguat, que fos obra de Lucio Licinio Sergio, per honor de Sura, com en los principis del present capitol he dit: tornarem à la cantinuacio dels successos de les coses del Imperi de Trajano: sens apartarnos encara de las personas nobles de aquesta familia dels Licinians.

Cap. XXXI. De Publio Licinio, y los honors y carrechs tinguè: y del que escriguè.

Icer Hieronym Pau en la sua Barcinona, micer Iorba en las suas excellencias de aquesta ciutat, y lo pare mestre Diago en la Historia dels Comtes de ella, escriuhen. Que en la mateixa ciutat de Barcelona hi aguè vn insigne Caualler, nomenat Publio Licinio. Y que era aquell del qual fa mencio lo Poeta Marcial. De hont, y per ser del temps de aqell Poeta auem de dir: que flori en la circumferencia de aquellas mateixas temporades del Emperador Traiano, de que anam escriuint, y referint los successos. Perque, com apar del propri Marcial (en lo seu dotze llibre dels espectacles) de Petro Crinito en la Vida de Marcial, y de Philipo Iacobo Bergomense, viuia Marcial en los temps dels Emperadors Nerua y Traiano. Y axi puix ell fa mẽcio de Publio Licinio: be diem, que fonch en aquesta temporada de la qual escriuim assi, o poch abans. Que no sabent lo any cert, donam li lo temps que mes llarch podem, y man co romp lo curs de la Historia.

Diag. l. 1. c. 5

Mar. libr. 7.

Berg. lib. 8.

Aque

Aquest Publio Licinio, era fill de Lucio: y per ara no podem dir de qual: si de algu dels dos, de qui en lo presedent capitol auem parlat, o si de altre. Fos de qualse vulla, ell per si mateix meresque, y vingue à ser de molt valor. Perq̃ fonch Ædil, Quirinal Sacerdot, Augur, y hu dels dos homens Præfectes de la Cohort nouena, dels soldats Tirons (ço es bisonyos, o que començauan seguir la guerra) qui guardauan la ribera del mar: com apar de la infrascrita pedra. Y de aquestas guardas de la marina he dit dalt en altre lloch. Tambe diu Marcial, que Publio Licinio fonch celebre Doctor, sobre tots los homens del seu temps: y que escriguè algunes obres, que segons apar del mateix Marcial deuian ser de Historias de sos antepassats. L.b.cap.2.

De ahont volria jo, que la noblesa de Barcelona, que tant immita la leal fidelitat de Lucio Licinio Sura, las armas dels vns, y las proheſas dels altres: tragues de Sura y de Publio Licinio, vn exemple: que la incitas, à dignarse de igualar (qual feyan aquestos) las plomas, ab las espases. Y que si be son molts los litterats, fossen al doble mes los Doctors: puix Publio Licinio, essent caualler, home de tants carrechs y Præfecte de vna Cohort militar, no menyspresà lo honor del Doctorat. Que à be no falten persones militars, que vlant capa y espasa tenē los graus y Doctorats: tota via, es tal mon desitg de la reputacio de ells, q̃ no volrria allistassen tāt les armes, q̃ la pols sels menjas los llibres: ni los Balteos impedissen à les Togues.

En las obras q̃ Publio Licinio escriguè nos mirà tant en seguir lo gust del vulgo, vsant de hornades y llimades paraules, moderns y delicats estils, y molts modos de parlar: quant en conseruar la llengua antiga, propria y natural de la sua patria. Segōs que resulta de Marcial, en vn vers del seu epigramma, que diu desta manera.

Cuius prisca graues, lingua reduxit auos.

No se si fonch per la bondat del llenguatge, o per volerlo conseruar: o per immitar à Hadriano, qui ja era Cæsar. Del qual escriu Ælio Sparciano: que amaua y estimaua en molt, lo modo del parlar antinch. Y Aulo Gelio enlo cap. 6. del llib. II. te per major vici, inuentar vocables nous incogrits, y no posats en vs: que vsar dels antichs, encara que no sian pulits y de molta gracia: cō nols falte vn vsitat y discret medi. De les quals autoritats, y costums de persones graues, se veu: lo que ja altres vegades tinch apuntat: quant mal me estaria, sent jo Barcelones, y auēt animat als altres à imitar à Publio Licinio: si dexada la llengua materna, q̃ los antichs ab sentēcioſos documents y memorables fets, me han ensenyada: en cosa de nostra casa, anas sercar la de altras nacions. Pero dexat asso per tornar al proposit: congratulas Marcial en los seus verços, ab Publio Licinio, donantli lo perabe de la salut que auia cobrada, de vna malaltia, tant gran, que era arribat à les portes de la mort: ja tingut per tal, plorat ab moltas llagrimes de sos amichs. Diuli, se alegra, agues tornada la filosa à las Fadas, peraq̃ fillassen mes en lo estam de la sua vida.

Ab tot axo, Publio Licinio en son tēps acabà com los demes homens: y Iulia Ingenua sa mare, que fonch filla de Quinto, li posà vna memoria en Tarragona: la qual tenia vna inscripcio, que segons diuhen Apiano y Amancio, deya de aquesta manera.

P. LICINIO. L. GAL. LAVINO. ÆD. Q. FLAMMI. ROMÆ. ET. AVG. II. VIR. PRÆFEC. COHOR. NONÆ. TIRONVM. ORÆ. MARITVMÆ. IVL. Q. F. INGENVA. MAT.

No la arromançarè, per estar ja prou declarada, ab lo discurs del present capitol. Sols aduertirè, que aquelles lleres GAL. volen dir Galero, o de la tribu Galeria,

Digitized by Google

Galeria: com ja he dit en altre lloch. Y lo perque, se dirà en diferent part. Aquellas altras ques seguexen LAVINO, fan à llegir ab lo AED. Y volrran dir: que fonch Ædil en vna ciutat del Italia en lo Latio, ques digue Lauino: de Lauinia, segona muller de Æneas, com apar de diuersos llochs de la Æneida de Virgili.

Vir. l. 1. & 3. & 12.

Cap. XXXII. Com los de Empuries feren algun smouments, y foren castigats de ells.

B. Gerũ. l. 1. c. de vrbib. in His. dele.

EScriu lo nostre Bisbe de Gerona, auer volgut dir alguns: que en lo temps, de que anam aduertint aquestas cosas, succehides en lo Imperi de Traiano: los habitants en la ciutat de Empuries se alçaren contra lo Imperi Romà. Y que los Romans, o per millor dir lo Emperador prouehi, de cõpetẽt remey. Perq̃ format bastãt exercit, hagudes algunes peleas, donat assalt à la muralla vencè als habitants en ella: y en castich y pena de son mouiment, assola la ciutat. Asso escriu lo dit Bisbe de Gerona, ab aquesta breuedat: y no diu, qui foren aquells qui volgueren dir, o digueren asso.

Lo que jo puch escriuter en aquest particular, es: no auerho trobat escrit en altra part. Si be se, q̃ en tot lo Empurda, entre lo vulgo, de ma, en ma, y de autor incert, se va dient: que los de Empuries erã gent tant mal domada, y odiauan tant al poble Romà y à sos Emperadors, que matauan à quants Præsidents los enuiauan en aquella ciutat, à tenir lo gouern della, per lo Imperi Roma. Y quels matauan, en nom y sots color, de que los solleitauan las donzellas, deshonrauan las casadas, y inquietauan las viudas, ab desonestas solicituts y tractes. Y que los Romans, vistas tals escusas: considerat, quels auian enuiats homens, que se eran procurats mirar fossen sobrios, continents, y de virtut: y à vns y à altres succehia sempre vn mateix fi: per prouar en qui venia à caurer la culpa, los enuiaren vn Præsident, que naturalment no pogues tenir acostament ab dones, per ser castrat, o espado, que per nosaltres vulgarment es dit Eunuch. Y vist, que vingue à tenir lo mateix succes y fi: perque los Emporitans no sabent la traça dels de Roma, ab lo mateix motiu lo auian mort, com als altres: entesa la vellaqueria y malicia dels Emporitans, y la innocencia del Eununch, vingueren à inferir de aqui: la dels altres, y à conexer la culpa dels Emporitans. Y axi baxaren sobre de ells, ab ma armada y poderosa, y passant-ho tot à tall de espasa, mataren la gent, robaren los llurs bens, y assolaren la ciutat. Y que desde las horas ença esta aquella tant populosa ciutat, herma y despoblada.

Io no se si son quentos de vellas: perque, com prest dirè, molt apres trobarem encara memorias de aquesta ciutat: y axi no se atinar com se puga dir asso. Si ja no diem, que part fos posible esser veritat, y que part no ho sia. De manera, que digueslem: que los successos de las morts dels Presidents, y venir exercit Romà à fer algun castich en los Emporitans, fossen posibles. Axi tirar. Pero que de aquest castich restas la ciutat assolada, es burla molt gran. Io per ara no sabre assignar temps cert, en lo qual puga dir fos assolada: si be tinch per mi auer de ser en lo temps, del qual parlarà (Deu volent) la segona part de aquesta mia obra, com alli veurem. Pero confedir que fos assolada en lo temps diu lo Bisbe de Gerona, y compta lo vulgo: no es posible. Perque, com ha molt ben aduertit lo mateix Bisbe, la dita ciutat durà, y estiguè en peu molts anys apres del Imperi de Traiano. Y axi en lo temps de la persecucio de Dioclecià y Maximilià, en la Præfectura de Deciano, y vida de sanct Feliu de Gerona, y apres en diuersos Concilis celebrats per los Bisbes de Espanya en diferents temps, fins al any sis cents noranta y quatre: trobarem diuersos firmes de Bisbes, que per temps succesiu, ho foren de dita ciutat. Y nos pens algu: que aquestos Bisbes fossen del poble que vuy se diu Castello de Empuries. Perque en temps del Rey Ludouico Pio de França, y molt apres encara, trobarem memories de aquella antiga y populosa ciutat.

Axi

Digitized by Google

Axi que, los que han oyt comptar al vulgo assò que tinch escrit, sabran de aqui al dauant, en aquest cas, que es posible de creurer, y que es desuiat de la veritat: puix quant Cathalunya fonch cobrada de Moros encara Empuries estaua en peu.

De manera que tenint per posible lo fet dels Empuritans, y lo castich que sels donà, ha vingut à proposit escriurerho en lo temps de Traiano, en lo qual referex lo Bisbe de Gerona, alguns auer volgut dir, que succehis.

Y peraque acabem ab aquest capitol totas las calamitats, y glorias de la temporada de Traiano: totas las felicitats y dichas suas, se acabaren (com las dels demes) ab la sua mort. Auèt imperat diuuyt anys segons Pere Anton Beuter y Hartman Scadel, o sis mesos mes que li ajustà lo Bergomense y la Historia Tripartita. Lo que degue ser causà, q̃ lo nostre Paulo Orosi, Morales y Ioã Sedenyo, li atribuisen denou anys de Imperi. Als quals, com Eusebi, Esteue Garibay, Tarafa y Mexia, ajan ajustats sis mesos: de aqui ve, que Sexto Aurelio Victor, Ioan Baptista Egnatio y Baronio, digan auer Imperat vint anys. Y Dion Cassio, se estirà à dir: que Impera vint y vn any, sis mesos, y quinze dies. Y axi à be que lo nostre Viladamor aja escrit, que mori Traiano, en lo any cent y setze de Christo, com estiga la cosa tant diferent, y la diferencia entre tant graues escriptors, no gosare jo determinarme.

Beu.p.i.c.24 Schad. fol. 509. Bergo. li. 8. Trip.p.i. li. 3.c. 8. Orosi. li.7. cap. hic de Traiano. Sedeñ. tit. 18.c.9. Garib.li. 7. ca. 14. Tara.ca.50. Mexia en la imper. Victor de vit.& mor. imp. Egnat.li. 4.

Per aquesta matexa temporada: que conforme diuhen los Episcopologis dels Archius Capitular y Real, de Barcelona, y micer Miquel Pujades mon pare, seguint aquell souint allegat llibre del archiu de sanct Seuer: corrian los anys del senyor cent y denou: à tres de les Nones de Matig mori Lengardo Bisbe de Barcelona. Lo pare mestre Francisco Diago, escriuint de aquest Pontifice diu; que mori en lo any Cent y vint. Folgaria saber de hont ho trage, per poderme à segurar en la sua opinio. Que si be la sua autoritat y lletras me obligan: los tres precedents testimonis me constrenyen à seguirlos.

Puja.p.2. Diag. li.1.c. 6.

En fi mori Lengardo, y fonch succes-sor seu Lucio segon. Del qual parlare en lo capitol. 43.

Cap. XXXIII. De com lo Emperador Hadriano succehi en lo Imperi: vingue à Tarragona y en ella tingue Dieta, o Cort general.

DER mort del Emperador Traiano, succehi en lo Imperi Romà, y axi fonch senyor de Cathalunya son fill adoptiu Hadriano. De la adoptio del qual feta per interuencio de Sura Barcelones he feta mencio en lo capitol 28. Escriuhen dell Paulo Orosi, Ambrosio de Morales, Dion Cassio, Aelio Sparciano, Sexto Aurelio Victor, Ioan Baptista Egnatio, la Historia Ecclesiastica Tripartita y Esteue Garibay. Era aquest Hadriano nebot, o fill de neboda, o de vn cosi de Traiano: o casat segons Dió Cassio, ab vna neboda de Traiano, filla de sa germana: que en assò hi ha alguna varietat entre los dits autors: y no toca à mi aueriguarho. Ni tampoch si Hadriano era Espanyol de la ciutat Italica, o si era de la Marcha de Ancona, en lo Regne de Napols, y de la ciutat de Hadria, o si era Africa, com pretenen alguns referits per Ioan Sedenyo, y Antoni Sabellico.

Oros.l.7.c. hic de Tra. Mor.l.9. ca. 3. Dion Casio vit. Hadri. Sparci vit. eiusd. Victor. epi. de mor.im. Egnatio. li. 1.Rom. im. Trip. lb. 4. c.1. p.1. Gari.l.7. ca. 13.

La succesio del qual fonch en lo propdit any cent y denou de Christo, segons Eusebi, Garibay y Sedenyo, o en lo de cẽt y vint, segons Pere Anton Beuter, Tarafa y Mariano Scoto y Baronio. Si ja no era en lo any cent vint y hu, conforme à la varietat dels comptes del capitol propassat.

Sedeñ.tit.1. c.5. Sabel.ænei. 7.li.2. Beut.p.i.ca. 24. Taraf.c. 52.

En lo qual temps (com solen les terres que son lluny, y à tart veuhen la cara del senyor) estaua tota la Prouincia Tarragonesa opprimida y falta de totes les coses, que ella de si solia estar prouehida: y assò per culpa dels Presidents qui donauan tretas de mercaderias de ella: tant que fonch necessari, per assò y per altres coses, fer vna Embaxada en nom de tota la Prouincia al Emperador Hadriano. Y cõ se agues de anomenar qui anas per fer la Embaxada, Quinto Cecilio Rufino fill de Quinto Cecilio Valeria, de la Tribu Galeria, natural de Sagunto, se offeri anar à ferla

ferla à ſes coſtes, y deſpeſes propries. Degue negociar be, com ſe colligex del que poch mes auall direm: y axi los homens de tota la Prouincia, eſtimaren en tant aqueſta obra, que en regonexença de tal benefici com auia fet à la terra, en afforrarla de gaſtos, y gaſtar ell del ſeu (y en Cort, ahont los gaſtos ſolen ſer grans, y los negocis llarchs) li poſaren vna eſtatua en Tarragona: en la baſa de la qual ſegons Morales y Viladamor eſtaua aqueſta inſcripcio. Mo.l.9.c.31 Vilad.ca.60

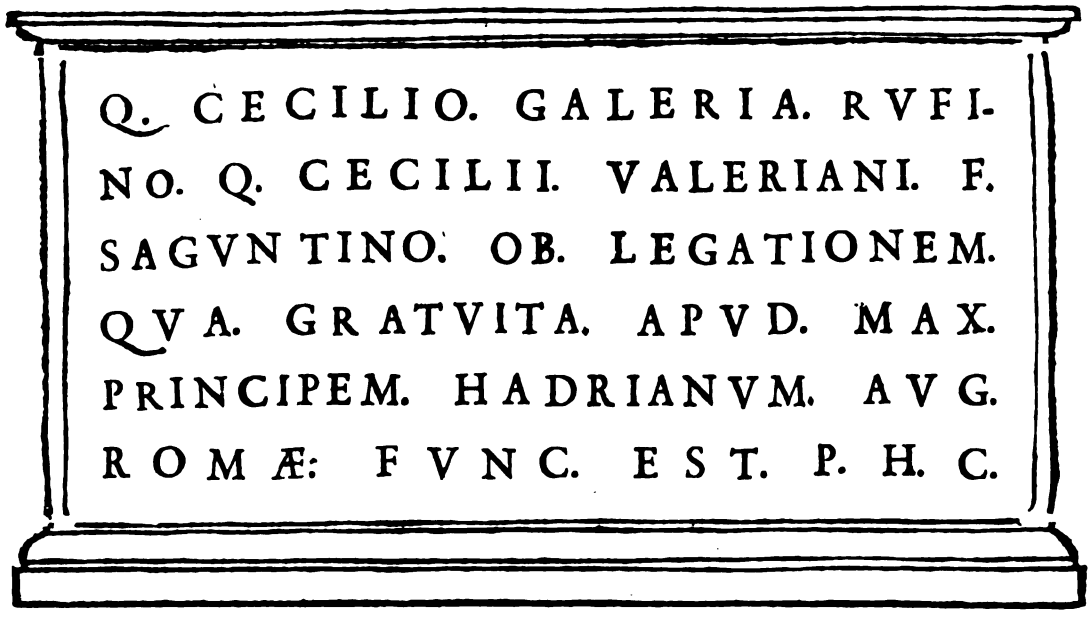

Que en noſtre vulgar Cathala diu, lo matex que en lo diſcurs he comptat. Y ſi micer Pons de Ycart, en lo compartimẽt de algunes lletres, diſcrepa de aſſo, tota via en numero y caracters ſon las matexas: Ycat. c. 29.

Arribada en fi aqueſta Embaxada à Hadriano, pẽſſam, que degue ſer de effecte. Per quant poch apres, com diuhẽ Morales, Viladamor, Tarafa y micer Ycart. Ælio Sparciano, Mariana, Sabelico y Beuter, lo Emperador Hadriano vingue à Eſpanya: y arribà en ella: en lo any cent vint y ſinch, ſegons Garibay. En lo qual any paſsà lo hiuern en aquella ciutat. Vilada.c.59 Ycart.c. 11. Mar.l.4.c.5. Sabel.Enei. 7.lib.4.

Y pera moſtrar que la ſua eſtada en aquella, no era ſino en benefici publich, reedificà lo Temple, que en aquella ciutat era eſtat dedicat à la Deitat, y memoria de Octauiano Auguſto, ſon predeceſſor. Lo qual era eſtat edificat en temps de Tiberi, y ara eſtaua molt dirruit.

Mes auant, per poſar en effecte lo per que ſe enten era vingut à Eſpanya, y ſe detenia en dita ciutat de Tarragona, eſcriuhen Sparcia, Morales, Pere Mexia en la Imperial, Viladamor, Tarafa, Ycart: q̃ feu en ella vna gran conuocacio de Eſpanyols dels mes principals y richs de tots los pobles: y fet ajũtamẽt de aquells, los tingue Dieta, o Corts generals en lo Palau de Octauià, que es en aquella ciutat: diſpoſant en ella moltes coſes per al bon eſtat de la Republica, y en major vtilitat del Imperi. Y com ſempre los Emperadors Romans entrauã ab la de ſos vaſſalls, per exir ells ab la ſua, li aparegue à Hadriano, que puix los auia ſatisfet à llur voluntat y peticio en venir à tenirlos Corts, ſe li oferia bona occaſio, pera aprestarlos la ma, en lo que à ell conuenia. Y axi volgue ordenar y manar, algunes coſes de ſeruitut, per al temps de guerra, ab algun rigor. Lo que ſufriren mal los Eſpanyols, y començaren à ferne burla y eſcarn. Del que ſe anuja Hadriano, en tal manera: que com ell ja de ſon natural era home cruel, poſa les mans ſobre alguns dels q̃li feyan cõtrari, y caſtigà à molts altres: y eſpecialment ab major rigor, als de Ycart.c. 31.

Italica

Italica ſa patria: apar exentli, que aquells tenian major obligacio, de correſpondre y conformarſe ab ſa voluntat. En fi, lo q̃ en aquella junta Dieta, o Cort ſe reſolgue entre altres coſes fonch. Que lo pare qui tindria vn fill, agues de donar aquell pera la guerra. Y lo qui tindria dos fills, tingues lo hu pera la guerra, lo altre per als eſtudis y ſciencias. Y quin tindria tres, enſenyas al tercer ofici vtil à la repu blica. Y com los Eſpanyols ſe quexaſſen, que las Naus de Italia ſen aportauan de Eſpanya molt Or, Plata, Seda, Vi, Oli, Ferro, Blat y altres coſes: y que may aportauan de alli aſsi coſa alguna: per ſatisfer à aqueſta quexa manà Hadriano: que ninguna Nau eſtrangera carregas en la coſta de la Eſpanya Tarragoneſa. Del q̃ reſtaren tots tant ſatisfets y contents de Hadriano, que per aqueſt cuydado auia tingut, que la Prouincia no patis falta de prouiſions y manteniments: y vehent reſultar de aqui, eſtar del tot baſtantment proueyda, y ab augment conſertada: li poſaren vna eſtatua, que perpetuas la memoria de tal benefici, y prouidencia. En la baſa de la qual diu Carbonell en los manuſcrits memorables, que deya la inſcripcio de aqueſta manera.

IMP. CÆSAR.
TRAIANVS.
HADRIANVS.
AVG. PONT. MAX.
TRI. POT. COS. II.
S. C.
ANNONA. AVG.

Que en noſtre vulgar Cathala, vol dir: que aquella eſtatua ſe poſà al Emperador Cæſar Traiano Hadriano Auguſto, Pontifice Maximo, y de la Tribunicia Poteſtat, conſultat lo Senat, y ab orde y decret ſeu, per la abundancia, y augment de la Annona: que eran las prouiſions neceſſaries, per los aliments.

Y per quant apar, que lo que dire, ſia à propoſit de Cort, o Dieta: puix parlarem de aſsiento, y cadiras: nos pot dexar de eſcriurer lo que diu micer Luis Pons de Ycart, ſeguint al Canonge Ceſce. Que de aqueſt temps, y eſtada de Hadriano en Tarragona, degue reſtar prop de ella, y en lo ſeu camp, vn poble, ques anomenaua Cenſellas. Veſtigi del qual, diu eran encara en ſon temps, vns edificis vells, ques trobauan, y vuy ſe troban prop de Conſtanti, anomenats Cenſellas. Fúndas, perque Ioan Baptiſta Egnatio diu: que Hadrirno feu cent cadires y aſsientos (que ell anomena cellas) en las quals ſe aſſentaſſen cent Iutges, qui oyſſen las cauſas, y plets dels ſubdits del Imperi. Y que per memoria de aſſo reſtaria tal nom à aqueſt poble, com al altre Cenſellas, o Centumcellas de prop Puſol, en Italia. Heu referit, per no dexar atras coſa de las que he viſtas, del molt hi ha que dir de Hadriano. Ycart.c.47

Cap. XXXIIII. Com Hadriano diuidi Eſpanya en Prouincies, Canſellaries, Colonias Municipals, y quals foren aqueſtas.

EStant lo Emperador Hadriano entenent en Tarragona en aqueſtas coſas: qui dubta, ſino que en ella matexa, y en temps de tals Corts, o Dieta, ſe degue donar à Eſpanya lo orde, aſſento y modo de gouern (eſcriuhen los que bax allegare) que tingue, deſdel temps del Emperador Hadriano. No tinch proua certa: pero es ſuficient preſumpcio, que diuidir, ordenar y traçar Eſpanya en lo modo, que aſsi direm: millor y ab mes facil intelligencia ho podia fer Hadriano eſtant en ella, que enuiantlo deſde la ciutat de Roma. Y quant, ſino en lo temps, que tingue ajũtats los eſtats, homens principals y richs, deles ciutats y pobles, mes aſe ya las sdella?

Digitized by Google

Potse prouar, per lo que diu Sparcia: que Hadriano estaua occupat en la ciutat de Tarragona, en fer, que los barbaros (los termens dels quals no estauan diuidits) se partissen ab fites y mojons, ques coneguessen.

Demanera, q̃ venint al fet: conforme auem vist en altres parts de aquesta Historia, estaua Espanya diuidida en dos Prouincias: Citerior, o Tarragonesa, y Vlterior. Las quals per los temps foren gouernades per diferents Pretors, Proconsuls, Consuls, y deu persones: segons la necessitat, y los temps requerian.

Lib.2. c.26. Lib.3.ca.32. 50.55. Lib.3. c.60.

Apres fonch portida la Vlterior, en Bethica, y Lusitania, com auem dit en altra part: y gouernarense en lo modo que tinch dit en lo capitol segon de aquest llibre. Y certament com cada Prouincia fos tant gran, ni los Pretors, ni Proconsuls, ni deu persones deuian poder assistir, en totas las parts, que era necessari pera la justicia: ni tota la Prouincia podia acudir alli ahont ells residian. De ahont es de creurer, que aquestos supremos gouernadors auian de dexar à molts sens poderlos ministrar justitia: com sia cert, que no tots los homens poden proseguir las causas y lites, fora de ses cases. Y axi Hadriano, perque en tota part se fes justicia, y no fentla, se tingues lloch prop ahont acudir: y per honrrar à molts pobles, y ab beneficis obligarlos à estar quiets en temps, que hi auia tantas guerras y mouiments en les parts de Orient y Africa (com si volrran podran veurer los curiosos en los Historiadors, que allegui en lo principi del capitol trenta tres) ordenà les coses de Espanya, en lo modo seguent.

Diuidi à tota la Espanya en sis Prouincies, que foren.

Bethica.
Lusitania.
Galicia.
Tangitania: prenent la de Africa.
Carthaginesa.
Tarragonesa.

De la qual diuisio y repartiment he fet ja mencio en lo llibre primer, capitol vuyte. Y com de aquestes diuisions no ajan vingut à ma noticia los termens, axi los callare, per no dir vna cosa per altra.

Repartida axi Espanya, diuhen los que assi allegare, y alguns dels que he anomenats en lo capitol trenta tres: que les Prouincies de Bethica, y Lusitania, de aqui al deuant foren gouernades per Llegats Consulars: y las altres ab Presidents.

Totas aquestas prouincias, reberen vna altra subdiuisio: en Colonias, Municipals, Latinas, Confederadas, y Estipendiarias ciutats. En los quals, o se administraua justicia, y tenian son gouern: o altres, lols donauan à ellas. Pero dexem totas las Prouincias, que no fan al nostre proposit, y vingam à la Tarragonesa.

Aquesta Prouincia segons Plini, lo Bisbe de Gerona, Ambrosio de Morales, Antoni Viladamor y Don Antoni Agusti, Medina, Mestre Ioan Pere Nunyes, micer Luis Pons de Ycart, y lo pare Ioan Mariana, encara que Marineo diga (ab autoritat de Plini) que estaua diuidida en quatre Conuents Iuridichs, ço es,

Plini.l.3.c.1. 2.1.l.4.c.20. 21. B.Ger.l.1.c. an terra Rof filionis.& c. de Citerior. Hispan. Mo.l.9. c.32 33. Vilada.c.59. Aug.Dia. 6. Med.p.1.c.5. Nunyes.c. qui ex prif. Hisp. admi. Ycart. ca. 3. Mar.l.4.c.5. Mari. l.4.c.

Cadiç.
Cordoua.
Asta.
Siuilla.

Totauia, la veritat es, que estaua partida en catorze Audiencias, que se anomenauan Conuents Iuridichs. Los quals estauan en ciutats principals: y en elles se oyan los plets y lites, y se decidian les causes de cada districte. Y aquestas eran.

Tarragona.
Caragoça.
Carthagena.
Cluni a.
Astorga.
Lugo.
Braga.
Barcelona.
Guadix.
Salariensse.
Libisosa.
Valencia.
Iulia Celça.

Totas aquestas ciutats ahont estauan las Audiencias eran Colonias: que era priuile-

Digitized by Google

priuilegi ques concedia à poques ciutats, y sols à les que eran molt benemeritas, com diu lo literalissim Archebisbe de Tarragona Don Antoni Agusti. Y que cosa fos esser Colonia, declarare molt prest.

Aquestas ciutats que eran Colonias, tenian bax de si à les Municipals, Latinas, Confederadas, y Estipendiaries, que eran moltes. Pero parlarem sols de les que tocan à nostra Cathalunya.

De manera que era conuent juridich, y Cancelleria la ciutat de Tarragona. De la qual ja en moltes parts auem dit, que era Colonia. Y escriuhen, que à ella acudian de quoranta quatre pobles. Y no es marauella: perque com era cap de la Prouincia, tot asso y molt mes sen pot creurer. Y entre aquells pobles tenia per ciutats Municipals à

Dertosa, vuy Tortosa.
Biscaris.

Y de aquesta vltima ciutat no he pogut saber rastre de ahont era.

Barcelona, tambe auem dit, que era Conuent juridich. Y si be es veritat, que Nunyes non fa mencio (auent guanyat en la Vniuersirat de ella, com à Cathedratich de Rethorica, y Grech molts anys, grans milanars de ducats) totauia, los altres diuhen era Conuent juridich. Y en diuersos temps, y en diuerses senyories veurem, que sempre las Cansellaries se son conseruades en ella, per benefici y merce de sos Serenissims Princeps.

No se lo numero dels pobles que acudian à aquesta ciutat, pero entre aquells (quant seuulla que fossen) eran ciutats Municipals.

Bétulo.
Beturo.
Huro, o Illuro.
Blanda.

Betulo, ja en moltes parts de aquesta Historia auem dit que era Badalona. Y segons los demes dels dalt allegats era ciutat Municipal: si be Plini no la posa per Municipal, sino per Estipēdiaria. So es per vna de les que rebian Estipendi, y se solian conduhir; y las llogauan per seruir à la guerra: pagant als homens de aquella sou y conducta. Com se pot traurer de la auctoritat del Iure Consulto Vulpiano. Vlpian. in l Ager. ff. de de verb. sig.

Beturò (diu Plini) era municipal. Y asso peruentura deu ser la causa, que com he dit, han volgut los altres que Beturò fos Municipal: confonent y equiuocant la vna ab la altra. Pero puix Plini, qui à les hores viuia y estaua en Espanya las diferencia, certes queu deuian ser. Sols està la dificultat en saber ahont era Beturò. Perque fins vuy jo no se escriptor alguens ho declare. Ni tinch altra claricia, sino es: que seguint lo orde de la escriptura de Plini per la costa del mar, podria ser, fos estada la que vuy se diu Matarò. Y sim diu algu: que lo Doctor y mestre Pere Ioan Nunyes diu: que Matarò es la q̃ antigament fonch Huro, de la qual assi farem mentio. Responch: que asso no pot ser. Perque Huro jas troba alli ahont era, com prest veurem: pero Beturò, tames de que te vna assonancia ab Matarò: que cau mes en lo sonido à la orella, que nos pot explicar ab la llengua,) en lo no trobarse, ab asso matex nos dona senyal, que era ella, la que vuy se diu Matarò. Perque es cert, y he tingut relacions de persones viues fidedignas de ma professio: y particularment del quondam micer Bernat Roig (mon sogre) Doctor del Real Consell, natural de dit poble: trobarse escrit en infinits actes antichs dels habitants en aquell: que antigament se deya ciuitas fracta: y en altres, ciuitas tracta. Que al propositi sera tot hu. Y volra dir, la ciutat rompuda y assolada. O ab força tirada y arrancada. Y aquest rompimēt, desolacio, y ser tirada, o arrencada y treta del lloch ahont era, y aportada à vn poch mes auall, à la falda de la montanya, y ribera del mar (com apar de ses ruynes) es causa que nos troba la que era, nis te mes memoria de ella, sino sols del nom de Beturò. Y en la paret del campanar de la Isglesia, y al entrar del fossar, o simentiri, se troban inscriptions de pedres, que donan senyals euidens de tot asso que tinch referit.

Digitized by Google

Huro, axi matex era Municipal. Y per lo matex meſtre Pere Ioan Nunyes es anomenada Illuro. Y diu, que aqueſta era la que vuy ſe anomena Mataró. Pero ja jo he dit quin poble era, lo ques diu Mataró: ſeguint lo orde de Plini, y conformantme al nom, que de temps de noſtres auis auia tingut. Y axi arrimantme al matex orde de Plini eſcriuint aqueſtas coſas ſeguint la coſta y ribera del mar, es caſi forços conformarme ab lo Comt.ca.1. Franceſch Compte, que diu: que Illuro, o Huro, era lo poble que vuy ſe anomena Lloret.

Blanda, tambe era Municipal, y tots concordan eſſer eſtada la que vuy ſe diu Blanes. Que per la antiga amiſtat que en lo llibre ſegon capitol trenta auem viſt auer tinguda ab lo poble Romà, dignament tenia mereſcut aqueſt honrros priuilegi.

De Ilerda ques es cert eſſer eſtada la matexa que vuy ſe diu Leyda, tambe auem dit en lo llibre tercer capitol noranta dos era Municipal. Pero no la he poſada aſsi entre les altres: per quant aquellas tenian correſpondencia ab les Colonies, tras delas quals las he poſades: y ella ab la de Caragoça. Conforme eſcriuhen tots los que ja tinch citats.

Y vltra de aqueſtes Municipals referides, he trobat (poch temps apres del Lib.3. c.92. que corre en lo preſent capitol) auerni aguda vnaltra anomenada Egara. De la qual no he ſabut veurer quen fes memoria Plini en ſon temps: ni altre auctor algu dels que jo fins aſsi he llegits. Almenys que la anomenas Colonia. Pero de queu fos noy ha dubte: per lo que dire en lo capitol quoranta dos. Y per no auer feta memoria de ella los Eſcriptors Romans fins aſsi citats, no podre donarli ab certeſa la correſpondencia del conuent juridich y Cancelleria ahont acudia: conforme auem vſat ab les altres. Si ja no voliem: acudis à Barcelona: per lo veynat tenia ab aqueſta ciutat: com mes llargament dire en lo dit capitol quoranta dos.

Altres pobles reſtan en Cathalunya, dels quals hi ha diferents opinions, ſobre aueriguar ſi eran Colonies, o ciutats Municipals, o Latines. Y poch mes baix declararè cada coſa lo que era. Aduertint ſols per ara: que com corren ab incertitut, y perço noy áya correſpondencia certa, es eſtat neceſſari poſarlos de perſi. Y eſtos eran.

Emporium.
Ruſsino.

De Empuries han volgut dir alguns ſeguint à Onufrio Panuino, ſegons aduertexen Morales y Viladamor: auerſe ha poſar entre las Colonias: ſi be ells no la poſan per tal. Perque com van ſeguint à Plini (de qui tot aqueſt capitol ſe trau originariament) y aquell la fa Municipal: perço no la tenan per Colonia. Del quem marauell. Per quant ſino eſtich oblidat del que he eſcrit ja en altre lloch ab auctoritat dels matexos digui: que Iulio Cæſar la auia feta Colonia. Veritat es que Don Antoni Aguſti vol: que vn temps fos mes eſſer Municipal que Colonia. Trahient la raho de Paulo Manucio, y de Aulo Gelio, qui diuhen: que las colonias Gel.lib.c.13 eſtauan ſubjectes à la obſeruança de les lleys Romanes, y los Municipes no: ſino que viuian ab ſa propria lley: y axi puix aſſo apar eſſer mes llibertat, ſer vna ciutat, Municipal, te cara de ſer mes q̃ Colonia. Tot eſta be: pero veitg que Gelio diu ſe eſtimauan mes las ciutats Colonias, que las Municipals: per lo que las Colonias tenian la repreſentacio de la ciutat Romana. Lib.3.ca.85

Ruſsino, era aquella de la qual me apar tinch dit en altre lloch, que abe Hieronym Oliuario en las addicions al Pomponio Mela agues eſcrit eſſer eſtada la que vuy ſe anomena Perpinya: no es ſino la ques digue Roſſello: y ara li diem Caſtell Roſſello. Aqueſta ciutat tambe era reputada per Colonia, ſegons Pomponio Mela, que de nacio era Eſpanyol: ſi be Plini li diu ſols ciutat Latina: que ſeria de las que baix dire. Ambroſio de Morales non fa mencio alguna: o perque entengues era de la prouincia Narboneſa (com tambe la poſa en aquella Prouincia lo meſtre Pere Ioan Nunyes) o Nunyes ca. de Narbon. Prouinc. perque ell nos curas molt de aueriguar coſas de aqueſta noſtra terra. Pero com Lib.1.c.1.

Digitized by Google

com nosaltres hajam dit, seguint al Bisbe de Gerona, que veram̃ent Rossello es de Espanya, ys proua ab lo que tinch dit, parlant dels tropheos de Pompeo : ys prouarà baix, quant parlarem del Concili de Illiberia: de aqui me ha aparegut forços posar assi à Rufsino ab les Colonies: encara que nos tinga noticia alguna de que fos Conuent Iuridich, o que dexas de ser ho.

Lib.2.c.1.
Lib.3.c.67.
Lib.5.c.2.

Tenia tambe altres pobles, ques deyan Latins, o Latios. Y de que estos eran las las ciutats de

Ausa.
Iulia, vuy Ceret.
Gerunda.
Augusta.
Edeta.
Gesoria.
Thearo.

De les tres primeres no es necessari explicar vuy quines son: que ja se veu de sos noms, y de ellas auem tractat en diuersses parts de la nostra Historia. Pero de les quatre vltimes, fins vuy jo non he trobada escrita altra cosà, sino es lo que lo nostre Canonge Tarafa, en la manuscrita descripcio dels pobles de Espanya diu: que los Gesorienssses eran pobles de la nostra Cathalunya entre los Gerundenses. Y lo Ambosi de Merales diu: que aquestos quatre pobles eran fronters de Arago, sens senyalar, quins podian ser. Y axi apar alludir à asso, lo que diu lo mateix Tarafa: que eran los Thearos, los pobles de Arago, que vuy son dits de Teroel. Pero no pot esser. Perque com apar de Plini, los de Teroel eran pobles de la Canselleria de Caragoça: y Thearo de qui assi parlam, era de la Cancelleria de Tarragona. Y axi no se si sera penssament assertat, creurer, q̃ los de Thearo no fossen fronters de Arago, sino entre los Gerundenses: los que vuy son dits de Lagostera, Aro y Valldearo, o almenys los de Talarn: en las faldas dels nostres Pyrineos.

De Edeta tinch per mi: que à be acudis à Tarragona, no deuia ser de Cathalunya. Per lo que esta dit en lo capitol onze del llibre primer.

Gesora confes que no la conech. Sino era, la que apres ses dita Besora. Tant conegùda en lo Comtat de Besalu, per occasio de son Valuasor: de qui parlarem en la segona part de la nostra Coronica. O la que es sobre Gardona.

A mes de aquesta manera de pobles, ni auia altres, que no eran subjectes per seruitut forçada: sino amichs y valedors del poble Romà. Y aquestos eran, en dos maneras. los vns Estipendiaris: com eran los de Betulo. Si ja no era Municipal, com dalt he dit, seguint à Plini. Lo qual per Estipendiaris posa tambe als

Aquicaldenssès.
Onenses.

Y pera saber quins pobles eran aquestos, no sera pens jo, menester forçar ho molt. Perque los Aquicaldenses, son los de Caldes de Montbuy, en Valles: segons Lucio Marineo y lo Canonge Francesch Tarafa. Y axi Antoni Nebrissense en lo Diccionari, los posa del Conuent Iuridich de Tarragona: si ja no eran los de Arlas. A la qual en lo llibre segon capitol primer, trobarem nnomenada Aquecalide. Y los Onenses sens dubte deuian ser los que vuy son de la vila de Conesa, o los de Olesa.

Mar.l.1.c.de Prouin. Laterane.

La altra manera de pobles amichs dels Romans, se deyan Confederats. Y en tota Cathalunya no se jo trobar altre poble de aquestos, sino es la ciutat que Plini anomena,

Tarrago.

Que si be Ambrosi de Morales diu, que no sab ahont podia ser: sino que venia à caurer en lo districte y Conuent de Caragoça: vista la poca diferencia que hi ha entre Tarrago, y lo nom de la Vila, que vuy se diu Tarrega en Segarra, y confins de Vrgell: me impellex à creurer, sia la mateixa. Y axi vehem, que Plini y Marineo anomenan als de aquest poble, Tarragenses: ques conforma mes à la nostra pronunciacio. Y no obsta, que sos del Conuent Iuridich de Caragoça: puix hauem vist, que aquella Cancellaria arribaua à Leyda. Majorment no trobantse queu

Mar.l.4.c.1

Digitized by Google

vedassen les Cancellarias de Tarragona y Barcelona. O per acertarho millor, crech: que Tarraga no tenia que correspondrer à ninguna Cancellaria. Perque, com à confederada, no regonexia sino aixi, sobresi: com veurem en lo capitol seguent. Y essent asso de la manera que jo ho entench: ès percert gran honor y excellencia de aquella Vila: que ella sola se sia escapada, del poderos domini dels Romans, y de la dura seruitut que patia tota aquesta Prouincia. Y de aquesta gloria participà nostra Cathalunya, per ser en ella vn poble tant honrrat com aquest. Encara que Don Antoni Agusti dubta, que Tarrago, fos aquesta. Mogut de que Ptholomeo la posa entre los Vascons. Y be podia ser fossen dos de vn nom. Que no essent aquesta sino la de Vasconia, Plini, que visque alguns anys en Espanya, no la aguera posada en aquesta Prouincia, y entre aquestos Conuents.

Repartida y declarad axi la diuisio de de aquestos pobles, en los estats ptop dits: per ser estat vn poch llarch lo present capitol, dirè en lo seguent lo priuilegi, que cada estat tenia.

Cap. XXXV. En lo qual se declara quins priuilegis eran los de las Colonias, Municipals, y altres pobles sobre dits.

Onuenient cosa es, puix auẽ dit, que de aquestos pobles los vns eran Colonias, los altres Municipals, y alguns Latins, y altres Estipendiaris, altres confederats, saber ara, que cosa fos en aquell temps ser vna ciutat Colonia, o Municipal: y axi de las demes. Y perque aprofitarà à molta cosa, declararho he breument.

Primerament, esser vna ciutat Colonia, no era altra cosa, que esser com à Metropoli y cap de altres pobles de tota vna comarcha: y tenir en lo regiment vna semblança de la ciutat de Roma, posada en los gouerns, carrechs y officis, enlo estat seguent. Si era poble que los Romans lo començassen à fundar, junyian vn Bou, y vna Vaca: y posada la Vaca à la part de dins deues ahont auia de esser la Colonia, feyan los tirar vna rella, sulcant per lo rededor, o ambit, que ells volian tingues la muralla de aquella ciutat. Y per alli ahont auian de ser les portes, alçauan la rella en aquells llochs, conforme de pas ho digui en lo llibre segon capitol quart: y llargament ho escriu lo lliteralissim Don Antoni Agusti, digníssim Archabisbe de Tarragona. Y axi diu ell, ajustant: que los Romans, ab tal figura com aquesta, de dos Bous junyits: en sos escuts y empresas figurauan, o significauan esser vn poble Colonia. Començada y fundada axi la ciutat, o no començada per ells, sino per altres, y conquistada, o feta amiga: volentla fer Colonia, à costumauan, posar en ella alguns ciutadans Romans, pera que hi visquessen. Y à ells, y als naturals donauan alguns priuilegis, segons mes y menys, conforme la volian honrar, fent la Colonia Latina, o Italiana. Y de quest modo era cap de Prauincia, residint en ella los Proconsuls: y sino, los Prefectes, o Presidents: segons lo mateix autor. Tenia la tal ciutat cent homens della mateixa: per concell y ordinacio de aquestos se regia y gouernaua. Y axi com Roma los anomenaua Senadors, les Colonies los anomenauan Decurions. Y de aqui sabra tambe lo curios Lector: qui eran aquestos Decurions, dels quals en alguns llochs farem mencio. Y la raho, perque aquestos se anomenauan Decurions, era: perque cõ Roma anomenaua Senat à la junta dels Senadors: las Colonias anomenauan à las suas juntas, o Concells, Curias: y axi als homens, que eran de aquella junta, o de Concell, anomenauan Decurions. Y de entre aquestos Decurions, apres ne eligian y anomenauan dos, o tres, quatre, sinch, sis, o major numero, per superiors y Presidents de la Curia y gouern del poble: y à aquestos, anomenauan Duumuiros, o Triumuiros, y axi mateix dels altres. Los quals eran lo mateix, que en Roma los Consuls: y com diriam ara en nostres temps, en Barcelona los Consellers: en Leyda, los Pahers: en Gerona los Iurats: en Tortosa, los Procuradors: y en altres parts los Cõsols. Tenia pera confirmacio de asso, moltes autoritats, com las de Dõ Antoni Agusti, Au-

Aegu. Dia. 6. y. 7

lo

Ge.l.16.c.11 Mann.de antiq.Roman. Pisa.l.1.ca.1. y c.11. Preuo. c.1.

lo Gelio, Paulo Manutio, y del Licenciat de Pisa, als quals me refereisch. Veritat es que las Colonias, vnas eran Romanas, y gosauan de tot lo que gosaua Roma altras Latinas, que sols eran socias y amigas: com diu Preuotio. Pero en fi en lo regiment era tot hu.

Los pobles Municipals eran aquells que tenian priuilegi de viurer ab ses propries lleys, sens seruar les Romanes: com diuhen Don Antoni Agusti, Gelio, Manutio y Preuotio. Y los de aquestos pobles podian gosar, y eran admesos als carrechs, honros y officis de que podian gosar los ciutadans Romans: com apar de tot lo Diget nou. Admunicipalem. Y del que sobre aquell exposa Sebastia Branta, y perço eran dits Municipes, quasi munerum participes.

Latina ciutat, o Latios pobles eran aquells, q̃ à be en la jurisdiccio fossen subiectes al Imperi, totauia no pagauan tributs: ans eran franchs de aquells. Y axi cõ los de Italia nol pagauan: ni aquestos tampoch. Pero no gosauan de Priuilegi de ciutadans Romans com los Municipals, com diu Manucio, Perque viuian ab ses propries Leys, affauorian lo Imperi en las guerras, y no podian ells ferla sens llicencia de aquells com diu llargament Preuotio.

Preuo. ca.1.

Confederats, eran aquells pobles, ques fiauan en la fè y amistat del poble Romà, y sels feyan valedors sens seruitut forçada: sino afauorint los, com sol fer vn bon amich à altre. Y tampoch en las occasions, que afauorian al poble Romà no guanyauan sou, ni estipendi, de ninguna manera: com apar de Paulo Manucio.

Estipendiaris, eran los pobles, que estauan de concert ab lo poble Romà, de seruirlo ab cert sou, y estipendi, segons Paulo Manucio. Y per aquest sou, o estipendi, que guanyauan: se deyan estipendiaris: com apar del que diu Vlpiano: ja en lo presedent capitol allegat.

Y sabut tot asso, quens sera molt vtil en differents parts de la Historia: tornarem al proposit de ella.

Cap. XXXVI. Del que esdeuingue à Hadriano en Tarragona ab vn Esclau de la casa ahont posaua.

ENtretant que Hadriano estaua entretingut en ordenar aquestas cosas en Tarragona, escriuhen los matexos autors allegats en lo capitol trenta tres: y particularment Sparcia, que li succehi vn cas desastradissim, y digne de esser posat en aquest lloch. Axi perque veyan los Princeps, que no hi ha estat segur de vna desgracia: com tambe, perque entengan los malicioso, en consemblants esdeuenimẽts, que son successos de mon, y no culpas de Republicas. Enfi lo cas fonch: que estant Hadriano certa hora de recreacio, passejant se per vn hort de la propria posada: diuertintse dels Imperials cuydados: en lo punt de son contento, en vna ciutat que may faltà la fee, al Imperi, y en la hora mes descuydada, y per mans de qui meyns temia, pensà perdrer la vida. Per que estant aposentat en casa de vn home principal, que tenia vn esclau: aquell de improuis, y ab gran furia, estant Hadriano descuydat de la manera, que he dit, lo arremete ab vna espasa nua en la ma, pera matarlo. Y si be no fonch lo esclau tant prompte, que nol ves venir Hadriano: y vehent lo axi, acostantse promptament ab ell, y abraçantse, y afferrantse detenintli los brassos, lo entretingue, que no li pogue danyar: totauia estigueren algun tant forsejant, fins à que cridant Hadriano à sos criats, acudiren aquells, y detingueren lo esclau, apartantlo de la execucio de son intent. Ferense diligents inquisicions contra del esclau: pero com per elles se entengues, que era dement: sabentho Hadriano: no permete que li fessen mal algu: ans be lo manà soltar, y ordena, que sos Phisichs procurassen curarlo de aquella infirmitat y demencia. Fet de gran Princep, tant digne de celebracio, com de memorable memoria la acomesa del ignocent esclau: pera preuenir ab cuyda do la guarda de semblants escandols.

Digitized by Google

Cap. XXXIII. De les merces feu Hadriano à la ciutat de Tarragona en repararli la muralla, fent Prefecte de la obra à Cayo Calpurnio.

ESTant encara Hadriano en la ciutat de Tarragona, escriuhen los matexos autors del capitol trēta tres: que feu moltes merces à la matexa ciutat. Y que desde aqui anà per les demes ciutats de Espanya: y à moltas de ellas: y à diuersos homens particulars feu grādissimes merces: y donà molts priuilegis. Alguns dels quals veurem assi, per lo que tocan al nostre proposit.

A la ciutat de Tarragona feu Hadriano merce, de repararli la muralla: que de vella y cascada en molta part, era cayguda, o nos podia tenir mes. Y pera assò, y que la obra se fes prest, y ab perfectio: feu Prefecte, o sobrestant de ella à Cayo Calphurnio Flaco.

Aquest Cayo Calphurnio, fonch fill de Publio, y era Sacerdot Quirinal, o de la familia Quirinal: y Sacerdot Flamē de la Prouincia de Espanya Citerior, majordom del Temple: y apres Prefecte de les obres de les muralles de Tarragona. Y com era home tant honrrat, y merexia q̄ los que naxerian tinguessen memoria de ell: los de Tarragona ab decret dels Decurions de la sua Curia, delliberaren posarli vna estatua. Calphurnio acceptat lo honor que la ciutat li feya, remeteli les despeses auia de costar: y feu la fer ell à ses propries costes. Trause tot de la inscripcio, que estaua al peu de dita estatua: la qual es referida per Apiano, Amantio, Ambrosio de Morales y Viladamor, en aquesta manera.

Moral. en la antiquit. de Espa. cap. de Tarrag. Vilada. c. 59

C. CALPHVRNIO. P. F. QVIR. FLACCO. FLAM. P. H. C. CVRATORI. TEMPLI. PRÆF. MVRORVM.

COL. TARRAC. EX. D. D. C. CALPVRNIVS. FLACCVS. HONOREM. ACCEPIT. IMPENSAM. REMISIT.

La traduccio de la qual apar estiga prou clara, ab lo que abans he dit. Empero es forços detenirse vn poch mes, en la explicacio de ella. Per que Ambrosio de Morales, y micer Ycart, explican aquellas paraules. C. CALPHVRNIO P. F. QVIR. FLACCO. dient à Cayo Calpurnio Flacco fill de Publio, de la Tribu Quirinal. Pero perdonen me, que erran. Per que aquell FLACCO, no es nom, ni cognom: sino vn sobre nom. Perque Flacci, se deyan los homens de grans orellas, primes y reflexes per auall, com diu lo Ambrosio Calepino en son Dictionari. Yaxi se ha de dir Cayo Calphurnio, fill de Publio de la familia Quirinal, q̄ tenia grās orellas.

Ycart. ca. 6.

Tambe en aquellas paraules, QVIR. explican, de la Tribu Quirinal. Y pot se fer altra explicacio: es à saber. Sacerdot Quirinal. Perço q̄ era nom dels Sacerdots de Romulo, com ho diu en S. Agusti., y Luis Viues. Lo qual Romulo fonch dit Quirino: com apar dels Fastos de Ouidi. Tambe podia ser que no fos asso, sino, que fos de la Familia Quirinal: que era en la ciutat de Roma, segons Ambrosio Calepino. Y sino es vna cosa ni altra. Podria ser vna de dos. Que volgues dir, que era ciutada Romà, o del orde Equestrense: segons lo que diu Luis Viues sobre Sanct Augusti. Perque los Romans, vn temps se feren dir

Auguſt. de ciuit. li. 2. c. 5.

Ouid. li. 2.

Auguſt. li. 2. cap. 6.

Digitized by Google

dir Quirites, casi com à gent de Romulo, quis digue Quirino: y altre temps, anomenaren Quirites solament als que eran de estat militar: com diu lo nostre micer Antoni Ros. En fi fos vna cosa, o altra: de aqui tenim corroborada la narracio del ques contengut en lo present capitol, y lo ser, y estar de aquest Calphurnio. Lo qual podria be ser baxas de aquell Cayo Calphurnio que estigue en la Citerior Espanya del qual ja he dit en altre lloch.

Ros, lib. 2. c. 8. num. 34

Lib. 3. ca. 50.

Capitol. XXXVIII. De la merce feu Hadria à Lucio Numisio de Tarragona y los carrechs y honors que tingue.

AXI com anaua Hadriano fent merces à les ciutats de Espanya, que estaua visitant: las feya tambe, à molts homens benemerits de aquellas. Y especialment las vsà en la matexa ciutat de Tarragona, ab Lucio Numisio Montano, al qual feu del estat Equestre: que en bon Cathala seria dir, quel arma Caualler. Era home benemerit, y axi fonch honrrat no sols de aquest orde, o estat: pero de molts officis y carrechs Publichs. Per la administracio dels quals meresque diuerses memories publiques, axi fetes per los doures, com per tota la Prouincia. Y quals foren aquestos officis, qui li posà les publiques memories, y tot lo demes assi dit, se trau de vna inscripcio, que segons diuhen lo nostre Pere Miquel Carbonell, Ambrosi de Morales y Viladamor se trobaua en Tarragona y deya de aquesta manera.

Carbon. in memorab. Mo. l. 9. c. 55. Vilad. c. 59.

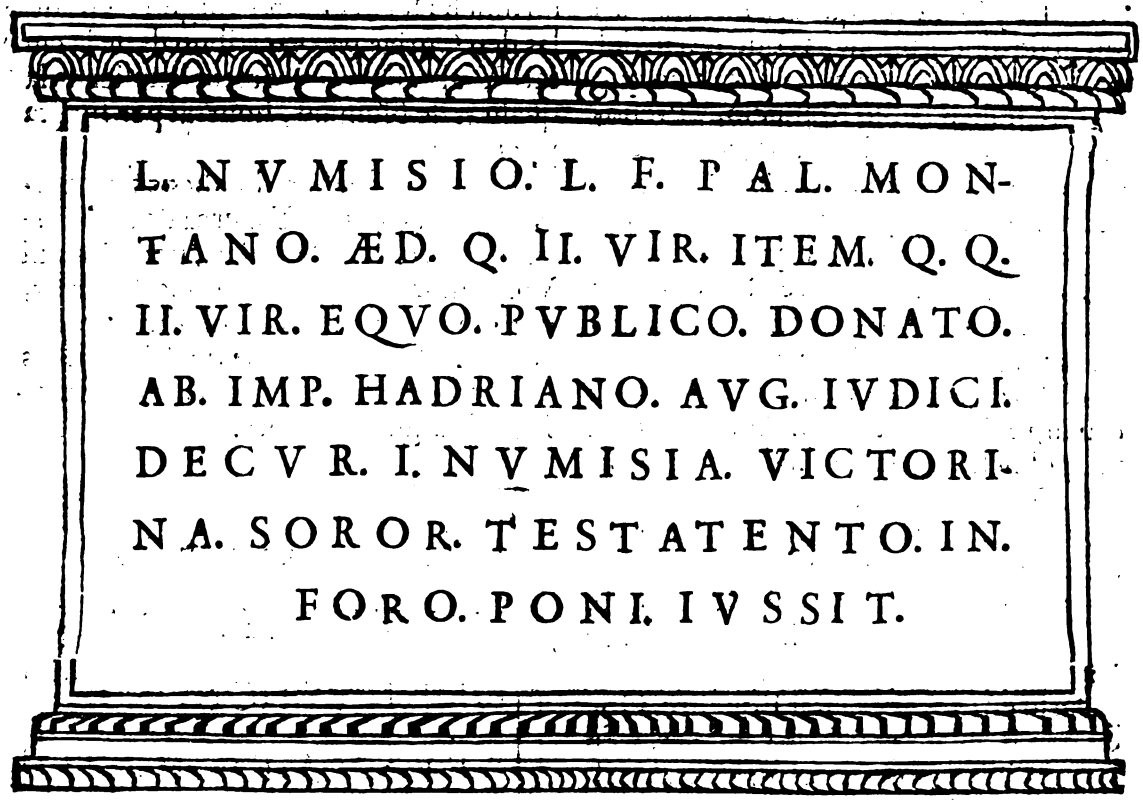

La qual arromançan Viladamor Ambrosi de Morales, y micer Luys Pons de Ycart de aquesta manera. A Lucio Numisio Montano, fill de Lucio, de la Tribu Palentina, o Palatina, que fonch hu dels dos del gouern per sinch anys: y hu dels dos qui tingueren carrech dels jochs Quinquatrios. Al qual lo Emperador Hadriano donà priuilegi, que se li mantingues vn cauall dels diners publichs, qui fonch jutge en la primera Decuria. Manala posar en la plaça per son testament Numisia Victorina sa germana. Y està tant explicada à la lletra, que nons donan lloch à saber lo esperit de ella. Perço jo he delliberat ab breuedat declararme mes en la qualitat oficis y carrechs del home.

Ycart, c. 19

Digitized by Google

Y per asso es de saber que fonch Ædil: lo carrech y offici del qual, me recorda auer explicat en altra part. Y esser ell estat sinch anys Dumuiro, se entendra facilment que era: sis mira, lo que tinch dit parlant de les ciutats, que eran Colonias. Y en lo que diuhen tingue carrech dels jochs Quinquatrios, es de saber: que los Romãs entre molts jochs, y espectachles publichs que vsauan, per donar alegria al poble, ne tenian hu, que consistia, en quatre coses: que eran, cos, salt, lluyta, y tirar: y per aquestas quatre coses se anomenauan Quinquatrios com escriu Ioan Corasi, en las Missellaneas. Y axi perque Calphurnio tingue algun temps carrech de aquestos jochs, fonch assi dit Dumuir Quinquatrio. Y lo donarli Hadria vn càuall publich no fonch lo que entenen Morales y los altres: que seli mantingues cauall de diners publichs, que serian del Ærari de la ciutat, o del Fisch: sino que segons diuhen Paulo Manucio, y Preuocio, lo gouern dels Romans (y axi de les Colonies, que com he dit se regian com Roma) estaua repartit, en tres generos de persones. Senadors, Equestres, y Plebeyos. Eran los Equestres los que vuy dihem Cauallers. Y diuhen que aquestos vsauan aportar anell de or, y cauall publich. So es: que no quisuulla que tingues cauall, tenia aquest honor: sino quil tenia per publich, o de publich decret, y llicẽcia. Y lo que volia aconseguir asso auia de prouar, que tingues de renda quatrecents ducats, de aquella moneda, ab que pogues viurer honrradament. Axi que, donar caual publich àvn home, era donar li licencia, de tractarse com à Caualler, y posarlo en lo orde, y estat Equestre. Que en bon Romans era: ferlo Caualler. Y en lo que diuhen, que fonch jutge en la primera Decuria: pens que per entendrer be asso se ha de presuposar, lo que diuhen lo Iureconsulto Pomponio, y Preuocio. Que Roma fonch diuidida primerament en trenta parts, que se anómenaren Curias, en las quals se ministraua justicia, y se decidian los plets per sentencia. Y axi si com dalt he dit, las Colonias estauan ab lo gouern com Roma: be se enten, que Calphurnio, fonch president en Tarragona de vna Curia, y part de la ciutat, y en la principal de aquella. Y si no eran trenta las Curias en aquest temps, ni en Roma, ni en las altras Colonias, com se pot traurer del matex Iureconsulto: almenys eran deu: y los qui presidian en ellas se deyan. *Decemviri litium adiudicandarum.* So es: deu homens, que decidian los plets, segons diu lo nostre micer Antoni Ros. Y axi, Calphurnio, quant nos dels trenta, era dels deu. De aqui tãbe se enten: q̃ aquest no era Decurio: perque los Decurions eran en lloch dels Senadors, com dalt he dit, y los Senadors sols tenian cuydado del gouern de la ciutat, y no de la Iurisdiccio, com diu Claudio Preuotio, y ho aduertex Corasi contra Alciat. Demanera, que puix aquest tingue jurisdiccio en decisio de causes, y plets: no fonch Decurio, sino Iutge en vna de las deu Curias, parts, o tribunals de la ciutat. Y ab asso resta del tot explicada la qualitat de Numisio, honrrat per Iurista y per Militar.

Restauans à saber de ahont fos natural aquest Numicio. Y aserca de asso diuhen Ambrosi de Morales, Pere Antoni Viladamor, y micer Luys Pons de Ycart, que era de Tarragona: volentho prouar ab la infrascrita pedra, la qual diuhen los matexos se trobaua en aqualla ciutat dihent de aquesta manera.

L. NVMISIO. L. F. PAL.
MONTANO. TARRAC.
OMNIBVS. HONOR. IN.
REP. SVA. FVNCTO.
FLAMINI. P. H. C.
P. H. C.

La qual vertida en nostre Cathala vol dir. Que la Prouincia de Espanya Citerior posà aquella pedra, y memoria, à Lucio

Lib. 1. ca. 15. Cap. 35. Coras. lib. 4 cap. 24. Manuci. de antiq. vrb. Roma. Preuoci. c. 1. Pomp. lib. 2. ff. de origin. jur. in prin. Ros, lib. 1. c. 1. num. 20. Coras. l. 3. c. 6. nu. 5. 6. 7. Alciat, in l. pubil. §. De curiones. ff. de verb. signif.

Digitized by Google

Lucio Numisio Montano, fill de Lucio de la Tribu Palatina, natural de Tarragona: qui auia tinguts tots los honors, y carrechs honrrats en sa Republica, y era estat Flamen, o Sacerdot dela Prouincia de la Espanya Citerior.

Y de aysi trahem, que era Numisio de nobles pares, per ser de aquesta Tribu de la qual fa mencio Paulo Manucio.

Aquest Lucio Numisio, era estat casat, ab vna dona anomenada Porcia Materna. Y sens dubte (tinch per mi) q̃ ella deguè morir en Barcelona. O almẽys en dita ciutat se li dedicà vna estatua, à la sua memoria. La basa dela qual auẽ vista tots los qui vuy viuim, al carrer qui va de la plaça de sancta Anna al portal del Angel: al altre cap del padris costat dela porta dela casa, que he dit en lo capit. 28. esser estada dels Clasquerins, y tenir la pedra de Lucio Licinio. Estaua aquesta pedra de Porcia algun tãt fesa: y per obra de algun mal nat, se rõpè: y per descuyt de algu negligent tota es fora de alli. Y de dos anys à esta part ro dã los troços per la plaça dalt dita: sens q̃ sen dolguẽ los qui tirã salari per cõseruar la pulicia y noblesa publica de la ciutat. Que no es menor en cõseruar aq̃stos testimonis de antiquitat, q̃ en empedrar de nou les places. Veyas aq̃lla pedra algũ tãt gastada: pero no tãt, q̃ nos pogues̃en traurer de ella, la sustancia y figura seguents.

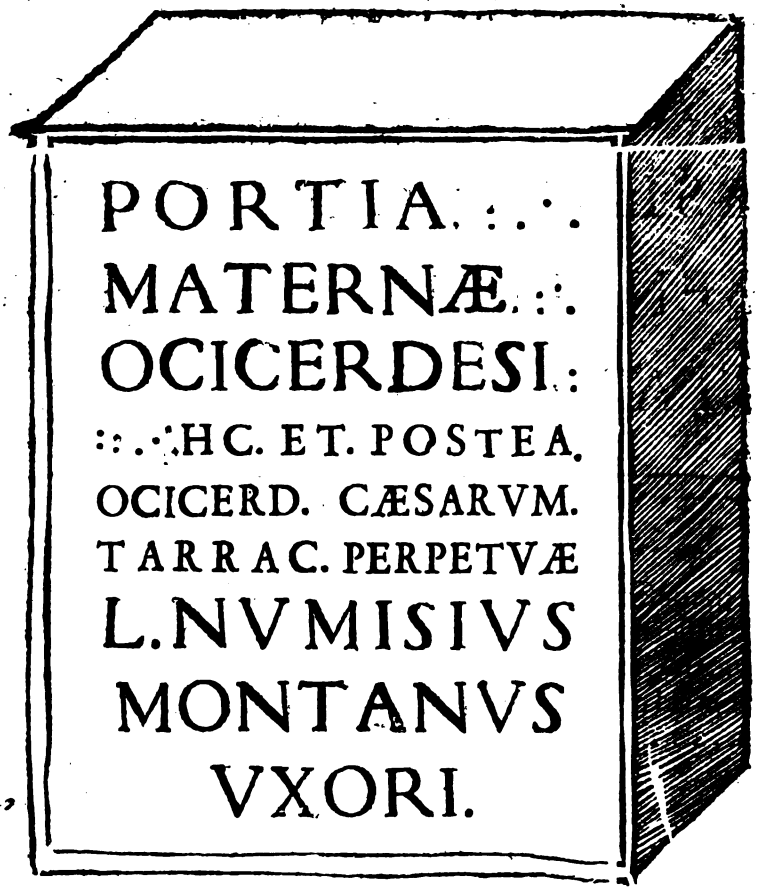

No estaua la ciutat de Barcelona, sens tenir preclarisims homẽs de aquesta noble familia. Y particularment à Numisio Æmiliano Dextro. Home q̃ meresque nom y honor de Clarisim: y esser Proconsul en la Prouincia de Asia. En las cosas y descarrech del qual offici, se haguè y regitant be, ab tal ditxa y prosperitat: q̃ per les sues insignes victories meresque alcançar de sõ Princep, la hõrrosa, llicẽcia, de posar se vna estatua, q̃ perpetuas la sua memoria, y ab exẽple incitas als posteros, à semblãts empreses, y actes de virtut, abla esperãça de tal hõrra. Prouas, per la inscripcio de vna pedra, q̃ vuy se troba al carrer dẽ Gimnas, prop la baxada del Leo, en vna casa (de Batista Casador Caualler) q̃ antigamẽt fonch dels Malles. La qual diu desta manera.

NVMISIO

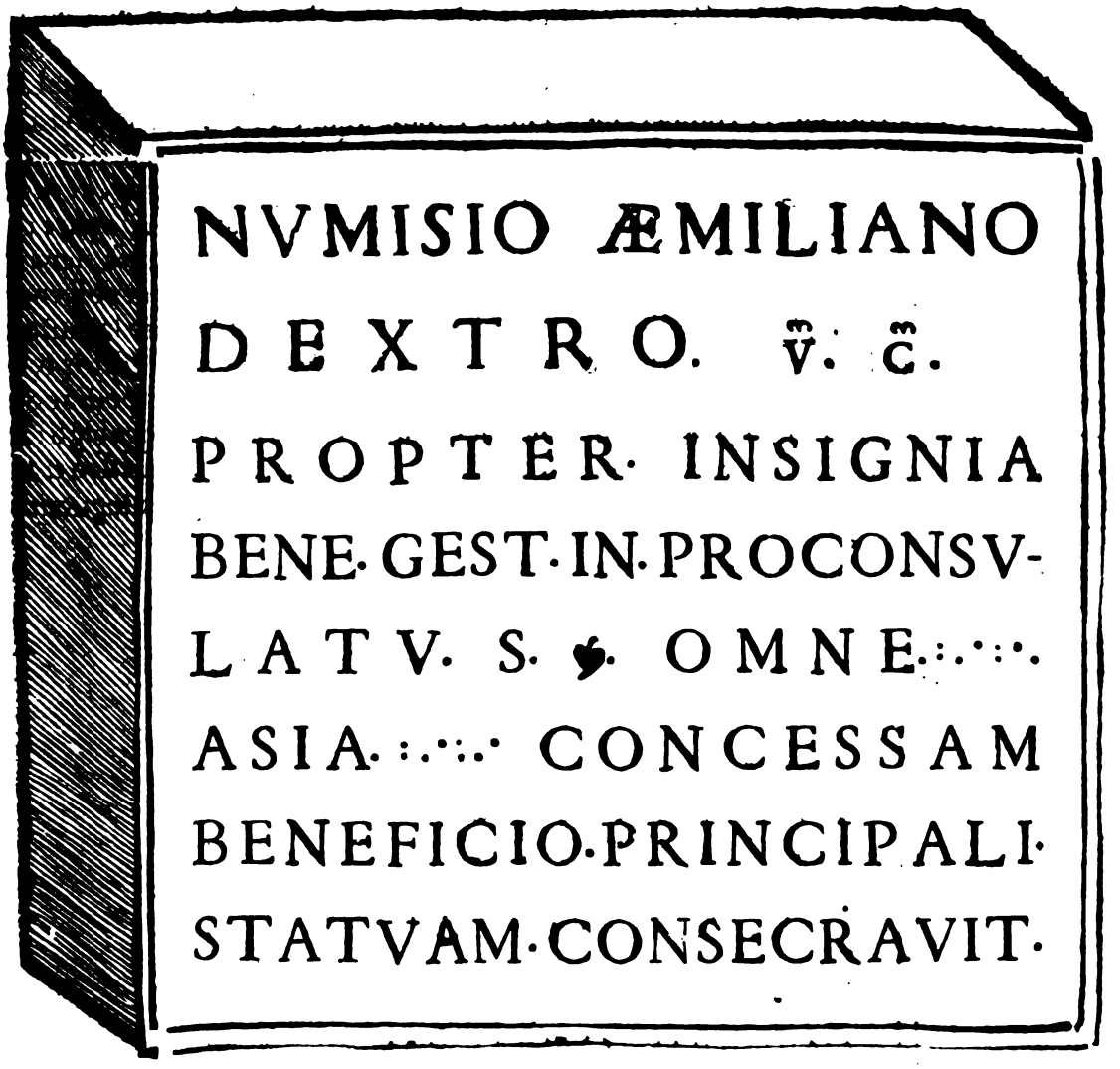

Y no pens sia menester vertirla en Cathala, puix resta suficientment explicada abla narracio, que tinch feta. Sino que tornem à continuar la relacio de les merces, que feu Hadria, als nostres passats Espanyols.

Capit. XXXIX. De las merces feu Hadria à Marco Fabio Paulino de Leyda, y à Quinto Egnatulo de Roses.

NO foren sols los Tarragonesos los honrrats y afauorits, ab les merces de Hadriano. Que ans be ne participaren los de la municipal ciutat de Leyda. Y particularment Marco Fabio Paulino, fill de Marco de la Tribu, o familia Galeria. Al qual lo Emperador Hadriano feu, o armà caualler: conforme auia fet à Lucio Numisio en Tarragona. Tenint jà Paulino lo orde Equestre, o estat militar: si be en totas les sues coses auia mostrat la noblesa, que tenia y lo auia fet digne de tal estament: ho demostrà mes, ab las moltas y diuersas lliberalitats que vsà ab la sua patria. Nos diu quinas foren, que per ser tantas, no cabent en poch lloch, fonch millor dexar de dirles. Basta que degueren ser tals, que sentintse los de Leyda obligats, y no sabent com millor correspondrer, lo pagaren ab honor. Alcançant licencia de tota la Prouincia, y posantli vna estatua en la plaça de dita ciutat: à perpetua alabança y recordacio de les sues grãdeses. Com se proua de la inscripcio de la basa de aquella, la qual referexen Morales, Vilada mor, y Ycart q̃ deya de aquesta manera. M. FABIO.

Moral. libr. 9. cap. 35. Vilad. c. 60.

Digitized by Google

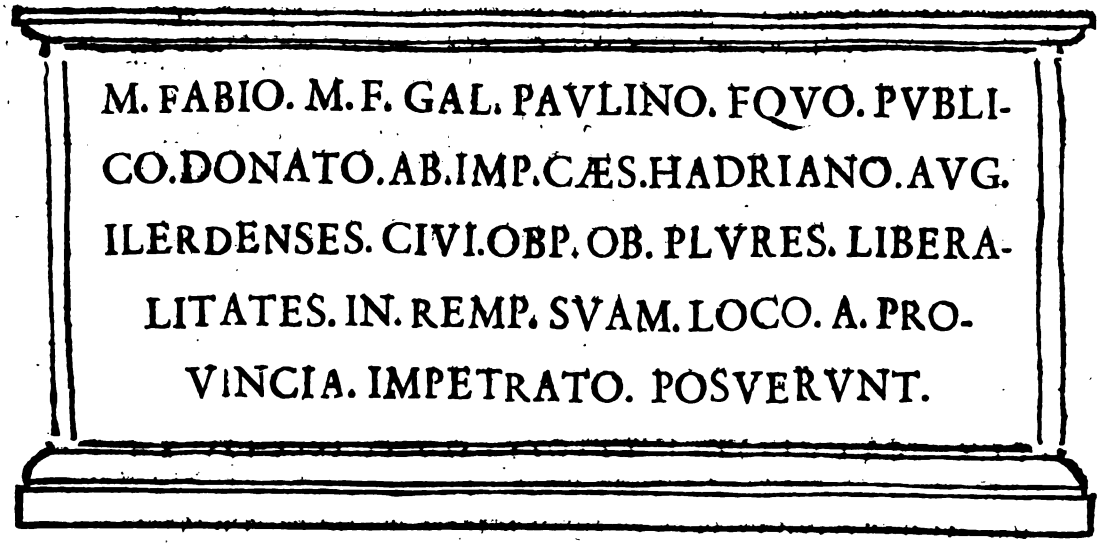
M. FABIO. M. F. GAL. PAVLINO. FQVO. PVBLI-
CO. DONATO. AB. IMP. CÆS. HADRIANO. AVG.
ILERDENSES. CIVI. OBP. OB. PLVRES. LIBERA-
LITATES. IN. REMP. SVAM. LOCO. A. PRO-
VINCIA. IMPETRATO. POSVERVNT.

La explicacio de la qual es prou ſabuda ab lo que dalt he dit. En lo capitol preſedent tambe tinch notat: que volian dir aquellas paraules. *Equo publico donato.* Y perço aplicant lo de alli aſsi, eſtara tot prou declarat. Sols falta aduertir: que aquellas lletras GAL. volen dir que era de la Tribu Galeria, de la qual fa memoria Paulo Manucio. Y que à aqueſta inſcripcio, ajuſta micer Ycart à la fi de ellà dos lletras D. D. que ajuntades ab las altras volen dir. Que fonch poſada la eſtatua ab llicencia de la Prouincia y Decret dels Decurions. Y diuhen micer Hieronym Pau, y fra Diago: que aqueſt Marco Fabio Paulino era de la familia, y linatge de Caluiſio Paulino Barcelones: qui ab molt honor tingue totes les honors en la ſua Republica: y mereſque li fos poſada eſtatua. La qual li poſà Sergia Fuluina, dona de rariſsim exemple. La baſa de la qual ni micer Pau la poſà, ni fra Diago ne ha poguda tenir noticia. Pero ſi jo no me engany, era vna baſa que de marbre comu ſe trobaua en las caſas ques ſon desfetes per la obra de la Diputacio deues la baxada de Sancta Eulalia: la que feya canto al carrer de ſanct Honorat. De la qual me recorde jo, que antigamẽt era de N. Canyellas, que fonch Conſeller de dita ciutat. Y deſpres es anada y va per alli entre la manobra del tot arruynada y gaſtada: que no ſi pot ja llegir coſa alguna, del poch que jo en mon temps hi he llegit, ab eſtes poques lletres.

Pau, en la Barcinona. Diag. l. 1. c. 5

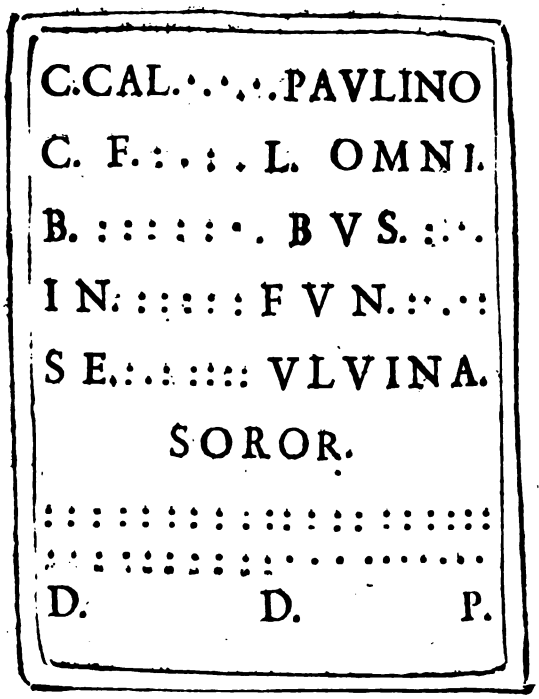
C. CAL. . . . . PAVLINO
C. F. . . . L. OMNI.
B. . . . . BVS. . . .
IN. . . . . FVN. . . .
SE. . . . . VLVINA.
SOROR.
. . . . . .
. . . . . .
D. D. P.

Y ſino es aqueſta, no ſe jo ques ſe pugavuy trobar altra, que mes confrome ab aſſo queſta dit de Paulino.

De aqueſt llinatge de Paulinos ja dalt auem trobat en Barcelona à Marco Paulo Paulino. Y no fonch conegut en Cathalunya aſſoles: ſino tambe en Aquitania com diu micer Pau. Y en ell hi hague homens illuſtres no ſols en lo temporal pero tambe en lo eſpiritual, com veurem en altre lloch. Dalt cap. 25

Pero tornant à les merces que feya Hadriano. De aquellas ne hague part Quinto Egnatulo fill de Quinto, natural de la noſtra

noſtra vila de Roſes. Al qual lo dit Emperador tambe dona la matexa gracia del cauall publich, armantlo caualler, o fentlo del orde y eſtament Equeſtre.

Y com en aqueſta gracia era eſtat ygualat à Numiſio, y à Paulino, no volgue ſer menys lliberal en ves la ſua patria, del queu era eſtat Paulino, ab la ſua. Y axi auent vſades moltes lliberalitats, y fets molts beneficis à la republica de aquella: los habitants en ella, novolgueren eſſerli menys agrahits, del que los de Leyda ho eran eſtats ab Paulino. Ans be emulant juſtament, y ſeguint los paſſos de aquells, viſt que era tant honrrat y lliberal: en demoſtracio de agrahiment, en vna bella plaça que eſtaua prop lo Temple de Minerua, li poſaren vna eſtatua de marbre, en la qual eſtaua la ſua figura acauall. Cõ tot aſſo apar de vna inſcripcio, que diu Morales, teſtificà Cyriaco Anconitano, que la vehe prop de Roſes. La qual tambe aportan Apiano, y Amancio, que deya de aqueſta manera. Morales en las antiquit. e. de Rodop.

Q. EGNATVLO. Q. F. EQVO. PVB. DONATO. AB. ÆLIO. HADRIANO. CÆSARE. NERVÆ. TRAIANI. F. RODENSES. OB. PLVRIMAM. LIBERALITATEM. ET. MVLTA. IN. REMP. SVAM. BENEFACTA. EQVESTREM. E. MARMORE. STATVAM. PRO. ÆDE. MINERVÆ. IN. MAGNA. AREA. EI. CONSTITVERE.

Que vertida en noſtre Cathala es lo matex que ja tinch dit. Y axi no hi ha que detenirſe en aſſo, ſino paſſar auant lo que tocarà à hiſtoria.

Capitol. XXXX. De com Hadriano perſegui la Iſgleſia, y lo que li eſcrigue Serenio Granio. Com ſe rebellaren los Iubeus, y mori Hadria.

ACabades ab aſſo q̃ eſtà dit, totes les coſes tocants à las merces, que feu Hadriano, vingudes à noticia mia: paſſem à altres ſucceſſos del ſeu temps, que eſtant ja fora de Eſpanya li eſdeuingueren pertanyẽt al noſtre propoſit. Y per aſſo es de ſaber. Que ſi be lo Emperador Hadriano en los principis dela ſua ſenyoria donà moſtras de ſer tãt bon Princep, que auia de permetrer lo aument de la noſtra ſancta Ley: per lo que concedi facultat à moltas Prouincias pera que los Chriſtians, que viuian en ellas pogueſſen edificar Temples à Ieſuchriſt noſtre Deu, y als ſeus ſancts venerables y glorioſos: totauia apres ſe canuia ys feu molt diferent. Que com auegades los Conſellers dels Princeps ſon ſenyors dels cors de aquells, y ells ſon deprauats y mals: los llanç à perdrer, y inclinan à totas obras de iniquitat y deprauacio. Com feren Architophel à Abſalon: y los altres a Roboam. Tenia Hadriano aqueſta falta de regirſe en aſſo, per los ſuperticioſos y falços Sacerdots dels Idols, qui li deyan. Que ſi permetia la lley Euangelica, preſtament ſerian Chriſtians: tots los del Imperi (com ſi la lley Chriſtiana prohibis donar à Cęſar lo que era ſeu) y axi mogue algunas perſecucions contra los Catholichs de las Iſgleſias de Aſia. La qual durà fins al any 128. de Chriſto ſegons Cæſar Baronio: o fins al any 129. cõforme volen Mariano Scoto y Euſebi. En lo qual any Serenio Granio Legat del matex Emperador en aquellas Prouincies, home noble, principal y piados, li eſcrigue algunes cartes:

Digitized by Google

cartes: dient y persuadint li, esser cosa inica (per sola voluntat y clamors del vulgo) escampar la sanch de homens, que viuian honestament, y eran innocents, immunes y sens culpa de delictes: y ferlos culpables sens tenir comes algun crim. Y axi temperà lo furor dels edictes y persecucio. Cartas eran percert aquestas de Granio de vn generos caualler, virtuos, noble y pio Conseller: ab mostres de gran Christianitat, y summa religio. Que si bè no se jo, que Granio fos Christia, almenys mostraua tenir vna condicio molt aparellada pera serho: y que al fi tenia sanch Espanyola. Dich Espanyola y en particular del que vuy es Cathalunya. Per quant es cert, que aquesta familia dels Granios era casà Cathalana, dela ciutat de Egara, com veurem baix, parlãt de Quinto Granio Dumuiro Egaren. Y axi pogue ser, que fos de alli, o alomenys prosehis de aquella noble familia, o ella de ell. Que essent la vna cosa, o la altre, cada qual se pot tenir per hõrrat del que sia. Y per aquest proposit he aportat tot lo de aquest capitol: pera que estiga vfana, y gloriosa nostra Cathalunya de auer tingut tal fill cõ Serenio Granio.

Bax cap. 42

Y com les coses de aquesta vida vayan mesclades, que hoy ha fet honrrat, y glorios, que tras de ell no segueisca altre calamitos, y miserable. Escriuhen Orosi, y Eusebi, que en lo any 137. de Christo nostre Senyor, los Iuheus de Hierusalem se rebellaren, y foren apres vençuts per los soldats de Hadrià, lo any 139. Com à mes dels predits se pot veurer llargament en lo quen han escrit Dion Cassio, Sparciano, la Historia Tripartita, Esteue Garibay, Ioan Vaseo, y Pere Mèxia en la Sylua. Y vençuts, y desterats, empestiferaren à Espanya, venint ni mes, sino ni auia ja prou de altres occasions consemblãts. Perque diuhen lo Beuter: y Ioã Pineda: que molts dels vençuts foren desterrats dretament à Espanya. Y ajusta lo matex Beuter: que de aqui auant comensaren à tenir Sinagogues publiques en Espanya, mesclantse quiça ab los que ja he dit, hi vingueren en temps de Vespasia. Calamitat pera nostra terra prou gran, y que ha costat molt als nostres antepassats Reys: axi en temps dels Godos, com de nostres Comtes de Barcelona. Conforme Deu volent veurem en sos llochs.

Orosi, lib. 7 cap. hic. de Traiano.

Cassio, in vita Hadrian. Sparci. ibid. Hist. Trip. p. 1. l. 4. c. 4. Mexia. li. 4. cap. 17.

Pined. li. ii. cap. 12. §. 2.

Subjectada que hague Hadriano la incredul Hebrea nacio, mori, en lo matex any 139. segons Ambrosi de Morales, y Antoni Viladamor. Y Eusebi diu: que mori en lo any 140. De ahont nax gran contrarietat sobre aueriguar quants anys impera. Perque Egnacio diu vint: y Dion Cassio (qui à les hores viuia) y Ioan Sedenyo diuhen: impera vint anys, y onze mesos. Y axi Garibay, y lo Bergomense diuhen, que impera vint y vn any. Y Ælio Sparciano diu, vint y vn any, y onze mesos. De hont vingue à dir Sexto Aurelio Victor, que auia imperats vint y dos anys, y lo matex diu Eusebi. Y si la lletra no esta errada en la Historia Tripartita, he llegit, que impera vint y set anys. Y Morales, y Viladamor diuhen: que impera trenta anys. No se que dir entre tals, y tant graues autors. Pens sia lo millor estarse à la mira.

Mo. l. 9. c. 36 Vilad. c. 60.

Egnacio, l. 1 Dion, en sa vida. Sedeny. tit. 13. cap. 19. Gar. l. 7. c. 15 Bergom. l. 8

Capitol. XXXXXI. Com Antonino Pio fet Emperador vingue à Espanya, ab son fill Lucio AElio, lo que feu en Tarragona, y las memories de ells y de Atimeto.

APres de mort Hadriano, succehi en lo Imperi Romà, y per conseguent en la senyoria de Espanya y domini de Cathalunya, lo Emperador Antonino Pio, fill adoptiu de Hadriano, segons Ælio Sparciano, Pau Orosi, Sexto Aurelio Victor, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Eusebi: y los nostres Cathalans Francesch Tarafa, y Antoni Viladamor.

Sparcian. in vita Anton. Orosi, lib. 7 cap. quarta persecucio. Victor, in epist. Mo. l. 9. c. 37 Beu. l. 1. c. 24. Tarafa. c. 53. Vilada. c. 61.

Y per auer de escriurer de aquest Emperador, la primera cosa que vull aduertir, es. Que à be que comunament se anomene Antonino Pio, ab lo qual nom lo anomenarè en tot lo discurs de sa vida, ell de son nom (segons diuhen Sparcia, y Morales) se anomenaua Tito Aurelio Fuluio, Baionio. Y perque reprimi, y desturba algunas crueltats al Emperador Hadriano, de aqui, per sa bondat, mansuetut, y pietat, li vingueren à dir Pio: y apres ell se prengue lo nom de Antonino. Y axi si be

Digitized by Google

be per los sobre citats escriptors es anomenat ab diferents noms, tot es vna matexa persona. Tambe me apar aduertir: que volgue honrrarse, en vsar lo nom de son pare adoptiu, sentse anomenar Hadriano Antonino, com se veura baix en la inscripcio, que de son temps se troba en Tarragona, en la memoria li posà Atimeto son llibert. Pensant Antonino ab asso honrrar à son pare adoptiu, com escriuhen Dion Casio, Iulio Capitolino, y lo pare Ioã Mariana. Altres vegades tambe trobam, que vsà anomenarse Ælio Antonino: com aparra en la inscripcio de la pedra de la ciutat de Egara, que baix posarem.

Dion, in vita Antonin. Iuli. Capit. ibidem. Mar. l. 4. c. 5

Entes asso escriu Harman Schadel de Nuremberga en la sua general Coronica del mon, lo que micer Luys Põs de Ycart aduertex. Que aquest Emperador feu reparar y millorar lo Port de Tarragona, pera ques cubris, y guardas del vent de mitg dia, y asseguras axi als vexells ques recollian en ell. Y fent memoria de asso lo Bisbe de Mondonyedo don Antoni de Gueuara, en las vidas dels Cæsars, parlant de aquest Emperador diu: que feu la reparacio de aquest Port estant ell en Espanya. Y quiça degue ser, estant en Tarragona. Per lo que diu micer Ycart, que enlas ruynas de dit Port, ha trobades medalles de aquest Emperador.

Yca. c. 32. 38

Y no es menys digne de saber, que en aquesta vinguda, que Antonino feu à Espanya, auia aportat (com diu micer Ycart) à Lucio Ælio son fill adoptiu. Y axi lo deuia tenir en la sua companyia en aquest temps, que estigue en Tarragona.

Y com la honrra del fill, sia la gloria del pare: los Tarragonesos, per congratular al Emperador, y amostrarsli agrahits, de la merce quels feya en reparar aquell port: o volent correspondrer ab Lucio Ælio, que deuia auer intersedit, que sels fes aquell benefici (que al fi era gran, puix ab la comoditat del port, se asseguraua la mercaderia, crexia lo trafech, de la negociacio, venia lo aument y vtilitat de la ciutat) determinaren, honrrar à Lucio Ælio ab vna memoria publica. La qual li posaren en la matexa ciutat: segons se proua de vna inscripcio, ques trobaua en Tarragona, la qual micer Pons de Ycart, y Pere Miquel Carbonell escriuhen, que deya de aquesta manera.

Carbone. en los memor.

L. ÆLIO.
IPM.
ANTONINI.
FILIO.

Que vol dir: à Lucio Ælio, fill del Emperador Antonino.

Y en aquest matex temps, pens jo, degue ser, quant aquest Emperador prouehi del offici de Archiuer de la Prouincia Tarragonesa, o Citerior, à vn llibert seu anomenat Atimeto. Del qual trobam, que tingue aquell offici, segons se trau de la inscripcio, que prest posarem assi.

Aquest Atimeto, considerada la merce q̃ son senyor li auia feta, la qual era esperança de major beneficis, vist quant important li era la vida de aq̃ll, o per cõgratularlo, mostrant tenir solicitut, y cuydado, de pregar als Deus per la sua vida, y salut dedicà vna Ara en la ciutat de Tarragona al Deu Syluano. Al qual teniã per Deu de las Seluas, boschs, camps, y agricultura: pero per Deu nociu, que danyaua lo repos, salut, y quietut humana. Y axi era menester aquietarlo, y tenirlo placat, ab alguns sacrificis, y serimonies. De les quals, y de tot lo demes de Syluano, me refereisch à sanct Agusti, en los llibres de la ciutat de Deu, y à Vincencio Carthario, en lo de las immatges dels Deus. Y perço, que no danyas à la salut del Emperador ni de sos fills, y nets, o decendents, li erigi Atimeto aquesta Ara. Trause tot asso de la inscripcio, que estaua posada en lo peu de dita Ara. La qual diuhen Ambrosi de Morales, y Viladamor, ques trobaua en Tarragona en la Isglesia de sanct Miquel, que deya de aquesta manera.

sãct Agustí, lib. 6. cap. 9. Carthario, tit. de Ioue.

SYLVA-

Digitized by Google

SILVANO. AVG. SACRVM.
PRO. SALVTE. IMP. CÆS. ADRIA-
NI. ANTONINI. PII. D. N. ET. LI-
BERORVM. EIVS. ATIMETVS. LIB.
TABVLARIVS. P. H. C.

Tambe aportan aquesta inscripcio Apiano, y Amancio: encara que en alguna manera, diferent, en lo compartiment de las lineas. Y en lo escriurer, Adriani ab, H: y posant AVG. entre lo Antonini, y Pij. Y no hi posan la lletra, D, y sobre la, N, posan vna tilla, axi: N̄, Pere Miquel Carbonell, tambe aporta los compartiments de las lineas algun tant diferents: pero puix no es mes de assò, y en lo restant concordan, passemho ara axi. Que sols ho he volgut notar, perque los lectors de vn sol historiador, nom culpassem, si no estaua aquesta inscripcio com ells la aurian vista en altra part.

Capitol. XXXXII. De com Antonino feu Municipal à la ciutat de Egara: ahont era: y de vna consuetut antiga de las dònas Cathalanas.

EGos de la ciutat de Egàra tingueren en memoria à aquest Emperador Antonino Pio, y feren molta estima de ell. Tant, que per occasio de alguna merce quels deuia auer feta (que pens deuia ser la que baix dire) li dedicaren vna publica memoria: la inscripcio de la qual he vista (en lo lloch que baix se designara) que diu de aquesta manera.

IMP. CAESARI
DIVI. HADRIANI.
FIL. DIVI. TRAIANI.
PARTIC. NEPOTI.
DIVI. NERVÆ.
PRONEP. T. ÆLIO
ANTONI., , , , , PIO.
PONT. MAX. TRI., , ,
POTESTATI. COS. II.
DESIG. III. P.
D. D. MVICI., , F. EGARA.

Que en nostre vulgar Cathala vol dir. Que los de Egara ciutat Municipal feren aquella memoria publica, al Emperador Cæsar, Tito Ælio, Antonino Pio, fill del Diuo Hadriano, net de Traiano Parthico (ques digue axi, per auer vençuts los Parthos, com se pot veurer en tots los escriptors, que allegui en la sua vida) besnet de Nerua, Pontifice maximo, y de la Tribunicia potestat, dos vegades designat Consul, y tres vegades Pontifice. Dalt cap. 33

De la qual inscripcio me apar ami se pot traurer euidentment, q̄ Egàra era ciutat Municipal, puix axi se intitulà en aquesta inscripcio. Y perço dalt en lo capitol 34. la posi entre las Municipals.

Digitized by Google

Cap.22.

Tambe me apar poderse inferir de aqui matex: que fonch feta Municipal per lo dit Emperador Antonino Pio. Moume à pensar asso: veurer, que Plini (qui com en son lloch auem vist) estigue per Questor, o Theserer del Imperi en Espanya, y essent axi official, qui rebia tots los Vectigals, y redditos dels pobles de ella, y per conseguent sabia lo estar, y exempcio de cada poble, escriuint les ciutats Municipals de Espanya no anomenà entre ellas à Egara: que es senyal, nou deuia esser encara à les hores. Y com ara ab aquesta inscripcio la trobem anomenada, y honrrada ab titol de Municipal, y en cosa ques feya en seruey del Emperador, verssemblant es, que per ell li deuia esser estada feta aquesta merce: y quiça en aquest temps, que estigue en Tarragona.

Y de aqui apar se pot inferir, la causa: perque los de Egara dedicaren aquella memoria à Antonino. Que degue ser: per la merce los auia feta, de donarli titol de Municipal.

Y no pens lo Lector, que asso sia fora proposit: que ans be es propri de nostra historia. Per lo que entench, que aquesta ciutat de Egara era en Cathalunya, à quatre llegues de Barcelona en lo Valles. Y

Dia.li.i.c.18 diu molt be lo mestre fra Francisco Diago esser estada Egara alli ahont vuy es la Parrochial antiga ques solia anomenar sanct Pere de Egra, en lo Terme de Tarraça. Proua ell asso ab dos actes, los quals jo tambe posare mes estesos entre altras rahons. Y la primera raho, per prouar que Egara fos alli hont es vuy sanct Pere, ques digue de Egra, y vuy de Tarraça, poch superior de la vila de Tarraça, sia treta de aquesta inscripcio, quens ha donada occasio de tot asso. La qual he trobada no en escriptor algu, sino esculpida en vn marbre, fixo en vna paret de la Iglesia de Sancta Maria de Tarraça (à tir de pedra de la de sanct Pere) que antigament era monastir, y conuent dels Canonjes del Orde de sanct Ruf, vuy secularizats. Esta alli aquest marbre, à la ma esquerra entrats en la Iglesia, en vn pilar que sustenta la arcada del Simbori, y fa canto à la Capella de nostra Senyora del Roser. Que si es valida la conjectura que fan Morales, y Sabellico, dels llochs ahont hi ha haguts pobles, dient: que hu dels senyals ab ques pot cõjectural asso, es: trobarse alli algunas pedras ab aquestas inscripcions: be se seguira de aqui: que Egara deuia ser alli ahont trobam aquesta pedra, abla tal inscripcio. Y retenint aquesta matexa cõjectura, ajudara à aquesta pedra vna altra tãbe marbre, ques troba en la matexa Iglesia, al costat esquerra del Altar de nostra Senyora de Esperãça. En la qual se troba tãbe lo nom de Egara. Y si be alli esta de traues, posarlahe jo assi dreta. Y diu axi.

Morales en los discursos generals c. del vs de las pedras antigas. Sabel. eneid. 7. lib. 4.

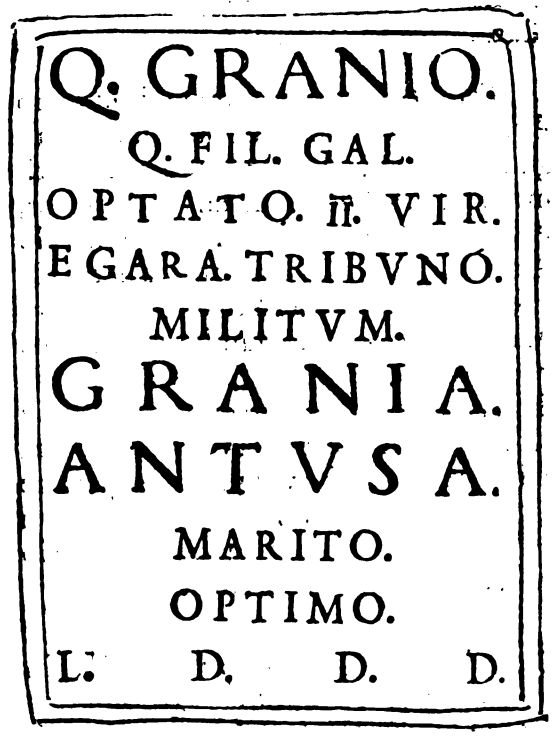

La qual vertida en nostre vulgar Cathala vol dir. Que Grania Antusa, donantli lloch lo decret dels Decurions, que per asso auia obtingut: dedica aquella memoria à son bon marit Quinto Granio Optato, fill de Quinto, de la Tribu Galeria, Dumuiro de Egara Tribuno militar.

Y encara que sia diuertirse vn poch del proposit, nos poden dexar de aduertir algunas cosas, ques trauhen de aquesta inscripcio. La primera: lo que digui dalt parlant de Serenio Granio: que la familia dels Granios era de Cathalunya. Segonament, la Dignitat de Quinto Granio, y les excellencies sues. Tercera, y mes notablement, veurer. Que la muller de Granio, vsà lo nom de son marit, anomenant-

Dalt ca.40.

Digitized by Google

menantse Grania, abans que Antusa. Que es lo matex que diu don Antoni Agustí: que las donas Romanas vsauan molt assò: de pendre y vsar lo cognom de sos marits, y tras de aquell posauan lo de la sua familia, de qui ellas eran procehidas. De ahont à mon judici es de notar, lo antich costum de Cathalunya. En la qual, les dones casades prenẽ, y vsan los cognoms de sos marits, y no (o almenys no primer que) los de sa familia paterna. Y axi, ab exemple de aquesta bona senyora, tant principal, y muller de home tant illustre, estigan aduertidas las senyoras Cathalanas, de conseruar aquest bon costum: no de dos dias, ni de nacio barbara, sino de la antiga policia Romana, y ja nostra. Ques vulla que fassan las donas de altras nacions, que dexats los noms de sos marits, vsan nomenarse per lo de sa familia. Que si es veritat lo que diu lo Iureconsult Vlpiano, que las donas son clarissimas, ço es honoradas, per ser casadas ab homens clarissims, y honrrats, y la filla de Senador, ja casada no es participant del honor del pare: de que se infla vna casada, en vsar lo cognom del pare, y dexar lo del marit? Puix los raitg del marit la fan refulgẽt, honrres del cognom de aquell, que qui nou fa axi, nol conex, nil estima: y per conseguent, nol merex.

Pero tornant al proposit. La segona raho confirmant, que Egara fos en lo lloch ahont auem dit: es. Que alli matex entre les dos Isgleses de Sancta Maria y sanct Pere de Tarraça, se troba vuy encara vn Temple, que (sens dubte) deuia ser lo Pantheon: ahont estauan venerats higualment tots los Deus: à semblança del de Roma. Del qual entre los escriptors seculars se poden veurer, Ioan Berthomeu Merliano, Leto, Plini, y entre los Eccle-siastichs, lo Bisbe Equilino. Aquest Temple es tot rodo, y en mitg te vuyt columnes llises. Les quatre dellas molt grosses, y les dos no tant: y aquestas sis son de marbre, y les altres dos de porfido. Totes ab ses bases, y capitells de monstruosa, obra y labor. Sobre las quals se soste vn Simbori: per quatre clarauoyes del qual entraua claror al temple. Esta fondo algun tãc ab grahons que entran dins. Y al costat del Temple, à la part entre tramontana, y lleuant, y ha vna coua, o gruta, baxant sota terra. Y al cap de vuyt, o deu passes fa vna colzada à ma dreta, que casi tira al lleuant, y caminat altre tant, doblantse à ma esquerra à la part de entre tremontana y lleuant, se troba vna estancia, que fa (com à Creu) tres Capellas: y en la de enmitg hi ha vuy encara vna Ara de porfido, ques conex era mes gran, perque esta trencada al vn cap. Demanera, que veurer alli aquell Temple, dona senyal manifest, que hi hague poble: y arrimant assò ab las inscripcions dalt posades auem de dir, que era Egara.

Lo tercer fonament ques pren per prouar assò, es: lo que fra Diago trau, del acte de la consecracio de la Isglesia de sanct Marti de Sorbed, en lo terme de Tarraça: que diu trobarse en lo Archiu del dit Monastir de Sãcta Maria de Tarraça. Per que es veritat, y he jo tingut lo dit acte en mans. Lo qual mes extẽsamẽt, del quẽ referex fra Diago diu de aquesta manera.

Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi, millesimo nonagesimo sexto, Era millesima centesima trigesima quarta, Indictione quinta. Aduenit dominus Fulco, Venerandus Barchinonensis Episcopus, Terraciam, in locum vocatum antiquitus Sorbed: stipatus præclaro iam dictę Sedis Canonicorum Collegio. Et exortatus precibus Theberti Vgonis probissimi viri, & vxoris eius. Ledgardis, aliorumque hominum eidem loco pertinentium, consecrauit in prædicto loco Ecclesiam in honorem Sancti Martini, à prædictis habitatoribus fundatam, in Episcopatu Bracinonense infra terminos Sancti Petri Egarensis Ecclesiæ. Cui hæc Ecclesia Sancti Martini stat subdita ab antiquo tẽpore, &c.

Y per abreuiar, no arromançare aquest acte. Basta quel entengan los doctes: y los no tals, acontentense ab la narracio: que los lletrats faran la sensura de aquest, y dels demes testimonis.

Lo quart fonament prouant assò matex, que anam dient, es lo que diu tambe fra Diago, ques trau del acte de la Consecracio de la dita Isglesia, del olim monastir de Sancta Maria de Tarraça. Alli le vist jo, y diu de aquesta manera, mes llargament, que no fonch notat per lo pare mestre fra Diago. En mans del qual no

Aug. dia. 10.

Vlpi. in leg. Fœminæ de Senator.

Esta en lo plech de Sorbed.

Merlia. li. 6. c. 6. antiqui. Leto antiq. Plini. lib. 63 cap. 15. Bis. Equili. lib. 10. cap. 1.

En lo sach signat de lletras, Aa.

Digitized by Google

degueren arribar los originals, sino fragments, que li dona fra Pere Benet, abans no entras enla religio de sanct Domingo: que se jo molt be de quils auia haguts. Y en effecte es de aquesta manera.

Anno incarnationis Dominicæ milleſimo centeſimo duodecimo. Era, milleſima centeſima, quinquageſima: nonas Ianuarij. Cõmuni vtilitati prouidentes, Venerabilis Raymundus, Dei nutu Barcinonenſium Epſcopus, & Canonicorum ſibi commiſſorum Conuentus, infra annotatus: nec non & aliorum Clericorum quamplurimus concurſus: cum ingenti etiam plebium multitudine, & militum, nobilium, ibidem aduenientium non minus acceſſus: conuenerunt ad conſecrationem domus Dei, in honorem eiuſdem genitricis Dei Mariæ, in Comitatu Barcinonenſi, in Termino Tarratiæ iuxta Eccleſiam Parrochialem Sancti Petri in loco eodem, vbi antiquitus Egarenſis Sedes erat conſtructa. Die ſiquidem conſecrationis, &c.

Lo quint fonament se pren, de vn altre acte, que he viſt en dit Archiu: que es de vna venda que feu Fruila Clergue, à Bonhome Presbytero, y à Emerigo Bisbe, en lo any quart del Regnat de Hugo: à quatre de las Nonas de Ianer: y diu de aquesta manera.

En lo plech de Tarraça, nombre 60.

In nomine Domici. Ego Fruila Clerius, venditor ſum vobis, Bonihomo Presbytero, Emerigo Epiſcopo. Per hanc ſcripturam venditionis mę, vendo vobis Alaudem noſtrum proprium terrea, & vinea, caſas, cum cuſtes, cum ſolis & ſuperpoſitis, & arboribus glandiferis, & pomiferis, ficulneis, & oleaſtris, ſimul cum ipſo Pino & alijs diſſimilis arboribus. Hæc omnia aduenere mi, per mã comparatione. Et eſt hæc omnia in comitatu Barcinonenſe, infra Terminos Terracenſis, in locum proprium de Sede Egarenſe. Et affrontant, &c.

En lo ſach de Sancta Margarida nõbre, 324.

Prenſe tambe altre y si se fonament, de vn altre acte, que he viſt en dit Archiu, que es de vna cõcordia feta als vuyt dels Idus de Iuliol del any 1233. entre lo Abbat de sanct Lorens del Mont, y lo Prior de Santa Maria de Tarraça, sobre las cosas en aquell contengudes, del tenor seguent.

Sit omnibus notum. Quod cum ſuper Capella de Sancta Eugonia, que ſita eſt in Parrochia Sancti Petri de Egara, fuiſſet quæſtio diutius agitata, inter dominos Abbatem Sancti Laurentij de Monte ex vna parte, & Priorem Tarratiæ ex altera, &c.

Potse tambe prouar assò del que dire baix parlant de las Sedes, o Bisbats, de Egara, y Idosa: que per no ser llarch no pos assi. Bastan per ara aquestos actes: per proua de que alli fonch lo poble de Egara, puix alli trobam la Sede Pontifical de son nom.

Sera empero molt be aduertir: que auegades ab la varietat del temps, se es vsat corruptament lo nom de Egara mudantlo en Egra. Axi que alguns à la Patrochial, no li diuhen sanct Pere de Egara, sino sanct de Egra. Pero tot es hu. Com se compren de vn acte de donacio de la Capella de sanct Miquel de Tuldell: que feu Alegret de Tuldell, à Garau Prior de sanct Pere y Sancta Maria de Tarraça, lo qual fonch fet en lo any mil cent sinquanta nou, y hel llegit en lo tenor seguent.

En dit Archiu en lo plech de S. Miquel de Tudell nõbre, 192.

Notum fiat cunctis, tam preſentibus quam futuris. Quod ego Alegret, dictus Filius Alegreti de Tuldell, ſpontanea voluntate, &c. Y poch mes auall. *Dono & concedo Deo & Eccleſiæ Sanctæ Mariæ, & Sancti Petri de Egra, & Geraldo Priori eiuſdem loci & Canonicis Sancti Ruſi ibi commorantibus & vniuerſis eorum ſucceſſoribus, vt in honorẽ Dei & omnium ſanctorum firmiter & conſtanter habeant, & poſſideant imperpetuum libere, & quiete. Et hoc autem concedo & volo: vt non liceat hominibus Alodij mei de Tuldell Baptiſmum, Penitentiam, neque ſepulturam ſuſcipere, niſi in præfata Eccleſia Sãcti Michaelis, aut in Eccleſia Sãcti Petri de Egra, &c.*

En dit Archiu en lo ſach de Sancta Margarid, nombre 321.

Prouas tambe per vn acte de venda de vn camp, que feren Arnau de Peralta, y Bonadies muller sua, Pere Mestre, y Berenguera muller sua, à Guillelma de Brãcha, religiosa donada de Sancta Eugenia (de qui en son lloch Deu volent direm) en lo any 1244. Lo qual diu axi.

Hoc eſt tranſlatũ ſumptum fideliter a quodam inſtrumento, cuius tenor talis eſt. Notum ſit omnibus. Quod ego Arnaldus Peralti, & vxor mea Bonadies, & Petrus Magiſtri, & vxor mea Berengaria, non coacti, &c.

Vendimus & in preſenti tradimus pure & ſine omni retẽcione Deo, & altari Sãctæ Margaritæ poſito & ædificato in honorem Dei in Eccleſia Sanctę Eugeniæ: & tibi Guillerme de Brancha donatę eiuſdem loci, &c. Quendã cãpum noſtrũ, quem habemus & tenemus per G. de Tarratia, in Territorio Barchinonæ in Termino Tarratiæ, in Parrochia Sancti Petri de Egra, in loco vocato, &c.

Y com

Digitized by Google

Y com lo temps haya dirruyt tot aquest poble, y extinguyda la Sede, no contenta, de assò la instabilitat mundana, ha dexat ja del tot los noms de Egára, y Egra, y vuy no li diu, sino sanct Pere de Tarraça. Y axi se posa ara en tots los actes: essent là Vila de Tarraça algun tant apartada de alli y separada ab la profunda Vall ques diu de Paradis: y lo que es de la Vila, es molt mes moderna, que tot assò: com (si Deu es seruit) dire en son temps. Y per ara basta assò, que auem dit, per saber ahont era la Municipal ciutat de Egára.

Capitol. XXXXIII. De la mort del Bisbe Lucio segon de Barcelona succesio de Alexandro, y mort del Emperador Antonino Pio.

TOrnant à la temporada del Imperi de Antonino Pio, en lo qual Tarragona, y Egára estauan tant hufanas, de las merces los auia fetas: estigue trista Barcelona, per la mort de son Bisbe Lucio Segon. Lo qual com auem dit dalt enlo capitol trenta tres, auia succehit à Lengardo. Y com las cosas de aquesta vida, totas tingan son fi: y lo del home sia, amar, y seruir à Deu en la vida present, y gosar de ell en la altra: hague Lucio de arribar à ell, puix era nat per assò, y auia treballat per alcançarlo. Y fonch lo dia del seu fi, als tres de las Kalendas de Agost, que era als trenta de Iuliol, del any cent quoranta sis, segons mon pare micer Miquel Pujades, y los Episcopologis dels dos Archius Real, y Capitular de aquesta ciutat.

Mort Lucio, la tristicia que dexa la sua falta als Barceloneses, se tempera, ab la succesio de Alexandro. Lo qual vingue à esser Presbytero dela Sancta Isglesia Romana: com veurem baix en altre lloch, seguint los matexos allegats assi.

En aquest temps del Pontificat de Alexandro, succehi la mort del Emperador Antonino Pio, per lo temps del qual anauem discorrēt. Y com hajam sempre vist auerhi aguda varietat entre los escriptors, en assignar los anys del Imperi dels passats Emperadors: si be se que lo millor de vn historiador, es la aueriguacio dels temps: totauia en tanta incertitut, y contrarietat, no se com aueriguarho. Y axi bonament nos pot dir lo any de Christo, en que mori aquest Emperador. Antoni Viladamor diu, esser estada la sua mort en lo any cent sexanta y hu: auent Imperat, vint y dos anys. Ab lo qual, en lo compte dels anys de Imperi concordan, la Historia Tripartita, Ambrosi de Morales, y Ioan Baptista Egnacio. Als quals ajusta tres mesos lo Bergomense. Y axi Sexto Aurelio Victor, y Tarafa diuhen: que Impera vint y tres anys: y Eusebi los ajusta tres mesos mes: y diu que fonch la sua mort, en lo any cent sexanta y dos: com tambe ho escriuhen Garibay y Mexia. Pero comptant axi, no auria de esser sino en lo any cent sexanta y tres, com diu lo nostre Canonje Tarafa.

Vilada. c. 61.

Tripartita. li. 4. c. 4. p. f. Mo. l. 9. c. 37. Egnac. epit. Rom. Imp. Bergo. lib. 8. Victor, in epit. Taraf. c. 53. Ga. l. 7. c. 26. Mexia, en la Imper.

Capitol. XXXXIIII. Com Alexandro Bisbe de Barcelona fonch Presbytero de la Sancta Isglesia Romana, y dels seus successors Alberto, y Armengaudo.

NO venen los infortunis sens nars, que las demes vegades vā aparells, y seguexen los vns als altres, com à malles de cadena. Y axi hauent perdut lo Imperi tant Pio Emperador, y Cathalunya senyor, senti la ciutat de Barcelona doblada afflicio perdent lo Pontifice y Pastor, apres del Senyor temporal, o casi en vn matex temps. Perque si com dalt auem dit, mori lo Emperador Antonino en lo any cent sexanta y hu, o en sexanta dos: no fonch lluny de aqui la mort de Alexandro Bisbe de Barcelona. Perque escrigue mon pare micer Miquel Pujadas, que mori en lo any cent sexanta y dos, à deu de las Kalendas de Fabrer. Auia succehit aquest, com dalt he dit, à Lucio Segon, y axi tingue lo Pontificat per espay de diuuyt anys poch mes, o manco. Ocultans la antiquitat lo molt hi auia que dir de ell, pero jo pens, que los curiosos, atinaran tota la vida, de sol vn llohor, que de ell dire. Y es. Que escriu micer Miquel Pujades mon pare (seguint com esta dit lo llibre del Archiu de sanct Sener) y concordan ab ells,

Cap. 43.

Digitized by Google

los Episcopologis dels dos Archius de Barcelona, Real, y Capitular, y lo Canonje Tarafa, en las vidas dels Pontifices: que aquest Alexandre fonch Cardenal de la Sancta Isglesia Romana. Y encara que alguns posen dubte, si aquest nom, o titol de Cardenal era encara en vs, en aquest temps: o si fonch de molt apres. Totauia es cert, que Papa Euaristo, qui mori serca del any cent vint y dos, diuidi la ciutat de Roma en diuersesParrochias, o curas, posant en ellas alguns Presbyteros, qui tenian la cura de las animas en ellas, y à aquestos anomenauan Presbyteros de Roma. Y que en lo lloch de aquells son los que despres, y vuy se anomenan Cardenals: y que axi es tot vna matexa cosa, encara que lo nom sia diferent: com apar de Platina en la vida de Euaristo, y Alonço de Illescas en sa Pontifical, y del Sabellich: als quals per ara me refereisch. Y axi si à algu apar, que à Alexandre Bisbe de Barcelona nol degam anomenar Cardenal, basta que fonch Presbytero de la Sancta Isglesia Romana: que es lo matex que Cardenal. Del que redunda molta gloria à nostra Cathalunya, y en particular à Barcelona: puix per la gracia del senyor, no sols la Idolatria se anaua poch à poch desterrant de ella, pero encara son Pontifice, era vna de las Cardines (que nosaltres dihem pollagueras) y fonaments, en que restrebaua la Isglesia militant.

Lib. 1. c. 8. y 13. 33. y lib. 4. cap. 17. Sabell. ener. 7. lib. 4.

Y mort aquest tant venerable Pontifice Alexandro, succehi en la Sede Episcopal de Barcelona, lo Bisbe Alberto, qui tingue lo Pontificat y regi la Isglesia Barceloneſa, per espay de deu anys, o poch mes. Y com la antiquitat acompanyada de algunes negligencies nostres, nos offusque tantes coses, axi no tenim mes que dir de ell: sino, que mori en lo any cent setanta dos de Christo nostre Senyor, à tres de las Nonas de Maig, segons escriuhen los Episcopologis dels ja dits Archius. Si be mon pare seguint lo del Archiu de sanct Seuer, diu: fonch en lo any cent noranta y hu. Io pens que fos error del llibre, que ell segui. Perque en lo any cent noranta y hu mori Armengaudo, qui ja era successor de Alberto.

Axi que mort Alberto Bisbe de Barcelona, succehi en lo Pontificat Armengaudo, o Armengol: segons los dos predits Episcopologis. Del qual no degue tenir noticia lo del Archiu de sanct Seuer. Y axi, mon pare, com nol trobà alli, non feu mencio, en son tractat de las presedencias. Y lo demes de ell, dire baix en altre lloch: que assi me vaig maça auançant de temps.

Capitol. XXXXV. Dels Emperadors Lucio Antonino Vero, y Marco Aurelio, que imperaren junts. Y de Lucio Cecilio Optato Barcelones.

IOrnant al any cent sexanta dos, en lo qual (com auem vist) mes comunament se posa la mort de Antonino Pio: en aquell foren successors seus, y senyors de Cathalunya dos germans, que ygualment imperaren. Auias Antonino adoptats dos fills: Lucio Ceionio Ælio Aurelio Antonino Vero, del qual digui dalt: y à Marco Ælio Aurelio Vero. Aquestos dos, mort Antonino foren aclamats Emperadors. Y com à bons germans, imperaren junts nou anys, o onze, segons alguns: y catorze, segons altres. Com de tot asso se poden veurer Dion Casio, Paulo Orosi, Eusebi, Ambrosi de Morales, Pere Antoni Viladamor, Francesch Tarafa, Ælio Sparciano, Iulio Capitolino, Sexto Aurelio Victor, Iacobo Bergomense, la Historia Tripartita, y Esteue Garibay.

Casio, in vitas imp. Oro. li. 7. c. quarta vers. Mo. li. 9. c. 38 Vilada. c. 61. Tarafa. c. 54 Sparcian. in vita Hadria. Capito. hic. Victor, hic. Bergom. li. 8 Tripart. li. 4. cap. 4 Gal. l. 7. c. 17.

Viuia per aquesta temporada vn preclaro y famos Barcelones, anomenat Lucio Cecilio Optato, que era de la Tribu Papia, o Papyria: lo qual auia seruit molts anys en diuersos parts al Imperi Roma, y auia alcançadas moltas glorioſas honrras seguint las banderas Romanas. Entre las quals era estat Centurio, o Capita de la Legio septima, anomenada Gemina felice, y de la Legio quinzena, anomenada Apolinar. Y al fi cançat de aportar armas, y content de aquestos carrechs, que auia tinguts: demana, y alcanca llicencia de aquestos Emperadors, pera reposar, dexar la guerra, tornarsen honrrada-

ment

Digitized by Google

ment à ſa caſa, y deſcanãar en ella. Y no ſolo aſſo: pero encara li conſediren immunitat y franqueſa, dels tributs, que ſe acoſtumauan pagar al Imperi. Tornat ja en ſa caſa, fonch enla patria, Ædil y Duumuiro, per tres diferents vegades, y Sacerdot dels Deus, y dels Emperndors. Aqueſt Lucio Cecilio Optato, temps apres, volent ordenar ſon teſtamẽt, y diſpoſar dels ſeus bens per apres de ſos dies: vſa en ell de vna llibertat molt gran, en vers la recreacio y feſta, o plaher publich, y del poble de Barcelona, en eſta manera. Que ordenà, foſſen donats à la Republica de Barcelona, fet mil y ſinch ſentes monedas, o Talents: que ſegons lo compte del Archa
Aguſt.dia.9. bisbe Don Antoni Aguſti, ſerian, vuyt centas ſinquanta ſet lliures de la moneda que vuy vſam. Encara que jo no affirmare del tot aqueſta quantitat: perque ſe, que diuerſes nacions eſtimaren diuerçament los Talents. Que perſer coſa llarga, me remet al Bisbe y famos Doctor Didaco Couarruuias, en lo tractat, particu-
Numiſmas, c.4. num.5. lar, ha fet de Nummiſmas. Fos vn valor, o altre. Lucio Cecilio dexà ques donaſſen aqueſtos Talents à la ciutat de Barcelona, y que de las vſuras, o guanyables de aquells cada any foſſen fets, y pagats los gaſtos de certs jochs publichs, eſpectables, y feſtes comunes, en dita ciutat fahedores, als quatre dels Idus de Iuny: que ſeria als deu del mateix. Los quals jochs anomenauan Pugilium, o Pugilum. Que es tant cõ ſi digueſſem de las Punyadas. Anomenauan los axi: o per que los qui exian à jugralos ſe pegaſſen de pũyades, tocantſe, y guardantſe ab deſtreſa: o perque feſſen certa pugna y artificioſa
Cora.l. 4.c. 24. batalla, com vol Ioan Coraſi, ſubtiliſsim deſcubridor de coſes antigues. O tambe podria ſer ques digueſſen axi: perque en ells ſe jugauan los Seſtos, ques portauan en la ma y puny eſtret: en la forma que diu Virgili ſe jugaren en les funeraries, que Ænas feu en Sicilia, al ſepulchre de
Virg. Aene. lib.5. ſon pare Anquiſes: com ho vol Don Antoni Aguſti, explicant aqueſt mateix teſ-
Aguſt. dial.9. tament de Lucio Cecilio. Enfi, foſſen los vns, o los altres: lo cert es. Que L. Cicilio mana ſe feſſen en Barcelona. Y tambe que lo dit dia de la feſta, y eſpectacle de dits jochs, ſe donas poſada frãca als quills vindrian à veurer, y oli per vutarſe, à tots aquells quis volgueſſen banyar y rentar en los banys publichs. Y en aqueſt propoſit: dos memories de Banys trobe jo en Barcelona: los vns prop ſancta Maria de la Mar, que alli ahont eran rete lo nom del carrer dels banys vells. Y no pot auer mes de 25. à trẽta anys, q̃ en aquell carrer, à la ma eſquerra, qui va a la Iſgleſia de S. Maria, à mijant carrer, ſe trobauan encara los veſtigis de aqueſtos banys. Los altres eran en lo carrer que vuy ſe diu dels banys nous, prop la Iſgleſia de noſtra Senyora del Pi: que tira del peu de la baxada de ſancta Eulalia, a la Boqueria. Y aqui caſi al canto, eſtan encara las eſtancias dels banys, les piques, y altres coſes que donan ſenyal de aſſo. Y eſtauan molt ſota terra, tots de volta graſſa, ab diuerſſes columnas, com vn clauſtro. Lo qual en alt ſe remataua com vn Symbori, per lo qual entraua la claror. Tinch los viſt moltes vegades, com à vehi, tenint la caſa Paternal en dit carrer. Y ſi eſtos, o aquells eran los que vol Lucio Cecilio, es incert. Si la antiquitat del temps no ajuda à creurer, que foſſen los mes prop de S. Maria de la Mar. Y que perço ſe digueſſen los vells. Que nols obſtaria, ſer molt lluny de la muralla vella, y primera de aq̃ſta ciutat: puix auẽ viſts los aumẽts tinguè enlo lib.3.c.13. y lib.4.c.59.70. y lib.5.c. 37. Pero tornant al propoſit. Feu noſtre L. Cecilio lo Legat à la dita ciutat ab condicio: que ſi los ſeus lliberts, o los fills de aquells, o los fills de las ſuas llibertas arribaſſen à tenir honrra de Seuirato (offici que no he pogut may trobar qual era, ſino fonch lo mateix que auem trobat en lo c.68. del lib.3. No obſtant q̃ Dõ Antoni Aguſti, eſſent de tanta doctrina, confeſſa no ſaber mes: de que deuia ſer de poca importancia, puix lo podian tenir lliberts) goſaſſen la honrra, ſens lo treball del offici. Y fentſe lo contrari, lo llegat ſos perdut, y paſſas a la ciutat de Tarragona, ab las matexas condicions. Lo ques proua ab la inſcripcio ſeguent.

Digitized by Google

L. CECILIVS. L. F.
PAP. OPTATVS
7. LEG. VII. G. F EL.
ET. 7. LEG. XV. APOLIN.
MISSVS. HONESTA.
MISSIONE. AB. IMP. M.
AVR. ET. ANTONINO. ET. AVR.
VERO. AVG. ATLECTVS. AB. AE.
INTER. IMMVNES. CONSECVT.
IN HONORES. ÆDILICIOS.
II. VIR. III. FLAM. ROMÆ.
DIVORVM. ET. AVGVSTORVM.
QVI. R. P. BARC. TA. EG. DO. LEGO.
DARI. QVE. VOLO. X. VII D. EX.
QVORVM. VSVRIS. SEMISSIBVS.
FIDI. VOLO. QVOD. ANNS. SPECTAC.
PVGILVM. DIE. IIII. IDVVM. IVNII.
VSQVE. AT. CCL. ET. EADEM. DIE.
EX. CC. OLEVM. IN. THERMS. PVBLC
POPVLO. PRÆBERI. TECTA. PRÆS
TARI. EA. CONDICIONE. VOLO. VT.
LIBERTI. MEI. EM. LIBERTORVM. EORVM
LIBERTARVM. QVE. LIBERTI. QVOS. Z.
HONOR.
L. D. D. D.

SEVERATVS. CONTIGE-
RIT. AB. OMNIBVS. MV-
NERIBVS. SEVERATVS. EX
CVSATI. SINT. QVOT. SI. QVIS.
EORVM. AT. MVNERA.
VOCITVS. FVERIT.
TVMEA. XVIII D. AT.
REMPVB. TARRAC.
TRANSFERRI. IVBEO.
SVB. EADEM. FORMA.
SPECTACVLORVM. QVOT.
S S. EST. EDENDORVM.
TARRACONE.

La qual se troba en la nostra ciutat de Barcelona, en vna pedra marbre, que fa dos visells, cares, o angulos, en lo canto de la casa que era de Don Bernat de Requesens y Montanyans, que vuy es de Don Miquel de Cruilles, prop la Iglesia Parroquial de sanct Iust: al canto del carrer ques diu den Arlet, que va de sanct Iust ala Libreteria. Y es vna inscripcio de las famosas de Espanya. Tant, que Don Antoni Agusti, dignissim Archabisbe de Tarragona, à mes de auer parlat llargissimament de ella, en lo tractat que feu de les Vsures semisses: com si alli non agues dit cosa alguna, torna en los Dialagos à fer casi tot vn Dialago, en explicacio de aquella. Conte curiosissimas cosas que dex de explicar referintme al dit Don Antoni. Aporta la Ambrosi de Morales, y de ell la trau Antoni Viladamor. Tambe la porta Pere Miquel Carbonell. Pero aquestos tres vltims, la han errada: tant en los Compartiments de las lineas, com en las lletras, y diccions. De tal manera que aduertintho Don Antoni Augusti, diu: que ha trobades trenta erradas, en la copia quen sen aportà Ambrosi de Morales. Y lo hu de ells es molt notable. Dient, que dita pedra esta soterrada. Que ans be la veihem en aquell canto, llarchs sis

Dia. 9.

Mo. l. 9. c. 58
Vilad. c. 61.
Carb. in me.

Digitized by Google

fis palms sobre alçada de terra. Y segons lo edifici en q̃ esta encaxada, no ha de ser cent anys questa en ell. De manera que vist aquest error, que occularment, sens mes especulacio ni diligencia sem manifestaua, dubtos per lo que Don Antoni Agusti ne auia aduertits tants, determini vna quieta matinada de estiu, anarla a llegir, y comprouar ab los transumptos. Y trobi, que la copia del Archabisbe Don Antoni Agusti, es la millor, y la mes verdadera. Y no te dificultat, que sia aquesta inscripcio vna clausula del Testament de Lucio Cecilio: ab la qual feya Legat à aquesta nostra ciutat, de la quantitat ja dita, y per lo effecte sobredit. Apar seruis de basa a la estatua de Cecilio: y axi ho te per cert lo mateix dit Archabisbe de Tarragona Don Antoni Augusti. La vercio de la qual, no sera menester ques fassa en nostra llengua. Perque ab la narracio feta dalt, apar resta prou especificada y declarada. Y no me apar be, se dexe de aduertir. Que aquest Lucio Cecilio deuia esser descendent dela familia de Quinto Cecilio, del qual digui en lo capitol trenta tres: o de Granio Optato, del qual digui en lo capitol quoranta dos.

Cap. XXXXVI. De las Estatuas, o publiques memories posaren los Barcelonesos. Tarragonesos, y la Prouincia Citerior al Emperador M. A. Vero, y à Faustina sa muller.

Cabats los nou, o onze, o cinsorse anys, que he dit regnaren junts los germans Emperadors: mori Lucio Antonino Comodo, y resta sol en lo Imperi Romà, senyoria de Espanya, y domini de Cathalunya, Marcho Aurelio Vero, segõs diuhen los mateixos autors, que allegui en lo ca. 44. Y à causa q̃ mort Comodo, resta sol Vero: Beuter y Ioã Baptista Egnacio, no feren mencio de Comodo, sino de Vero tantsolament. Beu. p. i. c. 4. Egnac. li. 1.

Ia q̃ M. A. Vero Imperà tot sol, degueren los Barceloneses rebrer dell alguna gran merce, q̃ la antiquitat nos oculta, y la recõpesa, per cõtrapoticio, procura demostrarnos: ab la cõseruacio de vna part sua. Basa y inscripcio, de la estatua, que per aquel benefici en aquesta ciutat li dedicaren. La qual vuy encara se troba en vn marbre en casa de micer Marti, al carrer de la volta del Call. Esta en lo principi vn poch gastada, y en lo demes se pot llegir: que diu de aquesta manera.

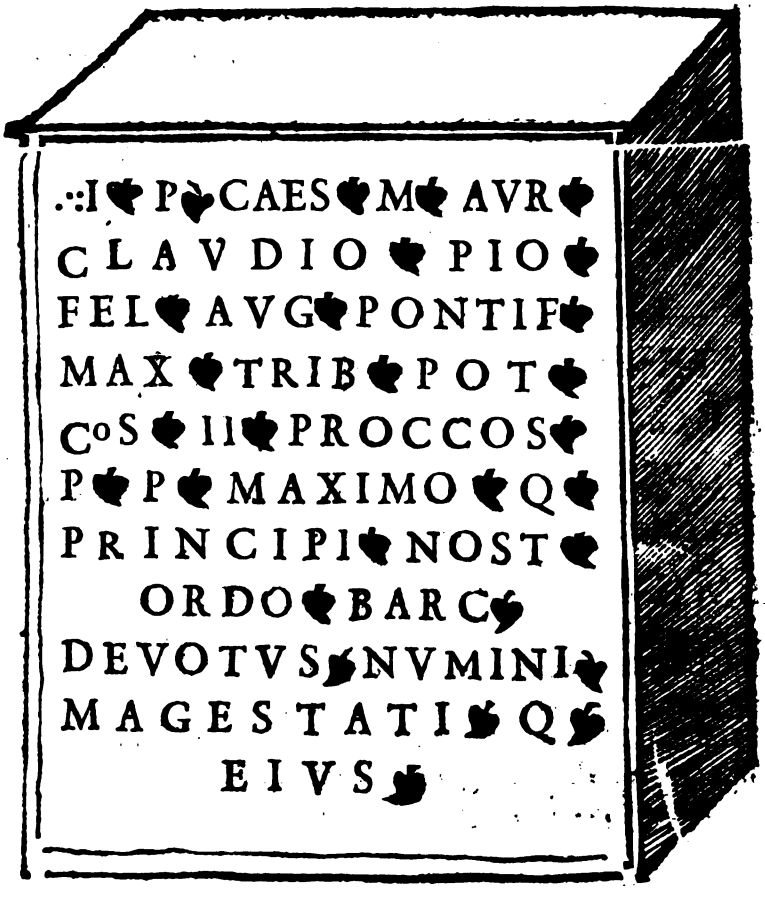

Digitized by Google

Que en nostre vulgar Cathalà vol dir: que los Barceloneſos deuotiſsims, o afectats à la Deitat y mageſtat del Empera dor Cæſar March Aurelio Claudio, Pio, ditxos, Auguſto, Pontifice maximo (o ſummo Sacerdot) de la poteſtat Tribunicia, Cõſul, dos vegades Procõſul, pare de la patria, y grã Princep de ells li poſarẽ aq̃lla eſtatua. Dela qual ſe entẽ quãt lo eſtimauã, voliã y deſijauan congratularſe ab ell: amoſtrãtſeli affectats, y grans vaſſalls.

Y no pararen los Barceloneſos ab aſſo: ſino, que perquant ſempre las mullers ſon las que mes poden ab los marits: per tenir guanyada la voluntat à Fauſtina muller del dit Emperador: perque la tinguesſen propicia, quant agueſſen meneſter abell, li dedicaren tambe vna eſtatua. La baſſa de la qual ab ſon Epigramma ſe troba vuy encara en Barcelona. Y referint la Morales diu: eſtaua en caſa moſen Coloma, y no diu en quin Carrer. Viladamor ſeguint, cõ ſol à Morales, neſeu mẽ cio: y dexà en blanch lo deſignar lo lloch, y axi ſe es reſtat. Y los dos, erran lo compartiment. He la viſta: y la trobaran los curioſos en lo carrer de Sanct Domingo, en la caſa de vn Caualler ques diu Hieronym de Iorba. Eſtà alli à la entrada, al coſtat de la eſcala, poſada alteroſa ſobre vn padris, guardada de encontres: y axi ſe es cõſeruada en forma y lletras de aqueſta manera.

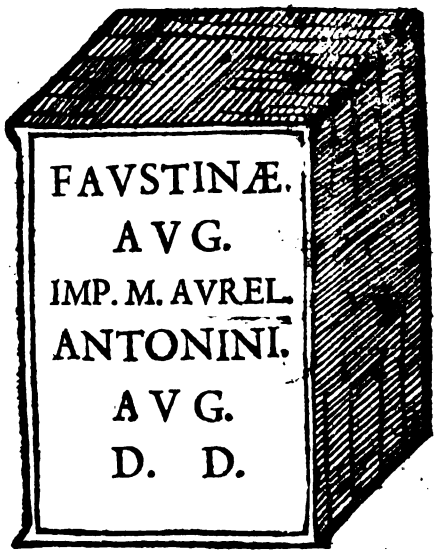

En noſtra llengua Cathalana, vol dir: que fonch dedicada àla Diuinitat de Fauſtina muller del Emperador Marcho Aurelio Antonino Auguſto.

Los Tarragoneſos, viſtas las moſtras de voluntat dels Barceloneſos: no volgueren reſtar en menor opinio. Ans be procuraren higualarſels: erigint eſtatues als mateixos Emperadors. Y tota la Prouincia ne dedica vna altra à la filla dels dos, que tambe ſe anomenaua Fauſtina. Las quals en les baſes tenian ſes inſcripcions. Y la de Marcho Aurelio, ſegons vol Carbonell, deya de aqueſta manera. Car. in me.

IMP. CÆSARI.
M. AVRELIO.
ANTONINO.
AVG.

Que es com ſi en Cathalà digues. Al Emperador Cæſar, Marcho Aurelio, Antonino Auguſto.

Y la de Fauſtina muller ſua, ſegons Morales y micer Ycart, deya de aqueſta manera.

FAVSTINÆ.
AVG.
IMP. M. AVRELII
ANTONINI.
D. D.

Es cõſemblant aq̃ſta àla de Barcelona: y axi explicada la vna es enteſa la altra.

La tercera eſtatua de Tarragona, que era de Fauſtina filla de aqueſtos Emperadors, diuhen Viladamor y Carbonell: que en la ſua baſa tenia aqueſta inſcripcio.

P.H.C.

Digitized by Google

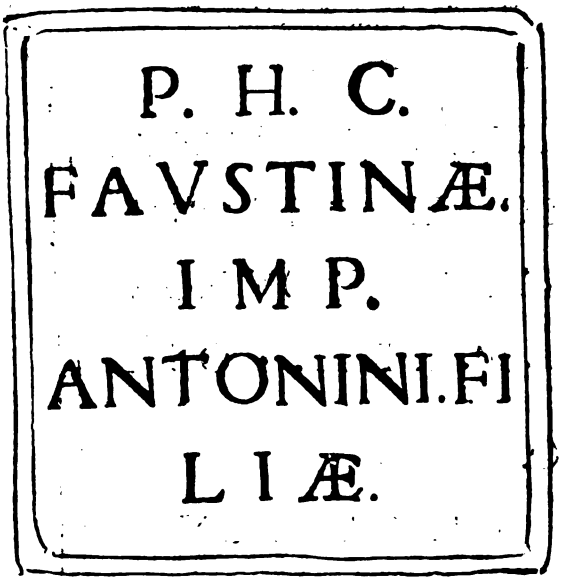

He dit, que aquesta estatua, ques posà per tota la Prouincia de Espanya Citerior era de Faustina filla de aquest Emperador, seguint à Viladamor y Carbonell, ab
Ycat.c. 27. los quals concorda micer Ycart. Si be cert com diu Ambrosio de Morales, mes prest creuria: que fos à la mateixa Faustina, muller del propri Marco Aurelio. Perque com se pot veurer en los autors citats en lo present capitol, y en la vida particular, que de aquest Emperador es-
Gue.c.10.38 crigue Don Antoni de Gueuara. Faustina fonch filla del Emperador Antonino Pio. Yaxi aquesta pedra que assi vehem escrita, diu: ques dedicà la estatua à Faustina filla de Antonino, y no à la filla de Marco Aurelio Antonino. Ans be de quatre filles q̃ tingue, ninguna se digue Faustina. Pero, com nom agraden singularitats, ni anar cõtra la comuna en cosas dubtosas: (que apar ho podria ser assò: per lo que Marca Aurelio, tambe se anomena Antonino) al principi men so passat ab la corrent, y bastarà auerho aduertit axi.

Cap. XXXXVI. De Valerio Iustiniano, y Seuero, Prefectes de la Prouincia Tarraconesa: y quarta persecucio de la Iglesia, De com cessà: y de Cayo Iulio Iosco soldat Tarragones.

En lo matex temps del Imperi de Marco Aurelio Vero Antonino: he trobades memories de dos Gouernadors seus en la Espanya Tarraconesa, que la gouernauã ab titol de Pretors. No tinch certesa de qual sia estat primer: y axi ningu me argumente del orde del escriptura: que no per escriurer del hu abans que del altre, declar al tal per primer: sino per lo que no poden anar los dos junts.

Lo hu de aquestos fonch Seuero. Lo qual segons diu Sparcia, vingue apres à ser Emperador. Lo que tocarà al seu Imperi direm en son lloch: que ara, bastarà digam de quant fonch Pretor. En lo qual temps: estant en la Prouincia Citerior ho Tarragonesa: vna nit tingue vn somni, en lo qual li aparegue sentir vna veu, que li deya: restituhis, y reedificas lo Temple de Augusto, que se estaua cahent. Si restituhi, o no: nou escriu Sparcia, ni jo puch dirne altra cosa mes del que en ell he llegit, per no escriurer petranyes. Sparc. en la vid. de Seuc.

Lo altre Pretor, que auem dit estigue en aquest tẽps en nostra Prouincia fonch Valerio Iuliano. Aquest sens dubte degue fer la sua habitacio en Tarragona lo temps de sa Pretura: o almanco hi habità quant fonch Prefecte de ella. Y en aquest temps per amostrar la veneracio en que tenia al Emperador y senyor quil auia honrrat en donarli aquells carrechs: li posà vna estatua publica, en la mateixa ciutat: donantli tots los titols famosos, ab que lo podia honrrar y mostrar la sua grã desa: dientli: vencedor de totes les gents barbares (que eran las enemigues) prouidentissim Princep sobre tots los passats: Emperador, Cesar, inclit, Augusto, Sumo Sacerdot, Tribuno, y potestat del Poble, Pare de la Patria, Consul, y dos vegades Proconsul. Com tot se pot comprouar ab la inscriptio que estaua en la basa de aquesta estatua. De la que diuhen Ambrosio de Morales, Viladamor y Carbonell, Mo.l.9.c.38. se trobaua en la mateixa ciutat, y deya de Vilad.ca.61 aquesta manera.

DEVIC-

Digitized by Google

DE VICTORI. OMNIVM. GENTIVM. BARBARARVM.
ET. SVPER. OMNES. RETRO. PRINCIPES. PROVI-
DENTISSIMO. IMP. CÆS. MARCO. ANTONINO. VE
RO. INCLYTO. AVG. P. M. T. P. PP. COS. II.

P R O.

VALERIVS. IVLIANVS. V. P. P. P. H. TARRAC. NVM.
MAGESTATI. Q. EIVS. SEMPER. DICATISSIMVS.

Y à be que los ſobre citats la poſen axi: totauia Apiano, y Amantio en la ſuas inſcripcions antigas, poſant entre aquellas à aqueſta diferencian en lo compartir de les lletres. Y alli ahont aſsi diem INCLYTO. ells eſcriuhen, INVICTO. que vol dir, inuencible, o no may vençut.

Ycart. c. 6. 32. Y micer Luis Pons de Ycart, ſi be tambe en lo repartir de las lineas es diferent: pero lliteg en tot, com aſsi tinch poſat. En fi la diferencia es poca, nons importa per ara detenirnos en aueriguar lo aſſento de ella.

Per aqueſt matex temps, que Imperaua Marco Aurelio Antonino Vero: ſe mogue per orde ſeu, la quarta perſecucio general de la Iſgleſia Catholica: ſegons eſcriuhen la Hiſtoria Tripartita, Sanct Aguſti en los llibres de la ciutat de Deu, y alli Luis Viues, micer Pons de Ycart y Pere Mexia. La qual perſecucio fonch apres aplacada, per vna Epiſtola de Iuſtino al dit Emperador: com ho eſcriuhen Oroſi, Beuter, mon parè micer Miquel Pujades, la Sylua de varia licion del autor incert, y fra Hieronym Romà. Y ſi be Euſebi diu: que ceſsà aqueſta perſecucio per vna Epiſtola, que eſcrigue al mateix Emperador, vn Bisbe Sardienſe, ques anomenaua Aſiano: tot por ſer: ahont hi auia tants pios, y religioſos homens.

Tambe ſe eſcriu, auer ceſſat aqueſta perſecucio: à cauſa, que eſtant lo Emperador Marco Aurelio en Alemanya, en lo any cent ſetanta y ſinch, o en cent ſetanta y ſis, aportant en ſon exercit alguns Chriſtians (que conforme volen alguns, eran vn Cohort, o tota vna llegio: y es lo mes cert, conforme aparra de la ſubſeguent inſcripcio) patint tot lo exercit dels Romans gran falta de aygua, tenint los lo enemich molt apretats, que nols donaua lloch de exir de ſon Real, per anarla à ſercar: eſtãt en punt de perdres: los Chriſtians de aquella llegio, o cohort, en tal neceſsitat, acudirẽ à noſtre Senyor Deu, poderoſiſsim y prompte prouchidor de totes les criatures: prega[n]tlo ab humil deuocio, quels volgues donar aygua. Fonch Deu ſeruit donarlos, mes del que li demanaren. Perque ſubitamẽt caygue gran pluya, ahont ells eran. Y cullint la aygua, que lo cel los llançaua: remedia ren la neceſsitat del exercit. Y à la part dels

Tripa. p. 1. l. 5. ca. 1.
Aguſti. l. 18. ca. 52.
Ycart. c. 4.
Mexia. en la Imperial.
Oroſi. l. 7. c. quarta perſecucio.
Be. p. 1. c. 24.
Pujades. p. 2
Syl. l. 5. c. 17
Rom. l. 1. c. 7
de Re. Chr.

Digitized by Google

dels Alemanys llança tants llamps, pedra, calamarca, trons y tempestat: que de temor y espant fugian, y dexauan lo camp sens ninguna guarnicio, ni concert. Lo Emperador, vist que lo Cel per causa dels soldats Christians auia obrada tal maravella, per amor de ells, y en agrahiment del benefici, feu cessar la dita persecucio. Escriuhen ho axi Mariano, Scoto, Paulo Orosi, Ambrosio de Morales, Hortman Schadel y Viladamor. Iulio Capitolino, fa mencio de aquesta guerra, dels llamps y pluja: y com ha Gentil, ho atribueix à la sanctedat y religio del Emperador. Pero lo que auem escrit, es mes cert y religios. Y diuhen Morales, Viladamor, y fra Ioan Pineda, q̃ aquesta llegio, ó cohort de soldats Christians, de aqui al deuant fonch anomenada Fulminatrix: que en Cathalan vol dir llança llamps: o la que fa venir los llamps.

Scot. in chronograph. Oros. d. l. 7. Mo. l. 9. c. 39 Scadel. en la Chron. Vilada. c. 62.

Y ja me apar, que mes de quatre pensan sia tot asso fora del nostre intent. Pero nou es. Perque entre aquestos soldats de la llegio Fulminatrix, ni hague hu, nomenat C. Iulio Ioscho: que sens dubte era de la ciutat de Tarragona, ahont se troba la memoria sua, en vna sepultura, que feu alli à vn llibert seu, que ley tenia ben seruit, y merescut: com apar del Epigramma de aquella que deya de aquesta manera, segons Morales y Viladamor.

Pin. 2. l. c. 53 §. 1.

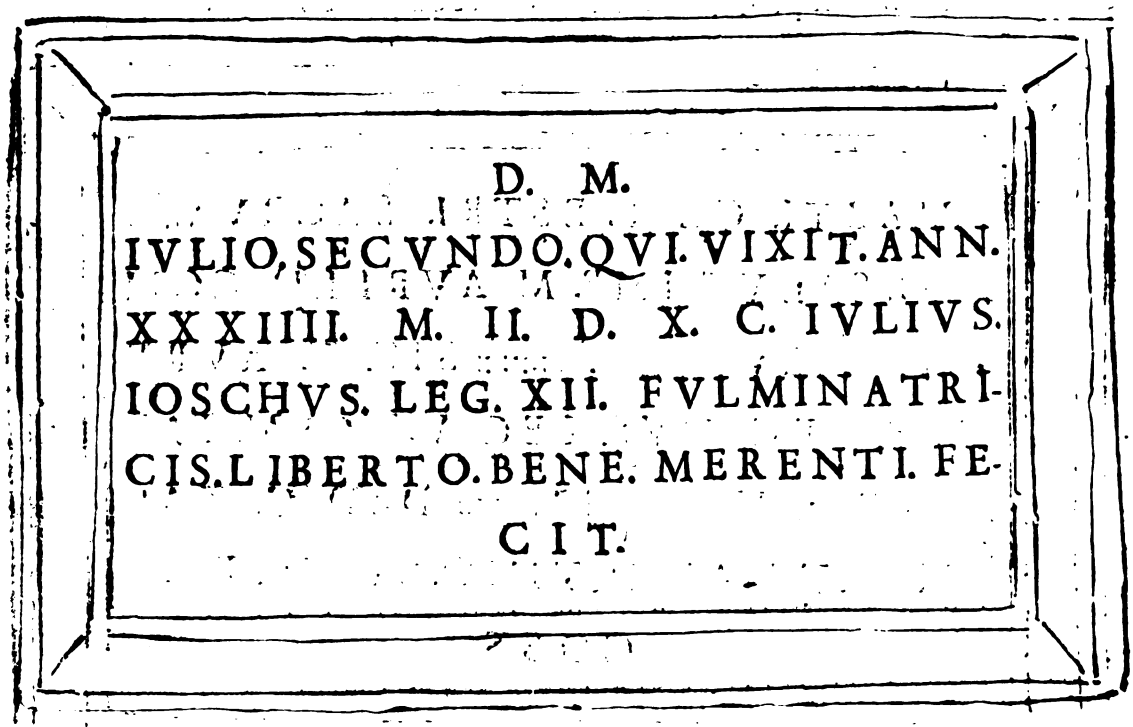

Y axi essent cosa en que tant se interessa nostra Cathalunya nos podia dexar de escriurer tot lo succes: puix cosa nostra hi tinguessa part. Lo Epigramma vol dir: que consagrà aquella memoria als Deus Manes (que ja he dit eran dels, morts, defunts, o de les animes) Iulio Ioscho soldat de la llegio dotzena, Fulminatrix, per son llibert Iulio segon, qui be ley tenia seruit y merescut: que visque trenta quatre anys, dos mesos y deu dies.

Aquietada la sobredita persecucio de la Iglesia, y succehides diuerses coses fora del nostre proposit, morí lo Emperador Marco Aurelio, auèt Imperat diuit anys, segons Iulio Capitolino, y Sexto Aurelio Victor. O denou anys, segons Eseeue Garibay. Al qual Iacobo Bergomense ajusta vn mes. Y de aqui es vingut lo auer escrit Viladamor: que Impera vint anys. Corria à les hores lo any 181. de la Natiuitat del Messias, conforme escriuhen Baronio y Viladamor. O lo de 182. segons Eusebi, Garibay y Mexia. Dexant lo de vuytanta tres per als que seguexen al Beuter en la Coronica de Valencia.

Gar. l. 7. c. 19 Bergom. l. 9.

Cap. XXXXVIII. Dels Emperadors Comodo, Aelio Pertinax, y Didio Iuliano, y del Bisbe Armengaudo de Barcelona.

Ort lo Emperador Marco Aurelio succehi en lo Imperi son fill Comodo: segons escriuhē Pau Orosi, Ambrosio de morales, Beuter, Viladamor, Francesch Tarafa, Iulio Capitolino, Ælio Lampridio, Herodiano, Sexto Aurelio Victor y Garibay. Y aquest matex es aquell à qui Hartman Scadel anomena Lucio Antonino Comodo.

Orosi l. 7. c. de flagit. Comod. Mo. l. 9. c. 19 Be. p. 1. c. 24 Vilad. c. 64 Tarafa. c. 55 Capitoli. en la vida de M. Aurelio Lamp. en la vid. de Co. Herodian. li. 1. Victor. Epitom. Ga. l. 7. c. 18

Y lo que de son temps se pot dir conuenient à la nostra Historia es: que tantost, que fonch en lo Imperi, descubri sos vicis y infames costums: dels quals me refereschi als sobrecitats autors. Y axi encara que no tingues cosa bona, per la qual se agues de pregar als Deus per la sua salut: toraua, Tito Aurelio Decimo (que deuia ser qual ell matex) desijāt que may se acabas lo temps del vici: perque sempre se pogues viure à regna solta. En los primers anys del seu Imperi dedicà al Deu Mars (en la ciutat vella de Tarragona) per la salut y vida de aquest Emperador, aquell Temple del qual he parlat de pas en lo llibre 3. c. 19. Com apar de vna inscripcio, que diuhen Morales, Viladamor y Ycart, se trobaua (fora de la ciutat que es vuy) prop la ribera de Canyellas, que deya de aquesta manera.

Mor. li. 9. cap. 49. Ycat. f. 38

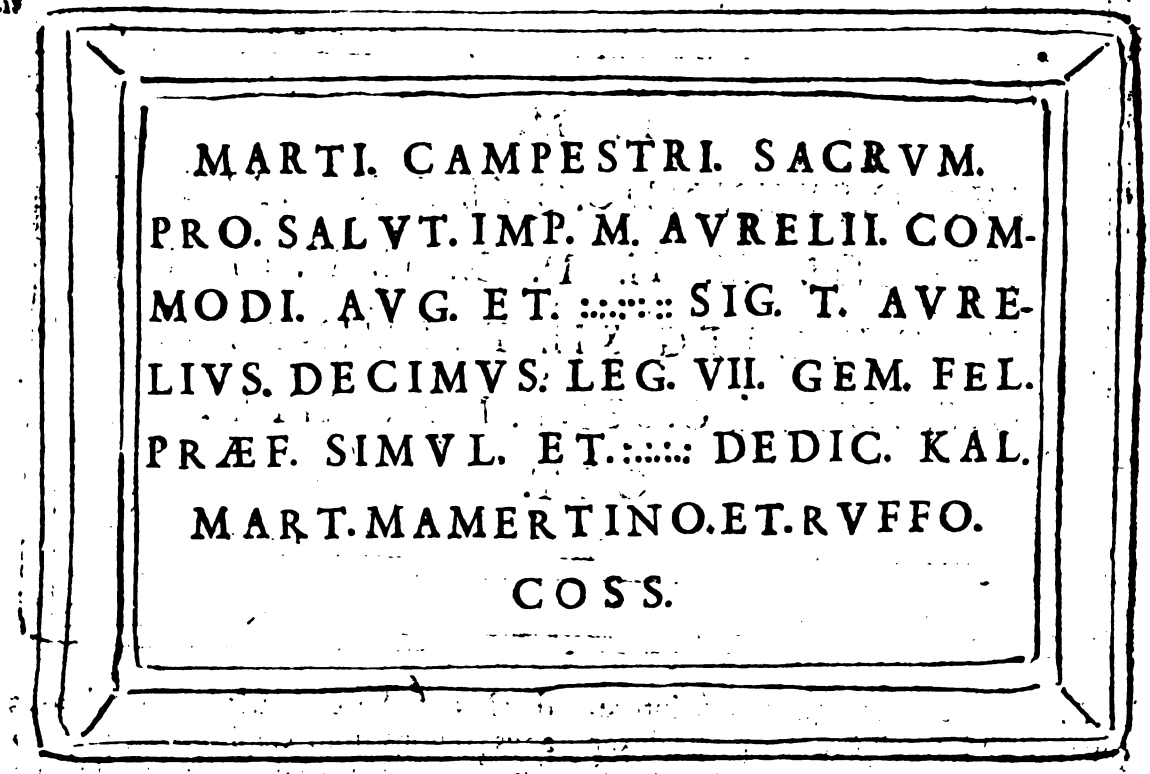

Que traduyda en nostre vulgar Cathala vol dir. Temple, o Ara dedicat al Deu Marts Campejador, o Deu delas Batallas, per la salut del Emperador Marco Aurelio Comodo: posalà Tito Aurelio Decimo Capita, o Prefecte de la llegio setena Geminia felice, o ditxosa, lo primer dia de Marts, en lo consulat de Mamertino, y Ruffo. Que segons Mariano Scoto, foren Consuls en lo any cent vuytanta dos de Christo nostre Deu y Senyor. Si be Morables, Viladamor y Gregorio Holoandro diuhen, queu foren en lo any cent vuytanta y tres. Axi que seria estat en lo any primer, o en lo segon del Imperi de Comodo. O en lo quart any de la sua senyoria, y en lo de 184. de Christo nostre Senyor, segons Baronio.

Scot. Cho.

Holo. fast.

Mes auant, en aquestos temps tant pernicioſos, del Vicios Comodo, lo Bisbe de Barcelona Armengaudo, que com auem vist dalt auia succehit à Alberto, acabà son

Cap. 44.

Digitized by Google

son Pontificat, juntament ab los dias de la sua vida. Aquest en los dias del seu Pontificat degue tenir grans treballs. Perque com la Isglesia vniuersal estigue vexada de la persecucio de Marco Aurelio, y mort ell succehi Comodo: tant profà, com se pot veurer en tots los sobre citats scriptors: encara que no sabem cosa particular de Cathalunya: totauia se pot creure, que à immitacio del Princep los subdits deuian vsar moltes y molt viciosos llibertats, ab las quals deuiã causar grans afflicions espirituals à aquest y als demes Bisbes. Duraren aquestos treballs de Armẽgaudo per espay de nou anys poch mes, o menys, que tingue lo Pontificat. Passats los quals mori, à vuyt de las Kalendas de Abril, del any cent noranta hu del nostre Saluador: segons los Episcopologis dels Archius Real y Capitular de Barcelona. Los quals li donan per successor à Gaudimaro, com bax veurem.

La vida humana, que no pogue ser perdurable en lo affligit Armengaudo, tampoch no fonch perpetua en lo vicios Comodo. Y si be en morir foren higuals, en lo modo foren molt diferents. Que en fi com diu lo Real Propheta Dauid: que la mort del pecador es pescima: axi mori Comodo à mala mort, per mans dels seus mateixos. Y concordan Hartman Scadel, Beuter y Viladamor, que succehi auent Imperat dotze anys: o poch mes segons Garibay. Que segons Baronio foren nou mesos. Y perço Baptista Egnatio, Sexto Aurelio Victor, Eusebi, Iacobo Bergomẽse, y la Historia Tripartita diuhen: que Comodo Impera tretze anys. De la qual discordia, ques troba en los principis y fins de las vidas dels Emperadors, se causa entre los matexos escriptors discrepancia en lo assenyalar los anys de Christo. Y axi en aquesta mort de Comodo trobam: que Viladamor diu: esser estada en lo any cent noranta y tres: y Pere Mexia, Baronio y Garibay diuhen en noranta y quatre: Eusebi y Beuter en noranta y sinch.

Bergom. l. 8 Tri. p. l. 5. cap. 7.

Mexia. en la Imperial.

Fos en lo vn any, o en lo altre: mort Comodo, succehi Ælio Pertinax, segons Iulio Capitolino, Herodiano, Sexto Aurelio Victor, y los demes citats. Los quals diuhen, que Impera onze mesos, y vint y sinch dies. Yaxi escriuhen be, los q diuhẽ, que sols durà vn any, o menys, son Imperi: com son molts dells allegats en lo principi. Y Eusebi, Tarafa, Bergomense y la Tripartita, volen: que no li duras sino sis mesos, o 28. dies, com vol Baronio. Al fi dels quals mori, ab mort violenta. Concordant Egnatio, lo Bergomẽse, Victor, Orosi, y Hartmant Schadel, quel matà Didio Iuliano. Si be Sparcia lo escusa, de que sabes ental mort.

Aquest Didio Iuliano, diuhen los vltims, que era lo Iure Consulto, del qual trobam tãts responços enlo cos del Dret Ciuil. Y que aquest mort Pertinax, occupa lo Imperi. Pero aduertex molt be lo Scadel, auer altres afirmat: que Iuliano homicida, y occupador del Imperi, no fonch lo Iure Consulto, sino son nebot. Y axi ho aduera Sparcia: y jo ho pens axi. Perque si lo homicida de Pertinax se digue Didio, no pogue ser lo Iureconsulto, per quant aquell no se anomenà Didio Iuliano: sino Saluio Iuliano, com ho escriu Bernardino Rutilio, en la sua vida; qui tambe lo escusa de aquesta calumnia. Comseuulla sia, mort Pertinax succehi Iuliano: Lo qual tambe visque molt poch en lo Imperi. Tant, que encara que Sexto Aurelio Victor, Egnatio, Bergomense y Garibay digã Imperas set mesos: diuhen Eusebi, Baronio y Morales, que sols Impera dos mesos, o sinch dies mes, segon Sexto Aurelio. Axi que mori en lo any cent noranta y quatre, de nostra salut, al compte de Morales. Pero al de Eusebi, Baronio, Garibay y Beuter, seria estada la mort de Iuliano, enlo any cent noranta sinch. Y com Christo nostre mestre y Senyor digue: que moriria à Coltell, qui ab ell feriria: axi se cumpli: que Iuliano fonch mort violentment: y segons Eusebi, Garibay y Scadel, lo matà Seuero, qui li succehi en lo Imperi. O almenys lo matà vn soldat Tribuno, per orde del Senat, com diu Herodiano. Si be diu Sparcia, que ell matex se matà ab veri: per no venir enlas mans de son mortal enemich Seuero.

Rutil. vitæ Iurisconsul.

Mo. l. 9. c. 41

Cap.

Digitized by Google

Cap. XXXIX. Del Emperador Seuero, y guerra ab Clodio Albino: fundacio de alguns pobles en Cathalunya: quinta persecucio de la Isglesia, y de Guillem Bisbe de Barcelona: y quant comença à auerhi Bisbe en Valencia.

HA que fonch mort Iuliano, restà succesſor seu Septimo Pertinax Seuero, que per lo exercit era estat aclamat Emperador. La qual succesſio posa Viladamor en lo any cent noranta quarre apres de Christo. Morales la posa en lo any cent noranta y sinch: conformantse ab Baronio, Este ue Garibay y Ioan Sedenyo. Veritat es q̃ Eusebi, Pere Anton Beuter y Tarafa, la posan en lo any cent noranta y sis. En fi ella fonch en ser mort Iuliano.

Vilada.c.64
Mo.l.9.c.41
Gar.l.7.c.8
Sed.ti.17.c.9
Be.p.1.c.24.
Tar.c.56.57

Y es de aduertir: que abans de morir Iuliano, passaren entre ell y Seuero, algũs fets de armes. En los quals, contra Iuliano, y los de sa parcialitat auia Seuero creats dos capitans. Lo hu dels quals se anomenaua Clodio Albino: ciutada Romà, y home de qui Seuero molt confiaua. Tant que per mostrar la confiança, que de ell feya, lo anomenà Cæsar. Però com ell era Tyra, tantost teme à Albino, y prengue las armas contra de ell: perque se li era rebellat en França. Y axi declarà guerra contra aquell, com ha enemich del Imperi. En la qual guerra se ague Seuero molt seuerament. Perque no sols persegui à Albino, y als quel afauoriã publicament, y à la clara: pero tambe als que li escriuian, o responian à les sues cartes. En los principis de aquesta guerra se veu Albino molt poderos: perque no sols lo afauoria la França, en la qual ell sera alçat: pero tambe Espanya. Y à be que los Historiadors, que tinch referits, digan en general, quel afauoria Espanya: de facil creure es, que principalment deuian ser aquestas parts dela Citerior, o Tarragonesa, com à mes vehinas à França. Enfi com Albino se veu tant poderos, tingue agosar de presentar batalla als capitans de Seuero: en la qual los vence. Mudantse empero algunes volũtats, molts de sos amichs y valedors, sen passaren à Seuero. Y de aqui començà à mudarse la sort, y flaquejar lo peder de Albino. Y faltantli les forces, faltà lo agozar, y cãuias la fortuna. En la qual molts de sos capitans foren presos, punits y castigats per Seuero. Passaren diuerses coses en Frãça que dexde comptar: y al vltim, à onze de las Kalẽdas de Marts, en Leo de França fonch vẽçut y mort Albino, ab sa muller y fills. Foren tambe morts innumerables homens senyalats y Principals, de las ciutats amigas de Albino: moltes illustres donas, y los bens de aquells aplicats, y confiscats al Erari, o Thesoreria: dels quals se augmenta en molt. Estengues aquesta calamitat per Italia, França y Espanya. En las quals feu matar Seuero à molts Proceres senyalats de honor y nobleza (que en fin Cathala se diuhen Proms) y confisca tambe los bens de aquells. Dels quals enriquià sos fills, y donà tant als soldats, quant may Emperador agues enriquit, o donat, à algu. Vence tambe apres à molts que seruauan la fè à Albino, y extingui lo llinatge de aquell, que trobà en Leo de França. Y fet asso sen ana à Roma: com tot se pot veure en Ælio Sparciano, Sexto Aurelio Victor, y en Pere Mexia, tots en la vida de aquest Emperador.

De tot asso que he escrit de Albino, quiça se podria aplicar al nostre intent: q̃ los Espanyols, y entre ells, y dels de la Prouincia Tarragonesa, que professaren la amistat de Clodio Albino, hi fossen los de la part, q̃ vuy anomenam Cathalunya. Per quant à vn poble que fundaren, li donaren lo nõ de aquell. Y vuy se anomena Albiol, Castell molt fort en lo Camp de Tarragona. Segons q̃ de opinio de micer Cesse, ho relata micer Luis Põs de Ycart. Y encara que aduertesca, esser possible q̃ prengues lo nom de Albino mano: altre capita Romà, del temps delas guerras de Mario y Sylla: totauia la Ætimologia consona y friza mes ab Albino. Y ajuda à aquesta opinio, la amistat que tenia Albino ab los Espanyols. Y lo matex apar se puga dir dels castells del Albi en Vrgell y Albiò en Segarra.

Ycart.c.47

Acarniçat Septimio Pertinax Seuero ab tantas morts que auian succehit ab les guerres de Iuliano y moltes altres: donà enlo abysme dela crueltat: mouent la finquena

Digitized by Google

quena perſecucio contra la ſimple Coloma, la Iſgleſia Catholica, y los faels Chriſtians: ſegons los autors en lo principi citats, y ab ells lo quint de la Sylua de varia licion del Autort incert, mon pare micer Miquel Pujades, Hieronym Romà, micer Ycart, la Hiſtoria Tripartita, ſanct Aguſti y Luis Viues. Y aſſo es lo que diu Sparcià: que Seuero manà baix de graues penas, que ningu ſe fes Chriſtia. Veritat es, que Mariano Scoto, poſà aqueſta perſecucio en lo any doſcẽts y tres de Chriſto, y la guerra de Albino en doſcents y ſet. Y Euſebi eſcriu la perſecucio enlo any doſcents y quatre, y doſcents y ſinch, y la guerra de Albino, en doſcents y vuit, que axi de qualſeuol manera ſeria eſtada la perſecucio de la Igleſia primera que la guerra de Albino. Pero jo apoſta he alterat lo orde, per portar los ſucceſſos temporals de vna ſeguida, y los Eſpirituals de altra, ſens meſcla y confuſsio dels ſucceſſos.

Syl.l.5.c.17
Pujades.p.1.
Rom.l.1.c.7.
Ycart, c.4.
Tri.p.1.l.6. cap.1.
S.Aguſt.l.18. cap.52.

Y axi es de ſaber: que entretant durà aqueſta perſecucio, y la afliccio de les mòrts de tants Proceres, y illuſtres perſonnes, la Iſgleſia de Barcelona eſtigue aconſolada, ab la cura y proteccio del bon Paſtor, y Bisbe Gondimaro, o Gaudimaro, o Gandimaro, que de totes maneras lo he trobat anomenat. La eleccio del qual ſinch ja apuntada en altra part. Lo que de ell ſe podria dir, ſe compren ſuficientment, de temps tant atreballat y calamitos, com fonch lo de ſon Pontificat. Y axi per no detenirnos, baſtara ſaber, que mori apres als vuyt dels Idus de Nouembre del any doſcents y deu, ſegons los Epiſcopologi del Archiu Real de Barcelona, y del llibre de la Comunitat de ſanct Seuer: conforme als quals auria durat lo Pontificat de Gondimaro, denou anys, poch mes, o manco. Y encaraque lo Epiſcopologi del Archiu Capitular de la ſanta Seu de aqueſta ciutat diga: que mori en lo any donſcents vint y tres, fonch error: perque en aquell temps mori Guillẽ ſucceſſor de Gondimaro, com bax veurẽ.

Dalt.l.48.

Baix c.51.

De manera, que mort Gõdimaro, li ſucçehi en lo Pontificat de Barcelona lo Biſbe Guillem. Del qual dire en altre lloch.

Y en aqueſt temps aduertex Bauter, q̃ no hi auia encara Bisbe en la ciutat de Valencia, cap de aquell Regne. Y que S. Hyreneo Bisbe de Leo de França, hi enuia à ſanct Feliu ab dos Diacas. Y q̃ aqueſt fonch lo primer Bisbe de aquella ciutat. Lo qual mori martyr, en lo modo que lo matex autor va deſcriuint.

Y per rematar lo temps del Imperi de Seuero, acabarem ab lo que tot ſe acaba. Diẽt, lo que eſcriu Sexto Aurelio Victor, que tingue lo Imperi per tẽps de diuuit anys, cõformãt ab aſſo, Euſebi, Morales, Beuter y Tarafa (ſi be Herodiano y Ioan Baptiſta Egnatio, li donã 22. anys de Imri. Y Bergomenſe y Garibay lin donan 28. que es prou diſcordancia) y que mori al cap de ells, cõ los demes homens. Y per cauſa de la diſcrepancia dels anys q̃ Impera, ſe troba gran diferencia en ſenyalar lo any que corria dela Natiuitat de Chriſto. Perque Mariano, Scoto, diu mori, en lo any 211. Baronio, Morales y Viladamor, diuhen, en lo any 212. Garibay y Euſebi, eſcriuhen, que enlo de doſcents y trenta. Tarafa diu: que fonch en lo any doſcents y catorze: y Pere Mexia en lo de doſcents y trenta.

Herodi.l.4. Egnat. lib.1. Bergo. lib.8

Cap. L. Dels Emperadors March Baſsià Caracalla, Marcino, Diadumeno y Antonino Heliogabalo.

SObreuiſqueren al Emperador Seuero dos fills, anomenats lo hu, Geta, y lo altre March Antoni Baſsià, per ſobre nom, Caracalla. Y aqueſt vltim matà à ſon germà Geta, per poder Imperar ſol. Y perque no tinch res, que poder dir de ſon temps, ſatisfent à mon intent: paſſare apuntant la ſua mort, encontinent tras la ſucceſsio. Axi que mori enlo any doſcents y diuuyt de Chriſto, ſegons lo compte de Viladamor, y Morales. O en lo any doſcẽts y denou, ſegons Euſebi. O en lo any doſcents y vint, com vol lo Canonge Tarafa, y Pere Anton Beuter. Hauẽt imperat ſis anys ſegons Sparcia, Sexto Aurelio Victor y Ioan Baptiſta Egnacio. O ſet anys: ſegons Philippo Iacobo Bergomẽſe: al qual ajuſta, ſis meſos mes la Hiſtoria Tripartita. En tots los quals eſcriptors, y en Paulo Oroſi ſe poden veurer los ſeus fets.

Vilada.c.64. Mo.l.9.c.41 Tarafa.c.58. Beu.p.1.c.24 spa.en la ſua vida. Victor en la ſua vida. Egnat. lib.1. Bergom.l.8. Trip l.6.c.6 part.1. Oroſi. l.7.c. quinta part.

Digitized by Google

Mort Carracalla succehi Marcino,o Macrhinio Ophilio,en lo Imperi: segons los demes dels sobrecitats. Pero Hartmã Scadel en la Chronica vniuersal del mon, li dona per socio del Imperi à Albino: y la matex fan Herodiano y Iulio Capitolino. Y los demes dels ja allegats concordan: que tots dos no Imperaren mes de vn any. Dexant ára de aueriguar si Albino fonch Emperador, o tyrá, per esserse alçat en França. Y per ser en ells la mateixa discordancia, que en los altres sobre lo any,en que moriren,dex de aueriguar, si fonch enlo any doscẽts y vint de Christo,com vol Eusebi, o en doscents vint y hu,com volen Beutery Tarafa.

Herod. l.4. Capitolino, enla vida de Albino.

Succehi apres en lo Imperi Romà, y per conseguent en la senyoria de Espãya, y domini de Cathalunya, March Antoni Diadumeno:segons Viladamor y Morales. Pero à la verdadera succesio nos pot dir axi, sino, que Diadumeno Imperá ab son pare:segons escriu Lampridio:y mori juntament ab aquell, segons diuhen Herodiano, Victor y Egnacio. Y si Diadumè no sobreuisque alguns dies à son pare:en aquells no imperà. Sino, que tentá alcançar lo Imperi, segons diu Scadell. Y axi, Sparcia, Eusebi, Bergomensse y Beuter, no fan mencio alguna de ell en lo numero dels Emperadors Romans.

En lo any doscents vint y hu, o vint y dos de Christo, segons lo que assi se và dient, no fent compte de Diadumeno, mort Marcino, succehi Marcho Aurelio Antonino Heliogabalo, segons escriuhen los matexos ja referits, sino la Tripartita. Y lo poch que de ell tinch ha dir, dexare per altre lloch: que aquest any vint y dos me crida per altra cosa molt nostra.

Tri. l.6.c.6.

Cap. LI. Que mostra com sanct Seuer Bisbe de Barcelona no fonch en lo temps quel posan alguns, ni texidor de llana, ni casat com vol lo vulgo, sino Doctor: y qual fonch lo texidor.

EN lo prop dit any doscents vint y dos de Christo, y primer, o dels primers del Imperi de Heliogabalo, mori lo Bisbe Guillem de Barcelona segons algũs dels que prest anomenare. Y axi es força parlar de ell, com de cosa tant nostra. Ya en lo capitol quoranta y nou digui, com hauia succehit à Gondimaro, ferca del any doscents y deu. Y axi apar que fins assi auria tingut lo Pontificat onze anys, poch mes, o maheo. Tãbe del progrés, quede aquell any fins en aquest auent fet, no auent trobada cosa q̃ alborotas la quietut de Espãya, apar: que Guillem pogue quietament predicar, y exercir son Pastoral offici: recullir y pasturar les ouellas, que espãtadas de la persecucio era estada poch abãs, y se eran esbarriadas del gremi dela Isglesia. Y axi ab tant sanctas obras, multiplicats los talẽts, que li eran estats encomanats, donà compte de ells al verdader pare de familia, nostre Deu y Senyor, als tres de las Nonas de Maig.

Mort Guillem, volen alguns, que li succehis en lo Pontificat de Barcelona lo glorios martyr sanct Seuer: la ossa del qual reposa vuy dignament venerada en lo altar major de la sancta Seu de Barcelona: ab la decencia y culto, que sab tot lo mon. Que per gloria del senyor, ho sol fer be aquesta ciutat. Y los que volen assò, son: mõ pare micer Miquel Pujadas en lo seu tractat de las presedencias, seguint lo souint referit llibre del Archiu de Sanct Seuer, que es de la venerable Comunitat dels Preueres de dita Seu: y lo Episcopologi del Archiu Real: que sols diferencian en senyalar assò en lo any doscents y tres. Io no se, ni puch dir, que en Barcelona hi aja aguts dos Bisbes de aquest nom: pero trobare memoria de aquest sanct en diferẽts parts y temps. Y axi gran questio sobre aueriguar lo propri y verdader. Si be pẽs jo que se ha de posar en temps del Rey Eurigo, o Eurich, Godo, Rey de Espãya: y no assi, ni en altre lloch. Axi quey auria trescents sinquãta anys de diferẽcia poch mes, o mãco. Y aqui si q̃ es be desuellarse en aueriguacions de tẽps: q̃ quant ve à vn any ni dos, ni tres, no es de molta importãcia. De manera q̃ cada vegada, que fora de son degut lloch, trobarè memoria de sanct Seuer, dare raho: perque no ha pogut ser en tal, sino en qual temps: que com ja tinch dit, es lo de Eurich. Y ara sera be mostrar que Sanct Seuer no pogue

Digitized by Google

gue ser successor de Guillem. Y pera pro uar asso, vayan asi per repetides les auto ritats de Breuiaris, Martyrologis, escriptors seculars y Ecclesiastichs, y actes q̃ allegare bax en lo capitulo 31. del llibre.6. per prouar, que fonch en aquell temps. Per que si de tantas, y tant graues autoritats se proua q̃ sanct Seuer era en aquell temps, be se seguira, que no podia ser en aquest de ara. Segonament, lo major numero, y de major autoritat de testimonis quel posan en aquell temps, que los de aquest. Tercerament la gran discordia que hi ha entre los que volen posar a Seuer apres de Guillem. Perque mon pare, seguint lo dit llibre, y lo Episcopologi del Archiu Real diuhen, que succehi Seuero à Guillem, y lo Episcopologi del Archiu del capitol de dita Seu, no fa mencio de Guillem, sino quel fa successor de Gondimaro. Quartamẽt que los tres prop dits escriuhen: que mori sanct Seuer en lo any dosents vuytanta y vuyt. Que axi fil fem successor de Gondimaro, com vol lo Episcopologi del capitol, li donam setanta y vuyt anys de Pontificat poch mes, o manco: que à regla natural apar impossible. Y si li donam la successio de Guillem lin donam sexanta y vuyt, que casi te lo matex inconuenièt. De modo que la varietat de aquestos, y tenir en si casi vn impossible, dificulta creurer, que fos en aquest tẽps. Quintament, que los que assi he citats diuhen mori sanct Seuer en dit any 288. en la persecucio de Diocleciano. En la qual aduertex Morales hauerlo posat alguns. Y es contradiccio. Perque Diocleciano no Impera de sexanta anys apres, del any doscẽts vint y dos q̃ correm assi. Lo que auria pogut donar causa à posar assi à sanct Seuer podria ser estat: que cẽ en aquest temps desde assi al Imperi de Diocleciano y Maximiliano, los que compongueren aquells Episcopologis veren tantas persecucions (que sino me engany son sinch) pensaren: que puix sanct Seuer era martyr, y nol auian trobat martyrizat en las passades, venia be possarlo assi, judicant, que no podian errar en asso. Y no fonch son intent dir que Seuer succehis mort Gondimaro, o Guillem, enconti nent, sino que com nontrobaren altre, posaren à sanct Seuer sens. dir quin any entrà en lo Bisbat: y de aqui erraren tam be lo de la mort. Y axi es de aduertir, que estant en aquestas temporadas la Isgleisia ab tantas borrascas, y atraballada de tantas persecucions, la Sede de Barcelona, no te memoria de Prelat apres de Guillem (lleuant de assi com sen deu lleuar Seuer) fins al temps de Prætexato en lo any tresents sinquanta y dos, com en son lloch veurem. No dich que tot aquest temps estigues sens Bisbe: que be ley pogue auer en temps que las Isglesias de Espanya (com veurem) tingueren gran quietut, y vnio ab la Catholica Romana. Pero auentley, no sabem qui, o quants, ni en quin temps foren. Lib.5.c.8. Lib.6. c.28.

Tras de asso al matex proposit, y per que aquest capitol es pera lleuar dubtes, que occorran à seroa de la persona, y vida de sanct Seuer: y perque en son lloch pugam de seguida ser la narracio de la sua vida, sens estronchs, sera be tractar assi, si es veritat lo ques diu vulgarment: que sant Seuer fos texidor de llana, y que anant à veurer com eligian Bisbe fos ell eligit, baxant la colometa sobre son cap: que quant fonch asso viuian sa muller Vincencia, y sa filla Innocencia. Y que estant vn dia dient missa de Pontifical, fonch en rapto de esperit aportat, y assisti à les obsequies de sanct Maximo Bisbe Mondonense prop Bolonya. Que es cosa tant arrelada en los enteniments del vulgo (poch pratich en Historia) que ab dificultat se pot donar entenent lo contrari. Y jo tinch perminaix: de que los qui diuhen asso confonen à sanct Seuer Bisbe de Barcelona, ab sanct Seuer Archabisbe de Rauena. La Historia del qual es punt per punt la matexa, que errant lo vulgo diu del nostre sanct Seuer de Barcelona. La de sanct Seuer de Rauena, escriuhen lo Martyrologi Romà de Gregori Decimo tercio, y alli Cæsar Varonio, y lo Bisbe Equilino Petro de Natalibus, en lo seu Cathalago dels Sancts. La que lo nostro Vulgo compta del nostre, esta escrita en yn quadern de pergami, en lo Archiu de la Comunitat de sanct Seuer, y en vn llibre Sanctoral manuscripto de pergami: que esta en Mo.l.io.c.4 Martyr.a 6. de Nouẽb. Bisb. Equil. li.3. cap.65.

Digitized by Google

la llibreria de la sancta Seu de Barcelona. Y en estos dos llochs esta paraula per paraula, com la de sanct Seuer de Rauena. Y sim diu algu: que tambe podia ser al reues: que lo que diuhen del de Rauena, sia propi del nostre, y se sia acomodat à aquell. Responch. Que no pot ser axi. Sino que verament aquella historia es propria del de Rauena. Perque à mes de queu diu axi lo Martyrologi Romà (que no admet replica) se proua tambe, ab vna autoritat de Graciano en lo Decret: que diu de aquesta manera. *Seuerus ex lanificio assumptus est in Archiepiscopum.* Que vol dir: Seuèr del taler de la llana, o de texidor de llana, pujà à ser Archabisbe. Y axi se veu, que lo texidor de llana fonch lo Archabisbe, no lo Bisbe: y per conseguent, lo de Rauena, y no lo de Barcelona. De manera, que la similitut del nom, degue començar à posar aquesta opinio en los enteniments de alguns Barcelonesos, y de aqui la donaren per historia del nostre. Y de aqui comenssaren los pintors à pintar al nostre Bisbe en los retaules ab los fets del de Rauena: y lo vulgo, que no sab mes de allo, penssa esser axi. Y de aquesta manera se anà estenent aquella opinio. Y axi la mia opinio es contra la del vulgo. Seguint las persones doctes, y altres testimonis, que en son propri lloch anomenare. Los quals concordan, q̃ lo nostre sanct Seuer Bisbe de Barcelona fonch Sacerdot del propri Clero de aquella Isglesia, y no lo texidor de llana: sino Doctor graue, è importãtissim, en la Isglesia de Iesu Christ, y de noble sanch: com en son propri lloch se dira. Y quant siam alli vaya per repetir tot lo que esta dit assi: perque no sia menester refrescarho tantas vegades à la memoria.

n sellul a. 15

Can. Statui huimus §. e cõt. 61. dist.

Lib. 6. c. 28.

Cap. LII. Del Emperador Alexandro, qui senti be de la Relio Christiana: y com Barcelona es Colonia Romana mes antiga del que la fa micer Hieronym Pau.

DExi lo Emperador Heliogabalo en lo penultim capitol, en lo principi de son Imperi. Y per no auer trobada cosa enlo estat temporal que fes al proposit de mon principal intent, auẽt dit lo que podia dir del Espiritual, aure de acabar ab lo que tot acaba: que es la mort. Y fonch la de Heliogabalo auent Imperat dos anys y vuyt messos: segons Sexto Aurelio Victor, Ioan Baptista Egnatio. Pero Eusebi, Baronio, Tarafa, y lo Bergomẽse diuhen: Impera quatre anys. Y que mori enlo de doscents vint y quatre de Christo. Y Beuter diu: que enlo de doscents vint y sinch. Y aparme que conforme al segon compte dels dos capitols presedẽts, auia de dir, enlo any de doscẽts vint y sis. Pero basta apuntarho axi.

Victor en la vida de Hel. Egnat. lib. 1. Tarafa. c. 18 Bergo. lib. 8 Ben. l. 1. c. 24

En lo any que mori Heliogabalo, succehi enlo Imperi y senyoria de Cathalunya, lo Emperador Alexandro Seuero. Com à mes dels ja citats assi, y en lo capitol sinquanta, escriu Lampridio. Alguns anomenam aquest Emperador Alexandro. Y aduertexen de ell que fonch molt inclinat à sentir be de les coses de Christo nostre Senyor. Y axi en lo temps, del seu Imperi respirà la Isglesia: y los Christians se refossilaren de la persecucio passada. Pero no obstant aquesta bondat del Princep, no mirant à ella, fonch la mort tant inciuil, quel talla en lo agras de sos bons penssamẽts. Y mori apres de auer tingut lo Imperi tretze anys segõs Sexto Aurelio Victor, Egnatio, Baronio, lo Bergomense y la Historia Tripartita. Y axi conforme aq̃st compte lligat ab lo q̃ poch mes amũt he dit, ve be lo q̃ diu lo matex Eusebi. Que mori Alexãdro en lo any 237. Herodiano li atribueix 14. anys de Imperi. Al qual apar seguesca Tarafa: cõ posa la mort del dit Emperador en lo any 238. Fos vn any, o laltre, ell mori molt joue. Perque segõs aduertex Sedenyo, no tenia sino 29. anys quãt mori. O trenta y hu segons Egnatio.

Aeli. Lamp. vit. impera. Aure. Alex.

Tri. l. 6. c. 6.

Hero. l. 6. 7

Sed. ti. 1. c. 1

Y no tenim memoria, de que aquest Emperador fes alguna cosa en Cathalũya: sino aduertim lo que diu micer Hieronym Pau. Que Barcelona fonch feta Colonia en lo tẽps de aquest Emperador Alexandro. Aportant per asso lo testimoni de Paulo Iureconsulto, en vna lley, que en lo cos del Dret Ciuil es final, en lo titol, de Censibus, en los llibres del Digest nou. Pero si be se mira lo que ell allega, ni diu axo: ni tal se pot inferir de alli. Perque sols diu: esser Barcelona immune de Censsos, com las ciutats de Italia. Ni

Paulo

Paulo tampoch la feu immune: sino, que fent memoria de las ciutats, que no paguan cens al Imperi, digue. Que Barcelona era vna de ellas: y que gaudia dels priuilegis de las de Italia. De modo que alli nos diu, qui la feu Colonia: y ja molt abans la auem trobada Colonia en diuersos parts. Sino que micer Pau com era Iurista, y sabia que los Rescriptos dels prudents: y sabis en Dret, tenian força de lley, y Paulo era Iurisconsulto, que visque en temps de aquest Alexandro (conforme diuhen lo Bergomense, y Bernardino Rutilio) de aqui vingue à pensar: que puix Paulo la anomenaua Colonia, fos estat ell, lo qui ab aquell rescripto li auia feta aquesta merce: y donat aquest priuilegi, y exempcio. Pero à la veritat, ja en altres llochs la auē trobada ab aquest honor y priuilegi.

Lib.1. c.92. Lib.4.c.34. §. Rescript. prudentum instit. de jus & jur. Bergo.l.8. Rut.in vita Iulij Pauli.

Cap. LIII. De l Emperador Maximino qui mogue la sisena persecucio de la Iglesia, y en ella en Cathalunya foren martyrizats S. Magi.

Essent mort lo Emperador Alexandro, succehi en lo Imperi Roma, y senyoria de Cathalūya, Lucio Maximino: q̄ per alguns es dit Iulio Maximino. Del qual escriuhen Herodiano, Sexto Aurelio Victor, Ioan Baptista Egnacio, Iacobo Philippo Bergomense, la Historia Tripartita, Hartmani Scadel, Ambrosio de Morales, Pere Anton Beuter, Antoni Viladamor, Francesch Tarafa, y Eusebi.

Herodi.l.7. Vict.in epit. Egnatio.l.1. Berg.l.8. Trip.l.6.c.6 Scad.Chro. Mo.l.9.c.43 Beu.p.1.c.42 Vilad.c.64. Tara.c.62.

Aquest Emperador Maximino tingue vn fill anomenat axi matex com ell, com apar de Iulio Capitolino. Y Luperco Vlere President de la Prouincia de Espanya Citerior, affectat à las cosas de aquestos Princeps: los posa vna publica memoria en Tarragona: segons apar de la inscripcio que tenia. La qual encara que vn poch gastada, se posa assi, en la forma que Carbonell la aporta en los seus memorabels.

Capito. vit. Cæsarum.

MAXIMINO. P. F. PM P. AVG.
PONT. MAX. TRIB. POTES. CONS.
BIS. PROCONS. .....
POSTHVM. LVPERCVS. VLERE.
PRÆS. PROV. HISP. CIT.
DEVOTVS. NVMINI.
MAGESTATI. QVAE.
EORVM.

Y tant quāt fonch Luperco affectat al Emperador Maximino, tant fonch ell enemich dels Christians, y dessemblant al Emperador Alexandro, aqui auia succehit. Y axi en odi de aquell, y de sa familia, tantost, que veu ab lo Imperi, y per consseguent poderos: conforme los mes dels ja anomenats autors, y ab ells mon pare micer Miquel Pujades, y lo autor incert del llibre quint dela Sylua de varia lliisso, S. Agusti, Luis Viues, Pau Orosi, fra Hieronym Roma, Pons de Ycart y Mexia, mogue la sisena persecucio general contra de la Iglesia: en lo any doscents trenta y set. O segōs Eusebi en lo de doscents trenta y vuyt. Y de Mariano Scoto apar, que durà tot lany 239. y fins al de 40.

Pujades.p.2. Sylua.c.17. S.Aug.y Vi. de ciu.Dei.l. 18.c.52. Orosi.l.4.c. de sex.perse Rom. lib.1. c.8.de la Republi. Chri. Ycart c.4. Mex. Impe.

De la qual sisena persecucio, notoriament sabem, auerne cabut part à Cathalunya. Perq̄ rebe martyri S. Magi en las mōtanyas de Brufragāyas: segōs escriuhē Beuser, Viladamor y mō pare. Al qual sant Morales,

Mo.l.4.c.9. Ycart.c.41. Gar.l.7.c.26

Morales, Hieronym Mariana, Vaseo, Ycart y Esteue Garibay, anomenan sanct Maximo. Y diu lo matex Garibay, que fonch martyrizat enlo any dos cents treta y nou de Christo, que seria en lo medi temps de la dicà persecucio. Pero abans de entrar en la vida del Sanct, apuntare breument: que en Cathalunya se troban tres mõtanyas de aquest nom de Brufragãyas: vnas enlo Bisbat de Tarragona, de las quals parlan dits autors: y altres sobre Rosses. Les terceres estan en Rossello. De les quals dos vltimes no dire res: puix lo martyri de aquest Sanct succehi en les q̃ diuhen aq̃stos autors esser prop de Tarrana. Y no tant prop, que no hi haja fis lleguas de camí. Y axi Beuter digue mes assertadament, quant senyalà que erã prop de Sancta Coloma de Queralt. Y si mes nos volem declarar: en lo terme de la Baronia de la Llacuna. Y los qui no volen vidas de Sancts mesclades en Historia, sino remesas à Flos Sanctorum, preuinchlos (puix he promes dirla de aquest Sanct) que jo no puch dexar de escriurer totes les q̃ sabre, per ser cosa propria del meu intent. Perque axi se veurà, que la terra q̃ patia miserable, y calamitosa persecucio, alcançaua la gloria en los esperits dels faels: y restaua ella consagrada, ab lo rega diu de la sanch dels sancts Martyrs. Que com molt be saban los Canonistas (y especialment ho nota Dominico Geminiano) ab la sanch de vn martyr restà la terra cõ sagrada: tant, que si alli se edificas vna Iglesia, no necessitaria de consecracio. Y axi, nos pot escusar de donar alabança al senyor, qui donà gloria à la terra que alcãça tals fills: y exemple de virtut, als que vuy son, y als que vindran en ella.

Cap. fundamẽts, de electic. in 6. Gemini. ibi. num. 2.

Axi que venint al proposit, eran tres germans Catholichs Christians, que per seruir à nostre Deu y Senyor ab major quietut y sociego, se anaren à las Montanyes Brufraganvas de la Archidiocesi de Tarragona, à fer vida Heremitica. Y al hu de ells, q̃ se anomenaua Magi, cabe fort de restarse en vna partida de ellas, q̃ es vuy de la parrochia de Rochamora. Ahont estigue en vna coua molts anys, exercitantse en la vida contẽplatiua, fent grans dejunis, predicant la fè Catholica, vestint silici, y fent molt aspra penitencia, fins al temps que ara anam dient. Veritat es, que diu micer Ycart, que sanct Magi viuia en Tarragona, (y quiça deuia ser natural de ella) y com era Catholich, vista aquesta persecucio, se hisque de la dita ciutat, y sen anà à las ditas montanyas. Pero lo primer se te per mes cert, per los q̃ referex fra Antoni Vicens Domenech. Diuse, y tes per cert: que la coua ahont lo sanct estaua, era, la q̃ vuy es en aquella montanya, poquet mes amunt sobre la Iglesia. Estant aqui lo benauenturat sanct, encengueu lo Præsident, que estaua per lo Emperador Romà en Tarragona. Que quiça no errariam si deyam, que era Luperco Viere: qui com auem vist assi, en vida de aquest Emperador Maximino era Presidente de la Prouincia Tarragonesa. Y com sabe lo valor y fè de aquest sanct, mandà quel prengues sen, y aportassen, en la dita ciutat. En la qual lo tingueren en preso, y ab grillons, amanaçantli moriria, sino adoraua als Deus. Y com perseueras en la fè Catholica, fonch molt maltractat en la preso, ab colps, fam, set, y altres penalitats, y afliccions. Estant, axi, obrà Deu per la sua intercessio vn admirable miracle; desliurant la filla del Præsident, que estaua endemoniada: no auent la poguda curar, los Sacerdots Idolatras, hauent dit lo Dimoni moltes vegades: que no la dexaria, sino era, manant ley Magi, qui estaua en la preso. Desliurada la donzella, pregaua à son pare, que per aquell benefici auia rebut, volgues traurer al Sanct de la preso. Y com tosauia estigues inexorable y lo fes mes aturmentar, y tingues intent de donar, y lliurarlo al poble: perque lo tindema cruelment lo matas. Aquella nit per voler de Deu nostre Senyor, se veu en la preso vna gran llum, y se obriren les presons, y hisque de ellas sanct Magi, y sen ana de la ciutat, per vna porta, que es diu del Carro, que vuy esta paredada. Y tornasen à la sua desijada Coua. Fakant lo sanct en la preso, encontinent lo anaren fercant, y tornarenlo à trobar Orant en la Coua. Ahont fonch pres ab gran furia, bofetejat, colpejat y rossegat per la Montanya auall, desde la Coua per alli ahont vuy es la Iglesia: y de rocha en

Domenech lib. 1. a 19. de Agost.

Digitized by Google

en rocha, per la gran baxada, fins al lloch que vuy es la font. Y com fossen alli, y los ministres del Dimoni tinguessen set, per ser en lo mes fort del calor, y estar cansats del cami, y del mal, que auian fet: demanaren al sant, quels donas à beurer. Y pegant ell enla dura pedra ab la punta de son bordo (com altre Moyses) fonch Deu seruit donarli aygua ab gran abundancia. De la qual los infels begueren, y se adormiren, com si estiguessen plens de vi. Entretant que ells dormian, tornassen lo sanct al vsat exercici de la Oracio: y desperts los infels, anaren à la coua, y arreba tant aquella mansa ouella, com à crueliſsims llops, lo tornaren baxar al lloch ahont es vuy la sua Isglesia: y alli lo degollaren. Amostràs aqui vna gran marauella de las que sol fer Deu omnipotent. Que essent en los darrers de Agost, alli ahont caygue la sanch, nasqueren rosers, que feren roses encontinent. Y admirablement en cada fulla tenian vna, o dos gotas de color sanguineo. Y vuy encara sen troban algunas per alli, encara q̃ pocas. Que estant per gracia del Senyor en Cathalunya tant propagada la fè, no hi ha necessitat de continuarse los miracles. Si ja nons lleua lo Senyor aquestas misericordias, per nostras culpas, pecats y poca deuocio. Es estat empero seruit nostre Senyor, que la font sens may cessar rage ab molta abundancia. Curan ab ella y ab la deuocio del Sanct, infinidas incurables malalties. Y à carregas sen aportan laygua per tota Cathalunya pera molts malalts, que nos poden posar en cami. Las altras ayguas begudas en deju, y sens vi, acostuman danyar. Aquesta ab vi amarga, y per molta que sen bega en deju no fa mal. Y si la posan al foch per courer alguna cosa, no la cou. Pero tornant al Sanct. Apres de degollat, y pujada la sua anima à la benauenturança, fonch soterrat lo seu sanct cos per alguns Christians, en lo lloch ahont esta vuy la sua Isglesia: y està sota lo altar major. Alli Deu nostre Senyor obra per intercessio sua innumerables miracles, que nos poden bonament comptar ni descriurer.

Cap. LIIII: Dels Emperadors Pupieno, Bardino, Gordiano. March, Scuero Hostiliano, y Philippo: qui fonch lo primer Emperador Christia.

VAximino perseguidor de la Isglesia, acabà com los demes: y mori en lo any dos cents trenta y vuyt, segõs Morales y Viladamor. O en lo de dos cents quoranta, segons Eusebi. Y si volem seguir al nostre Canonge Francesch Tarafa, auem de dir, que mori en lo any dos cents quoranta y hu. Hauent Imperat tres ays segons lo predits autors, y ab ells Sexto Aurelio Victor, Iacobo Philippo Bergomense y la Historia Tripartita. Tara.c.62. Victor. epi. Berg.l.8. Trip.l.6.c.

Y per mort de Maximino, restà lo domini de aquesta nostra part de Espanya, y Prouincia Tarragonesa, en poder de Pupieno y Bardino, que succehiren en lo Imperi, segons diuhen Morales, Viladamor y Pere Mexia. Que encaraque es veritat, que lo Pere Anton Beuter, Pau Orosi, Herodiano, Hartman Schadel, Tarafa, ni la Historia Tripartita, no fassan mẽtio de aquestos sino q̃ per succesſor de Maximino posen à Gordiano: totauia escriu lo Eusebi, que Gordiano matà à Pupieno y Bardino, q̃ se eran alçats ab la pretencio del Imperi. Y fonch: q̃ Pupieno y Bardino (altrament anomenat Baldino) realment apres de mort Maximino foren anomenats per lo Senat en Romà: per succesſors del Imperi. Pero lo exercit com ho sabe nols volgue tenir per tals: ansbe, prestament los marà, y elegi à Gordiano, cõ escriuhen, Ælio Lampridio, Sexto Aurelio Victor. Pomponio Leto, Ioan Baptista Egnacio, y la Historia Tripartita. Y axi justament Pupieno y Bardino podẽ ser posats en lo numero dels Emperadors, y per cõ seguent ab lo dels senyors de Cathalũya. Mo.l.9.c.43 Vilad.c.64. Mex. Impe. Ber.l.1.c.24 Oro.l.7c.de sexta.perse. Herod. l. 7. Scad. Chro. Lam. en la vida de Hel. Vict. in Epi. Leto lib.1. Comp. Romana Hist. Egnat. lib.1.

Axi q̃ auent de dir, succehi Gordiano apres les morts de Pupieno y Bardino: escriuhẽ Lãpridio, Sexto Aurelio Victor y Scadel, q̃ forẽ pare y fill de aquest nom, y q̃ Imperaren junts. Iulio Capitolino diu: q̃ foren tres, tots de vn nõ. Que apar sia asso cõ lo dels Gerions. En effecte fos hu, dos, o tres, lo Imperi de Gordiano, no durà sino sis anys, segons Egnacio, Sexto Aurelio Victor, Tarafa y Bergomense. Capito. en la vida de Ma. y en la de Gordiano.

Digitized by Google

Sabuda per lo Senat la mort de Gordiano, eligi per Emperador à vn home graue, q̃ se anomenaua March. Lo qual estãt en son palau mori subitament.

Vista la subita mort de March, torna lo Senat à fer eleccio, y en ella fonch nomenada la persona de Seuero Hostiliano. Y com aquest estaua mal, al temps de la eleccio: mori prest, de soltarseli vna vena, de la qual se era sagnat.

Estant lo Senat pera tornar à fer eleccio: rebe cartas de auis, que mort Gordiano, los exercits auian elegit per Emperador à Philippo. Lo qual benignament pregà al Senat, tingues la sua eleccio per bona. Y de aquesta manera à Gordiano succehi Philippo, segons los sobrecitats, y ab ells Ioan Corasi en les sues Missellaneas.

Missel. li. 4. c. 23.

Reberen los dela ciutat de Gerona algunas gracias, o beneficis de aquest Emperador. En reconexẽssa y grata satisfaccio de ses quals, li alçaren vna estatua en aquella ciutat dels diners dela Republica. Com se trau del pedestral de aquella, q̃ en lo any 1608. ses trobat en la matexa ciutat, que sostenia la Ara del altar major de la Isglesia de sanct Marti, del Collegi dela Companyia de Iesus: tenint en si esculpides aquestes lletres.

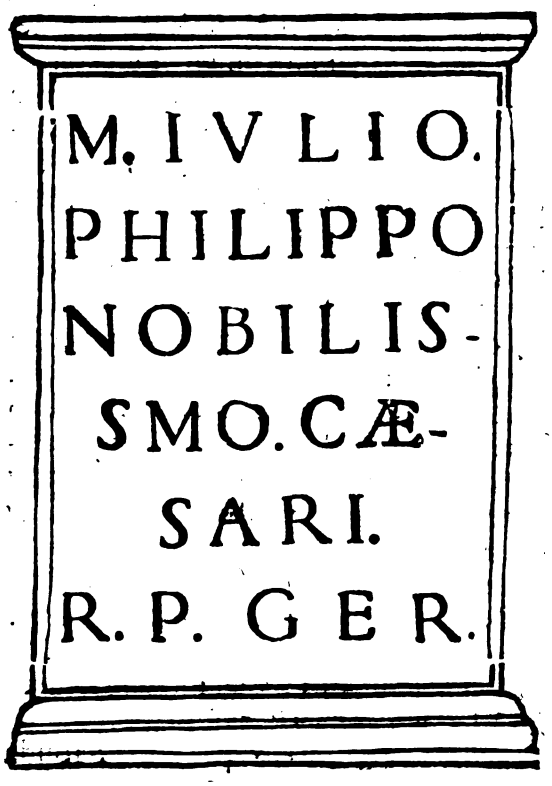

Dient: que la Republica de Gerona dedica aquella estatua al Cæsar nobilissim Marco Iulio Philippo.

Y escriuhen de aquest Philippo, que fonch lo primer Emperador Romà, que rebe la Sancta Fè, y lo nom de Christia. Y axi lo seu Imperi fou ditxos, en tenir tal Emperador, y Cathalunya tal senyor. Pronostich dels altres Phelips, que auia de tenir, y fins vuy ha tingut, y te: que han tant estimades y estiman, las cosas de la Religio Christiana. Basta asso per ara. Y preguem al Senyor haja acullit al mort en lo Cel, y inspire ab bons consells, y prospere, al que vuy viu, en septiplicat temps del Emperador Philippo. Aqui la vida fonch auara, y no correspongue à la sua bondat: puix nol acompanyia, sino à sinch anys de Imperi, segons Sexto Aurelio Victor y Egnatio. O à set anys, que diuhen Eusebi, y lo Bergomense, que Impera. Y segons aquest compte seria mort en lo any dos cents sinquanta dos, o sinquanta tres.

Cap. LV. Del Emperador Decio, qui mogue la setena persecucio contra la Isglesia: en la qual moriren sanct Lucià y sanct Marcià en la ciutat de Vich.

IMperarant Philippo, eras alçat contra de ell Decio: y mal: segons escriuhen tots los escriptors, que he anomenats en lo presedent Capitol.

Y no hi ha cosa que escriurer de Decio: que faça al nostre proposit, sino es: que Imperant mogue la setena persecucio cõtra la Isglesia: en lo any dos cents sinquanta tres, segons Ambrosio de Morales, Beuter, Paulo Orosi, y mon pare micer Miquel Pujades: o en lo any de dos cents sinquanta quatre segõs micer Luis Pons de Ycart. Y de aquesta persecucio sens posar lo any, parlan lo quint de la Sylua del autor incert, fra Hieronym Romà, Ioan Baptista Egnatio, Philippo Iacobo Bergomense, la Historia Tripartita, sanct Agusti y Luis Viues. En la qual persecucio, en nostra Cathalunya, en la ciutat de Vich, patiren martyri, los glorios-

Mo. l. 9. c. 44. Beu. p. 1. c. 21. Oros. l. 7. c. de sexta per. Sylua. c. 17. Rom. l. 1. c. 18. Egnatio. l. 1. Bergo. l. 8. Trip. l. 6. c. 7. s. Aug. y Vi. de ciu. Dei. l. 18. c. 52.

Digitized by Google

sos Sancts Lucià, y Marcià: segons se trau del Breuiari vell de aquell Bisbat, y altres nouament allegats per fra Antoni Vicens Domenec. Cõforme la relacio dels quals, la historia de aquestos Sãcts es la seguent.

Domenec. lib. 1. à 16. de Octubr.

Luciano, y Marciano, foren Ausetans, naturals de la matexa ciutat, que vuy se diu Vich: que ja en infinides parts auem dit se digue Ausa. Aquestos de sa natural profecio eran Gentils. Y com à tals foren adoctrinats, en la Nichromancia. Art, ab la qual lo Dimoni per aquell temps tenia à molts obsegats. Y ab aquesta deprauada sciencia en los principis dela jouentut desllisaren en moltas fragilitats deshonestas, encompanyia de altres jouens, cometent grans excessos. Procurant ab art del Dimoni, alcançar, lo que no podian ab medis humans. Viuia en aquella temporada en dita ciutat vna donzella Catholica, la qual era molt bella, y gallarda sobre manera. Y tant quant grans eran los dons de sa naturaleza, tant majors tenia les gracies del esperit. Perque era gran seruenta de Deu, castissima, y de tanta puresa y netedat, que no sols se abstenia de casar: pero auia votada, y guardaua perpetua Virginitat. Y me apar ami, que sols aquesta, bastaua à refrenar las malas llenguas, dels qui han introduhit per vulgar prouerbi, à les dõzelles de Vich. Que sens dubte ab lo bon exemple de aquesta, no pot ser altra cosa, sino que totas caminan purissims passos, y tenẽ castissims costũs. Aquestos feyan tant gentil dona aquesta sancta donzella (lo nom de la qual ygnoram) que engalanada, y arreada de tals joyes y abillaments, redoblaua sa gentilesa, y enamoraua als galants, y prendaua als honests. De manera, que tots posauan los vlls en ella. Y entre altres Luciano, y Marciano se enamoraren mes de sa gentilesa, que de ses virtuts. Solicitaren la moltes vegades, pera que corespongues à sos torpes, y sutzes apetits. Pero vist, que no podian alcançar cosa alguna de sas pretencions, ab lart Magich posaren de permitg lo Dimoni, pera ferla consentir à sos mals proposits. Y vist que nols aprofitauan los cõjurs, apretaren fortissimament al Dimoni. Lo qual los respongue dihent. Que ell no tenia poder sobre de aquella donzella: per quant adoraua à Iesuchrist, que fonch crucificat per la salut del home, y la guardaua y defensaua, que no per des sa virginitat. De la qual resposta resta ren Luciano y Marciano pasmats, y atonits. Y Deu nostre Senyor, que inspirà en las llurs entranyas, los posà vn remordiment en ellas, que vingueren ab ell à conexer, qui era Deu, y qui ells. Y axià cap de dies, digue lo hu al altre. Molt es poderos Iesuchrist: puix com à Senyor de totes les coses, te poder sobre los Dimonis. Conuertiamnos à ell, dexat lo enemich del home, aqui fins assi auem seruit. Y dit asso, moguts del Esperit Sanct, cremaren tots los llibres de aquella praua, y mala sciencia, cõuertintse deueres à Deu nostre Senyor. Y fentse Cathecumenos, y apres rebut lo Sanct Baptisme, pujaren à les mes desertes montanyas, y feren alli molt aspra penitencia, menjant lo demes temps sols pa, y aygua, dejunant, vsant los cilicis, disciplines, y oracions. Apres, à cap de temps, adoctrinats ja per lo Esperit Sanct, que alli ahont ell vol espira: baxaren del desert, y predicaren la Ley Euangelica, mostrant la veritat de ella, y repre nent los errors dels Gentils. Ensengueren se alguns en hira de sentir asso, y presos, y lligats, los aportaren à Sabino, que en la ciutat de Vich estaua per President. Interrogals Sabino de moltes coses: à les quals li respongueren: y jo dex de referir per breuiar, acontentantme sols en dir. Que manantlos, sacrificassen als falços Deus, y no volent ells obehir, ordenà Sabino, que fossen cremats ab viuas flamas de foch. Y posats axi al supplici, fent gracies al Senyor, quels auia desslliurats del error dela Gentilitat, donaren la vida presẽt per la eterna. De la qual ab corona de martyri gosan per sempre sens fi. Moriren aquestos Sancts à vint y sis de Octubre, del any de nostra salut dosents sinquanta dos. Reposan les santes reliquies de aquestos, en la sua ciutat de Vich, en vna Capella propria de la inuocacio, en la Isglesia de Sanct Saturnino. Lo com se trobaren, quiça Deu volent se dira en son lloch. Fa lo Senyor moltes misericordies à la dita ciutat, fentla hufana, y dichosa ab la multitut de miracles, que obra de

Digitized by Google

cada dia per medi de ells. Dichosa ella que merex tenir faels Ciutadàs, queu son vuy de la celestial y triumphant Hierusalem.

Ab asso acabam lo quey auia que dir, de aquesta setena persecucio. Dexant sols aduertit, que encara que molts, com mon pare micer Miquel Pujadas, y Hernando del Castillo, digan: que en aquesta persecucio vingue Dacià en Espanya y martyriza sanct Feliu, sanct Colgat, sancta Eulalia, y altres innumerables martyrs, saluat lo respecte paternal, asso fonch error. Per que los dits Sancts no partiren fins à la decima persecucio: cõ en son lloch veurem.

Pujades, p. 2 Cast. li. 1. c. 1

Y Acabem aquest capitol, ab la mort de Decio, ab la qual se acabà son imperi: auentlo tingut dos anys segons la Historia Tripartita, y Pomponio Leto. Si ja no li ajustam mitg any mes, com volen Ioan Baptista Egnacio, Sexto Aurelio Victor. Y perque sobre de asso hi ha varias opinions, refereschme al Bergomense.

Trip. l. 7. c. 1 Leto, lib. 1.

Capitol. LVI. Dels Emperadors Hostilia, Gallo, Volusiano, AEmiliano, Valerià y Galieno Decio, son fill, qui mogueren la vuytena persecucio contra la Isglesia.

MOrt Decio, escriu Ambrosi de Morales que lo Senat eligi Emperador à Hostilia. Pero, perque mori de prest, ferit de Pestilencia segons Sexto Aurelio Victor, degue venir de aqui, que per tots los altres ja allegats en los dos presedents capitols, nos fa memoria de Hostilia, sino que per successor de Decio posan à Gallo, y à son fill Volusiano.

Mo. l. 9. c. 43

Victor, in epit.

Demanera, que Gallo, y Volusiano son fill obtingueren lo Imperi de Roma, y senyoria de Espanya, succehint en ell apres de Hostilià, qui per sa prompta mort no gosà de Imperi, à be que fos anomenat Emperador. Y diu Morales, que lo Imperi de estos comensà en lo any 255. Si ja no fonch en lo de 254. com volen Eusebi, y Mariano Scoto. Y no trobant de ells, o de son tẽps, cosa que sia de notar en nostra historia, bastaria dir, que imperaren dos anys, segons la Historia Tripartita, y Sexto Aurelio. O quatre mesos mes segõs Eusebi, y Scoto. O segons Ioan Baptista Egnacio, vuyt mesos de mes.

Tripartita, li. 7. cap. 17.

Egnac. lib. 1.

Succehi apres en lo Imperi Æmiliano: auent vençuts à Gallo y Volusiano, conforme escriuhen Eusebi, Mariano Scoto, Egnacio, y Pomponio Leto.

Leto, lib. 1. cõp. Rom. historia.

Y en lo matex tẽps, los del exercit, que estaua en los Alpes, eligiren per Emperador à Valerià, sens saber lo que passaua ab Æmiliano. Y cõ los del exercit de aquell saberen lo que auia succehit en los Alpes, mataren ells matexos à Æmiliano, auẽtlo obehit per Emperador sols tres mesos. Y axi resta Valerià en lo Imperi. Lo qual gouernà juntament ab son fill Galieno, qui tambe fonch anomenat Decio. Conforme tot asso se trau dels sobre citats escriptors.

Aquestos Emperadors Valeri (o Valerià) y Galieno son fill, mogueran la vuytena presecucio contra la Isglesia: com ho escriuhen Ambrosi de Morales, mon pare micer Miquel Pujades, lo incert autor del quint de la Sylua de varia llisio, fra Hieronym Romà, en la Republica Christiana, Francesch Tarafa, la Historia Tripartita, sanct Agusti, y Luys Viues, en los de la ciutat de Deu, y micer Luys Pons de Ycart. Y com apar de Eusebi, y Mariano Scoto, degue ser tantost en lo principi de son Imperi, que fonch en lo any 255. segõs los matexos Eusebi, y Scoto.

Pujades. p. 2. Sylua, ca. 8. Rom. lib. 1. cap. 18. Taraf. c. 67 Trip. lib. 7. cap. 1. y 2. Agusti, lib. 18. cap. 52. Ycart, c. 4.

Y de aquesta persecucio cabè sa part à Cathalunya, en las personas, que en lo seguent capitol direm.

Capitol. LVII. Dels Martyrs sanct Fructuos Archabisbe de Tarragona Auguri, y Eulogi, sos Diacas.

NO se exhimi Cathalunya de la persecucio de Valerià, y Galieno, per no perdrer ab vna breu calamitat, vna perpetua gloria, y eterna fama. Y pera que la alcanças, volgue visitarla lo Senyor ab los treballs, y ella li volgue donar lo fruyt de la Fè, que tenia en si plantada. Perque cõ se trau del Pòeta Prospero, en vn Hymne particular, y tambe dels Breuiaris vells de Tarragona, y Barcelona: y dels Archiepiscopologis,

Prosper. in Fructolila. Breuiaris al 12. de Ianer, en las llissions de la festa.

Digitized by Google

gis, o Cathalagos dels Archabisbes de Tarragona, que van impresos en los volums de las Constitucions Prouincials Compilades per los Archabisbes don Hieronym de Oria, don Antoni Agustí, y don Ioan Teres: y se trau de micer Luys Pons de Ycart, de Petro de Natalibus Bisbe Equilino, de Ambrosi de Morales (qui allega à molts de altres) del Canonje Francesch Tarafa, del pare Ioan Mariana, del Martyrologi Romà, y alli Cesar Baronio: de Vaseo, y fra Antoni Vicens Domenech: foré en aquesta vuytena persecucio martyrizats en la ciutat de Tarragona, los glorioſos sancts Fructuos Bisbe de dita ciutat, Auguri, y Eulogi, sos Diacas. Y aquestes son les tres pedres precioses ab las quals diu lo Pòeta Prospero ques presentarà Tarragona deuant la Diuina Magestat lo dia del Iudici. Dient de ella en diferent lloch del ja citat estes paraules.

Ycart, c. 41. Bis. Equili. lib. 2. ca. 10. Mor. lib. 9. cap. 47. Taraf. c. 67. Mari. lib. 4. cap. 10. Martyr. als 22. de Ianer. Domen. li. 1. à 21 de Ione.

Tu tribus gemmis diadema pulchrum
Offeres Christo, genitrix piorum
Tarraco. Intexit cui Fructuosus
Sutile vinclum.

Pero abans de passar mes auant es be aduertir lo lector: que he anomenat à sanct Fructuos Bisbe, y no Archabisbe: no perq̃ nou fos. Sino per quant en aquell tẽps encara se anomenauan axi. No vsant lo nom de Archabisbe: sino de Bisbe de Prima Sede. Que axi anomenauã llauons als Metropolitans com veurem baix en altre lloch parlant de alguns Concilis de Espanya. Y axi parle conforme al temps del qual vaig escriuint. Y lo que toca al martyri de aquestos Sancts passà de aquesta manera.

Estaua en la Espanya Citerior per President dels Emperadors Valerià, y Galieno, y residia en la ciutat de Tarragona Æmiliano son Prætecte, en lo temps que los Emperadors auian manat perseguir als Catholichs. Y en lo matex temps tenia la Sede Pontifical de aquella, sanct Fructuos. Del qual son de notar dos cosas: la vna que à be que per conjectures suspitem, que ja abans hi hague Bisbe en Tarragona, com ho aduerti en altre lloch, tamen, nin tenim certa sciencia, ni sabem los noms de algu altre primer si acas loy hague. Y axi micer Ycart, à sanct Fructuos li diu primer Archabisbe de Tarragona. La segona, q̃ diu Morales, es. Traures de sanct Isidoro: que fonch sanct Fructuos natural de la matexa ciutat. Cosas totes dos tant honorificas per aquella ciutat, que per ser de si tant engrandides, no les vull encarir mes. Estant aquestos dos Archabisbe, y Prætecte en dita ciutat, tenint Æmiliano lo manament y orde dels Emperadors, y sabent, que Fructuos Bisbe, Aulogi, y Euguri sos Diacas no voliam obehir lo edicte dels Emperadors: que manaua à tots los Christians, dexada la Fé Catholica adoressen als Idols, y Deus falços, que ells colian y veneravan: enuia per aquells vn dia de Diumenje, quatre soldats, que entre altres se anomenauan Aurelio, Festucio, Helfo, y Polencio, pera que los capturassen, y aportassen deuant de ell. Estauan los Sãcts en la Isglesia (que diu micer Pons de Ycart, era alli matex ahont vuy es la del sanct Fructuos) y anaren alli los soldats. Pero quant hi arribaren ja no hi foren los Sãcts. Que acabats los officis, se eran recullits à ses cases. Era hora tarda, y closa la nit, y sanct Fructuos era ja en lo llit, quant tocaren à la porta los soldats, que no trobantlo à la Isglesia lo venian à cercar alli. Y axi com lo sanct Bisbe senti los ministres de la injusta Iusticia, se lleuà, y tot descals los anà à obrir la porta. Y sabent que Æmiliano, lo demanaua ab sos Diacas, y que axi conuenia anar deuant de aquell, encontinent se calçà, y acompanyat de sos Diacas comparegue deuãt lo Prætident. Lo qual aqui matex los manà capturar, y que presos, y ligats fossen posats empreso. Ahont estigueren sis dies detinguts patint en extrema manera. En estos dias molts dels Tarragonesos anauan à visitar als Sancts, y nit y dia estauan alli: qui aconçolantlos, y qui pregantlos, supplicassen à Deu per tots. Alegranse los sancts ab totes aquestes coses, esperant ab gran contento la corona de les sues passions. Y aconsolaua lo glorios sanct Fructuos als quil visitauan, mostrant gran voluntat al martyri. Y diu Morales: que sanct Fuctuos estant en la preso bateja à molts, que ab la predicacio auia conuertits. Y particularment à Rogaciano.

Digitized by Google

ciano. Qui Catheqüizat y batejat, estigue alli ab ell aquells sis dies. Era lo dia de la sexta feria (que à nosaltres es lo Diuendres) quant los Sancts foren trets de la preso y aportats deuant de Æmiliano. Lo qual als vns y als altres feu diuersos interrogacions. Y trobantlos constants en la Fè, vist que ab paraules, prechs, ni amanaçàs, los podia torcer de son sanct propositt, y induhir à la adoracio de sos Idols, manà, que tots tres vius fossen posats en vn foch, y en aquell cremats. Y axi forē trets à la plaça, vuy dita del Corral, segons diu micer Ycart. Ahont estant aguardant los Sancts la execucio de la sentencia, dolèsse de ells lo poble, los aportà que menjar y beurer. Pero sanct Fructuos digue: que no era hora de menjar aquella, per quant no era encara la de Nona. Y assò per no trencar la feria, o dejuni, la qual feria ja ell auia solemnizada, celebrant lo sanctissim Sacrifici de la missa en la preso. Y estant axi vingue à ell vn Lector seu, ques deya Augustal. Y digueli plorant. Quel volia descalçar. Pero sanct Fructuos nou permete. Sino que ell matex se descalçà, dient: que deles sues propries mans volia posar sos passos en llibertat, per anar al martyri. Tambe vingue à ell Felici, o Fœlix, que en nostre Cathala se din Feliu: y prenèt lo per la ma, lo prega, ques recordas de ell. Al qual sanct Fructuos digue: que era necessari ques recordas de tota la Isglesia Catholica. Y en assò entrà lo sanct ab sos Diacas, Auguri, y Eulogi, en lo foch, quels estaua esperant. Lo qual ab sa voracitat prest consumi los lligams, quels teniã las mans presas apart de tras. Y soltes aquelles las alçaren al cel plegades. Supplicàt al Senyor los fes gracia que morissen en lo Martyri. En lo qual cantant, y lloant la incomprehensible Trinitat Sanctissima, donaren las animas al Senyor. Babilonio, y Emigdonio, que eran familiars del Præsident, y vna filla del matex Præsident, que desde vna finestra del seu Palau mirauan la rigurosa execucio: veherē en la matexa hora las animas dels Sancts coronadas de gloria. Y al matex punt cridaren al Præsident, que las vingues à veurer. Y no fonch Deu seruit consentir, que les pogues veurer. En la nit niolts y diuersos Catholichs vingueren à reculir les cendres, y ossos dels Sancts, prenentne cada qual qui mes podia. Y la matexa nit los aparegueren los Sancts, y los digueré. No era raho, que sos ossos y cendras estiguessen ab tanta separacio, y diuisio: q̄ mes just era, estiguesen tots en vn lloch, ab dessencia. Majorment, puix tots eran de vna matexa ciutat, los quils tenian. Y perço lo endema, conferint los Catholichs aquesta visio los vns ab los altres, ajũtaren aquellas Sãctas reliquias, y collocarenlas en la Isglesia de sanct Fructuos baix lo altar major. Temps apres la major part de ellas fonch aportada à Genoua. En Barcelona en la Isglesia, y en la matexa Caxa en ques guarda y venera lo Cos de la Verge Sancta Madrona, en vna Caxeta dins la de la Sãcta, estan bona part de ellas. Tambe en la ciutat de Manresa, ne tenan part. Com y perque anaren à Genoua, y quant vingueren à Barcelona, y Manresa, son cosas, que volen capitols molt de persi. Si Deu es seruit darme vida per seruirlo, y gracia en cõtẽtar ab aquesta obra los animos Cathalãs, en sos llochs, y temps: promet cumplida relacio de tot. Que per ara basta dir assò, que passà en aquest temps. Y si li apar al lector, que he feta falta en no posar lo any en que succehi lo martyri de aquestos Sancts: lija lo capitol seguent, que alli trobara la satisfaccio de la sua demãda, y la mia disculpa.

Cap. LVIII. Dels Sancts martyrs de Tarragona Verona, y Zenon, y auerigüacio del fet y del temps.

EN aquesta matexa persecucio octana de la Isglesia, que mogueren Valerià, y Galieno, y al ques compren dels que prest allegare, sots la Præfectura del propri Æmiliano, escriuhē Mariano Scoto, y micer Luys Pons de Ycart. Que en la matexa ciutat de Tarragona, foren coronats de martyri Verona, y Zenon. Y no diuhen quina manera de martyri patiren. Ni de Verona escriuhen lo estat. De Zenon diu Scoto: que era Bisbe. Y no diu de ahont. Io cert desijos de acertar en tot (que assegur de mi, que si m faltan, saber, y poder: no falta voluntat

Scot. Chro. Ycart, c. 41

voluntat Cathalana) he procurat ab mol-
tas veras trobar alguna llum de asso. Y
Martyrol. à 11. de Abril. sols en lo Martyrologi Romá, y sobre ell
en Cesar Baronio, ho trobada memoria
de Zenon Bisbe y martyr de Verona: que
pati en aquesta matexa persecucio. Y al
primer encõtre me enganyi: pensant, que
micer Pons se era enganyat. Y si ell sol ha
gues feta memoria de Verona y Zenon:
jo haguera perseuerat en mon error, en
pençar, que ell so fos enganyat, sent dos
perçonas à Verona, y Zenon, per voler
dir: que Zenon Bisbe de Verona pati en
aquesta Persecucio. Pero puix ell diu que
Verona, y Zenon, patiren en Tarragona,
y Mariano Scoto diu, aquestas paraulas.
In Hispania, vrbe Tarracona, Verona, Zenon Episcopus, Fructuosus Episcopus, Auguriius, & Eulogius Diaconi. De aqui vinch à con-
fessar: que no se equiuocá Ycart, sino que
es axi, que foren Verona, y Zenon, dos per
sones. Y si be restam en lo dubte de ahõ
ora Bisbe Zenon: y qui era Verona. Tota
via, auem fet lo descarrech, en no passar
per silenci, à aquestos nostres Sancts.

Empero, en auerigmar lo any en que
patiren Fructuos, Auguri, Eulogi, Vero-
na, y Zenon, escriu micer Ycart, que va-
rian los autors tãt, que ell no sab que afir-
mar. Y es axi. Perque si volem dir, q̃ puix
aquesta persecucio tingue principi en lo
any 255. o 56. de Christo, que foren los pri-
mers del Imperi de Valerià, y Golieno,
perço hagues de esser en lo matex temps
lo martyri de aquestos Sancts: hixnos de
traues Reginio Monjo, allegat per lo ma-
tex Ycart, dihent. Que patiren, en lo any
209. Y asso no pot esser. Perque en aquell
any ja auia cessat la quinta persecucio, cõ
verem en lo capit. 49. Y perque en aquell
any, encara Gõdimaro tenia lo Pontificat
de Barcelona. Y no loy haguerã per mes,
auent morts à aquestos dos altres Bisbes
Fructuos y Zenon. Y axi pens jo, que ja
tenia quietut la Iglesia en aquell any 209.
O almenys, si com diu lo matex Reginio
moriren aquestos Sancts Imperant Vale-
rià, y Galieno, no pogue ser en lo any 209.
perque à les hores no imperaua sino Se-
uero. Per altra part, molts dels que ha se-
Domenech lib. 1. à 21. de Iancr. guits fra Antoni Vicens Domenech, diu-
hen: que aquests Sancts patiren en lo any
259. Y no es molt fora raho. Per lo que en-
cara en aquest any se deuia anar cõtinuãt
la persecucio moguda, en lo any 255. o 56.
Ara lo Archabisbe dõ Hieronym de Oria, Oria, Catal. dels Archa.
successor de sanct Fructuos, diu. Que pa-
tiren aquestos Sancts, de qui parlam en
estos dos capitols, en lo any 264. Y lo mi-
cer Ycart, se decanta y referma mes, en
lo any 62. Y los dos Archabisbes don An-
toni Agusti, y don Ioan Teres, diuhen: pa- Agust. Catal. dels Archa.
tiren en lo any 265. Pero no pot ser. Per-
que Eusebi y Mariano Scoto testifican,
que Galieno restituhi la pau à la Iglesia,
en lo any 262. Demanera, que aquestos
Sancts no pogueren patir en 265. que ja
auia tres anys q̃ la Iglesia gosaua de pau.
Y de aqui se inferex. Que tampoch no pot
ser lo que escriuhen lo para Ioan Maria- Maria. li. 4. cap. 10.
na, y Mariano Scoto (oblidat aquest del
que poch abans auia dit) q̃ patissen aques-
tos Sancts en lo any 269. Perque las horas
ja auia sis, o set anys, que la Iglesia estaua
ab sociego, y quietut, per la dita pau, que
li confedi Galieno. Y tambe perque si ere
hem à Eusebi y à altres q̃ en lo capitol 59.
allegare, en lo any 266. Tarragona fonch
assolada per los Alemans: y no la trobam
restituhida fins à la circumferẽcia del any
286. en temps del Emperador Caro, com
veurem en lo capitol 68. Y axi si en lo any
269. no estaua en ser la ciutat, compodian
residir en ella los Archabisbos, y Prefectet
y seguirse alli los martyris de aquestos
Sãcts? No aporta cami. Tambe se, que no
ha faltat, qui diguès (segõs referex micer
Ycart) auer patit aquestos Sancts, en lo
any 289. Pero fonch error manifest. Per-
que à les hores no imperauan Valeria, y
Galieno, sino Diocleci, y Maximili. Tam
be, que destruyda Tarragona per los Ale
manys en lo any 266. de aqui enlla estigue
setanta anys, que no tingue Pontifice: com
veurem en lo capitol seguent. Y axi en lo
any 289. no pogue tenir à sanct Fructuos,
per martirizarlo en aquell any. Demanera, que de tot assi se inferex: que lo mes
cert es: que patiren aquestos Sancts, en la
circumferencia del temps, que va desde l
any 256. que comença aquesta persecu-
cio, al de 262. que acabà, restituynt en ell
Galieno la pau à la Iglesia.

Ara sols aduertire, que Reuter, y Vasco,

volen

volen que en aquesta vuytena persecucio succehis lo martyri de sanct Narcis de Gerona. Pero jo seguint à molts altres en tench, succehi en la desena persecucio, en temps de Diocleciano, y Maximiliano, y axi alli ne fare la deguda mencio. Que ara basta auerho aduertit axi.

Capitol. LIX. Com los Alemanys baxaren fins à Espanya, occuparen la terra y destruyren Tarragona y estigueren dotze anys en Espanya.

S. Anto. tit. 7. cap. 8. §. 1 Oros. lib. 7 c. de octaua persecucio. Mari. lib. 9. cap. 48. Taraf. c. 67. Ycart, c. 10. Sabel. Aene. 7. lib. 4. Garib. lib. 7 cap. 34.

IRause de Hartman Scadel en la Coronica del mon, y de sanct Antonino de Florença, de Paulo Orosi, de Ambrosi de Morales, del nostre Canonje Francesch Tarafa, de micer Luys Pons de Ycart, y de Sabellico, que en aquest temps dels Emperadors Valerià, y Decio Galieno, que segons Esteue Garibay, y Ioan Vaseo, corria lo any 265. de Christo nostre Senyor: los Alemanys, à les hores, enemichs del Imperi Romà, gent de sa naturalesa barbara, y fera, baxaren per Italia, y França. Y en lo any 266. segons escriu Eusebi, entraren en Espanya. Talant destruhint, y arruynant, tota la terra per ahont passauan. Tãt, que en molts llochs no restauan sino poques coses en senyal y memoria de tanta calamitat y desuentura.

Ab la vinguda dels quals, sentiren les parts de Cathalunya grans afliccions, miserias, y treballs. Perque escriuhen Euse- Beu. l. i. c. 24 bi, Beuter, micer Ycart, Morales, Paulo Orosi, y micer Hieronym Pau en la Barcinona, que entrats los Alemãys en Cathalunya, arribaren àla ciutat de Tarragona: combateren y oprimiren, venceren destruyren y assolaren aquella. De tal manera, que (segons se llitg en los Cathalagos dels Archabisbes, en lo presedent capitol citats) estigue molt temps sens habitants yerma: y per espay de seranta anys sens tenir Archabisbe. Y la antiquitat del tẽps, falta dels escriptors, y la ventura nostra son tals, que nons donan lloch à relatar los fets de armas, llarch, o breusiti, fams, plors, crueltats, fochs, insendis, robos, morts, y altres coses, ques pot tenir per cert, passarian en la desolacio de vna ciutat tant noble com aquesta. Pero discorrega vn bon enteniment, lo que patirian moltas altras ciutats y pobles de Cathalunya, per ahont auian de passar aquests Alemanys abans de arribar à Tarragona, venint (com venian) baxant de França.

No se quin estat tingue la ciutat de Barcelona. O per millor dir: no se quin bon Patro la empará en aquesta aduerça fortuna, guardant la de mal, y prosperant la en temps de atricio, y diminucio. Si fonch peruentura lo esdeuenimẽt ordinari: que no dona mal à vns, que no sia en benefici de alguns altres. Que en effecte la calamitat de Tarragona fonch bona sort pera Barcelona. Per quant diu micer Pau: que destruyda la vna vingue à crexer y aumentarse la altra. Pẽs jo que molts qui escapauan de la cruel tempestat de Tarragona, deuian venir, à recullir y repatriarse en Barcelona. Y axi degue crexer en numero de habitants, y edificis, siti y casas. Per apart de fora la muralla vella, y deues los barris que vuy son de la Parrochia de nostra Senyora del Pi, desde la Plaça Noua, y de Sancta Anna, à la Boqueria, ahont eran las casas que feu Marco Porcio Cato (cõ he dit en son lloch) y de aqui Lib. 3. c. 48. deues la plaça de la Trinitat, carrer dels Escudelles fins al carrer Ample. No dich poblassen tot axo: sino, que si poblaren, auian de poblar per aqui. Perque las parts que cauhen deues los carrers de sanct Pere y la Boria, sabem certamẽt no estaua encara poblats, o almenys estauan arruynats quant Ludouico Pio, cobrà la ciutat de poder de Moros. Y axi matex dels carrers, y baces de Besea, y del Regomir, quels pobla lo Rey Gamir Moro: cõ en son lloch se dira si Deu es seruit, y hi ha persones, que de mos treballs se acontenten.

Axi que tornant al proposit. Escriuhen Beuter, y Ycart: que destruyda Tarragona, los Alemanys se tornaren à la volta de França per lo Port de Andorra, en los monts Pyrineos. Y que alli, al passar, posaren vna Anella de ferro molt grã: perque restas memoria de son passatge. Pero (vol Deu) y que de cosas se diuhẽ de aquestas Anellas, de Andorra, y Altalauaca. Recorden

Digitized by Google

Lib.1.cap.5. y li.3.ca.66. dem auerne ja parlat en altre lloch, quãt escriuigui dels Tropheos de Pompeyo. Y sera forços tornarne à fer memoria en altre lloch. Y axi no se qual opinio sia mes verdadera.

Fos conforme he dit assi, o no: anem al cert. Que es exirse los Alemanys de Cathalunya. Aduertit empero primer acerca de asso. Que si be los sobre citats escriptors no diuhen, com sen anaren los Alemanys de Cathalunya: es cert no sen hisqueren de sa plana voluntat: ni aqui matex, que hagueren destruyda Tarragona, com ho posan per acte continuo, y ab tracte succeciu los predits autors. Que ans be se trau de Orosi (al qual segue xen no Esteue Garibay, Viladamor, y Ambrosi de Morales) que per temps de dotze anys que estigueren en Cathalunya, continuament los dura la guerra contra los pobles de ella. Y sabut asso: del modo y manera que passà, per qui, y quant foren llãçats dela terra dire apresen altre lloch. Que per ara la concurrencia del temps me crida per adiferent materia.

Garib.lib.7 cap.15.y 41. Vilad.c.64. Mor.d.c.48

Ca.61.c.64.

Capitol. LX. De la Epistola Decretal que Papa Sixto segon escrigue als Bisbes de Cathalunya: y de la antiga vnio ab la Santa Iglesia Catholica Romana.

AB tanta borrasca com en aquest temps, corria per Cathalũya, ablas crueltats dels barbaros Alemãys: y lo temporal que anaua (com solem dir) tãt de rota: sens dubte, no pogue ella estar molt pascifica, en lo estat Ecclesiastich. Per quant ja es mal vell, y acostumat: que en donar los Seculars en ser Tyrans (perdentlo temor à Deu) no tinguen respecte à sos ministres. Ans be en vilipendi, del Senyor, no sols los occupen las temporals rendas ab ques tenen de sustentar; pero encara, per donar disfraç à sas iniquitats y malicias, vullan conexer de las personas de aquells: ab motiu, y escusa de delictes, depositant y priuantlos de las prebendas y dignitats. Vinch à conjecturar y dir asso: per lo quem apar auerne trobat rastre en lo Volum primer dels Concilis generals de la Iglesia, en vna Epistola Decretal de Papa Sixto segon (qui viuia en aquesta temporada) despedida per als Bisbes de Espanya. Feta en lo Consulat de Valeriano y Decio. Que per ser ells estats tres vegades Consuls, no podre fermament dir, si fonch feta en lo any 266. o en lo de 267. o en 269. de la Natiuitat de Christo nostre Senyor. Seguint lo compte de sanct Dionys posat en lo matex Volum. Si ja conforme al compte de Mariano Scoto, no fos estada feta abans, en lo any 262. En lo qual (y per vna sola vegada) posa à aquestos dos Consuls. En si lo Papa escrigue aquella carta. Y si be en los seus principis anaua demostrant gran alegria y cõtento: de auer entes, que tots tenien gran vnio y conformitat, en la obseruança dels preceptes Apostolichs, y ritos Ecclesiastichs: cõforme al orde, que los Sancts Apostols, y los successors de aquells estatuyren. Referintlos de asso moltes gracies. Animantlos ab doctrines, autoritas, y exemples: confortantlos, y esforçantlos, ab sanctas y pisimas paraulas, à que no dexassen tãt bon cami com tenian comensat, ni se apartassen de la via y cami de la institucio Apostolica. Ans aquella guardassen, y obseruassen, com à membres, axi com se guardaua en lo cap de la Iglesia. Totauia per altra part los amostraua gran sentiment: permetessen de q̃se acceptassen accusacions contra dels Bisbes, y los priuassen y depositassen de sas dignitats, y ordes: espoliãt los de sos bens, proposant les accusacions deuant de Iutges seculars. Sabent, que nols pot priuar, qui no te poder de Crearlos: y permetent esser judicats moltes vegades absoles vanes, y occultes presumpcions, y friuols indicis, en sa especie no ben prouats. Manantlos que de aqui aldeuant, no permetessen tal. Sino q̃ si algu proposas alguna accusacio de crim contra algun Bisbe fos deuant del Summo Pontifice, y no en altra part. Hay tambe en aquella Epistola moltas altras cosas, que asserca de asso se tenen de obseruar, la relacio de las quals no fa per al present proposit. Los Canonistas que las volran saber, las podran trobar en lo Decret de Gracia, ahont hi ha bon tros de aquesta Epistola.

Gratia in can. siquis cõtra Episcopos can. accusatio. 2. q. 7. can. & fratt. 9. q. 3.

De ahont se traghen dos cosas. La vna

la

la miseria, he dit, que patia Espanya, en volerse los seculas entremetrer de les persones dels Bisbes, conexer de la vida, y costums de aquells. Quels depositauan, y priuauan de las Dignitats, y espoliauan de sos bens: o à parlar mes clar, los robauan aquells. Aportantho ab tal rigor, que las demes vegades sens causa, y sols per satisfer à sos apetits y voluntat, procehian contra de ells. Y encara que la Epistola no diga paraules de las quals se puga expressament traurer, que tal maldat passas en Cathalunya: es cert, que deuia passar, alli ahont era la major furia dela Tyrania secular, y alli ahont y auia mes barbara força, que libera voluntat. Y alli ahõt era tant gran la seuicia y crueltat dels Alemanys, cõ en lo presedent capitol auẽ dit.

Segonament se trau de assi: la obligacio te Cathalunya: en guardarse del veynat de alguns pobles de França. Que qui tãt se precia (y ab raho) detenir Noblesa anti ga, estara be se precie, y estime, de aquesta tant antiga vnio ab la Isglesia Sancta Catholica Romana. Y si menester es, per cõseruacio de aquesta vnio, perda, bens, sanch, vida y tot quant te. Y done gracies al Senyor, que à be en lo temporal en la Era de que anam escriuint, li donas flagel: totauia lo cor dels crehents, era tot hu (com se diu dels Sancts Apostols y dexebles de Christo enla Primitiua Isglesia) y estigue lo poble sempre en la vnio y Fè Apostolica Romana, com si fos estat tẽps pacifich, y quiet.

Tambe aduertiran los curiosos: que si nom engany: aquesta Epistola de Papa Sixto Segon, es la primera Epistola Decretal que jo he vista, pera Espanya. Y notes be: perque aprofitarà pera moltes coses.

Capit. LXI. De com se alçaren trenta Tyrans en lo Imperi, y lo senat eligi à Posthumio, qui resisti la furia dels enemichs del Imperi.

NO foren los Alemans assoles, los que se atreuiren al Imperi Romà, y lo afrontaren en las entradas de Italia, França, y Espanya: que ans be, sos propris Regnicolas, y Capitans Imperials, li causaren grandisims detriments en lo estat, ser y honor. Perque passant axi les coses sobre referides, escriuhen Hartman Schadel, y sanct Antonino de Florença: que per ser lo Emperador Galieno molt remis, fluix, y descuydat en ses coses, y molt vicios en los costums: se li alçaren molts Tyrans, en diuerças parts del Imperi. Y escriu Pere Maturi en las addicions à sanct Antonino: que aquestos foren trenta. En lo qual numero concordan, lo nostre Pere Antoni Viladamor, Ambrosi de Morales, Ioan Baptista Egnacio, y Pere Mexia. Pero es de saber: que no se alçaren tots en vn instant de temps: sino en diferent. Y algun en vna part, altres en altre y diuers temps: y en vna matexa Prouincia vns tras altres. Qui volrra, ho podra veurer en lo que de aquells han escrit, los sobre citats autors. Y particularmẽt Pau Orosi, Trebelio Polion, Sexto Aurelio Victor, y Esteue Garibay, als quals me refereisch.

Y vehent lo Senat Romà les coses del Imperi tant perdudes: per donarlos lo cobro posible, y procurar nose estragassen mes: en lo any 270. de la Natiuitat de Christo segons Eusebi eligi, y crida à Posthumio, valeros Capita Romà. Y donant li la Purpura Imperial, li encomanà lo gouern, y restauracio del Imperi. Veritat es, que no falta qui diga: que Posthumio matex sel prengue Tyranicament estant en Frãça: com escriuhen Scadel, Mexia, Eusebi, y Philippo Bergomense. Y lo matex apar entengueren Sexto Aurelio Victor, y Garibay, com diguerẽ. Que Posthumiõ (al qual Sexto Aurelio anomena Cassio Labieno Posthumio) se era alçat en França. Que axi, apar se podia dir Tyra. Pero en effecte fonch mes cõseruador del Imperi que Tyra. Almenys en sos principis. Puix en ells lo crida lo Senat. Y per lo que escriuhen de ell, particularment Orosi. Schadel, y Mexia, que en deu anys que dominà (si be jo pens ha de dir dos, y no deu, com aparra del curs de la Historia) vsa de tant bons medis, que restituhi gran part de la Republica, à son primer estat y reputacio. Durantli sempre guerra ab los enemichs del Imperi. Y escriu Pomponio Leto: que si Posthumio en França no hagues conseruades les coses del Occident, los

Sclad. Cor. S. Antot. tit. 7. ca. 8. §. 2.

Vilad. c. 64. Mor. lib. 9. cap. 48. Mexia. imp.

Orosi, lib. 7 c. de octaua perfecucio. Polion. de trigin. Tyr. Victor, in epit. Garib. lib. 7 cap. 34.

Bergo. li. 8.

Leto. lib. 1. cõp. Rom. historia.

Digitized by Google

los Alemanys, Persas, Schytas, y altres enemichs del Imperi, hagueran acabadas las forças de aquell.

Y de assi vingue à collegir Ambrosi de Morales (lo que ell diu creure) que aquest Posthumio degue llançar los Alemanys de Espanya. De la entrada dels quals digui en lo capitol sinquanta y nou. Y per prouar Ambrosi de Morales asso, fa aquest argument. Si Posthumio en lo seu temps tragué los enemichs de les Prouincies: y procurà reduhirles al antich ser y subjeccio del Imperi Romà. Espanya tambe si degue compendrer, llançant de ella los Alemanys.

Es lo argument de agudissim ingeni, com en totes ses coses los ha sabuts ben fer. Pero dubte jo, que puga valer per ara, Perque Philosophicament parlant no es bo lo argument, dèl tot à la part: quant la part te raho de diuercitat: com la tenen les Prouincies de Espanya. Que si be anam comptant lo temps desde l any
Dalt ca. 59 doscents sexanta y sis (que com dalt he dit fonch lo en que los Alemanys entraren en Espanya) fins à aquest de Posthumio, ni en lo de la sua mort, ni en la de Galieno Emperador, no son cumplits los
Dalt ca. 59. dotze anys, que auem escrit, que los Alemanys, tingueren occupada Espanya. Y axi se veu, que Posthumio, no fonch lo quils no tragué. Que tingues ab ells algunas guerras, nou tinch per dificil de creurer: ans be per molt contingent, si estaua estes son gouern per tota França, y axi en lo nostre veynat: pero que ell los llançàs de Espanya, no sem encaxa en lo enteniment. Millor podria ser quels ne llançàs lo Emperador Aureliano, com en son lloch dire. Si be en cosa tant antiga, y queste de prouar per conjecturas, quiça jo me engany mes que tots. Y axi sera be, dexarho pesar à la balança dels bons enteniments, dels Lectors. Passantmen per ara à altre discurs de coses: si be no diferents de aquestas.

Capitol. LXII. De les morts dels Emperadors Valerià, y Galieno, succecio de Claudio segon, Quintilio, Aureliano: y dels Tyrans Loliano, Victorino, y Thetrico qui se alçà entre los Cathalaunos.

EN lo entretant, que passauan en las parts occidentals les coses que he escrites en lo prop passat capitol: era ja mort, o mori en aquell intermedi, lo Emperador Valerià. Auent passadà en poder del Rey de Persia (son enemich) vna infima seruitut: sens que son fill Galieno se curas desliurarlo de aquella. Del quem refereschi als matexos escriptors, que tinch citats. Y fonch la sua mort, al cap de quinze anys del seu Imperi: segons Ioan Baptista Egnacio, y la Historia Tripartita. Egnac. lib. 8. compen. Rom. hist. Tripartita lib. 7. cap. 5.

Sobreuisque à Valeria son fill Galieno: qui com auem vist, Imperaua ab ell. Pero mori apres tàtost, tambe en lo quinze any del seu Imperi. Auent imperat set anys en companyia de son pare Valerià, y vuyt tot sol, segons Sexto Aurelio Victor, y Egnacio. Y escriuhen Beuter, sanct Antonino de Florença, Pau Orosi, y Hartman Schadel: que succehi la sua mort en la ciutat de Mila en lo any doscents setanta de nostre salut, segòs Eusebi. Veritat es, que Garibay escriu: que Galieno no impera sino onze anys: y que mori en lo any doscents setanta y hu. En la assignacio del qual any concorda tambe Mariano Scoto. Vict. epito. deuit, & mor. Beu. p. 1. c. 24 S. Anto. tit. 7. cap. 8. §. 2 Oros. lib. 7 ca. de octa. persecucio. Sctad. Cor.

Pero fos la mort de Galieno en lo vn any, o en lo altre. Lo que importa saber, es. Que apres de pascificats alguns dels Tyrans de qui he dit en lo presedent capitol, q̃ se eran alçats en lo Imperi: y mort que fonch Galieno, succehi en lo Imperi Claudio segon de aquest nom. Del qual escriuhen tots los autors que ja tinch anomenats: y ab ells Tarafa, Sedenyo, Trebelio Polion, Bergomense, y Viladamor. Y dexat apart, que Morales escriu: comença lo seu imperi en lo any 269. perq̃ del comp te fins assi aportat, se veu, que asso no pot ser: y tàbe perque sanct Antonino de Florença, Eusebi, Beuter, y Garibay cõcordã, que comença à imperar en lo any doscẽts setanta y hu, per abreuiar (puix no sabem cosa de son temps tocãt à nostron intent) basta saber. Que mori de malaltia en lo segon any de son Imperi, segons Sexto Aurelio Victor: auent imperats casi dos anys, com diuhen sanct Antonino, Ioan Sedenyo, Paulo Orosi, Trebelio, Ioan Taraf. c. 61 Sedeny. tit. 3. cap. 10. Polion, de Trig. Tyr. Bergo. lib. 8 Vilad. c. 64. Mor. lib. 9. cap. 49.

Digitized by Google

Baptista Egnacio, y Scadel. Que segons lo nostre Canonje Francesch Tarafa, fra Iacobo Philippo Bergomense, y Eusebi, foren vn any y nou mesos.

Mort Claudio, lo exercit alçà per Emperador à son germa Quintilio: al qual Pomponio Leto anomena Aurelio Quintilio. Lo qual apres mori lo desete dia de son Imperi. Y axi pochs dels altres autors fan mencio de ell. Ans be diuhen los demes, que à Claudio succehi Aureliano.

Leto, lib. 2. compen. Rom. hist.

Demanera, que à Claudio no fent mencio de Quintilio: y sin fem mencio: à Quintilio succehi en lo Imperi Aureliano: segons los matexos autors souint citats. Y fonch la sua succecio en lo any doscents setanta dos de Christo nostre Senyor, com vol Mariano Scoto, o en lo de doscents setanta y tres segons Eusebi: sanct Antonino, y Ioan Sedenyo. Si ja no fonch enlo de doscents setanta quatre: cõforme apar voler Pere Anton Beuter. Y dexat à part tot lo q̃ de ell se podria dir fora del nostre intent, sols es de saber. Que quant Aureliano començà à Imperar, duraua encara en França lo poder de Posthumio del qual digui en lo capitol presedent. Y estãt en ella ab vn fill seu del matex nõ ab la magestat, y bon estat, que tinch dit: los Francesos (que de tots los escriptors son potats de facils en nous mouiments) se rebellaren contra de ell: y eligiren per Emperador à Loliano. Home valeros y pratich. Lo qual tenint algunas guerras ab Posthumio, lo vence, y matà, à ell y à son fill.

S. Anton. d. cap. 8. §. 13. Sedeny. tit. 2. cap. 24.

Ab tot no rehisque molt be à Loliano lo que pensaua. Per quant prest fonch vençut per Victorino: qui tambe se era alçat y se feya anomenar Emperador, en altra part de França.

Ni tampoch Victorino durà molt en la Tyrania. Perque poch apres los seus propris soldats lo mataren molt cruelment.

Victorina mara de aquest Victorino, dona valerosa y de gran cor, sabent aquella crueltat, hyrada per la mort de son fill, o enuejosa de imperi y senyoria, persuadi à Tetrico Senador Romà, que estaua ab part de exercit, occupat en algunas guerras, en certa partida de França, que segons diu Pau Orosi, era enla Aquitania, se alças ab aquella Prouincia, y se anomenas Emperador. Com de fet ho feu. Y de aqui se enten lo que diu Ioan Sedenyo. Que lo Emperador Aureliano començà à sentir en França, y Espanya los treballs de la rebellio de Tetrico. Y es, que (segons Vaseo) en lo any doscents setanta y dos començà Tetrico à pẽdrer les armes per propri nom, y per interes seu, inuadint ab ellas y acometent lo Imperi per la part de França, en que ell estaua, y per la Espanya, que li era mes vehina. Y en lo any doscents setanta y tres, segons Maria no Scoto, o en lo de setanta y quatre segons Eusebi, hisque ab la sua traycio, rebent ab son exercit la senyoria de França.

Aquest alçarse Tetrico ab nom y veu de Emperador, fonch com esta dit en la part de França, ques anomenaua Aquitania. Y especificant mes, en particular ass̃o Eusebi, y Mariano Scoto diuhen. Que fonch en las terras dels Cathalaunos. Y que estant ab ells se alçà, y ab son exercit se ensenyori dela Gallia. Aquestos pobles Cathalaunos de la Aquitania eran, en las partidas deues de Tolosa, segons escriuhen tots los escriptors que baix en altre lloch allegare. Y de aqui se ve à compendrer: no auer de pensar, que aquestos Cathalaunos fossen los pobles, que vuy son del nostre Principat de Cathalunya. Sino de aquella comarcha de Aquitania, los pobles de la qual se anomenauan Cathalaunos. Desdels quals volen alguns, quens sia vingut assi als nostres lo nom de Cathalans. Dex la auẽriguacio, per altre lloch particular: perque vol molta discucio.

Pere Antoni Viladamor (per queu digam tot) escriu: que enla llibreria del Real monastir del Escurial, llegi vn llibre, escrit de mà, lo autor del qual se anomenaua Seuero. Y que en la vida del Emperador Galieno, deya. Que Tetrico estaua per lo Emperador Galieno gouernant la Espanya Citerior: que feya sa residencia y estada en Tarragona: que se alçà ab fauor y ajuda dels Espanyols, qui estauan per la costa del mar mediterraneo, y que per medi de aquestos tenia gran armada de mar en Tarragona. Y que ab aquesta armada, y ab la que ell tenia

Digitized by Google

nia propria en la matexa ciutat, encontra y pelea ab la armada de Galieno. Que foren vençuts los del Emperador, y los de Tetrico reſtaren vencedors. Y Tetrico deſde alli tingue guerra ab los Alemanys, qui eran entrats en Eſpanya. Y no diu quin fi tingue aqueſta guerra de Tetrico ab los Alemanys. Empero eſcriu com acabà la ſenyoria de Tetrico. Ys dexa ara per altre lloch. Aduertint: que tot aſſo, que Pere Antoni Viladamor diu, eſcrigue Seuero (ſaluat lo honor ques deu al lloch) te moltas coſas contrarias, à las que eſcriuhen los altres hiſtoriadors coneguts y de molta autoritat, que aſsi tinch citats. Y primerament dir: que Tetrico gouernas la Eſpanya Citererior. Perque tots los altres eſcriuhen preſidia Tetrico en la Gallia, y de ella en la Aquitania. Y axi pens jo, que al Seuero de Pere Antoni Viladamor, lo degue enganyar, lo nom dels Cathalaunos de la Prouincia en que preſidia Tetrico: que com aſsi tinch ja dit, ab aquells ſe començà à alçar. Y axi pençà Seuero q̃ eran los de noſtra Cathalunya: y per ſer ella en la Prouincia de Eſpanya Citerior, de vn error donà en altre, y penſà que preſidia Tetrico en la Citerior, o Tarragoneſa, puix ſe alçaua ab los Cathalaunos. Segonament trobe jo à aquell Seuero, en lo que eſcriu de reſidir Tetrico en Tarragona, y auer tinguda armada en ella, molt contrari al que auem eſcrit ſeguint à graues autors: y fas dificultos de creurer. Perque Tarragona en aqueſt temps encara eſtaua aſſolada, de la entrada dels Alemanys: que no la trobam reſtituhida fins
Cap. 68. molt temps apres, que dire baix. Mes auant deman jo. Si Tarragona fonch aſſolada per los Alemanys molt abans que Tetrico ſe alças (com apar del progres de la hiſtoria deſdel capitol ſinquanta nou fins aſsi) com es poſsible, que Tetrico deſde Tarragona fes guerra als Alemanys? Tercerament lo dit Seuero de Pere Antoni Viladamor, es de dificil creurer, en lo que vol: que Tetrico ſe alças contra Galieno, y que peleas ab exercit de aquell, que era ja mort dos anys abans que ell ſe alças. Perço feta conbinacio de vn ſol eſcriptor ab tants com jo he citats, y de vn incognit à tants famoſos, elija lo lector àqui li aparega, que deu ſeguir.

Capitol. LXIII. Com Tetrico fiu Cæſar à ſon fill, y occupà Eſpanya: com Aureliano paſſà contra de ell, y Tetrico ab ſon fill ſe li ſubjectà, y del bon tracte los feu Aureliano.

Oncordãt la comuna opinio dels autors citats en lo prop preſedent capitol: en que Tetrico ſe alçà en França ab la Prouincia de Aquitania: diuhen los matexos eſcriptors. Que alçat axi Emperador, deſde aquella Prouincia ſe anà apoderant de gran part de la Gallia, ab força y rigor dels exercits, que aportaua. Paſſant diuerços fets, que dex de comptar per ſer fora del meu intent. Acontentantme ſols en dir: que vehentſe vſà ab aqueſta conquiſta, apoderat en forças, y creſcut en reputacio: tenintſe per Emperador, anomenà Cæſar à ſon fill Tetrico. Y no content del que tenia en França, aſpirant à occupar totes les terres del Imperi, anà eſtenent lo ſeu poder per Eſpanya. Y axi ſe apoderà de la major part de ella. Y aſſò pens jo, ſia lo que han volgut dir Ambroſi de Morales, Trebelio Polion, y Eſteue Garibay, quant han eſcrit. Que Tetrico ſe era alçat en Eſpanya. Volent dir: que alçat en França, ſe eſtengue apres per Eſpanya, y no ques començas à alçar en ella. Y axi, lo matex Trebelio Polion en lo de triginta Tyrannis, no fa mencio de que Tetrico tingues coſa alguna en Eſpanya: ſino apres en la vida del Emperador Claudio ſegon. Demanera, ques veu de aqui, lo que vaig dient: que lo principi de la Tyarnia de Tetrico fonch en França, y apres ſe eſtengue en Eſpanya. Y no hi ha dubte, que ab aqueſta part de Eſpanya, hi foren las terras de Cathalunya, com à tant vehinas à la Aquitania ahont Tetrico ſe era alçat. Que axi com à tals pogue Tetrico tenir mes preſt ſos exercits y poders dins de ellas, que no en las Prouincias remotas, y que cauhen al

Mor. lib. 9. cap. 48. 49. Polion, de trig. Tyra. Garib. lib. 7 cap. 35.

Digitized by Google

Occident. Que si be auem dit, que los Alemanys estauan en ella. No era molt concertarse Tetrico ab ells, ab algun partit, per aumentar les sues forces, o anar los vns, y los altres per la Prouincia, fentse guerra y perseguintse, per guanyar la senyoria de ella. Que en vna, o altra manera auem de concordar los escriptors: per no ferlos contraris. O no dir nosaltres vna temeritat en fets tant antichs.

Y trobantme en aquest pas, ymaginant: qual estaria, sabent aquestos successos, lo Emperador Aureliano: quel dexi en lo punt de la sua eleccio, y no he parlat mes de ell. He llegit. Que aprouat per lo Senat, sabent les insolencias passauan en França, las calamitats de Espanya, la miseria de la terra en anar per ella vn Tyrà Romà, y milanars de barbaros Alemanys: en lo matex primer any de son imperi (segons Mariano Scoto) enuia copios exercit contra Tetrico: qui se era alçat en França y part de Espanya. Y ab aquest y no ab lo de Galieno, degue ser la batalla, que diu Pere Antoni Viladamor, que Tetrico tingue ab los Romans: de la qual fiu mencio en lo presedent capitol. Pero fos vna, o fos altra: no sabem axi tant prest, y de son principi, quin progres tingueren las cosas de aquest exercit de Aureliano: fins àla fi, que alcançà prosperos y bons successos.

Voldria empero aduertir abans de passar mes auant. Que à be no falte qui diga (com Sedenyo) que aquest Tetrico contra del qual Aureliano enuia lo exercit, no era ja lo vell, de qui he dit en lo capitol sexanta dos, ques era alçat à persuasio de Victorina: sino lo fill de aquell, que en aquest capitol auem vist fet Cæsar. Totauia de Flauio Vopicio, Iacobo Philippo Bergomense, y Pere Mexia consta lo contrari. Y tots dos pare y fill foren vençuts: y triumphà ygualment dels dos lo Emperador Aureliano: com prest veurem.

Sedeny. tit. 3. cap. 10.

Vopic. vita Aureliano. Bergo. lib. 8

Tornant al proposit. Passats alguns encontres entre los exercits de Aureliano, y succehint lo matex contra los altres Tyrans: com Tetrico sabè, que ja Aureliano ne tenia vençuts molts, y que de aquells vns ab altres se eran destruyts: part eran estats morts per los soldats, y ab asso ja les coses del Imperi se anauan aquietant: vehent per altra part, que los soldats de las suas legions com eran de Tyrà y no de Emperador, auian donat en tant temeraria llibertat, y vida tant disoluta, que ell matex no sabia com regirlos, ni podia sufrir ses insolencias: desslliberà, y estimà mes, esser subjecte à vn bon Emperador, que senyoreyar à gent, que li era vituperi: y de qui no podia confiar en la necessitat. Y perço escrigue de secret à Aureliano, donantse voluntariament àla sua gracia, y merce. Y axi tingue Aureliano totes les coses del Imperi quietes y pacificades.

De ahont es de notar, per summari del capitol presedent, y de aquest, y per fer de tot vna ben lligada garba. Que quant Ioan Sedenyo, Eusebi, y lo Iacobo Philippo Bergomense, diuhen. Que Tetrico se alça en França, en vn lloch ques anomenaua Cathalana, entre los Cathalaunos, Cathalans, o Catalanos (ques tot hu en diuerses llengues) y que Aureliano ab son exercit cobrà la Gallia, y vence à Tetrico: no se hà de entendrer, que aquest venciment fos estat en batalla, sino subjectantse, y vencentse Tetrico asi matex de sa plana voluntat.

Y en ninguna manera se pot dexar de fer vn poch de digres, aduertint, y notant: la memoria ques fa ja de la Cathalánia, pobles Cathalaunos, Cathalans, o Cathalanos en França. Y de aqui esser cert: que ja lo nom de Cathalans fonch en aquest temps. Dich ho: per ques veja que aquest nom era molt abans, que los Alanos, Cathos, y Godos, entrassen en França ni Espanya. Y axi no baxaria de Godos y Alans, com han volgut afirmar alguns que en son lloch anomenarem. Y nom digan que sanct Hieronym, qui traduhi à Eusebi, donas aquest nom à aquestos pobles, per auerlo tingut apres, y no per quel tinguessen en aquest temps. Que asso seria batxileria. Perque Eusebi acabà la sua Coronica en lo any tresents vint y nou de Christo nostre Redemptor: sanct Hieronym la verti en Lati, proseguintla, fins al any tres-

Digitized by Google

creſcents vuytanta y hu, com apar de la matexa Coronica: y los Alans no entraren en França fins al any quatrecents y vuyt, com veurem en lo llibre ſinque capitol trenta dos: ni los Goths, fins en lo any quatrecents y ſetze poch mes, o menys: com veurem en lo llibre ſiſe capitol primer. Y de aquí reſta cert, que ſanct Hieronym, no pogue donar lo nom à aquells pobles, de la gent que vingueren trenta ſinch anys poch mes, o menys, apres de eſſerſe ell dexat de eſcriure. Quant mes, que à vn traductor à qui tota la Iſgleſia dona fe en coſas de tanta importancia, qui li poſara tatxa en la vercio ſua. Dema-nera, que és cert: que ell los anomenà de la manera que Euſebi, los auia anomenats. Y aſſo ſia notat, quant al que toca ál origo y principi de aqueſt nom: que quãt al que toca de com lo noſtre Principat de Cathalunya, ſe anomenà axi: perque y en quin temps: es propri de altre lloch. Y pũt que ha fet ſuar à molts: y cauſat en mi no menys pẽſament y vigilies, que als altres treball y incerta delliberacio.

Empero tornant à la hiſtoria de Aureliano, y Tetrico. Vençut lo hu, y teninc axi lo altre paſcificat ſon Imperi, volgue entrar en Roma triumphant. Com de fet hi entrà, en lo any doſcents ſetanta y ſinch de Chriſto noſtre Senyor, ſegons Mariano Scoto, o en lo de doſcents ſetanta ſis, com eſcriu Euſebi. En lo qual Triumpho entre altras coſas ſenyaladas, aportà Aureliano als dos Tetricos, pare, y fill: com apar de Pere Mexia, Flauio Vopicio, Iacobo Philippo Bergomenſe, y Marco Antonio Sabellico. Y auent triumphat de aquells los abſolgue, y tingue per amichs: y al vell Tetrico feu Gouernador de Luca en Italia, com apar del matex Pere Mexia, Sexto Aurelio Victor, Ioan Baptiſta Egnacio, Iacobo Philippo Bergomenſe, y Mariano Scoto. Acabant ab aſſo, tot lo que à noſaltres podia tocar ſaber dels Tetricos.

Sabel. Aene. 7. lib. 7.

Capitol. LXIIII. Com lo Emperador Aureliano trague los Alemanys de Eſpanya: de la eſtatua, o memoria que los Barceloneſos li dedicaren.

ACabat de conſertarſe Aureliano ab Tetrico: tes per cert, ſegons Ambroſi de Morales, y Pere Antoni Viladamor, que reſta quieta Cathalunya: axi dels que auian ſeguida la veu y part de Tetrico, com tambe de la furia dels Alemanys, que eran entrats en olla en lo any doſcents ſexanta ſinch, o ſexanta ſis, com eſta dit. Io no he trobat eſcrit aſſo, axi determinadament en altres autors antichs. Pero es conjectura que fa Ambroſi de Morales: y apar fundada en raho. Perque ſi es veritat lo que ab autoritat de graues eſcriptors tinch dit: que entrats los Alamanys en Cathalunya eſtigueren dotze anys en ella: eſſent entrats en lo any doſcent ſexanta ſinch, o ſis de Chriſto noſtre Senyor, ve be, exirne al doſcents ſetanta ſet, o ſetanta y vuyt de Chriſto noſtre Redemptor, que ſon los dotze de la eſtada, y proxims al venciment de Tetrico: donant ſenyal, que vençut lo hu, ſe proſegui la victoria contrà dels altres.

Mor. lib. 9. cap. 49. Vilad. c. 64.

Cap. 59.

Cap. 59.

Los Barceloneſos, qui ſens dubte perdut lo conuent Iuridich de Tarragona per la deſolacio de aquella, tingueren lo primat del temporal de Cathalunya, per la Conſelleria que reſidia en ella, com auem viſt en los capitols trenta quatre y ſinquanta dos: vehentſe deslliures de la tyrania de Tetrico, forças y inçults dels Alemanys, reduyts al Imperi y antiga ſenyoria dels Romans, en regonexença de tal benefici, y triumpho de tantes victories li dedicaren vna eſtatua en la matexa ciutat. La qual en la ſua baſa tenia vna inſcripcio, que diuhen Pere Antoni Viladamor, y Ambroſi de Morales, ſe trobaua, en eſta ciutat dient de aqueſta manera.

Digitized by Google

IMP. L. DOMICIO. AVRELIA.
NO. PIO. ET. INVICTO. AVC.
ARABICO. MAX. GOTHIC.
MAX. PARTHICO. MAX.
TRIB. POT. P. P. COS. III.
PROCOS. OPT. PRINCIPIN.
ORDO. BARC. NVMINI. MA-
IESTATI. Q. E.

Io he feta la deguda diligẽcia en ſercar per Barcelona, ſi trobaria raſtre de ella: y may la he poguda trobar. Be podria ſer, que entre tãtes pedres en diuerſos llochs ſe trobã gaſtadas hi ſia aqueſta, y que vuy nos puga llegir. Ella en ſi, vol dir. Que lo orde, curria, o conſell dels Barceloneſos, poſà aquella eſtatua, al Emperador Lucio Domicio Aureliano, Pio inuicto, Auguſto, gran Arabich, gran Gothich, gran Partich (ço es vencedor de Arabia, Partícha, y dels Goths) de la Tribunicia Poteſtat, pare de la patria, tres vegades Conſul, Proconſul, Princep noſtre.

Y diu Morales, que aqueſta memoria poſaren los Barceloneſos, à Aureliano en lo any 260. de Chriſto. Pero no pot ſer. Perque encara no era Emperador, niu fonch fins en lo any 272. o 273. com en ſon lloch auem viſt. Ni auia vençuts ni vence às las nacions de Orient fins al any 75. com apar de Euſebi, y Mariano Scoto, y aſsi en aqueſta inſcripcio jà fan vencedor de aquellas nacions Orientals. De hont ſe veu, ques poſà apres de auer Triumphat de aquellas. Que fonch en lo matex any, que Triumphà de Tetrico, com apar de Scoto, y Euſebi, y altres en los preſedents capitols allegats. Als quals per ara me refereſch.

Cap. LXV. Com Aureliano mogue la nouena perſecucio contra la Iſgleſia, y fatisfà als que diuen, que ſanct Narcis de Gerona mori en ella.

DIchoſa aparexeria ſer eſtada la tãporada del Imperi de Aureliano, ſi hagues acabat, ab lo que tenim dit. Pero vingue à afearſe y ſer del tot malafortunada: per lo que en ella ſe mogue la nouena perſecucio de la Iſgleſia: ſegons eſcriuhen, ſanct Antonino de Florença, Hartman Schadel de Nuremberga, Morales, Beuter, micer Miquel Pujades mon pare, en lo ſeu tractat de les Preſedencies, Oroſi, lo autor incert del quint de la Sylua de varia lliſsion, fra Hieronym Romà, ſanct Aguſti en los de la ciutat de Deu, y alli les addicions de Luys Viues, y micer Luys Pons de Ycart, en les ſues grãdeſas de Tarragona. Y apar, que fos en lo any doſcents ſetãta y ſet, ſegons Scoto, o en ſetãta vuyt ſegõs Euſebi.

S. Anto. tit. 7. ca. 8. §. 3. Scot. Chro. vior. lib. 9. cap. 49. Beu. l. 1. c. 24 Pujad. p. 1. Oroſi. lib. 7 ca. de nona perſecucio. Sylua. c. 17. Roma. lib. 1 Republica. Chriſti. c. 8. S. Aguſti. li. 18. cap. 52. Ycart, c. 4.

Y de

Y de aquesta persecucio moguda per Aureliano, haguerem tingut notaltres que dir, si en ella le fos succehit, lo que escriuhen Ambrosi de Morales, y lo pare Ioan Mariana, assercà del martyri del sanct Pōtifice Narcis, Bisbe de Gerona. Empero, perque lo matex Morales aduertex, que hi ha molta diuersitat entre los escriptors, en lo assignar del temps en q̄ aquest sanct fonch Martyrizat, com ja ho tinch aduertit dalt en la octaua persecucio, y jo me so inclinat à seguir als que baix allegare: dexarhohe per à les hores. Tant per ser molts dels escriptors alli citats de grā autoritat, com per ser de la patria de qui escriuim: ques presumpcio, tenian major noticia, que los estrangers, de les coses que escriuian.

Mari. lib. 4. cap. 10.

Dalt cap. 58

Passades aquestes coses, que tinch escrites, y moltes, que dex, per ser fora del meu proposit: mori Aureliano en la ciutat de Bizancio (que vuy es Constantinobla) per mans de vn Notari seu: segons Ponponio Leto, y Schadel: o en mans de vn esclau segons Sexto Aurelio Victor, sanct Antonino, y Sedenyo, o com Tarafa diu, mori ferit de vn llamp. Ab lo qual lo castiga Deu nostre Senyor, per lo q̄ auia moguda la persecucio contra la Iglesia, com escriuhen, Eusebi, y Scoto. Y tonch la mort de Aureliano, en lo any doscents setanta y vuyt, segons Scoto, y Eusebi, Tarafa, y Garibay. Auent imperat sinch anys, segons Baptista Egnacio, o sis mesos mes, o tots los sis anys cumplits conforme diu la Historia Tripartita. Y axi entrat ja en lo any sete segons escriu Cæsar Baronio.

Leto, lib. i. compen. Rom. hist. Victor, in epit. S. Ant. d. §. 3 Sedeny. tit. i. cap. 24.

Garib. lib. 7 cap. 34.

Tripartita. lib. 7. cap. 5.

Capitol. LXVII. Dels Emperadors Tacito Floriano, y Probo, qui donà priuilegis à França, y Espanya, y enellas tingue guerras ab Bonoso, y Proculo.

Tripartita. lib. 7. cap. 8.

LA Historia Tripartita, volēt donar successor al Emperador Aureliano, posa tras de ell à Probo, qui tambe fonch Emperador, y li succehi: pero no immediadament. Y axi la mes comuna opinions es. Que mort Aureliano hi hague interregne (que es vacatio del Imperi) per espay de sis, o set mesos: segons Ioan Baptista Egnacio, Victor, Vopicio, y Baronio. Al cap dels quals fonch eligit Tacito: segons sanct Antonino, Hartman Schadel, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Antoni Viladamor, Pau Orosi, lo nostre Canonje Francesch Tarafa, Flauio Vopicio, Sexto Aurelio Victor, Pomponio Leto, Iacobo Bergomense, y Eusebi. Del qual no llegim cosa tocant à la nostra Historia. Si be es conuenient à la salut de nostre esperit, pendrer exemple de ell. Puix ab son imperi se verifican les Prophecies, que comparan la vida del home à la flor del Fe. Que no fa sino naxer, y morir. Puix tampreit com fonch Emperador acabà la vida, ab sols sis mesos de imperi.

Egnac. lib. 1. S. Antot. tit. 7. ca. 8. §. 13 Schad. Cor. Mor. lib. 9. cap. 49. Beu. p. 1. c. 24 Vilad. c. 67. Orosi, lib. 7 ca. de nona persecucio. Taraf. c. 70 Vopic. vita imp. Victo. epit. Leto. lib. 1. cōp. Rom. historia. Bergo. lib. 8 Euse. Coro.

Mort Tacito succehi en lo Imperi Romà y senyoria de Espanya, son germa Floriano. Lo qual (segons escriuhen los matexos autors) se alça ab lo Imperi. Y apenas gosà de ell dos mesos. Que los soldats de son exercit lo mataren, o ell matex se mata: obrintse les venes: sabent que per mort de Tacito auia lo Senat Romà eligit à Probo. Y axi Eusebi, y Beuter, no posan à Floriano en lo numero dels Emperadors y senyors de Espanya. Pero puix los altres comunament lo posan entre aquells, axi tambe jo le aportat entre los Senyors de Cathalunya.

Demanera, que Probo segons los sobre citats escriptors, succehi en lo imperi, en lo modo, que tinch dit. Y escriu Mariano Scoto, q̄ comença lo seu Imperi en lo any 278. de Christo. Si be Eusebi diu, que en lo any 79. sanct Antonino, Beuter, y Tarafa, escriuhen fonch en lo any 279. Y lo compte de Eusebi es mes cōforme al dels anys del capitol passat, y als mesos q̄ assi auem donat à Tacito, y Floriano.

Scot. Coro. Euse. Coro.

Aquest Emperador: en lo any 280. segōs Mariano Scoto, o en lo de 802. segōs Eusebi, cōsedi als pobles Gallos, que poguessen plantar, y cultiuar vinyes. Y à be q̄ aquestos, y Victor digan se consedi als Frāceses, Morales Viladamor, Vopicio, Tarafa, Mariana, Esteue Forcatulo, y Vaseo, estenen aquesta gracia als pobles de Espanya. Y diuhen que los Espanyols ho estimaren en molt. Perq̄ abans desde temps del Emperador Domiciano los estaua prohibit.

Vopicio en la vida de Probo. Marian. lib. 4. cap. 11. Forcat. li. 1.

Digitized by Google

Tambe escriuhē los matexos autors, q̄ en temps de aquest Emperador hi hague guerras en Espanya. Y si be no declarā en quines Prouincies foren. Totauia podria ser ne hagues tinguda alguna part Cathalunya. Per quant diuhen. Que Bonoso en Espanya, y Procuto en França, se alçaren contra del Emperador Probo. Y com Cathalunya estant en mitg, pogues ser bona per valerlos: o volentie eximir nols pogues escapar: peruentura degue participar dels treballs, que dieuian causar ab sa Tyrania. Pero puix no sabem altra cosa, basta tocar asso. Y que Probo los vence, subjectà, y triumphà de ells. Com à mes dels sobre citats escriuhen Mexia, y Sabellico. Y lo vltim ajusta. Que Bonoso, era de Bretanya, fill de Francesa, y net de Espanyols.

Mexi. imp. Sabel. Aenc. 7. lib. 7.

Apres mori Probo en lo any quint del seu imperi segons Vopicio y Baronio. O auent regnat, sinch anys y deu mesos, segons sanct Antonino, y Schadel. Ab los quals apar concorde Ioan Sedenyo. Y axi Ioan Baptista Egnacio li dona sis anys de Imperi. Y Eusebi, y lo Canonje Tarafa, Leto, y lo Iacobo Bergomense, li donan sis mesos de mes.

Capit. LXVIII. Del Emperador Caro, qui se associà sos fills Carino y Numeriano: y com en son temps se reædifica Tarragona: y Præfidi en ella Marco Aurelio Valentinià qui posà estatua al Emperador.

MOrt lo Emperador Probo, tingue Espanya per senyor, y successor de aquell, al Emperador Caro: segons escriuhē la major part dels allegats en lo presedent capitol. Y entre aquells diu Mariano Scoto: que lo principi del imperi de Caro fonch en lo any doscents vuytanta y quatre de Christo nostre Senyor. Y Eusebi, y sanct Antonino diuhen, fonch en lo any vuytanta sinch. Si be lo nostre Canonje Tarafa, y Pere Anton Beuter, escriuhen esser estat en lo de doscents vuytanta y sis.

Eus. Chro. S. Anto. tit. 7. ca. 8. §. 11. Taraf. c. 70. Beu. l. 1. c. 24

Fos la succecio de Caro en vn any, o en laltre. Poch apres de ser eligit, feu anomenar Cesars y tenir per successors seus à dos fills, que tenia anomenats Carino, y Numeriano. Prenentlos ell tambe per socios y de companyia en lo gouern.

Y en aquest matex temps (entench jo) vingue ser reædificada la ciutat de Tarragona. La qual auem vist en lo capitol sinquanta nou, que era estada açolada per los Alemanys. Y no es sens fonament lo que tinch pensat: ans be judique estar fundat en raho. Axi perque acabats los dotze anys que los Alemans estigueren en Espanya, y expellits de ella per Aureliano, en lo any doscents setanta vuyt, o poch menys (com he dit en lo capitol sexanta quatre) en aquestos altres sis, o vuyt anys, que van del any setanta vuyt al de vuytanta quatre y vuytanta sis, pogue Tarragona anarse reædificant, y esser tornat en ella lo gouern Romà. Com tambe per lo que es cert: que en aquest temps del Emperador Caro, estant per Præsident y Legat seu, en la Prouincia de Espanya Citerior, Marco Aurelio Valentiniano, ab titol de Præfecte Prætorià (que era lo matex que vuy dihem Virey) li dedicà vna memoria publica en la matexa ciutat de Tarragona. Y per conseguent estaria clar, y aueriguat, que ja se era reedificada y poblada. O almenys se estaua reædificant y poblant, y començauan de acudirhi nous habitants y pobladors. Y que asso sia veritat, prouas ab la inscripcio, que fonch posada en aquella obra publica. De la qual fan mencio Ambrosi de Morales y Antoni Viladamor. Y Pere Miquel Carbonell testifica en los seus memorables, que jo tinch escrits de la sua ma propria, auerla vista en la Isglesia major de Sancta Thecla, que es la Seu de aquella ciutat, esculpida en vn marbre, que deya de aquesta manera.

Mor. lib. 9. cap. 49. Vilad. c. 67.

FOR-

Digitized by Google

FORTISSIMO. CLEMEMTISSIMO.
IMP. CÆS. M. AVR. CARO. INVICTO.
AVG. P. M. T. P. COS. II. P. P. PROCON-
SVLI. MARCVS. AVRELIVS. VALEN-
TINIANVS. V. C. P. P. HIS. CIT.
LEG. PR. D. N. M. Q.
EIVS.

La qual traduhida en nostre vulgar Cathalà, vol dir. Al fortisim y clementissim Emperador Marco Aurelio Caro, inuicto, no may vençut, o inuecible, Augusto y gran Pontifice, Posali aquesta memoria March Aureli Valentiniano, que com à Vicari del Cæsar, com à Prefecte Pretoria, Legat y President, gouernaua la Espanya Citeriot, deuot y subdit à la sua Diuinitat. Axi la explican los sobredits autors. Pero resta sens explicacio aquellas lletras T. P. COS. II. P. P. PROCONSVLI. Y axi es menester valerse de micer Luis Pons de Yeart: qui donat tambe testimoni de aquesta inscripcio, les explica, diet: de la Tribunicia Potestat, Consol segona vegada, Pare de la patria, y Proconsul. Y las dos lletras V. C. esplica voler dir, Vir clarissimus: home clarissim. Las quals Viladamor vulgarisa en Vicari de Cæsar. Y si be podriam dir home Consular. Totatuia veya lo lector lo que li aparexera de asso: y de les lletres T. P. Que podra ser vullan dir Tribuno de la Plebe.

Yeart. c.32.

Volen Morales y Viladamor, que Aurelioa Vlentiniano posas aquesta memoria al Emperador Caro, ja en lany. 83. de Christo nostre Senyor. Y no van fora ratlla. Perque la pedra fa mencio del Consulat de Caro. Lo qual era estat en lo any 281. segons Mariano Scoto. O si no en 283. conforme vol Baronio: o almenys en lany 284. com diu Gregorio Holandro. Y axi podrem dir, que en la circumferencia de aquestos anys sigue deser la restauracio de la ciutat de Tarragona: de la qual auem fet mencio en lo present capitol.

Mo. l. 9. c. 49
Vilad c. 67.

Cap. LXIX. Com Caro passant al Orient dexà à Numeriano lo gouern de Occident: Y la estatua se li posà en Tarragona.

NO molt apres de passades les cosses en lo presedent capitol contengudes: entenent lo Emperador Coro, que los Persas auian fet algun mouiment contra lo Imperi en les parts Orietals: determinat passar alla: auent se ja asociats à sos fills Carino y Numeriano en lo Imperi, sent los pendrer: com he dit nom de Cæsars, dexà à Carino, que era lo thajor, per gouernador del Imperi, en les Prouincias de Illiriso, Italia, Anglaterra, França, Africa y Espanya: segons escriuien los matexos autors, en lo altre Capitol allegats.

March Aureli Valentinià, que com he dit, era President, o Prefecte Pretoria de la Espanya Citerior, com sabe quev auia Cap. 68.

Digitized by Google

Cæsar, que se esperaua esser nou senyor, y ja ab la gouernacio casi tenia la possessio del Imperi, al qual auia desuccehir: per ferli alguna demostracio de seruey, ab q̃ li captas y guanyas la beneuolencia, acudi à la vsada vanitat de las estatuas. Y axi cõ al Emperador Caro son pare auia dedicada vna memoria: ne feu altra en la matexa ciutat de Tarragona per al Cæsar Carino: com se proua ab la inscripcio, q̃ de ella se troba en vna pedra, que deuia ser basa de la estatua. La qual escriuhen Antoni Viladamor, Pere Miquel Carbonell, micer Luis Pons de Ycart, Apiano y Amancio, que diu de aquesta manera.

Vilad. c. 67. Carb. in memorabilib. Ycart. c. 32.

VICTORIOSISSIMO
PRINCIPI. IVVENT.
M. AVR. CARINO. NOBILIS-
SIMO. CAESARI.
COS. PROCOS. M. AVR.
VALENTINIANVS. V. C.
PRÆSES. PROV. HISP. CIT.
LEG. AVGG. PR. PR. D. N. EIVS

Dient, que fonch posoda al victoriosissim Princep (ço es, lo primer y mes principal, segons Paulo Manucio) de la jouentut, March Aurelio Carino, Consul, Procõsul, noble Cæsar, senyor seu, per March Aureli Valentinià. Lo demes se enten ab la explicacio de la que he posada en lo capitol presedent.

Manu. anti. Roman.

Y era tanta la vana superstició de aquell temps, que adorauan als homens per Deus. O ells eran tant vans, que permetian esser venerats com à tals. Y axi lo matex Valentinià, volgue extendrer à tant la adulacio de son Princep, que li dedica Ara, a Altar en nom de Numen, y Diuinitat, y à honor de Deitat. Prouas ab vna inscripcio, q̃ diuhen los matexos autors, trobarse en Tarragona, dient axi.

VICTO-

Digitized by Google

VICTORIOSISSIMO, PRINCIPI. IVVENTV-
TIS. M. AVR. CARINO. NOBILI. CÆS.
COS. PROCOS. M. AVR: VALENTINIA
NVS. V.C. PRASES. PROVINCIÆ. HISP.
CIT. L. AVGG. DEVOTVS. NVM.
MAGEST. Q. EIVS.

La explicacio de la qual es prou ſabuda, enteſes ja las demes: y axi nom detindre en eſpecificar lo que conte. Sino en aduertir. Que Adolfo Occon fa vna pedra de totes eſtes tres. Dient auerho trobat axi eſcrit, per Honuphrio Panuino.

Tambe es digne de aduertencia, lo temps en ques poſaren aqueſtes dos vltimes pedres. Que ſegons fan mencio del Conſulat de Carino, auian de ſer poſades en lo any. 282. en lo qual Carino fonch Cõſul en Roma, conforme eſcriu Mariano Scoto. O en lany 283. al compte de Cæſar Baronio. Si ja no, queu fos eſtat en lo any. 284. y 285. cõforme vol Gregorio Oloãdro.

Y no tenim mes que ſaber de aqueſtos Emperadors, que ſia al noſtre propoſit. Sino lo que toca à las ſucceſsions, per aportar lo fil de la Hiſtoria continuat per los ſenyors de Cathalunya. De manera q̃ entengam: auer imperat poch temps. Per quant encara q̃ Eſteue Forcatulo diga foren onze anys los que Impera Caro: jo pens fonch error de compte: prenent lo pla, per compte de guariſme. Y axi digue onze, ahont auia de dir dos. Perque dos à ſoles lin donan lo Bergomenſe, y Sexto Aurelio Victor. Y ſe pot collegir axi dels comptes deſs capitols preſedents, y ſubſequents. Tambe que Ioan Baptiſta Egnatio eſcriu: que entre lo pare y dos fills, no Imperaren tres anys. Y axi Euſebi y Baronio los donan dos anys de Imperi tant ſolament. Si be diſcorden en aſsignar lo any de Chriſto, que corria al tẽps de la mort de Caro. Volent Baronio q̃ fos lany 284. y Euſebi en lo any 287.

Forcatu. l.1.

Bergom. l.8.

Victor. epi.

Egnat. lib.2.

No tardà molt apres à morir Numeriano: de vna gran paſsio de mal de vlls, que tingue, en lo matex any de la mort de ſon pare. Y axi Carino reſtà per algun temps tot ſol en lo Imperi Romà, y ſenyoria de Eſpanya: y per conſeguent de tota Cathalunya. De temps del qual no tenim coſa que dir al noſtre propoſit. Si be podria ſer agueſſen ſuccehits alguns treballs à la terra. Per lo que diuhen, Flauio Vopicio, March Antoni Sabelhic, Mexia, y los demes: que fonch Carino vn mal y contaminadiſsim Emperador. Pero puix no tenim ſucces cert, baſta apũtarho axi per ara.

Vopicio, vita Cari. Sabelli. ene. 7. lib. 7. Mexi. Imp.

Mori Carino à mans de Diocleciano: com eſcriuhen los demes dels que tinch citats deſdel capitol 67. en tot lo diſcurs ſeguent. Y en lo any 286. o 287. conforme al compte que poch mes amunt he aportat: parlant de Caro.

Cap.

Digitized by Google

Cap. LXX. Dels Emperadors Diocleſiano, y Maximiano, en temps dels quals Barcelona ſe trobà aumentada, y ells mogueren la deſena perſecucio contra la Iſgleſia.

ESsent mort Carino, ſuccehi Diocleciano, en lo Imperi, ſenyoria de Eſpanya y domini de Cathalunya, ſegons Hartmant Schadel en ſa Chronica, Sexto Aurelio Victor, Pomponio Leto, Iacobo Bergomenſe, la Hiſtoria Tripartita, y altres que prest allegare. Y no vull aueriguar, ſi ſuccehi en lo any doſcents vuytant quatre, com diu Cęſar Baronio. Perque volen Ambroſio de Morales, y lo noſtre Antoni Viladamor, que fos en 285. o en lo any doſcents vuytãta y ſis ſegons Scoto: o com volen ſanct Antonino de Florença, y Euſebi en lo de vuytanta ſet, o en lo de doſcents vuytanta y vuyt, conforme diuhen Pere Anton Beuter, Ioan Sedenyo y Franceſch Tarafa. Perque ara no va molt en la aueriguacio de aſſo.

Vict. de vi. & mor. imp.
Leto. hiſto. lib. 2.
Bergom. l. 8.
Tri. p. l. 7. c. 8
Mo. l. 10. c. 1.
Vilad. c. 67.
Scoto. Chro.
S. Antonino t. t. 8. cap. 1. in prin. & §. 1.
Euſe. Chrõ.
Beu. p. l. c. 24
Sed. ti. 4 c. 5
Tarafa. c. 24

Quant ſe vulla que fos: com Diocleciano ſe veu en lo Imperi, per certes rebellions ques mogueren en França, per poder millor acudir à tot lo cuydado, q̃ requerian las diuerſes coſes del Imperi, prengue per companyo y ſe aſocià à Maximiano Herculeo. Al qual enuià à las coſas de França: com apar dels citats eſcriptors, y del noſtre Pau Orosi: de Ioan Pineda, y Eſteue Garibay. Y fonch aſſo en lo any doſcents vuytãta ſis de noſtra ſalut, ſegons Baronio. O en doſcents vuytanta vuyt, cõ diu Scoto. Sino es mes cert lo de doſcents vuytãtanta y nou que dona Euſebi.

Oroſi. l. 7. c. d. nona per.
Pin. l. 11. c. 51.
Ga. l. 7. c. 43.

En lo qual temps la noſtra Ciutat de Barcelona eſtaua ja pompoſa y hufana del augment auia tingut, quant fonch arruinada Tarragona: conforme dalt en altre lloch, auem viſt. Y aſſo es lo que ha volgut dir micer Hieronym Pau, quant ha eſcrit. Que Barcelona en aqueſt tẽps fonch molt trequentada, y augmentada de arreuals, eſſent eſtada primer aſſolada Tarragona. Que clar eſta, no vol dir, que rebes lo augmẽt en aqueſt temps de ara: puix ho auem viſt en lo capitol ſexanta y vuyt, y aſsi trobam ja à Tarragona rehẽdificada: ſino que aquell augment que rebe quant Tarragona fonch aſſolada, eſtaua ara en ſon punt y forma de arrauals de ciutat, fets ales hores, quant la eſcapada gent Tarragoneſa, ſe venia à recullir, y reparar en Barcelona.

Cap. 49.

Pau, en la B.

Pero dexant aſſo. Aqueſtos dos Emperadors dels ſucceſſos dels quals, y de ſon temps anam parlant, apres ques foren ajuntats en lo Imperi, ſegons eſcriuhẽ los demes dels Hiſtoriadors, que ja tinch citats: y ab ells mon pare micer Miquel Pujades, lo autor incert del quint de la Syllua, fra Hieronym Roma, Sanct Aguſti en los llibres de la ciutat de Deu, y alli lo Luis Viues, micer Luis Pons de Ycarr, March Antoni Sabellich y Vaſeo, mogueren la deſena perſecucio contra la Iſgleſia Catholica. La qual fonch la mes cruel, major y mes terrible de totes. Axi per les crueltats, y per lo numero dels martyrs, com per lo temps continuo que durà. Per quant les crueltats foren exquiſidiſsimes, los martyris infinits, y los perſeguidors innumerables. Que ſols en trenta dies mataren ſet mil martyrs, ſegons Mariano Scoto, o deſet mil, ſegos eſcriu Hartmã Schadel, referint graues autors. Y Iacobo Bergomenſe diu: forẽ vint mil, los que moriren ſols dins lo terme de aquells trenta dies. Mes, ſi miram lo temps que durà: trobarem. Que començada en temps de aqueſtos Emperadors, ſe continuà per los ſucceſſors. Que vns y altres apar nos ajuntauan y aſociauan, per millor gouernar lo Imperi: ſino per poder ab mes facilitar perſeguir als Chriſtians, y acabar la Iſgleſia, perſeguint la per eſpay de deu anys continuos.

Pujades. p. 2
Sylua. ca. 18
Rom. l. 1. c. 8.
Repu. Chriſ.
S. Aguſt. l. 18. cap. 52.
Ycart. ca. 4.
Sabel. enei. 7. l. 8.

Tingue principi aqueſta perſecucio per edictes particulars fets en Roma, en lo any 286. conforme vol Cæſar Baronio. Y anà la coſa axi molts anys à la ſorda: fins que Vetrurio Capita General del Imperi començà à la deſcuberta à perſeguir, maltractar, y lleuar les vides als ſoldats Chriſtians del exercit, en lo any 292. de Chriſto noſtre Senyor: com diu Mariano Scoto. O en lo de 297. com vol Baronio. Si ja no deyam que fos lo any 301. ſegons diuhẽ Morales y Euſebi. O en 302. ſegõs Scoto.

Digitized by Google

Trip.l.8.c.1. Scoto. Y axi diu la Hiſtoria Tripartita: ques principià la general perſecucio en los militars y exercints art de Caualleria. Que en actes de virtut y de fè, be es, que per donar exẽple primers auenturen ells les vides. Apres poch à poch ſe anà enſenent aqueſt rabios foch, de tal manera: q̃ en lo any trescents y dos, com diu Baronio. O en lo de trescents y tres ſegõs Morales: o en tres cẽts y ſinch al compte del Bergomenſe, y Scoto: o en lo de trescẽts y ſis com volen Euſebi, Beuter, y Sabellico, foren enderrocades moltes Iſgleſies en lo mes de Mars, en lo ſanct dia de Paſqua de Reſurreccio. De la ruyna y enderroch de las quals, fan particular mencio entre los dalt citats Oroſi y Pineda. Allegant aqueſt vltim à Gildas Britãno.

Y encara que es veritat, que tant graues autors aſſenyalen aqueſtos anys de principi de la general perſecucio: totauia jo tinch permi, que cada qual li dona per primer any, aquell, en lo qual vingue à ſa noticia algun fet, y no perque forçoſamẽt ayam de dir, que aquell fonch lo primer any en ques començà. O quiça, deu ſer axi, que vnes Prouincies tingueré aqueſta afliccio en vn temps y altres en altre: Perq̃ en Eſpanya ja començà alguns anys abans dels que tenim eſcrits aſsi. Que en lo any doſcents noranta y ſis, o almenys en noranta y ſet, trobarem en lo capitol ſetanta y dos, à Daciano Præfecte de aqueſtos Emperadors en Eſpanya. Y en aquell any feu Martyrizar à ſanct Narſcis Bisbe de Gerona, y à ſanct Fæliu ſon Diaca. Y axi matex en lo any treſcents martyrizà al altre ſanct Fæliu, que en la matexa ciutat es cognomenat lo Apoſtol, ſegons vol algun autor de prou autoritat: com veurem baix en lo capitol ſetanta ſinch. En Barcelona tambe trabarem no faltar qui diga, que mori abans de tots aqueſtos anys la Verge ſancta Eularia: com direm en lo capitol vuytanta y dos. De manera q̃ ſi aſſo es verita, prou abans auia començat aqueſta perſecucio. Pero baſta auerho apuntat axi. Que puix no hi ha altra demoſtracio mes certa, que autoritats de eſcriptors de vna part y altra: no ſeria acertat poſarme entre dos moles.

Capit. LXXI. Com Dacià vingue per Præſident de Eſpanya, y entrant per Cathalunya, martyrizà à S. Vicens en Cobliure.

COmenças en vn temps, o altre, y de aqueſta, o de aquella manera, la deſena perſecucio de la Iſgleſia ſanta, moguda per los Emperadors Dioclecià y Maximià. Fonch tant lo odi cõceberen contra dels Chriſtians, y tal lo deſig de acabarlos: que pera donar major compliment à ſon mal intent crearen Oficials, anomenaren Comiſſaris, y enuiaren Præſidents per totes les Prouincies del Imperi: manant los. Feſſen inquiſicio general, ſi en aquellas hi auia alguns, que ab nom de Chriſtians, dexada la veneracio dels Idols, adoraſſen à Ieſu Chriſt Crucificat. Conforme eſcriuhen tots los autors, que en lo preſedent capitol tinch citats. Y entre aquells Præſidents lo que mes ſe ſenyalà miniſtre del Dimoni, y enemich dels Catholichs, fonch hu, que ſe anomenaua Dacià, o Daciano. Aqueſt conforme expreſſament ho diuhen Morales, y Beuter, y reſultarà de moltes capitols ſeguents, fonch elegit expreſſament pera venir à Eſpanya, à fer la diligent inquiſicio, que los Emperadors ordenauã. Y diu Beuter: que venint à ella entrà per Helna, ciutat de Roſſello. Y axi la primera de Eſpanya, de ſa Prouincia y juriſdiccio. Y que de aqui ſen baxa à las ciutats de Empuries, Gerona y Barcelona. Tambe Ambroſi de Morales diu, que del orde conſequetiu dels martyrs, que moriren en Eſpanya en aqueſta perſecucio, apar: degue eſſer axi lo cami de Dacià. Pero, ami no me agrada lo argument. Perque com veurem en lo diſcurs: era ja Dacià partit de alguns pobles y paſſat à altres: y ſos llegats, y miniſtres que reſtauan, martyrizauan als Catholichs, ſens eſſerhi ell ſempre preſent. Mes, que los ſancts martyrs de aqueſta perſecucio, no venen à morir per orde de anys arreu, cõ venen los llochs del cami de Dacià, com aparra del diſcurs. Ell be podria ſer, que lo cami de Dacià començas per aquellas partidas de Roſſello, y Empurda: pero no ſe ſis proua be del orde dels martyrs. Y eſpecialment lo entrar per Helna, te ſa dificultat.

Mo.l.10.c.1. Be.p.1.c.24.

Digitized by Google

ficultat. Per quant, encara que alguns ajã volgut dir, esser ja fundada Helna molts centenars de anys abãs de aquest temps, com tinch escrit en altre lloch: totauia, lo mes comu dels autors graues, es: ques fũ da molt temps apres de assò, com veurẽ bax, en son lloch. Y axi no se jo com pugam senyalar la entrada de Dacià, per Helna. Per Rossello, si. Puix lo primer martyr de qui parlarem, es de Coblliure. Pero per Helna es dificultos: y si ella no era fundada, impossible.

Lib. i. ca. 18.

Lib. 5. ca. 7.

Entrant Dacià en Espanya: escriu Beuter que en ser en ella, comensà à fer ses diligencies, enpresonant los Bisbes, y los ministres de la Isglesia. Enderrocãt molts Temples, y sanctuaris: manant pendrer, y cremar los llibres Ecclesiastichs, Sanctorals y escriptures sagradas, que pogue auer à les mans. Y de aquesta manera anà discorrent per tota Espanya. Y diu veritat, encara que no allegue autor de assò. Perque, no sols se pot fundar ab expressas decisions de Dret Romà: en lo qual diu lo Iureconsulto Vlpiano: que los Præsidẽts Præfectes, o Legats, la primera cosa que feyan en arribar à las suas Prouincias, era inquirir, contra los que ells anomenauan sacrilegos, que no adorauan à sos Deus Romans. Y lo matex Iureconsulto diu: manauan, los Præsidẽts cremar los llibres que eran magichs, y tenian lectura cõtra les sues lleys y serimonies. Y tambe en altra part, diu: ques manaua als Procõsuls, Præsidents y Legats: que enla Prouincia, ahõt anauã: miressen los Temples que hi auia, de quin Deu eran. Pero encara es cert, que vltra de ser aquex lo orde acostumat, Dacià ho feu ab virtut de Decret, y Edicte publich, que particularment de assò feren Diocleciano y Maximiliano: com apar enlo Martyrologi Romà, a la jornada de dos de laner. Y axi Dacià es cert ho degue efectuar, conforme diu Beuter: y de la manera ho volian las lleys Romanes, y lo edicte Imperial.

Vlpi. in leg. congruit ff. de offi. præ.

In leg. Cæt. ff. famil. hæ.

In leg. si in aliqua ff. de offi. Procõ.

De ahont se pot veurer la calamitat, la miseria, los treballs, de la Catholica Cathalunya: las afliccions engeneral, y las penas, que en particular patiren molts als principis: com aquells qui estauan al primer encontre, ahont sol esser mes desenfrenadada la rabiosa furia de vn tyrà, sens Deu: quis pensaua fer honor als seus, y tenia lo fauor, y orde de dos Emperadors. Considereu cada qual, que no vull passar men jo de Historich, à Contemplatiu.

Lo primer poble, que notoriament entenem senti aquest rigor, segons escriu Antoni Viladamor, fonch Coblliure, en Rossello. Ahont arribat Dacià martyriza à sanct Vicens. Y no diu quin genero de martyri pati, de ahõt era, ni de quin estat: secular, o Ecclesiastich. Ni allega autor algu, del qual se pogues pendrer llum. Y tinch per mi, que ell la prengue del Ambrosio de Morales. Lo qual no sent mes llarch, diu: que mori als denou de Abril. Y sercant jo qui men donas major noticia, nou he pogut trobar. Perque si be lo Bisbe Equilino Petro de Natalibus, lo Martyrologi Romà, y alli Cęsar Varonio, fra Antoni Vicens Domenech y altres, que ell allega, ne han feta memoria: ab aquesta matexa breuedat han escrita la gloria de vn vencedor. Que apar sia voler dir. Baste saber lo nom de Vicens: q̃ de aqui (sabut qui era lo contrari) se entẽ prou clarament qual fonch ell, que pogue ser vencedor.

Vilada. c. 46.

B. Equili. l. 6 c. fin. Martyrol. y Varon. a 19. de Abril. Dome. l. 1. a la dita jorn.

Pero sera be aduertir: que la primera victima que la Isglesia Cathalana, per cõseruacio de tota la Romana, com à mẽbre de aquella, donà y oferi en aquesta persecucio: tingue nom de vencedor. Prę lagi felice pera la terra: y pera que conegues Dacià, que si lo Adalit era vẽcedor, poch effecte auia de fer ell entrat en dintre, en los demes faels Christians, y militars de Christo.

Martyrizat sanct Vicens en Coblliure, anassen Dacià entrant per Espanya. Y en alguns llochs per si, y en altres per sos ministres, persegui los Christians, com veurem, en sos llochs, dels que auem poguda tenir major noticia.

Cap. LXXII. Dels sancts Martyrs, Narcis Bisbe, Fœliu son Diaca, Inuento y tres cents sexanta de Gerona.

EN tots los Martyrologis, Flos sanctorum, y en lo Cathalago dels Sancts que fa lo Bisbe Equilino, se veu: auerhi aguts molts sancts Bisbes, ano-

Digitized by Google

anomenats per nom de Narscis. Y entre altres lo de la ciutat de Gerona. De hont ha vingut, per la similitut del nom, que en algunes coses, lo hajan cõfus ab Narscis Bisbe de Hierusalem. Pero dexant asso à depart, y prenent lo quens toca à nosaltres: es de saber. Que en lo temps Daciano entrà per Cathalũya, perseguint als Christians, per la comicio que aportaua de Diocleciano y Maximiano, viuia en la ciutat de Gerona, y era Bisbe de ella sanct Narscis. Lo qual baix la Prætoria de Daciano, en aquesta decima persecucio de la Isglesia, que vaig escriuint, mori en aquella ciutat, segõs los Breuiaris vells de Gerona, Barcelona y Augusta de Alemanya: en las lliçons de la festa de aquest Sanct. Escriuho tambe Oliua Bisbe de Gerona, en vn sermò que feu en la festiuitat de aquest sanct. Y trobas axi escrit, en tres pergamins manuscriptos, posats sobre de vnas posts en forma publica: en la Isglesia de sanct Fæliu de dita ciutat: la vna deles quals esta deuant lo altar, o capella de aquest sanct, y la altra en la paret junt a la porta del cor. La qual baix posarè. La vltima en lo trascor, junt a la Taula de la Obra, frontera del portal que mira al carrer delas Ballesterias. Y nouamẽt ho ha escrit fra. Antoni Vicens Domenech. Y encaraque lo Martyrologi Romà diga, fonch martyrizat en temps del Emperador Aureliano, com ja ne he fet mencio en son temps. Totauia, perque lo Breuiari de Augusta, ahont ell predicà, y los de nostra patria, y la comuna, escriuhẽ fonch en esta persecucio, nol posi en tẽps de Aureliano, ni de Valeriano y Galieno segons altres: sino quel he reseruat pera assi. Saluo lo degut respecte del Martyrologi.

Dome. l. 1. a 18. de Mars.

En lo c. 65.

En lo ca. 58.

Venint à parlar de aquest sanct: han pretes alguns, que era de nacio Gothica, dela ciutat Scyritana. Pero las lliçons del Breuiari de Augusta lo fan natural Espanyol, y de la ciutat de Gerona: y fill de nobles pares. Y amostrà be la sua nobleza, en la vida, y en lo martyri. Per quant tantost en ser en edat de poder entendre en lo exercici de les lletres, lo enuiaren als estudis, dela ciutat Cæsaromago, en la Gallia Belgica. Ahont los passà en tot genero de sciencias, aprofitantse de tal manera, y ab tal efecte, que hisque molt celebre, y gran predicador: donantse, à aquest sanct exercici: procurant la saluacio de las animes, conuertint à molts a la fè Catholica, en diuersos llochs. Eran tals, y tant grans les sues parts: y anaua tant crexẽt de virtut en virtut: que com diu lo Breuiari de Barcelona, cõsiderantlas los Catholichs, que viuian en Gerona, vagant lo Bisbat de aquella ciutat se sentiren obligats: y lo eligiren per son Prelat. Començas en aquestos temps à diuulgar la grã crueltat dels Emperadors Dioclecià, y Maximià. Y sanct Narcis, o per voler fugir à la honrra de la dignitat y treballs, que de aqui seguian, tement la hira dels Emperadors: o permetent ho axi lo Senyor, per lo be q̃ de aqui vingue, fugi, anantsen de Gerona, acompanyat de Fæliu son Diaca. Y passasen à les parts de Alemanya. Arribat alli en la ciutat de Augusta dels Vandalos, o de Bauaria, que vuy se diu Basilea, o en la Augusta Aricièse, trobà, que corria la matexa borrasca de la persecucio. Y volentse vn dia amagar dels ministres de justicia, entrà en casa de vna dona famosa ramera, anomenada Afra. Ala qual conuerti juntament ab tres criades, anomenadas, Digna, Quiermina (o Eunomia) y Euprepia, o Eutropia. Conuerti tambe à Hilaria mare de Afra, y à Sozimo, o Dionysio germa de Hilaria. Consecrà la casa fentne Isglesi, y dexà à Dionysio per primer Bisbe de ella. Vaig en aquestes coses axi de pas: per ser cosa molt llarga: y auer pretes alguns no esser de aquest nostre Narcis. Si be lo Breuiari de Augusta confessa, que era ell matex. Passà Narcis en aquestos sancts fruits y peregrinacio, nou mesos. Al cap dels quals, baxant per los Alpes, predicant per molts llochs: finalmẽt arribà à Cathalunya, y sen tornà a la sua ciutat de Gerona. En la qual les sues ouelles lo reberen ab la alegria, que la presencia de tal Pastor podia causarlos. Y algũs volen, que en aquest temps fonch, quant lo eligiren Bisbe de Gerona. Com se vulla fos: cõ lo propri ofici del Bisbe sia lo predicar en quant pugan ells matexos, segõs los sagrats Canons ho diuhen y manan. Axi Narcis com se veu ab aquesta dignitat,

Cap. 2. decr. de reforma. in cõs. Trid.

tat, no oblidant lo carrech perseuera en son ofici. Predicant, no sols en aquella ciu tat, pero per totes les partides del Empurda, per espay y temps de tres anys. Diehent tots los altres autors, exceptat les citades posts, y lo Bisbe Oliua: que en aquest temps arribà Dacià à Gerona. Y com sabè la predicacio de Narscis lo ma nà càpturar. Y auentlo pres, lo atormentà ab diuersos meneres de martyris, que no especifican: sino dient, que en ells mori, y donà la anima à son Redemptor, à quatre de las Kalendas de Nouembre. Y certament es contra la Epistola que trobarem en lo capitol seguent. Y tots erran lo dia, com apar del Martyrologi Romà: qui posa la sua mort, als diuuyt de Mars. Y la causa de aquest error (dexant lo que he dit al principi) es. Que segons diu Cæsar Varonio: auegades les Iglesies particulars fan la festa dels sancts, en lo dia de las transllacions, o inuencions, o delas cõsecraciõs, en los Pontificats: y qui nou sab distinguir, pensa ser aquell dia lo de la mort. Y axi començat lo error en los Antichs, se continua en molt temps. Aquelles posts, que assi tinch citades, y lo sermo del Bisbe Oliua, concordan ab lo Martyrologi Romà, y ab Varonio: que mori S. Narscis à diuuyt de Mars. Y ajustã: que fonch en lo any del Senyor doscents noranta y set. Que si be per lo que auem dit en lo capitol setanta, y lo que direm en lo capitol vuytanta dos, parlant del any en que mori sancta Eularia en Barcelona, aparexia en lo assignar aquest any a la mort de sanct Narscis, hi podria auer algũ bescõpte, del que digui en lo capitol 70. se podria lleuar. Y en lo modo del martyri de aquest sanct, tambe aquestes posts y lo Bisbe Oliua son diferents: dient. Que vist per los Pagans, que la predicacio de Narscis, feya gran fruyt, conuertintse molts per medi de ella a la fè de Christo, no podent resistir mes a la veritat y força de sa doctrina: entraren vn dia à la Iglesia, y trobant lo celebrant lo sanct Sacrifici de la Missa: arremetent ab furia barbara contra de ell, lo mataren: donantli tres colps de espasa, hu à la clauilla de la cama, altre en lo muscle, y lo tercer en lo coll. Del qual resta degollat. Tambe diuhen, que ab ell morì sanct Fæliu son Diaca: qui deuia estar ministrant en aquella hora al sanct sacrifici dela Missa, que celebraua. Y fa mencio de ell lo pare Ioan Mariana. Designan tambe aquellas posts de la matexa Iglesia lo lloch del martyri de aquestos Sancts. Dient expressamẽt esser estats martyrizats en lo matex lloch, que està lo sepulcre y altar: ahont estan dignament y ab gran decencia, las venerables reliquies del cos de sanct Narscis: en la propria Iglesia, que viu se diu de sanct Fæliu. La qual ales hores era la Cathedral, anomenada sancta Maria (extra muros) de fora los murs. Conforme concordan lo Bisbe Oliua, y la post q̃ en aquella Iglesia està a la ma esquerra de la porta qui hix del trascor. Dient tambe: que aquella sancta habitacio era estada fundada per mans dels Angels, à honor de nostra Senyora sancta Maria. Y que se li muda lo nom en lo martyri del altre sanct Fæliu, lo Apostol: de qui direm baix en lo capitol 76. Ma. L 4. c. 10

Tambe diu aquesta post vltima: que en dita Iglesia en cõpanyia de sanct Narscis, moriren trescents sexanta Martyrs: que estan collocats en diuersos llochs de aquella Iglesia. Los quals sens dubte, deuian ser dels Catholichs que oyan la Missa del S. Bisbe. Y de entre tots aquestos, sols sabem lo nom de hu, que se anomenaua Inuento: q̃ en aquella ciutat li diuhẽ S. Trobat. Del qual auent tinguda noticia, la ha publicada fra Antoni Vicens Domenech. Y tinch entes, que sen fa mẽcio en algunes Bulles Apostoliques, que consedexen grans indulgencies als que visitan dita Iglesia. Dome. a 19. de Mars. L 4.

Goses perço Gerona ab molt justa raho: y tingas per la mes richa de tota la Prouincia, puix te tal thesor. Y perque sobre lo Or de tal quilat, altres sancts Martyrs, que en los seguẽts capitols anomenarem, han posat lo esmalt de la sua sanch preciosa. Y la han feta famosa en las mes remotas regions del vniuers mon.

En lo any de mil sinch cents noranta y dos, me trobi en Gerona, per la festiuitat de S. Narscis: y auẽt mil tres cents y sinch anys, que era mort, poch mes, o manco, just al compte del present capitol: viu lo

seu

Digitized by Google

ſeu S. Cos dins lo ſepulchre de marbre: que era tant ſenſſer, incorrupte y odorifero: quem prouocaua à alabar à Deu omnipotent. Donantli gloria, y rebent conſolacio de tal viſta com aquella.

Fa noſtre Sẽyor Deu cada dia mil merces, per interceſsio de aq̃ſt ſanct: no ſols à aquella ciutat: pero encara à tot lo Principat de Cathalunya: com veurem, ſi Deu nos hi dexa arribar, quant eſcriurem de temps del Rey en Pere dels Franceſos: y de les moſques ab quels vence.

Y notẽ aſsi vna coſa. Que aqueſt fonch lo primer Bisbe, de qui trobam memoria en Gerona. No dich q̃ no hi agues agut Bisbe fins al temps de S. Narſcis: que be ni pogue auer, com de las altras ciutats he dit en lo capitol deſe: pero no ſen troba memoria fins ara. Y apar que Deu ho permeta axi: per conuidar à aquella ciutat a la plenitut del bon temps de la gracia, ab aqueſta flor de Narſciſo. Que abãs no aparegues y llanças olor, eſtaua encraçats, repreſos, y occults los humors de la fè en dins de la terra dels cors humans dels Gerũdenſes: ſecrets los Catholichs, eſcondits y amagats los Pontifices y Prelats de Gerona. Pero ja ques puga dir, lo que cantaua los Eſpos a la Eſpoſa, *Flores aparuerunt in terra noſtra* Hix (com diu lo noſtre gran Hortola) ab aqueſta flor, la fecundidat dels animos dels homens: germina Gerona tal flor, prometent ab ella tant bons fruyts, com lo ſeguexen, axi de aqueſtos treſcents martyrs de ſa companyia, cõ de altres molts, que preſt veurem. Y axi Narſcis fonch lo primer, com à flor, que comẽçà ſenyalar la fecunditat, que conſecutiuament aquella ciutat tingue. Que lo de abans erà, com ſi no fos, à reſpecte del que apres fonch: com en lo diſcurs veurem.

Cant.c.2.

Coſma Damia Hortola, in Paraphraſi Super.c.2.

Capit. LXXIII. Prouant com en Gerona hi ha aguts dos ſancts anomenats Fælius, lo hu Diaca, y laltre Doctor, y per excellencia anomenat Apoſtol.

LA imbecilitat y flaqueſa de la naturaleſa humana, q̃ per ſos pecats no pot acudir à tot: ſino troba algunes ajudes de coſta y medis, pera la conexença y diſtinccio de les coſes: moltes vegades quant troba vn matex nom en ſemblants eſpecies de vna ſubſtancia: pença, que ſia tot vna matexa coſa. Y ſi noy ha pratichs y experimentats, que li ceparẽ y diuideſcan las proprietats y ſer de aquellas eſpecies, reſta ab lo engany y ignorãcia, fins à tant que li arriba la ſciencia. Paſſa aſſo no ſols enla conexença dels animals, arbres, plantas, pedras, y ayres: pero encara en la noticia deles perſones. Que à cada pas ſe pren vn home per vn altre. Hauem viſt aſſo en diuerços llochs de la preſent obra. Y particularment en les perſones de Hercules y dels Gerions: y mes prop quant auem parlat de ſanct Seuer Bisbe de Barcelona: y enlo capitol paſſat eſcriuint de S. Narſcis. Tambe ara paſſa lo matex, en lo eſcriurer de S Fæliu ſon Diaca. Perque realment en Gerona ſon dos Fælius: y molts eſcriptors los confonen en hu. Y pera lleuar aqueſt engany, importa à noſaltres, qui de propoſit parlã de Cathalunya: amoſtrar com en Gerona foren dos martyrs Fælius: y apres eſcriure de cada hu de ells.

Lib.1.c.18.19.

Ger.l.1.c.19.

Lib. 4.c.31.

Ia auem viſt en lo capitol prop paſſat, que ab ſanct Narſcis fonch martyrizat S. Fæliu ſon Diaca. Ara es de ſaber: que eſcriuint de ell Pere Anton Beuter, vol que fos lo matex Fæliu germa de S. Cuſgat. Y ques juntà ab ſanct Narſcis, y li ſerui de Diaca. Pero ell, los qui ley donaren entenent, y los quel ſeguexen, erran. Per quant la patẽt veritat ſe trau de vna Epiſtola, o carta: que Berenguer Bisbe de Gerona eſcrigue à Sighardo Abbat de ſancta Afra, y à tota la congregacio ſua: reſponent à altra, que lo dit Abbat li auia enuiada, demanantli reliquies de ſanct Fæliu. La qual es treta de March Valſero en la vida de ſancta Afra: y ami me la donà lo pare Franciſco Caſtell, de la Companyia de Ieſus, que lin feu merce Don Franciſco Areualo de Suaço, digniſsim Bisbe de Gerona. Y apres tambe la ha referida fra Antoni Vicens Domenech: ab lo tenor ſeguent.

Beu.p.1.c.24.

Dome. a 18. de Mars l.1.

Chariſsimo patri Domino Sighardo Abbati, & vniuerſæ ſancti Vdalrici & ſanctæ martyris Affræ congregationi. Berengarius ſanctæ Sedis Gerunden. Epiſ. cum omni Clero

Digitized by Google

& fideli populo, perfrui bonis omnibus semper in Christo. Nouerit dilectissimi venerandas vestræ fraternitatis affectus, nos, & vestrum nuncium vidisse, & delegatas nobis à vestra fraternitate literas pio respectu perlegisse, & vestris precibus (licet id quod nobis post Deũ carius est, expeteritis) nimia vestri deuictos deuotione, libenter annuisse. Tanta est enim à Christo commendata dilectionis integritas, vt quod sibi quis auidius retinẽdum elegerit, crimen esse perhorrescat: nisi petenti fideliter obtulerit. Quapropter charissimi fratres, huius charitatis iura seruãtes, hanc si dicendum est præsumptionẽ tenentes, beatitudini vestræ, de sacrosanctis salutis nostræ, thesauris munificum munus dirigimus: videlicet, ex ossibus & carne & cruore terra mixtis, ac vestimentis, sanctissimi Doctoris Fælicis, martyris Christi: scilicet illius, quẽ vt Apostolũ & propheram habemus, non illius, qui beatissimi Episcopi Narcissi Diaconus est dictus. Quoniã ipse translatus est à piissimo Rege Francorũ Carolo, & apud Parisiorũ ciuitatẽ honorifice requiescit. Itẽ de gloriosissimi patris nostri Narcissi Pontificis & martyris Christi, vestimẽto, & stola, cũ quibus cõditus est in sepulcro. De corpore autem eius, vobis ideo mittere nequiuimus, quoniã ita hactenus Dei gratia seruatur incorruptũ, sicut ea die, qua spiritus eius de hoc sæculo nequãquam euectus est ad dominũ. Mittimus vobis de ossibus capitis atque manus sancti Romani, pretiosissimi martyris Christi, socij videlicet præfati Fælicis venerandi martyris Gerundensis, Hispaniæ que Doctoris. Sanctarũ vero reliquiarũ quas destinamus loculos adiunctis breuiculis nequis inscius error perturbaret, ita signando destinauimus, vt quorũ quibus gerat pignora indubitanter notificet ignorantibus. Lętamini igitur in domino charissimi, & exultate, & tantorũ triũ patrum pignora sub vnitatis nomine vos præmeruisse gaudete. Et vt parce loquamur, si nõ honorificentius, non tamẽ irreligiosius quã à nobis custodiuntur munera fidei vestræ credita cõseruate: quatenus patrocinãtibus ipsis querũ pretiosissimũ pignus in manibus habetis, & præsentis vitæ tranquilitate perfrui, & futuræ beatitudinis requiem consequi valeatis. Passionem præterea sancti Fælicis vobis iam mittimus, in qua natalis eius diem Kalendis videlicet Augusti prænotauimus. De gestis autem sanctæ Afræ, nihil amplius quam vos nos habere cognoscite. De sancto vero Narcisso dirigimus quod habemus. Passionis enim illius librũ & obitus sui diẽ, irruẽtibus Paganis, & Ecclesias nostras vastantibus, ac loca de populãtibus irrecuperabiliter amisimus. Translatus verotius festiuitas à nobis annuatim solemni studio celebratur vndecimo Kalendas Nouembris: translationis autẽ quinto Kalendas Octobris. Valete & pro nobis omnibus Omnipotentem Deum exorate. Sacræ reliquiæ Augustam relatæ sunt, anno Christi. 1087. duodecimo Kalendas Augusti.

No arromançare aquesta carta: q̃ per als literats te axi mes gracia. Per als q̃ no saben llati, bastels saber: q̃ Berenguer Bisbe de Gerona, responent al Abbat de santa Afra, qui li auia enuiat à demanar reliquias de S. Narscis, y de S. Fæliu, lo auisa: q̃ li enuia ossos, carn y cruor ab terra del Doctor S. Fæliu, aquell q̃ tenẽ en Gerona cõ à Apostol y Propheta: y no del q̃ fonch Diaca de S. Narscis: perq̃ de aquest (diu) non tenia, per auersen aportat lo seu Cos à Paris lo Rey Carles de Frãça. Tambe diu, li enuia reliquies de S. Romà, socio del S. Fæliu Doctor de Gerona y de Espanya. Y asso es lo que conte la carta.

De la qual (venint al proposit) se trau proueuidentment, que hi ague dos Fæliu: lo hu Diaca, y lo altre Doctor, q̃ comunamẽt se diu lo Apostol. Y si jo proue baix en altre lloch, que lo Doctor fonch lo germa de S. Culgat, bes seguirà, lo que tinch dit: ques erraren los que sent mencio de vn sol martyr Fæliu en Gerona pensaren fos Diaca de S. Narscis, y germa de S. Culgat. Y axi lo pare Ioan Mariana, parlant de S. Narscis, diu: que mori ab son Diaca Fæliu: y que altre Fæliu illustrà la dita ciutat, morint en diferent occasio. Aduertint ell al Lector, mire, que la similitut del nom no li fassa pẽdrer al hu per lo altre. Y vltra del q̃ tinch dit, proua aquesta diuercidat de persones la diferencia dels martyris: com veurem en son lloch. Y tambe la diuercidat dels anys. Perque sanct Narscis, y son Diaca Fęliu moriren en lo any doscents noranta y set, com auem dit, y sanct Fæliu lo Doctor y Apostol mori en lo any tres scents, com de cada qual direm en son lloch.

Ca. 86. y 73.

Ma. l. 4. c. 10.

Y primer del Diaca.

Digitized by Google

Cap. LXXIIII. Del martyr sanct Fæliu Diaca de S. Narscis Bisbe de Gerona.

AVeriguat ja, que foren en Gerona dos Fælius martyrs: comensem per lo Diaca de sanct Narscis, axi perque se gui à son Pontifice, com per lo orde del temps. Y entrant à parlar dell per les coses primordials: no sabē de la sua naturaleza mes q̄ si de ell no tinguessem noticia: sino volem anar cōjecturant: que puix sanct Narscis era de Gerona, y ell son Diaca, yl segui en tota la peregrinacio y vida, fins ala mort: fos posible esser de la matexa ciutat. Lo que de ell se pot dir, es: (segōs los ja citats Beuter, Mariana, y fra Domenech, o per millor dir segons tots los que ja citi en la vida del S. Bisbe Narscis) allo matex, que diguerem en la vida del dit sanct Bisbe. De manera, que essent Fæliu Diaca del Bisbe S. Narscis, com aquell fugi y sen passà en Alemanya, lo sanct Diaca lo acompanyà, y estigue ab ell en Augusta. Alli com lo sanct Pōtifice entrà en casa de Afra, fonch participant de la oracio ques feu, per la illuminacio de aquella. Participà tambe del merit de la conuersio, y assisti a la consecracio dela Isglesia, y en lo demes, que auem dit que feu alli S. Narscis. Tornant lo S. Prelat en Espanya, passà Fæliu ab ell les neus dels Alpes, los calors del estiu, y los altres treballs del cami. Y en fi, lo segui tots los tres anys, ajudantli en la predicacio, en tot lo ministeri, que conuenia: y de vna perçona de tal sanctedat se pot imaginar. Moltes coses dignes de ser publicades, feren los sancts ensa vida, que nos saben, ni se escriuhen: y les que foren escrites, se son perdudes, robades y cremades, en lo temps que los Moros occuparen la terra cō diu la carta del Bisbe Berenguer, que enlo presedent capitol hauem posada: y axi no es marauella sino podem especificar aquellas. Pero per no trobarse, no resta obscur lo ualor de ells. Que com lo fi sia la vera proua de las cosas: y aquestos sancts lo feren tant bo y tant precios: sens dubte fonch sancta y de gran valor la llur vida. Y de la gran emulacio dels mals, se veu la finesa dels bons. Axi q̄ de la mort collegim, qual fonch la vida de sanct Fæliu Diaca. Lo qual, com tota la vida agues amat al seu Pontifice Narscis, axi en la mort nos pogue separar de ell: acabant la vida à mans dels matexos persecutors Pagans, emulos, y homicidas de Narscis. Y com en vida fonch fælice y ditxos de la companyia de Narscis: ho vingue à ser en la mort: anant à gosar ab ell, de la gloria Celestial, lo mateix dia de diuuyt de Mars del any del Senyor doscents noranta y set. Lo seu sanct Cos de molt temps ensà no esta en Gerona. Perque com cōsta de la carta del Bisbe Berenguer posada enlo capitol prop passat, Carles Pisim Rey de França sel ne aporta à Paris per la occasio que dire en la segona part de la Coronica.

Be. p. 1. c. 24
Ma. l. 4. c. 10
Dome. a 18. de Mars. l. 1.

Cap. LXXV. Del martyr sanct Fæliu Doctor, aqui diuhen lo Apostol de Gerona, germa de sanct Culgat.

VEnint ara en son lloch à parlar de S. Fæliu lo Doctor, que tambe li diuhen Apostol: com apar de la carta del Bisbe Berēguer, que posi en lo capitol setanta y tres: ja digui en lo capitol singuanta sinch, lo error se rebia en posar lo seu martyri en la setena persecucio. Y axi no sera menester mes, sino passar auant en la Historia: puix en aquest lloch la posan tots los que allegare. De aquest sanct escrigueren (segons diu Ambrosio de Morales) los Breuiaris de Espanya: y senyaladament lo de sanct Isidoro, als quals tambe seguirem. Y ab ells al breuiari vell de Barcelona, à sanct Antonino Archabisbe Florenti, qui refereix à Vincencio Historial: y nons dexarem al Bisbe Equilino, y sobre tots à Ambrosi Læuita dexeble de aq̄st S. Cōprouincial seu, y qui tingue tanta part dels treballs seus: cō escriu ell matex en lo llibre, que feu de la passio de aquest S. Lo qual trobarā los curiosos en la llibreria de la S. Seu de Barcelona: en vn llibre intitulat, Vitæ sanctorū, manuscripto en pregami. Seguirē tābe vn Sanctoral vell ximatex manuscripto q̄ esta en dita llibreria: y nōs apartarē de altre sanctoral vell esta en lo cōr dela Seu de Gerona, ni de altres que hā feta menor mēcio,

Mo. l. 10. c. 2.
Antoni. tit. 8. ca. 1. §. 25. & 28.
Equi. l. 7. c. 3.
Sellula. 3.
Sellula. 16.

Digitized by Google

com son lo Martyrologi Romà, y alli Cæsar Baronio, Vaseo, Beuter, Viladamor y altres, referits per fra Vicens Domenech. Conforme à la tradicio y escriptura dels quals dich: que sanct Fæliu era germa de sanct Culgat, que en llati anomenam Cuphas. Y eran aquestos sancts naturals de Africa, de vna ciutat anomenada Scylitana. Eran fills de nobles y richs pares. Los quals los enuiaren als estudis de la ciutat Cæsarea. De la qual diu Morales, que vuy encara rete lo nom: y que cau en lo ribatje, o costa de mar de Africa, en la Mauritania, sobre Tremecen, al Orient, casi al aposit defront y paratge de la ciutat de Barcelona. Y Horacio Nucula en los seus Comentaris de las guerras de Africa, escriu. que Cæsarea, era la matexa que vuy se diu Alger. Estant alli aquestos sancts germans estudiant Philosophia: oynt la vinguda de Dacià pera Espanya, y la causa perque venia: vista la occasio oportuna y aparellada, de poder rebre martyri, ab la persecucio que se esperaua, digue Fæliu entre si: llançant tots los llibres de lleys q̃ tenia en ses mans. Quem aprofita la Philosophia humana, o peraq̃ la vull, puis no te principi, nis sab lo fi de ella: o peraq̃ àme jo la vida del mon? Dit aço, se re per cert, degue communicar son pensament ab Culgat son germa, peraque los dos de concert se embarcassen pera Espanya. Y axi ho feren. No degueren venir los dos germas sols, sino molt acompanyats de altres faels Christians. Per lo que diu lo matex Ambrosi Læuita, que hi auia alguns Conprouincials, y que ell tingue grans treballs en la passio y martyri de aquest sanct. Y en altres capitols mes auall tambe veurem altres coses, que ajudan à asso. Embarcats los sancts, y tirant son camí per la mar, vingueren à desembarcar en la ciutat de Barcelona. Ditxosa per auerlos donat port y acullimẽt, en los treballs començaren à tenir en la vinya del senyor. Arribats aqui los sancts, se ajuntaren ab los altres Christians, que hi auia: tractant ab ells de secret en los principis, y apres publicament, predicant, y animantlos à la guerra, que en la cruel persecucio se esperaua. Y estant axi degueren saber com ja lo Præfecte Daciano entraua per Espanya, fent los excessos que he dit en los presedents capitols. Y sanct Fæliu desijant posarse als primers encontres, dexà à son germa Culgat en Barcelona, y ell sen passà à la populosa ciutat de Empuries. Hahont començà à donarse al exercici de las sagradas lletres. Y tantost anà predicant per tota aquella terra: sembrant en los cors dels homens la Diuina llauor de la Ley Euangelica, y fè Catholica. Conuertint per gracia del Senyor à molta gent per tota aquella terra fins à la ciutat de Gerona, occupantse en lo matex exercici. Ahont tantost multitut de gent acudi à seguirlo, y oyr la sua doctrina. Y no sols lo tingueren per Doctor: pero encara lo estimaren com à Apostol, y lo tingueren com à Propheta.

Marty. al 1. de Agost. Beu. p. 1. c. 14 Vilad. c. 67. Dome. l. 1. a 1. de Agost.

Nucula de bel. Aphro disensi.

Dacià, qui anaua fent son camí, y exercitant son mal offici: arribà a la ciutat de Gerona. Ahont com sabè la predicacio de aquest sanct, procehi cruelment contra de ell, à instancia, y denunciacio de Rufino Llegan, o Loctinent seu. Al qual donà llarguissim poder de inquirir contra sanct Fæliu, y ell sen vingue a la ciutat de Barcelona. Ahont prest donà martyri a la glorioſa Verge sancta Eularia, en lo modo que bax direm, en lo capitol vuytanta.

Partit Dacià de Gerona: hauent dexat à Rufino en lo seu lloch y poder: aquell prestament se entremete del lloch ahont podia trobar al sanct. Y fent extraordinaries diligencies (que no faltan per al mal) sabe: que estaua en la plaça. En casa de vna honesta senyora, anomenada Placida: filla y descendent de nobles pares. Y permi tinch: que segons se fa memoria dels pares, y no de marit de Placida: deuia ser verge: permanent en aquella sancta puresa, ques tãt agradable à Deu y als sancts. Y encõtinent q̃ Rufino tingue auis del lloch ahont era Fæliu: manà à sos officials y curials, que anassen per ell, hil capturassẽ. Pres q̃ fonch lo sanct: tenintlo Rufino en son poder, li volgue persuadir sacrificas als Idols. Pero trobãtlo cõstãt en la fè: viſt q̃ nol podia mudar: lo manà açotar cruelmẽt ab vergas. Y lligat de peus y de

Digitized by Google

y de mans ab ferros, y gran pes en lo coll lo tancà en vna preso molt fonda, y obscura: fentli patir alli fam, miserable, y set intollerable. Altre dia lo manà traurer de alli, lligat en dos poderosos animals: q̃ rossegantlo per terra lo aportarẽ per los llochs mes publichs de la ciutat. Lo qual rossegat de aquesta manera, rompudes les carns, y vbertes les venes, consagrà la terra ab la sua veneranda sanch, que de las nafras y ferides li exia. Cõsideres qual restaria lo sanct: afadigat, cruxits los ossos, rasgades, tallades y nafrades les sues delicades carns: que axi matex sens mes compació fonch tornat à posar en les preSons, que abans estaua. Ahont ja que li faltaua la medicina, y cura dels homẽs: no li faltà del Omnipotent Physich Deu nostre Senyor. Qui aquella matexa nit, li enuià consolacio Celestial, per vn Angel: que li curà totes les nafres, y plagues. Pera que tingues lloch, de tornar à merexer ab altre nou martyri. Vingut lo dia: tornà Rufino fer traurer al sanct dela preso. Y com deuia ser aquesta de las primeras execucions de son offici: volia vsar de tanta crueltat, que atemorizas als demes Christians, hils posas espant. Axi feu preparar lo Temple, y los sacrificis, pera los falços Deus: y feu aportar alli à Fæliu. Y com lo sanct no volgues offerir los sacrificis, tots los Pagans cridaren contra de ell: que fos trosejat y posat en menudes peces. Y per asso, Rufino desdel mati fins al vespre, tingue posat al sanct al torment: penjat per los peus, ab lo cap per auall: esgarrapant y obrintli alli les carns ab pintes, o cardes de ferro. Passà lo sanct aquells treballs, cantant y glorificant al Senyor, sens mostres de algun dolor. Y tant quant porfià Rufino tormentarlo, continuaua lo Senyor en enuiarli regalos, y consolacions celestials. Per que tornat aquella nit à la preso: les guardes veren en ella gran claredat: oyren cãtars de Angels ab Celestial melodia, y sentiren preciosos olors. Auisat Rufino de asso; pençant acabar de vna vegada ab lo sanct: manà quel aportassen à la mar. La qual encara que Ambrosio de Morales y fra Antoni Vicens Domenech digã: no esser fluyn: tora via esta sinch llegues de Gerona: en lo lloch que baix dire.

Arribat alli lligat de peus y mãs ab vna mola en lo coll: lo feu llançar en lo profundo. De hont lo desliurà Deu, per mans dels Angels: quil desligaren. Y caminant à peu axut sobre les aygues del mar: tornà, y vingue à la ribera. Vehentse vençut Rufino: feu tornar al sanct en preso. Y alli lo manà degollar en secret, segons vol Morales: qui diu seguir en asso à sanct Isidoro. Y axi à tingut causa de dir lo matex, lo nostre fra Antoni Vicens Domenech. Alguns dels altres diuhen: estigue en dita preso ab nous torments, fins què mori. Lo Breuiari de Barcelona: y sanct Antonino de Florença cõcordan ab Ambrosi Læuita, que com he dit escrigue la passio de equest sanct: y fonch participãt de aquella. Y diuhen: que exit del mar manà Rufino aturmentar à Fæliu ab vngles de ferro. Y que ab asso y ab lo treball del cami, mori en ell, hauent feta oracio al Senyor. Concordant tots los Escriptors, que mori lo primer dia del mes de Agost. Y Ambrosi Læuita diu: que fonch en lo any trescents de Christo nostre Senyor. Ab lo qual suficientment concorda fra Antoni Vicens Domenech. Dient, que pati martyri serca del any tres cents.

Amplifica y esten Ambrosio de Morales la honrra de aquest sanct ab tantas maneras: que jo per ser natural Cathala, no gosare estirar la ploma tant llargament com ell, per no aparexer effectat à cosas (encara que sanctas) de nostra terra. Qui volrra, lo llija, y tindra plena noticia de tot.

Tambe veurà alli lo Lector à molts Sancts de aquest nom de Fæliu: que en aquest temps illustraren à tota Espanya.

Capit. LXXVI. De com y perque lo lloch de sanct Fæliu de Guixols se diu axi. Y ahont reposa lo Cos de sanct Fælin de Gerona: y com la Iglesia de sancta Maria de aquella ciutat es edificada per los Angels.

Digitized by Google

MOltes coſes auem dites de ſanct Fæliu, y moltes nos reſtan à dir axi de ell, com de ſon propoſit. Les quals nis poden dexar de dir, per ſer de tant gran ſanct: ni dexantſe, tindria tota perficio lo que he dit: ni eſtã en altra Hiſtoria, o Coronica Eſpanyola, que jo haja viſta. Y axi es be guardar nos acaben de ſepultar en lo oblit, que eſtan moltes coſes Cathalanes.

Y primerament es de ſaber: que diuhen los naturals de Gerona, y los del poble de ſanct Fæliu de Guixols en la coſta del noſtre mar, à ſinch llegues de la ciutat de Gerona: eſſer aquell lloch ahont Rufino manà llançar à ſanct Fęliu en lo mar: y ahont los Angels lo tragueren del profundo: com en lo preſedent capitol he dit. Y ajuſtan que per aço à aquell poble li ha reſtat lo nom de ſanct Fæliu: que abans ſols ſe deuia dir Guixols. Y conforme aſſo es la proſa del Pare Franciſco Caſtell de la Companyia de Ieſus, feta per lo offici propri de la feſta de aquell ſanct, quel eſtaua component en lo any de Mil ſiſcents noranta y nou, per orde de don Franciſco Areualo de Suaço, Biſbe de aquella ciutat: que diu axi.

Capite verſo ſuſpenſus.
Guixeller ſi mari merſus.
Molis ſuperpoſitis

Tambe diuhen: que lo lloch ahont mori ſanct Fæliu, tornant de la mar, à Gerona, fonch per lo cami de dalt, en lo lloch, o aldeas, que vuy ſe diuhen Penádes. Y tinch relacio de perſonas fidedignas, que en teſtimoni de aſſo, vſan en Gerona, quant hi ha falta de aygues per los ſembrats aportar à banyar lo cap de Sanct Fæliu en deuota proceſſo, al mar de Guixols. Y que paſſant per Penádes fan eſtacio, y oracio en la Iſgleſia de aquell poble. Perque ſe es viſt miraculoſament, no volerſe dexar paſſar lo ſanct, ſens que primer ſe fes eſtacio alli. Indici baſtant del que de la ſua mort tinch dit.

Eſcriu lo Ambroſi Læuita, en lo preſedent capitol allegat: que mort ſanct Fæliu, vna dona ſen aportà lo ſeu ſanct Cos à Gerona. Y perventura no ſeria error dir: que aqueſta fos aquella Placida, que en vida lo auia tingut en ſa caſa. Pero ſia com ſe vulla, proſeguex lo matex Ambroſi Læuita, dient. Que ell qui tingue grans treballs en la paſsio de Fæliu, ſabent, que aquella dona tenia lo dit ſanct Cos, agut conſell ab altres Comprouincials ſeus: ſe desllibera pendrer lo Cos del ſanct, y embarcarlo y pujar en vna Nau, y ab ella aportarlo à ſa patria. Eſtant (diu) lo concert fet, y poſats à dormir aquella nit, quant ſe deſpertaren per voler poſar en obra ſon desliber, no trobaren lo Cos del Sanct, ahont lo auian poſat. Sino que ab virtut Diuina ſen era anat, y paſſat en vn ſepulcre de pedra, que ell en vida ſe auia aparellat. Y de aſſo que lo ſanct matex en vida ſe agues aparellat aqueſt ſepulcre, ne fa mencio tambe la lliço nouena del Sanctoral vell, que eſcrit de ma en pergami he jo viſt en lo Cor de la ſancta Seu de Gerona.

Repoſa aqueſt Sanct en la dita ciutat: per lo qual com diu Proſper, es ella honrrada y rica, dient axi: Proſp. Ode. in 18. mart. Cæſarug.

Parua Fælicis decus exhibebit
Artubus ſanctis Locuples Gerunda.

Pero ſobre del particular lloch de dita ciutat ahont eſtigue lo Cos ſanct, hi ha alguna diferencia. Lo ſobredit Sanctoral diu: que fonch poſat en lo dit ſepulcre. Y no eſta en aſſo la dificultat: ſino en ſaber en quina Iſgleſia eſtiga recondit. Y en vna poſt que bax allegare, eſta eſcrit: que repoſa en la matexa ſancta Iſgleſia, que vuy ſe diu de ſanct Fæliu, tras lo altar major. Y alguns com fra Antoni Vicens Domenech han volgut dir: que lo Cos de ſanct Fæliu no eſta en la ſua Iſgleſia, ſino ſols lo cap, y que tot lo demes, es à la Cathedral, que en tota Cathalunya diem la Seu. Fundan aſſo, en vna Bulla del Papa Formoſo. La qual tota de mot à mot es relatada per lo matex fra Antoni Vicens Domenech: y la he viſta jo en lo Archiu de la ſancta Seu de Gerona, juntament ab altra del Papa Romano, que eſtã totes dos eſcrites ſobre fulles de boua entretexides com los ventalls de palma, y cubertas de cert blanquiſsim betum. Lo tenor de las quals

En lo arma. de la admi-niſtra. ferial

quals no posare assi, per ser propries dela segona part. Basta saber q̃ en ellas, aquells dos Pontifices confirman totas las donacions per los Catholichs fetas à la Isglesia de Gerona fũdada en honor de S. Maria: ahont reposa lo cos de S. Fæliu martyr. Y axi pensan q̃ parla de la Seu. La causa de aquesta contrarietat, y pensar vns vna, y altres entendrer les Bulles de aquesta manera, nax de dos cosas, q̃ dire. La vna, que conforme assi prest veurẽ la Isglesia que vuy se intitula de S. Fæliu, era antigamẽt la Cathedral: fundada à inuocacio y titol de Sancta Maria: conforme tambe de pas he notat: parlãt del martyri de S. Narscis.

Cap. 76. Y axi los qui tenen la primera opinio nos apartan delas dites Bullas, que ans be las entenen en son fauor: hiu son, com prest mostrare. La segona aduertencia es: que cõ Deu volẽt mostrare en la segona part, (y ara de pas, qui volrra, podra veurer à fra Antoni Vicens Domenech) quans Carolo Magno Rey de França, y Emperador de Alemanya hague conquistada Gerona, fundà la Isglesia major, Seu, o Cathedral, en lo lloch ahont vuy es, à titol y honor de sancta Maria. Y axi los qui sabẽ asso, y ignoran lo que he dit de la Isglesia de S. Fæliu, entenen las ditas Bullas de aquesta Isglesia de sancta Maria, que fundà Carolo Magno, ahont es vuy la Cathedral. Y venan à dir: que las reliquias precioses del cos de S. Fæliu estan en la Seu. Pero sabut asso, que es la causa del error: pens jo que judicarà quisuulla per la primera opinio. La qual es ajudada de que lo cap del dit sanct esta vuy, y centenars de anys fa, en la sua Isglesia. Y axi pens: que lo fer aquellas Bullas mencio de S. Fæliu: no es dir, que repose en la que es vuy Cathedral. Sino, que com confirman las donacions fetas à la Isglesia de sancta Maria de Gerona: per quant ja en aquell temps eran en dita ciutat las dos totas de vna inuocacio y titol, per demostrar de qual ho entenian, diuhen las dos Bulles (*Sanctæ Gerundensis Ecclesiæ, in honorem sanctæ Dei genitricis semper Virginis Mariæ dominæ nostræ, vbi beatus Fælix Christi martyr, corpore requiescit &c.*) De aquella ahont reposa lo cos de sanct Fæliu. Y axi resta aueriguat lo lloch particular de là ciutat ahõt estan venerades les reliquies de aquest glorios sanct.

Y de aqui es, que la Isglesia, que fonch fundada à titol de nostra Senyora extra muros (com digui parlant de S. Narscis) per estar en ella las reliquias de aquest S. ha dexat lo nom que tenia, y de cẽtenars de anys à aquesta part, se intitula de sanct Fæliu. Prouas asso, trahentho del que assi dire.

En la paret qui es prop la porta del cor de la matexa Isglesia de sanct Fæliu de Gerona, se troba vna post escrita, o vn pregami sobre de ella, que en la part superior te pintada vna figura de nostra Sẽyora sancta Maria, sentada en vna cadira de magestat, ab lo infantet Iesus fill seu, Deu y Senyor nostre enlos braços: tota circuyda de Angels. Y baix de ella vna llarga escriptura, lo important de la qual per al nostre proposit diu, axi.

En aquesta taula estan continuades les gracies y perdons, que guanyan aquellas persones, que fan almoyna à la obra de la present Isglesia. La qual antigament fonch edificada per ministeri de Angels à honor y gloria de la sacratissima mare de Deu. Y apres per lo martyri que lo benauenturat sanct Fæliu prengue, en ella fonch mudada la inuocacio, y anomenada la Isglesia de sanct Fæliu. En la qual està lo sanct Cos del dit mossenyer senyor sanct Fæliu, detras lo altar major. Y en ella tambe prengueren martyri lo glorios sanct Narscis, y altres tres sents setanta martyrs. Los quals estan en dita Isglesia collocats. Y senyaladament lo cos del glorios sanct Narscis. &c.

De manera que de aqui se proua molt be lo proposit, que tinch dit, y moltes altres coses, que en diuersos capitols presedents tinch escrites ab lo testimoni de aquesta escriptura. La qual à be no diga, en quin any fonch la misericordia, y especial gracia, que feu lo Senyor en dotarla de obra de tals artifices: ni tampoch en quina temporada. Totauia podem pensar que fonch en los temps de la primitiua Isglesia: volent Deu Omnipotent consolar y remunerar als Catholichs de aquella.

Goses Gerona de tan alta gloria, entre tãtes calamitats, q̃ fidelissimamẽt per son Deu, y Reys à sostingudes. Y perpetues la

Dome. l. 1. a 18. de Mars.

sua fama,com de las demes ciutats,montanyes,y parts Catholicas, que se alaban de tenir casas, y cambras Angelicals. Y no estiga mes sepultada en oblit tal joya com aquesta.

Ara sols aduertire:que en molts llochs he dit:que la dita Iglesia, que se anomenaua de nostra Senyora,y vuy de sanct Fe liu, era Antigament la Cathedral: y nou he prouat. Y com sempre he procurat parlar ab testimoni, vinga lo del Bisbe Oliua en las finals paraules del seu sermo de sanct Narscis: que diu axi. *Passus fuit beatus Narcissus in Ecclesia sancti Felicis Gerunden, quæ tunc temporis Beatæ Mariæ extra muros vocabatur: cum Diacono suo Felice: Anno Domini ducentesimo nonagesimo septimo, in loco in quo nunc iacet, vbi erat Ecclesia Cathedralis tempore infidelium.* Testimoni me apar aquest prou clar per al que tinch dit. Y per que es ajudat de veurer: que alli mori S. Narscis estant celebrant: y que vuy los Canóges Collegiats de ella y los de la Seu en ella, tenen certa promiscua entrada, y residencia (indici de aquesta sua antiquitat) no sera mes menester detenirse en prouar asso. basta lo que està dit.

Cap. LXXVII. Del martyr sanct Romà, socio de S. Fæliu doctor y Apostol de Gerona.

TOtes les coses se consumen y gastan ab lo temps y antiquitat de son ser: com ho auem vist en molts llochs de nostra Historia. En la qual auem dexades de dir moltes coses per no trobarles ja sino per rastre. Y apar q̃ asso se esdeuinga mes en les coses Espirituals. Perque com ab lo descuyt dels homẽs, y llarch curs del temps, apar se ajunte contra de ellas lo esperit maligne, per priuarnos dels bons exemples de las vidas dels sancts, pera q̃ no ventse, no sian immitades, y no immitantlas nos segueśca lo fruit, peral qual nos las representa la Iglesia, y no pugam rebrer lo merit, que alcançantlo nos escapa de las suas mans, yns posa en las de Deu: de aqui pens venir, que no las trobem. Y si las trobam, son ab tãta breuedat, que mes apar trobarse la ombra, que la existencia. Esdeuesens axi ara en lo que volia dir de la vida, merits, exemplar, virtut, fè, constancia y martyri, del benauenturat S. Romà, socio de S. Fæliu lo Doctor y Apostol de Gerona. Del qual fa mencio la carta del Bisbe Berenguer, relatada en lo capitol setanta tres. Las grandesas del qual se enclou en, en dir que fonch socio de sanct Fæliu, y que rebe martyri per la fè de Christo nostre Senyor. Puix nos troba altra cosa de ell, sino aquest poch, que trahem de la dita carta. En la qual verem, que lo Bisbe Berenguer de Gerona, entre altres reliquias, que trametc al Abat Sighardo, diu:li enuia dels ossos del cap y mans de sanct Romà, socio del sanct Fæliu Doctor y Apostol de Espanya. Collegint de aqui, y dient nosaltres: que sanct Romà fou companyo de S. Fæliu, quel apompanyà en la sua peregrinacio, predicacio y actes de tota sa vida y virtut, fins al martyri. Del qual no podem escriurer, cosa: sino es per la conjectura, que dire prest. Basta que deuhen reposar los seus sancts ossos en la Iglesia de son cõpanyo Fæliu: cõ se colligex de la dalt dita Epistola. Que enfi com foren socios en las pasions y tteballs de aquesta vida, y ho son en las consolacions de la visio de la Diuina essencia en lo Cel, gosant aquell immens be sensfi: no es molt estigan jũts enlo mon, mediant lasua intercecio entre Deu y nostres peccats: y aconsolant nostras afliccions, ab la presencia de les sues sanctes reliquies.

Del dia mes, o any en q̃ mori, no puch donar certesa alguna. Degue ser prest, puix la persecucio, que corria era gran: y Rufino, qui era restat en Gerona, com auẽ vist, era cruel: y perseuerà en las crueltats acostumades com en los seguents capitols veurem.

Fas mencio de sanct Romà en las demes Iglesias del Bisbat de Gerona: y particularment en la vila de Lloret, que antigament se anomenaua Illuro, com en son lloch esta dit. Ahont està fundada la Cap. 39.
Iglesia Parrochial à inuocacio de sanct Romà. En la Ballia y terme de Palamos hi ha vna Parroquia de sanct Romà de Vall Lobrega. Y en lo Comptat de Empuries (sobre Perelada) en lo lloch de Dalfia, se troba edificada la Iglesia à inuocacio

uocacio del matex Sanct. Y si (com proüare en lo capitol 88.) se deu donar fe à las pinturas Ecclesiasticas, quica podriam dir, que sanct Romà morí en Creu. Perque en los seus altars de aquestas Isglesias, lo pintan y figuran de aquesta manera: que degue ser axi lo seu martyri.

Capitol. LXXVIII. Dels Sancts Martyrs Vincencio, Oroncio, y sa mara Aquilina, y sanct Victor Diaca, tots de Gerona.

TOnch Rufino Legat de Dacia tant gran perseçutor dels Catholichs en lo temps estigue en Gerona: que no content en lo fet fins assi: volgue passar mes auant en sas crueltats, anant sempre sercant los Christians. Y com estigues ab aquesta continua vigilancia: tãtost que entengue auerhi en la matexa ciutat de Gerona dos grãs seruents de Christo, anomenats Vincencio y Oronto, que ells matexos se li persentaren, y descubriren: en demostrarseli, aqui matex fonch la sua perseçucio sobre de ells.

Eran aquestos Sancts naturals de Italia (al que se enten) que en aquella conjuntura de temps se trobauã en Gerona. Lo com, o perque, nos sab. Basta que Cathalunya fos les hores subjecta al Imperi Romà, per pensar no faltarian causas per venir los Italians à ella.

Posauan aquestos Sancts en aquella ciutat en vna casa de vn Diaca, que se anomenaua Victor. Que sens dubte vsaua les obres de misericordia, com à bõ Christia.

Estant los Sancts Vincencio, y Oroncio en casa de Victor, saberen las crueltats de Rufino. Y en saberlas, conexent sels offeria occasio de guanyar lo Cel: axi com ho entengueren se valgueren della, y posaren lo pensament en obra: presentantse ells matexos (sens quels sercassen) deuant del Legat Rufino, confessant la Fè de Christo, pera rebrer la palma del martyri, y per medi de aquell guanyar lo Cel.

Vehent Rufino lo zel dels Sãcts, la constancia de aquells en la virtud y fè, manà, quels lleuassen les vidas. Y axi foren degollats: donant la vida temporal per la æterna.

Victor quels auia tinguts hospedats en sa casa: com sabe asso, volgue com à bon Diaca tenir part de merit en lo sacrifici, que de si auiã fet los sancts martyrs, vsant de obra de misericordia, en donarlos sepultura, com altre sanct vell Thobias. Y axi soterrà aquells preciosos thesors de sos cossos. Donantlos posada en mort, qui los auia rebuts y acullits en vida. Pero sabut per Rufino, sentiu tant mal: que encontinent manà pendrer al sanct Victor, pera que fos degollat. Los ministres, que sempre sen troban mes per al mal, y mes promptes, que per al be: executaren la sentencia ab major crueltat del quels estaua manat. Que pera donarli mes dolor, abans quel degollassen li tallaren los bras per los colsos. Pero Victor com tenia ja vençudes las passions naturals, restà vencedor y victorios en lo esperit: qui sen puja en lo Cel à gosar lo que esperaua.

Viuian encara en aquestos temps los pares de aquest sanct Diaca. Y lo pare (lo nom del qual se ignora) si be era Christia, com sabe que son fill era mort, fugi la cara al furor de la verinosa serpent: tement nol manas matar, perque era Catholich. Y axi tirà cami per anarsen de Gerona. Pero sa muller Aquiliana, que fonch mes animosa y constant: y com à aguila real se era mes remontada en las cosas de la fè, y tenia la vista clara mirant al verader sol de justicia nostre Deu y Senyor: anà tras de son marit, confortal en la fè, y fal lo tornar de ahont fugia. Cumplintse molt à la lletra lo que diu sanct Paul: que lo marit molt es vegades es santificat per causa de la muller feel. Tornats aquestos Sancts foren degollats, conforme ho era estat son fill Victor: en lo matex lloch, que ans patit Vincencio, Oroncio, y Victor: als vint y dos de Ianer. Si be no falta qui diga, fonch asso als trenta del dit mes.

Sãct Paul. 1. chorin. c. 7.

Y perque no pense lo Lector, que haja escrit asso de mon cap, y sens testimonis: contra lo que he promes. O que tenintlos, me so descuydat de allegarlos. Trobarà si be ho mira, que tot allo es tret del Martyrologi Romà, y de Cæsar Baronio sobre de ell, del Bisbe Equilino en lo seu Cathalago dels Sancts, y de fra Antoni Vicens Domenech. Y abe sia veritat;

Martyr. als 22. de Ianer. Bisc. Equili. lib. 2. ca. 112. Domen. li. 2. 230. de Ione.

Digitized by Google

que lo Martyrologi Romà apar assenyale auer esdeuingut asso en França: totauia, lo Bisbe Equilino diu, auer succehit en Espanya. Y à be no diga en particular, en quina ciutat, o Prouincia: deuhense concordar las escripturas, com à cordas de guitarra. Que cada vna de persi, no es sonora: y totas juntas fan musica concertada. Y axi se te de supplir asso, ab lo acte del vot, que de la festa de aquestos Sancts feren los Capitulars de la Sancta Seu de Gerona. Lo qual diu: que patiren martyri en la ciutat de Gerona. Y ahont concorregueren personas tãt calificadas, y tant de proposit, nou degueren dir sens sonament. Lo tenor del instrument publich, que proua lo que tinch dit es, lo ques seguex.

Die mercurij, sexta juninij millesimi quingentesimi vigesimi secundi. Conuocato & congregato honorabili Capitulo Ecclesiæ Gerundenis iuxta Crucifixum, ad sonum Campanæ sepulchri dictæ Eccesiæ: cui quidem conuocationi & congregationi interfuerunt & præsentes fuerunt honorabiles & prouidi, Dominus Petrus Espital Præsbyter de Capitulo & sachrista secundus Vicarius Generalis &c. Ioannes de Margarit major, siue de rogationibus, Petrus Rocha de Bisulduno, Archidiaconi. Petrus Lobet Præsbyter de Capitulo & Præcentor major, Bernardus Ribot, Georgius Ioannes de Citjar, Gabriel Ioannes, Petrus Albert, Honofrius Palet V. I. D. Petrus de Carthiliano, Petrus Hernandes Felices, Michael Agullana, Petrus de Sancto Martino, Raphael de Razeto, Petrus Marquet, Ioannes Marcer, Canonici: Bartholomeus Gali, Antonius Vilar, Iacobus Ferrer, Hieronymus Montserrat Thesaurarius, Narcisus Simon, & Franciscus Bofill, Præsbyteri, de Capitulo præfato Capitulares: de concilio approbatione Michaelis de Godello Sachristæ majoris, Georgij Sarriera, & Saluij Rupit Canonicorum, ac Petri Abril Præsbyteri de dicto Capitulo, informatium, &c. Adinde præstito juramento retulerunt, dicti honorabiles Petrus Lobet, & Narcisus Simon, Præsbyteri de dicto Capitulo, commissarij ad hoc per idem honorabile Capitulum deputati: statuerunt, & in honorem Sanctorum Christi martyrum Vincentij, Orontij, & Victoris, ordinarunt. Quod de Cætero perpetuo fiet & celebretur festum dictorum sanctorum martyrum, qui in præsenti ciuitate pasti fuerunt: cum solemnitate in festis signi noui fieri assueta. Habeatque dictum festum ipsum signum nouem lectionum, penultima Ianuarij. De quibus, &c. Præsentibus me Sebastiano Camps Notario, & testibus, discretis Ioanne Gifro, Iacobo Villoça, & Geraldo Sola, Præsbyteris in dicta Sede Beneficiatis.

Trobas aquesta escriptura publica, en la Cort del Vicariat de Gerona: en lo llibre Manual del sobre dit any. Y trause molt be de ell, que aquell Reuerent Capitol ab madur estudi y vigilancia, mirà sobre de asso que deya y disposaua. Y trobam axi, auer patit aquestos Sancts en aquella ciutat. Y que per asso ordenà lo Reuerent Capitol, celebrarlos festa solemne: encara que en diferent dia del Martyrologi Romà.

Las reliquias de aquestos Sancts estan en Ebreduno en França, traslladadas alli, per vn Bisbe, ques anomenaua Poncio, o Pons. Lo qual los volia aportat à sa patria: Pero com los Sancts nos moguessen de alli: entengue, era axi la voluntat del senyor, y dexals en Ebreduno: conforme se pot veurer en lo Bisbe Equilino, que per ser ja asso fora del meu proposit me referech à aquell.

Cap. LXXIX. Dels Sancts martyrs Germà, Paulino, Iust, y Scyli, tots de Gerona.

EN la matexa persecucio de la Isglesia, bax lo poder del matex Rufino, Legat de Daciano: foren martyrizats en la propria ciutat de Gerona, los gloriosos Sancts Germà, Paulino, Iust, y Scyli. Las vidas, y martyri dels quals no estauan impresas, sino escrites en vn llibre de la Sancta Seu de Gerona manuscrit: de ahont las trague fra Antoni Vicens Domenech, en la manera ques seguex. Domenech al mes de Iuny.

En lo Bisbat de Gerona, en la Comarcha del Empurda, se troba vn lloch, anomenat Pera. Viuia en aquell vn home, que se anomenaua Heter. Al qual era estat seruit nostre Senyor donar dos fills: lo hu anomenat Lyro, y lo altre Syro. Succehis, que com per lo matex temps en lo poble de Corça de la matexa Comarcha, vn home ques anomenaua Cors, tingues dos fillas:

fillas:anomenadas la vna Floris, y la altra Gelida: vingueren à casarse.Lyro ab Floris, y Syro ab Gelida. De Lyro y Floris nasqueren Germà, y Paulino: de Syro y Gelida, Iust y Scyli. Tots ells foren gentils en sos principis: pero acabaren be, com assi se veura. Estant prenyada Floris tingue en somnis vna visio: de que exia del seu ventre vn gran foch, que feya clarejar tota la terra. Y vinguda la hora del part nasqueren de ella los dos fills, que apres foren anomenats Germà, y Paulino. Y com sempre à las parteras las visitan sas vehinas y amigas, y alli se compran los succesos del prenyat y del parir. Floris feu part de aquella visio à vna dona christiana anomenada Fecunda, que la era anada à visitar. Aquesta, entes lo que Floris li comptaua, inspirada per lo Esperit sanct, li interpretà lo somni dient. Fes moltas gracies à Deu, per lo que li auia comunicat aquell somni: que no era altra cosa mes de donarli auis: com aquells dos fills auian de ser dos ensesas atxas en la Iglesia. Y que puix Deu li feya tal merce, no li fos ingrata. Ans be en referimēt de gracias rebes la Sancta aygua del Baptisme, per poder estar en companyia de aquells en lo Cel. Pogueren tant aquestas y altras paraulas de Fecunda, que Floris se conuerti, y de secret se feu Christiana: y dintre de pochs dias mori. Per mort de la qual sos fills foren aportats à criar à casa de sa tia Gelida. Y ella vna nit estant dormint: senti vna veu, que li deya Gelida vina assi. Y mirant à vna part y à altra: veu à sa germana Floris molt galana, y pulida, que la interrogà: si volia la gentilesa, que veya en ella. Y Gelida li respongue: com era posible, essent ella negra, y fea de sa naturaleza. Replicà Floris: que lo remey era anarsen al Sacerdot Esteue, que no estaua lluny, y aquell li diria lo que auia de fer pera alcançar la perfeta gentilesa. Y ab asso desaparegue Floris: despertant se Gelida molt espantada. Pero determinada, de fer lo que li digue sa germana. Y axi se lleuà, ys posà en cami: sens saber ahōt anaua: seguint al Esperit del Senyor, que la guiaua. Viuia lo Sacerdot Esteue alli ahont vuy es nostra Senyora dels Angels. Y preuingut del Esperit sanct, com veu à Gelida, que venia per alli, tira deue ella: y encontrats los dos, Esteue li predicà las naturalesas, y vida de Christo: la sua passio, mort, resurreccio, y assencio, instruhintla en las cosas de la fè. Y axi estigue Gelida tres dias, anant y venint à tractar ab Esteue, en Sancta Conuersacio: ab dejunis, oracions, penitencias, vigilias, y contemplacions. Y rebe lo sanct Baptisme, restant inflamada en lo amor del Senyor. Al tercer dia hoy missa: y veu en les mans del Sacerdot en la Sachrosancta Hostia, vn pulidissim infantet, que li feya senyals ab la ma: com qui li senyalaua que vingues à ell. Del que resta molt consolada.

Lyro cunyat de Gelida, per aquest tēps se era tornat à casar, ab vna cosina germana desa primera muller Floris, que se anomenaua Florencia: y li auia parits dos fills, lo hu gentilissim, y lo altre flach desmedrat, y llebros. Gelida fonch à visitar, à sa cosina Florencia: y perlant del fill llebros li digue: fes moltes gracies al Senyor, que ab allo li donaua à entendrer, quant bruza, y asqueros estaua la sua anima, y en quant ho era la lley de la Gentilitat, que ella professaua. Pero si volia que son fill cobras salut, cregues en Iesu Christ, nat de la Verge pura, y sens macula: y ella ab sos fills rebes lo sanct Baptisme, y veuria les maraquellas del Senyor. Comptali tras de asso quant per ella auia passat, y lo que del Sacerdot Esteue auia hoyt. Florencia, que inspirada del Senyor entengue be aquestes coses: la pregà, enuias a sercar al Sacerdot: y axi ho feu Gelida. Lo qual vingut estigue en casa de Florencia per espany de sis mesos informant é instruyntla, en la Doctrina Christiana, y Articles de la Fè. Y com la tingue ben instruyda, la bateja: ab sos dos fills. Y ab la aygua del sanct Baptisme lo fill llebros encontinent fonch curat. Y vehent ella tal marauella: fonch confirmada en la fè: y demanà, li deixassen oyr missa: la qual li fonch concedida. Celebraues aquella missa de secret, y à portes tancades. En lo qual temps Germà, y Paulino, Iust, y Scyli, estauan per alli fora, y acertaren à mirar per las rimulas, y cletas de la porta, aguaytant lo que dins passaua. Y eleuant lo Sacerdot la Hostia consagrada, veren en ella à Christo nostre Senyor,

Digitized by Google

Senyor, que sels descubri. Espantats de aquesta vista tant magnifica, y de tal magestat: començaren à donar grans crits: quels obrissen, y donassen lo sanct Baptisme. Y acabada la missa, fonch fet axi com ells demanauan.

Auia estat Lyro absent, y arribà en aquell punt à sa casa. Y com trobà alli al Sacerdot Esteue, mogut de rabiosos celos, sens fonament, tyrà de la espasa pera matar al Sacerdot, y à Florencia. Pero obrant lo Senyor vna gran marauella, no li dona lloch al que volia. Ans be Lyro se resta immoble, y rabiant, sens poder danyar à aquells Catholichs. Florencia, y Gelida, humiliadas deuant lo altar, orauan al Senyor: pera que volgues remediar. Y acabada la oracio, amostraren à Lyro lo fill, que era estat llebros, com estaua curat, bo, y sa. Y diguerenli: que si ell creya en Iesu Christ, verdader Deu y Home, Senyor nostre: rebent lo lauacro del sanct Baptisme, curaria. Lyro vistas las obras del Senyor: vençut de la veritat, digue: Que creya, y volia esser batejat. Y axi encontinent cobra salut. Era fugit Esteue del furor de Lyro: y com sabe lo que passaua, acudi alli, y Cathechizà à Lyro, y apres li donà lo sanct Baptisme.

Passades aquestes coses. A cap de temps vn dia Syro trobà sa muller Gelida, fent oracio en vna secreta cambra de sa casa. Y com per asso conegues, que era Christiana: tyrà de vn coltell, o ganiuet, pera degollarla. Pero lo Senyor que volia guanyar la anima de Syro, enuia alli vn Angel en figura de vn minyo: ab vn impetut de gran claredat, quel pasmà. Y del espant caygue per terra, y estigue absort, y fora de si tota aquella nit. Gelida auisa à Lyro y à Florencia: y vingueren à veurer à Syro, que estaua com à mort. Tornat Syro en si, se alegrà molt de veurels: y comptals lo que auia vist: demanantlos lo Baptisme. Y de aquesta manera foren tots Christians. Ara dexem à aquestos benauenturats casats, que piament se creu acabaren be.

Los Sancts Germà, Paulino, Iust, y Scyli, tenint ja ædat competent pera desllibe rar ab quin art podian viurer, y guanyarse la vida, ab honest offici: eligiren, lo art de mestres de Cases, entretalladors, y de cosas de maçonaria. En los quals exercicis hisqueren tant abils y auantajats: que ahont se vulla se conexia la obra y esculptura, per obra de ses mans: axi en pedra com en fusta. Y tant quant perfetament obrauan de ses mans, tant se aperfeccionauan en lo interior de son esperit, en las obras, y exemples de sa vida. Perq morts sos pares, determinats ells de no casarse (y es de creurer, que axi restarian verges) donantse del tot al seruey de Deu y à la virtut, volgue lo Senyor, que tantost se conegues quanta era. Que estant vn dia obrant vna casa, en lo lloch, que se anomena Vltramort, en lo Empurda: vn Manobre caygue de la bastida, y se rompe los braços, y las cames: à mes de que ja de la cayguda estaua sens esperança de vida. Y acudint los Sancts à alçarlo: inuocant lo sanct nom de Deu: encontinent tingue salut. Acabada aquella obra anarē al lloch de Flaçà, en la matexa Comarcha. Y en entrant trobaren vn home, que desde sa natiuitat era, mut, sort, y cægo. Apiadats de ell, lo tocaren, y li digueren. Home, para, hou, y veu: y alaba à Deu nostre Senyor. Y encontinent veu, hoy, parlà, y llohà à Deu omnipotent.

Diuulgantse la fama de tant grans y altres miracles: concurria multitut del poble per veurels. Y ells per fugir de oyr les alabances humanes, sen anaren à la Vila de Monells. Ahont inuocant lo fauor Diuinal sobre de vn endemoniat lo desliuraren, sa, y saluo. Concurint aqui lo matex, q̄ à Flaça: desliberaren los Sancts anarsen à la ciutat de Gerona. Ahont, arribats à las portas de aquella: trobaren vn home vell, y coxo, que demanaua charitat. Al qual digueren, lo que sanct Pere al Paralitich. En lo nom del Senyor alçat, y camina. Y alças lo home, y caminà tras de ells. Actor. c. 3.

Era à les hores lo temps, que corre nostra Coronica: en la historia de la Persecucio de Diocleciano, y Maximiliano. Que Rufino llegat de Daciano Præfecte de Espanya, estaua en Gerona perseguint als Christians. Lo qual sabent la vinguda de aquestos, germans, y cosins germans: la fama tenian de son art, y la vida que prof-

Digitized by Google

proffessauan: feuselsvenir deuant, y dixlos. Que li fessen vns Deus dels Romans, pera posar en sos Temples, perque fossen adorats de tot lo poble. Al qual en nom de tots respongue Germà, las paraulas del Psalmista. Tots los Deus vostres son Demonis, y no hi ha sino vn Deu, que ha fet lo Cel, y la terra. Y axi me maraueli de tu, que vulles, fassam nosaltres los Deus: que si nosaltres los fem, auem de ser millors que no ells. Perque es cert: esser millor lo factor, que la factura. Conex perço al Creador del Cel, y de la terra: que per sa misericordia ha enuiat son fill, nat de Maria Verge, que pati per los homens, resucita, y sen puja en lo Cel: que aquest es lo vertader Deu, Rey dels Reys, y Senyor dels Senyors. Oynt asso Rufino, manals posar en preso, y que nols donassen amenjar cosa alguna. Ahont acudi lo Angel del Senyor quils aconsolà, y confortà. Al cap de vuyt dies manà Rufino, quels assotassen, ab pilotes de plom. Y axi assotats, los fen tornar en preso. Alli los tornà à confortar lo Angel del Senyor: y los curà las nafres de sos cossos. Al tercer dia feu Rufino, que li aportassen los Sancts de deuant, y procurà ab blandicies y persuasions aderirlos, à que adorassen los Idols. Pero vist que eran constants, manà que à Germà li esclafacen lo cap entre vna pedra y vn martell: à Paulino, degollassen, à Iust, lleuassen lo cap, y Seyli, fos cremat. Feren los martyrs gracies al Senyor, que permetia morissen per ell. Y foren aportats à la vall tenebrosa (que es vuy la de sanct Daniel) y alli fonch executada la sentencia. Y oyda vna veu del Cel ab vn gran tro, que deya. Preciosa es deuant del Senyor la mort dels seus Sancts. Estaua Rufino present, y espantas tant, que sen entrà dins la ciutat, y manà tancar lo portal à pedra y à cals, que may mes fees vbert. Algunes dones deuotes, prengueren los cossos dels Sancts de denit, y donarenlos sepultura, en la Iglesia de nostra Senyora extramuros. Que com dalt he dit, vuy es de sanct Fæliu. Ahont lo posaren en vns monuments de pedra, ab las lletras, que declaraua de qui eran. Passaren aquestas cosas en lo any trescèts de Christo nostre Senyor. Y no sabem lo dia: sino que la Iglesia de Gerona fa festa de ells, lo dilluns apres de la Dominica de la Trinitat.

Psalmu. 95.

Psalmu. 115.

Reposan vuy los ossos de aquestos Sancts en la Sancta Seu de Gerona: en vna Capella particular. Ahont foren trasladats en temps de Carolo Magno, com en son lloch Deu volent veurem. Donant per ara fi ab asso à la historia del martyrs de Gerona.

Cap. LXXX. De la Verge y martyr Barcelonesa Sancta Eulalia.

AVent escrit en lo capitol setanta sinch: com Daciano dexat à Rufino en Gerona, sen vingue à la ciutat de Barcelona. Sera be digam ara, lo que feu en ella. Majorment auent acabat lo q̃ teniam escsiurer de Gerona.

Y axi es de saber: que poch apres que Dacià fonch arribat en Barcelona, y hague fets los vsats sacrificis à sos falços Deus: com tot son intent principal era, la persecucio dels Christians, manà, ques sercassen, y vessen sis trobarian per aquesta Comarca de la Lacetania: perque los compellissen venir à fer semblants sacrificis, y negar al verdader Deu Omnipotent, à qui seruian.

Viuia en aquesta temporada vna sancta donzella apomenada Eulalia. Y abans de passar mes auant, à parlar della vull presupposar. Que algun temps es estat dubte (que ha fet estar indiferents à molts escriptors) si en Espanya hi hague vna sola Eulalia martyr, atribuhintsela à si Merida, y Barcelona: o si foren dos de vn nom, vna en cada ciutat de aquestas. Dels que axi estigueren perplexos, foren sanct Antonino de Florença, seguint al Vincencio Historial, Lucio Marineo Siculo, Iacobo Bergomense, y March Antoni Sabellich. Pero en effecte de veritat forē dos. Las reliquias de las quals tenim totas en Cathalũya. Lo cos dela Barcelonesa en la sua ciutat, y en la Cathedral Iglesia. Las de la de Merida part en Helna, y part à Perpinya en Rossello. Y tenint asso per cert puix se troban los cossos delas dos, y de cada vna en diuers dinsà memoria lo Martyrologi Romà:

S. Anto. tit. 8. ca. 1. §. 15. Marieo. lib. 3. c. de Eulalia Virgine. Bergo. li. 6. Sabel. Aene. 7. lib. 8.

Digitized by Google

Romà: dexant per ara la de Merida, parlarem de la nostra aſsi, que es ſon propri lloch, com he notat dalt en lo capitol 75. Seguint per ara en lo preſent capitol, las lliſsions del Breuiari vell del Bisbat de Barcelona, y lo Flosſanctorum, que en pregami eſcrit de ma eſta recondit en lo Archiu dela ſancta Seu de aqueſta ciutat. Lo qual es conforme al que diu vn Sanctoral manuſcripto en pregami, que eſta en la Libreria de dita Seu: y conforme al que eſcrigue Renallo meſtre de dita Seu en lo tractat de la paſsio de aqueſta Sãcta. Lo qual ſe troba en dita llibreria, dient de aqueſta manera.

Libreria ſc-llula.16.

Libreria ſc-llula.22.

En aquells dias, que Daciano arribat à Barcelona, manaua adorar los Idols, ſacrificant com ell à ſos falços Deus, viuia en aqueſta ciutat vna ſancta donzella, natural de ella, anomenada Eulalia. Y que ſos filla y natural de la dita ciutat, no crech que algu ho dubte: y quant ſe dubtas: en lo acte de la Dedicacio de la Iſgleſia Cathedral ques feu en temps del Comte Ramon Berenguer lo primer, en lo any mil y ſinquanta y vuyt, que eſta en lo dalt dit Archiu, trobaran los que tal dubtan, que ſe anomena. *Indigena Barcinonen.* Y axi la anomena tambe lo Breuiari vell, enlas liſsions primera dela feſta, y ſegona del ſegon dia infra octaua, y lo acte de la ſua ſegona translacio, que continuat en forma publica trobaran en vn pergami ſobre vna poſt, que eſta en la Capella de la Taula de la Obra de la dita ſancta Seu. Y enlo diſcurs dela hiſtoria en molts llochs conſtara lo matex.

Eſſent filla Eulalia de tant noble ciutat, no era de menys magnifichs pares. Que ans be eſcriuhen, eran nobles, y Catholichs Chriſtians. Los quals la amauan ab intença dulçura, per tenir ella profunda humilitat, y tant gran ſaber, que exedia à la edat. Era morigerada, y tant ben acoſtumada, que ſeruia de exemple à altras de majors anys. Y axi tingueren ſos pares poch treball en adoctrinarla en las coſas de la fè, y religio Chriſtiana. Y de aqui vingue, que de ſa tendra y poca ædat, amà y ſerui de tot ſon cor à noſtre ſenyor Deu Ieſu Chriſt. Tenia à mes de aſſo la condicio retirada, inſiſtint en honeſts propoſits, y actes: empleant los dias en Hymnes y Cantichs, alabant al Senyor en companyia de algunas altras donzelletas com patriotas y vehinas ſuas: fins à la ædat de tretze, o catorze anys. Trobauas la ſancta Verge en aqueſta occaſio en companyia de ſos pares en vna heretat, maſia, torre, o granja, que tenian fora la ciutat. Y quãt arribà alli la noua (que corria ja per tota la terra) de la turbacio, que lo impio Daciano auia cauſada en la ciutat, ſonch tãt bona noua pera ſancta Eulalia: que li ſaltà lo goyg en la cara, cubrintſeli cõ la colorada y freſca roſa, de vna finiſsima eſcarlata. Y exint per la boca la abundancia de la alegria, que tenia en ſon cor: digue, Gracias vos fàs ſenyor meu Iuſu Chriſt, y don alabanças al voſtre Sanctiſsim nom, que veig ja lo que deſijaua. Volian ſaber ſos pares, lo perque, de tant gran contento, y la cauſa de tant alegres paraules. Pero encara que la ſancta Verge tenia coſtum de obehirlos, y donarlos part del que la gracia del Senyor li comunicaua: en aqueſta occaſio, ab vna ſimple diſsimulacio ſe encubri de ſos pares, y de la companyia de las donzellas, que molt la amauan. Y axi à la hora que la nit eſtaua en lo major ſilenci, al primer cant del Gall, que tots dormian, y repoſauan: ſola la verge Eulalia vellaua. Y ab ſumma diligencia ſe poſà en cami pera la ciutat, à peu, ſens cançarſe, encara que noble, de poca ædat, y delicada. Entrada en la ciutat y exit lo dia per illuminar tant ſancta Tragedia, com ſe auia de repreſentar: ſenti la Verge vna publica crida, y la veu del corredor, que publicaua lo manament de Dacià: que tothom ſacrificas als Idols. Eſtaua Dacià en aquella hora, en lo ſeu Tribunal, ſentat en la gran plaça, y foro. Y en tenentho la verge Eulalia acudi alli. Y paſſant de molta preſſa entre la innumerable gent, que alli hi auia: no parà fins à arribar denant lo Tribunal, à la preſencia de Daciano, al qual digue. Iutge nequiſsim, tant alt y ſegur aſſento penſas tenir, que no temas al altiſsim Deu, quil te ſobre de tu, y dels teus Princeps? Perque goſas donar la mort; ab tantas maneras de penas als homens, que aqueſt Senyor verdader y gran, hafets à imatge y ſemblãça ſua,

Digitized by Google

sua: perq̃ à ell sol obehescan y seruescan. Perque procuras ferlos seruets de Sathanas, manantlos adorar à tos falços Deus? Admiras Dacià de veurer tal animo en vna donzella de tant poca ædat. Y mirant la, ab la matexa admiracio li digue. Qui eres tu, que no essent cridada, no sols has atreuit acostarte al meu Tribunal: pero encara inflada de superbia, me has gosat dir en la cara cosas may oydas, tant contrarias als Emperadors? Y la Sancta ab major constancia de animo, y esforç de la veu, li digue. Io so Eulalia criada de Iesu Christ, Rey dels Reys, y Senyor dels Senyors. Y per tant, confiada en ell, no he tingut temor de venir voluntariament, y ab presteza à rependret. De la qual resposta, y altras paraules que dex, se indignà tant Daciano, que declarà, y manà fos encontinent presa, lligada, y assotada terriblement en presencia sua, y deuant de aquella multitut de gent. Sufria la Sancta, ab lo silenci que lo seu espos Christo sufrí per tots nosaltres. Y estauala mirant Daciano, espantat de tanta passiencia. Y axi en lo punt q̃ ab major rigor los cruels botxins la estauan batent, li comença à dir, de aquesta manera. O miserable donzella, ahont es ton Deu? Perque not salua, y deslliura de aquexa pena? Com ets estada tant ignocenta, y has gosat fer cosa tãt illicita? Obre los vlls, y confessa que ets estada ignorant, no sabent quant gran era la potestat del Iutge. Que si axi ho fas, jot pordonare. Mira que jo ho desitge, y juntament tinch gran compassio de tu: axi per veuret donar tant pesats assots, com per saber, que eres de noble linatge. A las quals paraulas respongue Eulalia valerosa, y copiosament: que per abreuiar basta, saber, que estigue constant en la fè. Y que cresque la hira de Diacià tant, que manà portassen alli encontinent vn instrument que se anomenaua Equuleo, ab lo qual donaua lo major turmẽt als Christians. Que diuhen estaua fet en forma de Creu (si be jo pens era cosa diferent per lo que dire bax) y en ell, ligauan fort, y apretadament per tot lo cos al que martyrizauan. Aportat alli lo Equuleo, manà Dacià, que ligassen, y penjassen en ell à la Verge, aturmentarla, fins à arrencarli les entranyes. Pos farenli foch en los peus: y los botxins hu à cada costat, ab vnas pintas com à cardas, garfis, o vnglas de ferro, los hi estauan lacerant. Y ella ab cara molt alegre alabaua al Senyor dient en lo mitg de la tribulacio. Oyu Senyor meu Iesu Christ la vostra inutil criada. Y altres coses de verdadera Christiana. Aparagueli à Dacià bona occasio pera burlarse de Eulalia y digueli. Ahõt es lo Deu aqui dones crits, y inuoques? Desditxada, sacrifica als Deus per poder viurer: puix estas tant prop de la mort, y no trobas quit deslliure. Al qual la Verge respongue. Que may faria tal: que lo Senyor estaua ab ella, y la confortaua, y ell nol merexia veurer. Posas Dacià à bramar de colera, y ab estranya hira manà: que ensenguessen atxes, y ab ellas cremassen los costats de la Verge, fins que fos consumida. No se entristi per asso la Verge, ans be molt alegre se posa à cantar, aquellas paraulas del Psalmista. Veus aqui que Deu me ajuda, y reb la mia anima. Tornau Senyor mal à mos enemichs, destruyntlos en fet de vostra veritat. Sacrificare voluntariament, y confessare lo vostre sanct nom. Y en aquell pũt comensaren las flamas à voltarse deues los botxins. Y la Sancta posant los vlls en lo Cel, ab veu clara digue. Senyor, oyu la mia oracio, y aperficionau la vostra misericordia en mi, sia jo rebuda entre los vostres, en lo desears de la vida eterna: y obrau en mi algun senyal, pera que vehentlo, los queus creuhen alaben vostra potencia. Oyla lo Senyor, y encontinent las atxas se apagaren. Los ministres Infels com aquells que no tenian vlls interiors pera veurer tal marauella, posaren oli sobre las atxas pera que se tornassen à ensendrer, y alçadas grans flamadas de ellas las acostauan al cos de la Sancta. A la qual per gracia del Senyor dexauan illesa, y tornantse als ministres los cremauan, fins à ferlos caurer sobre ses cares. A les hores la benauenturada Sancta donà lo esperit al Senyor, dia que era lo dotze de Febrer, exintli per la boca enuisible figura y forma de Colometa, q̃ volant sen pujà en lo Cel. Admarauellà aquesta vista à tot lo poble, donantse los Christians per ditxosos: puix tenian en lo Cel, la quels auia de

Psalmo. 53.

esser

esser Patrona y perpetua Aduocada. Mana Dacià, que lo cos de la Sancta fos dexat penjat: pera que fos menjat dels aucells. Pero baxà especisima neu del Cel, que cobrì tot lo cos de la Sancta Verge Eulalia. Espantarense las guardas, de veurer tals portentos: y plens de temor, desde lluny estauan en guarda. Estigue alli tres dies aquell sanct cos. Y com la fama del seu triumpho y victoria corrian per la terra: molts acudiren à veurer las maravellas que lo Senyor obraua. Particularment los felices y dichosos pares de la verge Eulalia: y las suas amigas, y socias. No podent detenir las llagrimas, de veurer, lo que auia succehit en aquell sanct espectacle.

Auia tingut la verge sancta Eulalia per pedagogo, o mestre, vn sanct home anomenat Fæliu com diu lo nostre Doctor Marquilles. O al reues, era estat Fæliu de xeble de la Sancta, com ha escrit lo mestre Renallo. Y com diuhen alguns altres dels ja citats, se era vist vnanime y conforme ab la Verge en la confecio del martyri: y apres escrigue la sua historia. Aquest, que viua la auia amada: per horrarla apres dela mort, passats ja tres dies, que estaua morta, acompanyat de algunes persones honrrades y deuotes, acudint de nit al lloch del supplici, prengue venerablement aquell sanct cos de la Verge: sens quen tinguessen sentiment les guardes. Y pres aquell, estantlo embalcemant y embolicant en netas y blancas telas, mirant Fæliu aquella perfectissima y angelica cara, li digue. O senyora, vos primera aueu merescuda la palma. Y tots los demes començaren à cantar ab gran goig lo que diu lo Psalmista. Clamaren los justs, y lo Senyor los hoy. Y à aquestas veus acudiren alguns dela ciutat: y ab gran alegria enterraren lo cos de aquella sancta Verge: benehint à Deu lo pare, al fill, y al Esperit sanct: lo regne dels quals dura, y durarà, en tots los segles dels segles. Amen.

Marquilles in vsat. cum dominus not. 14.

Psalmo. 33.

Capit. LXXXI. Supplint algunas cosas mes de les escrites, en lo martyri de la Barceloneſa Verge sancta Eulalia.

RElatada axi lo vida de Sancta Eulalia conforme la referexen los citats Breuiari, Sanctoral, y Flosanctorum: restan aduertir algunas cosas à ferca de aquesta Historia. La qual à be que no molt different: totauia mes esteſa se podia escriurer, trahentla de Ambrosi de Morales, del Martyrologi Romà, y alli Cæsar Baronio, de Francesch Tarafa, Ioan Mariana, del Bisbe Equilino, fra Antoni Vicens Domenech, Antoni Viladamor, pare mestre Saluador Pons, de fra Barthomeu Ordonyes, de Claudio Ptholomeo, y altres. Pero per que alguns y especialment lo pare mestre fra Francesch Diago, han volgut: que lo propri martyri de la nostra sancta Eulalia sia lo que tinch posat en lo capitol precedent: y lo que aquestos autors escriuhen, de tenir Eulalia per mestre à Donato, assotarla en lo martyri ab tronchs y ramas, que romperen de alguns arbres: cremarli ab llantias enceſas las exellas, llançarla en vna pila de cals viua, llançarli apres oli bullent sobre las mamellas, posarla ageguda sobre vnas graellas de ferro, y llançarli plom fus sobre son cos: tornarla à assotar ab vergues de ferro, fregarli troços de taulas esmenuçadas per tota la persona, rompentli axi ab ellas tot lo sanct cos: ferli entrar vinagre y mostalla per los nas, fregada ab cals viua, y oli ferla llançar en vn foch.: cremarli los vulls ab candelas enceſas: tallats los cabells del cap y tosà la calua, y ella desnua, ferla aportar per la ciutat per oprobri: y à la fi posada en Creu degollarla: sia tot dels martyris que passà sancta Eulalia de Merida: perço non he volgut dir res en lo capitol prop passat. Apuntantho tant solament ara: per lo que podria esser tambe, que fos de la nostra: supplint ab aquestos à altres escriptors. Encara que Fæliu, que diuhen escrigue lo martyri dela nostra: no haja comptat tot lo demes que assi tinch apuntat.

Mor. lib. 10. cap. 3. Martyr. als 12. de Febr. Taraf. c. 74. Marian. lib. 4. cap. 12. Bis. Equili. lib. 3. ca. 48 y cap. 54. Domen. li. à 12. de Febr. Vilad. c. 66. Pons en lo libr. de sancta Eulalia. Ordonyes Eulalida. Ptholomeo en lo Alpab. delas taulas. Diag. l. 1. c. 8

Be que nos poden dexar de aduertir algunes coses ben dignes de consideracio. Y primerament. Que lo pare mestre Francischo Diago, à be que doctissim y de suma erudicio, en lo que toca al martyri dela verge sancta Eulalia ha aparegut mostrar

Digitized by Google

mostrar vn no se que de volerse apartar, no sols de la comuna opinio: però tambe del que en particular han escrit y predicat los frares dela sua propria religio Dominicana. Tant q̃ auent escrit fra Antoni Vicens Domenech: que la nostra sancta Eulalia morí en Creu: y teninthо axi tambe lo pare mestre fra Saluador Pons en lo particular llibre ha fet desta Sancta: y com seguintlos al dos (y als demes) en la festa del martyri dela Sãcta, en la Seu de aquesta ciutat, hagues predicat assо matex lo pare presentat fra Iaume Rabulloſa (persones tots, que no necesitan encaresca la mia ploma llur doctrina, parts, y valor, per ser tant notorias) no content lo pare mestre Diago de auer escrit en la sua historia dels nostres Comtes, lo que assi tinch dit: predicant en la matexa sancta Seu poch apres del pare Rabulloſa, y en la Dominica infra octaua, digue y asseuerà. Que sancta Eulalia de Barcelona no era morta en Creu: sino en lo Eculeo. Y en aquest particular no volrria pensas algu. Que auent per orde de don Alonço Coloma Bisbe de aquesta ciutat, vist y aprouat en cõpanyia del pare mestre fra Miquel Serrà (honrra de la nacio nostra: y lustre de la Regio Carmelitana, de la qual tantes vegades es estat Prouincial) lo llibre dels sancts de Cathalunya, que escrigue lo pare Domenech: me senta obligat ym moga à defençar la opinio de aquell: la qual tinch per mes certa. Que nom prouoca y incita sino la autoritat del Martyrologi Romà. Qui parlant de aquesta nostra sancta Eulalia, diu aquestes formals paraules. *Eculeum, vngulas, flammasque perpessa, demum Cruci afixa, glorioſam martyrij coronam accepit.* Axi que fa diferencia entre Eculeo y Creu. Y diu: q̃ passat lo Eculeo aficada en la Creu rebe la corona del martyri. Y lo mestre Arnallo, en lo tractat de la passio de aquesta Sancta, en la lliſſo sisena, escriu. Que com Dacià la condemnà digue (entre altres) aquestas paraules. *Aut Dijs hoſtias debitas impendat, aut exungulata & cruci fixa, flamma ſuppoſita vſtuletur, &c.* Y poch mes auall, en la matexa lliſſo diu. *Tamdiu vero corpus eius permitatur pendere in Cruce, quouſque caro eius ab auibus conſumetur.* Y en la lliſſo setena diu. *Exungulauerunt virginem Eulaliam, & in Cruce ſuſpenderunt.* Apres en la lliſſo nouena diu. *Dum penderet in Cruce virgo ſubito nix de cælo decendit, &c.* No se jo donchs, com lo autor de la historia continuada en lo sobredit Floſſanctorum, axi com la referex lo pare mestre fra Diago, ha pogut dir: que lo Eculeo tenia ſimilitut de Creu. O perque, dela ſimilitut han vingut à confondrer lo Eculeo, y la Creu: com ſi fos tot vna cosa. Diuse, per aduertiment dels quiu han llegit yu oyren: y de altres que Deu nostre Senyor volent, per auant predicaran. Que no es be casarse tant ab vna opinio, que nos puga ſupplirli alguna cosa. Que moltes vegades se veu, que à be en vn llibre no estiga tota vna historia, no per axo dexan de dir veritat hu, y altre escriptor, concordantse las escripturas. Que los Euangeliſtas, escrigueren vns, mes que altres. Y en lo vell testament trobam los llibres del Paralipomenon: contenint las cosas no escritas (y ſi axi se pot dir, dexades) en los altres llibres de la sagrada escriptura.

Y axi vehem que Fæſiu (ſi es ſua aquella historia del Floſſanctorum) o altre qualſeuol, no escrigue ahont era la poſſesio, casa, masia, o heretat, en la qual fora la ciutat estauan en aquella occasio los pares de la Sancta: y desde ahont parti ella, per à venir al martyri. Y la tradicio antiga nos manifesta, lo que comunament tenim per cert: que era al lloch de Sarria: alli ahont apres fonch la Hermita de la glorioſa verge y martyr sancta Eulalia: que vuy per la gracia del Senyor es cõuent dela exemplar Religio dels pares Caputxins, del Orde del Seraphich pare sanct Francesch: y primera casa que de assento aquella Religio ha tinguda en Espanya. Dich de assento per no fer cõpte del temps, que tingueren encomanada la casa de la glorioſa verge y martyr sancta Madrona en la montanya de Montjoich.

Ni tãpoch escriu aquell autor del citat Floſſanctorũ, que aquesta Sancta Patrona nostra Eulalia, en ſa tendre y poca ædat mentre viuia, fos estada Predicadora, y hagues sembrada la llauor de la paraula Euangelica. Y totauia lo Breuiari vell de

Es en la llibreria de la Seu. Sello. 21.

Barcelona enlo Reſponſo primer del primer Nocturno de la ſua feſta diu. *Partibus Occiduis firmauit ſemina verbis.* Y en la primera lliſso del ſegon dia entre la Octaua diu. *Sanctarum quoque ſcripturarum meditationibus vigilanter inſtabat, & tota in lege domini ſui, & ſacro Diuinitatis fonte imbuta, prædicatione populum gentili error feruentem ad vnius veri Dei cultum admonebat, feſtinanter accedere, &c.* Y en la tercera lliſso del terç dia, diu. *Verbis diuinis virgo populum inſtruens, Deo placere ſtudebat, &c.* Y en la primera del quart dia, diu. *Addocendum iniquos vias domini, non pigra.* Y axi auem oyt en Barcelona al pare Reginfo de la companyia de Ieſus (las lletras, y grauedat del qual ſon tant notorias en Eſpanya que no neceſsitan de encariments) que en diuerſas predicas deya. Que trobaua tres predicadoras en la Iſgleſia de Deu: Maria Magdalena, Eulalia, y Eleocadia. Las dos vltimas Eſpanyolas, y la primera de ellas Eulalia Barceloneſa. Excellẽcia y gloria per cert ben digne de ſer publicada, y que era llaſtima, paſſas per la deſdicha del ſepulcre del oblit.

Tampoch aquell autor del Floſſanctorum, no eſcrigue, que aqueſta ſancta Eulalia Barceloneſa eſtigues algun temps preſa, y encarſerada en algunas preſons en Barcelona. Y totauia es fama publica del que tinch eſcrit en lo capitol 48. del tercer libre ab autoritat y vot de Anton Beuter. Que ſancta Eulalia eſtigue preſa en les caſes, o preſons auia fundades Marco Porcio Cato en aqueſta ciutat. Situadas en lo carrer, que antigament ſe deya de ſancta Eulalia: y de algũ temps à eſta part ſe anomenà de la Boqueria. Y de q̃ aquelles caſes foſſen preſons, donan indici les moltes eſtancies, grans bouedas, o voltas graças, groças y maciças parets de pedra picada, ques troban en ellas, de tanta fortaleſa, que podria ſegurament aſſentarſe artilleria ſobre de ellas: y ſeruir de baluart o beſtio, de fortaleſa. Y enla part de ellas, que tinch dit eſſer del Doctor micer Ioan Gaſpar de Prat, al canto qui mira deues del mitg dia, eſta en peu vna torre quadrada molt alta. Enla part ſuperior dela qual, hi ha vna eſtancia de vnes tres canes à tot quadro: y alt y baix tot volta graça. Solia entrarſe à ella deſdel tarrat deſcubert de la caſa, per vna boueda, que apegada à vn coſtat apart de fora de la matexa terra, tenia vn poch de pendent com à eſcala plana. Y lo fi della paraua al entrar dela eſtancia. Trobas alli encara tota de pedra picada: y mira à la part que aboca y cau deues la plaça de la Trinitat. Y en aqueſta eſtancia diu la antiga tradicio: que eſtigue preſa la ſancta y glorioſa martyr Eulalia. Vuy nos entra à quella per la boueda. Sino à lliuell del terrat, per vn portal que ha prop de ſetanta ſinch anys hi obri meſtre Hiuarra, qui eſtaua en la dita caſa en aquella Era, y llegia Grammatica en lo eſtudi General de la Vniuercitat florentiſsima de aqueſta ciutat. Y ell compongue y feu eſculpir en la llinda ſuperior de aquell portal, los verços que vuy ſi troban en alabança de la Cæſarea Mageſtat del Colendiſsim Rey de Eſpanya Senyor noſtre, lo Emperadör Carlos quint. Que es be aduertirho perque nos admiren los qui veuhen aquells verços en tal lloch. Y feu jo per auerho oyt axi referir al noſtre literatiſsim Caualler Frã ceſch Calça: y à mon pare. Que foren dexebles del meſtre Hiuarra.

Demanera, que (tornant al propoſit) axi com lo autor del Floſſantorum citat y ſeguit per lo pare meſtre fra Franciſco Diago, no eſcrigue aqueſtes coſes tingudes per tant certes, que bonament nos poden negar: per lo ſemblant pogue ſer, que tot lo eſcrit enlo principi del preſent capitol paſſas en la perſona de la noſtra ſancta Eulalia. Y apres à imitacio ſua, per la de Merida. Per quant auria volgut prouar Dacià ab los matexos torments: ſi aquella ſeria tant ſemblant à la noſtra en la conſtancia y fè: com ho era en la ædat. nobleza, y nom.

Capitol. LXXXII. En lo qual ſe aueriguan algunas dificultats occurrents en la Hiſtoria del martyri de ſancta Eulalia.

OFferintſe en aqueſta occaſio algunas dificultats à mes de les notades, raho ſera abãs de paſſar auant, ſatisfer à ellas: perque nons ſegueſcan lladrant, algunes Canines,

Digitized by Google

nes,boques que de propoſit lijen mes per mordicar,que per aprofitarſe.

Y la primera dificultat es: ſi aqueſt martyri de ſancta Eulalia eſta poſat en lo ſeu propi lloch, o no. Y apar que no. Per quant aſsi auem poſats abans de ſancta Eulalia,als ſancts Vicens,Narſcis,y Fæliu ſon Diacà: al Fæliu Apoſtol y Doctor, à Romà,Vincencio,Oroncio,Victor,Germà, Paulino, Iuſt, Scyli, y altres. Y del Breuiari de Barcelona, y del que digue Fæliu mirant à la Sancta, apar:que ſancta Eulalia fonch la qui en la Prouincia Tarragoneſa anà deuant al martyri, amoſtrant lo cami als confeſſors, y martyrs de aqueſta Regio: dientho ab aqueſtas paraules. *O quanta admiratione digna, virginis prudentia, quæ in Prouincia Tarraconenſi martyrij & confecionis præuia viam ſanctis martyribus & confeſſoribus prædicit & regionis aſsignauit. Prima enim pro fide certauit, prima ducem neqritiæ ſuperauit, prima coronam in capite de lapide præcioſo portauit. Prima Regina ſponſa in thalamum Regis ſponſi intrauit.* Y Fæliu, com ja he dit en lo capitol vuytanta, digue aquellas paraulas, que ha ponderades lo pare fra Franciſcho Diago. *O domina, tu prima palmam meruiſti.* O com diu lo meſtre Renallo. *O domina, tu prior in regione noſtra, palmam martyrij meruiſti, &c.* Que ſi es axi,clarament ſe veu,la auiam de poſar á ella,primer, que à tots los altres. Y ſi nou auem fet ſeguirſcha,que no la auem poſada en lo ſeu propri lloch y temps. Coſa es que te la dificultat: perque ſi ſeguim aſſo que apar voler lo Breuiari de Barcelona, y los demes ja citats, quant en lo que toca à ſanct Vicens de Coblliura dexariam al Martyrologi Romà, y à altres en ſon propi lloch dalt allegats. Quant à ſanct Narſcis,y à ſon Diacà Fæliu,y axi dels demes: dexam als altres, que en ſos llochs auem anomenats. De hõt poſat entre Sylla y Charibdis puch dir. Que nom abaſta llegitima ſatisfaccio ſino es dir. Que en las diuinas, y ſagradas lletras, y axi en las Eccleſiaſtiques, aquellas diccions, o paraulas Primus, o Prior,no ſempre volem dir,lo primer en nombre,o la primera en orde:ſino lo mes aſenyalat,o la mes aſenyalada. Y axi vehem, que en la vocacio y martyri,y axi en la ſaluacio, lo Apoſtol ſãct Iaume, y lo Protho martyr Eſteue, foren primers, que ſanct Pau. Y totauia eſcriu lo matex Apoſtol:que dels pecadors,que Chriſto vingue à ſaluar, fonch ell lo primer. No vol dir primer en orde,puix tãts lo præcehirẽ: ſino lo mes aſenyalat. Y aſſo no es penſament meu,axi com ſe vulla,ſino del Diuino Aguſti, q̃ explicant aqueſtas paraulas de ſanct Pau diu. *Primum ſe dixit,non pecatorum ordine: ſed Pecati magnitudine. Nemo acrior inter perſecutores, ergo nemo prior inter Pecatores, &c.* Com peruentura abãs no hi auia haguts pecadors? Zacheo,Matheu,Dymas,Pere,Magdalena? Si. Pero com diu ſanct Aguſti: ningu major perſeguidor:y axi ningu primer:ço es, mes ſenyalat pecador. Tambe lo matex ſanct Pau digue: *Chriſtus reſurrexit à mortuis primitiæ dormientium.* Que Chriſto era reſucitat entre los morts,primicia de aquells que dormian. Y diu ſanct Ioan Chriſoſtomo. Que la premicia, no es lo primer fruyt ſino lo millor de la terra. Lo ſummo Pontifice ſanct Clement, eſcriu: que ſon predeceſſor lo Apoſtol ſanct Pere fonch la primicia dels que Chriſto eligi. Pero declares ell matex, auer dit aſſo, no perque ſanct Pere fos lo primer q̃ Chriſto cridà. Perque com apar del Euangeli de ſanct Ioan. Primer era eſtat cridat ſanct Andreu ſon germa. Sino perque fonch lo cap, y lo mes inſigne de tots. Mes auant diu lo matex ſanct Clement, que ſanct Pere ſon meſtre,li deya à ell.(*Tue primitiæ earum gentium, quæ per me ſaluæ fiunt.*) Eſſer la primicia de la gent,que per la ſua predicacio ſe auian de ſaluar. Y ſens dubte com Cornelio fos eſtat dexeble de ſanct Pere abans que ſanct Clement(com apar dels actes dels Apoſtols) no ley deya ſanct Pere, perque fos lo primer que ell auia conuertit: ſino lo mes exeellent fruyt de la ſua predicacio. De hont trach jo tambe: que de la verge ſancta Eulalia, nos te de entendrer fos la primera en orde, ſino la mes ſenyalada, y excellent de tota la Prouincia. Perque ſi conſideram ſer de ſexo femeni, en la ædat de tretze fins en catorze anys, y los martyris, que paſſà: cotejats ab los qui li anauan deuant, y la edat que tenian, ver-

Breuiari ter ter lliſſo del ſete dia.

Renal. trac. de paſsione Sãcte Eulal. es en la libr. de la Seu. Sello. 22.

Ad Thimo. 1. cap. 1.

Aguſti ſermone. 10. de verb. Apoſt.

1. Corin. 15.

Ioan. cap. 1.

Act. cap. 10.

Digitized by Google

daderament foren majors los de ſancta Eulalia, y ella la mes excellent y ſenyalada. Tambe ſi volem anar Grammaticalment explicant lo que diu lo Breuiari: auem quiça de entendrer. Que no parla dels homens, ſino de las Verges. Perque aquellas paraulas *Virginis prudentia, &c.* Y aquellas altras: *ſanctis martyribus, &c.* Son del genero fæmeni. Y axi apar ſe declara de aquellas altras paraulas. *Prima Regina ſponſa, &c.* Que es terme quel vſà la Iſgleſia ab las Verges. Y axi diria: que moſtrà lo camì à las ſanctas Verges, y ſonch la primera de ellas en lo Martyri, en tota la Prouincia Tarragoneſa. Y pens, que concordades axi les eſcriptures, reſten baſtantment explicadas, las autoritats que ſens feyan dificultoſes.

Altra y ſegona dificultat ſens offerex, ſobre lo lloch ahõt ſonch ſoterrat lo Cos de la Verge ſancta Eulalia. Y en aſſo ben certament ſe pot reſpondrer: que aquells cantars y veus, dels q̃ la enterrauan: ques diu foren oyts per alguns de la ciutat, no degueren ſer publichs. Perque las guardas auia manat poſar Dacià, eſtauan per alli: y los q̃e prengueren lo ſanct Cos no foren viſts ni ſentits de ellas. Y axi es de penſar, que los qui les ſentiren auian de ſer alguns particulars deuots. Ni lo enterro ſeria ſolemne: ni en Iſgleſia, ſino en alguna part ſecreta del camp, que era fora la ciutat, o en la ribera del mar, o en alguna caſa: ſecreta y amagadament. Perque Dacià ni los ſeus miniſtres, que no permetian ſoterrar los morts de ſecret (conforme auem viſt parlant de ſanct Victor Diacà de Gerona) com hagueren permes ſoterrar à ſancta Eulalia en publich? Tampoch permetian las Iſgleſias. Que lo Edicte dels Emperadors Dioclecià y Maximià, com ja auem viſt, las manauan enderrocar. Y ſi nos enderrocauã, almenys no dexauan vſar de ellas als Chriſtians. Y axi pera les hores ſancta Eulalia no pogue eſſer ſoterrada en Iſgleſia. Y ſi per tradicio, y actes antichs tenim; que lo Cos de ſancta Eulalia ſonch trobat en la Iſgleſia de ſancta Maria de la mar, en lo any vuytcents ſetanta y ſet, o vuytanta y vuyt de Chriſto noſtre Senyor: com Deu volent direm en ſon temps: no es perque al temps del martyri de la Sancta hi hagues alli Iſgleſia: ſino que molt temps apres ſi edifica vna petita Capella ha Inuocacio de ſancta Maria: que apres ſonch dita de las arenas, per eſtar ſobre ellas en la ribera del mar.

La tercera dificultat es la major: ſobre la aueriguacio del temps de la mort de ſancta Eulalia. Y dexat apart lo que diu lo Bisbe Equilino, que mori als deu de Deſembre: perque certament ſe æquiuocà ab la de Merida: la dificultat eſta en lo any en que mori. Per quant lo Sanctoral vell, que de la Libreria de la ſancta Seu de Barcelona tinch citat, diu: ſonch en lo any de la incarnacio del Senyor doſcents vuytanta y ſet. Y apar, que los noſtres Doctors Cathalans Guillem de Vallſeca, y Marquilles, ſenyalen lo martyri de aqueſta Sancta en lo any doſcents noranta y ſis. Y en lo acte ques feu de la ſegona Translacio del ſeu ſanct Cos que es en la ja allegada poſt de la Capella de la Taula de la Obra, eſta eſcrit: que auia pres martyri en lo any de doſcents noranta y ſet. Y ſi be comunament per los qui eſcriuhen de ella ſe te per cert, que pati en lo any trecents y quatre: ara nouament lo pare fra Franciſcho Diago, vol en tota manera, no patis ſino en lo any trecents y tres. Y la raho que dona es. Perque lo martyri de ſancta Eulalia ſonch en los principis de la perſecucio de Dioclecià, y Maximià: y que lo any treſcents y quatre, ja era la fi: puix en lo Abril de aquell any dexaren ells lo Imperi. Pero cert aqueſta raho ſaluo lo reſpecte ſe deu à les ſues bones lletres, no es baſtant ni tant bona com axo, pera qui eſta al cap de hiſtorias. Perque ſi lo martyri de ſancta Eulalia ſonch en los principis de la perſecucio y aquella començà en lo any treſcents y hu, o treſcents y dos, ſegons los eſcriptors Eccleſiaſtichs citats en lo capitol ſetanta: y començada en aqueſtos anys, dits Emperadors no dexarẽ lo Imperi fins en lo any treſcents y ſinch, o treſcents y ſis, ſegons graues autors, q̃ allegare bax en lo capit. 91. q̃ ſera ſon propri lloch: o ja quel dexaſſen en lo de treſcẽts y quatre, cõ ell vol: totauia, ni en treſcẽts y quatre, ni ſinc, ni ſis, per dexar Dioclecià y Maximià lo Imperi,

Biſ. Equili. li. 1. c. 48. 54

Sãctoral en la 6. Illusio.

Vallſeca in vſat. cũ dominus poſſ. numero. 15. a: quilles not. 14.

Diag. li. 1. c. 9

Imperi, no ceſſà la perſecucio de colp, ſino poch à poch, com diu lo matex pare Diago. Y axi ſe continuà per los altres ſucceſſors en lo Imperi, conforme ſe trau dels demes autors, q̃ nomenare en lo capitol noranta y hu. Los que anomeni en lo capitol ſetãta (com ja ho he aduertit alli) diuhẽ. Que durà aqueſta perſecucio per eſpay de deu anys. Y axi ſis començà en lo any treſcẽts y hu, o en treſcents y dos, durant deu anys, vindria à acabar lo any treſcents y deu, o treſcẽts y onze. Demodo que lo any de treſcents y quatre, ſeria eſtat dels principis de la perſecucio, y no de la fi. Veritat es, que la comuna opinio, y la del pare Diago, podria ſer ſe aportaſſen à facil concordia. Per quant dient, que ſancta Eulalia fonch martyrizada en lo any treſcents y quatre, comptant à la Romana, ab incarnacione: ſeria en treſcents y tres del noſtre compte de la Natiuitat. Y axi ſeria tot vna coſa.

Diago. li. 1. cap. 11.

Pero vejam ara: com ſe podra cõcordar la diuercitat, que es entre lo Sanctoral vell, Vallſeca, Marquilles, y lo pare Diago. Tots de tantas lletras y autoritat. Y verdaderament, pens que es facil. Perque lo Sanctoral no te noticia ſino del any que Diocleſia, y Maximià, comenſaren à Imperar: que com auem viſt volgueren alguns, fos en lo any doſcents vuytanta y ſet. Y axi poſant continuadament la perſecucio de la Iſgleſia, apar dir, fos eſtada en aquell any, com crech ho degue penſar lo quil feu. Quant al Vallſeca, y Marquilles, ſe reſpon. Que ſi be ſon mirats, no diuhen, que en aquell any començàs la perſecucio de la Iſgleſia: ſino que començaren à imperar Dioclecià, y Maximià (ſi be es error) y que mogueren la perſecucio: en la qual moriren ſancta Eulalia, y ſanct Culgat. No dient quin any la mogueren, ni quin any moriren aqueſtos Sancts. Y axi no obſtan. Quãt al acte dela Tranſlacio ſegona de dita Sancta, ſe ſatisfa ab la matexa reſpoſta. Y axi reſtam ab la opinio: q̃ degue ſer lo ſeu martyri en lo any de Chriſto treſcents y tres, o treſcents y quatre.

Capitol. LXXXIII. Proſeguint la matexa aueriguacio de coſes com en lo capitol paſſat.

Verdaderament me trobe engolfat en tants dubtes moderns, quem oſſegan: ym tenen de anegar: o jo tinch de traurer forças de flaqueſa, per no reſtar ſub mergit entre ells. Canſare al Lector: pero es llanç forços: y en aueriguacions de coſas, es meneſter paſciencia.

Y es de ſaber: que per quant nos reſolem en dir: que ſancta Eulalia mori en lo any 303. o 304. de Chriſto: lo pare Diago, ha moguda vna dificultat, que nax, de veurer, que com baix direm, ſanct Culgat mori en lo any 304. Y demana y dificulta, qui mori primer ſancta Eulalia, o ſanct Culgat. Y no te dubte. Perque, ſi ſancta Eulalia mori en Febrer, de 303. com ell diu, y ſanct Culgat en Iuliol de 304. com baix ho de dir: quin dubte hi auia que ſancta Eulalia moris primera. Y ſi tots moriren en 304. lo hu en Febrer, lo altre en Iuliol, fora era la dificultat, y ben ſegur eſtaua, que ſancta Eulalia mori primera. Y axi ſo jo de aqneſta opinio, per aqueſts medis. Pero no eſta aqui lo punt: ſino en ques apure vn poch, ſi es valido lo fonament, quel pare Diago pren, pera prouar aſſo. Dient que ſanct Fæliu mori primer que ſanct Culgat ſon germa. Fæliu, no era mort, quant mori ſancta Eulalia, per ques troba en la ſua ſepultura. Per conſeguent primer mori Eulalia que Culgat.

Y de aqueſt ſeu argument, jo dex paſſar la primera: y li negue la ſegona. Perque (parlãt eſcolaſticamẽt y ab la ſaluetat del degut reſpecte) preſupoſa fals en ella. Per quant lo Fæliu, quis troba en lo martyri y ſepultura de Eulalia, no fonch lo germa de Culgat, que es lo Apoſtol y Doctor, del qual dalt auẽ dit: ſino vn altre Fæliu. Com ho ha aduertit molt be lo pare Antoni Vicens Domenech. No obſtant que callantli lo nom, lo haja volgut conuencer lo ja citat pare meſtre Diago. Diẽtli molt à la clara, que fonch troba y inuencio de autor modern, lo diſtinguir aqueſtes perſones. Prenent per fonament. Que puix Domenech emprenia eſcriurer vides de Sancts de Cathalunya, y no eſcrigue la de aqueſt Fæliu ſeparada y diferent del germa de ſanct Culgat, o fonch voluntari en

Cap. 76.

Digitized by Google

dir asso: o auia de escriurer la sua vida. Y puix nou feu, ell sel inuentà. Pero, pecador de mi, si nos troba escrita altra cosa mes de aquest Fæliu: perque auia de ferne vida, o capitol apart? Auia de escriurer Petranyas? Tampoch no escrigue la vida de sanct Ambrosi Læuita compartici-pant en lo martyri de sanct Fæliu Apostol de Gerona: ni de sancta Florentina, los ossos de la qual ab summa veneracio reposan en lo sachrari de la Capella del Castell major de Perpinya: ni escrigue de Verona y Zenon de Tarragona, ni ha escrit de altres: que dalt he dit trobarse en lo monastir de sanct Pere de Rodes: ni tampoch diguè de sanct Berenguer Prior de sanct Benet de Bages, de qui parla Tomich, capitol 30. ni de sanct Maurici, natural de Castello de Empuries Frare del Orde de sanct Agusti: ni de sanct Licerio Bisbe de Leyda, de qui fa memoria lo Martyrologi Romà à 27. de Agost. Falta Domenech en lo dir de tots: pero no en la veritat del que escrigue. Y axi lo fonament del pare Diago pera mi es de poca subsistencia. Mes auant fa altre argumẽt lo matex pare Diago dient. Que Cathalunya, en aquesta occasio de temps, no conex altre sanct Fæliu, sino lo germa de sanct Culgat. Y que axi forçosament auia de ser ell aquest de qui assi anam dient. Y jo pens haguera dit millor, si hagues escrit, que ell non conexia altre. Que nos deuia recordar auer legit al pare Ioan Mariana: qui auisa al lector: ques guarde, nol enganye la similitut del vocable, o nom: en ferli pendrer à Fæliu Diacà de sanct Narsis, per lo Fæliu Apostol: o à aquest per aquell. Nis deuia recordar auer legit à Ambrosi de Morales: que aporta molts Sancts homens de aquest nom. Que si ell se hagues recordat de aquestos llochs, haguera guardat æquiuocarse. Y vist, que Cathalunya conexia altre Fæliu, vltra del germa de sanct Culgat. Y aguera considerat, era posible trobarsen entre tants, hu de semblant nom en Barcelona.

Lib. 4. ca. 16 y lib. 6. c. 82

Marian. lib. 4. cap. 10.

Morale. lib. 20. cap. 2.

Y per ques veja, q̃ no podia ser aquest lo germa de sanct Culgat, no vull valerme de cosa, que jo haja escrita, si be podria, puix he sempre seguits tãt graues autors. Empero argumentare del que lo matex pare Diago escriu en lo llibre primer, en lo capitol noue, ahont diu. Que los sancts Fæliu y Culgat no partiren de Cesarea pera Espanya, fins à tãt saberen lo que passaua en Espanya, y la occasio hi auia per rebrer martyri. Y que ell te per cert, arribaren en Barcelona, essent ja en ella Daciano: y que sancta Eulalia hi fonch primera que no ells (ponderem de gracia asso) per que à ella li era mes facil, que venirhi ells desde Cæsarea. Ara per amor de mi sem resp onga al que jo deman. Segons lo que auem escrit en lo capitol vuytanta (que es puntualment lo que escriu lo matex pare Diago) si es axi, vejam: presentada sancta Eulalia à Dacià, li ab vna seguida, acte cõtinuo, y succesiu tret, se presentà, fonch martyrizada, y mori, no donantseli alli ningun dia de intermedi de vna cosa à altra, ni de vna passio, à altra pena, sino que apar tot fos en vn dia: quin temps tinguerẽ los sancts Fæliu y Culgat de venir de Cæsarea à Barcelona per trobarse à la passio, y mort de la Sancta? Quins dies la entretes ell en presons, y martyri: perque entretãt vinguessen? Majorment en lo fort del hiuern. Si diu: nos trobà Fæliu al martyri, y mort: sino al enterro de la Sancta: y axi tingue temps de venir dins los tres dies que ella estigue en la Creu. En hora bona, jo vull sia axi. Pero com se podra dir: que aquest Fæliu fos vnanime ab ella en lo martyri, com ho fonch (segons lo matex pare Diago) si ja com aquell vingue, ella no tenia anima, y ell la troba morta? Mes auãt, si Fæliu, que fonch al seu enterro li era estat mestre, cõ diu Marquilles: o si li fonch dexeble, com diu lo mestre Renallo, diganme, lo Fæliu germa de Culgat com la pogue ensenyar, adoctrinar, y seruirli de mestre, o ferli dexeble, si segõs lo que assi auem dit, era ja morta com ell arribà en Barcelona: o almenys fonch primera en la ciutat, y deuant del Præfecte, abans que Fæliu y Culgat no arribassen. Y satisfet quem haja en asso, peruentura me aderirè à creurer lo que vol lo pare Diago.

Renal. liss. 9

Y perq̃ no pensen, quem pos à fer Apologethicas, o inuiciuas: dex de disputar la dificultat, que ell mou: de sanct Fæliu à sanct Culgat qui mori primer. Que à be q̃ Ambrosi de Morales (pes ell no referit) sia de

Digitized by Google

dela sua opinio, que Culgat mori primer: totauia, à mes que resulta del computo dels anys de la mort de cada qual: bastaua, que sanct Antonino de Florença, Truxillo, y Illescas (als quals repren lo pare Diago) haguessen escrit: que Fæliu mori primer. Que asso auia de reprimir à quis vulla à no abalançarse, volent. Que Rufino vingues: à Barcelona y tornas à Gerona: fentlo anar y venir com à llançeta de texidor. Que de tot lo que assi tinch dit resulta tambe lo contrari. Y axi no hi ha pera que detenirse mes en asso.

Capitol. LXXXIIII. De sancta Iulia, que diuhen fonch socia de sancta Eulalia: y la memoria que della se troba en nostros dias.

Bis. Equili. lib.1.cap.48. Castillo en lo principi. Taraf.c.74

PEtro de Natalibus Bisbe Equilino, fra Hernando del Castillo, en la Coronica del Orde de sanct Domingo, lo nostre Canonje Barcelones Francesch Tarafa, segúint à Volaterano escriuhen: que la nostra verge sancta Eulalia, tingue per socia y companyona à vna altra sancta Verge, anomenada Iulia. Y si es axi: deuia ser alguna de aquellas donzelletas, que estauan enla sancta companyia de Eulalia. Nos diu la naturalesa, pares ni edat de Iulia: pero al bon segur, que si no era Barcelonesa, almenys deuia ser del territori, y veynat de la sancta Eulalia: y conforme en la edat ab ella. De la qual diuhen los matexos autors, que acompanyà, y esforçà à Eulalia al martyri. Y que vehent asso Dacià: la manà pendrer y degollar, sens mes audiencia, en lo matex lloch, que à Eulalia. Y que las dos foren consepultades, axi com eran mortes en vn matex dia. Y si be Ioan Vaseo te la matexa opinio, Ambrosi de Morales, y Pere Anton Beuter escriuhen: que Sancta Iulia fonch socia de Sancta Eulalia de Merida. En la qual dificultat Esteue Garibay, volent fer totes les parts bones, escriu: que forē dos de vn matex nom, com les dos Eulalies. Y lo que jo puch dir en asso es. No poderse negar, que Sancta Eulalia de Merida tingues per socia à Sancta Iulia. Perque gran temps han reposat los cossos de aquestas dos sanctas socias, en la ciutat de Helna. Pero crech, que tampoch nos pot negar, que la de Barcelona tingues tambe per socia à altra Iulia. Perque à mes de escriurerho tants y tant graues autors: en lo Sachrari del Altar major de la Isglesia de Sancta Maria de Tarraça, en vna capça de diuerses reliquies, que alli estan venerades, y recondides: y ha vn memorial de lletra molt antiga, y paper gros, com vsauan los vells: en lo qual estan los noms de las reliquias, que son alli. Y entre altres diu: auerhi alli dels ossos de les Sanctes, Iulia, y Eulalia de Barcelona. Demanera, que à las dos fa Barceloneses. Y en ninguna altra part ne he vista momoria. Pero de la concordancia de aquest memorial ab los sobredits autors: y de que entra ells hi haja vn Canonje Barcelones, que nos degue moures dos fonament: vinch à pensar auer de esser de la manera que esta dit.

Mor.lib.10. cap.10. Beu.p.1.c.25 Garib.lib.4 cap.44.

Capitol. LXXXV. De la martyr Sancta Eucratis, o Engracia (y sos diuuyt socios) qui venia à casar ab lo Duc de Rossello: y quin Duc podia ser aquest.

MArtirizadas en Barcelona las Verges Eulalia, y Iulia: passant auant la crueltat de Dacià, sercant ahont pogues apagar la set tenia de la sanch Christiana: parti de Barcelona, y tirà cami per altres ciutats de Espanya, ahont hi auia mes Christians feruorosos y senyalats. Y dexà en Barcelona à Valerio, o Galerio, per Legat seu. Dich Legat, y no Proconsul, com li diuhen alguns, q̄ confonen aquest terme, no sabent la diferencia, que es entre Procōsul y Legat: com hi es, y la tinch aduertida ja en altra part. Y arribat à la ciutat de Caragoça, desde ella per medi del martyri enuia vna infinitat de Christians al Cel: dels quals per ser innumerables me refereschà Ambrosi de Morales en lo llibre deze, desde l capitol quint, à molts seguents: y à Pere Anton Beuter, en la primera part en lo capitol vint y sinch, y al Martyrologi Romà en diuerses jornades, plenas de aquesta memoria.

Digitized by Google

Y detenint aqui à Daciano tocarem Hiſtoria,que en part nos pertany.Perque en aqueſt temps hi auia en Roſſello vn Duc (ço es Capita General , y axi home Principal) que tenia en guarda,y cuſtodia les fronteras de la Gallia Narboneſa,per los Emperadors Romans. Y ſi be ignoran ſon nom: totauia direm lo que eſcriu hen de ell. Aqueſt auia concertat caſar ab vna ſenyora de nacio Portugueſa: filla de pares nobles y Catholichs,al ques pot collegir del ſeguent. La qual ſe anomenaua Eucratis : y corrompent algun tant lo vocable yuy anomenam Engracia. Y poſantſe en effecte lo concertat caſamẽt, enuiaren los pares la ſancta donzella deſde Portugal à Roſſello , à la caſa del Duc ſon marit,com era ſenyora principal, axi tambe honrradament acompanyada de deutes, y amichs. Entre los quals hi auia diuuyt homens cauallers , y de noble ſanch,anomenats Optato,Lupercio,Succeſſo,Marcial, Vrbano, Iulio, Quintilia, Publio,Frontonio,Fælix(o Fæliu) Ceciliano,Euencio,Primitiuo,Apodemo,Matutino , Caſiano , Fauſto , y Ianuario. En companyia dels quals Engracia arribà à Caragoça. Y cõ era de noble ſanch molt mes ho fonch en la Religio.Perque eſſent en aquella ciutat,ſabent las crueltats vſaua Daciano contra dels Chriſtians, quels forçauan adorar los Idols , preſentas deuant Dacià,y reprenguel molt aſprament. Del zel dela qual hirat Dacià,la condemna à diuerços torments. En los quals ella y aquells cauallers , donaren la anima al Senyor, als ſetze de Abril:en aqueſta ſircunferẽcia de temps paſſats los treſcents anys de Chriſto noſtre Senyor. Com tot aſſo podran veurer los curioſos llegint lo Martyrologi Romà , y alli à Cæſar Baronio, y à Alonço Villegas en la Floſſanctorum de Eſpanya, y à fra Hernando del Caſtillo en la Hiſtoria general de ſanct Domingo,y al Poèta Proſpero.

Martyrol. à 16.de Abril. Villegas en la vida de aqſta Sãcta. Caſtillo. li. 1.cap.1. Proſpe.ode in laudem. 18.martyri. Cæſaraug.

Procurat he abreuiar lo que tocaua al martyri de ſancta Engracia, aportantho axi ſols per al que tocaua al propoſit de noſtra Coronica : que era,fer mencio del Duc de Roſſello. Que com diuhen , eſtaua per la guarda de las fronteras. Y ſens dubte deuia ſer algu de aquells Capitans, o Legats,que enlo capitol ſegõ de aqueſt llibre he dit,eſtauan en guarda delas coſtas de mar de Cathalunya:com ſemblantment verem queu fonch Publio Licinio. Yaxi à aqueſt perque deuia tenir en guarda la coſta de la comarcha de Roſſello:lo anomenauan Duc : que era lo matex que dirli Capita General. No li ſabem altre nòm à aqueſt Caualler:pero com ſe vulla ſe anomenas , auent en aqueſt temps de caſar ab la ſancta Senyora : no tingue effecte la conſumacio del matrimoni. Per quant lo Thoro del Martyri præocupa la boda,donãtla à Chriſto noſtre Senyor per eſpoſa. Santiſsim y honrros Xaque ymat: y millora dela Dama.No ſabem com prẽgue lo Duc la mort de Engracia : pero ſi era Chriſtà,àbe que la carn fes ſentiment de tal perdua, lo eſperit ſe degue alegrar de tenir en lo Cel aquella prenda , que (al fi) ja venia per ſua. Y puix no ſabem mes de aſſo , baſta lo que eſta dit , per no eſcriurer coſas fabuloſas.

Cap. LXXXVI. Del martyri de ſanct Culgat qui pati baix de tres Prefectes.

DExant ara à Daciano en Caragoça, tornem al ſeu Legat Valerio,o Galerio: que com he dit en lo preſedent capitol , era reſtat en Barcelona. Aqueſt dins pochs dias moſtrà, que era tal,y tãt impio com ſos ſenyors.Permetentho,quiça Deu pera mes be noſtre. Pera que eſta ciutat reſtas eſmaltada ab los vius colors del roſicler dela ſanch del glorios ſanct Culgat. En lo preſidi del qual, diu Proſpero, que ha de exir confiada,lo dia del judici final. Vſant de aqueſtas paraulas.

Barcino claro Cucufate freta
Surget.

Y es axi: perque certament es reſtada aqueſta ciutat molt confortada ab los ſeus merits , y ſermons : apres de las predicacions dela verge ſancta Eulalia. Y encara que,com enlo capitol vuytãta y tres tinch dit,apar: que Ambroſi de Morales vulla ſignificar,que ſanct Culgat ja moris primer. Y axi auiã de poſar lo martyri de Culgat primer que lo de ſancta Eulalia, y ſanct Fæliu: totauia ſi llegim lo que he dit dalt

Moral. lib. 10.cap.2.

Digitized by Google

dalt en lo capitol vuytanta y tres a la fi, satisfent al pare Diago, qui pretengue lo mateix: y si seguim lo nostre cõputo dels anys, aparrà, que anam be de aquesta manera. Y axi entrarem relacio de la Historia, trahentla del mateix Morales: y vltra dels autors que ell allega, seguirem à S. Antonino, à Petro de Natalibus Bisbe Equilino, al Flos sanctorum del Archiu del Capitol de Barcelona, al Breuiari vell de la matexa Diocesi, à Ioan Vasco, y als allegats per Cæsar Baronio sobre lo Cha lendari Romà, y à altres citats per lo pare fra Antoni Vicens Domenech, segons los quals autors passà de aquesta manera.

Antoni. tit. 8. ca. 1. §. 25. & 28.
Equi. l. 6. ca. 136.
Varo. als primers de Agost.
Domen. l. 1. als prim. de Agost.

Encara que Claudio Ptholomeo en lo Alphabet de las taulas, parlant de la ciutat de Barcelona, diga: que sanct Culgat erade Orient, que vingue, y pari en Barcelona: ja auem vist en lo capitol setanta y sinch, que era germa de sanct Fæliu: fills los dos de nobles pares, naturals Africans de la ciutat Scilitana: vinguts à Barcelona desde Cæsara, ciutat de Africa, desijosos de martyri, quant saberen lo que passaua en Espanya: dexant per asso sos estudis, y llançant sos llibres. Y quels cumpli lo Senyor son desitg: à Fæliu en lo modo que auem dit, y à Culgat en la manera, que direm ara. Repetint axi los citats autors tot asso teniã escrit per sanct Culgat. Al fi, arribats los sancts germans à Barcelona, essẽt sen anat Fæliu à predicar à Empuries, y Gerona: restà Culgat à fer lo matex en Barcelona. En la qual, per algun temps comença à ensenyar, y predicar, se cretamẽt à solas als quil visitauan: y apres com era llum, y no podia estar amagada: no tardà à descubrirse y posarse à ensenyar publicament. Predicant axi ja per les places: permete lo Senyor, confirmas la sua doctrina, ab los senyals, que Christo nostre Senyor, per sanct March auia promes als seus dexebles. Perque ab lo fauor Diuinal, ab multitut de miracles, q̃ obraua, donaua testimoni de allo que de paraula deya: curant molts malalts, y llançant infinits Dimonis dels cossos humãs. Estaua en Barcelona, per President, o Legat de Dacià, Præfecte dels Emperadors Romans, lo sobre dit Valerio, o Galerio. Lo qual, com sabe lo que Culgat predicaua, y obraua: manà fos pres, y aportat deuant de ell. Al qual increpà: perq̃ no adoraua los Deus. Volentlo compellir à quels veneras. Respongueli lo sanct, no com ell volia: sino com à Catholich. De la qual resposta (que vaig aforrant paraules) Galerio se yrà en tal manera, quel donà en mans de dotze soldats: manant, quel atormentassen, fins li traguessen lo esperit. Y com lo aguessen pres y aturmentat vns tras altres, donãli tãts de assots, y colps, fins que se li veren vbertas, rompudes y caygudes las entranyas, y intestinos: lo glorios sanct inuocà à Christo nostre Senyor diẽt. Senyor Deu meu Iesu Christ amostrau la virtut vostra, sobre los increduls: perque vehentho, cregan: se conuertescan, o se destruescan, his perdan. Y Galerio, qui esta rabiant contra aquest seruent vostre: sino està predestinat pera la vida æterna, prestament ferit de vostra espasa muyra. Acabada la oracio, los soldats quil aturmentauan foren priuats de la vista, y Galerio ab los Idols de sos Deus consumits: obrintse la terta, y obsorbintsels à tots. Y de aquesta manera acabà lo impysim Galerio.

March. 16.

Lo glorios sanct Culgat prenẽt les sues entranyes y intestinos, que apurs colps li eran exits del cos: posantsels en son lloch, per virtut del Senyor fonch curat aqui matex. Cridà lo poble (vistes tals marauellas.) aquell es lo verader Deu, al qual Culgat venera y adora. Y lo sanct, fent senyal al poble, pera quel oys, digue. Vosaltres veheu las marauellas, que fa mon Deu, que jous predich: à ell deueu creurer, y adorar. Lançau los Idols de vostres cases, que no tenen sentiment, nis poden ajudar à ells matexos: ans be à vosaltres vos enuian al Infern.

Mort Galerio, fonch Prefecte de Barcelona, o Legat de Dacià, vn Maximiano. Lo qual continuà lo martyri del sanct Culgat. Y no diuhẽ los Historiadors, si aquest succehi à Galerio encontinent, o per algun espay de temps. Si be es de creurer, degue estar, lo temps ques podia tardar de anar de aqui à Caraçora, à auisar à Dacià, y rebrer Maximiano les comisions de ell. Quantse vulla fos: en tenir lo poder, manà capturar à Culgat. Y los exe-

Digitized by Google

cutors del mamamẽt, q̃ mes se senyalaren en la captura, foren Miloximo, y Abstraximo: que eran dos homens los mes esmerats en crueltat. Pres lo sanct per aquestos, y lligat ab cadenas, fonch presentat à Maximiano. Lo qual tenintlo deuãt de si, li demanà: de ahont era: si natural, o estranger. Y lo sanct li respongue, Quem demanas la patria, y llinatge, que Deu not ha volgut mostrar? Replicà Maximiano, dient. Tu à quin Deu adoras? Y respõgue lo sanct. Per quem interrogas ab dubte, com si peruentura hi agues Deus: o fos Deu diuidit. Yo no conech auerhi altre Deu, sino es aquell qui feu lo Cel, y la terra: al qual de tot mõ cor benehesch, y alabe. Y digueli lo Tyrà. Si aquex es lo verdader Deu, deslliuret de las mias mans, y dels turments quet estan aparellats. Y axi lo manà posar à cremar en vnes graelles, com altre sanct Lorens. Y aparaxẽtli que ya se anaua cremant: li feya rejar desobre, oli y mostalla. Pero lo glorios sanct cantaua lo Psalm de Dauid: Oyu Señor la mia justicia. Y acabada la oracio, se troba curat, sa y saluo, y los ministres quel martirizauan, foren cremats del matex foch, per gracia Diuina. Vist asso lo president Maximiano, feu aparellar altra vegada grandissim foch, y posar en ell al sant. Lo qual ab altra oracio que feu à nostre Deu y Senyor, ne hisque sens lesio alguna. Y aquell martyri de foch pati aquest sanct en lo lloch ahont vuy es edificada la Isglesia Parroquial en honor y veneracio sua: segons diu lo pare Francisco Diago. Qui tambe diu: que aquest foch fonch en ces en vn forn: en lo qual llançaren lo sanct: que asso se proua ab las paraules del acte de la consacracio de la dita Isglesia, les quals ell a la lletra referex. Y perq̃ lo sanct hisque de aqui sens ninguna lezio ni dany, manà Maximiano, que fos aportat à la preso. La qual diu lo nostre Barcelones Viladamor, que era deuant de ahõt es vuy la dita Isglesia, y ques veuhen vestigis de dita preso. Somen entremes: y en tench foren, en la casa que fa canto al carrer de la volta deuant lo foçar de dita Isglesia. Alli viu en lo any 1602. vns grans soterranis y couas, bax de volta grassa: y en aquellas bouedas (digueren los estadãts de casa) era fama, que auia estat pres sanct Culgat. Y estaua ben indigne, y inreuerentment. No gos dir quant, basta, que admira quanta barbaria hi ha en los homens. Y axi vehem à vegades infortunis, quens espantam de que venen. Enfi concordan los Escriptors, que estant sanct Culgat en la preso veren las guardas baxar vna gran claredat del Cel: ab la qual lo sanct resta molt confortat, y ellas se cõuertiren. Vingut lo dia, manal traurer Maximiano dela preso, y açotar ab vergas de ferro, y niruis de bou. Y vist, que totauia perseueraua en la fè: ab cardas de ferro li feu rasgar y romprer lo sanct cos. En aquest temps, passaua lo sanct son martyri en oracio: y Maximiano anaua à sacrificar à vna Ara del Deu Iupiter. Rõpeseli lo carro, o coche en que anaua, caygue, y trẽcat lo coll esclata: morint à mala mort, y tot trosejat. Los Idols tambe foren consumits, y lo sanct resta victorios, y sens lezio alguna. Cridaren los que asso estauan mirant: gran es lo poder del Deu dels Christians, y gran deslliurador es de aquells. Conuertintse mols ala fè Catholica.

Psalm. 16.

Diago. l. 1. c. 10. l. 2. ca. 31.

Seguida axi la mort de Maximiano, succehili en la Legacio, o Presidencia, y Pretoria Rufino. Qui en Gerona auia martyrizat à sanct Fæliu, lo Apostol y Doctor. Y vingut en Barcelona, sabẽt lo que auia passat: que quãt mes sos anteressors auiã atormentat al sanct, mes fortificat estaua, y mes crexia lo numero dels faels, determina acabarlo de vna vegada. Y axi ordenà quel prenguessen. Y capturat aquell, manà quel degollassen. Donà S. Culgat lo esperit al Senyor, als vint y sinch de Iuliol en lo any trescents y quatre de Christo nostre Saluador. Y perque aquest capitol es estat vn poch llarch, en lo seguent dirẽ lo quens resta de aquest sanct.

Cap. LXXXVII. Del lloch ahont mori sanct Culgat: y ahont es lo seu sanct Cos, contra los que diuhen esser en Paris.

Concordan lo Bisbe Equilino, y Ambrosio de Morales: en que sanct Culgat fonch degollat, y soterrat en la ciutat de Barcelona. Pero fra Antoni Vicens Domenech, concorda ab la comuna antiga tradicio, que

Digitized by Google

que fonch degollat à vuyt milles dela ciu tat,en lo caſtell de Octauia, ahont es lo famos, y antich Monaſtir del orde de S. Benet,que per noſaltres es anomenat de ſanct Culgat de Valles. Y axi los Monjos de aquella Imperial caſa diuhen: que ſem pre hã entes à dir als vells, auian oyt dels antichs,que ſanct Culgat fonch degollat en lo Puig de Burriana: que es junt a la muralla del dit Monaſtir:lo qual a les hores era Caſtell, deſdel temps de Octauia, com digui en ſon lloch. Del qual Puig diuhen: que moltes vegades lo han volgut arreſar, o aplanar, al ygual del cami: per ſer tant junt, que fa padraſtre ala caſa Abbacial: y may han pogut acabar la obra: que quanta terra ne trauhen tanta (miraculoſament) ſe conex ni torna à cre xer. Y axi morint alli: no molt lluny de aquell lloch lo deguerẽ ſoterrar los Chriſtians. Y qui foren veurem en lo capitol vuytanta y vuyt.

Cap. 95.

Pero moris aqui, o alli:concordan los citats Bisbe Equilino, Morales y Garibay: que per temps apres fonch traſlladat lo Cos de aqueſt ſanct prop de Paris, en lo Real Monaſtir de S. Dionys, en vna propria capella. No ſabem de cert com arribà lo dit ſanct Cos en dit Monaſtir. Si be coniectura Garibay, que degue ſer aportat alli per los Chriſtians, qui fugiren de Eſpanya en la perdua de ella. Morales cõjectura eſſerhi eſtat aportat per Ludouico Pio Emperador, quant conquiſta Barcelona. Y que en recompenſſa, y memoria, degue fundar y edificar aquell Conuent en lo dit caſtell, y Parroquia de ſanct Pere de Octauia. Y jo tindria per mi, que ſi tal es, degue ſer ja en vida del Emperador Carolo Magno pare de Ludouico. Perque es cert, que Carolo Magno feu al gunas gracias al dit Monaſtir, dotant aquell de moltas proprietats y poſſeſsions: com deu volent amoſtrarem en ſon propri lloch molt amplament.

Ga.l.7.c.44
Lib.8.c.49

Ara ſi es axi com diuhen los ſobredits, que lo Cos de ſanct Culgat fos traſlladat à Paris, es de aduertir, lo que diu Morales: que part de aquell ſanct Cos fonch aportat a la Iſgleſia de S. Iaume de Galicia, per don Diego Gelmires primer Archabisbe de Compoſtella. Com tambe, referex tot aſſo llargament lo pare meſtre Diago.

Y no ſens cauſa, he jo poſat aſſo en dubte. Per lo que no ſe ſi pot ſer axi com ells diuhen. Almenys no crech, ques puga dir axi de tot lo cos, ſino era de alguna part de ell. Perque bona, y la major part de ell, ſe troba en lo altar major de la Iſgleſia de dit Imperial Monaſtir en Valles. Prouas aſſo ab aquell acte de que farè mẽcio bax en lo martyri de S. Seuer. Lo qual en dos parts fa mencio del Cos de S. Culgat: alli ahont diu: *Poſuimus iuxta corpus ſancti Cucuphatis.* Y alli ahont diu *In caxia autem fuſtea erãt corpora ſancti Cucuphatis, prædictique ſancti Seueri. &c.* De manera que diu. Quant la Iſgleſia de ſanct Pere de Octauia caygue y ſe enderrocà, vns Sacerdots reculliren lo Cos de S. Seuer al dit Monaſtir, y lo poſaren junt al Cos de S. Culgat. Y apres diu, que quant ſe ague de fer la tranſlacio del matex Cos de S. Seuer en temps del Rey Marti en lo any de noſtre Senyor Mil quatrecãts y ſinch, fonch trobada vna caxa de fuſta: dins la qual eran los Coſſos de S. Culgat, y de S. Seuer. Axi ques proua: que à S. Dionys no hi degue ſer aportat tot lo Cos, ſino alguna reliquia, y que lo demes del Cos eſta en la ſua Iſgleſia, en aqueſt monaſtir, en lo antich caſtell de Octauia, à quatre millas, o mes dela ciutat de Barcelona: ahont en cara vuy los Monjos de aquella caſa, que per ſer tots militars, ſon ben fidedignos: diuhen: que nols falta del Cos de S. Culgat altra reliquia ſenyalada ſino es lo cap. Coſa era cert aqueſta tant tocant à noſaltres, que ſens podia donar baſtant culpa: à dexar de eſcriurerſa: y ſatisfer, als quẽs volian donar entenẽt, quẽs faltaua aqueſt ſanct Cos de Cathalunya.

Cap. 95.

Cap. LXXXVIII. De las ſanctas Verges y martyrs Iuliana y Symproniana Barceloneſas, o Lacetanas.

O glorios Pontifice S. Gregori (Maximo, per Pontifice, per ſanct y per Doctor) eſcriuint vna Epiſtola à Seuero Bisbe de Marcella, la qual tenim los Canoniſtas en lo Decret de Gracia, lo reprenen de auer rõpudes y trancades,

Gregor. l. 9. Epiſto. 9.

Can. perlatum. de conſecra. diſt. 3.

Digitized by Google

cades,algunes taulesantigues,enlas quals estauan pintades certes figures,è Images de sancts. Y diuli. Que tot quant la lectura ensenya als que saben lletres,amostra, descobre y presta,la pintura als illiterats, y idiotas,que la miran. Que los ignorants veuhen en ella lo que deuhen seguir: y lligen alli, los que no saben altras lletres. Que la principal, y mes comuna lectura de las gents es la pintura. Demanera,que traurem de assi infalliblement, que per direccio verdadera de nostra Coronica podem allegar per testimoni las pinturas antigas, trobades en parts publicas, y religiosas: com si allegauam à vn llibre de Historia. Y principalment si aquestas pinturas son de sancts trobades en Isglesias. Ahont conforme a la doctrina del Angelich Doctor S. Thomas de Aquino, lo vs de las Imagines se te per tres coses. Per ensenyar als ignorants, que no entenan lletras: per cõseruarse les memories dels Sancts: y commourer al poble a la deuocio de aquells. La qual opinio seguex lo Doctissim Marti Zpilcueta Nauarro. Axi que: puix la Isglesia sancta las vsa, y conserua per representacio del que fonch, las representa per ensenyarnos, y las amostra, per conseruarnos la memoria dels sancts, be podrem valernos de ellas, com de vn llibre de la Isglesia.

S. Tho. 2. 2. q. 94. a. 2. d. 1

Zpilc. in Miscel. de Ora. n. 16. in vltim. Mis.

Tinch fet tot aquest discurs, per ha mostrar la fè del testimoni allegare, del q̃ tinch de dir prest. Y es: que en lo ya dit insigne Monastir de S. Culgat de Valles en lo Claustro, en la paret de ma dreta al exir de la Isglesia, y entrar al Clausto, se troba vn retaula antiquissim, en lo qual juntament ab lo martyri de S. Culgat (del qual auem dit en los dos presedents capitols) estan pintades dos sanctas Verges anomenades Iuliana y Symproniana. Y en vnas planxas de plata, que estan recondidas en la sacristia de dita Isglesia, en las quals està grauat lo dit martyri, alli seveu esculpit y figurat, com las ditas sanctas se pultauã lo Cos de S. Culgat. De las quals pintures, y figures venẽ à traurer los qui las veuhen: que aquelles sanctes eran dexebles, o deuotas de S. Culgat. Y asso es lo mes cert. Perque à be alguns digan: erã germanas de S. Fæliu y de S. Culgat: no trobam escrit, que quant vingueren de Africa aportassen dones en sa cõpanyia. Y Ambrosi Læuita Conprouincial de aquestos sancts, dexeble de sanct Fæliu, qui vingue ab ells de Cæsarea (com en son lloch he dit) com escrigue, que ab aquestos sancts vingueren molts Comprouincials, cert es, que no se aguera oblidat de fer mencio de persones tant senyalades, si fossen germanes dels sancts. Y axi pens jo, que esta molt be dir: foren dexebles del sanct.

De hont tambe podem dir: que à be nos tinga noticia de hont eran naturals Iuliana, y Symproniana, se puga conjectu rar: eran, o Barceloneses quel seguiren: com las sanctas donas, que desde Galilea seguiren à Christo, com diu S. March. O almenys fossen Lacetanas. Puix no sabem, que lo sanct llur mestre predicas en altra part.

March. 15. & Luc. 23.

Foren aquestas sanctas, Verges y martyrs: segons se trau de la Collecta, o Oracio ques diu en memoria de ellas en las commemoracions y festa, en aquella sanc ta Isglesia. La qual las celebra als vint y set de Iuliol: ters dia apres de la mort, y festa de sanct Culgat. Argument prou aparent: de q̃ reberen martyri, prest, apres de son mestre.

Demanera, que epilogat tot asso, apar, podriam dir. Que las sanctas Iuliana y Symproniana foren Verges, naturals de aquesta comarcha de Lacetania, dexebles de sanct Culgat, quel seguiren, acompanyarẽ, y assistiren al seu martyri, y apres li donaren sepultura. Escriu Vlpiano Iure consulto: q̃ los Cossos dels condemnats, no poden ser sepultats sens llicencia del Princep: y que nos sol donar per als que foren culpats de crim de Læsa Magestat. Dehõt se seguia lo que es notori als que saben de Martyrologi, Flos sanctorum, y altras Historias de sancts: que si era trobat algu, que donas sepultura als cossos dels martyrs, lo condemnauan à mort, cõ auem vist dalt, parlant del sanct Diaca Victor de la ciutat de Gerona. Y de aqui pens jo, degue venir, que Rufino, qui auia martyrizat à sanct Culgat, sabent que Iuliana y Symproniana auian vsada aquella obra de misericordia, en soterrar aquell defunt

Vlp. in leg. 1 ff. de cadaueribus punit.

Digitized by Google

defunt, las mana capturar: y que fos miniſtres las prengueren, y ab varios y diuerſos torments los lleuaren las vidas, per orde del mateix Rufino Legat de Dacia.

Ningun Hiſtoriador (que jo haja viſt) ha eſcrit de aqueſtas ſanctas: ſino es, lo noſtre fra Antoni Vicens Domenech. Lo qual diu: que moriren en lo any tteſcents y quatre de noſtra ſalut, ſegons grans cõjectures: las quals ell no explica. Y deuhen ſer, ſegõs lo orde de les paſsions dels altres martyrs: o ſobre totes: morir apres de ſanct Culgat.

Repoſan los coſſos de aqueſtas Verges y Martyrs, en la Iſgleſia del dit Martyr S. Culgat, en lo monaſtir, que es dins lo dit caſtell de Octauia en lo Valles. Ahont ſon tiugudes en gran veneracio. Celebrades ab feſta doble. Y en las demes conſecracions delas Aras de aquella Iſgleſia foren poſades de les ſues reliquies.

Capit. LXXXIX. De ſanct Anaſtaſi (y ſos ſetanta Companyons) qui era de Leyda, y morí en Badalona. De ſanct Sergio Monjo, y primera memoria de Monjos en Cathalunya.

Vilada.c.60 ESCriu lo noſtre Barcelones Antoni Viladamor: que en aqueſta matexa perſecucio, prengue martyri en Badalona ſanct Anaſthaſi Caualler, y ſoldat dels Emperadors: natural de la ciutat de Leyda, ab ſetenta companyons, y conſoldats ſeus. Lo matex diu
o.1.io.c.28 Ambroſi de Morales: lo qual ho tragué del Bisbe Cabillonenſe, ab la matexa breuedat aſsi poſada. Y lo regiſtre de las taulas de Claudio Ptholomeo parlant de Badalona, fa mencio de aqſt ſanct Anaſthaſi, ab alguna mes breuedat, dient aqueſtas paraules. *Betulon Europæ: hic ſanctus Anaſthaſius miles, natus de Leryda in Cathalonia, cum ſeptuaginta tribus martyribus.* Y micer Hieronym Pau haguda noticia de aqueſts ſancts, diu: hauerhi diferents opinions en ſenyalar los llochs del martyri. Volent alguns, que fos en Badalona, y
rn. Caſti. altres en Barcelona. Tingueren tambe conexenſſa de ells, Hernando del Caſtillo y fra Antoni Vicens Domenech: ſeguint aqueſt vltim al ja citat Bisbe Cabi- Domen. l.1. lonenſe, al Flos ſanctorum de Villegas, y c.fin. al Martyrologi del Maurolico Abbat Maſſanenſe. Los quals diuhen: que Anaſthaſi fonch natural de Cathalunya, de la ciutat de Leyda, gentil hom del palacio y caſa dels Emperadors, que militaua en los exercits, y ſeguia les banderas de aquells. Pero no la vida que ells feyan. Foren hauiſats los miniſtres de Iuſticia, que Anaſthaſi era Chriſtia, y perſo lo aportaren pres à la ciutat de Tarragona: ahont deuia eſtar algũ Legat de Dacia, com alli fos lo cap de la Prouincia, cõ ſempre auẽ viſt. Alli poſaren lo ſanct en eſtretes preſons: en los quals lo detingueren molt temps, prouant mudarlo de ſon ſanct propoſit. De alli lo aportarẽ à Caragoça per cançarlo ab lo treball del cami, apres de la fadiga de la llarga preſo. Y viſt no baſtaua aſſo: lo enuiaren à Barcelona, y de aqui à Badalona. Ahont ab ſetanta, o ſe tanta y tres altres ſoldats de ſa cõpãyia, ſe li publica ſentencia de mort. Y ab la execucio de aquella alcançant corona de martyri, anarẽ les llurs animes à goſar de Deu en la ſua gloria, y benauenturança æterna: en lo any treſcens y ſinch. Y ſi be
Diag.l.i.c.ri lo pare Franciſco Diago vol, que forçoſament agues de eſſer abans del Abril de treſcents y quatre: per lo que ja en aquell any y temps Diocleſia, y Maximia renunciarẽ lo Imperi: totauia, tinch dit, que no per axo ſe dexa de continuar la perſecucio contra los Chriſtians. Y no faltan autors molt graues, que digan. Imperarẽ aqueſtos dos Emperadors, fins al any tres cents y ſinch de Chriſto, cõ veurem baix en ſon lloch.

Y perque los matexos Viladamor, y Domenech, fan mencio del ſanct Monjo Sergio, que mori alli en Badalona: y no diuhen ſi encontinent tras de aqueſtos ſancts: y per lo poch que trobam eſcrit de ell, he volgut aſentar en aqueſt capitol, lo que tenia pera referirme. Y confes no auer ſabut trobar altra coſa ſino aſſo, y lo que eſta eſcrit enlo regiſtre de las taulas de Ptholomeo. Ahont apres de auer parlat de S. Anaſthaſi diu aquell graue autor. Que enla matexa ciutat de Badalona

mori

Digitized by Google

mori martyr sanct Sergio Monjo, enlo seu propri monastir.

De ahont apar hi auia molt que dir: axi en alabança de la ciutat de Badalona, cõ en notar, la primera certesa dels monestirs de Monjos en Cathalunya. Y que en aquest temps, los hi auia en ella. Y apres per sos temps Deu volent, veurem tants conuents de Monjos religiosissims, en aquest Principat, y en la soledat sua: q̃ no deuian ser molt majors en los deserts mõ tuosos de Ægipte.

Les reliquies de aquestos sancts, no es seruit lo Senyor sian vingudas à nostra noticia: ell per sa misericordia las vulla descubrir: perque dignament pugan ser de tots venerades.

Cap. LXXXX. Dels tres sancts Bisbes Valero de Caragoça, Prudencio de Tarragona, y Seuer de Barcelona.

EN aquesta matexa persecucio desena, que passà en Espanya, baix la Præfectura de Dacià: dexats los innumerables martyris, que patiren en la ciutat de Caragoça: foren capturats en ella, los glorioſos sancts Valerio Bisbe, que per alguns es anomenat Valero, y Vicens son Diaca. Los quals segons diu Beuter, foren enuiats à Valencia: perque alli se examinas la causa y culpa que sels daua. Y dexat lo que toca al Diaca sanct Vicẽs, diu Garibay: que sanct Valero per esser molt vell fonch tantsola ment desterrat. Aparexent à Dacià, que asso li bastaua pera la sua edat. Y diu mes auant: que hi ha diuersos parers del lloch ahont fonch desterrat. Y procura ell prouar que fos en Canthabria: si be altres, com Beuter diuhen en Ribagorça. Y per que com he dit, Ribagorça toca à Cathalunya: he volgut dir asso, que me apar es al proposit de nostra Historia. No vull arguir, ni aueriguar en quin lloch de aquestos dos compli sanct Valero lo seu desterro. Pero si lo que lo matex Garibay diu, es veritat, y ho confirma la comuna opinio: que lo cos de sanct Valero es en la ciutat de Roda, del Comtat de Ribagorça, o en Estrada, poble del matex Comtat, com diu Beuter: argument es, de que alli degue passar y cumplir lo seu desterro. En lo qual a la fi carregat de vellesa, y tants treballs, donà lo esperit al Senyor, reposant axi en la gloria eterna: y descançant lo seu cos en la dita ciutat de Roda. Desde ahont diu Garibay, fonch apres trasladat lo seu sanct cap a la ciutat de Caragoça, en temps del Rey Don Alonço segon.

Beu. p. l. c. 15

Ga. l. 7. c. 44.

En la ciutat de Leyda en la Sachristia de aquella sancta Seu, tenen vna canyella de vn bras de aquest sanct. Laqual en tẽps dels meus estudis viu, y adori infinides ve gades. Y la viu banyar en lo riu de Segre ãb gran professo, en temps de secada: per impetrar aygua del cel. La qual per medi de aquesta sancta reliquia se alcança cumplidament del Senyor. Y tinch permi: que aquesta sancta reliquia vingue à Leyda, quant la Sede de Roda se transferi, y vuy ab la de Leyda: com en sos llochs Deu volent direm de cada cosa.

Diu Ioan Vaseo: que segons escriu fra Alfonso Venero, viuia en aquesta matexa temporada en la ciutat de Tarragona, sanct Prudencio Bisbe de aquella ciutat. Y jo pensaua que fos error de la impresscio. Perque lo Martyrologi Romà si diu Bisbe de Taraçona, y lo matex diuhen, los Flos sanctorum de Espanya, y lo Thesaurus Concionatorum. Pero vist, que Baronio sobre lo Martyrologi, concorda ab Vaseo, me força à creurer: que sanct Prudencio fos Bisbe de Tarragona, y apres de Taraçona. Y axi auiam de affegir à aquest sanct en lo Cathalago dels Archabisbes de Tarragona. Que de sanct Fructnos ença non auian trobat altre. Y aduertesca be asso lo lector: perque jo no se, que en altra part se trobe axi aduertit. Ni tenim altra cosa que dir de ell, sino posarlo en lo numero dels Sancts y Confessors Pontifices.

Marty. 21. de Abril.

Y per donar fi à las cosas del estat Ecclesiastich, y Espiritual de aquest temps del Imperi de Diocleciá y Maximiá: resta aduertir. Que en diuersos capitols passats, auem vist diuerças opinions del tẽps en que fonch martyrizat sanct Seuer Bisbe de Barcelona. Que pẽs, auerhi de asso tantas opinions com escriptors. Perque ames dela que dire assi, nos ne restan dos encara. Enfi, era aquesta deeima persecu-

Cap. 51. y 1 tres alli ci

cio

perſecucio de que anam eſcriuint, diuhē Ambroſio de Morales, Eſteue Garibay, Ioan Vaſeo, y fra Hernando del Caſtillo, hauer patit S.Seuer Bisbe de Barcelona. Y jo ſempre me he reſeruat dir de ell en lo temps quel poſan las dos Iſgleſias, Romana, com à cap, y Barceloneſa membre de ella: y propria Sede del dit ſanct, y conformantme ab teſtimonis que alli citare.

Mo.l.10.c.4 Gar.l.44. Vaſeo. Hern. Caſt. l.1. Hiſt. de S.Domin.

Lib. 6.c. 31.

Cap. LXXXXI. De com durant encara la decima perſecucio de la Iſgleſia Dacià y Maximià, renunciaren lo Imperi: ſuccebint Galero Maximino y Conſtantio: y com ſuccebi Conſtantino.

IInch dit en lo capitol ſetanta, que la decima perſecucio de la Iſgleſia durà per eſpay y temps de deu anys. Y à be que los demes autors alli anomenats, concorden en aſſo, y ho noten expreſſament: totauia, perque vns li donan principi en vn any, altres en altre: conuemoſtrar, que en qualſeuol anys de aquells agues comēçat durà deu anys. Y perque no ha faltat qui ha volgut abreuiarli lo temps per fer venir les coſes à ſon compte, ſens citar autors, aparexent que les ſues paraules baſtan: conue, que noſaltres amoſtrem ab autoritat lo que diem. Peraque lo lector feta cenſura eligeſca millor lo que ha de ſentir. Y axi, primeramēt ſi ſeguim al Mariano Scoto, que com ja eſta aduertit diu, començà la perſecucio en lo any doſcents noranta ſis, trobarem ab ell matex, que en lo any treſcens y ſis lo ſanct Pontifice Papa Marcello fonch açotat, y apres fet guardia de beſtias, per Gelerio Maximino, qui auia ſuccehit en lo Imperi, en lo modo q̄ preſt direm: y anaua continuant la perſecucio començada per ſos predeceſſors. Y axi matex ſi donam principi à dita perſecucio en lo any doſcents noranta y ſet, trobarem: que en trescents y ſet, ſegons lo mateix Scoto, ſanct Quirino Bisbe Siſciano mori martyr. Sila prenem del any dos cents noranta y vuyt, o noranta nou: trobam en lo mateix autor, que en lo any trescents y nou Maximino, apres de auer cruelment perſeguida la Iſgleſia, morí en aquell matex any que la perſeguia. Si la prenem del any treſcents: trobarem en lo matex Scoto, que en lo any treſcents y deu ſanct Pere Bisbe de Alexandria pati martyri. Y ſi li donam principi en lo any trescents y hu, com he dit, queu volian Euſebi y Morales: trobarem Scoto dient que enlo any trescents y dotze Conſtantino Magno reſtituhi la Pau a la Iſgleſia. Demanera, que fins à les hores auia durat la perſecucio de la Iſgleſia. Y ſi aſſo no acontenta: ſeguiam al matex Euſebi, que tira mes enlla, dient: que en lo any tres cents catorze pati lo dalt dit ſanct Quirino: y q̄ enlo any treſcents vint y hu fonch reſtituhida la pau a la Iſgleſia. Demanera que en lo hun compte, o en lo altre, reſta ſempre prouat que durà deu anys abans mes que manco.

Es empero veritat: que ſi be aqueſta perſecucio durà per lo dit eſpaci de tēps, y en Eſpanya ſe entē, que fonch tota baix la Prefectura de Dacià: empero no durà ſempre lo Imperi de Dioclecià y Maximià. Perque ſegons eſcriuhen Pere Anton Beuter, Hartman Schadel, lo ſanct Archabisbe Antonino, Pineda, lo noſtre Tarragones Paulo Oroſi, Euſebit Alonço Illeſcas, fra Hieronym Romà, lo Barcelones Canonge Tarafa, Sexto Aurelio Victor, Pomponio Læto, Ioan Baptiſta Egnacio, Iacobo Philipo Bergomenſe, la Hiſtoria Eccleſiaſtica Tripartita, Eſteue Garibay, Ioan Mariana, Pere Mexia y Marco Antonio Sabellico: cançats de Imperar, o per enueja lo hu del altre, conſertaren. Renūciar lo Imperi tots dos en vn dia. Y axi Dioclecià en Nicomedia, y Maximià en Mila, dexaren lo Imperi tots dos en vn matex dia. Auent Imperat Dioclecià, vint anys ſegons Euſebi: o vint y ſinch ſegons Aurelio Victor: y Maximià alguns diuuyt anys, com ſe pot traurer facilment del Euſebi. Y fonch aſſo en lo any trescents y quatre, o ſinch, ſegons Baronio y Mariano Scoto: o en trescents y ſis, ſegons lo Bergomenſe: o en lo de trescents y ſet, com vol Euſebi.

Durant empero encara lo Imperi de Dioclecià y Maximilià: y axi abans de aqueſta renūciacio, ſerea del any doscents noranta

Be.p.1.c.25. Scad.Chrō. S.Ant.tit.8. c.2. in prin. Pin.l.12.c.1. §.1. Oroſi.l.7.c. Diocle. decim. perſec. Euſe.l.1.c.13 Rom.l.1.c.8 de la Repu. Chriſtiana. Tara.c.74. Victor. epi. Leto.libr.2. Hiſt. Rom. Egn.l.1. Romā prin. Bergom.l.8. Trip.p.1.l.8 ca.7. y p.2. l.1.c.1. Garib. li.7. c.43.45.46 Ma.l.4.c.15. Mexi. Imp. Sabel. enei. 7.l.8.

Digitized by Google

noranta y hu, cõforme lo compte de Mariano Scoto, o en lo de doscents noranta y dos, conforme al de Eusebi, per occasio de moltas guerras que sels eran ofertas, auian ells anomenats Augustos à Galerio Maximino Armentario, y à Constancio, pare del gran Constantino. Lo qual Constancio repudià à sa muller la Reyna de Anglaterra, sancta Helena: per poder alcançar aquesta dignitat, casant ab vna fillastra de Maximiano. Y aquestos Maximino y Constancio, quant Dioclecià y Maximià agueren renunciat lo Imperi, sel partiren entre si: de tal manera, que à Galerio li cabè tot lo Orient, Asia y Illiri co y à Constancio França y Espanya. Y diu sanct Antonino de Florẽça, que fonch feta aquesta diuisio en lo any trescents de Christo. Pero no es posible, si encara Dioclecià y Maximià no auian renunciat lo Imperi.

Poch apres de partit axi lo Imperi Galerio Maximino feu dos Cæsars: à Maximino en Orient: y à Seuero en Italia, y ell se resta ab lo Illirico.

En aquest temps, penedit Maximiano de auer renunciat lo Imperi: alças ab la ciutat de Roma. Contra del qual ana Seuero: y fonch vençut per Maximiano en Rauena, en lo any trescents y dotze, com diu Eusebi.

Per lo qual temps era jà mort en Occident lo Emperador Constantio: y auialj succehit Constantino son fill, en lo any trescents y nou segons sanct Antonino: o poch apres en lo any prop dit de trescents y dotze, segons escriuhen Eusebi y Tarafa.

S. Antonin. tit. 9. c. 1. Euse. Chro. Tarafa. c. 7.

Sabent asso Maximiano, que com està dit aspiraua à cobrar lo Imperi, parti de Roma, venintsen pera ahont Constantino era: fingint, que Maxencio son fill lo volia matar, y que venia à Constantino son gendre, pera quel amparas. Rebe Cõstantino à Maxencio son sogre, ab molt amor. Pero reuellantli Fausta sa muller, filla de Maximiano, lo q̃ aquell anaua tractant: que era matarlo, per restar sol en lo Imperi: olgue Cõstãtino cuitarse en asso, y fer de son sogre, lo q̃ aquell volia fer de ell. Entenẽt Maximiano, que estaua descubert, fugi à Marçella. Y alli lo mataren; o ell matex se matà. Y axi acabà tant mal com auia viscut. Fonch la sua mort en lo any trescents y tretze de Christo nostre senyor segons Eusebi.

Sabut aço en Roma: alças ab lo Imperi, y començà à tyranizar aquella ciutat Cæsar Maxencio, fill de Maximiano.

Galerio, que encara viuia, se auia associat enlo Imperi Oriental à Licinio cũyat de Constantino. Y asso en lo matex any trescents y treze, segons Eusebi.

Constantino, que veu las cosas del Imperi aualotades: determinà ferse ell sol senyor de tot lo Imperi: y priuar à tots los altres del que possehian. Y axi ho feu com ho tenia pensat. Ambrosio de Mora les diu, que lo Imperi de Constantino comença en lo any trescents y sis de Christo: que vence à Maxencio en lo any trescents y dotze: y à Licinio en trescents catorze. Dalt, segons sanct Antonino Eusebi, auem aportat diferent compte. Y axi seria ara tambe enlo de aquestos fets. Perque Mariano Scoto dona la mort de Licinio en lo any trescents y dotze. Y Eusebi escriu: que Maxencio fonch mort en lo any trescents y diuuyt. Y mort ell se començà la guerra en lo matex any cõtra Licinio: la qual durà fins al any trescents vint y set, en lo qual fonch vençut Licinio. Y si bè se veu axi alguna contrarietat en lo compte dels anys: per ara no importa. Basta saber la substancia del fet, per entendrer com succehi Constantino en lo Imperi, senyoria de Espanya, y domini de Cathalũya. Qui volrra veurer tot asso ab mes breuedat, llija à sanct Agusti en los llibres dela ciutat del Senyor. Y siu vol saber mes copiosament, llija vltra dels ja citats, à Ioan Sedenyo, à Hieronym Romà en la Republica Christiana, à Baronio en los Annals, y à micer Luys Pons de Ycart. Tambe en proua del que tots aquestos diuhen, del senyal de la sancta Creu que aparague à Constantino en lo ayre: y la veu que hoy del Cel, si volrra algun curios veurer medalles de Constantino: vltra de les que aporta don Antoni Agusti en sos Dialags, vinga à mi que lin amostrare algunes en la propria figura. Y asso baste per ara.

Aug. l. 5. c. 11

Sed ti 3. c. 1: Rom. l. c. 11 Ycart. ca. 4.

Dial. prim

Cap.

Digitized by Google

Cap. LXXXXII. De com Constantino restituhi la pau, y dotà la Isglesia: y mudàla cadira Imperial en Orient en la ciutat de Constantinoble.

SAbudas y enteſas las coſas de Conſtantino, y lo modo cõ auia vingut à ſer Emperador, ſenyor de Eſpãya, y de tota Cathalũya; no menys notorias y vulgars ſon las Hiſtorias, de com ſanà y curà de la lepra: mijançant la ſaludable aygua del ſanct Baptiſme. Lo qual rebe per mans del ſanct Põtifice Papa Sylueſtre: com llargament eſcriuhen ſanct Antonino de Florença, Pere Antõ Beuter, Illeſcas, Hieronym Romà, Iacobo Bergomenſe, fra Ioan Pineda, micer Pons de Ycart, Pere Mexia y Baronio en lany 324. de Chriſto, y 11. de Papa Sylueſtre.

S.An.t.9.c.1
Be.p.1.c.25.
Illeſ.l.2. c.1.
Ro.l.1.c.19.
Bergom.l.9.
Pin.li.12.c.3.
§.3.
Ycart.ca.4.
Mexi. Imp.

Tenint axi Cõſtantino vberts los vlls de la anima mijançant la gracia del ſanct Baptiſme: donà grans priuilegis, immunitats, y indults als Chriſtians. Concedint publicament edificar Iſgleſias, celebrar, y predicar en ellas. Y com diu Iacobo de Valencia, ſe cumpli la Prophecia de Dauid, que diu: *Sperent in te, qui nouerunt nomen tuum: quoniam non dereliquisti quærentes te Domine.* Perque ab la conuerſio de aqueſt Emperador, hi ague pau vniuerſal en la Iſgleſia. Y los Gentils del Imperi abans perſeguidors dels Chriſtians, que viuian en la fè, ſe conuertiren à ella, y augmentaren lo numero de aquells que eſperaren en lo Senyor, y conexent lo ſeu ſanct nom confiaren que nols auia de dexar.

Iacob.Pſa.9

Y volent Conſtantino moſtrar lo gran honor ques deuia a la Sede Apoſtolica, y à ſon Põtifice Sylueſtre (y à ſos ſucceſſors) cap de la Iſgleſia, com à Vicari de Chriſto noſtre Deu y ſenyor: volgue dexar lo Imperi del Occident, y mudar ſon aſſento, y cadira en Orient, reedificant las ruynas de la ciutat de Biſancio, anomenantla de aqui al deuant Conſtantinopolis, conforme ames dels ja anomenats eſcriptors ho eſcriuhẽ Pau Oroſi, Pomponio Leto, la Hiſtoria Tripartita, y Baronio. Y ſi be en lo aſsignar del any en que fonch aqueſta mutacio, hi ha alguna diuerſitat: per lo que Garibay diu, fonch en lo any treſcents vint y vuyt, Mariano Scoto en lo any trescents vint y nou: y lo gran Doctor ſanct Hieronym proſeguint la Coronica de Euſebi vol, fos en treſcents trenta y quatre: per ara puix al noſtre intent no importa ſino la ſola continuacio del fil de la Hiſtoria: abaſtarà auerho tocat axi.

ia.l.7.c.48

Mes auant: per amoſtrar Conſtantino, no ſols que la Imperial Mageſtat deuia donar lloch, y ſedir a la Beatitut Papal: pero encara, era be ſe moſtras agrahida à noſtre ſenyor Deu, qui per medi de ſon Vicari li auia donada la gracia, que no tenia: y lo auia fet victorios com deſijaua: vehentſe en lo Gremi de la ſancta mare Iſgleſia Catholica Romana, dotà aquella de molts è innumerables dons, terres, honors, poſſeſsions, Creus, Calzers, Pátenas y molts theſors: ſegons mes llargament ſe pot veurer en los ja citats Hiſtoriadors. Y en la llibreria de la ſancta Seu de Barcelona en vn Martyrologi antich, en lo primer full de aquell trobaran los curioſos eſcrit lo acte de la donacio q̃ Conſtantino piiſsim Emperador feu à la ſacroſancta Iſgleſia Romana. La data de la qual es en Roma, à tres de las Kalendas de Abril, en lo quart Conſulat de Conſtãcio Auguſto fill de Conſtantino, y en lo de Galieno. La qual eſcriptura es conforme y concordant a la part que ſen troba en lo Decret de Gracià. Dich a la part, per quant en lo Decret no hi es tot lo acte: que Gracià nos valge alli ſino del fracment, o tros importãt per là materia que tractaua. Y enlo citat Martyrologi es tot lo tenor del acte, deſdel principi a la fi: y ab los motius quel induhirẽ, y cauſes que tingue per fer tal donacio. Que ſi be no han faltat homens mal intencionats, pretenents, que Conſtantino may feu, ni podia fer tal donacio: totauia reſulta de alli que fonch feta: y dels ſeus motius ſe proua, ques podia y deuia fer. Y en ella ſe veu clarament, que Conſtantino curà dela Lebroſia: que alguns ho volgueren poſar en dubte. Y axi, encara que Andreu Alciat (altrament gran Doctor) parle en aqueſta materia tant ſollapadamẽt, que no ſe ſim diga, amoſtre ſentir al contrari del que eſcriu: totauia lo mes cert es lo que tinch dit,

Libr.fol.16

Can.Conſt. lo.2.diſt.96

Parerg.l.7. cap.19.

Digitized by Google

dit, de comun consentiment dels Catholichs Historiadors, Theolechs, Canonistas y Legistas. Y lo Papa Bonifaci Octau en vna sua Epistola Decretal, ne fa mencio. Y molts que podria allegar, sino abastassen los ja citats y altres referits per lo Doctor Alonso de Illescas, Ioan Sedēyo y Baronio, que han escrita y defensada aquesta veritat. Vltra dels quals la tenen y defenssan admirable y Catholicament, los preclarissims Iuristes Bursato en lo Concell 224. Cenedo en la 2. part de las suas Collectaneas, Collectanea 109. Pere Gregori Christianissim Tholosa, en lo tractat de Republica par. 1. lib. 13. num. 29. y lo antich Doctor Felino, enlo capitol, Solite, de maioritate & obedien. en lo nu. 5. Als quals y als per ells citats me refereisch en aquesta materia. Que pera intelligencia del que apres auem de dir, basta aquesta sumaria relacio dels successos de Constantino.

Bonif. in ca. fundament. de elect. in 6

Seden. tit. 3. c. 13. §. 4.

Y puix ab los Catholichs actes, y gratuit pit de aquest Emperador, se acabaren tantas Calamitats, que patint la Iglesia sentia Cathalunya: serabe respirar, pera escriurer de aqui auāt las glorias suas, en lo Imperi de Constantino.

LIBRE

Digitized by Google

LIBRE QVINT DE LA PRIMERA PART DE LA CORONICA VNIVERSAL DE CATHALVNYA.

CAPITOL PRIMER, COM LO EMPERador Conſtantino y ſa mare la Reyna ſancta Helena vingueren à Eſpanya, y en ella ſe tingue lo primer Concili en la ciutat de Illiberis.

RASSADAS las coſas, q̃ en lo capitol final, del quart llibre auem dites del Emperador Conſtãtino, concordan los Eſcriptors, que preſt ano menare: que Conſtantino, y la Reyna ſancta Helena mare ſua, vingueren à Eſpanya, per occaſio (ſegons ſe trau de Eſteue Garibay, y de Ioan Vaſeo) de aportar vn poderos exercit cõtra algunas gents, y nacions barbaras, q̃ auiã occupadas las marinas de la Andaluzia, y Galicia: en lo any 338. Y axi fas marauella, que Ambroſi de Morales haja volgut aſſeuerar: q̃ may Conſtantino vingue à Eſpanya. Oblidat quiça del q̃ ell matex en altra part te eſcrit: q̃ Conſtantino repara lo cami ques diu de la Plata, prop de Merida, per eſpay de 114. millas. Y com dalt auẽ viſt à ſon pare Cõſtant ſenyor de ſolas França y Eſpanya, y à ell apres ſenyor de las dos Prouincias, que amarauella, q̃ a la deſpedida, per al Orient, ahont com auem dit mudaua lo Imperial aſſento, donas vna viſta per ellas: majormẽt en la occaſio aſsi dita. Y vltra dels ja anomenats, teſtificã aqueſta ſua vinguda la Coronica General de Eſpanya, q̃ manà compilar lo Rey Dõ Alonço de Caſtella, y Luis Pons de Ycart. Majormẽt q̃ Cæſar Baronio cõfeſſa: q̃ Conſtãtino ab ſos fills vingue à viſitar las Prouincias Occidentals de França: y axi li era facil venir à Eſpanya.

Ga. l. 7. c. 41.
Mo. l. 10. c. 32
Lib. 10. c. 34
Lib. 5. ca. 91.
Ycart ca. 4.
Bar. any 340

Trobantſe Conſtantino en Eſpãya: cõper auer ell reſtituyda la pau vniuerſal à la Iſgleſia Catholica, comẽçaſſen los Pontifices y Prelats à entendrer de propoſit, y ab llibertat, en las coſas de la Religio Chriſtiana ſe anaren ordenant las de Eſpanya: y en particular las del noſtre Principat de Cathalunya. Perq̃ tantoſt corrẽt los anys del Senyor 324. com vol Morales, o en lo de 336. ſegons Ycart: ſi ja ſegons lo cõpte de Garibay no fonch en lo de 338. (que de qualſeuol manera ſeria apres de reſtituyda la pau a la Iſgleſia, cõforme lo q̃ tinch dit en li llibre 4. en lo cap. 91. y no ſeria eſtat abans cõ vol Beuter) ſe congregà y tingue per los Bisbes de Eſpanya, y alguns de la Gallia, vn Concili Nacional, en lo qual entreuingueren denou Bisbes y trenta ſis Presbyteros: ſegons diu lo Tomo dels Concilis generals, impres en la Colonia Agripina en lany 1551. Y parlãt de aqueſt Concili lo Doctor Illeſcas en la ſua Pontifical, concordant ab ell lo noſtre micer Luis Pons de Ycart, diuhen expreſſament, que fonch juntat per lo matex Emperador Conſtantino: que a les

Mo. l. 10. c. 31
Beu. l. 1. c. 2.
Tom. 1.
Illeſ. l. 2. c. 1.

Digitized by Google

hores ab sa mare la Reyna sancta Helena se trobaua en Hespanya.

Ajuntas aquest Concili en la ciutat de Illiberis, conforme concordã tots los Escriptors. Pero està en diuisio, sobre assignar ahont era aquesta ciutat: si en la Andaluzia, alli ahont, o prop de ahõt es vuy Granada: o si en Cathalunya, en lo Cõtat de Rossello: aquella que vuy se diu Cobliure, que com en moltas parts de nostra Coronica auem vist, antigament se digue Illiberis. Y per quant es cosa quem apar propria del intent de la present obra: discutirela llargamẽt en lo seguent capitol.

Cap. II. Auerigual que lo Concili Illiberitano se tingue en Cobliure de Rossello, y no en Eluira de Granada.

Concordant tots los escriptors que aquest Concili se tingue en la ciutat Illiberis. Ambrosi de Morales, y lo Pare Ioã Mariana, han volgut declinar contra nosaltres: donant aquest Concili a la Eliberis de Granada, lleuãtlo a la nostra Illiberis de Rossello. Y al Doctor Illescas à aparegut esser mes verssemblant que fos en la nostra Illiberis, que no en la Eliberis de Granada. Pere Anton Beuter, ho escriu senzillament sens senyalar à vna part ni altra. Y Ioan Vaseo, y lo Bisbe de Gerona afirmã: que fonch en la nostra. Y Esteue Garibay ab mes efficacia que tots, ho entẽgue axi cõ parlant de aqst Cõcili digue aquestes paraules. *No la Illiberi de junto à Granada, sino otra, al pie de los Pyreneos, que agora se dize Colibre.* Son paraules formals sues. De manera q̃ si seguim auctors, jo tinch per nostra part vn Bisbe Cathala, y qui cõ veurẽ baix, al temps ho fonch de Helna, per conseguent va ser de Illiberis, y es de creurer tingue noticia de moltas antiquitats de son Bisbat: tinch à Illescas, à Vaseo, à Garibay y à Ycart, y axi sobrepuje en nu mero, per no dir en qualitat de testimonis. Pero, perque la raho que lo testimoni dona, es la força de la testificacio: vejam las que han pogut mourer als vns y als altres: per aque axi se entenga aqui se deu dar major fè. Y com Ambrosi de Morales sia lo caporal de la contrabanda, discutirem las suas rahons. La primera, de los quals es. Que en lo temps ana m dient se tingue aquest Concili, Cobliure, ço es la Illiberis de Rossello, estaua arruynada: puix ja en lo tẽps que Plini viuia (del qual he dit en altre lloch) ho estaua testificant axi lo matex Plini. Segonamẽt allega: que dels denou Bisbes, que per ses firmes se troban auer entreuingut en aquest Concili, nos sab que algu fos Bisbe de aquella comarcha. Tercerament diu: que aquest Synodo te titol de Concili de Espanya, y en aquest temps Illiberis era de França. Que à mon parer, se deu fundar ab lo q̃ escriuhen Plini, Pomponio Mela, y nouament mestre Pere Ioan Nunyes, posant à Illiberis entre las ciutats de la Gallia Narbonesa. Quartamẽt allega Morales: que may ses viu auerhi agut Bisbe en Illiberis de Rossello: y ques troba auer ley agut en la de Granada. Finalmẽt diu: que las ciutats de Rossello y Granada son diferẽts en nom: perque la de Rossello se anomena Illiberis, y la de Granada Eliberis. Y aquestas son las rahons ab que ell se funda, pera lleuarnos lo honor, que entenem ser nostre.

Per altra part en fauor de la nostra Illiberis estich cõsiderãt. Que segons escriu lo mateix Morales, y es axi, en los volũs q̃ van impressos dels Concilis generals de la Isglesia, esta expressament escrit, que aquest Concili se tingue en Illiberis de Rossello. Y nos degue imprimir asso afirmatiuament, y ab total certitut, sens tenir ho per cosa molt Clara y certa. Segonament en aquest Concili trobã sotascrit à vn Bisbe que se anomenaua Felix, y diu, enla sua firma, q̃ era Bisbe Auxitano. Que à be hi aya diferẽt parer en aueriguar de ahõt podia ser Bisbe: perque Illescas vol fos Bisbe en lo Lenguadoch, y axi circumuehi y mes acostat de Cobliure, que ningu dels altres: y Morales diu: q̃ era Bisbe de Guadix: escriuint y afirmant auer ell vista la firma del dit Felix diferentment del q̃ esta assi referida, diẽt Accitano: veu se claramẽt qui dels dos te mes raho: que es Illescas. Perq̃ la correccio de Morales dient que te de dir Accitano, y no Auxitano, es correccio sua propria, inuentada a gust de son paladar: y Illescas no corrigex, sino que entẽ: que ser Auxitano, era del

Mo.l.10.c.31
Ma.l.4.c.16.
Illef.l.2.c.1.
Be.p.1.c.25.
Vaſ.l.1.c.10
Bisbe Ger. li.1. an terra
Roſ. ſit Hiſ.
Ga.l.7.c.48
Bax c.9.
Ycart.ca.4.
Lib.4.c.11
Pli.li.1.c.4.
Mor.l.2.c.5.
Nunyes c. de Narbonẽ ſi Prouin.

Digitized by Google

del Lenguadoch, y axi vehi à Illiberis de Roſſello. Y de aqui per ſerli tãt vehi creu y te per mes verſemblant q̃ aqueſt Cõcili ſe tingue en la de Roſſello, à qui Felix eſtaua prop, q̃ a la de Granada qui li eſtaua lluyn. Y ſi correccios de teſt anã à ſercar, cõ la vol fer Morales: mes preſt ſeguirem la correccio ordinaria, q̃ eſta almarge del matex teſt, q̃ à la inuentada de nou, ſens altra mes auctoritat, ni raho. Y axi ſeguint la ordinaria, es cõtra Morales: cõ dire ſol tant los ſeus argumẽts. Terceramẽt vaig jo cõſiderant: q̃ en lo tẽps, ques tingue aqueſt Cõcili, o poch apres, ſancta Helena mare de Conſtantino (ſegons algũs, q̃ baix en ſon lloch anomenare) edifica la ciutat de Helna, prop de Coblliura: y era facil la correſpondencia entre la Sancta y Catholica Reyna, ab los Põtifices cõgregats en Coblliura, mes q̃ ſi eſtigueſſen en Granada. Quartamẽt: à be ſia veritat q̃ en los volums dels Concilis Generals que he viſts, parlant de aq̃ſt Concili à vegades lo anomenen Illiberitano, altres Eliberitano: y a la ciutat Illiberis, y Eliberis: y ſia cert lo q̃ diu Ioã Vaſeo, q̃ algũs confonen aq̃ſtos noms: totauia lo matex Morales eſcriu. Ques tingue en Illiberis, y no en Eliberis. Y axi ſe pren per fonamẽt de noſtra part, la matexa raho q̃ Morales allega per ſua. Que es Eliberis: y ve be à correſpondrer al nõ de la vella ciutat de Eluira: y Illiberis es la antiquiſsima noſtra ciutat: q̃ per ſempre ſes anomenada de aqueſta manera. Quinta y finalment eſtich conſiderãt, q̃ en lo matex tẽps ſe celebrà altre Concili General en Arles de França, cõ diuhen Illeſcas, Beuter y tots los demes: y apar del tomo dels Cõcilis, q̃ aq̃ſt fonch lo primer de Arles. Y axi preq̃ lo Emperador Conſtantino, y la ſancta Helena mare ſua (ab lo fauor dels quals los Bisbes Celebrauan aq̃ſtos Cõcilis) poguelſſen donar millor raho, y correſpondencia del hu al altre: mes comodo era ques tingues lo de Eſpanya en Illiberis de Roſſello, que en Eliberia de Granada.

Tomo 1.

Axi que viſtas las vnas y las altras rahons: ſatisfent a les de Morales, ſe reſpon a la primera: que trau de Plini, que en ſon tẽps Illiberis era arruynada: pot ſer queu fos, no del tot, ſino à reſpecte del q̃ abans enlos tẽps dels primers pobladors de Eſpanya era eſtada. Que be podia eſſer eſtada molt mayor abãs, y poca coſa enlo tẽps de aquell auctor. Yaſſo denotan las parau las del matex Plini, y de Põponio Mela, cõ diuhẽ: lo carrer y poble de Illiberis, petit y tenuo veſtigi de la grã ciutat q̃ era. De manera q̃ no diuhẽ eſtigues del tot arruynada: ſino q̃ era poca coſa, en cõparacio, y reſpecte del q̃ era eſtada abans. Y axi cõ he dit en altra part, dié ala ciutat de Vich, Vichus Auſonæ, no perq̃ ſia vn ſol carrer de Auſona: ſino per lo poch ha reſtat del molt q̃ abans era. Axi q̃ no eſſent del tot arruynada Illiberis, encara q̃ fos poca coſa, podias tenir en ella vn Concili; en tẽps que los Bisbes anauan mes acõpanyats de virtuts, q̃ de vanitat de criats. Y en lo tomo primer dels Concilis, volõt amoſtrar lo cõpilador ahõt era la Illibetis en ques tingue lo Cõcili, fa mencio de les aſsi allegades auctoritats de Plini y Mela, y de altra de Ptholomeo. Demoſtrant axi: ques tingue en la noſtra Illiberis, y no en la de Granada. Tãbe ſe pot dir, q̃ ſi en tẽps de Plini (del qual he parlat en ſon lloch) Illiberis era poca coſa: deſde aquell, à aqueſt del Concili, auian diſcorreguts 250. anys: y ab ells ſe pogue tornar à repoblar y augmentar algun tant. O ſi totauia auem de reſtar, en que era petit poble, vuy vſant mes Mageſtat ſe tenen corts generals en pobles tenues, y de pocas caſes: y en ells acut multitut de Eccleſiaſtichs, cauallers y plebeos. Y axi no era molt en temps de tanta parcimonia, tenir lo Concili en vn petit poble. Ala ſegona raho fa Morales de no trobarſe firma de Bisbe de noſtra comarcha, ſe reſpon: que tampoch no ſabem que en aqueſt temps en ciutat alguna de Cathalunya loy agues. Perq̃ la cruel tat de la proppaſſada perſecucio auia exterminats los Bisbes, y las Sedes deuian eſtar vacants. Y per aſſo matex ſe creu q̃ hu dels effectes per ques ajuntà aqueſt Concili, degue ſer per reſtituyr les Sedes Pontificals de Eſpanya en lo ſeu eſtat antinch. O almẽys, lo hu dels actes mes ſẽya lats ques diuhẽ auer reſultat de aq̃ſt Concili, fonch, ſenyalar, y diuidir les Metropolis, Bisbats, o Sedes Põtificals de tota Eſpanya. Y axi, ſi quant aqueſt Concili ſe

Lib. 3. c. 7.

Lib. 4. c. 22.

Digitized by Google

congregà y clogue, restituhides les Sedes no estauan encara proueydes, ni los Bisbes elets, nos podian firmar en lo Cõcili. Firmauanse los qui tenian Sede: que de ahont no ni auia no podian trobarsi. Yaxi
Cap.5. veurem que encara en lo Concili Arlatà segon, ahont acudiren molts Prelats de Espanya, no si trobaren sino vn Presbytero, y vn Diaeano de Cathalunya: senyal manifest, que ni ales hores no estauã prouehides aquestas Cathedrals. Y no dirẽ que nos tingues en França, per no hauer hi Bisbe de Cathalunya, entre los altres que hi anaren de Espanya. Quãt mes que si anam ben especulant les coses: sino si troba firma de Bisbe de Cathalunya, trobense de tant vehins à ella, que per lo veynat arguexen esser vinguts en Rossello mes prest que no à Granada. Perque en la firma del Bisbe Felix Auxitano, que lo Morales diu se ha de dir, Accitano: jo no fe ferhi ninguna interpretacio, ni correccio: sino tenir per cert era lo Bisbe de Aux, en la prouincia Narbonesa. Conforme la correcció ordinaria posada al marge del matex Concili, que diu: Aquitano, que seria de Acda. Y lo matex se pot dir, del quis troba firmat en dit Concili, ab nom de Ianuario Sibariense. Al qual la ordinaria correccio del marge diu Salariense. A be que Morales diga, seria estat de vna ciutat, que vuy es petit poble en lo Algarbe, anomenada Castell de la Sal: à mon judici no deuia ser sino Bisbe de la ciutat, que antigament se digue Salies: de hont los ciutadans de ella se digueren Salarienses. Y aquella fonch la que vuy se diu Arles: segons que referint à Ptholomeo se troba escrit en lo primer volum dels Concilis generals, en lo Arletanense primer. Y si algu demana: cõ podia ser aixi lo Bisbe de Arles, si dalt he dit, que en la sua ciutat se tenia altre Cõcili? Responch. Que si entre los dos Concilis hi auia correspondentia, com alt se es mostrat: be podia Ianuario anar del vn al altre, com à Promotor: reportãt de aquella Prouincia à aquesta les sanctes deliberacions. Y axi entreuenint aqui Felix de Aux, y Ianuario de Arlas vehins à Cathalunya, y donantse assento à les coses de la Iglesia, patint ella la major necessitat en Cathalunya: en la nostra Illiberis se juntaria lo Concili, no obstant hi faltassen Bisbes de Cathalũya. Que per la absencia de aquells suplian los trenta sis Presbyteros q̃ entre uinguerẽ ys firmaren en aquest Concili. Lo q̃ no era acostumat sino per absencia, o falta de Bisbe de cada Iglesia: cõforme veurẽ en molts dels Cõcilis seguõts. A la tercera raho de Morales se respon. Que si Coblliure algun tẽps fonch de França (dexat per ara lo compte q̃ en altre lloch posarem de compendrer Espanya desde el Pyrineo al antepyrineo) seria estat en lo tẽps dels dalt citats autors: y auent discorregut de ales hores ença dos cents sinquãta anys, ab la mudãça dels tẽps y gouerns, mudantse las cosas, en aquest tẽps ja Illiberis era de Espanya. Y proueu posat primer per fonament: que Dacià fonch Prefecte dels Emperadors en la Prouincia de Espanya: cõ auem vist en lo llibre 4. en lo cap. 71. y asso ningu hó nega. Y posat aquest principi fas aquest argument. De dret Romà ningũ Prefecte, Legat, Consul, o Proconsul podia exercir jurisdicio fora los termens de la sua Prouincia, y territori de aquella: que sols la exercia en son terme. Dacià exerci la jurisdiccio en Cobliure, martyrizãt alli à sanct Vicens, com en son lloch auem dit. Per conseguent Cobliure, no era fora de la Prouincia de Dacià, sino en ella. La Prouincia de Dacià era Espanya: donchs Cobliura en aquest temps era de Espanya. Y lo Bisbe de Gerona en lo seu Paralipomenon, expressamẽt escriu: que Illiberis en aquest temps era ja de Espanya. Y à be q̃ assi bastaua: tauia sera be esforçarho ab lo titol del matex Concili, q̃ diu fonch en Espanya y en Rossello. Y axi fa ja aquella comarcha de Espanya. Y nom contrapunte algu, en voler donar poch credit al titol: perq̃ li dire: que no sab, esser comuna resolucio de Dret: q̃ los titols, o rubricas disposen. Y qui nou sab, veja à Nicolau Euerardo, q̃ perara me refereisch al q̃ ell à escrit de asso. Y à mes del que en aquest proposit, en lo llib. 1. cap. 4. y 17. tinch notat, y parlãt dels tropheos de Pompeyo se aduerti consideré lo que diuhen Strobo y Franceisch Compte, en la particular descripcio ha feta de aquell Comtat; escriuint: que la ciutat de

Li.1.c.4.y5

Lege extra territorium ff.de ju.om. judi.& leg.1 ff.de offi. Procõ.& legat.cũ simi.

Lib.4.c.71.

Bisbe Gar. li.5 an terra Rot.fit Hist.

Enera.Loco a Rubro.

Lib.1.c.67.

Comte.c.1

Digitized by Google

de Empuries dista del Pyrineo,que es llimit de França y Espanya,mil y quatre estadis: que son cent vint y sinch millas y mija, à raho cent vint y sinch passos per estadi,y doscents estadis per milla,que serian vint y dos lleguas nostras Cathalanas poch mes,o manco.Y de aqui veurem clara y euidentment:q̃ lo Pyrineo qui diuidex la França de Espanya, y seruex de limit entre les dos senyories y Regnes, no es aquella seguida, o lo ram de montãyas,en les quals esta situada Coblliura, à sinch fins en sis llegues de la desolada ciutat de Empuries.Sino lo de aquells altres,q̃ traueçant entre Cerdanya y Rosse llo de vna part,y la França de la altra,baxan à finir y acaban en lo mar Mediterra, entre Sigga y Laucata,a la punta q̃ los antichs anomenauan Promõtori Afrodisio. Fins al qual desde Empuries, se troba lo espay de les dites 22.llegues Cathalanes, seguint la ribera del mar. Y axi puix aq̃ll Promontori es la diuisio de França y Espanya,segons Strabo,y la ciutat de Illiberis, o Coblliure es apart deça, dins lo llimit:resta clar,q̃ es en Espanya. Y perque mon intent no es fer Geographia, o Cosmographia,basta auerho tocat axi. Quiu desijara veurer mes llargamẽt, acuda ab lo Noble don Bernat Galceran de Pinos, que per sa comunicable virtut li enseyara originalment la citada Descriptio de Frãcesch Comte,o vingan à mi,que la amostrare:y veuran aquest intẽt molt ben pro uat en los capitols dos, vuyt, nou y deu. Tras de aço, tãpoch no basta la quarta raho de Morales.Per quant no era necessari se tingues lo Cõcili en part quey agues Bisbe,ni en aquella temporada, ni en altra.Quant mes, que quant en los Cõcilis trobam firma de Bisbe Illiberitano, nigu assegura fos mes cert de Granada,que de Rossello. Ans be estam nosaltres ab pretencio,q̃ era de la nostra Illiberis.Confor mãt nos ab los escrits del Bisbe de Gerona:qui diu en lo seu Paralipomenon.Que sempre y quãt trobam firma de Bisbe Illiberitano,es del de Coblliura.Y los qui no sabẽ q̃ en aquesta ciutat y aja agut Bisbe, tambe cõ en la de Granada, llijan les firmes dels Bisbes, q̃ entreuingueren en lo Concili Hispalense primer,celebrat abãs del Toledà tercer, y en ell trobaran firmats dos Bisbes de aquesta manera.

Stephanus Episcopus Eliberitanus.

Y poch mes auall,

Petrus Episcopus Illiberitanus.

Y apres trabam q̃ son las matexas firmas en lo Concili Toletà tercer.De ahõt se veu,en vn matex tẽps auerhi agut Bisbe en totes dos parts. Prouas tãbe, cõ ho nota lo Bisbe de Gerona, per auctoritat de S.Hieronym:qui parlãt del Bisbe Gornio de Illiberia:li diu,lo Bethico:per diferẽciarlo del Bisbe de Rossello:q̃ altramẽt no hi auia peraque senyalarlo axi. De modo que no te raho Morales en dir:q̃ la Illiberis de Rossello may haja tingut Bisbe. Y a la quinta y final raho del matex Morales se satisfa ab lo ques digue en lo quint fonament per la nostra part allegat.

Bisf. Gerun. lib.1.c.descr. Hispan. per maritima.

Bisf. Gerun. libr. 1.dic.c. descriptio per marit.& c.de vrbibus quæ propria nomina mutauerunt. S.Hieron.de uiris illustr.

Y si no fos judicat à ferme inuentor de noues opinions,diria. Que cõ hi ha agut Bisbe en totes les dos ciutats: axi tãbe hi agues dos Concilis: lo hu Eliberitano en la Andaluzia, o Bethica en lo any 305. de Christo nostre senyor:del qual fa mencio Cæsar Baronio: y laltre Illiberitano de qui parlan los auctors,q̃ tinch citats en lo presedent y present capitols. Que à be la pluralitat y multiplicacio de actes en via de Dret no acostume presumirse,regularment:totauia quãt lo acte no es continuo de sa naturalesa, sino ques pot reyterar, fer y multiplicar, en tal cas la asignacio de diferent tẽps, causa y dona occasio de presumir pluralitat, reiteracio, o multiplicacio de actes:cõ diuhen los Canonistas en lo capitol,qualiter & quando de accusationibus. Y doctissimamẽt cõ acostuma Nicolau Euerardo en los seus Topichs o llochs legals,en lo capitol y argumẽt de diuercitat de tẽps. De manera q̃ assignãt Baronio al Cõcili Eliberitano, lo any 305. y donant al Illiberitano la cõcurrẽcia del any 338.poch mes,o manco:q̃ es lo any en q̃ tinch dit en lo capitol primer de aquest llibre vinguerẽ à Espanya Constantino,y S.Helena:en la circũferẽcia del qual posã lo Concili Illiberitano tots los altres que tinch citats:auẽt hi per lo menys 30. anys del hu al altre, essent lo cas iterable, y no continuo,ni ynich de son natural: be

Bisf. Gerun. l.1.c. anter a Rossi.

Digitized by Google

podria ser que fossen estats dos Concilis: y que la similitut del nom agues causat confusio, mescla y pensament de ser tot hu: y de diuidirse los Escriptors en opinions, de si fonch assi, o alli, sens diuidir los temps, llochs y Concilis. Quantmes que diu Baronio: que lo Eliberitano fonch juntat en lo temps de la persecucio, pera retenir y conseruar la Ecclesiastica disciplina, ritos y costums: y pera tractar de restituhir y admetrer al gremi de la Isglesia los que eran cayguts de ella. Y que foren los Canons de ell tant seueros y durs de guardar, que per no auerse pogut posar en obseruança se son perduts, y no sen troba memoria. Y del nostre Concili Illiberitano es al contrari. Ques tingue restituyda la pau à la Isglesia: sabem lo ques tractà en ell, los Bisbes quel sota escrigueren: y no sols los Canons que en ell se estatuyren, pero encara tenim y guardam las disposicions de aquells. Com tot se veura en los dos capitols seguents. Axi que de la diuersitat de temps, lloch, persones, estatuts y obseruacio de aquells, se podra traurer la diferencia dels dos Concilis. Sino que per ser pensament meu no gos asseuerarlo. Basta reste suficientment aueriguat lo principal intent de aquest capitol: pretenent que la ciutat de Illiberis ahont se congregà y tingue aquest Concili, fonch en Rossello, y axi de pertinẽcia de la nostra Coronica de Cathalunya.

Cap. III. De las ordinacions del Concili Illiberitano: com en aquest temps ja hi auia Monjas, y los Capellans se abstingueren de acostarse a les mullers.

AVeriguat que aquest Concili se tingues en la Illiberis, que vuy se diu Coblliura, en Rossello: toca escriurer lo ques delliberà, y ordenà en ell. Empero: perque seria cosa llarga, y podria enfadar, y coses que son decisiõs de la Isglesia, no es be posarles als vlls de tota manera de persones: bastarã pera la Historia algunas cosas que assi dire.

Y primerament, que en aquest Concili foren presents la santa Reyna Helena, mare del Emperador Constantino, y lo mateix Emperador, quil auia fet congregar, com apar del Doctor Illescas, del Bisbe de Gerona, y de micer Luys Pons de Ycart. Y diu mes lo Bisbe de Gerona: q̃ si trobà Constant fill del Emperador, y net de la santa Reyna Helena. Illesc. l. 2. c. 1. B. Gerund. li. c. an terra Rosil. Ycart. ca. 4.

Tambe entreuingueren en aquest Cõcili denou Bisbes, y trenta sis Præsbyteros, com he dit dalt: y se proua per las firmas de aquells, ques poden veurer en lo volũ primer dels Concilis Generals. Los quals instituhiren moltes coses cõtra los Idolatras y Flamẽs, o Sacerdots de aq̃lls: y contra les supersticions, echisos, fatilleries, enredres dels costũs, y corroboracio de la Ley Christiana. Y en asso se feren diuersos Canons, cõ alli se pot veurer. Veritat es, q̃ si tinch de parlar cõ à Iurista, es be aduertir: ques trobã enlo cos del Dret Canonich quatre Canons mes en nõ de aquest Concili, q̃ nos lligen en los volũs dels Concilis. Los quals aporta Gracià en diuersos parts del seu Decret, ques aprouat en les escholes. Cap. 1. Can. omnis homo. confec. dis. Can. pueri. 22. q. 5. can. si qua mulier. 33. q. 1. can. difini. 22. q. 4.

En lo capitol, o Canõ 27. de aq̃st Cõcili, fonch ordenat: que los Ecclesiastichs no tinguessẽ enles sues cases dones algunes, q̃ no fossen germanes, o filles, verges, dedicades à Deu. Y de assi, y del capitol 13. en q̃ las anomena *Virgines Deo dicatas*: ve à notar y aduertir (y molt be) Ambrosi de Morales, al qual seguex Viladamor: q̃ en aquest tẽps ja hi ague Monjas en Espãya: y que assi se troba lo principi de ellas. No deuian vsar ales hores encara les clausures: pero com apar de dits Canons, estauã honestament en casa de sos pares, o germans. Y aduertescas be aq̃sta antiquitat: que sera conuenient en altras parts de la Coronica. Mo. l. 10. c. 31 Vilada. c. 67

Lo Canon 33. del mateix Concili fa mẽcio, y ordena: q̃ los Bisbes, Presbtyeros, Diacas y Subdiacas, se abstingan de auer ajuntamẽt ab ses mullers, y que no vullã tenir fills de aquellas. Y asso se deu entendre de aquesta manera. Que com en la primitiua Isglesia los casats se ordenauan de ordens Clericals, que vulgarment diem: se feyan Capellans, de aqui se mogue dubte, si era raho, que los quis feyan Ecclesiastichs retingues sen les mullers, o si viuriã separats, y sens aq̃llas. Lo qual dubte

Digitized by Google

dubte fonch molt altercat enlos principis de la Isgleſia, com apar de diuerſas auctoritats, que compila Gracià en la Diſtinchcio trenta vna del ſeu Decret. Y congregat lo ſanct Concili Nicæno, que fonch hu dels quatre generals y mes ſenyalats de la Isgleſia: dexà en arbitre als Eccleſiaſtichs lo viurer ab les mullers, o ſeparats de ellas. Com ho aporta lo meſtre Gracià en lo ſeu llibre del Decret, en la diſtinchcio, 31. en lo Canon, que comenſa Nicæna Synodus. No obſtant que Cæſar Baronio en los Annals haya pretes que ja hi hague implicita prohibicio de aſſo en lo Concili Nicæno. En fi lo mes comu es lo que diu lo meſtre Gracià. Y que en aqueſt Concili Illiberitano fonch tãta la continencia y virtut dels noſtres Eccleſiaſtichs, que delliberaren, abſtenirſe de aqui auant del matrimoni: y los que eran caſats del ajuntament y vs de les mullers. Y aqueſta es la primera vegada, que trobam expreſſa prohibicio de caſar los Eccleſiaſtichs en la Isgleſia Occidental. Be ſe que Ambroſi de Morales en lo llibre onze capitol quoranta ſet ho entenge de diferent manera. Penſant que lo matrimoni fos per mes als clergues de ordens menors: y que ſi los tals volian caſar ſels permetia. Y ſi à cap de temps voliã ordenarſe de ordes ſagrats, los ordenauan apartant ſe de les mullers de cõſentiment de aquelles. Auiſant, eſſer aſſo lo que comunamẽt ſe diu: que los capellans eran caſats en Eſpanya. Y que per tant nos deuen eſcandeliſar los que llijã: que los capellans foſſen caſats: entenentho de aqueſta manera. Pero parlãt ab la deguda corteſia, aſſo y allo no es tot hu. Que lo que eſcriu Morales encara vuy ho vſa la Isgleſia Romana. Per diſpoſicio canonica, expreſſa en lo capitol. Conjugatus, y tot lo titol, de conuerſione conjugatorum. Y lo Concili Illiberitano parla expreſament dels qui tenian ordes ſagrats, ques abſtingueſſen, y de aqui auãt no caſaſſen. Y axi ho ha ſentit y eſcrigue copioſament fra Hieronym Romà en la ſua Republica Chriſtiana. Al qual y à Gracià, meſtre comu dels Canoniſtas, me refereſch: per anar à proſeguir altres actes ques diuhen ſer del matex Concili Illiberitano.

Can. Nicena Synodus diſt. 31.

Rom. lib. 5. cap. 13.

Capitol. IIII. Com en lo Concili Illiberitano foren ſenyalades les Metropolis, y Sedes Epiſcopals de Eſpanya.

SEguint la Coronina General de Eſpanya, que manà recopilar lo Rey don Alonço de Caſtella: eſcriu Pere Anton Beuter. Que Conſtantino Emperador, en vn Concili que congregà en Eſpanya, feu diuiſio de las Sedes Metropolitanas, y Epiſcopals, en lo modo que baix direm. Pero no eſpecifica en quin Concili ſe feu aſſo. Ni tampoch ſe ſab, que Conſtantino celebras altre Concili en Eſpanya, ſino es lo de Illiberis, del qual anam eſcriuint. Yaxi micer Luys Pons de Ycart diu. Que los ſobredita diuiſio fonch feta en lo Concili Illiberitano. Y lo matex eſcriuhẽ Eſteue Garibay y lo Bisbe de Gerona. Pero Ambroſi de Morales reprenent tot aſſo diu. Trobarſe, que ja abãs de aqueſt temps hi auia hagudas Metropolis en Eſpanya. Y que axi la diuiſio de aquellas ſeria eſtada molt abans. Y per confirmacio de aqueſta ſua opinio ſe conſidera vn Canon del matex Concili, que fa mencio del Bisbe de Prima Sede: q̃ ſeria lo Metropolita. Axi que apar ſeriã ja cõſtituydas la Primacia, y Metropolis: y diuidits los Bisbats. Io ſo poch amich de ſercar nugacitats, y nouas conſideracions: y ſempre que es eſtat poſsible, he procurada la concordancia de las eſcripturas. Yaxi en aqueſta occaſio dich. Eſſer molta veritat, lo que diu Morales. Que la diuiſio de las Metropolis y Bisbats de Eſpanya, ja fonch molt abãs de aqueſt Concili. Tant quem atreueſch à dir, fonch feta en temps dels ſagrats Apoſtols, qui predicaren en Eſpanya. Prouas ab lo que digui dalt en lo llibre. 4. capitol. 11. q̃ ſanct Saturni manà que lo Bisbe de Roda acudis als Concilis de Eſpanya. Y tambe ſe proua ab lo que dire baix en lo llibre ſiſe, capitol. 108. parlant de la Sede de Tarragona, q̃ te la Primacia. Alla me refereſch, per no repetir vna coſa dos vegades. Demanera que lo compartiment de les Prouincies y Diocæſis, ja era fet abans de aqueſt Concili. Pero com ab les paſſades perſecucions de la Isgleſia, moltes vegades auiã eſtat las Sedes viudas, los pobles

Beu. p. i. c. 25

Ycart, c. 4.

Garib. lib. 7 cap. 48. y lib. 8. c. 40.

Biſ. de Ger. lib. 1. c. deſcrip. hiſp. per mediterra. & 1. c. de terra Roſsil.

Moral. lib. 10. cap. 32.

Digitized by Google

sens Prælats, las ouellas sens pastors, y si no estaua lo orde del tot mudat, almenys estaua alterat, fonch necessari en aquest Concili tornar à donar la matexa antiga, o noua forma à la diuisio dels Bisbats.

Vas.li.1. c.8 Sabut asso. Concordan tots los citats autors, y ab ells Ioan Vaseo: que lo orde serua lo Concili en diuidir las Isglesias de Espanya: o almenys lo ques troba de aqui auant, fonch en sinch Cathedrals Metropolitanas: que vuy dihem Archiepiscopals, y axi en sinch Archabisbats: y altres Episcopals, que baix anomenare. Las Archiepiscopals estauan en las ciutats de

Tarragona.
Toledo.
Braga.
Merida.
Siuilla.

Y cada vna de aquestas Metropolis tenia altres Cathedrals de Bisbats sufraganeos: que dita Coronica general y los demes aportan llargament. Los quals per no satisfer à la nostra Coronica he dexades. Acontentantme de senyalar las sufraganeas de Tarragona. Que foren assignades à les ciutats seguents.

Leyda.
Hosca.
Caragoça.
Tortosa.
Vrgell.
Chalahorra.
Empurias.
Barcelona.
Ausona.
Gerona.

Conforme las donan per sufraganeas de Tarragona, Morales y Viladamor. Y Pere Anton Beuter seguint la Coronica General de Espãya, los ajusta les Cathedrals de

Pamplona.
Oca, vuy Burgos.
Taraçona.
Astromaya.
Berri.

Y si nosaltres seguim lo que he dit en lo capitol segon, fent à Illiberis ciutat de Espanya, y que los Bisbes trobam firmats, de aquest nom en los Concilis fossen de aquesta ciutat: y tambe si seguim à micer Luys Pons de Ycart, qui ab aquestos sufraganeos de Tarragona posa lo de Mallorca: podrem ajustar per sufraganeas de Tarragona les Cathedrals de aquestes dos ciutat de

Illiberis, y
Mallorca.

Axi que totas las Diocesis sufraganeas à Tarragona, comptant de aquesta manera, serian estadas per aquestos temps, dessset en nombre. Dich en aquest temps, y fins al del Rey Vamba Godo: q̃ àles hores ja veurem alli altra diuisio. Es estat degut fer tant llarga naracio del Concili de Illiberis com à cosa tant propria del institut de esta Coronica.

Capitol. V. Del segon Concili ques tingue en Arles de França, ahont se trobaren dos Ecclesiastichs de Tarragona.

APres del Concili Illiberitano celebrat, en Rossello, en la circunferencia de aquest matex temps, que nos pot benespecificar lo any: los sancts pares de la Isglesia, ajuntaren vn altre Concili en la ciutat de Arles de França. Y fonch lo segon, que en aquella ciutat se tingue: segons tot asso se lig en los Volums dels Concilis Generals, y en la Volum.1. Summa Conciliorum.

Lo principal intent de la congregacio de aquest Concili, cõforme apar dels seus Canons, fonch per reformacio del estat Ecclesiastich: y prouehir, que ningun Heretge Nouaciano fos rebut en la Comunio dels feels, que primer no hagues dexada y abjurada la secta de Nouato, y feta penitencia publica. Y per altres coses tocãts à la conuercio dels Phocianos, Pacilinistas, y Bonosiacos. Y altrament per coses concernents à extripacio de heretgies, y aument del estat de la religio Christiana.

Fonch aquest Concili hu dels generals de la Isglesia Catholica. Y axi acudiren à la sua celebracio molts Prælats de diuerses Prouincies de Europa. Sols la Tarragonesa estigue sens enuiarhi Bisbe. Y per ço, nos troba en ell firma alguna de Prælat

Digitized by Google

lat nostre: fino de dos Ecclesiastichs de la matexa ciutat de Tarragona anomenats.

Probato Præsbytero.
Castorio Diachono.

Que sens dubte serian Archipresbytero y Ardiacha de aquella sancta Isglesia. Y per causa de ells he feta mecio de aquest Concili. Per ques vejá lo cuydado tenian ja los nostres Ecclesiastichs de acudir als Concilis. Y que encara no trobam Prelat Archabisbe, o Bisbe en Tarragona: sino que los Ecclesiastichs de ella acudian als Concilis. Que es confirmacio del que digui en lo capitol segon, de las grans Sedes vacants hi hague passada la persecucio: y que per causa de ellas, no auenthi encara Bisbes prouehits, los Præsbyteros de Cathalunya acudian als Concilis. Y ab asso basta lo ques podia dir de aquest Concili, à proposit del nostre intent.

Capitol. VI. Del concert y orde posà Constantino en lo gouern y officials de las Prouincias de Espanya.

DAda aquesta noticia del estat espiritual, y coses Ecclesiastiques, en la temporada de que anam escriuint, de la senyoria del Emperador Constantino: passem ara vn poch à donar naticia, y fer relacio del temporal. Y per asso es de saber. Que com ab la reedificacio de Bisancio que vny se diu Constantinoble, y ab lo assento que de nou lo Emperador Constantino auia de fer en ella, fos necessari posar en lo regiment del Imperi noua forma, orde, y concert: axi com en lo Concili Illiberitano se era posat en lo espiritual, volgue posarlo Constantino en lo Temporal de Espanya. Y aquell apuntan Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor, Ioan Pineda, Hieronym Mariana, Pere Mexia en la Imperial, y lo mestre Pere Ioan Nunyes, que fonch de aquesta manera.

Mor. lib. 10. c. 13. y 34. y en la descri. de Espa. c. 8 Vilad. c. 67. Pined. lib. 12. ca. 5. §. 1. Marian. lib. 4. cap. 16. Mexia vida de Cõstãtin. Nuny. c. qui ex prilcis hisp. admin.

Diuidit lo Imperi en Oriental y Occidental, dexãt lo de Orient, restà cap del segon la ciutat de Roma: Al qual se consigna Italia, Flandres, Alamanya, Ingalatera, França, Espanya, y part del Illirico, que vuy dihẽ Sclauonia. Y sobre tota aquesta part Occidental foren constituyts dos Officials, o Magistrats, ab titol de Præfectes Prætorials, o del Prætorio. Dels quals, los Historichs, diuhen eran supremos en negocis de pau y guerra. Que ab pocas paraules es lo matex que ab moltas declara lo Iureconsulto Aurelio, quant diu. Que axi com en Roma al temps regia lo Senat, creaua per cert temps vn Dictador, qui tenia la suprema potestat, y aquell feya vn Capita General, que se anomenaua Magister Equitum: axi, passada la potestat, y domini del Senat, en los Princeps, o Emperadors, aquestos crearen vn Præfecte Prætorio, qui tingue semblant y major potestat que lo Magister Equitum, y higual à la del matex Princep, y era la primera persona apres de ell.

Aureli. lege 1. ff. de offi. præf. præt.

De aquestos dos Præfectes Prætorio, que en lo Occident constituhi Constantino, lo hu fonch dit Præfecte Prætorio de Italia, y lo altre de França. Y dexant lo primer: lo segon præsidia en lo gouern de Flandres, França, y Espanya. Y per lo que feya ordinaria residencia en França, per estar en mig de Flandres, y Espanya, y axi estar acomodat à totes les Prouincies, se digue Præfecte Prætorio de Frãça. Aquest tenia per ajudants en lo gouern, empero inferiors de si, à altres: com à Gouernadors, o Vicaris en cada Prouincia: cõ diuhen los Historiadors. Si be los Juristas, per la auctoritat de Vlpiano, entenem: que cada hu de aquestos se anomenaua Præses, que vol dir Præsident: y que era lo major Official, o Magistrat de aquella Prouincia, entre los que vsauã de Iurisdiccio, o tenian carrechs, y officis publichs del Emperador. Y axi ab aquest carrech, y preminencia venia vn Præsident en Espanya, apres de feta la dalt dita diuisio. Y aquest Præsident tenia diuidida Espanya, casi en lo modo que la diuidi lo Emperador Adriano ab alguna poca de alteracio: en set Prouincias particulars, anomenades

Vlpia. lege Præses la 3. ff. de offici. Præses.

Tarragonesa.
Carthaginesa.
Galiciana.
Tangitania, en Africa.
Bethica.
Lusitania.
Balearica.

De

Digitized by Google

De les quals, las quatre primeras, y la derrera, se regian per Præsidents: y les altres dos per Legats Consulars. Y sobre aquestos noms no vull auerigüar res: perque se que diu Macer Iureconsulto: esser generalissim lo nom de Præsident: comprenent à Consuls, Proconsuls, y Legats. Y axi podria ser, que aquestos fossen ab diferent, o de vn matex titol. En fi eran Præsidents.

Macer. leg. 1. ff. de offi. Præsident.

A mes de aquestos Præsidents, que lo Præfecte Præterio constituya en cada Prouincia particular, tenia altres officials en cada qual de ellas, per al que concernia al bon gouern y regiment: los quals se deyan, Princeps de les escholes, Numerari, Commentariense, Notulari, y Comte.

Y aduertesch assi: que tots aquestos officis, o aquestos noms, tenen cascu en los cos del Dret Ciuil diuerses significacions: que volerlas explicar seria cosa llarga. Ia los doctes ho saben. Los no tals, y queu desijã ser, prengã vn Vocabulari en Dret, o vn Lexicon, y veuran que dich veritat: que cada hu de ells te dos, o mes significacions. Y per qual de ellas se dega entendrer assi, podria serfos incert, sino que los Historiadors los volen donar son propri significat, y axi los seguirem per ara, dient.

Lo Princep de les escholes tenia carrech sobre los Procuradors, y solicitadors de negocis: y jurisdiccio sobre la administracio dels forments, ques aplegauan de rendes del Emperador.

Lo Corniculari tenia carrech de la gent de guerra, esquadras, y batallas.

Lo Numerari tenia carrech de passar los comptes als altres officials, com vuy lo Mestre racional. Y aquestos eran dos.

Lo Commentariense presidia en los affers y negocis de las presons publiques, en custodia y guarda, dels delinquents, que estauan presos.

Lo Comte era, com à Capita General y Gouernador de tots los soldats, que estauan repartits en diuersos llochs.

Ab mes circumloquis hi paraules escriuhen Morales y Viladamor aquestas cosas, que he abreuiadas, per quant moltas de ellas san mes à consell de regiment, que à relacio de Historia. Y los Politichs de nostres temps, que volen cosas de gouern mescladas ab Historia, llijan los d'ells, q̃ perà vn Catholich la millor Politica es, la obseruacio de la ley Euangelica: y la raho de estat, la questa vnida ab ella, y ob serua los preceptes de la Isgleisia, y estatuts dels sancts Pares antichs. Y axi basta per ara saber que Constantino, dexada Espanya partida de aquesta manera passà à Cõstantinoble y à la fi mori com los demes homens: cahent en lo llas de la mort, com qualseuol altre dels Princeps sos antepassats. Y fonch la sua mort en lo any tresCents trenta set segons Morales, y Viladamor: auent imperat trenta y vn any. Concordant en asso ab ells sanct Antonino de Florença, la Historia Tripartita, y Luys Viues en las addicions fa à sanct Agusti. Veritat es que Sexto Aurelio Victor, Ioan Baptista Egnacio, y lo pare sanct Hieronym, donantli solament trenta anys de Imperi, diuhen: mori en lo any tresCents quoranta de Christo nostre Senyor. Lo nostre Canonje Tarafa, li dona trẽta anys y deu mesos de Impeyi, y diu: mori en lo any tresCents quorãta y hu. Y Esteue Garibay vol, que moris en lo any tresCents quoranta y dos. De ordinari trobarem aquestas diuercitats de comptes: anarlas he sols apuntãt, y segons la auctoritat dels escriptors, lo lector fara la eleccio, que li aparega.

S. Anto. tit. 9. cap. 1. Tripartita. p. 2. li. 5. c. 5. Viues de ciuit. Dei lib. 5. cap. 25. Vict. epito. Egnat. lib. 2. S. Hieron. in Coron.

Capitol. VII. Com Babio Macrino, que era Præsident y Præfecte de la Prouincia y ciutat de Tarragona: posà estatua à Constantino: fundacions de Constanti, la Selua y Helna.

DE temps de aquest Emperador Constantino, hi auia encara algunas cosas que dir: succehiren en Cathalunya. Y per no poder assenyalar lany, ja que no cert, almenys q̃ no fos de molt error, o perturbant lo fil que auem aportat seguit de la historia: no las he posades en lo entremitg del que escriuia de la vida de aquell. Y heles guardades de proposit per aquest lloch: abans de parlar de sos fills y succesors.

Y la primera aduertencia serà. Que en los principis del Imperi del gran Constantino estigue en la Prouincia Tarragonesa per

Digitized by Google

per Præfident de ella vn caualler Principal anomenat Iulio Vero. Conforme à la mes certa opinio del que referint à micer Luys Pons de Ycart ſe dirà en lo capit. 11.

Algun temps apres ſuccehi à Iulio Vero, en la Præſidencia de aqueſta Prouincia Babio Macrino. Qui degue tenir aquell offici en los vltim dies del Emperador Conſtantino: com ſe colligirà del que preſt veurem. Aqueſt proſeguint encara lo vs de poſar les eſtatues publiques (que no deuia auer ceſſat per ſer Chriſtia lo Emperador, conforme preſt ſe ventà) dedicà vna eſtatua à la bona memoria de Conſtantino, en la matexa ciutat de Tarragona. La inſcripcio de la qual ſe troba en aquella ciutat en la antiga Iſgleſia de ſancta Thecla. Y es referida per Ambroſi de Morales, Antoni Viladamor, Ycart, Pere Miquel Carbonell, Apiano, y Amancio. Y ſi be entre ells hi ha alguna diferencia en aſſentar los compartiments de las lineas: los quatre primers lans preſentan de aqueſta manera.

Moral. lib. 10. cap. 34. Vilad. c. 67. Ycart. c. 12. Carbon. in memorab. Apia. inſcri.

PIISSIMO. FORTISSIMO. FÆLICISSIMO.
D. N. CONSTANTINO. MAXIMO.
VICTORI. SEMPER. AVGVSTO.
BABIVS. MACRINVS. V. P. P. P. H.
TARR. NVMINI. MAGESTATIQVE.
EIVS. SEMPER. DOVOTISSIMVS.

Que vertida en noſtre vulgar à la lletra vol dir. Al piiſsim, fortiſsim, dichoſiſsim, ſenyor noſtre Conſtantino Maximo, vencedor, ſempre Auguſto (ço es, ſagrat, o aumentador) Babio Macrino, Præfecte de la ciutat, Præſident de la Prouincia de Eſpanya Tarragoneſa, à la Diuinitat y Mageſtat ſua ſempre deuotiſsim.

Mort lo Emperador Conſtantino continuà Babio Macrino aquell carrech per orde y prouiſions dels fills y ſucceſſors de aquell. Y particularment per comiſsio de Conſtantino. Com ſe trau dela eſcriptura de vna ſemblant memoria, que ell matex li dedicà, y la trobarem baix en lo capitol 10. Indici ſuficient y baſtāt, de que tingue Macrino aquell offici fins à les hores.

Tambe preten micer Ycart. Que la Vila de Conſtanti en lo camp de Tarragona ſia obra edifici y poblacio del matex Emperador: o almenys feta en honor y memoria ſua. Seguint en aſſo alguns memorials de micer Cece Canonje de Tarragona. Prenent (peruentura) lo ſonament acoſtumat, de la etymologia y denominacio: o per millor dir del nom te tot ſencer, del gran Emperador Conſtanti. Y aderint ab ells lo noſtre inſigne Doctor Honofre Meneſcal, confirma aqueſta opinio ab vn pēſament, de tant agut y lletrat ingeni, qual lo ſeu, dient. Que en teſtimoni de aſſo, vſa aquella Vila en les ſues inſignies y ſegells publichs y te ſobre lo portal de la caſa de la Vniuerſitat vna pedra ala baſtrina antiga ab la figura de aqueſt Emperador: poſat ab mageſtat ſobre de vn cauall. Teſtimoni baſtāt pera prouar lo que diu. Preſupoſat empero, q̄ Cōſtātino ſe eſtimà y precià,

Meneſc. ſer. del Rey dō Iaume.

Digitized by Google

y precià, de que en les publiques memories y obres sues, lo figurassen desta manera. Com resulta de aquella estatua, que per la noua fundacio de Constantinoble li fonch dedicada ab aquesta propria figura. De la qual fa expressa mencio Hartman Schadel de Nuremberga en la sua vniuersal Coronica del mon. Y de aqui resta lleuada la dificultat, si lay auia, de pensar, que fos poblacio del Constantino segon, fill del magno Constantino. Que puix la pedra claramẽt senyala de qui es: noy aura dubte: sino que direm esser Poblacio del Constantino Magno, o feta en honor y memoria sua. Demanera, que li auriam de donar aquest temps de antiquitat y fundacio.

Axi tambe volen los prop citats autors, que la Vila y poblacio de la Selua en lo matex camp de Tarragona, prengues lo nom de aquest Emperador. Per lo que antigament ab llẽgua Latina se anomenaua *Sylua Constantini:* que vol dir, Selua de Constanti. Que seria per auerla poblada lo dit Emperador essent abãs cosa Sylvestre, o per esserse poblada apres, y estar prop de la Vila de Constanti. Y en lo primer cas, diriam ser fundacio, y poblacio del temps, que anam escriuint: y en lo segon, la cosa restara per ara, incerta.

Y no es pera dexar en silenci lo que escriu lo Bisbe de Gerona en lo seu Paralipomenon: ab occasio del que dalt tenim escrit del Concili Illiberitano y esser estada en Espanya la sancta Reyna Helena dient. Que essent estada present aquella Christianissima Senyora en aquell sanct y Nacional Concili, juntament ab son net Constant fill del Emperador Cõstantino, poch apres de acabat lo Synodo edificà la ciutat de Helna en la terra plana de Rossello. La veritat del qual confirma lo Doctor Gonçalo Illescas en la sua Pontifical: ab autoritat de Paulo Orosi y de Eutropio grauissims escriptors. Y axi escriuint asso, no tinch que temer, com teme lo Bisbe de Gerona, als enuejosos deles glories Cathalanes, q̃ han volgut: fos aquella ciutat obra de Cõstant en honor de la sancta Auia, y no della matexa. Com se pot veurer tot asso ab lo que ha escrit Ambrosi de Morales. Lo que pogue prouenir de auer vist à Constant en lo Concili Illiberitano, y no saber, o no voler creurer la vinguda de la Sãcta en Espanya. Pero puix Orosi, qui com prest veurem, fonch prop de aquestos temps ho verifica: millor sera creurerlo à ell quen pogue tenir millor noticia, que tots los moderns. Ajuda tambe à aquest pensament: la etymologia del nom: de que algunes vegades nos som valguts. Perque si be vuy algun tant gastadament per Helena li diem Helna: totauia lo Bisbe de Gerona, qui (com ell matex diu en aquest proposit) abans de serho de aquella ciutat ho era estat de Helna, per espany de vint anys, escriu. Auer legit en los llibres vells de la Seu de Helna, que per mes de cent anys cabals apres de la fundacio de aquella ciutat li durà anomenarse integra y cencerament Helena. Y que apres sincopat lo nom se vingue à dir Helna. Demanera, que de tot lo sobre dit traurem lo verdader fundador de aquella ciutat: y anirem restrejãt lo temps de la sua fundacio, si miram la circumferencia que fonch desdel sanct Concili de Illiberis, fins al temps de la mort de Cõstant, qui com tinch dit se trobà en ell ab la sancta Auia: y mori apres en la matexa ciutat de Helna. Com dire baix en lo capitol noue. Que sera bastãt indici, de que à les hores ja la ciutat estaua edificada: o tindria algun bon estat. Y lo que assi tinch dit de aquesta fundacio, es mes comu, y de mes graues autors, que lo pretes per altres ja senyalats en lo capitol trenta vuyt del libre primer. De molts y grans Prælats de la qual fins à la perdua de Espanya veurem en lo discurs de aquesta primera part de la Coronica: y moltas grandesas de ella en las altres parts seguents. Y si Deu es seruit dexarme arribar à escriure successos del any 1603. dirè: la causa perque, y lo quant fonch transferida la Sede Pontifical de aquella ciutat à la sempre leal Vila de Perpinya.

Bis. Gerũd. lib. 1. cap. an terra Rosil. & Hispa.

Orosi. lib. 7 Eutrop. li. 9

Capitol. VIII. De la diuisio del Imperi que los fills de Constanti feren entresi, mort de Constanti lo joue, y Concili de Sardis ahont se troba lo Bisbe Prætexato de Barcelona.

Tornant

TOrnant à la ſuccecio dels ſenyors de Cathalunya. Mort lo Emperador Conſtantino, ſobreuiſquerenli tres fills, nomenats, Conſtãcio, Cõſtant, y Conſtantino. Dels quals eſcriuhen Hartman Schadel, ſanct Antonino de Florẽça, Ambroſi de Morales, y tras de ell Antoni Viladamor, Pere Anton Beuter, Gonçalo de Illeſcas, Pau Oroſi, lo grã Doctor ſanct Hieronym proſeguint la Coronica de Euſebi, lo Canonje Franceſch Tarafa, Sexto Aurelio Victor, Pomponio Leto, Ioã Baptiſta Egnacio, Iacobo Philippo Bergomenſe, la Hiſtoria Eccleſiaſtica Tripartita, fra Ioã Pineda, Eſteue Garibay, lo pare Ioan Mariana, y Pere Mexia. Dels quals anirem trahent, lo que ſe aura de eſcriurer de aqueſtos tres germans.

Seha. Coro. S. Anto. tit. 9. cap. 4. Moral. lib. 10. cap. 35. Vilad. c. 68. Beu. p. 1. c. 25 Illeſ. li. 2. c. 1. Oroſ. li. 7. c. hic Cõſtãti. S. Hie. Cor. Taraf. c. 77 Victo. epit. Let. cõpen. hiſto. Rom. Egnac. lib. 1. Bergo. lib. 9 Triparti. p. 2. lib. 3. ca. 4. Pined. lib. 12. c 5. §. 1. y ca. 17. §. 3. y li. 13. c. 1. §. 1. Garib. lib. 7 cap. 49. Marian. lib. 4. cap. 17. Mexia en la Imperial.

Y concordan tots los ſobrecitats eſcriptors: que mort lo Emperador Cõſtantino aqueſtos tres germans, per diſpoſicio del pare, o per concert fet entre ells ſe partiren y diuidiren lo Imperi entre ſi. De tal manera, que à Conſtantino li caberen Anglaterra, França, y Eſpanya: dexadas per ara las porcions de ſos germans. Axi que puix tenim à Conſtanti lo joue per Emperador de Eſpanya, y ſenyor de noſtra Cathalunya, fora eſtat be eſcriurer molta coſa de ell, com de propri Senyor noſtre. Pero com mon intent per ara ſia referir ſols les coſes proſperes y aduerſes paſſades en Cathalunya, y los antichs no hayan eſcrita coſa de ell pertanyent al meu propoſit, paſſare corrent, del principi de ſon Imperi à la fi de ell. Que ſera, à la gloria de tenir ſenyor natural, Catholich y fill de tal Emperador, net de la ſancta Reyna Helena, y juntar la calamitat de la perdua de aqueſta gloria, ab la ſua deſgraciada mort. Succehida poch apres de auer començat lo ſeu Imperi. En vna batalla, que per algunes paſsions y diferencies mogudes entre ell y ſon germa Conſtant, tingue en lo any treſcents trenta nou de Chriſto: ſegons Mariano Scoto. O en lo any treſcẽts quoranta, ſegons Morales, y Viladamor. Sanct Hieronym diu: que fonch en lo any treſcents quoranta hu, y Garibay eſcriu: que en lo de quoranta y ſinch. Y axi, ſi jo nom afirme, ningu ſen marauelle.

Mort Conſtantino lo joue, reſtà ſenyor abſolut de tot lo Imperi Occidental, ſon germa Conſtant quil auia vençut.

En lo Imperi Oriental, eſtaua Conſtancio, lo altre germa major: qui per aqueſta temporada ſe moſtraua deprauat en las coſas de la Religio Catholica: ys declaraua apaſsionat Heretge Arria. La qual ſecta en aquella occaſio ab lo ſeu fauor tingue molt apretada la Iſgleſia, com baix veurem. Y à be que per occaſio de extirpar aquella ſecta ſe erã ja tinguts y celebrats alguns Concilis, com lo Niceno, y Arletanenſe, de qui auem feta mencio: totauia fonch neceſſari congregarne altre en la ciutat de Sardis de la Miſsia, o Illirico: com apar del Volum, o Tomo dels Concilis Generals. Y axi pens, que Garibay rebe engany, com digue: que ſe era tingut en Serdenya. A la junta y celebracio de aqueſt Concili donà lloch Conſtant: que ſi be cruel, per cauſar la mort à ſon germa, y tyra per la occupacio de la part del Imperi: totauia era Catholich, y molt affectat à les coſes de la Religio Chriſtiana. Y volen Morales, y Viladamor, que la congregacio de aqueſt Concili fos en lo any treſcents quoranta ſet. Encara que del primer Tomo dels Concilis, y de ſanct Hieronym aparega: q̃ enlo aſsignar del temps hi haja no poca, ſino molta diferencia entre los eſcriptors. Y podenſe veurer aſserca de aſſo fra Ioan Pineda, Ioan Vaſeo, y Garibay: quel donan en lo any treſcents ſinquanta y dos. Pined. li. 13. cap. 3. §. 2.

Pero dexada per ara aqueſta aueriguacio. Lo quẽs importa ſaber de ell es. Que entre los treſcents Bisbes, ques trobaren en ell, ſe veuhen les firmes, de ſols ſinch Bisbes Eſpanyols. Y la vna de ells, es del Prælat de la noſtra ciutat de Barcelona: com apar del que eſcriu lo pare Ioan Mariana: y per los actes del matex Concili: en la firma de aquell Bisbe qui diu, de aqueſta manera.

Pretexato Bisbe de Barcelona.

Del qual, per ſer Pontifice de aqueſta ciutat, yauer tãt temps, que no auiam trobada memoria de algun altre: era força, dir alguna coſa: ſis trobas altra mes que auer Deſde Guilẽ. li. 4. c. 15.

Digitized by Google

auer entreuingut en aquest Concili. Be que de passar ell tant lluny, se arguex vna de dos coses. Quel mogue à anar allà, lo zel de la Religio, gran virtut y sanctedat: o que verament conuinguè hi anas per ses lletres, y doctrina. Y gose Barcelona que en mig de la tempestat de la heretgia Arriana, desterras las tenebres de aquella, aquesta rutilant estela de son Bisbe Prætexato.

No puch dir quant prengue Prætexato la Chathedra Pontifical: ni quant visque en ella. Ni tampoch puch disimular, que auent jo ordenada la tarifa, dels Bisbes de aquesta ciutat en la gran sala del Palau Episcopal en lo any mil siscents (com diu ella matexa) per orde de don Alonço Coloma Bisbe desta ciutat, tant senyor meu com sab tot lo poble: no ha faltat qui escriuint, y imprimint son llibre dels Comtes de Barcelona en lo any mil siscents y tres, se haja volgut apropriar lo treball de la inuencio de aquest Bisbe: dient, que nos trobarà en altro Cathalago sino en lo que ell ha posat en sa Historia. La sala y los que assi tinch citats digan: qui ho ha ensenyat aqui. Basta en fi, que Prætexato se trobà en aquest Concili: y que degue viurer alguns anys apres: sens trobarne altre entremig de ell y de sanct Pacia. Del qual direm en son lloch. Tornant à parlar del Emperador Constant: que fonch senyor de Cathalunya.

Capitol. IX. Com Constant fonch mort per la tyrania de Magnencio en Helna, y comença florir sanct Pacia Bisbe de Barcelona.

COm Constant se era mostrat fauorable à las cosas de la Religio, que son germa Constancio perseguia: aparexia que totes ses coses auian de anar ben encaminades per ser ell religios, y Catholich: y axi ho feu molt temps. Que si be tot son imperi, que foren deu anys, segõs alguns dels citats en lo principi del presedent capitol, o tretze segõs diu Sexto Aurelio Victor, fonch tot de guerras, y tribulacions: totauia, mostrant se ell tractable, y blã à sos vassals, alcança victoria dels Francesos y Alemans. Pero apres de caygut en vna gran malaltia, y curat de aquella, com se mudas de tal manera, que apa regues ser vn altre home, fet terrible, insufrible, enemich de sos amichs, tyrà, mal volgut de sos vassalls, y odiat dels soldats de son exercit, per los mals tractes quels feya: axi vingue à cabar tant desgraciada y miserablement, com referexen los matexos autors citats: y de aquesta manera.

Tenia Constant vn capita molt famos en son exercit, anomenat Magnencio, amat, bẽ volgut, y respectat de tots. Aq̃st, vist que Constant era mal quist de sos vassalls, conspirà contra de ell: pera vsurparse lo Imperi, ajudantli alguns altres pode rosos amichs, y valedors seus: senyaladament dos anomenats Chrestio, y Marcellino. Y per asso Marcellino fingi li auia nat vn fill, y conuidà à sopar à molts amichs, ques vinguessen à regosijar ab ell. Entre los quals conuidà al Emperador Cõstant. Era ja molt en dins de la nit, y axi la hora apta pera la trahicio, quant Magnencio se alça, fingint acudirli secreta y natural nececitat, y ab aquesta ficcio ana mudarse de les robes ordinaries, vestintsen altres precioses, y de Magestat. Constant hagut sentiment del que passaua, fiugi tirant à la ciutat de Helna, prop los monts Pyrineos (per vsar las paraulas dels Originaris escriptors) Magnencio, que veu estaua ja descubert, y que lo joch no podia anar sino deueras, y à malas, enuià tras de Constant, à vn esforçat capita que se anomenaua Cayson, ab alguns soldats. Los quals li anaren al alcans, y aribats ha ell, lo mataren en la matexa dita ciutat de Helna, segons escriuhen los demes dels ja citats: concordant ab ells March Antoni Sabellich, o estant en vna tenda de camp prop dita ciutat, segons vol Ioan Baptista Egnacio. Pero la comuna es, que mori en dita ciutat. Y axi à mes dels citats en lo presedent, y en aquest capitol, ho escriu lo Bisbe de Gerona, qui tambe ho era estat de dita ciutat. Y vltra de queu testifica ab autoritat de Pau Orosi, qui visque prop de aquestos temps, y ab la autoritat de Eutropi, ja dalt allegats: certifica, auerho llegit en los llibres vells de la sancta Seu de Helna, en aquell temps de vint anys, que

Sabel. Enci. 7. lib. 8.

Digitized by Google

Cap. 1. que auem dit fonch Pontifice de aquella Cathedral.

Aquest fonch lo desditxat fi de Constant, que ab lo fratricidi era entrat en la senyoria de Espanya, y domini de Cathalunya. Y succehi segons diu Mariano Scoto, en lo any trescents quoranta vuyt de la Natiuitat de Christo nostre Senyor. Morales, y Viladamor diuhen, fonch la mort de Constant en lo any trescents sinquanta: y de sanct Hieronym apar, degué esser estada en trescents sinquanta quatre: en los trenta de sa edat, y en les tretze de son imperi. Y ab ell concorda Egnacio: si be sanct Antonino diu que fonch en lo de sete any del Imperi.

Degueren passar en Rossello, y tota Cathalunya moltes cosas, dignes de escriptura, ab aquesta mort de Constant. Pero puix la antiquitat las ha del tot amagades: per no dir faulas, acontentemnos ab aquesta memoria, que ab la presens conseruara.

Escriuhen Garibay y Vaseo, que en aquest temps comença à florir la fama de las lletras vida, y sanctes obres, de Racia Bisbe de Barcelona, qui visque en sancta vellesa fins al temps del Emperador Theodosi. Y perque alli parlarem de ell, en lo tẽps de la sua mort: basta per ara saber, que succehi à Prætexato, com dalt esta dit. Que baix en lo propri temps de lloar als homens, posarem alguna cosa de molt hi ha que dir de las sues grandeses.

Capit. X. Com Constancio vencè à Magnencio, y restant senyor de tot lo Imperi, Babio Macrino li dedicà estatua en Tarragona.

SAbuda per Constancio la mort de son germa Constant, com à verdader successor en tot lo Imperi per la mort de aquell, y per venjarlo cõforme deuia, prengue las armas contra Magnencio. Y hagudes entre los exercits algunas peleas, vltimadament trobantse en ellas Magnencio, fugi: y en Leo de Fraça se matà de ses propries mans, en lo any 353. segons Mariano Scoto, o en lo seguent de 54. segons altres. O en lo any trescents sinquanta y set, seguint lo compte del pare sanct Hieronym.

Fos en lo vn any ho en lo altre: de aquesta manera resta Constancio senyor absolut de tot lo Imperi Oriental, y Occidental, y axi de aquesta Prouincia de Cathalunya. Demanera, que ab tretze anys tinguè nostra terra, quatre senyors diferẽts.

Fet ja Constãcio senyor de Cathalunya: no mogue de la Prouincia y ciutat Tarragonesa à Babio Macrino, qui en temps de son pare Constantino era estat posat en aquella ciutat y Prouincia, per Præfecte y Præsident: com auem vist en lo capitol sete. Ans be en son temps continua aquells matexos carrechs, y officis. Y axi cõ à gra Cõstãtino auia dedicada vna memoria, o estatua publica: tambe volgue dedicarli altra à honor y perpetua memoria de Cõstancio en la matexa ciutat de Tarragona. La qual tenia vna inscripcio referida per Carbonell, Apiano, y Amancio, que deya de aquesta manera.

Carb. inmemorabilib. Apia. inscri.

PIO. ATQVE. INCLITO. D. N. CONSTANTIO.
NOBILISSIMO. AC. FORTISSIMO. ET. FE-
LICISSIMO. CÆSARI. BABIVS. MACRI-
NVS. VPPP. H. T. NVMINI. MAGESTATI.
QVE. EIVS. SEMPER. DEVOTISSIMVS.

Y es facil de entendrer: restant sasicientment explicada, ab lo romans de la inscripcio de la altra memoria, dedicada à Constantino: y axi no y ha que repetirne mes assi.

Y puix tampoch del temps de Constãcio

no hi ha altra cosa que dir, tocant al nostre proposit: rematare dient. Que com era Arrià, y mal Emperador, moguè la onzena persecucio contra la Isglesia Catholica Romana: segons escriuhen mon pare micer Miquel Pujades, y Pere Anton Beuter, seguint à Alexandro de Alexandro, à Corrasi, Cepola, y Aretino. Y escriuhen tãbe de ella lo autor del quint de la Sylua de varia lliisso, fra Hieronym Romà en la Republica Christiana, y micer Luys Pons de Ycart, qui diu. Que fonch en lo any trescents trenta y nou. Pero no podia ser segons lo compte que en los capitols presedents, y en aquest auem aportat. Y axi Mariano Scoto escriu, en lo any trescents sinquanta quatre: que seria lo any apres de auer mort à Magnencio: o sino, en lo any trescents sexanta cõ diu lo pare sanct Hieronym: qui escriguè poch apres de aquestos temps.

Pujada.p.2. Beu.p.1.c.25

Sylua. c.18. Rom. lib.1. cap.10. Ycart, c.4.

Scot. Coro.

S.Hie.Cor.

Succehi poch temps apres la mort de aquest mal Emperador, qui acabà de vna aproplexia: segons diu sanct Antonino de Florença, o de passio de animo. Per esser-se li rebellat en França y Alemanya, Iuliano, qui li succehi, com prest veurem. Y fonch la sua mort en lo any trescents sexanta segons Scoto, o com volen Marales y Viladamor, en lo de sexanta y hu. Veritat es, que Garibay y lo pare sanct Hieronym concordan, en donar li lo any trescents sexanta y quatre. De hont se seguex, que varian altres escriptors en senyalar quants any impera. Referesshmen à Sexto Aurelio Victor, à Egnacio, y à la Historia Ecclesiastica Tripartita.

Capitol. XL. Del Emperador Iuliano Apostata, que moguè la dotzena persecucio contra la Isglesia.

IVliano vulgarment anomenat lo Apostata, perque de Christià volgue ferse, o viuror, com à Gentil: succehi à Constancio en lo Imperi, y axi en les Prouincies de Espanya, y domini de Cathalunya en lo modo que esta dit: segons escriuhen, Hartman Schadel, sanct Antonino, Pau Orosi, lo Canonje Francesch Tarafa, Pompanio Leto, Ioan Baptista Egnacio, Iacobo Philippo Bergomense, la Historia Ecclesiastica Tripartita, fra Ioan Pineda, lo para Ioan Mariana, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, y Antoni Viladamor. Y si be escriu Viladamor: que Iuliano era fill del Emperador Constancio, reb error. Perque segons Pau Orosi, sanct Antonino, Schadel, y Pere Mexia, no li era sino cosi germa, o fill de casi germa. Y essent de tant noble parentela y sanch, ningun amaruella, q̃ sia veritat lo que comunament diuhen tots los escriptors. Que ja abans de ser Emperador auia tingut algun poder en Espanya. Be que en aueriguar, que tal lo auia tingut, reste alguna dificultat prou altercada. En la qual micer Luys Pons de Ycart diu: que auia estat Iuliano en Espanya com à Præsident del Emperador Constantino en lo temps que Imperaua. Volent prouar asso per vna constitucio Theodosiana, que diu de aquesta manera. CONSTANTINVS. IVLIANO. V. C. PRÆSIDI. TARRACONENSI. Empero, per lo que si va àdir la veritat, lo matex micer Luys Pons de Ycart aduertex, que la dita constitucio esta en dubte: per quant apres de les paraules ja referides diu: VEL. DIC. IVLIO. VERO. Y axi reste en dubte si fonch dirigida à Iuliano, o à Iulio, y per conseguent de ella, nos pot traurer proua certa: dexarem aquesta opinio, quens posa en major incertitut de la que abans teniam y volriam veure declarada. Y anirem à altres dos encontrades. La vna de les quals afirma, auer tingut Iuliano la senyoria de Espanya ab titol: y la altra que no, sino sols en comanda y per gouern. Y podria ser, que totes dos juntes diguessen veritat. Perque conforme diuhen, sanct Hieronym, Amiano y Baronio: Iuliano en temps de Constancio fonch fet Cæsar. Y com à tal y ab aquest titol tingue senyoria en esperanca de la successio: y lo gouern de present, per lo Emperador, qui à les hores encara viuia. Y de aqui ab aquest titol sen paçà à França, y se rebellà en ella y ab la Alemanya, contra de son cosi Cõstancio, com en lo present capitol auem vist. Y dexada per ara la discordia hi ha en assignar lo primer any del seu imperi, procehint de la discre-

Berg. lib.9. Triparti. p.1.lib.10.c.10. p.2. lib.4.c.1.2.3.4.5. Pined.lib.ii c.10. §.3.4. Marin. li.4. cap.17. Mor.lib.10. cap.39. Beu.p.1.c.15 Vilad.c.61.

Yeart, c.4.

S.Hie. Cor.

Schad. Cor. S. Anto. tit.9 c.4.§.1.c.5 Orosi.li.7.c. Constantin. Taraf. c.78 Leto. libr.2. Egnac. lib.1.

Digitized by Google

diſcrepancià hi ha agut en ſenyalar lo de la mort del ſeu predeceſſor: o donarli per primer del Imperi aquell en lo que començà pendrer les armes contra Conſtancio: anirem breument ab les coſes de la ſua vida: per lo poch ques troba en ellas que dir al noſtre propoſit. Apuntant ſolament, que moguè la dotzena perſecucio contra la Iſgleſia Catholica, afauorint, y valent als Heretges Arrians, que de tants anys atras la vexauan. Conforme à mes dels ja citats eſcriptors ho diu, lo autor
Sylua. e.19. incert del quint de la Sylua, y altres que preſt allegare. Y comẽçãt aqueſta perſecucio en lo any treſcents ſexanta hu de Chriſto, ſegons Mariano Scoto arribà à Eſpanya en lo any treſcents ſexanta y
Pujada.p.2. tres, ſegons mon pare micer Miquel Pujadas. Lo gran eſcriptor, y Doctor mon pare ſanct Hieronym diu en general: que aqueſta perſecucio fonch en lo any treſcents ſexanta ſinch: y quiça pogue ſer, duras tot aqueſt temps, o que en diuerſos anys fos en diuerſes Prouincies.

Poch apres de aqueſta perſecucio mori lo apoſtata Iuliano, com del ſeguent aparrà. Y com es de ordinari diſcordar en aſſignar los darrers anys als Emperadors, axi ab Iuliano, tenim la matexa dificultat. Perque Morales diu: acabà Iuliano en lo any treſcents ſexanta tres. Y ſanct Hiero-
Garib. libr. nym, Eſteue Garibay y Tarafa, concor-
7. cap. 49. dan, que mori en lo any treſcents ſexanta y ſis, auent Imperat vn any y tres meſos, o vn any y ſet meſos. O ſegons alguns auent Imperat dos anys, y vuyt meſos. Y
Tripar.p.2. axi diu la Hiſtoria Tripartita que mori
lib.4.ca.14. Iuliano, en lo tercer any de ſon Imperi.

Capitol. XII. Dels Emperadors Iouinià, Valentinià y Valent, qui fonch Heretge.

MOrt lo Emperador Iulia, los Capitans y gent mes principal del exercit, procehiren encontinent à fer eleccio de nou Emperador. En la qual nomenaren y coronaren à vn valeros Capita anomenat Iouinià, noble, benigne, y benquiſt de tot lo exercit: conforme eſcriuhen los matexos eſcriptors citats en lo preſedent capitol: y particularment, Hartman Schadel, ſanct Antonino, lo pare ſanct Hieronym, Pomponio Leto, Iacobo Bergomenſe, la Hiſtoria Eccleſiaſtica Tripartita, fra Ioan Pineda, Eſteue Garibay, y Mexia en la Imperial.

Schad. Cor. S. Anto. tit. 9. ca. 5. §. 9. S. Hie. Cor. Leto, hiſt. Rom. Berg. lib. 9. Tripar. p. 1. lib. 2. ca. 11. y p. 2. lib. 5. c. 1. Pined. lib. 13. cap. 16. §. 1. Garib. libr. 7. cap. 51. Mexia vida de Iouini.

Y à be que lo exercit ab tanta voluntat y preſteſa, eligi per Emperador al bon Iouinià, no fonch ell tant facil en acceptar, com lo exercit en donarli lo Imperi. Que com era Catholich, recuſà y no volgue conſentir en la eleccio, que primer no li prometeſſen tots eſſer Catholichs, y bons Chriſtians. Dient: no volia eſſer Emperador de Gentils, ni de Heretges, ſino de faels Chriſtians. Y auentli promes lo que volia, acceptà lo Imperi.

Era Iouinià bon Princep, y perque auia començat be, y no acabas mal, fonch Deu ſeruit, lleuarlo de las occaſions mundanas, ab molta breuedat: auent tingut lo Imperi ſols ſet meſos, ſegons diuhen la Hiſtoria Tripartita, y Luys Viues en las addicions à ſanct Aguſti. O auent imperat vuyt meſos com diuhen ſanct Hieronym, Tarafa, Sexto Aurelio Victor, Ioan Baptiſta Egnacio, lo Bergomenſe, Garibay, Ambroſi de Morales, Viladamor, y ſanct Antonino de Florença. Y mori en la França ſegons Schadel: o en lo Illirico, ſegons ſanct Antonino, de vn deſaſtradiſsim cas. Que ſi be alguns diuhen de aproplexia, lo mes comu es: quel offegà lo fum de vna pila de cals viua: o fum de vn malences brazes de carbo, que li auian poſat dins de vna cambra ahont dormia, en temps de hiuern. Y à cauſa de auer Iouinià Imperat tant poch temps, no tenint noticia de aquell los eſcriptors à qui ſegui Pere Anton Beuter, li aparegué à ell que mort Iulià vinguè lo Imperi à Valentinià: ſens fer mencio de Iouinià. Pero tots los altres concordan en lo que ja tinch dit. De que apres de Iouinià ſuccehi Valentinià en lo Imperi y ſenyoria de Cathalunya. Y que à cap de temps ſe aſocia en lo gouern à ſon germa Valent. Eran aqueſtos dos germans naturals de Hungria, de pobres pares: pero de propria virtut y pietat clariſsims. Perque Valentinià per no ſacrificar als Idols en temps de Iulia era eſtat priuat de la milicia, y deſterrat en Armenia. Y eſſent reſtituhit apres en

Digitized by Google

temps del Catholich Iouinia, trobantse apres enlo dela mort de aquell enlo exercit: sens procurarso, sols per Diuina inspiracio fonch alegit per al Imperi. Que no menos, que ab tals pagas satisfà lo Senyor als qui per ell dexan hõrrars temporals per fugir las æternals penas. Concordant Pere Anton Beuter y Ambrosi de Morales: que començà à imperar en lany del Senyor trescents sexanta sinch. Y no pot ser, si seguim lo compte de sanct Hieronym, posat en la fi del presedent capitol. Y axi sanct Antonino diu: que fonch en lo any trescents sexanta set, que es conforme à sanct Hieronym. Si be lo Canonje Francesch Tarafa diu: corria lo any trescents sexanta y vuuyt. Fos qual seuol any, lo cert es: que Valentinià prenguè per companyo en lo Imperi à son germa Valent: y que parti lo Imperi ab ell. Donantli lo Orient, y restantse ell ab les Prouincies del Occident. Era Valent inficionat dela heretgia Arriana. Y axi permete Deu, que fugint de vna batalla li donaren los Goths: moris cremat dins de vna casa, o pallissa. Que al fi com à heretge ab fochs auia de morir. Diuse asso: perque ho aurem menester prest en lo capitol quoranta tres.

Valentinià que estaua en Roma, y per ser senyor del Imperi Occidental ho era de Cathalunya, no sabem fes cosa senyalada, de la qual com ha tocant al nostre institut degam fer mencio. Y axi conclourè, ab que mori alguns dies abans de son germa: à vint y sis de Setembre del any trescents sexanta y sis, segõs Ambrosi de Morales, y Pere Antoni Viladamor. Pero sanct Hieronym, y lo nostre Canonje Francesch Tarafa, y Mexia diuhen: mori en lo any trescents setanta y nou. Y fonch en lo any onze de son Imperi, segons la Tripartita: o en lo dotze. Perque escriu Egnacio: que auia Valentinià Imperat onze anys, vint mesos, y vint dies. Y axi es veritat lo que diu Sexto Aurelio Victor: que no abastà als dotze anys. Pero sanct Hieronym, Tarafa, y Mexia diu: en que arribà als tretze anys del seu Imperi.

Capitol. XIII. Dels Emperadors Gracià y Valentinià lo joue, qui eligiren à Theodosi per al Orient, lo qual assossegà los Goths.

AL temps que mori lo Emperador Valentinià, dexà dos fills, lo hu anomenat Gracià, y lo altre Valentinià: que fonch dit lo joue. Y aquestos imperaren tots dos junts, segons escriuhen los Barcelonesos Francesch Tarafa, y Antoni Viladamor, Pere Anton Beuter, Hartman Schadel, Ambrosi de Morales y altres que prest anomenare. Demanera, que mort Valentinia, aquestos foren successors del Imperi, senyors de Espanya, y Princeps dela terra que vuy dihem Cathalunya. Y si be es veritat: que sanct Hieronym, y Pau Orosi Tarragones assenyalan: que ja en vida de son pare auian pres lo Imperi: deguè ser lo que escriuhen Ioan Baptista Egnacio, la Historia Ecclesiastica Tripartita, Esteue Garibay, y Pere Mexia: que prengueren nom de Augustos, y de successors del Imperi. Y axi succehiren plenament mort son pare: y imperaren junts, vns sis anys poch mes, o menys. En los principis dels quals: y en la circumferencia de aquest temps succehi. Que de les parts septentrionals baxaren los Goths, entrant per la Missia y Thracia, apoderantse de aquella part del Imperi. Y vehent aquestos nouells Emperadors, que era menester enuiarhi algun valeros Capita pera resistirlos: escriuhen Pau Orosi, la Tripartita, tots los altres ja allegats, y ab ells Lucio Marineo Siculo, Esteue Forcatulo, Sexto Aurelio Victor, Pomponio Leto, Iacobo Bergomense, Luys Viues en las addicions à sanct Agusti, sanct Antonino de Florença, Ioan Pineda, y March Antoni Sabellich: que eligiren à Theodosi, lo joue: qui era de nacio Espanyol, natural de la ciutat Italica, fill de Theodosi lo vell, que era estat mort en Africa per orde del Emperador Valent. Que per ser fora del nostre proposit men referesch als sobre citats escriptors, y à Ioan Sedenyo.

Eligit Theodosi, rebe la Purpura y altres insignias imperials, y ab ellas passà al imperi Oriental, à resistir la entrada als Goths:

Taraf. c. 81. Vilad. c. 69. Beu. p. 1. c. 2. Schad. Cor. Moral. lib. 10. cap. 45.

S. Hie. Cor. Orosi. lib. 7 c. hie Cõstã.

Egnac. lib. 1. Triparti. p. 2. lib. 6. c. 4. Garib. lib. 7 cap. 52. y 54. Mexia imp.

Orosi. lib. 7 cap. creatur imp. Theo. Tripart. p. 1 lib. 11. cap. 1. p. 2. li. 7. c. 1. Marin. li. 6. cap. de Got. aduent. Forca. lib. 4 Victo. epit. Let. cõpen. histo. Rom. Bergo. lib. 7 Viues de ciuit. li. 5. c. 2. S. Anto. 9. cap. 6. § y ca. 7. y § 1. y Pined. lib. 14. cap. 1. Sabell. en 7. lib. 9. Sedeny. 18. cap. 4

Goths: essent de edat de trenta tres anys. Y en lo trescents setanta y nou de Christo nostre Senyor, segons Morales, Viladamor, y Mariano Scoto. Pero Prosper proseguint la Coronica de Eusebi, que fins assi auia proseguida lo pare sanct Hieronym, escriu. Que fonch en lo any trescèts vuytanta y dos. En fi eligt Theodosi, and Cap.43. y assossegà los Goths: com en altre lloch veurem. Y baste asso ara: per tenir noticia del modo com pujà Theodosi à ser Emperador: y à mes facil intelligencia de las cosas, que al proposit del nostre institut consecutiuament se seguexen.

Capitol. XIIII. En lo qual se mostra lo temps en que lo Papa sanct Damaso tingue lo Pontificat, y que fonch Cathala.

TOts los escriptors Ecclesiastichs, y molts dels seculars, aportan en la circumferencia de aquest temps al benauenturat Papa sanct Damaso. Y primerament Platina y Schadel lo posan en temps dela vida del Emperador Iuliano: del qual en lo capitol onze tinch escrit. Y axi Ioan Vaseo lo assenta en lo Pontificat en lany trescents sexanta: y Ambrosi de Morales, per lo mes de Octubre del any siscents sexanta sis. Que segons lo compte en lo dit capitol posat, seria viuint encara Iulià, o en lo matex any, y poch apres de la sua mort. Cæsar Baronio y lo mestre fra Alonço Xacon, donan la eleccio de sanct Damaso en lany trescents sexanta set. Que segons la diuersitat dels comptes vista en lo capitol dotzè, vindria à ser entrat en lo Pontificat lo Papa sanct Damaso en temps del bon Emperador Valentinià primer: pare dels Emperadors Gratià, y Valentinià, en la senyoria dels quals esta lo curs de nostra Coronica. Lo pare sanct Hieronym, qui viuint en aquest temps fonch secretari, y tingue ab aquest sanct Pontifice tant quant prest veurem, escriu. Que començà lo Pontificat en lo any trescents sexanta y nou. Fra Ioan Pineda y lo Doctor Gonçalo Illescas lo posan en lo any trescents setanta. Y lo matex sanct Hieronym en lo dels homens illustres, o escriptors Ecclesiastichs diu: que arribà als temps del Emperador Theodosi. Y axi Prosper posa la sua mort en lo any trescents vuytanta set. Y per quant lo que ses dit de Gracià, Valentinià, y Theodosi, ha arribat al any trescèts vuytanta y dos, y en lo entremig, y abans de arribar à vuytanta set, succehiren moltes coses de sanct Damaso, y altres que consecutiuament direm al nostre proposit: ha vingut be, parlar en tal lloch, de aquest sanct Prælat, y summo Pontifice.

Platin. vit. Pontif. Schad. Cor. Mor. lib. 10. cap. 38. y 39. S. Hie. Cor. Pined. lib. 15. cap. 22. Illes. li. 2. c. 6 Prosp. Cor.

Y no es fora proposit parlar de sanct Damaso entre las glorias de nostra Coronica Cathalana. Per quant, si be es veritat, que los mes dels que escriuhen dell, parlant en general lo fassen Espanyol: y ab la matexa generalitat ho digan lo Bisbe Equilino, lo Canonje Francesch Tarafa, Damia Goes, Philip Garcia, sanct Antonino, Ioan Mariana, fra Hernando del Castillo, y March Antoni Sabellich: y alguns digan, que era del Regne de Portugal, de vn poble anomenat Gumera, entre Duero y Minyo, com volen Baronio Xacon, Morales, y Pineda: y escrigan altres que era de la Vila de Madrid en Castella: totauia no falta qui diga, com Pere Anton Beuter, que era Tarragones. Y per consequent de Cathalunya. De hon los que ab justa raho estiman ser Cathalans, com à qui dignament nos horram de serho, tenim obligacio de comptarlo entre les nostres glories Cathalanes. Y si del que escrich se altera, o me hix algu altres, dient. Com me so gosat determinar à ferlo Cathala, si lo Doctor Gonçalo Illescas, Esteue Garibay, y Antoni Viladamor, auent feta mencio de aquesta diuersitat de opinions nos son gosats determinar. Dich y responch. Esserme determinat ferlo Tarragones: no de la ciutat de Tarragona, sino de la Prouincia, que vuy abreuiada en sola Cathalunya regonex aquella ciutat per Metropolitana. Y per en asso presupoch primer: no auer jo sabut veure alguna raho en algu dels escriptors, q̃ fan à sanct Damaso de Gumera, o de Madrit, ab la qual me hayan volgut posar causa denant los vlls, per ferme aparexer, que fos de alli. Y si jo la tinch, mes facil sera de creurer fos Cathala, que Portuges, o Castella.

Equilin. lib. 2. cap. 56. Taraf. c. 80. Goes, en la geneal. Garci. gene. S. Antor. tit. 9. ca. 2. imp. Marian. lib. 4. cap. 18. Castill. lib. 1. c. 1. de la hist. gnal. de sant Doming. Sabelic. ene. 7. lib. 8. Beu. p. 1. c. 25 Garib. lib. 3. cap. 52.

Digitized by Google

Segonament es de saber: que entre nosaltres matexos, los Cathalans, estam en diuisio, sobre aueriguar, si sanct Damaso fonch natural de la ciutat y camp de Tarragona, o del Empurda: de vn lloch anomenat Argelaguer, à mija llegua de Besalu. Y fos de aqui, o de alli sempre seria Cathala. Y si Cathala Tarragones per la Prouincia, com diu Pere Anton Beuter. Que axi pens auerse de entendrer les sues paraules, no de la ciutat, sino de la Prouincia: o del camp de Tarragona, per lo que los Tarragonesos tenen vn poble ques diu Argelaguer: y axi pretenen, que sanct Damaso era de alli, y no del de Empurda.

Los Empurdanesos poden allegar contra la pretencio dels Tarragonesos: la autoritat de Nicolao Spinola: en vna oracio, que feu lo dia de sanct Luch en la Schola de la Vniuersitat de Barcelona. Ab la qual fa à sanct Damaso Argelagues del Empurda. Era Spinola Patricio Genoues, y per ses lletres tant excellent com auem vist en diuersos actes publichs: axi en les sciencies de la sancta Theologia, Canones, Leys, Medicina, y Dialectica, cõ Rhetorica, que aparexia mes monstruositat, que cosa humana. Y axi no te necessitat de mes commendacio: puix lo auem vist y conegut en la Vniuersitat de Barcelona. Tambe los Empurdanesos allegan per sa part, moltas cosas de antiga tradicio. Y entre altres testimonis ab que volen prouar asso: amostran en la Isglesia de sancta Maria major de la Vila de Basalu, vn tros de la sancta Vera Creu, casi de vn palm de llargaria fet en Creu ab aquesta forma. † De la qual diuhen: que sanct Damaso la auia donada y enuiada à la Isglesia del Argelaguer patria sua, que es alli prop. Y q̃ de alli vingue apres à la Isglesia de sancta Maria: per donacio lin feren los Comtes de Besalu. Que si Deu es seruit arribem à aquell temps dirẽ alguna cosa en aquest proposit. Amostran tambe alli vna Caxa ab la qual diuhen vingue de Roma la dita sancta Vera Creu. Mes auant en Argelaguer de Besalu en lo Empurda, mostran vna casa, y Molins, que vuy possehexen los Montpalaus. Y diuhen: eran de sanct Damaso. Y que axi han oyt à dir à sos pares, ho auian entes sempre à comptar à sos antepassats. Y totas aquestas cosas apar tenen fonament ab la escriptura, que diu lo pare fra Antoni Vicens Domenech, Dome. li. 2. à 3. de Marg. ne feu Ioan Rocha natural del Palau, Bisbat de Gerona, qui estigue molt temps en Roma, y aserex: que alli ho auia llegit. Pero perque aquestas cosas de tradicio molts les posan en dubte, y lo Ioan Rocha per no allegar lloch cert ahont ho legi, no te molta autoritat, nom fora jo determinat ab asso assoles, sino agues vist: que lo Breuiari vell de Barcelona escriu, en las [illegible] de la festa de aquest sanct, les seguents paraules. *Damasus Papa natione Hispanus, ex agro Emporitano, Citerioris Hispaniæ, &c.* Es à saber. Que sanct Damaso era de nacio Espanyol del camp, o partida de terra, ques diu Empurda: de la Citerior Espanya. Y Antonio Geraldino Protonotari Apostolich diu. Que sanct Damaso fonch Cathala, del lloch del Argeleguer. De hont apar estiga bastantment fundada la intencio dels de Empurda: y entes lo pensament de Pere Anton Beuter, que era ferlo de la Prouincia Tarragonesa, que es la Citerior, y no de la matexa ciutat de Tarragona. Y per conceguent no tenint causa per auer de confedir, que sanct Damaso fos de Gumera, o de Madrid, y ha aguda raho de parlar de ell en esta nostra Coronica. Y axi ne escriure en lo capitol prop seguent.

Capitol. XV. De la vida, y obres senyalades del Papa sanct Damaso.

Enint à sanct Damaso Papa per Cathala, y Tarragones, per ser de la Prouincia Citerior, que vuy es Cathalunya: o per ser del Argelaguer del Camp de Tarragona, o del altre Argelaguer de Empurda, que es lo mes cert: dire succintament lo que de ell trobe poder escriurer al nostre proposit. Y primerament relatare lo que diu lo vulgo Empurdanes, y apres lo quens han dexat escrit molts homens sanct, doctes, y altres de molta erudicio y doctrina.

Digitized by Google

doctrina. Axi que comunament diu lo vulgo que sanct Damaso era fill de vn pobre Moliner, que tenia aquells Molins, que en lo capitol passat he dit esser auuy dels Montpalaus. Y que essent estudiant anà à Roma, dexant altre germa en casa ab lo offici de Moliner. Y que per sos dias y graus vingue à ser Papa: y com son germa ho sabe anà à Roma per visitarlo. Alguns quel veren, y entengueren era germa del Papa, pençantne fer gran pler al sanct Pontifice, y volent guanyar la amistat del germa, li mudaren les robes y vestits, que aportaua, en abillaments bõs, y honrrats, pera que ab ells entras deuant lo Papa. Pero Damaso com lo veu axi, per mostrar estaua desapegat de la vanitat del mon, feu com qui no conexia à son germa. Y per mes li feu recordar cosas de la puericia, mes lo sanct lo dissimulaua. Y à la fi sel feu lleuar de dauant. Los quel auian vestit, com veren asso, començaren à burlar de ell, y lleuarli lo que li auian donat. Quant lo sanct sabe que son germa estaua ab la primera vestidura, feu sel venir deuant: y à les hores diguè que de aquella manera lo conexia molt be. Donant exemple ab asso als que vuy subitament de poch son molt: que nos desconegan, ans sempre reconegan lo que son estats, y estimen à ses parents pobres. Lo be que à aquest li vingue de anar à veurer à sanct Damaso fonch: que li donà del què tenia per comprar aquells Molins, que abans ell y son pare auian tingut sols per arrendament. Y axi los resta dirse vuy los Molins de sanct Damaso. Remedial en fi, y nol enriqui, de bens de la Isglesia, ni li feu mudar estament. Feuse venir sanct Damaso à sa mara, y à vna germana en Roma: y estigueren ab ell tant quant visqueren. Y si be lo principi de aquest discurs no te altre fonament que la tradicio, lo vltim dell, es conforme ab lo que direm baix en la mort de aquest sanct: que fonch soterrat en companyia de sa mara, y sa germana. Y dit asso axi, anem al que diuhen los que de ell han escrit. En lo qual discurs seguirem los citats en lo presedent capitol, y al matex sanct Hieronym ja allegat: be que en diferent lloch dels passats. Tambe seguirem à Genandio, al Volum dels Concilis Generals, lo Martyrologi Romà de Papa Gregori tretze, y alli Cæsar Baronio, al Breuiari Romà de Papa Pio quint y al mestre Alonço Ciaconi en la sua Pontifical: ordint de tots ells la tela desta manera.

Cenand. de viris illust. Confi. vol. 1. Marty. à 12. de Dezemb.

Hieron. de viris illus. & ad Desideri.

Era sanct Damaso fill de Antoni, o Antonino. Y desde la puericia criat ab tanta virtut y castimonia: que si crehem à sanct Hieronym conseruà perpetua Virginitat. Y axi en la Epistola. 30. li diu Doctor Verge de la Isglesia Verge. Fonament de totas las virtuts, or preciosissim ab que se engastan totas las altres precioses joyes de honor y bons costums. Per la qual puresa alcançà la claredat del esperit: y de ella la del enteniment: tingue graus: arriba à Roma, fonch ordenat: y essent de edat de 62. anys mort Papa Libero, fonch Elet Papa en cõpetencia de Vrsino. Lo qual en cara que no fos Elet canonicament se tingue alguns dies per Papa. Passaren algunes dades y preses, sobre de asso, y vinguè la cosa à tant mal punt, que tras grans aualots se seguiren colps de armas. Dels quals moriren alguns: y no pochs. Perque escriu Amiano Marcellino, que vn dia se trobaren cẽt trenta set cossos morts en vna Isglesia en la qual se era fet fort Vrsino. Y à la fi auent porfiat Vrsino sis, o set dies, renuncià la pretencio que tenia y restà en lo Pontificat lo llegitim Papa sanct Damaso.

Marcel. li. 27.

Y com Deu nostre Senyor per prouar los seus Elets los sol donar treballs, permete per gloria sua, abono y honrra del sanct, que certs emulos seus se alçasen cõtra de ell, y l perseguissen, possant li vn fals testimoni: ab lo qual lo acusaren de adulteri. Iustificas lo sanct Pontifice en vn Cõcili de quoranta quatre Bisbes, ques juntaren en Roma. Y amostrada sa innocencia, vista la veritat, y que era manifesta calumnia, fonch declarat absolt del que lo acusauan: com de la declaracio consta en lo Decret de Gracià. Y Concordio, y Calixto Diacas, qui falçament lo auian acusat, foren condemnats, y llançats de la Isglesia. Y escriu Platina: que à ses hores tingue principi en la Isglesia la lley, y pena que vuy dihem de Talio, que

Can. nos si. 2. q. 6.

Plat. in vit. Pontif.

Digitized by Google

es posada contra los falços accusadors. Y es axi la veritat, com costa del Decret de Gracià.

Can. calumniator. 2. q. 3

Assossegades les coses, entengue Damaso en lo aument del culto Diuino, y ordenança del gouern espiritual del poble Christia. Y per asso edificà dos Isgleses en Roma: vna prop del Theatro: altra, en la via Ardeatina y Platonica. Ahont algun temps estigueren les reliquies dels Apostols sanct Pere, y sanct Pau. Los sepulcres dels quals ornà ab molt sonoros, y delicats verços, que ell matex compongue: per memoria dels posteros, en los temps esdeuenidors. Tenia cõ diu sanct Hieronym, gran ingeni en metrificar, è compondrer verços. Y axi compongue moltes coses en breu verç. Edificà la Isgleia de sanct Lorens prop lo Theatro de Pompeyo: y dotala de vna patena de argent, que pesa ua vint lliures: y de vnes armes de argent quen pesauan quinze: de vna taça, o copa del matex, ben obrada de relleus, vistosa de molta grauadura, y de pes de deu lliuras. Tambe per dotarla dita Isgleia dona vnas sabates, o escarpins (que deuiã ser de son Pontifical) que pesauan sinch lliures de argẽt. Donali sinch corones de argẽt, y vnes cases, que estauan junt à la matexa Isgleia, y dos camps anomenats Papiriano, y Antoniano. Y finalment la dotà de vns Banys, que estauan prop de la matexa Isgleia.

Hierom. de viris illust.

Poch apres que Damaso fonch en lo Pontificat feu Præsbytero, o Cardenal al gran Doctor mon pare sanct Hieronym. Y prenguel per secretari. Ab la sanctedat y erudicio del qual, anaren totes les coses de Damaso ben guiades. Y de tant bona eleccio, de tal ministre per à sos secrets feta se veu qual era Damaso. Que eligia sauis, perfets, y no aduladors consellers.

Mandà Damaso ajuntar en son temps alguns Concilis, per reparacio, y direccio del estat de la Isgleia, contra algunes Heretgias que estauan arraeladas en la vinya del Senyor: y altras, que anauan pululant en aquell tẽps. Dels quals Concilis fonch celebrat lo hu en Aquileya. En lo qual se trobaren vint y sis Bisbes, y onze Præsbyteros. Lo altre se juntà en la ciutat de Constantinoble, que fonch lo primer dels celebrats en ella, y hu dels quatre Generals, y de la matexa autoritat que lo Niceno. Y en ell entreuingueren cent sinquanta Bisbes: com se llig en lo Volum primer dels Concilis Generals. Apres al cap de algun temps manà Damaso ajuntar altre Concili en la ciutat de Valencia de França: en lo qual se trobaren congregats vint y vn Bisbe. Y en lo any 169. ne ajunta altre de 90. Bisbes.

No content Damaso de aquest sol cuydado pastoral en la vniuerçal Isgleia, lo tingue de moltes en particular. Escriuint diferents Epistoles, Decretals à diuersos Prælats, sobre varias cosas, concernents y tocants lo bon estat de la Isgleia, y vnio en la fè Sãcta, y Orthodoxa. Y axi àla salut de les animes. Y la primera escrigue à Paulino Bisbe de Antiochia. Y la segona per al gran Doctor sanct Hieronym mon pare y patro. Y no puch dexar de referir lo, que aquesta contè: per ques veya lo gran be, decoro, y vs del culto Diuino, que per son medi en la Isgleia se començà, y de à les hores ença ha restat en ella.

En effecte ab dita Epistola se dolia Damaso, que per no entendrer en la Isgleia Latina la llengua Grega (en la qual per los setanta interptetes era estat traduyt lo llibre del Psaltiri de Dauid) nos podian cantar los Psalms. Y axi hi auia tanta penuria de Psalmodia y cant, que en los dias dels Diumenges nos podian recitar sino vna Epistola del Apostol, vn Capitol del sanct Euangeli, y noy auia Psalms, Cantichs, ni Hymnes. Y perço pregà, à Hieronym, que per Bonifaci Præsbytero, que per asso expressament ab la carta li enuià, li plagues, donarli noticia de dites coses. Respongueli Hieronym, enuiant la traduccio dels Psalms, que li demanaua: y supplical, que de dia, y de nit, ço es, compartit en offici Matutinal, per los nocturnos, y en lo diurno, per ses hores Canoniques, lo fes cantar à dos cors en la sua Sede. Pregal tambe, ques seruis manar: se cantas en la fi de cada Psalm, lo Gloria Patri, &c. que per asso ell auia composts, y axi matex lo pregà, que sempre ques cãtas, se repetis y cantas lo Aleluya. Y de aqui

qui

Digitized by Google

qui han restat a la santa Iglesia, aquestas pusitues obseruacions, fins al dia de vuy vsades: à gloria del Senyor, y honor de Cathalunya: que vn pontifice Cathala sia estat lo que per consell de Hieronym feu tants sagrats estatuts, y sanctes ordinacions.

De les altres epistoles, que he dexades: la tercera fòch enuiada à Esteue, y altres Bisbes, que estauan congregats en Africa. La quarta à Prospero Bisbe de Numidia y à altres alli congregats. La sinquena als Bisbes de Illirico. Y la sisena als Bisbes de Italia. Tots los quals Concilis, y Epistoles se troban en lo sobredit primer volum dels Concilis. Alguns altres fragments de Epistolas de aquest sanct Pontifice se troban en lo cos del Dret Canonich refereisch me alli per als curiosos.

Can. calum. can. siquis Episcopum 2.q.3.can. Viloatores. 25. quest. 1.

Tras de asso auent escrit sanct Damaso lo q̃ per via de auctoritat y doctrina conuenia: perque las vidas exẽplars mouhen los animos a la immitacio de la virtut, y axi no faltas ala Iglesia, ames dela doctrina lo exemple: escrigue las vides dels Papas sos antepassats y predecessors. Y dedicà, o enuià aquella obra al pare sanct Hieronym. Y vist quant be auia rehexit la traduccio que sanct Hieronym auia feta del Psaltiri de Dauid, li mana traduhis de Hebreu en Lati tota la sagrada escriptura, que vuy diem Biblia. Y asso feu, segons diu Platina, perque com en la Iglesia sols se tenia la versio dels setanta Interpretes, en las Iglesias de França, se llegia molt corruptament. Y aquesta versio antiga Latina ha vsada, y usa, y te per authẽtica la Iglesia Romana. Y lo sagrat Concili de Trento la ha confirmada per tal, ab clausula irritant qualseuol altra versio: com en la Sessio quarta de aquesta sancta Synodo se pot veurer.

Sessi. 4. decret de canonicis escrip. & decre. de editione & vsu. sac. lib. 1

Ordenà aquest sanct Pontifice en la Iglesia del Senyor, que lo Sacerdot ans de començar lo sanct sacrifici dela Missa, fes, o digues la Confessio: conforme vuy encara se obserua. Y auent celebrats, o conferits diuerses vegades los sagrats Ecclesiastichs ordens, auent gouernada la Iglesia per espay, y temps de denou anys, mori als onze de Dezembre del any de nostre Senyor trescents vuytanta tres, segons Mariano Scoto, o en lo any trescets vuytanta set, segons Prospero. Ambrosi de Morales y Viladamor diuhẽ: mori en lo any trescẽts vuytanta vuyt. Y perço en la concurrencia de aquest temps auem posades epilogades totes les coses, que de dll se deuian escriurer. Be se que si es verdader lo compte de la data del any de la Epistola del Papa Cyriaco à Himerio Archabisbe de Tarragona, de qui prest dire en lo capitol seguẽt: en tal cas lo compte de Scoto seria lo mes cert. Enfi la diuersitat dels comptes nos podria causar alguna incertitut: pero no carregarme culpa, si he posat à Damaso en vn temps, y no en altre.

Era sanct Damaso quant mori de edat de casi vuytanta anys com diu sanct Hieronym. Y perque la mort fonch conforme la vida auia tinguda: meresque esser posat en lo Cathalago y numero dels sancts: premiat en lo Cel, y venerat en la terra. Fonch sepultat segons diu Platina, en la via Ardentina, ab sa mare y sa germana: los noms deles quals fins vuy jo no se. Basta que de aqui se trau: que deuian ellas esser anades à Roma, y estat alli ab ell, mentres visqueren com dalt he dit.

Goses Cathalunya, y entre les sues glories, faça la husana aquesta: de auer tingut vn fill, Summo Pontifice: q̃ no sols fonch sanct, pero donà cami als sancts, y horna de tantas maneras (com he dit) à la sua Esposa.

Cap. XVI. Com Himerio Archabisbe de Tarragona escrigue al Papa sanct Damaso, y lo que per mort de aquell li restongue lo Papa Cyricio.

SI los Emperadors Romans auiã procurat tornar la ciutat de Tarragona (apres de reparada, o reedificada de la destruccio feta per los Alemanys) en la magestat antiga en lo temporal, com verem en lo llibre quart en lo capitol sinquanta nou, sexanta vuyt y sexanta nou, y en aquest llibre sinque, capitols sis, set y deu: no se oblidaren los faels Christians, y sancts Põtifices, restituhirli la Primacia y dignitat, que abans tenia. Hauem vist ja asso plenament en lo capitol 4. en las actas del sanct

Digitized by Google

Concili Illiberitano: cõ li fonch restituyda la Sede Metropolitana. Y resultarà del present capitol. En lo qual hauem de parlar del primer Archabisbe, que seguè en ella apres de restituyda la pau vniuersal a la Isglesia. Anomenauas aquest Pontifice Himerio, o Aumerio, o Cumerio: q̃ de totes maneres lo he trobat anomenat per diuersos auctors: resultant dells esser vn matex home. Lo qual per aquesta temporada tenia la Primacia y Pontificat de la dita ciutat y Prouincia: com se proua ab lo matex discurs, que en la narracio de la sua Historia aportarem: treta de vna epistola que prest juntament ab altres autors se allegarà.

Aquest Archabisbe Himerio, tenint algunas dificultats, y casos graues en la cura de son Pontificat, y salut de les ouelles: sabent que totes les influencies deuhen baxar al cos de la Isglesia, de son cap, que es Christo: lo Vicari del qual en la terra es lo Romano Pontifice: per donar remey salutifero à la flaqueza dels membres de sa Prouincia, escrigue vna carta al sanct Põtifice de Roma Damaso Papa: enuiantla per vn Præsbytero anomenat Basià. Y ab ella li consultà quinze dificultats que tenia, y dex de escriurer, per ser cosas mes de Scholas, que de Coronicas. Basta saber eran en extirpacio de vicis, y pecats, y reformacio del estat Ecclesiastich: y dels seculars, qui encara viuian ab molta part de bestialitat Gentilica.

Enuiat Basià ab aquesta carta de Himerio: quant arribà en Roma trobà, que era mort alguns dias abans lo sanct Papa Damaso: aqui ell lo auia remes. Pero cõ sabia que los negocis venian à ser consultats ab la carta, eran de la Sede: y no particulars de Damaso: dona Basià aquella carta à Syricio successor de sanct Damaso. Lo qual vista la carta, respõgue à ella, per lo matex Basià: decidint los dubtes que Himerio ab la sua carta auia enuiats à cõsultar. Y entre ells ordenà, y decidi: que los Ecclesiastichs no fossen casats: encomanantlos encaridament la continencia. Y si be ho aduertim, trobam de aqui lo estat Ecclesiastich molt reformat: perque ja enlo Concili Illiberitano verem estatuhit, que los capellans se abstinguessen de tenir ajuntament ab ses mullers: y ara ja del tot restà prohibit esser casats. Y notes asso per al proposit, que en altro lloch direm.

Dalt c.3.

Decidits tots aq̃lls dubtes de la consulta, fonch despedida la Decretal epistola de Syricio pera Himerio, à tres dels Idus de Febrer, en lo Consulat de Arcadio, y Bautonio: segons se llig estesament en lo volum primer dels Concilis Generals. Y explicas alli: que aquestos foren Consuls en lo any trescents vuytãta tres de Christo, segons lo compte de Dionysio. Si be lo pare Ioan Mariana y Baronio diuhen en lo any trescents vuytanta sinch: quens fan aportar dos anys de diferencia. Y Don Ioan Teres, que en nostres dies es mort Archabisbe de Tarragona, en lo Cathalago dels Archabisbes sos predecessors, que posà en la compilacio feu de les Constitucions Prouincials, concordà ab Mariana: en que la dita epistola fonch dada en lo Consulat de Arcadio y Bautonio, en lo any tres cents vnytanta sinch. En effecte ella fonch en los primers temps del Pontificat de Syricio, y circumferencia de aquest temps.

Ma.l.4.c.20

Los qui no tindran lo volum dels Concilis, per veurer originalmẽt tot asso, que assi tinch dit, com lo matex Syricio fa mẽcio de la carta escrigue Himerio à Damaso, y que per mort de aquell ague ell de respondrer: si son Canonistas vejan lo Decret que cõpilà Gracià, y trobaran molts fragments de aquesta epistola Decretal. Los no Canonistas, vejan los Cathalagos dels Archabisbes, que van en las compilacions de Constitucions de Tarragona, fetas per los Archabisbes Dõ Hieronym de Oria, Don Antoni Agusti y Don Ioan Teres: y tambe à Pere Anton Beuter y à Esteue Garibay. Sabuda la resposta ques feu à Himerio, no sabem la execucio que tingue aquella Decretal. Si be es de creurer: que qui era estat tant diligent en sercar la medicina, vsaria de ella, posant en execuçio la declaracio de aquells casos, feta per lo Summo Pontifice. Majormẽt puix tingue temps. Perque visque fins prop del any trescents noranta: en lo qual trobarem fonch elligit Archabisbe de Tarragona Nicomerio successor seu. Del qual

Can. ratione de consecr. dist. 4. Can. de cõiugali. 27. q. 2. Can. de his. 33. q. 2 Can. plurimos. Can. qui aliquan. dist. 82. Can. quodcunq. 77. dis. Can. quiquis. 54. dist. Can. fæminas. 81. d. Can. illud. Can. quicunque dist. 50. Beu. p. 1. c. 27 Gar. l. 7. 55.

Digitized by Google

qual per ara no tenim altra cosa mes que dir, sino passar à altras succesos de la corrent temporada.

Cap. XVII. De sanct Pacia Bisbe de Barcelona, obras que escriguè, y deuocio li tenen los Barcelonesos.

GLoriosa y husana esta Cathalũya per les coses, que de ella tenim escrites en los tres precedẽts capitols, y ab molta raho: per lo que en ells auem vist. Pero no menys ho deu estar per lo que en lo present se escriura. Y pera millor entrar en asso: reduescas a la memoria lo lector: que seguint à Esteue Garibay y à Ioan Vaseo, tinch dit en lo capitol noue, cõ enla circũferencia del any trescents sinquanta, comensà à florir y estendres la fama de las lletras, y sanctedat de Pacia Bisbe de Barcelona. Venint apres lo temps en que estaua ab major feruor la sanctedat sua, y tenia lo Pontificat de dita ciutat, sera raho detenirnos vn poch, en les coses sues. En la relacio de les quals, seguirem ab Bisbe Equilino, Ambrosi de Morales, lo Breuiari vell del Bisbat, lo Martyrologi Romà, y sobre de ell à Cæsar Baronio, à Damia Goes, à Garibay, al Canonge Tarafa, axi en la sua Anacephaleasis dels Reys de Espanya, com enlas vidas dels Pontifices de Barcelona: à Pere Miquel Carbonell en lo seu Cathalago dels Bisbes, y lo altre Cathalago del Archiu del Capitol de dita ciutat: à Ioan Mariana, y à vn Sanctoral vell en pregami manuscripto, que esta en la llibreria de la Seu de Barcelona. Los quals auent de tractar de la vida de aquest sanct, tots seguexen lo testimoni del pare sanct Hieronym. Que per sa sanctedat, y esserli contempora, lo degue conexer: o almenys tenir bastant noticia de ell. No sabem de ahont era natural S. Pacià, ni cosa de sos pares. Que pera Sacerdots y Põtifices axi auian de ser tots: com Melchisedech. Sols se compren, que en la puericia li feren professar lletres y sciencies sagrades: puix apres en ellas vingue à ser tant perfet. Son estat primer foch de Laych y casat. Y desa llegitima muller tingue vn fill, anomenat Lucio Dexter: com veurem en lo capitol. 19. Morta la muller, prengue per espos a la Iglesia. En la qual feu grandissims profits, en lo estat de Confessor. Tant: que meresque nom de gran Cõfessor. Y axi lo Registre de las Taulas de Ptholomeo, parlant de Barcelona, y fent mẽcio de son Bisbe Pacià, li diu: gran confessor de Deu. Feuli lo Senyor gracia de veurer en sancta vellesa, y casta vida. Fonch escriptor Ecclesiastich de molta eloquencia. Y escriguè varias obras: de las quals sen troban pocas. Es à saber: duas epistolas à Symphroniano, en las quals se disputa y tracta de Catholico nomine, y donà la raho, que prest veurem. La segona obra es vna amonestacio à penitencia: y la tercera, vn tractat contra la Heretgia dels Nouatianos. Ab lo qual, y ab sa exemplar sanctedat, fonch açot dels sequasses de aquella secta maluada. De tal manera, que meresque renõ de oppugnador dels Nouatians: Com aquest renom li donà March Antoni Sabellich. Y la vltima obra ques troba de sanct Pacia es vn tractat del Sacrament del Baptisme. Les quals quatre obres he jo vistes y llegides en lo segon tomo de la Bibliotheca Sãctorum, de las llibrerias del Real Conuent de sanct Hieronym de la Vall de Murtra, ferca à dos lleguetes de Barcelona: y enla del celebre conuent de sancta Catherina martyr, dels Pares Predicadors de la matexa ciutat. Y alli las podran veurer los lliterats: y per als no tals dire molt prest alguna cosa: perque sapiã la gran doctrina y fe de aquest sanct. Pero vull notar: que tambe he llegit à fra Esteue de Salazar, en los discursos, que fa sobre del Credo, ahont diu: que escrigue S. Pacià vn llibre, contra los heretges Donatistas: lo qual no he pogut trobar. Y abans de passar mes auant en asso, tambe estara en son lloch aduertir la occasio, que tingue Pacià de escriurer à Symphroniano: y alguna cosa del que li escriguè. Y asso tant lleugerament, q̃ no sera tocar, ni disputar cosa de escholes, sino passar per la superficie del pertanyent à Historia: trahentho tot de la matexa epistola de Pacià, per al dit Symphroniano. Y per asso es de saber: que Symphroniano per vn home propri criat seu: escrigue vna carta al sanct Bisbe Pacia: ab la qual deya. Que ell auia

B. Equil. l. 3. c. 183. Mo. l. 10. c. 42 Breuiari de Barcelona, y Martyro. a 9 de Mars. Goes, en la sua Espanya. Ga. l. 7. c. 49.

Mar. l. 4. c. 17 Sanctor. en la Selu. 16.

Hierony. de Scrip. Eccle. seu viris ill.

Sabel. Enei. 7. lib. 9.

Salazar dife. 16. c. 2.

Digitized by Google

auia cõsulta ob molts, y may auia pogut trobar, qui li persuadis, perq̃ molts Christians se feyan anomenar Catholichs: y de ahont los venia tenir aquest renom. Y Pacià respondrer, duplica Symphroniano en escriurer dins espay de quoranta dies. Y ab lo q̃ lo sanct li respon se veu: que Symphroniano quant rescrigue se quexà de algunes coses del sanct. Y entre altres de que ab la sua Epistola lo agues tractat de Nouacia. Dela qual quexa tragueu lo sanct vna correccio brauissima, contra del matex querellant. Dientli: que puix se afrontaua y tenia vergonya del nom, algũ mal deuia tenir en si la causa: exortantlo à dexar aquella pessima secta, y viurer en la vnio de la Isglesia. Y asso quant à aquesta obra.

De laltre tractat que escrigue del Sacrament de la Pænitencia, y quãt a les altres: de les paraules, que diu lo matex S. Pacià se cõpren: quel escrigue perals seus Sacerdots, y Feligreses. Instituint als vns, per conexer la qualitat dels pecats, segõs lo modo: y reprenent als altres, que per vergonya callan, y no gosan confessar ses culpes: y als que apres de auer confessat no volen rebrer la salutifera purga de la Penitencia. Declarãt tambe, la pena, que esta aparellada per als impenitents, o negligents en ella: y qual corona y premi, se espera, perals que purgan la conciencia, ab la recta y integra confessio, y plena satisfaccio de ses culpes. Es tractat verdaderament de grã doctrina, vtilitat, y de molta consolacio.

Escrigue mes auãt Pacià lo tractat del Sacrament del Baptisme: per als seus matexos Sacerdots. Dexant ara lo tractat cõtra los Nouacians, que es cert lo escrigue en confutacio de aquells, y de llur secta. Y lo que ab aquest tractat del Baptisme pretengue, fonch cumplir (com diu ell matex) en la cura que de ells tenia. La qual lo estimulaua à ensenyarlos la grandeza de tal Sacrament, la regeneracio Espiritual ques fa ab aquell lauacro: y cõ per ell resuscitam de mort eterna, pera vida sens fi. Y asso es sumariament lo ques pot dir, del que contenen les sues obres que jo he vistes.

Passant à altres coses de aquest sanct Pontifice, es de saber. Que en lo seu tẽps era la ciutat de Barcelona molt poblada, y abundaua de habitants y vehins en grã manera: com se proua, no sols del q̃ tinch dit dalt en altre lloch, parlant de quant rebè augment ab la destruccio de Tarra- Lib. 4. c. 53. y 70.

gona:

Digitized by Google

gona: pero encara de la primera de las dites epistolas de Pacià à Symphroniano. Ahont parlant de la dita ciutat li diu: populosa ciutat. Y axi, com quant les ciutats son majors, y mes populoses, major sia lo treball del Pontifice y curat de les animes, no li faltaren en lo seu Pontificat moltes occupacions en negocis de la Religio Catholica, que pogue molt be dir lo que ell escriu en la sua segona epistola: que foren grans los cuydados y occupacions, que tingue sobre la dita cura. Per quant, encara que ell no especifique quines eran las que li impedian la quietut, y sociego: tota via se enten be, deuian ser tribulacios Espirituals, y tempestats, que feyan fluctuar la nau de la sua Iglesia. Perque diu ell matex en la primera de las sobredites Epistoles: que entrant ell en la sua populosa ciutat, en aquell matex dia, trobant en ella Marcionitas, Appollinariacos, Cathaphrigas, Nouacians, y altres consemblants heretges, que tots se feyan anomenar Christians, no sabia ab quin cognom agues coneguts los de la sua Plebe, sino perque se anomenauan Catholichs. De manera ques veu de aqui: que en lo Pontificat de sanct Pacià, y ague en la sua y nostra ciutat grans insults de enemichs de la Religio Catholica: ques verē en ella moltas Scismas, Scisuras y tribulacions, que causaren al sanct Pontifice Pacià, prou pesada carrega, grans occupacios, y occasions de aprofitarse en seruey del Senyor, apartant les sues ouelles del mal past de las hereticas y falças doctrinas de tāts Apostatas dela Religio Christiana, com hi auia: aportantles als abūdosos camps de la verdadera fè, donant los past salutifero en la vnio de la sancta Iglesia Catholica Romana. Y tambe se veu de aqui: quanta necessitat tenia Barcelona de tal Pontifice: y quant bo es Deu, qui ley donà, qual en tal temps lo auia de menester.

Auent sostinguts sanct Pacià tants treballs, com se pot pensar li donarian tantas y tals heretgias: hauent reprimides aquellas ab la virtut, y confutades ab la doctrina: meritament tingue lo nom que dalt li auem donat de gran confessor. Y vltra de asso dignament lo merex de Doctor de la Iglesia. Y axi la Iglesia vella, lo posaua en lo numero y Cathalago dels Doctors. Y la de Barcelona li feya offici de comu dels Doctors: com se veu en lo Sanctoral de la llibreria de la sancta Seu de Barcelona: y enlo Breuiari vell del Bisbat, en la Oracio de la sua festiuitat, li dona titol de Doctor.

Mori aquest sanct ja carregat de santa vellesa als nou de Marts, en temps del Imperi de Theodosi: segons diu sanct Hieronym. Y escriu Iacobo Bergomense: que viuia encara en lo any quatrecēts y sinch. Altres digueren, viscuè fins al any quatre cents y onze. Los Episcopologis dels Archius Real, y Capitular de Barcelona, diuhen: que mori en lo any trescents noranta y nou. Y si Vaseo com lo posa (com auem dit) en lo any trescents sinquanta no erra: podriam de aqui inferir: que S. Pacià tingue de Pontificat, sinquāta sinch anys, si seguim lo primer compte: y si lo segon, sexanta y hu: y si lo ters, quoranta y nou: que de qualseuol manera seria estat, vn bell, y felicisim temps de Pontificat. Pero jo pera mi tinch per dificil de creurer à qualseuol de aquestos comptes. Y axi matex al que aporta mon pare micer Miquel Pujades, en lo seu tractat de presedencies: que es lo matex, que apres ha aportat fra Antoni Vicens Domenechi dient: que mori sanct Pacià en lo any de Christo, trescents noranta y vuyt. Perque exeptat Tarafa, tots los qui escriuhen de aquest sanct concordan, ab lo que diu S. Hieronym: que mori Pacià en temps de Theodosi primer. Y aquest Emperador mori ja enlo any trescents noranta sinch, o al mes fort en noranta set, com bax veurem. Y axi, o sanct Pacià no podia morir en temps de Theodosi com diu S. Hieronym (que es de dificil negar, puix viuia en aquest temps) o no pogue arribar al any trescents norāta vuyt, ni en norāta nou: y axi menys en quatre cents y sinch, ni en quatre cents y onze. Altra raho tambe me força à no seguir los dits comptes: y es. Que com bax veurem parlant del Bisbe Marciano, o Marti, succesor de S. Pacià, aquell era ja mort en lo any tres cents noranta quatre, y entrat en lo Pontificat altre Bisbe anomenat Olympio.

Bergo. l. 9.

Pujad. p. 2.

Dome. l. 1. 9. de Mars. 1

Taraf. c. 18. Anace. Hist.

Cap. 4.

Y axi

Digitized by Google

Y axi no te lloch de arribar tant ença la vida del nostre S. Bisbe. Ans be es molt posible, que fos ja mort en lo any 392. de Christo nostre Senyor, com vol lo pare mestre Francisco Diago. Y del vn compte y altre, se inferex clara y manifesta resolucio: de que se enganyà lo Canonje Tarafa, en posar à sanct Pacià en la temporada y vida del Rey Alarich Got. Y que no es estat desuiarse molt de la verdadera temporada, posarlo en la circumferencia que va desde l any. 382. en que he dexat de parlar del Emperador Theodosi elegit per socio de Gracià y Valentinià, fins al any 387. quel tornarèm à pendrer en lo capitol seguent: puix en aquest temps estaua lo sanct en la flor de les sues virtuts, aparellant lo gra que apres de mort auia de pujar als graners y aduanas del Cel.

Dia. l. 1. c. 12.

Mort lo sanct Bisbe Pacià, conexèt los Barcelonesos fills seus quant gran pare y aduocat tenen en la cort Cælestial, quals son los seus merits, y que tant es lo que li deuhè: desde inmemorial temps han procurat venerat y seruirlo ab sacrificis y culto deguts a la sua sanctedat, mostrantseli agrahits y deuots. Conforme de tot donan bastant testimoni las Aras de las antiquissimas capellas y retaules, erigits en en los seus honor y inuocacio en las Isglesias Cathedral, y dels inuencibles martyr Iust y Pastor: ab sos Præsbyterats y capellanias fundadas y dotadas de competèts fruyts y rèdas, per sustètar lo culto del S. en cãtar y publicar los seus Hymnes y infinides alabances. Solemnizauan los antichs annualmèt à nou de Mars (com vuy se celebra) la commemoracio de aquest sanct Pontifice ab festa doble menor: collecta y lo demes del comu de Doctors Põtifices y Confessors. Com consta del Breuiari vell, y Sanctorals vells del Cor de la Seu de Barcelona, recondits en la llibreria de aquesta Isglesia. Apres augmentant se la deuocio, aguda alguna noticia de les sues sanctes reliquies (q̃ per pecats dels homens estauan ocultades) feta alguna experiencia de ellas y altres diligencies als 3. de Iuny 1593. per lo Bisbe Don Ioan Dimas Loris, digne de perpetua recordacio y memoria: poch apres ell matex instituhi: que totes les Isglesies del Bisbat celebrassen la festiuitat de aquest sanct, ab doble major. Y perque ab particular veneracio fos celebrada magnificament en la sua Cathedral, dota aquella de competents rendes, pera suportar los gastos de tanta solemnitat: lluminaries, y altres cosses per al culto Diuino. Y desdels 9. de Mars 1594. que començà aquesta celebracio, tant quant visque se honrra de Officiar de Pontifical en la sua Isglesia, y Missar en lo altar Major de aquella. Y passant de aquesta miserable vida a la æterna eligi sepultura en la Cathedral en la capella del sanct Prædecessor Bisbe Pacia. En la qual fonch posat, als 12. de Agost 1598. quart dia apres de la sua mort. Y lo seu immediat successor, lo almoyner Don Alonço Coloma, vista la gran deuocio del poble Barcelones, y los merits del S. Pontifice Pacià, conformantse ab les justas peticions del Clero y Poble, en la Synodo celebrada als 12. de Abril 1600. posà la festiuitat del matex sanct baix de præcepte y canonica obseruança, com la del S. Diumenge. Conforme apar ab las Ordinacions y actes de aquella Synodo. Apres lo sanct Pontifice Papa Paulo quint, posant lo sagell en las cosas de la sanctedat del glorios Bisbe Pacià, sub annulo Piscatoris, à 29. de Abril 1608. y tercer del seu Põtificat, cõsedi Iubileu plenissim à tots los fels Christians, qui lo dia de la festa de aquest sanct per temps de set anys visitaran la sua capella en la ciutat de Barcelona, en la Isglesia de sanct Iust y sanct Pastor. En la cort Eccleslastica de Barcelona deuant Don Rafel de Rouirola, Bisbe de la matexa ciutat à instancia del Procurador Fiscal de la propria Cort, y de Don Hieronym Torres, Don Francesch Argensola y de Copons senyor de les Pallargues, Iaume Magarola Mercader, Gabriel Benet Pedrol Apothecari, Miquel Vidal Daguer, Iaume Leopart Boter ciutadans de Barcelona, Obrers de la sobredita Isglesia parroquial de sanct Iust y S. Pastor, als 19. de Octubre 1608. se es començat à fulminar lo proces de la inuẽcio de les venerables reliquies de aquest sanct: en poder de Miquell Viues Notari publich de Barcelona, y escriuà del Vicariat de dita Cort. Esperam ab Deu nostre Senyor

Cons. 5. §. 10 y Const. 24 §. 1.

Digitized by Google

Senyor, se continuarã. Y segons los miracles se multiplicaran, rebixiran la fè y esperança, à gloria y honor de Deu, en reuerencia del sanct, y benefici nostre.

Cap. XVIII. Com fonch mort lo Emperador Gracià, y Theodosi pacificà lo Imperi, fonch excomunicat per sanct Ambros. Y de com morirẽ Himerio Archabisbe de Tarragona, y lo Emperador Valentinià.

Escrit tinch en lo capitol 13. com Theodosi fonch elegit per los Emperadors Gracià y Valentinià segon, y enuiat a las parts de Orient. Y despres ença no auem dit cosa de nostres senyors temporals: que lo estat Eccleſiastich nos auia vn poch entretinguts. Ara tornant à parlar dels sobrenomenats Emperadors, es de saber breument: que com Theodosi fonch enuiat al Orient, restarẽ los dos germãs Gracià y Valentinià en lo Occidẽt: residint en Italia y França, segõs la necessitat deles coses los forçaua. Com escriuhõ tots los citats en lo cap. 13, (q̃ per no enfadar al Lector no repetesch.) Y estant se aqui, esdeuingue: que vn dia, los soldats del exercit de Gracià seli aluorotaren en Frãça, y mataren, com diu Luis Viues, sobre sanct Agusti: o aualotant se aquells, lo mataren sos matexos criats, com volen los altres. Per la qual mort no tenint se per segur Valentinià entre los homicides, fugi à Constantinoble, per valerse de Theodosi, contra Maximo Tyrà. qui auia vrdida la tela y traça de la mort de Gracià. y se era alçat ab Espanya y Frãça. Y à be sia axi: que essent se alçat, y fet Maximo senyor de tota Espanya, apar bi auria alguns infortunis y desdichas en la terra notauia, per no saber cosa, que passas de cert en nostra terra, basta apuntar asso per als bons entenimonts, que podrã conjecturar, en temps de tyrania lo que podia passar per aquella.

Theodosi vist lo que auia succehit, socorregue à Valentinià, y passà en Occident aportant à Valentinià (encara que minyo) en sa companya. Y vencè, y matà al Tyrà, en lo any trescents vuytanta set de Christo nostre senyor, segons Mariano Scoto: o en lo de vuytanta vuyt segons Ambrosi de Morales y Viladamor. Veritat es: que Prosper vol, fos en lo any trescents noranta y hu.

Pacificat lo Imperi Occidental per mort de Maximo, dexant à Valentinià en ell, se tornà Theodosi à Constantinoble. Y de cami li succehi, lo que se escriu auer passat entre ell y S. Ambrosi Archabisbe de Mila: quil tingue y tractà cõ à publich excomunicat, fins que agues feta publica y condigna penitencia de la crueltat auia vsada en la ciutat de Thesalonica. Del quem refereſch al Ambrosi de Morales, à Antoni Viladamor, à sanct Antonino de Florença, à Pere Mexia en la Imperial y à Cæsar Baronio: qui diu auer succehit en lo any 390. de Christo nostre Senyor. Mo. l. 11. c. 45 Vilada. c. 70. S. Antonin. tit. 9. c. 8. in prin. & §. 1.

En aquest matex any mori lo Archabisbe Himerio de Tarragona: de qui tinch escrit en lo cap. 16. Al qual succehi Nicomerio: del qual parlare en lo cap. 26.

Alguns anys apres que Theodosi sen fonch tornat à Constantinoble, succehi. Que Valentinià, en lo any trescents norãta y dos: segons Ambrosi de Morales, Mariano Scoto y Viladamor, o en trescents noranta y quatre, segons Prospero (prosseguint lo que sanct Hieronym dexà en la Coronica de Eusebi) fonch mort, o ell matex se matà en Viena de França, segons originariament ho escriuhen Pau Orosi, Sexto Aurelio Victor y tots los altres assi allegats. Y morint Valentinià sens fills: succehili en lo Imperi Occidental lo matex dit Theodosi qui ja era Emperador en Orient. Tornant se axi ajũtar, lo Oriẽtal ab lo occidental Imperi: segons los ja referits escriptors. Veritat es: que Hartman Schadel posa à Theodosi per successor de Gracià: casi no fent mencio de Valentinià. Y asso apar correspon ga ab lo q̃ escriu Pere Antõ Beuter: diẽt, que Theodosi succehi à Gracià y Valentinià, en lo any trescents vuytanta vuyt. Que segons algũs (com assi auem dit) es lo any en que mori Gracià. Empero, ni Schadel, ni Beuter se poden entendre, sino dela succesio per mort de Gracià: començant desde les hores Theodosi en cõpanya de Valentinia, y ara tot sol. Y axi noy aura contradicio entre los escriptors: si be los volem entendre. Mo. l. 11. c. 45 Scot. Coro. Vilada. c. 71. Oros. li. 7. c. creatus Imp. Theo. Scha. Coro Beu. p. 1. c. 15

Auent

Auent succehit Theodosi en lo Imperi Occidental, y essent axi senyor de Cathalunya, q̃ li estaua subjecta se veu auem tinguda causa de parlar de ell. Y de aqui auant la tindriam major, si sabessem cosa, que satisfes al nostre proposit. Pero puix no lay ha, bastara saber ab breuedat: que auent succehit à Valentinià, ague de passar en Occident, pera assossegar algunes reuoltes q̃e hi auia. Perque en França se era alçat ab nom y titol de Emperador vn home de baix estat, y condicio, a nome nat Eugenio: ab occasio de que Theodosi estaua lluyn, y lo Imperi de Occident estaua sens cap. Y tambe: que Arbogasto (qui era estat cap en la mort de Valentinià, de qui ell era estat capita general) li donaua fauor, y li feya valença. Y axi vingut Theodosi en Ponent, tingue batalla ab Eugenio, y l vencè, prengue, y feu matar: en lo dalt dit any trescents noranta quatre, segons Viladamor y Morales: o en lo de noranta sinch, com vol Esteue Garibay. Y desde aqui resta senyor triumphant, passifich y vnich de tot lo Imperi lo Emperador Theodosi: conforme concordan tots los ja citats autors, y ab ells lo sapientissim Doctor sanct Augusti, qui ja viuia en aquestas temporadas. En las quals per ara dexare al Emperador, per parlar de vn excellent ministre y Loctinent seu.

Ga.l.7.c.56.

Aug.l.5.c.26 de ciuitate.

Cap. XIX. De L. Dexter fill de sanct Pacià, qui fonch Præfecte Prætorio de Theodosi, y escriptor Ecclesiastich.

EN aquell temps que Theodosi succehi à Gracià en lo Imperi, y regi juntament ab Valentinià, o mort ja tambe Valentinià, y Imperant ell tot sol (que pens jo sia lo mes cert) cõcordan los demes escriptors, baix prest referits: que tingue per son Præfecte Prætori en Espanya à Lucio Dexter, fill del nostre Bisbe sanct Pacià. Y axi essent cosa nostra tãt propria: no es raho dexarla tant occulta, com fins assi auia estat, y passarse ab silenci les coses, que de aquest Barcelones se poden dir, com à lustre y gloria de la sua, y nostra ciutat. Del qual escriuhẽ lo glorios pare sanct Hieronym, lo Canonge Tarafa, Cæsar Baronio en lo Martyrologi, Ioan Mariana, Ioan Vaseo, March Antoni Sabellich, fra Antoni Vicens Domenech, y lo pare mestre Diago. Y si be tots concordan en que fonch fill del nostre Doctor y Bisbe sanct Pacià, cõ ja tinch dit parlãt de son pare: totauia no declaran si Dexter nasque com a fill natural, o si de llegitim matrimoni. Y jo tinch escrit, que de llegitima espoſa y muller, ans del Põtificat y estat de Ecclesiastich. Pensantho piament, y fundantme com à Iurista. Per lo que quant simplement anomenam a hu fill, sens ajustarhi altra qualitat: entenem y definim per fill aquell que es procreat, y nat de marit y de muller, interuenint lo Sacrament del Matrimoni; com diu lo Iureconsulto Vlpiano. Y axi com tots los escriptors senzillamẽt digã: que Dexter era fill de Pacià, claramẽt se enten: y de sa muller. No obsta diga Morales: que los capellans ja en aquest temps no casauan: com esta dit en lo capitol 16. Per que no diem fos casat sanct Pacià, essent Ecclesiastich: sino abans. Y morta la muller se ordenaria de sagrats Ordens. Que molt cert es, que home tant sanct cõ Pacià, no auia de venir contra los sagrats Canons del Concili Illiberitano, y Decretal de Syricio, que vedauan als Capellans lo tenir mullers. Com expressament tinch aduertit alli ques notas: perq̃ auia de seruir per aquest lloch. Y si sanct Pacià no era casat essent Ecclesiastich: quant menys se a de pensar tingues fill de altre illegitim ajuntament? Quant mes, que lo pare sanct Hieronym: diu de Pacià, que era (*vir castitate insignis*) home insigne y senyalat en castedat. Y nou aguera dit, si li agues vist vn fill de llegitim ajuntamẽt. Ans be ab asso significa, que fonch casat, y guarda felmẽt les lleys del matrimoni. Cõ en semblant reso len los nostres Doctors pratichs Cathalans sobre lo vsatge de Barcelona, que comença *Vidua si caste & honeste vixerit.* Als quals me refereisch: que per ara basta apuntarho axi.

Ma.l.4.c.17 Sabel. enei. 8.l.1. Dome. l.1. 9. de Mars. Diag.l.1.c.5. y 18.

Vlpiano in leg. filiũ. ff. de his qui sunt sui. Mo.libr.10. cap.48.

S.Hiero.de viris illust. Taraf.c.16. Baroni.a 9. de Mars.

Fonch Dexter home de moltas lletras, com prest veurem: y per ellas pens jo vingues a ser tant estimat, y excellent, com fonch: y tant honrrat per lo Emperador Theodosi quil feu Præfecto pretorio seu. Ja en altre lloch tinch dit, quina dignitat y carrech

Digitized by Google

y carrech era aqst: No vull repetirho assi; sino ques traga de aqui: qual deuia esser Dexter, pux seli encomanaua tal carrech. Y quant honrrada resta Barcelona, de donar fills, que sian per tals carrechs y dignitats, com ser Loctinent general de vn Emperador y Monarcha del vniuers.

Y no sols en las cosas del mon tingue Dexter lustre, magnificencia y honor: que tambe arribà à ser excellent y preclaro escriptor Ecclesiastich. Escrit, comptat y posat en la llista dels tals en lo tractat y Cathalago, que compongue y intitula de homens illustres, o Escriptor Ecclesiastich, lo Doctor dels Doctors sanct Hieronym, qui li foch amich y familiar. Y compongue aquell llibre à peticio y demanda del matex Dexter. En lany tres cents vuytanta y tres de Christo nostre Senyor: segons Mariano Scoto. Y conforme escriu lo matex sanct Hieronym, al cap de deu anys de continua instancia de Lucio Dexter: qui li auia supplicat efficacissimament tingues à be, posar en orde de temps com à Cathalago los noms, y donarli noticia dels Escriptors Ecclesiastichs. Y axi, consedint a la sua peticio: compongue, li dedica y enuia, aquell llibre. Y lo vltim lloch en orde dels que alli anomenà, desdels Apostols sanct Pere y sanct Pau (perques veja entre quals persones se compta Lucio Dexter) lo posà à ell matex per hu de aquells, qui treballaren en desterrar ab sos escrits las tenebres de la ignorancia, pera que entras la llum de la verdadera sapiencia, que illumina à tota la sua Isglesia sancta. Auia Dexter dedicades les sues obres al sanct Præsbytero Hieronym, y no les hi deuia auer enuiades encara quant lo Sanct li escrigue: o almenys no les tenia rebudes, ni vistes. Y axi ab vn cortes terme y estil, lo reclamà, y les hi enuia à demanar: dient estes, o casi semblants paraules. Dexter fill de Pacià ha composta, y entretexida vna obra de vniuersal Historia: la qual per encara no tinch vista. Conexent Dexter la justa quexa del Sanct, li enuià aquella obra, que li tenia dirigida y dedicada. Conforme ho escriu lo matex pare sanct Hieronym, en lo tractat que feu contra Rufino. Y Antoni Sabellich en la sua Rapsodia Historial, ne fa particular mencio. Fora estada segurament grandissima claredat pera nosaltres, si sos poguda trobar aquesta Historia, que Lucio Dexter compongue. Que no es posible menys de què aguera tingudes moltes coses de la sua y nostra nacio. Y particularment del que passaua en lo estat Espiritual y Ecclesiastich. Que puix sanct Hieronym à causa de aquella Historia anomenà Escriptor Ecclesiastich à Dexter: certissimament auia de tenir molta cosa de la Isglesia Catholica. Pero ja que ab lo temps las moltas aduersitats de tantas entradas de enemichs com ha patides Cathalunya, nos la han occultada, y nos pot trobar: nons aura sepultada la bona memoria, y oloroza fama de les virtuts y grandeses, de Lucio Dexter.

Començà à florir aquest insigne Præsident y Gouernador del Imperi Romà, en la circumferencia del any tres cents setanta nou de Christo nostre Senyor. Puix com assi he dit en lo any tres cents vuytanta set, li dedicà sanct Hieronym lo llibre dels Escriptors Ecclesiastichs, que deu anys continuos Dexter li auia demanat. Y axi es cert, auer sobreuiscut Dexter al sanct Prælat Pacià son pare. Lo que no obstant la diuersitat dels comptes de la mort de sanct Pacià, posada enlo capitol desset, se proua tambe del seguent. Perque quant sanct Hieronym enuia à Dexter lo sobredit llibre que li auia demanat, dels homens illustres, o Escriptors Ecclesiastichs, ja posà en ell à dos successors de sanct Pacià en lo Bisbat de Barcelona. Que foren los sancts, Marciano y Olympio. Proua suficient y bastant, de que viuia Dexter, mort son pare Pacià. Empero asenyalar lo temps que sobreuisque Dexter, no es estat possible ab certesa. Per quant sols per conjecturas entench degue arribar al any 396. fins en 98. segons la differencia que va dels cõptes entre Prospero y Mariano Scoto. Los quals diuhẽ. Que los Emperadors Archadi y Honori començaren à Imperar junts apres la mort de son pare, en lay 396. o en 398. Y Sabellico fa mencio de Lucio Dexter encara en lo Imperi

Digitized by Google

de aquestos dos germans. Y axi per lo mẽys ague de viurer y arribar fins à aq̃ll primer any del Imperi de aquestos dos Emperadors.

Cap. XX. Dels errors que Vigilancio Prestbytero predicà en Barcelona.

QVant sanct Pacià viuia en lo Pontificat deBarcelona, verẽ aquella plena de Heretges:que li causaren grãs treballs. Y ho es deshonor seu asso:perque si be fonch desdicha grãdissima. Redũdà mes en pro ua y toch dela ma delSenyor,que en infa mia de lla.Perq̃,com diu loApostolS.Pau es conuenient hi haja Heretgias en la Isgleisia:à fi que los qui son prouats se mani festen. Que clar se està,no conexeriem lo claror del dia,sino per ser cõtraposat a la obscuredat y tenebres de la nit. Y axi la sanctedat de Pacià relluy, y centilla mes entre les tenebres, que confongue de a-
1.Cor.ii. aquellas heretgias.O quiça tambe, perq̃ Barcelona no gallardejas, de massa hufana, de tenir tal Prelat y fill, permete lo Senyor,mesclarli aquell goig,ab aquesta amargura. Y axi matex ara, ab la gloria, en q̃ la dexà, tenint à Dexter, y la que li donarenRipario yDesiderio,de qui prest dire,nos succehex vna calamitat terribilissima. Perques veya: no auerhi succes de gust en lo mon,que no tinga tras si vna cosa apesarada. Perque com las cosas del Imperi de Occident per aquestas tempo radas estiguessen tant perturbades com auem vist ab les morts de Gracià y Valen tinià, per bo que fos Dexter, qui fonch Præfecte Prætorio: tenia prou que fer, y los mals.major occasio de arrelarse.

Y en effecte,q̃ auent començat en tẽps del Emperador Valentinià primer:apres en la deGracià son fill,se arrelà en Espãya la Heretgia de Priscilià, y ab ella moltas altras.La occasio,no es al nostre proposit
Mora. li. io. cap.44. jo mẽ remet à Ambrosio de Morales. Lo quem toca à dir es:que en temps de tantas borrascas sempre los mals corren de vn abisme à altre. Y com la Heretgia es bestia sens cap,apartada de Christo,ques lo cap del cos mixtich de la Isgleisia: axi per faltarli les Diuinas influẽcias, que de ell baxan,esta sens subsistencia,y ab sa debilitat dona en mil entropeços, y fa cada dia nouas monstruositats,com les feu Vigilancio en Barcelona.

Era Vigilãcio Præsbytero natural Frãces,y de la ciutat de Comenje, segons apar del q̃ escriu lo pare S.Hieronym: axi en lo llibre dels homens illustres,com en las Apologeticas,que (com dire prest) escrigue contral mal Sacerdot Vigilancio. Apol.io.&d
Y axi fas marauella de Ambrosio de Morales:quens aja volgut aportar à Vigilancio de Pamplona à Barcelona. Tinch tam be la matexa admiracio del nostre Canõge Francesch Tarafa: quil ha volgut fer Tarafa.c.80
Espanyol. Y no menor espant me causa antendrer,auerhi aguts homens,que imaginassen y diguessen de Vigilancio, que era Barcelones. Nols anomen, per quant nols conech, ni se los noms de aquells. Sino en tant quant Pere Anton Beu.p.1.c.17 Genand. de viris illust. Beuter, y Genãdio grauissim escriptor,se oppossan a la defença de Barcelona dient: No hauerhi peraque culparla:puix Vigilancio no era natural de ella, sino Frãces. Que axi presupossan auerhi,qui volia tatxar lo honor de Barcelona, de que agues tingut tan mal y peruers fill. De manera, que puix lo calificarDoctor S.Hieronym qui escriguè contra de ell viuint los dos en vn temps,y Genandio y Beuter,diuhẽ era Frances, com ho escriuhen tambe Iacobo Bergomense y March Antoni Sa- Bergo.l.9. Sabe.enea.7 cap.1. bellich, tenintlo nosaltres per tal, passarem auant en comptar lo mal que causà en Barcelona,no com à natural,sino habi tant en ella.

Concordan los sobrecitats escriptors: q̃ Vigilancio era Præsbytero,y en Espãya en la ciutat de Barcelona obtinguè vna Isgleisia curada,y Parrochial. Y axi Beuter diu al nostre modo, que tingue vnaRectoria. Y es axi la veritat: com aparrà del discurs de sa historia. Axi que essent Rector, comensà à volerse mostrar home graue, literat y molt religios. Pero ab simulada sanctedat, com à Hipochrita. Perque diuhen de ell: que escrigue ab zel de religio, pero seduhit algun tant de llahor humana, y presumint mes del que les sues forçes abastauan. Que es lo que comunament llança à perdrer à molts.

Tenia

Digitized by Google

Tenia molt pulida, y eloquent llengua: pe-
ro poch exercitada en lo verdader senti-
ment de les sagrades escriptures. No son
paraules mies, sino de sanct Hieronym,
aqui vaig mes traduint, que immitant. Lo
qual passa auant, dient que exposa Vigila-
cio ab deprauat ingeni, la segona visio del
Propheta Daniel. Y parla moltas cosas fri
nolisque en lo Cathalago dels Heretges
necessariament se han de rependre, y cō-
dempnar. Dura apres sanct Hieronym en
sis Apologethicas. Otro com en totas las
parts del mon se fossen vists monstruos: y
en França noy agues agūts sino homens
fortissims, valerosos y eloquētissims, his-
que subitament de ella aquest Vigilan-
cio, ques podia millor dir Dormitancio.
Per quant ab esperit immundo pugna
contra lo Esperit sanct, negant la vener-
cio dels sepulcres y sanctes reliquies dels
martyrs, dampnant y prohibint les Vigi-
lies, ques feyan en los altars y sepulcres
de aquells. Asseuerà que no se auia de can-
tas Alleluya, sino sols en la Pasqua. Y lo
major dolor de asso era, diu Hieronym:
que tingue molts Bisbes consortes y con-
formes a la sua maldat y vellaqueria.
Quins fossen aquests Bisbes nou puch
dir: per no tenirne noticia. Sols me atreui
re à escriure: que no degue ser entre ells
lo de Barcelona. La raho es manifesta.
Perque auia de ser en aquesta temporada
Bisbe de Barcelona Marciano, ó Olym-
pio, que foren los dos primers succesors
de sanct Pacià. Y aquestos, no solament
no foren Hereujes ni sequaces dels errors
de Vigilancio pero encara escriguere Vi
vigilant y doctissimament contra los He
retges del sisé temps. Y per lo menys te-
nen en abono de la vida y costums, al gra
Doctor y venerable vell sanct Hieronym,
y al sol de la Iglesia lo diuino Agustí: cō
Cap.14.y 17 forme en sos propris llochs veurem. De
manera que per asso lo que dire en lo
capitol seguent, no es de creurer fossen
ells ni dels sequaces de Vigilancio. Fossen
Bisbes de hont se vulla, no sols seguiren à
Vigilancio en los prop dits errors: pero
encara multiplicaron aquells. No volent
ordenar de Præsbytero à ningun Diacha,
que no casas primer. No estimauan la ho
nestat dels qui viuen castament. Y si al-
gūs ni auia de casats, y no veya las mullers
de aquells prenyadas, y encara ab infants
plorant en los braços, nols donauan los
Sacraments. Errors manifests contra los
sagrats Canons del S. Concili Illiberitano
y Decretal de Syricio Papa, com en sos
llochs auem vists. Y axi fonch necessari si Cap.3.y 16.
prouchir de nou, com veurem cap. 26.

No parana en asso la malicia de aquells
cos mals homens, que passaua fins à tal
punt que deyan: Que aquells viuian sanc
tament que judicaua mal de totes les co-
ses. Deyan tambe Vigilancio, y sos sequaç-
ses: que mentretant que viuian los homes
podian pregarlos vns per los altres: pero
que apres de morts no podian ser oyts. Y
passaua à tal extrem la vellaqueria de Vi-
gilācio, que sols per prouar asso à son mo
do: auia inuentat vn llibre: lo qual treya y
publicaua en nom y titol de Esdras. Argu
mentaua contra los miracles visibles, y
que occularmēt se veyan obrar en los se-
pulcres dels sancts: oraua tot desnu. Y es-
sent cosa tant rebuda y antiga en la Isgle
sia la veneracio de las sanctas reliquies, y
la estacio dels sanctuaris: com llargament
es estat epilogat per sa Hieronym Ro- Roma.lib.5.
ma en la Republica Christiana) prohibia c.8.y c.9.
Vigilācio apartar donarius als sepulcres
dels sancts, y à las sanctas estacions de Hie
rusalem: predicant contra los peregrins,
que anauan à visitarlas. Als Catholichs a-
nomenaua Cinerarios, y Idolatras: perque
veneraua las cendres, ossos y altres re-
liquies dels sancts. Escrigue contra los
qui seguint lo consell de Christo, venian
tots sos bens per donarlos à Pobres. Y cō
tra los que deyan lo mon, fan enuia à la
sole dat del Heretge, y contra aquells qui vo
tauan Virginitat.
Escriu tambe Beuter: q Vigilācio se atreui
llenar dela Iglesia, los oficis dels mat
tyrs: y mudar moltes cerimonias Eccle-
siastiques. Y q per lo se feren certs Decrets
contra aquest error en vn Concili Gerundē
se: y pens jo diga verdat en vna cosa y al-
tra; perque si nos auia donar los testimo-
clar esta, qui dels llenaria los officis, q eran
part de la veneracio. Y la disposicio del
Concili Gerundense trobarem baix en
son lloch. Sols aduertire assi: que con- Li.6.c.43.
forme asso, auria durat aquest error

Digitized by Google

en algunas parts de Cathalunya, per espay de doscents anys, o prop de ells. Puix tants ne van de aqui al Concili Gerundẽse, com veurem en son temps.

Ara acabem aquest capitol, ab lo que diu sanct Hieronym: que no es de marauellar, que Vigilancio fes tals maldats cõ aquestes. Perque corresponia, als de son llinatge, y feya com à qui era. Que com à fill procreat y nat, dels lladres, que en Comenge, Pompeyo domada Espanya, y anant à rebrer lo Triumpho en Romã trague, y feu abaxar de la sumitat dels monts Pyrineos, posantlos tots en vn lloch: axi tambe robaua à la Isglesia de Deu, y detreya lo honor dels sancts. Y lo demes que de ell se podia dir, escriurem en lo seguent capitol.

Cap. XXI. Com sanct Hieronym escriguè contra Vigilancio, à peticio de Ripario y Desiderio Præsbyteros de Barcelona.

Ots los errors, que he notats en lo prescedent capitol, tenia y predicaua Vigilancio: y ab ells inficionà alguns Bisbes, com auem vist. Y encara que es veritat, lo que auem dit, que entre aquestos Bisbes no fonch deprauat, ni inficionat lo de Barcelona: totauia gran part de ses ouelles, caygueren en aquest error. Perque diu sanct Hieronym en les ja allegades Apologeticas, o Epistolas: que no sols la parrochia de Vigilancio estigue enpestiferada, pero dos parroquies vehines de la sua, ne foren contaminades, y se anauan ja inficionant.

Apol. 10. y 11

Eran aquellas dos Parrochias gouernadas per dos Catholichs Præsbyteros, religiossos y sancts homens: anomenats Ripario y Desiderio. Dels quals fa tambe breu mencio Mariana. Aquestos veyent lo gran mal que causaua à la Religio Catholica, la danyada doctrina de Vigilancio: tement lo dany de les sues ouelles, si aquella ronya se començaua à apoderar de ellas determinaren fercar remey pera mostrar, que la doctrina de Vigilancio era errada y danyosa. Y perque lo Antidoto pera curar de aquesta pestilencia als ferits, y preseruar als que tenian la cõtagio, vingues receptat de vn gran Phisich, escrigueren al gran pare dels Doctors sanct Hieronym, qui per aquest temps estaua ja en Bethlem: pera que receptas, y escrigues, contra lo malauenturat Vigilancio. De ahõt se pot aduertir, en mig de tal calamitat, vna gran gloria, y honor pera Barcelona. Puix per vn mal Vigilancio estranger, tingue à Ripario, y Desiderio naturals: y tant zelosos del be de la Isglesia, cõ descobre la empresa de enuiar tant lluny pera la triaga magna, que auia de curar aquesta verinada de Vigilancio. Era lo desig de aquestos venerables Præsbyteros tal, y tanta pressa los donà: que quant enuiaren à sanct Hieronym la primera embaxada, nos aquietaren à mirar, si li enuiauan perfeta relacio dels errors de Vigilãcio. Y axi sanct Hieronym los respon ab molta breuedat: y diulos. Que si volen escriga mes copiosament: li enuien los llibres, que Vigilancio auia composts: que altramẽt era açotar lo ayre: ço es, escriurer enva, sino li donauã plena noticia dels errors contra los quals auia de escriurer.

Mo. l. 4. c. 20

Vista la resposta de Hieronym, y conegut lo descuyt auian tingut, tornaren li à escriurer: enuiãtli vn Sacerdot, que se anomenaua Sisinnio: perque de paraula lo informas, y juntament ab asso li aportas los llibres, y errors de Vigilancio. No deuia Sisinnio ser home de pocas lletras: puix anà per Agent, à negoci de tant pes. Rebuts los llibres de Vigilancio, responguè Hieronym als Catholichs Sacerdots Ripario y Desiderio: satisfent à la peticio li auia feta: y al sanct desig q̃ tenia. Escriuint contra Vigilancio: no sols ab la sua vsada eloquẽcia y doctrina, que lo Esperit sanct li auia comunicada, pero ab la breuedat que la necessitat requeria.

Y encara que los Catholichs Præsbyteros, y lo S. Doctor se donarẽ tota la pressa possible, no pogue ser feta la cõfeccio de aquesta medicina tãt presta, que la calamitosa peste de Vigilancio no duras alguns anys. Perque com diu sanct Hieronym, ja de la vna consulta à la altra, que ab ell ferẽ Ripario y Desiderio ab ses cartes, hi ague dos anys de intermedi. Y si algun temps abans auia començat Vigilancio à predicar la sua falça y mala doctrina, y algun altre temps tardà Sisinnio à

tornar ab la derrera carta de Hieronym de Bethlem à Barcelona: ben cert es, que durà alguns anys lo feruor ignee de las adulterinas lletras, y secta de Vigilanci. Tornat Silonio ab los escrits del gran Doctor Hieronym, qui dubta, que ell, Riparcio y Desiderio los diuulgarian en continent, predicarian contra Vigilanci, y confortarian als debils, à que no cayguessen en tals errors, com aquell fals Prophe ta y mal Doctor los predicaua. Io nou he trobat escrit: pero de bon comprendre es, ques feruirian de allo, que ab tant feruor aulan enuiat à sercar: y ab tanta set desijauan. Y assò pens aparrà del seguent capitol.

No se ques feu apres Vigilanci, segons nos troba mes memoria de ell, degué morir ab la obstinacio: y los Catholichs ab bon exemple, y ab la Doctrina de Hieronym procuraren reprimir la furia de la secta de aquell.

Cap. XXII. Com los Hereties perseguiren à S. Riparió: y sanct Hieronym lo conforta.

DEL capitol precedent resulta prou, la gran bondat, religio y fe, de Riparió y Desiderio, Præsbyteros Barcelonesos. Y axi, no tinch mes que engrandir assò. Pero per quant de ells me restan alguns successos, dignes de memoria: sera be no passarlos per alt.

Riparió, que de son natural era zelos de la fe, Catholich y bon Christia: com se veu reuestit del Esperit Sanct, y à doctrinar per medi de Hieronym: emprengue molt de proposit la predicacio contra Vigilancio, y la oppugnacio de la falça, y peruersa doctrina de aquell. Amostrant ab verdaderas auctoritats lo fals dogma del aduersari. Y los Hereiges cõ à enemichs de la llum, començaren à perseguir y molestarlo, ab fets y obras: puix veyan, los cõuencia ab la Doctrina. No podria jo dir en que lo amolestaren: pero basta, que de la auctoritat de S. Hierony baix allegada, se infereixca: q̃ foren tals y tants, los treballs sostinguè y pati, causats per los Hereiges, que de pur cançat de ells, y descõfiant de poderlos resistir: sentintse cõturbat, y afligit, volia fugir, y dexar la sua Iglesia.

Durà assò algun tẽps: y tant, quey agues espay, perq̃ desde Bethlem ho sabes S. Hieronym. Lo qual, considerant la gran falta q̃ en tal occasio aguera feta Riparió, y lo dany q̃ de aqui podia venir à les sues ouelles: li escriguè vna Epistola. Reprenentlo manssamẽt: confortant y animãtlo ab exemples, à perseuerar en cũpliment dela obra comẽçada en lo seruey de Deu: y à no sufrir, q̃ mentres ell viuia, estigues la Iglesia de Christo sens Pastor, y defensor. Majorment en batalla q̃ mes se tenia de pelear ab la Charitat del animo, y esperit, que ab les forces del cos. Saludal y enuiali recomendacions de part dels seus Monjos, que estauan ab ell en lo seu Monastir. Aduertili: que lo portador de aquella carta era Alencio Diacono, qui li cõptaria feelment totes les coses q̃ passauan en la terra sancta de Palestina, o ell li volria demanar.

Y com de aquest fet no sen tinga altra noticia mes de la quens dona lo pare S. Hieronym, no sabrem dir lo effecte, que ab Riparió obrà la sua carta. Io pens degue esser bo. Per quant à be q̃ naturalmẽt hajam vist alguns homẽs sancts, temer al primer encontre los treballs: totauia apres confortats, per los medis ben vists à Deu Omnipotent, no sols tollerauan, y patian los treballs: pero se offerian a la mort. Conforme comunament se escriu de sanct Pere, que fugia de Roma: y de S. Seuer de Barcelona. Y axi crech, que Riparió, si be com à home se cansaua y volia fugir: tingue fortaleza apres de confortat ab la lletra de Hieronym.

Cap. XXIII. Del venerable Præsbytero Desiderio: les cartes que ell y S. Hieronym se escrigueren: y de S. Sere milla sa germana.

LO venerable Præsbytero Desiderio Rector de la altra Parroquial, no tingue intensio de dexar la sua Iglesia: ans be constantissimament perseuerà en la sua predicacio, y offici de Curat ab moltas veras. Y à cap de tẽps, que ja per gracia del Senyor les coses no anauẽ tãt de borrasca: y si be no erã curadas, no deuiã afatigar molt: prẽgueli deuocio

Digitized by Google

de anar à veurer y visitar las estacions de la terra sancta.

Tenia aquest venerable Præsbytero vna germana anomenada Serenilla. Y cō diu sanct Hieronym, en lo lloch que baix direm: aquesta escapada de las fluctuacions y borrascas de las blandicias, regalos y enganys del mon, era arribada a la bonança y tranquilitat de Christo. Axi que viuia religiosa y Monacalment: en la forma tinch dit se trobaua la disposicio de les Monjes en lo sanct Concili Illiberitano.

Y axi, si be de temps de aquell Concili tinch notat: que ja hi deuia auer Monjas en Espanya en aquella forma, que vuy los diem Beatas: totauia no sabiam en quins llochs de Espanya las hi auia. Y assi trobā à aquesta senyora, que sanct Hieronym la anomena sancta Serenilla, recullida y retirada en companyia de son germa Desiderio. Axi q̄, aquesta es la primera Monja de qui trobam memoria en Cathalunya. Y de aqui se pot notar la antiquitat de ellas.

Psalm.143. Y com diu Dauid, esser bona y jucunda cosa, sens comparacio, habitar los germans en vna casa, y tenir vna matexa voluntat: axi aquestos germans Barcelonesos, estigueren junts, y visqueren conformes. Tant, que tenint Desiderio fet lo proposit he dit, de visitar la terra sancta: sa germana volgue fer lo matex, y acompanyar à son charissim y amat germa.

Determinats ja de anar: escrigue Desiderio vna carta à sanct Hieronym: auisant lo del intent q̄ tenian. Y responli lo Sanct: que estima en molt, y se alegra per extrē del auis que li ha donat. Y que sancta Paula (que ales hores viuia) com ho auia sabut, ne auia aguda la matexa alegria. Pregantlo, que si anauan, com deya, à visitar la sancta ciutat de Hierusalem, y les demes parts sanctes de aquella terra, quant fossen alla se dexassen veurer: pregantlos ho, per la Charitat y amor del Senyor. No se en que parà aquest sanct proposit, si anaren, o no: y axi passare à altres coses.

Episto.68.

Auia Desiderio pregat à sanct Hieronym ab la matexa carta, ques dignas y seruis enuiarli copia de totes les sues obres, y escrits. Y responli sanct Hieronym, jugant del vocable de Desiderio, dient. Que be amostraua esser Desiderio: puix tenia desig de saber los misteris de Deu. Que axi se llig en les sagrades lletres: que à Daniel Propheta, li digueren (*vir desideriorum*) home dels desigts: perque sempre desijaua saber los misteris de Deu. Y per correspondrer à son desig, consedili Hieronym lo que li demanaua.

O quant ajuda al cami de la virtut tenir alas, que ajuden à ella. Mostrans ho be Desiderio, que si vna vegada Hieronym li agues tancada la porta à las sues peticions, may se fora vberta mes la de Desiderio, pera voler saber mes: puix aguera vist que noy auia quil ensenyas. Pero com tenia qui li valia, obrianseli cada hora los esperits à mes desig de saber. Y axi escriguè altra vegada à sanct Hieronym, pregantlo tingues à be, enuiarli los noms dels escriptors Ecclesiastichs, com ab altra carta li auia enuiat à demanar. Pero, que asso fos, ab nota y particular aduertiment, de allo en que cada qual auia errat. Yo fins assi auia tingut à Desiderio per curios: pero ara, no se sim diga: que ja passa de curiositat. Y no es marauella: que à mi me espante: puix lo matex sanct Hieronym en la Epistola ab que respon à Desiderio, li diu: que demana cosa molt fort, y molt graue. En fi no recusà sanct Hieronym, ans be satisfeu à la sua peticio, refereschmen à dita Epistola. Episto.69.

Y no acabaren ab asso los desigs de Desiderio. Que poch apres tornà à escriurer à sanct Hieronym: fent li vna demanda: que si be totes les sues forē apres vtils a la Isglesia, aquesta fonch sobre totes. Per quant lo pregà, publicas y manifestas als homens, la translacio auia feta del Hæbreu en Lati, del Pentateuco: que son los sinch llibres de la Ley. Y à be que diu lo Sanct, queu tingue à cosa ardua y perillosa: per moltas rahōs que ell donà: totauia, per correspōdrer al q̄ ab las desijadas cartas del seu y nostre Desiderio li era estat demanat, cōdesendint ab lo bō desitx de Desiderio, li promet satisfer à la peticio. Pregātlo ab vna carta: q̄ li ajudas ab oraciōs. Pera q̄ lo Sēyor li donas gracia, de poderlos tradubir ab lo esperit y verdader senti-

Digitized by Google

sentiment en que en los originals estauan escrits. Trasse tot aquest discurs, del tractat Apologetich, que fa sanct Hieronym contra Rufino: y del Prolech, que ell mateix feu al Pentateucho. Quel trobaran, los qui no tenen altres llibres, en lo principi de la Bíblia Sacra abans del Genesis.

Dos coses vull aduertir. La vna lo que sanct Damaso feu ab sanct Hieronym, per que traduhis los altres llibres de la Sagrada escriptura. Y vist allo, y assò que de mana Desiderio, vejan los Ecclesiastichs de la Iglesia Latina, lo quès deu à aquestos dos Cathalans. Dich Cathalans: puix eran naturals de la part de la Prouincia Tarragonesa, que vuy se diu Cathalunya. Y quant hufana y glorioſa deu restar la terra, que meresque ser mare de tals fills.

La segona, q̃ los Præsbyteros, no se acõtesen de auer estudiat sols pera ser Sacerdots: q̃ quant ho sien, immitẽ à Desiderio, y estudien mes, pera saber mes, y poder donar bon descarrech del ministeri, que lo Senyor los ha encomanat.

Cap. XXIIII. De sanct Marti, o Marciano Bisbe de Barcelona, escriptor Ecclesiastich.

IO pare y Patro meu sanct Hieronym, en lo llibre dels homens illustres, escriu: Que en tẽps del Emperador Theodosi, de qui de algũs capitols ença anam discorrent: tingue Barcelona vn Bisbe, que se anomenaua Marti, o Marciano. Lo qual segons la supputacio del temps, de força ha de venir à esser successor de sanct Pacià. Y escriu de ell: que en Castedat, y eloquencia, vida y paraules, fonch clarissim y senyaladament contra los heretjes Nouatians. Que mori en santa senectut, en temps del matex Emperador Theodosi.

Y axi es de creurer: que aquest sanct Põtifice, en la temporada, que dalt auem dita de Vigilancio, sens dubte degue tenir grans treballs y congoxas de molt pesar. Y que ab la predicacio y doctrina, ajudaria als bons Præsbyteros Ripario y Desiderio: qui ab tantas veras enprẽgueren la oppugnacio del damnat Vigilancio. Y que axi es cert, no fonch dels Bisbes, que consetiren ab la depreuada opinio de aquell. Puix lo trobam escriptor contra he retges, y Sanct aprouat per testimoni del gran Hieronym.

Y aduertesca lo lector: que de aquesta auctoritat de sanct Hieronym, se veu clarament: quant se enganyà lo nostre Canõ ge Francesch Tarafa, en escriure: que ell creya esser aquest matex lo sanct Pacià. Lo engany es manifest. Perque si Marti, o Marciano, fos lo matex que Pacià, o Paciano, seria tot vn home: y sanct Hieronym qui viuia à les hores, y tenia tanta noticia delas cosas de Barcelona, com en aquestos presedents capitols auem vist, no aguera escrit de vn home dos vegades. Y puix tenia noticia de dites coses, y en aquell matex llibre, que intitulà de escriptors Ecclesiastichs, o homẽs Illustres, dirigit y dedicat à Dexter fill de Pacià, fa memoria de Pacià, y de Marciano, es cert sabè qui era lo hu, y qual lo altre: y que no aguera feras dos vidas diuersas de vn home sol. Tarafa c. 83

Aduertit allo tornant al propositi. Aq̃st Marti, o Marciano (q̃ en Lati diem Martino, o Marciano) degue viurer pochs anys en lo Pontificat de aquesta ciutat. Perque succehint tras de ell Olympio (com prest direm) escriu Ioan Vaseo, q̃ ja flori en lo de 394. De manera, q̃ ja Marciano deuia ser mort en aquell any. Y perq̃ nons resta mes à dir de Marciano, y en aquest any 394. à que auem arribat lo estat de les coses dela Iglesia, dexi al Emperador Theodosi, tornarem à ell, ab aquesta occasio tant bona.

Cap. XXV. Com Theodosi reedificà los Temples, com mori, y los fills que li restaren se partiren lo Imperi, restant Honori senyor de Occident.

IOrnãt al Emperador Theodosi, que dexi en lo capitol diuuyt: en lo any trescents noranta quatre: dexada de repetir la multitut dels auctors q̃ alli digui escriuhẽ dell: y quils vol ra saber, llija als alli, y trobarà ab ells, q̃ tots concordan, en esforçar, amplificar, y en

Digitized by Google

carir la bondat, ennoblir los costums, y exalçar la fama de aquest Emperador. Y sobre totes les virtuts sues fonch: q̃ feu reedificar tots los Tẽples dels Catholichs que estauan enderrocats. Y mana per tot son Imperi enderrocar los dels Gentils, los Idols, y sas profanitats: com enparticular ho aduertexen Morales, Beuter, Pau Orosi, sanct Antonino de Florencia y Cæsar Baronio, allegant à sanct Agusti y sanct Hieronym. Poch apres mori Theodosi en Mila als deset de Febrer del sobredit any trescents noranta y sinch, segons Baronio, Mariano Scoto, Ambrosi de Morales y Viladamor. O en trescents noranta set, segons Prosper, Tarafa, Garibay y Mach Antoni Sabellich.

Mora. li. 10. cap. 45. Beu. p. 1. c. 45 Oros. l. 7. c. creatus 1m. Theodos.

Dexà Theodosi sobreuiuints dos fills: anomenats Arcadi y Honori, haguts de Placida primera muller sua, y vna filla anomenada Galla Placida, engendrada de la segona muller, anomenada Galla Augusta. He volgut fer mencio de Galla Placida, per lo q̃ veurem casà ab Athaulpho nostre primer Rey Goth. Y axi de lluny la he saludada com à Reyna nostra. Pero dexem per ara lo parlar de ella, y digam de sos germans.

Mort Theodosi sos fills Arcadi y Honori, partiren entre si lo Imperi: tornant à diuidir aquell en Occidental y Oriental. Y Arcadi prengue lo de Orient, restantse Honori ab lo Occidental. Al qual com à Senyor de Espanya pertanyent al Imperi Occidental, y per conseguent, tenint lo domini de nostra Prouincia, posam en lo numero de nostres Princeps.

Cap. XXVI. Del Concili Toletà primer, y los Bisbes que si trobaren de la nostra Cathalunya.

AVent posat al Emperador Honori com à successor de son pare Theodosi, en lo numero de nostres senyors: presupposat, que noy ha cosa à dir de la sua persona, que toque al nostre intent: anirem à altres successos de son temps, que fan al proposit de la Coronica.

Axi que en lo temps del Imperi de Honori, se celebrà en Espanya vn Concili Toletà, que al nostre compte fon lo primer. No ignorano que Cæsar Baronio vulla, sia ja lo segon: per las rahons que ell allega: al qual me refereisch, a contentarme de tocarho, y seguir la mes corrent opinio en Espanya. Y si be hi ha alguna incertitut en quin any fonch celebrat: com se veu en Baronio, y en lo primer dels Cõcilis, equiuocantse los Escriptors, entre lo passats y aquest, y prenẽt lo hu per laltre: totauia poch mes, o mẽys cõjectura, era en tẽps de Honori. Y segons lo q̃ volen Pere Anton Beuter, Esteue Garibay, lo pare Francisco Diago, Baronio y Ambrosio de Morales, seria estat en lo any quatrecents de Christo nostre Senyor: o en quatre cents y dos, fins en quatrecẽts y set. Lo Doctor Gonçalo Illescas, y Blay Ortiz, fent mencio de aquest Concili, no li donan lo any: sino quel posan en temps del Papa Anastasi: qui segons diu lo matex Illescas comença lo seu Pontificat en lo any quatrecents y quatre, y acaba en lo any de quatrecents y set. De manera q̃ ve à confirmar aquesta supputacio, o cõparacio de temps, que aquest Concili essent en temps de Anastasi auia de ser en la circumferencia de aquestos anys, y Imperi de Honori.

Beu. p. 1. c. 47 Gar. l. 7. c. 12 Dia. l. 1. c. 12. Mor. l. 1. c. 2. Illes. l. 2. c. 1. Ortiz. c. 66.

En effecte, congregat lo sanct Concili, se trobaren junts en ell denou Bisbes. Y en particular lo Archabisbe de Tarragona. Lo nom del qual ignoram fins assi, perq̃ no he trobat escriptor algu, qui mel anomenas. Que enlas firmas de aquestos denou Pontifices en las vnas, nos troba sino lo sol nom del Bisbat: y en altres, lo nom propri sens lo del Bisbat: com se pot veurer en lo dit volum dels Concilis. Y aquest Archabisbe es de aquells qui firmaren ab lo sol nom de son Bisbat. Pero si val lo meu pensament: creuria, que fos aquest lo Archabisbe Nicomerio. Mogut à pensar asso: per raho de que com auem vist dalt en los capitols setze y diuuyt, Nicomerio fonch elegit Archabisbe de Tarragona en lo any trescents noranta: y veurem baix, que mori en lo any quatrecents y deu. Y axi puix Nicomerio era Archabisbe de Tarragona enlo tẽps que tingue aquest Cõcili: clara cosa es, q̃ ell auia de ser lo quis firmà y sotascrigue en ell.

Tambe

Digitized by Google

Tambe trobam firmat en aquest Concili à vn Bisbe Olympio. Que es dels que firmaren ab son nom, sens posarlo de la ciutat ahont tenian la Sede. Y jo entench, que era de Barcelona. Per lo que tinch escrit en lo capitol vint y quatre, y escriurè en lo capitol vint y set, que per no ser llarch me referesch à ells.

De manera, que en aquest Concili Toleta, que es lo primer al nostre compte, trobam que hi acudiren, y se sotascrigueren dos Pontifices de Cathalunya, es à saber Nicomerio de Tarragona, Olympio de Barcelona.

Y de tot lo ques delliberà, y ordenà en aquell sanct Concili sols dirè, lo que me apar fer al proposit de nostra Coronica. Y es: que en el se estatuhi, y ordenà: que los Capellans, o Ecclesiastichs no fossen casats. Aderint y confirmant la Epistola Decretal que Papa Syricio escrigue à Himerio de Tarragona, com verem en lo capitol setze. No perque per la dita Decretal no fos prou bastantment prouehit: sino per lo mal vs deuia auer restat de la mala secta de Vigilancio, aqui auian seguit alguns Bisbes com esta dit en lo capitol vint.

Y sabut asso: puix noy ha mes que dir del Concili, direm alguna cosa, de aquestos dos Pontifices, que entreuingueren en ell. Pero de aquesta manera. Que lo que auiam à dir de Nicomerio dexarem per al temps, que pensam acabà los seus dies. Y de Olympio direm ara en lo capitol seguent, puix no li sabem altre temps mes propri.

Capitol. XXVII. De sanct Olympio Bisbe de Barcelona, les cartes li enuià sanct Agusti: y las obras que ell escrigue.

N lo capitol vint y quatre fiu mēcio de Olympio Bisbe de Barcelona, y apres lo auem trobat firmat en lo Concili Toleta, del qual he escrit en lo presedent capitol. Y axi apar, que lo curs de la temporada vulla parlem de ell entretant lo trobam viu: puix bonament, sino es per presumpcions, no sabem lo any en que mori. Y en lo que de ell direm, se anira seguint à micer Hieronym Pau, al nostre Canonje Francesch Tarafa, al Vaseo, à Genandio, y à sanct Agusti en los llochs que baix allegarè.

Pau, Barcin. Taraf. vite Pontific. Vaseo, hist. Genan. hist. viris illust.

Diu Genandio: que Olympio fonch de nacio Espanyol: sens senyalar lloch de hont era natural. De professio en los principis de la vida era Gentil: segons apar de las dos Epistolas de sanct Agusti: que baix allegarè. En lo qual temps fonch grandissim Philosoph. Y com esser Philosoph no sia altra cosa: que amador de Sapiencia. Y la verdadera sia Christo nostre Senyor: que es la Sapiencia del ætern pare: de aqui vingue Olympio à ser tant enamorat de Christo, ques vingue à fer Christia.

Era Olympio per ses lletres conegut de tots los homens que las amauan: y axi ho vingue à ser del gran pare lum dels Doctors, sanct Agusti. Y aquell sabent que Olympio se era conuertit, y auia rebut lo Baptisme, li escrigue vna carta, donantli lo parabe, o bon prou: alabantlo molt de la bona eleccio, del nou estat y dignitat, que auia rebuda ab la gracia. Y exortal: que no presumis saber cosas altas. Perque la grandesa, y excelencia del Christia, sols consistex en la humilitat.

Epist. 124.

Algun temps apres degue saber sanct Agusti, que Olympio se era fet Ecclesiastich: o que essentho ja, auia escrita alguna de las obras, que baix direm. Y axi li tornà à escriurer altra, y segona carta: alegrantse ab ell, del gran amor auia sabut tenia à la Isglesia Romana. Pregantlo juntament ab asso, volgues empararla, y pendrer lo presidi de ella.

Epist. 126.

Instigat lo bon natural de Olympio, de las sanctas y ambrosas amonestacions de Agusti, ab la Catholica noblesa que tenia correspongué al que à Deu, asi matex, y à Agusti deuia. Y axi posà les sues mans à las armas ab que sol la Isglesia defençar se. Escriuint per asso vn tractat en fauor de la Religio Catholica, contra alguns Heretges Priscillianistas, que atribuyan la culpa à la naturalesa, y no al arbitre del home. Amostrāt Olympio ab aquell tractat: que lo mal, està en la inobediencia, y no en la naturalesa. Del qual tractat fan mencio Genandio, y Tarafa.

Digitized by Google

Y sens dubte, que home tant Catholich, deguè tenir tantes parts bones, y tals merits, quel aportaren à ser Bisbe de Barcelona, com en effecte ho vingue à esser. Y de aqui podem inferir, la sua perfeta vida y obras. Que de grãdioses, excellents, y no poderse explicar, se degueren dexar en silenci. Y axi no las sabem: sino que las consideram y presumim, en aquesta manera.

Vist quem en lo presedent capitol, que com se celebrà lo sanct Concili Toleta primer, anà alli, y fonch hu dels denou Bisbes ques firmaren en aquells sagrats Canons. Y axi se veu la diligencia tenia (com li auia escrit sanct Agusti) en la defensa de la Isglesia. Puix no sols escriuia, y axi no solament ensenyaua, pero tambe obraua: patint los treballs del cami, y altres: per acudir à aquella sancta congregacio, y esser hu dels baluarts, desde hont auia de jugar la artileria, contra los Heretges. Y axi sanct Agusti escriuint contra Iuliano diu. Que fonch Olympio gran home en la Isglesia, y en la gloria de Christo. Que es lo que promete Christo per sanct Matheu, als que obrarian, y ensenyarian. Y per asso ab molta raho lo matex sanct Agusti, en altre lloch del matex llibre, que escriguè contra Iuliano, anomenà à aquest nostre Bisbe, sanct Olympio. Conjectura, y alabança cumplida de las suas grandesas. Que noy ha pera que sercarne mes.

S. Agusti. li. 3. cap. 3.

Math. cap. 5.

D. lib. 1. c. 7

Lo temps durà lo pontificat de Olympio pera mi es incert. Per ara, si li donam principi en lo any trescents noranta quatre, y lo trobam firmat en lo Concili Toleta, si dihem, que aquell Concili se tinguè en lo any quatrecents, per lo menys li donariam set anys de Pontificat. Y si en quatrecents y quatre, o en quatrecents y set, serian onze, o catorse anys de Pontificat. Y per aquesta incertitut nos auem de acontentar ab asso: que es bastant y suficient gloria de la nostra ciutat de Barcelona.

Capitol. XXVIII. De sanct Paulino, qui apres fonch Bisbe de Nola, com estiguè y se ordena en Barcelona.

Fælicissima es estada sempre en moltas maneras la ciutat de Barcelona. Y no sens causa esta coronada: puix en tot temps auem vists en ella preclarissims homens en lletres, armas, carrechs, honors, y sanctedat: y particularment en aquesta temporada que anam seguint, desde Theodosi en ença. En la qual auem vista tanta religio, y sanctedat, q̃ complidamẽt merexia tot vn llibre particular. Y veig: que no contenta ab asso, encara me incita, à que escriga mes grandesas de ella. Per occasio de vn sanct Presbytero, que en la concurrencia de aquesta temporada flori en ella: anomenat Poncio Paulino. Del qual escriuhen Vaseo Ambrosi de Morales, y Garibay, esser estat en aquest temps. Y si be es veritat auerhi molt que dir de ell: esta tot tant espargit, quem ha donat grandissim treball, voler exir ab la mia, de posar la sua vida en tall de historia cõtinuada. Per que tots quants fins vuy han escrit dell, aportan fragments y troços de cosas: y ningu les ha aportades continuades, com fare jo ara.

Vaseo, hist. Mor. lib. 10. cap. 45.

Garib. libr. 7. cap. 45.

Demanera, que segons diu micer Hieronym Pau en la sua Barcinona era Paulino de nacio Frances: nat en la Aquitania. Y segons Baronio, referit per Surio, tenia Paulino lo Origen de la ciutat de Bordeus. Y com vol lo pare Ioan Mariana, era nat en aquella. Sos pares eran de noble estirpe y linatge: segons diu sanct Gregori Turonense. Y per la sua persona, era ell tingut en molt per lo Senat: com diu sanct Hieronym. Y conforme diuhen tots aquestos: fonch Paulino casat ab vna senyora anomenada Therasia. Que com diu sanct Gregori: era consemblantment de noble sanch, prosapia clara, y familia de Senadors. Escriuhen Vaseo y Esteue Garibay: que fonch molt celebre Poeta: y com à tal tingut, y estimat en Roma. Y es de molt facil creuer, qui ha vista la Epistola que ell, y sa muller Therasia escrigueren à Romaniano: que es compilada entre las del Doctor sanct Agusti. En la qual hi ha gran numero de verços: conuidantlo ab la suauitat de aquells a renunciar lo nom. Contenen tambe moltes altres coses, que per ara no referesch. Y diu

Suri. tom. 3. à 22. de Iun. Marin. li. 4. cap. 8.

Gregori de gloria confes. cap. 107.

Hieron. de insti. mona.

Epist. 36.

Luys

S. Aguſt. li. 1. c. 10. de Ciuitate.

Luys Vives ſobre ſanct Aguſti. Que Paulino fonch eloquentiſsim en lo parlar, y doctiſsim en ſciencias prophanas. Lo que apres commuta, tant be com veurem.

Sabuda la naturaleſa de Paulino, y alguna coſa de ſon eſtat: quãt al que podriam deſijar ſaber de ſa profecio, y ley: apar de vna Epiſtola, que los matexos Paulino y Therafia eſcrigueren à Alipio (que va entre las de ſanct Aguſti) que fonch de ſa primera profeſsio Gentil. Y ſegons ell alli expreſſamẽt diu: Batejat en Bordeus, per mans de Delphino: y apres lo nudri, y educà, o crià en las coſas de la Fè, lo benauenturat ſanct Ambros.

Epiſt. 38.

Ab tant bon meſtre com tingue Paulino, ſabe tant ben aprofitarſe: y ab lo pit tant huberrimo que mama, y li ſuggeri, o munyi la llet Euangelica ſe impinguà, y engordi tant, que ſegons diu ſanct Gregori Turonenſe, eſtant vn dia oynt la lliſo del ſagrat Euangeli de ſanct Matheui conſideraut lo que digue Chriſto à aquell joue: q̃ ſi volia eſſer perfet vengues quant tenia, y u donas à pobres: deſijant Paulino arribar en aquell perfet eſtat, poſà per obra, lo q̃ Chriſto auia aconſellat à aquell altre. Y al vltim ſe poſà en tanta pobreſa; que eſtant vn dia marit y muller, ab vn ſol pa digue à ſa muller Therafia, quel donas à vn pobre, que li demanaua charitat: y axi reſtà ſens coſa alguna. Veritat es, que la bona Therafia encara que noble, auara com à dona, meſquinejà, y parti lo pa ab lo pobre, pera que nols faltas de tot. Pera en ſi la voluntat de Paulino fonch reſtarſe ſenſe pa. Y per aſſo, no faltà lo Senyor en correſpondrer à la fè de Paulino, y al çaſtich que merexia lo meſqui temor de Therafia. Perque preſt arribà noua à Paulino, que vnas Naus de blat tenia compradas, eran arribades à ſaluament, totes, ſino vna, que ſubitament ſe era perduda. A les hores increpà Paulino la poca fè de Therafia: que per no confiar ella del adjutori del Cæl, ſe era ſubmergida aquella Nau: per lo que ella auia lleuat del pa al pobre. Vingudes aqueſtas Naus, ninguna coſa atheſoriza Paulino en lo mon. Que tot ho dona à pobres com lo demes que abãs tenia. Auent donat Paulino tot quãt li reſtaua ſe poſà en cami ab ſa muller, peta Peregrinar en altres Regions, com diu ſanct Gregori Turonenſe. Pero no explica ſi viuia à les hores en Bordeus, ahont era ſa patria, y ſe era batejat, o ſi viuia en altra part. Ni tampoch eſcriu ahont anà. Sols diuhen Garibay, y Vaſeo: que ſen vingue de Italia à Eſpanya. Y Mariana diu: que Paulino y Therafia ſen vingueren de França à Eſpanya, y ſe detingueren y aſſentaren en Barcelona. En ſi vinguesſen de aqui, o de alli, es cert que ſe aſſentaren en Barcelona: per lo que per auant ab teſtimoni cert los trobarem en ella. Y ſi algu demana la occaſio de dexar França, o Italia y venirſen aſsi: no la ſabem: mes de que Garibay, y Vaſeo diuhen. Eſſer eſtada, pera donarſe ab mes quietut à la Religio. Y pot molt be ſer. Perque com era eſtat Senador, ſino era fugint molt lluny, impoſsible aparexia poderſe deſembaraçar dels negociants. Que ſempre volen lo parer dels verçats en lo Senat, per be que aquells ſen aparten. Pero lo venir à parar particularment en Barcelona, y no en altra part: no ſe jo de que pogue prouenir, ſino fos. Que era procehit de la noble familia dels Paulinos, de la qual auem feta mencio algunas vegades en aqueſta Coronica.

Math. ca. 19.

Lib. 4. ca. 3.

Poſats Paulino y Therafia en quietut en Barcelona, determinaren los dos de comun conſentiment, fer vida Monacal, y religioſa. Com apar del que de ells eſcriu ſanct Hieronym, en lo tractat de inſtitucione Monachi. Y axi Paulino de conſentiment de ſa muller ſe feu Monjo: y ella tambe eligi apartarſe del mon, y ſeruint al Senyor higualment: com ſon marit, fer vida Monaſticha: en lo modo que vſaua per aquell temps, com tinch dit parlant de ſancta Serenilla. Y aſſo, ab higual conſentiment ho ha permes ſempre la Iſgleſia, y u aprouaren los ſagrats Canons, com apar en lo Decret de Gracia, y Decretals de Gregori. Y encara que Vaſeo diga: que Paulino, apres de morta la muller feu vida Monacal: es burla. Que no feu ſino viuint encara baix lo vinculo, y lligadura del matrimoni. Com cõſta del que eſcriu ſanct Hieronym, en lo prop citat tractan. Ahont li donaua regla de viurer Monaſticamẽt, y li digue: *Sanctæ ſororis tuæ liga-*

Cap. 45.

Can. quod Deo. 33. q. 5. Can. ſunt qui dicunt, cum ſimili. 27. q. 2. Cap. cũ ſiſ. cap. vxorat. cap. dudum. de conuerſi. coniugator.

tus

Digitized by Google

tus es vinculo, &c. Y mes anall: *Sanctam conseruam tuam, & tecum domini militantem, per te salutari volo.* Nou arromançare: que basta axi per als doctes: y per als que saben: que en la sagrada escriptura, y Canonicas lletras, la muller, o esposa, es anomenada Soror. Com apar de aquella autoritat dels Cantars, ahont à cada pas, diu lo espos, à la esposa. *Soror sponça, &c.* Cant. ca.4.

Y de sanct Pau, allí ahont diu: *Nunquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, &c.* La qual autoritat en aquesta matexa significacio esta Canonizada en lo Debret de Gracià, en lo Canon, que comença: omnino confitemur, en la trenta y vna de las distinccions. Y tenirse entre si marit y muller com à germans, y consortes, o conseruents, es molt vulgat en Dret Canonich, y Ciuil. Yaxi entenent, que sanct Hieronym diu aquellas paraules per Therasia muller de Paulino, y que (cõ direm) donaua regla als dos ab aquell tractat com aulan deviurer, de aqui (y del que baix se veura seguint al matex sanct, qui aconsellaua à Therasia) consta que Paulino, se feu mõjo viuint encara sa muller. Mes que sanct Agusti, en vna Epistola que escrigue al matex Paulino li diu: se alegra, de que lo incite la muller, no à regalos, ni à blandicies, sino à fortalesa Espiritual. Axi que es cert: que estant en societat conjugal, aquestos sancts casats, eligiren ser companyia espiritual: per poder ser participants de las celestials consolacions, com ho eran estats dels treballs mundans. Com diu lo Apostol sanct Pau. Pau. 1. Cor. cap. 9. Cap. consultationi de frigidis, & malefi. leg. prim. C. de jure dotiu. Epist. 32. 2. Corin. c. 1.

Y pera saberse regir millor Paulino, y Therasia, en lo nou estat, que entenia professar: escrigue Paulino al pare, y gran Doctor sanct Hieronym, en consulta dela regla auia de tenir de sa vida. Al qual respongue lo sanct, ab aquell tractat, del estat, conuersacio, y institucio Monastica, que per aquest proposit compongue y enuià à Paulino. Dientli, entre moltes coses: se alegraua: hagues tant ben traduyda y vertida la lletra del Euangeli en obras. Venent y dexant, tot quant tenia, donant ho à pobres, pera seguir despullat, al qui estaua tot nu en la Creu. Que professas la pobresa en lo esperit, y en las obras: y axi pujaria millor la escala de Iacob. Y pregal: que per quant estaua encara lligat ab las ligaduras de la sancta germana (que era la muller) y no podia estar del tot despedit pera la empresa, fugis de las cadenas de las voluptats, y delicias del mon. Que sa muller se apartas dels colloquis, y ajuntaments de las Matronas, o senyoras Principals: que no li prengues aschos de si matexa, com se veuria entre senyoras vestidas de seda, y ornadas de pedres precioses. Ni li pesas auerles renunciades; perque seria occasio, de dexar la proposada penitencia: o seminari de jactancia. Donali molts altres documents, que seria cosa prolixa de comptar. Pero à la fi, lo anima à la perfeccio. Y que fes: la Iglesia lo tingues per tant noble, com abans lo tenia lo Senat. De instituc. Monachi.

Ab la Doctrina Christiana, que Paulino tenia de Ambrosi, ab los documents de Hieronym, y retrahiment, que ab la ja Monachal vida professaua: se dona tant al estudi de las Diuinas lletras, que sanct Hieronym en vna Epistola, que li escriu, se congratula ab ell: de veure el tant erudit en las sagrades escriptures, quant en las lletras seculars abans ho era estat. Y axi diu Viues: que en ellas no fonch sens esperit de Prophecia. Part. 2. trac. final.

Y conexent lo gran pare sanct Agusti à Paulino (o per fama, o per cartas, o per ser los dos dexebles de sanct Ambros) y sabent lo ardentissim desig, y set tenia de saber, y aprofitarse en la religio Catholica, li enuià las obras del Pẽtateucho, que el auia escrit contra Manicheo. Del qual donatiu li feu gracias y agrahiments Paulino, juntament ab sa muller Therasia, ab vna Epistola que los dos li escrigueren, y va entre las de sanct Agusti. Y sanct Agusti los respon: condolentse de la sua absencia, y de que nols puga veurer. Animantlos, à perseuerar en lo sanct proposit: y exortantlos, à llegir souint los seus escrits. Encarregant à Paulino, salude de sa part à sa muller, qui es capitana, y regidora de son marit, no pera mollicies, y blandures, o regalos del mon, sino pera la fortalesa tornada dins los ossos de son marit, y vnida tant ferma, y constantment en lo espiritual, quant ab castos lligams ab ell copulada. Epist. 31.

Fonch

Digitized by Google

Vnch vant gran la familliaritat que ab sanct Agusti vingueren a tenir aquestos sancts (no se si diga clercs, o monjos, o tots juntt) que souint se llevrejaren ab ell, escriuintli de diuersos coses. Y vna vegada li enuiaren dos monjos, que se anomenauan Romano y Agila: encarintli lo desig, Epist. 55. tenian de veurel. Com apar de vna Epistola que los benauenturats conjuges li escrigueren: la qual va entre las de sanct Agusti. Y aquell sanct Pontifice los respongue: ab demostracio de gran alegria. Y li dona auis que abans que los auia enuiat lo libre, que ell auia compost, de libero arbitrio. No se si rebe Paulino aquest libre. Pero entench que desija, estar molt al cap de aquesta materia. Perque del vltim loch que he allegat de sanct Hieronym apar. Que Paulino li consulta dos questions. La vna. Perque Deu nostre Senyor obdura, y empedreshi lo cor de Pharaho: que apar, restrenguè lo libero arbitri. La altra: com se te de entendrer, lo ques dit: son sancts los qui naxen dels faels, o de parts batejats. Y satisfa a las dos dificultats lo venerando vell, ab la breuedat, doctrina y subtilesa, que acostuma. Allli me referesch per ala doctes: que no son materias pera cathom. Y se es solamen apuntat assi, per ques entengues lo desig que tenia de saber, y lo que feya Paulino, mentres estigue en Barcelona.

Deuas entre las Epistolas de sanct Hieronym una pera Paulino. Ab la qual, respongue a una peticio sua, li declara en suma lo que conte de persi cada qual dels libres de la sagrada escriptura. Y a la fi promet, valerli en las ocasions, que voldra saber alguna cosa de la sagrada escriptura. Y ab la matexa Epistola lo anima a dexar del tot lo mon. [illegible] Instiga Paulino de tan sanctas amonestacions, no gus dels abraços del espos sanct, que aspiraren ab la continua lectura de las Diuinas lletras, ab lo exercici de tan sanctas obres com viuia, y per vna sancta forca, que lo poble li feya ab pregarlos, lo volgues per vn dels sagrats ordens. Enclogantlis fins al Prestbyterat. Y asso per mans de Lampio, en la ciutat de Barcelona segons que ell ho escriu de sa mateixa, en la dalt dita carta, que ell y Theraſia muller sua escrigueren a Alipio. Y fa mencio de asso lo nostre micer Hieronym Pau en la sua Barcinona. Y qui fos aquest Lampio, dirè en lo capitol seguent. En fi los matexos Paulino y Theraſia escriuhen asso. Y diuhen mes auant. Que sanct Ambros volia recuperar, y cobrar, en lo numero dels seus sacerdots a Paulino. Y que ell encara que estiga en diuersas parts, sempre se te per Præsbytero de Ambrosi.

Poch apres de asso succehi. Que lo gloriós pare sanct Agusti fonch fet Bisbe de Hippona en Africa. Y ales hores Paulino y Theraſia escrigueren a Romaniano: congratulantse ab ell de la sancta probacio, y nominacio, que la Iglesia de Hippona auia feta, de la persona de Agusti. Com apar del tenor de dita carta, ques troba Epist. 56. compilada entre las de sanct Agusti.

De hont se ven: que alguns dels escriptors citats en lo principi, reberen error, com digueren: que Paulino, morta la muller se ordena de Præsbytero. Que ans be viuia ella. Puix veyem, que essent ell ja sacerdot, escriuhen los dos a Alipio, y apres a Romaniano. Y nom hisca algu a voler subtilizar: que si tal era, fes Paulino com los sequasces de Vigilancio, contra la Decretal de Papa Syricio, y Canons del sagrat Concili Illiberitano: dels quals en sos llochs tinch dit. Que als tals respon- Digni. ca. 5. dre. Que aquells volian ser sacerdots, y 16. y 26. retenir sos mullers, y tenir commixtio y copula ab ellas. Pero assi, ja Paulino y Theraſia estauan separats de Thoro, y professauan vida Monastica. Y axi fonch licit a Paulino ordenarse de Sacerdoci viuint Theraſia; que asso may ho han prohibit, ans be ho permeten los Sagrats Canons. Y axi entench jo que fonch lo Can. Seriatim 32. dist. que vaig dient. Y ssmostra prou clar: per- cap. coniugatos extra. de conuerſi. coniug. cum ſimil. que poch apres, Theraſia degue morir, o Peregrinant Paulinus, se degue ella restar en algun sanct retrahiment, en lo monestir dit estauan en aquell temps las Monjas: perque no la trobam mes en la companyia de Paulino. Ans be vehem que Paulino estant absent de ella li escrigue algunas Epistolas, de las quals prest farem mencio. Dir jo que Theraſia se restas en Barcelona, peruentura me seria pres a

maça

maça affeccio. Pero si sabem, que no segui à son marit (qui peregrina y tinguè los successos que dire) y no trobam ques mogues de Barcelona dexemla en ella, fins vinga algu, que tenintne major noticia, lan traga, y aporte en altra part.

Apres de passades totes aquestas coses, deguè ser lo que diu sanct Gregori Turonense. Que los compatriotas de aquella Regio de França de ahont era Paulino, lo anauan sercant per lo mon. Y vn mercader lo descubri en Turon. Y de alli vinguè à ser Bisbe de Nola, en lo Regne de Napols. En lo qual temps essent ja Bisbe escriguè algunas Epistolas à sanct Agusti, consultantli certs dubtes sobre lo vell y nou Testaments, y sobre los llibres de Pelagi Heretge. En la resposta de las quals, ja sanct Agusti lo anomena Bisbe. Pero perque tot asso ve à ser fora del nostre proposit: y del demes que de Paulino se podria dir, me refereixch à Cæsar. Baronio en lo Martyrologi, al Bergomense, à sanct Antonino de Florença, y à March Antoni Sabellich.

Epist. 59. 59. 106.

Varon. à 22. de Iuny. Berg. lib. 9. S. Anto. tit. 9 cap. 12. Sabelic. ene. 8. lib. 2.

Sols aduertire, que en lo intermedi de tẽps que Paulino estiguè en Barcelona y Turon, abans de esser Bisbe de Nola escriguè diuerses obres. En vna Epistola que sanct Hieronym li escriu se troba que tradubi Paulino de Grech en Lati vna obra, que Didimo auia feta, intitulada de Espiritu Sancto. Y ab altra tercera Epistola, lo matex sanct Hieronym fa mencio, com era ja mort lo Papa sanct Damaso. Y alaba y aproua à Paulino, la traduccio auia feta de la dita obra de Didimo. Y no fonch aquest sol fruyt lo que feu en la Iglesia: que ans be lo multiplicà, escriuint molts altres llibres, y fent diuerços tractats. Es à saber: moltes y diuerças cosas breus en verç, vn Epitaphi; o Libell consolatori pera Celço. Moltas Epistolas à Sethero, y altras moltas à sa muller Therasia, sobre lo mẽys preu del mon. Vn tractat al Emperador Theodosi, sobre las Victorias dels Tyrãs. Varios tractats dels sacraments, diferents Hymnes, diuerços tractats de diferents questions. Y lo millor de tots: vn tractat del sacrament de la Penitencia, y llohor dels Martyrs: com escriu tot asso Genando escriptor Ecclesiastich en lo seu llibre dels homens illustres: que va impres juntament tras del de sanct Hieronym. Al qual seguex Petro de Natalibus Bisbe Equilino. Y aduertesca lo Lector: que Genandio fa memoria de quatre Paulinos: y axi mire no prenga lo hu per lo altre.

Bis. Equili. lib. 5. ca. 138.

Capitol. XXIX. En lo qual se declara qui fonch lo Bisbe Lampio, qui ordenà de Præsbytero à sanct Paulino.

ARa, per quant en lo capitol prop passat auem vist, que Paulino y sa muller Therasia escrigueren à Alipio, que Lampio auia ordenat del sagrat orde del Sacerdoci, o Præsbyterat al matex Paulino, en la ciutat de Barcelona en Espanya: y he dit explicaria, qui era Lampio: obligacio tinch de cumplir lo que he promes.

Y verdaderament me ha fet estar ab perplexitat fins vuy. Tement, que en los Codices que jo he vista aquesta Epistola, alli ahont diu Lampio, no hagues de dir Olympio. Lo nom se assonancia. La concurrencia del temps, es prop del Pontificat de Olympio de Barcelona, de qui he parlat en los prefedents capitols. Y lo veurer à Paulino ordenat en Barcelona, y axi auia de ser per lo Bisbe de ella, com prest prouare, son cosas, que apar esforçan auer de dir: estar les estampas errades, y que alli ahont diu Lampio, hagues de dir Olympio.

Per altra part, es dificultosa cosas, lo creurer tant facilment, que totes les impressions sian errades. Y pençar que no y haja hagues homens curiosos en vna part, o altra queu haguessen enmendat.

En fi en mig de tal perplexitat, me resolch: que fos Olympio, o fos Lampio, lo qui ordena à Paulino era Bisbe de Barcelona. Si dihem, que era Olympio, no necesitan de major proua, que la dels capitols vint y sis, y vint y set. Ahont auem vist à Olympio Bisbe de Barcelona. Pero si dihem, que Lampio es diferent de Olympio, à les hores auem de mostrar com se prouara, que fos Bisbe de Barcelona. Y per asso fas vn argument de Canonistas. De

aquesta

Digitized by Google

aquesta manera. En lo sagrat Concili de Sardis, del qual he fet mencio ja dalt en altre lloch, ques tingue en temps de Prætextato Bisbe de Barcelona, prop del any trescentes sinquanta dos, y axi molts anys abans de la temporada de Paulino, trobam: que en lo capitol diuuyt, y en lo de noue, se estatuhi. No fos licit à ningun Bisbe, ordenar à algun Ecclesiastich, que fes residencia en altra Diocesi, o ciutat, sino als de la sua propria. Lo Papa Innocencio, escriuint à Vitrico Bisbe Rothomagense li manà: no ordenas algun Ecclesiastich, que fos de altra Isglesia. En lo sanct Concili Niceno fonch ordenat lo matex: com trobaran los que volrran totas aquestas auctoritats en lo Decret de Gracià. Per cosseguent sea de seguir de aqui q̃ Paulino, quiviuia Monastich amèt en Barcelona, y se ordenaua en ella, auia de rebre aquest sagrat Orde, de ma de Bisbe de la propria ciutat, y no de altre. Y sim diu algu, que degue ser ordenat Paulino en Barcelona per Lampio Bisbe de alguna altra part, trobantse en aquells dias en Barcelona. Aço no te fonament. Perque ab tot axo Paulino nos sera pogut ordenar de ma de aquell tal, per no ser de sa Diocesi. Quant mes: que en lo sanct Concili Antiocheno, celebrat en temps de Papa Dionisio primer, en la circumferencia dels anys doscents setanta sinch: fins en doscents vuytanta sis, segons Platina, Illescas, Mariano Scoto, y Schadel (si be Eusebi lo posa mes atras en lo any doscents sexanta y nou de Christo nostre Senyor) y axi mes de cent anys abans del que corre en la present tẽporada de que escriuim, fonch ordenat: que ningun Bisbe donas Ordes fora de sa Prouincia, o Diocesi, dins les ciutats, o confins de altre Bisbe: sino conuidat, y cridat, y ab expressa licencia de aquell Bisbe. Lampio donà Ordens à Paulino en Barcelona: y per consseguent en la sua Diocesi, o en altra, de licencia del Bisbe de ella. No consta q̃ fos de licencia de altre Bisbe. Per consseguent ho degue fer, ab autoritat propria, com à ordinari, y propri Bisbe: que presumexen los sagrats Canõs mes prest la autoritat ordinaria q̃ la delegada, quãt concorren las dos en vna persona. Y axi Paulino seria estat ordenat per Bisbe propri de Barcelona. O auriam de dir: que nos seruaren los sagrats Canons. Lo que seria gran absurdo: pensar tal, de tant sanct home com Paulino, y tant docte com Olympio.

Can. 1. 2. 3. dist. 71.

Cap. 11. habeturin Cano. Nullo. 9. q. 1.

Platin. vite Pontifi. Illesc. lib. 1. cap. 28. Scot. Coro. Schad. Cor. Euse. Coro.

Cap. licet cap. graue geri. extra de officio, jud. ordin.

De hont se seguex, auerse de aduertir: que si Olympio, y Lampio no es vna matexa persona, y per lo que assi esta dit, Lampio de força auia de ser Bisbe de Barcelona, en tal cas, auriam de ajustar als Cathalagos, y Episcopologis de aquesta ciutat, à aquest Lampio: de qui ningu ha feta mencio. Nom referme en asso, per la sobredita perplexitat: pero es be tenirho tot aduertit.

Capitol. XXX. Com los Vandalos, Sueuos, y Alans, baxaren per Alemanya y França, à la volta de Espanya abont no pogueren entrar.

GRans son estadas las glorias, que en los presedents capitols auem vist tingue Cathalunya, y en particular la ciutat de Barcelona, en aquestos vltims anys del Imperi de Theodosi: y primers de Honori son fill. Pero com tot lo de aquesta vida vaja à la mescla y ab mudança, girada la fulla, trobarem, summas calamitats, y sobradas desditxas. En la relacio de las quals tãt quant nos conuindrà al propositi, seguirè à Hartman Schadel, Beuter, Pau Orosi, Viladamor, Frãcesch Tarafa, Iacobo Bergomense, la Historia Tripartita, fra Ioan Pineda, Esteue Garibay, de sanct Antonino de Florença, y à Pere Mexia en la sua Historia Imperial. Conforme los escrits dels quals, es de saber. Que en lo temps que anam descriuint del Emperador Honori, senyor del Imperi Occidental, en lany 407. com diu mon pare, micer Miquel Pujades, O al compte de Beuter, Orosi, Morales y Eusebi corrent lany 408. de Christo nostre Senyor, baxaren per les parts do Alemanya diuerses gents barbaras y enemigas del Imperi. Les quals començant à entrar per França, passant, per ella vingueren à tirar à la volta de Espanya. Y eran aquestas gents, de las nacions Australs dels Vandalos, Sueuos, y Alans.

Schad. Cor. Beu. p. 1. c. 25 Orosi. lib. 7 ca. Archad. Vilad. c. 7. Taraf. c. 85. Berg. lib. 9. Triparti. p. 2. lib. 8. c. 1. Pined. li. 14 cap. 17. Garib. libr. 7. cap. 27. Pujada p. 1. Mor. lib. 41. cap. 2. y c. 3.

Prenent

Digitized by Google

Prenent los noms de las Prouincias, que auian habitadas, y de ahõt eran naturals. Y vltra dels autors que tinch citats, fan mencio de aquesta exida, y baxar de las ditas nacions, March Antoni Sabellich, y fra Henrich Sans Abbat de Benifaça en la taula, o arbre dels Reys de Arago: seguint los dos à Eutropi, y à Eusebi. Y si be Nicolau Bertran Doctor Frances en les sues Gestes Tholosanes escriu. Que los Hunnos y los Vandalos foren tots vna matexa gent, y que la baxada de aquestas nacions de Alamanya fonch en lo any quatrecents sinquanta y hu. Pẽs que sia error. Y que no pot parlar de aquesta vinguda, sino de quant los Hunnos, aqui ell diu Vandalos, baxaren ab lo llur Rey Athilla: com veurem baix en son lloch. Y axi ell cõsecutiuament posa la vinguda dels Vandalos, y guerra de Etio Capita dell Imperi. Que com dich es de altre temps mes ença. Y per quant als que tots los escriptors anomenam Hunnos, ell los dona nom de Vandalos, es estat be aduertir assi, que ni aquestos son aquells, ni aquells aquestos. Y alli direm, qui eran los Hunnos.

Sabell. ene. 7. lib. 9.

Bertra. c. de Vandalis & bello cõtra Regẽ Thol. fol. 13. y 14.

Lib. 6. c. 18.

De aquestas nacions que anam dient que eran Vandalos, Sueuos, y Alans, encara que en general se diga que eran de Alemanya, Ambrosi de Morales, y Sabellich fan particular descripcio del siti, y cõfins de cada comarcha, y regio de ahõt exian. Als quals me refereisch, de las dos primeras: sãluo, de la dels Alans. Per lo que si acas era, lo que alguns, com direm en son lloch volen, que de aquestos Alans mesclats ab los Catos, o segons altres ab los Gots, se vinguessen apres los decendents anomenar Catholanos, o Cathalans: sera be tenir noticia de tal gent.

Moral. lib. 11. cap. 7.

Cap. 38. y lib. 6. ca. 12.

Eran los Alans segons diu Ambrosi de Morales, pobles de la Sarmatia: y vehins als Vandalos com vol Procopio. Y asso matex es lo que aporta Ioseph Iuheu, com escriu: que los Alans eran habitants entre lo riu Thanays y lo Estany, o Lacuna Mehotis. Y si altres, com Iacobo Bergomense, lo Archabisbe don Rodrigo, Blondo, y Sabellich, han dit que eran Scythas: no es contrarietat, per ser part de la Scythia en Europa.

Ioseph de bello, juda. lib. 7. c. 27.

Bergo. lib. 2 Dõ Rodrig enia histor. dels Vãd. c. 9 Blond. Dec. 2. lib. 1.

Ajuntarense aquestas nacions dexades les propries cases y assentos, per temor dels Goths: qui venint de les parts mes septentrionals los auian fet guerra, y llançats de les propries Prouincies y patrimonis. Y juntes, comptades las persones foren en nombre doscents mil homens de pelea: y anaren molt temps de companyia segons ab los demes dels ja citats concorda Viladamor. Si be alguns han escrit que eran trescents, altres quatrecents mil, com diu Sabellich. Y de aquesta manera baxant per Alemanya, en lo temps q̃ assi auem dit, començaren à entrar per França, destruynt y talant tot quant de cami los venia al encontre. Y passada tota la França apoderats, y estesos per les Prouincies del Lenguadoch, Aquitania, y Narbona, arribaren fins als monts Pyrineos. Que com auem dit moltes vegades, son les portes de Espanya, y seruexen de llindar, oparet mijera entre aquestas dos vehinas. Arribadas aqui aquestas nacions Barbaras no pogueren per à les hores passar los monts Pyrineos per la molta resistencia quey trobaren. Y axi se hagueren de estar apart de dalla, diuagãt per aquellas Prouincies, fins al temps que prest direm. No obstãt hajan pretès alguns, que de aquesta vegada entrassen aquestas Barbaras nacions en Espanya. Que per ara lo cert es que restaren dedella de las ditas montanyas: com expressament ho diuhen Orosi, Blondo, Morales, Viladamor, y Esteue Garibay. Y fonch la causa del detenirse, lo estar las nacions Espanyolas posadas en armes, segõs Orosi, y Morales y sanct Isidoro: perque los Espanyols en aquest temps, per la occasio, que direm en lo seguent capitol, guardauan los passos dels Pyrineos, al exercit del Tyra Constantino, que no entras en ella. Y axi com los Barbaros saberen que los passos estauan pre[illegible]s: y que eran aspres, forts y de dificil p[illegible]ar, per la guarnicio quey auia, se detingueren. O quiça que foren repellits per los que alli estauan de guarda. Y qui eran, perque hi estauan, y lo fi que tingueren, dire en lo capitol seguent.

Vilad. c. 74

Garib. lib. 7 cap. 59.

Cap.

Capitol XXXI. Com se alçà Constatino y enuià contra Espanya son fill Constant, qui vensè à Didymo y Veriniano, Palantins, y ahon t eran los Camptes Palantins.

FOren las reuoltas del Imperi Romà en aquesta temporada de Honori tant grans, y las miserias, que Cathalunya senti tantas, que volen grã hale pera dirles: y molta atencio, pera saberlas desenmarenyar, y entẽdrer clarament. Pera que la mescla de las cosas no confongà lo enteniment. En fi escriuhen Pau Orosi, Flauio Blondo, Pere Anton Beuter, Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor, Iulia del Castillo, Prospero, Esteue Forcatulo, Iacobo Bergomense, fra Ioan Pineda, Esteue Garibay, sanct Antonino de Florença, lo pare Ioan Mariana, March Antoni Sabellich y Pere Mexia. Que en lo matex temps, que passauan les coses en lo presedent capitol escrites: vn soldat del Emperador Honori, home particular, baix y infim, que se anomenaua Cõstantino, qui estaua ab los exercits de la Bretanya, que vuy es dita Anglaterra, se alçà en lo exercit. Y ab la occasio sola del seu nom, se feu aclamar Emperador: corrent los anys de Christo quatrecents y set, segons Mariano Scoto: o en lo any quatrecents y nou com vol Eusebi.

Orosi. lib. 7 cap. final. Blon. deca. 1. lib. 1. Beu. p. 1. c. 25 Moral. li. 11 cap. 7. 8. 9. Vilad. c. 74 Casti. lib. 1. discurs. 10. Prosp. Cor. Forca. lib. 5 Bergo. lib. 9 Pined. li. 14. cap. 15. Garib. lib. 7 cap. 58. S. Anto. tit. 9. cap. 9. §. 3 Marian. lib. 5. cap. 1. Sabell. enc. 7. lib. 9. Mexia. imp.

Alçat Constantino ab aquest nom en Anglaterra, sen passà en França, y sentse obehir en ella, volgue fer lo matex en Espanya. Y axi desde França enuià assi sos Præsidents, y Gouernadors. Als quals hagueren facilment ben rebuts los Espanyols: sino fos estat per dos Capitans que gouernauan en ella per Honori: y eran parents seus, anomenats Didymo, y Veriniano, o Seueriano: naturals Palantins, y germans: segons los demes dels citats, y en particular lo Blondo. Aquestos conseruant la fè à son senyor lo Emperador Honori procuraren ab alguns amichs, criats y vassals seus, formar vn suficient exercit: pera desuiar y resistir la entrada de Espanya als ministres y officials que lo Tyrà Constantino enuiaua: y mantenint la terra à son senyor natural concernarla sens dany dels mals que de la senyoria de vn Tyrà se li amaneçauan. Y com à aquest Principat li es innata y sens principi la acostumada fidelitat: y ab ella seruir lle, y ab los seus propris bens à sos senyors naturals: axi diu Blondo. Que aquestos illustres y fidelissims, magnanims y nobles cauallers se opposaren à aquesta defensa ab sos parents amichs criats, vassalls y valedors: sens guany algu, o estipendi, ni sou publich. Sino sols ab sos propris gastos y despesas: ajudas y socorros de sos bens y patrimonis. Entrant en compartiment de ells: y partintse la guarda dels llochs y passos ara los vns, y apres los altres. Moguts sols de fidelitat y amor. Empresa en fi de tals quals baix dire que ells eran.

Posats en orde aquestos cauallers emprengueren la guarda dels passos dels monts Pyrineos, y en effecte se posaren en ells, per vedar lo pas à la gent que lo Tyrà Constantino volia enuiar à Espanya. Tenint per cert: que prestament enuiaria gent de armas tras los Gouernadors, que ells no auian volgut acceptar. Y axi fonch: que Constantino enuià contra de ells à son fill Constant, que era estat Monjo, y ell lo auia tret de Religio, y anomenat, o fet cridar Cæsar: enuiantlo ab poderos exercit, prou bastant pera la empresa.

Y entretant que se aguardaua la vinguda de Constant, deguè passar, lo que en lo capitol presedent auem dit: de arribar los Vandalos, Sueuos, y Alans al Pyrineo, y no poder passar à Espanya, per causa de las guardas que estauan en los passos. Que eran las de aquestos dos germans Palantins.

Pero tornant à Constant: prouehit per son pare, prengue la gent del preuingut exercit, per venir à la volta de Espanya. Y la demes, que aportaua ab si en son exercit era aplegadiça, de diuerças nacions Barbaras, que ell auia ajuntadas. Los soldats de las quals nacions, y companyias, per lo que en algun temps auian seruit al Emperador Honori, y ara se li rẽdiren, à ell vingueren à esser anomenats Honoriacos: y axi los anomenarem las poques vegades, que de ells aurem de fer mencio.

Ambrosi de Morales apar senyale auerhi alguns, que volrrian dir: que ab aquestas companyias de Constant anauan tãbe los Vãdalos, Sueuos, y Alans, de qui auem dit eran restats enlas terras dela falda del Pyrineo, sens passar aquell. Que com anauan per alli se serian vnits ab Constant, o fets estipendiaris seus. Y q̃ de aquesta vegada entraren en Espanya. Y de aquesta entrada restarẽ en ella. Y axi ho escriu fra Ioan Pineda. Pero Flauio Blõdo, y March Antoni Sabellich escriptors de molta erudicio, y encara que moderns, mes antichs q̃ Morales y Pineda, escriuhen: q̃ Constãtino Tyrà, procurà alcançar la subjeccio de aquestes nacions barbaras, o almẽys, que li consedissen pas, perq̃ Constant arribas segur à Espãya: y no poguè obtenir ni vna cosa ni altra. O ja queu obtingues, es cert lo que diuhen lo matex Morales, y Orosi: que si acas de aquesta vegada entraren en Espanya en fauor de Constant, los Vandalos, Sueuos y Alans, totauia noy restaren: sino q̃ sen tornaren ab dit Constant, apres de guanyats los passos del Pyrineo, y fets rebrer en Espanya los gouernadors q̃ no volian acceptar. Y que apres hi tornaren à entrar, en lo modo que en lo capitol seguent direm. Y axi ve be à consertarse lo que diu Blondo. Que tres vegades tentaren los Vandalos, Sueuos, y Alans entrar en Espanya. Que serian: la vna, quant vingueren, y no podẽt passar lo Pyrineo, restaren en Frãça, com assi, y en lo presedent capitol esta dit. La segona, ara en companyia de Constant. La tercera, al temps la guanyaren pera si: y se restaren en ella: com veurem en lo capitol seguent.

Pined. li. 14 cap. 16. §. 2.

En effecte: tenint Constãt en la sua companyia als Honoriacos, y als Vandalos, Sueuos, y Alans, pera opugnar la resistencia que li tenian aparellada Didimo y Veriniano: juntadas totas aquellas innumerables companyies, arribà ab tota la multitut de gẽt als passos del Pyrineo que tenian occupats los sobredits capitãs Palentins Didymo y Veriniano: y determinà obrir cami, y posar en effecte la sua pretencio per los fils de la espasa y punta de la llança. Y axi posada la gent en lo bon orde, que la esperesa de la terra podia donar lloch, peleà ab aquells nostres valerosos y lleals capitans Rossellonesos ab tal impetut y braueza, tant cruelment, y ab tant gran multitut de barbaros: que à la fi, no podent mes resistir, Didymo y Veriniano foren mort com à fidelissims vasalls del Imperi, y defensors dela natural senyoria de la patria. Y Constant adquiri pera son pare Constantino, lo domini y senyoria de Espanya: sens auerhi qui li resistis. Y diu fra Ioan Pineda, que fonch asso en lo any quatrecents y onze. Allegant à Alexandro, y à Prospero. Al primer jo nol he vist. Lo segon se que no diu tal. Sino que los Vandalos en dit any occuparen Espanya. En fi com ell los trobaua que venian ab Constant, prenguè quella vegada quey entraren, y si restaren (de qui direm en lo seguent capitol) per aquesta de ara: y axi se confonguè, y feu mestall de totes dos en vna sola vegada.

Lo Archabisbe don Rodrigo parlant de aquesta jornada, diu: que Didymo, y Veriniano, foren acusats de rebellio deuant de Cæsar Constanino de Constantinoble: y que los matà sens causa, ni culpa alguna. Pero no se jo quin fonament te asso. Perque en Constantinoble imperaua Archadi, com auem vist en lo capitol vint y finch, y lo imperi Occidental tenia Honori. Y Espanya era del Imperi Occidental, y no del Oriental. Y axi no se jo com podian esser acusats aquestos cauallers deuant Cæsar de Constantinoble. En fi asso no aporta cami: y lo que primer he dit, es lo que comunament se escriu per tots los altres.

Dõ Rodrig. cap. 9.

Morts aquells valerosos capitans, y guanyats los passos del Pyrineo, obtinguda la senyoria de Espanya, y posats en ella sos gouernadors: sen tornà Constant, y ab ell los Vãdalos, Sueuos, y Alans, en França, conforme al que dalt esta dit.

Empero als soldats Honoriacos, en premi de la Victoria, o altramẽt: o perq̃ fossen gẽt de qui mes confiãça feya Constãt, los volguè posar en guarda de aquells passos, que ells matexos auiã guanyats en los Pyrineos. Donãtlos llicencia que poguessen entrar en Espanya à fer algunas corregudes: y robos segõs cõcordamẽt escriuhen los demes dels ja citats. Si be jo fas molta marauella de asso. Perque si ja Constant

auia

auia guanyada Espanya, cō permetia ensa propria terra, tals corregudes, y robos. En si axiu escriuhen, y axi ho referesch com ho he trobat. Continuant; que correguerē molts dels camps Palantins. Dels quals estan fins vuy en grā diuersitat los escriptors, sens aueriguar ahōt eran. Perque alguns, com Garibay, han volgut dir, eran en Placencia. Y per la distancia quey ha desde dita ciutat als Pyrineos, Ambrosi de Morales ho te per cosa fora de raho. Beuter aduera que aquells Capitans, Didymo y Veriniano, passos y camps Palentins erā de Torla, y Altalauaca: de qui auem feta mencio en moltas parts de nostra Coronica. Y verament, si vn Byscay diu vna cosa, vn Castella altra, y vn Valencia diuerça: jo que so Cathala, que dire? No volrria esser affectat: pero fare la mia raho, y si pot, que valega. Lo Morales, descontent dels qui diuhen que eran de Placencia, no declara ahōt eran. Pero te gran raho, que no podiā ser en aquella comarcha, per ser tant lluyn del Pyrineo. Lo de Beuter es en lo matex Pyrineo: pero no consona ab lo nom de Plantins. Y axi pens jo: que no foren de aqui ni de alli: sino de Palanda. A la rahel del Pyrineo Cano, que vuy se diu Canigo. De la qual encara restan vestigis à la ribera del riu Tech, en Rossello, com escriu Francesch Comte, en la sua discripcio de aquel Comtat: y tinch dit en lo llibre primer capitol trēta sinch. Ajundantme à pensar asso, aquellas paraules de Blōdo, que parlant de aquest matex succes, diuhen. *Pagani, proxima incolētes Pyrineo, ipsius montis saltus, claustraque pro patriæ & sua salute vt tuerentur adnissi sunt.* De manera que: los qui defensauan aquestos passos erā junts al Pyrineo. Y tots diuhen: que eran Palantins. De manera, que certament erā de Palanda: qui estaua à la rahel del Pyrineo: y no de Palencia, que era tāt lluny: ni de Torla, o Altalauaca que no consona ab lo nom de Palantins, com los anomenan tots los escriptors Latins antichs. Si be se equiuocaren los moderns, y vulgarisaren dient los Placentins.

Lib. 1. ca. 5. lib. 3. ca. 66.

Comt. c. 14

Y tornant à lligar la Historia: ja q̄ fonch Constāt en Frāça: ajuntas ab son pare Cōstāti. Lo qual per la victoria, q̄ auia alcançada lo feu anomenar, y declarar Augusto, y successor seu asociantsel, y donantli part de son imperi. Ahont los dexare à ells. Y als seus soldats Honoriacos, en la guarda dels monts Pyrineos.

Cap. XXXII. Com consertats los Vandalos Sueuos, y Alans, ab los Honoriacos qui guardauan lo Pyrineo, entraren en Espanya, y los passos per hont entraren.

EN lo propri temps q̄ passauā totes aquestes afflicciōs en Cathalunya, se lin preparauā altres en Frāça, y moltas mes desde Italia. Perq̄ los Goths, de qui direm en los vltims capitols de aquest llibre, eran baxats à Italia, y apres de auer fets alguns danys en ella se cōcertarē ab lo Emperador Honori, quels donas la Gallia Narbonesa, y li dexariā pacificamēt Italia: cō dirē en lo cap. 44. Y sabent aquest concert los Vādalos, Sueuos, y Alans, qui estauan en França, tement lo poder dels Goths, com aquells quil teniā ben experimētat en lo cap. 30. determinaren fugir los encontres de aquells, dexarlos liberamēt la terra y passarsen à Espanya. Cōforme escriu Iornandes: aqui seguexē Morales, Illescas, y Tarafa. Y per millor effectuarlo seu intent tentaren concertarse ab los soldats Honoriacos, que Cōstāt auia dexats en los ports y salts dels mōts Pyrineos. Los quals cōforme escriuhē Orosi (qui à les hores viuia) S. Antonino, Morales Beuter, Viladamor, Iulia del Castillo, y Mexia: essent gēt barbara, mescladiça sens hōrrada disciplina militar, ni honesta subjeccio y ordenança: de propria naturalesa auesats à robos y viurer ab desorde: y per cōseguent, facils pera qualseuol nouedat: per millor fer la sua: faltantlos persona y cap, de tals parts y ser q̄ meresques lo respectassen: no estant auesats à cosa q̄ sabes à lealtat: mirāt son propri interes, y llibertat, vehent las cosas del Imperi tāt alterades, com estiguerē en aquest matex tēps, cōforme veurem del seguents capitols: dexaren de ser lo q̄ deuian en la guarda dels passos à ells encomanats, y acceptaren lo consert voliā los Vandalos, Sueuos, y Alās, q̄ estauā della de la mōtanya Pyrinea desijant, y aguardāt aquesta occasio, y cōsentimēt pera entrar en Espāya, cō dalt auē dit.

Moral. lib. 11. cap. 9. Illesc. lib. 2. cap. 17. Taraf. c. 87 Orosi. lib. 7 cap. final. Beu. p. 1. c. 25 Vilad. c. 74 S. Anto. tit. 9. ca. 9. §. 3. Castil. lib. 1. cap. 10. Mexia en la vida de Honori.

Concertats axi aquestos barbaros los vns ab los altres, y ja los mostins de guarda fets lops seruals, y carnicers, mesclats ab los altres, entraren tots junts poderosament per Espanya. Cumplintse lo desig que las sobreditas nacions barbaras, y enemigas auian tingut. En la qual entrada senti Cathalunya la calamitat, miseria, y treballs, que totes les altres parts poguessen sentir. Com aparrà del progres de la historia. Y aquesta es la verdadera temporada del entrar los Vandalos, Sueuos, y Alans en Espanya. Corrent los anys de Christo nostre Senyor quatrecents y deu segons Pere Medina. O en lo any quatrecents y onze segons Prospero, Pineda, Esteue Garibay, y lo Archabisbe don Hieronym de Oria. Si be es veritat, que Ambrosi de Morales vol, fos en lo any quatrecents y dotze. Y axi no seria estada en ninguna de las altras occasions de les dites en lo capitol presedent.

Medin. p.1. cap.7. Pined. li.14. cap.15. Garib. lib.7 cap.59.

Pere Anton Beuter aduera: que en aquesta entrada, los Vandalos, y Sueuos passaren per lo Port de Torla: y los Alans, per lo de Altalauaca. Y que alli posaren vnas argollas de ferro, com auia fet Galieno quant ne posà vna en Andorra. Y com de aquestas anellas hajam parlat en diuersos lochs de la Coronica, y la varietat dels escriptors sia tal, no aduerarè vna cosa ni altra en aquest proposit. Sols se aduertesca: que si com en lo presedent capitol tinch dit, los passos que los Espanyols guardauan eran los Palantins, y en ells foren posats los soldats Honoriacos ab qui ara trobam concertats los Vandalos, Sueuos, y Alans, auriam de dir: que per aquells matexos passos los donarian la entrada en Espanya. Y axi com Beuter se enganyà alli, en dir quins passos erã los guardats: se enganyaria tambe ara en senyalar per ahont entraren. Que en effecte no podian entrar sino per alli ahont estauan los quels donauan lo pas. Y axi per Palanda: y per conseguent per lo Rossello, y Cathalunya. De hont se veu quant poca raho ha tingut Morales, en dir. Que aquestas nacions entraren en Espanya per las parts Septentrionals: començant à fer los danys en ella, per las montanyas Pyrineas dels Regnes de Nauarra, y Guipuzcua: y que de aqui apres se repartiren per Espanya. Perque (com en lo presedẽt capitol auem vist) no auẽt ell designat lloch cert ahont eran los passos, que perderen Dydimo y Veriniano, y que foren comanats als Honoriacos, axi facilment ha pogut desllizar en asso. Pero cõsiderat lo lloch, que auem dit, guardauan los Honoriacos: y tenint per versemblant, que per los propis passos que ells guardauan, auian de donar la entrada à aquellas nacions: de aqui tindrem per mes cert: que entraren per Rossello, y falda del Pyrineo Cano, que vuy se diu Canigo: donant desde aqui per lo endintre de Cathalunya: que no per aquelles parts de Guipuzcoa y Byscaya que vol Morales.

Lib.1.cap.5 lib.3.ca.66.

Capitol. XXXIII. De Nicomerio y Paternio Archabisbes de Tarragona.

El estat Espiritual de Cathalunya, no tenim cosa senyalada, que relatar en aquesta concurrencia de tẽps. Sols del Ecclesiastich se pot dir: que poch abans, o en aquesta temporada, era mort Nicomerio Archabisbe de Tarragona. Del qual escriguerem en lo capitol diuuyt: ahont lo trobarem successor de Himerio. Apres en lo capitol vint y sis verem: com aquest bon Pontifice se trobà, y sotascriguè en lo Concili Toleta primer. Que es posar lo sagell à tot lo ques podia dir, de ses lletres, bondat, y religio. La qual diu don Hieronym de Oria que fonch tant gran, que meresque per ella q̃ Papa Syricio, li escrigues algunes Epistoles de institucio Christiana. De las quals no tinch noticia. A contentarme de escriurer de ell, lo que trobe en aprouats escriptors, per no dir coses sens fonament. Y tras de asso acabarem los anys del seu Pontificat, dihent. Que si li donam lo primer any en lo de trescents noranta, com tinch dit en lo capitol diuuyt, tingue per lo mancho vint anys de Pontificat: puix en lo de quatrecents y deu era ja mort, com aparrà del que consecutiuament direm.

En fi que mori Nicomerio en Era, que aparexia hagues de causar gran dol, y dexar

xar molta falta en ſa Yglesia, en temps de tanta borraſca, com auem viſt, hi auia en Cathalunya: y ſeſperaua major, com veurem en lo capitol ſeguent. Pero noſtre Senyor qui ſabia, que las ouellas de ſa Prouincia auian de patir moltas miſerias: miſericordioſament les prouehi de Paſtor. Perque com eſcriu lo matex don Hieronym de Oria Archabisbe de Tarragona, corrent lo any quatrecents y deu (que ſeria en la circumferencia de la entrada de las dalt ditas nacions de Vãdalos, Sueuos y Alans, en Cathalunya) fonch eligit en Archabisbe de Tarragona, Paternio. Del qual no he ſabuda trobar altra coſa eſcrita, ſino ſola ſa eleccio: y conjectura, de que no degue tenir lo Pontificat mes de alguns pochs anys. Perque eſcriu lo matex don Hieronym de Oria, que lo any ſeguent, que era lo de quatrecents y onze, los Vandalos deuaſtaren la Prouincia Tarragoneſa: y axi direm baix en lo capitol trenta ſet, com los Vandalos aſsitiaren la ciutat. Y que per aqueſta cauſa paſſaren molts anys, que no ſe aſſentà en la Sede de aquella, ningun Pontifice. De hont ſe conjectura baſtãtment, lo q̃ tinch dit: del poch temps, que Paternio degue viurer en lo Pontificat: puix lo mes degue ſer fins al any quatrecents catorſe, com alli veurem.

Y no crech ſia mala conjectura, ſi de aſsi venim à inferir: que Paternio degue morir, en las calamitats que pati la ſua ciutat, en lo ſiti, y deſolacio. De la qual donarem raho en lo dit trenta ſete capitol. Y anira per dit aſſo de Paternio, que no fas compte de referir dell coſa alguna, mes del que eſta dit aſsi. Per no romprer alli lo curs de la Hiſtoria.

Capitol. XXXIIII. Com Geroncio ſe alçà en Eſpanya y coronà Emperador à Maximo en Tarragona. De la fi dels dos: mort de Conſtant fill de Conſtantino Tyrà de França y Eſpanya.

PAſſant las coſas que auem viſtes en lo capitol vint y dos, en lo temporal, en aquell matex temps, no faltà altra calamitat en Cathalunya. Que ans be aparvayan axi los mals, encadenats lò hu tras lo altre. Perque eſcriuhen Ambroſi de Morales, Pau Oroſi, Pomponio Læto Paulo Emilio Veronenſe, ſanct Antonino de Florenſa, Mexia, lo noſtre Pere Antoni Viladamor, y ſe trau axi de Ammiano Marcelino: que Geroncio, hu dels capitans mes famoſos, ſenyalats, y principals que lo Tyrà Conſtantino tenia en Eſpanya, per paſſions y enemiſtats ſecretas, que començà tenir contra ſon ſenyor, traçà certas nouedats, y reuoltas: alçantſe, y rebellantſe contra de ell, eligint y aclamant per Emperador à vn amich ſeu (que denia ſer tal qual ell) anomenat Maximo.

Moral. lib. 11. cap. 11. Oroſi. lib. 7 cap. final. Leto, hiſt. Rom. lib. 2. Emil. de rebus geſt. Franc. S. Anto. tit. 9. cap. 9. §. 8 Mexia. imp. vida de Honori. Vilad. c. 74. Marcellino. lib. 14. rerũ geſtarum.

Y auent Geroncio alçat axi per Emperador à Maximo, feuli poſar, y aſſentar la ſua Cort, y aſſenyalar per cap del ſeu Imperi de Eſpanya, la ciutat de Tarragona. Y ell com à Capita general, recullit vn bon exercit, hiſque de Cathalunya y ſen paçà en França, contra del Tyrà Conſtantinò, en la ſenyoria del qual ell ſe era rebellat. Que de coſas degueren paſſar en aqueſt temps en Cathalunya, que farian vn volum de perſi, ſi las trobaſſen eſcritas. Pero dexes à bon diſcurs del Lector.

Exit Geroncio de Cathalunya, y entrat ab lo ſeu exercit en França, tingue algunas peleas ab Conſtant fill de Conſtantino, qui era exit à reſiſtirli. Y en ellas lo vencè, y matà: en lo any quatrecents y dotze de Chriſto noſtre Senyor ſegons Mariano Scoto. O en lo any quatrecents y tretze, ſegons lo compte de Proſpero, proſeguint las Coronicas del glorios pare ſanct Hieronym y de Euſebi.

Entretant que aqueſtas coſas paſſauan: auia enuiat lo Emperador Honori à França vn poderos exercit contra Conſtantino: del qual exercit era Capita General vn valeros, y virtuos ſoldat anomenat Conſtancio. Lo qual mentres viſque, fonch reparo, y ſuſtento, del Imperi Occidental, com veurem en lo diſcurs.

Sabent Geroncio la vinguda de Cõſtancio, ſi be ſe trobaua vẽcedor, al fi com era Tyrà, temes de Honori, per lo que ſe era

Digitized by Google

alçat, y auia fet pendrer nom de Emperador à Maximo, y lo feya tractar com à tal en Tarragona com esta dit. Y considerant que Honori per asso lo perseguiria à ell, com feya à Constantino: determinà retirar, y retirà son exercit, tornant sen fugitiuament à Cathalunya. Que es molt propria la couardia als Ladres, y Tyrans.

Quant los nostres Espanyols veren tornar axi à Geroncio, no en forma de honesta retirada, sino de infame fugida: teninlo per vil, y apocat, determinaren matarlo. Perdentli lo repecte y cobrant alas en seruey de son Senyor natural. Y axi determinats y concertats, prengueren las armas, y donant desobresalt en ell vna nit li rodejaren y li asitiaren la casa, en la qual habitaua absa muller Nunychia, que molt amaua, y era amat ygualment de ella: encara que diuersos de Ley. Perque aduertexan los ja citats autors, que ella era Christiana, y ell Gentil, y Idolatra. Sitiada axi la casa de Geroncio, començarenla abatrer ab gran furia, y molts alerits. Y Geroncio quels senti, entenent lo que era, pujasen en alguna torre, o terrat de sa casa: o segons alguns, à la teulada, en companyia de certs parents, y amichs, que en si com à senyor y tant gran Capita, ne deuia tenir molts en sa casa: y entre altres hu, que se anomenaua Ala. Y estant ab aquestos feu desde alli tal, y tant valerosa resistencia, que en poca hora ell y los seus mataren à mes de trescents dels qui li tenian posat lo siti. Pero faltantlos ja las armas ques podian tirar: com eran fletxas, pedras, teulas, bigas, posts, y altres coses semblants, començaren à desmayar los seus. Y de aqui vingueren à desempararlo, y dexarlo en lo peril, procurant saluar sas proprias vidas, fugint per las teuladas vehinas, y posantse en cobro, y llpch segur. Be podia Geroncio fer lo matex. Pero diuhen, que era tant gran lo amor tenia à Nunychia sa muller, que per no dexarla, estima mes aguardar la mort en sa companyia, que escapar de sos enemichs y viurer sens ella. Y axi vinguda la matinada, vehent los Espanyols, que no auian pogut ab armas vencer à Geroncio, posarenli foch contra la casa, y cremarenli aquella, perque acabas tant fort element al que auia tingut tant valeros pit. Vehentse Geroncio apretat de aquesta manera, y que era impossible escapar delas mans dela mort, obsegat de rabia, y cego de la colera, que tenia: feu hu dels horrendos casos, que lijan, y pugan ser fets en tant desesperada occasio. Lo qual fonch. Que estant deuant de ell sa muller Nunychia, y son amich Ala, pregantlo summa y encaridament, que ab sa propria espossa los matas à tots dos, que mes estimauan morir à mans suas, que de sos enemichs, o que aquells triumphassen de ells: vençut de les importunas pregarias, desesperat com à barbaro, infel, tingue cor tant dur, y insensible (que verament no era justa fortalesa, ni virtut, sino diabolica, y gentilica duresa) que ab la sua propria espossa mata à sa propria y amada muller, y à son feel amich, y à la fi assi matex. Tres vegades se feri Geroncio en los pits: y com les forces peruentura ab la cruesa de las dos primeras morts, se li fossen disminuydes, y li faltassen: y axi ves, que ab aquells colps no acabaua la vida, no faltant lo esforç en lo cor, se tragué la daga, o estoch de la beyna, y posant la punta endret del cor, apretantla deuers de si, y obrint per alli entrada à la mort, y exida à la vida, acabà sos infelicos, y miserables dias.

No escriuhen los sobrecitats escriptors en quin poble, Ciutat, o Prouincia de Espanya passà, y succehi aquest desditxat fi de Geroncio. Pero com ell se era alçat en Cathalunya, y auia fet coronar à Maximo en Tarragona, y de aqui sen passà ab lo seu exercit en la França, facil cosa es pensar: ques retiraua, y recullia alli ahont mes poder, y amichs pensaua tenir: y axi en Cathalunya: y que la sua mort fonch en ella. Y si asso no es bona conjectura, almenys no sera estat fora proposit, acabar de comptar lo fi del qui tingue algũs principis en Gathalũya.

Yeras de asso tornarẽ à parlar de Maximo que era creatura de Geroncio.

Cap.

Digitized by Google

Capit. XXXV. Com Maximo dexà la veu de Emperador, consertantse y restant viuint pobrement en Espanya. Y com mori Constantino en França.

Ort que fonch lo Capita Geroncio, en la forma que tinch dita: faltà à Maximo tot lo ser, si algun ser tenia. Perque, com aquell fos lo quel auia fet nomenar Emperador, era tambe lo quel sostenia en la magestat quel auia posat: y faltant aquest sonament, lo edifici del va Imperi, hague de fer mouiment, y donar del tot per terra. Temè desde les hores als que li eran enemichs: y no confià dels que se li eran fets vassalls. Lo exemple de Geroncio lo aterrà: que si ell, per laltre era temut, y respectat: faltant aquell, y auentli perdut lo respecte en la manera ja dita, pensà, que auian de fer lo matex dell vn altre dia. Y axi determinà fer de la necessitat virtut. Mostrà regonexer quant mal ho auia fet en opposarse à son senyor Honori, en voler pendrer nom, y titol de Emperador, higual à ell, y à excusarse, ab la força del mort Geroncio, quel auia posat en aquell estat: y axi mogue tracte y partit ab Honori. Y com las cosas del Imperi estauan tant alterades com auem vist: no es de marauellar, si Honori se acontentà de qualseuol cosa, per no tenir diuidit lo poch poder que tenia, en temps que tants barbaros li entrauan à occupar las Prouincias de Espanya. Y axi escriuhen los matexos autors citats en lo prop presedent capitol: que Maximo triant millor cami, se concerta ab Honori, y se acontentaren lo hu, y lo altre, de que dexades les insignies, y nō de Emperador, visques desterrat dins de la matexa Espanya. Y axi fonch fet. Que dexats lo nom, y insignies predites, restà Maximo ab pobresa, y acabà la vida ab ella. Que son los ordinaris fins de indiscretas, y temerarias empresas. Y corria lo any del Senyor quatrecents y tretze segons Mariano Scoto, o quatrecents catorse, segons vol Prospero, mentres passauan aquestas cosas, tant proprias de Cathalunya, cō se veu del progres delles.

Ab aquesta renunciacio, que feu Maximo, restà Espanya aquietada de les reuoltes, y mouiments, que los matexos Romans, que estauan en ella auian mogut contra lo Imperi, y en desseruey de son senyor natural. Empero crexien los treballs, que les nacions Barbaras dels Vandalos, Sueuos, y Alans, que verem entrar en lo capitol trenta dos, causauan en ella. De les quals dire en lo capitol prop seguent.

Sols aduertire ara assi: que en aquest matex temps, que Maximo renuncià la tyrania en Espanya, fonch vençut en França lo Tyra Constantino: contra del qual tinch dit en lo capitol passat, que lo Emperador Honori auia enuiat lo seu general Constancio. Y foren vençuts altres tyrans, que tenian opprimit lo Imperi: que per ser fora proposit de nostra Coronica basta auerho apuntat de aquesta manera.

Capit. XXXVI. De las guerras, fams, pesta, y cruesas de animals fers, que y hague en Espanya, per las quals los naturals de ella dexada la terra sen pasauan à altras terras.

Assentades les reuoltes que los Romans auian mogudes en Cathalunya, restant en ella los Vandalos, Sueuos, y Alans, anaren las cosas empijorant en los anys quatrecents tretze y catorze. Que si be Paulo Orosi, Ambrosi de Morales, Pere Medina, y Antoni Viladamor, aqui jo he vists, passen aquestes coses ab la generalitat, que assi dire: totauia hi ha algunas cosas particulars de Cathalunya de molta llastima y compacio, que apres se diran. De manera, que arribades las esquadras de aquellas barbaras nacions en Cathalunya, tingueren grans entontres axi ab los naturals, com ab los Gouernadors y Præsidents del Imperi Roma que presidian en ella.

Orosi. lib. 7. cap. final. Moral. lib. 11. ca. 13. Pined. lib. 1. cap. 70. Vilad. c. 74

Y la contencio, y debat, los colps, y fets de armas, los insults y robos, talas y cremas, morts y ruynas, degueren ser grans. Perque com los qui entrauan volguessen adquirir, y los de dins conseruar: es cert, que tots farian lo possible en poderse restar ab la sua. Y axi quant mes crexia la porfia dels qui venian, se esforçaua lo

cor dels quey eran, ys resistia ab tota potencia, y las expulsions se feyan ab dificultat. Perque, si per à vn mort, que no te sentits, dihem: que almenys son menester dos, quel tragan de casa: pera cada viu dels qui desijauan restar en las proprias casas, y possessions, moltas forças auian de menester. Y de aqui es: que com tots estauã fogosos, ab los encontres que eran entre ells, resurtian centellas, y espurnas de fogosa colera: de la colera, se ensenia la crueltat, de la crueltat, la impietat, y axi se anauan aumentant los mals de Espanya, y crexia la calamitat en ella. Era gran la multitut dels barbaros, qui entrauã en ella, las forces y ferocitat, en la guerra terribles: y axi emprenian grans cosas, y vsauan espantosas crueltats. Y com per las talas dels camps, y poca seguretat dels quils cultiuan, resten las terras sens sembrats, y cullites: axi se segui tantost generalment tras aquesta guerra grandissima fam: que es la companyia de la miseria. Y poch apres la tercera, que es la Pesta, fonch ab ellas. Que solan anar poques vegadas la vna sens la altra. La guerra ja auem dit qual seria. La fam fonch tal, y de manera, que en moltas parts de Espanya se vinguè à menjar carn humana. Que es lo estrem à ques pot arribar de les desditxes. La Pestilencia se entarnà de tal manera, que fonch pijor, que los altres dos flagells, y calamitats miserables. De ahont vinguè altra quarta plaga, que fonch major y mes horrible, que totas las passadas juntas. Perque los animals, y bestias feras, ab la fam, que passauan, y ab las poques ramadas de bestiars que trobauan per devorar, ab la occasio de encontrat tants cossos humans morts de guera, fam, o pesta: se eran auesats à menjar carn humana. Y habituats ja à menjar los cossos morts, sabens lo gust de aquella carn, y sanch, se vingueren à fer de tanta ferocia, tan terribles, braus y cruels, que tingueren atreuiment de acometrer ab los homens vius. Encarnissans se poch apres de tal manera, que jamai solament los acometian per los deserts: pero tambe sen entrauan per los poblats, matant, y menjant à molres persones en ells.

Estauan los habitadors de Espanya tant affligits, de tots aquestos treballs, que molts de ells no podent suportarlos mes, eligian per remey vn altre quart, y à son parer menor mal. Que era dexar ses cases, y propris, y exirse de Espanya. Y era assò la major consolacio que ab aquestos mals tenian. Perque los Vandalos, y homens delas altras nacions, permetian exir de Espanya als que sen volian anar de ella, per viurer en altras parts. Y per poca cosa quels donassen, los acompanyauan per los camins, pera que pogues sen anar segurs de la guerra, enemichs, y feras, que estauan auesades à menjar carn humana, y enuestir à la gent. Fa tambe Beuter mencio de aquest bon tracte dels Vandalos, Sueuos, y Alans. Pero apar, queu acomode, à altra occasio de la qual dire baix en lo capitol trenta y vuyt. Durà per espay de dos anys aquesta calamitat en Espanya; que segons la diferencia dels comptes auia de venir en la circumferencia dels anys quatrecents y tretze: y quatrecents catorse de Christo nostre Senyor. Y remedias de aqui aldeuant: que à duras mes quiça se fora perduda tota Espanya.

Capit. XXXVII. Com Cathalunya sentis les calamitats predites, y Tarragona fonch assolada per los Vandalos: y Barcelona cresque de habitans.

DE tot lo que en general en lo presedent capitol auem dit auer succehit en Espanya, tinch per mi, ne degue auer bona part, en particular, tota Cathalunya. Y nou pens per quem vulla apropriar cosa, que no puga: sino que del conseguent se tratu vn antecedent necessari. Y axi, com assi en aquest temps se trobe vna ruyna, y desolacio de la nostra metropoli, necessari sera presuposar, y creurer, que la guerra, y effectes subseguents de aquella, passassen en la Prouincia en la qual estana la ciutat que fonch desolada.

Pera intelligencia de les quals coses se presuposa: lo que escriu Pere Anton Beuter en la sua Coronica de Valencia. Que entrats los Vandalos, Sueuos, y Alans en Espanya,

Digitized by Google

Espanya, vsant en ella las crueltats, que de semblant gent se poden pensar y creurer, fenc les coses en lo principi del presedent capitol escrites, poch apres (que pens jo, degue ser, quant ja Maxencio, qui se era coronat Emperador, fonch assò segat) los Vandalos destruhiren y assolaren la ciutat de Tarragona. Y Don Hieronym de Oria Archabisbe de la matexa ciutat, en lo Cathalago dels Archabisbes de ella (que va al principi del volum de les Constitucions Prouincials, que ell cõpilà) parlant del Archabisbe Paternio, auent dit: que entrà en lo Pontificat en lo any quatrecents y deu: escriu mes auant. Que lo any seguent (que seria lo de quatrecents y onze) entraren los Vãdalos en Espanya, destruhint y despoblãt aquella. Y que en dit temps fonch destruyda Tarragona: y que perço estiguè molt temps sense Pontifice. Lo nostre Tarragones micer Luys Pons de Ycart, en las Grandesas de Tarragona, seguint à Pere Alcoçer, escriu: que los Vandalos, Suevos y Alans, en lo any quatrecents y onze, entrarẽ en Espanya, ab tal poder, que ni los Romãs, que estauã de guarnicio, y altres de assento, ni los naturals pogueren resistir, que nos apoderassen de cota ella, o de la major part. Que axi se ve de entendrer, com apar a de molts capitols del llibre seguẽt. Y ajusta, que apres (de conquistada gran part de Espanya) los Vandalos tornaren altra vegada en Cathalunya, y assolarẽ Tarragona. Y la Iglesia de aquella ciutat vagà, per espay de cẽt anys, per aquesta causa. Demanera, que me apar assi, quẽ tots concordan en lo que esta dit: q̃ Tarragona fonch destruyda ab la entrada dels Vandalos en Espanya.

Ycart.c.20.

Pero voldria ques aduertissen dos coses: perque no aparegues ser contrari al que auem dit en altres capitols. Que si be noy ha contrarietat: totauia, lo anar auegades diuertits los lectors, fa fer carrega al auctor, alli ahont noy ha culpa. Y axi es de aduertir: que encaraque Don Hieronym de Oria (com assi esta dit) parlant de la entrada dels Vandalos haja escrit: que ales hores, o en dit temps fos destruyda Tarragona: no se ha de entendre: que en lo matex any que entraren la destruyssen. Perque assò seria contrà lo que auem dit en lo capitol trenta quatre: que en lo any quatrecents y dotze, o tretze, de Christo, Maximo Tyrà tingue la sua Cort en Tarragona. Y que en lo quatrecents y tretze, o catorze, renuncià lo nom y insignies de Emperador. Sino que se ha de entendre, Don Hieronym, auer volgut dir: que entrats los Vandalos en lo any quatrecents y onze (com ell diu) o en lo quatrecents y dotze (segons altres que referi en lo capitol trenta y dos) anãt per Espanya cõquistant la terra, entretinguts en assò algũ temps, arribats à Tarragona, apres de auerla dexada Maximo (com assi he dit,) y axi poch apres de esser ells entrats en Espanya (com diu Beuter) tornãt à donar volta sobre dita ciutat (com diu Ycart) la destruyren y assolaren. O tambe podriam dir: que lo intent de Don Hieronym de Oria, no fonch dir: que en lo matex any que entraren la assolaren. Sino q̃, com los Vandalos, conforme tinch dit en lo capitol trenta y hu, entraren tres vegades en Espanya: perque algu no pensas destruhissen à Tarragona en alguna de las altras dos entradas, diguè: que la destruyren en aquest temps: com qui diu en aquesta tercera vegada. Entenent alli per temps, la vltima entrada, y no la precisa demostracio y assignacio del any.

La segona aduertẽcia es: que à be que micer Ycart diga: durà cent anys la vacãt de la Sede de Tarragona, no pot ser, à mõ judici. Per lo que baix, en la circumferencia del any quatrecents vuytanta set, trobarem à Ascanio Archabisbe de Tarragona.

Lib.6.c.55.

En fi lo cert y à comuna resolucio, es: que Tarragona fonch destruyda per los Vandalos. Y de aqui se ve à conclourer, lo que esta dit en lo principi del capitol. Que de les miseries, que aquellas nacions barbaras causaren generalmẽt à Espãya, tingue bona part Cathalunya. Que si be no se troba escrita altra cosa en particular asserca de assò: ni q̃ fos destruyt en aquest temps altre poble en Cathalunya, no deu ser, perque altres no sentissen aquestas calamitats. Que essent tãt encarida la guerra de aquestas nacions ab los Espanyols y Romans, no podia ser, passas sens causar

Digitized by Google

grans danys. Pero com los qui fins aſsi hã eſcrit nos ſian poſats de propoſit à perpetuar la memoria de las coſas de Cathalunya, los degue aparexer: baſtaua prou parlar de la que a les hores era cap de tota la Prouincia. Y axi feren mẽcio de ella ſola. Pero ſi tal paſſaua en lo cap, be podem noſaltres penſar, lo que paſſaria en los membres de la Prouincia.

Ara acabarè ab lo que eſcriu micer Hieronym Pau, en la ſua Barcinona. Diẽt: que de aqueſta deſtruccio de Tarragona creſquè de habitadors Barcelona. Que pens jo vulla dir: que los qui fugian, o erã reſtats vius de la afligida y deſolada Tarragona, ſen venian ha habitar y poblar en Barcelona: com ferẽ altra vegada los que fugirẽ de ella, en la ruyna y deſolacio ſuccehida en tẽps dels Alemanys. Y de aqui ſe inferex: que los Vandalos, no degueren vſar en Barcelona las crueltats, que auian vſadas en Tarragona. Pero no peraxo dexà de ſerlos ſubjecta Ans be apar del mateix micer Pau, que la ſubjectaren, com à les demes ciutats de la major part de Eſpanya.

Lib. 4. c. 59.

Cap. XXXVIII. De la diuiſio que de Eſpanya feren entre ſi los Vandalos, Sueuos y Alans: los quals reſtaren en Cathalunya.

RAſſats los Vandalos, Sueuos y Alans en Eſpanya, y hauent ſubjugada aquella, o al temps que la anauan ſubjugant (que aſſo no eſtà prou aueriguat) ſe partiren la terra, y Marchas de ella, deſignantſe cada nacio, la part que auia de poſſehir. Y partida, eſtigueren pacifichs y quiets, caſcuns en la part quels auia cabut. Y aqueſta fonch la pau y quietut, quey ague en Eſpanya, apres de tantas borraſcas: de la qual parlarem en lo capitol ſeguent. Aduerant aquella los Eſcriptors que alli allegare, y altres citats en lo capitol trenta ſis.

Pero abans que paſſem al ſucces de la pau y quietut, ſera be ſaber lo modo dela diuiſio que entre ſi feren de las Prouincias Eſpanyolas aqueſtas barbaras nacions. Y ella fonch: que los Vandalos prẽgueren la Betica. A la qual per cauſa de ells reſta lo nom de Vandalia, aqui apres corruptament auem dit, y vuy diem Andaluzia.

Los Sueuos, o perq̃ ells foſſen pochs, y los Vandalos mes, y no cabeſſen en aquella Prouincia: o perque alguns ſe deſiauingueſſen dels altres, o com ſe vulla, en fi, ells ab vna part de las companyas dels Vãdalos prengueren pera la ſua habitacio la Prouincia de Galicia.

Los Alans, ſe diuidiren en dos parts: la vna ſen paſſà à Portugal, y la altra reſtà en la Prouincia que vuy ſe diu Cathalunya. Segons que de aqueſta manera eſcriuhẽ tota aqueſta diuiſio Pere Anton Beuter, Ambroſio de Morales, Antoni Viladamor, Medina y altres per ells referits. Y mes nouament lo Illeſcas.

Beu. p. 1. c. 5. Mo. l. 11. c. 15. Vilada c. 14. Medina. p. 1. cap. 7. Illeſ. l. 2. c. 17.

Y dexant als altres, per parlar dels Alans, que occuparen Cathalunya: com à coſa tant propria del intent de noſtra Coronica: eſcriu Beuter: que aqueſtos Alans donauan llicencia, y alguna ajuda de coſta, per paſſar ſon cami, als Eſpanyols que ſen volian anar de la terra. Y axi apar, que vſauan ells mes pietat que los altres, de qui digui en lo capitol trẽta ſis, ques feyã pagar alguna coſa dels Eſpanyols per acompanyarlos, à exir dela terra. O podria ſer: que allo y aſſo, y lo que dire en lo capitol ſeguent foſs tot vna matexa coſa.

Tambe al noſtre propoſit, es molta rahó aduertir lo que alguns han dit. Que com ab aqueſtos Alans, qui reſtaren en Cathalunya, hi agues certas companyas, anomenadas dels Catos: y vns y altres reſtaſſen meſclats en aqueſta noſtra terra. Per aqueſta meſcla ſe vingue à fer de totes dos nacions vn nom: y reſtà de aqui lo anomenarſe Cathalans: y la terra ab lo nom de Cathalunya. Y diu Ioã Vaſeo: que ſegons ſanct Rechmano en lo llibre primer de las coſas de Germania: aqueſta es la mes verdadera opinio, en la diuerſitat de opinions, que auem viſtas, ſobre aueriguar, de hont prengue lo nom Cathalunya. Pero Ambroſio de Morales no vol conſedir aſſo. Y nom marauell que nou vulla cõſedir. Perque ab tantas opinions com hi ha ſobre de aſſo, com auem viſt, y veurem encara mes auall, no es molt que refuſe vna opinio, y que reſte ab altra. A mi nom ha aparegut lloch encara de acabarme

Vaſe. Hiſto. dels Vand. y Alans.

Digitized by Google

acabarme de determinar. A son propri tẽps fare epilogo, y me declarare. Per ara basta apũtar asso. Y de aqui tornẽ al curs de les coses, que passaren en aquest tẽps.

Cap. XXXIX. Com los Vandalos, Suevos y Alans visqueren sosegadament ab los Espanyols, y feren pau ab los Romans.

Repartida la terra de Espãya entre las gents de las ditas nacions Vandalas, Suevas y Alanas, en lo modo auem vist: escriuhen Pau Orosi, Ambrosio de Morales y Antoni Viladamor, que puix auian aconseguir lo fi desijauan, que era tenir terras, enlas quals poguessen habitar: que fonch lo seu intent principal, de la exida de les sues: tenint ja lo que volian, començaren a dexar la natural fereza, y a auorrir ells matexos per propria crueltat. Tractarense mansament entre si, y domesticarense ab los naturals de la terra. Y no se sils vingué asso en aquesta occasio per la benignitat del temperat cel, pureza dels delicats ayres, bondat del clima, o cançaci ja de tanta perogrinacio, continuadas guerras y excessius treballs, crueças, fams, fatigaments de aportar tants anys las armas al coll, o que fonch, lo quels feu mudar axi de natural condicio. Quesvulla fos la causa, lo cert es: que mudada sa fereza en humanitat y bon tracte, acabada la guerra, se donaren del tot a la pau, y entenguerẽ en cultiuar la terra, y en tractes, negocis y mercaderia.

Orosi. li. 7. c. 40. Mod. li. c. 75 Vilad. c. 74.

Y per a millor assentar ses coses, y perpetuarse en lo estat, ques eran posats, feren ferma y perpetua pau, ab los vehins de las terras en que ells estauan. Axi ab los Romans, com ab los naturals de ella: y visqueren ab ells, quieta y pacificament. No escriuhen los auctors, q̃ tinch citats, los apuntaments y concerts, o pactes, de aquestas paus. Sols diuhen: que los Espanyols restaren tant cõtents dells, com de si matexos. Y que los qui viuian entre aquestas naciõs, enlas terras que ells auiã occupades: y axi los quels estauã subdits, restaren tant satisfets de ells, que estauen y viuian, mes contents ab la pobresa en q̃ ara estauan, puix ab ella tenian llibertat, y axi se trobauan millor, que ab las riquesas, que tenian en temps dels Romans. Per que ab aquellas prestauã tals y tantas seruituts, y estauã tant carregats de tributs, que mes eran esclaus, que lliberts. Durá asso alguns anys, segons los sobrecitats autors: sens que assenyalen quants, poch mes, o mancho. Yà mi me apar, que no foren molts. Per que en lo any quatrecents catorze, o en quatrecents y quinze, ja los Gots possehian la Gallia Narbonesa, y part de Cathalunya. Y en lo any quatrecents y setze, llançats del tot de Narbona los trobarem en sola Cathalunya, y en particular en la ciutat y confins de Barcelona: conforme veurem en los primers capitols del llibre sise. Y asso no pogue ser sens fets de armes. Y axi se veu lo poch que pogue durar la pau, sociego y quietut en Espãya. Almenys ab los Alans, que eran en Cathalunya. Si ja no deyam: que la pau fos entre los Alans, Suevos, Vandalos, Espanyols, y Romans: ajudantse y valentse contra dels Goths, que volian entrar, com de fet veurem, que entraren en Espanya. Enfi, fos de aquella, o de aquesta manera, tots volen, que en Espanya hi agues Pau. Restes Espanya ab ella, que lo succes deles coses, me força, anar à fercar y portarhi de lluny la guerra.

Cap. XXXX. Del origen y descendencia de la nacio dels Goths, fins que començaren à exir de sa terra.

Grans son, y dignes de molta cõsideracio, las instabilitats y mudanças del mon. Mostrantnos à la clara: no auerhi cosa permanent, en que fiar en aquesta vida. Y no sera menester aportar per proua de asso, veurer acabades les Monarchies mes famoses del Mon, cõ dels Assyrios, Perças, Medos, que solas las dels Carthagineses y Romans, dels quals auem parlat en nostra Coronica, nos amostran asso bastantment. Los Carthagineses, jals veretm poderosos en Espanya, y apres auem vist, foren expellits de ella. Y als Romans, qui la senyorejarẽ tant poderosament, vehemlos debilitats ab la entrada dels Vãdalos, Suevos, y Alans: y prest, los veurem fora de tota Espanya. Perque en lo temps que aparexia

aparexia podian estar ja segurs de la instable fortuna: puix tenian pau ab las sobreditas nacions barbaras: a les hores donarẽ major cauyguda. Al cap de sis cents y trenta anys, que possehian Espanya: o poch mes: comptant desde la entrada del primer Scipio en ella. Que abans sols hi tingueren confederacions y amistats. Y la cayguda fonch causada per los exercits dels Goths, q̃ ab lo seu Rey Athaulpho entraren en ella, y apres poch apoch los lleuaren tota la terra. Pero abans de dir com passà asso, sera be dir alguna cosa del origen, y fets de aquesta gent, sumariament, fins al punt que vingueren en Cathalunya.

Y per asso es de presuposar: esser varies les opinions dels Escriptors antichs, en lo assignar los principis y origen dels Goths. Com apar de Ioan Sedenyo, de Lucio Marineo Siculo, del nostre Barcelones Caualler Francesch Calça, de Esteue Garibay y altres. Y axi si algu te alguna opinio diuerça, nom culpe à mi, que no haja sabut fer eleccio, sino referir opiniõs de altres. Perque en mitg de tãta borrasca, es deficil acertar à entrar al port. Que alguns com Cornelio Tacito, en general diuhen: que los Goths erã Alemanys. Ablado Godo, digue: que eran de la Isla de Holandia: que peruẽtura es la que altres han dit, ques anomenaua Gothlandia, cõprest dire. Altres com diu lo matex Sedenyo: seguint à Sparcià, digueren: que eran Gethes. Y no faltà Procopio, pera dir: que eran Sauromatas, o Sarmatas, o Cymerios. Y Rafel Volaterrano digue: q̃ eran Cymbrios. Dexadas moltas diuersitats de opinions referides per micer Luis Põs de Ycart, y March Antoni Sabellich, anarmen he ab la quem apar mes comuna, y auctorizada de molts escriptors.

Sede tit. 14. cap. 6. Mari. l. 6. de Gallo. aduẽ. Calça. c. 4. Gar. l. 8. c. 1.

Ycart. c. 20. Sab. enei. 7. lib. 7.

Volrria empero que primerament nos recordassem assi, y tinguessẽ per repetit, lo que en lo principi de nostra obra esta dit, aserca de las coses que passaren en lo Mon apres del Diluui, en la particio de las terras entre los fills de Noe. Y principalmẽt de que Iaphet possehi la Europa. Y que tenint set fills, reparti entre ells las Prouincias. Que alli sols se feu mencio de Tubal, qui poblà Espanya. Y recordantnos de asso, es ara, de saber: que vn altre fill de Iaphet nomenat Magoth, poblà la Schytia, Prouincia de la Europa, segons Hartman Schadel, Ioseph Iuheu, en las antiquitats Iudayques, Iulia del Castillo, en la Historia dels Reys Goths, lo Bisbe Don Alfonço de Carthagena, y Don Rodrigo de Toledo. Y que en aquesta Prouincia de la Scythia, se troba vna Illa, o Peneinsula, anomenada Scancia, part de la regio de la Scandiauia, o Zelanda: à qui tambe diuhen Gothia. Lo siti y ambit de la qual, descriu llargament lo Ambrosi de Morales, al qual seguex lo nostre Antoni Viladamor. Pero mes copiosament me apar procehir fra Ioã Pineda. En aquella Illa, diuhen Iulia del Castillo, Pere Antõ Beuter, y Tomich, que feu Magoth son primer assento ab la sua gẽt, y que de son nom foren anomenats Magog[illegible] y en apres Goths: segõs los matexos [illegible]ptors, y ab ells lo nostre Doctor [illegible]celones Guillem de Valleca. Y de la significacio de aquestos vocables Magoths y Goths, se pot veurer Sanct Agusti en los dela ciutat de Deu: y sobre ell, la addicio correcta de Luis Viues. Y no es contradicio de asso, lo que escriu lo pare sanct Hieronym, sobre lo Genesis, concordãt ab ell March Antoni Sabellich y Blondo: com diuhen: que aquestos, primer se anomenaren Gethes, y que apres mudadas las dos E. E. en O, foren dits Gothos, o Goths, com ho escriuhen tambe Hartman Schadel, Ambrosio de Morales, Paulo Orosi, sanct Antonino de Florença, y altres anomenats per Vaseo: ab los quals apar consentir Esteue Forcatulo, anomenant Gethas als Goths. Ni es tampoch cõtrarietat lo que digueren alguns: que aquestos Goths foren dits Cathos, com escriu lo nostre Frãcesch Calça. Ni es diferẽt de asso, lo ques diu de anomenarse Dacos: com escriu Sabellich. Perque, com apunta lo nostre Calça, en effecte, tots foren Goths: que abans eran dits Magoths: y per la diuersitat de las comarchas y pagos de la terra, que habitauan, se vingueren à anomenar, y diuidir ab diuersos noms. Com se pot veurer ab vn exemple. Perque Cathalans, Aragonesos, Valencians, Mallorquins, tots som de vna corona, tots de Espanya: y diuiduats,

Scha. fol. 18. y 133. Iose. l. 1. c. 11. Iulia. l. 1. c. 2. Alfon. c. 3. Rodr. l. 1. c. 2. de rebus Mis.

Mo. l. 11. ca. Vilada. c. 76 Pin. l. 13. c. 25 §. 1. 2. y lib. 1. c. 25. §. 2. Beu. p. 1. c. 26 Tomich c. 8

Vallse. en lo Vsatge cum dominus. Agu. l. 20. c. 11

Hier. in Gẽ. Sabel. ene. 7 lib. 9. Blõdo Dec. 1. lib. 1.

Orosi. l. 1. ca. sic dicitur de Gothis. S. Antonin. tit. 11. c. 7. Vas. l. 1. c. 15. Forcat. li. 6.

Calça c. 3.

Digitized by Google

diuats, y diferenciats ab los noms, segons las terras que habitam. Lo Carrion, escriptor Alemany, segõs es referit per Beuter, escriu: que aquella Illa, o Peninsula de la qual anam parlant, se anomenaua Gothlandia. Pero, si orehem al Thomaso Porchachi, en lo particular llibre que fa de Chosmographia de totas las Illas, trobarem que son molt diuersas. Y seguint diuerços grauissims auctors Chosmographos y Historichs, tractant de la Gothlãdia, apunta espreçament: que fonch poblada per los Goths, qui exian de Schancia, la primera vegada quen hisqueren per ser tanta multitut que no cabian en la terra: com direm prestament en lo capitol seguent: quels traurem de ella.

Carion. l.3.

Cap. XXXXI. Com los Goths hisqueren de ses terres, las que conquistaren: y de son primer Rey Capto, fins al Rey Boruista.

IEnint ja sabut lo origen y principi dels Goths, parexia raho de escriurer, y nomenar los Reys y Princeps que tingueren en aquella Illa. Empero per ser tant lluy de nosaltres remetrels al quen ha escrit fra Ioan Pineda. Prenent solament lo temps en que apres de auer estat centenars de anys en aquella Illa de Scancia, en lo Regnat de Verigo, segons Iulia del Castillo y Beuter (que seria y deu ser lo matex, q̃ diuhen sanct Antonino y Tomich, que se anomenaua Berich, o Bericon, segons Pineda) perque la terra nols aparegue bona: com diu Beuter, o perque fossen molts, y no cabessen en dita Illa: com diu Porchachi, sen hisqueren vn infinit numero de gent, homens, dones y minyons, y sen passaren à terra ferma: y subjectarẽ als Almerugos, o Vlmerugos: com escriuhen tots los ja citats: y ab ells Pere Medina. Encara que Porchahci diu: passaren a la Illa Gothlandia: y de aqui a la terra ferma. Y ja que foren en ella mogueren guerra à sos vehins los Vandalos, que tambe eran Scythas: cõ en lo capitol trenta auem vist. Y fonch tal la bateria los donaren, quels eraguerẽ de sos asentos, casas y Prouincias: forçãtlos anar diuagant per lo mon à sercar altre assento: cõ auem vist, fins quels auem dexats en Espanya, en los capitols trenta, trenta hu y trenta dos. Y en aquell temps que los Goths occuparen las terras dels Vandalos, tingueren alli per sos Reys à Capto, fill de Barich, y à Augis, y à Amalo y Balto, y à Gadarich son fill: seguint en asso à Ioan Magno de nacio Goth, referit per fra Ioan Pineda. Veritat es: que los demes dels altres no fan mencio sino de Gaderich, o Guadario. Del qual tambe se recorcadà Don Alonço de Carthagena Bisbe de Burgos.

Pine. l.13.c. 25.§.2.

Cas.l.1.dis.2 Beu.p.1.c.26 S. Antonin. tit.11.c.7. Tomic.c. 8. Pine.d.c. 25 §.3

Porch.desc. de las Illas.

Me.p.1.c.71

Alfon.c.6.

Y abans de passar auant, aduertirè al lector tinga bona memoria del Rey Balto, de qui assi fem mencio: perque en son lloch, quãt direm que lo Rey Athaulpho era de la familia Baltea, estiga al cap, de quina sanch era y exia la que era principi del nostre Rey Goth.

Lib.5.c.44

Tornant empero al Rey Goderich, o Guaderich, o Guadario, fill de Balto. Aq̃st passant auãt la empresa dels seus passats, qui ja no estauan contents del que teniã, sino que apetian lo Imperi del Mon, subjectà la Scythia, y la Gepidia, que ara anomenam Dacia. Y apres ell matex, o son fill y successor Filimer feu, o trobà ja fet, vn gran pont sobre vn caudelosissim riu, que entra en la Scythia interior, y determinà passarlo. Pero com ab lo gran pes dela gẽt se rompes, y axi se li negas y offegas gran part del exercit, restaren los huns Goths de la vna part del riu, y los altres de la altra. Y Filimer que auia passat lo riu, ab la vna part del exercit, assentas en aquellas partidas dela Scythia interior. Y desde aqui tirà contra los Spalos.

Succehi à Filimer, Zentas, o Salmagẽ, à qui algũs anomenan Salmaxen. Lo qual ensenyà lletras, y modo de viurer als Goths, y tinguè son assento en la Scythia. Al qual succehi Thanais, o Thanauso: en lo any mil trescents y deu, abans de la natiuitat de Christo nostre Senyor, segons Pineda. Aquest donà nom al riu Thanais, qui diuidex la Europa de la Asia: y vencè en Batalla al Rey Bexores, o Vasoso de Asia y Ægipte. Al qual perseguí fins à passar lo riu Nilo. Y escriu Beuter: que de tornada, passant per la Asia menor vencè al Rey Phormi: que era amich de Vasoso.

Pin.l.13.c.26

Las

Las gents del qual, per que fugiren dexãt à son Rey y à sa terra, foren, cõ à fugitius, anomenats Parthos. Dels quals apres baxaren los ques anomenarẽ axi: com ja ho toqui en lo llibre 3. c. 68.

En lo temps de aquest Rey Thanays, y durant aquestas guerras, tinguerẽ principi las Amazonas. Que de nacio eran Gothas. Lo origen de las quals, y altres moltes coses de ellas, qui las volra saber extenssament, llija à Pere Anton Beuter, à Hartmã Scadel, à Pere Mexia en la Silua de varia lliisso, à Paulo Orosi y à Alfonso de Carthagena.

Mexia l. 1. c. 10. y 11. Orosi l. 1. c. Amazones arma sumpserant. Alfon. c. 5.

Tornant al Rey Thanays, succehili, segons diu Iulia del Castillo, sa muller Thamira: la qual vencè al Rey Dario de Percia, que li feya guerra. Y diu: que de aqui auãt nos pot donar relacio certa de quins Reys tingueren. Sino que alguns temps se regiren per alguns sauis. Als quals de entre ells matexos eligian: quiça à semblança dels Hæbreus: com se llig en la sagrada Escriptura en los llibres dels Iutges. Y axi ell no posà Rey algu en sos discursos, fins al Rey Darpaneo: en temps del Emperador Domicia. Del qual Darpaneo dire poch mes auall.

Pere Anton Beuter, va diferent, escriuint: que à Thanays succehi Arpedon: y à aquest Thelepho, qui casà ab vna germana del Rey Pryamo de Troya. Y apres fonch Ancyro, qui vencè à Dario y Xerxes.

Succehi apres Pangudila, qui casà vna filla sua ab Philippo, pare del grã Alexandro. Y à aquest succehi Sitalco: que ab cẽt sinquanta mil Goths destruhi la Macedonia. Apres del qual regnà Boruista: que en las guerras de Mario y Sylla, dexada sa terra, y habitacio, baxà en Alemãya, aportant en la sua companyia à Eumosico, y Darpaneo. Ab los quals feu pau Iulio Cæsar, que nos trobaua be de guerrejar ab ells. Y lo Emperador Octauia rebe Embaxadors de aquestos, estant en Tarragona, com tinch dit en lo llibre tercer capitol noranta hu. Y feu pau ab ells: ab que no paçassen dedeça del riu Danubio. Tambe apres los confirmà aquesta pau lo Emperador Tyberi. Y durà fins al temps del Emperador Domiciano, en lo any del Senyor vuytanta set. En lo qual fonch rompuda, per la mort auian feta de Opio Sabino Prefecte Romà: qui sots color de amistat los maltractaua: legions se pot veurer en March Antoni Sabellich. En lo qual temps comenssà Pere Mexia, en la sua ja allegada Sylua, à cõptar las Historias dels Reys Goths. Y jo començare nou capitol puix los trobam nouament contra lo Imperi Romà.

Sabell. enei 7. lib. 9. Mexia Syl. l. 1. ca. 29. 30.

Cap. XXXXII. Dels fets y Reys dels Goths, desde Darpaneo à Athalarico, qui fonch lo primer Rey Christia de aquella nacio.

QVant lo Emperador Domiciano sabe que los Godos auian mort à Opio Sabino, enuià contra de ells à Fusco. Lo qual fonch vençut per Darpaneo, o Arpaneo, que a les hores Regnaua. Y apres succehi en lo Regne dels Goths (segons los matexos Escriptors citats en lo presedent capitol) lo Rey Gnyida. Al qual sanct Antonino de Florensa, anomena Guma, o Gniua. Y aquest vencè en batalla al Emperador Decio: y lfeu morir offegat en vna laguna, o estany de aygua.

S. Ant. tit. 11. cap. 7.

Pochs anys apres en temps del Emperador Galieno, passarẽ los Goths en Asia, y destruyren lo Temple de Diana, que las Amazonas auian fundat y fabricat en Epheso. Y apres com anassen destruynt y talant moltas terras del Imperi, fonch enuiat cõtra de ells vn exercit, per lo Emperador Claudio. Y en la pelea q̃ tingueren moriren trẽta dos mil Goths. Y axi fonch aquest lo primer Emperador quels vẽcè, y alcançà victoria dells. Apres tambe los vencè lo Emperador Aureliano: com auẽ vist en lo llibre quart capitol sexanta quatre. Ab la qual occasio, trobãtse los Goths debilitats, y reprimits, se confederaren ab lo Imperi Romà: rebẽt sou, y publich estipendi dels Emperadors. Y axi los afauoriren en moltas occasions: particularmẽt en los temps de Diocleslà y Maximià.

Arribant apres lo temps del Emperador Constantino Magno: com en les sues guerres nos empras dels Goths, tinguerẽ se per picats. Y veyent lo poch cabal, y cõte q̃ lo emperador auia fet de ells: y considerantse

fiderantse tambe priuats del sou, y axi menyscabats en las ganancias, y frustrats de las glorias, que esperauan, com be las auian acostumadas guanyar. Perço tornaren à mourer guerra al Imperi Roma. Pero foren vençuts en ella, y se hagueren de retirar della del Donubio, de ahont eran exits.

Era aquesta nacio tant bellicosa, que no sabia estar sino ab las armas en las mãs. Y axi no obstant, que era estada vençuda: poch apres feu mouiments. Y forè, segons los ja citats en aquest, y en lo altre capitol, y ab ells Iacobo Bergomense (qui en aquest temps comẽça à parlar de ells) que alçant dos capitans, anomenat lo hu Arriaco, y lo altre Aurico, passaren à la Prouincia, que es vuy Vngria, y entraren fins à Italia: ahont poblaren la ciutat de Verona. Moriren alli dits capitans, y los Goths feren pau ab Constantino, segons diu la Tripartita: y feren Rey à Giberich. Lo qual llançà als Vandalos de las terras en que estauan, vencent à Huymar son Rey. Y veyentse Huymar axi priuat de sas terras alcançà de Constantino, que li donas la Vngria pera viurer. Ahont estigueren los Vandalos per espay de setanta anys. Fins que apres baxaren per França, en lo modo que esta dit en lo capitol trẽta. Mort lo sobredit Rey Giberich, succehi Athamarich, en temps dels Emperadors Valetinià, Valent y Garcià. Als quals demanaren los Goths: quels donassen terras, en las quals poguessen habitar. Y axi los donaren las Prouincias de Dacia y Tracia.

Bergo. li. 9.

Trip. p. 2. li. 1. cap. 4.

Tenint ja los Goths terras assignadas, per los Emperadors Romãs, se aquistarẽ alguntant debax de son Rey Athanaricho: qui fonch lo primer Rey que tingueren en Dacia. Lo qual tambe fe lo primer llocli dels Reys Goths Christians: perq̃ rebè lo sanct Baptisme. Si be al principi perseguirals Christians, com veurem en lo capitol seguent. Que ara tenint nouas terras, nou Rey, y noua lley, me ha aparegut fer de les coses dels Reys Goths vn nou capitol.

Ca. XXXXIII. Com Athanaricho Rey Goth, apres de perseguir los Christians se bateja per la predicacio de sanct Gudila, y parti la Regne ab Fridigero. Y tomforen fets Arrians.

Roseguint las historias dels Goths succintament, sumãt las llargas escripturas, que de ells se troban, seguint als matexos Escriptors anomenats en los capitols pasats: y particularmẽt à Esteue Forcatulo, y à sanct Antoni no de Florença, prenẽt las en lo punt que las dexarem: que era en lo principi del Rey Athanaricho, escriu Scoto que ja regnaua en lo any trescents sexanta vuyt. Y Don Antoni Agusti Archabisbe de Tarragona: diu començà à regnar en la era de Cæsar quatrecentas y set, y en lo any trescents sexanta nou de Christo nostre senyor. Y aquestos comptes, per lo que apar quadren al dels anys del Imperi de Valentinià lo vell, y de sos fills Valentinià lo joue, y de Gracià, dels quals he parlat en los capitols dotze y tretze, me agrada mes, que lo del Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena, qui diu: que Athanaricho comẽçà à Regnar en lo any trescents quoranta y tres.

Forca. lib. 6. S. Antonin. tit. 11. c. 7. y tit. 9. ca. 6. §. 6. 7. y c. 7. in fine. Agust. Dia. Alfon. c. 8. Sco. Chro.

Enfi fet Rey Athanaricho, sabent que alguns dels Goths, o per la predicacio del sanct Bisbe Gudila (de qui prest direm) o per los tractes auian tinguts ab los Christiãs del Imperi, ab qui auian tractat, en les Prouincias q̃ eran estat sin comsenulla, se feyan Christiãs, donà en los principis del sou Regnat en perseguirlos. Y diu Marina no Scoto, que fonch aquesta persecucio en lo any tres cents sexãta vuyt de Christo. Pero lo pare sanct Hieronym qui viuia en aquella temporada, proseguint la Coronica de Eusebi diu: esser estada en lo any trescents setanta tres. Opposas à aquesta persecucio, ab las suas predicas y bonas amonestacions, vn sanct Bisbe anomenat Gudila. Lo qual ab lo favor del Esperit sanct pogue tant, q̃ no sols fonch causa de que cessas la persecucio, pero encara de que Athanaricho rebes lo sanct Baptisme.

En aquest temps auia moguda guerra à Athanarico vn valeros y principal ca-

taller

ualler anomenat Fridigero: al qual Thomic anomena Frederic. Y aquestos dos tingueren entre si algunas peleas. Y à la fi se degueren assosegar, ab lo que en cõformitat escriuhen tots los Historiadors y Coronistas: que Athanaricho prẽgue per compãyo en lo Regne à Fridigero. Y axi com regnaren tots dos higualment, tambe reberen lo sanct Baptisme, y abraçarẽ la fè Catholica, quels ensenyà lo sanct Bisbe Gudila. Y aquestos son los primers Reys Goths quis feren Christians: juntament ab gran part de son poble, o ab tot ell que ensemps ab ells, o poch apres se bateja. A mes de asso, lo sanct Bisbe Gudila los ensenyà les lletres Gothiques: de les quals, ja deuian alguns tenir bastant noticia, per lo que esta dit en lo capitol quoranta y hu, parlant del Rey Filimer. Y de aquesta manera, que tinch dita, escriuhen la conuersio dels Goths, tots los escriptors, que en aquestos quatre capitols tinch citats, encaraque Ibã Sedenyo, Sabellico y Illescas digan, ques ferẽ Christians per tracte y capitulacio, o condicio de vn concert, que feren ab lo Emperador Valent de poder habitar la ribera del Danubio, y part de la Missia. Que asso jo ho tinch per dubtos. Tant per repugnar à tants altres escriptors: com encara, per que, com assi veurem, y diguerem en lo capitol dotze, Valent no tingue pau, ni cõcert, sino guerra, y perde la vida, amãs dels Goths. Ni ell los feu Christians: ansbe de Catholichs los feu preuerican, en lo modo que los matexos Sedenyo y Sabellich, escriuhen, juntament ab tots los altres Escriptors, en la manera seguent.

Tomich c.9

Sede. tit.14. cap.6.
Sab. enei.7. lib.9.
Illes.l.2.c.17

Poch apres de passadas las conuerciõs de aquestos Reys, y de son poble, mori lo sanct Bisbe Gudila: y en temps que la Isglesia Catholica Romana estaua en gran tribulacio, per los sequaces de la secta de Arrio. Y axi com hi auia sobra de mals, y alguna falta de bons: foren los Goths los primers quiu sentiren. Perque vehentse sens Bisbe, mestre, y preceptor, per la mort del sanct Gudila, com eran gent noua en la fè y lley Euangelica, entenent encara poques coses del finor y puresa de la Religio Catholica, y Orthodoxa: no sabent aque part girarse, enuiaren al Emperador Valent, quels enuias Doctors y Sacerdots, quels ensenyassen en la fè. Y en aquest punt comencan las Historias dels Goths, lo Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor, Lucio Marineo y Esteue Garibay. Dels quals lo vltim, diu esser estat asso en lo any trescents vuytanta hu de Christo: encaraque apres en altre lloch per pescuyt, o error de las Estampas se troba escrit, auer dit: que succehi en lo any trescents y hu. En fi: rebuda que ague Valent la Embaxada dels Goths, enuials Doctors, Sacerdots y Predicadors, tals qual ell. Era Valent Arrià: y axi prouehi als Goths de predicadors Heretges Arrians: conforme concordan tots los que en aquest capitol tinch allegats. Y com mamaren aquella mala llet en los principis, fõch molt dificil lleuarlos lo mal gust de ella. Durantlos estar en aquella secta, fins al temps del bon Rey Reccaredo, qui la dexà en lo sanct Cõcili Toleta: com en son lloch veurem.

Mo.l.13.ca.1.
Vilad.c.76.
Mari.l.6. de Goth. aduẽ.
Gar.l.7.c.53
En lo l.8.c.1.

Lib.6.c.70

Y en paga de aquest engany que Valẽt feu a la simplicita dels Goths, permete Deu nostre Senyor, que dins poch tẽps, se moguessen entre ells certes reuoltas: y tals, que vinguda la cosa à les armes y à batalla campal, lo venceren los Goths, hi ferẽ fugir y posar dins vna casa, o pallissa: en la qual lo cremaren. Fentlo morir com à bestia, entre pallas, y cremat com ha Heretge: conforme tinch dit en lo capitol dotze. Y axi paga Valent son pecat: com ho tocan à mes dels assi citats, lo Paulo Orosi, la Historia Ecclesiastica Tripartita, Blondo, Pere Mexia en la Historia Imperial, y altres, que he citats en lo capitol dotze en la vida del dit Emperador Valent.

Orosi.l.7.c. hic Constã. Tri.p.2.l.6. cap.9.
Blõdo Dec.1 lib.1.
Mexia en la vida de Valent.

Mort Valent, trobant los Goths poca resistencia en lo Imperi Oriental, passarẽ sen deues Constantinoble, y la assitiaren, com diu Blondo. Tenint intent, que desde aqui sen passarian à Italia contra dels Emperadors Gracià y Valẽtinià lo joue. Pero auent sabut asso los dos germans Emperadors: per obuiar als Goths sos designes, enuiaren à Theodosi à Constantinoble, conforme esta dit en lo capitol 13. Y los Goths vista la cosa mal parada, dexant Cõstãtinoble tirarẽ pera la volta de Italia.

Digitized by Google

Italia. Ahont aparellà Graciano vn bon exercit, per vedar los passos dels Alpes. Venian los Goths ab dos exercits diuidits, al hu dels quals guiaua Fridigero, y al altre Athanaricho. Dels quals Fridigero fonch vençut y mort, per los Romans. Y encara que mossen Diego de Valera en la Vale.p.3.c.1 sua Corònica diga: q̃ assò fonch en lo any 343. no pot ser tant atras, per lo compte, q̃ altres aportat en aquest capitol, y prest també notarem.

Per mort de Fridigero, restà Athanaricho sol en lo Regne. Lo qual tinguè algu nas guerras ab los Emperadors Theodosi de Orient, y Gracià de Occidèt. Y en elles fonch vençut per Theodosi, en lo any trescents vuytanta dos, segons Prospero proseguint la Coronica de Eusebi, apres de S. Hieronym. Y en lo seguent any se enmalalti Theodosi: y axi aparaguè à Gra cia, que conuenia tenir pau ab los Goths. La qual se firmà, de comu consentiment, restant bons amichs y confederats, Firmada la pau entre los Goths y lo Imperi, anà Athanaricho à Cõstãtinoble, à visitar à Theodosi. Y alli se feren moltes cortesias, y fonch feta à Athanaricho molta festa.

Ricio.l.1. Miquel Ricio Napolitano, comença en aquesta occasio à donar titol y senyoria als Goths dels Regnes de Espanya. Dient que desde aqui començaren à gosar la senyoria de Espanya, y que posaren en ella son asiento. Volent que fos en lo any trescents quoranta tres. Y concorda ab ell lo nostre Barcelones Canonge Tarafa.c.77 Francesch Tarafa. Pero del que ells matexos apres van discurrint, y del que nosaltres direm seguint à ells, y als altres, se veurà: que assò, que de ells he referit, fonch error manifest.

Axi que tornant al proposit: era arribat lo Rey Athanarich malalt en Constantinoble, o se enmalalti en ser en aquella ciutat: y à cap de pochs dies mori. No sens gran sentiment del Emperador Theodosi. Lo qual per mostrar quant lo amaua, li feu moltes honrres en lo soterrar. Del q̃ restaren los Goths tant contents, que estimaren assò en mes que quant sels auia fet en vida de son Rey Athanarich. Y no sols assò: pero encara no volgueren elegir Rey, sino restarse amichs y confederats ab los del Imperi. Lo que entrels altres nota expressament Pau Orosi: qui vinia en quest temps. En la qual amistat perseueraren per espay de vint y dos anys, o de vint y sinch, segõs algũs, o vint y vuyt segons altres. Valentse dels Goths los Emperadors en moltas jornadas, que dex de comptar. Y la causa per la qual apres romperen, y passaren contra Italia, dire en lo capitol seguent.

Cap. XXXX. Com los Goths prengueren las armas baxant contra las terras del Imperi concertarense ab Honori, y per romprels lo concert Stilicon destruyrenà Roma, y apres feren segon concert.

RAssat lo sebredit temps, y vingut lo del Imperi de Archadi, y Honori, del qual he fet digres, desdels capitols 34. y 35. en ença: escriuhen tots los Escriptors, referits desdel capitol quoranta fins assi, y particularment Ambrosi de Morales, Ioã Sedenyo, Mor.l.11.c.5. Sed tit.1.c.7 Tarafa.c.68 Le.l.1.cõp. Bergo.l.9. S. Antonin. tit.9. c.9.en lo pri.§.1.2. Mexia en la Imper. vidà de Honori. Sabel.enc.7 lib.9. Francesch Tarafa, Pomponio Leto, Iacobo Bergomense, S. Antonino de Florença, lo lliteratissim caualler Pere Mexia en la Imperial y March Antoni Sabellich: que Stilicon tutor dels dos Emperadors, y sogre del Honori, tenint maluat animo, y danyat intèt de alçarse ab lo Imperi, y fer Emperador à son fill Leucherio, o Euche rio, pensà exir ab la sua, cõmouèt moltes reuoltes en lo Imperi. Y axi entre altres coses, que li aparegueren aptes per assò, acõsellà als Emperadors, que denegassen als Goths lo sou rebian desde ques conser taren ab Theodosi. Y per ço sels comẽça à negar en lo any 47. segons diu Blondo. Blon.Dec.1. lib.1. Be que conforme volen altres: ja degue ser abans: com aparrà del discurs. Fos vn any, o altre: com ells se veren priuats del estipendi y paga, q̃ acostumauã guanyar, alçarense ab armes contra del Imperi. Y eligint ab nom y titol de Reys, à dos Capitans anomenats Radagayso y Alericho, de la familia dels Baltos, y segons assò, descendents del Rey Balto, de qui he parlat en lo capitol quoranta y hu: exintse de la Thracia, sen passaren à la Prouincia de Panomia: y desde alli tiraren à la volta de Italia. Y sobre del assignar lo verdader any en que succehi assò, y

Digitized by Google

ha alguna diuersitat: perquant Don Antoni Agustí diu: fonch en lo any trenscèt vuytanta dos de Christo: Alfonço de Carthagena diu, que en trescents vuytanta quatre: y diego de Valera, en trescents vuytanta sinch. Y no per ser: perque conforme veurem en lo capitol xint y sinch, lo Emperador Theodosi, per lo menys visque fins al any tres cents noranta sinch. Y assò succehi mort Theodosi: y axi, no poguè esdeuenir en ningu dels propdits anys. Y perço Mariano Scoto diu: que succehi en lo any trescents noranta sinch: y Esteue Garibay diu: en lo any quatrecèts de Christo: y Prospero diu, que fonch en lo any quatrecents y dos. Y qualseuol de aquestos compreses mes tollerable, que lo de Lucio Marineo, qui vol fos, en quatrecents y vuyt. Perque (conforme prestveurem) Redagayso, Rey Goth, qui baxaua cõtra Italia, era ja mort en quatrecèts y sinch. Veritat es: que Prospero concorda ab Marineo.

Aguſt. Dia. 8. Alfon. c. 8. Vale. p. 3. c. 1. Scot. Chro. Gar. l. 7. c. 57 Mari. l. 6. c. de Gal. aduẽ.

Baxant los Goths contra de Italia, al passar los monts de Tuscia lo exercit de Redagayso Rey Goth fonch romput, y ell mort, per lo exercit de Stilicon, quils esperaua en aquells passos. Y aquesta es la veritat, encara q̃ Diego de Valera digas que Redagayso, fonch mort peleant ab Alarich batallant lo hu contra del altre: que no se de hont so ha tret. Y qui voldrà veurer llargamẽt los actes, y mort de Redagayso, llija à Paulo Orosi, al Bergomẽse, Emilio, à S. Agusti en los de la ciutat de Deu, y à Esteue Garibay. La qual mort segõs Mariano Scoto y Sabellich, fonch en lo any quatrecèts y sinch, o en quatrecèts y set, segons Prosper, y Marineo.

Vale. p. 3. c. 2 Oros. l. 7. c. Redagaisus. Bergo. lib 9. Aemil. l. 1. Agu. l. 5. c. 23 Gari. l. 7. c. 28. 29.

Y encaraque Stilico hagues guanyada aq̃sta batalla, no perço Honori se tinguè per segur dels Goths, que restauã bax del domini de Alarich. Ansbe se consertà ab ells: donant part de França y Espanya, per que las habitassen y li dexassen la Italia, y les demes terras llibertas, y sens guerra. Lo qual concert se feu en lo any quatrecents y nou, segons Garibay, o en quatrecents y onze, segons Tarafa. Y à be que lo tracte era mes vtil als Emperadors, q̃ als Goths: per tenir aquestas terras occupadas de diuerses nacions barbaras: de modo, que ja casi noy tenian sino lo nom de senyors: y axi perdut per perdut, donant aquestas terras als Goths, se treyã los enmichs de casa, y los Goths auian de tenir guerra ab dits barbarons: to cauia sen acentaren. Y axi començaren à mourer los seus exercits y carruatges, tirant cami de ues la Gallia Narbonesa. Y del q̃ Tomic escriu en aquest proposit, apar: entenguè: que de aquesta vegada arribas Alarich à ser senyor del q̃ se li era donat en la França: y de alguna casa mes. Per quant diu: q̃ Alarich posà la sua cort y cadira Real, en la ciutat de Thòlosa. Tambe diu: que en Espanya prengue la Betica y Galicia, que la tenian los Vandalos y Alans. Pero jo pens fonch engany, Tant perque ell, ni los Goths del seu temps no entraren en França ni Espanya, com per auer succehit tot assò en diferent temps y Rey: conforme en lo discurs se veura. Y que prengues Tomich al segon Rey Alarich (que fonch lo quis coronà en Tolosa) per aquesta primer de qui anam escriuint en la presens temporada.

Tomic. c. 9

Pero tornant al proposit: marxant los Goths, deues la Gallia Narbonesa, Stilicon Capita General del Imperi, y sogrè de Honori, aqui per los seus ja senyalats intẽts importaua, no se acaballen las guerras del Imperi: prengue als Goths los passos dels monts Alpes, segons escriuhẽ los ja citats: y ab ells fra Ioan Pinena, y feu, q̃ Saulo, de nacio Hæbreu, qui era hu dels capitans del seu Imperial exercit, trauas ab los Goths vna pelea, impedintlos lo passatge. Era en aquell dia la sancta festiuitat de la Pasqua de Resurreccio de Christo. Y los Goths, per honor y reuerẽcia de aquell sanct dia: o per estar ocupats en la celebracio dels Diuinals officis, no pelearẽ. Y axi presos en descuyt, o disimulant per la occasio del sanct dia, no poguerẽ, o no volgueren tornar per la sua defença. Empero vingut lo dia seguent, trauarẽ ab los Romans vna cruel batalla. En lo qual los vẽcerẽ, y tractaren de tal manera, que apenas restà, qui aportas la noua à Roma, ahont ales hores era Emperador Honori. Y axi Prospero, posà aquesta batalla per vna de les mes vehements y famoses de aquell temps.

Pin. Lib. 6. c. 3.

Auent

Digitized by Google

Auens los Goths vençut al exercit Roma, no cõtents de la victoria: tenintse per injuriats de aquell mal tracte: tornaren atras de son cami, tirant à la volta de Roma. En lo qual destruhiren tota la terra per ahont passaren. Es à saber la Liguria, Emilia, y Tuscia, corrent totas aquellas regions per espay y temps de vn any, sens trobar quils resistis, segons diu Blondo. Y à la fi arribaren sobre la ciutat de Roma, la qual assitiaren.

En aquest temps, que segons Mariano Scoto corria lo any quatrecents y deu de Christo: o de quatrecents y onze, com vol Prosper: vn caualler Romà, anomenat Athalo, se era fet anomenar Emperador en Roma. Pero com Honori se trobaua en Italia, no pogue Athalo esforçar la sua veu: o si la esforçà, fonch vençut, y priuat del Imperi que affectaua. Y axi se hisquè de Roma, fugi à empararse y valerse dels Goths, qui estauan en lo siti. Y del estat y succes de les sues coses, se dirà en la libro sise capitol quart.

Lo Emperador Honori, que per lo progres de aquestas y altres coses auia donat en lo compte del que abans fora estat de mes importancia, descontent de Stilicon, per castich de sos danyats intents, y per que los Goths entenguessen, que lo mal terme los auia vsar Stilicon, no era ab son consentiment: manà lleuar lo cap al Stilicon, y à son fill Eucherio, al qual, com auem dit, auia volgut fer Emperador. Y asso feu executar per mans dels propris soldats dels matexos pare y fill, Stilicon y Eucheri. Empero los Goths no per asso se assossegaren, nis tingueren per satisfets. Ans be continuant lo siti de la ciutat de Roma per espay de dos anys, segons Pere Mexia, tants ardits y manyas vsaren contra ella, que à la fi, la entraren per la porta Asinaria: que es prop de sanct Ioan de Letran: lo primer dia de Abril, segons lo Bergomense, Paulo Æmilio, Esteue Garibay, Sabellich y Blondo. Corrent los anys del Senyor, quatrecents y onze, segons Scoto: o segons Sabellich y Garibay, en quatrecents y dotze: y de la sua fundacio, mil cent y quatre, segons Lucio Marineo. O segons altre compte, que aporta Pau Orosi, seria estat, en lo any quatrecents y dotze de Christo, y mil cent setanta, o quatre mes, de sa fundacio. Y si volem seguir lo compte del Archabisbe Don Rodrigo, ab lo qual concordan Sabellich, y Sedenyo: fora estat, en lo any mil cent sexanta y quatre de sa fundacio. Veritat es, que Ambrosio de Morales diu: que entres anys assistia Alarich dos vegades à Roma, y terceramente en lo darrer any, que fonch aquesta vegada, la prengue. De la qual sola, fa mencio Pere Anton Beuter. Y diu lo matex Ambrosi de Morales, que aquesta presa de Roma vingue à ser en lo any quatrecents y deu de Christo nostre senyor. Al qual seguex lo nostre Antoni Viladamor. Y sens dubte, que Morales traguè asso de Ioan Baptista Egnacio: queu escriu de aquexa manera. Y diu: que ell nou ha pogut trobar, sino en los Codices Grechs de Procopio, y q̃ lo traductor de aquell, ho ha dexat: que nou escriguè, o per incuria, o per no aportar las injurias de Roma tant descubertes. Y si be es veritat, que Morales y Egnacio sian concordes en asso, jo no gosare dexar la opinio de Mexia: qui no posa diuerssos sitis, sino vn siti continuat per espay de dos anys. Perque en asso es conforme al Pare sanct Hieronym, qui viuia en aquest temps, y ho escriu axi en vna Epistola, que enuià à Marcelino. Y perque se diga tot lo que sobre asso auem vist: lo nostre Doctor Guillem de Vallseca diu: que Roma fonch presa per los Goths en lo any mil doscents sexanta dos de sa fundacio. Empero es error de la Estampa, y no de tant gran Doctor: y axi hom detindre mes en asso.

Entrada per los Goths la ciutat de Roma destruhiren gran part de ella, y donaren la à saco. Pero manà Alaricho fer vna crida, que ningu gosàs tocar à las personas, ni thresors, ques seriã recullits en los Temples y Isglesies. Y axi infinits se saluaren. Dexant jo ara de comptar moltes coses que alli passaren: per tornar al proposit de nostras Historias. Acontentantme en dir: que tres dias estiguerẽ solamẽt los Goths en aquella ciutat. Y que peraq̃ restas memoria de ells, foradaren moltas pedras del Coliseo, que vuy encara restan axi asenyalades.

Mari. li. 6. c. de Goth. aduent.

Rodr. l. 1. c. 2 de reb. His.

Mo. l. 11. c. 5.

Beu. p. 1. c. 14

Vilad. c. 73.

Egna. l. 1. Roman. Prin.

Hier. tom. 1. Epist. 16.

Y la major y mes bella presa del saco, y que fa mes al nostre proposit, es la que feu de la persona de la Infanta Galla Placida, germana del Emperador Honori, que era viuda de Eucherio, fill de Stilicó escapçat: la qual ab molt gran Thresor fonch donada à Ataulpho, caualler principal, del llinatge dels Baltos: del qual hi dit que era descendent lo Rey Alarich. Y axi tambe li era cunyat, germa de sa muller: y per altra part molt acostat al matex, Rey, per ser tots de vna familia. Y ab aquesta senyora Galla Placida se esposà Ataulpho, lo matex dia, que fonch presa Roma, segons diu Blondo.

Als passades aquestes coses en los sobredits tres dias, apres hisqueren los Goths de Roma: y anaren per terra de Campania, y apres tornaren à Bresa, y de aqui à Luca, destruhint la terra per ahont passauan. Y volent passar à la Illa de Sicilia, impedits per las borrascas del mar, tornaren arras. Y à la fi arribaas à Cusancia, o Cosencia, mori alli Alarich. Al qual soterraren los seus, en lo fondo de vn riu, ab molts Thresors.

Mort lo Rey Alarich, succehi li Ataulpho, marit de la Infanta Galla Placida. Y aquest torna sobre Roma: ab intent de destruhirla del tot: y reedificarla de nou, ferla anomenar Gothica. Pero, apersuasio de Galla Placida, mitigà lo seu furor. Y fetas Nupcias ab ella, en lo foro Corli, segons diuhen Blondo, y altres: desde aqui tirà à la volta de França y Espanya: com direm en son lloch. Y axi fonch lo Rey Ataulpho lo primer dels Goths qui vingue à Espanya. Per raho del qual he fet aquest digres en aquestos sinch capitols: procurant abreuiar tot lo possible. Y era tot necessari per saber lo origen y progres de la nacio, que tant ha ennoblida à Cathalunya: com lo discurs mostrara. Y en lo llibre seguent tornarè al proposit.

Sols per remato de aquest llibre, vull aduertir. Que entre los Historiadors hi ha alguna diferencia, si aquestos de las Companyias de Ataulpho eran Ostrogoths, o Visogoths. Y com tota la diferencia sia en ser los primers Orientals, y los altres Occidentals: puix tot era vna nacio: dexada aquesta questio, passarem auant en la Coronica. Restant ab la mes comuna, de que los qui vingueren à Espanya ab Ataulpho era Visogoths: ço es, Goths Occidetals. Qui volra veurer asso mes llargament llija al Aschabisbe Don Rodrigo de Toledo, à March Antoni Sabellich y Blondo, que lin donaran mes llarga relacio. Que per ara nos basta auer apuntat asso. Y conue tornar à lligar la garba dels succesos de las cosas de Cathalunya.

Rodr. en lo prolech de la Hist. dels Ostrogoths Sabel. enc. 7 lib. 9. Blon. Dec. 1. lib. 1.

LIBRE

LIBRE SISE DE LA PRIMERA PART DE LA CORONICA VNIVERSAL DE CATHALVNYA.

CAPITOL PRIMER, DE COM LO REY Ataulpho dels Visogoths, dexada Italia sen passà ab la sua gent a las Prouincies de la Gallia Narboneſa y Eſpanya Citerior. De la qual feu cap à la ciutat de Barcelona.

CRAN es estat, y parexera à alguns desmesiadament llarch, lo digres, que en los vltims capitols del presedent llibre tinch fet: apartãtme de les coses de Cathalũya, per aportar dins della, desde les Australs regions de la Scythia las victoriosissimes gents Godas, ab lo seu vencedor Rey Ataulpho. Y axi no faltarà qui diga, esserme exit del institut, y apartat del principal intent: contra lo que moltes vegades tinch promes de no estẽdrem en cosas, q̃ sian fora de Cathalunya. Pero escusaranme los qui desijauan tenir perfeta noticia del origen y principi de la clarissima prosapia, antiga descendencia, y illustre genealogia de nostres serenissims Reys de Espanya, y Comtes de Barcelona: juntament ab la naturaleza, estat y ser dels pares y auis de la nobleza Cathalana, Arrelada en tat noble sanch, famosos troncbs, y preclarissims antecessors. Y rellevaranme axi de la carrega sem podia esser feta, los qui ab la mia relacio estarà al cap dels seus fortunats principis dels nostres predecessors: sabut lo progres de las llargas peregrinacions, marrades y camins de aquells: tornant los à pendrer en lo punt se restarẽ en lo capitol final del llibre sinque apres de auer saquejada Roma, y auent, per mort de Alericho elegit Rey à Ataulpho, y auent casat aquell ab la Infanta Galla Placida, germana del Emperador Honori: lligarem la Historia del vn llibre al altre, y dels presedents als subsegüents capitols; ajustant aquest fil ab lo dexat en lo capitol 32. del matex llibre 5. dict. Que passauã aquellas cosas en Italia en lo matex temps, que los Vandalos, Suevos y Alans entraren en Cathalunya, per fugir dels Goths: tenint noticia, de que auian de venir à la Prouincia Narboneſa, per virtut del concert auian fet ab lo Emperador Honori. Que si be per la insolencia de Stilico se eran irritats: totauia, per la discrecio y bones diligencies de Galla Placida se erã aquietats, y estauã cõtents de venir à aquestes Prouincies. Veritat es q̃ nos pot dir certament, si aq̃sta vinguda dels Visogots fonch per virtut de aquell primer cõcert fet ab Honori, abãs dela batalla y desorde de Saulo: o per noues amistats, y cõcerts fets apres de sinjada la ciutat de Roma. Per no auer hi autor algu (almenys qui antich sia, cõ dix Morales) qui ho especifiq̃ tant per menut, cõ nosaltres ho volrria entẽdre. Empero cõcordãts los Escriptors, en q̃ Galla Placida senyora prudent

Mora. l. 11. c. 6. n. 14.

prudent, de gran valor, y cuydadosa de la quietut y coses de la Religio Christiana, ingeniosa, zeladora y amiga de la pau vniuersal, persuadi à son marit Athaulpho, que firmas y tingues pau ab Honori, qui era cunyat de ell, y germa de ella. Y que tenint ho acabat ab ell, dexada Italia en la primera llibertat, sen vingueren los Goths a la Gallia Narbonesa, y feren lo seu assento en ella, com dalt està dit. Ajustãt, que per aquestos Goths, qui se assentaren en aquella Prouincia, tota ella se vinguè apres à anomenar Gallia Gothica. Y diuhen Prospero y Garibay: que los Goths arribaren y tingueren lo seu primer assento en la Narbonesa, en lany de Christo nostre Senyor, quatrecents y catorze. Si ja no fonch en lo de 415. com volen lo pare Ioan Mariana y lo Ambrosi de Morales. Y à be que diga Nicolau Bertran en les sues Gestes Tholosanes: que aquestes coses passarẽ en lo any 438. es manifest error. Perço que Ataulpho era ja mort en aquell any, com baix veurem. Y concordant tots los Escriptors, que Ataulpho fonch lo primer Rey Goth, qui entrà en aquestes Prouincies, auia de ser en los anys que diuhen los altres. Que son los matexos, en que los Vandalos, Sueuos y Alans acabauan de entrar y assentarse enles parts y porcions se auian fetas de la Espanya.

Gar.l.7.c.60

Mari.l.5.c.1.

De manera q̃ assentats los Visogoths enla Gallia Narbonesa, dexat aun apart la qualitat del seu Rey Ataulpho, qui com diuhen Orosi, Schadel, Mexia, Morales, Beuter, Iulia del Castillo, Viladamor, Medina, Marineo, Pomponio Leto, Bergomense, Æmilio, Garibay y Sabellich, auia succehit al mort Rey Alarich: y cõforme diuhen entre los ja citats, Sabellich, Mexia y Beuter, y apres de ells Alfonço de Carthagena y Tarafa: era deute del Rey Alaricho: tãt, que Iulia del Castillo y Diego de Valera escriuhen, li era germa: que si be ab inscritut escriga Miquel Ritio, que li era nebot, o amich intim: totauia Morales diu li era cunyat: o almenys conforme enlo capitol final del llibre sinq̃ esta dit, era de la matexa familia Baltea, de hõt auia procehit Alaricho. Y dexat tambe à vna part lo moltes vegades repetit parentiu tenia ab lo Emperador Honori, per auer casat ab sa germana Galla Placida, que axi era cunyat de vn Emperador, y gendre de vn altre. Lo que fa mes al cas del nostre proposit, es. Que assẽtat Ataulpho ab los dels seus exercits y cõpanyies en la Gallia Narbonesa, sens detenirse, ni esperar altra cosa de bella vinguda, y de colp, determinà passar lo Pyrineo: q̃ diuidex França de Espanya, per las parts de Rossello: y apoderarse de aquesta partida de terra, que vuy se anomena Cathalũya. Y que de fet posant en obra la sua determinada voluntat, se feu senyor de bona part de ella. Y guanyada que la aguè, diuidi lo seu Regne en dos Prouincies. De la vna deles quals, que era en França, feu cap à la ciutat de Tolosa: y de la que tocaua à la partida de Espanya, posà la sua Cort Real, y feu cap à la ciutat de Barcelona: conforme escriu Iulia del Castillo en aquest proposit. Y apar que Esteue Garibay senuis lo propri: quant digue. Que Ataulpho entrà en Espanya en lo mateix any 414. que per la facilitat de la entrada es mes conforme al Castillo, que sil volguera fer entrar per altra part forà de Cathalunya. Veritat es, que en quant diu Iulia del Castillo, que lo cap dela Gallia Gothica, fonch senyalat per Athaulpho en la ciutat de Tholosa, nom apar puga tenir raho. Per quant Orosi, qui ales hores viuia, escriu. Que Narbona fonch lo cap de aquella Prouincia. Y veurem: que Tholosa, no la possehirẽ los Goths, fins al temps del Rey Vualia: per vn nou concert, que llauors se feu ab lo matex Emperador Honori, qui viuia encara en aquell tẽps. Y, en lo demes concordan tots los que ja dalt tinch citats: y ab ells Blondo y fra Ioan Pineda. Y particularment, en que entrant sen los Goths en Espanya, posaren la cadira y cort Real de ella, en aquesta insigne y sempre celebrada ciutat de Barcelona. Y que apres desde aqui se anaren estenent, y dilatant los termens del seu Regne, per lo mes endins de la terra. Y del ques podian estendre per aquesta temporada, direm prest en lo capitol sisè del present llibre. De hont se veu claramẽt: que la gloria Espanyola, que ab molt justa raho està tant pompeja de la

Oros.l.7.c. fin.
Scha. Chro.
Mexia en la Impe.y Syl. lib.1.c.30.
Mo.l.11.c.11. y 14.
Beu.p.1.c.27
Cast.l.1.c.9.10
Vilad. c. 73. 75.y 76.
Me.p.1.c.71.
Mari.li. 6. c.
Ataul.Goth.
Le.l. 1.cõp.
Bergo.lib.9.
Aemil.1.
Gari.d.c.50.
Sab. enei. 7. lib.9.
Alfon.c.10.
Tarafa c.87.
Vale.p.3.c.1.
Rito.li.1.

Blõ.l.1.De.1.
Pin.l.14.c.16

Digitized by Google

la antiga descendencia dels Goths, de la mare de la font en aquesta ciutat de Barcelona: y principi lo regne de ells en la matexa ciutat y en la Prouincia de Cathalunya. Ahont desde aquest punt, jamay faltaren los Goths, ni la noblesa de ells fonch rendida: si bes veu vençuda la sua força, en la temporada de la cruel perdua de Espanya. Pero reuiua de sa propria virtut: com lo cuch, qui hix del capell de la seda: cõ en sos propris llochs ho mostrarà aquesta obra.

Ara viste que segons opinio de alguns ja citats, en lo matex any quatrecents catorse, o quinze, que los Goths entraren en la Narbonesa, sen passaren à Espanya, y de ella occuparen Cathalunya, la qual tenian los Alans, com esta dit en lo capitol trenta y vuyt: qui no confedirà ser veritat lo contengut en lo capitol trenta nou de dit llibre finque: de que los Alans deguerẽ tenir poch temps la pau, y quietut, en Cathalunya venint als à lleuar los Goths: majormẽt si be entejam lo compte de aquest capitol, ablo del capitol trenta sis del dit llibre. Y si volem anar mes esforçant asso se prouarà de allo matex, ab que auiam de ligar lo fill del curs dela Historia. Que sera ab qualseuol de las tres opinions diferents que corren, per senyalar la causa occasio y modo, com Athaulpho y sos Goths entraren en Espanya. Las quals posarè en lo Capitol seguent, per no cãçar al Lector, fent aquest demasiadament llarch.

Cap. II. Per quina occasio entraren los Visogoths en Espanya, y concordantres opinions, que aperexian diferents sobre de asso.

DEl referiment que esta fet en lo presedent capitol, dels successos que passaua per aquesta circumferencia dels anys 414. y 415. en Italia, Fransa y Espanya, y particularment en Cathalunya, apar resulte: Que los Goths axi cõ entrarè en la Gallia Narbonesa per virtut del concert vell, o nou, fet ab lo Emperador Honori, tambe passassen à Espanya per la matexa occasio y causa, de aquell pacte. Pero cõ sobre de assignar la verdadera causa de aquesta entrada dels Goths en les Prouincies Espanyoles hi haja diferents pareers: à be tinga jo per mes certa la ocasio ja referida; sera cõueniẽt abans de passar mes auãt ab la senyoria dels Goths en Cathalunya, relatar totes les opiniõs, q̃ corren, y fer alguna censsura de ellas. Axi per ser princi del nostre principal intent: com per no estar asso en algun autor nostre, ni estrany, tant esmenuçat, cõ volria. Y la primera opinio es del Archabisbe Don Rodrigo: de mossen Diego de Valera y Esteue Garibay, seguint à Iornandes de nacio Goth, dient: que lo Rey Athaulpho passa ab los seus Goths à Espãya, mogut de cõpassio y llastima dels Espãyols q̃ qui patian estranyament per las crueltats dels Vãdalos, Suenos y Alans. Los quals Alans, com fonint auem dit, possehian à Cathalunya. Y axi, si seguim aquesta opinio, ja podriam dir: que entrãt los Goths per desliurar als oprimissos cert, tindrian fets de armes ab los opprelsors. Y apar q̃ aço sia, lo que diu Esteue Forcatulo: que entrà Athaulpho en Espanya, donant alcans als Vandalos: Que sempre entenem lo alcãs, per cassa de aubas, y fets de guerra. Y axi se prouà lo que vnch dis en lo presedent capitol: q̃ aquesta entrada dels Godos destorbaria la pau y quietut de Espanya.

Rodr. l. 2. c. 6 de rebus His. Vale. p. 3. c. 3. Gari. li. 8. c. 2

Forcat. li. 6.

La segona opinio es de Ambrosi de Morales, dient: passaren los Goths à Espanya, en la occasio que nostre Cathalà Tarragones Pau Orosi, qui aleshores viuia, escriu: que fugian los Goths de la Gallia Narbonesa, per lo furor dela guerra dels feya Constancio capita general del Imperi, qui estaua en Frãça, ahont lo dexi jo en lo capitol trenta y vnch, del present llibre. Y si tenim aquesta opinio; tãposch no es de pensar, que los Alans sens mes resistencia se dexassen lleuar la possessio y nom de senyors: sino que degue ser ben necessari als Goths, traurer las forças: y apoderarse de ells ab armes.

Mo. l. 11. c. 17

Oros. l. 7. c. fin.

La tercera opinio apar podia ferse del que esta apũtat en lo principi del present capitol; dient. Que ni vinguessen los Goths piadosos, ni fugitius: sino per virtut de aquell pacte y conserto que ells auian fet ab lo Emperador Honori, quis

Digitized by Google

donà França y Espanya. Y axi sen passauã à pendrer lo que era seu, y los tocaua per virtut del dit concert. Y en aquest cas pretenent los Goths tenir titols, y los Alans possessio, no es menys, sino que auian de venir à las mans, y à cruel guerra, inquietant la quietut de Espanya. Que si be per la auctoritat de vns y altres Escriptors, son aquestos passos tals, quels volria mes oyr, que escriurer: totauia se te de passar per ells. Y essent necessari passar, o fer gãxo, dire. Que si no me engany, les tres opinions ben mirades no tenen cõtrarietat: sino que no sabem entendrer als que las escriuhen. Y mostrat seha asso, presuposat primer: no poderse negar, que los Goths tingueren titol per venir a la senyaria de Espanya, com esta dit en lo presedent capitol, y per asso, vindrian pera cõseguir la senyoria, lleuant Cathalunya als Alans, y lo demes de Espanya à las altras nacions. Y estant ells en asso, quiça, que los Espanyols, qui sen eran anats de Espanya, desterrats de ses cases, com digui en lo llibre sinque, capitol trenta sis: dich quiça, que foren los que cridaren als Goths: y de qui ells se apiadaren. Y apiadats auent los promes los Espanyols desterrats, son fauor, ajuda y guia en los passos y camins, los asseleraren la vinguda. Y axi los Goths, serian vinguts per lo que à ells los conuenia, y mes prest per las pregaries dels Espanyols desterrats: y no dels qui estauan en la terra ab quietut ab los Alans, Vandalos y Sueuos. Y axi jo no se trobar contrarietat entre la primera, y tercera opinio.

La segona opinio, no obsta. Per que la auctoritat de Orosi, no fonch ben entesa: y axi es trastocada, y mal acomodada de vn temps à altre. Perque Orosi no parla de aquesta primera vinguda de Athaulpho, y dels seus Goths en Espanya: sino de la segona. Quant estant los Goths repartits entre la Narbonesa y Cathalunya, los sobreuinguè lo Capita Constantio, quils lleuà la Gallia Narbonesa. A les hores, los qui fugiren, o escaparẽ de aquella guerra, sen entraren de retirada en Espanya, acomodantse lo millor que pogueren en lo poch, que los altres tenian en Cathalunya: com veurem en lo capitol sinque. Y axi la retirada de aquells nos pot acomodar a la entrada de que ara anam escriuint. Y de aquesta manera, noy aura contradicio, si distinguim los temps. Y fet asso tornem al fil de progres de las Historias.

Cap. III. Com entrats los Visogoths en Cathalunya, lleuaren la terra per armas als Alans, y se seren senyors de ella.

SAbut que los Goths entraren en Espanya, y la accasio y causa ab que, o per la qual entraren, tenim presumpcio, que deguè ser à força de armas: per lo que tinch dit en los capitols, primer y segon. Y axi lligant la garba de tanta mescla de coses, com auem escrita: desdel capitol trentanou del presedent llibre fins assi, vehem: que estant los Alans ab sosego y quietut en Cathalunya, vingueren los Goths sobre de ells: y crehem auerhi agut entre ells colps y punyades, armes y resistẽcias. Pero lo progres y discurs de ellas, los rencontres, las aduercitats, las calamitats, y las miserias, que en particular passaren, no las sabem. Y axi no sen pot donar relacio mes especificada, per no auerlans dexada los Escriptors antichs, principalment Pau Orosi, qui ales hores viuia. Basta, que tots los allegats en lo primer capitol concordament escriuhen: que entrats los Goths en Cathalunya lleuaren als Alans lo domini y senyoria de ella. Dich de ella, no de tota: sino de certa part, que baix en lo capitol sise se veura, quanta podia ser. Y ames de que tots los ja citats son concordes en asso. Prouas tambe, per raho de que, entrats vna vegada los Goths en Cathalunya, no trobam mes memoria ni nom dels Alans en ella, mes que si may la aguessen possehida. Senyal euident y manifest, que no restaren, no dich ab senyoria: pero ni ab preheminencia, o immunitat alguna, sino ab la matexa seruitut y subjeccio que los Espanyols: y quals solen restar aquells que son conquistats per força de armas. Y axi si per auant no troba lo Lector mes memoria de aquestos Alans, non fassa maranella, que ja com à subdits son,

com

com si no fossen. Que axi va la mudança del mon. Que los qui ahir eran senyors, i vuy seruexen. Y no posarà los Goths que en estos temps entran victorioſos, y nous vells senyors de nostra terra, que nos vejan sos descendents en miserable seruitut dels Alarbs de Africa: com de tot se donara bastant relacio en son degut temps y lloch.

Capit. IIII. Com Athaulpho feu pendrer nom de Emperador à Athalo Romà: qui passà en Africa, y fonch vençut y pres.

HA que lo Rey Athaulpho ab sos Goths tingue las Prouincias Narbonesa y part de la Tarragonesa, en certa part de Cathalunya, teninthlo cort Real de aquella en Narbona, y de questa en Barcelona: com esta dit en lo capitol primer: ja que los Alans li eran subjectes, en la part que tenia de Cathalunya, com auem vist en lo capitol tercer: y ja que aparexia, que puix tenian los seus Goths algunas terras en que habitar, auian de estar assossegats: entengueren, que lo Emperador Honori, en ser ells exits de Italia auia fets fortificar y guarnir los passos: pera que no pogueſſen mes tornar intentar à inquietar aquellas Prouincias. Y que lo General Constancio maquinaua algunas cosas de guerras: que perillaua, nols volgues inquietar. Y com foren auisats de aquestes coses, y eran gen bellicosa, que no podian estar quiets: teninthperdudes les esperanços de poder tornar mes per alla, y per diuertir à Constancio ab altras guerras luny, y ampliarse ells en terra de la qual ja possehian alguna part: desliberaren occupar tota Espanya, Citerior y Vlterior: y passar à Africa ab poderos exercit, pera lleuarla als Romans: segons escriuhen Blondo, Sabellich, y Mexia.

Blond. dec. 2. lib. 1. Sabelic. ene. 8. lib. 1. Mexia hist. Imper. vida de Honori.

Feta aquesta determinacio: per ara no sabem de cert en que para lo intent de la conquista de la Espanya. Jo pens nos degue posar en effecte: puis de tot lo discurs de la vida de Athaulpho no he sabut veurer cosa, que tingues rastre de asso. Sino en vida de altres Reys successors seus: cõ aparrà del discurs de aquest llibre.

Lo de Africa segons diu Orosi tingue aquest effecte. Que Athaulpho feu que aquell caualler Athalo, natural Romà (de qui en lo capitol final del pressedent libre auem vist: que exintse de Roma sen era passat, y juntat als Goths) prengues titol, nom y veu de Emperador: promotentli, valerlo, à ensenyorise de la Andaluzia en Espanya, y de la major part de Africa. Que faria la guerra per ell, y à son propri colt. Veritat es, que Mariano Scoto, y Prospero, diuhen: que li promete fer lo matex en França. Pero en fi, no trobam succes algu fet en França, ni Espanya: sino tant solament en Africa. Perque Athalo acceptat lo partit de Athaulpho, subitament (en lo any quatrecents y catorse com vol Baronio, o en lo de quatrecents y quinse, segons Scoto, o en lo quatrecents y setze de Christo, segons Prospero) aparellà lo exercit, y comẽçà à crear, y enuiar à Africa deuãt de ell sos officials, jutges, governador, y altres ministres de justicia, y molts regidors y capitans, com si fos estat pacifich Emperador. Y ell tantost passà, tras de aquells. Pero en summa: aquells, y ell, tots foren mal rebuts, y vençuts, per Eracliano, o Heradiano Capita general de Africa, qui la regia per lo Emperador Honori. Y axi Athalo vençut y fugitiu de la batalla, que fonch en lo mar, sen torna à Espanya. Y vingut à donar en terras que encara estauan subjectas al Emperador Honori, fonch pres, y enuiat al General Constancio, qui estaua en Franca. Lo qual lo enuià al Emperador Honori: qui lo aportà pres entrant ab vn triumpho en Roma: y apres llauantli vna ma lo enuià miserablement desterrat à Lipari.

Scot. Coro. Prosp. Cor.

Capitol. V. Com lo Rey Athaulpho ab sos Visogoths fonch expellit de la Prouincia Narbonesa, y s repararen en la ciutat de Barcelona, y quantes vegades destruyts se son reparats en ella.

VEnçut Athalo, cobrà Honori animo. Y com diuhen los matexos Blondo Sabellich, y Mexia, ab aquest esfors y coratge, determina fer guerra, y llançar à tots los Tyrans del Imperi. Y vist que Athaul-

Blond. dec. 2. lib. 1. sabell. ene. 8. lib. 1. Mexia en la vida de Honori.

Digitized by Google

pho era estat lo commouedor; y valedor de Athalo, volgue començar per los Visogoths. Axi per venjar aquella injuria, com per pensar: que si vensia à aquesta gent, que en la Espanya Citerior li estaua mes prop, ahont desde Italia commodament podia enuiar los exercits, apres li seria facil venser à tots los demes. Y ab aquest presuposit, manà à Constancio son General, qui estaua en Arlas de França, posas apunt lo seu exercit. Que es lo matex que ab diferẽts paraules diuhen tots, o almenys la major part, dels autors q̃ he allegats en lo capitol primer, que per euitar prolixitat no anomene. Escriuint. Que despertãt Honori en aquesta manera del descuyt que fins assi auia tingut, y sentint se molt de la perdua de la Gallia Narbonesa, y part de Espanya, que tenian los Visogoths, confiat en lo valor del General Constancio, tinguè esperança, de cobrar lo perdut. Y axi li manà, acometes als Goths. Y Constancio reparat, que hague son exercit, fonch promptissim, en executar lo manament de son senyor, y molt industrios en la obra. Aportant gran armada de mar, y exercit per terra, circuhint al enemich, enclohentlo de tal manera, que per mar, ni terra no poguessen aportarli vituallas de vna part ni de altra als exercits. Ni ningu de las terras de Athaulpho pogues exir, anar, ni venir à ninguna part, ni de altres venir à ella.

Los de las Prouincias de França, puix Constancio estaua en ellas, noy ha dubte, que deuian ajudarli, en aquesta empresa. Que comunament se sol dir: hu à hu, y al moyno, dos. Y axi, com los Goths, apar que anauan de cayguda, no es molt que tots fossen contra de ells. Y particularment dels Tholosans ho aduertex Nicolau Bertran en las Gestes Tholosanes. Bartr. fo. 14

Enfi Constancio ab aquestos, o ab altres, se hague tant valerosament contra del Rey Athaulpho, y sos Visogoths, que al cap, y al vltim, en breu temps hisquè ab lo que desijaua de sa empresa. Compellint, y forçant à Athaulpho, y à sos Visogoths, à dexar la Prouincia Narbonesa, y tot lo que tenian en França, fugint, y pasantsen de retirada en Espanya, en nostra Prouincia de Cathalunya. En la qual veurem prest, que apenas passaren los confins de la ciutat de Barcelona, que com auem dit, era cap del que tenian en aquesta Prouincia. Y axi se assentà, y tinguè Athaulpho la cort en ella, com veurem del discurs del capitol seguent.

Aquesta retirada dels Visogoths de Narbona à Cathalunya, segons diuhen Baronio, Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor, Pere Medina, y Mariano Scoto, fonch en lo matex dalt dit any quatrecents y catorse, quinse, o setse, apres de la Natiuitat de Christo nostre Senyor: y en lo sete del Imperi de Honori: y de la creacio del mon, sinch mil siscents y quinse, segons la mes comuna opinio: y en lo any mil siscents trenta y nou, de la poblacio de Espanya. Veritat es: que lo nostre Canõje Tarafa, discrepa de mes de vint anys del compte de la Natiuitat de Christo. No se de qui es lo error. Tambe fra Ioan Pineda, diu: que fonch en lany sete del Imperi de Honori, y en lo tretze de Papa Innocencio primer: pero en los altres diu que fonch en lo quatrecents deset de Christo, lo vltim de la Olympiada doscents noranta y vuyt, mil cent sexanta y nou de la fundacio de Roma, dosmil sinccents setanta set de la poblacio de Espanya, quatremil trescents setanta sis de la creacio del mon: que es compte prou diferent del altre. Pero no es de marauellar. Perque ell seguex lo compte dels setanta interpretes.

Moral. lib. 11. cap. 14. Vilad. c. 76. Medin. p. 1. cap. 72. Scot. Coro. Taraf. c. 87 Pined. li. 14 cap. 16. §. 3.

Fos aquest, o aquell any: lo segur es: Que si de aquesta entrada dels Goths se gloria tota Espanya; molta mes honrra y gloria ne aconseguex Cathalunya, que ninguna altra Prouincia. Y particularmẽt la ciutat de Barcelona. Axi per ser ella estada la primera posada segura, ahont de assento y en proprietat, començà y estiguè lo Regne dels Goths en Espanya: com tambe per ser ella ahont la gent tãt illustre respirà de tanta borrasca, y fluctuacio, com de ella auem vist fins assi, auia passat: y per lo que aqui restà molta posteritat sua: y de aqui los successors cobraren lo perdut, y molt mes en França, y Espanya. Com veurem en lo discurs. Tant que no dexare de tocar de pas: que tres vegades ques troban les forces dels valentissims

Goths

Goths debilitades en lo Occident : totes tres se veuhen reculides, y reparades en Cathalunya, y de ella en la ciutat de Barcelona. La primera en aquesta occasio, que fugen de Constancio, dexada la Prouincia Narbonesa. La segona, quant perduda Espanya per lo pecat del Rey Rodrigo assolant los Moros à molts pobles, los Goths ques reculliren en Barcelona saluaren ses vides, y mantingueren la fè Christiana à partit: com baix en son lloch direm. Y la tercera com los pochs Goths qui entre los Sarrahins viuian en França, essent apres vençuts ab aquells per Carolo Magno, se retiraren en Barcelona. Com diu Sabellich. Desde ahont, y dels quals, començà apres à exir gran part de la recuperacio de Cathalunya, lleuantla als Moros, que la auian occupada: com si Deu es seruit donarnos vida, y als lectors aura donat gust aquesta obra, amostrarè llargament en la segona part de ella. Basta ara asso, per ques veja, si dignament los Cathalans, se poden preciar de ser Goths, tambe com qualsevol nacio de las que mes sen estiman en Espanya.

Cap. 149.

Capit. VI. De las terres que Athaulpho possehi en Cathalunya, y com feu pau ab Honori Emperador Romà.

Mor. lib. 11. cap. 14. Vilad. c. 76. Beu. p. 1. c. 2. Medin. p. 1. cap. 7. AEmil. li. 1. Pined. li. 14. cap. 16. §. 3.

EScriuhen Baronio seguint à Orosi, Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor, Pere Anton Beuter, Pere Medina, y Tarafa, qui certament ho prengueren de Paulo Æmilio, de quis pot traurer asso, y de altres que seguex fra Ioã Pineda, y dels que baix allegarè: que entrats los Goths en Espanya, en la occasio propdita o per millor dir, retirant se de la jornada y expulsio de la Prouincia Narbonesa, vingueren à reullirse en la de Cathalunya, com ha mes vehina, y prop de la que ells dexauan. Y que per à les hores no passaren mes auant en Espanya, sino ques restaren ab aquesta pa ca terra. Y no ab tot lo que vuy se diu Cathalunya, sino ab part de ella. Y ab occasio de asso, no sera fora proposit ans de passar mes auant, aduertir, y mostrar en quines terres començà Athaulpho à tenir la senyoria. Y primerament cõcordan tots los que aisi tinch ja citats: que arribat Athaulpho en Cathalunya, posà lo seu assento, y feu cap de tot son Regne à la nostra ciutat de Barcelona, axi com abans ho era estada de la sola Prouincia. Y desde aquest temps resedi en ella ab la sua cort, tot lo restant de sa vida. Y axi es de pençar: que las comarchas de aquesta ciutat, foren dels Goths. De aqui à les altres terras, non tenim perfeta noticia. Pero, à be que ningu ho diga determinadament: no falta qui per conjecturas ho aduertesca. Dihent en aquest proposit Morales: que Athaulpho entrant per Cathalunya, arribà à ser senyor de Barcelona. Y estigueren molts anys los Goths, que nos mogueren de aquestas contornadas. Y certament es axi. Que com ell matex diu en altre lloch, hiu direm parlant del Rey Vualia: aquell anà ab lo seu exercit, contra lo de Constancio, Capita General de Honori, fins al Pyrineo. Y axi nos farà mala conjectura, si dihem: que realmens ara Athaulpho, y los seus successors Reys Goths, fins à Vualia, deuian possehir en Espanya, sino sols aquesta terra, q̃ en Cathalunya trobam desde Barcelona y confins seus, fins als monts Pyrineos, per la costa del mar Mediterra, y algun tant dins de terra, per lo Rossello, Empurda, per los Gerundenses, y Ausetans. Perque entenent cestament que los Goths vingueren per terra, com apar ho enten Morales (yauia per força esser axi: per lo que auem vist, que Constancio los auia presa la mar, y vedada la nauegacio) essent axi, y expellits de la Narbonesa los trobam en Barcelona, es cert que auia de ser, auent subjectades aquestas Marchas, y Paratges, o parts de Cathalunya, quels venian de cami, y medi per arribar del vn extrem al altre. Y si de aqui se estenien mes per dins de terra à la plaga deuers la Tremontana, nou puch dir: per no auerne trobada conjectura. De las altras dos parts de terra, nom apar que los Goths ne pogues sen tenir cosa alguna. Perque veurem baix, lo que aduerti Morales, parlant del Rey Recisundo dels Sueuos: que conquista Caragoça, Carthagena, y la Carpentania, y las parts de Tarragona, Valècia, y molta part

Dalt lib. 11. cap. 16.

Moral. li. 11. cap. 15.

Moral. libr. 11. cap. 27.

Digitized by Google

part de Arago estauan Hauons encara per los Romans. Y axi se veu que los Goths en aquestos tẽps de Athaulpho, no tenian sino molt poca part de Cathalunya.

Essent senyors los Goths de aquesta nostra terra y ciutat, estant la cadira Real en Barcelona, com à cap de tot lo Regne dels Goths: he estat ab pensament. Qual. poguè ser la causa, que Athaulpho posas en ella la cort, auent dexadas altras ciutats importants: com la Colonia Rusino, Gerona, Vich, y sobre totas, la ciutat de Empurias, port de mar, y tãfamosa, com en diuerças occasions de aquesta Coronica auem vist, y trobarem per auant de ella algunes memorias. Y si be (com baix se dirà) lo nostre micer Hieronym Pau, done algunas rahons per asso: ab tot com concorregan ellas tambe, ab la ciutat de Empurias, nom abastan à suficiente satisfaccio del que jo vaig sercant. Y axi he considerat. Que la ciutat de Tarragona fonch assolada per los Vandalos y molts dels que restaren de aquella ruyna, sen vingueren à Barcelona. Y si volem tenir memoria de mes atras, sabem. Que los Romãs sols tingueren en Cathalunya dos ciutats que fossen cõuents juridichs, que eran Tarragona, y Barcelona. Axi que las dos eran las mes principals desta Prouincia. Destruyda Tarragona, sols Barcelona restaua principal: Y desde que Tarragona fonch destruyda per los Vandalos, mai ara, no trobam memoria, que fos reedificada, ni restaurada. Demanera, que estant axi, tinch per cert que los Alans qui restaren en Cathalunya, farian cap y Metropoli del seu Regne, regiment, o gouern à aquella ciutat qui trobaren ser mes principal y superior de totes les altres. Y estant ella en aquest estat, conquistant la los Goths, es cert li donarien aquella mateixa perrogatiua que tenia, en aquesta Prouincia de Cathalunya. Y aquesta seria la mes verssemblãt causa de que Athaulpho assentas la sua cort Real en ella. Y de aqui pens tambe se entendra facilment, y que asso es lo propri, que diu aquella pedra que en lo libre primer, en lo capitol vint y quatre, digui, se troba en Barcelona, en la placeta de casa dela ciutat, à les espalles dela Isglesia de sanct Iaume. La qual apres de auer dit: que Barcelona tinguè la sua fundacio per Hercules: y lo aument dela Carthagineses, y q̃ per los Romans fonch honrrada, y no com se valla, sino ab culeo: diu apres aquestes paraules.

AGOTHIS NOBILITATA.

Que es tant, com si digues: ennoblida per los Goths. Perque si los Romans la auian feta Colonia, los Goths la feren Metropoli, y senyora de totes les de son Regne. No sols conseruantla en lo estat de donar ella leys à les altres, ab lo Tribunal que en ella en aquell temps residia: pero residint, y estant de assento la mateixa persona Real en ella.

Y aduertesca lo Lector: que desde que Athaulpho la feu cap de aquesta Prouincia en la primera sua entrada, y desde ara, que comensa à ser cap del Regne dels Goths, may ha dexat de ser cap del regimẽt temporal de aquesta Prouincia. Que si be com veurem, se mudà lo assento dela cort Real: totauia Barcelona may dexà de ser cadira Real de la Prouincia de Cathalunya. No vull fer digresos en proua de asso, que lo curs de las cosas ne donara bastãt testimoni. Lo que es gran excellencia sua, y gloria per als Comtes de ella: que hã vinguts à serho de vna ciutat, que no era menys que cap de Regne. Y que en temps dels Romans era aquesta, à judicar de altras, y donar leys à la mateixa terra.

Veritat es, que lo nostre micer Hieronym Pau, vol que Athaulpho posas en aquesta ciutat lo seu assento y cort Real, per la comoditat del port de la mar. Y ental cas, se auria de entendre, del que era detras la montanya de Montjoych, ahont dura vuy encara la memoria, per lo enderrocat Castell, y petita deuota Capella de nostra Senyora del Port: y no que loy hagues en lo enfront y ribera de la ciutat. Que ans be lo mateix micer Pau, diu: q̃ los antichs tingueren per cort aquesta ciutat, per lo que no podia ser siuada de la part de mar, per causa de la platja, y no tenir port. Anque per concordia lo à ell matex, se ha à entendre, de la manera que tinch dit assi. Y be diu: que à Athaulpho lo

Pau, Barcinona.

Digitized by Google

lo mogue la abūdācia de fustam, y llenya, pera fabricar vexells pera la nauegacio de Italia, y Espanya. Y vehem que vuy te lo Rey nostre senyor en ella, hu dels millors, y mes frequentats Draçanals de tota sa Monarchia. Pero com he dit: tot asso poria cōpetir à Empurias, y axi me satisfa mes la primera causa, que he senyalada. Mogues à Athaulpho vna cosa, o altra, lo cert es: restà en dita ciutat, y poca part de aquesta Prouincia: tenintsen à les hores per content. Axi per tenir tal ciutat, com perque no era poch, tenir assento ahont repararse, estant la terra tant occupada, de las souint ditas nacions: y estar ell per altra part perseguit, y fugitiu dels Romās. Y assi, considerant totes aquestes coses, vehentse circuyt, y forçat de la necessitat, trobant molts inconuenients de cada part que miraua, determinà, atendrer solament en reparar ses forces, y descançar de tanta borrasca com auia passada, elligint, y estimant mes per à les hores la pau, que no la guerra. Veritat es: que tambe diuhen lo inclinaua à la pau, sa muller la Reyna Galla Placida: quieta, y ben acondicionada. La qual, à be que Honori son germa se fos yrritat cōtra de Athaulpho, per lo fauor auia fet à Athalo: y perço li hagues feta la guerra en Narbona, y Athaulpho tingues quexa de tāts tractes romputs: totauia, sempre ella, y mes en particular en aquestos dies, que foren en Barcelona, procuraua tractar, y cōsumar pau entre lo marit, y lo germa, y axi entre los dos cunyats. Sabes donar Galla Placida tant bona manya en asso, que effectuà lo que desijaua: complaentla Athaulpho en tot, per lo molt amor que li tenia. Y axi fonch facilment induyt, y se acontentà no pendrer mes armes contra los Romās, per cobrar lo que li auian lenat.

Tots los escriptors que parlan de Athaulpho fan particular aduertencia, del grā amor tenia à sa muller Galla Placida. Y per ser estat tāt aduertit, quant era gran: de aqui ha vingut lo pare mestre Francesch Diago à dir: q̄ de aquest gran amor y de ser Galla Placida tāt Catholica com era, inferia. Que Athaulpho fonch Catholich. Que à no ser sino heretge Arria (com auem dit ho eran los Goths) no sab ell, com pogues amar tant à Placida, vehentla tant Catholica. Y escriu: que nos judicarà lo seu parer per voluntari, si se ajustà en asso (lo que ell diu no poderse negar) que no tots los Goths eran Arrians. Perque (diu) constar, que sanct Ioan Chrisosthomo enuià per Bisbe de Gocia, al excellent Vuilas, y que mort aquest, lin demanà altre lo Rey dels Godos: despatxant per aquest effecte à Moduario Diacono son Embaxador, prop del any de Christo, quatrecents y sinch. Y que lo matex sanct diu tot asso en la carta q̄ escriguè à Olympiade. Y que essent cert, que sanct Ioan Chrisosthomo nols podia enuiar Bisbe, que no fos Catholich, se ha de seguir, que Athaulpho no seria Arria. Y si be lo pare mestre Diago te lletres dignes, que les celebre la trompa de la fama: es de opinio noua. Y confes no auer llegit autor algu qui tal diga dels nostres Visogoths. Que quants he vists fins vuy, tots han sempre tinguts als Visogoths per Arrians. Desdel temps que lo Emperador Valēt los enuià predicadors empostemats de aquella inficio y secta: com ho tenim aduertit en lo capitol quoranta tres del llibre quint: fins à tant que lo Rey Reccaredo primer ab tots sos regnes se reconcilià, conforme veurem en lo capitol setanta tres. Be se jo quant gran honrra es de aquesta ciutat, que lo seu primer Rey dels Goths fos Catholich, pero no se adular. Perque si be miram aquella Epistola de sanct Ioan Chrisosthomo pera Olympiade, que es la catorse, en nombre, trobarem: que la reparacio que feu sanct Ioan Chrisosthomo de las Isglesias Godas fonch de las de Gocia essent ell Patriarcha de Constantinoble. Y asso en lany 405. Conforme escriu Cæsar Baronio. En lo qual ja los Visogoths eran en Italia: com auem vist en lo capitol 44. del llibre sinque. Y tenint al Papa dins de Italia, noy auia pera que enuiar à fer car Bisbe Catholich à Constantinoble. Demanera, que allo que resulta de sanct Chrisosthomo no acontengue ab los nostres Visogoths: sino ab los Ostrogoths, o ab aquells que vibian en la Gocia [illegible] Patriarchal Isglesia de Constan[illegible] Be podria ser que no tots los Visogoths fossen Arrians: per quey hagues molta parti-

Dia. li. 1. c. 13

particulars, qui visquessen Catholicamẽt; y que entre ells fos Athaulpho. Pero à mi venceram aquesta concideracio, y no lo lloch de la allegada autoritat. Ni tãpoch representarme lo amor de Athaulpho ab Galla Placida. Perque vehem mil exemples al contrari. Que infel era Geroncio, y amaua summament à la Christiana senyora Nunychia, com verem en lo capitol trenta quatre del libre presedent. Y Gentil era Constant, y volguè summamẽt à la Catholica Reyna sancta Helena: Clodoueo pagà à la fidelissima Clothilde: Flauio Clement, à Domicia: y mols altres à ses Christianes mullers, que dex de referir per sos noms: per quant se, que las han vistas los de ma profecio, y facultat, recopilades per lo vniuerçalissim Andreu Tiraquello, en las suas leys Conubials. Ahont particularment posa al Rey Athaulpho, y à Galla Placida, per exemple dels casats, que essent de diuerça ley se amarẽ summament. Y si tot asso no abasta façam lo argument, que los Logichs diuhen, ab homine: y aportem, lo propri que aportà lo matex pare Diago en altra part: quant escrigue. Que Abdalaliz Moro, fill, o nebot de Muça, quãt se perdè Espanya, prenguè per muller à la Reyna Egilona: que era estada muller del Rey don Rodrigo: y la dexa viurer en sa Religio Christiana: y no perço se conuertì ell. Y axi puix de tants exemples se veu, que no per ser Catholica Gallaplacida, ho auia de ser Athaulpho, men anirè jo ab la comuna. Que sempre las nouedats son perilloses.

Tiraq. leg. 11. glos. 1. à nu. 12. ad 19.

Dia. li. 1. c. 18

Axi que tornant al proposit, fos Athaulpho Catholich per lo amor que tenia à Galla Placida, o per altra occasio. Lo cert es: que pensant estar en pau y quietut per ella ab lo Emperador Honori, per alli ahõt se pensà saluarse, vinguè à perdrer la vida: cahent en desgracia dels seus, com veurem en lo seguent capitol.

Capitol VII. Com lo Rey Athaulpho fonch mort per los seus Goths en la ciutat de Barcelona.

Los Goths (que de son natural eran [illegible]gent bellicosa, y no sabian estar en [illegible]osci, y amauan molt las armas, per las quals en temps passat auian tãt valgut) vehentse axi expellits ab bones de Italia, y ab armes de Narbona, arreçonats en poca terra de Cathalunya, tenint frescas las injurias, y sentintse ab lo dolor de ellas: escriuhen tots los allegats en lo capitol primer, y en lo quart de aquest llibre, que estigueren molt mal contents de Athaulpho: qui ja que no auian assolada Roma quant podia (segons Sedenyo, y Lucio Marineo) sen era anat de Italia, y expellit de Narbona en lloch de vẽjar tãts agrauis, ab mes vergonya, que hõrrosa pau, apres de auerse dexades perdrer tant nobilissimes victories, ara vençut de las blandicias de Galla Placida, se amostras tant amich de la quietut: y oblidat de tantas injurias passades. Y ab asso comensaren à calumniarlo, à murmurar de ell, y perdrerli lo respecte. Tant, que segons diu Blondo: succehintse (lo que diu Morales, auer escrit Ioan Magno) que Athaulpho cridà, y enuià à sercar vn dia los Magnats de sos vassalls, ells vsaren tal descortesia, que no volgueren venir, ni obehir lo seu manament. De ahont començà ja la cosa anar à la descarada: y lo Rey vingue à perdrer lo poder, y ells à tenirlo en vil, despreciarlo, y no estimarlo, com era raho honrrar à vn senyor natural. Y de auerli perdut lo respecte, vingueren alguns de ells à tractar de matarlo. Y com en semblants conspiraciõs no falte may, qui per ses propries passions y interesos ab capa y nom del be publich enganje los incipients y pobres de judici, commoga los animos dels facils, instigue als que pretenen ser agrauiats, y inflame als que rebentã per la enueja: no estigue la impietat dels Goths sens carrega de cometrer lo delicte sobrepensat, ni falta de commouedor y caporal dels facinorosos y reos de sa magestat. Be que en senyalarlo, podria ser hi hagues alguna discordancia entre los escriptors. Perquè si miram à Prospero en quãt vol que Vualia inuadis, acometes ys prengues lo Regne mort Athaulpho: aparexerà voler significar, que qui acometia ferse Rey sabes principalment en lo homicidi de Athaulpho. Pero no se ha de entendrer Prospero de aquexa manera. Que ans be expressament diu, que auent mort à Athaulpho hu dels seus (que no anomena) y volense alçar

Sedeny. tit. 14. cap. 6. Marian. li. 6 ca. de Goth. aduent.

Blond. dec. 1. lib. 1. Moral. libr. 11. cap. 14.

...car à lo Regnat, los hereus de aquest
...Vualia. De manera, que la qui fo mitxar
...Athaulpho fonch liu, y Vualia altre. Y
...axi vencuren en los capitols seguents, que
...Vualia no acceptà ser Rey contra Atha
...ulpho sino contra Sigerico, qui regnà en
...de Athaulpho. Y Vualia. Tambe veurem
...que Sigerico fonch lo qui matà los fills de
...Athaulpho, y maltractà à la Reyna Galla
...Placida, muller del Rey Athaulpho, y Vua
...lia la deparà y tractà honradament. Axi
...que es mes de creurer los Sigerico, y no
...Vualia lo qui principalment conspirà con
...tra Athaulpho. Veritat es, que segons re
...fiuta Cesar Baronio, dos foren los qui
...atemeteren aquella maldat. Que si be ell
...no declara com pogue ser, si com se de
...gan del subsequent se deixa prou entendre,
...que foren mandant y mandatari. Lo
...qui traçà y ordenà lo homicidi Sigerico:
...lo qui executà la maldat, de aquell hu dels
...seus domestichs y primers com diu Prosper. Y per entendre be això, es de saber.
...Que lo Rey Athaulpho tenia vn home
...en la casa, anomenat Vernulpho. Lo qual
...era tant petit, y de tan baixa estatura, que
...si be no diuhen los historichs, que fos nano, o pigmeu, no deuia ser altra, o molt
...major cosa. Y com à tal lo Rey lo tenia
...en son seruey, sentne molta burla y donaire, à la manera que los Princeps la solen
...fer de algun Trut. Y aparexent à Sigerico,
...que aquell era subiecte abte y acomodat
...per executar qualsevol vella queria, comunicali lo seu pensament confiant de la
...sua ardidesa, y de que ab la priuança lo podia
...executar millor, y sabria atinar la mes acomodada occasio. Y Vernulpho ho feu, axi
...com de ell se confiaua. Perque estant ab
...lo Rey en conuersacio, li pegà vna estocada en vn costat, ablo qual lo matà. Y axi
...morì Athaulpho à mans de vn traydor.
...No essent mort en tantas batallas perillo
...ses, ahont podia morir ab molt honor. Y
...restà Barcelona priuada de son primer
...Rey, que la illustraua. Perque concordan
...tots los escriptors, que aquesta mort del
...Rey Athaulpho succehi en dita ciutat.
Bergo.lib.9 Sols lo Pilippo Iacobo Bergomense discrepa de la comuna, dient: que Athaulpho fonch mort en la ciutat de Tholosa.
...Pero lo curs de la Historia, que dell anem

...aportada. Amostra suficient
...pogue ser ahont ell diu.

...Y si be cap ho diu, hi ha concordia com-
...muna, del lloch de la mort de Athaulpho:
...ha assignar lo any que morì. Y la
...causa de diferencia, ab tot dant en tots en
...lo any quatrecents y setze, o tot desser de
...Christo nostre Senyor. Dels anys que
...Regnà diuhen sant Antonino de Floren
...cia, Esteue Roxaculo, y March Antoni
...Sabellich, que foren tres. Y no diuhen si
...compten del Regne de Espanya, o desde
...que fonch tiort son predecessor Alarich
...axi del Regne dels Gothis. Lo pes vullen
...dir morì tres anys apres de entrar en Nar
...bona, y Catalunya. Perque si compten
...desde que succehi à Alarich, que fonch
...en lo any quatrecents y onze, o dotze,
...com volen Morales, Don Antoni Agustì,
...y Alfonso de Carthagena: de alli als anys
...quatrecents y setze, o desser, que morì
...Athaulpho, serian sinch, o sis anys de Regnat. Y axi ho han de entendrer Don Antoni Agustì, y Alfonso de Carthagena, com
...li donan sis anys de Regnat. O sinch, com
...vol Miquel Ricio. De hont Esteue Gari
...bay diu molt be. Que morì Athaulpho
...tres anys apres de entrat en França y Es
...panya: y sinch apres de eligit Rey en
Italia.

Agust. dia. 8
Alfonso de Carth. c. 20.

Ricio, lib. 2.
Garib. lib. 8. cap. 2.

Diego de Valera escriu. Que los qui Vale. p. 3. c. 3
eran de guarda de la persona del Rey
Athaulpho, com lo veren mort, mataren
al homicida: y aquants auia sabut en la
sua mort. Y pdeua be ser, que matassen à
Vernulpho, qui era estat lo homicida, y
à alguns fautors seus, quis degueren tro
bar alli al homicidi. Pero no es de creurer
que matassen à quants auian sabut en la
mort de dit Rey. Per quant veurem, que
lo principal conspirador de la mort de
Athaulpho, li succehi en lo Regne. O per
uentura Valera escriguè abans de hora,
y axi consecutiuament lo que succehi
apres de algun temps: quant Vualia en
venjança de Athaulpho matà als homici
das de aquell com veurem baix en lo ca
pitol onze.

Capitol. VIII. Com Sigerico succehi en lo Regne matà los fills de Athaulpho, y maltractà à Galla Placida.

Mort

Digitized by Google

Forcat. li. 6.

Sabell. enc. 8. lib. 1.

Moral. li. 11. cap. 14.

Medin. p. 1. cap. 73.

Beu. p. 1. c. 27

Castr. lib. 2. discurs. 3.

S. Anto. tit. 11. c. 7. §. 2.

Alfonç. c. 11.

Ricio, lib. 1.

Taraf. c. 88.

Marineo, li. 6. c. de Goth. aduent.

Val. p. 3. c. 4

Pined. li. 14 cap. 16.

Rodrig. lib. 2. de rebus hisp.

Vilad. c. 76.

Blon. deca. 1. lib. 1.

Garib. libr. 8. cap. 3.

Agus. dial. 8

MOrt lo Rey Athaulpho, diu Esteue Forcatulo: que li succehi Regerich. Marc Antoni Sabellich, diu que succehi Gēserich. Ambrosi de Morales, Pere Medina, Pere Anton Beuter, Iulia del Castillo, sanct Antonino de Florença, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, lo Canonje Francesch Tarafa, Lucio Marineo Siculo, Diego de Valera, fra Ioan Pineda, lo Archabisbe Don Rodrigo, los nostres Pere Miquel Carbonell, Antoni Viladamor, Blondo, Damia Goes, y Philippo Garcia: tots concordan: que mort Athaulpho li succehi en lo Regne dels Goths, lo Rey Sigerich. Que pens jo, sia tot vna matexa persona. Sino que segons les lengues se diferencian en la pronunciacio: o los copiadors en las letras: y de aqui se ve à anomenar diferentment. Com apar auerho entes acertadament Esteue Garibay.

Lo principi del Regnat de aquest Rey fonch en lo matex any quatrecents y setze de Christo, segons Don Antoni Agusti: o en quatrecents desset, segōs lo compte mes comu. Que es la diferencia que noti en lo capitol passat. Dexant per ara lo del nostre Canonje Tarafa, que se auança de mes vint anys.

Illesc. lib. 2. cap. 17.

Entrà Sigerich en lo Regne eligit per los Goths, segons diuhen tots los dalt anomenats, y ab ells lo Doctor Gonçalo Illescas. Y poria ser en vna de dos maneras. Eligintlo, los que conspiraren contra Athaulpho, essent ell lo cap de aquells: o verdaderament, si ell no sabè en la mort de Athaulpho, podia à les hores esser eligit per tot lo Regne concordament. Pero tinch per mes aparēt à la veritat, y es mes conforme al curs de las cosas, lo primer modo de la sua succecio. Per lo ques seguirà en lo curs del present y seguent capitol.

Donà Sigerich (encontinent que fonch mort Athaulpho, y ell se veu Rey) en perseguir à la pacifica Reyna Galla Placida, viuda de Athaulpho: y à sinch fills del matex defunt Rey. Los quals lleuà y prengue de poder del Bisbe Sigesaro. Y tenintlos en son poder, los tractà lo mes infame y vilment, que Rey haja tractat à fills de Rey. Per quant presos, juntament ab la dita Reyna Galla Placida, en companyia de molts esclaus del mort Rey, sels feu anar primers deuant de si, passejantse à rauall à modo de triumpho, pera ferlos mes oprobri. Y apres los matà à tots sinch. Segons diu lo pare Ioan Mariana, auerho escrit Olympiodoro, en certa Oracio, que feu per la ciutat de Barcelona. Que es conforme al que escriuhen Beuter, Morales, y Viladamor. Que ab Athaulpho moriren sis fills. Conformantse, ab lo Epitaphi, que posarè en lo capitol seguent. Y no sera contrarietat, que Mariana diga sinch, y lo Epithaphi sis, que jas veura la concordia. Ni tampoch hi ha constrarietat, en que los vns digan, que morissen aquestos ab son pare: y que lo altre diga los matas Sigerich. Perque no se ha de entendrer morissen tant prest, ni tant encontinent junts ab son pare, que noy hagues algun espay de temps. Sino que moriren ab ell: puix fonch en lo restant de la execucio de la mort de Athaulpho, y succecio de Sigerich. Y foren sinch los morts, y sis los soterrats baix de aquell Epitaphi: perque ab aquestos fonch soterrat vn altre, que era mort abans de infantil edat, en vida de son pare, com alli veurem.

Marian. lib. 5. cap. 1.

Ara tornant al proposit: veuse de tot asso clarament: que Sigerich deguè ser, lo qui conspirà contra Athaulpho. Y al principi deguè ser eligit, sols per aquells que auian sabut ab dita mort. Y ab aquestas y altras tyranias faria apers consentir als demes Goths, à tenir la sua eleccio per bona.

Tambe se ha de aduertir: que de assi se colligex: fonch corror de Iulià del Castillo, com diguè. Que Placida resta honorificament entre los Goths, apres la mort de son marit. Puix vehem que fonch tractada tant vilment. Y si honor algu se li feu, deguè ser en temps del Rey Vualia, com en son lloch veurem.

Lo Bisbe Sigesaro, del qual assi auem feta mencio, no sabre jo dir de ahont era Bisbe. Perque non he trobada memoria. Be pens, que à be tot asso passas en Barcelona, no deuia esser Bisbe de dita ciutat. Per quant en aquest temps ho era Berengario conforme lo ques diguè dalt en lo llibre

llibre ſinque capitol vint y nou, y dirè baix, en lo capitol quinze. Si ja alguna noua raho nom força auer de poſar entre Olympio, o Lampio, y Berẽgario, à aqueſt Sigeſaro en lo Cathalago dels Bisbes de aqueſta ciutat. Lo que no goſarè atreuir, per no auer trobat algu queu diga.

Aduerteſcas tambe: q̃ de aqueſtos ſis fills de Athaulpho, ſe eſtà en dubte, de quina dona eran. Perq̃ lo Archabisbe Don Rodrigo, Ioan Vaſeo, y Ioan Pineda, adueran. Que Athaulpho no tingue fill algu de Galla Placida, ſa muller. Y Mariana ſeguint al dit Olympiodoro, eſcriu. Que Athaulpho tinguè vn fill de Galla Placida, anomenat Theodoſi, q̃ mori molt petit, y fonch ſoterrat ab vna caxa de argent. Demanera, q̃ per concordar tot aſſo, auem de dir. Que lo Archabisbe entenguè dir: no auer ſobreuiſcut fill algu de Galla Placida (o q̃ non tingue noticia) per ſer mort abans: y q̃ los altres ſinoh ſerian baſtarts, o aguts en altra primera muller, de la qual nos te noticia. Sobreuiſqueli empero à Athaulpho vn altre fill com veurem en lo cap. 11.

D. Rodrig. lib. 2. c. 6. de rebus Hiſp. Pined. d. ca. 16. §. 4.

Capitol. VIIII. De la honrroſa ſepultura de Athaulpho, y de ſos fills, qui la feu, y abont era.

Moral. lib. 11. cap 14. Beu. p. 1. c. 26 Vilad. c. 76.

AMbroſi de Morales, Cæſar Baronio, Pere Anton Beuter, Antoni Viladamor, y Ioã Vaſeo, fent mẽcio de aqueſtos ſis fills de Athaulpho, eſcriuhen: forẽ ſepultats en la ciutat de Barcelona, juntament ab lo dit ſon pare. Trahentho de vns carmens, o verços, y Epitaphi, que eſtauan eſculpits en la ſepultura de aqueſtos. Y encara que ells no digan, en quin temps ſels feu tãt honrroſa ſepultura, o ſumptuos ſepulchre, cõ per lo Epitaphi ſe moſtra queu degue ſer. Io pens q̃ no pogue ſer feta en temps del Rey Sigerico, quils auia morts, y de qui anam ara eſcriuint los ſucceſſos. Que, qui tant mal los auia tractats en vida, y auilanats en ella, no ls haguera hõrrats en la mort. Y axi pens, que donarlos honrros ſepulchre, hague de ſer en vida del Rey Vualia: qui per ſer parent, o fill de Athaulpho, y auer ben tractada à la viuda Reyna Galla Placida, apar, deuia honrrar, y eſtimar las coſas del Rey Athaulpho. Majorment, que eſcriuhen dell: que vẽjà la mort de Athaulpho. Y axi lo faria ſoterrar ab ſos fills, en tant famos ſepulchre com diuhen eſtauan ſoterrats. Y ſi be ho entench axi: y per conſeguẽt apar que aſſo ſe auria de eſcriurer en la vida de Vualia: totauia, per acabar de vna vinguda, tras de la mort, ab lo ſepulchre, y no ſaberlo acomodar en altre lloch millor, ſens trencar lo fil de la Hiſtoria, dirẽ ara de aqueſta ſepultura abãs de paſſar mes auant en les coſes del Rey Sigerico. Demanera, que eſcriuhen los ja citats autors. Que foren ſoterrats aqueſtos fills de Athaulpho juntament ab ſon pare, o ell ab ells. Y que en la ſepultura los fonch poſat vn Epitaphi de vns verços llatins, que ſuccinta y breument deyan tot aſſo, que anam eſcriuint de aqueſta Hiſtoria. Dient de aqueſta manera.

BELLIPOTENS VALIDA NATVS DE GENTE GOTHORVM:
HIC CVM SEX NATIS REX ATAVLPHE IACES.
AVSVS ES HISPANAS PRIMVS DESCENDERE IN ORAS,
QVEM COMITABANTVR MILLIA MVLTA VIRVM.
GENS TVA TVNC NATOS ET TE INVIDIOSA PEREMIT,
QVEM POST AMPLEXA EST BARCINO MAGNA GEMENS.

Y abans de paſſar mes auant, aduertirè. Que Pere Anton Beuter en la ſegona linea eſcriu lo nom del Rey ATTHAVLPHE. Y ſi jo le eſcrit diferentment es eſtat ſeguint à Ambroſi de Morales.

No traduexẽ los ſobrecitats à aqueſtos verços, perq̃ com diuhen Morales y Viladamor, ſeria leuarlos la elegancia y bon

Digitized by Google

gust, que ells en si tenen. Pero perque los qui no sab en llati entengan lo que volen dir, conformantme vn poch ab Beuter en tench, que son casi com si diguessen. Pode ros guerrer Athaulpho, nat de la valerosa gent dels Goths: assi jaus, juntament ab tis fills teus. Fores lo primer qui gosares entrar en los termens de Espanya: acompanyat de molts milanars de gent. A tu, y à tos fills, matà la tua gent enuejosa. Al qual la gran Barcelona gemint y plorosa, abraçà, y dona sepultura. He procurat axi lo millor, que he pogut arromançarlos à la lletra: si be es cert, q̃ traurerlos de son natural, es lleuarlos molt gran quilat.

Lo Pere Anton Beuter, posa al costat de aquestos verços vn escut de armas, partit ab sos quartos. En lo hu dels quals, que es en lo dret de dalt, te esculpides tres barres de traues, o faxas: en lo esquerra, vna corona: y en los dos de baix, en cada hu son Leo repant, conforme va assi dibuxat en aquesta figura.

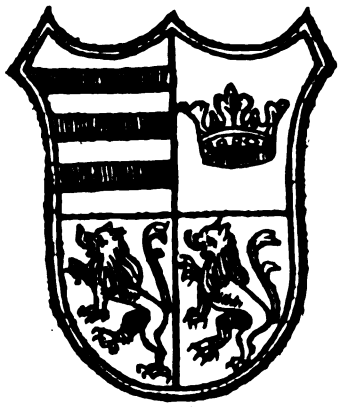

Los altres escriptors no fan mencio de que aquest escut de armas estigues aqui: ni Beuter diu, per quin proposit hi estauã. Be podria conjecturarse la causa, del que
Garib.lib.8. cap.8. diu Garibay: que alguns han volgut dir, esser les insignies de que los Goths, vsauan. Que si asso es veritat, podriam dir: les posarẽ allí com à armas Reals per hornar lo sepulcre. Pero diu lo matex Garibay, q̃ altres digueren esser de diferent manera. Vsant en lo primer quarto de ma dreta quatre barres negres en camp de or: en la esquerra, tres coronas de or en camp vermell. Y en lo quarto dret de la part inferior vn Leo roig, ab vna axa de armas en mãs, sobre camp blãch, y al quarto esquerra, altro Leo roig en camp de or. Tambe escriu: auer altres dit: que las armas dels Goths erã vn Leo repant, y la cara girada apart detras: ell vermell, y lo camp blau, y sobre tres bandas ondadas blancas y blauas. Pero dexada per ara la ameriguacio de asso, passarem auant en altres coses.

Tornant à la sepultura de Athaulpho, diuhen Morales y Medina, que encara en Medin. p.1. cap.93. los seus dies se trobaua en Barcelona. O almenys los vestigis, endarrochs, y destruçes de ella de molta magestat y magnificencia: sens dir ni especificar, en quin lloch de dita ciutat se troban aquestos vestigis. Lo nostre Barcelones Viladamor en la sua manuscrita Coronica, no gosant arriscarse à designar lo lloch, venit en aquest punt, dexà en blãch vn poch de espay en la escriptura, esperant quiça supplirho, quant hagues trobat aquest rastre. Iulià del Castillo, y Illescas escriuhen: ques troba prop de la Isglesia major. So es: prop la Seu. Perque es cert, que los Castellans à la Cathedral de la ciutat diuhen Isglesia major, y nosaltres la Seu. Que es mes acomodat à la frasis latina: cõ qui li diu Sede Põtifical, ahõt seu, o se assenta lo Pontifice. En si ells diuhen, q̃ es prop la Seu. Aderintse (segons jo pẽs) à la opinio de aquells que diuhen. Que es la sepultura de Athaulpho, al lloch de aquellas columnas, q̃ trobam prop la Seu, en lo carrer de Paradis. De las quals he donada plena noticia en lo llibre primer cap. 25. Y à be que en la figura de ellas, per mi propriament posada, se veya prou euidẽtment, q̃ allo may poguè ser sepultura: com alli espliqui: abraçãt la opinio dels q̃ diuhen fonch portico, o porxada: ara de mes auãt aduertesch assi: que en la architraua, ques veu sobre los capitells de dites columnes, ni en lo frizo (que era lo propri lloch ahont acostuman estar las lletras en semblãts edificis) no si veuhẽ letres, males ni bones, ni xicas ni grãs: ni escut de armas ni cosa que us aparega. Lo ques demostraria en alguna manera, si ni hagues hagudes. Que mes antich q̃ Athaulpho es lo arch de Licinio, posat dalt, y estãt en lloc q̃ lo Lib. 4. c. 13. ayre mari gasta les lletres, se son conseruades en lo modo, que alli auem vist. Y axi fas molta admiracio: quey haya vlls que allo veyan, y digan sia sepultura. Y per

rant

Digitized by Google

tant la tinch per casa apocripha, com tam
Marian. lib. 5. cap. 2. be la te per tal, lo pare Ioan Mariana. Si empero era en altra part aquesta sepultura, nou desdich: fins vuy no he pogut auer ne rastre. Sino lans donaua, vn tros de columna de marbre, de vns tres fins en quatre palms de alt, ab obra canalada. La qual en lo any de mil finccents noranta y nou se trobà en la casa al canto dels carrers del Call, y sanct Honorat, quant se reedificà aquella casa per orde dels Diputats de Cathalunya. Y en la altra casa mes endins del dit carrer de sanct Honorat, que està al costat de la casa dels hereus de micer Serra, foren trobades dos bellissimes columnes encara erigides, y sens capitells, de les quals la vna vuy encara jau en lo carrer, y la altra se es rompuda en tres trocos, que rodan per la plaça de sanct Iaume: y vn tros de ella ne aportà lo noble don Dalmau de Rocaberti, à la casa que comprà dels hereus de micer Masnouell. Tambe en lo palau Real, que vuy es casa del sanct Offici, de la santa Inquisicio, en lo pati, se troba vna columna liza, de catorse palms de llarch poch mes, o mácho, de vn marbre jaspeat. Asso y allo tot es prop la Seu, tot son columnas, quals fossen las de la sepultura del Rey Athaulpho, nou sabrè jo mes declarar. Bastans tenir lo cert, de que era en Barcelona.

Capitol. X. Dels costums del Rey Sigerico, y de sos fills: als quals mataren los Goths, ahont, quant, y perque.

ACabat lo que tocaua à dir de la mort dels fills de Athaulpho, y sepultura de ells, y del temps en lo qual los degué ser feta: tornem à parlar del Rey Sigerico, que auem dexat en lo principi de son regne, ab las cruelltats auia vsades ab los fills de Athaulpho. Y escriuhen tots los ja citats en lo capitol vuyte que segons diu Pau Orosi, visque apres de asso, molt poch en lo Regne. Y per aquest respecte alguns escriptors no fan mencio de ell. Tant que Prosi pero proseguint lo restant de la Coronica de Eusebi, apres de sant Hieronym escriu. Que mort Athaulpho Vualia son fill
Orosi. lib. 7 cap. final.
de qui se entenia, que ja en vida de aquell desijaua lo Regne, lo inuadi, acometè y occupà. Y axi aquest escriptor posa à Vualia per successor de Athaulpho, sens fer mencio de Sigerico, que per lo poch qui visque no degue tenir noticia de aquell. Pero fanne memoria tots los altres que tinch referits. Y lo poch temps visque Sigerico en lo Regnat, que no degue ser mes, que per espay de vn any, poch mes, o mancho (no obstant que Medina, y Tarafa li donen set anys de Regnat) no li dexà fer cosa alguna memorable, ni asanyosa. Y axi hi auia poques coses que dir de ell. Si be se apuntarà tot lo quen aure vist: puix cõ à Rey, y habitãt en nostra terra, tot lo que de ell se pot dir, es propri de la nostra Coronica.
Medin. p. 1. cap. 73. Taraf. c. 88.

Escriuhen de Sigerico, seguint al Archabisbe Don Rodrigo: restà coxo de vna cayguda de vn cauall. Y que en lo demes, era de disposicio, alta de cos, de gran animo, y de profundos pensaments: valeros en las armas, y per ellas senyalat en la presa de Roma. Y que de alli lo tingueren los seus en gran reputacio: ajudantli ses virtuts, y magestat de persona. Menyspresaua los vicis: encara que mossen Diego de Valera diga: que era amich de dones. Que quiça fonch error en lo copiar dirli amich, per enemich. O podria ser, se enganyas, prenentlo per altre: com baix veurem quey ha hagut qui si es enganyat. Parlaua Sigerico pocas paraulas. Torbauas molt si estaua ab colera: y era de notable prudencia enguanyar les voluntats. Sols se li notan dos cosas, de gran imperfeccio pera qualseuol particular, y majors en vn Princep. Vna, de ser cobdicios en adquirir: altra, en ser amich de sembrar discordias, posant los pacifichs en odi, los vns contra dels altres.
Val. p. 3. c. 4

Tinguè Sigerico sinch fills, anomenats Giserico, Humerico, Gundemundo, Trasamundo, y Hilderico. Als quals desijaban ser Reys de diuerças parts de Espanya, y per asso tenia intent de dilatar y crexer sos estats. Sols considerava que li era impediment, aquell matex poch poder, que los Romans tenian en Espanya. Que no del tot ne eran fora, com auem ja vist, y veurem. Y pera assegurarse de

Digitized by Google

aquestos, que no li fossen impediment pera conquistar la terra, que occupauan los barbaros, donà mostras que amaua y en effecte amà la pau dels Romans. Y axi, si be los seus, que per asso li auian valgut en matar à Athaulpho, desijauan la guerra: totauia ell la anaua dilatant tot lo que podia. Y vist per ells quant desmasiadament los entretenia, conexent la sua dissimulacio, com escriuhen Ioan Sedenyo, March Antoni Sabellich, Blondo, y Æmilio: o per lo que en lo capitol seguent dirè, conspiraren contra de ell, y lo mataren: juntament ab quatre de sos fills, segons Beuter. Y no escriuhen los historiadors ahont mori. Si be puix la cort Real estaua encara en Barcelona, se pot pensar moriria en ella, o almenys dins lo poch que per encara tenian de Cathalunya. No diuhen molts dels ja citats, quant temps Regna Sigerico. Sino que fonch poch, segons Orosi, y axi al principi tinch dit que degue ser vn any, com ho vol Valera: o mancho, com volen Miquel Ricio, y Garibay. Que es lo mes cert. Y si seguim à Orosi que encara viuia: apar vol que moris Sigerico en lo matex any de la mort de Athaulpho.

Sedeny. tit. 14. cap. 6. Sabell. ene. 8. lib. 1. Blond. dec. 1. lib. 1. Æmili. li. 2

Ricio, lib. 1. Garib. libr. 8. cap. 3.

Aduertex empero Morales, que lo Archabisbe don Rodrigo (de qui son moltas cosas de las que assi he escrites) en algunes de ellas prenguè error: que no foren propries de aquest Rey Sigerico dels Goths, sino de Sigerico dels Vandalos, que en aquestos temps regnaua. Y là sem blança del nom lo auria equiuocat.

Moral. lib. 11. cap. 14.

Capit. XI. Com Vualia succehi en lo Regne dels Goths, com vol gue fer guerras als Romans, y feu pau ab ells.

O principal comouedor, y consitador dels Goths pera que matassen à Sigerico, en tèch jo degue ser Vualia. Axi per lo que tinch dit en la fi del capitol sete, parlant de las morts dels homicidas de Athaulpho, com encara, per lo que Mariano Scoto, diu que morts los qui auiã procurada la de Athaulpho, Vualia acometè, y prenguè lo Regne. Demanera, que Vualia fonch lo qui venja à Athaulpho, y qui succehi en lo Regne. Y aquesta venjança toçaua à Vualia, mes q̃ à algun altre: perque segon diu Baronio era fill de Athaulpho. Y verdaderament se colligex axi de Prospero. Qui diu que Vualia acomete lo regne de son pare Athaulpho. De hont resta clar, q̃ li era fill. Demanera, que Athaulpho degue tenir aquest fill mes dels set que forẽ soterrats ab ell en los capitols vuyte y noue. Y essent axi, y vehent la occasio tant bona, de que los Goths estauan mal cõtents de Sigerico per lo que se inclinaua à la pau, sabentse aprofitar, y valer de ella, se conserta ab los Goths, que si li valian en matar à Sigerico, y lo feyan à ell Rey, faria perpetua guerra als Romãs. Y ab aquest pacte y cõcert lo eligiren en Rey dels Goths, conforme escriuhen Ambrosi de Morales, Baronio y Antoni Viladamor. Y entenẽt ho de aquesta manera, se lleua la contrarietat, q̃ aparagué à Morales hi auia entre Orosi, y Ioan Vaseo: dihent que Orosi escriguè, que Vualia succehi per eleccio, y axi no podia ser lo q̃ pretenia Vaseo: que hagues acomes lo Regne. Perque si be ho miran, tot poguè ser, en la manera, que tinch dita. Majorment essent veritat lo q̃ diu Beuter. Que fonch mort Sigerico ab los quatre de sos fills, y eligit Vualia. Demanera, que eligir al hu, y matar al altre, fonch tot en vn temps. Y axi apar fos ja de cõcert, espirant ell à la succecio, com diu Vaseo, y concorda Prospero: y aprouantla los Goths. Y de aquesta manera entra en lo Regne eligit, y inuadint, o acometent aquell.

Prosp. Cor.

Moral. libr. 11. cap. 14.

Beu. p. i. c. 25

Sabut lo modo com Vualia vinguè à ser senyor del regne dels Goths: dexada apart la varietat dels comptes del any que començà à regnar: per quant lo Archabisbe Don Antoni Agusti, y Mariano Scoto, volen fos en lo any quatrecents y setze: y segons lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena, conforme al compte del prefedent capitol, auia de ser en lo any quatrecents desset, o diuuyt: ques concorde ab lo de Beuter, Miquel Carbonell, y Valera. Y dexant per ara lo disigual cõpte del Canõje Tarafa: es de saber. Que poch apres que Vualia tinguè en lo Regne: recordãtse del que auia promes en lo temps de sa eleccio, tement que si no feya guerra als Romans,

Agust. dia. 8 Scot. Coro.

Alfonç. c. 12

Beu. p. i. c. 25 Carb. en la vida de Vuali. Val. p. 3. c. 4. Taraf. c. 88.

Digitized by Google

Romans, li auia de esdeuenir, y costar lo que auia succehit y costar als dos Reys passats: per allo, y per asso, diu Sabellich, ques determinà cumplir lo promes, y ab tota presteza fer la dita guerra. Y perço en lo matex any, que auia començat à regnar, aparellà vna groça armada, pera passar ab ella, y fer jornada en Africa, ab intent de guanyarla, y lleuarla als Romans. Encara que es veritat, nota Morales, que altres han volgut assenyalar diferent occasio de aquest passatge. De la qual me refesch à ell matex: y à fra Ioan Pineda.

Sabelic. ene. 8. lib. 1.

Moral. libr. 11. cap. 16.

Pined. li. 14 cap. 16. §. 4.

Aparellades les coses necessaries pera la guerra, embarcas Vualia ab la flota de mar, per passar personalment ab la gent de guerra en aquella jornada. Y prenguè la nauegacio y derrota à la volta del estret de Gibraltar, aportant intent de entrar per alli en Africa. Y no poguè donar fi qual desijaua à la sua empresa. Per quant vna gran tempestat de mar, correnten ella borrasca, li desconcertà tota la armada, desbaratà sos intents, y li causà perdua de molts vexells, y gent. De tal manera, que tenintse Vualia per falt de forces, y del tot per perdut, tinguè à be recullirse, y dexada la empresa tornarsen à sa casa y Regne, à descançar del treball, y reparar la perdua de aquell infortuni tant gran. Y apenas fonch tornat Vualia, o en lo matex temps que asso passaua, quant valentse sos enemichs, de la occasio de las sues desgracias, o de sa absencia, se veu apretat per terra de vn poderos enemich, y descubert perseguidor. Perque Constancio, aquell valeros Capita General que estaua en França per lo Emperador Honori, y auia lançats los Goths de la Gallia Narbonesa, conexent la poca força que en aquella occasio podia tenir los Goths, vinguè ab poderos exercit à donar sobre de ells en las fronteras que estauan en los Pyrineos. Y lo feruor, y brio que Constancio en aquesta empresa aportaria se pot inferir del premi, que esperaua, de virtat, y honor. Si be lo vltim, es la major estipuela del noble. Porque venia Constancio ab esperança, que vencer auia de casar ab Galla Placida, qui estaua en poder dels Goths. La qual li auia promesa lo Emperador Honori, si la creya de poder dels Goths. Causa bastant pera dempendrer qualseuol dificultat. Y vna de las que han fet arretir las mes grandiosas azanyes del mon. Y axi vehem que los soldats de Holofernes, no se animauan apelear contra los de la ciutat de Bethulia per esperança del saco de las riquesas, ni Thresors, sino per las donas que estauan en ella. Dient, Qui tindra en menys als Hebreus, qui tant gentils donas tenen, que per ellas no pelee valentment. Y axi Constancio per gosar del matrimoni de Galla Placida feya aquesta empresa ab les veras ques poden ben considerar.

Iudith. c. 10.

Vualia, aqui si faltant forças de braços, no faltauan los brios de Goths: en saber asso, posà lo millor que pogue son exercit apunt, y marxà ab ell, exint al encontre à Constancio. Auia de ser fera dupte la pelea cruel, y sanguinolenta, sino fos estada permicio diuina que no pelegassen. Per quant, o que Vualia tingues noticia del intent de Constancio, o que se li digues à la clara: la fi de aquesta jornada fonch. Que sabent Vualia asso, y lo poch que podia perder en satisfer al gust de Constancio, y lo molt que podia guanyar en tenir pau ab ell: o vehentse tans forces, ab la occasio de la perdua auia tinguda en lo mar, com no sia de couarts, fonch de molt prudents retirarse com no veuhen la sua, procurant assossegar y amansar los ferotos animos dels seus, posant los aldeuant la falta de les forces, y lo perill imminent. Y ells exits dels treballs passats, tement los majors, axi com abans no cridauan sino guerra, ara ja amançats ab la braueza del mar, y perill present, se acontentaren firmar, y tenir pau perpetua ab lo Emperador Honori. Y axi se suspenguè la cruel pelea, ques esperaua entre ells y los Romans.

Acontentats los Goths de tractar, y firmar pau ab los Romans, escriuhen los de mes dels ja dalt citats escriptors, y ab ells Ioan Sedenyo, Lucio Marineo, Forcatulo, Pomponio Leto, Iacobo Bergomese, Paulo Æmilio y Baronio, que fonch concertada ab las condicions seguent. Que Vualia restituys al Emperador Honori sa germana Galla Placida, viuda de Athaulpho.

Sedeny. tit. 14. cap. 6. Marian. li. 6 ca. de Goth. aduent. Forca. lib. 6 Leto. libr. 2. del compe. Bergo. lib. 9 AEmil. li. 2. Baro. Anna.

Digitized by Google

La qual apres la mort de Sigorico era restada en son poder, y la auia tractada honorificament, y ablo respecte, que à tal senyora se deuia: com ho escriu March Antoni Sabellich. Y de aquest honor se te de entendrer lo que diu Iulià del Castillo, com he aduertit dals en lo dit capitol vuyte. La segona condicio de la pau fonch: que Vualia hagues de fer guerra als Vandalos y altras nacions que eran en Espanya, y ne auian encara restats alguns en algunes parts de França segons diu Forcatulo. Y lo que conquistaria Vualia auia de esser per al Imperi Romà. Demanera, que ell auia de fer la guerra per lo Imperi. Alguns ajustan tercera condicio al concert de aquestes paus, de la qual dire en lo capitol seguent. Y es de facil creurer. Perque fins assi no y auia cosa en profit de Vualia, sino era lleuarse à Cōstancio de dessobre. Y ab lo que diuhen si ajustà veurem, que venia molt be la pau à Constancio.

En effecte concertada la pau: pera cumplir lo capitulat en ella, foren dades rehenes, o arras, de vna part à altra. Que foren persones principals. Y axi restà la pau ben assentada entre los nostres Goths, y los Romans.

Lo any en ques firmaren aquestes paus (si be Baronio seguint à Orosi vol que fos de quatrecents y setse, Mariano Scoto lo de quatrecents y desset) es algun tant incert, sino es ab la discucio quen fa Morales. Lo qual ben disputat, y arguit, ve à prouar, y traurer, ques firmaren, en lo any quatrecents y diuuyt. Que es lo matex, q̄ diuhen Prospero, Garibay y Mariana.

Capitol. XII. Com Vualia restituyda Galla Placida vencè los Vandalos, Sueuos, y Alans: y las Prouincias que en França li donà lo Emperador Honori.

Tot quant prometè Vualia ab les sobredites paus, ho cumpli, y seruà molt be. Per quāt restituhida Galla Placida al Emperador Honori, emprenguè la guerra molt valerosament contra los Vandalos, Sueuos, y Alans, qui eran en Espanya: com escriuhen tots los autors citats en lo presedent capitol: y entre ells lo Archabisbe don Rodrigo. Y de la qual guerra, bastarà succintament saber: que Vualia à la fi del any quatrecents denou, o principis de quatrecents, y vint, y en lo de quatrecents vint y hu segons Esteue Garibay, acompanyat del valeros Capita General Constancio, o dels exercits de aquell, començà y acabà la guerra. Y en ella prop de la ciutat de Merida vencè los Vandalos, Sueuos, Alans, y Silingos: morint en aquella batalla Athasse Rey dels Alans. Per lo qual venciment, y mort de son Rey, los Alans sen passaren à ajuntarse ab los Sueuos que eran en Galicia.

Rodrig. lib. 1. c. 7. de rebos hisp. y en lo de la hist. dels Vādalos c. 12. 17 Garib. lib. 8 cap. 3.

Y aduertesca lo lector, los llochs ahōt auem dit passaren aquestas guerras y venciment dels Alans. Per lo que consecutiuament diu Beuter, seguint à Zierixiense en sa Coronica: que en aquest temps se cōfirmà lo nom de Cathalania, que dihem Cathalunya. Que si entenguè, q̄ ab aquell venciment dels Alans de Portugal, se confirmas lo nom en Cathalunya, no apar conforme à raho: per ser del vn extrem de Espanya al altre. Pero si entenguè que tābe Vualia vences als Alans que eran en la part de Cathalunya: que restauan à conquistar per las parts de Ponent, y Tramontana, mesclantse los vençuts Alans ab los conquistadors Goths, com auem dit queu volgueren alguns, parlant dels que foren vençuts desdel Pyrineo à Barcelona en la primera entrada dels Goths: en tal cas se podria tollerar asso. Pero à be, que ni assi me determin del nom de Cathalunya, ni aprouar, que Vualia acabas de conquistar tota Cathalunya. Per lo que direm baix: quant parlarem del capita Sebastia, y de la ciutat de Tarragona. Sino que conquistaria Vualia algunas terras de Cathalunya, que estauan en poder dels Alans qui viuian escampats per ella.

Beu. p. 1. c. 20

Lib. 6. ca. 3.

Cap. 16. 17.

Y tornant al proposit: alcançadas aquellas victorias, dexà Vualia la senyoria del Imperi Romà molt restituyda, y dilatada estesament per Espanya. Donant y lliurāt tot lo que auia guanyat, en ma y poder del General Constancio, com estaua concertat. Y en premi de totas aquestas victorias, per Vualia alcāçadas, y del seruey auia fet al Imperi Romà, li fōch Honori tāt agrahit, q̄ à persuasio de Constancio li donà en

França

França la Prouincia de la Aquitania, des de Tholosa fins al mar Occidental Oceano: à la qual los Goths llauors anomenaren Vasconia. Y vuy encara rete lo nom, dientse corruptament Gascunya. Donali tambe tot lo Ducat de Guiana, y la Prouincia Narbonesa. Ab pacte empero que hagues de cõtinuar en fer guerra als Barbaros que estauã en Espanya. Y no fonch aquesta justa retribucio molt apres del treball, sino ben prompte: y axi de mes estimar: si es veritat ques dona dos vegades lo ques dona prest. Per ques feu en lo any quatrecents y vint de Christo nostre Senyor, segons Mariano Scoto, o en lo de quatrecents vint y hu, si seguim à Prospero. Pero no podria ser sino seguim lo segon compte del temps de regnat, y vida de Vualia, que baix aduertirem. Fos en aquest, o en aquell any, lo cert es, lo effecte, y succes de les coses. Y que perço tornaren los Goths à tenir tercer titol en les Prouincies de França: almenys en la Narbonesa. Y axi de aqui aldeuant los trobarem en ella sempre. No obstant que la varietat dels temps, que aporta prosperos y aduerços successos, nos ensenyara auerhi alguna vegada tocat los Romans: com à fos llochs nos mostrara lo curs de las Historias.

Scot. Coro. Prosp. Cor.

Aduertesch empero assi: que Prospero. y Paulo Diacono, pretenen: que aquestas Prouincias forẽ ja donades à Vualia quãt se feren las condicions de la pau entre ell y Honori, o son General Constancio, com ho he aduertit en lo capitol presedent. Y Ambrosi de Morales, Esteue Garibay, y Viladamor tenen per mes cert, que fonch ara en aquest temps: seguint en asso à sanct Isidoro. Y pera concordarlos dirhen. Que pogue ser, que à les hores fos dada à Vualia alguna part, y ara lo resto. Ami me apar se podria concordar de altra manera. Que en aquell temps entras asso en lo tracte: prometent à Vualia, que en premi del que faria per lo Imperi contra los Vandalos, Sueuos, y Alans, se li darian aquellas Prouincias en França: y ara se li cumplis la paraula, seguintse lo cõpliment del que estaua capitulat: donantli possessio del que li auian promes. Y axi ho entenen Blondo, y Pere Mexia.

Moral. lib. 11. cap. 14. Garib. libr. 8. cap. 3. Vilad. c. 76.

Blond. dec. 1. lib. 1. Mexia en la vida de Honori.

Capitol. XIII. Dels mouiments que y hague en Espanya per mort de Constancio General del Imperi, com hi vingueren Etio, y Castino: y mort del Rey Vualia dels Goths.

ASSentades les coses entre los Goths y lo Imperi, en lo modo que tinch dit. Per lo que ja les coses de Espanya mostrauan estar be per als Romans, lo General Constancio, que pensaua tenir totes les terres assossegades, sen anà à Constantinoble, ahont era Honori. Y passades alli moltas festas, casat ab Galla Placida, auentli parit vn fill, que se anomenà Valentinia (qui apres de Honori succehi en lo Imperi) mori Constancio.

Mort aquest valeros Capita, Honori feu General dels seus exercits, à Etio. Ab expres poder pera Borgona, França, y Espanya Tarragonesa. En aquest entretant, arribà à Espanya, la noua de la mort de Constancio. Y sabuda de cert, los Alans, que com enlò capitol onze he dit, se eran retirats en Galicia, se moguerẽ en armas, ab ajuda, o al reues en adiutori dels Vandalos, y Sueuos: y anaren à fitiar la ciutat de Merida. Conforme escriuhen los ja citats en los dos presedents capitols. Y particularment Blondo, Sabellich y Mexia.

Blond. dec. 1. lib. 1. Sabelic. ene. 8. lib. 1. Mexia. imp. vida de Honori.

Etio nouament eligit General del Imperi, en lentretãt aquestas cosas passauan en Espanya, venia à ella. Y com les trobas tant alteradas, vehent que los Barbaros ab diuerços mouiments lo tenian apretat, y que ell era desigual à tantas forças de enemichs, per temor de ells se retirà en la Espanya Citerior.

Honori sabent asso, y pensant q̃ era mes temor de Etio, que poder dels enemichs, reuocada la comicio à Etio, feu Consul à Castino, y donali la Presidẽcia, o General at dels exercits de aquestes Prouincies. Pero ni Castino se gosà tampoch mourer de la Prouincia Citerior. Tement tãbe cõ Etio als Barbaros, qui anauã per Espanya. Sols enuià à la Prouincia Vlterior al Cõte Boni faci. Y dexãt à vn de part lo q̃ llargament escriuhen Morales, Medina, Iulia del Castillo, Prospero, Garibay, Sabellich Blõdo, y Mexia, de diuerses guerres passarẽ en Espanya, entre les dalt dites naciõs, q̃ occupauan aquella: y lo alçarse Iouino, y Maxi-

Mor. lib. 18. 20. 21. 22. 24 Medin. p. 1. cap. 73. Casti. lib. 2. discurs. 1. Prosp. Cor. Garib. libr. 8. cap. 5. Sabell. ene. 8. lib. 1. Blon. deca. 1. lib. 1. Mexia Imp. vida de Theod. 2.

Digitized by Google

mo:lo q̃ passà entre los Capitans Castino, y Bonifaci: com Bonifaci passà en Africa y se alçà contra lo Imperi Romà: com Castino acudi alla contra de ell, fonch vençut y sen torna à Espanya: y moltes altres coses, que encara que passades en Espanya nos sab, que toquen al intent de nostra Coronica: ans be, encara que Garibay diga. Que los Goths vistas aquestas cosas, y que tota Espanya estaua en armas per Genserich Rey dels Vandalos, valentse de la occasio, tement poch al Capita Sebastia, que per lo Imperi Romà feya guerra als barbaros, se posaren tambe à fer guerra als Vandalos, los quals opprimits axi, y perque Bonifaci los cridaua en Africa, dexada Espanya sens passaren alla, y axi los Gothos poch à poch sen anaren apoderant de Espanya, no obstant la resistencia de Sebastia: que es conforme al que escriu Pere Mexia. Totauia, perque apar, que asso no fonch tant prest: ans be en aquest temps com resulta del que escriuhen Morales, y Medina, los Goths estauan sosegats y pascifichs en ses Prouincies de Cathalunya, Narbona, Gascunya, Guiana, y Lenguadoch: perço passarem auãt en escriurer lo que dels Goths toca à nostra terra.

Y axi es de saber: que despres, que Vualia tinguè la possessio deles Prouincies de França, estant en ellas assocegat y quier, ab la pau que tinch dita: mori acabades les guerres, y la vida. Y diuhen Ambrosi de Morales, Medina, Pere Anton Beuter y Viladamor seguint à Iornandes, y à sanct Isidoro, y à Vulça, tots autors Goths, (les obres del qual Vulça diu Morales que son en Ouiedo) q̃ fonch la mort de aquest Rey en lo any quatrecents y denou, auèr regnat sols tres anys. Esteue Garibay, y Illescas, diuhen: mori en lo any quatrecents trenta y set, que axi li vindrian à fer mes de vint anys de Regnat. Y de aquesta manera sobradament venia be lo compte de Prospero dalt notat: volem que en lo any quatrecents vint y hu se fes à Vualia la donacio de las Prouincias de la Gallia. Que si no viscuè, sino fins al any denou, no fora poguda ser la donacio en lo any vint y hu. Tambe diu Ioan Vaseo, que Vualia regna vint y dos anys. Al qual, y à Sigiberto, seguexen lo nostre Cathala Miquel Carbonell, sanct Antonino de Florença, y Diego de Valera. Que axi vindria à esser la sua mort en lo any quatrecent trenta set, o trenta vuyt. Y axi se conformarian ab Garibay, y Illescas. Y aduertesca lo Lector aquesta varietat, que tenim assi: perque causa la matexa discordia en tots los Reys Goths. Io per los estreps en aquestas averiguacions. Y axi ans que lo cauall me enderroque, sera millor, dexarme anar, en referir vna y altra opinio, y dexant la eleccio à la voluntat del Lector. Perque se auerhi homes de tal compas, doctors de vn llibre, que si no seguiu lo que ells han llegit, vos graduan per lo que ells son. Y axi per satisfer à tots, refereisch las opinions de tots. Basta que sis discrepa en lany, se concorde mori Vualia de vna llarga malaltia en la ciutat de Tholosa.

Beu.p.i.c.20 Vilad.c.76. Carb. vida de Vualia. S. Anto.tit. 11.cap.7.§.2 Val.p.3.c.4.

Ille.li.2.c.17 Cap.12.

Capitol. XIIII. De las excellencias y virtuts del Tarragones Paulo Orosi Præsbytero.

Abans de passar mes auant en donar successor à Vualia, es de saber: que en lo temps del seu regnat, viuia aquell celebre y venerãdissim Præsbytero Pau Orosi. Lo qual en lo any quatrecents denou de Christo nostre Senyor (que segons alguns com auem dit fonch lo vltim del Regne de Vualia) acabà de escriurer lo seu llibre de vniuerçal historia, intitulat Ormista (de qui souint nos som volguts) com galanament ho ve à resolrer lo Ambrosi de Morales, flor dels Historiadors Espanyols. Y axi sera be à honor de Deu, y gloria de nostra terra dir alguna cosa de aquell venerable sacerdot, qui ab la vida y obras la dexaria famosa y honrrada.

Moral.libr. 11.cap.17.

Axi que Pau Orosi era natural de la insigne ciutat de Tarragona, segons lo matex Morales. La qual li donan tambe per patria molts referits per micer Luys Pons de Ycart, y Garibay. Fonch Præsbytero, ordenat de aquest sagrat Orde en sa jouentut, com aparrà de las paraules de sanct Agusti, que baix posarem. Y es vna gran excellencia sua, que en jouent se consagras al Senyor.

Ycart, c.24. Garib.lib.7 cap.§7.

Aquest

Digitized by Google

Epist. en la primera pa. de les de S. Hieronym.

Aquest bon Presbytero, segons diu S. Agusti, en vna de les sues Epistoles, que escriguè al gran Doctor y pare meu sanct Hieronym, com en lo temps de la juuentut ves las Isglesias de Espanya grauissimament combatudes de diuerses heretgias (que segons se inferex, del que prest dire, deuian ser las dels Pricillianitas y Origenistas) no volentse fiar de la sua propria sciencia, desijant refellir y conuescer aquellas falças y perniciosas doctrinas, q̃ aturmentauã los animos dels Catholichs Espanyols, mes que las espasas dels barbaros als cossos: passà desde Espanya, y sens dubte desde la sua y nostra terra, à Africa: casi à la ribera del mar Ocea à la ciutat de Ippona, à la fama de la doctrina y sanctedat de Agusti: pera cõsultar ab ell, sobre aquellas falças doctrinas, que los he Heretges en Espanya predicauan. Y principalment à serca de la perpetuitat y immortalitat de la anima: quant contracta y comet lo reato y crim, y com se deu entendrer, que mor, essent ella de naturaleza immortal. Arribat Orosi ab tant altas dsficultats en Ippona, vist y consultat ab sanct Agusti, satisfeuli aquella font de sapiencia, lo millor que pogue. Pero com es propri de la sapiencia Espiritual, no confiar de si tant, que no pensse auerhi qui millor entẽga las cosas: perque Orosi entengues mes perfetament lo que desijaua, enuial Agusti ab la Epistola q̃ tinch dita, al gran Doctor dela Isglesia mon pare sanct Hieronym, qui ales hores estaua en Bethlem en lo Pesebre de Christo. Y per que se veya la comendacio, que de Orosi feya Agusti à Hieronym, y de aqui se entenga lo valor y ser de la sua persona, dirè las paraules de sanct Agusti: que son aquestas. *Venit ad me religiosus iuuenis, Catholica fide frater, ætate filius, honore conpresbyter, noster Orosius, vigil ingenio, paratus eloquio, flagrans studio, vtile vas in domo domini esse desiderans, &c.* Las quals tãbe son estades relatadas per Vaseo, com aquellas que son de tant honor. Que vertides en nostre vulgar volen dir. Vingut es à mi lo religios joue, en la Catholica fè germa, en la edat fill, en lo honor cõpresbytero y Sacerdot, lo nostre Orosi, de vn agut y vigilant ingeni, ben compostes y ordenades paraules, de vn bon exemple y de oloros estudi, o desig, desijãt esser vas vtil en la casa de Deu nostre Senyor, &c. Paraules percert, que cada vna volia tot vn gran discurs de persi. Pero dexense al bon judici del Lector. Assi partint Orosi ab aq̃sta carta desde Ippona: anà à Bethlẽ veu y parlà ab Hieronym. Y axi fonch dexeble de dos dels majors Doctors de la Isglesia sancta: y no com se vulla dexeble, sino dels mes volguts: q̃ axi trobam molt souint memoria de ell en diuerses Epistoles de sanct Agusti. Fõch tambe dels mes aprofitats de la eschola, com testifican les sues obres, de las quals prest farem mencio.

Entretant que Orosi tingue temps, se aprofità de la occasio, en visitar la terra sancta de la Palestina. Y desde alli sen torna à Africa, pera veurer à Agusti, ab la resposta de Hieronym.

En aquella concurrencia de temps, q̃ segons diu lo Vitæ Sanctorum dela llibreria de la sancta Seu de Barcelona, era en lo any quatrecents y desset, succehi lo q̃ escriu Genandio: ques descubriren les reliquies del cos, del no may prou alabat Prothomartyr Leuita sanct Esteue. Y cõ Orosi en aquella tẽporada, o poch apres se trobà per aquellas sanctas partides, tinguè occasio de aprofitarse del Thresor q̃ se era trobat en aquellas Indias sanctas. Y axi ne aportà moltas del cos, vna empolla de sanch, y bona part de terra empapada de la sanch del dit sanct: segons ho testifican molts Escriptors referits per Cæsar Baronio en lo Martyrologi. Les quals reliquies diuhen presentà en Africa à son mestre sanct Agusti. Y sens dubte, pens jo, quen deguè aportar, o enuiar en Espanya: ahõt per la gracia del senyor particularment en Cathalunya hi ha tant grã deuocio de aquest sanct. Y te ell acostumat fernos tals y tantas merces, com sab molt be la noble casa de Pinos. Basta auerho tocat pera son tẽps, y segona part de aquesta obra.

Genã. de viris illustr.

Martyr. a 3. de Agost.

Tambe en la matexa temporada de Orosi, viuia encara Auito en la terra de Palastina. Del qual diu Genandio era Espanyol de nacio, y Presbytero de Orde. Y fa memoria de ell lo pare sanct Hieronym,

nym, Mariana y Vaseo. Be que es veritat, que Vaseo diu: ques anomenaua Abūdio Auito. Fos tot vn home, o fossen dos, lo cert es, que tots dos foren Tarragonesos. Perque lo matex Orosi en la Epistola dirigida à sanct Agusti contra los Heretges Priscillianitas, escriu: que foren dos Presbyteros tots de vn nom, y tots dos Tarragonesos. Y de aquestos, era lo primer molt celebre y conegut, per la traduccio, que feu de Grech en Lati, del llibre de Luciano Presbytero: que cōtenia, la reuelacio li auia feta nostre Senyor, del seu sanct y sacratissim Sepulchre, y de las venerables prop dites reliquies del Prothomartyr Esteue. Y com per asso, y per sanctedat de vida fos tant conegut, y visques en Palestina, passant Orosi per alli, com los dos eran Tarragonesos se veren, his tractaren. Y Auito donà à Orosi los dits llibres: y vna Epistola per als Catholichs de Occident. Ab las quals reliquias, y per millor dir, Celestials Thresors, sen tornà Orosi à Africa, y de aqui à la Patria.

Ma. l. 4. c. 20

Acabada tant sancta peregrinacio, no passà Orosi lo restant de la vida en oci. Que qui tāt treball auia pres pera saber, no era raho amagas los talents, q̄ Deu nostre Senyor li auia donats, sino q̄ls comunicas, fent fruit en la Isglesia sancta. Y axi escrigue set llibres contra diuerses gents de diferents sectes. Vn Apologetich contra la heregia de Pelagi: y la Ormista mūdi, de qui souint nos som aprofitats en aquesta obra. Escriguè tambe lo dalt dita obra dirigida à sanct Agusti contra los Priscillianitas: y altra contra los Origenistas. Y vn tractat de Adam, lo qual allegà, y per dir be de las donas se val de ell, lo nostre Gerones fra Francesch Ximenes en lo llibre de las donas. Y alli matex fa mencio del Epistolari de Orosi. Tritemio de escriptoribus Ecclesiasticis, hauent feta mencio de les demes de les ja dites obres de Orosi, escriu: que compongue tambe vn tractat, o llibre, de ratione Animę, y vn altre sobre los Cātichs de Salomo. Y adnettesca lo Lector aquest vltim: perque, à sos tēps quāt parlē de sanct Iust Bisbe de Vrgell, y del Abbat venerable Cosma Damia Hortola, veya quant affectats estā los Cathalans als profundos sacraments de aquells Cātichs soberans. Y per vltima alabança de Orosi, sia aquesta: que totes les sues obres la sancta mare Isglesia las alaba y lloha, aproua y abraça, donantlas per Canonicas. Dient, que foren necessaries contra las calūnias dels pagans. Trobarho han los curiosos en lo Decret de Garcia. Y ponderen be las paraules del Canon: que apar denotar, que la Isglesia necessitaua de las obras de Orosi. Y aq̄sta excellencia sua era bastantissima gloria de Cathalunya: que haja donat persona à la Isglesia, que remedias ses necessitats, à honor de Deu nostre Senyor. Y puix asso es bastant llahor, referiamnos del demes, vltra dels ja citats: al pare sanct Hieronym, à Iacobo Bergomense, à Schadel de Nuremberga, à sanct Antonino de Florēça, à Prospero, qui li diu eloquentissim, à Damia Goes quel posa entre los homens senyalats en doctrina, y à Nicolan Bertrā en les Gestes Tholosanes, qui li diu, sanct Orosi.

Libr. de les dones c. 12. y 171.

Can. Sancta Rom. dis. 15.

Hier. Epist. ad Desider. 69. entre las apologet. Bergo. lib. 9. Scha. Chro. S. Ant. titio. c. 10. in prin. & §. 3. Goes Hisp. Bertran. c. do Comita. Thol. fol. in hist. 13.

Lo temps en que morí Pau Orosi, pera mi es incert: sols sabrè dir, que viuia encara en lo any quatrecents y vint, segons diu Tritemio. Y axi segons lo primer compte aduertit en la fi del presedent capitol, vehe encara lo temps del successor de Vualia. Y si seguim lo segon compte, no sabem si entrà en lo temps que Regnaua lo Rey Theodoret, o Theodoredo, successor de Vualia: del qual en lo setze capitol veurem.

Cap. XV. Dels Bisbes Berengario y Guillem de Barcelona. Refutant algunes coses apocriphes.

LO any quatrecents y vuyt de Christo, en lo qual he dit viuia encara Orosi, en la fi del Regnat de Vualia, o principis de son successor Theodoret, fonch molt senyalat per als Barcelonesos: perque en ell morí lo Bisbe Berengario son Pastor, segons escrigue mon pare micer Miquel Pujades en lo seu tractat de las Presedencias.

Puja. 2. p.

Aquest Bisbe Berengario apar, que tinga totes les sues coses ab perplexitat: com de son discurs veurem. Per quant primerament

men Y estam en dubte de aqui lo auem de fer successor. Que si lo Bisbe Sigesaro, de qui he parlat en lo capitol vuyt de aquest llibre ho fonch de Barcelona, teniam de fer à Berengario successor seu. Y sino, aurem de dir: que fos successor de Lampio, o Olympio, de qui he fet mencio en lo capitol vint y nou del llibre quint. Y per la incertitut que tenim dels altres, estant inceres de ell, bastarà auerho apuntat de aquesta manera.

Lo Episcopologi de Miquel Carbonell, que esta en lo Archiu Real de Barcelona, y lo Episcopologi del Archiu del capitol de la sancta Seu de la matexa ciutat, escriuhen de aquest Berẽgario, lo matex, que en lo seu tractat de las presedencias diu mõ pare micer Miquel Pujades, auer trobat escrit en aquell altre Episcopologi del Archiu de la Capella de sanct Seuer, de la Comunitat dels Preueres de dita sancta Seu. Es à saber: que Berengario tingue muller anomenada Pereta. Y de ella vna filla. La qual casà ab lo Archabisbe de Tarragona. Y que li donà en dot sinch Parrochias, que ales hores eran del Bisbat de Barcelona. Es à saber lo Frãcas, Altafulla, Vilabella, Albarrazi y la Torre den Barra. Lo que pera mi tinch per apocriph, simplement pres de la manera que se escriu, y ja tinch referit. Si entenem q̃ Berengario ans de esser ecclesiastich fos estat casat, y essent persona noble fos senyor de aquells pobles, y volent casar à sa filla la dotas dels termens, rendas y jurisdiccions de aquellas Parroquies, no en quant Parroquies, sino com à Baronias; y que morta Pereta, son marit se fes Ecclesiastich, y vingues à ser Archabisbe de Tarragona: enhora bona, passes. Pero que Berengario essent Bisbe donas à sa filla en dot las ditas Parroquias, en quant Parroquias y curas: y que lo Archabisbe de Tarragona, essent Archabisbe las rebes en dot y casas: pera mi es de dificil creure. Gran es la auctoritat dels allegats Archius, y molt sels deu: pero mes à la rabo. Y la quem força no creurer asso en la manera que se escriu, es. Veurer, que en lo capitol tercer del llibre quint, ja lo sanct Cõcili Illiberitano ordenà, que los Capellãs no se acostassen à ses mullers. Y en lo capitol setzè del matex llibre auem vist, q̃ trenta y ser anys poch mes, o mãcho, abãs de aquest, Papa Syriaco ab la carta que escrigue à Himerio Archabisbe de Tarragona, ordenà: que los Ecclesiastichs no fossen casats. Tambe en lo capitol vint y sis del matex llibre sinque, trobam: que dotze, o tretze anys fa no mes que lo sant Concili Toleta primer, declarà lo matex que Syriaco auia ordenat. Y axi no se jo com pot ser, que lo Archabisbe de Tarragona se casas contra las ordinacions dels sagrats Canons. Que si algu volgues dir: que com los Goths eran Arrians, y ara ja senyors de Cathalunya anassen las cosas tant deprauadas, que consentissen casarse los Capellans. No pot ser: per dos causes. La primera: perque es cert, que la secta de Arrio no tocaua en asso. Que sols eran erros ques prenian en no saber entẽdrer lo mysteri de la Sanctissima Trinitat. La segona, q̃ si algun Archabisbe de Tarragona hi auia en aquest temps, tenia de ser Ascanio. Que es lo primer que encontrarem, en trobar reedificada à Tarragona, de la destruccio que de ella feren los Vãdalos y Alans. Y aquest Ascanio fonch obediẽtissim à la Sede Apostolica, y tant obseruador dels sagrats Canons, que no gosaua apartarse de ells vn punt. Conforme veurem baix en lo capitol vint y sinc. Y axi no puch creurer: que vn home tant escrupulos casas contra la disposicio dels sagrats Canons. Y perço, lo pare Frãcisco Diago, fent mencio de aquest Berenguer Bisbe de Barcelona: passà sens escriurer res de aquest casament de la filla de Berenguer ab lo Archabisbe de Tarragona. Y sim diuhen deguè ser altre, y no Ascanio. Mostrenme que abans de Ascanio hi aja memoria de altre Archabisbe en lo punt, que trobarem la ciutat reedificada en aquest temps: y peruentura à les hores seguirè altra opinio de la que ara tinch.

Baix. ca. 24.

Dalt. lib. 5. cap. 37.

Ensi Berenguer morì en lo any quatre cents y vint. Y succehili en lo Pontificat lo Bisbe Guillem 2. del qual dire baix en lo capitol diuuyt. Y aduertesca lo Lector: que si en la sala gran del Palau Episcopal de Barcelona, se troba, que ha Berenguer succehi Nundinario, sens fer mencio de Guillem, fonch descuyt de vn Caualler Seuillà:

Seuilla: aqui lo Bisde Don Alonço Coloma feu prefecte dels Pintora, y li donà lo Aranzel. Que en los Originals que jo doni al dit Bisbe, y en la copia que me aturi, en tots hi es lo Guillem. Y com fonch fet lo error nos poguè adobar, per la falta dels compartiments, que la sala estigue ja closa. Heu aduertit, perque nom tinguen per contrari, los que sabē que (com he dit) en lo any mil y siscents, per orde de dit senyor prengui aquell treball de posar en orde tots los Bisbes de aquesta ciutat. Y aquesta falta, se trobarà tambe en altra part. Y axi anira per aduertit, pera quant sia menester.

Lib.5.c.8.

Cap. XVI. Del Rey Theodoret, qui donà lley als Goths: dels fills que tinguè: las guerras y pau tingue ab lo Imperi y ab lo General Etio, y Sebastia ve à la Prouincia Tarragonesa.

TOrnant à las cosas temporals de la nostra Coronica, que les he dexades ab la mort de Vualia. Com era mort Rey pascifich, y ben quist, axi tambe ab quietut entrà son successor en lo Regne: succehint li per eleccio, segons lo costum dels Goths, Theodoret, o Theodoredo, que per altres es anomenat Theuderedo, o Theodorich. Que deu ser tot hu: si be cada autor lo anomena per son nom: com lo Marineo Siculo, quel ha anomenat Rodrigo. Del qual escriuhen Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulia del Castillo, Ioan Sedenyo, Miquel Ritio, Ioan Pineda, Esteue Garibay, Ioā Mariana, lo Archabisbe Don Rodrigo, Gonçalo Illescas, los nostres Cathalans Francesch Tarafa, Pere Miquel Carbonell, Antoni Viladamor, y altres q̄ en lo discurs se allegaran.

Sicul.l.6.c. de Got.adu. Mor.l.1.c.25 Beu.p.1.c.27 Me.p.1.c.73. Cas.l.2.dis. 3.4.5. Sed tit.14.c. 6.y tit.8.c.3 Ricio.l.1. Pine.l.14.c. 26.§.2.3. Gari.l.8.c.6 Mari.l.5.c.3 Rodr.l.2.c.1 de reb. His. Illes.l.2.c.17 Tarafa c.90 Carb. Chro Vilad.c.77. y 78.

Diu Iulia del Castillo: que aq̄st Theodoret que succehi à Vualia, li era deute molt principal (so es, molt propinch) sens assenyalar lo grau del parentiu, que era entre los dos. Lo nostre Viladamor diu: que li era fill, o gendre. Y no es vnich en asso. Que si be no allega testimoni, totauia se jo, que escriguè asso matex lo sanct Archabisbe Antonino de Florença. Y axi sabem la qualitat de aquest nostre Rey.

S. Antonin. tit.11.c.7.§.1

Y en lo que toca saber lo any de la sua eleccio: correm gran varietat, perlo que la tinguerem en lo del any de la mort de Vualia: com verem en lo capitol tretze. Y axi, segōs vna opinio auriam à dir, que succehi Theodoret en lo any quatrecēts y denou, o en quatrecents y vint. Y segōs altres, en quatrecēts vint y hu. En lo qual any lo posa Alfonço de Carthagena. Y si seguim lo compte de Ioan Vaseo, vindria à ser en lo any de quatrecents quoranta y hu: com diuhen Sedenyo y Diego de Valera.

Cartha.c.13

Vale.p.3.c.6

Qualseuulla ques seguesca de aquestos comptes, lo que podrem dir de Theodoret, es: que deguè ser molt bo y just Rey. Perque escriu Esteue Forcatulo: q̄ poch apres de tenir lo Regne, donà lleys, reglas y modo de viurer als Goths. No se si aquestas lleys foren escrites, o si fonch sols pera lo gouern en alguna manera de Pulicia, y bon estat, y acert honest modo de viurer fora la antiga barbaria. Que donarlos lleys escrites comunament se atribuex à son fill, lo Rey Eurich, o Henrich: com bax direm. Y si aquest las donà, y aquell las compila: aquest seria lo primer qui dels nostres Reys donà en Espanya lley als Goths. Pero la altra opinio tinch per mes certa.

Forca.lib.6.

Cap.30.

A quest Rey tinguè sis fills y dues filles. Los homens se anomenaren Turismundo, Theodorico, Friderico, Ricinero y Himericho. De les filles no sabem com se anomenauan. Sols tenim noticia, que vns y altres foren prou desdichats: com del discurs aparra.

De las fillas de Theodoret, la vna fōch casada ab lo Rey Humerich, fill y successor de Geneserich Rey dels Vandalos. La altra casà ab Recciario, o Recquilla Rey dels Sueuos. Y si be totes dos foren venturoses en ser Reynas, la primera tinguè desdicha, en ser muller de tal Rey. Perque escriuhen, Mariana, Morales y Garibay, seguint al antich Iornādes, que com Humericho fos cruel en molt estranya manera, donant en vna vana suspita, de que sa muller li auia volgut donar veri, la prēgue, y li feu lleuar lo nas de la cara. Y ab

Gar.l.8.c.7.

tal

tal lletgesa y deformitat, per mes deshonor la feu tornar à son pare. Perque ab lo contino dolor y cruel fealdat, que aguera llastimat à vn estrany, mogues à son pare à la vẽjança. Y Theodoret vist asso, be desijaua vẽjarse: pero occupat ablas guerras, que prest dirè, no poguè entẽdrer en la venjança.

La altra filla de Theodoret, que fonch casada ab Recciario, o Recquilla, vinguè à fer mes ditxosa: per quãt son marit sempre estiguè molt vnit ab son sogre. Y dexada molta cosa, que de ell se podia dir, auant al que fa per lo nostre proposit, escriuhen Morales, lo Archabisbe Don Rodrigo, Esteue Garibay y micer Ycart: que ab ajuda de son sogre, feu guerra als Nauarros, y als que per la ribera de Hebro frontere jauan ab Castella, y passà à veurerse ab son sogre lo nostre Rey Theodoret. Dehont se aduertex, que ja los Goths auian mudada sa cort Real en Frãça, fent residencia en la ciutat de Tholosa. En la qual auem vist en lo capitol tretze, que mori Vualia. Y axi gran temps la trobarem en dita ciutat.

Rodri. hist. dels Suenos cap. 19. Ycart. c. 20.

Essent se vist Recciario ab Theodoret son sogre, ab lo seu fauor y ajuda emprengue fer guerra als Romans. Y axi entrant per la Prouincia Tarraconesa los lleua la ciutat de Çaragoça. Apoderas de gran part de las Prouincia Tarragonesa, Carthaginense y Carpentania. Y axi se veu que encara en Espanya se estauan los Goths ab lo poch que tenian en Cathalunya.

Altras guerras no sabem, que tingues Theodoret en Espanya, sino aquest fauor que donà à son gendre. Pero en França, las tingue proprias y molt grans. Per que concordan los demes dels souint citats Escriptors, que Theodoret en França tinguè guerras ab los Romans. No diuhẽ la occasio, pero lo fet passà axi. Que Theodoret se apoderà de molts llochs de Frãça, y à la fi posà siti à vna ciutat anomenada Archilla.

En aquest temps Etio, que en lo capitol tretze verem reuocat del carrech de general del Imperi, era estat tornat à prouehir del propri offici per lo Emperador Valentinià segõ, fill de Galla Placida, y del gran Capita Constancio, y nebot de Honori, aqui auia succehit en lo Imperi. Venia Etio prouehit de General en las Prouincias de Anglaterra, França y Espanya: y arribat en França procurà veures ab lo seu exercit contra dels Goths, que estauã sobre Archilla. Y fonch tal lo socorro q̃ donà als assitiats: que segons en particular escriuhen, Blondo, Sabellich y Mexia los Goths se agueren à retirar, ab prou dany y perdua de gent. Pero tot fonch pera mes be: puix la guerra parà en son fi, q̃ es la pau. Firmant aquella ab molt gust de tots: conforme ames dels ja citats escriuhen fra Ioan Pineda, y Esteue Forcatalo. Vaig abreuiant, per ser successos de fora Cathalunya. Pero nos podian dexar: per lo que son premissos de cosas, que peruentura apres vindriã à ser nostres. Sols ara aduertirè: que si volem assignar lo any en que succehiren aquestes guerres y pau, trobam alguna diferencia. Per que Mariano Scoto escriu: succehiren, en lo any quatrecents vint y sis de Christo. Y prospero vol, passassen en lo any doscents vint y vuyt. Tambe es de aduertir: que tots los que he allegats assi concordan, passaron aquestas cosas en temps del Rey Theodoret, de qui anam escriuint. Sols Garibay ha volgut, fossen en temps de Vualia. Seguint quiça lo compte, dels qui volgueren, que Vualia regnas vint y dos anys. Que axi los anys vint y sis, y vint y vuyt, podria ser que fossen del Regnat de aquell. Heu volgut aduertir, perque no sem donas culpa, si nom conforme ab lo Garibay.

Blon. Deca. 1. li. 1. Sab. enei. 8. lib. 1. Mexia Imp. vida de Valenti. 2. Pine. lib. 14. c. 26. §. 2. 3. Forca. lib. 6. Gar. l. 8. c. 6.

Passades aques coses, succehiren algunas guerras en Anglaterra. A las quals acudi Etio: y se aguè en ellas prosperament. Y trobãtse victorios, fent passar los exercits à la terra ferma, dexant vna llegio en los contorns de Paris, y entre los Senenses y Aurelianenses: la qual apres se apoderà de la terra, en lo any quatrecents vint y nou, segons Scoto: o en lo de trenta y hu segons Prospero: enuià laltra part de son exercit, que tambe era vna llegio, ab vn capita anomenat Sebastia, en guarda de la Prouincia Tarragonesa. Y ell ab lo seu exercit sen passà contra los Borgundions. Com tot asso se potveurer, en

en los fonint citats Escriptors: y particularment en Blondo Sabellich, Mexia y Castillo.

Cap. XVII. Com los Vandalos son passaren à Africa, los Alans se subjectaren à Theodoret, qui se apoderà de gran part de Espanya, sità Narbona, y Sebastia se feu Tyrà, y morì.

Mo.l.ii.c.32. Escriu Ambrosi de Morales, que en aquesta circumferè-
cia de temps en lo any quatrecents vint y set de Chri-
sto, o en vint y vuit segons Scot. Chor. Mariano Scoto, o en lo any trenta segons Prospero, los Vandalos sen passaren de Espanya à Africa. Y en lo assignar la causa perque dexada Espanya sen passaren à Africa, hi ha alguna diuersitat. Morales vol que passallen cridats per Bonifaci, qui se era alçat en Africa, cançats de las continuas guerras tenian ab los Romans. Mexi. Imp. vida de Valinia.2. Mexia diu, quey passaren concertats ab lo Emperador Valentinia segon. Perque lo capita Sebastia, que com en lo capitol presedent auem vist, estaua en la Prouincia Tarragonesa, encara q̃ tingues algunas victorias de ells, totauia, cõ per esserse vnits ab los Goths, nols podia vencer, se acontentà donarlos certa part de Africa: Iulià del Castillo diu: que Theodoret, Cast.l.2.dif.5 de qui anam parlant, tingue guerra ablos Vandalos, y ab Sengerico, o Genserico Rey de aquells. Y que oprimits de aquesta guerra sen passaren à Africa per lo estret de Gibraltar. Y que axi Theodoret se apoderà de gran part de la Andaluzia, restant senyor, y principal Rey de Espãya. Y que los Sueuos, part restaren subjectes à ell, y part al Imperi. Y que de aq̃sta manera se volia fer Rey y senyor de Espãya: encaraque lo Imperi hi tingues algunes poques de terres. Y à mi me apar no auerhi en lasso contradiccio. Que be podian los Vandalos (y fonch axi, com diu Morales) afligits per la Legio de Sebastia, y vexats per los Goths, perseguits dels Romans, apretats dels altres, y maluolguts de tots, determinarse dexar Espanya en nõ de socorrer à Bonifaci quels cridaua. Passant ab tot sos hauers, mullers y fills. Y lo consedir los Valentinid à partit aq̃lla part de Africa ques diu la Mauritania, fonch alguns anys apres de esserhi ells passats, y tenir la occupada. Que auẽs vẽçut à Bonifaci, vist, que per altras guerras, que tenia, li era conuenient tenir los Vãdalos assossegats, feu virtut dela necessitat, y no podent fermes, los consedi aquella terra, que ja occupauan. Concertantse en lany quatrecents trenta y sis, segons Scoto: o en quatrecents trenta y vuyt, com vol Prospero. Y axi molts anys apres de esserhi passats.

Blõ.l.1.De.r Diu Blondo: que los Alans, que (com auem vist) estauan mesclats ab los Vandalos, no volgueren passar à Africa: sino que demanaren fauor, y confugiren als Visogots. Los quals los abraçaren. Pero tenint los per suspectes, nols dexaren may estar quiets. Y perque ells de persi algũ temps no pogues sen rebellarse, ni tornar à sos antichs amichs Vandalos, los feren passar y enclourer en la Prouincia Citerior. Y de la mixtura de ells ab los Visogoths diu, auer pres nom la Prouincia, que baxdirem, en la vida de Athanagildo. Demanera: quels degueren fer passar à viurer à aquestos Alans entre los altres que estauant ja en Cathalunya. Pero tornant al proposit del nostre Rey passats los Vandalos en Africa, se apoderà y feu senyor de la Andaluzia, que ells auian dexada. Conforme ab Morales, y Iulià del Castillo concorda Blondo.

Blõ. Dec. lib.2. Poch apres de passades aquestes coses, que segons Scoto corria lany quatrecẽts trenta y set, o com vol Prospero en la any trenta y nou: los Goths romperen la pau, que tenian ab los Romans. Y prengueré moltas ciutats y pobles circumuehins. Y anaren à posar siti a la ciutat de Narbona: que no se jo com era exida de son poder apres de la donacio de Honori: posada en lo capitol dotze. En fi los Goths situaré aquella ciutat, de tal manera, que durant lo siti algun temps, se pati en ella grandissima fam. Per la qual la agueran presa los Goths, sino fos estada socorreguda per lo Compte Lotario, o Littorio, qui vencè y posà en fuga als Goths, y prouchi la ciutat de bastiments. Veritat es que Valere vol que Littorio, al qual ell anomena Lotario, moris en alguna de las batallas, Vale.p.1. que

Digitized by Google

que tingue ab los Goths. Io no puch dir en quina.

Guanyada aquesta batalla de sobre Narbona, aparexent à Valentinià hora cõmoda de apretar las cosas de Espanya, mana al capita Sebastia, que passàs à occupar la Lusitania contra los Alans. Y aduertescas asso. Perque enlo capitol dotze veren: que los Alans sen eran passats en Galicia ab los Sueuos. Y axi auem de dir, ques eran refets, y tornats à apoderar en la Lusitania. En fi Sebastia tingue orde de anar contra de ells. Pero fonch perfido. Que per ferse senyor dela Lusitania se cõcertà ab los Vandalos de Africa (en lo any quatrecents quoranta y hu, segons Mariano Scoto, o enlo any quoranta tres com vol Prospero) y restant amich ab ells y ab los Visogoths de Espanya: ab esperança de que aquestos lo auian de valer, se alçà Tyranicament ab las terras del Imperi. Los Goths fingiren agradarse de la amistat de Sebastia. Y dins poch temps, estãt ell descuydat lo mataren. Y axi estant las terras del Imperi casi sens defença, fonch facil al Rey Theodoret apoderarse de gran part de ellas: y de aqui pegar per los Sueuos y Alans, y ferse senyor de les Prouincies, Lusitania, Tarragonesa y Aquitanica, y de tot quant es desdel riu Ligeris al Pyrineo, y del mar de Aquitania al de Bretanya, y del mar Balearich à Carthagena: sino era alguna part de Galicia, Biscaya, y molt poca part deuos Tarragona, y lo que auem ja dit de Narbona.

Pero abans de passar mes auant, es be aduertir: que Morales no vol cõsedir moris lo capita Sebastia en Espanya. Dient que Prospero y Paulo Diacono escriuhõ: mori en Africa: passant alli per lleuar aquella Prouincia als Vandalos. Pere Mexia diu: esser veritat, que Sebastia auia de passar en Africa: y que noy passà: ans be se alçà Tyranament en Espanya, com esta dit. Yo no he llegit à Paulo Diacono referit per Morales. Pero en Prospero y Scoto he vist, que Sebastia passà en Africa: y tement lo lo Rey Geserico, vingue de Sicilia, ahont era passat. Y tornant à Africa: essent alli trobà, que la vinguda de Sebastià era mes de amich, que de contrari. Y à be que digan esser estat asso causa de sa calamitat y infelice mort, no diuhen ahont succehi. En fi Sebastià quis demostrà amich dels Vandalos, se concertà ab ells, com dalt està dit, y de aqui vingue la sua mort: puix los matexos ab qui se era concertat, o fossen Vandalos en Africa, o Goths en Espanya lo mataren.

Tambe se ha de aduertir: que Morales vol, que tot asso passas en vida del Rey Vualia, com ja sen ha aduerti alguna cosa en lo capitol tretze. Altres volen passas en vida del Rey Theodoret, o Theodorich, fill segõ de aquest Rey, del temps del qual anam escriuint, com alli aduertirem. Es se possat assi, seguint los ja citats autors, y lo cõpte dels anys, que he anat comptant.

Y per acabar aquest capitol de tants fragments: basta per ara asso. Que la nova guerra, que succehi en temps de Theodoret, te menester altre capitol.

Cap. XVIII. Com Attilla Rey dels Hunnos baxà contra lo Imperi, y las discordias procurà sembrar: y de la mort del Bisbe Guillem de Barcelona.

PEr aquestas temporadas eran baxats, y estauan estesos per las terras del Imperi los Hunnos. Gent Septẽtrional, de la nacio, que vuy se diu, dels Hungaros, o de Hungria. Los quals passades les coses escrites en lo presedent capitol baxaren per la França, y apres per Italia ab son Rey Attilla. Y lo principi del seu mouiment fonch en lo any quatrecẽts trenta y vuyt, segons Mariano Scoto, o en lo de quatrecents quoranta, com vol Prospero. La causa del moures se trau dels matexos, y de Ambrosi de Morales, Antoni Viladamos y altres, que bax allegare: los quals concordes diuhen. Que lo Emperador Valentinià segon, y son General Etio, los cridaren, y se cõcertaren ab ells fent los baxar pera destruhir als Goths. Empero fet lo concert, y baxant los Hunnos per França, tingueren mes vll à sa comoditat, que al promes. Y axi volgueren tirar à la volta de Italia, en su y veu de enemichs, y nõ de conquista.

Scot. chro. Prosp. chro. Mor. l. 11. c. 2. Vilad. c. 79.

Lo

Lo Emperador Valentinià, y son General Etio, com se veren enganyats, his sentiren ab los enemichs en casa: attenent quant perniciosa gent eran, y quant desenfrenats anauan, deuastant y destruynt las terras del Imperi: procuraren valerse del contrari, pera qui los auiã fets baxar. Pensant seria gran cosa cõsertarse ab los Goths: y ab la ma de aquells traurer al enemich, que se auian posat en casa. O almenys mesclarlos en odi y passio: de tal manera, ques acabassen los vns als altres. Y pera asso escriu Iacobo Bergomense, que Etio incità als vns contra dels altres: prometent secretament acada hu de ells, donar al vencedor la meytat de França. Morales y Viladamor per altra part escriuhen: que Attilla qui sabia la mala voluntat hi auia entre lo Emperador Valentinià segon, y lo nostre Rey Theodoret, per ensendrer mes las discordias entre aquells, y ferlos mes flachs: perque axi pogues ell millor apoderarse de la terra, los escriguè algunas cartas, descubrintlos lo secret tracte del hu contra del altre. Y diẽtlos en sustancia, que inflassen mes las discordias, que estauan cubertas de sendra sens cremar. Y apres tenint alguns senyals, que no aprofitaua aquesta diligẽcia, tentà lo que diuhen Blondo y Mexia. Que escriuint als Goths, los feu la matexa promesa quels auian feta Valentinià y Etio.

Bergo. lib. 5.

En lo entretant que aquestas cosas pasauan, mori en Barcelona lo Bisbe Guillem segon: Pontifice y Pastor de ella. Dodant la anima al creador, à nou delas Kalendas de Mayg, que foren à vint y tres de Abril, del any de nostre senyor quatre cents quoranta y vuyt, segons lo Episcopologi de Pere Miquel Carbonell, que esta recõdit en lo Real Archiu de aquesta ciutat. Aquest Guillem, verem que succehi à Berenguer: de qui he dit, mori en lo any quatrecents y vint. Y axi auria tingut Guillem, prop de vint y vuyt anys de Pontificat. Temps que li deguè donar prou occasio de aprofitar en la vinya de Deu. Lo autor del Episcopologi del capitol de la sua sancta Seu, no tinguè noticia de ell: ni de son successor. Sino de vn altre Guillem, que mori, en lo any sinchcents setanta y vuyt. Pero jo vaig suplint del hu al altre, y à tots dos: seguint alguns testimonis dignes de fè, com se es vist, y se veurà en lo discurs. Y som alegrat, quãt he vist, quel pare Francisco Diago, ha seguit aquest orde, en la Historia dels Comtes, que traguè en lo any siscents y tres.

Mort Guillem, li succehi sanct Nundinario. Del qual ningun Episcopologi auia feta mencio, quant posi en llista los Bisbes de Barcelona, que son en la Sala del Palau Episcopal. Y lo ques pot dir de ell, se veurà en altra part. Que la corrent del riu del temps nos dona diferent aygua. Y axi auem de tornar als Hunnos, y al nostre Rey Theodoret.

Cap. 25.

Cap. XIX. Del concert y lliga se feu contra Attilla: com fonch vençut en los camps Cathalans, y mori lo Rey Theodoret en aquella batalla.

Entats lo nostre Rey Theodoret y sos Goths, per lo Emperador Valentinià segon, y per Atilla Rey dels Hũnos: temerosos de tots dos: incitats de las promesas del hu y del altre. Essent lo joch forços: per lo que no aderint ab hu, o ab altre, perillauan tenir als dos per cõtraris: auẽt ben pẽssat sobre de asso: se resolgueren, fer amistat ab lo Emperador, y son General Etio, y no ab Attilla. Per que sabian, solia enganyar à quants ab ell tractauan. Conforme escriuhen los mes, que prest allegare.

Determinats los Goths consertarse ab Valentinià, y per ell ab son General Etio, lo concert se effectuà de aquesta manera. Que à comunes despesas y costes se se fes la guerra al enemich comu. Y perque lo poder de Attilla era gran, y axi cõuenia tenir grans valedors: se empraren de molts Reys. Y lo de major nom y poder, y de qui Miquel Ritio fa mes cabal era Meroueo de França. Y axi ho confirman Esteue Forcatulo, Nicolau Bertran, Paulo Æmilio Veronẽse, Roberto Guaguino, fra Ioan Pineda, Ioan Mariana, Sabellich, Blondo, Mexia, Vaseo, Tarafa y Francesch Calça. Feta aquesta confederacio, concordan tots los citats en aquest capitol

Ricio. l. 1. Forca. l. 5. Bertrã. fo. Eemilio. l. Guagui. l. Pine. l. 14. 26. §. 4. Sab. ene. lib. 1. Blon. De i. li. 2. Mexia in vida de lenti. 2. Tarafa Cal. ca

capitol, que juntades ses forces, fonch elegit per General de aquestos exercits, lo nostre Rey Theodoret. Sols Forcatulo apasionat per son Rey, vol esforçar: que Iornandes escriptor Goth errà, quant digué q̃ Theodoret fos General. Pretenèt Forcatulo, q̃ nou fos, sino Meroueo. Enfi: ajũtats los poders, trobaren: que erã mes de sinch cents mil cõbatèts de cada part. Y quey auia mes Reys entre ells, que sol auer capitans en altres exercits. Y es facil de creurer asso. Perq̃ sols de la part dels nostres, erã cõ diuhẽ Schadel, Forcatulo, Blondo, Morales y Mexia, los Reys dels Borgonyons, Franceses, Bretons, Sarmatas, Saxons, Armacians, Licians, Riparienses, Ibrions, Sueuos y Alans.

Y à proposit del q̃ assi diẽ del Rey dels Alans, es de aduertir: q̃ bonamẽt no se de quins Alans podiã ser. Perq̃ los dela Lusitania, ja auian acabat: cõ auẽ vist en lo capitol 12. quãt se mesclaren ab los Sueuos. Y axi, auẽ de dir, esser aq̃st Regne lo dels Alãs, q̃ restauã en poca part de Cathalũya: o de aq̃lls q̃ estauã mesclats ab los Sueuos.

Ajuntat lo exercit de tantas nacions, se vingueren à trobar: his presentaren la batalla. Lo conflicte de la qual fonch de poder à poder en los cãps Cathalaunichs, q̃ abans se deyan Marrochios, o Mauricios, prop la ciutat de Tholosa: à sis lleques Frãceses, segons diu Forcatulo. Cõptant ell mateix à vint y vn mil passos per llegua. Sibe Nicolau Bertrã diu, son à set lleques de Tholosa. Enfi la diferencia es poca. Y concordan: que tenen aq̃stos camps dosc̃etes milles de llarch, y setãta de ample. Tots dos son Tholosans: y axi pens sels deu tot bon credit: q̃ com à vehins foren pratichs en sos territoris. Trauada entre los exercits en aquest lloch la batalla, durà desde mig dia fins à la nit. Y fonch tãt cruel, q̃ es celebrada per la mes sanguinolenta del mon. Per quant moriren en ella mes de cent sexanta mil homens, segons Forcatulo, referint à Paulo Diacono. O cent vuytanta mil, segons escriuhen Tarafa, Bertran, Mexia, Paulo Emilio, Scadel y Pere Medina. O foren cõ volen Morales y Beuter, trescens mil homens. Y altres encara ho posan en major numero. Y si en ell discordan, son conformes: en q̃ dels morts se feren tals llachs de sanch, q̃ corregueren de tal manera, q̃ vn riu ahõt vingueren à donar aquellas corrẽts cresque en gran manera: cõ si fos esta per auinguda de alguna subita jũta de aygues. De las persones mes senyalades que moriren en aquella batalla fonch lo nostre Rey Goth Theodoret: qui anant animant los seus à la pelea, perde la vida tantost en los principis della: metẽtse als primers encõtres, com à valeros capita: trobãse atropellat de la presa dels seus mateixos, y vingut à mans de Andages Rey dels Ostrogoths, q̃ anaua ab Attilla. Diuse: que ja los seus Agorers li auian pronosticat, q̃ vn capita auia à morir en aquella batalla. Pero dient li, que tot auia alcançaria victoria: ab bon animo esperà la mort, sols ab lo honor nom dela victoria. Altres diuhen: que asso fonch dit à Attilla: y q̃ no tinguè temor li succehis à ell. Morí tãbe en aq̃sta batalla, o poch apres de las feridas de ella, lo Rey Meroueo de Frãça, segõs diu Forcatulo.

Aemi. lib. 1. Scha. Chro. Mc. p. 1. c. 73 Mo. l. 11. c. 25 Be. p. 1. c. 27.

Y no obstant, que moriren tant insignes Reys en la dita batalla: vencèren los de aquesta part: y forẽ vẽçuts los Hũnos, y son Rey Attilla. Y cõ la nit abla sua fosca detinguè la matãça: axi tinguè als Goths la victoria incerta fins à la matinada.

Auia lo Rey Theodoret aportats los dos de sos fills, Thurismundo y Theodorich, à aq̃sta jornada: y anauã peleant valerosament, cõ à fills de tal pare. Y Thurismundo anant enlo alcans, seguint als enemichs se desuià molt dels seus. Y cõ era nit, y ales fosques, volentse retirar al seu Real, donà en lo de sos enemichs. Los quals lo enuestirẽ y enderrocarẽ del caual. Y ferit enlo cap, ab dificultat escapà, ajudat de alguns dels seus: q̃ cõ à fels vassalls may lo desampararen. Etio qui tãbe feu de valeros capita, y semblãtmẽt anaua perdut: de la manera q̃ poguè se fortificà entre los caualls morts, per aquella nit.

Vinguda la matinada del dia seguent, vist que Attilla se era fortificat entre los seus carros: conegueren se tenia per vençut. Perque no era de condicio de poder estar segur, sino era, hauent rebut molt gran dany. Y perso proseguint la victoria los vẽcedors, se determinarẽ, assitiar lo de totes parts: de modo, que ni pogues

Digitized by Google

exir, ni li pogueſſen venir vitualles. Del que vinguè Attilla à tal deſeſperacio, que feu fer vna gran foguera de las ſellas dels caualls morts: perque ſis veya en apreto, ſe pogues llançar, y cremar en ella, per no venir à mans de ſos enemichs.

Foren los Cathalans ques trobarẽ en aqueſta batalla tals y tants, ſegõs diu Morales: y ferenho tant valeroſamẽt, que foren los qui mes ajudaren à la victoria. Y que per aſſo; y en ſon reſpecte y honor aquells camps, que abans ſe anomenauan Marrochios, o Mauricios, de aqui al deuant foren anomenats cãps Cathalonichs, o Cathalaunichs, com los anomena Viladamor. De manera, que ſegons aſſo, ja lo nom de Cathalans eſtaua en vs. Dich ſegõs opinio del que de aſsi ſe pot traurer. Que per determinacio no dich encara coſa alguna. Que totauia eſtich, ab la mateixa perplexitat, que ſo reſtat en altres llochs.

Tornant al propoſit. Puix lo noſtre Rey Theodoret acabà en aqueſta batalla, acabarem la vna coſa y la altra, en vn mateix any. Hauent Regnat trenta y dos, o trenta tres anys, ſegons Morales. Y axi, ſi be Matheu Palmeri, proſeguint à Proſpero diu: que fonch la batalla en lo any quatre cents ſinquanta, al noſtre cõpte mes cert vindria à eſſer en lo any quatrecents ſinquanta hu, o ſinquanta dos, de Chriſto noſtre Senyar: ſegons Morales, Viladamor. Scoto, Mariana y Dõ Antoni Aguſti. O quant molt ſeria eſtada en lo any quatrecents ſinquanta tres, com volen Ioan Tili y Ioan Vaſeo. Y aduerteſca lo lector. Que en los volums de Alfonço de Carthagena, impreſſos en lo any mil ſinch cents ſetanta y nou, eſtà errada la lletra: que no li dona à Theodoret ſino tres anys de Regnat. Pero al compte dels anys de la natiuitat, que poſa en lo marge, (que es de quatrecents ſinquanta y dos) li fa be trenta tres anys de Regnat. Y aſſo es la comuna opinio, encara que Tarafa per ygualar lo que donà de maſſa à Vualia, curtege ara: dient. Que regnà Theodoret vint y tres anys.

Y Valera diga: ſols catorſe.

Vilada.c.79

Lib. 4.c.62. y lib.5.c.38. li.6.c.12.17.

Proſ.Cgro

Scot.Chro. Mari.l.5.c.1. Aguſ.Dia.8

Tili. Chro. Alfon.ca.15.

Vale.p.3.c.6

Cap. XX. Del Rey Thuriſmundo, com fonch enganyat per Etio, de las guerras tingué ab los Hunnos y Romans: y mort de Etio.

MOrt lo Rey Theodoret en la dalt dita batalla dels camps Cathalanichs, o Cathalans prop Tholoſa: ſon fill Thurriſmundo, qui cõ auem viſt ſe trobaua enaquella batalla, feu pendrer lo cos de aquell, y aportar ab la pompa que la occaſio li donaua lloch à ſoterrar en la ciutat de Tholoſa. Y encontinent, ſe feu coronar Rey en la matexa ciutat per los Goths qui en ella ſe trobaren, com diu Blondo. Y copioſament eſcriuhen de ell: Ambroſi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulia del Caſtillo, Pere Miquel Carbonell, Antoni Viladamor, ſanct Antonino de Florença, Ioan Sedenyo, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, lo Canonge Franceſch Tarafa, Lucio Marineo, Eſteue Forcatulo, Diego de Valera, Iacobo Bergomẽſe, Paulo Æmilio, Ioan Tili, Ioã Pineda, Eſteue Garibay, lo Archabisbe Don Rogrigo, March Antoni Sabellich, Gõçalo Illeſcas y Pere Mexia. Dels quals anirẽ trahẽt lo q̃ toca al noſtre propoſit: o q̃ pot donar llũ à coſes de noſtra hiſtoria.

Soterrat lo Rey Theodoret, y coronat Thuriſmundo ſon fill, viſta la neceſsitat, y apreto en que Attilla eſtaua poſat, eſſent vençut y retirat, mogut lo Rey Thuriſmũdo de ſa propria naturaleſa de bon fill, en voler venjar la mort de ſon pare, ſe cremaua en ardor del deſig tenia de deſtruyr del tot al Rey Attilla, y à la ſua gent. Conſultà aſſo ab ſon Companyo lo General Etio, qui era home de mes edat y experiẽcia: pera ques traças lo modo ſe tindria en la execucio de aq̃ll ſeu pẽſament. Etio, quel veu tant determinat, temenſe, que ſi la ſua voluntat ſe poſaua à effecte, vençut Attilla, reſtaria Thuriſmundo poderos, y noy auia poderli reſiſtir: ſi emprenia alguns affers contra lo Imperi: en lloch de aconſellar al joue Rey lo que conuenia, li traguè del entenimẽt aquella empreſa: donantli rahons fingides, y colorades, per las quals deuia apartarſe de aquell propoſit. Dientli: que conuenia mes entendrer ab diligencia en aſſegurarſe lo Regne,

Blõ.l.1. De.l. lib.2. Mo.l.11.c.5. y 28. Be p.1.c.67. Me.p.1.c.71. Caſ.l.1 dif.6 Carbo fo.17 Vilada.c.79 S. Anto. tit. 11.c. 7.§.2. Se.tit.14.c.6 Alfol.ca.14. Ricio.li. Tarafa c.91. Mari.de reb. Hiſp. lib.6. c. de Goth. aduen. Forcat.lib.5. y li.6. Val.p 3.c.7. Bergo.lib.9. in duob. lo. Aemil.lib.1. Pine.lib.1.c.1 §.5. Gar.l.3.c.1. Rod.l.2.c.9. de reb. Hiſ. Sab. enei. 1. lib.1. Illeſ.l.2.c.17 Mexia imp. vida de Valent.2.

Digitized by Google

regne, y apoderárse de ell, abans que sos germans, ques podia dir eran restats en casa, en absencia sua, detardantse ell, causassen alguna turbacio, alçantseli en lo regne. Apareguè à Thurismundo, que era bon consell, no pensant lo fi, per al qual Etio ley deya: y axi se refredà de la colera, que tenia. Y desent lo seu exercit sen tornà à son Regne, y anà per las terras de aquell, amostrantse à sos vassalls, y ensenyorintse de ells. Y tot asso que està asi comptat y referit per los ja citats auctors, fonch escrit per Pomponio Læto, en lo compendi de la Historia Romana. Del qual pens jo queu ajan tret, tots los altres.

Leto. lib. 2.

Partit Thurismundo: tots los demes Reys qui se eran trobats en aquella jornada, com lo veren absent, y que sen era anat en tal occasio, prengueren tambe lo cami de ses cases, y dexaren sol à Etio: com diu Blondo. Y axi Attilla fonch desliure del perill en que estaua. Y com aquell qui se era trobat vençut, se hisque de França, no parant fins à Hungria, de ahont era exit, y que en pau possehia. Ahont reposà tot aquell any. Y en lo seguent (que segons Matheu Palmeri, fonch lo de quatrecents sinquanta hu: o segons altres, lo de sinquanta tres) auent reparades les sues forçes, tornà sobre Italia. Vastà la terra, y prengue moltas ciutats: que per ser fora del meu proposit dex de especificar. Vist per lo Emperador Valentinià, que Etio auia dexat assossegar, y escapar à Attilla, en lo modo que tinch dit: y que de alli li auia vingut lo dany à Italia, començà à entrar en suspita de ell. Y axi li feu lleuar la vida, en lo any quatrecents quoranta y sinch, segons Palmeri, y Scoto. Pero dexem tot asso als altres, y tornem al nostre Rey Thurismundo: quel he dexat poch mes amunt, ensenyorintse del Regne.

Blõ. Dec. 1. lib. 2.

Palm. Chro.

Essent sen anat Thurismundo per lo consell de Etio per les terres de son Regne, y ordenades les coses de aquell del modo que conuenia, peral bon asiento del gouern, y ferma senyoria sua: tornà contra del Rey Attilla dels Hunnos, que auia preses les armes pera destruyr los Alans. Vencel, feulo fugir y tornar de ahont era exit: com ho escriuhen los demes dels ja citats, y en particular lo Archabisbe Don Rodrigo, en la Historia dels Hunnos. Pero com sian cosas passadas en França y Italia, dexaremlas per als Historiadors de aquellas parts. Qui las volra saber mes llargamẽt: llija à Beuter, en lo lloch ja allegat. Que ara sols aduertire al lector, considere tot lo que tenim escrit enlos capitols diuuyt, denou y vint. Y de aqui veurà lo error de Miquel Ricio, com escriguè: que Attilla per sos llegats conquistà fins à la Vlterior part de Espanya. Perque ni may lo seu exercit entraen Espanya, ni passà deça de Tholosa. Y lo auer trobat à Attilla en los Camps Cathalans, y ab la guerra dels Alans, li deguè donar entenent sos entrat en aquestas parts de la Citerior: fins à la Vlterior. Y los noms dels Cathalaunos y Alans lo enganyaren, y feren judicar cosas de Frãça y Italia per succesos de Cathalunya. Que aquest y semblants perills correm, los qui escriuim de terras, que no auem vistas: que no sabem distinguirles.

Rodr. ca. 8.

Ricio. lib. 1.

Y pera acabar tot lo q̃ toca à las guerras de temps de Thurismundo: direm lo que escriu Blondo. Que set anys apres de la batalla dels camps Cathalans (que vindria à esser en lo any quatrecents sinquanta set, o sinquanta vuyt, o quatrecents sinquanta y nou, segons lo compte passat en lo capitol denou) auent estat Thurismundo quiet algun temps entre la Vesconia y Tholosa, tement en part los succesos de Attilla, y part mirant quin tom donarian, y en quin estat pararian las cosas del Imperi, vehient morts à Attilla, al General Etio, y al Emperador Valentinià, perdut tot lo respecte y temor als Romans: formà los seus exercits, y passà de la altra part del riu Ligeris, y prenguè moltas ciutats de França, y Borgonya. Y en Espanya cõquista moltas y diuersas ciutats de la nostra Prouincia Citerior, o Tarragonesa. Entrant en ella ab vn poderos exercit, en lo any quatrecents sinquanta set, segons Matheu Palmeri: o en los dos anys seguents, segons lo que poch abans asi auem dit. Sols la Prouincia Narbonesa se li defença ab lo valor de

Digitized by Google

Geruando, o Seruando Caualler Romà qui era estat posat Præfecte en ella per lo Emperador Valētinià. Y lo fi que tinguè, direm en altre lloch.

Cap. XXI. Com lo Rey Thurismundo fonch mort per orde de sos germās: y quals foren los quel feren matar.

Cabades les guerres de Thurismundo, direm dels esdeueniments de sa persona. Cōforme les escriu sanct Isidoro, referit per Ambrosi de Morales. Dient que al principi del seu Regnat començà à esser mal quist ab las suas superbas pratiqs, y cruels costūs que tenia. Per las quals diuhen, seguint à Iornandes, que tantost se conjuraen contra de ell dos de sos germans anomenats Theodorich y Frederich. Y pera efectuar la conspiracio traçada, donaren carrech de matarlo, à vn criat seu, anomenat Ascalcruo. Lo qual se auinguè tābe ab ells, y sabe tant al propositi sercar la oc̄easio, y vsar de la oportunitat: que estant lo Rey Thurismundo malalt, vn dia, quel auian sagnat, li lleuà les armes que prop de si tenia. Y mostrantse turbat, alçant grās crits, començà à dirli: que entrauan molts pera matarlo. Y fonch axi: que los dos germās ja entrauan ab los cōjurats en la cambra, o aposento, ahont ell era. Y ab la bona ajuda que venia, Ascalcruo se anticipà à ferir al Rey. Lo qual com estaua ab la sagnia sens forças, y apretat de la gent, qui entraua, no pogue fugir à la mort. A be que malalt y sens armes, y no podentse valer sino de vn bras, tenint vn petit ganiuet en la ma, ab ell y ab son animo y coratge Real, venja la sua mort. Perque abans de morir, matà alguns dels seus homicidas. Y segons diu Beuter, mori lo mateix Ascalcruo, occisor y homicida seu. Y axi cōptan la mort de aquest Rey los demes dels citats enlo presedent capitol. Lo nostre Pere Miquel Carbonell diu: que mori Thurismundo en Tholosa, auent posats sos Regnes en pau: y quel matà vn seruidor seu, ab consell de sos gernans Gurich (que pens jo seria lo que enlo capitol setzè digui, se anomenaua Eurich) y Theorich. Y concorda ab ell o Iulià del Castillo. Demanera, que discrepan, en silo hu dels germās homicidas fonch Frederich, o Eurich. Tambe en lo modo de la mort de Thurismundo hi ha alguna diferencia entre los escriptors. Perque Pere Anton Beuter diu: quel matà vn Barber, tallantli la vena, en lloch de sagnarlo. Sanct Antonino de Florença escriu: que los germans lo degollaren. Y lo que tinch dit en lo principi es lo mes comu.

Mo.l.11.c.38

Beu.p.1.c.27.

Carbo.fo.17

Castil. dif.5.

S.Ant.tit.11. c.7.§.2.

En lo assignar lo numero dels anys que visque Thurismundo, tambe hi ha alguna diferencia, entre los que de ell han escrit. Perque alguns, seguint à sanct Isidoro, com Beuter, lo Archabisbe Don Antoni Agusti, y lo Bisbe Alfonço de Carthagena, li donan sols vn any de regnat. Y altres seguint à Vulça y à Iornandes escriptors Goths, com Morales, Pere Medina, Viladamor, Iulià del Castillo, sanct Antonino y Diego de Valera, li donan tres anys de regnat. Del qual compte diu Morales esser lo mes cert. Y axi auria succehit la sua mort en lo any quatrecēts sinquanta quatre. Ques vindria à conformar al primer compte, que ab lo regne de son pare se apuntà. O segons Garibay, auia de venir à esser en lo any quatrecents sinquanta sis. Lo nostre Canonge Tarafa està en dubte, si regnà tres, o set anys. Y Miquel Ricio diu: que regnà deu anys. Fa mal aueriguar aquesta discordancia, en fet tant antich. Pero si à Thurismundo li donam set, o deu anys de regnat, conforme volen aquestos dos vltims, ales hores en qualseuol any (de la diuercitat posada en lo capitol denou) que moris son pare, y ell entrās en lo regne, vindria be aconformarse, y arribar al compte del any en que seguint à Palmeri se possà en lo presedent capitol la sua entrada per la Prouincia Tarragonesa, que altrament no podria serhi arribat.

Agu.Dia.l. Alfon.c.14.

Mc.p.1.c.27 Val.p.3.c.7

Taraf.c.1.

Ricio.l.1.

Heu volgut aduertir: per ques veja la concordancia dels comptes en lo quens pugam concordar.

Cap

Cap. XXII. Del Rey Theodorich, que valguè al Emperador Auito, del concert feu ab ell. Com vensè los Sueuos, y se feu senyor de gran part de Espanya.

Vant fonch mort lo Rey Turismundo en la manera tinch escrita en lo presedēt capitol, succehi en lo Regne dels Goths y senyoria de Cathalunya lo seu fratricida Theodorich. Del qual escriuhen Sanct Antonino de Florença, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Pere Miquel Carbonell, Antoni Viladamor Iulia del Castillo, Miquel Ritio, Frācesch Tarafa, Esteue Forcatulo, Diego de Valera, Iacobo Bergomense, Ioan Sedenyo, fra Ioan Pineda, Esteue Garibay, Gonçalo Illescas, y lo Archabisbe Dō Rodrigo. De la escriptura dels quals, tallarem la nostra tela.

S. Anto. tit. 19. c. 7. §. 2. Mo. l. 11. c. 30 Be. p. 1. c. 27. Me. p. 1. c. 37. Carbo. fo. 11. Vilada. c. 80. Cas. l. 2. dis. 6 Ricio. l. 1. Tarafac. 92. Forcat. li. 6. Vale. p. 3. c. 8 Bergo. lib. 9. Se. tit. 14. c. 6 Pine. l. 15. c. 7 §. 5. Gar. l. 8. c. 9. Illes. l. 2. c. 17 Rod. l. 2. c. 9. de reb. His.

Y dexat apart lo que toca al ser fratricida, y lo que escriuhen de la bona vida, pratiques y costūs, de aquest Rey: seguit à sanct Isidoro, y à Iornādes, se diu de ell: que tantost com fonch en lo Regne afauori, y valgue al Emperador Auito: peraque fos eligit, y coronat en lo Imperi. Y q̄ Auito, en recōpença de asso, o per pacte quāt se consertaren, li consedi: que fos seu tot quant cōquistas en Espāya de poder dels barbaros, sens que los Romās poguessen apres pretēdre dret algu contra de ell. Y essent axi, es molta veritat, lo q̄ afirman: que aquest fonch lo terç, o quart titol, ab lo qual los Goths vinguerē à esser senyors de Espanya. Perque Athaulpho, hi tinguè dret dos vegades, Vualia vna: y aq̄st Rey altra, que son quatre.

En aquest temps Regnaua encara lo Rey Reccisario, o Requila dels Sueuos, qui era casat ab vna filla del mort Rey Theodoret dels Goths: y germana de aquest Theodorich, de qui estam ara escriuint: y axi li era cunyat, cōforme en lo capitol setzè auem vist. Y a be q̄ Garibay y Medina, de aq̄stos dos noms fassan differents persones: volent, que Requila fos fill de Reccissario: totauia lo que tinch dit: y que fos tot vna mateixa persona, corre per lo mes comu. Y cō alguns anys abans auia comensada guerra cōtra dels Romans, qui estauā en Espanya, ab la ajuda y fauor de son sogre lo Rey Theodoret anauala proseguint y continuant, ab intent de ferse senyor de tota Espanya. Y Theodorich, qui per esserse confederat ab lo Emperador Auito rebia disgust de aquesta guerra: o quiça sercant occasio pera romprer ab son cunyat, y començar à gosar del que Auito li auia consedit, y axi ferse senyor de Espanya: enuià vna Embaxada à Recquila. Pregantlo: nos volgues pendrer les terres que no li tocauan. A la qual ab molta superbia respōguè: que si à Theodorich li pesaua del que ell en Espāya feya, lo esperas en Tholosa, (ahont ales hores estaua) que ell lo aniria à sercar alli, peraque li resistis si podia. Dela qual resposta restà lo Rey Theodorich molt sentit y offes. Y axi ab ajuda orde y concert del Emperador Auito, y ab lo socorro dels Reys de Borgonya y França, anà poderosament contra son cunyat Requila. Y finalment en vna batalla prop de Astorga, fonch vēçut y pres Requila, y aportat à sō cūyat Theodorich: lo qual lo feu matar. Y ab la sua mort acabà lo Regne dels Sueuos en Espanya.

Cobraren força los Goths ab aquesta victoria, y apoderarense en lo domini de Espanya, particularment de part, y no de tot Portugal: y de la ciutat de Braga, en lo Regne de Galicia. En la qual dexà Theodorich per Gouernador à vn Caualler molt honrrat de sa casa: quis anomenaua Adulpho: o Acliulpho. Y si be es veritat auer pretes alguns que Theodorich no conquistà Portugal, sino Andaluzia: lo que tinch escrit es lo mes comu. Tambe diuhen, que en aquesta occasio se apoderà Theodorich de la Prouincia de la Andaluzia: si be creuria jo esser asso lo mateix de aquells, qui pretengueren: que las guerras escritas en lo capit. 17. en vida de Theodoret, auian passat, y succehit en vida de aquest Rey Theodorich. Y q̄ en aquesta accasio sen passarē los Vādalos à Africa. Pero conforme tinch escrit alli la occasio me forçà ales hores de posarlas en la vida de aquell Rey: per lo q̄ anaua cotat, y higual ab lo compte dels anys.

Enfi ab totas aquestas victorias, que Theodorich alcançà dels seus enemichs,

ell y sos Visogoths restaren senyors de ca si tota Espanya : sino fonch de la ciutat, y poca partida de la Prouincia Tarragonesa, que estaua en poder dels Romans, ab qui ell professaua amistat. Y que asso sia veritat se veurà clarament del que escriurè en lo capitol vint y quatre. Perque los altres escriptors diuhen asso axi de pas, sens auctorizarho ab escriptura, o demostrarho ab raho.

Fora de Espanya se ensenyoriren los Goths, de la major part de França : sino fonch de la Franconia, Borgonya y Prouincia Narbonesa : que com en lo capitol vint auem vist, y en lo seguēt veurem, las tenian los Romans, y per ells residia en Narbona lo capita Geruando.

Cap. XXIII. Com Theodorich passà à Italia à desliurar la Emperatris Eudoxia: com morí, y Geruando se alçà en la Gallia Narbonesa.

GRans foren las conquistas q̄ en lo presedent capitol auem vist feu Theodorich, que abastauan à dexar cōtent à qualseuol Princep y senyor. Pero no pararē en axo. Que ans be escriuhen Pere Medina, Pere Miquel Carbonell y Diego de Valera, q̄ acometè vna valerosa y grā empresa. De passar à Roma pera desliurar à la Emperatrix Eudoxia, muller, o germana (que es mes cert) del Emperador Valentinia de Occidēt. Al qual auia mort Maximo Tyra: y tenia à la trista senyora en grans congoxas y treballs. Empresa percert de Real animo, y de pit de tals brios, com los de Theodorich. Veritat es, que algūs no volen confedir asso. Perque apar, repugne, al q̄ escriuhē Garibay, y molts dels altres citats enlo presedēt capitol. Qui diuhen: que Eudoxia fonch presa per Genserico Rey dels Vādalos, qui la sen aportà à Africa. Pero ami me apar, que noy ha contradiccio. Sino que Theodorich passas à desliurar de poder de Maximo la Emperatris Eudoxia: y noy fos à temps. Perq̄ Gēserich, qui era vingut sobre Italia se lan ague ja aportada à Africa. Y axi se li deu al nostre Rey la bona intencio y voluntat, que anaua posant per obra.

Me. p. l. c. 17. Carb. fol. ii. Vale. p. 3. c. 8

Y ab las mudanças que lo temps aportà en los successos del Imperi Occidētal, enla concurrencia de aquesta Era, que segons Matheu Palmeri, seria en lo any 465. de Christo, Geruando, o Serfando, que com en lo capitol vint auem vist estaua en la Prouincia Narbonesa, se alça Tyranicament contra lo Imperi. Pero tantost fonch vençut y desterrat. Y tras de ell en son lloch succehi Bilimer : posat per Anthemio, qui se era fet coronar Emperador en Italia : segons que escriuhen Blondo y Pere Mexia. Lo que si ara peruēdura apar fora proposit, en lo capitol 29. se veura de quanta vtilitat sia, pera tenir noticia del que alli se comptarà.

Blō. Dec. i. lib. 2. Mexia imp. vi. de Leo.

Y tornant al nostre Rey Theodorich, qui ja estaua vsa per tantas victorias, famos per tals empresas, y enuejat per ses virtuts: com les coses de la vida humana en la major felicitat estigan mes prop del infortuni: axi li esdeuinguè, florir y no granar. Perque Henrich son germa (y no fill, com ha dit Medina) se alçà contra de ell, hil matà: degollātlo de ses mans, com diu sanct Antonino de Florença. Auent Regnat set anys, segons algūs. Al qual compte vindria à esser estada la mort de aquest Rey enlo any 470. Pero altres, com son S. Antonino, Morales, Carbonell, Viladamor, Dō Antoni Agusti, Alfonço de Carthagena y Tarafa, donantli tretze anys de Regnat, posan la sua mort, en lo any quatrecents sexanta y set. Beuter li dona lo mateix temps de Regnat, y diu: que morí en lany quatrecents sexanta y nou. Esteue Garibay no li dona sino dotze anys de Regnat, y tambe vol que moris en lo any quatrecents sexanta y nou. Y axi de aquest any es à la comuna opinio.

S. Ant. tit. 9. c. 7. §. 2.

Cpitol. XXIIII. Com la ciutat de Tarragona fonch reedificada, y tinguè Archabisbe: y de Vincencio General del Imperi.

EScrit tinch en los presedēts capitols, las azāyas del Rey Theodorich. Y en lo capitol vint y dos fonch apuntat, com entre ellas li faltaua conquistar la Ciutat, y molta part de la Prouincia Tarragonesa. Y veig, que no faltan alguns homens de

Digitized by Google

de bona memoria, que recordantse del que se escriguè en lo capitol trenta set, del llibre quint, sem oposan à dir: com podia Theodorich faltar à conquistar, o cõ podia estar en poder dels Romans la ciutat de Tarragona, si fonch destruyda dels Vandalos, y no la auem trobada reedificada de despres ença? Y si be dich esser axi la veritat: y que perço quant en los capitols sis y setze de aquest llibre escriuiam de alguns capitans Romans, que vinguèren al gouern de la Prouincia Tarraconesa, may gosauam fer mencio de la ciutat: perque no teniam certesa de sa rehedificacio: totauia ara ja cobram anîmo, y parlam à la clara. Dient: que en aquestos temps, que acabam del Rey Theodorich, la ciutat de Tarragona estaua reedificada, y habitada y gouernada en lo temporal per Præsident del Imperi Romà: y en lo Espiritual, per son propri Pastor y Prelat. Perque, com (curiosament, com sempre) aduerti Morales, flor dels Coronistas Espãyols, en aquest temps del Rey Theodorich, vn Caualler Romà, ques anomenaua Vincencio, era Capita General de la Prouincia Tarraconesa, y habitaua en la propria ciutat de Tarragona: enuiat per los Romans à la custodia y defensio de ella. Y tambe trobam: que en aquest temps tenia la Sede Pontifical de Tarragona lo Archabisbe Ascanio. Trause tot asso, de vna Epistola, que posarem en lo capitol seguẽt: escrita per Ascanio Archabisbe de Tarragona, y los sufraganeos Bisbes al Papa Hilari: desde la matexa ciutat. Consultãtlo, sobre lo cas quels occorria: y del qual en lo seguent capitol escriure. Y en ella diuhen los Bisbes, al Papa Hilari: que per Vincencio Capita General de la Prouincia, han entes, quant cuydado tenia ell, de las cosas de la Isglesia. Y axi, puix aquestos Bisbes estauan congregats en Tarragona, y presidia entre ells Ascanio, qui era Archabisbe de aquella ciutat, clar esta, que estaua restituyda en son primer honor, y reparada de la ruyna passada. Y puix Vincencio estaua entre ells, y los animà y casi impelli, à que escriguessen al Papa, (com apar de aquellas paraules de la Epistola, que diuhen: *Quam curam Apostolatus vester de Prouinciarum suarum Sacerdotibus geras, filio nostro illustri Vincencio, Duce Prouinciæ nostræ referente cognouimus: cuius impulsu, votum nostrum in ausu scribendi, prona deuotione surrexit, &c.*) Clar esta, que Vincencio estaua en aquella ciutat, que ja deuia estar reedificada. Veritat es: que en lo volum de les Constitucions de Tarragona de Don Hieronym de Oria, nos troba mencio del Archabisbe Ascanio per aquest tẽps: sino cent anys mes auall. Y axi podria algu voler opugnar lo que assi tinch dit. Pero jo tinch per mi, que en Tarragona foren dos Archabisbes de aquest nom. Perque lo primer fõch en aquest temps, conforme se prouaab la consulta que ell feu ab lo Papa Hilari, per lo cas que baix escriure. Y laltre cent anys mes modern. Y axi la compilacio de les Constitucions de Tarragona, que feu lo Archabisbe Don Ioan Teres, posa al Archabisbe Ascanio en temps del Papa Hilari, aqui ell escriguè: y qui li respongue, lo que baix ueurem. Y lo Papa Hilari mori en lany quatrecents sexanta set, com diu Baronio, o segons Mariano Scoto, en lany quatrecents sexanta nou de Christo: o en lay setanta, conforme volen Matheu Palmeri, y Gonçalo Illescas en la sua Pontifical. De manera, que Ascanio qui li escriguè, per força auia de ser en aquesta circumferencia de temps: com lo trobarem ab la Data dela dita Epistola, que baix se posarà. Lo altre Ascanio, fonch apres en lo any sinch cents sexanta quatre, segons apar del Cathalago dels Archabisbes continuats en lo volum de les Constitucions Prouincials del dit Don Hieronym de Oria. Axi, que no podent negar lo hu, ni lo altre, per trobar Historia de tots dos: auem de dir: que forẽ dos. Tambe se que axi com lo Cathalago, que feu Don Hieronym de Oria, no fa mencio del primer Ascanio: lo de Don Ioan Teres no fa mencio del segõ. Pero auemho de suplir nosaltres: puix de cada hu dells en diuers tẽps trobam historia y successos diferents.

Mo. l. 11. c. 37

Axi que del sobredit, resulta lo q̃ en lo principi del capitol tenim proposat, à ferca de la reparacio de Tarragona, de Vincencio y Ascanio, qui presidian en ella. Y qui poguè reparar aquest aciutat, y

Digitized by Google

com fonch posible venir en poder dels Romans, essent estada assolada per los Vãdalos, restant en aquell temps senyors de la terra los Alans, y apoderantse de ella apres los Goths: nou puch afirmar. Per nó dir faules, dex lo com: acontentantme del succes. Que es trobar à Tarragona reedificada, y en poder dels Romans en aquest temps.

Cap. XXV. Del Bisbe sanct Nundinario de Barcelona: Ireneo intrus: y la consulta que los Bisbes de la Prouincia feren sobre assò ab lo Papa.

REedificada Tarragona, y tenint en lo Espiritual gouern al Archabisbe Ascanio, y lo Capita Vincencio en lo tẽporal, per lo Imperi Romà, regnãt lo Rey Theodorich dels Goths, succehi en Barcelona la mort del sanct Pontifice Nundinario. Lo qual com he dit en lo capitol diuuyt, era entrat en lo Pontificat per mort del Bisbe Guillem: prop dels anys del Senyor quatrecents quaranta y vuyt. Y sibe es de pensar: que puix meresquè renom de sanct, com prest veurem, per alcançarlo degue tenir grãs parts y merits, quens te sepultats la antiquitat del temps, y la incuria dels passats: totauia del seu valor y fer, y del gouern de la sua Isglesia no podem dir cosa certa. Sols sabem, que ab la sua mort anaren las cosas de sa Isglesia algun tant reuoltades, y inquietas: per causa de vn Ireneo, intrus, o injustament elet Bisbe de Barcelona: posat en aquesta Sede per successor seu. Y lo que toca à aqst fet, traurem de Ambrosi de Morales, de Pere Anton Beuter, de fra Antoni Vicens Domenech, de Gonçalo Illescas, de Esteue Garibay, del pare Ioan Mariana, y sobre tots originalment, del Concili Romano, celebrat per lo Papa Hilari: en lo qual se consultà lo cas seguent. Y alli son las Epistolas, que prest allegarè, que son lo original verader de aquesta Historia. La qual passa en la manera seguent.

Mo.l.11.c.35
Be p.1.c.27
Dome. l.2.
Illesc.l.2.c.15
Gar.l.8.c.10
Mari.l.5.c.4
Consil. Ro. vol.1.

Essent Bisbe de la ciutat de Barcelona sanct Nũdinario, auiay y tenia en las suas Dioceси y ciutat vn altre Bisbe anomenat Ireneo. Lo qual segons Morales, li era coadjutor, de licẽcia del Metropolitano, por esser ja Nundinario vell, impedit de la edat, y salut. Y encara que la Glosa ordinaria, y marginal, del Decret de Gracià, y lo gran Doctor Archidiacono, digan: que Ireneo era Visitador de la Isglesia de Barcelona: lo mes cert es, q̃ fonch coadjutor: puix era constituhit per lo matex Nundinario, de licẽcia Archabisbe, y Metropolita, cõ ho diu la matexa Epistola, q̃ prest referirem. A la qual coadjutoria era vingut Ireneo desde altra Sede y Isglesia, de vna ciutat de la qual ell era Bisbe. Que per conjecturas se entenen deuia ser la de la ciutat de Egara. Que com se digne en altra part, y à diferens proposit se tornarà à demostrar baix, fonch alli ahõra vuy es la Isglesia Parrochial de sanct Pere de Terraça. Y la conjectura quens fa creurer, de Ireneo que fos Bisbe de Egara: se pren de la Epistola, que baix direm, que lo Archabisbe y Bisbes de la Prouincia de Tarragona escrigueren al Papa Hilari: enla qual diuhen. Que la Sede y Isglesia de Ireneo era molt prop de Barcelona, y era estada de pertinencias del Bisbat de Barcelona. Y com no sabem, que ni agues altra de mes prop que Egara, que essent com era en Tarrassa, estaua à quatre llegues de Barcelona, de aqui pensam, que la Isglesia de Ireneo era la de Egara. Com ho ha pensat (y molt be, encara que sens dar raho) lo pare Francisco Diago, en la Historia dels Comtes de Barcelona.

Gloss. in can. romo. 7. q.1.

Lib.4.c.34 y c.42.

Cap. 124.

Diag.l.1.c.1 y c.18.

Ara fos Ireneo Bisbe de aqui, o de altra part, y fos Coadjutor de Nundinario, o Visitador de la Isglesia de Barcelona, lo cert es: que Nundinario, en lo extrem de la sua vida, del poch, o molt que tenia per poder testar instituhi hereu al dit Ireneo. Y no sols lo heretà, pero encara restaren mostras en lo seu testament, o altrament, del desig tenia, de que Ireneo li succehis en lo Bisbat. Pregant al Clero y poble Barceloneses, que apres de sa mort eligissen y rebessen à Ireneo en son lloch. Y aquells, per cumplir lo desig del mort, y per merexerho Ireneo, conuocats los principals del Clero y Poble, eligiren à Ireneo per son Bisbe y successor de Nundi-

Digitized by Google

Nundinario. Y feta la eleccio, enuiarenla al Archabisbe Ascanio de Tarragona, pera que la confirmas, com à Motropolità. Aparegué à Ascanio, que lo negoci tenia en sí alguna dificultat, y consultala ab los demes Bisbes de la Prouincia. Los quals si be conegueren la dificultat del dubte, de si com pogue ser Nundinario hereu à Ireneo, si fonch licit dexarlo successor en lo Bisbat: totauia, vists los merits del elet, la voluntat del Clero y Poble, lo desig del mort, la multitut dels qui desiranauan la confirmacio, y lo vtil de la Iglesia, aprouaren y confirmaren la dita eleccio. Y confirmada, la enuiaren al Romano Pontifice Papa Hilari, perque la aprouàs. Enuiant juntament ab ell al matex sanct Pare una carta contenidasicia, ab relacio dels merits, y bonas parts de Ireneo. La qual trobaren los curiosos en lo Volum primer dels Concilis generals, que comença: *Beatissimo de Apostolicæ*. En la qual llargament se comprèn tot allo que vaig dient. En aquella occasio y temporada que la carta arribà à Roma, (que segons diu lo matex mestre Francisco Diago, era cerca del any quatrecents seranta vuit, o de quatrecents seranta set segons Vasco) trobauas lo sanct Pontifice Hilari ab molts Bisbes circunstants celebrant vna festa de la sua nativitat. Y tenint lo Romano Pontifice gran dificultat, com era de raho, sobre lo dit cas: juntà conforme de Concili à tots aquells Bisbes quis trobauan en Roma. Y en la primera sesio, o capitol de aquell, los proposà la dificultat y rahons de dubtar que tenia. Y pera millor informar de dit cas als Bisbes que alli estauan ajutats, manà lo Papa à Paulo Notari: que legis aquella carta que los Prouincials de Tarragona li auian enuiada. Y llegida aquella. La cosa tenia cara de anar bé guiada, per los merits del elet, y eleccio del Clero y poble: pero lo cas fonch mal rebut per lo que tenia olor de successio hereditaria: per lo quau auia volgut axi lo sanct Nundinario. Y allo era lo que feya la dificultat del cas, y no lo que diu lo pare mestre Diago, que perque Ireneo era Bisbe de altra part, y no podia transferirse à altra dexada la sua Iglesia, sens consentiment del Romano Pontifice, perco se li escrigues, tingues à be aprouar aquella translacio. Prone jo allo: perque si be es veritat, que de dret Canonich no pot vn Bisbe, dexada vna Sede, o Iglesia, esser transferit y mudat en altra sens licencia del Papa: totauia, ni la dita carta, ni lo Concili fundaren la dificultat en allo: sino, en lo que sabia, y tenia raltre de successio: dient la carta.

Toto titul. ex. de transl. Episcop.

Episcopus Barcinonensium ciuitatis sanctus Nundinarius, sortem explenit cõditionis humanæ. Hic, Episcopo venerabili fratri nostro Ireneo, quem ipse antea in diœcesi sua nobis volentibus constituerat, derelinquens, ei quod potuit habere paupertas, supremæ voluntatis arbitrio in locũ suum vt substitueretur optauit: sed defuncti iudicium in eius meritum non vacillat. Y lo Cõcili respongué. *Et cum lẽ geret, Probus Episcopus è Consessu surgens, dixit. Illud licuit, hoc non licuit. Successores Deuitat. Auctoritate vestra nostris datum est per Apostolatum vestrum, &c.* Y apres en la Epistola Decretal que lo Papa Hilari escriguè à Ascanio en resposta, manãli que remogues de la Iglesia de Barcelona à Ireneo, la raho que li dona es. *Nec Episcopalis honor hereditarium in successore quod obijt vsurpetur, quod ordo Dei nostri verique Pontificis Christi contestatur, &c.* Dolancsa que veu de tot aço: que la consulta que fiu ab lo Romano Pontifice, y la dificultat de tot lo cas consistia: del olor que tenia de successio hereditaria.

Vol. in vita Hilarij.

Dia. li. 1. c. 13

Y tornant à la historia, veuse tambe del que tinch dit: si que lo primer, qui en lo Concili impugna la confirmacio del elet Ireneo fonch lo Bisbe Probo. Que abans de acabarse de llegir tota la carta de la Prouincia se alçà dient, Que dexar sanct Nundinario hereu à Ireneo, era estat llicit: pero dexarlo successor en lo Bisbat no era llicit. Perque en ells, sols Deu dona lo successor. Alças lo sanct Pare Papa Hilari en allo, y fent assossegar à Probo, manà al sobredit Paulo Notari, que passas auant y acabas de llegir la dita Epistola, o carta. Y axi fonch fet. Manà apres lo Papa recitar altra segona que comença. *Dilecto beatissimo, &c.* Contenint lo matex.

Acabades de legir per Paulo las ditas Epistolas dels Prouincials de Tarragona, disputada la causa entre los Bisbes, que lo Papa auia congregats, se prengue con-

descent resolucio. Y conforme aquella lo Papa responguè al Archabisbe Ascanio y à sos Comprouincials, ab vna Epistola que trobaran los curiosos en lo dit Volum primer dels Concilis Generals, que comença *Hilarius Episcopus, Ascanio & vniuersis Episcopis Tarraconensis Prouinciæ, &c.* La qual en sustãcia, quant al cas present, contè allo matex que diu vn fragmẽt seu, que tenim en lo cos del Dret Canonich. Quel Papa Hilari escrigue y mana à Ascanio, y à sos comprouincials, remoguessen à Ireneo de la Isglesia de Barcelona, y lo fessen tornar à la sua propria, que abans tenia. Y fet asso se eligis pera la de Barcelona, altre del propri Clero, tal qual pera tal carrech conuingues, assossegant ab la modestia y leys Ecclesiastiques, los desig dels ignorants, qui demanauan lo que no podian obtenir. Encarregant molt al Archabisbe Ascanio la execucio de aquest Decret; assenyalãt, que en no ferho, comeria gran injuria contra Deu: per quant se vsurpauan las Regalias Diuinas: com los Bisbats nos degan donar hereditariament, sino per lo Romano Pontifice, de part de Deu. Manantli à la fi que si Ireneo dexàt lo proposit de la ambicio no volgues tornar à sa Isglesia, li notificas, se tingues per priuat de la Dignitat Episcopal, y conçorci dels altres Bisbes. Y apres à de part escriguè lo Papa Hilari altra carta à Ascanio en particular, la qual comença. *Dilectissimo fratri, &c.* Y contè lo matex que la primera. Fonch la Data de la Epistola Decretal de Papa Hilari, als Prouincials als tres de las Chalendas de Ianer, en lo any del Consulat de Basilio, y Herminerico. Que segons se llitg en las addicions al peu de dita Epistola seria conforme lo compte de Dionisio, en lo any quatrecents sexanta y sinch. Ab lo qual se conforman Baronio Ambrosi de Morales y Antoni Viladamor, lo Archabisbe de Tarragona Don Ioan Teres, y lo pare Diago. Y segons lo compte de Cassiodoro seria dada en lany quatrecents sexanta y set: ques conforme al compte de Mariano Scoto. Als quals deguè seguir Vaseo: que com ja he dit, posà aquestos successos en aquest any.

Can. Remo to. 7. q. 1.

Despedida aq̃sta Epistola Decretal enuia la lo Papa Hilari al Archabisbe Ascanio, per vn Subdiaca seu, anomenat Trayano. Y à be no aduertesca historiador algu lo effecte que feu: es de creurer, que la obehiren, com à manamẽt Apostolich. Y que remogut Ireneo, eligiren altre Bisbe. Y en lo capitol vint y set dirè, qui pens que pogues esser. Perque abans de passar mes auant, sera be aduertir dos cosas. La primera: que la Epistola Decretal que tinch allegada, en lo seu capitol primer, intitula Metropolità à Ascanio Archabisbe de Tarragona. Y aquesta es la primera vegada que expressament he sabut trobar en lo nostre Archabisbe, aquest titol de Metropolità. Que vol dir cap y pare dels altres Bisbes, sens lo qual los demes no poden disposar cosa alguna, de las que tocan à la Prouincia. Com se litg en lo Decret de Gracia. De manera, que lo Arcabisbe de Tarragona era cap, y superior de tots los Bisbes de la Prouincia Tarragonesa. Y fins assi nol auiam trobat anomenat ab aquest titol, sino per conjecturas. Si be li deyam Bisbe de prima Sede: que en sustancia era tot vna matexa cosa.

Can. Cleros §. cũ. glos. in verb. a mensura & verb. licet.

La segona aduertencia es: la que ha feta lo Archabisbe Dõ Ioan Teres en lo Archiepiscopologi, fent memoria de aquest Ascanio: que de la sobredita Epistola Decretal, se trau claramente que lo Bisbe de Barcelona (y jo dich: axi matex dels altres de la Prouincia) estaua subjecte al Metropolita de Tarragona.

Capit. XXVI. Del Scisma que Syluano Bisbe de Chalahora mogue contra Ascanio de Tarragona, y lo que y prouehiren los Concilis de Tarragona, y Roma.

EN la matexa tẽporada que passauan las cosas tinch ditas de la Isglesia de Barcelona, en la de Chalahorra, que estaua subjecte à la Metropoli de Tarragona, succehi. Que Syluano Bisbe de aquella ciutat se alçà ab los drets, y preheminencias Archiepiscopals, vsurpant aquellas contra Ascanio Archabisbe de Tarrrgona. Particularment, instituhint en algunas Isglesias de Espanya, los Bisbes de aquellas, o confirmant las eleccions sens licencia ni autoritat del Archabis-

chabisbe de Tarragona. Mouentse de qui vna gran Schisma, com diuhen las pistolas que prest allegare. En la qual schisma seguian, y fomentauan la part de Syluano, los Bisbes de Tarasona, Caseant, Ricino, Virsela, y Leo. Y defençant los rets de Ascanio, lo Bisbe de Caragoça altres molts Prelats. Y pera major intelligencia de asso, presupos: que en lo sagrat Concili Niceno primer (celebrat en la temporada del Papa sanct Syluestre, y del Emperador Constantino, del qual se fet mencio de pas en lo teroer capitol del llibre quint) fonch ordenat en lo capitol quart: Que la potestat y confirmacio, dels Bisbes en las Isglesias, per cada Prouincia, pertangues al Bisbe Metropolità de aquella. Com ho poden veurer los curiosos en los actes de aquell Concili, y en lo Decret de Gracià. Y presupossat asso, y collegint de aqui, que per aquesta raho à Ascanio com à Metropolità en la Prouincia Tarragonesa, li tocaua la potestat de la confirmacio dels Bisbes de la Prouincia: usurpatse Syluano aquest poder, està cert, que era Schismatich, contrari, è inobedient als sagrats Canons. Y que à Ascanio li tocaua la defença de la conseruacio de la sua potestat, y orde Pontifical, è supremo. Y axi ab tota la mansuetut y humilitat que pogue, procurà reduhir à Syluano amonestantlo ab precbs, y representacions dels sagrats Canons. Estigue Syluano proterue, y obstinat, per set, o vuyt anys. Y axi fonch necessari à Ascanio acudir al Romano Pontifice Hilari escriuint li vna Epistola: donãt raho del Schisma que auia causat Syluano. Aquesta Epistola nos troba. Pero sa de ella mencio la que prest dirè. En effecte escrita aquesta carta, com lo sanct Pare Hilari per la multitut de ocupacions tardas en respondrer à ella, y Syluano persistis proteruamẽt en sos propsits, offerintse la ocasio, en que Ascanio tenia congregada la sua Prouincia, y Bisbes de ella, per lo cas de Ireneo, que en lo passat capitol tinch escrit, representà al Synodo los excessos de Syluano. Y en effecte, escriuint los Prouincials, al Papa Hilari lo cas de Ireneo, al fi de la Epistola (que ja he dit, que comença *Beatissimo & Apostolico &c.*) li feren memoria del cas de Syluanio. Supplicantlo respongues, al que dels fets de aquell li auian escrit. Y perdonas, si reyterauan aquesta peticio: que dubtant, si auia rebuda la primera, per falta del portador, o per la llargueza y incomoditat del cami: era estat forçat reperir lo que ja li tenian escrit.

Pochs dias apres estant encara ajuntats los Pontifices de la Tarragonesa Prouincia en lo Synodo, o Concili Prouincial: tenint noticia de que lo Papa Hilari auia rebuda aquella primera carta, ab la qual se li era escrit llargament lo procehir dol Schismatich Syluano: o que volguessen escriurer per duplicada: o que los acelaraments de Syluano requerissen pressa, y multiplicacio de cartas, com se trau de la Epistola, tornaren à escriurer al Papa, tot lo succes de las cosas de Syluano. Supplicantlo. Desliberas, y los auisas, del que volia que fessen del Syluano ordenant, y dels ordenats, o confirmats per ell. Com apar per la Epistola que li escrigueren, la qual trobarán, los que la vullan veurer, en lo Volum dels Concilis Generals. La qual comença: *Domino Beatissimo, &c.*

Rebudas aquestas cartas, reben tambe lo Papa altras, dels sequaces de Syluano, ja dalt senyalats. Los quals escriuint en favor de Syluano lo escusauan de la culpa que los obedients de Ascanio li donauan.

Tenia en aquella occasio ajuntats lo sanct Papa Hilari los Bisbes q̃ he dit en lo capitol passat. Y referintlos aquellas cartas, tots vnanimes sentiren molt, que Syluano hagues volgut contrauenir al que trescents y diuuyt Bisbes auian difinit y delliberat en lo sanct Concili Niseeno. Y axi aconsellaren al sanct Pare Papa Hilari, resistis à la temeritat de Syluano, y no permetes violarse los sacros antichs Canõs. Y lo sanct Pontifice Hilari, vista la dellibe tacio del Concili, escriguè à Ascanio y à sos comprouincials, aquella Epistola à que ja en lo capitol passat he dit, que comẽça: *Hilarius Episcopus: Ascanio & vniuersis Episcopis Tarraconensis Prouinciæ, &c.* En la qual (dexat apart lo que auem dit, del cas de Ireneo) en lo principi repren als sequaces de Syluano. Y en lo capitol primer mana. Que de aqui auant no sols Syluano pero ningun Bisbe gosas consegrar, ni confirmar

Volu. 1. dels Conc. Grac in can. Episcopi ab omnibus. 64. dist.

Volum. 1. en los Decret. de Hilari.

ap. 25.

Digitized by Google

firmar à altre sens licencia y autoritat del Metropolità Ascanio: apena de ser priuat del consorci de aquell. En lo quart dispença sobre los ordenats y cõfirmats per Syluano, sols no tingan certas faltas, que alli nota, y jo dex, per ser cosa llarga, y fora proposit. Basta asso: y saber que foren aquestos manaments Apostolichs ben rebuts. Per quant trobarem la Sede de Carthagena obedient à la de Tarragona y als preceptes del Archabisbe Ioan. Y axi fora de tot Scisma y diuisio: ab gran obediencia y ecclesiastica humilitat.

Capitol. XXVII. Del Concili Tarraconense primer: y lo ques tracta en ell. Y aueriguacio de alguns dubtes dels Concilis y temps.

NO sera sens fonament, ni fora de proposit, si de las Epistolas en los passats dos capitols allegades del Archabisbe Ascanio, per al Papa Hilari, y del que en lo capitol vint y sinch esta dit de la sircumferencia del temps, vinch à dir: que en la cõtornada dels anys quatrecents sexanta sinch, o sis, fins en sexanta set, se celebras Syndo, o Concili Prouincial dels Bisbes de la Prouincia de Tarragona. Que si be en los dos dits capitols ho auẽ tractat, no era de proposit. Y fonch alli mes intencio de parlar de las Historias de Ireneo y Syluano, que del Concili. Y per tant no sera vici de repeticio, parlarne ara assi altra vegada.

Y lo fonament que jo prench pera dir: q̃ per las cosas passadas entre los Bisbes de la Prouincia Tarragonesa escriuint al Papa lo que he dit en los dos presedents capitols, se fes junta de Concili Prouincial, es: de vnas paraulas que lo Papa Hilari escriu à Ascanio, en la Epistola particular ab que li respon y satisfa à ell à soles. De la qual ja en lo presedent capitol he dit, que començaua. *Dilectissimo fratri, &c.* y ques troba en lo Volum dels Concilis Generals. Ahont increpant à Ascanio per lo que auia consentit en la eleccio de Ireneo, li diu: no esser bona escusa, representar, que lo Concili ho hagues tingut à be. Dientli aquestas paraulas. *Adhibendo in Epistolarum Proemio Concilij mencionem: tanquam culpę minuerentur excessus per mitudinem imperitorum, &c.* Demanera, e la Epistola primera, que Ascanio escri ab sos Comprouincials à Hilari, hise ab autoritat del Cõcili. Y que fos axi p nas del tenor de ella, en lo principi, aho diu. *Ergo Prouinciali litterario sermone a bita coronæ vestræ obsequia deferentes, l quæsumus, &c.* Demanera, ques veu aqui prouat, ques feren aquellas consu tas en Concili Prouincial. Y axi no anar fora raho, quant dihem: que en aquest temporada se celebrà Concili Prouincial en la Prouincia Tarragonesa.

Los Bisbes ques firmaren y entreuingueren en aquest Concili, no sabem qui foren. Per lo que en las Epistolas sobreditas, de ahont se trau tot asso, no estan firmats.

Tampoch no sabem que de aquest Concili resultassen Canons alguns, o reglas ecclesiasticas, ni altres actes: sino foren las consultas dels dos sobre referits casos de Ireneo y Syluano. Y ben diferents. Per ser lo hu ab aplauso de tota la Prouincia: y lo altre, contra voluntat de la major part de ella. Y lo hu ab voluntat del Metropolita, y lo altre contra del à preminencia y dignitat de la Primacia.

Y dat per cert y aueriguat, que fonch asso en Concili Prouincial: y que aquell se tinguè en aquest temps, es be aduertir, y notar. Esser estat aquest lo primer Concili Prouincial, que los subjectes à la Prouincia Tarragonesa tingueren apres del General de Illiberis, y apres del Nacional de Toledo. Dels quals tinch feta mencio en los capitols primer, segon, ters, y vint y sis, del llibre sinque. Y aduertescau be lo Lector: perque com jo nou he sabut trobar apuntat en altra part, peruentura ab facilitat, sens molt diuertiment sen descuydaria.

Y no pense lo lector, que aquest Concili sia aquell, que Pere Anton Beuter, Gonçalo Illescas, y micer Luys Pons de Ycart, posan tres anys apres, y encara en aquest temps del Regnat de Theodorich, del qual se es acabat de escriurer en lo capitol vint y tres. Y en lo Regnat del qual, està apuntat que passauan les coses escrites desde aq̃ll capitol fins assi. Que aquest Concili

Beu. pi. c. Illesc. lib. cap. 16. Ycar. c.

Concili y aquell no és tot hu, sino diferents. La raho es. Perque en aquest Concili trobam, que tenia la Sede Metropolitana de Tarragona Ascanio, com auem vist en los prededèts capitols. Y en aquell presidi y era Metropolità de Tarragona lo Archabisbe Ioan. Y axi se veu foren diferents Concilis.

De hont tambe vinch à traurer: que aquell Concili Tarraconense, de qui parlan Beuter, Illescas, y Ycart, ni los Concilis de Leyda y Gerona, que los matexos, diuhen, ques celebraren en lo regnat de Theodorich y com he dit, tres anys apres del Concili, de qui he escrit assi: no pogueren ser en aquest temps que ells diuhen. Sino en lo temps que lo Rey Theodorich de Italia Rey dels Ostrogoths fonch tutor de son net Alarich, Rey dels nostres Visogoths. Comforme volen Ambrosi de Morales, y Antoni Viladamor. Perque com he dit, y veurem baix en son lloch, Ioan Archabisbe de Tarragona presidi en aquells Concilis. Y aquell no entrà en lo Pontificat fins en lo any sinccents y setze, segons lo Archiepiscopologi del Archabisbe Don Ioan Teres: o en lo any sinccents y vint, segons lo Archiepiscopologi de Don Hieronym de Oria. Y axi se veu la distancia quey ha del temps que correm ara, al de que corregué en temps del dit Archabisbe Ioan, qui alli presidi. Tambe: perque entre los Concilis Generals trobam aquell Tarraconense. Y en ell esta escrit, se tinguè lo any sise de Theodorich, y de Papa Felix tercer. Y aquest Papa fonch segòs Illescas y Baronio, en lo any quatrecents vuytanta tres, y morí en lo any quatrecents vuytàta sinch, o sis. O entrà en quatrecents vuytanta sis segons Schadel. Als quals anys no arribà la vida del nostre Visogoth Rey Theodorich. Perque com auem vist en lo capitol vint y tres, qui mes vida li donà, lo acompanyà fins al any quatrecents seixàta nou. Y axi no es ell lo Rey Theodorich en dit Concili anomenat, sino lo Ostrogoth, tudor de Alarich, com esta dit. Lo Illerdense, y Gerundense, tambe se troban entre los Generals. Y alli esta escrit se congregaren en temps de Papa Symaco, o de Hormisda: y axi auian de ser en lo temps que vol Ambrosi de Morales, y jo los posarè, y no assi.

Beu.p.i.c.27 Illesc. lib.2. cap 16. Ycart,c.20. Moral.libr. 11.cap.43. Vilad.c.83. Cap. 42. y cap.43. Volum.i. Ille.li.3.c.1. Schad.Cor.

Cap.43.44 y 46.

Veritat es, que podria fer dificultat, veurer, que no trobam à Theodorich Ostrogoth en la tutoria de son net Alarich Rey de Espanya, fins al any sinccents y deu, o onze, o en aquella temporada. Que tambe es molt lluny dela temporada de Papa Felix tercer. Y axi pera concordia de assò, es de saber. Que al Papa Felix, que he dit entrà en lo Pontificat en lo any quatrecents vuytanta tres, y morí en vuytanta sis, alguns li digueren segon: y com apar del ja citat lloch de Illescas, al altre Felix que succehí algun temps apres, digueren Felix ters, auentli de dir quart. Y aquell entrà en lo Pontificat per mort de Ioan primer en lo auy sinccents cartorse segons Schadel, y Bergomense: o en sinccents vint y quatre segons Mariano Scoto, o en lo any sinccents vint y nou segons Matheu Palmeri, y Illescas. Y aquest propriament es anomenat Felix tercer, segòs Palmeri, Demanera, q̃ venint be lo temps de Felix quart, à la temporada, de la Tutela de Theodorich, tutor de Alarich, y essent aquell per alguns anomenat Felix tercer, de aqui se enten, que com en lo titol del dit Concili de Tarragona se diu; ques tinguè en lo Pontificat de Papa Felix, y en lo regnat de Theodorich, nou entenguè del Felix que comunament es nomenat tercer, sino del altre, que per pochs es dit ters, y quart per los mes. Y ab assò esta llegada la dificultat: entenent be de quin Felix parla lo titol del dit Concili. Y de aqui resulta: ser veritat, que foren Concilis diferents, los dos que he notats assi. Y que lo de aquesta temporada fonch lo primer Concili Prouincial, com esta dit.

Schad.Cor. Scot. Core. Palm. Cor. Ille.li.3.c.7.

Capitol. XXVIII. Com remogué Ireneo del Pontificat de Barcelona fonch eligit sanct Seuer.

AVent lo sanct Pontifice Papa Hilari ab la sua Epistola Decretal donat orde al Archabisbe Ascanio, y à sos Comprouincials, que remoguessen de la Cathedra Pontifical de Barcelona al Bisbe Ireneo, y li manasen tornas

nas àla sua de Egara, com esta dit en lo capitol vint y sinch: obehida, com era just, la volũtat del sanct Pontifice, aquietats ab la modestia Christiana y disciplina ecclesiastica los debats, que sobre de asso podiã auer succehit, mana fer noua eleccio de Bisbe, y donar successor al sanct Prelat Nundinario: conforme la dispoficio de la Decretal de Papa Hilari. La qual volia, fos eligit en Bisbe persona del propri Clero de la Isglesia Barceloneſa: y tal qual conegues Ascanio, que conuenia y era decent consecrar. Com se proua ab las paraulas de la matexa Epistola, y del lloch de Graciano, com diuhen. *Remoto ab ecclesia Barcinonensi, atque ad sua remissio Ireneo Episcopo, sedatis per sacerdotalem modestiam volũtatibus, quæ per ignorantiam ecclesiasticarum legum desiderant: talis protinus de clero proprio Barcinonensibus Episcopus ordinetur, qualem te præcipuè frater Ascani, oporte at eligere, & deceat consecrare, &c.* Graci. Can. cap. 7. q. 1

Y tenint per cert asso axi: que remogut Ireneo se faria noua eleccio de persona del propri Clero de Barcelona: he fet tot lo posible en sercar, qui pogués ser, lo eligit y ordenat de aquesta manera. Y no he pogut trobar, qui mo digues expressamẽt. Sino que per conjectures he anat atinant, que fonch eligit lo glorios Doctor, y apres martyr sanct Seuer. Moume à pensar asso, veurer: que sanct Seuer, fonch sacerdot, y del propri Clero de Barcelona, elet en concordia per lo Clero y poble, com volia la Decretal de Papa Hilari. Lo ques proua ab los Hymnes antichs de la sua festiuitat, ques troban en lo Breuiari vell de Barcelona. Que no se que millor testimoni. Dels quals lo de Laudes diu.

Ad Sacerdotium,
Tamque dignus prouehitur,
Pontificalem infulam,
Clauo ornauit ferreo.

Y lo de las Matinas diu axi.

Clerus, & populus mente solicita,
De patre æmulus diuina gracia,
Elegit sedulus, hunc in concordia,
Vrbis huius in Præsulem.

Tras de asso trobarem prest en lo capitol trẽta hu, que grauissims autors, posan à sanct Seuer entre los martyrs en la temporada del Rey Eurich, o Henrich Godo, del qual direm en lo capitol trenta, y trenta hu. Y axi, com ab asso vinga à batrer y conformarse la mort de sanct Nundinario ab la del Rey Theodorich y succecio de Eurich, com auem vist en los capitols vint y quatre, y vint y sinch, y trobem la Decretal de Papa Hilari, que donà forma à la eleccio fahedora del Bisbe de Barcelona, y à sanct Seuer ab les requisitas qualitats y forma, que volia la matexa Decretal de Papa Hilari: no es estat fora proposit pensar: que remogut Ireneo fos elegit, y ordenat Bisbe de Barcelona lo glorios martyr y Doctor sanct Seuer. Y axi en la Sala del Palau Episcopal lo posi tras Nũdinario. Y aquell orde veig à tingut à be seguir lo pare mestre Francisco Diago. Y conforme à asso, vindria à esser estada la sua benauenturada eleccio en lo principi, o mediant lo any quatrecents sexanta y vuyt, per lo que en la fi de quatrecents sexanta set, à tres de las Chalendas de Ianer, que fonch à trenta de Desembre, se despedi aquella Decretal: com veurem en lo capitol vint y sinch. Y axi haguda consideracio del que tardà à venir de Roma, y publicarse entre los Prouincials, y posarse en execucio, seria be mediãt any, quatrecents sexanta y vuyt. Diag. lib. cap. 14.

Y si be tinch recort de grans y diuersos opinions hi ha hagudes en senyalar lo temps en que sanct Seuer tinguè lo Pontificat de Barcelona: totauia per quant sen aura de fer mencio baix en lo capitol trenta y hu, no les aueriguarè ara. Mes de xantho per à les hores: sols aduertire en lo present. Que los citats en lo capitol sinquanta hu del llibre quart, qui digueren, que sanct Seuer era casat, y Texidor, si miren las autoritats dels Hymnes que assi he posadas, veuran clarament son de sengany. Y sino restense ab la sua seguedat: que jo pens de vuy mes seran pochs los qui volrran restar ab ella.

Capit. XXIX. Com regnà Eurich qui llançà de tota Espanya als Romans: guanyà gran part de França, y assolà à Tarragona.

Acabades

Digitized by Google

ACabades de comptar les coſes ſuccehides en lo temps del Regnat de Theodorich, tenint ja eſcrita en lo capitol vint y quatre la ſua more ſeta per mans de ſon germa Eurich, o Eurigo, que per alguns es anomenat Henrich: ſeguint lo orde fins aſsi ſeruat, y auẽ de donar ſucceſſor en lo Regne, al defunt es de ſaber: li ſuccehi lo matex fratricida Eurich. Del qual eſcriuhen Ambroſi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulià del Caſtillo, Ioan Sedenyo, lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, Franceſch Tarafa, Lucio Marineo, Eſteue Forcatulo, moſſen Diego de Valera, Iacobo Bergomenſe, fra Ioã Pineda, Eſteue Garibay, Ioan Mariana, lo Archabisbe Don Rodrigo, y lo Doctor Gonçalo Illeſcas: Pere Miquel Carbonell, Antoni Viladamor, y lo Archabisbe ſanct Antonino de Florença. Dient poques paraules, en fets molt grans: per cauſa de la breuedat dels eſcriptors antichs. Que ſi ſanct Iſidoro no hagues eſcrit de ell, reſtauam à les foſques dels ſeus fets.

Moral. lib. 11. cap. 34. Beu. p. 1. c. 27 Medin. p. 1. cap. 73. Caſti. lib. 2. diſcurſ. 6. Sedeny. tit. 14. cap. 6. Ricio, lib. 1. Taraf. c. 93. Marineo, li. 6. c. de Goth. eduent. Forca. lib. 6 Val. p. 1. c. 9. Bergo. lib. 9 Pined. li. 15. cap. 7. §. 6. Garib. libr. 8. cap. 11. Marian. lib. 5. cap. 1. Rodrig. lib. 2. cap. 10. de rebus hiſp. Illeſc. lib. 2. cap. 17. Carb. fo. 13. Vilad. c. 82. S. Anto. tit. 11. ca. 7. §. 2.

Demanera, que mort lo Rey Theodorich, ſon homicida germa, perpetrat lo fratricidi ſe alçà ab lo Regne. Y en general, ſe eſcriu de ell: ques feu ſenyor abſolut de tota Eſpanya. Acabant de conquiſtar en ella, tot lo que ſon germa no auia pogut guanyar. Per quant aquell dexà part de Portugal, com ſe digue en lo capitol vint y dos: y aqueſt la conquiſtà. Guanyà Caragoça y Pamplona, y feu moltes altres coſes fora del noſtre propoſit.

Auiay en aquell temps diuerſos Tyrans en lo Imperi Romà. Y entre ells, hu quis anomenaua Rithimer, auia aſsitiat à ſon ſogre Anthemio en Roma en lo any quatrecents ſexanta y vuyt de Chriſto, ſegons Matheu Palmeri: o en lo de quatrecents ſetanta y dos, com vol Mariano Scoto. Y Bilimer, q̃ com en lo capitol vint y tres he dit, eſtaua en Narbona, ſabent aſſo parti de aquella ciutat ab póderos exercit, per valer à ſon ſenyor. Y volent entrar en Roma, y juntarſe ab Anthemio, Rithimer ſe li oppoſà al pas, de tal manera, que fonch forçat venir à batalla ab ell. En la qual reſtà vençut Bilimer: y la Prouincia Narboneſa ſens cap, aqui degues tenir reſpecte, y qui la pogues defençar. Y à les hores Eurich viſta la bona occaſio, començà à fer guerra en França en las deſarmadas Prouincias dels Romans.

Palm. Cor. Scot. Coro.

En aqueſt tẽps lo Emperador de Oriẽt Leo primer, auia enuiat vn parẽt ſeu ques anomenaua Nepos, à Italia, ab nom de Emperador: pero ab ſola comicio de Capita General contra los Tyrans. Corrent lo any del Senyor quatrecents ſetanta, com diu Palmeri: o quatrecents ſetanta quatre ſegons Mariano Scoto. Aqueſt ſabent que Eurich auia lleuada molta terra als Romans en Eſpanya, y feya ja guerra à França, enuià pera conſeruar la Prouincia Narboneſa, vn parẽt ſeu anomenat Oreſtes. Pero fonch Oreſtes tant deſleal, que en ſer prouehit ſe alçà, y feu tenir per Emperador: y à vn fill ſeu anomenà Auguſtò. Al qual los Romans anomenaren Auguſtulo. Y los dos paſſaren contra Nepos, y li feren fugir de Italia: en lo any quatrecentes ſetanta hu, com diu Palmeri: o en lo ſetãta ſinch, ſegõs Scoto. Y ſi be ab aqueſta victoria proſperaren ſos intents, al cap y à la fi, foren vençuts pare y fill, en lo matex any, o en lo ſeguent, per Odoacro Capita dels Herulos y Thuringios: com ſe pot veurer particularment en Blondo, Pere Mexia, y Baronio. Y axi com les coſes del Imperi anauan de reuolta fonch facil à Eurich apoderarſe y ferſe ſenyor de gran part de França. Conquiſtant Arles, Marcella, y la Prouincia de Aluernia. Y pens jo degué tambe pendrer Narbona. Perque preſt veurem, la tingueren los Goths: y lals lleuà lo Rey Clodoueo de França en algunas guerras, que paſſaren entre ells.

Blond. dec. 1. lib. 2. Mexia vidas de Leo. 1. y de Leon y Zeno.

Cap. 36.

Conquiſtada tanta terra, en Eſpanya y França, reſtaua à Eurich ſols vn padraſtre dels Romans, que li feyan vergonya, en la ciutat y algunas parts de la Prouincia Tarragoneſa. Y pera lleuarſe aqueſt afront de deuant, paſſà à las parts de dita Prouincia que faltauan conquiſtar: y en effecte las conquiſtà del tot: expellint de ellas als Romans, y ſubjectantla al domini y Regne dels Goths. Conforme eſcriuhen los ja citats autors. Y ſegons aſſo: pẽs que aqueſt Rey ſia aquell à qui lo noſtre Tomich anomena Nuezo, y Enuezo. Dient

Tomic. c. 9.

que

Digitized by Google

que prenguè en Espanya la Prouincia Tarragonesa. Y se apoderà de la ciutat de Tarragona. Que solament apar discorde dels altres, en allo que diu. Que presa la ciutat la fortificà. Perque tots los altres, y
(1) Ycart, c. 20. ab ells micer Luys Pons de Ycart, concordan, que la destruy, y assolà. Demanera, que vingut lo exercit del Rey Eurich sobre Tarragona, la asitià y cõbatè cruelissimament: trobant en ella gran resistencia. Pero al fi serca del any quatrecents setanta sinch, segons Vaseo, la vencè ab llarguissim seti. Y ab ell fonch presa per fam, la que no pogue ser subjectada per armes. Presa aquella antiquissima ciutat, vsa Eurich de la victoria no com à clement Rey sino com à cruel tyrà. Manantla destruyr, assolar, y posar per terra fins als fonamẽts: per lo que se era tant defençada, y auia feta tanta resistencia. Y axi restà desolada: fins à la circumferencia del any sinccents y deu, que la trobarem reedificada. Pero, no tant gran ni tant embellida com abans era. Que ans be expressament diu Ambrosi de Morales, que en aquest temps acabà de perde tota la sua grãdesa y magnificẽcia: y la magestat que en poder dels Romans tants anys auia tinguda diuerses vegades, y ab diuerças reedificacions en lo discurs de la historia ja relatadas.

Diuhen Vaseo, Garibay, y Morales, lo ques trau de Idacio, y altres autors. Que Tarragona fonch vençuda y presa, per Heldefredo Goth, en companya de Vincencio. Sens dir, qui fossen aquestos dos. Sino es, que lo Morales apunta: que quiça aquest Vincencio deuia ser aquell Gouernador Roma qui estaua en Tarragona, de qui tinch feta mencio en lo capitol vint y quatre. Lo qual, peruentura vist que la part dels Romans se acabaua en Espanya, o vençut del siti, y fam, se degue concertar ab los Goths.

Desde aquesta temporada en anant acabaren los Romans de tenir senyoria alguna en Espanya: restant tota ella en poder dels Goths. Lo que es cosa tant memorable, ques pot dir ser vna de les dignes de notar de nostra Coronica. Perdent los Romans la terra quels auia costat tant de guanyar. Y entre calamitats, y glorioſos fets, la auian possehida casi setcents anys, o mes: comptant com compta lo nostre Doctor Guillem de Vallseca, que diu foren setcents sinquanta vuyt, que van desde la vinguda de Gneo Scipio Caluo à Espanya, fins à aquest any quatrecents setanta y sinch, de la Natiuitat de Christo, que fonch la destruccio de Tarragona. Y de vna cosa tãt notable que degue tenir moltes mes menudẽcies memorables, no sente altra major relacio que aquesta. Finalment es de aduertir, lo que diu Tomich en aquest proposit. Que aquest Rey Eurich presa en Espanya la Prouincia de Tarragona, la intitula del nom dels Goths, fentla anomenar ab lo nom que vuy te. Com si digues: que la anomenà Gothalania. Demanera, que vol, que aquest Rey fes anomenar à Cathalunya: axi com vuy se anomena, prenent lo nom dels Goths. Que en fi encara no es acabada la multitut de opiniõs quey ha sobre de asso com en altras parts esta aduertit. Dexantho per al lloch que diuerses vegades tinch promes.

Capit. XXX. Com lo Rey Eurich donà Leys escrites à sos Vasalls, y enfer aquellas entre uingue sanct Seuer, y com se guardaren y vuy sen obseruan en Cathalunya.

COm la magestat Real no sols estiga honrrada subjectant y domant los enemichs y rebelles ab armas: pero encara de mostre la sua magnifica, y s faça temer, reprimint als domestichs ab rahonable y justa ley, en temps de pau: fetas las conquistas que tinch escrites, volguè Eurich establir y firmar les coses del seu Regne, ab sancta y recta ley, apres de auer alcançada victoria y triumphat de sos enemichs. Y axi escriuhen dell, los demes dels escriptors citats en lo presedent capitol: que donà Leys escritas als Goths, y altras gents, habitans y poblats en los seus regnes. Y de aquest diuhen esser lo principi de las antigas leys de Espanya, que los Castellans à la sua compilacio anomenan (*Forus iudicum*) Fuero Iusgo: y los Cathalans dihem. (*Leges Gothicæ*) Leys Godes.

Y perque las Leys deuhen ser sanctas, justas,

Digitized by Google

juſtas, rahonables, conuenients al temps y à la occaſio. Y com toquen à tots y les hajan de obſeruar tots los ſubdits: axi es be que ſian de tots aprouadas. Perço Eurich conuocats ſos regnes, y de ells en particular à ſetanta Bisbes, ab lo parer conſentiment y voluntat, y ab la inteuencio de aquells: perque cada hu cõſideras y miras las qualitats que deu tenir la ley: ab aquellas y ab ells, feu pera los ſubdits las prop ditas leys Godas. Y lo que de aſſo fà mes al noſtre propoſit, es aduertir. Que hu de aqueſtos ſetanta Bisbes, qui entreuingueren en aſſo, fonch lo glorios ſanct Seuer Bisbe de Barcelona. Com ſe proua ab la primera lliſſo de la ſua feſtiuitat, del antich Breuiari de ſon Bisbat, quant diu aqueſtes paraules. *Seuerus religione & literis illuſtris: qui Henrico Theodorici filio, & Hiſpaniæ Regi, inſcribendis Gothicis legibus adfuit, Barcinonẽſi præerat eccleſiæ, &c.* Prouas tambe ab lo acte que allegarè baix en lo capitol trenta y hu. Prenent de ell aquellas paraulas, que parlant de ſanct Seuer diuhen. *Iſte fuit vnus ex illis ſeptuaginta Epiſcopis, qui legem Gothicam in Hiſpaniam condiderunt, &c.* Y aduerteſcas be: perque me apar ſon dos teſtimonis molt calificats y ſen trobaran pochs de tanta fè com aqueſtos.

Tambe ſi aduertim, que lo Breuiari de Barcelona diguè. Auer entreuingut Seuer en eſcriure la ley Gothica: y lo prop dit acte diu: en compondrer: entendrem, que en bon ſentit, volen dir, no que fos cõpilador de lleys fetas, ſino hu dels componedors, y eſcriptors qui les eſtabiliren y ordenarẽ. Y de aqui ſe veu: eſſer veritat, lo que eſta eſcrit dalt en lo capitol ſetzè. Que aqueſt Eurich fonch lo primer legiſlador dels Goths, quils tinguè arreglats baix de ley eſcrita, y no ſon pare lo Rey Theodoret.

Aqueſtas Leys Gothiques, noy ha dubte ſino ques ſeruatien tambe en Cathalunya: com ho diu micer Hieronym Pau. Y no ſols en lo temps que durà la ſenyoria dels Goths en ella ſe guardaren: pero encara apres, fins al temps del Comte Ramon Berenguer lo vell, qui feu los Vſatges de Barcelona. En lo qual temps trobam eſſer reuocades algunes leys Gothiques, y en algunes coſes ſupplides en lo que ellas no diſpoſauã. Com ſe proua per hu dels dits Vſatges que comenſa. *Cum Dominus, &c.* En aquellas paraules, que diuhen. *Vidit, & cognouit, quod omnibus cauſis & negocijs ipſius Patriæ leges Gothicæ non poſſent obſeruari: vel etiam vidit, multas quæ rumonias, & placita quæ ipſe leges ſpecialiter non iudicabant, laude & Conſilio ſuorum proborum hominum: iura, cum prudentiſſima & ſapientiſſima coniuge ſua Almode conſtituit, &c.* Lo original dels quals vſatges poden veurer los curioſos, en lo Archiu de la caſa de la ciutat de Barcelona, en lo llibre cubert de vellut vert, vulgarment intitulat vert primer. Y los no tant curioſos, o impoſibilitats, los trobaran en los eſtudis de qualſeuol Iuriſta: en lo volum dels Comentaris de aquells, y en lo tercer de la vltima compilacio de las Conſtitucions de Cathalunya. Demanera, que reſta prouat, que la ley Cothica ſe feruaua en Cathalunya. Y vuy encara ne ſeruam algunes: que ſeria coſa llarga eſpecificarles. Pero qui volrra les podra veurer en los eſcrits del noſtre Franceſch Solſona, y Iaume Marquilles. Lo primer, en la ſua Lucerna: y lo ſegon, ſobre los Vſatges de la dita ciutat.

Luce. Laud. fellula. 12. nu. 6. y 29. Marq. en lo vſat. Homicidiũ y en lo Vſat. Iudicia Curiæ.

Capitol. XXXI. Com lo Rey Eurich perſegui los Catholichs, y en la perſecutio moriren ſanct Seuer Bisbe, Ermiteri Pages, y quatre Sacerdots martyrs.

IAnt quant lo Rey Eurich tinguè en q̃ entendrer en guerras, o en cõfirmar ab les ſues leys als que eſtauan ja paſcifichs, fonch tal, ques podia paſſar entre los bons Reys. Pero com no tinguè ſino oci, que es arna de totes les vir tuts y pare dels demes vicis, enſuperbit per la potencia dels Regnes, y acarniçat ab las grans guerras auia tingudas, tenint ſet de ſanch humana: preſtament conuerti la ſua potẽcia en furor y moſtrà mes ſen yaladament aquella (com diu Morales, ſeguint à Sidonio Apollinar) en exçalçar la ſua mala ſecta Arriana, y en perſeguir als Catholichs, al doble del que auia fet en vencer als Romans. Y axi deſterrà infinits Bisbes, y Prelats de las Iſgleſias, y molts per derẽ la vida en defencio de la fẽ Catholica. Y per aq̃ſta cauſa eſtiguerẽ moltas Iſgleſis

Moral. libr. 11. cap. 54.

Digitized by Google

gran temps tancadas, algunes desolades, y altres hermas. Tant, que no solsnо si feyan officis ni sacrificis, nos cantaua ni oraua en ellas: pero encara arribaua à tant extrem, que en lloch de trobarse en ellas aplechs y juntas de homens, que alabassen à Deu, si encorralauan los bestiars, apres de sas pasturas. Y no degué escapar Cathalunya de aquesta calamitat: puix sabem certament quey tocà, la que descarregaua sobre los Bisbes de ella. Leuant la vida al glorios martyr Bisbe de Barcelona sanct Seuer.

Y abans de passar auant en asso, recordarè al lector, la varietat dels escriptors, en senyalar lo temps, en que visque, y mori aquest sanct. Per lo que com auem vist dalt en lo llibre quart, en lo capitol sinquanta hu, alguns escriptors alli referits, lo posaren en temps del Emperador Heliogabalo, prop lany doscents vint y hu, o vint y dos de Christo nostre Senyor. Y altres digueren mori en la persecucio que contra la Iglesia feren Diocleciano y Maximiliano. Com ses vist en lo matex llibre quart, capitol noranta. Y alli se apuntà, pensaua: que ni vna ni altra opinio, ni la del vulgo, en dir que sanct Seuer Bisbe de Barcelona fos Texidor de llana, ni casat, fossen bones. Tambe se tocà, quel posaria en son lloch. Y axi essent certament ara lo seu verdader temps, conuindrà parlar de ell. Presupposat primer: que se molt be, que podrian los subtils voler dir, que fonch en altre temps mes modern: inferint asso, del ques dirà baix, en lo capitol noranta set. Pero perque alli se donà bastant satisfaccio al argument, nou repetesch en aquest lloch. Y lo que toca à verificar, que sanct Seuer fos en aquest temps, y lo que de ell se podia dir, se traurà dels autors, que en lo discurs allegarè.

Demanera, que venint al proposit, es cert: que moguda la persecucio dels Catholichs, per orde del Rey Eurich meresquè trobarse Bisbe de Barcelona lo dit glorios sanct Seuer. Lo qual (segons diu lo Hymne del Breuiari vell en las Vespres de la sua festiuitat) era natural de la matexa ciutat. Dihent de aquesta manera.

Barcinone inclatum, cuius vt indigena, &c.

Y essent natural de ella, era tambe, fill de nobles pares: y no Texidor de llana, conforme diu lo barbaro vulgo. Com se proua, per lo ques solia cantar en lo Hymne de les sues Matines, dihent axi.

Vir iste, nobilis est, non plebecula.

Y com à tal, fonch dotat de la verdadera noblesa: que es la vnio ab la Iglesia sancta Catholica Romana. Y tras de asso, era ple de moltes lletres y doctrina. No com sevulla sino de graue y eminentissima saber. Desde poca edat, com diu lo Hymne vell de las sues llaudes, auia votada continencia. Y com la guardas, com auia promes à Deu, essent ella jardi abūdantissim, donà moltas altres virtuts. Que en lo vas de la Temperancia, caben totas las altras perfeccions. Y per ellas diu lo matex Hymne, que lo sanct fonch promogut al Sacerdoci. Y de aqui, per ser illustre en tantas cosas, meresquè lo eligissen Bisbe de Barcelona. Ia en lo capitol sinquanta hu del llibre quart tinch dit, que pensar, fos eligit venint la colometa sobre lo seu cap, y altras cosas que de ell se diuhen, que passaren en lo temps dela eleccio abans, y apres: jo les tinch per apocriphes. Perque si consuetut y forma alguna se seruaua en lo fer la eleccio del Bisbe, era la que en lo capitol vint y sinch auia manat seruar lo Papa Hilari. Y axi en lo capitol vint y vuyt se apuntà la forma en que se era feta la eleccio de Seuer: remogut que fonch Ireneo. Y de alli se inferex: esser error lo dir, que sanct Seuer era casat com lo eligiren Bisbe. Perque es cert, que lo elet auia de ser capellà, y del propri Clero de Barcelona, com se mostrà en dits capitols vint y sis, y vint y vuyt. Y los capellans de Cathalunya no casauan ja desde cent y trenta anys, à aquesta part, com he mostrat en lo capitol tercer del llibre sinque: o almēys, de casi cents anys ençà, com en lo capitol setze del dit llibre auem vist.

Essent ja Seuer ordenat y consecrat Bisbe, per la sua gran doctrina fonch cridat per lo Rey Eurich ab los altres Bisbes, y Doctors, qui entreuingueren en compon

drer

Digitized by Google

drer y assentar les leys Gothiques. Y tant quant fonch estimada la sua doctrina pera compondrer dites leys, tant vinguè à ser de odi per al Rey la sua constancia en fauor de la religio Catholica. Y com hagues donat en barbara furia, vehent la perseuerancia del sanct, enuiali vn Legat, embaxador, o comissari, ques anomenaua Graciano (qui essent Arria com lo matex Rey, exercitaua semblants tyranias) pera que compellis al sanct, à seguir la sua mala secta, o no volent ho fer, lo matas. Entenguè asso lo sanct, per esperit de prophecia alguns dias abans, estant dihent missa: y axi ho denuncia als seus, dihentlos. Venia lo llop contra les sues ouellas. Arribat Graciano à Barcelona: com sabè la voluntat del sanct Pontifice, y veu, que ab la sua doctrina, predicacio, sanctas obras, y pietat, conuencia als heretges, y confortaua als faels: y axi tenia aderit à la fè Catholica à tot lo poble, y ell era vna ferma roca: començà à amanaçarli pera que desistis de la predicacio de la fè: y fes, que lo poble seguis la opinio de Arrio. Dihentli, que altrament ab torments y penas lo compelliria à dexar lo sanct proposit: y à fer per força, lo que no volia fer de bon grat. A les hores, vistas aquestas cosas per lo sanct: recordantse que nostre Senyor diguè à sos dexebles: que sils perseguian en vna ciutat, fugissen à altra: determinà apartarse de la occasio. Pero de tal modo, que no hisques de sa Diocæsi, y nos pogues dir: que dexaua ses ouellas. Y axi sen anà de la ciutat al Castell de Octauià. Del qual se diguè en altre lloch, que era lo que vuy es conuent de sanct Culgat de Valles. Y en aquesta fuga de la hira del President no volguè lo sanct anarsen sol. Ans be prenguè à quatre capellans sacerdots. Los noms dels quals no sabem. Pero es cert: sen anà dela ciutat ab aquesta bona companyia.

Lib. 3. c. 92. y li. 4. c. 87

Lo vulgo Barcelones diu: que quant sanct Seuer sen anaua, hisquè per vn portal que esta en vna torra redona, al cap de la Rambla, tras lo Estudi General de la Vniuersitat de aquesta ciutat. Als quals portal y torra, anomenam de sanct Seuer. Mouse à dir asso, al que jo pens, sols per lo nom: que altre fonament may ses oyt. Y jo per mi tinch, que sia error. Per quant à les hores alli encara noy auia portal, ni muralla. Que ni la muralla de la Rambla, ço es, la de la porta de la Canuda, à la Farriça, Boqueria, Escudelles, y Draçana, ni las demes foranas, que lligantse aqui tras lo Estudi, tirant per los portals de sanct Seuer, Talles, sanct Antoni, sanct Pau, y Draçana fan cap à la mar, se feren de molts centenars de anys apres. Com Deu volent en la segona part amostrarem. Y en temps de sanct Seuer, nos axo era camp, y herm. Senyals de asso donan, los noms de la Isglesia y conuent de sanct Pau del Camp, y la Capella de sanct Ioan del Herm, en lo carrer dels Telles. Demodo, que la ciutat sols tenia lo ambit de la muralla, vella en lo capitol vint y hu del llibre segon designada. Y alguns pochs de arreuals, que li doni en alguns lloch. Y axi, no se jo com diu lo vulgo: que passas sanct Seuer per aquell portal. Que prengues lo cami per alli ahont apres se es fet lo portal, axo seria possible: y asso pens jo ser lo que ha volgut dir lo vulgo.

Lib. 3. ca. 13. li. 4. cap. 59. y cap. 70. y lib. 5. cap. 37.

Com se vulla sia: anantsen sanct Seuer de la ciutat tirà lo seu cami al Castell de Octauia.

Posat lo sanct en fugida, se cubri dels grans boschs de la Vall de Hebron: y traueçant la montanya del Coll Serola, baxant dedalla deues lo Valles, per vna altra Vall, trobà à vn pages, nomenat Ermiteri. Home, al ques pot creurer, natural de la terra, y de aquella vall: habitant en ella, en vna caseta, que tenia prop lo cami: trahent la vida del exercici de la agricultura, com diu fra Antoni Vicens Domenech. Lo qual en aquesta occasio, que lo sanct Pontifice passà, estaua sembrant faues en vn seu camp, prop dela sua barraqueta, o casa, que junt al cami tenia. Y Seuer se detinguè à parlar ab ell: comptantli la causa de la sua fugida de la ciutat. Tambe li diguè: ja sabia, que los soldats de Graciano li estauan prop, quel anauan seguint. Pregant à Ermiteri, que si com vindrian per alli li demanauan de ell, los digues: era passat, quant sembraua aquellas fauas. Y dit asso, lo sanct Pontifice tirà son cami.

Dome. li. 1. à 3. de Martu.

Oyt he predicar, al famos y religis predicador fra Pau de Lara, del orde dels Capuyxins, predicant de la festa de aquest sanct en la Seu de Barcelona. Que ell se era entremes ahont era aquest camp tras Coll Serola, y auia trobat y entes per tradicio antiga, que per mala anyada quey haya en la terra, sempre aquell camp es fertilissim. Y trobes vuy aquest camp, apart della de sanct Hieronym de la Vall de Hebron, y del Coll Serola, en vna vall ques diu: de sanct Madi. Aqui en vn alt prop lo cami ahont hi ha vna capella de sanct Ermiteri, que corrompent lo vocable se diguè sanct Ermedi: y vuy ja mes gastadament sanct Madi. De la qual capella pren auuy lo nom aquella vall. Y sobre aquesta capella vn poch superior, à la banda dreta, qui va à ella, esta lo dit camp. Lo qual en nostres dies, es de vn Pages ques diu Mestre, de la Vall de sanct Madi. Y aqui estaua llaurant y sembrant las faues lo benauenturat pages Ermiteri.

Despedis que fonch Seuer del bon Ermiteri, com anaua apeu y cançat, tenint set, y no trobant aygua neta, pegà en la pedra viua ab lo cap de vn bordo, que aportaua: y com à altre Moyses, li dona aygua abundantment. Y diu la llisso del Breuiari vell: que aquesta font es en lo matex camp, que sembraua Ermiteri: y esser restada en testimoni del mirachle, que alli se segui. Baxa apres en lo cami Real, sota la paret de vn marge, ahont hix be mija teula de aygua, que mes auall se mescla ab la riereta, que passa per lo mes fondo de la vall. Regant aquellas florestas y arboledas frescas, que acompanyades de diuerços cants de aucells, ab la memoria dels sancts, representan y fan vn paradis de delits, per als qui passan.

Poch apres que sanct Seuer fonch passat de alli, arribaren los soldats, qui anauan en lo seu seguiment. Y encontrats ab Ermiteri, li demanaren ab molta furia: si auia vist passar à Seuer. Als quals responguè Ermiteri: que si. Y diguels ahont lo trobarian. Y que era passat, quant ell sembraua aquellas faues. En lo qual punt, ja les faues, ques sembraren pocas horas abans, y essent en Octubre, miraculosament foren nades, crescudes, florides, y granades. Y es cosa marauellosa: que sins vuy sen conseruan algunes de ellas, en la sacristia del Imperial monastir de sanct Culgat de Valles: en testimoni de las marauellas que obra Deu per los seus sancts. Les quals à be que tant senyalades y grãs, no poguerẽ mourer los empedreyts cors dels soldats, qui anauan seguint à Seuer. Ans be, sens considerar lo miracle, y en lloch de conuertirse y llohar à Deu: pensaren, que Ermiteri se burlaua de ells. Y axi ab seguedat, hyra, y colera, majormẽt, com entengueren que Ermiteri era Catholich, encontinent lo agafaren, y pres y lligat, lo feren aportar y passar deuant de la esquadra: pera q̃ los amostras lo lloch ahont auia dit, que era sanct Seuer.

Arribats los soldats ahont era lo sanct Bisbe, inspirat ell de Deu nostre Senyor, entenent que ja era la sua voluntat, que moris en testimoni de la veritat, pera confusio dels increduls, y coroboracio dels Catholichs: hisquè al encontre dels quil cercauan. Y com abans los era fugit, à les hores voluntariament los diguè: que ell era lo Seuer aqui sercauan. Oynt asso los soldats, arrebataren dell ab gran furia, y aportarenlo à vna capella que alli hi auia. Fent lo matex de Ermiteri y dels quatre Sacerdots de Seuer. Y alli, pera que espantat dexas la fè Catholica, maltractaren deuant de sos vlls à Ermiteri. Lo qual sufria ab molta pasciencia per amor del Senyor. Y vista la pasciencia del sanct, y del hu lo patir, y del altre la constancia en animarlo al martyri, escapçaren à Ermiteri. Y vola la anima del nouell caualler, à rebrer la corona que auia guanyada en aquella batalla, que emprenguè per Christo.

Mort Ermiteri, girarense als quatre Sacerdots: y affligintlos ab diuerços torments, entre altres quels donaren foren: assots ab corretges, que en los caps estauan emplomadas. Y vehent que no obstant asso, estauan constants, los degollaren à tots quatre. Y axi acabaren, sacrificats en honor de aquell aqui tantas vegades auian tingut en les sues mans, offerint lo Sacrifici sanct y verdader al etern pare.

Y vist per los soldats, que Seuer no temia la crueltat, que ab aquells sacerdots se auia

se auia vsat: prenguerenlo, pera que experimentas en son cos, los torments que auian donats als altres. Y assotarenlo vna y altra vegada ab mes rigor. Y vltimadament, posantli vn grocissim clau en lo cap, foradantli ab ell lo test, fins à passarli al ceruell, acompanyant aquell ab altres vuyt claus mes petits, coronant lo cos assi de ferro, obriren cami à la anima pera que anas à gosar la corona de gloria: acabantse la vida, que tant be en la vinya del Senyor auia empleada. Y fonch la sua mort als sis de Nouembre. En lo any quatrecents vuytanta segons alguns: y entre ells fra Antoni Vicens Domenech.

Poch apres los Catholichs prengueren los cossos de aquestos sancts. Y passada la furia de la persecucio, dedicantlal glorios sanct Seuer vna capelleta, posaren en ella lo sep sanct Cos, juntament ab los altres. Algun temps mes auall se enderrocà la capella, y aquells sancts cossos foren aportats à la Iglesia y monastir del conuent de sanct Culgat, com en son lloch direm. Y en temps del Rey Marti de Arago, bona part del cos de sanct Seuer fonch trasladat en la santa Seu de Barcelona. Ahõt esta vuy, ab summa veneracio en lo altar major, com en son lloch Deu volent donarè de tot bastantissima relacio. Y tot lo que tinch dit assi es tret del Martyrologi Romà de Papa Gregori tretze, y coment que sobre aquell sa Cæsar Baronio, seguint à Vsuardo, y Molano: y del Breuiari vell de Barcelona enlós llochs ja allegats, y altres lliçons de la festa, de Ambrosi de Morales: que à be discorde en lo temps, concorda en lo martyri. Y principalment es tret de vn acte, fet en poder de Antoni de Fonts, Escriua Real, Dat en Barcelona, à dos de Agost mil quatrecets y sinch. En lo qual se contè, lo orde, tingut en la translacio del cos de aquest sanct. Y fonch clos, y autenticat en publica forma, per Francesch Tarafa Canonge y Archiuer de la santa Seu de Barcelona, tret de dit Archiu. Lo qual viu jo en vn proces de causa de Lucio, que en la Real Audiencia aportauan las Vniuersitats del Vendrell, Albinyana, santa Oliua, y altres, dels quals fuy Aduocat, contra lo Abbat de sanct Culgat. Tambe es tret de vn acte de donacio de moltes viles y lloch, feta per lo Rey Marti als dits Abbat, y conuent, en remuneracio del do li auian fet de aquell sanct Cos. Lo qual es rebut en poder del dit de Fonts, à dos del prop dit mes y any. Que extret del Archiu del sobredit conuent, y clos per Iaume Sastra Notari publich de Barcelona, lo he vist jo en lo prop dit proces. Y lo primer de aquestos actes parlant de aquest sanct, diu aquestes paraules. *Sub seuero Graciani tyranni de coronatus, &c.* Y lo altre diu. *Sub tyrannide Gratiani palmam martyrij in Castro Octauiano victoriosè & feliciter reportauit, &c.* Del matex primer acta que tinch allegat, tambe se trau molta part del que tinch dit. Alli ahont parlant del dia, y solemnitat de la translacio, escriu: que obrint la caxa en la qual estaua dit sanct Cos, trobaren dedins de aquella, vn saquet, o boliquet de drap de lli, y dins de aquell, vn pregami, escrit de vna lletra, tal, que per ser tant antiga ab dificultat se podia llegir. Y lo que deya, prenentme per ara lo que conuè al nostre proposit, dexant lo demes, que no fa per al present cas, eran aquestas paraulas. *Iste Seuerus, Barchinonensis Episcopus, & martyr sanctissimus fuit, atque martyrio coronatus est, Octauo Idus Nouembris, anno Domini sexcentesimo octauo, cuius corpus requieuit octauo miliario ab vrbe Barchinonensi, in loco qui dicitur Octauiani, in Monasterio sancti Cucuphatis. Iste fuit vnus ex illis septuaginta Episcopis, qui legem Gothicam in Hispaniam condiderunt.* Demanera, que aquesta escriptura confirma molt be no sols la historia del sanct: pero encara, lo temps en que fonch. Que si be apar ques pot dificultar en lo numero dels anys en ella posats: totauia, qui sab de historia, conexera, que lo compte dels anys fonch errat, per lo Notari, qui feu la copia de la escriptura: à causa de ser la lletra tant antiga, y de dificil legir: com lo matex Notari testifica. Y lo error del any se trau de la propria escriptura. Perque, si com ella diu, sanct Seuer fonch dels Bisbes que feren las leys Gothicas, ja dalt auem vist foren fetas en la vida de aquest Rey Eurich del tẽps del qual anam escriuint: y axi be, mes de cent sinquãta anys, o aquexos, abãs del any sisecẽts trenta y vuyt. Tambe

Marty. a 6. de Nouembr.

Moral. libr. 10. cap. 4.

Proces, a relacio de micer Miquel Salba de Vallseca Notar. Papiol, esen lo proces vell, fo. 283.

Proc. fo. 301

Digitized by Google

crobe jo altra ràho, y es: que en la circumferencia del any siscents trenta y vuyt, la Isglesia en Espanya gosaua de pau vniuersal. Y la secta de Arrio ja estaua desterrada, y fora de ella, demes de trenta anys. Per quant se dexà en temps del Rey Reccaredo. Y axi no auenthi persecucio en aquell temps, ni venint be à la Era en ques feu la ley Gothica, de cert seria error lo posar alli aquell any. Veritat es: que lo
Taraf.c.107 nostre Canonge Francesch Tarafa, posa lo martyri de sanct Seuer en dit any siscents trenta y vuyt: en temps del Rey Suintilla primer. Pero no fa alcas. Tant per las rahons assi posades: com encara, per lo que ell es, lo qui traguè lo dalt dit acte del Archiu de la Seu: y axi cayguè en lo error del primer escriua, sens aduertir lo que jo
Esp. 95. assi he dit. Majorment, que en son lloch se veurà, que altre y no Seuer era Bisbe de Barcelona en aquell any siscents trenta y vuyt. Y aquesta es la mia opinio: fundada ab los testimonis, que tinch citats: y ab los succesos del temps cotejada. Tingan los deuots, lo que al seruey de Deu y gloria del sanct, millor los aparega.

Capitol. XXXII. Com sanct Sagimon Rey de Borgonya vinguè à Cathalunya, y feu vida hermitica en Montseny ahont lo vinguè sercar son pare lo Rey Gundebando.

REr aquesta matexa circumferencia, o serca de ella: que almenys era dins la temporada del Regnat del Rey Eurich, del tèps del qual anam escriuint (si seguim lo vltim compte, que dels anys de son regnat y vida, li senyalarem en lo capitol seguent) succehi la vinguda de sanct Sagimon Rey de Borgonya, per fer vida heremitica en Cathalunya.

Bergo.lib.9 Y es de saber, segons diu Iacobo Bergomense, que en lo contorn dels anys quatrecents vuytanta vuyt, y vuytanta nou, de Christo, hi auia en Borgonya vn Rey anomenat Gundebando. Lo qual fonch casat dos vegades. Y de la primera muller tinguè vn fill que se anomenaua Sigismundo. Al qual nosaltres en Cathala, anomenam Sagimon. Y si be no escriu lo Bergomese de aquesta primera muller de Gundebando mare de Sagimon com se deya, ni de qui era filla: importa poch per al nostre intent. Puix sols dirè lo que toca al temps, que estiguè son fill Sagimon en Cathalunya. Y qui volrra veurer mes estesament la sua vida, lija lo Martyrologi Romà, sanct Antonino de Florença, lo Bisbe Equilino, y altres molts referits per Cæsar Baronio, y fra Antoni Vicens Domenech: dels quals traurem lo que pera nosaltres importa.

Martyr.al. de Maig. S.Anto. tit. 11.ca.2. §.9. Bis. Equilin. lib.4.ca.m. Baro. Mart. Dome.li.1 2. de Mag.

Demanera, que sanct Sagimon fonch fill del Rey Gundebando de Borgonya, y en sa tendra edat adoctrinat per sanct Anito Bisbe Viennense. Baix la ferula del qual aprofità tant, que quant gran, per millor donarse à la contemplacio, dexant lo mon, deslliberà, fer vida heremitica en algun desert, ab aspera penitencia. Y considerant auia de ser ab mes quietut, quant mes lluny estigues de casa de sos pares: ab aquest pensament, o permetentho Deu axi (que es lo mes cert) lo mes secretament pogué partir de casa de aquells: y sen vinguè à la volta de Cathalunya, tirant lo cami per hont lo sanct Esperit lo guiaua. De aquesta manera arribà à la ciutat de Narbona. Y comprada vna figura de la sancta Creu, per aportar ab si, en memoria de la passio sanctissima de Christo nostre Deu y Senyor: desde alli prenguè lo cami pera Cathalunya. Y traueçant lo Rossello, no sabem paràs en part alguna: fino que entrà en lo Empurda y apres en lo Comtat de Besalu. Y alli parà en vn lloch que axi matex com vuy se anomenaua Figueres. De qui ja tinch senyalada la antiquitat. Y que apres en temps del Rey en Iaume primer, en lo any mil doscents: y tambe en 267. de Christo, se vinguè à crexer, mes poblar, y illustrar, com Deu volent en son lloch direm.

Arribat alli lo sanct, detingues à reposar del cançasi de la aspresa del cami que auia passat. Pero fonch tant poch lo descans, que sols dura per espay de vna nit. Per poderse entremetrer, quines montanyes eran las mes altas, y mes aspras de aquesta Prouincia. Y com li fos dit: que las de Montserrat, y Montseny, que eran prop la ciutat de Ausona: sabent asso, tirà lo cami per aquella ciutat, que vuy li dihem

dihem Vich. Y arribat alli, confessas ab vn Sacerdot, Curat de la Cathedral. Ab lo qual se informà quines eran las montanyas de Montseny. Y auentleshi amostrades, y ensenyat lo cami, despedis de ell, y arribà à la Iglesia del lloch de Viladrau. Ahont feu oracio à Deu omnipotent, posant per medi à la sempre verge Maria mare sua, pera que guias al seu sanct seruey lo que ell à les hores emprenia. Y lo Curat de Viladrau li amostra desde alli lo cami de Montseny. Arribat à la montanya, en casa de vn pages, demanà: quals eran las rochas mes aspras, y lloch mes desert dela montanya: y aquell las hi ensenyà. Pujant per ellas lo sanct, trobà à mig cami vn Hermità, que en la sua conuersacio descubri molt be esser gran seruent de Deu, segons los auisos y documents que li donà. Caminaren los dos bon tros per la montanya, y à la fi, lo hermità se despedi, y lo sanct se restà en vna coua. En la qual feu la sua habitacio per espay y temps de dos anys: ab vida solitaria, y penitent: sens menjar altra cosa sino herbes, y quant molt, algun tros de pa de ciuada, q̃ alguns pastors, qui guardauan per alli bestiar, li deuian donar alguna vegada. Estant en aquesta coua feu de les sus propries mãs vna Creu. La qual juntament ab la que aportà de Narbona, se te vuy per cert, esser las ques trobã conseruades en la Iglesia, que apres se fundà alli en honor del sanct. Per medi de las quals obra lo Senyor innumerables miracles, y fa infinidas merces.

En aquest temps lo Rey Gundebando sentint molt la absencia de Sagimon son fill, delliberà, anarlo à sercar ell matex per lo mon: dissimulat, y com à home particular. Y permete Deu prengues lo matex cami que auia fet son fill. Y quant fonch à Figueres trobà rastre de ell: y axi tirà à la volta de Montseny. A la ciutat de Vich parlant ab lo Curat se li confirmà la noua. Y se li diguè: que en aquella montanya viuian dotze Hermitans, que cada diuendres baxauan à vn monastir, ques deya de sanct Marçal, en lo qual viuian alguns Monjos de sancta vida, y que si anaua alli, quiça lo trobaria. Aquest monastir de sanct Marçal se te per cert, fonch destruyt per los Moros, que prengueren Espanya: y que apres sobre la sua ruyna se torna reedificar: o que restarian alli los Monjos ab lo tribut ab que restaren los altres Catholichs, com veurem en son lloch. Y que axi, seria estat aquell, en lo siti matex que es vuy. Lo que me apar ser de les notables coses de nostra Coronica, y de molta gloria pera Cathalunya.

Tenint Gundebando las preditas nouas de son fill, anassen al monastir de sanct Marçal. Y com arribà alli, eran sen ja anats los altres hermitans, sino Sagimon. Lo qual, encara que en veurer à son pare lo conegué, ab tot axo lo dissimulà. Y lo pare no conexent al fill, per la gran mudança, que ab la penitencia auia feta, lo saludà. Y aquell li diguè que sercaua. Y lo Rey respongué: que à vn fill, que auia perdut. Les quals paraulas, vist que exian ab sentiment de pare, prouocaren al sanct à la deguda llastima y natural compascio. Y digueli: fessen gracies à Deu, y à sanct Marçal. Y feta la oracio, li diguè quel seguis. Apres com foren en lo alt dela montanya junt à vna font, traguè Sagimon vn tros de pa de ciuada, que aportaua: y apres de auer menjat, begueren de la font. Lo Rey ab lo desig de veurer à son fill no podia menjar, ans importunaua à Sagimon, que si sabia de aquell loy amostras. Y com veu la gran congoxa de son pare, no poguè sofrir mes. Ans mogut de compassio y llastima, se li agenollà als peus, demanantli perdo. Coneguel lo Rey, y estigueren bona estona sens poderse parlar: y tornat en si li diguè. O fill, y que mala obra has feta à mi, à ta mare, y al Regne. Pero puix lo Senyor es seruit quet haya trobat, es menester, que tornes ab mi à Borgonya. Passaren coloquis, defugint lo fill, y replicant lo pare. Que si volia complir lo manamẽt de Deu auia de obehir à pare y mare. Y axi lo sanct per obehir, consedi anarsen ab ell. Pregantlo empero, que primer pujassen a la coua à sercar las Creus, quey auia dexades. Y anats alli, no las hi trobaren. Que volguè Deu restassen pera be nostre. Y lo com apres se trobaren, no es de aquest lloch.

No trobãtse las Creus anarensen pare y fill, cami tirat per al seu Regne. Ahõt los dexarè, per ser ja cosa fora de Cathalunya.

Digitized by Google

Dexãt tãbe de escriure, com Gundebãdo tinguè tres germans, que higualment erã senyors de part del Regne, y per cobdicia de regnar los matà à tots tres ab sas mullers y fills. Saluo à Macuruna, Sedelena, y Clothilda filles de Childerich, o Chilperich. Deix de dir, com Clothilda casà ab Clodoueo Rey de França. Lo qual poch apres moguè guerra demanant la part del Regne del sogre. Tambe deix de escriurer, com morta la mara de sanct Sagimon, casà Gundebando ab Ostrogoda filla del Rey Theodorich dels Ostrogoths de Italia. Com Sagimon casà en vida de son pare ab Amalenberga, neboda del dit Rey Theodorich, de la qual haguè dos fills; Siagro, o Sigiberto: y Gunterano. Com Gundebando haguè de Ostrogoda vn altre fill anomenat Gondemaro. Y Sagimon y Gondemaro, ygualment succehiren en lo Regne. Y del que cada qual feu en la sua vida, refereschmen à dits autors. Acabant ablo que concordan tots los autors: que mori sanct Sagimõ, al primer de maig del any sinccents y quinze. Si be hi ha diuerços parers enlo modo com mori. Dels quals me referesch al sobre citats, per ser ja cosa fora del meu principal proposit.

Capitol. XXXIII. De la mort del Rey Eurich: y anys que Regnà.

Ras los successos, que auem escrits de la temporada del Regnat de Eurich, succehi la mort de aquell: que es lo fi en ques rematan totas las cosas. Y vinguda aquesta hora, escriuhen Diego de Valera, Iulià del Castillo, y lo nostre Pere Miquel Carbonell: que la descubri y senyalà als seus, punt per punt, y dia per dia, abãs que succehis. Dientlos, que auia de esser al noue dia. Pregantlos, que segui da aquella, eligissen y prẽguessen per Rey à son fill Alarich. Y al fill encomanà y manà encaridament: que fos obediẽt als preceptes de Deu: que fos bo, lliberal, y gracios ab tots sos vassalls: y particularment ab los que li auian ajudat à conquistar tantes terres com auia guanyades. Y que fes higualment justicia à sos vassalls, si volia llargament regnar. Veritat es, que Morales dona poca fè à aquestas cosas. Per lo que los quiu escriuhen, no allegan autors de hont ho han tret. Pero concordã tots ells en que mori de infirmitat corporal en la ciutat de Arlas en França.

Val. p. 3. c. 9. Casti. lib. 2. discurs. 6. Carb. fo. 13.

Moral. libr. 11. cap. 34.

Y com en tots los Reys Goths hayam vista diuercitat dels anys, que diuhen regnaren, y per conseguent del temps en que moriren: axi tãbe trobam ab aquest grans diferencias de parers. Miquel Ricio li dona sols set anys de regnat, y Morales, don Antoni Agusti, y Alfonço de Carthagena, lin donan deset, seguint à Vulça, al Archabisbe don Rodrigo, y al Bisbe de Tuy. Y axi diuhen seria estada la sua mort en lo any quatrecents vuytanta tres de Christo nostre Senyor: o en quatrecents vuytanta quatre, segons senyala lo matex Morales auer volgut alguns. Que apar seria lo cõpte de Lucio Marineo: que li dona diuuyt anys de regnat. Lo nostre Canonge Tarafa, y sanct Antonino de Florença, li donan denou anys de regnat: que vindrian aueri ficar lo compte de Beuter, y posar la mort de Eurich en lo any quatrecents vuytãta sinch. Pero Esteue Garibay diu: que mori en lo any quatrecents vuytanta sis: donant li deset anys de regnat. Y finalmẽt lo nostre Carbonell, y Valera, li donan vint anys de regnat: q̃ vindria axi à esser la sua mort, en lo any quatrecents vuytanta nou. No se que dir en tãta diuercitat. Y en cosa tant antiga, que per vna part y altra cõcorren tant graues autors.

Ricio, lib. 1. Agus. dial. 1. Alfonç. c. 16. Marineo, li. 6. c. de Goth. aduent. Taraf. c. 33. S. Anto. tit. 11. c. 7. §. 2. Beu. p. 1. c. 17. S. Anto. tit. 11. c. 7. §. 2. Moral. li. 11. cap. 31. y 32. Beu. p. 1. c. 17. Media. p. 1. cap. 71. Castil. lib. 2. cap. 11. Sedeny. tit. 14. cap. 6. Alfon. c. 17. Ricio, lib. 1. Marineo, li. 6. c. de Goth. aduent. Forcat. li. 6. Berg. lib. 9. Pined. lib. 15. cap. 8. §. 1. Garib. lib. 1. cap. 12. Marian. lib. 5. cap. 6. Dõ Rodrig. lib. 2. c. 2. de rebus Hisp. Tomi c. 5. Carb. fo. 14. Vilad. c. 8.

Capit. XXXIIII. Com Alarich succehis que hague à son pare, casà ab vna filla de Theodorich Rey dels Ostrogoths. Y altras cosas per claredat de las Historias.

L Rey Eurich, Eurigo, o Hẽrich succehi son fill Alarich, segons escriuhen sanct Antonino de Florẽça, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulià del Castillo, Ioan Sedenyo, lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, Lucio Marineo, Esteue Forcatulo, Iacobo Bergomense, Ioan Pineda, Esteue Garibay, lo pare Ioan Mariana, lo Archabisbe dõ Rodrigo, los nostres Cathalans Tomich, Miquel Carbonel, y Antoni Viladamor. Dels quals

quals y de alguns altres que allegarem, se traura tot lo q̃ de aquest Rey se pot dir.

De manera, que mort Eurich, just à la sua voluntat y cõforme ell auia ordenat, fonch eligit per Rey dels Goths son fill Alarich, en la ciutat de Tholosa. Y apres de la sua eleccio casà ab vna filla de Theodorich Rey dels Ostrogoths de Italia. La qual per diuersos dels dalt referits es anomenada ab diferents noms: anomenãs la Thendicela, o Thendiceda, y altres Theudethusa: que pens sia tot vna mateixa cosa. Alguns la anomenan Amalasuenda: com Beuter y Carbonell. Altres Amalesinta: com Medina, y Tarafa. Y no falta qui la anomene Amalesuinda: com Iulia del Castillo. Pero jo deuria mes prest, à la primera opinio. Perque de March Antoni Sabellich y Blondo, y del que prest direm, resulta: que Amalasuenda, o Amalesinta, o Amalasuinda, no era la que casà ab Alarich: sino ab Euchorio, y que fonch Reyna en Italia, succehint à son pare. Y pera major intelligencia de tot asso prẽsupos, lo que del Rey Theodorich dels Ostrogoths qui regnana en Italia, escriu sanct Antonino de Florença ab molts dels mes graues ja citats. Que tingue tres filles: de les quals la vna se anomenà Ostrogoda: y casà ab Gundibando Rey de Borgonya, pare de sanct Sagimon, de qui he dit dalt en lo capitol trenta dos. La segona fonch la que casà ab lo nostre Rey Alarich. Y las dos eran bastardas, agudas de vna barragana, o amiga que tingue Theodorich essent jone. Apres casà, y en legitim matrimoni tingue per muller à Audefleda, filla de Clodoueo Rey de França segons alguns dels citats y particularment Blondo y Sabellich. O be era germana de Clodoueo, segons diuhen Forcatulo y Paulo Æmilio, ab alguns dels altres ja citats. Y de aquesta tingue vna filla legitima anomenada Amalasuenda: segons Morales, Sabellich y Paulo Æmilio. Y aquesta casà ab vn caualler Visogorh, qui estaua en Espanya, anomenat Eutharico, o Euthario: o Huclario. Axi que, si de tres las dos casaren, Ostrogoda ab Gundibãdo, Amalasuenda ab Eutharico: clar està, que la que casà ab lo nostre Rey Alarich auia de ser Thendiceda.

Sab. enei. 8. lib. 2. Blõ. Dec. 1. lib. 3.

S. Ant. tit. 11. c. 2. §. 4.

Aemil. lib.

Y si algũ curios me diu: cõ axi Beuter y Carbonell, y los altres hã dit q̃ Amalasuẽda, o Amalesinta: o Amalasuinda, fos la muller de Alarich: satisfarè, dient: que la causa del error nasque de trobar en vn matex temps los Visogots en Espanya, y los Ostrogoths en Italia ab los Reys de vn mateix nom: anomenats tots dos Athalarich, o Amalarich. Y tots nets del Theodorich Rey dels Ostrogoths. Y que tots dos estiguerẽ en tutela y cura. Y axi com veurem bax, que per aquesta similitut los prengueren sols per hu, tambe pensaren que la Amalasuenda mare del Italia fos muller del nostre Rey Alarich. Que clar està, que si de dos Reys diferents ne feyã hu, tambe de dos mares, auian de fer vna. Y aquella no la podian casar sino ab hu: y axi la casauan ab Alarich, puix sabian, que dell era nat lo Athalarich, qui regnà en Espanya. Y no es asso fora proposit: ans be entench, que es de molta importãcia, per estar al cap dels successos, per la molta confusio quey ha en aquest particular, de atribuyr als Visogoths moltas cosas, que passaren entre los Ostrogoths de Italia.

Tambe es be aduertir: que nos deu fer maruella: de que lo Rey Theodorich casas à dos fillas naturals ab Reys, y à la legitima Amalasuenda ab vn senyor particular, vassall de vna de las bastardas. Perque pera Amalasuenda, com a legitima, reseruà son pare la succesio del Regne, y estats dels Ostrogoths: com hi succehi apres, conforme consta dels demes sobrecitats auctors: y Euchario, segons diu Blondo, era home noble, y de sanch Real dela familia dels Bolthos, fill de Vterico. Y la noblesa de aquesta familia ja altres vegades la tenim vista. Y axi aparegue à Theodorich, que no feya deshonor à Amalasuenda, puix la feya Reyna, y la casaua ab home de sanch Real, y à ell lo prenia per fill: com lo tingue per tal tot lo temps de sa vida. Lib. 5. c. 44.

Ensi, casat que fonch Alarich, poch apres en aquell mateix temps succehiren algunas guerras, entre lo Rey Clodoueo, que llauons Regnaua en França, y lo Rey Syagrio de Borgonya. Que era fill de S. Sagimon, com en lo capitol trenta y dos

Digitized by Google

auem viſt. Yeran aqueſtas querras, ſobre pretenciõs de parts dels regnes, que deix de comptar. Baſta que à la fi, Syagrio ven çut y fugitiu de vna batalla, no ſabent a-hont repararſe millor, que en poder de Alarich, cunyat de ſon aui Gundebando: y coſi de ſa mare, per ſer ell fill de Amalemberga neboda del Rey Theodorich Oſtrogodo, com auem viſt en lo capitol trenta ſet: ſe reculli à Tholoſa, poſantſe en mans del noſtre Rey Alarich. Lo qual lo rebè ab bon ſemblant. Pero fonch perfido, y violali la fè, com à mal Rey. Perque poch apres lo prenguè, y lo enuià à Clodoueo: ſegõs mes llargament ſe pot veurer en Eſteue Forcatulo, Paulo Æmilio, y Ioan Tilli. Lo qual diu: que ſuccehi aſſo en lo any quatrecents vuytanta y nou. Y com era eſtada tant gentil azanya pera principi de ſon regnat: axi ley pagà Clodoueo (per permiciò Diuina) ab tal recompenſſa, com en lo capitol ſeguent ſe veura.

Tili. Chro.

Cap. XXXV. De las guerras foren entre los Reys Alarich Goth, y Clodoueo Frances. Com Pere Tyraſe alça en Tortoſa. Y la mort del Rey Alarich.

PEr la iniquitat del Princep, què eſta ſens veritat, permet Deu noſtre Senyor moltes vegades, ques deſtruesca ell aſsi mateix, his perda la terra, y los habitadors de aquella. Com apres de aqueſt temps, que eſcriuim, ho diguè Catholicament lo noſtre Sereniſsim Princep de Cathalunya, y Comte de Barcelona, Remon Berenguer: en aquell ſeu Vſatge, qui comença. *Quoniam per iniquum.* Illuſtrat en noſtres dies, per lo doctiſsim, y digne de varios llohors, Dõ Luis de Paguera: Doctor del Real Concell de Cathalunya, y guia de la Practica judicial. Lo que han ornat y amplificat ab varios y molts exemples, Caſſaneo, y lo pare Ribadeneyra de la ſancta, y exemplar Companya de Ieſus: inſtruhint à vn Princep Chriſtia en religio, clemencia, juſticia, fè y tot genero de virtuts. Entre los quals exemples es molt à propoſit, lo que eſdeuinguè al noſtre Rey Alarich. Qui per la fè y paraula Real, que trencà al Rey Syagrio, li eſdeuingueren tots los ſeguẽts infortunis: eſcrits per los demes dels citats. Dient, que apres de auer Alarich feta tanta amiſtat à Clodoueo, com auem viſt en la fi del preſedent capitol, ſe mogueren entre los dos algunes guerras. En lo any finchcents y hu, ſegons Eſteue Garibay y Ioan Tili.

Pegoer. deſ. 32. num. 3.

Caſſa. in Catha p. 5. conſi. 13.

Riba. l. 2. c. 15 16. 17.

Gar. l. 9. c. 11. Tili. Chro.

Pero ans de paſſar mes auant: perq̃ los mal pratichs no façan diferẽts perſonas, al que es vna mateixa, ſe te de aduertir. Que aqueſt Rey de França, ab qui Alarich tinguè aqueſtas guerras: Alfonço de Carthagena y Miquel Ricio lo anomenã Fludiguino. Beuter li diu Fludingio. Y per lo Archabisbe don Rodrigo, es nomenat Fluduino. Y Ioan Vaſco diu: que molts lo anomenan Ludouico. En fi ell es tot vn Rey, y en aſſo noy ha qui hi pos dubte.

Alfon. c. 17. Ricio l. 1. Be p. 1. c. 17. Rod. l. 2. c. 1. de reb. Hiſ.

Tornant ara al propoſit de les guerres: ſi be al principi comenſſarẽ llaugeramẽt, y axi vingueren los Reys à firmar paus, agudes viſtes en la Illa del riu Ligeris, en lo mateix any finchcents y hu, com ho eſpecifica Ioan Tili, o en finchcents ſexanta y ſis, ſegons Vaſco: totauia, no foren amiſtats fundades, ſino de aparencia y ſemblant. Per quant molt preſt de aſſo les rõpe Clodoueo ab occaſio y fingit motiu, de que lo Rey Alarich lo auia volgut matar en las viſtas de Ligeris: ab concert, y per traycio de Pateno Frances. Y ab color, de que los Goths eran Arrians: y que ell zelos de la religio Catholica los volia llançar de tota França. Tambe prenguè motiu: que Alarich acullia en ſon regne y terres, los ſeus enemichs. Y ab aqueſtos axaques, torna à reujuar la guerra, en lo mateix any ſinch cents y hu, ſegons Ioan Tili.

Rompuda la pau, ſabes la guerra per totes les Prouincies vehines: y vinguè à noticia del Rey Theodorich dels Oſtrogoths de Italia, ſogre de Alarich, y cũyat, o gendre de Clodoueo. Y encontinent enuià embaxadors als dits Reys, pera poſar pau entre elſs. Delque ſa mencio tambe Roberto Guaguino, vlera dels ja citats. Y qui volra veurer lo tenor de les cartes quels eſcriguè llija à Morales, Forcatulo y Æmilio. Enfi, ab aqueſtas diligẽcies de Theodorich fonch feta pau entre Alarich

Gag. lib.

Mo. l. 11. c. Forca. lib. Aemili. l.

Digitized by Google

Alarich y Clodoueo, perà à les hores, y en lo matex any. Y pès jo q̃ Alarich facilmẽt hi vinguè be, per poder acudir à la necessitat que tenia dins de sa casa. Per quant en lo temps que Alarich anaua occupat en las guerras de Clodoueo, vista la occasio, se li era alçat dins de casa, ab alguna part de Cathalunya, y dins la ciutat de Tortosa, vn Tyra anomenat Pere: fentse fort en ella, y perturbant la quietut publica, contra son Rey y senyor. Y axi fonch forçat à Alarich, desde Caragoça (al ques not pençar, del que prest dirè) enuiar contra Pere vn bon exercit format. No sabrè dir, quin estat de persona era Pere, ni ab quin motiu se era alçat en aquella ciutat: perque non he llegit. Lo que puch dir seguint à Vaseo y Garibay es que arribat lo exercit à la ciutat, fonch cõbatuda y presa per armas dels Gochs: y en ella capturat lo Tyrà Pere: y pres y escapçat: y lo seu cap aportat à la ciutat de Caragoça. Abont, no se jo altra causa, perque ley poguessen aportar, sino es: q̃ tos alli lo Rey, y loy aportassen, pera quel ves. Y passaré aquestes coses del siti de Tortosa, presa sua, y de Pere, en los anys sinch cẽts y sis, y sinch cẽts y set, de Christo nostre Senyor, segons Garibay y Vaseo.

Las quals cosas passades en Cathalũya, poch apres en lo any sinch cents y vuyt, Alarich rompè la pau, que auia feta ab Clodoueo. Y desfeta aquella concordan los demes ja citats auctors, que lo medi del Rey Theodorich de Italia, no poguè esser bastant, pera que cessas la guerra, his soldas la pau entre estos dos Reys tãt conjunts. Ans be se encenguè de tal manera, que Clodoueo, no sols vencè en vna batalla prop Caragoça, o prop Pitieus, on los camps Vogladenses, segons diuhen Tili y Blondo: pero encara mori en ella lo dit Rey Alarich. En lo any sinch cents y sis, segons Morales. Que no fent mencio de les vnes paus, cõ ell se las ha dexades, venia be, à aquest compte. Pero tenint cõ sideracio à las vnas y ales altres, ve be lo compte del nostre Pere miquel Carbonell, concordant ab ell Garibay y Tili, que fonch en lo any 509. Y axi acabà Alarich desdichadament sa vida, y perdent la serra com veurem en lo capitol seguent.

Blõ. Dec. 1. lib. 3.

Carb. fol. 14

Empero abans de passar mes auant se rabe aduertir dos cosas. La vna: que encara que Diego de Valera escriga, que lo Cardenal Marci en la sua Coronica Francesa escriga: que Alarich no morí en aquesta batalla, sino que escapà, fugint de ella: cõ tambe ho escriu Sabellico: y que fugint, se retirà y pujà al Pyrineo, per posarse en cobro: totauia, jo pens, que u volgueren dir, de son fill: que com prest veurem se retirà en aquellas montanyes. Perque de Alarich, concordan tots los altres, que tinch citats, que morí en aquesta batalla. Y Paulo Æmilio diu expressament que morí als peus del Rey Clodoueo.

Val. p. 3. c. 10

Sab. enei. 8. lib. 4.

Segonament es de aduertir: que Ioan Sedenyo y Marineo, se enganyaren, quãs digueren: que aquest nostre Rey Alarich fonch mort per Childebert Rey de França: Perlo que maltractaua à Clothilda, muller sua. Però això no es de aquest Rey, sino de son fill Amalerich, o Achalarich, com veurem en son lloch.

Se. tit. 14. c. 6

Mari. li. 6. c. de Goth. aduen.

Cap. 40.

Finalment aduertides aquestas cosas, diu Tarafa: que Alarich morí auent regnat tretze anys. Lucio Marineo diu: que setze. Sanct Antonino vol, que morís al cap de vint y vn any, de son regnat. Y la mes comuna opinio es: que regnà vint y tres anys, segons Ambrosi de Morales, Viladamor, Alfonço de Carthagena, Don Antoni Agustí, Garibay y mossen Diego de Valera.

Tarafa c. 39

S. Ant. tit. 11. c. 7. §. 2.

Vilad. c. 24. Agust. Dia. 8

Cap. XXXVI. Com los Gothsreferen la guerra, y foren tambe vençuts, his retiraren als monts Pyrineos: y la ciutat de Tarragona se reedifica.

VEnçut y mort lo Rey Alarich en la batalla en lo pre sedent capitol escrita, alguns senyors principals de son Regne, que nos eran trobats en aquella, essent desmasiadament animosos, renouaren la guerra, per la part de Bordeus. Pero apro fità poch: que tambe foren vençuts per lo Rey Clodoueo. Y lo lloch ahont se donà la vltima batalla, se diguè apres, lo camp de Arrians: segons diu Esteue Garibay. Peruentura per ser Arrians los vençuts Goths. Com sia cert, q̃ perserho los perse-

Gar. l. 8. c. 15

gui,

Digitized by Google

gui, o prenguè color de perseguirlos lo Rey Clodoueo, com auem vist en lo presedent capitol.

Guanyada que aguè Clodoueo aquesta batalla, prosegui la victoria cõtra dels Goths, lleuantlos y conquistantlos tota la terra que tenian en França. Que si be Sab. enei. 8. lib. 2. March Antoni Sabellich no senyala quels lleuas fino la Vasconia: totauia los guanya Carcassona, Marcella, Narbona, Tholosa y altres moltes parts, terras y ciutats. Per. Aemil. lib. 1. Guag. lib. 1. Bertr. fol. 13. Tili Chron. que, com diuhen Paulo Æmilio, Roberto Guaguino, Nicolau Bertran y Ioan Tili, los guanyà y lleuà les Prouincies de la Narbona, Prouença, Aluernia y Tholosa. Prenent aquesta ciutat, que pera llauons era cap y asiento del regne y cadira Real dels Goths. Y axi diu molt be mossen Diego de Valera en la sua Coronica: que Clodoueo guanyà als Goths, tot quant tenià en França. Y confirmant asso mateix lo mestre Pere Medina, Iulia del Castillo, Pere Miquel Carbonell y sanct Antonino de Florença, ajustan: que guanyada per Clodoueo tota aquesta terra, la reduy à la obediencia de la fè Catholica.

Val. p. 1. c. 10 Me. p. 1. c. 7 Cast. l. 2. c. 11. Carbo. fo. 14 S. Antonin. tit. 21. c. 7. §. 2.

Anant de aquesta manera los Goths de vençuda se retiraren à las parts de Espanya, pujantsen en los monts Pyrineos. Y per aquels passos, salts y aspresas de las montanyas, se fortificarẽ, de manera, que Clodoueo no poguè passar mes auant ab la sua furia. Y alli diu Blondo, que saluaren los Goths, à vn fill del mort Rey Alarich, que se anomenaua Athalarich, Almarich, o Amalarich. Com tambe ho nota expressament Ioan Tili: dient, que passà en lo mateix any sinch cents y nou, que era mort Alarich.

Blõ. l. 1. De. i. lib. 3.

Y si be nos diu cosa que de cõptar sia de Cathalunya en aquestas guerras: qui dubta, que estant tant vehines les nostres parts de la Seu de Vrgell, Valls de Andorra, Pallars, Aran, Sardanya, Capçir, Rossello y altres, deles Prouincies de Frãça, ahont passauan aquestas cosas, sentiriã parts de aquellas calamitats? Y que en la pressura de la retirada vindrian en ellas, la major part dels vençuts? Io certament ho tinch per mi. Y axi me he penssat, que lo que tinch escrit assi feya al nostre propòsit. Per lo q̃ tambe posarian los Goths presidis, y fortificarian totas aq̃stas parts. Peraque los Francesos no entrassen per ellas en Espanya.

En aquest medi de temps, se anaua reedificant la ciutat de Tarragona, en la circumferencia del any sinch cents y deu. Pero per quant en lo capitol quoranta, se parlarà mes llargament de asso, basta ara ques sia apuntat de aquesta manera.

Capitol. XXXVII. Com Theodorich Rey dels Ostrogodos enuià sos exercits contra Clodoueo, las pau̇s firmaren, y las terras ques partiren.

SAbent lo Rey Theodorich dels Ostrogoths las cosas que passauan entre França y Espanya, y lo perill, que nosaltres teniam, en tenir Rey minyò: que es vna de las calamitats, que plany lo Ecclesiastes: com era sogre del mort Rey Alarich, y per cõseguent aui del viu Athalarich, emprenguè la tutela de son net, y ab ella lleuar als Franceses la terra que auian conquistada. Y cobrada, guardarla, y conseruarla per al dit son net: com diu Blondo. Y per asso, prouehi de remey, de vn poderos exercit, de quoranta mil homens, tots de Gepidia. Y si be no diu Blondo quils Capitanejaua: totauia podem pensar, que degueren ser capitans de aquest exercit, aquells dos aqui Pere Miquel Carbonell, sens anomenarlos, dona atribut à hu dells de fill de Theodorich, y al altre, titol de Comte. Lo segon no se jo conjecturar qui pogues ser. Del primer, quiça atinaria, que fos Gesalarich, que apres vinguè à esser Rey de Espanya. Perque de aquest (com veurem) diuhen alguns, que fonch fill bastart de Theodorich. Fossen aquestos, o altres. Partit aq̃st exercit de Theodorich, y entrat en França, lo effecte, vinguè à ser tal: que matà mes de trentamil Franceses, segons diu Blondo.

Eccles. 10

Blon. lib. 1. libr. 7. de la Decad. 3.

Carb. lib. 4

Cap. 11.

Los pobles y gents, de vna part y altra, vista tanta mortaldat, de manaren instantissimament ques fes pau. Y inclinantse Clodoueo primer à ella, y restituhint algunas terras, fonch atorgada y confirmada. Pero Clodoueo sols la feu per mitigar algun tant la hira de Theodorich: segons diu

Digitized by Google

Tili, Chro. diu Ioan Tili. Y axi per lo que aquesta pau per part de Clodoueo no estaua sobre fonament solido y masçis, no durà molt. Que tantost ab escusa, que en Bordeus y Angolema, viuian Arrians, ab major llibertat, que en algunas altras terras dels Goths, (es à saber, de las quels auia restituyden) vingue sobre aquellas ciutats, y las prengue à força de armas.

Sabut aço per lo Rey Theodorich, auy y tutor del nostre Rey Athalarich, torna à fer un poderos exercit de altres quarãta mil homens, que per la major part foren de Gepidia, segons Blondo, y March Antoni Sabellich (que quiça juntats ab los altres de la primera jornada, vingueren à esser vuytanta mil, com volen molts dels altres que allegarem) y ab ells donà sobre del Rey Clodoueo, en lo any sinch cents y deu de Christo nostre Senyor, segons escriu Garibay, y Tili diu, sinch cents y onze. Y sobre aueriguar, si lo Rey Theodorich passà ab aquest exercit, o no, hi ha algunas discordancias. Lo mes comu es, segons los que tinch citats aci, y los mes dels citats en lo principi del capitol trenta quatre, que no passà sino que enuià lo seu exercit de vuytanta mil homens, ab los capisans. Feut General de aquest exercit à vn Caualler alaros guerrer, anomenat Ibba o Helbancos, qui era Comte de Gepidia. Lo qual haguda batalla ab los Francesos, ne matà trenta mil: segons escriuhen alguns escriptors Frãcesos, com Forca. lib. 6 Estoue Forcatulo: referint à Iornandes y à Paulo Diacono. Y concordan ab ell Pomponio Leto, Ioan Pineda, March Antoni Sabellich y Blondo. Si be Paulo Æmilio, Ioan Tili y Diego de Valera diuhen que foren vint mil los Francesos que moriren en aquesta batalla. Carboneil diu: q̃ foren mes de vint mil. Fos com se vulla la victoria fonch gran, y molt senyalat lo dany dels Francesos. Y diu Mariano Scoto: que succehi aquesta victoria en lo any sinch cents y set: y Tili la posa en lo any sinch cents y onze: que es mes conforme al compte que dels presedents capitols tenim continuat.

Leto. Hist. Rom. lib. 2. Pin. l. 15 c. 17 §. 1. Aemili. li. 1. Tili. Chro. Va p. 3. c. 10.

Scot. Chro.

Visi per Clodoueo lo rompimẽt dels seus y considerat per Ibba, q̃ la guerra no resucitaua à Alarich, sino que destruya y conçaua la terra, firmaren pau los dos. De xant, en poder de Clodoueo algunas terras, de las que de Frãça tenia occupades dels Goths: y cobrantne algunes altres per als Goths, de las que auian perdudes. Les quals segons apar de Blondo foren totes las de la Vasconia. Y Iacobo Bergomense diu: que les de la Prouincia Narbonesa solament. Pero de Paulo Æmilio consta, que y entrà tambe la Prouença. La qual Ibba se aturà peral seu Rey Theodorich dels Ostrogoths. Y diu Tili: que lo exercit de Theodorich guanyà tota la Aquitania. Y axi las fronteras de Cathalunya foren desliures de las corregudes y rebatos dels Francesos. Berg. lib. 9.

Fet aquest concert, lo exercit del Rey Theodorich (o si volem dir, lo matex Rey) sen torna à Italia. Y desde alli fonch sempre amparo, y protector de las cosas de Espanya, contra las injurias dels Francesos: com diuhen Blondo y Sabellich. Y axi prouehi desde alli, les coses que en lo seguent capitol veurem.

Capit. XXXVIII. Del Rey Gesalarich, qui fugi de vna batalla, y lo Rey Theodorich dels Ostrogoths enuià exercit contra de ell quel vençé.

QVant per medi del General Ibba fonch feta la prop escrita pau, y los Goths tinguerẽ recuperadas las terras, que auem dit, escriuhẽ sanct Antonino de Florença, Ambrosi de Morales, Miquel Ricio, Blondo, Pere Anton Beuter, Pere Miquel Carbonell y Viladamor: q̃ per quant Athalarich fill del mort Rey Alarich, era infantent de sinch, o sis anys, y per la sua poca edat lo Regne perillaua de grans danys, y per obuiar à aquells necessitaua de home poderos, eligiren los Goths per son Rey à Gesalarich, o Gesalaych, o Sisalarich, à qui alguns anomenan, Sileleto: germa, o fill bastart del Rey Theodorich de Italia: o fill bastart del mateix defunt Rey Alarich, y axi germa de Athalarich, segons volen lo Archabisbe Don Rodrigo, lo Doctor Gonçalo Illescas y lo pare Ioan Mariana. Y fonch aquesta eleccio en la ciutat de Narbona. Y si be los que tinch

S. Ant. tit. 9 cap. 7. §. 2. Mo. l. 11. c. 61 Ricio. l. 1. Blon. Dec. 1. lib. 3. Be p. 1. c. 27. Carbo. fo. 14 Vilada. c. 8.

Rod. l. 2. c. 11 de reb. His. Illes. l. 1. c. 17 Mari. l. 5. c. 7.

Digitized by Google

tinch citats son concordes en asso: tota-uia no especifican, si aq̃sta eleccio fonch feta hauent negada la obediencia à Atha larich, o si vsant del costum, que vsauan los Goths: com hauem vist, y veurem, que mes donauan lo Regne per eleccions, que per succesio. Y fora estat be tenir aueriguat asso. Perque en lo vn cas, tindriam à Gesalarich per Tyrà, y en lo altre, per senyor legitim. Veritat es, que molts dels primer citats concordan, en que aquesta eleccio fonch ab volũtat del Rey Theodorich dels Ostrogoths, aui y tutor del nostre infantet Athalarich. Y si es axi, mes tindria jo à Gesalarich per gouernador General, per la menor edat de Athalarich, que no per Rey. Tambe es veritat, que Alfonço de Carthagena y Miquel Ricio, escriuhen molt cõtra tot asso, dient: que Gesalarich occupà Tyranicament lo Regne: y era fill bastart del Rey Eurich, y oncle de aquest infantet Rey Athalarich. Y verdaderamẽt en cosa tãt confusa, fora estat be passarsen de correguda, si lo si de las cosas de aquest Gesalarich no fos tant propri de Cathalunya, com se veura venir à esser.

Alfon. c. 18.

Ensi, seguint la corrent de ser Rey à Gesalarich: es de saber: que regnà sols quatre anys. Y en aquells se aguè tant mal, y tant cruelment ab los seus vassals, que no tenintse per segur dels vius, los mataua sens perque, ni fonament. Y axi matà en Barcelona à vn famos y principal Caualler anomenat Goherich, estant dins son propri palau: com escriu Ioan Vasco. Y no diu la causa perquel matà: ni qui era aquest Goherich. Sino que fonch la sua mort en lo any sinch cents y onze.

Propria naturaleza es dels cruels, esser temerosos y couarts, flachs y remissos en las cosas de importancia. Y axi Gesalarich fonch tant flux y pera poch en cosas de armas, que de vna sola batalla, que tinguè ab lo Rey Gundemundo, o Gundibaldo, o Agundelunt de Borgonya, fugi, vil y temerosament, sens may parar, fins à arribar à la ciutat de Barcelona. En la qual se estiguè algun temps retirat, esperant veurer lo que seria.

Sabent asso lo Rey Theodorich Ostrogoth de Italia, veyent que lo Regne de son net se anaua perdent y perillaua acabarse del tot, per culpa de Gesalarich (o si diem que Gesalarich agues occupat lo Regne, volent recuperar Theodorich lo que pertãyia à son net, y castigar al Tyrà) determinà lleuarli lo Regne, y tornarlo à Athalarich son net. Y per asso enuià vn poderos exercit, gouernat per lo famos Capita Ibba, aquell mateix, que ja auem trobat, era estat enuiat contra Clodoueo. Cap. 78.

Veritat es que Garibay diu, que ab aquest exercit vinguè lo mateix Rey Theodorinch en Espanya. Pero lo mes comu es quey enuià à Ibba. Y si Theodorich en algun temps vinguè à Espanya, fonch en lo temps, que prest dirè ley vol aportar lo Archabisbe Don Rodrigo. Carb. fol. 7.

Axi q̃, Theodorich feu exercit per Espanya. Y com Gesalarich ho sabè, com no tenia animo pera resistirli, nol gosà esperar. Ans be fugint de Barcelona, se embarcà, y passà en Africa. Y si be conforme escriu Diego de Valera, alguns han pensar, que Gesalarich moris alli: lo mes cert es lo q̃ apunta lo mateix Auctor, y escriuhen los demes dels altres. Que Gesalarich hi anà à sercar socorro. Y à be diga Illescas: que no se li donà: lo mes comu es, quel alcançà de Trasamunt Rey dels Vandalos. Y fet lo cõcert ab ell, sen tornà apartdeça, desembarcant en França. Ahont estiguè amagat, casi per espay de vn any, mentras que tardaua à venirli lo socorro. Alaques mostrà (que deuia ser ja vingut lo socorro) tant prest com sen saberen noues, fonch sobre de ell lo General Ibba. Lo qual li presentà la batalla: y en ella lo vencè, à quatre millas (que feria à vna llegua) de la ciutat de Barcelona. No senyalan lo lloch ahont fonch aquesta batalla, ni fins vuy se jo rastre de ell. Val. p. 3. c. 11. Illes. l. 1. c. 17

Vençut Gesalarich diu Illescas, que mori en la batalla. Pero lo mes comu es lo que escriuhen los altres: que fugi à França: y alli mori de malaltia. Morales vol que fossen lo seu vencimẽt y mort, en lo any sinch cents y deu: y al compte de Garibay, auia de ser en sinch cents y tretze, fins en catorze: o en sinch cents y quinze, conforme al compte de Ioan Tili, que auem notat en lo principi del present capitol,

Digitized by Google

capitol, y en los presedents. Y aquestos tres comptes, tots van regulats, al de quatre anys de Regnat, q̃ li asenyalarem casi en lo principi de aquest capitol. Que originalment es de sanct Isidoro, seguit per los demes dels citats en lo principi: y vltimament per Valera, y per lo Archabisbe Dõ Antoni Agusti, en los seus Dialogos. Dexant perara lo compte de dotze anys, que li dona Carbonell, y quinze que lin donan alguns altres, que no seguesch, per ser millor aderirse à la comuna opinio.

Agust. Dia. 8

Cap. XXXIX. Com lo Rey Theodorich, com à tutor de son net Athalarich, o Amalarich prengué lo gouern del ai cosas de Espanya.

COm lo intent del Rey Theodorich dels Ostrogoths, en lleuar lo regne dels Visogoths à Gesalarich era, per restituhirlo à Athalarich son net, axi en ser mort, o ven çut Gesalarich, donà lo Regne al dit son net. Pero per ser aquell de poca edat, lo mateix Theodorich governà lo Regne, com à tutor de aquell, tant quant estigué en menor edat lo nostre Rey. Y durà aquesta tutoria, segons diu Miquel Ricio, deu anys y set mesos; o dotze anys, segons Valera, o quinze anys, segons lo Archabisbe Don Rodrigo. Y axi desde Italia enuiava officials, ministres y Gouernadors. Entre los quals enuià vn Capita, anomenat Theudio: conforme diuhen Morales, Beuter y Viladamor. Lo govern del qual no degué durar molt: per lo que veurem en lo capitol quoranta tres. Y axi alguns dels altres Historiadors diuhen. Que lo mateix Rey Theodorich vingué à Espanya à regir aquesta tutela y cura, en ser mort Gesalarich. Conforme ho escriu lo Archabisbe Don Rodrigo. Y concordãt ab ell Pere Miquel Carbonell, Damia Goes, Phelip Garcia y Diego de Valera, especifican. Que vingué à governarla en lany sinch cents y tretze. Y diu Garibay: que durant aquesta tutoria, y estant en Espanya tingué Corts als Visogoths en la ciutat de Toledo. Pero asso no implicaria contradicio, al que esta dit de Theudio. Perque be podia Theodorich venir à Espanya, y assentadas las cosas de la Tutela y cura, y del Regne, tornarsen en Italia, y dexar per governador à Theudio: no obstant, que Morales reprenga molt als que diuhen, que Theodorich vingues à Espanya.

Ricio. l. 1.

Val. p. 3. c. 11. Rod. l. 2. c. 11 de reb. His.

Mo. l. 11. c. 9. Be. p. 1. c. 27. Vilada. c. 8.

Rodr. en la Histor. dels Ostrogoths Carbo. fo. 14 Goes. Gnealogia &c. Garcia linea Reg. Hisp. Gar. l. 8. c. 1.

Empero, que direm, del que escriuhen Ioan Sedenyo y Iulia del Castillo, dient que quant morí lo Rey Alarich, viuia encara Amalasuenta sa muller. Que estos dos foren, dels que diguerem, pretenian, que Amalasuẽta era muller del Rey Alarich, y que ella regnaua en Italia, y tenia en son poder al Rey Amalarich son fill. Que desde alli regia Espanya. Y la causa, perque estana en Italia era, perque Gesalarich se era alçat ab lo Regne (com auem vist) fent autor de asso à Pere Mexia en la Historia Imperial, en la vida de Iustinia. Y en asso jo dich: que realment Sedenyo y Castillo se enganyaren. Perque Mexia parlant de Amalasuenta, ninguna senyoria li dona en Espanya. Ni fa à ella ni à son fill senyors dels Visogoths, sino dels Ostrogoths de Italia, succehint en aquell Regne per mort del Rey Theodorich, com ja esta dit dalt en lo capitol trenta quatre. Y axi, com ells aportauan fonament fals, de ser à Amalasuenda muller de Alarich, y mare de Athalarich: de qui vingueren à entẽdrer mal à Mexia: y pẽçar, que Amalasuenda y son fill (consemblantment nomenat Athalarich, com lo nostre de Espanya) tinguessen la senyoria de ella, y de Italia. Y lo cert es, que sols tingueren la de Italia, com se pot veurer en Mexia, Blondo, Sabellich, Matheu Palmeri, Mariano Scoto, Scadel y lo Bergomense. Y axi Morales, que entengue be la veritat de asso, diu. Que en aquest tẽps era ja morta la mara del Rey Athalarich de Espanya.

Se. tit. 14. c. 6 Casti. lib. 1. discur. 11.

Cap. 34.

Mexia Imp. Blon. Dec. 1. lib. 3. Sabel. ened. 8 lib. 2. Palm. Chro. Scot. Chro. Scha. Chro. Bergo. lib. 9

De manera, que en Espanya, y per consseguent en Cathalunya, governà la tutoria y cura de Athalarich lo Rey Theodorich son aui. Y per comissio sua aquest caualler Theudio: del qual assi tinch escrit.

Capit. XXXX. Com sens reedificada Tarragona tinguè la sua Sede Metropolitana, y fonch Pontifice de ella, lo Archabisbe Ioan.

Sempre

Digitized by Google

SEmpre que he pogut ab la cõcurrencia de las cosas temporals, donar noticia dels fets Espirituals, ho he procurat ab moltas veras. Per lo q̃ entech esser aquestos de major gloria pera Cathalunya, que aquells. Que tant quant es mes preciosa la anima q̃ lo cos, en tant seran mes honrosos los actes, que tiraré à assentar be les coses del esperit, en la Apostolica vnio y fè Catholica. Y axi, encara que lo mon estiga vuy tãt estragat, y vaja de rompuda, que no guste la gent sino de historias modernas, fisvol siã fingidas, o veres, sols los fassan pusogues à las orellas, com los predicadors, que deya sanct Pau, auia de venir à voler lo mon: totauia jo no dexare, en quant puga de fer be mon offici. Y per asso, y entendrer lo estat de la Republica Catholica y espiritual en Cathalunya, per aquest temps, presupos. Que destruyda y assolada la ciutat de Tarragona, per lo Rey Eurich, com auem vist en lo capitol vint y nou: poch apres se tornà à reparar y poblar algun tant, y de manera que poguè sustentar Clero y tenir Prelat. No se si aquesta reedificacio fonch feta per los mateixos naturals, qui erã restats de ella: o per nous pobladors Goths, aqui Eurich, o sos successors la consediren reedificar. Lo cert es, que en aquesta temporada del minyo Rey Athalarich, y tutoria de son aui Theodorich, ja estiguè reedificada, y tornada en forma de ciutat, y tenia son Bisbe Metropolitano, com debans. Y si be es veritat, que ningun escriptor, sino es lo pare mestre Diago, posà asso axi tant especificadament: pero del que prest en lo seguent capitol dirè, y ab los testimonis que allegare, se veura clarament: que de necessitat, se ha de entedrer, y presuposar, que Tarragona en aquest temps estaua ja reedificada: puix en ella passà lo que prest direm.

Ad Timb. cap. 4.

Diag. l. 1. c. 15

Sabut asso. Escriu lo Archabisbe de la mateixa ciutat Don Hieronym de Oria. Que apres de restaurada y reedificada Tarragona, tinguè la clau y timo de la Naueta de la Isgleisia de aquella ciutat, lo Archabisbe Ioan. Be se, que alguns curiosos, volent subtilizar, me apuntaran: que lo intent de Don Hieronym, quiça fonch parlar de la reparacio de aquesta ciutat, posada en lo capitol vint y quatre. Per lo que posà à Ioã per immediat successor de Paternio: en temps del qual era estada destruyda, com ho auem vist en lo capitol trenta set del llibre quint. Y axi: parlar de reparacio tras de destruccio, apar se entẽga, de aquella, y no de aquesta. Pero, distinguint los temps, concordarem las escripturas. Y considerant, que Don Hieronym de Oria no feu memoria del Archabisbe Ascanio, del qual ab grauissims autors tinch prouat en los capitols vint y quatre, fins à vint y set, que fonch successor de Paternio, y que tinguè Concili en Tarragona, de aqui es, que no tenint noticia de Ascanio pensà, que Tarragona agues estat destruyda, desde l temps de Paternio al de Ioan: y axi posà aquesta reparacio, apres de aquella destruccio. Pero nosaltres, que auem aguda noticia de la reparacio feta en temps de Ascanio y regnat de Theodorich, y de la altra destruccio, feta per Eurich, y de aquesta reparacio, que ara anam dient, auẽt ajustat, y intercalat à Ascanio, entre Paternio y Ioan, entendrem be, que lo tenir Ioan lo timo de la Nau de aquesta Isgleisia, tras la reparacio de Tarragona, auia de ser en aquesta reedificacio, y no en aquella, que diguerem en lo capitol vint y quatre de aquest llibre. Prouas tambe lo intent de Don Hieronym: o almenys se dexa entendrer, del cõputo dels anys en q̃ posà à Ioã. Perque si fos estada la sua intencio, posarlo en aquella reparacio, li haguera senyalats los anys de aquella temporada: pero puix li senyalà los q̃ prest dirè, certament se veu, que entenguè parlar de aquesta reedificacio y temporada, y no de aquella altra.

Oria cathal. dels Archa. en son volũ. de Const.

Reedificada en aquest temps Tarragona: certament tinguè lo seu Pontificat lo Archabisbe Ioan. Empero en senyalarli lo principi y any en que comensà à seurer en la sua Pontifical, concorren diuerses opinions y parers. Per quant en vna Epistola, quel Papa Hormisda li escriguè, (la qual se troba en lo volum dels Concilis generals, y farè de ella particular mencio en lo capitol seguent) se troba esser la Data de 4. de les Nonas de Abril, y Consulat

Digitized by Google

sulat 2. de Agapeto. Y senyala la Apostilla que se segueix: que à be que estiga indiferent, en quin temps fonch lo Consulat de Agapeto, es lo mes cert esser estat en lo any sinch cents y deu. Y en aquest any tinch vist, lo posa Gregorio Holoandro. Y Cæsar Baronio lo dona en lany 516. de Christo. Y Don Hieronym de Oria lo assenta en lo any sinccents y vint: que son deu anys de diferencia del primer cõpte. Demanera, q̃ si seguim lo primer cõpte, Ioan era Pontifice de Tarragona en lo any sinch cents y deu, puix en ell li escriu lo Papa. Oper lo menys desde aqui auiam de comptar lo seu Pontificat. Y en lany sinch cents y setze ja celebrà Ioan lo Concili Tarraconense: conforme veurem en lo capitol quoranta y dos. Y axi molt abãs del any sinch cents y vint, seria estat lo Pontificat de Ioan de Tarragona.

Holoã. Dig.

Aueriguada la reedificacio de Tarrana, y lo principi del Pontificat del Archabisbe Ioã, anirem à veurer los seu fets en lo capitol seguent.

Capitol. XXXXI. De la Epistola que lo Archabisbe Ioan escriguè al Papa Hormisda, y las que ell respõguè y escriguè als altres Bisbes de Cathalunya.

DEl Archabiebe de Tarragona Ioan primer, de qui anam parlant, ignoram la patria, y nacio. Pero si judicam lo que està dit en los capitols vint y sinch y vint y vuyt: que conforme à la Decretal del Papa Hilari, los Bisbes auian de ser eligits del propri Clero, ben cert està, que Ioan seria estat, almenys (sino natural) del Clero de Tarragona. Les sues practiques y costums se podran judicar, ab los sancts actes de la sua vida: que foren de vn gran militar y valeros capita, de la religio Catholica. Per quant tantost, que començà à tenir lo gouern de la Isglesia Metropolitana, sabent, que en Espanya venian molts Ecclesiastichs de Grecia, y altras parts Orientals, y en aquesta Prouincia volian ser ordenats, y los ordenats, reburs à la comunicacio, y consorci dels altres Capellans, y Ecclesiastichs naturals de la Prouincia, dubtant Ioan sobre de asso, determinà escriure, y consultarho ab lo Papa Hormisda, que a les hores viuia. Enuiantli vn seu Diaca anomenat Cassiano. No trobam vuy nosaltres lo tenor de la carta, pero es cert, que Ioan escriguè al Papa: puix veurem, que lo Papa li respon à ella: y axi la presupoса per escrita.

La occasio que causà lo dubte al Archabisbe Ioan, se colligeix, ys trau, de la vltima Epistola de dos que mencionarè en aquest capitol. La qual sobre de asso matex fonch dirigida als Bisbes de Espanya. Y alli, diu lo Papa Hormisda, que Ioã li auia consultat aquest dubte, perço que los Pontifices Romans auian excomunicat y condempnat à Acaci, y à sos sequaces, per auer comunicat ab los Heretjes: y axi tement Ioan que aquestos que venian de Grecia, fossen sequaces de Acaci, ò hagues sen comunicat ab ell, nols gosaua admetrer en la sua Prouincia: y perço cõsultaua ab lo Papa, com se auia de auer ab ells. Y de aqui se sab la ocasio perque consultaua si admetria dits Ecclesiastichs.

Tras de asso, consultà tambe Ioan ab lo Papa Hormisda, à proposit del redres de algunes coses de la Isglesia, y observança dels sagrats Canons. Que per gracia del Senyor sempre ne son estats molt zelosos los Bisbes de aquesta Prouincia. Trause aquest segon cap de la consulta, de la Epistola ab que prest direm, que Hormisda respongue à Ioan.

Vista per lo Papa Hormisda la consulta de Ioan, correspongueli, no sols ab Epistola: pero encara ab obras, com lo zel de Ioan merexia. Fentlo Legat seu, donantli plenariament totes les veus y y forces Pontificals que ell tenia, no sols per asso que li consultaua: pero peraqualseuol altres negocis ques hagues sen de redreçar, en be y augment, del gouern, estat y propagacio de la Religio Catholica. Enuiantli ab aquestos poders vna Espistola Decretal, de la qual los que som Canonistas, tenim vn Fragment en lo Decret de Gracià, que comença: *Seruatis, &c.* Y ella tota integra, se troba en lo primer Volum dels Concilis Generals, entre las

Can. seruata. 25. quæst. 2.

Digitized by Google

Decretals del dit Papa. Y comença: *Dilectissimo fratri Ioanni. &c.* Y fan mencio
Gar.l.2.c.14 de ella Esteue Garibay, y los Archabisbes Don Antoni Agusti y Dõ Ioan Teres, en sos Archiepiscopologis. Lo tenor de la qual, per ser digne de memoria, he volgut traduhir, quãt feelment he sabut, y posar assi: dient de aquesta manera.

Al amat germa Ioan: Hormisda. Lo vostre amor à fet cosa. cõuenient à la fè, y Caritat: assenyalant ab lletres à nosaltres dirigides la sua vinguda en Italia: y ha mostrat esser en vos summa volũtas de religio. Y plasent sos à Deu, quens tocassen los goygs de la vostra presencia, ab lo compliment que desijam. Perquens alegrassem ab la conuerçacio de paraula, bins gosassem ab la presencia que abans ab la escriptura auem abraçada. Aueu prouat amantissim germa ab quanta affeccio veneraula fe Christiana: ab asso, que allo que pertany à las reglas dels sancts Pares, y manaments Catholichs, desij sau sian obseruats, sens transgrecio alguna: esperant, que les generals Constitucions sian estesas à les Isg esias de Espanya: perque axi les coses ques fan ab negligencia, sian ab Ecclesiastica disciplina congruament determinades y assentades: lo que auem abraçat estimant vostre bõ desig. Perque, quina cosa pera nosaltres mes dolça, que parlar ab los faels? O que mès propria à Deu, que apartar de error als desencaminats? Saludant donques la Charitat ab quens vnim, per Cassiano Diaca vostre vos fem saber, auer nosaltres emendades les generals Constitucions, ab les quals, o aquellas cosas, que segons los Canõs se deuhen guardar manam, o suficientment instruim lo modo ab que se han de auer en vers aquells que venen del Clero dels Grechs. Lo tenor de elles abundantment vos ensenyara lo orde, è instruccio dels Decrets Ecclesiastichs, perque conexent la transgrecio dels impios y mals, y la vigilãcia y cuydado de la fè Apostolica en la observança de las reglas dels sancts Pares, amostreu tenir auorrit lo consorci dels damnats, y amar lo dels faels. Y per quant per la demostracio del vostre amor sens es obert cami y prouidencia remunerant vostra solicitut, conseruats los priuilegis Metropolitans, vos donam y delegam las veus de la Sede Apostolica per effecte, que mirades aquestes y altres coses que pertanyen als Canons, y peruentura al que ara denou per nosaltres ses estat manat, totes sien seruades: o si algunes coses esdeuindra esser vos reuelades de causes Ecclesiastiques, per vostre auis nos sian descubertes. Y tindreu solicitut y cuydado, que en aquestas coses queus encomanam, vos ajau de tal manera, que imiteu la fè, y entereza de aquell, del qual preneu lo carrech y cuydado. Dada à quatre de las Nonas de Abril en lo segon Consulat de Agapeto.

Y encara que algums ajan volgut dir: q̃ aq̃sta Epistola del Papa Hormisda no anà al nostre Ioan de Tarragona, sino à Ioan Bisbe Millicitano, o Illicitano: totauia los Archabisbes Dõ Antoni Agusti y Dõ Ioã Teres en sos Archiepiscopologis, o Cathalogos, y Ioan Vaseo en sa Historia, adueran: q̃ se escriguè al nostre Ioan de Tarragona. Y si be ells son moderns, y no allegan testimoni de asso: totauia la veritat se trau del tener dela mateixa Epistola. Que salua à Ioan los priuilegis de Metropolino. Y Metropoli Illicitana may se es trobada. Y axi se veu, parla ab Ioã Metropolità de Tarragona. Y escriuint als Bisbes de Espanya, cõ veurem, fa mencio de Ioã. Majorment, q̃ si be se miran les Decretals del Papa Hormisda, en lo volum primer dels Cõcilis, se trobarã dos Epistoles, que la vna comẽça: *Vota nostra*: y va dirigida à Ioã Illicitano: y la altra q̃ tinch dit comẽça: *Dilectissimo fratri Ioanni. &c.* Va dirigida al nostre Ioã de Tarragona. Y axi noy ha peraque posar asso en dubte, y fer de dos Epistolas vna.

Escrita donchs per Papa Hormisda aquesta Epistola à Ioã, escriguè vna altra Epistola en general, dirigida à tots los Bisbes de Espanya, dirigintlos ab ella aquellas constitucions que promete ab la Epistola de Ioan. Y per abreuiar, en summa, conte aquesta Epistola son proemi, y tres capitols, satisfent à la segona peticio de Ioan. En lo proemi, dona llohor y gloria à la sanctissima Trinitat, per la merce de la extencio de la Isglesia Romana per tot lo nom. Fent vna acclamacio, y mostra de jocunditat y alegria, de la affeccio que los Bisbes de Espanya tenian à les coses dela religio. Ab exhortacio de vida, y costũs en la obseruança dels manamẽts de Deu, dels Pontifices, y sancts Pares. Apres en lo capitol primer, donà lo orde, ques ha de tenir en la eleccio y ordinacio dels Preueres. Com se tenẽ à ordenar de grau en grau, començant per los Ordens dels menors fins als majors: y que sia per-

sones

Digitized by Google

sones prouades en lo seruey de la Isglesia y de Deu. Del qual capitol ne tenim bon tros en lo Decret de Gracià. En lo capitol segon de dita Epistola, amonesta: que la benediccio Ecclesiastica nos don per diners, o preu algu, ni per esperança de algun interes, cõ à cosa vendible, prohibint alli tota especie de Symonia. En lo tercer capitol ordena: que en cada Diocæsi, cada any se celebre Synodo dos vegadas (y ara se enfadan los capellans, de vna vegada) pera entendrer les causes Ecclesiastiques si van conforme los Estatuts dels sancts Pares. La qual Epistola fonch dada lo mateix dia de la altra, à quatre de las Nonas de Abril.

Can. non ne gamus. can. Sacerdo. 61. dist.

Y perque en la Epistola que escriguè à Ioan, ni ab aquesta escrita als Bisbes, no auia donat lo orde que se auia de tenir, ab los que del Clero Grech venian al de Espanya: que aparexia esser lo essencial, per que loã li auia escrit, feu lo Papa Hermisda altra Epistola Decretal als mateixos Bisbes de Espanya. La qual se troba en lo mateix volum dels Concilis, tras de las dos ja dites. Y dient, que Ioan, germa y Coepiscopo li auia donat auis ab Ecclesiastica afeccio, pregantlo, que per veneracio de la fè y religio Apostolica, lo instruhis, del modo y forma auia desseruar, en donar la comunio als que del Clero Grech venian à viurer en Espanya: y aço per causa de Acaci, qui per los predeces sors Pontifices Romans com à comunicant ab los Heretges era estat condemnat, y per conseguent ho eran tots sos sequaces: hauent lloat lo intent de Ioan, y lo zel tenia de la fè Apostolica, no volent que ningu se perdes: rematà y acabà, diẽt: q perço los enuiaua vn llibret, ab lo qual los ensenyaua, cõ se auiã de admetrer los que de Orient venian à demanar la comunio: cõforme se era ja seruat en Thracia, Scithia, Illirico y part de Epiro, ab los que se eran reduits. Y asso es en summa lo que conte aquesta Epistola. Del llibre en ella mencionat, no tinch major noticia de la quens ne ha donat Cæsar Baronio en los seus Annals: en lo de sinch cẽts y diuuyt de Christo, y quint del Papa Hormisda. Dient en summa: que los capitols dell contenian. Que los Ecclesiastichs, que venian de parts socadas y infectas de Heretgia, no fossen rebuts al cõsorci dels fels, y administracio dels sagrats Ordes y Sacraments, que primer no aguessen feta la profecio de la fè Orthodoxa y Catholica. Y no sols que en general abjurassen y detestassen totes les Heretgies: pero tambe en especial aquellas que corrian, his mantenian ab vigor en aquellas parts, de hont los Ecclesiastichs venian. Y algunes altres coses, que sera be dexar per als mes doctes. Basta saber axi la diligencia y zel ques tenia en aquesta Prouincia, de la extirpacio de les Heretgies: y la vigilancia ques posaua en la guarda de contaminar la pureza de la fè, ab la taca y ronya de las Heretgias. Y à be que aquestes dos Epistoles vltimes vajan dirigides en general à tots los Bisbes de Espanya, jo pẽs, que en particular tocasen y fossen per als de la Prouincia Tarragonesa. Perço que en lo volum primer dels Concilis Generals, tras las Epistolas assi dites, sen troban consequents altres dos. Vna pera Salustio Archabisbe de Seuilla, cometentli Hormisda ses Vices, per la Beticha y Lusitania. La segona va dirigida als Bisbes de la Beticha, en comendacio del matex, que auia escrit à Salustio. Y axi es verssemblãt, que à Ioan y sos Bisbes se escriguè, à serca del que passaua en aquesta Prouincia: y als altres, serca del que passaua alli entre ells. Apũtau tambe de aquesta manera Cæsar Baronio: y puix cada Prouincia tinguè les sues: molt propri es estat parlar de les del nostre Archabisbe de Tarragona y sos Prouincials.

Capit. XXXXII. Del Concili Tarraconense segon, los Bisbes que si firmaren, y alguns dels Decrets que feren en ell.

POch apres que Ioan Archabisbe de Tarragona tinguè la resposta del Papa Hormisda, y haguè donat lo orde mes conuenient à las cosas, sobre que auia cõsultat, pera millor aperficionar lo estat de la religio, manà juntar vn Concili en la mateixa ciutat: lo qual al nostre cõpte es lo Tarraconense segon. Lo propri lloch del qual es aquest, y no aquell en quel posarẽ

Digitized by Google

Benter y Illescas. Per lo que està dit en lo capit. 27. que per abreuiar nou repetesch. Y tambe, perque Dõ Hieronym de Oria Archabisbe de dita ciutat, en lo seu Archiepiscopologi diu. Que Ioan tantost, que tinguè lo timo de la Nau de la Isglesia y Prouincia, veyentla combatuda de tantas borrascas, com auia passadas, estant sens Pilot y Patro, per aquietarla ab la espiracio del Esperit Sanct, ajuntà aqst Concili en Tarragona. Y com ajam pronat en lo capitol quoranta, lo temps en que començà lo Pontificat de Ioan, de aqui resta euidentment prouat lo temps del Concili esser ara y no abans. Y si bes mira lo que enlo dit capitol 27. esta escrit, se veurà: que no sols se juntà aquest Concili en aquest temps que jo dich, pero encara, especificadament en lo any sinch cents y setze de Christo nostre Senyor: com escriuhẽ Ambrosi de Morales, Diago y Viladamor. Ab los quals concordan Don Antoni Agusti, y Dõ Ioan Teres en sos Archiepiscopologis. Comptant per any de Christo, per Era de Cæsar, y per Consulat de Roma. Y la Era que li donan sinch centes sinquanta quatre, ve justament à esser en lo any sinch cents y setze de Christo. Lo Cõsulat que li senyalan, es de Pere: conforme se troba en la Acta del mateix Concili, en lo Volum primer dels Generals. Que si miram à Mariano Scoto y Baronio trobarem, que Pere fonch Cõsul en lo mateix any. O almenys se auia de dir ques celebrà en lo any sinch cents y vint, com vol Dõ Hieronym de Oria: per que Gregorio Holoandro, posa lo Consulat de Pere en aquest any. Pero si lo cõpte que baix posarè dels Concilis de Gerona y Leyda son uerdaders, lo de Taragona, auia de esser en 516. com expressament Baronio lo posa en aquell any. Y à la fi conforme à la mes comuna, vindria à caure de sinch cents y setze, fins en vint: y no tãt anticipat com los altres volen. Y es de molta Excellencia de aquest Concili, lo que de ell diu Morales. Que la Isglesia lo te per hu dels Generals. Y es axi la veritat: perques troba entre los tals en lo primer Volum dels Concilis.

Be. p. 1. c. 27.
Illes. l. 2. c. 16
Mo. l. 11. c. 41
Dia. l. 1. c. 15.
Vilad. c. 84.
Holoã. Dig. annorũ per Consules.

Ajuntat aquest sacro Cõcili en Tarragona, presidi en ell lo Archabisbe Ioã: cõ diu Morales, his proua per les firmes dels Bisbes quis trobaren y sotascrigueren en ell. Los quals foren vuyt, vltra de Ioan: y vn Sacerdot Vicari, o ministre de la Isglesia q̃ dire. Los noms dels quals en lo volũ dels Concilis se troban de aqsta manera.

Ioan Bisbe de Tarragona.
Pau Bisbe de Taraçona.
Hector Bisbe de Carthagena.
Fortunia. . . . . y no diu de ahont era.
Agricio Bisbe de Gerona.
Oroncio Bisbe de Illiberis.
Vincencio Bisbe de Caragoça.
Vrço Bisbe de Tortosa.
Cinidio Bisbe de Ansona, vuy Vich.
Nibridio minim dels Sacerdots, Ministre de la Isglesia Egarense.

De les quals firmes se poden aduertir algunes coses dignes de ser notades. Y primeramẽt: que deuia auer ja acabat lo Scisma, que Syluano de Carthagena auia mogut en lo capitol 26. cõtra Ascanio de Tarragona. Puix assi vehẽ firmat à Hector de Carthagena: sens dubte obedient, y acudint als manamẽts, que lo Archabisbe Ioã, cõ à superior feya à sos sufraganeos.

La de Nibridio Sacerdot de Egara apar sia incognita per alguns. Per quant Ioã Vaseo, fent recapitulacio dels Bisbats de Espanya, anomenant lo de Egara, o la Isglesia de Egara diu: q̃ ell no la troba. Tãbe escriu, que del Bisbe Agarense (per dir Egarense) se fa mencio en lo Concili Toletà segon. Pero q̃ ell ignora de hont pogues ser. Y q̃ S. Cypria en lo Concili Carthaginense posa al Bisbe de Agara, entre los de Africa. Y quell pensa estiga corrõpuda la lletra, y diga Agragẽse, per Agrabense, o Agathẽse. Y ques collegiria asso, de las subscripcions del segon y ters Cõcilis Toletãs, si noy agues agut tants anys de diferencia. Perq̃ diu, q̃ en lo hu, y en lo altre se sotascriguè Nibridio, q̃ en lo hu se diguè Agrabense, y en lo altre Agathẽse. Pero val Deu, lo que forseja de braços, vn home quis nega, escriuint de terras de ahont no es pratich. Com en aquest proposit, estiguè tambe remigant lo Pare Ioã Mariana, y ab son treball, se acostà mes prop de la veritat, posant la Isglesia, o Bisbat de Egara, en Cathalunya, entre Barcelona y Gerona: si be errà en lo siti. Y jo apostare qualseuol cosa, que los qui han

Mar. l. 6. c. 11

Digitized by Google

han llegit ló capitol quoranta dos del llibre quart, se riuhen de tot assó, y tocarán ab lo dit lo lloch ahont era Egara: dient, esser estada a sanct Pere de Tarraça, ahont fonch la Municipal Egara, com alli auem prouat. Y axi nom detindrè mes assi, sino referintme als testimonis alli citats. Restant ab resolucio, de que Egara fonch en Cathalunya, ahont son vuy las Iglesias de sanct Pere, y sancta Maria de Tarraça: Y del Nebridio, dirè mes llargament en altre lloch.

Tercerament aduertesch assi, que de Gerona desde sanct Narcis, y de Tortosa desde sanct Ruf, no auiam trobada memoria de algun Bisbe: y de altres de Cathalunya ninguna sino de Tarregona y Barcelona: que si la agues tinguda tambe los agueram posats: que totes sõparts de aquest cos. Y ara de aqui auãt, si plau al Senyor, anirem trobant à cada pas. Bisbes de cadaqual de nostres ciutats. Quarta y vltimadament, es de aduertir, que en lo de les firmes de aquestos Pontifices, Ambrosi de Morales, y Viladamor las posan algũ tant diuerças del que yo las he posades dalt. Dient: que en los exemplars ques troban en Toledo diuhẽ de aquesta manera.

Ioan Metropolita de Tarragona.
Pau Bisbe de Empuries.
Hector de Carthagena.
Agricio de Barcelona.
Oroncio de Iliberi.
Vincencio de Caragoça.
Vsf de Tortosa.
Fonciano o, Frontiniano de Gerona
Cynidio de Ausona, o, Vich.
Nihridio de Bigerra, en Lenguadoch.

Yo no he vists los exemplars de Toledo, ni per ma part allegue cosa oculta, sino testimoni impres. Lo lector nom culpe si so diferent de Morales. Lo que se dires: que Morales es contrari assi matex: perque auent dit assi que Nebridio era Bisbe de Bigerra en Lenguadoch, apres en lo seu capitol quoranta nou lo fa Bisbe Agathense, de França, seguint y referint la dalt dita opinio de Vaseo. Y en lo capitol quoranta set del matex llibre, lo auia fet de Bigerra com assi. Y de aqui inferesca lo lector lo que vulla.

Y donant conclusio als actes de aq̃st Concili: en ell se feren tretze Canons, o capitols concernents la reformacio del Clero y Monjos: y algunas cosas concernents lo culto Diuino. De las quals solstocarè dos, que apar fan al nostre proposit, la vna es: que com enlo primer Canon estiga disposat: que los Ecclesiastichs, no visiten à ses propries parentes, sino es molt poques vegades: y aquexas per necessitat, y detenintse molt poch en la visita, y aportant en sa companya vn home vell, y de bona fama: sots pena que lo contrafaent, si es Monjo sia enclos en vna selda del monastir, ahont estiga ab plors y llagrimes, penedintse, y reba tantsolamẽt pa y aygua, per ordinacio de son Abat. De aqui y de altra mencio que de Abats y Monjos, se fa enlo capitol onze, aduertex Morales hil segueix Viladamor: que ja en Espanya hi deuia auer Monastirs y Conuents de Monjos. Y diuhen, que aquesta es la primera vegada, ques troba memoria de Monjos en Espanya. Pero jo no se com se poden dir assõ. Per quãt recordat del que tinch escrit, parlant de S. Sergio Monjo, me apar ques trobe jo en Cathalunya, de mes de doscents anys abans del que aquestos diuhen. Tambe auem vist que Vigilãcio, escriguè cõtra los que sen anauan à la soledat del Herm. Mes auant parlant de S. Paulino me recort, que digui se feu Monjo, y tinguè vida Monacal, lo temps que estiguè en Barcelona. Tãbe en la vida de sanct Sagimon, trobarem memoria de dotze Monjos. He refrescat asso a à la memoria, perques veya, que ya abans se trobaua en Cathalunya aquesta memoria. De quina Regla empero, o, de quin Orde fossen aquells y aquestos, no la sabem fermament. De sanct Paulino diem, que de sa regla propria, conformo la institucio que li feu sanct Hieronym. Dels altres nou sabem. De aquestos del temps present, conjecturan dits Autors, degueren ser de la orde de sanct Benet. Per lo q̃ ya en aquest tẽps flori lo dit sãct.

lib. 4. c. 90.
lib. 5. c. 20.
lib. 5. c. 21.
cap. 22.

En lo capitol quart de aquest Concili se ordena: que lo sanct Diumenjes sos obseruat. De tal manera, que nos fes en ell negoci, sino seruir al Senyor. De ahont se veu quant antiquissima es la obser-

Digitized by Google

uacio de aqueſt ſanct dia. Yheu poſat, per que lo pobleCathala llohe al Sẽyor, quins ha feta tanta gracia, que tant ſancta inſtitucio, tant celebrades y guardades en la ſancta Iſgleſia, ſian exides de Cathalunya.

En lo capitol tretzè, ſe ordenà: que quant lo Metropolità eſcrigues als Biſbes, que acudiſſen à algun Concili, los manas: aportaſſen en la ſua companya, no ſols los Præsbyteros de la Cathedral, pero encara, de las Iſgleſias de la Diocæſi: y alguns ſeculars fills de la Iſgleſia: ço es, deuots, o bons Chriſtians, pios y de bona conſciencia. Y axi en algun temps trobarem molts ſeculars y gent principal en los Concilis. Particularment en lo capitol uo. del preſent llibre.

Capit. XXXXIII. Del Concili Gerundenſe, la occaſio perque ſe ajuntà y del sGouernadors de Eſpanya Theudio y Eſtephano.

EN la mateixa concurrencia de tẽps, que anam ſeguint, dela tutoria del Rey Theodorich, en los Regnes de ſon net lo Rey Athalarich, o Amalarich: apres de celebat lo ſanct Concili ſegon de Tarragona, ſe juntaren dos ſagrats Concilis, en las ciutats de Gerona y Leyda. Dels quals tinch feta alguna mencio en lo capitol vint y ſet. Y eſcriuint de ells lo Morales y Viladamor, diuhen: q̃ lo de Gerona fonch en lo any ſinch cents y deſet: y lo de Leyda en lo any ſinch cents vint y ſinch: y al de Gerona donan lo mateix temps, Cæſar Baronio y lo volum de les Conſtitucions, Prouincials del Archabisbe Don Antoni Aguſti. Si be aqueſt es cõtrari aſi mateix. Perque en los Dialogos, en la lliſta que fa dels Reys Goths, diu: que deguè ſer aqueſt Concili en lo any ſinch cents vint y tres, o en vint y ſis. Pero ſi ſeguim la ſua primera opinio, viſt que la tingueren Morales, Viladamor, Baronio y Garibay, direm: que aqueſt compte del any deſſet, es lo mes comu. Be que en ell trobe jo vna dificultat, y es. Que poſant lo Concili Gerũdenſe en lo any deſet, fan dits autors aquell, com lo fa Ioan Vaſeo, primer q̃ lo de Leyda. Y en lo volum primer dels Cõcilis generals, ſe troba primer en orde lo de Leyda, que lo de Gerona. De manera, que reſtam en dubte, qual fonch primer. Y en aqueſta dificultat: puix no tinch cauſa prouable mes per vna part, q̃ per altra, men ſo volgut anar per la comuna. Perq̃ ames dels ja citats, tãbe Pere Anton Beuter y Gonçalo Illeſcas los poſan de aqueſta manera. Y va ajudat aqueſt orde de la comuna opinio, mirant be: que lo Archabisbe Ioan de Tarragona, q̃ juntà lo preſedent Concili de la ſua ciutat, ſe trobà, y præſidi en aqueſt Concili de Gerona, cõ aſsi veurem (encara q̃ Garibay diga, que preſidi Fortuniano) y en lo de Leyda Preſidi Sergio, ſucceſſor de Ioã, cõ alli veurẽ. De hõt apar q̃ es bon orde, poſſar primer lo Cõcili de Gerona, y apres lo de Leyda.

Mo.li.c.4. Vilada.c.83. En lo catha. del Archab. Dialag.1. Gar.l.3.c.14 Be.p.1.c.27. Illeſ.l.2.c.1

La occaſio perques tinguè aqueſt Cõcili tant preſt, tras de la celebracio del de Tarragona: no la he poguda trobar expreſada en autor algu. Pero conjecture jo, que deguè ſer per vna de dos cauſes principals. Y pera major intelligencia de aſſo preſupos, lo que diu Ambroſi de Morales. Que à Eſtephano, que era Gouernador en Eſpanya, per la infancia, o menor edat de Amalarich, li fonch lleuat lo carrech en aqueſt Cõcili de Gerona. No obſtant q̃ Vaſeo diga, que ſe li lleuà, quãt ſe tinguè lo Concili en Toledo. Y axi, ſi ſeguim à Morales, podem collegir dos coſas. La vna que Theudio, qui fonch fet Gouernador de Eſpanya, com ſe diguè en lo capitol trẽta nou, ho deguè ſer poch temps: y que apres de ell vinguè prouehida la Gouernacio en cap de aqueſt Eſtephano. Lo qual tampoch no poguè eſtar molt en lo carrech: puix ja fonch priuat de ell en aq̃ſt Concili. La ſegona es al preſent propoſit: q̃ de aqui apar podiam dir: q̃ la occaſio de ajũtarſe aq̃ſt Cõcili fonch per priuar à Eſtephano dela Gouernacio de Eſpanya, per lo q̃ deuia mal miniſtrar aquella. Que no fonch ſol Eſtephano en lo mon, lo depoſitat per vn Cõcili de Eccleſiaſtichs, eſſent ell ſecular. Y plagues à Deu, tals pits tinguelſen en noſtres tẽps los Prelats de la Iſgleſia, que ſabeſſen depoſitar los mals miniſtres y infels Reys: com ſe diu de aqueſt Concili Toletà quint: que priuà al Rey Suintilla primer de la eſperãça de cobrar lo Regne, y à tota la

Mo.li.c.

Cap.96

tà la sua posteritat, de poder succehir y regnar. Y no vull aportar per ara altres exemples. Sino tornant al proposit, dir: que la occasio de juntarse lo Concili, no deguè ser altra, que la dependēt y baxāt, del que esta dit, parlant del mal Presbytero Vigilanci Heretge: que auia preuertit lo orde, dels officis Diuinals. Y que volia Pere Anton Beuter, duras aquell error en algunas parts, fins al temps de aquest Concili Gerundense. Y axi com aquest error duras encara, y peruentura estigues mes arrelat en las Isglesias de la Diocæsi de Gerona, se congregaria lo Concili alli, per extirpar aquest error. Y no va aquest pensament sens fonament: que ans be es conforme à las Decisions del mateix Cōcili. En lo qual (com dirè en lo seguent capitol) en la primera regla, o Canon, se ordenà sobre lo orde, ques auia de tenir en la celebracio dels officis Diuinals. Y axi es de creure: que se ajuntà aquest Concili per vna delas dos ditas occasions principals.

Cap. 5. 20. 21.

Capit. XXXXIIII. Dels Bisbes ques trobaren en lo Concili Gerundense, y los estatuts ques feren en aquell.

SAbuda la occasio de la junta del sanct Concili Gerundense, lo que passà en ell fonch. Ques començà als set del mes de Iuny del sobre signat any sinch cents y setze, entreuenint en ell set Bisbes dels que foren en lo Concili segon de Tarragona. Y no diuhen altra cosa mes de aquest Concili los autors citats en lo preseden capitol. Empero seguint los Actas de aquest Concili, segons se troban en lo Volum dels Concilis generals, direm alguna coseta mes. Y primerament trobarse alli, que aquestos set Bisbes foren nomenats, segons apar de les sues firmes.

Ioan Bisbe.
Fortuniano Bisbe.
Paulo Bisbe.
Agricio Bisbe.
Emidio, o Cynidio Bisbe.
Nibridio Bisbe.
Oroncio.

Y cotejats los noms ab les firmes del Concili de Tarragona, se pot veurer facilment, cada qual de ahon era Bisbe. Y no sols asso: pero encara apar, que en aquest Concili presidis Ioan Archabisbe de Tarragona. Com especificadament ho aduerteix lo Beuter. Y es raho aduertirse: perque axi anirà entretexit lo que en particular podiam dir de aquest Archabisbe, ab lo que generalment anam escriuint de la sua Prouincia.

Be. p. 1. c. 27.

Tambe se colligeix de aqui: que Nibridio, que abans en lo Concili de Tarragona auem trobat ser ministre de la Isglesia de Egara, era ja ara Bisbe. Y encara que no diga de ahont es de penssar, que de la mateixa Isglesia, per lo que baix en lo capitol sinquanta, escriuint del Concili Toleta, y parlant de quatre germans Bisbes, lo trobarem à ell intitulat Bisbe de Egara.

Ajuntats aquestos Pontifices en la dita ciutat, en lo lloch que per asso dedicaren, prestament comensarian à tractar la causa de Estephano; si seguint lo que en lo capitol presedent ses dit, que volia Morales: y tras ella, lo gran dany que à la Isglesia resultaua, de estar diferent y preuertit lo orde del celebrar y cantar la Missa y Diuinals officis en las parts de aquella Diocæsi: del ques vsaua y cantaua en la demes part de la Prouincia. Y de aqui de grau en grau se anirian proposant las altras cosas que conuenian al be publich de la Isglesia. Y procehint à las Decisions priuarian, y darian sentencia contra de Estephano, lleuantli la administracio, absolent los subdits de la fidelitat que li auian prestada per raho del seu offici. Y venint al que tocaua al redres de les coses Ecclesiastiques, feren y estatuyren onze regles, o lleys Canoniques. De les quals fa mencio tambe Cæsar Baronio. Y en lo capitol primer fonch estatuhit: que lo ordre del cantar y celebrar los Officis ques seruaua en la Metropoli de Tarragona, fos seruat per los sufraganeos en totas las Isglesias de la Prouincia. La qual determinacio tenim en lo Decret de Gracia. Y com tinch dit, escriu Beuter: ques feu contra la Heretgia de Vigilancio, qui

Can. instit. de cōs. dis. 2.

preuerti lo orde dels officis, auiá ja cérca de dos cents anys. Y desde les hores hi auia algun resabi de allo: o ara de nou se era sucitat aquell error. Conforme se tornà apres à sucitar en altre temps: com en son lloch direm. Y plagues al Senyor se obrissen los vlls dels que fer ho poden: que per obuiar à errors, ques podrian sucitar, y pera seruar la decisio de aq̃st sant Concili, se acabas de posar en execucio, lo que tantas vegadas se es senyalat: de fer vn Ordinari per tota la Prouincia, y no estiguessem, com estam, en cada Bisbat, ab diferent Ordinari. Be se no faltarà qui diga: no ser inconuenient seruarse diuersos consuetuts, baix vna mateixa fè: empero asso es, si nols obstà alguna Canonica decisio: com diu lo Papa Nicolau primer. Y axi com aquest Concili de Tarragona no vullà admetrer diuersitat de la consuetut de la Metropoli: tinch per cert, ques carrech de consciencia no fer los dits Ordinaris. Deu vulla que asso aprofite.

Cap. a. de ferijs ex. iuncta gloss. in verba. consuetudines. Nicol. in ca no. Sat sancta. 12. dist.

En lo tercer capitol foren instituydes les Litanies majors, per apres de la festa de Pẽtecostes, o Pasqua del Esperit Sanct: y altra vegada les menors pera las Kalendas de Nouembre. De ahont, qui es vergat en Historia veurà: que primer foren vsades les Litanies en Cathalunya, que en Roma. Ahont començaren molts anys apres, en temps de sanct Gregori Magno: com apar de la Historia Põtifical de Illescas, de Baptista Platina, y del Bisbe Equilino, que posa llargament les causes de la institucio sen feu en Roma, y lo orde de las Processons, y declaracio de las cosas de ellas. Veritat es: que encara que per aquest temps nos vsasen en Roma, se vsaren en altras Prouincias primer que en Cathalunya. Del quem refereseh à fra Hieronym Romà, en la sua Republica Christiana.

Illesc. l. 4. c. 1. Platin. vida de S. Grego. B. Equi. l. 4. cap. 13.

Rom. l. 5. c. 15

Ordenas tambe en lo capitol deu de aquest Concili, que sempre al acabar Matines y Vespres, se diga per lo Sacerdot la Oracio del Pater noster. Y de aqui entendran los Cathalans, de ahont à restat à la Iglesia lo que veuhen en lo Cor, dels Ecclesiastichs, que se agenollan à dir la Oracio del Pare nostre, quant acaban, o se dexan de dir las Horas Canonicas. Y alabaran à nostre Senyor Deu, per tants estatuts bons, com se son fets en Cathalunya, y apres sen es seruida tota la sancta Iglesia Catholica Romana.

Moltes altres coses se instituhiren en aquest sant ajuntament, que son de regiment de la Iglesia, y honestat Ecclesiastica, que per no ser llarch deix de referir. Les quals coses acabades, se acabà lo Concili.

Capitol. XXXXV. De la mort del Archabisbe Ioan, y succesio de Sergio en Tarragona.

Encas que aguè tant sanctas obras lo Archabisbe Ioan de Tarragona, com de ell auem escrit, desde el capitol quoranta hu, fins assi, acabà lo curs de la sua vida, com aquell que era home mortal, com los demes. No gosare afirmar en quin any mori, per que es incert, per la incertitut dels comptes dels anys, que veurem enlo capitol seguent. Lo mes cert es, que mori, apres que fonch conclos y acabat lo Concili de Gerona: y que era ja mort, quant se tinguè lo de Leyda. Perso que trobarem alli, que ja era Archabisbe de Tarragona Sergio son successor: y que cõ à tal presidi en aquell Concili. Quin any poguè ser poch mes, o manco, se podra conjecturar del compte que donarem per mes cert en lo dit capitol seguent.

En effecte mori Ioan, y succehi en la sua Metropolitana Iglesia, lo Archabisbe Sergio. La patria y nacio del qual ignoram. Pero sabem la sua vigilancia, en la cura Pastoral. Perque estant la Iglesia affligida de la calamitat, que dirè en lo capitol seguent, per tractar les coses que conuenian à la Republica Christiana en aquells treballs, congregà dos Concilis, lo hu en la ciutat de Leyda, y lo altre en Barcelona. En los quals mostrà be, ser digne de la succecio de son predecessor. Y perque en los capitols seguents direm de cada hu de aquestos Cõcilis, y de ells se prouarà tot lo que tinch dit assi: no dire mes de Sergio en particular: que lo demes de son temps se veurà en los saguẽts capitols.

Capit.

Digitized by Google

Capit. XXXXVI. Del Concili Ilerdense, los Bisbes se trobaren en ell, y los Decrets que feren.

EL que esta dit en los capitols vint y set, y quoranta dos, fins en quoranta sinch apar: so forçat ara escriure del Concili Ilerdense, per lo Archabisbe Sergio, apres del de Gerona celebrat en la ciutat de Leyda. Y dels matexos capitols apar, quant diferents restarem del any en ques celebraren aquells. Y no acabà aqui la dificultat, que ans be la tenim axi matex, en particular de aquest Concili de Leyda. Perque à be donem per averiguat, que fos apres del de Gerona: totauia restam indiferents, en saber en quin any se juntà. Y axi he dit en lo capitol quoranta y tres: que Ambrosi de Morales y Viladamor escriuian, se tingue y celebrà en lo any sinccents vint y sinch. Y Vaseo lo posa en lo matex any y à la jornada quel posa Garibay, de Dimechres als sis de Agost. Pero los Archiepiscopologis que van ab los Volums de les Constitucions Prouincials dels Archabisbes Don Hieronym de Oria, Don Antoni Agusti, y Don Ioan Teres, tots lo donan en lo any sinccents quoranta y sis, mort lo Archabisbe Ioan, en lo temps de Sergio son successor. Y no es la diferencia poca, sino molta, per ser de vns vint, o vint y vn any de mes, o de menys. Veritat es, que los dos vltims està indiferents, sis tinguè en lo any quinze dela Tutela del Ostrogot Rey Theodorich, o en lo quinze del Regne de Theuda de qui baix dirè. Y si dihem ques tinguè en lo quinze dela dita Tutoria (que pens jo, sia lo mes cert, per trobarho axi escrit en lo Volum dels Concilis generals) à les hores ve be à esser en lo any sinccēts vint y sinch. Perque com auem vist en los capitols trenta y vuyt, y trenta y nou, segons opinio de alguns, prenguè Theodorich la tutela de son net, en lo any sinccēts y deu, que mori Alarich: que ajustats à aquest compte de quinze anys, auem de dir esser lo any sinccents vint y sinch. Y si seguiam los altres cōptes alli posats, carregāt en qualseuol de aquells quinze anys, may passariam del any trenta. Y axi seria impossible dir, que lo any quinze dela Tutoria de Theodorich vingues à ser en lo any sinccents quoranta sis. Sil posam en lo any quinze del Regne de Theuda, per lo que aquest comença (segōs alguns) à regnar en lo any sinccents trenta y hu, com veurem baix: en tal cas vindria be esser estat en lo any sinccents quoranta sis de Christo, y en la Era de Cæsar sinccentas, vuytanta quatre, com diuhen dits Archabisbes legirse en alguns Codices, o llibres vells. Io he apuntat tot lo que he pogut trobar en aquest proposit, y estich tant indiferent, que no se que elligir. Be puch restarme axi: puix hi han restat tant grans Doctors, com los dos citats Archabisbes. Lo lector elija la opinio, que millor li aparega.

Moral. li. 11. cap. 43.
Vilad. c. 83.
Garib. lib. 8. cap. 14.
Capi. 51.
Volum. 1.

Fos la junta de aquest Concili en lo vii any, o en lo altre: congregat en lo lloch dedicat en aquella ciutat, se trobaren en ell, vuyt Bisbes, y vn Diaca, segons escriuhen Ambrosi de Morales, y Viladamor. Dels quals apar, que alguns firmaren sens posar los noms de las suas ciutats: y altres los posaren, de aquesta manera.

Sergio Bisbe.
Iust Bisbe.
Castonio Bisbe.
Ioan Bisbe.
Paternio Bisbe de Barcelona.
Marulio Bisbe de Tortosa.
Tauro Bisbe Agarense.
Februario Bisbe de Leyda.
Vn Diacono per Staphilio son Bisbe.

Empero en lo Volum primer dels Concilis generals se lig de diferent manera. Es à saber.

Sergio Bisbe.
Iust Bisbe.
Pere Bisbe.
Marulio Bisbe.
Tauro Bisbe.
Februario Bisbe.
Grato Bisbe: qui firma per si y son seny or Bisbe Stephano, enuiat per aquell.

Demanera, que jo no trobè al meu compte sino set Bisbes en aquest Concili. Y me fora molt alegrat, de poder veurer los originals que seguex Morales, per veurer qual es la causa de aquesta diuersitat. Pero puix no es possible, y fas lo que pot vn home: accepteseu la voluntat.

Digitized by Google

Sobre alguns noms dels Bisbes, que diu Morales se firmaren en aquest Concili, hi ha algunes coses que dir. Y primeramẽt: que de Sergio escriuhen Esteue Garibay, y Ioan Vaseo, que era Bisbe de Leyda, pero tots los altres diuhen, era Metropolità de Tarragona. Y axi me apar que resultarà del Concili de Barcelona, y del que poch mes auall en aquest capitol dirè.

De Iust podem dir, que deuia ser Bisbe de Vrgell, per lo que direm baix, en lo capitol sinquanta, parlant dels quatre germans Bisbes: y en lo matex capitol parlant del Concili Toletà.

De Castonio, y Ioan no tinch noticia. De Paternio dirè en lo capitol seguent. De Tauro quel fa Bisbe Agarense, que per lo que tinch escrit en lo capitol quoranta dos, apar auia de ser de Egara, ha rebut error lo Morales. Que no es posible fos Bisbe de alli. Puix en los Concilis de Tarragona y Gerona, en los capitols quoranta dos, y quoranta quatre auem vist, que Nebridio era primer Ministre y apres Bisbe de Egara. Y baix en lo capitol sinquanta, veurem, que en lo Concili Toletà encara se firmà com à Bisbe de Egara. Y axi no se com en aquest medi de temps pogues esser Bisbe de Egara aquest Tauro, essentho en lo matex temps Nebridio.

Del qui vol Morales, que fos Diaca, consta per lo Volum dels Concilis, que no era sino Bisbe. Y ques nomenaua Grato: y ques firmà com à tal en lo seu nom propri per si, y tambe ab poders de Staphilio, o Estephano Bisbe. Del qual, per cortesia, diu que era senyor seu. Y axi firmà per si, y per lo seu principal, qui li auia donat lo poder. Si be del hu y del altre ignoram les Diocesis.

Y venint à la principal occasio de ajuntarse aquest Concili, certament apar se puga conjecturar del que en lo Cathalago dels Archabisbes de Tarragona en lo Volum de las Constitucions de Don Hieronym de Oria se lig. Ahont parlant del Archabisbe Sergio se diuhen dos coses. La vna, que aquell Sergio, es aquest que trobam firmat en aquest Concili. Y la segona, que auent ell publicat y notificat lo Concili, encara que los Goths nos dexassen de perseguir als sants Bisbes y Prælats, totauia celebrà aquell. Demanera, que de asso, y del que dirè en lo seguent capitol, apar, que en aquest temps hi auia alguna persecucio dels Goths, com eran Arrians, contra los Catholichs. Y ab occasio de aquesta cruel persecucio, pera confortar als perseguits, y censurar als perseguidors, se ajuntaria aquest Concili. Y per occasio de ell, perseguirian los Arrians mes als Prælats, y ells estarian mes constants, y perseuerants, en aquell sanct acte, no obstant la dita persecucio. O tambe peruentura podriam dir, conforme los actas de aquest Concili, ques ajuntà per reformacio del estat dela republica Christiana, dels abusos de tots estaments. Y en particular en lo capitol, o canon tercer se fa alguna reforma del estat Monachal. Y per quant alli se fa mencio dels Monjos y Abbats, oblidats Morales y Viladamor del que dalt en lo capitol quorãta y dos, tinch notat, que auian escrit dels primers monjos de Espanya: ara tornã à dir: esser aquesta la primera vegada ques troba memoria de Monjos Abbats y Monastirs, en Espanya. Y veuse que reben engany, per lo que ja tinch dit en lo capitol quoranta y dos. Y basta per ara auer aduertit asso axi.

En lo vuyte Canon del dit Concili se fa mencio dels esclaus, y dexebles, que per temor de sos amos, o mestres fugen à las Iglesias. Disposant que no sian extrets de ellas. De ahont se pot veurer, quant antiga es la immunitat de la Iglesia en Cathalunya. La qual decisio tenim en lo Decret de Gracia. Y si Hieronym Romà en la sua Republica Christiana, lloha de asso en general à tota Espanya, quant mes propria gloria serà de Cathalunya, y quanta mes honrra li ha de caber de aqui en particular, ahont no vna ni dos, sino à totes se serua la immunitas que los sagrats Canons los han donades. Can. nolite 17. q. 4. Rom. lib. 4 cap. 20.

Legit he tambe en lo Volum primer dels Concilis generals: que en lo Volum que compila Iuo, y en altres Volums vells, estaua escrit: que en aquest Concili se ordenà: que en las bodas y casament dels Christians, los que anauan à ellas, no fessen dancas, ni balls, ni alegrias de mans: sino dinar, o sopar ab la decencia ques deu entre Christians. De ahont se veu, quant mal

Digitized by Google

malfem en Cathalunya, en fer en las nupcias, bodas, o casaments, semblants coses prohibides per aquest sanct Concili. Tambe veu quãt inueterat y vell mal es aquest del ballar: que par sia mal hereditari, que haya passat dels vns als altres. Y resolutiuament se trau de assi la diligencia de aquells san & pares, en encaminar la salua cio de sos subdits. Y se veu com no faltauan zeladors dela fè, y religio, encara que los senyors temporals de Cathalunya fossen Arrians.

Capitol. XXXXVII. Dels Bisbes Paternio, o Pere, y Agricio de Barcelona: y la persecucio que los Arrians feren en ella contra los Catholichs.

ABans de passar auant à parlar del Concili Barcinonense, del qual en lo capitol quorãta sinch he promes escriurer apres del de Leyda: serà be aduertir. Ques corregesca vn error q̃ he notat en la Sala gran del Palau Episcopal de Barcelona, entre lo orde y serie dels Bisbes que per manament del Bisbe Don Alonço Coloma alli traci en lo any mil y siscents. Y es, que no me apar, que quant pintaren alli las efigies dels Bisbes hi posasen al Bisbe Paternio, o Pere, del qual auem trobada la firma en lo Concili Ilerdense en lo capitol presedent. En lo meu borrador be se quel tinch assentat. Y axi pens deuia ser tambe en la copia que doni al dit Bisbe. No se que ses estat, que no sia exit alli. Lo pare mestre Francisco Diago, escriuint dels Bisbes de Barcelona, ni los Episcopologis dels Archius de Barcelona no fan mencio de ell. Pero en si, de aquest Concili Ilerdense se trau: que Paternio, o Pere en aquest temps era Bisbe de Barcelona. Y axi sa ajustar aquest ab aquells Pontifices.

Y de assi trahem tambe, que Agricio Bisbe de Barcelona, ja era mort en lo any sinccents vint y sinch, quant se tinguè aquest Concili Ilerdense. Y li succehi Paternio, o Pere quis trobà en aquest Concili Ilerdense. De aquí tambe se veu, que seria error dir: que à Agricio li succehis Hungas, com esta posat per descuyt en dita Sala, y lo posa lo pare Diago. Y la rahó es. Perque assi trobam à Paternio, y baix trobarem, que en lo any sinccents setanta y vuyt morí Guillem tercer Bisbe de Barcelona, y en lo de sinccents noranta vuyt, trobarem la primera memoria de Hungas. Axi que entre Agricio, y Hungas hi haguè dos Bisbes, que foren Paternio, y Guillem.

A aquest Paternio de qui anam ara assi escriuint, no sabem quant li durà lo Pontificat. Sino que segons lo que trobam escrit, no poguè serho molts anys de aquí auant. Perque segons los Episcopologis dels Archius Real y Capitular, en lo any sinccents setanta vuyt morí ja lo Bisbe Guillem, que assi auem dit fonch successor de Paternio. Y diu lo Episcopologi del Archiu Real, que abans que aquest Guillem no fos eligit, auia vacat lo Pontificat trenta y quatre anys. Axi que del any sinccents vint y sinch, fins al any sinccents sinquanta nou, corregueren los dits trenta quatre anys: del any sinquanta nou al de setanta y vuyt, ne corregueren vint y set. Y axi apar que aquestos fan apartir entre Paternio, y Guillem à arbitre de bon baro. Y si posauam lo Concili Ilerdense en lo any sinccents quoranta sis, com he dit quel volgueren alguns, en tal cas, donant almenys aquell any à la vida de Paternio, diriam: que visquè fins à les hores: y los trenta quatre anys que van de aqui al any vuytanta serian los de la Sede vacant, que tenim dita. Pero no pot reexir be lo cõpte, per trobar à Guillem dins de aquest temps en la circumferencia del any setanta y vuyt com esta dit.

Y dexant asso, que non podriam veurer lo cap del fill, sols al proposit del que he dit de tant gran sedeuacant de Barcelona, referirè lo que diu lo Episcopologi del Archiu Real: y lo que sobre asso me apar. Diu lo dit Episcopologi, que lo Bisbat de Barcelona vacà trenta quatre anys, per causa que los Emperadors Romans, perseguian als Christians, y los Moros tenian occupada Barcelona. Y asso en cert modo es veritat, y en certa manera conté error. Que los Christiãs fossen perseguits en hora bona: que axi se es apuntat en lo capitol quoranta sis. Y asso pens jo que sia lo ma-

Digitized by Google

lo matex. Y la occasio perque degue ser en Barcelona, dirè en lo capitol quoranta nou. Pero lo autor del dit Episcopologi prenguè als Goths, per los Romans. Y als Arrians per Moros. Demanera, que ajuntãt lo que en lo present capitol tenim dit, ab lo que anam comptant assi: los Goths Arrians mogueren persecucio contra los Catholichs en la Tutoria que Theodorich Ostrogot tinguè de son net Athalarich, o Amalarich, tenint lo Archabisbat de Tarragona Sergio, y lo Bisbat de Barcelona Paternio, y los de las altras ciutats los anomenats en lo Concili Ilerdense. Y la ciutãt que mes senti aquesta calamitat fonch la de Barcelona, que estaua occupada, per los Arrians. Y per aquesta occasio pens jo ques deguè ajuntar en ella lo Concili Barcinonense, del qual de pas he feta mencio en lo capitol quoranta sis, y escriurè de proposit en lo seguent capitol.

Capitol XXXXVIII. Dels Concilis de Valencia Caragoça, y Barcelona: y los Bisbes que entreuingueren en lo vltim.

ANant se continuant la persecucio que auem dit auiã moguda los Goths contra los Catholichs, anauã sercant los sancts Pontifices lo remey, ques podia donar à la cõseruacio de la vnio de aquells. Y axi celebraren dos Concilis, lo hu en la ciutat de Valencia, altre en la de Caragoça. Los quals trobaran los curiosos en lo Volum primer dels Concilis generals. Y fan memoria de ells, Ambrosi de Morales, y Viladamor. Dels quals dex expressament de parlar: perque no me apar hi haja cosa en ells que faça al nostre proposit.

Moral. li. 11. cap. 45. Vilad. c. 85.

Y com la necessitat en aquesta temporada era mes vrgent en la ciutat de Barcelona, per estar en ella los Arrians arelats com auem dit en lo capitol presedent, de aqui deguè venir, que per prouehir alli de socorros espirituals, y ecclesiastica medicina, per posar presidi de Catholichs sol dats ahont eran la major força dels enemichs de la fè, y per fornir de Doctors lo lloch que estaua mes ple de ignorancia, per illuminar als que viuian en tenebres, lo Archabisbe Sergio de Tarragona manà juntar vn Concili en aquesta ciutat segons que escriuhen Don Antoni Agusti, y Don Ioan Teres, en sos Archiepiscopologis. Y diuhen que fonch tantost apres del Concili Ilerdense. Y que en ell entreuingueren los Bisbes seguents.

Sergio Metropolita.
Los Bisbes de:
Barcelona.
Empuries.
Leyda.
Gerona.
Caragoça.
Tortusa.

Y no escriuhen com se anomenauan, ni lo any en que se ajuntaren, ni lo ques determinà en ell. Sols apuntan: que aquest Concili se tinguè en Barcelona y no mes. Ni en altra part ne he jo poguda trobar memoria alguna. Y perço nos faça marauella sino anomen los Bisbes, y sino don relacio dels successos del Concili. Be es veritat; que conforme al que auem dit en lo presedent capitol, apar, que lo Bisbe de Barcelona que fonch en aquest Concili, fos Paternio, per la supputacio dels temps que alli auem feta. Y de ell, y de la sua Sede no tinch mes que dir, sino tornar à aduertir, lo que esta dit en lo presedent Concili de Leyda: y que apres de ell vacà la Sede trenta quatre anys, per la occasio alli ja escrita.

Cap. XXXXVIIII. Com lo Rey Athalarich prenguè lo Regne casà ab Clothilda, perseguí à ella y als demes Catholichs, y fonch mort en Barcelona per lo exercit de son cunyat.

EN la circumferencia del temps que passauan aquestas cosas en Cathalunya, o poch apres de ellas, mori lo Rey Theodorich Ostrogot de Italia: qui tenia la tutela y cura del nostre Rey Amalerich, o Athalarich son net. Y asso corrent los anys del Senyor sinccents vint y dos conforme vol Matheu Palmeri. O compretenen Mariano Scoto, y Bergomense, en lany sinccents vint y quatre. Si ja no es mes cert lo any sinccents

Palm. Cor. Scot. Coro. Bergo. lib.

Digitized by Google

sinccents vint y sis, com diu Baronio. Y mort aquest Rey à les hores son net y Rey nostre Amalarich, o Athalarich, o Almarich (que de totes maneres se troba anomenat) tenint ja edat de vns vint anys poch mes, o manco: y axi suficient pera regir, administar y gouernar lo seu Regne, prenguè la possessio de aquell. Y com per ser senyor dels Goths de Espanya, y per conseguent de Cathalunya, sia del intent principal nostre, aure de dir de ell alguna cosa, abla breuedat posible. Referint nos del demes à sanct Antonino de Florença, à Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulià del Castillo, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, Francesch Tarafa, Diego de Valera, Ioan Mariana, Pere Miquel Carbonell, y Antoni Viladamor.

S. Anto. tit. 11. ca. 7. §. 2. Moral. libr. 11. cap. 46. Beu. p. 2. c. 27 Medin. p. 2. cap. 74. Castr. lib. 2. discurs. 7. Alfon. c. 20. Ricio, lib. 1. Taraf. c. 95. Val. p. 3. c. 13. Marian. lib. 5 cap. 7. Carb fol. 13. Vilad. c. 84. Tili, Coro. Garib. lib. 8. cap. 14. Capi. 35.

Y pera auer de entrar à parlar de aquest Rey, es de saber. Que alguns anys abans corrent los del Senyor sinccents y catorse segons Tili, o setze cõforme Garibay, era mort lo Rey Clodoueo de Frãça, ab qui lo Rey Alarich auem vist auia tingudes tãtas guerras. Y sobreuisquerenli quatre fills mascles, anomenats Childebert, Clotario, Theodorich, y Clodomiro: y vna filla anomenada Clotilda, que per alguns es dita Totilla. Entre los quals fills mascles parti los Regnes. Y qui volrra saber quiscu en quines Prouincies regnà, veya en particular à sanct Antonino, à Iacobo Bergomense, à Paulo Æmilio, à Ioan Tili, Roberto Guaguino, y Ioan Pineda, y Blondo. Que dexant à aquestos quatre germans, sols fa al cas del nostre proposit, parlar de la infanta Clotilda. Per quant auent lo joue Rey Athalarich cobrat lo seu Regne, considerant quants danys auia causat à son pare tenir la enemistat en França, y quant be li estaria à ell tenir pau ab los quatre Reys fills de Clodoueo, pensà casarse ab Clotilda llur germana, per tenir de aquesta manera pau ab ells. Y auentlos enuiats embaxadors, per tractar asso: lo matrimoni tinguè effecte. Y ab ella cobrà Athalarich gran part del que tenia perdut en França. Y diuhen expressament Paulo Æmilio, y Ioan Tili, que cobrà los estats de Tholosa. Veritat es, que Tili vol, que aquest matrimoni se fes ja en lo any sinccents y quinze, en auer los quatre germans succehit en lo Regne. Pero, o no pot ser, per lo que en aquell any Athalarich no tenia edat per poder cõtractar matrimoni: o si es axi fonch à les hores feta promesa de consumarlo en edat perfecta. De manera, que en lo any sinccents y quinze aurian fetas esposalles com à impuberes, y ara que auia Athalarich cobrat lo regne se consumaria lo matrimoni.

AEmil. li. 1. Tili, Coro. Guagui. li. 1. Pined. li. 15. cap. 15. §. 1. Blond. dec. 1. lib. 4.

Casat que haguè Athalarich, y rebuts los estats de Tholosa, diu Morales, que lo que cobrà parti ab Athalarich Rey Ostrogot son cosi, que auia succehit à son auí Theodorich. De la succecio del qual parlan Paulo Æmilio, Blondo, y Baronio. Y la porcio fonch per lo riu Rosne. Donant à Athalarich Ostrogot tot lo dedalla, y restantse ell ab tot lo de dessa de dit riu. Podria ser tambe, que lo nostre Athalarich Visogoth donas al Ostrogoth la Prouincia Narbonesa. Perque legim en Sabellich, seguint à Casiodoro, y Procopio: que Amalarich Ostrogoth la donà en aquest temps à Theodembert, parent del mort Rey Clodoueo.

Sabell. ene. 8. lib. 2.

Estant axi casats Athalarich y Clotilda, visqueren y residiren lo demes temps en la nostra ciutat de Barcelona, conforme aparexera del discurs de la historia. Y si be auia de succehir gran be y quietut temporal de aquest matrimoni, per esserse fet en benefici de pau, com esta dit en lo principi: totauia, per secrets judicis de Deu se mudaren les sorts. Que dell succehi molta gloria espiritual, pero grans treballs y miseries temporals per als vassalls Catholichs: y à la fi desestrada mort per Athalarich, en paga de les sues culpes y pecats. Perque tots los autors ja anomenats concordan: en que com aquesta Reyna Clotilda era molt Catholica Christiana, y son marit com los demes Goths Arria, tantost se desauingueren. Que al fi conforme diu sanct Pau, la carn desija cosas contra lo esperit, y ell, contra aquella. Y axi com dels dos lo hu era Catholich y espiritual, y lo altre Arria y sens fè verdadera, fonch entre ells la discordia. Y de la diuisio començaren los mals tractes, dels mals procehir la colera, y de la hira les mans, y los colps, contra la Catholica Reyna. Y poch

à poch

à poch se vinguè à ensendrer la cosa de tal manera, que lo Rey li anà impedint los seus sancts propositz. Y ella en la tribulacio anaua mes perseuerant, en los actes de virtut Catholica. Vist lo Rey, que asso no abastaua à mourerla de son sanct proposit, permetè que sos criats li començassen à perdrer lo respecte, y los Vassalls la vituperassen, y ningu la estimas en lo que era. Y com lo Senyor sempre alli ahont los mals lo blasphemam, alça altres quel honoren: qui dubta ses que los Catholichs que eran en Barcelona se conformassen ab la bona y sancta Reyna, en honor de la sua Diuina Magestat. Tambe es cert, que lo Rey qui permetia perseguir à sa muller, Reyna, filla, y germana de Reys, per ser Catholica, los faria perseguir à ells que eran vassalls. Y de aqui pens jo, que deguè esforçarse aquella persecucio, de la qual se parlà en los capitols quoranta sis y quoranta set, que se era moguda y estaua ja vrgent en lo temps ques tingueren los sancts Concilis de Leyda y Barcelona. Y cõ en tals actas vna barbaria, y vna crueltat cride à altra, començà Athalarich, à prohibir à la sancta Reyna lo anar à les Isglesies dels Catholichs. Y si hi anaua, al anar y venir, la tractaua mal de paraulas, y à les vegades li pegaua tals colps, que la dexaua lastimada, y nafrada en lo cos. Passà la cosa fins à tal punt, que no sols asso: pero ja los Arrians li tirauan fanch y pedres, quant la trobauan per los carrers de la ciutat y de las Isglesias. Y vist que tot asso no abastaua, per retirarla desa fè y religio, pensà: que sis lleuauan los vasos sagrats de las Isglesias, y los Ecclesiastichs no podian fer los sacrificis acostumats, ella no tindria occasio de anar à la Isglesia: y axi executà son sacrilego pensament, de robar los calsers, patenas, y altres vasos sagrats, y thesors de las Isglesias. De ahont la sancta Reyna vinguè (com diuhen) à perder los estreps de la pasciencia, y per venjar la causa de Deu, la qui auia callat en la propria, prenent appellido dels seus treballs, donà auis de tot à son germa Childebert, o Chilibert, enuiant vn mocador, o touallola, o altre llens y tela plena de fanch, que auia recullida y axugada de les sues nafres.

Lo Rey Childebert en saber lo que passaua, y veurer la sanch de sa germana, mogut de tant just dolor, atrahent la vna sanch à la altra, se aparella aqui matex pera la venjança. Y per fer aquella, passà ab vn poderos exercit per Cathalunya fins arribar à la ciutat de Barcelona. Y fonch la determinacio de Childebert tant prõpta, y tãt cecretament executada, que mes prest saberẽ que era dins Cathalunya, que nos entẽguè que fes armada. Y mes prest fonch sobre Barcelona, que Athalarich nos parti de ella. En la qual à les hores auia tornadà tenir la sua cort per cap de la corona, y gloria dels Goths: conforme ho era estada en lo Regnat del Rey Athaulpho: com auem vist en son propri tẽps. Cap. 11.
Y per estar descuydat, o desapercebit, o que les sues culpes y pecats lo torbassen, y li lleuassen lo consell, y la sanch de la innocent senyora clamas deuant de Deu, com altra sanch de Abel: no sabè que fer se: sino fugir, y posarse à la mar, en vna nau, ab intent de saluarse en ella. Volent executar aquest pensament, y estant ja per embarcarse, lo pecat quel tenia ligat, nol dexà escapar. Per quant preuingut dels Francesos, no pogué embarcarse com diu Blondo. O segons escriuhen los altres, volent tornar à la ciutat per millor recullir lo thesor que en ella dexaua, trobà, que ja lo Rey Childebert estaua apoderat del palau y thesor Real. Vist asso volguè Athalarich tornar à fugir y posarse en cobro. Empero no poguè. Perque fonch descubert, y se li donà prompte alcans per los Francesos. Y procurant escaparse de ells ab lo refugi de vna Isglesia dels Catholichs, ahont sen volia entrar y amagar: permete Deu nostre Senyor, no sols que no gaudis de la immunitat del temple, home qui nol auia venerat, ans be lo auia aprofanat, robat, y maltractada aquella quel veneraua: pero encara no li dona temps de posar los peus en lo llindar de la porta de aquell. Que primer tinguè desobre vna aguda punta de llança de ma de vn valeros soldat: queen tocarlo li passà lo cos, y llança mort en terra.

Veritat es, que en asso que tinch assi escrit, si be los autors per mi allegats ho trauhen axi de sanct Gregorio Turonense, y

Digitized by Google

se, y de Procopio: hi ha altra opinio, que es de sanct Isidoro. Volent. Que Athalarich, o Amalarich fos vençut en batalla prop la ciutat de Narbona, y apres publicament escapçat en ella. La qual opinio apar seguissen Miquel Ricio, Carbonell, y mossen Diego de Valera. Quant en general digueren, que mori en vna batalla tinguè ab lo Rey Childebert. Pero Morales creu, per mes certa la primera: y ab ell la seguexen Medina, y Viladamor. Y apar la segueixca Tarafa: Sabellich, Bergomense, y Blondo: concordant tots, que la batalla fonch en Barcelona: y que volent fugir Amalarich lo matà vn soldat dels Francesos qui li hisquè al cami.

Mori de aquesta manera lo Rey Athalarich, o Amalarich, en lo any sinccents vint y sinch segõs Tili, o en sinccents trenta y hu de la Natiuitat de Christo, conforme los demes dels altres, y entre ells Garibay. Auẽt quatre anys que regnaua com vol Iulià del Castillo: o sinch anys, segons la mes comuna: o vint mesos mes, que li ajusta Diego de Valera. Y lo compte dels sinch anys es mes comu, y mes conforme al compte que auem aportat en los presedents capitols. Si be Tarafa li dona vuyt anys de regnat.

De aqui passà Childebert auant ab lo seu exercit, y correguè y despoblà gran part de Espanya, sins à Toledo, segons diu Blondo. Y de alli sen tornà à França apor tansen la Reyna Chlotilda sa germana. La qual per lo cami mori, cançada, y fatigada dels treballs passats.

Y per acabar del tot, lo ques podia dir en aquest proposit, aduertexen Morales y Viladamor: que Procopio diu: que ab aquesta guerra entre Childebert, y Amalarich, perderen los nostres Goths tot lo que tenian en França. Y que desemparant las terras sen passaren à Espanya. Si be lo Archabisbe Turonense escriu: que los Ostrogoths, y los Visogoths se ajuntaren, y los vns y los altres defensaren la terra. Pero asso pens jo que sia fer mescla de cosas abans de temps. Y que lo voler occupar los Francesos las terras dels Goths, y juntarse ells ab los Visogoths fonch en vida de Theudio: y alli direm llargament los successos de tot asso.

Cap. L. Del Concili Toletà segon, los Bisbes que de Cathalunya se trobaren en ell. Y de Iust, Iustinia, Nebridio y Elpidio Bisbes y germans.

ROch abans, que no moris lo Rey Athalarich, o Amalarich, en lo any quint del seu Regnat: q̃ conforme al mes comu compte dels possats en lo capitol presedent, fonch lo vltim del seu regnat, escriu lo Doctor Blay Ortis, ques celebrà vn Concili en la ciutat de Toledo. Lo qual es veritat ques troba en lo Volum primer dels Concilis generals. Y fa mencio de ell lo Ambrosi de Morales. Y tots cõcordã en lo any. En aquest Concili se trobaren tres Bisbes, que entench ser tots tres de Cathalunya: es à saber. Ortis, c. 66. Moral. li. 11. cap. 47.

Paulo: que no diu lo nom de la sua ciutat.
Nibridio Agabrense.
Iust Vrgellense.

De Paulo, si miram lo que auem dit en lo capitol quoranta dos, parlant del Concili Tarraconense, apar auria de ser Bisbe de Empuries.

Nibridio encara que assi aparega firmat Agabrense, y axi lo posen Morales y Garibay: totauia, per lo que esta dit en los capitols quoranta dos, y quoranta y quatre parlant dels Concilis de Tarragona, y Gerona, apar auer de dir: que fos Bisbe de la ciutat de Egara. Y puix alli se apuntà tot lo ques podia dir en confirmacio de asso, no tornare à repetirho. Nim obsta que lo pare mestre Diago haja escrit, que era de Bigerra. Perque ho ha dit seguint à Ambrosi de Morales. Garib. libr. 8. cap. 16.

De Iust noy ha dificultat, que era Bisbe de Vrgell: puix la sua firma bastantment ho declara.

Demanera, que axi se veu, lo que tinch dit: que en aquest Concili se trobaren tres Bisbes de Cathalunya. Y axi es à proposit de la nostra Coronica. Veurer tanta gloria pera Deu, y honor pera nosaltres: que en temps de tant infel Rey com Amalarich, los Prælats fossen Catholichs, y en mitg de la calamitat de la persecucio, no fols celebrassen Concilis en aquesta Pro-

uincia

Digitized by Google

uincia, pero encara acudissen als ques celebrauan fora de ella.

Es empero de saber: que de aquestos tres nostres Bisbes, tant solament Paulo arribà à temps que pogué esser à tots los actes del Cõcili, y en las disputas de aquell. Que Nebridio, y Iust, diuhen ells matexos en las suas firmas, que vingueren tant tart al Concili, que ja se estaua clohent. Y en la clohenda, se feren llegir los Canõs de aquell, y axi los firmarẽ, y sotascrigueren.

Moral. libr. 11. cap. 49. Beu. p. 1. c. 27 Garib. lib. 8. cap. 16. Marian. lib. 5. cap. 17. Baron. any. 548.

Y ab occasio de aquest Concili aduertexan Morales, Beuter, Garibay, Mariana, Vaseo, y Baronio: que en aquest temps se trobauã en Espanya quatre germans tots Bisbes. Cosa certament rara, y no se sim diga vnica, y digna de notar. Majorment, que anant particularizant asso Morales, nota: que los tres foren Prælats en la Corona de Arago. Y particularizantho nosaltres mes, trobarem que los dos foren Bisbes en Cathalunya. Los noms dels quatre eran Iust, Iustinia, Nebridio, y Elpidio. Y de cada qual de ells sera be dir alguna cosa.

Era Iust Bisbe de Vrgell, y no sabem la nacio sua. En la puericia, y petita edat degué ser posat als estudis. En los quals aprofità, particularmẽt en las sagrades lletras, tant quant se veura de la relacio de la historia. Fonch eligit Bisbe de Vrgell, y al meu judici abans del any sinccents vint y sinch de Christo, o serca del any en ques celebra lo Concili Ilerdense: en lo qual me ha aparegut auer trobada la sua firma. Y axi conclohem: que ja era Bisbe en aquell any. Y es la comuna opinio, que ell es lo ques troba firmat en dit Concili. No content de trobarse en aquell, per lo que era prop de la sua casa y sede, per mostrar lo zel de la religio Catholica, acudi al de Toledo en companyia de son germa lo Bisbe Nebridio de Egara. Arribaren alli aquestos germans tart, pero fentse legir las deslliberacions del Concili, sabut y entes quant sanctas eran, las sotascrigueren, ys firmaren en ellas, com sis fossen trobats en tot lo discurs del Concili. Escrihen de ell los sobre citats autors, seguint à sanct Isidoro, que escriguè sobre los Cantichs de Salamo. Y encara que breu, ab molta claredat, y facilitat. Lo que es molt de maruellar. Perque ser breu, y clar: se fa poques vegades. Que la breuedat sol ser obscura. Pero es axi la veritat. Y duran vuy las suas obras. Las quals he jo vistas en la llibreria del celebre Conuent de sancta Catherina martyr de nostra ciutat de Barcelona. Van ab la Bibliotheca Sanctorum, y alli las podran legir los curiosos: que al poch que jo entench, son ben dignes de ser llegides. Tenint gran suauitat y dulçura en descubrir los Diuinals misteris de aquella part de la sagrada Escriptura. Entretingut en tãt sanctes obres aquest insigne Pontifice, visquè fins al temps del Rey Theudio: en lo qual mori corrent lo any sinccents quoranta de nostra salut. Estingut en la Isglesia Catholica Romana per sanct Canonizat, almenys en la forma antiga. Y com à tal lo posa en lo Chalendari, à vint y vuyt de Maig: com se pot veu rer en lo Martyrologi Romà, y alli Cæsar Baronio. La sua Cathedral li celebra festa ab offici doble, en lo matex dia, segons escriu fra Antoni Vicens Domenech.

Volum. 6.

Domen. li. 2 28. de Maig.

De Nebridio diu Baronio esserse perdudes totes les memories. Pero si nom engany, ne auem trobades nosaltres alguna part. Y axi tinch dit, que era Bisbe de Egara, junt à Tarraça: y les causas quem mouian à intitularlo axi. Demanera, que si miram lo ques escriguè, sobre los Concilis Tarraconense, Gerundense, y en aquest Toletano, fonch en tres Concilis. En lo primer com à ministre dels Sacerdots de la Isglesia de Egara, y en los dos, com à Bisbe de alli matex. Y de aqui se veu las dignitats Ecclesiastiques que tinguè. Lo esser ministre dels Sacerdots de Egara, si be apar que qualsevol que fa alguna seruitut, y especialment encura de animas, se diga Ministre: tinch per mi que en aquest proposit era en la Isglesia de Egara particular dignitat. Que tenia carrech de predicar y ensenyar, y legir la sagrada Escriptura als Sacerdots de Egara. Y que seria com en algunas Isglesias lo Lector de Theologia. Perque es cert que sanct Pau escriuint als de Roma, se intitula Ministre de Iesu Christ, en vers las gents: predicant lo Euangeli de Deu. Y axi vehem, que lo sagrat Concili de Trento fa memoria de algunas Isglesias que tenen expresa

Matth. c. 20.

Rom. ca. 15.

Cessi. 5. dec. de refor. c. 1

Prebenda,

Digitized by Google

Prębenda, Pręſtimoni, o altre qualſeuol nom, per als Lectors de la ſagrada Theologia. Y De aqueſta manera me recorde auer viſt en la Seu de Leyda: que tenen vn Lector, que es admes en lo cor, apar ygual dels Canonjes en lo habit: ſi be la dignitat no deu ſer tanta. De manera: que de aqui ſe veu lo carrech que deuia tenir Nebridio. Y que no podia ſer menys literat, que ſon germa Iuſt: ni menys Iuſt que ell: puix ygualment mereſque ſer Bisbe. Lo demes, que de ell ſe podria dir eſta ja eſcrit atras, y axi non repetirè coſa alguna.

De juſtinia eſcriuhen fonch Bisbe de Valencia. Y de la ſua vida, y dels Concilis que celebrà en Valencia me refereſch à Beu.p.1.c.27 Beuter, y à Garibay. Y de les obres que eſcriguè: à Baronio.

Garib. libr. 8.cap.16. Elpidio, no ſaben dir los citats autors, de ahont fonch Bisbe: ni jo he poguda trobar coſa que me aparagues poderli pertanyer. Y axi, acabat de dir de aqueſt Toleta Concili: y dels quatre germans, tornarem als Reys Goths.

Capitol. LI. Del Rey Theudio, la diuerſitat de opinions hi aguè ſobre la ſua eleccio y regnat. Y lo que cauſà aqueſta diferencia.

MOrt que fonch en Barcelona lo Rey Amalarich, o Athalarich, com he dit en lo capitol quoranta y nou, los ſucceſſos del temps del qual ſe acabaren de eſcriurer en lo preſedent capitol, ſuccehili lo Rey Theudio, ſegons concordan tots los que baix Bergo.lib.9 allegare: acceptat Iacobo Bergomenſe. Qui, diu que ſuccehi Agila. Pero del diſcurs de las hiſtorias, aparrà, que abans de Agila, foren Theudio, y Theudicelo. Y ſi be com tinch dit, los altres concordan, que ſuccehi à Amalarich aqueſt Theudio (que per alguns es nomenat Theodefredo, Theodoret, o Theododeto: y per altres Thenda, o Theuda, eſſent vna ma-
Rodr. Oſtr. hiſto.cap.5. texa perſona) totauia, en lo modo de la
Alfo.c.20.21 ſua ſucceccio, com entrà en los Regnes de
Ricio, lib.2. Eſpanya, y ſenyoria de Cathalunya, hi ha
Tar.c.95.96 alguna diferencia. Perque lo Archabisbe
Caſti. lib.2. diſcurſ.7. Don Rodrigo de Toledo, Alfonço de Car
Medin. p.1. thagena, Miquel Ricio, Franceſch Tara-
cap.74. fa, Iulià del Caſtillo, Pere Medina, moſſen
Val.p.3.c.14 Diego de Valera, Pere Anton Beuter, Pe-
Beu.p.1.c.27 re Miquel Carbonell, y caſi los demes Eſ- Carb.fol.15.
panyols, ſeguint al dit Archabisbe, y à la Coronica general, que cõponguè lo Rey Don Alonço de Caſtella diuhen. Que la Reyna Amalaſuenda mara del defunt Rey Amalarich, ſobreuiuint à ſon fill, reſtaua Reyna y ſenyora dels Regnes de Eſpanya per la mort y ſuccecio de aquell. Y q̃ com los Goths no volgueſſen ſufrir lo ſeu gouern y regiment per ſer dona, eſtãt Theudio Oſtrogoth en Hetruria, q̃ es part de Italia, y eſſent coſi germa de Amalarich (com diu Tarafa) lo enulà à ſercar, y ſel adoptà per fill, com diu Miquel Ricio. Y adoptat quel haguè, no obſtant que conforme vol Tarafa corregueſſen algunas contradiccions y tumultos, lo feu eligir per Rey dels Goths. Y diu Iulià del Caſtillo auerho llegit axi en la Imperial de Pere Mexia. Del Mexia Imp. vida de Iuſtinia. Capi. 59. que tinch dit poch mes amunt lo quen ſentia. Y perço dexat lo que toca à la ſua eleccio, paſſant al progres dels ſeus fets es de ſaber. Que cõforme aqueſta opinio que vaig referint eſcriuhen los matexos autors ja citats: que apres de tenir la poſſeſsio del regne, eleuat en ſuperbia, ingrat als beneficis de la Reyna Amalaſuenda, la perſegui en tãta de manera, que la deſterra dels ſeus Reynes. Y no parà en aſſo; la ſua cruel ingratitut: ans be paſſà à tal extrem, q̃ la feu matar en vn bany. Offegant la en ell, no ſe be ſi ab corda, o ab lo ſofogor de la aygua calẽta. Y diuhẽ q̃ en aqueſtos tẽps viuia lo Emperador Iuſtinia. Y cõ Amalaſuenda lo auia auiſat detot, y ſe era comanada al ſeu patrocini y fauor, ell pera venjar à la Reyna, o per veurer ſi poria tornar à cobrar Italia per al Imperi, y llançar de ella als Oſtrogoths: enuià los ſeus capitans contra Theudio: y feu vna embaxada ab molts donatius, als quatre germãs Reys de França, que en lo capitol quorãta y nou tinch anomenats: pregantlos. Que acabaſſen ab Theodembert ſon parẽt, que com auem viſt en lo capitol quoranta y nou, tenia la Gallia Narboneſa, no fes ab ſon exercit algun mouiment cõtra Italia. Y ques feu com ell deſijaua, cõforme apar de Sabellich. Y que aſſentat aſſo paſſaren en Italia entre los exercits del Imperi, y dels Oſtrogoths, algunas guerras que dex de ſenyalar, referintme als citats, y à al-

Digitized by Google

tres que baix anomenare. Y à la fi diuhen que passades totes aquestes coses, mori Theudio, à mans devn home, qui conforme escriuhen los mes dels ja citats, era estat criat de la Reyna Amalasuenda. Lo qual fingint gran temps esser ignocent, apres de auer anat fent moltes mostres de demencia, y fingits actes dels que fan los quiu son deueres, vn dia descuydat donà vna estocada, o moltes ferides, al Rey Theudio: de les quals apres mori. Si be Alfonço de Carthagena, diu: quel matà vn Albardà, que vuy dihem Trua. Y Tarafa escriu: que los seus lo mataren, per odi que li tenian: perque li agradaua anar de ordinari vestit com à Trua, y diforme de la dignitat Real. Y quel mataren passant ell per mar à Italia.

Mond. li. 11. cap. 10. Mari. libr. 5. cap. 8. Illesc. lib. 3. cap. 17. Blon. deca. 1. lib. 1. Sabell. ene. 8. lib. 3. lib. 5.

La tra opinio principal que corre, dels coses de Theudio es de Ambrosi de Morales, Ioã Mariana, Gonsalo Illescas, Blondo, y March Antoni Sabellich. Y molt diferent de la passada. Dihent en summa. Que Theudio fonch Ostrogoth de nacio, y lo primer qui de aquella regnà entre los Visogoths de Espanya. Y parlant dell en lo capitol trenta y nou, auem vist: que enuiat per lo Rey Theodorich de Italia, aui y tutor, de Amalarich vinguè à Espanya per gouernador de ella, durant la menor edat del Rey Amalarich. Y ques era casat ab vna senyora Espanyola, sens anomenar los autors, com se deya, o de quina part procehia. Sino que era senyora de mols llochs de vassalls, y ab ells tant poderosa, que podia traurer mes de dos mil homens de guerra en campanya, de sos propris vassalls. Durant la sua gouernacio, y la menor edat de Amalarich, o que lo Rey Theodorich Ostrogoth suspitas de ell alguna cosa de cupiditat de regnar: o perque temes lo poder, que tenia ab los vassalls de sa muller, lo enuià à sercar: y li manà que passas à Italia. Y à les hores pens jo deguè ser, com Estephano fonch posat en lo gouern de Espanya y apres priuat y remogut de ell. Theudio, no fonch renitent à Theodorich à la desarada: pero entretingues tot lo que poguè, fent mostra de recullir los tresors, tributs, o donatius y altras cosas, que deya volia aportar à Italia. Y entretenintse axi, passant punt, passà molt, y succehi la mort del Rey Theodorich, y lo temps dela major edat, casament, vida, y mort del Rey Amalarich. Y axi, segons los dits autors, q̃ degueren seguir à Procopio: de qui diu Morales, senyalar expressamẽt, que Theudio ab lo que era estat gouernador, tenint molta de la gent de guerra de la sua part, y ab lo poder que tenia de la muller en Espanya, seguida la mort de Amalarich occupà tyrãnicament lo Regne. Y de aquesta manera succehi en ell à Amalarich, y entrà à ser senyor dels Visogoths.

Ara sabut tot asso sera be aueriguar qual de aquestas dos opinions, sia la mes verdadera. Y pera millor entendrer, lo que tinch à dir, se faran algunas aduertencias, y persupositis. Y primerament, que Illescas, y Morales diuhen, que la primera opinio, fonch error del Archabisbe Don Rodrigo, al qual seguiren la Coronica general del Rey Don Alonço, y lo Bisbe de Burgos Don Alfonço de Carthagena. Y, que lo error consistex en atribuyr à Espanya lo que passà en Italia, confonentse en los noms. Perque com Amalasuenta hagues fet Rey de Italia à Theodohado, per mort de son fill Athalarich, auent succehit allo alli en la circumferencia de aquestos temps, trobant en Espanya la semblança dels noms, en lo mort Rey Amalarich net de Theodorich, y en aquest Theudio qui entrà en lo Regne dels Visogoths de Espanya: de aqui, pensant, que tot era vna matexa persona, mesclaren lo de alli ab lo de assi. Y lo que diuhen Morales y Illescas es la pura veritat. Y es molt de notar: perque ningun altre autor Espanyol he vist jo, que haja sabut aduertir asso. Sino que tots se son despenyats tras lo error de la Coronica general. Dich de la Coronica, y no del Archabisbe Don Rodrigo, com diuhen Ambrosi de Morales y Illescas: per lo que entench, que Don Rodrigo no feu lo error: sino que fonch mal entes per lo autor de la Coronica general. Perque es cert que lo Archabisbe Don Rodrigo en aquell lloch y tractat, ahont diu asso, aporta la historia dels Ostrogoths. Y axi alli, quant anomena als Goths simplament, entench, que parla dels Ostrogoths, de qui

ès lo

Digitized by Google

es lo principal intent del llibre. Y com lo autor de la dita Coronica no aduerti aſſo, atribuy als Viſogoths lo que era propri dels Oſtrogoths de Italia. Y axi lo error tinguè principi ab dita Coronica: à la qual, com las ouellas al eſcaller, ſeguiren los altres ja citats. Y encara que per prouar aqueſt error, lo Ambroſi de Morales y Illeſcas nos funden, ni allegan coſa quens faſſa força à ſeguir, com ells ſeguexen, à Procopio: totauia es cert, que lo que la Coronica general eſcriu de Theudio Rey dels Viſogoths, allo matex eſcriuhen Eſteue Forcatulo, Paulo Æmilio, fra Ioan Pineda, Blondo, Sabellich, Palmeri, Mariano Scoto, y Mexia (mal entes per Caſtillo) ſanct Antonino de Florença, y Hartman Schadel, y Lucio Marineo, del Rey Theodohado de Italia. Y Blondo, Sabellich, y Baronio: auent eſcrit del hu, eſcriuhen tambe del altre. De manera, que de aqui ſe veu, com ſe equiuocaren los qui ſeguiren la dita Coronica general. Moſtras tãbe, de que com auem viſt, lo Theodohado dels Oſtrogoths morí de la manera que aſsi tinch dita, y lo Theudio dels Viſogoths de Eſpanya morí de diferent manera, qual baix en ſon lloch veurem. Tambe al Rey Theodahado de Italia ſuccehí en lo regne Vitigis, com diuhen tots los aſsi mes prop citats: y al Rey Theudio de Eſpanya ſuccehí Theudicelo, o Theudigilio, com baix veurem. De manera, que de aqui ſe veu, que foren diuerſes perſones lo Rey que Amalaſuenda poſà en Italia, y lo que ſe alçà en Eſpanya. Majorment, que ja dels capitols trenta quatre y trenta nou reſulta, que Amalaſuenda no Regnà en Eſpanya, ſino en Italia. Y axi ſempre reſta verdadera la opinio de Morales y dels demes quel ſeguexen.

Forcat. li. 6. A Emil. li. 1 Pined. li. 15. cap. 21. Blond. dec. 1. lib. 3. Sabelli. ene. 8. lib. 2. y 3. Palm. Cor. Scot. Coro. Mexia Imp. vida de Iuſtinia. S. Anton. tit. 11. cap. 2. §. 6 Schad. Cor. Marineo, li. 6. c. de Goth. aduent. Blond. dec. 1. lib. 3. lib. 7 Sabell. lib. 3. 5. ene. 8. Baron. any. 537. y 548. Cap. 52. Capi. 53.

Y auer feta tanta diſcucio ſobre de aſſo: no es fora lo intent principal de noſtra hiſtoria. Ans be li es molt propri. Perque à mes de eſſer raho, ſaber qui fonch Rey Goth y ſenyor de Cathalunya, y no deu res donar à hu lo ques de altre: aueriguant aſſo, ſabem quin Rey fonch lo que en Cathalunya feu las coſas que dire en lo ſeguent capitol.

Capitol. LII. De las guerras que los Reys de França mogueren contra Theudio, vaſtant los contorns de Tarragona: y com foren vẽçuts per Theudicelo Capita de Teudio. Y del lloch ahont ſuccehí la victoria.

Pres que Theudio eſtiguè apoderat del Regne dels Goths, y per conſeguent de la ſenyoria de Cathalunya, per tenir aſſoſſegats los animos dels qui li auian reſiſtit, o podian reſiſtir en caſa, no eſtiguè ſegur dels enemichs de fora della, qui com à vehins y poderoſos podian inquietarlo. Ans be, dins poch temps ſe trobà ab gran tribulacions. Cauſades per aquells quatre germans, que regnauan en França: dels quals he fet mencio en lo capitol quorãta nou. Y particularment per Childebert y Clotari: qui vingueren à Eſpanya ab ma armada. Moguts per la pura y deſenfrenada cobdicia de amplicar y eſtendrer, lo ſeus regnes y poder: com diu Roberto Guaguino. O proſeguint la venjança de la injuria feta à Chlotilda, conforme volen altres. Sino es mes cert, ques mogueſſen à inſtigacio de la Catholica germana, qui com los veya, que no ſabiã eſtar ſens guerras los vns cõtra los altres en las proprias terras y regnes: perque eſtigueſſen quiets y ab pau entre ſi, los induhia à paſſar contra dels Goths en Eſpanya, per lo que eran Arrians. Conforme eſcriuhen Blondo y Sabellich. Enfi per vna occaſio, o altra, ells li mogueren vna crueliſsima guerra. Dela qual fan mencio los demes dels autors citats en lo preſedent capitol: y en particular los que per auant tornare à anomenar en lo diſcurs de la ſua hiſtoria. Y foren los primers y mes forts encontres de ella en lany ſinccents quoranta hu y quoranta dos de Chriſto, ſegons diuhen Ioan Tili, Eſteue Forcatulo, Garibay y Vaſeo. En los quals entraren moltiſsims Franceſos de infinit numero y poder per Eſpanya. Y eſpecialment per las parts de Cathalunya: deſtruynt, vaſtant, tallant, y cremant tota la Prouincia Tarragoneſa: arribant àla matexa ciutat de Tarragona: com diuhen Diego de Valera, Iuliá del Caſtillo, y miſſer Luys Pons de Ycart. Y no podentla danyar, li aſſolaren tota la Comarcha.

Guagui. li. 1

Blond. dec. 1. lib. 4. Sabell. ene. 8. lib. 3.

Tili, Coro. Garib. libr. 8. cap. 16.

Val. p. 3. c. 14 Caſtil. lib. 2. diſcur. 7. Ycart. f. 10.

Digitized by Google

Sabent aquestas cosas lo Rey Theudio, per remediar tant grans danys, y occórrer y obuiar à majors, preuingué vn poderos exercit. Del qual feu capita, à vn caualler anomenat Theudicelo, o Theudiselo. Lo qual enuià contra la gent Francesa. Y Theudicelo ab la major presta que pogué, hagudas sas intelligencias del cap del enemich, acudi à posarse en vn pas, que segons diu Valera, era en Asp. Y aguardant alli à pas als Francesos los vencè, y matà à molts. Y los hagueria acabats infalliblement à tots en aquella estretura, segons los tenia apretats, sino fos estat, que vingueren à posarse à partit. Tal, que promesa gran summa de diners, y pagada aquella per virtut del concert, los atorgà pau, sols per vn dia, y vna nit. Dins la qual, acampassen los que poguessen, y passada aquella los que restassen poguessen ser presos, o morts. Y axi fonch fet: que aquell dia y nit tots los qui pogueren se posaren en cobro per saluarse: y los peresosos, descuydats, o que per anar massa carregats no pogueren, o no saberen valerse del temps, foren presos, y passats à coltell. Y de aquesta manera escriuhé aquesta guerra, y lo fi de ella Pere Miquel Carbonell, y Pere Anton Beuter, y alguns dels altres prop citats: seguint axi en general à sanct Isidoro. Al qual tambe referex Cæsar Baronio.

Carb. fo.13. Beu.p.1.c.27

Empero Ambrosi de Morales, escriuint de aquestes guerres, es de molt diferent parer. Dihent. Auerles escrites lo sanct Archabisbe Gregori Turonense de diuerça manera, y per molt contrari succes. Y vales comptant de la manera que las referexen tambe Roberto Guaguino, Hieronym Blanca, lo pare Ioan Mariana, Blondo, y Baronio. Dihent. Que los exercits de Childebert, y Chlothari entraren per la Prouincia Tarragonesa per Pamplona, y baxaren fins à la ciutat de Caragoça. Y tenint la fitiada, sabent, o oynt desde el cap, que dins la ciutat los afsitiats feyan professons de pregarias, aportant las reliquias del glorios martyr sanct Vicens, insigne Diacono: per honor del sanct lleuaren lo siti, y sen tornaren en França ab alguna, o algunes reliquies de dit sanct, que los de Caragoça los donaren. Que podria ser

Guagu. li.1. Blanc. fol.3. Marian. lib. 5. cap. 8. Biond. deca. 1. lib. 4. Baron. any. 543.

com diu Paulo Æmilio, que fos lo sudari. O conforme Roberto Guaguino, Blondo, y fra Ioan Pineda, foren lo sudari, y estola. Y Sabellich diu: que fonch la capa. Ajustant que los Goths qui eran dins la ciutat jurareu als Reys de França, que professarian la recta fe Catholica, y dexarian la secta Arriana.

AEmil. li.1.

Pined. lib.13 cap.2. §.1.

Y per lo que aquestas relacions aparexen y son molt diferents en fet y causa, de tornarsen los Fráceses de la Prouincia Tarragonesa als seu regnes: Ambrosi de Morales, acudidament cõ sempre, volent concordar aquestas dos opinions, y que no aparegueixen esser diferents tant grates autors, com son los dos Archabisbes, que foren cap de cada vna de ellas, diu. Que podria ser, que al tornarsen los Franceses de Caragoça los hisques Theudicelo al cami, y tingues ab ells lo ja referit encontre. Y axi dich jo, que al baxarsen de Caragoça degué ser la entrada en Cathalunya, baxant fins à Tarragona. Y al tornarsen, los degué exir al cami lo exercit de Theudicelo, en lo any sinccents quoranta quatre, segons alguns dels ja citats. Y si be Paulo Æmilio, y Blanca, diuhen: fonch en lo any sinccents vint y sinch, fonch error de la escriptura, y no de tant graues autors. Y si fonch propri, degué ser, pendrer las guerras del capitol quoranta y nou, per aquestas, o aquestas per aquelles.

Y tenint per concertades aquestes dos opinions, resta aueriguar lo lloch ahont se posà Theudicelo à esperar als Franceses: y los passos quels prenguè. Per quant en senyalarlos hi ha diferents opinions. Los que seguexen à sanct Isidoro, com Pere Medina, diuhen: que foren en los montes Pyrineos. Y especificantho mes, mossen Diego de Valera, y Pere Miquel Carbonell, diuhen. Que foren los passos de Asp. Pere Anton Beuter diu, que la batalla fonch prop de Tarragona, entre las Vilas de Ygualada y Ceruera. Y que lo lloch encara en lo seu temps, se anomenaua: lo lloch de la matança. Y alli la posa tambe micer Ycart: seguint, y referint al Beuter. Y en aquesta diuersitat de parers, jo no se que dir: mes de dexar aduertit. Que parlant lo Beuter, y micer Ycart,

Meuin. p.1. cap.74.

massa

massa en general, per lo que de Ygualada à Ceruera hi ha sinch groces llegues, si nosaltres nos volem especificar millor, trobarem aquest lloch en vna de dos parts. O entre Montmaneu y los Hostalets, en lo cami real, y partida ques diu vuy encara, las foças, alli hont estan los grans y diuerços munts de pedras: o be, à la serra de Reminat, entre sanct Antoli y los Hostalets, en lo mitg del cami real, qui va de Sancta Coloma de Queralt à Ceruera: à vna llegua del vn poble y del altre. Alli hont vuy se troban encara infinitats de ossos humans. Es lo vn lloch, y lo altre, ben celebrat per aquella terra. Y lo de las foças si be es mes vistos per lo concurs del cami, que va de Roma à sanct Iaume: totauia, no es tant famos com lo de Reminat, que va en prouerbi, la guerra de Reminat. Y me apar à mi, que era pas mes comodo y à proposit per lo cami, que auia de fer lo exercit tornant sen de Tarragona: que no fa lo altre, qui es deues Montmaneu. Y fos qualseuol dels dos, seria be vna jornada lluny de Tarragona. No obstant que Beuter, y Ycart digan, que sia prop de ella.

Quatre anys apres de passades aquestas cosas, y axi en lo any sinccents quoranta y vuyt de Christo nostre Senyor, morí lo Rey Theudio à mala mort. Que vn home, qui per millor poder fer aquesta maldat se era fingit innocent, lo matà, estant en lo seu palau. Fonch asso justa venjança y castich de Deu nostre Senyor, qui no excepta persones, ni respecta als Reys per las coronas, sino per les obres. Y axi ho regoneguè Theudio. Que estant pera morir de les ferides, encara que agonisant ab la mort, diguè. No fessen mal algu al quil auia ferit: que ell rebia digna mort, en pena del mal auia fet, en matar à son propri Capita, al temps que era estat soldat de aquell.

Regnà Theudio sinch anys segons Beuter: al qual compte ajusta Valera vuyt mesos mes. Pero diu Morales, que asso es lo compte ques trau dels llibres corruptes y mendosos del Bisbe de Tuy. Y axi lo verdader compte pens jo que sia, lo dels qui li donan set anys de regnat: com diu Blondo, o sinch mesos mes, segons lo compte de sanct Isidoro, que seguexen Morales, sanct Antonino, Carbonell, Sedenyo, Viladamor, Don Antoni Agusti, Alfonço de Carthagena, y Mariana.

Blond. dec. 1. lib. 7.

S. Anton. tit. 11. ca. 7. §. 2. Sedeny. tit. 14. cap. 6. Vilad. c. 80. Agust. dial. 8 Alfonç. c. 21 Marian. lib. 5. cap. 20.

Capitol. LIII. Del Rey Teudicelo sos vicis: y com dubtà de vn miracle que cada any succehia en Osset en vna font Baptismal.

PEr la bona experiencia que los Goths tenian del Capita Theudicelo, de las cosas passadas en lo presedent capitol, en la guerra dels Franceses, y perque era nebot, fill de germana del Rey Totilla dels Ostogoths de Italia, y molt parent del mort Rey Theudio, segons diu lo nostre Canonge Francesch Tarafa, fonch elligit Rey, per los Visogoths de Espanya, per mort del Rey Theudio. Y los fets y actes del temps del seu Regnat, escriuhen sanct Antonino de Florença, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulià del Castillo, Ioan Sedenyo, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, Lucio Marineo, Diego de Valera, Ioan Pineda, Esteue Garibay, Ioan Mariana, lo Archabisbe Don Rodrigo, Gonçalo Illescas, Blondo, Pere Miquel Carbonell, Pere Antoni Viladamor, y Baronio. Y perque del seu temps noy ha cosa que dir, al proposit de la nostra Coronica: anire de pas y persumma en lo que de ell referire.

Taraf. c. 97.

S. Anto. tit. 11. ca. 7. §. 2. Moral. li. 18. cap. 54. Beu. p. 1. c. 27 Medin. p. 1. cap. 74. Casti. lib. 2. discurs. 7. Sedeny. tit. 14. cap. 6. Alfon. c. 22. Ricio, lib. 2. Marineo, li. 6. c. de Goth. aduent. Val. p. 3. c. 15. Pined. li. 18. cap. 2. §. 2. Garib. libr. 8. cap. 17. Marin. libr. 5. cap. 18. Rodrig. lib. 2. cap. 12. de rebus hisp. Illesc. lib. 3. cap. 27. Blond. dec. 1. lib. 7. Carb. fol. 14 Vilada. c. 89 Baron. any. 548.

Escriuhen de aquest Rey, que fonch molt vicios, soberch, y proteruo Arrià. Y com à tal dubtà de vn miracle, que nostre Senyor Deu, cada any pera la Pasqua de Resurreccio obraua, en Osset de Portugal, o prop Siuilla com vol Morales: donant miraculosament aygua en vn algip, o safareig, o pila gran, que estaua en vna Isglesia. De la qual aygua solian lo dissapte Sanct ser lo Baptisme general dels Cathacumens. Y fet lo Baptisme, miraculosament, sen tornaua, o venia à faltar la aygua. Y no volent Theudicello atribuhir aquesta marauella al immens y infinitisim poder de Deu, sino à artifici y ingeni humà, seu certas esperiencias, que llargament referexen los dits citats autors. Ab las quals se fora vist verdadera

Digitized by Google

ment esser obra celestial, y no dels homēs, si Deu li hagues dada vida pera poder veurer acabada la experiēcia. Pero en castich de sa poca fè, permete Deu moris molt prest ab la sua infidelitat, y proteruia en la forma seguent.

Essent Theudicelo home tant vicios com auem senyalat: lo temps que visquè y regnà fonch molt donat à la Luxuria. Per lo qual vici feu matar à molts homens, per gosar de las mullers de aquells. Y axi matex à moltes dones, que no volian consentir en les sues maldats y adulteris. De hōt vinguè: que no podent lo sufrir los seus, lo mataren en Siuilla vn dia estant menjant: y no auent regnat sino vn any, segons Morales, Carbonell, Castillo, sanct Agusti, Viladamor. Blondo diu: que fonch mort en lo segon any de son regnat: que quiça seria lo matex que escriu Alfonço de Carthagena: que regna Theudio vn any y tres mesos: o vn any y set mesos com vol Tarafa. Sanct Antonino diu: que morì auent regnat dos anys. Y en lo senyalar lo any de la Natiuitat de Christo, y ha vna gran diuersitat. Perq̄ Tarafa escriu, que corria lo any sinccents trenta sis. Lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena diu: que en lo any sinccents quorāta y hu. Los altres seguint à sanct Isidoro, en lo compte de vn any de regnat, diuhen mori en lo any sinccents quoranta y nou. Beuter, y Garibay seguint lo compte de Vulça diuhen mori Theudicelo en lo any sinccents sinquanta. Y de aquestos dos, qualsevol seria mes conforme al del predecent capitol, que no fan los altres.

Aguſt. dial. 8

De pas aduertirè: que en aquest temps mori lo Rey Chlotori de França, de qui tinch escrit en lo capitol prededēt. Y com en ell per esser ja morts sos germans se fos vingut à vnir lo Regne: ell lo tornà à diuidir entre sos quatre fills Charibert, Gunteramno, Chilperich, y Sigibert. Lo que seruira per donar llum à algunas cosas, quel auran menester en lo discurs. Referintme del demes al Roberto Guaguino, y al demes Historiadors Francesos.

Capitol. LIIII. Del Rey Agilla, contra del qual se alçà Athanagildo. Y los Romans tornaren tenir senyoria en Espanya.

Vant fonch mort lo Rey Theudicelo, escriuhē sanct Antonino de Florēça, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulià del Castillo, Alfonço de Carthagena, Ioā Pineda, Estene Garibay, Pere Miquel Carbonell, y Antoni Viladamor: que li succehi en lo Realme dels Visogoths, y senyoria de Cathalunya, lo Rey Agila. Al qual Ioan Sedenyo anomena Agla. Y de ell, vltra dels ja citats escriuhen tambe Miquel Ricio, Francesch Tarafa, Lucio Marineo, Diego de Valera, Ioā Mariana, lo Archabisbe Don Rodrigo, Gonçalo Illescas, Blondo, y Iacobo Bergomense. Y entre tots ells assenyala Morales, que del temps de Agila hi ha pochs autors qui pugan donar noticia dels seus fets. Significant: que sols sanct Isidoro, y Iornandes ne aurian escrit: y ab molta breuedat. Per la qual causa, fermament nos pot saber en quina manera succehi al mort Rey, y com entrà en lo Regne. Sino es, conjecturant ab sanct Isidoro, que entras per eleccio, com solian fer los Goths. Com auem vist en molts llochs de nostra historia.

S. Anto. t. 11. ca. 7. §. Moral. li. cap. 55. Beu. p. 1. c. Medin. p. cap. 74. Castil. lib. discur. 7. Alfon. c. Pined. lib. cap. 2. §. Garib. lib. cap. 18. Carb. fol. Vilad. c. Sedeny. tit. 14. cap. 6. Ricio, lib. Taraf. c. 31. Marian. h. ca. de God aduent. Val. p. 3. c. Marian. lib. 5. cap. 11. Rodrig. lib. 2. cap. 2. de rebus hīs. Illesc. lib. 3. cap. 17. Blon. dec. 1. lib. 7. Bergo. lib.

Eligit Agila en Rey, prestament moguè guerra contra Cordoua. Y alli li mataren vn fill, y li saquejaren lo seu Real. Y jo dex de inquirir la causa de aquesta guerra, com à cosa fora del meu proposit.

Vist lo poch valor que auia tingut Agila, començaren à tenirlo en menys preu. Y de aqui, o de altras causas secretas, vinguè, que tantost se alçà contra de ell en la ciutat de Seuilla, vn caualler anomenat Athanagildo: home noble, y poderos. Lo qual per esforçar millor lo seu partit, enuià à demanar socorro, y ajuda als capitants del gran Legislador y guerrer, lo Emperador Iustinia: qui estauan en Prouença, y en Africa. Ab los quals capitulà, y concordà ab grans auentatges per al Emperador Romà. Y ab aquesta occasio tornaren los Romans à entrar segona vegada en Espanya. Y possehiren bona part de ella: essentne estat del tot expellits vna vegada, per lo Rey Eurich: com auem vist en lo capitol vint y nou. Aquest Athanagildo los hi entrà, y set

Digitized by Google

y set succeſſors seus foren apres menester pera traurelsne. Que vn frenetich llança vna pedra à vn pou, y set sauis no lan trauhen.

Ab aquest fauor que alcançà Athanagildo vencè vn gran exercit del Rey Agila. Ab la qual occasio, o que los Goths temesen lo poder de Athanagildo, o que estigueſſen mal contents de Agila, o per traça del matex Athanagildo, com se vulla mataren vn dia al Rey Agila en la ciutat de Merida. Y mort aquell, se conſertaren de rebrer, y acceptar per Rey al dit Athanagildo.

Succehi la mort del Rey Agila, en lo any de nostre Senyor Ieſuchriſt sinccents sinquanta y quatre: auent regnat sinch anys segons Morales, Alfonço de Carthagena, Ricio, Valera, y Viladamor. O sinch meſos mes que li dona Vulça, conforme diuhen lo Archabisbe Don Antoni Aguſti, y lo Canonge Tarafa. Y axi vindria à ser estada en lo any sinccents sinquanta sinch de Chriſto nostre Senyor, segõs Garibay: Beuter li dona vn any de auantatge à aquest compte. Y en aquest lloch seguex lo matex compte lo nostre Pere Miquel Carbonell. Sanct Antonino, y Lucio Marineo li donan nou anys de regnat.

Aguſt. dia. 9.

Noy ha hagut coſa particular en lo regnat de Agila, ques pogues dir de Cathalunya. Y axi he passat ab breuedat, tocant sols lo neceſſari, per saber com fonch senyor de Cathalunya, y com perde lo domini de ella.

S. Anto. tit. 11. ca. 7. §. 2. Moral. li. 11. cap. 56. Beu. p. 1. c. 27 Medin. p. 1. cap. 74. Alfon. c. 24. Ricio, lib. 1. Taraf. c. 99. Marineo, li. 5. c. de Goth. Aduent. Val. p. 3. c. 17 Garib. libr. 8. cap. 19. Rodrig. lib. 2. cap. 14. de rebus hiſp. Illeſc. lib. 3. cap. 17. Caſtr. lib. 2. diſcurſ. 7. Carb. fol. 14 Vilada. c. 9.

Cap. LV. Com lo Rey Athanagildo feu guerra als Romans, casà y les filles que tinguè, y se feu Catholich. Y de la mort del Archabisbe Sergio, y nom dels Cathalans.

SVccehit que haguè à Agila lo Rey Athanagildo, en lo Regne dels Goths, y senyoria de Cathalunya, trause del que escriuhen de ell sanct Antonino de Florença, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, Franceſch Tarafa, Lucio Marineo, Diego de Valera, Esteue Garibay, lo Archabisbe Don Rodrigo, Gonçalo Illescas, Julià del Castillo, Pere Miquel Carbonell, y Antoni Viladamor: que prestathent se feu de lá condicio de la serp. Quis gira y mata à aquell qui la nodrex y criá en lo seu pit. Per quant aqui matex que tinguè lo que volia, conuerti la amistat passada, en furor y guerra, contra dels Romans, quil auian posat en lo regne. Y pera llançarlos de Espanya y lleuarlos lo quels auia donat en ella, tinguè ab ells algunes batalles y encontres. Y si be los vencè diuerces vegades: no poguè acabar del tot lo que pretenia.

Y cõsiderat asso, me so admirat, de que sia posible, lo que escriuhen Blondo, y March Antoni Sabellich. Dihent, que en temps de aquest Athanagildo, durant la gran pau, y la llarga quietut en Espanya, y la prosperitat (de que fa mencio Mexia en la Imperial) los Visogoths que possehian las dos Espanyas, y particularment los de la Citerior, qui estauan mesclats y viuian juntament ab los Alans, cresqueren en la mescla, y se aumẽtaren de tal manera, que de aqui vinguè à preualer lo seu nom: y de la junta dels dos se vingueren à dir Gotho lans. Y apres mudades algunas lletras Cathalans. Retenint lo nom encara vuy en nostres dies. Y essent gent que lo genero y ferocitat sua correspon en tot. Asso escriuhen los dits autors: y jo com he dit ne fas marauella. Perque la pau y quietut que ells diuhen, y de ahont se pren fonament per asso, no la se trobar. Ans be veig, que Athanagildo entrà en lo regne per armas: y apres conuerti aquellas contra los Romans. No se donchs quant fonch aquesta pau, en la qual Goths y Alans tinguessen tãta quietut, y temps, de multiplicarse de la manera que aquestos diuhen. Pero valegam Deu, y què de coses se son dites sobre de asso. Y jo sempre he anat referint, y may me so acabat de declarar, y fer resolucio en qual opinio entench assentarme. Ni fas compte ferla fins à son lloch particular, que arribat lo degut temps se acabara lo parterejar, y les dolors de ventre.

Blond. dec. 1. lib. 7. Sabell. ene. 8. lib. 5.

Mexia Imp. vida de Iustinia. 1.

Li. 7. part. 2.

Y axi, dexant per ara asso, y passant à altres succesſos del temps del Rey Athanagildo, es de saber, q̃ en lo seu tẽps mori lo Archabisbe Sergio de Tarragona. Del qual auem vist, que manà juntar los Concilis de Leyda, y Barcelona: no obstant la vrgent persecucio, que à les hores auian moguda

Digitized by Google

contra los Pontifices de la Isgleſia los Arrians Goths. Dela ſua eleccio ſe feu mencio en lo capitol quoranta y ſinch, y no ſe li poguè donar lo any cert, per la dificultat dels comptes que occorian en lo capitol quoranta ſis. Y axi no podrè dir ara bonament quants anys de Pontificat li pugam atribuyr. Segons qual compte de aquells ſeguirá lo lector, li podra donar los anys: comptant deſde aquell any fins al de ſinccents ſexanta y quatre de Chriſto. En lo qual ſe trau del Cathalago de Don Hieronym de Oria, auer ſuccehit la ſua mort. Y ſuccehili Aſcanio, ſegõs veurem en lo capitol ſexanta hu.

Tres anys apres de la mort de Sergio, y en la Primacia y Pontificat de Aſcanio, Archabisbe de Tarragona, y axi en lo any
Tili, Coro. ſinccents ſexanta y nou ſegons Ioan Tili, ſuccehi, lo que ſeguint à ſanct Gregori Turonenſe eſcriuhen los demes per mi en lo principi citats: que Athamagildo, que auia caſat ab Goſsiunda, o Brucilda filla de Sigibert, o de Cheribert (que pens eſſer lo mes cert) Rey de França, del qual parli en lo capitol ſinquanta y tres, haguè de ella dos fillas. La major ques anomenaua
Forca.li.5.7 Galſonta, o Galſuyta, ſegons diu Eſteue Forcatulo, caſa ab lo Rey Chilpherich, o Chilpharies de França honcle ſeu: germa deſa mara. La menor, quevn temps ſe ano mená Bruna, y apres del Baptiſme Brunichilda, caſá ab lo Rey Sigibert de França, tambe honcle ſeu. Com tot aſſo apar dels matexos Tili, y Forcatulo: y de Roberto
Guagu.li.2. Guaguino, Mariana, y Baronio. Aqueſtas
Marian.lib. ſenyoras aperſuaſio deſos marits, y ab pre
5.cap.10. diques dels Bisbes Catholichs dexaren
Baron.any. la ſecta Arriana, y ſe feren batejar per mãs
569. de Catholichs, profeſſant la ſancta fè Catholica Romana.

Y de aquí tinch per mi auer vingut, lo que ſeguint à Don Lucas de Tuy eſcriuhen los mes dels autors en lo principi del capitol citats. Que Athanagildo fonch bon Rey, ques feu batejar per Catholichs, encara que ſecretament. Y que viſquè com à molt Catholich, y ſe amoſtrà ſempre fauorable als queu eran. Degueſi venir com he dit, deveurer lo bon camí, que ſes filles auian pres.

Auent lo Rey Athanagildo eligida tant ſancta viá, morí de malaltia en la ciutat de Toledo, conforme eſcriu ſanct Iſidoro, en lo any ſinccents ſexanta, y ſet. Ques ben conforme al que ſins aſsi auem aportat. Y concordan en aſſo Morales, Viladamor,
Agnſ.dial.1 y Don Antoni Aguſti. Y axi ſi li donam onze anys de Regnat ſolament com li dona Garibay, o catorſe, com lin donan altres, no auria pogut arribar al any ſexanta y nou, en lo qual auem dit que caſá ſes fills. Pero ſi lin donam quinſe, o ſetſe, com li donan alguns, o vint y dos anys de regnat com li donan ſanct Antonino, Lucio Marineo, y Ioan Sedenyo, à les hores eſta clar, q̃ no ſols auria arribat al any 69. pero encara als 76. fins en 77. Mirat lo any que començà à regnar. He apuntat aſſo, perque nom culpe algu, ſi ſeguint à Tili, he poſat lo caſament de las ſues fills en vida ſua: y en temps que ja ſanct Iſidoro lo dona per mort. Que conforme aqueſtos altres, no ſols no era mort, pero viſquè encara molts anys mes. Tota aqueſta raho es meneſter donar, no per als ſauis en tot ſino per als lectors de vn llibre.

Capitol. LVI. Del temps vagà lo Regne dels Goths: y com apres ſonch elegit lo Rey Luyba.

Concordã los demes dels autors citats en lo principi del preſedent capitol: que mort lo Rey Athanagildo li ſobreuiſquè ſa muller la Reyna Goſſiunda, o Brucilda. Y no diuhen lo eſtat en que reſtà aqueſta ſenyora viuda, no tenint com no tinguè fill maſcle. Y no es de marauellar, que nos aſſenyale com reſtà: puix es clar, que ella no auia de ſuccehir en lo regne del marit. Lo que podria marauellar al lector ſeria, que digan los dits autors, que mort lo Rey Athanagildo hi hagues algun temps de interregno, y que los Goths eſtiguellen encontrats ſobre la eleccio de ſucceſſor. Perque tenint lo Rey dos filles caſades ab Reys de França, com en lo preſedẽt capitol auem viſt: quey auia mes à fer, q̃ paſſar lo Regne, à la vna, o à la altra de las fillas. Aſſo apar ſe podia dir. Pero à la veritat, no re dificultat. Perque com ja en altra part auem dit, y veurem
Cap. 16. alteros.
en

Digitized by Google

en molts Reys seguents, fonch costum entre los Visogots donar lo Regne per elecció, y no per succesió. Y axi veurem, q̃ alguns Reys Goths, en la sua vida feyan eligir à sos fills per successors: perque tinguessen segur lo Regne apres que ells fossen morts. Cap. 56. y 57

Axi que, com per mort de Athanagildo aguessen los Visogoths de elegir Rey, tingueren grans debats, y contrarietats entre si, sobre cõcordar enlà persona, que eligirian. Y no podentse concertar tant prest, estiguè lo regne vagant algun tẽps. Sanct Isidoro escriu, quey hague sinch mesos de interregno: al qual seguexen lo Archabisbe Don Rodrigo, la Coronica general del Rey don Alonço, Ambrosi de Morales, Viladamor, Dõ Antoni Agustí, Alfonço de Carthagena, Garibay y Baronio. Y apar que ell seguis al Abat de Vallclara, conforme al que direm en lo capitol seguent. Lo Bisbe de Tuy diu: que durà set anys y sinch mesos, que nos pogueren concertar. Y que tot aquest temps estiguè Espanya sens Rey, y Cathalunya sense senyor. La diuersitat de aquestos comptes es gran, y nos ha de fer aportar molts descomptes en tot lo curs de las historias. Io posarè lo vn compte y lo altre, y lo lector eligirà à sa discrecio y voluntat.

Rod. l. 2. c. 14 de reb. His. Mo. l. 11. c. 59 Vilada. c. 91. Agust. Dia. 8. Alfon. c. 24. Gar. l. 8. c. 19. Bar. any 569

La major dificultat empero que sem representa en asso, es. Com se pot dir quey agues interregno, y que los Goths estiguessen en tãta diuisio, si lo Bisbe de Tuy diu: que set anys abans que moris Athanagildo se auia associat en lo Regne, y regnà en vida sua en la Gallia Gothica Luyba: qui apres veurem succehir en lo Regne. Perque essent de aquesta manera quey auia que contendrer: sino donarli possessio del restant, y axi de Espanya, cõ la tenia ja de la Gallia. Escapans Morales en asso: ab que lo Bisbe de Tuy es vnich en la sua opinio. Empero si es veritat, que Luyba fos eligit Rey en lany sicents sexanta set, cõ diu lo mateix Morales auerho escrit lo Abat de Vallclara, qui viuia ales hores y començà à escriurer en aquell temps: y concordan ab ell lo Archabisbe Don Antoni Agustí, y lo pare Mariana (dexant por ara lo tant atrasat compte de Tarafa, quil dona en lo any sinch cents sinquanta vuyt) si lo compte del capitol prefedent de aquells escriptors, qui donan quinze, setze, o vint y dos anys de Regnat à Athanagildo es verdader, vindrian prou à conformarse ab lo Bisbe de Tuy. Perque en tal cas Athanagildo no seria mort fins al any sinch cents setanta, fins en setanta hu, o dos. Y axi desde l any sexanta y set, ques lo compte del Abat de Vallclara, fins als de setanta dos, o setanta sis y set, que son los comptes del presedent capitol, clar està, quey cabrià los sis anys de Luyba. Y que axi lo que diu lo Abat de Vallclara mes prest confirmaria la opinio del Bisbe de Tuy, que no la destruyria. Tãbe ajuda à asso, veurer à Luyba coronat en Narbona, y que alguns volen, que sols Regnas enlà Gallia Gothica, y son germa en Espanya, com en dos capitols seguent veurem.

Mo. l. 11. c. 60

Enfi, la resolucio certa de totes: que mort Athanagildo li succehi en los Regnes dels Goths, domini de Espanya, y senyoria de Cathalunya, lo Rey Luyba: segons queu escriuhen Ambrosi de Morales, Beuter, Medina, Iulia del Castillo, Carbonell, Viladamor, Miquel Ricio, Francesch Tarafa, Damia Goes, Phelip Garcia, Diego de Valera, Esteue Garibay, y lo Archabisbe Don Rodrigo. Al qual anomenan ab diuersos noms, es asaber, de Luyba, Luua, Leuba y Loyba. Peno alsi tot es hu. Y concordan Alfonço de Carthagena Bisbe de Burgos, Tarafa, Pineda, Illescas, Garibay, Morales, Beuter y Viladamor, que fonch eligit en la ciutat de Norbona: seguint en asso à sanct Isidoro.

Mo. l. 11. c. 60 Be. p. 1. c. 27. Me. p. 1. c. 74 Castil. lib. 2. discur. 7. Carbo. fo. 14. Vilada. c. 92. Ricio. l. 1. Taraf. c. 100 Goes. Hisp. Garcia linea Reg. Hisp. Va. p. 3 c. 18. Gar. l. 8. c. 20 Rod. l. 2. c. 14 Alfon. c. 19. Taraf. c. 100. Pin. l. 16. c. 2. §. 3. Illesc. l. 3. c. 17

De ahont es de notar, que en aquest temps la Prouincia Narbonesa, que en lo capitol quoranta nou trobarem en poder de Theodembert, ja estaua cobrada per los Goths: y no se cõ. Y basta per ara asso, que apres direm lo que y ha demes de aquest Rey Luyba.

Escriu Esteue Garibay. Que en la circumferencia de aquesta concurrencia de coses, y en lo any sinch cents sexanta vuyt, succehi la natiuitat del fals, incestat y brut Mahoma. Empero, per la gran diuersitat de opinions y comptes que corren en assignarli lo temps de la natiuitat, ho

Digitized by Google

dexare per al capitol 64. Que no sera fora proposit dir alguna coseta de ell: per lo gran mal y desastre, que la sua pestifera gent, causà en general à tota Espanya, y en particular à Cathalunya.

Cap. 64.

En temps de aquest Rey Luyba, posan Pere Miquel Carbonell, y Diego de Valera las diferents opinions, que foren entre Espanya y França, sobre lo celebrar lo sanct dia de Pasqua, y lo miracle, que de aqui se segui en las Fonts Baptismals. Lo qual diu Garibay succehi en lo any sinch cēts sexāta nou de Christo nostre Senor. Pero per quant Medina, Morales y Viladamor lo posan en lo temps que Leonigido regnà sol: y perque sanct Antonino lo posa en temps del Papa Benet Primer: lo qual començà à tenir lo seu Pontificat, segons Illescas, en lo any sinch cents vuytanta y hu, y axi ve millor en aquella temporada, dexarè pera les hores lo que de asso se podia dir.

Illes. l. 3. c. 15.

Capit. LVII. Com lo Rey Luyba prenguè per socio en lo Regne à son germa, y apres mori. Y del Concili que en lo seu temps se tinguè en Brava.

HE legit q̄ fonch Luyba per Rey de Espāya, prēguè per adjunt, y se associà en lo Regne, à Leouigildo, o Leuigildo, que comunament se diu li era germa. Si be no falta qui diga li fos fill. Y lo associarsel fonch de tal manera, que parti lo Regne ab ell: donantli les terras de Espanya, acontentātse ell ab los estats de la Gallia Narbonesa, o Gothica, tantsolament. Y diuhen Morales, Viladamor, Medina y Don Antoni Agusti, que feu asso Luyba en lo segon any del seu Regnat: que al compte de Garibay, ve à esser en lo any sinchcents sexanta set: o en sexanta vuyt segons vol Morales, seguint al Abat de Vallclara, o en sinccents sexanta nou, com vol Baronio. Y vista la gran diuersitat de comptes referida en lo precedent capitol, no gosarè afirmar quin any fonch. Perque si bonament no auem pogut aueriguar quin any entrà Luyba en lo Regne: mal direm qual pogue ser lo segon del seu Regnat. Y axi dexant asso à vna part, y la occasio que tinguè Luyba, pera fer aquesta societat (que aparex tāt contraria al amar y Regnar) perques pot presumir del capitol seguent, passarem al que es cert y aueriguat. Que Luyba en lo segon any del seu Regnat parti lo Regne ab son germa Leouigildo. Y aquesta es la primera vegada que jo trobe diuidit lo Regne dels Visogoths en dos Reys. Y de aqui auant se trobarà algunas altras vegadas. Y la societat de aquestos dos germās, posantlos per Reys higualment y sens diuisio: celebran sanct Antonino de Florēça, Ioan Sedenyo, Alfonço de Carthagena y Lucio Marineo.

Moral. libr. 11. cap. 60. Vilada. c. 93. Me. p. 1. c. 74 Agus. Dia. 7 Gar. l. 8. c. 20

S. Antonin. tit. 11. c. 7. §. 4. Se. tit. 14. c. 6. Alfon. c. 15. Mari. li. 6. de Goth. aduen.

Regnant aquestos dos Reys en societat, o en la diuisio dalt dita, viuint encara lo Rey Luyba, en la Era de Cæsar 610. que segons auem dit en son propri lloch, ve à correspondre al any 572. de Christo (Lo qual fonch vltim del Rey Luyba, conforme volen alguns, que baix citarè) se tinguè vn Concili en la ciutat de Braga, del Regne de Portugal. Y entre altres molts Bisbes de diuersas parts de Espāya, que acudiren à ell, y si firmaren, fonch hu de Cathalunya, de la ciutat de Vich. Lo qual segons apar en lo segon volum dels Concilis, se firmà y sotascriguè de aquesta manera.

Remisol Vicen. Ecclesiæ Episcopus his gestis subs.

Que vol dir: Remisol Bisbe de la Isglesia de Vich, que en aquestes coses me sota escrich y firme. He posada la firma de aquest Bisbe tota congrua en Lati, abans de arromēçarla, no tenint ho acostumat: pera amostrar patentment, que era Bisbe de la nostra ciutat de Vich, y no de Viseo: com vol Ambrosi de Morales. Y no es de consideracio, veurel fora de la sua Prouincia. Perque los qui han llegits molts Concilis, saben: que diuerses vegades vn Bisbe à soles assistia ab poders dels Cōprouincials, y per tota vna Prouincia. Vejan los curiosos à Cæsar Baronio, qui en diuersos Concilis ho nota, de aquesta manera. Y axi auem vist à Prætexato Bisbe de Barcelona, que passà à Asia, per lo Cōcili de Sardis.

Mol. 11. c. 6.

Lo que en aquest Concili se tractà, tot fonch en la reformacio de algūs excessos se cometian en la administracio dels Sacraments

craments, que per ara dexarè de ſenyalar, puix baſtar per al noſtre propoſit, ſaber, que aqueſt Bisbe de Vich ſe trobas en ell: y en la ordinacio de quoranta Canons, que eſtatuhiren aquells ſancts Prelats.

Poch apres mori lo Rey Loyba, auent Regnat tres anys, ſegons Iulià del Caſtillo, Carbonell, Valera y Tarafa. Ab los quals apar concorde Medina: dient. Que Loyba Regnà dos anys, y prenguè à ſon germa per companyo, y en lo ſeguent any mori. De manera, que apar ſeguir aqueſt compte de tres anys de Regnat. Veritat es: que lo Archabisbe don Antoni Aguſti diu: que Loyba Regnà vn any ſol, y dos ab ſon germa. Pero enfi tot vindria à ſer lo cõpte de tres anys de Regnat. Morales, Garibay y Viladamor diuhen: que Loyba Regnà ſinch anys. Tots ſon graues autors, y jo no eſtich aficionat à ningu: y axi deix lo judici à guſt del lector. Y à cauſa de aqueſta varietat, tambe hi ha diuerſitat en lo ſenyalar lo any de Chriſto, en q̃ mori Loyba. Dient los vns que vindria à eſſer en lo any ſinch cents ſetanta, altres, en ſetanta y hu. Y Alfonço de Carthagena, y lo Abat de Valclara, que viuia en aqueſt temps, ſegons Morales, volen, que fos en lo any ſetanta y dos. Y cada qual ne podra fer lo compte, ſegons la opinio que volrà ſeguir.

Mo.l.11.c.61.

Concordan Illeſcas, Iulià del Caſtillo, y lo Bisbe de Burgos, en que Loyba mori de malaltia, en la ciutat de Narbona.

Capitol. LVIII. Com lo Rey Leouegildo cobrà algunas terras dels Romans, y vencè à Aſpidio ques era alçat en las montanyas de Ager.

MOrt lo Rey Loyba ſe tornaren à vnir los eſtats en la perſona de ſon germa Leouigildo, y ell tot ſol Regnà en Eſpanya, y en la Gallia Gothica (y axi fou ſenyor de Cathalunya) conforme eſcriuhen ſanct Antonino de Florença, Ambroſi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulià del Caſtillo, Ioan Sedenyo, Don Antoni Aguſti, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, lo Canonje Franceſch Tarafa, Lucio Marineo, moſſen Diego de Valera, Eſteue Garibay, Ioan Mariana, lo Archabisbe Don Rodrigo, Gonçalo Illeſcas y Carbonell.

S.Ant.tit.11 cap. 7. §.2. Mo.l.11.c.60 61.62 61.64 65 66. Mc.p.1.c.74

Bc.p.1.c.27. Caſti. lib.2. diſcur. 7. Sede. tit.14. cap.6. Aguſ. Dia.8. Alfo.c.25.26 Ricio.l.1. Taraf.c.100 Mariá.l.6.c. de Go.aduẽ. Va p.3.c.19. Gar.l.8.c.21 Mar.l.5.c.11 Rod.l.2.c.14 Illeſ.l.3.c.17 Gar.fol.14.

Era lo Rey Leouegildo de alts penſaments, animos y valent: y axi enprenguè la guerra contra los Goths, qui ſe eran rebellats en vida de ſon germa, y ſeguian la part dels Romans, que eran entrats en Eſpanya, en temps del Rey Athanagildo, com en lo capitol ſinquanta quatre auem viſt. Y guanyals la Andaluzia, Granada y Cordoua. Y aſſo pens jo deguè ſer la cauſa per q̃ ſon germa ſel auia aſociat. Regnãt tot ſol, en lo matex primer any, que fonch lo de Chriſto ſinchcents ſetãta hu: ſegons Matheu Palmeri, o ſinch cents ſetanta dos, ſegons Morales, Carbonell, Viladamor y lo Bisbe de Carthagena (encara que Iulià diga ſincheents vuytãta dos: que fonch error) conquiſtà part dela Galicia, Biscaya y Regne de Leo. Y axi paſcificà en gran part los ſeus Regnes: dexant ja molt poch apoderats los Romans.

Palm.Chrò. Mo.l.11.c.61. y 61. Carb.fol.14. Vilada.c.93.

Ambroſi de Morales, ſeguint al Abat Ioan de Vallclara, qui viuia en aqueſt temps, y comẽçà à eſcriurer algunas Hiſtorias dels Goths, diu. Que paſſadas las guerras, que breument tinch apuntadas, enprenguè lo Rey Leouegildo vna altra conquiſta en las montanyas, que lo mateix Abat anomena Agerenſes. Y que ell no pot donar noticia de ellas, per no auer hi de ahont ſe puga pendrer. Y jo pens entendrel, y ſaber de ahont pendrer la noticia. Y encara mes dir. Que ſia coſa propria noſtrà: y al propoſit principal de la noſtra Coronica. Y pera que lo lector entenga aſſo, ſera be: ques redueſca à la memoria, lo q̃ he eſcrit en lo llibre primer, en lo capitol vint y vuyt. Y veurà, que los pobles Agerenſes ſon de Cathalunya, ſobre la ciutat de Balaguer, al Septentrio, entre las dos riberas de la Noguera Pallareſa, y Noguera Ribragorçana. Be ſe, q̃ Mariana vol, que aqueſtos pobles y montanyes foſſen en altra part: donant las en la Aquitania, y dient: que la ciutat ſe deya y vuy ſe diu Aagen. Pero cert no ſe tal poble en Aquitania, ni crech loy haja mes conforme al nõ de Agerenſes, q̃ aquells

Digitized by Google

als quals vuy diem de Ager. Quant mes, que si volem molt apurar assò, se trobarà en dit capitol vint y vuyt, que la vila de Ager, en lo seu principi y fundacio, se diguè Age. Aqui Mariana ajusta vna A, y vna N, y sala Aàgen. Pero en effecte es tot hu. Y queu sia: consta de les propries paraulas del matex Mariana, quant diu: *Aspidius ad Agerensem vrbem (Aàgen hodie est) imperium detractans, &c.* Demanera, que à la matexa Ciutat anomenà Aàgen, y Ager. Pero com no era de aquestas partidas, sino natural Castellà, pensà, que caygues en la Aquitania.

Aueriguat, y entes axi, quins pobles, y montanyes eran las Agerenses, lo que toca à la conquista, que de ellas seu Leouegildo es: que era senyor de aquellas montanyes, partidas de terra y pobles, vn home principal, anomenat Aspidio. Lo qual se alçà en las ditas montanyas contra lo Rey son senyor, y fet fort en ellas, se posà en resistencia. Era anat lo Rey ab lo seu exercit contra Aspidio, ò auia enuiat los seus Capitans sobre las terras de aquell, y fonch de tant effecte, que uencè à Aspidio, y l prenguè ab sa muller y fills: y tota la terra restà presa y aplicada al Rey. Vingut Aspidio ab sa muller y fills en ma del Rey, sels ne portà catius segons diu Morales. Pero no escriu lo que apres feu de ells. Mariana diu: que lo Rey forçà à Aspidio à tornar al seu offici. Y no entench pogues ser altra cosa, sino ques compongueren entre los dos las cosas, y lo Rey deguè tornar à Aspidio en son ser y estat, ab alguna major subjeccio. O be Aspidio de simple official del Rey se seria fet senyor de Ager, y vençut lo auria fet lo Rey tornar en lo seu bax offici, lleuantli sols la senyoria que auia affectada.

Y per mostrar lo Abat de Vallclara la dignitat que de Ager tenia Aspidio, diuhen Morales y Mariana, quel nomenà Senyor de aquella terra, vsant per assò de aquella dictio Latina, *Senior*. La qual, encara que de sa propria naturaleza vulla dir home vell: pero souint en moltes parts, y particularment assi, vol dir senyor, ò Princep, ò home que te domini y mando, y senyoria en la terra. Va prouant assò particularment Morales, ab algunas authoritats, que yo deix de referir: perq̃ los Cathalans podem mostrarho dins nostra casa, sens valernos de cosas estranyas. Tenintho molt bē prouat dels Vsatges de Barcelona, Leys comunas à tot lo Principat. Particularmēt, del vsatge que comença *Similiter etsi senior*. Y de altre començant, *Si quis seniorem*. Y de aquell que comença, *Si senior*. Y sobre cada qual de ells, nota, aduertex, y interpreta axi aquesta diccio, lo pare dels demes Doctors Cathalans, Iaume Marquilles. Demanera, que conforme assò, Aspidio era señor de aquellas partidas, y los de alli eran sos vassalls.

Cap. LIX. De la magestad del Rey Leouegildo, y comparti los Regnes entre sos fills. Fundacio de Ripoll, y mort de Guillem Bisbe de Barcelona.

AQuest Rey Leouegildo de qui anam escriuint los successos, com era estat de alts pensaments en las cosas del augment de sa corona, com ho auem vist en las guerras: ho fonch tābe en la grandeza de son honor, y en reputacio de la magestad Real. Y axi escriuhen de ell los demes que en lo principi del predecent capitol tinch allegats: que fonch lo primer, qui vsà vestir y aportar vestidures, è insignies Reals: precioses y de magestad. Y lo primer qui se assentà en taula tol sol. Que abans, vestiã los Reys Goths com los altres cauallers: y se assentauan en taula à menjar ab companyia, y de conuersacio, llanament com los demes particulars. Y ab assò que de ell se escriu, pēs jo, que aquest Rey sia aquell mateix aqui lo nostre Tomich anomena Arologilo. Comptant de ell, solament lo que assi tinch escrit, en breus paraules. Tomich.

Quant Leouegildo comēçà à Regnar, era ja casat ab vna senyora Catholica, anomenada Theodora, o Theodosia, filla del Duch de Carthagena, anomenat Seueriano. Y era germana dels sancts Leandro, Fulgencio, Isidoro y Florentina. De la qual muller, que fonch la primera, tinguè Leouegildo dos fills, anomenats lo hu Eruigildo, o Ermigildo: o com mes comunament li solem dir Herminegildo, o Herme-

Digitized by Google

Hermenegildo: y lautre se anomenaua Recaredo. Y veyentse Rey, y ab aquestos dos fills, acabadas que tingue les guerres, y li aparegue tenia pasificats los Regnes, pensa, com pogues assegurar la succesio de ells als dits sos fills, y lleuar lo costum dels Goths, de pendrer Rey per eleccio. Yaxi recordatse del que son germa Luyba auia fet ab ell, volgue en vida sua veurer Reys a sos fills: perque apres dela sua mort tinguessen la succesio mes certa. Y axi escriuhen molts dels autors citats en lo presedent capitol, y particularment los que en lo present repetire: q acabadas las guerras, entengue en negocis de pau, partint ab los dits dos fills Hermenegildo y Recaredo, les sues terres y Regnes. Detal manera: que aturantse per assi lo que pertany al Regne de Toledo, dona lo Regne de Siuilla, y altras moltas senyorias de aquella part, a Hermenegildo, segons se conjectura del que trobare en lo capitol seguent: y a Recaredo dona la Celtiberia; conforme expressament ho diuhen Morales y Mariana. Creuse tambe, y trause del que prest veurem: que ab aquesta parcio fonch donat a Recaredo juntament ab la Celtiberia, tot lo que es Cathalunya, y lo que los Goths possehian en la Gallia Gothica. Y axi diu Morales: que volent fer Leouegildo gran senyor a Recaredo li dona la Celtiberia, y tot lo dedeça.

Moral. libr. 11. cap. 68.
Mar. l. 5. c. 11

Feta la sobredita diuisio: y tenint Recaredo la possessio del seu Regne, lo Rey Leouegildo li funda en ell vna ciutat, a contemplacio sua y del seu nom, per los intents y effectes, que prest dire. Veritat es, que si be lo Morales y Viladamor, concordant ab ells los que prest anomenare, diuhen que aquesta ciutat fonch obra del Rey Leouegildo, Francesch Comte ha escrit, que la funda lo mateix Recaredo. Fos del hu, o fos del altre, diuhen Morales y Viladamor, que aquesta ciutat fonch edificada en la Celtiberia ab lo nom de Reccaredo: a contemplacio sua. Anomenantse per asso Reinopolis. La qual sens senyalar ahont era, per lo mestre Pere Medina fonch anomenada Racapolis. Francesch Cõpte la anomena Ricepollo. Y hay dos opinions sobre lo siti ahont la fundà. Las quals referen Morales. Y decantas, a seguir la que tambe segui Mariana, dient: que fonch en la junta dels rius Guadiana y Tajo, ahont vuy es Almonacir. La segona opinio es de alguns altres, qui digueren esser la que vuy en Cathalunya se diu Ripoll. Ahont es lo tant insigne y antich Monastir de Monjos de sanct Benet. De la fundacio del qual Deu volent dire enla segona part de nostra obra. Y de aquesta vltima opinio son, Pere Anton Beuter, Estene Garibay, Ioan Vasco y Francesch Comte. Beuter la anomena Recapolis: y vuy en Lati li diem Villa Riupullij. Que com alguns volen seria, casi com si digues: *Riuis pollens*. C, o es podero sa, o excellent, y abundant de Rius: o llaçant rius. Y asso per estar a la junta dels dos rius, Freser y Ther. Ahont assertadament la posa lo nostre Rossellones Francesch Comte. Y aduertescas be asso. Perque pens sia la causa, per la qual Morales y Medina, pensasen, que Raccopolis era la que esta entre Guadiana y Tajo, trobant la entre aquestos dos rius que assi tinch dit. Y si be ho consideram, no auia de anar a poblar Reccaredo, o son pare a cõtemplacio sua, en la terra que aula donada a Hermenegildo, o que ell se retenia: sino en la que era propria del mateix Reccaredo. Majorment si atenem y consideram la occasio ques pogue tenir, pera fundar aquesta ciutat (com apar que la cõsidera Morales) auem a decatarnos a creure, que era Ripoll. Perque, com ab la dita partio cabe a Reccaredo la Celtiberia, y tot lo deça de ella: que era Gallia Gothica y Cathalunya, fundant ahont estaua Ripoll, tenia lo seu assento en part fort y comoda, per al gouern de aquestas tres Prouincias, estant en lo mig de ellas.

Be. p. 1. c. 17
Gar. l. 8. c. 21

Vilada. c. 95

Comte. c. 9.

Me. p. 1. c. 14

Fundada aquesta ciutat, diuhen Morales y Garibay: que vingue a ser molt gran. Y la ennobli lo seu fundador de moltes obres publiques, de bõs y molts arrauals, y barris: y la circui de bellas, forts y grans murallas: y la enfranqui ab molts priuilegis y exempcions, que dona y confedi als qui volguessen anar a viure y poblar en ella. En lo any sinch cents setanta y set de Christo nostre Senyor.

En lo seguent any, que vingue a ser lo

de

de sinch cents setanta vuyt, à quatre dels Idus de Setembre mori en Barcelona lo Bisbe Guillem tercer, segons diuhen los Episcopologis dels Archius Real y Capitular de la mateixa ciutat. Lo qual auia succehit à Paternio, com auem vist en lo capitol quoranta set. Y no tinch altra cosa que dir de ell: sino que li succehi Hugo, o Hungas. Del qual parlarem en lo capitol setanta y hu.

Hauian ja en aquesta temporada acabat los Ostrogoths de Italia: hauentlals lleuada (en vida de aquest Rey) Belisario, y Narzetes capitans del Emperador Iustiniano: com apar de sanct Antonino de Florẽça, March Antoni Sabellich, Mexia, Morales, y molts altres que deix de citar. Heu volgut apũtar per lo que de son principi hisqueren de la sua patria ab los nostres Visogoths. Y puix se posà lo seu principi, esta be posar lo fi.

Capit. LX. Com lo Rey Leouegildo casà, y apres perseguì à son fill Hermenegildo, al qual per ser Catholich feu matar en Tarragona.

EN lo tẽps que lo Rey Leouegildo repartia los seus Regnes entre sos fills, en la manera que esta dita en lo capitol presedent, trause de sanct Antonino de Florèça de Petro Veneto, o de Natalibus Bisbe Equilino, de Ioan Sedenyo, Miquel Ricio, Diego de Valera, Paulo Æmilio, Ioan Pineda, Ioan Mariana, March Antoni Sabellich, Blondo, Ambrosi de Morales, Pere Antõ Beuter Medina, Iulià del Castillo, Esteue Garibay, Pere Miquel Carbonell, Antoni Viladamor, y del Martyrologio Romà: que deuia ja ser morta la Reyna Theodora, o Theodosia primera muller sua. O deguè morir molt poch tẽps apres. Perque trobam casat à Leouegildo segona vegada, ab la Reyna Gosiunda, o Brucilda, que com auem vist en lo capitol sinquanta sis, era restada viuda del Rey Athanagildo. La qual ja verem en lo capitol sinquanta sinch, que era filla del Rey Charibert de França. De hont pens jo, que deguè venir lo que comunamẽt escriuhen los demes dels citats: que poch apres en lo any 578. segons Garibay, o segons altres en lo any sinch cents setanta nou, casà Leouegildo à son fill lo Rey Hermenegildo ab la Princesa Iocunda, o Ingunda, o Nigegonda (que de totas maneras la he trobada anomenada) filla de Gisbert, o Sigibert y Brunichilda Reys de França: dels quals se feu mencio en lo capitol sinquanta sinch. Y conforme asso auia de ser cosina germana de Gosiunda, si bes mira lo queresta ja dit en lo mateix capitol sinquanta sinch.

Casat Hermenegildo: concordan tots los escriptors, que viuia en la ciutat de Seuilla, que son pare li auia donada. Y de aqui se feu la conjectura posada en lo capitol sinquanta nou: de que la porcio del Regne de Hermenegildo, deuia ser lo de Seuilla.

La Reyna Iocunda, muller del Rey Hermenegildo, era Catholica: y axi per amor seu, y lo molt que ella merexia, se conuerti Hermenegildo: y dexada la secta Arriana se feu Batejar per ma de Sacerdot Catholich: y de aqui auant fonch Catholich y bon Christia.

De la conuercio del qual reberen tant enuig son pare y sa madrastra, quels amonestaren vna y moltes vegades, dexassen la lley Christiana, altramẽt los farian matar. Pero los sancts casats, no perço torceren dels seus bons propositis: ans perseueraren en ells ab molt feruoroses obres. Y passant sobre de asso algunas dadas y pressas, vist per los sancts, que la cosa se encaminaua en mal tall, per lo que la yra del pare se anaua mes ensenent, determinarẽ defensar la causa de Deu per armas. Y axi afauorit Hermenegildo dels Catholichs, y del Rey Miro de Galicia (si be Garibay diu: que Miro li fou contrari) se feu fort en la ciutat y Regne de Seuilla. Y pera poderse valer millor en aquesta enpresa, enuià lo sanct Bisbe Leandro son honcle maternal à Constantinoble, al Emperaeor Tiberi: pera pregarlo tingues à be de enuiar socorro als Catholichs, qui estauã oprimits de les armes dels Arrians: com escriu sanct Gregori, referit per lo Cardenal Cæsar Baronio. O conforme los altres jà citats diuhen: se concertà ab los capitans

S. Antonin. tit 11. c. 7. §. 2
Equili. l. 4. cap. 48.
Sede. tit. 14. cap. 6.
Ricio. l. 1.
Va. p. 3. c. 19.
Aemil. lib. 1.
Pin. l. 17. c. 7 §. 1. l. 18. c. 2. §. 3.
Mar. l. 5. c. 18
Sab. enei. 8. lib. 5.
Blõ. l. 1. De. 1. lib. 7.
Mo. l. 11. c. 66
Be. p. 1. c. 27.
Me. p. 1. c. 74
Casti. lib. 2. discur. 7.
Gar. l. 8. c. 21
Carb. fol. 14
Vilada. c. 93.
Marty. a 13. de Abril.

Digitized by Google

capitans Romans, que desdel escrit en lo capitol sinquanta quatre auem vist estauan en Espanya: y en aquest temps tenia algunas terras en ella per lo Emperador Tybero, o per Mauricio, segons alguns. Als quals Romans en rehenes, o arras del concert, o altrament, donà y encomanà la Reyna muller sua, y vn fill petit, q̃ de ella tenia. Del que hirat lo pare, procurà ferlo pendrer per vn poderos exercit, que enuià contra de ell, assitiantlo en Seuilla. Y alli segons Alfonço de Carthagena, o fugit de alli, y passat en Cordoua (segons Diago seguint al Turonense) fonch pres à trahiciò. Fos de vna manera, o de altra: Hermenegildo vinguè à ser pres en lo any sinch cents vuytanta y hu, segons Mariano Scoto: o en vuytanta dos, com vol Garibay: o en vuytanta tres, conforme diu Ioan Mariana, o en lo any sinch cents vuytãta quatre, com vol Baronio. Be que podrian parlar de diferent presas: que de ell foren fetes, cõ prest veurem en lo discurs de la sua Historia.

Alfon. ca. 26

Dia. l. 1. c. 16.

Pres Hermenegildo, lo tinguè son pare molt apretat: tentantlo, perque dexas la fè Catholica. Y tenintlo axi: hi ha diferẽts opinions del que feu de ell. Perque diuhẽ Morales, Baronio y altres: que tenint lo de aquesta manera, per ferlo caurer en allo que volia, vn dia de Pasqua de Resureccio li enuià vn Bisbe Arrià: perque sots color de donarli de la sua ma lo sanctissim Sacrament de la Eucharistia, lo preuertis. Y que lo sanct Rey Hermenegildo conexent la traycio, que venia cuberta ab capa de sanctedat: per no comunicar ab vn Arrià, no volguè rebrer lo Sacrament de mans de aquell indigne ministre. Y diuhẽ que vist allo, son propri pare li pegà ab vna destral en lo cap: y axi mori martyr glorios y triumphant. Y conforma en asso ab los citats autors, Iacobo Bergomense. Y diu lo mateix Morales: que la tradicio antiga, y lo trobarse vuy encara la torre ahont estaua sanct Hermenegildo pres en Seuilla, ensenyan: que mori alli. Y que voler contadir à asso seria oppugnar ab mala porfia als prop citats testimonis.

erg. lib. 9. libr. 10.

Pero esteue Garibay, Ioan Vaseo y lo pare Fracisco Diago, seguint al Abat de Vallclara, qui ales hores viuia, y fonch hu dels qui patiren en la persecucio, que en lo capitol seguent direm, escriuhen, lo q̃ apunta, y no vol seguir Morales. Que apres de auer estat Hermenegildo algun temps pres en Seuilla, y auer demanada venia y perdo à son pare à persuasio de son germa Reccaredo, fonch desterrat. Y diuhen que lo Turonense fa tambe memoria de aquest desterro: y si be no senya la ahont anà desterrat Hermenegildo, tocauia basta que fassa mẽcio del desterro, que calla Morales. Y axi diu be Diago que no podia ser desterrat en Seuilla: que asso no fora estat desterro, sino tornarlo en sa casa. Perço de necessitat auem de dir: que deguè ser desterrat en altra part. Es à saber: à la ciutat de Valencia, com diu lo Abat de Vallclara. Y per que los Catholichs de aq̃lla ciutat lo alçaren per Rey, vinguè son pare altra vegada contra de ell: per destruhirlo del tot. Y l vencè y prenguè segona vegada: y pres lo enuià à Tarragona. Ahont estiguè pres en sep y grillons: y en la preso, jahent en terra, se vesti de silici, y feu molt gran y aspra penitencia: y à la fi mori à mãs de vn home, ques deya Sisberto. Aquest deuia ser algu dels que sanct Gregorio Magno anomena: *Apparitores*: que eran ministres, o mers executors de la justicia: com son vuy los, que en Cathalunya anomenam Nuncios, Saigs, o Missatges. Perque diu lo dit sanct Gregori Magno, que en anarsen de Hermenegildo lo Bisbe Arrià, y auer comptat al Rey Leouegildo son pare lo que passaua, bramà de ira: y enuià los seus Apparitores, pera quel matassen. Y diu: que fonch fet: axi com per ell los era estat manat. Y poden veurer los Iuristas aquesta autoritat de sanct Gregori Magno, en lo Decret de Gracià. De manera, que de aqui se veu: q̃ no mori en Seuilla, ni amans del Rey son pare, sino en Tarragona, per les mans dels ministres de justicia del Rey son pare.

Greg. l. 1. c. 11. dels Dia.

Can. cepit. 24. quest. 1.

Y en aquestas dos opiniõs, jo en fauor de la segona, podria dir dos cosas. La vna: que Morales en vn mateix capitol se mostra vario, acreditant al Abat de Vallclara en las cosas que escriguè contra lo Rey Leouegildo pare de Hermenegildo: y desacreditantlo, en las que tocan à honor

de

de noſtrà terra, per lleuarnos lo Sanct, y donarlo à Seuilla. Com ſi Seuilla no tingues baſtant honrra (com diu Diago) dela primera preſo del Sanct. Segonamẽt: que ſi be apar ſia atreuiment dir: que Gregori Turonenſe ſe enganyà en gran manera en moltas coſas del ſeu temps: totauia no ſeria precipitar y llançarme, puix home tant graue com Cæſar Baronio Cardenal y Bibliothecari Apoſtolich ſe admira de tants enganys comeſos en aqueſt propri ſubjecte, de qui anam eſcriuint. Que per no aparexer detractor del honor ques deu als antichs, y de la reputacio del Turonẽſe, no las vull particularizar. Sino dir: que Gregori Turonenſe ha de eſſer ſupplit per los altres. Detal manera: que puix diu, que Hermenegildo fonch pres: ſe entenga, fos preſoner en Seuilla. Y que eſtigues en la torre que vuy ſe moſtra, y Morales molt en particular deſignà. Y quant lo mateix Turonẽſe diu: que apres hiſque Hermenegildo de la preſo ab vn deſterro, y finalment, que mori, ſens dir ahont: ſe entenga declarat per los altres: q̃ fonch deſterrat à Valencia, y mort en Tarragona. Que puix lo Abat de Vallclara viuia en aqueſt tẽps en Cathalunya (com preſt veurem) es cert, que poguè tenir mes particular noticia de las coſas de Hermenegildo, que no lo Turonenſe, qui viuia en França.

Baronio. in Marty. a 13. de Abril.

Tambeen lo ſenyalar lo any en que morí ſanct Hermenegildo hi ha diferẽts opinions. Perque cõ diu Baronio en lo Martyrologi, Ado en ſa Coronica eſcriu: que mori en lo any ſinch cents vuytanta tres: y la mes comuna dels que tinch citats, es: que mori en lo any ſinch cents vuytanta quatre: ſi be Mariano Scoto vol, que moris en lo any vuytanta ſis. Y al compte del Archabisbe Turonenſe, ſeria en lo any ſinch cents vuytanta y vuyt. Lo Bisbe Equilino diu: que mori en lo any ſetcents y ſinch: que es prou gran beſcompte. Y axi Baronio donà tots los comptes per errats, ſino es lo del any ſinch cents vuytãta vuyt.

Mort ſanct Hermenegildo, Iocunda ſa muller, y ſon petitet fill reſtarẽ en poder dels capitans de Mauricio Emperador dels Romans, aqui los auia acomanats Hermenegildo quant ſe concertà ab ells. Los quals los paſſaren en Africa, com diu Paulo Æmilio. Y ella mori alli: y à ſon fill aportaren al Emperador en Conſtantinople, ſegons Mariana. Veritat es que Roberto Guaguino eſcriu de altra manera lo modo com Iocũda, aqui ell anomena Nigegonda, vinguè en poder dels Romans. Dient: que fugint à França, fonch preſa per los ſoldats Romans. Y en lo demes es conforme à tots als altres. Y ami me apar nols es contrari. Que be poguè eſtant en poder dels Romans tentar fugir y pẽdrerla ells: y perque nou tornas à tentar, paſſarla en Africa. Y ajuſta Guaguino, que per venjar Chilpherich Rey de França la mort de ſon cunyat, lo ſanct Rey Hermenegildo, y la injuria feta à ſa germana: entrà ab poderos exercit en Eſpãya: tinguè batalla, y gran conflicte de armas, y ſen torna victorios ab molts Threſors y deſpulla. Pero no diu en quina part paſſà aſſo.

Aemil. li.

Guag. lib.

Ab aqueſtos ſucceſſos acabà la vida y regne temporal del ſanct Rey Hermenegildo: y començà lo Etern en la gloria, y naſquè la ſua immortal fama, que ſes perpetuada axi en Hiſtoria, com ab la continuacio del ſeu nom. Lo qual ſegons diu Morales ſe es vſat molt en Eſpanya. Y va prouant aſſo ab molts teſtimonis. Y diu: que de la molta frequencia dell, ſe vinguè traurer vn ſobre nom: o à gaſtarſe ab lo hus: de tal manera, que de Hermenegildo vinguè à ferſe, Hermeſildes, y mes corruptament Ermildes: com de Fernando, Fernandes, y Hernãdes: de Gonçalo, Gõçales: y de Rodrigo, Rodriguez. Dels quals Ermildes y Armildes, creu eſſer los llinatges del ſeu temps, ques trobauã en Baeça, y en Portugal. Y diu mes auãt: que lo nom de Armangol, que vſam en Cathalunya, es corrumput de Hermengaudo. Y jo pẽs que axi ſia la veritat. Perque lo Martyrologi Romà al noſtre ſanct Armãgol Bisbe de Vrgell, lo anomena Hermengaudo. Y diu lo mateix Morales, que aqueſt nom ſe vſà en Cathalunya, en aq̃lls mateixos temps que ell va prouant y diẽt vſaua lo de Hermenegildo en Caſtellà, y que ſens dubte es tot hu: ſi be pronũciat molt diuerſament per la diferencia de las llenguas.

Marty. de Nom.

Digitized by Google

llenguas. Y proua asso manifestament. Escriuint: que lo Comte Armangol de Vrgell, que fonch gendre del Comte Don Pedro Ançures, firmantse en vna escriptura (dela fundacio que feya lo dit son sogre, de la Antigua de Valladolid: la qual se troba en aquella Isglesia) firmà, y escriguè lo seu nom en ella: anomenantse Ermenegildo Comte de Vrgell: acomodant se sens dubte al verdader y original nom. Com sia indubitat, que en tota Cathalũya se anomenas Armangol. Y aduertescas asso, pera quãt à son temps (si Deu vol quey arribem) parlarem del sanct Bisbe Armangol, y del Comte Armangol de Vrgell. Y si be axi com Morales fa mencio dels llinatges de Castella, y Portugal, podria dir jo tambe, que en Cathalunya hi ha llinatge de Armangols: totauia ho dex de proposit. Per lo que ja tinch aduertit en lo llibre quart capitol vint y quatre. Que si acada pas me auia de detenir en asso, oc cuparia gran part del llibre. Y pera donar los propris llochs y assentos à la noblesa Cathalana, essent tota tant calificada y antiga, auria menester altra taula rodona, cõ la del Rey Arturo. Y axi tots los queu son: com à mos senyors, me tindrã per escusat: acontentantse de son propri ser y nobleza. Qui es en tant major, quãt mẽys se li pot donar principi.

Cap. LXI. De la persecucio moguè lo Rey Leouegildo contra la Isglesia: en la qual pati Ascanio Archabisbe de Tarragona ab molts altres.

NO auent perdonat lo Rey Leouegildo à son propri fill, com enlo presedent capitol auem vist: donà en tanta rabia y crueltat, cõtra los que professauan la Fè Catholica, que feu contra de ells vna gran persecucio: martirizant à molts, ab diuersos torments, y desterrantne infinits: segons escriuhen los mateixos que en lo principi del presedent capitol tinch citats. De la qual calamitat no faltà part à Cathalunya. Que ansbe, en ella, triumpharen glorioſament alguns sancts martyrs: dignes de perpetua veneracio y memoria. Y entre ells Ascanio, segon de aquest nom: Archabisbe de Tarragona. Del qual fa memoria lo Archabisbe y succesſor seu Don Hieronym de Oria, en lo Cathalago dels Archabisbes, que posà enlo principi de la sua Compilacio de las Constitucios Prouincials. Veritat es, que los Archabisbes Don Antoni Agusti, ni Don Ioan Teres en sos cõsemblants Cathalagos, o Archiepiscopologis, no fan mencio de aqst Ascanio, sino del primer: pero ja en lo capitol vint y quatre de aquest llibre, se proua, que no podian dexar de esser dos. Axi que escriu Don Hieronym de Oria, que mort Sergio Archabisbe de Tarragona: del qual se feu mencio en lo capitol finquanta sinch del present llibre, li succehi Ascanio. Y com les coses dels sancts son estupendas, y mes de considerar, que posibles de explicar y comptar: axi la narracio de la sua vida, fets y martyri, es molt breu. Nos diu de quina nacio, patria, o parentela era, sino que auent succehit à Sergio enlo Pontificat, lo desterrà Leouegildo Rey dels Goths: ab los demes seguidors de Christo. No diu mes. Pero senyala tot lo ques pot dir: puix presuposa en ell merits, virtuts y imitacio de Christo, per qui era perseguit. Tampoch no escriu, los que foren desterrats ab ell, quins, o quants foren, ni los llochs dels desterros, ni si moriren en ells: pero potse pensar foren molts, y que patiren en extrem. Perque la persecucio fonch general, y los Catholichs eran ja molts: y ahõt se vulla que los enuiassen, los passauan en parts quey auia Arrians enemichs de la Fè Catholica. Y quant desterrauan de sas Isglesias als Ecclesiastichs, y de ses cases als seculars, nols enuiauan en part de major regalo, sino ahont hi auia major numero de infels, y menys Catholichs, ab qui pogues sen consolarse. Y los que no moriren alli, his trobaren vius, degueren ser restituits en temps del bon Rey Recaredo, qui restitui als Prelats desterrats, conforme veurem en lo capitol sexanta y set. Si empero Ascanio fonch dels restituits, o si mori abans en lo desterro, nou puch certificar: per no tenir dell altre major noticia, de la que ara assi tinch diuulgada.

Digitized by Google

Cap. LXII. Del sanct Abat Ioan Biclarense, o de Vallclara, que apres fonch Bisbe de Gerona: y abont es Vallclara.

EN aquesta mateixa persecució pati Ioan Abat, que comunamẽt es anomenat Biclarense, o de Vallclara: que tambe apres vinguè à ser Bisbe de Gerona. Lo qual era de nacio Goth: nat enla ciutat de Scalabi, vuy Sanctaren, de la Prouincia Lusitana, segons escriuhen Hartman Scadel, Pere Miquel Carbonell, Francesch Tarafa, fra Antoni Vicens Domenech, Platina, Mariana y Baronio. Y escriuhen de ell: que en tenir edat per poder apendrer alguna cosa de sciencies, sen ana à Constantinoble: ahont estiguè set anys. Alli aprenguè les llengues Grega y Latina: y sobre tot (al que jo pens, per lo que prest se veura de ell) la sancta Theologia. Rebelo habit de la antiquissima y cant qualificada com vella religio del gran Pare sanct Benet: qui de mil anys à esta part ha illustrada, ennoblida, y ab lo fauor Diuinal illuminarà y honrrarà la Iglesia Christiana. Y abe que no sabem si rebè aquell sanct habit abans, o apres dels seus estudis: lo cert es: que fonch Monjo Benet. Y que tornà de Constantinoble à Espanya. Ahont estant en Portugal, en sa propria patria, ab sa vida exemplar y marauellosa Doctrina, cõfutà la secta de Arrio, y confonguè diuerses vegades los sequaces de aquell. Y ab sanctas predicacios, y admirables escrits, defençà la religio Catholica. Lo subjecte sobre que escriguè, no es vingut à noticia mia, mes de que diu March Antoni Sabellich: que escriguè moltas cosas à la regla y pietat Christiana pertanyents. Ab las quals y altras cosas, alli en la sua patria y casa, conuerti à sos germans, à viurer en la vnio Apostolica, y creurer lo q̃ la sancta Iglesia Catholica Romana, en los articles de la Fè creu y ensenya. No he pogut trobar com se deyan, ni quants eran aquestos germans de Ioan. Basta que vist lo fruit que ell feya, no podent fugir los Hereiges la bateria y cõbats espirituals, que lo sanct los donaua: lo desterraren y enuiaren à la nostra ciutat de Barcelona: qui fonch bẽ dichosa de abraçar à tal desterrat. Estiguè Ioan en aquesta ciutat alguns anys, passant auant les sues sanctes obres y predicacions: patint moltes y grãs persecucions dels Arrians: que souint intentauan lleuarli la vida. Fins que apres (que deguè ser en temps de Reccaredo, quant restituhi los Ecclesiastichs) tornà diu Hartman, en sa patria. Co es que tinguè la llibertat que prest direm. Edificà vn Monastir de Monjos, y donals regla y orde per viurer en lo seruey de Deu. Mori segons diu Carbonell, en lo any de nostre Sẽyor 600. o en 634. segõs Domenech.

Hart. Chro. Carb. fo. 15 Taraf. c. 105. Dome. l. 2. a 6. de Abril. Pla. vit. Bo. Mar. l. 5. c. 13 Bar. an. 584

Sabel. enci. 9. lib. 8.

Pero Ambrosi de Morales apar quens dona major claricia de aquest sanct Home, si ajustam tres llochs diuersos, en que parla de ell. Y axi posarè primer lo que ell diu darrer, y dare alguna noticia major q̃ la passada de aquest Ioan Abat Biclarense, y apres Bisbe Gerundense. Demanera que confirma Morales lo que tenim dit dela natiuitat, patria, estudis, tornada del Abat Ioan en Espanya, y desterro à la ciutat de Barcelona. Y concordan ab ell Garibay, Mariana y Baronio, que estiguè deu anys en lo desterro. En lo qual temps, o per millor dir, passat aquell, y acabada la calamitosa borrasca del temps de Leouegildo: venint la tranquilitat del Regnat del Catholich y glorios Rey Reccaredo, alçat lo desterro à Ioan, com als demes (conforme veurem en lo capitol sexanta y set) alcançada llibertat, com diu lo pare mestre Francisco Diago, essentse aficionat à Cathalunya, se restà en ella, y fundà lo Monastir de Biclaro, que vuy diem de Vallclara en Cathalunya. En lo qual posà Monjos, donantlos modo de viurer, conforme al Orde de sanct Benet. Y pera millor adoctrinarlos: componguè vna obra, à la qual anomenà Exortaciones Manachorum. Y fonch Abat de ells. Y per asso lo anomenaren Ioã Abat de Vallclara. Estant en la sua Abatial dignitat cõpõguè la Historia dels Goths: la qual fins assi algunes vegades auem allegada. Que fõch vna addicio à la Coronica de Eusebi: donant relacio dels succesos dels Reys Goths, desde l. ãny del Emperador Iustino, al 8. de Mauricio. Cõforme diuhẽ Garibay y Baronio. Relluint les sues lletres ab multitut de escrits, fermes y publiques defences de la Fè Catholica: llançant de si

Ga. l. 8. c. 24 Mar. dis. c. 8

Dia. l. c. 15.

Digitized by Google

de si preciosa fragancia, per la santedat de vida: y suauissim olor de la bona fama: meresque ser elegit Bisbe de Gerona, per lo bon Rey Reccaredo: o almenys en lo seu temps, com alli se dira. Y com à tal trobarem que assisti, ys firmà en lo Concili de Caragoça, del qual dirè en lo capitol setanta sinch. Tambe se trobà en lo Concili Toleta tercer, ys sotascriguè als Decrets de aquell, conforme veurem en lo capitol setanta. Essent Bisbe de Gerona, quantas excellencias alcançàs, y quãt santas obras exercitàs, collegescau lo Lector, del que feu abans; y apres que tinguè Dignitat Ecclesiastica. Que clar està, que com era antorxa, posada sobre major canalobre de la Iglesia, tantmes auia de relluir. Que lo Dret presum: que quant en major Dignitat està lo home, tant sia mes docte, millor, honest, y mes sanct. Y axi se diu de ell: que mori santament. Auent viscut fins al temps del Rey Suintilla: succehintli en la Dignitat Pontifical de Gerona Nonito: segons los citats Morales y Mariana: seguint à sanct Isidoro. Encara que baix en los capitols noranta sis, y vuytanta quatre mostrarè no pogué viurer tant temps. Tãbe aduertesch, que encaraque Tarafa lo posa en vida del Rey Sisebuto, no pens pogues arribar alli, per lo que en lo discurs de les coses seguents fins en aquell temps se veurà.

Autho. de Defensoribus ciuit. in prin. §. nos igitur.

De manera, que de tot lo sobredit se veu: com lo demes de la vida y mort del Sanct Ioan, qui per alguns es nomenat Biclarense, y per altres Gerundense: toca al proposit de nostre principal intent, de les coses succehides en Cathalunya. Y no menys ho sera detenirnos vn poch mes en satisfer al apetit de algũs, qui pens tindran lo propri desitg que jo mateix algũ temps he tinguti de saber, lo lloch ahont podia estar edificat lo Monastir de Vallclara, fundat per aquest Abat, y apres Bisbe Ioan. Que com nol designe algun escriptor antich, me ha causat molts dies de pensament. Y lo ser cosa tant senyalada, causa de inquirir la veritat de ella. Y si be men entremeti als principis ab moltes persones velles y curioses, may fonch possible trobar qui men posas en rastre, fins q̃ lo Doctor Iaume Font, Abat meritissim del Monastir de nostra Senyora de Lauix, del Orde de S. Bernat, me informà: trobar se en Cathalunya vna Vila de algunes 150 casas poch mes, o mẽys, anomenada Vallclara al peu de la Mõtanya de Pradas, dues ues la part, y à dos lleguas dela insigne vila de Montblanch, ben prop del Real Monestir de nostra Senyora de Poblet, del Orde de S. Bernat. Y apres, per persones vehines, y naturals de alli, tinch entes: q̃ junt al castell, q̃ està vn poch mes alt q̃ la vila, se troba vuy encara la Iglesia del q̃ altre tẽps era Monastir. Y que de aquell lloch es senyor lo Abat de Poblet. Fra Frãcisco Diago, pẽssà, que Vallclara fos enlo territori de Guissona. Mogut per trobar vna Iglesia de S. Vicens (q̃ segons diu ell mateix, antigament fonch Monastir) junt à vna corrẽt de aygua, ques diu font Clara. Lo que tinch dit, es relacio de persones pratiques, nom fenser, y no alterat, cõ lo de font Clarà, per Vallclara. Y de la manera q̃ jo ho dich, se conforma ab lo q̃ escriu Morales, dient. Que quant ell escriuia, duraua encara lo nom de aq̃st Monastir de Vallclara. Y axi no es de creurer, q̃ ab tant poch tẽps, cõ son 50. anys, que van desde Morales al del P. M. Diago, se fos feta tant gran alteracio del nom de Vallclara en Font clara. Y trobantse en esser Vallclara prop de Montblanch, mes prest se iudicarà ser estat aqui lo Monastir del sanct Ioan Abat: que no en Fontclara de Guissona.

Dia. l. 2. c. 21

Capit. LXIII. Del Bisbe Dominio de Helna.

Iuia y floria tãbe, en aq̃sta temporada en Cathalunya, en las parts de Rossello: en la ciutat de Helna vn sanct Bisbe anomenat Dominio: segõs que per la relacio ne trobarẽ en las obras del S. Ioan Abat de Vallclara, escriguerẽ Ambrosi de Morales, Esteue Garibay y Ioan Vaseo: dient. Que tinguè lo Põtificat de Helna en aq̃sta concurrencia de tẽps: y q̃ fonch home insigne en lletres, vida y costũs. Y sibe no escriuhẽ altra cosa mes de ell: totauia auent ne feta mẽcio lo Abat de Vallclara, y veurel sanct Bisbe en tal tẽps: es verssemblant, que no de qualseuol manera serian notables la sanctedat y lletras de Dominio:

Mo. lib. c. 70 Ga. l. 8. c. 20

Digitized by Google

sino en superior grau de notabilitat. Que en temps, en lo qual no sols los de sancta vida, pero tots los Catholichs eran perseguits, qui dubta, que Dominio, essent home de lletras y de sancta vida impugnas als Heretges, y fos tambe hu dels Bisbes que foren perseguits, y molt atreballats. Deguerèse conexer sens dubte los sancts Ioan de Vallclara y Dominio de Helna, per ser tots Prelats de vna mateixa terra, y de aquesta nostra part, de la Prouincia Tarragonesa, que vuy diem Cathalunya. Y axi lo testimoni de Ioan de Vallclara per si, y per la dita conexença, es molt qualificat en abono deles lletres y sancte dat de Dominio. No puch dir dell altra cosa mes, que haja trobada entre los passats escriptors. Yaxi es forços ser breu en aquest capitol. Apuntant sols dos cosas. La primera deles quals es. Que Dominio ja era mort en lany 589. que li trobarem successor en lo capitol setanta hu, del present llibre. Segonament, que parlant de aquest insigne Prælat lo Ambrosi de Morales, en aquest lloch diu, expressament: que Helna era ja de la Isglesia de Espãya. Y si lo lector te bona memoria, se recordarà: que en tot lo discurs de aquesta obra auem tingut à Rossello per part de Cathalũya: y en diuersos expressos llochs ses prouat ser la veritat desta manera.

Cap. LXIIII. De la natiuitat del fals y sutze Mahoma.

PEr al proposit del gran dany que à nostra Cathalunya, cõ à tota Espanya, succehi de la mala ley y secta del fals Propheta Mahoma, en la perdicio de ella, conue notar assi sols de pas. Que en vida de aquest Rey Leouegildo del temps del qual anam escriuint les calamitats y glorias de nostra terra, en lo temps que fluctuà en las borrascas y miseries jà escrites, seli estiguè aparellant altre pijor dany: naxent lo mal home y embaydor Mahoma: en los anys de Christo sinch cents sexanta vuyt, segons Esteue Garibay. Pero es de notar, que si es ver aquest compte de Garibay, à les hores la natiuitat de Mahoma, nos auria de senyalar en aquest lloch y cõcurrecia deles coses que auem escrites en los presedents capitols, sino en la cõcurrẽcia del temps, posat en lo cap. 56. y 7. que es del principi del Regne de Leouegildo. Ni tampoch sil posam en lo any de Christo 580. com vol Ambrosi de Morales, vindria be en aqsta concurrencia de coses, entre las quals ell lo posa: considerant lo compte dels anys mes comu ques posà en lo capit. 70. Sino posant lo en lo segon compte, o poch mes apres de dit any 580. Be que es veritat, q̃ asso mateix te molta incertitut, per lo q̃ altres graues autors posan la natiuitat de Mahoma molt mes tart, conforme dire baix en lo cap. 78.

Mo. lib. c.

Ga. l. 36. c. 4

Enfi, nasques Mahoma en aquell, o en aquest, o en qualseuol tẽps, fem mencio de sa natiuitat, per los grãs danys que en lo discurs veurem causà à Cathalunya. Escriurer empero la sua patria, successos y lo principi de sa lley, com los seus sequaces se apoderaren de la Arabia, Persia y Africa, per ques digueren Alarabes, Agarenos y Sarracenos, y perque Moros, no toca à mi ara, sino cõ entraren en Espãya, escriuint la llur entrada, en son lloch: que de tot lo altre, quin volra auer noticia, lija al nostre Cathala fra Francesch Ximenis, en lo primer llibre del Christia, p. 1. c. 98. fins à 102. Pere Mexia en la sua Sylua, part. 1. cap. 13. al Præsbytero Ioan Andrea (qui abans era estat Alfaqui de Xatiua, essent Moro) queu escriu llargament en lo seu Antialcora, Pere Medina, en les Grandesas de Espanya, part. 1. c. 79. y à Ioan Sedenyo, en lo titol 13. en lo cap. 9.

Cap. LXV. Del miracle se mostrà en les fonts Baptismals en las Isglesies, per la celebracio de la Pasqua.

AUertit he dalt en lo capitol sinquanta sis, que en la vida de aquest Rey Leouegildo del temps del qual vaig escriuint, tractariem del miracle de las fonts Baptismals, que succehi en tota Espanya, en la celebracio de la festiuitat de la Pasqua dela S. Resurreccio de Christo. Y axi per cumplir lo promes (mes q̃ per creurer fos en aquest temps) escriurẽ de ell en lo present capitol. Per lo

Digitized by Google

lo que, encara que lo noſtre Pere Miquel Carbonell lo poſe en tẽps del Rey Loyba, com en lo capitol ſinquanta ſis diguí torauia, Pere Medina lo refereix en tẽps de aqueſt Rey Leouegildo, de qui anam eſcriuint. Y ſanct Antonino de Florença en la ſua Coronica, lo aſſenta en tẽps del Papa Benet primer: y diu lo Doctor Illeſcas, quel Papa Bener primer fonch elet en lo any de Chriſto ſinch cents vuyranta y hu. Axi que ve mes cõforme al tẽps de Leouegildo, que al de Loyba. Perque dalt en lo capitol ſinquanta ſis auem viſt, que ja Loyba mori en lo any 570. o al mes fort en 572. Demanera, que ja no arriba Loyba al temps del dit Papa Benet. Y axi apar, que concordarian en lo temps lo S. Antonino y Medina: ab los quals concordan alguns, que baix allegarem, y particularment Ambroſi de morales. Ynom cur, que Eſteue Garibay lo haja eſcrit en tẽps de Loyba: puix apres lo torna à referir en temps de Leouegildo.

Carb. fo. 14.

Mc. p. 2. cap. 74.

S. Ant. tit. 12. c. 1. §. 7.

Illeſ. p. 1. l. 3. cap. 14.

Mo. l. 11. c. 72

Gar. l. 8. c. 21.

Veritat es, ques podria tenir grandiſſim dubte, que los vns, ni los altres hajan ben aſſertat lo tẽps. Perque la dificultat, que aſsi veurem, ques tinguè, ſobre lo celebrar la Paſqua en dia cert, entre França y Eſpanya (de hont apres vinguè lo Miracle), ſuccehi ja molt temps abans del que deſignan aqueſtos autors. Es à ſaber, en temps del Papa Leo primer. Lo qual, ſegons eſcriu Mariano Scoto, mori, en lo any quatre cents ſexanta y hu, o en quatre cents ſexanta tres, ſegons Gonçalo de Illeſcas, o en ſexãta y quatre, ſegons Matheu Palmeri. Yaxi lo Mariano Scoto expreſſament diu, que en lo any quatre cẽts ſinquanta ſinch, de la Encarnacio del fill de Deu (axi be cent any abans del temps, que eſcriuim ara) lo Papa Leo primer mana, que nos celebras la Paſqua de Reſurreccio lo dia de la Chalenda de Maig, ques lo primer del mes, ſino à quinze de las Chalendas, que es lo deſete dia de Abril. Y encara que Mariano Scoto no allega teſtimoni de ſa part: fundem jo en ſeguirlo, per vna Epiſtola Decretal del mateix Papa Leo primer, ques troba en lo primer volum dels Concilis Generals, enuiada als Bisbes de França y Eſpanya, ſobre aqueſt concordia de la celebracio de la ſancta Paſqua. La qual comença: *Dilectiſſimis fratribus.* Es la cent y tres. Y diu de aqueſta manera.

Mari. Chro.

Illeſ. l. 2. c. 14

Palm. Chro

Dilectiſſimis fratribus vniuerſis Epiſcopis Catholicis, per Galliam & Hiſpaniam cõſtitutis, Leo. Cum in omnibus diuinorum præceptorum regulis exequendis, ſacerdotalem obſeruantiam oporteat eſſe concordem, maxime nobis principaliter prouidendum eſt ne in Paſchalis feſti die vel ignorantia, vel præſumptio, peccatum diuerſitatis incurrat. Vnde quia tempus ſacratiſſimæ ſolennitatis ita diſpoſitos habet limites ſuos, vt ſalutare Sacramentum nunc citius, nunc tardius oporteat celebrari: non deſinit Apoſtolice Sedis ſolicitudo proſpicere ne deuotio Eccleſiaſtica aliquo turbetur incerto. Quum igitur in quibuſdam ſcriptionibus patrum, futurum proximè Paſcha domini ab alijs in diem quintum decimum Kalendis Maij, ab alijs in diem octauum Kalendarum earundem inueniretur eſcriptum, tantum me diuerſitas iſta per mouit, vt clementiſſimo Principi Martiano curam de hac re animi mei panderem: vt præcipiente ipſo, ab his, qui habent huius ſupputationis peritiam, diligentius ibi, diſcuſſa ratione quereretur, quo die poſſet veneranda ſolennitas rectius celebrari. Quo reſcribente, octauo Kalendas Maij definitus eſt dies. Quia ergo ſtudio vnitatis & pacis malui Orientalium definitioni acquieſcere, quam in tantæ feſtiuitatis obſeruantia diſtidere: nouerit fraternitas veſtra, die octaua Kalendarum Maiorum, ab omnibus dominicam Reſurrectionem celebrandam, & hoc ipſum per vos alijs eſſe fratribus intimandum vt diuinæ pacis conſortio, ſicut vna fide iungimur ita vna ſolennitate feriemur.

No traduhire en noſtra llengua la dita Epiſtola, ni aueriguare, ſi Palmeri erra tãbe lo dia dela Paſqua, ques veu dela Epiſtola eſſer diferẽt, baſtarà per ara ques entenga en quin temps fonch la diſcordia del aſſertar lo dia de la celebracio de la Paſqua.

De manera, que conſta de aqui: q̃ aq̃ſta diſcordia ja era eſtada en temps del Papa Leo primer. Y ſi per lo errar lo dia de la celebracio de la Paſqua los de Eſpanya, y acertarlo en França ſuccehi lo miracle, q̃ direm. Per conſeguent ſe ha de dir auer eſdeuingut, quant ſuccehi la diſcordia: y per conſeguent en vida del Papa Leo primer, com ſinch dit. Si ja no deyam auer

Digitized by Google

hi agué diuerses vegades en la Iglesia diferẽts controuersias y opinions, sobre senyalar la sancta festiuitat de la Pásqua de Resurroccio, en quin dia se deuia celebrar. De las quals breument refereséh als Doctes, al Decret de Gracià, y al Doctor Didaco Couarruuias Bisbe de Segobia. Y axi podia ser, que no sols vna, y de tẽps de Papa Leo, sino moltes vegades, y particularment en temps de aquest Rey Leouegildo, agues succehit la mateixa discordia entre las Iglesias de França y Espãya. Pero, no q̃ en alguna de ellas agues se fos viist lo Miracle, sino en la vltima, y solament en temps de Leouegildo. Y axi lo dit Bisbe y eruditisim Doctor Couarruuias, ve à resolrrer, que à be alguns vullã, que aquest miracle succehis en lany sinch cents setanta y hu de Christo nostre Senyor: y Cæsar Baronio lo pose en lany sinch cẽts setanta quatre, y molts altres en lany sinch cents setanta sinch: sia lo mes cert, auer succehit en lany 583. Y per consegẽt en temps del Rey Leouegildo. Y la raho que dona per asso es. Que en aquell any 583. se esdeuingué esser Dominica en dia, que comptauan dotze de las Kalendas de Abril: que era als vint y hu de Mars. En lo qual dia los Espanyols celebraren la Pasqua. Y en ningu dels altres anys, no cayguè Dominica en vint y hu de Mars. Y axi, entes lo que toca al any: lo fet vinguè à succehir de aquesta manera.

Can. Nosce. de cõse. dis. 2. Ca. celeb. de cõs. dis. 1. Couarr. l. 1. varia. ca. 17. nu. 1. versi. item illud.

Serulas nostre Senyor, que miraculosament y sens ministeri de obra humana se cumplissen de aygua noua, cada any per al dia dela Pasqua de Resurreccio, les fonts Baptismals de totes les Iglesies de Espanya y França. Succehi vn any, que per incuria y poch cuydado, o per descuyt dels Sacerdots de Espanya, o per millor dir (creuch jo) per causa de estar los Prelats absents deles Iglesies, durant la persecutio de Leouegildo, los Catholichs, com à ouellas sens Pastors, errareu lo Chalendari, à serca de la celebracio de la sancta Pasqua de Resurreccio. Y axi com la auia de celebrar en lo mes de Abril, la aporarẽ auançada, ja als diuuyt de Mars: segons diu lo nostre Pere Miquel Carbonell: O à vint y hu, com diuhen Sanct Antonino y Couarruuias, o à vint y vuyt, conforme escriu Pere Medina. En fi lo error fonch de vn mes de auantatge, que la anticiparen los Espanyols. Los Catholichs de França acertaren lo dia del mes de Abril. Succehi: que celebrantse la Pasqua ab aquesta diuersitat, miraculosament se demostrà, que los Francesos auia acertat lo dia de la celebracio della. Per quant les Fonts Baptismals de les Iglesies de Espanya, lo dia que los Espanyols la celebrauan, nos trobarẽ cumplertas de aygua, com miraculosament abans se acostumauan trobar: y les Fonts de Batejar en França, lo dia que celebraren la Pasqua, tingueren lo mateix cumpliment de aygua, que abans acostumauen. De hont maraueliosament se vinguè à entendren que los Francesos auian acertat lo verdader dia de la celebracio de la Pasqua: y los Espanyols tenian la festa errada.

Cosa era aquesta, que per comptarse en general de Frãça y Espanya, aparexia tocaua tambe à nosaltres, com als demes Goths. Y axi no era raho passarla ab silencians be molt conuenient lo perpetuar aquesta memoria.

Capit. LXVI. De las calamitats de guerras, llagostas y turmentas, hi agué en la terra: y conuersio de Leouegildo, y mort daquell.

DIgué Christo nostre Senyor als suheus: que eran gent, que sino veyan senyals y prodigis no creyan. Y dela mateixa manera esdeué à molts pecadors. Que no donan lo fruyt de les bones obres: sino cõ los ameliers, à purs colps y bastonades. Conforme succehi ab lo nostre Rey Leouegildo. Al qual, no abastaren les predicacions dels sancts Prelats del seu Regne, pera la reducio y conuersio de la sua anima à la Fè y religio Catholica: sino q̃ pera fer lo venir à plech, y à regonexer y cõfessar lo seu error, fonch necessari pendrer per medi los castichs, q̃ lo Seyor enuià sobre los seus Regnes: y calamitosa borrasca de moltas guerras, ab los Reys de Frãça, q̃ volian venjar la mort del sanct Martyr Hermenegildo: y de infidides llagostas

Ioan. 4.

que

Digitized by Google

que duraren sinch anys sobre la terra. Succehint tambe grans terremotos: que començantse à mourer en França, arribaren en Espanya. Y en ella en moltes parts cayguerē grans roques dels monts Pyrineus, segons escriuhen Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor y Ioan Mariana. Y axi escriuhen sanct Antonino de Florença, Pere de Natalibus (vulgarment dit Petro Veneto) en lo Cathalago dels sancts, Ambrosi de Morales, Viladamor, Pere Medina, Pere Anton Beuter, Ioan Mariana y March Antoni Sabellich: que vehient Leouegildo aquestos flagells y mort à son fill Hermenegildo: mogut à penitencia y dolentse del que auia fet, coneguè, que nostra sancta Fé Catholica Romana, era la verdadera, y no altra. Be que aduerteix sanct Antonino: estar en dubte, si aquesta conexenssa aprofità à Leouegildo cosa alguna, pera la sua salut æterna. Per lo que concordan tots los escriptors: que atemorizat de vn temor, de que no se li alteras la sua gent, alçantse para matarlo: no gosà amostrar en publich, lo que conexia en secret. Y axi diu molt be Cæsar Baronio, seguint à sanct Gregori Turonense. Que Leouegildo no mori del tot Catholich. Veritat es, que en aquella greu malaltia que tinguè, al vltim de la sua vida, ans que moris: alça los desterros de tots los Catholichs, que auia peseguits. Y fentse venir deuant à son fill Reccaredo, lo pregà: que seguis y immitas à son germa Hermenegildo. Y encomanal al sanct Bisbe de Seuilla son honcle Leandro: peraque lo ensenyas y adoctrinas, com auia fet à Hermenegildo.

Poch apres de assi dexant Leouegildo per successor del Regne à son fill Reccaredo, mori en Toledo, auent Regnat diuuyt anys: compres lo temps que Regnà en companya de son germa. Y mori en lo any 585. segons alguns: particularment Cæsar Baronio, seguint lo cōpte de sanct Gregori Turonense: qui diu, que mori vn any apres que sanct Hermenegildo: que mori en 584. y axi Leouegildo auia de morir en 585. Y en los Annals, diu que mori lany 586. com ho volen tambe Ambrosi de Morales, Esteue Garibay, Don Antoni Agusti, Medina, Diego de Valera y Viladamor: seguint à sanct Isidoro. Y al compte de Ioan Sedenyo y Alfonço de Carthagena, que posan lo primer any del Regnat de son fill y successor Reccaredo en lo any 590. discrepanā dos, o tres anys, o quatre. Y axi Ricio li dona vint y dos anys de Regnat: que li dona tambe lo nostre Canonge Tarafa. Lucio Marineo (no se com) li dona quoranta sis anys de Regnat.

Mo.l.11.c.71 Vilada.c.94 Mar.l.5.c.13 S. Antonin. tit.13. c.1. in prin. Bquill. l. 4. c.48. Mo.l.11.c.71 Vilada.c.94 Mar.l.5.c.13 Be.p.1.c.27. Sabel. enei. 8 lib.5. Me.p.2.cap. 74.

aronio. in tarty.a 13. e Abril.

ar.l.8.c.22 guf. Dia.8.

Me.p.1.c.71 Val.p.3.c.13 Vilad.c.94. Sc.tit.16.c.2 Alfon.c. 36. Ricio.l.1. Taraf.c.100 Marine. l.6. ca.de Goth. aduen.

Capit. LXVII. Del Rey Reccaredo, com se feu Catholich, afauorí la Isglesia, alçà los desterros als Catholichs, y entre ells al Abat Ioan.

A sanch del sanct Rey Hermenegildo, que escampada per lo testimoni de la Fè Catholica, no cridà ni demanà venjança, cō la del just Abel ans be à imitacio del gran Capità general Christo nostre Senyor, y semblança del Alferez y Protomartyr Esteue, interfedi y aduocà per los quil auian perseguit: no sols prouà y confirmà, lo que auia testificat: pero encara produhi y multiplicà la Religio que auia predicada y testificada: en tanta manera, que no solamēt se infundí la conexença dela veritat en lo enteniment del Rey Leouegildo son pare, pero tambe se imprimi en los cors del Rey Reccaredo, y de tots los Visogoths. Que forē fruits del gra de forment, caygut y mort en la terra. Perque apres de esserse regonegut del seu mal estat lo Rey Leouegildo, succehintli son fill Reccaredo: ell y tot lo Regne dexaren la mala secta Arriana, his conuertiren à la Fè Catholica, y obediencia de la sacrosancta Isglesia Romana. Conforme apar de sanct Antonino de Florença y Pedro Veneto. Los quals diuhen: Que mori Leouegildo, succehintli en lo Regne son fill Reccaredo, immitador del sanct germa, y no gens semblant al perfido pare: dexant la secta Arriana, y abraçant la Fè Catholica, batejantse per mans del S. Bisbe Leādro, ell y tota la gēt dels Visogoths forē reduhits a la conexēça dela mateixa Fè, y à la Ley de gracia, ab esperança de la gloria æterna. No permetēt, ni cōsentint deaqui enauāt, q̄ algu del seu regne per ocasio dela secta Ariana fos

Gene.4. Lucæ.c.11. Actor.7.

S.Ant.tit.13. c.7.§.2.y ti. 15.cap.2. Véneto.l.4. cap.48.

Digitized by Google

enemich de Christo nostre Senyor. Y à be q̃ relaten ab tanta breuedat cõ aquesta, vna cosa tant gloriosa, magnifica y digne de ser sabuda molt per menut, per circunstancias y punts: per contenir la conuercio de tants pecadors, que causa grandissim goig als esperits celestials: reconciliacio, vniò de membre absis, que augmenta lo numero dels fœls, y à consolalo cos mistich de la Isglesia: la quietut de tants perseguits, quels donà lloch de respirar pera mes correr en lo seruey de Deu: la restitucio de tants Pastors y Prelats, que escutirẽ apres la ronya dels seus feligressos y ouelles: y finalment la illuminacio de tanta gent, com restà encaminada per al Cel: que per lo menys occupaua à tota Espanya y la Gallia Narbonesa: tota via no es de marauellar. Perque la cõuercio y viuificacio dels pecadors, son profundos secrets, que admiran, pasman y atallan los sentits: segan y acurçan la esplicatiua de la llengua del home. Y axi Matheu Palmeri y Tomich, parlant de aquesta misericordia, que Deu feu als Visogots: tambe demostrarẽ trobarse curts y compresos, en lo que auian de escriurer. Y se acontentaren sols en dir: que en lany sinch cents noranta y tres de nostra salut, los Goths se tornaren à vnir y abraçar ab la santa Fè Catholica Romana. Però (donant per ara la aueriguacio del any en que fonch lo succes: per ser lo seu propri lloch, quant direm del sanct Concili Toletà, ajuntat per aquesta occasio) auẽt ab algun poch mes de espay conciderat lo succes de les coses de Reccaredo, y tẽtat lo gual de aquest profundo benefici, q̃ Deu feu als Visogots, los sancts Papa Gregori Magno, Ioã Abat de Vallclara, Gregori Turonense, y los quils seguiren: com Ambrosi de Morales, Pere Antõ Beuter, lo mestre Pere Medina, Iuliá del Castillo, Ioan Sedenyo, lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, lo nostre Canonge Francesch Tarafa, Lucio Marineo, mossen Diego de Valera, Iacobo Bergomense, fra Ioan Pineda, Esteue Garibay. Ioan Mariana, lo Archabisbe Don Rodrigo, lo Doctor Gonçalo Illescas, los nostres Pere Miquel Carbonell y Antoni Viladamor: escriuhen molta cosa mes à la llarga, en aquest proposit. Dient: que quant Reccaredo succehi à son pare Leouegildo, era ja casat ab vna senyora anomenada Badda. De qui Viladamor y Garibay diuhẽ: era filla del Rey Artur, o Artus de Inglaterra. Y si Tarafa y Baronio escriuhẽ, q̃ era filla de Childebert Rey de França: se equiuocarẽ ab la segona muller, q̃ tinguè: que fonch Francesa, his nomenaua Clotozinda, o Clotozina, cõ apar de Antoni Sabellico y del Blõdo: y ho escriuhẽ tãbe Morales, seguint à S. Gregori Turonense, yu verem en lo capitol 77. Y per lo q̃ ja en vida de Leouegildo era estat cridat successor seu, possehi tots los Regnes ab molta pau y quietut. De hont vinguè, q̃ (conforme de las causas humanas se pot judicar) ab mes facilitat tingues lloch de poder acudir en donar assento à les coses espirituals. Les quals en cõtinẽt mirà de proposit: posant en execucio lo consell del Rey son pare. Y axi ab la bona doctrina, oraciõs y diligẽcia de S. Leãdro, y ajuda de son germa S. Fulgencio, fonch instruit y adoctrinat en la Fè Catholica, dins los primers deu mesos del seu Regnat. Que segõs vol Garibay, corriã en lany de Christo 586. Venint axi à confirmarse ab lo cõpte primer del presedent capitol. Y apres de cõuertit y batejat lo Rey Reccaredo, ell mateix poch apoch, ab molta suauitat y noble terme, anà tractant la reduccio dels Bisbes Scismatichs: Prælats y Sacerdots Arrians. Particularment de aquells qui teniã occupadas las dignitats, y eran intrusos en las Isglesias dels Catholichs desterrats. Y generalment la de tots sos vassals. Que es facil guiarlos per los camins y passos, q̃ veuhen fer als superiors. Emprenguè tãbe molt deueres, la cõuercio de la Reyna Gossiunda sa madrastra: y almenys acabà ab ella: q̃ en lo exterior nos mostras infel, ni perseguis als Catholichs. Dich en lo exterior: perq̃ en lo interior may feu cosa bona: q̃ totes ses mostres forẽ fingides: cõ en lo cap. 69. aparrà. Passant mes auant Reccaredo en la pijssima obra començada, tornà en peu los tẽples enderrocats, reparà los q̃ patiã, manà restituyr quant bonamẽt poguè, lo q̃ en tẽps del Rey Leouegildo era estat robat de les Isglesies: alçà los desterros als Prælats Catho-

Moral. libr. 12. cap. 1. y 2. Be. p. 1. c. 27. Me. p. 1. c. 74. Casti. lib. 2. discur. 7. Sede. tit. 14. c. 6. y tit. 16. cap. 2. Alfon. c. 27. Ricio. l. 1. Taraf. c. 101. Mar. l. 6. c. de Goth. aduẽ.

Val. p. 3. c. 20. Blon. lib. 9. Pineda. l. 18. c. 2. §. 3. Gar. l. 8. c. 25. Mar. l. 5. c. 14. Rod. l. 2. c. 11. Illes. l. 3. c. 17. Gar. fol. 15. Vilada. c. 96.

Sab. enei. 8. lib. 5. Blõ. l. 7. De i

Catholichs: tornals à offentar en les Pontificals, que abans auian tingudes, ab gran magnaminitat de Rey, feuor de Christia, y zel de Catholich. Conforme particularment ho notan Morales, Iulia del Castillo, y Carbonell. Y en aquesta temporada pens jo, degué ser, quant Ioan Abbat de Vallclara foren restituhit en la sua Dignitat. Per ser estada general la restitucio dels Catholichs. Apres passat alguns anys, vingué à ser Bisbe de Gerona. Com veurem baix en lo capitol setanta sinch. Que perara lo propri temps y curs de las cosas, nos crida à la narracio de diferents successos.

Capitol LXVIII. De com lo Bisbe Sunna, y Segga se alçaren contra del Rey. Y com prenderen Y los Franceses, qui ab la capita Desideri entraren per la Gallia Narbonesa foren vençuts.

COm totes les coses de virtut tingan sos contraris, y enemichs, qui sels oposen, pera que no vingan al estat de la perfeccio: y arrealats los vicis sian com lo gram, ab las eoles moltas y molt agafades: axi à les bones intencions y sanctas obres del Catholich Rey Reccaredo no faltaren contraris, ans be sobraren malignes, pera impedir lo curs de la extirpacio de la secta Arriana, y desterrar aquella dels cors de tots los Visogoths. Per quãt entre sos vassalls Espãyols se alçarẽ vn Bisbe anomenat Sunna, y vn laych ques deya Segga. Los quals com à heretges Arrians resistint à la voluntat del Rey lo volgueren despullar del Regne: y perseguiren als Catholichs. Y per la part de la Gallia Narbonesa los Franceses li assaltaren y danyaren las terras de Rossello y algunes partides de Cathalunya. Pero dexant apart lo de Sunna y Segga, que à la fi acabaren tant mal com auian començat, y son coses, que per auer passat en Galicia les dex, per Ambrosi de Morales: venim al que toca al nostre proposit, escriuhen los matexos autors ja citats en lo prosedent capitol. Que en aquell matex primer any del Regne de Reccaredo, los Franceses entraren per la part de la Gallia Narbonesa, ab vn poderos exercit. En lo qual sols los de nauall eran quaranta mil homens segons diu Alfonço de Carthagena. O sexanta, o setanta mil cõforme diuhen Ioan Sedenyo, y Diego de Valera. Y grã regitg y gouernats tots ells per vn excellent capita general anomenat Desiderio. Qui entrant per la terra ab gran crueltat y ferotsa, tallaua, destruya y assolaua, tot quant à venia de cami, per las parts ahont passaua. Fins que trobà la resistẽcia poderosa, que reprimi de tinguè, y vencè. Porque sabent lo Rey Reccaredo lo q̃ passaua en aquestas parts, si be per estar ell mal y imposibilitat de posarse en cami, com diu Sedenyo, no poguè exir en persona à la furor del capita Desideri: totauia, com escriuhen lo matex Sedenyo, Lucio Marineo, y Diego de Valera, enuià vn copios y equitalent exercit contra del Frances, baix la capitania y poder, de vn insigne general anomenat Althidio. Veritat es, que Alfonço de Carthagena lo anomena Claudio. Y pens que tinga raho: y que la jornada de Althidio sia molt diferent, y en la ocasio que dirè en lo capitol setanta set. Ambrosi de Morales diu. Que los matexos Visogoths de aquesta nostra Prouincia, se oppolaren al encontre de Desidero. Que alli ho auia de fer, com be tenen acostumat. Y ajuntat lo exercit que aportaua Claudio, ab los nostres Visogoths, se presenta la batalla à tota vltrança, y de poder à poder, dins los llimits de Cathalunya: que no puch especificar en quin lloch, per no escriurer inuencions fabuloses, ni trobarme fingits Rabins, o Alfaquins postillos. Lo cert es, que lo colp de la batalla succehi dins Cathalunya: conforme diuhen los que tinch citats. Y que fonch tal lo esfors dels Visogoths, lo poder y la matança tant grã, que de aquell encontre moriren mes de quaranta mil Francesos. Y finalment Desidero desbaretat y vençut, restà mort en lo camp entre la multitus dels defunts della pella: y restà per los Visogoths la victoria de aquella jornada. La qual engrandex lo Bisbe Alfonço de Carthagena en tal manera: q̃ diu estar estada, vna de les majors que los Visogoths tingueren en Espanya. De la qual Ambrosi de Morales dona tot lo triumpho y gala als dela propria Prouincia: per ser estats ells, los que presentaren

Sedeny. tit. 16. cap. 2. Val. p. 3. c. 26

Sedeny. tit. 14. cap. 6.

Marineo, lib. 6. c. de Goth. aduent.

Moral. li. 12. cap. 2.

Digitized by Google

y sostingueren tot lo pes de la batalla. Donant per autor de tot asso al Abbat Ioã de Vallclara. Be se que si seguissem à Gregorio Turonese, auriam de dir: que hagues ja succehit en vida del Rey Leouegildo, y fuit à Carcaçona. Empero per lo que tinch dit en lo capitol. 60. quem mou à seguir al Abbat Ioan: he tingut per mes acertat de posarho en aquest temps y lloch. Seguirà lo Lector lo que mes conuenient li parega: axi en la vna cosa com en la altra.

Passauan totas aquestas cosas que en los dos presedents capitols tinch escrites, estant, viuint y habitant lo Rey Reccaredo en la ciutat de Tarragona. En la qual diu Tomich, que tenia la sua Chadira y Cort Real: regint desde aqui las Prouincias de sos subdits y vassalls Visogoths. Aqui dexara en lo contento temporal de la victoria, pera tractar de alguns successos Eccle siastichs.

Tomic. c. 9.

Capitol. LXVIIII. De com Reccaredo donà licencia de ajuntar vn Concili en Seuilla: y dels Bisbes de Cathalunya que y acudiré. Y de certes conjuracions ques descubriren.

COrrent los anys del Senyor. 586. en la Era de Cæsar August. 624. à dos de las Nonas de Nouembre: y axi en lany quint apres de que per mort del sanct Rey Hermenegildo regnà Reccaredo en la Bethica (o en lo any sinccents vuytanta y nou de Christo, q fonch la Era 627. y en lo any quint apres de mort son pare, segons vol Cæsar Baronio) consenti, ques celebras vn Concili en la ciutat de Seuilla: per tractar de certs interesos de la Isgleisia Astigitana. Y lo que de aquell Concili toca al nostre proposit es: que com apar del Volum segon dels Concilis generals, se trobaren en ell, firmaren y fotastrigueren.

Ioan Bisbe Agrabrense.

Pere Bisbe Illiberitano.

Que tots dos eran de Cathalunya. Perque com dalt he dit lo Agrabrese à de esser de Egra, y per cõseguẽt de Cathalunya: y axi nos tocaua ferne aquesta mencio. Y tambe per quant de aquest Concili se prona, com en Illiberia de Cathalunya, y en Eliberia de Andaluzia, que es vuy prop Granada, en vna y en altra hi auia Bisbe. Puix en aquest Concili se firma.

Pere Illiberitano.

Y altre Bisbe anomenat.

Stephano Eliberitano.

Cõforme ja ho tinch notat à aquest proposit, en lo capitol segon del llibre quint.

Lo any seguent apres de aquest Concili, que si seguim lo primer cõpte de ell, auia de ser lo any 587. de Christo, diu Morales: concordant ab los de mes ja citats: que descubri Reccaredo certas conjuracions ques eran traçadas contra de ell. Y especialment vna, de la Reyna Gosiunda sa madrastra. Feta per llenarli la vida, sols per quel veya tant Catholich. Assossegà aquestos mouiments absa real prudencia, y Christiana modestia. Y lo any seguent, que fonch de 588. mori Gosiunda, segons particularment ho nota Garibay.

Morales lib. 12. cap. 2. Carb. fol.

Tambe assossegà Reccaredo los soldats dels Romans, que encara tenian alguna poca cosa en lo vltim de Espanya. Y fet asso, en lo any seguent entengue en assentar de proposit les coses de la fe. Y per asso feu ajuntar y celebrar vn Concili general, o Nacional, pera tots sos Regnes, en la ciutat de Toledo. Conforme en lo capitol seguent veurem.

Capitol. LXX. De quin any com se ajuntà lo sanct Concili Toletà tercer: y numero dels Prelats que si trobaren.

AVia trescents setanta vn any poch mes, o mãco (com diu lo nostre Pere Miquel Carbonell, y apar del que esta escrit en lo llibre sinque capitol quorãta tres) q lo Dimoni, enemich inuisible del llinatge huma, tenia en serui tut sua, per medi de la secta Arriana, la noblesa dels Goths en miserable y fortisima cadena. Y pera romprerla del tot, y desslliurarlos de les mãs de tãt poderos tyrà, auia vsats lo bon Rey Reccaredo los medis en los capitols 67. 89. referit. Pero vist, que lo seu bras assoles no era bastant per asso determinà valerse del medi de la matexa Isgleisia: per al aumẽt y quietut de ella. Y cõ la Isgleisia Catholica (à la fe dela qual, se era reduhit) nò sia altra cosa: que vnio, y congregacio dels faels en charitat: segõs diuhen los Theolechs. Y entre los Summistas Sylueestre. Escriuintho axi tambe los summos

Syl. Ecc

mos Pontifices Nicolau y Ioan. Les autoritats dels quals trobarian los Canonistas, en lo Decret de Graciano, y en los Extrauagants Communs. Yu notan los Doctors Canonistas Archidiacono, y la Glosa ordinaria de les Decretals. Perço feu Reccaredo juntar vn Concili general de totos los Archabisbes, Bisbes, y altres Prælats de sos Regnes: pera que ab conformitat y vnio la Isglesia Espanyola, y de tots los Goths, difinis y declaras, lo que vniuersalment auian de creurer sos Feligreges. Y ajuntas aquell en la ciutat de Toledo. Y fonch lo tercer Concili general se tinguè en aquella ciutat. Empero en lo apuntar en quin any se tinguè: hi ha alguna dificultat. La qual nax de la gran contrarietat, y variacio de escriptors. Perque molts dels citat en lo capitol. 67. com Ambrosi de Morales, Pere Miquel Carbonell, Pere Medina, Don Antoni Agusti, fra Ioan Pineda, y lo Doctor Blay Ortis, diuhen expressament: que aquest Concili se celebrà en lo any quart del regnat de Reccarendo. Altres nou diuhen axi especificadament, pero trause de llur compte, q̃ fonch en lo dit any. Com apar del cõpte de Pere Anton Beuter. Y lo Canonge Tarafa, seguint à Sigiberto, escriu: fonch en lo any deze del regnat de aquest Rey. Que seria molt mes ençà del compte dels altres. Y de aqui es, que en lo compte del any de Christo nostre Senyor, y ha molta diferencia. Perque Petro Marturio en la Addicio feta à sanct Antonino diu: que fonch prop del any 600. Ioan Sedenyo, Iulià del Castillo, Diego de Valera, y Pere Miquel Carbonell diuhẽ: esser estat en lo any 594. que aportan ja sis anys poch mes, o manco de diferencia. Y si quant Matheu Palmeri diguè (lo que en lo capitol sexãta set he dit) que los Goths se eran tornats à la vnio de la fè lo any 593. ho entenguè del acte de aquest Concili, serian set anys de diferencia. Ambrosi de Morales, lo Archabisbe Don Antoni Agusti, Ioan Pineda, Esteue Garibay, Ioan Mariana, y Antoni Viladamor, diuhen: que fonch en lo any 589. que tenim denou, o vint anys de diferencia. Io pens, que cada qual lo posa en son any, segons lo compte dels anys que aporta dels regnats dels Reys. Y com en lo numero dels anys que regnaren hi haja diferencia: de aqui nax en lo senyalar lo primer, o segon del successor, y per conseguent lo errar lo any de Christo. Seguesch jo la vltima opinio, perque correspon mes al compte del principi del Regne de Reccaredo per mi posat, y al de Beuter, y del Volum segon dels Cõcilis Generals. Qui diu esser estat celebrat aquest Concili en la Era 627. que correspon al dit any 589. de Christo nostre Senyor. En si qualseuol any fos, relatarem breument algunas cosas de dit Concili, fins al que toca à nostra Coronica: seguint als ja citats autors, y entre ells à Sedenyo.

Gra. in Can. Ecclesia. de cõsec. dis. 1. Extraua. c. 1. de celeb. missa. Archi. in c. Fundamẽta de elec. in 6. Glosa in c. querelam. ne prelati vices suas.

Moral. li. 12. cap. 3. Carbo. fo. 15 Medin. p. 1. cap. 74. Agus. d. ial. 7 Pined. li. 18. cap. 2. §. 3. Oritis, c. 66

Beu. p. 1. c. 27 Taraf. c. 101.

Martur. tit. 9. ca. 7. §. 3.

Sedeny. tit. 16. cap. 2. Casti. lib. 2. discurs. 7. Val. p. 3. c. 20 Carb. fol. 15. Palm. Cor.

Garib. libr. 8. cap. 23. Marian. lib. 5. cap. 15. Vilad. c. 96.

Sedeny. tit. 14. cap. 6.

De manera, que ajuntantse aquest Concili en la ciutat de Toledo, acudiren à ell los Metropolitans, Archabisbes, Bisbes y altres Prælats de tota Espanya, y Gallia Gothica: o molts de aquells. De tal manera, que ajuntats, se trobaren en numero sexanta dos Bisbes, segons escriuhen Petro Marturio, lo Archabisbe Don Rodrigo, March Antoni Sabellich, y Blondo. Ambrosi de Morales diu: que foren sinch Archabisbes, ço es, de Toledo, Merida, Braga, Seuilla, y Narbona: y prop de sentanta, o setanta dos Bisbes: que lo numero no es molt cert. Y que en ell se trobaren molts Abbats. En lo segon Volum dels Concilis generals, de imprecio de la Colonia Agripina, feta lo any 1551. ques la que jo he vista, no se trobarhi sino quatre Archabisbes, sens veurerhi lo de Seuilla. Ni tampoch hi se llegir sino sinquanta vn Bisbe, y alguns Procuradors de altres abscents. De Abbats nom ni he vist ningu firmat: y axi non fare mencio alguna.

Rodrig. lib. 2. cap. 15. de rebus hisp. Sabell. ene. 8. lib. 5. Blon. deca. 1. lib. 7.

Capitol. LXXI. Del ques feu en lo Concili Toleta tercer: y los Bisbes que de Cathalunya si trobaren.

Aiuntats los Põtifices y Prælats en la ciutat de Toledo, obris y comensà lo Concili los seus actes, o Sessiõs, als vuyt de Maig, Era de siscents vint y set, que correspon al dalt dit any 589. de Christo nostre Senyor. En lo qual dia se trobà present en lo Concili, lo bon Rey Reccaredo. Y com à Catholich feu à tots los Prælats qui

qui alli estauan ajuntats, vna proposicio molt santa, y Catholica. La qual los Prælats agrahiren, y estimaren en molt. Apres lo matex Reccaredo y sa muller la Reyna Badda, feren vna publica profecio, y confecio de la fè: axi per la sua part, com per la de tot los Regnes, Prouincias y senyorias dels Visogoths.

Feta per los Reys aquesta profecio, feren lo matex molts dels Bisbes y Prælats, que eran estats Arrians. Los noms dels quals van firmats al peu de dita profesio dela fè, y anathematizacio dela dita secta, per ells feta. Per lo qual intent se era ajuntat lo dit Concili. Y entre altres ques troban alli firmats, se lits vna firma del tenor seguent.

Eruicius Episcopus Dertusen.

Que vol dir: Eruicio Bisbe de Tortosa. De manera, que senyala: que Eruicio Bisbe de Tortosa era estat Arria, y en aquest Concili abjurà y anathematizà la secta de Arrio, reduintse y fent la profecio de la fè Catholica, y firmãt de sa ma y de son nom aquella. Y no es de marauellar si baix en lo matex Concili, trobam firmat à altre ab titol de Bisbe de Tortosa. Que alli respondrè à aquesta dificultat: la qual dex ara: per no apartarme del fil començat.

Moral. li. 12. cap. 3. Dia. li. 1. c. 18

Tambe diuhen Ambrosi de Morales y lo pare Francisco Diago, que Vngas Bisbe de Barcelona fonch hu, dels ques reduyren, y abjurada la secta de Arrio, feu la dita profecio de sa fè. Senyalãt ab asso, que tambe seria estat Arrià. Pero en lo Volum dels Concilis per mi vist y allegat jo no trob tal, ni he vist altre autor, ni lloch ahõt tal se diga. Volria me hagues sen citat de ahont ho han tret. Que si be ells son homens de molta erudicio y autoritat, tenint jo causa de bubtar lo que escriuhen: nols fas agraui. Y la raho que à mi me mou à sentir cõtrari parer es. Veurer en aquell Concili als Bisbes y Prælats confeços, sotascrits en diferent lloch dels antichs Catholichs. Perque los primers se firmaren al peu del acte de la renũciacio de la secta Arriana, y noua profecio de la fè Catholica, en los principis del Concili, conforme poch mes amunt tinch apuntat: y los Catholichs macissos y antichs nos firmaren fins al vltim, si y clohenda de tot lo Concili. Y à Vngas nol se trobar firmat entre los primers: sino ab los vltims. Que erã los Catholichs vells. Y en lloch tant preminent, que es lo primer quis firmà apres dels Archabisbes. De manera, que vists firmats los confessos à vna part, y los Catholichs antichs en altra: y no trobant firmat à Vngas entre los nouells conuertits, sino ab los antichs Orthodoxos: pres lo argument de diferents perçonas, y diferencia de lloch, pera fer diferencia de estat, seguint à Nicolau Euerardo en los seus topichs: y argumentant del ques sol seruar entre perçones de semblant estat, conforme aproua aquest argument Nauisano enlo primer llibre dela sua Sylua nupscial enlo numero. 211. vinch à inferir, y donar per cert: que Vngas no era estat Arria, ni fonch confesso: sino dels antichs, macissos y ferms Catholichs. Y no es asso volerme oposar à la defensa de Vngas, per ser Bisbe dela mia dolça y estimada patria, sino pugnar per la intelligencia dela veritat. Que en las occasions justas, no he perdonat à pare, patria, ni Imperi: que ans be ab los millors arguments, que he pogut, sens algun amor, o respecte, mels so oposat al encontre.

Fetas en dit Concili las ditas Profecios de la fè, en lo discurs de ell, poch à poch se ordenaren molts sancts decrets, salutiferos pera la religio y estat de la Isglesia. Los quals dex de posar assi. Sols aduertint: que en vn Canon se decretà y ordenà, que los Iuheus no pogues sen tenir algun offici publich. Y asso aduertesch, per al proposit que baix en lo capitol setanta quatre direm.

Y lo que de aquest Concili toca en particular à nostra Cathalunya (à mes del que se ha dit dels Bisbes de Tortosa, y Barcelona) es. Escriurer la porcio que de aquesta gracia y gloria li cabè. Que es vna de las majors pogue rebrer en algun temps. participant de aquesta general vnio Catholica y sancta. La qual, per la Diuina bondat, es estada de tal manera: que axi com en vniuersal, desde la predicacio dels Apostols sanct Iaume, sanct Pere y sanct Pau, may ha faltat en Cathalunya, tampoch desde aquest Concili, no ha faltat fins à nostros temps: ni faltarà james, ab la ajuda del

Digitized by Google

da del Senyor. Y ſi be nō han ſaltat algunes heretgias, y los Moros tingueren la terra en certs tēps: totauia may los heretges ſe ygualaren al numero dels crehents: ni los Moros ne traguerē del tot als Chriſtians. Com tot ſe veura en ſos llochs.

Pero tornant al propoſit. Del temps que ara anam dihent donan teſtimoni, la matexa Profecio de la fè, y anathematizacio de la ſecta Arriana feta per Eruicio en eſt Concili. Y los Bisbes que de Cathalunya com à bons Catholichs ſe firmaren en ell. Los quals ſegons diu lo noſtre Antoni Viladamor foren los ſeguents.

Hugo, o Vngas de Barcelona.
Polibio de Leyda.
Achilmo de Vich.
Iulià de Tortoſa.
Alichio de Gerona.
Benenato de Helna.
Galano Archipeſtre de la Iſgleſia de Empuries, temint las veus de ſon ſenyor Fructuos.

Pero jo he trobat en lo Volum ſegō dels Concilis generals, y en Ambroſi de Morales, que ſi trobaren mes Bisbes de Cathalunya. Perq̄ alli vehem firmats à aqueſtos:

Sophronio Egarenſe.
Simplici de Vrgell.
Pere de Illiberia.

Lib.5.cap.1. lib.6.ca.42. Que ja mil vegades he moſtrat: que Egara, y Illiberis eran en Cathalunya. Encara que Morales vulla corregir lo teſt Original, dihent: per Illiberia Abdera; que es en lo Algarbe. Perque aqueſta dificultat ja la lleua lo que tinch dit en lo llibre quint en lo capitol ſegon.

Y abans de paſſar auant no ſera vici tornar à aduertir: que Vngas es lo primer Biſbe, quis troba firmat apres dels Archabiſbes. Pera colegir de aqui la ſua veneranda edat, y antiquitat de conſecracio: ques preferia à tots los Bisbes de Eſpanya y Gallia Gothica.

Garib.lib.8. cap.23. Beu.p.1.c.27 Segonament. Que Eſteue Garibay y Beuter, al Bisbe de Barcelona ques firmà en aqueſt Concili, nol anomenan Hugo, ni Vngas: ſino Idalio. Pero jo crech que ſia error dels dos. Perque Idalio nos firmà, nis trobà, en aqueſt Concili, ſino en lo Toleta quinzè. Y ells ahont ho llegiren, degueren trobar la zifra errada, y prengueren prou beſcōpte del quinzè, per aqueſt tercer. Y alli en lo Concili Toleta quinzè, que ſera lo ſeu propri temps, parlarè de Idalio llargament. Be quen trobarem memoria en lo Concili Toletà tretzè. Per lo q̄ enuià alli à vn procurador, o agent ſeu.

Y tras de tot aſſo ſon ben dignes de ſer aduertides dos coſes, que apunta Morales molt propries del propoſit de la Coronica. La vna: que nos traba aſsi firmà de Archabisbe de Tarragona, ni de Procurador ſeu: auentni altras de Procuradors de molts Bisbes: com la de Galano per lo de Empuries dalt poſada. Y diu: que nos ſab la cauſa de aſſo. Y ſi be à primer encontre aparex, que noy puga auer altra reſpoſta, ſino la comuna. Dihent. Que deuia vagar la Sede Pontifical de Tarragona. Totauia no me apar bona reſolucio. Ans be dich. Que per quant qui be ſerca preſt troba: y qui molt llitg ve à entendrer: alcançarē aſſo los noſtres Archabisbes Don Antoni Aguſti, y Don Ioan Teres: yns dexaren en memoria, que en aqueſt Concili ſe trobà entreuinguè y firmà. Aguſti, y Teres, en ſos Archiepiſcopolog.

Euphemio Archabisbe de Tarragona.

Veritat es: que confeſſan. Que en los Concilis impreſſos eſtà poſat:

Euphemio de Toledo y
Stephano de Tarragona.

Y eſtà axi en lo que jo he viſt en lo dit Volum ſegon, dela imprecio feta en lo any 1551. en la Colonia Agripina. La Coronica general del Rey Don Alonço de Caſtella diu: ques hi firmà Euphemio de Tarragona. Y lo Archabisbe Don Rodrigo diu. Qui ſi firmaren Euphemio de Tarragona, y Heladio de Tholedo. Y entre tanta diuerſicat jo no volrria poſarme à aueriguar qual ſia la veritat. Podria be ſer. Que Don Antoni Aguſti, y Don Ioan Teres, hagueſſen pres aqueſt Concili Toletà tercer, per lo quart: o aquell per aqueſt. Per, que alli trobarem firmat à Euphemio de Tarragona. Y axi mes creuria jo als que diuhen que Stephano de Tarragona, ſe trobas en aqueſt Concili Toletà, tercer. Empero ſos Euphemio, o ſos Stephano: baſta ques trobe en ell firma de Archabiſbe de Tarragona, contra la opinio de Morales.

Segona.

Digitized by Google

Segonament fa marauella Morales: de que nos trobe en aquest Concili firma del Abbat Ioan de Vallclara. Home de tanta sãtedat, y doctrina, y tãt senyalat en aquest temps: com en sos llochs auem vist. Y jo non fas tanta admiracio. Puix fins assi nos ha trobat encara, que algun Abbat firmas en algun Concili.

Y per anar lleuant dubtes, ques podrian moure del que assi auem escrit, ab lo que altres diuhen. Aduertesch. Que encara que assi haja posat à Iulià per Bisbe de Tortosa, no es contrarietat al que abans auia dit: que Eruicio fos Bisbe de Tortosa. Que sim diuhen: com se poden trobar dos Bisbes de vna ciutat: dirè. Que Eruicio (com se es vist) fonch Arria, y scismatich. Y axi en temps de la persecucio de Leouegildo, degué ser intrus en lo Pontificat de Tortosa: y Iulià deuia ser lo Catholich, y hu dels desterrats en dita persecucio. Y ara abjurada la secta, auia de restar Eruicio sens la Sede, y Iuliano restituhit en ella, per lleuar scisma. Potse traurer asso del Canon, o Decret noue del matex Concili: en lo qual se mana: que les Iglesies que foren dels Arrians ques eran conuertits, restassen en poder dels Bisbes que eran Catholichs. Y axi quant Eruicio en lo principi del Concili fent la professio de la fè, se intitulà Bisbe de Tortosa, podiau fer: perque encara no estaua priuat del titol, y Sede, fins que fonch fet aquest noue Canon. Y fet aquell y clohentse lo Concili, restituhit ja Iulià com à Catholich, se firmà entre los tals, y ab lo nom de la Sede que li era estada restituhida.

Finalment resta aueriguar altre dubte de vna repugnancia, que apar se trobe entre los escriptors, y los actes de aquest Concili. Perque assi auem posat en las subscripcions del Concili per Bisbe de Tortosa, à Iulià. Y en lo Volum segon dels Concilis generals nos llitg Iulia Bisbe de Tortosa: sino desta manera.

Froysto o Froybisto de Tortosa.

Cap. 79. Lo qual dubte es conforme al que trobarem baix en lo Concili Barcinonense segon. Ahont nota Morales, ques troban firmes de dos Bisbes de Tortosa: tambe nomenats Iulià y Froybisto. Y perço, à be que vingues à proposit declararlos tots dos en aquest lloch, lo dexare per alles hores. Que lo esplicarho seria cosa vn poch llarga: y aquest capitol ho es ja prou. Y tãta prolixitat seria enfado. Refereschme al q̃ alli dirè. Dexant ara lo lector ab gust de saber. Asegurant que Iulià, y Froysto, no es tot vn home, sino dos. Y que fonch posible ser Bisbes los dos en certa manera que alli dirè.

Capitol. LXXII. Com Argimundo se rebellà contra del Rey, y fonch vençut, y assotat à cauall en vn Asa, y de la consuetut que de aqui ha restat en Espanya.

EN lo matex temps dels felices successos espirituals del Catholich Rey Reccaredo, en la celebracio del sanct Concili Toleta tercer, correguè borrasca la sua real persona y corona, en lo temporal. Que lo virtuos quant mes be obra, mes enuejosos se acumula. Y axi nefandament se atreui a rebellarse li, vn caualler anomenat Argimundo. Ab intent, de matarlo y alçarse ab lo Regne. Pero fonch descubert y pres, ell ab los seus socios. Y per castich de la rebellio fonch assotat Argimundo, caualler en vn Iumẽt, o Asa, per la ciutat de Toledo: improperat del poble, y demes gent que alli se trobaua. Y à mes de axo li fonch publicament lleuada vna ma: segons escriu Garibay: y no diu quina. Y originalment es autor de asso lo Abbat Ioan de Vallclara, segõs diu Ambrosi de Morales. Lo qual apres de auerho escrit, aduertex de aqui dos cosas. La vna: que ab asso que auem dit assi, acabà lo dit Abbat Ioan de Vallclara la sua Historia dels Goths. Lo que es be saber: pera que ja q̃ en Cathalunya nos preciam de ell, per auerlo tingut Abbat, y apres Bisbe, com auẽ vist, y veurem baix, sapiam fins à quin temps escriguè. La altra aduertencia que fa Morales es. Que de aquesta occasio del castich de Argemundo, ha restat en algunes parts de Espanya lo costum de assotar als mal factors. En Cathalunya no es cosa vsada sino ablos lladres: que los altres delinquents no son assotats, sino castigats ab varias penas, segons la qualitat del delicte requorex.

Garib. lib. 5. cap. 14.

Moral. lib. 11. cap. 4.

Cap.

Digitized by Google

Capitol. LXXIII. Del Concili ques tinguè en Narbona, en lo qual ſe trobà Benenato Bisbe de Helna.

DE moltas coſas ques ordenaren en lo ſanct Concili Toleta tercer (del qual he eſcrit en lo capitol ſetanta y hu) ſera meneſter ſeruirſe, de quant en quant: pera major intelligencia de les coſes que auem de eſcriurer, dels ſucceſſos dels temps. Y particularment ara es be ſaber. Que en lo diuuyte Canon, o decret del dit Concili ſonch ordenat. Que per quãt las Iſgleſias de Eſpanya eran pobres, y las diſtancias dels llochs eran grans, y axi ſe offerian mols gaſtos als Prælats, no podent ſuportar aquells, per euitarlos, ſe celebraſſen cada any Concilis Prouincials, alli ahont los Archabisbes manarian. Y ques celebraſſen en las Kalendas del mes de Nouembre. Y axi ajuntats conegueſſen de la adminiſtracio del Fiſch Real, y lutges ſeculars. Si feyan be ſon offici, en exercitar ſa juriſdiccio, y adminiſtar juſticia, com en exigir los Drets Reals, poſar Vectigals y tributs, y altres coſes mes llargament en dit Decret contengudes. Que no es coſa noua per als Princeps Catholichs, ſubjectar les Corones Imperials, y los ſeptres regios, à la ſaludable diſciplina y correccio de la ſancta mare Iſgleſia. Ans be tant antigà, com auran viſt los curioſos, copioſament en tot lo llibre primer, y en particular en los capitols. 19. y 30. del florit tractat dela religio y virtuts del Princep Chriſtia, que lo Catholich y verdader Politich pare Pere Ribadeneyra de la Apoſtolica religio de la companyia de Ieſus compongue, y com qui enaia y torna les aygues dels rius y fonts à la mar de ahont naſquen, dirigi y trametè à la Mageſtat Real (en ſa puericia) del Rey noſtre ſenyor Don Philip, ſegon de Arago y ters de Caſtella, viu y feliciſsimament regnãt, que Deu ſenyor noſtre en la vida de Neſtor mantinga, y en las proſperitats de Alexãdro, Octauiano, Conſtantino, Carlomagno auantatje: com à Rey magnanim honeſtiſſim, Catholich, y obedientiſsim fill y columna de la Iſgleſia, immitador del bon Rey Reccaredo, en lo temps del qual va la correcció del preſent capitol. Y aqui ſe deu lo llahor de la diſpoſicio del Canon diuuyt del Concili Toleta aſsi referit: puix ſe trobaua preſent en ell, y conſenti en la ſua inſtitucio: y apres à la execucio de aquell. Per quant es cert: que los Prælats qui en lo temps de que eſtich eſcriuint, ſe trobauan en la Gallia Gothica, aquell matex any ques era tingut lo Concili Toleta tercer, per obſeruar los eſtatuts del diuuyte Canõ ja referit, ſe ajuntaren en la ciutat de Narbona. Y lo primer dia de nouembre començaren à celebrar en ella vn Cõcili Prouincial. Conforme referex Ambroſi de Morales. Y entre altres Pontifices dels quis firmaren en ell, poſa la ſubſcripcio del Bisbe. Moral. li. 11. cap. 7.

Benenato.

Y ſi be no particulariza, de hõt era Biſbe: ab tot axo: per quant ab la firma que ell matex feu en lo Concili Toteta tercer ha aparegut dalt en lo cap. 71. que era Biſbe de Helna: ſuplint de alli lo que aſsi ha dexat Morales, entenem de hont era Pontifice. Y reſta entes lo ſi per lo qual he fet tot lo diſcurs de aqueſt capitol. Auẽt ſempre tinguda à la Iſgleſia de Helna, per coſa propria del principal inſtitut de la noſtra Coronica. No obſtant, que per acudir al Concili de la Gallia pogues aparexer à alguns, que ſos de aquella Prouincia. Que ja tinch dit en lo capitol. 63. de aqueſt llibre, auer confeſſat Morales, que deſde à les hores, ſempre Helna reſtà per Iſgleſia de Eſpanya. Tambe en algunas altras occaſions auem viſt (per cauſes ocultes y ecretes à noſaltres) que algunas Iſgleſias de Cathalunya acudian à alguns Cõcilis Prouincials de Françe. Conforme en lo llibre quint capitol ſinque, ſe trobaren Pobato y Caſtorio, per la de Tarragona, en vn Concili tingut en la ciutat de Arles. Y axi matex los de Françe paſſaren algunas vegadas als Concilis de la Prouincia Tarragoneſa. Conforme (ſegons opinio de Morales) Nebridio Bisbe de Bigerra, del Lenguadoch, dalt en lo capitol. 42. del llibre ſinque paſſà y ſe totalcriguè en lo Concili de Tarragona. De manera, que nons lleua de Cathalunya la Seu de Helna, lo trobar firmat à Benenato Bisbe de aquella en aqueſt Concili de Narbona.

Cap.

Digitized by Google

Capit. LXXIIII. De la Embaxada y offerta que los Iuheus feren al Rey Reccaredo: y quels responguè. Y com prestà la obediencia al Papa.

COm en lo sanct Concili Toletà tercer, en lo Canon, o Decret, catorsè fos estat ordenat: lo que digui en lo capitol setãta y hu. Que ningun Iuheu fos admes à officis publichs. Perq̃ los tals no tinguessen occasio de maltractar als Christians. Com ho llegim en dit Concili yu trobam escrit en lo Decret de Gracià. Los Iuheus que estauan en Espanya, se tingueren per molt agrauats de asso. Y pera que nos executàs, ans be del tot se suspenguès lo Decret del Concili, o posat ja en execucio se reuocàs, conferiren entre si en ses Sinagogues. Y la resolucio q̃ prengueren fonch. Que de part de tots offerissen grã summa de diners al Rey Reccaredo, perque reuocat aquell Decret los admetes als officis. Feuse aquesta offerta al Rey en lo any 590. segõs escriu Garibay. Pero lo bon Rey, no volguè admetrer ni oyr la peticio de aquells. Resolucio de tãt Catholich Princep com ell era. Y axi lo Papa sanct Gregori Magno li escriguè vna Carta: regraciãtli tant sancta obra. Escriuhẽ en particular tot asso, Ambrosi de Morales, Beuter, Medina y Ioan Mariana.

Vol. 2. cosil. Graci. Can. nulla offici. 54. dist.

Garib. lib. 8. cap. 24.

Moral. li. 12. cap. 4. Beu. p. 1. c. 27 Medin. p. 1. cap. 74. Marian. lib. 6. cap. 1.

Y de aquesta epistola que sanct Gregori escriguè à Reccaredo (à mes de esser ell tant Catholich) li deguè restar ser affectat à les sues obres. Y de aqui poguè ser li vingues lo afflato del Esperit sanct, quel moguè à fer lo q̃ diuhen Mariana y Garibay, seguint à Vaseo, queu trau del matex sanct Gregori. Que en lo any sinccents norãta y dos, enuià alguns Abbats ab vn Præsbitero anomenat Probino, per Embaxadors à Roma, à prestar la obediencia à la sancta Sede Apostolica. Y per ella al dit Papa sãct Gregori Magno: q̃ en aquell any era entrat en lo Pontificat. Lo qual los acceptà benignamẽt: y los donà per al dit Rey vna Creu, ab part del fust de la sancta Creu de Christo. Y vn clau de ferro, de la Cadena que sanct Pere tenia en lo coll al temps de son martyri. Donantlos tãbe, dels cabells de sanct Ioan Baptista. De ahont se veu quant antiga es la pratica, de enuiar los Reys de Espanya à prestar la obediencia, à la sancta Sede Apostolica tant deguda.

Capitol. LXXV. Del Concili de Caragoça en lo qual presidi Themio de Tarragona. Y la Epistola del Concili als officis Reals.

EE aquest matex prop dit any de 592. als denou de Octubre, los Prælats de Cathalunya q̃ no teniã oblidat lo Decret diuuytè del sanct Cõcili Toleta tercer, del qual he feta mẽcio en lo capitol. 73. se trobaren en vn Cõcili de la Prouincia Tarragonesa, que en lo prop dit dia y any se celebrà en la ciutat de Caragoça del Regne de Arago. Del qual fan mẽcio, Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor, lo Archabisbe Don Ioan Teres en les sues cõstitucions Prouincials. Y diuhen que aquest Concili fonch cõuocat per Themio, o Arthomio Archabisbe de Tarragona. Y q̃ presidi en ell, al numero de tretze Bisbes de la sua Prouincia. Y dexats à de part los altres: los q̃ de Cathalunya se trobaren en aquest Cõcili foren.

Moral. li. 12. cap. 7. Vilad. c. 96. Tere. cõsti. en lo Catha. dels Archa.

Themio Archabisbe de Tarragona.
Iulia Bisbe de Tortosa.
Simplici de Vrgell.
Ioan de Gerona.
Galano de Empuries.
Aquilino de Vich.

Y à aquest Archabisbe Themio, lo Archabisbe Don Ioã Teres lo anomena Arthemio. Y lo nostre Canonge Tarafa, lo nomena Euphemio.

Taraf. c. 101.

De Ioan Bisbe de Gerona, pens jo que deguè ser lo de qui tantas vegadas auem feta memoria: que abans li deyan lo Abbat Ioan de Vallclara. Lo qual es cert, com en altre lloch auem dit, que vinguè à ser Bisbe de Gerona: y axi pens jo, que ja ho deguè ser en aquest temps. Y es la primera vegada quel trobam com ha Bisbe.

Cap. 60.

No he poguda auer major noticia de la que los ja citats me han donada, y he referida de aquest Concili: y axi no referesch los actes, ni altra cosa de aquell, sino aquesta que dirè.

Referex Morales. Que en vn llibre vell del monastir de sanct Benet de la Cogolla (del qual trau asso) immediadament

Digitized by Google

ment tras de aquest Concili, ab les firmes dels matexos Bisbes, y ab la Data del matex any, se troba vna Epistola, que per aquesta raho, creu ell, deguè ser feta en aquest Cōcili de Çaragoça. La qual per los dits Bisbes es enuiada (ò parla als principis de ella) als officials Reals. Y poch apres proseguint, los diu estas paraulas, per mi en nostre vulgar arromançadas.

Als sublimes, y magnifichs senyors fills, è germans nostres: Arthemio, y tots los Bisbes, que contribuexen en lo Fisch de Barcelona. Perque per la eleccio del senyor y germa nostro Scipio, Comte del Patrimoni sou estats anomenats, per lo offici de Numeraris, en la ciutat de Barcelona, de la Prouincia de Tarragona: y com es costum, nos aueu demanat lo nostre consentiment y orde, en los districtes de vostres administracions. Per tāt ab tenor del present nostre consentiment, constituhim, &c.

Y diu lo dit Ambrosi de Morales: que va la dita Epistola, fent tatxa y arāzel dels drets, que los officials auiā de cullir. Tot lo que ignoram: per no tenir noticia mes llarga de la dita carta.

De la qual se inferexen moltes coses, que notar, à proposit de la nostra Coronica. Primerament, com en aquest any estaua per Comte del Patrimoni Real en la ciutat de Barcelona Scipio: qui pochabans era estat elegit per aquell offici.

Segonament, que lo Comte del Patrimoni tenia carrech de eligir y anomenar altres officials Numeraris en dita ciutat, y en la Prouincia de Tarragona.

Terceramente confirman de assi, lo que diguerem en la vida del Rey Athaulpho. Cap. 6. Que Barcelona de alli auant era estada lo cap de tota aquesta terra, y la Metropoli en lo temporal. Puix veyem en ella, residir aquestos officials Reals.

Quartament veyē assi lo symbol y semblança dels officis Reals de auuy, als de aquell temps, y dels vns als altres. Perque certament lo Compte del Patrimoni era lo matex, que auuy diem, Balle General, en lo Comtat de Barcelona, y Procurador Real, en los de Rossello y Cerdanya. Y los Numeraris: serian los Racionals, ò exactors dels tributs y rendes Reals.

Y vltimadament trobam assi. Que si be lo Rey eligia al Comte del Patrimoni, y aquell als altres officials: totauia la confirmacio, y lo senyalar à cada qual en quin districte auia de cullir los drets, y lo orde y modo com los auia de cullir, estaua à disposicio dels Bisbes. O sancta reuerencia. Y que be confirma lo que tinch escrit en lo principi del capitol setanta y tres, que pot anar per repetit assi.

Capitol. LXXVI. Dels Archabisbes de Tarragona Themio, ò Arthemio, Agnelo y Asiatico.

Vent feta en lo presedent capitol, la mencio q̄ auem vista del Archabisbe Themio, ò Arthemio de Tarragona, tenim occasio despres de la sua memoria general, baxar à la particular. Dient, trobarse memoria de ell en los ja allegats lloch de Morales, Viladamor, y Don Ioan Teres, y en la Epistola en lo presedēt capitol allegada. Cap. 72. Y Don Ioan Teres lo posa en lo Cathalago dels Archabisbes, per successor de Ioā. Cap. 40. 45. 55. 71. Pero ja jo en altre lloch tinch amostrat, que à Ioan succehi Sergio, y apres Ascanio. Y si no volem à Euphemio, ò Stephano, ó Eupolemo, de qui digui en lo capitol setāta y hu, almenys posarem, à aquest Themio, ò Arthemio, apres de Ascanio.

Aquest Archabisbe, com apar del prop presedent capitol, feu congregar lo Concili Cæsaraugustano: y presidi en ell, com à Metropolità. Y no deguè viurer molts anys apres en lo seu Pontificat: perquant, segons trobam en lo capitol setanta nou (conforme escriu lo Archabisbe Don Hieronym de Oria) en lo any 594. seguè ja en la matexa Cathedra Pontifical, lo Archabisbe Agnelo.

En temps del qual Agnelo, per viurer lo bon Rey Reccaredo, y tenir las cosas espirituals lo ditxos assiento pres en lo sancts Concilis Toletano tercer, y Cæsaraugustano, goza la Isglesia segura pau y quietut. Y diu Don Hieronym de Oria: Que lo Papa sanct Gregori Magno, escriguè vna Epistola al dit Agnelo. Y no diu lo que contenia.

Tampoch no deguè viurer molts anys lo Archabisbe Agnelo. Perque en lo any 599. trobarem era Archabisbe de Tarragona, Assiatico. Pero perque sins posauam à parlar de ell, dexariam cosas atra-

Digitized by Google

sades, dexaremlo axi per ara, y tornem al Rey Reccaredo.

Cap. LXXVII. De las guerras tinguè Reccaredo en França: cō casà segona vegada, y tinguè guerra ab los Romans: y donà vna corona de Or à sanct Feliu de Gerona.

IA que ab los encadenats successos de las cosas, nos eram tant allargats, à parlar del espiritual: tornem ara à donar relacio de algunas cosas del tēporal. Y per encaminar asso conuenientmēt, es be tenir en memoria, lo que tinch dit en lo capitol 67. y 71 Que quant se tinguè lo sanct Concili Toleta tercer, lo Rey Reccaredo era casat ab Badda, que en lo capitol sexanta set digui de qui era filla. Y sabut asso, diu Morales, q̄ poch apres de dit Concili, restà Reccaredo viudo, per mort de la dita Reyna Badda. Y en aquest temps se li erā mogudas algunas guerras ab los Reys de França. De les quals tambe fan mencio molts altres escriptors, que per auant se allegarā. Y be pens jo, que en tenir guerra França y Espanya, no deuian estar ma sobre ma en Cathalunya: que ans be, deuian tenir bona part de las calamitats de ella. Si be cō nostres passats nons ne donan major claredat, ne restam à les fosques. Basta, que forē aquestas guerras molt cruels. Perque entraren setanta mil combatents en Espanya, segons diuhen Pere Miquel Carbonell, y Iulià del Castillo. Y estant mal Reccaredo, enuià contra de ells vn Capita anomenat Althidio, natural de Merida. Aqui alguns (equiuocāt lo ab Claudio) posaren per Capita de altra jornada, de la qual se feu mēcio en lo capitol sexanta vuyt. Pero jo pens sian diferents capitans, y diferents guerras. Perq̄ aquellas acabaren ab victoria, que alcançà Claudio, y aquestas ab concert de pau. Casant Reccaredo ab vna senyora anomenada Rigigunda, segons diuhen Paulo Emilio y Roberto Guaguino. O conforme escriuhen fra Ioan Pineda, y altres ja citats en lo capitol sexanta set: se anomenaua Clothozinda. Que es nō ben poch diferent del que li dona Mariana, anomenant la Clodozinda. De la qual concordan tots, que era filla del Rey Sigibert, ò Childebert de França: y germana del altre Childebert y de la Reyna Iocunda, viuda restada del sanct Rey Hermenegildo martyr. Tambe, per mostrar las diferents jornades de aquesta guerra ab la altra, se cōsidera: q̄ aquest succehi en lo primer any del Regne de Reccaredo: que conforme la diuercitat de cōptes posada en los capitols 66. y 67. auia de ser en la concurrencia del temps, que và de 586. al any 589. Y aquestas guerras y paus del present capitol, forē en lany 594. al compte de Esteue Garibay y Ioā Tili. Demanera, que per la diuercitat del fi, y del temps, las auem de tenir, per diferents jornades de guerra. Y ja que incidament auē dit de aquest casamēt del Rey Reccaredo: es be saber: ques tractà, cōcloguè y effectuà, rebut primer per Sigibert Rey de França, y prestat jurament per Reccaredo, de que no auia sabut en consell ni en obra en la mort de S. Hermenegildo son germa, segons diuhē los mes dels sobre citats Autors.

Mo. l. 12. c. 1.

Car fol 15.
Ga. l. 2. d. 7.

A Em. lib. 1.
Gua. lib. 2.
Pin. lib. 17. c. 7. §. 1.

Mar. l. 6. c. 1.

Gar. l. 1. c. 1.
Til. Chro.

Assossegades les coses de la Religio Catholica, y feta pau ab França: Reccaredo tinguè lloch de fer guerra als Romans, qui desdel temps del Rey Agila estauā en Espanya: y axi diuhen los autors, que fins assi tinch referits: seguint ells à sanct Isidoro. Que començada la guerra contra dels Romans, los oprimia y vencia Reccaredo, ab tal facilitat, y saluetat sua, que mes aparexia joch de esgrima, q̄ no guerra. Y no es marauella: essent tant poderos y los Romans tant poch valguts en Espanya, en aquestos temps que ell regnaua.

En temps de aquest Rey, començà en Espanya auerhi memoria de Duchs, y Comtes. Donāt titol de Duchs als Capitans de guerra. *A Duco ducis* que vol dir aportar guiant, y afauorint. Que lo fi y antich Cathala diu: jo duc, tu dus. Y digueren Comtes, als que tenian carrech de la casa Real, Com quils deduex, *à comito comitas*. Que vol dir acōpanyar. Com si digues: que eran acompanyants la persona Real. Y notes be. Perque encara que sia cosa molt vulgar, si Deu vol, que fassam la Segona Part de nostra Obra, asso nos dara cami, pera entendrer lo que direm dels Comtes de Cathaluhya. Y de aquestos principis, quils volrra veurer mes

Digitized by Google

mes llargament llija à Morales, à Viladamor y à Mariana.

A àquest bon Rey Reccaredo, ò fos per auer tinguda la cadira de son Regne en la ciutat de Tarragona, com està dit en lo capitol sexanta y nou, ò per las moltas guerras tinguè en França, com auē vist en diuerços llochs, se li deguè offerir occasio de tenir noticia del Apostol, Martyr y Doctor de Gerona sanct Feliu: y mostrarseli molt affectat deuot. Que si les prendes son senyal de deuot, sens dubte fonch gran la deuocio del Rey ab lo sanct. Perque es cert, hauer aquest Rey Reccaredo presentat à la Isglesia de Gerona al sepulchre del dit sanct Feliu, vna corona de Or, que ell solia aportar en lo seu cap, los dias de major regozijo. Referexenho axi Morales, Pere Medina, Antoni Viladamor, Esteue Garibay, Pere Anton Beuter y Vaseo. De ahont es be notar, la antigua inuocacio del Sanct en aquella Ciutat. Fonch apres aquesta corona robada, per vn Tyra anomenat Pau: del qual llargament parlarem en la vida del bon Rey Vuamba.

Cap. 68. y 71.

Moral. li. 12. cap. 8. Medi. p. 1. cap. 74. Vilada. c. 96 Ba. l. 8. c. 21. Seu. p. 1. c. 27

Cap. LXXVIII. Del Concili Toletà quart, al nostre compte, en lo qual se trobaren dos Bisbes de Cathalunya.

Viuint encara lo Rey Reccaredo fonch celebrat vn Concili, en la ciutat de Toledo: en lo any de Christo nostre Senyor, sis cents noranta y set. Lo qual, segons los que abans auem posats en aquesta Obra, vindria à bon compte, à ser lo quart, dels ques tingueren en aquella Ciutat. Y en ell diuhen Ambrosi de Morales, y Viladamor, que entreuingueren, his firmaren.

Moral. li. 12. c. 7. Vilad. c. 96.

Ioan Bisbe de Gerona.
Baddo de Illiberi.

Y de Ioan pens jo, que sia lo matex, quis firma en lo Concili de Gerona, de qui està escrit en lo capitol setanta sinch. Y axi seria aquell matex, aqui abans anomenauam Ioan Abbat de Vallclara. Que no es possible acabarse encara la sua memoria.

Aquest Concili, no deguè ser General. O almenys nol he trobat en lo volū dels Concilis Generals. Que alli nos troba lo Concili Toletà quart, fins al temps del Rey Sicenando, y de Audax Archabisbe de Tarragona. Que es prop de quoranta anys apres del temps que assi correm. Y axi es be estar al cap de asso, per lo cōpte dels Concilis de aquella Ciutat, que per auant se aportaran.

Y per no ser estat aquest Concili General, fas marauella, com anaren Ioan y Baddo alli. O totalment auriam de dir, que no fonch Prouincial, sino General. Y que estos dos tinguessen poders dels seus Conprouincials. Fos com se vulla, auemne feta memoria, per occasio del Bisbe Ioan de Gerona, y Baddo de Illiberi, que es Cobliure.

En aquest matex any 597. diu Matheu Palmeri, que fonch la natiuitat de Mahoma. En feta mencio, sols per tocarho tot. Que ja digui altra opinio, en lo capitol sexanta quatre. Y no faltarà altra de Sedenyo, volent nasques en lo any sis cents vint y sis.

Sede. tit. 13 cap. 9.

Cap. LXXIX. Del Concili Barcinonense segon. Dels Bisbes foren en ell, y com axi sen troban dos en vna Ciutat.

Escriu Ambrosi de Morales: que en vn llibre molt antich del monastir de sanct Milan de la Cogolla, està escrit. Que en lo any 599. de Christo nostre Senyor, y catorze de Reccaredo (segons lo vn compte) al primer dia de Nouembre (seruant pens yo lo Decret diuuyte de dalt posat Concili Toletà tercer) se ajuntà y començà à celebrar Concili Prouincial de la Tarragonesa, en la ciutat de Barcelona. Del qual tambe fa mēcio Baronio y Mariana. Y especifica Morales (al qual seguex lo nostre Barcelones Viladamor) ques celebrà lo Cōcili en dita Ciutat, en la Isglesia de sancta Creu. De la qual especialitat de anomenar la Isglesia ahōt se tinguè, ab nom y titol de sancta Creu, en llegirho, se posà vn mouimēt de alegria en mon cor: tal, que certament nol sabrè explicar, Per que trahient Morales asso del llibre de la Cogolla ja citat, parlant tant à la clara, es vna de les bones antiquitats, ques poden senyalar, y notar en nostra Coronica.

Mor. lib. 12. cap. 7.

Ba. any. 599 Mar. l. 6. c. 1. Vilad. c. 96.

Digitized by Google

nica. Perque ellent dedicada aquesta Cathedral al titol, y inuocacio de la sancta Creu, en lo temps que ara escriuim, desde ell fins als nostres dias, ha mes de mil anys que aquesta Cathedral te tant honrrada y illustre inuocacio: no dich lo Temple material, sino la Isglesia Cathedral. Y de assi se entendrà, lo que direm, Deu volent, en la Segona Part, en temps de Carolo Magno, y de Luis son fill, y apres en lo del Comte Ramon Berenguer lo vell. Dels quals se escriu, que dedicaren y construyren en sos temps la Seu de Barcelona, à honor de la sancta Creu: que no deguè ser nou mouiment de ells: sino cõtinuacio de aquell matex que, de molt temps abans auia tingut, y tenia en aquelles hores, que tals Princeps lo confirmauan. Lo que seruirà de testimoni bastant, de que los Christians, qui visqueren oppressos en la matexa Ciutat baix lo tribut, que pagaren als Moros, tinguessen la matexa inuocacio, fauor y escut. Y ja altra vegada, per presumpcio tinch dita alguna cosa de la sua primera institucio, en lo capitol sise del llibre quart.

Lo lloch ahont podia estar edificat aquest Temple, quant se tinguè lo Concili, no se qual pogues ser. Alguns han dit: que antiguament la Seu de Barcelona fonch la que es vuy Isglesia de sanct Iust y sanct Pastor. Pero de la Coronica del antiquissim y Real Monastir de sanct Pere de les Puellas de la matexa Ciutat, apar lo contrari. Perque diu, que Luis fill de Carolo Magno, funda la Isglesia, que es vuy à inuocacio de sanct Iust y sanct Pastor, y la dotà de diuerços priuilegis. Demanera, que vna fonch la de sancta Creu, y altra la de sanct Iust. Asso per ara de pas.

Cotõ. titu. de cõllenaren Rey a Carles Muynes.

Fos la Isglesia aqui, ò alli: escriuhen Morales y Viladamor, trobarse en lo dit Original, ò llibre de sanct Mila de la Cogolla: que en aquest Concili de Barcelona se firmaren los Bisbes ab aquest orde,

Asiatico Metropolità de Tarragona.
Vngo de Barcelona.
Simplicio de Vrgell.
Aquilino de Vich.
Iulià de Tortosa.
Munio de Chalahorra.
Galario de Empuries.
Fruisolo de Tortosa.
Ioan Presbytero de Gerona.
Maximo Ministre de la Isglesia de Caragoça.
Amelio de Leyda.
Ilergio de Egara.

Y sabut per relacio dels ja citats escriptors, que entreuingueren aquestos Pontifices y Prælats en la celebracio de aquest Concili, faltans casi lo millor: que es saber lo ques delliberà en ell. Perquãt los que yo he citats no men han donada major noticia. Pero lo Cardenal Cæsar Baronio en los seus Annals, fent mencio de aquest Concili en lo any 599. diu: ques juntà per manament y orde del sanct Põtifice Gregori Papa, primer de aquest nom, y Doctor dels quatre vells de la Isglesia. Auent enuiat à França, y Espanya al Abat Cyriaco, per juntar Concilis en estas Prouincias, sobre certs errors que auian dissimulats Virgili Archabisbe de Arles, y Syagrio Augustudunense. Passa mes auant Baronio, seguint al que escrignè lo matex Cyriaco: dient, que en aquest Concili se feren quatre Canons. Lo primer y segon contra lo crim de la Symonia, que tantas vegades desdels principis de la Isglesia ses volgut mesclar en ella: resistintli sempre los sancts Prælats, y sagrats Canons. En lo tercer Canon del Concili, se procehi à fulminacio de censures contra los Laychs, qui sens seruar orde en los grans, y temps, volian ordenarse de majors, sens obtenir los menors. Lo quart Canon fonch contra alguns, que apres de auer fet vot de castedat se casauan: y de las donas, que viuint concubinariament ab los violadors de llur pudicicia, no volian apartarse de aquells. Y asso es lo que fins vuy he pogut saber de aquest Concili.

Y en quant à la firma, que del Archabisbe de Tarragona se troba en aquest Concili, concorda ab lo Volum de les Constitucions Prouincials de Tarragona, per lo Archabisbe Don Ioan Teres cõpiladas: en lo Cathalago, q̃ alli fa dels Archabisbes. Y posal per successor de Arthemio. Pero ja està dit en lo capitol se-

tanta

Digitized by Google

tanta y sis, que à Archemiò auia succehit Agnelo, y à Agnelo Asiatico. Deguè Asiatico viurer poch, per lo que prest trobarem, li succehi Euphemi: del qual parlarè en lo capitol vuytanta dos.

Del Bisbe Hugo, ò Hungas, ò com assi ses escrit Vungo, hauem ja feta mencio en lo Concili Toletà tercer. Y de assi auant no sen trobarà mes memoria: sino que li succehi Borrell. Del qual tampoch noy ha memoria, sino es assignantli lo temps de la sua mort, com ley assignarem baix. Cap. 71.

Galano en lo Concili Toletà era Archipestre: y ara mort Fructuos ja era Bisbe.

Prometi en lo capitol setanta hu, declarar, qual era la causa que trobam escrit ab les firmes de aquestos Bisbes, à Iulià de Tortosa, y Fruysolo tambe de Tortosa. Que seria pens yo, lo matex que alli anomenárem Froisto, ò Froibisto. Y pera intelligencia de asso es de saber. Que lo Antoni Viladamor, com vinguè à auer de assignar la Dioces à Froisolo, la dexà en blanch. Parat, crech yo, per no senyalarli Tortosa, auentla donada à Iulià: y suspes peruentura de la causa, que podia permetrer assentar à tots dos Bisbes en vna matexa Iglesia. La qual podia ser vinguès, del que escriuhen molts, y es ben notori. Quey aguè en la primitiua Iglesia, en moltas parts, vna manera de Sacerdots, qui seruian de acompanyar als Bisbes. Perque com lo principal offici dels Bisbes era predicar, y tenir cõpte y cuydado dels pobres, malalts y necesitats: y ells assoles auegades no abastauan: era necessari los ajudassen aquestos Sacerdots. Y axi se anomenauan Corepiscopos. Que seria dir: Ajustats, Ajudants, ò Vicaris dels Bisbes. Aquestos si be eran tantsolament simples Sacerdots, com los demes, que estan sens altre titular dignitat: totauia, poch à poch, començaren à vsurparse tãta senyoria, y tan grã part del offici, y dignitat, que excedint de son ministeri, vsaren de cosas tocants al Orde y Dignitat Episcopal: com donar Ordens, consegrar Chrisma, benehir Monjas, Cõfirmar, y altras cosas, que la sancta Iglesia te reseruades per als Bisbes. Y vista la desenfrenada insolencia de aquells, no podentse mes permetrer, lo nostre Cathala sanct Damaso, hi prouehi, abolint y lleuãt del tot aquestos Corepiscopos. Com de tot asso tenim clara noticia, ab la Decretal de dit Papa, y ordinaria Gloса de aquell, en lo Decret del gran mestre Gracià, y en la Historia Pontifical del Doctor Gonçalo Illescas. Y à be que en dit temps de sanct Damaso fossen estats abolits: com à les hores Espanya, y particularment Cathalunya estigues occupada de tantas nacions Barbaras, y apres per los Visogoths y Arrians fins al temps del Rey Reccaredo, de qui anam escriuint: ò se era mal guardat lo dit Decret, ò guardat fins à les hores, apres lo deprauat enemich de la Iglesia ho auia tornat posar en confuetut. Y axi fonch apres necessari, que sanct Leo Papa, y los Concilis de Seuilla y Paris, ques celebrarẽ molts anys apres de aquest de Barcelona, hi tornassen à prouehir, y lleuar de la Iglesia los sobredits Corepiscopos. Y per aquesta causa entench jo, que trobam à dos firmats per Bisbes de Tortosa: lo hu com à Bisbe, y lo altre com à Corepiscopo. Y qual fos lo hu, ò lo altre, nou dirè, perque no tinch fonament mes per lo primer, que per lo segon. Y si aquesta raho de Canonista no es bona per al presẽt llochs digam, que y ha corrupcio en la lletra, en la vna, ò altra firma. Y que hauia de dir Ictosa, en la vna: y no Tortosa en las dos firmas. Perque en Ictosa hi aguè Bisbe, com bax en lo capitol cent vint y quatre direm. Y alli explicarè abont era. Cap. 2. sess. 5 Dec. de. ref. in Con. Tri.

Tambe es de aduertir assi: que trobam firmat à Ioan Præsbitero de Gerona: que no seria lo Bisbe Ioan, de qui auẽ parlat en lo capitol setanta vuyt. Sino, ò son Vicari, ò Procurador: qui si fos estat ell matex, nos fora firmat, sino ab nom de Bisbe, com los altres. Si be pens yo que viuia encara: per lo que dirè en lo capitol vuytanta sis.

Amelio de Leyda, y Ilergio de Egara tampoch no deuien ser Bisbes. Axi per no firmarse com à tals, y abans, sino apres dels Præsbiteros. Y perque à Ilergio en lo temps que fonch Bisbe, jal trobarem entre los tals, en altre Concili de Toletà. A Æmilio, nol auem trobat en Can. Cor. Epis. 68. dis. Illes. li. 2. c. 6

Digitized by Google

altre lloch: nil trobarem mes. Ansbe en lo Concili Toletà tercer, veremà Polibio Bisbe de Leyda: y en altre Barcinonēse trobarem à Andreu Bisbe de Leydà. Finalment encara que lo pare mestre Dia.li.1.c.8. Francisco Diago, en la sua Historia dels Comtes, parlant de aquest Concili haja escrit, esser aquesta la primera vegada que en Historia se troba memoria del Bisbe de Egara: ja nosaltres lo hauem trobat de cert molt mes antich. Y de vuy tanta anys passats, quant se escriguè del Concili Tarraconense segon, del any. 516. Y en lo Gerundense, y en lo Toletà. En los capitols quoranra dos, quoranta tres, y setanta hu.

Cap. LXXX. De la mort del Rey Reccaredo, y los fills que li sobreuisqueren.

Nere las varietats de tants successos, com fins assi auem anat comptant: vingueren se poch à poch à acabar los anys de la vida del bon Rey Reccaredo. Y arribà la Mort pera ell, com per als demes homēs. Que tots moren de vna manera: pero de diferent quilat y metexer. Los mals ab horrenda y pessima mort. Los justs alegre, santa y preciosamēt. Y axi Reccaredo la feu, qual auia tinguda la vida. Que agrauat de vna greu malaltia: feta vna publica confessio, demanant perdo à Deu de les sues culpes y pecats, li enuià la anima, que auia acompanyat lo cos en quinze anys de regnat. Segons que concordan Ambrosi de Morales, sanct Antoni. nt 21.c.7.§.1. Ang.dia. 8. Alfon.c 27. Taraf.c.101. Val.p.3.c.20 Vilada.c.96 Carb.fo. 15. Moral.li.12. cap.8. Antonino de Florença, lo Archabisbe Don Anthoni Augusti, lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena, lo nostre Canonje Tarafa, mossen Diego de Valera, Antoni Viladamor y Pere Miquel Carbonell. Que axi vindria à ser estada la sua mort en lo any 601. de Christo nostre Senyor. Gar.l.8.c.23 Encara que Esteue Garibay diga, regnàs setze anys. Posant empero la sua mort en lo dit any 601. Y la cōcordia de aquestas dos opinions en los anys del regnat de Mar.l.6.c.1 Reccaredo podria ser fos: que segons escriu Mariana, Reccaredo regnà quinze anys, vn mes, y deu dies, y axi moriria auent regnat quinze anys complits: y en lo setzè de son regne. Veritat es tambe que Pere Medina escriu: que Reccaredo regnà denou anys. Pero lo que està dit es rebut mes comunament. Me.p.1.c.74

Sobreuisqueren al Rey Reccaredo après de sa mort, tres fills: anomenats, Liuna, Suintila, y Geila: sens ques sapia, de qual de las Reynas, que successiuamēt tinguè per mullers, fossen fills. Per lo que si be molts dels citats en lo discurs de la vida de aquest Rey, diuhen: que Liuna fonch fill de la Reyna Badda: empero fra Ioan Pineda, y Esteue Garibay escriuhen, que Reccaredo no tinguè fill legitim algu. Demanera, que conforme asso tots tres serian estats fills naturals, ò bastarts. Veritat es, que si considerā lo que dirè en lo principi del capitol seguent: apar, que Morales y Viladamor hajā sentit, que Liuna fos bastart, y los altres dos legitims. Lo fet es dubtos, elija lo Lector lo que mes aparēt à la veritat li aparega. Pin.l.18.c.2. §.4. Gar.l.8.c.15

Cap. LXXXI. Del Rey Liuna, o Loyba segon, contra del qual se alçà Vsterico, quil vencè, y matà. Cap.80.

Ort lo Rey Reccaredo, sobreuinintli los sobre dits tres fills: lo major de ells anomenat Liuna, que alguns lo anomenā Liuua, ò Loyba segon, succehi en los Regnes y Senyories dels Goths: y axi de Carthalunya, segons escriuhen Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulià del Castillo, Ioan Sedenyo, lo Archabisbe Don Antoni Augusti, Miquel Ricio, lo Canonje Francesch Tarafa, Lucio Marineo, mossen Diego de Valera, fra Iacobo Bergomense, fra Ioan Pineda, Esteue Garibay, Ioan Mariana, lo Archabisbe Don Rodrigo, lo Doctor Gonçalo Illescas, Pere Miquel Carbonell y Antoni Viladamor. Y diuhen alguns dels sobre citats: q̄ començà à regnar, essent joue de edat de deset fins en diuuyt anys: ò cōforme altres, era de vns denou fins en vint anys: segons se colligex de S. Isidoro. Mor.l.12.c.9 Re.p.1.c.27 Me.p.1.c.75 Cas.l.2.d.8. Sede.tit 14. cap.6. Aug.dia.7. Ricio.l.1. Tar.c.102. Mar.lib.6.c de Got.ad. Valer.p.1. cap.21. Ber.lib.9. Rod.l.2.c.16 Illes.lib.4. cap.26. Carb.fol.15. Vilada.c.97

Nos sab de cert si entrà Liuna en lo Regne per eleccio, com abans en diuerses occasions auem vist, queu vsauan los Goths: ò si regnà, perque lo Rey son Para lo hagues associat en lo Regne, per assegurarli la sua successio, com alguns altres

Digitized by Google

tres Reys ho auian fet: conforme auem
Cap.57. viſt en diuerços llochs. Y com Morales y Viladamor eſtigan en dubte ſi era fill legitim del Rey Reccaredo, (com ſes apuntat à la fi del prop preſedent capitol) perço que ſanct Iſidoro, y lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena diuhen, que ſa mara no era de noble linatge (eſſent ho
Cap.77. eſtades las dos mullers, que tingue Reccaredo, com verem en lo ſeu propi lloch) de aqui han volgut dir: que ſols ſonch poſat en lo regne per ſon para, per lo que era de mes edat, per regir lo regne, que no los altres dos fills legitims. Enfi fos cõ ſe vulla, ell regnà tras de ſon pare Reccaredo.

Y poch apres, que Liuna tinguè lo regne, ſe li alçà en ell vn Tyra, anomenat Vuiterico, ò Eurigo. Lo qual ab ſes diligencies haguè al Rey à los ſues mans, y l tractà cruelment, lleuantli vna ma, y à la fi la vida. Demanera, que acabà y mori Liuna en lo primer any del ſeu Regnat, ſegons volen Tarafa, y la Coronica de Vulça. O en lo ſegon any conforme diuhen Morales, Viladamor, Beuter, Carbonell, Medina, Valera y Dõ Antoni Auguſti. O hauent regnat dos anys y ſinch meſos, com
Alfon. c.28. volen Alfonço de Carthagena, y Miquel Ricio. Que conforme aqueſtos comptes vindria à ſer eſtada en lo any. 603. de Chriſto noſtre Senyor. Conformant ab lo cõpte, que de ſanct Iſidoro auem ſeguit fins aſsi ab Morales, Viladamor y Illeſcas. O en lo de. 604. ſi li aſsignan los prop dits ſinch meſos mes de vn any de ragnat. Veritat es, que al compte de Beuter y Carbonell, ſeria mort Liuna en lo any. 607. de Chriſto noſtre Senyor: lo qual cõpte per ſer maſſa deſaforat no ſeguirem.

No faltan en aqueſt lloch algunas cõtrarietats, que es be aduertirlas. Perque Iulià del Caſtillo diu: que à Liuna, que ell anomena Loyua, lo matà Eurigo. Y apres de Eurigo, poſa à Vuiterich. Demodo, q̃ entremet vn Rey mes en la linea Real, y fa homicida à Eurigo y no à Vuiterico, que comunament es eſcrit per los altres, eſſer eſtat lo homicida.

Carb.fo.16. Tambe Carbonell, no poſant à Eurigo ni à Vuiterico en la linea Real, ſen paſſa à Gundemiro: poſantlo per ſucceſſor immediat de Liuna, ò Loyua. Pero yo ſeguint la mes comuna, he poſada la ſucceſsio Real, de la manera que aſsi ſe es viſta.

Y tornant al propoſit, teniaſe grans eſperanças de la bondat de Liuna (ſegons los ſouint citats eſcriptors) per eſſer ſe amoſtrat Catholich, y deuot. Pero la preſſa ques donà Vuiterico ſonch cauſa, no reſtas mes memoria de ell. Y per aqueſta cauſa pens jo, que nõ deguè tenir noticia lo ſanct Archabisbe Antonino de Florẽça. Qui encontinent tras de Reccaredo poſà à Vuiterico: ſens fer mẽcio de Liuna.

Moſſen Diego de Valera eſcriu: que en aqueſt temps, comẽçà la ſecta de Ma-
Cap.81.y.9. homa. Y perque de aſſo tinch ya dit en altra part, lo que me apar: y ſon tantes les opinions dels eſcriptors, que nos ſab be ahont ſe puga firmar lo peu: no fas mes de apuntar lo que he trobat eſcrit.

Capitol. LXXXII. De las ſanctas reliquias que vingueren de Roma, y fundacio del monaſtir de S. Pere de Rodes.

DErque nos pas temps ſens dir alguna coſa de Chatalunya, en los llochs y ha que dir de ella; es de ſaber: que eſtà eſcrit en lo Lib.4.c.16. ja altra vegada citat Libre de ſanct Pere de Rodas, del orde del Pare ſanct Benet. Que imperant Foca en Orient, y tenint la ſede Apoſtolica en Roma Papa Bonifaci quart, lo Almirant de Babilonia venint de les parts vltra marines ab poderos exercit ſeu, juntament ab altre dels Perças, delliberà venir, y amenaſſà paſſar contra Roma. Entenent lo Romano Põtifice, que los Chaldeus deſde alli volian venir à Roma per ſubjectar, y deuaſtar aquella: y aportarſen los coſſos dels Apoſtols ſanct Pere, y ſanct Pau, y de altres ſancts: cõuocà vn concili particular dels Pontifices, que en aquella occaſio ſe trobaren en Roma, juntament ab los Princeps y ſenyors, qui eran en ella: y propoſà en ell lo temor que tenia, y lo perill en que eſtaua. Demanantlos de conſell y parer, del q̃ entenià degues y pogues ſer en la neceſsitat quels apretaua. Y q̃ los Princeps y Patricios Romãs li reſpõgueren cõcordes. Que puix ſabiã voliavenir lo ene-

Digitized by Google

mich, pera portarsen aquells sancts cossos de la ciutat de Roma: quite lo Principat de tot lo mon: era cõuenient, per no partir tal opobri traurè de alli alguna part del cos del benauenturat sanct Pere Apostol: es à saber lo cap, y lo bras dret, y los cossos de son fill (ço es dexeble) sanct Pere exorcista, y altres tres martyrs, Concordino, Lucido, y Moderando, y altres reliquies de altres sancts: y per homẽs fels, y de confiança, enuiarles en les parts Occidentals a la volta de la França: pera que posantles en cobro y part segura, estiguessen alli fins passas aquella persecutio que tenian. Y proseguex dient. Que acõtentá y plagué aquell parer à tot lo Concili: y feta la delliberacio sobre de asso: prenent les sobre dites reliquies, y vna ampolla de la sanch de la sancta Image de Christo, per lo Papa ab tot lo Clero foren aportades ab grã honor à vna Nau. En la qual se embarcaren alguns sancts Capellans, ò Clergues: dels quals lo hu se anomenaua Feliu, y laltre Pons, y lo tercer Epicino: en cõpanyia dels Laychs qui eran de menester, y necessaris per al seruey de la Nau. Y baxantsen per lo Alueo, y corrent del riu Tiber, hisqueren al mar. Engolsats en ell, ordenãtho axi Deu Onnipotent, corregueren fortuna, y ab lo vent de (Austro) mitgdia, que corria foren aportats, als fins Orientals de Espanya: en aquell lloch ahont las montanyas Antipyrineas acaban, y en lo Port anomenat Armen Rodas. Ahont pararen per tres dias: no volẽt passar mes en ella, fins haguessen fetes gracies à Deu Omnipotent y als seus Sancts. Hisqueren per asso en terra, y trobaren aygua viua: de la qual begueren, refrescantse, y descançat del llarch viatge auian fet. Pujantsen per aquella montanya, que despres se anomenà, com vuy es anomenada Verdera, desde alli veren bella campanya, (de tot lo Empurda, fins à Olot, y de aqui à Montseny, y costa del maresma.) lo mar, molts estanys, y lo gran salt de la montanya: y agradarèse de aquell lloch. Baxant poch mes auall de ell, trobaren vna font molt gentil, fresca, y clara, (que vuy se diu lo Raig) y no lluny de ella vna coua: sobre la qual hi auia vn altar petitet, que lo benauenturat sanct Pau Bisbe de Narbona auia edificat alli, estant dos, ò tres anys per aquella montanya: com ja toqui en lo llibre quart, capitol setze. Y vehent aquells sancts Clergues, que lo lloch era abta pera la sua necessitat, baxades secretament les sanctes reliquies, que eran en la Nau: posarenlas en aquella coua, y tancarenla, tornantsen ells à la mar. Passades algunes semmanes, y espay de temps, tornant al lloch ahont auian dexades les reliquies, (ò fos per mostrarles als de la terra, y venerarlas, ò pera tornarlas à Roma passada la Calamitat que temian.) perderen lo tino, y no saberen trobarles: tant auian crescut les espines, romagueres, y eures, que auian cubert aquell sanct lloch. Vist que no trobauen aquell sanct thesor, restarense alli tots, fins que moriren: excepto hu, ò dos, que tornarè à donar auis de aquellas cosas à Roma.

Passa apres aquell Libre mes auant, y diu: que en aquest temps del Papa Bonifaci quart, y de Foca Emperador, fonch començat y cõstruyt aquell monastir de sanct Pere de Rodas. Y que alli (sota lo altar major com digui lib. 4. c. 16.) reposan y estan sepultats los cossos de sanct Pere Exorcista fill de sanct Pere Apostol, de sancta Concordia, de sanct Lucidino, y de sanct Moderando. Demanera que la coua que vuy esta sota lo dit altar, y so yo entrat, seria la matexa en la qual forẽ posades aquellas sanctes reliquies, per Feliu, Pons, y Epicino, que les aportaren de Roma. Y hauent dit aquell llibre, que quant les aportaren, hi eran tãbe ab ellas las del Apostol sanct Pere, lo no dir ara que y sian, arguex, que deguè permenrer nostre senyor en algun temps tornarse à descubrir la Coua, y trobades les reliquies, dexant les demes alli, les del cap, y y bras de sanct Pere deguerẽ fer tornades à Roma. Y de aquesta manera no es contrari lo que tenim escrit assi: al que vniuersalment professa la sancta Iglesia Catholica Romana. Dient: que lo Cap del Apostol sanct Pere es realment en Roma. Y axi se amostra alli juntament ab lo del seu socio, y Coapostol sanct Pau. Y es posible tot ser estat en diferent temps. Perque si legim à Guillem Durant en son Ratio-

Sebel Ene. 2. lib. 6. Iliesc. lib. 4. cap. 4. Beg. li 10. Mexia Imp.

Roma, trobarem: que vna temporada estigueren diuidits los cossos de aquells dos sancts Apostols. Y axí pogueren estar vn temps cap y bras de sanct Pere en Cathalunya, y apres tornar à Roma.

En lo demes referit assi, y tret de aquell llibre, es be se aduerteixca: no esser desuiat de raho, y molt fora del que aportan las comunas, y publicas historias. Per que si llegim a March Antoni Sabellich, y a Platina en la vida de Bonifaci quart, Illescas, Iacobo Bergomense, Pere Mexia en la Imperial, y Hartmant Schadel, trobarem: que als vltims dies del Imperi de Focas, en lo Pontificat de Bonifaci quart en lo any. 608. de Christo, segons Matheu Palmeri, y Baronio, ò en lo de 611. segons Mariano Scoto, y Pere Mexia; Cosdroas Rey de Persia, prengue tota la Messopotania part de Soria, Armenia, y Capadocia, y la sancta ciutat de Hierusalem. Robant la sanctissima y veneranda Creu de Christo nostre Senyor, y altres reliquies, aprophanãt las cosas sagrades; ab tanta velocitat, y prestesa, que primer se sabè en Occident la victoria, que la empresa de la guerra. Y axí ninguna maranella causarà dir, que vistes les coses que passauan en Orient, y lo que passaua en Africa, les calamitats de tota Italia, per la guerra dels Hunnos, y altres borrasques; (que poden llegir totes en los ya citats Escriptors) tement la potencia dels enemichs de la Fè, deliberaren Papa, Clero, y poble Roma, posar en salvo aquelles sanctes reliquies: perque no aprophanas vos, de la manera ques aprophanaua en Hierusalem. Majorment essent cert, com be es, lo que diu Cæsar Baronio: que en lany. 610. lo Papa Bonifaci quart celebrà vn Concili Roma en lo qual apres de decidides algunas dificultats, vingudes de Anglaterra: se tractaren altres cosas de la veneracio de les reliquies del Apostol sanct Pere: y de vn monastir celestialmẽt fundat en honor de aquell. Que es tot en confirmacio de la Fè y autoritat en ques deu tenir aquell llibre de sanct Pere de Roda. Y en lo que diu lo matex llibre: Que en aquell temps de Bonifaci, y Focas, se començas a fundar aquell monastir: be es posible. Perque si aquells venerables Capellans Fèlix, Pons, y Epicinio, qui aportaren alli les reliquies se restarẽ en aquell lloch ab altres de la sua companya, fins que acabaren los seus dies: pensar se pot, viurian Ecclesiastica y regularment: que de la cõfiança que de ells feu lo Papa, se pot coniecturar, la bondat, y valor de tots ells. Y a la vida monastica los conuidaria, la santedat y soledat del lloch acompañada de sos bons costums. Majormẽt, que com he dit en altre lloch, la Religio monastica del glorios Pare S. Benet: floria ja de molts anys abans. De manera, que edificarian alli aquells bons Clergues algunas hermitetes, ò selas, sobre aquell sanct lloch: y apres crexent la deuocio, rebè los augments que Deu volent en la segona Part de aquesta Obra trobarem. Fundas aquell monastir y la sua Iglesia à inuocacio, titol y honor del Apostol y Princep de la Iglesia sanct Pere. Sotsmetent aquell los fundadors, immediadament à la Sede Apostolica, *ex fundatione & constructione*. Com diuhen (los Iuristas) moltas Bullas Apostoliques de aquella sancta Casa: y veurem en la segona Part de la Coronica.

Y en lo temps que passauan aquestes coses en lo Emporda, era Pilot de la Nau en la Ciutat y Prouincia Tarragonesa, lo Archabisbe Euphemio, successor de Asiatico: del qual tinch feta mencio en lo capitol setanta nou. Era mort Asiatico algunes anys abans: per que conforme dix Don Hieronym de Oria, ja Euphemio li auia succehit en lany. 603. de Christo. Que segons dels comptes del precedent capitol, seria en la matexa any que morí Liuna. Y si cotejam lo capitol setanta sis, ab lo que assi tinch escrit: apar a, que Asiatico auia tingut lo Pontificat quatre anys poch mes, ò manco. Y perque tot lo que de ell se podria dir, seria recopilar lo que tinch escrit en los dits capitols setanta sis, y setanta nou: no tinch à fer mes, que referirme als capitols ja citats.

Auent succehit Euphemi en lo Pontificat de Tarragona, diu Don Hieronym de Oria: que fonch home de grans parts, y valor, y ques mostra vingue à ser de molta estima en lo Concili Tolera. Lo ques te de entendrer, no del Concili pas-

Digitized by Google

sat sino del ques seguirà baix en lo capitol vuytanta sinch: y alli ho veurem. Veritat es: que los Archabisbes Don Antoni Augusti, y Don Ioan Teres, en los seus Archiepiscopologis, ò Cathalagos, posan à Euphemi molt abans: com està dit en lo capitol setanta hu. Pero del que alli tinch escrit, y del q̃ escriurè en lo capitol vuytanta sis, aparrà de la veritat del tẽps: que fonch en aquest, y no en lo quel posan los dos successors seus. De ahont se veu clarament, qui presidia en esta nostra Prouincia, al temps de la vinguda de las sanctas reliquias, y fundacio del antiquissim monastir de sanct Pere de Rodas.

Cap. LXXXIII. De com lo Rey Vuiterico, fonch dit Pijssim en Tarragona: las suas tyranias, y mort: y de Borrell Bisbe de Barcelona: al qual succehi Emilià.

VIterio, ò Veterico, Huiterico, Hueterico, Vuiterigo, Betherico, Bentricho, Bertrico, ò Eurigo, (que de totes aquestas maneras lo he trobat anomenat, per alguns dels escriptors, que prest anomenarè) succehi al Rey Liuna, ò Loyua segon, en lo modo, q̃ en lo capitol vuytanta hu auem vist. Y encara que pes ser entrat tyranicament, apar no merexia nom de Rey, totauia es posat en aquest numero. Y com à tal escriuhen de ell los Archabisbes sanct Antonino de Florença, y Don Rodrigo de Toledo: Ambrosi de Morales, Pere Antõ Beuter, Pere Medina, Antoni Viladamor, Ioan Sedenyo, lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena, lo Canonje Tarafa, Lucio Marineo Siculo, mossen Diego de Valera, fra Iacobo Bergomense, fra Ioan Pineda, Ioan Mariana, y lo Doctor Gõçalo Illescas. Los quals dihen: que encara que fonch bon Capita, vinguè à ser desdixat en las guerras emprẽguè ab los Romans, qui estauã en Espanya: y q̃ sols los vencè vna vegada.

Antoni. tit. 11. c. 7. p. 1. Rod. l. 2. c. 16 de reb. His. Mo. l. 12. c. 10 Beu. p. 1. c. 27. Me. p. 1. c. 75 Vila. c. 97. Sede. tit 14 cap. 6. Alfon. c. 29. Taraf. c. 105. Mar. l. 6. c. de Goth. adue. Valer. p. 1. cap. 22. Berg li. 9. Pin. l. 18. c. 2. §. 4. Mar. lib. 6. Illes. lib. 4. cap. 26.

Lo que del seu temps se pot dir pertanyient à nostra Coronica, es, lo que diu Morales: que ha vistes medalles, ò monedas de aquest Rey, q̃ à totes dos parts tenian vna testa, ò cara: y à la vna de ellas aquesta lletra.

VVITERICVS REX.

Y de la altra estas paraulas,

TARRACO PIVS.

De la qual medalla y lletras de ella se dexan ben entendrer dos cosas. La vna lo vereader nom de aquest Rey. La segona: que degué fer alguna bona obra, digna do alabança y recordacio en la Ciutat de Tarragona. Per la qual, y en pago de tal benefici meresqué, que la dita Ciutat li donas aquell renom de Pio.

Y no se si seria fora proposit, pensar ques bates aquella moneda, ò se cundis la medalla, estant Vuiterico en Tarragona. Perque es cert, que casà vna filla sua anomenada Hermẽberga ab lo Rey Theodorich de Borgoña, y de certa part de França: segons escriuhen molts dels ya citats, y altres que prest anomenarè. Lo qual, si be rebè à Hermenberga alegrament: totauia poch apres de la boda, en lo any de Christo sisCents y set (segons Garibay) la repudià, y tornà à enuiar al Rey Vuiterico, son germa. Y feu assò sens esserse may acostat cõjugalment ab ella. Excitat de ses amigues, y barraganes, cõ vol Paulo Æmilio: ò segons lo matex y Roberto Guaguino, mogut per la Reyna Brunichilda la auia, que de enueja, que tingué del molt amor veya que aportaua Theodorich à Hermenberga, cinguè manya en fer la dexas, y la enuias axi. Volguè Vuiterico venjar aquesta injuria, y per assò se consertà ab los altres Reys de França, y Italia. Pero sabent̃ò Theodorich, ò desbaratà tot, en la forma que los ya citats autors escriuhẽ: y jo deix de cõptar per ser fora del meu intent. Demanera, que pera fer Vuiterico aquestos concerts ab los Reys de Fraça y Italia ab major comoditat per los ports de la mar y veynat dels altres Regnes, li venia, y estaua molt be venir à Tarragona, y fer meres à aquella ciutat, y alcançar lo nom de Pio en ella, per los beneficis q̃ en aquell temps li auia fets.

Gilles

Tambe del temps de aquest Rey es à proposit de la nostra Coronica, que en la matexa occasio, en que corrian las prop ditas

Digitized by Google

ditas porrascas, senti la Isglesia de Barcelona las calamitats, que senten, las qui estan viudes de Prelat. Majorment en tẽps tãpernicios com deguè ser lo de aquest Rey, segons lo que poch mes auall direm. Y restà la Isglesia de Barcelona viduada, per mort del Bisbe Borrell: que com havem vist en lo capitol setanta y nou, auia succehit à Hugo, ò Hungas. Be que per no saber quant mori Hungas, no podem acertadament assignar los anys del Pontificat de Borrell. Sino que mori à tretze de las Kalendas de Maig (que son à denou de Abril) del prop dit any 607. Segõs se troba escrit en los Episcopologis dels Archius Real, y Capitular de la ciutat de Barcelona. Y aquestos donan per successor à Borrell, lo Bisbe Garau. Pero veuse à la clara, per lo que escriurem baix en diuerços llochs, que entre Borrell y Garau hi haguè quatre Bisbes. Es à saber: Emilià, Nebridio, Eusebi y Hoya. Dels quals parlarem en sos llochs. Apuntant per ara tant solament: que à Borrell succehi Emilià.

Cap. 85. 81. 5. 101.

Y tornant al Rey Vuinterico, escriuhẽ de ell: que ab la matexa Tyrania que era entrat en lo regne, regnà y acabà. Perque fonch mal, y peruers Rey. Tant que intentà tornar à posar en Espanya la secta Arriana, que lo bon Rey Reccaredo auia extinguida: conforme escriuhen Morales, y Viladamor seguint al Bisbe de Tuhi. Per la qual causa, y altres sues crueltats, lo mataren certs conjurats vn dia estant menjant. Y mort, rossegaren lo seu cos, moltvil y abjectadament: que apenas se trobaua quil volgues soterrar. Y no se sim so descuydat, pero me apar, que no he sabut veurer, que algu dels escriptors citats digues, qui foren los quil mataren, sino es lo que diu Alfonço de Carthagena, que vns parents de Liuna, ò Loyba segon: ques conjuraren contra de ell, en venjança de la mort de dit Rey Liuna. Y no he sabut trobar ahont mori Vuiterico. Lo regnat del qual com à violent, no fonch durable. Perque segons volen Medina, y Tarafa, no regnà mes de vn any. Dient quel matarẽ, lo primer any de son regnat. Veritat es: que altres diuhen, regnà sis anys y deu mesos: com vol lo Archabisbe Don Antoni Augusti. Y axi li donan set anys de regnat, sanct Antonino de Florença, Morales, Garibay, Illescas, lo Viladamor, Beuter, Alfonço de Carthagena y Ricio. Que al compte fins assi auem aportat, seria estada la sua mort en lo any 610. de Christo nostre Senyor.

Aug. dia. 8.

Alfonço de Carthagena, y Illescas diuhen: que en temps de aquest Rey començà Mahoma à predicar la sua mala Secta. Pero no plau à Garibay. Y perque ya en altre lloch he parlat de asso, mẽ referesch al que alli he dit.

Cap. 81.

Cap. LXXXIIII. Com Gundemaro se vsurpà lo Regne dels Goths, las guerras tinguè ab lo Rey Theodorich de França, y ab los Gascons, y Romans. Y las monedas li bateren Illiberis, y Tarragona.

Mort que fonch Vuiterico, si be algũs, que no degueren tenir noticia del Rey Gundemaro, han volgut dir: que succehi en lo Regne dels Goths y domini de Cathalunya, lo Rey Sisebuto, com ho escriu sanct Antonino de Florença: totauia, lo mes cert es, que succehi Gundemaro, ò Gundemiro (que es tot hu) segõs lo orde que tinch notat dalt en lo capitol vuytanta y hu. Y es conforme à la Genealogia, que dels Reys Godos, ò de Espanya fa Damia Goes. Y escriuhẽ de ell, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulià del Castillo, Miquel Carbonell, Antoni Viladamor, Ioan Sedenyo, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, Lucio Marineo, Phelip Garcia, Diego de Valera, fra Iacobo Bergomense, fra Ioan Pineda, Esteue Garibay, Ioan Mariana, lo Archabisbe don Rodrigo, y lo Doctor Gonçalo Illescas. Dels quals y de altres traurẽ la narracio dels fets de la sua temporada. Y com los demes, escriuint la vida de aquest Rey, seguescan à sanct Isidoro, com ell no haja escrit de que manera entrà en lo Regne: tampoch ells nou escriuhen. Lo nostre Canonje Tarafa diu. Que Gundemaro se vsurpà lo Regne. Que pens yo sia asso matex, lo que escriuhen los altres, quant diuhen: que entrà Gundemaro en lo Regne ab fauor dels Francesos, y de Theo-

S. Ant. tit. 11. cap. 7. §. 1.

Goes. Gene. Reg. Hisp. Mo. l. 12. c. 11 Beu. p. 1. c. 27 Me. p. 1. c. 75 Casti. lib. 2. discur. 8. Car. fol. 16. Vilad. c. 98. Sede tit. 14. cap. 6. Alfon. c. 30. Ricio. l. 1. Marin. l. 6. c. de Goth. ad. Garci. Gen. Reg. Hist. Val. p. 1. c. 23 Berg. li. 9. Pin. l. 18. c. 2 §. 5. Gar. l. 8. c. 27 Mar. l. 6. c. 2. Rod. lib. 2. de reb. Hist. Illes. lib. 4. cap. 26. Tyra. c. 104.

Theodorich Rey de Borgonya y part de França. Y per asso diuhen: que certamẽt Gundemaro pagaua algun tribut al dit Theodorich, per lo que li ajudà à alcançar lo Regne. Tant, que adueran Morales y Viladamor, trobarse vns llibres de pregami vells, escrits ab lletres Gothiques, y de ma, en la Isglesia de Ouiedo (los quals manà escriurer Pelagi, Bisbe de aquella Ciutat, per seruey del Rey Don Alonço sise de Castella) y altres en la llibreria del Collegi major de sanct Ilefonço de Alcalà de Henares: en los quals se troban vnas lletras, que escriguè lo Comte Bulgarano, qui estaua per Gundemaro en la Prouincia de la Gallia Gothica, ò Narbonesa: en les quals se fa menciò de aquest tribut, que assi tinch dit. Y ajustã: que de las matexas cartas se proua, que entre los dits Reys hi auia parentiu. Y no diuheu en quin grau eran.

Aduertex tambe Morales, que apres de esser entrat Gundemaro en lo Regne, se mogueren entre ell y lo dit Rey Theodorich, algunes passions, les quals jo ara deix de comptar, per no veurer en ellas cosa del nostre propositi.

Escriu tambe Morales: que de vna de les dites cartes del Comte Bulgarano, se trau: que Gundemaro fonch casat ab vna Senyora anomenada Hilduara: la qual mori en vida del Rey. Y ajusta Mariana, que mori sens fills.

Tinguè aquest Rey guerras ab los Gascons: y si be alguns diuhen, que no saben en que pararen, Valera diu: quels destrui la terra, hin matà molts dells. Y de asso podria cõpetir alguna cosa à nostra terra, per lo veynat te ab aquella.

Altra guerra tingué Gundemaro ab los Romans. En la qual los assitià. Y si be Morales y Viladamor diuhen: que de asso no pogueren saber altra cosa: totauia Beuter, y Tarafa escriuhen, quels destrui, axi com als altres. Y Medina diu: que vencè als Gascons, y acabà de llançar als Romans de Espanya. Veritat es, que asso de llançar los Romans de Espanya, no pot ser. Perquant encara en lo discurs los trobarem en ella: y veurem los ne llançà lo Rey Suintila. Y lo dels Gascons confirman Carbonell, Iulià del Castillo, y lo Archabisbe de Burgos Alfonso de Carthagena.

Y per causa de aquestas dissencions, que lo Rey Gundemaro tinguè ab lo Rey Theodorich, ò per las guerras de Gatalunya, podria ser, fos vingut en Cathalunya en les parts de Rossello, y hagues feta alguna gracia y merce als de Coblliua (que com souint auem vist, se anomenua Illiberis) y que en memoria de asso fos batuda aquella moneda, que à cada part tenia la cara del Rey, y à la vna la lletra, que deya GVNDEMARVS REX Y en la altra PIVS ILIBERIA. Que si be Morales, qui aporta aquesta moneda, la apropria à la Eliberia de Granada: ja fonch dit en altre lloch, quant procurà lleuar à la nostra Illiberis, per honrrar la sua Eliberia. cap. 2. del lib. 5.

Tambe podria ajudar à asso, y à que creguessem vingues en Cathalunya, la moneda, que li bateren los de Tarragona. De la qual diu Don Antoni Archabisbe de aquella Ciutat, que tenia en la vna part escrites aquestes lletres, algun tant barberes. CONYEMARVS. RE. Y en la altra TARRACO. AIVO, que per ventura volia dir Pio. Y axi tot junt diria: Gondemaro Rey Pio à Tarragona.

Cap. LXXXV. Del cõcili Toletà quint: que tinguè, per ser Metropoli à Toledo, y los Bisbes de Cathalunya, que sirmaren en ell.

DVrant lo Regnat de Gundemaro, y en lo primer any de aquell, à vint y tres de Agost del any 610. escriuhen Garibay, Morales, Viladamor, Mariana y Baronio, ques celebrà vn Concili Nacional en la ciutat de Toledo: que al nostre compte es lo sinquè, si be al compte comu es lo quart. Lo qual posa en aquest matex temps Don Ioan Teres Archabisbe de Tarragona, parlant del Archabisbe Eusebi son mediat predecessor: qui fõch en aquest Concili, com prest veurem. Y escriu Morales: que lo que ell te de dir de aquest Concili, ho trau, de vn llibre petit del Sacrari de Toledo, y de dos grans, que son en la llibreria del Monastir de Gar. l. 8. c. 17 Mo. l. 11. c. 12 Vilad. c. 98. Mar. l. 6. c. 2.

Digitized by Google

tit de sanct Lorens del Real, ò Escurial. Aportats alli, lo hu, del Monastir de sanct Mila, y lo altre Aluedense, ò Vigilano. Y lo Viladamor escriu, que ell ha vistos aquestos dos llibres del Escurial. Dich tot asso: perque aquest Concili nos troba en los volums dels Concilis generals, que van estampats, sino que alli se posa per Concili Toletà quart, lo ques tinguè molt mes apres en temps del Rey Sisenando. Y que sian Concilis diferents, se comproua: no sols ab lo temps, pero ab lo que escriguè Don Hieronym de Oria Archabisbe de Tarragona, quant diguè: que Euphemi fonch de gran autoritat en lo Concili de Toledo, com se tocà en lo capitol vuytanta dos. Y asso deguè esser en lo principi del Concili: perque poch apres en lo matex any 610. (que auem dit se tinguè lo Concili) diu lo matex Don Hieronym, que entrà en lo Pontificat Eusebi Archabisbe de Tarragona. Del qual tambe fa mencio Don Ioan Teres, y aquest Eusebi trobam firmat en aquest Concili Toletano, de qui parlan aquestos jà citats Autors: y assi poch mes auall, lo trobarem firmat en ell. Apres conforme diuhen los Cathalagos dels predits Archabisbes, succehi Audax en lo any 633. de Christo. Y diuhen tambe dits Cathalagos, ques trobà Audax en lo Cõcili Toletà: y axi lo trobam firmat en aquell Cõcili Toletà, que tinch dit va impres en lo volum dels Concilis generals: y l trobarem baix en lo capitol noranta sinch. De hont me apar, que aquest Concili del qual escrich en lo present capitol, es lo quart del compte comu: y aquell del tẽps del Rey Sisenando sera lo quint, al dit compte, y al nostre sera lo sise. Veritat es: que al compte que Morales assenyala del temps, hi auria algun descompte, ò diferencia, en los anys de Christo. Perque vol fos celebrat aquest Concili del regnat de Gundemaro, en lo any 612. de Christo. Pero puix no podem filar tant prim, com volriam, no reparem per ara, si fonch en lo any 610. ò en 612. Y si be podra ser que tot asso aparega al primer encontre esser fora del nostre proposit, a la fi sera molt propri del principal intent y presuposit. Perque declarat asso, sabem com se han de entendrer les paraules de Don Hieronym de Oria: ab que diguè: que Euphemi, y Eusebi se eran trobats al Concili de Toledo, y Audax al Concili Toledà Què entengam: que Euphemi en lo principi, y Eusebi à la fi, se trobaren al quart, y Audax al quint del compte comu. Lo que claramẽt diguè Don Ioan Teres, en lo Cathalago de sos predecessors, escriuint: que Eusebi se trobà en lo Concili Toletà del temps de Gundemaro (què es aquest) y Audax al de Sisenando: que serà lo del capitol noranta sinc. Y essent aquestos Archabisbes de Tarragona, saber cadaqual en quin temps fonch, y en quin Concili se taobà, cert es molt propri de nostra Coronica de Cathalunya.

Cap. 95.

Y no menys à propòsit es saber, que aquest Concili Toletà se tinguè, per aueriguar vna questio hi auia entre los Prælats de la Prouincia Carthaginesa y los de la Toledana. Per lo que los de la Carthaginesa no volian regonexer per Metropolità al Archabisbe de Toledo. Y en dit Concili se feu vn Decret: ordenant, que axi com les Prouincies Bethica, Lusitania y Tarragonesa, cada vna tenia son Metropolitano, axi la Prouincia Carthaginesa lo tingues per si, y fos lo de Toledo. Passant à Toledo los drets de la Metropoli de Carthagena. Lo qual Decret firmà lo matex Rey Gondemaro, qui en dit Concili era present, y los Archabisbes y Bisbes, ques trobaren en ell. Y entre aquells alguns de Cathalunya. Perque, com se trau del dalt dit Cathalago dels Archabisbes de Tarragona, que fou Don Hieronym de Oria: se trobà en los principis de aquest Concili lo Archabisbe Euphemio de Tarragona. Y per q̃ deguè morir durant lo Concili: y com diu lo matex Don Hieronym, en lo propri any 610. succehi à Euphemi lo Aarchabisbe Eusebi: y en ser consagrat acudi al Concili. Y conforme diuhen los mes dels citats en aquest capitol: se firmà à la conclusio de aquest Cõcili, y ab ell altres Bisbes, que assi van anomenats. Es à saber.

Eusebi de Tarragona.
Ioan de Gerona.
Ilergio de Egara.

Emilià

Digitized by Google

Emilid de Barcelona.
Pisino de Illiberia.

Y encara que aparega fora de propo-
sit: aduertesch assi. Que en aquest Con-
cili se trobà y firmà Sergio Archabisbe
de Narbona. Y quant vinga lo que està
escrit en lo capitol vuytanta sis, se veurà,
quant al cas fa estar, preuinguts ab aque-
sta aduertencia.

Cap. LXXXVI. Del Concili Barcinonense tercer, los Bisbes ques trobaren enell, y lo numero dels Decrets que feren.

POch apres de aquest Concili de Toledo, que si be no saben lauy cert y determinat: ni si fonch en vida del Rey Gondemaro, per lo poch temps que visque: ò si fonch apres: totauia, en temps del Bisbe Ioan de Caragoça (predecessor de sanct Braulio, qui vingue à succehir en aquell Pontificat en la circumferencia de aquesta Era) se ajuntà vn Concili Prouincial en la nostra ciutat de Barcelona, del qual escriu Morales, seguint lo ja citat llibre de sanct Mila de la Cogolla, que està en la celebre y copiosa llibreria del insigne monastir del Escurial. Y diu lo nostre Viladamor: ques troba memoria de aquest Concili en los dos llibres del Escurial designats en lo presedent capitol. Certificant auerlos vists y llegits alli ab molta puntualitat. De hont se li pot carregar culpa. Perque auent trobada vna cosa tant rara, y à mon parer, per ara, vnica: y escriuint (com ell escriuia) de proposit Coronica de Cathalunya, auia de esmerarse en traurer à llum, cosa tant propria de la sua terra: puix podia, y ho tenia entre mans. Deuia estirar la ploma, y no restar ab la breuedat que Morales se era acontentat. En fi, y com se vulla sia: escriuhen los dos. Que foren presents en aquest Concili de Barcelona sis Bisbes. Y que entre ells se trobà Sergio Metropolita: sens dir de ahont. Y particulariza Morales: que encara que en la sua firma no diga de ahont era, li apar à ell: deuia ser de Tarragona. Y jo tinch per mi, que no deuia ser de Tarragona. Perque en los Cathalagos dels Archabisbes de aquela Ciutat, que feren Don Antoni Augusti y Don Ioan Teres, trobam à Sergio Archabisbe de Tarragona, en temps del Rey Athanagildo: y axi be prop de noranta anys, ò mes, abans de aquest temps de Gondimaro, de qui ara anam escriuint. Majorment, que à Sergio Archabisbe de Tarragona jal trobarem firmat, y que presidi en lo Concili Barcinonense, celebrat en la circumferencia del any 525. Y axi casi noranta anys abans de aquest Cõcili Barcinonense tercer, delqual anam ara escriuint. Y apres al Archabisbe Sergio succehiren, Agnelo, Asiatico, Euphemi y Eusebi. De cada hu delsquals auem parlat en sos llochs. Y axi conjectura per conjectura, yo vull fer la mia dient. Que com en Tarragona en aquest temps no trobem Archabisbe, que tingues tal nõ, y en lo capitol presedent, ajam vist, que al Concili Toletà se firma Sergio Archabisbe de Narbona, de aqui pens, que aquest Sergio, qui assi no escriguè lo nõ de sa Prouincia, deguè ser aquell Sergio de Narbona, quis firmà en lo Concili Toletà, y no Archabisbe de Tarragona.

Cap. 48.

Demanera, que en aquest Concili de Barcelona se sotaescriguerẽ y firmaren.

Sergio Metropolità.
Nebridio de Barcelona.
Casuncio de Empuries.
Andreu de Leyda.
Stephilo de Gerona.
Asclo de Tortosa.

Y escriu Ambrosi de Morales, que en aquest Concili se feren nou Decrets. Y no diu lo que contenian: sino que eran breus. Vaja en hora bona, que com no escriuia de proposit coses nostres, nol puch culpar de curtedat: ans be li agraheisch la noticia, que de aquest Concili nos ha donada. La culpa es de Viladamor. Que puix va veurer los Originals en lo Escurial, be podia donarnos alguna noticia del que contenian aquestos nou Decrets. Pero com se oblidà posar lo numero de ells, tambe se descuydà posar lo que contenian.

Mo. l. 11. c. 12

Vilad. c. 98.

Y dexant asso axi, es de aduertir: que segons la firma, que en aquest Concili trobam, de Stephilo de Gerona, ya en aquest temps deuia ser mort lo Bisbe Ioan,

Digitized by Google

Ioan, que abans era estat Abat de Vallclara, de qui dignament tantes vegades auem feta mencio en aquesta Coronica. Y si be, sobre aueriguar quant mori, hi ha alguna dificultat: procurarè rematarla baix en lo capitol noranta quatre: ahōt se acumulan algunas cosas, que aparex fassen al proposit, per la verdadera resolucio de la dificultat.

Capitol. LXXXVII. De la immunitat, que Gundemaro consedi à les sanctes Isglesias, y com apres mori.

ENcara que dels presedents capitols, y Concilis en aquells relatats, se pot collegir, la Christiandat y Religio, del Rey Gūdemaro: puix se trobà y sotascrigriguè en lo Concili Toletà: y permete la celebracio del Barcinonense: no menys se podrà inferir del que prest direm, lo honor y reuerencia, en que tinguè los Temples, ò sanctas Isglesias, y llochs de religio. Per que escriuhen Iulià del Castillo, Pere Medina, y lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena, que ab lley expressa, instituhi per sos Regnes la immunitat de les sanctes Isglesies. Manant, que ningun delinquent, qui fos recullit en ellas pogues ser extret de alli, pera ser damnat: sino en cas, que hagues fet mal y comes delicte en les Isglesies, o que hagues exit de aquellas, per fer mal y delinquir en altra part: ò que fos lladre publich, insendiari, heretge, criminos de læsa Magestat, o traydor. Y asso pens jo, que fos en confirmacio, del que ja setanta anys abans poc mes, ò manco, era estat ordenat per lo sanct Concili Ilerdense: com ho verem en lo seu propri lloch. Ley certament sancta y justa, per lo ques deu à la veneracio y honor de les sanctes Isglesies: y digne de continuarse en Coroniques: perque quāt Deu vulla, parlem dels sanctuaris, que los nostres Cerenissims Comtes de Barcelona, posaren baix de la real proteccio y amparo, mantenintlos les propries immunitats y exempcions: se veja quant antigas llibertats y inuiolables priuilegis son en Cathalunya, los de las sanctas Isglesias, y quant justa y religiosamēt, los conceruan los officials de la Magestat del Rey senyor nostre, estimantlas ab la deguda reuerencia: y guardantlas inuiolablement ab christianissim effecte: com à ministres de tal y tant Catholich Princep y Senyor. Y per conclourer en lo ques pot dir de vida del Rey Gundemaro, escriuhen tots los Autors citats, que mori de malaltia, en la ciutat de Toledo: auent regnat, vn any segōs Medina, ò dos, com volen Morales, Viladamor, Iulià del Castillo, Alfonço de Carthagena, Don Antoni Augusti, Miquel Ricio, Fransech Tarafa, Diego de Valera y Illescas. Veritat es, no auer faltat qui digues: que regnà vn any deu mesos y tretze dies. Que es lo compte de Vulça, al qual seguex Pere Anton Beuter. Pero lo dels dos anys es de sanct Isidoro, que fins assi auem seguit. Y axi vindria à esser estada la mort de Gundemaro en lo any 612. de Christo, segons Morales, Garibay, y Viladamor. Y al compte de Vulça, que seguex Beuter, seria en lo any 615. Y al de Iulià y Carbonell 617.

Mo.l.12.c.12 Vilad.c.98. Aug.dial.8. Ricio.l.1. Tara.c.104. Val.p.3.c.23 Illes.lib.4. cap.26. Beu.p.1.c.75 Ga.l.8.c.27 Car. fol.16.

Cap. LXXXVIII. De la eleccio del Rey Sisebuto, Concili de Egara, y mort de Eusebe Archabisbe de Tarragona.

IAcobo Bergomense, y Harmā Schadel de Nuremberga, escriuhen: que al bon Rey Reccaredo, del qual acabi de parlar en lo capitol vuytanta: succehi Sisebuto, que li era fill. Pero fonch error, per lo que consta de aquestos set capitols, lo cōtrari. Y lo cert es: que Sisebuto succehi à Gundemaro, segons escriuhen Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulià del Castillo, Pere Miquel Carbonell, Antoni Viladamor, Ioan Sedenyo, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, Fransesch Tarafa, Lucio Marineo, Diego de Valera, fra Ioan Pineda, Esteue Garibay, Ioan Mariana, lo Archabisbe don Rodrigo, y lo Doctor Gonçalo Illescas. Y parlan tambe de aquest Rey, lo glorios Archabisbe sanct Antonino de Florença y Matheu Palmeri. Lo qual li donà lo principi del regnat en lo any 612. que concorda ab lo compte de sanct Isidoro, que en lo presedent capitol auem posat.

Y entre tots los escriptors, que tinch alle-

Berg li.10. Har.f.150. Moral li.18. cap.11. Beu p.1.c.27 Me.p.1.c.79 Cast.l.2.d.8 Car fol.16. Vlad.c.99. Sed tit.14. cap.6. Alf.cap.31. Ricio.l.1. Taraf.c.105. Mar.l.6.c. de Goth.ad. Va.p.3.c.24 Pin.li.18.c. 2.§.5. Gar.l.8.c.28 Mar.l.6.c.3. Rod.lib.2. c.17.de reb. Hisp. Illes.lib.4. cap.26. S.An tit.11. c.7.§.1.y titu 13.c.1.§.2.

allegats, concordan Morales, Viladamor y Medina, que aquest Rey entrà en lo Regne dels Go-hs: y axi en la senyoria de Cathalunya, elet per los Goths ab molta pau y quietut. Y diuhen los demes dels ja citats autors, que en ser elet Sisebuto, donà grans mostres, de ser bon Princep, fel Christia y molt Catholichs. Y que de aqui los subdits y vassalls seus, qui eran Catholichs, y particularment los Ecclesiastichs, tingueren lloch y comoditat de tractar, disposar y assentar las cosas, que conuenian en seruey de Deu y benefici de les animes dels seus súbdits. Ajuntant per asso en la Prouincia Tarragonesa, vn Concili Prouincial en la Ciutat de Egara, al lloch, que vuy es la Parrochial de sanct Pere de Tarraça. Ahont era aquella Cathedral: cõ està dit en altra part. Lo qual Concili, mandà ajuntar en aquella Ciutat, Eusebi Archabisbe de Tarragona. Y trobat personalmẽt alli, presidi y se firmà en ell. Com diuhen los Archabisbes de Tarragona, Don Antoni Augusti y Don Ioan Teres, en los Cathalagos, que de sos predecessors hã posats en los volums de les sues Constitucions Prouincials. Lo que en ell se estatuy y ordenà, los Bisbes que si trobaren y firmaren, y la principal occasio de ajuntarse, tot se ignora: per la poca noticia sen ha alcançada en Espanya: à causa de no ser estat may estampat. Y ja no sen tindria memoria, sino fos, per lo citat lloch de Don Ioan Teres: y de Ambrosi de Morales. Lo qual escriu auerlo vist y llegit en lo ja dalt allegat llibre de sanct Mila de la Cogolla, recondit en la llibreria del Escurial. Y diu, que està sens firma alguna. Y à causa, que (conforme veurem baix en lo cnpitol 124.) lo Morales no sabia ahont era la ciutat de Egara, penssant en aquest lloch, que fos fora de Espanya: digue, que era de la Prouiucia Narbonesa. Y axi curà poch de dexar memoria, de les decisions del Cõcili. Empero de aqui auant, puix los Cathalans ja saben, q̃ Egara era Ciutat nostra: y quens pertany saber lo que decidirẽ en aquest Concili: los qui essent mes curiosos y poderosos, arribarã al Escurial, procurarã veurer aquell llibre de la Cogolla, y escriuint y supplint les mies faltes, entre ellas acudiran à remediar aquesta. Donant perfeta noticia del que passà en aquest Concili: y del any cert en ques juntà. Per quãt, Don Antoni Augusti, Dõ Ioan Teres y Morales diuhẽ: fonch en lo any tercer del regnat de Sisebuto: y Era siscentas sinquanta dos, en lo any 614. de Christo nostre Senyor, cõ dit Don Antoni Agusti. Demanera, que si seguint à sanct Isidoro diem: que lo any siscents y dotze de Christo, fos ja lo primer de Sisebuto, succehinten ell à Gũdemaro (cõ auem apuntat en lo principi del present capitol, y en la fi del passat) vindria be lo compte, que lo any tercer de Sisebuto fos Era 652. y any de Christo 614. en lo qual se tinguè aquest Concili. Pero lo Pare Mestre Fra Francisco Diago, nos ix al cami, diẽt: que aquest Concili se tinguè en Egara, en lany ters del regnat del Rey Reccaredo segon. En lo any de Christo 624. Yo per la varietat de comptes quey ha en lo temps de cada Rey, nom vull posar à aueriguar en quin any del regnat auia de esser. Sols aduertirè, que no he vist Autor sino Diago, ni fonamẽt algu, sino la sua acercio, quim haja donat, ò fet creurer, que aquest Concili fos en lo temps de Reccaredo segon. Y pertant crech mes als ja citats Archabisbes, y al Morales. Y ab aquesta breuedat auem de passar per coses tant propries nostres, com eran las de aquest Concili: apuntant solament, ques celebrà en dita Ciutat, en dit any, y quel manà ajuntar Eusebi Archabisbe de Tarragona. Lo qual apres visquè molts anys, que segons se troba memoria de la sua mort ab les Epistoles de sanct Braulio, que van juntes ab les Ætimologies de sanct Isidoro, deguè morir en lo any 633. de Christo nostre Senyor: conforme aparrà del que dirè baix, parlant de Audax, son successor. Demanera, que auent començat Eusebi lo seu Pontificat en lo any 610. com auem dit en altre lloch, y morint en lo any 633. com assi he notat, auria tinguts vint y tres anys de Pontificat, en la dita ciutat de Tarragona.

Cap. 25.

Mo. l. 12. c. 10 Lib. 4. c. 14 y 42. y lib. 6 cap. 25.

Dia

C

Digitized by Google

Capitol. LXXXVIIII. Com Sisebuto manà als Iuheus, ques conuertissen. Y à Eusebi Bisbe de Barcelona, dexas lo Bisbat. Y del Concili Tarragonense, y enderrochs dels Idols.

TOrnant ara à parlar del Rey Sisebuto, segons lo que dell escriu hen los matexos escriptors ja nomenats en lo principi del present capitol, es de saber. Que continuant les mostres auia donades de molt Catholich: feu vn fet, demostratiu de gran zel, de purgar los seus Regnes, de tot lo que podia apegar, y causar contagio de infidelitat: y desuiar als Catholichs de la verdadera religio Christiana. Que encara que Iulià del Castillo ho vulla atribuyr, à fi de auaricia, y cobdicia: la comuna opinio es. Que per zel de la fè Catholica, o pregat per lo Emperador Heraclio de Constantinoble (com diu March Antoni Sabellich) manà: que tots los Iuheus qui eran en los seus regnes, sots pena de mort se conuertissen, ys batejassen. Succehi asso segons Baronio en lany 615. O segons que apar de Matheu Palmeri, y de Esteue Garibay, en lo any 616. de Christo nostre Senyor. Que al compte, que de sanct Isidoro auem seguit en lo capitol vuytanta set, seria estat en lo any quint del regnat de Sisebuto. No obstant que Guillem Totan, en lo seu Fortalici de la fè diga: que asso fonch fet en lo primer any de Sisebuto. Perque es seguint lo compte que de Vulça noti en lo capitol vuytanta set. Mariano Scoto diu: que passà aquest fet en lo any 637. de Christo. Pero no podia ser, si seguim lo compte dels anys que fins alsi auem aportat, y la comuna opinio dels anys visquè, y regnà Sisebuto. La qual posarem baix. Perque conforme tot asso, ja Sisebuto seria estat mort en lo dit any 637. o li aurian de donar vint y nou anys de regnat, com los hi dona sanct Antonino de Florença, com veurem baix. Fos en vn any, o en laltre: lo zel del Rey fonch bo, y lo medi mal: segons diu sanct Isidoro. La raho es. Perque auian de esser los Iuheus conuençuts ab la força de la veritat, y no ab lo temor de las vidas. Per lo qual, molts que nos volgueren conuertir fugiren en França (à las parts, que no eran de la Gallia Gothica, ni domini de Sisebuto) com diu Paulo Æmilio. Altres se conuertiren: fins en numero de noranta mil, segons escriuhen Pere Miquel Carbonell, Iulià del Castillo y Baronio. Pero com molts de ells se eran batejats casi per força, per lo temor de la vida, poch apres tornaren facilment à la sua perfida pertinacia, dihent. No eran obligats esser Christians, puix se eran batejats per força. La multitut de aquestos degué ser gran, y la perseuerancia en sa pretencio major. Perque escriuhen los ja citats. Que sen haguè de formar dubte, y proposar aquell en vn Concili Toletà. Y que alli fonch declarat. Que los que se eran batejats, tenian obligacio de esser Christians. Pero als que nou eran, no sels fes força. Y axi es la veritat. Conforme veurem baix parlant del Concili Toletà quint, al compte comu. Ham aparegut que de asso tocaua bona part à Cathalunya, per los molts Iuheus hi restaren de las diuerses vegades quen vingueren en Espanya, com he dit en sos llochs: y asso me ha donat occasio de detenirme en aquest particular.

AEmil. li. 4.

Capi. 96.

Lib. 4. cap. 21. 40.

Y no es manco propri de nostra Coronica lo que tocan lo pare Ioan Mariana y Ambrosi de Morales. Que encara que en relacio breu, puix no era de llur proposit, totauia vindra be, puix es del nostre. Y mespante jo, com Pere Antoni Viladamor, qui tant ha seguit al Ambrosi de Morales, no ha aduertit lo que escriuhen los dos ja citats: que en lo llibre vell de la Iglesia de Ouiedo, escrit de lletra Gothica, hi ha moltes Epistoles: y senyaladamēt dos, q̄ aquest Rey Sisebuto, escriguè à vn Bisbe de Barcelona ques anomenaua Eusebi. Ab les quals li manà ab molta aspresa, que encontinent hagues vistas aquellas dexas lo Bisbat, y l donas à vn altre, que alli nos anomena. Escriuint, que asso fonch en castich, de que auia consentit, que en lo Theatro de Barcelona se fossen representades, y se representassen, algunas cosas, que teniā resabi, y rastre de Gentilitat, y ell era estat present en ditas representacion.

Asso es lo que breumēt han referit dits

abell. enc. lib. 9.

ptan. lib. confid. 9. pulisi. 4.

Digitized by Google

escriptors. Y encara que nons donen del fet, major claricia de aquesta: totauia, aquesta matexa fa molt, per saber les cosses dela dita ciutat. Perque, à mes de ques pot traurer de aqui, lo Pōtifice quey auia en aquest temps en Barcelona: lo succes de entre ell, y lo Rey: tambe veyem, que en aquell temps ja hi auia Theatro, y lloch, ahont se representaua en dita ciutat. Y que es la primera memoria que trobam dell en Barcelona.

Mes auant trahem de aqui: que ja era mort lo Bisbe Nebridio, qui fonch en lo Concili de la matexa ciutat. Del qual digui en lo capitol vuytanta sis.

Tambe podem traurer de aqui, alguna profitosa moralitat. Considerant lo gran zel de aquest bon Rey. Y quant asprament se castigauā las culpas en aquell temps. Y los qui han conegut à Don Ioan Dimas Loris Bisbe de indelible memoria, de la matexa ciutat: conexeran de aqui, quant justa occio tinguè, per fer en son temps, diuerços edictes, contra los representants, y dels Clergues que anauan à hoyrlos en lo theatro.

Pero tornant à Eusebi: imagin jo, que no obstant lo mandato del Rey, retinguè y no deguè dexar lo Bisbat. Mogut à creu per assò, per lo que dirè baix en lo capitol noranta sinch, per no repetirho tantas vegades.

Escriu Ambrosi de Morales: que en lo matex temps se tinguè vn Concili Prouincial, en la Tarragonesa: sens dir en quin lloch de la Prouincia. Aduertint solament auerho llegit axi en lo souins allegat llibre de sanct Mila de la Cogolla. Ahont nos anomenan los Bisbes quey entreuingueren. Ni tampoch ell referex lo que estatuhiren. Io pens, que aquest Concili es diferent del Egarense, de qui parli en lo capitol vuytanta vuyt. Perque Ambrosi de Morales fa mencio de aquell, y de aquest, y los trau tots dos de vn matex lloch. Mes auant diu ell, que lo de Egara fonch en la Prouincia Narbonesa (com esta notat en son lloch.) y à aquest lo fa de la Tarragonesa. De ahont se veu, que entengue foren diferents. Y sobre pensar ahont se tinguè aquest del qual assi parlam, jo diria: que en la matexa ciutat, puix li diu de la Prouincia de Tarragona, sens designarli altre lloch. Que altramen ja diria: de tal, o de qual ciutat; o lloch de la Prouincia com en los altres. Y pens jo, que aquest es lo matex de qui fa mencio Pere Miquel Carbonell. Dihent: que en temps de aquest Rey y per orde seu, se tingnè vn Concili en Espanya: per lo qual foren enderrocats tots los Idols, ques trobauan en ell. Afirmant, quey eran restats encara dels temps dels Romans. Y no diu ahont se celebrà. Y com en aquest Regnat sols trobem memoria de tres Concilis, Egarense de qui he ja escrit, Tarragonense del qual parlam: y de Siuilla de qui parlarem: y en lo de Siuilla nos trobe memoria de assò; seguexse de aqui, que fen auia de parlar en lo de Egara, o en aquest. Y pens fonch en aquest, aquisi Pere Miquel Carbonell dona nom, ni ley auem sabut nosaltres donar, sino de la Prouincia. Y si es axi. En tal cas sabriam lo ques tractà en ell, yns ha dexat de dir lo Morales.

Capit. LXXXX. De las guerras tinguè Sisebuto; de las quals fonch Capita Suinrila: y com los Heretges Acephalos, y Mahoma se demostraren, y mori lo Rey Sisebuto.

LO Rey Sisebuto tinguè algunes guerres: y primer ab los Astures, que se li eran alçats: als quals vencè. Y apres ab los Romans. En las quals, algunas y als altres, guanya moltas ciutats. Conforme escriuhen los mes dels cirats en lo capitol vuytanta vuyt y vuytanta nou. Y axi Matheu Palmeri, parlant de assò diu. Que rebe Sisebuto à son poder, y senyoria moltas ciutats que sen eran pagades (en temps passat) als Romans. Y que assò fonch dos vegades la primera en lo any 616. y la segona en lo any 640. En la qual diu: que prenguè dels Romans les restants ciutats de Espanya. Y que en dit tēps acabà lo Iomperi Romà en ella. Que es lo matex que dihen Pere Miquel Carbonell, lo Canonge Francesch Tarafa, Iacobo Bergomense, Paulo Æmilio, Hartman Schadel de Nuremberga, y fra Ioan Pineda. Lo que te prou dificultat, per la varietat

varietat de comptes trobarem per assignar los anys que regnà, y quant mori Sisebuto. Y axi Ambrosi de Morales y Antoni Viladamor, tant solament feren mencio de la primera, y no de la segona guerra: perque aquesta lo mes cert es, que fonch en temps del Rey Suintila: com veurem baix en son lloch. Y de la primera diuhen: que Sisebuto la dexà de proseguir fent pau ab los Romans, à peticio de ells matexos. Y concordant ab los demes al principi allegats, escriuhen. Que en las guerras dels Asturians y dels Romans era Capita General de Sisebuto, lo Infant Suintila, fill del bon Rey Reccaredo, de qui parli en lo capitol vuytanta. De ahont pens jo, que vinguè, que Palmeri y los demes, atribuyssen al temps de Sisebuto lo llançar dels Romans de Espanya, que fonch regnant Suintila: pensant que Suintila los llençàs essent Capita General de Sisebuto: auentlos llançats apres quant ell fonch Rey: com veurem baix.

toral.li.12. ap.14. Referexen Morales y Viladamor, auer escrit sanct Isidoro: que aquest Rey Sisebuto fonch lo primer qui ensenyà als Goths lart y exercici de la nauegacio: armar flotas, y apersebirse ab ellas, per defençarse dels enemichs, y offenrrels. Perque abans sols solian fer guerra per terra.

Alfonç.c.6. Lo matex escriu Alfonço de Carthagena.

p.4.c.ii. Pero jo entench, que es error. Perque ja en altra part verem, que lo Rey Vualia armà gran flota contra Africa. Tambe lo Rey Amalarich volia fugir per mar. De manera, que podria ser, que Sisebuto aperficionas, o vsas mes la nauegacio, que los altres, pero no que la començas.

Tambe de temps de aquest Rey escriuhen (Ambrosi de Morales, Iulia del Castillo, mossen Diego de Valera, y Pere Miquel Carbonell) ques mogùe en Espanya la heretgia dels Acefalos. No especificarè que heretgia era, per no ser del meu proposit. Basta saber allo: y que acabà ab vn Concili, ques tinguè en Siuilla. Lo qual trobaran los quil volran veurer enlo Volum segon dels Concilis generals. Y en lo dotze Decret, o Canon fa mencio de aquesta heretgia. Y diu Morales. Que lo Archabisbe Don Rodrigo escriu: que tinguè en lo any sete de Sisebuto. Y que axi, y ab lo compte de la Era 657. en la qual lo donan los Originals de Toledo, ve à esser en lo any 619. de Christo. Pero jo dubte estiga ben comptat. Y la diuersitat de comptes es la quins fa anar errats. Perque Don Rodrigo diu. Que Sisebuto començà à regnar en la Era de sicents sinquanta y quatre, que al sete any seria sis cents sexanta y hu. Que correspondria al any sisents vint y tres de Christo. Qui sab millor comptar, ho compte per tots. Basta que aquest compte no vindria be al que seguim de sanct Isidoro.

Y abàs de rematar ab la vida de Sisebuto aduertirè. Que he dexat de industria, de posar al principi, lo que he posat assi seguint al Pere Anton Beuter. Que en temps de aquest Rey, lo fals Profeta Mohoma anant sembrant la sua mala secta, tocà en Espanya, volent pendrer terra en ella. Y que com sanct Isidoro, qui viuia, ho sabe, feu diligencies per ferlo pendrer: y que auisat per vn Iuheu Confes, fugi. Dich queu he dexat per aquest lloch, adredes, per lo que pens, que Pere Anton Beuter segui en asso al Bisbe de Tuy, y molts no li volen donar credit: com Ambrosi de Morales, y Pere Antoni Viladamor. Perque com ell y Pere Miquel Carbonell diuhen (y abans ho escriguè lo Archabisbe Don Rodrigo) lo cert es. Que en aquest temps començà à predicar la sua mala secta lo fals y furze Profeta Mahoma. Corrent los anys del Senyor sisents y desset. Y encara asso te diuersas opinions. Perque mon Senyor lo Auditor Francesch Penya, diu. Que ja en lo any sisents y dotze, començà Mahoma amostrarse. Y de Palmeri apar, que no seria estat fins al any sisents vint y tres. Y altres han aportat altres comptes, com se es vist en altres llochs. Y perço, perque no teniam temps cert, es estat be guardarho per en aquest lloch.

Penya, scol. super. lib. 2. directo. inquisi. scol. 37.

Capi. 21.

Mori apres lo Rey Sisebuto, com los demes homens. Be q̃ ab lo fi tant bo, com erà estades les mostres ania dades de la sua Catholica vida. Perq̃ diu Baronio, q̃ mori Pissim, clemẽtissim y de sancts costums: encõ

Digitized by Google

rar ab la malicia humana. Que no podent resistir à mirar la llum del seu bon exemple, la volguè matar, abans dels deguts y meresçuts anys y dies, causantli ab fatigas y enuiegs vna pesada malaltia: segons diuhen alguns. O com volen altres: acabantlo ab vna fingida medicina, o pocio, que prenguè en massa quantitat. Y no falta qui diga, que ab veri li donaren en lloch de medicina. Les quals opinions relata sanct Isidoro, y de ell, Morales, Viladamor, Alfonço de Carthagena Bisbe de Burgos, y Don Rodrigo Archabisbe de Toledo.

En lo compte dels anys del Regnat de aquest Rey, y per conseguent en lo dels anys de Christo, es lo matex, que altres vegades. Perque Baronio vol, que moris en lo any 619. y Garibay diu: regnà sis anys y mitg, y que mori en lo any 621. Morales, Viladamor Guillem Toran, Ioan Mariana, y lo Doctor Illescas seguint à sanct Isidoro diuhen: regnà vuyt anys, sis mesos y setze dies hi ajusta lo Archabisbe Don Antoni Agusti. Y volen sia la sua mort en lo any 621. Que al compte de Beuter seria en lo de 624. Valera y Carbonell diuhen: regnà nou anys. Y sis mesos li ajusta lo Bisbe de Burgos: y hu de mes lo Miquel Ricio. Y aumentant lo compte, Iulià del Castillo, diu: regnà deset anys. Y allargantlo Pere Medina li dona vint y sis anys. Tarafa set mesos de mes: Mariana vint y vuyt anys. Y sanct Antonino de Florença, vint y nou. Y si per auàt mes me duras lo allargar, o roch se aumentaria desaforadament lo numero dels anys. Y perço sera millor deixarsen en aquest punt.

Capitol. LXXXXI. Del Rey Reccaredo segon fill de Sisebuto, qui succehi à son pare: y lo poch temps que regnà.

Moral.li.12. cap.14. Beu.p.1.c.27 Medin. p.1. cap.75. Casti. lib.2. discurs.8. Carb.fol.16. Viad.c.99. Sedeny.tit. 14.cap.6.

ACabada la vida del Rey Sisebuto escriuhen Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulià del Castillo, Pere Miquel Carbonell, Antoni Viladamor, Ioan Sedenyo, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, lo Canonge Francesch, Tarafa, Lucio Marineo, Damia Goes, y Philip Garcia, Esteue Garibay, lo pare Ioan Mariana, lo Doctor Gonçalo Illescas y Baronio, que li sobreuisque vn fill, anomenat Reccaredo. Lo qual era petit, y de molt poca edat. Y per aço: y perque visquè poch no se escriu de ell cosa alguna.

Alfon. c.32. Ricio, lib.1. Taraf.c.106 Marian. li.6 ca.de Goth. aduent. Goes, Genal. Garci. Geneal. Garib. libr. 8.cap.29. Marin. libr. 6.cap.3. Illesc. lib.4. cap.26.

Posam à aquest Reccaredo en lo numero dels Reys dels Goths, y diremli, Reccaredo segon, per lo que tots diuhen que regnà algun temps, si be en ell son discordes, com veurem prest. Y lo modo com vinguè à regnar fonch, segons refereixen Morales y Viladamor seguint à don Lucas de Tuy, qui escriu: que son pare dos anys abans no moris sel auia associat, y fet participant en lo Regne. Perque com se veu vell, y à son fill de poca edat, per assegurarli lo Regne sel associà. Y axi Beuter, Medina, Carbonell, Morales, Viladamor, y Alfonço de Carthagena lo posan en lo numero dels Reys.

Sobre lo temps que Reccaredo segon regnà, hi ha diuerços parers. Perque Morales, Viladamor, y Mariana diuhen: que no regnà sino tres mesos. Baronio sis. Beuter, Valera, Pineda, lo Archabisbe Don Rodrigo, Iulià del Castillo, Carbonell, y Alfonço de Carthagena diuhen regnà set mesos. Medina, y Tarafa diuhen: que regnà quatre anys. Lo qual compte, y de alguns mesos mes, es de Vulça: segons diu Don Antoni Agusti. Y per aquesta varietat y no apartarnos del compte de sanct Isidoro, que fins assi he seguit, no li senyalarè any de Christo.

Val.p.3.c.24 Pined.li.11. cap.2.§.3. Rodrig.lib. 2.cap.17. de rebus hisp. Agust.dial.8.

Capitol. LXXXXII. Com Suintila primer fonch Rey dels Goths, qui subjectà los Gastons, acabà de llançar del tot als Romans de Espanya, y de tres fills que tinguè.

Moral.li.12. cap.16. Illesc.lib.4 cap.26. Vilad.c.100 Agust.dial.8 Garib. libr. 8.cap.20.

STàt en aquesta occasio los Regnes dels Goths sens Rey, eligiren à Suintila, conforme escriuhen Ambrosi de Morales, Gonçalo Illescas, Antoni Viladamor y Baronio. Y diuhen lo Archabisbe Don Antoni Agusti y Garibay, que fonch en lo any 621. de Christo nostre Senyor. Que seria en lo matex any, que mori lo Rey Sisebuto: si se seguim lo compte de alguns ja citats en lo capitol noranta.

Aquest

Digitized by Google

Aquest Suintila era fill del bon Rey Reccaredo primer, com apar del que esta dit en lo capitol vuytanta. Y axi ho diuhen tambe expressament Ioan Sedenyo, y Illescas. Y perço, y perque era casat ab Theodora filla del Rey Sisebuto, y estaua tingut en gran reputacio, per lo que era estat Capita General dels exercits de son sogre, com auem vist en lo capitol noranta, fonch eligit Rey dels Goths, y per conseguent senyor de Cathalunya. Escriuhen de ell vlra dels ja citats: Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulià del Castillo, Pere Miquel Carbonell, sanct Antonino de Florença, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, Lucio Marineo, Tarafa, Diego de Valera, Iacobo Bergomense, fra Ioan Pineda, Ioan Mariana, lo Archabisbe Don Rodrigo, y altres que en lo discurs allegarè.

Sedeny. tit. 14. cap. 6.

Beu. p. 1. c. 27 Medin. p. 1. cap. 75. Castil. lib. 2. discur. 9. Carbo. fo. 16 S. Anton. tit. 11. cap. 7. §. 1 Alfon. c. 33. Ricio, lib. 2. Marineo, li. 6. c. de Goth. aduent. Taraf. c. 107 Val. p. 3. c 26 Berg. lib. 9. Pined. li. 18. cap. 2. §. 6. Marian. lib. 6. cap. 4. 1 Rodrig. lib. 2. cap. 18. de rebus hisp. Ycart. c. 20.

Aquest Rey Suintila, poch apres que fonch en lo Regne, se posà à fer guerra als Vascons, qui se li eran rebellats, y entrats per la Prouincia Tarragonesa, com entre altres particularment ho nota micer Luys Pons de Ycart. La qual entrada apar de Morales, Garibay, y Illescas, esser estada per las parts de Nauarra. Sentint lo matex Pere Anton Beuter, Iulià, Sedenyo, y Carbonell, seguint tots al Archabisbe Don Rodrigo. Sabuda per lo Rey, hisquels al encontre, vencels, y subjectals, en lo any 622. de Christo nostre Senyor. Y à les hores tots los Gascons vingueren al domini, y senyoria dels Goths: segons diuhen Valera, y Sedenyo.

Poch abans, com diu lo matex Sedenyo, o poch apres, segons los altres: tinguè tambe Suintila guerra ab los Romans. Conquistant de aquells lo poch que tenian de Espanya en Cantabria. La qual los lleuà: y llançantlos del tot de la terra (de tal manera que no lsrestà cosa alguna mes en ella) se feu senyor de tota Espanya. Y axi vingué à ser lo primer dels Reys Goths quis veu senyor y Monarcha de tota ella, en la circunferencia que li doni en lo llibre primer capitol quart. Diuhenho axi expressament Ambrosi de Morales, Viladamor, Beuter, Iulià, Carbonell, Sedenyo, lo Bisbe de Burgos, lo Canonge Tarafa, Garibay, Mariana, Illescas y Baronio. De hont se veu clarament la resolucio del dubte, dels qui pensaren: que Sisebuto los tragues de Espanya. Que no fonch sino Suintila, com esta dit en lo capitol noranta del present llibre.

Tinguè lo Rey Suintila de la Reyna Theodora sa muller, tres fills anomenats Requimero, Sintila y Sisenando. Y al fill Requimero, essent encara minyo, ja de vida sua lo feu participant y companyo seu en lo Regne. En lo any 626. de Christo, segons Mariana, o en lo de 629. segons Garibay. Y per aquesta occasio (pens jo) lo posan Damia Goes, y Phelip Garcia, en lo numero dels Reys Goths. Pere Medina, Francesch Tarafa, y Miquel Ricio diuhen. Que aquest associarse Suintila à son fill en lo Regne, fonch en lo any dese del seu regnat. Que al compte del any que auem dit entrà (mes comunament) vindria à ser en lo any 631. Y no pot ser. Tant per lo que assi referirem de sanct Isidoro, com per lo que veurem: que en lo any dese del seu Regne, acabà ja Suintila de Regnar. Veritat es, que Pere Medina no li dona sino deu anys de regnat: senyalant ell, Illescas, y Miquel Ricio: que Suintila, y Riquimero pare y fill moriren tots en aquell any, sobreuiuint los altres dos fills Suintila, y Sisenando. Pero, lo cert es. Que Riquimer mori abans que son pare. Veuse de la rebelio de Sisenando, ques rebellà contra Suintila, y nos diu res de Riquimero. Tambe en lo Concili Toletà com se procehi contra Suintila nos diu cosa alguna de Riquimero. Y axi alguns anys abans deuia esser estat lo associarsel son pare. Majorment: que sanct Isidoro diu: que Riquimero encara que minyo y en sa minyonesa, donaua mostras de gran virtut: y viuia en lo temps que ell acabà de escriure la sua Historia. So es: en lo any quint del Regne de Suintila. Que segons lo compte del Archabisbe Don Rodrigo, que referex à sanct Isidoro, auia de ser en lo any sisents vint y sinch de Christo: o per millor dir, al compte del matex sanct Isidoro (que es lo que fins assi auem seguit en los Reys) auia de ser en lo any sisents vint y dos de la Natiuitat de Christo nostre Redemtor.

Goes, Genealogi. Garcia. Genealo.

Cap. 94.

Capi. 96.

Digitized by Google

De aqui aldeuant acabada la Historia de sanct Isidoro, proseguexla sanct Ilefonço. Y dell trauhen los autors qui seguirem, la claredat dels succesſos que per auant relatarem en la Coronica.

No deu aparexer cosa fora del nostre propositi, lo que auem dit en aquest capitol: ans be molt conuenient, per saber la succesio dels senyors de Cathalunya.

Capitol. LXXXXIII. Com lo Rey Suintila fonch Pio à la ciutat de Tarragona y la moneda, que aquella batè ab lo seu nom.

EGim en los sagrats Canons ab autoritat del Papa sanct Gregori, lo ques apunta en lo llibre quart capitol vuytanta y vuyt. Que las escripturas y pinturas nos ensenyan tot lo que sabem. Pero ay entre las dos vna diferencia. Que en la pintura se poden veurer ab vn mirar de vll, diuersas coses passades en vn matex temps: y en la escriptura nos pot ser axi. Sino ques te de aportar vna cosa tras de altra: y te sercar lo escriptor la millor traça que puga, per representar al entenimentdel lector, clar y lleit lo que escriu. Y perço, encara que en vn matex temps hayan passadas diuerses coses, es forçat escriurerles separades, y vnas tras altras, en diuerços capitols. Y axi en aquest capitol à de part del passat, es de saber. Que quant las cosas de Suintila anauan prosperas y victorioſas, y lo poble lo estimaua, y feya lo que volia, en admetrer se associas à son fill, com en lo presedent capitol auem vist, no cessauan los subdits de donar llahors y encomios al Rey: y fer cosas y memorias publiques pera perpetuarli aquella. Donantli nom de Pio, y altres ab quel eternisauan, y engrandian la sua fama. Y no se jo si per esta, o altra occasio degue ser, lo que apun-
Moral.li.12. cap.16. ta Ambrosi de Morales. Que auent feta Suintila en Tarragona alguna obra sumptuosa, y magnifica, o almenys digna de memoria, (y pens jo que no degue ser altra, sino deslliurar la Prouincia de la passada correguda y brio dels Vascons: de qui auem vist en lo capitol presedent) en recordacio y celebracio de aquella li bateren vna menera de moneda, o medalles, que tenian à la vna part la sua cara y nom, y en la altra, figurat lo matex rostro ab aquestes lletres: TARRACO PIVS. Que volen dir: Pio à la ciutat (o à la Prouincia) de Tarragona. Y diu lo Ambrosi de Morales. Que ell tinguè vna de aquestas medallas. Y si algu volgues dir. Que quiça dita medalla no era de aquest Rey Suintila, sino del segon. Dich: que no podia ser del segon. Per quant encara que baix en lo capitol cent y tres, trobarem medallas de aquell, totauia cotejades les lletres de aquesta y de aquella, se veurà: que las dos son diferents.

Capit. LXXXXIIII. Com Sisenado se alçà ab lo Regne dels Goths. Y Suintila renuncia lo regne y mori. Y altras cosas à ſerca de la mort del sanct Bisbe Ioan de Gerona.

ALgun temps apres que lo Rey Suintila tinguè lo Regne dels Goths, prouat ab aquesta pedra de toch: com auegades les Dignitats fassen mudar los costums als homens, amostrà molt diferent la condicio, del que la judicauan quant lo eligiren per Rey. Perque girades les espalles à la virtut, confiat del poder, que tenia, comesè tant excecius y inormes delictes, y tyranies, que vingueren à merexer deposicio de la dignitat Real: y priuacio de tota esperança de poderhi ell tornar, ni succehir home que fos de la sua posteritat y decendencia. Com se veura en lo discurs dels seguents capitols. Y com los mals sempre tenen fautors y valedors, de les iniquitats y malicies: axi ajudaren à Suintila en las maldats y vellaquerias, la Reyna Theodora muller sua y Agila, o Geyla cunyat del Rey y germa de la Reyna Theodora. Segons se colligex del segon Volum dels Cõcilis generals, referint los actes del Tolatà, q̃ posarem baix en lo capitol noranta sis: y del que apres se trobarà escrit en la fi del matex capitol. De hont se segui, que (com lo mal no fuja de aquell quil serca: y lo be se allunye de aquell qui nol ama ni desija) prest se mudas à Suintila la ditxosa sort en deshonor, la prosperitat en desdicha,

Digitized by Google

desdicha, y lo honor en vituperi. Perque desgustats, mal contents, y vexats dell y dels seus ministres, los trits y obedients vassalls, se tornarē mostins rabiosos. Que auegades se conuertex en furia, la paciencia estimulada. De tal manera, que comēçant à negar la obediencia al Rey vn fill seu, o vn esforçat caualler, anomenat Sisenando, se li alçà ab los vassalls y regnes ab ajuda y fauor del Dagoberto Rey de Borgonya, y de certa part de França. Y arribant lo socorro en la ciutat de Caragoça de Arago, ab dos capitans Borgonyons, que segons diu Paulo Æmilio, se anomenauan Abundancio, y Venerando, determinaren los Goths generalment de semparar à Suintila, y seguir à Sisenando: en lo any de Christo 640. segons Ioan Tili. Encara que segons lo nostre compte, apar aniria auançat be de vns deu anys. Pero dexem ara la aueriguacio de ells, y anem à la veritat del fet.

AEmil.li.i.

He dit assi indeterminadament, que Sisenando era fill, o vassall de Suintila. Per quant resta encara en dubte la calitat y ser que tenia. Que si be Tarasa y molts dels citats en lo capitol noranta dos, velen: que fos fill del Rey Suintila: que apar conformarse ab lo que esta escrit en dit capitol: ab tot axo Illescas diu. Que Sisenando lleuà tyranicament lo Regne à son germa Suintila, qui era major y deuia succehir. No quel faça germa de aquest Rey Suintila: sino, que confeça, que aquest Sisenando quis alçà ab lo Regne, era fill del Rey, y germa de Suintila: fill tambe de Suintila, com verem en lo capitol noranta dos. Pero sis alçà contra son pare, o contra son germa, aqui podria ser la diferencia. Lo cert es, ques rebellà contra de son pare. Veuras asso del ja allegat Concili Toletà. Ahont se procehex contra lo depositat Rey Suintila, y de Theodora sa muller, y de Agila, o Geyla son cunyat, y no contra Suintila fill de Theodora, y axi germa de Sisenando. De hont se veu: que Sisenando, nos alçà contra son germa, sino contra son pare. Si be en consequencia feu mal à son germa major. Y axi pens, que Sisenando era certement fill, y no vassall de Suintila: encara que alguns tingan lo contrari.

Pero tornant al proposit. Passat lo succes que tinch referit: vinguè la infortunada fort de Suintila à tal punt, y à tant gran necessitat: que veyentse apretat, y aterme de perdrer no sols lo regne, sino tambe juntament ab ell la estimada persona, y cara vida, determinà, com lo Castor, llançar de si la joya y prenda mes estimada: per la qual lo cobdicios cassador lo perseguex: renunciant plenament la dignitat y honor Real en fauor de Sisenando: en abono del qual, les virtuts, armes, bona sort, y veus del poble concurrian. Conforme tot asso se trau del ja citat Concili, que referirè en lo noranta y sise capitol. Y fonch aquesta renunciacio de Suintila apres de auer regnat deu anys: segons diuhen Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Antoni Viladamor, Iulià, Miquel Carbonell, Ioan Sedenyo, Don Antoni Agusti, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, Esteue Garibay, y Ioan Mariana. Que al nostre compte vindria à ser en lo any 631. de Christo nostre Senyor. Y al de Beuter, Carbonell, y Iulià, seria en lo any 635. sanct Antonino de Florença no dona sino dos anys de regnat à Siuintila. No se en que poguè fundarse.

Eran tants los flagicis y vicis de Suintila, que no abastāt à condigna satisfacio la renunciacio del Regne: la justicia Ecclesiastica y temporal hagueren de procehir contra de ell. Y axi en lo souint citat Concili Toletà se promulgà sentencia contra la sua persona, y de sa muller, y de son cunyat: molt aspre y seuerament: conforme alli direm mes à la llarga.

Apres mori Suintila pobre y miserablement en la ciutat de Toledo: afligit de vna gran malaltia. Segons escriuhen Pere Anton Beuter, Pere Miquel Carbonell, y Iulià del Castillo.

Y abans de donar conclusio al present capitol, es de aduertir. Que Morales y Viladamor diuhen. Que en vida de aquest Rey Suintila mori lo sanct Bisbe Ioan de Gerona, que abans era estat Abbat de Vallclara. Lo que jo dubte molt. Perço que en lo Concili tercer, ques celebrà en Barcelona en lo temps del Rey Gondemaro (o poch apres) del qual escrigui en lo capitol vuytanta sis, auem trobat firmar à

Digitized by Google

Stephilo de Gerona. Y ásso seguint al matex Morales. De manera, que à les hores ja era mort lo sanct Bisbe Ioan: o Morales rebè error alli, o assi. Y nom fa dificultat, que Morales referesca, que sanct Ilefonço diga. Que Nonito, que trobarem firmat baix en lo seguent Concili Toletà, succehis al sanct Bisbe Ioan. Perque sanct Ilefonço no degué tenir noticia de Stephilo. Ni la degueren tenir altres, que seguiren al matex sanct, los quals anomenarè baix parlant de Nonito. Pero Morales, que tinguè noticia de hu, y de altre, te culpa, com se troben en ell tals contrarietats. Ni tàpoch per ser compatriota (y per uentura deute) me aficione al que diu Pere Miquel Carbonell. Que mori lo sanct Bisbe Ioan en lo any 600. de Christo. Perque encara apres lo auem vist firmat en lo Concili Toletà, ques tinguè en la circumferencia del any 610. o 612. de Christo nostre Senyor. Conforme tenim dit en lo capitol vuytanta sinch. Y axi puix en dit Cõcili se trobà encara viu, y poch apres en lo Concili de Barcelona ses vist Stephilo: sens dubte mori Ioan en aquella, y no en aquesta temporada.

Capi. 55.

Capitol. LXXXXV. Del Concili Toletà quint: y de Audax Archabisbe de Tarragona, Eusebi de Barcelona, y altres que i trobaren en ell.

ENrrat Sisenando en lo Regne dels Goths, y senyoria de Cathalunya, en lo modo que està dit en lo capitol presedent, poch temps apres en lo any 633. de Christo nostre Senyor, que al nostre compte seria en lo segon de la senyoria de Sisenando, essent mort lo Archabisbe Eusebi de Tarragona, li succehi Audax (del qual he parlat en lo capitol vuytanta y sinch) segons se troba escrit, per lo Archabisbe Don Hieronym de Oria, en lo Cathalago, o Archiepiscopologi, que de sos predecessors posà en la compilacio de las constitucions Prouincials. Y aquest Audax entreuinguè en lo Concili Toletà, del qual, ja fonch aduertit en dit capitol vuytanta sinch, que era lo quint: no obstant, que Baronio y alguns altres li digan quart. Y axi Ambrosi de Morales vol sia quint, posant per quart aquell del qual tinch feta mencio en lo capitol vuytanta sinch. Empero es de aduertir. Que si be lo Concili Toletà en ques trobà Audax, al compte comu es quint, al meu compte, te de esser sise. Y apuntat asso. Escriuhen Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor, y Esteue Garibay, y se trau axi del Doctor Blay Ortis, que aquest Concili Toletà del qual assi parlam, encara quey haja algunas diuersitats de comptar, y senyalar en quin any se tinguè, y celebrà (perque Baronio y lo nostre Archabisbe Dõ Ioan Teres lo donan en lo any 633. y la Coronica del Rey Don Alonço en lo de 637. y lo Archabisbe Don Rodrigo en lo any 648. Y no pot ser: perque ja en lo any 636. trobarem mort al Archabisbe Audax, qui fonch en aquest Concili, y li auia succehit Sylua) es lo mes cert, ques celebrà en lo any 633. o en 634. que seria en lo segon, o ters del Regne de Sisenando: Diumenge als sinch de Dezembre. En los Volums impressos en Colonia, nos posa lo any ques tinguè sino tant solament, que fonch del temps de aquest Rey.

Fos quant se vulla: entreuingueren en ell setanta dos Bisbes, segons volen Morales, y Viladamor. Beuter diu: que foren sexãta y vuyt: referint al Archabisbe Don Rodrigo. Y lo matex diu lo nostre Canonge Francesch Tarafa. Empero, en lo Volum dels Concilis generals, jo entre Archabisbes, Bisbes, y Vicaris dels absents, no he sabut trobar fossen sino sexanta set firmes. Los ques trobaren en ell, que fossen de Cathalunya, foren (segons se trau per les sues firmes, y per alguns dels ja citats autors.)

Audax Metropolità de Tarragona.
Esteue Bisbe de Vich.
Acutulo de Helna.
Nonito de Gerona.
Ranurio de Vrgell.
Ioan de Tortosa.
Fructues de Leyda.
Ioan, Capella Vicari de Eusebi de Barcelona.
Sisaldo de Empuries.
Deterio de Iliberia.
Eugenio de Egara.

Pero

Digitized by Google

Pero abans de passar mes auant es de aduertir. Que assi ahont jo he posat à Ioã per Vicari de Eusebi de Barcelona, Ambrosi de Morales y Viladambr, li diuhen Vicari de Seuer Bisbe de Barcelona. Y si so diferent de ells es: perque en lo segon volum dels Concilis Generals impresos en la Colonia Agripina, que fins assi he seguit, nos diu, Vicari de Seuer, sino Vicari de Eusebi. Y axi en lo any 1600. com per voluntat de Don Alonço Coloma Bisbe de Barcelona, ordeni la Serie dels Bisbes que son en la Sala gran del Palau Episcopal, posi en aquest temps y lloch à Eusebi. Y asso ha aparegut be apres al P.M. Francisco Diago, en la sua Historia dels Comtes de Barcelona.

Dia.l.1.c.18

Segonament es de aduertir: que en lo propdit volum dels Concilis, entre algũs dels Bisbes, ques firmaren en aquest Synodo, sen troban alguns, sense nom propri, ab lo sol nom de la sua Isglesia. Y entre aquells, hu ques sotaescriguè, y firmà de aquesta manera.

Egabren. Episcopus subscripsi.

Y entre los quis anomenã ab son nom y ab lo dela sua Isglesia, sen troba vn altre, ques firmà de aquesta manera.

Deodatus Egabren. Episcopus.

Y com ja altres vegades tinch dit, que molts corruptament posaren Egabrense per Egarense: de aqui es cert: que de aquestos dos que assi se diuhen Egabren, lo hu, o lo altre està corruptament, y ha de dir Egarense. Y diu Morales: q̃ aquell, que assi està sens nom propri, en los originals de Toledo, antichs, se troba firmat Eugenio Egarẽse. Y perso he dit assi: que en aquest Concili se trobà Eugenio de Egarà. Era necessari aduertir asso, perq̃ los qui tenen pochs llibres, nos marauellasen, si trobauan en los seus, diferẽtmẽt, o manco, que en aquesta Coronica. Finalment, me apar, ques pot inferir, y traurer de aquest Concili: que encaraque dalt en lo capitol vuytãta nou hajam dit: que Sisebuto manà à Eusebi, que dexas lo Bisbat de Barcelona, totauia nol deguè dexar: com alli se aduerti. La raho perque nol dexà, no la se. Si ja no fos: perque no era causa bastãt: o que se li remetes, o per ventura, per quant no deuia, com de Dret no podia lo Rey, essent llaych, deposar de la Dignitat à vn Bisbe: sens autoritat del Romano Pontifice: per al qual està reseruat aquest cas. Conforme saben los Canonistas: y trobaran los curiosos en lo Test y Glossa del capitol primer de translatione Episcopi, en las Decretals del Papa Gregori. Al qual lloch per ara me referesch.

Tambe se colligex de aqui, que Eusebi, per lo menys tinguè lo Pontificat de Barcelona, mes de setze anys, o aquexos. Per que entre los anys 616. o 617. se trobà, que era ja Bisbe. Y si aquest Concili se tinguè en 633. ve be, que Eusebi tingues de Pontificat per lo manco setze anys. Y non deguè viurer molts mes: per lo que ja en lo Concili Toletà, del any 636. trobarem, que Hoy a era Bisbe de Barcelona.

Capit. LXXXXVI. Del que ordenà lo Concili Toletà, y compilacio de les Leys Godes.

TOrnant à la Historia, tocant al Concili Toletà, del qual parlauam en lo capitol presedent: seria cosa llarga y fora del nostre proposit, referi tot lo que en ell passà. Y per fugir aquest vici, dirè sols en summa, lo que me apareix ser mes necessari, pera intelligencia de algunes coses del nostre intent principal. De manera, que ajuntat lo Concili entrà en ell lo Rey Sisenando. Y postrat humilment per terra, deuant aquella sancta Congregacio de Prælats, los pregà ab vehement efficacia, que orassen y suplicassen à Deu per ell. Y que volguessen confirmar los sagrats Canons, y las llibertats Ecclesiastiques. Y perque deuia repulular, y reuiurer la secta de Vigilancio, de qui parli en altres llochs: en lo capitol segon, se estatuhi y ordenà, que per tota Espanya se vsas vn Missal. Y creuhẽ los autors allegats en los presedents capitols, y particularment Morales y Baronio: que aquest fonch, lo que encara vuy vsan en Toledo, y se diu lo Mosarabe. Io

pens,que puix en aquest Concili se troba ren tants Bisbes deCathalũya,que apres lo degueren vsar tambe en las suas Diocæsis.Pero quant temps durà,pens auerho trobat:basta ara asso de pas, que en la segona part dire lo demes.

En lo tercer capitol de aquest Concili se donà forma, com se auian de ajuntar. los Concilis, y la que se auia de tenir en las congregacions de aquells.Y en lo sinquanta y sis,se reuocà lo Edicte,que auia fet lo Rey Sisebuto. Ab lo qual auia manat à pena de la vida: que tots los Iuheus de sos Regnes se conuertissen.Y aquesta dispoſicio del dit Concili sobre de la reuocacio del Edicte, tenim los Canonistas,en lo Decret de Gracià. Estatuhiren tambe en lo capitol sexãta quatre del dit Concili:que los Iuheus no pogueſſen tenir officis publichs : per que ab color de aquells,no maltractassen als Christians.Y expresament diu aquest Decret:que asso se feu,manant ho lo senyor Rey Sisenando. La qual dispoſicio trobam tambe en lo Decret de Gracia.De ahont, y del volum dels Concilis Generals,vltra dels escriptors ja citats en los presedents capitols, se es treta aquesta narracio. Y per quãt moltes vegades se era vist, yu auem trobat en lo discurs de aquesta obra, que entre los Goths per ambicio de Regnar, se alçauan los vns contra dels altres, matant à sos propris Reys, lleuãtlos lo Regne,y venint contra la Fè,obediẽcia y lleal tat prestadas y degudas : en lo capitol setanta quatre de aquest Concili,se posà lo sagell, al perque principalment pens jo, ques deuia ser ajuntat: perque apres de auer alli dites moltes coses en detestacio dels que rompent la Fè,venen contra de son Rey,y se li alçan,ol matan:excomunicà,malaeix y anathematizà,als que ab color de vtilitat publica, be y salut del poble,o altrament,se conspiran y conjuran, en dar obra,que lo Rey sia priuat del seu Regne,o mort,o reba algun altre dany en sa dignitat,o persona:o se alçan tyranicament ab lo Regne.Y mostrà lo Concili tenir tanta volũtat en asso:queu cridà y acclamà axi per tres vegades. Y perque los Reys no pensassen,que à tort y à dret,tenian poder sobre dels subdits : en lo mateix Decret los amonestà,que fossen moderats y manços. Que ab justicia y pietat tractassen sos pobles: hauentse ab ells higualment,del modo volrian se hagueſſen los subdits ab ells. Regnant ab humilitat de cor,y bonas accions. Que à ningũ reo sentensiassen ab son parer assoles, sino ab publich y manifest Consell. Anathematizant y malehint als Reys, que vsarian crueltats ab sos vassalls,amostrãtse ab ells riguroſos y superbos. Passant mes auant aquest capitol diu : que *Suintila*, qui per sos flagicis auia agut de renunciar lo Regne,ell,sa muller,ni Agila (o Geila) germa de la Reyna, ni la familia y posteritat de aquells, no fossen mes admesos a la Real Dignitat. Y ab aquestes y altres coses se concloguè loConcili:seguintse les firmes dels Bisbes, que en lo presedent capitol he anomenats.

Cap.89.

Can. de Iudeis.45. dis.

Can.Const. 37.q.4.

Morales y Viladamor volen expressament significar,que aquest *vltim* Decret del Concili donà forma, com se auia de procehir enlas eleccions dels Reys Goths. Y certament,o jo no entench llati, ni estich al cap de Decisions Canoniques, o noy ha tal.Perque nos llitg alli altra cosa, mes del que ab aquestes poques paraules tinch dit: com podran veurer los curiosos. Y asso nom apar forma, ni regla de eleccio : sino doctrina de regiment entre los subdits y lo Rey.

Escriu tambe Morales, y concordan ab ell Pere Anton Beuter, Esteue Garibay,Ioan Mariana, y lo *Doctor* Gonçalo Illescas,que en aquest Concili feu lo Rey Sisenando compilar les Leys Gothiques, fetes per sos predecessors.Que feu aquesta compilacio en presencia de dit Rey per setanta quatre Bisbes, ques trobaren en lo Concili. Que al Codech, o llibre anomenaren liber Iudicum. Y los Castellans li diuhen Fuero Iusgo. Donan dits autors noticia de la diuisio de dit llibre: als quals me refereſch. Y diu Antoni Viladamor : que aquestes lleys se degueren seruar en Cathalũya : per lo que en molts dels Vsatges de Barcelona trobam memoria de ells.Io pens que asso fos segona compilacio : per lo que digui parlant del Rey Eurich. Y quant al seruar aquestas lleys en Cathalunya, ja tinch dit tot lo

Cap

que

Digitized by Google

que jo tenia per cert, en aquest propo-sit.

Cap. LXXXXVII. Satisfent als qui diuhen, que sanct Seuer Bisbe de Barcelona fos en aquest temps.

PErque esper abla ajuda de Deu, que aquesta mia obra te de esser vista y mirada de molts cu rioſos: que com solem dir: Nols passa res per alt: sera menester anar molt limat, y preuist. Y perço vull preuenir à vn tacit dubte: que naix del que tinch es-crit en lo capitol noranta sinch, parlant del Concili Toletà. Y respondre à vna ta-cita objeccio, q̃ del capitol noranta sinch me podrian fer, als capitols trenta hu, y al tres alli citats. Ahont es estat aduertit: quanta diuercitat de opinions hi auia en senyalar en quin temps fonch lo glorios martyr sanct Seuer Bisbe de Barcelona. Y ara mostra sucitarse de nou lo dubte: aparexent, que auia de ser en aquest tẽps, ques compilà la lley Gothica en vn Con-cili: en lo qual segons auem vist volen al-guns se firmas lo Vicari de Seuer Bisbe de Barcelona. Aumẽtats aquesta difficul-tat, ab que en lo capitol trenta hu, en vn acte alli mencionat se diu: que sanct Seuer fonch martyrizat expressament en lo any 638. de Christo, y tercer del Rey Sisenan-do: que seria apres del Concili. Y axi apar se auia de dir: que sanct Seuer fonch en aquest temps de ara. Los arguments son forts: y certament he desijat tant acostar-me à la veritat de aquest fet, y veig de vna part y altra tanta varietat, que volria mes aprendre, que escriurer. Be se, que aques-sas rahons no estan sens resposta: pero volria donarla tant acerrada, que tem, lo mateix desig me ha de lligar las mans y lo discurs del entreniment. En fi, à la prime-ra raho se pot satisfer: q̃ vna cosa es com-ponedor Leys, y altra compilar les ja fe-tes. La cõposicio de moltes Leys Gothi-ques se feu en temps del Rey Eurich. Y axi auem posat alli à sanct Seuer, com à componedor, y no cõpilador de las Leys. Mes, que lo acte en dit capitol trẽta y hu, mencionat, diu: foren setanta Bisbes ab los ques trobà sanct Seuer en fer la Ley Gothica, y assi en aquest Concili no se q̃ arribassen à setanta: com se veu ab los comptes fets en lo penultim capitol. Y si Morales y Viladamor han volgut, que en dit Concili Toletà se firmas Ioan Vicari de Seuer, no es cert, que haja de dir, de Seuer, sino de Eusebi, com en dit capitol noranta sinch està dit. Quant mes, que si totauia volem seguir à Morales y à Vila-damor. Lo que ells diuhen, arguhirà vna gran contrarietat, ab lo dalt dit acte. Per-que si es veritat lo que diu dit acte: que sanct Seuer fonch hu dels qui compon-gueren la Ley Gothica, no pogue ser en aquest Concili: perque sanct Seuer nos se-ria trobat en ell, sino Ioan son Vicari, se-gõs los dits Morales y Viladamor. Dema-nerà, que lo sanct Seuer no fonch dels cõ-ponedors de la Ley Gothica: o nos feu en aquest Concili. Si fonch componedor, nos feu assi, puix ell no si trobà: ans per cõ seguent auia de ser en laltre de temps de Eurich. Tambe lo argument pres del Cõ puto dels anys te error: com se notà en lo ja citat capitol trenta hu. Veuse claramẽt en moltas maneras. Primeramẽt: per que en lo temps que jo he posat à sanct Seuer hi aguè persecucio contra los Ecclesiast-chs. Ara ja estaua fora la Heretgia: ja la la Iglesia gosaua de pau, los Reys se sub-jectauan als Concilis y Bisbes, com hõ auem vist diuerses vegades: y en lo capi-tol prop passat. Y axi noy auia persecucio alguna. Y per consegüent no sabem com podia sanct Seuer morir martyr en aquest temps. Mes: si atenem y consideram, la Cõputacio dels anys en que auem dit se tinguè aquest Concili: de ninguna mane-ra pot venir be la mort de sanct Seuer en lo any 638. de Christo, y tercer del Regne de Sisenando. Y si miram lo Concili To-letà del any 636. del qual parlarem bai-xa en lo capitol cent y dos, alli se trobarà fir-mat Hoya Bisbe de Barcelona. De mane-ra, que ja Seuer (en cas que fos en aquest tẽps) no auria pogut morir en lo any 638, puix ja no viuia en 636. ques tinguè aquell Concili, segons lo mes comu compte. Y aquest vltim argumẽt considerà Mora-les en aquest proposit, hi posa tal apro-to, que noy sabè respondre, ni dir altra cosa mes, de q̃ ja tenia dit en asso, lo que auia de dir. De manera, que la escriptura del

P. 95.

Mo. liz. c. 21

del acte que diu, que Seuer mori en lany 638 de Christo, y tres del Regnat de Sisenando, pateix tantas dificultats, que noy ha que afirmarse ab ella: fino estar ab la comuna: que es la que està escrita en los capitols trenta y treta hu. Y si aquestas respostas ab la autoritat dels autors, que jo he seguits, no valen à saluar la mia opinio, y me enganyi com à home: lo glorios sanct me obra los vlls intellectuals, per assertar la veritat: y los de la anima, per al cami de la vida æterna. Que dexant per ara asso, determin tornarmen à parlar, de les coses succehides en temps de Sisenando.

Capit. LXXXXVIII. De sanct Nonito, o Nonicio de Gerona.

Mo.l.12.c.22 ESscriu Ambrosi de Morales, referint à sanct Ilefonço. Que en tẽps del Rey Suintila, començà à mostrarse clarissim, y famos en sancte dat, Nonito Bisbe de Gerona: al qual alguns anomenan Nonicio. Y que visque, fins al temps de aquest Rey Sisenãdo: del qual escriuim los successos. Y es axi la veritat. Puix lo trobarem firmat en lo Concili Toletà prop passat. Diu Morales, que Nonito fonch successor del Bisbe Ioan, que era estat Abat de Vallclara, y apres Bisbe de Gerona, y lo mateix afirman Mar.l.6,c.13 Mariana y Vaseo. Pero si entenẽ, que Nonito fos successor immediat de Ioã, es engany. Perque entre los dos, auem trobat nosaltres al Bisbe Estephilo de Gerona, firmat en lo Concili ters de Barcelona.

Era Nonito Religios, y Monjo del Orde de sanct Benet, pero no sabem de quin Conuent, si dels que ja auem vist eran en Cathalunya, o de altra part. Tenia Nonito vna columbina y sancta simplicitat, y era sanct en totes ses paraules y obres. Y axi no fonch creat y elegit Bisbe per auer pensat molt los homens en asso, ni auerne aguda llarga delliberacio. Sino que Deu, per profit dels homens, ab prompta delliberacio de ells, lo promoguè y posà en la Dignitat Episcopal: com diu Vaseo, seguint à sanct Ilefonço.

Essent ja Nonito Bisbe de Gerona, cõ estaua en la Iglesia (llauons Cathedral de aquella ciutat) lo cos del sanct martyr y Aposto! Feliu, com ses dit en son propri lloch, assistia sempre à la reuerencia y veneracio del Sepulcre y Altar de aquell Sanct. Delitauas Espiritualment en asso: y ab lo bon exemple, mouia als altres à deuocio, axi del sanct Feliu, com dels altres demes, qui estan en aquella veneranda y sancta Iglesia. Ames de asso ab les sues virtuts y doctrina, mostraua los dons, que del Senyor dins de si tenia. Y en la vida y apres de mort, obrà Deu nostre Senyor per medi seu moltissims miracles. Trobàs en lo Concili Toletà posat dalt en lo capitol noranta sinch: y sotascriguès en ell: com alli ses vist. Y es de creurer, se deguè senyalar en lo Concili, conforme à la sanctedat y doctrina que tenia. Que no sens causa lo posà sanct Ilefonço, entre los homens Illustres de aquell seu temps. Mori segons vol fra Antoni Vicès Domenech, prop del any 636. No he pogut trobar altra cosa de aquest sanct, que sia autentica. Y axi noy ha que mes estirarse en dir de ell.

Capit. LXXXXIX. Del temps que Audax tinguè lo Pontificat de Tarragona, y com li succehi Sylua.

ALguns anys abans q̃ moris Nonito, era ja mort Audax Archabisbe de Tarragona, qui sera tambe trobat en lo prop passat Concili Toletà, segons se colleix del Cathalago dels Archabisbes de Tarragona, que va ab lo volum de las Cõstitucions Prouincials, compilà lo Archabisbe Don Hieronym de Oria. Que à be ell no diga en quin any, o temps mori. To tauia vinch à collegir de alli, que deguè morir poch apres de acabat lo Cõcili Toletà, correnl lo any del Senyor. 633. o en principis de 634. Perço, que proseguint dit Dõ Hieronym lo seu Cathalago, y venint à parlar del successor de Audax, diu: que li succehi Prothasi, qui possehi lo Põtificat dotze anys, o prop de ells, y que mori en lo any 645. Axi que, si prenem la mort de Audax dotze anys, o poch mes abans que la de Prothasi, trobarem auia de esser la de Audax en lo any 633. en la fi, o

Digitized by Google

si,o principi del any 634. Y comptant de altra manera,com compta lo Archabisbe Don Ioan Teres: tambe vindriam à traurer casi lo mateix compte. Perque posa entre Audax y Prothasi vn altre Archabisbe ques diguè Sylua: del qual fiu mencio ja en lo capitol noranta sinch. Y diu: que en lo any 636. de Christo, Sylua se trobà en lo Concili Toletà: del qual parlarè baix capitol cent y hu. En lo qual Concili tambe lo Archabisbe Don Rodrigo de Toledo, posa à Sylua ab los Metropolitans. Demanera, que ales hores ja seria mort Audax. Y axi se certifica lo que tinch dit, en lo principi del capitol, que en lo any 636. de Christo: en lo qual acabà la materia del capitol presedent, era ja mort Audax Archabisbe de Tarragona. Mori Audax hauent fet en lo seu Pontificat senyaladas obras. Particularment en aquell Concili Toletà del any 633. Y poch apresde clos aquell: succehi Sylua. Del qual parlarem baix, en lo capitol cent y hu: ab occasio del Concili Toletà, que manà juntar lo Rey Chintila.

Cap. C. De la mort del Rey Sisenando, en quin loch y temps succehi.

NOy ha altra cosa memorable del temps del Rey Sisenando, que satisfaça al intent de nostra obra: sino acabar ab lo que tot acaba: que es la Mort. De la qual diu mossen Diego de Valera, que nos sab en quina part de sos Regnes vinguè al dit Rey. Pero lo nostre Pere Miquel Carbonell diu: auer llegit en vna Coronica vella (que no la designa) que mori en Caragoça. Ambrosi de Morales, Alfonço de Carthagena, Esteue Garibay, Ioan Mariana y Ricio, diuhen: que mori en Toledo. Als quals segueix lo nostre Antoni Viladamor.

Sobre aueriguar los anys del tèps, que Regnà Sisenando sobre los Goths, y axi de la senyoria de Cathalunya, hi ha molta varietat. Per la qual no podrem donar certesa de quant mori. Sanct Antonino de Florença diu: que Regnà vint anys. Miquel Ricio discrepa de aquest compte dotze anys. Dient, q̃ mori en lo any vuytè del seu Regnat. Altres diuhen, que mori en lo any sise: auent tingut aquell sinch anys y onze mesos: com diuhen Alfonço de Carthagena y Garibay. Donantli Illescas sols los sis anys. Pere Miquel Carbonell li dona sinch anys. Altres quatre: com Tarafa: que deuhen ser los tres anys onze mesos y set dies que li dona lo Archabisbe de Tarragona Don Antoni Agusti. Pere Anton Beuter li dona sols tres anys de Regnat. Y aquest compte tenen per mes vertader Morales y Viladamor. Donant Morales les causes, per les quals lo te per mes verdader: al qual me refereisch. Aduertint solament: que segõs aquest cõpte seria la mort de Sisenando en lo any 635. conformantse ab lo que fins assi auem aportat.

Aguf. Dia. 1

Cap. CI. Del Rey Chintila, Concili que juntà en Toledo: y de Hoya y Silua ques trobaren en ell.

MOrt lo Rey Sisenando, diu Ioan Sedenyo, li succehi Tulcas. Pero los altres escriptors diuhen succehi Chintila: anomenantlo axi sanct Antonino Archabisbe de Florença, Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor, Iacobo Bergomense, Ioan Mariana. Esteue Garibay lo escriu Cinthila. Illescas, Pere Anton Beuter y Pineda, escriuhen Cinthila. Lo nostre Archabisbe de Tarragona Don Antoni Agusti, Alfonço de Carthagena, Pere Medina, Iulià del Castillo, Pere Miquel Carbonell, Miquel Ricio, lo Canonge Francesch Tarafa, y Lucio Marineo, lo anomenan Suintila segon. Y diuhen Beuter, Tarafa y Ricio, que era germa del Rey Sisenando, y tercer fill del Rey Suintila primer: dels quals parli en lo capitol noranta dos. Pero Garibay, seguint à Vaseo diu: que no fonch lo germa de Sisenando, sino altre. Y podria ser, tinguessen raho: encaraque no la donen. La qual me apar, se podria traurer, del que en lo capitol noranta sis escrigui. Que en lo Concili Toletà era estat ordenat: que la familia y posteritat del Rey Suintila primer no fos admesa à la Real Dignitat. Y auent tant poch, que aquell decret se era fet, no agueren ara eligit los Goths, o altrament

Seden. 4. c. 6

S. Ant. tit. 11. cap. 7. §. 1. Mo l. 12. c. 24. Vilad. c. 10. Ber. lib. 9. Me. l. 6. c. 6. Gar. l. 8. c. 30 Be. p. 2. c. 27 Pin. l. 10. c. 2. §. 6. Aug. dia. 7. Alfon. c. 15. Me. p. 1. c. 7. Cas. l. 2. d. 9. Carb. fo. 16 Ricio. l. 1. Tara. c. 109. Mar. libr. 6. c. de Got. ad

p. 3. c. 27

b. fol. 16

12. c. 20
n. c. 24.
l. 8. c. 12.
l. 6. c. 6.
lib. 1.
la. c. 101

tonin.
7. §. 3

Digitized by Google

trament admès à la ſucceſsio del Regne à Suintila ſegon, ſi fos fill de Suintila primer. Sia cõ ſe vulla, y fos anomenat Chintila, o Cinthila, o Cintila, o Suintila, lo cert es: que per ſer ſucceſſor de Siſenando, en lo Regne dels Goths, era ſenyor de Cathalunya. Y axi aurem à dir alguna coſa de ell. Y particularment: que celebrant dos Concilis en la ciutat de Toledo: tingueren part en ell los Bisbes de Cathalunya. Y del primer de ells creuhen Cæſar Baronio, Ambroſi de Morales, Antoni Viladamor y lo Doctor Blay Ortiz, ques Ortis c. 66. tinguè en lo primer any del Regnat de aqueſt Rey. Adueras axi en lo Proemi del dit Concili, en lo volum ſegon dels que jo he viſts impreſſos. Ahont diu: ques celebrà en lo principi de la ſenyoria y Regnat de aqueſt Rey. Veuſe tambe en lo volum de les noſtres Conſtitucions Prouincials, que compilà Don Ioan Teres Archabisbe de Tarragona, en lo Cathalago dels Archabisbes de aquella ciutat, tractant de Sylua, del qual parlarè. Y diu alli: que aqueſt Cõcili ſe tinguè en lo eny 636. Ab lo qual cõcordan Don Antoni Aguſti, Morales y Viladamor: trahient aſſo los dos vltims, dels originals de Toledo. Be Gar. l. 8. c. 33. que es veritat, que Eſteue Garibay y Baronio volen: que fos en lo any 637.

Ferenſe en aqſt Concili nou Decrets, tots en fauor de la dignitat y perſona Real. Los quals deix de relatar, per venir à mon propoſit. Es à ſaber: que de vint y vuyt Bisbes, ques trobaren en ell, comunament, nos troba memoria ni hagues altre de Cathalunya, ſino fonch hu: que ſegons lo volum dels Concilis, Ambroſi de Morales y Viladamor, era.

Hoya de Barcelona.

Pero cõforme aparra del que dirè aſsi, ſe enten: que ſi trobà tambe lo Archabiſbe de noſtra Prouincia.

Sylua de Tarragona.

Perque los ſeus ſucceſſors Don Antoni Aguſti y Don Ioan Teres en los Cathalagos dels ſeus predeceſſors, diuhen. Que eſtà de aqueſta manera eſcrit en dos llibres vells. Dels quals, encara que no digan ahont ſon, y quins eran: totauia per ſa Dignitat, lletras y virtut, no neceſſitan de altre teſtimoni. Que ſin neceſsitaſſen, jal podrian trobar, de vn altre Archabisbe (mes antich que ells) Don Rodrigo, de la propria ciutat de Toledo, en Rod la qual ſe celebrà lo mateix Concili. Eſcriuint: que Sylua fonch en dit Concili. Veritat es, que Alfonço de Carthagena y Pere Anton Beuter, eſcriuhẽ: que en aqueſt Concili ſe trobà Prothaſi de Tarragona. Y apar quels ajuda lo Archabisbe Don Hieronym de Oria: poſant en lo ſeu Cathalago apres de Audax à Prothaſi, ſens fer mencio de Sylua. Y dient: que Prothaſi ſe trobà en los Concilis Toletans. Pero deuſe entendrer: que Prothaſi entreuinguè en altres dos Cõcilis Toletans, ques tingueren algun temps apres de aqueſt: del qual parlam ara. Y en ſon propri lloch Cap veurem aquells. Ahont expreſſament poſan al mateix Prothaſi, los altres tres Archabisbes ja anomenats: ço es Don Antoni Aguſti, Don Ioan Teres y Don Rodrigo. Y ſi be Alfonço de Carthagena dix que lo Sylua, o Salua ques trobà en aqueſt Concili era Archabisbe de Narbona, podia ſer, que ell ſe fos errat, com aſsi ſe veu.

De aqueſt Archabisbe de Tarragona Sylua, o Syluio, o Salua, (que de totes maneras le trobat eſcrit) no tinch altra coſa que dir: ſino lo auer ſucceſſit à Audax, cõ Cap veurem en altre lloch: eſſerſe trobat en aqueſt Concili: y auerli durat poch ſon Pontificat. Per quant en lo mateix any de aqueſt Concili li trobam ja ſucceſſor: com ſe veurà en lo capitol ſeguent.

Hoya Bisbe de Barcelona, no entench jo degues morir tant preſt. Perque en lo dit any lo trobarem firmat en lo ſeguent Concili. Y alli acabarem de parlar de ell, donantli tambe ſucceſſor.

Capit. CII. De altrè Concili Toletà y los Bisbes de Cathalunya ques ſotaſcrigueren en ell Y mort de Mahoma.

COmplit ja lo any primer del Regne de Suintila ſegon; y corrent lo ſegon any de la ſua ſenyoria, durant empero encara lo mateix any 636, de la

Digitized by Google

dela natiuitat del Saluador, o enlo de 637. segons Mariana, o en 638. com volen Garibay y Baronio: per noua y vrgent causa del Rey y de la Isglesia y altrament, fonch celebrat altre Concili en la ciutat de Toledo. Que al comu compte es sise, y al nostre es ja vuyte. En lo qual ab denou Decrets se ordenaren moltes cosos tocants à la Fè Catholica, al redres de la Isglesia, reformacio dels Ecclesiastichs, dignitat y persona Real, familia, y prole de aquell. Fēt entre altres vn expres Decret: que de aqui al deuāt ningu fos eligit en Rey dels Goths, que no fos Catholich. Y los successors en lo Regne abans de pendrer la possessio dell, jurassen y prometessen, seruar aquell Canon: à pena de excomunicacio y anathema. Y juntamēt ab asso prestassen sacramēt, deno afauorir als Iuheus: Com se llitg en lo tercer dels seus sagrats Canons. Dehont no es de marauellar, si als Reys de Espanya sels donà lo nom de Catholichs: tenint lo de antiquissim tēps à està part tant ben guanyat.

Entreuingueren en aquest Concili, sinquanta tres Prælats, segons lo impres volum dels Concilis Generals. O sinquanta quatre, segōs Morales y Viladamor. Si be alguns volen fossen sols trenta y set. No faltaren entre ells alguns de Cathalunya: pera seruey de Deu, en gloria y excellencia de ella. Per que trobam se sotascrigueren en dit Concili.

Acutulo de Helna.
Ioan de Tortosa.
Fructuos de Leyda.
Hoya de Barcelona.
Dominio de Vich.

Veritat es: que en los Concilis impressos diu Earnio de Vich. Y segons lo que auem dit, en lo capitol proxim presedent: podem ajustar assi al Archabisbe.

Prothasi de Tarragona.

No obstant que Morales, y lo Concili impres digā: que Prothasi era Bisbe Plasentino: o Valentino, com vol Mariana. Perque no fonch sino de Tarragona, com diu Don Antoni Agusti. Y axi don Hieronym de Oria diu: que Prothasi se trobà en los Concilis Toletans. Que com en lo presedēt capitol està dit: aquest ha de ser hu de aquells Concilis. Y axi Don Antoni Agusti y Don Ioan Teres, parlant (en sos Cathalagos) del Archabisbe Prothasi, diuhē: entreuinguè en lo Cōcili Toletà sise, ques tinguè en lo any segon de Chintilla. Y homens tant graues nou digueren sens fonament.

De aquest Archabisbe Prothasi tornare à parlar baix, ab occasio de altre Concili Toletà: en lo capitol cent y onze.

Hoya Bisbe de Barcelona, deguè morir poch apres de aquest Concili: perque ja en lo any 638. trobarem, que li auia succehit, y mori Garau Bisbe de la mateixa Ciutat.

En aquest mateix any 636. de que anam escriuint, diu March Antoni Sabellich: que mori aquella pestifera bestia de Mahoma. Matheu Palmeri diu: que acabà los seus mostruosos dies en lany 637. Si ja no es mes cert lo cōpte de Banonio, qui vol: fos mort ja en lo any 630. Que per prest que succehis, tardà maça. Y si fos passat del bresol al sepulcre: ditxos dia lo que aguera guardat al mon de tal bestia. Sabe. enei. 8 ibi. 6.

Capit. CIII. De com lo Rey Cintilla edificà, y donà nom dies cases, y apres pobles de Centellas. De la sua mort, y del Bisbe Garau.

Escriu Pere Anton Beuter: que lo Rey Suintila segon (o Cintilla cō ell lo escriu) edifica en Cathalunya vna casa de pler y deport, que la anomena del seu nom Cintillas: y alterat vuy vn tant lo vocable, se diu Centellas. Y que apres fonch bona poblacio: de la qual en cert temps, prengueren lo nom los que vuy se diuhen Centellas, y abans Carroços: per esser los estada donada en temps dels Moros. Paraules son de Beuter dites en Castella, per mi en nostre vulgar arromançades. De las quals se pot judicar, que per ser Cintilla casa de plaher de aquest Rey, y en Cathalunya, denota deguè estar algun temps de repos en ella. Y en aquell temps fundaria la dita casa. Ajudan à aq̄st meu pensament las inscripcions, ques trobauā en las sues medallas.

Les

Les quals diu Don Antoni Agustí li bateAgust. Dia. 7 ren los Tarragonesos, en honrra sua. Que seria estãt ell enla ciutat, o auent los feta alguna merce, y obra piadosa. Aquestas medallas diu lo dit autor, que eran de or: y la vna de ellas, à la primera part, tenia escrit. SVINTHILA. REX. Y en la altra TARR. CO. TAVX. La segona medalla, tenia à la vna part la mateixa inscripcio del nom del Rey, y en la altra CE. AR. CO. TAVX. Que creu ell serian epitetos: com de just, pio, y altres.

Tambe diu: quey auia altra medalla, que à la vna part tenia la mateixa inscripcio del nom del Rey, y à la altra part: PIVS. TARRACO. No posa las figuras de aquestas medallas, y perço jo tampoch no las pos assi. En lo capitol noranta tres, tambe auem trobadas medallas de Suintila primer. la digui: que aquellas y aquestas eran diferents.

Quant al que de Beuter he referit: que Centellas fonch dada al temps dels Moros als Carroços, de qui baxaren los Centellas: Deu volèt en son propri lloch ne darè noticia. Y nos quexen los de aquest y altres llinatges de Cathalunya, flor y nata, de la noblesa Espanyola, sino fas mencio dells, qual volrian. Que no es menester dir lescoses intempestiuament. Que si Deu me dona vida, y ells me ajudan, los celebrarè æternament, com merexen: pero tot à son lloch y temps.

Tornant al proposit: nos trobam es à dir de aquest Rey, sino que mori com los demes. Y diu Carbonell, que finà en la ciutat de Zamora. Tarafa diu: que mori en Toledo.

En lo compte dels anys de son Regnat correm la mateixa diuercitat, que ab los altres. Perque sanct Antonino de Florença diu: que Regnà setze anys. Lo Bisbe de Tuhi lin dona sis. Lo Archabisbe Don Rodrigo, la Coronica General de Espãya del Rey Don Alonço, Miquel Ricio, Tarafa, Garibay y Valera, li donan quatre anys de Regnat. Lo qual nõbre apar haja seguit Beuter, segons lo compte que ell aporta. Y expressament lo segueixen Medina, Carbonell, Alfonço de Carthagena y Illescas. Vulça va particularizant-ho mes. Dient: Regnà tres anys, vuit mesos, y nou dies. Lo qual compte tenen per mes verdader, Morales, Viladamor, y Don Antoni Augusti. La diferencia de aquestas dos vltimas opinions es poca. Y axi encaraque Illescas diga, que vinguè à esser la mort del Rey en lo any sis cents quoranta, y Garibay la pose en sis cents quoranta hu, no vindria à esser sino à la fi de sis cents trenta vuyt, o principis de sis cents tenta nou: conforme al compte del any en que entrà en lo Regne.

En lo qual any de sis cents trẽta vuyt, à dotze de las Kalẽdas de Setẽbre, que son als denou de Agost, mori lo Bisbe Geraldo (o Garau: ques tot hu) de Barcelona: segons los Episcopologis dels Archius, Real, y Capitular, de la mateixa ciutat. Lo qual auia succehit à Hoya: com dalt tinch dit. Yà ell succehi Ætio segon.

Cap. CIIII. Del Rey Tologa, o Tulga, y com se li alçà Chindasuindo ab lo Regne.

Succehi al Rey Suintila, son fill Tologa, altrament anomenat Tulga, o Tulca, apres los dias de aquell, en lo Regne dels Goths y senyoria de Cathalunya: segons escriuhen sanct Antonino de Florença, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina Iulià del Castillo, Antoni Viladamor, Miquel Carbonell. Y fan tambe mẽcio dell, Ioan Sedenyo, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, Francesch Tarafa, Lucio Marineo, mossen Diego de Valera. Iacobo Bergomense, fra Ioan Pineda, Esteue Garibay, lo Archabisbe de Toledo don Rodrigo y lo Doctor Gonçalo Illescas.

S. Antonin. ti.11.c.7.§.3 Mo.l.12.c.26 Be. p.1.c.27 Me.p.1.c.75 Iul.l 2.dis.9 Vilad.c.103. Carb. fo.17 Se.ti.14.c.6. Alfon.c.56. Ricio.l.1. Taraf.c.110. Mar. libr.6. ca.de Goth. aduen. Val.p 3.c.29 Ber.lib.9. Pin.l.10.c.2. §.6. Gar.l.8.c.33 Rod.l.2.c.19 Ille.l.4.c.26

Refereix sanct Antonino de Florença. Que aquest Tulga, quant succehi en lo Regne era molt minyo. Y que per la sua lleugeresa y juuentut fonch reprouat. Y hauentlo tonsurat, feta la corona lo feren posar en Religio: y se alçà Chindesiundo ab lo Regne. Y assò mateix pens jo sia, lo que aduerteix Morales auer escrit Sigibert Abat Gemblacense: qui diguè: que Tologa fòch joue, molt va y lleuger, sens ningun concert. Demanera, q̃ forẽ forçats los Goths, per lo seu mal gouern, lleuarli lo

Digitized by Google

lo regne, y per força ferlo Sacerdot: Que era à les hores cosa vsada, per lleuar la esperança de regnar. Pero aduertex Morales. Que la General Historia del Rey Don Alonço, no volent creurer res de asso, escriu: que Tologa mori en Toledo, plorat dels seus. Y axi ell, seguint à sanct Ilefonço, qui viuia en aquest temps, y veya cõ passaua (al qual tambe diu seguex lo Bisbe de Tuy) celebra la Christiandat, rectitut, liberalitat y prudẽcia de aquest Rey. Y diu: que encaraque joue, ab aquestas virtuts tinguè lo seu Regne en pau, tant cõ qualseuol de edat madura lo pogues tenir. Lo matex diuhen Beuter, Medina, Iulià, Carbonell, Viladamor, Tarafa y Illescas. Nos deguè mourer sens causa sanct Antonino, à escriurer lo contrari. Donantli occasio veurer à Chindasuindo successor de Tologa, entrat tyranicament en lo Regne, com en lo seguent capitol veurem. Y axi poguè pensar, fos per flagicis de Tologa. Empero, puix sanct Ilefonço viuia, y aproua sa persona, estarem à la sua relacio.

Passan tots los escriptors, la vida del Rey Tologa ab aquest poch, quen quem dit. Concordant, que mori en Toledo. Y diuhen Beuter y Alfonço de Carthagena, que no dexà fills.

Seguint à Vulça, escriuhen Morales, dla. 8. Don Antoni Augusti, Viladamor y Ricio, que regnà Tologa dos anys, y quatre mesos: y que mori en lo any 640. de Christo nostre Senyor. O en 641. com vol Ioan 16.c.8. Mariana. Tarafa, Valera y Illescas concordan en lo numero dels anys del regnat. Pero en lo de Christo passa Illescas auant dient: que fonch en 642. Y Garibay 643. Y si be lo Beuter, Iulià, Carbonell y Alfonço de Carthagena concordã en los dos anys de regnat: totauia Beuter, Iulià y Alfonço diuhẽ, que mori en lo any 645. Y Carbonell apar vulla, que en 647. Per lo que posa la sua eleccio en lo any 645. Sanct Antonino de Florença y Medina, li donan quatre anys de regnat. La contrarietat es gran, los Autors graues, y la cosa antiga, jo seguesch lo compte de Morales com he fet fins assi.

Cap. CV. Del Rey Chindasuindo, qui manà juntar Concili en Toledo. Y dels Bisbes de Cathalunya quel firmaren.

LO sanct Archabisbe de Florença, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulià del Castillo, Miquel Carbonell, Antoni Viladamor, Ioan Sedenyo, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, Tarafa, Lucio Marineo, Diego de Valera, Iacobo Bergomense, Pineda, Esteue Garibay, Ioan Mariana y Gonçalo Illescas, tots cõcordes diuhen: que à Tologa succehi tyranicament Chindasuindo, ó Sindasuindo, ò Cindasuntho: qui se alçà ab lo Regne. Pero, que ab tot que agues comẽçat mal: apres governà ab pau y quietut y fonch bon Christia y molt zelos de la Fè. De la naturaleza del qual esforça prouar Morales, que fos de terra de Campos. Pero dexho jo, per no ser important al principal intent de la mia Obra.

Flo tit. 1. cap. 7. §. 3. Mo. l. 12. c. 5. Beu. p. 1. c. 27 Med. p. 1. cap. 25. Cast. l. 2. d. 9 Carb. fol. 17 Vilad. c. 114. Sc. tit. 3. c. 7. Alfon. c. 37. Ricio. l. 2. Taraf. c. 11. Mar. l. 6. c. de Goth. ad. Va. p. 3, c. 30 Berg lib. 9. Pin. li. 18. c. 2. §. 6. Ga. l. 6. c. 34. Mar. l. 6. c. 8. Illes. lib. 4. cap. 26.

Tambe esforça Morales, que lo propri nom de aquest Rey fonch Cinda, y que lo Suindo, era ajustat de sobrenom.

Escriuhen Baronio y Tarafa: que en lo any quint, ò segons, los altres en lo sise, del seu regnat, que al nostre compte, y al de Garibay es lo any 646. conforme tambe se expressa en lo volum segon dels Cõcilis Generals, consenti y feu celebrar vn Concili en la Ciutat de Toledo. Lo qual ve à ser lo setè al compte comu, y nouè al nostre. Y corren diferents parers, sobre senyalar en quin dia se çomençà. Perque Morales, Beuter y Viladamor volẽ, ques començàs lo dia dels Apostols sanct Simõ y Iudas, à vint y vuyt de Octubre. Garibay vol, que fos à diuuyt, dia de S. Luch. Del Archabisbe Don Rodrigo apar, ques començàs à quinze de las Kalendas de Nouembre. Y en lo volum segon dels Concilis Generals, se lliteg, auer tingut principi en las Kalendas de Nouembre. Fan mencio de aquest Concili Iulià del Castillo, Medina y Carbonell, y los nostres Archabisbes de Tarragona Don Hieronym de Oria, y Don Antoni Augusti, en los Episcopologis posats en los volũs de les sues Cõstitucions. Y apar dels dos: que per esserse trobat en aquest Concili lo Archabisbe Prothasi, auia de esser tin-

Rod. lib. 3. cap. 26.

Tr gut

gut en lo any 645. en lo qual lo posa expressament Sedenyo. Perque diu don Hieronym de Oria: que en aquest any mori lo Archabisbe Protasi. Pero jo entench esser error de la impresio. Perque baix en diferēts Concilis de altres anys apres, trobarem encara firmat al matex Archabisbe Prothasi.

Trobarense en aquest Concili quoranta Bisbes segons diuhen Tarafa, y altres. Lo volum segon dels Generals, ne aporta treynta y vuit. Y concorda ab ell lo Doctor Blay Ortiz. Valera diu: foren en ell quatre Archabisbes, y trenta Bisbes, vltra los Procuradors de molts Prælats. Pero lo que fa al nostre proposit es: que de Cathalunya si trobaren.

Ortiz.c.66.

Protasi de Tarragona.
Deusdedit de Empuries.
Reparato Præsbitero, Vicari de Eterio de Illiberia.

De aquestos fa mencio Morales. De Prothasi, Beuter y los dos anomenats Archabisbes de Tarragona, ab lo de Toledo Don Rodrigo. Fan tambe mencio Tarafa, pero anomena l Pascasi. Dels dos primers assoles fa mencio Viladamor. Dich ho, perques sapia de hont se trauhen aquestos noms. Perque en lo volum segon dels Concilis de la impresio Agripina, nos troban anomenats ninguns Bisbes, ni de Cathalunya, ni fora de ella.

Dels decrets fets en aquest Cōcili noy ha cosa al nostre proposit. Sino es lo del capitol tercer. Ordenāt, que lo Bisbe mes vehi, del qui moris, anas à la sua sepultura. Dehont se ve à entendrer, lo que he vist en moltes sepultures de Bisbes, particularment en la Seu de Leyda: que està esculpida, y en altres entretellada, la cleresia processionalment, ab vn Bisbe, fent las obsequies al defuncht. Y aparexia, que tingues dificultat: puix tant prompta ment no podia ser, hi agues ja successor elet y consagrat. Que de aqui se enten: que per obseruança del Decret de aquest Concili, venia lo Bisbe mes vehi à la funeraria del defuncht. Y durà en Cathalunya encara apres de la recuperacio feta dels Moros.

Cap. C. VI. Com lo Rey Chindasuindo se associà son fill Recesuindo. Com mori, y los fills que dexà.

REferexen los demes escriptors en lo principi del presedent capitol allegats, y particnlarmēt los que per auant anomenarè: que lo Rey Chindasuindo, per assegurar la succesio del Regne, à vn fill, que entre altres tenia, anomenat Flauio Recesuindo: sel associà y feu participant del Regne. Y axi Don Antoni Agusti posa lo principi del seu Regnat en aquest temps. Si be los altres nol cōpten fins apres la mort de son para. Y sobre la aueriguacio del any, en quel Rey Chindesuindo feu asso, hi ha, quants caps, tants parers. Illescas diu, que sel associà en lo any sisè del seu Regnat: que axi conforme al compte de Morales seguit en los dos prop passats capitols, auia de ser en lo matex any de 646. ques tinguè lo Concili, y ab compte de dos anys abans, que moris Chindasuindo, escriu Esteue Garibay asso en lo de 647. Y axi venia be al que de Mariana apunti en lo capitol cent y quatre: sino fos que assi diu ell expressament: que asso fonch en lo any 648. Que ve be al compte, que de Illescas ses notat assi: y en dit capitol cent y quatre. Iulià del Castillo, y Carbonell diuhen: fonch quatre anys abans de la mort de Chindasuindo: que segons lo any (direm baix) en lo qual posa Iulià la mort del Rey, auem *de dir*, ajs volgut, q̄ asso fos en lo any 648. de Christo. Que aquest al seu compte es inclusiuè lo quart abans de la mort del Rey. Pero Morales, Viladamor, y Valera, diuhen: que fonch en lo any 649. En lo qual ho assenta Don Antoni Agusti.

Corrent aquest propri any 649. segons escriu Cæsar Baronio. Lo Rey Chindasuindo enuià per Embaxador seu à Roma, al Bisbe Tejo, ò Tejano de Caragoça, perfercar la tercera part dels Morals de sanct Gregori sobre Iob. Que las dos primeras ja lo matex sanct Pontifice les auia enuiades à sanct Leandro Archebisbe de Toledo. Trobà Tejo aquella part per diuina reuelacio. Portala à Espanya: passant per Cathalunya. Y axi de pas, basta auer feta mencio de ells. Qui volrra veurer mes

Digitized by Google

mer llargament la historia, llija à Morales, Marana, Iulià Sedenyo y Baronio.

En lo seguent any 630. mori lo Rey Chindasuindo: auent regnat deu anys, sinc mesos y vuyt dies. Es à saber sis anys vuyt mesos y vint dies tot sol, y ab compañya de son fill tres anys y vuyt mesos: segons referex Don Antoni Agusti. Lo qual compte de mesos y dies ha pres Iulià, per any. Y axi, ne compta hu mes que Morales. Pero deu anys solament de regnat li donan Medina, Valera, Sedenyo, Alfonço de Carthagena, Ricio, Tarafa y Carbonell. Garibay li dona sols nou anys y sis mesos de regnat: y diu, que mori en lo any 652. En lo qual posa tambe la sua mort, lo Doctor Illescas. Sanct Antonino de Florença li dona desset anys de regnat: quem apar cosa desaforada segons los comptes de tots los sobrecitats Autors.

Aug. dia 8.

Mort lo Rey Chindasuindo, li sobreuiscueren tres fills: anomenats Recesuindo, Theodofredo y Flauio Fauila. Y encara que la Coronica del Archabisbe Don Rodrigo y Iulià del Castillo digan, que Theodofredo era fill de Recesuindo, aduertex Morales, que fonch error de la imprecio de dita Coronica. Que en en los llibres vells manuscrits, se troba fill de Chindesuindo. Seguint al Bisbe Pelagi de Ouiedo y al de Tuy. De Fauila no vol concedir Garibay, que fos fill de Chindesuindo. Fundãtse: que no es nom Goth, sino propri Espanyol. Pero, jo ho tinch per molt voler subtilizar y filar prim. Y axi me adiresch à la comuna. Tarafa diu: que Theodofredo fonch fill de vn caualler anomenat Ardeuarseo, casat ab vna neboda del Rey. Y no he trobada memoria en altra part de tal. Que en la casa Real se crias vn Eringio, Eurigio, ò Eurigo, que era fill de Ardebato y de vna neboda del Rey, axo si. Com se veurà baix en lo capitol cent vint y sinch.

Casti. lib. 2. dilcur. 10.

Gal. l. 6. c. 34

Capitol. C. VII. Que proua com lo Primat de las Isglesias de Espanya es de Tarragona propriament, y no de Toledo.

LO illustrisim y en tot genero de sciencies doctisim Cardenal Cæsar Baronio en los seus Annals Romãs, y lo Doctor Gõçalo Illescas en la sua Pontifical historiahen. Que lo Rey Chindasuindo, de qui en lo passat capitol auem parlat: tractà y acabà ab lo Papa, que la Isglesia de Toledo tingues la Primacia de Espanya. Y que axi la te vuy en dia. No allegan Autor de asso. Pero Ambrosi de Morales, à qui veradament se deu la palma del millor Coronista de Espanya, fa Autors de aquest pẽssament, à Don Rodrigo Archabisbe de Toledo y al Bisbe de Tuy. Dient y ajustãt ab lo de Tuy. Que lo Rey alcançà del Papa: que ab voluntat, y consentiment dels Bisbes de Espanya estigues lo Primat della en Toledo. Y que axi à les hores ab Decret de tot lo Concili, passà la Primacia de Espanya, de la Isglesia de Sinilla à la de Toledo. Y pens jo (encara que ell nou diga) ques deu fundar, per vna decisio de vn Concili Toletano, que trobam en lo Decret de Gratia, que diu de aquesta manera.

Bar an 640

Illef. lib. 6. cap. 26.

Gra. dist. 65. can. cũ lon

Cum longe lateque diffuso tractu terrarum commeantium impeditur celeritas nuntiorum, quo aut nequeat Regibus audientibus decedentis Præsulis transitus notificari, aut de successore morientis Episcopi, libera Principis electio expectari: nascitur sepe aut nostro ordini de relatione talium difficultas, aut Regiæ potestati, dum consultum vestrum sub rogandis Pontificibus sustinet, numerosa necessitas. Vnde placuit omnibus Pontificibus Hispaniæ atque Galliciæ, vt salvo priuilegio vniuscuiusque Prouinciæ, licitum maneat deinceps Toletano Pontifici, quoscunque Regalis potestas elegerit, & iam dicti Toletani Episcopi iuditium dignos esse probauerit, in quibuslibet Prouincijs, & in præcedentium Sedibus præficere Præsules, & decedentibus Episcopis eligere successores: Ita tamen, vt quisque ille fuerit ordinatus, post ordinationis suæ tempus, intra trium mensium spacium, Metropolitani proprij præsentiam visurus accedat.

Aquestes son les paraules del dit Concili. Y per ellas diu lo Doctor Blay Ortiz Canonje de Toledo, en la descripcio de la Isglesia major de aquella ciutat. Que te la Primacia de las Isglesias de Espanya. Pero Ambrosi de Moroles vol: que la Isglesia de Toledo, ja abans des del temps del Rey Reccaredo fos Primada. Y la ra-

Ortiz. c. 4.

Digitized by Google

ho ab que vol fundar asso es: perque tots los Concilis Nacionals se tingueren en la ciutat de Toledo, y que los Archebisbes de alli presidian en aquells. La qual raho pondera tambe en aquest proposit Cæsar Baronio, en los seus Annals: parlãt del Concili de Toledo: en lo qual, com dalt capitol 85. auem dit, fonch passada la Metropoli de Carthagena à Toledo. Y dona per cert: que lo Primat de Espanya sia de la Isglesia de Toledo. Empero, te per incerta la assignacio del temps verdader en que aconsegui la Primacia: y Beuter, diu: q̃ Reccesuindo ague del Papa lo Primat, pera la Isglesia de Toledo.

Beu.l.1.c.17

Guillem Durant Spill de la jurisprudencia, y vera atalaya, o indegador disertissim de la veritat: al qual vulgarment los juristas anomenam Speculador: connumera y cõpta entre los Primats, al Archabisbe de Toledo. Y sens dubte, dirã lo matex, molts altres: que per ara vajan per referits.

Spec.tit.de disp.§.sunt quoq.n.2. De dispens. to.3. lib.1.

Tots los quals, y les coses per ells allegades, apar quens brindan y prouocan à dir alguna cosa acerca de aquest fet. Y no sera fora proposit. Perque en Cathalunya, lo vulgo te per cert y aduera: que lo Primat de Espanya, no es de la Isglesia de Toledo, sino de la de Tarragona. Y apar, que tinga titol Apostolich de asso: per la Bulla, que del Papa Ioan aporta lo pare mestre Francesch Diago: de la vnio de la Primacia de Tarragona (que estaua assolada) ab la Seu de Vich, la qual es del tenor seguent.

Dia.li.2.c.9

Ioannes Episcopus seruus seruorum Dei: omnibus in Christo dilectissimis confratribus nostris in Galliarum partibus commorantibus: charissimis reuerendissimis Archiepiscopis atque Episcopis: Apostolicam benedictionem & perpetuam in Christo salutem. Dilectionem & fraternitatem vestram scire volumus, qualiter Borrellus honorabilis & laudabilis Comes, orationis & redemptionis suæ causa, ad Apostolorum Petri & Pauli limina veniens, prostatus pedibus nostris lacrimabiliter quæstus est nobis: quemadmodum Tarraconensem Archiepiscopatum, qui olim caput in illis partibus fuerat, *Ausonensi Ecclesiæ subderemus. Eo quod peccatis merentibus, ipsa iam dicta Ciuitas Tarraconensis à Sarracenis capta, & pastore destituta, nullum recuperandi locum, aut inhabitãdi vsque hactenus reperire valet. Propter quam causam, prædecessorum meorum secutus authoritatem, amodo & vsque in perpetuum volumus, atque statuentes roboramus & confirmamus: vt Ausonensis Ecclesia potestates* & Primatus teneat Tarracconensis Ecclesiæ. *Et vt omnes Episcopi sufraganei eiusdem sanctæ Tarraconensis Ecclesiæ, ad Ausonensem Ecclesiam confugiant. Et quãdo aliquis ex illis, ab hac luce migrauerit, successor illius ab Ausonensi Archiepiscopo, qui à nostra Apostolica Sede confirmatus est, consecretur. &c. Scriptum per manum Georgij Netarij & Secretarij & Seruiciarij sanctæ Romanæ Ecclesiæ in mense Ianuario, indictione quartadecima. Bene valete.*

Y ponderades de ella, aquelles paraules, que diuhen. *Primatus teneat Tarraconensis Ecclesiæ*, denota: que la de Tarragona tenia lo Primat: puix lo passà de ella à la de Vich. Tambe lo sanct Archebisbe de Tarragona y Bisbe de Barcelona Ollaguer, en lo acte de la donacio, que de la ciutat de Tarragona feu al Princep Robert, diu: que li consedex la matexa Ciutat, que lo Comte de Barcelona Ramon Berenguer (*Dedit & tradidit, per scripturam suæ liberalitatis, Deo, & Ecclesiæ Tarraconensi, que caput est Ecclesiarum totius Citerioris Hispaniæ, & nobis & successoribus nostris. &c.*) auia donada y lliurada à Deu y à la Isglesia de Tarragona, que es cap de les Isglesies de tota Espanya Citerior. Y xi dona nom y titol de cap y Primada à aquella sancta Isglesia. Y en la segona part de la Coronica, que sera lo propri lloch de aquestas escriptures, direm lo demes: ques pot dir de ellas. Bastara per ara saber: que son tretas del Archiu Real de Barcelona: y que prouã lo nostre intent. Lo qual se confirma ab vn altre testimoni mes antich. Fet vint y set anys abans de la perdua de Espanya. Esculpit en la pedra de la sepultura del Archebisbe Cypria de Tarragona. Anomenantlo Primat. Conforme veurem en lo capitol 131 del present llibre. La qual escriptura indubitadament fa fe: per lo que tinch escrit en lo capitol 24. del llibre primer. Y axi nos esforçan aquestos testimonis, à resistir virilment, à la opinio dels qui atribuexen la Primacia de Espanya à Toledo: y à defençar los drets de la Isglesia de Tarra-

Arma Tarr. Reg. fol. fol.

Tarragona: com à cosa tant propria de nostra Coronica Cathalana: perque cert si los estranys nos prouocan à certamen, y no exim: està clar, que quis vulla nos condemnarà almenys, com à contumassos. Perço dirè alguna cosa del molt, que podria dir. Y prenga lo Lector paciencia, perque es cosa, que no se la puga trobar fins vuy, mes emenuçada y resolta. En la qual se hauta de procehir no menys de Historiador, que de Iurista: ni mes del vn cap, que del altre.

Y pera poder donar algun camí, à la decisio de aquest altercat, presupos. Que aquesta questio te dos parts. La vna: Si la Primacia de Espanya, es de la Isglesia de Tarragona, ò de Toledo, com vol lo vulgo. La segona (que es lo de que altercan los doctes) si lo Archebisbe de Toledo pot aportar insignies de Primat (cõ Creu, y vs del Palio) en la Prouincia de Tarragona. Perque (si va à dir la veritat) entre homens sauis, jo no se ques sia disputat, ò altercat de altra cosa, entre los dos Archabisbes: sino, si pot lo de Toledo vsar les dites insignies en la Prouincia de Tarragona. Y axi se veu: que micer Luis Pons de Ycart, no dubtà, ò almenys no aportà arguments, que aparega façan à altre proposit, sino per aquest. Be se quem dirà los doctes: que asso matex es, esser Patriarcha, o Primat. Com apar de vna Decisio Decretal de Papa Innocencio tercer. Pero, podria ser: no se altercas, si lo de Toledo pot vsar de las ditas insignias en proprietat, sino, per vs, y possessio, o per priuilegi. Y jo per acomodarme à tots, procurarè satisfer à cada cosa de per si.

Y quant al primer dubte, me apar: que nos pot ben decidir, si primer no sabem, que cosa es Primat. Per intelligencia del qual terme es de saber. Que Patriarcha y Primat, son lo matex en realitat y offici, encaraque sian diferents en nom. Diuho axi lo sobrecitat Guillem Durant Speculador: trahientho del Mestre Gracià en las Decretals. Y diuse Patriarcha, com si digues, Summo pare, ò lo major dels pares. Perque en la sua terra, o Prouincia te lo primer lloch, apres del Papa. Cõ ho especifica y declara, lo glorios sanct Isidoro Archabisbe de Toledo, Aquestos com diu Anirio referit per Gracià, son los Archabisbes, que tenen las (*Primas sedes.*) primeras sedes, o Isglesias Cathedrals, en las quals forẽ posats Bisbes per los Apostols, y per los seus successors: y los altres tantsolament son anomenats Metropolitans. Y aquestos Bisbes Metropolitans se diuhen Bisbes de Sede major: com apar per Auioritat de Papa Pelagi y de la Glosa ordinaria: empero regonexen sobre si als Primats per majors, que ells: en quant à la obediencia quels deuhen prestar, en tot lo que justament los es manat: y en que de las sentencias de aquestos Archabisbes Metropolitans, los Bisbes quels son inferiors poden apellar als Archabisbes Primats, conforme diu lo dit Mestre Gracià. Posem exemple: que lo Bisbe de Hosca, apellas de vna sentencia del Archabiebe de Caragoça al de Tarragona. Veritat es, que sanct Isidoro vol, que qualseuol Archabisbe sia Primat. Dient axi. *Archiepiscopus, Grecho interpretatur vocabulo, quod sit summus Episcoporum. Idest Primas.* Pero notes be, que diu: que lo Archabisbe es Primat dels Bisbes: y no diem nosaltres lo cõtrari. Que si be lo Archabisbe es Primas dels Bisbes sos inferiors, pero Patriarcha es Primas dels Archabisbes. Axi com los Philosops diuhen. Que lo Genero intergecto (o del mitg) à respecte del Genero summo (o superir) es especie, y à respecte dels inferiors es Genero: axi tambe lo Archabisbe, es inferior del Archabisbe superior Patriarcha, o Primat, y aquest matex Archabisbe es Primat à respecte dels Bisbes. Y axi parlant propriament, sols es Primat aquell, que es sobre los Bisbes y Aarchabisbes: ys diu Isglesia Primada aquella, q̃ primerament tinguè Bisbe, per ma dels Apostols, o de sos successors: à laqual son subdits altres Metropolitans: de les sentencies dels quals se apellan los Bisbes inferiors, als dits Bisbes de la Isglesia per los Apostols, o sos successors ordenada.

Sabut asso: diu lo Papa Anacleto, aquestas paraulas. *Prouinciæ multo ante Christi aduentum tempore diuisæ sunt, maxima ex parte. Et postea ab Apostolis, & beato Clemente prædecessore nostro ipsa diuisio est renouata*

Anti. can. Nullus Archi. 99. dis.

Pel. in can. Mul. 17. dis.

Dis. 99. in fum.

99. dis.

Digitized by Google

manet in capite omnium Prouinciarum, vbi dum Primates erant legis seculi, ac prima iudiciaria potestas: ad quos qui per reliquas Ciuitates commorabantur, quando eis necesse erat, qui ad aulam Imperatorum vel Regũ confugere non poterant, vel quibus permissũ non erat: confugiebant pro oppressionibus eorum, vel iniusticijs suis, ipsos que apellabãt quoties opus erat sicut in lege eorum scriptum erat. Ipsis quoque in Ciuitatibus vel locis nostros Patriarchas vel Primates (qui vnam formam tenent, licet diuersa sint nomina) leges diuinæ & ecclesiasticæ poni & esse iusserunt: ad quos Episcopi (si necesse fuerit) confugerent, eosque appellarent, & ipsi nomine Primatum fruerentur. Relique vero Metropolitanæ ciuitates, que minores iudices habebant, licet maiores Comitibus essent, haberent Metropolitanos suos qui preditis iuste obedirent Primatibus. Sicut in legibus seculi olim ordinatum erat. Qui non Primatu, sed aus Metropolitanorum, aut Archiepiscoporum nomine fruentur.

Demanera, que las Prouincias del Mõ, per la major part eran diuidides abans del aduenimẽt de Christo nostre Senyor. Y apres, per los Apostols, y per lo Papa sanct Clement fonch renouada la dita diuisio. De tal manera, que ahont de molt temps abans eran estats los Primats de las lleys del segle, o del mon, y de la temporalitat, y las primeras potestats iudicarias: à las quals los qui estauan per las altras ciutats quant los era necessari, o no podent anar à las Audiencias dels Emperadors, confugian, per las oppressions y injusticias, y apellauan à ells sempre que fos menester: alli en aquellas ciutats les lleys Diuinas, y Ecclesiastiques manaren posar y esser los nostres Patriarchas, o Primats, que son vniformes: encaraque tingan diuers nom. Als quals los Bisbes pogues sen recorrer y appellar. Y aquells gosasen de nom de Primats. En las demes empero Metropolitanes ciutats, que tenian jutges menors, o inferiors, encaraque fossen majors que los Comtes, tinguessen alli sos Metropolitans: los quals justament obehissen als Primats, axi com abans en las lleys seculars era ordenat. Los quals no gosasse de nom de Primats, sino de Metropolitans. Axi que: puix abans que Christo vingues en lo mon, estaua Espanya vltimament diuidida en las Prouincies Citerior y Vlterior, com verem en lo llibre tercer, capitol trenta y hu: y la Vlterior, en Betica y Lusitania, com apar del que està dit en lo llibre tercer, capitol noranta: y la Citerior auem vist, llibre tercer en lo matex capitol, que era la propria que diem Tarragonesa: y la Ciutat y Renge de Toledo eran de la Prouincia Citerior, o Tarragonesa, si creyem à Ptholomeo llibre segon, capitol sis, y à Plini de natural Historia llibre tres, capitol tres, que expressament ho diuhen axi, his trau tambe dels termens, que à la Prouincia Tarragonesa, o Citeterior donan los citats, llibre tercer capitol trenta dos: y de la Prouincia Tarragonesa o Citerior, era lo cap la matexa ciutat de Tarragona, y en ella residian los Proconsuls y Prætors, que à aquesta Prouincia enuiauan los Romans, com diguerem en lo llibre primer, capitol deu, y en altres: per conseguent, posant apres los Apostols, Bisbes Patriarchas, o Primats, en las ciutats que eran Primadas en lo tẽporal, y en las altras Metropolitans, y Bisbes inferiors en las demes ciutats menors, de necessitat auem de dir: que Tarragona en temps dels Apostols fonch Patriarchal y Primada, y la Isglesia de Toledo inferior sua. Tant, quem atreuesch à dir: que Toledo no era ni Metropoli en los seus principis. Perque ni abans de Christo, ni apres, en la repartio dels Conuents juridichs de Espanya feta per lo Emperador Adria, (de la qual auem parlat llibre quart capitol trenta quatre) se troba, que Toledo fos conuent juridich, que residissen en ella Iutges inferiors, o menors. Y axi, per lo que dalt ab autoritat del Papa Anacleto està dit: no pogue Toledo tenir Bisbe Metropolita, sino altre dels inferiors. Y auem vist en aquesta nostra obra capitol vuytanta sinch del present llibre: que fins al Concili Toletà quart (o quint, segons la diuercitat dels comptes) ques tinguè en lo any sis cents y deu, Toledo no era estada Metropoli. Que à les hores se ordenà: que axi cõ les Prouincies Betica, Lusitania, y Tarragonesa, tenian sos Metropolitans, tambe la Prouincia Carthaginesa lo tingues per si, y sos

Digitized by Google

y fos en Toledo. Demanera, que à les hores, començà Toledo à ser Metropoli que fins aquell temps nou era estada. Y en aquell punt fonch desmembrada de la Isglesia y Prouincia Tarraconesa. Y ara (si axi se pot dir) en agrahiment del part, vol matar à sa mare. Deahont diu molt be Morales, que la Isglesia de Toledo, si dret algu auia de tenir, nol tenia de aquest temps del Rey Chindasuindo y del Concili en ell celebrat, sino dels Reys Reccaredo y Gundemaro. En temps del qual fonch lo dit Concili del any 610. Y alli lo Concili feu à Toledo Metropoli de la Prouincia Carthaginesa. Mes, que si en aquell Concili Toletà passaren los drets Metropolitans de Carthagena à Toledo, y Carthagena era subdita de Tarragona, com ho auem vist declarat en lo capitol 26. del primer llibre, en lo scisma de Syluano: por conseguent passaren de Carthagena à Toledo tambe los carrechs, com los honors: y axi la subjeccio, que tenia à la de Tarragona. Perque enuia de dret las cosas sempre passan ab los seus geps y carrechs, honors y seruituts. Y pertant Toledo no seria Primada, sino Metropoli subjecte à la Primada de Tarragona. Y si la Primacia de Seuilla passà à Toledo, com assi auem dit auerho volgut lo Bisbe de Tuy: en tal cas, la Isglesia de Toledo, solament seria Primada de la Prouincia queu fonch Seuilla. Perquant no li podia passar sino lo que tenia Siuila. Per lo que diuhen los Iuristas: Qne ningu pot transferir ni passar en altre, mes dret del que toca al qui trãsferex y dona. Y axi, com may la Isglesia de Seuilla aja pretes ni pogut pretendrer Primat en Espanya, si ja no era de la Prouincia de Bethica, tampoch poguè passar ni transferir altra cosa mes: ni pot la de Toledo pretendrer alguna altra preheminencia, que la que tenia Seuilla. Demanera, que si tant volen quel Archabisbe de Toledo sia Primat de les Espanyas: siau alla en les Prouincies Bethica y Carthaginesa, y no en la Tarragonesa. Ni pretenga algu, que quant lo de Toledo se intitula Primat, ho sia propriament, per ser lo supremo de Espanya, sino impropriament, y sols com à Metropolità, y en respecte dels seus Prouincials de las Prouincias Carthaginesa y Bethica. Y axi, molt be y no seus causa diu lo nostre vulgo Cathala: que la Isglesia Tarragonesa te lo Primat, almenys en la prouincia Citerior, y no la de Toledo. Y confirmarsea tambe asso en lo capitol seguent.

nemo iuris. neg. iur.

Y no obsta lo ques deduex, per la part cõtraria: tret de la autoritat dels Autors en lo principi allegats. Perque diguè molt be Morales, com parlà en dubte. Tenint temor, y dubtãt hi aja agut Papa, que concedis tal, com se prete per la part de Toledo, dient aquestas paraulas. *El sumo Pontifice, que dio esta concession al Rey Chindasuindo, si se dio: por fuerça huuo de ser Theodoro, o san Martin, &c.* Demanera, que dubtà Morales, que donàs tal gracia à la Isglesia de Toledo. Y si per algun Papa se donà tal gracia fonch, com he dit, que escriu lo Bisbe de Tuy: ab tal, que fos de voluntat y consentiment dels Bisbes de Espanya. Lo qual consentiment yo nol veig en part alguna. Que sim diuhen es en aquell Decret del Concili Toletà que assi he posat, volentse valer de aquellas paraulas: *Placuit omnibus Pontificibus Hispaniæ atque Galliciæ, &c.* No fan à aquex proposit, en ninguna manera. Perque verem consecutiuament, que los Bisbes alli se saluaren los Priuilegis de Cada Prouincia, en aquelles paraules: *vt saluo priuilegio vnius cuiusque Prouinciæ.* Demanera, que no li donaren, ni consentiren Primat algu, ans lo reseruaren à cada Prouincia de qui fos, o aqui tocàs. Lo ques demostra tambe, per lo subseguent. Reseruantse alli, que lo Bisbe elet, dins tres mesos apres de la sua eleccio, se agues de presentar deuant del seu Metropolità. En aquellas paraules: *Ita tamen, vt quisquisque ille fuerit ordinatus, post ordinationis sue tempus intra trium mensium spaciũ Metropolitani proprij præsentiam visurus accedat.* Del que noy auia necessitat si lo de Toledo fos estat lo Primat. Perque cõ diu lo Mestre Gracia: Nos torna del Primat al Metropolita. Ans be aquest auerse de presentar lo Bisbe dins tres mesos deuant de altre, arguex, que aquell aquis presentaua era lo Primat. Perque hu dels priuilegis, y vna de las prehemi-

Inf. dis. 99.

nentes del Primats es aquesta. Com apar de la autoritat del Papa Innocencio tercer en lo capitol Antiqua, en lo titol de Priuilegis, en las decretals. Y axi diu molt be la glosa del Canon, Cum longe, dalt allegat: que lo Concili Toletà que feu aquell Canon, mes donà carrega, que Primatia al Archabisbe de Toledo. Y que no li donà altra cosa mes: sino, que axi com abans lo Rey auia de elegir los Bisbes en vna y altra ciutat, de consell de tots los Bisbes: de aqui auant pogues eligirlos à sol Consell del de Toledo. Y es axi la veritat, si bes mira la lletra del Canõ ja dalt posada. Mouentse lo Concili à fer asso, per la raho q̃ dona lo matex test del Concili, en las primeras paraules del propi Canon. Com diu: *Cum longè lateque diffuso tractu terrarum commeantium impediatur celeritas nuntiorum, quo aut nequeat Regibus audientibus decedentis Præsulis transitus notificari, &c.* Demanera, que de aquesta autoritat mal entesa, noy ha que argumẽtar cõtra la Isglesia de Tarragona en fauor de la de Toledo.

Glos. inver. Prim.

Ni tampoch es bon fonament, dir: que perquãt los Concilis se tenian alli era Primada. Puix es cert, celebrarse alli, per estarhi la Cadira y Cort reals: y no voliã los Prælats estar lluny de poder consultar ab los Reys, com apar de la raho ja dita del principi del Canon: *Cum longè.*

Y que los Archabisbes de Toledo presidissen sempre en los Concilis: dir ho axi absolutament, es gran burla. Perque si en lo Concili Toletà tercer (de qui se ha par lat en lo capitol setanta hu) Euphemio era Archabisbe de Tarragona: ell presidi, y no lo de Toledo. Y en altres Concilis presidiren altres, y no lo de Toledo. Com Mausona de Merida, en lo temps de Reccaredo. Y en lo de Sisenando, sanct Isidoro de Seuilla. Y en temps de Sintilla, Tonãcio de Palencia, en vn Concili. Y Oroncio de Merida en lo del temps de Chindasuindo en lo capitol cent y sinch. Y tãbe, per auant residiren altres, que no eran Archabisbes de Toledo en diferents Cõcilis celebrats en aquella ciutat. Com Oroncio de Merida en lo temps de Reccesuindo: y en vn altre presidi Fugitiuo de Siuilla. Y en temps del Rey Eruigio presidi Iuliano de Seuilla. Conforme tot asso se pot veurer en Ambrosi de Morales en diuessos llochs. Demanera, que encaraque fos present y en sa Isglesia, no sempre presidia lo de Toledo. Ni lo presidir alli deuia arguhir Primat. Sino ques assentauan y sotascriuian los Bisbes, conforme la antiquitat de la sua consecracio. Segons era estat instituit en lo sanct Cõcili Romano, que juntà lo Papa Hilari dalt en lo capitol 25. Com de asso fa particular memoria Cæsar Baronio, en lany 465. de Christo nostre Senyor. Y conforme à aquesta Canonica disposicio, hauem vist en los passats y veurẽ en los seguents Concilis alguns Bisbes, ques trobaren en dos Synodos: y may los trobarem en vn matex lloch. Y axi en la segona Sessio del sanct Concili de Trento, à la fi del Decret fet en aquella Sessio, se ordenà: que per lo seurer, votar, o sotascriures en primer, o derrer lloch, no fos fet perjudici, ni se adquiris dret à ningu. Y de la matexa manera se deuia seruar en los Concilis de qui assi auem dit. Dehont se veu esser cert no obstar lo argument, que de aqui se es pres.

Moral cap. 1. 30. 33.

Demanera, que resta sempre ab la sua intencio fundada en Dret, en lo proprietari, lo Archabisbe de Tarragona, que es propriament Primat de Espanya: almenys en tota la Prouincia Citerior, y Tarragonesa, antiga, que enclohia tambe lo Regne de Toledo. De qui no sabem altre titol, sino abusar del Decret del Cõcili Toletà assi dit, y del que dirè en lo capitol seguent: estirant com à Metropolità, la autoritat de sanct Isidoro, se es fet dir Primat, impropriament. Y asso quant al primer dels dos sobre apuntats dubtes.

Quant al segon dubte mogut dalt: puix lo ha tant ben ventillat Micer Luis Pons de Ycart en las grandezas de Tarragona: y ab las dos Constitucions Prouincials dels Archabisbes Pere Albalat, y Rodrigo de Toledo, que son del capitol segõ y ters, del tit. de *Auctoritare & vsu palij.* en las Constitucions Prouincials, se veu: que los Archabisbes de Tarragona excomunican al de Toledo en cas volgues vsar de aportar Creu alçada, Palio y Concedir Indulgencias. Y ab la Bulla del Papa Ioan vint y dozè Dada en Auinyo à 12. de las Kalendas

Ycart.

Digitized by Google

lendas de Dezembre, lo any 5. de son Pontificat: (la qual es referida, per lo matex micer Ycart) se veu: que al Archabisbe (Don Ioan) de Toledo, y à sos successors fonch entredit lo dit vs, y axi apar estar ja decidit aquest dubte, no dirè mes en ell. Sino, que per ser aquest capitol demasiadament de llarch, passarè al altre, que casi tractarà del matex proposit.

Cap. C. VIII. Prouant, que la Isglesia de Toledo fonch feta Metropoli de la Prouincia Carthaginesa tant solament.

PEr ser estat vn poch massa llarch lo presedent capitol, he dexat ja de industria per al present capitol, la cõfirmacio, del ques dit en aquell: de que Toledo quant fonch feta Metropoli (y Primada impropriamẽt, conforme à la autoritat de sanct Isidoro en lo presedent capitol referida) se li donà tant solament lo dret de la Prouincia Carthaginesa. Y pera prouar asso, referirè la decisio del Concili, que la feu Metropoli: que com he dit en lo capitol vuytanta sinch de aquest llibre, fonch en temps del Rey Gondemaro. La decisio del qual Concili es treta dels Autors, que alli auem citats, y es referida per Ambrosi de Morales, de aquesta matexa manera.

Mor. lib. 12. cap. 12.

INCIPIT DECRETVM PIISSIMI ATQVE GLORIOSISSIMI PRINCIPIS NOSTRI GVNDEMARI REGIS.

FLAVIVS Gundemarus Rex: Venerabilibus patribus nostris Carthaginensibus Sacerdotibus. Licet Regni nostri cura in disponendis atque Gubernandis humani generis rebus promptissima esse videatur: tunc tamen magestas nostra gloriosiori decoratur fama virtutum, cum ea quæ ad diuinitatis, & religionis ordinem pertinent, æquitate rectissimi tramitis disponuntur. Scientes ob hoc pietatem nostram non solum diuturnum temporalis imperij consequi titulum, sed etiam æternorum adipisci gloriam meritorum. Non nullam enim in disciplinis ecclesiasticis contra Canonum authoritatem per mores præcedentium temporum licentiam sibi de usurpatione præteriti Principes fecerint. Ita vt quidam Episcoporum Carthaginensium Prouinciæ non reuereantur contra canonicæ authoritatis sententiam, passim ac liberè contra Metropolitanæ Ecclesiæ potestatem per quasdam fratrias & conspirationes inexploratæ vitæ omnes Episcopali officio prouehi: atque hanc ipsam præfatæ Ecclesiæ dignitatem, imperij nostri solio sublimatam contemnere, perturbantes Ecclesiastici ordinis dignitatem, quam prisca canonum declarat sententiam abutentes. Quod nos vltra modo vsque in perpetuum fieri, nequaquam permittimus. Sed honorem Primatus iuxta antiquã Synodalis Concilij authoritatem per omnes Carthaginensis Prouintiæ Ecclesias *Toletanæ Ecclesiæ Sedis Episcopum habere ostendimus, eumque* inter suos Coepiscopos *tam honoris præcellere dignitate, quam nominis. Iuxta quod de Metropolitanis per singulas Prouincias antiqua Canonum traditio sanxit, & authoritas vetus permisit. Neque eandem Carthaginensem Prouinciam in ancipiti duorum Metropolitanorum regimine contra patrum decreta permittimus diuidendam per quod oriatur varietas scismatum, quibus supuertatur fides, & vnitas scindatur. Sed hæc ipsa sedes sicut prædicta est antiqua nomini sui ac nostro cultu imperij ita &* in totius Prouintiæ *polleat Ecclesiæ dignitate, ac præcellat potestate. Illud autem quod iam pridem in generali Synodo Concilij Toletani à venerabili Eufimio Episcopo manu subscriptũ est, Carpentaniæ Prouintiæ Toletanam esse sedem Metropolim: Nos eiusdem ignorantiæ sententiam corrigimus. Scientes proculdubio Carpentaniæ regionem non esse Prouintiam: sed partem Prouintiæ Carthaginensis: Iuxta quod & antiqua rerum gestarum monumenta declarant. Ob hoc quia vna eademque Prouintia est decernimus. Vt* sicut Bætica, Lusitania, vel Tarraconensis Prouintia, *vel reliquæ ad regni nostri regimina pertinentes, secundum antiqua patrum decreta, singulos noscuntur habere Metropolitanos:* ita & Carthaginensis Prouintia *vnum eundemque, quem prisca Synodalis declarat authoritas & veneretur Primatem,* & inter omnes Conprouintiales *summum honoretur Antistetem. Neque quicquã contempto eodem vltræ fiant, qualia hactenus arrogantium sacerdotum superba tentauit præsumptio. Sane per hoc authoritatis nostræ ædictum amodo & viuendi damus tenorem, & religionis vel innocentiæ legem: ne vltra post modum inordinata licentia ab Episcopis similiter fieri patiamur. Sed per nostram clementiam præteritæ negligentiæ pietatis intuitu, & veniam damus, & indulgentiæ opem concedimus. Et dum sit magna culpa actenus deliquisse: maioris tamen & inexpiabilis sensura tenebit obnoxios, qui hoc nostrum Decretum, ex authoritate priscorum patrũ veniens temerario ausu violare tentauerit.*

Digitized by Google

sauerit. Neque vltra veniam, delicti adepti, si de hinc honorem eiusdem Ecclesiæ, quilibet Carthaginensium sacerdotum *consempserit. Subditurus procul dubio inobediens, tam degradationis, vel excommunicationis ecclesiasticæ sententiam, quam nostræ severitatis sensuram. Nos enim talia in diuinis ecclesiis disponentes, credimus fideliter, regnũ imperij nostri ista diuino gubernaculo regi, sicut & nos cultui ordinis, zelo iustitiæ accensi, & corrigere studemus, & in perpetuũ perseverare disponimus.*

Flauius Gundemarus Rex, huius edicti constitutionem, pro confirmatione honoris sanctæ ecclesiæ Toletanæ propria manu subscripsi.

Ego Isidorus Spalensis Ecclesiæ Prouintiæ Beticæ Metropolitanus Episcopus dũ in vrbem Toletanam, pro occursso Regio aduenissem, agnitis his constitutionibus adsensum præbui atque subscripsi.

Ego Innocentius Emeretensis Ecclesiæ Prouintiæ Lusitaniæ, Metropolitanus Episcopus dum in vrbem Toletanam, pro occursu Regio aduenissem, agnitis tuis constitutionibus adsensum præbui, atque subscripsi.

Ego Eusebius Tarraconensis subscripsi.
Sergius Narbonensis ſſ.
Ioannes Gerundensis. ſſ.
Illergius Egarensis. ſſ.
Licerius Igeditanæ. ſſ.
Maximus Cesaraugustanę. ſſ.
Floridius Tyrassonensis ſſ.
Elias Caurienſis ſſ.
Goma Olisiponensis. ſſ.
Fulgentius Astigitanæ. ſſ.
Emilià Barchinonensis. ſſ.
Theodorus Aurisinæ. ſſ.
Benjamin Dumiensis. ſſ.
Agapius Tuccitanæ. ſſ.
Gundimarus Besensis. ſſ.
Argebatus Portugalensis. ſſ.
Theuchristus Salmanticensis, ſſ.
Vitulatius Laberricensis. ſſ.
Leontinianus Lotobensis. ſſ.
Pisinius Illiberitanæ. ſſ.
Iustinianus Abulensis. ſſ.
Venerius Castulonensis. ſſ.

Demanera, que consta de assi clarissimament, que à la Isgleſia de Toledo sols se li donà lo Primat de la Prouincia Carthaginesa, que comprenia la Regio de Carpentania, y ques feu Metropoli y Primat, de sos Bisbes conprouincials: de la manera quel tenian las altras Prouincias de Tarragona, Betica y Lusitania. Y no se li donà Primacia alguna sobre les altres Prouincies. Estigues donques lo Archabisbe de Toledo ab la sua Primacia en la Prouincia Carthaginesa: y los que li diuhen Primat de las Espanyas: sapian de aqui al deuant, com tenen anomenarlo.

Cap. C. IX. Del Rey Recceſuindo en temps del qual mori Aetio Bisbe de Barcelona, y succehi Quirch.

VIst auem en lo Capitol cent y sis, com lo Rey Chindasuindo en vida sua, feu participant del Regne y se asocià à son fill Recceſuindo. Escriuhen sanct Antonino de Florença, Ambrosi de Morales Pere Anton Beuter, Pere Medina, Iulià del Castillo, Alfõço de Carthagena. Miquel Ricio, Francesch Tarafa, Lucio Marineo Siculo, mossen Diego de Valera, fra Iacobo Bergomense, fra Ioan Pineda, Esteue Garibay, lo Archabisbe Don Rodrigo, lo Doctor Gonçalo Illescas. Pere Miquel Carbonell y Antoni Viladamor: que mort lo Rey Chindasuindo regnà aquest son fill Recceſuindo: que ell se auia asociat en lo regnat. Encara que loã Sedenyo, lo fa succeſſor del Rey Tulcas. No comptant à Chindasuindo per Rey, per ſerse alçat en lo Regne. Pero, jo vaig seguint la mes comuna opinio.

Y abans de passar mes auant, es de saber: que alguns dels ja citats, com sanct Antonino, anomenan à aquest Rey ab nom de Flauio. Morales, lo anomena Flauio Recceſuindo, y altres sols Recceſuindo. Pero puix es tot vn home y concordan en lo demes, entengas lo Lector: que la diferencia del nom nol fes errar, si auia llegit à algu dels citats Autors, y no als altres.

Escriuhen de aquest Rey, que fonch molt Catholich: acostumat llegir en la sagrada Escriptura. Y no es marauella: perque diu Tarafa: que essent minyo, lleugerament y ab facilitat prengè Corona, y se era fet Clergue: y vinguè apres à esser elet

Digitized by Google

elet Bisbe. Pero no diu de ahõt. Demanera, que per esta, o altra causa, tingue la afficio prop dita, y se alegraua de oyr disputas y secrets misteris de la sancta Theologia. Fonch molt lliberal en donatius à las Isgleisias, segons escriuhen Don Rodrigo y Ambrosi de Morales.

En temps de aquest Rey en lo any 665. de la Natiuitat del Saluador, acabà lo curs de la sua vida lo Bisbe Aetio segon de Barcelona: com diuhen los dos Episcopologis dels Archius Capitular y Real de aquesta Ciutat. Lo qual com dalt auem vist, auia succehit al Bisbe Garau. Y axi tinguè desset anys de Pontificat, poch mes, o manco, Y encara que lo Episcopologi del capitol de la sua Cathedral diga: que li succehi Ramon Aguilo, es engany. Perque en mitg trobarem à Quirch, y à Guillem Albert. Dels quals dirè en sos propris llochs. Refiresch alli al Lector, que ara no es temps de aquells.

Cap. 103.

Cap. C. X. Dels Concilis Toletans. 8. 9. 10. los Bisbes de Cathalunya, que si trobaren. Y algunas cosas aserca de ells, y de la festa de la Expectacio.

TRes Concilis feu celebrar lo Rey Recceisuindo en son tẽps en la ciutat de Toledo. Lo hu en lo quart any del seu regnat, segons lo Doctor Blay Ortiz: o, en lo any quint com volen lo Cardenal Baronio y lo Doctor Illescas, en sa Pontifical. Y començàs à 26. de Dezembre dia de sanct Ioan Euangelista del any. 655. segons Ioan Mariana, o 656. conforme volen Morales, Viladamor y lo volum primer dels Concilis Generals, que jo he vists, de imprecio de la Colonia Agripina. Encara que Beuter, y Garibay digan: qne fonch en lo any 652. y Baronio en 653. Perque no podria venir be al compte dels anys del regnat del Rey assi posat, combinat ab lo compte posat à la fi del capitol 106.

Ortiz. c. 66.

Mar. l. 6. c. 9

Aquest Cõcili ve à ser lo vuyte, segons lo compte comu, que assi auem aportat. Pero segons lo nostre seria ya dezè. Trobarense y sotascrigueren en ell, quoranta y nou Bisbes, segons alguns, o sinquanta y dos, segons altres, com Blay Ortiz. Y entre ells, foren de Cathalunya.

Prothasi de Tarragona.
Toila, o Talo de Gerona.
Dodedeu de Empuries.
Goerich de Vich.
Ala de Iliberia.
Afrila de Tortosa.
Amamingo de Helna.
Maureolo de Vrgell.
Dono Imopirineo: Del qual Vaseo seguint al Bisbe de Gerona, diu: era Bisbe de Roda.
Scua de Egara: retenint lo que en altre lloch he dit, que Egabren es corrumput, per Egaren.
Tonancio, o Guterico, Diaca de Gaudeleno de Leyda.

Y nos marauelle lo Lector, si he posats incerts los noms dels Bisbes de Gerona, y Diaca de Leyda: que com los Autors, que segueisch varien, he volgut posar en cada qual los dos noms, abans que mostrarme parselitari, o descuydat.

Trobarense tambe en aquest Concili molts Abats, las firmas dels quals me dex, per no saber ni aja algu, que fos de Cathalunya.

Y aduertesch, que encara que Morales y Viladamor no fan mencio en aquest Concili, del Archabisbe Prothasi: totauia loy posan Beuter, los Archiepiscopologis de sos successors Don Hieronym de Oria y Don Ioan Teres.

De Amamingo, sols ne he trobada memoria en los Concilis Generals.

En aquest Concili (conforme à la disposicio del Concili Nacional de Tarragona, referit en lo capitol 42.) entreuingueren, his trobaren molts Cauallers principals y Titulats, officials de la casa y cort Real. Dels quals dex de parlar: per no saberni conexer algu, que fos per al nostre proposit. Qui volrra veurels: llija lo volũ dels Concilis, y à Morales: quels donaran perfeta noticia de tot asso.

Ab aquesta occasio podrà tambe veurer lo Lector, si volrrà, vn gran discurs, que fan Morales y Viladamor escriuint lo orde y cõcert, officis, y carrechs, quey auia en las casas y Corts dels Reys Goths. Tot son conjectures, y delicats pensaments, com los sol tenir Morales: refereschme à ell, per anar al fito de la Historia.

Moral. li. 12 cap. 31. Vilad. c. 107

Y axi

Digitized by Google

Y axi es de saber: que tingut y celebrat lo sobre dit Concili, poch apres en lo sete any del Regnat de Recceſsuindo, segons Blay Ortiz, que conforme Garibay era lo de 654. de Christo, o lo 655. segons Baronio, o conforme diuhen Morales, Mariana y Viladamor, en lany 657. al primer, o als dos de Nouembre, se juntà y tinguè laltre Concili general, o Nacional en la ciutat de Toledo. Que al compte comu fonch lo nouè, y al nostre, lo onze. Del qual fan mẽcio tambe Beuter, Medina en lo volum dels Concilis generals, Iulià del Castillo, y los Cathalagos dels Archabisbes de Tarragona, ja referits. Y diu Blay Ortiz, que en ell entreuingueren setze Bisbes. Entre los quals, se troban de Cathalunya firmats en ell.

Prothasi de Tarragona.
Maurelo de Vrgell.

Lo seguent any: que vinguè à ser de 655. de Christo segons Garibay, o en 656. com diu Baronio: y conforme altres, en lo de 658. se cõgregà altre Concili en Toledo. Que al compte comu es lo dezè, y al nostre ve à esser lo dotze. Començasse lo primer dia de Dezembre, trobantse en ell deset Bisbes: segons volen alguns, o vint y sinch, segons altres. Com escriu Blay Ortiz. Y de Cathalunya, si trobaren y sotascrigueren.

Prothasi de Tarragona.
Quirico de Barcelona.
Vuiterico de Helna.

En lo primer capitol de aquest Concili, se ordenà: que la festiuitat de la Anuncio del Angel à nostra Senyora, fos celebrada perpetuament en Dezembre: vuyt dies abans de la festa de Nadal. Perquant fentse en Marts, souint se encontra encontorn de Pasqua: y ha de ser transferida. Alguns anys apres, tornà la Isglesia la dita festa en lo mes de Marts: y restà à la altra lo nom de la expectacio del part de nostra senyora de la O. Per lo que de aquella festa fins à Nadal las Antiphonas del Magnificat començan per O. Y en Cathalunya diẽ à aquesta festa, de nostra Senyora de Esperança. Celebrada en grã manera en la santa Seu de Barcelona. De la qual si Deu nõs dona vida y forças, per seguir aquesta empresa, parlant del Catholich Rey Don Ferrando, direm la occasio, ques tingue pera fundarse ab tãta solemnitat com se fa.

De asso que esta axi preuingut, conexeran los lectors, que Beuter y Carbonell reberen error, quant digueren: que aquesta festa de la Esperança, se era introduida per sanct Ilefonço Archabisbe de Toledo: per occasio delq̃ direm en lo capitol cẽt y tretze. Perque, jas veu assi, feta en aquest Concili, la institucio primera de aquesta festa. Y lo que à ells los feu enganyar, se pot traurer del Doctor Blay Ortiz, en la descripcio del Temple de Toledo, ahont diu: que sanct Ilefonço instituí dos festas, vna de la immaculada Concepcio de sancta Maria Senyora nostra: la qual celebraua vuyt dies abans de Nadal, que apres la consuetud de la Isglesia la posà à vuyt de Dezembre, com vuy se celebra. La altra feu, per la Descẽcio de nostra Senyora. Aço es com la Reyna dels Angels mare de Iesuchrist ver Deu y home, Senyor nostre, baxà del Cel à la terra, pera honrrar al dit sanct Ilefonço, en lo modo que baix se dirà. Y axi cõ aquest sanct posà la festa de la purissima Concepcio vuyt dies abans de Nadal, prengueren Beuter y Carbonell, la vna per la altra, y digueren lo que tinch referit. Pero lo cert es vist assi, ab la autoritat del Concili.

Capitol. C. XI. Com los Moros guanyaren Affrica. Moriren Quirch y Albert Bisbes de Barcelona, y succehi Ramon Aguilo. Y com mori Prothasi de Tarragona.

QVatre anys apres de les coses sobrescritas, corrẽt los del Senyor 662. segons lo Archabisbe Don Rodrigo ja per mi allegat, y per Morales y Viladamor referit y seguit, la Mahometana pestillencia se ana acostant prop de Espanya. Perque Abdalla Capita de Mohabia, quart successor de Mahoma, guanyà casi tota la terra de Affrica al Emperador Constant de Constantinoble, vencent y llançantne à Gregori,

Digitized by Google

gori, Capita y Gouernado de Africa. Y per causa ques ensenyoriren de las dos Mauritanias (exceptat la ciutat de Ceuta, que estaua ben fortificada) de aqui, ell y sos successors foren anomenats Mauros, als quals vuy corruptament diem Moros. Son Rey, o supremo Senyor, se diguè Miramamulim, que vol dir: Princep dels creyents. Al qual nosaltres diē Miramamoli. Y feren aquestos lo principal assiento y cadira Real, en la ciutat de Marruecos. He posat asso axi breumēt, per lo dany que de aqui se segui apres en Espanya, à causa de aquest mal veynat. Quivolrra veurer mes llarch lo que assi està dit: llija à Morales y à Pere mexia en la Sylua, y en la Imperial, y à Baronio en los anys 647. y 696.

Era en aquest temps Bisbe de Barcelona G. Albert, q̄ auia succehit à Quirch, quis sotaescriguè y firmà en lo Concili Toletà dezè. Com auem vist en lo presedent capitol. Lo qual, poch apres deguè morir: y succehi la sua mort, y la successio y Pontificat de G. Albert dins aquest quadrienni. Aquest G. Albert tampoch no deguè viurer molt apres de ser elet. Perquant, tantost passades les coses que tinch escrites del any 662. ja lo seguent any, que fonch 663. à 13. de las Kalendas de Marts, que son à deset de Febrer, donà lo esperit à son Creador. Segons diu lo Episcopologi del Archiu Real de dita Ciutat. Al qual succehi Ramon Aguilo. De qui dirè poch mes auall, en lo capitol cent vint y tres.

Dit tinch en lo capitol cent y dos, que alli no auia de escriurer cosa alguna del Archebisbe Protasi de Tarragona (si be aquell era son propri lloch, conforme à Don Hieronym de Aurea son successor apareguè) per lo que ara, puix ja no trobarem altra firma sua mes de las posadas en lo capitol cent y deu, se podria escriurer de vnavegada lo que de ell se pot dir. Trayhentho, axi del que en altres capitols se ha dit, com encara del que escriuhen los seus tres successors, Don Hieronym de Oria, Don Antoni Augusti y Don Ioan Teres en sos Episcopologis. Y es, que succehi Protasi à Silua, segons verem dalt, seguint à Don Antoni y à Dō Ioan: y no succehi à Audax, com volia Don Hieronym: dexantse à Silua. Fonch molt solicit en la cura Pastoral, posposant tots treballs y fatigas, cansacis y camins, per descarrech del seu offici: com se colligex molt be dels sinch Concilis en ques trobà. Los quals verem en los capitols passats: y consta del que escriuhen los seus successors Don Antoni y Don Ioan, y de altres allegats en los capitols 101. 102. y 110. Alsi determinades moltes y graues coses, que no tenim especificades, mori, auent gouernada la Prouincia y Isglesia Tarragonesa onze anys, segons Don Hieronym de Oria. Pero al nostre compte, desde Sylua segon fins ara, per lo menys auriam de cōptar vint y dos anys. Cap. 102. 105. 110.

Mort que fonch Prothasi, li succehi Phaluax, segons diu don Hieronym de Oria. Si be don Antoni y Don Ioan, li donan per successor à Cypria. Era estat elet Phaluax, per sos sufraganeos: y visque en la dignitat vint y tres anys. Segons Don Hieronym. Pero al nostre cōpte, no podrian ser tants. Per lo que succehi Cypria ja en lo any 668. segons Don Hieronym de Oria. Del qual direm en altre lloch. Perque ara, lo temps nos dona en mans altres coses.

Capit. C. XII. De la memoria que del Rey Recesiundo resta en Cathalunya en las montanyes y Capella de Requesens.

APar, que en Cathalunya deuem tenir particular y senyalada memoria del Rey Recesuindo, de la temporada del qual recitam los esdeueniments y successos, que acontengueren. Y asso per auernos dexada aquella poblacio y partida de terra y montanyes de Recesuindo: anomenadas axi del seu nom, o à contemplacio sua. Los quals se trobā en aquell ram dels Antipyrineos, que diuidexen lo Rossello del Empurdà, à la cara, que mira al Empurdà, en lo Comtat y à dos lleguas de la Vila de Peralada. A las quals anomenam en Cathalunya, montanyas de Requesens. En les quals es lo castell y la Capella tant deuota, y frequentada, de nostra Senyora de Requesens. Y la causa de pensar

penssar, que aquella partida de terra prenguè lo nom de aquest Rey Recce-ssiundo: arguexse, de la Ætimologia del vocable. (Lo qual argument ja alt res vegades he dit, esser de molta força. (Perque en llengua Latina, tot aquell paratge de terra se anomena rodonament Reccessuindo. Se yo assò certament, per lo que la dita partida confinà ab lo Comtat de Empuries, del qual so estat Assessor Ordinari y Comissari General alguns anys: com he dit diuerses vegades.

Y que aquest nom llati de aquellas montanyas no sia ara modern, sino antiquissim: prouàs ab vna sentencia lo any quart de Carolo Caluo Rey de França (que seria lo de 845. de Christo) feta en Tholosa, per Gũdemario Bisbe de Gerona, Henrich Comte Piactense, Gacfero Comte Burdegalense, Seruodei jutge, y Pere Archileuita de sanct Esteue de Tholosa, jutges assignats per lo dit Rey en la causa que Guiemundo Monjo del monastir de sanct Quirch y sanct Andreu (que vuy se diu de Colera) del Orde de sanct Benet, intentà contra lo Comte Alarich, sobre la possessio de Castro Tholõ, y termens de aquell (que vuy se diu Peralada) y altres Isglesies, y parroquies. En la qual sentencia, entre altres moltes coses (de les quals Deu volent en la Segona Part de aquesta obra en sos llochs farem mencip) se contè: que dona per certa, y prouada la intencio de Giemundo Monjo, pretenent, que lo Emperador Carlo Magno auia donat à Libencio, y Asinario (que foren dotadors de dit monaistir) entre altres coses, lo Castell Tholon, y Recceſuindo: y que aquells auian fundada la Isglesia de sancta Maria, *In Recceſsiundo*. De manera, q̃ ja aquest nõ fonch en lo temps de Carolo Magno. Y com aquell morí serca del any 814. o 815. que es cent quoranta anys poch mes ho manco apres del Rey Recceſiundo: de aqui es, que fa proua per la antiquitat del nom de aquella partida y montanya, y per la circumferencia del temps y de la antiquitat se denota, que restà de aquest Rey Recceſiundo. Los curiosos, qui volrran veurer copia de dita sentencia (que sino fos tant llarga, com es, la aguera posada assi) mentres se tarda à trauer lá segona part, haõt se posarà llargament, Deu volent: vingan à mi, que jo la amostrarè, treta del Archiu major de la dignitat Episcopal de Gerona, per Francesch Planes Præsbitero, y Archiuer del dit Archiu.

Tras de assò, tenim tambe occasio los Cathalans de recordarnos de aquest Rey: per lo que si be fonch volgut y amat de tots los seus vassalls, com ho diuhen los Autors en lo capitol cent y nou allegats, totauia ho fonch particularmẽt dels Tarragonesos. Los quals en memoria sua bateren vna moneda de Or, que diu lo Arhabisbe Don Antoni Augusti, que tenia escrit à la vna part RECCESVINHO REX, senyalant la HO, per TH: com los Grechs: com si digues, Recceſuintho: y apres en lo reues tenia escrit TARRAC. PIVS. Que tot junt volia dir: Recceſuintho Rey Pio en Tarragona, ò à Tarragona.

No se si tambe se podria conjecturar de aqui, que fos vingut à Tarragona: dexho al bon discurs del Lector.

Capit. C. XIII. Dels heretges Pelagio, Heluidio, Heladio y Thendio, que entraren en Espanya, y dels errors que sembraren en ella.

AGuts per referits los matexos Autors, citats en lo principi del capitol cent y nou: y particularment los que assi anomenarè, es de saber: que en vida del matex Rey Recceſiundo, de les parts de la Gallia Gothica, y de Aluernia, entraren en Espanya Pelagio, Heluidio, Heladio y Thendio, hereiges endemoniats. Que ab sa sacrilega llẽgua volian posar macula, ahont no ley pot auer. Que es cert la virginitat de la purissima sempre Verge Maria mare de Christo y senyora nostra. Als quals ab la sua sana doctrina, se oppossà, resisti y los vencè, sanct Ilefonço Archabisbe de Toledo. Al qual, apres nostra senyora, en premi del seu sanct treball, donà vna Casulla: baxane ab ella del Cel, y vestintla al dit sanct. Cõ fonch tocat en lo capitol cent y deu. La qual historia llargament es relatada, per Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Medina, Castillo, Carbonell, y per lo Bre-

lo Breuiari Romà en lo qu adern de Es-
f.cap.18. panya: per Alfonço de Carthagena, Este-
t.cap.9. ue Garibay, y Blay Ortiz.

No se acontentaren aquestos blasphe-
mos, de posar la sua infernal lengua ahõt
es cert no tenian lloch de posarla: pero
encara violant las decisions del Concili
Gerundense posadas en lo capitol quo-
ranta quotre de aquest llibre: menyspre-
sant lo capitol segon del Concili Toletà
quint, que auem vist en lo capitol noran-
ta sis del matex llibre: y fent poc cas de la
inestimable Doctrina del pare sanct Hie-
ronym: tornaren à remourer, renouar, y
predicar la falça opinio del incensat Vi-
gilancio. Del qual llargament tinch es-
crit en los capitols vint y vint y hu del
p.l.e.57 present llibre. Perque escriu Anton Beu-
ter: que aquestos mals homens, y heret-
ges sobre anomenats, discorrent per Na-
uarra y Cathalunya, perturbarem los of-
icis, y les memories dels sancts. Y axi tin-
guè la Isglesia Catholica de fer noua pro-
uisio sobre de asso, com veurem baix en
lo Concili Toletà onzè. Senyal del quant
deuia auer reuiuat y arrelat aquest er-
ror, y del temps que deguè tornar à du-
rar. Ques molt à proposit de la Coronica
aduertirho axi: per ques veya la grauedat
del dany, y lo que deguè ser tant major
quant de mes fort remey tinguè necessi-
tat.

Cap. C. XIIII. De vn gran Ecclipsi de Sol, y entrada dels Gascons en Espanya, y com los vencè Recceſuindo.

Seguint al Archabisbe Don
Rodrigo, y à la Coronica de
Espanya, ques diu la General:
escriuhen Ambrosi de Mora-
.12.40. les, y Pere Medina. Que en vida de aquest
.l.c.71 Rey Recceſuindo, del temps del qual anã
escriuint, succehi vn gran Ecclipsi de Sol,
en tota Espanya. Lo qual fonch tal, que
lo mitg del dia, torna tant obscur, tene-
bros y fosch, com la mes caliginosa y ne-
gra nit, que fos vista. De tal manera, ques
veren y afiguraren les esteles en lo Cel.
No diuhen en quin any succehi: y axi nol
he posat dalt en orde: sino que de propo-
sit le reseruat pera la fi dels successos de
la vida del Rey. Ahont sempre he acostu-
mat posar las cosas de les quals no tenim
temps especificat. Be que pens, se li po-
dria especificar y senyalar lo any 695. de
Christo: y axi abans de la mort del Archa-
bisbe Phaluax de Tarragona, y en los pri-
mers anys del Pontificat de Ramon Agui-
lo Bisbe de Barcelona. Perquant en la
Coronologia de Scoto, se troba escrit:
que en aquell any hi aguè eclipsi vni-
versal: y no trobantsen altre en vida del
Rey Reccaredo, clar està que, auria de
ser aquell lo de qui parlã las Coroniques
Espanyolas. Empero puix no importa sa-
ber lo any precis, sino lo que apres suc-
cehi, basta entendrer poch mes, ò man-
co, la circumferencia del temps en que
succehirẽlos effectes dels quals assenya-
la Morales, que era estat presagi aquell
tant gran eclipsi. Y entes asso, saber, que
poch apres de aquell senyal, los Gascons
entraren y corregueren gran part de Es-
Beu.p.1.c.29 panya. Y que fent memoria de ells lo Beu-
ter diu: que entrats, nos gozaren detenir
en ella. Y apar, que Illescas done la causa,
Illes.lib.4. perque nos gosaren detenir: dient, que lo
cap.26. Rey Recceſuindo los hisquè, y los vencé
en moltes batalles. Concordãt ab lo que
diu Morales: quels hisquè, feu fugir y vẽ-
cè, sens dany algu de sa terra. Escriuint
Cast.l.2.d.9 lo matex, Iulià del Castillo y lo nostre Mi-
Cerb.fol.18 quel Carbonell. Y Diego de Valera ajus-
Val.p.3.c.31 ta: que matà molts Gascons, y ab gran es-
poli y honrra sen tornà à Espanya. Pera la
qual victoria degueren consebrer tal te-
mor, que com diu Mariana, li demanaren
Mar.l.5.c.11 pau: y à la fi la firmaren perpetua. Y noy
ha dubte, que degueren passar en aque-
sta occasio moltes coses dignes de ser es-
crites: pero, com estigan per los vells po-
sades ab tanta breuedat, com aquesta, no
podem caminar mes del que la llum, qui
va deuant nos guia.

Cap. C. XV. De la mort del Rey Recceſuindo. Y dels anys que regnà.

Afirman Morales, y Viladamor:
que lo Rey Recceſuindo mori
sens fills. Per no auerlin ano-
menat algu, ningun Autor. Pe-
ro jo se: que no falta qui diga, que Vuam-
ba qui li succehi despres, era son fill.
Com ho veurem si plau al Senyor baix en
lo capi-

Digitized by Google

lo capitol cent y setze. Y en lo que alguns, com Illescas, diuhen: que Theodofredo li era fill, ja dalt auem amostrat li era germa. Com esta escrit en lo capitol cent y sis.

Me.p.1.c.75 Ortiz.c.9. Auia regnat Recceſuindo, quant mori, diuuyt anys: segons Medina y lo Doctor Blay Ortiz. Si be li ajustan onze mesos Pere Miquel Carbonell, Alfonço de Carthagena, Diego de Valera y Esteue Garibay. Lo qual diu: q̃ mori en lo any 672. de Christo nostre Senyor. Y asso deu ser la causa, de que altres digã, regnas denou anys. Segons ho escriu sanct Antonino de Florença. Lo nostre Francesch Tarafa, y Ambrosi de Morales, seguint à Vulça diuhen: que regnà Recceſuindo vint y vn any y onze mesos. Y assenyalan lo any 612. de Christo, à la sua mort. Lo qual compte fins assi auem seguit, y l seguexen Illescas y Viladamor. Lo Miquel Ricio diu: que regnà vint y dos anys y onze mesos. Y lo Archabisbe de Tarragona Don Antoni Agusti li dona vint y tres anys de regnat y sis mesos, y deu dies mes. Y diu, que seguex à Vulça. En la allegacio del qual vetg, que ell y Morales estan molt encõtrats. Y Lucio Marineo es mes conforme à Don Antoni, donant vint y tres anys de regnat à Recceſuindo. Y pens jo, no auer hi error, en ninguns de ells. Sino, que los vns comptaren lo temps, que regnà sol: y los altres, lo que gouernà ab son pare.

Mar.l.6.c.11 Com apar de Mariana.

Morí lo Rey Recceſuindo anant fora de Toledo, à vn lloch ques diu Gertijos: que apres se es anomenat Bamba, per la occasio, que baix se dirà. Y apres de mort fonch traslladat en Toledo, segons Morales, Beuter, Viladamor y Valera.

Assi acaba sanct Antonino de Florença lo Regne dels Reys Goths. Afirmãt, ques succehi la destruccio de Espanya. Empero Pere Marturio, en la addicio alli feta, supplex: y mostra, com no fonch fins al temps del Rey Don Rodrigo: conforme es la comuna opinio y veritat, ques veura del que fins en aquell temps escriurẽ.

Capitol. C. XVI. De la eleccio y coronacio del Rey Vuamba, ò Bamba. Y jurament de fidelitat y homenatges li prestà Pau.

NIngun Historiador, ò Coronista discrepa, de que Vuamba, ò Bamba succehis en los Regnes de Espanya, domini dels Goths y senyoria de Cathalunya, apres la mort de Recceſuindo. Y de que la sua succesio fonch, per eleccio. Pero en lo modo, com succehi, y en lo ser y estat de Vuamba, ó Bamba, y ha alguna discrepancia entre los escriptors. Y primerament en la forma de la sua eleccio, hi ha quatre opinions diferents. La primera es de Miquel Carbonell, dient: que estauan ab grã discordia los Goths, per ser mort Recceſuindo sens fills. Pretenent lo regne quatre persones principals: que eran, Euguri Duc de Cordoua y nebot del Rey: Vrisa Duc de Cantabria: Iulià Comte de Granada: y Pelagi, ò Pelayo noble Caualler. Y que passades moltas guerras y morts entre ells, se concertaren de elligir à Bamba. Cosa, à mon judici, poques vegades vista en lo mon: que no restas hu, o altre dels qui pretenien.

Alguns seguint al Archipestre de Murcia en lo seu Valeri de Espanya, y à Iulià del Castillo, han volgut dir: que Bamba era pages, ò rustich llaurador. Eligit en Rey misteriosament, y per voluntat diuina. Perque com los Goths estiguessen en discordia de la eleccio: enuiaren à Roma, per consultar ab lo sanct Pare (qui era Papa Leo) lo fet de la discordia y pensamẽt de fer Rey, ab son vot y parer. Y auent los manifestada lo Papa certa reuelacio, que auia tinguda: seguint aquella anaren à offerir lo Regne à Bamba: per auer vists en ell los senyals, que de la persona digne del Regne, los auia donats lo Papa. Y diuhen: que al tẽps li anaren à donar lo Regne, lo trobaren llaurant ab vn parell de Bous. Y que recusant ell, y dient: que seria Rey, quant floriria lo basto sech de la sua agullada: permete nostre Senyor, que en demostracio de la sua voluntat y abono de la eleccio de Bamba, reuerdis la agullada, y tragues fresca y bellas flors. Y que Bamba vist lo miracle, consenti en la eleccio feta de sa persona. Veritat es: que cõforme volẽ algũs, encaraque Bãba llauras, y exercitas la agricultura, baxaua de linatge principal, y viuia en aldea. Y axi, no obs-

no obstant, que en lo capitol 115. ajam vist, auer pretes Morales y Viladamor, que lo Rey Recceſuindo moris ſens fills: ab tot axo, eſcriu Beuter: que Bamba era fill del mateix Recceſuindo. Y diu Medina: auer eſcrit alguns Que Bamba era fill del Rey Chyndaſuindo. Si be ell no ſi afirma del tot, niu reproua.

Altres no font mencio de vna ni altra de aqueſtes opinions: y molts tenint la ſegona per fabuloſa, ſens aduertir, que Bamba fos fill de Rey, eſcriuhen: que era Caualler principal. Lo que aſenyalà Ambroſi de Morales en vn ſloch, y apres ho expreſsà en vn altre, ſeguint à ſanct Iulià, que viuia ales hores, y era Archabisbe de Toledo. Al qual, y à Medina, Viladamor, Ioan Sedenyo, Alfonço de Carthagena, Valera, Garibay, Mariana, Don Rodrigo, Illeſcas y Baronio, anirem ſeguint, en lo demes, que de aqſt Rey ſe pot dir al noſtre propoſit.

Mo. l. 12. c. 31 y cap. 4. 1.
Vilada. c. 110
Sed. tit. 2. c. 1
Val. p. 3. c. 3.
Alfon. c. 39
Gar. l. 8. c. 39
Mar. l. 6. c. 12
Rodr. l. 7. c. 1
Ille. l. 4. c. 26

La naturaleza, y nacio de Bamba diuhen, era de Portugal, de vna part, y comarcha, que ſe anomenaua Ieditania, o Hircana. Ahont hi auia vna maſada, o heretat, que fins à vuy referexen, ques diu Bamba: per lo ques te per cert era ſua. Y vna font de pedra, y vna figura, tambe diuhen retenen lo nom del mateix Rey Bamba.

Fonch la ſua eleccio conforme los eſcriptors vltimament citats, lo mateix dia de la mort del Rey Recceſſuindo. Si be mirant à Valera, hi auria alguna diferencia del compte dels anys, poſant la ſua eleccio en lo any ſis cents ſetanta y ſis. Auent de ſer en ſis cents ſetanta y dos, cõforme lo compte del preſedent capitol. En fi, lo dia de la mort de Recceſuindo, Bãba anaua per Gertijos (ahont era mort lo Rey Recceſuindo) aparellant y ordenant las obſequias del Rey. Y per ſer ell de bon llinatge, valeros en las armas, y virtuos enobres, apareguè als Goths, que ſols ell era dignè de la corona y ſucceſsio Real. Perque Theodofredo, que (cõ auẽ dit) ſegons alguns era fill, o ſegons altres germa del Rey Recceſuindo, era molt minyo: conforme diu lo Doctor Illeſcas. Y axi lo mateix dia, encaraque veſſen à Bamba home ja vell, lo eligiren per Rey, tots vnanimes y conformes. Lo qual los reſisti ab moltes llagrimes y paraules: poſant los aldeuãt y en conſideracio, lo impediment de la ſua velleſa, y lo gran carrech del gouern del Regne. Dientho ab molt gran inſtancia y porfia. Tant, que fonch neceſſari, que alguns dels principals, o Capitans, que eſtauan alli preſents, deſembaynaſſen de les eſpaſes, y en perſona de tots li digueſſen ab ferocitat: q̃ puix tots li donauã lo Regne, ſeria mal cas, nols cõplagues la voluntat y intencio, de aquells quil eligian. Que en nom de tots li deyã: ſi nos ſubjectaua à acceptar lo Regne, farian en ell aqui mateix juſt caſtich de ſa renitẽcia, menys preu, y poca eſtima. Las quals paraules, y multiplicats, prechs dels circũſtants, foren cauſa, que Bãba acceptas lo Regne: conſentint en la eleccio, dient: faria lo que tant porfiadament li demanauan. Ab tal empero: que no li feſſen vſar lo nom de Rey, fins à tant, que ſolemnament ſe fos vngit en Toledo. Perque, puix de la prouidencia de Deu li venia lo Regne, lo tindria per ſeu, quant ley auria donat la Iſgleſia. Y acabat aſſo, en ſenyal de la acceptacio, tots li vinguben à donar pau. En tot aſſo, o en lo mes ſubſtancial, concordan Morales, Viladamor, Medina y Carbonell. Vilad. ubi

Tantoſt apres de eligit Vuamba, o Bãba, complides les obſequies del Rey Recceſuindo, ſe donà orde en la coronacio, y vnchcio del Rey: partint de Gertijos pera Toledo. Ahont, arribats en la Iſgleſia de ſanct Pere y ſanct Pau, ſegons alguns, o de ſancta Maria, ſegons altres, dia de Diumenge, à denou de Setembre, del any ſis cents ſetanta y dos, de Chriſto noſtre Senyor: ſi be noſtre Tommich ſe anança nou anys, poſant lo en lo any ſis cẽts vuytanta y hu: eſtant Bamba veſtit ab las robas Reals, que deſde temps de Leouegildo ſe vſauan, auent preſtat lo acoſtumat juramẽt als Goths, y altres ſubdits: de mirar per lo be y vtilitat, ſalut y defença, pau y juſticia, de la terra y poble, y ſer Catholich Chriſtia, com diu Pineda, ſe acoſtà al Altar, y agenollat deuant dell, eſtant alli Eurigo, o Quiricho Archabisbe de Toledo, ab les benedicciõs y ſerimonies, per la Iſgleſia acoſtumades y ordenades

Lib. 6. c. 106
Pin. lib. 18. c. 3. §. 1.

Digitized by Google

nades per asso, li llançà oli (diuhen) sobre los cabells. Io pens auia de ser, sobre lo muschle, o bras: segons lo que es ordenat per lo Dret Canonich. Hont se vulla fos: llançatlo oli sanct, vngint lo per Rey dels Goths: alli se mostraren alguns senyals: exint del cap del Rey vn vapor, o exalacio, com de fum, que sen pujaua en alt: de alli, o de la sua boca, hisque tambe vna ab ella, que volà deues lo Cel. Y conegueren tots, que lo Regne dels Goths, en poder de Bamba auia de esser exaltat, y asegurat, regit, ab pau y dulçura.

Cap. vnico. de sac. Vnc.

Acabada la vncio, tots los principals que alli se trobaren, li prestaren sacrament de fidelitat y homenatge. Y entre altres quel prestaren: se aduerteix: quey fonch vn capita, anomenat Pau: que de sa nacio era Grech. Del qual se fa expressa mencio, per lo mal que apres guardà son jurament. Y tot asso que tinch escrit, es ab concordancia, de la major part dels autors, que ja he citats, en lo progres del present capitol.

Cap. CXVII. Com lo Comte Hilperico se alçà ab la Gallia Gothica, y lo Rey Vuamba, hi enuià à Pau Grech, qui se li rebellà, y se feu Coronar.

Mo. l. 12. c. 42. Vilad. c. 112.

OPinio es de Ambrosi de Morales, y Pere Anton Viladamor: que quant lo Rey Bamba, o Vuamba fonch eligit, ja los Nauarros estauan rebellats, à la corona Real. Y los altres escriptors, que fan mencio de aquesta guerra, que son los demes nomenats en lo capitol presedent y ab ells Lucio Marineo, nou especifican tant. Sols concordan: que poch apres de eligit y coronat, aguè de mourer guerra contra aquells. Y proseguintla per las parts de Biscaya, los desbaratà, vencè y subjugà, com baix molt prest veurem.

Mar. libr. 6. ca. de Goth aduen.

Al temps que Bamba, o Vuamba estaua occupat en aquella guerra, que segõs lo compte, que baix veurem, auia de ser en lo any sis cents setanta y dos, o segons Esteue Garibay, en lo any sis cents setanta y tres, li vinguè vna mala noua, conforme escriuhen lo Cardenal Cæsar Baronio y lo Archabisbe Don Rodrigo, Pere Anton Beuter, Pere Miquel Carbonell, Ioan Mariana y altres dels ja citats. De que lo Comte Hilperico, o Hilderico, qui auia estat en la ciutat de Nemies, gouernant la Gallia Gothica per lo Rey Reccesuindo, se li era alçat ab tota la terra, robant y destruhint aquella: y donant entrada à alguns Iuheus, que eran estats desterrats dels Regnes dels Goths: com auem vist en sos llochs. Rebellantse ab ell Gumilo, o Agumildo, Bisbe de Magaloda, ciutat vehina de alli: y tãbe lo Abat Remiro: que nos diu de ahont era Abat, sino que Hilperico lo auia fet Bisbe de Nemies, remouent y llançant al vertader Bisbe de dita ciutat, ques nomenaua Aregio. Al qual auia remogut y priuat, perque no auia volgut consentir en aquesta trahicio.

Gar. l. 8. c. 39. Rod. l. 1. c. 2. Beu. p. 1. c. 27 Carb. fo. 18. Mar. l. 6. c. 12.

Sabent aquestas cosas Bamba, pera resistir als grans danys, que feyan los rebellats, ajuntà vn bon exercit. Del qual feu Capitá General à Pau. Aquell Caualler Grech, del qual se es feta aduertencia à la fi del presedent capitol. Al qual tenia en bastant credit, y experiencia. Y diu Iacobo Bergomense, que li donà titol, y nom de Procurador de la Aquitania.

Vehentse Pau tant afauorit, en lloch de regonexer la obligacio tenia à son Rey: consebè ab si, pensament, de assossegar la terra rebellada: y assossegada, restarse, y alçarse, ab aquella. Y axi anaua detenintse per los camins: perque entretant se refredassen los animos dels soldats. Anant tambe donantlos entenent, quant importaua, quey agues guerres, y que durassen: perque los Reys estimassen à sos vassalls: encaminant de aquesta manera son intent, danyant y xupant la sanch y honor del Rey, ab la dilacio de la batalla.

Feya Pau aquest seu pausat cami, per Cathalunya. Y en ella comunicà son pensament ab gran secret à Renofindo, qui era Gouernador en la Prouincia Tarragonesa. Si be Tarafa diu, que era Gouernador de la Celtiberia, que com en son lloch auem dit, comprenia lo Regne de Arago, y part de Cathalũya. Sia cõ seuulla. Comunicà tãbe Pau les sues intenciõs ab Hildi-

Digitized by Google

Hildigisso, qui tenia la administracio de la justicia en la mateixa Prouincia. Y los dos li prometeren tot fauor, y valerlo en la empresa. Ab los quals concertà, com se auia de fer la trahicio, y sels ne aportà en la sua companyia.

Passant Pau per la ciutat de Gerona, començà donar indicis manifests de son mal pit y tyranich pensament: mostrantse sacrilego, robador de las cosas sagradas. Robant, y aportantsen del Sepulchre de sanct Feliu lo Apostol y Doctor de aquella ciutat, la Corona de or, quey auia presentada y offerta, lo bon Rey Reccaredo: com està dit en lo capit. 77.

De aqui auant, tantost com fonch Pau en la Gallia Gothica, descubrí à la clara sa danyada y traydora volũtat. De la qual quentne sentiment Argebado Metropolità (ço es Archabisbe) de Narbona, gran Christia, donà ordre en contradir, y impedir, que Pau entras en la ciutat. Feu tot lo que poguè en asso: pero al vltim Pau y los rebelles la entraren, y fonch forçat à Argebado, quel obehis. Entrada la ciutat, posà guardas en ella. Y juntats los ciutadãs y habitãts de aquella, en presencia de tot lo exercit, se quexà Pau, del Archabisbe Argebado. Y de aqui ab mil fabulosas mẽtidas començà à dir mal del Rey Bamba. Certificantlos, no era pera ser Rey. Conclohent, que perço conuenia, eligisen vn Rey: que ell seria lo primer quel obehiria. Y com Renosindo estaua ben preuingut, començà ab molta braueza à cridar: que ell à Pau assolts volia per Rey, y no à altre. Y que ell consentia, que aquell li manas, y no altre. Digueren lo mateix, altres dels preuinguts y conjurats, que estauan diuidits, en diuerças parts, de concert, per major dicimulacio del tracte. Y diguerenho ab tal furia y aualot, que ningu gosà contradirlos. Iulià del Castillo y Pere Miquel Carbonell, diuhen. Que ab aquestos fonch Remismundo Duch de Cantabria. Pero marauell men jo. Per quant en aquest temps era Duch de Cantabria Vrisa: com auem vist en lo capitol presedent, seguint al mateix Pere Miquel Carbonell. Si ja no fos mort, y mudat altre. Lo que importa es, saber, que de aquesta manera restà Pau alçat per Rey. Y en continent se feu coronar ab la corona de or, que sacrilegament auia robada del Sepulcre de sanct Feliu de Gerona: ys vesti robes Reals, ys feu prestar perasi, lo jurament, que ell auia prestat à Bamba.

Cresque tant la superbia del Tyra Pau, apres de la sua coronacio: ques atreui desafiar al Rey Vuamba, o Bamba. Tractantlo malament de paraules. Qui volra veurer lo tenor de la carta, lija à Ambrosi de Morales y al nostre Pere Anton Viladamor. Que jo la dexo pera parexer frazi de llibre de Caualleria. Rebè lo Rey aquest desafiu: estant en la dalt dita guerra de Nauarra. En lo mateix temps, que li era arribat lo auis de tot lo que passaua: per carta del Archabisbe Argebado. Y foren de tanta impressio les noues: que lo bon Rey, dada pressa à las cosas de Nauarra, acabà la guerra, vencent, y pacificant à sos enemichs, tot dins set dies. Y encontinent marxà contra del Tyrà Pau. Ab lo qual li succehi, lo que dirè en lo capitol cent y denou. Que ara lo que passà en Cathalunya, me força à dexarlo.

Cap. CXVIII. Com lo Tyrà Pau enuià gent de armas en Cathalunya, ques apoderà de tota ella.

DE la coronacio de Pau, fetà en lo modo que esta dit, senti Cathalunya, vna gran calamitat y desdicha. Per quãt lo Tyrà, ja que fonch coronat, auent fets venir deuant de si à Hilperico, y als Bisbes Gumilo de Magalona, y Ramiro de Nemies (Dels quals he parlat en lo presedẽt capitol) auentlos forçats quel obehissen, y se ajuntassen ab ell: y alçada tambe molt gran part de la Gallia Narbonesa, per orde de Renosindo, Gouernador, com ja tenim dit de la Prouincia Tarragonesa, qui se era rebellat contra Bamba, seguint à Pau: fonch enuiada multitut de gent de armas, y soldadesca, que prenguè y subjecta, y tinguè per la sua part las ciutats de Barcelona, Vich, Gerona, Helna, Perpinya, Coblliure, Cerdanya: y moltes altres terres y pobles: se-

Digitized by Google

gons se trau dels autors citats en los dos
Tomich. 9. prescedents capitols, y particularment del nostre mossen Tomich. Afirmant tambe Morales, y Viladamor: ques apoderà aquella gent, de tot lo que estaua entre aquestas terras, y confins de ellas, fins als monts Pyrineos.

Ara judique lo lector, que cosas deuiã passar, quens las amagan, lo temps y descuyt de nostres passats. Per que enuiar gent armada, no era pera terra subjecta sino retinent. Y si hi auia resistencia, que fets glorioſos, ques sepultan en lo oblit. Enfi es axi, que del mal sempre restan las custuras de les ferides y nafres: y del be apenas alguna ombra: que com à tal prest nos dexa y passa. Y perço, en aquest propòsit no podrè dir la glorioſa resistencia de la mia patria: sino dexarla à discrecio del lector. Que sera ben facil de conexer. Perque si entesa la naturaleza de vn contrari, se enten la del altre: sabent los mals que passaua Cathalunya, se dexa veurer la honrrada contradiccio, y resistencia feya à la Tyrania del exercit de Pau, per mantenir la Fè deguda à son senyor natural.

Escriuhen los ja citats: que entrades aquelles companyies de gents de armes per las dites parts de Cathalunya, anaua lo exercit, robant tota la terra, despullant sacrilegament las Isglesias de tots los Thesors y riquezas, vasos sagrats y ornaments, y violant aquellas nefandissimament. Que enfi, qual lo cap del Regne y Republicã, tal los vasalls, y habitants en ella. Y si aquestos excessos se cometian, en les coses inuiolables y priuilegiades: en les no tals, quey podia succehir?

A questa gent, qui cometian tals sacrilegis, no puch pensar fossen Catholichs. Los escriptors antichs, ni moderns, no diuhẽ, que fossen infels. Pero certament de llurs fruytsy obras, podem colegir qui eran. Y axi tinnch per mi: que si no eran dels Heretges del capitol cent y treze: deuian ser dels Iuheus, que Hilperico auia fets entrar en la Gallia Gothica: com auem vist en lo capitol cent y deset, ques deuian ser subjectats à Pau: quant se li subjecta Hilperico en lo principi del present capitol. Y sino, no puch atinar de hont seria exida tant maleyta gent.

Capit. CXIX. Dels exercits, que lo Rey Vuamba aportà absi, anant contra Pau. Ab los quals cobrà Barcelona y Gerona.

DExant à Cathalunya en mitg de aquestos treballs, y à Nauarra pacificada, cõ restà en lo capitol 117. trau se de Ambrosi de Morales, Mo-l
Ioan Mariana, Pere Antõ Mar-l
Beuter, Antoni Viladamor, y altres en lo Be-P
capitol 117. allegats: que posant se Bamba Vila
à marxar contra de Pau, se encaminà ab lo seu exercit, per Chalaorra y Hosca, pera entrar per aquella part en Cathalũya. Y abe que sia veritat, que Beuter no diga: que entras Bamba en Cathalunya: sino que passà los ports de Asp, y entrà en Gascunya. Ab tot axo: per lo que ell mateix compta, de cosas passadas en Cathalunya, ab lo modo y orde queu escriuhen los altres autors, y en la forma que baix direm: de aqui apar, que Beuter haja sentit, que lo exercit de Bamba entras en Cathalunya. Si ja no deyem: entengues: que part entras en Gascunya, y part en Cathalunya. Lo ques conforma, ab lo que prest dire, seguint à Carbonell.

Ambrosi de Morales, Mariana y Viladamor dinhen. Que mouentse y marxant Bamba contra los del Tyrà Pau, diuidi lo seu exercit en aquesta manera. Que vna part tiras dretament al lloch anomenat Castro Lybia, o Castell de Lybia: q̃ diuhẽ ser, lo que al principi de la Coronica diguerem esser estat fũdat y poblat per Hercules Lybico: y que era cap de la Prouincia Ceritania: que jo pens sia, la que vuy se diu Lyuia: com està dit en lo llibre primer, Capitol vint y dos. La segona part enuià per los Camps Ausetana. Que son las partidas de Vich, com en son lloch los Lib.
auem designats. La tercera part enuià à la volta de la costa de la Marina. Ab intent, que de pas, estes dos vltimes parts, subjectassen à tots los pobles, que seguian, o tenian gent de la faccio y banda de Pau: y apres acudissen a la volta dels monts Pyrineos, per entrar en la Gallia. Ahont ell hauia de acudir ab

la

Digitized by Google

la quarta part del exercit, ques retingue de retraguarda; per acudir alli ahont hi agues major necessitat.

Carb. fo.19 Sed.tit.2.c.4 Miquel Carbonell escriu de altra manera lo repartiment de aquest exercit. Y aparme concordar ab ell Ioan Sedenyo. Dient: que la vna part del exercit fonch encomanada per Bamba, aun cosi seu, ques anomenaua Desideri: peraque passas à Nauarra. Y tinch per mi, que la Imprecio esta errada y corrupta. Que per dir à Narbona, diu à Nauarra. Moume à creure asso. Que si Nauarra estaua subjecta y quieta, ya les hores si trobaua, y no exia Bamba, y no se escriu hi agues nouitat occosio: no se peraque auia de enuiar, ni cō podia remetrer exercit à Nauarra: sino à Narbona, ahont eran los rebellats. Y axi expressament diu mossen Diego de Valera, que ana à Narbona. Que casi es lo mateix, lo q escriu lo Archabisbe Don Rodrigo, dient: que ana à la Aquitania. Entrenenho en general de la Gascunya. Val.p.4.c.3. Rod.l.3.c.1. Y passant auant Don Rodrigo, Valera y Carbonell, diuhen: que la segona part del exercit enuia Bamba contra Tholosa. La tercera per Ausona. Que es per Cathalunya. Y que la quarta part se atura pera ell en retraguarda, seguint als que anaua per Ausona. Y de aqui, ab dita part de exercit, anà contra la ciutat de Barcelona.

Taraf.c.13. Lo nostre Canonge Francesch Tarafa diu: que Bamba enuià part del seu exercit à Ausona, y la altra part à la Ciutat de Barcelona.

Y si be apar à primer encontre, que tot asso tinga diuersitat, no la te: sino que cada hu escriguè de alguna, o algunas parts del exercit. Y en resolucio: à mi me apar: que mouentse Bamba desde Nauarra, pera contra de Pau, diuidi son exercit en dos camps principals. Enuiant lo hu ab Desideri à la Aquitania. Lo qual se diuidi en dos parts: tirant la vna à Narbona, y la altra à Tholosa. Lo segon camp aportaria Bamba à sa disposicio, deuers de Cathalunya: diuidint aquell en quatre parts. Vna deues Lybia: altra à Ausona, que es Vich: la tercera à la costa de la Marina: y la quarta de retraguarda, ab la sua propria persona Real aniria contra de la ciutat de Barcelona. Y desta manera son compresas en vna, totas las ja ditas diuisions.

Ara sos aquest repartiment de vna manera, o de altra: lo que toca a la entrada de Cathalunya, vinguè à ser vna desgracia y miseria pera ella: que sino fonch major, almenys tal qual la passà, en lo precedent capitol. Perque los camps, qui anauan per ella, se desmandaren, ab la soltura y acostumada libertat de soldats. Com sino fossen estats en terra de son Rey, ni pobles de Christians: sino de Infels. Vinguè la cosa à tal punt, que ab robos, insendis: y particularment ab forças publicas, y deshonestats de dones, morts, insults, crueltats, y impietats, vexaren tant la terra, q̄ sino fos estat remediat per lo mateix Rey Bāba, aguera mes valgut, esser ab los soldats del Tyrà Pau, que ab lo senyor natural y bon Rey Bamba. Lo qual sabent aquestas cosas, com era bon Christia, Catholich y justicier: y veya, que asso era destruhir à sos vassalls, y ala derraria axi mateix: per lo q̄ en tant es tingut lo Rey, quant los vassalls son poderosos: castigà à molts dels soldats desordenats, ab tant rigor cō merexia la desenfrenada furia. Y com si aguessen offes a la persona Real. De tal manera, que segons diu Baronio, als adulteros y luxuriosos, feu tallar les parts virils ab que auian pecat y offes à Deu nostre Senyor. Ab lo qual, y altres castichs, los demes estigueren quiets, y bē modigerats: tement per lo exemple, lo q̄ podia esdeuenir à cadaqual. Castigats los soldats, ab aquesta disciplina militar arriba Baba sobre la ciutat de Barcelona. La qual guanyà y reduhi à la sua subjeccio, y corona Real, ab molta facilitat. Y prēguè als q̄ foren causa de la falta de aquella: los quals guardà, per al suplici. Y aquestos, segons diu Morales, seguint al Archabisbe sanct Iulia, foren: Euredo, Pompedio, Gūderedo, Hunulfo Diachono y Neufredo. De la presa dels quals, fa mencio lo Archabisbe Don Rodrigo. Y axi diu Morales, q̄ te per cert, q̄ Barcelona fonch presa per Bāba, a força de armas. Iulia del Castillo expressamēt afirma, q̄ la prēguè Bāba per armas, y q̄ li dona assalt y saco. Y q̄ en ella se trobarē grādissimes riq̄sas. Lo nos-

Digitized by Google

tre Miquel Carbonell, Ioan Sedenyo, y Valera tambe diuhẽ que fonch presa per armas. Y lo mateix afirma Tomich. Ajustant: que en ella foren presos Paupedo, Gundimaro (que son los dos ja dalt anomenats) Nullo, Diania, Auferdo y Radami. Dels quals fa mencio tambe Tarafa. Y acontenguè aquesta presa de Barcelona, en lo any 673. que era lo mateix en que se era alçat lo inich y sacrilego Pau. O en lany 674. segõs lo que escriu lo Cardenal Cæsar Baronio.

Tomic. c. 9.

En lo qual temps viuia, y era encara Bisbe de aquesta ciutat Ramon Aguilo. Lo qual entench jo: que per ser nõ Goth lo Aguilo, ha de tenir lo accent en la i. y no en la o. Y axi trobam altres nõs Goths en aquesta terminacio: com en lo capitol cent deset, Gumilo. Y tambe, que si bes mira, los demes noms Goths tenen lo accẽt en la penultima. Com se vulla sia, aquest Aguilo era Bisbe en aquesta temporada en Barcelona: que poch mes auall trobarem la sua mort: y me espant, que no trobem mencio de ell en aquestas fluctuacions de aquella ciutat. Y ab asso mateix pens, deuia ell ser dels qui eran fels al Rey, puix los escriptoas antichs no han dexada memoria dels fels, sino dels mals, com ses vist fins assi.

Cap. 121.

Presa la ciutat de Barcelona, passà Bamba auant lo seu cami: y tyrà deues Gerona. A la qual arribà ab molta celeritat y prestesa. Y la guanyà ab la mateixa facilitat que à Barcelona.

Essent presa Gerona, lo Bisbe de ella, que se anomenaua Amador, amostrà al Rey vnes lletres del Tyra Pau: que auia pochs dies les auia rebudes. Donantli auis dela vinguda del Rey y del seu exercit, contra la dita ciutat. Dientli, que no perço temes, ni desmayas: que ell mateix en persona aniria à socorrerli la ciutat. Conclohent, que al primer dels dos, que alli arribaria ab lo exercit, à aquell obehis, tingues per senyor, y li mantingues llealtat. Lo que escriuia Pau, de pur confiat. Penssant entrarhia, bans que Bamba hi arribas. Vistes per Bamba aquellas cartas, responguè ab donayre, y semblãt risuenyo: que Pau auia prophetizat de ell.

De aquest Bisbe Amador, diu Beuter, que era home santissim. Y axi se pot creurer de ell, que era tot de la part del seu Rey natural. Y que si delas cartas de Pau, se li pot fer alguna tatxa: lo escusa la força del Tyrà. Be que tampoch no mostran, que prestas consentiment en la maldat y rebellio del Tyra.

Capit. CXX. Com Vuamba cobrà Cobliura, la Clusa y lo Volo. Y de algunes persones assenyalades que alli prenguè.

Escançà Bamba en la ciutat de Gerona ab lo seu exercit, sols dos dies. Segons escriuhẽ Ambrosi de Morales, Ioan Mariana y Pere Anton Viladamor. Y passats aquells, feu cami deues dels mõts Antepyrineos. Los quals diuhen; passà sens ninguna resistencia. Y conforme asso no ley auria aguda en las conquistas dels pobles que prest dire. Pero lo cert es: que passant Bamba ab lo seu exercit les montauyes del Antepyrineu, li vinguè be y de pas, anar sobre de Cobliura. La qual prenguè y subjugà. Alli fonch pres Iacinto Bisbe de Helpa, que era anat à pendrer aquell poble (reliquia de la antiga ciutat Illiberis) y tenir lo per part del Tyrà Pau. Fonch tambe pres alli Aragisclo: que diu Beuter era Princep. Y no diu de ahont. Tambe prenguè alli à Remismundo Duch de Cantabria. Segons escriuhen mossen Diego de Valera, lo Arcabisbe Don Rodrigo y Pere Miquel Carbonell. Y vltimament fonch alli pres Seuerino. Que si be nos diu lo seu estat: deuia ser persona senyalada: segons que de ell se fa mencio entre los tals. De aquestos presos escaparen poch apres lo Bisbe Iacinto y Seuerino, com prest veurem. Veritat es, que abans de passar mes auant, es be aduertir assi, en lo que toca à la presa de Iacinto y Aragisclo: que Ioan Sedenyo y lo Archabisbe Don Rodrigo, no diuhen fossen presos en Cobliure, sino anant à socorrer à Lybia, en la occasio que dire en lo Capitol seguent. O fos aqui, o alli, en fi ells foren presos y capturats en aquestas nostras mon-

Mola. Mar. Vilad. Be. Valera. Rod. Carb. Sedenyo. Rodrigo.

montanyas: que son entre Rossello y Empurda.

Subjugada Combilliure, desde aqui se enuiaren dos Companyies al pas de la Clusa, per occasio, que Bamba hauia sabut, que Iacinto y Aragisclo auian enuiades alli altres dos companyias al castell de aquell pas: al qual Sedenyo anomena Glosura. Prengueren las companyies de Bamba aquell pas, ab grã estrago, axi dels soldats seus, com de sos enemichs. Y no men marauell. Perque sens dubte aquest pas deuia ser cosa important en algun temps. Tant per lo que esta dit assi: quant encara per lo que demostran las ruynas, allis veuhen del que es estat fortalesa. No sols en la casa, o Castell que vuy es: en la qual se mostran moltes torres y bons troços de murallas antigas, y edificis cayguts apart de dintre: pero tambe al costat à la part de Ponent se descobren dos peus de bones torres quadrades, ab vna paret, que apareix pany de muralla, que passa, de la vna à la altra. Y entre aquestos edificis cayguts, y la casa que està en peu, passa vna ribereta, o torrentera, q̃ diuideix les dos collades, en las quals estan los reels dels cayguts edificis Deuia la vna cosa y la altra ser de molta força. Sibe la que era ahont es vuy la casa, que encara se diu la Clusa, estaua mes alteros a que la altra. De ahont se veu: ques enganya Tomich, com donà principi al castell de la Clusa en temps, que ja los Christians trauauan batallas ab los Moros, per recuperar la terra, com en la segona part Deu volent direm. Be que creuria jo: encara que aquestos autors ara ja lo anomenen pas dela Clusa, no tenia encara en aquest temps tal nom. Perque he trobat se deya Montagut: y en lo temps de las conquistas prengue lo nom de la Clusa, o Caclusa, com en son propri lloch dirè: si Deu me dona vida. Pero com se vulla fos no comença à les hores ha hauerhi fortalesa, puix lay trobam de aquest temps del Rey Vuamba.

Pres que agueren las companyias de Vuamba aquell pas de la Clusa, dinen Mariana y Sedenyo, que trobaren y prengueren en ell à Renozindo y Hildigiso: ab molts altres traydors, que auian acudit à socorrer lo Castell. Altres diuhen, que aquestos foren presos en diferẽt occasio. Io fare memoria de tot en son lloch y temps propri.

Proseguintse la guerra per la montãya: apres de subjugada la Clusa, guanyaren lo Volo. Que à les hores se anomenaua Vultuaria. De qui ja tenim feta bastant mencio, en temps de Quinto Sertori. Y no deuia ella ser de mancho importancia ara, que à les hores: puix se fa memoria de ella, no fent la de altres pobles mes senyalats ques trobauan en lo cami de Vuamba.

Cap. CXXI. De com Vuamba cobrà Lybia, Cerdanya, Perpinya: y de les persones senyalades, que alli prenguè.

RRenguè tambe lo Rey Vuãba, o lo seu exercit, per aquestas nostras montanyas Pyrineas lo castell de Lybia: que com està dit, vuy se diu Liuia. Al qual, com auem vist, auia lo Rey enuiada vna part del seu exercit.

Passan asso los escriptors ab tanta breuedat, com refereix. Y per no posarhi del meu, no dich mes. Sibe es de considerar degueren passar grans afanys, y glorioses fets, en la sua cobrança, y grans calamitats pera molts. Perque auer assenyalat alguns autors, que vna part del exercit fos anada dretament contra aquest castell: certament dona senyal, de que alli hi auia gran força y colp de enemichs. Y quant mes fossen, tant majors fets de armes degueren passar. Alli diuhen alguns: que foren presos y capturats lo capita Ganeral Renozindo y Hildigizo: que com dalt he dit, eran los principals, qui auian cabut en la rebellio, y causat tant gran dany à Cathalunya. Essent lo hu Gouernador, y lo altre ministre de la justicia de ella. Si ja no foren presos en la Clusa, com dalt se apuntà, queu volian Sedenyo y Mariana.

Cap. 117.

Cap. 120.

Tambe diuhen lo Archabisbe Don Rodrigo y Ioan Sedenyo: que en lo Castell de Lyuia foren presos, Iacinto Bisbe de Helna, y Aragisclo, que anauan à pendrer, o ferse forts en aquell

Digitized by Google

Castell. Y no pogueren asertar lo que intentauan. Veritat es, que ja dalt se aduerti, auer volgut alguns, que succehis assò, à Coblliure. Tambe prengueren los de Bamba, en lo castell de Lyuia, à Vuitimiro: home principal y cap de molts rebellats: à Carmeno, Vbandemiro, y à Arangisclo, ab molts altres principals, fills y mullers de aquells. Y capturats y lligats, los presentaren al Rey Vuamba: juntament ab las riquezas los auian trobadas. Les quals manà lo Rey repartir entre los soldats: ab molta lliberalitat. Veritat es que Mariana, y Sedenyo diuhen: que Vuitimiro se era alçat y fet fort en la fortaleza de Sardano: que segons he dit en altre lloch, deuia ser, o Puigserda, o la Torre Serdana. Y diuhen: que veyentse apretat, tement lo poder del Rey, desemparà aquella força, y fugint à Narbona, donà la mala noua de sa infelicitat al Tyra Pau. Pero jo pens, que Vuitimiro en Lyuia, o en Sardano fos pres, com assi esta dit: y apres escapàs y anas à Narbona, com baix veurem.

Lib. 2. c. 1.

Aduerteix Beuter: que passant auant aquestes benafortunadas victorias, y gloriosos fets de Vuamba, prenguè à Perpinya. Y no diu mes de aquesta insigne vila, Meritament digne, de que fos honrrada ab nom de ciutat. Com ho era antigament la sua Colonia Rusino.

Auent trobada dalt memoria expreça de la Ciutat de Vich, y de la terra de Ausona, à qui Bamba enuià part del seu exercit, meritament alguns faran marauella, y tindran admiracio, de que nos haja parlat del succes, que tinguè. Y com los escriptors passats, no men hajan donada major noticia, de la que he referida: non puch dir altra cosa certa. Pera mi es de facil creurer: que aquella ciutat, y tota la terra, deguesen esser subjectes, com les demes. Perque à bon discurs se veu: no aguera passat tant auant Vuamba, deues França, si dins de Espanya en Cathalunya, li fossen restats aquestos enemichs à les espalles. Ni los haguera anats sercar lluny, teniat los prop. Majorment, que passant lo seu exercit de Barcelona à Gerona, li era molt facil valer al que auia enuiat à Ausona, y pascificar la terra.

Capit. CXXII. Com Pau desemparà Narbona, y lo Rey la prenguè, y tambe à Magalona, Agda, Besies Nemies. Y Pau, y molts altres foren presos y castigats.

IRes homès principals dels dalt anomenats, que eran estats presos, per lo exercit de Vuamba, en aquells pobles de les nostres montanyes Pyrineas: es à saber, Vuitimiro, lo Bisbe Iacinto y Seuerino, escaparen de les presons. Y de ells lo Iacinto fugi à la ciutat de Besies: y Vuiterico y Seuerino à Narbona. Ahont donaren à Pau la mala noua del seu infelice succes. Y à les hores començà Pau à tenir temor: y retiras à Nemies: aportantsen pres al Archabisbe Argebado: y dexant encomanada Narbona al mateix Vitimiro, y al intrus Bisbe Remiro.

Sobreuinguè alli prestament lo Rey Vuamba, y escometè de partit à Vuitimiro. Lo qual nol volguè acceptar. Pero Remiro, que temè lo poder del Rey, abans que combates la ciutat, fugi à Biterris. Y la ciutat de Narbona: fonch combatuda y presa: y Vuitimiro altra vegada pres en vna Isgleia, junt à vn altar de nostra Senyora: à la qual se era recullit, per acampar ab la vida. Foren tambe presos alli Argemundo, y Galericia Primiser, o Cabiscol de aquella Isgleia. Los quals presos y lligats, foren cruelment aquell mateix dia assotats, per rigor de guera.

Passà Vuamba desde aqui lo seu exercit, contra la ciutat de Magalona. La qual se li donà: per ser fugit de ella Gumilo son Bisbe, que la desemparà.

Apres foren presos Agaya, o Acda, y Bitierris, vuy Besica. En la qual foren presos, Ramiro Bisbe de Nemies, y Iacinto Bisbe de Helna. Que com dalt he dit, era estat ja pres, y escapat. Tambe foren presos alli Vuilesindo, o Vuilemundo Bisbe de Acda: Renosindo son germa: y Aregiscio. Y molts, que eran fugits de Narbona.

Restaua sols conquistar la ciutat de Nemies: en la qual se era retirat Pau y fortificat ab grā copia de gent Francesa y Ale-

Digitized by Google

Alemanya, que li auia acudit: segons escriu Morales. Y axi arribat alli, lo exercit de Bamba la combatè y guanyà, ab esfors del capita Vuandemiro. Lo primer dia de Setembre any de Christo 673. segons Morales. Que com he dit, seguex à sanct Iulia, que à les hores viuia. Y vist per lo desditxat Pau, que la ciutat era entrada: se retirà ab alguns de companyia, fentse fort en vn Theatro, o força, ques deya las arenas. Y com aquesta guerra de son principi passaua entre Goths: y axi era casi ciuil: escriuhen Morales, Mariana, Viladamor, y Carbonell, que fonch facil, que los vensedors vsassen de clemencia ab los vençuts: ys tractas lo perdo perà aquells. Y diuhen tots los citas en los presedents capitols: que asso emprenguè Argebado Archabisbe de Narbona. Lo qual, acabant de dir missa, vestit de son Pontifical segons diu Sedenyo, ysquè à cami al Rey Vuamba, que venia à la ja presa ciutat, per triumphar de ella. Y humilment li demanà perdo, per als rebelles. Y consediley Vuamba perdonant les vides à tots. De aquesta manera. Que al dit Archabisbe perdonà del tot, per lo que al principi auia resistit al tyra: y als demes, ques acontentassen passar tot lo que no fos morir.

ral. li. 12. p. 46. rin. libr. ap. 12. 13. ada. c. 114 rb. fol. 19.

leny. tit. ap. 1.

Entrà Vuamba triumphant en Nemies. Y com Pau sabè, que se li auia feta merce de la vida, sens esperar mes, ell ab los altres, qui estauan en la sua companyia se donaren, ys dexaren traurer de alli hont se eran fets forts. Y foren aportats deuant de Vuamba. Qui com los vehè alçà los vlls al cel, llohant à Deu omnipotent, qui li auia donada la victoria. Y manà, los posassen en bona guarda.

Haguda tant gran victoria: manà lo Rey, soltar los presos, que tenia de França y Alemanya. Donantlos diners, per tornarsen à ses cases. Netejà la ciutat dels cossos morts, y entēguè en desagrauiar à molts, que ab la tyrania de Pau eran estats oprimits, y maltractats.

Y la millor de totes les obres, de aquesta victoria resultants, à mon judici fonch. La que comptan Morales, Sedenyo, y Viladamor. Que Bamba manà restituhir, lo millor que poguè, los ornaments y thesors, que Pau auia robats à les Isglesies. Y senyaladament diuhen, manà, se restituys, y feu restituhir al sepulcre de sanct Fæliu de Gerona, la corona de or, que Pau auia robada, per ferse coronar. Com dalt auem vist.

Poch apres manà Vuamba, aportar deuant de si, y dels principals de la Cort al tyra Pau, ab los socios, y principals rebellats. Als quals agenollats, y à Pau boca per terra, posantli lo peu desobre, los conjura de part de Deu, li diguessen. Si may ell los auia fet algun dany, per lo qual se moguessen à desseruirlo. Y tots respongueren que no: sino que eran estats instigats del Dimoni. A les hores feu llegir (y particularment à Pau) los juraments li auian prestat lo dia de la sua Coronacio: y los que Pau se auia fet prestar y fer, per los seus complices, quant se rebella. Y llegits los Canons del Concili Toletà quint, que parlauen de les penes dels qui conspirauan contra son Princep, trobaren: que Pau, y sos aderents, eran reos: digues de mort, y confiscacio de bens. Si ja lo Rey no vsaua de clemencia. Vsala Bamba, perque era bo, y piados de sa condicio. Y no feu contra de ells altra cosa mes de la que poch mes auall veurem.

A cap de pochs dies, que lo Rey tinguè les coses assosegades, sen tornà à Toledo. Sens escriurer los Historiadors, per quin cami. Sols Don Rodrigo Archabisbe de Toledo, diu. Que tornantsen Bamba passa per Helna. Y que estiguè en ella dos dies. Que desde alli sen anà à Toledo. De manera, que lo seu cami deguè ser per Cathalunya.

Rod. l. 3. c. 10

Anaua Bamba per las ciutats del seu cami, y entrà en Toledo, ab alguna manera de triumpho. Aportant deuant de si al vençut Pau, y als demes rebelles: ab las barbas rapadas, y ab ignominioses caluas descubertas. Descalços, vestits de sachs, à cauall ab Camells. Y Pau, assenyalat ab vna corona de pega, o de cuyro negra, en lo cap. Y apres los vensedors, ab vestidures, insignies y mostres de alegria. Apres essent en la dita ciutat, condemnà als rebeldes à carser perpetuo. Ahont miserablement passaren part de les vides, y Pau la tragedia de son afectat Regnat: fins se li moderà la pena, com veurem.

Digitized by Google

Capitol. CXXIII. De la mort del Bisbe Ramon Aguilo de Barcelona, y Concili Toletà onze, en lo qual formà Palmacio Bisbe de Vrgell.

EEt auem suficient tractat, de les coses passades en lo temporal, en vida del Rey Vuamba, o Bamba. Y com la magestat del regnant de tant sia mes llohada, en quant mes mira per lo honor de Deu, y profit espiritual de sos subdits: tenintho tot aquest bon Rey: raho es, no lleuarli cosa, que li toca. Y axi tocarem algun tant de les coses Ecclesiastiques, y de la religio.

Passades totes les predites coses de la guerra, en lo any 673. y principes de 674. apres, en lo octubre de aquest any, à dos de aquell mes, mori en Barcelona lo Bisbe Ramon Aguilo. Que com dalt auem vist auia succehit à Guillem Albert. Y la sua mort posan en aquest any los Episcopologis dels Archius Real y Capitular de Barcelona. Donantli per successor à Pasqual. Pero la veritat es: que à Aguilo, succehi Idalio. Com veurem baix en lo capitol 127.

Concordan tots los historiadors, que apres tantost, que Bamba fonch tornat de la guerra, y estiguè assentat en Toledo, manà conuocar vn Concili general, en la dita ciutat. Que fonch lo onzè de aquella, al compte comu, y al nostre seria ja tretzè. Fan mencio de ell Cæsar Baronio, Ambrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Iulià del Castillo, Pere Medina, Miquel Carbonell, Antoni Viladamor, y lo Volum segon dels Concilis generals. Ioan Sedenyo, Alfonço de Carthagena, Francesch Tarafa, Lucio Marineo, Diego de Valera, Ioan Mariana, lo Archabisbe don Rodrigo, y micer Pons de Ycart. Los vns mes llargament que los altres. Empero pendrè de cada vn, lo quens importara à nosaltres.

Moral. li. 12. cap. 49.
Beu. l. 2. c. 27
Castil. lib. 1. discur. 10.
Medin. p. 1. cap. 75.
Carb. fol. 18
Vilad. c. 115.
Sedeny. tit. 2. cap. 2.
Alfon. c. 10.
Taraf. c. 113.
Marineo, li. 6. c. de Goth. aduent.
Val. p. 3. c. 32
Marian. lib. 6. cap. 4.
Rod. l. 3. c. 11
Ycart. c. 4.
Garib. libr. 8. cap. 39.
Oritis, c. 66

Celebràs aquest Concili segons Baronio, Morales, Medina, Viladamor, y lo Volum segon dels Concilis, Estenc Garibay, y lo Doctor Blay Ortis, lo any quart del regnat de aquest Rey. Que al nostre compte seria lo any 675. de Christo. Que si be Ycart diu, lo any 665. pens, es error de la estampa: puix en lo demes concorda ab los altres. Lo dia ques comensà comptauan set de Nouembre: o à set dels Idus de aquell.

Del volum dels Concilis, que tinch allegat, impres en la Colonia Agripina, que es lo que jo he vist: apar en lo principi del Prohemi. Que aquest Concili se ajuntà principalment, pera extirpar algunas heretgias, ques eran mogudes: sens declarar quines. Si be jo pens se dexan entendrer del que prest direm. Y per corregir los excessos dels Ecclesiastichs, que viuian molt dissolutament. A causa (com alli diu) de no auerse tingut Concili diuuyt anys auia. Y la principal dissolucio deuia esser, en lo crim de la Symonia. Per lo que en lo capitol vuyt y nou de dit Concili, se fa expresa mencio de asso. En lo capitol tercer, se confirmà, lo que estaua ja dispossat per dos altres Concilis: Toletà sise, y Gerundense. Que en lo officiar y cantar en las Isglesias noy hagues diuersitat: sino ques seguis la forma dela Metropolitana. Manant asso expressament als Abbats. Y ab occasio de asso, y no sens causà, diguè Beuter, que en aquest temps se era susitada la heretica opinio de Vigilanci. Y que per asso se feu aquesta noua canonica deliberacio. Y quiça es asso matex, lo que he dit, ques troba en lo Prohemi de aquest Concili.

Assistiren y trobarèse en aquella sancta cõgregacio, set se Bisbes. Y entre los ques firmaren, no ni he sabut conexer altre de Cathalunya, sino à

Palmacio de Vrgell.

Y de altres coses ques diuhen auer paçat en aquest Concili, dirè en lo capitol seguent.

Capit. CXXIIII. Dels termens foren donats als Bisbats. Y los sufraganeos, que tinguè Tarragona.

AMbrosi de Morales, Pere Anton Beuter, Antoni Viladamor, Iulià del Castillo, Miquel Carbonell, lo Archabisbe Don Antoni Agusti, micer Pons de Ycart, y Ioã Mariana, seguint al Bisbe de Tuy diuhen. Que entre los Metropolitans de Espanya, y los Bisbes, hi haguè

Digitized by Google

hi hagos grans debats y questions, sobre los termens, y llimits de sos Bisbats. Y que en aquest Concili Toletà, del qual he escrit en lo precedent capitol, se feu la divisio, y apuntament dels termens dells. Declarant tambe à cada Arcabisbe, los sufraganeos, que auia de tenir. Y lo matex diuhen auer escrit la Coronica general del Rey Don Alonço. Veritat es, que Baronio diu, que no fonch fet assi en aquest sino en altre Concili, que nos troba. Sia com se vulla: venim à parlar de la nostra Prouincia Tarragonesa, diuhen esser estada ordenada de aquesta manera. Que fossen donats per sufraganeos al Metropolità de Tarragona.

Los Bisbes, de.

Barcelona.
Empuries.
Gerona.
Vich.
Vrgell.
Leyda.
Tortosa.
Exara, o Exatera, que pens es corrupte, y ha dir Egara.
Osca.
Hosca.
Pampiona.
Calaorra.
Tarasona.
Aux.
Caragoça.
Luca.
Xatiua.
Valencia.
Illes Baleares: que eran Mallorca, y Menorca.

Pero jo dexarè los demes: y dirè sols dels Bisbes de Cathalunya.

Y axi al Bisbat de Barcelona diuhen, que dona per terme, desde Minona, fins à Pagella: y de Osa fins à Bordell. Y aquesta vltima afrontacio, no ha perdut encara lo nom. Perço que en la Parrochia de santa Maria Magdalena y sanct Ioan de Pontons, de la qual fonch Rector y Dega de Panadas mcer Miquel Pujades mon germa, se troba encara, y he vist jo, lo mas Bordell. Que es à la fi del Bisbat de Barcelona: junt al terme de Montagut, qui es ja de la Diocesi de Tarragona. Y los llimits dela de Barcelona diuhen los de alli: que baxan del dit mas Bordell à la vall Dossera, y apres à la de Infern, à Selma, à la vall de santes Creus: y de aqui per lo riu de Gaya auall fins à Tamarit, à la mar.

Al de Empuries donan per termens, de Iustamant fins à Beria, y de Ventosa fins à Gilica, o Gilua.

Al de Gerona desde Palamos fins à Iustamant: y de Ventosa fins à Pauceras.

Al de Vich (à les hores anomenat Ausona) desde Borga, à Aufara: y de Bulga, fins à Mencia.

Al de Vrgell, desde Aurata fins à Nasona: y de Mucanera fins à Vala.

Al de Leyda de Nasona, fins à Fontsala: y de Lora, fins à Mata.

Al de Tortosa, desde Partilla, fins à Tenia: y de Tormala, fins à Cadena.

Exara, o Exatera, de Bordell fins à Palada: y de Iustamant: y de aqui à Ascosa, y de alli, fins à Pinyas.

Ilcosa de Salada fins à Partilla, y Tenia. Y de aqui à Moral, o Tormala.

Pero à cerca de asso fon de aduertir dos cosas. La primera: que nons donan llimits à la Diocesi de Tarragona. Y perque no se sforcen diferents dels que son ara, non direm res: fins al temps de sanct Ollaguer.

Segonament: que de Exara, o Exatera, y Ilcosa, diuhen que vuy no sabem fermament ahont son, o quines ciutats poguessen esser. Ni poderse creurer alera cosa fino que aquestos dos Bisbats foren instituyts nouament: per lo que abans nols auem trobats mencionats, ab firma de son Bisbe en algu Concili. O que almenys no eran en Cathalunya. Y axi de Ilcosa diu Garibay: que era dels sufraganeos, y districtuals del Archabisbe de Seuilla. Pero Morales diu millor. Que qui es pratich de la terra, y considera los llimits dels altres Bisbats posats assi, la de trobar entre los de Tortosa, y Leyda. Com ha dit molt bo lo pare mestre Francisco Diago. Y que axi à Ilcosa se te de donar lo assento prop la ribera del riu Hebro. Y que perço no pot ser lo de Manresa, com diu auer pensat alguns. Y la raho perque no pot ser lo de Manresa, diu molt bo. Perque si fos lo de Manresa, auia de confrontar ab Vich, y Barcelona. O almenys al meu parer ab Egara. Que conforme dirè prest à de ser lo de

Garib. libr. 8. cap. 41.

Diag. lib. 2. cap. 12.

Digitized by Google

lo de Exara. Y axi tenint per sert, que Ictosa ha de ser deues Hebro, entre Leyda y Tortosa, diu lo pare mestre Diago: que te per cert, auer de esser Mequinença; que en los Comentaris de Cæsar se anomena Octogesa. De la qual seguint al matex Cæsar, he parlat en temps de las suas guerras Ciuils contra Afranio, y Petreyo, capitans de Pompeyo. Y las rahons que mouhen al pare Diago, per pensar asso: son. Que diu Cæsar, que Octogesa estaua en la ribera de Hebro, dihent estes paraules. *Id erat oppidum positum ad Iberum.* Y Mequinença està alli, à la junta dels dos rius Hebro, y Segre. Segonament argumenta, de la raho de distancia de lloch à lloch. Que si Octogesa estaua lluny dels reals de Cæsar (questauan à Leyda) vint mil passos. La matexa distancia se troba vuy desde Leyda à Mequinença. Y per conseguent, per estar Octogeça vuy Mequinença, en lo propri assento, que la diuisio del Cōcili de Toledo (que juntà Vuamba) donà à Ictosa, o al Bisbat Ictosense: tenint Ictosa, com te Mequinença à Leyda en lo Leuant, y à la ma dreta à Caragoça, y à Tortosa per la esquerra: se te de consedir, que Mequinença es Ictosa. Y que alli estaua lo Bisbat Ictosense. Y à la diferencia del nom de Octogesa à Ictosa respon. Que puix es tāt poca, trobantse lo assento conforme: noy ha molt que reparar en asso. Majorment auent hagut en Espanya desde Cæsar fins à aquest temps de Vuamba tantas mudanças de gent y nacions, com auem vist en lo discurs del temps, que no es marauella auerse feta esta variacio de nom. Deuse al pare mestre Francisco Diago, la gala de aquesta aueriguacio. Perque com ell matex diu: fins vuy noy auia altre escriptor queu hagues aueriguat. Y en lo capitol setanta nou digui alguna cosa de quest Bisbat.

Diag. lib. 2. cap. 157.

Lib. 3. c. 78.

Del Exarense diu Garibay, ques deya Egodinense. Y que nos troba vuy rastre de ell. Sino que deuia ser prop de Gerona. Pens que mogut de la afrontacio de Iustamant. Y si prenem la altra de Bordell, que es del Bisbat de Barcelona auem de dir. Que lo de Exara, o Exatera era entre Gerona y Barcelona, prenent part de Vich. Y entench jo, que era lo de Egara. Y axi matex ho à dit fra Francisco Diago. Afirmant: que per no auer pogut Ambrosi de Morales, descubrir ahont era Egara, vinguè apres Don Garcia Loaysa Archabisbe de Toledo, y perque trobà en algun llibre corruptament Exara per Egara, diguè: que peruentura Egara era la que ara se diu Xea dels Cauallers, en Arago, della de Caragoça. Pero que la veritat es, que ha de dir y esser Egara. En la qual, va prouant, auer hi hagut Sede Pontifical y Bisbe. Com ja jo ho he prouat en altres llochs de aquesta obra. Y axi no insistire mes en asso.

Diag. cap. 11.

Lib. 4. y 11.

Terceramente es de notar. Que encara que comunament los escriptors no fassan mencio de Helna, auēt nosaltres en molts Concilis feta memoria de ella, si ells no la posan assi, sera. Per auer pretes algūs, per tanyer al Archabisbat de la Prouincia Narbonesa. Y axi la posa Mariana. Pero nosaltres sempre la fem de la Prouincia Tarragonesa.

Quartament es de aduertir. Que vltra dels Bisbats sufraganeos al Archabisbe de Tarragona (que seguint als autors en lo principi del capitol allegats) tinch apūtats assi: diu Garibay. Que Tarragona, realment tinguè mes Bisbats sufraganeos dels que assi estan dits. Y dexats molts altres que lin assigna de fora de Cathalunya, en ella diu foren: lo

Iugastense, o
Lincariense.
Illiberitano.
Ergauicano.
Imoppyrinense.
Rodiense.

Y especificantse dit autor, diu. Que la ciutat y Diocesi Iugastrense, o Lincariense, era del poble, que vuy se diu la Ionquera. De la qual auē parlat, en algunas parts de aquesta obra. Y baix prest trobarem son Bisbe.

La ciutat y Diocesi Illiberitana, diu era de Cobliure. Conforme tābe ja ho auem vist en diuerses parts de aquesta obra: particularment en los primers capitols del llibre quint.

Ergauicano diu lo matex autor, que era. Lo poble que vuy dihem Alcanyiz.

Lo Imoppyrinense, diu: auer volgut alguns,

guis, que fos la que vuy se diu Roses. Fon talesa prou coneguda en lo Empurda.

Del Rodiense afirma que era en la matexa poblacio de Roses. Pero jo dubte, que ell ho asserte. Que abans be me apar, deuia ser en la ciutat y termens de Roda. De la qual digui en lo llibre quart capitol 12. Y si Deu es seruit, ques pas auant la segona part de aquesta Coronica, se veurà, com fonch baxada la Sede, y passada, o vnida ab la de Leyda.

De manera, que ajuntats aquestos dos comptes, trobam. Que Cathalunya tenia vna ciutat Metropolitana, y catorse Pontificals.

Finalment es de aduertir. Que encara que comunamẽt los escriptors digan, que aquest primer repartiment dels Bisbats assi posat, fonch fet en aquest Concili: y apres amostrat al Rey Vuamba, per quel llohats, y aprouas: y vulla assenyalar Beuter, que assò fonch fet en lo Canon, o capitol, que comensa. *Quanquam omnes.* Tot auia, jo he vist lo dit Concili, y en tot ell, ni en dit capitol, lo qual es lo deze, noy ha tal cosa, ni mencio, o rastre algu, de particio y diuisio de Bisbats. No se com ho ha gosat axi especificar. Io per mi ho tinch per apocrifa, y de poch credit. Majorment, que lo Archabisbe Don Rodrigo de Toledo, non fa mencio alguna. Y axi Garibay, y Morales, per temor de quey auia de auer, qui notas assò, diguerẽ. Que la Coronica general, y lo Bisbe de Tuy, encara que digan esser estat fet assò en aquest Concili, degueren rebrer error: y que no degue ser en aquest, sino en algun altre Concili, ques degue seguir apres de aquest, que ab la entiquitat del temps se es perdut, y nes restada aquesta memoria. La escusa esta ben formada: valega lo que puga. Que jo he referit, lo que he trobat de la diuisio. En lo demes, de que fossen aquestos Bisbats en Cathalunya, noy aura ningun dupte: puix que de tots en diuersos llochs ne auem trobada memoria.

Capitol. CXXV. Com los Moros de Africa tocaren en Espanya, y Vuamba los vencè. Y Eruigio enmetzina à Vuamba ys feu coronar Rey.

EN lo capitol cent y onze de aquest llibre, auem vist, com los sequasses y dessendents, o succesors de Mahoma, se erã apoderats de la Prouincia Mauritania, per la qual foren dits Moros. Estauan ab aquella y altras conquistas, tant biufans y pomposos, de les victories alcançadas, per la negligencia dels Princeps Christians: o per permisio Diuina, en castich nostre reportades: que no contents del que tenian en Africa, tentaren inquietar Espanya. Perque escriuhen Ambrosi de Morales, Pere Antoni Beuter, Pere Medina, Iulià del Castillo, Antoni Viladamor, Miquel Carbonell, Ioan Sedenyo, lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, lo nostre Canonje Francesch Tarafa, Lucio Marineo, Diego de Valera, Ioan Mariana, lo Archabisbe Don Rodrigo, lo Doctor Gũçalo Illescas, y altres. Que vna groça armada de vexells de Moros Africans, que deuian ser doscentes setanta veles, molt ben armades de gent, donaren en la costa de Espanya. Robant, barejant, saquejant, y destruynt los llochs maritims, ab molta crueltat. Cõtra dels quals enià Vuamba, y los desbaretà, vencè, y prenguè: ab gran gloria y honor de la Corona Real. No tenim noticia en quins llochs de la ribera maritima de Espanya ferirẽ, per passar ho tots los escriptors ab aquesta breuedat. Sols se nota, per Iulià y Carbonell: que fonch en lo any nouè del regnat de aquest Rey Vuamba: correnl lo de la Natiuitat del Saluador 676. segons Estene Garibay y Baronio. Creuhen alguns, que la occasio, pera aquesta vinguda tinguereh los Moros, fos, esser cridats per Eurigo, que regnà apres de Vuamba, com veurem. Y que Eurigo los hi feya venir per alçarse ab lo regne: com de fet apres se alçà ab ell.

Moral. li. 11. cap. 32. Beu. p. 1. c. 27 Medin. p. 1. cap. 75. Castil. lib. 1. discur. 10. Vilad. c. 116. Carb. fol. 19 Sed. tit. 2. c. 1. tit. 14. c 6 Alfon. c. 39. Ricio, lib. 2. Taraf. c. 113. Marineo, li. 6. c. de Goth. aduent. Val. p. 3. c. 32 Marian. lib. 6, cap. 14. Rod. l. 3. c. 18 Illesc. lib. 4. cap. 26.

Garib. li. 8. c. 42. al. 36. c. 1

Aquest Eurigo, o Estigio (que de vna y altra manera le trobat anomenat: com veurem baix) era Comte. Y fill de Ardebato caualler Grech, ab lo qual lo Rey Chindasuindo auia casada vna neboda sua: de la qual fonch engendrat Eurigio. Y per aquesta raho, essent de sanch Real se era tambe criat en la casa y palacio Real. Y axi arribà à tenir dignitat de Comte.

De

De ahont vinguè à consebrer, tants y tant mals pensaments, que per lo manco volguè lo regne dels Goths, ab qualseuol medi, o manera ques pogues alcãçar. Y com per executar aquell nefando pensament, li fes empatx la persona del illustre Infant Theofredo (qui era fill, o germa del Rey Chindasuindo, com dalt esta dit) pensant que si lo Rey Vuamba viuia, o mort ell, com estaua sens fills, lo poble eligiria à Theofredo: que com auem dit en lo capitol cent y setze, era estat dexat, per ser minyo, quant fonch elligit lo Rey Vuamba: determinà matar al Rey. Y axi desuiar lo associarse Bamba à Theofredo: que ell suspitaua, que se anas traçant. O almenys sercar medi, com en vida de Bamba fos anomenat Rey, perque apres de la mort de Bamba no li faltas lo regne. Y axi li posà certa especie y confeccio de metzines en lo vi que beuia. Ab la força de las quals vinguè Bamba à perdrer, casi del tot, lo judici. Trobauas alli present. Quyrico Archabisbe de Toledo, qui com à bon Prelat procurà en donar salut à la anima, lliurantli los Sacraments, abans que perdes del tot los sentits. Y perque pensauan tots, que moriria: li vesti habits de religos, y li feu corona com à monjo: perque moris en religio.

Cap. 106.

Eruigio, quis amostraua alli tambe molt solicit en entendrer en asso, nos descuydà de ell matex. Ans be procurà y obtinguè, que los Principals, o Grandes dels Goths, qui alli se trobauan, lo eligissen por Rey, lo matex dia. Y que Vuamba, qui encara tenia algun sentit, ho firmas de sa ma propria. Diumenge à catorze de Octubre del any bax escrit. Y lo endema dilluns à quinze rebe les insignies reals.

Poch apres, que la subita furia de les metzines, o medicada pocio y beuenda, fonch passada: tornà Bamba en si, y cobrà lo judici. Y com se veu vestit de monjo, considerantse tant vell, no volguè dexar lo habit: sino morir en religio: en lo monastir de Pampliga, entre Burgos y Valladolid. Ahont piament acabà sos dies. Y fonch soterrat en lo monastir de sanct Pere de vall de Munyo. Y algun temps apres mudat en Toledo.

De aquesta manera restà Eurigio ab lo regne dels Goths, y senyoria de Cathalunya, sens ninguna contradiccio. Y acabà lo regnat del bon Rey Vuamba, o Bamba. En lo any de Christo 680. segons Mariana: o en 681. segons Illescas y Baronio. Auent regnat vuyt anys vn mes y catorze dies, segons Don Antoni Agusti. Per lo qual compte de mes y dies, pens jo, que han vingut à dir los altres. Que mori auẽt regnat nou anys. Que al nostre compte seria lo any 681. que tambe he dit apunta Illescas. Veritat es, que Iulià diu. Corria lo any 685. Lo qual compte seguexen Beuter, Carbonell, y Alfonço de Carthagena. Lo nostre Canonge Tarafa dona à Bamba onze anys, y sis mesos de regnat. Y posa la sua mort, apres de auer estat set anys en religio, corrent lo any del Senyor 686. Valera diu: que regnà, nou anys y quatre mesos: y que mori lo any del Senyor 692. Pero jo, dexats tots aquestos comptes, seguesch lo de Morales. Per lo que ha seguit sempre à sanct Iulia: y viuia en temps de aquest Rey. Y axi estich ab lo del any 681.

Agus.

Capit. CXXVI. Del decret feu Eurigio contra los Iuheus: casà sa nabuda ab Egiça y juntà lo Concili Toletà dotze.

OCcupat lo Regne dels Goths per Eurigio (que per diuersos escriptors diuerçament es anomenat Eruigio, Eurigio, y Eringio) auẽt rebudes les insignies reals com he dit: dexà la solemnitat de vngirse per al Diumenge seguent: que comptauam à vint y hu de Octubre del dit any 681. segons Ambrosi de Morales, y Viladamor. Y tantost que fonch coronat, en lo matex any 681. feu vna ley, ab la qual demostrà esser molt zelos de la religio Catholica. Manant, que ningun Iuheu tingues en son poder, en publich ni amagat, algun llibre dels que podian ser contra la fè Catholica: o mal sentint della. Y que semblantment fossen prohibits als Christians. E asso ab graues penas. Segons se pot veurer en lo llibre de les Leys Visogodes: y la referex tota lo Doctor Francesch Penya, en lo seu Directori: o Comentari del Directori dels Inquisidors. Escriuhen tambe los autors en lo principi allegats, y ab ells, Pere

Mor. 12. cap. Vila.

Penya ment.

Beu.l.2.c.27 Medin.p.2. cap.75. Carb.fol.20 Castil.lib.2. discur.10. Val.p.3.c.33 Pined.li.18. cap. 3. §. 2. Garib. li. 8. cap.43. Marian.lib. 6.cap.17. Illesc.lib.4. cap.26.

Pere Anton Beuter, Pere Medina, Pere Miquel Carbonel, Iulià del Castillo, mossen Diego de Valera, fra Ioan Pineda, Esteue Garibay, Ioan Mariana, y lo Doctor Gonçalo Illescas. Que Eurigio, com ab mals medis auia alcançat lo regne, no tenintse per segur en ell, volguè confirmarlo ab altres medis. Y axi procurà per vna part los medis de la religio, com auē dit, y prest veurem: y per altra part, agradar als parents y amichs del mort Rey Bamba, y guanyarlos las voluntats. Casant per asso ab Eiça, cosi germa de Bamba, vna filla sua anomenada Egica, Cicilia, o Xixila, o Xixalona. Y per altra part, feu ajuntar y congregar vn Concili en la ciutat de Toledo, en lo matex primer any del seu regnat: segons lo Cardenal Baronio, y lo Doctor Blay Ortis. Que al compte fins assi seguit seria en lo any 681. Veritat es: que lo nostre Canonge Francesch Tarafa diu. Que aquest Concili se tinguè en lo segon any del regnat de Eurigio. Que axi cōtinuant lo compte fins assi seguit, seria en lo any 682. com lo posan Morales y Viladamor: y à nou del mes de Ianer. Dō Antoni Agusti, lo dona en lo any de Christo 683. Pere Anton Beuter diu. Que fonch en lo any 685. en lo mes de Maig. Tinguesse lo Concili en aquell, o aquest any: diuhenli dotzè, al compte comu, y tretze al del Archabisbe Don Antoni Agusti: y catorzè al compte que nosaltres fins assi auem aportat. Fas mencio de ell en lo segon Volum dels Concilis.

Oritis, c.66

Agus. dia.7.

En aquest Concili se nomena lo Rey Eringio. Y en lo principi dell es confirmada la sua eleccio. Y apres per altres negocis foren fets tretze Canons, o Decrets. Y en lo noue de ells se tornà à parlar de las penas dels perfidos Iuheus, que habitauan en Espanya. Y de moltes coses à ells consernents. Que sens dubte deuian repulular, apres del edicte fet en temps del Rey Sisebuto. En lo capitol onzè del matex Concili se posan diuerses penes cōtra los Idolatras. Senyal que encara la Idolatria no deuia estar del tot desarrelada de Espanya: en algunas parts secretas.

Ambrosi de Morales compta moltes coses, de aquest Concili: seguint à dos Originals de Toledo. En los impresos que jo he vists noy trobe tanta cosa. Pero sia com se vulla, lo que toca al meu proposit es. Que entre los trēta y sinch Bisbes, que diuhen lo Doctor Blay Ortis, y Don Rodrigo de Toledo, ques trobaren en aquest Concili, entre las firmas de aquells ni ha vna que diu axi. *Separatus Visciensis Ecclesiæ similiter subscripsi*. Y la correccio marginaria diu. *Separats Iuncariensis Ecclesiæ*. En altres, com apar de Ioā Vaseo, se llitg. Separatus, Iugastrensis. Y tambe alli la marginaria diu Iuncariensis. Io no volria verificar, ni arrimarme del tot à las correccions marginarias, per no aparexer massa affectat. Pero si nons ho impedex estar aquest Bisbat massa prop de Illiberis, y Empuries, que tenian Bisbes, com en son lloch auem vist: essent estada la Ionquera ciutat molt gran y populosa, com digui en lo capitol tretze del llibre segon: y tant famosa com la fa lo Bisbe de Gerona: quiça podriam aderir à las ditas correccions marginarias. Y dir: que en aquest Concili se trobà Separato Bisbe de la Ionquera. Y de aqui infeririam. Que la Ionquera no sols fonch ciutat, conforme la he designada: pero encara, Cathedral. Com per tal la posa Esteue Garibay: conforme esta dit en lo capitol cent vint y quatre.

Rodr. lib.3. cap.12.

Vas.li.1.c.20

Bis. Gerun. lib.1.cap. de vrbibus in hisp. delet.

Tambe en los Volums dels Concilis impresos, se troba, vna firma de Argebado Bisbe de Illiberis. Que com en mil parts he dit, es la nostra Cobliura. Y Morales, Beuter, y Garibay diuhen. Que si trobà, y sotascriguè Cypria de Tarragona. Axi que lligant la vna cosa ab la altra, de tot asso se trau. Que en aquest Concili Toletà, se trobaren tres Bisbes de Cathalunya.

Cypria Tarraconense.
Separato Iuncariense.
Argebado Illiberitano.

Y aquesta sola vegada pēs esser, la ques troba memoria, de Bisbe de la Ionquera.

Capitol. CXXVII. Del Concili ques ayuntà en Toledo y dels Bisbes de Cathalunya quel firmaren.

ALtre Concili feu ajuntar lo Rey Eurigio, o Eringio, en la matexa ciutat de Toledo: que fonch lo tretze de aquella ciutat segons lo compte comu, y lo quinze, al nostre. Del qual parlan

lan Morales, Beuter, Mariana, Medina, Iulià, y Carbonell. Y diuhen Morales, Baronio, Don Antoni Agustí, y Garibay: ques celebrà, en lo any 684. de Christo. Veritat es, que lo Doctor Blay Ortis diu, ques tinguè en lo any quint del regnat de aquest Rey. Y axi conforme al compte fins assi aportat, auia de esser, en lo de 685. de Christo. Y fas marauella, que Don Antoni Agusti se sia contrariat, posant en son Archiepiscopologi aquest Concili (segõs se veu en les sues constitucions Prouincials) en lo any 688. cõcordant ab ell, Don Ioan Teres.

Trobarense en aquest Cõcili, segons lo que diu Blay Ortis, quoranta y vuyt Bisbes. Y entre ells, si be en lo Volum impres dels Concilis noy ha firma: totauia, seguint Morales y Viladamor, los Originals de Toledo diuhen: quant al nostre proposit, que si firmaren.

Cecilio de Tortosa.
Euredo de Leyda.
Epefando Archidiacono y Vicari de Cypria de Tarragona.
Laulpho Diacha, y Vicari de Idalio de Barcelona.
Veremundo Abbat y Vicari de Claro de Helna.
Florencio Sacerdot y Vicari de Leuberico de Vrgell.
Samuel Præsbytero, Vicari de Ioan de Egara.

De les quals firmes se pot traurer certa general resolucio, dels Prælats, que per aquestos temps tenian las Isglesias de Cathalunya. Volria poder dir grandeses de cada qual de ells en particular. Y si parle de alguns y dex als altres: no sem impute à passio: que no es mes, de no tenir cosa certa de ells: y no voler fer trobes y fictes composicions: sino molt senzilla y verdadera relacio del que tinch llegit, o presumirè ab causa certa y raho algun tant fundada. Y axi, abans de passar mes auant en discursos de historia: son de aduertir algunas cosas à serca de las sobredites firmas. La primera, que alli ahont he posat Epafando Vicari de Cypria, seguint als autors ja citats, los Archabisbes Don Antoni Agusti y Don Ioan Teres, en sos Archiepiscopologis escriuhen. Que aquest Spefando se deya Spesando, y que era Abbat, sens dir de ahont. Y diuhen que la Coronica del Rey Don Alonço, lo anomena Spera in Deo. Lo Archabisbe Don Rodrigo li diu: Spando Abbat.

En la firma de Laulfo, Vicari, de Idalio de Barcelona, fa aduertir. Que de ella, y de la firma del matex Idalio, ques trobarà baix en lo Concili Toletà quinzè, se auerigua, lo ques notà en lo capitol setanta. Que Idalio Bisbe de Barcelona no fonch en lo Concili tercer, sino en lo tretze, per son procurador, y en lo quinze personalment. Y dex de dir de las qualitats de Idalio, y de son Vicari Laulpho, pera sos propris llochs.

Lo ques tractà en aquest Concili fonch, moderar las penas donadas à Pau, lo tyra que auia vençut Vuamba: y tambe als altres rebeles. Moderar los tributs, rendas, imposicions, y drets fiscals: y altres coses, que no fan al nostre proposit. Saluo, lo q̃ toca, al que à la semmana santa, y Pasqua de Resurreccio, tots los Bisbes acudissen à passar aquells dies sancts ab lo Rey: alli ahont seria la sua cort. Com se veurà en altre lloch esser al proposit: almenys pera ben entendre certa cosa de Idalio de Barcelona.

Capit. CXXVIII. De altre Concili, que stinguè en Toledo, lo qual firmaren dos Vicaris del Archabisbe de Tarragona.

Och apres de concios y publicat lo Cõcili Toletà tretzè, essent ja fora de la ciutat los Bisbes, que eran estats en aquella Synodo, arribaren cartes del Papa Leo segon, com diu Baronio. Manant, que los Bisbes de Espanya, qui no eran estats à Constantinoble, rebessen y acceptassen la decisio contra los heretjes Monotelistas (qui obstinadament negauan las dos voluntats conformes à las dos naturalesas en la persona de Christo nostre Senyor) feta en la sancta Sexta Ocumencia Synodo Constantinopolitana: tinguda y celebrada en lo Pontificat de Papa Agatho tercer en lany del Saluador 676. segons Mariano Scoto: o en 680. com diu Baronio: o en lany 682. com vol Palmeri. Que si be Ambrosi de

Morales

Digitized by Google

Moral.li.12. cap.56. Morales escriu, que aquell Concili de Constantinoble se ajuntà contra los Apolinaristas : rebè engany. Perque aquell fonch lo quint : y celebrat en temps de Papa Agopeto primer,com apar de Schadel y Baronio, en la circumferencia dels anys 534. segons Mariano Scoto: o de 538. Ille.li.3.c.10 com volen Palmeri y Illescas.Que com se vulla serian prop de 30. anys de bescompte: causat peruentura de la semblança del nom de Papa Agapeto,al de Agatho, qui junta la Sexta Synodo, de qui anam parlant.En effecte(tornant al proposit)rebudes les lletres del Papa Leo segon, Eurigo manà conuocar los Prælats dels seus regnes en la ciutat de Toledo, per celebrar en ella altre Concili Nacional. Empero,per quant venia lo rigor del hiuern en lo temps ques tenia de juntar lo Concili : molt pochs Prælats de Espanya acudiren à la conuocacio,que dells se era feta: sino foren los de la Prouincia Carthaginesa. Veritat es, que alguns enuiaren sos procuradors,ab poders bastantissims, pera firmar lo que alli delliberarian. Axi que, ajuntat lo Concili fonch lo catorzè del compte comu,y lo setzè al nostre:dels ques tingueren en aquella ciutat de Toledo. Lo qual se obri als 14. de Nouembre del any 685. com diu Baronio: o en lo de 686.segons alguns altres.Be que no faltan dels citats,qui afirmen:ques tinguè la primera sessio del Concili à 20.del proprimes, del any 688. de Christo.Foren en ell rebudes les decisions de la sexta Synodo: y ordenat.Que los Archabisbes abscents ajuntassen les sues Prouincies : y en cada vna en particular fos acceptat lo que auia estatuyt la sexta Synodo, y fora estat de raho agues rebut y professat la nacio tota junta.Y finlament respongueren à les lletres del sanct Papa Leo, com deuian. Y per la Prouincia de Tarragona sotascrigueren y firmaren aquellas sanctas deslliberacios,lo Abat Argebado y Vitallino Vicaris de Cyprià Archabisbe de Tarragona.

Y aduertesca lo lector : que en los Volums dels Concilis, que jo he vists, nos troba memoria de aquest Concili. Pero fan mencio de ell los autors que tinch citats : y tambe Beuter, Medina, Iulià, Carbonell, Viladamor, Illescas, Don Antoni Illesc.lib.4. cap.16. Agusti, y Don Ioan Teres Archabisbe de Tarragona.

Despedida la resposta del Cócili per al sanct Pōtifice de Roma, arribà en aquella ciutat en tēps,que ja era mort Agatho : y tenia la Chathedra Pontifical Papa Benet primer en lany 685. com vol Baronio. Lo qual proseguint mes auant diu. Que legida la resposta, vist tenia en si algunes paraules dubtoses,ambiguas,y q̄ perillauan restarà arrisch de ser mal enteses: satisfent à la solicitut que àla cura pastoral deuia:escriguè als Bisbes de Espanya : declarassen aquellas paraules,que peruentura si eran mal entesas, podian causar algun escādol. Reberense los mandatos Apostolichs ab aquella reuerencia, que Espanya acostuma,y al Pōtifice deuia. Y per asso se ajuntà altre Concili : com veurem en lo cap.130

Cap. CXXVIIII. De las grās fams hi haguè en Espanya, y mort del Rey Eurigio.

VCcehiren en tēps del Rey Eurigo de qui anā parlant gans fams vniuersals per tota Espanya, segons que seguint al Archabisbe Don Rodrigo ho aduertex Morales. Y en temporades tāt calamitoses,no es menester demanar si patex la gent de la terra. Y los qui las han vistas, judicaran los treballs,que en ellas podia patir Espanya. Moral.li.12. cap.56.

Poch apres de asso morí lo Rey Eurigio: diuendres als vuyt de Nouembre. Auent regnat tres anys,segons Sedenyo, o sinch segons Tarafa.Pero segons lo nostre cōpte auia de ser en lo any 687. auent regnat sis anys y vint y sinch dies, conforme escriuhen Morales,y Viladamor.O set anys y vint y sinch dies segons Mariana.Si be la comuna es,que regnà set anys assoles.Cōforme ho diuhen Beuter, Pere Medina, Miquel Ricio,lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena,Diego de Valera,Iulià del Castillo,Pere Miquel Carbonell.Lo Doctor Gonçalo Illescas y Esteue Garibay diuhen,que morí Eurigio en lo any 688.Y no van fora raho. Perque,si Eurigio entrà en lo Regne en lo any 681. com auem vist en lo capitol cent vint y sis, y regnà set anys y vint y sinch dies, com auem dit yu vol Morales:de aquexa manera seria mort en Sedeny.tit. 14.cap.6. Taraf.c.114

Digitized by Google

Agust.dial.3. 688. com volen Estene Garibay y Illescas. Don Antoni Agusti diu: que en Vulça se llitg. Que morí Eurigio à set de Agost del any 725. auent regnat set anys, y vint y sinch dies. Y que à son parer, es compte errat. (Iudicarhoha vn cego. Puix ja en 714. trobarem baix ques perde Espanya.) Y axi diu. Eurigio (aqui alli anomena Eruigio) no regnà sino sis anys y deu mesos. Y axi tornariam al compte del any 687. Lucio Marineo diu. Que regnà tretzè anys. Illescas diu, quinze. Pero hu, y altre, degueren errar. Y particularment Illescas. Perque auent ell posada la mort de aquest Rey en lo any 688. essent estat elet en 681. no poguè tenir quinze anys de regnat. Ara be, fora de aquestas diferencias, tots concordan. Que morí de malaltia en Toledo.

Capit. CXXX. Com Egiça fonch Reys dels Goths, junt à vn Concili en Toledo, y los Bisbes de Cathalunya quel firmaren.

Moral.libr. 12.cap.17. Vilad.c.42.

LO dia abans, que moris Eurigio, segons escriuhen Baronio, Ambrosi de Morales, y Antoni Viladamor: vehent se molt mal, y tement morir, feu que los Principals senyors del seu regne juressen per Rey y succesor seu en las senyorias y Regnes dels Goths à son gendre Egiça: que com dalt diguerem, auia casat ab Xixila, o Xixilona sa filla. Y de aquesta manera diuhen, que entra Egiça en lo Regne. De hont pensant Iulià del Castillo, que lo Regne vingues à Egiça per persona de sa muller, y que estigues en aquella com à succesora de son pare, fa gran nota y aduertiment: esser aquesta la primera vegada, que dona succehi en los regnes de Espanya. Pero es error. Perque ni Eurigio morí sens fills capassos de succesio, per falta dels quals hagues de succehir dona, ans be los tinguè, com aparrà del que dirè en lo Concili Toletà, posat en aquest capitol: ni tampoch (com en mil llochs de la Coronica auem vist) lo regne dels Goths se donaua per legitima succesio, sino per eleccio. Y perço que noy auia succesio, quant vn Rey volia, que son fill li succehis, ja en vida fol

Cap.126.

Castil.lib.2. discur.10.

asociaua. Com auem vist en molts Reys. Y veurem en aquest matex. O tambe alguns se feren coronar à força de armas, alçantse ab lo Regne: com ho auem vist de molts. Y de aquest matex Egiça ho pensà Illescas, per los fets que de ell vehem, y direm en aquest capitol. Heu volgut aduertir, perque los lectors nos despenyassen vns tras altres. Illesc.lib. cap.vl.

Altres, qui no aprimam tant lo fil de las cosas, com son Pere Anton Beuter, Pere Medina, Pere Miquel Carbonell, Ioan Sedenyo, Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, lo nostre Canonge Tarafa, Lucio Marineo, mossen Diego de Valera, fra Ioan Pineda, Estene Garibay, Ioan Mariana, y lo Archabisbe Don Rodrigo: no diuhen, sino simplement, que à Eurigio, succehi son gendre Eyça, o Egiça. Del qual Don Antoni Agusti diu: que succehi à son sogre, lo matex dia de la mort de aquell. Y tambe diu. Que lo propri nom de aquest Rey, segons se veu en les sues medalles, era Egiça. Beuter. Medina cap.vl. Carbon. Sedeny. 14.cap. Alfons. Ricio. Tarafa. Marin. 6.c.de adorn. Val. Pine. cap.vl. Garib. cap.vl. Mari. 6.c.1. Rod. cap. Ant. dia. Tar.

En pensament estich, y crech, que aquest sia aquell Rey, aqui lo nostre Tomich, ab la llohable lengua Lemosina, y nostra antiga, à anomenat Ginga. Posantlo en lo any 690. que ve à esser en la temporada del que anomenan Egiça. Y encara quel fassa succesor de Bamba: no es de marauellar. Que peruentura no tinguè à Eurigio per Rey, sino per tyrà: puix ab tant mal medi era entrat en lo Regne: com auem vist. Y com Egiça era parent de Bamba feu lo immediat, y legitim succesor de aquell.

Ben prest, apres que Egiça fonch eligit, se feu vngir (als 24. de Nouembre com diu Don Antoni Agusti, seguint à Vulça.) Y vngit emprenguè la venjança del Rey Yuamba, o Bamba, son honcle. Començant primerament ab la persona de sa muller Xixila. A la qual repudià, aqui matex. Y escriuhen Morales, y Viladamor. Que los Bisbes de Beya, y Tuy, en les sues histories diuhen. Queu feu per orde de Bamba: que encara viuia en lo Monastir. Tambe feu matar à molts Goths, en venjança del Rey son honcle: segõs diu lo Archabisbe Don Rodrigo, ab lo qual aderexẽ Morales, y Viladamor. Y si be diu

Iulià

Digitized by Google

Iulià del Caſtillo, que aqueſt Rey era mal Chriſtia, que matava als Goths per llauarlos las mullers. Volria, que com es modern, me digues, de qui mes antich que ell ho ha tret. Pero ſia com ſe vulla: per mi tinch. Que los mes ſenyalats Goths, que Egiça perſegui, foren ſos cunyats, fills de Eurigio, y germans de la repudiada Xixila. La occaſio de la enemiſtat ſe veu, ab lo repudi. Y que Egiça ſercas occaſio de romprer ab ells, veuſe de la traça que vſà ab lo Concili ſeguent.

En lo any primer del ſeu regnat, ſegons lo Doctor Blay Ortis, que no auia encara ſino ſis meſos que regnaua, à quinze de Maig del any 688. ſegons Baronio, Ambroſi de Morales, Antoni Viladamor, Ioan Mariana, Don Antoni Aguſti: o en 689. com diu Eſteue Garibay, manà congregar y tinguè juntat vn Concili en la ciutat de Toledo: lo qual vinguè à eſſer lo quinze dels generals, o nacionals de Eſpanya: tinguts en aquella ciutat. Conforme al compte comu: que al noſtre es ja lo deſete. Del qual, vltra dels prop citats autors, fan mencio Pere Anton Beuter, y Pere Medina.

itis, c. 66

Ajuntat lo Cõcili: eſtant en ell ſinquanta vn Bisbe, ſinch Vicaris, onze Abbats, y deſdet Comtes, feta vna gran humiliacio, propoſà lo Rey Egiça. Que auent preſtat jurament al Rey Eurigio ſon ſogre, de afauorir y valer à ſos fills: apres auia fet en la ſua coronacio, altre jurament, de que mantindria lo poble ab juſticia. Y com hagues entes, que los fills del Rey Eurigio ſos cunyats, tinguesſen occupades algunas proprietats, y poſſeſsions, en las quals nols podia mantenir ab juſticia, per ço demanaua, ſe li declaras, lo que auia de fer, y qual jurament era lo quel obligaua. A la qual demanda fonch reſpoſt per lo Concili, declarant. Que auia de eſtar al ſegon. Perque lo primer, nos entenia, ſino tant, quant la juſticia li permetia jurar, y mantenir aquell.

Y perço, no ſens cauſa he dit. Que los que Egiça perſegui, degueren ſer ſos cunyats: puix vehem ſercaua llibertat, y cauſa per anar contra de ells.

Pero dexant aſſo, y tornant al propoſit. Feta aquella y altras molt ſanctas delliberacions, reſponguè lo Concili à la Epiſtola del Papa Benet, que en lo capitol 128. auem viſta. Y ſatisferen à la voluntat del ſanct Pontifice y à la obligacio Chriſtiana, tant piament, y concorde ab la ſentencia dels ſancts Pares de la Sexta Synodo Conſtantinopolitana, com de tant Chatholichs Prælats ſe eſperaua. Y ſegons teſtifican Morales y Viladamor, conforme als Originals de Toledo: firmaren y ſotaſcrigueren aqueſt Concili, tots los ſeguents Prælats de Cathalunya.

Idalio de Barcelona.
Cecilio de Tortoſa.
Gaudila de Empuries.
Euredo de Leyda.
Ioan de Illiberia.
Saberico de Gerona.
Ioan de Egara.
Seraldo Archipeſtre y Abbat, Vicari de Cyprià de Tarragona.
Florentino Sacerdot, Vicari de Leuberico de Vrgell.

Es empero de aduertir: que à Seraldo Vicari de Cypria, alguns li diuhen Siſaldo, altres Siſundo. Ques es, ſegons cada qual com lo arromança en la ſua llengua.

Tambe de Cyprià de Tarragona, y de Idalio de Barcelona y auia molt que dir: ques dexa per als capitols ſeguent.

Cap. CXXXI. Del ſanct Archabisbe Cyprià de Tarragona.

ABans de paſſar mes auãt les coſes del Rey Egiça, ve be poſar aſsi la vida y mort del ſanct Primat de la Eſpanya, Cyprià Archabisbe de Tarragona. Per lo que ſon mediat ſucceſſor Don Hieronym de Oria eſcriu. Que mori en lo any 688. de Chriſto noſtre Senyor. No ſabem de quina nacio era aqueſt ſanct Pontifice, ſi be fra Antoni Vicens Domenech preſum, fos de Cathalunya. Eſſent eſtat de puericia enſenyat en las ſagrades lletres, fet home tinguè perfeta conexença de ellas. Y per eſſer celebre y de grans parts en aquellas, vacant lo Archabisbat de Tarragona, per mort de Phaluax, en temps del Rey Recceſuindo, lo eligiren Archipontifice de aquella

Ori. Archiepiſcop.

Digitized by Google

Metropoli, en lo any 668. segons los dits autors. No faltaren en son temps tribulacions, y calamitats à la terra: com las auem vistas en lo temporal y espiritual, desdel capitol cent y onze fins assi. Pero à tot estiguè lo sanct ab constantissim animo. Demostrant la sua virtut, particularment en las cosas de la fè Catholica. Y axi acudi personalment al Concili Toletà dotzè: com auem vist en lo capitol cent vint y sis: y consenti, y firmà en los sagrats Canons de aquell. Celebrantse apres lo Concili Toletà tretzè, com lo sanct se trobas impedit, enuià al Concili lo seu Vicari y Ardiacha, o Abbat Spaçando, o Sperans in Deo: cõ esta dit en lo capitol cent vint y set. Tenintse altre Concili en la dita ciutat, que fonch lo catorzè: tampoch noy poguè anar lo sanct Archabisbe. Y perço hi enuià à dos Vicaris seus, Viteliano, y Argebado. Cõ diu lo capitol cẽt vint y vuyt. En lo any 688. ques tinguè lo quinzè Concili en Toledo, tampoch noy poguè anar Cypria: que ja deuia estar ab indisposicio, segons lo poch que apres visquè. Y perço hi enuià son Vicari lo Archipestre y Abbat Seraldo, o Sisuldo, que tambe li diuhen Sisundo. Com en lo prop presedent capitol auem vist. En lo discurs de la sua vida vsà de tanta pietat, y religio, y sabe ab aquestas dos cosas tant ben grangear y guanyar ab Deu: que arribà à la perfeccio de la sanctedat. Y meresquè alcançar souint de Christo nostre Senyor moltes coses sobrenaturals. Obrant lo Senyor, per intercessio sua, molts miracles. Axi que, en la fama, reputacio, y realment en los actes de la vida fonch sanct, y se deu comptar entre los sancts. No com se vulla, sino en grau superlatiu: y renom de sanctissim. Com lo anomena la escriptura que prest veurem. Ab la exemplar vida, y la sancta fama que tenia, gouernà la Isglesia Tarragonesa vint anys, ques troban desdel any 668. en lo qual lo eligiren, fins al de 688. que mori: à vuyt de las Kalendas de Maig: que son à vint y quatre del mes de Abril. Quant mori lo soterraren en la matexa ciutat: y ab les grans ruynes que en diuersos temps ha tingudes aquella ciutat, com auem vist, y encara veurem mes auall, estiguè lo seu sanct cos alguns centenars de anys, que nos sabia de ell. Y pochs anys fa que ses trobada. Esta vuy en la sua Cathedral en la paret tras del altar major, en vna caxa de marbre alabastri, tombada, y daurada, assentada sobre dos Leons. La inscripcio de la qual diu de aquesta manera.

HIC REQVIESCIT VIR SANCTISSIMVS CIPRIANVS PRIMÆ SEDIS TARRACONENSIS CIVITATIS EPISCOPVS DEPOSITVS EST IN HVNC TVMVLVM OCTAVO KAS MAIAS IN PACE.

De la qual inscripcio fan memoria, los Archabisbes successors seus: Don Antoni Agustu, y Don Ioan Teres, en los seus Cathalagos dels Archabisbes: y ab ells micer Luys Pons de Ycart.

Mort aquest sanct Pontifice, li succehi lo Archabisbe Vera, com veurem en altre lloch.

Capit. CXXXII. De sanct Idalio Bisbe de Barcelona.

EN la matexa tẽporada, que la sancta Seu de Tarragona estigue honrrada del sanctissim Archabisbe Cypria: fonch condecorada la de Barcelona del sanct Bisbe Idalio. Del qual nos donaren occasio de parlar, las firmas dels dos vltims Concilis Toletans. Y abãs de totas cosas volria, se recordas lo lector, del que esta dit en lo capitol setanta y hu. Que Idalio nos trobà, ni entreuinguè en lo Concili Toletà tercer, sino en lo quinzè. Prouas, del contengut en lo capitol setanta hu, y del que ses vist assi en los capitols cent vint y set, y cent y trenta. De hont se farà consequencia. Esser aquest lo propri temps y lloch, de escriurer de Idalio: y no en aquell altre temps.

Y la primera cosa que de Idalio se pot dir (dexat à vn de part, lo ques conjectura, de que fos Cathala, com vol fra Antoni Vicens Domenech) es, aquella ab que acabam de parlar dels altres. Dihent com escriuhen Esteue Garibay, Beuter, y mon pare micer Miquel Pujades. Que fonch sanct.

sanct. Y axi à boca plena, diu fra Vicens Domenech, ques anomenà sanct. No com se vulla, sino sanctisim, com esoriuhen micer Hieronym Pau, y Francesch Tarasa. Dihent. Que fonch santisim vell. Y com de la juuentut se trau argument pera la vellesa, com diu lo summo Pontifice Innocencio tercer, axi tambe de la sua vellesa, se pot traurer argument, de qual degue ser en la jouentut: com regularment se entre per bons principis, per rribar al bon fi. De hont ve molt be, lo que conjectura fra Domenech. Que sanct Idalio en la puericia y juuentut, se donà al exercici de les lletres, puix ho denota axi lo succes que tinguè. Perque es cert, que fonch gran Theolech, y escriptor Ecclesiastich: que componguè moltes y diuerces obres. De les quals diu hen los nostres Canonges de Barcelona micer Hieronym Pau, y Francesch Tarasa, que sen troban poques: sens dir quines, ni que contenian.

Pau, en la Barcel. Tara. Epis. op. impri.

nno. c. cũ n iuuẽtute m. de pref.

Fet Bisbe de Barcelona, collegim, que essent sanctisim, deuian ser sanctisimas las suas obras, puix per ellas alcançà tal nom. Y carregat de la cura Pastoral, cuydados de la salut de ses ouelles, vigilant sobre las lletras, mortificat per las abstinencias, à treballat de las voluntarias penitencias, à grauat de vellesa: visque molt tocat y prejudicat de la gota, que nosaltres dihem Poagra. De la qual, conjecture jo, ser estada la causa, que com se ajuntà lo sanct Concili Toletà tretze, noy pogues anar sanct Idalio: y que perço hi degue enuiar, à Laulpho son Diaca y Vicari, com verem en lo capitol cent vint y set. Que à be en la obra de fra Vicens Domenech estiga escrit. Ques trobà present, ys firma sanct Idalio en aquell Concili: y encara que jo per commissio de Don Alonço Coloma à les hores Bisbe de Barcelona, aprobas aquella obra, no tindre empaig de corregirho. Que fonch descuyt, o dels dos: o de la impressio en dir, que fos en lo tretze, auent de dir: en lo quinze. Perque com esta dit assi, en lo tretze Concili de Toledo, noy anà lo sanctisim Idalio, sino quey enuià à Laulpho son Vicari. Veuse, del lloch de Morales, llibre dotze, capitol sinquanta set, allegat per fra Domenech. De ahont ell trau lo que diu de sanct Idalio. En lo qual lloch Ambrosi de Morales, parla del Concili Toletà quinze, y no del tretze. Y axi citant Domenech aquest lloch de Morales, clar esta, volguè dir del Concili quinze del qual alli se tractà: y no del tretze. Y es ques descuyda la ma, diuertida, del que auia consebut lo enteniment.

Poch apres, que degue ser en temps, que lo sanctisim Pontifice estaua affluxat del dolor del Poagra, essent la semmana sancta y festas de Pasqua de Resurreccio: en los quals dias, conforme à la ordinacio del sanct Concili Toleta tretze (vista en lo capitol cent vint y set) los Bisbes se auian de trobar en la cort Real, per passar aquells sancts dies en companyia del Rey, degue acudir alli Idalio. Y trobantsi lo sanct Archabisbe de Toledo Iulia, las dos sanctas Columnas de la Isglesia, tenint symbolisacio y semblança en las obras, trauaren vnio de voluntats, y restaren molt amichs. De la amistat dels quals fan particular mencio Ambrosi de Morales, lo pare Ioan de Mariana, Pere Antoni Viladamor, y fra Antoni Vicens Domenech.

Moral. li. ia. cap. 57. 58. Marian. lib. 6. cap. 17. Vilad. c. 117

Alguns anys apres del Concili Toletà tretzè, se tinguè lo quinze: com auem vist en lo capitol cent y trenta. Presidint en ell lo sanct Archabisbe Iulia. Al qual acudi Idalio, y entreuinguè, ys sotascriguè y firmà, en los actes de aquell: com auem vist en lo prop citat capitol cent y trenta. En la qual occasio degueren los sancts renouar la amistat, ab tant fort vinculo de sancta Charitat, que à be se allunyassen los dos, tornantsen Idalio à Barcelona, may los animos estigueren separats. Ans be se representaren per medi de cartes. Ab vna de las quals se troba: que sanct Iulia escriuint à Idalio, li fa mencio, del que esta dit se ordenà en lo Concili Toletà tretze. Fentli recordar, com los dos se començaren conexer ab aquella occasio, del veures en la cort del Rey, per la semmana sancta, y Pasqua de Resurreccio de Christo nostre Senyor: cumplint la obligacio à ells imposada per aquell Concili. De la qual carta, fa mẽcio Morales. Y no diu, sobre quin

Digitized by Google

subjecte la escriguè sanct Iulia. Io pens, sia alguna de las dos dedicatorias, de las obras que sanct Iulia componguè, y dedica à sanct Idalio. Perque es cert que sanct Iulia componguè vna obra, que intitulà. Pronostich dels temps esdeuenidors. Repartida en tres parts. Tractant en la primera del Origo y principi de la mort. En la segona, del estat de las animes apres de mort lo cos. Ahont tracta del Purgatori. En la tercera, de la general resurreccio nostra, en lo dia del Iudici final. La qual obra (diu lo matex sanct, en lo seu principi) componguè à peticio de Idalio Bisbe de Barcelona: y que per aço la y dedica à ell. Tambe componguè sanct Iulia, vn tractat de respostes en defensio dels sagrats Canons, que vedan als Iuheus tenir esclaus Christians. Y dirigil axi matex à sanct Idalio.

Mori Idalio en santa vellesa, com esta dit. Y si be escriu lo nostre Canonge Francesch Tarafa, no saberse bonament en quin any mori: escriu molt be fra Vicens Domenech. Que serca del any 690. La raho (que ell no dona) es. Perque si lo Concili en ques subscriguè Idalio, se tinguè en lo mes de Maig del any 688. y apres sanct Iulia li dedicà aquellas obras, algun poch mes visque Idalio. Y si en lo any 691. trobam: que ja mori lo Bisbe Pasqual succesor de sanct Idalio, com veurem prest. Bona sera la conjectura, de la circumferencia del any 690. feta per fra Domenech.

De manera, que mort lo sanctisim Pontifice Idalio, li succehi Pasqual. Que deguè tenir poch temps lo Pontificat: puix sanct Idalio mori en la circumferencia de 690. y en 691. à tres de las Kalendas de Maig, diuhen los Episcopologis dels Archius Capitular y Real de Barcelona, que mori ja Pasqual. Y per auer tingut lo Pontificat tant poch temps, no sabem cosa memorable de ell. Sols aduertirè. Que los sobredis Episcopologis li donan per succesor à Garau: pero no li succehi sino Laulpho, com veurem en son lloch propri.

Cap. 133.

Capit. CXXXIII. Com Egiça tinguè guerres ab los Francesos: se li conjuraren los seus: com juntà Concili en Toledo, y los Bisbes que si trobaren.

MEmoria fa Ambrosi de Morales, de que lo Rey Egiça, de qui anam escriuint los successos: tinguè guerras ab los Francesos: y que tres vegades fonch vençut de ells. Y no diu mes. Que quiça no deguè trobar escrit mes en los escriptors de aquell tẽps. Qui en ser cosa en mengua de son Rey, volgueren mes no desgraciarse ab ell, que seguir la naturalesa de la Historia. Morales lib. 11. cap. 19.

No diu Morales en quin temps succehiren aquestas guerras: pero podria ser fos en lo temps que los propris Goths li sercauan malany en casa. Y vehentlo occupat en allo los forasters, pensarian entrarli en son regne. Y per lo contrari, vehentlo sos enemichs domestichs occupat en desuiar la entrada als forasters, procurarian llançarlo à ell de casa. Vull dir, degueren ser aquestas guerras, al temps que en Espanya hi auia prou que remediar, de vna conjuracio, ques era feta dins lo Regne. Y per remediar aquella en lany 693: de Christo nostre Senyor: o en lo de 694. lo Rey manà juntar vn Concili en Toledo, que al nostre compte fonch lo diuuytè, y al comu, lo setze: segons lo Doctor Blay Ortis, y lo Cardenal Cæsar Baronio, y los Archabisbes Don Antoni Agusti, y Don Ioan Teres de Tarragona. Posantlo alguns à dos, y altres à set de Maig. Del qual, vltra dels ja citats autors, fan mencio (encara que de pas) Medina y Beuter. Y diuhen los altres. Que ajuntat aquell, lo Rey proposà deuant dels sancts Pares qui alli estauan ajuntats, la justa quexa tenia del Archabisbe Sisberto de Toledo: per raho de vna conjuracio, que cõtra de ell auia feta, per lleuarli lo regne, y matarlo, com auiã fet à molts altres antecessors seus. Pregant à tots los Prælats, quey posassen lo remey, quels aparegues mes abte y cõueniẽt, per à la quietut de la cosa publica. Y à mes de axo los proposà: entẽguessen en reparar algunes Isgleses petites, y enderrocades: perq̃ los Iuheus ne feyã burla, en oprobri dels Christiãs. Y lo Concili

Ortiz. Apol. Tera. Iosias

Concili prouehi en vna cosa y altra. Particularment en lo de Sisberto. Qui fonch excomunicat, y priuat de la dignitat: los seus bens aplicats al Fisch Real, y prouehit successor en lo Archabisbat. Tambe entre altres cofes, ordenà lo Concili. Que los Iuheus no pogueffen fer en los ports de mar, primera compra de ninguna mercaderia. Sino, que aquellas foffen dexades als Christians. Per lo que los Iuheus las agabellauan, en gran dany del commers publich.

Y en aqueft Concili, fegons diuhen Morales y Viladamor, feguint los Originals de Toledo, fe trobaren y fotafcrigueren los Bisbes de Cathalunya afsi anomenats.

Vera de Tarragona.
Gaudila de Empuries.
Euredo, o Auredo de Leyda.
Ioan de Egra.
Inuiolato de Tortosa.
Vnifefredo de Vich.
Laulpho de Barcelona.
Leoberico de Vrgell.
Miro de Gerona.

Y de la fubfcripcio de Laulpho Bisbe de Barcelona fe cõpren. Deuia fer aquell, qui era eftat Vicari y Diaca de fanct Idalio, y com à tal fe firmà en lo Concili Toletà tretze. Y puix Idalio tant fanct y tant docte, li fiá cosa tant graue, fens dubte, fa vida y lletras deuian fer tals quals conuenian per al carrech, y per ferlo apres Pontifice de tal ciutat. Succehi nt al Bisbe Pafqual, com ja es eftat vift enlo capitol prefedent. Y axi com aquell qui tenia fciencia, y experiencia: acudi en aqueft Concili, y fi fotafcriguè. No fabem lo temps de la fua mort: fino que li fuccehi Geraldo, o Garau: del qual dirè baix en lo capitol cent trenta y finch.

Cap. CXXXIIII. Com los Iuheus fe alçaren: lo Concili que fobre afso fe ajuntà: y los Bisbes quel firmaren.

IOs Iuheus que habitauan en Efpanya, per aqueft temporada de que anam efcriuint, tenintfe per mal contens del jou del Canon fet en lo prefedent Concili, pera romprer ab tot y facudir de fi la feruitut en que eftauan, fe concerraren ab los de Africa, y de fet fe alçaren, contra lo Rey Egiça. Paffaren alguns focorros de Africa, afs de Efpanya. Pero com lo edifici, que no te fonament, de la fua matexa carrega y pes vinga à enderrocarfe: axi matex reftà la cosa fens poder tenir effecte. Que Chrifto Deu y fenyor noftre, fab fer vans los penfaments dels homens, y deftruyr y difpergir los ajuntaments dels malignants. Manà lo Rey Egiça ajuntar, per aqueft occafio, vn Concili en Toledo: que fonch lo denoue al noftre cõpte y lo defete al compte comu. Segons diuhen los noftres Archabisbes Don Antoni Agufti, y Don Ioan Teres, y Efteue Garibay, Morales, Mariana, Viladamor y Baronio. Lo qual fe començà en lo any 674. à fet de Nouembre. Y en ell fe ordenà. Que tots los Iuheus de Efpanya, fes mullers, y fills, foffen efclaus, y eftigueffen en feruitut dels Chriftians. Que foffen efpargits, per tota Efpanya, y no fels permetes mes, tenir congregacions y finagogas. Y finalment, que los fills que engendrarian, en fer de edat dels fet anys, los foffen lleuats y donats à criar à Chriftians, qui los adoctrinaffen en la fè Catholica.

Aug. y Ter. Cathal. dels Archab. Garib. li. 8. cap. 45. Moral. li. 12. cap. 62. Marian. lib. 6. cap. 18. Vilad. c. 12.

Entreuinguè en aqueft Concili.

Vera Archabisbe de Tarragona.

Y no trobam, que fi firmas altre Prælat de Cathalũya. No fe la cauía, eflent eftats tants en lo Cõcili prop paffat. Si ja no era. Que Cathalunya, en aqueft temps, peruẽtura participas dels treballs ques paffauã à les hores en la Galia Gothica: que com efta dit en lo capitol primer de aqueft fife llibre, era la Prouincia Narboneía. En la qual diuhen lo Archabisbe Don Rodrigo de Toledo y Morales: hi haguè gran peftilencia, ab glanoles: q̃ matauan prõptament. Y fi Cathalunya per lo voymat participaua de aqueftos treballs, eftaua molt en fon lloch, no dexar los Paftors fes ouelles en la neceísitat. Baftant prou, que Vera, acudis per tots al Concili.

En aqueft matex any 694 (y axi, peruentura, de la propria furia de la peftilencia) tornat Vera del Cõcili, morí en la fua Cathedral de Tarragona. Y àbe q̃ en lo Cathalago feu dõ Hieronym de Oria fon mediat

Digitized by Google

successor, se llija: que morí Vera en lo any 693. es error de compte. Perque trobantse Vera al Concili Toletà en lo any 694. no podia ser mort en 693. Y no tenim mes que dir de ell: sino ques trobà als dos vltims Concilis de Toledo, dels ques tingueren abàs dela miserable destruccio de Espanya. Dich vltims: no comptant per Concili lo del capitol cent trenta y sis, com alli notarè.

Escriu Don Hieronym de Oria, que en lo matex any de la mort de Vera fonch eligit per son successor y en Archabisbe de Tarragona, Guillem Bisbe de Barcelona. Del qual diu: que visque fins al any 713. Pero no pot ser. Perque Guillem, no fonch elet Archabisbe de Tarragona, fins al any 713. com baix veurem.

Aduertesch assi. Que per anar de aquí auant las cosas de la religio en Espanya tant de cayguda, com veurem: nos pot donar orde cert dels Archabisbes, que gouernaren aquesta miserable Prouincia en tant procelloſos temps. Trobas segons diuhen Don Antoni Agusti, y Don Ioan Teres, auerhi haguts en Tarragona altres Pontifices mes dels ordenats per ells en sos Cathalagos. Com Iordi, o Georgi, Prudenci, Æmilia, Paterno, Idacio, Phaluax, y Agnelo. Dels quals diuhen no saberse en quin temps foren. Pero à mi me apar, auer ja dits los temps de Paterno, Agnelo, Phaluax, y Prudenci: seguint à Don Hieronym de Oria, Vasco, y altres. De Georgi, Æmilia, y Idacio, per ara reste ab lo matex dubte, que estan los predits Archabisbes. Posarè empero la inscripcio de la pedra, que ells diuhen se troba, de vn altar dirruit, la qual deya de aquesta manera.

STEPHANVS ALEXANDRINVS IN HONOREM DEI, ET OMNIVM SANCTORV. DIE. VIII. ID. APRIL. AN. TERCIO ORDINACIONIS EIVS CVM SVIS SVB PONTIFICATV GEORGII EPI. SIGILLVM HIC ESTO.

La qual (com de altre no sernis) aprofitarà per testimoni: de que en Tarragona hi ha hagut vn Archabisbe anomenat Iordi: en temps del qual (si be no sabem quin any de Christo nostre Senyor) à vuyt dels Idus de Abril, Stephano Alexandrino, en lo any tercer de la sua ordinacio, erigi aquel altar, à nostre senyor Deu y à tots los sancts.

Capit. CXXXV. Com lo Rey Egiça se acocià son fill Vitticà. De la sua mort: y del Bisbe Garau de Barcelona.

SO Rey Egiça de la temporada del qual anam escriuint, y tornant à ell: diuhen tingué alguns fills: los quals com diu Ambrosi de Morales, se anomenaren Frogelo, *Theodomiro*, Liuba, Liubigotona, y Thecla. Pero lo hu, de quis fa mes mencio, entrels demes altres, fonch: lo qui se anomenaua Vuittiza. Al qual enlo dese any del seu regnat (que segons alguns era lo any siscents noranta y set, o siscents noranta y vuyt de Christo nostre Senyor) feu participant del regne: per assegurali la succecio de aquell, apres dels seus dies. Y la part que li feu, fonch: donarli lo Regne de Galicia. Que fora estat millor no lay hagues donat: y que may hagues succehit: per los effectes, que veurem se seguiren del seu gouern. Y Escriuhen asso, Ambrosi de Morales, Pere Antoni Viladamor, Iulià del Castillo, Pere Miquel Carbonell, y mossen Diego de Valera.

Moral. libr. 12. cap. 60.

Dos,

Dos,o tres anys apres,de aqueſta temporada,viuint encara lo Rey Egiça morí en Barcelona lo Bisbe Garau,als tres dels Idus de Setembre del any 700.de Chriſto noſtre Senyor, ſegons los Epiſcopologis, ſouint per mi allegats, dels Archius Real y Capitular de aquella ciutat. Al qual ſuccehí Berenguer Palou. De qui parlarem baix en altre lloch.

Alguns anys apres, que Egiça ſe aguè aſociat à ſon fill Vuitiza: que ſegons algũs auia de ſer tres anys apres, y axi auèt regnat tretze anys, ſegons Valera, Alfonço de Carthagena y Carbonell, morí lo Rey Egiça, cõ los demes altres Reys y ſenyors predeceſſors ſeus. Veritat es, que alguns volen fos la ſua mort ſinch anys apres de auerſe aſociat à ſon fill. Que axi ſeria en los quinze anys del ſeu Regnat: com vol Don Antoni Aguſti. Y altres com Beuter no li donan ſino nou, o deu anys de Regnat, lleuantlos à ell y donant los demes à ſon fill, per lo que Regnaren junts. Altres com Miquel Ricio, li donan ſols ſet anys de Regnat. Y Pere Medina, lin aſigna ſinch tantſolamẽt. Pero lo compte de catorſe anys de Regnat, es lo mes comu. Y axi morí corrẽt los anys del Sẽyor 701. ſegons lo compte de Baronio, Morales, Viladamor, Lucio Marineo y Garibay: que ſegueixen à Vulça. Y es lo que ſins aſsi auem ſeguit en los altres capitols.

Mo.l.12.c.65 Beu.p.1.c.27 Me.p.1.c.75. Caſ.l.8.d.10. Se.tit.14.c.6 Alfon.c.42. Ricio libr.2. Mar. libr.6. ca. de Goth aduen. Vel.p.3.c.15 P in.l.18.c.3. §.2. Mar.l.6.c.19 Ro.l.1.c13.14 Ille.l.4.c.26 Gar.l. 8.46. Vilad.c.123.

ſuſ. Dia.8 .p.2.c.27

:io.l.2.

.p.1.c.75

Cap. CXXXVI. Del mal Rey Vuittiza, y los peſsims coſtums ſeus, y dels pecats que poſà en Eſpanya.

VVittiza, q̃ ſegõs en lo pre ſedẽt capitol auem dit, en vida de ſon pare li era eſtat aſociat, y coronat en lo Regne de Galicia: tambe apres de mort lo Rey, ſuccehí en tot lo Regne: com apar de tots los eſcriptors, que preſt allegarè. Y pens jo que ſia aqueſt mateix, aquell à qui lo noſtre Tomich anomenà Vancancos, fill de Ginga: que com dalt he dit, ell donà aqueſt nom à Egiça. Tambe crech ſia aqueſt lo mateix, aqui Iacobo Bergomenſe anomena Vinconza. Y dich aſſo, perque, no imaginẽ los poch verçats en hiſtoria, que ſian diferents perſones: y poſen mes numero de Reys Goths en lo Cathalago, dels queu foren. Y lo que de aqueſt Rey tenim à dir, ſe traurà dels ja citats: y de Ambroſi de Morales, Pere Antõ Beuter, Pere Medina, Iulià del Caſtillo, Ioan Sedenyo, Alfonço de Carthagenà Bisbe de Burgos, Miquel Ricio, del Canonge Franceſch Tarafa, de Lucio Marineo, moſſen Diego de Valera, fra Ioan Pinedà, Eſteue Garibay, Ioan Mariana, del Archabisbe de Toledo, Dõ Rodrigo, del Doctor Gonçalo Illeſcas, dels noſtres Pere Miquel Carbonell y Antoni Viladamor. Los quals concordan: en que en los ſeus principis donà moſtres de voler ben regir lo Regne: de molta bondat y Chriſtiandat. Y axi feu ajuntar vn Concili en la ciutat de Toledo. En lo qual ſe tractà del bon gouern y regiment del Regne. Empero ſegons lo Archabisbe Don Rodrigo, Garibay, Morales, Viladamor y Baronio: aq̃ſt no entra en lo numero y llibres dels altres Synodos. Y axi, nos ſab altra cõſa particular, del ques eſtatuhi en las ſuas Seſsions. Y ſi be ſe ignora la cauſa, per la qual lo repellexen: tot auia Baronio penſà: que tantſolament ſe ſia perdut, perque com lo Rey Vuitiza donà en vicis y pecats, y negà la obediencia al Papa, com preſt veurem: deguè manar eſquinçar y romprer los Originals de aqueſt Concili: y no perque en ells hi agues coſa indecent, o mala.

Tambe per amoſtrarſe Vuittiza benigne y clemẽt, reuocà los deſterros à molts dels que ſon pare auia deſterrats: perdonantlos, cremant los proceſſos, y reſtituhint aquells en los officis y carrechs, que abans auian tinguts, juntamẽt ab los bẽs. De hont ſe penſſaua tot lo Regne, q̃ auia de tenir bonisſim, juſt y piados Rey. Pero tantoſt mudas de tal manera, que noy ha hagut may en Eſpanya pijor Rey: ni tant mal, vicios, ni laciu, com Vuitiza. Del que à tota Eſpanya, y axi be à Cathalunya, ſuccehiren grans danys y calamitats eſpirituals y temporals: com preſt veurem. Per que aq̃ſt Rey mudada la moſtra de Chriſtianitat en acbes de infidelitat, y offenſſes de Deu: lo prouocà à hira, y à indignació, contra de Eſpanya. De tal manera, que

Digitized by Google

calamitosament se perdè, y fonch destruhida de la mes part de la antiga nobleza, Christiana, que tenia. Y las primeras cosas en que comensaren à descubrirse, las maldats de aquest Rey, foren: en las persecucions, que feu dels dos Infants Theodofredo y Fauila. Manant lleuar los vlls à Theodofredo, y posarlo en vna torra, per lleuarli los pensaments (si alguns ne tenia) de succehir alguna hora en lo Regne. Y lo mateix volia fer de Roderico, fill de aquell: sino que escapà fugint, y amagant se en parts secretas y molt apartades. Y al Infant Fauila matà ab vna bastonada. Y aguera mort à son fill Pelagi, sino que tãbe li escapà fugint, y amagantse: com de tot donarè mes llarga relacio en altre lloch propri. Y passant auant les crueltats de aquest Rey Vuittiza, donant en gran desuergonyiment, y torpelas de la carn, estragà molt gran part dela religio dels Goths, Religio dels Sacerdots, y honestat de les dones. Prenent ell pera si (ab grã infamia y lletgesa) moltes dones per mullers, o per amigas. Consentint en son Regne fer lo mateix, axi als Laychs, com als Ecclesiastichs, Bisbes, Abats, Sacerdots, Monjos, y altres de aquell estament: Donà publicament llicencia (lo que no podia) de que tots los homens, axi Laychs com Ecclesiastichs, tinguessen tãtas mullers, com volguessen. Y com vn abisme crida à altre, no parà en asso: ans be infamà la nobleza Goda, ab lo nefando pecat dela Sodomia. Com ho diu expressament Guillem Totan. Y ho veuran los Canonistas ab vna autoritat del sanct martyr Bonifaci, referida per lo nostre Gracià. Y perque molts sancts Bisbes ab las predicacions, actes de virtut, y exemplar vida, resistian à tants vicis y pecats: manà, à pena de la vida (cõ se trau del Bisbe Tuy) que ningu obehis al Papa, ni à sos sancts manaments. Corrent los anys del Senyor 703. segons diuhen Eesteue Garibay y altres.

Totan lib. 3. arti. 8.

Gra. in can. figens Anglo. 36. dist.

Gar. l. 8. c. 42

Viuia ales hores encara, y era Bisbe de Barcelona Berenguer de Palou, que auia succehit al Bisbe Garau, que com he dit en altre lloch era mort en lo any 700. Y com aquest bon Bisbe veu la Isglesia tant afligida, com ha Catholich y bon Prelat tingue gran pesar de aqstes coses. Y fonch cal, quel priuà de la vida, lo primer dia de Maig de aquest mateix any 700. com diuhẽ los Episcopologis, souint per mi allegats. Per mort del qual fonch elegit lo Bisbe Guillem. Que apres per la sua bondat y valor, meresque ser Archabisbe de Tarragona. En lo any 713. Auent tingut lo Pontificat de Barcelona deu anys, com en altre lloch veurem à son proposit.

Cap. 135.

Anauan crexent en Espanya les maldats y iniquitats, despres de *negada la* obediencia à la sancta Sede Apostolica. Perq̃, cõ la virtut de obediẽcia sia hu dels principals fonaments de la religio Christiana, y de la Fè (que confessà, vna sancta, Catholica Apostolica Isglesia Romana) faltant aquest fonament, se assolà casi del tot lo edifici de la Isglesia de Espanya, y la religio, fonch abatuda y postrada. Tancarense moltes Isglesias, cessaren molts Ecclesiastichs la celebracio *dels* diuinals officis, ministrauanse pochs Sacraments: y apenas hi auia cosa, que sabes à Christia, sino lo sol nom y veu de serho.

Ajustant maldats, à iniquitats: y mals, à pecats y malicias, restituhi aquest Rey la libertat, que abans era estada lleuada als Iuheus: y los que eran estats tant perseguits en Espanya, com auem vist en diuers sos llochs, foren afauorits per Vuittiza. Donant lloch quen vinguessen, y ell tambe ne feu venir de altras parts, y diuerços Regnes. Confedintlos majors *priuilegis* y exempcions, que may aguessen tingut. Y encara mes los donà les millors dignitats de les Isglesies de Espanya: segons escriu Beuter.

Manà tras de asso, ques enderrocassen moltes de les muralles dels pobles, viles y ciutats dels seus Regnes. Perque ningu se pogues alçar, nifortificar contra de ell. Restantne molt poques en peu. Y feu asso en lo any 707. segons escriu Garibay, en lo seu compendi de les Histories.

Per la mateixa raho, y que no *li* pogues sen fer guerra, manà desfer totes *les* armes, ques trobaren en Espanya. Fent fer de aquellas, rellas, fals, Cauechs, pales y altres instruments de agricultura, sots color de pau y sosego del Regne. Dehont

la

Digitized by Google

la noblesa Goda, afeminada ab tants vicis y pecats, desabilitada ab lo oci, vinguè à acabarse del tot. Y aquesta fonch la principal causa, que ab tãta facilitat se perdes y destruhis Espanya. Y axi, ja desde assi, podiam comptar la sua destruccio y perdua perfeta.

Finalment aquest Rey Vuittiza morí. Y los qui segueixen als Bisbe de Salamãca, Tuy y Beya, com son Iuliá, Medina, Castillo, y altres que allegarè en lo capitol cent trenta y vuyt, diuhen: que acabá de malaltia en la ciutat de Toledo, o en Cordoua. Y que li succehí Acosta. Altres que segueixen al Archabisbe Don Rodrigo, y à la Coronica general: com Baronio, Morales, Viladamor, Pere Anton Beuter, lo Archabisbe Don Antoni Agustí, Miquel Ricio y Illesas: diuhen. Que ni morí Vuittiza de malaltia, ni li succehí Acosta: sino Roderico, o Rodrigo (que es tot hu) que era germa de Acosta. Dient: q̃ estant Vuittiza per sos vicis y pecats, auorrit dels bons: tinguè Rodrigo aparell de alçarse en lo Regne. Y assó feu de aquesta manera. Que quant fugí de Vuittiza, com assi auem tocat, y bat en lo capitol seguẽt veurem, anasen als Romans, o Constantinopolitans: que tot seria vna cosa, per tenir ales hores vn mateix Emperador. Y ab ajuda de aquells, y ab los animos, que trobá aparellats dels Goths vinguè à Espanya molt poderos, y vencè à Vuittiza. Y en assó concordan ab los sobrecitats, Lucio Marineo y Diego de Valera. Y quiça vingueren ab Rodrigo alguns Sarrahins, que serian los que diu lo Bergamense, que llançaren à Vuittiza del Regne. Valguesse Rodrigo de aquells, o de aquestos, o de tots junts: ajustan los altres autors. Que vençut Vuittiza, Rodrigo li traguè los vlls, en venjança del mateix, que lo Rey auia fet ab son pare. Y quel enuià desterrat à Cordoua, ahont morí miserablemẽt. Dexant dos fills, anomenats, lo hu Euo, o Ebo, que pens jo, sia lo mateix, aqui Tomich anomena Arbot: y aqui diu, que Rodrigo lleuà lo Regne: y laltre se anomenaua Sisebuto. Als quals, alguns, molt diferentment los anomenan Furnario, y Expulion. Fonch la mort del Rey Vuittiza y expulcio del Regne, en lo any 710. segons lo compte de alguns, que li donan nou anys de Regnat. Com son Alfonço de Carthagena, Illesças y Baronio. Los quals no comptaren los sinch anys que Regnà ab son pare, com se tocà dalt en lo presedent capitol, yu aduertei Garibay. Altres que comptaren lo vn Regnat y lo altre, li donaren quinze anys de senyoria. Pero ab tot volen, q̃ moris en lo any 711. de Christo nostre Senyor. Com apar de Medina, Morales y Viladamor.

Baronio en los Annals. Mo. l. 12. c. 66 Vilada. c. 12. Be. p. 2. c. 27 Agu. Di. 6. 7 Ricio. l. 2. Ille. l. 4. c. 26

Y en lo de aquestas dos opinions, tant contraries, de qui succehí à Vuittiza en lo Regne, si Acosta, o Rodrigo: auenthi per vna part y altra, tants homens grates: no se qual eligesca. Si no es loque diu Illesças: que los dos Regnassen junts, serca de dos anys. Y q̃ morint primer Acosta, restà Rodrigo en lo Regne. Y axi relara las vidas dels dos, jũtas, com de vn Gouern, y no de dos. Relatarè jo las vidas dels dos, y alli amostrarè algun tant la auerigUacio de asso qual sia.

Empero, perque sis vol succehis Acosta, si vol succehis Rodrigo à Vuittiza, de qualsevol manera es menester tenir intelligẽcia de ells, y de algunes altres persones, de qui se atraueça auer de parlar en la destruccio de Espanya: per lo que foren instruments de aquella: darè alguna noticia de ells, en lo capitol seguent, ans de parlar del Regnat de Acosta. Per no diuertir y apartarme maça de la concurrencia del temps. Y si be apar cosa fora del que toca à Cathalunya: es de pochs ab tal claredat sabuda: y no es del tot fora de proposit.

Mar. libr. 6. ca. de Goth aduen. Val. p. 3. c. 35

Cap. CXXXVII. Dels Infants Theodefredo y Fauila, Acosta, Rodrigo, Pelayo, y del Archabisbe Oppas, y Comte Iuliá.

ERa major intelligencia de les coses, que baix se han de dir: deuem tenir en memoria, lo que esta escrit dalt en lo capitol cent y sis. Dient: que Theodefredo y Fauila, foren germans, fills del Rey Chindasuindo, y germans del Rey Recceseuindo. Dels quals Infants escriuhen Baronio, Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor y Iulia del Castillo,

Mo. l. 12. c. 64 Vilad. c. 12. Cas. l. 2. d. 10.

Digitized by Google

Alfon.c.42. Ricio.libr.2. Taraf.c.116. Pin.l.18.c.3. §.2. Mar.l.6.c.19 Rod.l.3.c.16 Me.p.1.c.75.

Castillo, lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, Francesch Tarafa, Ioan Pineda, Ioan Mariana y lo Archabisbe Don Rodrigo y Medina, seguint als Bisbes en lo proxim presedent capitol anomenats. Y diuhen: que per ser fills de tant bon Rey, eran estimats y ben volguts de tot lo Regnè. Y per asso, y per lo valor de ses persones, podiã los Goths posar los vulls en ells, pera alçarlos en lo trono Real. Cõsiderant asso lo Rey Egiça procurà traurels de deuant dels vlls dels principals del Regnè, y fora de sa cort. Y axi enuià à Theodefredo, à Cordoua, ab titol de Duch, o Capita General. Y à Fauila enuià à Galicia, ab lo Rey Vuittiza son fill (quant li donà aquell Regnè, com digui en lo capitol cent trenta y sinch) ab offici y carrech de Protospatari (ço es Capita dela guarda de espases) del Rey Vuittiza. Y com alguns diuhen, ab titol de Duch de Cantabria. Lo qual auià lleuat Vuamba à Remismundo, quant se rebellà contra dell: com auem vist en son lloch propri. Feu asso Egiça, pensant, que cada hu estaria axi entretingut ab son offici, que no tornaria mes ala cort Real.

Fauila era ja casat, com anà à Galicia, segons diuhen Morales y Beuter. Y diu Iulià del Castillo: que era casat ab Dona Luz, filla (com prest veurem) del Infant Theodefredo. Y axi neboda del mateix Infant Fauila. Y Vuittiza ques era enamorat, y tenia amors ab sa muller (com expressament ho diu Beuter) lo matà vn dia, ab vna bastonada, que li pegà en lo cap. Com se apuntà en lo capitol cent trẽta y sis. Veritat es: que Lucio Marineo atribueix asso al Rey Egiça. Pero nou feu sino Vuittiza. Com ames dels que ja tinch citats ho diuhen particularment, lo Archabisbe Don Rodrigo y mossen Diego de Valera. Assenyalãt, queu feu en la ciutat de Tuy. Mort Fauila, sobreuiuiali vn fill, anomenat Pelagi (que los Castellans anomenan Pelayo) joue de tal edat, ques diu era ja Protho spatari del Rey. Que deuia auer succehit à son pare en lo offici. O seruiria per ell, descançantlo en la vellesa. A quest Pelagi, vist axi mort à son pare, quexas al mateix Rey. Lo qual seli mostrà hirat. Perhont temẽt la furia del Rey, fugi, y retiras en Cantabria, de ahont era ja Duch. Alguns, com Morales, diuhen: Mol. Que Pelagi sen anà à Romiatge en Hierusalem. Pero lo mes comu es, ques retirà à Cãtabria. Y diuhen lo mateix Morales, Don Rodrigo y Iulià del Castillo: que ab aquesta retirada lo cõseruà Deu, per restauracio de Espanya. Perque axi se guardà en Cantabria, fins a la recuperacio de Espanya, de qui Deu volent parlarè en la segona part de aquesta mia obra. Pero jo trobe, que del mateix Morales se veurà baix: que Deu nostre Senyor deslliurà à Pelagi en altra occasio, que era ja tornat ala Cort Real. Y que de aquella, y no de aquesta retirada, estiguè guardat, pera la recuperacio de part de Espanya.

Theodefredo estaua *reposat* en Cordoua molt descuidat de pretencions. Y axi aquietat, edificà alli vna casa, o palacio molt rich. Y casà en aquella *ciutat*. Senyals certament de la quietut de vn home: y del volerse perpetuar en vn lloch: sino venen nous successos. Casà Theodefredo ab vna senyora del llinatge dels Reys Goths, anomenada Ritilona, o Ricilona, o Ribona. Que de totes maneras la he trobada anomenada. De la qual *hagué* vn fill, ques anomenà Ruderico, que altrament li diuhen Rodrigo. Veritat es: que lo nostre Pere Miquel Carbonell, Alfonço de Carthagena y Illescas diuhẽ que Theodefredo tinguè dos fills: Acosta lo major y Rodrigo lo menor. *Y asso sent* tambe Medina, com *escriu* lo que dirè baix, capitol cent trenta vuyt. Y tambe Iulià del Castillo, ho diu expressament: y ajusta: que tinguè Theodefredo vna filla, anomenada Dona Luz. Mort lo Rey Egiça, succehintli Vuittiza, *tement lo* mateix que auia temut son pare, per acabar de perseguir à Theodefredo de vna vegada, feulo pendrer: y auentli *lleuats los vlls*, lo pasà en vna torra en Cordoua. Com he dit en lo capitol cent trenta y sis. *Volia* fer tambe lo mateix de Acosta y *Roderico* fills de Theodefredo, sino *que* fugiren. Acosta guardantse amagat per la terra: y Rodrigo fugint als Imperials, Romans, o de Constantinoble. Com en lo capitol presedent he dit de correguda. Y aquesta es la descendencia y lo estat *dels*

Val.p.3.c.94

Infants

Infants Acosta y Rodrigo, y de son cosi germa Pelagi. Que si be podria ser, trobarse contra del que assi tinch dit, alguna diuercitat entre Don Lucas de Tuy y lo Archabisbe de Toledo: totauia, conformas mes asso ab lo Bisbe de Tuy. Tambe se: trobarse vna carta, que Florian de Cãpo (diuhen) escriguè, à Don Luis de Auila y Sunyiga: que en algunas cosas seria cõtraria al que assi tinch dit. Pero no la seguesch. Perque tot quant diu, ho trau de vna Coronica, que sens nom de autor, va intitulada: Coronica de Don Rodrigo, y destruccio de Espanya. La qual es tinguda per apochrifa: axi per Morales y Garibay, com per altres homens de lletras. Io la he tinguda diuerces vegades en mans, y may la he volguda comprar. Y tant empatx me daria de allegarla, com si allegas la Centuria, que de poch ençà han feta, dels Comtes de Barcelona. Que vna cosa y altra, son faules, y llibres de caualleria: inuencions de poca veritat, que entretenen, y enganyan als que poch saben.

Pero tornant al proposit de aquest capitol. Sabut de aquestos dos germans Theodefredo y Fauila: de hu dels quals baxà qui perde Espanya, y del altre, qui cobrà part de aquella: dirè de altres, qui foren part principal de la total destruccio de Espanya. Que foren Oppas y Iuliá.

Oppas fonch Archabisbe de Toledo y Siuilla tot junt. Del qual escriuhen particularment Morales y Viladamor, seguint al Archabisbe Don Rodrigo. Que com en la circumferencia del temps que dirè en los capitols seguents, fos Archabisbe de Toledo Sinderedo: aquest per cõplaurer al Rey Rodrigo, permetè que Oppas sens dexar la Isglesia de Seuilla, entras enla de Toledo, y las possehis juntas: contra tot dret y justicia. De aquest Oppas diu en diuersses parts lo Archabisbe Don Rodrigo, que era germa del Rey Don Rodrigo (y axi ho diu Beuter.) Y en altres diu era germa del Rey Vuittiza. Alguns li diuhen germa del Comte Iuliá. Altres cunyat. Y es la mes comuna opinio aquesta vltima, segons Morales y Viladamor: los quals referexen totes estes opinions, que tinch escrites.

12.c.65
1.c.123.

Lo Comte Iuliá, segons diuhen lo Archabisbe Dõ Rodrigo y lo Bisbe de Tuy: era home de noble sanch entre los Goths. Y tenia parentiu ab Vuittiza: y afinitat ab vna germana sua: y li era Prothospatari, desde que Pelagi era fugit. Com dalt esta ja dit. Medina (allegant vna Coronica de Arago, en la vida del Rey Gracià Ximenes) diu: que Iuliá era estranger, y no Espanyol, sens dir de quina nacio fos. Tambe seguint à Don Lucas de Tuy diuhen era Gouernador de Tanger, Ceuta, y tot lo demes, que encara los Goths tenian en Africa. Y Beuter escriu: que era Comte de Ceuta, senyor de Consuegra, y tinent en Isllauerde: que apres se es dita Algira Dalfrada. Lo Archabisbe Don Rodrigo diu: que tenia aquell gouern de Ceuta en aquest temps ques perde Espanya, vn caualler nomenat Requila: y que lo Comte Iuliá tenia la part del estret de las Algesiras, ala frontera dels Moros, per destorbarlos no passassen en Espanya. Y asso es mes semblant al que direm, de quant entrarẽ los Moros en la terra. Sabut tot asso de la qualitat de aquesta gent, tornem à la Historia de la successio dels Reys Goths: prenẽtia, en lo punt ques dexà en lo capitol presedent: ab la mort del Rey Vuittiza.

Me.p.1.c.76

Beu.p.1.c.28

Capit. CXXXVIII. Del Rey Acosta, fill del Infant Theofredo: y de sos fills Sanxo y Elier.

GRan força fan Morales y Viladamor, en voler donar à entẽdrer, esser vanitat: que Acosta succehis à Vuittiza. Pretenent no li succehi sino Rodrigo. Y sobre de asso en lo capitol cent trenta y sis he dit, les opinions hi auia: y que jo les referiria totes dos. Y de ellas es la primera: la de Pere Miquel Carbonell y de Iuliá del Castillo, concordant ab la Coronica General de Espanya y ab lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena, Miquel Ricio, lo nostre Canonge Frãcesch Tarafa, Damia Goes, Pphelip Garcia, Diego de Valera, y fra Ioan Pineda: dient. Que à Vuittiza succehi Acosta germa major de Rodrigo. Al qual, afirmant Medina asso mateix, que aquestos diuhen, anomena Posta. Y tots adueran

Carb. fo. 22
Cas.l.2.d.10.
Alfon.c.43.
Ricio.l.2.
Taraf.c.117.
Goes Gene.
Gar.enla Ge.
Val.p.3.c.36.
Pin.libr. 18.
c.3.§.3.

aduerán: que vençut q̃ aguè Rodrigo à Vuittiza, en la forma, q̃ en lo capitol cent trenta y sis he ja comptada, donà lo Regnè à son germa Acosta. Y no li implicà cõ tradiccio, dir: que si Rodrigo prenguè tãt treball en anar à consertarse ab los Romans, y en fer la guerra à Vuittiza, com poguera ser tãt lliberal, de dexar lo Regnè à son germa? Aparexent, al que vsa en lo Mon, que mes prest sel aturaria pera si mateix, que nol donaria à Acosta. Per quant respondch. Que si Rodrigo anà à so licitar als Romans, tambe Acosta restaua en Espanya: y deguè commourer los animos dels Goths, que li valgueren en aquesta empresa. Que si asso agues faltat, lo demes fora estat de poch momento. Y Y axi tinch per mi, deguè esser concert entre los dos germans: que lo hu solicitats en Espanya los animos dels Goths, y laltre hi aportas las gents estrangeras de quis valguè. Y axi se consertassen tambe, del Regnar Acosta. Y asso apar ques puga collegir de Alfonço de Carthagena: que escriu, y atribueix à Acosta, totlo que dalt en lo capitol cẽt vint y sis, he dit auer fet Rodrigo contra Vuittiza. Y diu expressament: que Acosta (al qual ell anomena Costa) fonch lo quis alçà, y ques valguè dels Romans. Axi que auem de dir: que Costa fos lo quis alçà, y prenguè la veu y nom de Rey: y Rodrigo passà à demanar fauor als Romans, y à altres forasters: y vingut ab ells, feu contra Vuittiza, y en fauor de Acosta tot lo ques escriguè en lo capitol cent trenta y sis. Y essent ell lo instrument: diuhen veritat, los que escriuhen, auerho ell fet. Y tambe la diuhẽ, los que han escrit, auerho fet Acosta. Puix se feya en son nom. Y axi Rodrigo nos restà ab lo Regnè, sino Acosta: per lo qual y en nom del qual se era alçat lo Regnè. Y perço deuia restar ab ell. O almenys Regnariã los dos, com he dit auerho volgut Illescas.

Alfon. c. 42. y 43.

Resolt, que Acosta regnas, o sol, o en companyia de Roderico son germa: diuhen Carbonell, Iulià y Valera: q̃ nos troba escrita cosa digna de memoria de aquest Rey. Y à mi me apar sen trobã moltes: si li atribuhim, lo q̃ auem dit del vẽciment del Rey Vuittiza, per lo que assi auem escrit, que era obra de Acosta.

Pero sia com se vulla: concordan los prop citats y Alfonço de Carthagena: que Acosta fõch creat Rey en lo any 709. que mori al cap de tres anys del seu Regnat. Que seria vn any apres dela mort del vençut Rey Vuittiza. Y axi en lo any 712. si cotejam asso ab lo compte del capitol cent trenta y sis. Veritat es, que Miquel Ricio li dona sinch anys de regnat: pero no pot esser. Perque arribariria al de 714. de Christo nostre Senyor, que es lo en ques perde Espãya: y à les hores, y ja abãs Regnaua Rodrigo, com veurem en los capitols seguents.

Escriuhen alguns, y particularment Alfonço de Carthagena: que à Acosta sobreuisqueren dos fills. Als quals Iulià del Castillo anomena Sanxo y Elier. Y del Sanxo se troba memoria acada pas, en la Historia, que del Rey Don Rodrigo escriguè lo Moro Abulcazim Tarif. Y aparrà del que direm en lo capitol propseguent, parlant del Rey Rodrigo.

Cap. CXXXIX. Com Rodrigo se alçà ab lo Regne de sos nebots, del qual era estat fet Gouernador.

Vant fonch mort lo Rey Acosta, restant son fill Sanxo de poca edat, Rodrigo son oncle prẽguè lo Regne, en confiança y gouernacio, per lo Princep Xanxo son nebot, fins que fos gran y de edat de poder gouernar. Pero com era Rodrigo criat als vicis de Vuitiza, y per altra part home de alts pensaments, desijant tenir lo Regne en proprietat: començà perseguir à son nebot, volentlo capturar. Per temor de la qual captura sen aguè de passar en Africa. Y Rodrigo passà auant la sua intencio. De tal manera, que Tyranicament occupà lo Regne. Com escriu lo Moro Abulcacim Tarif. Y asso pens jo sia lo mateix, q̃ diu Iulià del Castillo. Ques seguí gran confusio, morts y guerres, robos y desbarats, en questio de qui auia de succehir à Acosta: si son fill Sãxo, o altre, per esser aquell minyo. Y que a la fi, los Grandes se ajuntaren, y consertaren: que Sanxo

Digitized by Google

Sanxo fos Rey. Pero perquant era minyo, gouernas per ell Rodrigo son honcle. Y que Rodrigo apres se alçà ab lo Regnè. Que casà ab Eliata, o Egilona, filla del Rey Mahoma de Africa. Alguns volen, fos elegit Rey concordament, per los del Regnè. Pero pens jo: auerse de entèdrer: que fonch, per lo gouern de la menor edat de son nebot, y no per Rey. Enfi, fis vol q̃ Rodrigo succehis à Acosta son germa major, aqui ell auia vàlgut en guãyar lo Regne, com en lo capitol presedent està dit: fis vol lo prengues tyranicament lleuant lo à son nebot Sanxo: o que ell fos lo vertader Rey quant lleuà los vlls y lo Regne à Vuittiza, o fos en qualseuol manera, vinguè à ser Rey dels Goths, y per conseguent senyor de Cathalunya. Y lo que de ell tenim de escriurer, ho traurem dels ja citats, y de Ambrosi de Morales, de Pere Anton Beuter, Pere Medina, Pere Miquel Carbonell, Antoni Viladamor, Miquel Ricio, Francesch Tarafa, Lucio Marineo, Diego de Valera, fra Ioan Pineda, Ioan Mariana y del Doctor Gõçalo Illescas. Los demes dels quals escriuhen: que Pelagi son cosi germa, tantost com sabe la sua eleccio, hisque de Cantabria, y acudi à la Cort Real de son cosi. Al qual serui de prothospadari: com ja son pare y ell ho eran estats del Rey Vuittiza, com dalt auem dit.

Mo.l.12.c.62 Beu.p.1.c.27 Carb.fol.22. Vilad.c.126. y 127. Ricio.libr.2. Tarat c.118. Mar.l.6.ca de Goth.aduen. Val.p.3.c.37 Pin.libr.18. c.3.§.3. Mar.l.6.c.21. Ille.l.4.c.26

En los principis del seu Regnat, diuhẽ los ja citats autors, esser estat lloat Rodrigo de molt valor y grandesa, quant li donarẽ lo gouern del Regnè: empero apres fonch tyra, com he dit. Y axi ve be lo que escriuhen los ja citats: que apres se mudà casi en vn altre Vuittiza. Tenint molts dels vicis de aquell, y occupant tyranicament lo Regne de son nebot. Y enderrocant molts castells, matant los Alcayts, y fent moltas altras insolencias escrites per lo dit Moro Abulcacim. Y com ja los pecats de Vuittiza tinguessen prouocada la ira de Deu, y per aquells fos ja donada la sentencia contra los pobles de Espanya: los de Rodrigo aceleraren la execucio, ab los medis, instruments y modo, que dirè en los seguents capitols.

Capit. CXXXX. Com Rodrigo perseguí los fills del Rey Vuittiza, desterrà la Caua, Y lo que feu lo Comte Iulià com ho sabè.

TEnint ja per repetits assi los escriptors, que he citats en lo presedent capitol, es de saber. Que desijant Rodrigo venjar à son pare Theodefredo, donà (com diuhen lo Archabisbe don Rodrigo y Alfonço de Carthagena) en perseguir en moltas maneras à Ebo, que altres anomenan Longel, y à Sifebuto (que per altres son anomenats Furmario y Expulion) fills q̃ eran de Vuittiza, com en son lloch està dit. Los quals sẽtintse molt apretats dela persecucio de Rodrigo, sen passaren en Africa, per estar ab lo Comte Requila. Que segons alguns, com en altre lloch he dit, tenia lo gouern de Tãger y Ceuta, y era estat molt amich de son pare. A blo qual trobaren empare, fauor y ajuda. Encara que segons alguns, nos sab, en que consisti aquesta ajuda. Io per mi tinch: deguè ser: en recullirlos, nø patissen ab la furia del Rey: y apres ab lø fauor, que veurem los donà contra Espanya. Perq̃ ja en aquest tẽps, deuià passar lo q̃ prest escriure ara. Veuse asso, del que escriuhen alguns: que en auer tractat aquestos dos Infants ab Requila, sen anaren al Comte Iulià en les Algeziras: lo qual diuhen molts ja citats, quels oy de bona gana. Prometentlos venjança del Rey Rodrigo. Y axi me apar: que Requila y Iulià los degueren donar lo fauor de las armas, que prest veurem. Moguts, no sols de la amistat, sino per venjar tambe la causa y occasio seguent: escrita per los ja citats y per lo Poeta Ioan de Mena, y son Glosador, en la Cobla noranta y vna.

Rod.l.3.c.18 Alfon.c.44.

Com en las casas dels Reys se solen criar en seruey de las persones Reals, moltes filles de senyors y gent principal: la Reyna, muller de Rodrigo, que ja (segons alguns) he dit, se anomenaua Egilona, criaua y tenia en sa casa y seruey, à vna filla del Comte Iulià. De la qual comunament se diu ques nomenaua Caua. Veritat es: que alguns han volgut dir, que no era filla, sino muller del Comte Iulià, anomenada Fandina. Pero lo Moro Albucacim

Albu l.1.c.4

Digitized by Google

cim la nomena Florinda, y de mal nom la Caua: y escriu lo ques te comunament: que era filla, y no muller de Iulià. Essent aquesta senyora bella y gentil dona, lo Rey Rodrigo, en lo any sent cents y onse, segons Esteue Garibay, se enamorà de la sua gracia y gentileza. Y no obstant que era casat (seguint los costums del Rey Vuittiza) prometentli, pendrerla per muller: o altrament (segons alguns) forçantla gosà de ella. Y han volgut dir altres: que la promesa de casarse Rodrigo ab Florinda, la feu lo Rey al Comte Iulià son pare, y no à ella. De hont se compendria: que era filla, y no muller del Comte Iulià. Passas lo tracte axi, o Florinda fos forçada (que pera força basta vna voluntat de vn Rey determinada) complit que agué lo Rey lo seu apetit sensual, oblidas, de mirar per la honrra de ella, y per lo cumpliment de la paraula. Estaua lo Comte Iulià, al temps que Rodrigo li deshonrraua la filla, seruintlo en vna embaxada en Africa. O en França, com diu Pere Miquel Carbonell. Si no es que estiga corrompuda la lletra de la Estampa. Y tornant de la Embaxada: com sabè, que dels bons serueys tenia mala paga: indignat per extrē de la injuria, imaginà rentar la llebrosia de la infamia, ab molta innocent sanch de Espanya. Y fer vna de les majors maldats, crueltat y trahicio, que home haja immaginada. Be que, ab tot que estigues ple de hira, com à astut y sagas, procurà disimular lo seu agraui: esperant occasio, pera poder venjarse plenament de la deshonrra. Y abans de posar per obra sos intents, procurà sercar forma, pera traurer à sa filla de poder del Rey. Posant escusa: que sa muller, mare dela Caua, estaua mala, y la desijaua veurer. Y axi la demanà al Rey. Al qual (com les coses gosades siā facilment auorrides) no dolguè molt donarley. Diuse: ques trobaua ales hores lo Rey en Malaga, y que perquant la Caua hisque per vna porta de dita ciutat, li restà vuy encara lo nom de la Caua: indici bastant del nom de ella. Apres que Iulià tinguè sa filla: aportala en Septa, o Ceuta, y alli la tinguè recullida. Y tras de asso, per millor efectuar lo seu mal proposit: aconsellà al Rey, que tragues los caualls, y armes de la terra. Dient, que axi estaria confirmada la pau, y sens temor de alguna rebellio.

Gal. 8. c. 48

Vist per Iulià, que ja la terra estaua desarmada solicità als Fraceses, que passassen ab vna armada cōtra Espanya: segons volen alguns. Mes no diuhen si tinguè efecte, o no. Lo mes cert y mes comu es: que enuià Iulià vn Secretari seu, o ell mateix personalment passà à Africa: y persuadi als Moros y Alarbs de ella, que passassen ab exercit contra Espanya. Assegurant lliurar y donarlels, flaca y desarmada, sens resistencia alguna. Y axi facil pera ser conquistada y vençuda. Prometent, que en asso serian ab ell Opphas Archabisbe de Toledo, Ebo, y Sisebuto, *fills* del Rey Vuittiza. Que com dalt he dit, eran fugits à Africa, y aspirauan cobrar lo Regnè, com diu Hieronym Surita. Ab los quals ja tenia Iulia traçada *la sua maldat*, abans de passar en Africa. En vn lloch de sa terra prop de Consuegra, en la montanya de Calderiu: que vol dir lloch de la trahicio. Ahont escriuhen, que encara en nostres temps diuhen los Moriscos de Granada, esser estat fet aquest consert. Y que per so te lo nom de Calderiu. Que en nostra llengua vol dir: lloch de la trayció. Y lo que de aqui succehi dirè en altre lloch: escriuint primer los presagis, que anaren deuant del succes desditxat de Espanya.

Capit. CXXXXI. De la Torre de Toledo, que Rodrigo feu obrir, y lo que trobà en ella.

Er aquestos mateixos tēps, que passauan las cosas, que tinch comptades: succehi lo tant vulgat cas, de la torre, o palau de Toledo. Del qual escriuhen, per relacio del Archabisbe de Toledo, tots los que enlos tres pre- Rod.
sedents capitols tinch allegats. Y lo Moro Albucacim Tarif, parlant de asso diu. Tar.
Que à vna milla de Toledo estaua vna torre vella, ab mostres de esser estada sumptuosa. La qual de molts anys atras, estaua tancada ab moltes tācadures. Nos sab verament qui la fabricà. Si be Iulià diu: era torre encantada, fabricada per Hercu-

Digitized by Google

Hercules ja abans que Toledo se edifi-cas. Fos edifici de quis vulla: ningun Rey ni senyor tinguè pensſament de obrirla: ans be adueran alguns, que cada Rey hi posaua vn forrollat, o cadenat, o altra tan cadura. Sols Rodrigo tinguè atreuida vo-luntat de ferla obrir. Encara que contra parer de tots los seus, que en gran mane-ra ley desaconsellauan. Y diuhen alguns, que asso feyan: per auer oyt à dir à sos passats, y persuadintse axi: que quant a-quella torre, o palau se obriria, se auia de seguir vn gran infortuni, molts treballs y desditxas à tota Espanya. Tenia lo Rey Rodrigo per cert, que alli estaua algun gran thresor amagat. Y axi crexent la con tradiccio dels seus, tant mes se li aumen-tauan les ganes de obrir aquella. Veritat es que Abulcacim Tarif escriu: la obri, pensſantse valer de aquells thresors per la guerra, que ja lo Comte Iulià y Africa contra de ell amanaçauan. Sia com se vulla. Ia que fonch vberta la torre, sola-ment hi trobà, vna caxa, y dins de aquella vn drap pintat ab vnes postures de ho-mens, que en las maneras, figuras de ca-ra, y talls de cos, propriament aparexian y semblauan, als Alarbs, o Moros de Afri-ca. Era aquell drap de llinet: y en ell hi auia vnes lletres Latines (o Gregues, com vol Iulià del Castillo) que deyan: que quant aquell edifici se obriria, y lo drap, o tela de lli, se desplegaria, entra-rian en Espanya gents semblants à les que alli estauan pintades. Les quals des-truhirian la terra, his farian senyors de ella, apoderantse de tota Espanya. Pero lo Moro Abulcacim Tarif, no fa memo-ria del llens. Sino de que tals, o consem-blants lletras eran escrites en vna paret, o llens de paret de la torra. Sia de vna manera, o de altra: vehentse Rodrigo frustrat y sens algun fruyt de son pensſa-ment, y vehyentse notificada ab aquest presagi la execucio prest fahedora, de la sentencia per nostre Senyor Deu, per los ynormes pecats de Espanya, contra ells donada, se entristi molt: y manà tornar tancar la dita torre, ab la caxa que en ella estaua. Y escriu Iulià del Castillo: ques segui: baxar vna aguila, y posar foch en la torra: y entre la flama y lo fum desapare-guè tot lo edifici: y altras cosas, que apar-rian petranyas. Lo Moro Abulcacim no diu res del baxar de la Aguila. Sino, que la nit seguent, se sentiren en aquellas parts grans crits y veus humanes, y re-mors de armas. Y donant la terra vn gran tremolo y estampit, o tro, la torra desapareguè, que may mes fonch vista.

Era tot asso, pronostich de la destruc-cio de Espanya. Que no castiga la Me-gestat de Deu nostre Senyor, que primer no auise, vna y moltes voltes. Com ja al-trament agues donat auisos de asso. Per-que escriu Iulià del Castillo, seguint à Ioan Sedenyo: que lo gran Pronostica-dor Merli, senyalà en Anglaterra, la des-truccio de Espanya. Y alli mateix la auia prophetizada lo Venerable Beda: se-gons diu Pere Anton Beuter. Guillem Totan tambe escriu: que la auia prophe-tizada lo glorios sanct Methodi. Y ab tot axo Rodrigo, encara que auisat, no deguè fer penitencia, en si, ni en son Reg-nè. Perque siu agues, detinguera Deu per la sua clemencia, la execucio de la justa justicia: y no aguera fet lo castich en Espanya: en lo modo que dirè en lo se-guent capitol.

Totan l. 4. consi. 12. en lo primer. pas.

Capit. CXXXXII. De la primera entrada feren los Moros ab lo Capita Tarif en Es-panya contra lo Rey Rodrigo.

Escrit auem dalt, los instru-ments, que Deu nostre Senyor prenguè per castí-gar al Rey Don Rodrigo, o Roderico, ja tota Espanya: y del presagi, o notificacio li donà de la sentencia. Y axi es raho que vejam la exe cucio del castich com passà: à be que sia cas llamentable.

Escriuhen Ambrosi de Morales, Pere Antõ Beuter, Pere Medina, Iulià del Cas-tillo, Gonçalo Illescas, lo Bisbe de Bur-gos Alfonço de Carthagena, mossen Die-go de Valera, Esteue Garibay, Guillem Totã, lo Moro Abulcacim Tarif (quis tro bà en molta part de les seguẽts jornadas) y ab ells los nostres Cathalans Pere Mi-quel Carbonell y Antoni Viladamor: que com lo Comte Iulià persuadi als Alarbs de Africa, que passassen contra Espanya

Mo. l. 22. fca. 68. 69. 70. Beu. p. 1. c. 28 Me. p. 1. c. 76 77. 78. Cas. l. 2. d. 12. Ill. l. 4. c. 26. Alfon. c. 44. Ga. l. 8. c. 48. y l. 16. c. 17. Totan. l. 4. bel. ii. Tar. l. 1. c. 5. 7 Carb. fol. 23 Vilad. c. 128. 129. 130.

Digitized by Google

(com dalt en lo capitol cent quoranta he dit) tractaua lo concert, per medi de Muça Auennocar (o Abencceit, o Aboli) Gouernador, o capita general de Africa, per lo Emperador (que ells diuhen, Miramamoli) de Asia y Persia, llur cap y senyor. Lo qual se anomenaua Vlit: fill que fonch de Abomelich: aqui Hieronym Blanca, en los Comentaris del Regnè de Arago, y Mariana en la Coronica anomenan Vlith Abdelemech Alcalifa. Y fra Ioan Pineda lo anomena Halifa Fialid Abul: lo Doctor Gonçalo Illescas li diu Abulid.

Ma.l.6.c.22 Pin.l.17.c.18 S.j.

Muça, com algunes vegades auia prouades les forces Godes, corrent la costa de Espanya: no tenia la empresa per tant facil, com la feya lo Comte Iulià. Y per ço no gosaua posar en auentura lo seu exercit. Pero donantne part à son senyor lo Miramamoli, trobà aquell de parer: que per prouar la empresa manas passar à Espanya poch apoch alguna gent, per lo estret, ab vn Capita anomenat Tarif: y per sobrenom Abenzarca, o Abençair. Del qual diuhen, era guerxo de vn vll. Y Muça rebut lo orde de son senyor, feu lo que li manaua: enuiant à Tarif, ab cent homens de acauall, y quatre cents de apeu, peraque començassen tentar la fè de Iulià, y la sort, o fortuna de Espanya. Veritat es que Medina diu: que los Alarbs, que de aquesta vegada paçaren à Espanya, foren doscents de acauall, y quatrecents de apeu. Enfi, ells foren pochs en numero. Passaren aquestos ab quatre naus Africanes, en lo any set cents y deu de Christo nostre Senyor: segons

Sabel.Eni.8 lib.18.

assigna March Antoni Sabellich. O digam, que fos en lo any set cents y dotze, com volen lo Archabisbe Don Rodrigo,

Rod.l.3.c.11 Agust.Dia.8 Mex. Impe.

Pere Anton Beuter, Iulià del Castillo, Vaseo, Diego de Valera, Pere Miquel Carbonell, fra Ioan Pineda, Ioan Mariana y Don Antoni Agusti. Y de aquesta entrada se deu entendrer Pere Mexia, en la vida de Iustiniano Segon. (Que al seu cõp te morí lo any set cents y dotze) com diu entraren en aquell temps los Moros en Espanya, y que mort lo Rey Rodrigo, la guanyaren. Pesant per ventura, la guayassen de esta vegada. Pero lo guanyarla no fòch en entrar, sino apres en lo modo que dirè en lo discurs dels seguents capitols. Axi que, passant los sobredits Africans, Alarbs, o Moros (que tot es hu, quant al present intent) no desembarcaren de colp en Espanya, sino en vna Illa, que ells en sa llengua anomenauan Gelziratharif. Ahont estigueren, fins à tant que los parents y amichs de Iulià ab los seus complices, se foren aplegats, y arribaren per ajuntarse ab ells. Y ja que foren ajuntats, los primers insults que tentaren, foren en Gelzirathaladra, y llochs maritims de Espanya. Dels quals sen aportaren grans robos, multitut de thresors y riqueses. Despres corregueren part de la Andaluzia y Portugal, degollant y matãt à qnãts encontrauan.

Fetas aquestas corregudes en aquell any, Tarif y Iulià, sen tornaren à Africa, pera donar raho à Muça del que auià passat en Espanya. Com escriu lo Archabisbe Don Rodrigo. Dels quals Muça feu gran festa, y estiguè molt alegre. Y entretant que estigueren los tres, se concertà tornar à passar lany seguent à Espanya, ab mes poderos exercit. Conforme veurem en lo capitol cent quoranta quatre. Que la concurrrencia del temps me crida en altra part.

Capit. CXXXXIII. De la mort de Guillem Bisbe de Barcelona, elet de Tarragona: y del seu successor Bernat.

EN lo entrant, que aquestas cosas, en la primauera del Estiu se anauan posant apũt, pera castigar à Espanya: als tres de las Nonas del mes de Maig del any 713. mori Guillem Bisbe de Barcelona: estant elet Archabisbe de Tarragona. Com clarament ho diuhen los Episcopologis dels Archius Real y del Capitol de la seu de Barcelona. Lo Cathalago dels Archabisbes de Tarragona, que feu lo Archabisbe Don Hieronym de Oria, fa mencio de aquest Guillem. Y diu: era estat elet Archabisbe de aquella ciutat, en lo any sis cents noranta quatre. Pero no pot ser: perque encara no fonch Bisbe de Barcelona fins al any set sents y trenta, conforme auem vist en lo

en lo capitol cent trenta y ſis. Y ſi de Biſbe de Barcelona (com diuhen los dits Epiſcopologis, y concorda ab ells Don Hieronym) fonch eligit en Archabisbe de Tarragona, no eſſent Bisbe, fins al any ſet cents vuytanta: clar eſtà, que no poguè ſer elet Archabisbe, en lo any ſis cēts noranta quatre, per que era nou anys abans que fos Bisbe. En fi, lo cert es, que eſſent Bisbe de Barcelona, lo eligiren pera Tarragona: y que eſtant encara elet mori en dit any ſet cents y tretze. Concordant en aſſo Don Hieronym, ab los dits Epiſcopologis. Y per que no li ſabem ſuc ceſſor fins à la recuperacio de Eſpanya (per lo que Tarragona fonch preſt aſſolada, com tantoſt veurem) tocant à la ſegona part de noſtra obra: perço no dire, per ara, coſa alguna del que toca ala Archabisbal dignitat.

En lo Bisbat de Barcelona, ſuccehi Bernat. Que veu los infelices temps de la perdua de Eſpanya. Y reſtà en aqueſta ciutat tributari als Moros, com baix veurem, en lo capitol cent y quoranta nou. Que ara conue tornar al paſatge dels Moros.

Capit. CXXXXIIII. De la ſegona entrada feren los Moros en Eſpanya, per Andaluzia y Eſtremadura: y les victories que tingueren.

VIngut lo eſtiu del any ſet cents y tretze, ſegons Morales, Vaſco y Viladamor: Tarif y lo Comte Iulià tornaren à paſſar en Eſpanya, ab lo exercit, que auian aparellat en aquell hiuern. Del paſſatge dels quals, y de altre quen feren en l'ſeguent any, eſcriuhen los mateixos autors que tinch citats en lo capitol cent quoranta y dos. Y los que paſſaren en companyia de Iulià y Tarif en aqueſt any ſet cents y tretze, foren dotze mil homens de pelea: ſegons diuhen Don Rodrigo, Ambroſi de Morales, Eſteue Garibay, Diego de Valera, Vaſco, Pere Anton Viladamor y altres. O vint y ſinch mil, com vol lo Bisbe de Tuy. Pero lo Moro Abulcacim Tarif, no diu que foſſen ſino ſis mil de apeu, y tres cents de acauall. Y apar ſe li deu donar credit. Perque, com ja he dit, ell matex eſcriu, que ſtrobà en moltes deles ſeguents jornades, contra Eſpanya. Aqueſtos Moros, paſſats en Eſpanya, ſe ajuntaren en concert y orde militar, en vna montanya, que eſta ſobre del eſtret, anomenada Gebeltarif. Nom Alarb. Que en noſtra llengua vol dir: montanya de Tarif: per aqueſt capita Moro. Y apres corrompent lo vocable, ſe es dita, cō vuy ſe diu Gibraltar.

Sabuda per lo Rey Rodrigo la entrada de aqueſtos Alarbs, tement lo perill que ſeſperaua, preſtament enuià al encontre de aquells, vn bon exercit, ab vn nebot ſeu, ques anomenaua Ynyigo: ſegons diu lo Archabisbe Don Rodrigo. Encara que altres, com lo Moro Raſis, y la Gloſa de las coblas de Iuan de Mena, diuhen: ſe anomenaua Sanxo. Iulià del Caſtillo diu: que encomanà Rodrigo aqueſt exercit à Sanxo y Elier. Dels quals dalt auem dit, eran fills del Rey Acoſta. Pero ami me apar no poder ſer. Perque Sanxo, fill de Acoſta, ja auem viſt, que fugint de la furia de Rodrigo, ſen era paſſat à Africa. De Elier nom apar ne aja trobada mencio, ſino en lo mateix Iulia. Y axi, conforme à la mes comuna apar, ques fos comanat aq̄ſt exercit à Ynyigo. De qui pens jo, ſia lo mateix que Guillem Totan anomena Mingo. Lo moro Abulcacim Tarif, eſcriuint aqueſtes coſes, no diu res del capita Ynyigo. Abans be diu: que aquell, aqui Rodrigo encomanà aqueſt exercit ſe anomenaua Ataulpho. Fos lo hu, o lo altre, o tots dos: tant quant pelearen ab los Moros, o Alarbs, ſempre foren vençuts, y à la derreria morts, entrels altres. Cobl. 91. Tarif. l. i. c. 8

Cobrà Tarif ab aqueſta victoria, tant gran animo y orgull, que guiat por lo Comte Iulià, començà à entrarſen per la Andaluzia, y Eſtremadura, deſtruhint y talant tota la terra, ſens trobar en ella reſiſtencia algun. Y triumphant de victories, y abundant de riquezes, dels robos, que auia fets, tornaſſen (com diuhen alguns) en aquell any ſet cents y tretze, en Africa, per donar bona relacio à Muça dels ſucceſſos de la empreſa: y animantlo

f. l. i. c. 7

Digitized by Google

à que enuiàs mes gent contra la trista y miserable Espanya. Aportantli al Comte Iulià, lloantlo de bon traydor à la patria: y que auia mantinguda la paraula, que en los concerts auian fets, los auia dada.

Capit. CXXXXV. De la tercera entrada feren los Moros per Espanya. y de la gran batalla tingueren ab lo Rey Rodrigo, en la qual lo vencseren.

MVça, oyda de Tarif y Iulià la relacio de las cosas pasadas en Espanya, determinà donar mes gent. Detenintse en Africa, casi com en renes, o penyora, al Cõte Requila, de qui parli en lo capitol cent quoranta. Y axi Tarif, acompanyat del Comte Iulià, tornà ab noua gent à passar tercera vegada contra Espanya, en lo any set cents y catorze de Christo nostre Senyor. Ab tot lo poder de Africa. Que segons Medina y Iulià del Castillo, eran tres cents mil combatents. Si be los que segueixen al Bisbe de Tuy, y al souint allegat Moro Abulcacim, diuhen: que Tarif en lo any set cents y tretze, no tornà à Africa, sino que desde Espanya anisà à Muça, y aquell vinguè ab aquesta gent. Mo.l.12. 73. Mc.p.1.c.78 Veritat es, que Ambrosi de Morales y y pere Medina diuhen: que Muça no passà à Espanya fins al any set cents y quinze, que ja Don Rodrigo era vençut. Y que passà per enueja de les victories de Tarif. Cap.146. Com per ventura en altre lloch ho tocarem. Com se vulla fos. Lo comun parer de tots los escriptors citats en los capitols cent quoranta dos, y cent quoranta quatre, es: que en aquest any set cents y catorze se perde Espanya. Y ser aquesta la comuna opinio diu fra Ioan Pineda. Pin.libr.17. c.18.§.3.y l. 18.c.2.§.1. Si be en los altres anys seguents, feren los Moros de Africa moltes vingudes à Espanya, com vol Hieronym Surita. Y apar del Moro Abulcacim Tarif. Y farè de alguna, de ellas, vn tant de mencio en altra occasio. Pero las mes senyalades foren las tres, que tinch ja dites. Y de ellas, aquesta del any set cents y catorze. Ab la qual se diu, que fonch del tot perduda Espanya: per lo que los qui en aquest any entraren en ella, venceren al Rey Rodrigo, y se apoderaren de grã part de la terra, com prest veurem.

Surit.l.1.c.2 Tarif 1.c.9.

En fi, quant entraren aquestos Moros del any set cents y catorze, estaua ja preuingut lo Rey Ruderico, o Rodrigo, ab la sua gent de pelea. Y sabent la vinguda dels Moros, los hisque al encontre, ell en persona, ab vn exercit de mes de cent mil homens de pelea: sens esperar los de la Gallia Gothica, que eran los de la Prouincia Narbonesa: y los de la Gotholonia que era Cathalunya: y los de Hiberia, que era Arago, y de Cantabria, que era Nauarra. Dehont diuhen alguns: que vinguè la total ruyna y perdicio de Rodrigo: qui ab pochs volguè pelear ab molts. En efecte, posat en concert de pelea, hisque lo Rey encontra dels Moros, prop la ciutat de Xeres y Medina Sidonia. Que li apareguè esser alli bon lloch, per estar prop del estret. Entenent, que vedant aquell pas, destorbaua la entrada del enemich, per dins de la terra. Veritat es, que algũs volen: fos entre Murcia y Lorca, en vn lloch, que diuhen: la sangonera. Empero reprenlos la Coronica general de Espanya: y axi seguirem la opinio dels altres escriptors ja posada.

Arribat lo Rey en lo lloch designat, encontrantse ab los Moros, donals la batalla de poder à poder. Tant fort, aspra y renyda, que fonch vna de las majors, que may hajan succehit en lo mon. Perque concordan casi tots los escriptors. Que durà vuyt dies continuos. De Diumenge à Diumenge: batallant sempre los vns ab los altres, sens poderse may vencer en tota la semmana. Fins que al vltim, essent la pelea tant continuada, faltant als Goths molta gent, quels era morta, tullida y nafrada: y à causa tambe de las occasions que dire baix. Dit dia de Diumenge, y vuyte que peleauan, las forças faltarẽ, los animos se enflaquiren, començarense à desbaratar, los enemichs los carregaren: y axi foren vençuts, molts de ells morts, y la terra destruyda. Nos diu quants foren morts dels vençuts. Pero potse collegir dels vencedors morts. Per que, apuntan: que dels Alarbs moriren en aquella tant continuada batalla, setze mil homens,

Digitized by Google

mens, segons lo Bisbe de Tuy, o vint mil, segons altres. Fõch lo vltim dia de aquesta batalla à nou de Setembre (o à onze, segons Beuter) del any de nostre Senyor, set cents y catorze, com volen Ambrosi de Morales, Alfonço de Carthagena, Hieronym Blanca y Mariana, seguint al Archabisbe Don Rodrigo. En lo qual any
Mes p.1.c.16 la posa tambe Pere Mesa, en las addicions que feu à Nedina. Veritat es, que lo mateix Medina, repren terriblement à Morales: y dona les rahõs, per computo dels Alarbs y altres. Conclohent: que aquesta batalla no pogue ser sino en Dimars, à 19. de Iuny, del any set cents y quinze. Repren tambe à Miquel Ricio, Caualler Napolità: perque digue, esser estada à 13. de Nouembre, de set cents y deset. Pero jo no se com lo repren de asso. Perque no he sabut trobar (en las impresions he vistas) que senyalàs dia ni any algu à aquesta batalla. Damia Goes y Phelip Garcia, si: que diuhẽ, fonch en lo any set cents y deset. Mes auant lo nostre Pere Miquel Carbonell y Valera diuhen: que succehi à onze de Setembre del any set cents y de-
Tomie.c.9. Ga.l.8.c.48 nou. Tomich diu: que en lo any set cents y hu. Va Esteue Garibay prouant ob lo computo de la lletra Dominical, que no pogue ser en Diumenge: y en lo computo del any segueix la comuna opinio del any set cents y catorze. Lo Moro Abulca
Tarif.l.i.c.9 cim Tarif diu: que aquesta batalla fonch en Dimecres, al mija de Octubre del any noranta quatre, de la Hixera. Que segõs se nota en lo marge, ve à ser en lo propri any set cents catorze de Christo. Y del mateix Moro apar: que aquesta batalla no fonch tant continua com se diu: que tots los vuyt dies se peleas sens cessar: sino que dins de ells se donaren moltes peleas, casi vn dia part altre.

Y dexat apart, que tot aquest venciment se seguis de la permisio Diuina, per los pecats de Espanya: las causas que lo judici huma pot tenir, per occasio de que tant facilment se perdes lo poder dels Goths dins vuyt dies, foren. La primera, com dalt està dit: no aguardar lo Rey Rodrigo abans de donar la batalla campal, los exercits de Narbona, Cathalunya, Arago, y Nauarra. Segonament; que dos anys abans, hi auia agudes en tota Espanya molts grandissimes fams, y majors pestilencies. Abque estaua la gent del tot debilitada. Tercerament sens armas. Per auerlas tretas de Espanya lo Rey Vuittiza, com esta dit: y los Alarbs eran gent aueçada à las armes: y la dels deutes de Iulià, que venian ab ells, triada y armada per los Moros. Tambe diuhen: que Rodrigo auia acomanats los dos corns, o alas de la batalla à Ebo y Sisebuto, fills del Rey Vuittiza. Y que aquestos se consertaren ab Iulià. Y quant vingue lo temps de la batalla, no volgueren pelear per lo Rey: ans be se giraren contra de ell. Pero Ambrosi de Morales diu: que asso no es posible. Perque, si lo Rey los persegui, com auem vist en lo capitol cent quoranta: no es de creurer, los tingues ara en la sua companyia, y los fias les parts tant principals del seu excercit. Y aparme esser axi: fija per fer ho tot bo, no deyam: que aquestos Infants aguessen fingit tornar en gracia del Rey Rodrigo, per millor fer la traycio, que ab lo Comte Iulià tenian consertada: com dalt en lo capitol cent y quoranta he dit. Y si no es asso: jo no se trobar, en ninguna manera, que ells se venjassen: ni que valguessen à Iulià, com li auian promes.

Del Rey Don Rodrigo, que com auẽ dit se trobaua en aquesta batalla, diuhen: que segons lo costum Real, anaua en ella en vn carro de marfil, arreada sa persona de robas y corona Real. Que acabada la batalla, se trobaren tots los adressos, juntament ab lo seu cauall Oleria, à la ribera del riu Guadalet: sens trobarse lo cos del Rey, ni viu ni mort. Sino sols vn pastor, qui donà senyals de ell. Y entengueren, auia tirat cami à la volta de Castella. Ni may mes sen sabe altra noua. Sino fonch: que doscents anys apres en Viceo, ciutat de Portugal, se trobà vna pedra, q̃ ab les lletres tenia esculpides y grauades, donaua senyal de esser estada de la sepultura del Rey Rodrigo. Perque conforme escriuhen Morales y Viladamor, deyan de aquesta manera.

HIC. REQVIESCIT. RVDERICVS: VLTIMVS. REX. GOTORVM.

Digitized by Google

que en nostre vulgar volen dir: assi reposa Ruderico, vltim Rey dels Goths. Alguns posam aque inscripcio, mes llarga. Com volen Pere Anton Beuter, Iulià del Castillo y Ioan Vaseo. Dient de aquesta manera.

HIC IACET RODERICVS VLTIMVS REX GOTORVM.
MALEDICTVS FVROR IMPIVS IVLIANI, QVIA PERTINAX,
ET INDIGNACIO, QVIA DVRA.
VESSANVS FVRIA, ANIMOSVS INDIGNATIONE, IMPETVOSVS
FVRIÆ, OBLITVS FIDELITATIS, IMMEMOR RELIGIONIS,
CONTEMPTOR DIVINITATIS, CRVDELIS IN SE, HOMICIDA
IN DOMINVM, HOSTIS IN DOMESTICOS, VASTOR IN-
PATRIAM. REVS IN OMNES.
MEMORIA EIVS IN OMNES AMARESCET:
ET NOMEN IN ÆTERNVM PVTRESCET.

Pero Morales y Viladamor escriuhen: que lo Bisbe de Salamanca, qui escriguè, esser estada trobada aquella pedra en lo seu temps, y que ell la veu: noli posà mes paraules de les q̃ he posades en aquellas dos primeras y soles lineas, que de principi tinch referides. Ni lo Bisbe de Burgos Alfonço de Carthagena, Mariana, ni Guillem Totan, hi posan mes paraules de les primeras. Y diuhen molt be Morales y Viladamor: que les altres paraules, que son del segon Epitaphi, no son de la sepultura: sino del Archabisbe Don Rodrigo. Qui apres de auer posades les paraules escrites en la pedra, continuà les sues dirigides al Comte Iulià. Y lo Corrector qui corregia la impresio, que no deuia saber molt, ho posà tot ab vna manera de lletra, y los que vingueren apres, y nou especularen be, seguint la carretera, caygueren en lo mateix error. Com ho coconexerà, qui ho vulla mirar ab alguna atencio moderada.

Tenen per molt cert Ambrosi de Morales y lo nostre Pere Anton Viladamor, que lo Infant Pelagi, que era Prothospatari del Rey, com en altra part auem dit, tenint tal offici, sens dubte, se deguè trobar ab lo seu exercit en aquesta tan sanguinolenta batalla. De la qual lo desliurà nostre Senyor Deu, pera ser lo reparo, de gran part de Espanya. Com de pas en la segona part ab la ajuda del Senyor ho trobarem al seu proposit.

Ia que fonch perduda aquesta batalla, cayguè, y restà abatuda la gloria y fama dels Goths. Que per espay de dos cents norãta y set anys, segons Pineda, o de tres cents anys, abans mes, que manco, desde que Ataulpho entrà en Cathalunya, sempre auia anat en augment. Vltra del encalçament tenia, de tantas altras victorias, per llarchs segles guãyadas ab tants treballs. Y restà sola la hombra, è infelice memoria de ells, ab grandissima calamitat y miseria, pera Espanya. Particularment pera nostra Cathalunya, com prest veurem. Pine. 5+

En

Digitized by Google

Enfi,com tot, o lo major poder de Eſpanya fos en aqueſta batalla, perduda ella,fonch deſapoderada y deſtruyda tota la terra en general. De tal manera:que apenas reſtà ciutat, vila, caſtell, o lloch, que no fos pres dels Alarbs, o Moros. Exceptades les montanyes de les Aſturies,en las quals ſe retirà ab alguns pochs Chriſtians lo Infant Pelagi, o Pelayo. Las Alpuxarras de Granada, y partida de les montanyes Pyrineas, per la part que es entre Nauarra y Arago: y part del que es en la noſtra Cathalunya, que tampoch no foren conquiſtades: per algunes partides, que eran molt aſpres y fragoſes. Com llargament ſe veurà en lo diſcurs del capitol cent ſinquanta. De Guipuſqua y terras de Biſcaya, concordan totes les Hiſtories:que no foren conquiſtades. Y perque aſſo es eſtat molt general, anirem particularizant algun tant mes les Moriſcas victories.

Capit. CXXXXVI. Com lo Capita Muça vinguè de Africa à Eſpanya:y los Moros prengueren Arago y Valencia, y arribarenà Tarragona.

MVça, que ſabè en Africa los proſperos ſucceſſos de Tarif Abenzarca: mogut de enueja, de les glorioſes victories de aquell,paſsà à Eſpanya en lo any ſet cents y quinze, ſegons Ioan Vaſeo. Veritat es: que com he dit enlo capitol preſedent,alguns penſſaren fos vingut ja en lo any ſet cents y catorze. Lo cert es: que rompuda la dalt viſta batalla, y alcançada per los Moros la victoria dels Goths,lo poder dels vencedors ſe diuidi en dos parts. Vna que la regia Muça(o Maguedo, ſegons Mariana) laltra Tarif. Y de aqueſta manera anaren conquiſtant las terras dela Andaluzia,Portugal,Caſtella vella y noua,y altres parts.Dexant aſſo,que no es del meu propoſit. Ni tampoch,com conquiſtaren Çaragoça,tota la Celtiberia y Carpentania:referintmen al Archabisbe Don Rodrigo,Hieronym Blanca, Hieronym Surita, Guillem Totan, Abulcaſim Tarif, Eſteue Garibay,Ambroſi de Morales,Pere Anton Beuter, Iulià del Caſtillo y Lucio Marineo. Tambe dex de comptar,cõ fonch conquiſtada Valencia. Yſi la guàya vn fill de Muça anomenat Abdalazir (altrament dit Abulcacin Habdilbar, o Abdiluar,com lo anomena loMoro Abulcacim.) o ſi la ſubjecta lo mateix capita Tarif. Y ſi hi poſà per Gouernador de tota la terra à Habubacar,qui apres ſe alçà cõtra Abulcacin Abdiluar, que com baix veurem,per abſcencia de Muça y Tarif, reſtà Gouernador de tota Eſpanya. Dexant tambe de aueriguar,ſi fonch llauons quant Abdalazir anà ſobre Valencia, y lleua lo cap al Abulcacin, y poſà en ella per Alcayt à Mahomet Abenbucar, remetentme de tot aſſo al Moro Abulcacim Tarif, à Iuan Mariana, Pere Anton Beuter y Ambroſi de Morales.

Lo que à noſaltres toca es: ſaber lo que diu Beuter. Que de aqui, de la perdua de la Celtiberia (que es Arago) y Valencia, ſe perderẽ,y foren guanyades per los Moros,les ciutats de Tortoſa y Leyda:y tot lo que es de aqui fins à Barcelona. Axi q̃, apar vulla dir: que de aquella gent dels exercits, que conquiſtaren Valencia y Arago,paſſaren alguns Moros continuãt les ſues victories,y que prengueren Tortoſa Leyda y Barcelona. Be tinch jo per mi,que preſos los Regnes de Valencia y Arago, deguè de alli baxar la calamitat y flagell à la pobre Cathalunya: ajudant y valentſe los Moros del vnRegnè al altre, pera poſar aqueſta terra, en lo miſerable eſtat que eſtauan las altras. Y ſi be trobe tot aſſo molts esbarriat y cõfus,ab la meſcla de les coſes y ſucceſſos,anarme he enlleſtint lo millor me ſera poſsible. Preſupoſant lo que en los Comentaris de Arago diu Hieronym de Blanca fol. 78. Que anant los Moros corrent la terra de Oſca y Iaca, baxaren à la ciutat de Leyda, y la prengueren.No diu ſi per força,o per cõcert.Sino que preſa la ciutat de Leyda,lo Bisbe yClero de ellaſe retiraren à la ciutat de Roda,que era del mateix Bisbat. Y de aqui comenſà tenir nom lo Bisbat de Roda. Tãbe diu:q̃ apres fonch opprimida Roda per los Alarbs,y los Chriſtiãs ſe retirarẽ à Ribagorça:y ſe conſeruarẽ en las valls de Giſtaua. Y aleshores lo Bisbe ſe mudà lo nõ, y ſe intitulà Ripacurtiienſe,y

Mar.l.7.c.12 Abul.l.1 c.15 y.21.

Ma.l.6.c.25 Be.p.1.c.28. Ma.l.12.c.7.

.l.6.c.24 d.l.3.c.18 n.fo.1.2. 5. i.l.1.c.2. t.3. pun. 7.l.3. ul.l.1. ca. y 14. .l.8.c.49 7.c.17. .l.12. del 1 a 74. l.1. c.28. l.3.2.d.12.

Digitized by Google

Giuastenſſe: fins à tant, que cobrantſe la terra per los Chriſtians, tornà la Sede Pontifical à Leyda, com en ſon lloch dirè. Enfi preſa Leyda per los Moros que baxauã de Arago, ve be lo q̃ diu Beuter, que de aquellas parts baxas lo dany à Cathalunya. Y de aqui ſe ſegueix, lo que eſcriu lo mateix Beuter, en la ſua Coronica, en vn altre lloch ben lluyn del citat: que en lo any ſet cents y ſetze, anauan bellament ja las punyadas en Cathalunya. Volentho dir, dels fets de armas entre los Chriſtiãs de la terra, y los Moros, que baxauan à la volta de Tarragona. Demanera, que apar, q̃ en los contorns dels dosanys apres del venſiment del Rey Don Rodrigo, que foren los anys ſet cẽts y ſetze, y ſet cents y deſet, los Moros baxant de Valencia y Arago, començaren à correr per Cathalunya à la volta de Tarragona. Ala qual ſens dubte deuian baxar de Tortoſa, y Leyda: de las quals era mes vehina, que de altres. Y ab aqueſta breuedat, va aqueſt eſcriptor, en vna coſa, que tant nos importaua trobarla llargament narrada, per al noſtre propoſit. Pero encara moltes gracies de aqueſt poch. Io no vull dir faules, ni fingir Rabins, qui nos troban: ſino que breu, o llarch, referirè lo que he trobat eſcrit en dit autor. Lo qual diu: que arribats los Moros à Tarragona, la ciutat ſe defençà, y reſiſti molt valeroſament. Tant, que durà la reſiſtencia alguns anys, com veurem enlo capitol cent quoranta vnyt. Dexant per ara los Moros en lo ſiti de ella, per anar à altres ſucceſſos de la concurrencia del temps.

Be.p.i.c.30.

Cap. CXXXXVII. Com Muça y Tarif ſen anaren de Eſpanya, y molts Moros principals ſe coronaren Reys en diuerſes parts de ella.

Mo.l.22.del ca.74.a 77 Vil.c.131.132

COrrent lo mateix any del Senyor, de ſet cents y ſetze, ſegons Ambroſi de Morales, y Antoni Viladamor, o en lo any ſet cents deſet, mentres eſtauan les coſes de Cathalunya, en lo eſtat que tinch dit: ſuccehi lo que ab los citats eſcriptors aportan tambe Pere Anton Beuter, Iulià del Caſtillo y Iuan Mariana: que lo Moro Vlit Miramamoli de Aſia, y auent entes lo bon ſucces de les coſes dels Moros, o Alarbs en Eſpanya, manà als Capitans Muça y Tarif, paſſaſſen à Africa, ahont ell reſidia. Viſt per Muça, que auia de obehir, y no podia Eſpanya reſtar ſens algun cap y Gouernador: ajuntà los principals dels Moros, que eran en Eſpanya: y conſulta ab ells: aqui dexaria per Gouernador General en ella. A la fi ſe reſolguè entre ells. Dexas à Abdalazir ſon fill (o nebot, ſegons alguns) home ſaui, manſuet, lliberal, molt prudent, y aueſat à les armes. Fet aſſo ſen anà en companyia de Tarif: aportantſen moltas riquezas de Eſpanya, per al Miramamoli ſon ſenyor. Eſpecificant Ioan Vaſeo, que fonch la partida de Muça en lo any ſet cents y diuuyt de Chriſto noſtre Senyor. Y concordant tots ab lo que tinch dit, no ſe com ha volgut eſcriure Hieronym de Blanca: que Muça tant quant viſque eſtigues en Eſpanya: y que mort ell, lo Miramamoli donà lo gouern al Abdalazir fill de Muça.

Blanca.

Reſtant Abdalazir en lo gouern de Eſpanya, enuià à Africa, conuidant à molts Alarbs, vinguеſſen à poblarſe en Eſpãya. O ſegons diu lo Moro Abulcacim Tarif: arribats Muça y Tarif à Africa, aportant intent, que Eſpanya ſe poblas de Alarbs, feren crides Reals: prometent à tots los que volrian paſſar à viurer y habitar en Eſpanya, ſels donarian *repartiments* de terras y bens, *ab bona comoditat de les coſes* pera viurer en ella: conſedintlos tambe moltes llibertats, y exemcions, pera que ab ellas ſe animaſſen al paſſatje. Y que ab aqueſta promeſa paſſaren à Eſpanya infinits Moros, y molts Iuheus del poble Hebreu. Als quals vinguts en Eſpanya reparti Abdalazir las ſenyorias y heretats de la terra. Dotant y heretantlos complidament en ella, axi cõ ſe anauan guanyant los Regnes.

Abulla.

Poſà Abdalazir lo ſeu aſſento y eſtat, en la ciutat de Seuilla. Y tenint noticia de que Egilona, o Eliata, muller del Rey Rodrigo era viua, y eſtaua preſa, ſe la feu aportar. Finalment caſà ab ella: donantli llicencia de poder viurer com à Chriſtiana. Veritat es: que lo Moro Abulca-

Beu.p.i.c.28 Caſ.l.2.d.12 l.p.3 c.fi. l.6.c.25

ulca.li.i. .10. p.2. 3.cap.19.

Abulcacim diu. Que la muller de Rodrigo se nomenaua Zarha Benalayaçà: y que casà ab Mahometo Gilahi., fill del Rey de Tunes: qui per amor de dita senyora se feu Christia. Y que per asso Abdalazir los sentencia, y feu morir à tots dos. Y que Egilona no era muller, sino filla del Rey Rodrigo: y casà ab Abdalazir, prop del any 738. Pero sia com se vulla, que no toca à mi aueriguar asso. Fos Egilona muller, o filla del Rey Rodrigo, donà entenent à son marit Abdalazir, ques coronas, y vsas de insignies, nom, y titol de Rey. Y axi ho feu. Conforme escriuhen los citats en lo principi del presedent capitol. Y com alguns Moros principals de Espanya saberen la coronacio de Abdalazir, tenint gran pesar del que auia fet, se conjuraren contra de ell: y com diu Beuter, per despit de la arrogancia, que auia tinguda lo mataren. Y fonch la sua mort, en lany 719. conforme escriu Hieronym Blanca.

u.p.1.c.28

Altres que tingueren la matexa ambicio de regnar, que auia tinguda Abdalazir, se alçaren ab las terras, que tenian: y prengueren noms de Reys. Y asso pens jo que sia, lo matex, que ha volgut dir Pere Marturio, en las addicions ha fetas à sanct Antonino de Florença: com ha escrit. Que apres de auer regnat alguns anys lo fill de Muça, se diuidi Espanya en tres regnes: de Cordoua, Seuilla, y Carthagena. Dels quals fa tambe mencio Lucio Marineo Siculo. Pero lo Beuter escriu. Ques alçaren Reys en Seuilla, Granada, Iaen, Murcia, Denia, Xatiua, Valencia, Tortosa, Leyda y altras parts de la terra. Be que podria ser, fos veritat cada cosa en son diuers temps. Perque Abulcacim Tarif, escriuint aquestes coses les posa en diferent temps y occasio. Dihent. Que per esserse alçat en Arabia Alialib Hachech, faltant la legitima succecio dels Reys per mort del joue Rey Iacob Almançor, lo Capita Muça feu lo matex en Africa. Y vist asso, Abdalazir volguè fer lo propri en Espanya. (Quiçà que apersuasio de sa muller, com dalt he dit.) Y que comunicantho ab los principals Moros q̃ tenia en Espanya, cada qual volguè fer lo matex en las terras, o Prouincias ahont tenia carrech y mando. Y de aquesta manera Abulcacim Habdiluar, o Abdalazir, se restà ab lo Regne de Cordoua. Que en Granada se coronà Betiz Abenhabuz: en Valencia, Abenbucar: en Murcia, Habrahem Elescandari: en Toledo, y Castella, Mahomet Abenrachmim: en Arago, Ismael Abenhut: en Baeça, Mahomet Abencotbà. Y de aqui poch à poch se pot creurer, que en Cathalunya feren altres, altre tant. Perque diu lo matex Moro Abulcacim Tarif. Que lo Regne de Tarragona (al qual en lo presedent auia anomenat Prouincia) se diuidi en sinch Regnes. Y no especifica quins foren. Podria be ser, que alguns dells fossen Tortosa, y Leyda, com auem dit, queu senyalaua Beuter. Veritat es: que lo Moro Abulcacim, qui escriguè asso, no vol que fos encara en aquest any fins al any 744. Apres la mort del Rey Almançor, y quant Abdalazir se alçà en Espanya. Concordãt à les hores en lo q̃ esta dit: quel mataren: y que los altres se alçaren ab les demes Prouincies, prenent lo nom de Reys de aquellas. Axi que podria ser, que la dalt dita diuisio de Regnes no fos per encara en tots, o tants com los que he dit, seguint la comuna queu posa en lo any 719. Pero sia com se vulla, estara ja sabut: quant sia hora. Y nosaltres tornem al siti de Tarragona.

Abulc. p.2. lib.2. cap.2. lib.3. cap.2.

Cap. CXXXXVIII. Com la ciutat de Tarragona fonch assolada per los Moros.

DExi en lo capitol cent quoranta sis en lo any 716. la ciutat de Tarragona sitiada y opresa dela furia dels Moros, que baxats de Valencia y Arago, passats per Tortosa y Leyda, se anauan apoderant de Cathalunya. Y digui, com aquella ciutat se era posada en resistencia y deffença. La qual durà alguns anys ab valeros animos y esfors. Per lo qual diu Beuter: que com durás mes del que als Moros aparexia, que auia de durar, segons lo poder que ells aportauan, quant comensaren la empresa: continuarenla tant temps, y tant forment la bateren, ab diuersos engins, continuos assalts y rebatos: que no podentse sostenir mes la prengueren à força de ar-

Beu.p.1.c.28

Digitized by Google

mas. Y apres de debellada, vençuda, y presa, la destruyren y assolaren, sentla totalment inhabitable. Y que axi estiguè prop de quatrecents anys, que corren de assi al Comte Ramõ Berenguer ters de aquest nom, dels de Barcelona. En tẽps del qual serca del any 1117. o 1118. se tornà à reedificar. Com de pas en aquest lloch ho toca micer Luys Pons de Ycart. Ycart, c. 9. Be que si Deu es seruit, puga imprimir la segona part de aquesta Coronica, amostrarè: que abans auia ja Tarragona tingudes algunes reedificacions. Particularment vna en la circumferencia del any 844. en lo temps del Emperador Carles Caluo, y de Vuifredo pare de Guifre Pelos Comte de Barcelona. Que asso basta per arara. Y tornant al propositi: escriuhen de la present ruyna y desolacio de aquella insigne y magnifica ciutat y Metropoli, los Cathalagos dels Archabisbes de ella, que son en les Constitucions Prouincials de Don Hieronym de Oria, de Don Antoni Agusti, y de Don Ioan Teres. Posantla apres del Pontificat del Archabisbe Vera, y mort del elet Guillem. Del qual en lo capitol cent quoranta tres escrigui, que era mort en lo any 713. Empero, lo matex Beuter especificant se mes que los prop citats Archabisbes, senyala: succehi aquesta ruyna, y dosolacio de Tarragona en lo any 719. Que es lo matex en que he dit passauan les coses escrites enlo prop passat capitol. Ab lo qual compte apar esserse inclinat micer Ycart, Ycart, c. 11. qui referex asso y altres paraules del matex Beuter. Dihent. Que les matexes escriptures dels Moros diuhen. Que quant los Alarbs que conquistaren Espanya arribaren à Tarragona, tingueren molt treball de auerla en son poder. Per lo ques defensauan valerosament, los qui estauan en ella. Ajudats del siti del lloch, fortalesa de las muralles, profunditat dels valls, tenia y li auian restat encara del temps dels Romãs. Lo que tinch jo per molt cert tot, sino que los valls restassen de temps dels Romans. Haguda confideracio à les destruccions tant grans y tant llargues auia patides despres dels Romãs. Com ho auẽ vist en diuersos llochs de la present obra. Empero lo del treball, que assi ses apuntat tingueren los Moros en guanyar à Tarragona, se pot collegir, del que esta dit en lo principi de aquest capitol. Perque si en lo any 716. ja donauan los Moros sobre Tarragona, y no la guanyaren fins al any 719. clar està, los durà tres anys, per lo man co, lo treball de conquistarla. Y axi fonch per ells de gran fatiga. Be que pens jo, de uian tambe los Moros correr las altras terras comarchanas: apoderantse de altres pobles menys fortificats, en lo entretant que duraua la resistencia de Tarragona. Y à la fi, à tant durar la carrega, que donauan los Moros à la ciutat: no podent mes resistir, fonch entrada, y guanyada per aquells, à força de armas. Y per la grã resistencia auian tinguda, feren en ella vn cruel castich. No dexant home à vida: destruyntla y assolantla, fins als fonaments. Tant, que diu micer Ycart, no restaren en peu, sino soles les parets de la Capella de sancta Thecla la vella, y la Isglesia de sanct Pau. Ycart, c. 17. Veritat es. Que del matex Ycart apar. Ycart, c. 16. Restanssen alguns altres Temples. Puix diu. Que sanct Fructuos, sanct Pere, y sancta Magdalena, foren edificis ja de temps dels Gentils. Potse tambe aplicar assi, lo que en altre lloch esta dit, del Palau de Octauia. Y en effecte degueren restar aquestes, y algunes altres parets, descuberts y dirruyts los edificis: pero no poblats. Que ans be la ciutat restà assolada, com assi esta dit, y veurem enla segona part de la Coronica.

Capit. CXXXXIX. Com la ciutat de Barcelona apres de llarch combat se donà als Moros à partit.

Assolada, y del tot destruyda la excelencia dela Metropoli de Tarragona, passaren los Moros mes auant per la terra. Conquistant, y apoderantse de altres pobles, fins à arribar à la ciutat de Barcelona. La qual diu Beuter, Beu. l. i. c. 18 se donà à partit. Io tinch per mi: que espantats los Barceloneses ab lo exemple dels de Tarragona, feren aquest concert: despres de auer tinguts molts fets de armes, dignes de memoria. Ques veren ab grans treballs, diuersos encontres y varies calamitats, abans de donarse à partit.

Perque

Digitized by Google

au, en la arcinona.

Perque diu lo noſtre micer Hieronym Pau. Que Barcelona en aqueſta occaſio, fonch caſcada, combatuda, yſacudida dels Moros. Y axi entench. Que caſcada, y can ſada dels combats, moguda del exemple de Tarragona, ſens eſperança de ſocorro, no volguè aguardar la ruyna ſino donarſe à partir: prenèt lo menor de dos mals, que li exian al encontre. Y aſſo pens que ſia, lo

rg. lib. 9. que diu Iacobo Bergomenſe: parlant de aqueſta deſtruccio de Eſpanya, cō eſcriu. Que tota ella ſe perde, ſino alguns pochs Godos, que los Barceloneſos ſaluaren. No diu, com ſe ſaluarē. Deuſe entendrer que per medi del ſobredit partit, y cōcert. Del qual no eſpecificā quin fonch. Deguè ſer, ſens dubte. Que poguſſen viurer ab la religio Catholica, tenint ſon Bisbe, ſaluada vida y bēs, ab que pagaſſen certes eſpecies de tributs als Moros. Com dels demes pobles en general direm baix en lo capitol cent ſinquāta hu, y dos. De Barcelona, cōſta particularment: per lo que tant quāt hi eſtigueren los Moros trobam en ella auer hi hagut ſempre Bisbes. Y axi lo Epiſcopologi de queſta ciutat, que es en lo Archiu Real teſtifica. Que lo Bisbe Bernat

.143. (de qui digui dalt, auer viſts los infelices dies que anam comptāt) reſtà, y viſquè ab los Chriſtiās de aqueſta ciutat ſos feligreſos, fins al any 41. Tenint be vns vint y vuyt anys de vn treballos Pontificat. Tāt per lo auer de fortificar y confortar los Chriſtās, en tāt proceloſa y calamitoſa temporada: cō per las mudanças, y borraſcas, paſſaren en lo ſeu temps en la dita ciutat, com en la ſegona part, ſi Deu es ſeruit, veurem llargamēt. Aduerteſch empero al lector. Que à aqueſt Bisbe Bernat confon lo Epiſcopologi Capitular de dita ciutat ab vn altre Bernat Viues, quey aguè apres. Del qual jajo dirè en ſon tēps, y lloch quāt ſia hora.

Enfi, tornant al propoſit. Perduda la major part dela nobleſa Goda, q̄ era en Cathalunya, la que reſtà, ſe conſerua entre los Barceloneſos: donantſe la ciutat als Moros baix del dit partit y concert, que tractaren y pactaren.

Capit. CL. Com los Moros ſe Conſertaren ab Monyos ſenyor de Cerdanya. Y la reſiſtencia los feren molts Chriſtians en los Pyrineos de Cathalunya.

Reſa q̄ fonch Barcelona q̄ cō auē viſt en lo capitol ſiſe del preſent llibre y altres, en tot lo temps dels Goths era eſtada Metropoli de Cathalūya, en lo temporal: aſſolada Tarragona, captiuada Tortoſa, y ſens libertat Leyda, ab poca dificultat ſe deguerē venſer les demes que reſtauā. Y axi eſcriu Beuter. Que pre Beu.p.i.c.38 ſa Barcelona, los Moros ſe conſertaren ab p.2.cap.2. Monyos ſenyor de Cerdanya. Axi que ſi jà arribaſſen en aſſo, que era del vn extrem de la terra al altre: judique lo lector, quals deuian eſtar totes les terres poſades en mitg. Com la Sagarra, Manreſa, Bergadà, Auſona, o Vich, Ripolles, y altres. Enfi, cō certarenſe los Moros ab Monyos, per ferſe ſenyors de la terra, com del ſucces que preſt veurem ſe dexa ben entendrer. Empero abans de paſſar mes auant, volria aduertir. Que com Beuter diu, que Monyos era ſenyor de Cerdenya, que antigament ſe diguè Ceritania: ajuſtant, que lo cap de ella era Ceret, ſe enganyà. Perque ja llargament en altre lloch tinch moſtrat, quāt Lib.2.cap.1. diferents eran Ceret, y Cerdanya. Refereſchme al que tinch dit alli. Per ara baſtà ſaber, q̄ Monyos era ſenyor de Cerdanya.

Es tambe de ſaber, pera entendrer de rael lo q̄ auem de dir. Que en la Gallia Gothica (que ja tinch ſenyalat ahōt era) en lo Cap.1. tēps lo Rey Rodrigo perde Eſpanya, eſtaua per capita, o gouernador, vn caualler principal dels Goths, anomenat Eudo. Segons diu Beuter. Encara que Nicolau Ber Beu.p.i.c.28 tran diu: que era Gaſco, o de la Gallia Go- Bert.fol.19. thica: tot es vna coſa. Y aqueſt matex es col.1. aquell, aqui Carbonell, anomena Liodes. Carb.fol.27. Segōs lo ques veu del concurs dels anys, ab los ſucceſſos deles coſes. Aqueſt Eudo, en lo temps ſe perdè lo Rey Rodrigo, viſt lo que paſſaua en Eſpanya, ſe intitulà Princep de Guiana, y de Vaſconia, o Gaſcunya, que es vna matexa coſa. Y axi Paulo Æmi AEmil.li.ii lio, lo anomena Princep de la Aquitania. Si be Valera, lo intitula Rey de aquella. Val.p.3.c.35 Aqueſt Eudo tenia vna filla caſada ab Mōyos, principal caualler Goth, qui era ſenyor de Cerdanya. Hieronym Blanca, eſcri Blanc.fo.34 uint àſerca de aſſo, apar vn tāt cōtrari, y vn poch mes llarch, pero mes clar en aqueſt fet. Dihēt. Que entre los Goths hi haguè

VII

Digitized by Google

vn caualler, molt senyalat, anomenat Andeca: dessendent dels Duchs de Cãtabria. Lo qual mori peleãt, en la batalla q̃ fonch vençut lo Rey Rodrigo. Com tãbe ho escriu Garibay. Y que à Andeca sobreuisquè vn fill, anomenat Eudo: y vna filla ques deya Vualinda. Los quals fugint dels Moros sen passaren à França. Y Eudo casa alli ab vna senyora, qui era Duquessa de Aquitania. Per la qual ell se deguè intitular Duch de Aquitania. Com lo intitulan Frãcesch Calça, y Hieronym Surita. De la qual senyora tinguè Eudo tres fills: anomenats Huiuildo, Visario y Asenario. Y dues filles. De les quals la major fonch anomenada Menina, o Momerana, o Munina. Y de la altra no sabem lo nom. La major casà ab Fruyla, Rey que fonch de Leo. La segona, de la qual no sabem lo nom, de tants quen trobam à la major (que axi auia de ser, en ser cosa tocãt à Cathalunya) fonch casada ab lo Monyos, senyor de Cerdanya. Asso es lo que diu Blanca. Y encara que no intitule à Eudo Rey, ni Princep, be podria ser, que ell prengues titol: com lo prengueren altres en Leo, y Sobarbe. Del que van les histories plenes, y axi no mi detinch en referirho.

Garib. li. 8. cap. 48. y lib. 9. cap. 2.

Calça, ca. 1. Suri. li. 1. c. 2

Tornãt ara al nostre proposit. Diu Beuter: q̃ fet lo cõsert dels Moros ab Monyos, restarẽ aquells senyors de tota la terra de Ceritania, Puigcerda, valls de Pallas, y de Aran. Y à la part del Leuant, de las terras de Capsir, Salças Rossello, Perpinya, fins à cõpendrer aquesta altra part deça del antepyrineu, deues Empuries, y tot lo Empurda. Entenho empero de les terres planes y ab alguna moderacio, q̃ veurẽ prop lo fi del present capitol. Y tinch per mi. Que la causa de concertarse Monyos ab los Moros, se pot traurer del matex Beuter. Y seria. Perq̃ molts dels Christians, qui en aquest temps anauam fugint dela furia dels Moros, passauan à demanar socorro als Princeps Christiãs, y (com es ordinari per nostres peccats) no l trobauan. Axi per no auerhi Emperador en Italia: com tãbe. Perque en França Carles Martell, qui era Majordom del Regne, per impedimẽt de Hilderico, o Childerico, estaua occupat en guerras contra Saxonia. Y Eudo sogre de Monyos, tãtost com se intitulà Princep dela Guiana, y Vasconia, tinguè guerra ab los Ballius y gent del gouern de França, q̃ li estauã vehins. De hont vinch à considerar. Que Monyos, vist quãt poderosos anauan los Moros, q̃ noy auia espera de socos de algun Princep Christia: se determina, escoltar y fer concert ab los Moros. Be q̃ fonch molt dolent, y indigne de la noble sanch Goda. Perque diu Beuter. Que lo cõcert vinguè à ser. Que lo matex Monyos restas en las terras de Cerdanya, com à gouernador de ella per los Moros. Y que ab aquest carrech y nom, anas fent guerra en fauor dels Moros. Y axi se armà contra los Christiãs: perseguint molt cruelment als que li resistian. Matãt molts dels Christians, y escampant gran sanch de aquells. Trobantse asso escrit en los llibres dels matexos Moros, segons diu lo Beuter.

Beuter, p. 1. cap. 28. y 29.

Escriu tãbe lo matex Beuter. Que com Monyos se concertà ab los Moros, cõ las camarchas de Cerdanya, valls de Arã, Andorria y Pallas, en los monts Pyrineos, son terras trencadas: ço es de grans valls, barranchs, rochas, penyas aspras y talladas, y per asso dificultoses de correr y trestajar, cauernoses, plenes de moltes coues, yama gatallts, y de tants y tant espesos bosch (que com diu Francesch Comte, dels vuyt mil passos poch mes, o manco, quey ha comunamẽt per aquelles montanyes, desde les valls à las sumitats, y alturas de ellas, los sinch mil passos son tots boschs, y los tres mil de aqui amunt, los vuyt mesos del any, que corren de Octubre al Iuny, estan cuberts de neu) molts Christiãs qui sentiã be de la religio Christiana, y mal del concert de Monyos, y estimauan mes morir en la fè Catholica, esser afligits, perseguits, patir oprobris, ligãs, carsers, fams, ser assotats, ferits, plagats, apedragats, trosejats, tentats, posats à coltell, anar peregrinãt y discorrẽt las soledats, y aspereses de aquellas montanyas, patir las inclemencias del hiuern, y rigors del estiu, dexar vestits delicats, y edificis sumptuosos, per vestits de pells de cabras, y angustiadas coues (com aquells de qui parla sanct Pau) que viurer baix lo domini dels Moros: no volgueren passar per aquell cõcert. Ans be fugint per aquellas aspereses y boschs, de aquellas montanyes Pyrineas, tingueren lloch de saluarse,

Digitized by Google

saluarse y repararse, contra la furia dels Moros y de Monyos, quil perseguian. Y diu Beuter. Que de aquestos ques amagaren per aquella terra, y començaren à fer algunas subitas arremesas contra los Moros, hisquè apres lo reparo de Cathalunya. Lo ques trau tambe de Francesch Calça, y Tomich. Y axi diu Francesch Comte. Que en aquesta aduercitat, los de Cathalunya se retiraren en los Pyrineus, y molts de ells ab sas mullers y fills, en las frahures y aspresas del altissim Canigo. Estant detinguts alli molts anys sens exir de ellas. Y que altres se recolliren en les parts de Conflent, y Capsir: ahont se conseruaren fins à la recuperacio de la terra, y occasio que direm, si Deu es seruit en la segona part. De hont vinch à collegir. Que aquestos de qui assi parlam, deuhen ser aquells, de qui verem en lo capitol cēt quoranta sinch, ques deya, no esser estats conquistats, ni subjectes dels Moros. Y axi ho nota tambe Viladamor. Restaren empero los Moros senyors, del restant de Cathalunya.

Calç. c. 6. 7. Tomic. c. 9. Vilad. c. 132.

Cap. CLI. Del estat en que restaren los Christians catius dels Moros en Cathalunya.

SAbut y entes, lo estat en ques trobaua la senyoria dels Alarbs, o Moros en Espanya generalment, y en particular en Cathalunya: resta saber la miserable seruitut, y calamitos esser, en que restaua la desditxada terra. Sobre del qual particular escriuhen Nicolau Bertran, y Hieronym Surita. Que anant de vençuda los Christians, molt se retirauan en les Isglesies, y altres parts forts. Apres no podent mes, se donauan à partit, y restauā ab tribut. Y asso que ells diuhen en general ho verem ja en particular ab los Barcelonesos, en lo capitol cent quoranta nou. Y verdaderament es lo matex, que escrigueren Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor, y Ioan Mariana, dihent. Que guanyada la terra per los Moros, no mataren ni degollaren à tots los Christians de ella. Perque ni los Moros agueren abastat à cultiuar y habitarla: ni hagueren tingut de qui esser senyors, y exigir los tributs que exigian. Sino, que dexant molts Christians vius, restauan per diuerses parts, vns de vna manera, altres de altra. Dexem los que no foren conquistats, dels quals tinch dit en lo presedent capitol. Los queu foren, y restaren subjectas per armas, o per concert, viuian en seruitut: quins en major, y quins en menor, segons la voluntat del Senyor ab los vençuts: o lo pacte y concert dels ques eran donats: o segons los senyors, que tenian eran be, o mal acondicionats, manços, o cruels. Comunament estauan los Espanyols en la manera que diu lo Moro Abulcacim Tarif. Que conquistada la terra per los Moros, restaren en ella diuerses nacions, vsant diferents llengues, y ritos. Es à saber: Alarabe, Grega, Hebrea, Gothica, y Romana. Y de moltes altres generacions: de les quals (diu lo Abentarique) nos deu fer estima ni cabal. Passa mes auant, dihent. Restauan los Goths en sa profecio Christiana, adorant al beneyt Iesus (paraules propries del Moro) fill de la beneyta Verge Maria, per son Deu y creador. Adorant la sua figura viu, y mort en vna Creu. Tenint Isglesias, festas, dejunis, obseruanças de moltas serimonies: sos Clergues, Capellans, y altres religiosos. Y que auauan vestits ab robas de fina llana, ben llargas, y no podian ser casats. Encara que lo Rey Rodrigo los donà llicencia de tenir dos y tres mullers, y quantas concubinas volguessen, contra sa propria ley. Consedint lo matex als populars. Si be alguns Sacerdots, y los demes populars, may volgueren vsar de la facultat Real. Estimant mes la obseruança de la ley de sos passats, y la honestat, que no la llibertat del deshonest edicte del Rey. Y aquestos (diu) vsauan las llenguas Romana, y Goda, que es la natural del Regne de Schitya de hont eran exits ells. La nacio Grega perduda, y subjecte, vsaua sa llengua. Y bonament los de ella no tenian ley. Que ni eran Moros, ni Iuheus, ni Christians, sino gent perduda: aparexent mes Idolatras que altra cosa. Los Israhelitas, o Iuheus, que eran moltissims, y viuian escampats per diuerses parts de Espanya entre los Moros y Christians, vsauan la lengua Hebrea: tenian Sinagogas, Sacerdotos, y Rabins, obseruant

Tarif. p. 2. lib. 2. cap. 2.

Digitized by Google

obseruant la antiga ley de Moyses. Encara que depranada per ells matexos. Tambe (diu) hi auia altra nacio de Romans, que vsauan la llengua Latina, y eran Idolatras. De qui los Goths se seruian, y ls tenian subgectes, com ha gent de quis feya poch cas, y menys confiança, pera cosas de la guerra. Y diu, que totas aquestas nacions tenian sos estudis, y academias: en las quals ensenyauan sos fills, en las arts lliberals, y bons costums. Tot asso es del dit Moro Abulcacim, que no he fet mes de traduhirho de sa llengua Castella en la nostra Cathalana. De hont apar, esser veritat, lo que ab major breuedat seguint al Archabisbe Don Rodrigo, diuhen molts: senyaladament Ambrosi de Morales, Antoni Viladamor, Esteue Garibay, y Ioan Mariana. Que los Moros dexaren viurer als Christians sos subdits, ab la ley, y religio Catholica. Permetentlos anar à la lsglesia, vsar los sacraments de aquella, celebrar officis, fer sos sacrificis, tenir Bisbes y Prælats, Saserdots, monjos, monjes, y viurer aquells en religio: pagant empero certs tributs: com fan vuy los Grechs als Turchs. Dihent, que asso testifica la religio Catholica, que sempre resta en la lsglesia de Espanya. Y esta tot molt be. Pero aguera volgut me hagues sen dit, quin tribut pagauan.

Garib. libr. 8. cap. 49. y lib. 37. c. 17. Marian. lib. 6. cap. 27.

Capit. CLII. De las seruituts y tributs, que los Christians feyan y pagauan als Moros de Cathalunya.

LA relacio, que en lo presedent capitol tinch feta: es la que donan los Historiadors, comunament y en general de tota Espanya. Pero à mi me apar esser allo mes comptar la llibertat que als Christians donauan los Moros, y la exemcio los consedian, la gloria, de la fe y religio mantenian, que declarar la especie de calamitat, que passauan, y manera de seruitut en que restauan. Y encara que, en dir seruitut deguda als Moros, sia, senyalar tot lo mal estat, tanta calamitat, quant treball, y la major miseria ques pot imaginar. Totauia, seria gran cosa, poder donar alguna clara y certa especificacio, de la seruitut en que los Moros tenian als Christians: y los tributs exhigian y cobrauan. Y si be fins vuy, ningun autor, dels que jo he vists (de mes de dos cents vint y sinch, o trenta, que en lo discurs de aquesta obra tinch allegats) men ha donada expresa raho, ni perfeta noticia: pens ab la ajuda de Deu, donarne algun llum, trahentlo de alguns indicis manifets, de coses seguides apres de asso. Les quals fentse al temps ques feyan presupo sauan necessaria antesedencia de aquest temps: y del que assi direm.

Axi que es de saber. Lo que escriu Pere Tomich, dihent. Que en lo temps apres de aquest, quant se anaua conquinstant y lleuant, part de Cathalunya als Moros: mort Carlo Magno Rey de França, y Emperador de Alemanya, los Moros tornaren à apretar tant als Christians, que fonch necessari consentir y donar *lisencia*, se fessen tributaris als Moros, perque los dexassen viurer. Y diu, quels pagaren per tribut, los mals vsos. Que encara son dits axi en Cathalunya. De manera, ques trau de aqui. Que los mals vsos, foren los tributs, o vectigals, y seruituts, pagauan, y feyan los subjectes Christians, als vensedors Moros. Y si be Tomich, los donà aquell principi, son mes antichs: y del temps que anam escriuint ara. Perque com consta del matex Tomich, y trobarem (si Deu es seruit en la segona part de aquesta obra) quant los primers *conquistadors* comensaren à *deslliurar* Cathalunya de poder dels Moros, anant conquistant la terra, requerian à molts dels Christians, que estauan en seruitut dels Moros, se alçassen contra de sos senyors, y ls valgues sen à ells en la conquista. Dels Christians requerits, alguns nos mogueren: molts disimularen: altres respongueren. No gosauan. Per temor, que si la cosa no rehixia, los auian de carregar de majors seruituts y nous tributs: o los lleuarian las vidas. Volguè Deu, que la terra se cobras, y fossen vençut los Moros: com veurem en la segona part. Diuhen lo matex Tomich, y Francesch Calça, y los que ca poch mes auall allegarè. Que à les hores los conquistadors, per la falta los auian feta los Christians requerits, qui temeren

mes

Digitized by Google

mes als Moros que à Deu: volgueren, que aquells Christians, particularment en tot lo Bisbat de Gerona, en la major part del de Vich, y meytat del de Barcelona, y tot lo restò, que es desde riu Lobregat vers llenant (com diuhen los nostres Franceſch Solſona, y Thomas Myeres) fossen punits ab allo matex de que auian tingut temor, o almenys, ab allo de que nos auiã volgut ajudar à exir, y deslliurarse. Axi que, auent fets franchs, y immunes als quels auian ajudat, y valgut: feren restar als altres ab la matexa seruitut en que estauan en poder dels Moros. Y diuhen, que aquestos que restarẽ axi, son los que apres se anomenaren en Cathalunya Pagesos, o Vassalls de Remença. Que à be Pere Miquel Carbonell haya volgut aseuerar cõstantissimament contra Tomich, no auerhi hagut en Cathalunya tals Vassalls, o pagesos, ques digueſſen de Remença. Lo cõtrari resulta de diuerses constitucions de Cathalunya: y de vna sentencia arbitral feta per lo Catholich Rey Don Ferrando V. dada en Guadalupe a 21. de Abril del any 1486. per occasio de que los Vassalls de Remença se eran alçats contra los Barons y senyors de Cathalunya, per causa de dits mals vsos. Declarant dit Rey. Que aquells mals vsos nos fessen, nis prestassen mes, com à cosas, que eran contra consiencia: sino que en lloch de aquells, los senyors rebessen cada any sis diners per cada mal vs. Y diu la dita sentencia. Que los dits drets de senyor, o mals vsos, eran sis principalment: anomenats.

Remensa personal.
Inteſtia.
Cugucia.
Xorquia.
Arcia.
Firma de Spoli forsada.

Larga cosa es referir tot asso: pero es necessari. Y mes auall declararè cada especie de aquestas.

Tornant ara al proposit: fas jo vn argument. Si los Vassalls, o Pagesos de Remença en Cathalunya, pagauan, o feyan y prestauan à sos senyors aquestas seruituts, y drets, vectigals, o tributs: per lo que no auian volgut valer als Christians conquistadors: sonelos restar ab la seruitut que feyan als Moros: de aqui se veu, que los tributs y drets ques pagauan als Moros, eran los que apres pagaren als Christians: y que los ques digueren mals vsos pagantse als senyors Christians, eran los matexos que abans se donauan als Moros. Y axi expressament ho entengueren, yu han escrit Franceſch Solſona, Ioan de Socarrats, y en nostres dies micer Antoni Oliba, pare dels Iureperits Cathalans. De manera, que apoderantse los Moros de Cathalunya, per força, o per consert, feyan prestar per tribut als pobres subjectats Christians, aquells sis mals vsos, que tinch anomenats.

Saber cada especie de persi lo que era: si be es cosa delectable: tem, que per ser llarga ha de ser enfadosa. Pero puix està en ma del lector dexarsen quant lo canse: sera be dirho tot: ja que ve à son proposit. Per ques veja, que verdaderament fonch vna de las majors miseries, y la mes gran y llamentable calamitat, que may nacio del mon haja patit en ninguna captiuitat. Per participar del temporal, y espiritual: patirse en los bens, cossos, y animes, inuencions no de homens, sino de Dimonis. Y axi recta y verament, anomenats mals vsos. Y tambe, per ques veya com sab Deu castigar, quant per nostres peccats lo força la sua justa justicia.

Axi que, dihent de cada vna de les dites sis seruituts en especie lo que eran, es de saber. Que Remença personal entench jo era. Que lo subdit, o Vassall, no podia anarsen à viurer, o habitar en altra part, dexant à son senyor lo Mas, o Gleua, ni mudarse de casa domicili, y familia, que primer nos rehemes: ço es, ques redimis de son senyor: consertantse ab ell del preu li auia à donar de sa persona, y familia. Com los esclaus ques rescatan y redemexen de sos amos. Y nos podia vendrer los bens sitis, sino que auia à dexar à son senyor tants bens sitis com tenia en la senyoria de aquell: perque lo senyor ne disposgues à sa plana voluntat. Y mes auant: quant lo tal vassall se casaua, auia de ser ab llicencia de son senyor. Y perque lay donas: lo home, o la dona, que ja era estat casat (o ella altrament corrupta) auia

Solso. Styl. fol. 76. Socarrat. in ca. Sialiquis habet homi: nem §. item si aliquis qui nunquam. Olib. Viati. Aliũ nãque c. 9. num. 1.

Digitized by Google

auia à donar la terça part de sos bens. O tant, en quant se auenia ab son senyor. Si la que casaua era donsella, donaua dos sous per la dita llicencia. Si ja no era hereua, o senyora de alguns bens sitis, com Masos, o altras proprietats: que à les hores tambe pagaua lo ters dels bens sitis. Prouas, y trause tot asso respectiuament, de algunas constitucions de Cathalunya. Particularment de vna del Rey Pere primer, en la segona Cort de Barcelona, tinguda en lo any 1281. que es capitol 22. y comença. En las terras &c. Prouas tambe de la dalt Chalendada sentencia arbitral. §. 7. Y de dos consuetuts escrites, del Bisbat de Gerona, titol de Remsons personals. Y de altra que comensa. *Non cogitur, &c.* En lo titol, de statu hominum. Y tambe dels nostres practichs Francesch Solsona, y Thomas Myeres. Que no fas mes de tocar los llochs alli ho podrā veure mes llargament los curiosos.

Solf. Lucer. laud. fo. 7. Myeres, in Cōl. statutmus & ordinamus quod si aliquis rusticus Alfon. 2. in cur. Montis.

La Intestia, segons diu Solsona, era. Que quant algu moria sens fer testament, que perço se deya morir intestat: lo senyor prenia la tercera part dels bens de aquell. Pero declarantnos mes. Io entench, que era de aquesta manera. Que si algu moria intestat, y li sobreuiuian fills, y muller, en aquest cas lo senyor prenia lo ters dels bens del defunt. Si lo mort no dexaua muller, sino fills, tiraua lo senyor la meytat dels bens. Si dexaua muller sens fills, tambe tenia lo senyor la meytat dels bens. Empero si lo mort may era estat casat, cullia lo senyor lo ters tant solament. Y si lo que moria intestat era fill de pages, o de caualler, y al temps de la mort encara no tenia casa ni habitacio de persi y certa, sino que viuia solter, ara en vna part ara en vna altra: tiraua lo ters dels bens de aquell, lo qui era senyor del pare del defunt. Veuse asso, en vn Vsatge de Barcelona, que comensa. *De inteſtatis, &c.* Y de dos de les consuetuts de Cathalunya, la vna de las quals comença. *Si quis qui nunquam habuit vxorem, &c.* Y la altra. *Si filius alicuius pagensis.* Tambes veu, en dos consuetuts del Bisbat de Gerona, en lo titol, de successions, dels Inteſtats: vna de las quals comença. *Si aliquis rusticus, &c.* Y la altra. *Inteſtatus pure.* Y alli se veuran molt llargament totes aquestes diuisions, que assi tinch notades.

Cugucia vinch jo à entendrer: que propriament nos pot explicar sino per circumloquis. Que à alguns, qui passaran sols per la lletra, causaran risa: pero als q̄ atendran lo sentiment, moura à gran compacio, y suma llastima. En fi era: que quant alguna dona casada cometia adulteri, deyan cugus al marit de la adultera. Lo perque, bonament nos sab. Pero de que li digueſſen cugus, prouas del Vsatge de Barcelona que comensa. *Similiter de rebus, &c.* Y alli ho nota Marquilles, enlo principi. Prouas tambe en lo Vsatge. *Si autem mulieres, &c.* Y vsa vuy encara en Barcelona: que quant à vn home lo soberguexen, de volerli fer sobres en honor y asienda, o algu vol tenir ab ell mes del que deuia: sol dir. *Quina Cugucia es aquesta.* Los minyons tābe jugan vn joch, en lo qual carregan à hu, que esta tapat, o clucat dels vulls, yl fan endeuinar, dihent. *Pages cugus que tenes desus.* De manera, que encara resta la memoria dels Cugussos. Lo dret que lo senyor rebia de la Cugucia, era. Que quant la muller cometia adulteri, perdia son dot, y bens: y per yguals parts sels partian lo senyor, y lo marit. Pero si acas lo marit sabia en lo adulteri de la muller, lo senyor ho guanyaua tot, y lo marit perdia sa part. Com se proua en los llochs del Dret de la patria ja citats. De manera que immagin jo auer restat de aqui lo prouerbi que diuhen en Castella. *Sobre cuernos sinco sueldo.* Perque lo pobre vassall infamat y desonrat, encara pagaua y perdia, lo que de dret comu auia de guanyarse.

Xorquia, o Exorquia, segons se trau del Vsatge de Barcelona, que comença. *De rebus & facultatibus.* y de dos consuetuts del Bisbat de Gerona, que comencā. *Si aliquis rusticus, &c. y Exorcus, &c.* Posades en lo titol, de succecions per inteſtat: era. Que si algu moria inteſtat, sens may auer haguts fills, y axi esteril (per la qual raho li deyan Exorch: y vuy encara vsa per oprobri dir à les dones, *vella exorca*) succehia lo senyor en los bens del Exorch en tanta part com li hagueren

succehit

Digitized by Google

ſuccehit los fills, ſin hagues tinguts. Encara que Franceſch Solſona ſols diu, que ſuccehia lo ſenyor en la terça part dels bens mobles. No ſe ab queu funda. Veyan los curioſos los llochs citats: que pens parlar en aſſo com à luriſta.

Arcia, era lo quint tribut, o dret: del qual ſe fa mencio en la dita ſentencia. Y he eſtat ab molt treball, per entendrer lo que podia eſſer. Perque com los vells (abans la dita ſentencia comutas) aqueſtos drets, los vſauan, y tenian cada dia entre mans: com los ſabian, nos curauan penſar, hagueſſen de acabar: y que los eſdeuinidors nols entendrian. Y axi nols eſplicauan, ſino que paſſauan per ells, com per coſa notoria. De hont ve, que ja ara ab molta dificultat podem ſaber lo que eran. Particularment aqueſt de la Arcia. Del qual perfetamẽt no ſabrè dir millor, del que apar ſe podria traurer de la matexa ſentencia del Rey Don Ferrando. Collegintho del orde de la eſcriptura de aquella. Entenent fos lo dret (que alli ſe abolex apres de la Exorquia) de poder lo ſenyor, pendre per Dides de ſos fills, las mullers de ſos vaſſalls. E aſſo ab paga, o ſenſe paga: axi com al ſenyor aparexia, contra voluntat del vaſſall. Y axi ſe podria Æthimologizar, ab Arcendo. Que es traurer, o tirar per força vna coſa, de vn lloch à altre. Y Solſona confeſſa, que de aqueſt dret, tampoch non ha trobada memoria en altra part: ſino ab dita ſentencia. Y explical molt diferentment del que he dit aſsi. Eſcriuint ell: Que la Arcia ſe pagaua, quant lo Mas, ſe cremaua à culpa del vaſſall. Pero cert, ſaluat lo reſpecte degut à tant graue autor. (Que no ſols Notari, pero meſtre dels Doctors, podria ſer anomenat) jo no veix, que tal com ell diu ſe puga collegir en tota la dita ſentencia. Los curioſos la podran veurer en lo ſegon Volum deles conſtitucions de la terra. Mirenla, y auiſenme, que ſempre folgare de apendrer: tant en aqueſt com en altre qualſeuol particular quem amoſtrẽ.

Solſo. styl. fol. 77.

Ferma de Spoli forçat, era la major iniquitat, ques pogues imaginar. Per ques exhigia en aqueſta manera. Que quant algu ſe caſaua, lo ſenyor per lo conſentiment preſtaua, o firma que feya en lo contracte del matrimoni, cubaua, y jeya, la primera nit en lo llit ab la dona ques caſaua. Y aſſo abans, que lo marit. O quant lo ſenyor volia fer corteſia, de no jaurer ab ella: paſſauali per deſobre: en ſenyal de la ſenyoria. Trauſe de la dita ſentencia, en lo Parafrago noue: ahont apres de auer prohibida la Arcia als ſenyors de Vaſſalls, diu aqueſtes paraules. *Ni tampoch pugan la primera nit, que lo pages pren muller dormir ab ella: o en ſenyal de ſenyoria, la nit de las bodas, apres que la muller ſera colgada en lo llit, paſſar ſobre la dita muller.* He volgut aſsi referir les paraules formals. Perque la coſa en ſi, per la ſua turpitut, es de dificil creurer. Y tambe, per lo que Franceſch Solſona en lo lloch ja citat diu. Que Ferma de Sſpoli forçada ſe deya: perque quant lo vaſſall obligaua ſos bens per ſeguretat del dot de la muller, lo ſenyor per firmar aquella carta de la obligacio, o hypotheca, tenia lo ters de Luyſme. No diu de ahont ho trau. Lo que jo dich es à la lletra lo que eſta eſcrit en la dita ſentencia.

Y ab aſſo eſtà explicat quins erã los drets q̃ los Vaſſalls de Rehemẽſe pagauan à ſos ſenyors: reſtats de tẽps dels Moros. Y per conſeguent, los q̃ abans pagaren los bons Chriſtians noſtres, en la calamitoſa ſeruitut, del temps q̃ va dihent noſtra Coronica. Y ſi altres tributs ſe troban en la dalt Chalendada ſentencia: foren introduyts (com diu la matexa ſentencia) apres per conſuetut. De la qual fa mencio Marquilles à la qual me refereſch. Que puix no ſon del temps, que ara anam eſcriuint: no importa referirlos.

Marq. Vſat. ſiquis ſuum fecium.

Sabuts aqueſtos vectigals y tributs, que los Moros cobrauan, y exhigian dels ſubjectats Chriſtians, es viſt lo miſerable eſtat temporal tenia Cathalunya, en la ſua perdua, y deſtruccio de tota Eſpanya, eſclauitut y ſubjeccio ſua. Sobrada proua, pera calificar quãt grã era lo zel de la religio Chriſtiana dels noſtres Goths, qui reſtauã en Cathalunya: puix eſtimauã mes patir tãts danys, ignominias y oprobris, per mãtenir la ley de Chriſto, q̃ profeſſauã: q̃ enbrutarſe en cõſentir en la ſecta Mahometana. Calamitats, treballs, perduas, deſolaciõs, ſuſpirs, miſeries y tribulacions erã, q̃

Digitized by Google

auian menester llagrimes de Hieremies per ser plorades. Y sens dubte no degueren faltar. Puix commogueren à Deu nostre Senyor, à que per sa misericordia, fos seruit deslliurar à Cathalunya de tanta seruitut y opprecio: relleuantla de tant pesat jou, en molta part. Netejantla de les bruticies Moriscas, falças sectas y supersticions. Ronouantla, glorioſa, triumphant, excellent y honrrada: ab los medis, forma y manera, que direm, si Deu es seruit, en la segona part de la nostra Coronica: que esta treballãt y partereja, per exir à llum. Acabant assi la primera. A honor, y gloria de nostre senyor Deu Iesu Christ y de la immaculada Conseptio de la sacratissima senyora sempre Verge Maria. Y de la beneyta verge y martyr Eulalia. Sotsmetent à mi y à la present obra, à la correccio de la sancta mare Isglesia Catholica Romana. En obediencia de la qual, proteste viurer, y morir com à fel y Catholich Christia.

Fi de la primera part de la Coronica de Cathalunya: composta per Hieronym Pujades en Drets Doctor natural de la fidelissima ciutat de Barcelona. Estampada en la matexa insigne ciutat, per Hieronym Margarit.

CAN

CANÇO DE MIQVEL PVIADES VILAR EN DRETS DOCTOR DE LA VILA DE FIGVERES: COSI GERMA del Autor.

INclita Barcelona, aqui la fama,
Qual rara y singular, al mon publica
Per Mappa abreuiat, de la grandesa
Que' ab fullatje vistos al cel enrama
Y à la terra' ab colors vius magnifica:
Theatro de la Heroe noblesa,
Temple sagrat à Virginal puresa,
Academia illustre, mes que Athenas:
Errari, que tens venas,
Molt mes que no lo Pado, de riquesas:
Triumphos mes que Roma
Paratges y ciutats, castells no doma:
Immens mar de grandesas:
Deu vulla que' en tot cresca
Que' æternament als teus afauoresca.

Excellent Mecenate de' vn Pujades,
O be del Principat: puix que sustentas
Aquell, quen lo desitx Atlant immita
Portant les breus espalles carregades
De la immença' Esphera: ja que' intentas
Guardarlo del fer Mommo Troglodita,
Que al profundo oblit lo precipta:
Les gracies degudes set presenten,
Per tots los qui be senten
Del liberal, perfet y bon empleo,
En donar tal ajuda
Al que en æternitat aui nos muda
Lo que prengue Leteo,
Enemich de memorias
Cruel perseguidor de nobles glorias.

Digitized by Google

Ia per auant lo pes del Deu de riſa
(Aqui Apuleyos fan ſolemne feſta)
No opprimira lo Geni, que no hiſca
De colors variat y de diuiſa.
Y ſi (com à qui es) hont cau ſe reſta:
Fara que la balança en alt rehiſca
Y ſempre æternalment lo ingeni viſca.
Que vn contrari al altre ſempre eleua.
Y no podra la gleua
De la pedra molar, ſer tant peſada,
Maciſſa, graue y mala
Que forç à abatre en terra aquella àla
Que ab la ploma daurada
Seruex la patria cara,
Y exalta tant quant pot la honrrada mara.

Los ingenis vn temps (es coſa bella)
Molt mes que les riqueſes ſe eſtimaren.
Los Oradors als homens ſuſpenian
Los Muſichs los portauan per la orella.
Empero quant los Creſſos dominaren,
Del princep à la guiſa tots viuian,
Ingenis y las lletres auorrian.
Mes quant regnà Alexandre Macedonich
Lo dexeble Platonich
De molts Paripatetichs ſe feu meſtre.
Y quant lo pa trameta
Octauia à Virgili, hix Poeta.
Homeros fara deſtre
Al matex punt y dia
Que' ab ſos muſcles Smyrna li don guia.

Perceuera, ciutat illuſtre y noble,
A dar à la virtut, llum y carrera.
Que las Arts lliberals ſols las fomenta
Lo premi: mes que honor ni veu de poble.
La muſa ab lo ſuſtento ſens eſmera,
Minerua entre los Princeps ſe ſuſtenta,
Y aſſoſſegat quant vol lo ingeni intenta.

Mil

Digitized by Google

Mil Tulios, Vulpians, y mes Gregoris
Que no la Aſſyria voris
Te promet de donar; com tu acudas
Atos fills ab llet pura.
Y reſta ab confiança molt ſegura
Que donant tals ajudas
A la mes alta Zona
Te exalçarà en exir la part ſegona.

Eſtirarà lo Autor aqueſta corda,
Que puje al degut punt de la alabança:
Remontarà en ſes mans totà memoria,
Perque lo fet al nom ſouint concorda.
La ſua Clio ara vn poch deſcança
Pera pujar la patria à major gloria
Exint ab nou progres de antiga hyſtoria.
Y no podra ſer menys que not ſublime
Al punt que mes ſe eſtime
Que abundant lo ſubjecte en tanta copia
Del que nobleſa eſtima:
Y per Pujades puje qui ſi arrima:
Vos ſera coſa propria
Y tindreu, ſi ſi penſſa
Los dos ætern honor, y fama immenſſa.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

Digitized by Google

TAVLA DELS ESCRIPTORS, Y AVTORS DELS QVALS ES ESTADA TRETA LA PRESENT OBRA.

A

ABat Panormita. *Sobre les Decret.*
Abulcacim Tarif. *Historia de don Rodri.*
Adolfo Occon. *Inscriptiones Hisp.*
AEmilio Probo. *Illustrium virorum.*
AElio Sparciano *Vitas Cæsarum.*
AElio Lampridio. *Vitas Cæsarum.*
Amancio. *Inscriptiones Antiquit.*
Ambrosi Calepi. *Dictiona.*
Ambrosi de Morales. *Coroni. y Antiquit. de Esp.*
Amiano Marcelino. *Rerum gestarum &c.*
Albericus Philosophus. *De imaginibus Deor.*
Andreas Alciatus. *de Nobilitate & Emblem.*
Sanct Antonino de Florencia. *Chronich.*
Antoni Viladamor. *Chron. Manuscrip.*
Antoni Verderio. *De imaginibus Deor.*
F. Antoni Vicens Domenech. *Histo. dels Sancts de Cathalunya.*
Don Antoni Agusti. { *Archiepiscopologi.* / *Dialogos.* / *Tract. de Asse & Semi.*
Antoni Nebrissense. *Rerum a Ferdinando. &c.*
Antoni Oliba. *Commenta. in Vsati. Alium nam.*
Antoni Ros. *de Mirabilibus Mundi.*
Alfonço de Carthagena. *Anacephaleosis &c.*
Apiano. *Inscriptiones antiqui.*
Apiano Alexandrino. *Guerras ciuils de Roma.*
Archidiaconus. *Super Decret.*
Aulo Hircio. *Commentaris.*
Aulus Gelius. *Noxium Atticar.*
S. Augusti. { *Sermones.* / *Epistola.* / *De ciuitate Dei.*
Aymon Craueta. *de Antiquita. tempor.*

B

BBaptista Platina. *Vitæ summor. Ponti.*
Barthomeu Ordonyes. *Vida de S. Eularia, o Eulaida.*
Barthomeu Cassaneo. *Cathal. glor. mundi.*
Barthomeu Cepola. *De Imperatore deligendo.*
Beroso Chaldeo.
Bernardi Gomes Miedes. *Coron. del Rey en Iaume*
Bernardino Rutilio. *Iurisconsultor. vitæ.*
Breuiari vell de Barcelona.
Breuiari vell de Gerona.
Breuiari de Augusta.
Breuiari Romà.
Biblia Sacra.
Blas Ortiz. *Descripcio del Temple de Toledo.*
Blondo. *de Declinacione Imperij Rom.*

C

CCayo Suetonio Tranquilo. *Vidas dels Cæs.*
Cayo Cæsar. *Commenta.*
Cæsar Baronio. *Martyrologi y Annals.*
Carolo Sigonio. *Fastos y noms dels Romans.*
Carles de Grasalio. *Regalium Fraciæ.*
Claudio Preuocio. *Romanorum Magis.*
Constitucions de Tarragona de { *Don Hieronymo de Oria.* / *Don Antoni.* / *Don Iuan Teres.*
Consuetuts escrites de { *Gerona.* / *Barcelona.*

D

DAmia Goes. { *Hispania.* / *Genealogia Regum Hispanarum.*
Dictionari Historich y Poethich.
Didacus Couarruias. { *Variarum resolu.* / *Veterum Collasio nummismatum.*
Diego de Valera. *Coronica de Espanya.*
Dion Historich.
Dion Casio. *Vidas dels Emperadors.*
Dominico de Sancto Geminiano. *Super sexto Decretalium.*
Dret Canonich.
Dret Ciuil.

Digitized by Google

E

EVsebij. *Chronichon.*
Egidio Perrino. *Vida de Iustinia.*

F

FEneſtella. *de Romanorum Magiſtratibus.*
Ferdinandus Loazes, *de Matrimonio Reg.*
Flauio Vopiſcio. *Vitæ Imperat.*
Florian de Campo. *Coronica de Eſpanya.*
Franceſch Calça. *de Cathalonia.*
Franceſch Ximenis, *Chriſtia.*
Franceſch Solſona. *Stylus Capibreui.*
Franceſch Penya. *Comentar. in Direct. Inqui.*
Franceſch Comte. *Geographia.*
Franceſch Tarafa. { *Coronic.* / *Vitis Pontificum Barcin.* / *Deſcript. ciuit, Flumi. &c.*
F. Franciſco Diago. *Hiſtoria dels Comtes de Bar.*

G

GGenebrardo. *Chronographia.*
Genandio. *de Viris illuſtribus.*
Gloſa dels Triumphos de Petrarca.
Gloſa Ordinaria del Dret Canon y Ciuil.
Gonçalo Illeſcas. *Hiſtoria Pontifical.*
S. Gregori Magno. { *Dialogos.* / *Morals.*
Gregorio Holoandro. *Amorum digeſtio.*
Guillem Rouile. *de Iuſticia & jure.*
Guillem Valleça. *Super Vſatic. Barcin.*
Guillem Totan. *Fortalicium Fidei.*
Guillem Duran. *Rationale Diuinorum.*
Guillermo Benedicto. *Cap. Reymuncius.*

H

HArtman Scadel. *Chronic. mundi.*
Henrich Sans. *Taula dels Reys de Arago.*
Herodiano. *Hiſtoria Romana.*
S. Hieronym. { *Proſeguim lo Chronichon de Euſebi.* / *Tract ſuper Geneſim.* / *Tract contra Vigilanci.* / *Prolech del Pantateu.* / *Prolech ſobre Abdias.* / *De inſtitu. Monac.* / *Tract. ſuper Ezechielem.* / *Epiſtolas diuerſas.*
Hieronym Arbolanche. *Auidas.*
Hieronym Oliuario. *Addiciones ad Melam.*
Hieronym Pau. *Barcinona.*
Hieronym Romà. *Republicas del mon.*
Hieronym Blança. *Comentaris de Arago.*
Hieronym Curita. *Annals de Arago.*
Hiſtoria Tripartita.
Honofre Meneſcal. *Sermo del Rey en Iaume.*
Horacio Nucula. *de Bello Afrodiſ.*
Hernando del Caſtillo. *Hiſtoria de S. Domingo.*
Hugo Chardinalis. *Super Bibliam Sacram.*

I

IAcobus Bergomenſis. *Suplementum Chron.*
Iacobus Mennoch, *de Preſump.*
Iaphael Iuheu. *Deſtruccio de Hieruſalem.*
Iaume Marquilles. *Sobre los Vſatges da Barcelo.*
Ioan Pineda. *Monarchia Eccleſiaſt.*
Ioan Andrea. *Antialcorran.*
Ioan Annio de Viterbo.
Ioan Sedenyo. *de Varones Illuſtres.*
Ioan Corras. *Miſſellaneas.*
Ioan Socarrats. *Conſuetuts de Cathal.*
Ioan de Mena. *Coblas Teſt y Gloſa.*
Ioan Baſtiſta Egnatio. *Roman. Impera.*
Ioan Tili *Coron. Regum Franco.*
Ioan Beleth. *Rationale Diuinorum.*
Ioan Bisbe de Gerona. *Paralipomenon.*
Ioan Vaſeo. *Chron. de Eſpan.*
Ioan Pieri Valeria. *Hieroglphica.*
Ioan Mariliano. *Antiquit. Romana.*
Ioan Mariana. *Hiſtoria de rebus Hiſp.*
Ioſeph Iuheu. { *Antiquitatum.* / *Bello Iudaich.*
Iulia del Caſtillo. *Chron. dels Reys Godos.*
Iulio Capitolino, *Vitas Cæſarum.*
Iuſtino. *Abreui: de Trogo Pomp.*

L

LAurentio Valla. *de Rebus à Ferdinan. Geſt.*
Licentiat de de Piſa. *Tract. Curia Piſan.*
Lucano. *Pharſalica.*
Lucio Floro. *Geſt. Romanor.*
Lucio Marineo. { *De Rebus Hiſpa.* / *de Primis Arago. Regib.*
Luis Viues. *Addicions à S. Auguſti de Ciuit.*
Luis Pons de Yçart. *Grandeſas de Tarragona.*

M

MAtheu Palmeri. *Linea Regum longob.*
Mariano Scoto. *Chronograph.*
Mario Aretio.
Martyrologi Romà de Gregor. XIII.

Marty-

Digitized by Google

TAVA DELS AVTORS.

Martyrologi de Barcelona.
Marti Zpilcueta. *Miſſellanea de Oratione.*
Miquel Pujades. *de Preſedencias.*
Miquel Ritio. *de Regibus Hiſp.*
Myrſilo.

N

Nicolau de Lyra. *ſobre la Biblia.*
Nicolau Spinola. *Oratio in die ſancti Luce.*
Nicolau Bertran. *Geſta Tholoſano.*
Nicolau Euerardo. *Topichs legals.*

O

Oliua Bisbe de Gerona. *Sermo de S. Nar.*
Ouidi. *Methamorpho.*

P

Pandulfo Colenucio.
Paulo Manucio. *de Antiqui. Romano.*
Paulo Oroſi. *Hormiſta.*
Paulo Aemilio. *dc Rebus geſt. Fran.*
Pedacio Dioſcorides.
Pedras antigas.
Pere Mexia. *Zilua de varia Liſſo.* / *Hiſtoria Imperial*
Pere Antoni Beuter. *Coron. de Eſpanya.*
Pere Medina. *Grandeſas de Eſpanya.*
Pere Ioan Nunyes. *Additio. in Dion. Afri.*
Pere Berchori. *Reductori Moral.*
Pere de Natalibus Bisbe Equili. *Cathala. Sãcto.*
Pere Miquel Carbonell. *Coronica.* / *Vid. dels Pon. de Barc.* / *Memorables.*
Pere Crinito. *Vida de Martial.*
Phelip Garcia de Oliuan. *Linea Reg. Hiſp.*
Philon. *de Temporibus.*
Plini. *de Natural Hiſtor.*
Plutharcho. *de Viris illuſt.*
Polidoro. *Rerum inuent.*
Pomponio Leto. *Romanorum Magiſtratibus.* / *Compen. Rom. Hiſtor.* / *Libellus Antiqui. Roma.*
Pomponio Mela. *de Situ Orbis.*
Poſt de S. Pheliu de Gerona.
Proces de Cort general del any 1534.
Proſpero. *Continuant à Euſebi.*
Ptholomeo.
Publio Virgili. *AEneida.*
Publio Victor, *de Region. vrbis Rom.*

Q

Qvinta part de la Sylua de varia Liſſo.

R

Renallo. *de Paſsione Sanctæ Eulaliæ.*
Reuiſi Textor. *Officin.*
Roberto Guaguino. *de Origin. & geſt. Francor.*
Don Rodrigo Archabisbe de Toledo.

S

Saluador Pons. *Vidas de Sancta Eulalia, Sanct Celidoni, S.nct Ermenter.*
Sanctoral de Barcelona.
Sebaſtia Branta. *Expoſi. tiul.*
Sexto Aurelio Victor. *Vitas & mores Impera.*
Steue Forcatulo. *de Gallorum Impe.*
Steue Garibay. *Compen. de les Chron.*
Steue de Salazar. *Diſcurſos ſobre lo Credo.*
Summa de Hoſtien.
Summa Sylueſtri.
Synodo de Barcelona.

T

Tito Liuio, *Hiſt.o Decadas Rom.*
S. Thomas de Aquino, *ſumma.*
Thomas Porchachi, *deſcripti, de les Isles.*
Thomas Myeres.
Trebelio Polio, *de Triginta Tyrannis.*

V

Valerio Maximo.
Valerio de Eſpanya. *del Archipeſtr. de Murcia.*
Valerio Marcial. *Epigrama.*
Vicens Carthario. *de Imaginibus Deorum.*
Vitę Sanctorum, *de la Libreria de la Seu de Barc.*
Vocabulari trilinguè Compluten.
Vſatges de Barcelona.

TAV-

Digitized by Google

TAVLA SVMARIA
DELS CAPITOLS DE LA PRIMERA PART DE AQVESTA CORONICA.

En la qual. A. significa la primera. columna B. la segona. C. la tercera. D. la quarta.

Libre primer.

Capitol primer, que tracta de la creacio del Mon, de nostres primers pares, del fratricidi de Caim, y de la inundacio del Mon ab lo Diluui. fo. 1.a

Cap. 2. Com Noe bisque de la Archa, y reparti lo Mon entre sos fills. fo. 1.d

Cap. 3. Del primer poblador de Espanya, qui fonch Tubal, y no Sepharat, ni ningun altre home. fo. 2.c

Capit. 4 De la descripcio de Espanya siti, y ambit de ella, circumferencia y contorns, y en particular parla de la montanya de Canigo. fo. 3.a

Cap. 5. Del circuit de Espanya per los Monts Pyrineus: y tracta de Montseny. fo. 4.a

Capit. 6. Qui prosegueix lo circuit de Espanya, y parla dels rius Fluuia, Lobregat-Muga y Ter. fo. 4.c

Cap. 7. Que acaba de posar les parts tercera y quarta de Espanya, donant fi al circuito de ella. fo. 6.a

Capit. 8. En quantas maneras fonch diuidida Espanya antigament, com esta vuy, y los llimits y termens de Cathalunya. fo. 6.c

Capit. 9. De la diuercitat de opinions aserca del cami feu Tubal quant vingue à Espanya, y del primer lloch que poblà. fo. 7.c

Cap. 10. Com Tubal fundà Tarragona, donà nom à Espanya y altres coses de son temps. fo. 8.c

Cap. 11. De la vinguda de Sagan, y dels Celtas, Caspios, Hiberos, y del Patriarcha Noe, y mort de Tubal. fo. 9.d

Cap. 12. Com Hibero succehi à Tubal, y la terra se diguè Hiberia. y com mori. fo. 10.d

Cap. 13. Com Iubala, o Iubelda succehi à Hibero: de la sua mort, y del Patriarcha Noe. fo. 12.a

Cap. 14. Com Brigo fonch Rey de Espanya, y fundacions de Segouia, Xatiua, Alicant, Lercansa, Leyda, Vrgell, Lardecans, y Ausonia: y vinguda de Auso. fo. 12.c

Capit. 5. Del Rey Tago qui succehi à Brigo. fo. 13 b

Capit. 16. Com succehi Beto, qui donà nom à Badalona y Basos. 15.d

Capit. 17. De Gerion, qui trobà les mines, arribà a Coblliura, y fundà Gerona. folio. 14.c

Capit. 18. Com Osiris Iupiter vinguè a Espanya, vencè y matà a Gerion, y reparti lo Regne entre los fills de aquell. folio. 15.d

Cap. 19. De com los Gerions possehiren Espanya, y vinguè Hercules contra de ells, tocant a les Illes de Mallorca: y com despres de auerlos vençuts sen passà a Italia. fo. 16.c

Cap. 20. De Hispalo, per lo qual la terra se diguè Hispalia. fo. 18.c

Cap. 21. De Hispan, y com la terra se anomena Hispania. fo. 18.d

Cap. 22. Com Hercules Lybich vinguè la segona vegada en Espanya, y los pobles que fundà. fo. 19.b

Capit. 23. De la fundacio de Barcelona, y de les diuerces opinions hi ha sobre de asso fo. 21.a

Cap. 24. En lo qual ab algunes rahons se proua, que Hercules funda a Barcelona: y solta los contraris. fo. 22.a

Cap. 25. Del lloch ahont mori Hercules, y explicacio de vnes Columnes ques troban en Barcelona. fo. 24.b

Cap. 26. Com Hespero succehi a Hercules en la senyoria de Espanya: de la qual fonch llançat per son germa Atlas. fo. 25.c

Cap. 27. Com Atlas regnà, y apres sen tornà a Italia ab molts Espanyols. fo. 26.a

Cap. 28. Com Regna Sicoro, qui dona nom a Segre, y dels pobles que funda. fo. 26.c

Digitized by Google

Cap. 29. Com Regnà Sicano, qui passà à Sicilia, y de Ceres sa muller. fo. 27. d
Cap. 30. de Siculo, y del passatge q̃ feu a Italia. fo. 27. c
Cap. 31. Del Rey Luso, del qual prengué nom la Lusitania. 27. d
Cap. 32. Del Rey Vlo. o Siculo, qui passà a Italia y donà nom a Sitilia: y de la fundacio de Argentona. fo. 28. b
Capit. 33. Del Rey Testa, los pobles que fundà, y vinguda dels Grechs Zazintos. fulio. 22. d
Cap. 34. Del Rey Romo, qui fundà Valencia. vinguda de Dionis Lybico, anomenat Iaco Bachin. fo. 23. b
Cap. 35. Del Rey Palato, guerres de Caco, y vinguda de Hercules Theba. 30. a
Capit. 36. Com Regnà Erithreo, y vinguda dels Morgetes que fundaren a Murcia. fo. 31. a
Cap. 37. Com Regnà Gorgoris Melicola, y natiuitat de Abidis. fo. 31. c
Cap. 38. Del bon Rey Abidis, ab lo qual acabaren los Reys de Espanya. fo. 32. b

Libre segon.

CAP. 1. Com Espanya se diuidi en nacions y los noms de aquellas en Cathalunya. fo. 33. a
Cap 2. De la gran secada, per la qual se despoblà Espanya, y com se tornà a poblar. fo. 35. b
Cap. 3. De les primeres nacions, que apres la secada vingueren a Espanya: y com se tornà a anomenar Hiberia. fo. 26. a
Cap. 4. De la vinguda dels Rodos, poblacions de aquells en Cathalunya, y del vs de les monedes. fo. 36. d
Cap. 5. Del gran incendi dels Pyrineos: denominacio de Vallespir, Conflent y Perpinya. fo. 38, c
Cap. 6. De les Vingudes dels Friges y Fenices en Espanya: y lo que passà ab Theron. fo. 39. d
Cap. 7. Com Tharraco, y los Egipcios vingueren en Espanya, foren vençuts per Theron Cetubal, o Cathala, y com ell mori vençut per los de Caliz. fo. 40. c
Cap. 8. De diuerces nacions que vingueren à Espanya fo. 41. d
Cap. 9. De la vinguda dels Phocenses, qui en Cathalunya poblaren à Alba. fo. 42 c
Capit. 10. De les fams, pestilencies terratremols y altres afanys hi ague en Cathalüya y la plata ques trobà en ella. fo. 42. d
Cap. 11. De la que feu la senyoria de Carthago, com sabè la plata que sera trobada en Cathalunya. fo 43. a
Ca. 12. Com Hanon vingué à Espanya. y anàt senell y Himilco, vingueren Annibal y Mago, y apres Boodes. fo. 43 d
Cap. 13. Com los Marcellesos vingueren à Cathalunya, y poblaren la Illa de la Meda. fo. 44. a
Cap. 14. Com los Marcellesos deles Medes baxaren à la terra ferma, y Alba se vingué à dir Empuries. fo. 45. a
Cap. 15. Qui cõpta moltes coses de Empuries, Del bon siti y grandesa de ella. fo. 45. d
Ca. 16. De les embaxades de Marcella à Empuries y Sagunto, y lleys dades als de Empuries y Denia, y confederacions dels dits pobles. fo. 47. a
Cap. 17. Com estàt rebellats los Mallorquins vinguè sobre ells Hamilcar, y casà en Espanya, natiuitat de Annibal, y pau entre Roma y Carthago. fo. 48. a
Ca. 18 Com Hamilcar passà segona vegada à Espãya, y edificà Carthago vella. fo. 48. b
Capit. 19. De les occasions sercaua Hamilcar per rõprer ab los Sagunting: y cõ casà una filla ab Hasdrubal Barcino fo. 49. c
Cap. 20. De la guerra que Hamilcar tingué ab los Betulons. fo. 50. a
Cap. 21. Del ambit y siti que donà Hamilcar à la ciutat de Barcelona. fo. 50. d
Cap. 22. Com los Betulons procuraren destorbar la obra de Hamilcar, y se li rebellaré molts pobles, y ell anàt à Andaluzia dexà à Anibal en Barcelona. fo. 51. a
Cap. 23. Com Annibal anà ab son exercit sobre Empuries, y ahont assentà son Real. fo. 51. c
Cap. 24 De la batalla fonch entre los Betulõs y Edetãs cõtra Hamilcar, en la qual mori: y cõ Annibal sen passà a Andaluzia. f. 52. a
Cap. 25. Com Hasdrubal fonch fet General de Espãya, y fundà a Carthago noua. T de la lliga feta entre Roma y Empuries. T vinguda de Annibal a Espanya. fo. 52. d
Cap. 26. De la Embaxada feren los Romani a Hasdrubal, fent pau y concert ab ell. fo. 53. c
Cap. 27. Com Hasdrubal matà a Tago, y un criat de Tago lo mata a ell. fo. 54. b
Cap. 28. Com Anribal fonch fet Gouernador de Espanya, casà en ella, y rõpe la pau als Sagunting. fo. 54. c
Cap. 29. Deles Embaxades de Roma a Annibal y Carthago, y cõ se rõpè la pau. fo. 55. a
Capit. 30. Com Annibal deixat a son germa per Gouernador en Espanya, passà a Italia:

Digitized by Google

lia: de la visio tinguè à Hebro, y resistencia que trobà en Cathalunya. fo. 55.d
Cap. 31. Com Anníbal feu amistat ab Handubal vencè los Portusos, dexà Gouernador à Hanon, sitià Cobelliure, y passà à Italia. fo. 56.d

Libre tercer.

CAP. 1. Com Gneo Scipio Caluo vinguè à Espanya, y desembarcà en Cathalunya. fo. 58.a
Cap. 2. De les amistats fue Scipio en Cathalunya, y com anà a Tarragona. fo. 59.a
Cap. 3. De les amistats feu Scipio ab los Ilergets, vencè a Hanon y Andubal, y fortificà a Tarragona. fo. 59.d
Cap. 4. Com Hasdrubal correguè lo camp de Tarragona: Scipio passà a Empuries. De Amusito, Leonero, y los Ilergets rebellats. fo. 61.c
Capit. 5. Com Scipio hisque de Tarragona, y vencè a Leonero, y feu pau ab los pobles rebellats. fo. 62.b
Capit. 6. Com los Iacetans que socorrian a Amusito foren vençuts per Scipio. folio 62.d
Cap. 7. Com Amusito fugi de Ausa, y la ciutat se donà a partit a Scipio: y de les notables terribleses de temps en aquell any. fo. 63.b
Cap. 8. Com Scipio enuià per socorro a Roma, y batallant la sua armada ab la de Hasdrubal restà vencedor. fo. 64.c
Capit. 9. Com Scipio assolà Alicant, damnificà y robà Carthagena y Guadarrama, y Hasdrubal vinguè deues Tarragona. fo. 65.d
Cap. 10. Com Gneo Scipio rebè Embaxadas y arras de molts pobles, y com passà della de Hebro: y de la Embaxada que enuià a Roma. fo. 66.b
Cap. 11. Com Mandonio y Indibil se alçaren contra Scipio, los quals foren vençuts: y del socorro los venia a donar Hasdrubal. fo. 66.d
Capit. 12. De la vinguda de Publio Corneli Scipio a Cathalunya, y del orde que aportà a son germa Gneo Scipio. fo. 67.c
Cap. 13. Com los Scipions destruhiren Cartha go vella, y li donaren nom de Vilafranca, y destruhiren a Rubricata. fo. 67.d
Cap. 14. Com los germans Scipions anaren sobre Sagunto, y Acedux los lliura les rehenes Espanyales. fo. 69.a
Cap. 15. Com los Scipions se partiren los exercits, y del socorro vinguè a Hasdrubal, y de la batalla tinguè ab Galba, al qual vencè prop de Asco. fo. 69.c
Cap. 16. Del socorro que Carthago ab lo capita Himilio enuià a Espanya, y orde que Hasdrubal passas a Italia: del siti de Iliberia y batalla entre Hasdrubal y los Scipions. fo. 70.c
Cap. 17. Dels socorros vingueren a Espanya per als Carthagineses y Romans, y de la pestilencia hi hague en ella. fo. 71.b
Cap. 18. Com los Romans passaren en Mallorcha seguint a Hasdrubal Caluo, y Hasdrubal vinguè contra Cathalunya, y fonch vençut per los Scipions. fo. 71.c
Cap. 19. Com la armada Romana torna a Cathalunya y los Scipions acabaren la muralla de Tarragona: y dels edificis publichs, plaças, y aquaductos de ella. fo. 72.b
Cap. 20. Com los Scipions cobraren Sagunto, y la tornaren poblar, destruhiren Teruel, engrandiren y donaren nom a Valencia. fo. 74.c
Cap. 21. De les cloaques, o clauegueres feren los Scipions en Barcelona: y com li mudarẽ lo nom, dientli Fauencia: y de algunes obres publiques de ella. fo. 75.a
Cap. 22. De les amistats feren los Scipions ab lo Rey Syphace, o Syphax: y los Carthagineses ab lo Rey Gala: y de la primera vegada q̃ los Romãs donarẽ sou en la guerra. f. 76.c
Cap. 23. Com Masseniça y Indibil valgueren a Hasdrubal, y de la batalla que tinguèren ab los Romans: en la qual moriren los Scipions. fo. 77.b
Capit. 24. Dels llochs de las batallas y morts dels Scipions, sepulcre de aquells, y torre del cami de Tarragona. fo. 78.c
Cap. 25. Com Tito Fonteio y Lucio Marcio reculliren les reliquies del exercit, y Lucio Marcio vẽcè a Hasdrubal y Mago. fo. 81.a
Cap. 26. Com los Romans enuiaren socorro a Espanya, y ab ell a Cayo Cloudio Nero, y lo poch fruit que hi feu. fo. 81.d
Cap. 27. Com Publio Scipio vinguè a Espãya, desembarcà a Empuries, y anà a Tarragona. fo. 82.d
Cap. 28. Com Publio Scipio anà sobre Carthagena, y la prẽgue per industria de vns pescadors Tarragoneses. fo. 82.d
Cap. 29. Com en lo saco de Carthagena foren trobades la muller de Mãdonio y la de Edesco, les filles de Indibil, y vna altra dõzella que fonch presentada a Scipio. f. 83.c
Cap. 30. Com Scipio enuià a Lelio a Roma, y de la batalla tingue ab Hasdrubal Barcino y Masseniça, als quals vence. fo. 84.b

Digitized by Google

Cap. 31. Com Hasdrubal Barcino sen passà à Italia, y Hasdrubal Gison, Hanon, y Magò foren vençuts, y lo Rey Massemisa sen passà à Africa, y los Carthaginesos se retiraren à Caliz. fo. 85.a
Cap. 32. Com Espanya fonch diuidida segona vegada en Citerior y Vlterior: y de quina manera sea de endendrer asso. fo. 85.c
Cap. 33. Com Indibil y Mandonio se rebellaren, y cõ vã çuts per Scipio los perdonà: y los Carthaginesos forẽ llãçats de tota Espãya, y Stipio sen anà à Roma. fo. 86.a
Cap. 34. Com Mandonio y Indibil se tornaren à Rebellar contra los Romans y foren vençuts y morts. fo. 87.a
Cap. 35 Del que alguns escriuhen de Bara, o Barra Roma, y del Rey de Castell de Asens: y com se deu entendrer asso. fo. 88.b
Capit. 36. Que discorre sobre lo ques diu de Leyda, quis digue Montpulich, com se deu entendrer per nosaltres. fo. 89.d
Capi. 36. Dels Proconsuls que gouernaren en Espanya desdel any 202. fins al any 195. abans de Christo. fo. 90.b
Cap. 37. Com alguns pobles se rebellaren contra Sempronio Tuditano de la sua mort, y com li succehi Quinto Minucio Thermo en lo gouern de Espanya. fo. 91.b
Capit. 38. Com Espanya Citerior fonch feta Prouincia Consular, vingue à ella Marco Porcio Cato, qui prengue la vila de Roses. fo. 92.d
Capit. 39. Com Cato passà à Empuries y fonch rebut per los Grechs de aquella ciutat, y com posà siti sobre los Espanyols de ella. fo. 93.b
Cap. 40. Com Helio Claudio venint de Portugal vencè als Celtiberos: y del que passà entre Cato y lo fill del Rey Belistagenes sobre Empuries. fo. 93.d
Capit. 41. Com Catho estant sobre de Empuries anà contra lo Real dels Espanyols, los vençè, y roba lo Real. fo. 94.d
Cap. 42. Com à Marco Porcio Cato se li donà la ciutat de Empuries, y posà en ella nous pobladors Romans: fent la ciutat de tres pobles. fo. 96.b
Capi. 43. Com Cato sen anà a Tarragona, y pasificà la terra desdels Pyrineus a Hebro: com anà contra los Bergitans, o Bergusios, y pasificats aquells tornà a Tarragona. fo. 97.c
Cap. 44. De les memories que Sylvio Hospes, y Amens Apronio dedicaren a Cato, ques trobanen Tarragona. fo. 98.a
Cap. 45. Com Cato segona vegada partint de Tarragona, vençè los Bergitans, o Bergustos, y li lleuà les armes, manà assolar les muralles de molts pobles, y altres que se li auolotaren. fo. 98.c
Cap. 46. Com Marco Porcio Cato vencè los Lacetans, o Acetans, guanyantlos la ciutat: y quina se presum que era: y de la memoria de Publio Manlio son Legat. folio. 99.c
Cap. 47. Com Cato traguè del castell de Bergio, o Vergio, los lladres que si eran apoderats y fets forts. fo. 100.b
Cap. 48. Com tota Cathalunya gosà de pau, y Marco Porcio Cato estiguè algun temps en Barcelona: de les cases, o presons que edificà, en les quals diuhen que estiguè presa sancta Eularia. fo. 100.d
Cap. 49. Declarans una dificultat sobre lo temps dins lo qual diuhen, auer fetas Cato totes les sues jornades. fo. 101.c
Cap. 50. Dels Proconsuls que gouernaren en Espanya, desdel any 192. abãs de Christo, fins al any 183. fo. 101.d
Cap. 51. De Paulo Therencio Varro, qui subjectà als de Corbion: y la memoria que de la sua familia trobam en Cathalunya: y de la dels Paternos. fo. 102.d
Capit. 52. Com Quinto Fuluio Flaco assitià a Vrbicua, y la prenguè: y de quina podia ser aquesta ciutat. fo. 104.a
Cap. 53. Com Tyberio Sempronio Gracho vinguè a Espanya, lo que feu en Celtiberia y Lusitania: y de Spurio Liguslino. Del qual resta lo nom a Legostera. fo. 104.d
Cap. 54. Dels Prætors que gouernaren en Espanya desdel any 176. fins al 169. las quexas dels Espanyols, y los priuilegis quels donà lo Senat, y la fundacio de Granolles. fo. 105.c
Cap. 55. En lo qual succintament se posan los Prætors y Cõsuls, q̃ gouernarẽ en Espãya, desdel any 168. abans de Christo. fins al de 130. y lo ques diu de Viriato si poguè passar sobre Cobliure. fo. 106.d
Cap. 56. De com Espanya se regi algun tẽps per deu Legats, y altre temps per diferents Magistrats Romans. Com los Cymbrios entraren en Espanya, y pelearen ab ells alguns pobles de Cathalunya. fo. 109.a
Cap. 57. Com Quinto Sertori Tribuno de Tito Didio fonch açalsas y lliçat de Castulõ, y com cobrà lo poble, y vencè y prenguè lo dels Gerisenos. fo. 109.d
Cap. 58. Com Quinto Sertori fugint de Sylla sen vinguè à Espanya, y passà contra de ell Cayo: qui per medi de Calphurnio Lanari matà a Lucio Salinator en los Pyrineus. fo. 111.c

Cap. 59.

Digitized by Google

Cap. 59. De la memoria ques troba de Cornelio Cinna, y fundacio del poble de Figueres, en los confins del Empurda. fo. 112. d
Cap. 60. Com Quinto Sertori fugi à Africa, y apres tornà à Espanya: y à Cayo Annio fonch posada estatua en Tarragona. folio. 113. d
Cap. 61. Com Sertori tornat a Espanya donà priuilegis, y feu Estudis als Espanyols, y los seus capitans Hirtuleyos vencieren als Romanos en diuerces batalles. fo. 114. a
Capit. 62. Com Gneo Pompeyo vinguè a Espanya contra Sertori y Perpena, fins que Sertori fugi de Calahorra. fo. 115. a
Cap. 63. Com Spurio Pompeyo capita General de la gent de acauall del gran Pompeyo feu edificar en Barcelona vn Temple al Deu Aesculapi. fo. 115. d
Cap. 64. Del lloch ahont fonch fundat lo Temple del Deu Esculapi: y vna consuetut antiga que de alli resta en Barcelona. folio. 117. a
Cap. 65. De alguns encontres que passaren entre Sertori y los Pompeyans, y Perpena matà a traycio a son amich Sertori. fo. 118. a
Cap. 66. Com pacificada Espanya volent son tornar Pompeyo a Roma posà los tropheos als Pyrineus. fo. 118. d
Cap. 67. En quina occasio posà Pompeyo los tropheos en lo Pyrineo, com fundà Comenge, y del verdader lloch ahont eran los tropheos. fo. 119. c
Capit. 68. Com Antistio fonch Pretor, y Iulio Cæsar Questor de Espanya: y la memoria y fets de Aulo Meuio de la ciutat de Vich. fo.
Cap. 69. Dels Pretors tinguè Espanya, desdel any. 62. fins al de 55. en lo qual Marco Crasso Legat de Cæsar vinguè contra los pobles Sonsiats, y las batallas que ab ells tinguè. fo. 122. b
Cap. 70. Com los Sensuats se reuoltaren contra de Crasso, y vingut sobre de ells los vencè en vna cruel batalla, en la qual matà mes de trenta mil homens. fo. 123. c
Cap. 71. Com Pompeyo fonch nomenat segona vegada per venir a Espanya: y detenint se en Roma enuià a Afranio Petreyo y Varro sos llegats. fo. 124. b
Cap. 72. Com Gneo Pompeyo auent rompuda la amistat ab Cæsar enuia a Bibulio Rufo ab orde per als Legats que tenia en Espanya, per la qual Afranio y Petreyo ab sos exercits se assentaren en Leyda. fol. 124. d
Cap. 73. Com Cæsar venint a Espanya, enuià a Cayo Fabio son Legat deuãt, lo qual prenguè los passos dels Pyrineos, fent fugir als Pompeyans fins a Leyda, prop la qual se atenda. fo 125. c
Cap. 74. Com Cæsar entrà en Cathalunya, y lo cami que aportà. fo. 126. a
Cap. 75. Dels ponts que feu Cayo Fabio sobre Segre, y los encontres que los seus soldats tingueren ab los de Afranio sobre les pastures dels bestiars. fo. 126. c
Cap. 76. Com Cæsar vinguè sobre Leyda, y ajuntat ab Fabio assitia la ciutat, y de algunes batalles tinguè ab lo enemichs. folio. 127. c
Capit. 77. De las necessitats pati Cæsar en lo seu Real y exercit, estant sobre Leyda: y les diligencies que feu per remediarles. folio. 128. c
Cap. 78. Com molts pobles de Cathalunya sen passaren a la part de Cæsar, lo qual seguí, y assitià a Afranio qui li fugia: dels encontres y peleas que tingueren. fo. 129. b
Capit 79. De la falta de aygua que patia Afranio: per la qual aualotant se lo Real fonch forçat donarse a Iulio Cæsar ab partit. fo. 130. d
Cap. 80 Com Cæsar anà a reposar a Leyda, y li lleua lo nom de Montpublich. T de la memoria de Afrania, Liberta de Lucio Afranio, ques troba en aquella ciutat. foli. 132. a
Cap. 81. Com Cæsar guanyà la Prouincia de Espanya Vlterior, vencè a Marco Varro, y sen vinguè a la ciutat de Tarragona y les Ares que posa en lo Pyrineo. fo. 133. a
Cap. 82. De alguns Proconsuls, qui gouernaren Espanya. Com a Quinto Cassio Longino se li rebellaren en la Vlterior: la mort del gran Pompeyo, y vinguda de sos fills en Espanya. fo. 133. c
Cap. 83. Com Iulio Cæsar vinguè segona vegada a Espanya contra los fills de Pompeyo, y los vencè en vna batalla. fo. 134. c
Cap. 84. Com Cæsar feu meres a las ciutats de Espanya, y a la de Tarragona feu Colonia, segons alguns: y del Genio de aquella. fo. 135. a
Cap. 85. Com Cæsar feu Colonia la ciutat de Empuries, y de tres nacions vn poble: y los Emporitans dedicaren vn Temple a Diana. fo. 136. a
Cap. 86. Com Cæsar se n anà a Roma y Sexto Pompeyo se alçà en Espanya: y apres de mort Cæsar, fonch restituhit en Roma: y de la mort de Cicero. fo. 137. a
Ca. 87. Com Octauià succehint a Iulio Cæsar se concertà ab March Antonio, y ab Marco Lepido: y apres los destruhi fo. 137. c

Digitized by Google

Cap.88. Deles guerras que Gneo Domicio tinguè ab los Ceretans, y los grans threfors que hi fqueren de Espanya. fo. 138.c
Cap.89. Del principi y occasio del compte de la Era, quel començaren à vsar los Ceretans y Cathalans, y apres altres. folio. 139.a
Capit.90. Com Cayo Norbano Proconsul governà à Espanya: y Octauia diuidi la Vlterior en dos Prouincies, y en totes se parlaua la llengua Latina, y Octauia feu guerras als Cantabros y Salacios, y vinguè à Tarragona. fo. 140.d
Cap.91. Com Octauià edificà vn palau y feu lo Edicte en Tarragona, abons rebe Embaxadors de la India. fo. 141.d
Capit.92. De la fundacio del castell de Octauià, y com aquest Emperador feu à Barcelona Colonia, y Municipal à Leyda. fo. 142.c
Capit.93. Com Octauià desterrà als Sacerdots y Empulons de la Dea Bona del Temple dels Ceretans, à peticio dels pobles: com li posaren per asso vna memoria ales sues vistories. fo. 143.b
Capit.94. Com Octauià fen anà à Roma: de Felix son Libert: y com los Tarragonesos li dedicaren Ara, li feren Embaxada, y altres honors à ell y à sos nets fo. 144.d

Libre quart.

CAP.1. De la Natititat de Christo nostre Senyor: y de la claredat que y aguè aquella nit en Espanya, y pau vniuersal, y mort del Emperador Octauià. fo. 146.a
Cap.2. De la succesio de Tyberi, socorro que li enuiaren los Espanyols, y Embaxada, per la qual los consedi edificar Temples à Octauino: y com se mudà lo gouern de Espanya, y morì Christo. fo. 146.c
Cap.3. De Paulo Aemilio Regulo, y algunes memories que de la familia Aemilia se trobanen Cathalunya. fo. 147.c
Cap.4. De Cayo Poncio Nigrino, Porcia Nigrina, y Cayo Licinio Saturnino de la ciutat de Leyda. fo. 149.a
Capit.5. Dels principis de la predicacio Euangelica, feta per lo Apostol sanct Iaume en Espanya. fo. 149.d
Cap.6. Com sanct Iaume predicà en Cathalunya, de hont tingue principi lo Christianisme en ella. fo. 151.c
Cap.7. Dels Emperadors Cayo Caligula, y Claudio: y de Drusilano Rotundo, Vilaro-dona y Camprodo. fo. 152.b
Capit.8. Com los cos del Apostol sanct Iaume foncb apertas per sos dexebles a Espanya: y ells fets Bisbes en ella. fo. 152.d
Cap.9. Com lo Apostol sanct Pere vinguè de Antiochia à Roma, passà à Espanya, y consagrà en ella alguns Bisbes. fo. 153.a
Capit.10. Com la ciutat de Barcelona tinguè son primer Bisbe, ques anomenà Theodosi. fo. 153.d
Cap.11. Dels sancts Victor y Aecio Bisbes de Barcelona, als quals mataren los Infels: y foren los primers Martyrs de Cathalunya fo. 154.d
Cap.12. De la mort de Claudio, y succesio de Nero: y com en aquest temps sanct Saturni predica en Cathalunya. fo. 155.b
Capit.13. Com sanct Pau Apostol vinguè a predicar a Espanya: y morì Deodico Bisbe de Barcelona. fo. 159.b
Cap.14. Dels dexebles que sanct Pau aportà venint a Espanya, com predicà per Cathalunya, y dexà a sanct Ruf per Bisbe en Tortosa. fo. 156.d
Cap.15. Com S. Pau predicà en Tarragona, y edificà vn Temple en honor de sancta Thecla. fo. 157.c
Cap.16. Com lo Emperador Nero moguè la primera persecucio contra la Iglesia, en la qual morì sanct Lucio Bisbe de Barcelona, y qui li succehi. fo. 158.d
Cap.17. Com Galba se alçà en Espanya contra de Nero, y dels qui li valgueren, y del present li feren los de Tarragona, y del mal quels bo agrabi. fo. 159.d
Cap.18. Com en Cathalunya prengueren nō les poblacions de Gualbes, y Gualba: y Galba perque se digue axi. fo. 160.c
Capit.19. Dels perills en ques veu Galba en Espanya: de la mort de Nero, y com lo Senat confirmà à la eleccio de Galba, al qual apres matà Silvio Otho. fo. 161.a
Cap.20. Com Otho morì, y succehi Aulo Vitelio: y de les guerres hi aguè entre ell y Vespasia en Espanya. Del que feren los Tarragonesos y Ilergets. 161.c
Cap.21. Com en temps del Emperador Vespesia foncb destruyda Hierusalem, y alguns Iudeus desterrats arribaren en Espanya, y en Barcelona. fo. 162.b
Cap.22. De les cofes esdeuingueren en temps de Vespasia, com la mort de Deodato, vinguda de Licinio Larcio, Plini, y arbres Abets en Espanya, y privilegis consedits a Espanya. fo. 162.d
Ca.23. Com Tito succehi a son pare Vespasià, y li posa estatua en Tarragona, y a ell ne posaren

Digitized by Google

saren altra los de Caſtant en la ciutat de Tarragona. fo. 163.c
Capit. 24. *Com ſuccehi Domicià y Publio Romulio eſtiguè per Proconſul en la Tarragoneſa: y com Quinto Valerio Caſtricio reparà la torre del Temple del Deu Eſculapi. fo.* 164.a
Cap. 25. *Com mort Theodorico Bisbe de Barcelona, li ſuccehi Deodato ſegon: en temps del qual fonch la ſegona perſecucio de la Iſgleſia, y mori lo Emperador Domicià. fol.* 166.c
Cap. 26. *Dels Emperadors Nerua Conceyo y Traja, y eſtatua que Septimio Agrippino poſa à Traja: y de la tercera perſecucio de la Iſgleſia. fo.* 167.a
Capit. 27. *Del Bisbe de Barcelona Deodato ſegon: al qual ſuccehi Lengardo. folio.* 168.
Cap. 28. *Com Lucio Licinio Sura fonch tres vegades conſul, las obras de magnificencia que feu, y los carrechs que tinguè, y amiſtat ab Trajano. fol.* 168.c
Cap. 29. *Com Lucio Licinio ſegon fonch conſul en Roma, y Tribuno militar, les memories que a ell, y Licinio Sura dedicaren los Barcelonſos. fo.* 169.c
Cap. 30. *Com Lucio Licinio Sergio manà fer vn arch triumphal en honor de Sura: explicant ahōt es, y lo engany dels qui li diuhen arch de Bara fo.* 173.a
Cap. 31. *De Publio Licinio, y les honors y carrechs tinguè, y del que eſcriguè. fo.* 174.d
Cap. 32. *Com los de Empuries feren alguns mouiments, y foren caſtigats de ells. folio.* 175.
Cap. 33. *De com lo Emperador Hadriano ſuccehi en lo Imperi, vinguè à Tarragona, y en ella tinguè dieta, o cort general. fol.* 176.b
Cap. 34. *Com Hadrià diuidi Eſpanya en Prouincies, Cancellaries, Colonies municipals, y quals foren aqueſtas. fo.* 177.b
Capit. 35. *En lo qual ſe declara, quins priuilegis eran los de las Colonias, Municipals y altres pobles ſobre dits. fo.* 179.
Cap. 36. *Del que eſdeuinguè a Hadriano en Tarragona ab vneſclau de la caſa ahont poſaua. fo.* 180.b
Cap. 37. *De les merces feu Hadriano a la ciutat de Tarragona en reparar li la muralla, fent Præfecte de la obra à Cayo Calphurnio. fo.* 181.c
Capit. 38. *De la merce feu Hadria a Lucio Numiſio de Tarragona, y los carrechs y honors que tinguè. fo.* 181.a
Cap. 39. *De les merces feu Hadrià a Marcho Fabio Paulino de Leyda, y a Quinto Egnatulo de Roſes. fo.* 182.c
Cap. 40. *De com Hadriano perſegui la Iſgleſia, y lo que li eſcriguè Serenio Granio: com ſe rebellaren los Iuheus, y mori Hadria fo.* 183.c
Cap. 41. *Com Antonio Piofet Emperador vinguè a Eſpanya ab ſon fill Lucio Aelio: lo que feu en Tarragona, y les memories de ells, y de Atimento. fo.* 184.b
Cap. 42. *De com Antonino feu Municipal la ciutat de Egara, ahont era y de vna conſuetut antiga de les dones Cathalanes fo.* 185.a
Cap. 43. *De la mort del Bisbe Lucio ſegon de Barcelona, ſuccecio de Alexãdro, y mort del Emperador Antonino Pio. fo.* 287.a
Cap. 44. *Com Alexandro Bisbe de Barcelona fonch Præsbytero de la ſancta Iſgleſia Romana, y dels ſeus ſucceſſors Alberto y Armengaudo. fo.* 187.b
Capit. 45. *Dels Emperadors Lucio Antonino Vero, y March Aurelio que Imperaren junts. Y de Lucio Cecilio Optato Barcelones. fo.* 187.d
Cap. 46. *De les eſtatues, o publiques memories poſaren los Barcelonſos, Tarragoneſos, y la Prouincia Citerior al Emperador March Aureli Vero, y à Fauſtina ſa muller. fo.* 189.a
Cap. 47. *De Valerio Iuliano, y Seuero Præfectes de la Prouincia Tarragoneſa: y quarta perſecucio de la Iſgleſia. De com ceſsà, y de Cayo Iulio Ioſco ſoldat Tarragones. fo.* 19. a
Cap. 48. *Dels Emperodors Comodo, Aelio Pertinax, Didio Iuliano, y del Bisbe Armengaudo de Barcelona. fo.* 191.d
Cap. 49. *Del Emperador Seuero, y guerra ab Clodio Albino, de alguns pobles de Cathalunya, quinta perſecucio de la Iſgleſia: y de Guillem Bisbe de Barcelona, y quant començà à auerhi Bisbe en Valencia. folio.* 192.c
Cap. 50. *Dels Emperadors March Baſsà Caracalla, Marcino, Diadumeno, y Antonio Heliogabolo. fo.* 193.b
Cap. 51. *Que moſtra com ſanct Seuer Bisbe de Barcelona no fonch en lo temps quel poſan alguns, ni Texedor de llana, ni caſat, com vol lo vulgo: ſino Doctor: y qual fonch lo Texidor fo.* 193.c
Cap. 52. *Del Emperador Alexandro, qui ſenti be de la Religio Chriſtiana: y com Barcelona es Colonia Romana mes antiga del que la fa micer Hieronym Pau. fo.* 194.c
Ca. 53. *Del Emperador Maximo, qui moguè*

Digitized by Google

la sisena persecucio de la Isglesia, y en ella en Cathalunya fonch Martyrizat sanct Magi. fo. 195.a
Cap. 54. Dels Emperadors Pupieno, Bardino, Gordiano, Marcb, Seuero, Hostiliano y Philippo: qui fonch lo primer Emperador Christia. fo. 169.b
Cap. 55. Del Emperador Decio, qui moguè la setena persecucio contra la Isglesia: en la qual moriren sanct Lucià y sanct Marcià en la ciutat de Vich. fo. 199.d
Cap. 56. Dels Emperadors Hostilia, Gallo, Volusiano, Aemiliano, Valerià y Galieno y Decio son fill: los quals mogueren la vuytena persecucio contra la Isglesia. fo. 197.c
Cap. 57. Dels Martyrs sanct Frutuos Archabisbe de Tarragona, Auguri y Enlogi sos Diacas. fo. 197.d
Cap. 58. Dels sancts Martyrs de Tarragona Verona y Zenon, y aueriguacio del fet, y del temps. fo. 158.d
Cap. 59. Com los Alemanys baxarẽ fins à Espanya, occuparen la terra, y destruyren Tarragona y estigueren dotze anys en Espanya. fo. 199.c
Cap. 60. De la Epistola Decretal q̃l Papa Sixto segon escriguè als Bisbes de Cathalũya: y de la antiga vnio ab la sancta Isglesia Catholica Romana. fo. 200.a
Cap 61. De com se alçaren trenta Tyrans en lo Imperi, y lo Senat eligi à Postbumio, qui resistià la furia dels enemichs del Imperi. fol. 200.c
Cap. 62. De les morts dels Emperadors Valerià y Galeno, y succecio de Claudio segon, Quintilio, Aureliano: y dels Tyrãs Luliano Victorino y Tbetrico, qui se alçà entre los Cathalaunos fo. 201.a
Cap. 63. Com Tbetrico feu casar à son fill, y occupà Espanya: com Aureliano passà contra de ell, y Tbetrico abson fill se li subjectà: y del bon tracte los feu Aureliano. fol. 202.b
Cap. 64. Com lo Emperador Aureliano traguè los Alemanys de Espanya, de la estatua, o memoria que los Barcelonesos li dedicaren. fo. 203.b
Cap. 65. Com Aureliano moguè la nouena persecucio contra la Isglesia: y satisfa als que diuhen, que sanct Narsis Bisbe de Gerona mori en ella. fo. 203.d
Cap. 97. Dels Emperadors Tacito, Floriano, y Probo, qui donà Priuilegis à França y Espanya: y en ellas tinguè guerras ab Bonoso y Proculo. fo. 204.a
Cap. 68 Del Emperador Caro, qui se associà à sos fills Carino y Numeriano: y com en son temps se reedificà Tarragona: y presidi en ella March Aureli Valentinià qui posà estatua al Emperador. fo. 204.c
Cap. 69. Com Caro passat al Orient dexà à Numeriano lo gouern del Occident, y la estatua q̃ se li posà en Tarragona. fo. 205.b
Cap. 70. Dels Emperadors Diocleciano y Maximiano, en temps dels quals Barcelona se trobà augmentada, y ells mogueren la dezena persecucio cõtra la Isglesia. fol. 206.c
Cap. 71. Com Dacià vingue per President de Espanya, y entrant per Cathalũya martyrizà à sanct Vicens en Cobliure. fo. 207.b
Cap. 72. Dels sancts martyrs Narsis Bisbe, Feliu son Diaca, Inuent y tresents sexanta de Gerona. fo. 207.d
Cap. 73. Prouant com en Gerona hi ha aguts dos sancts anomenats Felius, lo hu Diaca, y laltre Doctor, y per excellencia anomenat lo Apostol. fo. 209.a
Cap 74 Del martyr sanct Feliu Diaca de S. Narsis Bisbe de Gerona fol. 201.a
Cap. 75. Del martyr sanct Feliu doctor, aqui diuhen lo Apostol de Gerona, germa de S. Culgat. fo. 210.b
Cap. 76. De com y perque lo lloch de S. Feliu de Guixols se diu axi. Y ahont reposa los cos de sanct Feliu de Gerona: y com la Isglesia de sancta Maria de aquella ciutat es edificada per los Angels. fo. 211.b
Capit. 77. Del martyr sanct Rumà socio de sanct Feliu Doctor y Apostol de Gerona. fol. 2121.c
Capit. 78. Dels sancts Martyrs Vincencio, Oroncio y sa mare Aquilina, y sanct Victor Diaca, tots de Gerona. fo. 213.a
Cap 97. Dels sancts martyrs Germà, Paulino, Iust y Scyli de Gerona. fo. 213.d
Capit. 80. De la Verge y martyr Barcelonesa sancta Eularia. fo. 215.b
Cap. 81. Suplint algunes coses mes de les escrites en lo martyri de la Barcelonesa Verge sancta Eulraia. fo. 216.c
Cap. 82. En lo qual se aueriguan algunas dificultats occorrents en la Historia del martyri de S. Eularia. fo. 217.d
Capit. 83. Proseguint la mateixa aueriguacio de coses, com en lo capitol passat. fol. 219.a
Capit. 84. De sancta Iulia, que diuhen fonch Socia de sancta Eularia, y la memoria que de ella se traba en nostres dies. folio. 220.a
Cap. 85. De la Martyr sancta Eucratis, o Engracia (y sos diuuyt socios) qui venia à casarse ab lo Duch de Ressello: y quin Duch podia ser aquest. fo. 220.b

Cap.

Cap. 86. Del martyr sanct Culgat, qui patí baix de tres Præfectos. fol. 220.d
Cap. 87. Del lloch ahont morí sanct Culgat y ahont es lo seu sanct cos, contra los qui diuhen esser en Paris. fol. 221.d
Cap. 88. De las sanctas Verges y martyrs Iuliana, y Symproniana, Barcelonesas, o Lacetanas. fol. 222.b
Cap. 89. De sanct Anastasi (y sos setanta companyons) qui era de Leyda y morí en Badalona. De sanct Sergio Monjo, y primera memoria de Monjos en Cathalunya. fol. 223.a
Capit. 90. Dels tres sancts Bisbes Valero de Caragoça, Prudencio de Tarragona, y Seuer de Barcelona. fol. 223.c
Cap. 91. De com durant encara la Persecucio Decima de la Isglesia Dacià y Maximià renunciaren lo Imperi, succehint Galerio Maximino y Constancio, y com succehí Constantino. fol. 224.a
Cap. 92. De com Constantino restituhí la pau à la Isglesia, y mudà la Cadira Imperial en Orient en la ciutat de Constantinoble. fol. 225.a

Libre quint.

Capit. 1. Com lo Emperador Constantino y sa mare la Reyna sancta Helena vinguéren à Espanya, y en ella se tinguè lo primer Concili en la ciutat de Illiberis. fol. 226.a
Cap. 2. Auériguant que lo Concili Illiberitano se tinguè en Coblliure de Rossello, y no en Eluira de Granada. fol. 226.c
Cap. 3. De las Ordinacions del Concili Illiberitano: com en aquest temps jahi auia Monjas: y los Capellans se abstingueren de acostarse à ses mullers. fol. 228.c
Cap. 4. Com en lo Concili Illiberitano foren senyalades les Metropolis y Sedes Episcopals de Espanya. fol. 229.b
Cap. 5. Del segon Concili ques tinguè en Arles de França, ahont se trobaren dos Ecclesiastichs de Tarragona. fol. 229.d
Capit. 6. Del concert y orde posà Constantino en lo gouern y officials de les Prouincies de Espanya fol. 230.a
Cap. 7. Com Babio Macrino, que era President y Præfecte de la Prouincia y ciutat de Tarragona posà estatua à Constantino: fundacions de Constanti, la Selua, y Helna. fol. 230.d
Capit. 8. De la diuisio del Imperi, que los fills de Constantino feren entre si, mort de Constanti lo joue, y Concili de Sardis, ahont se trobà lo Bisbe Prætexato de Barcelona. fol. 231.d
Cap. 9. Com Constant fonch mort per la Tyrania de Magnencio en Helna, y començà florir sanct Pacià Bisbe de Barcelona. fol. 232.c
Cap. 10. Com Constancio vençè à Magnencio, y restant senyor de tot lo Imperi, Babio Macrinio li dedicà estatua en Tarragona. fol. 233.b
Capit. 11. Del Emperador Iuliano Apostata, que moguè la dotzena persecucio contra la Isglesia. fol. 233.c
Cap. 12. Dels Emperadors Iouínia, Valentinià y Valent, qui fonch Heretje. fol. 234.a
Cap. 13. Dels Emperadors Gracià y Valentinià lo joue, qui eligiren à Theodosi per al Orient, lo qual assossegà los Goths. fol. 234.d
Cap. 14. En lo qual se mostra lo temps en que lo Papa sanct Damaso tinguè lo Pontificat, y que fonch Cathala. fol. 235.a
Capit. 15. De la vida y obres senyalades del Papa sanct Damaso. fol. 235.d
Cap. 16. Com Himerio Archabisbe de Tarragona escriguè al Papa sanct Damaso, y lo que per mort de aquell li respongué lo Papa Cyricio. fol. 237.b
Cap. 17. De sanct Pacia Bisbe de Barcelona, obras que escriguè y deuocio li tenen los Barcelonesos. fol. 238.a
Cap. 18. Com fonch mort lo Emperador Gracià, y Theodosi pacificà lo Imperi, fonch excomunicat per sanct Ambros. Y de com moriren Himerio Archabisbe de Tarragona y lo Emperador Valentinia fol. 240.a
Cap. 19. De Lucio Dexter fill de sanct Pacià, qui fonch Præfecte Pretorio de Theodosi, y escriptor Ecclesiastich. fol. 240.c
Cap. 20. Dels errors que Vigilancio Præsbytero predicà en Barcelona. fol. 141.c
Cap. 21. Com sanct Hieronym escriguè contra Vigilancio, à peticio de Ripario y Desiderio Præsbiteros de Barcelona. fol. 242.c
Cap. 22. Com los Heretjes perseguiren à Ripario: y sanct Hieronym lo confortà. fol. 243.a
Cap. 23. Del venerable Præsbytero Desiderio: les cartes que ell y sanct Hieronym se escrigueren: y de sancta Serenilla sa germana. fol. 243.b
Cap. 24. De sanct Marti, o Marciano Bisbe de Barcelona, escriptor Ecclesiastich. fo. 244.a
Cap. 25. Com Theodosi reedificà los temples, morí, y los fills que li restaren se partiren lo Imperi, restant Honori senyor del Occident. fol. 244.b

Digitized by Google

Capit. 26. Del Concili Toletà primer, y los Bisbes que si trobaren de la nostra Cathalunya. fol. 244.c
Cap. 27. De sanct Olimpio Bisbe de Barcelona, les cartes li enuià sanct Agustí, y les obres que ell compongue. fol. 245.a
Cap. 28. De sanct Paulino (qui apres fonch Bisbe de Nola) com estiguè y se ordenà en Barcelona. fol. 245.c
Capit. 29. En lo qual, se declara qui fonch lo Bisbe Lampio, qui ordenà de Presbytero à sanct Paulino. fol. 247.d
Cap. 30. Com los Vandalos Sueuos y Alans baxaren per Alamanya y França à la volta de Espanya abont no pogueren entrar. fol. 248.b
Cap. 31. Com se alçà Constãtino y enuià contra Espanya son fill Constant, qui vencè à Didimo y Veriniano, y abòt eran los camps Palentins. fol. 249.a
Cap. 32. Com concertats los Vandalos Sueuos y Alans ab los Honoriacos qui guardauan lo Pyrineo, entraren en Espanya, y los passos per hont entraren. fol. 250.b
Cap. 33. De Nicomerio y Paternio Archabisbes de Tarragona. fol. 250.d
Cap. 34. Com Geroncio se alçà en Espanya y coronà Emperador à Maximo en Tarragona. Del fi dels dos: mort de Constant fill de Constantino tyra de França y Espanya. fol. 251.a
Cap. 35. Com Maximo dexà la veu de Emperador, concertantse y restant viuint pobrement en Espanya. Y com mori Constantino en França. fol. 252.a
Cap. 36. De las guerras, fams, pesta y cruesas de animals fers, que hi hague en Espanya: per les quals los naturals de ella dexada la terra sen passauan à altras terras. fol. 252.b
Capit. 37. Com Cathalunya senti les calamitats predites, y Tarragona fonch assolada per los Vandalos, y Barcelona cresque de habitans. fol. 252.d
Cap. 38. De la diuisio que de Espanya feren entre si los Vandalos, Sueuos y Alans, los quals restaren en Cathalunya. fol. 253.c
Capit. 39. Com los Vandalos, Sueuos y Alans visqueren sosegadament ab los Espanyols, y feren pau ab los Romans. fol. 254.a
Cap. 40. Del Origen y decendencia de la nacio dels Goths, fins que començaren à exir de la sua terra. fol. 254.b
Capit. 41. Com los Goths hisqueren de ses terres, las que conquistaren, y de son primer Rey Capto fins al Rey Boruista. fol. 255.a
Capit. 42. Dels fets y Reys dels Goths, desde Darpaneo a Athalarico, qui fonch lo primer Rey Christia de aquella nacio. folio. 255.d
Cap. 43. Com Athanarico Rey Goth, apres de perseguits los Christians se bateja per la predicacio de sanct Gudila. y parti lo Regne ab Fridigero. Y com foren fets Arrians. fol. 256.b
Capit. 44. Com los Goths prengueren les armes baxant contra las terras del Imperi, concertarense ab Honori, y per romprels lo concert Stilicon destruyren a Roma, y apres feren segon concert. fol. 257.b

Libre sise.

CApitol. 1. De com lo Rey Ataulpho dels Visogoths, dexada Italia sen passà ab la sua gent a les Prouincies de la Galia Narbonesa y Espanya Citerior. De la qual feu cap à la ciutat de Barcelona. fol. 250.a
Cap. 2. Per quina occasio entraren los Visogoths en Espanya: y concorda tres opinions que aparexian diferents sobre de asso. fol. 260.a
Cap. 3. Com entrats los Visogoths en Cathalunya lleuaren les terres per armes als Alans, y se feren senyors de ella. fol. 260.d
Capit. 4. Com Ataulpho feu pendrer nom de Emperador a Athalo Romà, qui passà à Africa, y fonch vençut y pres. fol. 261.a
Cap. 5. Com lo Rey Ataulpho ab sos Visogoths fonch expellit de la Prouincia Narbonesa, ys repararen en la ciutat de Barcelona: y quantes vegades destruys se son reparats en ella. fol. 261.b
Cap. 6. De les terres que Ataulpho possehi en Cathalunya, y com feu pau ab Honori Emperador Roma. fol. 262.a
Capit. 7. Com lo Rey Athaulpho fonch mort per los seus en la ciutat de Barcelona. fol. 263.c
Capit. 8. Com Sigerico succehint en lo Regne matà los fills de Athaulpho, y maltractà à Galla Placida. fol. 264.b
Capit. 9. De la honrrosa sepultura de Athaulpho y de sos fills, qui la feu, y abont era. fol. 265.a
Cap. 10. Dels costums del Rey Sigerico, y de sos fills: als quals mataren los Goths, abont, quant, y perque. fol. 266.a
Cap. 11. Com Vualia succehi en lo regne dels Goths, com volguè fer guerras als Romans, y feu pau ab ells. fol. 266.c
Cap. 12. Com Vualia restituyda Galla Placida vencè los Vandalos, Sueuos, y Alans, y las

Digitized by Google

y las Prouincias que en França li donà lo Emperador Honori. fol. 267 c
Cap. 13. Dels mouiments que y hagué en Espanya, per mort de Constancio general del Imperi, com hi vingueren Etio y Castino, y mort del Rey Vualia dels Goths. fol. 268. b
Capit. 14. De les excellencies y virtuts del Tarragones Paulo Orosi Presbytero. fol. 268. d
Cap. 15. Dels Bisbes Berengario, y Guillem de Barcelona Refutant algunes coses apocriphes. fol. 269. d
Capit. 16. Del Rey Theodoret qui donà ley als Goths, dels fills que tingué: las guerras y pau tingué ab lo Imperi y ab lo general Etio. Y Sebastia ve à la Prouincia Tarragonesa. fol. 270. c
Capit. 17. Com los Vandalos sen passaren à Africa, los Alans se subjectaren à Theodoret, qui se apoderà de gran part de Espanya, sitià Narbona, y Sebastia se feu tyra y mori. fol. 271. c
Cap. 18. Com Attila Rey dels Hunnos baxà contra lo Imperi, y las discordias procura sembrar: y de la mort del Bisbe Guillem de Barcelona. fol. 272. b
Cap. 19. Del concert y lliga se feu contra Attilla: com fonch vençut en los camps Cathalans, y mori lo Rey Theodoret en aquella batalla. fol. 272. d
Cap. 20. Del Rey Thurismundo com fonch enganyat per Etio, de las guerras tingué ab los Hunnos y Romans, y mort de Etio. fol. 273. d
Capit. 21. Com lo Rey Thurismundo fonch mort per orde de sos germans, y quals foren los que feren matar. fol. 274. c
Cap. 22. Del Rey Theodorich, qui valgué al Emperador Auito, del concert feu ab ell. Com vence los Suevos, y feu senyor de gran part de Espanya. fol. 275. a
Capit. 23. Com Theodorich passà à Italia à deslliurar la Emperatris Eudoxia, com mori, y Geruando se alçà en la Gallia Narbonesa. fol. 275. c
Cap. 24. Com la ciutat de Tarragona fonch reedificada, y tingué Archabisbe, y de Vincencio general del Imperi. fol. 275. d
Cap. 25. Del Bisbe sanct Nundinario de Barcelona: Ireneo intrus, y la consulta que los Bisbes de la Prouincia feren sobre asso al Papa. fol. 276. c
Capit. 26. Del scisma que Syluano Bisbe de Calaborra mogué contra Asciario de Tarragona, y lo que prouehiren los Concilis de Tarragona, y Roma. fol. 277. d
Cap. 27. Del Concili Tarraconense primer: y lo que tractà en ell. Y auer iguacio de alguns dubtes dels Concilis y temps. fol. 278. c
Capit. 28. Com remogut Ireneo del Pontificat de Barcelona fonch eligit sanct Seuer. fol. 229. b
Capit. 29. Com regnà Eurich qui llançà als Romans: guanyà gran part de França, y assolà à Tarragona fol. 279. d
Capit. 30. Com lo Rey Eurich dona leys escrites à sos vassalls: y en fer aquellas entreuingué sanct Seuer, y com se guardaren y vuy sen obseruan en Cathalunya. fol. 280. d
Cap. 31. Com lo Rey Eurich perseguí los Catholichs, y en la persecucio moriren sanct Seuer Bisbe, Ermiteri Pages y quatre Sacerdots martyrs. fol. 281. b
Capit. 32. Com sanct Sagimon Rey de Borgonya vingué à Cathalunya y feu vida heremitica en Montseny: ahont lo vingué à sercar son pare, lo Rey Gundebando. fol. 283. c
Cap. 33. De la mort del Rey Eurich, y dels anys que regna. fol. 284 c
Ca. 34. Com Alarich succehit que hagué à son pare, casà ab vna filla de Theodorich Rey dels Ostrogoths. Y altras cosas per la claredat de la Historia. fol. 284. d
Cap. 35. De les guerres foren entre los Reys Alarich Goth, y Clodoueo Frances. Com Pere Tyrà se alçà en Tortosa, y la mort del Rey Alarich. fol. 285. c
Capit. 36. Com los Goths reseren la guerra y foren vençuts, ys retiraren als monts Pyrineos: y la ciutat de Tarragona se reedifica. fol. 186. b
Capit. 37. Com Theodorich Rey dels Ostrogoths enuià los seus exercits contra Clodoueo, les paus firmaren, y las terras ques partiren. fol. 286. d
Capit. 38. Del Rey Gesalarich, qui fugi de vna batalla, y lo Rey Theodorich dels Ostrogoths enuià exercit contra dell, quil vencé. fol. 287. b
Cap. 39. De com lo Rey Theodorich tutor de son net Ashalarich, o Amalarich prengué lo gouern de las cosas de Espanya. fo. 188. a
Capit. 40. Com essent reedificada Tarragona tingué la sua Sede Metropolitana y fonch Pontifice de ella lo Archabisbe Ioan. fol. 288. b
Capit. 41. De la Epistola que lo Archabisbe Ioan escriguè al Papa Hormisda, y las que ell respongué y escriguè als altres Bisbes de Cathalunya. fol. 289. a

Cap. 42.

Digitized by Google

Cap. 42. Del Concili Tarraconense segon, los Bisbes que si firmaren, y alguns dels Decrets ques feren en ell. fol. 290.b
Capit. 43. Del Concili Gerundense la occasio perque se ajuntà y dels Gouernadors de Espanya Theudio, y Estephano. fol. 291.c
Capit. 44. Dels Bisbes ques trobaren en lo Concili Gerundense, y los estatuts que feren en aquell. fol. 292.a
Cap. 45. De la mort del Archabisbe Ioan, y succecio de Sergio en Tarragona. fo. 292.d
Cap. 46. Del Concili Ilerdense, los Bisbes se trobaren en ell, y los Decrets que feren. fol. 293.a
Cap. 47. Dels Bisbes Paternio y Agricio de Barcelona, y la persecucio que los Arrians feren en ella contra los Catholichs. fol. 294.a
Cap. 48. Dels Concilis de Valencia, Caragoça, y Barcelona: y los Bisbes entreuingueren en lo ultim. fol. 294.c
Cap. 49. Com lo Rey Athalarich prenguè lo Regne, casà ab Clothilda, perseguí à ella y als demes Catholichs, y fonch mort en Barcelona, per lo exercit de son cunyat. fol. 295.d
Cap. 50. Del Concili Toletà segon, los Bisbes que de Cathalunya se trobaren en ell. T de Iust, Iustinià, Nebridio y Elpidio Bisbes y germans. fol. 296.b
Cap. 51. Del Rey Theudio, la diuersitat de opinions hi baguè sobre la sua eleccio, y regnat. T lo que causà aquesta diferencia. fol. 297.a
Cap. 52. De les guerres que los Reys de Franca mogueren contra Theudio, vastant los contorns de Tarragona: com foren vençuts per Theudicelo capita de Theudio. T del lloch abont succehí la victoria. fol. 298.b
Cap. 53. Del Rey Theudicelo sos vicis, y com dubtà de vn miracle que cada any succehia en Osset en vna font Babtismal. fol. 299.b
Cap. 54. Del Rey Agilla contra del qual se alçà Athanagildo. T los Romans tornaren à tenir senyoria en Espanya. fol. 299.c
Cap. 55. Com lo Rey Athanagildo feu guerra als Romans, casà, y les filles que tinguè, y se feu Catholich. T de la mort del Archabisbe Sergio: y nom dels Cathalans. fol. 300.a
Cap. 56. Del tẽps vagà lo Regne dels Goths, y cõ apres foncheligit lo Rey Luyba. fo. 300.d
Cap. 57. Com lo Rey Luyba prengue per socio en lo regne a son germa, y morí. T del Concili que en lo seu temps se tingue en Braga. fol. 301.c
Cap. 58. Com lo Rey Leouegildo cobrà algunas terras dels Romans, y vencè a Aspidio ques era alçat en las montanyes de Ager. fol. 302.a
Cap. 59. De la magestat del Rey Leouegildo, y com parti los regnes entre sos fills. Fundacio de Ripoll, y mort de Guillem Bisbe de Barcelona. fol. 302.d
Cap. 60. Com lo Rey Leouegildo casà y apres perseguí a son fill Hermenegildo, al qual per ser Catholich feu matar en Tarragona. fol. 303.c
Cap. 61. De la persecucio moguè lo Rey Leouegildo contra la Iglesia: en la qual pati Ascanio Archabisbe de Tarragona ab molts altres. fol. 305.a
Capit. 62. Del sanct Abat Ioan Biclarense y apres Bisbe de Gerona: y abont es Vallclara. fol. 305.a
Capit. 63. Del Bisbe Dominio de Helna. fol. 306.b
Capit. 64. De la nativitat del fals y sutze Mahoma. fol. 306.c
Capit. 65. Del miracle se mostrà en les fonts Babtismals en les Iglesies per la celebracio de la Pasqua. fol. 306.d
Capit. 66. De las calamitats de guerras, llagostas y terremotos, hi hague en la terra y comercio del Rey Leouegildo, y mort de aquell. fol. 307.d
Capit. 67. Del Rey Reccaredo, com se feu Catholich, afauori la Iglesia, alçà los desterros als Catholichs y entre ells al Abat Ioan de Vallclara. fol. 308.b
Capit. 68. Com lo Bisbe Sunna, y Segga, se alçaren contra del Rey, y com preteriren. T los Franceses qui ab lo capita Desiderí entraren per la Gallia Narbonesa foren vençuts. fol. 309.a
Capit. 69. De com Reccaredo donà llicencia de ajuntar vn Concili en Seuilla: y dels Bisbes de Cathalunya que y acudiren. T de certes conjuracions ques descubriren. fol. 309.c
Capit. 70. De quin any y com se ajuntà lo Concili Toleta tercer: y numero dels Prelats qui si trobaren. fol. 309.d
Capit. 71. Del ques feu en lo Concili Toleta tercer: y los Bisbes que de Cathalunya si trobaren. fo. 310.b
Cap. 72. Com Argimundo se rebellà contra del Rey, y fonch vençut, y assetat a cauall en vn Asa. T de la consuetut que de aqui ha restas en Espanya. fo. 311.d
Cap. 73. Del Concili ques tingue en Narbona, en lo qual se trobà Benenato Bisbe de Helna. fo. 312.a

Cap. 74.

Digitized by Google

Cap. 74. De la Embaxada y offerta que los Iuheus feren al Rey Reccaredo: y lo quels respongue. Y com prestà la obediencia al Papa. fol. 312.c
Cap. 75. Del Concili de Caragoça en lo qual presidi Themio de Tarragona. Y la Epistola del Concili als officials Reals. fol. 312.d
Capit. 76. Dels Archabisbes de Tarragona Themio, Agnelo y Asiatico. fol. 313.b
Capit. 77. De la guerra tingue Reccaredo en França: com cassà segona vegada y tingue guerra ab los Romans: y donà vna corona de or à sanct Feliu de Gerona. fo. 313.c
Capit. 78. Del Concili Toletà quart, en lo qual se trobaren dos Bisbes de Cathalunya. fol. 314.a
Capit. 79. Del Concili Barcinonense segon. Dels Bisbes foren en ell, y com axi se trobandos en vna ciutat. fo. 314.b
Cap 80. De la mort del Rey Reccaredo, y los fills que li sobreuisqueren. fol. 315.c
Cap. 81. Del Rey Liuna, o Loyba segon: contra del qual se alçà Vuiterico, quil vencè y mata. fol. 315.d
Capit. 82. De las sanctas Reliquias que vinguerende Roma, y fundacio del monastir de sanct Pere de Rodes. fol. 316.b
Capit. 83. De com lo Rey Vuiterico fonch dit Pilsim en Tarragona: les sues Tyranies y mort: y de Borrell Bisbe de Barcelona: al qual succehi Emilia. fol. 314.c
Cap. 84. Com Gundemaro se vsurpà lo regne dels Goths: las guerras tingue ab lo Rey Theodorich de França, y ab los Gascons y Romans. Y les monedes li bateren Illiberis y Tarragona. fol. 315.b
Cap. 85. Del Concili Toletà quint, ques tingue per fer Metropoli à Toledo, y los Bisbes de Cathalunya, ques firmaren en ell. fol. 318.b
Cap. 86. Del Concili Barcinonense tercer, los Bisbes ques trobaren en ell, y lo numero dels Decrets que feren. fol. 319.c
Capit. 87. De la immunitat que Gundemaro consedi à les sanctes Isgleses, y com apres mori. fol. 320.a
Cap. 88. De la eleccio del Rey Sisebuto, Concili de Egara, y mort de Eusebi Archabisbe de Tarragona. fol. 320.b
Capit. 89. Com Sisebuto manà als Iuheus, ques convertissen. Y à Eusebi Bisbe de Barcelona que dexas lo Bisbat. Y del Concili Tarraconense, y enderrochs dels Idols. fol. 321.a
Cap. 90. De las guerras tingue Sisebuto, de les quals fonch capita Suintila: y com los heretjes Acephalos y Mahoma se demostraren, y mori lo Rey Sisebuto. fol. 321.d
Capit. 91. Del Rey Reccaredo segon, fill de Sisebuto: qui succehi à son pare, y lo poch temps que regnà. fol. 322.c
Cap. 92. Com Suintila primer fonch Rey dels Goths, qui subject à los Gascons, acabà de llançar del tot als Romans de Espanya: y de tres fills que tingue. fol. 322.d
Capit. 93. Com lo Rey Suintila fonch Pio à la ciutat de Tarragona: y la moneda que aquella bate ab lo seu nom. fol. 323.c
Capit. 94. Com Sisenando se alçà ab lo Regne dels Goths. Y Suintilla renuncià lo Regne y mori. Y altres coses à serca de la mort del sanct Bisbe Ioan de Gerona fo. 323.b
Cap. 95. Del Concili Toletà quint, y de Audax Archabisbe de Tarragona, Eusebi de Barcelona, y altres ques trobaren en ell. fol. 324.c
Capit. 96. Del que ordenà lo Concili Toletà y compilacio de les leys Godes. fol. 325.b
Capit. 97. Satisfent als qui diuhen, que sanct Seuer Bisbe de Barcelona fos en aquest temps. fol. 326.a
Capit. 98. De sanct Nonito, o Nonicio de Gerona. fol. 326.c
Capit. 99. Del temps que Audax tingue lo Pontificat de Tarragona: y com li succehi Sylua. fol. 326.d
Capit. 100. De la mort del Rey Sisenando, en quin lloch y temps succehi. fo. 327.a
Capit. 101. Del Rey Chintila, Concili que ajuntà en Toledo: y de Hoya y Sylua quis trobaren en ell. fo. 327.b
Cap. 102. De altre Concili Toletà y los Bisbes de Cathalunya ques sotascrigueren en ell. Y mort de Mahoma. fo. 327.d
Capit. 103. De com lo Rey Chintilla edificà y donà nom a les cases y apres poble de Centelles. De la sua mort, y del Bisbe Garau. fo. 328.b
Cap. 104. Del Rey Tologa, o Tulga, y com se li alçà Chindasuindo ab lo Regne. fo. 328.d
Cap. 105. Del Rey Chindasuindo qui manà juntar Concili en Toledo. Y dels Bisbes de Cathalunya quel firmaren. fo. 329.b
Cap. 106. Com lo Rey Chindasuindo se associà son fill Recesuindo. Com mori y los fills que dexà. fo. 329.d
Capit. 107. Que proua com lo Primat de las Isgleses de Espanya es de Tarragona propriament, y no de Toledo. fo. 330.a
Cap. 108. Prouant, que la Isglesia de Toledo fonch feta Metropoli de la Prouincia Carthaginesa tant solament. fo. 333.a

Cap. 109.

Digitized by Google

Cap. 109. Del Rey Recceſuindo en temps del qual mori Aecio Bisbe de Barcelona y li ſuccehi Quirch. fo. 333.d
Cap. 110. Dels Concilis Toletans. 8.9.10. los Bisbes de Cathalunya que ſi trobaren. T algunas coſas à ſerca de ells y de la feſta de la Expectacio. fo. 334.a
Cap. 111. Com los Moros guanyaren a Africa. Moriren Quirch y Albert Bisbes de Barcelona. T ſuccehi Ramon Agilo. fol. 334.d
Cap. 112. De la memoria que del Rey Recceſuindo reſta en Cathalunya en las montanyes y Capella de Requeſens. fo. 335.a
Cap. 113. Dels Heretjes Pelagio, Heluidio Heladio y Thendio qui entraren en Eſpanya, y dels errors que ſembraren en ella. fol. 335.d
Cap. 114. De vn gran eclipſi de ſol, y entrada dels Gaſcons en Eſpanya, y com los vencè Recceſuindo. fol. 335.a
Cap. 115. De la mort del Rey Recceſuindo. T dels anys que regnà. fol. 335.b
Capit. 116. De la eleccio y coronacio del Rey Vuamba, o Bamba: y juraments de fidelitat y homenatje que li preſta Pau. fo. 336.d
Cap. 117. Com lo Comte Hilperico ſe alçà ab la Gallia Gothica, y lo Rey Vuamba hi enuià a Pau Grech, quis rebellà ys feu coronar. fol. 337.c
Capit. 118. Com lo Tyra Pau enuià gent de armas a Cathalunya, ques apoderà de tota ella. fo. 338.b
Cap. 119. Dels exercits que lo Rey Vuamba aportà ab ſi, anant cõtra Pau. Ab los quals cobrà Barcelona. fol. 338.d
Capit. 120. Com Vuamba cobrà Coblliura, la Cluſa, y lo Volo. T de algunes perſones ſenyalades, que alli prenguè. fol. 339.d
Cap. 121. De com Vuamba cobrà Lybia, Cerdanya, Perpinya: y de les perſones ſenyalades que alli prenguè. fol. 340.b
Capit. 122. Com Pau deſemparà Narbona y lo Rey la prengue: y tambe a Magalona, Agda, Beſies, Nemies. T Pau y molts altres foren preſos y caſtigats. fol. 340.d
Cap. 123. De la mort del Bisbe Ramon Aguilo de Barcelona. y Concili Toleta onzè, en lo qual ſe firmà Palmacio Bisbe de Vrgell. fol. 341.c
Cap. 124. Dels termens foren donats als Biſbats. T los ſufraganeos que tinguè T arragona. fo. 341.d
Cap. 125. Com los Moros de Africa tocaren en Eſpanya, y Vuamba los vencè. T Eruigio enmetzinà a Vuamba, ys feu coronar Rey. fol. 343.a
Cap. 126. Del Decret ſeu Eurigio contra los Iuheus: caſà ſa neboda ab Egiça y ajuntà lo Concili Toletà dotzè. fol. 143.d
Cap. 127. Del Concili ques ajuntà en Toledo, y dels Bisbes de Cathalunya que ſi firmaren. fol. 344.b
Capit. 128. De altre Concili ques tinguè en Toledo: lo qual firmaren dos Vicaris del Archabisbe de Tarragona. fol. 344.d
Cap. 129. De les grans fams hi haguè en Eſpanya, y mort del Rey Eurigio. fol. 345.b
Cap. 130. Com Egiça fonch Rey dels Goths, juntà vn Concili en Toledo, y los Bisbes de Cathalunya quel firmaren. fol. 345.c
Capit. 131. Del ſanct Archabisbe Cyriaco de Tarragona. fol. 346.b
Cap. 132. De ſanct Idalio Bisbe de Barcelona. fol. 346.d
Cap. 133. Com Egiça tingue guerres ab los Franceſos: ſe li conjuraren los ſeus: com juntà Concili en Toledo, y los Bisbes que ſe trobaren. fol. 347.d
Cap. 134. Com los Iuheus ſe alçaren: lo Concili que ſobre aſſo ſe ajuntà: y los Bisbes quel firmaren. fol. 348.a
Capit. 135. Com lo Rey Egiça ſe aſſocià ſon fill Vuittiza, de la ſua mort: y del Bisbe Garau de Barcelona. fol. 348.c
Capit. 136. Del mal Rey Vuittiza: y los peſſims coſtums ſeus, y dels pecats que poſà en Eſpanya. fol. 349.a
Cap. 137. Dels Infants Theodefredo y Fauila Acoſta, Rodrigo, Pelayo, y del Archabiſbe Oppas y Comte Iulia. fol. 350.b
Capit. 138. Del Rey Acoſta fill del Infant Theofredo: y de ſos fills Sanxo y Elier. fo. 351.b
Cap. 139. Com Rodrigo ſe alçà ab lo Regne de ſos nebots, del qual era eſtat fet Gouernador. fol. 351.d
Cap. 140. Com Rodrigo perſegui los fills del Rey Vuittiza, deshonrrà la Caua. T lo que feu lo Comte Iulia quans ho ſabe. fol. 352.b
Capit. 141. De la Torre de Toledo que Rodrigo feu obrir: y lo que trobà en ella. fol. 352.d
Capit. 142. De la primera entrada feren los Moros ab lo capita Tarif en Eſpanya contra lo Rey Rodrigo. fol. 353.b
Capit. 143. De la mort de Guillem Bisbe de Barcelona, elet de Tarragona, y del ſeu ſucceſſor Bernat. fol. 353.d
Capit. 144. De la ſegona entrada feren los Moros en Eſpanya per la Andaluzia y Eſtremadura: y les victories qui tingueren. fol. 354.a

Cap. 145.

Digitized by Google

Capit. 145. *De la tercera entrada feren los Moros per Espanya, y de la gran batalla tingueren ab lo Rey Don Rodrigo en la qual lo venceren. fol.* 354.c

Capit. 146. *Com lo capita Muça vinguè de Africa à Espanya: y los Moros prengueren Arago y Valencia, y arribaren à Tarragona. fol.* 356.a

Cap. 147. *Com Muça y Tarif sen anaren de Espanya: y molts Moros Principals se coronaren Reys en diuerses parts de ella. fol.* 356.c

Cap. 148. *Com la ciutat de Tarragona fonch assolada per los Moros. fol.* 357.b

Cap. 149. *Com la ciutat de Barcelona apres de llarch combat se donà als Moros à partit. fol.* 357.d

Capit. 150. *Com los Moros se concertaren ab Monyos senyor de Cerdanya. Y la resistencia los feren molts Christians en los Pyrineos de Cathalunya. fol.* 358.a

Cap. 151. *Del estat en que restaren los Christians catius dels Moros en Catalunya. fol.* 359.a

Capit. 152. *De las seruituts y tributs que los Christians feyan y pagauan als Moros de Cathalunya. fol.* 359.c

Acaba la Taula dels capitols de la present obra.

TAV-

Digitized by Google

Digitized by Google

TAVLA DE LES MATERIES MES SENYALADES DE LA PRESENT OBRA.

En la qual lo full se senyala ab lo compte, y la columna per les quatre lletres.
A. B. C. D.

A

ABats en Cathalunya. fol. 291. c. 293. d.
Abat Ioan de Vallclara. 305. c.
Abellas primeras de Espanya. 31. d.
Abets vinguts à Espanya, y qui los portà. 163. a.
Abidis nax. 32. a. ensenya la agaicultura, donà Leys, feu Audiencias en lo Regne. b. c.
Abundio Auito Presbytero. 269. c.
Academias Publiques en Espanya. 13. d. 114. c.
Acedux en Sagunto. 69. b.
Acephalos Heretjes. 322. a.
Aceta ciutat. 62. d.
Acetans pobles. 34. d.
Acliulpho, baix: Aulpho.
Acosta y Rodrigo germans. 349. c. 350. b.
Adjatonon. 123. b. (351. b.
S. Aecio Bisbe de Barcelona. 155. b.
Aecio capita Romà. Ecio.
Aedil Curula en Roma que era. 90. c.
Aegipcios venen à Espanya, tocan à Cathalunya, vencen à Theron. 40. c. d.
Aelio Pertinax. 192. a.
Aemilio Valeriano. 104. a.
Aemilio Lepido. 118. d.
Afranio. Lucio Afranio.
Afrania Liberta de Lucio Afranio en Layda.
S. Afra y ses filles. 208. b. (132. b.
Age. } fundada. 27. a. presa per Leouegil-
Ager. } do. 302. b.
Agila regna, alçaseli Athanagildo. 299. d.
Agila Monjo. 247. a.
Agla. Agila regna.
Agnelo Archabisbe de Tarragona. 313. b.
Agones jochs. 30. d.
Agorrers en Espanya. 38. a.
Agricultura ensenyada per la primera Ceres en Rossello. 18. a. per la 2. als Sicilians. 27. c. per Abidis comunament à tota Espanya. 32. b.
Augustals qui. 76. a.
Ala capita. 251. c. d.
Alamanys baxan à Espanya y destruexen Tarragona. 199. c. son llançats. 203. b.
Alans entrà en Espanya. 248. b. c. 249. b. c. 250. b. c. diuideixense part en Portugal y part en Cathalunya. 253. d. los de Cathalunya se mesclan ab los Catos. d. son llançats de Cathalunya. 260. d. son vençuts per Vualia. 267. c. d. poblats en Cathalunya despres de vençuts per Theodoret. 271. d. (258. b. c.
Alarich. 1. Rey dels Goths pren Roma y mor.
Alarich. 2. casa. 284. d. te guerras ab Clodoueo 285. d. alçaseli vn Tyrà en Tortosa. 286. a. mor. b.
Alarich. 3. succehex. 286. c. esta baixa la tutoria de son aui. 286. d. reb lo regne, casa, persegueix à sa muller, y als Catholichs; mor. 295 pet tot.
Alba fundada. 36. d. 42. c. apres se digue Empuries. 45. c. d.
Albino. } 132. d. 193. a. c.
Albino mano. }
Albi. }
Albio. }
Albiol. }
Alcantua. 123. a.
Alceo, baix Hercules.
Alella fundada. 20. d.
Alexandro Seuero Impera. 194. d.
Alexandro Bisbe de Barcelona elet. 187. a. es Presbytero de la S. R. I. 187. d.
Alusio. 84. b.
Alx fundada. 19. d.
Almalerich. Dalt: Alarich. 3.
Amalasuenda. } muller de Alarich. 2. 285. a.
Amalesinta. }
Amalasuinta. }
Amens Apronio. 98. a.
Amposta fundada. 8. b.
Amusito Rey dels Lacetans alçat contra Gneo Scipio. 62. b. sitiat per Scipio fuig à Athanagria

Digitized by Google

o à Ausa.62.c.fuig de Ausa vasen à Carthagena.63.c.
S. Anastasi de Leyda martyrizat à Badalona ab 70.socios.223.a.
Andaluzia com axi dita.253.c.
Andages Rey dels Ostrogoths.273.b.
Andorra.4.a.
Anellas de ferro als ports de Andorra y Altauaca.4.a.per qui foren posades. 119.c.199. d.250.c.
Animals menjan carn humana.252.c.
Annibal naix. 48. a. jura de ser enemich dels Romans.48.c. ve à Espanya, alli:es fet capita de Barcelona.51.c.sitia Empuries.d.dexa la guerra y vasen à Andaluzia.52.d.es fet tinent de General de Espanya,y ve ab gent à ella.53.c.eligit general per lo exercit.54. c. confirmal la senyoria, y casa ab vna Espanyola,per romprer la pau als Romans fa guerra als Seguntins. d. asola Sagunto.55. a. prepara passar à Italia. 55. d. dexa à son germa Hasdrubal gouernador de Espanya, passa à Italia per Cathalunya, y te vna visio prop de Hebro.56.a.resistexenli los de Rosas,Empuries, y Thelongo Bachio de Blanes.b.resisteixenli los Portusios, Borgusios, fa amistats ab Handubal, dexa à son germa Hanon en Cathalunya.56. d. sitia Illiberis, fa amistats à França, y passa à Italia. 57. a. b. morli Himilce sa muller y son fill Haspar.71.c.
Anthemio se alça en Roma. 275. d. assitiat y vençut per Rithimer.280.a.
Antistio ve à Espanya,porta per Questor à Iulio Cæsar.120.d.
Antonino Pio altrament dit Tito Aurelio Fuluinio Boionio Impera.184.b.ve à Espanya. 185.c.repara lo port de Tarragona.c. aporta à Lucio Aelio son fill adoptiu.c. fa Municipal la ciutat de Egara.185.c.
Anys solars y de dotze mesos.1.d.
Apio Claudio ve à Espanya.105.c.
Apio Metello.114.c.
Aque Vacaconis, es Caldas de Malauella. 34.b.
Aque Calide Arles.35.a.es poble estipendiari
Sancta Aquilina de Gerona.213.b. (179.b.
Aras de Osiris,als Pyrineus.15.c.
Aras à Octauià en Tarragona. 145.a.
Aras de Iulio Cesar.133.c.
Arbeca fundada.104.b.
Arch de Bara.88.b. y 177.a.
Archabisbes de Tarragona,baix entre los bis-
Archadi Emperador.244.c. (bes.
Arcana ciutat.88.c.
Argabasto val à Eugeni Tyrà.240.c.
Argeles fundat.9.d.
Argimundo se alça per Rey es pres y assorat. 311.d.
Arles abans Aque Calide. 35. a. es poble estipendiari.179.b.
Argonautas,baix:Hercules Theba.
Armas,o insignies dels Reys de Castella quât comenssaren.13.b.dels Carthaginesos.23.a. c.dels Goths.265.c.
Armengaudo,o } Bisbe de Barcelona. 187.d.
Armengol. } 191.d.
Arologilo.302.d.
Arrians camps.286.b.
Ascalcruo mata à Thurrismundo.274.c.
Ascanio fill de Aeneas ve à Cathalunya y funda Alba.36.d.
Ascanio.1.Archabisbe de Tarragona consulta ab lo Papa Hilari. 276. a. b. d. es lo primer quis troba ab titol de Primat.277. d. escriu al Papa lo scisma de Syluano, y guanya lo primat de Espanya.277.d.278.a.b.
Ascanio.2.Archabisbe de Tarragona. 300.c.
Asens de Vrgell.88.c. (mor.305.a.
Asinio Polion.137.a.
Aspidio alçat y vençut en Ager.302.c.
Açotar los delinquêts de hôt te principi.311.d
Atalayas per la costa del mar.54.c.
Athanagildo ocupa lo Regne dels Goths.399. d. concertas ab los Romans. d. fals guerra. 300. a. casa te fills fas Catholich. c. mor.d.
Athanagria ciutat se alça contra Scipio.62.b. sitiada y presa.c.rebellas,y es assolada.63.d
Athalarich Rey Goth,dalt Alarich.3.
Athalo Romà alçat contra Honori sen passa als Goths.258.a. passant à Africa es vençut y pres.261.b.
Athaulpho Rey Goth casa ab Galla Placida. 258.c.d.passa à la Gallia Narbonesa.259.c. entra en Cathalunya, y fa cap de Regne la ciutat de Barcelona. d. fa pendrer nom de Emperador à Athalo. 261.b. llançat de la Narbonesa.c.se assenta en Barcelona. d. fa la cap de tot lo seu regne. 262. b. firma pau ab Honori.263.a.conspiran los seus contra de ell.d.matanlo.264.a.
Attilla Rey dels Hũnos baxa cõtra los Goths. 272.b.es vençut.273.a.b.
Atimeto llibert de Antonino Pio.184.d.
Atlant Italo,baix:Italo.
Atlo Mauritano es Tubal.10.d.
Audiẽcies publiques enforma de cõsell.32.b.c
S.Auguri Diacha y Martyr.198.a.
Augures començan en Espanya.38.a.
Auito Emperador.275.a.
Auito Presbytero.269.c.
Auleta fundada.29.c.
Aulot fundada.Olot.

Aulo

Digitized by Google

Aulo Aelio.91.b.
Aulo Terencio Varro ſubiuga Corbion.102.a d.y 103.a.
Aulo Meuio de Vich. 114. d. las ſuas momorias en Vich. 221.a.222.a.
Aulo Trebonio ve à Eſpanya.134.a.
Aulo Vitelio Impera y mor.161.c.d.
Aumerio Archabisbe de Tarragona.237.c.
Aureliano Impera.201.c.enuia exercit contra Tetrico.202.b.vençlo.c.trau los Alemanys de Eſpanya.203.b.te eſtatua en Barcelona. c.mou la nouena perſecucio cótra la Iſgleſia.d.mor.204.a.
Aurelio Alexandro Seuero impera.194.d.
Aurelio Quintilio Impera.201.c.
Auſa ciutat rebellada contra Gneo Scipio.62. b. recull à Amuſito. c. ſitiada per Scipio. d. preſa à partit.63.c.quin poble era.d.
Auſetans pobles quins.35.a.alçats contra Cato.99.b.c.
Auſo va à Eſpanya y funda Vich.13.b.
Auſona vuy Vich:baix Vich.
Aynça.4.b.

B

BAbio Macrino fa eſtatua à Conſtan.231.a
Baccaſium Bagà fundada.29.c.
Baccula vuy Banyoles.29.c.
Baco.
Bachin. } baix Yacho.
Badalona.5.b.digues Betulonia,perque,y per qui fundada.14.a.29.d.es Municipal.138.a
Bagà.29.c.
Balaguer fundada.20.a.27.a.
Baleo pobla les Illes de Mallorca.17.c.
Balteos familia dels Goths.255.b.
Blanes.5.b.fundada.20.d.amiga dels Romans contra Annibal.56.b.Municipal.138.c.
Bamba Rey Goth,baix:Vuamba.
Banderas y tropheos en les ſepultures.36.b.
Banyoles abans Baccula.26.c.
Banyuls fundats.19.d.
Bar fundada.19.d.
Barra Roma rebellat.188.d.189.a.b.
Barcelona fundada.21.a.b.c.d.22.a.b.c.d.50.a dita Fauencia.21.d.75.c.los Betulons deſtrueixen la ſua obra.51.b.dexala Annibal. 52.d.cau en la porcio y amiſtat dels Romãs 59.a. creſcuda ab las ruynas de Carthago vella y Rubricata.68.b. ennoblida per los Scipions.75.a.alçats contra Sempronio Tuditano.91.c.te preſons fetas per Cato.101.a Temple de Eſculapi.116.b.feta Colonia per Octauià.142.d.Conuent juridich,o Cancellaria.177.d.y 134.d.creſcuda de les ruynes de Tarragona.199.d.253.c.te arreuals.26.c. ſubjecta als Vandalos y Alans. 253. c. cap del regne dels Goths.259.d.262.c.y 313.a. te lo ſeu primer Bisbe.154.a.es ſubjecte al Archabisbe de Tarragona.277.d.cort Real de Athalarich.295.d.te la Iſgleſia à inuocacio de ſancta Creu.151.d.314.b.te theatro. 321.c.oprimida per Pau Tyrà.338.b.cobrada per Bamba.339.b.preſa de Moros à partit.356.b.358.a.
Bardino y pupieno Imperan.196.b.
Barea,es la torre den Barra.189.b.
Bas.
Baſi. } 35.b.
Baſos.14.d.29.a.
Batalla campal primera de Eſpanya.16.a.17.d.
Beliſtagenes Rey de Balaguer.94.a.
Bellamir.4.a.
Benaſch.4.b.
Berengario Bisbe de Batcelona ſi tingue filla. 270.a.
Berga ſe deya.
Bergiolum. } 34.d.35.b.
Bergio Caſtell, y ſos lladres preſos per Cato. 103.B.c.
Bergitans pobles quins. 34.d.alçats y domats per Cato.97.c.d.98.c.d.
Beſaſines poble.92.c.
Beſeda.35.b.
Beto regna.13.d.
Berthico.
Betherico. } baix Vuitherico.
Berthrico.
Betulon com axi dit.14.a.
Betulons pobles quins.34.a.reſiſteixan à Hamilcar yl fan retirar.50.a.b.52.b.deſtorbã la obra de Barcelona.51.d.vencen y matan à Hamilcar.52.b.c.
Beturo Mataro.178.b.
Bibulio Rufo.125.a.
Bilimer en la Prouincia Narboneſa.275.d.ſocorre à Anthemio y mor.280.a.
Bisbes de Auſona vuy Vich. Achilmo. 311.a. Aquilino.312.d.314.c. Cinidio. 191.a.192.a. Dominio. 328. a. Farnio. 328.a. Goerich. 334.b Eſteue. 324.d. Vuifredo. 348.a.
Bisbes de Barbelona Aecio.1.155. b. Aecio.2. 328.d.334.a. Agricio.291.a.292.a. Albert.1. 187. c. Albert.2.335. a. Alexandro. 187.a. Aguilo.335.a. 341.c. Atmengaudo. 187. d. 191.d. Berengario.269.d.270.a. Berenguer de Palou.349.a.c. Bernat.354.a.358.a. Borrell.315.a.318. a. Deodato. primer 159. c.d. 162.d. Deodato ſegon.166.c. 168.a. b. Deodico. 155. b. 156. c. Emilià. 318. a. 319. c. Euſebi. 389. b. 324. d. Fuca. 159. c. Garau. 328. b. d. Garau ſegon.348. a.349. a.

Digitized by Google

Gaudimaro. 191.a. 193. c. Guillem primer. 193. a. Guillem ſegon. 270.b. 272.c. Guillē tercer. 294.b. 300.c. Guillem quart. 349. d. 353.d. Hoya. 327.c. 328.a. Hugo, o Hungas 303.b. 311.a. 318.a. Idalio. 344.c.d. 346.a.d. Ireneo intrus. 276.c. Laulpho. 348. a. Lengardo 167.c. 168.c. 176. a. Lucio primer. 156. c.d. 159.c. Lucio ſegon. 187.a 170.b. Marti, o Marciano. 244.a. Nebridio. 319.d. Nundinario. 172.d. 176.c. Olympio. 244.b. 245.a Pacià. 233.a. 238.a. Paſqual. 347. c. 348. a. Paternio, o Pere. 294. a. Pretexato. 232.b. Quirch. 334.a.c. Seuer. 279.c. 281.a.c. Theodorich. 166. c. Theodoſi. 154. a.d. Victor. 155.a.

Bisbes de Egara. Eſcua. 334.b. Eugenio. 325.d Ilergio. 314.d. 319. b. Ioan primer. 309.c. Ioan ſegon. 344. c. 346. b. 348. a. Ireneo. 276.c. Nibridio. 291. a. 296. a. Sophronio. 311.a,

Bisbes de Empuries. Caſoncio. 319.d. Deuſdedit. 329.c. 334. b. Fructuos. 311.a. Galano. 312.d. 314.d. Gaudila. 346. b. 348. a. Pau. 291.a. Siſaldo. 324.d.

Bisbes de Gerona. Agricio. 290.d. Alichio. 311. a. Amador. 339.c.d. Ioan. 311.d. 314.a. 319. b. Miro. 348.a. Narſcis. 199.c. 204.a. 208.a. Nonito. 324.d. 326.c. Saberico. 346.b. Stephilo. 319.d. Toila, o Talo. 334.b.

Bisbes de Helna. Acutulo. 324.d. 328.a. Amamingo. 334.b. Benenato. 311.a. 312.b. Claro. 344.c. Dominio. 306.b. Iacinto. 339.d. Vuiterico. 334.c.

Bisbes de Illiberis. Ala. 334.b. Argebado. 344. b. Baddo. 314.a. Deterio. 324.d. Eterio. 329 c. Ioan. 346.b. Oroncio. 291. a. Pere. 309.c. 311.a. Piſsinio. 319.c. Iacinto. 339.d.

Bisbe de la Ionquera. Separato. 344.b.

Bisbes de Leyda. Amelio. 314.d. Andreu. 319.d. Euredo. 344.c. 346.b. 193.a. Fructuos. 324.d 328.a. Gaudeleno. 335.b. Polibio. 311.a.

Bisbe de Roda. Dono. 334.b.

Bisbes de Tarragona. Agnyelo. 313.b. Arthemio. 312.d. Aſcanio primer. 276. a.c. Aſcanio ſegō. 300.c. 305.a. Aſiatico. 313.b. 314.c Aumerio. 137.c. Audax. 324. d. 326. d. Cyprià 344.b.c. 345.a. 346.a.d. Cumerio, dalt Aumerio. Euphemio. 317.b. Euſebi. 319. b. 320.c. Fructuos. 198.a. Guillem. 353. d. Himerio ja eſta dit Aumerio. Ioan. 288.c. Nicomerio. 240.b. 250. d. Paternio. 251. a. Phaluax. 335.d. Prothaſi. 327.d. 328.a. Prudencio. 223.d. Sergio. 392.d. 393. b. 300.b. Stephano. 311.b. Sylua. 327. a.c. Themio ja eſta dit Anthemio. Vera. 348.a.

Bisbes de Tortoſa. Afrila. 335. b. Aſelo. 319.d. Cecilio. 344.c. 346.b. Fruiſalo. 314. d. Inuiolato. 348.a. Ioan. 324. d. 328. a. Iulià. 311. a. 312.d. 317.d. Ruf. 156.d. 157.b. Vrço. 290.d

Bisbe primer de Valencia. 193.b.

Bisbes de Vrgell. Iuſt. 296. b. Leuberico. 344. c. 346.b. 348.a. Maureolo. 334. b. Palmacio. 341.d. Ranurio. 324.d. Remiſol. 301.d. Symplici. 311.a. 312.d. 314.c.

Biſgarris ciutat Municipal. 178.a.

Bona, Dea, te Temple en los Ceretans, 243.b.

Boil, baix: Vall de Boil.

Bonifaci Tyrà en Africa. 271.c.

Boodes ve à Eſpanya. 44.a.

Bordells com axi dits. 46.c.

Borguſios pobles. 35.a. tenen guerra ab los Laietans y Gerundenſes. 44. b. fan amiſtat ab los Romans. 55.d. enemichs de Annibal, vēçuts, y dexals vn gouernador. 56. d. comoguts contra Gneo Scipio. 62.a. contra Cato 98.c. contra Vuamba. 340.a.

Boſtar paſſa a les Illes, fa embaxada als Saguntins, y va a la Andaluzia. 44.a. eſtant en guarda de Sagunto es enganyat per Afedux. 69.c.

Bracatos qui. 36.b.

Brigo regna. 12.c. funda pobles. d. 13.a. es lo primer qui vſa les inſignies y armes. 13.b.

Budar. 92.c.

Bula poblada. 20.a. 27.b.

C

CAco ſe alça contra Palatuo. 30.a. per auer trobades les mines de ferro li diuben fill de Vulcano. b. dona nom à Canigo. 30.b. es vençut. c.

Cadi. 4.a. montanya y pla prennom. 29.d.

Cadmo ve à Roſello y Cerdanya. 29.d.

Cafranque. 4.b.

Caldès, o noſtra Senyora de Caldès. 4.a.

Caldes de Malauella. 34.b.

Caldes de Montbui. 179.b.

Calella. 5.b.

Caliz poblada per Hercules Lybico. 17.c. per lo Rey Erythreo. 31.b.

Calphurnio. 108.d.

Calphurnio Lanario trahex à Salinator. 112.c.

Cambrils. 5.c.

Camps Cathalans. 273.a.

Camps Marroquios, Mauricios. 273.a.

Camps Voglacenſes. 286. a.

Camps Arrians. 286.b.

Camprodo. 3.b. fundada. 152.c.

Camps Palentins. 250.c.

Canar. 5.d.

Candaſens. 187.d.

Digitized by Google

Canet en Roſſello. 4.d. 27.b.
Canigo montanya, aygues, llagunas y encantaments de ella. 3.c. pren nom. 30.c.
Canthauexia. 11.a.
Cap de Creus. 3.b. 4.d.
Capellans Cathalans ſon los primers cõtinẽts. 228.d. no caſan. 237.c.
Capellans Grechs venen à Eſpanya, y la conſulta que ſen feu al Papa. 289.a.
Cardona ſe alça contra Sempronio Tuditano. 91.c.
Caracalla Impera. 193.b.
Carino y Caro } Imperan ab Numeriano. 204.a. tenen eſtatuas. 205.a.c. 209.a.
Carpentans pobles quins. 57.a.
Carthageta. Carthagena. Carthago noua. Carthagena. } fundada per Tago. 13.c. per los Cõteſtans. 29.a. per Aſdrubal Barcino. 53.a. preſa y ſaquejada per Publio Scipio. 83.a.b.
Carthago vella, baix: Vilafranca de Panades.
Carthago de Africa fundada. 42.a.
Cartheja es Tarifa. 13.c. altra. 48.d.
Carthagineſos venen à Eſpanya y ſe apoderan de Caliz. 42.b. fan capita de Eſpanya à Mago y mor. b. Eligexen à Hamilcar y Haſdrubal. 43.c. enuian à Sapho à Eſpanya. 43.c. à Haſdrubal, y Hamilcar fan paus ab los Romans en Sicilia. 48.a. tenen diuerſſes guerres en Eſpanya, deſde. 48.a. 85. llançats de Eſpanya ſe retiran à Caliz. 85.c. hixen ſe da Caliz, y acaban la ſenyoria de Eſpanya. 86.d. lo demes de ells en les paraules. Hamilcar. Haſdrubal. Hanon. Anbal.
Carthaueta. Carthauecha. Carthauecha. Cantauella. } 48.d. 49.a. mudanli lo nom los Scipions. 68.a.
Carceres que eran. 72.d.
Caſcio Labieno Poſthumio Impera. 200.d.
Caſpios venen à Eſpanya. 10.b.
Caſp fundada. 10.b.
Caſtell de Aſens. 88.d.
Caſtello de Empuries. 110.c. 125.c.
Caſtell de Fels. 4.c.
Caſtell Leo. 4.b.
Caſtell nou fundat. 19.d.
Caſtorio Diacha de Tarragona. 230.a.
Cathos. 253.d.
Cathalon poble ahont era. 110.b.
Cathalaunos pobles ahont eran. 201.d. la antiquitat de aquells. 202.d.
Cathalunya quins llimits te. 6.d. poblada per Tubal. 2.d. 8.b.d. dita Iobelia. 9.a. Cetubalia 10.c. partida en diuerces nacions. 33.a. com axi dita ſegons opinio de alguns. 110.b. 202.d. 248.c. 253.d. 267.d. 271.d. 273.c. occupada per los Goths. 259.d. 260.d. es la verdadera terra dels Goths. 262.a. te per predicadors primers de la Fè. 151.c. reſta tributaria als Moros. 159.a.b.
Cathalans guardan la perſona de P. Scipio. 83.a. la de Sertori. 118.a. ſab los mal quels lleuen les armes. 98.d. primers capellans cõtinents. 228.d. entre ells los capellans primers qui dexarẽ de caſar. 237.c. com axi dits dalt, en la paraula Cathalunya. Son los verdaders Goths. 262.b.c.
Cauca ciutat. Cauquenſes pobles. } 11.b.
Cayo Licinio embaxador de Roma à Carthago. 55.c.
Cayo Claudio Nero ve à Eſpanya. 81.d.
Cayo Lelio Legat de P. Scipio. 82.c. va à Roma ab embaxada. 84.c. torna à Eſpanya. c.
Cayo Corneli Cetego. 90.c.
Cayo Calfurnio Piſo ve à Eſpãya. 102.c. 109.b.
Cayo Terencio Phileto. 103.b.
Cayo Camilio Paterno. 104.a.
Cayo Licinio Nerua. 107.b.
Cayo Nigidio. 107.d.
Cayo Lelio. 107.d.
Cayo Matieno. 18.b.
Cayo Annio contra Sertori. 112.a. te eſtatua. 114.a.
Cayo Meuio Queſtor. 115.d.
Cayo Fabio Legat de Cæſar, baix: Fabio.
Cayo Norbano ve per Proconſul. 140.d.
Cayo Poncio Nigrino Conſul. 149.a.
Cayo Licinio Saturnino. 149.b.
Cayo Caligula Emperador. 152.b.
Cayo Valerio Arabino. 165.c.
Cayo Iulio Fabiano. 166.c.
Cayo Calpurnio Flaco de Tarragona. 180.d.
Cayo Iulio Ioſco. 191.b.
Celça. 4.b. ſi es Vehilla, o no alli, y 10.a.
Celebracio de la Paſqua errada. 307.a.
Celon dexeble de S. Pau. 157.a
Celtas venen à Eſpanya primera vegada. 10.a. ſegona vegada. 36.b.
Celtabrigia quina terra. 12.d
Celtiberia perque dita de aqueſta manera. 10.b. 11.d. es Arago. 11.c. toca en part de Cathalunya. 103.b.
Celtiberos quals. 11.c. perque axi dits. 10.b. 11.d. 36.c. amichs de Hamilcar. 49.b. guanyan ſou en la guerra. 49.d. fan amiſtat ab los Romans. 66.d. pelean contra altres Celtiberos amichs dels Carthagineſos. 67.b. cõcertanſe pendrer ſou los vns de Carthago, y altres dels Romãs. 77.a. faltã à Scipio. 77.d. hixen à pas contra Hilui Claudio. 94.a.
Ceres ſe diguè Iſis, era mara de Hercules, muller

Digitized by Google

muller de Oron, funda Ceret, y enſenya la agricultura als de Roſſello. 18. a. la muller de Sicoro. 27. c. perque en las medallas de Empuries. 96. c.

Ceretans pobles, com y quant prenen lo nom. 30. d. 31. c. quins eran. 33. c. comoguts contra Gneo Scipio. 32. a. contra Setego. 90. d. alçanſe contra Domicio Caluino. 138. c. vécen, y apres ſon vençuts. d. triumpha de ells 139. a. merce que demanaren a Octauià contra los Epulons. 144. b. edifican Temple à Diana. c. d. ſubjectats per Paulo Tyrà. 338. b.

Ceret poble en Rocello fundat per Ceres. 18. a diuſe Iulia. 33. c. es poble Llati. 179. a.

Ceruaria, o Ceruera. { Promontori. 3. b. 4. d. poble. 19. d. tropheos de Pompeyo. 119. c. 120. b.

Cetubals monts. 8. a. pobles. 11. d.

Cetubalia es Cathalunya. 8. a. 10. b. c.

Centa en Africa. 335. a.

Cham maleyit per ſon pare Noe. 2. b.

Chalahorra ſitiada per Pompeyo. 114. d.

Chindaſuindo regnà. 339. a. junta Concili en Toledo. b. aſocies ſon fill Recceſuindo. c. y mor. 330. a.

Chintilla, Cin { regna, jũta Cõcili en Toledo. 327. b. funda Centellas. 328. b. juntà altre Concili. 327. d.

Chriſco, baix: Gerion.

Cicero te eſtatua. 137. d.

Cinca. 7. b.

Cinia. 5. d.

Cinna. 112. d.

Ciſtellas primeras. 37. d.

Ciutat com ſe enten. 111. c.

Ciutat primera del Mon. 1. c. 2. a.

Ciutats fundadas, baix; Fundacio.

Ciutadilla, Ciutadella. } 104. c.

Cymbrios. 109. b.

Cypros. 39. d.

Cyrco de Tarragona. 72. d.

Ciſſo lloch de la batalla de Scipio. 49. d.

Claudio Vnimano. 107. d.

Claudio. 1. Impera. 152. b.

Claudio. 2. Impera. 201. b.

Claudio Nero, baix: Nero.

Clodoueo Rex de França, fa guerra à Eſpanya 285. d. mor y dexa quatre fills. 295. a.

Clodio Albino. 192. b.

Clotilda filla de Clodoneo muller de Athalarich Rey Godo. 295. a.

Cluſa fundada. 19. d. preſa per Bamba. 340. a.

Coblliure. 4. d. fundada. 11. b. 14. d. tes en ella vn Concili. 226. c. te Bisbe. 228. a. es preſa per Pau Tyrà. 338. b. cobrada per Bãba. 339. d.

Colonias quantas en Cathalunya. 177. d. y que era lo ſer Colonia. 180. a.

Comodo Imperà te Ara en Tarragona. 191. c.

Comte quina dignitat. 230. c.

Commentariense quina dignitat. 230. c.

Compte de la Era te principi. 139. a.

Concili de Arles ſegon. 229. d. de Barcelona primer. 194. c. lo ſegon. 314. b. lo tercer. 319. c. de Egara. 320. b. Gerona. 279. a. 291. c. 292. a. Illiberis. 226. c. d. Leyda. 279. a. 293. a. Sardis. 232. b. Seuilla. 309. c. Tarragona primer. 278. c. lo ſegon. 290. b. Toleda primer. 244. d. lo ſegon. 296. b. lo tercer. 309. d. lo quart. 314. a. lo ſinque. 324. c. lo ſiſe. 325. b. lo ſete. 327. b. lo vuyte. 327. d. lo noue. 329. b. lo deſe. 334. a. lo onze. c. lo dotze d. lo tretzè. 341. c. lo catorze. 144. a. lo quinze. 344. b. lo ſetze. 344. d. lo deſete. 345. c. lo diuuyte. 147. d. lo denoue. 348. b. lo vinte. 349. b. nos troba: y alli donà la cauſa.

Concilis depoſitan los ſeculars delas dignitats 29. d.

S. Concordino. 316. c. d.

Confederats pobles en Cathalunya quins, y quants. 149. b.

Conflent perques diu axi. 39. a

Conſtanci capita vens los Tyrans del Imperi. 252. b. fa guerra als Gots. 261. c. pau ab ells. 267. a. mor. 268. b.

Conſtancio marit de ſancta Helena. 224. c.

Conſtancio Magno Imperà. 224. d. reſtituex la pau a la Iſgleſia, y muda lo Imperi à Conſtantinoble. 225. a. junta concili en Illiberis. 225. c. mor. 230. d. te eſtatua en Tarragona. 231. funda Conſtanti. a. la Selua. c.

Conſtanti poble fundat. 231. a.

Conſtancio. Conſtant. Conſtantino. { fills del gran Conſtanti ſe partexé lo Imperi. 232. a. mor lo Conſtanti. b. lo Conſtant en Helna. d. venç Conſtancio à Magnencio, y te eſtatua en Tarragona. 233. b.

Conſtantino Tyrà de Inglaterra y França vol entrar à Eſpanya. 249. a. enuià ſon fill à Eſpanya. b. reſiſteixenli Didimo y Veriniano. c. venç los y entra. d. y 250. a. mor. 252. b.

Conſtant fill del Tyrà Conſtantino, ve à Eſpanya. 249. b. reſiſtintli los de Rocello los venç y entra. c. d. mor. 251. b.

Conſul en Roma quin carrech era. 55. b.

Conteſtants pobles quins. 28. a.

Coſetans pobles quins. 34. c. ſubjectats per Hamilcar Barcino. 50. a.

Corbera.

Corbins. Carbion. { poble. 102. a. 103. a.

Corepiſ-

Digitized by Google

Corepiſcopos que eran. 315.a.
Corniculari quin offici era. 230.c.
Corona de or de Reccaredo donada a S. Feliu. 314.a. robada per Pau Tyra. 338.a.
Corts per lo Imperi celebrades per Hadrià en Tarragona. 176. d. per los Goths. 288.a.
Coydes. inuentats. 37.d.
Couens.
Creacio del Mon. 1.a. del Home. b.
Creencio dexeble de S. Pau. 157.a.
Culca ſenyer Cathala. 91.c.
S. Culgat. 220.d.
Cumenio Archabisbe de Tarragona. 237.c.
Curcio Romà. 58.d.

D

Dacia ve per Prẽſident en Eſpanya, y martyriza molts ſancts, deſdel foleo. 207. a 223.
Sanct Damaſo Papa es Cathala. 235.b. la ſua vida. d.
Deabo, baix: Gerion.
Decio Iunio Bruto. 108.c.
Decio Iunio Dola bella. 109.c.
Decio impera, y mou la ſetena perſecucio. 196.d.
Decio Galieno Impera. 297.c.
Decurio que era. 97.a.
Denia fundada. 44.c.
Deodato primer Bisbe de Barcelona. 159. d. 161.d.
Deodato ſegon. 166.c. 168.a.b.
Deodico Bisbe de Barcelona. 155.b. 156.c.
Deſideri Præbytero. 242.c. 243.b.
Deu llegats regeſſen Eſpanya. 109.a.
Diana Temple y poble dels Emporitans. 136.b.d.
Diccions terminan ſegons la nacio. 12.d.
Didio. 109.a. 114.c.
Didio Iuliano Impera. 192.b.
Didimo y Veriniano reſiſtexen al Tyra. 149.a.
Sancta Digna. 208.b.
Diluui general del Mon. 1.c.
Dioclecia y Maximia Imperan. 206. c. renuncian lo Imperi. 224.b.c.
Dionis Lybich, baix: Yaco Bachin.
Diopolis. 45.d.
Diuiſio del mon entre los fills de Noe. 2. c. de les llengues. 2.b. de les Iſgleſies Cathedrals de Eſpanya en temps de Conſtantino. 229. b. de Vuamba. 341.d. de Eſpanya en Prouincies. b.c. en nacions. 33.a. en Prouincies Citerior y Vlterior la primera vegada. 54.a. ſegona. 85. c. regida per vn Pretor. 106.a. tornas a diuidir en dos Preturas. 107.a.b deu Llegats. 109. a. tornada a diuidir per Octauia en Citerior y Vlterior: y y la Vlterior ſubdiuidida en Bethica y Luſitania, y ſos llimits. 141. a. en Legacias y Capitanias. 147.a. en Prouincias y Cancellarias. 177.b. feta per Conſtantino Magno en ſet Prouincies. 230.b. feta entre Vandalos, Sueuos y Alans. 253. c. del Imperi feta en Oriental y Occidental entre los fills de Conſtantino. 230. a. entre Archadi y Honori. 244.c.
Diumenge ſe mana guardar en Cathalunya. 291.b.
Dol de Morts quant comença vſar. 36.b.
Domicia Impera. 164. a. mou la ſegona perſecucio de la Iſgleſia. 66.d.
Dominio Bisbe de Helna. 306.b.
Donas ſuccehexen en los Regnes en Eſpanya. 345.c.
Druſilano Rotundo. 152.b.

E

EBo fill de Vuittiza, baix: Euo.
Ecio gouerna. 168.b. 271. a. concertas ab les Goths contra Attilla. 272. c. b. venço. 273.a. mor. 274.a.
Eccleſiaſtichs Grechs venen a Eſpanya, y la cõſulta que per aſſo hi ague ab lo Papa, dalt capellans Grechs.
Ecclipſi del ſol, 336.a.
Edera poble fundada. 10.a.
Edeſco com ſe fa amich de Scipio. 83.d. 84.a.d
Edeta poble. 10.a
Edetans pobles. 10.a. 52.b.
Edicte de Octauia. 142.a.
Edicte de Siſebuto contra los Iuheus. 321.a. reuocat. 325.c.
Emiliano Impera. 197.d.
Egiça regna. 145.c. venja al Rey Vuamba. d. junta Concili. 346.a. dexa per Rey a ſon fill Vuittiza. 348.d.
Egara Municipal. 178.c. te Bisbe. 276.d. tes Cõcili en ella. 320.c.
Egoſa. 35.b.
Electra filla de Atlas, y Leocata. 26.b.
Elier fill del Rey Acocta. 351.d.
Eliogabalo Impera y mor. 193.c. 194.c.
Elpidio Bisbe. 197.a.
Eluinio Rufo. 161.b.
Empuries. 4. d. 5. a. fundada, com axi dita, y perqui. 45. c. d. reb Leys. 47. b. citiada per Annibal. 51.d. fa amiſtat y lliga ab los Romans, 53.b. aſitiada per Marco Porcio Cato. 93. c. preſa y feta poble de tres nacions.

Digitized by Google

nacions. 96.b. feta Colonia per Cesar. 136.a castigada per Traiano. 175. c. es conuent juridich, o Cancellaria. 178. d. te Bisbe. 191. a. resisteix à Annibal passant à Italia. 56.b. fundà Temple à Diana. 135.a.
Endelacio dexeble de sanct Pau. 57.a
Engracia verge y martyr, baix Eucratis.
Enrich, baix Eurich.
Enutzo qui era. 28.b.
Ephesino dexeble de sanct Pau. 157.a.
Epicinio Clergue. 316.
Epulons qui y perque desterrats. 144.a.b.
Escoro fundada. 29.c.
Era te principi. 139.a
Erithreo regnà. 3.a
S. Ermiteri pages y martyr. 282.b.
Eruigio, baix Eurigio.
Espanya poblada per Tubal. 2. c. sos llimits. 3.a. es diuidida, dalt, diuisio: tornas à fer tota vna Prouincia. 106. a. tingue diferents noms; com Sepharat. 2.d. 9.b. Iobalia. 9.b. Setubalia, alli: Hiberia Hesperia y Hispania, alli, y 11.c. 18.c.d. 25. d. despoblada per la secada. 35.b. tornada à poblar. 36. a. donada als Goths primera vegada 257. c. segona vegada. 260.a. tercera vegada. 268.a
Espanya Citerior y Tarragonesa, es vna mateixa cosa. 54.a.
Espanyols passan à Sicilia ab Atlas. 26.c. poblan Roma, alli: passanne mes à Italia. 27.b. d. 28.c. guardan la persona de Sertori. 118.a de Galba. 160.b. fugen de Espanya per la secada. 35.c. per les besties feres. 252.d.
Escua. 4.b.
Eucharico. Eucleario. Euthario. } casa ab Amalasuenda. 285.a
S. Euchratis verge y martyr. 220.c.
Eugenio Tyrà. 240.c.
S. Eularia verge y martyr. 215. b. fins à 220.a
S. Eulogi Diacha y martyr. 198.a.
Euo fill de Vuittiza. 352.b.
Eurich matà à son germa Theodorich. 275. d. regnà 280. a. es lo primer senyor de tota Espanya, alli: assola Tarragona. b. donà lleys als Goths. d. guanya Narbona, Arles, Marcella, Aluernia. 289. b. persegueix als Catholichs. 281. b. mor. 284. c.
Eurigio enmetzinà à Bamba. 343. c. succeheix en lo Regne, alli: y lo demes fins à la sua mort, desde alli fins à 345. c.
Europa robada. 29.c.
Expulion fill de Vuittiza. 352.b.

F

Fabia Paula 166.c.
Fabio Legat de Cæsar ve à Espanya 226.c.
Fams. 42.d. 352.c. 345.b.
Fanilla mor, y te fill ques diu Pelagi. 349.c. 350.c (190.a.
Faustina mara y filla tenen estatues. 189. c. d.
S. Feliu de Guixols. 5.b. com axi dit. 211.c.
S. Feliu Diacha de S. Narcis. 208.b. 209.a. 210.a
S. Feliu Doctor y Apostol de Gerona. 210. b.
S. Feliu primer Bisbe de Valencia. 193.b.
Feliu, o Felix } Libert de Augusto. 106.c.
Fenices venen à Espanya y carregan de or, y plata. 39.d. 40.a.
Festas de nostra Senyora de Esperança, y la O
Figueres fundada. 113.a. 283.d. (134.d. 336.a.
Filles de Indibil. 83.c.
Fill de Afranio se donà à Cæsar. 231.a.
Fills de Pompeyo contrà Cæsar. 134.c.d. 135.a
Fills de Athaulpho morts. 264.c. 265.a.b.
Fires primeres de Cathalunya. 45.c.
Flauia Gallica, vuy Fraga. 162.a.
Flauio Pompeyo aporta los Abets. 163.a.
Flauio Fauila. 330.a.
Floriano Imperà. 204.b.
Fludigino. Fludingio. Fludiuino. } 285.d.
Fluuia antigament Clodiano, es nauegable. 4.d.
Focences desde Ionia venen à Espanya poblà Alba. 42.c. troban mines de plata. 43.a. poblan la Meda. 44.c. baxan à la terra ferma, y poblan Empuries. 45.a.b.
Fonts diferents, vna calenta y altra freda. 4.a.
Fonts de S. Pere en mig del Mar. 5.d.
Fonts baptismals. 307.a
Fraga fundada. Dalt Flauia. Gallica.
Francesos ab ma armada entran en Cathalúya 295.d. 298.b. 309.c. 313.c. 323.a. 336.b.
S. Fructuos Archabisbe de Tarragona. 198.a.
Fuca Bisbe de Barcelona. 159.c.
Fuluio Flaco. 102.b.
Fúdacio de Ager. 27.a. Alba. 36.d. 42.d. Albera 27.a Albi. Albio. Albiol. 32.d. 133.a.c. Alella 20.c. Alx. 19.c. Amposta. 8.b. Argeles. 19.c. Argentona. 28.c. Auleta. 29.c. Ausona. 13.b. 20.b. Baccasium. 29.c. Baccula. 29. c. Badalona. 4.a. 19.d. Bagà. 29. c. Banyoles. 29.c. Banyuls del mar, Banyuls dels Apres. 19.d. Balaguer. 20.a. 27.a. Bar. 19.d. Barcelona. 21. a. fins à 24. y 50.a. blanes. 20.c. Bula demût, Bula terreneia. 27.b. Camprodo. 152.c. Canet de Rossello. 27.b. Carthago de Africa. 42. a. Carthago Vella. 48. d. Carthagena, Carthago, Carthageta. 13. c. 28. a. 48.d. 53. a. Casp. 10. c. Castell nou. 19. d. Cencelles. 177.b. Centelles. 328. c. Ceret. 18. a. Ceruaria. 19.d. Cluса. 19.d. Comenge. 119.b.

Digitized by Google

Constanti.231. a. Denia. 44. c. Empuries. 45.c.d. Escoro.29.c. Figueres.113.a.283.d. Fraga. 162. a. Galba.160. d. Gerona.15. b. Granolles.106.d. Gualbes.160.d. Henoch.1. c. Hispiria.26.a. Helna.32.c.231.d. Hespirà. 26.a. Hosca.29.d. Laca.29.c. Ilerda.13. a.20. c. Ilerdacana.13.a. Illiberis.11.b. 14. d. Yaca You.29.c. Lançà.19.d. Lardecans.13.a. Leocata.26.b. Lercahosa.13.a. Lybia.29.d. Leyda.13. a. Lagostera.105.c. Manresa. 20.c. Marcella.42.c. Merida.18.b. Minoriffa.20.c Mocet.19.d. Magons y Mongo.85.b. Murcia.31.c. Murga.44.c. Noedas. 10. c. Olot. 28.c. Opol.29. c. Ormanya.13.c. S. Pere de Rodes.317.a. Palamos.15.c. Palanda.30. a. Pi.19.d.27.d. Pòt de Bar.19.d. Portus.19.d. Prats.19.d. Requesens.335.b. Ripoll.303.b Rodès.19.d.27.d. Roma.26.b. Roses.37.c. Roda.38.c. Rodas.37.a.b. Rostabar. 27.b. Rusino.19.d. Saga.9.d. Sagunto. 9. d. Selua.231.c. Seuilla. 7.d.18. c. Sorra.19.d.27. d. Sureda.11.c. Tarifa.13.c. Tatsò.27.b. Tarragona.8.a.20.c.41.b. Termens.92.c. Tesa. 27.d. Testa.29.a. Toça en Cerdanya. 19. d. Toça al Maresma.19.d. Tor.19.d. Torra dè Barra.89.b.108.b. Tortosa.13.a.48.d. Teroel y Turdeto,49.d. Vallclara.306.b. Vall de Toça.19.d. Vich.13.b.20.b. Vilafranca de Panades.49.a. Volo.19.b. Vrgell.13.a.20 a. Vilarodona.152.c.

G

GAla Rey.76.d.
Galla Placida filla del Emperador Honori 244. c. presa y casada ab Athaulpho. 258. c. d. causà paus. 259. c. perseguida de Sigerico. 264. c. restituhida à son germa. 267.b.c.
Gallamos.4.a.
Gallia Gothica com axi dita, y quina terra era 259.c.
Gallica Flauia, vuy Fraga.162.a.
Galloceltichs venen à Espanya.36.b.
Gallo Impera.197.c.
Galba senyor dels Tricenos, en Asco, es vençut.59.d.
Galba poble.160.c.d.
Galero com axi dit.148.c.
Galieno Impera.197.d.201.b.
Ganyada de Quinto Casio Longino.133.c.
Garraf.5.c
Gaudies.4.a.
Gayos Flaminio.102.b.
Gayo Catinio.102.c.
Gaya Plaucio.107.d.
Gayo Hostilio Mancino.108.d.
Gayo Matieno.108.b.c.
Gayo se posa à vegades per Caio: y axi vejas la diccio Caio.
Genio, que es.135..b.
S. Germa martyr de Gerona.213.d.
Geta fill del Emperador Seuero.134.b.
Gerion, Chriseo, Deabo, tot es vna cosa.15.b. arribà à Coblliura.14.c.d. trobà les mines. 15.a. te guerra ab los de Palamos.15.c. fundà Gerona.15. b. fas Tyrà.15. c. vençut per Osiris.16.a.
Gerions tres germans. 16. b. c. Symbol de la vnio.d. diuhense Lomnimios.17. a. concertan la mort de Osiris, alli. vençuts per Hercules.17.d.
Gerona fundada.15.b. Poble Lati.179. a. presa per lo Tyrà Pau.338.b. cobrada per Bàba.339.c. feu estatua al Emperador Philippo.196.c.
Gerundenses pobles quals,34.a.b. tenen guerra ab los Bergusios, o Portusios.44.d.
Geroncio Tyrà.251.b.
Geruando capita Romà.274.c.275.c.d.
Gesalahich, o Gesalarich. } capita del Rey Theodorich. 286.d.287.b.
Girisenos contra Quinto Sertori. 110. a.b.
Giserico fill de Sigerico.166.b.
Gneo Scipio Caluo ve à Espanya, y desenbarca à Empuries.58.b. fa amistats, y va à Tarragona.59.a.b. ab los Ilergets, y Montanyesos.49.d. venç à Hanon.c. pren à Handubal, alli. reb arras de Leyda. 50. b. va contra Hasdrubal.c. à Empuries.d. contra Amusito y Leonero.62.b. vençlos,62. c. vens los Iacetans, o Lacetans.d.63.a. guanya Ausa. c. tornassen à Tarragona.64.b. enuia embaxada à Roma. 64. c. batalla en la mar, y venç à Hasdrubal.d.65.a.b. asola Alicant.d. Guadarrama.66.a. passa à les Illes, y donà volta à Tarragona, alli: roba Carthagena. 66.a. reb diuerses embaxades de Espanyols.66.a passa Hebro ab banderas desplegades.c. reb resposta de Roma, alli: fa amistat ab los Celtiberos.66.d. vens à Indibil, y Mandonio Ilergets.67.a. desuia à Hasdrubal. 67. c. reb per companyo à son germa Publio. 67.c.d. destrueix Carthago vella.68.a. Rubricata.b Sagũto y pren les arres Espanyoles.69.b.c. sitia Hiberia, vens à Hasdrubal.71.a. deslliurà de siti à Iliturge, y mata alli à Himilio.c. 72.a. venç à Hasdrubal.72.a. ennobleix de obres à Tarragona.72.b.c. cobra Sagũto. 74. d. assolà Teroel, alli: donà nom à Valencia. 75. a. ennoblex de obres à Barcelona. a.b. fa amistat ab lo Rey Siface.76. b. donà sou als Celtiberos.77.a. mor.78.b. ahont.c.
Gneo Cornelio Lentulo.91.a.

Digitized by Google

Gneo Sempronio Tuditano. 91.b.
Gneo Manlio fill de Publio. 100.a.
Gneo Fabio Butcon. 105.d.
Gneo Fuluio. 107.b.
Gneo Pompeo vc à Espanya. 115. a.te batalla sobre Lorona. 115.c.ab Hirtuleyo.c.d. ferit, pres, escapa, y retiras al Pyrineo à hiuernar, apres sitia Chalahorra. 115. d. baxà sobre Perpena. 118.b.alça tropheos a la ralla de Espanya. 119.a.en quin lloch.c.patro dels Espanyols en Roma. 120. c. anomenat per venir segona vegada à Espanya. 124.b. enuia sos llegats.c.Bibulio Rufo. 125.a.vèçut y mort. 143.d.
Gneo Pifon. 122.c.
Gneo Pompeo fill del gran Pompeo, ve à Espanya. 134.b.mor. 134.d. 135.a.
Gneo Domicio Caluino. 138.c.
Goherich caualler Goth. 287.c
Gondimaro Bisbe de Barcelona. 192.a .193.a.
Gorcia riu. 5[illegible].d.
Gordell que y com axi dit. 46.c.
Gordiano Imperà. 196.b.
Gorgoris Melicola Regna, y les demes coses sues. 3[illegible].c.
Goths de hont eran, y lo cami feren venint à Espanya fins auer destruyda Roma, desdel ful. 254.al 258. concertantse ab Honori la primera vegada. 257.c. romplos lo concert Stylico.d.pren à Roma. 258.b.tornan à cõcertarse ab Honori. 259.b.com axi sen passaren a Espanya.c.d. 260.a.llançã los Alans de Cathalunya.d. son llançats de la Narbonesa. 161.b.tres vegades vençuts y reparats en Barcelona.d.los titols q̃ tenen per la senyoria de Espanya. 275.a. vençuts per los Moros se retiraren als Pyrineus. 356.a. 358.d.
Granolles fundada. 106.d.
Gracià y Valentinià Imperan: y fan capita a Theodosi. 234.d.mor Gracià. 240.a.
Guiliem primer Bisbe de Barcelona. 143.a.
Guillem segon Bisbe de Barcelona. 272.c.
Gundemaro regna. 318. b.dona immunitats
Gundemiro vales Iglesies. 320.a.
Gundemundo fill de Sigerico. 266.b.
Gurb poble dels Ausetans. 103.a.

H

HAue volusia. 703.d.
Hadriano Impera. 176. b. reb Embaxadors de Espanya, ve a Tarragona, edifica lo Temple de Octauia.c.te dieta, ò cort general.d.te estatua. 177.a.diuideix Espanya en Cancellaries.c.vol lo matar vn Esclau. 180. b.repara la muralla de Tarragona.c. persegueix las Iglesias de Asia. 183. d. para per cartas de Serenio Granio. 184.a.asola Hierusalem, alli: mor.b.
Hamilcar fill de Magò, germa de Hasdrubal. 42.a.eligit capita contra Espanya. 43. b. ve à ella. 48.a.casa te fills y quins, alli: fa pau ab los Romans en Sicilia. 48.a. b. passa segona vegada a Espanya. 48. b. fa amistats en Cathalunya, y edifica Carthago vella. 48.c.fun da Teruel contra Sagunto. 49. c. dona sou als Celtiberos. d. fa amistats ab los Gallos Bracatos; y resisteixen li los Betulons. 50.a. retiras.b.funda Barcelona.c.resideix en ella dos anys, dexay per capita a son fill Annibal. 51. b. vençut y mort per los Betulons. 52.b.
Handubal amich dels Carthaginesos. 56.d.socorre a Hanon y mor. 60.c.
Hanon fill de Hamilcar ve à Espanya. 43.d. resta a les Illes, alli: passa a Espanya, tornasen a Carthago, alli: es enuiat altra vegada ab socorro. 69.d.es pres. 85. b.
Hanon parent de Annibal capita dels Portusios. 57.a.es vençut y pres. 60.c.
Hasdrubal Caluo arriba a Mallorca. 71.d
Hasdrubal Gisón resta general en Espanya. 85.a.es vençut.b.retiras a Caliz.c.
Hasdrubal Barcino fill de Mago germa de Hamilcar mor en Serdenya dexãt tres fills. 42. b.c.43.b.
Hasdrubal Barcino gendre de Hamilcar casa. 49.d.capita de la flota. 50.a.general de Espanya. 52.d. funda Carthago noua, que es Carthagena. 53.a.fa son tinèt a Annibal. 53. c.reb embaxada, y fa pau ab los Romans. c. d.mata a Tago. 54.a.mor amans de vn criat de Tago.c.
Hasdrubal Barcino germa de Annibal gouernador de Espanya. 56. a. junta gent contra Gneo Scipio. 60.a. ve contra dell en lo cãp de Tarragona, y donay rebato, y retiras della de Hebro. 61.c. va sobre dels Ilergets. 62.a.arma contro Gneo Scipio en la mar. 64.d.es vençut. 65. b. c.corre la campanya de Cathalunya, y tornasen a Carthagena. 66.a.soccorre a Mandonio. 67.a.giransé cõtra de ell los Celtiberos. b. venç a Galba senyor dels Tricenos. 70. a. determina passar a Italia. 70. d. 71. a.sitia vnaciutat. 71. a.es vençut dels Scipions. b.sitia Hinchiuil. 71.d. es vençut dels Scipions. 72. a. venç y mata los Scipions. 77. 78. per tot, va contra Lucio Marcio, y es vençut. 81. a. b. escapa fugint. 84. d. passasen a Italia dexant a Hasdrubal Gisón en Espanya. 85.a.
Hebro riu. 5.c. 10. b. 11. a. terme entre los Romans y Carthaginesos. 53.d.

Digitized by Google

Heladio Heretje. 335.d
Helbaneos. 287.a
Heldefredo Goth. 280.c
Heliogabolo impera. 193.c. mor. 194.d
Sancta Helena ve à Espanya, y junta lo Concili Iliberitano. 226.a.b. funda Helna. 231.d
Helna fundada. 32.c. 231.d
Heluidio heretje. 335.d
Heluio Claudio. 94.a
Henoch primera ciutat del mon. 1.c
Henrrich Rey Goth: dalt: Eurich.
Hercules no es nom propri, sino de Honor: y perque. 15.d. 16.a
Hercules Oron Lybich fill de Oziris mata à Tifon, en venjança de son pare, y funda la ciutat de Tafosiris. 17.b. ve à Espanya, alli: funda en Mallorca, alli: toca Caliz. c. alçà los padrons, o columnes. d. desembarca à Roses, alli: vens los Gerions. 18.a. à Caco. a b. vsa les monedes. b. passa à Italia. b. ve segona vegada à Espanya. 19. b. funda diuerços pobles. c. d. 20. a. b. à Barcelona. 21. a mor. 21. a. 24. b
Hercules Theba, dit Hiraclis, y Alceo, ve à Espanya. 30. c. dexa algunes companyies en Cerdanya. d. dona nom als rius de Arago. d. 31. a. passa à Mallorca, alli.
Heretjes, Vigilancio. 241. c. Acephalos. 322. a Pelagi Heluidio Heladio y Thendio. 335. d
Sanct Hermenegildo regna. 303. a. casa. d. es pres y pren martyri. 204. a. b
Heruio Claudio. 94. a
Hespero ve à Espanya. 19. c. regna. 25. d. dona nom de Hesperia à Espanya. 25. d. funda Hespira. 26. a. es vençut per Atlas, alli.
Hesperia se enten per Espanya. 25. d
Hespyra. 26. a
Hibero riu: dalt Hebro.
Hiberos venen à Espanya. 10. b
Hibero regna. 10. d. dona nom al riu de Hebro. 11. a. funda alguns pobles y mor. b. c
Hiberia es Espanya, y perque. 11. c. 18. c
Hiberia. } Ciutat fundada per Hibero ahont era. 11. a. b
Hibera. }
Hibernia. }
Hiliberia. }
Hieruſalem destruyda per Tito y Vespasia. 162. b. per Hadriano. 184. a
Hilario Libert. 106. c
Hilderico fill del Rey Sigerico Goth. 266. b
Hildigiso rebellat contra Bamba. 338. a. pres. 340. b
Hiliberis, baix, Illiberis.
Hiliberia, baix, Illiberis.
Hiluio Claudio. 94. a
Himerio Archabisbe de Tarragona. 237. b. mor. 240. b
Himilce muller de Annibal, te mines en Catalunya. 54. d. mor ab son fill Aspar. 71. c
Himilco fill de Hamilcar, ve à Espanya. 43. d. tornasen à Carthago. 43. d
Himilco fet general de la mar per Annibal son germa. 64. d
Himilco fill de Bomilcar. 70. d. mor. 71. c. 72. a
Hypodromo de Tarragona. 72. d
Hirtuleyos germans capitans de Sertori. 114. d. 115. d
Sanct Hireneo enuia Bisbe à Valencia. 143. b.
Hispania com axi dita: y altres coses de ella: dalt Espanya.
Hispalo regna, dona nom à la terra, mor. 18. c
Hispan fill de Hispalo net de Hercules regna dona nom à Espanya. 18. d. 19. a. mor en Barcelona. c
Sanct Honesto dexeble de sanct Saturni. 155. c
Honosca en lo Regne de Valencia. 65. d
Honori impera ab Archadi. 244. c. concertas la primera vegada ab los Goths. 257. c. dona à Vualia la Aquitania, Guiana, y Narbona. 168. a
Honoriacos Soldats. 249. b. c. 250. b
Horas Canonicas instituhides per sanct Damaso à consell de sanct Hieronym. 136. d
Hosca de Arago te estudis fundats per Sertori. 114. c
Hostilia Impera. 197. c
Humerico fill de Sigerico. 266. b
Humerico Rey dels Vandalos, casa. 170. d
Hunos y Vandalos de principi foren tots vns. 248. b. baxan ab son Rey Atila contra los Goths. 272. b
Huro si es Iluro, o Mataro. 178. b
Hueterico. } Baix, Vuiterico.
Huiterico. }

I

Iaca fundada. 29. c
Iacetans socorren à Amusico, y son vençuts per Scipio. 62. d. 63. b
Iaco, baix Yaco.
Sanct Iaume ve à Espanya en vida. 150. a. predica en Cathalunya. 151. c. apres de mort ve lo seu cos. 152. d
Ibba Comte de Gepidia. 287. a. d
Ictosa ciutat Episcopal. 342. b. c
Sanct Idalio Bisbe de Barcelona. 311. a. y 344. d. 346. a
Idolatria ahont y quant començà en Espanya. 16. b. aumentas en temps de Luso. 28. a. y en temps de Zacinto. 29. b. per Yaco, o Dionis Lybico. c. per Erythreo. 31. b. enderrocanse los Idols. 321. d. purã ab tot axo. 344. a. 359. b

Idols

Idols enderrocats. 321.d
Idubeda montanya. 12.b
Illa de la Meda pren nom. 31. a. poblada. 44.b
Iliberia filla de Hiſpalo. 18.c. filla de Hiſpan. 19.a
Illiberis fundada. 11.b. 14.d
Iliturge aſſolada. 71.c
Ilerda es Leyda, baix Leyda.
Ilergets pobles quins. 34. d. amichs dels Scipions. 60. a. alçats encontra 62. a. contra Gneo Scipio en fauor de Mandonio. 66.d. tenen per Rey à Indibil y Mandonio, alli: à Beliſtagenes. 94.a. pelean contra los Cymbrios. 109.c. amichs de Veſpaſia fundan Fraga. 162.a
Ilerdacana fundada. 13.a
Ilerchaons pobles. 34.d. 67.b
Ilerchaoſa baix. Lercahoſa.
Iluro. Loret. 178.c
Immunitats conſedides à las Iſgleſies. 293. d. 320.a
Indicets pobles quins. 33.d
Indibil (ab ſon germa Mandonio) Rey dels Ilergets contra Gneo Scipio. 66.d. 77.b. es vençut y perdonat. 86. b. c. d. torna à pendrer les armes, y es vençut y mort. 87. b. 88.a
Innocent fingit mata à Theudio. 299.a
Inſignies de Caſtella quant comenſaren. 13.b
Inſendi dels monts Pyrineos. 19.b. 38.c
Sanct Inuento ab treſcents martyrs de Gerona. 208.d
Ioan Abat de Vallclara apres Bisbe de Gerona. 305.c. 309.a. 320.a. 324.b
Ioan Archabisbe de Tarragona. 288.b. eſcriu al Papa Hormiſda. 289. a. es llegat del Papa.b
Ioncarias dos. 34. b. la vna quant y com axi dita. 37. d. occupada per los Laletans. 44.c. te Bisbe. 342.d. 344.b
Iou. 4.a. fundada. 29.c
Iouinià impera. 234.a
Iraclis, dalt Hercules Theba.
Ireneo Bisbe de Egara intrus en Barcel. 276.c
Iſgleſies Metropolitanes de Eſpanya quantas. 229.c. 319.b. quina es Primada. 330.a. fins à 333.
Iſis es mara de Hercules, y es dita Ceres, dalt Ceres.
Isles de Mallorca, Menorca, y Yuiça poblades, baix Mallorca.
Italia abãs Oenotria y com axi dita. 19.c. magna Grecia. 21.c
Italo fonch dit Atlas. 19.c. ve à Eſpanya, alli: y 26.a. venç à ſon germa Heſpero, alli: Regna. b. tornaſen à Italia y aportaſen à molts Eſpanyols que poblaren en Sicilia, y en terra dels Aborrigines y poblaren à Roma. 26. b.c
Iubala, o Iubelda. ſuccehi à Hibero. 12. b. dona nom al mont Idubeda, millora les ſciencies y mor. b.c
Iuheus deſterrats de Hieruſalem venen à Eſpanya. 262. b.c. y 184.a. no poden tenir officis publichs. 310.d. 325.c. fan embaxada al Rey Reccaredo contra lo Decret del Concili Toleta. 312. c. ſon deſterrats per edicte del Rey Siſebuto. 321.a. es renocat lo edicte. 325.c. no poden tenir llibres ſuſpectes contra la fe. 343.d. no poden fer primera compra de mercaderias en port de mar. 348. a. alçanſe ſon punits y deſpergits ſens ſinagogues. 348.b. reſtituyts per lo mal Rey Vuittiza. 349.d
Iulia Lybica: baix Libia.
Sancta Iulia Verge y martyr. 220.a
Sancta Iuliana Barceloneſa. 222.c
Iuliano Apoſtata impera y mou la dotzena perſecucio de la Iſgleſia. 233.c
Iulio Vindice Pretor de la Galia Narboneſa. 160.a. mor. 161.a
Iulio Ceſar ve per Queſtor à Eſpanya. 120. b. apres per Pretor y enuia cõtra los Sonſuats. 122.c.d. ve contra los capitans de Pompeyo y lo que paſſa contra de ells à folio 126. fins à 131. va à repoſar à Leyda y lleuali lo nom de Monpublich. 132. a.b. vençà Marco Terencio Varco. 133. a. reb Embaxadors de les montanyes eſtant en Tarragona. b. Vaſen à Roma y Triumpha. b. Poſa triumphos als Pyrineus. c. Enuia à March Lepido à Eſpanya contra los fills de Pompeyo. 134.a. ve altra vegada à Eſpanya y vens à Gneo Pompeyo. 134.c.d. fa à Tarragona colonia. 135.b.a. Empuries. 136.a.b. tornaſen à Roma, y alſſaſeli Sexto Pompeyo. 137. a. b.
Iupiter es nom de Dignitat, y no propri de home. 15.d. 16.a
Sanct Iuſt martyr de Gerona. 214.a
Sanct Iuſt Bisbe de Vrgell. 292.b.c.

L

LAca dalt Iaca.
Lacetans, o Laletans. pobles quins y com axi dits. 20. c. 34. a. tenen guerra ab los Berguſios. 44. b. reſiſtexen à Hamilcar. 50. a. amichs de Gneo Scipio. 59. a. alçats contra. 62. b. ſocorren à Amuſito y ſon vençuts. 63. b. alçats contra Cato. 99.c
Lrades primers de Cathalunya. 100.c
Lagoſtera fundada. 105.c
Lançà. 4.b. fundada. 19.d.

Digitized by Google

Larona.
Laurona. } 115.c.
Lorona.
Lardecans fundada. 13.a.
Latins,o pobles quins priuilegis tenian y Lacios quants eran en Cathalunya. 179. à 180.a
Latetania. 103.c.
Laucata,o Leocata. } 4.b. fundada. 26.b.
Leocata muller de Atlas. 4.b. te tres filles y vn fill, funda Laucata, alli.
Legio fulminatrix. 191.
Lengardo Bisbe de Barcelona. 167.c.
Lengua primera de Espanya. 9.d.
Leouegildo regna ab Luyba. 301. b. cobra algunes terres dels Romans. 302.b. vens à Aspidio de Ager. b. casat. 302.d. 303. c. parteix lo regne ab sos fills. 303.a. persegueix y mata à son fill Hermenegildo. 303. d. y 304. a. persegueix los Catholichs. 305. a. mor. 308.a.
Lercahosa vui Tortosa fundada. 13.a. 34.d.
Leys y sciencies tenen principi. 9. c. augmentades per Abidis. 32.b. donades als Goths per lo Rey Theodoret. 270.d. per Enrich, o Eurich. 280.d. seruades en Cathalunya. 281. a. 325. d. dades per los de Marcella à Empuries. 47.a.
Leyda quant se funda se digue Ilerda, y fonch cap dels Vrgellesos. 13.a. 20.b. dona arras à Gneo Scipio. 61.b. combatuda per Hasdrubal. 62. a. digues Montpublich. 89. d. pert aquell nom. 132. a. los capitãs de Pompeyo en ella. 125.b. sitiada per Fabio. 125.d. ve en poder de Cæsar. 132.a. feta Municipal per Octauià. 143.a. predicada per S. Iaume. 151. c. presa de Moros. 356.b.
Libertats dels Bergusios. 56.d. dels Cathalans innatas. 86.b. 87.b.
Libres prohibits. 343.d.
Libia,o Libica. } fundada. 19.d. presa per Bamba. 340. b. lo demes baix Lyuia.
Lioicio Caco, dalt Caco.
Lycinio Larcio. P. en la Tarragonesa. 163.a.
Lydios venen à Espanya. 36.c.
Litanias majors primer vsades en Cathalunya que en Roma. 292.c.
Lyuia ahont. 4.a. 19.d. dinse Iulia Lybica, alli.
Litorio,o Lorari. } 271.d.
Lobregat se deya Rupricatum. 5. b. y porque baix: Rupricata.
Lolio Manilio. 114.c.
FLoliano Tyrà. 201.c.
Lomnimios,o Lonimios. Lomninios. Lomintos. } eran los Gerions: y perque axi anomenats. 17.a. lo demes Gerions.
Loret, Huro, o Iluro, Municipal. 178.c.
Luçanes poblat. 28.a.
Lucio Dexter fill de sanct Pacià. 238.a. 240.c.
Lucio Ceonio Aurelio Antonino Vero, fill adoptiu de Antonino Pio. 184.c. succeheix en lo Imperi en cõpanyia de son germa March Aurelio Vero: y donan priuilegis à Lucio Cecilio Optato. 187.d.
Lucio Cecilio Optato y son testament, 188.c.
Lucio Decio Saxa. 130.b.
Lucio Emilio Embaxador de Roma à Carthago. 55.c.
Lucio Furio Barcelones te estatua en Tarragona. 61.b.
L. Marcio reculi los excercits dels mores Scipions. 81.a. venç à Hasdrubal y à Magon. b. pren nom de Proprætor. d.
L. Scipio Legat de son germa Publio. 82. c passa à la Andaluzia. 85.b.
L. Cornelio Lentulo. L. Manlio Accidino. } Procõsuls en Espanya. 86.d. venen à Mandonio y Indibil. 87.c. confirmasels lo carrech. 90.c. tornay Accidino. 102.c.
L. Estertino. 91.a.
L. Aemilio Paulo. 102.b.
L. Bebio. 102.c.
L. Quincio Crispino. 102.c.
L. Cornelio Cefo. 103.b.c.
L. Posthumio Albino. 104.d.
L. Licinio Lucula. 106.a. 107.c. 121.a.
L. Ganuleyo. 106.a.b.
L. Muminio. 107.c.
L. Cornelio Dolobela. 109.c.
L. Salinator. 112.a.b.c.
L. Cornelio Cinna. 112.d.
L. Domicio. 114.c.
L. Cassio Longino. 115.a.
L. Afranio Legat de Pompeyo ve à Espanya la primera vegada y assitia Chalaorra. 115.d. ve segona vegada. 124.c. gouernant la Citerior lo que feu fins que resta vençut de Cæsar del full. 125.al. 131.
L. Minucio Aproniano en Tarragona. 135.c.
L. Aemilio Paulo. 147.c.
L. Piso Liciniano. 161.b.
L. Valero Tempestiuo. 165.b.
L. Licinio Sura Barcelones, los carrers y estatues tinguè. 168.c.
L. Licinio segon. 169.d.
L. Licinio Sergio. 167.d.
L. Numisio Montano en Tarragona. 181.b.

S. Lu-

Digitized by Google

S. Lucio primer Bisbe de Barcelona. 156.c.d.y 159.c.
Lucio segon de Barcelona. 176.b. 187.a.
S. Lucià martyr de Vich. 196.d.
S. Lucidino. 316.d.
Luceio. 84.b.
Lucinio senyor Cathala. 91.c.
Luduuico Rey de França. 285.d.
Luperco Vlere. 195.b.
Luso regnà. 27.d. poblà Luçanes, Lusitania, y augmenta los sacrificis y mor. 28.a.
Luyba primer regnà. 301. b. pren per socio à son germa y mor. 301.c.d.
Luina, o Luyba. 2. } regna y mor. 315.d.
Liua. Leuba. Loyba. } 301.b.
Ludouico, o Clodouico Rey de França. 285.d

M

MAçana montanya y Torre. 3.b.
Maçanet. 3.b.
S. Magi martyr. 195.b.
Magons fundada. 85.b.
Mago Carthagines eligit contra Espanya mor en las guerras de Serdenya, dexa fills Hamilcar y Hasdrubal. 42.b.
Mago segon passa a les Illes Baleares y à Espanya. 44.a. tornasen à Carthago, alli.
Mago germa de Annibal resta en Espanya. 57 a. 60.c. vençut per Lucio Marcio. 81.b.c. rebellas ab los Celtiberos y es vençut. 85.c.
Magon Barcino ve à Espanya. 71.b. pres y enuiat à Roma. 83.c.
Maho on Menorcha. 44.a.
Mahoma naix, predica, y altres fets seus. 301.b 306.c. 315.b. 322.b. mor. 328.b.
Maia Dessa mare de Leocata. 26.b.
Mallorcha, Menorcha y Yuiça com se digueren Baleares. 17. c. 42.a. poblades per los Phrigios. 39. d. per los Carthagineses. 42.a.
Mandonio Rey dels Ilergets parent de la muller de Annibal y de Handubal commou los Ilergets. 65. b. vençut. 67. a. es socorregut de Hasdrubal. b. passa a la amistat dels Scipions. 84. b. c. alças contra dels Romans. a. b. vençut. c. perdonat. d. tornas à alçar. 87. vençut. d. trahit dels seus mor. 88. a.
Manrresa fundada. 20. c. es dita Athanagria. 63.d.
Marbres de Montseny. 4.c.
Marcella fundada. 42.c.
Marcelleses passan à poblar la Meda. 44.c. dexanla, y diuhenli Paleopolis. 45.a. crexen à Alaba. b. diuhenli Empuries. c. donã Leys. 47.a
March Impera y mor. 196.c.
March Aureli Valentinià. 204.d.
March Liuio Embaxador de Roma à Carthago. 55.c.
M. Iunio Syllano Loctinent de Pretor. 82. c. venç a Magò y Hanon, y passa a la Andaluzia. 83.b.
M. Marcello. 92.b.
M. Heruio. 91.b.
M. Porcio Cato ve à Espanya. 93.a. sitia y pren Roses. 93.b. los Grechs de Empuries. c. sitia los Indicets. d. reb embaxada del Rey de Balaguer. 94.a. pelea y vens los Indicets de Empuries. 95.a.b. guanya la ciutat y fala de tres pobles. 96.a. reb Embaxadors. 97.a. va à Tarragona. 97.c.d. vens los Bergitans. 97. c. te estatues en Tarragona. 98. a. Castiga los Bergitans, y lleuals les armes. 98. b. enderroca les muralles de molts pobles. 99. a. muda los asientos en llochs baxos. 99. b. alçanseli los Sedetans, Ausetans, Suessetans, Lacetans y alguns Bergitans. 99. b.c.d. véç los lladres de Bergio. 100. b. fa presons en Barcelona. 101.a.
Marco Fuluio Flaco Nobilior. 102.b.
M. Titinio Curuo. 105.b.
M. Macieno. 105.d.
M. Iunio. 106.a.
M. Claudio Marcello ve dos vegades à Espanya. 107.a.c.
M. Manlio. 107.c.
M. Atilio, o Acilio. 107.c.
M. Vetilio. 107.d.
M. Terencio Varro. 108.b.
M. Popilio Lenato. 108.c.
M. Crasso. 122.d.
M. Terencio Varro Legat de Pompeo. 124.c. es veuçut per Cesar. 133.a.
M. Petreyo Legat de Pompeyo ve à Espanya. 124. c. juntas ab Afranio. 125. b. y lo que passa fins à subjectarse à Cesar, de alli fins à 131. per tot.
M. Lepido enuiat per Cesar à Espanya. 133.a. resta en ella. 137. a. entra en partit en lo Triumuirat ab Octauià, y M. Antoni. 138.a.
M. Marcelo essent Questor se alçà ab nom de Pretor. 133.d.
M. Tulio Cicero mort per Popilo. 137.a.d.
M. Quincio Flauo. 165.b.
M. Antonio se concerta ab Octauia, y M. Lepido. 138. a. es vençut y priuat de sa part mort y vençut. 138.b.
M. Fabio Paulino de Leyda. 183.a.
M. Aelio Aurelio Vero Impera ab son germa.

Digitized by Google

ma. 187.d.tot ſol. 189.a.te eſtatua en Barcelona.b.ab ſa mullet Fauſtina.c.en Tarragona.d.mou la quarta perſecucio. 190.c. mor. 191.d.
M.Antoni Baſia Caracala. 193.b.
M.Antoni Diadumeno Impera. 193.c.
M.Aurelio Eliogabalo. 193.c.
Marcino, o Marchino. } Ophilio. 193.c.
S.Marcià y Lucià martyrs de Vich. 197.a.
S.Marcià, o Marti Bisbe de Barcelona. 244.d.
Maſeniſa fill del Rey Gala contra Siphace. 76.d.caſa ad filla de Haſdrubal Giſon, y ve à Eſpanya. 77.b.eſcapa fugint. 84.d.vençut ſe fa amich dels Romans. 85.c. ſocorre à Scipio contra los Carthagineſos fins que dexan Eſpanya. 86.d.
Mataro Municipal y deyas Beturo. 178.b.
Maximiano y Dioclecliano Imperan. 200.c. mouhen la deſena perſecucio contra la Iſgleſia.d.
Maximino Impera, y te vn fill. 196.b.mou la ſiſena perſecució de la Iſgleſia, alli.
Maximo Tyra en Eſpanya. 251.b.retiras. d. ſubjectas. 252.a.
Meda Illa pren nom. 31.a. poblada de Marſelleſos. 44.c.diuhenli Paleopolis. 45.a.
Medea toca en Cathalunya. 31.a.
Mel primera ques aprofita en Eſpanya. 31.d.
Mequinença dita Octogeſa. 129.d.apres Ictoſa, y es ciutat Epiſcopal. 342.b.c.
Merida ciutat de Portugal fundada. 18.b
Meroueo Rey de Françia contra Attilla. 272.b.mor en la pelea. 273.b.
Metropolis de Eſpanya en lo temporal quantas. 177.d. 230.b.en lo Eccleſiaſtich. 228.c. 319.b. 333.b.
Mines de or trobades per Gerion. 15.a.de ferro per Caco. 30.a.or y plata enlos Pyrineus 39.a. 40.a. 43.a.de argent viu à Fox. 49.a. de plata en Tortoſa que eram dor de Himilce. 54.b.de pedres de diferents colors. 73.d.
Minoriſa, dalt Manrreſa.
Miramar poble. 5.c.
Miramamoli ſe diu lo ſupremo ſenyor dels Moros. 335.a. 353.c.
Miſſal comu. 292.b. 325.b.
Miſſal Moſarabe. 325.b.
S.Modorando. 316.c.d.
Molins inuentats. 37.d.
Monaſtir primer de Cathalunya. 223.c. 291.b. 293.d.
Monaſtir de ſanct Marſal. 284.a.de Vallclara. 306.a.b.de S.Pere de Rodes. 317.a.b.
Monedas y ſon vs quil començà en Eſpanya. 18.b. 38.b.
Monjos primers de Cathalunya. 223.c. 291.b. 293.d.
Monjas primeras de Cathaluhya y com viuiã. 228.d. 248.c.
Monts Pyrineus y Antipyrineos, deſdehont ſe han de comptar. 2.b. 4.a.b. diuideixen Eſpanya y Françа, alli: cremats. 9.b. 38.c.com axi dits. 39.b.
Montanya de Canigo, dalt Canigo.
Montanya maleyta. 4.b.
S.Lorens del Mont baixa del Pyrineu. 4.b.
Montſeny baxa del Pyrineu. 4.b. particularitats ſues. b.c.
Montſerrat bras del Pyrineu. 4.b.
Montgat. 5.b.
Montgo. 5.a. 51.d.
Montgri. 5.a. 51.d.
Montjohich, o Mont jouis. } quin. 21.b. 50.c. 51.d.
Montanya de Moncia. 5.d.
Monteſdoch. 8.b.d.
Mont Idubeda. 12.b.
Mont Cayo. 30.b.
Montany eſos amichs de Scipio. 59.a.d.
Morals de S.Gregori. 329.d.
Morgetes fundan Murcia. 31.c.
Moruedre abans ſe digue Sagunto: fundada per Saga. 9.d.per Zacinto. 18.b. o per altres Grechs de Zacinto. 9.b.fa confederacio ab los Romans. 47.d.es aſſolada per los Carthagineſos. 55.a. los ſeus ſen paſſan à Scipio. 59.a.cobrada y enfranquida per los Scipions. 74.c.d.
Moros guanyan la Africa. 334.d.com axi dits 335.a. tocan à Eſpanya en temps del Rey Vuamba. 343.b. veneñ à conquiſtarla. 353.b. 354.a.c.prenen Arago y Valencia, Tortoſa y Leyda. 356.b. Tarragona. 357.b. Barcelona. d. concertanſe ab Monyos ſenyor de Cerdanya. 358.b.
Moſarabe offici comeniſſa. 325.b.
Moſſet poblat. 19.d. 27.b.
Mullers de Mandonio y Indibil preſentades b. la de Edeſco, alli: y dada à ſon marit. 84.b. la de Luceio, alli.
Munio Pretor. 107.c.
Muralles dels pobles enderrocades per Cato. 99.a.per lo Rey Vuittiza. 349.d.
Murcia fundada. 31.c.
Municipals pobles en Cathalunya quants, quins. 178.a.c.d. que priuilegis goſaran. 180.a.
Muga riu, de hont hix, paſſa, entra al mar. 4.b. 5.a.

N

Narbo-

Digitized by Google

NArboneſa Prouincia dada als Goths. 257. d. cobrada per los Romans. 261. c. tornada als Goths. 268. a.
Narbona ſitiada per los Goths. 271. d. de poder dels Romans torna als Goths. 280. b. preſa per Clodoueo Rey de França. 286. c. cobrada. 187. b. alças per lo Papa Pau. 338. a cobrada per Vuamba. 340. d.
Sanct Narſcis Bisbe de Gerona. 199. c. 204. a. 208. a.
Nauarros rebellats contra Vuamba. 337. c.
Nautuſtio Homuncio y la ſua eſtatua. 76. a.
Nebridio Bisbe de Egara. 290. d.
Nero Impera. 155. c. mou la primera perſecucio de la Iſgleſia. 158. d. ven los bés de Galba. 161. a. mor. b.
Nerua Cocceio Impera. 167. b. adoptas à Traiano, alli a la fi.
Nicomerio Archabisbe de Tarragona. 237. d. 240. b.
Noe te tres fills. fol. 1. c. y trenta apres de exit de la Archa: planta vinya, inuenta los ſacrificis, emboratxes. 2. a. maleex à Cham. Diuideix lo mon entre ſos fills. 2. b. inuenta lo nauegar. 8. c. ve à Eſpanya, y funda Noedas 10. c. mor. 12. c.
Noedes fundada. 10. c.
Noguera Pallareſa ſe meſcla ab Segre. 3. d. 4. a.
Noguera Ribagorçana ſe junta ab Segre. 3. d.
Nuezo. 280. b.
Numerari quin offici era. 230. c.
Numeriano Impera ab Caro y Carino. 205. b. tenen eſtatues. c. 206. a.
Numiſio Emilio Barcelones. 182. c.
Sanct Nundinario Bisbe de Barcelona. 172. d. 176. c.
Numidia muller de Geroncio. 251. c.
Nu[illegible]a. 3. d.

O

OBediencia per lo Rey Reccaredo preſtada al Papa. 312. c.
Octauià ve primera vegada à Eſpanya. 134. c. ſegona vegada. 141. a. entra en lo Imperi. 137. d. parteixlo ab Lepido y March Antoni. 138. a. priuals à tots dos. b. diuideix Eſpanya en tres Prouincies, y dona la Andaluzia al Senat. 141. a. ſubjecta los Cantabros y Vascains, los Salacios en Cathalunya. b. ve à Tarragona. c. edificay vn palau, fa la Colonia. [illegible]. d. fa lo Edicte del qual parla lo Euangeli. [illegible]. a. reb embaxadors de la India c. funda lo Castell de Octauià. d. fa Colonia à Barcelona. d. Municipal à Leyda. 143. a. [illegible]era los Sacerdots y los Epulos de Ro[illegible]. 143. b. c. fan li Temple los Cretans. 144. [illegible] torn[illegible]se à Roma. d. dexa en Tarragona à Felix ſon Libert. 145. a. los Tarragoneſos dedican Ara, alli.
Octogeſa es Mequinença. 129. d.
Oenotria era Italia. 19. c.
Offici Moſarabe. 325. b.
Officis comuns en tota la Prouincia de Tarragona. 292. b. en tota Eſpanya. 325. b.
Olimpio Bisbe de Barcelona. 144. b. 145. a.
Olot fundada. 28. c.
Opol fundat. 29. c.
Oppas Archabisbe de Toledo. 351. a.
Oracio del Pater noſter ques din apres les hores Canoniques, quant tingue principi. 292. c.
Organya. 4. a.
Origen de Leys y ſciencies. 9. c.
Orma, dalt Tago.
Ormanya en Conflent. 13. c.
Oro: baix Sicoro.
Oron Lybich. Dalt Hercules Lybich.
S. Oroncio de Gerona. 213. a.
Oſco. 29. d.
Oziris Iupiter ve à Eſpanya. 16. a. vſa los ſeptres Reals. 15. d. venç à Gerion. 16. a. reparteix Eſpanya entre los fills del Gerion. c. mort per ſon germa Tifon. 17. a.
Oſtrogoda. 184. c. 285. a.

P

SPAcia Bisbe de Barcelona. 233. a. 238. a
Palatuo regna. 30. a. funda Palanda, alli alçaſeli Caco y fal fugir. b. torna cobrar la terra. c. mor. 31. a.
Palanda poble fundat. 30. a.
Palatuos pobles entorn de Roma. 30. a.
Palanda ribera de Moruedre. 30. a.
Palafrugell. 3. a.
Palamos, o Paleopolis. fundada. 15. c.
Panades com axi dit. 49. b.
Paſqua errada en Eſpanya. 307. a.
Pateno Frances. 285. d.
Paternio Archabisbe de Tarragona. 251. a.
S. Paulino de Gerona. 214. a.
S. Pau ve à Eſpanya. 156. b. ſos dexebles. 157. a. dexa à S. Ruf. à Tortoſa. 157. b. va à Tarragona. c. mor. 159. a.
S. Paulo Sergio Narbonenſe ve à Eſpanya. 156. d. predica en Roſſello y Empurda. 158. b. eſta en la montanya de Roda. c.
S. Paulino y ſancta Teraſia. 245. d.
Paulo Aemilio Regulo. 147. c.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

R. 18315

Digitized by Google

EXCLUIDO DEL PRÉSTAMO

Biblioteca de Catalunya
2-IV-46

BIBLIOTECA DE CATALUNYA
1001905203

Digitized by Google